

131 d 87/22

R. 4 . 9^c

T. Pat. 1.

Test Gr. 1

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRECORUM,

QUI AB APOSTOLICO AD ETATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
 ET AD PHOTI TEMPORA (ANN. 863) PRO GRECIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIA QUAE EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
 ECCLESIAE SÆCULÆ ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
 PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
 OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSLIMAS EDITIONES QUAES TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
 DETECTIS AUCTA;

INDICIS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMEOS SIVE AUCTORES ALICUOS MOMENTI
 SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITI DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARCINEM SUPERIOREM
 DISTINGUENTIUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
 ECCLESIASTICAM POLLVENTIBUS, AMPLIFICATA;

SCIENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRESENTIN DOUBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
 SCILICET RERUM, QUA CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALIS PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
 PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSET, UNO INTUITU CONSPICIATUR;
 ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUA LECTORI CONFERIRE SIT OBVIUM QUINAM PARENTES ET
 IN QIBUS OPERUM SCORUM LOCI SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURE VERUS,

A PRIMO GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSE, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
 CHARTE QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
 TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIE DECURSU CONSTANTE
 SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS, PRESENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
 SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
 PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATES,
 LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRECA

IN QUA PRODEUNT PARENTES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRECAE
 A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Clericæ universæ,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAE ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRECO-LATINA; LATINA,
 JAM INTEGRE EXARATA, VINCINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET VILLE FRANCIS VENIT. GRECA
 DUPLO EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRECUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
 POSSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN
 TRA QUINQUAGINTA CIRCAITER VOLUMINA RETINEBUTUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRECO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
 NERA LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUIMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETHI HUJUS BENEFICIO FRUATER EMPITOR,
 COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRECAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM, CLIVUSQUE VOLUMINUM AM-
 PLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA AQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRECÆ TOMUS XXVIII.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
 IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIE PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
 SEU PETIT-MONTROUGE.

SECULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ETC., NECNON AD COMMELINIANAS LECTIOINES CASTIGATA,
MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE, PRÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTONIBUS
ILLUSTRATA : NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, ONOMASTICO, ET COPIOSISSIMIS
INDICIBUS LOCUPLETATA, OPERA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS
S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI,

NOVISSIMIS NUNC CURIS EMENDATORA, ET QUARTO VOLUMINE AUCTA :

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSI,

GIVE

CURSVM COMPLETORVM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 45 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITORÈM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXVIII CONTINENTUR

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

DUBIA.			
De Incarnatione Dei Verbi.	col. 25	Sermo in cecum a nativitate.	1001
festimonia ex Scriptura sacra.	29	Homilia in illud Matthæi : <i>Ite in castellum</i> , etc.	1023
Epistola catholica.	81	Homilia in illud : <i>Eunte autem illo</i> , etc.	1033
Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis.	85	Homilia in sanctam quintam feriam.	1047
De Incarnatione Del Verbi.	89	Sermo in Paraseven.	1053
De aeterna Fili et Spiritus sancti cum Deo existentia, et contra Sabellianos.	95	Homilia in SS. Patres et prophetas.	1061
Quod unus sit Christus.	121	Sermo in sanctum Pascha.	1075
De Sabbathis et circumcisione.	133	Sermo in sanctum Pascha et recens illuminatos.	1081
Homilia de semente.	143	Sermo in Assumptione Domini.	1091
In illud : <i>Profecti in pagum</i> , etc.	169	Sermo in sanctum Andream.	1101
In passionem et cruce Domini.	185	Sermo alias.	1107
De virginitate.	251	Dialogus I De Trinitate.	1115
Synopsis Scripture sacrae.	283	Dialogus II De Trinitate.	1157
SPURIA.		Dialogus III De Trinitate.	1201
Disputatio contra Arium in concilio Niceno.		Dialogus IV De Trinitate.	1249
Sermo contra omnes haereses.		Dialogus V De Trinitate.	1255
Historia Melchisedec.	437	Sermones XX contra diversas haereses.	1289
Epistola ad Jovianum imp.	501	Syntagma ad quendam politicum.	1305
Liber de Definitionibus.	525	Sermo iis qui saculo renuntiarunt.	1409
Doctrina ad Antiochum.	531	Doctrina ad monachos.	1421
Ad Antiochum de peenis inferni.	533	De templo Athenarum.	1427
Quæstiones ad Antiochum.	535	De corpore et anima.	1454
Quæstiones in Evangelia.	589	De S. Trinitate.	1459
Fragmentum de imaginibus.	597	Disputatio cum Ario coram Probo judice,	
Quæstiones in Scripturam.	699	lib. u.	1439
Quæstiones aliae.	709	Pontificum Romanorum et Athanasii epistles.	1441
Historia imaginis Berytensis.	711	Vita S. Synclite.	1485
Aliud ejusdem Historie exemplar.	725	Exhortatio ad monachos.	1557
Aliud ejusdem exemplar Latine.	797	Exhortatio ad Sponsam Christi.	1561
Aliud exemplar Latine.	805	Epistola Athanasii ad episcopum Persarum.	
Sermo contra Latinos.	813	Epistola Dionysii Alexandrinii ad Paulum Samosatensem.	1563
Syntagma doctrinæ.	819	Symbolum Quicunque cum Graeca versione.	1581
Monasticae vite institutio.	823	Secunda formula Interpretationis Graecæ Symboli Quicunque.	
Epistola 1 ad Castorem.	831	Terter formula Graecæ.	1585
Epistola 2 ad Castorem.	845	Quarta formula Graecæ et Latine.	1585
Homilia in Nativitatem Pracursoris.	849	Binæ formulæ Gallico idiomate perantiquo.	1591
Sermo in Annuntiationem Deiparae.	874	Commentarius in Symbolum Quicunque.	1595
Sermo in descriptionem sanctæ Mariæ.	905	De Trinitate opusculum.	1603
Sermo in Nativitatem Christi.	913	De Paschate opusculum.	1605
Sermo in occursum Domini.	939	* Addenda ex codicibus Nanianis.	1637
	959	Ordo editionum.	1643
	973		

PRÆFATIO.

Innoto probris amore factum plerumque, ut mediocris facultatis homines ac rusticani in divitium principumque domos filios submittrent: et facile sibi eorum jacturam ferendam putabant, dum ad pinguorem illi fortunam ceu ex transverso et invita natura accederent. Idipsum dolo consumili ab innumeris pene, nec ingenio minus quam ætate disparibus, admissum deprehendimus, qui cum nec fama valerent, nec suapte opera nomen sibi parere posse considerent, mutuato Athanasii nomine, aliquam sperabant scriptis suis adjici dignitatem. Hinc evenit, ut tot tantaque opera Athanasium ementiantur. Neque tamen haec una fuit tam immanis accessionis causa: nam multa quoque, olim ἀδεσποτα, cum in librariorum manus incidissent, pari ipsorum temeritate, eidem ascripta fuere. Iujusmodi ausus, quanti quanti fuerint, ferendi fortasse erant, si viri solum ingenio atque arte scribendi prædicti suos fetus Athanasio conuocassent: at contra accidit ut plerumque imperitorum hominum et insulsorum nugis male auctus sit tam peritus artifex. Hinc germana nætis interiuista fœdataque in prius editis conspicimus. Hinc inepta illa et *dispositione*, prodeunt, *Liber De definitionibus*, *Historia imaginis Bergensis*; quin illam memoramus *Melchisedeci historiam*, γέλον sane, ni fortasse malis fastidium quam risum illa moveri? Nec audiendum ille nuperus, qui non diu hoc opus Athanasio asserere nitebatur. An Melchisedecum hujusmodi depingat Athanasius; qui post exactum in saltibus septenui otium sponte loricatorum prodit, pelle instar testudinis occallente, vulturini unguibus, corpore pilis ita horrente, ut ursum dices? Nimur, ut ait *Tullius (a)*, *Hoc vitio cunctata est eruditissima illa Græcorum natio: itaque quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Ut enim queras omnia, quomodo Græci ineptum appellant, now repieres*. Addiderim ne apud Latinos quidem vocem hujusmodi nugis dignam reperiri.

Illi tamen, quantavis φλυαρίζ conspergantur, id confictrit; ut cum Athanasio plura quam aliis Patribus spuria ascripta fuerint, palam videatur ille majore quam ceteros eruditio et doctrinæ fama fuisse et quidem apud peritos juxta atque imperitos; quando inter multa qua: nauci et nihil sunt, non spernenda alia comparent, neque talia de quibus sit Athanasio erubescendum. Erubescendum iis erat potius, qui fictam submisere prolem: nam æque illiberalis est sua aliis se dignioribus ascribere, atque labore alieno parta in se transmovere. Sed erunt fortasse qui item moveant: Quid igitur, aient, illa qua: tute luce indigna arbitrare, non exegisti? quid tam multa ejus generis hac tenus ignota e tenebris eruisti? Verum præsto est quod respondeatur: ut nostrum fuit dubia et spuria a germanis sacerdantibus, haud ita licuit nobis ea resarcere. Inter spuria rerensenatus, quia eo videntur certis de causis allegatae oportere: erunt fortassis quibus alia sit opinio, qui facultatem judicii ea de re ferendi præceptam sibi fuisse indigne ferent. Ad hæc, quamplurimis eruditio præclaris hominibus obtemperamus, qui que nomen Athanasii præferunt, omnia volunt publici esse juris, aiuntque nulla eorum carere suo fructu. Quamobrem si quibus borum lectio displaceat, ea nullo dispendio missa faciant, nec invideant iis quibus lustrare omnia et in singulis judicium exercere animus est.

A quibus autem isthæc tam multa sint elaborata, quis tam lynceus qui perspicere queat? Unum sciimus, jam fere a tempore usque Athanasii cœpisse nouulos sua Athanasii nomine insignire: sequentibus exinde ætibüs fraudem ceu fluxu quodam ubique persagittati esse, et postremo ad Latinos ex Græcia dimanasse. Hisce omnibus mirum in modum, sed damno suo uti diximus, auctus est sanctus Doctor. Pauca tamen sunt, qua: auctorum nomina in quibusdam codicibus præferant, ut euique videre est in hujusce tomī decursu. Etiam vero singulorum quantum in nobis situm fuit assignavimus. Ad ea qua: in prius editis extant, permulta nos ex tenebris eruta, ut mox dicebamus, adjecimus: suppellectilem sane variam, pretio atque utilitate disparem.

Quoniam autem non æque conspicuis notis omnium νοῦσα deprehenditur: sed quadam eorum non tam evidenter signa in utramvis partem referunt: alia vero vel ipso cultu atque conspectu peregrina sese profiluntur, binas in classes hunc tonnum distribuere visum fuit. In priore, Athanasii nomine dubia omnia edi curavimus. Et quidem id ultra fatetur, quod cuique monita nostra legenti subdorari licebit; videlicet nos, etsi inter incerta isthæc reponamus, plerumque tamen magis propendere in partem negandi: maluisseque adhuc sub judice item esse, quam in periculum venire levius proferendi νοῦσα judicii, Athanasioque suas forte lucubrationes abjudicandi. In posteriore ea collocamus qua: aperte spuria sunt, non aliquo servato ordine, sed ea qua: in prius editis primas tenebant ut fors obtulit, priora fermie reponimus: alia ut argumenti ratio ferebat una conjunxiimus. Nec tamen certa regula fuit: et quia se-

(a) *De oratore* I. II.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXVIII CONTINENTUR

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

DUBIA.		1001
De Incarnatione Dei Verbi.	col. 25	Sermo in cœcum a nativitate.
Testimonia ex Scriptura sacra.	29	Homilia in illud Matthæi : <i>Ite in castellum</i> , etc.
Epistola catholica.	81	Homilia in sanctam quintam feriam.
Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis.	85	Sermo in Parasceven.
De Incarnatione Dei Verbi.	89	Homilia in SS. Patres et prophetas.
De æterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia, et contra Sabellianos.	95	Sermo in sanctum Pascha.
Quod unus sit Christus.	121	Sermo in sanctum Pascha et recens illu-
De Sabbathis et circumcisione.	133	natos.
Homilia de semente.	145	Sermo in Assumptionem Domini.
In illud : <i>Profecti in pagum</i> , etc.	169	Sermo in sanctum Andream.
In passionem et crucem Domini.	185	Sermo alias.
De virginitate.	251	Dialogus I De Trinitate.
Synopsis Scripturæ sacrae.	283	Dialogus II De Trinitate.
SPURIA.		Dialogus III De Trinitate.
Disputatio contra Arium in concilio Nicæno.	437	Dialogus IV De Trinitate.
Sermo contra omnes hæreses.	501	Dialogus V De Trinitate.
Historia Melchisedec.	525	Sermones XX contra diversas hæreses.
Epistola ad Jovianum imp.	531	Syntagma ad quendam politicum.
Liber de Definitionibus.	533	Sermo illa qui sæculo renuntiarunt.
Doctrina ad Antiochum.	553	Doctrina ad monachos.
Ad Antiochum de peius inferni.	589	De templo Athenarum.
Quæstiones ad Antiochum.	697	De corpore et anima.
Quæstiones in Evangelia.	699	De S. Trinitate.
Fragmentum de imaginibus.	709	Disputatio cum Ario coram Probo judice,
Quæstiones in Scripturam.	711	lib. II.
Quæstiones aliae.	773	Pontificum Romanorum et Athanasii epistles.
Historia imaginis Berytenis.	797	Vita S. Syncletice.
Aliud ejusdem Historiæ exemplar.	805	Exhortatio ad monachos.
Aliud ejusdem exemplar Latine.	813	Exhortatio ad Sponsam Christi.
Aliud exemplar Latine.	819	Epistola Athanasii ad episcopum Persarum.
Sermo contra Latinos.	825	Epistola Dionysii Alexandrini ad Paulum Samosatensem.
Syntagma doctrine.	831	Symbolum Quicunque cum Græca versione.
Monastica vita institutio.	845	Secunda formula Interpretationis Græcej Symboli Quicunque.
Epistola 1 ad Castorem.	849	Tertia formula Græce.
Epistola 2 ad Castorem.	871	Quarta formula Græce et Latine.
Homilia in Nativitatem Præcursoris.	905	Binæ formulæ Gallico idiomate perantiquo.
Seruo in Annunciationem Deipara.	913	Commentarius in Symbolum Quicunque.
Sermo in descriptionem sanctæ Marie.	939	De Trinitate opusculum.
Sermo in Nativitatem Christi.	959	De Paschate opusculum.
Sermo in occursum Domini.	973	Addenda ex codicibus Nanianis.
		Ordo editionum.

PRÆFATIO.

Innato prolixi amore factum plerumque, ut mediocris facultatis homines ac rusticani in divitium principumque domos filios submittere: et facile sibi eorum jacturam ferendam putabant, dum ad pinguorem illi fortunam ceu ex transverso et invita natura accederent. Idipsum dolo consimili ab innumeris pene, nec ingenio minus quam aetate disparibus, admissum deprehendimus, qui cum nec fama valerent, nec suapte opera nomen sibi parere posse considerent, mutuato Athanasii nomine, aliquam sperabant scriptis suis adjici dignitatem. Hinc evenit, ut tot tantaque opera Athanasium ementiantur. Neque tamen haec una fuit tam immanis accessionis causa: nam multa quoque, olim ἀδεσποτα, cum in librariis manus incidissent, pari ipsorum temeritate, eidem ascripta fuere. Hujusmodi ausus, quanti quanti fuerint, ferendi fortasse erant, si viri solum ingenio atque arte scribendi prædicti suos fetus Athanasio commodassent: at contra accidit ut plerumque imperitorum hominum et insulsorum nugis male auctus sit tam peritus artifex. Hinc germana natiis intermista sedataque in prius editis conspicimus. Hinc inepta illa et ἀπόστολος, proleunt, *Liber De definitionibus*, *Historia imaginis Bergensis*; quin illam memoramus Melchisedeci historiam, τέλον sane, ni fortasse malis fastidium quam risus illa moverit? Nec audiendus ille nuperus, qui non diu hoc opus Athanasio asserere nitebatur. An Melchisedecum hujusmodi depingat Athanasius; qui post exactum in saltibus septenni otium sponte loricates prodit, pelle instar testimonis occidente, vulturinis unguibus, corpore pilis ita horrente, ut ursum dices? Nimur, ut ait Tullius (a), *Hoc ritio cunctata est eruditissima illa Graecorum natio: itaque quod vim hujus mai Graeci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Ut enim queras omnia, quomodo Graeci ineptum appellant, non reperies.* Addiderim ne apud Latinos quidem vocem hujusmodi nugis dignam reperiri.

Hic tamen, quantavis φλωρίζ conspargantur, id conficitur; ut cum Athanasio plus quam aliis Patribus spuria ascripta fuerint, palam videatur ille majore quam ceteros eruditonis et doctrinae fama fuisse et quidem apud peritos iusta atque imperitos; quando inter multa que nauci et nihil sunt, non spernenda alia comparant, neque talia de quibus sit Athanasio erubescendum. Erubescendum iis erat potius, qui fictum submisere prolem: nam æque illiberale est sua aliis se dignioribus ascribere, atque labore alieno parta in se transmovere. Sed erunt fortasse qui item moveant: Quid igitur, aient, illa que tute luce indigna arbitrare, non exigisti? quid tam multa ejus generis hactenus ignota et tenebris eruisti? Verum præsto est quod respondeatur: ut nostrum fuit dubia et spuria a germanis scernerere, baud ita licuit nobis ea resecare. Inter spuria reensemus, quia eo violentur certis de causis allegatae oportere: erunt fortassis quibus alia sit opinio, qui facultatem judicii ea de re ferendi præceptam sibi fuisse indigne ferent. Ad hæc, quamplurimi eruditio præclaris hominibus obtemperamus, qui que nomen Athanasii præferunt, omnia volunt publici esse juris, aīnntque nulla eorum carcer suo fructu. Quamobrem si quibus horum lectio displicat, ea nullo dispendio missa faciant, nec invidicant iis quibus lustrare omnia et in singulis judicium exercere animus est.

A quibus autem isthæc tam multa sint elaborata, quis tam lynceus qui perspicere queat? Unum sci-mus, jam fere a tempore usque Athanasii cœpisse nououlos sua Athanasii nomine insignire: sequentibus exinde ætibüs fraudem seu fluxu quadam ubique pervagatum esse, et postremo ad Latinos ex Græcia dimanasse. Hisce omnibus mirum in modum, sed damno suo uti diximus, auctus est sanctus Doctor. Pauca tamen sunt, que auctorum nomina in quibusdam codicibus præferant, ut cuique videre est in hujuscem tomis decursu. Etiam vero singulorum quantum in nobis situm fuit assignavimus. Ad ea que in prius editis existant, permulta nos ex tenebris eruta, ut mox dicebamus, adjecimus: supellectilem sane variam, pretio atque utilitate disparem.

Quoniam autem non æque conspicuis notis omnium νοθεῖα deprehenditur: sed quædam eorum non tam evidencia signa in utramvis partem referunt: alia vero vel ipso cultu atque conspectu peregrina se profertur, binas in classes hunc tonum distribuere visum fuit. In priore, Athanasii nomine dubia omnia edi curavimus. Et quidem id ultra fatemur, quod cuique monita nostra legenti subodorari licebit; videlicet nos, etsi inter incerta isthæc reponamus, plerumque tamen ināgis propendere in partem negandi: maluisseque adhuc sub judice item esse, quam in periculum venire levius proferendi νοθεῖα judicii, Athanasioque suas forte lucubrationes abjudicandi. In posteriore ea collocamus que aperte spuria sunt, non aliquo servato ordine, sed ea que in prius editis primas tenebant ut fors obtulit, priora ferme reponimus: alia ut argumenti ratio cerebat una conjunximus. Nec tamen certa regula fuit: et quia se-

(a) *De oratore* I. II.

rius nonnulla accedebant, priorem in vacuuni locum casu magis quam couilio conjecta sunt : et consilione opus in rebus inconsulta multorum temeritate couarsinatis? Homilia tamen omnes una coherent, servato rerum quæ aguntur ordine.

His autem notis, his tesseris dubia et aliena a germanis internoscimus : primo ex frequenti Athanasii operum tractatione, eeu gustus quidem legenti inheret, cuius ope haud facile sit ipsi fucum facere; cum maxime arduum sit quantumvis perito nativam Athanasii elegantiam cmentiri. Et quidem multa occurunt, quæ si vel primoribus quidem labris attingas, statim respuas ut peregrina et ab Athanasii illa ἐπεργατικη abborrentia. Hujusmodi sunt *Disputatio contra Arium*, in synodo Nicæna, *Sermo contra omnes hæreses*, *Historia Melchisedeci*, *Liber De definitionibus*, et alii ejusdem farinæ libelli. Etiam vero in melioris nota opuscula incidamus, dum in genere polemico versentur, in quo cernimus pene totam Athanasii statem esse contritum, haud magno labore a fraudulenti scriptoris artificio nos explicemus : cum vix illa ars illum tot anuorum usum, illam sponte fluentem eloquentiam consequi possit. Cum autem alio genere scribendi exarata sunt, quo vel nulla vel paucissima ediderit Athanasius, tum laboris et consilii res est. Investiganda scilicet doctrina, verba singula inspicienda, sententiae ponderandæ, num alienæ ab etate, ab auctore, ab Ecclesiæ usu. Difficile sane nihil ejusmodi deprehendi in spuriis. Si notæ quedam hujusmodi occurrant, et tale opus ab antiquo nemo laudetur, jam augetur suspicio. Neque tamen illico ferenda adversus sententia, nisi alia ex mox exarrandis nota compareat. Nam sunt alia gravissima signa quibus lis solvatur. Cum hæreses scilicet subsequentium statutum impugnatur, eliam tacito hæreticorum nomine : namque si nomen adest, nec conjectura subest aliqua fuisse amanuensium temeritate adjectum, nulla mora fertur ὑφεστατος judicium. Si in manuscriptis inscriptio ita variet, ut in aliis Athanasii, in aliis alterius scriptoris nomen compareat ; signum videtur manifestum, esse totum Athanasio abjudicandum : nam si primitus Athanasii nomen tulisset inscriptio, ne egitasset quidem amanuensis alterius nomen substituere ; cum tanta sit celebratissimi doctoris auctoritas, ut stultum esset ab alio majorem mutari. Et sane nullum vidimus ex genuinis Athanasii, alterius preferre nomen in codicibus. Evidentissimum suppositionis argumentum est, cum Patres Athanasio suppares aut omuino inferiores laudantur : nam tum vel ex ignorantia scriptoris prodit anachronismus, vel inconsulto amanuensium ausu Athanasii nomen præfixum operi fuit. His usus sum tesseris ; qua tamen nunc leviter perstringo, quia fusius suis locis. Undenam singula prodeant, videsis in mox sequenti recensione codicium mss. et editorum.

Præter ea autem quæ hic existant cusa, alia permulta sunt, quæ cum proxime præteriis saeculis fraudi opportunitioribus impune Athanasium ementia fuissent, instaurato denum litterarum usu, ex Athanasianis ejecta sunt. Inter haec annumerantur *Commentaria Theophylacti in Epistolas Pauli*, in prioribus Galliæ editis cusa ad frontem operum S. Athanasii, quæ deinde Bulgarii, sive Bulgarii, aut potius Theophylacti Bulgarorum episcopi esse deprehensa sunt, et jam ejusdem nomine Graece et Latine circumferuntur. Non defuere item, qui libros filiarum *De Trinitate* Athanasio ascripserint, quorum sententia ne confutatione quidem eget : et probe opus illud Hilario assertum fuit in postrema ejus operum editione a nostris adornata. *Dialogus quoque Joannis Damasceni contra Manichæos* in Regio codice num. 2502 ascribi a nonnullis Athanasius dicitur : sed γνήμας Damasceni fetus est, ut pluribus communestrabili vir eruditus P. Lequien, ordinis Prædicatorum, in ea quam parat Damasceni operum editione. Vere tamen Athanasius Manichæos, quorum ingens sua tempestate numerus, scriptis est adortus : at ejusmodi scripta cum innumeris aliis injury temporum extincta sunt. Et plane demiror Graecorum oscitantiam, qui dum spuria sexcenties exscriberent, germana ita neglexerunt, ut incuria perierint. Ut conjectare porro licet, non dialogi more Manichæos Athanasius est aggressus : nam ejus ævo hoc scribendi genus minus erat frequentatum. In codicibus Anglicanis homiliae in *Christi ortum*, quæ inter Chrysostomi opera comparent, Athanasii item nomen preferunt. Eorum meminimus in monito ad homiliam *De ortu Christi*, p. 350 (a). Quod autem attinet ad orationes illas dialecticas Athanasii in Nicæna synodo praesente Constantino Magno habitas, memoratas a Felekmanno, quas narrat M. Crusius Constantinopoli apud illustrissimum principem Jacobum Marmoretam eo tempore repertas fuisse, vir putarim diversas a *Disputatione contra Arium*, quæ in spuriis agmen agit : permulti namque ejus codices in variis bibliothecis existant. In *Vitis sanctorum Siculorum*, ab Octavio Cajetano, Syracusano, Societatis Jesu, Panormi editis anno 1657, p. 24, exstat nomine Athanasii archiepiscopi Alexandrini *Vita S. Philippi Agyriensis*, vulgo *Agyrionis*, ex monte Agyrione in Sicilia. Is, ut vulgo narrant, a B. Petro apostolo in Siciliam missus fuit, obiisque anno Christi 90, die 12 Maii. Verum in hujusmodi commento refutando operam ludere otiosi hominis esset. Christiani Copti, seu Ægyptii, hymnum *Gloria in excelsis*, Copticæ translatum tribuunt Athanasio. Sed cum nec a Graecis, nec a Latinis tanto doctori ascriptus unquam fuisse memoretur, verisimile est Coptos ipsos, stupendæ gentem ignorantiae, quos penes plurimum auctoritate valet Athanasius, id operis inconsulte ipsi tribuisse. Ad haec Lontius Byzantinus libro *Adversus fraudes Apollinaristarum* ait, solemne fuisse

(a) Hic et infra paginas intellige editionis Venetæ quas typis grandioribus expressimus. Eorr.

Apollinarii discipulis libros magistri sui Julian modo, mox Gregorio Thaumaturgo, modo Athanasio scribere. Sed hujusmodi libri falso inscripti ad nos usque minime pervenerunt. Nec modo Apollinarii, sed etiam Eutychis et Dioscori; en verba Leontii: *Quidam ex heresi Apollinarii vel Eutychis vel Dioscori, cum velle suam heresim confirmare, quasdam orationes Apollinarii Gregorio Thaumaturgo aut Athanasio aut Julio inscriperant, ut simpliciores fallerent, quod quidem perfecerni. Auctoritate enim hujusmodi personarum fide digna, multos Ecclesiae catholicae capere potuerunt. Et apud multos ex recte credentibus reperire poteris librum Apollinarii, cui titulus Ἡ κατὰ μέρος πλοτική. Fides particularis, inscriptum Gregorio, et quasdam ejus epistolam inscriptas Iulio: et alias ejus De Incarnatione orationes vel expositiones Athanasio inscriptas: cujusmodi est qua inscripta est Expositio, consentiens cum Expositione trecentorum decem et octo: neque solum has, sed alias hujusmodi. Fiet autem ibi hoc manifestum, et cuivis veritatis studioso ex iis qua in medium afferemus tum ipius Apollinarii, tum discipulorum ejus, etc. Et vero qui in spiritu agmen agit libellus De Incarnatione, in suspicionem venit, quod ex officina Eutychianorum Athanasii nomine prodierit.*

Quanquam porro crebris admonitionibus in hujuscet tomis decursu quid de quolibet opusculo ferret animus commemoravimus, quia plerunque carptim tetigimus singula; jam quod δευτέρης φροντί exploratum fuit adnotemus. De libello in fronte op̄rum posito, cuius titulus, *De Incarnatione*, in Monito ibidem pluribus actum. *Testimonia vero Scripturæ sacrae quod spectat, vidi eruditos et emunctos naris homines qui Athanasio posse ascribi astinarent. Et sane aliqua est hujuscet libri affinitas cum epistola prima ad Serapionem et cum libro *De Incarnatione*, p. 695 tomī primi (a). Ibi enim, ut in hoc opusculo, locis ex Veteri ac Novo Testamento mutuatis Trinitas et trium personarum aequalitas communistratur. Verum infirma ratio: tale quippe scribendi genus est, ut quisquis rem aggrediatur, cum alio simile opus agenti stylo conveniat. Alioquin vero non sat sibi constat scriptor iste; sed postquam de Trinitate ad usque articulum 56 verba fecit, illico rem disparatam ingreditur; Iudeos scilicet, filios tenebrarum, exagit. Articulus autem 49 de blasphemia in Christum, Athanasii esse nequit: nam acerbe satis istic carpitur Origenes: qui a sancto presule semper cum honore laudatus et a vindicatis fuit. A questione 50 ad finem usque diversi res argumenti aguntur: unde forte suspicio nascatur totum opus esse centonem.*

Epistola Catholica (b). Diximus ambigere nos an Athanasii sit, necne, ob quasdam adjectas ibi suscipiandi causas: et inter alias, quia in titulo voce οὐαντεῖσθαιον utitur quisquis ejus auctor est, cum contra soleat Athanasius episcopos συλλέγοντα vocare; et si quando vox οὐαντεῖσθαιον tomī primo occurrit, non in Athanasianis vulgo, sed in epistolis alienis, ab eo in medium adductis reperiatur. Vocem item σύμβολον, quæ ibidem comparet, diximus non usū venire in germania Athanasii. Verum secundum istam editam admonitionem allatum nobis Roma symbolum fuit, ita, nempe σύμβολον nuncupatum, si tamē hujusmodi nomen non amanuensium fuerit. Nimirum conjectura sunt suæ sponte leves, quæ sejunctim posita non rem conficiant; at cum multæ una coeunt, argumenti loco esse possint. Sane multa alia hic peregrinum olen: ipsissima scilicet vox, *Catholica*, quæ miror si vel ab Athanasio, vel ab æqualibus uspiis in epistolarum inscriptionibus usurpatur, nisi cum de septem epistolis apostolorum quæ Catholice vocantur, est sermo. Illud item θεῖδε πνεῦμα non est, ni fallor, Athanasii in usu, qui vulgo aut ἔγραφοι aut ἔγραφη πνεῦμα dicit. Ad haec, brevior est epistola quam pro rei dignitate, nec solet illi res tantum ponderis, ita carptim agere. In *Refutationem hypocrisis Meletii*, et in subsequentes libros *De Incarnatione*, contra Sabellianos, atque in illum alium cuius titulus: *Unum esse Christum* quæ ibidem præmonimus satis sunt.

Sermo de Sabbatis et circumcisione minores forte quam cetera præferit suspicionis notas, et præter stysi discrepantium, remissioris videlicet, quam sit Athanasianus, vix aliud deprehendo quod in ἀποτελεσμate conjiciat. Secus autem homilia *De semente*, contra quam in dies crescent suspiciones: in multis sane istic voces efflendimus Athanasio minime familiares, verbi causa χαταπορεῖς, ἐμβαθύνομαι, σπόρος εὐθυγάτης, et similia non pauca. Aberrat quoque subhinc a scopo scriptor iste, et sese subito intercipit; dimissaque re quam tractat, disparatam ingreditur, a qua perinde discedit, ac si hic illuc impulsus oberraret. In eam vero quæ hanc excipit homiliam, quæ premisimus, eti paucissima, satis sunt. Homiliam *De passione et cruce Domini* (c) etsi abjudicandam Athanasio arbitramur, in codicibus tamen perantiquis ejus fragmenta Athanasii nomine afferuntur: unde propalam sit a multis retro saeculis Athanasii nomen præferre.

Sermonis *De virginitate* oratio tota effluit, nervis, salibus et τῷ εἰρῶν destituta; hocque sigmo sese profiteri videtur alio quam Athanasio patre natum. Præterea memoratur hic, hymnus *Gloria in excelsis Deo*, cantus *Alleluia*, versiculos *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, cum appendice *Et nunc et semper*, etc.; quorum omnium usus an ævo Athanasii in Alexandrina Ecclesia obtineret, valde incertum. Hymni namque *Gloria in excelsis*, qui totus pene legitur libro septimo *Constitutionum apostolicarum*, nulla, ausim dicere, mentio Patribus vel antiquioribus Athanasio vel æqualibus. Cantus *Alleluia*, ut

(a) *Nostra* rereuisouis secundi. Eotr.

(b) Pag. 22.

(c) Pag. 35.

tradit Gregorius papa I. II. epist. 63, cum peculiari ante fuisse Ecclesie Jerosolymitanæ, tempore Damasi translati Romanus est : memoraturque ab Ambrosio, Augustino, multisque, cum supparibus, tum aetate minoribus. Versus demum, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, usu veniebat quarto saeculo, Basilio auctore, qui diversos ejus preferendi modulos enumerat : obtinuit item Antiochia, tempore Leonii episcopi Ariani, Athanasio adversarii, qui cum ad Arianorum usum atque arbitrium haud modice vitavit. Appendix autem, *Et nunc et semper et in secula seculorum. Amen*, altum istis seculis silentium. Hæc omnia memorasse Athanasium vix crediderim, atque hinc augetur sicut firma aliunde vocata, quæ in hoc opusculo cadit, suspicio. Ceterum tametsi lectu dignum opus, et pulcherrimis preceptionibus instructum est, non dosunt qui vituperent, et temeritatis nomine traducant dictum illud hujus, quisquis tandem sit, auctoris : Μαρτυρομενοι παντισθησονται ακονεντι τη βηματα καλ ποιουνται, οτι το θνητα αυτοι γραψανται εν τη βιβλῳ της ζωῆς· καλ εν τῷ τρίτῳ τάχματι τῶν ἀγγέλων εὑραθήσεται. Id est : *Testificari omni homini qui audierit haec verba, et fecerit ea, quod nonen ejus scribendum sit in libro vita, et quod ipse in tertio angelorum ordine sit collocandus*. Sed non arbitrio hoc nomine tam aspere excipiendo esse scriptorem istum. Noluit enim in mercedem proborum, ni fallor, tertium angelorum ordinem ita strictum assignare. Sed quia angeli vulgo homines antecellere putantur, cum aliquo inferiore angelorum ordine, qui sese prior menti obtulit, probos ex hac vita migrantes collocandos dixit. Leveni aliam huic dicam impingit nuperus scriptor nostras vir, aliqui doctus, qui nec sine concilio haec ejus verba, χρηστερα Χριστοῦ, sic Gallice interpretatur, *la danseuse de Jesus-Christ*. An hic de tripudio agitur? et quid tam frequenti usu celebratum in Ecclesia, quam choreæ virginum Christi sponsarum? Eadem vox in *Vita Syncletica* usurpatur, unde palam est frustra esse qui dictum illud inclemens exagent.

Synopsis Scripturae sacrae (a) laudatum opus et quidem a laudatis viris, non eo inter dubia conjicimus, quo arbitremur Athanasio indignum esse. Ecquis enim ille tam peritus scriptor, quem posnireat tantum librum confecisse? Eum sane qui accurate teneat, litterarum divinarum plane belle eruditus habeatur; ita dilucide et doce commemorat quid de distributione librorum Scripturae sacrae, quid de auctoritate, de tempore, de auctore cujusque libri putandum; ita accurate et sagaciter quod ipse, crebro regustando, notatu dignus conpererat, lectori paucis offert. Neque tanta tamen religione, ut acutum decebat, synopes formam consecutatur, ut sibi res explicata difficilis occurrit, importuna brevitate obscuriorum efficiat : sed cum ita facto opus est, interpretem agit, et fusius etiam quam Scriptura ipsa, rem commemorat ; quo dato spatio, rursus destinatum carpit iter. Diximus in notis ad p. 156 Josephum, cuius ὑπονομητὴ que postrema in *Synopsi* leguntur et jam primo Graece comparent, excerpta sunt, virum fuisse Christianum : secus aestimat Petrus Lambecius, atque Flavium Josephum esse, *Judaicarum antiquitatum scriptores*, et titulum quendam ex decimo nono codice theologicó assert, neinde : Μέθοδος Ιοσήφου ἐκ τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ, καλ χρονικῶν συνταγμάτων· πᾶς συνέστη τὸ φαλτήριον, καλ πᾶς οἱ φαλοὶ ἔτεσθοσαν, καλ τίνα εἰσ τὰ μνημονεύματα ἐν ταῖς Γραφαῖς βιβλία, μη εἰριστόμενα δέ· καλ τίνα εἰσ τὰ ἐν τῷ τελεῖ τῷ Δικιῷ πραγθέντα, καλ τίνες ἡμέρας τὸ φαλτήριον, καλ πόσοι, καλ πότι. Id est, *Methodus Josèphi seu Josippi ex commentariis et chronicis opusculis illius* : quo pacto constitutum fuerit *Psalterium*, quo modo psalmi editi : quinam libri in Scripturis memorati jam non reperiuntur : quoniam in fine (b) a *Davide* facia sunt : quinam *Psalterium* interpretati sint, quoti et quo tempore fuerint. Verum ut judicii tutia ea de re ferendi copia esset, codicem *Cantahrigensem*, de quo in notis ibidem, a Patriotio Junio in notis ad epistolam Clementis ad Corinthios laudatum, evolendum oportet. Et fortassis vel ipse locus a Lambecio laudatus solus sit satis, ut Josephum istum Christianum fuisse comprobetur : illa enim postrema verba : *Et quinam Psalterium interpretati sint, quoti et quo tempore fuerint*, argumento sunt, ni labor opinione, aliquot post Christum saeculis hunc Josephum vixisse. Ille siquidem Commentariorum in Psalmos numerus, animum exauget, ut hunc Josephum alium a celeberrimo Josepho arbitremur. Non enim vero Josephi Antiquitatum scriptoris tota commentaria in Psalmos fuisse videntur.

Ne omittamus ea quæ de codice, unde haec *Synopsis* proditi, habet Felekmannus. Usæ sunt opera inquit, *textu hujus Synopsis Graece descripto ex vetusto et miris ductibus constante codice*, quem ex bibliotheca viri clarissimi Petri Neveleti Doschii curavit vir ampliss. D. Bongarsius, quem cum non in omnibus descriptor assecutus sit, quidquid erit discrepantia notandum duxi. Quanquam essent etiam non pauca, quæ de interpretatione moneri poterant : imo locorum quoque nonnullorum in ipso veteri codice conjecturæ possent afferri, quæ tamen omnia brevitatis causa, et quod docti per se ipsi in hoc longe optimi monitores sibi erunt, omitto. Quorsum autem evaserit codex ille memoratus a Felekmanno ignoratur. Codicem *Synopsis* aliqueni nec vidi, nec alicubi extare didici.

Dialogus contra Arium in synodo Nicæna multis nominibus Athanasio abjudicandus : imo vero nec sat consulto commentum hujusmodi meditatus est qui Athanasio attribuit ; nam quædam aperte falsa complicitur, cuiusmodi est illud quod ait p. 180, cleri dignitatem Ario ab hereticis collatam ; cum contra

antiquorum testimonio compertum sit, a Petro et Achilla gradibus ecclesiasticis auctum fuisse indignissimum hominem, quia pro innata vafritie speciem frugi preferret : reliqua vide in Monito. Ad hæc autem puto vel ex sola dialogi forma, quæ scribendi ratio, licet multum Athanasio antiquior, non erat Athanasii œvo frequentata, conjecturam aliquam vobisq[ue] oboriri. Nusquam accipimus Athanasium hoc genere deditis quidpiam : et æqualibus ejus perrarun dialogi more scribere. Verum hæc forma seculis quinto, sexto, septimo et subsequentibus multum obtinuit : et hujusce toni spuria complectentis pars non modica dialogi sunt.

Sermo contra omnes heres, ita manifestas peregrinitatis notas vel ipsis amanuensibus præferre vixit fuit, ut in plerisque codicibus ad marginem, ἔνος καὶ γυδαῖος dicatur, id est, *peregrinus ac fuso remissioreque stylo descriptus*, cui scilicet τὸ εὔστον deficiat : ingens profecto styli vitium, quod vel Graeculi sentire possint. Fuit autem ex Athanasii operibus expressus, ut lectorem ibidem præmonstratus. De insulo Melchisedeci regis commento (a) jam ultra quam satis sit dictum fuit, pariterque de ἀποκαρπτιῷ ad Jovianum imperatorem nuncupato (b), ac de libro *Definitionum* : neque libet hujusmodi nugas denso agitare, atque, ut ita dicam, repuerascere.

Sequuntur opera ad Antiochum ; et præt *Doctrina ad Antiochum* principem à Græculo edita. Iujus tamen beneficio, magnam partem libri *Pastoris*, quæ Græce nondum data fuerat, recuperamus. Alias vero hac historia nihil infantius. Æque conspicua est sermonis ad Antiochum vobisq[ue], necnon subsequentium ad eundem quæstionum. Hoc postremum tamen opus, non indignum quod legatur : tametsi enim futilibus dictis ac quæsitis identidem aspersum est : at bona malis permista reperias; niūtrum

Xρυσέα χαλκείοις ἐκατόμβοα ἐρrealcolor.

Est inibi (c) locus quem olim vitioum suspicabamur, illud scilicet : Πῶς ἐὰν τάλαιν καὶ ἡ των σωμάτων φύσις βολεστική κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα, ὁρμαται ἀδύτος καὶ ἀβύλιστος ἐν τοῖς οὐρανοῖς Μαρμαρικῆς Πλανητῶντος · ubi pro σωμάτων legendum ὄδάτων conjectabamus : at exinde lectionem probe habere suocomperimus.

Ad calcem quæstionum ad Antiochum (d), est tractatus Athanasio sane non indignus, quem fortasse religio non esset inter Athanasianæ computare. Etsi enim in plerisque codicibus consequenter post alias quæstiones agmen claudit, non desunt tamen ubi separatis ab aliis ponatur. Ad hæc vero, conspicua Athanasiani œvi nota bæc est, cum de septuaginta hebdomadibus Danielis agens ait : Τίς οὖν ἐστιν ἕτερος χριστὸς δύος ἀγώνων, εἰ μὴ ὁ Χριστὸς μόνος, ὃς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ; αἱ γὰρ ἔβδομηκοντα ἔβδομάδες, τετρακοντα ἑνενήκοντα ἔτη σημαίνουσιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Δανιὴλ ἵνα τοῦ νῦν ὑπάρχουσαν ἔτη τῶν δικτυούσων τίσιον. Hoc est : *Quis ergo alius est unctus Sanctus sanctorum, præter solum Christum, ut Dei viventis (Filium) ? Septuaginta enim hebdomades quadringentos nonaginta annos significant. Namque a Daniele ad hoc usque tempus sunt anni plus quam octingenti.* Ilæc sane chronologia ratio apprime iu quartum sæculum quadrat, quo .scripsit Athanasius. Ad hæc, ita apposite Veteri Testamento ad comprobandum Christi adventum uititur, ut nihil supra. Fateorque me nihil hoc in genere vidiuis validius concinniusve. Quamobrem non eodem quo ceteræ quæstiones, numero et pretio haberi debet. Etsi vero non ausini affirmare Athanasii esse, nihil certe repugnat quo minus ipsi ascribatur.

Fragmentum *De imaginibus* non erat forte quod denuo prelo subjiceremus, cum ex aliis jam editis excerptum fuerit. Placuit tamen, quia frequentissime in codicibus et conciliorum actis assertur ut exhibemus, illud edere, ne quid hoc in opere desiderari videatur.

Historias imaginis Bergensis plures fortasse attulimus, quam ut eas eruditii viri sine stomacho et nausea legere possint. Verum quia hæc historia celeberrima fuit, qualis demum qualisque sit; tanu varia tum Græce tum Latine edi ejus exemplaria, non inutile fortasse fuerit : ut aestimare quisque valeat quantæ sit auctoritatis hæc historiola, cuius ne quidem veram firmamque seriem nancisci possumus.

In *Epistolas ad Castorem*, quæ sunt Cassiani Institutionum epitome, satis esto quod ibidem prænotamus. Vocem autem *Pater Muthius*, quia codex sic Πάτερ Μούθιος dividit, nos quoque divisimus. At norunt eruditii, ex voce Thermuthi, estque illud nomen proprium apud Ægyptios, et ex articulo πα, quod est ac si dicas *Pater aut Abbas*, confectum nomen fuisse. Et tamen ita error invaluit, ut jam Mutii quidam inde mutuato nomine, nuncupentur.

In homiliam *De assumptione Domini* hæc habet Felckmannus : *Porro meminit hujus homiliæ, et tribuit eam Athanasio incertus auctor, cuius jam supra ad pag. 345 d. tomo I meminimus ad Maximum Smeniotam de hac quæstione : Utrum homines, si non peccassent, morituri fuissent, scribens fol. 92, col. 4. sic : Καὶ ἀκούει τι περὶ τούτων φρεσὶ διέγειτος Ἀθανάσιος ἐν τῷ Εἰλ τῆρι ἀνατηγόν λόγῳ αὐτοῦ. Θάνατος μὲν εἰσῆλθε δὲ τὴν παρακοήν. Λόγων δὲ ὅπους τὴν τῆρι ἀπειλήντες ἀκηκούει διθεὸς ἀλεξάνδριος ἀθανασίας ἀνατηλεῖται τῷ γένει,*

(a) Pag. 189.
(b) Pag. 4ta.

(c) Pag. 247.
(d) Pag. 248.

καὶ τὸν Ἐνόχη ἐκ μίσου ἀρπάζει, κάντεύθην τὴν θυητὴν ἰδίασκας φύσιν δρους ἀλαναῖας ἔκδειχθει. *Et paulo post.* Καὶ τούτου χάρην δὲ μέγας Ἀθανάσιος ἔλεγεν, ὅτι καὶ τὸν Ἡλίαν ἀρπάζει, καὶ ὡς εἰς σύρανν ἀναγέρει. *Hæc ibi, quæ confer cum editis.* *Ei idem infra in opusculum:* Utrum Joannes evangelista revera obierit, fol. 251, col. 2, ait: Καὶ δὲ μέγας δὲ Ἀθανάσιος ἐν τῷ Εἰς τὴν ἀνάτην μῆτραν αὐτοῦ, Ἐνόχη καὶ Ἡλίαν μνημονεύεις, καὶ εἰπὼν ἐν τοῖς ζῶσιν διάγειν αὐτῶν, ἐπέρου των ἐμημνούνεις. *Hæc Felckmannus.* Sed quoniam is scriptor sequioris est αὐτοῦ, nihil illius testimonio ad γνησιότητα ejus comprobandum efficitur. *Hæc ipsa pene eadem verba citat Michael Glycas in Historia Byzantina.* Quo testimonio id solum superest, ut ante Michaelis Glycas ævum Athanasii nomine evulgata fuerit *hæc homilia.* Diximus porro in Monito ad hanc homiliam, primum publici juris factam fuisse in editione Commeliniana; verum exinde conperimus, antiquius fuisse illam typis mandatum.

Homiliam in S. Andream Latine dedit Thomas Galetus, J. C., anno 1615, Lugduni, Carolo Fabiano interprete, cum aliis diversorum Patrum scriptis, p. 250.

Lihellus De corpore et anima est fragmentum avulsum ex libro *De definitionibus*, cum aliqua discrepantia. *Huius item affine quidpiam* habetur t. I sub finem, in fragmentis; sed longe præstantius istis. Et vero fieri potuit, ut qui hoc *De corpore et anima* opusculum mandavit litteris, aliqua ex veris Athanasii operibus sit mutuatus.

Vita sanctæ Syncliticae, haud imperiti hominis opus, pulchre ad mores instituendos concinnata est: nam longiuscula licet, unica pene adhortatione solvit; ita ut quæ ejusmodi ad virginis parænesin habuisse fortur, quæque in juvenili ætate eam orsa dicitur, ea absoluta octoginta annos nata mox nemoretur. Eruditus porro in ea disceptatur contra fatum, et contra genesim, sive genethliacorum scientiam. Sed præstantissima omnium sunt, quæ contra illos profligatis moribus homines, quorum in eo tota spes est, ut in nibilum eant si quando vivendi finem faciant: qui si tam misera spe cadant, et cadent utique, quantum illi supplicium, qui ideo in tot sceleris proruperunt, quod falsa opinione impune sibi fore sperarent? Ex hoc itaque hominum generi erant, qui impie dicentes, animam esse florē naturæ, cuius sciæcet interitus cum plantæ sive corporis interitus necessario conjunctus esset. Ipsi sane gentilibus deterriores: qui præmium probe, supplicium improbe viventibus fore estimabant: audi Platonem (*a*): Ἀθάνατος τὸν ή φυγή καὶ οὐδέποτε πάσχειται. Et inferius pugnat, improbis poenæ esse præparatas.

Hæc satis sunto. Plura de singulis hoc in tomo extantibus in propriis singulorum admouitionibus et in notis reperies. Salve, eruditæ lector, et bis fave.

(a) Lib. x *De republ.*, pag 608 edit. H. Stephani.

CATALOGUS MANUSCRIPTORUM ET EDITORUM

Quibus in editione hujuscemodi tomis usi sumus.

Primo editis S. Athanasii omnibus cum Latinis tum Graeco-Latinis usi sumus semper, maxime tamen omnium Commeliniana et Parisiensi.

In librum de Incarnatione. Usi sumus tantum Cyrii editis ubi haec existat epistola.

In Testimonio ex Scriptura sacra. — Codicis cujusdam Vaticani exscripto et Felckmanni lectionibus codicium Basiliensis, Anglicani, Felckmanni primi ac secundi.

In Epistolam Catholicam, ex Felckmanni codicibus. — Lectionibus codicium Basiliensis primi et secundi, Anglicani, etc.

In refutationem hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis. — Lectionibus codicis eminentissimi cardinalis Ottoboni et Felckmanni lectionibus codicium Basiliensis 1 et 2, Anglicani, Felckm. i et 2.

In sermonem de Incarn. Dei Verbi. — Codice Segueriano et Felckmanni lectionibus codicum Basiliensis, Anglicani, Gobleriani, Felckm. 1 et 2.

In sermonem de aeterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia et contra Sabellianos. — Segueriano codice et Felckmanni lectionibus codicum corundem.

In orationem, quod unus sit Christus. — Codice Segueriano et Catena in Lucam et Felckmanni lectionibus iisdem.

In librum de Sabbatho et Circumcisione. — Codicis Regio 2284, et Segueriano et Felckmanni lectionibus iisdem.

In Homiliam de Semente. — Felckmanni lectionibus codicis Anglicani.

In illud: Profecti in Pagum, etc. — Codicibus Regio 2284, et Segueriano, et Felckmanni lectionibus codicum qui superius.

In sermonem in Passionem et Crucem Domini. — Codice Regio 2284. Et Felckmanni lectionibus iisdem.

In librum de Virginitate. — Felckmanni lectionibus iisdem.

In Synopsis Scripturaræ sacrae. — Uno tantum codice usi sunt Commeliniani qui prius ediderunt, codex jam ubi existet ignoratur. Ad postremum articulatum qui Latine tantum existabat in prius editis, usi sumus codicibus Regio 1807, et exscripto alio a D. Jacobo Mill principali collegi S. Edmundi Oxoniensi.

In Disputationem contra Arium in concilio Nicæano. — Codicibus Regis 2358, 2892, 2010, et Felckmanni lectionibus codicium Basiliensis, Augustani, Anglicani, Felckman. 1, 2, et Gobleriani.

In sermonem contra omnes hæreses. — Segueriano dice et Felckmanni lectionibus codicium Basiliensis, Gobleriani, Felckmanni, I, 2.

In Historiam Melchisedec. — Codice Regio 2570, et Colbertino 5108.

In epistolam ad Jorianum. — Nullum vidimus codicem, sed damus ut prodit in editione Commeolini.

In Librum de Definitionibus. — Codice Colbertino 4753, aliquoties usi sumus.

Doctrina ad Antiochum. — Prodit ex codice Colbertino 4219.

Sermo ad Antiochum de penis inferni. — Prodit ex codice Regio 2570, annorum plus 600.

In questiones ad Antiochum. — Codicibus Regis 2431, 2892, 2910, 2957.

Quæstiō autem cxxxvii, p. 248, habet sejunctam, nec questionis more, in codice quem nobis eum perhumaniter communicavit vir cl. Toinardus et in codice Reg. 2415.

Quæstiōnēs in Evangelia. — Prodeunt ex codice Reg. 2431.

Fragmentum de Imaginib⁹. — Prodit ex codice Regio 2981.

Quæstiōnēs in Scripturam sacram. — Ex editione Commelini.

In questiones alias. — Usi sumus codicibus Regis 2558, et 2450, et lectionibus unius codicis Felckmanni qui secundus dicitur.

In Historiam imaginis Berytensis ex codice Palatino. — Colbertinis codicib⁹ 853, 4457, 5140. Ex Palatino duo exemplaria prodierunt. Exemplar vero Latinum ejusdem historie p. 295, prodit ex editione Lagdunensi anni 1532. Aliud exemplar Latinum ejusdem ex codice Sangermanensi num. 408.

Sermo contra Latinos. — Prodit ex codice Regio 2271, p. 455, ad marginem operis sancti Justini ad Zenam. Codex est annorum plus centorum et nonnulla marginalia atatis non multo minoris.

Syntagma doctrinæ. — Ex libello Andreæ Arnoldi Norimbergensis Parisiis custo anno 1685.

Monasticae vita Instituti. — Ex codice Regio 2951.

Bīna ad Castorem Epistola. — Ex codicibus manuscriptorum Altaempis Romæ num. R. V. 49.

Homilia in nativitatē Præcursoris. — Ex codice Colbertino 1711, annorum circiter 400.

In sermonem in Annuntiationē Deipara. — Usi sumus lectionibus Felckmanni, codicium Basilien sis, Anglicani, Felckm. I, 2.

In sermonem in Descriptionem sanctæ Mariæ. — Usi sumus codicibus Colbertino 450, et Reg. 2026.

Sermo in Nativitatem Christi. — Prodit ex codice Barociano 234, fol. 190. b.

In sermonem in Occursum Domini. — Usi sumus codicibus Regis 145, 3489, et editione P. Combeffisi in Bibliotheca PP., t. I, p. 496.

In sermonem in cœcum a nativitate. — Codicibus Regis usi sumus 205, 2050.

In Homiliam in illud Matthei: Ite in castellum etc. — Usi sumus codice Regio 205.

In Homiliam in illud: Eunte autem illo. — Eodem codice.

In Sermonem in S. Quintam feriam. — Eodem codice.

In Sermonem in Parasceven. — Codicibus Colbert. 1511, 1711, Reg. 205.

In Homiliam in sanctos Patres et Prophetas. — Codice Regio 205.

In sermonem in sanctum Pascha. — Codice Regio 2027, Colbertino 1711.

In Sermonem in sanctum Pascha et recens illuminatos. — Codice Regio 2027, 2424, Colbert. 1711.

In Sermonem in Assumptionem Domini. — Codice Regio 2027, Colbert. 1711.

Sermo in S. Andream. — Prodit ex codice Colbertino 847, et schedis V. cl. Toinardi.

Sermo aliis. — Prodit ex codice Colbertino 5104.

Ad dialogum I, de Trinitate. — Utinur codice Regio et lectionibus Felckmanni codicium Augustani et Palatini.

Ad dialogum II, de Trinitate. — Iisdem codicibus.

Ad dialogum III, de Trinitate. — Lectionibus Felckmanni.

Ad dialogum IV, de Trinitate. — Codice Regio et lectionibus Felckmanni.

Ad dialogum V, de Trinitate. — Lectionibus Felckmanni.

Ad sermones XX, contra diversas hæreses. — Variis Felckmanni lectionibus.

Syntagma ad quendam politicum. — Prodit ex codicibus Vaticanis.

Sermo de iis qui saeculo renuntiarunt. — Prodit ex codice Vaticanum num. 658.

Doctrina ad Monachos. — Prodit ex codice Vaticano num. 1148.

Commentarius in templo Atheniensi. — Ex codice Vaticano 1198.

Tractatus de corpore et anima. — Ex codice Vaticano 700.

Ad lib. I de S. Trinitate. — Editio R. P. Francisci Chiffelli et lectionibus ejus anno 1664, codice Regio 3624, et Sangermanensi num. 724.

Ad lib. de Trinitate, II, III, IV, V, VI, VII, VIII. — Iisdem.

Ad Librum de fide Unitatis et Trinitatis. — Iisdem.

Ad librum de Ariana et Catholica confessione. — Iisdem.

Ad librum de fide sua. — Iisdem.

Ad Disputationes contra Arium. — Iisdem.

Ad Epistolam Liberii Papæ ad Athanasiū, et ad responsum Athanasiū. — Segueriano codice.

Ad sequentes vero epistolæ Romanorum pontificum

ad Athanasium, et Athanasiū ad Romanos pontifices.

— Editis conciliorum et veteribus Athanasiū editis.

Ad epist. S. Synætica. — Editione Cottelerii in Monumentis Ecclesiæ Graecæ. et ex schedis Combeffisiannis quarum copiam fecit perhumaniter R. P. Lequien ordinis Prædictorum.

Ad Exhortationem ad Monachos. — Codice Regularium a Luca Holstenio editio.

Exhortatio ad sponsum Christi. — Prodit ex codice Regularium Luce Holstenii et ex Actis concilii Aquisgraniens.

Epistola S. Athanasiū ad Episcopum Persarum. — Ex schedis a D. Claudio Stephanotiu, Roma nobis transmissis.

Dionysii Epistola ad Paulum Samosatensem. — Indidem.

Ad Symbolum Quicunque. Quibus codicibus tum Cræcis tum Latinis usi sumus, suissime in Monito et in notis.

Opusculum de Trinitate. — Prodit ex codice Regio 2538.

Opusculum de Paschate. — Prodit ex Bibliotheca Ambrosiana beneficio cl. V. Antonii Muratorii.

ADMONITIO IN LIBELLUM DE INCARNATIONE.

*Grandis a multis retro saeculis fuit de hoc opusculo controversia. Nam cum inter Cyrilli opera Athanasii nomine compareat, et Eutychianorum heresi patrocinari videatur, hinc Eutychiani argumenta in suorum partium subsidium mutuati sunt; alii contra pugnabant, librum non Athanasii sed heretici cuiusdam Athanasium ementientis esse, et insertum fuisse in Cyrilli epistolam ad Reginas. Hæc sunt Cyrilli verbū: "Οτι δὲ καὶ ἡ θεοτόκος φωνὴ καὶ αὐτοῖς γέγονε συνήθης τοῖς πρὸ τῶν ἀγίοις πατράσιν, οἱ καὶ ἐπ' ὅρῃ θεαμάζονται πίστει, καὶ εἰς δεῦρο πᾶσι τοῖς ἀνά πλασαν, ὃς ἦπος εἰπεῖν, τὴν ὑπὸ σύρανθι, δεῖν φύσιν ἀληθῶς ἀποφῆναι. Ιτά γάρ μη δοκοῦν τὸ εἰς νοῦν ἥκον ἀπλῶς ἀβάσαντες λέγεν, ἐκ τῶν ἔκεινος πεποιημένων βιβλίουν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ εἰς τούτο χρήσιμα συνεισενεγκάνων, καὶ παροθεῖς εἰς ἀπόδεξιν, κατασφραγῶ εἰς ἀληθεύειν τοὺς ἐμαυτοῦ λόγους. Ἐφη τοινύν ὃς ἀληθῶς δι τρισμαχρίος καὶ διεβόλτος εἰς εὐάθεαν Ἀθανάσιος, ὁ γενόμενος κατὰ καιρούς τῆς Ἀλεξανδρίας Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἐν τῷ Περὶ σπαρχάσεως λόγῳ περὶ Χριστοῦ τάδε. Id est: Quod autem vox, Deipara, sancti Patribus qui nos antecessere, quique ob rectam suam fidem, non sine admiratione laudantur, frequentata fuerit, necnon ad hoc usque tempus, per totum, ut ita dicam, urbem terrarum in usu sit, comprobandum esse existimavi. Ne videar enim temere et inconsiderate quod in mente venit effutire, argumentis idoneis ex libris quos illi in Ecclesia composuere mutuatis, orationem meam ad rei fidem ubi signabo. Ait igitur beatissimus ac pietatis nomine celeberrimus Athanasius, olim Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus in libro *De Incarnatione*, de Christo loquens, isthaec... Affertque exinde maximam partem opusculi. Quia vero initio libelli dicitur in Christo non duns esse naturas sed unam naturam incarnatam, μίαν φύσιν σεσαρκωμένην, hæc Eutychiani in synodo Chalcedonensi afferabant p. 181, sic: Ἔγώ δὲ χρήσομαι ἔχω τῶν ἀγίων πατέρων, Ἀθανασίου, Γρηγορίου, Κυριλλου, ἐν πολλοῖς τόποις, δι τοῦ δελ λέγειν μετὰ τὴν ἔνων δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν σεσαρκωμένην τοῦ Δόγματος φύσιν. Hoc est: Ego vero usu sanctorum Patrum, Athanasii, Gregorii, Cyrilli in multis locis probare possum, non dicendas esse post unionem duas naturas, sed unam incarnatam Verbi naturam. Alii adversum contendebant libellum Athanasii non esse, sed supposititum et quadam hujus libri quo a Cyrilli laudantur, inserta ab hereticis fuisse in operibus Cyrilli nomine Athanasii. Audi Leontium advocatum Byzantinum De sectis, actione octava. Aliam, inquit, proferunt auctoritatem sancti Athanasii ex oratione *De Incarnatione*, que quidem hujusmodi est: eumdem esse Dei Filium, ratione spiritus, et hominis filium ratione carnis: non duas naturas unum illum Filium: quarum una sit adoranda, non adoranda sit altera: sed unam naturam. Dei sermonis incarnatam. Respondemus primo dictum hoc nobis non adversari. Non enim duas naturas ita tradimus ut adoretur una, non adoretur altera: sed unam statuimus esse naturam Dei sermonis incarnatam. Deinde ne quidem est Athanasii; nam cum a nobis interrogantur, ubi dictum hoc exstet; nec eius ostendendi copiam habent: in arctum coacti pusillam quamdam orationem proferunt, quasi duorum foliorum, in qua dictum hoc legitur. At notum est universis omnia sancti Athanasii opera valde magna esse. Quid autem ad hoc respondemus, quod beatum Cyrillum producunt, citantem hoc dictum libro *Adversus Theodorum*, quasi profectum ab Athanasio? Nimur dicimus, reapse quidem illud in beati Cyrilli *Contra Theodorum* invictivis legi: sed mendum esse priscum. Dioscorus enim, successor B. Cyrilli factus, cum ejus opera reperisset, forte non veritus est inserere nonnulla, quæ ipsi lubitum fuit. Neque vero conjecturis nos modo niti, quod B. Cyrus illud contra Theodorum non produixerit, ex eo quoque manifestum est. Nam Theodoretus qui Theodorum defendebat, universas auctoritates refutans, quasquaque sanctus Cyrus contra Theodorum de sanctis Patribus protulerat, nusquam hujus dicti meminit. At enim isti referunt, a Theodoreto callide omissum; quod enim adversus eam auctoritatem oculis aspicere non posset, ut admodum planam et apertam, idecirco sponte ab ipso prætermissem. Respondemus, tantum abesse ut eam Theodoretus ibi positam præterire voluerit, ut cum B. ille Cyrus alibi dixisset, unam naturam Dei sermonis incarnatam, siquidem scivisset Theodoretus id verbum quod apud Cyrillum exstat, ex sancto Anathasio citatum, uequaquam adeo temere dicturus fuerit: Quis tibi Patrum dixit unam naturam Dei sermonis incarnatam? Vicius ingerunt, tam esse certum scivisse sic lucutum Athanasium: ut etiam dixerit; quemadmodum Patres locuti sunt. Nos contra, quenque dicimus enī, ut ostendat, a Patribus ea prolatā, quæ ipse tradat, si non eisdem verbis, saltem vi verborum eadem. Hæc longiuscula licet et re fuit hic offerre, ut videat eruditus lector, in quo quæstio hujusmodi sita olim fuerit. Et sane sunt quæ forte succedant ea quæ superius ex Cyrillo attulimus, cum oratione Athanasii nomine subsequente adjecta Cyrilli epistolæ fuisse. Nam ut supra dicitur quæ afferuntur ex Athanasio *De Incarnatione*, ad unius vocis θεοτόκος usum comprobandum adducuntur in medium; unde fortasse videatur inutile fuisse afferre totum pene libellum, cum maxime sub initium duntaxat vox illa θεοτόκος, de qua*

quaestio, compareat. Certe Cyrilus in epistola ad Acacium Beritensem, ubi de usu vocis Θεοτόκος apud Patres loquitur, Εὐρέσθω, ait, ἐν συγγραφαῖς καὶ τὸν τῆς δούλιμου μήνης ἐπίστοκον Ἀθανάσιον πλειστάκις αὐτὴν δομάζαντα Θεοτόκον. Comperio namque celebris memoriae episcopum Athanasium in scriptis suis scrupulis illam Deiparam appellasse. Uno verbo complectens illa quae bene multa extant in operibus Athanasii testimonia. Quid causa igitur est quod in epistola ad reginas, totum pene libellum De Incarnatione pro voce illa Θεοτόκος confirmanda afferat? namque prioribus lineis exceptis (ubi vox Θεοτόκος exstat) cetera nihil ad rem pertinent. Ad hanc autem libellus iste non exstat in collectionibus operum Athanasii. Et alienum a sancto doctore videtur dicere unam naturam incarnatam in Christo. Etenim confusione naturarum respuit ubique Athanasius, qui proprietates semper naturarum conservavit, duas etiam voluntates distinctas cuique naturae proprias ascribit sic lib. De Incarnatione, p. 709: Δύο θελήματα δείχνουσι, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκὸς, τὸ δὲ θεϊκὸν, ὅπερ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθενειαν τῆς σαρκὸς παρατείται τὸ πάθος· τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτὸν πρόδημον. Hoc est, duas voluntates ostendit (Scriptura), alteram humanam, quae est carnis, alteram divinam, quae Dei est. Siquidem humana ob infirmitatem carnis deprecatur passionem; divina autem ejus voluntas prompta est. Sin vero una natura post incarnationem dicatur, tollas oportet discriber voluntatum. Ad hanc, contra Dimicritas sui avi hereticos p. 741 negat corpus esse Deitatis consubstantiale, et pagina sequenti ait ἀναγγέλλειν οὐκούσια inconfusa unione Verbum cum propria carne unitum fuisse. Corporis autem et carnis nomine ut in praefatione generali primi tomii ostendebamus humanitatem perspice intelligit. Ubi vero comprobat in postremis suis contra Dimicritas libris carnem sive humanitatem non esse Verbo consubstantialem, quid aliud, queso, indicaverit quam, non esse unam atque eamdem Verbi atque humanitatis substantiam sive naturam; ita ut etiam ad differentiam naturarum indicandum p. 747 perfectum Deum et perfectum hominem vocet, p. 756 autem uno verbo utramque heresin Nestorianam scilicet et Eutychianam proterit, dum ait loquens de coniunctione Verbi cum carne, Οὐδὲ τὸ διαρίσται προτόπων, ἀλλ' ἐν ὑπάρχει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Non in divisione personarum, sed in existentia deitatis et humanitatis. Unam scilicet personam Christi duasque naturas esse pronuntiat p. 757, ubi vero contendit impium esse dicere divinam naturam esse passam, annon palam facit aliam esse in Christo naturam que passa sit? Adeoque monstrat non unam in Christo naturam incarnatam, sed duas inter se distinctas, aliam quae assumpsit, aliam quae assumpta est. Etiamsi porro antequam Ecclesie decretis definitum esset unam in Christo personam, duasque naturas predicari oportere, potuisse Athanasius, vel si quis alius, dicere unam naturam incarnatam, intelligendo scilicet naturae nomine personam; non arbitrio tamen Athanasium eo usum fuisse loquendi genere; quoniam multis annis res illi cum Dimicritis fuit, quorum heresi hanc facere videntur, et persicile est eam sententiam in malam partem detorquere. Eam ob rem cum Leontio valde suspicor esse illud opusculum, Eutychianorum, aut aliorum hereticorum commentum, Athanasii nomine publicatum. Non ausim vero dicere utrum in Cyrilli scrptis post ejus obitum adjecta fuerint, an vero ante Cyrrillum libellus hujusmodi confectus sit et Athanasio ascriptus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΑΡΚΟΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

DE INCARNATIONE DEI VERBI.

Ομολογοῦμεν τὸν Γένον τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ αἰώνων δίδικον ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, ἐπ' ἔσχάτων δὲ τῶν αἰώνων διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς Περθένου γεννηθέντα κατὰ σάρξα, ὡς θεὸς Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· « Ότε δὲ ἥλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν δὲ θεὸς τὸν Γένον αὐτοῦ, γεννώμενον ἐκ γυναικός. » Ομολογοῦμεν δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν Γένον Θεοῦ, καὶ θεὸν κατὰ πνεῦμα· οὐδὲ δὲ ἀνθρώπου κατὰ σάρκα. Οὐ δύο φύσεις, τὸν ἑνα Γένον,

I Confitemur Filium Dei ante aeterno ex Patre genitum, postremis vero saeculis ob nosram salutem ex Maria Virgine natum secundum carnem, quemadmodum divus Apostolus docet, inquiens: « At ubi enim plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere ». Confitemur etiam, eumdem esse Filium Dei et Deum secundum spiritum; hominis autem filium secundum carnem. Non duas naturas, Filium unum, unam

¹ Gal. iv. 4.

adorandam et unam non adorandum : sed unam A μίαν προσκυνητήν, καὶ μίαν ἀπροσκυνήτον· ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεαπρομένην, μετὰ τῆς απρόδιας αὐτοῦ μηδὲ προσκυνήσει καὶ προσκυνούμενην. Οὐδὲ δύο ιεροί, ἀλλοὶ μὲν Υἱὸι Θεοῦ, ἀλλοὶντον θεοῖς καὶ προσκυνούμενον· (1) ἀλλοὶ δὲ ἐπὶ Μαρίας ἀνθρώπων, μὴ προσκυνούμενον, κατὰ γάρ τινα Υἱὸν Θεοῦ γενέμενον, ὃς καὶ ἀνθρώποι· ἀλλὰ τὸν ἐπὶ Θεοῦ, ὃς ἔτην, ἐπειδὴ Υἱὸν Θεοῦ καὶ θεόν τὸν αὐτὸν καὶ οὐκ ἄλλον ἐπὶ Μαρίᾳ γεγενῆθεν κατὰ σάρκα ἐπὶ ἐγκρήτων τῶν ἡμερῶν· ὃς δὲ ἀγγέλος τῇ Θεοτοκῷ Μαρίᾳ λεγούστη· (2) « Πάλις τούτῳ ἔσται, ἐπειδὴ οὐ γινάσκων; » εἰρήκε· « Πινεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψηστοῦ ἐπισκιάσεται σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἔχον κλήθησεται Υἱὸς Θεοῦ. » Οἱ τοίνυν γεννηθεὶς ἐπὶ τῆς Παρθένου Μαρίᾳ, Υἱὸς Θεοῦ γένεται, καὶ θεός ἀλλούδιος, καὶ οὐ γάρτι, καὶ οὐ μετονομάζει, κατὰ σάρκα μόνον, τὸν ἐπὶ Μαρίᾳ, ἀνθρώπος· κατὰ δὲ πνεύμα, ὃ αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ καὶ θεός (3) ἀλλούδιος· παθὼν μὲν τὰ ἡμέτερα πάθη κατὰ σάρκα, ὃς γέραπται· « Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ. » Καὶ πάλιν, « Ος γε τοῦ ἕδου Υἱοῦ οὐκέτεισται, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων περιβόλων αὐτῶν· » ἀπαθῆς ἢ διαφυνας καὶ ἀναλόσιος κατὰ τὴν θεότητα, κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ προφήτου· « Ἐγώ θεός καὶ οὐκ ἡλιόλεμψι· » ἀποθανὼν μὲν τὸν ἡμέτερον θάνατον κατὰ σάρκα ὑπὲρ τῶν ἀμαρτῶν ἡμῶν, ἵνα τὸν θάνατον ἀνέλῃ διὰ τοῦ ὑπὲρ τῆμαν θανάτου, κατὰ τὸν λέγοντα Αἴσθοτον· « Κατεπείθω ὁ θάνατος εἰς νίκον· ποιῶ σου, φησι, τὸν κέντρον; » καὶ πάλιν· « Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς· » ἀθίνατος δὲ (4) καὶ ἀκράτητος τῷ θανάτῳ διεμείνας διὰ τὴν θεότητα, ὃς ἀπαθῆς τὸν Πατρὸς δύναμις, κατὰ τὸν λέγοντα Ηὔτερον· « Οὐ γάρ ἦν, » (5) φησι, « δυνάμεις κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου· » ἀνελθὼν εἰς οὐρανούς καὶ καθήμενος ἐπὶ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ὑφουμένην σάρκα τοῦ Λόγου, κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ· « Εἶπεν δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐπὶ δεξιῶν μου· » καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου βεβαιούμενον καὶ τῶν ἀποστόλων· κατὰ δὲ τὴν θεότητα ἀπεριλήπτους, πάντα τόπου περιήκοντα μετὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ, ὃς πατρική καὶ δῆθητος δύναμις, κατὰ τὸν διδάσκοντα Παύλον· « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεός σοφία. » Ἐρχόμενος δὲ αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ καὶ θεός, ὃς ἀπηγγέλατο, κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς, διὰ φροντὶς τοῦ Αἴσθοτος· « Τοῦ κρίνοντος τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερούντος τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν, καὶ τὸν ἐπανον καὶ τὴν μέρμψιν κατ’ ἀξίαν φέροντος ἔκστασιν. » Εἰ δὲ τις παρὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν θειῶν Γραφῶν διδάσκει, ἐπειδὸν λέγων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔπειρον τὸν ἐπὶ Μα-

* Luc. i, 34. * ibid. 35. * I Petr. iv, 1. * Rom. viii, 32. * Malach. iii, 6. * I Cor. xv, 33. * ibid. 5. * Act. ii, 24. * Psal. cix, 1. ** I Cor. i, 24. ** I Cor. iv, 5.

(1) Hunc locum ex Cyrillo restituimus, in editis antehac mutatis lacrimumque.

(2) Sic Cyrill. Editi vero, Πάλις ἔσται μοι τοῦτο. Mox Cyrill. Έλεγε Πινεῦμα.

(3) Ἀληθένες, deest apud Cyrillum. Mox, Cyrillius, ωπερ γέραπται.

(4) Ita Cyrillus. Haec, καὶ ἀκράτητος, deerant in editis.

(5) Φησι, deest apud Cyrillum. Ibidem, quae sequuntur post, ὑπὸ τοῦ θανάτου, nusque ad, Εἰ δὲ τις παρὰ ταῦτα, non afferuntur a Cyrillo.

ρίας ἀνθρωπον (6), κατὰ χάριν υἱοποιηθέντα, ὡς Α *Maria homo*: aut si quis Domini nostri carnem de-super dicit esse, et non ex Virgine Maria : aut con-versam deitatem in carnem, aut confusam, aut mut-tatam, aut passibilem Domini deitatem, aut non adorandam Domini nostri carnem, ntpote hominis, nec adorandam, ut Domini et Dei carnem ; bunc anathemate damnat catholica Ecclesia, Apostolo obsequens dicenti : « Si quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepisti, anathema sit ».¹²

¹¹ Galat. 1, 9.

(6) "Ανθρωπον, deest apnd Cyrillum. Paulo post, Β σάρκα, deerat in editis, sed habetur apud Cyrillum, Cyrilus, ἔνα κατὰ φύσιν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου τὴν σάρκα ἀνωθεν λέγει, καὶ μὴ ἐν τῇς Παρθένου Μαρίας· ἣ τραπεῖσαν τὴν θεότητας εἰς σάρκα, ἢ συγχριθέσαν, ἢ ἀλλοωθέσαν· ἢ ταῦθητον τοῦ Κυρίου (7) θεότητα· ἢ ἀπροσκύνητον τὴν τοῦ Κυρίου τὴν σάρκα, ὡς ἀνθρώπου, καὶ μὴ προσκυνητήν, ὡς Κυρίου καὶ Θεοῦ σάρκα, τούτο ἀνα-θεματίζει ἡ Καθολική (8) Ἐκκλησία, πειθομένη τῷ Ἀποστόλῳ λέγοντι· « Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' οὐ πειράζετε, ἀνάθεμα ἔστω. »

(7) Sic Cyrillus. Editi vero, τοῦ Υἱοῦ. Paulo post,

(8) Cyrilus, ἡ ἀγία Καθολική. Intra idem, τῷ θεῷ Ἀποστόλῳ.

IN SEQUENTEM LIBRUM ADMONITIO.

I. *An hic liber sit Athanasii, necne, haud leves sane sunt dubitandi cause; nam præterquam quod a nomine, quod sciamus, ex veteribus laudatur, in antiquioribus Athanasii collectionibus manucriptis non comparet. Ad hanc, Origenes haud semel ab Athanasio honorifice memoratus, hoc in libro exagatur. Attamen cum tota questio illa, ubi de Origene agitur, extet etiam in Quæstionibus ad Antiochum, ex alterutro tibio in alterum translata videtur, ex utro augurari nequimus. Styli certe genus satis affine libro De Incarnatione p. 696 primi tomī: variis quippe Scripturarum testimoniis probare nititur scriptor iste, quacunque Patri conteniunt, ea ipsa Filio et Spiritui sancto competere. Ex his judicent eruditii utrum hoc opus sit Athanasius ascribendum; nobis admodum dubia res est.*

II. *Cæterum, licet haud satis compertum sit quo tempore scriptus fuerit, opinamur tomen antiquum opus esse, et ante vulgatum Nestorii heresim editum, quod nulla hic de Incarnatione moreatur quæstio. licet haud semel sese occasio obtulerit; sed Anomœos solum et Pneumatomachos scriptor iste petere videatur. Quinque porro posteriores quæstiones, nempe quid sint Evangelia, quid angelii, quid homo, etc., alius fortasse scriptoris opus esse existimentur. Neque enim ad scopum hujuscem peritenevidetur; ex iis quædam, ut illic monetur, existant in Quæst. ad Antiochum.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Μαρτυριαὶ (9) ἐκ τῆς Γραφῆς, τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας, ἐκ τοῦ δυοιών εἶαι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα πρὸς θεοφόρους δυσέργειτον, καὶ μιαν ἔχειν ἐκρη-ppear (10).

S. P. N. ATHANASII

Testimonia ex sacra Scriptura, de naturali communione similis essentiæ inter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, licet res intellectu difficultima sit: et quod unam habeant operationem.

1. Περὶ ἐλευθερίας.

Περὶ Πατρὸς ἀναμφίβολον. Περὶ Υἱοῦ, φωνὴ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· « Εὖ μὴ ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερόσῃ, δοῦλοι ἔστε. » Περὶ τοῦ Πνεύματος διὸ Παῦλον σύντα-

D

1. De libertate.

De Patre, minime dubium est. De Filio, vox ipsius Filii est: « Nisi vos Filius liberaverit, servi estis ». De Spiritu sancto, per Paulum ita loqui-

« Joan. viii, 36.

(9) Basiliensis, Μαρτυρία.

(10) Ιακ. πρὸς θεοφόρους δυσέργειτον, καὶ μιαν ἔχειν δυσέργειταν. desunt in edit. Paris. nec lecta sunt a

Nannio, sed in omnibus mss. habentur. Vatican. et edit. Complut. δυσέργειτον.

tur : « Cum conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus est : ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas¹¹. »

3. 2. De verificatione.

Dicit Salvator : « Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat¹². » De Spiritu sancto item ait : « Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam¹³. » Et Apostolus : « Littera occidit, Spiritus vivificat¹⁴. »

3. De ordinatione.

De Patre Paulus ait : « Posuit Deus in Ecclesia, primum, apostolos; secundo, prophetas; tertio, magistros¹⁵, etc. De Filio, idem Apostolus dicit : « Qui descendit, ipse est, et qui ascendit supra celos, ut implete omnia. Et ipse dedit hos quidem apostolos, illos prophetas, alios pastores et magistros¹⁶. » De Spiritu, idem Apostolus accitos M&eto presbyteros sic alloquitur : « Attende vobis ipsis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, pascere Ecclesiam Dei¹⁷. »

4. De legislatione.

De Patre ait David : « Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui, et legem tuam in medio ventris mei¹⁸. » De Filio autem Paulus : « Alter alterius onera portate, et sic adimplite legem Christi¹⁹. » De Spiritu idem ipse : « Lex Spiritus vitæ in Christo Iesu liberavit me²⁰. »

5. De dominatu.

David ait : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis²¹. » Quod si obloquentur haeretici, dicentes illud ad Davidem pertinere, his Christi verbis coarguantur : « Quid dicitis de Christo? cuius filius est? dicunt ei, Davidis : » respondet Salvator : « Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum²²? Rursus de Patre : « Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est²³. » De Filio autem ait : (17) « Dominus ex Sion clamabit, et ex celo dabit vocem suam, et concutietur celum et terra. Dominus autem parcat populo suo, et confortabit Dominus filios Israel. Et cognoscetis quod ego sim Dominus Deus vester, qui tabernaculum posui in Sion, in monte sancto²⁴. » Qui tabernaculum autem posuit, id est Filius, hæc ait : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion

A λέγει : « Οταν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαπίστηται τὸ κάλυμμα. Οὐ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸν εἰσινεῖν σὺντομότερα (18). »

2. Περὶ ζωποίησεως.

Λέγει ὁ Σωτήρ : « Πάπερ δὲ Πατὴρ ἀγέρει τους νεκροὺς καὶ ζωποιεῖ, οὕτως καὶ δὲ Υἱὸς σὺνθετεῖ, ζωποιεῖ· καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος φησι· « Τὸ Πνεῦμα ἔτι τὸ ζωποῖσιν, ἢ σάρκα οὐκ ὑφελεῖ οὐδέν. » Καὶ δὲ Ἀπόστολος : « Τὸ γράμμα ἀποκτεῖνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωποιεῖ. »

3. (12) Περὶ χειροτονίας.

Περὶ Πατέρος Παῦλος λέγει : « Εἴθετο δὲ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρώτους ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτους διδασκάλους·» καὶ τὰ ἔχει. Περὶ Υἱοῦ δὲ αὐτὸς Ἀπόστολος φάσκει (13). « Οἱ καταβάσις, αὐτὸς ἐστι Β καὶ διαβάσις ὑπὲρ ἀνθρώπων οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ θεατὰ. Καὶ αὐτὸς ἰδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους. » Περὶ Πνεύματος δὲ αὐτὸς μετακαλεῖται ἀπὸ τῆς Μελήτου τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ λέγει αὐτοῖς· « Προσέχετε ἄντοτε, καὶ παντεῖ τῷ ποιμενίῳ (14), ἐν ᾧ ὑμᾶς θέτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους, ποιμανεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. »

4. Περὶ νομοθεσίας.

Περὶ Πατέρος δὲ Δαυΐδ λέγει : « Τοῦ ποιήσαι τὸ θελημά σου, δὲ Θεὸς μου, ἐκουλήθην, καὶ τὸν οὐρανὸν σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. » Περὶ Υἱοῦ δὲ Παῦλος : « Άλλοιν τὰ βάρη βαστάζει, καὶ οὗτοις ἀναπληρώσατε τὸν οὐρανὸν τοῦ Χριστοῦ. » Περὶ Πνεύματος δὲ αὐτὸς : « Οὐ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Πατέρι (15) ἡλεύθερως μέ. »

5. Περὶ κηρύττηρος.

Οἱ Δαυΐδ λέγονται : « Εἶπεν δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Εἰ δὲ ἀντιλέγονται οἱ αἱρετικοὶ λέγοντες, ὅτι εἰς τὸν Δαυΐδ ἐκλαμβάνεται τοῦτο, ἀλλήγει αὐτὸς τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος λόγομνον· « Τί λέγεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος ἔστιν αὐτός; λέγονται Τοῦ Δαυΐδ. » Αποκρίνεται ὁ Σωτήρ : « Πάποι οὖν Δαυΐδ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ Κύριον αὐτὸν καλεῖ; » πάλιν περὶ (16) τοῦ Πατέρος : « Ακούει, Ιερατὴ, Κύριος δὲ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστι. » Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, λέγει : « Οὐδὲ Κύριος ἐκ Σιδηνῶν καρδίεται, καλεῖδὲ οὐρανὸν (17) δύσσει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ στιθήσται ὃ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Οὐ δὲ Κύριος φέλεται τὸν αὐλοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνοιγόταις Κύριος τοὺς νιστάς Ιερατὴ. Καὶ ἐπιγνώσθε, ὅτι ἦγε εἰπεί Κύριος δὲ Θεὸς ὑμῶν, δὲ κατασκηνώσας ἐν Σιών, ἐν δρεὶ ἀγίῳ. » Οὐ δὲ κατασκηνώσεις, ηὗται δὲ Υἱός, λέγει· « Εἳγε δὲ κατεστάθην βασιλεὺς

¹¹ II Cor. iii, 16, 17. ¹² Joan. v, 21. ¹³ Joan. vi, 64. ¹⁴ II Cor. iii, 6. ¹⁵ I Cor. xii, 28. ¹⁶ Ephes. iv, 10, 11. ¹⁷ Act. xx, 28. ¹⁸ Psal. xxxix, 9. ¹⁹ Galat. vi, 2. ²⁰ Rom. viii, 2. ²¹ Psal. cix, 1. ²² Matth. xxi, 42, 43. ²³ Deut. vi, 4. ²⁴ Joel iii, 16.

(11) Tό deest in edit. Commel. et Vatican. Mox, ἄνετ, deest in iisdem : sed leguntur hæc voces in Anglicano, Basil. et in Graeco Scripturæ textu. Mox, Basiliensis, Anglican., Vaticanus, περὶ ζωποίησεως.

(12) Titulus, Περὶ χειροτονίας, deest in edit. Commel. et Vatican., sed est in Basil. et Anglic.

(13) Basiliensis, διδάσκει. Mox idem, ὑπέρανων, una voce.

(14) Sic omnes mss. et editi. In Act. apost. legislatur, ποιμενίῳ.

(15) Ἡρόδη abest a Basil. et Anglic. Nec ab interprete lectum est.

(16) Περὶ deest in editis, sed legitur in Basiliensi, Anglicano et Vaticanino.

(17) Hic Dominus, pro Filio intelligitur.

(17') Basiliensis, Anglic., καὶ ἐξ Ἱερουσαλὴμ.

ὅπεράτου εἰπεῖ Σὺν δρει τὸ ἄγιον αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑτῆς. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος εἰπὼν, διὰ : « Εἶπεν δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, ὃντος καταβάσις λέγει : « Καὶ Κύριος οὐκ εἶπεν σου » τοῦ οὗ Υἱοῦ πάλιν εἰπεῖν τὸ Πνεύμα.

6. *Οὐδὲ δὲ Πατὴρ Κύριος* (18) τὸν Υἱὸν καλεῖ, καὶ δὲ Απόστολος τὸ Πνεύμα καὶ Κύριος καὶ Θεός λέγει, ὡς καὶ τὸν Υἱόν.

Αὔγει τὰρ οὖτας : « Καὶ έσται μετὰ τῶν : « Έχειν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πάσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ ιεροί ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ αἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὅρασιν ἔσονται. Καὶ γὰρ τοῖς διώλοις μου, καὶ ἐπὶ τὰς δύναμας μου ἐπὶ ταῖς ἡμέραις ἵξεναις, ἐκρεῖν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πάσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι, καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ δικαίων, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτρίμιδα καπνοῦ. » Οὐ δῆλος μεταστραφήσοται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κύριου, τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆν. Καὶ έσται, τότε δὲ ἀνέπικαλέσσοται τὸ δυναμικόν Κύριον, οὐδέποτε. Ήπιος οὖν ἴστικαλέσσονται, εἰς δὲ οὐδὲ ἐπίστευσαν; πῶς ἀκούσουσι γκρίζες κηρύσσοντος; » Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, ὃ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει : « Ήπικά δὲ ἀνέπικαλέσσονται τὸ κάλυμμα· δὲ δὲ Κύριος τὸ Πνεύμα ἔστι. » Καὶ πάλιν ὃ αὐτός : « Καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος (19) ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ· » δῆρα δὲ Κύριος τὸ Πνεύμα ἔστι. Καὶ πάλιν· « Ύμας δὲ δὲ Κύριος πλεονάστη (20) καὶ περιτισσών τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαντα ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέριτως ἐν ἀγωνίᾳ ἐμπροσθεῖν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος καὶ Ημῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων (21) τῶν ἀγίων αὐτοῦ. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ Κύριος δὲ πλεονάσων καὶ περισσεύσων τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἀλλήλους, καὶ στηρίξαντας τὰς καρδίας ἐν ἀγωνίᾳ ἐμπροσθεῖν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεύμα ἔστι. Τάς οὖν τρεῖς κυριότητας εἰς μίαν κυριότητα συναγαγόν, βεβιοτολέγων πρὸς Ἐφεσίους : « Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » Πάλιν τὸ Πνεύμα Κύριος λέγεται σαφῶς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Κριτῶν, δὲ τὰς ἀριστερὰς (22) δὲ Σαμψώνος ἐποίει, ἀπίστημαντεταί τι Γραψή, καὶ λέγει : « Καὶ Πνεύμα Κυρίου ἔλειπε Σαμψών, καὶ ἔλειψε σταύρων, καὶ ἀπέκτενε χελίδονας· » καὶ πάλιν : « Πάλις Πνεύμα Κυρίου ἔπλει Σαμψών, καὶ δεσπόραξε τὸν λέοντα, ὃς ἐριφόν· » καὶ πάλιν : « Πάλις Πνεύμα Κυρίου ἔπλει Σαμψών, καὶ ἐπῆρε τὴν πόρταν τῆς Γάζης, καὶ ἀνήγειρε εἰς τὸ δρός (23).

¹⁸ Psal. ii, 6. ¹⁹ Psal. cix, 1. ²⁰ Joel ii, 28-32. ²¹ Rom. x, 14. ²² II Cor. iii, 16. ²³ II Cor. xiii, 18. ²⁴ II Thess. iii, 5. ²⁵ I Thess. iii, 12, 13. ²⁶ Ephes. iv, 5. ²⁷ Judic. xv, 14, 15. ²⁸ Judic. xiv, 6. ²⁹ Judic. xvi, 3.

(18) Κύριον, deest in Anglicano, nec a Nannio lectum est.

(19) Basiliensis, κατευθύνεται. Vaticanus, κατευθύνεται.

(20) Basil. πλεονάσω. Angl. et Vatican., πλεονάσει: καὶ περισσεύσει..

A montem sanctum ejus¹⁹, etc. De Spiritu autem sancto sic locutus : « Dixit Dominus Domino meo, » inferioris ait : « Domnus a dextris tuis²⁰. » A dextris igitur Filii est Spiritus.

6. *Quod et Pater vocet Filium, Dominum : et Apostolus Spiritum, Dominum ac Deum nominet, perinde atque Filium.*

Ita enim dicit : « Et erit post hæc : Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae, et sones vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt, et dabo prodigia in celo sursum, et signa in terra deorsum, sanguinem et ignem, et vaporem fumi. Sol converteretur iu²¹ tenbras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit, omnis qui invokeaverit nomen Domini, salvus erit²². » — « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo audient sine prædicante²³? » De Spiritu porro idem Apostolus dicit : « Cum autem conversus fuerit ad Dominum, aufe-retur velamen, Dominus autem Spiritus est²⁴. » Idemque rursus : « Tanquam a Domini Spiritu²⁵. » Atque iterum : « Dominus autem dirigat corda vestra, in charitate Dei, et in patientia Christi²⁶. » Spiritus igitur Dominus. Ac denuo : « Vos autem Dominus exuberare et abuudare faciat charitatem vestram in invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vobis, ad confirmando corda vestra, irrepre-hensibiliter in sanctitate ante Deum Patrem nostruum, in adventu Domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis ejus²⁷. » Hoc autem loco Dominus ille, qui exuberare facit et abundare charitatem in invicem, et qui confirmat corda in sanctitate coram Deo in adventu Domini nostri Iesu Christi, Spiritus est. Tres igitur dominaciones in unam dominacionem contrahens, id confirmat, ad Ephesios scribens : « Unus Dominus, una fides, unum baptisma²⁸. » Ille ipse rursum Spiritus liquido Dominus appellatur in libro Judicum, ubi de rebus a Samsoni forti gestis, hæc ait Scriptura : « Et Spiritus Domini venit in Samsonem, et accepit mandibulam asini, et interfecit mille²⁹. » Rursumque : « Venit Spiritus Domini in Samsonem, et discepuit leonem, quasi hædum³⁰. » Atque iterum : « Venit Spiritus Domini in Samsonem, et sustulit portam Gaze, et asportavit in montem³¹. » Et ubique pro-

(21) In Anglic. post, μετὰ πάντων, desunt quae sequuntur usque ad Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(22) Anglicanus, ἀριστα.

(23) Hic Scripturæ locus non ad verbum, sed ad sententiam assertur.

greditur Spiritus Domini. Ubi autem abrasus est, postquam mysteria Dei Daliae aperiuisset, ait Scriptura : « Et recessit a Samsone Dominus ». » Demonstratum itaque jam est, Spiritus esse Dominum : quod si Dominus, plane Deus est : « Scitote enim, inquit, quoniam Dominus ipse est Deus ». » Et : « Quando ædificaverunt filii Gad altare ad Jordarem, et miserunt filii Israel ad eos, dicentes : Quare estis prævaricatores Dei facti? responderunt pro excusatione filii Ruben tribus Israel, dicentes : Deus Deus est Dominus, et Deus Dominus ipse novit », etc. Aliibi rursum Paulus : « Deus, qui dixit, ut ex tenebris lux illucesceret, qui illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriae Dei, in facie Christi ». » Deus igitur, qui dixit, ut lux in tenebris illucesceret, Spiritus est. Ac iterum ipse : « Deus autem patientiae et solatii, qui dat vobis idipsum sapere secundum Jesum Christum; ut unanimes uno ore, glorificemus Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi ». Quis igitur est Deus patientiae et solatii, qui dat nobis idipsum sentire secundum Christum Jesum, ut unanimiter glorificemus Deum, ac Patrem Domini nostri Jesu Christi? propterea ille est Spiritus sanctus. Et rursum. » Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, redarguitur ab omnibus : et ita occulta cordis illius manifesta sunt : et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians, quod vere Deus in vobis sit ». Deum ergo dixit, Spiritum sanctum, loquentem in illis. Ac iterum : « Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis »? Quibus verbis declaravit nos esse templum Dei; ubi vero est templum, ibi et Deus, et in eo Spiritus habitat, ut in suo templo; ait enim : « An nescitis, quod corpora vestra templum sint Spiritus sancti, quem habetis a Deo? Glorificate igitur Deum habitantem in vobis ». Quod si non glorificas habitantem in te ut Deum, factus es fanum idolorum; ait enim : « Nescitis, quia templum Dei **estis**, et Spiritus Dei habitat in vobis »? Et alibi ait : « Hodie, si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea quadraginta annis ». Hac autem Spiritus sanctus proferre dicitur, namque ait Apostolus : « Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus, Hodie, si vocem ejus audieritis », etc. Ergo Spiritum sanctum tentavit Israel, et probavit in deserto, et viderunt opera ejus, nempe miracula. In alioquin psalmo, ait ille : « Et tentaverunt Deum in in-

Α Καὶ πάντη ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα Κυρίου. «Οὐτε δὲ ἔξυπην, τὰ μωσῆρια τοῦ Θεοῦ ἀναγάνας τῇ Δαλιδέ, λέγει· «Καὶ ἀπέστη ἀπὸ Σαμψών ὁ Κύριος». «Οὗτος οὖν πεφανέρωται, διτὶ τὸ Πνεῦμα Κύριος· εἰ δὲ Κύριος, πανταχοῦ (24) καὶ Θεός·» Γνῶτε· φρονί, «διτὶ Κύριος αὐτὸς ἔστιν ὁ Θεός.» Καὶ, «Οὐτε ἡμεῖς μητέσαν οἱ υἱοὶ Γάδ θυπατήτηριν ἐπὶ τοῦ Ιεράδνου, καὶ ἀπέστειλαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πρὸς αὐτούς, λέγοντες· Διὰ τοὺς ἀποστάτας γεγόνατε τοῦ Θεοῦ; ἀπεκρίθησαν ἀπολογούμενοι υἱοὶ Προνοΐ (25) τοῖς γιλαράρχοις Ἰσραὴλ, λέγοντες· «Οὐ Θεός ἐστιν Κύριος· καὶ οὐδές Κύριος αὐτὸς οἶδε, καὶ τὰ ἔτερα, καὶ τὰ ἕτερα.» Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ Ιησοῦς· «Οὐ Θεός, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότους τῶν λάμψαι, δεῖ Ελαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὶς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσωπῷ Χριστοῦ.» **Β** Οὐ οὖν Θεός, ὁ εἰπὼν, τὰ σκότους τῶν λάμψαι, τὸ Πνεῦμα δέ ἔστι. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· «Οὐ δέ Θεός τῆς ηὔνομοντς καὶ τῆς παρακλήσεως δόην ὑμῖν τὸ αὐτὸν φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν·» ἵνα δρομοθυμαδὸν ἐν στόματι (26) δοξάζωμεν τὸν Θεόν, καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ. **Τ**ις οὖν ἔστιν ὁ Θεός τῆς ηὔνομοντς καὶ τῆς παρακλήσεως. Ὁ δοῦλος ἡμῶν τὸ αὐτὸν φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα δρομοθυμαδὸν δοξάζωμεν τὸν Θεόν, καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ; πάντως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνωτον. Καὶ πάλιν· «Ἐδὲ δι πάντες προφητεύωσαν, εἰσελθῃ δέ τις διπτοστος, ή ίδιωτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων· καὶ σύτως τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται· καὶ σύτως, πεδίνι ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσεται τὸ Θεῖον, ἀπαγγέλλων, διτὶ δηνώτως ὁ Θεός ἐν ὑμῖν ἔσται.» Θεῖον οὖν εἰπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ λαοῖσιν ἐν αὐτοῖς. Καὶ πάλιν· «Οὐκ οἴδατε, διτὶ ναὸς Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;» Ἔδεικνεν διτὶ ναὸς Θεοῦ ἐσμεν· διποτὲ ναὸς, ἐκεῖ Θεός· τὸ δὲ Πνεῦμα οἰκεῖ, ὡς ἐν λόγῳ ναῷ. Φρονί γάρ· «Οὐκ οἴδατε, διτὶ τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ διτὸν ἀγίου Πνεύματος ἔστον, οὐ λέγετε ἀπὸ Θεοῦ (27); Διδάσκατε οὖν τὸν θεῖον ἐνοικουόντα ἐν ὑμῖν.» Εἰ δὲ οὐ δοξάζεις τὸν ἐνοικουόντα ἐν σοὶ τῷ Θεῷ, ἔγενον ναὸς εἰδώλων. Λέγει γάρ· «Οὐκ οἴδατε, διτὶ ναὸς Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;» Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «Σῆμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃςτε, μή σκητήρητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπτηρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἔρημῳ, οὐ πειρασάσθε με οἱ πατέρες ὑμῶν ἐδοκίμασάσθε με, καὶ εἰδόν (28) τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα Ετη.» Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἀγίου λέγεται εἰπεῖν ταῦτα· φρονί γάρ ὁ Ἀπόστολος· «Διὸ καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον Σῆμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃςτε, καὶ τὰ ἔτερα.» Αρι οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου ἐπειρασθεν τὸ Ἰσραὴλ, οὐ δοκίμασθε ἐν τῇ ἔρημῳ· καὶ εἰδόν τὸ ξύριον αὐτοῦ, θιτοὶ τὰ θυματάσια. Εἰν δὲ

⁴³ Judic. xvi. 20.   " Psal. xcix, 5.   " Josue xxii, 10-22.   " II Cor. iv, 6.   " Rom. xv, 5, 6.
⁴⁴ I Cor. xiv, 24, 25.   " I Cor. iii, 16.   " I Cor. vi, 19.   " I Cor. iii, 16.   " Psal. xciv, 8-10.
⁴⁵ Hebr. iii, 7.

(24) **Forte, πάντως.**

(25) Sic Anglic. In aliis et editis deest articulus.
Mox, *Poësię.* sic omnes manuscripti et editi pro,
Poësię.

(26) 'Ev Évl stórátt, aensunt bæc in Anglicano,

nec a Nannio lecta sunt.

(27) *Ita Vaticanus, Basiliensis et Anglic. Editi, ēst̄ Θεοῦ. Mox Basiliensis et Anglicanus, tdy ἐν-
κούντα*

(28) Basiliensis. εἰδοσαν. Anglic., σῶσαν.

φαίλειν λέγει δὲ αὐτής· « Καὶ ἐπείρασαν τὸν Θεόν ἐν ἀνύδρῳ. » Ἀρά (29) οὖν ὁ Θεός, τὸ ἄγιον Πνεῦμα ἔστι. Καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτε ἀνελαυνόντεος ὁ Ἡλίας, φτειρὶ ὁ Ἐλευσσαῖος πατὴρ αὐτὸν ἐπὶ αὐτὸν τὸ Πνεῦμα γενέσθαις διελοῦν. Ἐπιγγέλλετο οὖν ὁ Ἡλίας (30), ἐκ τη̄ μηλωτῆς, ἥλιθες ἦσαν τὸν Ἱορδάνην· καὶ πατάξαντος αὐτοῦ τῇ μηλωτῇ τὸν ποταμὸν, οὐδὲ ὑπέρχουσα τὸ θέραρ. Λέγει οὖν· (31) Ποῦ ὁ Θεὸς ἀμφὼ; Ἄποψις δὲ ἐρμηνεύεται διμόρφη, τοπέσται τὸ Πνεῦμα τὸ διπλοῦν. Ποῦ οὖν ὁ Θεὸς ἀμφὼ, ἀντὶ τοῦ τὸ Πνεῦμα διπλοῦν. Καὶ πάλιν λέγεται ἐν Σωτήρ· « Οἱ πιστεύοντες εἰς ἡμᾶς, καθὼς εἴπεν ἡ Γραφή, ποταμὸι ἐκ τῆς κοιλαίας αὐτῶν βρέσσουσιν θάatos ζῶντος. » Ἐρμηνεύεται δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς τι έστι, « θάatos ζῶντος ζῶντος· Ἑρῆτης· Τούτοις δὲ Ελεγει περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὃ ἡμελλον λαρβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Εἰ δὲ τὸ θέραρ τὸ ζῶν τὸ διγόνον Πνεῦμα δύστιν, δρα τὸ θέραρ τὸ Πνεῦμα τὸ διγόνον λέγει γάρ δὲ προφῆτης· « Εὐτὸς ἐγκατεῖλον πηγὴν θάatos ζῶντος· καὶ διρυζεῖν ἔσταιος λάκκους συντετριμένους, οἱ οὐ μὴ δυνήσονται θάatos τουνέχειν. » Καὶ δὲ Δαυΐδες· « Οτι παρὰ σοι πηγὴ ζεῖται· ἐν τῷ φατὶ σοι ἐφόβουσα φῶν. » Ὁρᾶς δὲ ὁ Πατήρ πηγὴν ἐκλήθη, καὶ δὲ Γάδες ἀροίων, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγόνον, οὐδὲ ἔστι τρεῖς εἰς θεοῖς (32)-εῖς γάρ Θεός, καὶ εἰς νόμος, νομοθέτης εἰς, καὶ εἰς Κύρος. Εἰς γάρ Θεός ἐν τρισὶ προσώποις κηρύσσεται. Καὶ πάλιν, φέρεται, δύνανται λέγεσθαι ὁ Πατήρ Θεός, καὶ δὲ Γάδες Θεός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγόνον Θεός, καὶ οὐ τρεῖς εἰς θεοῖς; ὅπου κοινῶν τὰ τῆς φύσεως, κανονῶν καὶ δινομῶν (33) τῆς ἀλίας· οἶον δὲ Θεός τὰ εἰς τὸν θησαυρὸν ἀπὸ μιᾶς φύσεως ἐντὸν δύναται καλεῖ· καὶ δέ δργιζεται τοῖς ἀνθρώποις, τὸν πάντα ἀνθρώπων τῇ ἀρχῇ ὑποκείμενον ἔνα ἀνθρώπουν καλεῖ· καὶ δέ διαλλάσσεται τῷ κόσμῳ, ὡς ἐντὸν ἀνθρώπουν διέλασσεται· οἷον ἐπάγει κατακύνσαν διὰ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ λέγει δὲ Θεός· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, καὶ ἀξαλεῖται τὸν ἀνθρώπουν, ἐν ἀποτέλεσμα. » Καίτοι οὖτε ἡνὶ εἰς· ἀλλὰ μηράδες ἀποτέλεσμα· ἀλλὰ τῷ δύναμαι τῆς φύσεως τὸν πάντα ἀνθρώπουν ἔνα ἐκάλεσεν ἀνθρώπουν διὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας. Καὶ πάλιν λέγει· Δαυΐδες· « Τί ἔστιν ἀνθρώπος, ὃς μημήσκῃ (34) αὐτοῦ, οὐδὲν ἀνθρώπουν, διὰ τὸ ποιεῖται τῇ αὐτοῖς; Οὐκ δέ ἔνα ἀνθρώπουν ἐκτέφαστο· πᾶσαν γάρ τὴν οἰκουμένην ἤγειρε. Ἔνι δὲ συντόμῳ χρητισμένῳ λόγῳ διὰ Μωάστις εἰρημένῳ· Οτε ἐξῆλθε Φαραὼν κατὰ τὴν Ὑδασσαν, καὶ ὑπέσχε τῷ νόμῳ τῷ θεῷν (35) τὴν τιμωρίαν, πίπτων μετὰ μυρίων ἄμφα-

⁽²⁹⁾ Basiliensis, Ἀρά.
⁽³⁰⁾ Basiliensis, Ἡλίας, cum tenui spiritu.

⁽³¹⁾ Locus Hebraice sic habet. τὸν τοῦ τῷ Θεῷ τῷ τοῦ id est. Ubi est Deus Elias etiam ipse, vel, etiam nunc. Quasi dicaret, cur non jam adest mihi, ut Elias aderat. Male igitur hic, ἀμφὼ πρὸς ἀμφό, positum dicitur, cum longe alia sit ejus significatio. Ibidem, editi, Πνεῦμα διπλοῦν. Manu-

⁽³²⁾ Psal. cv. 14. ⁽³³⁾ IV Reg. ii. 9, 10. ⁽³⁴⁾ ibid. 12-14. ⁽³⁵⁾ Joan. vii., 38. ⁽³⁶⁾ ibid. 39. ⁽³⁷⁾ Jer. ii., 43. ⁽³⁸⁾ Psal. xxxv. 10. ⁽³⁹⁾ Genes. vi. 3. ⁽⁴⁰⁾ Psal. viii., 5.

scripti vero, τὸ Πνεῦμα τὸ διπλοῦν.

(32) Ηαὲ, οὐχ ἔστι τρεῖς εἰς θεοῖς, in Vaticano et in editis ad modum tituli jacent, sed in omnibus aliis manuscriptis consequenter ponuntur: atque ita restituenda suisse patet ex contextu.

(33) Basiliensis et Anglicanus, καὶ τὸ δινόμιον.

(34) Anglicanus. μηνήσκων.

(35) Τῷ θεῷ, deest in Anglie. Mox, δὲ deest in Basil.

eamdem esse naturam, et de equis et de hominibus, ita haec ait: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum **6** et ascensorem dejecit in mare ⁶¹: tantum numerum equorum equum unum appellavit, ob communionem naturae: et virorum multitudinem unum hominem nuncupavit: equum enim et ascensorem ait, ob naturae societatem. Si igitur in hominibus, ubi ea quae naturae sunt confunduntur, ubi discernent forma, roboris, et consilia: nequaquam enim in illis par sententia, neque formae, neque vires: dissimiles item linguae sunt, unde etiam, μίροπες, id est divisae vocis, homines dicuntur. Quin etiam ob naturae communionem, totus terrarum orbis unus homo nuncupatus est. Ubi vero indivisa dignitas, unum regnum, una potentia, consilium, efficacia, Trinitatem distinguens a creatura; ibi unum afflito Deum. Sin autem, quod Deum, et Deum, et Deum dico, tres ideo deos constituo: et cum aio Dominum, et Dominum, et Dominum, tres dico Dominos: si ergo, Pater Dominus, Filius Dominus, Spiritus sanctus Dominus, quomodo tu, Apostole legislator veritatis, patronus religionis, Ephesiis clamasti dicens: « Unus Dominus, una fides, unum baptismum ⁶² »? Unus Dominus secundum sanctificationem seraphinorum. Nam et illi clamabant: « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus ⁶³. » Quod si contentiosi agant haeretici, et dicant, alium esse dominatum Patris, alium Filii, miror, cui sustineant duobus dominis inservire, vox siquidem Domini est: « Nemo potest servire duobus dominis ⁶⁴. » Si alius est dominatus Patris, alias Filii, et dividis potestatem, quomodo regno servies? Non potest duabus una obtemperari potestatibus, nisi sint eadem dignitate. Nemo adorat regem, et prefectum. Ubi enim par dignitas, par quoque adoratio. In pari dignitate non est pugna. Imparitatis pugnam excitat: aequalitas pacem tuerit. Non permisit tibi Christus dividere honorem, cum diceret: « Hæc est voluntas Patris mei, ut omnes honorent Filium, quenadmodum et Patrem ⁶⁵. » Honora Patrem, ut honores Filium, vel potius honora Filium, ut honores Patrem. Contumeliam in Filium Deus suum putat; Salvator enim ait: « Qui odit me, et Patrem meum odit. ⁶⁶ » Ne existiment haeretici, se gratificari Deo, cum majorem Filio pronuntiantes. Non recipit sibi Pater honorem, cum Filius ejus contumelia afficitur. Vide evidens earum rerum argumentum ex Veteri Scriptura. Amici Job, qui venerant ad consolationem ejus, increpabant eum, quasi temeraria loqueretur, et justificabant Deum, Job autem dicebat Deo: « Quis dabit iudicem inter me et te, ut videam, quoniam sint ini-

A των ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἡσαν πολλοὶ δινθρωποι οἱ βυθισθέντες μετ' ἑκείνου, καὶ ἵπποι πολλοί· δὲ οἱ Μαϊσῆς εἰδόντες, διτὸν τῶν βυθισθέντων μία ἴστιν τῇ φύσει, καὶ περὶ τῶν ἵππων καὶ περὶ τῶν ἄνθρωπων λέγει· « Ἀσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐνδέξως γάρ διδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρθιμεν εἰς θάλασσαν». ⁶⁷ (36) τὰ πλήθη τῶν ἵππων ἀκάλεστας ἵππον ἔνα διὰ τὴν καυνωνίαν τῆς φύσεως, καὶ τὰ πλήθη τῶν ἄνθρωπον ἀκάλεστας δινθρωπον ἵππον γάρ καὶ ἀναβάτην εἰπε οὐτὶς τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως. Εἰ σὺν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διτὸν συγκέχυται τὰ τῆς φύσεως, διποιρα τὰ τῆς μορφῆς, καὶ δινάμεως, καὶ βουλῆς· οὐ γάρ ἔστιν οὔτε τυνμήτηση, οὔτε μορφή, οὔτε ισχύς· καὶ διάφορος γίγνεται· διὸ καὶ δινθρωποι μέροτες λέγονται. ⁶⁸ Διὰ διὰ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως πᾶσα η οἰκουμένη εἰς Β δινθρωπος ἐκλήθη. «Οπου δὲ ἀμέριστος ἡ ἄξια, μία βασιλεία, μία δύναμις, καὶ βουλὴ, καὶ ἐνέργεια, ιδίαζουσα τὴν Τριάδα ἀπὸ τῆς κτίσεως, ἔνα λέγω Θεόν. Εἰ δὲ, διὰ τὸ λέγειν Θεόν, καὶ Θεόν, καὶ Θεόν, τρεῖς λέγω θεούς· καὶ ἔνα εἴται Κύριον, καὶ Κύριον, καὶ Κύριον, τρεῖς λέγω Κυρίους· εἰ τοίνους δὲ Πατέρη Κύριος, πάντας δὲ Υἱὸς Κύριος; καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνοιαν Κύριος, διὰ τὸ Απόστολος, δὲ νομοθέτης τῆς ἀληθείας, δὲ συνήγορος τῆς εὐεσθίας, Ἐργαστος ἐδόξας λέγων· «Εἰς Κύριος, μία πάστις, ἐν βάπτισμα; » Εἰς Κύριος κατὰ τὸν ἀγιασμὸν τὸν σεραρίμ· καὶ γὰρ ἔκεινα ἔδοξα, «Ἄγιος, διοίς, διποιρις, Κύριος. » Εἰ δὲ φιλονεκούσιν οἱ αἱρετικοὶ, καὶ λέγονται, διὰ διῆλη κυριότης τοῦ Πατέρος, διὰλη τοῦ Υἱοῦ, θυμάζω, τῶς ἀνέγονται διποιραίς τοῦ κυρίου· τοῦ γάρ Κυρίου ἔστι φωνή, «Οὐδεὶς δύναται διποιραίς δουλεύειν. » Εἰ διῆλη κυριότης Πατέρος, καὶ διῆλη κυριότης Υἱοῦ, καὶ μερίσεις τὴν ἔκουσιαν, πάντας λατρεύεις τῇ βασιλείᾳ; Οὐ δύναται λατρεύθησαι δύο ἀξιώματα κατὰ τὸ αὐτοῦ, μηδὲ μόδιται γάρ. Οὐδεὶς προσκυνεῖ βασιλέας καὶ δρόκοντα· διποιραίς γάρ διόριμος ἡ ἄξια, διόριμος καὶ τὴ προσκύνησις. Ἐν τῷ ἵση ἀξιώματι οὐκ ἔστι μάχη. Τὸ διποιραίς λέγεται τὴν μάχην· τὸ δὲ λειτουργεῖ τὴν εἰρήνην. Οὐ συνεχώρεισι οὐδὲ Χριστὸς μερίσει τὴν τιμὴν, εἰπόν· « Τοῦτο ἔστι τὸ θέλημα τοῦ Πατέρος μοι, ἵνα τάντας τιμάσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. » Τίμα Πατέρα, ἵνα τιμήσῃς Υἱόν· μᾶλλον δὲ τίμα Υἱόν, ἵνα τιμήσῃς Πατέρα. Ιδιοποιεῖται τοῦ Υἱοῦ τὴν οἵρειν δὲ θεός· λέγει γάρ δὲ Σωτήρ· «Οἱ ἐμὲ μισῶν καὶ τὸν Πατέρα μου μισεῖς. » Μή νομιμωσιν αἱρετικοὶ, διτὸν λέγονται τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Οὐ δέχεται τιμὴν τὴν εἰς ἑκατὸν δὲ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ὑδριζομένου. Καὶ βλέπε πραγματικὸν ἀπόδειξιν ἐναργῆ ἐκ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς. Οἱ γέλοι τοῦ Πάθος, οἱ θλόντες εἰ; παραμυθιαν, ἀνεκάλουν αὐτῷ, ὡς φεγγ-

⁶¹ Exod. xv. 2. ⁶² Ephes. iv. 5. ⁶³ Isa. vi. 3.

⁶⁴ Matth. vi. 24. ⁶⁵ Jean. v. 23. ⁶⁶ Joan. xv. 23.

(36) Hæc ita restitvimus ex Basiliensi et Vaticano. Nam in edit. Colom. multa erant, et in Anglie., quem secutus est Munius, quæ de hominibus dicuntur proposita sunt iis quæ de equo, contra Scripturæ seriem.

(37) Sic Vaticanus et editi. Basiliensis vero et Anglie., διὸ καὶ δινθρωποι λέγονται. Felicissimi secundus, διὸ καὶ δινθρωποι οὐ λέγονται, omissa voce, μέροπες, quæ tamē germana est.

γομών τολμηρό, καὶ ἐδικαιούν τὸν Θεόν. Ὁ Ἰάβ Α θεού τῷ Θεῷ· « Τίς δύστε κριθή ἀνὰ μέσον ἔμοι καὶ σοῦ, ἵνα τῶν πόσα: εἰσὶν αἱ ἀμαρτίαι μου, δὲς οὐτας με ἔκρινες; » Οἱ φίλοι τοῦ Ἰάβ ἐδικαιώνων τὸν Θεόν, κατέτοιχε ἀγνοούμενης τῆς ὑπόθεσεως· καὶ τὸν μὴν δίκαιον μᾶλλον κατέκριναν ὡς ἀμαρτίσαντα· τὸν δὲ Θεόν, ὡς δίκαιον ἐπάγοντα, ἐπηγένεσαν· καὶ λίγους τῷ Ἰάβῳ· « Μεγάλως ἀλλησας ὑπερβαλλόντως (38) ἐτέλμησας, σὺ κατὰ τοῦ ικανοῦ λαήσας· » καὶ· « Οὐ θεός μή ταράστε τὸ δίκαιον. » Καὶ πάλιν λέγει ὁ φίλος αὐτοῦ· « Κατὰ τὰς ἀμαρτίας σου ἐπήγαγε σοι. Εἰ δὲ μὴ πολλαὶ σου ἥσον αἱ ἀμαρτίαι, οὐκ ἀν ἔμπτυξῃ σε. » Καὶ ἐδόκουν τῷ Θεῷ συνηγορεῖν, τὸν δὲ δίκαιον κατακρίνειν· ἀρά (39) δὲ θεός ἐξέτιστο τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας παρὰ τὸ δίκαιον; « Ἄρα ἐδέξατο τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορίαν, καὶ τρίπαυς τὸν δίκαιον; Οὐδὲν μός. Οὐκούν σὲ δέχεται τὴν εἰς ἑαυτὸν τιμῆν, ἀτιμαζόμενος τοῦ Γεού. » Ἰωάννεν δὲ τι λέγει τοῖς φίλοις τοῦ Ἰάβου· « Διὰ τὸν ἄλλοτε πρότερον τοῦ θεράποντος μου; » Εἰ σού τοὺς κατὰ τὸν θεράποντος αὐτοῦ ὅρθι μὴ λέγοντας ἀποστέλλεται, τοὺς κατὰ τὸν Μονογενοῦς ἀκούωντας (40) τὴν γλώτταν δέχεται; Οὐδὲν μός. « Απαράίτητος τοίνυν δίκη τοῦ βλασφημοῦ στὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἀκούεις γὰρ τί φησιν δὲ Σωτὴρ· « Πίστος βλασφημίας ἀφέταισται· ἢ δε εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον βλασφημίας οὐκ ἀφεθήτειν. »

7. Οὐτις ἡ Τρίας ἀποστέλλεις ἀποστόλους.

Περὶ τοῦ Πατρὸς λέγει· « Ἐν γάρ τῷ δρει τὸ Σῶν, ἦσαν δὲ ἐναγγελιζόμενοι, καὶ οἱ ἐναγγελιζόμενοι, οὓς δὲ Κύριος προσκέλλεται. » Περὶ τοῦ Γεού· « Ἰάβον ἀποστέλλει ὑμᾶς, ὡς τρόποτα, ἐν μέσῳ λύκων. » Περὶ τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς Ιπράξεσι λέγει· « Οἱ μὲν οὖν ἀποσταλεῖντες ὑπὸ τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἔλθον εἰς Σαλεύσειν. » Εἰ τινῶν θεοῦ τὸ προσκαλεσθεῖν, διὰ τὸ Πνεῦμα τὰ τῶν προσφητῶν λέγει· « Τάδε λέγει Κύριος; » Καὶ πάλιν τὸ Πνεῦμα τοῖς ἐν Αντιοχείᾳ ἄγοις· « Ἀφορίσατε δή μοι (41) τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν εἰς τὸ ἔργον δὲ προσκέλλεταις αὐτούς; » Μάθε οὖν τὴν δύναμιν τῆς Τριάδος. Οἱ Πατήροι νομοθετεῖ· δὲ Υἱὸς καλεῖται· τὸ Πνεῦμα αὐθεντεῖ. « Ακούεις λέγοντος τοῦ Θεοῦ· « Εἴναι γελούμενοι ἔξουσιν, οὓς δὲ Κύριος προσκέλλεται. »

8. Οὐτις ἡ ἀριτρὰ Τρίας δείκνυται καθῆσθαι ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ.

Φησίν δὲ Ὅστιας· « Εἰδὼν τὸν Κύριον Σαβαὼν καθῆμεν εἰπόντες οὐκέτι οὐκέτι οὐκέτι μένον, καὶ τὰ σφραγῖδα εἰστήκαστα κύκλῳ αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἔτη· « Ανάρχη, δεῖ δὲ Πατήρ (42) ὑπολαμβάνεται πρὸ πάντων. Εἴδος ὑποκαταδέξας λέγει· « Καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου, λέγοντος. Τίνα ἀποτελεῖ; καὶ τις πο-

⁴¹ Job xiii, 23. ⁴² Job xv, 11. ⁴³ Job xi, 6. ⁴⁴ Joel ii, 32. ⁴⁵ Matth. x, 46. ⁴⁶ Act. xiii, 4.

(38) Basiliensis, ὑπερβαλλόντως. Μόx, κατὰ τοῦ ικνοῦ, id est adversus θεους. Vide Gracum Scripturæ text. Ruth, i, 20; Job xxxi, 2; Ezech., i, 24.

(39) Basiliensis et Anglicus, ἄρα, et sic paulo post.

(40) Basiliensis, ἀκούωντας. Mox Basiliensis et

A quitates meæ: quoniam ita me judicasti! » ⁴⁷ Amici autem Job justificabant Deum, cum causas rerum ignotis haberent: justum virum, ut peccatis obnoxium, condemnabant, Deumque, ut juste bas calamitatis inferentem, collaudabant, atque ita respondent ad verba Job: « Magnifice locutus es, audacia sermonis tui eximia, adversus Deum verba fecisti ». ⁴⁸ Et: « Deus non confundet justitiam ». Rursum dicit amicus ejus: « Secundum peccata tua intulit tibi. Si non multa essent peccata tua, non te flagellasset ». ⁴⁹ Et putabant se Deo patrocinari, dum justum condemnarent; sed Deus numquid probavit eos, qui ita pro se preter sequum verba facerent? Num hoc genus patrocinii gratum habuit, justumque dedecore afficit? Nequaquam. Non igitur admittit sibi honorem, qui cum indignitate Filii conjunctus sit. Videamus autem, quid dicat amicus Jobi: « Quare non recta locuti estis de servo meo? » ⁵⁰ Si igitur non recta de servo suo loquentes repudiat; an scilicet, qui contra unigenitum Filium suum linguas acunt, recipiet? nequaquam. ⁵¹ Indeprecabilis igitur poena blasphemantibus Spiritum sanctum. Audi enim quid Salvator dicat: « Omnis blasphemia remittetur, blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur ». ⁵²

7. Quod Trinitas apostolos mittat.

De Patre dicit: « In monte Sion veniet annuntiator Evangelii, et Evangelii annuntiatores, quos ad vocavit Dominus ». ⁵³ De Filio: « Ecce mitto vos, quasi oves, in medio luporum ». ⁵⁴ De Spiritu in Actis dicit: « Et illi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam ». ⁵⁵ Si igitur Dei est vocare, cur Spiritus per prophetas ait: « Hac dicit Dominus », aut cur Spiritus, is qui Antiochiam erant, sanctis dixit: « Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, ad quod vocavi eos? ». ⁵⁶ Disce igitur potentiam Trinitatis. Pater legem condit, Filius jubel, Spiritus auctoritatem addit. Audi Deum haec loquentem: « Qui Evangelium annuntiant, venient, quos Dominus vocavit ». ⁵⁷

8. Probatur sanctam Trinitatem sedere in throno excelso.

Dicit Isaías: « Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno excelso et sublimi, et seraphim ei in orbem circumstant ». ⁵⁸ etc. Necessum est hic Patrem ante omnes intelligi. Deinde post pauca haec subiungit: « Et audivi vocem Domini dicens: Quem mittam, et quis proficietur ad populum

⁴⁷ Job xxii, 5. ⁴⁸ Job xlvi, 7. ⁴⁹ Matth. xii, 31.

⁵⁰ ibid. 2. ⁵¹ Joel ii, 32. ⁵² Isa. vi, 1, 2.

Anglic. t. διετ. In edit. Commel. ibid. τοννυν deest.

⁵³ Sic omnes mss. et edit. Paris. Edit. Commel. δε μοι.

⁵⁴ Basiliensis et Anglicanus, δει καὶ Πατήρ.

istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit mihi: Yade ad populum istum, et dic ei: Auribus audie-
tis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non
cernetis. Incrastatum est enim cor populi hujus¹⁹, »
etc. Joannes vero ad Filium eadem illa referit,
cujus haec verba sunt: « Cum autem tanta signa
ficiasset coram eis, non crediderunt in illum, ut
sermo Isaiae prophetæ impleretur quem dixit:
Domine, quis credit auditui nostro? et brachium
Domini cui revelatum est? Haec autem dixit Isaías,
cum vidi gloriam ejus²⁰. » De Spiritu autem Paulus
cum Judæis, qui Romæ erant, disceptans, ita
locutus est: « Benedixit Spiritus sanctus per Isaiam
prophetam: Auribus audietis, et non intelligetis, et
videntes videbitis, et non cernetis²¹, » etc.

9. Quod Spiritus sedeat.

Ex libro Mosis, non solum sedere, sed et assidere Patri, et Filio, Spiritum sanctum demonstratur. Sed id petamus ex idonea historia: propero autem ad Abrahamum: « Apparuit Deus Abraham, et ecce tres viri, quos hospitio excepti sub queru, qui surrexerunt et resperxerunt versus Sodoma^m. » Jam illud verbum, « surrexerunt, » indicat sessionem præcessisse. Dic mihi igitur, in mensa tres isti sederunt, annon? Sederunt, ait: Ergo sedere, idem est atque una considerare. In Danieli, cum Susanna ad mortem abduceretur, ait Scriptura: « Suscitavit Deus Spiritum sanctum pueruli, cui nomen Daniel^m. » Vox igitur illa, « suscitavit, » de stante non intelligitur, sed de sedente aut dormiente: quemadmodum et in Psalmo: « Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens et crupatulus a vino^m. » Et: « Excitatus est Dominus ex nubibus suis sanctis^m. » Aliam quoque afferam historiam de Patre Domini, ad Joannem dicente: « Super quem visceris Spiritum descendenteri et manentem super eum^m. » Dominus ait: « Sin autem Pater, qui in me manet, ipse facit opera^m. » Dic igitur iuxta **8** haec testimonia, Pater et Spiritus manent in Filio, annon? Manent, inquires. Si itaque in Filio manent Pater et Spiritus, necesse proorsus est, Filio sedente, ipsos quoque una sedere qui cum illo manent; ut ergo sedet ipse, ita una sedent illi. Si igitur haec est historia de Abraham et Lot, et in Actis apostolorum scriptum est: « Et sedit supra singulos eorum Spiritus sanctus^m, » ut et in Psalmo dicitur: « Qui sedet super cherubim^m; » Filio certe scimus exi-

⁷⁹ Isa. vi, 8-10. ⁸⁰ Joan. xii, 37-41. ⁸¹ Act. xxviii, 25, 26. ⁸² Genes. xviii, 1, 9, 22. ⁸³ Dan. xiii, 45. ⁸⁴ Psal. lxxvii, 65. ⁸⁵ Zach. ii, 53. ⁸⁶ Joan. i, 55. ⁸⁷ Joan. xiv, 10. ⁸⁸ Act. ii, 13. ⁸⁹ Psal. lxxxix, 2.

(43) Hæc, xal εἰπα, usque ad, τὸν λαθὺ τοῦτον inclusive, desunt in Basil., propter ὄμοιστέλευτον. Mox idem, ἀκούσετε. Paulus post, Anglicanus et edit. Paris. βλέψετε, alii βλέψετε.

(44) Basiliensis, ἀκουσετε.

(45) Basiliensis, ἔργητας. Ibidem hec, "Ωρθη

Α ρεύσαται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; Καὶ εἶπα (45)· Ἰδοὺ
ἔγω, ἀπόστειλόν με. Καὶ εἶπεν μου· Πορεύθητι πρὸς
τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἴπεν αὐτῷ· Ἀκού ἀκούστε, καὶ
οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ
ἴστητε ἐπαχύνθη γάρ ή καρβύνη τοῦ λαοῦ τούτου·» καὶ
τὰ ἔξης· «Ο δὲ Ιωάννης εἰς τὸν Γάδον ἐκλαμβάνει
ταῦτα· λέγει γάρ· «Τοσαῦτα δὲ αὐτὸν σημεῖα πε-
ποιήσθατο· Εμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἀπίστεωσαν εἰς
αὐτὸν· ἵνα δὲ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ,
θν εἴπει· Κύριε, τίς ἀπίστεως τῇ ἀκοῇ ἡμῶν· καὶ
θ δραχκῶν Κυρίου τίνι ἀπεκαλύψθη; Ταῦτα δὲ εἶπεν
Ἡσαΐας, δὲ εἶδο τὴν δόξαν αὐτοῦ. Σ περὶ τοῦ Πνεύ-
ματος δὲ ὁ Παῦλος διαλεγόμενος τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ιου-
δαίοις, εἶπε· «Καλῶς εἶπε τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον δά
Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· ἀκού ἀκούστε (44), καὶ οὐ μὴ
συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ίστητε·»
καὶ τὰ ἔξης.

9. Περὶ τοῦ καθῆσθαι τὸ Πρεῖμα

Ἐκ τῆς βίβλου Μωάεών ὁ μόνον καθήμενον,
ἀλλὰ καὶ συγκαθήμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον Πατέρι
καὶ Γενέσει δεκνυται. Ἐκ τῆς οὖν πρεπούσης Ιστορίας.
Ὄρμημα (45) ἐπὶ Ἀβραάμ· « Αὐθῇ δὲ θεὸς τῷ
Ἀβραάμ, καὶ ἰδοὺ διδύμοις τρεῖς, οὓς καὶ ἔξιστος ὑπὸ^{την}
τὴν δρῦν, οἱ ἔξαντεστασαν, ἐπιβλέψαντες ἐπὶ πρόσω-
πον Σοδόμων». Τὸ δέ, « ἔξαντεστασαν, καθισάνταν
ἐστι σημασία. Εἰπὲ οὖν, ἐπὶ τῆς τραπέζης οἱ τρεῖς;
ἐκάθισαν, ἢ οὐ; Φησιν, Ἐκάθισαν. Τὸ οὖν καθῆσθαι
ἐπὶ τὸ αὐτὸν συγχρίσσαι ἐστίν. Έν δὲ τῷ Δαυΐδῃ, Σω-
άνσῃν ἀπαγομένης θανατωθῆναι, λέγει ἡ Γραφή·
« Ἐξῆγειρεν δὲ θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον παιδαρίου,
φῶνομα Δαυΐδη». Ηδὲ οὐν « ἔξεγέρτεσσις » φωνὴ οὐκ
ἐπὶ ἐστῶτος λαμβάνεται, ἀλλ᾽ ἐπὶ καθήμενου ἡ κοι-
μαμένου· ὡς καὶ ἐν τῷ Φαίλμῳ λέγεται· « Ἐξη-
γέρθη (46) ὡς ὁ ὑπόνοι Κύριος, ὡς δυνατῶς καὶ κε-
ραυτικῶς ἔξ οντος ». καὶ τὸ, « Ἐξηγέρθη Κύ-
ριος ἐκ νεφελῶν ἀγύνων αὐτού ». Καὶ δῆλος Ιστορία
μυημονεύων τοῦ Πατέρος τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸν Ιωάννην
λέγοντος· « Εφ' ὃν δὲ ἔργον τὸ Πνεῦμα κατα-
βαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν ». Οὐ Κύριος εἰπεν·
« Εἰ καὶ δὲ Πατήρ (47), δέ μένον ἐν ἡμών, αὐτὸς ποιεῖ
τὰ ἔργα ». Εἰπὲ οὖν κατὰ τὰς μαρτυρίας, δὲ Πατήρ
καὶ τὸ Πνεῦμα μένονται ἐν τῷ Γενέ, ἢ οὐ; Φησιν,
Μένονται. Οἱ οὖν ἐν τῷ Γενέ μένοντες, δὲ Πατήρ καὶ
τὸ Πνεῦμα, τοῦ Γενέ καθίσαντος, ἀνάγκη πᾶσα συ-
δική συνάντησις αὐτῷ καὶ οἱ μένοντες ἐν αὐτῷ· ὡς οὖν κά-
θηται, καὶ συγκαθήνεται. Εἰ οὖν αὕτη ἐστιν Ιστορία
ἐπὶ Ἀβραάμ (48) καὶ Λώτ, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν
ἀποστόλων γέγραπται· « Καὶ ἔκσθισεν ἐφ' Ἑν Ξα-
στον αὐτῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ». οὓς καὶ ἐν τῷ
Φαίλμῳ λέγεται· « Οὐ καθήμενος ἐπὶ γερουσίᾳ », τῷ

ἢ Θεὸς τῷ Ἀρραῖῳ, desunt in Anglicano.

(46) *Basiliensis*, Εγγέρθν

(47) Basiliensis et Vaticanus, Et &c &c

(48) In Anglicano et Felck. i, Ἀθραάμ, cum tenui. In aliis cum denso, et sic semper.

μὲν Υἱῷ οἴμεν ἀφωρισμένην διαταν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς θεάσουσαν. Τῶν γοῦν (49) τριῶν καθισάντων ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι ἔξ εὐνώμων ἐκάπιε τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον· αὕτη γάρ αὐτῷ ἀφωρισμένη διατα. «Οπερ ὃν πρός τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν εἶπε· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου»· ἐπὶ δὲ τοῖς καθίσασι ἐκ δεξιῶν τὸν Υἱὸν ἔστιν ἐπινοήσας, ὅτι κατ' ἐπιτροπὴν εἶπε κατ τὸν ἑαυτοῦ Πνεύματι, Κάθου ἔξ εὐνώμων μου. Τοῦ δὲ καθημένους ἡ προστηρόχρις ἀξιώματος ἐστὶ σημασία· ὁ γάρ καθημένος ἐμπεργράφεις ἔστιν, ἐν ᾧ κάθεται τόπῳ. Ὡς δὲ Θεὸς ἡμῶν ἀπεργράφεις ἐστὶ φύσις· περιγράφεσθαι δὲ δοκεῖ μετενομασθεῖμενος· οὐ γάρ ἀδύνατος εἰ τῇ Γραφῇ τὸν Θεόν· ἀλλ’ ἐκ τοῦ καθήματος διαλέγεται, ἵνα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐμφόνη (50) πράγματα ἐν τοῖς φύσισι. «Οτι δὲ τὸν ἑαυτοῦ ἐννότην φαλμῷ φησιν· «Εἰπεν δέ Κύρος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου»· κατ καθισάντων αὐτῶν, λέγει τῇ Γραφῇ πρὸς αὐτὸν (51) τὸν Χριστὸν· «Ομοσ Κύρος, κατ οὐ μεταμεληθεσται· σὺ λεπεῖς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελιχισέδεκν·» κατ, «Κύρος ἐκ δεξιῶν σου»· δῆλον ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκ δεξιῶν ἐστι.

40. Οτι η Τριάς ήγειρε τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν σάρκα ἐκ νεκρῶν.

Περὶ Πατρὸς οὐτοῦ λέγει· « Ή δὲ Θεός, κατ τὸν Κύριον ἡγείρει, κατ ἡμᾶς ἔγειρε (52) διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. » Περὶ Υἱοῦ· « Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, κατ ἐν τρισιν ἡμέρας ἔγειρεν αὐτὸν. Λύσδες δὲ Ελεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σωτάρος αὐτοῦ. » Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος (53)· « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα, τὸ ἔγειραν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, οὐκεὶ ἐν ὄμριν, δὲ ἔγειρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιεῖς κατ τὰ θυητὰ σώματα ὄμριν διὰ τοῦ ἐνοικουντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὄμριν. »

41. Οτι η Τριάς ὑψώσατο τὸν Πατέρα.

« Οὐδὲς δοξάσται τὸν Πατέρα· λέγει γάρ· « Ἑδδούσα σου τὸ δόνομα ἐπὶ τῆς γῆς»· ὅ Πατερ τῷ Υἱῷ λέγει ἐπὶ τῷ Εὐαγγελίῳ· « Καὶ δέδησα, κατ τάλιν δοξάσω· » Οτι δεδόξασται Υἱὸς πατὴρ τοῦ Πατρὸς, καὶ Πατὴρ (54) πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, λέγει ἐπὶ τῷ Εὐαγγελίῳ· « Πάτερ, δόξασον σου τὸν Υἱὸν, ἵνα καὶ διὰ Υἱὸς σου δοξάζῃ σε. » Τὸ Πνεύμα τὸν Υἱὸν δοξάζει· λέγει γάρ περὶ τοῦ Παρακλήτου· « Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάζει, διότι τοῦ ἐμοῦ λήφθει, καὶ ἀναγγελεῖ ὄμριν. » Ο Υἱὸς τὸ Πνεῦμα δοξάζει, λέγον· « Πάτερ ἀμπετάξεις ἀρρεθήσεται· τὸ δὲ τῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον βλασφημία εὐκόλως ἀρρεθήσεται, » διὰ τῆς πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν κοινωνίας· κατ ἐν τούτῳ, « διότι οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύρου Ιησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγέλο. »

42. Περὶ δοξολογίας Πνεύματος ἀγών.

« Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσσως, καὶ ἀπόδος τῷ

⁴⁹ Psal. cix, 4. ⁵⁰ ibid. ⁵¹ ibid. 4, 5. ⁵² I Cor. vi, 14. ⁵³ Joan. ii, 19, 21. ⁵⁴ Rom. viii, 11. ⁵⁵ Joan. xvii, 4. ⁵⁶ Joan. xii, 20. ⁵⁷ Joan. xvii, 1. ⁵⁸ Joan. xvi, 14. ⁵⁹ Matth. xii, 38. ⁶⁰ Cor. xii, 3.

(49) Vaticannus, οὖν. Mox Basiliensis, δηλοντα.

(50) Editio Commelin., ἐμψηνη. Mox Anglican., ἐν τοιᾶς. Quæ sequentur in editis post & εξιῶν μου, scilicet, ἐνώς ὦν etc., desunt in Vaticano, Basiliensi et Anglicano.

A miam sedem propriamque, nimurum ad dexteram Patris, attributam esse. Tribus igitur apud Abraham sedentibus, ad sinistras certe Spiritus sanctus sedebat : ea enim illi ascripta sedes est. Nam sicut ad Filium dixit : « Sede a dextris meis⁶⁰ : » ex eodem quod Filius sedet ad dexteram, intelligere licebit, quod per concessionem dixerit suo Spiritui : Sede a sinistris meis. Vocabulum autem sedentis, dignitatem significat : nam qui sedet, finibus ejus loci, in quo sedet, circumscribitur. Deus autem noster natura sua nullis finibus circumscribitur : verum circumscribi videtur, cum quæ corporalia sunt, ad eum transferuntur. Scriptura enim Deum nequaquam hominem facit, sed nostro more de eo loquitur, ut res, quæ supra nos sunt, sub istiusmodi natura manifestet. Quod autem in psalmo centesimo nono loquitur : « Dixit Dominus Dominu meo : Sede a dextris meis⁶¹. » Et sedentibus illis, alia Scriptura ad ipsum Christum : « Juravit Dominus, et non paenitebit eum : tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec : et, « Dominus a dextris tuis⁶²; » liquet igitur Spiritum sanctum a dextris esse.

10. Quod Trinitas a mortuis Christum secundum carnem excitaverit.

De Patre ita loquitur : « Deus autem et Dominum suscitavit et nos suscitabit per virtutem suam⁶³. » De Filio : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitatib illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui⁶⁴. » De Spiritu autem : « Quod si Spiritus, qui suscitatit Jesum a mortuis, habitat in vobis : qui suscitatit Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per Spiritum ejus, habitantem in vobis⁶⁵. »

44. Trinitatem a seipso glorificari.

Filius glorificat Patrem, dicit enim : « Glorificavi nomen tuum in terra⁶⁶ : » et Pater Filio ait in Evangelio : « Et glorificavi, et iterum glorificabo⁶⁷. » Quod autem glorificatus sit Filius a Patre, et Pater a Filio, in Evangelio ait : « Pater, glorifica Filium tuum, ut et Filius tuus glorificet te⁶⁸. » Spiritus Filium glorificat; ait enim de Paracletō : « Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis⁶⁹. » Filius Spiritum glorificat, dicens : « Omne peccatum remittetur, sed blasphemia in Spiritum sanctum non remittetur⁷⁰, » ob ejus cum Patre et Filio communionem. Atque etiam « quia nemo dicere potest Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto⁷¹. »

42. De glorificatione sancti Spiritus.

« Immola Deo sacrificium laudis, et reddē Altis-

(51) Αὐτὸν deest in Basiliensi, Anglic. et Vaticano.

(52) Basiliensis et Anglicanus, ἔχεγεν.

(53) Edit. Commel. et Vatican., περὶ Πνεύματος.

(54) Κατ δι Πατέρα, Anglicanus.

simo vota tua, et invoca me in die tribulationis A tua, et eruam te, et honorificabis me¹. » Spiritus amirum est, qui dicit : « Eruam te, et honorificabis me. » Id enim patet, quia ipse dixit : « Immola Deo.

9. Quod ubique adsit Trinitas. — De Patre.

« Ccelum et terram ego impleo, dicit Dominus².

14. De Filio.

« Qui ascendit, is est, qui descendit ad inferiores partes terrae, ut impletet omnia³.

15. De Spiritu.

« Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in ccelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades⁴. » Aliud : « Vos cognoscitis illum, et apud vos manet⁵. » Ex Isaia : « Qui firmavit ccelum et terram, et dat flatum populo, qui in ea est, et spiritum iis qui calcant illam⁶. » Et illud : « Spiritus Domini replevit orbem terrarum⁷. » Et : « Spiritus meus stat in medio vestrum⁸. » Vides, ut Spiritus ante Patrem ponatur?

16. Quod nemo cognoscat Trinitatem.

Dicit Salvator : « Pater sancte, mundus te non cognovit, ego autem novi te⁹. » De Filio in Evangelio : « In mundo erat, et mundos per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit¹⁰. » De Spiritu : « Quem mundus non potest accipere, quoniam eum non agnoscit¹¹. »

17. Quod in Veteri quoque Testamento Trinitas peculiarem suam operationem exhibuerit.

Sume, » inquit, « sanguinem initiationis, et impone sacerdotibus in summitate auriculae dexteræ, et in summitate pedis dextri, et in summitate dextræ manus¹². » Et animadverte caput populi tertio obsignatum, ad formam seraphim dicentium : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth¹³ »; et ad formam linteī, quod Petrus Joppæ apparuit a celo demissum, eo quod ter demissum sit¹⁴. Et cum Dominus imperavit Moysi, ut diceret Aaroni et filii ejus : « Ha benedic filii Israel, dicentes illis. Et imponent nomen meum filii Israel, et ego Dominus benedicam illis. Benedic tibi Dominus, et servabit te: ostenderet faciem suam super te, et miserebitur tui. Attollat Dominus faciem suam super te, et det tibi pacem¹⁵. » Et in Novo Testamento itidem de Patre loquitur Paulus : « Deus autem est, qui operatur omnia in omnibus¹⁶. » De Filio quoque idem : « Sed omnia et in omnibus Christus¹⁷. » De Spiritu

¹ Psal. xlix, 14, 15. ² Jer. xxiii, 24. ³ Ephes. iv, 10. ⁴ Psal. cxxxviii, 7, 8. ⁵ Joan. xiv, 7. ⁶ Isa. xliii, 5. ⁷ Sap. 1, 7. ⁸ Agg. 11, 6. ⁹ Joan. xvii, 25. ¹⁰ Joan. 1, 10. ¹¹ Joan. xiv, 17. ¹² Exod. xxix, 20. ¹³ Isa. vi, 3. ¹⁴ Act. x, 5, 10. ¹⁵ Num. vi, 22-26. ¹⁶ I Cor. xii, 6. ¹⁷ Coloss. iii, 11.

(53) Hæc, τὸ Πνεῦμα σοῦ ἔστι, etc., usque ad δῆλον ὅτι, debeat in edit. Commel. et in quibusdam miss., sed leguntur in Vatic. et in Basil.

(56) Sic Vaticanus et Anglic. Cæteri vero, αὐτός.

Τύποι τῷ τὰς εὐχάς σου, καὶ ἐπικάλεσαι μὲν τὸ μέρη οὐλέουσας σου· καὶ ἑξελούμαι σε, καὶ δοξάσεις με. » Τὸ Πνεῦμα σοῦ ἔστι (53), τὸ εἰπόν· « Ἐξελούμαι σε, καὶ δοξάσεις με. » Δῆλον ὅτι, αὐτὸς (56) γάρ εἶπε. « Θύσον τῷ Θεῷ. »

13. Οτι πάρεστι πάντες ἡ Τριάδα. — Peri Patrios.

« Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος.

14. Peri Υἱοῦ.

« Οἱ ἀνάδεις, αὐτός ἔστι· καὶ ὁ καταβάς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. »

15. Peri Πνεύματος.

« Ποῦ πορευθεὶς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Εὖν ἀναδεῖς εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐξεῖ εἰ· ἐλὼν κατοβῶν εἰς τὸν θόρην, πάρει. » « Ἀλλο (57). » Τύποις δὲ γεννώσκετε αὐτὸν, καὶ παρ' ὑμῖν μένει. » Καὶ δὲ Ἡσαΐας· « Οἱ στερεώσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ δίδους πνοὴν τῷ λαῷ, τῷ εἰπεν αὐτῆς, ἡ καὶ πνεῦμα τοῖς πατούσιν αὐτήν» καὶ, « Πνεῦμα Κύριος πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην» καὶ, « Πνεῦμα μοι ἐστιν ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν. » Όρες πάντες τὸ Πνεῦμα προστάτευται τῷ Πατρός;

16. Οτι οὐδεὶς γενώσκει τὴν Τριάδα.

Ἄρει δὲ Σωτὴρ· « Πάτερ ἄγε, κύρως σε τοῦ Ἑγγαρέων· ἐγὼ δέ σε ἔγων. » Περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· « Εν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ δέ κύρως δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ δέ κύρως αὐτὸν οὐδὲ ἔγων. » Περὶ τοῦ Πνεύματος· « Οἱ δέ κύρως οὐδὲ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐδεὶς γενώσκει αὐτό. »

17. Οτι καὶ ἐτῇ Παταίᾳ ἡ Τριάς τὴν ἐρέργους τὴν οὐλαί (58) ἐνθείρεται.

« Λάβε, » φησι, « τὸ αἷμα τῆς τελειώσεως, καὶ ἐπίθεσαι τὸ τούς λεπεῖς, ἐπὶ τὸ δάκρυον τοῦ ποδὸς τοῦ δεκιῶν, καὶ ἐπὶ τὸ δάκρυον τῆς χειρὸς τῆς δεκιᾶς. » Καὶ βλέπε τὴν κεφαλὴν τοῦ λαοῦ τρίτον σφραγίζομένην, κατὰ τὸν τύπον τῶν Σεραφίμ τῶν λεγόντων· « Αγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαὼν¹⁸ » καὶ κατὰ τὸν τύπον τῆς αὐδόνος, τῆς φωνῆς Πέτρηφ ἐν Ἰόπηῃ, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χαλασθεῖσας, διὰ τὸ τρίτον γαλασθῆναι. Καὶ ὅτι δὲ θεὸς εἴπει τῷ Μωϋει εἰπεῖν Ἀράρων καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, λέγων· « Οὐτως εὐλογήσεται (59) τοὺς υἱοὺς Ισραὴλ, λέγοντες αὐτοῖς· Καὶ ἐπιθήσουσι τὸ δινόμιον μου ἐπὶ τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ, καὶ ἐγὼ Κύριος εὐλογήσω αὐτούς. Εὐλογήσει τε Κύριος, καὶ φιλάξει αὐτούς. » Επίταφον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σὲ, καὶ διέθεσε σε. Επάρη Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σὲ, καὶ δόψη σου εἰρηνήν. » Καὶ ἐν τῇ Νέᾳ δομοῖς περὶ Πατρὸς δὲ Παῦλος· « Οἱ δὲ θεοὶ ἔστιν ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. » Περὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ αὐτός· « Ἀλλὰ πάντα

(57) Ἀλλο abest ab Anglicano.

(58) Sie Vatic. et Anglic. Cæteri et editi, oustlav.

(59) Edit. Commel., εὐλογήσεται. Vaticanus, Anglie., Basil. et edit. Paris., εὐλογήσεται

καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. » Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· Α sancto: « Ille autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult⁵⁹. » Σπουδῶν ιδίᾳ ἔκαστῳ καθὼς βούλεται. »

48. Οὐτὶ η̄ Τριάς παρακαλεῖ· Παρακλήτος γὰρ διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ σώζειν λέγεται, ὡς Θεὸς καὶ Σωτῆρ.

Περὶ τοῦ Πατρὸς δὲ Παῦλος λέγει· « Υπὲρ Χριστοῦ πρετερούμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλούντος δὲ ἡμῶν. » Καὶ δὲ Ησαΐας πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· « Παρακαλεῖται δὲ ὑπομέτας σε. » Παρακαλεῖ δὲ Ιάκ.· ὡς θεοῦ· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ’ ἡμάς, οὗ εἰνεκεν ἔχριστο μετεντεγγέλεσθαι πιστογός ἀπέσταλκε με, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πιστεύοντας. » Ιωάννης ἐν τῇ Ἔπιστολῇ· « Εἴναι τις ἀμάρτητος, ἴχομεν Παρακλήτος πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησὸν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἐστὶν θαυμός περὶ ἀμαρτιῶν (60) ἡμῶν. » Περὶ τοῦ Πνεύματος δὲ Σωτῆρ πρὸς τοὺς ἁντοῦ μαθητάς· « Εἴδος διόπου ὑμὸν Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως· καὶ πάλιν· « Τῷ Λόγῳ Κυρίῳ οἱ οὐρανοὶ ἐπεριβάθμησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν·» καὶ πάλιν· « Εὐλογήσαις ὑμᾶς (61) δὲ Θεός, ὁ θεὸς ἡμῶν· εὐλογήσεις ὑμάς δὲ Θεός. »

49. Περὶ τῆς Τριάδος.

« Μέγας δὲ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ σούχος αὐτοῦ·» (ἰσχυντὸς τὸν Ιησὸν· Ισχὺν δὲ δύναμις ἔστι· « Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία·») καὶ τῆς συνέπεταις αὐτοῦ οὐκέτι ἔστιν ἀριθμός, « τουτέστιν τοῦ Πνεύματος· ὡς θεοῦ·» ἦλεγεν δὲ Σωτῆρ· « Ήδον διόπου ὑμὸν Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως· καὶ πάλιν· « Τῷ Λόγῳ Κυρίῳ οἱ οὐρανοὶ ἐπεριβάθμησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν·» καὶ πάλιν· « Εὐλογήσαις ὑμᾶς (61) δὲ Θεός, ὁ θεὸς ἡμῶν· εὐλογήσεις ὑμάς δὲ Θεός. »

20. Οὐτὶ τὸ Πνεῦμα ποτὲ η̄ Γραφὴ τοῦ Πατρὸς καλεῖ, ποτὲ τοῦ Ιησοῦ· ποτὲ (62) καθ’ ἑαυτὸν αὐτὸν ὀνομάζεται· οὐ γάρ ἐν συγχύσει, ἀλλ’ ἀδιαιρέτως κακούσσεται.

Περὶ Πατρὸς· « Ήμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κλέμονος ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (63). » Καὶ πάλιν· « Ήμεῖς δὲ οὐκέτι ἐστὲ οὐρανοί, ἀλλὰ ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. » Περὶ Ιησοῦ· « Εξαπειπτεῖν δὲ Θεός, τὸ Πνεῦμα τοῦ Ιησοῦ αὐτοῦ τοῖς καρδίαις ἡμῶν, κρέδον, Αἴδης δὲ Πατήρ. » Καὶ πάλιν· « Ος Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκέτι ξεῖ, οὐτος οὐκέτι εστὶν αὐτός. » Περὶ τοῦ Πνεύματος δὲ Ιησοῦ Ιάκ.· « Μή μεριμνήσῃς, τί, η̄ πῶς λαζήσεται δοθῆσεται γάρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὅρᾳ τοῖς λαζήσεται· οὐ γάρ δὲ θυμίς ἔστι οἱ λαζοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς μου, τὸ λαζεῖν ἐν ὑμῖν. » Περὶ Πνεύματος· « Λιτόθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κακούσσεται ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ λαζήσεις ἐν τῇ Ασίᾳ. » Ελόντες δὲ κατὰ τὴν

⁵⁹ I Cor. xii, 41. ⁶⁰ II Cor. v, 20. ⁶¹ Isa. lxii, 4, 5. ⁶² I Joan. ii, 1, 2. ⁶³ Joan. xiv, 15. ⁶⁴ Ibid. 16, 17. ⁶⁵ I Cor. i, 24. ⁶⁶ Psal. cxlvii, 5. ⁶⁷ Joan. xvi, 13; Isa. xi, 2. ⁶⁸ Psal. xxxii, 6. ⁶⁹ Psal. cxvi, 6. ⁷⁰ I Cor. ii, 12. ⁷¹ Rom. viii, 9. ⁷² Galat. iv, 6. ⁷³ Rom. viii, 9. ⁷⁴ Matth. x, 29, 20.

(59) Illic locus est apud Baruch. iv, 50.
(60) Ήμεις, περὶ ἀμαρτιῶν, δεσunt in editione Commelin., sed habentur in Vaticano, Basiliensi, Anglic. et edit. Parisiensi.

(61) Edit. Commel. sola, ἡμῶν, male.

48. Quod Trinitas consoletur; Paracletus enim ab adhortando, consolando et serrando dicitur, ut Deus et Salvator.

De Patre Paulus ait: « Pro Christo legatione sumimus, ut Deo exhortante per nos⁷⁵. » Et Isaías ad Jerusalem: « Consolatur te, qui nominavit te (59). » Consolatur et Filius, quemadmodum dixit: « Spiritus Domini super me, eo quod unixerit me; ut evangelizarem pauperibus misit me, ut consoleret omnes lugentes⁷⁶. » Joannes in Epistola: « Si quis peccaverit, habemus Paracletum apud Patrem Iesum Christum justum, et ipse est propitiatio **10** pro peccatis nostris⁷⁷. » De Spiritu Salvator ad discipulos suos inquit: « Si diligitis me, praecēpta mea servate⁷⁸. » Et: « Ego ascendo ad Patrem, et roabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis, Spiritum veritatis⁷⁹. »

49. De Trinitate.

« Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, Virtutem appellat Filium, virtus autem potentia est: « Christus enim Dei potentia, et Dei sapientia est⁸⁰; » et sapientiae ejus non est numerus⁸¹, id est, Spiritus, ut Salvator dicit: « Ecce do vobis Spiritum sapientiae, et intellectus⁸². » Et alibi: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum⁸³. » Atque iterum: « Benedicat vobis Deus, Dens vester, benedicat vobis Deus⁸⁴. »

20. Quod Scriptura Spiritum, aliquando Patris, aliquando Filii, aliquando absolute Spiritum vocet; non enim confuse, sed indivisibiliter predicatur.

De Patre: « Nos autem non accepimus spiritum mundi, sed Spiritum Dei⁸⁵. » Rursus: « Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis⁸⁶. » De Filio: « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem: Abba Pater⁸⁷. » Rursus: « Qui Spiritum Christi non habet, non est ejus⁸⁸. » De Spiritu Filii dicit: « Ne solliciti sitis, quid aut quomodo loquamini: dabitur enim vobis, in illa hora quid loquamini: non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris mei, qui loquitur in vobis⁸⁹. » De Spiritu: « Peragraverunt autem Phrygiam et Galatias regionem, prohibiti a Spiritu sancto loqui Verbum Dei in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, et non permisit

(62) Ποτέ deest in Anglic. Ibid. Anglic. et Vatican., οὐκέτι συγχύσει, ἀλλὰ διαιρέτως κυριοτόπιμον.

(63) Edit. Commelin., ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ Vaticanicus, διαλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ τοῦ Θεοῦ. Reliqui, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ τοῦ Θεοῦ

eos Spiritus Iesu ⁴⁴. » De Spiritu : « Nolite contumescere Spiritum sanctum, in quo signati estis ». » Dicunt heretici, secundum ordinem et annumerationem consistere deitatem. Respondebimus scriptum esse : « Primus homo, de terra terrenus ; secundus homo, de celo coelestis ⁴⁵. » Et rursum : « Primum dicit animalem, postea spiritualem ». Si igitur primo in numeratione subjicitur secundus, qui autem subjicitur, eo cui subjicitur in numerandi ratione, viator est : viator erit secundum vestram sententiam animali spiritualis, et terrestri homini homo coelestis. Aliud (argumentum) : Nullus ignorat Scripturam nominare Deum Abraham, Deum Isaac, et Deum Jacob. Aliud : Contra eos qui tertio loco Spiritum sanctum constituant. Adversatur autem illis in Veteri Testamento ubi loquitur (cum in Babylone exterminatus fuisset populus) his verbis : « Et recordabor testamenti mei cum Jacob, et testamento mei cum Isaac, et testamento mei cum Abram ». Aliud : « Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus ; et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus ; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus ⁴⁶. » Aliud : « Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam ⁴⁷ ? »

21. Quod Filius ante Patrem ponatur.

Ait Salvator : « Ego et Pater venimus, et mansio- nem apud eum faciemus ⁴⁸. » Aliud : « Ego et Pater unus sumus ⁴⁹. » Rursum Apostolus : « Gra- tia Domini nostri Iesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, cum omnibus vobis ⁵⁰. »

II. 22. Adversus eos qui discrimen ponunt inter, ex quo, et, per quem; et illud, ex quo, Patri, illud, per quem, Filio ut minus attribuunt.

Invenimus contra in Scripturis, etiam de Patre dici, et per quem : et de Filio, ex quo, et de Spi- ritu similiter. De Patre Apostolus ait : « Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus ⁵¹. » Aliud : « Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei ⁵². » Rursus : « Itaque jam non es servus, sed filius, quod si filius, et haeres per Deum ⁵³. » Et illud : « Quemadmodum resurrexit Christus, per gloriam Patris ⁵⁴. » Rursum cum genuisset Eva Cain, dixit : « Posse habere hominem per Deum ⁵⁵. » Iterumque Josepho in carcere nonne per Deum data est manifestatio ⁵⁶? De Filio ex pro-

⁴⁴ Act. xvi, 6, 7. ⁴⁵ Ephes. iv, 50. ⁴⁶ 1 Cor. xv, 47. ⁴⁷ 1 Cor. ii, 14, 15. ⁴⁸ Baruch. ii, 34. ⁴⁹ 1 Cor. xii, 4-6. ⁵⁰ Psal. cxxxviii, 7. ⁵¹ Joan. xiv, 23. ⁵² Joan. x, 30. ⁵³ II Cor. xiii, 13. ⁵⁴ 1 Cor. i, 9. ⁵⁵ 1 Cor. iv, 4. ⁵⁶ Galat. iv, 7. ⁵⁷ Rom. vi, 40. ⁵⁸ Genes. iv, 1. ⁵⁹ Genes. xi, 8.

(44) Sic Vaticanus, Basil. Angl. et Graecus Scri- pturae textus. Editi, εν τῃ Μυστ. Μοχ. Ιησου legi- tur in edit. in Vatic. Angl. et Felc. 2. Basil. ejus loco habet του Θεου. Ibid. Angl., λυπήτε.

(45) Anglicanus, έξορστος.

(46) Sic Vaticanus, Basil. et Anglic. Ceteri vero et editi, εις επαρτωτις εξ. Μοχ. Basil. et Anglic.. ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος. Ceteri et editi, καὶ διάτο-

ματιαν (64), ἐπειρῶντο εἰς τὴν Βεθυνίαν πορευθῆναι, καὶ οὐκ εἴσαντες αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ιησοῦ. » Περὶ τοῦ Ηνεύματος : « Μή λυπέστε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐν ᾧ τοπραγίσθητε. » Λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ κατὰ τάξιν καὶ ὑπαριθμητοῖς ἔσταντες τὴν θεότητα. « Ἐροῦμεν, διτι γέγραπται : « Ο πρώτος ἀνθρώπος ἦν γῆς χολκός· ὁ δεύτερος ἀνθρώπος ἐξ οὐρανοῦ ὁ ἐπουράνιος. » Καὶ πάλιν : « Πρῶτόν φησι τὸ ψυχικὸν, εἴτα τὸ πνευματικόν. » Εἰ τόντων τὸ πρώτων ὑπαριθμεῖται τὸ δεύτερον, τὸ δὲ ὑπαριθμούμενον ἀτιμότερον ἔστι τοῦ πρὸς δέχεται τὸν ὑπαριθμητον· ἀτιμότερος πάθει ὑμές τοῦ ψυχικοῦ ὁ πνευματικός, καὶ τοῦ χολκοῦ ὁ ἐπουράνιος. « Άλλο· οὐδεὶς ἄγνοει, διτι Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ θεὸν Ιακὼβ, καὶ θεὸν Ιακώβ, καὶ θεὸν Ἡραφή. « Άλλο· διτι τοὺς τρίτην τοπίον τάσσονται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. » Αντιστρέψει αὐτὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, καὶ λέγει (ὅτε ἐν Βαβυλῶνι ἐκβίριστο (65) ὁ λαός), οὗτος λέγει· « Καὶ μηδέποτε τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς Ἰακὼβ, καὶ τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς Ἀβραάμ. » Άλλο· διαι- ρέστε δὲ χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεῦμα· καὶ διαιρέστες (66) διακονῶν εἰσιν, δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέστες ἐνεργημάτων εἰσιν, δὲ αὐτὸς Θεός, δὲ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. » Καὶ διλό· « Ποιού πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου τοῦ φύγων; »

21. Ότι προτέρεται τοῦ Πατρός δὲ Υἱός

Λέγει δὲ Σωτήρ· « Εγὼ καὶ δὲ Πατήρ εἰμούμεθα, καὶ μονὴν πάρα αὐτῷ ποιήσομεν. » Άλλο· « Εγὼ καὶ δὲ Πατήρ Ιεραρχεύμενος. » Καὶ πάλιν δὲ Απόστολος· « Ήχάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ (67), καὶ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμάν. »

22. Πρὸς τοὺς λέποτας τὸ, εἰς οὖ, καὶ δι- σέρεται, καὶ διδότας τὸ μέτρον, τῷ Υἱῷ, ὃς δὲ, οὐ τῷ Υἱῷ, ως διαιτεοτο.

Εὑρίσκομεν δὲ ἐκ τῶν Γραφῶν, διτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρός λέγεται τὸ, « δὲ οὖ, » καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ, « εἰς οὖ, » καὶ (68) ἐπὶ Πνεύματος δομοίς. Περὶ τοῦ Πατρός δὲ Απόστολος λέγει· « Πιστὸς δὲ Θεός, δὲ οὖ ἐκλήθηται εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Άλλο· « Πιστὸς ἀπόστολος Ιησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ· » καὶ πάλιν· « Οπτε αὐτέτι δὲ δοῦλος, ἀλλ’ οὐδέ· εἰ δὲ οὐδείς, καὶ κληρονόμος διὰ Θεοῦ. » Καὶ τὸ, « Οπτε τὴν ἡγεμόνην Χριστὸς διὰ (69) τῆς δόξης τοῦ Πα- τρός. » Καὶ πάλιν, διτι ἐγεννηθεὶ Κάτιν, Ενα εἰρή- κει· « Εκτησάμην δινθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν τῷ Ιωσήφ εἰς τὴν φυλακὴν οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ

Kύριος.

(47) Sic Basiliensis, Vaticannus et Graecus Scri- pturae textus. Editi et alii, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

(68) In edit. Paris. καὶ omittitur, sed legitur in ext. edit. et miss.

(69) Διτι deest in edit. Commel., sed legitur in reliquis et in manuscript. Vatic. Basil. Anglic.

ἡ διασφήμησε δύοτες; Περὶ τοῦ Υἱοῦ ἀντὶ τῆς προφη-
τείας Ἡσαΐου Παῦλος εἶπεν· « Οὐτὶς ἐξ αὐτῶν, καὶ
δὲ αὐτῶν, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. » Εἰ δὲ ἀντιλέγεις
ἢ αἱρετικὸς τῷ Πατρὶ τῷ Θεῷ λελέγχαι τὴν, « δὲ
οὐ, » φωνὴν, πρέπει δύοτες (70) καὶ τὴν σογὴν ἀξίαν
τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν Ἔφεσίος δὲ Ἀπόστολος· « Ἀλη-
θεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσαντες εἰς αὐτὸν τὰ
πάντα, ἐξ οὗ τὸν τὸν (71) σῶμα σωματολογούμενον, »
καὶ τὰ ἑπτά. Καὶ πρὸς Κολοσσαῖς πρὸς τοὺς οὐκ
ἔχοντας τὴν γνώσιν τοῦ Μονογενοῦς εἰρηται· « Οὐτὶς
ἢ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, » τουτέστι τὸν Χριστὸν, « ἐξ οὗ
τὸν τὸ σώμα διὰ τῶν ἀρών, καὶ τῶν συνδέσμων, »
καὶ τὰ ἑπτά· καὶ οὐ, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ
ἥμεις πάντες ἐλάσσονες. » Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει·
« Οὐτὶς ἐκ τοῦ ἱματοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. »
Καὶ πάλιν λέγει· « Ἔγων δύναμιν ἔχειθούσαν ἐξ
ἴκρου. » Περὶ τοῦ Πνεύματος· « Οἱ σπείρων εἰς τὸ
Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίζεις ζωὴν αἰώνιον. »
Καὶ ὁ Ἰωάννης φρονεῖ· « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, διό
ὅτι ἡμᾶς ἐστιν ὁ Θεός, ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, οὐ
ἴδωκεν ἡμῖν. » Καὶ ὁ ἀγγελος λέγει· « Τὸ γάρ ἐν
αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἄγιος. » Ὁ Κύ-
ρος φησί· « Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος
πνεῦμα ἔστιν. » Εἰ δὲ τὸ, « ἐξ οὐ, » ἐπιτάπειον
ἔστι, τουτέστι τῷ Πατρὶ, ποὺ τις θήσει τὸ, « Οὐ
γίγνεντον ἀνήρ ἐκ γυναικοῦ, ἀλλ' ἡ γυνὴ ἐξ ἀνδρός; »
τὸν (72) τὸν ἄνδρα Θεὸν ἐρούμενον;

23. « Οὐτὶς Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος
ἐστι τινὰ κοντά ἀνδράτα, ὥστε τὸ, Θεός, τὸ,
Κύριος, Ἄγιος, Ἀγαθός, Πνεῦμα, κατά τινὰ τοια-
τακατά.

Ἐπὶ ποσὸν οὖν ἐν περινοὶ γενέσθαι, Πνεῦμα ὄντος
πατρὸς· οὐτε, « Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦ-
τας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δὲ προσκυνεῖν. »
Καὶ τάλιν περὶ τοῦ Υἱοῦ· « Πνεῦμα προσώπου
ἡμῶν Χριστοῦ Κύριος. » Ἅγιος ὁ Πατήρ, καὶ δύος
ὁ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀγιάσμενον ἔστιν, ἀλλ'
ἀγιάσον· ἀγαθὸν, ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατήρ, καὶ ὁ ἐκ τοῦ
ἀγαθοῦ ἀγαθὸς γεννηθεῖς Υἱός· εὐθές Πνεῦμα (73),
ὡς εὐθύς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῷτο εἶναι αὐτοῦ ἀληθεία,
δικαιοσύνη, διὰ τὸ ἀπερπον τῆς οὐσίας· Παράκλητος,
ὡς μονογενῆς· κατὰ τὸ· « Ἔγειρα παρακαλέων τὸν
Πατέρα μου, καὶ ἀλλον Παράκλητον δύοτες ὑμῖν. »
Οὕτω κοινὸν τὸ διοράμα πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τῷ
Πνεύματε, ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας καὶ οἰκεί-
τος ἡ προστηρούσι τούτων γνωται. Πόθεν γάρ ἀλ-
λοδεν, πάλιν ἡγεμονικὸν, πάλιν Πνεῦμα ἀληθεῖα, καὶ
πάλιν Πνεῦμα σοφίας ὄντακατα;

24. « Οὐτὶς δοτὸς ὁ Χριστὸς ποιεῖ, καὶ τὸ ἄγιον
Πνεῦμα (74) ποιεῖ.

Ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα Ιαμάτων. Διὰ
τοῦ Πνεύματος ἀγίου δαιμόνος ἀπτλαντούντο· ἐν τῷ

(70) Anglicanus, πρότις δύοτεν.
(71) Τό deest in Basil. et Anglic.
(72) Basil. et Anglic., δρα.
(73) Πνεῦμα deest in Vaticano, Basiliensi, An-
glicano; in aliis legitur, et ubi non habetur subin-

A phebia Isaiae, Paulus dixit: « Quoniam ex ipso, et
per ipsum, et in ipso omnia ». Quod si hic con-
tradicat haereticus, et de Deo Patre hoc, « per
quem, » pronuntiatum dicat, concedat tamen ne-
cessesse est, aqualem dignitatem attribuendam esse
Filio. Iterum Apostolus ad Ephesios: « Versaces in
dilectione crescamus, in eum per omnia, ex quo
totum corpus coaptatum », etc. Ad Colossenses,
iis, qui non habent notitiam Unigeniti dictum est:
« Quid qui caput tenet, » id est, Christum, « ex quo
totum corpus per nexus et conjunctiones », etc.
Et: « De plenitudine ejus nos ouimes accepimus ».
Quin et ipse Dominus ait: « Quoniam de me acci-
piet, et annuntiabit vobis ». Et rursus: « Novi vir-
tutem de me exisse ». De Spiritu: « Qui seminat
in Spiritu, metet in Spiritu vitam eternam ». Et
Joannes inquit: « In hoc cognoscimus, quod Deus
in nobis sit, ex Spiritu ejus quem dedit nobis ».
Et angelus ait: « Quod enim natum in ea est, ex
Spiritui sancto est ». Ipse quoque Dominus ait:
« Quod natum est ex spiritu, spiritus est ». Quod
si illud, « ex quo, » imperantibus est, hoc est, Patris,
quo, quæso, illud refert: « Non factus est vir ex
muliere, sed mulier ex viro »? An scilicet hic
Deum virum appellabimmo?

B Aρά (72) τὸν ἄνδρα Θεὸν ἐρούμενον;

23. *Patris, Filii, et Spiritus sancti esse quedam
communia nomina, qualia sunt Deus, Dominus,
Sanctus, Bonus, Spiritus, et alia nonnulla.*

C Quatenus igitur est cogitatione et intelligentia
præditus, Spiritus dicitur, ut, « Spiritus est Deus, et
qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adlo-
rare ». Rursum de Filio: « Spiritus facie nostre
Christi Dominus ». Sanctus Pater, et sanctus Fi-
lius, Spiritus vero non sanctificatus est, sed sancti-
ficans: itemque bonus, ut bonus Pater, et ex bono
genitus bonus Filius: rectus Spiritus, ut rectus Do-
minus Deus noster, eo quod sit ipsa veritas, justitia,
ob immutabilitatem substantiae: Paracletus, ut uni-
genitus, iuxta illud: « Ego rogabo Patrem meum,
et alium Paracletum dabit vobis ». Ita commune id
nomen Spiritui cum Patre et Filio, ex communione
naturæ et proprietate coaptatum est. Nam undo,
quæso, aliunde, modo principalis, modo Spiritus
veritatis, alias Spiritus sapientie nominatus est?

12. 24. *Omnia Spiritum facere, quæ Christus fecit.*

Operaciones virtutum, gratias sanitatum. Per
Spiritum sanctum daemones expellebantur; in Spi-

telligentium est. Mox, ἡμῶν abest a Vaticano et
Anglic. Ibidem, cum Basiliensi legitimus, αὐτοὶ δι-
cunt. Reliqui, αὐτὸν ἀληθεῖα, divisus vocibus.

(74) Πνεῦμα deest in Anglicano.

ritu Dei diabolus comprimebatur : ad presentiam Spiritus, peccatorum redemptio in gratia Spirius : « Abiuti enim estis, et sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu sancto »⁶⁶. Ex mortuis resurrectio, idque per operationem Spiritus : « Emittes enim Spiritum tuum, et erubantur, et renovabis faciem terrae »⁶⁷. Rursus ait : « Si autem Spiritus, qui excitat Iesum a mortuis »⁶⁸. Quod si quis hanc creationem accipiat de mortuorum vivificatione, qui, queso, non ingens efficacia Spiritus, dispensantis nobis vitam illam resurrectionis, et ad spiritualiter illam vitam animas nostras adornantis ? Quod si illa creatio intelligatur, que in hac vita est ex percatis transformatio in melius : (nam ita accepit potest secundum consuetudinem Scripturæ, cum Paulus ita dicat : « Si qua in Christo nova creatura »⁶⁹; et ista innovatio, quæ a terrestri et passionibus obnoxia vita, ad coelestem vivendi rationem nos transfert per Spiritum, supra modum, mirabiliterque animas nostras afficit;) an isthic timebimus, ne nimis honoribus gloriam Spiritus exceedamus ? an potius contra, ne nimis humilietur de eo sentiamus ? Dicit enim Anastas Petrus apostolus : « Cur Satanus implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto ? non mentitus es hominibus, sed Deo »⁷⁰.

Πάτερος. Διά τί ἐπλήρωσεν δὲ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, φέυγασθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; εὖλος ἀκέψωσις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. »

25. Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ducem fuisse Israel.

Propheta igitur Jeremias ita de Patre loquitur : « Ipse dux fuit Israeli in deserto »⁷¹. Et : « Ne disperdis, » inquit, « ubi est Deus, qui eduxit nos ex Ægypto, qui dux nobis fuit in deserto »⁷²; et David inquit : « Deduxisti, ut oves, populum tuum »⁷³. Isaías autem dixit Spiritum sanctum Israelem duxisse in solitudine. Sed licebit ipsum audire dicentem : « Duxit eos per abyssum, quasi equum in solitudine, et non sunt fatigati, et ut pecora per campum, descendit Spiritus a Domino, et duxit eos »⁷⁴. Ad Corinthios autem, ait Paulus Christum fuisse ducem : Bibebant, » inquit, « ex spiritu consequente eos petra, petra autem erat Christus »⁷⁵. Quod si quis dixerit, Spiritum intercedere pro nobis, ac proinde, quanto supplex inferior est dato-re, tanto quoque inferiorem esse Spiritum; huic ita respondebiimus : Unigenitum Filium esse ad dexteram Dei, et intercedere pro nobis : « Nolite itaque contristare Spiritum sanctum, » juxta Paulum »⁷⁶, ita loquentem : « In quo signati estis in diem redemptionis. » Quin et Stephanus ita loquitur : « Vos semper Spiritui sancto obsistitis, sicut patres

Πνεύματοι τοῦ Θεοῦ διάβολος κατήργητο· συμπαρόντος τοῦ Πνεύματος, ἀμαρτιῶν ἀπολύτρωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος· « Ἀπελούσασθε γάρ, καὶ ἡγάσθητε ἐν τῷ οὐρανῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν (75) Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ »⁷⁷. Η ἐκ νεκρῶν ἐπανάστασις τῇ ἑνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος· « Ἐξαποστελεῖς γάρ τὸ Πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαίνεται τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Καὶ πάλιν λέγει : « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα, τὸ ἑγείραν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν. » Εἰ τις οὖν τὴν κτίσιν ἐκλαμβάνει ἐπὶ τῆς τοῦ διαλύσαντον ἀναβίωσεως, πώς οὐ μεγάλη τοῦ Πνεύματος ἡ ἑνέργεια, τοῦ οἰκουμοῦντος ἡμίν τοῦ ἐξ αναστάσεως βίου, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἔκτηντι ζωὴν τὰς φυχὰς ἡμῶν μεταφρυσμένους; εἴτε λέγοιτο κτίσις ἡ ἐνταῦθα τῶν ἐξ ἀμαρτιῶν διαπεπτωτῶν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετακόμησις· (λέγεται γάρ καὶ οὕτω κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Γραψῆς, διαν Παῦλος λέγει) « Εἰ τις ἐν Χριστῷ καὶνη κτίσις· » καὶ ὁ ἐνταῦθα ἀνακαίνεταις, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς της καὶ ἐπαύθεντος ζωῆς ἐπὶ τὴν οὐράνιον πολιτείαν μεταβολὴ διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμίν γνωμένη, ἐπὶ πόσαν ὑπερβολὴν θυμαστῶς τὰς φυχὰς ἡμῶν δέξει· » ἐπὶ τούτοις πότερον φορθίζουμεν, μή τὴν ἀγίαν δόξαν ὑπερβολὴ τοῦ Πνεύματος ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν τιμῶν; ή τὸ ἐναντίον, μή εἰς ταπεινὸν καταγάγωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐννοιαν; Λέγει γάρ τῷ Ἀνανίᾳ ὁ ἀπόστολος σου, φέυγασθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; εὖλος ἀκέψωσις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. »

25. Οτι δ Πατηρ, και δ Ήδος, και τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ὀδήγησε τὸν Ἱεραρχὸν.

« Ο μὲν οὖν (76) προφῆτης Ἱερεμίας λέγει οὕτως περὶ Πατρός· διτι· « Αὐτὸς ὁδήγησε τὸν Ἱεραρχὸν τῇ ἐρήμῳ. » Καὶ· « Οὐκ εἶπας, φησι, Ποῦ ἔστιν δὲ Θεός, δὲ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, δὲ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ; » καὶ ὁ Δαβὶδ φησι· « Ὁδήγησεν, ὡς πρόδοτα, τὸν λαὸν σου. » Ο δὲ Ήσαῖας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶπεν ὁδηγητένα τὸν Ἱεραρχὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ. « Εστιν οὖν αὐτὸν ἀκοῦσαι λάγοντος· « Ἡγαγεν αὐτοὺς (77) διὰ τῆς ἀδύσου, ὡς ἔποι τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ οὖν ἐκπολασαν, καὶ ὡς κτήνη δὲ πεδόνια, κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὁδηγήσας αὐτούς· · Πρὶς δὲ Κορινθίους λέγει δὲ Παῦλος, διτι Χριστὸς ἦν· « Επινοι· γάρ, φησιν, « ἐκ πνευματικῆς ἀκαλουθουσίτης πέπτεις· » δι τὸ πέπτειρα ἦν δὲ Χριστός. » Εὖν δὲ εἰπῃ τις, διτι τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ὃντε οὖν δοὺς δὲ ἱερῆς (78) λειπατει τοῦ ἑνεργέου, τοσούτον λείπεται τὸ Πνεῦμα· λέγωμεν αὐτῷ, διτι δὲ Μονογενῆς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· « Μή οὖν λαπεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, » κατὰ τὸν Παῦλον τὸν λέγοντα· « Εν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολύτρωσεως. » Καὶ δὲ Στέφανος δὲ λέγει· « Τηλείς ἀει-

⁶⁶ I Cor. vi. 11. ⁶⁷ Psal. ciii. 50. ⁶⁸ Rom. viii. 14. ⁶⁹ II Cor. v. 17. ⁷⁰ Act. v. 3. 4. ⁷¹ Jer. xxiii. 7. ⁷² Jer. ii. 6. ⁷³ Psal. lxxvi. 21. ⁷⁴ Isa. lxiii. 13. 14. ⁷⁵ I Cor. x. 4. ⁷⁶ Ephe. iv. 30.

⁷⁵ Edit. Commel. ὅμοιον. Reliq. et mss., ἡμῶν.
⁷⁶ Edit. Com. Vatic. et Basil., γοῦν. Edit. Par-n. et Anglic., οὕν.

⁷⁷ Αὐτοτές, et mox, τῆς, desunt in Anglicano.
⁷⁸ Edit. Commel. et Vatican., οἰκέτης. Εἰστι et edit. Paris., Ιεράρχης, et ita legit Νεονίνη.

τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίστετε, ὡς οἱ πάτερες Αὐτοῖς πορτοῦνται : » Καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει : « Παρέβωνταν τὸ Πνεῦμα τὸ ὄγκον : » Καὶ ἔτερον : « Οἶχος Ἰακὼβ παρώργησε τὸ Πνεῦμα Κυρίου. » Άλλὰ δύοντας αὐτὸν λέγεται : « Ο δύοντας οὐδὲ οὐδὲ τὸ ποιεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος » : τὸ δὲ Πνεῦμα σὺντας οὐδὲ τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ.

26. *Οτι διότι θεός οὐκ εἶπεν θεός.*

« Οἱ Ιανάντες γράψαντες ἐν τῇ Ἐπιστολῇ : « Οὐδαμεν, θεῖς δὲ θεός τοι Θεού ἔχεις, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γνωστωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἔμεν τὸν τῷ διληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστῷ. Οὐτοὶ ἔστον διληθινὸς θεός, καὶ τῇ ζωῇ ἡ αἰώνιος » (79).

27. *Οτι μέτριας θεός εἶπεν θεός.*

« Οἱ Ἀπόστολος πρὸς Τίτον : « Προσδεχόμενοι τὴν παρακλησίαν ἀλπίδα καὶ ἐπιφύλαξιν τῆς δόξης τοῦ μετόπου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ, δὲ βοῶντας ἐπάνω ὑπὲρ τὴν ἡμῶν. » Οὐαύτος πρὸς Ρωμαϊούς : « Εἴ δὲν δὲ Χριστὸς δὲ κατὰ σάρκα, δὲ ἂν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας. » Αὕτη.

28. *Πρὸς τοὺς ἀκελαμβάνοντας εἰς δύοντα τὸν, οὐκ ηὔστορας καὶ οὐδὲν τὸ θέλημα τοῦ Φίλιου (80) τὸν κέρδαντος μετὰ Πατρός.*

Εἰ αἰσχύνοντας φέρει τῷ Υἱῷ, τὸ πλεῖον τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, αἰσχύνοντας φέρει καὶ τὸν Θεόν, καὶ Πατρό, πλεῖον τὸ θέλημα τοῦ δικαίου : « Θέλημα » γάρ, φρασίν δὲ διαδίδει, « τῶν φοδουμένων αὐτὸν ποιήσαις ὁ Κύριος, καὶ τῆς δέσποινος αὐτῶν εἰσακούσασται ». Εἰ Φηγῆς πόστοις θέλημα πληρῶν δὲθεῖσαν οὐκ αἰσχύνεται, δὲ Υἱὸς διὰ τὴν ἐνσερπον οικονομῶν καὶ τὴν σχέσιν τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ κατάστασιν τὴν δουλεικήν, τὴν Καὶ τὴν τῆς ήμερης, λέγων : « Οὐκ ἡλθον ποιήσαις τὸ έργον θέλημα, τὸ τουτέστι τὸ τῆς σαρκὸς, ἐπειδὴ τῇ εἰρῆται ίδια αὐτῷ, ἀλλὰ δὲ τὸν Πατρός : τουτέστι τὸ θεικὸν μηδὲν εἰς εὐέλεταν ἀκλαμβανόντων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκλύεται αὐτῶν ἡ ἐπινοία : » Προσῆλθεν αὐτῷ λεπρός, γονυπετῶν καὶ λέγων : Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνκασθε με καθαρίσαις : μηδὲ ἀπεστάσαις αὐτὸν δὲ Σωτῆρ ; μηδὲ εἶπε, Τί βλασφημεῖς, ἐὰν τὸν θεόλω ; ἐὰν θέλῃ δὲ θεός : οὐχὶ δὲ ἐδέσποιντο τὸ ἀπερτομένον τῆς πόστων ; οὐχὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀντέρεψεν αὐτῷ τὴν συλλαβὴν, τὴν σωτηρίαν ἥγανεν αὐτῷ, λέγων : « Θεέ, καθαρίσθητο ; » Θεῶν καθαρίζει λεπρούς θεῖον ζωτοτελένοντας : θεῖον καθαρίζει λεπρούς.

29. *Πρὸς τοὺς λέγοντας, ἐτι εἰσεῖν τὸν Σωτῆρα τῇ μητρὶ τῶν νιῶν Ζεβεδαίου. Τί θέλεις; ὡς δηρούοντος δοτεῖν.*

Εὑρίσκομεν ἐν τῇ Λαοτιᾷ Διαθήκῃ, λέγοντος τοῦ

A vestri ». Isaías porro dicit : « Exacerbaverunt Spiritum sanctum ». Et alibi : « Domus Jacob exacerbavit Spiritum Domini ». At tu illum servum dicis ; sed, « Servus nescit, quid faciat suus dominus ». Spiritus autem ita novit ea, quae sunt Dei, ut spiritus hominis, qui est in ipso ».

26. *Quod Filius sit verus Deus.*

Joannes ita in Epistola scribit : « Scimus quod Filius Dei venit, et dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum Deum, et sumus in vero Filio ejus, Iesu Christo. Hic est verus Deus et vita aeterna ».

13. 27. *Quod Filius vocatus sit magnus Deus.*

Apostolus ad Titum : « Exspectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis ». Idem ad Romanos : « Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen ».

28. *Adversus eos, qui hoc dictum ad contumeliam (Filiū) accipiunt, « Non reui facere voluntatem meam, sed voluntatem Patris, qui misit me ».*

Si probro est Filio adimplere voluntatem Patris, probro quoque est Deo, et Patri, adimplere voluntatem justi ; David enim ait : « Voluntatem timentium se faciet Dominus, et depreciationem eorum exaudiat ». Quod si Deus, adimplens voluntatem mortalium, non suffunditur pudore ; Filius igitur ob humane carnis dispensationem et habitum nobis convenientem, et conditionem servilem, quam nostri causa suscepit, cum dicit : « Non veni facere voluntatem meam, » hoc est carnis meæ. « sed Patris, » hoc est divinam voluntatem ; ne in desperatione venias, quamvis illorum sententia maxime isthinc dissolvatur : « Accessit ad eum leprosus, genua flectens, et dixit, Domine, si vis, potes me mundare ». Hunc igitur, an rejectit Salvator ? an dixit ei, Quid blasphemas cum dicas, si volo, ac non potius Deus ? Quid ergo ? nonne approbat perfectionem ejus fidei ? nonne iisdem respondent syllabis salutem illi contulit dicens : « Volo, mundare » ? Volens purgat leprosum : volens vivificat mortuum : voluit, et excitavit Lazarum », ejusque vox est : « Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita et Filio dedit vitam habere in semetipso ». Et rursus : « Ut Pater vivificat mortuos, ita et Filius, quos vult, vivificat » : quod ipsum etiam a Davide dicitur : « Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus ».

29. *Adversus eos, qui dicunt, verba hæc Salvatoris, Quid vis? matri filiorum Zebedai dicta, ignorantiam pra se ferre.*

Invenimus in Veteri Testamento, hæc loqui Deum

⁷⁸ Act. vii, 51. ⁷⁹ Isa. lxxii, 10. ⁸⁰ Mich. ii, 7. ⁸¹ Joan. xv, 45. ⁸² 1 Cor. ii, 10, 11. ⁸³ I Joan. v, 20. ⁸⁴ Tit. ii, 13, 14. ⁸⁵ Rom. ix, 5. ⁸⁶ Joan. vi, 58. ⁸⁷ Psal. cxliv, 19. ⁸⁸ Joan. vi, 38. ⁸⁹ Marc. i, 20. ⁹⁰ Ibid. 41. ⁹¹ Joan. xi, 43. ⁹² Joan. v, 26. ⁹³ Ibid. 21. ⁹⁴ Psal. xxix, 6.

(79) Vaticanus, καὶ ζωὴ αἰώνιος.

(80) Τὸ θέλημα deest in edit. Commel., sed legitur in Vaticano et Anglicano, et in reliquis editis.

ad Salomonem : « Postula a me, et faciam tibi »¹¹. » Quid igitur? num antequam postularet Salomon, ignorabat Deus quid ille in animo haberet? sed vult una cum cognitione Dei, manifestare postulationes, ut inquit Paulus : « Et petitiones vestre innotescant apud Deum »¹². » Id est, indicate illi quid velitis, non tanquam ignorantii, sed tanquam bonum propositum approbanti.

30. *Adversus eos qui dicunt, in ministri ordine esse Filium, eo quod offerat Patri humanam naturam.*

Scriptura indicat Patrem, adducere ad Filium. Audi namque Filium haec ipsa loquenti : « Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus coelestis traxerit illum »¹³.

31. *Adversus eos qui serviant vocibus, et non sentientis sacrarum litterarum : et faciunt Patrem Dcum Filii.*

Apostolus dicit : « Deus Domini nostri Iesu Christi, Pater gloriae »¹⁴. » Isthic rerum economiam dispensavit, nam et gloriam Filium unigenitum appellavit : Iesum Christum vero nominavit prædicationem dispensacionis. 14. Dispensationis enim Deus est, gloriae vero Pater. Si non credis huius dicto, sed aliam existinas esse gloriam, cuius Pater Deus est; aliam igitur communiscere naturam, sublimiorem Filio : ut qui est Pater gloria, ejus Pater nominetur; hujs vero Deus. Gloria enim Unigenitus dicitur : « Et vidua, » inquit, « gloria ejus, gloria quasi Unigeniti a Patre ». Quapropter dictum illud : « Deus Domini nostri Iesu Christi »¹⁵; id est, Deus carnis Christi, Pater vero gloriae, Pater deitatis. Gloriam quippe Isaia quaque Salvatorem nostrum nuncupat, secundum deitatis dignitatem : cum enim recenseret miracula quae in deserto contingant, et solitudini bona auctoraret, at : « Exsultent deserta Jordanis, et florent ut illium, quoniam gloria Libani data est ei, et honor Carmeli : et populus meus videbit gloriam Domini, et sublimitatem Dei : et videbit omni caro salvatore Dei »¹⁶. » Gloriam igitur est a gloria, unde et Paulus ait : « Qui est splendor gloriae, et figura substantiae »¹⁷. » Est igitur Pater gloriae Unigeniti, Deus vero carnis Christi. Non quod aliud Christianum dicam, et aliud Unigenitum : non enim mente divido quae ob unitatem non dividuntur. Pater si quidem Unigeniti est ante saecula ; Deus vero Unigeniti secundum carnem in fine saeculi : semper illius Pater est, non semper autem illius Deus, sed ex quo carnem ille assumpsit. Deus Pater est illius deitatis : Pater siquidem est aeternus, Filius autem

ad Seou Sololumen : « (81) Αἰτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ ποιήσω σοι. » Άρι οὖν πρὸς αἰτήσαι, οὐκ δέξαι ἐλεῖς κατὰ ψυχήν ; Άλλα βούλεται ἡμᾶς μετὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ φανεροῦν τὰ αἰτήματα, ὃς φρεσ Παῦλος ; « Καὶ τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεισθα πρὸς τὸν Θεόν »¹⁸ ἀντὶ τοῦ, Γνωρίζεται αὐτῷ τί θέλετε, οὐκ ὡς ἀγνοοῦντες, ἀλλ' ὡς τὴν καὶ τὴν πρόθεσιν ἀπόδεχομεν.

30. *Prods τοὺς λέγοντας ἐν ὑπηρέτου τάξει κεῖσθαι τὸν Υἱόν, διὰ τὸ προσέφερεν τῷ Πατρὶ τὴν ἀθρωπότητα.*

« Ή Γραφὴ δείκνυει τὸν Πατέρα προσάγοντα τῷ Υἱῷ. » Ακούει γάρ των Υἱοῦ λέγοντος : « Οὐδεὶς δύναται πρὸς μὲν ἔλειν, ἐξ μὴ δι Πατέρα μου δι εὐρανίους ελύσας αὐτὸν.

31. *Prods τοὺς ξουλεύοντας λέξει, καὶ μὴ τοὺς νομίμαστα τῷν οὐλούς Γραψαν, καὶ ποιούντας τὸν Πατέρα θεῖν τοῦ Υἱοῦ.*

« Ό Απόστολος λέγει : « Ή Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, δι Πατέρα τῆς δόξης. » Ενταῦθα τὴν οἰκονομίαν διώρεσε· καὶ δέξαν μὲν τὸν Μονογενῆ καλεῖται· Ιησοῦν δὲ Χριστὸν τὸ κτερυγμα τῆς οἰκονομίας. Τῆς μὲν γάρ οἰκονομίας Θεός, τῆς δὲ δόξης Πατέρα. Εἰ δὲ μὴ πείσεις απὸ δόξημα, ἀλλὰ διληγειν τινὰ νομίζεις δέξαν εἶναι, ἢς Πατέρα δι Θεός· ἀλληγεν τινὰ ἐπινόησον φύσιν ἀνατέραν τοῦ Υἱοῦ· Ινα ἐκείνης μὲν Πατέρη κληθῆ, τούτου δὲ Θεὸς διομασθῆ δι Πατέρα τῆς δόξης. Δόξα γάρ λέγεται δι Μονογενῆς· « (82) Εθεάσαμβα γάρ, φησι, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δέξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατέρας ; » ὄντε τοῦ, δι Θεός τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ· δι Πατέρα τῆς δόξης, δι Πατέρα τῆς θεότητος. Δέξαν γάρ καὶ δι Ησαίας τὸν Σωτῆρα καλεῖ, κατὰ τὸ τῆς θεότητος δέξιαμα· εἰπὼν γάρ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ βαύματα, καὶ εὐαγγελιζάμενος τὴν ἐρήμον, φησίν· « Αγαλλάσθω τὰ ἔρημα τοῦ ὄντος καὶ ἀνέσιτο (83) ὡς κρίνον· οὗτος δέξαν τοῦ Λιβάνου ἀδόητην αὐτῇ, καὶ τὴν τοῦ Καρμήλου. Καὶ δι λαός μου δέξεται τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὸ δέος τοῦ Θεοῦ· καὶ δέξεται πάσας σάρκη τὸν οὐτηρίου τοῦ Θεοῦ. » Δέξασθαι τὸν δόξην δὲ θεόν καὶ δι Παῦλος λέγει· « Ος ὁ ἀπαύγαμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως. Πατέρα σὺν ἐστὶ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς· Θεός δὲ τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ. Ούκ δὲν τὸν Χριστὸν λέγω, καὶ διλον τὸν Μονογενῆ· τῇ γάρ ἔννοια σὺ τέμνω τὰ μὴ τεμνόμενα· τῇ ἐνώπιοι. Πατέρα γάρ τοῦ Μονογενοῦς πρὸ αἰώνων· Θεός δὲ τοῦ Μονογενοῦς κατὰ τὴν σάρκα ἐπὶ τέλει τοῦ αἰώνων· δει αὐτοῖς Πατέρα, οὓς δει αὐτοῦ Θεός, ἀλλὰ ἀπ' οὐ σάρκα ἀνθλαίσειν. Θεός (84) δι Πατέρα αὐτοῦ τῆς θεότητος· δι μὲν γάρ Πατέρα ἀλίσος, δὲ δι Υἱοῦ συναθίσως· καὶ οὐκ

¹¹ III Reg. iii, 5. ¹² Philipp. iv, 6. ¹³ Joan. vi, 44. ¹⁴ Ephes. i, 17. ¹⁵ Joan. i, 14. ¹⁶ Ephes. i, 17.
¹⁷ Isa. xxxv, 1, 2; Lii, 10. ¹⁸ Hebr. i, 3.

(81) Sic Vaticanus, Basil. Anglic. Editi, αἰτήσαι.

(82) Editio Commel., καὶ ante φρεσ. Ibidem, τὴν δεεστ ineditis, sed habetur in Basiliensi et Anglicano.

(83) Sic Basiliensis et editio Parisiensis. Editio vero Comeliniana cum Vaticano, ἀνθίστα. Paulo post editio Parisiensis et Anglicanus, αὐτῷ. Editio

vero Commel. et Vatican. cum Graeco Scripturæ textu, αὐτῇ. Mox editi, δέξαν τοῦ Κυρίου, sed in mss. τοῦ δεεστ.

(84) Sic Basiliensis, Anglic. Vaticanus. In editis deest δι Θεός. Mox. Basiliensis et Anglic., ἀνθίστα, et paulo post; συναθίσως.

Ἐχει τομηγ, οὐδὲ διατείνουσιν ἡ δόξα τῆς ἀληθείας. Πότε οὖν ἐκλήθη Θεὸς τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ διὰ τὴν αὔρατα; ἀρ̄ον ὁ προφῆτης ἔκειται μητρός. Διὰ τούτους ἐν τῷ προφῆτῃ, βουλίμενος δέξειται καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν αὔρατα ἀληθεύουσαν, θεογενεῖς· «Ἐκ κοιλίας μητρός μου, θεός μου εἰ σύ». Εἰ δὲ βούλει τὰ ὑπόλοιπα γνῶναι, ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ φαλμῷ διδαχθήσῃ.

32. Πρὸς τοὺς λέγοντας μέρος θεόν εἶναι τὸν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν μὴ Iov.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὴν Τριάδα μίαν θεότητα λέγοντες, εὑρίσκουμεν τὸν Υἱὸν ἐν τῇ Γραψῇ, πρὸς τὸ φράξιν τὰ στόματα τῶν θανάτων, μέραν πάρα τὸν Πατέρα· λέγει γάρ δὲ Λαζέβ· «Γνωτές δὲ τῇ Ιουδαϊστὶ ὅτις ἐν τῷ Ἱερατὶ μέγα τὸ δυομάτιον»· ἡ δὲ Ιουδαϊστὶ περιώστο τόπον φανερῷ. Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· «Κύρος ὁ Κύρος ἡμῶν, ὁς Ὁσυμαστὸν τὸ δυομάτιον ἐν πάσῃ τῇ γῇ!» Ἐπειδὴ πλάσαν ἀπόκρισαν τὴν γῆν ἡ Χριστοῦ προστηρορία· εἰς πάσαν γάρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀγίων, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς εἰκουμένης τὰ ἡρήματα αὐτῶν· εἰκόνως λέγει ὁ φαλμός· «Θεομαστὸν τὸ δυομάτιον σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ». Καὶ τί τὸ ἐπαγόμενον, «Οὐτὶ ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπέρανων τῶν οὐρανῶν»; Πληροῦσαι δὲ τοῦτο, ὅτι ἀνένθησαν εἰς τὸ δρός οἱ μαθηταὶ μετὰ τοῦ Σωτῆρος, μέλλοντος ἀναλαμβάνεσθαι, θεογενεῖς αὐτῶν· «Μεντοίτε εἰς Ἱεροσολύμα, ἦσαν οἱ ἀνθυστέροις δύναμις ἐν ὑψώσις· διὸ τὸ ἐπήρθαι·» Ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπέρανων τῶν οὐρανῶν· «Ἄντοι οὖν Διαβόλος προσφανεῖ λέγων· «Οὐτὶ ὑψομένοις τοῖς οὐρανοῖς, ἐργά τῶν δακτύλων σου.»

33. Ότις ὁσπέρ δὲ Πατὴρ Κύρος Σαβαὼθ, οὐτως καὶ τὸ Υἱὸς ἐμοίς.

«Ο Ήσαΐας λέγει· «Καὶ σημεῖα καὶ τέρατα τῷ οὐρανῷ Ἱερατὴ παρὰ Κύριον Σαβαὼθ, δὲς κατευκάλι ἐν τῷ δρός Σιών.» Ἐν δὲ τῷ φαλμῷ· «Ἐγὼ δὲ καταστάθην βασιλεὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρός τὸ διγυνοῖς αὐτοῦ.»

34. Πρὸς τοὺς λέγοντας ἡττον εἶναι τὸ Πτεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ἐξειδὴ δέρβαντον ἐκλήθη, μέρος, γνοῖτο, ἐστι.

Γέγραπται ἐν τῇ πρᾶς Ἔφεσίους· «Ἐν φῷ καὶ πιστεύαντες ἐπιφράγματη τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἀγίῳ, δ (85) ἐστιν δὲ δρόβαντον τῆς ἐπαγγελίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως ἡμῶν, εἰς ἐπανατῆσης τῆς δόξης αὐτῶν.» Εὑρίσκουμεν δὲ τὸν Πατέρα ἐν τῇ Γραψῇ μέρος καλούμενον (86)· λέγεται γάρ ἐν τῷ φαλμῷ· «Μερίς μου εἰ ἐγ γῆ ζώντων», καὶ πάλιν ἐν τῷ ἀκκαιωσάτῳ φαλμῷ· «Κύρος μερίς τῆς κληρονομίας μου, καὶ τοῦ ποτηρίου μου.»

35. Πρὸς τοὺς λέγοντας τὸν Υἱὸν μὴ εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Πατέρος, διτὶ μία δέκουντα καὶ δύναμις, καὶ βασιλεία, καὶ βεστῆς τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Λέγει δ (87) προφῆτης· «Ἐξαιρόντης ήξει εἰς τὸν

A ei coeterum: neque accipit sectionem aut divisionem gloria veritatis. Quidam igitur Pater, Filius Deus ob carnem nomenatus est? ab eo scilicet tempore, quo prodidit ex utero matris. Ideo apud Prophetam volens ostendere et deitatem suam et carnem veram esse, dicit: «De ventre matris meæ, Deus meus es tu». Quod si reliqua cognoscere velis, in vicesimo secundo Psalmo edisces.

32. Adversus eos qui dicunt Patrem esse magnum Deum, Filium vero ei iniqualem.

Etsi maxime Trinitatem unam deitatem dicamus, invenimus tamen in sacris litteris, ad obturanda adversariorum ora, Filium magnum appellari seorsum a Patre: ait enim David: «Notus in Iudea Deus: in Israel magnum nomen ejus». ² Judea autem certis locis definita erat. De Filio autem: «Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra»¹. Quoniam omnem terram implevit Christi vocabulum. Etenim in omnem terram exivit souus sanctorum, et usque ad fines orbis verba eorum. Merito ergo Psalmus dicit, «Admirabile est nomen tuum in universa terra». Quorsum illud, quod subjungit, «Quoniam elevata est magnificientia tua super cœlos?» Quod tum impletum est, cum ascenderunt discipuli in montem cum Salvatore in cœlos assumendo, dixitque ad eos: «Manete in Ierusalem, donec induamini virtute ex alto»²; quia scilicet assennupus ille erat: «Quoniam elevata est magnificientia tua super cœlos». Igitur euui David alloquitur, dicens: «Quoniam videbo cœlos, opera digitorum tuorum»³.

33. Ut Pater est Dominus Sabaoth, ita et Filius.

Isaias dicit: «Signa et prodigia iu domino Israel a Domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion»⁴. In Psalmo autem dicit: «Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus»⁵.

15. 34. Adversus eos, qui dicunt minorem esse Spiritum sanctum Christo, autemque, auoniam arrha vocatus est, partem aliquam esse.

Scriptum est in Epistola ad Ephesios: «In quo credentes signati esitis Spiritu promissionis sancto: qui est arrha hereditatis nostræ, ad redemptionem acquisitionis nostræ, in laudem gloriae ipsius»⁶. Sed et Patrem invenimus in Scripturis partem appellari, in Psalmo enim dicitur: «Portio mea est tu in terra viventium»⁷. Atque iterum in decimo sexto psalmo: «Dominus pars hereditatis meæ, et calix mei»⁸.

35. Adversus eos qui dicunt Filium non esse substantiam Patris: quodque una eademque sit potentia, virtus, regnum, et divinitas Patris et Filii.

Dicit propheta: «Statim veniet ad templum

¹ Psal. xxi, 12. ² Psal. lxxv, 4. ³ Psal. viii, 2. ⁴ ibid. ⁵ Act. 1, 4. ⁶ Psal. viii, 4. ⁷ Isa. viii, 18. ⁸ Psal. ii, 6. ⁹ Ephes. 1, 15, 14. ¹⁰ Psal. cxli, 6. ¹¹ Psal. xv, 5.

(85) ¹⁰ deest in Anglicano.

(86) Vaticanus et Anglicanus, λαγόμενον

(87) Ita Vaticanus et Anglicanus. In editis articulus deest.

suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis^{18-19.} » Dei igitur templum est, quod et suum (Filius) esse dicit; ne existimaretur diversa esse Patris dominatio, et diversum Filii regnum. Templum Patris, quod dedicavit Salomon Deo, hoc ipsum Filii templum nuncupat propheta, cum ait: « Statim veniet ad templum suum Dominus. » Ideoque Salvator ait: « Ejicite huc isthinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis^{20.} » ipse dicit: « Ejicite ista hinc: domus enim mea, domus orationis vocabitur. Domus, inquit, Patris mei, et domus mea^{21.} »

36. Filiū habere nomen Patris, ut Deum et Dominum.

Testatur Pater in Exodo: « Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, ut custodiat te in via, ut introducat te in terram, quam preparavit tibi: attende tibi et ausculta eum, ne sis et inobediens. Non enim remissius aget tecum: nomen enim meum est in illo^{22.} » Unde et Filius in Evangelio dicit: « Ego veni in nomine Patris mei, et non recipias me; si alius venerit in suo nomine, illum receperitis^{23.} » Et in psalmo cxviii, ait: « Benedictus, qui venit in nomine Domini^{24.} » Sancti igitur prophetae, non modo Solem justitiae fixere Salvatorem, et matutinam veramque lucem, sed et lampadem, et brachium: ut testatur Deus per Isaiam prophetam, dicens: « Appropinquat celesteriter justitia mea, ut adsit; salutare antem meum, ut lampa ardebit^{25.} » Nulla humana ratio interpretetur quae sunt Dei. Non potest veritatem ediscere quispiam, nisi ab ipsa veritate. Cum unigenitus Dominus noster Jesus Christus editus est ab nuptialis congressus experte puerilla, novum partus modum in orbem, novamque futuram in vitam introducens, illum adhuc infantulum gestat mater, et offert Simeoni sacerdoti. Iste in ulnas accepto Salvatorem, ad eum ita loquitur, ac dicit: « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum^{26.} » hoc est praesentiam Christi. Merito igitur prophet a dixit sub persona Dei: « Salutare meum ut lampa ardebit, et in brachium meum gentes sperabunt^{27.} » Brachium namque patris Unigenitum nominat: brachium quidem, non ut partem deitatis; sed ut substantiae conjunctum. Ut enim brachium ejusdem est substantia, cuius illa cui brachium est; ita brachium Patris nominatur, quandoquidem cooperator est Patris in creatione. Atque istius argumenti testis est **16** beatus Ioannes evangelista, qui supra pectus Salvatoris recon-

A ναὸν ἐστοῦ δὲ Κύριος, δη̄ ύμεις ζητεῖτε, καὶ διῆγετε τὴν διαθήκην, δη̄ ύμεις θέλετε· τὸν οὐν διάδοξος, καὶ λέγετε ἐστοῦ εἰναι τὸν ναὸν, ὃς μὴ νομισθήσεται ἔπειραν εἶναι τοῦ Πατρὸς τὴν δεσποτείαν, καὶ ἔπειραν τοῦ Ιησοῦ τὴν βασιλείαν. Τὸν ναὸν τοῦ Πατρὸς, δη̄ ἀνέθηκεν δὲ Σολομὼν τῷ Θεῷ, τούτον ναὸν τοῦ Ιησοῦ καλεῖ δὲ προφῆτες· « Ἐξαίρεντος ἡξεῖ εἰς τὸν ναὸν ἐστοῦ δὲ Κύριος. » Διὰ τούτου δὲ Σωτῆρος λέγεται· « Ἐκβαίλετε ταῦτα ἐνταῦθεν^{28.} » καὶ μὴ πουλεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορεύοντο· αὐτὸς λέγει· « Ἐκβαίλετε ταῦτα ἐνταῦθεν· δὲ γάρ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθῆσεται. Οὐ οἶκος, φησι, τοῦ Πατρὸς μου καὶ οἶκός μου. »

36. Οὐτι δὲ οὐδὲ τὸ δογμα τοῦ Πατρὸς ἔχει, ὡς θεὸς καὶ Κύριος.

B Μαρτυρεῖ δὲ Πατήρ ἐν τῇ Ἐβδόμῃ· « Ίδον ἐγὼ ἀποστόλῳ τὸν ἀγγελὸν μου πρὸ προσώπου σου, ἵνα φυλάξῃ σὲ ἐν τῇ δοῖᾳ, δῶποι εἰσαγάγῃ σὲ ἐν τῇ γῇ. Ἡν δημιουρὸς σοι· πρόστετε σπαστῷ^{29.} » καὶ εἰσάγοντες αὐτὸν· μὴ ἀπίστει αὐτῷ. Οὐδὲ γάρ μη ὑποστελλεῖται σε· τὸ γάρ δυομάρι μού ἔστιν ἐν αὐτῷ. « Οὐοῦ δὲ τίς τὸν Ἐναγγελεῖται λέγει· « Ἐγὼ δὲ λέπον ἐν τῷ διώγματι λέγει· « Εἴγε τοι δέξαι με· ἐν τῷ Εὐαγγελεῖον λέγει· « Εἴγε δὲ λέπον ἐν τῷ διώγματι λέγει· « Καὶ εἰς τὸν ἔκαπτοντον ἐπτακατέβατον φαλμὸν λέγει· « Εἴλογμάνος δὲ ἐργάζομεν ἐν διώγματι Κυρίου. » Οἱ οὖν δημιουροὶ προφῆται οὐ μόνον Πλίον δικαιούσιν τὸν Σωτῆρα, καὶ λεπτούν τῶν φαλμῶν ἀληθινῶν, ἀλλὰ καὶ λαμπάδα, καὶ βραχίονα· ὡς μαρτυρεῖ δὲ Θεός, λέγων ὅτι Ήταῖον τοῦ προφήτου· « Ἐγίγνεται τοιχὺν τὸ δικαιούντον παραγενέσθαι· τὸ δὲ σωτήριον τοῦ ὧν λαυτᾶς καυθίσταται. Μηδέτες ἀνθρώπινος λογισμὸς ἐρμηνεύετω τὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἔστιν ἀλήθειαν ἐκμαθεῖν τινα δὲ παρ’ αὐτῆς αὐτὴν ἐκμαθάνοντας. Ότι δὲ Μονογενῆς δὲ Κύριος τὴν Τήσους Χριστὸν ἐπέχθη δὲ ἀπειρογάμου χόρης, εἰς τὸν κόσμον ἔστην καὶ ἔστοιχεν τοκετοὶ εἰσαγαγάντες τὸν βίον· Εἰς βραχίονα δύο τούτον βαστάζει δὲ μήτηρ καὶ προσάγει· Συμεὼν τὸν Ιερεῖ. Οὗτος λαβὼν εἰς τὰς ἄγκαλας τὸν Σωτῆρα, πρὸς αὐτὸν φύλεγγεται καὶ φερετ^{30.} » Νῦν ἀπολύτες τὸν δυομάρι σου, Δέσποτα, κατά τὸ δῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ. « Οὐτι εἶδον οἱ οὐρανοὶ μου τὸ σωτήριόν σου, τὸν τίθην, τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Εἰκότας οὖν δὲ προσῆγεται θεοφάνειαν· καὶ εἰς τὸν βραχίονα μου θενητοῦ^{31.} » Βραχίονα γάρ τοῦ Πατρὸς πάλιν καλεῖ τὸν Μονογενῆ. Βραχίονα δὲ οὐδὲ μέρος θεντητοῦ καλεῖ· ἀλλὰ δὲ τῇ οὐσίᾳ σύντημαν. Πατέρων γάρ δὲ βραχίων τῆς αὐτοχθότητος οὐσίας κεκλινούσι, οὐ διττοί βραχίων, διὰ τούτο βραχίων τοῦ Πατρὸς δυομάρισται, ἐπειδὴ συνεργοίς δοτοῦσι τοῦ Πατρὸς δημιουργίας. Καὶ ταῦτα τῆς ἀποδέξεως μάρτυς δ

¹⁸⁻¹⁹ Malach. iii, 1. ²⁰ Joan. ii, 16. ²¹ Matth. xxi, 45. ²² Joan. v, 45. ²³ Psal. cxviii, 26. ²⁴ Isa. lxii, 1. ²⁵ Luc. ii, 29, 30. ²⁶ Isa. lxii, 4, 2.

(88) Hæc, usque ad ἑταῖρον, desunt in Anglico, nec lecta sunt a Nannio.

(89) Sic edit. Commelin. et omnes manuscripti, præter Basil., qui cum edit. Paris. habet αὐτὸν.

(90) Sic Vaticanus, Basiliensis, Anglic. et edit. Parisiens. Edit. vero Commelin., καὶ λέγεται.

(91) Edit. Commelin., διπλῶσι.

παχύτερος Ἰωάννης δι εὐαγγελιστής, ὃ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Σωτῆρος ἀναπεσών, καὶ ὡς ἐξ ἀνένδοντος πηγῆς ἀνάτησε τὴν θεολογίαν. Τί γάρ φησιν οὗτος, τὸν βραχίονα ἐκλαμβάνων εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος οἰκονόμιαν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα; « Πολλά, » φησιν, « σημεῖα ποιήσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἐμπροσθεν αὐτῶν, εώς ἔπιστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι· ἵνα πλήρωσῃ τὸ εἰρημένον δὲ τὸν Ἡσαΐαν· Κύριε, τὰς ἔπιστευσαν τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχὺς Κυρίου τίνι ἀπεκαλύψθη; »

37. «Οτι οἱ Ιουδαῖοι νελοῦσι σκότους ἐξιτήσθωσαν. Λέγει δὲ προφῆτης τοῖς οἰκοῖς Ἱερουσαλήμ· « Τάδε λέγει Κύριος· Νυκτὶ ἀμοιβῶς τὴν μητέρα σου. » Καὶ ἐρμηνεύων, τίς ἡ νύξ, ἐπήγαγεν· « Ομοιώθη ὁ λαὸς μου, ὡς μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν. » Οὐκοῦν δηνού γνῶσις, τὸ φῶς· διὸν ἀγνῶσια, τὸ σκότος· κατὰ τὸν λέγοντα Δασδίδη· « Οὐδὲ ἴγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότῳ διατηρεύονται. » Οὐ τοίνοις Ἀπόστολος οὐχ ὡς κατὰ ἔγχρονον θραύσεται, διλλὰ τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται· διὸ τοῦτο Ελέγειν· « Οὐδὲ ἐμὲν οὐδὲν νυκτός, οὐδὲ σκότος· διλλὰ οὐδὲ φωτὸς καὶ ἡμέρας. »

38. «Οτι τὸ φῶς τὸν Ἰουδαιὸν ἀφρέπθη ἀπ' αὐτῶν.

Λέγει δὲ προφῆτης Ἱερουσαλήμ· « Οὐ λόγος, δι γενόμενος τέρπες Ἱερουσαλήμ τὴν πάντα τὸν λαὸν Ιούδα. » Εἴτα ἐπερέπει λέγων· « Καὶ ἀσελεὶς ἀπ’ αὐτῶν δομῆμαρι, καὶ φῶς λύχνου. »

39. «Οτι εἰδόθασι οἱ αἰρετικοὶ λέγειν, διτὶ τὸ λεγόμενα διὰ τῶν προφήτων ὡς ἐκ προσώπου τοῦ δύον Πνεύματος εἰργαζούσης ὑποβούσαν τὸ Πνεύμα τὸ ἄπιον ποιεῖν ἥττον τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάσας· διὰ τὸ λέγειν τὸν γυμνὸν· « Δεύτερος προσκυνούντος τοῦ Πνεύματος σὺν τοῖς ἀδρόπαιοις. »

« Αποκρινόμεθα» (92) αὐτοῖς τὰ ἀκόλουθα. Τί οὖν λέγει, διτὶ καὶ « Κλαύσωμεν ἀνατολὸν Κυρίου; » Οὐκοῦν καὶ αἰλούς τὸ Πνεῦμα, ὡς σι φάσκει; Καὶ ἀλλαχοῦ, ἵνα δειχθῇ κυριότητος τοῦ Πνεύματος, λέγει· « Ἔγώ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός. » Καὶ ἐν ἀλλῷ λέγει· « Γνῶτε, διτὶ Κύριος αὐτὸς ἔστιν ὁ Θεός· » καὶ πάλιν· « Ἀκούσωμεν τι λαλήσει ἐν ἑμοὶ Κύριος ὁ Θεός. » Έλέγχουν δὲ τις τὰς βασικέις λέγει· « Πνεῦμα ἀλληλούσεν ἐν ἑμοῖς (93), » οὐ δέ ἑμοῦ. Καὶ ἐν μαρτυρήσῃ Πλάτων, τὶς ἡν δι λαῶν διὰ τῶν προφήτων, ἀνάγνωσθε τὰ γραφέντα παρ’ αὐτοῖς ἐν τῇ πρᾶτος Ἐβραϊκῇ· « Πολλούς καὶ ποιητέρους πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσισι ἐν τοῖς προφήταις, τις ἀσχάτων τῶν τυμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Γάιᾳ. » Οὐκοῦν πεφανέρωσα, διτὶ Θεός (34) ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Πάλιν θωματεύως ἔχει δι χρηματισμοῦ, δι ἔχρημάτιστον δι Θεος πρᾶτος ἡ Ήλίαν. Τότε γάρ δι Ηλίας κατενευθύγανεν τῷ Θεῷ, λέγων· « Τὰ θυσιαστήρια σου κατέκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν· καῦγάν περιελέιθην μόνος· καὶ ζητοῦσι τὴν φυγὴν μου ἄρχι. » Αποκρι-

buit, et veluti ex perenni fonte theologiam hausit. Quid ait enim ille, brachium assumens ad indicandam dispensationem deitatemque Salvatoris? « Cum multa, inquit, signa fecisset Jesus coram eis, non crediderunt in eum Judei: ut adimpleretur dictum Isaiae⁹³. Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelationum est⁹⁴? »

37. *Judros filios tenebrarum appellari.*

Dicit propheta filii Israel: « Haec dicit Dominus: Nocti comparavi matrem tuam⁹⁵. » Et expōnens quae esset nox, intulit haec verba: « Similis factus est populus meus ei qui cognitionem non habet⁹⁶. » Ergo ubi cognitio, ibi et lux: ubi ignoratio, ibi et tenebrae: secundum Davidem, cuius verba haec sunt: « Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulare⁹⁷. » Apostolus igitur, non veluti inimicis insultans, sed quia veritati patrōcīnatur, ita scripsit: « Non nos sumus filii noctis, aut tenebrarum, sed filii lucis et diel⁹⁸. »

38. *Quod lumen Iudeorum ab ipsis ablatum est.*

Dicit Jeremias propheta: « Verbum, quod factum est ad Jeremiam in omnem populum Iude⁹⁹. » Ubi postea haec verba subinfert: « Et auferam ab illis odorem unguenti, et lumen candelæ¹⁰⁰. »

39. *Quod haeretici soleant dicere verba prophetarum ex persona sancti Spiritus pronuntiata esse; unde frustra arbitrantur se ostendere posse Spiritum sanctum minorem Deo; eo quod in psalmo ita habeatur: « Venite, adorēmus eum¹⁰¹, » quasi Spiritus sancto una cum hominibus adorante.*

Ad que ita convenienter respondemus. Quid igitur est, quod dicit: « Ploremus coram Domino¹⁰²? » Ergone etiam Spiritum plorare affirmabis? Quin et alibi, ut ostendatur dominus Spiritus, ita loquitur: « Ego enim sum Dominus Dens¹⁰³. » Itidem et in alio psalmo: « Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus¹⁰⁴. » Rursus alibi: « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus¹⁰⁵. » In Regnorum autem libris coarguens ita ait: « Spiritus locutus est in me¹⁰⁶, » non per me. Et ut ex Pauli testimonio cognoscas, quisnam sit qui illa loquebatur per prophetas, lege quae scripsit ille in Epistola ad Hebreos: « Multisariam multisque modis olim Deus locutus est patribus nostris in prophetis. In extremis diebus locutus est nobis in Filio¹⁰⁷. » Liquet igitur, Deum esse Spiritum sanctum. Age rursum videamus quomodo se babeat oraculum istud, quo Deus locutus est ad Eliam. Tunc enim Elias apud Deum conquerebatur his verbis: « Altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt, et ego

⁹² Basil. et Anglic., ἀποκρινόμεθα. Μοζ, An glic. et edit. Paris., Τί οὖν λέγει, recte. Cæteri vero cum edit. Commel., Τί οὖν οὐ λέγει.

⁹³ Basilisiensis, τὸ ἡμίν.

⁹⁴ Sic edit. Commel. et mss. præster Basil., qui habet δι Θεός, quam lectionem perperam sequitur edit. Parisiens.

relictus sum solus, et querunt animam meam tolere⁴⁴. » Respondet ei oraculum : « Delegi mihi septies mille viros, qui non incurvaverunt genu Baali⁴⁵. » Videamus igitur, num et Spiritus habeat edendi oraculi potestatem. Simeoni certe, et sacerdoti et semi, oraculum redditum est a Spiritu : « Nequaquam morieris, quin prius videris Christum⁴⁶. » Et cum induceretur puer in templum, et gestaret eum in ulnis Simeon, tum respondit illi : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace⁴⁷. » Igitur Spiritus, et Dominus et herus est.

17. 40. Quod dicant Spiritus vim sanctificandi habere.

Si sanctificandi munus per gratiam ei concessum fuit, inventarit sane ille sacerdotis officium exercere. Non enim potest et Dominus simul, et minister esse. Si igitur minister est, supervacuum est ergo nos baptizari in nomine ministri. Etenim sacerdos non aquam sanctificat, sed ministerium, quod requiritur, adimpler, cum id officii accepit a Deo per gratiam. Si igitur idem facit Spiritus, quod sacerdos, si data est illi facultas sanctificandi, ut tu sis, eur Pater sanctificat? Si quidem rex opus alicui injungens, id ei agendum concedit, cui injungit, nec ipse operatur.

41. Rursum hereticus ut ostendat quod Spiritus, Verbum Dei Dominum nuncupet, ait.

« Dicit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis⁴⁸. » Volens autem Salvator ostendere, quod non solum Spiritus Christum Dominum vocet, sed quod ipse Christus, Dominus ac Deus sit, interrogatus a Iudeo in hac verba : Praeceptor, quod est primum mandatum? dicit ei : Diliges Dominum Deum tuum et toto corde tuo⁴⁹. Etenim scriptum est : Dominus Deus unus est⁵⁰. Secundum autem mandatum : Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Tum respondit Iudeus : Recite locutus es, praecceptor, Deum unum esse⁵¹. » Iloc autem dixit, ut deitate Filii insciaretur : Salvator autem volens dominatum suum cum Patris dominatu coaptare, percontatur ex eo : Quid dicitis de Christo, cuius Filius est? Aiunt, David. » Respondet Salvator : « Quomodo igitur David in Spiritu sancto illum Dominum appellat? Si igitur Filius ejus est, quomodo eum Dominum vocat⁵²? » Rursum dixerunt illi, cum ciceren dæmonia : Hic in Beelzebule principe dæmoniorum ejicit dæmonia⁵³. » Quibus ita respondet : Si ego in Beelzebule ejicio, filii vestri in quonam ejiciunt⁵⁴? Ceterum, cum filios dicit, apostolos subindicit, ex ipsis oriundos, qui

⁴⁴ III Reg. xix, 10. ⁴⁵ Ibid. 18. ⁴⁶ Luc. ii, 26. ⁴⁷ ibid. 29. ⁴⁸ Psal. cix, 1. ⁴⁹ Marc. xii, 28-30.

⁵⁰ Deut. vi, 5. ⁵¹ Marc. xii, 31, 52. ⁵² Matth. xxii, 42-44. ⁵³ Luc. xi, 15. ⁵⁴ Ibid. 19.

(95) Hæc, ἐν εἰρήνῃ, desunt in edit. Commel. Basil. Vatic. Sed leguntur in edit. Paris. et Anglic. lectionate sunt a Nanno.

(96) Basiliensis, iερός.

(97) Anglicanus, ἥρωτθελς.

(98) Anglicanus, Basil. et Vatic., ἑκούσιον.

A veteri αὐτῷ δὲ χρηματίσμος : « Ἐξελέξαμέν ἡμαυτῷ ἀπτακισχίλους διδράσας, οἵτινες οὐκ ἔκαψαν γόνον τῇ Βάσιλει. » Ιδούμενον οὖν, εἴ καὶ τὸ Πνεῦματος ἔχει χρηματίσμον. Τῷ Συμεὼν, λεπτὸν δυτὶ καὶ γέροντι, ἔχρηματίσθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πνεῦματος, διτὸς : « Οὐ μὴ ἀποθάνηγε, πτοὺς δὲ θῆς τὸν Χριστὸν. » Καὶ ὅτε παιδίον εἰσπένθη εἰς τὸ ιερόν, καὶ ἔβαστασεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ, τότε ἀποκρίθηται Συμεὼν : « Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλον σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ βῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ (95). » Οὐκοῦν Κύριος καὶ δεσπότης τὸ Πνεῦμα.

40. Οτι λέγοντι τὸ Πνεῦμα ἀγαστικὸν είραι.

E! μὲν ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἀγάπαιον κατὰ χάριν, εδρεῖται λεπών (96) ποιῶν ἔργον. Οὐ γάρ δυναται καὶ δεσπότης εἶναι καὶ ὑπουργός. Καὶ εἰ μὲν ὑπουργός, περιτεθν τὸ βαπτίζεσθαι τῆμας εἰς τὸ δυναμα τοῦ ὑπουργοῦ. Καὶ γάρ δὲ λεπών οὐ τὸ θύμων ἀγάπαιον, ἀλλὰ τὴν δύναμιν ὑπηρεσταί ἀποτλητοί, εἰλέφροις παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν. Εἰ δὲν τὸ αὐτὸν ποιεῖ τὸ Πνεῦμα, δὲ καὶ δὲ λεπών, εἰ ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἀγάπαιον, ὃς σὺ φέρεις διὰ τὸ Πατήρ ἀγάπαιον; Βασιλεὺς γάρ, ἐπιτάσσων ταῖς ἔργον, ἐκείνῳ συγχωρεῖ, ὃ ἐπιτάσσει ποιεῖται καὶ οὐκ αὐτῷ ἔργα, εἴτε.

41. Πάλιν δὲ αἰτεῖτος, θέλων δεῖξαι, ὅτι τὸ Πνεῦμα Κύριος καλεῖ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, λέγει.

« Εἶπεν δὲ οὐτεπίστειρος Κύριος μου : Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Θέλων δὲ ὁ Σωτὴρ δεῖξαι διτὸν μόνον τὸ Πνεῦμα Κύριον καλεῖ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲ Χριστὸς Κύριος καὶ Θεὸς ἐστιν, ἐξετασθείς (97) παρὰ Ιουδαῖον λέγοντος : Ἐποτάτα, ποιεῖς τὴν πρώτην ἀνολή; λέγει αὐτῷ : Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου εἰς τὴν ἡμέραν καρδίας σου· καὶ γάρ γέγραπται : Κύριος Θεὸς εἰς ἐστειρ. Ἡ δευτέρᾳ ἐντολῇ : Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν (98). Τότε ἀπεκρίθη δὲ Ιουδαῖος : Ορθός εἶπας, ἐπιστάτα, διτὸν Θεὸς εἰς ἐστι. » Τοῦτο δὲ λεγεν, ἵνα την θεότητα τοῦ Ιησοῦ ἀφίγησαι. Οὐ δὲ Σωτὴρ βασιλεύμενος τὴν κυριότηταν αὐτοῦ συνάψαι τῇ τοῦ Πατρὸς (99), ἐξετάζει αὐτὸν : « Πειτε τοῦ Χριστοῦ τί λέγετε; τίος ἐστιν οὗτος; Λέγουσι Τοῦ Δαβὶδ. » Ἀποκρίθεται ὁ Σωτὴρ : « Πῶς δὲν Δαβὶδ τὸν Πνεῦματος ἄγγελον καλεῖ; Εἰ δὲν Υἱὸς αὐτοῦ ἐστι, πώς αὐτὸν Κύριον καλεῖ; » Πάλιν λεγεν αὐτῷ. διτὸς ἐξεβαλλεῖς (1) τὰ δαιμόνια· « Οὐτος ἐν Βεελζεβού, δράγονται τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλεις τὰ δαιμόνα. » Εἰτα λέγει : « Εἰ ἔγινεν Βεελζεβούλιον ἐκβάλλων, τὰ τέκνα ὑμῶν τὸν ἐκβάλλοντας; » Αἰνίγεται δὲ αὐτοῖς τέκνα, λέγονται γεννηθέντας μὲν εἰς αὐτῶν τοὺς ἀποστόλους, ἐκβάλλοντας

(95) Edit. Commel., τοῦ Πνεῦματος.

(1) Sic editio Commel. Basil. et Vatic. Casteri et edit. Parisiens., ἐξεβαλλε. Paulo infra editi. ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰτα λέγει. Basiliensis et Anglicanus, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια αὐτά, εἰτα λέγει. Vaticanus, ἐκβάλλει αὐτά, εἰτα λέγει.

Ει τὰ δαιμόνια ἐν ὄνταις Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρέτου, ὡς οἱ φρήσται· Εἰ τὰ τέκνα ὑμῶν πρὸς τὸ ἀπελάσαι δαιμόνας ἀρκούνται τῷ ὄνταις μοι, ἔγω εἰς τὸ δυνατὰ Βεβλέζοντα σώκοντα τὰ δαιμόνια.

42. Πρὸς τοὺς λέγοντας δὲτ αἰτεῖ διάλογος.

Κατασκευάζει ὁ αἱρετικὸς καὶ λέγει· Εἴστοντα εἶναι τὸν αἰτοῦντα διδόντος· Τέλον οὖν τὸν Πάτερα αἰτοῦντα ταρά τὸν ἀνθρώπουν εὑρώμενον τῇ Παλαιᾷ Διαθῆκῃ, τῇ λόγῳ; · Καὶ νῦν, Τοραὴ, τῇ Κύριος αἰτεῖ παρά σοῦ, ἀλλὰ δὲ τὸ φοβερόντα αὐτὸν;

43. Περὶ τοῦ ὁμοιορόπωπος δεδόσθαι τὸν ρόμον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, δὲτ ἀδόξιον τὸν ρόμον τῇ Πεντηκοστῇ, ὡς ἦτορ Σίνα.

Μαρτυρεῖ Μωϋσῆς λέγων· « Καὶ ἦν ἡ δέκα τοῦ θεοῦ τοραὴ ἐν τῷ δρει Σινᾶ, ὡς πῦρ καιρούμενον », ἵνα πληρωθῇ τό· « Πύρ διδόνοντα βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν », πῶρος ἀφανιστικού, διὰλλα καθαριστικού. Διὰ τοῦτο τῷ Ἡσαΐᾳ διδούσαν ἐν τοῖς χειλεσιν. Καὶ λέγει· « Ἐθελάψηκα τὰς ἀμφιρίες σου· οὐδέν τέρπων τὸ Πνεύματος ἀγοντοντὸν τῇ Πεντηκοστῇ ἐν εἰσεσ πυρός. Ἐμερισθήσαν γάρ γλωσσας ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάλισσεν (2) τῷ ἐν Ιάκωστον αὐτῶν. Καὶ ὥσπερ εἰ τῇ Παλαιᾷ, ἐπιφανομένου τοῦ Θεοῦ, πολλὰ δὲ τὰ δρυφρούροντα φέρεται, γνόφος, καὶ θιελλα, καὶ σάπιτες, καὶ βρόντα, περηγούντα τὸ δρός, ἀτίτα δὲν προπαρασκευάζοντα τὸν λαὸν εἰς φίδιον τοῦ νομοθέτου· οὐτας καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος μιλλούντος ἐπιφοτέν· Ιωάννης τοῦ Πνεύματος τὴν τιμήσαν τῆς Πεντηκοστῆς, ἔγενετο ἥχος ὥσπερ φερόμενος πονής βιασας, καὶ τότε ὥρθη τὸ Πνεύμα, καὶ συνέστησε τὸν οίκον. »

44. Οτι λέγονται οἱ αἱρετικοί, δετ τὸ Πνεύμα δῶρον ἔστι παρά θεού.

Ἔμεις λέγομεν δῶρον ζῶντος (ἡλευθέρως γάρ θυμός· δὲ γάρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζῶντος ἡλευθέρωσιν ήμερός), καὶ δῶρον δυνάμεων· (Ἄλφεοθε γάρ δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμέρος). Ἔμεις δὲ καὶ Υἱὸν καὶ ιωθεσίαν δεικνύομεν, διτὶ ἀγαρέστοι τὸ Πνεύμα τὸ ἀγίον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ μετ' ὅλη γα· « Πώς οὐχ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσταις; » καὶ ἔτεροι· « Τινα Γῶμεν τὰ δικὰ τοῦ θεοῦ χαρισθέντας ἡμῖν (3). » Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνθρωπότητος λέγωντες τῇ πρὸς Ἐβραίους ἐπιτολῇ παραθεῖται Παῦλος τὴν φάσκουσαν λέξιν· « Ήσοῦ ἦγὼ καὶ τὰ παιδία, ἀ μοι ἐδόκεντο ὁ Θεός· » ἐπεργάστας περὶ Χριστοῦ λέγων· « Επειδὴ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνκεν αἷματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· Ιν διὰ τοῦ θαυμάτου παταργήση τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον. » Παῦλος δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις

⁽²⁾ Dent. x, 12. ⁽³⁾ Exod. xxiv, 16. ⁽⁴⁾ Luc. xii, 49. ⁽⁵⁾ Isa. vi, 7. ⁽⁶⁾ Luc. v, 23. ⁽⁷⁾ Act. ii, 1, 3. ⁽⁸⁾ Exod. xix, 18, 19. ⁽⁹⁾ Act. ii, 1, 2. ⁽¹⁰⁾ Rom. viii, 2. ⁽¹¹⁾ Act. i, 8. ⁽¹²⁾ Rom. viii, 32. ⁽¹³⁾ 1 Cor. x, 2. ⁽¹⁴⁾ Hebr. ii, 13, 14.

(2) Edit. Commel., ἐκάθιστον.

(3) Edit. Commel., ὑμίν. Vaticanus, Basiliensis, Anglic. et edit. Parisiens., ἡμίν.

Α δæmonia expellerent, in nomine Jesu Nazareni, quasi diceret: Si liberi vestri ad dæmones pellegendos, nomine meo satis instructi sunt, ego in nomine Beelzebulis non ejicio dæmonia.

42. Adversus eos qui dicunt Filium postulare.

Arguit hæreticus, atque ait, minorem esse potenterem datore. Sed si Patrem ab hominibus potenterem inveniamus in Veteri Testamento, quid mihi hic, queso, respondebis? « Et nunc, Israel, quid Dominus tuus a te petit, nisi ut ipsum metuas »?

43. Quod pari modo data sit lex a Spiritu in Pentecoste, atque in monte Sina.

Testatur Moses, dicens: « Et erat gloria Dei Israel in monte Sina, veluti ignis ardens »; ut adimperieretur illud: Ignem veni mittere in terram », ignem, non qui consumeret, sed qui purgaret. Ideoque ille datum est Isaiæ in labiis suis ». Atque hinc est, quod dicit: « Ecce dimisi peccata tua »; ita tunc quoque apparuit Spiritus sanctus in Pentecoste, in specie ignis; dispartitæ enim sunt lingue quasi ignis, et sedet supra singulos eorum ». Et ut in Veteri Testamento », ad Dei præsentiam adventumque multa terribilia pavescerent, caligo nimirus, procella, tuba, ⁽¹⁾ 18 et tonitrua ad montem reboantia, quæ populum ad timorem legislatoris præparabant; ita quoque factum est cum adventurus mox esset Spiritus sanctus: ut cognoscerent discipuli dignitatem Spiritus cum gloria adventientem. Ut, inquam, in monte, caligo et procella præcedebant, ita quoque in adventu Spiritus: « Cum concurset per Spiritum ad montem Pentecostes, factus est sonus tanquam aduentientis spiritus vobementis »; et tunc apparuit Spiritus: et concussit domum.

44. Quod hæretici dicunt, Spiritum donum Dei esse.

Nos eum dicimus donum vitæ (liberavit enim nos; nam lex Spiritus vite liberavit nos⁽¹⁾), et donum potentiae: « Accipietis enim virtutem supervenientis in vos Spiritus sancti. » Non autem ostendimus quod Spiritus sanctus et Filiū et adoptionem dederit hominibus: et paulo post: « Quomodo non etiam cum eo nobis omnia donaverit⁽²⁾? » Item alibi: « Ut videamus quæ donata nobis sunt a Deo⁽³⁾. » In mysterio susceptæ humanitatis loquens, in Epistola ad Hebreos Paulus, post hac addita verba: « Ecce ego, et pueri, quos mihi dedit Deus; » de Christo ita sermocinatur: « Quia ergo pueri communicaverunt sanguini et carni, ipsæ similiter participavit eisdem; ut per mortem aboleret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum⁽⁴⁾. » Filios autem suos his verbis apostolos nominat; per quos signa et prodigia in domo Israel facturum

Dominum Sabaoth, habitantem in monte Sion, A edocet. Quin etiam illustres fore pronuntiat, eorumque facies obsignandas esse sigillo Christi, eruditosque, non iam deinceps lege Mosis, quippe qua ulterius non consistat, et quod dumus que vocatur Jacob derelicta sit a Deo.

45. Quod Deus Verbum defendat, Patris et Filiī concordiam esse.

Et ne credideris vilitatis esse verba, sed humilitatis : vilitatis quidem species, amantis tamen homines promissio est. Christus enim omnium Dominus, idem ille qui Iudeis hec dicit : « Quis ex vobis arguit me de peccato⁴⁴? » Filius ejus est, qui per prophetam Michæam loquitur : « Popule ui, quid feci tibi? aut qua in re molestus fui tibi? responde mihi⁴⁵ » : et qui in Evangelii dicit : « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo⁴⁶. » Filius ejus itidem, qui per Jeremiam ait : « Dixi habitantibus Israel, Quid invenerunt in me patres vestri delicti aut injuria, quod longe a me recesserint⁴⁷? » O qualem humanitatem, in qua bonitas naturam, immo potius non tam naturam, quam nostras cogitationes (exsuperat)!

46. Quomodo tonitas Dei ostendatur.

Dicit Mosi : « Egô sum Deus, qui retribuo peccata parentum in filios⁴⁸. » Et quonsque? « Usque ad teriam et quartam generationem⁴⁹. » Attende mihi, queso, quo pacto ultionem extendat usque ad quartam generationem. Suam vero erga homines benignitatem quousque? « Et faciens misericordiam in mille (generations) diligenter me⁵⁰. »

47. Quod omnes prophetae in unum collecti, rerum a Christo in carne gestarum, memoriam absolvant.

Moses figuram crucis constituit : quod testatum quoque facit ipse Salvator : « Quemadmodum, inquietus, Moses exaltavit serpente in deserto⁵¹, ita oportet exaltari Filium hominis⁵². » Itidem quoque et Jonas mortis ejus memoriam fecit⁵³. Siquidem ille descendit in celum, atque intra triduum inde prodidit, factusque est typus resurrectionis. Hoc ipsum denuo Salvator repetens, typum illum veritati conciliat dicens : « Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita quoque agere oportet Filium hominis in corde terræ⁵⁴. »

48. Quod Trinitas sit consubstantialis.

Quid est Deus? Omnia principium, secundum Apostolum, dicentem : « Unus Deus Pater, ex quo omnia⁵⁵. » Verbum enim ejus ex ipso per gener-

⁴⁴ Joan. viii, 46. ⁴⁵ Mich. vi, 3. ⁴⁶ Joan. xviii, 23. ⁴⁷ Jer. ii, 5. ⁴⁸ Exod. xx, 5. ⁴⁹ ibid. ⁵⁰ ibid. 6. Num. xxi, 9. ⁵¹ Joan. iii, 14. ⁵² Joan. ii, 1. ⁵³ Matth. xii, 40. ⁵⁴ I Cor. viii, 6.

(4) Anglicanus, τὸ ἀγγλεῖον, et ita legit Nannius.

(5) 'O deest in Anglic.

(6) In Anglic. καὶ deest.

A τοὺς ἀπόστολους ὄνομάζει, ἐφ' ὧν σημεῖα καὶ τίταρα ἐν τῷ οἰκῳ Ἰερατὴ ποιήσειν Κύριον Σεβαῖθ, τὸν κατοικῶντα ἐν τῷ ὅρε Σιών, διδάσκει. Τούτους δὲ αὐτοὺς φανερούς φησιν ἑσεῖναι, τὸν πρόσωπον σφραγίζομένους τῇ τοῦ Χριστοῦ σφραγίδι, παιδευμένους τε μηρέτι τὸν Μωάβος νόμον μανθάνειν, τῷ μηρέτι συνιετάναι αὐτὸν, καὶ τὸν καλούμενον οἶκον Ιακὼβ καταλεκτεῖναι ὑπὸ Θεοῦ.

45. Ότι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν συμφωνίαν ἀπολογεῖται ὁ Θεὸς Λόγος.

Καὶ μὴ νομίσῃς εὐτελείας εἶναι τὰ φήματα, ἀλλὰ φιλανθρωπίας· εὐτελείας μὲν γάρ τὸ σῆμα, φιλανθρωπίου δὲ τὸ ἐπάγγελμα (4). Χριστὸς γάρ δὲ πάντων Κύρος, οὗτος αὐτὸς δὲ λέγων Τουμαῖον⁵⁵: « Τίς ξέ οὐδῶν ἔλεγχει με περὶ ἀμαρτίας; » Υἱός δὲ τοῦ Λόγους δὲ τοῦ προφήτου Μιχαῖου⁵⁶: « Λαβὲ μου, εἰ τούτην ἔλεγχει σε, ή τι παρηγγάλλοσαι σοι; ἀποκρίθητε μοι» καὶ δὲ τὸν Εὐαγγελίων εἰπόν· « Εἰ κακῶς ἔλλας, μαρτύρους περὶ τοῦ κακοῦ, δὲ Υἱός δέται τοῦ λέγοντος πρὸς Ἱερεμίαν⁵⁷: « Εἴπον τῇ κατοικᾳ Ἰερατὴ! Τί εἴρον ἐν ἡμοὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πλημμέλημα ἢ δόξημα, δειπνότησαν ἀπ' ἡμοῦ μακράν; » Οὐ τῆς φιλανθρωπίας ἔκεινης, ἐν τῇ ἀγαθότερη τὴν φύσιν, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἐνθύμησιν!

46. Πῶς ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐνδείχνεται.

Ἄλεγε τῷ Μωυσῇ⁵⁸: « Ἐγώ δὲ Θεός, δὲ ἀποδίδοις ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνων. » Καὶ μάρτιον τίνος; « Επὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενέν. » Πρόσθησε πῶς τὸν τιμωρίαν ἥψασεν ἐπὶ τέσσαρας γενέας. Τὴν δὲ φιλανθρωπίαν ἔως τίνος; « Καὶ ποιῶν θεος εἰς χειλάδας τοὺς ἀγαπάσι με. »

47. Όπως πάντες οἱ προφῆται, διμού συναχθέντες, τὴν μητήρν οἰκορυματας ἐπιτήγωσαν.

Μωσῆς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐποίησε, καὶ μαρτυρεῖ δὲ Σωτὴρ, λέγων⁵⁹: « Καὶ (6) καθὼν Μωσῆς ὑπεστη τὸν δριψιν ἐν τῇ ἑρήμων, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. » Όμοιως καὶ Ἰωάννης ἐποίησε τὴν μνήμην τοῦ θανάτου. Κατήλθε γάρ εἰς τὸ κήπος, καὶ διὰ τριῶν ἥμερων ἀνεβίθη, καὶ ἐγίνετο τύπος τῆς αναστάσεως. Τοῦτο πάλιν καὶ δὲ Σωτὴρ ἀναβάνων, τὸν τύπον εἰς ἀλίθεων ἐκφέρει (6) λέγων⁶⁰: « Καὶ καθὼν ἐποίησεν Ἰωάννης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήπου τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως δεῖ ποιήσαι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδιᾷ τῆς γῆς. »

48. Ότι ἡ (7) Τριάς ἀμούσιος.

Τί ἐστι Θεός; Ή πάντων ἀρχὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα⁶¹: « Εἰς Θεός δὲ Πατήρ, εἰς οὐ τὰ πάντα, » Καὶ γάρ δὲ λόγος δὲ αὐτοῦ γενητῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ

(6) Anglicanus, ἀμόρετος.

(7) Articulus deest in editis, et in Vaticano, sed habetur in Basil. et in Anglic.

αὐτοῦ (8) ἐκπορευτῶς. Εἴτα πᾶσα ἡ κτίσις δὰ τοῦ Αἰτονem, et Spiritus per processionem existit. Deinde universa rerum natura per Verbum in Spiri-
τu creatione constituta est.

49. Ὄτι τὸ (9) βλασφημῆσαι εἰς τὸν Υἱὸν εἰς τὴν
ἀγίαν Τριάδα βλασφημῆσαι ἔστι.

Παλλοῖς τῶν ἑταῖρος φοβερὸς δι Κύρου λόγος καθέ-
τηκεν, ὁ φάσκων· «Πίσσα ἀμάρτια καὶ βλασφημία ἀφε-
θήσεται τοῖς ἀνθρώποις· δεὶς δὲν εἶπη λόγον κατὰ τοῦ
Πνεύματος τοῦ ἄγιου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὐδὲν ἐν
τούτῳ τῷ αἰώνι, οὐδὲ ἐν τῷ μελλοντι.» Διὰ τοῦτο παρ-
ανεῖ πᾶσιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, λέγων· οὐτὶ τὸ γράμ-
μα ἀποκτεῖνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποεῖ. Πολλὰ γάρ τῶν
Θείων Γραφῶν ἐκατὸν τὸ γράμμα νοήσουμεν, εἰς ἀδε-
σμούς βλασφημίας περιπτίκομεν οὐδὲν ἔστι κατὰ τὸ προ-
καίμενον ἥμιν τοῦ Κύρου λόγιον· διπερ ἐὰν κατὰ Ἑγ-
ροῦ τὰς λίβας ἐκλάδωμεν, οὐ μόνον εἰς ἀδεσμούς
ἴνοις περιπτούμενα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Κύρουν
ἴναντούμενον ἔστητο εὐρήσομεν. «Ἐάν γάρ δὲ δὲν εί-
πῃ (10) λόγον κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ, πῶς
εὐτὸς ὁ Υἱὸς εἴπει· «Οἱ ἀπαρνησάμενος με ἐμπρο-
σεῖν τῶν ἀνθρώπων, ἀπάρνησαν καγάφην αὐτὸν ἐμ-
προσεῖν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ·» καὶ πάλιν, ἐὰν
τάσσα ἀμάρτια καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώ-
ποις, καὶ ὑπὲρ ἀργού λόγου ἀπολογίαν δώσομεν· πῶς
διέγραψαν τὸν διάλεκτον αὐτοῦ, μαρτὶ, ένοχος ἔσται εἰς τὴν
τάναντα (11) τὸ πυρός; πῶς δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος
φησι· «Μή πλανίσθε· οὗτος πόρος, οὗτος μοιχοί, οὗτος μα-
λακοί, οὗτοι λόροι, οὓς μένουσι, οὐκ ἔργας; (12), βασι-
λεῖαν Θεού κληρονομήσουσι.» Καὶ εἰ ταῦτα οὐταὶ ἔχει,
ταῦς λοιπὸν, εἰπεὶ μοι, οὕτι πᾶσα ἀμάρτια καὶ βλασφημία
ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις; Καὶ ἐὰν πάλιν τοῦτο ἀλη-
θέει, δεὰ τι λοιπὸν ἐγκαλεῖται (13) ὁ ἀδελφὸς Ἀριεύνης,
τέλος κηρύττων τῆς καλάσσεως, ἢν οἷς φραστούγγη-
ρησαν πάστοις ἀμάρτιας γενέσθαι καὶ τοῖς ἀνθρώποις
καὶ τοῖς δαιμοῖς παρὰ Θεοῦ; Πάλιν τε, ἐὰν δὲ εἰς τὸ
Πνεύμα τὸ ἄγιον βλασφημία οὐκ ἔχῃ (14) συγχώρη-
σιν, εἰ μέμψαται ἡ Ἐκκλησία Νομάτον ἀποβαλλόμε-
νον τὴν μετάνοιαν; Τὸ δὲ σκοτεινότερον καὶ δυσκατέ-
λεπτον ἐξείναι ἔστιν, δεὶς δὲ δὲν εἶπη λόγον κατὰ τοῦ
Υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ· δεὶς δὲ δὲν εἶπη λόγον κατὰ τοῦ
Πνεύματος, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ· οὗτος ἐλάττων ἔστιν
ὁ Υἱὸς παρὰ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον καὶ τὸν Πατέρα. Καὶ
ταῦς Υἱὸς λέγει, «Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμέν», καὶ
«Οἱ μη τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμῶν τὸν Πατέρα;» Καὶ πά-
λιν ἴντανθεὶς φρασει, δεὶς· «Οὐδὲ δὲ εἶπη λόγον κατὰ
τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ;» Αὐτὸς οὖν, εἰπεὶ μοι,
συγχωρήσεται ἡ εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημία τοῖς Ἀριεύ-
νοις, καὶ Σιμωνιστοῖς, καὶ Σαβελλιανοῖς, καὶ Φωτιστι-

49. Quod blasphemare in Filium sit blasphemare
in sanctam Trinitatem.

Plerisque eorum, qui in terris degunt, terribilis
est sermo Dei, quo ait: « Omne peccatum et blas-
phemia remittetur hominibus, sed qui dixerit ver-
bum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei,
nec in hoc saeculo, nec in futuro ». Quapropter
omnes admonet divus Apostolus, indicans litteram occi-
dere, spiritum vivificare. Pleraque siquidem sacra-
rum Scripturarum si juxta litteram sentinus, in ne-
fariis collabimur blasphemias: qualis est illa Domini
sententia superioris allata: quod quidem, si absolute
secundum verba intelligamus, non modo in nefariis
delabemur sententias, quin et ipsum Dominum sibi
ipsi contrarium deprehendemus. Si eniū quisquis
verbū dixerit contra Filium, id ei remittetur, cur
igitur Filius dicit: « Qui me negaverit coram ho-
minibus, negabo et ego eum coram angelis Dei ? », Item si omne peccatum et blasphemia remittetur
hominibus, et de verbo otioso rationem dabi-
mus; qui fit ut is qui appellat fratrem suum fa-
tum, reussit gehennæ ignis? aut cur Paulus apo-
stolus dicit: « Ne erratis: neque fornicarii, neque
adulteri, neque molles, neque maledicti, neque
ebrios, neque rapaces regnum Dei possidebunt ? », Quod
si hacten ita se habent: dic mihi quomodo sit,
omne peccatum et omnis blasphemia remittetur
hominibus? Rursumque, si verum illud est, eur-
miser accusatur Origenes, quod finem aliquem pos-
nuntur constitutam, ac tandem remissionem omnium
peccatorum hominibus pariter et demonibus a Deo
concedi prædictet? Rursum si blasphemia in Spi-
ritum sanctum remissionem non habet, quare culpat
Ecclesia Novatianu reijcentem penitentiam? Quod
autem obscurissimum et intellectu difficultissimum est,
quod, ei qui locutus fuerit contra Filium, remittatur:
ei vero qui dixerit verbum contra Spiritum
sanctum, nequaquam remittatur; ita ut minor sit
Filius Spiritu sancto ei Patre. Quare igitur ait Filius:
« Ego et Pater unum sumus »; et, « Qui non
honorat Filium, non honorat et Patrem »? itemque
hic ait: « Quicunque dixerit verbum contra Filium,
remittetur ei »? Ergone scilicet condonabitur blas-
phemia in Filium Ariani, Simonianis, Sabellianis,
Photinianis, et reliquis omnibus qui aduersus in-

⁸ Matth. xii, 31, 32. ⁹ Luc. xii, 9. ¹⁰ Matth. v, 22. ¹¹ I Cor. vi, 9, 10. ¹² Joan. x, 30. ¹³ Joan.
v, 27. ¹⁴ Matth. xii, 32.

(8) Εἰς αὐτοῦ, deest in ed. Commel., sed habetur
in reliquo omnibus cum editis, tum manucriptis.
(9) Sic Vatic., Anglic., Basil. In editis vero, τό-
deest. Porro segmentum hoc ad verbum legitur in
Quæst. ad Antiochum, infra.

(10) Edit. Commel., et Vatic., &c. & δὲν εἶπη.

(11) Edit. Commel., γέννων.

(12) Οὐκ ἀργαζεις, deest in Basil. Ang. et Vatic.
Moç, Anglic., Vatic. (in quo deest ἔτι), Basiliensis,

Patrol. Gr. XXVIII.

λοιπὸν εἰπεὶ μοι ἔτι, et ita legit Nannius. Editi, λο-
τῶν εἰπαν, ἔτι.

(13) De hoc loco vide quæ diximus in Monito.
Moç, φασι, deest in Anglicano.

(14) Basiliensis, et Anglicanus, εἰπε. Vaticanus
et editi, εἰπη. Quæ mox sequuntur eadem ferme senti-
tia feruntur in quarta ad. Serapionem epistola.
Vide quæ hac de re dicimus in *Quæstionibus ad
Antiochum*.

carnationem Filii blasphemias protulerunt? Apage **A** hanc absurditatem. Si enim qui **20** dicit fratri suo, Fatue, reus est gehennae ignis¹⁵, in quam, quæso, gehennam gehennarum concijectur, qui affirmat Deum suum creaturam esse, non Filium Dei, sed servum, sed admiuistrum et minutum? Et si is qui contra Filium verbum dixerit, remissionem impenitabili, quomodo idem Filius dixit: « Qui non comedit carnem meam, nec bibit sanguinem meum, non habet vitam æternam¹⁶? » Aut qui, quæso, poterit qui ignorinias affici Filiu non blasphemare in Trinitatem? Qui vero in eam blasphemiam dicit, is haud dubie abnegat sanctum baptismum. Qui autem sanctum baptismum abnegat, is nimurum Spiritum sanctum exiit. Et quemadmodum in sole isto sensibili, si calori radiis ejus contumeliam feceris, in totam naturam solis recurrit hujusmodi contumelia: ita quoque se res habet in trigeminio sole Trinitatis et mysterii: contumelia unius personæ, blasphemia est in universam plenitudinem Deitatis. Quid igitur sibi vult dictum illud Domini ad Iudeos: « Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro¹⁷? » Prudenter audiamus et ne seducamur. Duplum esse Christum post inenarrabilem unionem, dico autem ex deitate et humanitate, sacra nobis proclamant. Scriptura: « Verbum » enim « caro factum est¹⁸. » Deitatem ergo Verbi ipse Christus Spiritu sanctum appellat, quemadmodum ad Samaritanum locutus est: « Spiritus, » inquiens, « Deus est¹⁹. » Humanitatem vero suam, Filium hominis nominavit: sicut etiam alibi de sua carne loquitur: « Nunc glorificatus est filius hominis²⁰. » Judei igitur, qui semper in Deum offendunt, duplicit adversus Christum blasphemia rei sunt. Quorun alii in carnem impligunt, hoc est, in Filium hominis, eum prophetam, non Deum existimantes: quibus veniam dedit, id enim initium erat prædicationis, cum nondum capax erat mundus, ut Deum illum esse crederet, qui homo apparebat. Atque hinc est, quod Christus ait: « Qui dixerit Verbum contra Filium hominis, » hoc est in corpus ejus, « remittetur ei²¹. » Axiū enim dicere, ne ipsos quidem beatos ejus discipulos perfectam de ejus divinitate sententiam babuisse, donec Spiritus sanctus in die Pentecostes eos visitasset. Siquidem post resurrectionem ipsum videntes, alii quidem adoraverunt eum, alii vero hasiteraverunt: nec tamea ob eam rem damnati sunt. Sunt alii qui in Spiritum sanctum impingunt,

¹⁵ Matth. v. 22. ¹⁶ Joan. vi. 54. ¹⁷ Matth. xii. 31, 32. ¹⁸ Joan. i. 14. ¹⁹ Joan. iv. 24. ²⁰ Joan. xiii. 31. ²¹ Matth. xii. 32.

(15) Editio Comneniana, Φωτειναῖς, Basiliensis, Augi., Vaticana, Φωτειναῖς, Reliqui et editi Parisiens., Φωτειναῖς, recte. Et ita legitur infra in Questionibus ad Antiochum.

(16) Basiliensis, εἴηται λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀφεῖσθαι αὐτῷ δε δὲ ἐπη.

νοῖς (15), καὶ τοὺς λοιποὺς πάσι, τοῖς εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ σάρκας βλασφημασίαν; « Απαγε τῆς ἀποτίας! Εἰ γάρ δέ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Μωρά, Ἐνοχὸς ἔστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, εἰς πολὺν λοτοῦν, εἰπὲ μοι, γέννων γεέννης ἐκβλήθεται δέ λέγων τὸν θεὸν αὐτοῦ κτίσμα, καὶ οὐχὶ θεὸς Υἱὸς, ἀλλὰ δούλον, καὶ ὑπουργὸν, καὶ μικρὸν; Καὶ εἰ, δοτὶς εἴηται λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεῖσθαι αὐτῷ, πώς αὐτὸς δὲ Υἱὸς εἶπεν, ὅτι « Οὐ μὴ τρόπους μου τὴν σάρκα, καὶ πίνους μου τὸν αἷμα, οὐδὲ ζωὴν αἵλων; » Πῶς δὲ καὶ δινοταῖς τοῖς ἀπιάκουσιν τὸν Υἱόν, μὴ βλασφημεῖν εἰς τὴν Τριάδα; Ό δέ εἰς αὐτὴν βλασφημῶν δηλονότι ἀπαρνεῖται τὸ ἄγιον βάπτισμα. Ό δὲ τὸ ἄγιον βάπτισμα ἀπαρνούμενος δῆλος δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπονεῖται. Καὶ ὑστερεῖται τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, ἐὰν τὴν θέρμαντα ἡ τὴν ἀκτίνα αὐτοῦ καθυδρίσῃς, εἰς δὲλην τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀνταρέχει τὴν θέρμην· οὐτοῖς καὶ ἐὰν τοῦ τρισιγάλου τῆς ἀγίας Τριάδος φωτὸς καὶ μυστηρίου, τῇ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἀπιάκια παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἔστιν ἡ βλασφημία. Τί οὖν ἔστιν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πρὸς Ιουδαῖους λεγόμενον, ὅτι « Πίδα ἀμάρτια καὶ βλασφημίας ἀφεῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις δε δὲ ἐπη (16) λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος ἡλίου, οὐδὲ ἀφεῖσθαι αὐτῷ οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰώνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι; » Νοινεγχώς ἀκούσωμεν, καὶ μὴ πλανηθῶμεν. Διετὸν εἶναι τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἀεραστὸν ἑνωσιν, φημι δὲ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, αἱ ιεραὶ (17) ἡμῶν διαδοῶσι Γραπταὶ: « Οὐ γάρ λόγος αὐτὸς ἐγένετο. » Τὴν γοῦν τοῦ λόγου θεότητα δὲ αὐτὸς Χριστὸς Πνεῦμα διγονὸν μοιχεύει· καθὼς καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖταν ἐλέγειν· ὅτι « Πνεῦμα δὲ θεός » τὴν δὲ ἀνθρωπότητα αὐτοῦ Υἱὸν ἀνθρώπου· καθὼς πάλιν ἀλλαγοῦ περὶ τῆς Ιδίᾳς σαρκὸς αὐτοῦ φησι· « Νῦν ἐδοξάσθη δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Εἰ (18) οὖν δεῖ τὸ θεῖον προσκρούοντες Ιουδαῖοι διετὴν πρὸς Χριστὸν τὴν βλασφημίαν ἐκτέντησαν. Οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, ἥγουν τῷ Υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, πτωτόποντες, προφῆτην αὐτὸν, ἀλλὰ δὲ θεὸν εἶναι ἐνύμιζον οἵς καὶ συγγνώμην ἐδουκεν· ἀρχὴ γάρ δὲ τοῦ χρηγύματος, καὶ οὐτας δὲν χωρῶν δόχειμος (19), θεὸν πιστεύεντα, φανόμενον ἀνθρωπον· διὸ καὶ φησιν δι Χριστὸς, ὅτι « Οὐς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, » εἴτε ὃν (20) τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀφεῖσθαι αὐτῷ. Τολμῶ γάρ λέγειν, διὸ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μαρκάριοι αὐτὸν μαθηταὶ τὸ τελεῖον περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος εἰχον φρόνημα, έως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον αὐτοῖς τῇ Πεντηκοστῇ ἐπεφοίτησαν. Επειὶ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ίθενται εἰς τούτους κατεκλίθεσαν. Οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, εἴτε οὖν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα βλασφημήσαντες, καὶ λέγοντες, διειπέντε Βεζεζεούλ, τῷ δρυγοντι τῶν δαμωνίων ἐκβάλλει τὰ

(17) Editi, καὶ αἱ ιεραὶ, sed καὶ deest in Vaticano, Basil. et Anglicano.

(18) Forte, oī.

(19) Vaticanus et Anglicanus, οὕτως ἔχωρε δόχειμος.

(20) Basil. hic et infra, εἰτον.

δαιμόνια· τούτοις, φησίν, «οὐδὲ ἀρεθῆσται οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰώνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι». Καὶ πάλιν στρεώσθαι χρή, διὸ οὐκ εἶπεν δοκιμάσεις· Τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανοήσαντι (21) οὐδὲ ἀρεθῆσται· ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, εἴτε οὖν, τῷ ἐν τῇ βλασφημᾷ επιμένοντι· ἐπειδὴ περ οὐκ ἔστιν ἀμαρτία ἀσυγχώρητος παρ τῷ θεῷ τοῖς γνησίοις; (22) καὶ κατὰ δέξιαν μετανοούσιν. blasphemanti, id est in blasphemia perseveranti. apud Deum. illis, qui vere ex animo, et ut par est, preuentiam agunt.

50. Τι ἔστιν Ἔνταγμα;

Τοῦ Θεοῦ Λόγου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσία, πρᾶς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων σαρκωθέντος, ἐκ Σπεύσματος ἀγίου καὶ Μαρίας, τῆς ἀντιπρόθεν (23).

51. Περὶ ἀγγέλων.

Τι ἔστιν δρός οὐδεὶς ἀγγέλων; «Ἄγγελος γάρ ζῶν λογικὸν, διδόν, ὑμνολογίαν, διδύνων.

52. Τι δέ ἔργον τῶν ἀποκαρπῶν δινάμεων ὑπάρχει;

Τύμπανος διλήκτος, καὶ ἥρως ἀπαυτος τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ Θεοῦ· τάχα δὲ καὶ σύντικη Ἐμμονος (24) ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ αἱ τάξεις καὶ στρατιῶται λέγονται, δεῖ λοιπὸν ἔνοοιν τάξιν διδασκαλικήν, τάξιν ἐπιστρετικήν, τάξιν τιμωρητικήν, τάξιν ψυχῶν χαριστικήν, τάξιν ἐν ἀνθρώποις καρμανικήτικήν. Πάπερ δὲ καὶ τάξεις διαρροφῶν ἐν ταῖς δικαίοσιν ἔγνωμεν, οὕτως καὶ στάσεις; καὶ γνώσισις. Οἱ μὲν θρόνοι, καὶ τὰ σεραζήμ, καὶ τὰ χερουλίμι, διάδοσις παρ τῷ Θεῷ μανδάνουσιν, ὡς πάντων διάτοπα καὶ θεῷ πλησιάζοντα· τούτῳ δὲ διδάσκεται τὰ κατώτερα τάγματα, καὶ οὕτως ἐξεῆς τὰ διώτερα διδάσκεται τὰ κατώτερα. Τὸ δὲ κατώτερον τάγμα εἰσὶν οἱ ἀγγέλοι, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων δύτες διδάσκαλοι.

53. Τι ἔστιν ἀνθρώπος;

«Ἄνθρωπός· ἔστιν ζῶν νοερὸν, αἰσθητικὸν θεού νοῦ, καὶ ζῶντος αἰώνιου δεκτικόν, καὶ τῇ ταύτῃ στρέψησι θυτόν. Τούτου οὖν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατὰ τὴν γραγμὴν πλάσιον.

54. «Οτι σύνθετος δὲ ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἀπλοῦς, οὐδὲ ἐξ ἀμειδῶν μερῶν, ἀλλ᾽ ἐξ ἀσωμάτου τοῦ, καὶ σώματος τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἣντι ἐμψύχου.

«Ως ἴδετε τὸν Ἡλαϊλός, σαρκὸς μὲν τὸ ἐπιθυμητικόν (25) τῇ ψυχῇ προσνείμας, δὲ κάρκα προσεῖππεν διὰ τῷ διατῆτη θελήματι τὴν ἀνθρώπου σάρκα, ἢν καὶ στρατεύσθαι δέ τὸ μὴ κίνησιν ἔχον, μηδὲ θέλησιν ἔχειν. Ταῦτην δὲ τὴν σάρκα, πρὸς τὸ πνεῦμα ἦγη,

²¹ Luc. xi, 15. ²² Matth. xii, 32.

(21) Sic Vatic., Basil. et Angl. Editi vero, μετανοοῦντι.

(22) Γνησίος, Anglican. Mox., Vaticanus pro Ἐνταγματικόν, habet, σταγγελεσμός.

(23) Sic Basiliensis, Anglic. et Vatic. Editi vero, ἐκ Παρθένου, divisis vocibus. Paulo post, Vatic. et Anglic., οὐδεὶς ἀγγέλων. Reliqui, οὐδεὶς ἀγγέλων.

A qui scilicet in Christi deitatem blasphemias dicunt, aiuntque: «In Bezelbule, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia». » De istis intelligentem est, quod ait: « Non remittetur, neque in presenti saeculo, neque in futuro ». » Quin et hoc observandum est, non dixisse Christum: blasphemanti et penitentiam agenti remissionem dandam non esse: sed Quandoquidem nullum est peccatum irremissible apud Deum. illis, qui vere ex animo, et ut par est, preuentiam agunt.

50. Quid sint Evangelia?

Dei Verbi Domini Jesu Christi praesentia ad humani generis salutem incarnati, ex Spiritu sancto et Maria semper Virgine.

B

21 51. De angelis.

Quae est definitio substantie angelicæ? Angelus animal est rationale, expers materiæ, hymnis dicendis aptum, immortale.

52. Quod opus caelestium potestatum?

Hymnus perpetuus, et amor incessabilis erga maiestatem Dei; fortasse etiam oratio continua pro nostra salute. Cæterum, quia ipsi ordines et milites dominantur, restat ut hic eos distinguamus, in ordinem docentium, euratorum, punientium, eorumque, qui animabus gratificantur, et qui apud homines permanent. Et quemadmodum diserimus ordinis in supernis potestatibus novimus, ita quoque stationis et scientie. Throni scilicet, seraphim et echerchim, continuo et sine ullo medio a Deo condiscunt, utpote cæteris sublimiores ei Deo propinquiores, et ab iis erudiantur inferiores ordines, atque ita deinceps superiores docent inferiores. Infimus autem ordo sunt angeli, qui et hominum magistri sunt.

C

55. Quid est homo?

Homo est animal intellectu præditum, et quod sentit divinam meutem, vita æternæ capax, et hujus spoliacione mortale. Hujusmodi est igitur ratio hominis secundum terrestrem formam.

54 Quod compositus sit homo, et non simplex, neque ex similaribus partibus, sed ex incorporali mente, et corpore concupiscenti, pīte animali.

Ut docuit Paulus, qui carnis concupiscentiæ vinum anime attribuit, quam et carnem appellavit, una cum ejus voluntate, hominis scilicet carnem, quam militare ait contra Spiritum: sed enim militare nequit, quod moto destituitur, et voluntatem propriam non habet. Hanc porro carnem adversus Spi-

ρōro habentur ad verbum in quaest. 30 ad Antiochum. Et similiter illa, τι δὲ ἔργον τῶν ἀποκαρπῶν δινάμεων ὑπάρχει, in tricesima prima quaestione ad Antiochum.

(24) Sic Basil. et Anglic. recte. Cæteri et editi, Εμπονοῦ.

(25) Basiliensis et Anglicanus, τῆς ψυχῆς.

ritum ait pugnare, non eam quidem immobilem. Naturalis enim affectionum motus ei insitus est, qui, cum caro nominatur, ut in Epistola ad Romanos manifestius interpretatus est, declarans motum, qui in carne est, configere adversus mentem, et invicem oppugnari, ut rem nequaquam eamdem atque mentem, sed prorsus ab ea diversam : *Condelector enim, inquit, legi Dei, secundum interiorem hominem : video autem aliam legem in membris meis, bellantem contra legem mentis meae, et captivantem me²⁶.* Hanc voluntatem, et animam proprie appellavit Paulus, distinguens eam a spiritu, cum dicit : *Deus sanctificet vos per omnia, et integer spiritus vester, et corpus et anima sine culpa in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur²⁷.* His verbis spiritum, animam et corpus pro integro homine exponens, rogansque eum sanctificari, et sine culpa conservari. Ergo designavit spiritum, qui sanctificandus esset, hoc est mentem humanam. Animam deinde, vim concupiscenti, et corpus tabernaculum terrestre appellat : ut secundum hanc distinctionem tribus constet homo terrigena, intelligibili, concupisibili, corporali. Voluntas porro sive anima, quae est vis concupiscentialis, unita est menti, et corpori humano. Invalescecente igitur intelligendi vi, totus homo efficitur intellectualis, quanquam implicatus sit carnalibus concupiscentiis, secundum consuetudinem dissensionem et pugnam ejus, quae in homine est, rationalis vis cum irrationali, non quidem dominante, sed dominium paciente. Ceterum principalis **22** dicitur mens, quatenus princeps est et dux corporis animalis. Homo igitur, secundum principatum mentis, particeps est deitatis, cum sit animal intellectuale ; ideoque dicit : *Qui adhaeret Domino, unus spiritus est²⁸.*

²⁶ Rom. vii, 22. 23. ²⁷ I Thess. v. 23. ²⁸ I Cor. vi, 17.

(26) In verbo, ἡμῶν, deficit codex Basiliensis.
Mox, Anglici, et δὲ τούτοις πνεῦμα, etc.

(27) Toto, deest in Anglie.

(28) Vox, νοῦ, habetur in Anglicano, et in edit. Paris. In reliquis et in edit. Commel. desideratur.

IN EPISTOLAM CATHOLICAM ADMONITIO.

Hec Epistola non habetur in antiquis Athanasii Operum collectionibus, ambigimisque an si ea germanum Athanasii opus; nonnulla quippe sunt hic loquendi genera in veris Athanasii operibus non usitata, quanquam sexcenties esse illi obtulerit ea usurpandi occasio, v. g. σύμβολον τῆς πίστεως, stylus item remissior quam Athanasianus. In titulo etiam quædam occurruunt nobisq; signa : vox, οἱ συνεπόκοτοι, nusquam ab Athanasio usurpata, solet quippe ubique ille coepiscopos vocare συλλεκτουργούς. Nomina item regionum pauciora, quam quæ Epistola Catholicæ quæ encyclica est, inseri soleant. Præterea solet Athanasius fusiū et liquidiū res gestas in epistolis suis enarrare, quam hic habeantur. Quapropter inter dubia opera eam allegare visum est.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

S. P. N. ATHANASII

EPISTOLA CATHOLICA.

Τοῖς καὶ τόποις ἀδελφοῖς ἀτιποιούμενοις πί-
στεως καὶ σωτηρίας, καὶ τοῖς καὶ Ἀλεξανδρία,
καὶ Συρίᾳ, καὶ Κιλικίᾳ, καὶ Φοινίκῃ, καὶ
Ἀραβίᾳ (29), ὄρθοδοξοῖς ἐπισκόποις, Ἀδαρά-
σιος καὶ οἱ συνεπίσκοποι καὶ Κυρίῳ χαρέσι.

Όσοι τὴν ἀσθετισμοῦ τῆς ἐπινοιάς μενήν τῇ
ὑπερβείᾳ διὰ τὰ φανερῶν κενοφωνῶν (30), καὶ δι-
ποκρίστων δολερῶν, καὶ διαστάσεων, καὶ θορύβων
ἀκρηπτῶν, καὶ πληγῶν, καὶ τραυμάτων, καὶ φόνων,
ὑπεξιθεῶν, καθάπερ ἀπὸ κλύδωνος τίνος εἰς λιμένα,
καὶ οὐκεντακούς δρεμέται, μήτε τῇ ἀσθετισμῷ
μημνύμενοι τὸν ἀδεστώντα τὴν μίλαν καὶ (31) ἀλτῆρι
θεότητος τῆς ἀγίας Τριάδος, καὶ ἀπελλοτρισθέντων τὸν
Ὕδων τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ χωριζόν-
των, μήτε ταῖς συγχάσεσιν αὐτῶν καὶ μαϊφονίαις
ἀναμγύνμαντο. Οὐών γάρ καὶ (32) ἡμεῖς, ἔντους
βουλήμενοι σώζεν, καὶ τοὺς πειθομένους ἡμῖν, καὶ
ἐκ πλείσθινος ἡδὸν χρόνου τὴν προσφῆν ἀσθετισμὸν τοῦ
Ἄρειος διελέγομεν καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀπελεστέρων·
χωριζόμεθά τε πάστης ἀταξίας αὐτῶν, πενθοῦντες ἐφ'
οἷς πράττουσιν, διτὶ τὸ ένομα τὸ ἀγαθὸν διατηρημέ-
σθαι ποιοῦσι, καὶ βουλήμονες διετηρηθῆναι τις ἐν
ἡμῖν καὶ τοῖς μεθ' ἡμῶν τὸν τε τῆς πίστεως καὶ τῆς
ἐπικεκριμένης ἀναστροφῆς νόμον. 'Ἐργο' δὲ καὶ ὑμᾶς πα-
ρακαλοῦμεν, δοῦτο τὴν ἡδητὴν ἐνοτάσσαν ἐνεσθή-
σασθε, καὶ δοῦσι μηδέπω πρὸς τὸν ζῆτον τούτον ἐξ-
αντέστητε. 'Η μηδὲ συνήκατε καταλυμένον διὰ τῶν
τοιούτων (33) τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ σχήματα δο-
λερῷ τὸν διάδοχον καταπολεμοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν,
καὶ ὑπέκερπεν καταπονήσοντα; Εἰ δὲ καὶ γράφειν
ἡμῖν καὶ διωκονοῦσθαι περὶ τῶν τοιούτων βούλεοθε,
χαίροντες δεῖξμεθα τὴν ὁμοίωσίαν καὶ σύμπεινον
ὑμῶν, ἀδελφοί, καὶ τὰς τῶν εὐχών κοινωνίας (34).
εἰ καὶ τῷ τόπῳ διεστήκαμον· γνωρίζοντες ὑμέν, διτ.,
εἰ καὶ πολλῷ ἡδὸν χρόνον τὰ τῆς παραφθόρδης τάστης
ἐπεπολάτε, ἀλλ' οὐν τι (35) καὶ ἐν τοῖς πλείστοις
τῶν λαῶν διεμένει τὸ τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ἄγα-
θον, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐπισκόπων· εἰ καὶ
βίβλοι κατέχουσι τινες· τὸν λαὸν καὶ ἑτέρους φήματιν

(29) Πατέρ, καὶ Φοινίκην, καὶ Ἀραβίαν, δεσunt in Basil. secundo. Basiliensis primus. Ἀράβιαν. Mox hanc. Ἀθανάσιος καὶ οἱ συνεπίσκοποι, desunt in Basili. 2.

(30) Sic omnes mas. Interpres vetus legerat, καὶ νοσωνίων, verterat enim, novis prorsus vocabulis.

(31) In Basil. 1 et 2 et in Anglicano deest καὶ.

(32) In edit. Commel. xxi deest. Et infra ante, ἐκ πλείσθινος, καὶ deest in Basiliensi I

A Omnibus ubique locorum fratribus, fidei salutisque
seclatoribus, episcopisque orthodoxis in Ἑgypto,
Syria, Cilicia, Phoenice, Arabia, Athanasius et
coepiscopi, in Domino salutem.

Quotquot impietatem conspiciunt attollentem se
adversus pietatem, vanis pulam adhibitis sermocin-
nationibus, dolosa simulatione, dissidiis item, in-
decoris tumultibus, imo plagis, vulneribus, cadi-
bus; quasi a tempestate ad portum confugere sa-
lutemque vobis parare debetis: neque vos iis ad-
misceret qui unam, veramque sanctæ Trinitatis ab-
negant deitatem, Filium a Patre abalienant, Spir-
ituque separant a Filio, neque eorum tumultibus
cædibusque vos sociare. Ita enim nos qui salutem
curamus nostram, nec non eorum qui nobis ob-
temperant, apertam Arii impietatem jamdiu con-
futavimus, itemque eorum simulatione qui confi-
ctis sermonibus simpliciores seducunt: et a tur-
bulenta eorum societate nos segregamus: eorum
que facinora Ingemus, quod nempe id agant, ut
bonum nomen blasphemetur, atque peroptamus ut
cum apud nos, tum apud nostros, fidei modestiaque
disciplina lex servetur. Ad eaque ipsa studia vos
cohortamur, quotquot ejusdemmodi institutum am-
plexi, quotquot item eodem studio nondum inflam-
mati estis. Annon intelligitis ejusmodi rebus abo-
leri Christianismū, ac dolosa specie diabolum op-
pugnare Ecclesiam, eamque veluti navem demer-
gere? Quod si nobis scribere ac super ea re com-
municare volueritis, vestram concordiam conspirationemque,
neconon mutuam orationum participatio-
nem, eti loco dissitti, leti suscipiemus. Indica-
musque vobis, tisi jamdiu grassatur lues isthac,
apud maximam partem populorum neconon episcopo-
rum apostolicam servari sileat. Tametsi nonnulli sunt,
qui, cum vi, tum fallaciis verbis populum detinent:
plurimique episcoporum, partim metu virorum 23
in urbibus illustriorum, partim gloriæ ambitu, que
sentient occultant, qua nou sentiunt se sentire

(33) Basiliensis primus, τούτων.

(34) In editione Commel. κοινωνίας, lapsu gra-
phico, quem ut notaret Felic. posuit, Scr. κοινω-
νίαν, mendoso scilicet scriptis κοινωνίαν pro κοι-
νωνίᾳ, quam lectionem videnter habuisse ejus co-
dices. Parisienses vero editores Felic. lapsum se-
cuti, τιν... κοινωνίαν, posuerunt.

(35) Sic Basil. 1 et 2 et Anglic. Edit. vero Com-
mel., οὐν ἐστι.

simulant. Qui si non essent iis affectibus praecou-
pati, veritatem sane paucis hisce verbis expositam
agnoscerent: scilicet, Deus et Dei Filius non potest
esse res a Deo facta, nec Spiritus sanctus rebus
factis annumeratur. Dei, non vero creature, adven-
tum admittimus: neque in servi adventum credi-
mus, divinum Spiritus gratiam admittimus: per
quem et dii efficimur, et Dei templa reddimur. Hac
enim paucis licet declarata, Christiano cuique
aperta sunt, cum accuratam ab initio prædicata
veritatem conservent: in qua si maneamus, aeternam
expectamus spem. Fidei itaque nostræ Symbolum
“st: Consustancialis Trinitas; Deus verus ex Maria
factus homo: qui his non astipulatur, anathema sit.
Hac enim prefert Nicæna synodi scriptum: Con-
sustancial esse Patri Filium, et Spiritum sanctum
Patri et Filio conglorificari. Deum verum Filium Dei
incarnatum, et passum esse, resurrexisse, in celos
ascendisse, venturum esse judicem vivorum et mor-
tuorum: cui gloria in secula seculorum. Amen.
ταὶ Ὀμοσάντων εἴναι: τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· καὶ τὸ
Θεὸν ἀληθινὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σεσφρικτόν, πανθένεις,
ἀναστήναι, εἰς οὐρανούς ἀνέληυθεναι, ἔξιν
χρήσιν ζώντων καὶ νεκρῶν· φὴ δέξαι εἰς τοὺς αἰώνας, τοὺς αἰώνας (40). Αμήν.

(36) Sic Basil. 2, rectius. Cæteri et editi, ἐπιγ-
νωστάριαι. Infra Basil. 1, προκατασχέμενος. Anglic.,
προκατασχέμενον.

(37) Hac, καὶ οὐχ, usque ad, ὑπεδεξάμενον
sequens, desiderant in editis, sed habentur in Ba-
silensi primo et Anglicano.

A ἀπατήσας· καὶ ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν διὰ δύο
τῶν ἐν πόλεσιν ἐπιφανεστέρων (36), τὰ δὲ διὰ ἀντι-
πόλεων δύος· καὶ δὲ μὲν φρονοῦσιν, ἀποκρύπτουσιν,
δὲ μὴ φρονοῦσιν ὑποκρίνονται. Ός, εἰ γε μὴ τού-
τος τοῖς πάθεσι προκατασχέμενοι εἰσί, καὶ μόνη
ρήθεσαν τὴν ἀλήθειαν ὅλης φήματιν, ἐπιγνω-
σουσιν, διτὶ μῆτρα θεοῦ Θεᾶς καὶ Υἱοῦ Θεοῦ
εἶναι δύναται, μήτρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνοι ποιήσαν
ἐγχαρακτηρίζεται. Θεού τε ἐπιφανεῖσαν ὑπεδεξάμενον, καὶ
οὐχ (37) κτίσματος ἐπιδημίαν· οὐδὲ εἰς δούλου παρ-
ουσίαν πεπιστεύσαντα, καὶ θεῖον Πνεύματος ὑπε-
δεξάμενα, διτὶ οὖς καὶ θεοποεύματα, καὶ θεού ναὸν
καθετάμενα. Ταῦτα γάρ καὶ οὕτω βραχὺν λεγό-
μενα, παντεὶς Χριστιανῷ κατάδηλα, ὡς τὴν ἀκριβῆ
(38) ἐξ ἀρχῆς προρχθείσαν ἀλήθειαν σῶσαντα, ἐφ'
ἡ ἡμέραντος; τὰς αἰώνιους ἐλπίδας; ἐκδεγόμενα. Σύμ-
βολον οὖν τῆς πάτερος ἡμῶν ὁμοσύνους ἡ Τριάς, Θεᾶς
(39) ἀληθινός, ἐκ Μαρίας γενέμενος ἀνθρώπους. Οὐ
δὲ μὴ συντιθέμενος ἀνάθεμα έστω. Ταῦτα γάρ καὶ τὸ
τῆς μεγάλης συνόδου τῆς ἐν Νικαιᾷ γράμμα βούλε-
πτυσμά, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ συνδεξάεσθαι.
Θεοῦ ἀληθινὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σεσφρικτόν, πανθένεις,
ἀναστήναι, εἰς οὐρανούς ἀνέληυθεναι, ἔξιν
χρήσιν τοὺς αἰώνας (40). Αμήν.

(38) Sic edit. Paris. et Basil. 2. In edit. Commel.
et in reliquis mss.. ἀκριβῇ deest. Paulo post, An-
glic., καὶ τὰς αἰώνιους.

(39) Anglicanus, δὲ Θεος.

(40) Sic Basiliensis secundus. In cæteris et in
editis τῶν ἀλιών deest.

ADMONITIO IN REFUTATIONEM HYPOCRISIS MELETHII, ETC.

*In Nauii interpretatione titulus sic habet, Refutatio contra hypocrisin Meletii, Eusebii et Pauli Samo-
trensis; ritiuum quippe codicem Anglicanum secutus ille est: nimur, lapsi cuiusdam scriptoris primo
positum est, καὶ Εὐσέβιον, καὶ τὸν Σαμοσατέα, ut legitur in superioribus editis: hinc altius amanuensis,
illum Samotrensem ratus esse Paulum hæresiarchum, temere intermixt, καὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ut habe-
tur in Anglicano codice. At legendum esse τῶν περὶ Μελέτιον καὶ Εὐσέβιον τὸν Σαμοσατέα, cum ex manu-
scriptis fere omnibus, tum ex recta historiæ serie constat. Carpi enim hoc loco Meletii, Eusebii Samotrensis,
cæterorumque Antiochæ coactorum episcoporum epistolam ad Jovianum imperatorem anno 363 scriptam
nulli ambiguum erit, eam epistolam apud Socratem inspicere: cuius partem hic apponere visum est: Τῆς
άγιας συνόδου τῆς ἐν Νικαιᾳ πάλαι συγχροτεῖσθαι τὴν πιστὸν καὶ ἀπόδεχμεβα καὶ κατέγομεν· ὅποτε καὶ
τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ ἔνον τετταν διονυσίῳ, τὸ τοῦ ὁμονοεστοῦ φαμὲν, ἀσφαλῶς τεττύχει παρὰ τοῖς πατράσιν Ἑρμη-
νειας, στηματούσος, διτὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς δὲ Υἱὸς ἐνενήθη, καὶ διτὶ δμοιος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ·
οὗτος δὲ ὁ πάθος τινὸς περὶ τὴν ἀρέθητον γέννησιν ἐπινοούμενος, οὗτος κατὰ τινὰ χρήσιν Ἐλληνικὴν λαμβά-
νεται τοὺς πατράδος τὸ διονυσίον τῆς οὐσίας. εἰς ἀνατροπὴν δὲ τοῦ, Εἳς εἰνι ἔτεος. • Sancta synodi Nicæna
coactæ fidem admittimus retinemusque. Si quidem nomen consubstantialis ibi admissum, quod insolens
quibusdam visum est, cœta interpretacione a Patribus est explicatum; ita ut significet, ex Patriis sub-
stantia Filium esse genitum, eumque substantia Patriis esse similem: non quasi passio quedam in gene-
ratione illa ineffabiliter intelligatur, neque usū quodam Græci sermonis substantiæ nomen a Patribus usur-
patur; sed ad subversionem illius dicti, Ex non existribus. • Ille maxime verba, Catholica sane, ut nemo
enī inficiat, ad suspectum et præsumptum sensum detorquere nequidquam connotur scriptor iste. Quæ sane causa
fuit ut a doctis viris Paulino tum Ecclesiæ Antiochenæ partem occupanti, aut cuidam ex sequacib⁹ ejus
ascribatur. Quod reti satis simile est, cum certum alias sit Paulinianos ideo a Meletii communione avulso
esse, quod ejus suspectum haberent fidem.*

II. Quisquis tamen sit hujus opusculi auctor, videtur nou esse Athanasius; siquidem hanc ille doctrinam
probat in libro De synodis, num. 41, ubi clare innuit vocem δμοούσιον (quam impugnat hujus opusculi edi-
tor) piani esse, nec tamen sufficere ad Christi generationem explausandam, quapropter addendum esse vocem

δροσίσοντος, quæ cum in epistola Meletii, etc., diserte exprimatur, recte illa cum Athanasii doctrina consentit. *His adde styli varietatem sene conspicuum;* Athanasianus enim planus apertusque, hujus vero scriptorius intricatissimum est, ita ut, sub finem potissimum, viz sit intelligendus. *Præter hanc, indignum Athanasio orthodoxas piasque sententias, argutiæ atque carillis impugnare, quod unum agit scriptor iste. Nec omittendum, non reperiri hoc opusculum in antiquioribus Athanasii operum collectionibus, abesseque a Regio et Segueriano codice, qui ambo omnia Athanasii opera iisdem adhibitis numeris complectuntur. Quare dubium saltem valde suspectum videtur. Antiquum tamen esse patet, atque paulo post missam a Meletiis, Eusebium aliisque ad Jovianum epistolam editum. Quare illud in annum circiter 364 conserimus.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐλεγχός τῆς (41) ὑποκρίσεως τῶν περὶ Μελέτιον, καὶ Εὐσέβιον τὸν Σαμοσατέα κατὰ τὸν Ομοουσίου.

S. P. N. ATHANASII

Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis. adversus Consustantialitatem.

"Ἄνθρωπος καθ' ὅμιλον θεοῦ γέγον, καὶ έστιν Α ὁ θεὸς δὲ ἄνθρωπος· τὸ γάρ δημοτὸν τῶν οὐκ εστίν αὐτὸς ἐκεῖνος, φ δημοτούται. Όπ; καὶ τὴν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (42) σαργήν καὶ σπέρματι, καὶ οὐδὲν τούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ, δημοτος ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ διαμετεύεται τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, δὲλλ' οὐν οἰκοδεσπότης οὐντος· καὶ ἔτερα τοιάντα πολλά. "Ομοια δὲ καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, λόγος κυντ., δὲλλ' οὐν κύντος (43)· καὶ καστερὸς ἀργύρου, δὲλλ' οὐν ἀργυρος· χαλκὸς χρυσοῦ, δὲλλ' οὐν χρυσοῦ· καὶ κάκκινοι αἴματι, δὲλλ' οὐν αἵματι· καὶ γύψος χύνων (44), δὲλλ' οὐν χύνων· καὶ δὲλλα διάφορα τοιάντα θεωρεῖται. Θεῷ οὖν οὐκ δημοτος δὲ Υἱός, θεὸς ὁν, δὲλλ' οὐ καὶ τοῦτο· ὡς γέργαρπται· «Ἐγώ καὶ δὲ Πατήρ Ιν ζημεν.» Καὶ θεότητα ἡμίμνευσ τὴν ἀνθητη· θεότητα δὲ οὐχ ολα τῶν θεοποιηθέντων· δὲ δη ἀντιτείταις αὐτῶν πρᾶς ἐκείνην, οὐκ ἔχει τὴν ἀρχὴν τοῦ Κυρίου· θεὸς γάρ ἔστιν, οὐκ ὡς ἄνθρωπος δὲ καθ' ὅμιλον θεοῦ γεννημένος (45)· καὶ θεὸς δημοσιάδημος τῇ ἐμούσει, οὐ τῇ φύσει· δημοσιμάντην ἔχων θεῶν τὴν οὐσίαν· καὶ δὴ καὶ προκόπτων ἐν τῇ δημοτητῃ· καθ' ἓν ήδη φύσιν (46), «Τέκνα θεῶν ζημεν,» καὶ «Ἐὰν φανερωθῇ, δημοι αὐτῷ ζεύσαθε.» Οποια δὲ ἡ οὐσία ἡ αὕτη, οὐ προκόπτει οὐσία εἰς τὸ μέλλον καὶ ἡττον, δὲλλα δημοτος μὲν

24 Homo ad similitudinem Dei factus est, nec tamen est homo, Deus: quod enim alicui simile est, nequaquam illud ipsum est, cui est simile. Ut, verbi causa, simile est regnum cœlorum sagena et segmenti, nec quidquam tamen horum est regnum celorum: et qui doctus est in regno celorum, similis est homini patrifamilias: at nequaquam patrifamilias ipsa est, et alia hujusmodi multa. In corporibus item, lupus cani similis, non canis tamen est: stagnum argento, et nequaquam argentum est: æs auro, nec tamen est aurum: coccinum sanguini, sed non est sanguis: gypsus nivi, nec tamen nix est: et sic alia inter se diversa, sed tantum similia conspicuntur. Deo itaque nequaquam similis est Filius, Deus cum sit, sed unum sunt, uti scriptum est: «Ego et Pater unus sumus»⁴⁷. Deitatemque unitatem interpretatur: Deitatem, inquam, non qualis est in Iis qui dicitur effecti sunt, nimurum hanc illi opponit, ut Domini præfert eloquium: Deus enim est, non ut homo, qui ad similitudinem Dei factus est, Deusque nominatur similitudine, non natura; habet quippe essentialiam Dei similem effectam, in qua similitudine profectum admittit: penes quam naturam, jam «Fili Dei unus»⁴⁸, et: «Si apparuerit, similes ei erimus»⁴⁹.

⁴⁷ Joan. x. 30. ⁴⁸ Rom. viii. 16. ⁴⁹ I Joan. iii. 2.

(41) Tῆς deest in Basil. 1 et in codice eminensissimi cardinalis Ottoboni, quem sic notatus, Ottobon. Mox, edit. Commelin. Melétron, mendose. Mox particula, xxi, quæ legebatur in editis ante, τὸν Σαμοσατέα, deest in Ottobon., Basiliensi primo, secundo et Felck. 2, et recte quidem. Anglic. πάρι Melétron, καὶ Παύλον τὸν Σαμοσατέα, quam lecturem perperam secutus est Nannius, ut diximus in Monito. Ibidem, editi post Σαμοσατέα, habent, τῶν κακοδόξων, quæ verba eum desint in Ottobon., Basiliensi 1, 2, Anglic. et Felckm. 2, omissa sunt. Mox idem, κατὰ τοῦ Ομοουσίου. Editi, περὶ τοῦ Ομοουσίου.

(42) Ottobon., Basiliensi 1, Anglican. et Felc. 2,

ώς καὶ δημοτὸν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, postremus habet, τὴν, ante βασιλείαν. Mox hec, καὶ οὐδὲν τούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, desunt in edit. Commel. Felc. 2, δὲλλα οὐδὲν τούτων.

(43) Eret deest in Felc. 2. His similia vide in tract. de synodis, num. 41. Vulgares eo tempore similitudines usurpat scriptor iste, ut et Athanasios.

(44) Basiliensis primus, καὶ φύσος, χύνων. Mox editi, καὶ δὲλλα διάφορα τοιάντα, sed διάφορα abeat ab Ottobon., Basiliensi 1, Anglican. et Felc. 2.

(45) Sic Ottobon., Basiliensis 1, Anglican. et Felc. 2. Editi, λεγόμενος.

(46) Sic omnes miss. prætor Felc. 5. Editi, φῆσιν, male.

Ubi porro eadem ipsa est substantia, ibi substantia non proficit, nec admittit maius, vel minus, sed hominis illud est : at Dominus idem semper ipse est, nec modo minor, modo major, utpote Deus : « Jesus, » inquit, « heri et hodie, ipse et in saecula ». » Qui igitur illud Filio adimit, quod sit Patri consubstantialis, similemque ipsum ait, Deum illum esse negat. Similiterque, qui consubstantiale definit, ut substantia simile, is alteram ejus substantiam inducit. Deoque similem factam. Non itaque ille consequenter ait eum esse ex substantia Patris, cum consubstantiale non sentiat; quemadmodum est homo qui ex hominis substantia gigonitur. Quod si Filius ex Deo non est secundum substantiam, quemadmodum homo ex homine, sed similitudinem quadam, ut status homini est similis, et ut bono Deo; palam certe est eum qui sic sentiat, consubstantiale minime sentire : non vult quippe ille consubstantiale pro more et usu accipi, de una scilicet et eadem substantia, sed ut mala uti possit interpretatione, Graecam vocem praefer consuetudinem usurpat ὁμούσιον, nempe, quæ non pro alia re apud Graecos usuvenit, quam ad eamdem naturam declarandam. quam credendum est esse in Patre, et Filio, et Spiritu sancto. Ille, inquam, una consubstantialitatem evertit, vocemque substantiae spuriæ usurpat, dum eam cogitat esse opus, non vero fatum. Ideoque vocem *impassibiliter*, callide adjicit; non ut passionis calumniam **25** dimovet; quis enim Demum passibilem, vel dicere ausit? sed ut factum ex Deo dicat, nec genitum ex Deo processisse fateatur : quasi processio hujusmodi passioni sit obnoxia, quemadmodum dicere solent qui processionem ex substantia quasi passionem respiciunt : quam vero vocant ex substantia facturam, quasi passione liberam commendant. Quanquam factura ipsa, si humano more intelligatur, et motum habeat, et ex motu labore : quæ sane ab opifice Deo aliena sunt. Attamen licet per hujusmodi explanationem, processionem Filii quasi generationem impassibilem intelligent, Spiritum sane a Patre et Filio alienum statuunt : quandoquidem non generatione similis ejus processio est, sed spirationi, nimurum ob participandis modum, quasi scilicet efflato quodam ex ore prodeunte; se recipientem ac, sanctificante, quod de Spiritu dicitur. Atqui impossibile esset Trinitatis

οὐτῶς (47), δὲ Κύριος δὲ αὐτὸς ἀεὶ καὶ οὐ ποτὲ μὲν ἡττών, ποτὲ δὲ μείζων, ὡς θεός « Ἱησοῦς, φησί, χθὲς καὶ σήμερον δὲ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. » Οἱ τούντων ἀνταρπάν, τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμούσιον τῷ Πατρὶ, λέγων δὲ δημοσίου, ἀναπειλ τὸ εἶναι Θεόν. Πατέρως δὲ καὶ δὲ ἔξτραγομένος τὸ δημούσιον, ὡς ἀνθρώπους ἐξ ἀνθρώπου κατ' οὐσίαν, ἐκ θεοῦ δὲ Υἱὸς, ἀλλὰ ὡς ἐν δημούσιοι, καθάπερ ἀνδρικὸς ἀνθρώπου, ή ὡς ἀνθρώπος Θεῷ· δῆλος ἐστιν δὲ τοιοῦτος δημούσιον (48) μὲν λέγων, δημούσιον δὲ οὐ φρονῶν· οὐ γάρ κατὰ τὴν συνθέσεαν βούλεται τὸ δημούσιον ἀκούειν, διπερ ἐστιν, ἐπὶ μιᾶς (49) καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἀλλὰ παρὰ τὴν συνθέσεαν καὶ ἵνα διαβάλλῃ ταύτην, Ἐλληνοχήριον εἰργένεται, τὸ ὁμούσιον ἥρμα τοῦ ἐν Ἑλλάσιν θεούς ἐπί οὐδεὶν ἐπέρι φεύγειν, ή ἐπὶ τῷ τὴν αὐτὴν φύσιν παραστῆσαι· διπερ δὲ πιστεῖσαι ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Γιοῦ, καὶ ἄγιον Πνεύματος. « Αὕτη τε οὖν τὸ δημούσιον οὗτος ἐκτέρεται, καὶ τὸ τῆς οὐσίας νόμως ἀνομέται· ὡς ἔργον νοῶν, οὐχ ὡς γέννησιν, καὶ δεῖ τοῦτο καὶ τὸ ἀπατῶδης προστιθῆται πιθανῶς· οὐχ ἵνα πάθους ἀργέλη διαβολήν· τίς γάρ καὶ λέγει Θεοῦ πάθος; ἀλλὰ ἵνα ποιεῖτο οὐ Θεοῦ λέγη, καὶ μὴ γεννητὸν ἐκ θεοῦ προελθυσθεῖ· ὡς τῆς τοιαύτης προδοσίου παθητικῆς οὐσίας· καθὼς δὲ λέγεται εἰσόδαις οἱ τὴν μὲν ἐπὶ τῆς οὐσίας ποίησιν ὡς ἀπατῆση συντοῦντες. Πλεπερ (50) εἰ καὶ τῆς ποιησίου, εἰ ἀνθρωπίνως λαζαρίνοιτο, κίνησιν ἔχοντας, καὶ τὸν ἐκ τῆς κανήσεως κάρματον· ἀπερ ἀλλότρια δημιουργοῦντος Θεοῦ· δημας γοῦν, ὡς γέννησιν ἀπαθῆ διὰ τοιαύτης ἔξηγήσεως τὴν τοῦ Γιοῦ νοούντες πρόδοσιν, τὸ Πνεύμα ἀλλοτριοῦσι Πατρὸς καὶ Γιοῦ· ὅτι μὴ γεννήσαις ἡ τούτου πρόδοσις, ἀλλὰ πινεῖται δημούσια διὰ τὴν μετάληψιν, ὡς πονησία ἐκ στόματος ἔργωμέν (51) καὶ τὸν μεταληφάνοντα ἀγαπάοντας, καθὼς δὴ λέγεται πινεύματος (52). « Ήν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ τὸ Πνεύμα δοξάζεσθαι, μη̄ προδοκίων δὲ ἐκ θεοῦ δὲ (53) Γιοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ θεοῦ γεγονός, οὐδὲ λόγουν. Οὐ γάρ συνδέεται ποιῆμα ποιητῆ, οὐδὲ δούλος (54) δεσπότη· οὐδὲ δὲ τῆς ἀλλοτρίας θεοῦ οὐσίας μέλεται δὲ εἰς θεοῦ· « Ἐν τούτῳ γάρ, » φησιν δὲ Ιωάννης (55), « γινώσκομεν, διτι ἐν τοῖς ἡμῖν ἐστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ μέωκεν ἥμαν. »

1. Hebr. xi. 8.

(47) Ottobon., οὐτες. Infra idem, Ἱησοῦς, φησί, Χριστὸς γέλε.

(48) Felc. 2, δημούσιος.

(49) Sic omnes mss. præter Felc. 5, qui habet cum editis, επὶ μιᾶς. Paulo post, Anglican. διαβολή. Mox. ἐν, ante Ἐλλάσιν, deest in Basil. 1, Anglic. et Felc. 2.

(50) Suspecta lectio. Anglicanus, ἦν δὲ λέγουσιν, ὡς ἐκ τῆς οὐσίας πρότινος (αἵτινες) ὡς ἀπαθῆ ἀκεβάλλοντες, ὕστερον, etc. Paulo post, Ottobon., κίνησιν ἔχουσιν.

(51) Anglicanus, τυχούμενος.

(52) Hæc referuntur in concilio Flor. itinero, pag.

413, nomine Athanasii.

(53) Ita legitur in concilio Florentino. Felc. porro loco variae lectiones, quam ex Basil. 1 et 2, et Anglic. notare volebat, eamdem repositum que in editis habetur, scilicet, δὲ τὸν Υἱὸν. Quanquam videatur eum, δὲ τὸν, leguisse in iisdem codicibus, ut legit item Nannius. Ibidem Felc. secundus, γεγονός, mendose.

(54) Felc. 2, δούλον.

(55) Οἱ Ιωάννης, deest in Basiliensi primo et Felc. secundo. Mox Ottobon., οὐ δέδωκεν τοῦτο.

gloria Spiritum glorificari, si per processionem ex Deo per Filium non esset, sive res effecta a Deo esset, ut aiunt ipsi. Non enim res facta cum factoro suo conglorificatur, neque servus cum dominino: neque participatio substantiae a Deo aliena, participatio Dei fuerit. « In hoc enim cognoscimus,» ait Joannes. « quia in nobis est, et Spiritus sancto quem dedit nobis ». »

* I Joan. iii., 24.

IN EPISTOLAM DE INCARNATIONE DEI VERBI ADMONITIO.

Epiſtolam de incarnatione Dei Verbi Athanasiū non esse, eruditū complures ſuſpiciuntur, quorum opinioni ut assentiamur, hand leribus ſans moveuntur argumentis. Illo namque aeo scripta eſt, quo hæretici duas esse in Christo personas aperte et ſumma vi contendebant, ut fertur num. 2, quod certe ad Athanasti etatē nemo doctus refutat, ſed potius ad tempora Nestorianorum, quorum hic hæretis confutatur. Et ſane quem locum Scripturæ hic legitimus n. 1, Θεὸς ἐρανερόθη ἐν σαρκὶ, etc., ſic eo ipſo modo legitim Athanasiū, vlane usurpatum illum ad Filii diuitiatem contra Arianos aſſerendam. Sed iis uera videtur exemplaribus qui habebant, δὲ ἐρανερόθη ἐν σαρκὶ, etc., ut et Vulgata hodierna, in qua ſic legitur: Quod manifestatum eſt in carne, etc., ubi illud, quod, praecedente vocem, mysterium, respicit. Si Priori utique modo legitim Athanasiū, tam inſignem locum non praetermissurus erat, homo Scripturarum ſcienſiſtimus. Demum si Athanasiū eſtet, a Cyrillo vel a synodo Ephesina laudata fuisset: optio quippe ad Nestorianam confutandam hæretim, quam epiftola ad Epictetum, frequentiſime ab iſidem laudata. In hac enim, uti diximus, ipſa Nestorii hæretis impugnat, ut etiam codicis Basiliensis ſcholiastes ad marginem adnotauit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ (56).

S. P. N. ATHANASII

DE INCARNATIONE DEI VERBI.

1. Έλύπει μὲν τὴν ἀγίαν σύνοδον Πάπιλου τοῦ Σα-
ρκωτῶν ἡ κανονομία, τὸ μέγα μυſtήριον, τὸ κατὰ
Χριſtὸν, ἀνατρέπει ἀπειχειρόδος· λυπεῖ δὲ καὶ νῦν
τοὺς ἀπεγομένους τῆς ἀγίας πίστεως ἡ περὶ τῶν
εὐτὸν βλαſphemῶν (57) βλάπτουσα τοὺς πολλοὺς·
μᾶλλον τοὺς τλαστωμένους περὶ τὴν σύνεσιν. Τὰ
γὰρ μεγάλα, καὶ δυσκατάληπτα τῶν πραγμάτων,
πίστει τῇ πρὸς τὸν (58) Θεὸν λαμβάνεται· διενοὶ περὶ
τὴν γνῶσιν ἀδυνατοῦντες, ἀποκτητούσιν, εἰ μὴ πε-
θεῖσιν κεμένειν τῇ πίſtei, καὶ τὰς περιέργους ζητήσις
ἰκτρίζονται. Διὸ τοῦτο δὲ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν·
· Οὐμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυſtή-
ριον, Θεὸς ἐρανερόθη ἐν σαρκὶ, δύκαιοθη ἐν Πνεύ-
μati, ὁρθὴ ἀγγέλοις, ἐκτρύχθη ἐν θνετοῖς, ἐπιστεύθη
ἐν κόσμῳ, ἀνελέθη ἐν θάψῃ. »

2. Εἴτε τοῖνυν ἱκούομεν παρ' ὑμῖν (59) τινας
ταράττεσθαι, καὶ ζητεῖν γράμμata παρ' ἡμῶν περὶ

A 1. Sacram olim synodum dolore afflictiebat inſo-
lens illa Pauli Samosatensis doctrina, qua magnum
Christi mysterium subverttere conabatur: jam vero
sanctæ fidei vindices summopere contristat illa,
que iſidem uia blasphemias, quamplurimis noxa
eſt: iis vero præcipue qui diminuto sunt intellectu.
Res enim magnæ, et comprehensione difficulter ſola
in Deum fide perſpicuntur: unde qui imbecilla
ſunt intelligentia, labuntur, niſi 26 in fide per-
manere ſuadeantur, et curiosas aversentur que-
ſtiones. Quapropter beatus Paulus siebat: « Ma-
nifeste magnum eſt pietatis sacramentum, Deus
manifestatus eſt in carne, iuſtificatus eſt in Spi-
ritu, apparuit angelis, prædicatus eſt gentibus,
creditus eſt in mundo, assumptus eſt in gloria ». »

B 2. Quandoquidem igitur audivimus nonnullos
vestrum turbari, noſtrisque litteras circa commu-

* I Tim. iii., 16.

(56) Editi Latini addunt, contra Paulum Samo-
satensem, quae verba cum nec in mss. nec in textu
Graeco edito legantur, aperte ſuppoſititia ſunt. Nam
aliquin patet eam non aduersus Samosatensem,
nec aduersus hæreticos alios conſcriptam eſſe.

(57) Anglic., βλαſphemiant φλυαρία, ſed. φλυαρία
debet in editis, et in cæteris omnibus manuſcriptis.

(58) Τόν, deest in Basiliensi.

(59) Basiliensis et Angl. habent, xxi, ante, παρ'
ὑμῖν.

nem et ab apostolis inductam fidem postulare, scribimus paucorum esse illam sedulo disquirere: fidem autem retinere, omnium esse eorum qui Deo obsequentes sunt, qui et magnam studii sui laudem referunt. Qui enim quae ultra vires suas sunt indagat, in periculo versatur: qui autem traditis inharet, extra periculum est. Suademos igitur vobis, quod et nobis ipsis suademos, ut traditam fidem servetis, profanaque novae cujuslibet doctrina verba aversemini, omnesque hortemini, ut tanti mysterii inquisitionem exborescant: et confiteantur, tum Dei in carne manifestationem, secundum traditionem apostolicam; tum justitiam quam Dominus habuit in Spiritu, id est, non humana mutatione, sed divina puritate. Impossibile enim est humanam naturam, puram et sine peccato exhiberi, nisi Deus in carne esse credatur, qui justitiam peccati expertem in mundum induxerit, cuius participes effecti, vivens et salvi erimus. Illud enim: « Non est justus in terra qui faciat bonum et non peccet », in commune de omnibus hominibus dictum est: unde, « De celo venit, » inquit, « quod immaculatam justitiam ex se dat Verbum. » Et liquido dicit: « Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo Filius hominis ». Et rursum: « Si videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius ». Et: « Ego sum panis, qui de celo descendii, vivus, et qui dat vitam mundo ». Quibus suam ipsius deitatem aperte nos edocet, nec tamen ausest quod secundum carnem assumpserat; sed seipsum cum carne conjungit: quodcumquid juxta Paulum in similitudinem hominum factus est, et habitu inventus est ut homo⁸. Homo autem una persona et unum animal est, ex spiritu et carne compositum (59): ad cuius similitudinem intelligendum est Christum unam esse personam, et non duas, ut iam incredulitas magnitudine divinae gratiae desilita, et in gentilium scandalum prolapsa, aperte et summa vi contendit. Cnm enim non credit possibile esse Deum hominem fieri, iusta Joannis verba initio positi: « Verbum caro factum est », ideo dicit, hominem quidem cum esse ex Virgine genitum, et ex natura sua nihil divinum habere; Deum vero in hunc ipsam descendisse. Porro qui haec dicunt, sibi Ipsi adversa proferunt, quasi Verbo contradicentes, dum aiunt, Filium hominis non e celo descendentem, sed e terra surgentem, Deum e celo descendentem in se recepisse.

3. Nos itaque decet divinis inhærere verbis, nec

⁸ Eccle. vii. 21. * Joan. iii, 13. * Joan. vi, 63.

(59) In Symbolo: *Nam sicut anima rationalis et caro unius est homo, etc.*

(60) Autem, deest in Seguer.

(61) Basil. Anglic. et Seguer., &c. et ulti. Paulo post, &c. ante τὰς βεβήλους, deest in Anglic.

(61') Leg. οὐθῆσθαμά. Εἰπ.

(62) Basiliensis et Anglic., εἶναι οὖν θεωρέται.

(63) Seguer., Σαρῶν δὲ ποι οὐδὲ τούτων.

(64) Basiliensis, Anglic., Seguer., κατὰ Ἀπόστο-

λος κοινῆς καὶ ἐξ ἀποστόλων εἰσαγθεῖσης πίστεως γράφομεν, ὅτι τὴν μὲν ἀκρίβειαν αὐτῆς (60) ἐπιζητεῖν ὄλγων ἔστι, τὴν δὲ πίστιν κατέχειν ἀπάντων τὸν πρὸς τὸν Θεὸν εὐπειθῶν, οἱ καὶ μέγιστον ἑταῖρον ἀποφέρονται τῆς ἀποθυμίας. Οἱ μὲν γάρ ζητῶν τὰ ὑπὸριάς εἰσιν ἀπικένδυνος· δὲ δὲ τοὺς παραδοθέσιν ἡμίμνων ἀκίνδυνος. Παραπούμεν δὲ ulti (61), διπερ καὶ ἑαυτοὺς παραπούμεν, τὴν παραδοθέσιν πίστιν φιλάττειν, ἐκτέρπεσθαι δὲ τὰς βεβήλους καινοφωνίας, καὶ τοῦτο πᾶσι παρεγγυῖσθαι τὴν περὶ τοῦ τριηκότου μυστηρίου ζήτησιν· διμολογεῖν δὲ, ὅτι πεφανέρωται Θεὸς ἐν σαρκὶ κατὰ τὴν ἀποστολήν παράδοσιν, καὶ τὴν δικαιουσίν, ἥν ἔσογεν δὲ Κύριος ἐν Πνεύματι, ποτέστιν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ τροπῇ, ἀλλὰ θεικῇ τῇ καθαρότητι· ἀδύνατον γάρ ἐπέρως τὸ καθαρόν καὶ ἀναμάρτητον ἐπὶ ἀνθρωπίνῃ φύσεως παραδεχθῆναι εἰ μὴ Θεὸς ἐν σαρκὶ πιστεύοντο εἰναι δὴ τὴν ἀναμάρτητην δικαιουσίν της τὸν κέλευθον εἰσαγαγάντων, ἃς μετέχοντες ζητοῦσιν καὶ σωτήρισθαι (61'). Τὸ γάρ, « Οὐκ ἔστι δίκαιος ἐπὶ τῆς τῆς, δις ποιήσει τὸ ἀγάθον, καὶ οὐδὲ ἀμαρτήσεις, » καὶ τούτων διγονού κατὰ πάντων ἀνθρώπων ἔστιν· ἔθεν, « Εἴδομεν καταβόητος, » φησιν, « ὁ τὴν δραγμὸν δικαιουσίν τὸν παρ' αὐτοῦ διωρύμαντος Λόγος. » Καὶ λέγει σαρκῶν· « Οὐδεὶς ἀναβούσθω εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καταβάτης, δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου » καὶ πάλιν· « Εὖδος θεωρήτης (62) τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβανούστα, διποιητὸν δικαιουσίν τὸν πρότερον » καὶ, « Εγὼ εἰμι δέρπατος, δὲ τοῦ οὐρανού καταβάτης, δὲ δύον καὶ ζωὴν διδοὺς τὸν κόσμον »· σαρφὸς δὲ τούτων (63) ἐκδιάσκων τῷα; τὴν διεσπερτή τὴν ἑαυτού, οὐκ ἀναψύκτων τὸν κατὰ σάρκα προστεληρέναι, ἀλλὰ ἀντὸν ἔστων τρόπος τὴν σάρκα· ἐπειδὴ κατὰ Παῦλον (64) ἐν δομούματι ἀνθρώπων γέγονε, καὶ σχῆματι εὑρεσίς ἡς ἀνθρωπος. « Οὐ δεῖ ἀνθρώπος τὸν πρόσωπον, καὶ τὸν ἄντερ, ἀπὸ τῆς πινεύματος καὶ σαρκὸς· κατὰ δὲ τὸ δομούματα αὐτοῦ (65) νορτέον τὸν Χριστὸν ἔνα, καὶ οὐ δύο πρόσωπα, διπερ τὴν ἀποστολίαν, καὶ τὸν Ελληνικῷ σκανδάλῳ περιπίπτουσα. Ἐπειδὴ γάρ οὐ πιστεύει δυνατὸν εἶναι τὸν θεὸν ἀνθρώπον γενέσθαι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς φωνὴν Ιωάννου, λέγοντος, δις « Ο Λόγος σάρκα ἐγένετο, » δια τούτη φησιν (66) ἀνθρώπον μὲν εἰναι ἀλλὰ τῆς Παρθένου τεχθέντα, καὶ μηδὲν ἔγενεν τῇ φύσει θεῖκόν· Θεὸς δὲ εἰς αὐτὸν καταβοητάναι. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, αὐτὰ τὰ ἱενταί λέγονται, ὥστερ διπλάγοντες τῷ Λόγῳ, δις οὐδὲ καταβοητήκις ἐξ οὐρανοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ τῇ τῆς διανοτάτες, ὑπεδέσθατο (67) τὸν ἐξ οὐρανοῦ θεόν.

2. Ήμές οὖν καλῶς ἔχει τοῖς θεοῖς ἐπειθαί βῆ-

³ ² ibid. 51, 53. * Philipp. ii, 7. * Joan. i, 44.

λον. Editi, κατὰ Παῦλον.

(65) Seguer., αὐτῶν. Infra Gobler. et Felc. primus. ἀπότολμόν. Mox Seguer. Anglic., Gobler. et Felc. i, τῆς θεας χάρτος. Editi et ceteri manuse. male, τῆς ἀληθείας χάρτος.

(66) Iia mss. Editi autem, Εἰπ.

(67) Basiliens. et Seguer., ὑπεδέσθα, quæ lectio non spernenda.

ματι, καὶ μὴ λογισμὸν γυμνασίας προβιδόντας τὰ τεχνῶν σύντοικα κεκρυπτέμενα. Ὅτι ἀν οὐν μόνον Ἐπερονί (48) ἀνθρώπον λέγοντον οἱ τοῦ Σαμοσατέως, Ἐπερον δὲ τὸν Θεὸν, μὴ παραδεχόμεθα. Εἰ γάρ καὶ θεὸν ἐνοικεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγοισεν, μὴ παραδεχόμεθα· ἐνοικεῖ δὲ ἐν ἡμῖν, καθὼς γέγραπται· «Ἐνοικῶν ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσων.» Οὐδὲν οὖν διαφέρει τὸν (49) κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον· ὅστις εἴ συμπροσκυνεῖς τὸν ἀνθρώπον τῷ Θεῷ Λόγῳ κατὰ τὴν ἐνοικησην, συμπροσκυνεῖς καὶ τοῖς ἀγίοις διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν αὐτοῖς. Καὶ τοὺς οὐκ ἀποτονούς; Τὸ δὲ καὶ πρὸ ἀγίου Πνεύματος, τοιτέστι πρὸ θεοῦ, δεῖξασθηναι ἀνθρώπον τῆς ἐσχάτης ἑστίν ἀπεβείας. Ἡμεῖς οὖν τῷ Πνεύματι θεὸν, καὶ ἀνθρώπον τῇ εαρκτὶ τὸν Κύριον τὴν ἡμῶν εἶναι πεποιηκαμένοι, καὶ χλευσθῶσιν οἱ ἄκιντοι τὴν ἐκ γυναικῶν γέννησιν, τῆς σοροῦ εἶναι ταῦτην, καὶ οὐ τῆς θεότητος. Φαῦλον οὖν ἡνίκαντα τῇ εαρκτὶ τὸν θεὸν, καὶ κατὰ τούτην ἐκ γυναικῶν πεπλάσθενται, καὶ γεγεννήσθαι, ἔνα δυτικα, ὡς δὲ Ἀπόστολος ἔδιδεν· «Ἐξαπεσταλεῖς δὲ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γεννόμενον (70) ὑπὸ νόμου, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμου ἁξιοράσῃ.» Καὶ τὸν θεόν σταυρὸν χλευσθῶσιν δμοίος Ἑλληστοι. Ἡμεῖς δὲ τὴν εαρκτὸν ἐνεκεν τούτον φαμεν, οὐ καχειρισμένης τοῦ θεοῦ, οὐδὲ εἰς Ἐπερον προσβαν διηγημένης· οὐ γάρ δικαστὸν εἶναι Κύριον τῆς δόξης φύλλον ἀνθρώπων· οὐ δὲ· Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· τούτον τὸν δυνάμεων φύλλον μενοι λέγεται ἀνθρώποις (71) τὸν τὴν αὐτῆν ἡμῖν ἔχοντα φύσιν, καὶ μιᾶς οὐδὲν. Θεὸν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν C δηλογοῦμεν εἶναι τὸν Κύριον τῆς δόξης τὸν ἐπαυραμένον· καὶ τῷ σταυρῷ ερωταὶ χρώμεθα κατὰ τὸν διαβόλον· καὶ ή σφραγίς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ δύναμις ἔστιν εἰς σωτηρίαν. Καὶ τῷ Χριστῷ συνεσταυρώθωσι τούτοις θεοῖς οὐδὲν καὶ τὴν ἡμέραν δικαιούσην, τοῦτο ἀγάπατον τὸν κόσμον. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτιζόμεθα, διὰ τὸ θάνατον ἀκείνου οὐκ ἀμαρτίας ἡν ἐπιτίμουν, οὐδὲ ιερος τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀδεμ· ἀλλὰ λυτήριος τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ διὰ ταῦτην θανάτου.

4. Σαρκὸς τοῖνυν τὸ κέρυγμα τῶν ἀποστόλων ἐκκισθεῖσι, καθάπερ βούλεσθε, ὅπερ καὶ παρὰ τὸν ἀγίον πατέραν παραδέδονται· περὶ μὲν τῆς θεότητος, διὰ μίαν φύσιν τὴν Τριάδα, καὶ κατὰ τοῦτο μίαν οὐδίσιαν (72) D καὶ αἱ νῦν σύνοδοι γράφουσιν ἀποστολικῶν· δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου δημιουργῆς ὃν τῶν ἀπάντων, πρὸς δρούσητα τὴν ἐκατοῦ κτίσας τὸν ἀνθρώπον ἐξ ἀρχῆς, εἰς

⁴⁸ Levit. xxvi, 42. ⁴⁹ Galat. iv, 4, 5. ⁵⁰ Psal.

(48) Sic Seguer., Anglic., Gobler. et Felic. I. Editi et ceteri, Ἐπερον μόνον. In hunc locum ad marginem Basiliens. haec leguntur, ὅτι ἀρχὴ τῆς Νεστορίου αἵρεσις δὲ Σαμοσατέως. Id est: Nestorii heresi iniitium dedit Samosatensis. Et sane hic ipsissima Nestorii oppugnat heres, ut nemo non videt. Intra Anglic., ἐνοικεῖ δὲ τὸν τύπον.

(49) Angl., ἡμᾶς. Infra Seguer., καὶ τοῖς ἀγίοις διὰ τὸν.

(50) Γερέρερον. Sic legitur in mss. omnibus, præter Felicmanni I. In quibusdam antiquis Scri-

A ratiociniorum disputationibus illis prodere, quæ nobis ita manifeste prædicata sunt. Cum itaque Samosatensis sequaces nobis dixerint, alterum hominem duntaxat, alterum Denm esse, ne illos admittamus. Imo etsi dixerint Deum in homine inhabitare, ne recipiamus eos: inhabitat enim et in nobis, ut scriptum est: «Inhabitabo in illis et in ambulabim⁹». Ergo ex illorum sententia in nullo a nobis Christus differt; ita ut si hominem cum Deo Verbo simul adores propter 27 inhabitationem, adora quoque sanctos propter eum qui in illis inhabitat. Quomodo illud absurdum non fuerit? Dicere autem, hominem ante Spiritum sanctum, id est ante Deum, glorificatum fuisse, extremæ est impietatis. Nos itaque Spiritu Deum et carne hominem, Dominum nostrum esse creuimus, etiam si increduli illi generationem ex muliere irrideant: quia carnis generatio illa est, non deitatis. Dicimus igitur Deum unitum esse carni, et eatenus ex muliere efformatum genitumque esse, ita ut sit unus, ut Apostolus docuit: «Misit Deus Filium suum factum ex muliere; factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret!», Divinam quoque crucem irrident haud secus quam gentiles. Nos autem ipsam nominamus carnis gratia, quæ nec a Deo segregata, nec in aliam personam divisa est: impossibile enim est Dominum gloriae undum hominem esse: «Dominus», autem, «virtutum ipsæ est Rex gloriae», cum metuamus Dominum virtutum dicere hominem, eaudem ac nos naturam nihilque majus habentem; Dominum gloriae crucifixum, iuxta apostolicam vocem, Deum esse constituar: ac cruce, velut tropæo, adversus diabolum utimur: signilunque nostrum est Christi virtus in salutem. Ac cum Christo crucifigi hoc salutare est, plusquam lex, et plusquam justitia legis: hoc mundum sanctificat. Atque ideo in mortem ejus baptizamer, quia mors illius non erat peccati, neque similis erat morti Adami; sed redemptio erat a peccato et a morte per peccatum inducta.

4. Aperte igitur apostolorum prædicatio expōnatur, ut ipsi vultis, quæ a sanctis quunque Patribus tradita est: de deitate quidem, quod Trinitas unica sit natura: qua sententia hujus temporis synodi nnain esse substantiam apostolice scribunt. Verbum autem Dei, creator cum sit omnium, postquam ab initio hominem ad similitudinem suam creavit,

xxiii, 40.

plura exemplaribus haberi γεννώμενον, observavit Rob. Stephanus. Vulgata habet, factum, et textus Græcus vulgaris, γενόμενον.

(71) Αἴρεται ἀνθρώπων. Deest in Gobleriano et Felicm. I, nec lecum est a Nannio. Paulo post, φωνητα, deest in Basiliensi.

(72) Οἰκλαρ. Deest in Anglicano. Paulo post, Seguer., δημιούργητα τὴν ἐκατοῦ, recte, Gobler. et Felic. I, δημιούργητα τὴν δεκατοῦ. Editi et ceteri, δημιούργητα τὴν δεκατοῦ.

ad similitudinem quoque suam illum restituit, simile factum operi suo, quia ex sancta et Deipara Maria Virgine carnem sumpsi, et homo factum est, manens tamen Deus, ut homines, etsi homines manent, deos efficeret. Unaqua persona est ante incarnationem et post incarnationem, Deus carne incomprehensibilis, in carnem indivisibilis, in passionibus carnis impossibilis, qui mortem vicit et tercia die resurrexit: qui ascendiit in celum in gloria sibi naturali, et non per gratiam: qui pro-palam in sua deitate venturus est, corpore sancto suo, quod ex Maria sumpsit, effulgens gloria infusibili, quemadmodum sese in monte ex parte tantum ostendit, ut doceret se et antea et nunc eundem ipsum esse, nec in sequenti tempore Deum factum fuisse (ut iam contendit blasphemia): se item neque hominem esse desiisse, neque carnem deposuisse. Etenim cum Unigenitus ille incipit esse Filius hominis, tunc etiam angelos suos mittit, invariabilis semper, et nullam mutationem in sua deitate passus, secundum carnem vero, nobis conformatus, et nos sibi ipsi conformans.

(73) Felckmanni primus ei edit. Commel., δρογενής, mendose: alii omnes, ὁ Μονογενής. Infra, Basili. solus, συγχρηματοθεῖς.

IN LIBRUM CONTRA SABELLIANOS MONITUM.

28 Tanta est affinitas hujus libri cum homilia 27 Basilii contra Sabellianos, Arium et Anomoeos nuncupata, ut alterutrum opusculum ex altero expressum fuisse propalam sit. Et sane iisdem argumentis in utroque proceditur ad hereticos confutandos, eadem ipsa usurpantur Scripturæ loca, una et aequali ordine posita. Neminemque putamus esse quin judicet, id artificio cuiusdam Græculi scriptoris admissum fuisse qui alterutrius Patris librum verbis solum commutatis alteri ascriperit. Et quidem in hunc Athanasio attributum cadere videtur suspicio: nam præter stili diversitatem sane conspicuum, nequaquam memoria proditum est cum iis hereticis pugnasse Athanasium, qui cum Sabellio, Patrem Filiumque unum esse personam, solo nomine distinctam affirmarent: quod tamen unum agitur in hoc opusculo. Si Basilii vero homilia in Anomoeos maxime ejus temporis hereticos vertitur acies, licet Sabellius quoque haud segniter impugnetur. Sed qui ex Basilio hoc opusculum Athanasii nomine expressit, ad fraudem ut putamus contegendarum Anomoeorum nusquam meminit. Nec quis putaverit, Basilium τοιτε ritum eloquentias et eruditias, alienis, ut aiunt, rese pennis exornatum. Sane talis est homo, ut ne in suspicionem quidem furti plagiique veniat. Homiliam itaque 27 genuinum Basilii esse opus, hoc vero Athanasio ascriptum, spurium arbitramur: licet jamdiu inter Athanasiana compareat; in antiquis enim collectionibus Athanasii operum habetur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Παρὶ τῆς ἀδίστου ὑπάρχεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος σὺν Θεῷ, καὶ πρὸς τοὺς Σαβελλιῶντας.

S. P. N. ATHANASII

De aeterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia, et contra Sabellianos.

1. Judaismus gentilitati contrarius est, neutra tamen religio nisi, sed utraque extra veritatem consistit. Siquidem et Babylonii bellum gessere

1. Ιουδαισμὸς ἀντικείται πρὸς Ἑλληνισμὸν, καὶ οὐδέποτε εὐσεβής, δὲλ' ἀμφότεροι τῆς ἀληθείας εἰπεῖς. Επειδὴ καὶ Βεβουλώνοι πεπλεμψάστιν Αἴγυ-

τοῖς, καὶ διλοὶ πόλοι δοτεῖς; (74) δοτεῖσαν ἡναν τῶνθεον. Οὐ τοῖν δέμαρκοι τὸ πρὸς δοτεῖσαν δύνησαν, εἰ μὴ δι' εὐσέβειαν ἢ πρὸς τὴν δοτεῖσαν ἀντίστασις γίγνεται; (75) Πολλὰ καὶ μεγάλα κατὰ τὸν εἰδωλολατρούντων ἔχουν λέγειν οἱ Ιουδαῖοι, καὶ δί-
καια λέγουσι κατηγοροῦντες αἴντων τῇ κτίσει λατρεύ-
όντων περὶ (76) τὸν κτίσαντα. 'Ἄλλ' οὐχ διευ-
σέβειαν διέγχουσι, διὰ τοῦτο εὐσέβειαν δρολογήθησο-
ται, τὸν Θεὸν τοῦ Θεοῦ, δι' οὐ τὰ πάντα γέγοντα
ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα σεβομέ-
νοι ἐγκαλοῦντες πολὺθετήτα. Διόπερ ἐξεληύθαμεν
τὸν Ἐλλήνων, καὶ διφωρίσμεθα, πρὸς τὸ μὴ τοὺς ἀνα-
θέρτους εἰδωλολατρεῖς ἀναμέγνυσθαι· ἐξεληύθα-
μεν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τὸν Ιουδαῖον βλασφημίας, τὸν
Γενὸν δηλογήσαντες τοῦ Θεοῦ, καὶ φυγόντες τὴν διά-
θρον δρηγούσι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, τοῦ λέγοντος· «Οὐ δέ
διν δρηγήσται με ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνή-
σομαι αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς». Ὁ μοδογύνημαν δὲ τὸν Γενὸν ἐκ Πατρὸς,
καὶ διὰ μετὰ τοῦ Πατρὸς, πιστεύοντες αὐτὸν λέγοντι
καὶ ἀπαγγελλομένῳ; (77) «Πᾶς δοτεῖς δρολογήσαν
ἐμὲ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, δρολογήσω καθέλ-
αυτὸν ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς».

2. Τοῦτο δρῶντες τὸ παράδειγμα, καὶ νῦν ἀπῆλλο-
τρωθέμεν τῶν Ἐλληνῶντων τὴν δόματα Χριστια-
νισμοῦ, τὸν Ἰργὸν Θεοῦ τολμώντων θεολογεῖν τε καὶ
προσκυνεῖν. Χωρίζουσα δὲ καὶ τὸν Ιουδαῖοντων
καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Ιουδαϊσμῷ παραφεύερον-
των· οἱ, τὸν ἐν τοῦ Θεοῦ Θεὸν ἀρνούμενοι, θεὸν
ἴνα παραπλήσιος Ιουδαῖοις λέγουσιν· οὐχ δι-
μόνος ἀγέννητος· καὶ μόνος πηγὴ θεότητος, διὰ
τοῦτο φάσκοντες αὐτὸν εἶναι μόνον Θεόν· ἀλλ'
ὡς ἄγονον Γεόνον καὶ δικαρπὸν ζῶντος. Λόγου καὶ
σορείας ἀλήθειας. Λόγον γάρ οἷον τὸν ἐκ χαρδας
ἀνθρώπου νομίζουσι τὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σογλαν
δοκούσι τὴν ἐν φυσῃ· καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον ἐν
τὸν Θεὸν ἀμα τῷ λόγῳ φασιν· διπερ καὶ τὸν ἀνθρω-
πὸν ἀμα τῷ ἑαυτῷ Λόγῳ διηρθροῦν ἔνα, οὐδὲν πάλιον
Ιουδαϊσμὸν δοξάζοντες, τῶν οὐκ ἀποδεξαμένων τὸν
εἰλαγγεισθεν τὸν εὐθύνες; (78) ἐξ ἀρχῆς βούντα· «Ἐν
ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ
Θεός ἦν ὁ Λόγος». Εἰ γάρ ἐν χαρδᾳ Λόγον ὁ Θεὸς
ἔχει μὴ γεγενημένον; (79) ἐξ αὐτοῦ κατὰ ἀλήθειαν,
ὡς Θεὸν ἐκ Θεοῦ, πάς δι' εἰτη πρὸς τὸν Θεὸν ὁ Λόγος;
καὶ πάσι δι' εἰτη Θεοῖς; Οὐ γάρ δέ λόγος; (80) τοῦ ἀνθρώπου
ἀνθρόπος οὗτος πρὸς ἀνθρώπουν, ἀπει μήτε ζῶν δοτεῖ,
μήτε ὑφεστῶν, ἀλλὰ ζῶσῃς χαρδας καὶ ὑφεστῶσης
κίνημα μόνον· καὶ λέγεται παραρρήμα, καὶ οὐκ
εστι, καὶ πολλάκις λαλούμενος; (81) οὐδέποτε δια-

A contra Ἀgyptios: aliique complures impli, impli
adversati sunt. Ideo non sufficit impietati obsi-
stere, nisi pietatis causa illi obsistatur. In multis
gravibusque rebus Judæi idolatras arguere pos-
sunt, ipsisque justa de causa criminis vertunt, quod
creaturæ potius quam creatori serviant. Nec tam-
en eo quod impietatem arguant, hinc pie sentire
agnoscuntur, dum Filium Dei, per quem omnia
facta sunt, negant: et dum eos, qui per ipsum,
Patrem colunt, inductæ deorum multiplicitalis insi-
mulant. Quocirca ab ethniciis discessimus, ab his
que segregati sumus, ne impuro idolorum cultui
admisceremur: a Judæorum quoque blasphemia
abscessimus, cum Dei Filium confessi sumus, atque
efugimus perniciosa abnegationem Domini
nostri dicentis: «Qui autem negaverit me coram
hominibus, negabo eum coram Patre meo, qui in
celis est».¹⁰ Nos porro constemur Filium ex Pa-
tre esse, ac semper esse cum Patre: atque illi cre-
dimus qui hoc ait et pollicetur: «Omnis qui confite-
bitur me coram hominibus, confitebor et ego eum
coram Patre meo, qui in celis est».

2. Hoc exemplar cum intueamur, jam segregamur
ab iis qui sub nomine Christianismi cum ethniciis
sentient, audentque Dei opificium, Deum dicere et
adorare. Segregamur quoque a Judaizantibus, qui
Christianismum in Judaismus depravant: qui cum,
qui ex Deo est, Deum esse negant: Denique unum
C quemadmodum Judæi predican: qui non eo di-
cunt ipsam esse solum Deum, quod solus non ge-
nitus, et quod solus fons deitatis sit; sed quod Fi-
lium non generat, nec Verbum vivens, veramque
sapientiam produxit. Nam Verbum Dei tale ex-
istimat, quale illud ex humano corde procedens:
et sapientiam Dei, qualē illam quæ in anima
existit: quapropter Deum cum Verbo suo **29** perso-
nam unam esse dicunt, ut et hominem cum verbo suo
hominem unum, nec plus quam Judei sentiunt, qui
evangelistam non recipiunt, ab ipso statim initio
clamantem: «In principio erat Verbum, et Ver-
bum erat apud Deum, et Deus erat Verbum».¹¹ Si enim Deus Verbum in corde habet, non a se
revera genitum, ut Deum ex Deo; quomodo apud
Deum Verbum existiter? et qui fieri potest ut
Verbum Deus fuerit? Non enim verbum hominis
homo est apud hominem, cum nec vivat nec sub-
sistat, sed vivi et subsistentis cordis motus tantum
sit: quod mox ut pronuntiatum est, non amplius

¹⁰ Matth. x, 33. ¹¹ ibid. 32. ¹² Joan. i, 4.

(74) Seguerianus, πολλάκις δοτεῖς.

(75) Goblerianus et Seguerian., γίγνεται. Basiliensis, γίνεται. Editi vero et ceteri manuscripti, γίγνεται.

(76) Goblerianus habet περὶ, male.

(77) Καὶ ἀπαγγελλομένῳ. Deest in Gobler. et Pelecan. I. Mox omnes omnino codices habent, τρο-
λογγιζετεν έμοι, sed male. Mox κατὰ γε deest in Basili-

liensi et Segueriano.

(78) Εὔδοξος habent in solis Basil. et Seguer.

(79) Gobler. et Seguer. habent γεγενημένον, per-
petuum.

(80) Αὔτος. Deest in Segueriano.

(81) Omnes mss. habent καλούμενος, præter
Seguer. qui multo melius, λαλούμενος habet.

existit : ac licet plures repetitum, nunquam per-
manet. De Verbo autem Dei jamdiu propheta prae-
dicat his verbis : « In eternum, Domine, Ver-
bum tuum permanet in celo ».¹⁴ Quia in re ipsi
consonat evangelista, qui Verbum ess^q Deum con-
ficitur, dum illum apparuisse annuntiat, advenisse
narrat, et incarnatum fuisse praedicat, nec tam
Patrem in Verbi incarnatione complectitur ; ait
enim : « Verbum caro factum est et habitavit in
nobis : et vidimus gloriam eius, gloriam quasi
Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis ».¹⁵ Unigenitum Verbum in mundo cernis manifesta-
tum, inter hominem habitem, gloriisque illi attribui,
quasi Unigeniti a Patre : non quasi ipsum
Verbum Pater sit, nec quasi Pater una cum Verbo
esse manifestaverit, sicut homo una cum suo
verbo apparet : neque potest apparere verbum,
nisi is qui illud effatur, adsit et loquatur. Quibus-
nam igitur credemus? Iste qui nobis praedicant
Filium a Patre advenisse; an iis qui Patrem una
cum Filio, unam personam esse dicunt? Si enim
unica sit persona, quomodo illa quidem mittit,
hac vero mittitur ei per carnem conspicitur? Nam,
« Deum nemo vidit unquam; unigenitus Filius qui
est in sinu Patris, ipse enarravit »¹⁶, adveniens
que ipse sancta voce loquitur, ac scipsum conspi-
ciendum præbat, atque illo modo Patris cognitio-
nem indicat : « Qui vidi me, vidi et Patrem »¹⁷, a
nec se ipse Patrem dicit : quomodo enim id dice-
ret, cum invisibilis ille sit? Sed se talem esse qua-
lia est Pater : nam superius dixerat : « Si cognos-
cissetis me, et Patrem meum utique cognovis-
setis ».¹⁸ Quibus dualitatem personarum aperte nobis
declarat ex deitate in nullo dissimili cognitam.
Quapropter qui Filii conspectu dignus babetur,
conspectu Patris minime privatur. Non enim geni-
tor sibi dissimilem generavit, sed talem qualis ipse
est. Si itaque unicam rem duxat existimas, cum
revera duæ sint, Patrem et Filium ignoras. Quæ
ergo tibi cum ecclesiastica doctrina communio su-
perest? Ecqua ratione Domini voces excipias :
« Ego », inquit, « et Pater unum sumus »¹⁹; ac rur-
sum de Patre edisserens : « Ab illo sum », inquit,
« et ille me misit »²⁰; tertio item : « Ego rogabo »,
inquit, « Patrem meum, et alium Paraclitum da-
bit vobis ».²¹

3. Cum igitur de seipso dicat, « Ego : » de
Patre vero, « Ille : » de Spiritu sancto autem,

¹⁴ Psal. cxviii, 89. ¹⁵ Joan. i, 4. ¹⁶ Ibid. 18. ¹⁷ Joan. xiv, 9. ¹⁸ Ibid. 7. ¹⁹ Joan. x, 30.
²⁰ Joan. vii, 29. ²¹ Joan. xiv, 16.

(82) Αέρων. Deest in Basiliensi et Seguer. Mox, Kópse, in solo Seguer. habetur. quem sequimur, quia in Graeco Scriptura textu, Kópse, legitur.

(83) Ita Seguer. et Gobl. Editio vero et ceteri mas., τὸν ἄρτον, σάρξ.

(84) Seguerianus, ποτεύομεν.

(85) In edit. Paris. et Colon. legitur. διὰ ante διονογονής, sed cum nec in editione Commel. nec in aliquo ms. nec in Scriptura legalitur, expunctum est.

μένει. Τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον δικαίωσε διαχράγει λέγων (82). « Εἰς τὸν αἰώνα, Κύριο, οἱ Λόγοι σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ » καὶ σύμφωνος αὗτης διδούσι εἶναι τὸν Λόγον διολογῶν εὐαγγελισθῆ.

φανερωθέντα τε αὐτὸν εὐαγγελίζεται, καὶ παραγόμενον μηνές, καὶ σωρκωθέντα κτερύττει, εἰς ευπεριλαμβάνων τῇ τοῦ Λόγου σαρκίσει τὸν Πάτερα».

« Οἱ Λόγοι, γάρ φησι, σάρξ (83) ἔγενετο, καὶ ἐκτίνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθελάσμα τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὃντας ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάρτος καὶ ἀληθείας. » Μονογενὴς τὸν Λόγον δικαίωσε δρᾶς ἐν κενῷ φανερούμενον, ἐν ἀνθρώποις σκηνώντα, δέξας αὐτῷ κτριστούμενην, ὃς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς· οὐκ ἡ Πατρὸς αὐτοῦ δύτος, αὐτὸς ἡ Πατρὸς διὰ τὸν Λόγον περιγένετο, διστερεός δὲ τοῦ Λόγου τοῦ Πατέρα· πάντας διατίθεται τοῦ Λόγου, εἰ μή καὶ διὰ λαλῶν αὐτὸν παρεῖ καὶ φθέγγεται. Τινος οὖν πιστεύομεν (84); Πάτερον τοὺς εὐαγγελισθέντας ἡμῖν Υἱὸν παρὰ Πατρὸς ἐπιδειμπόρτησε, ή τοῦ ἐν πρόσωπον διὰ τὸν Πατέρα πάσκουσιν εἶναι; Εἰ γάρ ἐν πρόσωπον, πῶς τὸ μὲν ἀποτέλλεται, τὸ δὲ ἀποτέλλεται, καὶ θεωρεῖται διὰ σαρκὸς; « Θεὸν » γάρ « οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε (85)· δομογενῆς Υἱὸς, ὃν εἰς τὸν κληπὸν τοῦ Πατέρα, ἐκεῖνος ἐνηγγέλτο, καὶ παραγενόντας αὐτὸν, φέρεται τῇ ἀγίᾳ φωνῇ, παρέχων τὴν ἐκαύτην θεωρίαν, καὶ διὰ τούτης τῆς (διῆς) τὴν τοῦ Πατέρα ἐπίγνωσιν ἀποκαθίσμενος· « Ὁ ἐντρακός ἦτι, ἐώρακε τὸν Πατέρα, » οὐκ ἐκτίνεται τοῦ Πατέρα πάσκων, πῶς γάρ, τὸν δράτον; ἀλλὰ τοιούτον οἶνον τὸν Πατέρα· προειρήκει γάρ· « Εἰ τὸν ξενικέτερον μὲν ἀποτέλλεται τῆς τοῦ Πατέρα, οὐδὲν διατίθεται τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τοιούτον οἶνον (86) αὐτός; Εἰ γοῦν ἐν τι μόνον εἶναι πρᾶγμα νομίζεις, διὸ δὲ δύτος κατὰ διλθεῖνα, ἀγνώστες τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Τις οὖν οὐρανὸς τὴν ἐκδηλοπαστικὴν διδασκαλίαν ἔστι κοινωνία; Πώς δὲ τὰς τοῦ διεσπόντου δέξῃ φωνάς, « Εγώ, φησι, καὶ διὰ Πατέρα (87) ἐν ἐσμού; » Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Πατέρα διατελέσθω; « Παρ' αὐτοῦ εἰμι, » φησι, « κάκιον δὲ μὲν ἀπότελε » προστίθησι διὰ τοῦ τρίτου· « Εγώ, » φησι, « παρακαλέω τὸν Πατέρα μου, καὶ διότι Παράδειτος δύστε οὐμίν. »

B Μένει δέ τοι διαχράγει λέγων (82). « Εἰς τὸν αἰώνα, Κύριο, οἱ Λόγοι σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ » καὶ σωρκωθέντα κτερύττει, εἰς ευπεριλαμβάνων τῇ τοῦ Λόγου σαρκίσει τὸν Πάτερα· οὐχ ἡ Πατρὸς αὐτοῦ δύτος, αὐτὸς ἡ Πατρὸς διὰ τὸν Λόγον περιγένετο, διστερεός δὲ τοῦ Λόγου τοῦ Πατέρα· πάντας διατίθεται τοῦ Λόγου, εἰ μή καὶ διὰ λαλῶν αὐτὸν παρεῖ καὶ φθέγγεται. Τινος οὖν πιστεύομεν (84); Πάτερον τοὺς εὐαγγελισθέντας ἡμῖν Υἱὸν παρὰ Πατρὸς ἐπιδειμπόρτησε, ή τοῦ ἐν πρόσωπον διὰ τὸν Πατέρα πάσκουσιν εἶναι; Εἰ γάρ ἐν πρόσωπον, πῶς τὸ μὲν ἀποτέλλεται, τὸ δὲ ἀποτέλλεται, καὶ θεωρεῖται διὰ σαρκὸς; « Θεὸν » γάρ « οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε (85)· δομογενῆς Υἱὸς, ὃν εἰς τὸν κληπὸν τοῦ Πατέρα, ἐκεῖνος ᐈ

C Καὶ διατίθεται τοῦ Λόγου τοῦ Πατέρα πάσκων, πῶς γάρ, τὸν δράτον; ἀλλὰ τοιούτον οἶνον τὸν Πατέρα· προειρήκει γάρ· « Εἰ τὸν ξενικέτερον μὲν ἀποτέλλεται τῆς τοῦ Πατέρα, οὐδὲν διατίθεται τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τοιούτον οἶνον (86) αὐτός; Εἰ γοῦν ἐν τι μόνον εἶναι πρᾶγμα νομίζεις, διὸ δὲ δύτος κατὰ διλθεῖνα, ἀγνώστες τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Τις οὖν οὐρανὸς τὴν ἐκδηλοπαστικὴν διδασκαλίαν ἔστι κοινωνία; Πώς δὲ τὰς τοῦ διεσπόντου δέξῃ φωνάς, « Εγώ, φησι, καὶ διὰ Πατέρα (87) ἐν ἐσμού; » Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Πατέρα διατελέσθω; « Παρ' αὐτοῦ εἰμι, » φησι, « κάκιον δὲ μὲν ἀπότελε » προστίθησι διὰ τοῦ τρίτου· « Εγώ, » φησι, « παρακαλέω τὸν Πατέρα μου, καὶ διότι Παράδειτος δύστε οὐμίν. »

“Οταν οὖν περὶ μὲν ἐκτοῦ λέγε τὸ, « Εγώ, » περὶ δὲ τοῦ Πατέρα, « Εκείνος, » περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος,

(86) Basil. et Seguer. habent, διὰ ταύτης. Editi et ceteri, διὰ ταύτα.

(87) Gohler. et Felc. διὰ ταύτας, ηγνώσκεται ἀν. τὴν διάλεκτα.

(88) Seguer., οἷον. Mox, εἰ γοῦν, decat in Basil., Seguer.

(89) Καὶ σὺ, Πάτερ. Sic omnes mas. Editi, καὶ διὰ Πατέρα. Ibid. Seguer. et Basil., καὶ σὺ, Πάτερ, Εγώ οἶμεν· καὶ πάλιν, Εγώ καὶ διὰ Πατέρα Ιν ταύτων· καὶ πάλιν.

· Ελλος· : πώς οικια αποστασία σωρής ἀρνεῖσθαι τὰ A τρία, καὶ μόνον εἶναι λέγειν τὸν φάσκον· « Οὐκ εἰμι μόνος, διτὶ δὲ πέμψας με Πατήρ μετ' ἐμοὶ ἔσται· » Χρήται δὲ καὶ νομική φωνῇ (90), καὶ διὰ ταύτης δύο παρίστησιν διτας αὐτὸν τε καὶ τὸν Πατέρα· « Ἐν τῷ νόμῳ, γάρ φησι, τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, διτὶ δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἔστιν· Ἐγὼ, » φησὶν, « εἰμι δὲ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτὸν, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ δὲ πέμψας με Πατήρ· » Ίδον γάρ δύο πρόσωπα, καὶ εἰ μὴ λέγει; δύο εἶναι κατὰ ἀλληλείαν, τούτοις δέ τοι εἰδεῖς τὴν μαρτυρίαν ἐξ συνίστασθαι οὖσαν ἀληθεύνην. Τούτο γάρ πιστούσαι τὴν μαρτυρίαν, τὸ μὴ δηρ̄ ἐνδιέγνεσθαι μόνου, ἀλλὰ ὑπὸ δύο. Καὶ γάρ μαρτυρήσκεν δὲ Πατήρ ἐξ οὐρανοῦ λέγων· « Οὐτός ἔστιν δὲ Γίδες μου ὁ ἀγαπητός· » καὶ Γίδες θεοῦ εἶναι διαμονήγενης Γίδες (91) μαρτυρεῖ, καὶ τῷ Πατέρι δειλεῖται σαρός ἐν ἀκοΐς ἀνθρώπων λέγων· « Ἑξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διτὶ ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπικάλυψας αὐτά νηπίοις. Ναὶ δὲ Πατήρ· διτὶ οὖτος εἴδοκια ἐγένετο ἐμπροσθέν σου. Πάντα μοι παρεδόθη, θατὸ δὲ Πατέρος μου. » Άλλα τι πρὸς ταῦτα ἀπολογοῦνται οἱ τῆς Ιουδαίων (92) ἀρνήσαντος ὑπέρτεραι, ὅτερ τοῦ μὴ σαφῶς ἀλέγγεσθαι τοὺς Εὐαγγελιοὺς ἀντιπράττοντες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ οὖτας δύο ὑποστάσεις φανεῖσθαι, ἵνα τὸν Πατέρα θεον, Ιερόν δὲ τὸν Γίδεν ἀνθρώπους; Φεύ τῆς ἀστερίας! Καὶ τοῦτο διαφέρει τῆς Σαμοσατέων ἀπολογίας; εἰπέτωσαν δὲ πάτης ἀνθρώπων περὶ ταύτου ταῦτα φέργγεσθαι τολμᾶ· « Ό Ἀρχακώς τέλε, ἐώραξε τὸν Πατέρα· » Πώς δὲ δὲ εὐαγγελισθῆς περὶ αὐτῶν ταῦτα φεργγομένου μαρτυρεῖ, διτὶ Πατέρα θεον Εἰλεγε τὸν θεόντας εἰναντίον ποιῶν τῷ θεῷ; Οὐδὲ μνηστοῖς Ιησοῦ τῷ θεῷ, ἀλλὰ δὲ τῷ τοῦ (93) θεοῦ θεός Ιησοῦ ἔξι ἔχει τῷ γεγενηκότοις κατὰ τὴν φύσιν, ὡς καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ, οὐ περὶ τῆς ἀνανθρωπήσεως, ἀλλὰ τὰ πρὸ τῆς ἀνανθρωπήσεως ἐγγονύμενος (94): « Ως, ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρκαγμὸν ἥγεσθαι τὸ εἶναι Ιησοῦ θεῷ. » Τομέν καὶ ἀνθρωπίνων πολλάκις τὸν Σωτῆρα φεργγομένων· ἀλλὰ οὐχ διτὶ φασὶν· « Ἐγὼ εἰμι δὲ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ δὲ πέμψας με Πατήρ· » Οὐ γάρ δινθρωπός δὲ πειραθεῖει τὸν ἀνθρώπον, δὲ λέγων· « Ἐκ τοῦ Πατέρος ἐξῆλθον καὶ ἔρων· » Διτας αὐτὸν τὸν θελημά (95) τὸ ἄρδεν, ἀλλὰ τὸ θελέμα τοῦ πειράντος με. « Ἀλλὰ εἰ θάλεις αὐτῷ

⁹⁰ Joan. viii, 16. ⁹¹ ibid. 17, 18. ⁹² Matth. iii, 17; xvii, 5. ⁹³ Matth. xi, 25-27. ⁹⁴ Joan. xiv, 9. ⁹⁵ Philipp. ii, 6. ⁹⁶ Joan. viii, 18. ⁹⁷ Joan. xvi, 28. ⁹⁸ Joan. iii, 16.

(90) Basiliensis, τῇ νομικῇ φωνῇ. Infra, τῷ ὑμετέρῳ, in Graeco Scripture textu, et in Segueriano legitur, at in ceter. coll. et edit. non habetur.

(91) Seguer.. Θεοῦ τε εἶναι μονογενῆ δὲ Γίδες. Mox Basil., διελεῖται. Editi vero et ceteri, διελεῖται.

(92) Ita Seguer., recte. Editi vero, οἱ τῶν Ιουδαίων. Infra omnes manuscripti, ἀντιπράττοντες

τὸν Κύρον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; καὶ οὖτος τὰς δύο. (93) Colberianus et Felckman. I, τῷ θεῷ, ἀλλὰ δὲ τοῦ, omissis mediis.

(94) Basil. et Seguer., φύσιν, ὡς καὶ Ιερός μαρτυρής δὲ τῶν ἔθνων διάδοχος μαρτυρεῖ Παῦλος. οὐ περὶ τῆς ἀνανθρωπήσεως λέγων.

(95) Seguer. habet, τῷ αὐτῷ.

(96) Sic Basilius. Seguer. et Graecus Scriptura

tem meam, sed voluntatem ejus qui misit me ¹⁰. » Sed si vis eum audire loquentem humanitatem, et congrueret ad carnalem formam, quae apparuit, et ad humanitatem, quam auditores ejus nudam et solam in eo existimabant, audi verba ejus : « Si ego testimonionum perhibeo de meisipso, testimonium meum non est verum.¹¹ » Quod scilicet neque fide dignus sit, neque talis existimet homo, qui de seipso testimonium ferat : cum autem dicit : « Etsi ego testimonium perhibeo de meisipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni et quo vado ¹². » Quando Patreto et sese numerans, duos esse dicit gloria ¹³ sua testes, nequam humana loquitor, sed supra omnem humanam dignitatem : ecquid dico humanam? supra angelicum, supra principatus, supra potestates, supra dominationes. Quia enim ratione homo Deo annumerari possit? quae inter eos affinitas, que communio? Sed cum dicit : « Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terra ¹⁴, homo esse tibi videtur, recte quidem; delitas enim illa quae in mundum advenit, humanitatem

4. Sed ne ob carnis velamen Deum ignoramus, qui statim de seipso subjungit : « Nemo novit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite ¹⁵ jugum meum super vos, et discite a me, quia misericordia vestra est: et invenietis requiem animabus vestris. jugum enim meum suave est, et onus meum leve ¹⁶. » Calumniam tuam exclusit Dominus: cum se ipse in humana quoque forma Deum declarat, a Patre solo cognosci, Patremque cognoscere: qui iis quos dignatur, sui et Patris cognitionem revelat: nosque vocat ad se, requiem apud se promittit, et ut jugum ejus portemus hor-tatur. Haec cum ait, divinitatem detegit: eximiam suam majestatem, parva forma occultata expli-cat: potestatem quae supra ccelos est terreno cor-pore velata ostendit. Sed quid opus me sexcen-tas Domini nostri Iesu Christi voces, quas secundum divinitatem protulit, recensere? quibus iure et merito exploditur nova Samosatensis sententia, qua Salvatorem merum hominem dicit: una autem exturhantur insigne illorum nuga, qui eum imitan-tur. Age, pauca testimonia referamus: quisnam est qui haec dicit: « Non omnis qui dicit mihi, Domi-ne, Domine, intrabis in regnum celorum? » Non hominis verbum illud, sed Dei, ostendenter germanam suam ex Patre generationem, atque ideo Do-mini titulum non recusantis. Dominus enim est, ex solo Domino genitus, ut a Moyse dictum est :

¹⁰ Joan. vi, 38. ¹¹ Joan. v, 31. ¹² Joan. viii, 14. ¹³ Matth. xi, 25. ¹⁴ Matth. x, 27-30. ¹⁵ Matth. vii, 21.

textus. Editi vero, et quidam manuscripti, τὸ θε-λημά μου.

(96) Seguer. et Graecus Scripturæ textus, lxxv.

(97) Ita Seguer. In editis, τὸ, deest.

(98) Ἀράτος τὸν γένος ἐψήθη. Haec de-sunt in editis et in quibusdam manuscriptis, sed habentur in Basil. et Segueriano.

Δινθρωπίνας δικούσαι, δρομοῦντος τῇ δρομεῖν κατὰ σάρκα μορφῇ, καὶ τῇ νομιζόμενῃ φύλῃ παρὰ τοὺς δικούσασιν Δινθρωπότεττι, δίκους λέγοντος αὐτοῦ. « Εἰ (96) ἔγώ μαρτυρῶ περὶ ἡμαυτοῦ, η μαρτυρία μου ἀληθῆς οὐκ ἔστι » κατὰ τὸ μὴ ἀξιόπιστον εἶναι, μηδὲ νομίζεσθαι Δινθρωπόντα δικούσαντα περὶ ἡμαυτοῦ, η μαρτυρία μου διληθῆς ἔστιν, ἔστι οὖτα πίθεν ἐρχομαι, καὶ τοῦ ὑπάγω. « Ότι, ἀριθμὸν τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸν, δύο φροντίζονται τούς περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ μάρτυρας, οὐκ ἀνθρώπινα φύεγγεται, ἀλλὰ ὑπὲρ πάσαν Δινθρωπίνην δέξιαν καὶ τι λέγω Δινθρωπονίν: ὑπὲρ ἀγγελικήν, ὑπὲρ ἀρχῆς, ὑπὲρ δυνάμεως, ὑπὲρ κυριεύσης. Ήσαί τάρ Δινθρώπους καὶ Θεοῦ συναρθίμησις; τέλεγγυτες, ή τίς κονυνία; ἀλλὰ λέγων: « Εἴδομολογοῦμαι σοι, Πά-
τερ, Κύρος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, εἴ Δινθρωπός εἶναι οὐδεὶς, καλῶς καὶ γέρε χρέος (97) Δινθρώπων ἀναμηγμένον τὴν παραγενομένην θεότης εἰς τὸν κόσμον.

4. Άλλα μη διὰ τὸ κάλυμμα τῆς σαρκὸς ἀρνεῖτο θεόν, τὸν εἰδίνος ἐπάγοντα περὶ ἁυτοῦ, καὶ φάσκοντα. « Οὐδεὶς ἐπιγνώσκει τὸν Γάϊον εἰ μὴ ὁ Πατέρας, οὐδὲ τὸν Πατέρας τὸ εἰπιγνώσκει εἰ μὴ ὁ Γάϊος, καὶ ὅμων βούληται ὁ Γάϊος ἀποκαλύψαι. Διέπει πρὸς μὲν, πάντες οἱ κοπωτεῖς καὶ πεφορτισμένοι, κατὰν ἀνακαύσουν ὑμᾶς. Ἀράτο τὸν ζυγὸν μοι ἐψήθη (98), καὶ μάθετε ὅπερ ἐμοῦ, διό πρᾶξις εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ: καὶ εὐρή-
τε ἀνταποντιν ταῖς φυγαὶς ὑμῶν ὃ γέρε γυρὸς μων χρηστὸς, καὶ τὸ φροντίδον μου ἀπαρέδροι ἔστιν. » Ἀπέ-
χεισθε τὸν συγχρονίαν ὁ Κύριος· Θεὸν παρα-
στήσας ἔστιν καὶ ἐπὶ τῆς Δινθρωπίνης μορφῆς ὑπὸ τοῦ Πατέρης γινωσκόμενον μόνον (99), καὶ γινώσκοντα τὸν Πατέρα, καὶ τοὺς καταξιουμένους ἀποκαλύπτοντα τὴν ἔστιν γνῶσιν καὶ τὴν τοῦ Πατέρας προσκαλεῖ-
ται ἡμᾶς πρὸς ἔστιν. ἀνταποντιν ἐπαγγελλόμενος περὶ ἔστιν, καὶ ζυγὸν ἔστιν βαστάσας παραχεινό-
μενος. Ταῦτα λέγων ἀπαμφίνυνται τὴν θεότητα, ἔρμηνέις τὸ κακαλυμμένον διὰ τῆς μικρᾶς μορφῆς ὑπερβολῶν μάγεος, τὴν ὑπωράνιον ἔστινοντα επι-
δείκνυσι γῆνων παραπεπετασμένην σώματι. Καὶ τοῦ με δε καταλέγει μυρίας εθνῶν θεῖάς φωνῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; διὸ ὥν ἐκβάλλεται μήν εἰσότως ἡ τοῦ Σαμοσατέως κανινοτοίμα περὶ τοῦ Σω-
τῆρος. ὡς δυνος ἀνθρώπου φύλοι, συνεκβάλλεται δὲ καὶ ἡ τῶν μιμούμενων ἔκεινον ἀλόγιστος φωνάρις. Φέρε γέρε, ἵν' ὄλγων ἴπεμνηθῶμεν μαρτυρῶν, τίς δὲ τὰ τούτων λέγων· « Οὐ πᾶς δέλγων μοι (1), Κύ-
ριε, Κύρος, εἰσελύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
ράνων; » Οὐκ ἀνθρώπου (2) τὸ φῆμα, ἀλλὰ θεοῦ

(99) Seguer. solus habet, μόνον.

(1) In editis et in quibusdam mss. deest μοι. In Seguer. Gohler. et Fele. 1, legitur.

(2) In editis et in reliquis mss. legitur, οὐκ ἀνθρώπου γέρε, sed cum γέρε desit in Seguer. et aliqui supererelluerent videatur, expunctum est.

θεούντος τὴν γηννήσαν ἀπὸ Πατέρος γέννησον, καὶ διὰ Α΄ **Pluit Dominus sulphur et ignem a Domino**¹¹. » Εἰ alibi apostolis Salvator ait : « Vos vocatis me Magister, et Dominus : et bene dicitis : sum enim ¹² ». Αὐτὸς δὲ οὐ μόνον γεγεννημένος Κυρίος, ὁς καὶ πατὴρ Μωϋσῆς λέλεκται τῷ : « Ἐβραῖος Κύριος θεός, καὶ πάπ πατὴρ Κυρίου (3). » Καὶ διλοτερῆς τούς ἀποστόλους φησὶν ὁ Σωτήρ : « Φωνεῖτε μὲν διδάσκαλος καὶ δόκτορος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ » καὶ πάλιν, Δεσπότης τῆς πατερών οἰκλασίας ἐκατὸν ἀποριών, ὃς δὲ μονογενῆς Υἱός : « Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεβλεζούλι ἐπεκάλεσαν, πόστα μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ. » Οὐκοῦν δὲτοι μὲν Θεός δόκτορος (4) τῶν ὅλων Ἰησοῦς Χριστὸς, ὃς ὁν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένος, δῆλον ἀπαντᾷ εἴποντο δέ, « Οὐ πᾶς δὲ λόγον μου, Κύριος, Κύριε, εἰσελέγεσται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, » ἐπιφέρει καὶ τὴν Πατέρα σαρῶς; ἡμῖν (5) ἔρμηνεύων : « Ἄλλος δὲ ποιῶν τὸ θελήμα τοῦ Πατέρος μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. »

5. Έχεις οὖν Γένον, έχεις Πατέρα· μή φασον τὴν Βασιλείαν· τῇ γάρ οὐ διώρισται, οὐδὲ δὲ τὸ διον λέγων ἀπελλοτρίωστον γεννήσαντος τὸ γέννημα· οὐδὲ δὲ τὴν ἑτέραν (6) μανίαν τῶν ἀρνησαμένων μίαν εἶναι τὴν τὸν διον θεότητα, διὸ τοῦτο καὶ διον λέγεται φρεσκόν. Εἰς δέ τοι Πατήρ εἰς· Θεός δὲ καὶ Υἱός, ταῦτητα ἔχων, ὃς Υἱός πρὸς Πατέρα· οὐδὲς ὁν δόκτορος, ἀλλὰ ἡγωμένος πρὸς τὸν Πατέρα τῇ γάρ οὐδὲς μὲν ἀριθμῷ μία δὲ οὐσία τελεῖται δύο, οὐκ ἐκ δύο μερῶν. Τέλεος δὲ Υἱός ἡ οὐσία πατέλειον Πατέρος, ὃν ἐξ ὄντος, χαρακτήρι τῆς πατρικῆς ὑπαστάσεως, οὐρῆμα δινυπότατον, ἀλλὰ ζῶσα δύναμις, καὶ τοῦ ζῆν αἰτία πάπτων, οὐδὲ οὐλαβρώπου δύναμις, δέ τι δινθρώπου δέστι δύνατος· οὐ τὰ γέννημα δινθρώπου δέ (8) οὐδέ, δέ δύναμις αὐτοῦ· Ήτοῦ δὲ Υἱός δέ δύναμις, δύστε δύνατος μὲν δόκτορος τελείως, δὲτοι Πατήρ δύναμεως, δύναμις δὲ δόκτορος τελείως, δὲτοι γέννημα αὐτοῦ. Καὶ σοργα τοῦ Πατέρος δόκτορος, ἀλλὰ οὐχ ὡς ἡ τοῦ ἀνθρώπου, δέ τις δὲ δινθρώπος σοφός, ἀλλὰ ἀπὸ σοργοῦ σοφία· περὶ (9) οὐλέγεται· « Μόνωρ σοφῷ θεῷ διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ, φή δέδα εἰς τοὺς αἰώνας, ἀμήν. » Ἄλλος οὐκ ἔγεννησεν δόκτορος. Πάκις οὖν Πατήρ, καὶ τίνος; Εἰ δὲ ἔγεννησεν, δὲ δινθρώπον τὸ γεγεννημένον. Κάγω, φησίν, δομολογῶ γέννησιν· γεννήσαται γάρ δὲ λόγος, δὲτοι λαλεῖται καὶ γεννάσκεται. Καὶ ποιάκις ὁ αὐτὸς, εἴποι μοι, γεννήθησεται; δέ τοιλαῖς ἐρίει τοῦ Θεοῦ Λόγους ἔκδοτος γεννημάντους; καὶ ποτὲ μὲν σωτηρίαν φαντασθῆση τὸν Θεὸν, ποτὲ δὲ λαλοῦντα, καὶ μεταβαλλόμενον ἀπὸ σωπήσεως εἰς λαλίαν, καὶ χειροτονίαν ἀνογομένους, δέ τοιλαῖς καρδίαν κανονιμήν; Οὐκ δινθρώπος δὲ θεός· οὐδὲλας δύστε, δὲτοι εσται σοι δύναμις δόκτορος; Οὐ δινθρώπος, καὶν εὐθαλείας ἀκούσεις Θεοῦ, καὶν (10) τὰ διλα μέλη τὰ

5. Habes igitur Filium, habes Patrem. Ne time dualitatem, nulla quippe naturae distinctio: nec qui duo dicit, genitum a gigante absenavit. Neque ob aliā eorum insoniam, qui negant unam esse duorum deitatem, ideo duos dicere vitandum est. Unus est Deus, quia et Pater unus est: Deus quoque Filius et identitatem habet ad Patrem, utpote Filius, cum tamē ipse Pater non sit, sed natura Patri sit conjunctus: duo quidem numero, unica vero substantia perfecta: dno, nec ex duabus partibus. Perfectus Filius a perfecto Patre prodit: existens ab existente: figura paternæ substantiae; non Verbum substantia carens: sed vivens potestas, que vita auctor est cunctis hominibus: non qualis hominis potestas, propter quam homo potens est: neque enim potestas hominis, proles aut filius ejus est. Dei vero Filius, potestas ejus est; ita ut Pater perfecte potens sit, quia Pater est potestatis: Filius vero perfecta potentia sit, quia proles ejus. Sapientia quoque Patris est Filius, sed non qualis sapientia hominis, per quam homo sapiens est: sed a sapiente haec sapientia est: de qua dicitur: « Soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui gloria in saecula, amen ». Verum, aiunt, non gennit Pater. Quomodo igitur et cuiusnam Pater fuerit? Si autem genuit, ergo qui est, is est qui genitus est. At ego, dicit, generationem confiteor: signatur enim verbum, quando enuntiatur et cognoscitur. Ac quoties, dic mihi, id ipsum generabitur? **32** num multa dices Dei Verba, diversis temporibus genita? an modo silentem Deum communisceris, modo loquenter, ac transeuntem a silentio ad loquaciam, idque apertis labiis, aut commoto corde? Non est homo,

¹¹ Genes. xix, 24. ¹² Joan. xiii, 13. ¹³ Matth. x, 25. ¹⁴ Matth. vii, 21. ¹⁵ ibid. 22. ¹⁶ Rom. xvi, 27.

(5) Gobler. et Feli. i. Κύριος πᾶπ πατὴρ Κυρίου. Μοι, in Seguer. tantum, post, Κύριου, legitur, τὰ οὐρανού.

(4) Sic Seguer., Gobler. et Feli. i. Editi vero, Θεός καὶ Κύριος. Μοι omnes mss., ὃς δὲν ἐκ τοῦ. Editi vero omnes, ὃς ὁν ἐκ τοῦ. Panlo post, editi, δὲ λέπτων μοι. Seguer., rectius, δέ λόγων μοι.

(5) Ημῖν legitur in Gobli., Feli. i, et Seg.; deest

PATROL. GR. XXVIII.

in editis.

(6) Basiliensis, ἔτιρων.

(7) Sic Basiliensis, Goblerianus, Seguer.; In editis et ceteris mss. οὐσίας deest.

(8) Η deest in Basiliensi.

(9) Ita Seguer. Editi vero, καὶ περι.

(10) Κάν, omnes mss. Editi vero, κατ.

Deus : existimasti, inique, quod Deus erit tibi similis ? Licet oculos Dei audieris, o homo, licet alia corporis membra, ne carnaliter illud intelligas : sed per corporalium similitudinem, incorporeum intellige. Etenim tibi dictum est : Spiritus est Deus; sic et Verbum illud, non humanum est, nec qualiter tuum : Deus enim est, licet id tibi minime videatur diversa substantiae est genitus a generante.

6. Qui enim duo principia inducit, si duos Deos praedicat. Hæc est Marcionis impietas, qui Deum justum proprii Christi Patrem, et alterum Deum bonum proprii Christi Patrem affirmat. Rursus qui Deum non factum, alium vero Deum factum dicit, duos et ipse Deos admittit, propter substantias differentiam, quam blasphemante introducebat. Ubi vero unicum est principium, ac unica ejus proles, ibi absolutissima ac naturalis imago, quia ex illo genita est : ibi et unus Deus ; ita ut perfecta in Patre deitas intelligatur, perfecta quoque in Filio paterna deitas existat. Ceterum quia ex parvo hoc exemplo (quod divina Scriptura protulit, cum imaginem Dei invisibilis Christum nuncupat) comprehendere vales quod dictum est ; hic iterum dissimilitudinem quæ in exemplo est fugiamus, nempe quod Dei imagu, arte facta et alterius substantias sit : genitam autem et consubstantialem eam esse confiteamur. Attameu qui regis imaginem videt, regem videt ; et ait : Ecce, hic rex est, nec duos reges constituit, neque partem regis imaginem dicit, nec imaginis regem. Sie igitur unus est Deus Pater, et una divinitas Patris et Filii. At, ut tu dicis, unus erit, compositus ex duabus partibus imperfectis. Sed ad hanc impietatem aures occcludere, et animam abluere convenit : qui cuim haec commiscitur, nec Filium nec Patrem conficietur : nam neque Pater neque Filius imperfectus intelligi potest.

7. Atqui dictum est, ait : « Quia ego in Patre, et Pater in me est¹⁴ : non est autem Pater Verbum in corde Filii : ergo nec Filius est Verbum in corde Patris ; sed est Verbum vivens a vivente Patre Deo, quod aeterna generatione editum est, et absque initio Patri coexistit : ita ut Pater nunquam solus cogitandas sit. Semper enim Trinitas est Trinitas, nec unquam additamentum divinitatis accipit. Neque Filius cum prius non esset cum Patre, in posterum ei soliditur ; neque Filio Spiritus sanctus accedit. Quae enim a quadam principio facta sunt, et opificia sunt, et subdita, et Trinitati nullo modo annumerantur. Nam, « euntes, » inquit, « docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti¹⁵. » Nullum autem princi-

¹⁴ Joan. xiv, 10. ¹⁵ Mauth. xviii, 19.

(11) Seguer. Gobler. et Felc. i, γεννητόν, male. Priores duo ibid. omittunt Θεόν. Basil. ibid δύο μὲν αὐτός.

(12) Forte, τεχνητήν.

A σωματικά, μὴ σπρικών νόει. ἀλλὰ δι' ὅμοιότερος τῶν σωματικῶν ἐννοεῖ τὸ ἀνθρώπατον. Καὶ γάρ εἴρηται τοι : Πνεῦμα δὲ Θεός· οὐδέν καὶ δὲ Λόγος οὐδὲ ἀνθρώπινος, οὐδὲ οἶος· δέ σος· Θεός γάρ ἔστι, καὶ μή τοι δοκῇ, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο Θεοί, διτε μηδὲ δύο Πατέρες, μηδὲ ἑτερούσιος τοῦ γεννήσαντος δέ γεγενημένος : nec duo Dii sunt, sicut nec duo Patres : neque

6. Οὐ μὲν γάρ δραχεῖεισάγων δύο, δύο κηρύττει Θεούς. Αὗτη Μαρκινός ἡ δυσσένεια. Θέον λέγοντος δίκαιον ιδίου Χριστοῦ Πατέρα, καὶ θεὸν ἕτερον ἄγαθον ιδίου Χριστοῦ Πατέρα. Πάλιν δὲ θεὸν ἀγέντον εἴναι λέγων, δίλλον δὲ Θεὸν (11) γενητὸν, δύο καὶ αὐτὸς λέγει Θεούς, διτὴν τῆς οὐσίας διαφορὰν, ἢν βλασφήμως εἰσάγει. «Οπου δὲ μὰ μὲν ἡ ἀρχὴ, δὲν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς γέννημα, εἰκὼν ἀκριβεστάτη καὶ ψυκτική· διότι καὶ γεννητὴ ἐξ αὐτοῦ· εἰς Θεός, τελείας μὲν ἐν Πατρὶ τῆς θεότητος νοούμενης, τελείας δὲ καὶ ἐν Υἱῷ τῆς πατρικῆς θεότητος ὑπαρχούσης. Ἐπει ταῦτα διὰ τοῦ μικροῦ τούτου παραδίγματος, ὅπερ ἡ θεία Γραφή δεδήλωκεν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου τὸν Χριστὸν ὑπόστασα, δύνασαι καταλαβεῖν τὸ λεγόμενον· φύγωμεν πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀνόμοιο τὸ ἐν τῷ παραδείγματι, τὸ τεχνήτην (12) καὶ ἐπερόσιον εἴναι τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, γεννητὴ δὲ καὶ δμούσιον θμολογῶμεν. «Ομως δὴ οὖν (13) δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως δρῦν τὸν βασιλέα δρῦ, καὶ φησιν· Ιεού, οὗτος δὲ βασιλεὺς, καὶ οὗ δύο πεποίηκε βασιλεῖς, οὐδὲ μέρος τοῦ βασιλέως τὴν εἰκόνα, ἢ τὴν εἰκόνας τὸν βασιλέα. Οὕτω τούτον εἰς Θεός δὲ Πατήρ, καὶ μία θεότης Πατέρες καὶ Υἱοῦ. Ής δὲ σὺ λέγεις, εἰς ἔσται σύνθετος ἐκ δύο μερῶν ἀτελῶν. Πρέπει δὲ ταύτην τὴν ἀσεβίαν ἀποκλεῖσαι καὶ τὸν τὰς ἀκοὰς, καὶ (14) ἀπονίσθαι τὴν ψυχήν· οὔτε γάρ Υἱὸν οὔτε Πατέρα δὲ τοῦτο φαντάζεμον διμολογεῖ. Εἰπε μήτε Πατέρα, μήτε Υἱὸν ἀτελή νοεῖ ἐγγραφέλ.

7. Ἄλλ' εἴρηται, φησιν· « Οτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοί· » οὐκ εστὶ δὲ Λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ Υἱοῦ δὲ Πατήρ· οὐ τοίνου οὐδὲ δὲ (15) Υἱὸς Λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ Πατέρος, ἀλλὰ Λόγος ζῶν ἀπὸ ζῶντος Πατέρος Θεοῦ, διέλικη γεννήσαις πεφηνώς, ἀνάρχως τῷ Πατρὶ συνών· ως μηδέποτε μόνον ἀπενοεῖσθαι τὸν Πατέρα. Αὐτὸν γάρ Τριάς ἡ Τριάς, καὶ προσθήκην θεότητος οὐ λαμβάνει. Οὐδέ δὲ μή πρότερον ὃν σὺν τῷ Πατέρι προστίθεται ξενόρος δὲ Υἱός, οὐδὲ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα ἐπιγίνεται. Τὰ γάρ ἀπὸ τίνος ἀρχῆς γεγενημένα (16) καὶ ποιημάτα εἰστι καὶ δοῦλα, καὶ τῇ Τριάδι συναρθίμεται οὐδαμός· « Πορευείντες γάρ, » φησι, « μαθητεύσασθε πάντα τὰ θηριά, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ θνάτον τοῦ Πατέρος, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. » Ἀρχὴ δὲ οὗτα μάλιστα, εἰσού-

(13) Seguerianus, δὲ οὖν.

(14) Kai deest in omnibus mss.

(15) Sic Seguerian. δὲ deest in editis.

(16) Sic Basil., Gobler., Seg. Ineditis, γεγενημένα.

εἰναι, οὗτος δύναμιν συνηρίζεισεν ἀδίψῳ (17) γάρ Α πατέμ, νεκεὶς πολεῖσται, νεκεὶς πολεῖσται, νεκεὶς πολεῖσται τὸ μὴ ἀδίαι συναριθμεῖσθαι δύνατον, καὶ τῇ θεότητι τὰ μὴ μετέχοντα τῆς θεότητος οὐ συντάσσεται. Πώς οὖν ἐν τῷ γεγεννημάτος ὁ γεγεννημένος; καὶ πάλιν ὁ γεννήτωρ ἐν τῷ γεννήματι; πῶς οὖτος ἐν ἔκεινῳ, κάκεινος ἐν τούτῳ; "Οὐ καὶ αὐτὸς τούτος ἔστιν οὗτος κάκεινος, κάκεινος οὗτος οὗτος. Οὗτος καὶ ἐν τῷ δύο, τῷ μὴ διαλλάττειν (18), μηδὲ ἀπεσχούσθεισας, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ἔνον χαρακτήρα νοεῖσθαι τὸν Γάδων, ἀλλ' εἶναι Θεόν, ὑπερ καὶ ὁ Πατήρ. Ἔπειτα εἰπεῖν αὐτῷ· « Ἑγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν τούτοις, » τραγουδάντοις τοῦ Ιουδαίου λέγοντες; « Οὐτοί σὺ, ἀνθρώπος ἀν, παιεῖς ασταύτον Θεόν. » Καὶ ὁ Σωτὴρ ἀπεκρίνατο (19) βεβαιῶν τὸ εἰρήμαντον ὑπ' αὐτῶν, ὡς οὐδὲν δύλος ἦ τοῦτο δεδηλωκόν; ἐν τῷ φάσκεν· « Ἑγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἔσμεν, » τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν Θεὸν Γάδων δυταὶ Θεού· « Εἰ ἔκεινος Θεούς εἴπει, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λαθῆναι ἡ Γραφή· ὃν ὁ Πατήρ ἤγαστ, καὶ ἀπέταξεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, "Οὐ βλασphemεῖς· ὅτι εἴπον, ὅτι Γάδως Θεού εἴμι; εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατέρος μου, μηδὲ πιστεύετέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶν ἐμοὶ μὴ θέλητε (20) πιστεύειν, τοὺς ἔργους πιστεύετε· ἐγώ εἰδητε, καὶ γινώσκετε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατέρῳ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ. » Οὐκοῦν ἐν τῷ Πατέρῳ εἴναι Γάδων εἶναι, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Γάδῳ, τούτο δέται καὶ οὐδὲν ἔτερον, τὸν Γάδων εἶναι Θεοῦ (21) τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένον, Θεὸν δυταὶ κατὰ τὴν φύσιν, διπέρ ὁ Πατήρ, καὶ διεκύνετο τὸ πατρόφον εἶδος ἐν τούτῳ, καὶ δεκυνύμαντος ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως.

8. Εἰς οὖν, καὶ εἰς, καὶ ἡ δύσις οὐ μεμρέπεται τῇ φύσει, ἀνενδήξεις τῇ τελειότητι, ὀλον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ Πατήρ, ὡς Πατήρ, ὀλον δὲ τὸ τέλερωμα τῆς θεότητος ὁ Γάδως, ὡς Γάδως. Ἔπειδὴ (22) δὲ ἀμφοτέρων ἐν εἶδος νοεῖται, ὀλαζλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεινόνυμον. Μῆδεις ἀρνεῖσθαι τὸ φανερωθεῖσαν ἐν τῷ κόσμῳ ζωὴν· « Ήτις ἡν· φησι· πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἀφεντιρθῆται ἡμῖν. » Καὶ πρὸ τῆς φανερώσεως τούτο ἐδοξεῖται, ἡνίκα περανέρωται. Γεγέννηται γάρ ἀδίψως, καὶ ὑπάρχει μετὰ τοῦ ἰδού Πατέρος. Μῆδεις ἀρνούμενος τὰ τρία τὴν μονάδα εὑρίσκειν νομίζεται· ἀλλ' ἐν τῇ Τριάδι νοεῖται τὸ δύο, ἔχων τὸ κεφαλαιόν τῆς πίστεως ἐν τῷ βαπτισματι, καὶ ἐν (23) ταῖς τρισὶν ἀγίαις σφραγίσι, δε' ὡν εἰς σωτηρίαν ἀναγεγέννηται, μεμνημένος τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, εἰς οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸν, δε' οὐ τὰ πάντα· » μεμνημένος τοῦ λέγοντος Πατέρος· « Εἴς γαστρὸς πρὸ διωτόρος ἐγένεντο σε, τοῦ τε Γάδων μαρτυρούντος, ὅτι ἡν πρὸ τοῦ κόσμου παρὰ τῷ Πατέρῳ, τὴν δέξαν δέχον τὴν τῆς θεότητος· » Δόξασθον με γάρ, » φησι·

⁽¹⁷⁾ Joan. x, 30. ⁽¹⁸⁾ ibid. 53. ⁽¹⁹⁾ ibid. 56-58. ⁽²⁰⁾ I Joan. 1, 2. ⁽²¹⁾ I Cor. viii, 6. ⁽²²⁾ Psal. cix, 5.

(23) Goblerian. et Felic. 1. διδίως.

(24) Goblerian. et Felic. 1, τὸ μὴ διαλ.

(25) Sic Seguer. At in editis omissum ἀπερίγραπτο, item illud ἐν τῷ φάσκεν, quae tamen ex contextu esse evidenter. Commenliniani nihil annotant.

(26) Seguer., Gobler. et Felic. 1, 86a. Editi, διδίτεται. Mox hæc, καὶ γινώσκεται, habentur in Gobler.

CONTRARIO, quod impossibile sit aeterna non aeternis annumerari: vel quæ cum deitate nihil commune habent, cum deitate ordinari. Quomodo igitur in genitore genitus: aut rursus genitor in genito? qua ratione hic in illo, ille in isto? Quia et hic talis est qualis ille, et ille qualis hic. Atque ita sit ut duo illa unum sint; eo quod neque differant, neque separantur, neque sub alia specie, aut sub alia figura Filius intelligatur: sed Deus sit, quemadmodum et Pater. Cum enim illo dicentes: « Ego et Pater unus sumus », indignarentur Iudei, **33** ac dicentes: « Quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum », respondit Salvator, quod illi dixerant confirmans, quasi nihil aliud ipse declarasset, dum dixit: « Ego B et Pater unus sumus; » quam se quoque Deum esse, cum Filius Dei sit: « Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas: quia dixi, Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, et si mihi nolueritis credere, operibus credite: ut sciatis, et cognoscatis, quia ego in Patre, et Pater in me ». Igitur in Patre Filiū esse, et Patrem in Filio, hoc nihil aliud est; quam eum qui ex Deo genitus est Dei Filiū esse: ac Deum secundum naturam, ut est Pater, atque in seipso paternam formam exhibere, ipsumque mutuo in paterna substantia exhiberi.

C 8. Unus igitur, et unus, et dualitas non divisa est natura sua, cum nullo indigeat ad suam integratatem. Universa quidem plenitudo divinitatis est Pater, quatenus Pater. Universa item plenitudo divinitatis est Filius, quatenus Filius. Quandoquidem per utrumque una forma intelligitur, quæ integre in utroque exhibetur. Nemo vitam neget quæ in mundo apparuit: « Quæ erat, » inquit, « apud Patrem, et apparuit nobis ». Etiam antequam appareret id ipsum visa est esse, quod cum apparuit. Nam ab aeterno genitus est, et cum proprio Patre existit. Nemo tria esse negans, unitatem se inventare posse existinet: sed in Trinitate unum cogitat, cum fidei summam, tam in baptismate habeat, quam in tribus signaculis sanctis, per quæ in salutem regeneratus est, memor Apostoli dicentes: « Unus Deus Pater, ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ». Memor sit quoque Patris dicentes: « Ex nero ante luciferum genui te »: item Filii qui testatur se fuisse ante mundum apud Patrem, gloriamque divinitatis

Felic. 1, Seguer., sed desunt in editis et in quibusdam manuscriptis.

(21) Seguerianus, τὸ εἶναι Θεοῦ.

(22) Sic Basil. et Seguer. Editi, ἐπει.

(23) Ἐν deesis in editis, sed habetur in Basiliensi. Mox Basil., Seguerianus, μεμνημένος τοῦ κήρυκος τῆς διηθετας Ἀποστόλου λέγοντος ἡμῖν.

habuisse : nam, « Glorifica me, » inquit, « Pater, A τὸν πάτερα παρὰ εἰς αὐτὸν τὴν ἀληθῆ οὐκέτι οὐκέτι εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοὶ » τὴν μὲν κατὰ ἀνθρώπων δέξανταν, τὴν δὲ κατὰ Θεὸν ἔχων (24) πρὸ τοῦ κόσμου μαρτυρῶν. Εἰχε δὲ τὴν δέξανταν καὶ ὑπάρχων· οὐδὲ γάρ δικῆς εἶναι μήτε ὄντες. Εἰ δὲ ἦν, καὶ γεγέννητο· οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲ μήτε γεγενημένος· ἀλλὰ εἰ γεγέννηται, φησίν, ἔκτος ἐστι τοῦ γεννήσαντος, καὶ διῃρεῖται· ἀδιαιρέτον δὲ χρήσιν εἶναι Λόγον δύναται θεός, καὶ μήτε φαντόμενον ἔχων τοῦ Θεοῦ. Ποῦ γάρ δικῆς καὶ φαντασίας ἔκτος, πάντα τοῦ Θεοῦ πεπληρωθέας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἡγεμόνην πληρῶν, λέγει Κύριος; »

9. Huiusmodi commentarii, Filii generationem, B ξετηναὶ τοῦ Πατρὸς προσέλευσιν εἶναι τοῦ γέννητον τοῦ Ιησοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀδειῶν πρόδοσον, καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πατρὸς ὑπαρκείν, καὶ τὸ τελείως μὲν ὑφεστάντα Πατέρα καθ' ἑαυτὸν, τελείως καὶ τὸν Ιησὸν καθ' ἑαυτὸν ὑφεστάντα. Μαθέτωσαν δύναται μήτε νοοῦσι, μήτε δὲ λέγουσι, μήτε περὶ ὃν διαβεβαιοῦνται, τὸν θεόν περιγράφοντες, καὶ τὸν Ιησὸν αὖτις πάλιν ἐν ἑτέρῳ φανταζόμενος τόπῳ, καὶ μεμρισθεῖσι, τὸν μὲν ἑκεῖ, τὸν δὲ ἑνάδα νομίζοντες, ἐὰν γεγενημένος (25) καὶ περιφένεις καθ' ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς δικῆς ὁμολογήται. « Τίς τόπος τῆς καταπάτεσσος μου; » φησίν δὲ θεός διὰ τοῦ προφέτου. « Οὐ οὐρανὸς καὶ οὐ οὐρανὸς τοῦ οὐρανού οὐδὲ ἀρκέσουσαί σοι; » Σαλομὼν λέγει πρὸς τὸν θεόν· τεκμηρώμενοι πειθῶν τοὺς ἀνθρώπους δικῆς (26). « Ήγάρχειρ μου, » φησίν (26), « ἐποίησας ταῦτα πάντα. » Οὐ τούναν περιμένει τὰ ποιηματα τὸν πεποικότα, δικῆς καὶ πρὸ τούτων τὴν, καὶ τούτοις παρίσει τὸ εἶναι, καὶ αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ πεποικότους ἐπιστρέψεται. Διό φησι Παῦλος (27)· « Ἡξ οὐ τὰ πάντα, καὶ διδούσι οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς διὰ τὰ πάντα » καὶ πάλιν· « Ἐν αὐτῷ γάρ ζωμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ζομέν. »

10. Aufer ergo mihi illud, in loco satum esse, cum deo, de verbo, et de spiritu sancto cogitaveris : aufer locales separationes, et ne suspicereis alibi patrem esse, aliique filium emittere, cum giguit illum. Huiusmodi enim mendaces, imo potius impia rationicationes, tibi circa filii substantiam offendicula sunt. Una cum filio autem, spiritum quoque sanctum abnegas : dum a solo patre omnia præoccupata existinas. Ne queratis loci magnitudinem tantam, ut quae possit dei magnitudinem capere. Non enim immensum in mense est : sed palmo quidem suo colum metitur, ut per comparationem propheta explicat : manu autem sua aqua in

⁽²⁴⁾ Joan. xvi, 5. ⁽²⁵⁾ Jerem. xxiii, 24. ⁽²⁶⁾ 1 Tim. 1, 7. ⁽²⁷⁾ Isa. lxvi, 1. ⁽²⁸⁾ III Reg. viii, 27.
“ Isa. lxvi, 2. ⁽²⁹⁾ 1 Cor. viii, 6. ⁽³⁰⁾ Act. xvi, 28.

(24) Seguer., ξετην. Paulo post idem, οὐ γάρ δικῆς.
Intra ipse, φασθεὶς, pro, φησίν.

(25) Seguerianus, γεγενημένος.

(26) Sic Seguerian. Editi vero, ξετην.

(27) Basil. et Seguer. Αὐτὸς φησιν αὖτις πάλιν δικῆς.

(28) Edit. Comnuel, Basil. et Seg. ἀλλαχόστις, εἰτερί, ἀλλαχόστις δέ.

(29) Seguer.. διὰ τό, recte; aliū cum editi, tum manuscripti, διὰ τοῦ. Mox editi et quidam manuscripti, κατέχεσθαι. Basiliensis, παρακατέχεσθαι. Seg. rectius, προκατέχεσθαι. Statim Seg., ξετην., et post pauca, Basiliensis, διηνέσται, non male.

τὸν οὐρανὸν τῇ χειρὶ, καὶ τὴν γῆν πάσαν δρακί. Ὡς ἡ προγένετική παραβολὴ μετρίων ὑποδείκνυσται, πῶς ἀν τῇ μηρῷ καὶ ἐλαχίστῃ κτίσει συμπαρεκτείνεσθαι δέξεται; Οὐ συμπαρεκτείνουσιν τοῖς πάσι πεπλήρωκε τὰ πάντα δὲ θεός· συμματικὸν γάρ τούτο, ὥστε εἰ τὸν ἄρετα φαῖνεται τοῖς τὸν μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ ἀλλ' ἡς δύναμις συνέχει τὰ πάντα· δύναμις γάρ ἀσύντατος, ἀδρατος, οὐ κυκλοῦσσις, οὐ κυκλούμενη. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ περὶ (31) τοῦ Υἱοῦ, καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· διὰ γάρ Υἱοῦ καὶ ἐν Πνεύματι τὰ πάντα δὲ θεός καὶ συνεστήσατο, καὶ συνέχει τοῖς τὸν μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ διασυλλάττεται. Ἀστέρες τοίνους καὶ ἡγετεῖς καὶ ἐννοεῖς τὸ ποὺ (32) ποτε ἦσαν δὲ θεός, ή δὲ Λόγος τίνα τόπον εἰληφεν, ή τὸ Πνεύμα τίνα οἰκήσαντα ἐκλήρωσετο. Εἰ δὲ διὰ τούτο τὸν Υἱὸν οὐκ εἶναι καθάπατος, οὐδὲ ἀστύ τῆς οὐσίας ἀνεπινόητος καὶ ἀνεύρητος, δη τοιούτος οὐδὲ τὸν Πατέρα φαῖνεται καθάπατος, οὐδὲ ὑπάρχειν θεόν· ἐπειδὴ τόπος τις εὑρίσκεται θεός. « Εἴπεν ἀδρῶν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι θεός. » Ἀφρούς ὡς ἀληθῆς οἱ τοιούτοις, κενάς φαντασίας λεπτούς παραλογίζεινος· νηπίους καὶ παντάπασιν ἀνήρας τὰ βήματα, ὄφθαλμος λαμβάνεσθαι τὸ ἀνώματον καὶ τόπῳ περιλαμβάνεσθαι (34) βουλομένων.

11. Δώμεν δὲ αὐτοῖς βραχεῖας τινάς εἰκόνας ἀν τὸν ἐνδειγμένων ἀσύμματων, τινῶν ἐπιμνησθέντες πραγμάτων, δὲ δὴ καὶ ἡμές δύτα, καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως φαίνεται, εἰ ποικιλῆς διάτονος τὸν ἀναβανούσας ἐννοήσαι ποιεῖ τὸ δισύματον τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· καὶ μηκέτι φαντάζεσθαι τόπους αὐτῶν, μηδὲ τοπικής διαιρέσεως τῆς Τριάδος (35) ἐπιτοιεῖν. Ἀσύμματος καὶ πνευματικὸς ἐν δὲ νόμος, ἐστιν ἐν τῇ τοῦ νομομαθοῦ (36) διανοῦ· ἐν τῇ δὲ αὐτῇ δὲ καὶ οἱ προφῆται, Εὐαγγέλια καὶ ἀπόστολοι· καὶ εἰργάται περὶ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν λόγων· « Ἐγουσι Μενούσια καὶ τοὺς προφήτας· » καὶ δὲ Σωτὴρ τὸν ἔχοντα παλαιὰ καὶ καινὰ βήματα ἐπὶ τῇ; διετοῦ διανολας δικενάντων φύσην ἐθρῶντο εἰδοκότητή, δότις προφέταις ἐν τοῦ θησαυρῷ αὐτοῦ καὶ παλαιὰ. Ἐδέχετο δὲ ὁ Μωϋσῆς νοῦς σοφίαν τοὺς πάσους Αἰγυπτιακῶν, καὶ τὴν ἐν τοῦ θεοῦ δοθεῖσαν αὐτῷ. Καὶ Δανιήλ, σύνεστιν πᾶσαν τὴν Χαλδαϊκὸν ὑποδέξαμενος (37), ἔχωρεις καὶ τὰ ποικίλα τῆς θείας σοφίας νοήματα, διπέρη σημανεῖ δὲ· Ἱεζεχιὴλ δὲ θεός· « Μή σις σοφώτερος εἰ τοῦ Δανιήλ; πᾶν κρύπτον οὐχ ὑποδέξεινθα σοι. » Ἀναριθμήτος δὲ δὲ τοῦ Σολομῶνος (38) φρόνησις, καὶ τὸ χύμα τῆς καρδίας αὐτοῦ,

^a Isa. xl. 12. ^b Psal. xiiii, 1. ^c Luc. xvi, 29.

(30) Seg. solus, El δὲ οὐτως. Mox, Gobler., Felc. 1, Seg. ut in textu. Editi et quidam mss. ὡς ἡ προφητική παραβολὴ μετρίων παραδείκνυσται, minus recte.

(31) Pept deest in editis; ex Seguer. restitutiōne.

(32) Sic Seguer., Gobl. Felc. 1; in editis, τόπου, perpetram.

(33) Seguerianus, γεγενήσθαι.

(34) Περιλαμβάνεσθαι dearet in editis et in quibusdam mss., sed ex Basil. restitutum est.

A mensus est, ac totam terram pugillo ^a. Quod si eadem ratione minima sunt omnia, ut prophetæ parabola satis indicat; qui modice, ac minimè creaturarum universitati, Deum committiri oportere putabitur? Non enim eo Deus omnia implevit, quod ad omnium spatia extendatur, nam illud corpori solum competit: ut si quis aerem, exempli causa, dicat totum implere spatum, quod coustum inter et terram intercedit; sed quasi vis quædam omnia continet: vis enim incorpore, invisibilis est, non circumdat. Id ipsum autem et de Filio, et de Spiritu sancto dicendum: per Filium enim, et in Spiritu sancto, Deus omnia et condidit, et continens conservat. Inpium igitur quærrere, aut cogitare, ubi nam Deus sit: aut quemnam locum habuisseat Verbum: aut quam habitationem Spiritus sanctus sortitus sit. Quod si quis ideo Filium nec esse, nec genitum suisse affirmet, quod locus pro ejus substantia nec excogitari, nec inveniri possit, is nec Patrem quidem unquam exstitisse, nec ipsum Deum esse, dixerit: quandoquidem nec quisquam locus Dei capax invenitur. « Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus ». Insipientes revera illi sunt, qui vanis commentis se decipiunt: stolidi ac prorsus insani sunt, qui incorporeum oculo percipi, ac loco circumscribi volunt.

11. Demus igitur illis pusillas aliquot imagines, et incorporeis sepe occurribus, ac de quibusdam mentionem faciamus, quæ apud nos habeantur, et in rerum natura comparent: si quo modo earum opera emersi, incorporeum esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, intelligere valeant; nec ultra eorum loca communiscantur, vel locales divisiones in Trinitate excoigit. Incorporalis et spiritualis cum sit lex, in legis periti mente exsistit: ibi quoque sunt prophetae, Evangelia et apostoli: dictum quippe est de legalibus et propheticis verbis: « Habet Moysen et prophetas ». ^b Et Salvator eum qui nova et vetera verba in mente sua continet, similem dicit homini patrifamilias qui profert de thesauro suo, nova et vetera. Suscepit quoque Moysis intellectus, eum sapientiam omnem Egyptianam, tum eam quæ sibi a Deo data fuerat. Et Daniel suscepta omni Chaldaeorum sapientia, varia tamen divinæ sapientiæ sensa percepiebat, ut per Ezechielem indicat Deus: « Numquid 35 sapientior es tu Daniele? omne secretum non ostensus est tibi ». Innumerabilis quoque fuit Salomonis sapientia, et latitudo cordis eius

^a Ezech. xxviii, 3.

(35) Seg. solus, τῆς Τριάδος, alli vero omnes, τῆς Τριάδος.

(36) Editi, τῆς νομομαθοῦ, mendose. Seg., τοῦ. recte.

(37) In editione Commel. deest, ὑποδέξαμενος. In editione Paris. ejus loco legitur ὑποδέξαμενος. At omnes mss. ὑποδέξαμενος habent.

(38) In editis et quibusdam mss., καὶ τοῦ Σολ. Basil., Gobler., Seguer., ἡ τοῦ Σολ., recte. Mox post διμος, Seguer. addit φησίν.

sicut arena, quae est juxta mare ⁴⁸. Dum hanc digitur tantam sapientiarum multitudinem in una mente consciunt, in loco tamen illas non esse animadvertant. Quis enim homo tantæ magnitudinis fuerit, ut sit idoneus ad tot sapientias excipiendos, si divisus in locis singulas speculations habuerit? Cum igitur spiritualia quae hic sunt, plurima licet sint, plurimis tamen locis non indigeant, sed in uno eodemque intellectu versentur; intelligamus ea quæ supra nos, ac secundum se incorpore sunt, Patrem nempe, Filium, et Spiritum sanctum, nec locis indigere, nec locis separari; nec quis ideo opinari audeat Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum non existere, quod singulis locus definiri et ascribi nequeat: Sed Pater quidem qui perfectam essentiam omnique defectu carentem habet, radix et fons est Filius ac Spiritus sancti: est autem Filius in plena divinitate, Verbum vivens, ac proles Patris que nullo indiget. Plenus quoque est Spiritus sanctus Filius, non pars alterius, sed in seipso integer. Atque ita Trinitas, quæ revera existit, conjuncta est absque ulla intercedente. Nihil enim est quod distinguit, una simul existit ab aeterno; nullum enim ævum intercedit. Formam autem unam eamdemque ipsa præfert, cum Pater quidem in Filiō conspicuator, Filius vero in Spiritu sancto et intelligatur, et hominem sui participem habeat. « Nos enim, » inquit, omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformati a gloria in gloriam, tanquam a Domini spiritu ⁴⁹, »

42. Ne igitur quasi in corpore tria membra indivisa imaginemur. Impia enim est bæc cogitatio, alienaque ab incorporeis perfectis. Indivisam admittamus coexistentiam eorum, qui in se mutuo, absque ulla distantia coexistunt: et cum tres revera subsistant, unam formam intelligamus, quæ a Patre quidem incipit, in Filiō resplendet, et per Spiritum sanctum manifestatur. Quapropter qui Spiritum ferunt, Christum quoque ferunt: nam, « Si quis, inquit, Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum ⁵⁰, » etc. Et Joannes: « Ex hoc cognoscimus, quoniam in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis ⁵¹. » Et Paulus quidem corpora nostra templum Spiritus sancti nominat, Christum autem in nobis esse dicit: Christo autem habitante in interiori nostro homine, ut scriptum est, Deus est qui in nobis inhabitat: nam, « Nescitis, » inquit, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ⁵². » Itaque divinitatem iudicabilem esse, ex divinis

ως ἅμμοις, ή παρὰ τὴν θαλασσαν. Τὸ δὲ τοσούτον τλῆθος τῶν σοφῶν (39) περὶ μίαν δρόντες διάνοιαν, ἐνθυμεῖσθωσαν αὐτάς οὐκ οὖσας ἐν τόπῳ. Πόσος γάρ διὸ τῷ μεγέθει γενέμενος ἀνθρώπος, ἐξηρκεσεν εἰς τὴν τοσούτων ὑποδοχήν, εἰ τόποις μεμρισμένοις τῶν θεωρημάτων ἔκστα σίχεν; « Οταν οὐν τὰ ἐνταῦθα πνευματικά μὴ δέπται πλειόνων τόπων πλεόνα ἔντα, ἀλλὰ περὶ τὸν οὐτὸν καὶ τὸν αὐτὸν στρέψηται (40) νοῦν, ἐννοϊσθωμέν καὶ τὰ ὑπέρ ήμας, καὶ καθ' ἑαυτὰ ὄντα δισώματα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα μή τόπους δεύμενα, μηδὲ τόποις διαιρούμενα· καὶ μὴ διὰ τοῦτον παρακροτοῦντος ή τὸν Πατέρα τις, ή τὸν Υἱὸν, ή τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ὑποτίθεσθαι τολμάτων· διτοι μηδὲ εστι τόπον ἀφορίζειν καὶ κατανέμειν ἔκστην. » Άλλ᾽ έστι μὲν ὁ Πατήρ τελείων ἔχων τὸ εἶναι καὶ τὸ ἀνελλιπές, βίξα καὶ πηγὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· έστι δὲ δὲ Υἱὸς τὸν πήγηται τὴν θεότητα, ζῶν Λόγος, καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς ἀνενεές· πλήρες δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, οὐ μέρος ἕτερου, ἀλλὰ διάληπτον ἐπ' ἑαυτοῦ. Καὶ οὕτως ἡ Τριάς, ἀληθινῶς οὖσα, συνήπτει μὲν ἀδιαστάτως. Τὸ γάρ διορίζοντος οὐδὲν, σύνεστι δὲ αἰδίως· αἰλούν γάρ οὐδέτες μεταβούντες. Μορφὴ δὲ προσαγένεται μὲν καὶ τὴν αὐτήν, Πατρὸς μὲν ἐν Υἱῷ θεωρουμένου, Υἱοῦ δὲ δὲ Πνεύματος καὶ νοούμενον καὶ μετεγούμενον ὑπὸ ἀνθρώπου. « Ήμεῖς γάρ, φησι, « πάντες ἀνακαλούμενοι προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν (41) αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφώμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος. »

42. Μή τοινων ως ἐντύμωτα ἀδιαίρετα μέρη φανταζόμενοι τρία. Δυσσεῆς γάρ δολογείμδες, διλότρεος ἀσωμάτων τελείων. Ἀδιαίρετον δεχόμεθα συνουσιαν συνόντων διλήπτος (42) ἀδιαστάτως, καὶ τριῶν γε κατὰ διλήσιαν ὑφεστωτῶν, ἐν τῷ εἶδός ἐννοούμενον, ἀρχόμενον (43) μὲν ἐκ Πατρὸς, λάμψαντὸν ἐν Υἱῷ, καὶ φανερόμενον δὲ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα φοροῦντες φοροῦσι Χριστὸν· « Εἰ γάρ τις, » φησι, « Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σώμα νεκρὸν δὲ ἀμάρτιαν, » καὶ τὰ ἔχεις. Καὶ δὲ θωδῆντος· « Ξε τούτον γινώσκομεν, διτοι ἐν ἡμῖν ἔστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ οἴωκεν ἡμῖν. » Καὶ ναὸν μὲν ἀγόντο Πνεύματος τὰ σώματα ἡμῶν ὁ Παῖδες ὄντομάτει, Χριστὸν δὲ ἐν ἡμῖν εἶναι λέγει. Χριστοῦ δὲ οἰκουντος εἰς τὸν ξεων ἡμῶν ἀνθρώπον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Θεός ἔστιν ἐν ἡμῖν κατοικῶν· « Οὐν οἰδατε, γάρ, φησιν, διτοι ναὸς θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. » Οὔτως μοι τὸ τῆς θεότητος ἀδιαίρετον εὐτελῶς ἐκ τῶν θείων λόγων καταμάνθανε, ἐν τρισιν ἐν εἶδος κατανοῶν, οὐχ ἐν ἐκ τριῶν πρᾶγμα (44)

“ III Reg. iv, 29. “ II Cor. iii, 18. “ Rom. viii, 9, 10. “ I Joan. iv, 15. “ I Cor. iii, 16.

(39) In editis perperam legitur σοφῶν, cum sit Jegendum σοφῶν, uti Seguer. habet.

(40) Seguerianus στρέπεται.

(41) Editi, εἰς τὴν, sed εἰς deest in omnibus mss. et in Graeco Scriptura textu.

(42) Editi, διλήπτος, sed Basiliensis. Coblerian.

Segui., διλήπτος, multo melius.

(43) Editi, ἀρχομένου, mendose. Seguer., ἀρχόμενον.

(44) Editi et quidam manuscripti habent Πνεῦμα, Seguer., πρᾶγμα, ultimum præferimus.

συντίθεις. Ἀχώριστα δὲ καὶ εἰς τὰ τῆς ἐνεργειας θεωρούμενα, ἀκούοντες τοῦ Ἀποστόλου μυσταγόγοντος καὶ φάσκοντος· « Διαιρέσις δὲ χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὴ αὐτὸν Πνεῦμα· καὶ διαιρέσις διαχονῶν εἰσι, καὶ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσις ἐνεργημάτων (45) εἰσιν, δὲ αὐτὸς Θεὸς δὲ ἐνεργῶν τὰ πάντα τὸ πᾶσι. » Καὶ καταλέξας τὰ χαρισμάτων ἐπιέρει· « Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα, διαιροῦν οὐδὲ ἑκάστῳ, καθὼν βούλεται. » Οταν δὲ τὰ πάντα ἐνεργήται (46) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲλτα Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ἀχώριστον δρῦν ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

¶3. «Αλλ' οὐ διὰ τοῦτο συμπλήξας τὸ ἔξ οὖ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν φῷ βιάζομαι τὴν Τριάδα μονάδα ποιεῖν εἰδὲ ἀνθρώπον ἐκ τριῶν ὑπονοῶν (47) σύνθετον, πνεύματος, φυχῆς, σώματος, οὐτων καὶ Θεον, καθάπερ κάκινοις τολμῶσιν, οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀσεβοῦς ὄντων προσέρειται τὸ ἀχώριστον. Οὐδὲ εἰ λέγοι (48) τις ὡς τὸν ἀνθισθεντὸν λόγον, ἢ τὸν ἐφωνῆ τοῦ νοοῦντος καὶ λαλοῦντος ἀχώριστον, οὐτων τοῦ Πατρὸς τὸν Γίνοντας καὶ τὸ Πνεῦμα. Τὰ γάρ τοι συνθέτου μέρη, καὶ τὰ τοῦ κινουμένου κινήματα, τρέψ την ἀσεβοῦντον καὶ ἀναλλοιώτων φύσιν οὐδεμίαν έχει κονιωνατ. Επει τοι πάντες εἶλον τὸ μέρος ἢ τὸ κίνημα αὐτοῦ δὲ Πατήρ, ἀποστέλλων τὸν Γίνοντα; ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου δὲ Ηὔρος ἀκτέμπτων εἰς τὸν κόσμον; «Η οὐκ ἀπεστάλη μὲν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δὲ Ηὔρος; Διαιρεύεται πεντακοῦ, καὶ ἀποστέλλειν (49) τὸ Πνεῦμα τὸ παράκλητον ἀπαγγέλλεται, καὶ δὴ καὶ ἀποστέλλεται κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν. » Αλλ' οι τῇ Τριάδα μονάδα ποιοῦντες νοεῖσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν, ἀστερὲ τὴν γέννησιν, ἀπτυχαροῦσιν. Εἰσω γάρ δύτε φασι τοῦ Πατρὸς τὸν Γίνοντα ἀγαπημένον ἀνθρώπου ἐργάζεσθαι (50), τουτέστιν, αὐτῶν τὸν ἔνα καὶ μόνον Θεον, οὐτων ἀπεστάλων τὸν ἀνθρώπον, οὐ θεόν ταρά Θεον. Πώς γάρ καὶ ἀπεσταλεῖ, φασιν, δὲ Λόγος, μὲν διαιρούμενος, μηδὲ χωριζόμενος, οὐ Λόγος έστιν; «Οτι μὲν οὐν σάρκωσας τοῦ Λόγου κεκτήρικτος, τις ἀντεῖτο; τοῦ εἰσαγγελιστοῦ βοῶντος (51). » Ό Λόγος σάρξ ἐγένετο, » καὶ δὴ καταβήνειν τῇ οὐρανοῦ κεχραγότος αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις (52); Καὶ μήδη δὲ οὐν ἀνθρώπος δὲ Κύριος μάλισταν Ἰησοῦς Χριστός, δὲ ἀπόστολος Παύλος τοῖς Γαλάταις διεσχιρήζεται. Αλλ' εἰ καὶ ἀνθρώπος δύμαντος ἦτιν, δεύτερος ἀνθρώπος, καὶ οὐχ οἶος δὲ πρότερος (53) γηγενῆς, καὶ δὲ μὲν φυχὴ ζωσι, δὲ δὲ Πνεῦμα ζωοποιοῦν.

⁴⁰ 1 Cor. xii, 4-6. ⁴¹ ibid. 11. ⁴² Joan. i, 44.

(45) Sic Basiliensis, Seguer. et Graecus Scripturæ textus. Editi, ἐνεργειῶν. Paulus post, Seguerianus, Goblerianus et Felic., καὶ καταλέξας τὰ χαρισμάτων.

(46) Goblerianus et Felic. i, ἐνεργεῖται.

(47) Basil., Gobler., Seguer., ὑπονοῶν. Editi, ὑπονοῶν.

(48) Seguerianus, λέγεται.

(49) Editi, ἀποστέλλειν. Seguerian., ἀποστέλλειν, melius.

A verbis religiose discito, ac in tribus unam formam intelligas, neque tamen unam ex tribus rem componas. Indivisibiles autem esse personas etiam in operatione, ex Apostolo, his verbis hæc mysteria docente, audire licet: « Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus⁴⁰. » Ac postquam gratias recensuit, subdit: « Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult⁴¹. » Cum autem omnia agantur a Deo per Christum in Spiritu sancto, indivisam video operationem Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

B 36 13. Nec tamen ideo in unum illa verba complico, ex quo, et per quem, et in quo, ut Trinitatem nisi unitatem efficiere: neque hominem ex tribus compositem intelligens, spiritu nempe, anima, et corpore; sic et Deum existimo, ut illi facere audiēt: neque impiaje ejusmodi opinionis causa, indivisibilitatem propono. Nec si qui dixerit, internum verbum, aut verbum voce pronuntiatum, a cogitante et loquente inseparabile esse, ita quoque continuo de Patris Filio et Spiritu intelligendum. Nam compositi partes, et ejus, qui movetur, motus, cum natura non composita ac immutabiliter nihil commune habent. Etenim quomodo Pater, partem suam, aut motum suum mittit in mundum, dum Filium mittit? aut itidem dum Spiritum sanctum Filius emitit in mundum? An Filius a Patre missus non est? Hoc ille ubique testatur, ac Spiritum se missurum pollicetur, illumque juxta promissionem revera mittit. At qui Trinitatem unitatem efficiunt, missionem, ut et generationem, adulterare nituntur. Filium enim intra Patrem existentem, id est, ipsum unum et solum Deum sanctificationem hominis operari aiunt: atque eum qui ita missus est hominem, et non Deum de Deo fuisse. Quomodo enim, aiunt, missum fuerit Verbum, cum nec divisus, nec separatum sit ab eo cuius est Verbum? Quod quidem Verbi incarnatione predicata sit quis negari, evangelista liquido clamante: « Verbum caro factum est⁴²; » cum et ipse Salvator et celo se descendisse non semel, sed et plures clamando affirmaverit? Et quidem quod non solum homo sit Dominus noster Jesus Christus, apostolus Paulus ad Galatas, confirmat: sed etsi homo sit nobis cognominis, secundus homo: at non qualis ille primus terreus, nam ille quidem est anima vivens, hic vero Spiritu vivificans.

(50) Seguerianus, ἐργάζασθαι.

(51) Basiliensis, Seguerian., βοῶντος σαρκός.

(52) Sic Seguerian. At Goblerian., τοῦ Σωτῆρος πολλάκις, omisso interpositis. Editi, τοῦ Σωτῆρος οὐδὲ πολλά. Καὶ μή.

(53) Gobl. et Felic. i, δὲ πρότερον. Ibid. Seguer. Gobler. et Felic. i, δὲ γηγενῆς. Μόx in iisdem, τοῦ post θεῖα, deest.

14. Hæc enim sunt divina et apostolica verba, et A dogmata: quin et ipsa opera deitati testimonium perhibent, quæ cum potestate colesti sunt: ut cum imperat elementis, ventos increpat, virtute sua auctilia corpora restaurat, ac voluntate morbos sanat, suamque potestatem proficit, nec eam occultat: ac per eum mors aboletur, vita et incorruptionem respendet, corrupta hominum natura denuo creatur, mundus ejus præsentia renovatur, novaque creatura appetet, per Christi resurrectionem, dum transformatur quidem corpus humilitatis in conformatum corporis claritatis sua¹³: ac universa creatura a servitute corruptionis liberatur, in libertatem glorie filiorum Dei¹⁴. Porro incarnatum Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum, non esse Patrem, neque, ut illi aint, solum Deum, omnes divinæ Scripturæ testantur, quæ illum qui advenit, Filium Dei prædicant, et de Patre semper edisserentem ostendunt, ac dicentem, se a Patre exiisse, et ad Patrem redire. Nihilque opus est in affrendi testimonios immorari, cum omnia, ut ita dicam, Evangelia, et apostolorum scripturæ ad hoc ipsum contendant.

15. Alias quoque illi nobis gentilium controversias excitant, Judæorum blasphemias assumunt, mysticorum missionis et incarnationis Verbi irrident. Si enim mittitur et descendit, aint, non erit cum militante, neque ei qui sursum manet cohæret. Discant illud, sursum, et in altum, non corporaliter duntaxat audiendum, sed potius novi quidpiam intelligentum esse. Nam illud: « Excelsus super omnes gentes Dominus¹⁵ »; **37** et: « Exaltabo te, Domine¹⁶ »; et: « Laudabilis et superexaltatus in sæcula¹⁷ »; non in loco quodam, et in sublimi Dominum esse declarat: nec ab omnibus, vel ab aliis qui eum laudibus extollunt Deum exaltari designat; sed magnificentiam invisibilis deitatis, altitudinem vocal. Et qui dicit: « Cœlum coeli Domino, terram autem dedit filii honinum¹⁸ »; non pro habitationis loco, cœlum Deo, dominibus terram assignat; sed excellentiam Dei ejusque magnificentiam ostendit. Cum igitur maiestas, et magnificencia, cœlestis appelletur, contra vero humilitas ejus terreno modo, ac super terram esse dicatur; illic Verbi descensus reperitur, nempe transitus ille quo ex incorpore magnificencia ad corporeum vilitatem sese tradidit, cum is, propter suum erga humanum genus amorem, et propter salutarem erga universum providentiam, ad corpoream formam subeundam sese dederit. Ac secundum hoc missus intelligetur: quod ineffabili incorporei Patris consilio scipsum corpori tradide-

14. Ταῦτα γάρ θελά τε καὶ ἀποστολικὰ ῥῆματά τα καὶ δόγματα, καὶ τὰ Ἑργά τῇ θεότητι μαρτυρεῖ μετ' ἔξουσίας οὐρανού πραττόμενα, ὅτε κελεύει μὲν στοιχεῖοις, ἐπιτιμᾷ δὲ πνεύμασι, δυνάμει δὲ πηρώσεις ἀποκεθίστησι, καὶ θελήματι νέουσι ἵσται, καὶ λέγει τὴν ἔχουσαν, καὶ σύχατοι πρόστεται, καὶ καταργεῖται δὲ αὐτοῦ θάνατος, φωτίζεται δὲ ζωὴ καὶ ἀρεβασία, καὶ ἀνημονεύεται δεύτερον ἡ φύσεις τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ κόσμος ἀνακαίνουται διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ κτίσις ἀναφένεται καὶνὴ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, μεταπορευομένος μὲν τοῦ σώματος τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς συμμορφίαν τοῦ ἀνέματος τῆς δόξης αὐτοῦ· τὴν δὲ κτίσισας ἡλικίανθερμούμενός ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φύσεως εἰς τὴν θεούθεριαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οὐτὶ δὲ σαρκωθεὶς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲ Πατήρ οὐδὲ εστιν, οὐδὲ, ὡς ἐκεῖνος φαῖται (54), δὲ μόνος Θεός, ἀποτοι μαρτυροῦσιν αἱ θελαὶ Γραψαὶ, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν παραγενόντα κηρύττουσι, καὶ περὶ Πατρὸς δὲ διαλεγόμενον ἐπιδεικνύουσιν, παρὰ Πατρὸς ἀλλυθέντας φάσκοντα (55), καὶ πρὸς Πατέρα ἀπέντα. Καὶ οὐδὲν δὲ μηκύνειν παρατιθέμενον μαρτυρίας πάντα γάρ, ὡς εἰπεῖν, τὰ Εὐαγγέλια, καὶ εἰ τῶν ἀποστολῶν γραφαὶ εἰς τοῦτο συντελοῦσιν.

15. Αλλὰς τε Ἑλληνικὰς ἡμῖν ἀντιλογίας κινοῦσι, καὶ τὰς τοιούτους βλασphemίας ἐπικρέσουσι, χλευσίσοντες τὸ μυστήριον τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀγού καὶ σαρκώσεως. Εἰ γάρ ἀποστέλλεται, καὶ καταβαῖνει, φασίν, οὐδὲ εστιν μετὰ (56) τοῦ ἀποστέλλοντος, οὐδὲ τῷ δικῷ μένοντι σύνεστι. Μαθέτωσαν δὴ τὸ δικὸν καὶ οὐαματικῶς ἀκούειν μόνον, ἀλλὰ δὴ τε καυνήστερον ἐνδυματίσθωσαν. Τοῦ γάρ, « Πύγιλος ἐπὶ πόντα τὰ Ιενὴ δέ Κύριες, » καὶ τὸ, « Υψώσω σε, Κύρε, » καὶ τὸ, « Λίνετός καὶ ὑπερψύχουμενος εἰς τοὺς αἰώνας, » οὐκ ἐν τόπῳ τινὶ καὶ μετεώρῳ τῷ Κύριον δυτὰ παριστησιν, οὐδὲ ὑπὸ ἀνθρώπων μετεωρίζεμενον ὑπογράφει τὸν Θεὸν, οὐδὲ ὑπὸ τῶν ἀλλών τῶν ὑμούντων αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ μεγαλοπρέπες τῆς ἀράτου θεότητος θύσιος καλεῖ. Καὶ δέ λέγων· « Οὐ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἐνώπιον τοῖς ιτοῖς τῶν ἀνθρώπων, » οὐ τόπον οἰκήσωντας ἀποκληροῦ τῷ Κυρίῳ (57) τὸν οὐρανὸν, ἀνθρώπους δὲ τὴν γῆν· ἀλλὰ τὴν ὑπεροχήν τοῦ Θεοῦ καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιδεικνύσιν. Οὓτων οὖν τὸ μὲν σεμνὸν καὶ μεγαλοπρέπες ἐπουράνιον εἶναι λέγηται, τούτῳ δὲ ἀντικείμενον τὸ ταπεινὸν γῆνως τε καὶ ἐπὶ γῆς εἶναι λέγεται (58), κατάστασίς εὐρίσκεται τοῦ Ἀγού τῇ ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου μεγαλοπρέπειας εἰς τὸ τοῦ σώματος εὔελές ἐπίδοσις, ἐπιδεικνύότας ἐντὸν εἰς σωματικὴν μόρφωσιν διεκ φύλανθρωπίαν καὶ τὴν τοῦ παντὸς σωτήριον πρόνοιαν. Απεσταλμένος τε κατὰ τοῦτον νοθίστει, ὅτι ἀξέρητη φυσικής τοῦ ἀσωμάτου Πατρὸς σώματι δέδω-

¹³ Philipp. iii, 21. ¹⁴ Rom. viii, 21. ¹⁵ Psal. cxii, 4. ¹⁶ Psal. xxix, 1. ¹⁷ Dan. iii, 52. ¹⁸ Psal. cxiii, 16.

(54) Seguerianus, ὡς ἀνὴρ εἰπεῖν.

(55) Goblerianus, φάσκοντες. Paulo post in edit. Paris, sola mendose, ὡς εἰπεῖν.

(56) Metà deest in editis, sed habetur in Segue-

riano, et lectum est a Nannio.

(57) Seguer, Θεόφ.

(58) Seguerianus, λέγεται. Editi, λέγεται.

εν έστιν. Μή τοιν αἱ σωματικαὶ φωναὶ, τουτέστιν ἡ κατάβασις τε καὶ ἀποστολὴ πρὸς δρησιν τῆς σαρώστως αὐτοῦ προαγέσθωσαν (59), διὶ μὴ καταβαῖνει τοπικῶς μηδὲ ἀποτελεῖται θεός· ἀλλ' ἀκουέτωσαν τοῦ Ἀποστολοῦ φράζοντος τὸ πρᾶγμα, καὶ διὰ τῶν τοιούτων δημοσίωσεων, στεφανίν· «Οὗτον μορφὴν Θεού ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἥγεστο τὸ εἶναι θεός θεῷ, ἀλλ' ἔστιν ἐκένυστε, μορφὴν δούλου λαβόν, ἐν δρουμάτει ἀνθρώπων γενέμενος.» Τούτο ἦν τὸ καταβῆναι, τοῦτο τὸ ἀποτελῆντα εἰς Ἑνδυμα ταπεινότερον τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ὑπέβασις ἡ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐπαμφίασις, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς ἐπιτελουμένη. Εἴ δὲ τόπῳ καὶ σώματι ὁ Λόγος μὴ περιγράφεται, οὐκ ἀποτασθήσεται τοῦ ἀνωμάτου Πατρὸς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν δέδεκται γὰρ αὐτὸν τὸ σώμα βουληθέντα, ὃς περφύει ἡ σαρκὶν φύσις Θεού ὑπόθεσται. Μέντος δὲ οὐδὲν Εἰστον ἐπὶ τῆς ἔστιν φύσεως, ή καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως. Όπος ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις (60) οὐκ ἂν μετάβασις ἐξ οὐρανοῦ, οὐδὲ τὴν ἀποστολὴν χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ πέμποντος Πατρὸς.

⁵⁹ Philipp. ii, 6, 7.

(59) Seguerianus, προαγέσθωσαν.

A rit. Ne igitur voces quae de corpore feruntur, nempe descensus et missio, ad negandam ejus incarnationem proferantur, quia Deus locali modo nec descendit, nec mittitur; sed audiant Apostolum illud explicantem una cum bujusmodi similitudinibus, cum ait: «Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus». Hoc erat descendere, hoc mitti, ut indumentum dignitate sua humiliis assumere. Illud est descendere, humana nam formam juxta Patris voluntatem induere. Quod si loco et corpore Verbum non circumscrribitur, non avelletur ab incorpore Patre, propter suam cum corpore contemplationem: nam corpus volentem ipsum exceptit, quatenus idonea est carnalis natura Deum suscipere. Manet nihilominus in sua ipsius natura, quam ante incarnationem habuit. Ita ut descensus ex cœlo, non fuerit transmigratio ex cœlo: neque missio, a Patre mittente separatio.

(60) Κατάβασις, deest in Gobler, Felc. i, Seguer.

IN ORATIONEM SEQUENTEM MONITUM.

Jam pridem eruditorum fuit opinio, hunc librum nequaquam videri Athanasianum, licet antiqui cuiusdam et eruditissimi viri opus esse palam sit. Ea de re libet Petavium audire Theologicorum dogmatum de Trinitate libro iv, p. 315. Neque vero Athanasii videtur esse: quod ex stylo conjicimus, qui et diffusior est, et minus simplicitatis, affectationisque plus habet, quam qui Athanasii germanus est, cuius nativam elegantiā, ac sponte fluentem, nulla potest imitatio consequi. Tunc ex eo quod Marcellum Ancyraum statim cum Paulo Samosateu, tanquam certum et confessum hæreticum conjungit; cum tamen de Marcellis non tam sinistre judicarit Athanasius. His a Petavio sagaciter et eruditè observatis, addimus, cum adversus hereticos hic agatur, qui duas in Christo personas esse tuerentur, ea item de causa videri hoc opusculum Athanasio abjudicandum, qui in nullo operum suorum hujus hæreses meminit. Neque putatur Athanasii estate de duabus in Christo personis agitata quæstio. Attamen in antiquioribus exstat codicibus, videturque saeculo quinto editum, quo ritebat Nestoriana hæresis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΤΙ ΕΙΣ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ (61).

S. P. N. ATHANASII

QUOD UNUS SIT CHRISTUS.

1. «Εδει μὲν τοὺς ἀπαξιδιοπήσαντας τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης, καὶ ἐπιγνόντας τὸν Ἰησοῦν καὶ μόνον ἀληθὸς τὸν ἀπάντων Θεὸν, μηκέτι προσένενται τῇ κτίσει,

(61) Post ὁ Χριστός, Parisiens. edit. addunt Δέσμος, id est, liber, quae vox deest in ms. Catena in

38 1. decebat eos qui semel a gentilium errore resiliabant, ac unum vereque solum universorum Deum agnoverant, non amplius creature adjici.

Lucam, «Εδει δὲ τοὺς ἀπαξιδιοπήσαντας τῆς πλάνης, καὶ ἐπιγνόντας τὸν Ἰησοῦν καὶ μόνον ἀληθὸς τὸν ἀπάντων Θεὸν, μηκέτι προσένενται τῇ κτίσει,

nec creaturam pro Deo habere et colere, relieto A μηδὲ θεοποιεῖν καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν Creatore, « qui est benedictus in sancta. Amen ». Itidem ii qui a Judaica incredulitate recesserant, quique Judæos, ut amentes et ingratos damnarant, et in Dominum nostrum Jesum Christum crediderant, ac intellexerant, ejus divinitatem testimonialis undique comprobari, et ex potestate, signis, et divinis operibus, necnon ex auctoritate Dominica Deum dignoscit; non debuere per externam speciem eo dilabi, ut communem et nudum hominem eum existimarent; aut secundum visibilem formam, ejus invisibilēm naturam definirent: aut propter corpus, et corporeas passiones, nudum hominem, ac ut unum ex nobis passibilem illum esse putarent. Hac enim fuere Iudeorum mala: hæc illorum revertere fidem, ac Christi hostes ipsos esse comprobarunt: hæc ipsa jam nonnulli simulantur, qui gentili et Judaico morbo laborant, nec admittunt, nec ullatenus credunt incarnatum fuisse Deum; sed humanis ratiociniis disputationibusque, ac Graeca philosophia opere magna et incomprehensibili agnoscere, imo comprehendere volunt: quomodo nempe gignitur incorporeum: qua ratione procedit, et ubinam est qui ubique est, omnia continet, et omnia implet. Atque per illud, quomodo, et qua ratione, in infidelitatem abidere, et generationis loco, facturam commenti sunt, ac vice processionis, creationem et transitum constituerunt.

2. Ita tursum de incarnatione querunt: quomodo incarnatur Deus, qua ratione corpus assumit, quo pacto cum parvo corpore coalescit qui contineri nequit: quomodo increatum creto jungitur, et incircumscripum circumscriptio: qui magnus ille, immensus, indivisus, pro parte quadam habeatur. Aut enim magnum in parvo contractum est loco, aut parvum prægrande factum est, partem divinitatis, et non totum recepit, quod impium est proferre. Et ex illo, quomodo, qua ratione, quali consequentia, in infidelitatem hi quoque abidere, ac inhabitationem pro incarnatione constituere: pro unione et compositione, humanam agendi virtutem; ac pro una hypostasi Domini nostri Jesu Christi, duas hypostases et personas; et pro Trinitate quaternitatem indecorum et impie sentiunt; indecorum quidem, quia Deo hominem conjungunt, servum Dominum annumerant, creatam personam cum increatis personis collocant; impie vero, quia unam hypostasis duas faciunt, quartam hypostasis peregrinam omnino et alienigenam, et omnium rationalium creaturarum ultimam, extremam et minimam, in Trinitatem inducent. Quod si deuuo accurate animadvertis,

⁴⁰ Rom. i, 25.

(62) In Catena in Lucam, ubi quedam ex hac ratione descripta sunt, hæc desunt, δέ τοις εὐλογής εἰς τοὺς αἰῶνας, ἡμῖν.

(63) Seguerianus, συνέντας.

(64) Καὶ τῆς κυριακῆς ἐπιστασίας, hæc desunt in Catena.

(65) Τὰ Ιουδαῖον κακά· ταῦτα καὶ νῦν ζῆ. Sic

A μηδὲ θεοποιεῖν καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, « δέ τοις εὐλογής εἰς τοὺς αἰῶνας, ἡμῖν (62). » Όμοιως δέ καὶ τοὺς Ιουδαϊκής ἀναγρόσαντας ἀποστας, καὶ καταγνώντας ἑκείνουν ὡς ἀφρόδιτον καὶ ἀχρότων, καὶ πιστεύσαντας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ συνέντας (63) αὐτὸν θεὸν μαρτυρούμενον πάντοθεν, καὶ ἐπιγινωσκόμενον ἐπὶ τῆς ἔξουσίας, καὶ ἐκ τῶν στημένων, καὶ θείων Ἱρῶν, καὶ τῆς Κυριακῆς ἐπιστασίας (64), μηχεῖται καταπίπτειν εἰς κοινὸν καὶ φιλὸν ἀνθρώπουν διὰ τῆς ἔξουσεως· μηδὲ κατὰ τὸ ὄρμενονοχῆμα, καὶ τὴν ἀράτον αὐτοῦ φύσιν ὅρκειν· μηδὲ διὰ τὸ σῶμα, καὶ τὰ σωματικὰ πάθη, φιλὸν αὐτὸν ἀνθρώπων εἶναι νομίζειν, καὶ ᾧ ἔνα τον καθ' ἡμᾶς παθητόν. Ταῦτα τὴν πίστιν B ἑκείνων ἀπέδειτο, καὶ θεομάχους ἀπέδειξε· ταῦτα καὶ νῦν (63) ζηλοῦσι τινες Ἐλληνικὴν καὶ Ιουδαικὴν νόσον νοσούντες, καὶ μὴ παραβεχόμενοι, μηδὲ πιστεύοντες ὅλως σωματοῦσθαι θεὸν, ἀλλὰ λογισμὸς ἀνθρώπινος, καὶ φιλονεικί (66), καὶ φιλοσοφίας Ἐλληνικῆς γνῶναι, καὶ καταλαβεῖν μᾶλλον βουλέμενοι τὰ μεγάλα καὶ ἀκατάληπτα, πῶς γεννᾶται τὸ δώσματον· πῶς δέ καὶ πρέσει, καὶ ποῦ δ (67) πανταχοῦ ὁν, καὶ πάντα περιέχουν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν. Καὶ ἐκ τοῦ πῶς, καὶ ὅπως, εἰς ἀποσταλαντάρχησαν, καὶ ἀνεὶ γεννήσαντας ἐπλάσαντο πολῖσιν, καὶ ἀντὶ προδόου κτίσαντι καὶ πάρδον κατεσκεύασαν.

2. Οὕτω πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς σαρκώσεως (68)· πῶς σαρκοῦται θεὸς, πῶς σωματοῦται, πῶς συντίθεται πέρις σῶμα βραχίονα ὁ ἀνώρητος· πῶς δὲ ἐνοῖται τὸ ἀκτιστὸν τῷ κτίσει, καὶ τῷ περιγραφομένῳ τῷ ἀπεργάτησι· πῶς ἐν μέρει (69) ὁ μέγας ἑκείνος καὶ ἀμέτρητος, καὶ ἀμέτριστος. Η γάρ τὸ μέγα εἰς μικρὸν συνεστάλη χωρὶον, ή τὸ μικρὸν γέγονε μέγα, ή μέρος τῆς θεότητος, καὶ οὐ τὸ πᾶν ὑπεδέχατο, διπερ ἐστὶν ἀστέρες. Καὶ ἔχωντας εἰς τοῦ πῶς, καὶ τοιῷ τρόπῳ, καὶ τοιᾳ ἀκούοντι, εἰς ἀποσταλαντάρχησαν· καὶ ἀντὶ ἐνόστως καὶ συνθέσεως ἐνέργειαν ἀνθρώπινην, καὶ ἀντὶ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύο ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα· καὶ ἀντὶ τῆς ἀγίας Τριάδος τετράδα ἀπρεπῶς καὶ παρανόμως φρονήσαντες· ἀπρεπῶς μὲν, ὅτι θεὸν συνάπτουσιν ἀνθρώπων, καὶ δοῦλον συναρθίμουσι δεσπότην, καὶ κτίστον πρόσωπον ἀκτιστὸν προσώπως συντάσσουσι· παρανόμως δέ, ὅτι τὴν μίαν ὑπόστασιν δύο ποιοῦσιν, ἐπεισάγοντες τῇ Τριάδι τετάρτην ὑπόστασιν, ἔτινη παντάπαις· καὶ δὲλέφυλον, καὶ πάντων τῶν λογικῶν κτισμάτων τὸ τελευταῖον, καὶ ξεχαστόν, καὶ μικρόν. Εἰν δὲ ἀκριβῶς πάλιν ἐννοεῖσθαι, καὶ τῷ πράγματι

Catena omissis mediis.

(66) Καὶ φιλονεικίς deest in Basiliensi et Seguer.

et in Catena. Ibidem Basil., σορῆ, πρὸ φιλοσοφίᾳ.

(67) Seguerianus, πανταχῆ.

(68) Sic Seguerianus, et ita legit Nannius. Reliqui cum editi, tum manuscripti, σαρκός.

(69) Seguer., ἀπεργάτων; πῶς καὶ ἐν μέρει.

προσέχειν θελήσης, εύρθεις αὐτὸν ἕξ τῆς ἀγίας Τριάδος βάλλοντας την Κύριον (70) ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς δούλον, ὡς διηγητὸν προπονητὸν, τὸν προσκυνητὸν· προσκυνοῦντα δὲ μᾶλλον, καὶ σέβοντα μετὰ πάντων, καὶ ὑποτασσόμενον τῇ ἀγίᾳ Τριάδι, ὡς Μάρκελλος· καὶ ὁ Σωματεῖς Παῦλος παρεκ-
γοῦντας, τὸ θεῖον καὶ ἀποστολικὸν γράμμα εἰς τὴν
ἴδιαν αὐτῶν Ἐλκούτας ἔννοιαν· «Οταν» γάρ, φησι,
«ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Ιησός, το-
ποτεστὸν διανήργητος διδύρωτος, ὁ ὑποταγήσαται
τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα (71), οὐ δὲ διθέσις, »
φησιν, ὡς καὶ πρὸ τῆς σαρκύσεως, «ἐν πάσιν, διώ-
ματος διην, καὶ σώμα μὴ ἔχων· καὶ διαντηρεῖς
δινθρότος, μετὰ πάντων καὶ τοῖς πάσι σωματιού-
μαντος προτίνων. ὑποτασσόμενος καὶ λατρεύων Θεῷ.
Σκοπήσατε, εἰς δοὺς κατέπιστον ἀφροσύνην ὁ θεκηρός-
στρος, εἰς δυτὶς μανίαν καὶ διποτίσιν, καὶ ἐπινοεῖν τὰ
μῆ δυτα, καὶ πλάττεσθαι, καὶ μυθολογεῖν.

5. Οὐ μόνον δὲ τῇ πότει προσέλθειν εἰς τὸ θεῖον, ἀλλὰ καὶ ἀπάτας ἔξευρον, καὶ κακωργίας ἐμηχανήσασθαι, ἀπλάσασθαι μωράς καὶ ἀπαύετους ζητήσεις, εἰς πλάνην τολῶν καὶ ἀποστασιαν παρόντος οὐκοντας ταντας (73). Εἰ γάρ προσέδοκων τὸ μέλλον, εἰ θεοῦ ἀπιδημίαν καὶ κρίσιν ἐπίπτειν, εἰ κάλασιν ἐφοδούντο, τῇ πότει προστρέχοντο, Ελλαγγελοὶς ἀπειθέοντο, καὶ ἀποτοτοῖοις θαλύσιον μᾶλλον ἢ λογισμοῖς ἀνθρώπων. Κριτούντων γάρ εὐθέως ἐκτρέψαντες ἔξειρας τοις οἱ ἀπότολοι συμφίλων καὶ αιδούσιον τὸν Γίδην τοῦ Θεοῦ. Τούτον τὸν Ιησοῦς λέγει γεννηθέντα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τὸν δμοιωθέντα ἀνθρώπων, καὶ σταυρωθέντα δόπερ ἀνθρώπων ἐπὶ Ποντοῦ Πιλάτου, αὐτὸν εἶπον (73) Θεόν, αὐτὸν Διδύμον, αὐτὸν τὸν Γίδην Θεόν, αὐτὸν Γίδην ἀνθρώπον, αὐτὸν δὲ καὶ οὐρανόν, αὐτὸν δὲποτὲ γῆς, αὐτὸν ἀπαθή, αὐτὸν παθητὸν, οὐκάλλον, οὐ πρέσωπα δύο, οὐχ ὑποστάσεις, οὐ προσκυνήσεις δύο. Τίς χρεία ζητεῖν καὶ λογομαχεῖν; Πιστεύειν συμφέρει, καὶ οὐδεῖν, καὶ προσκυνεῖν οὐτεπι. Οἶδα αὐτὸν θεὸν ἀλλογενὸν ἐξ οὐρανοῦ ἀπαθῆ· οἶδα αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἀνθρώπον ἀπὸ γῆς παθητὸν. Οὐ ζητῶ, τῷς παθητοῖς καὶ ἀπαθήσι διάτοκος, τῷς θεός καὶ τῷς ἀνθρώπος, ἵνα μή, τῷ πατέρι γραῦμένος· καὶ τὸν τερόπον ἀναζητῶν, ἐκπέπτω τοῦ προκειμένου ἥμιν ἀγαθοῦ. Πιστεύειν γάρ περιτον χρή, καὶ δοξάζειν, καὶ δεύτερον διανοεῖν τὴν σιστασιν τούτων αιτεῖσθαι, καὶ μὴ κάτασθεν ταῦτην περιέσθαι δὲ εἴσισθαι καὶ σάρκες, ἀλλὰ δὲ ἀποκαλύπτειν θεῖας καὶ οὐρανού. «Μακάριος» γάρ εἰ, Σίμων Βάρη Ιωνᾶ (74), ὃς εἰρῆς καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψεν τον, ἀλλ᾽ ὁ Πτερίρρων διὰ τοὺς οὐρανούς· καὶ «Εἰ εἰ Πάτερ», καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδημήσους μονὸν τὴν Ἔκκλησιν, καὶ πολλαὶ ἔδουν ὅπερι συμβουλαντο αὐτῷ· «Πιστεῦειν οὐ λόγος, καὶ διδύμοντος

²² J. Cor. xv. 28. ²³ Mattb. xvi. 17.

(70) Βάλλοντας τὸν Χριστόν, Catena.

(71) Catena, quae hic desinit, Ἐλχοντες ἔννοιαν τέσσερα καὶ ὁ Υἱὸς υποταγήσεται τῷ Πατρὶ.

(72) Basil., Gobl. et Segu., *exemplis sauvres*. Editi,

A et huic negotio animum adhibere volueris, reprehendes ipsos extra sanctam Trinitatem Dominum nostrum **39** Jesum Christum exturbare, ut servum, ut hominem, quem adorare nefas sit, cum sit tamen adorandus : ac ipsum potius adorantem, et cum ceteris omnibus colentem, necnon subditum sancte Trinitati esse putant; ut Marcellus, et Paulus Samosateensis, divinam et apostolicam Scripturam ad suam sententiam detorquentes, perperam explicant : nam, « cum subiecta fuerint illi omnia, » inquit, « tunc et ipse Filius, » id est homo assumptus, « subjectus erit ei, qui subjecit ei omnia, ut sit Deus ⁴¹ », inquit, ut ante incarnationem, « in omnibus, cum sit ipse incorporeus, et corpus non habeat; homo autem assumptus ceteris omnibus annumeratus, subditus sit Deo, ipsumque colat. Perpendite, quæso, in quantam amentiam delapsi sunt isti, qui sibi ipsis sapientes videntur, in quantam vexaniam

3. Non solum autem fideli sese adjungere nolle-
runt, sed et dolos adinvenerunt, fraudesque moliti
sunt: stultas et ignaras questio[n]es commenti, eo
solum spectantes, ut multos in errorem, et in sce-
leratam defensionem inducerent. Si enim futura
exspectarent, si Dei adventum et judicium crede-
rent, si supplicium reformidarent, ad fidem sane
accederent, Evangelii obtemperarent, et apostolos
magis quam humana ratiocinia sequerentur. Christum
enim apostoli statim atque profecti sunt, voce
consona et conformiter prædicaverunt Filium Dei
esse. Hunc in Bethlehem natum ex semine David
secundum carnem, hominibus similem factum, ac
pro hominibus crucifixum sub Pontio Pilato, cum-
dem dixerit Deum, et hominem; Filium Dei et Fi-
lium hominis; ex celo, et ex terra; impossibilem
et passibilem; non aliud, non personas duas, nec
duas hypostases, nec duas adorationes. Quorsum
disceptationes et verborum pugnae? Credere conve-
nit, et una colere, atque adorare cum silentio.
Agnosco ipsum revera Deum ex celo impossibilem:
agnosco ipsum ex semine David secundum carnem,
hominem de terra passibilem. Non quero quomodo
idem passibilis et impossibilis sit: quomodo Deus
et homo; ne illud, quomodo, curiosius investigan-
do, rationemque perquirendo, boni nobis propositi
jacturam faciam. Primum enim credere oportet ac
glorificare: secundo, ex celo harum rerum con-
stitutionem petere, non autem ab ino illam ex carne
et sanguine desumere; sed ex divina et coelesti
revelatione. Nam et Beatus es, Simon Barjona, quia
caro et sanguis non revelavit tibi: sed Pater meus
qui in celis est ";; et: Tu es Petrus, et super hanc
petram aedicabeo Ecclesiam meam, et porta inferi

σχοπίσαντες.

(73) Basil. hic et infra, tñay.

(74) Basiliensis, Tavd. Alii et editi, Tavz.

non prævalebunt aduersus eam⁷⁵. » Fidelis sermo, et non vacillans promissio: invicta res est Ecclesia, etiamsi adsin portæ inferi, quamvis cum infernus ipse, tum ille qui in ipso sunt principes mundi tenebrarum moveantur. Confide illi qui ait: « Confidite, ego vici mundum⁷⁶, » et per passiones itidem vici: quandoquidem qui haec patiebatur Ecclesia dominus, potius vinciebat, et crucifixus homines salvos faciebat, ac moriendo vivificabat. Vides audisque eundem una Deum et hominem. Si enī Deus tantum esset, quomodo passus, quomodo crucifixus, et mortuus fuisset? haec quippe a Deo aliena sunt. Et si homo duntaxat, quomodo per passionem viciasset, salutem et vitam attulisset? Haec supra homineos erant. Idem autem et patitur et servat, et per passionem vincit. Idem Deus, idem homo: ambo ut unius, utrumque ut solum.

40. 4. Sed forte quispiam ex sapientioribus et generosis, in medium prodiens, accuratusque inquisitor: Pars igitur, dixerit, Verbi corpus est, ac Filii hypostaseos complementum, ut unus sit Filius Dei ex utrisque constans, qui imperfectus ex se sit, et corpore ad suam perfectionem indigeat. Alioqui quomodo unus? aut quomodo una hypostasis et una persona? Alioqui rursus, si una sit Verbi et carnis hypostasis, quomodo ipsa Filius Dei est? Caro igitur Deo consubstantialis erit, quod proferre impium est. Quod si hoc ita se habeat, neque Verbum Filius erit Deo consubstantialis, quod plane absurdum est: siquidem Verbum est perfectum, consubstantiale, propriamente apud se habet semper hypostasin, ac nullo indiget. Ceterum qui ita arguant, suam sententiam aperte declarant, nempe duas esse Domini nostri Iesu Christi hypostases: nos item calviniis impetuunt, atque nulla non ratione sagunt sermones nostros ad aliquid absurdum detorquere, ut dicamus corpus, Verbi hypostaseos complementum, aut Deo consubstantiale esse, aut extraneum et alienum omnino a Filii hypostasi, quae tamen ipsorum verba sunt: nam aliam illi hypostasin inducent, carnis, sive ut ipsi aiunt, assumpti hominis, et aliam assumentis Dei: aliam personam Filii Dei, et aliam personam Filii hominis, ex semine David secundum carnem. Ita ut neque Filius Dei sit Filius hominis, cum sit diversus a Davidis substantia: neque qui secundum carnem natus est, Filius sit Dei, cum sit alterius substantiae a Deo. Non vero unum eundemque dicimus Deum, fratres, in hoc prophetis, apostolisque obtemperantes, ac potius evangelista credimus, quam gentili sapientia animum adhucianus, aut humanis conturbemur ratione. Ac de propria salute decertantes, Deum

⁷⁵ Matth. xvi, 18. ⁷⁶ Joan. xvi, 33.

(75) Hæc, καὶ δύο πῦλα ἐπιγένωνται, in solo Segueriano halentur, in editis desunt.

(76) Basil., Seguer., ταῦτα, et quidem recte. Edit. taῦta.

(77) Ita Seguer. Gobler. et Fele. i. In edit. δεστ.

A ἡ ὑπόσχεσις, καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀλιτητος, καὶ δύο πῦλα ἐπιγένωνται (75), καὶ ὁ δῆμος αὐτὸς κινθῆ, καὶ οἱ ἐναὐτῷ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους. Θάρσος τῷ εἰρηκότι: « Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, » καὶ τοῖς παθήμασιν ὅμοιως νενίκηκα. ἐπιτιθῇ καὶ δ ταῦτης (76) Δεσπότης, παύον μᾶλλον ἐνίκα, καὶ σταυρούμενος ἐσώζει, καὶ ἀποθνήσκων ἐξωποιεῖ. Ὁρές καὶ ἀκούεις τῶν αὐτῶν ὅμα θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Εἰ γάρ θεὸς μόνον ἦν, πῶς ἐπαγχή, πῶς ἀπέθνηκεν; ἀλλότρια γάρ ταῦτα θεοῦ. Καὶ εἰ ἀνθρωπὸς μόνον, πῶς διὰ τάπτους ἐνίκα, ἐσώζει, ἐξωποιεῖ; Ταῦτο ὑπὲρ ἀνθρώπων ἦν. Ὅ δὲ αὐτὸς πάσι, καὶ σῶμα, καὶ σῶμα, καὶ διὰ τοῦ πάθους ἐνίκα. Ὅ αὐτὸς θεός, δ ταῦτα ἀνθρωπὸς, τὸ συναμφίτερον ὡς ἔν, ἔκτεπτον ὡς μόνον.

4. Άλλο ἵσως ἐρεῖ τις τῶν σοφῶν καὶ γενναιῶν περιθῶν ἐν μέσῳ ἀριθῆς ζητητῆς Μέρος ὅλην τοῦ Λόγου τὸ σῶμα, συμπληρωτικὴν τῆς τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσεων, ἐν ᾧ εἰς Γίδη τοῦ θεοῦ ἐξ ἀμφοτέρων συγχέιμον, καὶ ἀτελῆς ὃν καθ' ἐαυτὸν, καὶ τοῦ σώματος εἰς τελετῶν προσδέμενος. Ἐπει τῶς εἰς, ἡ πῶς μία ὑπόστασις καὶ ἐν πρόσωπον; Ἐπει πάλιν, εἰ μία ὑπόστασις τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, πῶς δὲ (77) Γίδη αὕτη τοῦ θεοῦ; Ὅμοούσιος ἄρα ἐσται καὶ ἡ σάρξ τῷ θεῷ, διπερ ἐστὸν δασκόν. Εἰ δὲ τούτο, οὐδὲ ὁ Λόγος Γίδης ἐσται ὁμοούσιος τοῦ θεοῦ. διπερ ἐστὸν δασκόν ὁ Λόγος γάρ τελετος καὶ ὁμοούσιος, καὶ ίδιαν καθ' ἐαυτὸν ἔχων ὑπόστασιν ἀλιτητος, καὶ μηδενὸς προσδέμενος. Οἱ ταῦτα κατηγοροῦντες τὴν ἐαυτῶν γνώμην πανεργάν καθιστῶσιν, διότι ὑπόστασες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμᾶς συκοφαντοῦσι, καὶ πειρῶνται δῆμα πανταχόθεν εἰς ἐν ἀπόταπειράν τοὺς ἡμετέρους λόγους, συμπληρωτικὸν εἰπεῖν τῆς ὑπόστασεως τοῦ Λόγου τὸ σῶμα, ἡ ὁμοούσιον (78) τῷ θεῷ, ἡ ἔνον καὶ ἀλλότριον παντάπατος τῆς ὑπόστασεως τοῦ Υἱοῦ, διπερ αὐτὸλ λέγουσιν, ἀλλήν ὑπόστασιν εἰσάγοντες τῆς σαρκὸς, ήτοι τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ὡς αὐτὸν φασι, καὶ ἀλλήν τοῦ ἀναλαβόντος θεοῦ, διλο πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ διλο πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. « Πότε μήτε τὸν Γίδην τοῦ θεοῦ εἶναι Γίδην τοῦ θεοῦ (79), ἔτερούσιον δῆτα τοῦ θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν λέγομεν θεόν, διδέψο, προφτέας καὶ ἀποστόλοις πειθόμενοι, καὶ τῷ Εὐαγγελῷ πιστεύοντες μᾶλλον ἡ σορὸς Ἑλληνικὴ προσέχοντες, καὶ λογισμοῖς ἀνθρώπινοι παρατίθεμενοι, καὶ περὶ τῆς ιδίας διακρίνομενοι σωτηρίας, θεόν ἔνα ὁμοιογόμενον τὸ συναγ-

(78) Basiliensis, ἡ καὶ ὁμοούσιον.

(79) Τοῦ δεστ in Segu. Mox. Basil., δῆτα τῷ θεῷ. Ibid. Seg. ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν. In editis, καὶ δεστ. Paulo post Seguer., καὶ ἀποστόλοις ἀπόμενοι, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ.

φέρεον, μιλαν ὑπόστασις (80) καὶ ἐν πρόσωπον, οὐχ ἓν συμπληρωτικὸν τῆς ὑπόστασεως; τὸ σῶμα γένηται· διεῖδες γάρ· ἕπειδὴ τέλεος τὸ θεῖον, ἀνεξίδεκτον ἀλαττώσεως, ἀπλούν, καὶ μονοεἰδές, καὶ διάνθετον, εἰς μέρη οὐ διαιρεῖται, τουτέστι, καθὼν θεὸς Λόγος ἔστι καὶ μονοεἰδής, εἰς διαφορὰν μελάνη καὶ πραγμάτων οὐ πίπτει, εἰς τὸ σῶμα καὶ διάστασις (81); ὁ Λόγος γάρ ἔστι τέλεος καὶ διδόνης διάστασος· οὐ γάρ θεὸς γέγονε σαρκωθεώς, οὐδὲ Γίγης θεοῦ, ἀνθρώπινον σῶμα λαβών, οὐδὲ Κύριος τῆς δόξης, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν φορέσας· ἀλλὰ δινθρώπος καὶ οὐδὲς δινθρώπου δὲ Γίγης τοῦ θεοῦ, καὶ δούλους κατὰ τὴν μορφὴν ὁ τῇ φύσει Κύριος. Οὐ τὸ σῶμα σὺν συμπληρωτικὸν γέγονε τῆς θεῖαῆς ὑπόστασις· ἀλλὰ ὁ ἀληθώς τέλεος τὸ ἄτελες ἐπελεῖται, ὁ ἀπροσδέχης τῇ προσδεόμενῃ συνῆθε καὶ συνηρώθη σαρκί, ὁ μηδὲνς χρείαν ἔχον ἐκευτὸν ἴδωκε τῷ χρείᾳ ἔχοντι σώματι. Οὐδέτες γάρ τῶν εὖ φρονούντων, οὐ νήστες διώκειν καὶ νοεῖν δυναμένων (82), εἴπον ἀν., διτ., ὑπέτερος ὁ Λόγος τέλεος ὃν καὶ ἑννόπταστος, οὐ προσδέχεται σαρκός, τὸν θεὸς τέλεος γένηται, οὐτως οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ Λόγου ἔχρησιν, τὸν τέλεος καὶ ἑννόπταστος δινθρώπος γένηται· ἀλλὰ οὐρανίου τοῦ Σωτῆρος ἑδεόμεθα, οὐρανίου ἐλεύθερωτο, διαιρέσεις τῆς ἐπιγενομένης ἀμαρτίας, διακανονῶντος ἡμάς ἐκ τῆς κακώσεως, καὶ τὰ ταύτας (83) διαιροῦντος δεινά.

5. Εὔθυνος οὖν ἀπὸ γενέσεως ἡ κακιότης ἑδείκνυτο, καὶ τὸ οὐρανίον τοῦ γεγεννημένου διὰ τῆς γενήσεως ἔχραντο, οὐ κατὰ γέννησιν ἀνθρώπου παλαιοῦ ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἰλεῖ τὴν γέννησιν. Καὶ τὸ ἄνδρανον διεῦ ἀνδρὸς κυήσαις γυναικά, ὅτι τὸν οὐρανὸν τῶν γεννωμάνων ἐν τοῖς πτεράσταις κατεῖστο ὁ θεός· ὡς καὶ τὸν Αἰτοῦ φροντὶ ἡ Γραφὴ ἐν τῇ ὀσφύι τοῦ Πατρὸς εἶναι Ἀβραάμ· Ὁ δὲ Λυτρωτὴς οὐ τοῦ Ἀβραὰμ τὸ εἶναι λαβὼν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ τὸ σχῆμα προλαβὼν, τὴν σάρκα λέγω τὴν μετὰ φυγῆς ἀνθρωπίνην, καὶ γεννώμενος ἀνθρώπους κατὰ τὸ δράπειον, εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον τὴν κακιότητα κατὰ τὸ δράπειον· τοῦθ' οὐχ ὅρος θεάτρου, οὐ τυραννίς διεβδόλου, ἀλλὰ κοινωνία μητρὸς τοῦ Λόγου πρὸς τοὺς θυγατρίς καὶ τυραννουμένους, διαιρούτης δὲ πολλὴ κατὰ τὸ ἀδάνατον, κατὰ τὸ ἀλεύθερον καὶ ἀπωρίνητον. Ἐθαύμαζε καὶ ἡ Παρθένος Μαρία (84) εὐαγγελιστίσσα τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐξ αὐτῆς. «Πότες γάρ ἔσται μοι τοῦτο, φραγῇ, ἐπει τὸν ἄνδρα οὐ γινώσκω·» Εὐάγγελισθη δὲ θείαν οὐσίαν τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτῆς (85) ἐν μορφώσει σαρκίνη· Καὶ ἡ οὐράνιον τὸ δύορον, καὶ γῆνον τὸ βιάστημα· ἡν τερηνοτάτης τῆς γῆς, καὶ πρὸς οὐρανούς δύοιωντις, κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων χαράν τῶν βιάντων· «Δόξα ἐν ὑψίστοις θῶμ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη·

⁸⁰ Μίσαν φύσιν, Basili.

⁸¹ Ia omnes manuscripti. Editi vero, εἰ τὸ σῶμα εἴη, εἴηται διάστατα, mendose.

⁸² Basili., Gobler., Seguer., δυναμένων. Editi, δυνάμενος.

⁸³ Sic Gobler., Felc., Seguer. In reliquis τὰ τὰ

A unum, utrumque simul esse confitemur, unam hypothosin, et unam personam: non ut complementum hypostaseos corpus efficiatur, impium enim illud est: quandoquidem divinitas perfecta est, non capax imminutionis, simplex, singularis, non composita, in quam differentia membrorum non cadit neque rerum, neque corporis, et incorporei: nam Verbum perfectum et omnino incorporeum est. Neque enim Deus factus est, quando incarnatus est, neque Filius Dei, quando corpus humanum accepit: neque Dominus gloriae, quando servi formam gestavit: sed homo et filius hominis Filius Dei est, et servus secundum formam est, qui natura Dominus est. Non itaque corpus complementum factum est divina hypostaseos; sed qui vere perfectus est, imperfectum perfectit, et qui nullius indigebat, cum carne indigne junctus, et unitus est; qui nullo opus habebat, opus habenti corpori sese dedidit. Nullus quippe hominum qui recte sentiant, aut qui denique sobrie agere, ac intelligere possint, dixerit: Ut Verbum, perfectum cum sit, et hypostasis habeat, carne non indigebat ut Deus perfectus fieret; sic neque corpus Verbo indigebat, ut perfectus, et in hypostasi homo fieret. Sed coelesti Salvatore indigebamus, coelesti liberatore, qui peccati abolitione ex nostris nosmiseriis renovaret, calamitesque inde profectas auferret.

5. Statim igitur ab ipsa nativitate, novitas apparuit, ac ecclesiastis natura ejus qui genitus erat, per nativitatem ejus ostensa est: quippe qui non secundum antiqui hominis ex viro et muliere generationem, natus sit. Impossibile enim est absque viri opera mulierem gravidaum esse, quia nascientium substantiam in ipsorum patribus Deus constituit, quemadmodum et Scriptura, Levi 4¹ in patris sui Abrahā lumbis fuisse narrat. Redemptor autem, non Adami esse assumens, sed ex Adamo formam accipiens, carnem dico cum anima humana, et factus homo visibiliter, novitatem in mundum invisibiliter tradidit: contra quam non mortis decretum, nec diaboli tyrannis prævalet, sed adest communio Verbi cum mortali bus et tyrannice oppressis; ingensque discrimen ob immortalitatem, libertatem, et a tyrannie exemptionem, rebus humanis illatum est. Ipsa Virgo Maria admirata est, quando ex se futura Salvatoris nativitatem nuntium accepit. «Quomodo sis mihi istud,» ait, «quoniam virum non cognosco?» Nuntiata autem illi est divina essentia ejus, qui ex ipsa sub carnali forma natus est. Eratque donum coeleste, germeque terrenum: pax terræ conciliatur, ac similitudo quadam ejus cum eis erat,

ταύτης οεστ ut in editis. Mox Goblerian., Felcian., γεννήσεως.

(84) Seguerianus, Παρθένος Θεοτόχος.

(85) In editis mendose, ἐξ αὐτοῦ. Basili., Gobler., Seguer., ἐξ αὐτῆς.

at prae se ferebat angelorum gaudium dicentium : **A**νθρόποις. » Χαίροντες οὖν ἐν τῇ Χριστοῦ γεννήσει, οὐκ ἀνθρώπινη χαρὰν χαίροντες, οἷον (86) ἐπὶ γεννημένῳ παιδὶ χαίρουσιν ἀνθρώποις, καὶ γενεσίον ἐπιτελούσιν ἔστητι· ἀλλ᾽ ἐπιφανέστα Χριστοῦ χαίρωμαν (87), καὶ φωτὸς ἐπιλάμψει θεῖκον, οὐ κονυνὸν ἔχοντες τῆς αἰγαλωίας, ἀλλὰ λυτρωτὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Τί ὅτι ἐπὶ τούτοις; Τί Χριστοὶ, καθ' ἓν γεννώμενος θεῖτερον ἢ κατ' ἀνθρώπους, καὶ τραφεὶς θειότερος ἢ καθ' ἡμᾶς Χριστός. Τὸ μὲν οὖν σύγκλιτον κατὰ τὴν σάρκα ἐν θεῖαι βαπτίζεται μετὰ Ἰουδαίων. Καὶ Ἰωάννης ὁ βαπτίζων, καὶ ποταμὸς Ἱορδάνης ὁ λούναν σώμα τὸ θεῖον, καὶ Πινεύματος Ἐρύτος ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ καθαρὸν σώμα τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ εἰς τὴν διαβατὴν καθ' ἡμολωτὸν ἡ κάθαρτος (88), ἵνα καὶ τῷποι ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ πληροῦντες πάσαν δικαιοσύνην, καὶ καθαιρόμενοι ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ, φῶ τι δέσποιντος αἰώνας. Ἀμήν (89).

^{**} Luc. II., 14.

(86) Seguerianus, oīav.

(87) Gobler., Feli. I., Seguer., χαίρομεν. Μοx
Ἐγκρίτες deest in Segueriano.

(88) Basiliensis et Seguer., τὶ σάρκωσις.

(89) Hinc, εἰς τοὺς αἰώνας, ἀμήν, desunt in Gobleriano et Feli. I., nec lecta sunt a Nannio.

EN SEQUENS OPUSCULUM ADMONITIO,

I. *Vetus error omnium (excepto Basiliensi) manuscriptorum est, ut hoc opusculum cum expositione illius dicti : Omnia mihi tradita sunt a Patre, sub uno eodemque titulo jungatur : hoc scilicet ordine, ut primo ponatur Tractatus, in illud : Omnia mihi tradita sunt, etc. Secundo, fragmentum ex libro de Nicænis decretis, p. 211, Tōtō tōtiv ἀληθῶν διάστατα : Hac est vera doctrina, etc. sub eodem titulo, pancis tantum mutatis verbis. Tertio hic libellus de Sabbathis consequenter eademque pariter inscriptione. Eoque prorsus modo jacent in editio omnibus Latinis Athanasii ex Naukii versione. Quo autem causa res ita disparatae, consequenter et sub eodem titulo positis fuerint, quis augurari valeat? Hac opuscula seu fragmenta recte denum divisa fuerunt a Commelinianis editoribus, quos secuti ita sunt Parisienses, ut postquam tres illos tractatus in priore tomo divisi retulissent, ut res postulabat; secundo iterum tomo, p. 64, fragmentum reposuerint : Hac est enim vera doctrina, et consequenter hoc de Sabbathis opusculum. Primus porro tractatus, nempe in illud : Omnia mihi tradita sunt, etc., suis sese notis prodit esse Athanasianum. Vide primo tomo p. 81. Fragmentum vero : Hac est enim vera doctrina, diximus ex libro de Nicænis decretis excerptum suisse. Hunc vero tractatum quod spectat, an Athanasii sit necne, vix reprehendi potest, cum nulla uspiam vel vobisq[ue] vel γνωστότος nota compareat : homilia namque speciem præfert, quo scribendi genere nihil edidit Athanasius, quod ad nos usque pervenerit : unde vix ex stylo aliquid decerni posse videtur.*

II. *Agitur hic de Sabbatho, quod non otii, sed Dei cognoscendi causa datum defenditur, de Dominica item, de circumcisione et baptismate. Et sane quamdam dignitatis speciem præfert hoc opusculum, ut si non Athanasii sit, alicujus saltem pii doctique viri opus esse putetur. Monendum denique duximus, ad orationem quartam contra Arianos, tom. II, p. 496, in margine codicum Basil., Gobler. et Felckm. I, hæc legi: Tὰ τρὶς ασθέατων καὶ περιτομῆς ὡς ξεινό. Opusculum de Sabbathis et circumcisione, hic positum erat : quid causæ vero sit quod eo loci translatum fuerit, ne conjectare audiem licet ; cum de rebus illic longe disparibus agatur.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΣΑΒΒΑΤΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΤΟΜΗΣ, ΕΚ ΤΗΣ ΕΞΟΔΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

DE SABBATIS ET CIRCUMCISIONE, EX LIBRO EXODI.

1. « Καὶ φυλάξουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰ Σάββατα, τοιςέντεν αἰτά εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. Διαθήκη αἰώνιος ἐν ἡμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, σημεῖόν ἐστιν ἐν ἡμῖν αἰώνιον, διτὶ ἔξ ἡμέραις ἀποτίσεις Κύριος τὸν οὐρανὸν (90) καὶ τὴν γῆν, καὶ τῇ ἑδδῷ ἡμέρῃ κατέπαυσε. » Σημεῖόν ἐστι τοῦ εἰδέναι τὴν τῆς κτίσεως ἡμέραν, καὶ τὸ ταῦτης τέλος. Ἀκολουθοῦ ἦν ὁ τόπος τῆς κτίσεως ἀνεγέρτη, ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἦν τόπος φυλάξσεων τὰ Σάββατα. Ἐλθούσης δὲ τῆς ἑτέρας γενεᾶς καὶ τοῦ κτιζομένου λαοῦ, κατὰ τὸ λεγόμενον. « Γράψῃς αὐτῷ εἰς γενεάν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνίσσεται τὸν Κύριον» : ἀνάγκη μηκέτε τὸν λαὸν τούτον τηρεῖν τὸ τῆς προτέρας κτίσεως τέλος, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας κτίσεως ἡτοῖτεν. Τίς δέ ἐστιν, ἢ καθ' ἓν ἀνέστη ὁ Κύριος; « Εκτοτε γάρ ἀρχὴν ἔσχεν ἢ κανὴ κτίσαις, περὶ τῆς εἰπεν ὁ Παῦλος (91). » Πότε εἴ τις ἐν Χριστῷ κανὴ κτίσαις. » Τὴν μένον προτέραν κτίσιον ποιῶν ὁ θεὸς κατέπαυσε· δικαὶον καὶ τὸ Σάββατον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑδδῷ ἔτησσον οἱ τῆς γενεᾶς (92) ἑτέροις· ἢ δὲ δευτέρα κτίσιος τέλος οὐκ ἔχει· διὸ τοῦτο οὐδὲ κατέπαυσεν, ἀλλ' ἔως ἀρπαὶ ἐργάζεται. « Οὐθενὸς οὐδὲ σαββατιζομένης ἡμέραις ἐπὶ τῇ πρώτῃ, ἀλλὰ τὸ μελλοντα ἐπιζητομένην Σάββατον σαββάτου, ἢ οὐ τέλος λαμβάνει ἢ κανὴ κτίσαις, ἀλλὰ φανερούτας καὶ διδύλιος ἐφορτάζει. Διὰ γάρ τούτου ἑδδοῦν τὸ Σάββατον τῷ προτέρῳ λαῷ, ἵνα γνώσῃ καὶ τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως. Τί δέ κανὴ κτίσαις οὐκ ἐνετείλατο φυλάξσεων Σάββατον· Ινα τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν τῇ Κυριακῇ γινώσκῃ (93), ἀπελεύθετον δὲ ἐπίσταται τὴν ταῦτης ἥραν.

2. Διὸ τούτο δέ καὶ τὴν ἀρχὴν, τουτέστι τὴν Κυριακὴν ἑδδλωσεν, ἵνα τὸ τέλος τῆς παρελθούσης γινώσκηται. Ὁ γοῦν Ἀπόστολος περὶ τῆς προτέρας γράφων φησί· « Ότα δὲ ἡμές τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαποστείλειν ὁ θεὸς τὸν Ἰησούν αὐτοῦ» : καὶ πάλιν· « Εἴτε συντελεῖς τῶν αἰώνων· » Οὐκοῦν ἡ μὲν πρώτη πεπλήρωται καὶ τετελείωται, οὐκ ἀλλοτε ἢ ὡς οἱ

* Ειοδ. xxxi, 16, 17. ** Πασ. ci, 49. *** Η Cor. v, 17. **** Galat. iv, 4. ***** Matth. xiii, 40.

(90) Τε post οὐρανόν, legitur in editis, deest in Seg. Mox Reg. et Seg., τῇ ἑδδῷ ἡμέρᾳ. In editis, deest.

(91) Ita Regius et Seguer.; Basil. elips. Παῦλος. Editi, ἥρα ὁ Παῦλος.

(92) Sic Regius codex et Seguer. Editi vero et exenti, τῆς γενεῶς, male.

A 42 t. « Et custodient filii Israel Sabbata, et celebrabunt illa in generationibus suis : pactum semper in me inter me et inter filios Israel, signum est in me perpetuum : quia sex diebus fecit Dominus cœlum et terram, et septimo die cessavit ». » Signum est ut sciatur, dies creationis, ejusque finis. Consentaneum erat, ut quandiu creaturas condebantur, tandem in Jerusalem Sabbathum custodirentur. Verum ubi venit generatio altera, et populus alius qui creatus est, juxta dictum illud : « Scribatur haec in generatione altera, et populus qui creabatur laudabili Dominum » : non necesse ultra fuit, ut hic populus prioris creationis finem observaret, sed ut secundæ creationis initium quereret. Quod autem illud initium est, nisi qua die Dominus resurrexit? exhibe enim exordium novæ creature fuit, de qua dicit Paulus : « Si qua ergo in Christo nova creatura ». » Priorem igitur creationem cum fecisset Deus, requievit : quare homines generationis illius Sabbathum observant die septima. Secunda autem creatio finem non habet, et ideo non requievit, sed usque ad præsens tempus operatur. Quapropter neque Sabbathi diem celebamus, ut in prima creatione ; sed speramus futura Sabbathi sabbatorum, in quibus finem non accipit nova creatura, sed manifestatur, et perpetuo festum celebrat. Ideo enim Sabbathum priori populo injunctionis est, ut cognosceret finem et initium creationis. Novæ autem creatura non præcepit ut servaret Sabbathum, ut initium quidem bujusc in Domini die agnosceret, nossetque ipsius gratiam finem non habituram.

2. Idcirco autem initium, id est, Dominicam diem indicavit, ut præterite generationis finem cognosceret. Apostolus ergo de priore scribens ait : « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum » ; et rursus : « In consummatione sæculorum ». » Prima igitur impleta est et consummata, non alio quam eo tempore, de quo locuti

(93) Fele. secundus, Κυριακῇ ἡμέρᾳ. Paulo post, Regius et Seguer., τῇ ταῦτης ἥρᾳ. Editi, τῇ ταῦτη της Κυριακῆς. Editi, τοντότα την ἡμέραν. Paulo post Regius, Οὐδὲν Ἀπόστολος. Mox Regius, Seguerian., Goblerian. φησιν. Editi, Εψη.

gunt prophetæ : « In novissimis diebus effundam de spiritu meo »¹. » Primi vero diebus nunc habentibus, alli adventiunt, ut ait Jeremias : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus »². » Desinente autem prima, consequenter alterius initium occurrit : quo circa post Sabbatum Dominus resurrexit. Non enim otii præcipue causa, hominibus Sabbatum Deus dedit, qui ait : « Viae pigrorum spinis constatae »³ : et qui in libro Numerorum iubet : « Die autem Sabbatorum, offeret duos agnos anniculus immaculatos, et duas decimas similes oleo conspersæ in sacrificium et libamen ; et holocaustum Sabbatorum in Sabbatis, in holocaustum sempiternum »⁴ : et rursus aliquanto superius : « Et imponebis super hostiam, thus purum et saltem, et erunt in panes in recordationem », proposita Domino. Die Sabbatorum apponentur **43** coram Domino in perpetuum in prospectu filiorum Israel, sedus sempiternum »⁵. Si enim cura illi esset de otiositate, non præcepisset Levitis proponere, offerre, mactare. Nam si otium sanctificat, negotium certe contaminat : atqui Levitæ operando non contaminaabantur : non ergo otium emundaverit. Alioquin cur soli Levitæ sanctificatione privantur, dum offerunt, mactant et proponunt in Sabbato? Tantum autem abest ut delinquant, ut etiam Deum, iis qui offerrunt, propitiū reddant.

5. Nequaquam igitur Sabbatum otium designat, sed tum cognitionem Conditoris, tum cessationem a figura bujus creationis : ut apud Ezechielem testatur Deus : « Sabbath mea dedi eis, ut essent signum inter me et eos, et sciarent quia ego dominus sanctificans eos »⁶. » Cognitionis ergo et non otii causa datum est Sabbatum : ita ut sit cognitionis necessaria quam otium. Ideoque Dominus aiebat illis qui discipulos culpabant, quod spicas velarent : « Si sciretis quid est, Misericordiam volo et non sacrificium »⁷. » Otiosos enim illos in Sabbatho culpabat : quia quod proprium est Sabbathi, hoc est, veritatis cognitionem, non haberent. Idcirco qui legem Sabbathi suscepserant circa Hiericho tuba canere jubentur septem diebus, in quibus septem Sabbathum incidi. Si igitur otium gratia datum Sabbathum

¹ Joel ii, 28. ² Jer. ix, 25. ³ Prov. xv, 19. ⁴ Num. xxviii, 9, 10. ⁵ Levit. xxiv, 7, 8. sec. LXX. ⁶ Ezech. xx, 12. ⁷ Matth. xii, 7.

(94) Ita Regius et Seg. Editi, Ep̄. Mor. δε, post τίσις, decessit in editis, sed legitur in Regio et Seguer.

(95) Reg., ἑνεκεν, Seguer. cum editis, εἰνεκεν. Infra in Gobler. et Felc. i, 6 προτετάτων decessit. Paulus post Regius., Basil. et Seguer., προσέξτης δύο ἀμφών. Editi et alii manuscripsi, προσέταξε δύο ἀμφών. Ibidem, Basiliens. δύο δεκάτας έναστασιους.

(96) Hæc. πρὸ δέλγων λέγει, desunt in Goblerian. et Felc. i. Mor. Reg. et Seg., ἐπὶ τὸ δέλγων λέβανον.

(97) Edit. Paris. sola, προτεθῆσται. Paulus post tres miss., εμέλλει, magis. Ibidem Regius et Seguer., εὐτῷ περὶ ἀργίας. Edi. p̄perān, αὐτῷ περὶ ἀργίας.

(98) Ita Regius, Basiliens. Seguer. Edi. vero, oī μολένοντο.

A προρήταις Ἑλεγον : « Εν ταῖς δεκάταις ἡμέραις ἔχειν ἀπὸ τοῦ Πνευμάτος μου. » Τέλος δὲ ἔγουσῶν τῶν πρώτων ἡμέρων, ἀλλοι γίνονται, ὡς δὲ Ἱερείας φρασί (98) : « Ίδοις ἡμέραις Ἐρχονται, λέγει Κύρως. » Τέλος δὲ ἔγουσῆς τῆς πρώτης, ἀκόλουθης ἔτερας ἀρχὴ γέγονε. Βεβ τούτῳ μετὰ τὸ Σάββατον ἀνέστη δὲ Κύρως, οὐ γάρ προηγουμένων εἰνεκεν (99) τοῦ τόν ἀργεν τούς ἀνθρώπους ἀδέσμους τὸ Σάββατον ὃ θεός δέλγειν. « Όσοι ἀστρῶν ἴστρωμέναι ἀκάνθαις, » καὶ δὲ προστάτων ἐν τοῖς Ἀριδοῖς : « Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σάββατων προσέξτη δύο ἀμφὼν ἔναστος ἀμφώνους, καὶ δύο δεκάτας σεμιδάλους ἀνάπτοιμάντης ἐν ἐλαῖῳ εἰς θυσίαν καὶ σπονδήν, καὶ διοκαύτωμα Σάββατον ἐν τοῖς Σάββατοις ἐπὶ τῆς διοκαύτωσις τῆς δεκάτης παντὸς. » Καὶ πάλιν πρὸ δέλγων λέγει (100) ἐν τοῖς διατετέρων : « Καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὸ δέλγων λέβανον καθ’ ἄλλας, καὶ ἔστοιται εἰς δρόπους εἰς ἀνάμηντον, προκειμένα τῷ Κύρῳ. Τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σάββατων προτεθῆσται (101) ἐναντὶ Κύρου διαπαντὸς ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ισραὴλ, διαθήκην αἰώνιον. » Εἰ γάρ ἔμελλεν αὐτῷ περὶ ἀργίας, οὐκ ἂν προτείναι, καὶ προσάγειν, καὶ σφάζειν, ἐκλέειν τοὺς Λευΐτας. Εἰ γάρ δὲ ἀργα ἀγάπατος, δηλονότι δὲ ἀργαστὸς μολύνεις, ἀλλ’ οἱ Λευΐται ἔργα δύμνονται οὐ μολύνονται (102) οὐκέτι δέρα τῇ ἀργίᾳ καθαρίζεται. Η δὲ τι μόνον οι Λευΐται τοῦ ἀγίατοῦ στερίσκονται, προσάγοντες, καὶ σφάζοντες, καὶ προτείνοντες (103) ἐν τῷ Σάββατῳ; Τοσούτῳ γάρ ἀπέχονται τοῦ πλημμελεῖν, διστα καὶ μάστονται, ὑπὲρ τῶν προσφρόντων.

3. Οὐκοῦν οὖν ἀργίαν στημανεῖ τὸ Σάββατον, δὲλλα γνῶστι μὲν τοῦ Ποιητοῦ, πάλιν δὲ τοῦ σχῆματος τῆς κτίσεως ταῦτης, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἱερείτῃ διαμαρτύρεται λέγων θεός (1) : « Καὶ τὰ Σάββατα μου ἔδοκα αὐτοῖς τοῦ εἶναι εἰς σημεῖον ἀνά μετὸν ἔκδοντες, ἀνὰ μετὸν εἰς τὸ γνῶναι αὐτούς, ἐπὶ ἄγνωστον δέλγων τὸ Κύρως δὲ ἀγάπατον αὐτούς. » Γνώσσως δέρα καὶ οὐκ ἀργίας ἔνεκεν (2) δέδοθη τὸ Σάββατον· ὡς εἶναι μᾶλλον τὴν γνῶστιν ἀναγκαιότεραν τῆς ἀργίας. Διὰ τούτο δὲ Κύρως θεῖε τοῖς αἰτιομένας τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῷ ἀλλειν στάχυσις· « Εἰ ἐγνώκειτε τί ἔστιν, « Εἰεῖν θέλω καὶ οὐ διστίν, » ἀργοῦντας γάρ αὐτούς τὸν τῷ Σάββατον ἥττατο, ἐπὶ τὸ δέλγων τὸ Σάββατον οὐκ ἔχειται (3), διπερ ἔστιν δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνῶσις. Διὰ τούτο καὶ περὶ τὴν Ἱεράγχη κελεύονται σαλπίζειν οἱ τὸν νόμον τοῦ Σάββατου λαβόντες ἐπὶτὰ ἡμέραις (4), ἀν αἰς

(99) Editi, προτεθῆσται. Regius, προτεθῶνται, Seg. et Gobl., προτεθένται. Basil., προτεθεύνται. Mox Basil., τοσούτον. Regius et Seguer., τοσούτηρ. Editi male, τοσαύτη.

(100) Ita Regius, Basiliens. et Seguer. Editi vero, ἐν τῷ Ἱερείτῃ τὸ Σάββατα. Mox Regius et Seguer., διστα, ἀνομέστων, una voce. Paulo post idem et Basil. διστα ἔγω Κύρως.

(101) Ἐνεκεν decessit in Gobler. et Felc. i.

(102) Ita omnes miss. cum edit. Commel. Edit. autem Paris., οὐκ εἰσον.

(103) Ita Regius et Seguer. Editi vero, τὸ Σάββατον ἡμέρας. Mox idem cum Basil., ἐν αἷς ἔπειτα. In editis, ἔπειτα decessit. Infra, Regius, Seg. Basil. Gobl., δια τε

καὶ τὸ Σάββατον ἡμίπτεται. Εἰ τοῖν τῶν ἔνεκτι τοῦ ἀργεῖν ἐδόθη τὸ Σάββατον, διὰ τοῦ ἑργάζεσθαι προστάτωνται σαλπίζοντες; Ἀλλ' ἡ πτώσιστο, διὰ σαλπίζοντες οἰκουμένης, οὐκ ἀργοῦντες, ἀλλὰ γινώσκοντες τὴν βοηθούντα αὐτοῖς Κύριον· ὥστε καὶ ἐπὶ τοῦ περιτεμνομένου ὀκταημέρου ἀνάτηχην γάρ (5) ἔχει καὶ τὸ Σάββατον περιτέμνειν, καὶ δῆμος σαββατίζει, ἐργάζεμενος μὲν, γινώσκων δὲ τὸν Θεόν. Ἀμέλει καὶ τὰς μὴ ἡμέρας τῶν Σαββάτων, δῆμος διὰ τὴν δρόσιν τῶν ἀμπαρίων καὶ τὴν τῆς θεογνωσίας χάριν. Σάββατα ὄνομάζειν εἰλοθεν ὁ νόμος, μᾶλλον δὲ ὁ Κύρος τοῦ νόμου (6), ὃς ἐν τῷ Λευτεῖῳ· καὶ λέλητης Κύρος πρὸς Μωϋῆ λέγων· « Καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ ἑβδόμου τούτου ἡμέρᾳ ἐξιλασμοῦ κλητή; (7) ἀγία ἔσται ὑμῖν· καὶ ταπεινώσετε τὰς φυγὰς ὑδῶν καὶ προσάζετε δόλοκαυτῶμάτα τῷ Κυρίῳ. Πλὴν Ἑργον οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ»· καὶ μετ' ὅλη· « Καὶ ἔσται πάσα φυγὴ ἡτοις ποιήσει Ἑργον ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἀπολεταὶ ἡ φυγὴ ἔστιν ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Πλὴν Ἑργον οὐ ποιήσετε, νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. Σάββατα σαββάτους ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς φυγὰς ὑδῶν, καὶ σαββάτους τὸ Σάββατον ὑμῶν. »

4. Οὐκοῦν οὐχὶ ἡ ἑβδόμη ἔστι τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἡ δέρπης τῶν ἀμπαρίων, διὰ τις (7) ἀπ' αὐτῶν κατατάσσει. Οὐδὲ ἡ ἀργία ἔστι τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἡ ἐξαιρετικής καὶ τὸ ταπεινοῦν τὴν φυγὴν. Οὐ γάρ ἀριστομάνως, τῷ Σάββατῳ, εἰρηκεν, ἀλλ' ἀπλῶς τῇ δεκάτῃ, ἢν συμβαίνει ἀπαντάντι μηδὲν Σάββατῳ. Καὶ δῆμος τὴν ἀπαντάσσων ἡμέραν διὰ τὸν ἐξιλασμὸν Σάββατον οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ Σάββατα σαββάτους ὄνομάζει. Εἰ δὲ ταῦτην Σάββατον ὄνομάζει, εἰ δὲ Σάββατον Ἑργάζεσθαι κλείεται· οὐδὲ δῆμος ἀργίας προηγουμένων ἔστι νόμος (8) τὸ Σάββατον, ἀλλὰ γινώσκεις καὶ ἐξιλασμοῦ, καὶ ἀργίας ἀπὸ κακίας πάσης. Οὐ διὰ τὴν Ἑργίαν οὐδὲ τὸ Σάββατον δέδουκεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ γινώσκειν αὐτοὺς τὴν κατάπτωσιν τῆς κτίσεως. Ἐντεῖλετο γάρ ὁ Θεός λέγων· « Τίνα γινώσκετε, διὰ τὴν ἀργήν τῇ ἡμέρᾳ κατέπιασας Κύρος; ὁ Θεός ὑμῶν (9) ἀπὸ τῶν Ἑργών, ὃν ἡρέσαν ποιήσαι. » Ήθελε δὲ αὐτοῖς γινώσκοντας τὸ τέλος ταύτης ἀρχῆς ἡταῖν ἐπειρα. Τόλος μὲν οὖν τῆς προτέρας κτίσεως ἦν τὸ Σάββατον, ἀρχή δὲ τῆς δευτέρας, ἡ Κυριακή (10), ἐν τῇ τέλη παλαιάν ἀνενεώσαστο καὶ ἀνεκάπισεν. « Οπεραὶ οὖν ἐνετείλατο φυλάκτειν πρότερον τοῦ Σαββάτου τὴν ἡμέραν, μνήμην οὖσαν τοῦ τέλους τῶν προτέρων,

^{**} Levit. xxiii, 27-28. ¹ ibid. 30-52. ² Exod. xxxi, 17.

ἀργά. Editi male, διότι ἀργά. Ibidem, Gobl. et Feic. 1, προστάτωνται σαλπίζοντες. Ibidem, Regius et Seguer. διότι καὶ σαλπίζει.

(5) Sic Regius et Seg. In editis et ceteris, Ἀνάγκη γάρ.

(6) Iher, μᾶλλον δὲ ὁ Κύρος τοῦ νόμου, desunt in Gobl. et Feic. 1. Ibidem Regius et Seguer., quo se quimus, ὡς ἐν τῷ Λαυτικῷ· καὶ λέλητος. Editi vero, ὡς ἐν τῷ Λαυτικῷ Ἑργ.· καὶ λέλητος. Gobl. et Feic. primus, ὡς ἐν τῷ Λαυτικῷ Ἑργ. (Feic. 1, γρ. 1) τῇ δεκάτῃ, omissis intermeditis.

(7) Ka Regius et Seg. cum Græco Scripturæ textu.

PATAOL. GR. XXVIII.

A est : cur tuba canendi opus illis præcipitur? Sed norat eos tuba canendo sabbatizare, non otiaudin, sed Deum opitulatorem suum agnoscendo. Quod itidem de illo qui octavo die circumciditur dicendum : necesse quippe est etiam Sabbatho circumcidere, et tamen qui hoc facit sabbatizat, licet operetur, quia etiam Deum cognoscit. Sane illi quoque dies qui Sabbatho non sunt, tamen ob remissionem peccatorum, cognitionemque Dei Sabbatho appellare lex ipsa solet, imo potius Dominus legis, qui in Levitico ait : Decimo die mensis hujus septimi, dies expiationis erit ecceberimus, sanctus erit vobis : et humiliabitis animas vestras, et offeratis he locausta Domino. Omne opus non facietis in hac ipsa die ⁹. Et post pauca : Et erit omnis anima quae fecerit opus in hac ipsa die, peribit anima illa de populo suo. Nihil ergo operis facietis : legitimū sempiternū in generationibus vestris. Sabbathi sabatōrum erunt vobis, et humiliabitis animas vestras a noua mensis, a vespera ad vesperam, et sabbatizabitis Sabbatho vestra ¹.

4. Itaque non septima dies Sabbathum est, sed remissio peccatorum, cum quis ea perpetrare cessaverit. Neque otium est Sabbathum, sed confessio et humiliatio animi. Non enim definite dixit, Sabbatho; sed simpliciter, decima die, quae occurrit etiam sepe extra Sabbathum. Et tamen illam ipsam diem, ob propitiationem, non simpliciter Sabbathum, sed Sabbathi sabatōrum appellat. Quod si bane Sabbathum appellat, et in Sabbatho operari iubet; non ergo otii præcipue lex est Sabbathi, sed cogitationis, propitiationis et cessationis ab omni malitia. Non otii igitur causa Sabbathum dedit; sed ut nossent cessationem a creatione. Præcepit enim Dominus dicens : Ut scias, quod in hac die ¹⁰ requievit Dominus Deus vester ab operibus que cooperat facere ¹. Bautem autem eos bujusce finis gnarus, alterius initium querere. Fuius igitur prioris creationis erat Sabbathum : secundæ autem initium, Dominicæ, in qua veterem renovavit. Sicut igitur priori ævo Sabbathi diem servari jussit, in monumentum finis priorum; sic Dominicam veneramur in memoriam initii secundæ reparacionis. Non enim aliam creavit, sed veterem renovavit, et quam facere cooperat ab-

Editi, ἡμέρᾳ ἐξιλασμοῦ κλητῇ. Infra, Regius et Seguer. Gobl. et Feic. 1, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Ibid. Gobl. et Feic. 1, haec omitunt, καὶ μετ' ὅλη. Paulus post, Regius et Seguer. ποιήσαι, et sic O. Editi, ποιησοῦ.

(7) Feickemani primus, δια τις. Infra, τὸ ante ταπεινοῦν legitur in solis Reg. et Seguer.

(8) Νόμος deest in Gobl. et Feic. 1.

(9) Regius et Seguer. ὑμῶν. Editi, ὑμῶν.

(10) In Gobl. et Feic. 1, deest ἡ Κυριακή, et Infra in isdem, τῇ Κυριακῇ.

solvit. Quamobrem sexta die opera perfecta sunt : A δύτως τὴν Κυριακὴν τιμῶμεν, μνήμην ὡσαν ἀρχῆς δευτέρας ἀνακτίσωσα. Οὐ γάρ ἀλλγ. ἐπέκτισεν, ἀλλὰ τὴν παλαιὸν ἀνεκάλισε, καὶ οὗ ἥρξοτο ποιεῖν ἐπεκτείνεσα. Δια τοῦτο ἐν μὲν τῇ ἔκτῃ τὰ γενόμενα συνεπεκτέσθη, καὶ τῇ ἑβδόμῃ (11) κατέπαντες ἀπὸ πάντων· ἐν δὲ τῷ Εἰαγγελίᾳ ἐλθὼν ὁ Λόγος φρασίν· « Ἄλθον τελειώσαι τὸ Ἑργον. » Οὐ γάρ ἀπὸ πάντων καταπάντων, σημαίνει τινὰ δεῖσθαι τέλους, ἀπερ ἐλθὼν ἀπετελείωσε. Φησὶ γάρ (12) ἐν τῷ κατὰ Ἱωάννην· « Τὰ Ἑργα & δέδωκέ μοι ὁ Πατὴρ, τὰ τελειώσω αὐτά· αὐτά τὰ Ἑργα, ἃ ἔγω ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. »

5. Imperfectum enim esset opus, si Adamo peccante mortuus fuisset homo : perfectum autem factum est, ubi ipse vivificatus est. Quocirca creationem sex diebus factam cum renovasset, diem renovationi assignat : quam in psalmo Spiritus prænuntiat his verbis : « Ηᾱ dies quae feci Dominus ». Solis enim instar Deus exoritur, singulorumque illustrat animas : idcirco in salutari passione sol non apparuit, significans cum finem prioris creationis, tum alterius initium, quæ ex Salvatore oriebatur : quam ubi vidit propheta, dixit : « Ecce vir : Orients nomen ejus ». Et iterum : « Vobis timentibus eum orietur sol justitia ». Non enim omnium est hæc dies, sed eorum qui mortui sunt peccato, et vivunt Domino. Ideo enim octavo die circumcidì lex jussit : et mandatum erat nunquam violandum, quo significabatur, post septimum diem omnium fore regenerationem. Nihil enim aliud circumcisio indicabat, quam nostram nos exuere nascitatem : eum enim qui sexto die mortuus est exuimus, et renovamur Dominicā : qua die antiquus ille exitus, per resurrectionem regeneratus est. Hoc enim Paulus quoque in Epistola ad Colossenses ait : « In quo et circumcisio estis circumcisio non manufacta, in expoliatione corporis carnis, in circumcisione Christi : consupulti ei in baptismo, in infernum, in quo et resurrexisti ». Nam expoliationis per baptismum figura erat circumcisionis, quam in illis membris sieri præcepit, quibus corpus generatur : ut qui circumcidēbantur adverterent, illud esse extende vetustatis signum. Abram enim cum credidisset, accepit circumcisionem, quæ signum erat regenerationis per baptismum. Quapropter veniente significato, signum cessavit : nam circumcisione quidem signum erat; lavacrum vero regenerationis, res est significata. Exuto

* Joan. iv, 34. * Joan, v, 36. * Psal. cxvii, 24. * Zachar. vi, 12. * Malach. iv, 2. * Coloss. ii, 11, 12.

(11) Regius et Seguer. καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Editi, καὶ τῇ ἑβδόμῃ. Mox, Gobler. et Felic. i, ἐν τῷ Εἰαγγελίᾳ φροντὶ Χριστὸς. Ἄλθον.

(12) sic Regius, Seguer. et Gobl. Editi vero, Ἐφη γάρ. Ibid. illud, ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, deest in Gobl. et Felic. i. Ibid. hanc, τὰ Ἑργα, desunt in editis, sed leguntur in Regio et Seguer. in quibus solis mox αὐτὰ repetitūr. In isidore, τύχω deest. Mox, γάρ post μὲν deest in Gobler. et Felic. i, ut et μὲν sequens.

(13) Ia Regius et Seguer. Editi et cæteri, Ἑργ.

A δύτως τὴν Κυριακὴν τιμῶμεν, μνήμην ὡσαν ἀρχῆς δευτέρας ἀνακτίσωσα. Οὐ γάρ ἀλλγ. ἐπέκτισεν, ἀλλὰ τὴν παλαιὸν ἀνεκάλισε, καὶ οὗ ἥρξοτο ποιεῖν ἐπεκτείνεσα. Δια τοῦτο ἐν μὲν τῇ ἔκτῃ τὰ γενόμενα συνεπεκτέσθη, καὶ τῇ ἑβδόμῃ (11) κατέπαντες ἀπὸ πάντων· ἐν δὲ τῷ Εἰαγγελίᾳ ἐλθὼν ὁ Λόγος φρασίν· « Ἄλθον τελειώσαι τὸ Ἑργον. » Οὐ γάρ ἀπὸ πάντων καταπάντων, σημαίνει τινὰ δεῖσθαι τέλους, ἀπερ ἐλθὼν ἀπετελείωσε. Φησὶ γάρ (12) ἐν τῷ κατὰ Ἱωάννην· « Τὰ Ἑργα & δέδωκέ μοι ὁ Πατὴρ, τὰ τελειώσω αὐτά· αὐτά τὰ Ἑργα, ἃ ἔγω ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. »

5. Ατελὲς μὲν γάρ ἦν τὸ Ἑργον, εἰ, ἀμαρτήσαντος τοῦ Ἀδάμ, ἀπέθνησεν δὲ ἀνθρώπος· τέλειον δὲ γένος, ζωοποιέόντες αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο, τὴν ἐν Σεμίραμις κτίσαντας ἀνακαίσας, ἡμέρα τίθησι τῇ ἀνακαίσει, ἢν διὰ τοῦ φαλμοῦ προαναγνευεῖ λέγον τὸ Ιηνεῦμα· « Αὕτη ἡμέρα ἦν ἐποίησεν δὲ Κύριος. » Αὐτὸς γάρ θεὸς ἀνατέλλει, κατανγάζων τῇ ἀκάστου φυχῇ· διὰ τοῦτο καὶ ἐν αὐτῷ (13) τῷ σωτηρίῳ πάλις οὐδὲν ἔφαντες ἥλιος, σημαίνοντας τέλος μὲν τῆς προτέρας κτίσεως, ἀρχὴν δὲ ἔτερας, τὴν ἐκ τοῦ Σωτῆρος ἀνατελθούσαν· ἢν ἐπωράκων δὲ προφῆτης ψηφίσιν (14)· « Ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ δύομα αὐτῷ »· καὶ τάκτων· « Τοῦτο δὲ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης. » Οὐ γάρ πάντων ἡμέρα αὐτῆς, ἀλλὰ τῶν ἀποθανόντων τῇ ἀμαρτίᾳ, ζώντων δὲ τῷ Κυρίῳ. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ τῇ ὅδῃ ἡμέρα περιτέμνεσθαι ἀκέλευθος δὲ νόμος· καὶ παράβοτος ἦν ἡ ἀνοική, σημαίνουσα τὴν μετὰ τὴν ἑβδόμην ἀναγεννήσην πάντων. Ή γάρ περιτομὴ οὐδὲν διλλού δέδηκεν ἢ τὴν τῆς γενέσεως ἀπέκδυσιν· τὸν γάρ τῇ ἔκτῃ ἀποθανόντα ἀπεκδύσθωσκόμενα (15), καὶ ἀνακαίσουμενα τῇ Κυριακῇ, διε τὸ παλαιός, ἀπεκδύσθες, ἀνεγεννήσῃ ἡ ἀναστάσει. Τοῦτο γάρ καὶ δι Παύλος φησιν (16) ἐν τῇ πρὸς Καλοσογείσῃ· « Ἐν φῷ καὶ περιτεμνήθη περιτομῇ ἀχειροποιήη, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταρέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι εἰς τὸν ἄδην, ἐν φῷ καὶ συνηρέθητε. » Τῆς γάρ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεκδύσεως τούτος ἦν ἡ περιτομή· ἦν (17) ἐν τεκνίοις τοῖς μάλιστας ἐνεπειλατο γενεσθαι, δι' ὃν καὶ γεννήσατε τὸ σώμα, ἐν εἰδοῖς οἱ περιτεμνόμενοι, διὰ ἀπεκδύσεως παλαιότητος ἔστι σημεῖον. Πιστεύετε γάρ Ἀβραὰμ Πιστεῖ τὴν περιτομήν, σημεῖον οὖσαν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως. Διὰ τοῦτο ἐλθόντος τοῦ σημαντούμενου, πέπαυται τὸ σημεῖον. Ή μὲν γάρ περιτομὴ σημεῖον ἦν, τὸ δέ (18) γε λοιπὸν τῆς

Mox, Regius, Seguerian, et Gobler, δύομα αὐτῷ. Editi, δύομα αὐτοῦ. Mox Felicm. i, πάντων ἡμέρων.

(15) Ita Reg. et Seguerian. Editi vero male, ἀπεκδύσθωσκόμενα.

(16) Sic Regius et Seguerian. Editi vero, Ἐφη.

(17) Εὐ, et infra, ὃν, desunt in Felc. primo. Mox, Regius et Seguer. εἰδεῖν. Editi vero, et cæteri, εἰδοῦσιν.

(18) Εἰ deest in editis, sed legitur in Regio et Seguer.

πελιγγενεοῖς τὸ σημανόμενον. "Οὐοῦ γάρ τοῦ παλαιοῦ ἀπεκδιδυσκομένου, περιτῆ ἡ διὰ τοῦ μέρους σημασία. Καὶ ὑστερὴ ἡ Κυριακὴ ἀρχὴ τῆς κτίσεως ἔστι, καὶ πάντες τὸ Σάββατον· οὐτως ἡ αὐτὴ ἀναγεννήσαστο τὸν ἀνθρώπον ἐπάντες τὴν περιτομήν. Ἀμφότερα γάρ ἐν τῇ ὅρδῃ κατώρθωσαν, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως, καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τούτο ἡ ὅρδη τὸ Σάββατον ἔλυσε, καὶ οὐ τὸ Σάββατον τὴν ὅρδην. Ἐν μὲν γάρ Σαββάτῳ περιτίμενος ὁ ἀνθρώπος· ἐν δὲ τῷ Σαββάτῳ οὐκέτι ἡ (19) περιτομή. Ἡ γάρ ὅρδην, ἀρχὴ οὖσα τῆς ἀναγέννησεως, κατέπεσε τὴν πρώτην.

6. Ἕγούμενα δὲ καὶ διὰ τοῦτο τὴν περιτομὴν δεδίσθαι. Τοῦ γάρ Ἀδὰμ ἀκούσαντος· «Τῇ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύθησην,» ἐβίησκε, καὶ διεψεύστη τὸ σῶμα· δύον μέρος τοῦ σώματος, καὶ τούτῳ (20) τὸ αἴστιον τῆς τοῦ σώματος γενέσεως προστάχθησαν ἐκτυνέσσιν, προδιασκόμενοι τὴν τοῦ δύον ἀπέκδεσιν, ἵνα· ὑστερὴ ἀποδίδοντες τὸ κατακρηθὲν, διασωθῆναι ὄντων. Καὶ ὑστερὴ αἱ θυσίαι σκιαὶ ἤσταν τῶν μελλόντων, οὐτως καὶ ἡ ἐκ μέρους περιτομὴ τοῦ δύον ἦν σκιά. Τούτον δὲ καὶ ἐν τῷ Ἱησοῦ τῷ τοῦ Ναοῦ (21) φανερῶς διάγος σημανεῖ· τοῦ γάρ Ἰησοῦ κατὰ πρόσταξην τοῦ Θεοῦ περιτέμνοντος τὸν λαὸν ἐν Γαλιγάλοις πέραν τοῦ Ιορδάνου, εἰπεῖς Κύριος τῷ Ἱησοῦ ωἴρε Ναοῦ· «Ἐν τῇ σήμερον (22) ἡμέρᾳ ἀφείλον τὸν ὀνειδισμὸν Αἰγύπτου ἀφ' ὑμῶν. Καὶ ἐκάλεσα, φησίν, δύομα τοῦ τόπου ἐκείνου Γάλιγαλα.» Εἰ γάρ ἡ περιτομὴ ἀργεῖται ἀπὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ γενέσεως, δηλούσηται ἡ ἀρροστυτική, Αἰγυπτιακῆς σχέσεως καὶ γενέσεως τυρωμάτων ἔστι. Τούτῳ δὲ ἀφείλεν ὁ θεός. Ιησοῦς μηράτει ὡς ἐν Αἰγύπτῳ γεννηθέντες ὥστι, ἀλλὰ τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἣν εἰσῆκεν αὐτοὺς ὁ Κύριος, τέκνα λογίζωνται.. Τούτους δὲ οὐτως ὅντων, φανεται καθέδους ἡ περιτομὴ δοθεῖσα (23), ἵνα ἀραιεῖθεν ὁ ὀνειδισμὸς τῆς γεννήσεως ἀπὸ τῶν Ἀ'βραμαίων, καὶ μηράτει ὡς τεύπουνοι ὥμεν τῷ· «Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύθερην.» Ἀργεῖθη γάρ ὁ ὀνειδισμὸς τοῦ παραπτόματος. Τούτῳ δὲ ἀγέντῳ τόπει εἰς τόπον τοῦ διὰ Χριστοῦ βαπτίσματος. Τότε γάρ ἐκ μέρους ἀγέντος (24), ὡς ἐν σκιᾷ, νῦν δὲ, ὑστερὴ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, δηλῶν τὴν γεννήσεως ἀπὸ τῶν Ἀ'βραμαίων, καὶ μηράτει ὡς τεύπουνοι ὥμεν τῷ· «Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύθερην.» Ἀργεῖθη γάρ ὁ ὀνειδισμὸς τοῦ παραπτόματος. Τούτῳ δὲ τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφ' ὑμῶν· «Οὐτως πολλὰ πέλον λεχθεῖν ἀνέκάστη τῶν νῦν (24') βαπτιζομένων.» Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀφείλον τὸν ὀνειδισμὸν τῆς τηλής γενέσεως, καὶ τὸν ὀνειδισμὸν τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς ἀπὸ σοῦ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ.

* Gen. iii., 19. ** Jos. v. 9. *** Rom. vi. 4-7.

(19) Basil. ἤρξε. Mox. Reg. Gobli. et Feli. i., χατέμνει. Editi vero et castori, κατέπαυσε. Mox. Reg. Seguer. et Gobli., διδόσθατ. Editi vero, διδόσθαι.

(20) Regius, ποτοῦτο.

(21) Gobli. et Feli. i., καὶ ἐν τῷ Ναοῖ.

(22) Gobli. εἰπεῖν Κύριος αὐτῷ. Ἐν τῇ σήμ. Infra, Reg. Seguer. Gobli. et Feli. i., post ἐκάλεσ,

A enim toto vetere homine, superflua est illa quæ ex parte est significatio. Et sicut Dominica initium est creationis, et Sabbati finem facit: sic ea ipsa regenerato homine flæm dedit circumcisioni. Utrumque enim octavo die perfectum fuit, et initium creationis et hominis regenerationis. Ideo octava dies Sabbathum dissolvit, non Sabbathum octavam diem. In Sabbatho enim circumcidetur homo, nec Sabbatho cessabat circumcisionis: nam octava quæ erat initium reparationis, priori finem attulit.

6. Arbitror autem hac de causa circumcisionem datam fuisse. Cum audisset Adam: «Terra es, et in terram revertaris», mortuus est, corpusque cor-

B ruptum 45 est: unde partem quamdam corporis, eam neinre quæ causa illæs generalis, exsolvere jussi sunt: et jam antea didicerunt, totum corpus exundens esse, ut, ac si quod damnatum fuerat tradidissent, salutem consequi possent. Et sicut sacrificia umbra futurorum erant, sic circumcisionis alicuius partis, totius circumcidendi umbra erat.

C Hoc autem in Iesu Filio Nave clare monstrat Scriptura: Jesu enim ex Dei Iusu populum circumcidente in Galgalis, trans Jordanem, dixit Deus Jesu Filio Nave: «Hodie abstuli opprobrium Ἀgypti a vobis. Et vocavi, inquit, nomen loci illius Galgala». Si namque circumcisionis generationem Ἀgyptiacam auferit: ergo præputium Ἀgyptiaci habitus ac generationis indicium est. Hoc autem abstulit Deus, ut non ultra quasi in Ἀgypto nati haberentur, sed promissionis, in quam illos induxit Dominus, filii existimarentur. Hec cum ita se habeant, videtur prorsus circumcisionis data fuisse, ut opprobrium terrenæ generationis ab Abrahamitis tolleretur, et non amplius obnoxii esset huic maledicto: «Terra es, et in terram revertaris.» Ablatum est enim opprobrium delicti. Id autem tunc factum est in figuram baptismatis per Christum dati. Tunc enim ex parte res gerebatur quasi in umbra; nunc autem, ut dixit Apostolus, totam terrenam generationem eximus, per lavacrum regenerationis, ut non amplius secundum priorem generationem moriamur, sed secundum circumcisionem, qua cor-

D pus exiuit, quam per lavacrum nos eximus, vivamus¹¹. Ut autem dixit Dominus Iesu: «Hodie abstuli opprobrium Ἀgypti a vobis;» sic multo magis dici poterit unicuique eorum, qui nunc baptizantur: Hac die abstuli opprobrium terrenæ generationis, et opprobrium corruptionis mortis a to hoc ipso die.

habent φροντίδα. εποιεῖ vere, εφη. Mox. Gobler. et Feli. i., Εἰ οὖν ἡ περιτ.

(23) Sic Reg. et Seguer. Edit. Comm. δοθεῖσθαι, male. Hinc Parisienses, δοθῆναι, suo marte correxere.

(24) Regius et Seguer. ἤγινετο. Mox. εἰπεῖν deest in Gobleriano et Feli. primo.

(24') Νῦν deest in Gobleriano et Feli. i.

IN HOMILIAM DE SEMENTE ADMONITIO.

Homiliam de Semente subjungimus Homiliae de Sabbatho et Circumcisione, quod de re eadem ambo pertinent, nempe de Sabbatho, seu de ritu servandi Sabbathi. Haec posterior autem plures quam praecedens perfert dubitandi causas; non comparet enim in antiquis Athanasiis operum collectionibus, nec nisi in codice Anglicano hac tenus reperta fuit. Ad haec nonnulla sunt hic loquendi genera, quae minus peritum scriptorem arguant: haud semel enim legimus, christici pro christi, in presenti, et similia. Suntque alia multa que minus Athanasiis stylum reserunt: implicata scilicet periodi frequentes, maxime sub finem, nam secus initium cum contra Athanasiis sermo cum lenitate quadam aquabili ubique profluat, et multum abhorreat ob obscuris loquendi generibus. Porro, licet allatis de causis admodum suspecta nobis sit haec Homilia, non indserita tamen, nec indigna quae legitur. In ea quippe sat lepide arguitur vana Iudaorum in servando Sabbatho scrupulositas: multa quoque istic de oratione et elemosyna, aliisque piis operibus feruntur, quae lectori nec in-jucunda nec inutilia fore arbitramur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΠΟΡΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

HOMILIA DE SEMENTE.

1. In die Sabbathi congregati sumus: non quod A Judaismi morbo laboremus: nunquam enim falsa Sabbathi vel attigerimus; sed ad Sabbathum accessimus, Dominum Sabbathi Jesum adoraturi. Olim certe priscis hominibus iu pretio Sabbathum fuit: at Dominus diem Sabbathi transtulit in Dominicam: neque nos auctoritate nostra Sabbathum vilipendimus: sed **46** propheta est, qui illud rejicit ac dicit: « Neomenias vestras et Sabbathata odit anima mea ¹¹. » Quandiu enim ea agebantur, quae lege data digna erant: aut quandiu non advenierat Magister, paedagogi leges vim obtinebant: at ubi Magister advenit, desit pedagogus: ex exerto sole, candela cessavit. Opportuna igitur nobis lectio de Sabbatho consequenter habita est. Jamjam enim audivimus quonodo Jesus ibat per sata, et quonodo aridam manum sanaverit: atque opera pretium videtur mibi, pauca in lectionem Evangelii disserere. Salvator noster per sata ibat, ipsumque discipuli sequabantur, et vellentes spicas comedebant: tum Judaei increpabant illos, dicentes: « Non licet hoc facere in Sabbatho ¹². » Ex qua lege, o Judaei? Ex quo Moysis decreto? Ex cuius prophetæ sententia? Ubi vetitum est ali esurientem? Ubinam scriptum est, ianam ventrem non implendum esse? Sed qui esum in Sabbatho vitio vertunt, cædem ipsi

1. Έν τῷ μέρᾳ Σαββάτου συνήθημεν, οὐ νοσοῦτες (25) ιουδαίοις· οὐ γάρ ἐφαπτόμεθα Σαββάτῳ φεύγων· παραγεγόμενοι δὲ τὸν Σαββάτῳ, τὸν Κύριον τοῦ Σαββάτου Ἰησοῦν προσκυνήσοντες. Πάλαι μὲν γάρ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαῖς τὸ τίμιον Σαββάτου μετέθηκε δὲ τὸ Κύριος τὴν τοῦ Σαββάτου ἡμέραν εἰς Κυριακήν· καὶ οὐχ ἡμεῖς ἔσμεν οἱ ἄφ' ἐκατὸν τοῦ Σαββάτου καταφρονήσαντες, ὅλῃ δὲ προφῆτης ἔστιν δὲ ἀποβαλλόν καὶ εἰπών· « Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. » Μέχρι μὲν γάρ δὲ ἁμία ἐπράττετο τῶν πραγμάτων τῆς νομοθεσίας, η μέρις δὲ (26) μηδὲν παραγενόμενος διδάσκαλος, ἐνήργει τὰ τοῦ παιδιγμάτου ἐλθόντος δι τοῦ Διδάσκαλου, κατηργήθη δὲ παιδεγωγός, καὶ τὸν διατελεστόν, δὲ λύχνος ἐπαύσατο. Εἴκαρος δὲ τοῦ γένος καὶ ἡ διάγνωσις, κατὰ ἀκολουθίαν, περὶ Σαββάτου. Ήκούσμεν γάρ ἀρτίως, διτις δὲ Ἰησοῦς ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ διτις τὸν χεῖρα τὴν Ἐρήνην ἰθεράπευσε· καὶ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχει δίλιγα εἰς τὸ διάγνωμα τοῦ Εἰαγγελίου εἰπεῖν. Ο Σωτῆρος τοῦ διδάσκαλου ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῷ ἥκιούσθουν, καὶ στάχυας τίλλοντες, ἥσθιον· καὶ ιουδαῖοι ἐπειάμων αὐτοῖς λέγοντες· « Οὐκ εἶστι τοῦτο ποιεῖ ἐν Σαββάτῳ. » Κατὰ πολὺν νόμον, δὲ ιουδαῖος; Κατὰ πολὺν Μωϋσέως νομοθεστάν; Κατὰ πολὺν προφήτου φράσιν;

¹¹ Isa. i, 13. ¹² Matth. xi, 2.

(25) Anglicanus, νοσοῦντος.

(26) Edit. Paris. &c. Edit. Commel. &c, reclius.

Ποῦ κεκώλυται τρέφεσθαι τὸν πεινῶντα; Ποῦ γέγραπται μὴ ἐμπλησθῆναι γαστέρα κενῆν; Οἱ δὲ τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζοντες ἐν Σαββάτῳ, εἴνοι φόνος ἐν Σαββῷ τῷ κατὰ τὸν οἰκοδεσπότου εἰργάζοντο· λέγει γάρ ἡ Γραφή ἐν τῷ Ἔναγγελῷ περὶ τῆς ἡμέρας ἐν ᾧ θεὸς ἔπασθεν· « Ἡν δὲ ἡμέρα ἔκεινη μεγάλη τοῦ Σαββάτου. » Καὶ τὸν μὲν νομοθέτην ἀναρύσσονταν τὸν Σαββάτῳ, τρέφεσθαι δὲ μαθητὰς τὸν Σαββάτον οὐ βούλονται. Διὰ τοῦτο δὲ Σωτὴρ ἐν τοῖς ἀρτίοις ἀναγνωσθεῖσιν, ἡρώτα αὐτούς· Τί ἔξεστιν παιᾶσιν ἐν τῷ Σαββάτῳ; ἄγαθοικαὶς μὴ κακοποιῆσαι; φυχὴν σῶσαι, ηὔπολέσαι; τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζεσθαι, τὸ δὲ φονεῦσαι κατεργάζεσθαι; Λεὶ γάρ οἱ ἰουδαῖοι τὸν κώνυμα δικιλίσουσι, τὴν δὲ κάμπλον καταπίνουσιν· δὲ δέ ριψεῖς εἰσὶ περὶ τὸ ἀποδεκατῶσαι τὸ πήγανον καὶ τὸ λάχανον· τὰ δὲ βιρύτερα τοῦ νόμου οὐ τηροῦσι. Καὶ διαπορευομένων τῶν μαθητῶν, ἥρανάκτουν, διὰ στάχυες ἐβίωσαν ταῖς χερσὶ, καὶ ἥροιν. Οὐδὲ αὐτήρων διπέτειν, ἐπει ταχτήρουσιν ὡς Ἑργοῦ· οὐδὲ δὲλλος ἀργαλεῖος ἔχρησαν, ίνα μὴ κατηγορήσωσιν, ὡς μὴ τρεφομένων, δὲλλος ἀργαλεῖος. Νῦν δὲ εἰ μέρεσθε τῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὀνειδίᾳ εἰς σωτηρίαν; Εἰ τὴν δὲ τούτῳ ὀνειδίᾳ, διπέρ δὲθεὸς οὐκ ἀπήγγρευσεν;

2. Διεπορεύετο τοῖν τὸν Σωτὴρ διὰ τῶν σπορίμων δικόκος τοῦ αἵτου, διὰ τῶν σπορίμων, διὸ νοτὸς κόκκος τοῦ αἵτου, διὰ πεσῶν εἰς ἑν τόπον, καὶ ἀναστὰς πολύων εἰς τὴν οἰκουμένην· αὐτὸς γάρ περὶ διατοῦ θέλειν, διὰ· « Ἐδώ μη δικόκος τοῦ αἵτου, πεσῶν εἰς τὴν γῆν, ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· δὲν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. » Εἰσιν μὲν αὐτὸς καὶ δὲλλοι· Διεπορεύετο τοῖν δὲ Ἱησοῦς διὰ τῶν σπορίμων· αὐτὸς γάρ ἐνίστη μὲν κόκκος τοῦ αἵτου καλεῖται διὰ τὸ δρεπτικὸν διλοτε δὲ σπορεῖς ἐστι, κατὰ τὸ εἰργμένον ἐν τοῖς Ἔναγγελοῖς· « Ἰδοὺ ἔξῆλθεν δι σπείρων τοῦ σπείρα. » Σπείρει μὲν οὖν δὲ Ἱησοῦς δειπλῶς· τὸ δὲ καρποφόρον γίνεται πρὸς τὸ θυκεύμενον· διότι μὲν γάρ πιτρώδης ἡ γῆ εὑμαρίνης (27) Ἑργάτεται τὸ σπέρμα οὐκ δάνωμας τοῦ σπόρου, δὲλλα τῇ καρκεῖται τῆς γῆς· δὲ μὲν γάρ απόρος ἐνεργής· διότις δὲ ἡ γῆ βάθος μὴ κεκτημένη. Οὐκ ἀντεχούσης δὲ τῆς γῆς πρὸς ὑγρασίαν (28), πλεῖον αἱ ἡμακαλακτίνες προσθέλλουσαι, ἀναξηραίνουσι τὸν σπόρον. Καὶ γίνεται τὸ αἴτιον οὐ πάρα τὸ διατοῦ τοῦ σπόρου, δὲλλα τὸ σαρθρὸν τῆς γῆς. Πάλιν δὲ σπόρος σπείρεται εἰς ἀκανθώδη γῆν· καὶ δὲ μὲν σπόρος ἐνεργής· τανγίσται δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν, καὶ τῇ Ενδον ἀποκειμένῃ ἐνέργεια οὐ συγχωρεῖται· καρποφόροις διὰ τὴν ἔξωθεν δχλησιν. Ἐδώ δὲ ἀποκλίνει τῆς ἀγάθης, ποιεῖ πάλιν οὐδὲ διοινούς τὸν καρπὸν, δὲλλον τριάκοντα, καὶ ἔξηκοντα, καὶ ἔκατον. Μοναεῦθες μὲν δὲ σπόρος, διάφορος δὲ δὲ καρπός· διάφορη δὲ αἱ γνῶμαι τῶν δεικνυόμενων.

3. Ἐξῆλθε τοῖν δι σπείρων τοῦ σπείρα· καὶ τὰ μὲν δὲ ἔκατον παρόν, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν ἐνηργῆσε. Καὶ ἔχεις ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γε-

²⁶⁾ Joan. xix, 31. ²⁷⁾ Joan. xii, 24, 25. ²⁸⁾ Matth. xiii, 5.

Nullibi dicitur diem qua crucifixus Dominus est, siue Sabbatum, sed precedentem diem.

(27) Anglic. prima manu, εὐμερώς.

A ipso Sabbatho in Dominum perpetrarunt (26): ait enim Scriptura in Evangelio de die qua passus Deus est: « Erat autem dies illa magna Sabbathi ». Legislatorem ipsum Sabbatho de medio tollunt, discipulosque in Sabbatho alimenta sumere nolunt. Quare in ianuam lectis, quærit ab illis Salvator: Quidnam in Sabbatho facere licet, benene an male? animam servare an perdere? alimenta sumere criminis datis, et cædes perpetratis? Semper enim Iudei culicem percolant, et camelum deglutiunt: semper accurate decimant rutam et olus, et quæ sunt in lege graviora non observant. Et pertransiuntibus discipolis indignabuntur, quod spicas manibus vellerent et comederent. Non ferro secabant, quod illi sane ut opus criminis fuissent: neque alii utebantur instrumentis, ne culparent Iudei, non quod alimenta sumerent, sed quod operarentur. Nunc autem quid culpatis quod a Deo in salutem datum est? Si enim Deus vaci non prohibuit in Sabbatho, quid illud tu vituperas, quod non vetuit Deus?

Θεὸς οὐ τὸ τρέφεσθαι ἀπηγόρευσεν ἐν Σαββάτῳ, τι

2. Transibat itaque Salvator per sata: granum frumenti, per segetes: spirituale illud granum frumenti, quod cecidit in unum locum, secundusque resurrexit in orbem terrarum: de se quippe ipse dicit: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert ». Rem alio tractemus modo. Transibat igitur Jesus per sata: ipse quippe aliquando granum frumenti, ob vim nutritivam: intercedit seminat, prout in Evangelii dicitur: « Ecce egressus est qui seminat ad seminandum ». Spargit quidem Jesus largiter seminem, fructus autem copia sit pro ratione soli: nam ubi petrosa terra, facile exarescit semen; non quidem impotentia seminis, sed vitio terra: cum semen vividum sit, terra autem sterilis, quia profunditatem non habet. Cum autem terra non retinet humorem, solares radii gravius illapsi exsiccant semen. Quod quidem contingit non imbecillitate seminis, sed vitio soli. Rursum spar-gitur semen in spinosas terram: et semen quidem vividum est; sed a spinis suffocatur, nec permittit vis illa interior fructificare, ob exteriorem illum molestiam. Quod si semen bonam nanciscatur terram, non parem reddit fructum, sed trigesimum, vel sexagesimum, vel centesimum. Ejusdem namque generis semen est, diversus autem fructus, diversaque eorum sententiae qui erudiuntur.

3. Exiit igitur qui seminat seminar, et partim præsens per sese, partim per discipulos suos operatus est. Et habetur scriptum in Actibus apostolo-

(28) Πρός, ante ὑγρασίαν, additum est secunda manu in Angl.

rum, post lapidatum Stephanum, sic, inquam, habet Scriptura: « Illi itaque dispersi¹⁷ » non imbecillitate **47** dissipati: nequaquam enim fide sejuncti sunt, sed dispersi. Seminantis quippe vi frumentum effecti, ad panem celestem, per vivificam omnem doctrinam transeuntes, operationes suas ubique disseminarunt. Cogitationum itaque sator Jesus unigenitus Filius Dei, transibat per sata, qui non seminum tantum est sator, sed etiam rerum sensu præditarium. Huic enim ab initio Pater dixit: « Producat terra herbam seni, seminans semen secundum genus et similitudinem¹⁸. » Pater dixit, Filius perfectus: ille jussit, hic iussa complevit: atque ita ex Patre per Filium, perfectum fuit opus, unaque mundi creatio per Patrem et Filium absolute est. Qui ergo cogitationes seminat, et qui res sensu prædictis nutri paterno effectis, hic ipse per sata transibat. Ingentia certe in seminibus miracula. Videamusque in temporibus sementis, quae ad seminum pertinent: et de terra germinibus hiberno tempore disseramus: non quo physice de ejusmodi re disputemus, sed quo mirabilem factorem adoremus. Homines certe id agentes quod sūt facultatis est, junctis ad aratum bobus terram sulcant, emoliuntque ejus superficiem, ut ne pluvie præterfluant, sed profundius penetrantes copiosum fructum germinent: semina vero in mollem terram projecta, duplice commido gaudent, primo profunditatis et mollitiae; secundo, latebrarum, ne ab avibus absumantur. Et homo quidem quod sūt facultatis est agit; sed nequaquam ab homine est fructificatio. Hominis quippe est seminare; Dei autem incrementum dare. Atque Dei imperio nubes ex profundo marium aquas hauriunt, salselineque in dulcedinem versa, effundunt quidem in superficiem terræ: tum unius prorsus generis decidens pluvia, varia producit seminum genera: frumentum enim effecti, fabam, milium, zeam. Unumque est quod decidit; multa quo germinant: atque illa uniformitas pluviarum in multiplicem, fructificationem abit; ut ostendatur, non dexteritate seminantis, sed Dei operatione fructum prodire. Ac principio quidem sementis herba quædam velut assurgit, et plerunque contingit frumentum una cum zizaniis seminarum: neque licet per foliorum similitudinem internoscere, quid frumentum, quid zizania sit. Cum autem in culmine semen assurgit, exaltaturque, ex spica deprebenditur, fructusque indicat quid sit frumentum, quid zizania.

4. Intelleksi quod dictum est, jam mihi ad magis spiritualia progredere. Seminavit Jesus per apostolos verbum regni celorum per universam terram. Auris vero quo prædicationem exceptit, apud sese illam retinet: et eatenus certe germinationem foliorum edit, quod in Ecclesia se diligenter præbet. Conveniensque in eudem locum tam frumenti largitores, quam zizania; tam fidelis quam

A γραμμένον, διτι μετὰ τὸ λιθοβολθῆναι τὸν Σέφαρνον οὕτω λέγει ἡ Γραφὴ: « Οἱ μὲν οὖν διασπαρίντες, οὐ δὲ ἀσθενεῖς σκορπιοθέντες» οὐ γάρ διηρέθησαν τῇ πίστει· ἀλλὰ διασπαρέντες. Τῇ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦ σπειραντος σιτοποιηθέντες εἰς δρυτὸν ἐπουράνιον, κατὰ πάσαν διεληλυθότες ζωοφορίας διδασκαλίαν, κατασπειραντες ἐνεργήματα. Οἱ τόνιν τὰ νοήματα σπειράντων, οὐ μόνον δὲ τῶν σπόρων κατασπορεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰθρίων. Πρὸς γὰρ τοῦτον ἔλεγον ἀξ ἀρχῆς ὁ Πατήρ: « Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπειρόν σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὅμοιωσιν. » Πατήρ ἔλεγον, λοις ἐπετέλει: οὐ μὲν ἐπέτατεν, οὐ δὲ εἰς πέρας ἤγει τὰ προστατέματα· καὶ οὕτως ἐκ Πατρὸς δέ· Υἱοῦ ἐν ἣν τελεσιούργημα, μιᾶς κοσμοποιίας διὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τελεσιούργουμένης. Οἱ τόνιν τὰ νοήματα κατασπειρών, καὶ τὴν αἰσθητὴν νεύματι Πατρὸς ἐργαζέμενος, οὗτος διέβανε διὰ τῶν σπόρων. Πολλὴ δὲ τὶς ἔστι τὸ τῶν σπόρων θαυματουργία. Καὶ θῶμαν ἐν καρποῖς σπόρων τὰ περὶ σπόρων ἐν χειμερίοις ὄντας τὰ περὶ τῆς βλάστησης τῆς γῆς διαλεγόμενοι, οὐχ ἵνα φυσολογήσωμεν τὰ ὄριμα, ἀλλὰ ἵνα προσκυνήσωμεν τὸν θαυματοποιόν. « Αὐθεντοι μὲν γὰρ τὰ ἰερά ταῖς ἕργαις ὄμνειν, ζεύξαντες βοῦς ἀρτίηρας, ἀνατέμνουσε τὴν γῆν καὶ ἀπλύνουσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς. ἐν δέσποι μὲν μὴ παραδράμωσι, ἀλλ᾽ ἐμβαθύνομεν καρποτοποιαν ἀπόδοσιν» οὐ δὲ σπόροι ἐν ἀπλότητι τῆς γῆς φιέντες, διττὴ ἔχων τὴν ἀπλάνωσιν· μὲν μὲν τοῦ βάθους καὶ τῆς ἀπλάνωσεως, δευτέραν δὲ τοῦ κρύπτεσθαι, καὶ μή ὑπὸ ὄρινών αναλίσκεσθαι. « Άλλ᾽ ὁ μὲν ἄνθρωπος τοιεν τὸ ἔστιν· οὐ μὴ ἡ καρποφορία ὑπὸ ἀνθρώπου⁽²⁹⁾. » Αὐθέντων μὲν γὰρ τὸ σπέρμα· θεοῦ δὲ τὸ αἴγακον· Καὶ προστάγματι θεοῦ νεψέλαι ἐκ βαλατίων βυθῶν τὰ θεάτα διασπάσασι, καὶ ἐξ ἀλμαρύτηρος εἰς γλυκύτερα μεταβαλόντας, ἐπτύχουσι μὲν ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς μονοειδῆς δὲ δέσποι, καταδάς, ποιεύεται ἐργάτες σπόρους. Καὶ σίτον μὲν ἐργάζεται, κύανον δὲ καὶ κάρχηρον καὶ διώραν. Ἐν μὲν τῷ καταδάν, καὶ πολλὰ τὰ βλαστώμενα· καὶ τὸ μονοειδὲς τῶν δέσποι εἰς πολύχοντας καρποφορίαν διασπείρεται· ἵνα δειχθῇ, μή τῇ τοῦ σπειραντος εὑμερεῖ, ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ διεργάτες γίνεσθαι τὸ καρποφορούμενον. Καὶ πρώτον μὲν ὁ σπόρος γίνεται τοῖς ὑπερ ἀναβαῖνει, καὶ πολλάκις στρεψίζεται συνεσταρτα· η δὲ ὄμβριτης δ τῶν φύλλων οὐ συγχωρεῖ φανῆναι, τί μὲν σίτος, τί δὲ ζιζάνιον. « Οταν δὲ ὁ σπόρος εὑθυνεῖς γένηται, καὶ εἰς θύλος γένηται, διάχυσις διακρίνεται, καὶ ἡ καρποφορία δείκνυεται τὸ ὑποκείμενον, τί μὲν σίτος, τί δὲ ζιζάνιον.

5. Ἐνδέσποι τὸ λεγόμενον, ἐλθεῖ μοι λοιπὸν ἐπὶ τὸ πνευματικότερον. « Επιπειρέν δὲ τὸν ἀποστόλον τὸν λόγον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης. » Ακοή δεξαμένη τὸ κήρυγμα κατέχει πάρ τινῃ· καὶ τέως μὲν βλάστησην φυλλώδους ἐργάτες τοιοῦθεν περὶ τὴν Ἑκκλησίαν, καὶ συναγέμεθα κατὰ τὸ αὐτόν, καὶ οἱ εισόδοται, καὶ τὰ ζιζάνια, διατίθεται, καὶ ὁ ὑποκριτής, ἵνα ἀλη-

¹⁷ Act. viii, 4. ¹⁸ Gen. 1, 10.

(29) Φαε: 'Άλλ' ε μὲν ἄνθρωπον, deerant in Anglicano, sed addita sunt manu recentiores.

Θέστερον είπωμεν τὸ καταγγελόμενον οἱ δὲ γεωργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὴν δικελλὰν τῶν λόγων τοῖς ἑπταμέναις ἐπιβαλόντες, γεωργοῦμεν εἰς καρποφοράνθητο τὸ οἴδαμεν τὸ ὑποκείμενον ἡ γάρ τῆς φυλλάδος ὀμοῦθης ἀπατῇ πολλάκις τοὺς προσευτάτας. Ὄταν δὲ ἡ διδασκαλία εἰς Ἱργὸν προχωρήσῃ, καὶ ὁ καρπὸς τῶν Ἱργῶν παχυνθῇ, τότε φανταστὶ μὲν ὁ πιστός, τίς δὲ ὁ ὑποκριτής. Καὶ πῶς καὶ τίνα τρόπον παραγνεύεται πολλάκις εἰς πόλεν ἀνὴρ δυνάμενος διδάσκειν Ἑλληνοτί, δις, τὴν ἀκοήθελγόμενος, σπουδῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, οὐ τὴν λατρείαν τῆς φυχῆς, ἀλλὰ τῶν λόγων τὸ κάλλος μόνον ἀρπάζει. Ἀνεγέρθεται ὁ εὐγλώτως λαλῶν· ἀνεγύρθεται καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸ ζῆντον οὐ γάρ ξεῖ τὸ σιτώδες, τὸ πιστόν. Ὁ δὲ πιστός, καὶ εὐγλώτως λέγη τὰ λεγόμενα, σπουδᾶξε: κατακούειν, καὶ Συριτί, καὶ Ῥωμαϊστί, καὶ δασδόρῳ γλωττῇ. Οὐ γάρ ζητεῖ λόγους, ἀλλὰ Ἱργα. « Ο γάρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐκ ἐν πειστὶς ἀνθρωπίνῃς σφρίζεις λόγοις, ἀλλὰ ἐν ἀποδείξεις ἀνεγύρθεται καὶ δυνάμενος. Τί τὸ θερός, ἐὰν Ἑλληνοτι λαλῶμεν, βαρδεῖται μὲν δὲ τῇ γνώμῃ; Τί τὸ δεφαλός, ἐὰν εὔστινετο μὲν ὁ λόγος, κακοσύνετος δὲ ὁ τρόπος; Πολὺ κάλλιον ἔστι μῆτε τὴν Ἑλλήνων εἰδέναι φανῆν, καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐν καρδίᾳ κεκτήσθαι. Εἰ μὲν γάρ συνεπτὸν δεδασκαλεῖν ἦν τὴν Ἐκκλησίαν, εὐγλώτως τὸν ἥ κατείσθιε: ἐπειδὴ δὲ τρόπον ἀγνών, καὶ καρποφορία τὸ προκείμενον, καὶ προσθοῖται σύρανῶν τὸ προσδοκόμενον, μή γλωττα ζητεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὁ τρόπος κατερθούσθων. Πάλιν μὲν νοοῦσιν ἀνθρωπάρεσταις ἀνθρώπων, καὶ καρδίν καθυποκρίνονταις: καὶ μὲν τίστων πρόσωπον ἢ ἐκ πλατεῶν ἢ ἐξ ἀνθρώπων παραγίνηται, καὶ Χριστιανοὶ πεπαγγελλόμενον, τρέχουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα ἀνθρώποι τελέωσι τὸ πρόσωπον. Ἐξῆλθεν δὲ ἐπίσημος, συνεεγέλθειν δὲ ὑποκριτής, καὶ ἀπέχει τὸν μισθόν. Δι τὸν ἀνθρώπων θῆλεν, ἀνθρώπῳ θῆρες, παρὰ Θεοῦ οὐδὲν θλασσεῖν οὐ τῷτοις ξένεις τὴν διάνοιαν. Ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας τὰ ζῆντα.

5. Ἀλλ᾽ έχει τὶ θαυμάσιον δὲ γεωργὸς τῆς Ἐκκλησίας λόγος· καὶ γάρ ζῆντα στοικεῖ, ἐὰν θέλῃ. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοπροσαίρετος ἡ τῶν ἀνθρώπων κίνησις, καὶ αὐτεξόσιος ἡ γνώμη. ἐπὶ τοῦ κατεῖται τὸ πρᾶγμα· εἰ θέλεις ζῆντα, εἰ διλέγους ζώντων τροφῆς εἰ θέλεις, μεταβάλλει καὶ γνήν οἰτος. Εἰκόνα ζητεῖς τῶν λόγων, λάμβανε ἀπὸ δένδρων τὸ ζητούμενον. Ἡ ἀγριλαύριος, ἐπικεντρωτεῖσθαι, καλλιλαύριος γίνεται, καὶ δημητρίος ὄγρια, ἡμερωτάτης ἀμπέλου κλῆμα δεξαμένη, ἐπιλαμβάνεται μὲν τῶν τῆς φίλης παλαιστηῶν, ἀναλαμβάνει δὲ τὴν καινότητα τῶν παλαιῶν. Ἐπειδόντος καὶ σὺ τῶν πρώτων, καὶ ἀνάλαβε τὰ λεγόμενα· καὶ τοῦ ζῆντον πάρες, τὸ δὲ σιτώδες ἀνάλαβε· ἵνα δυνηθῇς καὶ αὐτὸς εἰσὼν ἄλιων ἐκκλησιαστικῆς γενέσθαι νοτῆς.

6. Ταῦτα δὲ πάντα διηνέκειται διὰ τὸ εὐαγγελισθὲν διάνοιασμα, τὸ περὶ σπόρων διαλεγόμενον, διὰ τὸν καταστείραντα ἐν ταῖς φυχαῖς, τῶν φυχῶν ἀντρωπῆτην Ἰησοῦν, τὸν διακορεύμενον διὰ τῶν σπορίμων.

^a I Cor. ii, 4.

A hypocrita, ut verius eloquamus quod prædicatur. Nos autem Ecclesie agriculte verborum ligouem per sata immittimus, ut agrum colamus ad fructum ferendum; neandum tamen cognoscimus soli conditionem: foliorum quippe similitudo, præsides sære fallit. Verum ubi doctrina in opus procedit, labororumque fructus solidatur, tum appareat quis filialis, quis hypocrita sit. Qua ratione in urbem plerumque venit vir Greco docendi peritus, auresque demulcens, qui in Ecclesiam properat, non ut medicinam animæ, sed ut verborum elegantiam percipiatur. Recedit ille facundus orator: recedit etiam ab Ecclesia zizanum; frumentum quippe seu fidem, non habet. Fidelis autem licet facunde loqui soleat, studiose auscultat, sive Syriace, sive Latine, aut alio quovis sermone quis utatur. Non quærerit enim verba, sed gesta: « Sermo enim noster et prædictio nostra, non in persuasibiliibus humanæ sapientiae verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis ». ^b 48 Quæ utilitas, si Graece loquamur, et mente barbari simus? Quid prodest si compositus sermo, et mores sint incompositi? Multe præstantius est Graece quidem nescire, legemque Dei in corde possidere. Nam si Ecclesia sophistæ schola esset, consecranda foret eloquentia: at cum de morum pugna, et de fructus copia agatur, expecteturque cœlum; ne lingua requiratur, sed mores instaurantur. Rursum aliqui laborant studio placendi hominibus, et ad tempus simulatione utuntur: quod si illustris persona vel ex plateis, vel ex huminum (turba) accesserit, et Christianismum profiteatur, currunt in Ecclesiam, ut homini illi vultum ostendant suum. Egregitut insignis ille, una exit hypocrita, recepta mercede sua: hominis causa venit, homini placuit, a Deo nihil accepit, nequaquam enim mentem suam illi exhibuit. Eiusmodi sunt Ecclesiæ zizania.

5. Sed quidpiam mirum habet Verbum Ecclesiæ agriculta: nam zizania, siquidem ille voluerit, frumentum ferunt. Cum enim electione propria fiat hominum motus, et libera sit ejus sententia; in terres sita est: si vis esse zizania, brutorum animalium pabulum es: sin volueris mutari, frumentum fles. Si quæras hujuscem rei exemplum, ex arboribus quesitus accipe. Oleaster insitus efficit hora oliva, et vitis silvestris, sativæ vitis accepto palmitæ, obliviscitur vetusta radicis suæ, accipitique novitatem recentis. Obliviscere et tu priorum, et accipe quod dicitur; omissisque zizaniis, frumentum accipe ut mereare intra aream ecclesiasticam spiritualeme recipi.

6. Hæc porro omnia dicta vobis sunt, occasione lectionis evangelicæ, qua de satis agitur, ob eum qui in animalibus semiuavit, Redemptorem animarum Jesum, transeuntem per sata. Ille autem de industria

Sabbato pertransibat, discipulos per sata ducens : A qui discipuli in prætereundo spicas vellebant, manibusque confricantes, comedebant, novam spicis aream, manus scilicet suas, efficientes. Judei vero discipulos increpabant quod alimenta sumerent : adversus Magistrum indignabantur : « Vide quid faciant discipuli tui »? Sess abalienantes a justitia, nequaquam dicebant : Socii nostrorum discipulorum ; sese quippe a magisterio expulerant; sed, « Vide quid faciant discipuli tui » : res conspicuas ostendebant. Spectatori cordium res quæ sub aspectum cadunt communistratis? Nonne experimento plerumque diidicistis, eum ipsas cordium cogitationes perspectas habere? Annon ille est qui ait : « Quid ergitatis mala in cordibus vestris »? Qui cogitationes novit, an spicarum confricationes non noverit? ***

7. (50) Novus mortuus, inter mortuos liber. Si quidem ceteri mortui quasi vinculis constricti, per angustam abducebantur viam; Jesus vero propter nos mortuus est, et descendit ad inferna inter mortuos : atque inter mortuos cum venisset, non modo liber, sed mortuorum liberator erat. Et ut edicas ipsum mortuorum fuisse liberatorem, audi haec Evangeliorum verba : « Et multa corpora sanctorum qui obdormierant resurrexere ». In monumento positus est, et multa monumenta aperta fuere. Erat itaque is inter mortuos liber, quem noti reliquerant : ait namque Evangelium, discipulos omnes, relieto eo, ausfugisse ». Fugiunt dum vivi : et eo crucifixo, pro ipso morte subiuncti ; eo quod nihil in cruce remanserit, et post crucem, vitam resumpserit ; sed ne mihi attendas soli, sed psalmo jamjam a me lecto. Ausulta dum legam, tu vide ex consequentibus resurrectionem : « Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. Posuerunt me in lacu inferiori », ut supra diximus. Et post haec : « Ego vero oratione mea ad te, Domine ». Et 49 mane oratio mea præveniat ». Mortuus orat : si non resurrexerit, inquam, orat? Siquidem postquam sepulturam et resurrectionem euarrasset, tunc memoravit orationem quam ad Patrem habuit.

8. Nos igitur Dominicam celebramus propter resurrectionem : Judei etiam nunc Sabbato adhærent, postquam Isaías dixit : « Et Sabbatho vestra ad anima mea ». Nihil mihi commune cum Sabbato, quod Dominus odit. Non loquor de dierum circulis, sed de Iudeorum usu. Dies enim nullus aversatur Deus : sed eos qui in ipsis diebus male agunt. Et iam quidem Sabbatho inherent : tuneque temporis etiam Salvatorem increpabant, dicentes : « Vide quid faciant discipuli tui, quod non licet in Sabbato facere ». Tum Salvator ad illos : Nonne

Ο μὲν οὖν διεπορεύετο ἐπίτιθες ἐν Σαββάτῳ, διάγων τοῖς μαθηταῖς δᾶ τῶν σπορίμων καὶ οἱ μαθηταὶ διερχόμενοι, ἐτίλονται στάχυας, καὶ φύγοντες ταῖς χερσὶν ἥσθιον, καινοτέραν ἀλώνα τοῖς στάχυντος τὰς χειρας ἀργαζόμενοι. Οἱ δὲ Ιουδαῖοι ἐπειτίμων τοῖς μαθηταῖς τρεφομένοις, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀγνωστούσιν « Ἰδε, τί ποιοῦσι οἱ μαθηταὶ σου ; » « Εαυτοὶς ἀπολατρώμαστες τῆς δικαιοσύνης, οὐκ εἰπαν. Οἱ κοινωνοὶ τὸν μαθητὸν ἡμῶν ἔκπονες γάρ τῆς μαθηταὶς ἑδύσασιν ἀλλ », « Ἰδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταὶ σου. » Δειπνώντας τὰ φαγόμενα. Τῷ γνώστῃ τῶν χαρδῶν δεικνύετε τὰ δρώμενα; Οὐκ ἐλάβετε πολλάκις τὴν περάν, ὅτι οἶδε καὶ τῶν χαρδῶν τὰς γνώσεις; Οὐ λέγων « Τί διαλογίζεσθε ἐν ἁυτοῖς πονηρά ; » διαλογίσουσιν εἰδῶν, ἀσταχύων φωχμούς οὐκ οἶδε; ***

7. Καινότερος νεκρὸς ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς. Οἱ μὲν δόλοι νεκροί, δεσμοὶ ὑπὲρ περιβαλλόμενοι, ἐν τίκτῃ τῇ ὅδῃ ἀπήγοντο. Ἱταῦν δὲ γέγονε δι' ἡμέρας νεκρὸς, καὶ κατήλθεν εἰς τὰ καταγόνια μεταξὺ τῶν νεκρῶν : καὶ ἐν νεκροῖς μὲν ἔλθοντις μόνον ἐλεύθερος ἦν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν ἐλεύθερος. Καὶ τὸν μάρτιον, οὐτε καὶ νεκρῶν ἐλεύθερος τῆς γέγονεν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν ἐλεύθερος τῆς γέγονεν, ἀλλὰ καὶ τῶν Εὐαγγελίου λεγοντῶν « Καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκομημένων ἀγίων ἀνέστησεν. » Ἐν μνήματι ἐπέθη, καὶ πολλὰ μνήματα ἀνεύχθησαν. Ἡν τούν δὲ νεκροῖς ἐλεύθερος, διν κατέλιπον καὶ γνώριμοι. Λέγει δὲ τὸ Εὐαγγελίον, διπά πάντες οἱ μαθηταὶ, ἀρέντες αὐτὸν, ἔψυχον. « Ετὶ ζῶντα φεύγουσι, καὶ σταυρώντος, ὑπεραποθνήσκουσιν ἐπειδὴ δὲ μηδὲν ἐπαπέμψιν ἐν τῷ σταυρῷ, ἀλλὰ μετὰ τὸν σταυρὸν τὴν ζωὴν ἀπέλαβε. Καὶ μή ἐμοὶ μόνον πρόστεχε, ἀλλὰ τῷ ἐμῷ ἀπετίως ἀναγνωσθέντι φαλμῷ. Πρόστεχες τὸ λεγόμενον ἐγών θανατικώσκων, σι φέπε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὴν ἀνάστασιν. « Ἔγενθη ὡσεὶ ἀνθρώπος ἀδιοθῆτος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. » Εἴσεντο μὲν ἐν λάκκη κατωτάτῳ, καθὼς εἰρήκαμεν. Καὶ μετὰ ταῦτα : « Ἔγώ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρὸς σὲ, Κύρι, καὶ τῷ πρωτὶ ἡ προσευχῇ μου προφθάσεις. » Ό νεκρὸς προσεύχεται εἰ μὴ ἀνέστη, προσεύχεται; Μετὰ γάρ τὸ διηγήσαντα τὴν ταφὴν καὶ τὴν νεκρότητα, τότε διηγήσατο τὴν προσευχὴν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα γενομένην.

8. Ήμεῖς μὲν οὖν τιμῶμεν τὴν Κυριακὴν διὰ τὴν ἀνάστασιν. Ιουδαῖοι δὲ ξτι καὶ νῦν ἔχονται τοῦ Σαββάτου, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἡσαΐαν. « Καὶ τὰ Σάββατα οὐ μῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. » Οὐδέν μοι κοινὸν πρὸς τὸ Σάββατον, δὲ θεὸς ἐμίστησεν. Οὐ λέγω τοὺς κύκλους τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸν νομίζομενον Ιουδαϊσμόν. Οὐ γάρ τὰς ἡμέρας μισεῖ δὲ θεός, ἀλλὰ τοὺς κακούς ἐν ταῖς ἡμέραις ἀργαζόμενους. Καὶ νῦν μὲν ἔχονται τοῦ Σαββάτου, καὶ τότε ἐπειτίμων τῷ Σατῆρι λέγοντες : « Ιδε, τί ποιοῦσι οἱ μαθηταὶ σου, οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ. » Ο Σατὴρ πρὸς αὐ-

¹⁰ Matth. xii, 2. ¹¹ Matth. ix, 4. ¹² Matth. xxviii, 52. ¹³ Matth. xxvi, 56. ¹⁴ Psal. LXXXVII, 6, 7. ¹⁵ Psal. LXVIII, 44. ¹⁶ Psal. LXXXVII, 44. ¹⁷ Isa. i, 13. ¹⁸ Matth. XII, 2.

(50) Hic textus deficit, et, ut videtur, hæc aliunde assuta sunt.

ποὺς· Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, δὲ ἐποίησε Δαΐδι; · Οὐτὸς Δαΐδι μνημονεύει τοῦ Δαΐδι· δὲ ἐκ Δαΐδι κατὰ σάρκα, πρὸ δὲ Δαΐδι κατὰ πνεῦμα· δὲ κατὰ σάρκα μὲν τοῦ Δαΐδι οὐδὲ, κατὰ πνεῦμα δὲ τοῦ Δαΐδι δεσμότης· δὲ ἐκ φίνες λεσσαὶ βλαστήσας, ἡ βάθεια ἡ θαυμαστική, ἡ τὸ μὲν γένος Ιουδαίων συντρίβουσα, τῶν δὲ ἑνῶν τὸ γένος ὁ ποιμένος συνάγουσα. Αὐτὸς γάρ ἐστιν δὲ εἰρηκώς· Καὶ δῆδην ὑμᾶς ὅποι τὴν βάθειαν μου· καὶ τοῖς δέρπους τῆς προθέσεως ἔλαβε καὶ ἔφαγεν. δὲ οὐκ ἔξαστον πιεῖν εἰ μὴ μήνος τοῖς λερεῦσιν; · Οὐ μὲν οὖν αὐτὸς ἀκριβῆς· γάλη συνήθης τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων ταῦτα ἀναγνωσμάτων οἰεῖ τὴν Ιστορίαν, καὶ οὐ χρείαν ἔχει τῆς διηγήσεως· ἐπειδὴ δὲ πολὺς δὲ νεωτερικός συρρέεις ἡμῖν λαδεῖς, δὲ τὴν ἐπιπλαιανὸν ἀκριβατίαν τῶν θείων λογίων ἔχων, τὸ δὲ βάθειος τῆς νοήσεως μὴ ἀντερμηνεύοντος, καλῶς ἔχειν ποιεῖ δοκεῖ ἀποδηματίν καὶ δεῖξαι τὴν Ιστορίαν, ἵνα γνῶμεν τίνος ἔνεκεν ταύτης ἡμιώνεσσεν δὲ Σωτῆρ. Βασιλεὺς τις ἦν ἢν τοῦτο ἀρχαῖος, Δαΐδι, ποιήμην τὰ πρῶτα, καὶ βασιλεὺς τὰ δεύτερα. Τὴν δὲ βασιλείαν οὐκ ἔλαβεν ἀκριβός, ἀλλὰ, τοῦ Σαούλ ἀμαρτησαντος καὶ ἀποβαλομένου, ἀχριστὸς Δαΐδι ἀπὸ τοῦ Σαμουὴλ (31). Χριστὸς δὲ εἰς τὴν βασιλείαν, οὐχ ἄμα ἡρπάτε τὸ βασιλεῖον, ἀλλὰ χρόνος· πολλοὶ δυναέσσαντες τῷ Σαούλ, δεύτερον, δὲ θεὸς ἥθελησεν, ἐφήφατο τῆς βασιλείας. Επειδουλεύετο οὖν ὑπὸ τοῦ Σαούλ, εὐεργετήσας τούτον· ἐπειδουλεύετο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀβεσσαλόμ, τοῦ εἰκασίου τάκου.

9. Ταῦτα ἀληθῶς μὲν συνέβη τῷ Δαΐδι οὗτος· δὲ τινας εἰχόντας τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας· Ἐξει γάρ τὸν προπάτορα καὶ εἰκόνας ἔχειν τοῦ ἀπογόνου· εἰ Βίοις γενέσεως Ἱησοῦ Χριστοῦ οὐτοῦ Δαΐδης· · Τίνος αἱ τῶν πραγμάτων ὅμοιώσεις οὐκέτι διδύμοις. Όμοιώσεων γάρ δὲ δύολος τὸ δεσμότης· οὐ μὴν λοιτίρος γίνεται, πλὴν ἔχει τινὰς ὅμοιότητας. · Οὐ Δαΐδι ποιήμην, καὶ ποιήμην δὲ Χριστὸς· · Ἐγώ εἰμι δὲ ποιήμην δὲ καλλί· εἶλεγεν. Ἀλλ' δὲ μὲν ποιήμην δεμπάτων, δὲ δὲ ποιήμην φυγῶν· ὅμοιώσις πραγμάτων, πολλὴ δὲ παραλλαγὴ τοῦ ἀξιωμάτου. Ἐγρισε τὸν Δαΐδι εἰς βασιλεὺς Σαμουὴλ δερεῖς, ἐδάπτισε καὶ τὸν Σωτῆρα δὲ Ἰωάννης, ὡς λεπένης ὡν καὶ αὐτός· δόμοιότερος μὲν τῶν πραγμάτων, πολλὴ δὲ διαφορὰ τῶν ὑποκειμένων. Χριστὸς δὲ δὲ Δαΐδης εἰς βασιλέα, οὐχ ἄμα ἡρπάτε τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἴνεχτος πολλοὶ χρόνος δυναέσσειν τῷ Σαούλ· καὶ δὲ Σωτῆρ ἡμῶν γεννηθεὶς βασιλεὺς πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ οὐ πρόσκαιρον ἔγουν τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων βασιλεὺς, ἐκ βασιλέως θεοῦ γεννηθεῖς, ἴνεχτος· · Οὐχ ἀρπαγμὸν ἥτισσοτο τὸ εἶναι θεῖα θεῦ· ἀλλ' ἀκατότοντὸν ἐκένωσε, μαρτψήν δούλου λαβών, · ἵνα τελέσῃ τὴν ἀκονομίαν. Ἐδίωκε τὸν Δαΐδη Σαούλ, ἐδίωκε τὸν

A hoc legislis quod fecit David? Ex Davide oriundus ille Davidem memorat: qui ex Davide est secundum carnem, ante Davidem autem secundum spiritum: qui secundum carnem quidem Davidis filius; secundum spiritum autem Davidis Dominus: qui ex radice Jessæ germinavit. Virga mirabilis, qua Iudeorum genus conterit, gentium vero populum quasi gregem colligit. Ipse quippe est qui dixit: Ducam vos sub virga mea. Multaque mentio, est de virga Iesu. Dixit igitur ad Iudeos: « Nonne legislis quid fecerit David, quando esurit ipse, et qui cum eo erant? quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis accepit et comedit, quod non licet facere nisi solis sacerdotibus? »²² Sapiens itaque auditor, peritusque ecclesiastico-rum dogmatum et lectionum, historiam probe novit, nec eget explicazione. At quandoquidem multus nobis nuper confluxit populus, qui nonnisi levem divinorum eloquiorum cognitionem auditu accepit, neque sententiarium profunditatem in mente apprehendit; operæ pretium mihi videtur, historiam eursim explanare: ut sciamus qua de causa illam memoravit Salvator. Inter priscos rex fuit, nomine David, prius pastor, postmodum rex. Non quod regnum invaserit, sed Saul ob peccatum suum abjecto, unctus est David a Samuele. Ad regnum inunctus non statim regnum occupavit; multis quippe annis Sauli servivit: ac demum cum Deo placuit, regnum adiit. Insiidiis igitur appetebatur a Saul, cui beneficia contulerat, insidiis item ab Absalom, proprio filio.

B 9. Hæc revera contigere Davidi: hic vero quasdam præ se fert Christi adventus imagines. Paruit enim proavum, pronepotis sui aliquas proferre similitudines. « Liber generationis Iesu Christi filii David ».²³ Sed in altero rerum similitudinibus non æquales sunt. Esto similis servus Domino; non tamen par erit, licet habeat quasdam similitudines. Pastor David, pastor item Christus. « Ego sum, » inquit, « pastor bonus »²⁴; sed pastor ille pecudum, hic pastor animarum. Rerum quidem similitudo, sed magnum discrimen dignitatis. Unxit Davidem in regem sacerdos Samuel: baptizavit Salvatorem Joannes, utpote sacerdos et ipse. Similitudo quidem hic rerum est, sed magna differentia personarum. Uncius David in regem, non statim regnum occupavit: multis quippe annis sustinuit Sauli servire; Salvator quoque noster genitus rex ante sæcula, nec temporale possidens regnum, sed ante omnia sæcula rex ex rege Deo genitus, id sustinuit: « Non rapinam arbitratus est esse se aequali Deo; sed semetipsam exinanivit, formam servi accipiens »²⁵; ut absolveret econsumiam. Persecutus est Davidem Saul, persecutus est Christum Hero-

²² Matth. xii, 5, 4. ²³ Matth. i, 1. ²⁴ Joan. x, 41. ²⁵ Philipp. ii, 6, 7.

(31) Anglicanus, ὑπὸ τοῦ Σαούλ.

des. Sed neque Saul persequens, Davidi nocuit; A Christon Ἡρώδης. Ἄλλοι οὔτε δ Σαούλ διώκων τὸν Δασίδ Εβλαψεν, οὔτε Ἡρώδης διώκων τὸν Χριστὸν Εβλαψεν. Ἐπανέστη τῷ Δασίδ Ἀβεσσαλῶμ υἱὸς ὁν· ἐπανέστη τῷ Σωτῆρι Ἰουδας υἱὸς ὁν καὶ αὐτὸς διόλος· τοὺς γάρ μαθητὰς οἰδεν δ Σωτῆρ ὄνομάζειν υἱούς, λέγων· « Ἰδού ἡγγι καὶ τὰ παιδία, ἀ μοι Εδώκεν ο Θεός· » καὶ πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς Εἶπε, « Τε κνιά. » Ο τόπος τῆς ἀπωλεῖας τοῦ Ἀβεσσαλῶμ Χειρ Ἀβεσσαλῶμ μέχρι τὴν σήμερον καλεῖται. Καὶ βλέπε μοι τὴν ἀρχίσειαν τῆς εἰκόνος τῶν πραγμάτων. Οὐ γέραπται, Ποὺς Ἀβεσσαλῶμ, ἀλλὰ Χειρ Ἀβεσσαλῶμ· οὐ γέραπται Κεφαλή Ἀβεσσαλῶμ, κατέτηε ἀπὸ τριγωνού χεραλῆς ἀπώλετο, ἀλλὰ Χειρ Ἀβεσσαλῶμ. Πρότιν γάρ ἦν ἡ τῆς χεραλῆς Χειρ, ἡ προδόσα κατὰ τῆς εἰκόνος τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὡς ἔξιθεύσονται τὰ τῆς ἀνομασίας τῶν πραγμάτων τῆς χειρός, πλαγίως ἐμήνυσε τὸ ἔσθμενον ἡ Γραφή· Χειρ Ἀβεσσαλῶμ, καὶ τῶν πραγμάτων εἰκόνες. Οὐσας διωιτήτας ἔγει δ Δασίδ πρὸς τὸν Σωτῆρα!

10. Hic igitur David a Samuele in regem unctus est oleo sensibili: aliter autem unctus est Salvator: quo modo et quamvis ratione, audi ex quadragesimo quarto Psalmo: « Thronus tuus, Deus, in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniuriam. Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ consoribus tuis¹¹; » ne ex simili vocabulo, unctionis aequalitate putares esse in iis verbis. Unctus est David, unctus est et Christus: sed ille ab homine, hic a Patre unctus est: estque unctio illa ineffabilis, resque illæ incomprehensibiles. Quare ait Psalmista: « Oleo exultationis præ consortibus tuis. » Consortes scilicet similitudinis, quin parem habeant unctionem. Ubique enim similitudinem retinet, et praestantium rei conservat. David itaque unctus a Samuele, privatus mansit: Saul vero, transgressis Dei præceptis, impuro spiritui traditus est. Psallebat David, pastoralem tenetis citharam, in desertisque degens locis, neu sine quicunq; fabularetur præsente. Citharam conopegit, ex cujus pulsatione et concentu duo in primis consequeretur: hujusmodi sono locorum solitudinem mitigabat, nec in dissolutas cantiones delabebatur, sed psalmos canebat, quorum modulatione delectaretur, et pietate juvaretur. Et psallebat in desertis: « Altitudines montium illius sunt¹²; » addebat illud: « Inter medium montium pertransibunt aquæ, et potabunt omnes bestiæ agri. Super eos volucres cœli habitabunt¹³. » Psallebat de homine, his verbis: « Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves ei boves universas¹⁴. » Psallebat insuper mirabilia Dei opera. Porro cum torquerebatur Saul ab impuro spiritu, indicavit illud quidam Sauli: quæ causa fuit ut arcesseretur David. Et

B 10. Οὐτοὶ τοινοὶ δ δασίδ, χρισθεὶς εἰς βασιλέα ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, ἐλαύα αἰσθητῷ· δὲλλως δὲ δ Σωτῆρ ἡμῶν ἔχρισθν. Πάλις καὶ τίνα τρόπον, δικούει τοῦ τεσσαρακοστοῦ τετάρτου Ψαλμοῦ λέγοντος· « Ο θρόνος σου, δ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· φάδεος εὐθύτητος δέ δάσδος τῆς βασιλείας σου. Ἕγάπτος δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσθησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο ἔχρισται σε δ Θεός, δ Θεός σου Ελαῖον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μεθόδους σου· » ἵνα μή τῇ δικαιολογίᾳ τῆς χρίσεως ισοτιμίαν νομίσηται εἶναι τῶν λεγομένων. Ἔχρισθν δασίδ, ἔχρισθν καὶ δ Χριστός· ἀλλ' δ μὲν ἔχρισθν ὑπὸ ἀνθρώπου, δὲ ἔχρισθν ἐκ Πατρός· καὶ ἡ χρίσις ἀνεκδίγητος, καὶ ἀκατάληπτα τὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο λέγει δ Ψαλμός· « Ελαῖον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μεθόδους σου. » Τῆς δικαιοτήτος εἰσι μίσχοι, οὐ μήτιστοι μήνυσον τὴν χρίσιν· πανταχοῦ γάρ καὶ τὴν δικαιοτηταν τηρεῖ, καὶ τὸ ὑπερέχον τῶν πράγματος φυλάττει. Ο τοινοὺς δασίδ, χρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, ἔμενεν ἐπ̄ έπιτοῦ. Ο δὲ Σαούλ, παρεῖδε τὸν θεοῦ πρεύματι ἀκαθάρτῳ παρεδόθη. Ἐψάλλε δ δασίδ, καὶ κιθάραν εἶχε ποιειντικήν, καὶ ἐν ἑρμηνίαις δάσγων, καὶ οὐκ ἔχον τίνας ἀνθρώπους διελεγθῆναι· καὶ κιθάραν πηξάμενος, καὶ διὰ τοῦ ἀνακρούεσθαι τὰ μέλη δύο εἰργάζετο· παρεμυθεῖτο γάρ καὶ διὰ τοῦ ἥχου τὸ τῶν τόπων ἔρημον, οὐ μήτιστοι τὸν θεοῦ ζέπτισται διάτα, καὶ ποιούσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἄγρου. Ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσατε. » Ἐψάλλε τὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, λέγον· « Πάντα ὑπέταξας ὑπεκάπια τῶν πελῶν αὐτῶν, πρόβατα καὶ βόες ἀπάντας. » Ετί δὲ καὶ τοῦ θεοῦ θευματουργῆματα ἐψάλλε. Οὐδινωμένου δὲ τοῦ Σαούλ

¹¹ Isa. viii, 18. ¹² Joan. xiii, 33. ¹³ II Reg. xviii, 48. ¹⁴ Psal. xliiv, 7, 8. ¹⁵ Psal. xciv, 4. ¹⁶ Psal. cii, 10. ¹⁷ Psal. viii, 8.

(32) Obscurus locus.

ὅτι τοῦ πνεύματος τοῦ ἀκάθαρτου, γίνεται τις μη-
νονήση τῷ Σαούλ· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ καλεῖται ὁ Δα-
βὶς. Καὶ διάκις ἐπαπέβητο αὐτῷ τὸ πνεῦμα τὸ πονη-
ρίν, λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαβὶς, ἀνεκρούετο,
φάλλους καὶ ὑμνους λέγων τῷ Θεῷ.

11. Μή γάρ μοι τῆς κιθάρας μνημόνευε, ἀλλὰ τοῦ
χαλλαγμένου· μηδὲ, ἀρπάσας τὸ βήματα, εἰς θεατρο-
μανεῖς ἐμπάσης ἥδους, ἀλλὰ, μνημόνευσάς τῶν φαλ-
λῶν, τῇ Ἑκαλητῇ παράμενε. Εἰς χείρας τούντων λαμ-
βάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαβὶς, καὶ φάλλους τῷ Θεῷ, τὸν
πνίγοντα δαμόνα ἀπῆλαυνεν. «Οὐ μεγάλης φαλλῶν
ἐνδιέμεως! Τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον πνίγοντας δορπάτως
ἰπνίγετο, καὶ ἀνέψυχεν ὁ Σαούλ. Ἐρήθνει δὲ τῷ Δα-
βὶδ διὰ τούτους ὑπόθεσεν. Ἀλλόρου ποτε ἀπέβησεν
τῷ γένει τῶν Ἐβραίων· καὶ τις Γολιάθ παμμεγθῆς
τὸ σώμα, καὶ θραύσις θήν ψυχήν, καὶ φοβερός ὁρή-
ναι, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὄντες τὸν Ἱερατή, καὶ
ζῆται εἰς μονομαχίαν ἔνα, ἀπτίδα μὲν πατμεγθῆ
τοπικεύμενος, δύο δὲ ἔξελους, καὶ φοβεράς κνημη-
δας· καὶ οἱ βλέποντες ἔψυχον, καὶ ὁ Σαούλ ἔδειλα.
«Ηκειν ἀποκεφαμένος τοὺς ἀδελφοὺς ὁ Δαβὶς, καὶ
συμβάλλει εἰς μάχην, διὰ τοῦτο τὸν ἔνοπλον, διάπε-
πλεμένος τῷ πολυπόλεμῳ, διὰ νέος τῷ ἀνόρᾳ· καὶ τάν-
των πτηξάντων, καὶ μρδενὸς τολμῶντος ἀπεκελεύειν,
Ἀδειδὲ ἀναδέχεται τὸν πόλεμον. Ἐδέις δὲ ἔφαλεν, ὅτι
τοῦ Θεοῦ δὲ πόλεμος, καὶ οὗτος Ἐψυχτής ἦποτε εἰς σω-
τηρίαν, ἀν δὲ πλήθει δυνάμεως αὐτοῦ οὐ σωθεῖται. »
Πῆδεις δὲ ἔφαλεν· ἐγένετον μάχηστον τὴν πόλιν, καὶ
τοπικεύματαν περιθέτο αυτῷ τοῦ, καὶ ἀναστῶν
ρίζεων καὶ σφενδόνην, τὸν λίθον περιειλήσας, πλήξας
τὸν ἀντίστοιον, συντάσσων κατήγεγε. Παρατρέχουν
γάρ τα βήματα ἀπειδή τὸν κύνην διότι τὸ προκεί-
μενον. «Ἐπεισεν δὲ Γολιάθ δέ μέρας ὑπὸ τοῦ μικροῦ,
καὶ δέ μετεπειρος ὑπὸ τοῦ ἀπειρού καὶ ἀφελεστέρου.
Καὶ λαβὼν αὐτοῦ τὸ ἔπιστροφον, ἀπέτασμεν αὐτοῦ τὴν κε-
φαλήν. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀπτήνθη ἐν Ἱεροσολύμοις·
τὸ δὲ ἔπιστροφον αὐτοῦ ἐτηρεῖτο παρὰ Ἀδιμελῆ τῷ Ιερεῖ.
Ἐκπειρωθεὶς δὲ λαὸς ὅτι τοῦ ἀντιδίκου Ἐψυχτοῦ εἰς
ὑπάντησιν γυναικες χορεύουσαι· θυρῆδις γάρ ἦν τὸ
προκείμενον· φόδος δὲ ἐλύθη, ὁ ἀρχόντης ἐπεισεν, δὲ λαὸς
ἀπεκτήνθη χορεῖαι, καὶ τύμπανα, καὶ ἀρμονία, καὶ εὐ-
φροσύνη τὸ προκείμενον. Αἱ δὲ χορεύουσαι ἦδον, οἱ
πρὸς δέξιαν ἀφορώσαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀνεργῆσαι· ἔλε-
τον γάρ· «Ἐπειταξεν δὲ Δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, καὶ
Σαούλ ἐν κιλιάσιν αὐτοῦ. » Καὶ τότε νικήσαντες ἔσω-
καν τὰς κιλιάδας, καὶ οὐκ εἴπον, πόσαις κιλιάδαις, οὐδὲ
τόσαις μυριάδαις. Δύνανται δὲ καὶ μυριάδες ἀναλυθῆ-
ναι εἰς κιλιάδας, καὶ κιλιάδες πολυτάσσονται εἰς
μυριάδας. «Οὐαὶ, ἀκούσας, ἀπλήγη τὴν διάνοιαν.
Οὐ μεγάλης ἀνίσα! Οὐαὶ εἴσι καν τὸ παρόν, αἰσεοθῆ-
ναι; Τὶ βασκανίες ἀνθρώπην νικήτῃ, ἐν μιᾷ ὄρᾳ εὐ-
φρουριέναι, διὰτεσσαράκοντα τύμπανα κρυπτόμε-
νος; Τῶν ἔχθρῶν ἀλυτρώθης, τὶ βασκανίες ἀνθρώπη
ἀπανουμένων, ἔργα δέσια ἐπαίνων ἀργασαμένων; Ἀλλὰ
πρὸς θευτὸν Ἐλεγεν· Ἐδωκαν τῷ Δαβὶδ τὰς μυριάδας,
καὶ ἀμοι τὰς κιλιάδας. Καὶ ἦν ὑπολιπόμενος τὸν
Δαβὶδ.

A quotiescumque irrueret in eum spiritus malus, ac-
cepta David cithara pulsabat, psalmos hymnosque
Deo decantans.

11. Ne mibi enim jam cithara mentionem facias,
sed ejus quod cithara canebatur: neve ex verbia
captans occasionem ad thestralium voluptatum cu-
pidinem delabare; sed memor psalmorum, in Ec-
clesia remane. Cithara igitur manibus accepta Da-
vid, psallens Deo, præfocantem diemonem pro ul-
sabat. O magnam psalmorum virtutem! Spiritus
ille immundus qui præfocabat alium, invisibilis et
ipse modo præfocabatur, et respirabat Soul: invi-
dia tamen ille flagrabat in Davidem, bae de causa.
C Allophyli aliquando invaserant gentem Hebreorū : tum Goliath quidam immani statuta, animo
feroce, visu terribilis, per quadraginta dies Israeli
exprobribat, et ad singulare certamen provocabat,
prægrandi quidem opertus clypeo, bastam attol-
lens, herendasque gerens oreas: quem qui vide-
rent fugiebant, Saulique reformidabat. Venit fratres
invisurus David, atque manus conserit nudus cum
armato, pugne imperitus cum peritissimo, adble-
scens cum viro. Omnibusque terrorre perculis, ac
nemine audente prodiere, David pugnam suscipit⁴⁴.
Et cum non inscius esset, psallebat: Domini est
hellen: et, « Fallax equus ad salutem, in abundan-
tia autem virtutis suæ non salvabitur⁴⁵. » Sciebat quae
psalleret. maximum tenebat telum, nempe fidem, et
51 galcam sibi salutis imposuerat: arreptaque
virga et funda, circumvolvit lapidem, percussit
adversari, subitoque prostravit. Verba percur-
rimus: id quippe non jam nobis propositum est.
Prostratus est immanis ille Goliath a parvulo, pe-
ritus ab imperito et simpliciore. Sumensque Da-
vid illius gladium, caput ipsi praecidit. Caput vero
deportatum est Hierosolymam, gladiusque ejus ser-
vabatur apud Abimelechum sacerdotem. Tum li-
beratus populus est ab adversario. Egressæ sunt
in occursum ejus feminæ choreas agentes: lata
quippe admodum res illa erat, depositus metus,
prostratus hostis, populus florente vultu erat;
hinc choreæ, tympana, harmonia et omnium la-
tus animus. Porro choreas agentes illæ, canebant,
non habita dignitas ratione, sed gestarum rerum,
dicebantque: « Percussit David in myriadibus suis,
et Saul in millibus suis. » Victuri etiam (Davidi)
millia dedere: neque dixere quot millia, vel quot
myriadas. Possunt certe myriades resolvi in chi-
liadas, et chiliadas multiplicari in myriadas. Hic
Saul auditus animo percussus est. O magnam stu-
titiam! Nonne oportuit vel quadam rei præsentis
pudore teneri? Quid invides victori, una hora
faustis vocibus celebrato, qui ad quadraginta dies
latuisti? Ab hostibus eruptus, quid laudato viro
invides, qui laudibus digna edidit facinora? Sed

⁴⁴ I Reg. xvii, 4-51. ⁴⁵ Psal. xxxiii, 47. ⁴⁶ I Reg. xviii, 7.

apud sese dicebat: Dederunt Davidi myriadas, mihi chiliadas. Atque ideo infensis oculis Davidem intuebatur.

12. Vide, quæso, annon pronepotes ejus fuerint A ii, apud quos hodie Salvator dexteram manum atridam sanavit. Egressique illi consultarunt, non qua ratione Deo gloriam tribuerent, sed qua bene de se merito insidias pararent. Ait quippe Evangelium, ipsos quidem amentia plenos, exentesque deliberasse quid Jesu facerent⁴⁴. Pronepotes persecutoris, pronepotes furiosi illius, pronepotes ejus qui bene de se meritis insidiabantur. Infenso igitur animo Davidem Saul intuebatur, neque rectis eum aspiciebat oculis. Tales enim sunt invidi, tales hypocrite. Quamobrem tibi dicit Scriptura: «Oculi tui recta videant»: nihil obliquum, nihil invidum, nihil quod cupidinem aut furem aut quid simile pre se ferat. Aspice amicum rectis oculis, nihil dissimilanter, nihil virulenter. Sed Saul Davidem torvis oculis aspiciebat. Vide mihi, quæso, insidias⁴⁵. Eum in pretio haberri conspicatus, filiam ipsi dare cupit uxorem. O tentatio invidiae! Insidiatur ei quem generum accipit: nec paret filia, ut honorato viro struat insidias. In dotem vero postulat centum præputia allophylorum. Opinabatur enim si ipsum in pugnâ immitteret, centum cum uno congressos, unum interfuctos, atque sic sese rivali expeditum fore. Commissum prælum est; sed iniucus ut inimicus, Deus vero ut Deus. Exit David, solusque centum interficit. Verum Saul animadversus esse Deum amico suo belli socium, ne ita quidem pudore affectus est: mansisque in paradis insidias pertinax, atque id non contra inimicum, sed contra virum de se bene meritum. Jonathæque filio irascebatur, quod esset ei cum Davide amicitia: coeque cecidit ex invidia deductus est, ut proprium filium interficere tentaret. David autem cum sese videret insidias appeti, ad tertiam se diem occultat: nam David quoque tertiam norat diem: et inito cum Jonatha frædere, sessi in fugam victor ille dedit: non quo non valeret inimicum ulisci; sed onlens in virum cui beneficia contulisset, stringere gladium: ac Deo semel committens judicium, fuga se conferat cum suis domesticis ad Abimelechum.

13. Hæc autem omnia recensemus ob historiam Evangelii, ob verbum illud Salvatoris: «Annon legisti» quid fecerit David, cum esuriret: quanto o venerit **52** in domum Dei, et panes propositionis comedenter?⁴⁶ Venit itaque David ad Abimelechum sacerdotem cum paucis via comitibus. Obstupescens Abimelech, Ecquid illud, ait, ut lux exercitus solus iter faciat, et vir insignis tam ex quo comitatu utatur? Tum David nequam insidias sibi paratas memorat, sed re celata, ait, jussum pueris esse ut in locum convenientem, cui nomen, *Deo fides*. Nota apud Davidem quoque fl-

12. Bléπε ει μή ἀπόγονοι αὐτοῦ ἡσαν, οἵ σῆμαρ δὲ Σωτῆρι ἑβεράπετες τὴν δεξιὰν χείρα τὴν ἔπειτα. Καὶ ἐξελθόντες ἐκεῖνοι οὐχ ἵνα δοξάσωται τὸν Θεὸν, ἐσκέπτοντο, ἀλλὰ πῶς ἐπισουλεύσωσι τῷ εὐεργέτῃ. Λέγει γάρ τὸ Εὐαγγέλιον, διτὶ αὐτοὶ μὲν ἐπιλήσθησαν ἀνοίας, καὶ ἐξελθήσατε, δεελογίζοντα, τί μὲν ποιήσωμεν τῷ Ἱησοῦ; Απίγονοι τοῦ διώκοντος, καὶ ἀπόγονοι τοῦ μανιώδους, καὶ ἀπόγονοι τοῦ ἐπισουλεύοντος τοῖς εὐεργέταις. Τιπλέλεπτο τοῖν τὸ Σαοῦ τὸν Δασῖδ, καὶ οὐκ εἴ τι ἐβλεπεν αὐτὸν ὄρθροις ὅφθαλμοι; Τοιούτοις γάρ οἱ βάσκανοι, καὶ τοιοῦτοι οἱ ὑποκριταί. Ατί τούτο ή Γραψή σοι λέγει: «Οἱ ὄρθροι μοι τοῦ ὄρθρα βλέπεται», καὶ μρδεν πλάγιον, μρδεν βάσκανον, ἢ Ἑρωτος ἢ παντας, ἢ τι (53) τοιούτον ἔχομεν. Βλέπε τὸν φίλον ὄρθρον, μρδεν κεχρυμμένον, μρδεν τοβόλον. «Ἄλλ’ οἱ Σαοῦ οὐ πειλέπτετο τὸν Δασῖδ. Καὶ βλέπε κατασκευὴν⁴⁷ ἰῶν αὐτὸν τιμώμενον, βούλεται αὐτῷ δοῦναι τὴν θυταρέα ἐπιγαμβρίαν. Οἱ πειραστοὶ βασκανίας! Ἐπισουλέπτει, καὶ νυμφίον αὐτὸν λαρβάνει: καὶ οὐ φειδετοι θυγατρὸς, ἵνα τῷ τετριμένῳ ἐπισουλεύσῃ. Καὶ ἐπαθοῦν βούλεται ἀπαντὸν ἀκρωτησίας ἀλλορύλων. Ὅμολεπτεις γάρ, δε, ἐὰν εἰς πόλιον αὐτὸν ἐμβάλῃ, οἱ ἑκατὸν, συμπλακέντες τῷ ἐντι ἀποκτενοῦσι τὸν ἥντα καὶ οὐτες ἀπαλλαγεῖη. Καὶ γέγονεν ἀλλ’ ο μὲν ἔχθρος ὁ ἔχθρος, ὁ δὲ Θεὸς ὁ Θεός. Απέρχεται δὲ δασῖδ, καὶ νικᾷ μόνος ἐκατόν. Οἱ δὲ Σαοῦ ἰῶν θεοὺ σύμμαχον τοῦ ἔχθρου, οὐδὲ οὐτες ἐδουσαπήρη⁴⁸ μαλλον δὲ οὐ τοῦ ἔχθρου, ἀλλὰ τοῦ εὐεργέτου ἐπέμενεν ἐν τῇ βουλῇ. Καὶ τῷ οὐρῷ Ἰωνάθαν ἡγανάκτει, διὰ τὸ ἔχειν φίλα πρὸς τὸν Δασῖδ, καὶ ἐπεγέρησε τὸν τοίον οὐδὲν ἀνελεῖν τῇ βασκανίᾳ τῆς διανοίας ἀβλεπτον. Ἰδὼν δὲ ἑκατὸν ἐπισουλεύμενον δὲ Δασῖδ, κρύβεται οὐς τῆς τρίτης: καὶ δὲ Δασῖδ οὐδὲ τὴν τρίτην, καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν Ἰωνάθαν, καὶ οὐτας φεύγεις δι νικητῆς: οὐκ ἀπονότια τὸν ἔχθρον, ἀλλὰ μὴ βούλομενος κατὰ τοῦ εὐεργετηθέντος ἐπαγαγεῖν ἔφος: καὶ παραδοῖς ἀπαξ τῷ Θεῷ τὸ κριτήριον, καὶ φεύγειν. Ερχεται μετὰ τῶν οἰκετῶν πρὸς τὸν Ἀδιεμέλεχ τὸν ιερέα

13. Πάντα δὲ ταῦτα λέγομεν διὰ τὴν Ιστοριαν τοῦ Εὐαγγέλιου, διὰ τὸ βῆμα τοῦ Σωτῆρος τὸ εἰργμένον. Οὐκον δὲν ἀνέγνωτες δὲ ἐποίησε Δασῖδ, δὲς ἀπειλεσεν, ὡς ἥλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς δρόποτας τῆς προβέσσων ἔφαγεν: «Ἐρχεται τοῖν τὸν Δασῖδ πρὸς τὸν Ἀδιεμέλεχ τὸν ιερέα, μετ’ ὀλίγων ὀδοτοπορῶν. Ἐξεπλάγη δὲ Ἀδιεμέλεχ καὶ, Τί τοῦτο γέγονε, φησεν, δει μόνος δ στρατηλάτης δέδειται, καὶ δ ἀπειλησμος λιτοτέρων ποιεῖται τὴν διδοτοπορίαν; Ο δὲ Δασῖδ οὐ λέγει τὴν ἐπιδουλήν, ἀλλὰ οιωτῷ οἱ πρᾶγμα καὶ φησιν, δει τοῖς παιδαρίοις ἐντέταλται (54) ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ, Θεῷ πιστεῖς. Σημειώσαι καὶ τούτο

⁴⁴ Math. xii, 14. ⁴⁵ Psal. xvi, 2. ⁴⁶ I Reg. xviii, 25. ⁴⁷ I Reg. xi, 6. ⁴⁸ Math. xii, 4.

(33) T̄c non habetur in Commelin., nec in mss. sed a Parisiensibus additum fuit.

(34) Commel. habet ἐντέταλμα.

καὶ παρὰ τῷ Δασιδὸν ἡ πίστος· διὰ τὸν μέλλοντα ἐξ αὐτοῦ γεννήσθαι, τὸν λέγοντα· « Κατὰ τὴν πίστιν σου γεννήθητο σοι. » Εἰκόνες καὶ ἑνταῦθα πράγματαν καὶ δημοστήτες. Άλτει δρόπους δὲ Δασιδὸν παρὰ τοῦ Ἀδιμέλεων. « Οὐ δέ φησι πρός αὐτὸν Οὐκ εἰσὶν δρόποι ἀλλ᾽ ἢ οἱ ἀπειρωμένοι ἐν προσύπου Κύριοι. Πάλιν ἀλλού νόμου δεῖ ἡμᾶς μηνυμούεσσαι. Οὐ τοῦ Μωάβεως νόμος ἔγραψεν ἐν ταῖς τιλεταῖς τῆς λατρείας τοῖς γινομέναις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, δώδεκα δρόπους θερμοὺς πεφύντας τεθῆναι ἐπὶ τῆς τραπέζης. » Όπου δὲ θέρμη, ἔκει πύρ. Λεγέσθων νῦν ἡμῖν οἱ Ἰουδαῖοι τῶν τριῶν τοῦ Σαββάτου, καὶ τὸ πύρ ἀπτενῶν παρεπούνται, ὅποι οἱ λεπεῖς ἀπτούσι πῦρ, καὶ δρόπους πέφαντες θερμοὺς παρεπιδέσσι· Μή ἐγνι μόνος παρεβάνω τὸ Σαββάτον; Ήδον οἱ λεπεῖς τοὺς θερμοὺς πέπτουσιν ἐν Σαββάτῳ, καὶ περιτομὴν διδάσκουσιν ἐν Σαββάτῳ. Όπου δὲ περιτομή, ἔκει καὶ οἰδηρος, καὶ σπάργος, καὶ τὸ ἀκόλουθον. « Όποιοι δρόπουποι, ἔκει καὶ κλίβανος, ἔκει καὶ φρυγάνων συγχομοῦ, καὶ δῶς ἔργον αὐτοῖς, τὸ τῆς ἀρτοποίας. Τῷ μὲν οὖν λαῷ τῶν Ἰουδαίων ἀπηγορεύετο μή ἐργάζεσθαι ἐν Σαββάτῳ τοῖς δὲ λεπεῦσιν οὐκ ἡ ἀπηγορευμένων. Διὰ τούτο καὶ ἡμῖν καὶ πάσιν ἀφίεται τὸ ἐν Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι· καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς πάντες βασιλείου ἱερεύεμεν. Πλάσαι μὲν οὖν τοὺς λεπεῦσιν ἡρέτεο» (35) ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς γεγονόμενοι βασιλείου ἱερέατες καὶ Ἰθνοὶ ἄγιοι. Τοῦ νόμου τράπανος· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου τούς δώδεκα δρόπους τίθεσθαι ἐν τραπέζῃ· δρόπων γάρ ἀπειρωμένων ἔκεινων, ἐκ τῆς τραπέζης (36) γίγεται δὲ Δασιδὸν τὴν τροφήν. « Οὐ δέ Ἀδιμέλεις θεγεῖ· « Εἰ Δασιπούλαγμένα τὰ παιδάρια, πλὴν ἀπὸ γυναικῶν, » ἦδει μοι λοιπόν, ἐν παρεκβάσει τοῦ λόγου, ἀσφαλίζου τὸ εἰρημένον, διποτές, καὶ νέοι μοι τὸ λεγόμενον καὶ τὴν ἀγνοεῖν ἀναλάμβανε σαρκός. Εἰ γάρ δὲ Ἀδιμέλεις τότε ταῦτα παρήγειε, πῶς οὐχὶ καὶ παραφυλακτῶν; Καὶ οὕτως ἐλαβεν δὲ Δασιδὸν, καὶ ἥσθιε τοὺς δρόπους, καὶ ἐν Σαββάτῳ ἰως· ἐλαβεν.

14. Ἐπει οὖν οἱ Ἰουδαῖοι κατεμέμφοντο τῷ Σαββάτῳ, διὰ τὸ ἐν Σαββάτῳ τοὺς μαθήτας τίλλειν στάχυας καὶ ἀσθίστεν· διὰ τοῦτο εὐκαιρότεττα ἀμυντιμόνεστη τῆς ἴστορίας τῆς ἐν Σαββάτῳ γενομένης· ἵνα διττῆς αὐτοῖς, στι., εἰ πρός σωτήριον τροφὴν τρέψιτο τῷ Δασιδῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐργάσασθαι δρόπους ἐκ τῆς τραπέζης, οὐκ ἡ ἀπηγορευμένων καὶ τὸ στάχυας λαμβάνοντας, καὶ ϕύγοντας τὸν θίλινον τοὺς μαθήτας. « Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτο ὁ ἀτοίης Δασιδός, διε τείνασσεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς δρόπους τῆς προθέσεως ἔφαγεν; » Ἐχεις ἐξῆς συνειγεμένην καὶ τὴν ἴστοριαν περὶ τῆς ἡπέρας γερός· διότι δὲ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσέλθων (δεῖ γάρ ἡμᾶς παραδειμεῖν τὴν ἴστοριαν διὸ τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἵνα μή προσκορής γένηται ἡ ἀπρόσατος) καὶ ίδοντα ἔχοντα ἔγραψεν χειρά, καὶ γινώσκων δὲ τοιούτοις εἰσιν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸ κατη-

dem ἰσσε: ob eum qui ex illo ortum ducturus erat, qui ait: « Fiat tibi secundum fidem tuam »⁴⁴. Adsunt hic quoque rerum imagines similitudinesque. Postulat panes David ab Abimelecho; respondet illi: Nulli sunt panes prater eos qui consecrati sunt ex conspectu Domini. Alterius hic denuo legis mentio facienda est. Scripsit Moyses⁴⁵ in lege de initiationibus sacri cultus die Sabbati faciendis, duodecim panes calidos coccos ponendos esse supra mensam. Ubi autem calefactio, ibi ignis. Dicant hic nobis Judei, quare Sabbathum observant, que ignem accendere recusant; cum sacerdotes ignem accenderent, coccosque panes calidos apponereant? Num ego solus transgredior Sabbathum? Ecce ipsi sacerdotes calidos panes apponunt, coquuntque Sabbatho, et circumeidunt Sabbatho? Ubi autem circumcisio, ibi ferrum, spongia, et cetera quae ad rem pertinent. Ubi panis confectio, ibi fornaces, ibi sarmentorum comineatus; ac demum opus ab illis peragitur quo panes consificant. Iudeorum itaque populo velutum erat, ne Sabbatho opus facerent: sacerdotibus vero id prohibitum non erat. Quapropter nobis omnibusque permittitur in Sabbatho operari, cum nos omnes simus regale sacerdotium. Olim igitur sacerdotibus permittebatur: nobis quoque quoniam sumus regale sacerdotium, gens sancta, id ipsum permisso est. Scribente lege, in die Sabbathi duodecim panes supra mensam ponendos esse, ex illis in mensa consecratis panibus postulabat David sibi alimentum. Respondit Abimelech: « Si pueri abstinuerunt maxime a mulieribus ». Jam tu mihi, qui fidelis es, ut paululum digrediarum, his ad cautelam utere verbis, et quod dicitur animadverte, castimonique carnis assume. Si namque id tuuc præcepit Abimelech, cur non observandum? Sic David accipit, panesque comedit, ac fortassis in Sabbatho accepit.

14. Cum itaque Judei Salvatorem coarguerent, quod discipuli ejus in Sabbatho spicas vellerent atque comederent, opportunissime ille historiam Sabbatho gestam commemoravit, ut ostenderet ipsis, si Davidi et comitibus ejus concessum fuit ut pro salute panes ex sacra mensa in cibum attingerent; non fuisse discipulis vestitum ut spicas vellerent, et confirarent ad comedendum. « Annon, inquit, legistis quid fecerit David, cum esuriret ipse et qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit? » Habet exinde adjunctam historiam de arida manu: quo pacto videlicet Salvator noster, ingressus in synagogam (nobis namque percurrenta historia est, ob ejus prolixitatem, ne nauseam pariat audientibus), et cum vidisset quemadū manum aridam habere: nossetque Judzeos ad criminandum paratos esse,

⁴⁴ Matth. ix, 29. ⁴⁵ Levit. xxiv, 5. ⁴⁶ I Reg. xxi, 4.

(35) Locus. ut videtur, mutilus.

(36) Anglicanus, ἐξῆς τραπέζης.

dixerit ad eum cuius arida manus erat : « Surge A τορεῖν, λέγει πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν χεῖρα τὴν ἡμέραν (et sta) in medio¹¹. » Resurrectio resurgere jussit : « Surge et sta in medio. » Non quod ad pomparam curationem edere vellet : norat quippe pro temporis conditione dicere etiam : « Vide, nemini dixeris¹². » Verum ubi id tempus postulat, ecclat miraculum ; contra ubi Sabbato miraculum edere par est, tunc apertissime operatur. Quære et volve Evangeliorum scripta, et me vere dicere deprehendes. Observabant in Sabato insigniora edita miracula : qui, queso, aut quomodo ? « A seculo 53 non est auditum, quod quis aperuerit oculos ceci nati¹³. » Hoc miraculum non alio quam Sabbati die edidit. Cum enim ex sputo humi dejecto lumen fecisset, linxit ejus oculos, mistisque illum in Silloam : et reedit caecus visu recepto. Qui vero cæcum cernerent videnter, ipsi non videbant. Illius quidem sensibiles oculorum pupillæ aperta sunt ; Ju dorum vero non aperti sunt oculi ; imo apertis licet oculis, non videbant, Dominumque damnabant his verbis : « Non est hic bonus ex Deo, quoniam Sabbatum non observat¹⁴. » O ingentem vesaniam ! Nam quale opus factum est ? Sputum ex labiis, digitisque duutatax lumen : simplex uictio, non instrumentalis medicis, sed manu a Deo facta. Quid quod actum est criminatur ? Habes in Sabato gestum miraculum. Abiit caecus, et abiit visu recepto. Id in Sabato (Christus) operabatur, ut fide dignus haberetur, eum in Sabato doceret.

15. Aliud occurrit mihi miraculum. Hierosolymis erat probatica quedam piscina, quæ etiam nunc illuc extat : habebatque quinque porticus ; sed jam destruta sunt circumiecta ædificia. Jacobit illuc paralyticus triginta octo jam annis æger. Diuturnus enim fuit morbus, ut ea saltem ratione, pudore Judæi afficerentur. Nam si brevi fuisset ægritudo, latuisset miraculum : jam vero multi anni sunt veri morbi testes, ut salem hoc videntes, videbent. Salvator autem cum advenisset et præteriret, ait illi : « Vis sanus fieri¹⁵ ? » et reliqua. Ae surgens ille quoque, tollit grabatum et ambulat. Erat autem Sabbatum. Verum Judæi non videbant miraculum Sabbato editum, sed grabatum ab eo gestari. Par fuisset cogitare illos : Tales medici huc advenerunt, et nemo sanavit : pauper jacebat miser, nec aderat ei qui ipsum in piscinam deicerit. Talis est hic miraculorum patrator, nonvarumque rerum auctor, qui tantam vim paralyticu dederit, ut non modo surrexerit, sed et grabatum portaverit suum. Cæca res est malitia : ipsum morbo eruptum damnant, siuntque illi : « Non licet tibi Sabbato gestare grabatum. » Respondit ille : « Qui me sanum fecit, ille mihi dixit¹⁶. » Dei opus est quod jussum est. In sueta res est paralyticus triginta et octo annorum sanitati restitui. Ex ejus ore id audivi : Tolle grabatum tuum. Si corpus illi. obediuit et sanum factum est, egonec illi ingratus ero, nec gestabo gra-

bum. Αὐτοῖς δέ τοι τορεῖν, λέγει τὸν ἔχοντα τὴν χεῖρα τὴν ἡμέραν « Ἀνάστηθε εἰς τὸ μέσον. » Ηἱ ἀνάστασις τὸ ἀναστῆναι ἔκλευσεν : « Ἀνάστηθι, καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον. » Οὐ χορπώδη τὴν ἵστρειαν ἐργάζενος οὐδὲ γάρ εἰκαίρως λέγειν, « Ὁρα, μηδενὶ εἰπηγεῖ : ἀλλ᾽ ὅτε μὲν ἔστιν εἰκαῖρον, χρύσει τὸ θαυματουργόν, μᾱς ὅτε δὲ δεῖ ἐν Σαββάτῳ θαυματουργῆσαι, τότε φανερώτατα ἐργάζεται. Ζήτησον τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γεγραμμένα, καὶ εὑρήσεις τὸ ἀληθές τῶν λόγων. Ἐπέτρουν ἐν Σαββάτῳ τὰ τῶν θαυματουργήμάτων ἐπιδοῦσερα· πῶς καὶ τίνα τρόπον ; « Ξε τοῦ αἰώνος οὐκ ἤκουσθη, δεῖ δινοῖς τις δρθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου. Τούτῳ τὸ θαύμα οὐκ ἐπίσησεν ἐκτέρα ἡμέρᾳ, ἀλλ᾽ ἐν Σαββάτῳ. Πηδάν γάρ ποτησίς διὰ τοῦ πτυνούσα χαμά, ἐπιχρίσας τοὺς δρθαλμοὺς, ἐπεμψεν εἰς τὸν Σιλωάμ· καὶ ἥλθεν ὁ τυφλὸς βίλεπον. Οἱ δὲ τὸν τυφλὸν ἰδόντες βλέποντα οὐκ ἀνέλειψαν. Κάκεινον μὲν ἡνεκύθησαν αἱ αἰσθηταὶ τῶν ὀρμάτων κύριαι, Ιουδαῖοι δὲ οὐκ ἡνεκύθησαν οἱ δρθαλμοὶ : ἀλλὰ ἔχοντες τοὺς δρθαλμοὺς ἡνεκυθμένους, οὐκ ἔστενον, καὶ κατέκριναν τὸν Κύριον λέγοντες, δεῖ : « Οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ διηνρωτός ἐκ τοῦ θεοῦ, δεῖ τὸ Σαββάτον οὐ τηρεῖ. » Ή πολλῆς ἀνοίας ! Πολον γάρ ἐργον γέγονε ; Πτύσμα ἀπὸ χειλέων, ἀπὸ δακτύλων μόνον διηλός, περιχρίσμα λιτόν, οὐκ ἐργαλεῖος ἱεραρχοῦς, διὰλλα χειρὶς θεοποιήτων ἐργασμένον. Τί μέμφεται τὸ πρᾶγμα ; « Ἐχεις ἐν Σαββάτῳ θαυματουργημα, ήπηλθέν οὐ τυφλός, καὶ ἀπῆλθεν δι τυφλὸς βίλεπον. Καὶ ἐν Σαββάτῳ ἦποισι, ἵνα δέξιμοτος γένηται, ἐν Σαββάτῳ δεδάσκων.

C 15. « Εἶχε καὶ ἀλλο θαυματουργημα. Ἐν Τεροσολύμοις προβατική τις ἦν κολυμβήθρα, καὶ νῦν ἔστιν πάντες στόδες εἰλεῖν γάρ περιερεθή τὸ πέριξ οἰκοδρόμητα. Παραλιτικὸς δὲ ἐκεῖτο ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὅκτων ἀστερῶν. Πολὺς γάρ ὁ χρόνος γίνεται τῆς νόσου, ἵνα, καὶ οἰστος βλέποντες, δισταπτῶσιν οἱ Ιουδαῖοι. Εἰ γάρ διλεχορόνιος ἦν ἡ νόσος, ἐλάνθινε τὸ θαύμα· νονὶ δὲ πολλὰ ἔτη ἐμπρύσθε τῇ νόσῳ, ἵνα, καὶ οἴστος βλέποντες, διαβλέψων. Οὐ δὲ Σωτὴρ παραγένεται, καὶ παράγων, λέγει ἐκεῖνων : « Θελεις ὑγιῆς γενέσθαις ; » καὶ τὰ ἀκέλουσα. Καὶ ἐξεγερθεὶς κακίσιον, αἴρει τὸν κράββατον, καὶ περιποτεῖ. Σαββάτον δὲ ἔν. Οἱ δὲ Ιουδαῖοι οὐκ ἔστενον τὸ θαυματουργημα τὸ ἐν Σαββάτῳ γενόμενον. ἀλλὰ τὸν κράββατον βασταζόμενον, δέοντας λογίσασθαι· Ἱατροὶ τοιούτοις παρεγένονται, οἴδεις ἀθεράπευτος· πάντας ἐκεῖτο δ δόλιος, μηδὲ τὸν βίπτοντα εἰς τὴν κολυμβήθραν ἔχων. Τοιούτος δ θαυματουργὸς καὶ κανύστερα ἐργάζεται, δ τοσαῦτη δύναμιν τῷ παραλιτικῷ δούλῳ, ὃς μη μόνον ἀναστῆναι, ἀλλὰ καὶ βαστάσαι τὸν κράββατον. Τυφλὸν δι πονηρίᾳ. Καὶ κρίνουσι τὸν αὐτέντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ : « Οὐκ ἔξεστι σοι δραῖ τὸν κράββατον τὸ Σαββάτον. » Απεκρίνατο ἐκεῖνος : « Ο ποιῆσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνος μοι εἶπεν. » Θεος δὲ ἐργον τὸ προσταχεῖν. Αὐτούντες ἦσαν καὶ τὸ παραλιτικὸν διὰ τριάκοντα καὶ ὅκτων ἔτων θεραπευθῆναι. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἔκχουσα τοῦ· βαστάσαι τὸν κράββατον. Εἰ τὸ σῶμα ἐπῆκουσε καὶ ὑγιὲς ἐγένετο, ἐγὼ ἀγνώμων ἐσοματί-

¹¹ Luc. vi, 8. ¹² Matth. viii, 4. ¹³ Joan. ix, 32. ¹⁴ Ibid., 16. ¹⁵ Joan. v, 7. ¹⁶ Joan. v, 10, 12.

τῷ μὴ βαστάσαι τὸν κρόδιτον; Πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἀζήτουν αὐτὸν, ἵνα μάθωσι πῶς ἐθεράπευσε, καὶ προσκυνήσωσι τὸν δόντα τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἐπιστρέψωσι. Γέγονε κάκενο τρίτον τὸ νῦν ἀναγνωσθὲν.

16. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν, πονηρούμενῶν συναγωγῆς. Τί γάρ πονηρότερον εἰνεργετουμένων καὶ ἐπιστρέψαντων; Ἐν τῇ συναγωγῇ τὸν Ἰουδαῖον διθρώπος ἦν χειρα ἔχων ἡράν. Σηρὸς ἦν τις τὴν χειρα, καὶ οἱ παρόντες ἤησαν τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἐβλεπον τὸν τότε παρόντα³⁷ οὐδὲ ὑπάντευον τὸ θεαματούργημα τοῦ ἥργας^{ομένου}. Ὁ δὲ Σωτὴρ, πρὶν ποιῆσαι τὸ δργον, δὲ λόγων ἁγεώργει τὴν διάνοιαν. Εἴδεν γάρ τὸ πονηρὸν τῆς διανοίας, καὶ τὸ βάθος τὸ πικρόν, πρώτων αὐτοῖς προταργηρότεροι τοῖς λόγοις, καὶ τὸ διγριον τῆς διανοίας ἡμερούν διδούλετο, καὶ φρον πρὸς αὐτοὺς· «Ἐξεστιν ἀγαθοποίησας ἐν Σαββάτῳ, η κακοποίησας; Φυγή σωσας, η ἀπολέσας; Εἰ γάρ εἶπεν αὐτοῖς; (37), Εἴστιν ἄργαστασι; εἰδένας δὲν έλεγεν. Παρὰ τὸν νόμον λέγουσι. Νῦν δὲ εἶπεν αὐτοῖς, δὲ καὶ δὲ νόμος διδούλετο· ὅ γάρ περι τοῦ Σαββάτου νομοθέτης προσετίθει, δις Πλήι τούτου, δὲπιψυχὴν ποιηθήσεται. Αὐτοί ταῦτα Σαββάτῳ πέληπτοι διθρώπος εἰς βάθη, ἔξεστιν Ἰουδαίος ἀναστάσαι· οἱ μάνοι διθρώπον, διλλά καὶ βοῦν καὶ δνον. Οὗτοι τὰ ἐπὶ σωτηρίαν συνεγένεται δ νόμος θνεσθαι, καὶ ἀπέριπτον Ἰουδαίοις ἐν Σαββάτῳ. Ηρότες τις νῦν αὐτοῖς οἱ τὸ ἀντιεγέρμανον, διλλά τὸ ἐμολογούμενον· ἔξεστιν ἀγαθοποίησαι; Αλλ' οὐδὲ λέγουσι. Ναὶ· οὐ γάρ ἔσαν ἀγαθῆς προαιρέσεως. «Ο τάρ ἀγαθῆς διθρώπος ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ πρόφερε· τὸ ἀγαθόν.» Πληντροὶ δὲ δντες Ἰουδαῖοι, περὶ ἀγαθῶν οὐ συντίθενται, καὶ οὔτε ἀγαθοποίησαι ὀμολόγουσι, οὔτε κακοποίησαι εἰπεῖν τὸνταντο· ἀναγνυτον γάρ ἦν τὸ δῆμα· διλλά σωτηρίαν. «Οτε δὲ διὰ φλυαρίσιν, πολλὰ φλυαροῦσιν· δὲ διὰ κατηγορίαν, μεγάλα κραυγάδουσιν· «Ἄρε, αλρε, στάρωσον.» Οὗτοι δὲ διθρώποι τάδε καὶ τάδε ἐποίησαν. «Οτι δει ἀγαθοποίησαι, η κακοποίησαι, φυγή σωσας, η ἀπολέσαι, οἱ μάνοι σωτηρίαν· δὲ δὲ, συλλογούμενος τῇ καρδίᾳ ἐπὶ τῇ πορώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, εἶπε τῷ διθρώπῳ· Οι βλέποντες βλέπετωσαν, οι ἀνήκοοι, οἱ βούλονται πράττειν, πραττέτωσαν· οἱ σκληροκάρδιοι διπλασιούθωσαν· ἀπαλυνέσθων δὲ σου τὴ δεξιὰ. Έγειραι, μηκέτι προσατεῖς. Τὸ γάρ, ἔγειραι, τὸ καθέξεσθαι ἐδήλου. Ο δὲ ἡράν τὴν χειρα τὶ εκκαθέξετο, η πάντως εἰς τὸ προσατεῖν; Οὐ διδωμι τὸ δργύριον, ἵνα μὴ ἀναλόγησε· ὑγείαν σοι δίδωμι, μηδέποτε δαπανωμένην. Μηδὲ διὰ τὸ ἡράν ἔχειν τὴν χειρα προσατεῖται, ἀλλ' ἀπολαβὼν αὐτὴν ὑγῆ, λοιπὸν καὶ οὐναν ἥργασάμενος, ἔκτενον τὴν χειρα σοι πικρῷ. Έγειραι, καὶ στήνεις τὸ μέσον· γενοῦ θέατρον τοῖς βλέπουσιν. Εν τοι δ' ἀγόνι λοιπὸν ἀγωνίζεται δ περὶ Σαββάτου. Στήνῃ εἰς τὸ μέσον, ἵνα καὶ οἱ κωλεύοντες τὰς ἱγνάς στῶσιν, ἀλλ' ἀρά ἀκούσωσιν, ἐὰν δραΐσσωσι. Στήνῃ εἰς τὸ μέσον, καὶ λαλήσας πρὸς τοὺς

³⁷ Lec. vi, 9. ³⁸ Matth. xii, 35. ³⁹ Joan. xix, 45.

(37) Anglic. Mη γάρ εἶπεν. Infra, post vuvl, hæc. δὲ εἶκεν αὐτοῖς.... δ γάρ παρι. desunt in Engl., sed manu recentiore addita sunt.

A batum? Rursum Judei nequaquam sciscitabantur, ut ediscerent quo pacto curasset, et adorarent eum qui talia largitus esset; sed ut ipsi insidias pararent. Jam illud tertium est quod lectum fuit.

16. Ingressus est in Synagogam, quæ erat Synagoga malignantium. Quid uamque deterius quam beneficia accipere et insidiari? In Synagoga Iudeorum homo erat cuius arida manus. Aridus quidam manu erat, et qui aderant, aridi mente: neque eum cernebant qui tum presens erat: neque in mente veniebat miraculum ejus qui talia operaretur. Porro Salvator antequam opus conficeret, verbis mente excolebat. Comportant enim habent malignantem animi, et profunditatem acerbam illam, demulebat primo verbis: agrestem animum lenire studebat, atque illis: «Licitne Sabbatho benefacere, an male: animam salvam facere, an perdere?» Nam si dixisset illis, Licitne operari? statim respondissent, Contra legem loqueris. Nunc autem id locutus est quod lex ipsa voluit: qui enim legem de Sabbatho dederat, subjunxit: Praeter id quod pro anima sicut. Mox enim ubi in Sabbatho considerit homo in foveam, licitum Iudeis est inde illum extrahere: nec tantum bonum, sed etiam boven et asinum. Atque ita que ad salutem spectabunt lex perniciis, et 54 ipso Sabbatho Iudei vescebantur. Quod si quis percontatus eos fuerit, non de quo disceptatur, sed de quo convenit inter omnes: Licitne benefacere? nequaquam respondent, Etiam: non sunt quippe bona voluntatis. Nam, + bonus homo de bono thesauro profert bonus⁴⁰.» Mali porro cum sint Iudei, de bonis agendis non consentiunt, nec fatentur esse benefaciendum, neque possunt affirmare male factum oportere: impudenter enim dictum foret: sed silent. At cum nugandum est, magnas rugas efflutiunt: cum autem criminandum, magno clamore aiunt: «Tolle, tolle, crucifige», + hic homo hæc et ejusmodi perpetravit: cum autem queritur, benene an male facere liceat, animam salvam facere, an perdere; illi quidem silent; Dominus vero corde mores ob cacciatatem cordis eorum, ait bounini illi: Qui vident videant, qui inobsequentes sunt, quod libuerit agant: qui duri sunt corde, lapidescant; verum mollescat dextera tua. Surge, ne amplius mendicato: nam quod jusserit eum surgere, indicium est eum prius sedisse: qui autem aridam manum habebat, quare sedebat, nisi ut mendicaret? Non do tibi argentum ne absumas: sanitatem do tibi nunquam absumentem. Ne occasione aridæ manus mendica: sed ea sana salvaque acceperat, operare, extende tu pauperi manum tuam. Surge, et sta in medio: sis spectaculum videntibus. In te deinceps certamen de Sabbatho agitur. Sta in medio, ut qui claudicant

poplitibus, consistant, si tamen audiant, si videant. **Sta** in medio, et loquere Iudeis que jam dicta sunt : licetumne est id facere anno? Tunc ait ad illum : Extende manum tuam, non te tango, ne Iudei criminentur, neve contingere idem potest esse atque operari, verbum tantum profero. Nequaquam ait Deus : Ne loquare in Sabbato. Si autem verbo opus efficaciter, admirationi sit qui locutus est. Extende manum tuam. Vide disserim facti : Petrus in Speciosa porta paralyticum sanans, compressa illius dextera manu excitavit. Servus attractando, extendit; Dominus jubendo extendit. Extende manum tuam. Do tibi virtutem, et efficaciam sanitatis. Verbo jussioneque mea in te constituo : Extende manum tuam. Dixit ille, iste fecit : arida manus sanitati restituta, mentisque Judeorum ariditas minime sanata fuit; sed egressi, ut modo lectum fuit, deliberabant quid facerent Jesu. Deliberas quid facturus sis : adora ut Deum, adora miraculorum auctorem, adora hominem, ea, que supra homines sunt, operantem. Non apposuit emplastra, non perfusionibus quibusdam brachium emollivit, non sexcenta remediorum genera adhibuit. In medio stabat ille, reu omnes gestam videbant : non enim clam editum opus fuerat, ne quis diceret : Herbam adhibuit, emplastrum apposuit. Surge, sta in medio; ut ne ipsam rei veritatem calunientur, ut nullus sit sycophantiae locus.

17. Egressi autem illi deliberabant quid facerent de Jesu : ut etiam hic in hac ipsa hora, stat quispiam arida manu, cum eam pauperi non porrigit ad eleemosynam : is quantuvis corpore sanus, aridus est mente. Audi et tu hac ipsa hora salutaria hæc verba : Extende manum tuam, et ab hac de incipe eleemosynam pauperi erogare. Alio item modo id pertractemus. Multi incurii sunt in preceando, tota die negotiis incurvibunt humanis, vilipenduntque divinum precatiuum negotium. Huius quoque dicat Salvator : Extende manum tuam, ut sit Apostolus : « Volo orare homines in omni loco, extollentes sanctas manus ». » Ceterum quia sermo noster satis processit, surgentes **55** nos ipsi extendamus manus, non solum in die, sedet in nocte : « In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum ». » Et extendamus manus sanctas alibi inter innocentes ; ut invocato universorum Deo, ejus auxilio perfiruamur, in Christo Jesu Domino nostro, per quem Deo gloria cum Spiritu sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

τῷ Θεῷ τῇ δόξᾳ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμην.

• I Tim. ii 8. ** Psal. cxxxii, 2.

A Τουδαιούς τὰ εἰρημένα, οὐκ εἴστι τόδε ποιῆσαι ή οὖν τότε λέγει πρὸς αὐτὸν. « Εκτείνον τὴν χεῖρά σου» οὐκ ἔγιν ἀποτομα, ἵνα μὴ Ιουδαῖοι κατηγορήσωσιν· ἵνα μὴ τὸ ἄγαθον ἐργον είναι νομίσωσι, λόγῳ λαλῶ. Οὐκ εἶπεν ὁ Θεός, Μή λάλει ἐν Σεβδάτῳ. « Εκτείνον τὴν χεῖρά σου. Βλέπε μοι διαφορὸν πράγματος» ὁ Πέτρος ἐν Ὁπραι πύλῃ περιβάτειχον σώκου, πάσας δεῖξες κειρὸς ἡγιερεν. « Ο δούλος κρατῶν ἐκτείνει» ὁ δεσπότης κελεύων ἐκτείνειν. « Εκτείνον τὴν χεῖρά σου· οὐδὲ δίδουμεν τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεραπείας. Δεῖ τὸν λόγον κελεύεις· ἐντίθημε». « Εκτείνον τὴν χεῖρά σου. Ο μὲν εἶπεν, δὲ ἐποίησε. Καὶ ἡ μὲν ἥρη κειρὸς ἀποκατεστάθη· τὸ δὲ ἥρην τῆς διανίας τῶν Ιουδαίων οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλὰ ἐξελθόντες, κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνάγνωσμα, δειλογίζοντο, τί ἂν ποιήσειν τῷ Ἰησοῦ. Διαλογίζη, τί ποιήσεις; προσκύνησον ὡς θεὸν, προσκύνησον τὸν θαυματοποιὸν, προσκύνησον ἀνθρώπον τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐργασάμενον. Οὐκ ἐμπλάστρους προσέβαθκεν, οὐκ ἐμβρογαῖς τιστὸν ἡλύωνεν, οὐ μυρία φάρμακοι λατρικά προστηγεύκεν. Εἰς τὸ μέσον δὲ ἔστως, πάντες ἐβλεπον τὸ γεννόμενον· μὴ γάρ κρίσιον ἦν τὸ ἐργαζόμενον· ἵνα μὴ τὶς εἶπῃ· Βοτάνην προστηγεύκεν, ἐμπλαστρὸν προσέθηκεν. « Εγειραί, στήθη εἰς τὸ μέσον, ἵνα πάντως· μὴ κατηγορήσωσι τῆς ἀληθείας· ἵνα ἀσυκράντητον γένηται τὸ πράγμα.

C 17. « Εξελθόντες δὲ ἐκεῖνοι διελογίζοντο, τί ποιήσωσι τῷ Ἰησῷ· ὃς καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὴν τὴν ὥραν, ἱστοκεί τοι ἡρᾶν Ἑγον τὴν χεῖρα, ο μὴ ἐκτείνων πτωχὸν ἀλεμπούσην. Οὗτος καὶ ὑγιαλήν τὸ σῶμα, ἥρος ἔτοι τὴν διάνωσαν. « Ακούσον καὶ οὐ κατὰ τὴν τὴν ὥραν τὸν σωτηρὸν λόγουν λεγόντων· « Εκτείνον τὴν χεῖρά σου» καὶ ἀπὸ τοῦ στήμερον δρεῖσθαι ποιεῖν ἐλεημοσύνην πτωχῷ. Καὶ διλῶς δὲ αὐτὸς λάθωμεν. Πολλοὶ τινὲς εἰσὶν ἀμελεῖς εἰς προσευχὰς, καὶ πάσαν μὲν τὴν ἡμέραν δογματίνται περὶ ἐργασίας ἀνθρωπίνας, καταφρονοῦσι δὲ τῆς θελας ἐργασίας τῶν προσευχῶν. Καὶ πρὸς τούτον λεγέσθω ὁ Σινάτηρ· « Εκτείνον τὴν χεῖρά σου, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος». « Βούλομαι προσέγεσθαι τοὺς ἀνδράς, ἵνα πάντι τόπῳ ἐπιστρέψωνται δύοις χείρας· » Αὐτάρκους δὲ τῶν λόγων ἡμῶν προχωρησάντων, ἀναστάντες καὶ ἡμεῖς· ἐκτείνομεν τὰς χεῖρας, καὶ μὴ μόνον ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ· « Ταῦτα νυξὶν ἐπάρσατε τὰς χεῖρας· θύμων εἰς τὰ ἄγια, καὶ εὐλογεῖσθε τὸν Κύριον. » Καὶ διαπετάσωμεν χείρας δύοις, νιψάμενοι ἐν ἀδύνατος· ἵνα, τὸν τῶν διλῶν Θεὸν ἐπικαλούμενοι, τῆς παρ' αὐτοῦ βοτηθείας ἀπολέσουσαμεν, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ

ADMONITIO IN HOMILIAM SEQUENTEM.

Hoc opusculum licet in antiquis codicibus legatur, nobis non videtur Athanasianum. Orationis certe genus minus elegans, explanationes Scripturam minus aptas, et nonnulli contortas, scriptorem sane preffundit ionem Athanasio imparem. Quae causa nobis ut inter dubia Opera recenseremus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

**ΕΙΣ ΤΟ · ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΑΝΑΤΙ ΚΩΜΗΝ (38), ΕΥΡΗΣΕΤΕ ΠΩΔΟΝ ΔΕ-
ΑΕΜΕΝΟΝ.**

S. P. N. ATHANASII

**IN ILLUD : PROFECTI IN PAGUM QUI EST E REGIONE, INVENIETIS PULLUM
ALLIGATUM ".**

Ι. Οι τα ἐπὶ τῆς φρονήσαντες, καὶ τῆς ἀντολῆς τοῦ Θεοῦ κατέφρονησαντες, καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μεγθήσαντες, οἵτοι πρὸ τῆς τῶν ἀγαθῶν εὑρέσεως ἐν ἀγνοᾳ διέτριψον. Οἷμα γάρ καὶ τὸν σφύραντον Σολωμόντα διὰ τοῦτο λέγει (39), διτὶ « καιρὸς του ζητησαντα, καὶ καιρὸς του ἀπολέσαι ». « Ήμαρτες; ήμέχασον. Εἰ γάρ καὶ τοὺς ἀγνοὶς διατρίψων, ἀπόλεσαν τῇ σεαυτοῦ φυγῇ περιεποιήσων, ἀλλὰ καιρὸς νέγοντο τοῦ ζητῆσαι ήμάς ταύτην, ὡς καὶ ἐν Εὐαγγ.; ἡ διδάσκει ὁ Κύριος ἡμῶν λέγων (40). « Ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε. » Καὶ πότε δὲ αὐτῆς εὑρήσουμεν ἡ νῦν, ὅτε πάρον διὸ Κύριος Ελυσταν ἥμάς ἐκ τῶν του διαβατῶν δεσμῶν; ὡς καὶ τακτός Ἀπόστολος διδάσκει λέγων: « Ιδού ὧν (41) καιρὸς εὐπρόσδεκτος· ιδού νῦν ἡμέρα σωτηρίας». Καιρὸς οὖν ἡχολούθησε τοῦ ἀπολέσαντον τὴν ἐπισκοπούσαν διαμαρτίαν· καιρὸς ἐκάλεσε τοῦ ζητήσαντος τὸ πεπλανημένον, τοῦ λυθῆναι ἥμάς ἐκ τῶν δεσμῶν. « Ήλθε γάρ ὃ λύεται τοὺς πεπεδημένους (42), καὶ ἀνορύθην τοὺς κατεργάζεμάνους· ἥξεν δὲ κηρύσσων δρεσιν τοῖς αγνοαλίστοις, καὶ τοῖς τυφλοῖς ἀνάβλαψιν· « Τότε» γάρ « ἀλεῖται ὡς Ελαφος δ χωλός, καὶ τραχὴ θεται γλώσσα μογιλάνων (43). »

Ω. Καὶ ἔλλοι δὲ ἐπικάλουμεν τῷ βίῳ· κινεῖ γάρ ἡμᾶς πρὸς πόλον τοῦ Σολομῶντος· λεξίσισθον. Φθητὸς γάρ· « Καιρὸς του ζητησαντα, καὶ καιρὸς του ἀπολέσαις (44). » Ἔπειδη πολλῷ τῷ γρύῳ πλανώμενον ἦν τὸ

^{**} Mauth. xxi, 2. ^{**} Eccle. iii, 6. ^{**} Matth. vii, 7. ^{**} II Cor. vi, 2. ^{**} Psal. cxlv, 8. ^{**} Isa. xxxv, 6. ^{**} Eccle. iii, 6.

(38) Regins, ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιου πο-
ρευθεῖσας. Mox, Reg. et Seg. κατέβαντι. Ceteri et
dāvanti, ἀνδρεῖσαν. Apul. Matth. xxi, 2, legitur, ἀν-
dāvanti. Apud LUC. iix, 30, κατέβαντι. Regius inuci-
pit: Οἱ τὰ ἀγύναια.

(39) Regius et Felc. 1, διὰ τὸ λέγειν. Gobler. διὰ τοῦ λέγειν. Post, τοῦ ἀπολέσαι, Regius habet, τοὺς Λοττιν. Paulo post, Regius, Gobler. et Felc. 1, τὴς βασικῆς φυσικῆς.

(40) Segus et Seguer. ὁ Κύριος ἡμῶν Ιησ. Χρ. ἐν Εὐαγγελίοις διδάσκει λέγων. Angl. item habet, ἐν

A f. Qui terrena sapuere, et Dei mandata despe-
ctui habuere, atque in hac vita defessi sunt; hi
ante inventionem boni in inscitia versabantur. Ar-
bitror enim sapientissimum Salomonem ea de causa
dicere: « Tempus querendi, et tempus perdendi ». »
Peccasti? desine. Si enim aliquando in ignorantia
versatus, animam tuam in perniciem conjectisti; at
venit tempus eam perquirendi, ut in Evangelio Do-
minus noster docet his verbis: « Querite, et inve-
niatis ». » Quandonam autem inveniemus illam,
nisi jam, ubi Dominus ipse praesens nos solvit a
vinculis diaboli? quemadmodum beatus Apostolus
his docet verbis: « Ecce nunc tempus acceptabile: ve-
cere nunc dies salutis ». » Tempus itaque venit
tenebricosum peccatum destruendi: vocat tempus
ut queramus id quod erravit, ut solvamus a vin-
culis. Venit quippe qui solvit compeditos, qui erigit
elisos "; venit qui annuntiat captivis dimissionem,
cæcis visum. « Tunc » enim « saliet quasi cervus
claudus, et expedita erit lingua balborum ». »

2. Alio item modo dictum illud pertractemus : Salomonis quippe sententia studium hac in re nostrum accedit. Ait enim : « Tempus querendi, et tempus perdendi ».⁴ Quia jamdiu errabundum erat

**Εὐαγγελίους, et cetera ut in textu. Mox, Reg. Gobi.
et Feic. 1. εὐρήστε. Πότε ταῦτην εὑρήσωμεν. Ihi.
Se uer. solus habet, εὑρήσωμεν, recte.**

(41) Νῦν legitur in Regio soto. Infra idem solus, ἵδοις νῦν ἡχολούθησε.
(42) Anglicanus, τοὺς πεπλανημένους.

(43) Segner. *solis*, μοργιλάλων. Alii, μογγιλάλων.
Paulo post idem, ἡμᾶς εἰς τούθον.

(44) Regius, ἐπειδὴ τῶν χρόνων. Angl. ἐπειδὴ πρὸς τούλαν τὸν γερόντιον. Mex. Regius, εἰδὼν τὸ δυντρώσι-

πολλεῖς τὸν χρυσὸν. οὐδὲ, μεγάλος, τὸ πέτρον τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἀπολόγουνται.

genus humanum, diabolique fraudibus perierat, venit tempus ejus perquirendi, revocandi ex captivitate, eximendi ex vinculis. Ex usu quippe nostro erat querere et ediscere, quod littera occidat, spiritus autem vivificet⁴⁵. Hac igitur re confortata, tempus adfuit destruendi figuram et umbram in littera sitam. Nam ad usque tempus correctionis, haec inguebant: re autem perfectiore adveniente, tunc quod ex parte erat evacuatum est⁴⁶. « Cum » enim cæssem parvulus, loquebar ut parvulus: cum autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli⁴⁷. » Sane ipse Salvator 56 ait: « Qui invenit animam suam perdet eam, et qui periderit animam suam propter me, iuveniet illam⁴⁸. » Id est, qui quæsierit animam suam, et invenerit illam in peccatis, cito perdat illam, neque sinat eam in improbitate immorari: ut, capta opportunitate, cum eam rursus perquiret, iuveniat in virtute. Si quis eum animam suam extra supplicium invenire cupiat, perdet illam in praesens tempore, ut Christum lucretur. Porro quid si hic perdere, docet Salvator; nempe, non ut animam nostram in perniciem concipiamus, sed ut tempore martyrii ne parcamus fortunis, liberis, parentibus, corpori, neque ipsi animæ; sed nos ipsi tradamus ad mortem usque; ut, quemadmodum supra dixi, iuveniamus animam nostram in regno coelorum. Id enim docet Salvator: « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus⁴⁹. »

3. Si quis igitur voluerit animam suam invenire, perdet illam in hoc tempore. Malitiam ergo in nobis perditam oportet, ut querentes virtutem, iuveniamus illam. Nam si quis ab ira non quieverit, quomodo ad mansuetudinem exercebitur? Si quis a se non eliminaverit fornicationem, quomodo continentiam profitebitur? Primum enim par est abjici omnem avaritiam et idolatriam, atque ita deinceps querere paupertatem, pietatemque. « Quæsivi enim, inquit, « quem diligit anima mea: quæsivi et inveni illum, et introduxi eum in domum matris meæ, et in cubiculum ejus quæ me concepit⁵⁰. » Qui porro

⁴⁵ II Cor. iii, 6. ⁴⁶ I Cor. xiii, 40. ⁴⁷ ibid. 51. ⁴⁸ Matth. x, 39. ⁴⁹ ibid. 37. ⁵⁰ Cant. iii, 1, 4.

(45) Haec, καὶ ἐλευθερωθῆναι ἐκ τῶν δεσμῶν, de sunt in Gobler. et Feli. 1. Ibid. Anglie. Χρεῖα γάρ νῦν ζητᾶσθαι.

(46) Regius, ἐπιφανέντος.

(47) Ita Reg. Seguer. Gobl. Angl. Basil. qui tamen postremum habet cum editis, Εἴη. Ibid. haec, καὶ ὁ ἀπόλεσσαι... εὑρίσαι αὐτὴν, desunt in Regio. Gobl. et Feli. 1. Paulo post, Seg. καὶ εὑρίσαι αὐτὴν οὐσαν ἐν ἀμπρίαις, ταυγύρῳ. Mox Seg. Gobl. Feli. 1, μῆ συγχροών αὐτῇ. Ibid. omnes mss. Ινα καιρὸν λάβων. Mox, Reg. quem sequi visum est, εὑρ. Ed. vero et ceteri mss. εὑρίσκονται.

(48) Regius, τῇ ψυχῇ ξαντὸν. Paulo post, Basil. quem sequimus, μῆ φεισώμενα κτημάτων, et ita legit Nannius. Regius, μῆ φεισώμενα κτημάτων, μῆ κτημάτων, non male. Editi, μῆ φεισώμενα μῆ κτημάτων.

(49) Regius, εὑρωμέν. Ibidem, Regius et Segner.

A τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπολλύμενον ταῖς τοῦ διαβόλου πανοργίαις, καιρὸς γέγονος τοῦ ζητηθῆναι τοῦτο, καὶ ἀνακληθῆναι ἐκ τῶν δεσμῶν (45). Χρεῖα γάρ ἡν ζητῆσαι τὴν καὶ μαθεῖν, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτεῖναι, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Τούτου οὖν ἀνοσθέτος, καιρὸς γέγονος τοῦ ἀπολέσθαι τὸν τύπον καὶ τὴν ἐν τῷ γράμματι σκιάν. Μέχρι γάρ καιροῦ διορθώσας ἡσαν ἐπικείμενα· τοῦ δὲ τελεοτέρου φανέντος (46), τὸ ἐκ μέρους κατήργηται. « Ότε γάρ ἡ μῆτρα νήπιος, ἐλάσσον ὁ νήπιος· ὅτι δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηται τὰ τοῦ νηπίου. » Ἀμέλεις (47) ὁ Σωτὴρ. « Οἱ εὐρόν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσεις αὐτὴν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἔμοι εὑρίσκει αὐτὴν. » Τούτεστιν, δὲ ζητήσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εὑρὼν αὐτὴν ἐν ἀμπρίαις, ταχυνάτων τοῦ ἀπολέσας αὐτὴν, μῆ συγχροών αὐτὴν ἐγχρωτεῖν ἐν κακίᾳ· Ινα, καιρὸν λάβων, ζητήσας αὐτὴς εὑρίσῃ αὐτὴν ἐν πρετῇ. Καὶ γάρ εἰ τις βούλεται εὑρέσαι τὴν θαυματού ψυχὴν ἑκάτερος κολάστως, ἀπολέσεις αὐτὴν πρὸς τὸ παρόν, Ινα Χριστὸν κερδήσῃ. Τὸ δὲ ἀπολέσας αὐταῦσθε δεδάσκεται ὁ Σωτὴρ, οὐχ Ινα ἀπόλεσαν τὴν ψυχὴν ἡμῶν (48) περιπτώσιμα, ἀλλ᾽ Ινα ἐν καιρῷ μαρτυρίου μῆ φεισώμενα κτημάτων, μῆ τέκνων, μῆ γονέων, μῆ σωμάτων, μηδὲ αὐτῆς τῆς ψυχῆς· ἀλλὰ παραδόμενοι ταῦτοις μέρχονταντο, Ιν, ὡς προσέποντο, εὑρίσαμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν (49) ἐν τῇ τοῦ σώματος βασιλείᾳ. Οὕτω γάρ καὶ ὁ Σωτὴρ διδάσκων ἐλέγειν· « Οἱ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπέρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μοι δῆμος. »

C 3. Εἰ τις οὖν βούλεται εὑρέσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσεις αὐτὴν ἐν τῷ νῦν καιρῷ. Χρή τοινυν ἀπολέσθαι ἐν ἡμῖν τὴν κακίᾳ, Ινα, ζητήσας τὴν πρετήν, εὑρωμένην αὐτὴν. « Εἴν γάρ μῆ τις παύσηται (50) δργῆς, πῶς πραδήτης μελετήσει; » Εἴν μῆ τις ἀπολέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πορνείαν, πῶς σωφροσύνην ἐπαγγελλεῖται; Πρώτον μὲν γάρ ἀποβαλλέσθαι προσήκει τὴν πάσαν φιλαργυρίαν καὶ εἰδικολατείαν, καὶ (51) εἰδούσαν ζητήσας ἀκτημασύνην καὶ θεοσέβειαν. « Εξήτησα » γάρ, φησιν, « ὃν ἡγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ζητήσας αὐτὸν, καὶ εὑρὼν αὐτὸν, καὶ εἰλήφας αὐτὸν (52) εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρός μου, καὶ

D τὴν ψυχὴν ξαντῶν. Basiliensis, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Mox, Regius, Segner. Basil. Anglie. διδάσκων ἐλέγειν. Editi vero, διδάσκεται. Mox, post ἡμέρα, quidam mss. cum editis habent, η τέκνα, quia desunt in Basil. et Anglie. Ibid. post ἡμέρα, Regius adjectit, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἔμοι, εὑρίσκει αὐτὴν.

(50) Ita Reg. Seguer. Gobl. et Feli. 1. Editi et alii, παύσεται. Anglie. solis, ἀποστηται. Ibid. Basil. et Anglie. πῶς πραδήτης μελετήσει. Regius solis, πῶς πραδήτης μελετήσει. Cæteri ut in textu. Ibid. Basil. πολεμήσει ἀφ' οὐ. Paulo post, Regius, Πρώτον γάρ ἀπολέσθαι προσήκει τὸν ἥμα.

(51) Καὶ deest in Gobler. et Feli. 1. Mox, Regius, καὶ εὑρεσται. Εξ. Ibidem, Regius et Segner. γάρ φησιν. Editi vero, γάρ φησι.

(52) Αὐτὸν deest in Gobler. et Feli. 1. Infra, post στηματόμενος Regius habet, Κύριος τῶν δυνάμεων.

εἰς τὸ ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με. Ὅντος δέ οὖν Α διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας κατεβόντες ἐξ οὐρανοῦ, καὶ συλληφθεῖς, καὶ τεχθεῖς καὶ ἐφάντη μάνακλιθεῖς, ἔνως οὗ σώση τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Οὗτος γάρ φειδόμενος ἤμων (53), ἀποστέλλεις καὶ νῦν τοὺς ἁυτοῦ μαθητὰς εἰς τὴν κατάναντι κώμην, εἰκὼν πρὸς αὐτούς « Πορευθέντες (54) εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὐρήσετε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες ἀγάπετε μοι » καὶ πορευθέντες εἰς ἀπόστολον κατὰ τὸ κελευσθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, λύσουσι τὸν πῶλον. Μεγάλον δέ οὖτις ἀνδρῶν λύσαι τὸν πῶλον τούτον, ἀγάπητος μεγάλων δέ, ὅμηρος (55), οὐ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ μεγάλων τὸν πόστετον, καὶ ἀγάπην, καὶ δικαιοσύνην μεγάλων τὸν φρονήσεις τε καὶ ἀνδρεῖαν καὶ ἀρετὴν ὅποις μαρτυρεῖται Μωάτης γεγονόντας, ὡς ὅταν δὲ Ἀπόστολος λέγει περὶ αὐτοῦ « Πίστεις (56) Μωάτης μέγας γεννέμενος, τρινήστος λέγεται ωὐδὲ θυγατρὸς Φαραὼ » ἀλλὰ καὶ προκόπους Ἰσαὰκ μέγας ἐγένετο. Τὸν γάρ οὕτω μεγάλων ἐστὶ λύσαι τὸν πῶλον τούτον. Καὶ (57) εἴθε κάγιν τηλεοῦτος ἥμην, ὡς δυνηθῆναι με τὸν πῶλον τούτον λύσαι τὸν δεσμῶν. « Εκαστος γάρ ἥμων δέδεται τοῖς ἀμαρτίας δεσμοῖς, ὡς καὶ ἡ Γραψὴ (58) μαρτυρεῖ, λέγουσα, διτὶ σειραῖς τὸν ἁυτοῦ ἀμαρτημάτων Εκαστος σφίγγεται. Εὐδύναμεθ οὖν, ἵνα καὶ πρὸς ἥμας ἀποστείλῃ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἁυτοῦ μαθητὰς, διτὶς ἥμας λύσωσιν ἀφ' ὧν Εκαστος ἥμων δέδεται δεσμῶν. Οἱ μὲν γάρ ἥμων δέδεται φιλαργυρίᾳ, δὲ συμπλέκεται (59) πορνεῖα καὶ δίλος μὲν (60) μέλη συνδέεται, ἕτερος δὲ κακρήταις ὑπὸ κανεδόξιας· καὶ δὲ μὲν ἀδικεῖ, δὲ ἀπράξει τὰ τοῦ πλευρῶν καὶ τοῦ πάντος, δίλος δὲ τόκον ἔπι τόκῳ λαμβάνει· καὶ τέλος πάντες τὸθενθεαμεν ἐν ταῖς ἀδικίαις ἥμων (61), καὶ χρήματον τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος λάσσους· καὶ χρήματον αὐτοῦ, ἵνα καὶ πρὸς ἥμας ἀποστείλῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσωσιν ἥμας ἐκ τῶν τοῦ δεσμῶν δεσμῶν. Οὗτος γάρ φησι (62) πρὸς τοὺς μαθητάς « Πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὐρήσετε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες αὐτὸν, ἀγάπετε μοι ». Κώμην τὴν κατέναντι δταν ἀκούεις, εὖν περίγειον τόπον ὑπολάμβανε· ἡ γάρ πόλις ἐτοί-

his indicatur, Christus est : qui ob peccata nostra de celo descendit, conceptus, natus et in praesepio reclinatus est, donec genus humanum liberaret. Cum tantam enim nostram salutis curam gerat, jam discipulos mittit in pagum ex adverso situm, aieis illis : « Profecti in pagum e regione situm, invenientis pulum alligatum; solventes adducite mihi » ; et profecti apostoli, prout jussum sibi fuerat a Domino, pullum solvunt. Magnorum sane virorum est, pullum istum solvere, dilecti ; magnorum, inquam, non statuta corporali; sed fide, charitate et justitia : magnorum prudentia, fortitudine, et virtute : qualis fuisse Moses declaratur, cum Apostolus de illo inquit : « Fide Moyses grandis factus, negavit se dici filium filia Pharaonis » ; quin ei proficiens Isaac, magnus effectus est. Ad eos enim qui hoc modo magni sunt, attinet solvere pullum istum. Atque utinam ego tantus essem, ut pullum hunc vinculis solvere possem ! Nam quisque nostrum peccati vinculis alligatur, ut Scriptura testatur, aieis, peccatorum suorum catenis quenque constringi. Oremus itaque, ut ad nos quoque mittat Jesus discipulos suos : qui nos a vinculis solvant, quibus unusquisque nostrum constringitur. Nam avaritia illi devincitur, hic fornicatione complicatur, ebrietate hic, ille vana gloria tenetur : est qui injuria afficit, est qui bona proximi pauperisque diripiunt, alius, qui usuram supra 57 usuram accipiat. Demum omnes infirmarunt in injustiis nostris, egemusque Salvatoris medela : egemus, inquam, ut ad nos mittat discipulos suos, nosque absolvant illi ex vinculis diaboli. Sic enim ait ad discipulos : « Profecti in pagum ex adverso situm, invenientis pulum alligatum : solveutes eum, adducite mihi ». « Pagum ex adverso situm cum audis, terrestrem locum intellige : civitas quippe illa celestis est, ut scribit beatus Apostolus : « Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus » : cuius opifex et conditor est Deus ». « Rursum ipse : « Non enim accessistis ad tractabiliem mortem, et obiectum igne ; sed accessistis ad

¹⁰ Matth. xxi, 2. ¹⁰ Hebr. xi, 24. ¹⁰ Matth. xxi, 2. ¹⁰ Hebr. xiii, 14. ¹⁰ Hebr. xi, 10.

(53) Basiliensis, οὗτος γάρ φειδόμενος.

(54) Sic Regius, Seguer. Basil. Anglic. In editis vero, πορευθέντες ἀφέσθε. Paulus post, Reg. et Seguer. καὶ πορεύονται οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι, καὶ λύσουσι τὸν πῶλον κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, μεγάλων, etc. Anglic. καὶ πορεύονται οἱ ἀπόστολοι κατὰ κελευσθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, λύσουσι. Casteri ut in texu cum prius editis.

(55) Ήτος, μεγάλον δέ, ὅμηρος, absunt a Gobler. et Feli. 1. Ibid. editi cum quibusdam mss. ἀλλὰ οὐ τὴν σωμ., sed in tribus mss. ἀλλ' δεεται, recte. Mox, Regius, Seguer. Basil. Anglic. ἀλλὰ μεγάλων τὸν πόστετον, et ceteri, μεγάλων ἀλλ' ἐν. Mox, μεγάλων sequens deest in Gobler. et Feli. 1.

(56) Ita Regius, Seguer. Anglic. Basil. Casteri eum editis, ὡς αὐτὸς Ἐφρ., πίστει, etc.

(57) Καὶ, deest in Gobler. et Feli. 1. Mox, Regius, μα τὸν παρόντας λύσατ. Ibidem, Regius, Seguer. Gobler. et Feli. 1, τοὺς δεσμούς. Casteri vero cum editis, τῶν δεσμῶν.

(58) Ita Regius, Seguer. Basil. Anglic. Editi

vero, ὡς Ἐφρ. ἡ Γραψὴ, ζτι. Mox, Regius, ἀμαρτιῶν. Tres postremi quos sequimur, ἀμαρτημάτων. Editi vero, ἀμαρτημάτων. Mox, ἥμας deest in Gobler. et Feli. 1.

(59) Ita Regius, Seguer. Basil. Anglic. Editi autem. Καὶ τὰρ ὁ μὲν δέδεται φιλαργυρίᾳ, ὁ δὲ τάξιται.

(60) Sic Reg. Seguer. Basil. ἀδικίας ἁυτῶν. Mox, Seguer. et Angl. παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Editi et ceteri, περὶ τοῦ Σωτῆρος, μήτης recte.

(62) Ita Regius, Seguer. et Gobler. Editi et ceteri, γάρ Ἐφρ., Mox, Reg. et Seguer. Πορεύονται... καὶ εὑρήθ... Ibid. Anglic. απεναντι. Paulo post, Regius et Seguer. κώμην δὲ τῆς.

Sion montem, et ad civitatem Dei viventis, Jerusalēm celestem, et multorum millium angelorum frequentiam".

γάρ δὲ Θεός. Καὶ πάλιν δὲ αὐτός φησιν (64). « Οὐ γάρ προσεληύθατε φύλαξμαδέν δρει, καὶ πάλιν ἄγγελων πανηγύρει. »

4. Tales fuere sancti omnes, et quotquot secundum Paulum intendentis, eodem contendunt. Audi rursum eundem : « Si enim ipsius meminissent de qua exierunt, haberent utique occasionem revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est celestem ». Hujusmodi erant sancti apostoli et discipuli Domini, qui cum Petro dicebant : « Ecce nos reliquias omnia, et secuti sumus te ». Mittuntur itaque solutum supra dictum pullum. Nam Salvatoris nostri adventus et humanitas revocavit nos ex pago et regione positio ad coelestem ipsius urbem supernam Jerusalem. Arbitror enim nos ob Adami inobsequientiam pulsos esse ex paradi, et in adversum pagum, quasi in coloniam, deductos : « Ejectit enim, inquit, Deus Adam, et habitare fecit eum e regione paradisi volupatis ». Sic igitur in adversum pagum mittuntur a Jesu discipuli solutri pullum. Et vide, queso, num forte ob eum qui ejectus fuerat a paradi, atque e regione constitutus, mittantur discipuli a Jesu in adversum pagum soluturi pullum. Ea enim de causa venit Salvator, relictus nonaginta novem oibis que non erraverat, ut profectus eam perquireret que erraverat : qua inventa latetitia de ipsa, congaudentque angeli de uno peccatore penitente. Quareendum porro, an soli ad pulli ministerium missi sint discipuli in vicum ex adverso positum. Scio enim, ante apostolos, invisibilis potestates Iesu inseruisse. Fortassis enim ipsas potestates, quasi discipulos suos, misit Dominus una cum Petro, ad pagum et regione positum, ut pullum solverent. Audi namque quid de Domino evangelista dicat : « Et ecce, inquit, angeli venientes ministrabant ei ». De humanitate autem clamat David : « Panem eoli dedit eis, panem angelorum manducavit homo ». Nemo itaque degens in corpore, et in hancet vitam pertractus, arbitretur se intra civitatem esse. Non potest quippe qui sapit carnalia, in ista magna civitate reperiri, sed hujusmodi homo in pago adhuc versatur. Sensus quippe carnis iniurieia est in Deum. Scire igitur oportet, eum qui in pago

⁶⁴ Hebr. iii, 18, 22. ⁶⁵ Hebr. xi, 15-16. ⁶⁶ Matth. xix, 27. ⁶⁷ Genes. iii, 23, 24. ⁶⁸ Matth. iv, 11. ⁶⁹ Psal. lxxvii, 25.

(65) Basiliensis, ἐπουρανίου. Anglic. ἐπουράνιος. Paulo post, Regius, Seguer. Basil. νόσαι λέγων οὐ τάρ.

(66) Seguer. Gobler. Reg. φησι. Editi, Ιησ.

(67) Δέ deest. Mox. Reg. solus, κατά τὸν Παῦλον πολιτευόμαντο. Mox. Reg. Seguer. Anglic. « Ακούεις λέγοντος. Mox. Reg. quem sequimur, ἔξεσσαν. Cæteri vero et editi. ἔξεβληθαν.

(68) Ita Regius, Seguer. Anglic. Editi vero, οἱ γῆραι ἀπότολοι, οἵτινες, omisis mediis.

(69) Prosternimus. deest in Gobler. et Feli. 4,

A ἐπουρανίᾳ (63), ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος γράφει : « Οὐ γάρ ἔχομεν ὅδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μελλουσσαν ἐπιζητοῦμεν, ἵς τεχνήτες καὶ δημιουργοὶ δὲ Θεός. Καὶ πάλιν δὲ αὐτός φησιν (64). « Οὐ γάρ προσεληύθατε φύλαξμαδέν δρει, καὶ κακαλυπτοῦς ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυράστων γάρ τοι πάντες οἱ ἄγιοι, καὶ δοὺς

κατά τὸν Παῦλον πορευόμενοι ταύτης δρέγονται. « Ακούεις πάλιν αὐτὸν : « Εἰ γάρ ἔκεινος ἐμνημόνευον, ἀργὸς ἔξεσσαν, εἶχον ἀντικρύκαμενοι. Νῦν δὲ κρείττονος δρέγονται, τοιτέστιν ἐπουρανίου. » Τοιούτοις δέ ήσαν οἱ ἄγιοι ἀπότολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, οἵτινες (66) μετά τοῦ Πάτρου θεογόνον. « Ίδοι δέ τοι ἡμεῖς ἀφέκαμεν πάντα, καὶ τοκούσθησμένοι σοι. » Αποστέλλονται οὖν λύσαι τὸν προειρημένον (67) πῶλον. « Η γάρ τοι Σωτῆρος ἡμῶν παρουσία καὶ φιλανθρωπία ἀνεκάλεστο ἥμας ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ πόλιν τὴν δικαίου Ἱερουσαλήμ. Οἷμα γάρ, διὰ διὰ τὴν γενομένην τοῦ Ἄδεμ παρακοὴν ἔξεβληθημεν ἀπὸ (68) τοῦ παραδεσίου, καὶ εἰς κώμην τὴν κατέναντι ἀποκίσθημεν. « Ἔξεβαλε γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς τὸν Ἄδεμ, καὶ κατώκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδεσίου τῆς τρυφῆς. » Καὶ δέος οὖν εἰς τὴν κατέναντι κώμην ἀποστέλλονται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ Ιησοῦ λύσαι τὸν πῶλον. Καὶ δρα μήποτε διὰ τὸν ἔκβληθέντα ἀπέναντι τοῦ παραδεσίου οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται εἰς τὴν κατέναντι κώμην ὑπὸ τοῦ Ιησοῦ λύσαι τὸν πῶλον. Διὸ γάρ τούτῳ (69) ἐλθεῖν δὲ Σωτῆρον, κατατίνων τὰ ἐνεγκόντα ἔννεα πρόβατα, τὰ μὴ πετλανμένα, ὅπως πορευθεῖς ζητήσῃ τὸ πετλανμένον· καὶ εὐρών, χαίρε ἐπ' αὐτῷ, συγχαίροντας δὲ οἱ ἄγγελοι ἐπὶ τὸν ἀμαρτιῶν μετανοοῦντα. Ζητήσοντες δὲ εἰ μόνοι τῆς τοῦ πώλου διακονίας ἔνεκεν ἀπεστάλησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. Οἶδα γάρ, ὅτι πρὸ τῶν ἀποστόλων δόρατος δυνάμεις διηκόνουν τῷ Ιησοῦ. « Ιωνᾶς γάρ καὶ αὐτάς τὰς δυνάμεις μαθητευομένας αὐτῷ ὁ Κύριος ἀπέστειλεν δόμα τοῖς περὶ τὸν Πάτρον τοῖς τὴν κατέναντι κώμην, λύσαι τὸν πῶλον. » Ακούεις γάρ (70) τοῦ εὐαγγελιστοῦ περὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος : « Καὶ Ιωνᾶς, φησιν, διγγειοι εἴθοντες διηκόνουν αὐτῷ. » Περὶ δὲ τῆς ἀνθρώπητος βοῶς Δανιὴλ λέγων. « Αρτον οὐρανοῦ ἔδουντος, δρότον ἀγγέλων ἐφαγεν ἀνθρώπος. » Μήδες οὖν ἐν σώματι διατρίψων, καὶ εἰς τὸν βίον τούτον περισπώμενος, νομίζετω, ὅτι ἔνδον ἔστι πλειων. Οὐ δύναται γάρ δὲ τὰς σαρκὸς φρονῶν ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πλει εὑρε-

B 4. Τοιούτοις δέ (65) ήσαν πάντες οἱ ἄγιοι, καὶ δοὺς

κατά τὸν Παῦλον πορευόμενοι ταύτης δρέγονται. « Ακούεις πάλιν αὐτὸν : « Εἰ γάρ ἔκεινος ἐμνημόνευον, ἀργὸς ἔξεσσαν, εἶχον ἀντικρύκαμενοι. Νῦν δὲ κρείττονος δρέγονται, τοιτέστιν ἐπουρανίου. » Τοιούτοις δέ ήσαν οἱ ἄγιοι ἀπότολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, οἵτινες (66) μετά τοῦ Πάτρου θεογόνον. « Ίδοι δέ τοι ἡμεῖς ἀφέκαμεν πάντα, καὶ τοκούσθησμένοι σοι. » Αποστέλλονται οὖν λύσαι τὸν προειρημένον (67) πῶλον. « Η γάρ τοι Σωτῆρος ἡμῶν παρουσία καὶ φιλανθρωπία ἀνεκάλεστο ἥμας ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ πόλιν τὴν δικαίου Ἱερουσαλήμ. Οἷμα γάρ, διὰ διὰ τὴν γενομένην τοῦ Ἄδεμ παρακοὴν ἔξεβληθημεν ἀπὸ (68) τοῦ παραδεσίου, καὶ εἰς κώμην τὴν κατέναντι ἀποκίσθημεν. « Ἔξεβαλε γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς τὸν Ἄδεμ, καὶ κατώκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδεσίου τῆς τρυφῆς. » Καὶ δέος οὖν εἰς τὴν κατέναντι κώμην ἀποστέλλονται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ Ιησοῦ λύσαι τὸν πῶλον. Καὶ δρα μήποτε διὰ τὸν ἔκβληθέντα ἀπέναντι τοῦ παραδεσίου οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται εἰς τὴν κατέναντι κώμην ὑπὸ τοῦ Ιησοῦ λύσαι τὸν πῶλον. Διὸ γάρ τούτῳ (69) ἐλθεῖν δὲ Σωτῆρον, κατατίνων τὰ

C 5. Κατέναντι κώμην, λύσαι τὸν πῶλον. « Ακούεις γάρ (70) τοῦ εὐαγγελιστοῦ περὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος : « Καὶ Ιωνᾶς, φησιν, διγγειοι εἴθοντες διηκόνουν αὐτῷ. » Περὶ δὲ τῆς ἀνθρώπητος βοῶς Δανιὴλ λέγων. « Αρτον οὐρανοῦ ἔδουντος, δρότον ἀγγέλων ἐφαγεν ἀνθρώπος. » Μήδες οὖν ἐν σώματι διατρίψων, καὶ εἰς τὸν βίον τούτον περισπώμενος, νομίζετω, ὅτι ἔνδον ἔστι πλειων. Οὐ δύναται γάρ δὲ τὰς σαρκὸς φρονῶν ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πλει εὑρε-

D 6. Κατέναντι κώμην, λύσαι τὸν πῶλον. « Ακούεις γάρ (70) τοῦ εὐαγγελιστοῦ περὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος : « Καὶ Ιωνᾶς, φησιν, διγγειοι εἴθοντες διηκόνουν αὐτῷ. » Περὶ δὲ τῆς ἀνθρώπητος βοῶς Δανιὴλ λέγων. « Αρτον οὐρανοῦ ἔδουντος, δρότον ἀγγέλων ἐφαγεν ἀνθρώπος. » Μήδες οὖν ἐν σώματι διατρίψων, καὶ εἰς τὸν βίον τούτον περισπώμενος, νομίζετω, ὅτι ἔνδον ἔστι πλειων. Οὐ δύναται γάρ δὲ τὰς σαρκὸς φρονῶν ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πλει εὑρε-

enius loco Regius habet, μηνηρονευθέντα.

(68) Από deest in Seguer. Gobl. et Feli. 1, enius loco Regius et Anglic. habent, ἐκ τοῦ παραδεσίου.

(69) Sic Reg. Seguer. Anglic. Editi, ἀποτέλλονται. Διὰ τούτο, οmissis mediis bene multis. Ibid. Reg. Διὰ γάρ τούτῳ ἔπειθημεν. Infra. Basil. et Anglic. ζητήσῃ τὸ πλανύμανον.

(70) Γάρ deest in Gobler. et Feli. 4. Ibid. 4, mss. περὶ τοῦ Κυρίου. Cæteri cum editis, περὶ τούτου. Ibidem omnes pene mss. φησιν. Editi, Ιησ.

θῆναι, ἀλλ' ἐν κώμῃ ἔτι διατίθεται ὁ τοιοῦτος. Τὸ γάρ ορθόνυμα τῆς σαρκὸς ἔχθρα (71) εἰς θέσην έτοιν. Εἰδέναι οὖν δεῖ, ὅτι ὁ κώμην οὐκῶν ὁ πολιτεύεται τῇ φυξὶ, οὐ στρατηγεῖ τῇ γνώμῃ, οὐκ ὅργει ἀντοῦ· τούτους γάρ μεγάλης ἔστι ταῦτα. «Οτε γάρ τις ἐν ἀρετῇ πολιτεύεται, καὶ σωφροσύνην στρατηγήσῃ, καὶ σοσιάν βουλεύσηται, καὶ ἐγκρατεῖας ὅργη, τότε τῶν ἀγίων μεμιτήσῃς γενίσταις. Οἱ γάρ ἄντοι οὐκ ἔχουσιν ὕδε μένουσαν πόλιν, ἀλλ', ὡς πρεστοῖς, τὴν μὲλλουσαν ἐπίζητουσιν, ἃς τεχνῆς καὶ δημοσιοργῆς διθέσεις. Ἀκούεις γάρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Ἐπὶ τῆς γῆς περιπατοῦντες, ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχουσιν» καὶ, «Ἴμεν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ ὑπαρχότω, καὶ ἀγαπητοῖς. Σημαίνει γάρ ὁ ἄνγειος Ἀπόστολος διὰ τοῦ, «Ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, τὴν προκοπήν τὴν νενασούμενην (72) τοῖς μιτά τὰ ἀνθάδες ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεσθαι.

5. Πορευθέντες οὖν οἱ μαθηταὶ, ἐλυσαν τὸν πῶλον· **B** μαθητῶν γάρ Ἑργον ἔστι τὸ λύσις τὸν πῶλον τούτον, καὶ μαθητῶν δυναμέμων (73) ποιεῖ τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα. Πολλοὶ γάρ δοκοῦντες εἶναι τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, οὐκ δυσκαλοῦντες τῷ διδασκάλῳ, ὡς ὁ τριαδίλιος καὶ (74) προδότης Τιβᾶς. Πηλίκος δὲ ιστονεὶ ὁ πῶλος οὗτος, ἀγαπητός, ὡς μὴ ἔνα κύριον ἔχειν, ἀλλὰ πολλοὺς (75); Εἰπον γάρ, φρονί, οἱ κύριοι αὐτῶν πρός τοὺς μαθηταῖς· «Τί λύετε τὸν πῶλον;» Ἐρά εἰ ἡνὶ αἰσθήτης δὲ πῶλος οὗτος, οὐκ ἥκει ἔνα κύριον αὐτῷ παρακαθέζεσθαι; νῦν δὲ πολλοὶ αὐτοῦ εἰσὶ κύριοι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰπον γάρ, φρονί, οἱ κύριοι αὐτῶν πρός τοὺς μαθηταῖς· «Τί λύετε τὸν πῶλον;» Ἰστον γάρ ἔρουσι πρός αὐτούς· Οὐκ ὅρατε, πῶλοι αὐτῷ παρακαθέζεμε; πῶλος δεδεμόνος δεῖ; πῶλος ἐτρήχαμεν αὐτὸν ἐκδότον; τί ἀποσπάτε ἀφ' ἡμῶν τὴν ἐργασίαν ἡμῶν; Τί λύετε τὴν προσδοκίαν ἡμῶν; «Ἐτι οὗτος ἡμῶν ὑπολείπεται, καὶ τούτου τοῦδε ἀποστῆσαι (76) βούλεσθε; Ἐάν οὗτος λυθῇ ἀπὸ τῶν δεσμῶν, ἡμεῖς ἀντὶ αὐτοῦ δεσμούμεθα. Ἐροθέντοι τοιχαρύον οἱ ἀλιτήριοι (77) δαμάσκονες, ὀρῶντες λυθρεούν τὸν πῶλον· ἐτράστοντο ἐν ἐκαταῖς αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἴτινες ἡχηλάντευσαν ἡμᾶς. Ἀλλ' δε τετεδήμησαν δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ἀπέγνωσαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἐροθέντοις, ἀκούσαντες αὐτοῦ πρός τοὺς μαθητὰς λέγοντος· «Ἴδοις (78) δέδωκα ύμιν ἔξουσιαν πατεῖν ἐπάνω δικαιῶν καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ τόσον τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου.» Ἐροθέντοις ἀκούσαντες· «Πορευθέντες μαθητεύεστε πάντα τὰ ἔθνη, βασιλίσκοντες αὐτῶν εἰς τὸ θνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Ιησοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.» Ἐροθέντοις μή οὐτός δοτὸν δὲ σκότος καταλάμπων· ἔχουσαν γάρ τοῦ προφήτου λέγοντος· «Γαλι-

A habitat, non recto vitæ instituto, non mente duce uti, non sibi imperare : hac enim magnæ civitatis sunt propria. Nam ubi quis in virtute degit, ex prudentie ductu agit, sapienter consulti, temperanter imperat, tunc sanctorum est imitator. Sancti quippe non habent hic manentem civitatem: sed, uti supra dixi, futuram requirunt, cuius opifex et conditor Deus est. Audi enim Apostolou: «In terra ambulantes conversationem in cœlis habeamus; » et, «Nostra conversatio in cœlis sit»^{**}, **58** dilecti. Sigillat enim Apostolus his verbis, «In terra ambulantes», profectum lucrumque futurum iis qui post hanc vitam in cœlis habitaturi sunt.

5. Profecti igitur discipuli, pullum solverunt; discipulorum quippe opus est, hunc solvere pullum; immo discipulorum qui ea præstare possunt quæ a magistro jubentur. Multi namque qui videntur discipoli esse Jesu, non modo ea non faciunt quæ ab ipso jubentur; sed etiam magistro insidias parant, ut improbissimus et traditor Judas. Quantus porro est iste pullus, dilecti, qui non unum dominum, sed multos habeat? Dixere namque ad discipulos pulli domini: Quare solvitis pullum? Si sensibilis pullus esset, annon sufficeret ei unum assidere dominum? jam vero juxta Evangelium, multi ejus domini sunt. Dixerunt enim, ait, domini ejus, discipulis: «Cur solvitis pullum?» Et fortassis aiunt illis: Nonne videtis quot ipsi assideamus? C quemadmodum ligatus sit? quomodo teneamus illum mancipatum? Cur abstrabitis a nobis nostram operam? Quid solvitis nostram expectacionem? Hic etiamnam nobis superest, et nos illo privare vultis? Si ipse solvatur a vinculis, nos ejus loco vinciemur. Terrebantur itaque scelesti dæmones, pullum cernentes solutum: conturbabantur in secessu adversaria potestates, quæ nōs in capillitatem redegerant. At quando advenit Dominus noster Jesus Christus, ejusque presentiam agnovere, reformidabant, cum audissent eum hæc discipulis loquentem: «Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici». Perthesebant his auditis: «Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti». Metueant ne ille esset qui tenebras illustraret: audierant enim prophetam dicentem: «Galilea gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem ma-

^{**} Philipp. iii, 20. ^{**} Luc. xix, 35. ^{**} Luc. x, 19. ^{**} Matth. xxviii, 19.

(71) Basiliensis, ἔχθρος.

(72) Tres mss. γενομένην.

(73) Goiū. et Felic. i, ἐλυσαν τὸν πῶλον καὶ μαθητῶν δυναμέων.

(74) Ήσεῖ, τριαδίλιος καὶ, desunt in Goblerian. et Felic. i.

(75) Sic tres mss. Alii vero cum editis, διλλ' ὡς πῶλοις.

(76) Basiliensis, ἀποστῆναι.

(77) In Gobl. et Felic. i, ἀλιτήριος deest. Moν, Seguer. ἐν ἐκαταῖς, rectius quam editi, qui habent, ἐν ταυτοῖς.

(78) Regius solus sic totum hunc locum habet, ἀκούσαντες· Τρέψατε εἰς τὸ σκότος ἔξωτερον, τοῦ τρομαζούντον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἄγγελοις αὐτοῦ. Ἐροθέντοις ἀκούσαντες· Ίδοις ἔβλαψα, εἰς.

gnam". Omnes itaque circa pullum hiabant, omnes circa ipsum sedebant, nemo ab illo abscedit. Talis iste pullus est, ut omnes ejus domini custodiant illum. Si sensibilis esset, num domini assiderent illi? Num asellus sensibilis multorum dominorum est possessio? num omnes ejus domini assident ipsi, ita ut nullus negotia obeat, nullus in foro ambulet, nihil aliud operis habeant, sed una omnes circa ipsum occupentur? Num asellus sensibilis in bivio alligatur, diversorio praesepioque caret, in agrum non procedit? sed sensibilis pullus in bivio alligatur, omnesque domini ejus assident ipsi, observantque illum. Hec cum dico, historiam non aufero: nequaquam enim litteram ob spiritum anterimus; sed spiritus vim servamus per literam.

Των οὖν διατρόπων τὴν ἴστοριαν· οὐ γάρ διαυροῦμεν τὸ σύνεματος δύναμαν διὰ τοῦ γράμματος.

¶ 6. Reversa sensibili ascello insedit Dominus, Be-
thania Jerosolymam profectus: ita enim prophe-
tavit Zacharias: « Dicite filiæ Sion : Ecce Rex
tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinum et
pullum filium subjugalis ». Salva igitur historia
file, persecutor ea quae in illa defossa sunt: perqui-
rimus repositum nobis thesaurem, perquirimus
spiritus vim. Non enim nudæ historiz attendimus;
Judaorum est ejusmodi stultitia. Certe Dominus
noster Jesus Christus eorum coarguens amentiam,
sit: « Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis
babere vitam aeternam ». Sed Judei nudæ litteræ
adherentes, fame consumpti sunt. Gnari itaque nos,
59 fratres, litteram occidere, spiritu autem vivi-
care; non modo historiam Scripturarum sequamur,
neque, ut Judæi, nudæ litteræ adhærescamus, sed,
ut scriptum est, scrutemur Scripturas, ut ita earum
de Iesu Christo testimonia animo colligere valea-
mus. Ridebunt sane Græci, objectantes nobis, Denū
Christianorum, qui Christus nuncupatur, ascello
insedisse. Sed nos neque in dubio versamur, neque
negamus ejus in carne adventum. Ideo enim cor-
poraliter peregrinus est, ut id quod perierat per-
quirendo reperiret, et quod errabat reduceret. Ita
enim per prophetam denuntiavit: « Revertimini,
filii revertentes, et ego sanabo contritiones ve-
stras ». Non abs re igitur hæc significantur in di-
vinis Scripturis, dilecti. Magnus hic pullus est qui
aliibi, « Filius junior » vocatur. Nam pullus, juve-
nis est asinus. Nos itaque, id est humana natura,

A λαίχ τῶν έθνων, δὲ λαὸς δὲ καθήμενος ἐν σκότῳ εἰδε
φύς μέγα. Πάντες οὖν περὶ τοῦ πώλου κεχήνασι, πάντες περὶ αὐτὸν καθήνται, οὐδὲς αὐτῷ ἀφίσταται. Τοιούτος ἐστιν οὗτος δὲ πώλος, ὃς πάντας τοὺς κυ-
ρίους αὐτοῦ τηρεῖν αὔτον. Ἀρά, εἰ ἦν αἰσθητὸς οὗτος,
οἱ κύριοι αὐτοῦ παρεκαθέζοντο αὐτῷ; καὶ διάριον
αἰσθητὸν πολλῶν κυρίων γίνεται κτῆμα; καὶ πάντες
οἱ κεκτημένοι παρακαθέζονται αὐτῷ; οὐδὲς αὐτῶν
πραγματεύεται, οὐδὲς αὐτῶν ἐν ἀγρῷ βαθίζεται (79).
Διλοὶ ἔργον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντες αὐτῶν ὅδου
περὶ αὐτὸν ἡσχληνται; Ή διάριον αἰσθητὸν ἐπὶ ἀμφό-
δου δέσται, ἐπωταὶ οὖν ἔχει, φάρνην οὖν ἔχει,
εἰς ἄρρεν (80) οὐ κατέρχεται; ἀλλὰ πώλος αἰσθητὸς
ἐπὶ ἀμφόδου δέσται, καὶ πάντες οἱ κύριοι αὐτοῦ
ἀπὸ τοῦ παρακαθέζονται, τηρεῦνται αὐτὸν. Ταῦτα λέ-
γοντα γράμμα διὰ τὸ σύνεμα· ἀλλὰ σώζομεν τὴν τοῦ

B 6. Ἀληθῆς ἐπὶ διαφέρουσαν διάκρι-
σιν (81) ἀρχόμενος ἀπὸ Βηθανίας εἰς Ἱεροσόλυμα·
οὗτος γάρ Ζαχαρίας προφητεύει λέγων: « Εἴπατε τῇ
Θυγατρὶ Σιὼν : Ήδοὺ δὲ Βασιλεὺς σου (82) ἔρχεται σοι
πρᾶμας, ἐπιθεσθῆναι ἐπὶ δύον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποδύ-
γον ». Τῆς οὖν ἴστορίας διῆγενεσθε, ζητῶν τὰ δια-
στήτη καταχωσθέντα πράγματα· ζητοῦμεν τὸν ἐν-
αποκείμενον (83) ήμεν θησαυρὸν, ζητοῦμεν τοῦ
πνεύματος τὴν δύναμιν. Οὐ γάρ φιλη ἴστορια προ-
έχομεν· Ιουδαῖοι γάρ η τοιαῦτη ἀπόνοια. Ἀμέλει
καὶ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διαλέγων
αὐτὸν τὸν δικαίων, φησιν· « Ἐρευναῦτε τὰς Γρα-
φὰς, διτὶ ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν ».
Αλλὰ Ιουδαῖοι (84) φιλῷ τῷ γράμματι προ-
έχοντες ἐλιμοκονθήσαν. Εἰδότες οὖν ἡμεῖς, ἀδελ-
φοί, διτὶ τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα
ζωοποιεῖ, οὐ μόνον τῇ ἴστορᾳ τῶν Γραφῶν ἔξακο-
λουθήσαμεν (85), οὐδὲ ὃς Ιουδαῖοι φιλῷ τῷ γράμ-
ματι προσέχωμεν, ἀλλ', οὓς γέργαρται, ἐρευνῶν τὰς Γραφὰς ὀφείλομεν, ήντι οὐτων τὴν ἐκ τούτων μαρτυ-
ρίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ καταλαβεῖν δυνηθῶμεν. Γελά-
σουσι γάρ καὶ Ἕλληνες καθ' ἡμῶν λέγοντες, διτὶ δὲ
Θεῶν τῶν Χριστιανῶν διαλούμενος Χριστὸς εἰς διά-
ριον ἐκάθισται (86). Καὶ τιμεῖς οὐκ ἀμφιβάλλομεν, οὐδὲ
ἀρνούμενοι αὐτὸν τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν, ἵνα τὸ πλούτον
ζητήσας εὑρίσῃ, καὶ τὸ πλευρώμενον ἐπιστρέψῃ. Οὕτω
γάρ καὶ διτὶ τοῦ προφήτου βοᾷ λέγων· « Ἐπιστρέ-
ψατε, οὐοὶ ἐπιστρέψοντες, καθὼν ίσσομαι τὰ συντρίμ-
ματα ὑμῶν ». Πράγματα οὖν ἔστι τὰ σημανόμενα.

¶ Isa. ix, 2. ¶ Zach. ix, 9. ¶ Joan. v, 59.

(79) Anglicanus. ἐν ἀγρῷ διατρίbeι. Mox, Angli-
canus, πάντες αὐτῶν περὶ αὐτοῦ ἥρον. Regius, πάν-
τες δύοι διαφέρουσι παρακαθέζονται. Mox, Basiliensis, πά-
τη ἀμφόδου δέσχεται.

(80) Regius, εἰς ἄρρεν. Editi, εἰς ἄγρον. Mox,
Basil. ἐπὶ ἀμφόδου δέσχεται. Anglic. ἐπὶ διαφόδου
δέσχεται.

(81) Seg. et Basil. ἐπεκάθιστεν. Angl. ἐκάθισεν.
Idem mox, οὐσιοὶ κατ Zax.

(82) Σοῦ δεετ in Goblerian. et Felc. 1. Ibidem.
Διπλοῦν καὶ abest a Basiliensi et Anglicano.

(83) Ita maxima pars mss. Editi, ἀποκείμενον.

(84) Sic Regius, Gobler. et Felc. 1. Editi vero,

D ἀλλὰ Ιουδαῖοι μὲν. Mox, προσέχοντες deest in Basiliensi et Anglic.

(85) Regius, ἔκαπολουδούμεν. Seguer. et Gobler.

Διπλοῦν διαφέρουμεν. Paulio post, Regius, Seguer. Ba-

sil. Anglic. ἔρευναν, recte. Editi vero et casteri,

ἔρευναντες. Paulio post, Goblerian. ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ.

(86) Anglic. ἐκάθιστε. Regius, ἐκάθισται. Mox in

editis et in quibusdam mss. legitur. καὶ τιμεῖς μὲν,

sed μὲν deest in Basiliensi et Anglicano.

(87) Basiliensis et Anglic. τὴν Ενσαρκὸν παρου-

σίαν. Infra Goblerian. διὰ τοῦ προφήτου φησιν· Ἐπι-

στρέψατε.

ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς, ἀγαπητοῖς. Μέγας ἐστιν οὐ-
τος ὁ πῦλος, δε (88) καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται « οὐδὲ νεώ-
τερος. » Καὶ γάρ ἡ πῦλος, δνος ἐστὶ νέος. Ἡμεῖς οὖν
ἴσμαν ὁ πῦλος, τουτέστιν ἡ ἀνθρωπότης. « Οὐτινα δι-
νηρικον οι αἰχμαλωτεύσαντες πρὸ τούτου χριον αὐτοῦ
(89) ἔδησαν δεσμοὺς ἀλύτοις, καὶ ἵκαστος ἀντῶν
δεσμοὺς ἐπὶ δεσμῶν κατέβησαν, καὶ σφροδῶς αὐτῶν
ἡσφράλισαντο, ὃς οἷμα, δι τοις πόδας αὐτοῦ
κατέβησαν, μὴ συγχωροῦντες αὐτῷ διαβῆται ἐπὶ τὰ
βελτία. Ἀλλ᾽ ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Γιός, ὁ διὰ
τοῦτο ἀπόδημος (90), κελεύει τοῖς μαθηταῖς αὐ-
τοῦ, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· « Πορεύεσθε εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες
ἀγάγετε μοι. »

7. Παλλὰ οὖν παρέσχεν ήμεν ἀγαθὸς ὁ Κύριος,
ἀγαπητοῖς· οὐ γάρ μόν τοις δεσμοῖς ἡμῶν τῆς
δικαιοτείας Εἰσαντει, ἀλλὰ καὶ ἔξουσιαν ἡμῶν ἐδώκει τοῦ
πατερεντάνα δρεπον καὶ σκορπιῶν καὶ ἐπὶ πόδαν δύνα-
μιν τοῦ ἄχθρου. « Ήν γάρ ὁ διάβολος καὶ οἱ κο-
σμητάρχες τοῦ σκόπους (91) τούτου, λαβόντες ἡμᾶς
αἰχμαλώτους, καὶ δῆσαντες ἡμᾶς δεσμοὺς ἀλύτοις, προ-
κόπτεντο οὐδὲ ἀπέτρεπον, οὐδὲ συνεγάρουν βαθύτερον τῇ
δύῳ τῇ ἀγαθῇ· καὶ οὐδὲ οὐτας ἡμῶν ἀφίσταντο (92),
ἀλλὰ καὶ δεδεμένους ἡμᾶς ἐσχημάτες, πάλιν περιεκά-
θησαν, ὡμοι τονες δυντες καὶ δύριοι δεσπόται. Ἀλλ᾽ ὁ
Κύριος καὶ Ιωσήφ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεδημησε
(93) πηρύαι αἰχμαλώτους ἀφεινον, καὶ τυφλοὺς ἀνά-
θλεψιν. Ἀμέλει ἀποτελέσθη τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,
καὶ λύσαν τὸν πῦλον. Είτε λύσας αὐτὸν, καὶ φάτνην
οὐκοδομεὶ αὐτῷ, καὶ νομήν ἀπομάζει. Τούτο (94)
γάρ δι Προφήτης βούλωμέν δεῖξαι, φησι· « Κύρος
ποιαντει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει, εἰς τόκον
χάριον, ἐκεὶ με κατεσκήνωσεν. Ἐπὶ θύσας ἀνατά-
σσω: ἀξιθεψή με (95), τὴν φυγὴν μου ἀπέτρεψε·
καὶ πάλιν· « Οἱ ἔκαντελλων χόρτον τοῖς κτηνοῖς, καὶ
χάριν τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. » Στραφάντες οὖν
λοιπὸν (96) εἰνασθέτορεις γενούμενα, καὶ αναγνω-
ρίσαντες τὸν εὐεργέτην, καὶ τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ δεδομένα
ἢ μὲν ἀγαθὰ προθύμων δεξύμενα. Οὕτω γάρ εὐχα-
ριστούντες δυνάμεθα λέγειν οὖν τῷ Δαβὶδ· « Ητολ-
μαστας ἐνώπιον μου τράπεζαν ἔκενταίς τῶν θλιβόν-
των με. » Τοιούτον γάρ ἐστι τόδι, « Ἔγνω βούς τὸν
κτηρόμανον, καὶ δνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. »
Καὶ τάχα διὰ τοῦτον έθνες πῶλοι δι Ιησοῦς ἐπὶ φάτνης
ἀνακίνεται. « Άρα γάρ τόπον οὐκ είχεν δι Ιωσήφον,
ἀντὶ εὐγνής ὑπάρχων, καὶ ἀπὸ γένους βασιλικοῦ
καταστόμενος, οὐδὲς δεδιδό χρηματίζειν; Καὶ τόπον
οὐκ είχεν εἰ μή τὸ κατάλυμα; « Άλλος οὐδὲ ὑπῆρχε τό-
πος; » Η δηλοντί πράγματα θεία ἦν τὰ οἰκονομού-

A pullus sumus. Hominem quippe, domini ejus, qui
prius in captivitatem illum redegerant, insolubili-
bus vinculis constrinxerant, quorum siuguli vin-
cula vinculis adiecerant, atque magna illum solli-
citudine observabant, ita ut etiam (arbitror) pedes
ejus alligarent, nec sinerent eum ad meliora pro-
gredi. Sed Filius Dei hominum amantissimus, qui
illi causa peregrinus est, discipulis suis pra-
cipit hisce verbis: « Profecti in pagum e regicne
situm, invenietis pullum alligatum, solventes ad-
ducite mihi». »

Z. Multa itaque nobis bona præstítit Dominus,
dilecti: nou modo quippe solvit vincula peccatorum
nostrorum; sed etiam potestatē nobis dedit cal-
candi supra serpentes et scorpiones, et supra om-
nem virtutem inimici. Erat enim diabolus et principes
mundi tenebrarum harum, qui nos capivos
fecerant, colligantque insolubilibus vinculis, nec
sinibant procedere aut in via bona progreedi. Ne-
que tamen a nobis hoc in statu positis abscede-
bant; verum in vinculis nos detinentes circa nos
sedebant, crudeles sane et efferaei domini. Sed Do-
milius et Salvator noster Jesus Christus peregrinatus
est ut prædicaret captiuis dimissionem, et
caecis visus restitutionem. Revera discipulos suos
mittit, qui pullum solvunt. Dehinc soluto illo, præ-
sepe adiicit, et pabulum parat. Hoc cum Propheta
declarare vellit, ait: « Dominus pascit me, et nihil
mihi deerit, in loco pascue ibi me collocavit. Su-
per aquam refactionem educavit me, animam meam
convertit»; et rursum: « Qui producit jumentis
fenum, et herbam servituti hominum». » Conversi
igitur deinceps sensibiliore reddamur, et agnosca-
mus benefactorem, et bona quibus ab ipso dona-
mur alacriter accipiamus. Ita enim gratias agentes
possimus cum Davide dicere: « Parasti in con-
spectu meo mensam adversus eos qui tribulant
me». » Tale quippe est illud: « Cognovit los pos-
sessorem suum, et asinus præsepe domini sui». »
Et fortassis ob istum pullum Dominus in præsatio
reclinatur. Annon Joseph locum habuerit, vir ille
nobilis, et ex regia stirpe orinndus, qui filius David
nuncupatur? An locum alium non habuit, quam
diversorum? nullusne alius fuit locus? Nimis
vere divina hic negotia geruntur. Sane jam iterum
adversarios **60** noster diabolus, cernens res bene-

^{**} Matth. xxi, 2. ^{**} Psal. xxii, 2-3. ^{**} Psal. ciii, 44. ^{**} Psal. xxxi, 5. ^{**} Isa. 1, 3. ^{**} Matth. i, 20.

(88) Ita Regius et Seguer. recte. Editi, ὡς. Pau-
lio post dñe ἡμετέρα legiūt xai in editis, sed abest a
Regio, et superfluum est. Ibid. Reg. et Anglic. ὁ πῦ-
λος, καὶ ὁ λέγωντος ἡμετέρα, τόσον ἡ ἀνθρωπότης
ἐστι, δυντα δινθρωπον. Cobler. et Felc. 1, quos se-
quimur, ut in textu. Editi vero, ὁ πῦλος, τουτέστιν
ἡ ἀνθρωπότης. Εὖ δὲ λγωντος ἡμετέρας πάσαν ἡ ἀν-
θρωπότης ἔστι: δυντα, etc. Regius. «Ἔν δὲ λγων-

(89) Basiliensis, ἐπιδρομῆσας.
(91) Hec, τοῦ σκόπου, δευτ in Basiliensi.
(92) Regius, ἡμῶν ἀφίσταντο. Editi vero, ἡμῶν
ἀφίσταντο.
(93) Regius, ἀπεδεμῆσε. Basiliensis, ἀπεδρ-
μησε.

(94) Ita Regius. Editi vero, οὐτω.
(95) Me deest in Basil. et Anglic. Mox, Reg.
solus. ἀπέστρεψε.
(96) Aitopou deest in Cobler. et Felc. 1.

gestas in gratiam humani generis, de more invideat A μενα. Ἀμέλεις καὶ τότε πάλιν δὲ ἀντίθεκος ἡμῶν θιάσ-
ιψι : ratus enim e vulgo aliquem esse dominum,
Ilerodem adornat, qui natum verum Regem per-
vestigaret, ut ipsum perderet. Proprium quippe
scelestissimi et nefarii illius est perdere et occi-
dere : Jesu vero proprium est servare atque tueri;
suis quippe miseratur creaturas, siquidem omnia
per ipsum facta sunt. Quæramus igitur verum Re-
gem Dominum nostrum Jesum Christum : nosque
ipsos examinemus, num soluta sint vincula nostra.
Quod si soluta sunt, in melius proficiamus : si non
duru soluta sunt vincula tua, trade te ipsum disci-
pulis Jesu. Adsunt enim qui nos solvant, accepta
ea a Salvatore potestate : « Quodcumque ligaveritis
super terram erit ligatum et in celis, et quodcu-
mque solveritis super terram erit solutum et in ce-
lis » ; et : « Quorum remiseritis peccata remittuntur
eis »¹. Beati igitur « quorum remissæ sunt inqui-
tates et quorum tecta sunt peccata »².

8. Dixerunt igitur domini pulli illius ad disci-
pulos : « Cur solvitis pullum ? » Responderunt illi :
« Quia Dominus illo opus habet »³. Vide sapientem
discipulorum responsum : audientes enim falsi
domini istius pulli, quod verus Dominus eo opus
haberet, nihil secundo reponunt; sed terga dantes,
nihil ultra repugnare audent. Statim itaque festi-
nant ad principem suum diabolum, cui que gesta
essent renuntiant. Auge hic mihi, queso, vide
consilium et deliberationem adversus Dominum.
Cogunt ibi universæ adversariae potestates, effi-
citurque ecclesia malignantium, ut impleretur quod
dictum est per Prophetam : « Astiterunt reges terræ,
et principes conveverunt in unum, adversus Domi-
num et adversus Christum ejus »⁴. Dicunt enim ad
diabolum nefarii demones : Quid faciūs ? pullus
solutus est, abit ad Dominum suum ; nou jam sub
manu tua est, nec ultra illi dominaris. Cogitat
deinde miser diabolus, quid contra Jesum molire-
tur. Tunc convenerunt scribæ et Pharisei in au-
lam Caiphæ, et consilium inierunt adversus Jesum,
quomodo eum perderent. Ignorabant enim miseri,
ejus mortem immortalitatem nobis largituram :
ejusque descensum, ascensum nobis in celum con-
ciliasse. Resurrexit enim Dominus tertia die a mor-
tuis, spoliato inferno, calcato inimico, soluta morte,
fractis peccatorum, quibus tenebamus, viuclis :

¹ Matth. xvi, 19; xviii, 18. ² Joan. xx, 23.

³ Psal. xxxi, 1. ⁴ Luc. xix, 33, 34. ⁵ Psal. ii, 2.

(97) Πάλιν deest in Gobler, et Feli. 1. Ibid. Anglie. ἀν τινων. Ibid. τοιχαροῦν deest in Gobi. et Feli. 4. Mox, Reg. ἀν ἀδέουνται al.

(98) Ἀποκρίθεται deest in Anglie. Gobler. et Feli. 1. et mox in iisdem, Euseb.

(99) Regius, ἔδωσεν σύκτι πρὸς τὰ λεγόμενα ὁ ποπρενόμενος. Paulo post idem, ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ τὰ. Mox idem, τεξέ θύρων καὶ σκέψιν, καὶ συμβού-
λιον.

B μενα. Ἀμέλεις καὶ τότε πάλιν δὲ ἀντίθεκος ἡμῶν θιάσ-
ιος, δρῶν τὰ κατορθώμενα τῷ τῶν ἀνθρώπων γέ-
νει, συνήθεως ἐφθόνησε. Νομίσας γάρ ἔνα τῶν πάν-
των εἶναι τὸν Κύριον, παρασκευάζει τὸν Ἡρώδην
ζητῆσαι τὸν τεχθέντα ἀληθινὸν Βασιλέα, δπως αὐτὸν
ἀπολέσῃ. Ἰδον γάρ ἔστι τοῦ παρμιάρου τούτου καὶ
παγκάκου ἀπολλένει καὶ ἀποκτείνει· τοῦ δὲ Ἰησοῦ
θιόν ἔστι τὸ σώζειν καὶ περιποιεῖσθαι· καὶ γάρ φε-
δεται τὸν ἀντοῦ πειρατῶν, ἀπειδὴ καὶ πάντα δε-
αντοῦ ἐγένετο. Ἐπιγνήθωσαν τοιχαροῦν τὸν ἀλη-
θινὸν Βασιλέα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν·
ἐξετάσωμεν ἀντοῦ, εἰ ἐλύθησαν ἡμῶν οἱ δεσμοί·
Καὶ εἰ λελυμένοι εἰσὶ, προκόψωμεν ἐπὶ τὸ βέλτιον·
εἰ δὲ μήποι λελυμένοι οὖν οἱ δεσμοί, ἐπίδος ἀντοῦ
τοὺς μαθηταῖς τὸν Ἰησοῦν. Πάρεστι γάρ οἱ λύνοντες
ἡμᾶς, ἔχουσίν ταῦτην εἰληφθεῖς παρὰ τοῦ Σωτῆρος·
« Οὐτὶ δὲ ἐδησητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν
τοῖς οὐρανοῖς· καὶ δὲ ἐδησητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται,
λελυμένον ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς» : καὶ πάλιν (97) · « Εἴν-
τινας ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφένται αὐτοῖς. Μα-
χάριον : τοιχαροῦν, « ὃν ἀφέθησαν αἱ ἀμαρτίας
καὶ ὃν ἐπεκαλύψθησαν αἱ ἀνομίαι. »

8. Εἶπον οὖν οἱ κύριοι τοῦ πάλου πρὸς τοὺς μαθη-
τάς : « Τί λύετε τὸν πάλον ; » Οἱ δὲ ἀποκρίθεντες
(98) εἶπον : « Οὐτὶ δὲ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει. »
« Ορέξαντες τὸν μαθητῶν τὴν σοφὴν ἀποκρίσιν ἀκούσαν-
τες γάρ οἱ ζευδεῖς κύριοι τοῦ πάλου, ὅτι δὲ δηνῶς
καὶ δηλήθης Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει, δεύτερον οὐκ
ἀπεκρίνοντο, διὰλλα νῦντα διδόσαντι, οὐκ ἔτι ἀντιλέγειν
τολμῶσιν (99). Εὐθὺς οὖν σπεύδουσι πρὸς τὸν δρ-
χοντα αὐτῶν τὸν διάδολον, ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ τὰ
συμβεβηκότα. Καὶ δρᾷ ἐκεῖ συμβούλουν καὶ σκέψιν
κατὰ τὸν Κύριον. Συνάγεται ἐκεῖ πᾶσα ἡ ἀντικει-
μένη δύναμις, καὶ γίνεται ἐκκλησία πονηρούμενών·
ὅπως πληρωθῇ τὸ εἰρημένον διά τοῦ Προφήτου (1)
λέγοντος : « Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ
ἄρχοντες συνήθησαν ἐπὶ τὸ αὐτόν, κατὰ τὸν Κύριον
καὶ κατὰ τὸν Χριστοῦ αὐτοῦ. » Λέγουσι γάρ (2)
πρὸς τὸν διάδολον οἱ ἀλιτήριοι δάιμονες· Τί ποιούμεν;
οἱ πάλιν λένται, ἀπῆλθε πρὸς τὸν Κύριον αὐτοῦ. Οὐκ-
έτι οὖν ἔσται ὑποχείριος· οὐκέτι αὐτοῦ κυριεύεις (3).
Διελογίζετο λοιπὸν δεῖλαίος διάδολος, τι ποιήσει τῷ
Ἴησῳ. Τότε συνάγονται οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φορ-
ούσαι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ λεγομένου Καλάφα, καὶ συ-
εσσουλέσαντο κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ὅπως αὐτῶν ἀπολέσω-
σιν. Ἡγήσαντο γάρ οἱ δεῖλοι, διτὶ δὲ τούτου θάνατος
διβασίσαντις ἡμῖν χαρίζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ κατάβασις
τὴν εἰς οὐρανούς δινόδον ἡμῖν προεξήνησεν. Ἄνστη
γάρ δὲ Κύριος τριήμερος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας

(1) Ita maxima pars mss. Allii vero cum editis,
ὑπὸ τοῦ προφήτου.

(2) Γάρ, et paulo post διλιτήριοι, desunt in Gobi.
et Feli. 4. Paulo post, Anglie. λένται· ἄγεται πρὸς
τὸν.

(3) Ita Reg. Basil. Angl. Editi vero, κυριεύεις.
Mox, δεῖλαίος, et infra, λεγομένου, desunt in Go-
bler. et Feli. 4.

τὸν ὅδην, τὸν ἔχοδον καταπατήσας, τὸν θάνατον λύσας, τῆς κατεγούσης ἡμᾶς ἀμαρτίας τὰ δεσμά (4) διαφέρεις, τοὺς πεπεδημένους ἐλυτρώσαστο, λέγων· Ἐγέιρεσθε, διῶμεν ἀντεῖθεν. Ἐλευθερωθέντες οὖν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, ἐπιγνώμενοι ἐστῶν τὸν εὐεργέτην, δοξάσωμεν τὸν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεύμα (5)· μάλι θεότητα δομολγήσωμεν. Οὕτως γάρ πολιτευόμενοι βασιλείαν σύμφωνον κληρονομήσομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ψ. ἡ δέξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(4) Ita omnes miss. Editi vero, τὰ δέσματα, male. Ibid. Regius, διαφέρεις. Καὶ εὗτο γοῦν καὶ τοὺς δόλους ἤγειρε λέγων. Mox, in Gobler. et Fele. I,

A vincosque liberavit dicens: *Surgite, hinc profici-scatur. Liberati ergo a servitute diaboli, nostrum agnoscamus benefactorem: glorificemus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum: unam Deitatem con-fiteamur. Sic enim vitam instituentes, regnum coe-lorum possidebimus in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

οὐν deest. Ibidem. Regius et Seguer. ἀπὸ τῆς δουλ. (5) Regius, Gobler. et Fele. primus, Πατέρα σύν. Υἱῷ καὶ ἄγιᾳ Πνεύματι.

61 IN HOMILIAM DE PASSIONE ET CRUCE DOMINI ADMONITIO.

Dubitarunt jamdiu viri eruditissimi sitne Athanasii haec homilia, eo maxime permoti, quod hic omne iuramenti genus prohibeat: cum tamen Athanasius, nedum omnino retandum putari, iuramento non ceret utatur in Apologia ad Constantium. Auget suspicionem stylis genus humile, demissumque, et ab Athanasio tunc pergeat remotissimum. Ad haec explanationes Scripturarum distortarum parumque ad rem pertinentes, et, ut nemo non fateatur, tanto doctore indignae. Et sane sapissime φυλαρεῖ scriptor iste, argumentum subinde mutat. Ne multis, nihil hic advertimus Athasanianum. Quare animus fuerat eam inter spuriā ablegare: quia tamen in antiquioribus codicibus, et in Athasanianis collectionibus reperiatur, eo nomine inter dubia eam recensenuit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

IN PASSIONEM ET CRUCEM DOMINI.

¶. « Κατιλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, δέστη Κρανίον τόπος λεγόμενος, ἐδώκαν αὐτῷ οἶνον πιεῖν μετὰ γολῆς μεμγμένον. Καὶ γενούμενος, οὐκ ἦθελε πιεῖν. Σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλοντες (6) κλῆρον· ἵνα κληρωθῇ τὸ ρήμα ὃν τὸν Προφέτην· Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἀντοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔσπαλον κλῆρον. Καὶ καθήμενος ἐτήρουν αὐτὸν ἕκει. » Καὶ εἰς τὰ ἔτης (7).

Τὸ μὲν ἀναγνωσθὲν ὥρην εἰσαγγελοῦν ἐστι· αὐγή-ναις δὲ τούτου χάριν καλὸν πρὸς τοὺς ἀγίους κατα-φυτεῖν, καὶ πάρ’ αὐτῶν τὴν τούτου δάνοιαν ἔχα-δειν. Ξεινόυς γάρ μαλλον ἡ ἡμέρα τοὺς Ἑδαγγελίους συνιστάσθε προσῆκτες. Καὶ ἴνα μὴ πειρερόμενοι τοὺς πάντας ἐπιβραδύνωμεν τῷ λόγῳ, ἀρκεῖ καὶ μόνος δὲ Ἀπόστολος πρὸς τὴν ἡμῶν πληροφορίαν γενέσθαι C διδάσκαλος. Γράψει γάρ τοις Ἐβραίοις αὐτὸς δὲ μα-

B 4. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvaria locus: dederuntque ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere. Postquam autem crucifixerunt eum, divisserunt ve-stimenta ejus, sorte mitterentes: ut impleretur quod dictum est per Prophetam⁶: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes servabant eum ibi. » Et in-se-quentia.

Quod jamjam lectum est, evangelicum est di-cutum; clarioris autem explicacionis causa, opera prestitum erit, ad sanctos confugere, atque ab illis ejus intelligentiam mutuari. Illos enim plus quam nos Evangeliorum peritos existimare convenient. Ve-rum ne in singulis eorum percurrendis diutius im-moremur, unus satis sit Apostolus, qui nos plene hac in re erudiat. Ad Hebreos enim scribit Beatus

* Psal. xxi, 19. * Matth. xxvii, 33-36.

(6) Anglicanus et Fele. 3. βαλόντες.

(7) Ita omnes manuscripti, exceptio Fele. 3. Regius ibidem, καὶ εἰς τὰ ἔτης περὶ τοῦ πάθους.

ipse Paulus, impossibile esse mentiri Deum, eum que maxime veracem esse, neque mentiri⁸. Nam officiorum quidem natura id proprium est, ut conservantur et variis mutationibus moveantur; quippe cum non essent aliquando, conditoris sui gratia et humanitate id accepere ut per mutationem existarent: quemadmodum ait idem Paulus: « Qui vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt⁹. » Deus contra: qui per Verbum, omnium conditor est et vere existit, immutabilem habet cum Verbo suo naturam. Atque illud per prophetam docet his verbis: « Videte, videte, quoniam ego sum, et non mutor¹⁰. » Quare de hominibus quidem in Psalmis canitur: « Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax¹¹: » de Deo autem testatur Moses in lege: « Deus fidelis et verax¹². »

2. Vir igitur ille Christum gerens, quasi ex nbrisque eruditus, Dei et ipse cum creaturis discrimen exponens, ita scribit: « Sit vero Deus verax, omnis autem homo mendax¹³. » Verus porro est Deus; non quia non mentitur: nihil quippe ipsi adversatur; neque quia, quemadmodum homo, alteri veritatem testificatur: nulli enim obnoxius est; sed quod ipsam veritatem genuerit, Paterque sit Dominus, qui ait: « Ego sum veritas¹⁴: » veritati porro nunquam mendacium amicorum fuerit. Unde veritatem quidem, juxta Psalmistam¹⁵, requirit Dominus, mendacium vero abs se rejicit, alienunque sibi facit, his verbis: « Filii alieni mentiri sunt mibi¹⁶. » Mentiti quippe sunt Iudei contra Salvatorem, et cum se legem **62** servare prosterrent, nequaquam vere dixerunt; sed injuste cum illo egere, qui eam dederat, cum pro data gratia mortem Domino machinabantur. Merito igitur rejecti sunt, et quam Domino mortem mendaciis suis induxerunt, eamdem sibi ipsi attraxerunt: quemadmodum Ananias et Sapphira in Actibus apostolorum: qui cum vota Deo fecissent, ex votis suis detraxerunt: quae res cum laterit aliis, ipsos veritatis minister Petrus his verbis repulit: « Non mentitus es hominibus, sed Deo¹⁷. » Quia in re magnum fuit miraculum: ubi quod solus norat Petrus, id Ananias morte omnibus palam fecit; ita ut nemo non verereintur, nullus Sapphiræ exemplum non metueret.

3. Scire etenim neque ignorare debemus, ea quae Deo pollicemur, non ad nos ultra, sed ad Deum pertinere. Quod si quid inde detrahamus, nequaquam nostra sumimus; sed quae Dei sunt quasi expilamus. Promissio porro non ad pecunias solum,

⁸ Hebr. vi, 18. ⁹ Rom. iv, 17. ¹⁰ Malach. iii, 6. ¹¹ Psal. cxv, 11. ¹² Deut. xxxii, 4. ¹³ Rom. iii, 4. ¹⁴ Joan. xiv, 6. ¹⁵ Psal. xxx, 24. ¹⁶ Psal. xvii, 46. ¹⁷ Act. v, 4.

A κάριος Παῦλος, διτι ἀδύνατον ἔστι φεύσασθαι τὸν Θεόν· καὶ ἀληθένεις μάλιστα λέγων, καὶ οὐ φεύδεται. Τῶν μὲν γάρ γενητῶν (8) ἡ φύσις Ἰδίου ἔχει τὸ τρέπεσθαι καὶ κινεῖσθαι ποικίλας μεταβολαῖς· ἐπειδή τερ περ καὶ μὴ δυτὰ ποτὲ, μεταβολὴν ἔσχεν εἰς τὸ εἶναι τῇ τοῦ πεποιηκότος χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ· καθὼς, καὶ πάλιν ὁ Παιώνιος φρασίν· « Οἱ καίων τὰ μῆνας ὡς δύται· » Θεὸς δὲ, ὁ πάντων διὰ τοῦ Λόγου ποιητὴς τυγχάνον, δύτων ὅν, ἀμετάβλητον ἔχει σύν τῷ Λόγῳ τὴν φύσιν· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου διδάσκεται, λέγων· « Ἰδετε, βέτε, διτι ἄγοι εἰμι καὶ οὐκ τὰλλοι· ωμαι. » Διὸ περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐν Ψαλμοῖς φέρεται· « Ἔγώ εἴπα ἐν τῇ ἔκστασι μου· Πᾶς ἀνθρώπος φέύστης· » περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Μωάτης ἐν τῷ νῷ μωρτυρεῖ, διτι « ὁ Θεὸς πιστός ἔστι καὶ ἀληθεύοντος. »

B 2. Οἱ γοῦν χριστοφόρος ἀνήρ, ὃς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων παιδεύεται, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πρᾶς τὰ γενῆται διαφορὰν ἔχγονταις, γράφει· « Γενέσιν δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἀνθρώπος φέύσαται. » Ἀληθής δὲ ἔστιν ὁ Θεός, οὐχ ὡς μὴ φεύσαμενος· οὐδὲν γάρ ἔστιν ἑαντον αὐτῷ· οὐδὲν δὲ ἀνθρώπος ἀτέρψη μαρτυρίον τὸ ἀληθές· οὐδὲν γάρ ὑπεύθυνός ἔστιν ἀλλ' ὃς αὐτὴν τὴν ἀληθείαν γεννῶν, καὶ Πατήρ ὑπάρχων τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ἔγώ εἰμι ἡ ἀληθεία· » ἀληθείας δὲ φίλων τὸ φεύδος οὐδὲ ἄν ποτε γένετο. « Οὐθὲν ἀληθείας μὲν (9) κατὰ τὸν φαλμάρον ἐκτήνει τὸ Κύριον, τὸ δὲ φεύδος ἀφ' ἑαυτοῦ μίττει, καὶ ἀληθείας ποτε, λέγων· « Υἱοὶ ἀλλότριος ἐμένεσαντο μοι. » Ἐφεύσαντο γάρ οἱ Ιουδαῖοι κατὰ τὸν Σωτῆρον, καὶ τὸν νόμον ἐπαγγειλάμενος φυλάττειν, οὐκ ἀληθεύειν, ἀλλὰ παρηγόρουν κατὰ τοῦ δεδωκότος αὐτῷ, θάνατον διτι χάρτος μηχανώμενοι τῷ Κυρίῳ. Απεβιθήσαντο γοῦν εἰκότας, καὶ δὲν, θευσάμενοι, κατὰ τοῦ Κυρίου θάνατον ἐπήγαγον, τούτον αὐτὸν καθ' ἑαυτῶν ἀληθῆς ἐπεπάσαντο· ὡς καὶ Ἄνανιας καὶ Σάδηπειρα ἐν ταῖς Πράξεις τῶν ἀπόστολῶν· ὀστίνεις, ἐπαγγείλαν τῷ θεῷ δεδωκότες, ἀπὸ τῆς ἐπαγγείλας ἀντορίσαντο· καὶ τοὺς μὲν ἀλλούς ἐλάνθανον· δὲ τῆς ἀληθείας διάκονος Πέτρος τούτους ἀπωθεῖσα, λέγων· « Οὐκ ἐψεύσας ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. » Ἐν οὖς καὶ μῆγιστον θαύμα γέγονεν· διόπερ γάρ μόνος ἡγιστας Πέτρος, τούτο τῷ θεατάρῳ τῷ περ τὸν Ἅνανιαν πάσιν ἐφανέρωσεν· ὥστε τοὺς πάντας εἰς εὐλάβειαν ἐλθεῖν, καὶ τὸ παράδειγμα Δ Σατηρίας φορηθεῖν.

C 3. Δεῖ γάρ εἰδεῖν καὶ μὴ ἀγνοεῖν (10), διτι ἀπαγγείλαμεθα θεῷ, οὐχ ἐτι λοιπὸν ἔστιν ἡμῶν, ἀλλὰ θεῷ διαφέρει. Καὶ ἐαν ἀποσύρωμεν ἀπὸ τούτων, οὐχ ὡς τὰ ἡμῶν ἔσμεν λαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ Θεοῦ λεπτουλούντες. Ή δὲ ἐπαγγείλαται οὐ μέχρι

Anglicanus solus, quem sequimur, τὸ δὲ φεύδος, in ceteris, δὲ deest.

(10) Ηαῖ, καὶ μὴ ἀγνοεῖν, desunt in Fc. 5. Infra Regius et Anglic. ἐὰν ὑποστρωμεν.

(8) Ita Regius, Basiliensis et Anglic. recte. Editi, γεννητῶν.

(9) In Fc. 5, μάν, deest. Ibidem, Anglicanus et Basili. τὸν φαλμάρον ἐκτήνει τὸ Κύριος. Editi, τὸν φαλμάρον (Commel. φαλμάρον) ἐκτήνων τὸ Κύριος. Mox,

χρημάτων (11) μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι λόγου καὶ προαιρέσεως αὐτῆς φάνεται. Οὐδὲ γάρ εἰ τίς έστι πάντας χρημάτων, οὗτος καὶ προαιρέσεως. Ἀμέλιτος τὸ μέγα δυνατός καὶ θεῖος μυστήριον ἡμῶν οὐκ ἐπὶ χρημαστὶν έχει τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐπὶ προαιρέσει τελείται, καὶ τῇ κατὰ θεὸν πίστει. Πάντες γοῦν ἐπιγεγενέμενοι, καὶ πάντες ἐμὲν ἐπαγγελίας χρεώσται· ὅπεις ἀνάγκη ἀποδεδούσαι τὴν μὲν περίθεν, τὴν περίθεν διότεν καὶ ἐπαγγελίατο· τὸν δὲ ἄγκετη, τὴν ἔγκρατειαν· τοὺς δὲ ἐγάμων τὴν συφροσύνην, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τιμήν· καὶ τοῖς πάντας τὴν εἰς θεὸν πίστιν καὶ εὐλάβειαν καὶ δικαιούσην, καὶ ἀνδρίαν· ταῦτα μὲν ἡ ἀγνώμονας ἥμας τὸ παράδειγμα τῶν περὶ Ἀναγνώσιν (12) καὶ Σάπτεμβριν καταλαβότη. Τούτου γάρ γέρεν καὶ διάποστολικὸς πρασσοφαίλεται λόγος· διτελεῖται· Ἀπόδοτε πάσι ταῖς δρεπαῖς, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον· τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν. Μηδὲν μηδὲν δρεπαῖται, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπὴν. » Τοῦτο πεποίηκεν αὐτὸς· διτελεῖται κεράτων. « Οπερεῖ (13) οὖν παρθένοις ταῖς γράφαις· « Τὸν καλὸν ἀγάντα τάγμασι· τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀποδεκταῖς μοι διῆς δικαιούσης στέφανος, διαποδόνταις μοι διῆς δικαιούσης κρατῆς. » Μή διεντάξεις; γάρ ἀφ' οἷς ἐπιγεγελάτο, ἀλλά καὶ περίθεσις τὴν πρὸς ἀποδεκταῖς ταῖς ἀληθινοῖς θεοῖς.

4. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο ἡμῖν συμβουλεύει λέγων· « Μή διεντάξεις εἰς ἀλλήλους· » καὶ πάλιν· « Πάντας φεύγος ἢ τοῦ στόματος ὑμῶν (14) μὴ ἀποκρυπτέσθως· » Θέλει γάρ ἡμᾶς μημητές ἐκπούτων γενέσθαι γράφαις· « Ἀλλιθεαν λέγω, οὐ φεύδομαι, » Ἐπειδὴ καὶ εἰσαγγελικοῖς ἐστι τοῦ Κυρίου ἡγέτης ἦνται ἡμῶν τὸ Ναόν, ναὶ, καὶ τὸ Θόλον. Μέχρι τούτου οἱ τὸν Χριστὸν βεβαιώτωσαν ἐκπούτων τοὺς λόγους, καὶ μὴ, περιετέρω βεβηνούστες, εἰς δρους καταπεύγημεν· ὅποτε καὶ φθαρτῶν χάριν χρημάτων δμονίας τὸν Θεόν, μάλιστά Μωάτιος νομιθετούντος· « Οὐ λήψῃ τὸ δυνατό Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. » Εἰ γάρ δῶς δέξιος τυγχάνεις τις δινομάτων τὸν Θεόν, ἀδύπτοτες ἐστι καὶ γεωργὶς δρους πιστεύθηνται· διὸ γάρ πρὸς τὸ μείζον Ικανὸς γενέμενος πολλῷ πλέον πρὸς τὸ Ελαττὸν γένοιται ἀντὶ Ικανός. Εἰ δὲ μὴ ἐστιν ἀδύπτοτος χωρὶς δρους πιστεύθηνται, οὐκ ἐστιν ἀριστὸς οὐδὲ (15) δινομάτων τὸ δυνατό Κυρίου, οὐκ ἐστιν πιστὸς ἐν λόγῳ. Πώς γάρ δῶς τούτῳ μαρτυρεῖται δὲ θεὸς δινομάτων, μὴ ἔχοντας πίστιν, εἰς τὸν Κύριος ἀπειλέται; « Ή δὲ Σοφίᾳ τούτου μάρτυρες ἐστοντοι λέγουσαν· « Ἀγάπων γάρ Πνεύμα (16) παιδείας φεύγεται δόλον, καὶ ἀπανταχθεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυντίτων, καὶ οὐ κατο-

A sed etiam ad verba, ad propositumque pertinet. Non enim quisquis divitiis, is proposito pauper est Certe vere magnum illud, divinumque mysterium nostrum, non in pecuniis habet promissionem, sed in perfecto proposito et fide erga Deum. Omnes sane promittimus, omnes voti debitores sumus; ita ut necessum sit servare virginem virginitatem, quemadmodum promisit; continentem, continentiam; conjugatos, pudicitiam, mutuum amorem, honoremque: denuo omnes fidem et reverentiam erga Deum, justitiam et fortitudinem; ne nos utpote ingratis perfidiosque, Ananias et Sapphira exemplum apprehendat. Huius enim rei praeceavendæ gratia apostolicus firmatur sermo: « Reddite omnibus debita: cui vestigia, vestigia; cui timorem, timorem cui honorem, honorem. Nemini quidquam debeat, nisi ut vos mutuo diligatis ». B Hoc præstitit ipse qui ista predicavit. Atque ideo hæc fidenter de sese predicat: « Bonum certamen certavi, cursum consumavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi justus iudex ». Non enim mendax in promissis, sed servans ea quæ Deo pollicitus erat, a vero ei ipse Deo obtinuit non eaducam promissionem:

C 4. Atque hinc est quod nobis suadet: « Ne mendacium invicem ». Et rursum: « Omne mendacium ex ore vestro non procedat ». Vult enim nos sui imitatores esse cum ait: « Veritatem dico, non mentior ». Maxime cum illud sit evangelicum Domini dictum, ut sit nostrum, Ita, ita; Non, non. Hucusque qui vere Christi sunt firment sermones auros, nec ultra progressi ad juramenta procedamus; ut pecuniarum corruptilibus causa, Deo in testem adhibito Iuremus, cum maxime jubeat Moses: « Non accipies nomen Domini Dei tui frustra ». Nam si quis plane dignus est qui Deum nominet, is etiam ultra juramentum fide dignus est. Qui enim ad majora idoneus fuerit, multo magis ad minora idoneus erit. Quod si fide dignus non est absque juramento; non est ergo dignus qui nomine Domini pronuntiet, nec est in verbis suis fide dignus. Quomodo enim juranti testis aderit Deus, si fidem non habet, in quam Deus respicit? Testis est ejus Sapientia, quæ ait: « Spiritus enim sanctus discipulis effugiebat dum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu: nec habitabit in corpore subditio peccatis ». Quare Dominus noster

¹¹ Rom. xiii, 7, 8. ¹² II Tim. iv, 7, 8. ¹³ Coloss. iii, 9. ¹⁴ Ephes. iv, 29. ¹⁵ I Tim. ii, 7. ¹⁶ Exod. xx, 7. ¹⁷ Sap. i, 4, 5.

(11) Reg. οὐκ δύρι χρημάτων. Felc. 3, οὐ μέχρι δρ. μάτων. Paulo post, hæc, αὐτῆς φάνεται, οὗτος καὶ προαιρέσεως, desunt in Felc. 3.

(12) Ita Regius et Anglic. Editi vero, τὸ περὶ Ἀν.

(13) Basilensis, δι τοῦ κεριτοῦ. « Οπερ.

(14) Ita Reg. et Anglic. Editi vero, ἡμῶν. Mox in Felc. 3, ἥμας desideratur. Mox, Basil. et Anglic. γενίσθαι λέγων. Paulo post editi, ἐστι τὸ τοῦ Κυρίου,

sed τὸ deest in Regio.

(15) Οὐδὲ deest in Basil. et Anglic. Mox, hæc, οὐκ ἐστι ποτέ δὲ λόγῳ, punctis annotata sicut in Reg. quasi delenda.

(16) In Regio, secunda manu scribitur, coagla. Infra, Regius et Anglicanus, κατάχρει, cum accentu in antepenultima. Hidem, Regius et Felc. 3, & μαρτια.

Jesus Christus ab invocantibus se, primo fidem postulat, sicut caco ait : « Credis quod hoc possim tibi facere? » **63** lunatico autem ait : « Si credas, fiet. » Id autem Salvator postulat, non quod aliorum egeat ministerio : ipse quippe fidei Dominus et suppeditator est ; sed ne videatur personis gratificari, et quod creditibus annuat : neve si citra fidem beneficia recipiant, infidelitate ipsa amittant. Vult enim quam largitur gratiam, permanere, et cum sanat, nunquam amitti curationem. Cavere jussit igitur paralyticum his verbis : « Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne tibi quid deterius contingat ». **64** Ac veluti si quis medicus ad aegrotos ingressus, sciscitatus primum fuerit, an velint curari ; ne curante sese, illisque nolebantibus, inutilis sit curatio, adversantibus aegrotis medici arti ; ita quoque Dominus ex sanandis percontatus est, et creditibus gratificatus est, ut per fidem gratiam obtinere possent. Indicium enim propositi anime, fides est.

B επτον καὶ ὁ Κύριος τῶν θεραπευομένων ἐπυνθάνετο, τὴν χάριν καταχεῖν δινηθῶσι. Γνώρισμα γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς προσιτέσσας ἡ πίστις εἰστιν.

5. Quid itaque Deum testem advocant, qui re vera fidem non habent? Spiritus in Psalmis testatur : « Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate », **65** per quam solam Deus potest invocari. Quid itaque est quod in Deum jurent, qui ne in parvis quidem rebus fidem babent? cum aliqui juramentum veritatis sit testis, non index negotiorum. Jurant enim homines non quo res significant, sed quo veritatem affirmant, et ut sese non mentiri testifcentur. Si itaque jurant inest fides atque veritas, quid opus juramento? Quod si fides et veritas juranti adsit, cur tantam admittimus impietatem, ut humanarum mortaliumque rerum causa, Deum, qui supra homines est, testem ad vocemus? Nam si nefas est terrenum regem ad exteriora tribunalia testem advocate, utpote qui et accusatoribus et judicibus sit prestantior, cur non factum ad res factas advocamus, Deumque ab hominibus despectui baberi curamus? Apage! Id omnem superlat iniquitatem audaciamque. Quid igitur agendum? Nihil aliud sone, quam ut sit nostrum, Ita, ita; Non, nou: et nullo modo mentianur. Nam si ita veraces simus, veracem, bac in re Deum imitari videbimus.

6. Aliquis fortassis erit, qui hisce verosimiliter sic contradicat : Si iurisjurandum velutum hominibus est, et si abstinentia a juramento quis Deum imitatur; quid est quod Deus in divinis Scripturis jurare dicatur? Nam Abrahamo juravit, ut testifi-

καὶ ἔν σώματι καταχρέψιμοις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν πλοτίν ἀπαιτεῖ πρῶτον, ὃς ἐπὶ τοῦ τυρδοῦ λίγων· « Πιστεύεις, ὅτι δύναμαι σοι (17) τοῦτο ποιῆσαι; » καὶ ἐπὶ τοῦ σεληνιαζομένου δὲ φησιν, ὅτι « Ἐάν πιστεύῃς, γίνεται. » Απαιτεῖ δὲ τοῦτο ὁ Συντήρ, οὐκ ἐπειδὴ περ Ἑγρῆς τῆς παρ' ἑτέρων συνεργίᾳς αὐτὸς γάρ καὶ τῆς πλοτεως Κύριος καὶ χορηγὸς ἐστιν· ἀλλὰ ἵνα μή προσωπίους χαριζόμενος φανῇ. Διὸ δὲ τοῖς πιστεύουσιν ἐπινείει· καὶ ἡμαὶ χωρὶς πλοτεως δέξιωνται τὰς ἐνεργειας, καὶ τῇ ἀποστολᾳ ταύτας ἀπολέσωται. Θέλει γάρ χαριζόμενος παραμένειν τὴν χάριν, καὶ θεραπεύων διδάσκαλον εἶναι τὴν θεραπείαν. Ήσφαλίζετο γοῦν τὸν παραλυτικὸν (18) λέγων· « Ἰδε, ὅγις γέγονες, μηχεῖτε ἀμάρτωνε, ἵνα μὴ χειρὸν τοῦ τι γένηται. » Καὶ διστέρε μὲν τις ἱερὸς εἰσών τρόπος τοὺς λαμποντας, πινθάνονται πρῶτον εἰ βούλοιστο θεραπεύεσθαι, ἵνα μὴ αὐτὸν φροντίζοντος, κάκενων μὴ δουλομένων, ἀνωρεκτής τὴν θεραπείαν γένηται, ἀναντιεμένων τῶν καμνόντων τρόπος τὴν τοῦ ιατροῦ τέχνην· καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἔχαριζετο, ἵνα τῇ πίστι καὶ τῇ χάριν καταχεῖν δινηθῶσι.

5. Τί τοιν τὸν θεὸν καλοῦσι μάρτυρα οἱ μὴ πίστιν κατὰ δλήθευσιν ἔχοντες; Τὸ πινεύμα μαρτυρεῖται Ψαλμῷ· « Ἔγγὺς Κύριος πάσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν δλήθειρ. » διὸ ἡ μόνης ἐπικαλούσθεια δύναται ὁ θεός. Οὔτε τὸ δύναντος θεὸν οἱ μῆτες ἐν τοῖς μηροῖς πίστιν ἔχοντες; Διλλως τε καὶ ὁ ὄρκος δλήθειας ἐστὶ μάρτυς, καὶ οὐ τῶν χρημάτων σημαντικός. « Ομύνων γάρ οἱ δινθρώποι, οὐχ ἵνα τὰ πράγματα σημάνωνται, διὸ ἵνα τὴν δλήθευσιν πιστωσάντων, καὶ ἐτι λέγοντες οὐ φεύδονται. Εἴ μὲν ἐστι τὸ δύναντος πίστις καὶ δλήθεια, τός τις ἡ χρεὰ τοῦ ὄρκου; Εἰ δὲ μὴ ἐστιν ἐν αὐτῷ πίστις, διὸ τὸ τοσοῦτον διστέρων μὲν, διὸ τὸ δινθρώπων, διὸ τὸ δινθρώπων ποιούμεν καταφρονεῖται; » Απαγε! Τούτο πάσταν ὑπερβάλλει παρανοματα καὶ τόλμαν. Τι δύν δει ποιεῖν; Οὐδέποτε τὸν θεόν την ή είναι ἡμῶν τὸ Ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ Οὐ, οὐ· καὶ καθόλου μὴ φεύδεσθαι. Οὔτως γάρ της (20) δλήθευσται, δόξαιμεν καὶ ἐν τούτῳ μιμεῖσθαι τὸν ἀληθῆ θεόν.

6. Ισως δὲ τις ἐπὶ τούτοις εὐλόγων διντιθήσει λέγων· Εἰ ὁ ὄρκος ἀπὸ δινθρώπων κεκώλυται, καὶ ἐν τῷ μὴ δρμύνει τις μιμεῖσθαι τὸ θεόν, πῶς αὐτὸς ὁ θεός ὀμύνωνται λέγεται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς; Καὶ γάρ καὶ τῷ Ἀβραὰμ ὑμοσεν, ὥστερ καὶ Μωϋσῆς μαρτυ-

* Matth. ix, 28. ** Joan. v, 14. *** Psal. cxliv, 18.

(17) Σοι, et mox, δέ, desunt in Basilensi et Felic. 3. Inferius, Anglicanus, παρ' ἑτέρῳ.

(18) In Regio post παραλυτικὸν, ad marginem additur, θεραπεύθεντα.

(19) Regius, καλοῦνταν. Mox, ἀγέντον, sic edit. Commel. et omnes miss. præter Basil. qui cuu edit.

Parisiens. habet ἀγέννητον, minus recte. Paulo post, e regione vocis καταχρονεῖσθαι, ad marginem Regii legitur, γράφεται, καὶ χρίνεσθαι.

(20) Ήματις deest in Anglic. Mox, Felic. 3, δόξαιμεν.

ρει, καὶ ἐν «Τμητικὲς δὲ γέγραπται»: «Ομοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται». Σὺ λερεῖς εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκα δόξῃ (21) γάρ ή ταῦτα μάρτυρεις τοῖς προλεγόμενοις, ἢ ἐκ τοιῶν ἀποτέλεσμαῖς τοῖς ἀνθρώπους εἰς δρόκους. 'Αλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· μή τοῦτα τις (22) νομίζεται. Θεὸς γάρ κατὰ οὐδενὸς δημονεῖ. Πώς γάρ, αὐτὸς Κύριος καὶ ποιητὴς τῶν ἀποκτωντῶν ὑπάρχων; 'Αλλ' εἰ χρῆ τάληθη λέγειν, δὲ λόγος δρόκος αὐτοῦ ἔστι, πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας, καὶ πιστὸν ἔκαστον παρόχον, διτὶ δὲ ἐπηγγείλατο καὶ λαλεῖ, πάντες καὶ γενήσεται. Οὐ γάρ ὡς ἀνθρώπος δημονεῖ θεὸς, ἀλλ' ἡμῖν δὲ λόγος αὐτοῦ ἀντὶ δρόκου πρὸς ἀποτέλεσμα γίνεται. 'Ανθρώποις δὲ λαλῶν ἐμνύναι λέγεται, καὶ τοῦτο ἀνθρωπικότερον λαλούντων τῶν ἄλλων· ἵνα ἀφ' ὧν αὐτοὶ λέγοντες ἀξιούσιν, ἀπὸ τούτων αὐτοὶ ποτεύουσι τὸ λαλοῦντα θεῷ. Ή; γάρ ἀνθρώπους τὸν λόγον δρόκος βεβαιοῖ, οὖτας δὲ λαλεῖ θεὸς ἀλλ' ἔρκεται λογίζεσθαι διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάθετον εἴς βουλῆς αὐτοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λεγομένῳ καὶ αὐτῷ δὲ γεγραμμένῳ δρόκος· «Ομοσε» γάρ «Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται», ἡς τοῦ ἀμεταμελήτου καὶ πάντων ἀποτάσσουν κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν δρόκου τυγχάνοντος. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἐν τῇ Γενεσί οὐρανίαις λέγον· «Κατ' ἔμαυτον ὄμοσα». Τοῦτο δὲ οὐχ δρόκος ἔστιν. Οὐδὲ γάρ κατά τὸν ὄμοσαν, ὅπερ τὴν τοῦ δρόκου ὑπόνοιαν ἐκφέγει, καὶ ἐν φημανεῖ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀπαγγελίας, καὶ τὸ χρήμα πάντων πιστεύει τὸν ἀδύνατον. «Ἔστο δὲ καὶ δὲ ὅμηρος μάρτυρες τῶν λεγομένων, ἀναμνησκούσι τὸν Θεόν, ψάλλοντας λέγον·» Ποιοὶ εἰσὶ τὰ ἀλλή σου τὰ ἀργαῖα, Κύριε (23), δὲ ὄμοσας τῷ Δαΐδῃ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· «Οὐ γάρ κατὰ τῆς ἀληθείας ὄμνεῖς θεός· ἀλλ' ἀπεριληθέων λαλεῖς ὡς δρόκος; ἔστι τοῖς ἀνθρώποις πρὸς πᾶσιν. Οὖτις οὖν θεὸς κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ὄμνει, οὔτε τιμῇ· ἐκ τοιῶν εἰς δρόκους ἀποτέλεσθαι (24) χρή· ἀλλὰ τοιάντα λέγωμαν καὶ πράττωμεν, ὡς μὴ δρόκου δεῖσθαι τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ' ἀφ' ἔστων ἔχειν τὰ λεγόμενα τῆς ἀληθείας τὴν μαρτυρίαν. Ἐν τοιτῷ γάρ διντὶς μιμησθεῖται τὸ θεόν.

εἰς autem iuramento nostro; sed dicta nostra ex se se testimonium habeant. Hae enim in re

re Deum imitabimur.

7. 'Αλλ' Ιωάννης καὶ τὸ κατὰ τοὺς Νινεύιτας ἀν τις ἀποροῦστεν οὕτως· Εἰ δὲ λόγος δρόκος ἔστι τοῦ θεοῦ, οὐτε λέγων ἀληθείας καὶ οὐ φεύγεται, πῶς εἰρηκός· «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινεύ (25) καταστραφήσεται», τὸ πεπλήρωκε τὸν λόγον; δόξει γάρ καὶ τοῦτο μάχεσθαι πρὸς τὰ πράτα. 'Αλλ' οὐ φεύγεται ὁ θεός μη γένοντο! οὐδὲ δὲ λόγος ἀπλήρωτος ἔμεινεν αὐτῷ. Τῇ γάρ φιλανθρωπίᾳ τὴν δργήν ἡμβλυνε, καὶ τῇ

7. At fortassis quispiam de rebus apud Ninivitas gestis ita perconteret: Si sermo Dei juramentum est, quod veraciter loquatur et non mentiatur, quare cum dixisset: «Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur»¹¹, sermonem non implevit? Videntur enim isthac pugnare cum precedentibus. At non mentitur Deus, absit! neque verbum ejus unquam completem non est. Suo enim erga homines amore

¹¹ Gen. xxi, 16. ¹² Psal. cix, 4. ¹³ Gen. xxii, 16. ¹⁴ Psal. lxxxviii, 50. ¹⁵ Jon. iii, 4.

(21) Alii, δέξι, ali, δέξει habent. Mox, Regius, Anglicanus, Felic. 3, Basiliensis, ἢ ἐκ τοιῶν ἀποτέλεσθαι, in postremo tamen, secunda manu, ἐπερέπεσθαι, ut habetur in editis; dubia lectio.

(22) Sic Regius et Felic. 3. Editi vero et ceteri manuscriptori, μη ταῦτα γέ τις. Ibidem Felic. 3. κομψότερον, pro νομίζεται.

(23) Κύριε, est in solo Anglicano. Mox, hæc, Où

γάρ κατὰ τῆς ἀληθείας, habentur in Anglicano et in Regio secunda manu, desideranturque iu cæteris et in editis.

(24) Ita Regius, Basil. Anglic. et Felic. 3. Editi vero, ἐπερέπεσθαι.

(25) Regius, Niveut, et sic inferius. Mox Ang. δέξι.

iram mitigavit, magisque ad punitentiam Nini- A vitarum respexit, quam ad precedens peccatum. Negre tale Dei verbum erat, quasi post triduum subvertenda esset Ninive: sed tribus, siebat, vos diebus sustinebo, ut dilatione triduana, facultas esset ponendi, aut subsequentem postea iram eligendi. Quid namque ait propheta? « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur. » Non ait: Post triduum subvertetur; si enim ita dixisset, ita omnino factum fuisset: sed, « Adhuc tres dies, et subvertetur: » ut cum diceret, « adhuc, » tolerantiam Dei intelligeremus; in subversione autem, iram que post tolerantiam futura erat, nisi resipiscerent. Nisi enim ita se res babuisset, et si non, ut homines punitentiam agerent, ad tres distilsi dies, quid Deum cohibebat, quin statim Niniven destrueret? An imbecillitas? Apage! id ne in mentem quidem nostram veniat. Dominus enim virtutum, et fortis et potens est Deus. An ignorantia istarum rerum in causa fuit? nec quidquam ejusmodi dicatur: novit enim omnia antequam flant²⁶. Quid itaque cogitandum restat, nisi longanimitatem et benignitatem Domini? quam cum nosset propheta, primo, missus aufugit, secundo, pro defensione dixit: « O Domine, nonne haec sunt verba mea, cum adhuc essem in terra mea? Propterea praeoccupavi ut fugerem in Tharsis, quia sciebam, quod tu sis clemens et misericors, patiens et multa miserationis, et ignoscens super malitias²⁷. » Fugit vero Jonas, non quod repugnaret Deo; dolebatque, non quod luctaretur de Ninivitarum exitio; sed id agebat, quod Ninivitarum sollicitudinem gereret. Meluebat enim in incertum ejus sermonem existimarent, atque ita deinceps inciperent prophetis non credere, sed sibi carere videtur propheticus sermo. Ideo videlicet contrastabatur, ut a Domino convinceatur, atque sic omnibus Ninivitis palam fieret, non quod mentiretur propheta; sed ob Dei benignitatem, 65 veniam Ninivitisuisse concessam. Norat enim in verbo, « adhuc, » Dei longanimitatem significari. Et hic mos est divinae Scripturae, ut cum suam longanimitatem Deus indicare voluerit, per vocem, « adhuc, » eam declarat; ut cum per Isaiam dicit: « Quid adhuc faciam vineas meæ, et non feci²⁸? » per Jeremiam vero: « Ideo adhuc contendam vobiscum in iudicio, dicit Dominus²⁹. » Verbo autem,

²⁶ Dan. xii, 42. ²⁷ Jon. iv, 2. ²⁸ Isa. v, 4. ²⁹ Jerem. ii, 9.

(26) Basiliensis et Anglic. Εὐλογε. Paulo post, Reg. prima manu, ὅπει μετά τρεῖς ἡμέρας ὥμον διέχομει, secunda vero, ὅπει μετά τρεῖς ἡμέρας καταστραφήναι τὴν Νινεύην ἀλλὰ ὅτι τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν διέχομει, vulgata iam olim LXX lectio, ἐτί τρεῖς ἡμέρας, pro τεσσαράκοντα, ad haec usque tempora in Græcis Biblia permansit. Justinus autem suo tempore in aliis exemplaribus lectum fuisse, τεσσαράκοντα τρεῖς, in aliis vero, τρεῖς. *Dialog. contra Tryphonem* pag. 334. Vide idem Theodoret. in *Job* cap. iii, v. 4.

(27) Regius, Anglicanus et Felic. 3, καταστραφήται. Ibid. duo postremi, où γάρ εγένετο.

A μετανοίᾳ τῶν Νινευιτῶν μᾶλλον ἐπιδέξεν (26) ἢ πρὸ ταῦτης ἀμαρτίᾳ. Καὶ δὲ λόγος δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ τὴν ἡντεῖλαν, ἔκουσιαν ἤγωνται μετανοῆσαι, ἢ τὴν μετά ταῦτα δρήγην ἐκλέξασθαι. Τί γάρ φησιν ὁ προφῆτης; « Εἳ τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινεύη καταστραφήσεται. » Οὖν εἶτε· Μετά τρεῖς ἡμέρας καταστραφήσεται (27)· εἰ γάρ δι. ἐγένονται πάντας· ἀλλὰ « Εἳ τρεῖς ἡμέραι, καὶ καταστραφήσεται· εἰν' ἐν μήνῃ τῷ, « Εἳ, » λέγεσθαι, τὴν ἀνοχὴν ἐννοῦμεν τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ τῇ καταστραφῇ τὴν μετά τὴν ἀνοχὴν, εἰ μὴ μετανοήσουσιν, γεννησούμενον δρῆγην (28). Ἐπειδὲ εἰ μὴ τούτον εἴη τὸν τρόπον, καὶ μετανοίας χάριν τῶν ἀνθρώπων ὑπερέσθε τὰς τρεῖς ἡμέρας, τί τὸν Θεὸν ἐκώλυει καὶ παραντά τὴν Νινεύην ἀπολέσαι; Αὐτόνεον; « Απαγε! μηδὲ εἰς νοῦν ποτε τούτο τὸν ἡμέραντον Εὔθοι. Κύριος γάρ τῶν δυνάμεων καὶ ἰσχυρῶν καὶ δυνατῶν τούτον δὲ θέσις. » Άλλ' ἄγνοια τῶν πράξεων ἐκείνων; μηδὲ τούτο λεγόσθων· οἰδε γάρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Τί οὖν ὑπολέπεται νοεῖν; μακροθυμίαν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου; ἢν καὶ ὁ προφῆτης ἐπιστάμενος, ἐρευνεῖ μὲν ἀποτελλόμενος τὸ πρώτον, τὸ δεύτερον δὲ ἀπολογούμενος; φησιν· « Ω Κύριε, οὐκ εἴτοι οἱ λόγοι μου, ἔτι δυντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τούτο πράσθισα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς, δεσπότης ἔγνων, οὗ σὺ ἐλέκτημα καὶ οἰκτίρωμα, μακρόθυμος καὶ πολιλέος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακαῖς. » Ἐργε γὰρ Ιωάννης, οὐκ ὡς ἀντιλέγοντας τὸν Θεόν· καὶ ἐλύπετο, οὐδὲ ὃς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν Νινευιτῶν χάριν· ἀλλὰ τούτο ἐποιεῖ δεῖ τὴν Νινεύην κηρεμονίαν. Ἐφοβεῖτο γάρ μὴ ἀδίβεσσος παρ' αὐτοῖς νομοθεῖται καὶ λοιπὸν δέρκεσται (29) μηκὺ προφῆταις ποτεύειν, ἀλλὰ ἀποτοῖς παρ' αὐτοῖς δὲ προφητικὸς λόγος γένεται. Διὰ τούτο γοῦν καὶ ήδύμητον, ἵνα ἐλεγχθῇ παρὰ τοῦ Δεσπότου, καὶ φανερὸν τοῖς Νινευῖταις ἐκεῖ πλοι γένεται, διτὶ οὐ διὰ τὸ φεύσασθαι τὸν προζῆτην (30), ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ συγκεχρησταὶ τοῖς Νινευῖταις. « Ήδει γάρ ἐν τῇ « Εἳ, » λέξει σημανούμενον μακροθυμίαν (31). Καὶ τούτο τῆς θελας Γραψῆς ἐστι τὸ θέος. Οταν γάρ τὴν ἀειτοῦ μακροθυμίαν σημανεῖν εἴδει δὲ θεός, διὰ τῆς λέξεως τῆς, « Εἳ, » ταῦτην ἀπαγγέλλει· ὡς ἐὰν λέγῃ διὰ μὲν τοῦ Ησαϊου· « Τί Εἳ ποιῶν τῷ ἀμπελῶνι μου, καὶ οὐκ ἐποίησα (32); » διὰ δὲ τοῦ Ιερεμίου· « Διὰ τούτο Εἳ κριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύρος. » Εν δὲ τῷ λέγειν, « Εἳ, » δεῖχνυσι τὴν ἐκ-

(28) Regius, γιγνομένην. Angl. et Felic. 3, γινομένην.

(29) Anglicanus, δρωνται.

(30) Felicianus. 3, τὴν προφητείαν.

(31) Felic. 3. Δεῖ γάρ... μακροθυμίαν εἰδέναι. Paulo post idem, εἴδει δὲ θεός. Mox, τῆς, ante, Εἳ, deest in Basiliens. et Anglic.

(32) Ήσει, καὶ οὐκ ἐποίησα, desunt in Basil. Paulo post, Regius, Anglic. et Felic. 3. Εν δὲ τῷ λέγειν. Edili et ceteri, Εν δὲ τῷ οὐκ λέγειν. Paulo post, Reg. et Angl. Χεττειμ. Mox, Reg. Anglie. et Felic. 3, Εἰ μὴ μακροθυμεῖν, ούνισσο τοντον.

τοῦ ἀγαθότητα καὶ ἀνοχῆν. Λέγει γάρ· « Διελθεται Α νήσους Κετείμ, καὶ εἰς Κηδέρ ἀποστείλατε, καὶ θάτε. » Εἰ τὸν μὴ μακροθυμεῖν φθελεν, οὐδὲ παρενότες αὐτοῖς· δέδου· ὥστε δειλθεν, καὶ δειλθύνεται μαθεῖν ἐκ τῶν ἔναντιν τὴν πρᾶς εἰς καλὸν σύγχρησιν. Ἀμέλεις ὅταν μηρέτι μακροθυμίαν, δὲλλ' ὄργην ἡ πρᾶξις ἀκάστου προσκαλεῖται (33), λοιπὸν ἀποχαίνεται λέγων· « Οὐκέτι ἀνώσ τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν. » Διὰ δὲ τοῦ ὕδατος, εἰς οὐκέτι, εἴρηματος σημανούμενον, δείκνυστι φανερώς τὴν περὶ τῶν Νινεύιτῶν δηλουμένην διὰ τοῦ (34). « Ήτι, » μακροθυμίαν, καὶ τοῦ λόγου τὴν ἀλθείαν. Ἀδύνατον γάρ ἦν μὴ ἀληθεύσας τὸν Θεὸν ἀλέγοντα, καὶ μόνον βαύδουμενον. Διὰ τούτο τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος, οὐκ ἐκείσαστο, δὲλλα καὶ τὸν αἰών ἔχαριζε· καὶ τὸν λαὸν ἐξῆγαγεν ἐκ τῆς Αἴγυπτου διὰ τοῦ λεπράντου Μωϋσέως. Καὶ τὸν μὲν Ἰακὼβ ἀπληροῦσθαι τῷ ὑποσχέσει, καὶ πατέρα τούτων ἐποιεῖ τὸν δύο λαῶν· τῷ δὲ Ἰακὼβ ἐπαγγειλάμενος, δείκνυεν τὸν Ιωσήφ. Καὶ τῷ μὲν πιστοτάτῳ Μωϋσῃ δέδου τὸν λεγομένων τὴν πίστιν διὰ τῶν συμβαινόντων τῷ Φαραὼ (35)· τῷ δὲ Δασὶδε ἐπαγγειλάμενος, ἀπίδου τὴν ὑπόσχεστον διὰ Σολομῶντος· λέγω δὴ τὴν τοῦ καοῦ οἰκοδομήν.

8. Καὶ τι μοι χρεὰ πολλῶν; Οὐδέν ἔστιν, δὲ λέγει δὲ Θεὸς, καὶ ἀπλήρωτον τοῦτο μάνει. Καὶ παρευτίκα τις διλαγρῇ ἤταν τὸν λόγον, δὲλλα τῷ χρόνῳ τὴν ἀπόδοσιν ἡ ὑπόσχεσις ἔχει, καὶ τὸ χρόνῳ πάντος ἡ ἀπαγγελία πλήρωται. Ήσοι γάρ καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τὰ πρὸ πολλῶν εἰρημένα χρόνων νῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὀρύματι πληρούμενα. Ήσαίας μὲν γάρ προεφήτευσεν ἐξ ἀπειρογάμου γυναικὸς τεχθήσεται τὸν Ἐμμανουὴλ αὐτὸς δὲ ἐκ Μαρίας τῆς Παλέθουν γεννηθεῖς καὶ Θεὸς φιλούμενος, ἐπλήρωτο προφήτευσεν τὸν λόγον. Καὶ δὲ μήτρας ηὔστησεν καὶ τὸν τάκον, ἵνα μὴ μέλει τὸν Χριστὸς γεννᾶσθαι· αὐτὸς δὲ Κύρος, ἢν Βηθλέεμ ἐπὶ φάτνης ἀνακείμενος, δείκνυεν τὸν προφήτην ἀληθῆ (36). Καὶ δὲ μὲν Ζαχαρίας εὐγέγγειλετο τῇ Ιερουσαλήμ τὴν εἰσόδον τοῦ Σωτῆρος· αὐτὸς δὲ Κύρος, ἀποστέλλων ἐπὶ τὸν διονόν (37) καὶ εἰσερχόμενος, ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν προφητείαν ἀνεπέλθω. Καὶ διώξει, ἵνα μὴ τὸ καθίστασθον ἀνοράξιον τῶν γεγραμμάτων, αὐτὸς δὲ πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ τῶν προηγτῶν γέγονεν. « Αὐτὸς δὲ αὐτὸν προαπήγγειλε, ταῦτα περὶ τοῦ αὐτοῦ ἑταίρου τοῦ πληροῦντος καὶ λέγων· « Αὐτὸς δὲ λαῶν πάρειμι. » Ήσοι οὖν καὶ νῦν (38) τὰ πάλιν ἀναψυνούμενα περὶ τοῦ Σωτῆρος· τὸν τοὺς Υελμοὺς δρῆται πάλιν πληροῦσι διὰ τῆς τῶν στρατιωτῶν τολμῆς. « Αὐτὸς προεστήμανε πατεῖν αὐτὸν, ταῦτα νῦν οἱ δῆμοι Ιουδαίων ἐνεργοῦσι, διαμεριζόμενοι τὰ ιμάτια τοῦ Σωτῆρος, καὶ ποιήσοντας αὐτὸν δέος μετὰ γολῆς. » Ταῦτα γάρ, εἴρημα, εἴγι-

³⁴ Jereia. II, 10. ³⁵ Isa. LII, 6. ³⁶ Matth. xxvii, 55.

(33) Basiliensis et Anglic. προκαλεῖται.

(34) In editis et quibusdam miss. post δηλουμάντη, legitur, διὰ τοῦτο, in Reg. Anglic. et Feli. 3, non habetur.

(35) Regius, Basil. Anglic. Φαραὼ.

(36) Feli. 3, τὴν προφητείαν ἀληθῆ.

A « adhuc, » susum ostendit bonitatem et tolerantiam. Ait enim: « Pergrate insulas Chetim, et in Cedar mittite, et videte ». Nisi itaque longanimitate agere vellet, monita non dare illis, ut peragrande ediscerent ex contrariis boni comparationem disserimense. Certe ubi jam non ulterius longanimitatem, sed iram singulorum opera provocant, demum sententiam profert his verbis: « Non ultra feram peccata vestra. » Illo autem verbo, « non ultra, » palam significat, suam erga Ninivitas longanimitatem, voce, « adhuc, » declaratam: necnon verū sui veritatem. Impossibile quippe erat, non vere dicere Deum dum quidpiam diceret, aut solum dum quidpiam vellet. Quare cum Abrahomo pollicitus esset, nequaquam mentitus est, sed filium donavit illi, populumque eduxit ex Αἴγυπτῳ per oracula-
lorum annuntiatores Moysen. Isaaco etiam certam promissionem deuuntiavit, duorumque populorum patrem effecit illum: Jacobo, uti promiserat, Josephum exhibuit: Moysi fidelissimo verborum suorum fidem dedit, per ea quae Pharaoni contigere: Davidi cum pollicitus esset, promissionem implevit per Salomonem: loquor autem de templi ex-
structione.

8. Eiquid nibi multis opus? Nihil eorum quae pollicetur Deus infectum manet. Etiam si quis statim animo deficiat, dum ejus inquirit verba: at tempore suo promissionem res consequitur, atque tandem pollicitatio impletur. Ecce enim res jam olim a Domino denuntiatas et jamdiu declaratas, nunc in Evangelii completas videntur. Prophetavit Isaías, ex nuptiarum experte muliere nasciturum Emmanuelē: ipseque Deus apparet ex Maria Virgine genitus, prophetæ sermonem complevit. Michæas ipsum locum ante designarat, in quo nasciturus Christus esset; ipseque Dominus Bethlehem in praesepie repositus, prophetam vere dixisse declaravit. Zacharias Jerosolymæ ingressum Salvatoris prænuntiavit: ipse Dominus asinum quasi-
tum mittens, atque illo vecuis ingrediens, prophetiam implevit. In summa, ne singula qua scripta sunt recensem, ipse plenitudo legis et prophetarum effectus est. Nam qua per eos prænuntiatur, ea præsens ipse complebat, sivebatque: « Ego ipse qui loquor, adsum ». En itaque quæ olim de Salvatore in Psalmis prædicta sunt, hæc jam nullum ausu complentur. Quæ enim passum ipsum prænuntiavit, hæc Jam Iudeorum populi perficiunt, dividentes vestimenta Salvatoris, et potantes cum aceto atque felle. « Hæc enim, inquit, facta sunt, ut implerentur Scripturae »: quarum altera dicit: « Diviserunt sibi vestimenta mea, et

(37) Basiliensis, ἐπὶ τὴν δον. Ibidem, Regius et Feli. 3, ἐπὶ αὐτοῦ. Editi, ἐπὶ ξαντοῦ. Anglicanus, ἐπιστοῦ. Ibidem Feli. 3, ἐπλήρω.

(38) Regius, Anglic. et Feli. 3, Ήσοι καὶ νῦν. Editi et ceteri, Ήσοι οὖν καὶ νῦν. Ibid. τὰ, abest a Basil.

super vestem meam miserunt sortem^{**}; » altera A vero : « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me acetum^{**}. »

9. Multi qui Evangelia legunt, audientes illud : « Ut impleretur quod scriptum est, » arbitrati sunt, ea quae gesta sunt, nulla alia de causa fieri, quam ut Scripturæ implerentur : atque exinde estimarunt, eos qui ista facerent, non modo inculpatos esse ; sed potius laude dignos, **66** quod non peccando, sed Scripturis ministrando, talia perpetrarent : neque enim vera fuisse prophetarum verba, nisi acta sua subsecuta fuissent. Quod illi maxime opinati sunt ex his Evangelii secundum Joannem dictis, ubi cum Judeorum enarrat incredulitatem, ex Isaiae prophetia sic ait : « Cum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt : ut sermo Isaiae prophetæ impleretur, quem dixit : Domine, quis credit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est^{**}? Si enim ideo non crediderunt Judæi, ut Isaiae sermo impleretur; non illi incredulitatis suæ causa sunt, sed qui ista dixerat, unde factum est: ut hæc completerentur. Tolle, inquiet, propheta verbum, et plane futurum est ut illi credant. Sed hæc ejusmodique sententia a veritate multum aberrat : nam neque propheta in causa illis est, neque Judæi culpa incredulitatis sunt liberi. Sed propheta, prospiciens quæ facturi essent, ea prænuntiavit : ipsi vero deinde, ea perpetrantes, declaraverunt verum fuisse propheta sermonem : nec quasi prophetis sermonibus ministrarent, hæc contra Christum sunt ausi; sed sua sponte, suopote proposito ea facinora admiserunt : ita ut nequaque illis in causa fuerit propheta, sed sua ipsorum voluntas ; imo ipsi potius prophetae in causa fuerunt, ut talia de ipsis prænuntiaret. Nam propheta quidem proprium est futura videre, neque hallucinari : operum autem quisque suorum voluntatem causam habet. Et quicquidem nos, ea quæ in conspectu sum videntes, nequaque fallimur, neque nos alio modo videmus quam sicut, neque alio modo sicut, quam nos videamus ; sed ut sicut, videmus, et ut videmus sicut ; eo quoque modo prophetæ futura tanquam præsentia videbant : necessumque erat ut sicut ea quæ ipsi viderent, et vicissim, ut viderent ipsi quæ futura essent. Et rursum, quemadmodum quæ oculis videamus, necesse prorsus est ut existant, nam quæ sunt videamus, neque alio possunt esse modo quam nos videamus ; sic et quæ prophetæ prospiciebant, necesse

^{**} Psal. xxi, 19. ^{**} Psal. lxxviii, 22. ^{**} Isa. liii, 1; Joan. xii, 37,38.

(39) Mox, abest a Basil. et Anglic. Paulo post, Anglican. Πολλοὶ γὰρ τοῖς Εὐαγγελίοις.

(40-41) Basiliensis, μᾶλλον δέ.

(42) Τοῦ προφήτου, deest in Basiliensi et Anglicano.

(43) Feic. 3, solus, ἀπόστ. Paulo post, ταῦτα,

A νετο, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαι· » ή μὲν λέγονται Διεμπίσαντα τὰ Ιματία μου ἔστοις, καὶ ἐπὶ τὸν Ιματισμὸν μου Ἐβαλον κλῆρον· » ή δὲ πάλιν· « Ἐδωκανεῖς τὸ βρῶμά μου (30) γολὴν, καὶ εἰς τὴν δίκαιαν μου ἐπόπτειάν με δέος; »

9. Πολλοί, τοῖς Εὐαγγελίοις ἑντυγχάνοντες, καὶ ἀκούοντες τὸ, « Ἰνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον, » ἐκβιβάζαν τὰ γνώμενα δι' οὐδὲν ἔπειρον γίνεσθαι, ἢ ἵνα πληρωθῇ τὰ γεγραμμένα· καὶ ἐπὶ τούτουν ὑψηλούσαν μὴ μόνον ἀντίστοις εἴναι τοὺς πράττοντας, διλλὰ καὶ μᾶλλον δέξιους ἐπαντον, ὅτι οὐχ ὡς ἀμαρτάνοντες, διλλὰ ὡς διακονοῦντες τοὺς γεγραμμένους ἀνεργούς· μηδὲ γάρ ἐν ἀληθεῖς γεγενῆσαι τῶν προφητῶν τοις λόγοις, εἰ μὴ τούτους ἤσαν αἱ πράξεις. Μάλιστα δὲ (40-41) ταῦτα ὑπέλαβον ἐκ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ιουδαϊκήν ἥρην κινηθέντες, Ἰνδα, τῶν Ιουδαίων τὴν ἀποστολὴν διηγούμενος, κατὰ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν φρονεῖ· « Τοσάντα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότες ἐμπροσθεῖσαν αὐτὸν, οὐδὲν ἐπίστευσαν· ἵνα δὲ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου (42) πληρωθῇ, ὃν εἶπε· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὃ δράχμων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύψῃ; » Εἰ γάρ, ἵνα δὲ λόγος Ἡσαΐου πληρωθῇ, οὐδὲν ἐπίστευον οἱ Ιουδαῖοι, οὐδὲ αὐτοὶ τῆς ἀποστολῆς αἴτιοι, διλλὰ δὲ ταῦτα εἰρηκόν, δι' ὃν καὶ ταῦτα πεπλήρωσαν. Ἀρον γάρ, φρονοῦσι, τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντας ἐκεῖνον πιστεύουσιν. Ἀλλὰ ταῦτα καὶ ἡ τοιαύτη διάνοια πολὺ τῆς ἀληθείας ἀποδεῖ (43)· οὐδὲ γάρ δὲ προφήτης αἴτιος τούτους, οὐτε οἱ Ιουδαῖοι τῆς ἀποστολῆς διατάντοις τυγχάνονται· ἀλλὰ δὲ μὲν προφήτης, προβλέπων δὲ μέλλοντα πράττοντες, ἀπῆγγειλεν· αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα πράττοντες, ἀδείκνυον τοῦ προφήτου τὸν λόγον ἀληθῆ· καὶ οὐχ ὡς διακονοῦντες τοὺς προφητικοὺς (44), ἀπόλυτον κατὰ τὸν Σωτῆρος, διλλὰ τῇ προπράτεια θελούντες ἐπαρτοῦν τὰ πράγματα· ὑστερὸν δὲ τὸν μὲν (45) προφήτην μὴ αἴτιον αὐτοῖς γεγενῆσθαι, διλλὰ τὴν προσάρστραν αὐτῶν· αὐτοὺς δὲ μᾶλλον αἴτιους γεγενῆσθαι τῷ προφήτῃ τοῦ ταῦτα αὐτῶν περιάττων εἰπεῖν. Τοῦ μὲν γὰρ προφήτου ίδιον ἔστιν ὁρῶν τὰ μέλλοντα, καὶ μηδὲ σφάλλεσθαι· τῶν δὲ πράξεων ἔστοις τὴν ίδιαν προσάρστραν αἴτιαν έχει. Καὶ διπάτερ ἡμέρας τὰ ὄρθρα μαλακοὶ δρῶντες, οὐ σφαλλόμεθα βλέποντες, οὐδὲ μᾶλλος μὲν βλέπομεν, διλλὰ δὲ γίνεται· διλλὰ ὡς γίνεται, βλέπομεν, καὶ οὐς βλέπομεν, γίνεται· οὕτω καὶ οἱ προφῆται τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα έθελον· κατὰ Εἰλεπον, ἔδει γενέσθαι (46), καὶ τὰ γνώμενα πάντων ὁρῶν ἔστι. Καὶ πάλιν, διπάτερ ἡμέρας δὲ βλέποντες ἐν δρυθαλμοῖς, ἀνάγκη πάντων εἶναι, τὰ γάρ δυτικά βλέπομεν, καὶ οὐκ ἔστιν διλλὰ γενέσθαι ἡ ὡς δρῶμεν· οὕτω καὶ οἱ προφῆται, δὲ προσέλεπον, ήσει πάντων εἶναι, καὶ μηδὲ μᾶλλος γίνεσθαι ἡ ὡς προσωράκασιν.

abest ab eodem

(44) Feic. 3, τοῖς προφήταις.

(45) Μέν, abest a Feic. 3..

(46) Feic. 5, έθελον δὲ γενέσθαι. In eodem infra ἐν αντε δρυθαλμοῖς, derel.

Ἐταῖαι εἰ τὰ γενησόμενα (47-48) μῆτροι δέλπεικον, οὐκέτι ἂν ἡσαν προφῆται. Καὶ καθόδου δὲ τοῦτο εἰδέναι δεῖ, διὸ οἱ προφῆται οὐ νόμων εἰσὶ διδάσκαλοι, ἵνα μόνον (49), ἀ προστάτευσι, γίγνηται, ἀλλὰ τῶν μελλόντων εἰσὶ προστάτευσι. Οὐ γάρ ἐπειδὴ λέγουσι, διὰ τοῦτο καὶ γίνεται τὰ γινόμενα, ἀλλὰ διὰ γίνεσθαι μάλισται, διὰ τοῦτο καὶ προλέγουσι, καὶ ἀνάγκη μὴ φεύγεσθαι τοὺς προφήτας, δρώσις γάρ ἀληθῶς. Εἰ γάρ καθ' ὑπόστεσιν (50) μῆτρα προποτήγαλον οἱ προφῆται, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων ἦν ἡ προσέρεσις, διότε πράττειν ταῦτα. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀποικίσκοντες ἀναγκαστικοὶ τῶν γιγνομένων εἰσὶν ἀλλὰ τὴν προσέρεσιν τῶν πραττόντων προβλέποντες σημαίνουσι. Καὶ ἀστερὶ οἱ ἀνταπειδόντες Ἐλεγον. Ἀρον τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντως οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύουσαν· εἰς ταῦτα φαῖται ἀνάγει· Ἀρον τάς πράξεις τῶν Ἰουδαίων, καὶ πάντως οὐ προερχετες μὲν περὶ αὐτῶν ὁ Ἡσαΐας τοιαῦτα.

16. «Ἐὰν τολνύν δὲ Ἰωάννης λέγῃ· «Οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα πίληρωθῇ ὁ λόγος Ἡσαΐου», μὴ τῷ λόγῳ τοῦ προφήτου τὴν αἰτίαν δῆκες ἀποστασίας αὐτῶν, ἀλλὰ τῇ πράξει αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων. «Αὐτὸν δὲ τὸν ἔπειδη ἐπέκλεψεν ὁ προφῆτης ἐκ πολλοῦ· καὶ ἔδει τούτον μὴ φεύσασθαι, ἀλλὰ γνωσθῆναι, διὸ τὰ νῦν γινόμενα προεώρακεν ἀληθῶς. Ἰνα γάρ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀληθῆς τοῖς μετὰ ταῦτα φανῇ, ἀλέγοντας ἀπίστους καὶ χρυστόντος. «Ἡσον μὲν τοῦτο τῇ προσιρέσει φαῦλον· ἐπειδὴ δὲ ἔκριπτον αὐτῶν τὴν ἀποστίαν, ὁ λόγος Ἐλεγχος γέγονεν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκέτεπον, διὸ ἀλέγοντας αὐτοὺς ὁ λόγος χρυστόμενος· Καὶ τὸν λέγην πάλιν· Οὐκ ἡδύναντο πιστεύειν οἱ Ἰουδαῖοι, διὸ γίγραπται τὰ κατ' αὐτῶν· μὴ τὸ ἀδύνατον τῆς προσιρέσεως τῶν (52) πραττόντων δῆκε. Ἑδύναντο γάρ καὶ μεταβάλλεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἀδύνατον τὸ μὴ φεύσασθαι τὸν προφήτην. Ἐπειδὴ γάρ ἀληθῶνς ἐώρακε, διὰ τοῦτο ἀδύνατον ἦν σφαλῆναι αὐτόν. Οὐ γάρ διὰ τοῦτο οὐδὲποτε τὸν πατέληρωται θεῦμα, καὶ τὸ κατὰ τὴν Παρθένον πετάληρωται θεῦμα, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην (53) ἀπέσθη σήμερον, καὶ πάντα τὰ προγεγραμμένα πατέληρωται. Οὐδὲ γάρ ἐπειδὴ γίγραπται, διὰ τοῦτο καὶ ἀπέδαινον, ἀλλὰ διὰ ἀγίγνετο τάντας, διὰ τοῦτο καὶ προελέχθη. Οὐδὲτος καὶ τὸ κατὰ τὸν μερισμὸν νῦν τῶν ἰματίων γέγονε· καὶ ὡς γέγονεν, οὐδὲτος καὶ προεωρέτο· καὶ ὡς προεισῆλθε καὶ προεπιγγέλθη (54), οὐδὲτος καὶ πετάληρωται καὶ πέπρακται. Γίγραπται δὲ αὖτος· «Ἐπανύσσεται δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἰμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλήρον· ἵνα πίληρωθῇ τὸ ἥρθεν διὰ τοῦ προφήτου· διεμερίσαντο τὰ ἰμάτια μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τῶν ἰματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον.» Ματθαῖος μὲν οὖν μετὰ τῶν δλλῶν εὐαγγελιστῶν ἀπλούστερον τὸν μερισμὸν γεγενήσθαι φησι· διὸ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν

(47-48) Regius, εἰ τὰ γινόμενα. Anglie. εἰ τὰ γινόμενα.

(49) Sic Regius secunda manu, quem sequimur.

Edisi, ἵνα μὴ μόνον. Mox, Anglicanus, εγμάντωρες.

(50) In hec verba ad Basil. notatur in marginie, λέγεται τι, licet lacuna nulla compareat.

(51) Basiliensis, πάντες. Infra, διν, post, προερχ-

A prorsus erat ut fierent, neque alio modo quam ipsi prævidissent. Siquidem nisi futura prævidissent, nequaquam prophetæ fuissent. Et sciendum prorsus est, prophetas non legum esse magistros; ut ea solum que illi jubent, perficiantur; sed futurorum esse prænuntiatores. Non enim quia dicunt, res evenient, sed quia eventura erant, ideo illi prænuntiant, necessariumque est non mentiri prophetas, cum vere res ut sunt videant. Si namque prophetæ non prænuntiassent, nihilominus Iudaorum fuisset propositum talia perpetrandi. Atque in summa sancti, nequaquam verbis suis necessitatem inducunt, ut res eveniant; sed cum prævideant eorum propositum qui acturi sunt, id significant. At sicut objecere illi refragatores: Tolle prophetae sermonem, et plane credent Iudei; ita dixerim ego: Tolle Iudaorum acta, et nequaquam talia de illis prophetaverit Isaías.

10. Si itaque dixerit Joaunes: «Non crediderunt in illum Iudei, ut impleretur sermo Isaiae;» ne prophetæ sermoni impetus eorum incredulitatem, sed ipsorum Iudaorum facinori. Nam quæ jam illi perperabant, hæc jamdiu præviderat prophetæ: necesserique fui illum non mentiri, ut palam foret, eum illa vere prævidisse quæ jam gesta suut. Ut namque sermo illius verus apud posteros videretur, deprehensi sunt increduli, etiam si latere curarent.

17 Erant enim illi proposito suo improbi; cum autem suam occultarent incredulitatem, sermo iste adfuit qui eos coargueret. Ideone igitur non crediderunt, quod sermo iste latere volentes illos coargueret? Quod si rursum dicat quispiam: Non poterant Iudei credere, quia hæc do illis scripta erant; impossibilitatem, agentium voluntati ne tribueris. Poterant enim mutare sententiam, sed impossibile erat mentiri prophetam. Cum enim revera vidiasset, fieri nequibat ut hallucinaretur. Non alio enim modo rem vidi, quam quo gesta est: atque illi increduli deprehensi sunt. Eadem ratione illud in Virgine miraculosa impletum est, et quod a Joanne narratur, hodie contigit: omnia item quæcumque scripta sunt impleta fuere. Non enim ideo evenere quia scripta sunt; sed quia evenere, ideo prænuntiata fuerant. Sic jam de vestimentorum divisione actum est: et, prout actum est, ita prævisum fuerat: et ut prius significatum prænuntiatumque fuit, ita complectum gestumque est. Scriptum autem est ita: «Postquam autem crucifixerunt eum, diviserrunt vestimenta ejus, sortem mittentes: ut impleretur quod dictum est per prophetam: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.» Mattheus certe cum reliquis evangelistis simplicius factam divisionem ait:

teus, deest in Regio, Anglicano et Feli. 3. Paulus post, Regius et Anglicanus, λέγεται, οὐδὲ.

(52) Basiliensis, secunda manu, τῇ πορφύρᾳ τῶν.

(53) Ita Regius et Feli. 3. In editis vero legitur, τόν, αὐτὴν Ἰωάννην. Infra, Basil. et Feli. 3, 03 γάρ ἐπειδή.

(54) Regius, Anglic. et Feli. 3, προεπιγγέλη.

Joannes vero, modum divisionis, causamque missae sortis declarat his verbis : « *Milites igitur cuius crucifixissent Iesum, accepert vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem. Tunicam vero, quia erat inconsutilis desuper contexta per totum, dixerunt ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illa enjus erit : ut impleretur Scriptura : Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem* ».

11. Fortassis jam quispiam erit qui his auditis erubescat : fortassis quidam erit, qui Dominum cernens illusum, abductum, easum, pudore afficiatur : fortassis jam aliquis videns Dominum, Salvatorem et regem universi, a Pilato judicatum, et crucifixum a Judæis, pudore afficiatur, oculosque demittat. Nam neque sol tulit hoc spectaculum, sed obscuratus totus est, ut aliorum oculos averteret : nec curavit ultra præceptum illuminandi homines ; sed tum prævaricari ausus est, cum videret Dominum, qui sibi hoc mandatum dedisset, ab hominibus cruciari. Sed si causam ediscimus cur ita excruciatu sit, non ultra erubescemus, sed mirabimur bonitatem humanitatemque illius ; glorificabimur et ipsi, quemadmodum Paulus, in cruce : quia non ipse Dominus propter se, sed nos in ipso patiebamur. Permagnum quippe erat hominum peccatum, hujusmodique malum, totum orbem præoccuparat : quod magnum quidem jamdiu erat, paucum vero auctum, ac hominibus intolerandum evaserat. Siquidem mortis regnum in omnes invaserat. Dominus autem noster immortalis et incorruptibilis est : atque ut immortalis et incorruptibilis, ita bonus humanus. Boni namque Patris bonum Verbum existit : quare non tulli ut opificium suum periret : neque sustinuit, ut operum suorum alter esset Dominus : sed intolerandam vi-
dens malitiam, mortaleque genus non valere morti obsistere, neque posse pœnam suorum malorum persolvere : nam malitia excessus omne supplicium superabat ; videns item Patris sui bonitatem, suamque potentiam **68** et virtutem : « *Christus euim Dei virtus et Dei sapientia* » ; commotus fuit suo erga homines amore, miseratusque nostram infirmitatem, eadem induit. Ipse enim, ut ait propheta, infirmitates nostras tullit, et morbos gestavit ». Miseratus item nostram mortalitatem, eadem amictus est. Ait enim Paulus : « *Humiliavit semet-*

A ποιήσαται τοῦ μερισμοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγενημένου κλήρου διηγεῖται λέγων οὕτως : « Οἱ οὖν στρατῶται, ὅτε ἀποτάρωσαν τὸν Ἰησούν, ἔλασαν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἔκστησαν τῷ μέρος. Τὸν δὲ χιτῶνα, ἐπειὶ ἡν δρῆσαρξ (55) ἐκ τῶν ἑνών ὑφαντός διδίου, εἰπον πρὸς ἀλλήλους· Μή σχίσωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ λόγωμεν περὶ αὐτοῦ, τίνος ἔσται· ἵνα ἡ Γραφὴ πληρωθῇ· Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἀντοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον. »

11. Ἰωάς τις τούτων ἀκούων ἐρυθριψ· Ἰωάς τις δρῶν τὸν Κύριον παιζόμενον, καὶ ἀπαγόμενον, καὶ τυπόμενον, αἰσχύνεται· Ἰωάς νῦν τις δρῶν τὸν Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ βασιλέα τοῦ παντὸς κρινόμενον ὑπὸ Πιλάτου, ἐκαὶ σταυρούμενον ὑπὸ Ιουδαιού, διωτεκτά, καὶ κάτω τὸν ὄρθραμδον ἔχει. Οὐδὲ γάρ οὐδὲ ἥλιος (56) ἡνεγκε τὴν θέσιν ἰδεῖν, ἀλλ' ἐκστιζετο δῆλος, τινα καὶ τοὺς διλλους δρθαλμούς ἀποστρέψῃ (57)· καὶ οὐκ ἔρρηταις ἐτὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ φανεν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ παραβανεῖς ἀπόλιτοις, ὅρων τὸν ἐντειλάμενον αὐτῷ Δεσποτὴν ὑπὸ ἀνθρώπων πάτχοντα. Ἀλλ' ἐάν τὴν αἰτίαν μάθωμεν, καὶ διὰ τὶ πέπονθεν θῶμεν, οὐκέτι ἐρυθρῶμεν, ἀλλὰ θωμάζομεν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ· καὶ (58) καυχησόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς δὲ Παῦλος, ἐν τῷ σταυρῷ· οἵτινες αὐτὸς δὲ Κύριος δὲ ἐσαύτον, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ἐκείνῳ πάτχοντες ἔμεν. Τὸν μὲν γάρ (59) ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία πολλὴ τις ἡν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προκατεῖθεις τοῦτο τὸ κακόν, μέγα μὲν (60) τυγχάνον καὶ πρὸ τούτου, καὶτὸν διάγον δὲ καὶ αἰδηνόμενον, καὶ ἀφρότον γινόμενον τοῦ ἀνθρώπους. Καὶ γάρ καὶ ὁ θάνατος ἐπὶ πάντας καὶ κατὰ πάντας θογούς βασιλεύειν (61). Οὐ δὲ Κύριος ἡμῶν ἀθάνατος καὶ δικτυαρτὸς ἐστι· καὶ ὕπαρθος, οἵτως ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος. Ἀγαθοῦ γάρ Πατρὸς ἀγαθὸς δὲ Λόγος ὑπάρχει· διὸ οὐ παρεΐδεν ἀπολέσθαι τὸ γενόμενον (62), οὐδὲ ὑπέμενε τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἀλλον γενέθειται Κύριον· ἀλλ' ὅρων δὲ μὲν τῆς κακίας ἀπόρθοντος, καὶ τὸ θυτὸν γένος οὐκέτι θυτοῖται πρὸς τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν τιμωρίαν τῶν κακῶν δυνατὸν ἀποδοῦναι· ὑπερῆρε γάρ πᾶσαν τιμωρίαν ἡ τῆς κακίας ὑπερβαλή· ὅρων δὲ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητα, ὅρων καὶ τὴν ἐσαύτον θεανότητα καὶ (63) δύναμιν· « *Χριστὸς γάρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία* »· κεκίνηται τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ οἰκετεύεις τὸν αἰσθητὸν ἡμῶν, ἐνδιδόσατο ταῦτα. Αὐτὸς γάρ, ὡς δὲ προφῆτης φησι, τὰς αἰσθητὰς ἡμῶν ἡρε, καὶ τὰς νόσους

“ Joan. xix, 23, 24. “ I Cor. i, 24. “ Isa. lxi, 4.

(55) Regius et Anglicanus, ἀραφος. Mox, Regius, effraz. Mox, αὐτὸν, abest ab Anglicano.

(56) Basil. et Anglic. οὐδὲ γάρ δέ ἥλιος.

(57) Sic Regius, atque ita legit Nauniens. Editi et alii, τοὺς διλλους ὑφε.

(58) Kαὶ, deest in Fele. 3. Ibid δέ, abest ab Basil.

(59) Τὸν μὲν γάρ. Hæc et sequentia quadam reperuntur adhuc semel in Basiliensi, Anglicano et Latt. editi, ut et in codice nō nostro sub titulo, De passione. Fragmentum igitur repetitum, per Basiliensem secundum et Anglicanum secundum, signari

intellige. Hæc Felckm. quibus adjicimus, hoc fragmentum habemus in editione Basiliensi anni 1556, pag. 579, et sic inchoari : *Hominum certe peccata.*

(60) Mév. deest in Basiliensi et Anglicano.

(61) Regius, θογούς βασιλεύειν. Fele. 2, θογούς βασιλεύειν.

(62) Regius secunda manu, τὸ γένος ἡμῶν. Mox, Fele. 2, τῶν αὐτοῦ ποιημάτων.

(63) Anglic. οὐ, τὴν ἐφ' ἔκστηφ δύναμιν καὶ θεανότητα.

τελέστας (64). Καὶ ἀλεήσας τὸ θυητὸν ἡμῶν, περιεβάλετο τούτο. Λέγει γάρ δὲ Παῦλος : « Επειπλέωνεν ξαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Ἰδὼν δὲ καὶ τὸ πρός τὴν ἀπόδοσιν ἡμῶν τῆς τιμωρίας ἀδύνατον, ἀνεβάτο ταύτην αὐτὸς : « Χριστὸς γάρ τύχοντας ὑπέρ ἡμῶν κατέρα. » Καὶ οὕτω δὴ τὸ ἀνθρώπινα πειραβαλόμενος καὶ ἀμφιεσάμενος, δι’ ἑαυτοῦ τὰ ἡμῶν προσῆγατε τῷ Πατρὶ, Ἰησῷ, ὃς (65) αὐτὸς πάτερ τοῦ, ἀδιλασθεὶς τὸν ἀνθρώπινον πάσχοντα κατασκευάστηκε, καὶ μηρὸν μηδέλος τὸν ἀντικατέλαβενται. Καταβάλειχε γάρ, Ἰησοῦς ἡμῶν τὴν ἀνδρὸν κατασκευάσθη καὶ πειραταὶ γενέστεος, ἵνα ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ τῷ ἀγνοήσιῳ (66) φιλιάσωμεν. Ήσύνησε δὲ ἡμεῖς, Ἰησοῦς ἐχερθῶμεν ἐν δυνάμει, καὶ εἰπωμεν, ὃς δὲ Παῦλος : « Πάλιν Ισχύνει τῷ ἐνδυναμωσίνει μὲν Ἰησοῦς Χριστὸς : » Ελαβε σῶμα τὸ φθερόν, Ἰησοῦς ἡμῶν τὸ φθερόν τῆς ἀφθονίας τὸν ἀφθαρτὸν· ἀνεδύσατο τὸ θυητὸν, Ἰησοῦς τὸν ἀνθρώπινον ἔνδυστας τὴν ἀθανασίαν. Καὶ τέλος γέγοντις ἀνθρώπος καὶ ἀπέθανεν, Ἰησοῦς ἡμεῖς, οἱ δὲ ἀνθρώποι ἀποθνήσκοντες, θεοποιηθῶμεν, καὶ μηκέτι τὸν θεῖον ἔχωμεν βασιλεύοντα. Θάνατος γάρ ἡμῶν δὲ (67) κατακυριεύει, καὶ δὲ ἀποτολικός δὲ κηρύσσεται τὸν ἀπότολον (68), ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφράγης πάτερ τοῦ ἀπόλωλος (69), ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφράγης πάτερ τοῦ ἀπόλωλος ἐλυτροῦτο, καὶ αὐτὸς ἐμενοὶς απαθῆσε.

12. Πῶς δὲ τοῦτο γέγοντι, εἰ τις θροτού, ἀκούετω. Σὺ τὸ πραγμάτων ἐν τούτῳ (70) γέγονον σύνοδος. Τοργυμάτων δὲ λέγω αὖτις τοι, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα σύγχρονον οὐκ ἔχονταν. Θυητὸν γάρ ἀθανάτῳ συνεπάδειτο, καὶ φθερὸν σῶμα ἀφθερτὸν λόγῳ (71) συναληπέσθη. Καὶ τὸ μὲν θυητὸν οὐκ ἔλαστα τὸ ἀθανάτον· ἀπάθετός τοι τὸ θυητόντος ἀπάθετός τοι τὸν θανάτον ἀπάθετός τοι τὸν θυητόντος λόγον, καὶ δὲ θάνατος ἐξηρφανίστη (72) παραδίξως ἐν αὐτῷ, ὃς ἀπὸ πυρὸς ἀφανίζεται καλάμη. Οὐ δέ Λόγος, ἀφθαρτὸς δὲν, ὥραλει μᾶλλον τὸ φθερόν συνὸν αὐτῷ· τὸ γάρ σπεύστο τὸν τοῦ φθεροῦ καταγέγεται, καὶ τὸ Ελαστόν διὰ τοῦ κρείτονος εἰλογεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν τὸν τῶν δημίουν ἐκδιδύσκεται, οὐδὲ ἡμεῖς ἐν τῷ Ἀδάμ ἐγενεσάμεθα, δερματίνους χιτῶνας, Ἰησοῦς διτὸν τῶν Χριστῶν ἐνέψασθαι δυνηθῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἱρά τα περιέζεσθαι ὑπομένει, Ἰησοῦς ἡμεῖς τὸν ἐπ Πατέρος αριστερὸν ἔχωμεν λόγον : « Ἔγώ γάρ καὶ δὲ Πατήρ, »

⁶⁴ Philipp. II, 8. ⁶⁵ Galat. III, 13. ⁶⁶ Philipp. IV, 13.

(64) Ita maxima pars mss. Editi vero, ἐδόσατε. (65) In Feic. 2. et Anglic. 2, ὡς, deest. Mox, ἀνθρωπον, abest a Basil. I. Ibidem, πάσχοντα, abest in Anglic. 2. Ibidem, Feic. 2, κατασκευάσθη καὶ πειραταῖς, multis omissionis, δὲ δραστήτων. Mox, Anglic. 2, ἀναλέγεται.

(66) Regius et Anglic. 1, 2, γενήτῳ.

(67) Feic. 2, ἡμῶν καὶ αὐτοῦ οὐ. Mox in codem ei in Anglicano 2, δε, deest.

A ipsum usque ad mortem, mortem autem crucis ⁶⁷. Cum videret item nos non ad solutionem supplicii sufficere, suscepit illam : « Christus enim factus est pro nobis maledictum ⁶⁸. » Atque sic humanis circumambiguis indutusque, per sece quae nostra erant Patri obtulit; ut quasi ipse pateretur, hominem patientem illas rediret, et parva magnis commutaret. Descendit enim, ut nobis ascensum prepararet: nativitatem expertus est, ut nos per eum ingenito amici essemus: infirmatus propter nos est, ut nos excitaremur in virtute, et diceremus, quemadmodum Paulus : « Omnia possum in eo qui me confortat Jesu Christo ⁶⁹. » Sumpsit corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incorruptionem: induit mortale, ut mortale indueret immortalitatem. Demum factus est homo et mortuus est, ut nos, qui utpote homines moriebamur, deificarentur, neque mortis regnum ultra sustineremus. Mors enim nobis non dominatur, ut apostolicus sermo prædicat, propterea crucifixus est, ut maledictum redimeret, et nos benedictionem hæreditate acciperemus. Ipse namque cum pateretur, nullatenus lœdebat; imo potius dona largiebatur: et moriens, mortuus non remansi, sed potius mortuos vivificabat: nec immolatus periit, sed immolationis suæ sanguine omnes prorsus liberavit. ipseque mansit impunitus.

C 12. Quomodo autem id factum sit si quis querat, audiat. Duarum in eo rerum concursus fuit; rerum, inquam, non æqualium, sed que nullo modo comparari possent. Mortale quippe immortali complicabatur, et corruptibile corpus incorruptibili Verbo coheredit. Neque tamen id, quod mortale erat, lasit illud quod immortale: impossibile quippe erat: morteque vieta, magis impossibile remansit: nam ea quo vincunt, victimis semper dominantur. Itaque ob conjunctum immortale Verbum, mors in ipso admirabilis quadam modo, quasi stipula a facie ignis evanescet. Verbum porro cum incorruptibile esset, sua conjunctione id quod corruptibile erat adjuvabat: tenebræ enim a lumine illustrantur, et quod minus est, a majore beneficitur. Quapropter jam a carnificebus extirpællæcæ vestes, quibus in Adamo induti sumus, ut earum loco Christum induere possimus. Eadem item de causa, vestimenta sua dividi patitur, ut nos Verbum indivisibile ex Patre procedens habeamus: nam, « Ego,

(68) Οὐδὲν ἔχαριζετο. Regius et Basil. 1.

(69) Anglic. 2, ἀπόλλυτο. Regius, ἀπόλλυτο.

Editi, ἀπόλλυτο. Infra Basil. Πῶς δὲ τοῦτο γένοτο.

(70) Regius, Anglic. secundus et Feic. 2, τὸ ταύτην. Editi, τὸ τούτη. Ibidem, Anglicanus et Felckman. 2, γεγονέναι σύνοδον.

(71) Anglicanus 2, ἀθανάτῳ λόγῳ συν.

(72) Anglicanus 2, et Feic. 2, ἡρανίζετο. Mox, παραδίξως, deest in Feic. 3.

inquit, et Pater unum sumus⁶⁶. » Quamobrem in A vestem sortem mittunt, quod ille patienter negligit, ut sors et haereditas nostra sit Christus, ut ait Psalmista: « Dominus pars hereditatis meae et calcis mei⁶⁷. » Quare non alibi patitur, non alio loco cruci affligitur, quam in Calvariae loco, quem Iebræorum magistri aiunt fuisse Adami sepulcrum: ibi namque illum post maledictionem sepulatum fuisse asseverant. Quod si ita se res habet, miror ejus loci proprietatem. Oportuit enim Christum, cum primum Adamum renovare vellet, in ea pati loco, ut ejus abolito peccato, ab universo illud hominum genere auferret; et cum audivisset Adam: « Terra es, et in terram reverteris⁶⁸, » video illic **69** reponeretur, ut ibidem Adamum inveniens, maledictum solveret, et loco illius: « Terra es, et B in terram reverteris; » jam diceret: « Exsurge, qui dormis, et excitare ex mortuis, et illuminabit te Christus: » et rursum: « Surge, et veni, se quere me; » ut non ulterius in terra reponaris, sed in celos ascendas. Necesse quippe est, excitato Salvatore, excitari cum illo Adamum, omnesque ex Adamo oriundos. Atque ut, mortuo Adamo, nos quoque per eum mortui manebamus; ita excitato corpore Dominicano, necesse demum est omnes cum illo resurgere. Hac Pauli sententia est: hæc enim scribit ad Corinthios: « Nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur⁷⁰. »

C 43. Quo autem modo illum in crucem egerint, opera prelium erit ut ex iis que scripta sunt videamus, neque enim ea nobis inutilia fuerint: neque simplici modo in Evangelii scriptum est. Postquam judicatus esset Dominus; judicatus quippe est, et ante præsidem stetit. Ne quis eam rem esse pudori arbitretur: nostrum quippe causa id ille passus est, ut ne si quas ille insidias passus sit silentio prætermisum esset, lateret Judeorum conspratio; sed ut ex judicio manifesta foret insidiantium calumnia. Si enim judicatus non fuisset Salvator, sub dubia incertaque suspicione latuisset Judeorum adversus eum invidia; cum autem judicatus sit, id nemini latere potest. Et quidem Pilatus ipse Salvatoris innocentiam puritatemque testatus est, Judeorumque insidias aperuit. « Sciebat enim, » inquit, « quod per invidiam tradidissent illum⁷¹. » Nec cognovisset Pilatus Judeorum invidiam, nisi Salvator ad judicium stetisset. Rem magnam mirabilemque Salvator præstidit, qui ta-

⁶⁶ Joan. x, 30. ⁶⁷ Psal. xv, 5. ⁶⁸ Genes. iii, 19.

(73) Anglic. 2, et Feli. 2, περιερφῆ.

(74) Feli. 2, τοῦ πάθους την οἰκη.

(75) Sic omnes fere mss. Editio vero, Ἐγιέρε. Infra, pos. post ἀκολούθει, deest in omnibus mss. breuer Reg.

(76) Feli. 2, γενομένους, δέμνομεν.

(77) Autò, deest in Feli. 2.

(78) Ζωτικοποιηθσονται. In hoc verbum desinit frumentum.

A φησί, « ἐν ἴσμεν. » Διὰ τοῦτο καὶ λαγχάνουσιν ἐπὶ τὸν χιτώνα, καὶ τοῦτο πάσχον παρορῇ (73), ἵνα ἡμῶν κλήρος ὁ Χριστὸς γένηται, καθὼν καὶ ὁ φαλαρόδες φησι: « Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου. » Οὐδὲν οὐδὲ δίλλαχον πάσχει, οὐδὲ εἰς διλλον τόπον σταυροῦται, ή εἰς τὸν Κρανίου τόπον, ὃν Ἐβραῖον οἱ οἰνάσκαλοι φασι τοῦ Ἀδάμ είναι τάφον. Ξεκείν γάρ αὐτὸν μετὰ τὴν κατάρρησην τελέθει διαβεβαύντων. Οπερ εἰ σύντοιχος ήσε, ἀναμέδια τοῦ τόπου τὴν οἰκείωτη (74). « Εἴσει γάρ τὸν Κύριον, ἀνανεώσαι θελούσα τὸν πρώτον Ἀδάμ, ἐνέκειν τὸ τόπον παθεῖν, ἵνα, ἐκείνου λόγω τῆς ἀμαρτίας, ἀπὸ παντὸς αὐτῆς δροῦ τοῦ γένους· καὶ ἐπιστήθη χρουσὸν ὁ Ἀδάμ. » Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσηται, « διὰ τοῦτο πάλιν ἐκεῖ τέθεσται, ἵνα τὸν Ἀδάμ εύριν ἐκεῖ, λύσῃ μὲν τὴν κατάρρησην, ἀντὶ δὲ τοῦ· « Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » λοιπὸν εἴτη· « Ἐγιέρε (75), ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει τοῦ ὁ Χριστὸς· » καὶ πάλιν· « Ἀνάστα, καὶ δύνο, ἀκολούθει μοι, » ἵνα μηκὺ τεῖχος ἐπὶ γῆς ἀλλ᾽ ἐν οὐρανοῖς ἀνέλθῃς. « Ανάγκη γάρ, ἐγιερομένοι τοῦ Σωτῆρος, συνεγείρεσθαι τούτῳ καὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ Ἀδάμ γενομένους (76). Καὶ Πλωπός, ἀποτίθησκοντες τοῦ Ἀδάμ, ἐμνούμεν καὶ ἡμεῖς δι' αὐτῶν νεκρό, οὕτως ἐγιερομένους τοῦ κυριακοῦ σώματος, ἀνάγκη λοιπὸν πάντας συνεγέρεσθαι αὐτῷ (77). Αὗτη τοῦ Πλωποῦ ἡ διάνοια τυχογενής· γράψει γάρ Κορινθίος λέγοντος· « Πλωπός γάρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθήσκουσιν, οὗτοι ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωτικοποιηθσονται (78). »

D 43. Πῶς δὲ ἀγονιστοι αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ἀναγκαῖον θεῖν τὰ τετραρμάνα· πάντως (79) γάρ καὶ ταῦτα οὐκ ἀνωφελή, οὐδὲ ἀπλῶς ἐν τοῖς Εἰλαγγελίος τέγραπται. Μετὰ τὸ κριθῆναι τὸν Κύριον· ἀκριθή γάρ, καὶ ἐμπροσθεντὸν ἐπάσθι τοῦ ἥγεμονος. Καὶ μή τις αἰσχυνεσθω ταῦτα (80). Νόπιμενος γάρ καὶ τούτο δι' ἡμᾶς. Ἰνα μὲν, κατὰ τὸ σωτάπλωμα ἀνεδρεύσθεντος (81) αὐτοῦ, κρύπτηται τὸν Ιουδαίων ἡ ἀποικούλη· ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ κρίσεως φανερὰ τῶν ἀποικουλευσάντων ἡ συκοφαντία γένηται. Μή κριθέντος γάρ τοῦ Σωτῆρος, δόλος ὑπενοεῖτο (82) τῶν Ιουδαίων ὁ κατ' αὐτὸν φύδονς· κριθέντος δὲ αὐτοῦ, λοιπὸν οὐδέποτε λαθεῖσθαι, ἡδύνθη. Καὶ Πλωπός μὲν αὐτοῖς, τῷ μὲν Σωτῆρι ἐμπροστέο τὸ ἀνάτολον καὶ καθαρόν· τῷ δὲ Ιουδαίων τὴν ἀποικούλην ἐξῆγεν. « Ήδει γάρ, » φησί, « οὗτοι διὰ φύδονος παρέδωκαν αὐτὸν. » Οὐκ δὲ τοῦ (83) Πλωποῦ ἔγων τῶν φύδονος τῶν Ιουδαίων, εἰ μὴ ἐπάσθι ξρινόμενος ὁ Σωτὴρ. Μέγα πρᾶγμα καὶ παρόδοσον δηλῶν τοποθεκεν δὲ Σωτῆρ. Μέγα πρᾶγμα καὶ παρόδοσον μητρούμενος ἐποιεῖ τὸν δικαστὴν δημολογεῖν τὴν

⁷¹ I Cor. xv, 22. ⁷² Matth. xxvii, 18.

(79) Sic Regius. et Anglic. Editi vero, πάντα.

(80) Regius solus, καὶ μή τις ἀναγνώσκων αἰσχ.

(81) Sic Regius et Basil.; editio vero ἐνερεύοντος, minus recte.

(82) Basiliensis et Anglic. ἀπονοεῖτο. Ad marginem Basil. δόλος δὲ ἦν τῶν Ιουδ. Infra, in Feli. 3, μητρούμενος.

(83) Δέ, deest in Regio, Anglic. et Feli. 2.

συσκευήν, καὶ ὅτι μᾶλλον τοῖς δηλοῖς ή τῷ δικαίῳ τίκτεται. Ἀπολογουμένου μὲν (84) γάρ, ἣν ὑπονοῆσαι δύλλειν τοῦ θανάτου· σωτῆστος δὲ, τὸ στεφθόν καὶ τὴν ἀνδρείαν θαυμάσσει. Καὶ τὸ οὔτες δὲ τὸν Πιλάτον ἀπολογεῖσθαι, οὐδὲν ἡνὶ ἔτερον, η̄ ποτεῦσα τὸν χριστόμανον εἶναι Θεόν. Ἀμέλει, κριώμενος ὑπὸ Ησαΐου, ἀχρημάτισε τῇ τούτον γυναικὶ· ἵνα τῇ μὲν οὐασῇ τὴν ἀνδρίαν (85) καταπλαγῇ· τῷ δὲ χρηματισμῷ γινώσκει, ὅτι οὐκέτι θρησκευτόν, ἀλλὰ Θεόν κρίνεται. Ἐροθήη ὅντις δὲ κρίνοντας τὸν χριστόμανον, καὶ μᾶλλον εἰπόντος ἀκρίβετο τῷ φόρῳ τοῦ χριστόμανου η̄ κρίνοντας κατέπλευτε τὸν Κύριον. Διὸ καὶ ἐνίστατο τὰς γυναῖς λέγων· « Ἀθῶς είμι ἀπὸ τοῦ αἰματος τούτου »· εἰ καὶ ὅτερον, κινθίες (86) τῇ τῶν Ιουδαίων φύλᾳ συνιδραμενούσι τούτος ἐπιστολεύεσσιν· ὥστε καὶ εἰς σταύρου αὐτὸν παραδούναι. Παραδίδοται τοινούν δὲ Σωτὴρ, καὶ παραδοθεῖς, οὐ κατέπτηξε (87) τὸν θίναντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀπεδύσατο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔδειξε φεύγοντα τὸν δρόμον. Οὐ γάρ ὡς ἀποθνήσκων ἦν δὲ Κύριος, ἀλλ᾽ ὡς τὸν θάνατον εἰς τοῦτο θέλειν.

14. Ἔνθη δὴ διάδοτος διάδολος, θεωρήσας τὸ κτήτον Πιλάτου (88) θαύμα, ὅτι μᾶλλον ὁ κρίνων η̄ δὲ χριστόμανος κατέτηγεν· ὥρον δὲ καὶ τὴν μετὰ πειθαρίσμας αὐτοῦ νῦν ἀπόδοσιν, πάντα πειράζειν ἱστούεις, βουλόμενος γινώναι, τὸ πρότερον τοὺς ἁδυτήδη, πειράζων αὐτὸν ἐν τῷ δρει, μαθεῖν, εἰ οὐτός εἴστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τότε καταισχυνθεὶς, ἔκτης τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν· νομίζων, ὅτι ἐν τῷ πάντας καταδεδουλώκει, δύνασθαι καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τούτον πειράσαι. Γέγραπται γάρ πάρ τῷ Λουκᾷ, ὅτι συντιέσας πάντας πειράσθρον διάδολος, ἀπέτη ἀπὸ τοῦ δροῦ καιροῦ. Οὗτος δὲ εἴστιν εἷς καὶ καρδίας, ἵνα, ἕντας περὶ αὐτοῦ μάθῃ, μηδὲ τολμήσῃ προσελθεῖν, εἰδὼς τὴν ἀπρόστον καὶ θείαν αὐτοῦ δύναμιν. « Οὐ δὲ Κύριος, θεωρῶν αὐτοῦ τὴν πανουργίαν, ὅτι οὐ τιμῇ τῇ πρᾶς αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων χάραν δουλειὰς θήθεις τοῦτο, ἵνα τυραννεύῃ κατὰ πάντας, ὑπέκρυψε τὴν θανάτου θετήσαται, καὶ ὡς ἀνθρώπος ἀπολήθῃ, ἀλλὰ ὡς ἀνθρώπον κατερροήσας, προσέληθη, καὶ λασπὸν ὑπὸ ἀνθρώπων δρεγητας καταπατήσεσθαι. Καὶ ὑσπερ δὲ τις, ἐν διπλαῖσιν αὐτοῦ θεωρῶν καταπήσοντα, καὶ διὰ τούτο ἀπορεύοντα λαπτὸν, δοθένειν σχηματίζοτο

A cendo, nec respondendo, eo judicem compulit, ut conspirationem declararet, et fateretur sese turbis magis quam justitiae obtemperasse. Qui si Pilato responderet, suspicio fuisset eum formidine mortis corripi; cum tacuerit autem, admirabilis prorsus ejus constantia et fortitudo. Quod autem ita eum Pilatus defenderet, nihil aliud id erat quam quod crederet eum qui in iudicio stabat esse Deum. Et sane cum a Pilato judicaretur, ejus uxori oraculum edidit: ut silentio quidem, ejus fortitudinem stuparet; oraculo autem agnoscere, se non hominem, sed Deum iudicare. Timuit igitur iudex reum, imo magis ipse iudicati terrore iudicabatur, quam ipse iudicans Dominum perterritus. Quare manus abluit, atque: « Innocens ego sum ab hoc sanguine »: eti postea Iudeorum gratia permotus, ipsis sese insidiantibus adjectit; ita ut ad crucem illum traderet. Traditur ergo Salvator, atque traditus mortem non perhorruit; imo potius sese nudavit cum illa congressurus, ac fugientem persecutus est serpentem. Non enim quasi moriens sese habuit Dominus; imo potius quasi mortem ad idipsum persequens.

14. Porro hic infelix diabolus, conspecto hoc in Pilato miraculo, quod ipse iudex plus expavesceret quam iudicatus, animadversaque Domini in sese exeuende fiducia, nihil non tentatum reliquit, ut nosset id quod prius nosse non potuit, ubi illum in mente tentavit, ut edisceret, an hic esset Filius Dei. Tunc pudefactus, mortis tempus observabat, ratus se in qua re sibi omnes subegerat, morte scilicet, in eadem se posse hunc etiam tentare. Scriptum quippe est apud Lucam, diabolum cum complesset omnem temptationem, ab eo ad tempus abscessisse ⁸⁹. Hoc autem ipsum tempus **70** est quo sese adversarius norat ab omnibus conculcandum esse, si jam excideret: nullum enim illi aliud, omnibus destituto, supererat certamen. Quare nihil non agebat, ut edisceret an hic Salvator esset: quod ideo ille agebat, ut si revera edisceret quis esset, accedere non auderet, gnarus inaccessus illius ac divinae potestatis. Dominus autem videns ejus vasitatem, sciensque illum non honoris causa, sed ut homines in servitute retineret illud observare, quo in omnes tyrannidem exerceret, suam ipsius deitatem occultavit, et ut homo sese gessit: ne ille se ut Deum attingere non ausus, abiret illecula: sed contra cum homine quem despiceret, congressus, ab hominibus deiaceps inciperet illudi. Et quemadmodum si quis cernens adversarium suum perterritum aufugere, exinde infirmitatem simulaverit, qua eum ad pugnam perirrahat: tun-

⁸⁸ Matth. xxviii, 24. ⁸⁹ Luc. iv, 13.

(84) Māv, abest ab Anglicano.

(85) Regius, ἀνδρίαν, ad hanc vocem variant fere semper codices; aliisque, ἀνδρείαν, alii, ἀνδρίαν, habent.

(86) Basil. alia manu, νεκρήθεις.

(87) Ia Regius et Basiliensis. Anglie. vero, κατέ-

πτησσε. Editi κατέπληξε.

(88) Regius, τὸ κατὰ Πιλάτον (et sic semper Πιλάτος habet hic codex cum circumflexo) γεννημάτων θαυμ. Mox. Regius, Basil. Anglie. κατέπληξε. Editi vero, κατέπληξεν.

que ille qui fugit ad simulatam respiciens infirmitatem, cum confidentia accesserit, et generosus ille athleta qui infirmitate illa provocarat, sua virtute superaverit; ita et Dominus, humana provocans infirmitate, sua virtute vires homini addidit contra inimicum. Quare imminentे morte, cepit pavere et anxius esse, rogabatque ut transiret calix ille, atque clamabat: « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma⁴⁸; » ut adversarius noster ad ipsum ut hominem accedens, divinam experiretur virtutem.

15. His igitur adductus miser ille, illusus est, atque ad Dominum accessit. Hinc conspecta ejus fortitudine, exboruit: visa deinde corporis ejus infirmitate, audaciam resumpxit: ac deinde videre erat diabolum quidem cum toto suo exercitu, cum principiatis, cum potestatiis suis fugere; Dominum vero, humanis armis diabolicam turram inseguiri. Non multo quippe hinc temporis spatio, inimicum omnibus spoliavit, quando demum pudore affectus per sese omnia movit contra Dominum; Iudeos scilicet ut conspirationem struerent, Pilatum ut damnaret, milites ut ipsi illudarent, ignarus se ea omnia adversum sese moliri. Nam caca res est malitia, et improvida res est improbitas, ut quae non intelligeret se suas contra se manus accure. Quenadmodum enim si quis serpente manu sua apprehenderit, et voluerit alteri projicere, ipseque mordeatur: aut igne manu correpto velit inimico nocere, ignoretque sese comburi; ita malitia adversus eos dimicat, qui illa utuntur, magisque illos ledit quibus inest, quam eos adversum quos eam immittunt. Sic Pharaon capere dum vellet, captus est, et exorsus persecuti, persecutum passua est, et dum necem alii molirentur, submersus est. Ita et Goliath, quibus gloriabatur, iis detruncatus est, et spoliare parans, spoliatus est. Idipsum misero evenit diabolo, qui dum tentare vellet, in malum incidit: dum milites commovere cuperet, magis ipse in carnificibus commotus, omnia contra sese agebat. Nam etiam tum cum spoliaretur, latebat hominibus Victoria; quam ipse infelix, invitus licet, in lucem protulit: cum enim exueretur Dominus, trophaeumque adversa diabolum invisibiliter erigeretur; ut palam id fieret, statim induerunt illum, ut Joannes ait, purpura; ut Mathæus et Marcus, chlamyde coccinea, capiti ejus coronam ex spinis imposuerunt, arundinem in manum tradiderunt, et cum ita producerent, genua flectebant ante illum.

16. Miraculum novum et incredibile magnæ-

⁴⁸ Matth. xxvi, 41.

(89) Τῇ ἐαυτῷ δυνάμει ἴνσχυεται, Feli. 3 omisais multis.

(90) Regius et Feli. 3, παρ' αὐτὰ τοῦ θανάτου. Mox codices alii, ἀδημονεῖ, alii, ἀδημονεν.

(91) In voce τάρξ, deficit Feli. 3.

A πρὸς τὴν ἐκείνου πρόσωπην· εἴτα ἐκεῖνος ὁ φεύγων, πρὸς τὴν σχῆματοθεῖσαν ἀσθενεῖαν ἀποβλέπων, θαρρήσας προσέδιψε, καὶ ὁ γενναῖος παλαστῆς τῇ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος, τῇ ἐαυτῷ δυνάμει νικήσει (89)· οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἀνθρώπην ἀσθενεῖς προσκαλεσάμενος, τῇ ἐαυτῷ δυνάμει ἴνσχυεται τὸν ἀνθρώπον κατὰ τὸν ἔχθρον. Διὰ τοῦτο παρὰ τὸν κατριν τοῦ θανάτου (90) καὶ ἀδημονεῖ, καὶ περίπλους ἔρχεται γινεσθαι· καὶ ἔδειτο παρελθεῖν ἐκεῖνον τὸ ποτήριον, καὶ ἔδει· ἢ Τὸ μὲν πεντάμα πρόθυμον, ἡ δὲ σάρξ (91) ἀσθενής· ἵνα δὲ ἀντίθετος ἦμων, ὡς ἀνθρώπῳ προσελθεύν, πειραθῆ θείας δυνάμεως.

15. Τούτος γοὺν ὑπερθεῖς ὁ ἄδυτος, ἐπαίχθη καὶ προσῆλθε τῷ Κυρίῳ. Εἴτα, θεωρῶν τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ, κατέπτησε· θεωρῶν δὲ καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀσθενείαν, πάλιν ἀπόλυτα· καὶ λοιπὸν ἦν ἰδεῖν τὸν μὲν ἀσθενόλογον σὺν ὅῃ τῇ στρατιῇ αὐτοῦ, καὶ ταῖς ὅρχαῖς, καὶ ταῖς ἔξουσίαις αὐτοῦ φέύγοντα· τὸν δὲ Κύριον ἀνθρώπωντος ὀπλούς διαβολικὴν φάλαγγα. Οὐ γάρ πολὺ γέγονε τὸ διάστημα, καὶ πάντων ἐκπύλευτο τὸν ἔχθρον· ὅπει κατασχυνθεὶς λοιπὸν δὲ ἐαυτοῦ ἔκνεται πάντα κατὸν τοῦ Κυρίου· Ἱουδαίους μὲν, ἵνα συστεῶσαται, Πιλάτον δὲ ἵνα κατακρίνῃ· τοὺς δὲ στρατώτας, ἵνα ταῖσθαι καθ' αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἥγειν καθ' ἐαυτοῦ ποιῶν· τυφλὸν γάρ ἡ κακία, καὶ ἀπρόσρατον ἡ πονηρία· καθ' ἐαυτῆς τὰς χειλαὶς ἀκονόσα τῆγενε. Οἶον γάρ εἰ τις δρεως τῇ γειτρῇ ἐπιλάβονται, καὶ θέλονται καὶ ἔπειρος βῆματα, πάντων αὐτὸς ἔδηγθε· ή καὶ πῦρ τῇ γειτρῃ κρατῶν, καὶ θέλοντας τὸν ἔχθρον ἀδείησαι, οὐκ οἶδεν, διτὶ πάντων αὐτὸς κατακαίται· οὕτως ἡ κακία κατὰ τὸν χρωμάτων αὐτῇ στρατεύεται, καὶ μᾶλλον ἀδικεῖ τοὺς κατέχοντας ἢ πρὸς οὓς ἀν αὐτὴν ἀποστεῖλαι θελωσιν (92). Οὗτος δὲ Φαραὼ, θέλοντας καταλαβεῖν, κατελήφθη· καὶ ἀρχάμενος διώκειν, κατεβαύθην· καὶ ἀποκτεῖναι θελήσας, κατεπονεῖσθαι. Οὕτως δὲ Γολάθ, ἐν οἰς ἐπήρετο, ἐν τούτοις ἀπίτημθη, καὶ σκυλεῦσα θέλων, ἐσκυλεύθη. Τούτον τὸν τρόπον πέποντε καὶ ὁ ἄδυτος διαβόλος· πειράσαι γάρ θέλων, ἐπιτάραθη, καὶ κινιῶν τοὺς στρατώτας, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς δημόσιοις κινουμένοις, καθ' ἐαυτοῦ πάντα ἔκνεται· Ἀρτὶ γάρ ἐσκυλεύεται, καὶ ἀρνήσῃς ἡ τοῖς (93) ἀνθρώποις ἡ νίκη· ἀλλὰ εἰς φανερὸν αὐτὴν ἥνεγκε, καὶ ἀπὸν ὁ ἄδυτος· ὡς γάρ ἀπεδύσατο δὲ Κύριος, καὶ γέγονε τὸ γεννέμενον ἀράτων κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπουν, ἵνα καὶ τοῦτο φανερὸν γένηται, εὐθέως (94) μὲν ἐνδύσαντας αὐτὸν, ὡς μὲν Ἰουάννης λέγει, πορφύραν, ὡς δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος, γλαυκόδα ποκκίνην, καὶ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ χείρα ἀδίδουν· καὶ οὕτω προσάγοντες (95), ἐγουνπέτουν αὐτῷ.

16. Θεῦμα κανόνι καὶ παρίδοξον, καὶ νίκης ἀλη-

(92) Anglic. et Basil. secunda manu, Θελήσασιν.

(93) Ita Regius. Editi vero, ἦν ἐν τοῖς.

(94) Anglicanus. Εὐθέως γάρ.

(95) Regius, προάγοντες. Mox idem cum Angl.

ἐγουνπέτουν αὐτὸν.

gestantem, nos in illius perniciem, sollicitudinibus vacuos redditurum; ita ut verbi sementem a spinis perpurgatam habeamus; in oratione vero mentem curis minime abstractam. Ipse enim pro nobis doliit sollicitusque fuit, ut nos doloribus vacaremus. Ideoque rursum arundinem ex eis accepit Dominus, ipseque diabolus eam Domino tradidit, ignarus sese contra se gladium acuere. Dicitur enim arundo, serpentibus occidentis apta, frangique illos arundine potius quam instrumento alio. Cum igitur ipse Dominus Sabaoth, ut ait Isaías, persequeretur fugientem draconem, serpentem, magnum diabolum: ideo quod illi extitare erat ab eis acceptum Dominus; ut propriis sibi rebus debilitato diabolo, rebus Domini homines fortiores redderentur. Quale David in Goliath designavit, qui accepto iniuncti gladio, eo ipso caput inimici praecidit¹¹. Id ipsum jam Salvator præstitit, accepta ab ipsis arundine, ne non modo nos a serpentis fallacia liberaret; sed etiam ipsam serpentem arundine occideret, mortuumque exhiberet. Ita igitur illusus scelestus ille, videns se ab iis excidisse rebus, quibus adversum nos **72** efferebatur: vidensque se a terra exturbatum, terramque a sanguine et spinis emundari: seseque videns amississe chirographum et calum, in quo adversum nos scriperat, rursum non audenda audet, seque ipsum magis ea percudit. Cum enim audivisset improbus ille Dominum dicentem: « Spiritus promptus est, caro autem infirma », ratu Verbum una cum corpore confirmari, nec corpus, Verbi virtute corroborari, rursum nefaria aggreditur, carnificesque contra Salvatorem concitat, ipse vero spinis adhaesit, in iisque volutatus, rem passus est sibi contrarium. Dom illas enim tenerer amisis ipsas, quas putabat amissas resumere se tandem posse: at non prius illas recipere valuit, quam Salvator maledictionem nostram in ipsis sitam elevasset. Maledictionem quippe illam cum gestasset Dominus; tum demum recepit ille spinas et chlamydem: quae nullam tum adversus vos vim habereunt, sed potius improbitatem eorum arguerent. Jam enim ipse diabolus in spinis, quasi in stimulis contra calcitrat. Ipsi quoque de coccinea chlamyde dicitur: Quemadmodum vestimentum sanguine coupersum mundum non est; ita neque tu mundus eris, quia terram meam perdidisti, populumque meum occidisti.

18. Quamobrem jam carnifices concitans in Salvatorem, calcitravit in spinis quasi in stimulis, potius ipse percussus, quam percuteret. Quos enim ipse commovit in Salvatorem, iidem adversus ipsum arma sumebant. Accepta quippe a Salvatore arundine, rati se illum percutere, cæcutebant, atque

¹¹ Reg. xvii, 51. ¹² Matth. xxvi, 41.

(1) Κατ' ἔκβιου, deest in Anglic. cuius loco Regius habet, κατ' αὐτοῦ. Ibidem. Regius solus, γραπτούεσσι. Editi vero et ceteri manuscripti, κατασευχήσῃ.

A τοὺς πάντας ἀμέριμνους κατ' ἔκεινον (1) κατασκευάσει· ὑπὸ τὸν μὲν σπόρον τοῦ λόγου ἐλεύθερον ἔχειν ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, ἐν δὲ ταῖς εὐχαῖς τὸ ἀπερίσπαστον. Αὐτὸς γὰρ περὶ ἡμῶν ὕδωνάτο καὶ ἡμέριμνα, ἵνα ἥμεις ἀνώδυνοι γεννώμεθα. Διὰ τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸν κάλαμον ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν δόκιμος, καὶ αὐτὸς διάδοσος ἐπεδίδον τούτον τῷ Κυρίῳ, οὐκ εἰδὼς, ὅτι καθ' εαυτοῦ τὸ ἔφος ἀκοῦγε. Αἴγετας γὰρ διάλαρμος ἀναιρετικὸς εἶναι τῶν δρεσῶν, καὶ τούτων μᾶλλον ήττος ἀπέριμπος καταράσσεσθαι αὐτούς. Ἐπει τούντων αὐτὸς δόκιμος οὐσία, ἀλλὰ τὸν δύναμαν τοῦ ἔχθρου τὸν εἴσος, καὶ ἀντῷ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἔχθρου τεμών. Τούτο νῦν καὶ δὲ Σωτῆρος πεποίκη, τὸν τὸν κάλαμον παρ' αὐτῶν, ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπάτης τοῦ δρεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν δρινὸν ἀνέλῃ τῷ καλάμῳ, καὶ δεῖξῃ νεκρόν. Οὖτω δὲ οὐν πατριθεὶς δόλιος, καὶ ίδιων ἐνυδρὸς ἐκπεσόντα τούτων, ἐν οἷς ἐπέριτο καθ' ἡμῶν· ίδιων δὲ αὐτὸν ἀξιολόγητο ἔχει τῆς γῆς, καὶ τὴν γῆν καθαριζομένην ἀπὸ τῶν αἰμάτων καὶ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ίδιων εαυτὸν ἀπολέσαντα τὸ χειρόγραφον καὶ τὸν κάλαμον, ἐν φιλαργαφεν ἡμῶν, τολμᾶς πάλιν ἀτέλημτα, πλεῖστον καὶ ἐν τούτῳ πλήστων. Ἀκούσας γὰρ δὲ πονηρὸς λέγοντος τοῦ Κυρίου· « Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ή δὲ σάρκη ἀσθενής, » νομίσας, ὅτι δὲ Λόγος συνησθέντες τῷ σώματι, καὶ οὐ μᾶλλον τῇ ἐνύδρᾳ τοῦ Λόγου συνισχύετο (3) καὶ τὸ σώμα, πάλιν ἐπιχειρεῖ παράνομα· καὶ τοὺς μὲν ἀηδίμους παρεῖνει κατὰ τοῦ Σωτῆρος, αὐτὸς δὲ τῶν ἀκανθῶν ελέγετο, καὶ περὶ αὐτῶν ἀκυλεότερος, πρᾶγμα πάσχοντον. « Ήχων γὰρ αὐτὰς ἀπύλεσε, καὶ φήμη μηδὲ ξήνων δύνανται λαβεῖν αὐτάς· ἀλλ' οὐ πρότερον εἰλήφειν, εἰ μηδὲ τὴν καθ' ἡμῶν ἐν αὐταῖς κεμένην κατάραν ἐκποιήσειν δὲ Σωτῆρος. Βαστάσαντος (4) γὰρ τοῦ Κυρίου ταύτην, πάλιν ἔλασε τὰς ἀκάνθας καὶ τὴν χλαμύδα· οὐκ εἰ μὲν ισχύοντα καθ' ἡμῶν, ἔκεινον δὲ τὴν πονηρίαν ἐλέγχοντα. Νῦν μὲν γὰρ αὐτὸς δὲ διάδολος ἐν μὲν ταῖς ἀκάνθαις ἦν ἐν κέντροις ἐστὶ λακτίζων καθ' ἡμῶν. Αἴγετας δὲ αὐτῷ περὶ τῆς κοκκίνης χλαμύδος· δὲν τρόπον ἴματον ἐν αἷματι πεφυμένον οὐκ ἐστὶ καθαρόν, οὐτως οὐδὲ σὲ ξηρὸν καθαρός, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας.

B 18. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν, κινῶν τοὺς ὅμηρους κατά τοῦ Σωτῆρος, ὑλάκτους ἡς ἐν κέντροις ταῖς ἀκάνθαις, καὶ μᾶλλον ἐπλήττετο ἢ ἐπλήγεται. Οὖς γὰρ ἔκεινος κατὰ τοῦ Σωτῆρος, οὗτος κατ' αὐτοῦ ὄντας ηὔλιοντο. Λαμβάνοντες γὰρ τὸν κάλαμον παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ νομίζοντες αὐτὸν τύπτειν, ἐπύφελεττον, τὸν

(2) Ex. deest in Regio.

(3) Regius et Anglicanus, συνισχύει.

(4) Quidam manuscripi, βαστάζειντο.

κινήσαντα αὐτούς διάβολον κόπτοντες ἀν ταῖς ἀκάνθαις. Καὶ ὥσπερ τὰ θύη, ἀναβάντα κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐκοπτὸν ἀλλήλους ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ, καὶ ὡς οἱ διώκοντες τὸν Ιωραήλ, ἐλθόντες παρὰ τὰς δυνάς, ἀλλήλους συνεπλέκοντο, καὶ ἀλλήλους καταλίμπανον· οὕτως καὶ νῦν οἱ διώκοντες τὸν Κύριον, ἀλλήλους ἐκοπτὸν ἀγνοοῦντες, βλάπτοντες μὲν αὐτὸν (5) εὐόπει, δαυτοὺς δὲ μᾶλλον ἀδικούοντες. Πόσπερ γάρ ἐπει πέτραν οὐ τέμνει, τὴν δέ χειρα τραυματίζει· τούτον τὸν τρόπον καὶ οἱ κατὰ τὸν Κύριον πράττοντες, ὡς κατὰ ἀγθάρτους τολμῶντες, διερθερίσοντο, καὶ ὡς κατὰ ἀβάντους ἐπικρύπτουντες, αὐτὸν μᾶλλον ἀπέβινοντον. Καὶ τοι γέλιστον, διτὶ δὲ τῶν αὐτῶν μελῶν ἐπασχεν (6)· δὲ μάλιστα γέγονε τῷ πανούργῳ πρὸς τελείαν αἰσχύνην. «Οὐας μὲν γάρ ὑπὸ τοῦ Κύριον πληττόμενος, ἦδυντο καυχᾶσθαι· διτὶ δὲ ὑφ' ὧν ἐδουλεύετο, ὑπὸ τούτων κόπτεται, τοῦτο κάσσαν αἰσχύνην ὑπερῆρεν. Ἀλλ' οὐκ ἔξειναν ἡ πληγὴ τὸν δρόν διανείπει· οὐ γάρ τοσοῦντο διδύνατο δινθρώποι καὶ δημιουρούντες· ἀλλ' ἔλασσοι μὲν αὐτῶν ἡ ὕδρις ἡ παρὰ τῶν Ιουδαίων αὐτῷ γενομένη (7)· ἐπραυμάτιξε δὲ οὐχ ἡ παρὰ τούτων γενομένη πληγὴ, ἀλλ' ὁ Κύριος (8) ὁ ἀντιχρόνος τῇ τούτων πληγῇ, καὶ ἡ ἐκ τῆς χειρὸς τῶν Σατῆρος γενομένη δύναμις τῷ καλλίμῳ. Καὶ ἐν τούτῳ γάρ ὁ Κύριος σχηματισμένος, καὶ τὰ ἀνθρώπινα προβαλλόμενος, ἀδέχεται τὸν δρόν ἀν ταῖς ἀκάνθαις, καὶ ὡς δινθρώπος τυπόμενος, συνεκάρει τόπτεται τὸν δρόν τοῖς δημιοῖς· ἵνα δὲ ποτὲ καυχησάμενος εἰναι Θεός, καὶ καυχησάμενος ὡς τὸν Κύριον πειράσας, ὑπὸ δημίους τυπόμενος, τελείαν τὴν αἰσχύνην ἀπενίγκηται.

19. Ἀπέδαινε δὲ αὐτῷ ταῦτα καὶ παρὰ γνώμην, ὃν ἐδουλεύετο. Ἔνεργῶν γάρ ἐν τοῖς καταβοῶσι τὸν Σωτῆρος, ἤγνει τὴν σιωπὴν ἀντεισάγων καθ' ἔσωτον· παροξύνων Πιλάτον, οὐκ ἔσται κατασκευάζων ἀντὶ δειλίας τὴν ἀρεσίαν κινῶν τόπτεσθαι τὸν Κύριον, ἰσταντὸς δεικνυμένης ἀνεγκαίδα. Καὶ τοὺς ἄμεταρονταν κατὰ τὸν Σωτῆρος, οὐκ ἔσταικεν δρεπῆν κατὰ κακίας καθητολίων· πάσῃ γάρ κακίᾳ καὶ πονηρίᾳ χαρεῖ ὁ ἔχθρος· καὶ εἰ τι κακόν ἔστι, τοῦτο διαβολικὸν ἐστιν ὅπλον· ἡ γάρ δειλία θεάντων, ή διὰ τὸ μάνυσθαι πάντων, ἀμαρτάνειν πάσσει. «Θεν ὁ Κύριος ὑπέμεινε πάντα· ἵνα ἐμὲ τῇ δειλίᾳ τὴν ἀνδρείαν, τῇ δὲ ὕδριᾳ τὴν ἀνεξικαλφανίαν, τῷ δὲ θυμῷ τὴν πραότητα, καὶ ἐπὶ πάσιν (9) δρεπῆν κατὰ τῆς κακίας ἀντικεισθαι διδάξῃ. Καὶ πρώτον μὲν ἔδιδασμε τῷ τόπτεντι εἰς τὴν σιωπὴν στρέψει καὶ τὴν δλῆτην· καὶ· «Μή φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτινόντων τὸ σώμα»· καὶ· «Ἄπο τοῦ ἀρόντος τὰ σὰ μὴ ἀπάνται»· καὶ· «Εὔλογετε τοὺς διώκοντας.» Ἶνα δὲ μὴ δύναντος ἡ ἐντολὴ νομισθῆν παρὰ τοῖς, διὰ τοῦ-

A ipsum se concitante diabolum in spinis cædebant. Ac veluti gentes quæ contra Jerusalem ascenderant, se mutuo cædebant in valle Josaphat, et qui persecuebant Israelem, ad oras progressi, in se mutuo ignari congregiebantur, sese mutuo capiebant; sic jam qui Dominiū persecuebantur, se ignari cædebat, nihil ipsum, sed sese potius laudentes. Quemadmodum enim si quis manu petram percutere velit, petram quidem non scindit, sed manum vulnerat, eodem modo qui contra Dominum agebant, utpote contra incorruptibilem ausi, in perniciem ibant: et qui contra immortalē certare audebant, morten: ipsi sibi consicerent. Quodque pessimum erat, a suis ipse membris laudebatur: quod versutissimo illi summo podori fuit. Nam si a Domino vapulasset, poterat vel quodammodo gloriari: cum autem ab iis quos in servitutem redegerat, perentiat, hoc omne decus transcendit. Attamea non eorum ictu serpens occiditur: neque tantum potuere illi homines carnificesque. Sed moriori erat contumelia a Iudeis sibi illata: vulneravit tamen illum non eorum percussio; sed Dominus qui illorum percussioni propulsabat, necnon ea virtus quæ ex manu Salvatoris in arundinem permeavit. Nam in hoc quoque humana præferens Dominus objiciensque, serpentin in spinis excepti, et quasi homo verberatus, serpente concessit a carnificebus verberari: ut qui se olim Deum esse gloriahatur, et sese jactabat quod Dominum tentasset, a carnificebus vapulans summum inde dedecus auferret.

40. Hæc porro ipsi præter sententiam et voluntatem obligere. Nam dum turbam moveret ad claram contra Salvatorem, ignorabat se silentium sibi noxiū inducere: dum Pilatum concitaret, nesciebat se pro formidine constantiam animique firmitatem elicere: dum incitaret ad verberandum Salvatorem, multum a scopo aberrabat, cum hinc ejus clementia tolerantiæ palam 73 fieret. Demum dum in Salvatorem debaccharetur, non advertebat, virtutem se contra improbitatem armis instruere: inimicus namque omni gaudentia illitia et improbitate. Si quid enim malum reperiatur, illud diabolicum est telum: nam aut formidine mortis, aut defensionis causa peccatum suadet. Quare Dominus omnia sustinuit; ut in formidine fortitudinem; in contumelia tolerantiam; in ira mansuetudinem; demum in omnibus virtutem vitio opposendam doceret. Ac primum quidem docerat percutienti maxillam offrendam esse aliam: et. «Ne timeτε ab iis qui occidunt cor-

(5) Αὐτὸν, deest in Anglie.

(6) Regius, διὰ τῶν αὐτῶν μελῶν ἐπασχεν. Editi vero, διὰ τῶν δαυτού μελῶν ἐπασχεν.

(7) Regius secunda manus, ἡ παρὰ τῶν ιδίων αὐτῷ γινεται.

(8) Ita Regius quem sequimur. Editi vero, ἡ παρὰ

τούτων πληγῆς, ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ Σωτῆρος. Paulo post, Regius et Anglicanus quos sequimur, Καὶ ἐπ τούτῳ γάρ. Editi, Καὶ ἐπ τούτῳ καθ.

(9) Regius, Καὶ ἐπ τούτῳ καθ. Editi, καὶ ἐπ τούτῳ καθ. Mox, Regius, πρότερον μὲν ἐδι-

pus^{**}: et, « Ab eo qui tua auferat, ne repetas^{**}: » Α το (10) δὲ ἐαυτῷ τὰ πάντα ἐπέδειξε ὁ Κύριος, καὶ ἀράνων ἐπασχεν, ἔπεισε πάντας ὑδροζημένους, μὴ ἀνθυρίζειν, καὶ τυπτομένους, μὴ ἀντιτύπειν, καὶ χλευαζομένους, μὴ ὄργιζεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰροντος τὰ ἡμῶν μὴ ἀπαιτεῖν· καὶ καθόλου μὴ φοβεῖσθαι τὸν θεατὸν· ἀλλὰ καὶ καταφρονεῖν αὐτοῦ τῇ ἐλπίᾳ τῶν μελλόντων. Οὕτω γάρ μᾶλλον εὐχερής ἡ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάστος ἀμαρτίας νίκη γένηται, η̄ ὅταν ἀμυνώμεθα. Ἀμυνόμενοι μὲν γάρ καὶ ἀνταδικούντες τοὺς ἀνταδικούντας (11), καὶ ὑδρίζοντες τοὺς ὑδρίζοντας, καὶ αἰζάνομεν καὶ τρέφομεν καθ' ἐαυτῶν τὴν κακίαν, οὐ μᾶλλον τοὺς ἔχθρους, ἀλλὰ ἐαυτῶν ἀδικούντες τῇ δεδὴ τὴν κακίαν καταδίκη καὶ κρίσεις μενούσῃ τοὺς ταῦτη χρηματόμενους· θνατὸς δὲ, ὡς ὁ Κύριος, ὑπομένοντες ἀδικούμενοι, καὶ τοῖς λοιδοροῦσι τὴν ἀνεξικάλιστην ἀντιτιθόμενος (12), τοῖς δὲ ἀπειλοῦσι τὴν ἀνθράκαν, τῷ δὲ θεατῷ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας· πάντως ἐν τούτοις λατούμενοι τὸν ἔχθρον· κάκενος ἐν τῇ τοιαύτῃ πανοπλίᾳ καταπίπτει. Ιν δὲ καὶ οἱ Παῦλος ἡμᾶς καθολίζων φησιν· « Ἐνδύσασθε οὖν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε πρὸς τὰς μεθόδειας τοῦ διαβόλου στῆναι. » Οὕτω γάρ καὶ τοῦ Σωτῆρος ὑπομενάντος, γέγονε τό· « Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν πίπτοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀστραφήν. »

20. Statim igitur postquam in his sese strenue gessisset Dominus, cecidissetque inimicus, impo-suerunt illi crucem: signum victorie, vel inviti, aduersum scipios revera præbentes. Quandiu enim staret inimicus, habebant carnifices lignum; cum autem lapsus fractusque est, tunc tropaum suscepit Dominus, et sibi bajulavit. Decebat quippe victorem de diabolo triumphantem, deferre per sese tropaum, nec alii concedere deferendum. Accipit autem ab ipsis cum tropaeo vestimenta sua, profiscens ac mortem; ut ea ipsa in morte exeret. Ideo rursum extutus, concitat illos ut se adducerent. Dum abduceretur autem, secundum Joannen, crucem ipse suam bajulavit, secundum alios vero evangelistas, Simoni vir Cyrenæus crucem tulit: quod contrarium non est Joanni: neque enim Joannes alii evangelistis contraria scribit, sed nrumque factum est: nam sibi Dominus crucem bajulavit, et rursum postea Simon homo tulit illam. D I rimū itaque quasi diaboli tropaum gestabat, libenterque sibi crucem bajulavit: non enim coactus mortem adiit. Ac rursum tulit illam Simon homo, ut omnibus notum esset, non sua Dominum, sed hominum morte mori. His ita gestis, festinus ad locum venit, quo ipsum in crucei ascendere par-

20. Εὐθέως γοῦν μετὰ τὸ τούτους ἀνδραγαθῆσας (13) τὸν Κύριον, καὶ πεσεῖν τὸν ἔχθρον, ἐπίθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, γνώρισμα τῆς νίκης ἀληθῶς καὶ δικού τε καθ' ἐαυτὸν παρέχοντες. « Έος μὲν γάρ εἰστικες δὲ ἔχθρες, εἰγον οἱ δῆμοι τὸ ἔιλον· δὲ δὲ πέπικε πανοπλὶς καταπίπτει. Ιν δὲ καὶ οἱ Παῦλος ἡμᾶς καθολίζων φησιν· « Ἐνδύσασθε οὖν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ· ἵνα δυνηθῆτε πρὸς τὰς μεθόδειας τοῦ διαβόλου στῆναι. » Διὰ τοῦτο, πάλιν ἀκόντιμον, κατέπιεν τοὺς ἀπάγοντας ἀγενούς αὐτὸν. Ής δὲ ἀπήγετο, κατὰ μέν τὸν Ἰωάννην, ἐκποτὸν τὸν σταυρὸν ἐβάσταξε, κατὰ δὲ τοὺς Σίμους εὐαγγελιστὰς, Σίμων δὲ ἀνθρώπος δὲ δὲ Κυρῆνης ἔφερε τὸν σταυρὸν. « Στὶ δὲ οὐκ ἰναντὸν τῷ Ἰωάννῃ· οὐδὲ γάρ δὲ Ιωάννης ἰναντὸν (15) τοῖς ἔλλοις γράψει, ἀλλὰ ἀμέρτερα γέγονεν ἐπὶ τούτῳ· καὶ γάρ καὶ ἐαυτῷ δὲ Κύριος τὸν σταυρὸν ἐβάσταξε, καὶ πάλιν Σίμων δὲ ἀνθρώπος ἔφερεν αὐτὸν. Ής μὲν οὖν κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπατον ἐβάσταξε πρῶτον, ἐκουσίως δὲ καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν ἐαυτῷ· καὶ γάρ οὐκ ἀναγκαζόμενος ἤρχετο ἐπὶ τὸν θάνατον (16). Καὶ πάλιν δὲ ἐβάσταξεν αὐτὸν Σίμων δὲ ἀνθρώπος, ἴνα γνωσθῇ πάσιν, οἵ τον ἐαυτούς, ἀλλὰ τὸν τὸν ἀν-

^{**} Matth. x, 28. ^{**} Luc. vi, 30. ^{**} Matth. v, 44.

“ Ephes. vi, 11. “ Luc. x, 18.

(10) Διὰ τοῦτο, deest in Regio. Mox, Regius, ἐπαδεῖνυτο, Anglic. ἐπαδεῖνυν. Editi, ἐπέδειξε.

(11) Basiliensis, ἀνταδικούντας τῇ διὰ τὴν κακίαν omissis multis, δὲ ὀμοτιθεντον. Ibidem, Regius et Angl. τοὺς ἀνταδικούντας.

(12) Anglicanus, ἀντιθέμεν.

(13) Regius et Anglic. ἀνδραγαθεῖσθαι.

(14) Alii, ἐβάστασν, alii, ἐβάσταξεν habent, ei sic infra.

(15) Regius, ἐντάξια.

(16) Anglican. ἐκουσίως καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν. ἐαυτῷ γάρ καὶ οὐκ ἀναγκ-. Regius, πρῶτον, οἵ δὲ καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν ἐαυτῷ. « Εαυτῷ γάρ καὶ οὐκ.

Θράστων ἀποθνήσκει θάνατον δὲ Κύριος. Τούτων δὲ σύντας γενομένων, ἐρχεται σπεύδων ἐπὶ τὸν τόπον, ἵνα καὶ ἀναβαίνειν· αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔσει, ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν κειρόγραφον, διπερ ἀπὸ τῶν ἁγιόρων ἦρε, προστήλωση τῷ σταυρῷ, καὶ ἀπεκδυτάμενος τὰς ἄρχας καὶ τὰς ἑκουσίας, ἐν παρθησίᾳ δειγματίσῃ τούτους τὸν τῷ ξύλῳ θριαμβεών κατ' αὐτὸν, καὶ διειώντων τὸν ἐκσταθέντα ἐκ τοῦ λέοντος ἀνθρώπον, καὶ λοιπὸν τῷ ίδιῳ αἰματὶ βαῖνον καὶ καθαρίζον τὴν γῆν ἀρρόστηται. Μέλλουν δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἐκεῖνοστι τὰ ἱμάτια. Ἐδει τὸν αὐτὸν, εἰσάγοντα τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸν παράδεισον, ἀπεκδυσασθει τοὺς χιτῶνας, οὓς Ήλιος δὲ ἀδέρματα ἀκεβαλλόμενος ἔπει τὸν παραδεῖσον. Ὄτι τὸν τιμῆρον, καὶ λοιπὸν ἡμέλεν παποθνήσκειν. Εἰσάει δερματίσους χιτῶνας, ἐπεικρών ζώων γενομένους, σύρεσθαι διντας τῆς δια τὴς ἀμφιτρίαν νεκρώσεως αὐτῷ προσγενομένης.

21. Ἀλλ' ὁ Κύριος, δὲ πάντα τὰ ἡμῶν δὲ ἡμᾶς ἀναδεῖ Β ἔμενος, ἐκεῖνοστι ταῦτα, ἵνα καὶ ἀπεκδυσται, καὶ ἀντὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀρθροπλαστὴν ἐνδύσασθο δὲ μετὰ τούτων καὶ χιτώνα Δῆμητραν ἐκ τῶν θυντῶν ὑφαντὸν δὲ σκουρόμενον· ἵνα καὶ ἐκ τούτων (17) πιπτεῖται συνηγόρων οἱ Ἰουδαῖοι, τίς ἐστι καὶ ποθεν ὁ θυντόμενος ταῦτα - διτὶ οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' θυντὸν ἐρχόμενος ἥδη ὁ Λόγος, καὶ διτὶ οὐ μεριστός, ἀλλ' ἀμέριστός ἐστιν ὁ Λόγος ὁ τοῦ Πατρὸς, καὶ, διτι, γενόμενος ἀνθρώπος, οὐκ ἀρραμμένον εἶχε τὸ σῶμα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ Παρθένου μόνης, θυρασμένον τῇ τοῦ Πνεύματος τέχνῃ. Ὄτεν οἱ δῆμοις τὰ μὲν διὰ διαιρεμένων ιμάτια, μεριστὸν γάρ την, καὶ εἰς τέσσαρα διαιρεμέναται· καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀμφιτρίας (18) τῆς τετραμεροῦς οἰκουμένης κατὰ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ δρόκτον, καὶ μετημβρίαν, ἐφόρει ταῦτα· πάπερ θεωρήσας ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένον αὐτὸν Εἰπεν· « Ίδε ὁ δῆμος; τοῦ Θεοῦ, ὁ αἵρων τὴν ἀμφιτρίαν τοῦ κόσμου». Τὸν γιτῶνα (19) μόνον οὐκ τὸν τὸν θυντήσαν σχίσαι φόδρα τοῦ δὲ αὐτοῦ γνωρίζομένον σημεῖον. Καὶ τοῦτο τὸν οὐκ αὐτῶν, διλλὰ τοῦ κρεμασθενοῦ Σωτῆρος τὸ ἕργον. Καὶ τὸν κρεμάμενος, ὃς ἀνθρώπος, τὰς μὲν ἄρχας ἰδίωκε, τὸν δὲ διάδοσον κατελάμβανε, τοὺς δὲ δημιουρούς ἔρδονε, μή σχίζει τὸν χιτῶνα· ἵνα, τούτους μένοντος, μάνη καὶ δι κατὰ Ἰουδαίων Εἰργάσος. Ο μετ' οὐ πολὺ γενόμενος, διτὶ οὐκ καταπέπτασμα ἐσχίσθη, δὲ κατέν τοῦ Σωτῆρος οὐδὲ ὑπὸ δημιουροῦ διηρίθη, ἀλλ' ἐμεινεν δλόκηρος. Μένει τὰρ τὸ Εἰναγγέλιον διὰ παντὸς δλόκηρον, τῶν σκιῶν διειρουμένων. Πλὴν δὲ ἀποδειμένος τὰ ιμάτια Επεικεῖ πρὸς τὸν θάνατον, τότε (20) πάλιν ὁ διάδοσος, ίσων τὴν προθυμίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ θαυμὸν ἐξ οὐρανοῦ πεσόντα, καὶ τῆς γῆς ἐκβιβληθέντα, οὐκ εἶχε δὲ τι πράξει· πάντα γάρ ἡν αὐτῷ θορύβου καὶ ἀπορίας μεστό. Καὶ μένει μὲν οὐκ ήδύνατο, φαύγιαν δὲ πάλιν ἀφοβεῖται. Πλὴν δὲτ ἀνθυμηθεῖται, διτὶ τοὺς ἀποθνήσκοντας, ἐπὶ τῆς τῆς ἀποθνήσκειν δὲι κατὰ τὸ τεγραμμένον· « Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύσῃ»· φοβηθεὶς ἐπὶ γῆς μεναι, μή ἔκει καταληφθῇ, λοιπὸν εἰς

A erat, ut chirographum contra nos scriptum, quod ab inimicis abstulerat affigeret cruci, atque exutis principatis et potestatis, cum fiducia illos in cruce traduceret, de illis triumpharet, ostenderetque eruptum ex leone hominem: ac demum proprio sanguine terram aspergeret, emundaret, atque 74 exparet. Id cum facturus esset exiit vestimenta. Decebat enim eum, cum hominem introduceret in paradisum, tunicas exire, quas accepit Adam cum ex paradiiso exturbaretur. Cum enim ille peccasset, ac demum moriturus esset, accepit pelli- ceas vestes, ex mortuis animalibus factas, symbolum mortis ob peccatum sibi inducit.

21. Sed Dominus, qui propter nos omnia nostra suscepit, illa induit, ut post exiret, et horum loco nos indueret vita et incorruptione: induit etiam cum his vestem inconsutilem desuper contextam per totum; ut saltem ex istis possent Judezi credere, quis et unde esset qui haec indueret: non ex terra scilicet, sed desuper advenisse Verbum, neque divisibilē sed indivisibile Patris Verbum esse, ipsumque factum hominem, non consumut corpus ex viro et muliere habuisse, sed ex sola Virgine arte Spiritua contextum. Unde milites alia quidem vestimenta dividunt, quae divisibilita erant, et in quatuor dividunt partes: quia pro peccato orbis in quatuor partes divisi in orientem scilicet, occidentem, aquilonem et meridiem, illa gestabat: quibus induitum illum conspicatus Joannes, ait: « Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi ». Solam tunicam scindere non potuerunt, terrore signi per eam exhibiti. Eratque illud non ipsorum, sed suspensi Salvatoris opus. Nam suspensus, ut homo, principatus persecutatur, diabolum comprehendebat, carnifices perterritabat, ne scinderent tunicam: ut manente illa, maneret Iudeorum convictio, quae non multo post accidit, cum scisso velo, tunica Salvatoris divisa non est a carnificibus; sed integra permansit. Manet enim Evangelium semper integrum, divisis umbribus. Ceterum cum exutus vestimentis properaret ad mortem, rursum diabolus, videns Salvatoris ahaeritatem, seque ex celo delapsum, ex terra que exturbatum: quid ageret non habuit: omnia quippe ipsi erant tumultu et anxietate plena. Manere non poterat, fugere exhorrescebat: memor tamen eos qui morentur, in terra mori oportere, quemadmodum scriptum est: « Terra es, et in terram reverteris », non ausus in terra manere ne ibi comprehenderetur, demum per aerem volavit; ut saltem ita, Dominico corpore in terra positio, liberum sibi aerem retineret. Sed Dominus hanc in re humano generi amanter consulens nec in

• Joan. i. 29. • Genes. iii. 19.

(17) Regius, ἐκ τούτου.

(18) Anglic. Ιμάτια. Επειδὴ γαρ ὑπὲρ τῆς ἀμφιτρίας ουμίσσι. Regius ibidem, Επειδὴ γάρ, item

habet.

(19) Regius, Τὸν δὲ χιτῶνα.

(20) Regius et Anglic. ὅτε. Edito vero, τότε πάλιν.

terra mortuus est, sed per crucem in aereum con-scendit, ibi quoque serpente persequens; ut etiam inde principem potestatis aeris deturbaret, et spiritualia nequit dejeiceret¹⁰, ac ne sic quidem terram absque remedio reliquit. Nam in cruce suspensus, aerem purgavit mauuum expansione: terram autem redemit, sanguine et aqua lateris sui abluedo ipsam.

τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν ἀέρα ἐκαθάριζε τῇ ἑκτάσῃ τῶν χειρῶν, τὴν δὲ γῆν ἐλυτρούστο, τῷ αἷματι καὶ τῷ θόξῳ τῆς πλευρᾶς ἀπολύνων αὐτὴν.

22. Quid igitur inimico talia patienti restabat agendum? Ex cælo deciderat, ex terra deturbatus, ex aere depulsus erat: ad hæc summus pudor aderat, quod multa pollicitus, nihil efficeret. Omni ergo ex parte superius, ac undique consiliis inops, statuit saltem infernum sibi servare: hic enim solus ipsi supererat locus. Quare metuens ne Dominus eo descendens, inde etiam se expelleret, omnesque sibi subditos liberaret, omnia miscuit, omnia commovit, omnes in auxilium vocavit, Judeos iterum concitavit ut Dominum probris et contumelias afficerent, irriderent: ac dénum quidquid sibi telorum supererat, id immisit in Dominum, tentans si quo modo illum peccatis obnoxium, hac saltem ratione superaret. Judei **75** igitur Dominum irridebant dientes: « Si Filius Dei es, descend de cruce¹¹. » At Salvator, qui revera Filius Dei erat, non fugiendo mortem, sed exspectando, atque ita calcando ipsam, voluit dignosci, se Filium esse Dei, atque veram vitam. Poterat enim ex cruce descendere, qui alias suscierat mortuos; sed descensio illa mortis fuga visa esset: contra si in cruce permaneret, nihil id aliud indicabat, quam, cum qui permaneret esse vitam. Quamobrem multa diabolo cura fuit, ut Dominius hisce opprobriis afficeretur, volebatque ipsum descendere de cruce, neque inter mortuos versari; ut sic illæsus abiret, mortuorumque dominium retineret. Metuebat enim, ne, quemadmodum scriptum est, ascendens in crucis sublime, captivam duceret captivitatem, et acciperet dona hominibus¹². Suspiciatus enim est, ne hic esset de quo haec scripta erant. Unde versipellis ille rursus Phariseos commovit, ac dénum eo usque deduxit illos, ut se credituros pollicerentur, si solum descendere de cruce. Omnis porro movebat, omnia præter animi sententiam promitterebat, modo id efficeret, ne moreretur, neve descendere iu infernum. Denuo igitur Phariseis auctor fuit ut dicenter: « Alio salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si Rex Israel est, descedat nunc de cruce, et credeamus ei¹³. » Minime autem credere volebat Phariseos magister ille impietatis draco; sed optabat Domi-

A τὸν ἀέρα ἐπέτατο· τάχα καὶ οὗτος, τοῦ χυρακοῦ⁽²¹⁾ σώματος ἐπὶ γῆς τεθέντος, ἐλεύθερον ἔγι τὸν ἀέρα. 'Αλλ' ὁ Κύριος, καὶ ἐν τούτῳ φιλανθρωπεύμενος, οὐκ εἰς γῆν ἀπέθανεν, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα ἀνέβη διὰ τοῦ σταυροῦ, διώκων κάκην τὸν δρκοντα τῆς ἑκουσίας τοῦ ἀέρος ἀποδώξῃ, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας καταβάλῃ, οὐκ ἀφέντος οὐδὲ τὴν γῆν ἀθεράπευτον. Καὶ γάρ χρεμάμενος ἐπὶ τοῖς χειρῶν, τὴν δὲ γῆν ἐλυτρούστο, τῷ αἷματι καὶ τῷ

B 22. Τί λοιπὸν εἶδε ποιεῖν παθόντα ταῦτα τὸν Ἑθρόν; Ήτούντος ἐπεπτώκει, ἀπὸ γῆς ἐξεβαθήθη⁽²²⁾, τοῦ ἀέρος ἐδύνατον· καὶ πρὸς τούτος ἡγούντο μεγάλα ἐπαγγελμένος, καὶ μηδὲν ἐνεργοῦ. Πανταχούν οὖν ἡττηθείς, καὶ (23) πανταχούν ἀπορθεῖς, ἔγων καὶ τὸν ἄρδην φυλάξαι· τοῦτο γάρ εἴ: τὸ χωρίον ὑπελείπετο τούτῳ. Διὸ καὶ φοβούμενος, μὴ ἐκεῖ κατελθεῖν ὁ Κύριος, ἐκείνεν αὐτὸν ἐκδιώξῃ, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ἐλευθερώσῃ, πάντας ἐγύκαντα καὶ συνεκίνειν, πάντας εἰς βοήθειαν καλέντα, καὶ παράξυνε πάλιν τοὺς Τούτοις ονειδίζειν τὸν Κύριον, καὶ θρίζειν καὶ γελάνθως κατ'

C αὐτὸν· καὶ ὅλως εἰς τὴν περιείπετο πανοπλίας αἰσθῆ, τοῦτο γῆρας κατὰ τὸν Κυρίου· τάχα καὶ συνεκίνειν πάλιν τοῦ θεόντος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μέντοντος αὐτὸν, καὶ μένοντα πατήσαι τὸν θάνατον, ἥθελι γνωσθῆναι Ήτούντος⁽²⁴⁾,

D καὶ διὰ αὐτὸς ἔστιν ἡ ζωὴ. Ἡδύνατο μὲν γάρ καὶ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐγγίρας νεκρούς· ἀλλ' ἡ κατάβασις φυγῆς ἐξείνειν τοῦ θεάτρου· τὸ δὲ περιμέναντα οὖδεν ἔπειρεν, ἢ τὸν περιμένοντα εἶναι ζωὴν. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ λιαν ἔμελλε τῷ διαβόλῳ ονειδίζεσθαι τὸν Κύριον τὸν τούτος, καὶ θύελεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆναι: καὶ μὴ γενέσθαι ἐν νεκροῖς, Γνά καὶ οὗτος ἀπαθῆς ἀπέβη, καὶ τῶν νεκρῶν κυριεύσῃ. Ἐφορετο γάρ μη κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀνοίξεις οὐφος τοῦ σταυροῦ, αἰχμαλωτεύσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ λάρη δόματα ἀν ἀνθρώποις. Τρώπευεσθαι γάρ μη οὗτος τούτοις περὶ τὸ γέγραπται ταῦτα. Οὐθενὶ πάλιν ἐκίνει τοὺς Φαρισαίους ὁ πανοῦργος, καὶ λοιπὸν κατὰ περισσὸν ἐποίει⁽²⁵⁾ αὐτὸνς ἐπαγγέλλεσθαι καὶ πιστεύειν, εἰ καταβαῖται μόνον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Πάντα δὲ ἐκίνει, καὶ πάρα γνώμην ἐπιγγέλλετο, μόνον ἵνα μὴ γενήται ταῦρος, καὶ κατεβῇ εἰς τὸν ἄρδην. Ἐποίει γοῦν πάλιν λέγειν τοὺς Φαρισαίους· « Αλλοι Εἰσώσειν, ξενεύτοντες οὐ δύναται πάσας. Εἰ βασιλεὺς Ἱεραρχὸς ἔστι, καταβάτω γάρ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσουμεν αὐτῷ. » Οὐ πιστεύειν δὲ θύελεν τοὺς Φαρισαίους ὁ τῆς ἀποστολῆς διδάσκαλος δράκων· ἀλλὰ φύγεται θύελε

¹⁰ Ephes. vi, 12. ¹¹ Matth. xxvii, 40. ¹² Psal. lxviii, 19. ¹³ Matth. xxvii, 42.

(21) Anglic. πειναί, μὴ οὗτος τοῦ χυρακοῦ, omis-sis multis, Mox., Iva ante τάχα καὶ οὗτος, legitur in editis, deest in Regio, probe.

(22) Regius, ἐκεδίδητο.

(23) Kat., deest in Anglicano.

(24) Ita Reg. et Angl. Ed. vero, εἰ τάχα καὶ. Mox.,

ἐντα, post ἀμαρτίᾳ, deest in iisdem. Ibid. Reg. ἀμαρτίας. Basil. ἀμαρτίας.

(25) Ita Regius, secunda manu. In editis, Θεοῦ, deest.

(26) Regius, Ιεροὶς γάρ.

τὸν Κύριον τὸν θάνατον. Οὐδὲ μαθεῖν ἤθελεν, εἰ δύ-
νεται οἴστων σῶσαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτη-
ρίᾳ τένηται. Εἰ γάρ θλως ἐγίνωσκεν (27) σώσαντα
αὐτὸν τοὺς ἄλλους, οὐκ ἦν ἀμφιβολόν, τὸν τοῖς ἀλ-
λοις δεδωκότα σωτηρίαν, αὐτὸν εἶναι Σωτῆρα καὶ
ζωῆς.

23. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο αὐτὸν ὑνειδίζον, ἵνα μὴ τοῖς
ἄλλοις σωτηρίᾳ γένηται. Ἡδει γάρ δὲ περιέργος, ὅτι
οὐκ ἀποδίκειται δόκιμος οὐδὲ οὐδεὶς θάνατος σω-
τηρίᾳ καὶ ζωῇ τοῖς πάσῃ γενίσεται. Διὰ τοῦτο ἤθελεν
αὐτὸν καταδίκαιον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐποιεῖ τοὺς
Φαρισαίους ἐπαγγέλλεσθαι πιστεύειν· τόχῳ καὶ τῇ
ἐπαγγελτῇ τῆς πίστεως περιγένεται, ὃν ἤθελεν. Οὐ
δέ Κύριος, διὰ τοῦτο Σωτῆρ, διὰ μὴ τὸ θάνατον, ἀλλὰ
τὰ ἡμῶν ζητῶν, οἷς ἀπὸ τοῦ θανάτου σῶσαι, ἀλλ' ἀπὸ
τοῦ λατρεύσασθαι τὴν κτίσιν ἥδει γνωσθῆναι Σωτῆρ. Οὐδὲ
γάρ λατρός ἐκ τοῦ αὐτὸν ὄγκων γνωσθῆσται
λατρός, εἰ μὴ καὶ τοῖς νοοῦσιν ἐνδείξεται τὴν τέ-
χνην· καὶ δόκιμος οὐκέτι εἰς θανάτον συστέλλῃ τὰς
ἀκτίνας, γνωσθῆσται φάσις, εἰ μὴ καὶ τῇ οἰκουμένῃ
ταύτας ἐπακτείνῃ, καὶ τὸ σκότος ἢν αὐταῖς κατα-
λέψῃ. Οὐδέτος καὶ δόκιμος οὐχί θανάτος· σω-
τηρίας γάρ χρεῖαν οὐδὲ εἶχεν, αὐτὸς ὁ Σωτῆρ· ἀλλ'
ἀπὸ τῆς τῶν ἀλλῶν εὐεργεσίας ἥδει γνωσθῆναι πάσι
Σωτῆρ. Ἀλλ' οὐδὲ καταβαλεῖν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ
ἥδει γνωσθῆναι Πάτη Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μέντοι αὐ-
τῶν. Πλειόνας γάρ μᾶλλον ὁ θάνατος ὁ τοῦ Σωτῆρος
πάσιν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις φέρει ἡ ἡδονή
τοῦ σταυροῦ κατέβαστι. Ἀριθμεῖται μάλιστα αὐτοῦ
τὸν σταυρὸν ἔτι (28), τὸ μὲν μνήματα ἡγογόντο,
τοῦ ἀν αὐτοῖς κείμενον θάνατον· ὁ δὲ κρεμάμενος
ληστῆς ἀποτελεῖται εἰς αὐτὸν· ἵνα δεῖη, διὰ τοῦτο
Σωτῆρ ἔτοις· καὶ ἀποδιάνων, τῇ πίστει καρποφορεῖ.
Ἐπὶ τούτους ἔξιστα λοιπὸν ἀληθῶς ὁ διάδοσος, καὶ
πάσια τούτων εἰδότως (29) ἀπόροις κατέτεχεν· ἐώρα
γάρ αὐτὸν ἀπολάσαντα, καὶ τὸν ληστὴν ἐν τῷ σταυρῷ,
καὶ ὃν ἐπεισ οὐδὲν ληστεύειν, ἐώρα τούτον πιστεύ-
οντα· καὶ ὃν παρώντας βλασφημεῖν, τούτον ἐώρα
προσκυνοῦσαν τὸν Κύριον, καὶ ἐπιπλήττοντα καὶ τῷ
μᾶλλῳ ληστῇ, μᾶλλον δὲ τῷ ἐν τῷ ληστῇ διαβάλω.
Ἐκρύκτο δὲ πάλιν, διὰ ὃν εἰς ληστὴν ἀπέτεινε,
τούτον καλῶν μεταφέρομενον ἐώρα ἐν τῷ παραβοτῷ.

24. Ὁρῶν δὲ καὶ πάσαν αὐτὸν τὴν πανοκτίλων φί-
φιστων, καὶ διὰ οὓς ἦν διμυθήτων περιφθὲν πάρ' αὐ-
τοῦ, διὰ τοῦτον δόκιμος οὐδὲ οὐδεὶς οὐδὲ τοῖς;
· Τοῦ ἔχθρου ἔξιλετον αἱ ρομπαῖαι εἰς τοῖς,
καὶ πόλεις καθεδεῖσαι, εἰ διὰ τοῦτο ἐπάρσσονται (30),
καὶ ἀπορῶν, πετεῖρες λοιπὸν δοῦναι τῷ Σωτῆρι
παῖδες δέος μετὰ χολῆς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθ' θανάτον
κατασκευάζουν τὴν τράγωδιν. Τὸ γάρ πικρὸν τῆς δργῆς, τὸ
δεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ νόμου γενέμενον, ἐν ὃ πάντας
κατεῖχεν, ἀποδίδου τῷ Σωτῆρι· καὶ λαρβάνων
ἀκείνος ἀνήλισκε καὶ ἤσκεντον, ἵνα δινή μὲν τοῦ δέος

A num vitare mortem. Neque volebat ediscere, an
posset ipse sese salvum facere; sed metuebat ne
aliis salus efficeretur. Nam si semel cognovisset,
alios ipsum posse salvos facere, nihil dubium erat,
eum qui aliis salutem impertiret, esse Salvatorem
alique vitam.

25. Ea igitur de causa conviciabatur illi, ne aliis
salus fieret. Noverat enim ille versutus, non mori
quidem Dominum; sed ejus mortem, vitam salu-
temque oianibis fore. Quanobrem volebat illum
ex cruce descendere, eoque deduxit Phariseos ut
se credituros pollicerentur; ut ea saltē promissio-
ne quae volebat consequeretur. Dominus autem re-
vera Salvator, qui non sua, sed nostra quereret;
non ex eo quod sese salvum faceret, sed ex eo quod
B creatures redimeret, volebat Salvator agnoscī. Non
enim medicus, quod sanus ipse sit, medicus agno-
scetur; nisi circa segrotos suam exhibeat artem:
et sol non si in se radios contrahat, pro lumine
agnoscetur, nisi per orbem illos diffundat, hisque
tenebras illustrēt. Ita quoque Dominus non sese
salvum fecit: nam salute uon egebat qui Salvator
esset: sed per beneficia alii collata volebat ab om-
nibus Salvator agnoscī. Sed nec ex cruce descendendo,
voluit nosci Filius Dei, sed in ea manendo.
Majorem enim fidem salutemque mors Salvatoris
affert hominibus, quam attulisset descensus de
cruce. Certe pendente adhuc in cruce Domino, mo-
numenta aperiebantur, quique in iis jacebant salvi
efficiebantur: latro autem suspensus in ipsum cre-
didiit; ut palam faceret se revera Salvatorem esse:
atque moriens fidel fructum multiplicabat. Ad hæc
sane obstupuit diabolus, summaque anxietate, nec
immerito, correptus fuit, dum cerneret se in per-
nicie ire, latronem vero in cruce, cui oiliu furtum
suaserat, credere: quemque ad blasphemandum
concitarat, vidit adorare Dominum, alterumque
latronem increpare, imo potius in latrone diaholu-
mum. Exruciaebatur iterum, quod quem, ut lat-
ronem occiderat, eumdem videret in paradisum
transferri.

24. Videntes autem omnia sua arma dejecita, rul-
lumque a se immissum fuisse teli genus, quod non
D 76 esset a Domine confractum, quemadmodum
scriptum est: « Inimici defecerunt framez in finem,
et civitates destruxisti »; ideo conturbatus et an-
xius, Salvatorem denum tentavit potare felix et
acetō: sed ignorabat idipsum in sese moliri. Ire
quippe acerbitudinem ex transgressione legis obor-
tam, in qua detinebat universos, Salvatori tradi-
dit: quam ille acceptam assumpsit et evacuavit,
ut pro acetō, quod miscuit sapientia vinum nobis

* Psal. ix. 7.

(27) Regius, ἐγίνωσκε, secunda manu. Editi et
alii, ἐγίνωσκον. Iuſtra in Regio post σωτηρίαν, se-
cunda manu ad marginem additur, καὶ ζωῆς.

(28) Ἔτι, dicit in Anglicano.

(29) Εἰδότως, deest in Anglic. Mox, Regius, ἐώρα
γάρ θανάτον. Editi vero, ἐώρα γάρ αὐτόν.

(30) Anglicanus, διὰ τοῦτο δὲ ἐταρ.

potandum daret : pro felle, eloquia melle et favo dulciora nobis impertiret : et pro eo quod nostra gustasset, nobis diceret : « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus¹¹. » Ut autem eo excidit, atque spoliatus est, pudefactus demum, incidit in aliquam suspicionem, dum talia cerneret, se scilicet non contra hominem, sed contra Deum pugnare. Videbat enim quibus in rebus omnes capere tentaret, in iisdem se pudore affici, magisque labi, quam dejicere alios : demumque sedecere tentavit, ac fugiendo terga dare. Dum enim eum suspensum cerneret mortem nibilominus persequi, timuit ne hic esset de quo scriptum est : Exaltabitur Dominus, ut misereatur nostri. Quae causa erat, ut omnia relinquere et fugere pararet, invidens illis quos miseratus ille esset. Sed Dominus vere Salvator, nolens eum illassem abire, nec imperfectum opus deserere, neque eos, qui in inferno erant, inimico deditios relinquere, magno mirabilique stratagema usus est. Cum enim audacem illum perculsum, trementem et formidantem cerneret, rursum se decidere simulat, ut accedentem inimicum, omnino subigeret. Draco enim nolebat mori Dominum, aut pendere in ligno, sed optabat ut Dominus descendenter de cruce, et non moreretur; aut si non descendisset, ut maneret in cruce quidem, sed non moreretur. Metuebat enim, ne id fieret quod scriptum est : « Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, et prædicare captiuis remissionem, et cæcis visus restitutionem¹². » Quamobrem metuebat, ne hic ille esset uncus et missus, ac ne demum omnibus libertas foret.

23. Omnibus itaque nudatus, optabat inferni saltem imperium tenere. Alia siquidem ei formido erat, num is esset qui tenebras illustraret, de quo scriptum est : « Galilea gentium, populus qui ambulabat in tenebris, vidi lucem magnam¹³. » Illum enim audierat ita loquentem : « Ego sum lux¹⁴. » Unde metuebat ne moreretur, et ipse ex omnibus exturbaretur. Dominus porro cum illum fugare parare cerneret, ne elaberetur inimicus, voces emittit humanas, vocesque infirmatis, aiens : « Elohi, Elohi, lema sabachthani, id est Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti¹⁵? » Quod ideo fecit, ut diabolus, quem ut Deum reformidara, hunc ratus jam hominem esse infirmum, fugam cohiberet. His adductus vocibus sceleratissimus ille, ad eum denuo ut hominem accedens contractus est. Iudacis enim auctor fuerat, ut ad necem eum postularent : resque illi præter spem accidit ; non in alia quippe parte quam in latere confossum est, unde sanguis et aqua manavit ; ut quoniam prius per mulierem ex latere formatam, venerat deceptio ; ita per latua secundi Adami redemptio et emundatio

A δν ἐκέραστον οἶνον ἡ σοφία ποιηση τῆμας· ἀντὶ δὲ τῆς χολῆς τὰ γλυκύτερα ὑπὲρ μὲν καὶ κρέον λόγια χαρίστας ἡμῖν· καὶ αὐτὸς ὁν εὔγευσατο τὰ ἡμῶν, εἴπη καὶ ἡμῖν· « Γεύσασθε, καὶ θετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύρος. » Ήδὲ καὶ τούτου ἔξεπες καὶ τοκελεῦθη, καταισχυνθεὶς λοιπὸν, ὑποβίᾳ αὐτῷ τις εἶχεν, ὅρων τὰ τριλικάτα, ὅτι οὐ πρὸς δινθρωπον, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν ἀντιμάχεται· Εύρα γάρ ἐν οἷς τοῖς πάντοις ἔθετεν, εν τούτοις λαυτὸν καταισχυνόμενον, καὶ μᾶλλον πίπτοντα ἡ καταβάλοντα· καὶ λοιπὸν ἐπειράτο παραχωρεῖν, καὶ νῦν διδόνα τῇ φυγῇ. « Οὐρῶν γάρ ἐν τοῖς αὐτὸν ἀπελθεῖν, ὅτι θεοὶ οὐδεὶς οὐδὲ ἀτελὲς τὸ ἔργον καταλεῖφαι, οὐδὲ τοὺς ἐν τῷ φῦῃ ἐκδότους ἀφεῖναι τῷ ἔχθρῳ, ἐστρατήγησε μέγα καὶ ψυχαστόν έργον. » Οὐρῶν γάρ αὐτὸν καταπτήσοντα (31), καὶ τρέμοντα, καὶ δειλώντα τὸν θρασύν, τάντιν ὡς ὑποκίπτων σχηματίζεται, ίνα προσελθόντα τὸν ἔγριὸν τέλον γειρώσται. « Οὐ μὲν γάρ δράκων οὐδὲ θεοὶ ἀπονήσοντεν τὸν Κύριον, οὐδὲ κρεμάμενον ἐπὶ ξύλον (32)· καὶ θύεις μὲν καταβῆνται τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μὴ ἀποθανεῖν· εἰ δὲ μὴ καταβίνειν, κανὸν μενεῖν αὐτὸν ἀπελθεῖν ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ μόνον μὴ ἀποθανεῖν. Ἐφοβέστο γάρ μὴ τὸ γεγραμμένον γένηται· Πνεῦμα Κυροῦ ἐπὶ ἡμὲν, οὐ εἰνεκεν ξηραῖς με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπόσταλκε με, καὶ κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἀφεσιν, τυφλοῖς ἀνάθλειν. » Καὶ δὰ διοτό τοῦ ἐφοβήθη, μηδὲντος ἀστινέσθει καὶ αποσταλέεις, καὶ λοιπὸν τῶν ἀπάντων ἀλευθερία γένηται.

25. Γυμνωθεὶς οὖν ἀπὸ τοῦ παντὸς, ηὔχετο κανὸν τοῦ δύον κρατεῖν. Πάλιν γάρ ἐφοβέστο, μηδὲντος ἀστιν δεῖ καὶ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὐ γέγραπται· « Γαλιλαῖα τῶν ἑβραϊών, δὲ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα. » Καὶ γάρ καὶ ἤκουον αὐτοῦ λόγοντος· « Ἔγώ είμι τὸ φῶς. » Οὐθὲν ἐδειλία μὴ ἀποθνήσῃ, καὶ πάντων ἐκδηληθῇ. « Ήδὲ Κύριος, ὅρων αὐτὸν φεύγοντα, ἵνα μὴ τούτο γένηται καὶ φυγὰς ἀπέλθῃ ὁ ἔχθρος, φωνὰς ἀστένεισά λέγων. » Ἐλατ. Ἐλατ., λημὰ σαβαγνάν· τουτούστοις· « Θεῖ μοι, θεῖ μοι, ινά τι με κρατήσεις· » Καὶ τοῦτο ἐποιεῖ, ἵνα διάδολος, δη κατεπλάγη Θεὸν, τούτων ὡς δινθρωπον ἀσθενεῖς νομίσας, μη φυγὰς ἀπέλθω. Ταῦτας γοῦν ταῖς φωναῖς ὑπάγεις δὲ πάγκακος, πάλιν ὡς ἀνθρώπωρ προσῆλθε καὶ κατερρήγη. Ἐπεισεις γάρ τοὺς Ιουδαίους εἰς σφραγῆν αὐτὸν αἰτήσασθαι, καὶ γέγονεν διπερ οὐ προσεδόκησεν· ἰσχάγη γάρ οὖν εἰς ἀλλο μέρος, ἀλλ’ εἰς τὴν πλευράν, ἀφ’ ἣς ἐφρευσεν δύωρ καὶ αἴρα· Ινα, ἀπειδὴ πρότερον δὰ τῆς ἐκ πλευρᾶς πλασθεῖσης γυναικὸς ἥλθεν ἀπάτη, οὗτος δὲ τῆς πλευρᾶς τοῦ δινθροῦ Ἄδαμ λύτρον καὶ καθάρισον τῆς προτέρας

¹¹ Psal. xxxiii, 9. ¹² Isa. lxi, 1. ¹³ Isa. ix, 1, 2. ¹⁴ Joan. viii, 12. ¹⁵ Marc. xv, 34.

(31) Regius et Anglicanus, καταπτήσαντα.

(32) Regius et Anglicanus, ἐπὶ ξύλου.

γένεται· λύτρον μὲν διὰ τοῦ αἵματος, καθάρισιν δὲ διὰ τοῦ θάνατος. Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώμην ἀπέβανε τῷ διαβόλῳ· καὶ γάρ δὲ ἄφοβετο γενέσθαι θάνατον, τούτον (33) ἀπέβανεν δὲ Κύριος, κακίνος ἀσκύλευται· καὶ νομίσας κρατεῖν τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θανάτῳ, αὐτὸς μᾶλλον ἀδειχθῆ νεκρός· καὶ καυγησάμενος ἀνθρώπων ἀνεδρεύειν, πεποίησε γνωσθῆναι Θεόν. Ἀμα τὴρ ἀπέβανεν, ἡ μὲν κτίσις ἀντίκοις γέγονε, τὸ δὲ κατεπέπασμα τοῦ ναοῦ ἀρρέπει, ἡ γῆ ἐστοῖη, καὶ αἱ πέτραι τοκίσθησαν, οἱ στρατιῶται, σὺν τοῖς πυλωροῖς τοῦ θόου κατέπτηξαν. Ἄρτ' ὧν ἦσαν μηχάτες θνήτωποι, διλλὰ θεοὶ δλῆθως ἐν οὐρανοῖς, ὃς καὶ οἱ θεωρούντες θεοὺς· « Αληθῶς οὗτος ἐστὶ Θεὸς Υἱός. » Καὶ γάρ πολλὰ μνημεῖα ἡμερούχασαν, καὶ ἡγέρθησαν τούτων οἱ νεκροί.

26. Τυφλὸς δλῆθως ἡ κακία· νομίσας γάρ ἀποκτίνειν ένα, τῶν πάντων ἀπέτρεπται· καὶ νομίσας εἰς ἄδυτον καταφέρειν, ἀκέβδηστα τοῦ ἁδοῦ. Καὶ ἀπειδειχθῆ πάσιν, διτὶ οὐκ ἀσθενεψά φύσεως τέλοντας δὲ Σατῆρα, διλλὰ τὸν θάνατον εἰς ἀνατρέψαν ἔδωκεν, τὰ καταργήσῃ τούτον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, διτὶ φόδρῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ένοχοι ἡσαν δουλείας. Ήν τοὺς γὰρ τὸν διάστητον, καὶ τὰς ὕδνας ἐλουσαν τοῦ ἁδοῦ, καὶ τοὺς μὲν μᾶλλους ἡγείρει λέγων· « Ἔγειρος εἰς ἀγωνίαν ἀντεύεθεν· » αὐτὸς δὲ ἐκάνεστη καὶ κατέζητος (34) τοῦ θανάτου, χλεύη αὐτοῦ τὴν τόλμαν ἡγησάμενος· ὃς καὶ ἐν ὅμινοις προσανεψούσετο. λέγοντος τοῦ Πνεύματος· « Οὐ κατοικῶν τὸν οὐρανοὺς ἐκτριλεσταῖς αὐτοῖς, καὶ δὲ Κύριος ἐκμυκτηρεῖ αὐτούς. » Κλευάμενος γάρ δλῆθως οὐδὲ παίχεις, καὶ παρὰ τὴν γνώμην αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀποδάντων. Δικεν γάρ τοῦ ζωτικοῦ τοῦ καλουμένου (35) ἀργκός, προσθάλλοντος πέτρης, καὶ τῇ προσοβολῇ μη βλάπτοντος, διλλὰ καὶ τὸ κάντρον μᾶλλον ἀπολλύοντος· οὕτω καὶ δὲ θάνατος· ἀσφαλῶς πολὺ (36), προσθάλλων τῇ ζωῇ, θίτις δὲ τὸν δρόμον· « Οὐδὲ τὸν θύμην τῆς καρπῆσαι αὐτὸν τὸν θανάτον, διλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ κάντρον ἀπόλυτον· » θάνατος καὶ οὓς πρότερον ἔφεδε τὸ κάντρον (37), νῦν αὐτοῦ κατακερούμενος, καὶ λέγειν· « Ποῦ σου, θάνατος, τὸ κάντρον; ποῦ σου, ἄδη, τὸ νίκος; » καὶ πάλιν· « Κατέπιεν δὲ θάνατος· ισχύσας· » καὶ πάλιν· « Ἀφείλεν δὲ θεός τὸν θάνατον ἀπὸ παντὸς προσώπου. »

27. Εἶτα ἀκέβδησε διδλίος ἀπὸ τοῦ ἁδοῦ, καθῆμεν παρὰ τὰς πύλας, θεωρεῖς ἀξιομένους πάντας, τοὺς πεποδημένους, τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρείᾳ, καὶ τοὺς μὲν νεκρούς διαζῶντας· τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀφιεμένους, καὶ τοὺς μὲν ἀγένους προσαπαντώντας τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ διακρούμενους πάντας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Προέθμασσαν δροντες ἔχόμενα φαλλόνταν ἐν μέσῳ ιενιδίους τυμπανιστριῶν· » τοὺς ἐλύθερουμένους χαρούντας καὶ λέγοντας· « Εν-

D 27. Dehinc exturbatus ex inferno miser, sedens ad ostia, vinctos omnes conspexit Salvatoris fortitudine educi, mortuos resurgere, captivos dimitti liberos: sanctos qui cum Abraham erant obviam venire, omnesque tympana pulsare, quemadmodum scriptum est: « Prævenerunt principes conjuncti psallentibus iu medio juvencularum tympanistariorum: » Gaudere omnes qui libertate donati fuerant, ac dicere: « In convertendo Dominus

³³ Ματθ. xxvii, 54. ³⁴ Ματθ. xxvi, 46. ³⁵ Πσαλ. ii, 4. ³⁶ Ι Cor. xv, 55. ³⁷ Isa. xxv, 8. ³⁸ Αροκ. vii, ³⁹ Πσαλ. lxviii, 26.

(33) Τοῦτον, deest in Regio.

(34) Edit. Commel. et manuscripti omnes, κατέτησαν, prater Anglicanum, qui cum edit. Paris. habet, κατέτησα. Ibidem in Anglic. τοῦ θανάτου, deest.

(35) Τοῦ καλουμένου, deest in Anglicano.

(36) Πολύ, abest ab Anglicano.

(37) Regius, τῷ κάντρῳ.

captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. **A** Tunc repletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione³⁸. » Ipsi quoque angeli, et omnis exercitus angelorum, hymnos canebant, ac dicebant : « Gloria in excelsis Deo, et in terra par, in hominibus bona voluntas³⁹ : » occurrebantque redemptis juvenculis animabus. Tum animæ concurrebant cum angelis, ascendebatque patriarchæ, omnia nondique una personabant cum latititia et psalmis, ob reportatam de morte victorian. Ac quemadmodum Davidi, cum prostratus jaceret Goliath, occurrebant puerarum cibori cum tympanis, aiebantque : « Percussit David in decem milibus suis⁴⁰ ; » ita simile quid factum est in morte Salvatoris. Resurgente namque illo, omnes occurrerunt cum choris, hymnis et tympanis, mutuo dicentes : « Venite, exsultemus Domino, jubilemus Deo Jacob⁴¹. » Alii choreas agebant, haec dicentes : « Ascendi in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus⁴². » Alii quidam ad spectaculum omnes vocabant, his verbis. « Jubilate Deo, omnis terra, psallite nomini ejus⁴³ : » ac rursum : « Venite et videte opera Domini, terribilis in consiliis super filios hominum : auferens bella nsque ad extremum terræ⁴⁴. » Non enim ultra inimicitiae et bellum; sed omnia in pace erant hoste prostrato atque mortuo, ac eo qui olim tyrannidem exercetabat manibus pedibusque ligato. Alii rursum quibus nota erat diabolus audacia, necon non ingentes insidiæ, jamque ipsum cernentes mortuum, **78** cum admiratione dicebant : « Quomodo cecidit ex celo, Lucifer, qui mane oriebatur⁴⁵ ? » et, « Quomodo confractus contractusque est omnia malae universæ terræ⁴⁶ ? » cum admiratione namque, magno erant omnes stupore corrupti. Mirabantur enim magnum cernentes tyrannum, drepente prostratum mortuunque : stupebant vero lapsus causam ignorantes, maxime quia non credebant in morte mortem aboleri, nec tantum in cruce serpentem confringi. Unde rursum mirabantur dicentes : « Quomodo capta est Babylon⁴⁷ ? » Ad hanc enim iam videbant expoliatum infernum.

28. Hec dum cerneret, haec dum audiret miser illi, furere, excruciarri, lacrymari. Dum quippe se expoliatum videret, seso dolore macerabat; contra cernens alios a se olim in luctu lacrymisque detentos, jam in Domino psallere, se ipse disrumpebat: videns se irrideri, ac ludibrio baberi scriberet sese discerpebat, ac consilli inops, solum dentibus stridebat, ut testatur qui illum respiciebat Psalmista, his verbis : « Observabit peccator ju-

sticemus Kύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών, ἐγενήθημεν ὡσεὶ (38) παρακελημένοι. Τότε ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν καὶ ἡ γλώσσα ἡμῶν ἀγαλάσσεις. » Καὶ διγέλοι γάρ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων ὑμοῦντες ἡσαν (39) καὶ λέγοντες, « Αδέξε ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ · » καὶ ἀπήντων ταῖς λυτρουμέναις νεάναις ψυχαῖς. Καὶ οἱ ψυχαὶ συντρέχουσαι (40) τοῖς ἀγγέλοις, καὶ οἱ πατεράρχαι ἀνήργοντο, καὶ πάντα καναταχθέντα συνήκησε μετ' εὐφροσύνης καὶ φαλμῶν, ἐπὶ τῇ γενομένῃ κατοῦ θαύματος νίκῃ. Καὶ θωπερ ἐπὶ τοῦ Δασιδ, πεπτωκότος τοῦ Γολιάθ, αἱ χορεύουσαι μετὰ τυμπάνων ἀπήντων καὶ θεογονοί. « Επάταξε Δασιδ ἐν μυράσιοις αὐτοῖς, » τοιούτοις τι γέγονε καὶ τοῦ θαύματος τοῦ Σωτῆρος. « Αναστάντος γάρ αὐτοῦ, πάντες προσαπήντων μετὰ χορῶν, καὶ ωδῶν, καὶ τυμπάνων, λέγοντες ἀλλήλοις · « Δεῦτε, ἀγαλλιάσθε τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάζωμε (41) τῷ Θεῷ Ἱακὼθ. » « Άλλοι δὲ ἔχορευον, λέγοντες · « Ανέβη εἰς θύρας, ἡχημαλωτεύεται αἰχμαλωσίαν, ἔως καὶ δόματα ἐν ἀνθρώποις. » « Ηδη δέ τινες καὶ πάντας εἰς θέαν προσεκαλοῦντο λέγοντες · « Αλαλάζατε τῷ Θεῷ πᾶσα τῇ γῇ, φέλατε δὴ τῷ ὄντιματι αὐτοῦ⁴⁸ · » καὶ πάλιν, « Δεῦτε, καὶ θέτε τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου· φοβερὸς (42) ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς οἰκοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀνταντίριψον πολέμους ἑων ἐσχάτου τῆς γῆς. » Οὐκ ἦτι γάρ Ιεχθρὸς καὶ πολεμος, ἀλλὰ πάντας εἰρήνηνεις, καιμένους τοῦ πολεμίου νεκροῦ, καὶ τοῦ ποτε τυραννεύοντος δεδεμένους τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. « Άλλοι δὲ πάλιν, γιγνώσκοντες τοῦ διαβόλου τὴν θραυστηρίαν, καὶ τοὺς μεγάλους λόχους, καὶ νῦν αὐτὸν δρόντες νεκρὸν, βαυμάζοντες ἔλεγον · « Πῶς ἔξτασεν τὸ οὐράνιον ὁ πρῶτος ἀνατέλλων · » Καὶ, « Πῶς συνετρίβει καὶ συνεβλάσθει πᾶσα τῇ αφύπα πάστης τῆς γῆς · » μετὰ γὰρ τοῦ θαύματος καὶ ἀποφεύ πάντας κατείχεν. « Εθαύμαζον μὲν τὰς τὸν μέγαν τύραννον δρόντες οὐτωτοὶ ἔξαιρηντος καιμανὸν νεκρὸν ἥπορους δὲ τὴν αἰτίαν τῆς πτώσεως, καὶ μάλιστα δι τοῦ οὐκ ἐπιστάντος θαύματος τὸν καταρρεῖσθαι οὐδὲ ἐν σταυρῷ τὸν τηλικύντοντο δρόμον καταρράσσοσθαι. « Οὐδὲν πάλιν ἔθαύμαζον καὶ θεογονοί. « Πῶς ἔωλε Βαβυλών; » « Εθέλοντο γάρ λοιπὸν καὶ τὸν δρῦτην σκυλευθέντα.

28. Ταῦτα δὲ ὅρων δὲ δόλοις καὶ τούτων ἀκούντων, μαλαντέο λοιπὸν καὶ ἐτρύχετο, ὀδύρομενος. Καὶ γάρ ὅρων ἐστοντων σκυλευθέντον κατέκοπτεν ἐστοντόν. « Ορῶν δὲ καὶ τούς ποτε κλαιοντας ὑπὲρ αὐτῶν, νῦν φάλλοντας ἐν Κυρίῳ, διέφρησεν ἐστοντόν · δρῶν δὲ καὶ τὴν χλεύην τὴν κατ' αὐτοῦ, ἐπικάραττε δεινῶς ἐστοντόν, καὶ ἀπορῶν (43) δι τοις πρέξεις, μόνον ἐτρεῖζε τοὺς δόδυτας, ὡς δ τοῦτον ἐωρακὼς Ψαλμῳδὸς μαρτυρεῖ λέγων · « Παρατηρεῖσθαι δὲ ἀμαρτιῶδες τὸν δίκαιον, καὶ θεογονοί. » Πῶς ἔωλε Βαβυλών; » « Εθέλοντο γάρ λοιπὸν καὶ τὸν δρῦτην σκυλευθέντα.

³⁸ Psal. cxxv, 4. 2. ³⁹ Luc. ii, 14. ⁴⁰ I Reg. xviii, 7. ⁴¹ Psal. xciv, 4. ⁴² Psal. lxxvii, 49. ⁴³ Psal. lxv, 1. ⁴⁴ Psal. xlvi, 9, 10. ⁴⁵ Isa. xiv, 42. ⁴⁶ Jerem. i, 23. ⁴⁷ Jerem. xl, 23.

(38) Regius, ὁ.

(39) Ήσαν, deest in Regio.

(40) Regius, secunda manus, συντέρχον.

(41) Anglicanus, ἀλαλάζωμε.

(42) Ita Regius et Anglicanus. Editi vero post Kυρίον, habent, τοῦ Θεοῦ.

(43) Basil. ὃτι πράξαις ἐτρυπεῖ τοὺς δό.

καὶ βρύεις ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὄδοντας αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κύ-
ρος ἀγέλεσσας αὐτὸν· καὶ πάλιν· « Ἀμαρτω-
τος δύεται, καὶ ὀργισθήσεται· τοὺς ὄδοντας; αὐτῷ
βρύει καὶ τακήσεται. » Ἐτρίξε δὲ μεταμόρφωσις,
ὅτι καὶ διῶς τετράμυχης κατὰ τοῦ Σωτῆρος· (44) εἰ-
δὼς τούτον πρὸ τούτου τολμώντα κατὰ τὸν δικαίων,
καὶ μηδὲν τοιοῦτο πετονθότα. Καὶ γάρ ἀποδούλε-
υσας τῷ Ἀδελφῷ, καὶ τοῖς πατεράρχας· θύλιψας,
καὶ τὸν Ἱερέας τοὺς Ἱερεῖς· πάλιν ἰσχὺν (45), καὶ ἴδοι-
λεν δὲ θάνατος ἀπὸ Ἀδέλφων μέχρι Μωϋσέως. Ἀπὸ δὲ
τολμήσεως κατὰ τοῦ Κυρίου, θεωρεὶ ἔντον γεννήσε-
νον Ἰρον, καὶ ἐκθηρέυτα τοῦ πατέρος, καὶ ὑπὸ πάν-
των καταπαυόμενον. Ἐργον γάρ τοῦ Σωτῆρος γέ-
γονε μὴ μόνον (46) αὐτοῦ τοῦ θανάτου καταπαῖξαι,
ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμᾶς ἐπὶ αὐτοῦ ἐπιθεναι· ἵνα μὴ μόνον
ἡμᾶς τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν δουλώ-
σαντα ἡμᾶς καταργήσῃ· μήποτε πάλιν ἰσχύσας ἀπα-
τήσῃ τὴν ἡμᾶς, καὶ εἰς ἀργὸν αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα γένη-
ται. « Οὐθὲν αὐτὸς, καταπαῖξαι τοῦ θανάτου, λατεῖν
ἔκδοτον καὶ ἡμῖν αὐτὸν εἰς τὸ πατέσσαις δίδωσι λέ-
γων· « Ἰδού δέδωκα όμην ἐκουσίαν πατεῖν ἐπάνω
δρεον καὶ σκοτίων, καὶ ἐπὶ πάσιν τὴν δύναμιν
τοῦ ἔχθρου· » καὶ πάλιν· « Καταπατήσει λέοντα καὶ
δράκοντα. » Πάλαι μὲν γάρ δὲ δρις ἡπάτησ τὴν
Εἴσον, καὶ τῷ φύσῃ τούτῳ δὲ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς
τὸν κόσμον· δρις δὲ πατεῖται, καὶ θέλων διατάσσει,
δεκτοί· « Ὑπαγε ὅπιοι μου, Σατανά. » Καὶ πάλαι
μὲν δὲ ἀντίθεος ἡμῶν διάδολος· ως λέων περιεπάτει,
ἔφεν τὸν ἡμετέραν φυγὴν· δρις δὲ καταπατεῖται
σὺν τῷ δράκοντι, καὶ λατεῖν δὲ θάδες ἐν τάξει συντρί-
ψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Καὶ τοσοῦτον
καταφρονεῖται καὶ πατέσσαι, ως καὶ ἐπὶ τρώγλην
διπέσσων, ἐκβάλλοντα τὰν τὴν χείρα, μὴ φοβεῖσθαι.
Ταῦτα γάρ Ἡσαΐας προεφήτει· καὶ ἔστιν δὲ λόγος
ἀληθέρος.

29. Πατέλα γοῦν τὴν πάλαι καὶ γέροντας ἀπάτω-
σαν ἡδηνήσιν ἀρτι γλευάσσουσι· καὶ μήπω νομίμης ἡλι-
κίας ἐπιβάντες, τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον περιένωννυν-
ται (47) σωφροσύνην· καὶ παρέβοντας μένοντες, τῷ
λόγῳ πατεύσει τῇ δριώδους ἡδονῆς τὰς ἀπάτας, μή
φοβεύσαντες ταύτης τῷ θανατῷρφοι δημιγάται. « Ήδη
δὲ τινες καὶ αὐτὸν τὸ κέντρον τοῦ διάδολου πατοῦντες,
οὐκ ἐδειλίασαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐ-
τῶν ἥλαζαν τῷ θανάτῳ, μάρτυρες γεννήμενοι τοῦ
Ἄργους διὰ τοῦτο γάρ ἀπελάνεν δύνατος. Πολλοὶ δὲ τὰ
ἐπὶ τῆς κατακτήσεως, ἐλευθέρη τῷ βασίσματι τὸν δέρα
δικαίωνται, καὶ τὸν οὐρανὸν πολεύεινται· οὐδέτε
φοβούμενοι τὸν ἀρχοντα τοῦ δέρου, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
τλήτοντες κατέλεγοντες, εἰ θέλοι κωλύειν· « Ὑπαγε
ὅπιοι μου, Σατανά· » διὰ τοῦτο γάρ ἐσταυρώθη εἰς τὸν
ἄπειρον δὲ Σωτῆρος. Ἡ δὲ δόξα τοῦ παραδείσου, ἡ πάλαι

A stum, et stridebit super eum dentibus suis. Domi-
nus autem irridebit eum *. » Ac rursum : « Peccator
videbit, et irascetur; dentibus suis fremet
et tabescet ». » Stridebat vero, quod doleret se
unquam cum Salvatore congregri ausum esse; scie-
bat autem se antea justos aggredi ausum, nihil
ejusmodi passum fuisse. Nam etsi Abeli insidiatus
fuisse, patriarchas afflixisset, Isaiae parasset insi-
dias, Hieremias contumeliam fecisset, Jobum ten-
tasset; mors tamen invalescebat, regnabatque ab
Adamo usque ad Moysen. Jam vero simili audacia
adversus Dominum usus, se plane irum factum,
undequaque pulsum, ab omnibus conculcatum ani-
madvertebat. Salvatoris quippe opus fuit, non ipsi
tantum morti illudere, sed etiam nos eidem su-
periores constituere, ut non solum nos a servitute
liberaret, sed etiam eum qui nos in servitutem re-
degerat opprimere, ne rursum invalescens nos
deciperet, neve sua victoria incassum abiret.
Quapropter ipse cum illusisset morti, nobis item
eam calcandam traxi dicens : « Ecce dedi vobis
potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones
et supra omnem virtutem inimici! ». » Ac rursum :
« Concubabis leonem et draconem ». Olim nam-
que serpens Evas decepit, cquisque invidia mors
intravit in mundum: jam vero conculcatur et vo-
lens decipere audit : « Vade retro me, Satana ». »
Olim adversarius noster diabolus, quasi leo cir-
cumibat, sitiens animam nostram: jam vero con-
culcatur cum dracone, ac denum brevi Deus
conteret Satanam sub pedibus nostris. Tantumque
despicitur, tantum illuditur, ut ne quispiam re-
formidet ad foramen aspidum admovere manum».
Hæc enim Isaías prophebat, cuius verus est
sermo.

29. Pueri ergo voluptatem, quæ ipsos olim senes
decipiebat, jam irrident: neandum ad legitimam
progressi ætatem continentia, quæ legem superat,
lumbos præcingunt: manendoque virgines, ser-
pentinæ voluptatis fallacias verbo calcant, nibil
eius letiberos morsus veriti. Jam vero quidan,
ipsum diaboli stimulum calcantes, mortem non
exhorruere; sed morte vitam suam commutarunt,
D Verbi martyres effecti: ideo enim mortuus Domi-
nus est. Multi vero terrenis derelictis rebus, libero
gressu aerem peragunt et in celo vitam degunt:
nihil ultra veriti principem aeris, imo potius,
si prohibere voluerit, increpantes ac dicentes:
« Vade retro me, Satana, quoniam Dominum Deum
meum festino adorare; ideo namque Salvator in
aere crucifixus est. Via autem paradisi, olim per
peccatum clausa, jam volentibus patet, ut ait Paul-

* Psal. xxxvi, 12, 15. ** Psal. cxi, 10. *** Luc. x, 49. **** Psal. xc, 13. * Marc. viii, 33.

44) Regius, ἔδει ξανθόν.

45) Basiliensis, ισχυρεν. Infra, Ἰρος, sic men-
dicis vocabantur, ex illo Homeri wendico cui no-
men, Ἰρος, Odys. Σ.

(46) Regius, αὐτὸν.

(47) Regius, εὐφροσύνην· καὶ παρθένοι μένοντες,
τῷ λόγῳ πατοῦντες.

lus, qui eo loci raptus est, et ad 79 eccl^{as} ascendi. Ideo Dominus illusit serpenti : cessavitque infernus, non ultra imperante morte, sed resuscitatis omnibus. Diabolus autem non jam inde in nos insurgit : cecidit enim, atque prostratus, in pectus plane et in ventrum suum provolvitur : ea enim de causa surrexit Dominus. Et homines quidem didicrunt aspernari divitias corporales, et ditescunt verbo et scientia : draco autem qui se divitem esse glorabatur, denudatus est, jamque nudus, Irus et pauper est, ab hominibus expoliatus. Nam qui olim medius inter cherubinos versabatur, omnique lapide pretioso induitus erat, sardio, jaspide et achate, jam demum in papyro, arundine et silice dormit, ut in Job de illo narratur⁴. Ideo enim Dominus pauper fuit, ut nos ejus inopia ditesceremus⁵, diabolusque nudatus est. Quodque mirabile, magnisque contigit in rerum natura, homines ad mortem properant optantes adventum Domini ; miser autem diabolus, qui olim mortis imperium habuit, jam metuit eum qui venturus est, judiciumque reformatum : novit enim sibi paratum ignem et angelis suis. Ideo enim Dominus meus iudicatus est, ut nos a iudicio liberaret, illumque condemnaret. etc. Οὗτος γάρ τὸ δημιουρόν αὐτῷ πύρ, κατ τοῖς Κύρως, ἵνα ήμεις ἀπὸ (49) τῆς κοίτεως ἐλευθεροῦ

30. Ceterum de divina cognitione in omnibus ubique disseminata quid est quod loquamur, cum res gestae ex se fidem habeant? Nulla enim præter dies, qua quidam homines idola non deserant, propriisque ac paternas leges non abnegent, ut ad Deum confugiant, ac Christi leges accipere postulerent, incredibili miraculo in eum credentes. Nam qui hactenus idololatria fuere, atque Christum ut hominem columnati sunt, cum deinceps, idolis abnegatis, Deum agnoscent: et quos in idolis demones reformidabant, ipsos, agnito Domino, deum deserunt, atque ex aliis pellunt: quam item, idololatria dum essent, voluptatem metuebant, can in Christo despiciunt: peccatumque a quo pridem superabantur, jam signo crucis vincunt ludibriaque habent. Et sane virginitatem quam olim esse non credebant, quod non posse putarent virtutem hujusmodi in hominibus reperiri; in Salvatorem postea credentes ex Virgine natum, non modo existere credunt, imo vero ipsi eamdem colunt, quod tamen ethnici qui adhuc in idolatria permanent, credere nolunt. Ad haec, omnia jam veneficia cessavere, omnis magia abolita, universa Graecorum infatuta sapientia est. In divinis quippe, non verbis, sed factis est opus: neque pronuntiatio linguae, sed animæ affectus prodest. Graeci igitur verbis non percipiunt ea quæ sive Christiani exhibent: et quæ verbis magi efficiunt, haec, silentibus

¹ Job viii. 17. ² II Cor. viii. 9.

(48) Regius, τῇ ἐκείνου πτωγεῖ.

(49) 'Από deest in Basilicnsi et Anglicano.

(50) *Anglicanus*, τούτους.

Δ οδό μαρτυρίας κλεισθεῖσα, δρει τοῖς βουλευμένοις ἀνέγεν, ὡς Παῦλος μαρτυρεῖ, ἀρπάζομενος ἐκεῖ, καὶ ἀπεργύμενος εἰς τοὺς οὐρανούς. Διὰ τοῦτο γάρ ἐπαιχνιῶν δὲ τὸ Κύριον τὸν ἑρών. Καὶ οἱ μὲν ἔδης κατέργηται, σύκετη τοῦ θανάτου κρατοῦντος, ἀλλὰ πάντων ἐγερτοῦντον δὲ διάβολος οὓς ἦται ἐξαντίσταται καθ' ἥμων πέπιτος γάρ, καὶ πειστοὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύεται· διὰ τοῦτο γάρ ἀνέστη ὁ Κύριος. Καὶ οἱ μὲν ἀνθρώποι μεμβρήκαι καταφρονεῖν σωματικοῦ πλούτου, καὶ πλουτοῦσι τῷ λόγῳ καὶ τῇ γνώσει· ὃ δὲ καυγόμενος εἶναι πλούτος ὄράκους γεγύμνωται, καὶ μὲν γυμνὸς Ἰησος καὶ πάντες ἐστι, κατεσκελεμένος ὑπὸ πάντων. Καὶ γάρ πάλαι τῶν χερουσίμη διὰ μέσον ὧν, καὶ πάντα λίθον χρηστὸν ἐνθεύμενος, τὸν σάρδιον, τὸν λασπιν, τὸν ἀχάτην, **Β** δρει λιοντίνη πάττυρον, καὶ κόλαμον, καὶ χάλικα κοιμᾶται, ὡς ἐν τῷ ἴωθ περὶ αὐτοῦ λέγεται. Διὰ τοῦτο γάρ ὁ Κύριος ἐπιτύχεισεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ πτωχείᾳ (48) αὐτοῦ πλουτηφανεύομεν, καὶ διδάσκαλος ἐγνωμόνη. Καὶ τὸ παράδοξον καὶ μέγα γενέμενον ἐν τῇ κτίσει· ἀνθρώποι μὲν γάρ σπιζόμενοι ἀποθνήσκειν εὐδόμενοι τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος· δὲ διάβολος, δὲ πάλαι τοῦ θανάτου τὸ κράτος Ἐχων, νῦν φοβεῖται τὸν ἐρχόμενον, καὶ τὴν κρίσιν καταπήγγελοις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐκρίθη μου δειπνοῦ, καθάπερν.

30. Περὶ γὰρ τῆς γενομένης εἰς πάντας πανικῆς θεογνωσίας τί δεῖ καὶ λέγειν, τῶν γενομένων ἀφ' έκπτων ἔχοντων τὴν πίστιν; Οὐκέτι γάρ τημέραν παρελεῖν, ἐν δὲ τῷ μὲν εἰδώλῳ οὐ καταλιμπάνουσιν ἄνθρωποι, καὶ τοῖς ίδιοις καὶ πατρικούς ἀρνοῦνται νόμους, πρὸς δὲ Θεὸν καταφέύγουσι, καὶ τοὺς Χριστοῦ λαμβάνουσιν νόμους ἀξιούσι, παραδέξουσιν βάσματι πιστεύοντες εἰς αὐτὸν. Ἔτι γὰρ εἰδωλολατρούντες καὶ ὡς ἄνθρωπον διαβάλλοντες τὸν Χριστὸν, τούτον ὑπερ-
τερον θεὸν γινώσκοντες, καταλιμπάνουσι τὰ εἰδώλα· καὶ οὐδὲ ἐφεδούντο δαμνονας ἐν τοῖς εἰδώλοις, τούτους (50) τὸν Κύριον ἐπιγνόντες ίδοπν καταλέποντος, καὶ ἀπὸ διλλῶν διώκονται· καὶ ἦν εἰδωλολατρούντες τὴν ἡρ-
ούντων, ταύτης ἐν Χριστῷ καταφρονοῦσι, καὶ τῇ τάτε
νικῶσσαν αὐτούς ἀμάρτιαν δρεῖ τῷ σημερῷ τοῦ σταυροῦ
νικῶντες παῖζουσι. Καὶ γὰρ ἀπιστοῦντες ὅλως τῇ
παρθενίᾳ, καὶ ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἐν ἀνθρώποις
ταῦτην εὑρίσκεσθαι τὴν ἀρετὴν, πιστεύοντες τῷ ἐκ
Παρθένου Σωτῆρι, οὐ μόνον ἐπιγνώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ
αὐτοὶ ταύτην ποιεύσθεντον, ἀπιστοῦνται παρὰ τοῖς
τοῖς θεοντας εἰδωλολάτραις. Ἔπι τούτοις δὲ θρυγγεῖς
πᾶσα μὲν φαρμακεία, πᾶσα δὲ μαγεία κατήργηται,
καὶ πᾶσα τῶν Ἑλλήνων μεμράται σοφίᾳ. Ἐν γὰρ
τοῖς θεοῖς (51), οὐ λόγων, ἀλλ' ἐργῶν έστι χρεῖα·
καὶ οὐδὲ τὸ προφρόδιτο τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς
διάλεξις ὥφελετ. Οἱ γοῦν Ἑλληνες οὐ καταλαμβάνουσι
λόγοις ταῦτα, ἀ τῇ πίστει Χριστιανοὶ ἐπιστέκνυνται·
καὶ ἐκενοῦσι λόγους οἱ μάνοι ταῦτα (52), ανωτάν-

(51) Anglicanus, τοῖς θεοῖς.

(52) In *Anglicano* hæc, tāūta... n̄ sp̄l d̄θavacis̄, desunt. Ibidem, *Regius*, xataþyeit̄at.

τῶν ἡμῶν, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καταργεῖται· καὶ ἀδικηθάλλουσι περὶ ἀθανασίας, ταῦτα οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ οὐ λόγοι, ἀλλὰ ἔργοις ἐπιδείκνυνται· καὶ περὶ ἣς διστάσουσι περίβενίας οἱ μάρτυρες (55), καὶ τὸν Ἐλλήνων φιλέσφοροι, ταύτην ἐν Χριστῷ καὶ γυναικες ἐπιδείκνυνται· καὶ οἵς εἰνοῦνται δαιμόνιοι. ὡς θεοί, τούτους καὶ παιδία ἐν Χριστῷ διώκουσι. Καὶ διὸς δὲ χριστορόδος ἀνὴρ ὁς θεός ἐστιν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἀνέκχακος γενόμενος, πᾶσι δὲ, ὡς σὺν τῇλι περιπάτοιν, τὸν οὐράνον ἐπιδεικνύμενος βίον.

31. Ίδοι δὲ τοῦτο τοῦ σταυροῦ κατόρθωμα· διὸς ταῦτα πεποίκισν δύσπατος τοῦ Σωτῆρος. Οὐ γάρ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ θεού. Καὶ διὰ τούτου πέπονθεν ὡς ἀνθρώποις τὸ ὑπέρ ἀνθρώπων καὶ θεοῖς χαρίσται. Αὐτοῦ γοῦν ἐστι τὸ νῦν ἐν ἀνθρώποις κατορθώματα. Κανὸν γάρ Παῦλος λαλεῖ, ἀλλὰ Χριστὸς ἐστιν ἐν (31) αὐτῷ λαλῶν· καὶ μεγάλα καὶ θυματάτα ποιεῖ, ἀλλὰ ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρης ἐστιν ἡ ταῦτα ἐνεργείας· καὶ ἐδὲ εἰς πάντας ἐφθασεν ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις, ἀλλὰ οὐκ ἀνθρώπων ἐστιν ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ αὐτοῦ τοῦ Λόγου καταβάντος μεστοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Τούτῳ γάρ γέγραπται, δοὶ Ιουδαῖοι μὲν ἐκαπηληταὶ πάλαι, δρεὶ δὲ πληρούμενον δρῶσι γέγραπται γάρ, ὅτι «Ἐσονται πάντες διδασκοῦ θεούς», καθάπερ καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει· «Ίδοι ήμέραι ἐρχονται, λέγει Κύρος»· καὶ ἐπιχέρει λέγοντος· «Καὶ οὐ μὴ διδάσκῃ ἵκεστος τὸν πλησίον αὐτοῦ καὶ ἔκαστος (55) τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ λέγων· Γνωθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσι μετὰ μικροῦ διως μιγάλου αὐτῶν, ὅτι ίπεις ξοματα ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν·». Τίς γάρ ἐστιν ὃν τοῦτος εἰδώλοις κατανύττων, εἰ μὴ ὁ Κύριος; καὶ τίς δὲ ἀνάγνων (56) αὐτούς δικαιεῖν διουλεύοντας εἰδώλους, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Χριστὸς, δὲ λέγων· «Οταν ὑψωθῶ, πάντας ἀλκύσω πρὸς ἔμπτυόνν»· Τὸ γάρ ἐστιν ὃν τοῦτος εἰδώλοις κατανύττων, εἰ μὴ ὁ Κύριος; καὶ τίς δὲ ἀνάγνων (56) αὐτούς δικαιεῖν διουλεύοντας εἰδώλους, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Χριστὸς, δὲ λέγων· «Οταν ὑψωθῶ, πάντας ἀλκύσω πρὸς ἔμπτυόνν»· Τὸ γάρ παράδοξον ἐστι τοῦτο, ὅτι, ἐπὶ (57) διουλεύοντων αὐτῶν εἰδώλων, διενογνητε τούτων δύος τῆς φυγῆς ὡς τὸ νοεῖν, ὅτι οὓς μὲν ἐνδιδοῦντον πάλαι θεούς, ξύλα καὶ λίθους εἶναι· δηδὲ ἐγκλείσαντον ἐσταυρωμένους, τούτους οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλὰ θεούς ἐπιγνώσκειν (58). Νοῦ δὲ διδάσκαλος οὐκ ἀνθρώπος ἐστιν, ἀλλὰ δὲ τὸν νοῦν μόνον δρῶν θεός. Ήλαγρές ἀληθῶς καὶ ζωοποεῖ σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος· τὸν μὲν θάνατον ἐθριμβεύεσσας, τὸν δὲ τούτον κατέχοντα διάβολον ἀνέλεις. Θεῖς Λόγος, καὶ ἀληθῶς σορία τοῦ Πατρὸς· οὐ καὶ τοῦ πανούργου τὸ πρόσωπον ἔδιεις, καὶ τὴν πτυχὴν τοῦ θύρακος αὐτοῦ ἐγμύνωσας· ὥστε καὶ ήμᾶς λέγειν· «Οὐ γάρ αὐτοῦ τὸ νοήματα ἀγνοεῖμεν·» Φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς δέσποτας οὐ καὶ αἰχμαλώτους ἡμᾶς ἀλυτρώσω, καὶ διουλεύοντας τῇ ἀμαρτίᾳ, διὰ τοῦ θανάτου ίδιου, Κύρος, ἡλεύθερωτες. Οἰδημεν γάρ, ὅτι ἡλεύθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Εἰργνοτοῦ ἀληθῶς (59) Υἱὸν τοῦ θεοῦ· οὐ καὶ τὴν ιωθεσίαν ἡμῖν ἀποδέδωκας, καὶ ἀποκαταλλά-

A nobis, signo crucis evanescunt: item quae de immortalitate in dubium vocant, haec martyres Christi, non verbis, sed operibus exhibent: et de qua virgininitate magi et Graci philosophi dubitant, hanc in Christo mulieres colunt: et quibus demonibus, ut diis illi supplicant, eos pueruli in Christo persecuntur. Demum vir qui Christum gestat, quasi Deus est in terra, erga homines quidem patiens et mansuetus: et, ac si cum sole circum omnia gyaret, omnibus eccllestem exhibet vitam.

31. En tibi unum ex præclaris crucis facinoribus: haec mors efficit Salvatoris. Nequaquam enim hominis est opus, sed Dei. Atque ideo ut homo passus est, ut hominibus que supra hominem et divina sunt, largiretur. Illius ergo sunt præclaræ gestæ, quæ apud homines jam emicant. Nam si Paulus loquatur, Christus in ipso loquitur: si magna et mirabilia perpetraverit, Christi gratia est quæ talia operatur: et si in omnes permeavit Dei cognitio, non hominum est **BO** ejusmodi doctrina, sed ipsius descendantis Verbi, mediatrix Dei et hominum. Hoc enim scriptum est, quod Judei quidem olim retinuerunt, sed jam completum vident; hoc, inquam, scriptum est: «Erunt omnes docibilis Dei»; ut ait Hieremias propheta: «Ecce dies veniunt, dicit Dominus»; ac inde subinfert: «Non docebit quisque proximum suum, et quisque fratrem suum, dicentes: Cognosce Dominum, quia omnes me cognoscunt, a parvo usque ad magnum eorum, quia propitius ero iniuriantibus eorum»;. Quis enim est qui ipsos idola colentes ad pœnitentiam moveat, nisi Dominus? Et quis eos ex idolorum servitute educit, nisi ipse Christus, qui ait: «Cum exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum?»; Nam id certe summopere mirandum, quod dum idola colunt, eorum mens aperiat, ut intelligent, quos olim deos arbitrabantur, ligna et lapides esse: quem vero crucifixum irrident, eum non hominem, sed Deum agnoscant. Mentis autem magister non homo est, sed qui mentem solus videt Deus. Beata vere et vivifica crux Salvatoris, quæ de morte triumphasti, et cum qui in sua potestate mortem tenebat, diabolum nempe, sustulisti. O divinum Verbum et vere sapientia Patris, tu versus illius faciem ostendisti, et plicas pectoris illius nudasti, ita ut et nos dicamus: «Non enim ejus cogitationes ignoramus»;. Hominum amator ac bone Domine, tu nos captivos redemisti, peccato servientes, per propriam mortem, Domine, liberasti. Scimus enim nos a peccato fuisse liberatos. O vere pacis conciliator Fili Dei, tu adoptionem filiorum dedisti nobis, reconciliatusque nobis Patri

* Isa. liv, 43; Joan. vi, 45. * Jereim. xxi, 31. 54. * Joan. xii, 32. * II Cor. ii, 11.

(55) Regius, οἱ μεγάλοι, male.

(54) In Anglicano, ἐν δεετ.

(55) Iu Regius. In editis vero, haec, τὸν πληγίον αὐτούς, καὶ ἔκαστος, desunt.

(56) Regius, καὶ τοῖς δ ἔγων.

(57) Εἳτε deest in Anglie. Mox idem, δ νοῦς, ὡς

τὸ νοεῖν, οὓς μὲν. Ibidem. Edit. Paris., ὡς τὸ νοεῖν. Regius. ὄποις νοεῖν. Edit. Commel. vero cum aliis mss., εἰς τὸ νοεῖν.

(58) Regius prima manu et Anglic., ἐπιγνώσκουσα;

(59) Ἀληθῶς abest ab Anglicano.

tuo, inimicitiam in carne destruxisti. Diissime Salvator et vere rex, tu namque pauper fuisti, ut nos tua paupertate diisceremus; tu nobis regnum co-torum largitus es. Creator et opifex omnium, Verbum Patris, tu nos iterum creasti, tuaque sumus opificia, conditi ad bona opera. Vere lux et splendor Patris, tu quippe nos in tenebris illustrasti, non videntes nos ad lucem adduxisti. Forma atque imago vera Patris, tu nos perditos formasti, et imaginem Dei iterum reddidisti. Deus Verbum et vere vita, tu mortuos vivificasti nos, corruptos resuscitasti, induens incorruptione. Vere virtus, brachium et dextera Patris, tu dolores mortis solvisti, portas aeras et vectes ferreos confregisti, quemadmodum ait Scriptura. Tu draconem serpenteum diabolum, homo circumgisti humano, in tropa crucis. Per te tuamque divinam virtutem, omnes eum calcant, omnes ei illudunt. Te enim ei primum illudente, initium creaturæ Domini incepit esse, conditæ ad ei illudendum. Te illum prosterrente, res mirabilis visa omnibus est, ut dicerent: «Quomodo cecidit de celo Lucifer, qui mane oriebatur¹²?» Te accipiente ab illo chiographum adversum nos etiam, affligente illud cruci, iudicribus illum habent universi, dicentes: «Quomodo cessavit exactor, quevis accelerator? contrivit Deus jugum peccatorum. Jam enim ei substermit putredo, et experimentum ejus efficitur vermis¹³.» Nec est ultra qui draconem reformidet; sed te, et per te Patrem adorant.

Ἐκριψεν δὲ θεος τὸν ζυγὸν τῶν ἀμάρτωλῶν. Λοιπὸν γὰρ μα (64) αὐτοῦ γίνεται σκώληξ, καὶ πάντες ὑπέκειται τὸν δράκοντα φοβούντοισιν.

52. Sic resurgens Dominus, statim morti illus, C nosque ab ea liberavit. Judei autem ne ista quidem videntes pudore sunt affecti, ignurantes se ista contra Salvatorem ausos, adversum sese ea ipsa moliri. Non videbant quippe se Dominum tradendo, traditionem Jerusalem provocare, dicente Hieremia propheta: «Traditione tradetur Jerusalem in manus Nabuchodonosor regis Babylonis¹⁴.» Neque advertebant nolentes Domino servire, sese diabolo in servos subiecire, ipsique ministrare ad insidias adversus Christum. Ignorabant enim se Barabbam postulando, atque Dominum occidendo, Barabbæ vitam acturos esse, omneque seditionis cædisque genus apud se augendum fore, atque repudiare se lucem et veritatem, et quidquid est Dominus, ut ait Isaías: «Ecce dominator Dominus Sabaoth, auferet a Judæa, et a Jerusalem, validum et validam, robur panis et robur aquæ, gigantem et fortē, principem et bellatorem, et judicem et prophetam et ariolum et senem, quinquagenarium

Isa. xiv, 12. ¹⁰ ibid., 4, 5, 41. ¹¹ Jerem. xxxii, 4.

(60) Regius, ἀπολλομένους.

(61) Τὸν δράκοντα drest in Anglicano.

(62) Regius, καταβάλλοντος.

(63) Regius, κερπομούσα.

A ἡς ἡμᾶς τῷ σαυτῷ Πατρὶ, τὴν Ἐγκραν ἐν τῇ σαρκὶ κατήργησας. Πλούτιος Σωτῆρ καὶ ἀληθῖος βροτεὺ· σὺ γὰρ ἐπιώχευσας, ἵνα τῇ σῇ πτωχείᾳ πλουτῆσαι μεν· σὺ καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῖν τὸν οὐρανὸν ἔχαρισα, κτίστα καὶ δημιουργὲ τῶν πάντων. Λόγε τοῦ Πατρὸς· σὺ γὰρ πάλιν ἡμᾶς ἀνέκτισας, καὶ σου ποιήματά ἔσμεν, κτισθέντες ἐπὶ ἕργοις ἀγαθοῖς. Φῶς ἀληθῖος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἐν σχότει κατέλαμψας, καὶ μὲν βλέποντας ἡμᾶς εἰς τὰς ἡγαγές. Μορφὴ καὶ εἰκὼν ὄντων τοῦ Πατρὸς· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἀπολλομένους (60) ἐμβριφεῖς, καὶ πάλιν ἔχαρισμὸν τὸ κατ' εἰκόνα. Θεος Λόγε καὶ ἀληθῖος ζωή· σὺ γὰρ ἀποθανόντας ἐξωποιήσας, καὶ φερερντας ἀνεκτίνας, ἐνδύσας τὴν ἀφθαρτιαν. Δύναμις ἀληθῶς, καὶ βραχίων, καὶ δεξιά τοῦ Πατρὸς· σὺ γὰρ καὶ τὰς ὀδηγίας Εἰκοσίας τοῦ Θανάτου, θύρας χαλκῆς καὶ μογλούς σιδηρούς κατέταξας, ὡς ἡ Γραφὴ λέγει. Σὺ καὶ τὸν δράκοντα (61), τὸν δριψι, τὸν διάβολον, ἐν ἀνθρωπινῷ ἀγκύτερῳ περιήγαγες ἐν τῷ τροπαλῷ τοῦ σταυροῦ. Διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν θελαν ἀνδραγαθίαν πάντες μὲν αὐτὸν πατοῦσι, πάντες δὲ αὐτούς καταπαίζουσι. Σὺ δὲ πρώτος παιζόντος εἰς αὐτὸν, γέγονε λαπτὸν ἀργῆ πλάσματος Κύριος, πεποιημένον εἰς τὸ καταπαίζειν. Καὶ σὺ τούτον καταβάλλοντος (62), γέγονε πᾶσι θαύμα, ὥστε καὶ λέγοντες· «Πῶς ἐξέπειτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐντζέρος, ὁ πρῶτος ἀντέλλων;» Καὶ σὺ λαβόντος παρ' αὐτοῦ τὸ καθ' ἡμῶν χειρὶγραφον, καὶ προσηλώσαντος αὐτὸν τῷ σταυρῷ, πάντες κατ' αὐτοῦ κατέποιησαν (63) λέγοντες· «Πῶς ἀντέπαινται διάπαιτον; καὶ αντέπαινται δὲ ἐπιστολαδάτῃς; συν-ποκάτε αὐτοῦ στρώνυται σῆψις, καὶ τὸ κατακάλυψη δράκοντα φοβοῦνται, ἀλλὰ σὲ, καὶ δεῖ σοῦ τὸν Πατέρα προσκυνοῦσιν.

B 52. Οὕτω μὲν ὁνδὸν ὁ Κύριος ἔξαναστάς, ταχέως κατέπαιξε τοῦ θεοῦ, καὶ ἡμᾶς ἡλεύθερων αἴτιον. Ιουδαιοὶ δὲ, οὐδὲ ταῦτα βλέποντες, ἥσχύνοντο, ἀλλὰ καὶ ἡγύρουν τοιμῶντες κατὰ τὸ Σωτῆρος, ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἐπεχείρουν ταῦτα. Οὐκ ἐβλεπον γάρ παραδίδοντες τὸν Κύριον, ὅτι τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ παράδοσιν προκλοῦνται, λέγοντος τοῦ προφήτου Ἱερεμίου· «Παραδίδομέν παραδοθήσαται Ἱερουσαλήμ εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσωρ βασιλέως Βαβυλῶνος.» Καὶ οὐκ ἐβλεπον, ὅτι, μὴ θέλοντες δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ὑπέβαλλον ἑαυτούς τῷ διαβόλῳ δουλώους, καὶ ὑπήρχοντας αὐτῷ εἰς τὴν κατά τοῦ Σωτῆρος ἐπιβολήν. Ἡγνουν γάρ τὸν Βαραβᾶν αἰτούμενον, καὶ τὸν Κύριον ἀποκτενούτες, ὅτι τὸν μὲν βίον βιώσονται τοῦ Βαραβᾶ, καὶ πάσας στάσεις καὶ φύσις παρ' αὐτοῖς αὐξῆσε· ἀποβαλοῦσι δὲ αἱρ' ἑαυτῶν τὸ φῶς καὶ τὴν ἀληθείαν, καὶ πάντα δύο ἔστιν ὁ Κύριος, ὡς ὁ Ἰησαῖς λέγει. «Ἴδος δὴ δεσπότης Κύριος Σαδεὼ, ἀφείλεις ἀπὸ τῆς Ιουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἰσχύοντα καὶ ισχύουσαν, ισχὺν δρου καὶ ισχὺν ὄντας, γίγαντα

(64) Basiliensis, κάλυμμα. Regius, κατάλυμμα. Editi, κατάλυμα, sed legendum cum O', κατακλύμμα.

καὶ λογίσοντα, καὶ δρόμοντα πολεμοῦτην, καὶ διεκασθήν, καὶ προφῆτην, καὶ στοχασθήν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ παπάν, καὶ αρχιεράρχον, καὶ θυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκρωτήγην. Καὶ ἐπιστήσων νεανίσκους δρόμοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπάκται κυριεύουσιν αὐτῶν. » Ἐνέπειξον γάρ οἱ ἄδειοι τῷ Κύρῳ, καὶ οὐκ ἔδιεσπον, διὸ τὸ προστητικὸν κατ' αὐτῶν ἐκλήρουσι τῆς φῆτῶν τὸ λέγον· « Ἐρπάκται κυριεύουσιν αὐτῶν. » Τούτο γάρ ἐστι τὸ παράδειν τοῦ Σωτῆρος, διὸ σταυρούμενος ἴταχε μὲν ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπηστος, κατέπιεν δὲ τοῦ θανάτου, καὶ κατὰ τουλαῖς ἐπληροῦσι τὰ γεγραμμένα. « Οτι δὲ καὶ τὸ φῶς ἀφῆσται ἀπὸ αὐτῶν, γέργαρπται τὸν τῷ Ἱερεμίᾳ ωτας· « Ὁ Λόγος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἱερεμίᾳ ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν Ἰούδα. » Εἴτα ἐπιφέρει λέγον· « Ἀρελὼ ἀπὸ αὐτῶν φυνὴν εὑφροσύνην, καὶ φωνὴν χαρᾶς, φωνὴν νυμφίου καὶ φωνὴν νύμφης, δοτρύν μύρου καὶ φῶς λύχνου. » Ἀμέλει παρεδίδοντο τοῖς Ἰουδαίοις τὸν Κύρον, καὶ οὐκ φέσσαις, ἀλλ᾽ ἐπιφωτίστον, διὸ αὐτὸς οὐ μετά τοῦλη μιανθήσανται ἐν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτῶν εἰσελεύσονται κατ' αὐτῶν τὰ Ἰουδαία, καθέπιερ γέργαρπται· « Ὁ Θεὸς, εἰστιλούσαν ἑθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίανον τὸν νεῦρον τὸν ἀγώναν σου, Ἐθνετο Ἱερουσαλήμ εἰς ὅπωρον φαλάκρον. » Ἀρνούμενος τὸν Κύρον ἔχουν βασιλέα, ἡγεμόνον απειρακόμενον τῆς Δαστικῆς (63) τιμῆς. Αὐτῷ γάρ ἀπίκειτο τοῦ Δασιδὸς ἡ βασιλεία, καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἐζήθανεν αὐτός, ἐπὶ μάρτυρει τοῦ Ἰακώβου λέγοντι· « Οὐκ ἔκειται ἀργάνων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἥγομένων ἐκ τῶν μηρῶν αὐτού, ἔνας ἂν ἐλθῃ, ψάλτης εἶται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἑθνῶν. » Καὶ γυμνοῦντες δὲ τὸν Κύρον, καὶ τύπτοντες αὐτὸν, οὐκ φέσσαις ἐκδιδυσκόμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ κοπτοῦνται καθ' ἐκτὸν παροξύνοντες· λέγει γάρ αὐτὸς ὁ Κύρος· « Ἀρελοῦμαι τὰ ἱμάτια μου καὶ τὰ ὅθινα, τοῦ μη καλύπτειν τὴν ἀγρυπνούντην αὐτῆς·» καὶ πάλιν· « Ἔνεκεν τούτου καθέται καὶ θρηνήσει, προρέσται ἀντόδηστος, καὶ γυμνή· ποιεῖται κοπτοῦνταις ὀρακόντων, καὶ πάνθος ὡς θυγατέρων σειρήνων. » Καὶ ποιοῦντες ἐπιθημῆσαι γλαμύδας κοκκινήν, οὐκ ἔβλεπον καθ' ἐκτὸν τὴν κατηγορίαν τοῦ Ιησοῦ πάντοτε πληρούντες, διὸ « Λί γέρες ὄμων αἵματος πλήρεις. » Χαίροντες (66) δὲ καὶ ἐπὶ τῷ περικιτίσθαι ἀκόνθισαν τὸν Σωτῆρα, ἐπιφωτίστον, καθ' ἐκτὸν αὐτῶν ἀπέδειπτοντες. Γέργαρπται γάρ· « Ἐστήτε, λυπήθητε, αἱ πεποιθεῖαι ἐκδύσασθε, γυμναὶ γένεσθε, περιέσωσθε τὰς δοφύας, καὶ ἐπὶ τῶν μασθῶν κόπτεσθε ἀπὸ ἄγρου ἐπιθυμήματος, καὶ ἀπὸ ἀμπελοῦ γεννήματος. » Ηγῆ τοῦ λαοῦ μοναχανθα, καὶ χόρτος ἀναβάσσεται, καὶ ἐπάστησης οἰκίας εὑφροσύνη ἀρθῆσται. » Ἐγέλευ-

A et admirabilem consiliarium, et sapientem architectum et prudentem auscultatorem. Et constitutum adolescentes principes eorum, et illusores eis dominabuntur¹¹. » Illudebant enim miseri Domino, neque advertebant propheticum adversum se sermonem impleri qui ait: « Illusores eorum dominabuntur. » Hoc enim est in Salvatore mirandum, quod cruci affixus pro humano quidem genere pateretur, morti vero illuderet, et in Iudeorum malum impleverent que scripta essent. Quod autem lux ab illis ablatam sit, scriptum est in Jeremia his verbis: « Verbum quod factum est super Jeremiam in omnem populum Iuda¹². » Postea huc adicit: « Auferam ab illis vocem laetitiae et vocem gaudii, vocem sponsi et vocem sponsae, odorem unguenti et lumen lucernae¹³. » Reversa tradidere Dominum gentibus atque cæcuentes ignorabant se haud diu postea in gentibus polluendos esse, et in suam bæreditatem gentes contra se ingressuras esse, quemadmodum scriptum est: « Deus, venerunt gentes in bæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam¹⁴. » Dum negarent se Dominum regem habere, ignorabant privari se Davidico honore: siquidem illi repositum erat Davidis regnum, quod usque ad Salvatoris adventum perduravit, teste Jacobo: « Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de famoribus ejus, donec veniat ille cui repositum est, et ipse est expectatio gentium¹⁵. » Et nudantes Dominum, atque verberantes, nesciabant se ab illo nudari, et planctum sibi inclipsi concitare; aut quippe ipse Dominus: « Auferam vestimenta mea, et linteum apipa, ut ne turpitudinem ejus operiantur¹⁶; et rursus: « Propterea planget et lugebit, incedet discalceata et nuda: faciet planctum veluti draconum, et luctum veluti filiarum sirenū¹⁷. » Et curantes ut imponeretur ei chlamys coccinea, non videbant se adversum se implore illam Spiritus sancti accusationem: « Manus vestras sanguino sunt plena¹⁸. » Gaudentes autem quod Salvator spinis circundaretur, cæcutiebant, non videntes se illas contra sese circumponere: scriptum est enim: « Obstupescite, lugete, quæ in fiducia fuistis, exuite vos, nudæ estote, circumcincte lumbos, et a super ubera planctum facite ab agro desiderii, et a vinea germinationis. Terra populi mei spina, et fenum ascendet, et ex omni domo iustitia auseatur¹⁹. » Dominum irridebant, ut Filium Dei (sese dicentem), neque videbant se adoptionem abjicere, ut ipse testatur his verbis: « Filios gene-

¹¹ Isa. iii, 3, 4-4 ¹² Jereim. xxv, 4. ¹³ Ibid. 10. ¹⁴ Psal. LXXVIII, 4. ¹⁵ Genes. XLIX, 10. ¹⁶ Osee II, 9. ¹⁷ Mich. 1, 8. ¹⁸ Isa. 1, 15. ¹⁹ Isa. XXII, 11, 12.

(63) Regius et edit. Commel., Δαστικῆς. Edit. vero Paris. et alii, Δαστικῆς. Porro, ait Felic., est in codice quodam Biblioth. Archipalat. codex ms., quib[us] inter alia continet quoque, ἔρενον τὸν τοῦ χρυσοχερατου (sic inscribitur absq[ue] collectoris nomine) in particularum quendam primi cop. Lucæ. Qui canto in illa verba: Et erat in diebus Herodis regis

Juda, hunc locum sic citat: Ἀθανασίου εἰς τὸν σταύρον. « Οἱ ἀπόκτειναι οἱ Δαστικῆς βασιλεῖαι, καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν ἐζήθανεν αὐτόν, ἐπὶ μάρτυρει τοῦ Ἰακώβου λέγοντι. Οὐκ ἔκειται (sic) ἀρχοντος ἐξ Ἰούδα, καὶ τὰ ἔξι. Ilac ibi.

(66) Regius, γαρούντας.

ravi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me ¹¹. » Et : « Ecce relinquitur vobis domus vestra ¹². » Potabant eum acetum et felle, sed hac in re quoque valde cœci. Nam Deus vineam ex Aegypto transtulerat, et plantaverat illam, et expectavit ex illa se perceptum fructum, uam et vinum : illi autem insipientes pro vino acetum, pro uva fel redidere : argumentum sane Sodomiticae sua improbitatis exhibentes ; **82** illorum enim uva fel est, ut in Deuteronomio scriptum est ¹³. Ideo namque Dominus et Salvator noster, cum sciret ejusmodi fructum ab illis proventurum, prædictis illis parabolam vitis, et quod ab illis auferendum esset regnum celorum, tradendumque genti facienti fructus ejus. Ad hanc, diviserunt carnificibus vestimenta, ignari divisionis dispersionisque futurae sibi inter gentes : ait enim propheta : « Ecce venient dies Domini, et dividentur spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes ad Ierusalem in prælium, et capietur civitas, et diripientur domus, et mulieres violabuntur ¹⁴. » Et rursum : Nunc comedet rubigo sortes eorum ¹⁵. » Et ut Michæas ait : « In illa die summet super vos parabola, et ploratus cum cantico, his verbis : Aërumna arumosa facta est porto populi mei, funiculus dimensi sunt illam, nec erat qui impeditum eum ne averteretur : agros vestros dimensi sunt ¹⁶. » Et ut compendio dicam, adversus Dominum ausi, suam ipsi contrasse provocabant diem, quam prædictit propheta : « Dies enim judicii Domini, retributionis judicii Sion. Et convertentur valles in picem, et terra ejus in sulphur. Eritque terra eorum quasi pix ardens nocte et die, et non extinguitur in sempernatum, ascendetque fumus ejus sursum. Haec in generationem desolabitur, et habitabunt in ea volucres et erinacei, et ibides et corvi. Et inducetur in eam funiculus geometriae eremii, et onocentauri habitabunt in ea. Principes ejus non erunt ; reges et magnates ejus erunt in pernicie. Et pullulabunt in civitatibus ejus ligna spinea, et in præsidis ejus. Et erit stabulum sirenium, et tugurium struthionum, et ocurrent daemonia onocentauris, et clamabunt alter ad alterum. Ibi requiescent onocentauri : invenerunt enim sibi requiem. Ibi nudum fecit erinacens, et servavii terra campos suos cum securitate ¹⁷. »

53. In has calamitates inciderunt Judei, cum putarent se Dominum occidere : haec adversum se provocarunt, dum clamarent in Salvatorem :

¹¹ Isa. 1, 2. ¹² Matth. xxiii, 38. ¹³ Deut. xxxii, 12. ¹⁴ Zachar. xiv, 1, 2. ¹⁵ Ossee v, 7.

¹⁶ Micb. ii, 4, 5. ¹⁷ Isa. xxxiv, 8-15.

A ζον τὸν Κύριον, ὃς Υἱὸν Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔδειπνον ἀποβαλλόμενος τὴν υιοθεσίαν (67), ὃς αὐτὸς διαμαρτύρεται λέγων : « Υἱοὺς ἐγένησα καὶ οὐκώσα, αὐτὸς δὲ μαθέτησαν » καὶ, « Ίδον ἀφίεται ὑπὸ δὲ οὐκος ὑμῶν. » Ἐπότεξον αὐτὸν δέος καὶ χαλή, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σφόδρα τυφλὸν κατ' αὐτῶν. Οἱ μὲν γάρ θεοὶ δημιεῖον ἔχει Αἰγύπτου μετέπειρα, καὶ κατερύπτουσεν αὐτήν, καὶ περιέμενε τοῦ λαβεῖν παρ' αὐτῶν τὸν καρπὸν, σταφυλὴν καὶ οἶνον· οἱ δὲ ἄρρενες, ἀντὶ οἴνου δέος, ἀντὶ δὲ σταφυλῆς χαλήν ἐπεδίδουν, γνώρισμα τῆς κατὰ Σοδομίτας αὐτῶν κακίας ἡμετανόστες· καὶ γάρ αὐτῶν ἡ σταφυλὴ χαλή ἐστι, κατὰ τὰ ἐν τῷ Δαντερούμηλῳ γεγραμμένα. Διὰ τοῦτο γάρ δὲ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, εἰδὼν τὸν παρ' αὐτῶν ἐσόμενον τοιούτον καρπὸν, προελέγεν αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ διὰ ἀρθρίσεται ἀφ' ὑμῶν (68) ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ διδίκτασται ἔνθει ποιοῦντες τοὺς καρπούς αὐτῆς. Πρὸς τούτους διήρουν τὰ Ιμάτια τοῖς δημίοις, οὐχ ὄρθρους τὸν κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι γιγνομένων μερισμὸν (69)· φησι γάρ δὲ προφῆτης· « Ίδον ἡμέραν Ἑργοντα, τοῦ Κυρίου, καὶ διαμηρισθήσεται τὰ σκύλα σου ἐν σοι. Καὶ ἐπισινάδω πάντα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον εἰς Ἱερουσαλήμ (70), καὶ ἀώστα τῇ πόλει, καὶ διαρπαγήσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναικεὶς μολυσθήσονται· » καὶ πάλιν· « Νῦν καταρρέγεται ἡ ἐρυθρή (71) τοὺς καλύρους αὐτῶν » καὶ καθὼς δι Μιχαήλ φησι· « Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ' ὑμάς παραβολὴ, καὶ θρηνήσεται θρήνος ἐμμετεῖ (72) λέγων· Ταλαιπωρία ἐταλαιπώρησε μερὶς λκού μου, κατεμιτρήθη ἐν σχοινῷ, οὐν ἦ δὲ καλύρων αὐτῶν τῷ ἀποτρέψαι· οἱ ἄργοι ὑμῶν διεμετρήθησαν. » Καὶ συνέλονται φράσαι, τολμήσασι κατὰ τοῦ Κυρίου, καθ' ἑαυτῶν τὴν ἡμέραν προστελέσαντο, ἢν προέλεγε καὶ δὲ προφῆτης· « Ήμέρα γάρ κρίσεως Κυρίου, ἀνταποδότις κρίσεως Σιών. Καὶ στραφήσονται αἱ φάραγγες εἰς πίσσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτῆς εἰς θεῖον. Καὶ ξεσται ἡ γῆ αὐτῆς ὡς πίσσα καιομένη νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ὁ σθενθῆσας εἰς τὸν αἰώνα χρόνον, καὶ ἀναβισται ὁ καπνὸς αὐτῆς ἀνα. Αὕτη (73) εἰς γενεὰν ἐτραμβήσεται, καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ δρόνας καὶ ἔνοιος, καὶ θείες, καὶ κόρακες. Καὶ ἐπιληθήσεται ἐπ' αὐτήν τὸν παρότιον γεωμετρίας ἐρήμου, καὶ δυοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ. Οἱ δρυοὶς αὐτῆς οὐκ ἔστονται· καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστᾶς αὐτῆς έστονται εἰς ἀπόλειαν. Καὶ διαφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς ἀκάθιτα ἕζα, καὶ εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῶν, καὶ συναντήσουσι δαιμόνια ὄντοκενταύρων, καὶ βοήσουσιν εἰς τὸν πατέαν. Έκεῖ ἐνθουσιαστεῖς ἔγινον, καὶ ξεστον ἡ γῆ τὰ πεδία αὐτῆς μετὰ δισκαλίας. »

53. Ταῦτα πεπόνθασιν οἱ Ιουδαῖοι, δοκοῦντες τὸν Κύριον ἀποκτεῖνειν· ταῦτα καθ' ἑαυτῶν προστελέσαντο, βοήσαντες κατὰ τοῦ Σωτῆρος· ἐν τούτοις κατε-

(67) Reg. s., τῆς υιοθεσίας.

(68) Ita Regius. Editi vero, ἀφ' ἡμῶν.

(69) Regius codex et Anglic. γιγνόμενον διαμερισμὸν. Editi vero, γιγνόμενον μερισμὸν.

(70) Regius, ἐπὶ Ἱερουσαλήμ.

(71) Ita Regius et Anglic. Editi vero ἐρυθρόν.

(72) Ἐμμετεῖ, mendose pro εἰ μετεῖ.

(73) Αὕτη deest in Anglicano,

κρίθησαν θελήσαντες κρίναι τὸν Κύριον. Καὶ μοι παρελθόν διδούλουμένος γενέσθω δικαστής, οὐκ ἔξ (74) διφάνων πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν ἀλήθευταν ἀναλογίζομενος. Καὶ σκοτεῖται, τις μὲν δὲ τοῦ Κυριακοῦ θανάτου χερπός, τι δὲ τῆς ἑπειροῦς τῶν Ιουδαίων τὸν κέρδος. 'Ο μὲν γὰρ θάνατος τοῦ Σωτῆρος τὴν οἰκουμένην ἡλευθέρωσε, καὶ τὰ ἑπτάνηα θεοὺς ἐδόξασεν· δὲ τῶν Ιουδαίων θυμός σὺν αὐτοῖς τοῖς Ιουδαίοις ἀπώλεσε καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῆς θεογνωσίας αὐτοὺς ἐτύχωσε. Καὶ δὲ μὲν θάνατος τοῦ Κυρίου τοὺς νεκροὺς ἔζωστοίσεν, τὸ δὲ τῶν Ιουδαίων ἐπιβούλη τῆς ζωῆς αὐτούς τοὺς Ιουδαίους ἐπέρρεσε, καὶ νῦν εἰσι χωρὶς τοῦ Κυρίου (75). Καὶ δὲ μὲν σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἑπτῶν Ἱρημον οὖσαν κατέκτησεν· Ιουδαῖοι δὲ τῇ κακῇ ἐπιτάσσονται καὶ τῆς οἰκουμένης ἁυτούς ἐρήμωσαν, καὶ νῦν εἰσιν οὐκ ἔγνοις τῷν. Καὶ πάλιν δὲ μὲν θάνατος τοῦ Σωτῆρος τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνέβιεν· Ιουδαῖοι δὲ τῷ θυμῷ καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἀπόλεσαν, καὶ τοὺς μεγιστᾶς κατέβαλον. Πρὸς τούτους δὲ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἀγγέλους συνῆψε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεστῆς τῆς φιλίας αὐτῶν γέγονεν· Ιουδαῖοι δὲ ἐπιβούλευσαντες ἐκέρδαναν τὴν μετὰ δαιμόνων κατοίκησιν. Καὶ δὲ μὲν θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐκούσθη τὴν τῶν ἀνθρώπων διά τὴν ἀμαρτίαν ἀλογούαν. Ιουδαῖοι δὲ τὴν οἰκουμένην τῷ θυμῷ, καὶ νῦν μετὰ σειρήνων, καὶ ἔχινων, καὶ στρουθῶν (76) τοῖς τρόποις συναναστρέφονται, ἀλλόχοτον ἔχοντες καὶ οὐτες τὸν τρόπον, ὡς ὄνοκένταυροι. Καὶ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου, ἀνομία τῷρις αὐτοῖς ἐστιν ἀντὶ δὲ πραότητος, « Θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ θρεψεως »· Καὶ δῶλος οὐδέν εἰται τῷρις αὐτοῖς, διὸ μὴν θάνατον αὐτοῖς κατεργάζεται (77). « Αριστὸς οὐδὲς δίξιν τῷ θανάτῳ προτείσθαται, καὶ διέτειν τὸν Φαρισαίων τὸ συνέδριον; » Αριστὸς οὐδὲν οὐδὲς δίξιν τῷ σταυρῷ μᾶλλον προσκυνεῖν ἢ τὴν Ιουδαίων καὶ τοῦ κέρμαν χερδάναν φίλαν; Διὸ τοῦτο γὰρ καὶ διὰ μακάρioris Παύλος γέγραψε· « Τὰ πάντα ἥγημαται ζειμάτια, ἵνα κερδάνων Χριστόν »· διὰ τοῦτο κακύγμα ἔγειται τὸν σταυρὸν, λέγων· « Εἴμοι δὲ μὴ γένοτο κακύδεσθαι εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἤμιν « Ἡστοῦ Χριστοῦ, δι' οὐδὲν κόσμος ἐσταύρωται, κατὰν κόσμον. » Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος Ελέγειν· « Ος δὲ μή (78) δρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ μου, οὐκ εστὶ μου ἅξιος, οὐδὲ δύναται μου μαθῆτῆς εἶναι. »

34. Ἀλλ' ἐνταῦθα πολλῆς ἀσφαλείας ἔστι χρεία, D μήποτε κατὰ τοὺς Ιουδαίους αἰρεμένοις τὸν σταυρὸν, καὶ μὴ κατὰ τὸν Παῦλον. 'Ο μὲν γὰρ Παῦλος ὡς τρόπαιον τῆς ἀμαρτίας ἀφέρει τὸν σταυρὸν οὐ δὲ Ιουδαῖοι ἔστι τῷ τῷ Κύριον ἀνελεῖν. Διὰ τοῦτο ἀσφαλίεσθαι χρή καὶ νήφειν, μήποτε, κατηγοροῦντες Ιουδαίους, τὰ αὐτὰ αὐτοῖς κατὰ τοῦ Κυρίου πράττομεν. Πολλοὶ γάρ προσκυνοῦντες τὸν Κύριον, καὶ

A in his damnati sunt, dum velint condemnare Dominum. Quisquis transierit, sit, si velit, iudex, nec ex rebus occultis obscurisque, sed ex gestis veritatem colligat. Consideretque, qui sit Dominus mortis fructus: quod Judaicarum insidiarum orbe emolumentum. Siquidem mors Salvatoris orbem terrarum liberavit, ita ut gentes Deum glorificant: Iudeorum vero furor civitatem cum ipsis Iudeis perdidit, et in Dei cognitione ipsos execravit. Mors Domini mortuos vivificavit: Iudeorum insidiæ Iudeos ipsos vita privarunt, et iam absque Domino sunt. Crux Salvatoris Ecclesiam gentium, dum deserta esset, habitatibus frequentavit: Iudei vero improbitate sua orbe terrarum sese excluderunt, nec jam civitatem ullam habent. Ac rursum, mors Salvatoris, regnum colorum exhibuit: Iudei contra furore suos, reges suos perdidérunt, et magnates amiserunt. Ad hæc, crux Domini angelos cum hominibus sociavit, et conciliatrix ipsa fuit ruptus illorum amicitia: et Iudei insidiis suis, demum contubernium lucrati sunt. Mors Christi allevavit hominum peccandi insipientiam: Iudei vero pro furore insipientes facti sunt, jamque cum sibi renis, erinaceis et struthionibus moribus convergentur, moribus absurdis perinde atque onocentauri. Pro lege enim apud illos iniustitia obtinet: pro mansuetudine, « Furor illis secundum similitudinem serpentis ». In summa, nihil apud illos 33 quod non ipsis mortem inferat. Annon morti Domini adhaerere convenit, ac dimittere consessum Pharisæorum? Annon præstat crucem potius adorare, quam Iudeorum et mundi amicitiam nobis conciliare? Ideo namque scripsit beatus Paulus: « Omnia arbitratus sum detimenta, ut Christum lucrasiam »: quare gloriam sibi crucem arbitratur, aiens: « Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo ». Quamobrem ipse Dominus ait: « Quicunque non tulcerit crucem suam et seculitus me fuerit, non est me dignus, nec potest meus esse discipulus ». C

35. Sed hic multa cautione est opus, ne sicut Iudei tollamus crucem, non sicut Paulus. Paulus namque ut tropa peccati gestabat crucem: Iudei vero ut Dominum occiderent. Quapropter caute ob solem agendum, ne, dum incusamus Iudeos, paria cum illis contra Dominum faciamus. Multi siquidem adorantes Dominum, nec sicut dignum illo est vitam agentes, non advertunt se

^{**} Psal. lxxvii, 5. ^{**} Philipp. iii, 8. ^{**} Galat. vi, 14. ^{**} Matth. x, 58; Luc. xiv, 27.

(74) Έξ deest in Anglicano.

(75) Anglican, Basilens. et Reg., prima manus, χωρὶς τοῦ νεκροῦ. Regius, secunda manus, χωρὶς τοῦ Κυρίου. Editi, χωρὶς τοῦ Κυρίου.

(76) Basiliensis, στρουθίων.

(77) Regius, xxi^ο αὐτῶν ἐργάζεται.

(78) Regius et Basiliensis, « Ο; ἐάν μη.

reos effici mortis Salvatoris : nam, « Quicunque manducaverit panem, et liberis calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini »⁷⁹, testatur Apostolus. Eadem ratione, « Qui odit fratrem suum, non diligit Dominum ; » sed perinde atque Iudei illum odie habet. Qui autem pauperem nihil facit, is Dominum, ut Iudei, contumelia afficit. Hoc Salomon ait : « Qui despiciat pauperem, exprobrat factori ejus »⁸⁰. Qui negligit pauperem esurientem, silitentem et nudum, similis est Judeis qui Dominum exuerunt, et potaverunt acetum et felle. Et qui munera super innocentes acceperit, nihil differt ab eo qui Dominum vendidit, Iuda : ipse enim quoque justitiam, quae est Dominus, vendit, ut ille Christum vendidit. Et qui non judicat pupillo, nec viduae ius suum reddit, is est similis insidiatoribus et calumniatoriis Domini. Demum, que quis in proximum operatur, ea reputant facta in Dominum, qui propter nos descendit, et pro nobis mortuus est. Ita namque ait ipse Dominus in Evangelio : « In quantum uni ex pusilli istis fecistis, mihi fecistis »⁸¹. Rursum hoc necessarie sciendum observandumque est. Qui forniciatur, suam ipse animam perdit, contumeliamque afficit, ut Iudei templum et corpus Domini. Qui vero, « templum Domini violaverit, disperdet illum Deus »⁸², ut Paulus scribit. Et qui sub regno peccati degit, nihil differt a Judeis abuegantibus dicentibusque se, non Dominum, sed Cæsarem regem habere. Nec ignorandum est, cum qui voluntatis subjicitur, iisque multum delectatur, ipsum, inquam, ut Iudeos, Barabbam postulare, et Dominum occidere. Ita namque Iudei, improbos Barabbæ mores diligentes, demum virtutem sunt persecuti. Scendum item, cum qui in fide firmus non est, similem iis esse qui increduli aiebant : « Si Filius Dei est, descendat nubes de cruce, et credemus ei »⁸³. Nam haec illi per incredulitatem dicebant. Quid igitur in hisce agendum? Nihil aliud quam credere Christo, et secundum illum vitam instituere, quemadmodum et Paulus ait : « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi »⁸⁴, et Iudecorum aver-sari amicitiam, incredulitatem, subsannationes, fabulas, genealogias interminatas, qua potius queraciones aferunt, quam ædificationem Dei in fide; adbarere autem cruci, et ut illa dignum est vitam instituere : atque easdem quas Paulus voces proferre : « Mibi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi »⁸⁵. Nam si ita vitam agamus, credamusque in Dominum, cognoscemus ejus in celos assumptionem, ejusque ad dexteram majestatis sessionem ; videbimusque angelorum

⁷⁹ I Cor. xi, 27. ⁸⁰ Prov. xiv, 31. ⁸¹ Mauth. xxv, 40. ⁸² I Cor. iii, 17. ⁸³ Matth. xxvii, 42.
⁸⁰ I Cor. iv, 16. ⁸⁴ Galat. vi, 14.

(79) Anglicanus, καὶ αὐτὸς οὗτος.

(80) Anglicanus, τοῦ Ἰησοῦ. Infra in codice Re-

αναξίως αὐτοῦ πολιτευόμενος, ἀγνοούσιν ὑπεύθυνος γνώμενοι τοῦ θεατῶν τοῦ Σωτῆρος : « Οὐ ; γάρ εἰ ἐσθὶ τὸν ἄρτον, καὶ πάνη τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως. Ενοχός ἐστι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, » δὲ Ἀπόστολος μαρτύρεται. Οὕτως : « Καὶ δικαῖων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ οὐλὸν ἀγαπᾷ τὸν Κύριον, » ἀλλ' ὥσπερ οἱ Ιουδαῖοι, καὶ αὐτὸς οὗτος (79) ἔμεινε τούτον. Οὐ δὲ τὸν πένητα ἐξουθενῶν ἀπιάζει καὶ αὐτὸς, ὡς οἱ Ιουδαῖοι, τὸν Κύριον τοῦτο λέγει Σαλομὼν : « Τὸν ἐξουθενῶν τὸν πένητα, διπλάξει τὸν ποιησάντα αὐτὸν. » Οὐ παρόπαν πένητα πεινῶντα καὶ διψῶντα καὶ γυμνὸν, δικούς ἐστι τοῖς Ιουδαίοις, τοῖς καὶ τὸν Κύριον ἐκδύνασι, καὶ ποιεῖσαν αὐτὸν οὗτος καὶ γολγήν. Καὶ δὲ λαρβάνων δῶρα ἐπί θάνατος τὸν Κύριον, ὡς δὲ Ιουδαῖος καὶ αὐτὸς γάρ τὴν δικαιοσύνην, ἣντις ἐστὲ τὸν Κύριον, πωλεῖ, ὡς ἔκεινος τὸν Χριστὸν. Καὶ δὲ μὴ χρίνων ἀρφανῷ, καὶ τὸ δέκατον ἀποδεῖν τῇ χήρᾳ, δὲ αὐτὸς ἐστι τοῖς ἐπισκοπεύσασι τῷ Κυρίῳ καὶ συ-χροντήσασιν αὐτὸν. Καὶ τέλος, διπλὰ δὲ τις εἰς τὸν πληγεῖον ἐργάσαται, ταῦτα εἰς τὸν Κύριον λογίζεται, τὸ δὲ ἡμᾶς κατελέντα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. Οὕτω γάρ καὶ δὲ Κύριος ; ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει : « Εἴποις ἐποιησάστας ἐν τὸν μεκρὸν τούτοις, ἐμοὶ ἐποιησάστας ; » Καὶ πάλιν, διπερ ἐστὸν ἀναγκαῖον εἰλέναι καὶ τηρεῖν : « Οὐ πορνεύων τὴν μὲν Ιδίαν φυγὴν ἀπολλύει, ὑδρίζει δὲ καὶ αὐτὸς, ὡς Ιουδαῖος, τὸν ναὸν καὶ τὸ σώμα τοῦ Κυρίου (80). » Οὐ γάρ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φεύγων, φεύγεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς Παῦλος γράφει. Καὶ δὲ μὲν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας βασιλεύμενος οὐδὲν ἀποδέει τὸν ἀρνουμένον Ιουδαίον, καὶ λεγόντων μὴ ἔχειν βασιλεία τὸν Κύριον, ἀλλὰ Καλασσαρία. Μή ἀγνοεῖτο δέ δὲ ἡ κρατούμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, καὶ μᾶλλον αὐταὶς τερπόμενος, διτὶς καὶ αὐτὸς, ὡς οἱ Ιουδαῖοι, τὸν Βαραβᾶδον αἰτεῖται, καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείνει. Οὕτω γάρ οἱ Ιουδαῖοι, τὸν φαῦλον τρόπον ἀγαπήσαντες τὸν τοῦ Βαραβᾶδον, λοιπὸν τὴν δρέπην ἀπεδιώκαν. Γινωσκεῖτο δὲ καὶ δὲ μὴ τῇ πόστῃ λογύρδος, διτὶς τοιωτός ἐστιν, ὡς οἱ ἀποιτοῦντες καὶ λέγοντες : « Εἰ Υἱὸς ἐστι τοῦ Θεοῦ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ποτεύσομεν αὐτῷ. » Καὶ γάρ κακέντων ἀποιτοῦντες ἐψήλαγχον τὰ τοῦ Βαραβᾶδον, λοιπὸν τὴν κρέπην ἀπεδιώκαν. Γινωσκεῖτο δὲ καὶ δὲ μὴ τῇ πόστῃ λογύρδος, αἰτίες ζητήσαις παρέχουσιν μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν θεοῦ τὴν ἐν πόστῃ ἔχεσθαι δὲ τοῦ σταυροῦ καὶ ἀξιώς αὐτοῦ πολιτεύεσθαι, καὶ λέγειν τὰς αὐτὰς τῷ Παύλῳ φωνάς : « Εἷμοι δὲ μὴ γένοτο κακύσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Οὕτω γάρ πολιτευόμενοι καὶ

gio, ὡς οὐκισσιν απέ τοῦ Παύλου γράφει.

(81) Regius, τοιεῦτα.

πιστεύσαντες εἰς τὸν Κύριον, γνωσμένα τὴν εἰς οὐ-
ρανούς ἀνάληψην αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν δεξιᾷ τῆς μετα-
λούντης κάθισιν, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑποτάχη
ἔβολεθα, καὶ τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ πάλιν παρουσίαν·
ἥν διγέλοις μὲν προσημάνουσιν, ἄγιοι δὲ ὑμνοῦσι·
πάντες δὲ ὄρώντες ἀγαλλῶνται, καὶ χαίρουσιν ἐν

Χριστῷ Ἰησοῦ, δὲ οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ (81*).

(ΜΑΙ, *Bibliotheca nova Patrum*, II, 578.)

« Ἐθαυμασεν δὲ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μω-
ϋσίως. » Άρτι δὲ τολμήσας κατὰ τοῦ Κυρίου, θεωρεῖ
ἴαυτον ἐκβιληθέντα τοῦ παντὸς, καὶ ὑπὸ πάντων κα-
ταπατούμενον (82), καὶ συντριβόμενον ὑπὸ τοὺς πό-
δες τριμῶν· τό γε μῆτρα μάγα καὶ παράδοξον, διτὶ καὶ
τέλος τοῦ· σταυρῷ κρεμανόν τοῦ Κυρίου,
(κατότου γάρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν δὲ Λόγος;) δὲ
μὲν φίλος ἴστορισθή, ἡ δὲ γῆ ἐπρόμαχεν, αἱ πέτραι
ἴσχυρησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχισθή,
καὶ πολλὰ σώματα τῶν προκεκομιμένων ἀνέστη·
καὶ οὐδὲς, ὥσπερ νῦν Ἄρειαν τολμῶσαι δελεγί-
σατο εἰ δεῖ σαρκωθέντα τῷ Λόγῳ πείθεσθαι· ἀλλὰ
καὶ δινθρωπον τόποντος, ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὅντα
ἐγγυωργὸν αὐτῶν· καὶ δινθρωπὸν τὴν φωνὴς ἀκούοντες,
οὐδὲ τὸ δινθρωπὸν ἔλεγον διτὶ δὲ Λόγος κτίσμα
ἴστιν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτερον, καὶ οὐδὲν ἤτοι
ἀγίωναν, διτὶ ἐν ταῖς ἀγίοις ἐβάλλετο· οὐ γάρ
κτίσμα ἡ κτίσις προτοκυνεῖ· οὐδὲ πάλιν διτὶ τὴν
σύριγκαν· καὶ πετρίτει τὸν Κύριον οὐδετέραν προσκυνεῖν,
ἀλλὰ τὸν ἔαυτῆς δημιουργὸν ἔλεπεν ἐν τῷ σώματι·
καὶ ἐν τῷ ὄνδρατο Ιησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνον ἔκαπτε
καὶ κάψιε, καὶ πᾶσα γλώσσα ἐξομολογήσεται διτὶ^C
Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· οὐ γάρ ἀδοξίαν ἔντεχνην ἡ
σπάρτη τῷ Λόγῳ· μὴ γένοιτο ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ δεδό-
ξατο τῷποτε αὐτοῦ· οὐδὲ ἐπειδὴ δύσιον μορφὴν δινέ-
λεν δὲ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Ήλίος, ἡλιακὴ
τῆς θεότητος, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἐλευθερωτὴς πά-
στος σφράξεως καὶ πάστος κτίσεως γέγονεν· δὲ καὶ σταυ-
ρούμενος, ἐμαρτυρεῖτο Δεσπότης τῆς κτίσεως· συ-
στελλαντος μὲν τὴλοι τὰς ἀκτίνας, καὶ τῆς γῆς τρε-
μούσης, τῶν δὲ πετρῶν σχιζομένων, καὶ τῶν δημιου-
ρωγνώντων, διτὶ ἀληθῶς Θεοῦ Ήλίος θεῖν δὲ σταυρω-
θεῖς· οὐ γάρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν τὸ βιτσόμενον
σῶμα, ἀλλὰ Θεοῦ· ἐν τῷ πυγμάνων καὶ διτὶ ἐσταυ-
ρούστο, ἡγειρε νεκρούς· δὲ καὶ δῆμος ἀγανακτῶν,
καὶ μὴ φέρων τὰς κατὰ τοῦ κοινοῦ πάντων Δεσπότου
γενομένας σωματικὰς ὕδρεις, διτὶ ἐκόνι αὐτὸς ὑπὲρ
τημῶν ὑπέμενεν, ἀπεστράψῃ· καὶ τὰς ἀκτίνας συ-
στελλεις, τὴν ἡμέραν ἔκεινην ἀνήλιον ἔδειξεν.

(81*) Ita diserte cod. Vat. 1614. — Jam vero in
sceneta S. Athanasii editione t. II, p. 61 seq., ser-
mon habetur *De passione Domini*, quem cum ego
enim hac et aliis de passione partibus in codice no-
stro a Niceta erologario positis conferrem, depre-
hendi sermonem illum mutillum esse, partes ta-
men alias modo novas esse, modo satis diversas.

A subjectionem, ejusque secundum adventum cum
gloria futurum: 84 quem angeli prænuntiant,
sancti decantant: omnes autem qui vident, ex-
sultant, et gaudent in Christo Jesu, per quem
Patri gloria et imperium in secula seculorum.
Amen.

ATHANASII DE PASSIONE DOMINI.

(ΜΑΙ, *Bibliotheca nova Patrum*, II, 578.)

« Regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen. » Nunc vero facinus ausa adversus Dominum, videt se omni ope dejectam, conculcatam ab omnibus, pedibusque nostris prostritam. Sed quod magnum est et inexpectatum, ipso in cruce pendente Do-
mino (hujus enim corpus erat, in eoque Verbum exsistebat) sole obtemperato, terra tremente, petris scissis, velo templi diviso, multisque præmorto-
rum corporibus ad vitam revocatis, nemo tamē ambigebat, ut nunc audacter faciunt Ariani, an in-
carnatio Verbo esset credendum: sed hominem cernentes, agnoverunt eum Creatorem suum: et humanam vocem audientes, non tamē ob humanitatem aiebant Verbum esse creaturam: sed vehementius imo metuebant: neque eum securius agnoscē-
bant, quam si de templo sancto oracula emitteret. Non enim rem creatam creatura adorat; neque item carnis causa renuebat Dominum suum venerari, sed Creatorem suum in corpore spectabat: atque in nomine Iesu Christi omne genu tum flectebat-
tur ac porro flectetur, et omnis lingua confitebitur,
quod Dominus est Jesus Christus. Etenim caro in-
glorium Verbum non efficit; absit; sed ipsa magis a Verbo glorificata fuit. Nec quia servi formam accepit, qui in forma Dei erat Filius, ideo divinitate deminutus fuit; imo vero ipse liberator universæ carnis omnisque creaturæ evasit: quem etiam crucifixum testabantur Dominum esse creatarum re-
rum, sol radios suos contrahens, terra concussa,
petre scissa, caruiciles agnoscentes vere Dei Fi-
lium esse quem cruciferant. Quippe haud alicuius hominis corpus erat quod spectabatur, sed Dei; in quo deitas existens, dum etiam cum crucifigebat-
tur, mortuos suscitabat. Quo tempore sol indignatus faciem avertit, minime videre sustinens illatas communi omnium Domino corporales injurias, quas bie sponte pro nobis toleravit. Itaque radiis con-
tractis, diem illum sine sole praestitit.

Omissis itaque partibus omnino editis, hæc tamē præclaræ additamenta in lucem preferenda putavi. Nihil moris alterum de die Paracœves sermonem, qui in eodem Athanasii tomo, p. 385, legitur, qui neque Athanasii nomine dignus est, neque ad ex-
cerpta nostra pertinet.

(82) Hactenus ed. cit. p. 78 C. Sequitur deinde nova hæc pars. Id.

IN LIBRUM DE VIRGINITATE MONITUM.

I. Haud abs re dubitavit Erasmus, sitne Athanasii hic liber, cuius sane stylus simplex et incultus, Athanasiano longe inferior videtur. Post Erasmus vero Scultetus hujusmodi ea de re tulit judicium : De virginitate, inquit, sive de meditatione liber, si Athanasii est, mire dejicit stylum, inquit Erasmus. Ego vero et gravitatem theologicam abjecisse Athanasium dixerim, si istas pueriles preceptiones virginis prescripsit. Certe commune nibil habent cum germanis Patris celeberrimi scriptis. Sed obstupescas plane si adertas, cuiusmodi sint ista pueriles preceptiones. Hortat virgines, subdit Scultetus, ad contemptum pecuniae, jejuniū, sobriam vitam, castitatem, preces, conversationem sanctam, eleemosynam, meditationes sanctas, recitationem Psalmorum et alia id genus. Prescribit et certas horas lectioni, synaxi, deprecationi, hymnis. Testificatur, illum in tertio ordine angelorum inventum iri, qui praecepta bae servaverit. De salute sua neminem ante obitum certum esse posse docet. En tibi, Sculteti judicio, pueriles preceptiones, quae tamen alia non sunt quam ea quas Dominus in Evangelio, D. Paulus in Epistolis suis tradidit. Unde preceptiones istas arbitramur esse pii cujusdam, rerumque ecclesiasticarum periti viri : Athanasii tamen esse vix crediderimus, cum ob diversum orationis genus, tum quia in antiquis collectionibus Athanasianis non reperitur.

II. Ceterum palam est diversum esse hunc librum, a sermonibus consolatoriis ad virginem laudatis a Theodoreto, lib. II Hist. Eccl., c. 4, de quibus alias. Nulla quippe hic mentio persecutionis, cuius causa illos edidit Athanasius. Porro hoc in opusculo memorantur hymnus Gloria in excelsis, cantus Alleluia, versulus Gloria Patri, etc. Ex nunc et semper, etc., et alia id genus, quae fortassis sequioris quam Athanasianis aevi videbuntur. Sed de his fuse in Præfatione generali.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ, ΉΤΟΙ ΠΕΡΙ ΑΣΚΗΣΕΩΣ.

S. P. N. ATHANASII

DE VIRGINITATE, SIVE DE ASCESI.

I. Exordium sermonis salutis ad virginem. Primum omnium crede in unum Deum Patrem omnipotentem, visibilium et invisibilium conditorem. Et in unigenitum ejus Filium Iesum Christum, qui est substantia Patris, Patrique per omnia potentia æqualis, qui ante aëcula fuit. Et in Spiritum sanctum, qui est in Patre et in Filio, quique a Patre mittitur, et per Filium datur. Pater et Filius et Spiritus sanctus, tres hypostases, deitas una, una potestas, unum baptisma. Ipse enim Deus noster, Pater omnium, intra sex dies fecit cœlum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt. Ipse namque cœlum sole, et luna, et sideribus pulcherrimis exornavit, et terram decenter fundavit super aquas, et ornavit eam plantis omnique genere lignorum. Jussu ejus erumpunt fluvii melliflui, et fontes perennes, et injunxit terra, et produxit carnem, et creavit omnes bestias terra secundum genns suum, et volucra cœli secundum

A **I.** Ἀρχὴ λόγου σωτηρίας πρὸς τὴν παρθένον. Πρῶτον πάντων πίστεων εἰς ἓν Θεὸν Πατέρα παντοχάραξα, δρατῶν καὶ δοράτων ποιητὴν καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτὸν Γεννητὸν Ιησοῦν Χριστὸν, τὸν δύτη ἡς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, κατὰ πάντα ισοδύναμον τῷ Πατρὶ, τὸν πρὸς αἰώνων δυτα· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα (82*) τὸ ἄγιον, τὸ ἐν Πατρὶ καὶ Γεννητῷ, παρὸ τοῦ Πατρὸς ἀποστελλόμενον, καὶ διὰ τοῦ Γεννητοῦ διδόμενον. Πατέρος καὶ Γεννητοῦ καὶ ἄγιον Πνεῦμα, τρεῖς ὑπόστασεις, μία θεότης, μία δύναμις, ἐν βάσισμα. Αὗτος γάρ δὲ θεός ήμῶν δὲ Πατήρ τῶν ὅλων ἐξ ἡμέραις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Αὗτος γάρ διεκδιμητεῖ τὸν οὐρανὸν (83) ἐν τῇλι καὶ σελήνῃ καὶ δστοῖς παγκάλαις, καὶ τὴν γῆν εὐπρεπῶς ἐθεμελώσας ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, διακομῆτας αὐτῆς ἐν φυτοῖς καὶ ξύλοις παντοδαποῖς. Καὶ τῇ κελεύσι αὐτοῖς ἐκπορεύονται ποταμοὶ μελίφυτοι, καὶ πηγὴ δέννασι, καὶ προστάτεις τῇ γῇ, καὶ ἐπήγαγε σάρκα (84), καὶ ἐποίησε πάντα τὰ θηρία

(82*) Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα. Hæc ex Athanasio citantur tom. viii. Concil. Epist. Adriani ad Carolum M. pag. 916.

(83) Ita Anglicanus. Editi vero, καὶ τὸν οὐρανὸν.

(84) Feliç. 2, καὶ ἐποίησε σάρκα. Paulo post, hæc, καὶ τὰ πετενά τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος, desunt in Basiliensi.

τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος. Ἐκέλευσε τοὺς θεάτρους, καὶ ἐξῆγαγον λύθρας, καὶ ἀποίησε τὰ κήπη τὰ μεγάλα. Ὅστερον δὲ πάντας ἄποικους τὸν ἀνθρώπουν, καὶ πάντα παρέδωκεν αὐτῷ τὶς ὑπηρεσίαν. Εἶτα γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ήλῷ αὐτῷ¹· Ποιήσωμεν δινθρώπουν κατ' εἰκόνα τημετέραν καὶ καθ' ὅμοιωσιν· καὶ ἐπλαστεῖς Κύριος ὁ Θεὸς τὸν δινθρώπουν, λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ θέντο αὐτὸν ἐν τῷ παραδεῖσῳ τῆς τρυφῆς. Ἐβαλε ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν Ἀδάμ ἔκτασιν, καὶ ἤπνισε, καὶ ἐλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντὶ αὐτῆς, καὶ φωκόδημα τὴν πλευράν, ἣν ἐλαβε, εἰς γυναικαν, καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ εἶπεν Ἀδάμ· Αὕτη νῦν σάρξ ἡ τῆς σαρκός μου, καὶ δοστοῦν ἐκ τῶν δετῶν μου. Αὕτη κλητήσαται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἦλθεθε. Ἄντι τούτου καταλείψει δινθρώπους τὸν Πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέραν αὐτοῦ, καὶ προσκολληθεῖσαι τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ξενισται εἰς δύο εἰς σάρκα μιαν.²

2. Ἀκούεις, δοῦλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντες, δοῖς θελουσι σωθῆναι, καὶ θνητούς ταῖς ρήματα τοῦ⁽⁸⁵⁾ στόματος μου· καὶ καταδεξάσθωσαν τὰ ὑπά σου θετεντεύστους λόγους. «Τὸ μυστήριον γάρ τούτο, φησι, μέγα ἐστί, » καθὼς εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι πᾶς⁽⁸⁶⁾ ὁ κολλώμενος τῇ γυναικὶ, ἐν σῶμά εἰσιν ἀμφότεροι. Οὐτοὶ πάλιν πᾶς ἀνὴρ ἢ γυνὴ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεῦματι ἐστί. Εἰ γάρ εἰ τῷ κόσμῳ συνεπόδεμον καταλιμάνουσι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέραν, καὶ συνάπτουσι φθαρτοῖς ἀνθρώποις⁽⁸⁷⁾. πέντε μᾶλλον ἡ παρθένος ἐγκρατευομένη δρεῖται καταλιπεῖν τὰ γήινα πάντα, καὶ τῷ Κυρίῳ μόνῳ κολληθῆναι· Μαρτυρεῖ δὲ ματὶ λόγῳ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος, λέγων· « Ἡ γυνὴ ἡ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγλα τῷ σώματι, καὶ τῷ πνεύματι. Ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, ποιῶ ἀρέστο τῷ ἀνδρὶ⁽⁸⁸⁾, καὶ μεμρισται· Τοῦτο οὖν λέγω, ὅτι πάσα παρθένος, ἡ χήρα ἐγκρατευομένη, ἐὰν ἔχῃ φροντίδα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αὐτὴν ἡ φροντὶς ἀνὴρ αὐτῆς ἔστι τὸν κήπηα, καὶ ὅπου πάρχουντα ξένη, αὐτὴν ἡ μεριμνα μαλύνει αὐτῆς τὴν διάνοιαν. Πεπερ γάρ διὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα μαλύνεται, οὕτως καταστρέψεις αἱ κοσμικαὶ τὴν φύσην καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐγκρατευομένης μαίνουσι, καὶ οὐκ ἔστων ἀγλα τῷ σώματι, καὶ τῷ πνεύματι. Ἡ δὲ φροντὶζουσα τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, νυμφος αὐτῆς ὁ Χριστός ἐστιν. Ἡ γάρ ἀρμοτομένη ἀνδρὶ φθαρτοῦ τὸ θέλημα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ποιεῖ· οὕτως γάρ εἰρηται, ὅτι « Ἡ γυνὴ τοῦ ἴδιου σώματος οὐκ ἔξουσιά τε ἀλλ' ὁ ἀνὴρ. » Καὶ πάλιν· « Πεπερ γάρ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Κυρίῳ, οὕτω καὶ αἱ γυναικες τοὺς ἀνθράποις ἐν παντεῖ. » Ἀπ' αὐτῶν γάρ τῶν κοσμικῶν, ἐὰν θέλωμεν, καὶ τὰ ἀνωνούμενα. Ἡ δὲ συναπτομένη τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, τὸ θέλημα τοῦ νυμφοῦ αὐτῆς κατεργάζεται.

3. Τούτῳ δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, τὸν κολ-

A genus suum. Praecepit aquis, et produxerunt pisces, et condidit immanes balanas. Postremo omnium fecit hominem, et omnia ei ad ministerium donavit. Dixit enim Dominus Deus Filio suo: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et formavit Deus hominem, sumens limum de terra, et posuit eum in paradiso volutatis. Immisit autem Deus in Adam stuporem et consopivit eum, et sumpsit unam ex costis ejus, et carnem pro ea substituit, et edificavit costam, quam sumpserat, in mulierem, eamque ad Adam perduxit, et dixit Adam: Hec caro nunc ex 85 carne mea, et os ex ossibus meis. Ipsa vocabitur virago, quoniam ex viro suo sumpta est. Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et coniungeretur uxori sue, eruntque duo in carne una³. »

2. Audi, ancilla Christi, et quicunque salutem querunt, et auscultant verba oris mei: et accipiant aures tuae a Deo inspiratos sermones. « Hoc enim mysterium, » inquit divus Paulus, « magnum est⁴, » eo quod omnis, qui agglutinatur uxori, ambo unum corpus sint. Ita quoque omnis vir sive mulier agglutinatus Domino, unus spiritus est. Si enim qui mundo copulantur, relinquunt patrem et matrem, ut mortalibus hominibus copulentur; quanto magis virgo continens relinquere debet terrestria omnia, et Domino soli agglutinari? Hujus mei dicti testis est ipse Apostolus, ita loquens: « Mulier inupta sollicita est eorum, quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Nupta vero sollicita est eorum, quae sunt mundi, quomodo placeat viro, et divisa est⁵. » Hoc igitur dico, quod omnis virgo, aut vidua continens, si curam suam collocet in hoc mundo, ejus rei cura illi proximata est: sive possessiones, sive alias substantias possidest, ipsa sollicitudo contaminat ejus animatum. Ut enim per virum corpus contaminatur, ita quoque habitus mundani, et animam et corpus continentis conspurcunt, neque jam est sancta corpore et spiritu. Quae autem curat opus Domini, hujus sponsus est Christus. Ea enim, que coaptatur viro corruptibili, voluntatem viri sui facit, ita enim scriptum est: « Mulier sui corporis potestaten non habet, sed vir⁶: » ac rursum: « quemadmodum Ecclesia subjicitur Domino, ita quoque mulieres viris suis in omnibus⁷. » Exemplo namque mundanarum rerum, si ita velimus, coelestia intellexerimus. Quae autem conjungitur coelesti sposo, voluntatem sui sponsi facit.

3. Ea autem est voluntas Christi, ut is qui ipsi

¹ Genes. i, 26; ii, 7, 8, 21-24. ² Ephes. v, 22.

³ (85) Basiliensis, Anglicanus et Feli. 2, τὰ ρήματα μου. Editi vero, τὰ ρήματα τῶν στόματός μου.

⁴ (86) Πλ; deest in Basiliensi.

⁵ I Cor. viii, 34. ⁶ Ibid. 4. ⁷ Ephes. v, 24,

⁸ (87) Anglicanus, θυντοῖς ἀνθρώποις.

⁹ (88) Sic Basiliensis. Editi vero, τῷ ἀνδρὶ αὐτῇ;

conglutinatus est, nihil secum omnino bujus sanguini ferat, nihil terrestria cures; sed solum ut crucem ejus, qui pro se crucifixus est, bajulare velit: curamque ac sollicititudinem gerat, die ac nocte, ut perpetuis hymnis, et glorificationibus eum celebret, illuminatum habeat mentis oculum, sciat illum voluntatem et ei obsequatur, eorū simplex possideat, et mentem puram. Misericors sit, ut quemadmodum ipse miserator et misericors est, ita et nos quoque eum sequamur. Mansuetus et quietus atque patiens sit, nulli malum pro malo reddens, multas contumelias sustinens, quemadmodum ipse a Iudeis contumelias affectus, eas sustinuit. Verbera et cruciatus ferat: nam et ipse quoque hæc passus est: alapa enim a ministro pontificis cæsus, nihil contra fecit, sed tantum dixit: « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cadi? » Nonne potuit, qui terræ imperavit, ut Dathan et Abiron vivos deglutiaret, rursum imperare, ut eum, qui manum extendit, ut cederet suum conditorem, vivum deglutiaret? Sed sustinuit, nobis relinquens exemplum, ut nos per eum vestigia incedamus⁴⁴. Tu autem homo non sustines ab ejusdem naturæ hominæ contumelias affici. Imitare Dominum tuum. Si enim ille, cum Deus esset, toleravit propter te ab hominæ peccatore colaphis caedi; tu scilicet indignaris, quod homo similis tibi convicium dicit, et paras ultionem? Prob immensam animi stoliditatem, et stultitiam magnam! Ideo nobis poena destinata est, et ignem ipsi nobis accendimus, quod cum rationales simus, irrationalibus bestiis nos **86** similes redamus. In multa bimilitate in hunc mundum venimus: et opulentus cum esset, egenus factus est propter nos, ut nos illius egestate ditesceremus. Et Deus cum esset, homo factus est propter nos, et natus est ex Deipara Maria, ut nos liberaret a potentia diaboli.

4. Quapropter qui salvus esse cupit, faciat se stultum in hoc mundo, ut a Domino audiat sapiens. Ab hominibus contra, ii, qui in dando et accipiendo, in emendo, vendendo, negotiisque gerendis, in fraudando, fenerando versuti sunt, et ex uno obolo duos facere norunt, prudentes appellari solent. Sed Deus hos ipsos, stultos, imprudentes, et peccatores vocat. Audi enim, inquit, quid Deus per prophetam Jeremiam dicat: « Populus iste filii sunt prudentes ad malefaciendum, ceterum benefacere non novent⁴⁵. » Beatusque Paulus ait: « Sapientia mundi hujus, stultitia est apud Deum, et qui vult sapiens esse, fiat stultus, ut sapiens efficiatur⁴⁶. » Idem rursus ait: « Fratres, ne pueri sitis animo, sed

⁴⁴ Joan. xviii, 23. ⁴⁵ I Petr. ii, 21. ⁴⁶ Jerem. iv, 22. ⁴⁷ I Cor. iii, 18, 19.

(89) Feliç. secundus, περιφέρεσθαι. Mox, Anglieanus, μηδὲ τὸ γῆνων. Paulus post, edit., ὑπὲρ αὐτῶν βουλήσει βαστ. Sed βουλήσει abest ab Anglicano et Feliç. 2.

(90) Basiliensis, ἀκαταπάντως.

(91) Eto: deest in Angie. Ibid. mss. ut in textu.

λόγον αὐτῷ μηδὲν διώξει περιφέρεσθαι (89) τοῦ αἰώνος τούτου. μηδὲ τῶν γῆνων φροντίζειν· ἀλλὰ μόνον τὸν σταυρὸν τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ αὐτῶν βαστάζειν αὐτὸν, καὶ ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἀκαταπάντως (90) διώξει καὶ δοξολογίας διώξειν αὐτὸν, πεφωτισμένον ἔχειν τὸ διμα τῆς δεκανοῖς, εἰδεῖν τὸ θεῖον αὐτὸν, καὶ ποιεῖν αὐτὸν, ἀπλὴν ἔχειν τὴν καρδίαν, καθαρὸν τὸν νοῦν. Ἐλεήμονα εἶναι, ἵνα, καθὼς αὐτὸς οἰκτίρμων καὶ ἐλέήμων εστί, οὐτως καὶ τῷ μετεξανθούμενῳ αὐτῷ. Πρόδον καὶ ἥσυχον εἶναι, ἀνεξίκακον, μηδὲν κακὸν ἀντιμετωπίζειν, ἀπεδοθεῖσα, θύρων πολλῶν ἀνέχειν, καθὼς καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ιουδαίων ὑδρίσθη, καὶ ὑπέμειν. Πληγὰς καὶ βασάνους ὑποφέρειν· καὶ γάρ αὐτὸς ταῦτα ἐπιτελεῖ· φαπισθεὶς γάρ ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως, οὐδὲν ἐποίειν, ἀλλὰ μόνον εἶπεν· « Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; » οὐκ ἴδωνάτο δὲ κελεύσας τῇ γῇ, ἵνα τοὺς περὶ Δαθᾶν καὶ Ἀβερίους ἔνωνται καταπήγη καὶ τούτον τὸν ἁκτεναντα τὴν κέρδα καὶ τύφαντα τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν ζῶντα καταπίειν; « Άλλ᾽ ὑπέμεινεν, τῇ μὲν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, τῷ δὲ τοῖς ἑκάστους ἐπακαλούμενον. Σὺ δὲ, ἀνθρώπε, οὐ βαστάζεις ὑπὲρ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὑδρίσθηναι. Μήμησαι τὸν δεσπότην σου. Εἰ γάρ ἔκπινος θεὸς ὃν ἑβασταῖς διὰ σὸν διάβολόν του ἀμαρτωλὸν βάπτισθηναι, σὺ ἀγανακτεῖς, διὸ δικοῖς σου ἀνθρώπος ἀλειφόρησε σε, καὶ ζητεῖς ἀνταποδονῆς αὐτῷ; » Οἱ πολλῆς ἄνοιας καὶ ἀγροσύνης μεγάλης! Διὰ τοῦτο καὶ καλλιεῖς τὸν ἡμίν τηλέρχασται, καὶ ἑαυτὸς τὸ πῦρ ἔξαπτομεν· διὸ τοῦ καὶ λογικοῦ ἔντες, τοὺς ἀλόγους ζῶντας ἔκπινον εἰκάζομεν. Ταπεινοφροσύνη πολλὴ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθε, καὶ πλούτος ὁν, ἐπτύχεισθε δι' ἡμέας, τὸν δὲ τοῖς ἑκάστοις τὴν ἑκάστους πιστεῖς πλουτήσαμεν. Καὶ θεὸς ὃν γέγονε ἀνθρώπος δι' ἡμέας, καὶ ἔγεννηθη ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας, ἵνα ἡλευθερώῃ τὴν μάρτιν τῆς δυνατεῖας τοῦ διαβόλου.

C 4. « Οθεν δὲ σωθῆναι θελουν ποιεῖ ἑαυτὸν μαρδὸν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἵνα παρὰ τῷ Θεῷ ἀκούσῃ σοφός. Οἱ γάρ ἀνθρώποι τοὺς εἰδότας δούναι, καὶ λαβεῖν καὶ ἀγοράζειν καὶ ποιεῖν, πραγματεύεσθαι, καὶ ἀφοστείν τὰ τοῦ πληγῶν, καὶ πλεονεκτεῖν, καὶ δανείζειν, καὶ τὸ ἔνα ποιεῖν δύο, τούτους φροντίζειν ἀποκαλούσθεν· δὲ δὲ θεὸς μαρδὸς καὶ δανεύειν, καὶ ἀμαρτωλὸς τοὺς τοπούτους καλεῖ. Ἀκούει γάρ, φησι, τί αὐτὸς δὲ θεὸς διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου εἰρηκεν· « Οἱ λαδὲς οὗτος μισθρονεῖς εἰσι (91) τοῦ κακοποιῆσαι· τὸ δὲ καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἐπέγνωσαν. » Καὶ δὲ μακάριος Παῦλος· « Η σοφία τοῦ κόσμου τούτου μαρία παρὰ τῷ Θεῷ ἔστι, καὶ δὲ δέλιον σοφὸς γενέσθαι μαρδὸς γενέσθαι, ἵνα γένηται σοφός. » Καὶ πά-

Editi vero, τὸ δὲ ἔγνωσαν καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἐπέγνωσαν. Ibidem, Basil., οὐκ ἔγνωσαν. Hic autem locus hic mutius affert etiam quod ad sententiam speciali, nam sic babentur, Jerem. iv, 21, υἱοὶ διφρονές εἰσι, καὶ οὐ συνετοί, σοφοὶ εἰσι τοῦ, εἰσι.

λέγει· « Αξιόφορο, μή ποτίδια γνωσθε ταῖς φρεσοῖς, ἀλλὰ τῇ κακῇ νηπάταις». · Ο γάρ θεός εἰς τὰ γένια θέλει μωρών εἶναι, εἰς τὰ ἐπουράνια φρονήματα. Καὶ γάρ αὐτὸς ὁ ἀντίθετος ἡμῶν διάβολος φρόνιμος ἔστι τῇ κακῇ, καὶ ἡμᾶς δεῖ αὐτῷ φρονήμας ἐπίρχεσθαι (92), πρὸς τὸ νικῆσαι αὐτοῦ τὰς κακοτάχυτους ἐπιθυμίας. Λέγει γάρ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ δρεῖς, καὶ ἀκέρατοι, αἱ περιφύλακες». · Οὐδὲ καλούμενος παρ' αὐτῷ φρόνιμος, εἰτέδε ξεπέπλωμενος πειθαῖτο τὸ θελήμα τοῦ Θεοῦ, καὶ φιλάσσεται τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

5. Μέγα φάρμακον ἔστι σωτηρίας ἡ ταπεινοφροσύνη· ὁ γάρ Σωτὴρ οὐχ ἔνεκεν πονείας, ἡ μοιχείας, ἡ κλοπῆς κατηγόρη ἀκ τῶν οὐδράνων, ἀλλὰ ἡ ὑπερφανία αὐτῶν καταβάλλει εἰς τὰ κατωτέρα μέρη τῆς ἀνθεστού. Οὕτω γάρ εἰρηκεν· « Ἀναβήσουται, καὶ θέσουται τὸν θρόνον μητὸν ἀνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ξεσημά δύοις τῷ Ἑψίστῳ»· καὶ διὰ τούτου τὸν λόγον κατεβλήθη, καὶ ἐγένετο ἡ κληρονομία αὐτοῦ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Η οὖν ὑπερφανία ἐν τῷ διαβόλῳ ἔστιν· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη ἐν τῷ Χριστῷ· αὐτὸς γάρ ὁ Κύριος λέγει, ὅτι « Οὐ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔστιν πάντων δοῦλος». · Ο γάρ θεός τῶν ταπεινῶν ἔστιν (93).

6. Ἀγαπήσωμεν σχόδερα τὴν νηστείαν· μέγα γάρ φυλακτήριον ἔστον ἡ νηστεία, καὶ ἡ προσυγή, καὶ ἡ ἀλεημοσύνη· ἐκ θαύματος καὶ παρακοῆς ἐξελθήθη ὁ Ἀδέλφος ἐκ τοῦ παραδείσου, οὕτω πάλιν δὲ νηστείας καὶ ὑπακοῆς ὁ θελῶν εἰσέρχεται εἰς τὸν παράδεισον. Ἐν ταύτῃ τῇ ἀρετῇ κόρημαν τὸ σῶμά σου (94), ὡς παρθένος, καὶ ἀρέτους· τῷ ἐπουρανικῷ νυμφικῷ· αἱ γὰρ τῷ κύριῳ συναπτέμεναι, καὶ μύροις, καὶ θυμιάμασι, καὶ εἰλαῖαις, καὶ ἡ ἱματίους πολυτελείας, καὶ χρυσοῦ καλλωπίζουσα τὰ σώματα ἄνθρωπον πρὸς τὸ ἀρέσαι τοῖς ἀνθρώποις, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Οὐ δὲ Χριστὸς οὐδέν τούτων χρήσει παρέσσει, εἰ μὴ μόνον καρδίαν καθαρίσῃ, καὶ σῶμα ἀμόλυντον, ὑπωπιαζόμενον ὑπὸ νηστείας. Ἐγένετο τὸ γεγραμμένον, ἐπότε οἱ τρεῖς παῖδες καὶ Δανιήλ ἡμικαλωτεύθησαν ὑπὸ Ναβουχοδονόσωρ βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ ἀλλὰ παιδάρια μετ' αὐτῶν, καὶ ἔταξεν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἔστιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, καὶ πίνειν ἀπὸ τοῦ εἶναι αὐτοῦ· Δανιήλ δὲ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, αὐτοὶ οὐκ ἤδησαν (95) ἀλισθῆται ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ λέγοντο τῷ εἰνούχῳ τῷ παραλαβόντι αὐτούς· « Δές ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς, καὶ φαγόμεθα. » Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ εἰνούχος· Φοβούμενοι ἔγων τὸν βασιλέα τὸν ἀκτάσαντα τὴν βρώσιν ὑμῶν καὶ τὴν πόσιν, μήποτε ὀφθῶσι τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυ-

A malitia parvuli sitis⁴⁴. » Deus enim ad terrestria nos stultos esse vult, et ad celestia prudentes. Nam et adversarius noster diabolus prudens est in malitia, et nos oportet adversus eum prudenter incedere, ut viuamrus illius versitas insidias. Dicit enim Salvator in Evangeliiis: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae⁴⁵. » Qui autem ab eo prudens vocatur, is est qui sapienter agit ad faciendam voluntatem Dei, et ad servanda precepta ejus.

5. Ingens remedium est ad salutem animi humilitas: siquidem Satanas non ob scortationem, aut adulterium, aut fortunam dejectus est ex caelis, sed superbia illum inde precipitavit ad inferiores abyssi partes, cuius haec verba fuere: « Ascendam, et ponam thronum meum e regione Dei, et ero similis Altissimo⁴⁶. » Et ob hæc verba dejectus est, ignisque aeternus illius hereditas et portio fuit. Superbia itaque in diabolo est, humilitas contra in Christo. ipse namque Dominus ait: « Si quis inter vos cupiat fieri magnus, sit omnium minister⁴⁷. » Deus enī humilium est.

6. Amemus valde jejunium; magnum enim monumentum est jejunium, oratio item, et elemosyna; ex morte quippe hominem liberant. Ut enim ob esum et inobedientiam exturbatus est Adam ex paradiiso, ita rursum per jejunium et obedientiam in paradisum, qui volet, ingredietur. In hac virtute cultum corporis tui, et ornamenta quare, o virgo, et placebis coelesti sposo. Nam quæ mundo sociantur, et unguentis, aromatibus et bonis odoribus, et amictu pretioso, et auro venustant sua corpora, ut placeant hominibus: Deo placere uon posunt. Christus autem nibil horum a te requirit, nisi solum cor mundum et corpus incontaminatum, jejuniisque maceratum. Quod si accedant aliqui et dicant tibi, Ne frequenter jeunes, ne imbecillioras; nec illis credas, nec auscultes: istos enim inimicus submittit. Reminiscere ejus, quod scriptum est, cum Daniel et tres pueri capiti essent a rege Babylonie Nabuchodonosore, et alii pueri una cum illis: jussissetque rex, ut de sua mensa comedherent, et de suo vino biberent, Danielem et tres pideros noluisse contaminari ex mensa regia, et ad eunuchum dixisse qui eos curabat: « Da nobis de leguminibus terra, et vescemur eis⁴⁸. » Quibus respondit eunuchus: Timeo ego regem, qui hunc cibum⁴⁹ vobis et potum imperavit dari, ne facies vestre regi pro ceteris pueris, qui regia mensa aluntur, appareant squalidores, et puniat me. Cui responderunt: Experiere id in servis tuis plus minus decem diebus, et da nobis postulatum. Et de-

⁴⁴ I Cor. xiv, 20. ⁴⁵ Matth. x, 16. ⁴⁶ Isa. xi, 14. ⁴⁷ Matth. xx, 26. ⁴⁸ Dan. 1, 12.

(92) Feckman. 2, Ἑργοθεί.

(93) Fāp aliest a Basiliensi et Anglicano.

(94) Σou deest in Anglicano.

(95) Feckman. 2, αὐτοῖς.

(96) Anglicanus. θελούν. Forte, ἀλευνθῆναι.

dit eis legumina ad cibum, et aquam ad potum, et A θρωπὰ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως παρὰ πάντα τὰ παιδία μια τὰ ἑσθίοντα ἔτι τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, καὶ καταδίκασό με. Εἰπον δὲ αὐτῷ· Πειρασον τοὺς δούλους σου ἡμέρας ὥστε δέκα, καὶ ἔδει ἡμῖν. Καὶ ἐθέλησαν αἱ δύο αὐτῶν ἐκλέκται παρὰ τὰ παιδάρια τὰ ἑσθίοντα τὴν τράπέζαν τοῦ βασιλέως.

7. Vides quid faciat jejunium, morbos sanat, fluxiones corporis exsiccat, demones fugat, malas cogitationes expellit, mentem nitidiorem, cor purgatum, corpus sanctificatum efficit, et ad thronum Dei hominem sistit. Sed ne putas ista temere dici: habes ejus rei testimonium in Evangelio, ab ipso Salvatore prolatum: « Sciscitat sunt ab eo discipuli, dicentes, Domine, declara nobis quoniam pater immundi spiritus fugantur. » Quibus respondit Dominus: « Illo genus non ejicitur, nisi orationibus et jejuniiis⁹². » Quisquis igitur ab imundo spiritu vexatur, si ei in mente venerit, atque usus fuerit hoc remedio, id est jejunio, statim spiritus malus angustiam secedit, veritus jejunium. Multum enim demones delectantur crapula, ebrietate et otio corporis. Magna virtus jejunium, et præclara per illud eduntur facinora. Alioquin unde homines tantas virtutes operantur et signa edunt, eorumque opera infirmis sanitatem Dominus tribuit, nisi plane ob ascesin, humilitatem et probum vitæ institutum? jejunium enim angelorum est vita, que qui utitur angelici ordinis censendum est. Neque arbitrare, dilecte, ea simpliciter in re consistere jejunium. Non enim qui a cibis solum abstinet, is recte agit, sed ejus qui abstinet ab omni opere malo, jejunium acceptum habebitur. Nam si jeunes, nec observes os tuum ne loquatur malum, nec caveas tibi ab iracundia, mendacio, perjurio: si quid mali contra proximum tuum loquare; si, inquam, ex jejunantis ore, horum quidpiam profiscatur, nihil hinc utilitas percipit, sed totum laborem suum perdit. Tu itaque, Christi famula, et quotquot salutem consequi cupiunt, si jejunaveris, purifica temetipsam ab omni pecuniae amore, quia qui pecuniam amat, non potest Deum diligere. « Radix enim omnium malorum est avaritia⁹³. »

8. Ambitionem et arrogantiā summopere fugias. Si tibi cogitatio suggerat, te ob profectum in virtute magnam præclarumque esse, ne credas ei. Inimicus enim est, qui te impedit, et ambitionem subjicit. Ne itaque eam admittas cogitationem, quae laudes repræsentet tuas. Quod si tibi sese talis offerat cogitatio: Noli tam graves subire labores, cum alias possis salutem consequi; ne illi obsequare. Inimicus namque est, qui tibi molliet, se-

μετεισει, καὶ φύματα ισωματικὰ ἡγραντει, καὶ δαμονας ἐκβάλλει, καὶ λογισμοὺς πονηροὺς ἀποδίκει, καὶ τὸν νοῦν λαυρόπτερον ποιει, καὶ καρδίαν καθαράν, καὶ σῶμα ἡγιασμένον, καὶ τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ παριστάτο τὸν δυνωτόν. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ταῦτα διπλῶς λέγονται, ἔχεις μαρτυρίαν (97) τὸν τοῖς Εἰαργγελίοις παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰργμένην· « Ἡρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθήται αὐτοῦ, λέγοντες· Κύριε, δεῖξον ἡμῖν ποιητὴν τρόπου (98) τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα φυγαδεύοντας. » Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· « Τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκβάλλεται εἰ μὴ ἐν προσευχαῖς καὶ νηστείαις. » Πλᾶτος οὖν ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ὄχλουμένος, ἐννοήση, καὶ χρήσηται τῷ φραμάκῳ τούτῳ, λέγω δῆ τῇ νηστείᾳ, εὐδίας τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν στενοχωρούμενον ἀναγκαρεῖ, φοβούμενον τὴν νηστείαν. Πλάνος γάρ τέρπονται εἰ δαιμόνες τῇ κραπάλῃ, καὶ τῇ μέθῃ (99), καὶ τῇ ἀναπαύσει τοῦ σώματος. Μεγάλη δύναμις νηστεία, καὶ μεγάλα κατορθώματα γίνεται δὲ αὐτῆς. Έπει τόθεν καὶ οἱ πονηροὶ μεγάλοι δυνάμεις ἀπιτελοῦνται, καὶ σημειεῖ δὲ αὐτῶν γίνεται, καὶ λάμπεται τοῖς κάρυμνοις δὲ αὐτῶν δωρεῖται ὁ θεός, εἰ μὴ πάντως δὲ ἀσκήσεως καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ πολιτείας ἀγαθῆς; νηστεία γάρ ἀγγέλους βίος ἐστιν, καὶ ὁ χρώμαντος αὐτῇ ἀγγελικὴν τάξιν ἔχει. Καὶ μὴ νομίσης, ἀγαπητὲς, δὲ οὐτως ἀπλῶς ἐστιν ἡ νηστεία· οὐ γάρ ὁ νηστεῖος ἀπὸ βρωμάτων μόνον (1), ἐκεῖνος κατώρθωσεν· ἀλλ᾽ ὁ ἀπεγχύμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, τούτῳ λογίζεται ἡ νηστεία. Εὖν γάρ νηστεύοντες, καὶ μὴ τηρήσῃς τὸ στόμα σου λαΐζεις λέγοντας πονηρὸν, ή ἀνυκαλαν, ή φεύδος, ή ἀπικρίαν, ή καταλαήσης κατὸ τοῦ πλευρῶν σου, ἐὰν ταῦτα ἐξῆλθῃ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ νηστεύοντος, οὐδὲν ἀφίλησεν· ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν κόπον αὐτοῦ ἀπώλετε. Εὐ οὖν, δούλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντες, δοσὶ θλιψίους αισθήνατε, ἐὰν νηστεύοντες, ἀγνοῖσσον σεαυτὴν ἀπὸ πάτης φιλαργυράς· δὲ ὁ ἀγαπῶν ἀργύριον οὐ δύνεται τὸν θεὸν ἀπατᾶν. « Πίτα γάρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρά. »

D 8. Τὴν κενοδοξίαν καὶ ἀλλαγούσαν Ισχυρῶς φεύγε. Έκν οὐ ποσάλλῃ σοι δὲ λογισμός, δὲ μεγάλη γέγονας καὶ καλὴ, προθετικὰ τῇ ἀρετῇ, μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ δὲ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν δὲ ἐμποδίζων καὶ κενοδοξίαν ὑποβάλλων. Οὐκ ἀνέξῃ οὖν τοὺς λογισμούς ἐπισυντότες σε. Εἴπε δὲ ὁ ποσάλλῃ σοι δὲ λογισμός λέγων, δὲ, Μή θέλει κοπτέναι οὐτα δυστύλων, δύνασαι αισθητα· οὐκ ἀκούσεις αὐτοῦ· δὲ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν δὲ ποσάλλων γαύνων καὶ διλγωρῶν, ἵνα σε κατα-

⁹² Matth. xvii, 18-20. ⁹³ I Tim. vi, 10.

(97) Felekm. 2. Εὗται γάρ μαρτ.

(98) Sic Basil. et Anglic. Editi. ἐν ποιητῃ τρόπῳ.

(99) Καὶ τῇ μέθῃ abest ab Anglicano i. Felic. 2.

(f) In Basil. deest μόνον. Anglic. habet μόνον. Editi, μόνος.

εὐλη ἀπὸ τῆς ἐναρέτου σου πολιτείας. Πολλὰ γάρ οἱ μηχανήματα ἔκ τοῦ ἔχθρου γινόμενα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ὅποδέλλει γάρ τοῖς ἀνθρώποις, πρὸς τὸ ὑψηλῆραι τὴν καρδίαν αὐτῶν. Σὺ δὲ μὴ καταδίξῃ Ἑπαύροις τοῦ θρόνου. Ἔτι δὲ τίς σοι εἶπε, Μακαρία εἰ (2): λέγε αὐτῷ· Ἐάν δὲ τοῖς σοι ἔλατος· πάντων γάρ ἐλαχιστοτέρων σεωτὴν (4) λογίζου, ἵνα πολλοὶ προδρόμοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ παρὰ Θεῷ ὑψωθῆσθαι. Ὅποδέλλει δὲ δὲ τὸν ἔχθρον καὶ ἀσκήσαις μεγάλην, ἵνα τὸ σῶμα ἀσθενές καὶ ἀγρίσιμον τωθῆσαι. Σοῦ δὲν τῇ νησείᾳ μέτρον ἔχεται. Νήστευσον οὖν (5) ὅλον τὸν ἐναυτὸν χωρὶς πάτης ἀνάγκης· ὅρρε δὲ ἐνάτη τῆς τύερας, ἐν ὄμοιοι καὶ προσευχαῖς διατελέσσαι, μεταλάβειν τῶν ἄρπαν τους ἐν λαχάνῳ ἀναπεποιημένων ἔλατο. Πάντα ἀγάκησαι ἀλυκά.

9. Εὐ δὲ, ὁ παρθένε, μηθεὶς καταμανθανέτω τὴν ἀσκήσην σου, μηδὲ αὐτῶν ιδίων σου συγγενῶν ἀλλ᾽ εἰ τι ποτέ, ἐν κρυπτῷ ποτέ· καὶ δὲ Πατέρος σου δὲ ὡράνιος διέλιπον ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσαι σοι τὸν τῷ φανερῷ (6). Ἐάν δὲ φανερεῖς σου τὸν βίον, κανοδοῖσι σοι τίκτεται, καὶ ζημιοῖ· ἐάν δὲ εὑρεῖς ψυχὴν διοσύνην πονοῦσαν τῷ Θεῷ, ὃς καὶ σὺ, ταύτη μόνη ἀποκαλύψον ἐν μυστηρίῳ· ἐκεῖ οὐκ ἔστι κινοδοξία. Ἐλάλοσας γάρ, ἵνα συβῇ ψυχή· πολὺν μισθὸν λέψῃ, ἐάν συβῇ διὰ σοῦ ψυχή. Τοῖς ἔχοισι ποθὸν ἀκούσιν λάλει τὰ συμφέροντα. Ἐάν δὲ δικούῃ καὶ μὴ ποιῇ, μηδὲν λάλει. Λέγει γάρ δὲ Κύρος· « Μή δύντε τὰ ἀγία τοῖς κοστὶ· μηδὲν βάλλητε (7) τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. » Κύνας γάρ καὶ χοίρους ἀποκαλεῖ δὲ Χριστὸς (8) τοὺς ἐν ἀπίμῳ βίᾳ διάγοντας· μαργαρίταις γάρ τίμοι εἰσιν οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, τοῖς ὅσιοις μόνος διδόμενοι.

ἀρετὴν vitam. Margarite quippe pretiosas sunt, Dei verba, que iis tantum qui digni sunt tribuuntur.

10. Οἱ μακαρίες ψυχὴν ἡ ἀκούσασα τούτους τοὺς λόγους τοὺς γεγραμμένους ἐν τῷ βιβλῷ τούτῳ, καὶ ποιῶσι! Μαρτύρουμε παντὶ ἀνθρώπῳ (9), ἀκούσοντες τὰ βίβλα ταῦτα καὶ ποιοῦντες, διὰ τὸ δονόμα αὐτοῦ γραφήσονται ἐν τῇ βιβλῷ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν ἀγγέλων εὑρεθήσονται. Ἐάν οὖν προσεύχῃς, ἡ φάλλος, ἡ ἀναγνώσκης (10), κατ᾽ ίδιαν κάθον· μηδεὶς ἀκούετω, εἰ μὴ σὺ μόνη. Καὶ ἐάν ἔχῃς ἀμούδηρος μίλον ἢ δύο παρθένους· λέγει γάρ δὲ Χριστὸς· « Όπου δύο ἢ τρεῖς εἰσιν συνηγμένοι ἐν τῷ ὄντι ματὶ μου (11), ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· » ἀπό-

^{**} Matth. viii, 6. ^{**} Matth. xviii, 20.

(2) Basiliensis et Anglicanus, Μακάριος εἰ. Paulo post; Anglic., τελεώσας.

(3) Basil. et Anglic., Μακάριος. Paulo post, Anglic., Εἰ δὲ πολλάκις ὡς.

(4) Basiliensis et Anglic., Μακαριστότερον σεωτόν.

(5) Οὖν deest in Basil. et Anglic.

(6) In Anglic. et Felc. 2, deest illud, ἐν τῷ φανερῷ.

(7) Anglicanus, φάλλος.

(8) Anglicanus, δὲ Θεός.

(9) Ἀνθρώπῳ abest ab Anglic. et Felc. 2. Sic Basil. et Anglic. Editi vero, ἡ φάλλος, ἡ ἀναγνώσκει. Mox, Basil. et Anglic., ἔχεις. Editi, Εγγις.

(11) Basil., ὅπηγμένοι διὰ τὸ δονόμα μου.

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

robur assume. Nam in regno celorum non est masculus neque femina, sed quæcumque mulieres Dominum placuerunt, virorum ordinem accipiunt. Juvenilia ornamenta obliviscere, ut bona viduæ pretium accipias. Ait enim beatus Paulus: « Viduas honorare, quæ vere viduæ sunt. Quæ vere vidua est et desclata, in Deo sperat, et permanet in observationibus et orationibus nocte et die. Quæ autem in deliciis est, mortua est. Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, quæ fuerit unius viri uxor: si hospites excepit, si liberos educaverit, si pedes sanctorum laverit, si afflictis opem tulerit, si omne honum opus prosecuta fuerit. Juniores viduæ recusa: cum enim lascivierint adversus Christum, tunc nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt »¹².

11. Tu autem si non facias tibi juveniles habitus, non audies junior, sed ætate grandior, honorique tibi erit quasi ætate majori. Materia vestimentorum tuorum, ne sit magni pretii. Ependytes tuus niger neque tinctus, sed nativi coloris, aut onychinus. Masorium sine lumbriis ejusdem coloris: manicae laneæ, brachia usque ad digitos obtegentes: capilli capitum circumtonsi, et vitta lanea caput astringet, cucullum et superhumerale sine lumbriis. Si viro occurras, facies velata demissaque esto, neque homini vultum auollas, sed duntaxat Deum tuo. Cum ad orandum steteris, sint pedes tui calceos operi. Eiusmodi enim vestimenti genus, sanctitatem prefert. Ne exuaris ad usque nuditatem: nocte dieque vestis tegat carnem tuam. Nunquam te alia femina nudam videat **89** nisi in summa necessitate; neque te ipsa consideres, nudo corpore. A quo tempore enim statuisti Deo casta esse, corpus tuum sanctificatum et templum Dei est. Non debet igitur templum Dei ab ullo retegi. Non ibis ad bainum, si quidem sana sis, nisi in summa necessitate; neque immergas totum corpus tuum in aquam, quia sancta es Domino Deo. Non contamines carnem tuam uila re mundana, sed faciem tantum tuam lava, et manus pedesque. Cum laveris faciem tuam, ne lavato ambabus manibus, neque expoliveris genas vultus tui, ne berbam, ne nitrum, aut quid simile adhibueris: nam quæ mundanæ sunt talia faciunt; sed aqua munda laveris.

μὴ βάλῃς πόνον, οὐδὲ νίπτρον, οὐδὲ τὰ δυοτά τούτων· οὔτε νίψη.

12. Ne pretioso unguento corpus tuum unixeris, neve aromatibus magni pretii vestes aspergas tuas. Quod si corpus tuum imbecillius evaserit, vino medicis utere ob stomachum **13**. Si vero, quod absit! in malum incidas; teipsam cura, nec des homini-

α θου τὸ γυναικεῖον φρόνημα, καὶ λάβε θάρσος καὶ ἀνδρείαν. Ἐν γάρ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστιν δέρβεν καὶ θῆλα, ἀλλὰ πάσαι αἱ ἀρεστήσασαι γυναικεῖς ἀνδρῶν τάξιν λαμπάνουσιν. Ἐπιλάθου τὰ νεωτερικὰ σχῆματα, ἵνα λάβῃς τιμὴν τῆς καλῆς χήρας. Λέγει γάρ ὁ Ἅγιος Παῦλος (**12**): « Τίμα χήρας, τὰς δυνατὰς χήρας. Ἡ δὲ δυνατὰς χήρα καὶ μεμονωμένη ἥπιπτεν ἐπὶ τὸν θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεξιέσσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Ἡ δὲ σπαταλῶσα τέληται. Χήρα καταλαγέσθω μὴ Ελαττονέτην ἔχοντα, γεγονοῦσα ἑνὸς ἀνδρῆς γυνὴ· εἰ ἔσενδοργχεῖσσεν, εἰ ἀγώνας πόδων ἔνιψεν, εἰ Θιερόμενος ἥπιπτεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπιλοιδοῦται. Νεωτέρας δὲ χήρας παρατείνει διαν γάρ καταστρηνάσσων τοῦ Χριστοῦ, γαμενὴ θέλουσιν, Β ξέουσαι κρίμα, διτὶ τὴν πρώτην πίστον ἡδεῖταιν. »

11. Εὐ δέ, εἰ μὲν οὐ ποιεῖς τὰ νεωτερικὰ σχῆματα, οὐδὲ ἀκούεις νεωτέρα, ἀλλὰ καὶ πρεσβύτερος ἀποκαλέσῃς, καὶ τιμὴν ἔχεις, ὡς πρεσβυτέρος. Ἡ ὑπόστασις τῶν ἱματίων σου μὴ ἡτα πολύτερος; Ὁ ἐπενδυτὸς τῶν μελάς, μὴ βεβαμένος ἐν βασιλείᾳ, ἀλλ᾽ αὐτοῦτος ἰεράρχος (**13**), ἢ ὄνυχίζων· καὶ τὸ μαρτύριον ἀκροστον, ὄντας τις τῆς αὐτῆς χρᾶς· καὶ χειρίδια ἐφεδ περικαλύπτοντα τοὺς βραχίονας ἔως τῶν δακτύλων τῶν γειτῶν, τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς περικεκομένας, καὶ κεφαλοδέσμιον ἐρεύον περισφύγον τὴν κεφαλὴν, καὶ κουκούλιον, καὶ ἐπώμιον ἀκροστον. Ἐάν δὲ συναντές ἀνθρώπον, τὸ πρόσωπον κατακεκαλυμμένον ἔστω, κάτω νεύον, καὶ οὐκ ἐπάρξεις ἀνθρώπῳ τὸ πρόσωπον σου, εἰ μὴ μόνον τῷ θεῷ σου. Ὄσαν στῆς εἰς προσευχὴν, τοὺς πόδας σου περικεκαλυμμένους ἔχει ἐν ὑπόδημασιν. Αὐτὸς γάρ ὁ στολισμὸς ἴστροπετης τοῖς. Οὐκ ἐκδύση γυμνὸν νυκτὸς δὲ καὶ ἡμέρας τὸ ἱμάτιόν σου ἔστω καλύπτον τὴν σάρκα σου. Οὐ μὴ ἵδῃ ἀλλὰ γυνὴ τὸ σῶμά σου γυμνὸν δενει πάσης ἀνάγκης· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴ κατανοήσεις ἀποκεκαλυμμένη τῷ σῶματι. Ἐξ ἄρουρα γάρ ἐτάξω τῷ θεῷ ἔγκρατεύεσθαι, τὸ σῶμά σου γυμνασμένον ἔστι, καὶ νοέσι ἔστι τοῦ Θεοῦ (**14**). Οὐ χρῆσι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεσθαι ὑπὸ τινος. Οὐ πορεύεται εἰς βαλανεῖον ὑγιανούσα δενη πάσης ἀνάγκης, οὐ μὴ βάληται ἀλλοι τὸ σῶμά σου εἰς θύμωρ, διτὶ ἄγια εἰς Κυρίῳ τῷ θεῷ· καὶ οὐ μενεῖς τὴν σάρκα σου οὐδὲν κοσμικόν, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπον σου νίψεις, καὶ τὰς χειράς καὶ τοὺς πόδας. Οὐτον τίνεις τὸ πρόσωπον σου, οὐ νίψῃ ταῖς δύο χερ-

D σιν, οὐδὲ ἐκτερψήῃ (**15**) τὰ μῆλα τῆς ἔψεως σου, οὐδὲ αἱ κοσμικαὶ γάρ ταῦτα ποιοῦσιν· ἀλλ' ἐν ὑδατι κα-

¹² I Tim. v, 5-8. ¹³ I Tim. v, 23.

(12) Ηαῖς γάρ τις δ... τὰς δυνατὰς χήρας, δε-
sum in Feic. 2.

(13) Basil. et Angl., Ιεράρχος. Editi et alii, Ιερά-
ρχος. Mox, Basil. et Angl., χρόας. Editi et alii,

χρώας.

(14) Basiliensis, καὶ ναὸς τοῦ Θεοῦ.

(15) Ηα Anglie. Editi vero, οὐδὲ μὴ ἐκτρ.

δῆς τόντον τεῖς ἀνθρώποις λέγειν, διτὶ ἐκ τῆς ἀσκήσιος αὐτῆς συνέβη αὐτῇ ἡ κάκωσις. Ἀλλὰ πρὸ τῇ τινα εἰπεῖν σοι, σὺ σεαυτῆς φρόντιζον, ἔνως ἂν ταχὺ ἀναπτῆσαι, καὶ πάλιν τὸν κανόνα σου ἐλύσεις. "Ολον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς σου ἐν νηστείαις, καὶ προσευχαῖς, καὶ ἑλεμοσύναις διατέλει. Μακάριος ὁ ἀκούων ταῦτα καὶ ποιῶν αὐτά. Νυκτὸς καὶ ἡμέρας μὴ ἀποστέλλων δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ στόματός σου. "Ἡτοῦ δὲ τὸ ἐργὸν σου διὰ παντὸς μελέτη τῶν θελευτῶν Γραψῶν. Ταῦταριον ἔχει, καὶ τοὺς φαλμοὺς μάνθανε. Ἄντεβλων δὲ ἡλιος βλέπετο τὸ βιβλίον ἐν ταῖς χεροῖσι, καὶ μετὰ τρίτην ὥραν συνάξεις ἐπιτέλει, διτὶ ταῦτη τῇ ὥρᾳ ἐπάγῃ τὸ βιβλίον τοῦ σταυροῦ." *Έκτη* (16) ὥρα δύοις ἐπιτέλεισι σου τὰς προσευχάς· μετὰ φαλμῶν, καὶ κλαυσθμοῦ, καὶ δεήσεως· διτὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐκρεμάσθε δὲ γέλος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. *Ένατη* ὥρα πάλιν (17) ἐν μνοῖς καὶ δοξολογίαις, μετὰ δακρύων ἑξομολογουμένην τὰ παραπτώματα σου, τὸν θεοῦ Ικέτευς, ὃς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ δὲ Κύριος κρεμάσμενος ἐπὶ σταυρῷ ἀπέδωκε (18) τὸ πνεῦμα. Καὶ μετὰ τὴν σύναξιν τῆς ἑνάτης ἰσθνεῖ τὸν ἄρτον σου, εὐχαριστήσασα τῷ Θεῷ ἐπὶ τῆς τραπέζης σου οὐδῶν· Εὐλογηθεῖς δὲ θεοῦ, δὲ εἰλον καὶ τρέφον τίμας ἐκ νεότητος τῆς τιμῶν (19), « δὲ διδοὺς τροφὴν πάτησε πάρκει » τάξιστων χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας τημῶν, ἵνα πάντοτε πάσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περιστενεμανεῖς εἰς πᾶν ἐργὸν ἀγαθόν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ τημῶν, μεθ' οὖσι πρέπει δόξα, κράτος, τιμῆς καὶ αἰώνων τῶν αἰώνων, ἀμήν.

13. Καὶ δεῖν καθεούθης ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ *Ἔρχη* κλέπαι τὸν ἄρτον, σφραγίζεσσα αὐτὸν τρίτον τὸ στημένον τοῦ σταυροῦ, οὐτως εὐχαριστούσα λέγε· *Εὐχαριστούμενόν σοι, Πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ* (21) *τῆς ἀγίας ἀναστάσεώς σου· διὰ γάρ Ἱησοῦ τοῦ Παύλου σου ἐγνώρισας τὴν αὐτήν· καὶ καθὼς δὲ ἄρτος οὐδος διεσκορπισμένος ὑπῆρχεν ὁ ἐπάγων ταῦτης τῆς τραπέζης* (22), καὶ συναγθεῖς ἐγένετο ἐν· οὐτως ἐπισυναγθήθων σου τὴν Ἑκκλησίαν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς τῆς εἰς τὴν βασιλείαν σου, διτὶ σαν ἐστὸν τῇ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων, ἀμήν (23). Καὶ ταῦτην μὲν τὴν εὐχὴν (24) ἐν τῷ κατέστη τὸν ἄρτον, καὶ θέλειν ἐσθίειν, ὑφελεῖς λέγειν·

¶ Psal. cxxxv, 25. ¶ II Cor. ix, 8.

(16) *Sic Basil. et Anglic. recte. Editii vero, τῷ Εὐλογῷ τοῦ σταυροῦ Ἰησοῦς ἡ πάντων ἡμῶν. Έκτη.* D
(17) Sic Basil. et Anglic. recte. Editii vero, Ἐν αὐτῇ ὥρᾳ δὲ πάλιν.

(18) *Felc. 2. παρέδωκε.*

(19) *Anglic. ὁ Θεὸς δὲ τρέφων με ἐκ νεότητος μου. Infra idem eum Basil. τὴν καρδίαν μου, τινα. Ήτε πορρο benedictio habebut ad calcem Constitutionum Apost.*

(20) *Basil. et Anglic. μεθ' οὖσι δόξα, κράτος, τιμῆς εἰς ἄγιον Πνεύματι.*

(21) *Hic videtur aliquid desiderari.*

(22) *Anglic. ὑπάρχει ἐπάνω τῆς τραπέζης.*

(23) *In Felc. 2, talis est gratiarum actio. Εὐχαριστούμενό σοι, Πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ἀγίας καὶ ἐνόδου σερκώσεως τοῦ γέλοος σου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τημῶν, ἡνήσις κατὰ τὴν θελὴν ἐκείνου ἐπαγγελίαν καθέμεραν ἀσπόντες εὐφραντόμεστα, εἰς τοιστοῦ τὸν ἄρ-*

A bus locum dicendi, tibi ex ascensi seu exercitatione eam aegritudinem accidisse. Sed priusquam te aliquis id moneat tute curam habeto tui, donec brevi surgas, et assuetam regulam trahas. Per unne tempus vita tua in jejuniis, orationibus et eleemosynis persevera. Beatus qui haec audit et perficit. Nocte dieque ne recedat verbum Dei ex ore tuo. Sit autem opus tuum omni tempore meditatio divinarum Scripturarum. Psalterium habeto et psalmos edisse. Sol oriens librum videat in manibus tuis : et post tertiam horam synaxes confice, quia ea ipsa hora compactum est lignum crucis. Sexta hora similiter tuas absolve orationes cum psalmis, fletu et obsecratione, quia ea ipsa hora Filius Dei in cruce suspensus est. Nona iterum hora in hymnis et laudibus cum lacrymis confitens peccata tua, Deum obsecra, quia ea ipsa hora Dominus pendens in cruce tradidit spiritum. Et post synaxis hora nona, comedie panem tuum gratias Deo agens in mensa tua, his verbis : *Benedictus Deus, qui miseratur nos, et alit nos a iuventute nostra : « qui dat escam omni carni ».* Imple gaudio et laetitia corda nostra, ut in omnibus omnem sufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum, in Christo Iesu Domino nostro [¶], cum quo debet gloria, imperium, honor et adoratio, cum sancto Spiritu, in seculo seculorum, amen.

προσκύνησις σὺν ἀγίῳ Πνεύματι (20), εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

15. Porro cum in mensa sederis, cuperisque frangere panem, ipso ter consignato signo crucis, ita gratias age : *Gratias tibi agimus, Pater noster, de sancta resurrectione tua, quam per Jesum Filium tuum nobis manifestasti ; et sicut hic, qui supra mensam est, panis, dispersus olim, et coactus, factus est unus ; sic congregetur Ecclesia tua a finibus terrae in regnum tuum, quia tua est virtus et gloria in secula seculorum, amen.* Quam quidem orationem in frangendo panem comedusta dicere debes : cum autem eum in mensa repones, mox sessura, orationem, « Pater noster », integrum recite : suprascriptam vero orationem, « Benedictus

τὸν μεταβόλων αὐτὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν τημῶν τῇ ἀληθινῇ θεοῦ καὶ Πατέρα τημῶν, καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα σου, τὸ φωτίσον τήμας καὶ παριγόρον (sic) καὶ πρὸς τὴν σὴν ὑδηγὸν (sic) ἐπίγνωσιν. « Οἶδε παράκαλούμενό σε, ἀριθμὸν τούτον γενέσθι καὶ εὐφρατικὸν τῇ μητέρᾳ σόσῃ τὸν σώματος, καὶ μηδέποτε αὐτὸν ὑπερούμενον διὰ τὴν τημῶν ἀναβούτητα· ἀλλὰ κάκεντον τὴν νοούμενον τὸν φωτούσον καὶ πανάγιον τοῦ μονογενοῦς σου Γενού σαρκοφόρον ἄρτον δέξιον : μεταλαμβάνειν τήμας ἀξίωσον διὰ τὴν σὴν αγαθότητα, et postea haec sequentur, καὶ ταῦτην μὲν τὴν εὐχὴν, etc.

(24) *Hac, καὶ ταῦτην μὲν τὴν εὐχὴν, cum multis lineis intermediis, usque ad, ἐπὶ τῆς τραπέζης λέγομεν, inclusive, desunt in Basiliensi et Anglic, qui postremus mox habet, συμπαρώσ. Editi, συμπλωσ.*

Deus, » pransi ac surgentes a mensa dicimus. A Quod si adsin tecum duæ vel **90** tres virgines, gratias agant super panem, et una tecum orent. Quod si adsit catechumena in mensa, ne ore cum fidelibus, neque cum illa sedeas ut panem comedas. Neque sedebis item ut comedas cibum tuum cum mulieribus negligenteribus et facetis, absque necessitate. Tu enim sancta es Domino Deo tuo, et cibus tuus atque potus sanctificatus est; nam orationibus sanctis que verbis sanctificatur. Virgines piaæ et religiosæ tecum comedant. Non evenabis cum feminis superbis, neque habebis mulierem arroganter tibi familiarem. Ait enim divina Scriptura: « Qui tangit picem inquinabitur, et qui communicat cum superbo, similis erit ei »⁴¹. Sedente tecum in mensa femina divite, si videris pauperem mulierem, voca eam ad cibum, neque pudore ob presentem divitem retinearis. Ne ames hominum gloriam, plus quam gloriam Dei. Deus enim egenorum et despectorum Deus est.

μετὰ οὐν ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἀλλὰ ἕδρῃ γυναικαῖς πανικῆσιν. Μή ἀγαπήσῃς τὴν δόξαν τῶν πτωχῶν καὶ τὸν ἔχουνες πονηρόν τοτὲ.

14. Beata anima quæ ista servari. Non est bonum juvenculum cum juvencula versari: alioquin nihil boni faciunt, altera enim alteri non obsequitur, altera alteram contemnit. Sed bonum est juvenculum subesse anui. Siquidem anns non consentit voluntati juvenculæ. Væ virgini, quæ non subest regulæ: est enim quasi naviacula sine gubernatore. Confractis quippe gubernaculis, nec ducem habens, ultra citroque jauctat a fluctibus, donec in petram offendens, derepente pereat. Ita est omnis virgo quæ non habet quem vereatur. Beata virgo quæ est sub regula: erit namque quasi vita in paradiſo fructifera, ad quam veniens agricola putat palmitas ejus, eam irrigat, malasque circum herbas evellit. Illa vero dum habet qui se excolat, fructum suum pretiosum reddit in tempore opportuno. Haec custodi, et glorificationes illas in mensa servato, eritque cibus potius tuus sanctificatus. Cum itaque a mensa surrexeris, rursum gratias agendo, ter dico: « Misericors et miserator Dominus, escam dedit timeutibus se »⁴². Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto. Et nunc et semper et in secula. » Et post gloriam Deo datam, orationem his comple verbis: Deus omnipotens, et Dominus noster Jesus Christus, quod est nomen super omne nomen, gratias agimus tibi et laudamus te, quia dignatus es nos bonorum tuorum participes fieri, et escarum carnalium. Rogamus et obsecramus te, Domine, ut

⁴¹ Eccl. xiiii, 1. ⁴² Psal. cx, 4.

(25) Anglicanus, καθίστης. Editi vero, καθίσται. Ibidem. Anglicanus, φαγεῖν τὸν ὅρτον σου. Ibid. haec μετ' αὐτῆς... φωμὸν σου, desunt in Feliç. 2.

(26) Editi, ḥημάτων τῶν ὑπὸ οὐν φόδομάνων; sequimur Basil. et Anglie.

(27) Feliç. 2, ὑπὲρ τῆς δόξης.

(28) Μετά, deest in Feliç. 2.

(29) Feliç. 2, ὡς κάκιστε. Mox idem, καὶ ἀπολεσθῆ.

(30) Anglicanus, ἐκ τῆς τραπέζης.

(31) Haec, καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰώνας, desunt in Basiliensi et Anglicano.

πριστούμεν καὶ εἰνοῦμεν σε (32), διτι κατηγίωτας ἡμῖν πεται αβεντάν τῶν ἀγαθῶν τῶν σὺν, τῶν σαρκικῶν τροφῶν. Αδόμεθα καὶ παραχαλοῦμεν σι, Κύριε, Ιησοῦ καὶ τὰς ἐπουρανίους τροφὰς ἡμῖν δωρήσῃ. Καὶ δὲς ἡμῖν τρέμειν καὶ φοβέσθαι τὸ φρικτὸν καὶ ἐντιμονὸν δυνάμου σου, καὶ μὴ παρακούειν τῶν ἐντοιῶν σου· τὸν νόμον σου, καὶ τὰ δικαιώματά σου ἔχαστάθου ἐν ταῖς χαρδίαις ἡμῶν· ἀγίασον δὲ ἡμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα, δὲ τοῖς ἁγιασμένοντος Πατέρος σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μετ' οὐ στριψίταις (33) δόξα, χράτος, τιμῆς καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς τούς αἰώνας τῶν αἰώνων, δόμήν.

15. Εἰσι τὸ γέρα πλεονεῖς τῶν κοσμικῶν, οἰτινές εἰσιν ἀνόρτοι, καὶ ὡς τὰ δλογα ζῶντα τρεφόμενοι. Ανειστάμενον προτι καὶ ζητοῦντες εἶνα πλεονεκτήσωσι, τίνα καταδυναστεύσουσιν, ἵνα ἐμπλήσωσιν τὴν αἰσχρὴν αὐτῶν γατέρα. Οὕτονος οὖθας τὸν Θεὸν δοξάζειν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐπι τούτων εἶπεν ὁ Θεόπετος Παύλος· « Οὗτοι εἰσιν οἱ ἔχθροι τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· ὡς τὸ τέλος ἀπώλεια, ὃν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ τῇ δόξᾳ ἐν τῇ αἰσχρᾷ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φροντιζοῦτες. Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. » Οὔτοι χειρόνες καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν κτηνῶν εἰσι· τὰ γέρα κτήνη καὶ τὰ θηρία οἴδασι τῶν ποιήσασιν αὐτῶν, οἱ εὐλογοῦσιν αὐτῶν μὲν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τοῖς δὲ ἔργοις ἀφρούνται αὐτῶν· « Σὺ πιστεύεις, ὅτι ἔστι θεός, καλῶς ποιεῖς, καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι, καὶ φίττουσιν· ἀλλ᾽ (34) ἢ πίστις χωρὶς τοῦ ἔργουν νεκρά ἔστι. » Τι γέρα ὠρελεῖται ἀνθρώπος ὁμολογοῦντας αὐτῶν, καὶ τιμῶσιν αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς ὀφειλομενοι τιμὴν αὐτῶν, οὐ λόγῳ μόνον (35), ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. Αὐτὸς γέρα δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ἐν τῷ Εὐαγγελῷ ἐμπρότηρας λέγων· « Οὐ πᾶς δὲ λέγων μοι, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ᾽ ὁ ποιῶν τὸ θελήμα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς (36); » καὶ πάλιν· « Οὐ μὴ λήψῃ τὸν θυμόντος Κυρίου Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίων. » Καὶ πάλιν προστάξειν ἡμῖν λέγων· « Ἀποστήλω ἀπὸ διδύμας πᾶς δὲ ὄνομάζων τὸ δυναμικόν Κυρίον. » Θέλεις δὲ γνῶναι, ὅτι τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη οἴδασι τὸν Θεόν, καὶ εὐλογοῦσιν αὐτῶν; Δικούει τοῦ ἀγίου Πνεύματος προστάττοντος αὐτοῖς ἐν ὑμνοῖς· « Εὐλογεῖτε, τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, τὸν Κύριον. » Εἰ μὴ ηὔλογουν, οὐκ ἂν αὐτοῖς προστάττετεν. Οὐκ αὐτὰ δὲ μόνον εὐλογοῦσι τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ πέτρα αὐτῶν ἀκαταπύστως ὁμολογεῖ.

16. Καὶ σύνου, δούλη τοῦ Θεοῦ, εἰτε γείρη, εἰτε καθηγη, εἰτε ἔργον τη ποιήση, εἰτε θεθήρη, εἰτε διπλής κολ-

“ Philipp. iii, 18-20. “ Jac. ii, 19, 20. “ Matth. vii, 21. “ Exod. xx, 7. “ II Tim. ii, 19. “ Dan. iii, 81.

(32) Ήσε, καὶ αἰνούμεν, desunt in Anglicano et Feli. 2. Mox in postremo, ήσε, τῶν ἀγαθῶν τῶν σὺν, desunt.

(33) Πρόπτει, et mox, προσκύνησις, desunt in Basili. et Anglic.

A coelestes cibos dones nobis. Et da nobis tremere et timere terrible et honorable nomen tuum, et non transgreedi mandata tua: legem tuam et justifications tuas insere cordibus nostris. Sanctifica autem spiritum, animam et corpus nostrum, per dilectionem Filium tuum Jesum Christum Dominum nostrum, cum quo te decet gloria, imperium, honor et adoratio in secula saeculorum, amen.

15. Sunt enim ex mundanis complures, qui amantes, velut bruta animalia pavulum sumunt. Qui mane surgentes, querunt quem defraudent, quem opprimant, ut sedum ventrem suum impletant. Isti Deum in mensa glorificare non norunt. De istis ait divinus Paulus: « Hi sunt inimici crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapient. Nostra autem conversatio iu coelis est ». Hi seris et jumentis deteriores sunt: nam jumenta et fera norunt conditorem suum Deum, et benedicunt 91 illi; homines contra, ejus manu formati, et imaginem ipsius ferentes, non noverunt conditorem suum: sed ore quidem illum consentent, operibus autem negant: « Tu credis quoniam Deus est, bene facis, et dæmones credunt et contremiscunt: sed fides sine operibus mortua est ». Quid enim prodest homini coulteri Deum esse, si malis cum operibus abnegat? Quomodo se constitetur Dominum habere, si ei non serviat? ideo enim audit Dominum suum. Et servi quidem norunt emptores suos, et honorant illos: nosque itidem debemus illum honorare, non tantum verbo, sed etiam opere. Ipse namque Dominus noster Jesus Christus testificatus est in Evangelio: « Non omnis qui dicit mihi, Domine, intrabit in regnum coelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui est in coelis »;

C et rursum: « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum ». Iterumque præcepit nobis dicens: « Discedat ab iniunctitate omnis qui nominat nomen Domini ». Vis nosse bestias et jumenta cognoscere Deum, eique benedicere? audi Spiritum sanctorum præcipientem illis in bynamis: « Benedicite, bestiae et omnia pecora, Domino ». Nisi benedicerent, nequaquam id præcepisset eis. Nec ipsa tantum benedicunt Deum; sed et omnis creatura quae appetet et oculis percipitur, utraque non cessant confiteri.

D πάσα ἡ κτίσις ἡ φωνομένη καὶ ὀρωμένη τὰ ἀμφέπα αὐτῶν ἀκαταπύστως ὁμολογεῖ.

16. Tu itaque, ancilla Dei, sive surgis, sive sedes, sive quid operis facis, sive comedis, sive le-

(34) 'Αλλ' deest in Anglicano.

(35) Feli. 2. μέντοι.

(36) Ήσε, ἀλλ' δὲ ποιῶν... τοῦ ἐν οὐρανοῖς, desunt in Basiliensi et Anglicano.

ctum petis ut somnum capias, sive e lecto surgis, A ne absistat hymnus Dei a labiis tuis. Beatae aures quae excipiunt hos sermones. Si ingrediaris hora duodecima, majorem longiorēmque facies synaxin cum sociis tuis virginibus. Sin nullus adest socia, sola id exsequere, Deo præsente et audiente. Bonum est lacrymas effundere in conspectu Dei. Recordare horæ duodecimæ, qua Dominus noster descendit in infernum, quem ut vidit infernum exhorruit, et perculsus ait : Quis est hic, qui in potestate et magna virtute descendit ? Quis est hic, qui portas inferni aeras contrivit, et vectes adamantinos confregit ? Quis est hic, qui descendit de cælis, et crucifixus est, nec a me, quæ mors sum, dominatus est ? Quis est hic, qui vincula solvit eorum qui a me captivi detinebantur ? Quis est hic, qui sua morte me mortem destruit ?

17. Ideo ea ipsa hora attentiores esse debemus, et cum lacrymis nocte invocare Dominum. Magna quippe virtus est lacrymarum, et præclarus res est : magna enim percata, magnæ iniquitates lacrymis delentur. Pro teste mihi est sanctum Evangelium. Cum enim Salvator traditus esset Iudeis, Petrus ter illum cum juramento negavit, priusquam gallus cantaret; Dominus autem conversus respexit Petrum, et recordatus est Petrus verbi Domini, quod dixerat sibi : « Priusquam gallus cantet, ter me negabis, — et egressus foras, flevit amare ¹⁰. » Vides quod in lacrymis sit remedium : perspectum habes qualēm deleverit iniquitatem. Quid enim hoc malo deterius, quo ter juramento adhibito, dominum suum negavit ? et tamen tantum flagitium lacrymarum extersit. Vides quanta sit vis lacrymarum : hæc enim ad communionem nostram scripta sunt, ut nos hæc imitari, vitam possideamus aeternam. Non multi sunt, qui lacrymarum gratiam habeant, sed quotquot mentem sursum erectam habent, quotquot terrena obliviscuntur, quotquot carnis curam non habent, qui ignorantem pro rorū mundus, qui membra sua mortificaverunt, quæ sunt super terram, bis solis datu luctus lacrymarum. Nam cum mente sint pura et perspicie mentis oculo, dum in terra degunt, vident inferni supplicia, et aeternos cruciatus, quibus **32** torquentur peccatores : necnon aeternum ignem, tenebras exteriores, flumen et stridorem dentium. Vident quaque dona celestia, quæ Iargitus Deus est sanctis viris, gloriis, coronas, stolas sanctas, regia indumenta, lucidas cellas, inenarrabiles delicias, vitam aeternam. Ecquid ultra non dixerim ? Quod omnium mirabilissimum est, qui pura est mente, ipsum Deum interioribus oculis perspicit. Quomodo igitur flere, lugere

¹⁰ Psal. cvi, 16. ¹⁰ Math. xxvi, 34, 74.

(37) Anglicanus, καὶ μαρτυρέαν.

(38) Οἱ δῆμοι deest in Basiliensi et Anglicano.

(39) Feli. 2, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν μεγάλ.

(40) Αὐτὸν deest in Feli. 2.

(41) Sic omnes fere manuscripti cum editione

της σου Ἑρμηνείας ὑπόθεσιν, εἴτε ἀναταμένη, μή ἀποστήτω ὁ ὅμιος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν χειλῶν σου. Μακάρια τὰ δῶτα τὸ δεγχόμενα τοὺς λόγους τούτους. Ἐάν δὲ εἰσέλθῃς, τῇ διδασκάλῃ ὑπέρ, μετανοέραν καὶ πυκνωτέραν (37) ἐπιτελέσεις τὴν σύναξιν μετὰ τῶν ὁμογένων σου παρθένων. Ἐάν δὲ μὴ ἔχῃς ὄμβριον, μόνη ἐπιτελεῖ, τοῦ Θεοῦ συνόντος καὶ ἀκούοντος. Καὶ δὲ τὸ ἐκχέειν δάκρυσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Μηδέμοντες τὴν διδασκάλην ὄφραν, ἵτις ἐν αὐτῇ καταβέβηκεν διὰ Κύρους τὴν εἰς τὸν ἄδην¹¹, καὶ ίθων αὐτὸν ὁ φάρις (38) ἐψτιξε, καὶ ἔξτητο λέων. Τις ἐστιν ὁλός, ὃ ἐν ἔσουσι καὶ μεγάλῃ δυνάμει κατελθών ; Τις οὖτος, δὲ τὰς πύλας τοῦ ἄφον τὰς γαλαζίας συντρίβων, καὶ τοὺς μογλούς τοὺς ἀδαμαντίνους συνβλάσσων ; Τις οὗτος, δὲ ἐξ ὀφρων κατελθών καὶ σταυρωθεῖς, καὶ ὡπ' ἐμού τοῦ θανάτου μὴ πρατούμενος ; Τις οὗτος, δὲ λύνων τὰ δεσμά τῶν ὑπέρ ἐμού κρατουμένων ; Τις οὗτος, δὲ τῷ ίθιμῳ θανάτῳ ἐμὲ τὸν θάνατον καταλύων ;

17. Διὰ τούτο ὀφελούμενοι καυτοῖς προσέχουν ἐν τῇ ὥρᾳ ἑκείνῃ, καὶ ἐν δάκρυσιν ἐν νυκτὶ παρακαλεῖν τὸν Κύρου. Μεγάλη (39) γάρ ἀρετὴ ἔστι τὸ δάκρυον, καὶ μέγια κατόρθωμα, καὶ μεγάλα ἀμαρτίαι καὶ ἀνομίαι διὰ δακρύων ἀπαλεῖρονται. Μαρτυρεῖ δὲ μοὶ τὸ ἀγνοούμενον. «Οτις γάρ ὁ Σωτὴρ παρεδόθη τοῖς Τουδαιοῖς, διΠέτρος μεθ' ὄφρου τρίτον αὐτὸν ἡρήφαστο (40), πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι. Οὐ δὲ Κύριος στρατεῖς ἐνέλευθε τῷ Πέτρῳ, καὶ ὑπερικνήθη δι Πέτρος τοῦ βαταρίου τοῦ Κύρου, ὡς εἶπεν αὐτῷ¹² : «Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαντήσῃ με τρίς : καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἐκλαυστικρώς.» Ορές τὸ φάρμακον τῶν δάκρυών ἐκεάσων οἷαν ἀνομίαν ἐξήλευθε. Τι γάρ κείρον τοῦ κακοῦ τούτου, ὅτι τρίτον μεθ' ὄφρου τὸν καυτοῦ δεσπότην ἡρήφαστο ; καὶ τὴν τρίτην τὴν ἀνομίαν διὰ δακρύων ἐξήλευθε. Ὅτις ἡλίκιον δύναμιν ἔχουσι τὰ δάκρυα · εἰκείνα γάρ ἐγράψει εἰς τὴν ἡμετέραν νουθεσίαν, ἵνα ἡμεῖς ἔκεινοι ἐπακολουθήσαντες, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσωμεν. Οὐχ οἱ πολλοὶ ἔχοσι τὸ γάροισμα τῶν δακρύων, ἀλλ᾽ ὅσοι τὸν νοῦν ἔχουσιν ἀνώ, ὅσοι τῶν γηνῶν ἐπιλαμβάνονται, ὅσοι τῆς σαρκὸς πρόνιμαν οὐ ποιοῦσιν, οἵτινες οὐκ ἐπίστανται δύνας, εἰ ἐξ ἕβδομος, οἵτινες ἐνέλευθεσαν τὰ μέλη, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τούτοις μόνοις δίδοσαι πένθος δακρύων. Καθεδρὴ γάρ ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ δύσδορκον τὸ βλέπεια τῆς διανοίας, ἔτι δινεῖ ἐπὶ τῆς γῆς, βλέπουσι τὰς κοιλάσεις τὰς ἐν τῷ ἄφον, καὶ τὰς βασάνους τὰς αἰώνιους, ἐν αἷς οἱ ἀμαρτώλῳ κολαζόνται, καὶ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξήλευτον, καὶ τὸν κλαυθμὸν, καὶ τὸν βρυγμὸν (41) τῶν δύνατων. Βλέπουσι δὲ καὶ τὰ ἐπουράνια γαρέσματα, ἀ ἔχαριστο διθές τοῖς ἀγίοις, καὶ τὰς δόξας, καὶ τοὺς στεφάνους, καὶ τὰς στολὰς τὰς ἀγίας, καὶ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ φωτεινὰ ταπειλα, καὶ τὰς τρυφὰς τὰς ἀνεκδιηγήσους, καὶ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Καὶ τὶ Εἰ τοῦ λέγω (42) ; Καὶ τὸ

Commel. edit. Paris. cum Anglicano, δικλαυδίμδος καὶ δι βρογμός. Μοx Basiliensis, σύραντα.

(42) Feli. 2, Καὶ τὶ Εἰ λέγω. Editi vero et alii, καὶ τὶ Εἰ οὐ λέγω.

μετ' ον πάντων θαῦμα, δι τὸ ἔχων καθαρὸν τὸν νοῦν καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν τὸν τοὺς ἑνὸν δρθαλμοὺς καθρῆσ. Ήλίς οὖν οὐθὲν εἰλέσαι καὶ πινθῆσαι, δι ταῦτα βλέπων; Κλαίει μὲν γάρ καὶ δδύρεται, σπως ρυσθῇ ἀπὸ τῶν δεινῶν καλάσεων· καὶ πάλιν κλαίει καὶ ἄξιος δεδύμενος, διπος ἀξιωθῆ τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων ἀγα-
ῶν.

18. Διὰ τοῦτο ἐμίσθησαν οἱ ὄγιοι τὸν κόσμον τοῦτον, εἰδότες ὅποια ἀγάπη μέλλουσι κληρονομῆσαι (43). Πότε οὖν δι ἔχων ἀνάπτασιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν αἰώνιον ἀνάπτασιν μὴ ἐπιτέλου λαβεῖν. Ὡς βασιλεία γάρ τὸν ὄρανον οὐκ ἔστι τῶν ἀναπτασμένων ἑνὸδε, ἀλλὰ ἐκείνων ἔστι τῶν ἐθίζει πολλή καὶ στενογραφίᾳ διαζάντων τὸν βίον (44) τοῦτον. Οὐ γάρ ἔλεον αὐτὴν ἀνερεύνειν οἱ λαθόντες, ἀλλὰ μετὰ μεγάλων μόχυντων καὶ γενναντῶν ἀυτὴν ἐκτήσαντο εἰ κατα-
ξιωθέντες. Οὐ μέλει αὐτοῖς, δισον ἐπεικάσωσιν ὡς. Εἰσελθόντες γάρ ἔκει, ἐπιλανθάνονται τὸν πόνον καὶ τὸν ὄρευν, δι τοῦτον ἐν τῷ ματαίῳ κόσμῳ τούτῳ, ἀπὸ τῆς πολλῆς καὶ ἀνεκδιηγήτου ἀναπτασίας τῆς δεδομένης αὐτοῖς. Τί λέγεις, δινθρωπε; Ἐδοι δέοι περιτέθησαν ἐνώπιον σου, ἡ ζωὴ καὶ δι θάνατος· διου τὸν θέλημα πορεύου. Καὶ ίδοι πύρ καὶ θύρων· πότου ἑλέη ἔκτενον τὴν χειρά σου· καὶ ἐπὶ τοῦ δοτίν, ἐλέη θέλεις
κτητασθεῖς τὴν ζωὴν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἔστιν, ἐλέη θέλεις κτητασθεῖς τὸν θάνατον. Ὅσην θάνατος ἔστιν ὁ κόσμος· ἡ δὲ ζωὴ ἔστιν ἡ δικαιοσύνη· μαρκάρων οὖν δι θάνατος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης, καθὼν δισοντὸν θάνατος ἀπὸ τῆς ζωῆς. Ἐν τὸν πορεύην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῷ θάνατῷ πορεύεται, καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ γίνεται, κατὰ τὴν θελαν Γραφήν. Ἐν δὲ τὴν δικαιοσύνην (45) πορεύη, ἐν τῇ ζωῇ πεπορεύεται, καὶ οὐ μὴ δύκταισι σου θάνατος. Οὐκ ἔστι γάρ παρὰ τοὺς δικαιούσι θάνατος, ἀλλὰ μετάθεσις. Μετατίθεται γάρ δικαιούσις ἀντὶ ἐκ τοῦ κόσμου τοῖναι εἰς τὴν αἰώνιον ἀνάπτασιν· καὶ λոπτερ τις ἀπὸ φυλακῆς ἔξελθοι, εἴτε καὶ οἱ ἄγιοι ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ μοχθοῦ βίου τοῖναι εἰς τὰ ἀγαθά τὰ ἀγαθομάσματα αὐτοῖς· «Ἄνθρα-
ρος οὐκ εἰδε» (46), καὶ οὐκ εἰδε τὸν θεοῦ καὶ τοῦτον ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀ τούμασσεν δι θεὸς τοῖς ἀγαπῶ-
τιν αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ καὶ ὄντες κακῶς μοχθοῦ-
σι, καὶ ἐξεὶ πάλιν τὸ πύρ αὐτούς ἀναμένειν. Καὶ τοὺς τοιούτους δεπλάξει δι τὸ κλαύσασι (47), δι τοῦ ὡς ἐν στενοχυρεψίᾳ, καὶ ἐξεὶ τὴν εὐρυχυρεψιν οὐκ ἀπολα-
βάνουσι. Διὰ τούτο εἰργεῖται ἡ θεία Γραφή· «Οπουδεὶς οὐκ εἶται γάρ (48) αὐτῷ πάντοθεν· καὶ ἐκεὶ δύναται, καὶ ὡς θλίψεις. Οὐκ δι τὸ γάρ διθρωτὸς δι μὴ κοπιῶν ἐν τῷ μοχθῷ βίῳ τούτῳ· καὶ δι πτωχίας καὶ δι πλούσιας, καὶ δι δουλείας καὶ δι διεύθεσος, καὶ δι ἀμαρτωλῆς καὶ δι δικαιούσι, πάντες δομιώς κοπιῶσι, καὶ δι τῷ κόσμῳ τούτῳ.

19. Ξεκεῖτον οὖστιν οὖτος, ἀλλὰ διλλή καὶ διλῆ (49)
τάξις. Αἱλος γάρ δι κόπος τοῦ δικαιούσι τῷ κόσμῳ

non veit, qui ista videat? Flet enim atque lamen-
tatur, ut a gravibus suppliciis eripiat: rursum
flet et obserat, ut dignus sit celestium ejusmodi
bonorum.

18. Ideo hunc mundum oderant sancti, gnari
qualia bona possessuri essent. Itaque quisquis in
hoc mundo requiem habet, ne speret se requiem
accepturum aeternam. Nam regnum cœlorum eo-
rum uou est qui requiem hic habent, sed eorum
qui in æternis et angustiis multis hanc degerint
vitam. Illud enim regnum nou gratis datur, sed ma-
gno labore, maximis sudoribus ipsum adepti sunt,
B qui eo digni sunt habiti. Non curant quantumcumque
hinc laborarent. Eo enim ingressi, laborum dolorumque mox obliviscuntur quantumcumque sint,
perpessi in hoc vano mundo, ob magnam et inenar-
rabilem sibi datam requiem. Quid ais, homo? Ecce,
bius via tibi sunt propositæ, vita et mors: qua
volueris, incede. Ecce ignem et aquam, quoquacumque
volueris extende manum tuam. Penes te est, si lu-
beat, vitam possidere; penes te est, si placuerit
mortem adipisci. Mors itaque hic mundus est:
vita vero est justitia. Quamobrem tanto intervallo
mundus distat a justitia, quanto mors a vita. Si
igitur ambulas in mundo, in morte ambulas, et ex-
tra Deum es, secundum divinam Scripturam: quod
si in justitia ambulas, in vita ambulas, et nequa-
quam te attinget mors. Apud justos enim non est
mors, sed translatio. Transfertur enim justus ex
hoc mundo in requiem aeternam. Et quasi quis ex
carcere evadat, sic sancti ex hac misera vita dis-
cedunt ad bona sibi parata: «Quia oculus non vi-
dit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascende-
rit, quae preparavit Deus diligentibus se»⁷¹. Peccatores autem hic misere laborant, et illic rur-
sum ignis ipsos exspectat. Qui duplii de causa
flare debent, quia hic in angusto sunt, nec tamen
ibi libertatem adipiscuntur. Quare ait divina Scrip-
tura: «Quam se cunque in partem convertat ini-
pius, subruitur»⁷². Angustiae enim illi sunt undique:
illic dolores, hic æternus. Nullus quippe homo
est, qui laboret in hac misera vita, pauper et di-
ves, servus et liber, peccator et justus. Omnes pa-
riter laborant, unusque casus onnibus obveniet,
sive peccatori sive justo, in hoc scilicet mundo.
D

19. At ibi non ita se res babet, sed alias atque
alias ordo. Alius quippe est labor justi in hoc mun-

⁷¹ Cor. ii, 9. ⁷² Prov. xii, 7.

(43) Anglicanus, κληρονομεῖν.

(44) Anglicanus, διαλλαξάντων τὸν βίον. Μοχ., οι λαθόντες δεετ in Basiliensi et Anglicano. Ibidem, Anglic. et Felic. 2, μεγάλου μόχθου. Paulo post, οι καταξιωθέντες δεετ in Felic. 2.

(45) Anglic., ἐπὶ τῇ δικ. Felic. 2, ἐπὶ δὲ τῇ δικ.

(46) Sic Basil. Editi vero, εἰδε. Infra idem, καὶ οἱ ἀμαρτωλοί.

(47) Anglicanus, κλαίετο.

(48) Felic. 2, Στεναὶ γάρ. Infra, τούτῳ post βίον δεετ in Basil.

(49) Ηλεῖ, καὶ διλη, δευτ in Felic. 2.

do, et alius peccatoris. Nam justus laborat, non quo ventrem implet: nullam quippe carnis sollicitudinem habet, neque cogitat se carnem gestare; sed nocte dieque laborat Deum querendo, somnum plerumque modicum capit, pane et aqua non saturatur: in desertis errat locis, corpus suum multis afficit aerumnis, donec immarcescibilem coronam accipiat, qua ipsi reposita est. Contra peccatorum laboribus et aerumnis premitur, non propter justitiam, sed propter hanc miseram carnem, ob turpem mulierem, aliis atque aliis calamitatibus affligitur, **93** nec presentibus contentus, in miseria atque invidia degit. Sed nihil eorum perspectum habent amentes: excœcavit enim illos materia, et multæ mundi hujus curæ: errantque donec in eos immittatur miles ille violentus, qui nec personam verebitur, nec munera accipiet. Animæ quippe illorum vi abducuntur ab angelis immitibus, suamque a Deo sentientiam accipiunt. Vani enim cum sint, in vanum laboraverunt in hoc mundo: terrena sunt operati, quocirca et ipsi in perditionem abierunt. Non enim memores fuere Dei dum in terra essent: neque cura illis fuit ut Dei timorem præ oculis haberent: quare nec illos curat Deus. Justus enim est Deus, et justum judicium ejus **72**. Nam cum venerit iudicaturus mundum, tunc reddet unicuique juxta opera sua. Beatus cor quod haec suscipit.

20. Media nocte excitaberis, et hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Ea enim ipsa hora resurrexit Dominus noster ex mortuis, et Patrem suum hymnis celebravit: quare injunctum nobis est ut ea ipsa hora hymnos Deo dicamus. Surgens porro dic primo hunc versum: « Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiae tuæ **73**; » et precare, incipie rectilate quinquagesimum psalmum donec absolvias. Haec sint constituta tibi per singulos dies. Tot psalmos rectila, quot poteris stando rectilare: atque per psalmos singulos oratio et genuflexio persolvatur, confitendo cum facrymis Domino peccata tua, et rogando ut tibi dimittantur: post ternos psalmos dices, Alleluia. Quod si tecum fuerint virgines, ipsæ quoque psallant, et alia post aliam orationem absolvite. Matutina hora, hunc dicite psalmum: « Deus Deus meus, ad te luce vigilo. Sitivit in te anima mea **74**; » Sub diluculum vero: « Benedicite, omnia opera Domini, Domino **75**; » — « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in boniib[us] beneplacitum. Laudamus te, benedicimus te, adoramus te **76**, » etc.

21. Charitatem autem, quæ omnium maxima est, custodiamus. Nam, « Diliges, » ait, « Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota virtute tua, et ex tota anima tua, et proximum tuum sicut teip-

tos, καὶ δὲllος ἐ τοῦ ἀμαρτωλοῦ. » Οὐ μὲν γάρ δίκαιος κοπιᾷ, οὐδὲ ἵνα πλήσῃ γαστέρα· οὐδὲ γὰρ διὸς τῆς σφροκῆς πρόνειαν ποιεῖται, οὐδὲ λογίζεται, ὅτι αἱρέται φορεῖ· ἀλλὰ κοπιᾷ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ζῆτων τὸν Θεὸν, πολλὰ τοῦ ὑπονοῦ μὴ χορταζόμενος, ἄρτου καὶ ὕδατος μὴ ἔμπιπλῶν τὴν ψυχὴν, ἐπὶ ἑρμοῖς πλανώμενος, ὑποπλάνων τὸ σῶμα ἐν κακοποθεταὶ πολλῇ, ἔως οὐ ἀπολάβῃ τὸν ἀμαρτάντων στέφανον τὸν ἀποκείμενον αὐτῷ. Οὐ δὲ ἀμαρτωλὸς κοπιᾷ καὶ μογθεῖ οὐκ ἔνεκεν δικαιοσύνης, ἀλλὰ ἔνεκεν τῆς ταλαιπωρίου σφροκῆς ταῦτας, ἔνεκεν τῆς αἰσχροῦ γυναικεῖς, δλλως καὶ διλως μοχθῶν, μὴ ἀρκούμενος τοὺς παρούσους, ἐν κακᾳ καὶ φθόνῳ διατερθῶν. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐπίσταται οἱ διφρονεῖς ἀπετύφωστοι γάρ αὐτοῖς ἡ ὑπὲρ καὶ αἱ πολλὰ φροντίδες τοῦ κόσμου, καὶ πλανῶνται, ἔως ἀποσταλῇ ἐπ’ αὐτοὺς ὁ ἀπότομος στρατιῶτης, ὃς τις οὐ θαυμάζει πρόσωπον, οὐδὲ οὐ μὴ λάθῃ δόμον. Ἀγθιστονται γάρ αἱ φυγαὶ αὐτῶν μετὰ βίας ὑπὸ ἀγγέλων ἀνελεμόνων, καὶ λίγονται τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν παρὰ τὸν Θεοῦ. Κενοῦ γάρ δυτες, εἰς κενὰ καὶ ἐμριχθεῖσαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὰ τῆς γῆς εἰργάσαντες· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ εἰς ἀπώλειαν ἐχώρησαν. Οὐ γάρ ἐμνήσθησαν τὸν Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς δυτες, οὐδὲ ἐμδημησαν αὐτοῖς μητροθήναι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτῷ μέλι περὶ αὐτῶν. Διάκαιος γάρ ὁ Θεὸς, καὶ δικαῖα ἡ κρίσις αὐτοῦ. «Οταν γάρ ἔλθῃ κρίναι τὸν κόσμον, τότε ἀποδέσσει ἔκστατη κατὰ τὰ Ἑργα αὐτοῦ. Μακρὰ δὲ καρδία τῇ δεογμένη ταῦτα.

20. Μετονύκτιον ἐγερθῆσῃ, καὶ ὑμήσιες Κύριον τὸν Θεὸν οὐ. «Εἰ αὐτῇ γάρ τῇ ὥρᾳ ἀνέστη ὁ Κύριος τῷ μὲν ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑμνησε τὸν Πατέρα· διὰ τοῦτο αὐτῇ τῇ ὥρᾳ προσετάχει ἡμῖν ὑμνεῖν τὸν Θεόν. «Ανιστάμενη δὲ πρῶτον τούτον τὸν στίχον εἰπε· «Μετονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἔξομολογεῖσθαι σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου·» καὶ εἴσαι, καὶ δραπε λέγειν τὸν πεντηκοστὸν ἑτοῖς ψαλμὸν, ἣνς δὲ τελέσῃς. Καὶ ταῦτα ἐπιτάσσει σοι καθ’ ἐκάστην ἡμέραν τεταγμένα. Ταύτους δὲ καλούσις εἰπε, δουσι δύνη τησκούσα εἰπεῖν· καὶ κατὰ φαλμὸν εὐγή καὶ γονυκλιστα ἐπιτελεῖσθω, μετὰ δακρύων ἐξαγορεύουσα τῷ Κυρίῳ τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ ἀξεῖσθαι ἴνα ἀφεῖσθαι σοι. Μετὰ δὲ τρεῖς φαλμοὺς λέγε τὸν Ἀλληλούια. Εἴδος δὲ καὶ παρθένος εἰσὶ μετὰ σοῦ, καὶ αὗται φαλλέτωσαν, καὶ μία παρὰ πλευ τὴν εὐγήν ἐπιτελεῖσθαι. Πρόδε δρόμον δὲ τὸν φαλμὸν τούτον λέγετε· «Ο Θεὸς δὲ Θεός μου, πρής οἱ δρθρίζων. Ἐδίψασε σὲ τὴν ψυχὴν μου·» διάφανα δέ· «Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ Ἑργα Κυρίου, τὸν Κύριον. Δέδα ἐν ὑψηστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς (50) εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εἰδοκίᾳ. «Τιμούμεν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε,» καὶ τὰ ἔξης.

21. Τὴν δὲ ἀγάπηντον φυλάξωμεν, τὴν πάντων μείζονα. «Ἀγαπήσας,» γάρ, φησι, «Κύριον τὸν Θεόν οὐ (51) ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς τοιούτης σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν πλη-

⁷² Psal. cxviii, 157. ⁷³ ibid. 62. ⁷⁴ Psal. lxii, 9.

(50) Basiliensis et Anglic., ἐν ὑψηστοις θεῷ, καὶ τὰ ἔξης.

⁷⁵ Dan. iii, 57. ⁷⁶ Luc. ii, 14; Cant. Eccel.

(51) Anglicanus, Ἀγαπήσας Κύριον τὸν Θεόν.

στον σου, ως ξανθούν. «Ἐν ταῦταις ταῖς δυσιν ἔντο-
λαις δίος ὁ νόμος καὶ οἱ προρήγηται κρέμανται». «Ο
Θεὸς ἀγάπη ἔστι, καὶ αὐτῆς πρώτος ἡγάπησε τὸν
δικτρωτόν, καὶ ξανθὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα
ἡμᾶς λυτρώσηται ἀπὸ πάσης ἀνομίας. Εἰ δὲν αὐτὸς
ὁ Κύριος ἀπέθινεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὅφελό-
μεν ὑπὲρ ἀλλήλων τὰς ψυχὰς ἡμῶν θεῖναι. Οὐ Θεὸς
ἀγάπη ἔστι, καὶ ὁ ξυνῶν τὴν ἀγάπην τὸν Θεὸν ἔχει.
Αὐτὸς γάρ εἰργειν». «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες,
ὅτι ἐμοὶ μαζεύεις ἔσται, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλή-
λος» (52). «Οσον γάρ ἐὰν κοινάτῃ ἀνθρωπος, καὶ
μὴ ἔχῃ τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, εἰς μάτην ἴκ-
τιασιν. Οὕτω δὲ δεῖξεις τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλη-
σίον, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. Οὐ κρατήσεις
κακίαν τινὸς εἰς τὴν καρδίαν σου· εἰ δὲ μή γε, οὐκ
ἀνέργετας ἡ ἔνθη σου καθαρὰ πρὸς τὸν Θεόν» (53).
«Οὐκ ἐπιδύεται γάρ ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργυσμῷ
ἡμῶν». Πραστέτα ἔχει, ὑπομονὴν ἔχει, μακροθυμίαν,
νηπιότητα. Λέγει γάρ ὁ Κύριος· «Ἐὰν μὴ στρα-
φῆτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδά, οὐ μῆτεσθε
εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». ▶

22. Οὐ μὴ λυπηθῆσθαι χαλεπού τίνος συμβαίνοντός
σου, οὗτος ἐπὶ ζημιὰ λυπηθῆσθαι (54), οὗτος ἐπὶ οὔραι-
ται· «Η λύπη γάρ τοι κύρωσι τούτον κατεργά-
ζεται». «Ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν σου μόνον λυπηθῇσῃ,
ὑπὲρ διλούς δὲ πράγματος μικροῦ οὐ λυπηθῆσῃ. Μή
ἔφεστος τὴν φωνὴν σου ὀργιζόμενη πρὸς τίνον· δού-
λην γάρ Κυρίου οὐ δει μάχεσθαι. Οὐκ ἐξελεύσεται
κατάρα ἐκ τοῦ στόματός σου, οὐδὲ οὔρεις, οὐ κακολο-
γία. Τὸ στόμα σου γάρ ἡγιασμένον ἔστιν ἐν τοῖς
ῦμασι καὶ δοξολογίαις τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἔστι καίλι τὸ
πρόξενθισται σε χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης. Τὴν ἡσυχίαν
ἀγάπη ὅστις δύνασται· Τὸν δούλων τοῦ Θεοῦ μὴ ἀπ-
λιθητη, μηδὲ ἀπαλειθυθῆσαι ἐκ τῆς καρδίας σου.
Ἐάν ἀγος Ἑλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν σου, οὗτος αὐτὸν
πρέσβεις, ὡς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· λέγε γάρ ὁ Κύ-
ριος τὸν Ἱερούν Χριστός· «Ο δεκχόμενος ὑμᾶς
ἔμι δέχεται». «Ἐάν εἰσέλθῃς ἀνὴρ δικαιούς εἰς τὴν
οἰκίαν σου, μετὰ φύσου καὶ τρόμου διπλανήσεις αὐτῷ,
καὶ προσκυνήσεις ἀνώπιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπὶ^C
τὴν τὴν. Οὐ γάρ αὐτὸν προσκυνήσεις, ἀλλὰ τὸν Θεὸν
τὸν ἀποτελείαντα αὐτὸν. Αὕτη δὲ οὔρων, καὶ νίκεις
τοὺς πόλεις αὐτοῦ, καὶ μετὰ πάσης εὐλαβείας ἀκού-
σεις τῶν λόγων αὐτοῦ. Οὐ μὴ θαρρήσῃς ἐπὶ τῇ σω-
φροσύνῃ σου. Ήν μὴ πόλεις· διὰλογοῦ· ἐφ' ὃν
γάρ φασθεῖ, οὐδέποτε πίπτεις. Συμφέρει τῇ ἔγκρι-
τευμένῃ καταμόνας τὸν θαυμῆς δρότον έσθιειν. Ἐάν
καθίσῃς μετὰ παρθένων ἐπὶ τραπέζῃς, πάν τὸ παρα-
θύμιον ἔσθιεις μετ' αὐτῶν. Ἐάν γάρ μὴ φάγῃς, εὐ-
ρισκεις ὡς κατακρίνουσα αὐτάς. Οὐκ ἀναγγέλεις τὴν
δικησην σου. Ἐάν δὲ καὶ οίνον πίνουσι, καὶ οὐ πί-

⁵² Matth. xxi, 37, 40. ⁵³ Joan. viii, 35. ⁵⁴ Ephes. iv, 26. ⁵⁵ Matth. xvi, 5. ⁵⁶ II Cor. vii, 10. ⁵⁷ Marc. ix, 36

(52) Basiliensis et Anglic. ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.
(53) In Basil. et Anglic. haec πρὸς τὸν Θεόν,
desunt.
(54) Sic omnes mss. in editis vero, λυπηθῆση
debet.
(55) In haec verba notat Felic. Quod hic mentio

est domus moniali proprie, videtur id innuere au-
ctorem loqui de genere monacharum quae non in ca-
nobii, sed domi sive vivunt: observantes tamen re-
gulam claustralium in quietu et amictu. Quod genus
frequens videas in Walachia, Russia et ceteris Ori-
entalibus provinciis.

scu exercitatione multa juventutem vestram trans-
egistis : at ego ne ad primum quidem vestrum gra-
dum perveni. Porro de hospitalitate et elemosynis,
non opus est ut admonearis. Id enim tu sponte tua
facies.

Μηδὲ δὲ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀλεξιμοσύνης οὐ χρείαν έχεις. νομθετεῖσθαι. Ἀπὸ σαυτῆς γάρ ποτε-

23. In ecclesia tace, nec quidquam loquare; sed attende solum lectioni. Si tibi in mentem venerit aliquod opus peragere, ne temere id agas, ne illudat tibi inimicus; sed cum consilio majorum omnia exsequare. Cum psalles aut orabis, ne sinito peregrinas cogitationes cor subire tuum. Rogo te, dilecta, ut attendas audiasque praecpta hoc in libro scripta. Nec solum oculis exterioribus quae scripta sunt percipias, sed etiam interioribus. Singulisque praecptis animum adhibe, et illa exsequare. Si enim ista servaveris, regio thalamo digna habebitis. Ne diversis in corde tuo : Quoniam modo huc prestare potero? Ne timore corripiaris in cogitatione tua ; sed si cum omni alacritate ea custodieris, Deum habebis adjutorem. Nam timentibus Deum Dei praecpta non sunt difficilia. Nulla hora deficiat oleum in lampade tua, ne veniens sponsus, eam extinetam inventias. Ignoras enim qua hora venturus sit, pri-
mone somno an mane. Parata igitur esto, ut cum venerit, una cum prudentibus obviari ipsi venias, habens oleum in lampade tua, hoc est, bona opera tua. Singulis horis memento exitus tui : quotidie mortem ante oculos habeto : recordare apud quem te sisisti oportet.

μόνεις τῆς ἔρδου σου . Ἐχε καθ' ἡμέραν πρὸ δηθαλμῶν τὸν θάνατον μνήμων τίνει σε δεῖ πα-
ριστῆναι.

24. Grave quiddam est ascesis, difficilis continen-
tia; sed nihil dulcius cœlesti sposo. Ille parum laboramus, et illic vitam æternam consequemur ;
sit enim beatus Paulus : « Non sunt condignæ pas-
siones hujus temporis ad futuram gloriam quæ re-
velabitur in nobis ». Bonum est fugere turbam, et seorsum secedere. Magna virtus continentia, magna gloria castitas, magna encomia virginitatis. O virginitas, immensa divitiae ! o virginitas, corona inmarcescibilis ! o virginitas, templum Dei et Spi-
ritus sancti habitaculum ! o virginitas, margarita pretiosa, multis latens, a paucis inventa ! o conti-
nentia, Dei amica, et a sanctis celebrata ! o conti-
nentia, multis odiosa, iis qui te digni sunt agniti ! o continentia, quæ effugis mortem et infernum, et ab immortalitate possideris ! o continentia, gau-
dium prophetarum, et apostolorum gloriatio ! 95 o continentia, angelorum vita, et sanctorum homini-
num corona ! Beatus est qui te tenet, beatus qui

¹¹ Rom. viii, 18.

(56) In Feli. 2 ὑμῶν deest. Ibid. Basil., Περὶ γάρ τῆς φιλ.

(57) Il deest in Feli. 2.

(58) Αὐτὸν deest in Basil. Mox idem, φυλάξῃς αὐτός. Anglicanus, φυλάξῃς αὐτός. Editi, φυλάξῃς αὐτός.

A ναὶ ; δὲ αὐτάς τις ἔλεγον. Εἴπεν δέ εἰσι μεγάλαι πρετερότερες, καὶ ἀναγκάσσονται στοιχεῖον, μὴ ἀκούσῃς αὐτῶν, ἀλλὰ λέγε αὐταῖς . Ὑμᾶς κατετρί-
φατε τὴν νεότητα ὑμῶν ἐν ἀσκήσει πολλῷ . Ἔγώ δὲ
οὐποτείσας εὖτε εἰς πρῶτον βαθύνων ὑμῶν (56).
Οὐταν φάλλης, ή (57) ὅταν προτεύχη, μὴ ἀπεις ἔνους λογισμούς εἰσίντω εἰς τὴν καρδιάν σου. Πραγκαλῶ
τε, ἀγαπητή, πρόστη καὶ ἀκούεις τὸν ἑντονὸν τού-
των τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Καὶ μὴ
μόνον τοὺς ὄρθολημάς τοὺς φανομένους κατανεῖ τὰ
γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνδρεῖς. Εἴπεν γάρ φυ-
λάξῃς ταῦτα, καταξιωθήσῃ τοῦ νυμφῶν τοῦ βασι-
λικοῦ. Μή εἴπῃς ἐν τῇ καρδιᾷ σου, ζήτε, Πώς δύναμαι
τονῆσαι ταῦτα ; Μή δεικνύω λαζή δ λογισμούς σου.
Δόλ’ ἀν (58) μετὰ πάσης προθυμίας φυλάξῃς αὐτά, εύρησεις σύμμαχον τὸν Θεόν. Τοῖς φανουμένοις γάρ
τὸν Θεὸν αἱ ἑντοναὶ τοῦ Θεοῦ βαριάταί εἰσι. Πάτερ
μή λειψάσθι εἰσιν τῇ λαμπάδι σου, μή ποτε
ἔλθῃ δ νυμφός, καὶ εὑρῇ αὐτὴν ὀσθεούσαν. Οὐκ εἰ-
δές γάρ ποτε ἔργαται, ή πρωτοπόντιον, ή πρωτ. Γε-
νοῦ οὖν ἔτοιμος ! Ήντας ίδη, μετὰ τῶν φρονίμων
ἀπαντήσῃς αὐτῷ. Εγουσα τὸ εἶταν ἐν τῇ λαμπάδι
σου, τουτότι τὰ ἔργα σου τὰ καλά. Πάσαν ὥραν μη-
ριστήν.

25. Βαρύ ἔττιν ἀσκήσις, καὶ δυσβάστακτον ἔγκρά-
ται . ἀλλ’ οὐδὲν ἔττι γλυκύτερον τοῦ ἐπουρανίου
νυμφίου. Πάτερ κάρμονας ὀλίγον, ἐκεὶ δὲ τὴν αἰώ-
νιον (59) ζωὴν ἀποληψόμεθα· λέγει γάρ δ ἄγιος Παῦλος . « Όντες δέξαι τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ
πρὸς τὴν μέλλουσαν δέξιαν ἀποκαλύψθηται εἰς τιμὴν ». Καλύπτεται γέγονται τὸν ίχλον καὶ ἀναχωρεῖν
καταρμόνας. Μεγάλη ἀρετὴ ἔγκράτεια, μέγα καύχημα
τοτες ἀγνεία, μεγάλη ἔγκωμα τῆς παρθενίας. « Ο παρθενία, πλούτος ἀκατάληπτος ! ὁ παρθενία, στέ-
φανος ἀμαρτνιός ! ὁ παρθενία, ναὸς Θεοῦ, καὶ
ἄγιος Ιεράματος οἰκοτήπιον ! ὁ παρθενία, μαργα-
ρίτα τίμη παρὰ πολλοὺς ἀφανῆς, ὀλίγους δὲ μόνοις
παρεσκευασμένοι ! Ο ἔγκράτεια φύλη Θεοῦ, καὶ παρὰ
ἄγνοιας ἔγκωματα σφρένει ! ὁ ἔγκράτεια παρὰ πολλοὺς
μισθουμένης, τοῖς δὲ ἀξίνεσσοις γνωριζομένη ! ὁ ἔγκρά-
τεια, θάνατον καὶ φόνον ἀποφεύγουσα, καὶ ὑπὸ ἀθα-
νατικας κατεχομένη ! ὁ ἔγκράτεια, χαρὰ προφητῶν,
καὶ ἀποστόλων καύχημα ! ὁ ἔγκράτεια, ἀγγέλων βίος,

Ibidem haec, εύρησεις σύμμαχον τὸν Θεόν, desunt in
Basilensi et Anglic. Mox γάρ deest in omnibus
editis, habetur in omnibus mss.

(59) Basilensis, αἰώνιαν.

(60) Basilensis, ἀποφεύγειν.

καὶ ἄγιων ἀνθρώπων στέφανος! Μαχάριος δὲ κατέχων σι., μαχάριος δὲ προσκαρτερῶν σου τῇ ὑπομονῇ δὲτι, δίλγον κομιδας, πολὺ χαρήσεται ἐν σοι. Μαχάριος δὲ νηστεύσας δὲλον τὸν χρόνον τοῦτον, διτὶ ἡγέτη Ἱερουσαλήμ κατοικήσει, καὶ μετὰ ἄγγελων χορεύσει (61), καὶ μετὰ ἄγιων προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀνταπούσεται.

23. Ταῦτα ἔγραψα σοι, ἀγαπητὴ δέλεφη, χορεύτρια Χριστοῦ, πρὸς στραγγῆμα καὶ ὠφελεῖν τῆς ψυχῆς σου. Μή ἐκαλύψῃς οὖν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων δεῖξῃ ἢ δριτερά. “Ος γάρ ἐών ἀκούσιος τοὺς λόγους τούτους, καὶ καταφρονήσῃ, κρίμα μέγα αὐτῷ ἔσται. Σὺ δὲ, τιμωτάτη δόξαρι ἡ κατομένη τὸ βιβλίον τοῦτο (62), δόη σοι ὁ Θεός; ταῦτα φιλάττειν, ἐν τούτοις ἀναστρέψεσθαι, περιτισμένην τὴν διάνοιαν, καθαρὸν τὸν νοῦν, περιτισμένους τοὺς ὄρθραλοις τῆς διάνοιας, ἵνα λάβῃς τὸν ἀμφράντινον στέφανον, διὸ ἡτομάσειν δὲ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

(61) Anglicanus, κατοικήσει, μετὰ ἄγγελων χορ.

A perdurat in tui tolerantia, quia post modicum laborem, multum in te gaudebit. Beatus qui jejunaverit uniuerso hoc tempore, quia in celesti Jerusalem habitabit, cum angelis choreas aget, cum prophetis et apostolis requiescat.

25. Hæc tibi scripsi, soror dilecta, quæ cum Christo choreas agis, ad fulcimentum et utilitatem animas tuas. Ne declines igitur a sermonibus istis ad dexteram vel ad sinistram. Quisquis enim audierit sermones istos, et despicerit, ingens illi erit damnatio. Tu autem, soror honoratissima, quæ hunc librum possides, faxit Deus ut hæc observes, in hisque verseris, illustrata mente, puro corde, illuminatis mentis oculis, ut accipias immarcescibilem coronam, quam præparavit Deus diligentibus se, per Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(62) Hæc, τὸ βιβλίον τοῦτο, desunt in Basiliensi.

IN SYNOPSIS SCRIPTURÆ SACRÆ ADMONITIO.

I. De hoc libro variae sunt eruditorum sententiae. Alii namque verum germanumque Athanasiū esse fetum autemant, alii, nec injuria, ejus γνωστήτα in suspicionem vocant. Ex iis vero qui Athanasio hoc operis adjudicant, sunt qui arbitrentur Synopsis hanc Scriptura sacra esse illa ποντία τῶν θελῶν Γραψῶν, quæ Constantii Augusti rogatu se adornasse, et ad ipsum imperatore transmisso testatur Athanasius in Apologia ad Constantium, num. 4. Nos secns existimamus; ποντία quippe illa τῶν θελῶν Γραψῶν, nihil esse aliud arbitramur, quam ipsam sacram Scripturam, quæ ad faciliorem legentis usum, in plura volumina compingeretur; ποντία quippe significant volumina. Sic Gregor. Nazianz. epist. ad Philagrium, pag. 827, ποντίον ἀμφοθενκον vocat, volumen operum Demosthenis, et epis.: ad Theodorum Tyanensem, p. 813, ποντίον τῆς Ὄργενος Φιλοκαλίας, vocat librum seu volumen Originis Philocalia. Insigniar extat locus apud eundem, epist. ad Adamantium, p. 896, Ἰδού σοι τὰ ποντία ταρ' ἡμῶν, διπερ ἡγετεῖς, ἵνα τοὺς σῆτας διτύγη, καὶ τὸν κατανῦν, ὑπὲρ ὃ κατέκειτο. En libros eos a nobis habes, quos postulas, eos inquam omnes, qui lineas effugerunt, sumumque supra quem sili erant. Hinc manifestum est ποντία τῶν θελῶν Γραψῶν, esse, non aliquid in Scripturam compositum, sed libros seu volumina Scripturarum ipsarum, quæ Athanasius transmisit ad Constantem imperatorem. Plura possumus proferre hujus rei asserendæ causa, sed hæc erunt, si placet, satis.

II. Licet porro Synopsis isthac sit accurati cujusdam, et Scripturarum peritiissimi scriptoris, nobis ridentur non esse Athanasi. Primo namque a nemine antiquorum memoratur opus simile ab Athanasio adornatum fuisse. At certe vix potuit ab Hieronymo aliisque Patribus, iis maxime qui Scripturas explanarunt, et a Photio ipso, tam insigne opus Athanasianum prætermitti. 2º In nullis Athanasianis collectionibus comparet, sed ex una tantum manuscrito Graece proditi. 3º In enumerandis libris quibus in Ecclesia contradicitur, nullum discrepat scriptor iste ab Athanasio; nam librum Pastoris nosquam memorat, quem tamen Athanasius in Epistola festali numerat inter illos qui in Ecclesia leguntur, alibi vocat librum Pastoris, utilissimum. Multi item libri inter eos quibus contradicitur in finem hujus Synopseos recensentur, quorum ne terbum quidem in memorata Festali Epistola. Ad hæc in Apocryphis Novi Testamenti numerantur in Synopsis Κλημέντια, seu Homiliae Clementinæ, quarum mentionem primo reperimus diu post Athanasii articulum apud Nicephorum patriarcham. Sunt enim illæ opus diversum a Recognitionibus, quarum Origenes, Rufinus et alii minime, licet ejusdem sint argumenti, et, ut videtur, postea confictæ. 4º Quæ de variis Scripturæ sacrae versionib[us] postremo loco dicuntur, ex Epiphanius De mensuris expressa sunt, ut nemo non videt, et ibidem nos advertimus. Responderi forsitan posset, hec postrema adjectitia esse. Sed id gratis omnino dicitur, cum consequenter ponantur in codice unde Synopsis isthac prodiit: et alioquin tanta ubique apparent hujus scriptoris diligentia, ut nihil omnino omissendum censurit; quare et quæ de versionib[us] leguntur, et quæ postea de amissis libris in Scriptura veteri memoratis tractantur, unius ejusdem Synopseos scriptoris esse arbitramur. 5º Licet in simplici recensione eorum quæ in Scripturis sacris continentur, qualis est ista Synopsis, vix styli genus et ratio deprehendi queat, quisquis tamen Athanasianæ orationi assuetus erit, non

uno loco diversa loquendi genera animadverteret. In Athanasio enim ut diximus ubique comparet, ut sit *Photius*, hic vero scriptor multitudine verborum epithetorumque supereffluit. Exempli causa, post factam priorem librorum Scripturarum enumerationem, quibusdam premissis ita habet : « Επει τοι γε θυτερον κατά τὴν ἐκείνων ἀκόλουθαν καὶ συμφωνίαν ἄλλα μαρτυρίαν τῶν πρόλαβόντων καὶ διαφώτισιν. Quae sane et multa his similia quiris emuncta naris homo non Athanasii, sed alterius cuiusdam scriptoris Athanasio aitatem inferioris esse censuerit. Nam Graci sequioris avi epithetis et verborum multitudine gaudebant. Insuper nonnullae voces hic exstant quas nonnisi post Athanasii aitatem usitatissime reperimus, quale est, illud in cap. de libro *Judicium*, possumus pro numerantur, et alibi, συμποσισσούμενον. Cyrill. Alex. ποιοῦσθαι οὐκέτι, nec ante vocem illam me repperisse memini : in *Logarica* item *Alexii Comneni* a nobis edita legimus συμποσισσούντον, eadem sententia : quod conjecturæ tantum loco ponimus. Hoc in causa nobis fuere, ut *Synopsis* 96 Scripturarum sacrarum inter dubia et suspecta opera recenseremus. Mittimus alia quedam argumenta, a nullis allata, ut *Synopsis* Athanasio abjudicarent, que minoris momenti esse arbitratur.

III. Theodorus porro *Balsamon* ad canonom 27 synod. Carthag., p. 636, memorat canonica Athanasii et *Amphilochii*, indicatque ibi veros et canonicos contineri Scripturarum libros. Κανονικά τero ista autem non nulli esse hanc Scripturæ synopsis : sed nusquam reperimus hunc librum, canonicum seu κανονικά, appellari ; κανονικά igitur Athanasii et *Amphilochii*, sunt epistole seu alia opuscula eorumdem Patrum, quæ in collectionibus canonum Gracis locum habent, et vocantur illuc ut plurimum epistole canonicae : ejusmodi sunt tres epistole Athanasii quæ ex canonum collectione desumptæ sunt et ad calcem primi tomī a nobis repositæ, in quarum secunda, cui titulus, Epistola festalis, habetur catalogus librorum Scripturarum, ad quem hic haud dubie respicit Theodorus *Balsamon*, in iisdemque collectionibus Canonum miss. exstat carmen *Amphilochii*, in quo recensentur canonici Scripturarum libri, quo spectat idem Theod. *Balsamon*. Cæterum tres epistole illæ Athanasii, pariterque carmen *Amphilochii*, cusa sunt in postrema Collectione canonum Angliana, secundo tomo inter Epistolas canonicas.

IV. Eximia sane est hæc Synopsis, cuiuscunque tandem sit auctoris, et tanta cura, sagacitate, eruditione elaborata, ut nihil supra. Non modo quippe singuli Scripturarum libri accuratissime in ea recensentur et in epitomen aptissime rediguntur ; sed multa disquiruntur quæ spectant chronologiam, librorum Scripturarum auctores, nonnisi singulorum librorum rationem et causam, variarum versionum historiam paucis comprehensam. Demum nihil pene retro reliquissime videtur scriptor iste, quod vir Græce solum eruditus præstare possit. Multar porro mendæ in nominibus maxime propriis, ut solitum est, irreperant, quas quoad licuit emendarimus : et ad finem non pauca quæ Latine tantum cusa erant in prius editis, ex manuscriptis desumpta Græce edidimus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΝΟΨΙΣ ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ, ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ.

S. P. N. ATHANASII

BREVIS DIVINÆ SCRIPTURÆ VETERIS AC NOVI TESTAMENTI SYNOPSIS, ID EST COMPENDIUM.

1. Omnis nostrum Christianorum Scriptura, divinitus inspirata est, librosque habet non indefinitos, sed definitos, ac certo canone comprehensos. Et Veteris quilem Testamenti hi sunt :

Genesis, cuius initium est : « In principio fecit Deus coelum et terram. »

Exodus, cuius initium est : « Haec sunt nomina filiorum Israel, qui in Ægyptum ingressi sunt. »

Leviticus, cuius principium est : « Et vocavit Dominus Moysen, et locutus est illi in tabernaculo testimonii. »

Numeri, cuius initium est : « Et locutus est Dominus ad Moysen, in solitudine Sina, in tabernaculo testimonii. »

1. Πᾶσα Γραφὴ ἡμῶν Χριστιανῶν, θεόπνευστὸς ἔστιν. Οὐκ ἀδόκιστα δέ, ὅλλα μᾶλλον ὡριζέντα καὶ κακανονισμένα ἔχει τὰ βιβλία. Καὶ εστι τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης ταῦτα.

Γένεσις, οὐ δέ ἀρχὴ : « Εν ἀρχῇ ἦποισεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. »

Ἐξόδος, οὐ δέ ἀρχὴ : « Ταῦτα τὰ ὀνόματα τῶν νιῶν Ἱαραχὴ τῶν εἰσπορευομένων εἰς Αἴγυπτον. »

Λευτεῖν, οὐ δέ ἀρχὴ : « Καὶ ἐκάλεσε Μωϋσῆν, καὶ ἐλάλησε Κύριος αὐτῷ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου. »

Ἀριθμοὶ, οὐ δέ ἀρχὴ : « Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν ἐν τῇ ἡρήμῳ τῇ Σινὰ ἐν τῇ υκηνῇ τοῦ μαρτυρίου. »

Διατερόνθιμον, οὐ δὲ ἀρχή· « Οὗτοι οἱ λόγοι, οὓς Α ἔλλησε Μωϋσῆς παντὶ Ἰσραὴλ πέραν τοῦ Ἱορδάνου, ἐν τῇ ἡρμῷ, πρὸς δυσμαῖς, πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. »

Ἔπειτα δὲ τοῦ Ναοῦ, οὐδὲ ἀρχή· « (63) Καὶ ἐγένετο μετὰ τὴν τελευτὴν δούλου Κυρίου, εἰπεν Κύρος τῷ Ἰησοῦ, υἱῷ Ναοῦ, λειτουργῷ Μωϋσῆ, λέγων. »

Κριταὶ, οὐδὲ ἀρχή· « Καὶ ἐγένετο μετὰ τὴν τελευτὴν Ἰησοῦ, καὶ ἐπηρώτησαν οἱ υἱοὶ Ἰαράὴλ (64) ἐν Κυρίῳ λέγοντες· Τίς ἀναβίσσεται πρὸς τοὺς Χανκανίους ἀφργγούμενος; »

Τούθ, οὐδὲ ἀρχή· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κρίνειν τοὺς χριτάς, ἐγένετο λυμὸς ἐν τῇ γῇ. »

Βασιλεῶν πρώτη καὶ δευτέρα, εἰς ἐν ἀριθμούμενα βιβλίαν. Καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχή· « Καὶ ἀνθρώπος ἐξ Ἀρμαθαὶ Σιφᾶ, ἐξ δρους Ἐφραΐμ, καὶ δούμα αὐτῷ Ἐλκανᾶ, υἱὸς Ἰερεμιὴλ, (65) οὗτος Ἡλεί. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἡ ἀρχή· « Ἐγένετο μετὰ τὸ ἀποθνήσκειν Σαούλ, καὶ Δαβὶδ ἀνέστρεψε τύπων τὸν Ἀμαλκή. »

Βασιλεῶν τρίτη καὶ τετάρτη, εἰς ἐν πάλιν ἀριθμούμενα βιβλίαν. Καὶ τῆς μὲν τρίτης ἡ ἀρχή· « Καὶ ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ προεβύτερος, προθεσθήκως ἡμέραις· καὶ περιβάλλοντος αὐτὸν ἱματίους, καὶ οὐκ ἴθερμάντο. »

Τῆς δὲ τετάρτης ἡ ἀρχή· « Καὶ ἥμέτης Μωὰδ τὸν Ἰαράὴλ, μετὰ τὸ ἀποθνήσκειν Ἀχαὰδ. »

Παραλειπόμενών πρώτων καὶ δεύτερων, εἰς ἐν ἀριθμούμενα βιβλίαν. Καὶ έστι τοῦ μὲν πρώτου ἡ ἀρχή· « Ἀδὰμ, Σήθ, Ἐνὼς, Καϊνᾶν, Μαλελεὶ, Ἰαρέδ, Ἐνὼς, Μαθουσάλα, Λάμεχ, Νοε. »

Τοῦ δὲ δευτέρου ἡ ἀρχή· « Καὶ ἐνίσχυσε Σαλομῶν υἱὸς Δαβὶδ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ Κύρος ὁ Θεὸς αὐτοῦ μετ’ αὐτοῦ, καὶ ἐμεγάλυνεν αὐτὸν εἰς ὕψος. »

Ἐπειδρας πρώτος καὶ δεύτερος, εἰς ἐν ἀριθμούμενα βιβλίαν. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου ἀρχή· « (66) Καὶ ἤγαγεν Ιωακίς τὸ Πάσχα ἐν Ἱερουσαλήμ τῷ Κύρῳ ἐπιτοῦ τῇ τεσταρτοκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου. »

Τοῦ δὲ δευτέρου ἡ ἀρχή· « Καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἐτεί Κύρου τοῦ βασιλέως Ηεροῦν, τοῦ τελεοθήναι λόγον ἀπὸ στόματος Ἰερεμίου, ἔβηγειρε Κύρος τὸ πνεῦμα Κύρου τοῦ βασιλέως Ηεροῦν. »

Ταῦτην διδεῖται, ἔχον φαλμοὺς πνεύ· οὐδὲ ἀρχή· Ήγουν δὲ πρώτος φαλμός· « Μακάριος ἀνὴρ δὲ οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ διεσθῶν. »

Περιομίατο Σολομῶντος (67), οὐδὲ ἀρχή· « Παροιμίας Σολομῶντος υἱοῦ Δαβὶδ, δις ἐβασιλεύειν ἐν Ἰσραὴλ, γνῶντας σοφίαν καὶ παιδείαν. »

Ἐκκλησιαστής τοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ ἀρχή· « Ρήματα

(63) Initium Iosue sic habet: Καὶ ἐγένετο μετὰ τὴν τελευτὴν Μωϋσῆ, εἰπεν Κύρος τῷ Ἰησοῦ, υἱῷ Ναοῦ, τῷ ἵππουργῷ Μωϋσῆ, λέγων.

(64) In Graeco Scripturæ textu legitur, διὰ τοῦ Κυρίου.

(65) Graecus Scripturæ textus, υἱοῦ Ἡλιοῦ. In Graeco Scripturæ textu legitur semper, Δαυὶδ cum υ.

(66) Qui dicitur Eadra primus in Graecis exempli-

Deuteronomium, cuius initium est: « Iсти sunt sermones, quos locutus est Moyses ad omnem Israelem trans Jordanem, in solitudine ad occasum, prope mare Rubrum. »

Jesus filius Nave, cuius initium est: « Et factum est post mortem servi Domini, dixit Dominus ad Jesu, filium Nave, famulum Moysis. »

Judices, cuius initium est: « Et factum est post mortem Jesu, et interrogarunt filii Israel Dominum, dicentes: Quis ascendet dux adversus Chanaanos? »

Ruth, cuius initium est: « Et factum est, cum iudicarent judices, facta est famae in terra. »

Regum, primus et secundus, in unum computantur librum, et primi quidem initium est: « Et homo erat ex Armathaim Sipha, de monte Ephraim, et nomen illi Elcana, filius Jeremiel, filii Heli. »

Secundi vero initium est: « Et factum est post mortem Saulis, David percuesso Amalec reversus est. »

Regum tertius et quartus, et ipsi pro uno connumerantur libro. Et tertii quidem initium est: « Et rex David senior, aestate jam grandis erat. Et operiebant eum vestibus, nec tamen calefiebat. »

Quarti vero principium est: « Et prævaricatus est Moab adversus Israelem, post mortem Achab. »

Paralipomenon primus et secundus, pro uno 97 libro computantur: Et primi quidem initium est: « Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Jared, Enoch, Mathusala, Lamech, Noe. »

Secundi vero initium est: « Et confirmatus est Salomon filius Davidis in regno suo. Et Dominus Deus ipius cum ipso, et magnificavit eum ad sublime usque. »

Esdras primus et secundus uno comprehenduntur volumine. Et primi quidem initium est: « Et obtulit Josias Pascha in Jerusalem Domino suo, quarta decima die mensis primi. »

Secundi vero: « Et in primo anno Cyri regis Persarum, ut adimpleretur sermo, qui ab ore Jeremie processerat, excitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum. »

Psalterium Davidicum, habens psalmos cii. Cuius initium est: « Beatus vir qui non ambulavit in consilio impiorum. »

Parabolæ Salomonis, cuius principium est: « Parabolæ Salomonis, filii Davidis: qui regnavit in Israël, ad cognoscendam sapientiam et disciplinam. »

Ecclesiastes ejusdem, cuius initium est: « Verba plaribus hic tertius est in Bibliis nostris, et jam inter apocryphon computatur. Inchoaturque a xxxv capite Paralipomenon, nec legitur in Hebreico. Qui autem secundus hic dicitur, primus est in Hebreico textu.

(67) In Graecis Scripturæ exemplaribus legitur, Σαλομῶν, hic et inferius.

Ecclesiastæ, filii Davidis regis Israel in Jerusalemu. A Ἐκκλησιαστῳ, νιοῦ Δαβὶδ, βασιλέως Ἰεραπήλ ἐν Ἱερουσαλήμ. Ματαιώτης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότητες. »

Canticum canticorum, ejusdem, cuius principium est : « Canticum canticorum, quod est Salomonis. Osculetur me osculis oris sui, quia meliora sunt ubera tua vino. »

Job, cuius principium est : « Homo quidam erat in regione Auisse, nomine Job. Et erat homo ille inculpatus et religiosus. »

Duo:cin Prophete, uno volumine comprehensi. Sunt autem isti, Osee primus, cuius initium est : « Sermo Domini, qui factus est ad Osee filium Beeri, in diebus Oziae et Joatham et Achaz, et Ezechiae, regum Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas, regis Israel. Principium sermonis Domini in Osee. »

Deinde Amos, cuius principium est : « Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim, ex Thecua, quos vidit super Jerusalem, in diebus Oziae regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas, regis Israel, biennio ante terræ motum. »

Michæas, cuius principium est : « Et factus est sermo Domini ad Michæam Morathitem, in diebus Joatham et Achaz et Ezechiae regum Juda, quem vidit super Samariam et Jerusalem. »

Joel, cuius initium est : « Sermo Domini, qui factus est ad Joelem, filium Bathuel. Audite hac omnia, senes, et auribus percipite, omnes habitatores terræ. »

Abdias, cuius principium est : « Visio Abdiae : Hec dicit Dominus Deus ad Idumeam. »

Jonas, cuius initium est : « Et factus est sermo Domini ad Jonam filium Amathi, dicens : Surge et vade in Niniven civitatem magnam. »

Nahum, cuius initium est : « Assumptio Nineve, liber visionis Nahum Elcesaci. »

Ambacum, cuius initium est : « Assumptio, quam vidit Ambacum propheta. »

Sophonias, cuius initium est : « Sermo Domini, qui factus est ad Sophoniām filium Chus, filii Godolice, filii Amorie, filii Ezekiæ, in diebus Josiae, filii Amos, regis Juda. »

Aggæus, cuius initium est : « In anno secundo Darii regis, mense sexto, die prima mensis, factus est sermo Domini in manu Aggæi prophetæ dicens. »

Zacharias, cuius initium est : « In octavo mense, anno secundo Darii, factus est sermo Domini ad Zachariam, filium Barachiae, filii Addo, prophetam, dicens. »

98 Malachias, cuius initium est : « Assumptio sermonis Domini ad Israel in manu angelii ejus. »

Hi sunt duodecim prophete uno volumine comprehensi. Sequuntur reliqui quatuor, quorum cuique proprium annumeratur volumen. Et hi sunt :

Isaias, cuius initium est : « Visio, quam vidit

(68) Græcus Scriptura textus, Αὐστῖτι.

(69) In Græco Scriptura textu legitur, Οθόνιο.

(70) Græc. Script. Niveſt, et sic inferius. Mox,

Ἄσμα φύμάτων τοῦ αὐτοῦ, οὐ δὲ ἀρχή. « Ἀσμα φύμάτων, δὲ ἔστι τῷ Σολομών. Φύματων μετὰ φύμάτων στόματος αὐτοῦ, διὰ ἀγαθοῦ μαστοῖ σου ὑπὲρ οὖν. »

Ἴων, οὐ δὲ ἀρχή. « Ἀνθρωπός τις ἦν ἐν χώρᾳ Αὔστειν (68), φὸνος Ἰων, καὶ ἦν δὲ θυμωπός ἐκεῖνος διμερπτος καὶ θεοσεβῆς. »

Προφῆται δύοντα, εἰς ἐν ἀριθμούμενοι βοῶν. Εἰσὶ δὲ οὗτοι, Πιστὴ πρώτος, οὐ δὲ ἀρχή. « Λόγος Κυρίου, δε τεγνήθη πρὸς Πιστὴν, τὸν τοῦ Βεηρί, ἐν τῷ μέρει τοῦ Οὔζου, καὶ Ἰωαθέμη, καὶ Ἀγκέ, καὶ Εζεκίου βασιλέων Ἰουδαίων, καὶ ἐν τῷ μέρει τοῦ Ιωατή, βασιλέως Ἰεραπήλ. Λόγη λόγου Κυρίου ἐν Πιστῇ. »

Εἶτα Ἄμως, οὐ δὲ ἀρχή. « Λόγος Ἄμως, οἱ ἀγέννωντο ἐν Ἀκκαρεψῃ, ἐν Θεούν, οὓς εἶδεν ὑπὲρ Ἱερουσαλήμ ἐν ἡμέραις Οὐζίου βασιλέως Ἰουδαίων καὶ τῷ μέρει τοῦ Ιωατή, βασιλέως Ἰεραπήλ. »

Μιχαήλ, οὐ δὲ ἀρχή. « Λόγος Κυρίου πρὸς Μιχαήλ τὸν τοῦ Μωϋσέων ἐν τῷ μέρει τοῦ Ιωατή, οὐδὲ εἶδεν ὑπὲρ Ἱερουσαλήμ. »

Ιωηλ, οὐ δὲ ἀρχή. « Λόγος Κυρίου, δε τεγνήθη πρὸς Ιωηλ τὸν τοῦ Βασιλεύ. Ἀκούσατε δὴ ταῦτα πάντα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐκποτίσαθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. »

C Αὐδοῦ (69), οὐ δὲ ἀρχή. « Ορασις Ἀδδοῦ. Τάδε λέγει Κύριος δὲ θεὸς τῇ Ιδουμαϊτῃ. »

Ἰωανᾶς, οὐ δὲ ἀρχή. « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ιωανᾶν τὸν τοῦ Ἄμων, λέγων. Ἀνάστηθε καὶ πορεύθητι εἰς Νινεύ (70) τὴν πόλιν τὴν μεγάλην. »

Ναούμ, οὐ δὲ ἀρχή. « Λῆμμα Νινεύ. Βίβλος δὲ ἡ οἰκουμένη τοῦ ἐν Ἐλκεσαι. »

Ἀμβραούμ, οὐ δὲ ἀρχή. « Τὸ λῆμμα δὲ εἶδεν Ἀμβραούμ δι προφῆτης. »

Σοφωνίας, οὐ δὲ ἀρχή. « Λόγος Κυρίου, δε τεγνήθη πρὸς Σοφωνίαν τὸν τοῦ Χοὺς (71), τὸν Γοδολίου τοῦ Ἀμορίου τοῦ Εζεκίου, ἐν τῷ μέρει τοῦ Ιωατή, βασιλέως Ἰουδαίων. »

Ἀγγαῖος, οὐ δὲ ἀρχή. « Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτη ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑκτῷ, μετὰ τοῦ μηνὸς, ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαῖου προφήτου λέγων. »

Ζαχαρίας, οὐ δὲ ἀρχή. « Ἐν τῷ δευτέρῳ μηνὶ ἔτους δευτέρου ἐπὶ Δαρείου ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐπὶ Ζαχαρίᾳ, τὸν τοῦ Βαρχαίου, μένον. Ἀδδοῦ τὸν προφῆτην, λέγων. »

Μαλαχίας, οὐ δὲ ἀρχή. « Λῆμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τοῦ Ιεραπήλ ἐν χειρὶ ἀγέλου αὐτοῦ. »

Οὗτοι μὲν οὖν οἱ δύοντα εἰς ἐν βιβλίον. Ἐξῆς δὲ ἔτεροι τέσσαρες, πρὸς ἐν ἔκστασις βιβλίον, οὗτοι. »

Τισαῖας, οὐ δὲ ἀρχή. « Ορασις, ἦν εἶδεν Πισταῖς

δ τοῦ Ἐλκεσαιου.

(71) Græcus Scriptura textu legitur. Xovet. Infra in Græco Scriptura textu legitur, νιοῦ Ἄμως.

υιδός Ἀμώς, ἦν εἰδὼς κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν βασιλεῖ Οὐζίου, καὶ Ἰωάθαρον, καὶ Ἀχάζην, καὶ Ἐζέκιον, οἱ ἑβασιλεύσαντες τῆς Ἰουδαίας. Ἀκούεις, οὐρανόν, καὶ ἐνωπίουν, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. »

Ἴεραμίας, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Τὸ δῆμα τοῦ Θεοῦ, δὲ γένετο ἐπὶ τοῖς Ἱερεμίαν τὸν τοῦ Χελκίου, δεῖς ἦν ἐκ τῶν ἵερων. »

Ἐζέκιηλ (72), οὗ ἡ ἀρχὴ· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐν τῷ τετάρτῳ μηνὶ καὶ ἤγειρον ἡ μίσιφ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοδάρη, καὶ ἤνοιχθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδον ὅράσεις Θεοῦ. »

Δανιήλ, οὗ ἡ ἀρχὴ· « (73) Καὶ ἦν ἀνὴρ οἰκοῦς ἐν Βαβυλονίᾳ, καὶ ὄντα αὐτῷ Ἰωακεὶρ, καὶ θεάσει γυναικά ἥ δοντα Σουσάννα, θυγάτηρ Χελκίου, καλὴ σφέδρα καὶ φωνούμην τὸν Κύρον. »

2. Ὅμοι τὰ κανονιζόμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία είνοτα δύο, ισάριθμα τοῖς γράμμασι τῶν Ἑργάτων. Τοσάντα γάρ εἰσι πάρ αὐτοῖς τὰ στοιχεῖα.

Ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσὶ πάλιν ἕπερ βιβλία τῆς αὐτῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οὓς κανονιζόμενα μὲν, ἀναγνωρίζομενα δὲ μόνον τοῖς κατηχουμένοις ταῦτα.

Σορία Σολομῶνος, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Ἀγαπήσας δικαιοσύνην, οἱ κρίνοντες τὴν γῆν. »

Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σαράχ, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Πᾶσα σοφία παρὰ Κυρίου, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔστιν εἰς τὸν αἰώνα. »

Ἐσθήρ, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Ἔστις δευτέρου (74), βασιλεὺσσος Ἀρταξέρου τοῦ μεγάλου, τῇ μετὰ τοῦ Νεστονίου ἐλέει Μαρδοχαῖος ὁ τοῦ Ἰαΐστου τοῦ Σεμείου τοῦ Κισαίου, ἐκ φυλῆς Βανιζηρίου. »

Ἰουδὴθ, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Ἔτους δυσεκάτου τῆς βασιλείας Ναδουριδονός, δεῖς ἐβασιλεύειν Ἀσσυρίουν τὸ Νινεύην, τοῦ πάλει τῇ μεγάλῃ, ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀρραξεῖδ, δὲ ἐβασιλεύειν Μήδων ἐν Ἐκβατάνων. »

Τωβίτ, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Βίβλος λόγων Τωβίτ, τοῦ Τωβίτη, τοῦ Ἀνανιήλ, τοῦ Ἀδουήλ, τοῦ Γαβαήλ, ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀπτήλ (75), ἐκ τῆς φυλῆς Νεφθαλείης, δεῖς ἡμαλούτειθν ἐν ἡμέραις Ἐννεμεσάρου τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίουν. »

Τοσαῦτα καὶ τὰ μη κανονιζόμενα. Τινὲς μέντοι τῶν παλαιῶν εἰρήκασι κανονιζεσθαι πάρ τοῦ Ἐβραϊκοῦ καὶ τῆς Ἐσθῆτος· καὶ τὴν μὲν Ροΐθ, μετὰ τῶν Κρητῶν ἐνομίην, εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμήσθει· τὸν δὲ Ἐσθῆτος εἰς ἕπερ τὸν ἕν· καὶ οὕτω πάλιν εἰς εἴκοσι δύο συμπληροῦσθαι τὸν ἀριθμὸν τῶν κανονιζόμενων πάρ αὐτοῖς βιβλίων.

3. Καὶ τὰ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία, τὰ τα κανονιζόμενα καὶ τὰ μη κανονιζόμενα, τοσάντα καὶ τοσάντα.

Τὰ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης, πάλιν ὀρισμένα τα καὶ κακανονιζόμενα βιβλία, ταῦτα·

Κατὰ Ματθαίον, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Ἀβραάμ. »

(72) In Graeco Scripturæ textu, Ἱερεμίηλ. Μονος ἡ Graeco Scripturæ textu legitur, τετάρτῳ μηνὶ, πληρετοῦ τοῦ μηνὸς.

(73) Nec in Graecis, nec in Latinis exemplaribus propheta Danielis jam incipit a Susannæ historia,

A Isaías filius Amos, quam vidit adversus Iudeam, et adversus Jerusalem, in regno Oziae, et Iathom, et Achaz, et Ezechiae, qui regnabant in Iudea. Andi, cœlum. et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. »

Jeremias, cuius initium est: « Verbum Dei, quod factum est ad Jeremiam filium Chelkiae, qui erat ex sacerdotibus. »

Ezechiel, cuius principium est: « Et factum est in anno tricesimo, mense quarto, et ego eram in medio captivitatis ad flumen Chobar, et aperti sunt oculi: et vidi visiones Dei. »

Daniel, cuius exordium est: « Et erat vir habitans in Babylone, et nouen illi Joakim, et accepit uxorem, nomine Susannam filiam Chelkiae, pulchram valde, ac timenter Dominum. »

B 2. Sunt itaque canonici Veteris Testamenti libri numero viginti duo, litteris Hebraicis numero patres. Totidem enim apud illos sunt elementa.

Prater istos autem sunt adhuc alii ejusdem Veteris Testimenti libri non canonici, qui catechumenis tantum leguntur. Scilicet.

Sapientia Salomonis, cuius exordium est: « Diligit justitiam, qui iudicatis terram. »

C Sapientia Iesu filii Sirach, cuius initium est: « Omnis sapientia a Domino est, et cum ipso est in sæculum. »

Esther, cuius initium est: « Anno secundo, regnante Artaxerxe Magno, una die mensis Nisan, somnum vidit Mardoclaeus, filius Jairi, filii Semeli, filii Kisai, ex tribu Benjamini. »

Judith, cuius principium est: « Anno duodecimo regni Nahuchodonosor, qui in Assyria regnavit, in Ninive civitate magna, in diebus Arphaxad, quæ Mediorum rex fuit in Ecbatanis. »

Tobit, cuius exordium est: « Liber sermonum Tobit, filii Tobiel, filii Ananiel, filii Aduel, filii Gabeal, ex semine Asiel de tribu Neplabaim: qui in captivitatem adductus fuit in diebus Enneemesari regis Assyriorum. »

Tot sunt libri Veteris Testamenti, non canonici. Quidam vero ex veteribus, apud Hebreos pro canonicis reputari dixerunt, librum Esther; et historiam Ruth cum historiis Judicum uno libro comprehendi et annumerari: Esther vero pro alio libro computari: atque ita rursus numerum viginti duo canoniconum librorum, apud illos compleri volunt.

3. Et tot quidem sunt et ejusmodi cum in canonice, tunc extra canonem, Veteris Testimenti libri.

Novi vero, determinati et canonici sunt isti:

Secundum Matthæum, cuius initium est: « Liber generationis Iesu Christi, filii Abraham. »

in Graeco Script. iam legitur, Σοσάννα.

(74) Hac non halentur in Hebraico textu. In Vulgata autem legitur, cap. 11.

(75) In Graeco Scripturæ textu legitur, Ἄσπηλ.

Secundum Marcum, cuius initium est : « Primum principium Evangelii Iesu Christi, Filii Dei : sicut scriptum est in Isaia propheti : Ecce ego misso annulum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam. »

Secundum Lucam, cuius initium est : « Quoniam multi conati sunt contexere narrationem de iis rebus, quae certissimae sunt inter nos fidei. »

Secundum Joannem, cuius principium est : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est. »

39 Acta apostolorum, quorum principium est : « Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quae capiri Jesus facere et docere. »

Catholica Epistula diversorum apostolorum, omnes numero septem, uno comprehensae volumine.

Jacobi una cuius principium est : « Jacobus Dei ac Domini nostri Iesu Christi servus, duodecim tribunos que sunt in dispersione, salutem. »

Petri due, et prioris quidem initium est : « Petrus apostolus Iesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae et Bithyniae, secundum praeconitiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam et aspersionem sanguinem Jesu Christi, gratia vobis et pax multiplicetur. »

Posterioris vero initium est : « Simeon Petrus et apostolus Iesu Christi, his qui coequalem fidem nobiscum sortiti sunt, in justitia Domini nostri Iesu Christi. »

Joannis tres, et primae quidem initium est : « Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidiimus oculis nostris, et manus nostrae contrectavimus, de verbo vite. »

Secundae vero initium : « Senior Electae dominæ, et filii ipsius, quos ego diligo in veritate. »

Tertiae exordium : « Senior Gaius dilecto, quem ego diligo in veritate. »

Iudea una, cuius initium est : « Judas Iesu Christi servus, frater vero Jacobi, dilectis in Deo Patre, et Iesu Christo servatis, vocatis. »

Pauli apostoli epistole quatuordecim, in unum volumen enumeratae.

Prima, ad Romanos, cuius principium est : « Paulus servus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei. »

Ad Corinthon duæ, prius initium est : « Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei, et Sosibenes frater, Ecclesie Dei, quæ est Corintheta. »

Secunda principium est : « Paulus apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus frater, Ecclesie Dei, quæ est Corintheta. »

Quarta, ad Galatas, cuius principium est : « Paulus apostolus non ab hominibus, neque per

Κατὰ Μάρκον, οὗ ἡ ἀρχὴ : Ἐρχή τοῦ Εὐαγγελίου Ἱεροῦ Χριστοῦ, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καθὼς γέραπται ἐν τῷ Ἡσαῦτῃ τῷ προφήτῃ· Ἰδού ἐγώ ἀποστέλλω τὸν δυγγέλον μου πρὸ προσώπου σου, δις κατατεκμάνεται τὴν ἔδων σου. »

Κατὰ Λουκᾶν, οὗ ἡ ἀρχὴ : Ἐπειδὴ περὶ πολλοῖς ἐπεχειρήσανταν ἀνάταξισθαι διῆγησιν περὶ τῶν πεπληρωμένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων. »

Κατὰ Ιωάννην, οὗ ἡ ἀρχὴ : « Εν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸ τὸν Θεοῦ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὐτος ἦν ἡ ἀρχὴ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν, δι γάρον. »

Πράξεις τῶν ἀποστόλων, οὗ ἡ ἀρχὴ : « Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὡς Θεόφιλε, Βῶν ἐργατοδίηρος ποιεῖν τε καὶ δεδάκτειν. »

Καθολικὴ Ἐπιστολὴ διαφόρων ἀποστόλων, αἱ πᾶσαι ἐπὶ τὰ, εἰς ἓν ἀριθμούμενα βιβλίαν.

Ιακώνου μία, ἡς ἡ ἀρχὴ : « Ιάκωβος Θεοῦ καὶ Κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, γαρέσιν. »

Πέτρου δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχὴ : « Πέτρος ἀπόστολος Ιησοῦ Χριστοῦ, ἀλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας, καὶ Βεβυνίας, κατὰ πρόγνωσιν Θεού Πατρὸς, ἐν ἀγιασμῷ Πνεύματος, εἰς ὄπακον καὶ φαντασμὸν αἵματος Ιησοῦ Χριστοῦ, χάρες ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληνύνθει. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἡ ἀρχὴ : « Συμέων Πέτρος καὶ ἀπόστολος Ιησοῦ Χριστοῦ τοῖς ιστούμενοι ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιούσῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ. »

Ιωάννου τρεῖς· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχὴ : « Τὸν δὲτέραν ἡ ἀρχὴ : ἀκριβάμεν, δι εὐράκαμεν τοῖς ὅρθιασμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ὑμῶν ἐψήλατσαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. »

Τῆς δὲ τρίτης ἡ ἀρχὴ : « Ο πρεσβύτερος Γαλιψ τῷ ἀγαπητῷ, διν ἀγαπῶν ἐν ἀληθείᾳ. »

Ιούδα μία, ἡς ἡ ἀρχὴ : « Ιούδας Ιησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ιακώνου, τοῖς ἐν Θεῷ Πατρὶ τηγαπτημένοις, καὶ Ιησοῦ Χριστῷ τετρηγμένοις κλητοῖς. »

Παύλου ἀπόστολου ἐπιστολαὶ δύο, εἰς ἓν ἀριθμούμενα βιβλίαν.

(76) Έν πρώτῃ, ἡ πρὸς Φωστίους, ἡς ἡ ἀρχὴ : « Παῦλος δοῦλος Ιησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς Ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγελιον Θεοῦ. »

Πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχὴ : « Παῦλος κλητὸς Ἀπόστολος Ιησοῦ Χριστοῦ διὰ δειλήματος Θεοῦ, καὶ Σωσθένης δ ἀδελφὸς, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οἰση ἐν Κορίνθῳ. »

Τετάρτῃ πρὸς Γαλατάς, ἡς ἡ ἀρχὴ : « Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπὸ ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων,

ἅλλα δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ καὶ Πατρός. .

Πάκιπη πρὸς Ἐφεσίους, ἡς ἡ ἀρχή· « Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ Θελήματος Θεοῦ, τοὺς ἄγιοὺς τοῖς οὐσίν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Ἐκτη πρὸς Φιλίππησίους, ἡς ἡ ἀρχή· « Παῦλος καὶ Τιμόθεος, δοῦλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάσι τοῖς ἄγιοῖς τοῖς οὐσίν ἐν Φιλίππαις, σὺν ἑπτακόποις καὶ διακόνοις. »

Ἐβδόμη πρὸς Κολασσαῖς, ἡς ἡ ἀρχή· « Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ Θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος, δοῦλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάσι τοῖς ἄγιοῖς τοῖς οὐσίν ἐν Φιλίππαις, σὺν ἑπτακόποις καὶ διακόνοις. »

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχή· « Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικεών, ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. »

Τέταρτη δὲ δευτέρας ἡ ἀρχή· « Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικεών, ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. »

Δεκάτη ἡ πρὸς Ἑβραιούς, ἡς ἡ ἀρχή· « Πολύμερως καὶ πολυτρόπος πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρασιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἀλλάζοντας ἡμῖν ἔν Υἱῷ. »

Πρὸς Τιμόθεον δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχή· « Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπιταγήν θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τῆς ἀπείδος ἡμῶν, Τιμόθεῳ γνησίῳ τάκιῳ ἐν πίστει. »

Τέταρτη δὲ δευτέρας ἡ ἀρχή· « Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ Θελήματος Θεοῦ, καὶ ἐπαγγελλῶν ζωὴς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Τιμόθεῳ ἀγάπητῷ τάκιῳ. »

Τριτοκαθεδάτη, ἡ πρὸς Τίτον, ἡς ἡ ἀρχή· « Παῦλος δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀλτησίας, τῆς καὶ ἐνέθειαν ἐν ἀπείδοις ζωῆς αἰώνου. »

Τεσσαρεσκαθεδάτη, ἡ πρὸς Φιλήμονα, ἡς ἡ ἀρχή· « Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν. »

Ἐπτη τούτοις ἐστὶ καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, δεῖχθεισα ὡς ἐκείνου καὶ ἐγχριθείσα ὑπὸ πάλαι ἀγίους καὶ πνευματοφόρους Πατέρων, ὡς ἡ ἀρχή· « Ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ δὲ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει, καὶ ἐσήμανεν, ἀποτελεῖσας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ. »

4. Τεσσάρτη καὶ τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης βιβλία τὰ τέ κανονιζόμενα, καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν οἰοντα ἀκροθίνια ἡ διγυραῖς καὶ ἀρεισματα· ὡς παρ' αὐτῶν τῶν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ, τῶν καὶ συγγενομένων ἐκείνων καὶ ὑπ' αὐτοῦ μαθητεύθεντων, γραφέντα καὶ ἀκτεβέντα. Ἐπει τοὶ γε δευτέρων κατὰ τὴν ἐκείνων ἀκολουθίαν καὶ συμφοινίαν δύλα μυρία καὶ ἀναρθρώμενα βιβλία ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τῶν κατὰ καιρούς μεράλων καὶ σοφωτάτων θεοφόρων Πατέρων εἰς μαρτυρίαν τῶν προλαβόντων καὶ διαφύσιτον· περὶ ὅν τὸν λόγος, ὃς πατμόλλων καὶ δορσόστων, καὶ δμά-

A homines; sed per Jesum Christum et Deum Patrem. »

Quinta, ad Ephesios, cuius initium est: « Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, sanctis qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Iesu. »

Sexta, ad Philippenses, cuius exordium est: « Paulus et Timotheus, servi Iesu Christi, omnibus sanctis, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis. »

Septima, ad Colossenses, cuius exordium est: « Paulus apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus frater, his qui sunt Colossi, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo. »

Ad Thessalonicenses duas, primæ initium est: « Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesie Thessalonicensium, in Deo Patre, et Domino Iesu Christo. »

B Secundæ initium: « Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesie Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo. »

Decima, ad Hebreos, cuius exordium est: « Multis et multis modis olim Deus locutus patribus per prophetas, novissime extremis diebus locutus est nobis in Filio. »

Ad Timotheum duas, primæ initium est: « Paulus apostolus Iesu Christi, secundum preceptum Dei Salvatoris nostri et Christi Iesu, qui est spes nostra, Timotheo germano filio in fide. »

Secundæ vero initium est: « Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, iuxta promissionem vitæ, quæ est in Christo Iesu, Timotheo dilecto filio. »

Tertia decima, ad Titum, cuius initium est: « Paulus servus Dei, apostolus vero Iesu Christi, secundum fidem 100 electorum Dei, et agnitionem veritatis ejus, quæ est secundum pietatem in spe vitæ aeternæ. »

Quarta decima, ad Philemonem, cuius initium est: « Paulus vincens Iesu Christi et Timotheus frater Philemoni dilecto et adjutori nostro. »

D Est præterea et Apocalypsis Joannis theologi, a priscis sanctis, et Spiritum Dei gestantibus Patribus, velut quæ illius sit, accepta et approbata, cuius principium est: « Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus, ut ostendat servis suis quæ operat fieri cito, et significavit mittens per angelum suum servo suo Joanni. »

4. Hi sunt et tot Novi Testamenti libri canonici, et fidei nostræ velut primitæ quedam, vel anchoræ eius sustentacula, utpote ab ipsis apostolis Christi, qui et cum illo conversati, et ab eo electi sunt, conscripti et editi. Quanquam postea ad istorum normam et consonantiam, et alii iunumeri sunt a magnis, sapientissimis, deiferis Patribus, temporum successu, ad præmissorum testimonium et illustrationem elaborati: de quibus nunc nobis non est sermo, cum sint admodum multi et infiniti, simulque omnes ejusdem normæ, veteres illos subse-

quantur, eademque exponant, atque declarant. Α πάντων τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας τοι; παλαιές τούτοις ἔχομένων, καὶ τὰ αὐτὰ ἐγγουμένων καὶ αὐτῶν καὶ διεσπαρσίτων.

In istis itaque, sicut dictum est, comprehensi sunt omnes cum Veteris, tum Novi Testamenti libri, quos paucis, quod ad numerum tantum attinet, iam perstrinximus: deinceps vero de iisdem libris fusius nobis agendum est; a quo scilicet singulari conscripti sint, et unde quisque habeat quod sortitus est nomen: quidque in se continet, summatum et compendiōse, juxta praeiussūm ordinem, singulis ex nomine descriptis, exponendum est.

Liber I. Genesis.

5. Liber hic Genesios. Moysis est, qui ea, que in illo continentur, ex iussu Domini locutus est et scriptit. Vocatur autem hoc nomine, quod et universalium, coli pariter ac terre, hominumque et omnium eorum quae videntur generationem, et ipsam paradisi plantationem complectatur. Enarrat autem, quod primo die facta sit lux: altero firmamentum, quod Deus cœlum vocavit: tertio, quod congregate sint aquæ, visaque arida, et collectio-nes aquarum vocaverit maria, aridam vero, terram: terraque germinaverit herbare feni, et omne lignum: quarto, quod processerit sol et luna, et universus astrorum chorus: quinto, quod facta sit volucrīum, piscium, et ceterum quæ in aquis sunt, generatio: sexto, quod facta sint quadrupedia, et bestiae, et serpentes, et jumenta, homoque ad imaginem et similitudinem Dei formatus: septimo vero, quod Deus ab operibus suis requieverit, dicique septimo benedixerit. Deinde et hoc libro commemoratur transgressio Ade, illiusque e paradiiso ejectio, Abelis per fratrem Cain facta cedes, translatio Enochii, fabricatio arcæ, diluvium, temporibus Noe factum, structura turris, divisio linguarum, dispersio nationum, et egressus Abraham ex Chaldea. Continet autem hic liber et Sodomorum subversionem, et legenti de circumcisione latam, jusjurandum promissionis Dei Abraham factæ, generationem Isaac et Jacob, et eorum qui ex illo sunt patriarcharum, et quod Abraham vixerit annos centum octoginta (77): Ismael vero ex Agar, annos natus 157 mortuus sit. Præterea quomodo Joseph a fratribus sit venditus et adductus in Ægyptum, caiumniāque a domina sua passus, et in carcere conjectus, et tandem totius Ægypti priu-cep̄s constitutus. Iste subjungitur descensus Jacob 101 in Ægyptum cum filiis suis, numero 75, et quomodo illic constitutus Jacob, benedictionemque Patriarchis filiis suis impartitus. mortuus sit annos natus 147, corpusque illius translatum ac sepultum in terrâ Chanaan. Et quod Joseph post famem Ægypti, annos xix̄ 66, mortuusque sit anno ætatis sue 110, posteaquam de ossibus suis mandaverat, ut et ipsa in monumentum patrum transferrentur.

(77) Vixit tantum 175 annos.

Ως οὖν εἰρηται ἐν τούτοις πάντα, τὰ τε τῆς Παλαιᾶς καὶ τὰ τῆς Νέας Διαθήκης βιβλία. Πλὴν οὓς πρὸς ἀριθμὸν μόνον οὐτοις τέλος σταυρὸς προστήγγεται. Το δὲ ἕντεύθιν διαληπτέον πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν βιβλίων πλατύτερον, παρὰ τίνος τε συνεργάτῃ ἐκεστος τούτων, καὶ τόλεν, ἢν ξεχεγεῖ, ὑνοματιστὴν ἔχει, καὶ τί περιέχει, κεφαλαιώδες καὶ συνοπτικῶς, κατὰ τὴν προστετέλεσαν τάξιν τοῦ καθ' ἓν βιβλίου διαγραφμένου μετὰ τῆς οἰκείας ὑνοματίσες.

Biblioτ. a'. Γένεσις.

5. Τὸ μὲν βιβλίον τοῦτο τῆς Γενέσεως Μοῦσῆς ἔστιν ὁ λαλήσας καὶ γράψας ἐκ προστάγματος Κυρίου. Καλεῖται δὲ οὗτος, ἐπειδὴ καὶ τὴν γένεσιν πάντων περιέχει, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν φυτομένων τούτων ὅλων, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ παραβολοῦ φυτεῖαν. Ἐξηγεῖται δὲ, ὅτι τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ γέγονε τὸ φῶς· τῇ δὲ δευτέρᾳ τὸ οὐράνιον, ὅπερ ἐκάλεσεν οὐρανὸν ὁ Θεός· τῇ τρίτῃ συντήθη τὰ θεάτρα, καὶ ὑψηλὴ ἡ Ἑρά· καὶ τῇ μὲν συστήματος τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας, τῇ δὲ ἔτηρν ἐκάλεσε γῆν· καὶ ἐβλάστησεν ἡ γῆ βοτάνην γέρουτον, καὶ πάντα ἔμοιν· τῇ τετάρτῃ προσῆλθεν ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ πάς δὲ τὸν ἀστέρων χορὸς· τῇ πέμπτῃ πετεινῶν καὶ ἰχθύων καὶ κητῶν τὸν ἐν τοῖς ὑδάσι γένεσος· τῇ ἔκτῃ τετραπάδων καὶ θηρῶν καὶ ἀρπτῶν καὶ κτηνῶν, καὶ πλάταις ἀνθρώπου κατειλάσθησαν οἱ θεοί τῶν Εργών, καὶ τῷδε διέγραψαν· τῇ δὲ ἔβδομῃ κατέπιεν οἱ θεοί τὸν Έπικούριον θεόν τοῦ Ἀδεμαρίου παράβασις, καὶ ἀπὸ τοῦ παραβολοῦ ἐξόπλισις, ἢ τε τοῦ Ἀδελ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ Κάτινάνατρος, καὶ ἡ τοῦ Ἐνόθη μετάθεσις, καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς κιβωτοῦ, καὶ ὁ ἀπὸ Νώε γεννημένος κατακλυσμός, ἢ τε πυργοτοία, καὶ ἡ διατροπὴ τῶν γλωσσῶν, καὶ ἡ διασπορὰ τῶν ἔθνων, καὶ ἡ ἀπὸ Χαλδαίων ἔκδοσης τοῦ Ἀβραάμ. Περιέχει δὲ καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Σοδόμων, καὶ τὴν περὶ τῆς περιτομῆς μοιοθεσίαν, καὶ τὸν ὄρκον τῆς Ἀγγελίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, τὴν τε γένησιν τοῦ Ἰσαάκ, καὶ τοῦ Ἰακὼβ, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πατριάρχων· καὶ δὲ διὰ τοῦ Ἀβραάμ ἔνσησεν Ἐπηρ πτ, δὲ διὰ Ἰσαάκη, δὲ ἐκ τῆς Ἀγαρ γεννηθεὶς, ἀπέθανεν ράζτεῶν· πῶς τε Ἰωάννης ἐπερδεῖ παρὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς Ἀγγυπτον, καὶ οὐκοφαντηθεὶς παρὰ τῆς κυρίας αἰτοῦ, ἐβλήθη εἰς τὸ ἐξουσιοτήτιον, καὶ ὑπερονθρώπων πάστος, Ἀγύπτου κατεστάθη· καὶ ἔχει τὴν εἰς Ἀγγυπτον καθόδον τοῦ Ἰακὼβ καὶ τῶν οἰκιῶν αὐτοῦ ἐν ἀριθμῷ οε·· καὶ διὰ τοῦ γεννημένου ἐν Ἰακὼβ, καὶ εὐλογησας τοὺς πατειάρχας τοῦς οἰκιῶν οἰκιῶν, ἐτελεύτησεν ἐπῶν ρη·, καὶ μετηνόθη τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ ἐπάρη εἰς τὴν Χανάδν. Καὶ Ιωσὴφ δὲ μετὰ τὸν γεννημένον ιεροῦν ἐν Αιγύπτῳ, ἐπιζήσας ἐπηρέα, ἐτελεύτησεν ἐπῶν ρη·, ἐντελάμενος πρότερον περὶ τῶν δοτῶν οἰκιῶν, ἵνα καὶ αὐτὰ μετενεχθῇ εἰς τὸ μηῆμα τῶν πατέρων.

Bειλον β, Ἔξοδος.

6. Καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου ὁ προφέτης Μωϋσῆς συνεγράψατο. Καλεῖται δὲ οὐτως, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἔξοδον τῶν ιερῶν Ἰαραὴλ περιέχει τὴν ἀπ' Αἰγύπτου, τὴν γενομένην μετὰ μὲν ἑτη υἱὸν τῆς ἐπαγγείλας τῆς εἰρημένης τῷ Ἀβραὰμ, μετὰ δὲ ἑτη σὺν τῇ ἐπιγένετο παροικίᾳ (τοσαῦτα γάρ περιώκτων ἦσε), καὶ μετὰ τὴν δεκάπληγαν τὴν κατὰ τὸ Φαραὼ τοῦ τυράννου τῆς Αἰγύπτου. Δέκα γάρ πλήγες ἐπήγαγεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτοὺς ταύτας· πρώτην, ποταμὸν εἰς αἷμα μετεβαλόντες δευτέραν, βατράχους ἐν πάσῃ Αἰγύπτῳ ἐπήγαγεν τρίτην, σκύλας τετάρτην, κυνόμυιαν πέμπτην, θάνατον κτινῶν ἕκτην, Ελαφούς, φλυκτίδας ἀναζεύσας ἑπτην τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κτήνη; ἀδέδημον, χάλκαν καὶ πῦρ φλογίζοντας ὅρδην, ἀκρίδας ἀνάτην, σκότος ἀν πάσῃ τῇ Αἰγύπτῳ ἐπι δέκατημα τριῶν ἡμερῶν χωρὶς τῆς γῆς ιερῶν Ἰαραὴλ διεκάτηρ, θάνατον πάντων τῶν πρωτοτόκων Αἰγύπτου ἀπὸ ἀνθρώπους ίες κτήνων. Καὶ ἐπειδὴ πάντα τὸν λαὸν ταπειδώντες δὲ Φαραὼ, οὐτως λοιπὸν δὲ μὲν Ἰαραὴλ ἐτράπεζεν τῷ πολὶ διδέδητο τῇ ἐρυθρᾷ θάλασσαν διαιρεθεῖσαν ἐνθεν καὶ ἐνθεν οἱ δὲ Αἰγύπτιοι οἱ διώκοντες τὸν λαὸν σὺν αὐτῷ τῷ Φαραῷ κατεποντοθέσαν ἐν αὐτῇ τῇ θαλάσσῃ. Ἐν τούτῳ τῷ βαθέλῳ περιέχεται καὶ πάντας οἱ μάργοι τῶν Αἰγυπτίων, Ιανῆς καὶ Μαρθρῆς, κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀντέστοσαν τῷ Μωϋσῇ. Νοτερὸν δὲ τοὺς αὐγούστες, ἀνεχώρησαν καὶ τῇ περι τοῦ Πάτσαγα νομοθεσία, ἡ τε τοῦ πειρᾶ θάτος εἰς γλυκὺ μεταβολή, καὶ τῆς δρυγογιήτρας δόσις, καὶ ἡ ἐξ αἰρανοῦ χορηγία τοῦ μάννα, καὶ τὸ ἐκ πέτρας ἀναδοθεῖσαν αὐτοῖς θέρμη, ἣν καὶ ἐπωνόματος Μωϋσῆς πειρασμὸν καὶ λοιδόρησιν δὲ καὶ ἀρχῆν ἔσχεν τὸν τοσοῦτον παρατήρησις, ἡ τε τὸν τῷ δρῖ θεῖτο Σανδ θεόθεν νομοθεσία γενομένη διὰ Μωϋσέων ἐν δύο τλαῖται λιθίναις, καὶ ἡ τῆς σπηνῆς καὶ τοῦ ἐνδύματος, τῶν τε ἀρχιερέων καὶ τῶν λεπέων κατασκευῆ, ἐνεπίμανται. Οἱ μὲν οὖν ἐργασάμενοι πάντα εἰσὶ Βεσελεὴ ή τριής Ιούδα, καὶ Λιάδ (78) ἐκ φυλῆς Δαύν. Τὸ δὲ ἀναλαθὲν εἰς τὰ ἔργα ἐστὶ χρυσὸν μὲν τάλαντα καθ', καὶ σιδῶν φύ· ἄργυρον δὲ τάλαντα ρ' (καὶ σικλοῦ φύσες) (79) χαλκοῦ τάλαντα σ', καὶ αὐτοῖς βρ'· Περιέχει δὲ τοῦτο τὸ βιβλίον τὴν τε παράδοσιν τοῦ λαοῦ, δὲ ἐμοσχοποίησε κάτω τοῦ δροῦς, καὶ πᾶς ἀπρώθη δ' Ἀμαλῆθ τῇ ἐπάτεσσι τῶν κειρῶν Μωϋσῆς, καὶ λοιπὸν νόμιμα καὶ δικαιωμάτα, καὶ ἀρδ αὐτῶν τὰς ἐπλαῖς δέκα ἑνολάς ταύτας πρώτην. Ἐγά τε οἶμι Κύριος ὁ Θεὸς σου· δευτέραν, Οὐ τοιχεῖς σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς δόμοιωμα· τρίτην. Οὐ λήψῃ τὸ δνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου καὶ ματεῖρν πετάρτην, Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν ασθεῖτων πέμπτην, Τίμα τὸν Πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου ἕκτην, Οὐ φωνάσεις· ἀδέδημη, Οὐ μοχεύσαις· ὅρδην, Οὐ λέψεις· ἀνάτην, Οὐ φευδομαρτυρήσαις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν μενδῆ δεκάτην. Οὐκ ἐπιθυμήσαις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ ἔτα τῷ πλησίον σου ἔστιν. Η δὲ σκηνὴ, τε-

A

Liber II, Exodus.

B

C

D

E

6. Et hunc Exodi liberum Moyses, de quo jam me minimus, conscripsit. Vocatur autem hoc nomine, quia Exodum seu egressionem filiorum Israel ex Aegypto continet, quae contigit post promissionem Abrahæ factam anno quadringentesimo tricesimo, post incolatum vero in Aegypto ducentesimo quintodecimo (tot enim annos in illa exsularunt), et post decem plagas Pharaoni Aegypti tyranno illatas. Nam decem hasce plaga contra illum Dominus induxit: primam, qua fluminis undam mutavit in sanguinem; alteram, qua ranas in tota Aegypto produxit; tertiam, qua sciniphas; quartam, qua muscas caninam; quintam, qua mortem jumentorum; sextam, qua ulcera turgentia et urentia hominibus et jumentis immisit; septimam, qua grandinem et ignem flammatem deject; octavam, qua locustam; nonam, qua triduanas universæ Aegypto tenebras, dempta terra filiorum Israel, intulit; decimam, qua omnes Aegypti primogenitos ab homine usque ad jumenta occidit. Deinde commemoratur, quomodo egressum populum persecutus sit Pharaon, et Israel quidem sicco pede mare Rubrum hac atque illac divisum transierit: Aegyptii vero, populum insectati, cum Pharaone in ipso mari submersi sint. Comprehenditur et hoc libro, quomodo Jannes ac Mambres Aegyptiorum magi principio quidem Moysi restiterint, tandem vero pudefacti discesserint. Praterem enarratur Paschatis lex, aquæ acerbitas in dulcedinem mutata, coturni cum data copia et celo, suppeditatum manna, data ipsi aqua et petra, quam ei tentationem et jurgium Moyses appellavit. Tunc et Sabbati observantia initium sumpsit, et legislatio divinitus in monte Sina per Mosem in duabus tabulis lapideis facta est. Et de tabernaculo deque indumento, cum summi pontificis, tum reliquorum sacerdotum parandis, in hoc libro significatur. Rerum autem omnium artifices fuere, Beseleel ex tribu Juda, et Liab ex tribu Dan. Operum vero sumptus, auri talenta vingtū novem, et siclii septingenti: argenti vero talenta centum (et siclii 1775), æris autem septuaginta talenta, et siclii bis mille quingenti. Continet hic liber et transgressionem populi, qua vitulum sub monte conflavit. Et quomodo Amalec per extensionem manus Mosis percussus sit, necnon deinceps leges et justificationes, et ante istas decem præcepta tabulis inscripta, quorum primum est: Ego sum Dominus Deus tuus; alterum, Non facies tibi ipsi simulacrum, neque ullius rei similitudinem; tertium, Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; quartum, Recordare diei Sabbatom, quintum, Honora patrem tuum, et matrem tuam; sextum, Non occides; septimum, Non mœchaberis; octavum, Non furaberis; nonum, Non dices contra proximum tuum falsum testimonium; decimum,

(78) Legitur, Ελιάδ, Exod. xxxi, 6.

(79) Siclorum argenti summam ex LXX, supplevimus Exod. xxix.

Non concupisces uxorem proximi tui, neque quid-
quam corum, quae sunt proximi tui. Tabernaculum
autem apero secundo post egressum Aegypti, neo-
menia primi mensis perfectum est. Et in istis ter-
minatur Exodi liber.

102 Liber III, Leviticus.

7. Et hic liber Leviticus a Moyse conscriptus est. Id autem nominis ob eam causam accepit, quod peculiariter universam Levitici muneris formam continet, et quo pacto ex tribu Levi in sacerdotes electi sint et uncti Aaron et filii illius : et quidquid discriminis est inter sacrificia et oblationes : et qualis sit universus tabernaculi cultus : qualis item sit Levitici ac sacerdotalis muneris functio. Deinde et cujusque sacrificii legem exponit, cum ejus, quod salutis gratia, tum ejus quod pro deficio, sive spontaneo, sive involuntario sit offerendum ; et quomodo oblata singula dividenda sint et referenda. Enarratur item in hoc libro, quae sit summi sacerdotis et aliorum sacerdotum unctio : ad haec, judicium et cognitio iudiciorum quibus tam hominum, quam indumentorum, parietumque dormorum lepra reprehendi possit : et qui sit eorum expanditorum ritus. Præterea quae sit lex ac distinctione conubiorum legitimorum, et quae pro illegitimis sint habenda. Item quid discriminis sit inter mundia et immunda animantia, volucres ac pisces quoque : videlicet, quibusnam ex istis vesci possint Hebrei, quibusnam vero abstinere debeant. Declarat etiam qui sit tubarum dies in neomenia mensis septimi, et magni jejunii præceptum, quod eodem septimo mense, decima mensis custodiendum sit, quam Sabbathum sabbatorum, et peccati remissionem vocal. Festum autem Tabernaculorum decima quinta mensis ejusdem celebrandum ponit. Agit quoque de festis, et quae in illis offrenda sint præcipit : item de manumittendis Hebreis, qui in servitutem venundati sint, de debitorum remissione, de quiete septimo quoque anno terre concedenda. Ad haec de legalibus, præceptis ac testimonitis admonet, simulque servantibus illa bona pollicetur, transgreditentibus vero gravissima mala minatur. Inter cibos vero mundos et immundos ad hunc modum discernit : In jumentis istiusmodi munda esse dicit : videlicet, quae ungulam di-
vidunt, et geminas ungulas habent, ac ruminacionem regerunt. Qualia sunt, vitulus, ovis, capra, cervus, caprea, oryx, bubalus, pygargus, tragelaphus, camelopardalis, et quae sunt hujusmodi. Si vero cuiuspiam horum aliquid defuerit, pro immundo habendum decernit; ut sunt canelus, lepus et chœrogryllus. Nam ista animantia ruminant quidem, ungulam vero non findunt : et sus quoque : etenim et ipse quidem ungulas habet ac dividit, sed non ruminat. De volatilibus vero, quae edi vetat, haec sunt : Aquila, gryphes, halieutes, vultur, milvius, et his similia : corvus item et quae illi similia, passer, et noctua, et larus, et similia, accipiter et quae illi consimilia sunt, nycticorax, cataractes, ibis,

λειωθεῖσα, ἑστάθη τῷ δευτέρῳ Ετοὶ τῇ ἔξοδῳ αὐτῶν νεομηῆται τοῦ πρώτου μηνὸς. Καὶ τὸν τοπεῖσαντα τὸ τῆς Ἐξόδου βιβλίον.

Βιβλίον γ', Λευτερόν.

7. Καὶ τοῦτο τὸ Λευτερικὸν βιβλίον περὶ τοῦ προδηλωθέντος Μωϋσέως συνεγράψῃ. Ὀνομάζεται δὲ οὐτως, ἐπιεὶδὴ καὶ ιδεικῶς πάσσων τῆς Λευτερικῆς λειτουργίας τὴν διατεταρσωτικήν περιέχει, καὶ ποὺς δὲ Αστέρων καὶ οἱ οὐτούτου ἐκλέγονται ἐκ τῆς χαλκῆς Λευτερίας, καὶ χρόνοις εἰς λεπράς πλένονται τὴν διαφορὰν τῶν θυσιῶν καὶ τῶν προσφορῶν, καὶ τὴν ποιητικὰ πάσσης τῆς ἐν τῷ λεπρῷ λατρείᾳ, καὶ τῆς Λευτερικῆς, καὶ λεπτικῆς λειτουργίας· καὶ τὸν νόμον δὲ ἀκάστης θυσίας· περὶ τε τοῦ σωτηρίου καὶ τοῦ ἔκσωσιον καὶ οὐκοιού πληρματίας, καὶ πῶς ἔκστον τῶν προσφορομένων διαιρεῖσθαι· καὶ ἀναφέρεσθαι δρεῖσθαι, ἔγνεταιται. Διελήσπαι δὲ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ καὶ ἡ χρίσις ἀρχιερέως καὶ τῶν λεπρῶν, καὶ ἡ διάκρισις καὶ γνώσις ομηρίων περὶ λέπρας ἀνθρώπων καὶ ἵματων, καὶ τούτων οικίσις, καὶ δὲ νόμος δὲ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν· νόμος τε καὶ διαστολὴ περὶ νομιμῶν γάμων, καὶ τίνες εἰσι παράνομοι· καὶ τὰν διαστολὴ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων κτητῶν τε καὶ πετεινῶν καὶ λιθώνων ἐγλενθεῖ τίνων μὲν ἐκ τούτων ἀπογεύεσθαι ὑφεῖσιν οἱ Ἑβραῖοι, τίνων δὲ ἀπογεύεσθαι. Καὶ τὴν μὲν τιμέαν τῶν σαιπίγγων τῇ νεομηῆται τοῦ ἔξοδου μηνὸς δηλοῖ, τὸ δὲ παράγγελμα τῆς μηγάλης θυσίας αὐτῷ ἔκδομψ μηνί, δεκάτη τοῦ μηνὸς ποιῶν ταῦτην, ἥντινα σάββατα καθάρισμα, καὶ ἀφεσιν ἀμαρτίας καλεῖ. Περιέχει τὴν δὲ Σχηματιγγίαν τῇ εἰ τοῦ αὐτοῦ μηνός. Καὶ περὶ ἑορτῶν δὲ, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ὀφειλόντων προσφέρεσθαι· καὶ περὶ ἀρέσεως τῶν πιπρασκομένων Ἑβραιῶν, καὶ χρυσῶν ἀποκοπῆς, καὶ ἀναπαύσεως τῆς γῆς, κατὰ ἐπτὰ ἑταῖροις ὅροις γενέσθαι, ἔγχεται. Πάλιν τε ὑπόμνησιν νομίμων καὶ προσταγμάτων, καὶ μαρτυρίων περιέχει καὶ ἐπαγγελίας μὲν τοὺς φυλάσσωσιν αὐτά, ἀπειλὰς δὲ τοὺς παραβανούσι δεινοτάτας. Τὴν δὲ διαστολὴν καὶ τὴν αἰτίαν τῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθαρτῶν βραχιάτων οὕτω ποιεῖσθαι. Τὰ μὲν ἄπο τῶν κτητῶν καθαρά τοιςα λέγεται· τὰ διχρόνια δὲ πάλιν, καὶ ὀνυχιστῆρας ὀνυχίζοντα δύο χτηνά, καὶ ἀνδρόντα μηρυκισμόν οὐά ἔστι, μόσχος, πρέσβατος, αἴξ, θαύμας, δορκάς, δρυες, βούβαλος, πύγαρος, τραγέλαρος, καμηλοπάρδαλης, καὶ τὰ τοιάτα. Εἰ δὲ τὰν τούτων τι ἐνέλθει, τοῦτο ἀκάδεπτον ἦν οὐά εἰσι, καθηλός, καὶ δασύπους, καὶ καροργούλλος· ταῦτα γάρ μηρυκάται μὲν, οὐ δηγχλεῖ δὲ διλήν· καὶ δὲ οὗτος γάρ δηγχλεῖ μὲν καὶ ὀνυχίζεται, οὐδὲ μηρυκάται δέ. Ἀπὸ δὲ τῶν πετεινῶν πάλιν, δὲ καλεῖσθαι μὴ ἔθεται, ταῦτα ἔστιν δέκατος, δρῦψ, δὲ ἀλιστός, δὲ γύψ, δὲ λιτενός, καὶ τὰ τούτους δημοσιαὶ καὶ κόρες, καὶ τὰ δημοια τούτη, καὶ στρουθός, καὶ γλαύξ, καὶ λάρνας, καὶ τὰ δημοια αὐτοῖς, καὶ λεπράς, καὶ τὰ τούτῳ δημοσια, καὶ νυκτικόρας, καὶ καταράκτης, καὶ ίβης, καὶ πορφύρων, καὶ πελεκάνων, καὶ κύκνος, καὶ ἐρωδός, καὶ καραρδίης, καὶ τὰ δημοια αὐτοῖς, καὶ ἐποψή, καὶ

νυκτερίς. Τῶν δὲ ἑρπετῶν πετειῶν ἀκάθαρτα πάντα εἰναὶ εἰναὶ τὰ πορευόμενα ἐπὶ τεσσάρων, ἔχοντα δὲ ἀνύπερον τῶν ποδῶν σκέλη, ὧστε ἐν αὐτοῖς πρᾶξιν ἀπὸ τῆς γῆς οὐδὲ ἔστιν, διρρύγος, δὲ ἀπταγᾶς, ἡ ἄκρις, καὶ τὰ δροιαὶ αὐτοῖς, καὶ δὲ δρομάρχος. Τὰ δὲ ἐν τοῖς Λιδαῖσιν, ἐν ταῖς τῇ Θαλάσσῃ, καὶ τοῖς ποταμοῖς, καὶ χειμάρφοις γεννώμενα, ταῦτα λέγει εἶναι καθηράδ, διὰ οὗ πετερύγια καὶ λεπίδες οὐδὲ ἔστι τρίγλα, σκάρος, γλαύκον, κεστρέδης, καὶ τὰ δροιαὶ αὐτοῖς. Τὰ δὲ λειτόμενα ἐν ταῖς τούτων ἀκάθαρτα, ή καὶ οὐ διρρύγες· οὐδὲ ἔστι σηπίας· πετερύγια μὲν γάρ Ιχτίοις, οὐκ οὐδὲ λεπίδες. Τῶν δὲ ἑρπετῶν, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀκάθαρτα ταῦτα λέγει· τὴν γαλῆνην, τὸν γεροσίαν κροκόδειλον, τὴν μυγαλήνην, τὸν γαμαιλόντα, τὸν ἀπταλαδώνητην, τὴν σαῦραν, καὶ τὸν ἀσπάλακα. Ήπειρ γάρ τοῦ δρεπεως καὶ τῶν δροιῶν αὐτῷ, περιττὸν δὲ μηνημονεύσαι· φανερώς μὲν γάρ φησι ταῦτα πάσι βούλουτε εἰναι καὶ μισητά· ὅμως δὲ καὶ ἐμνημονεύσεν ἐν τῷ δευτερονομίῳ περὶ αὐτῶν.

Bιβλίον 5^ο, Ἀριθμοὶ.

8. Τοῦ αὐτοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον, τῶν Ἀριθμῶν συγγραφή. Λέγεται δὲ οὐτῶν τὸ βιβλίον, ἀπειδὴ καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς δὲ ἀριθμὸς ἐν τούτῳ περιέχεται, ἐκάστης φυλῆς τῶν Ἰουδαίων ἐκ προστάτματος Κυρίου μετρηθείσης. Ἡμερήμηθη δὲ δὲ λαὸς ἀπὸ ἑκοσαποτοῦς καὶ ἑπάνω, πᾶς ἀνὴρ ἐκπορευόμενος εἰς πόλεμον, χωρὶς τῆς φυλῆς τοῦ Λευ· αὕτη γάρ καθ' ἕαυτὴν ἀμετρήθη· καὶ αὐτίσθι δὲ ἀριθμὸς τῶν μετρηθέντων χιλιάδες ἑκακόδια καὶ τρισχιλίαι πεντακόσιοι πεντήκοντα. Οἱ δὲ ἀριθμούντες ἥσαν τὸν μὲν λαὸν Μωϋσῆς καὶ Ἄαρὼν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκάτητης φυλῆς δρέψαν. Καὶ ἔστι τῶν τε ἀρχόντων τὰ ὄντωματα ταῦτα, καὶ δὲ ἀριθμὸς οὗτος·

(80) Τὸν 'Ρουθίμι· Ἐλισούρη, οὐδὲ Σεδιούρ· καὶ ἡνὶ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες μὲν· καὶ πεντακόσιοι.

Τῶν Συμεὼν Σαλαμιτὴ, οὐδὲ Σουρισαδαί· καὶ ἡνὶ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες οὐδὲ καὶ ἑκακόσιοι (81).

Τῶν Ἰσάχαρ Ναθαναὴλ, οὐδὲ Σωτάρ· καὶ ἡνὶ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες νῦν καὶ τετρακόσιοι.

Τῶν Ζαβουλῶν Ἐλιζὴ, οὐδὲ Χελών· καὶ ἡνὶ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες νῦν καὶ τετρακόσιοι.

Τῶν ιωῶν Ἰωσῆτης, τῶν Ἐφραΐμ, Ἐλεισαρά οὐδὲ Ἐμιούδ· καὶ ἡνὶ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες μοῦνος καὶ πεντακόσιοι (82).

Τῶν Μανασῆς Γαμαλιὴλ, οὐδὲ Φαδασσούρ· καὶ ἡνὶ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες λαβόντες καὶ τρισχιλίαι πεντακόσιοι (83).

Τῶν Βενιαμίν 'Αδείδη, οὐδὲ Γεδεών (84)· καὶ ἡνὶ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες λείπει καὶ τετρακόσιοι.

(80) Ηικαὶ τριβούς Ιuda omittitur, ceteraque tribois illio habentur ordine quam lib. Num. cap. II.

(81) Num. II 13, 50300 habentur.

A porphyrio, pelicanus, cygnus, erodius et charadrius, cum similibus aliis, et upupa, et vespertilio. De volatilibus repentinibus, quae quatuor pedibus graduntur, omnia dicit esse immunda. Contra vero quae crura pedibus sublimiora habent, ita ut illis in terra saliant, qualia sunt bruchus, attago, locusta, et quae his sunt similia. In aquis vero sive in mari, sive fluminibus ac torrentibus mundis habenda, quacunque pennulas et squamas habent; ut tringa, scarus, glaucus, cestrus, et quae his sunt similia. Quae vero aliquo horum carent, immunda nec edenda esse dicit, videlicet sepias, quae pennulas quidem habent, squamas vero non habent. Ex illis autem, quae supra terram repunt, immunda esse definit ista, mustelam, crocodilum terrestrem, mygale, chamaeleontam, stellionem, sauram et talpam. De serpentibus, 103 et quae illis similia sunt, superfluum esset admonere: hoc namque animantium genus manifesto dicit omnibus abominandum ac detestandum. Attamen in Deuteronomio illorum meminit.

Liber IV, Numeri.

8. Ejusdem Moysi est et hic Numerorum liber. Vocabatur autem hoc nomine, quia in eo totius populi numerus continetur, recensiti jussu Domini unaquaque Iudaeorum tribu. Numeratus est vero populus a vicesimo anno et supra, quisque vir bello aptus, absque tribu Levi: illa namque separata numerata est. Et inventus est numerus eorum, qui recensiti sunt, sextena tria milia quingenti, et quinquaginta. Qui vero populum numeraverunt, erant Moyses et Aaron, et cum illis cuiusque tribus princeps. Et nomina principum erant ista, et hic illorum numerus.

De filiis Juda, Naasson filius Aminadab; quorum numerus erat septuaginta quatuor millia sexcenti.

De filiis Ruben, Elisur filius Sediur; quorum numerus erat quadraginta sex millia quingenti.

De filiis Simeon, Salamiel filius Surisadai; quorum numerus erat septuaginta quatuor millia sexcenti.

De filiis Isachar, Nathanael filius Sogar; quorum numerus erat quinquaginta quatuor millia quadrinquenti.

De filiis Joseph, de tribu Ephraim, Elisama filius Emuid; quorum numerus erat quadraginta duo millia quingenti.

De filiis Manasse, Gamaliel filius Phadassur; quorum numerus erat triginta duo millia trecenti.

De filiis Benjamin, Abida filius Gedeon; quorum numerus erat triginta quinque millia quadragesti.

(82) Num. II, 49, legitur, τεσσαράκοντα, solum.

(83) Num. II, 21, διακόσιοι.

(84) Num. II, 22, 'Αδείδην οὐδὲ Γεδεών.

De filiis Dan, Achiezer filius Amisadai; quo-
rum numerus erat sexaginta duo millia septen-
genti.

De filiis Aser, Phageel filius Echran, quorum
numerus erat quadraginta et unum millia quin-
genti.

De filiis Gad, Elisaph filius Raguel; quorum nu-
merus erat quadraginta quinque millia sexcenti
quinquaginta.

De filiis Nephthalim, Achire filius Aenan, quo-
rum numerus erat quinquaginta tria millia qua-
dringenti.

Iste est populi bellici numerus, sexcenta tria
millia quingenti quinquaginta.

Tribum vero Levi, Moyses et Aaron, secundum
vocabem Domini, separatis soli recensuerunt, a
mense uno et supra, eratque numerus illorum vi-
giuti duo millia.

Masculos autem primogenitos omnium aliarum
tribuum solus Moyses numeravit, et inventus illo-
rum numerus est viginti duo millia ducenti septen-
ginta tres. Horumque primogenitorum loco assi-
gnati sunt Deo Levite. Totidem enim et illi erant.
Et jubentur et isti sanctificari per Moysen et de-
putantur per Aaronem, ut loco populi, operarentur
opera Domini, et portarent vasa tabernaculi, ser-
virentque ipsi Aaroni et filii ejus. Comprehenditur
item hoc libro et dispositio, juxta quam populus
proficiisci inbebatur, et tabernaculi erectio, pre-
ceptum de tubis, ut iis convocaretur populus. Hoc
item libro narratur dedicatio altaris, et quomodo
tabernaculum uixerit, ipsumque et quaecunque in
illo erant, sanctificaverit; quo ordine offerendum
fuerit in dedicatione altaris; quo tempore mini-
strarent Levite; quod ab aetatis auno vicesimo
quinto principium illis esset ministrandi; quin-
quagesimo vero finem ministrandi ficerent, sed ita
ut postea tabernaculi tantum custodiā haberent.

104 Scriptum quoque est de aqua convictionis
qua maledicta erat: de lege votariorum, quomodo
vino abstinere, nec caput sondare debent. Item
quomodo murmuranti propter carnis cupiditatem
populo, coturnices Deus, deinde et sicuti, iterum-
que murmuranti, aquam ex petra dederit, quam
Moses aquam contradictionis vocavit. Misit et ex-
ploratores ex unaquaque tribu unum, inter quos
erant Jesus Nave et Chaleb Jephone. Hic et syna-
goga Core contra Moseum insurrexit, viviente intra
terram cum Dathan et Abiron absorpti sunt: tum
Maria soror Aaronis lepra percussa est, virgaque
Aaronis germinavit nucem. Postea mortuus est
Aaron in monte Hor, cui successit Eleazar filius
ejus. Hoc libro et historia Balaam et asina ipsius
humana voce locutae scribitur: et quomodo rex
quidei Moabitarum Balac, confusus sit: populo
autem per consilium Balaam polluto, Phinees mu-
licem Madianitidem cum Zambre Israëli, ex tribu

A Τὸν Δάλον Ἀχιέζερ, υἱὸς Ἀμισαδαῖ· καὶ ἦν ὁ
ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες ἕβδομης καὶ ἑπτακαντός.

Τὸν Ἀσήρῳ Φαγετῷ, υἱὸς Ἐχράν· καὶ ἦν ὁ ἀρι-
θμὸς αὐτῶν χιλιάδες μὲν καὶ πεντακαντός.

Τὸν Γάδῳ Ἐλισάφῳ, υἱὸς Ῥαγούλῃ· καὶ ἦν ὁ ἀρι-
θμὸς αὐτῶν χιλιάδες μὲν καὶ ἑξακόσιοι πεντήκοντα.

Τὸν Νεψαλεὶῳ Ἀχιέρᾳ, υἱὸς Λινάνῃ· καὶ ἦν ὁ
ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες νυνές καὶ τετρακαντός.

Οὗτος δὲ ἀριθμὸς τοῦ πολεμιστοῦ λαοῦ, χιλιάδες
ἑξακόσιαι καὶ τρισχιλίαι πεντακαντός πεντήκοντα.

Τὴν δὲ φυλὴν Λευτοῦ καθ' ἐπονούς τοῦ βιβλίου τοντού
φωνῆς Κυρίου μόνοι Μωυσῆς καὶ Ἀχιέρας ἀπὸ μη-
νιαίου καὶ ἑπτάνων· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες
εἴκοσι καὶ δύο.

Ηρόδης δὲ καὶ τὰ δρεσενά πρωτότοκα παιῶν
τῶν ἀλλοί φυλῶν Μωυσῆς μόνος, καὶ εὐρέθη ὁ ἀρι-
θμὸς αὐτῶν χιλιάδες καὶ διακόσιοι ἑβδομήκοντα
τρεῖς. Καὶ ἀντὶ τῶν πρωτότοκων τούτων ἐλογι-
σθησαν οἱ Λευτοὶ τῷ θεῷ· τοσούτοις γάρ ἡσαν καὶ οἱ
Λευτοί. Καὶ καλείονται καὶ αὐτοὶ ἀράγνισθησαν
διὰ Μωυσέων, καὶ ἀφοίζονται λοιποὶ διὰ Ἀαρὼν
ἐργάσεων τὰ ἔργα Κυρίου ἀντὶ τοῦ λαοῦ, καὶ αἰ-
ρεται τὰ σκεύη τῆς σκηνῆς, καὶ λειτουργεῖν Ἀαρίον,
καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. "Ἐστι δὲ ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ
καὶ ἡ διάτυπωσις τῆς ὁδοπορίας τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ
διάτασσα τῆς σκηνῆς, καὶ ἡ πρόσταξις ἡ περὶ σα-
λιγγών, εἰς τὰ ἐν αὐταῖς ἀνακαλεῖσθαι τὸν λαόν.
Όλοι σημαίνεται καὶ ὁ ἔγκαντος μὲν τοῦ θυσιαστη-
ρίου, καὶ πῶς ἔγραψε τὴν σκηνήν, καὶ ἡγίασεν αὐτῆς
τε καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ· ἡ τε διάταξις τῶν
προσφορῶν τῶν εἰς τὸν ἔγκαντος μὲν θυσιαστη-
ρίον, καὶ δρος τῶν χρόνων τῆς λειτουργίας τῶν
Λευτῶν· ὅπερ ἀπὸ μὲν εἰκοσι καὶ πέντε ἐπὸν δρ-
γεσθαι αὐτοῖς λειτουργεῖν· πεντήκοντα δὲ ἐπὸν
γενομένους, ἀρίστασαι μὲν τῆς λειτουργίας, φυλά-
ταιν δὲ μόνον τὴν σκηνήν.

Γέργαπται δὲ καὶ περὶ τοῦ ὄντος τοῦ ἐλεγμοῦ,
τοῦ ἐπικαταρωμένου· καὶ ὁ νόμος ὁ περὶ τῶν εὐχο-
μένων ἀπέκειται ὅμοιος, καὶ μη κείρεσθαι τὴν κεφά-
λην· καὶ διὰ τοῦ γογγύσαντι πάλαι διὰ κρέας τῷ λαῷ
δέδοντες ὀρτυγούμενον ὁ θεός, καὶ δεσμῶτες δὲ καὶ
κάλπιοι γογγύσαντι τῷ λαῷ δέδοντες ἐκ πέτρας ὄντωρ,
ἢν ἐκάλεσε Μωυσῆς ὄντωρ ἀντιλογίας. Ἀπέστιει τε
κατασκόπους ἵνα κατὰ φυλὴν, ἵνα οὖς καὶ Ἱεροῦ
τὸν τοῦ Ναοῦ, καὶ Χάλει τὸν τοῦ Ιεφωνίου. "Οὐδὲ καὶ
ἡ συναγωγὴ Κορὲ ἐπανέστη κατὰ Μωυσῆς καὶ
ζεῦτες κατεπέδθαν εἰς τὴν γῆν μετὰ Δασδέν καὶ
Ἄβεριον δὲ καὶ Μαρία τὴν ἀδελφὴν Ἀαρὼν ἐλεπράθη·
καὶ ἡ βάθεια Ἀαρὼν ἐβλάστησε κάρυον. Καὶ μετὰ
ταῦτα ἀπονήσας Ἀαρὼν ἐν τῷ δρεῖ "Ὄρ, καὶ δε-
δέχεται αὐτὸν Ἐλεάζαρ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. "Οὐδὲ καὶ ὁ Βα-
λαζὺς καὶ ἡ λαζαρίσσα αὐτοῦ ἴνος ἀνθρώπινη φυγὴ
Ιστορεῖται· καὶ διὰ δὲ μὲν Βαλαζὺς βασιλεὺς Μιδάς καὶ
φορχύθη· τοῦ δὲ λαοῦ βαθήλωθέντος ἐξ ὑποδοκής
τοῦ Βαλαζύ, ὁ Φινεῆς ἀνέτρως τὴν Μαδικεντίαν καὶ

τὸν Ιεραπλίτην Ζαμβρῆ ἐκ φυλῆς Συμεὼν διὰ τὰς πορνεῖας, καὶ οὕτω πέπαυται ἡ ὄργη. Καταλαλήσας δὲ ὁ λαὸς πρὸς τὸν Θεόν κατὰ Μωϋσέως, ἀδέκνυτο δὲ δρεῖν, καὶ θυτέρων δέξιωσάντων αὐτῶν, προσέταξεν δὲ θεὸς γνέσθαι δρεῖν χαλκοῦν, καὶ κρεμασθῆναι αὐτὸν· ἵνα δὲ στριχεῖς βλέπων αὐτὸν ζήσῃ. Ὅτε καλεύεται δὲ θεὸς τῷ Μωϋσῇ καὶ Ἐλέαζῃ τῷ λεπετρώσαι πάλιν τὸν λαὸν ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἕπαντα, καὶ εὑρθῆ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες ἔξαστοι καὶ χίλιοι ἀπτακόδιοι τράχεοντα. Καὶ οἱ Λευταὶ δὲ πάλιν καθ' ἑαυτοὺς τριμηθῆσαν, καὶ εὐρέθησαν χιλιάδες καὶ· Ἡ μὲν οὖν ἀπολογίας αὐτὴ γέγονεν Ἀραβῶν Μωάδ, ἥτις τοῦ Ἱορδάνου κατὰ Ιεριχῷ· Ἐν τούτοις δὲ οὐδέποτε ἦν τῶν πρότερον ἐπαπεμμένων· διὰ ἀπέθανον, πλὴν Χαλέψ καὶ Τηρῆς ὁ τοῦ Ναυῆ.

Ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ Ἑγραψε Μωϋσῆς διὰ ἥρματος Κυρίου ἀπάρσεις αὐτῶν καὶ τοὺς σταθμοὺς αὐτῶν, ἐν οἷς ὀδεύοντες ἀπὸ τῆς Αἴγυπτου κατελουν ἀναπαύσθων. Καὶ εἰσον οὗτοι· Ἀπὸ Παρεσσῆ τῆς Αἴγυπτου ἀξῆλθον τῷ πρότιῷ μηνὶ ἀπάρους τοῦ Πάσχα, καὶ ἥδην εἰς Σοχάθ, ἀπὸ Σοχάθ εἰς Βουθάν, ἀπὸ Βουθάν εἰς Βεελσεπρών, ἀπέναντι Μαγδαλοῦ· ἀπὸ Βεελσεπρών διδόσσαν μάρτιον τῆς θαλάσσης· ἐπὸν θαλάσσας εἰς Πικρῶς, καὶ ἀπὸ Πικρῶν εἰς Ελείμ (85), διποὺς οὐ θύνεις· ἀπὸ Ελείμ εἰς Σειρ (86) τὴν Ἑρμον· ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Σειρ εἰς Ράχακα· ἀπὸ Ράχακα εἰς Ελείμ (87), καὶ ἀπὸ Ελείμ εἰς Ραφιδέμ· ἀπὸ Ραφιδέμ εἰς Σειν τὴν Ἑρμον· ἀπὸ ἀρχῆς Σειν εἰς Μνήματα τῆς ἀποθύμιας· ἀπὸ Μνήματων τῆς ἀποθύμιας εἰς Αιτρόθ (88)· ἀπὸ Αιτρόθ εἰς Ραθαμά· ἀπὸ Ραθαμά εἰς Ρεμμών Φαρές· καὶ ἀπὸ Ρεμμών Φαρές εἰς Λαμώνα (89)· ἀπὸ Λαμώνα εἰς Δεσσάν· ἀπὸ Δεσσάν εἰς Μαχελλάθ· ἀπὸ Μαχελλάθ εἰς Σαφάρ· ἀπὸ Σαφάρ εἰς Χαραδόν· ἀπὸ Χαραδόν εἰς Μακηλώθ· ἀπὸ Μακηλώθ εἰς Καταδόν· ἀπὸ Καταδόν εἰς Ταράθ· ἀπὸ Ταράθ εἰς Ματταΐζ· ἀπὸ Ματταΐζ εἰς Σελμῶνα· ἀπὸ Σελμῶνα εἰς Μασουρόθ· ἀπὸ Μασουρόθ εἰς Βάσανα· καὶ ἀπὸ Βάσανα εἰς τὸ δρός Γαγδάδ· καὶ ἀπὸ δροῦς Γαγδάδ εἰς Εταβαθ· καὶ ἀπὸ Εταβαθ εἰς Σεβρώνα (90)· καὶ ἀπὸ Σεβρώνα εἰς Γεσιωναγάδερ· καὶ ἀπὸ Γεσιωναγάδερ εἰς τὴν Ἑρμον Σειν· καὶ ἀπὸ ἀρχῆς Σειν εἰς τὴν Ἑρμον Φαρέν· αὐτὴ δοτὶ Κάδες· ἐπειδὴ ξεπέθεντο Μαράμιτ ἐν Κάδῃ· ἀπὸ Κάδες εἰς Ὁρ τὸ δρός πλευρῶν γῆς Ἐδών, εἰς δὲ διανοάς Αἴρων δὲ ἀρχής τοις διέθεντο διὰ προστυγμάτων Κυρίου ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς ἑβδού τῶν υἱῶν Ισραὴλ, ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, μιᾷ τοῦ μηνὸς, ἐπτὸν ρωγό· ἀπὸ Ὁρ τοῦ δροῦ εἰς Σελμῶνα· καὶ ἀπὸ Σελμῶνος εἰς Φεινόν· καὶ ἀπὸ Φεινού εἰς Σωνάθ (91)· καὶ ἀπὸ Σωνάθ τὸν Γαλ, ἐν τῷ πέραν ἐπὶ τῶν ὄρων Μοάδ· ἀπὸ Γαλ εἰς Δαιδωνγάδ· ἀπὸ Δαιδωνγάδ εἰς Γελμωνδαιβλαθέμ (92)· καὶ ἀπὸ Γελμωνδαιβλαθέμ ἀπὸ τὰ δρη τὰ

A Simeon propter scortationem confoderit, atque ea ratione iram Dei sedaverit. Ad hæc posteaquam contra Deum et Moysen locutus esset populus, serpentem morsibus cruciabatur: at demum rogantibus illis, serpentem zeneum fieri jussit Deus ac suspendi, quo viso vivere, qui a serpentibus esset vulneratus. Praecepsit etiam hoc libro Deus Moysi et Eleazar sacerdoti, denuo recensere populum, a vicesimo anno et supra, cujus tum inventus est numerus, sexenta milia mille septingenti triginta, Et Levitæ quoque iterum separatim numerati sunt, et inventus est illorum numerus viginti tria milia. Recensiti sunt autem in Araboth Moab, ad Jordānem contra Jericho. In istis autem nemo eorum erat, qui ante numerati fuerant. Mortui quippe erant, præter Chaleb et Jesus Nave.

Complexus est hoc quoque volumine Moyses iuxta Domini verba, profectiones et mansiones Israëlis, quibus ex Ägypto profecti subinde quievērunt. Et sunt istæ: Ramesse, Ägypti primo mense postridie Paschatis profecti, venerunt in Sochoth; de Sochoth in Buthan; de Buthan in Beelsophon, contra Magdolon; de Beelsophon per mare transierunt; de mari in Amaritudinibus ad Elim, ubi erant palmæ; de Elim in desertum Seir; et deserto Seir in Raphaca; de Raphaca in Elim; de Elim in Raphidim; de Raphidim in solitudinem Sina; de solitudine Sina ad Sepulcrum concupiscentiæ; de Sepulcris concupiscentiæ in Asiroth; de Asiroth in Rathama: de Rathama in Remmon Phares; de Remmon Phares in Lemonia; de Lemonia in Dessian; de Dessian in Macellath; de Macellath in Saphar; de Saphar in Charadath; de Charadath in Maceloth; de Maceloth in Cataath; de Cataath in Tarath; de Tarath in Matteca; de Matteca in Selmona; de Selmona in Masuroth; de Masuroth in Banga: de Banga ad montem Gadgad; de monte Gadgad in Etabatha; de Etabatha in Sebrona; de Sebrona in Gesiongaber; de Gesiongaber in solitudinem Sin; e solitudine Sin in solitudinem Pbaran, quæ est Cades: ibi mortua est Maria. E Cades ad montem Hor, prope terram Edom, quo concesso Aaron summis sacerdos jussu Domini mortuus est, anno egressiōnis filiorum Israel quadragesimo, mense quinto, prima mensis: cum vixisset annos centum viginti tres. De monte Hor ad Selmona; de Selmona in Phino; de Phino in Soboth; de Soboth in Gæ, in ulteriori 105 parte ad terminos Moab; de Gæ in Dabongad; a Dabongad ad Gelmondeblathem; de Gelmondeblathem ad montes Abarim e regione Abau; de montibus Abarim ad occidentem Moab, prope Jordanem iuxta Jericho, ubi castrametati sunt. Mansiones sunt quadraginta tres.

ex proclivi mutatione, τοῦ γη in τη.

(90) Ο', εἰς Εβρωνά, ex repetito, σ., Σεβρώνα.

(91) Ο', οὐδών, ex repetito σ. præpositionis, εἰς, factum est, Σωνάθ.

(92) Ο', Δειδωνγάδ.

(85) Ο', Αἴγυπτος.

(86) Ο', Σιν.

(87) Ο', Αἴλους.

(88) Ο', Αιτρόθ.

(89) Ο', Λεβωνά. Ibidem, σ. Τεσσών, pro Δεσσάν.

Ἄθαρτοι ἀπένειντο Ἀβαῖ (93)· ἀπὸ δρέων Ἀθαρτοὶ εἰς δυσμὰς Μωάδην, παρὰ τοῦ Ἰορδάνου κατὰ Ἱεράχῳ, καὶ παρενέβαλον παρὰ Ἰορδάνην. Οἱ μὲν σταύροι μὗ.

Hic vero tandem trans Jordanem fuisse ac devictis gentibus Moyses, ac occisis Sehon rege Amoriteorum, et Og rege Basan, qui ex gigantibus erat, eas regiones Rubenitis, Gaditis et dimidie tribui Manasse dari jubetur, disponuisse ut Levitis filii Israel de possessionis sua sortibus darent civitates ad habitandum, et civitatum suburbia: deinde et civitates refugii, tres trans Jordanem, et tres in terra Chanaan, quae ad hoc posita essent, ut ad eas fugeret, si quispiam hominem contra animi sui sententiam occidisset, ne precipitanter ab occisi cognato deprehensus interimeretur, donec iudicio coram Synagoga sisti posset. Jubetur hoc libro populus simbrius in palliis facere, et simbriis adnectere vittas hyacinthinias, ut illis conspectus mandatorum Dei ne obliscerentur. Hic accipiunt et filii Salpaad sortem patris sui, et illarum occasione mandatum Domini datur, et lex ponitur, qua pro legitimis decernuntur cum consobrinis inita conjugia. Moyses vero terram promissionis vidit de monte Abarim, hoc est Abau: audivitque a Deo, quod illam ingressurus non esset, propter exacerbationem ad aquam contradictionis factam. Mortuus est autem Aaron annorum centum viginti trium, anno post exitum Ἑγύπτι quadragesimo, mense quinto. Qui autem ad explorandam terram missi sunt, quisque de sua tribu, iuxta mandatum Domini desumpti sunt: horum nomina sunt ista: De tribu Ruben, Salamiel filius Zæchur; de tribu Simeon, Saphat filius Suri; de tribu Iuda, Chaleb filius Jephone; de tribu Isachar, Ilaal filius Joseph; de tribu Ephraim, Nause filius Nave; de tribu Benjamin, Phaltin filius Rapbu; de tribu Zabulon, Gudiel filius Sudi; de tribu Joseph, filiorum Mannasses, Gaddi filius Sussi; de tribu Dan, Amies filius Gamæ; de tribu Aser, Satlur filius Michael; de tribu Neptuhilim, Nabi filius Nabi; de tribu Gad, Gaddiduid filius Machi. Locus vero, unde missi sunt, est Pharan et Cades Barne. Tunc Nause filium Nave Moyses Jesum nominavit. Tempus autem, quo missi sunt, erat veris medium, in quo jam præmaturi botri erant; et dies, quibus terram explorarunt, fuerunt quadriginta.

Ἐνῷ πρόδρομοι σταυροῦ εἰστοῦ ὁ δὲ χρόνος, ἐν ἑποίησαν.

Liber V. Deuteronomium.

9. Et nunc librum Moyses conscripsit, et quæ in illo sunt locutus est. Vocatur autem hoc nomine, quod post acceptam in tabulis scriptam legem, veluti secundam legem, hosce libri præsentis sermones, ex præcepto Domini Moyses Israeli locutus sit. Nam posteaquam Moyses quæ hoc libro continentur locutus esset, ad hunc modum in isto Deuteronomio ea conscripta sunt: *¶ Hæc sunt verba*

(93) Ο', Ναβᾶ.

(94) Ο', Σαμουὴλ.

(95) Ο', Λογγί. Μοχ Ο', Φαλεί.

A Όබς δὲ τροπώσας καὶ κρατήσας ἔθνῶν, ἐν τῷ πίρων τοῦ Ἰορδάνου Μωάδης, καὶ ἀνατρέψαντος τοῦ Σηήνα βασιλέως τῶν Ἀμορθαίων, καὶ τοῦ ὅγη βασιλέως τῆς Βασάν, δεῖ ἡ ἱκ τῶν γιγάντων, κελεύσαντοι θαύμασιν τὰς χώρας τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τῷ Γάδ, καὶ τῷ ἡμίλει φυλῆς Μανασῆ, καὶ συντάξαι τοῖς ιοΐς Ιεραθή δύοντα τοῖς Λευϊταῖς ἀπὸ τῶν κλήρων τῆς κατασχέσεως αὐτῶν πόλεις κατοικεῖν καὶ τὰ πράστεια τῶν πόλεων· καὶ πάλιν δούναντας πόλεις φυγαδεύτηριν, τρεῖς μὲν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τρεῖς δὲ ἐν γῇ Χανάν, καὶ εἶναι ταύτας ἐπὶ τῷ καταφυγεῖν ἐκεῖ τὸν ἀκούσιον φονεύσαντα, καὶ μὴ προπτοὺς ἀντιρέσθων ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς τοῦ φονεύθεντος, ζωὶς στῇ Ἰαντὶ τῆς συναγωγῆς εἰς κράτον. Ἐν τούτῳ τῷ βιβλῷ κελεύεται ὁ λαὸς ποιῆσαι κράτεσσα ἐν τοῖς ἴματοῖς ἔαντων, καὶ ἐπὶ τῶν κρατεύσιν κλώσων ὑπεικίνων, ἵνα βλέποντες αὐτὰ τὴν ἀπελανθενωτας τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Όδε λαμπάνουσας κλῆρον αἱ θυγατέρες Σαλπαὰδ, τὸν τοῦ πατέρος ἔαντων· καὶ ἐκ τῆς προφάσεως αὐτῶν γίνεται πρόσταγμα Κυρίου καὶ νόμος, νόμιμον εἶναι γάμον τὴν πρὸς ἀνέψιους συζυγίαν. Καὶ Μωάδης ὃδε εἶδεν ἀπὸ τῶν ὄρων τοῦ Ἀβρείμ, τοιτέστοις Ἀβαῖ, τὴν γῆν τῆς ἑπαγγελίας· καὶ ἥκουσεν· Οὐ μὴ εἰσέλθῃς ἐκεῖ δὲ τὸν παροξυσμὸν τὸν ἐν τῷ ὑδατὶ τῆς ἀντιλογίας. Ἀπέβαντο δὲ Ἀράρων ἐπὶ τοῦ τεσσαρακοστῷ ἐτοῖς τῆς ἔκδόσου, τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ. Οἱ δὲ ἀποστάλεντες κατασκήσασθαι τὴν γῆν, ἐκ μὲν προστάγματος Κυρίου ἀπεστάλην ἀντὶ ἕκαστος κατὰ φυλῆν· τὰ δὲ ὄντα ταῦτα ἐτοῦτα· τῇς φυλῆς τοῦ Ῥουθίμ Σαλαμίτη (94) αὐτές Σαχχούρ· τῇς φυλῆς Συμεὼν Σαφάτην αὐτές Σουεΐ· τῇς φυλῆς Ιωσήφ, τῶν αὐτῶν Μανασσοῦ, Γαβὶλ αὐτές Σουεΐ· τῇς φυλῆς Δαύτης Αμίτης (96) αὐτές Γαραΐ· τῇς φυλῆς Ἀστρή Σαθούρ αὐτές Μιχαήλ· τῇς φυλῆς Νεφθαλείμ Ναβὶ αὐτές Ναβὶ (97)· τῇς φυλῆς Γάδ Γαδδοδουσιτήλα αὐτές Μαγή. Οἱ δὲ τόποι, ἀφ' οὐ πατεστάλησαν ἐπειδὴ Φαραὼν καὶ Κάδης Βάρνην. Τότε ἐπινόμαστος Μωάδης τὸν Ναυτὸν τὸν αὐτὸν Ναυῆ Ηγασῶν. Οἱ δὲ καιροὶ, ἐνῷ ἐπέμφθησαν, τὸ μέσον τοῦ ἔαρος ἦν, ποιήσαν κατασκοπούντες, ἐν τεσσαράκοντα τήμεροις

Biblioτος ε', Δευτερονόμιον.

D 9. Καὶ τοῖς βασιλίον Μωάδης ἐλάττοντες καὶ ἔγραψε. Καλεῖται δὲ οὕτως, ἐπειδὴ μετὰ τὰ γεγραμμένα ἐν ταῖς πλαξὶ, δεύτερον διπάτερ νόμον τούς λόγους τοῦ βασιλίου τούτου ἐλάττοντα Μωάδης τῷ Ιεραθή ἐκ προστάγματος Κυρίου. Μετὰ γάρ τὸ λαλῆσαι Μωάδην τὸν Ἰορδάνην τὸν βιβλιώμ τούτῳ, γέργαρπται οὕτως ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ Δευτερονόμῳ· *¶ Οὐτοὶ οἱ λόγοι τῆς διαθήκης, δια τοιτέστοις Κύρος Μωάδης στήσας τοῖς*

(96) Ο', Αμίτηλ.

(97) Ο', Σαθή· τῇς φυλῆς Γάδ Γονδήλ.

υτοῖς Ταρθῆλ ἵν τῇ Μωάδ, πλὴν τῆς διαθήκης, ἡς Α σορεῖται αὐτοῖς ἐν Χωρῆ. » Διὸ τοῦτο γάρ αἱ μὲν πλάκαις ἐν Χωρῆ εἰργναται καὶ ἐν μέσῳ τῆς κειμένου ἐπίθησαν· τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο ἐνετείλατο Μωύσης· τοῖς ἱεροῦσι τοῖς αἰρουσι τὴν κειμένου θεῖναι ἀκ- πλάγιων τῆς κειμένου εἰς μαρτύρουν· δόπερ καὶ κατὰ ἑπτὰ ἐτη ἐνετείλατο ἀναγνώσκεσθαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀράσσως, διετοῦ καὶ ἡ Σκηνοτοικία ἔγενετο. Αὕτη μὲν πρώτη αἵτια τῆς δομασίας τοῦ βιβλίου· δευτέρα δὲ πάλιν ἑτέρα, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ δευτεροῦ, καὶ διεσά-
χρηστη πάντα τὰ προεργάματα ἐν τῇ Ἐβραϊκῇ καὶ τῷ Λαοῦτικῷ, καὶ τοῖς Ἀριθμοῖς, νόμῳ τοῦ καὶ δικαιώματα καὶ προστάγματα· καὶ ὑπομνήσκει πάλιν τὸν λαὸν, ἵνα φιλέῃ αὐτά. Καὶ ἐπαναλαμβάνει δὲ ἐν αὐτῷ τὴν ταῦτα Ἀγύπτιον ἔξοδον, καὶ πάσας τὰς γε- γενημάντας αὐτοῖς εὐεργεσίας, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ τίταρα· ἵνα μὴ ἐπιλάθονται τοῦ ποιησαντος αὐτὰ θεοῦ. Ὁρίζει δὲ ἐν αὐτῷ περὶ τῆς εὐλογίας τοῦ φιλάσσοντος τὸν νόμον, καὶ τὴν κατάρας τοῦ παρα-
βούντοντος· ἵνα δὲ μὲν εὐλογία λέγηται ἐν τῷ δρει τῷ Γαριζέν διὰ τούτων· διὰ Συμεὼν, Λευΐ, Ιούδαι, Ἰσα-
χάρ, Ἰωσήφ, καὶ Βενιαμίν· ἡ δὲ κατάρα ἐν τῷ δρει Γαβιᾶλ ἀπὸ Ρουθίμ, Γάδ, Ἀσήρ, Ζαβουλῶν, Δάν,
καὶ Νεφαελείμ. Πρός υπόμνησιν δὲ καὶ τὴν διὰ παν-
τὸς μελέτην, ἔγραψεν ἐκ προστάγματος Κυρίου τὴν μεγάλην Ὡδῆν· ἵνα, ταύτην ἐκμαθῶντες δει τα με-
λεῖσθαις αὐτήν, μὴ ἐπιλάθονται τοῦ θεοῦ. Εὐλογή-
σας τε ἐκάστην φυλὴν καὶ γράψας τὴν εὐλογίαν, καὶ ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναοῦ, εἰς δὲ δέξανται αὐτὸν κατὰ πρόσταγμα θεοῦ,
ἀνέβη λαόντι εἰς τὸ δρός τοῦ Ἀβαρέμ, τουτέστιν Ἀβαύ, καὶ ἐπελεύθερον ἔκει διὰ φιλατος Κυρίου ἐπών ροῦ, μὴ ἀμαρτωλῶντας αὐτοῦ τῶν ὄφαλων,
ἢ τοῦ προσώπου αὐτοῦ φιλαρέντος· καὶ οὐκ οἶδεν οὐ-
δεὶς τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἦν τῆς ἡμέρας ταύτης.

Bibl. Mor c', Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ.

10. Τὰ δὲ ἐντεύθεν βιβλία μέχρι τοῦ Ἐσθρα, οἱ πάντα τείνειν εἰσι συγγραφαῖ, ὃν καὶ τὰς ἐπιγρα-
φὰς φέρουσι, καὶ περὶ ὃν διαλαμβάνουσι. Λόγος δὲ φέρεται, παρὰ τῶν κατὰ τοὺς ἐκάστους καρύοις προ-
φητῶν συγγεγράφθαι αὐτά. Περὶ γοῦν τῶν ἐπιγρα-
φῶν αὐτῶν τέως διαληπτέον. Τὸ παρὸν τοινούς βιβλίον
ἐπιγράφεται Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ· ἐπειδὴ αὐτὸς
Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ, διεδέξαμενος Μαθησην, ἐστρα-
τήγησε τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἴστοριαν καὶ τὰς
πράξιας αὐτοῦ περιέχει. Ἐστι δὲ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ,
ποὺς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ τὸ μὲν διωθεν ἐκ τῆς
πτηγῆς ἔστη βρύμα, τὸ δὲ φύλακας ἐκεκανθητη, καὶ ἡρῷ
τῷ ποδὶ διέβησαν αὐτόν· καὶ διὰ τὸ Γαλγάλος περι-
έπει τοὺς τὴν ἡρήμηρ γεννηθέντας πάντας ἀπε-
τρίνας μαχαίραις, καὶ ἐκάλεσε τὸν τόπον Γαλγάλ-
καὶ διετί περάσαντο τοῦ λαοῦ, καὶ φεγύνοντο ἀπὸ τῶν
παρτῶν τῆς τῆς, ἐξέλιπε λοιπὸν τὸ μάννα· καὶ τίς
μὲν Ἱεριχών αὐτόματα τὰ τείχη πέπτωκεν· ἡ δὲ
Ραζὸς ἡ πόρνη ἐσώθη, φυλάξας τοὺς κατασκήνων·
καὶ διὰ δὲ ἥλιος ἐν τῷ μεσουράνηματι ὃν, εἰδεμένου
Ἰησοῦ τοῦ ιεροῦ τοῦ Ναοῦ, ἐστη κατὰ Γαβανῶν ἡμέ-
ρας διοκλήρου διάστημα, ἦν τροπώστηται τοὺς ἐχ-

B
C
D
E

filii Israel in terra Moab, præter fœdus quod per-
pitgit cum eis in Horeb. » Quapropter et tabulae qui-
dem in Horeb recitatae, et in medio arcæ collocatae
sunt: hunc vero librum sacerdotibus Moyses, ar-
cam portantibus, ad latera arcæ in testimonium
ponere jussit, et septimo quoque anno in die remis-
sionis, quando et festum Tabernaculorum celebra-
batur, legi præcepit. Haec prima quidem est ratio,
ob quam hic liber Deuteronomium vocatus est.
Altera vero est, quod in ipso, quidquid ante 106 di-
ctum fuerat, sive in Exodo, sive in Levitico, sive
in Numeri; omnia legitima, justificationes et præ-
cepta, repetit et declarat, et populum iterum ad-
monet, ut ea custodiat. Resumit etiam isthic ex-
tum populi ex Ægypto, et cuncta illis præstata be-
neficia, signa quoque et portenta, ne Dei, qui illa
patraverat, obliviscerentur. Decernit etiam benedictio-
nem iis, qui legem custodiunt, maledictionem
vero iis, qui illam transgrediuntur, et benedictio-
nem in monte Garizim promulgari mandat per Si-
meon, Levi, Juda, Isachar, Joseph et Benjamin:
maledictionem vero in monte Gæbel, per Ruben,
Gad, Aser, Zabulon, Dan et Nephthalim. Ad re-
cordationem vero et jugem meditationem, prolixam
Odam ex iussu Domini conscripsit, ut illam per-
discentes ac semper meditantes, ne Dei oblitisci-
rentur. Postquam vero singulis tribubus benedixit,
benedictionemque illarum litteris mandavit, ac manus
suum super Iesum Nave, ut sibi secundum
mandatum Dei succederet, posuit; in montem
Abarim, qui est Abau, concendit: ibique juxta
verbum Domini mortuus est, annurum centum vi-
ginti, cum needum oculi ipsius caligassent, nec
facies ejus quidquam tabis sensisset. Nemo autem
sepulcrum illius novit in hodiernum usque diem.

Liber VI, Jesus filius Nave.

10. Qui deinceps ad Esdram usque sequuntur li-
bri, non prorsus ab illis sunt conscripti, quorum
inscriptions præferunt, et de quibus tractant. Fe-
runtur autem a prophetis, qui singulis temporibus
vixerunt, esse scripti. Disserendum itaque est de
illorum inscriptionibus. Præsens liber inscriptio-
nem habet Jesus Nave: propriae quod ipse Jesus
Nave Mosis successor, populique dux fuit, cuius
hoc libro historia et res geste continentur. Enarrat-
tur hic quomodo Jordani fluvii pars superior ex
parte fontis desluens immota steterit, inferior vero
decurrens evacuata sit, et populus sicco pede
transierit; et quomodo in Galgalis omnes in solitu-
dine natos cultris saxeis circumciditer, locumque
illum Galgal vocaverit; quod cum primum populus
Jordane transmisso de terra illius frugibus edisset,
manna deinceps desicrit; quod urbis Jericho mo-
enia ultra corruerint; Raab meretrix propter hospi-
tio susceptos et occultatos exploratores servata
sit; sol in medio cœli decursu juxta Gabaonem,
orante Iesu Nave, integri diei spatio, donec ille
hostes devicisset, steterit. Postquam vero Amor-

rhaeos et omnes illorum reges expugnasset, omnem eam terram novem tribubus cum dimidia Manasse distribuisset, et populum annos **xxvi** gubernasset, mortuus est annorum ex. Qui vero terram populo divisorerunt, erant Eleazarus sacerdos, et ipse Jesus Nave, ac de unaquaque tribu vir unus. De tribu Juda, Chaleb; de tribu Simeon, Salaniel; de tribu Benjamin, Elidat; de tribu Dan, Baccheir; de tribu Manasse, Aniel; de tribu Ephraim, Samuel; de tribu Zabulon, Elisaphan; de tribu Isachar, Phitiel; de tribu Aser, Achior; de tribu Nephtahilim, Phathael. Reges autem illius terrae, quos Moyses et filii Israel trans Jordanem ab ortu solis, et valle Arnon usque ad montem Hermon, omni terra Ar-rhaba ab Oriente subjugata percusserunt, hos suisse dicit: Sehon regem Amorrhæorum, qui in Esebon habitavit ac regnavit; et Og regem Basan, qui ex gigantibus adhuc supererat, et habitavit in Astaroth, et in Edraim, regnavitque a monte Hermon, usque ad terminos Gergesi, et dimidium Galaad. His occisis, dedit Moyses ipsorum terram Rubenitis, Gaditis, ac dimidie tribui Manasse. **107** Reges vero Amorrhæorum, quos sustulere Jesus Nave cum filiis Israel, postquam Jordanem transiissent juxta mare in planicie Libani, usque ad montem Chelca, ascendentibus in Sei: quorum terram Jesus reliquis tribubus, juxta cujusque sortem possidendum dedit, hos esse dicit: Chetaum, Amorrhæum, Chananeum, Pherizeum, Evæum, Jebusæum, regem Jericho, regem Bai, quæ contermina est Bethel, regem Jerusalem, regem Chebron, regem Jerimuth, regem Lachis, regem Elam, regem Gazer, regem Dahir, regem Gise, regem Aermath, regem Ærath, regem Arath, regem Lohna, regem Odolam, regem Elat, regem Athaphub, regem Opher, regem Ophec Arothæ, regem Asom, regem Somoon, regem Mambroth, regem Ziph, regem Cades, regem Zaac, regem Manedoth, regem Jocom (montis) Carmeli, regem Eddor in Phenedaor, regem Ged Galilææ, regem Thersa.

Mænædōb, basilea Iowakim τοῦ Χαρρὲλ (2), basilea Θερζ.

Liber VII. Justices.

11. Vocabatur hic liber Judicium, quia post mortem Jesu Nave populum suum Deus a relicta Chananeorum gentibus pressum, per judices liberavit: quorum hoc volumine singulorum factæ et vita tempus continentur. Sunt autem isti. Primus Gothoniell: hic occidit Chusarsathaim regem (98) Syriae fluviorum, qui populum Israel affixerat annos quadragesima. Post bunc Avod ambidexter. Hic Æglom regem Moahitarum gladio ancipiit palmae longitudinem habente intermit, a quo fuerat afflictus Israel annos decem et octo: et ipse gubernavit Israelem

(98) Id est Mesopotamia.

(99) Ita O. Editi vero, καὶ ἐγένετο Δρασίμ, male.

(100) Ο', basilea Έρμαθ, basilea Αδέρ, basilea Αενά.

(1) Ο', Οὐρξ τῆς Ἀρών

A θρούς. Καταπολεμήσας δὲ τοὺς Ἀμορφίανος καὶ πάντας τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν, καὶ μερίσας ταῖς ἑννα φυλαῖς, καὶ τῷ ἡμίσαι φυλῆς Μανασσῆ τὴν γῆν πά-σαν, ἥξεν μὲν τοῦ λαοῦ, ἐπὶ τοῦ, ἀπελεύθερος δὲ ἑτῶν ρ'. Οἱ δὲ διελόντες τὴν γῆν τῷ λαῷ ἤσαν Ἐλεαζάρ δὲ Ιερεὺς, καὶ αὐτὸς Ἰησοῦς δὲ τοῦ Ναοῦ, καὶ κατὰ φυλὴν εἰς φυλὴν Ιούδα Χαλέπ· τῆς Συ-μεὼν Σαλαμίν· τῆς Βενιαμίν Ἐλέαδ· τῆς Δάν Βαχ-θερ· τῆς Μανασσῆς Ἀνιβ· τῆς Ἐρραθ Καρμουλ· τῆς Σαμουὲλῶν Ἐλισάβαν· τῆς Ἰσάχαρ Φειτιλ· τῆς Ἀσήρ Ἀχιώρ· τῆς Νεφθαλείμ Φαθαήλ. Καὶ τοὺς μὲν βασιλεῖς τῆς γῆς, οὓς ἐπάταξαν Μωϋσῆς καὶ ιστορικός πέραν τοῦ Ιορδάνου ἀπὸ ἡλιοῦ ἀντολῶν, ἀπὸ φάραγγος Ἀρνῶν ἔως τοῦ δρους Ἀερίνου, καὶ πά-σαν τὴν γῆν Ἀράβαν ἀπὸ ἀντολῶν, τούτους εἶναι λέγει: Σηρὸν βασιλέα τῶν Ἀμορφίανον, δεὶς κατόπιν εἰς τοὺς γιγάντας, δεὶς κατόπιν εἰς Ἀστα-ρέθ, καὶ ἐν Ἐδραστιμ (99), ἀρχὸν ἀπὸ δρους Ἀερί-νου ἔως ὀρίων Γέργεσι καὶ τὸ θμιευ Χαλέπ. Τούτων αντιρεύμαντα, δέσποικη Μωϋσῆς τὴν γῆν αὐτῶν τῷ Ρουσίμ, καὶ τῷ Γάδ, καὶ τῷ ἡμίσαι φυλῆς Μα-νασσῆς. Τοὺς δὲ βασιλεῖς πάλιν τῶν Ἀμορφίανον, οὓς ἀνέλεν Ἰησοῦς δὲ τοῦ Ναοῦ καὶ νιοῦ Ιεραθῆ μετὰ τὸ περάσαι τὸν Ιορδάνην παρὰ θάλασσαν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Λιβάνου ἔως τοῦ δρους Χαλέπ, ἀναβατόντων εἰς Εκεῖνη, τούτους εἶναι λέγει, ὃν καὶ τὴν γῆν δέσποιντο Προσος ταῖς ὑπολοίποις φυλαῖς εἰς κλήρονομιαν κατὰ κλήρου αὐτῶν τὸν Χεταίον, καὶ τὸν Ἀμορφίανον, καὶ τὸν Χαναναῖον, καὶ τὸν Φερεζαῖον, καὶ τὸν Εύσιον, καὶ τὸν Ιεβουσαῖον, καὶ τὸν βασιλέα Ιερού, καὶ τὸν βασιλέα τῆς Γατ, ἢ ἐστὶ πλαστὸν Βαθῆλ, βασιλέα Ιερουσαλήμ, βασιλέα Χερβόν, βασιλέα Ιερουσαλήμ, βασιλέα Ελάμ, βασιλέα Γαζῆ, βα-σιλέα Δασεῖρ, βασιλέα Γιοτ, βασιλέα Αεράθ, βασιλέα Αιράθ, βασιλέα Ἀράθ (1), βασιλέα Λονδ, βα-σιλέα Οδολλάρ, βασιλέα Ηλάτ, βασιλέα Αθαφούθ, βασιλέα Οὔρε, βασιλέα Όρετος τῆς Ἀράθ (1), βα-σιλέα Ασίνη, βασιλέα Σομοών, βασιλέα Μαμβρόθ, βα-σιλέα Ζετφ, βασιλέα Κάδης, βασιλέα Ζαδά, βασιλέα Εδδώρ τοῦ Φενεδάωρ, βασιλέα Γελδ τῆς Γαλιλαίας,

Bιβλίον ζ, Κριταί.

11. Καλεῖται τὸ βιβλίον Κριταί, ἐπειδὴ μετὰ τὸν θάνατον Ἰησοῦ νιοῦ τοῦ Ναοῦ, διὰ τῶν χριτῶν ἦσαν δὲ θεός τὸν λαὸν θιλέομέντον υπὸ τῶν ἀλλοφύλων, τῶν περιεργύμεντον Χαναναῖον· καὶ τούτους τῶν χριτῶν ἀχάστους καὶ τὰς πράξεις καὶ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡ βίβλος αἵτη περιέχει. Γεγόνασι δὲ κριταὶ οὗτοι πρώτος Γοθονιήλ· οὗτος ἀνείλε τὸν Χουσαρσα-βαίμ, βασιλέα Συρίας ποταμῶν, θλίψατο τὸν λαὸν ἐπὶ μ' (3) μετὰ τούτουν Αἴνωδ, ἀμφοτερόδεξιος· οὗτος ἀνείλε τὸν Αἴγιλώμ βασιλέα Μωάδ, ἐν μαχαίρᾳ διετόμῳ, δράκων ἔχουσῃ τὸ μήκος, θλίψατο τὸν λαὸν

(2) Ο', Συριοῦ, βασιλέα Μαμβρόθ, βασιλέα Αἴρη, βασιλέα Κάδης, βασιλέα Ζαδά, βασιλέα Μαρθάνη, βασιλέα Ιερουσαλήμ, βασιλέα Οδολλάρ τοῦ Φενεδάωρ, βασιλέα Γειτ τῆς ετε.

(3) Ο', ἐπὶ δικτύῳ. Μοχ, Ο', Αΐνωδ.

Ἐτη τῇ· καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῷ· μετὰ τοῦτον Ταμεγήρ (5), οὐδὲ δινάχ· οὗτος ἐπάταξεν ἔξασθεν τῶν ἀλλοφύλων ἐν τῷ ἀρτρόποδι τῶν βοῶν· καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν λαὸν ἦν α'. Μετ' αὐτὸν Βαρκύ, οὐδὲς Ἀδινάχ (6). Οὗτος ἐπολέμησεν Ἱαβίν καὶ τὸν Σισάρα, θλίψαντας τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῷ. Τὸν μὲν οὖν Σισάρα ἀπίκτενεν Ἰατζ, γυνὴ Χαθέρ τοῦ Κινατοῦ τὸν πατέρα· αὐτὸς δὲ ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῷ μ'. Μετ' αὐτὸν Γεδεών· αὗτός δὲν ἔστιν Ἰεροβαᾶλ. Αὗτός ἐπάταξεν Μαδίν, καὶ τὸν Ὄφρην, καὶ Ζεβεζ, καὶ Σαλμανὰ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν, τὸν τε πύργον Φανουῆλ κατέστρεψε, καὶ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν ἡλόησεν ἐν ταῖς ἀκανθίαις, θλίψαντας τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῷ ζ'. Αὗτός δὲ ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῷ μ'. Μετὰ τοῦτον Ἀδιμελέχ, οὐδὲς Γεδεών ἐκ παλλακῆς· οὗτος ἀπίκτενεν τοὺς ἀδελφοὺς ἄστρου, τοὺς ἐκ τῶν ἐλευθέρων, σ' ἀδρᾶς ἐπη λόθιον ἔνει. Ἐφυγε δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν Ἰωάννημ. Ἀλλὰ καὶ Ἀδιμελέχ γέγονε μετὰ τῶν αὐτοῦ συνελθόντων ἡς πῦρ ἀπὸ βάρυν· πολλοὺς τε ἀπόκτινας, διπλάνας καὶ αὐτὸς βυθάστης γυναικὸς ἀπὸ τοῦ τείχους ἐπη αὐτὸν κλέψαμεν μινύ. Καὶ αὐτὸς δὲ ἤρξεν ἐπη τρία. Μετ' αὐτὸν θυλά οὐδὲ θούσα, οὐδὲ πατραράζους Ἀδιμελέχ. Καὶ αὐτὸς ἤρξεν ἐπη κχ'. Μετ' αὐτὸν Ἰαστρὸς Γαλααδίτης ἐπη κθ'. Μετ' αὐτὸν Ἱερόδας ὁ Γαλααδίτης· οὗτος ἀπίκτενεν τοὺς Ἀμανίτας καὶ τοὺς Φυλατεῖμ, θλίψαντας τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῇ η'. Εὐέλμενος δὲν ἐν τῷ πολέμῳ τὸν ἀπαντώντα πρώτον μετὰ τὴν νίκην ἀναφέρειν εἰς θυσίαν, ἀπαντήσασαν τὴν θυγατέρα, ἥξισαν πρότερον συγχωρηθῆναι αὐτῇ διμηνῶν κλαύσας τὰ παρθένα αὐτῆς· οὐτας αὐτῇ ἀνενεγκών δι πατήρ εἰς θυσίαν, ἔκρινε τὸν λαὸν ἐπη ξε'. Μετ' αὐτὸν Ἀβασίδης ἀπὸ Βηθλέεμ ἐπη ηπά. Μετ' αὐτὸν Ἀλιάν (7), δι Φαραωνίτης ἐπη τῇ η'. Μετ' αὐτὸν Σαμψόν ἀπὸ Δάν· οὗτος ἐπάταξεν τοὺς Φυλατεῖμ ἐν σταγόνῃ ένου, καὶ ἀλλοτε ράβδῳ, καὶ αὐτὸς ἀλώπεξ, καὶ θετερον συμπτώματα τοῦ εἰκου, θλίψαντας τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῷ μ'. Καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἐπη τῷ χ'. Ποσοῦνται οὖν οἱ πάντες κριταὶ εἰς τῷ· τὰ δὲ ἐπη αὐτῶν οὐα'.

Bιβλον η', Ροβ.

42. Οὕτω λέγεται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τὴν περὶ τῆς Ροβίδης ιστορίαν μόνην περιέχει. 'Εστι δὲ αὕτη ἡ Ροβίδη τὸ μὲν γένος Μοαδίτης, καὶ ἐν σωρόσυνῃ διατρέψασα. Ἀποταξαμένη δὲ τῇ συγγενείᾳ καὶ τῇ πατρικῇ δεστιδαυμονίᾳ, μετέβαλεν εἰς θεούδειαν, καὶ μετῆλθεν εἰδόντας εἰς Βηθλέεμ τῆς Ιουδαίας, ἐκεῖ τε ἔζεινθεν τῷ Βοός ἐκ φυλῆς Ἰούδα τυγχάνοντα, καὶ λοιπὸν ἐξ αὐτῆς γενεαλογεῖται ἡ Δαβὶδ ὅντα· Βοός ἐκ τῆς Ροβίδης γεννᾶ τὸν Ιδενῆδ· Ιδενῆδ δὲ τὸν Ιεσσαί, Ιεσσαὶ δὲ τὸν Δαβὶδ.

Bιβλον θ', Βασιλεῖα πρώτη καὶ δευτέρα.

43. Βασιλεῖα διομάζεται τὰ βιβλία, ἐπειδὴ καὶ τὰς πράξεις τῶν γενομένων βασιλέων ἐν τῷ Ἰουδαίᾳ καὶ τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ἐπη αὐτῶν περιέχει. Διειλη-

(5) Ο', Σαμγύρ. Non legitur in Scriptura quod judicaverit Israelem anno uno, ut hic fertur.

(6) Ο', Ἀδινάμη.

annos octoginta. Postea Tamegar filius Dinach, qui sexcentos de Philistium vomere percussit, annumque unum, populum judicavit. Hunc exceptit Barach filius Abineem: hic expugnavit Jabim et Sisaram, qui Israelem annos viginti afflixerunt. Sisaram autem Jael, uxor Cather Cinsei clavo occidit. Judicavit iste Israelem annos quadraginta. Post hunc Gedeon, qui et Jerobaal dictus est. Percussit iste Madian, et Oreb, et Zeb et Zebee, et Salmana ipsorum principes ac turrim Phanuel subvertit, principesque illorum cum spinis trituravit ac contrivit a quibus afflictus fuerat Israelem annos septem. Judicavit autem ipse Israelem annos quadraginta. Post illum Abimelech, filius Gedonis ex concubina, qui fratres suos ex liberis natos, septuaginta viros, super lapidem unum occidit. Fuga autem unus ex illis, Joatham elapsus est. Ipse vero Abimelech, etiam illis, qui cum ipso conspiraverant, factus est instar ignis e rhamno. Postquam autem multos occidit, mortuus est et ipse, molte fragmine de muro per mulierem demissio prostratus, imperiumque tenuit annos tres. Deinde Thola filius Phua, patrui Abimelech, qui imperavit annos 25. Hunc excepti Jair Galaadites, qui judicavit annos 22. Postea Jephite Galaadites. Iste percussit Ammonitas et Philisteos, qui Israelem afflixerunt annos decem et octo. Cum autem in bello votum fecisset, oblaturum se in sacrificium, quidquid post victoriam domum reverenti primum occurseret, filiam in occursum progressam, impetrata primum ad lugendam virginitatem bimestri spatio, immolandam obtulit. Judicavit autem populum annos sex. Postea Abasan Bethlemita, judicavit annos septem. Deinde Ailon Zabulonites annos decem. Post illum Labdon Pharathonites 108 annos octo. Postea Samson, de stirpe Dan. Hic in mandibula asini, interdum et virga, aliquando etiam immissis vulpis, et novissime per ruinam domus, Philisteos percussit, a quibus Israel afflictus fuerat annos 40. Judicavit autem Israelem annos 20. Fuerunt itaque judges Israelis numero 13, anni vero illorum fuerunt 411.

Liber VIII, Ruth.

42. Ita vocatur hic liber, quod historiam Ruth tantum complectatur. Est autem Ruth genere Moabitae, castitate vero clara. Relicta cognatione paternaque superstitione, ad verum Dei cultum conversa, Bethlehem Judæa cum socrum sua subito concessit, nbi et Booz ex tribu Juda, matrimonio conjuncta est, ex qua postea David origo sic contextur: Booz ex Ruth genuit filium Obed: Obed vero genuit Jesse: Jesse Davidem.

Liber IX, Regnorum primus et secundus.

43. Regnorum nominantur hi libri, quia Regum cum Iudea tum Israelem facta et annos continent. Enarrantur autem primo libro ista: Mors Eli sacerdotis

(7) Ο', Αλιάν, sed cum hanc vocem praecedat, Ἰσραὴλ, ex repetita postrema littera factum est Αλιάν.

ac filiorum ipsius. Ortus Samuel's, et quomodo populus, haec tenus a Deo gubernatus, qui singulis temporibus liberatorem ipsis excitavera, regem sibi secundum morem gentium petierit a Samuele, qui Sameli illis de tribu Benjamin dederit, et ex illo deinceps et in Israel reges esse corporerint. Continet etiam hoc volume, quomodo, ubi mandatum Dei transgressus esset Saul, ablatum sit a stirpe ipsius regnum, et David in ipsius locum unctus sit, atque in hujus stirpem translatum regnum. Praeteres commemoratur: quod per Davidem Goliath minutissimam occisus sit lapillo: Saul vero, postquam tripudiantes mulieres David decem milia, et sibi mille de ferant, invidia percitus Davidem persecutus est, David tamen servatus, et Saul tandem bello arcatus, consultis pythonissis, interemptus occubuerit. Et hac re terminatur primus Regnorum liber.

14. In secundo autem libro, Sauli David in regnum succedit. Memphis autem filius Saulis initio regnare eum vellet, contendebat: tandem vero universa tribus Davidi junguntur. Cunctos hostes bello superat David, Bersabee uxorem Urie sibi sumit. Abesalom patrem suum Davidem persecutus est: paulo post in bello occiditur Abesalom. David numerato populo iram in se divinam provocat, que postea placito Deo cessat. Et hic secundus Regnum liber, senio confecto Davide, finitur. Habituit autem sub se David quosdam viros fortes, magnos ac multos, quorum minores centuriones, maiores vero chiliarchas constituit. Habentur quorundam ipsorum nomina et res gestae. Sebochæ Astotheus, qui Seph filium Rapha ex gigantibus nati percussit. Eleanam filius Ariorgi Bethlemites; hic percussit Goliath Chetaeum, cuius hasta lignum instar lictorii texentium erat: fuit autem et ipse filius Rapha. Jonathan filius Semesi fratris David; iste percussit virum quendam de Ramedon, qui Israeli crenicatus fuerat, et senos digitis in manibus ac totidem haebat in pedibus, et ipse filius Rapha, ex gigantibus nati. Adinon Asonæus; hic framesum suam adversus octingentos milites sinu congregatos eduxit; Jessæbada, filius Achamane; et isteensem suum contra trecentos vulneratos uno tempore eduxit; Eleanam filius Sose; hic cum essent congregati Philistini, solus in eos irruit, atque tantam illorum stragem edidit, ut manui ipsius hasta agglutinaretur, et populus post ipsius tergum casos **109** spoliabat. Mara filius Asa Saruchæus; iste irruentibus Philistis ac partem agri lente referat depopulari volentibus, fugiente populo, solus obstitit, et Philistæos persecutus, agri partem servavit. Eleazar filius Dodetharchoni; iste, tempore messis hordeaceæ, cum irrumperent Philistæi, et populus fugeret, solus restitit, et Philistæos per-

A πατεῖ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν Βασιλεῶν ταῦτα· θάνατος μὲν Ἦλετο τοῦ λεπρῶν καὶ τῶν οὐλῶν αὐτοῦ· γένεσις δὲ τοῦ Σαμουὴλ· πῶς τε ὁ λαὸς, τὸ πρότερον ὄρχθμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐγείροντος αὐτοῖς κατὰ καιρὸν τὸν βρόβην, ὅμως ἤτασε παρὰ τὸν Σαμουὴλ, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἑλλήνων, βασιλέα, καὶ ἐδωκεν αὐτοῖς τὸν Σαούλ, ἐκ ψαλτῆς Βενιαμίν· καὶ γέγονε λοιπὸν ἐξ Ιεκανοῦ καὶ ἐν τῷ Ἱερατὴλ ἀρχῇ βασιλείας. Περιέχεται δὲ ἐνταῦθα, πῶς δὲ μὲν Σαούλ παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγνοεῖ ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ ἡ βασιλεία· δὲ δασιὸ δὲτ' αὐτὸν ἔχεισθαι, καὶ μετέχει εἰς τὸ γένος αὐτοῦ ἡ βασιλεία. Καὶ τὸν μὲν Γοιλαδὸν διελεύθερον Δασιὸν λαβαρίῳ μικροτάτῳ· ἐπειδὴ δὲ αἱ χορεύουσαι, τὰς μυριάδας δέδωκαν τῷ Δασιῷ, τὰς δὲ χιλιάδας τῷ Σαούλ, φωνήσας δὲ Σαούλ, ἐδίωκε τὸν Δασιὸν· καὶ δὲ μὲν Δασιὸν διεσύνθη, δὲ Σαούλ πολεμούμενος ἐξῆτησεν ἐγγαστρεύματος, καὶ τῇ ἐπαύριον ἀνατρεψεὶς ἀπέθανε. Καὶ τὸν τούτῳ συμπληρωταῖ τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν Βασιλεῶν.

B 14. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πάλιν Δασιὸ διεδήκατο τὴν βασιλείαν· Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲ οὐδὲ Σαούλ Μεμφιστὸς (8) ἐξιλονεῖται, ὅθινον βασιλεύειν· Στερερὸν δὲ πάντας προσεπέθησαν τῷ Δασιῷ. Πάντας δὲ τοὺς πόλεμους περιεγένετο Δασιός. Τὴν μὲν τοῦ Οἴρου γυναῖκαν τὴν Βηροσαβεὶλανδν· δὲ δὲ οὐδὲ αὐτὸν Ἀβεσαλὼν ἐδίωξεν αὐτὸν, καὶ μετ' οὐ πολὺ συστάνος πολέμου, ἀνηρρέθη ὁ Ἀβεσαλὼν. Εἶτα τὸν λαὸν ἀριθμήσας, κεκίνηκε δργήν θείαν καθ' ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, παρακληθέντος τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀργὴ ἐπισύνθη. Καὶ εἰς τούτο ληγεῖ καὶ τὸ δευτέρων βιβλίον τῶν Βασιλεῶν, γηράσαντος τοῦ Δασιοῦ. Δυνατοῖς δὲ ὑπὸ ἑαυτὸν ἔσχεν ὁ Δασιός, μεγάλους μὲν καὶ πολλοὺς, ὃστε τὸν μὲν μικρότερον αὐτῶν πρὸς ἑκατὸν ποιεῖν, τὸν δὲ μεγάλους αὐτῶν πρὸς χιλίους. Ἔστι δὲ τινῶν αὐτῶν τὰ δύναμα καὶ τῇ πρᾶξις Σεροχαὶ ὁ Ἀσωθὶ (9)· οὗτος ἐπάταξεν τὸν Σερφ, τὸν τοῦ Ραφαὴλ ἀνδρὸν τοῦ Δασιοῦ. Δυνατοῖς δὲ ὑπὸ ἑαυτοῦ οὐδὲν γιγάντων. Ἐλεανάν, οὐδὲ Ἀριωργὶ ὁ Βηθλεεμίτης· οὗτος ἐπάταξεν Γοιλαδὸν τὸν Χειρόν, εἴ δὲ ἦν τὸ δύλον τοῦ δόρπατος, ὡς ἀντίον ὑπαινόντων. Ἡν δὲ καὶ οὗτος οὐδὲ τοῦ Ραφαὴλ. Ιωνάθανος οὐδὲ Σεμεζεὶ, δελφιφοῦς Δασιὸν· οὗτος ἐπάταξεν ὑειδεῖσαν τῷ Ιαραθὴλ ἀνδρὸν τοῦ Ραμεδῶν, ἔγοντα ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποιοῖς ἀνὰ δακτύλους ξέν, οὐδὲ δύτα καὶ αὐτὸν τοῦ Ραφαὴλ, τοῦ ἀπογόνου τῶν γιγάντων. Ἀδίνων δὲ Λουρεῖος· οὗτος ἐπάτη τὴν βούραταν αὐτοῦ ἐπὶ ὀκτακοσίους στρατιώτας εἰσάπαξ. Ιεσταιβαδὸς οὐδὲ Ἀχαμανῆ· καὶ οὗτος ἐπάτη τὴν βούραταν αὐτοῦ ἐπὶ τριακοσίους τραπεζαταῖς ἐν κατρῷ ἐνι. Ελεανάν οὐδὲ Σωσῆ· οὗτος, συναγθέντων τῶν ἀλλοφύλων, μόνος ἔλαστος ἐπὶ αὐτοῖς, καὶ αὐτοῖς μὲν ἀνήρετ, ὡστε τὸ δόρυ ἐμπαγῆναι τῇ χειρὶ αὐτοῦ· δὲ δὲ λαὸς ἐπίσω αὐτοῦ ἐπικύλευε. Μαρὰ οὐδὲ Ἀσά, ὁ Ξερογαλαῖος· οὗτος τοὺς ἐπιλόθιντος τῶν ἀλλοφύλων, καὶ βουλομένων ἀρπάσαι τὴν μερία τοῦ ἀγροῦ, πλήρῃ οὖσαν φασῆν, τοῦ τε λαοῦ φυγόντος, μόνος ἐστη· καὶ τοὺς μὲν ἀλλοφύλους ἐδίωξε, τὸν δὲ μερία τοῦ ἀγροῦ ἐψύλαξεν.

(8) In O, legitur, Ιεροσόλ.

(9) Hæc nomina multum variant in II Reg. xxiii,

et in I Paralip. xxvii.

Ἐλεάζερ, οὐδὲ Δωδεκαρχῶν· καὶ οὗτος, μερίδος οὐ-
στῆς κριῶν, καὶ ἐπιλόθινων τῶν ἀλλοφύλων, τοῦ τε
λευτὴν τοῖς φυγόντος, μόνος ἐστηλώθη· καὶ τοὺς μὲν ἀλλο-
φύλους ἔδωξε, τὴν δὲ κριθήνη ἔσωσε. Τρεῖς δὲ δυνα-
τοὶ ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἦσαν μετὰ τοῦ Δαβὶδ, καὶ τῶν
ἀλλοφύλων κυκλωτάντων τὴν Βηθλέεμ, τοῦ δὲ Δαβὶδ
ἐπιθυμήσαντος πιεῖν ἐκ τοῦ λάκκου τοῦ ἐν Βηθλέεμ,
διέβησαν οἱ τρεῖς, καὶ διαφρίξαντες τὴν παρεμβολὴν
τῶν ἀλλοφύλων, ὑδρεύσαντο ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ ἤγε-
γκαν ὑδωρ τῷ Δαβὶδ. Θαυμάσας δὲ ὁ Δαβὶδ τὴν δύ-
ναμιν αὐτῶν, τὸ μὲν ὑδωρ ἔδειξε, πιεῖ δὲ οὐδὲ τέλε-
λησεν ἄλλη Ιοπεῖσαν αὐτὸν τῷ Κυρίῳ λέγων· «Ἔτενός
μοι, Κύριε, τούτο ποιήσαι· εἰ τίπατα τῶν ἀνθρώπων
τῶν πορευθέντων ταῖς φυγαῖς αὐτῶν πέμψαι·» Βα-
νίας, οὐδὲ Ιωβᾶς, πολλὰ μὲν ἐποιήσαντες ἕργα δυνατά·
ἔπαταξε δὲ καὶ τοὺς ιερούς Ἀριὴλ τοῦ Μωάδη, καὶ
καταβὰς ἐν τῷ μέρᾳ γυνός εἰς λάκκον, ἔπαταξε τὸν
λέοντα. Οὔτος ἔπαταξε καὶ δύνα τοντούς Αἴγυπτον
κεντάριον δύντα, καὶ ἔκοντα δόριον ὃς ἔγινον διαδά-
θρας· ἀρπάσας γάρ ἀπ' αὐτοῦ τὸ δόριον μετ' αὐτοῦ
τοῦτον ἀπέκτεινεν. Ἀδιεσδόδειρος Ιωβᾶς, οὐδὲ Σα-
ρούις τῆς ἀδελφῆς Δαβὶδ. «Ἀρχον μὲν ἡνὶ καὶ οὗτος
ἐν τοῖς προσιρμένοις τρισὶν αὐτῶν δὲ ἔπαταξε τραυ-
ματικὰς τράκοντας δόριτα ἐν καρῷ τινι, καὶ ἔτρεχεν
ὡς δορκάς τὸν δρεσι. Κατὰ πάλιν αὐτὸν ἔπαταξε
καὶ ἀθανάτων τῶν Ἑσείν, θεόντων ἀναιρήσας τὸν
Δαβὶδ. Ἡν δὲ Ἐσείν ἔχοντος τοῦ Παραδεῖου δόριον δὲ
εἶχε σταθμὸν ὅλης γαλοῦ τριάκοντα σίκλων, καὶ
περιζωμένος ἦν κορύνην. Οὔτοι μὲν οὖν μεγάλοι καὶ
Δαβὶδ μυριάδαις τριάκοντα τέσσαρας καὶ διακοσίους.

Bιβλίον τ', Βαυαλεῖαι τρίτη καὶ τετάρτη.

15. Ἐν μὲν οὖν τῇ τρίτῃ πολιτικῶν περιέστατο, διτι,
τηρέαστον τοῦ Δαβὶδ, ἐπιτρέπει ἑαυτὸν Ἀδονίας δ
ιαδὲ αὐτοῦ, καὶ χωρὶς τοῦ πατρὸς ἀναγορεύει ἑαυ-
τὸν βασιλέα. Καὶ τούτο μαθὼν δαβὶδ, ἀποστέλλει
Ναθὰν τὸν προφήτην, καὶ Σαδών τὸν ἱερέα, καὶ Βα-
νίαν οὐδὲ Ιωβᾶς, καὶ ἐντελλεῖται αὐτοῖς, καὶ γροῦσι
τὸν Σαλομῶνα εἰς βασιλέα ἐπὶ ἑαυτὸν τοῦ Δαβὶδ.
Οὐ μὲν οὖν Ἀδονίας εὐδίνος καταλαμπεῖ· δὲ δὲ Σαλο-
μῶν, διαδέξαμενος, οἰκοδομεῖ τὸν οίκον τοῦ Κυρίου
καὶ τὸ τείχος Ἱερουσαλήμ ἐν ἐπτὰ ἑταῖσιν. Ἡσαν δὲ
αὐτῷ ἀπὸ τῶν προστηλῶν αἵροντες μὲν ἄρτους ἔδο-
ματα καὶ λάδες· λατόσου δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν προστη-
λῶν μυριάδες ὀκτώ. Ἐπισταυτούς δὲ τοῖς Ἑργοῖς
εἶχε τρισάκισιν (10) εἰκοσι. Καὶ εἰς μὲν τὸν τροφὴν
αὐτῶν καὶ τὰ δόντα δύνεται ἥσαν οἱ χορηγοῦντες
ἴκαστον μῆνα. Καὶ ἡνὶ τὸ καθ' ἡμέραν αὐτῶν τοῦτο
λ' ἔροι σεμιδέλεως, ἐν κόροις ἀλεύρου κεκουπανι-
σμένοις, μόρχοις ἀλεκτοῦ δόκαι, φίες δὲ νομάδες εἰ-
κοσι, πρόβατα δέ, ἵκτες ἔλαφων καὶ δορκάδων, καὶ
δρινῶν ἀλεκτῶν στεντῶν. Ἀγέλην δὲ εἶχε θηλεῖον
μὲν ἔπιτον τοσάδεν μυριάδας τέσσαρας, ἔπιπον δὲ
εἰς δρματα καὶ λάδες φί. Πλούτον δὲ εἶχε πολὺν· ἐν
γάρ τῷ δὲ ἑκατοντῷ τοῦ κομισθέντος αὐτῷ χρυσού
ἦν διατομής, χωρὶς τῶν σφρόνων τῶν
Ιπποταγμάτων. Καὶ ἡ βασιλεία δὲ Σαδὼς ἔλθουσα
τρέπει αὐτὸν, δέδωκεν αὐτῷ χρυσού τάλαντα ρχ., καὶ

A secutus, bordeum detinat ac servavit. Tres vero
fortes ex triginta erant cum Davide. Et cum Phi-
listhei Bethlehem obsidione cinxissent, atque ex
cisterna Bethlehem hibere cuperet David, hi tres
castra Philistinorum perruperunt, haustamque ex
cisterna aquam David attulerunt. Admiratus David
ipsorum virtutem aquam quidem accepit, libere
vero noluit, sed libavit eam Domino, dicens:
«Propitius sit mihi Dominus, ne hoc faciam. An
sanguinem istorum hominum, qui cum animarum
suarum periculu profecti sunt libam?»²² Baneas
filius Jodea, qui multa fortia facta designavit, et filii
Ariel Moab percussit, et cum in die nivis ad
cisternam descendiaset, leonem percussit. Illic et
fortem quendam virum Egyptium quinque cubito-
rum stataram habentem, et hastam instar scalæ
neuticæ gestantem, percussit: hastam enim illi ad-
mitit, ac illa eum occidit. Aīsa frater Joab filius
Sarvies sororis Davidis, princeps erat et iste inter
tres, de quibus dictum est. Percussit autem tem-
pore quadam triginta vulneratos lancea sua, et cap-
preas instar currebat in montibus: et præterea
percussit et occidit Esbien, qui Davidem occidere
volet. Erat autem Esbien de genere Rapha, et
hasta ipsius trecentos aris sicclos ponderabat, et
clavam gestabat. Itaque isti erant magni et poten-
tes. Bellatorum autem in universum habuit David
myriades triginta quatuor et ducentos.

Liber X, Regnorum tertius ac quartus.

45. In tertio Regnorum continentur ista: Ado-
niās, senio jam gravato Davide patre, seipsum ex-
tollit, et sine patris conscientia regem se declarat.
Quo cognito David, mittit Nathan prophetam et
Sadoch sacerdotem, ac Baneam filium Jodea: præ-
cipitiq[ue] eis, ut Salomonem ungant in regem, quod
et si faciunt, aihuc vivente Davide. Adoniās itaque
res confessim pessum dantur. Salomon vero, cum
successisset patri, septennio domum Domini, et muros
Jerusalem ædificavit. Erant autem illi septua-
ginta millia proselytorum, qui onera portabant, et
octoginta millia latomorum, item proselytorum.
Qui autem operibus præcererunt, numero erant ter
mille viginti. Alimoniam vero illorum singulis men-
sibus duodecim viri administrabant. Impendeban-
tur autem singulis diebus cori similaginis triginta,
farina contusa cori sexaginta, vituli selecti decem,
boves pascui viginti, oves centum, exceptis cervis
et capris, atque altilibus saginatis. Gregem vero
babuit equarum, quas feturæ gratia alebat, qua-
draginta millia, equorum vero currulum duodecim
millia. Divitiae illius erant multæ. Singulis enim
annis afferebantur illi auri talenta sexenta sex-
ginta sex, absque tributis, que pendebantur a sub-
diis. Sed et regina Saba, cum ad ipsum venisset,
debet ei auri talenta centum viginti, lapides pre-

²² II Reg. xxiii. 17.

(10) Ο', ξεκασίσιος.

tiosos, et aroma infinita. Post mortem Salomonis in regnum succedit Roboam filius ejus : sub quo scissum est regnum, ita ut decem tribus Samarian abscesserint, duas vero reliquias in Jerusalem manserint ; Iuda videlicet et Benjamin. Complectitur itaque tertius hic liber res gestas et annos regum istorum : Salomonis, qui simul omnium tribuum rex erat. Postquam autem divisum est regnum, ut diximus, in Iudea duarum tribuum principatum gesserunt Roboam, Abia, Asa et Josaphat : decem vero reliquiarum in Samaria, Ierohoam, **110** Nahrath, Baasa, Elan, Zambre et Achaab. Tractat et de prophetis, videlicet istis : de Nathan, Gad et Achia Selouita, necnon de eo qui contra altare Samariae clamavit ; de Elia et Eliseo, et eo, qui (regi) Achaab prophetavit de filio Ader, et illius percussore, qui et Achaab reprehendit ; quod filii prophetarum seorsum vitam ducerent. Habetur etiam hoc libro, quomodo prophetaverit Elias, et non pluerit per tres annos, et corvi propter verbum Domini mane panes, vesperi carnes ipsi detulerint. Efectum etiam in Sarepta Sidonizie per verbum Domini, ut hydria farina viduae non defecerit, et oleario vasculo nihil decesserit. Præterea et filium ejus mortuum orando vita restituit, et prophetas Baal occidi curavit, quorum numerus erat quadringenti quinquaginta. Jordanem quoque melote percussit, undaque illius utrinque divisa, pedes fluvium transivit. Terminatur autem tertius hic liber morte Achaab regis Israel, et morte Josaphat regis Iuda, desinens in principium regni Ochozias filii Achaab, et in principium regni Joram filii Josaphat regis Iuda.

Liber IV, Regnorum.

46. In quarto libro enarratur, quomodo duo duces quinquagenarii regis Ochozias igne coelitus per verbum Eliae prophetæ consumpti, et Elias tandem sublatus sit, spiritusque Eliae Eliseo requieverit, ita ut essent ei duplicita in spiritu. Quomodo Eliseus Sunamitidis filium mortuum precando excitaverit, et Nezeman Syrum a lepra mundaverit, vascula uxoris prophetæ mortui in verbo Domini oleo repleverit : item quod super ossa ipsius mortui cuiusdam accincti hominis cadaver conjectum, mox atque prophetæ ossa tetigerat, revixerit : quod cum melote Eliae Jordanem percusserit, diremptaque hac atque illac unda, pedibus et ipse fluvium transiverit. Continetur etiam isto volumine, quomodo Senacherim et Rapsakes post multas blasphemias profligati sunt, deque exercitu ipsorum una nocte occisa sunt centum octoginta quinque virorum milia : et quomodo Josias rex universa simulacula sustulerit, lucos succiderit, et Pascha, sicut scriptum est, rite servaverit. Habet hic liber Regum quoque gesta et annos eorum, qui in Iudea regnarunt, Joram Ochozias, Joas, Amasis, Osias, Joatham, Achaz, Ezechias, Manasse, Amos, Josias, Jo-

λithos, et aromata infinita. Metà δὲ θάνατον Σαλομῶνος, διεβέβαστο δικαιούσιον τὸν βασιλεῖαν καὶ ἐπ’ αὐτοῦ ἐσχίσθη ἡ ἀρχή καὶ δύο μὲν φυλαὶ ἀπῆλθον εἰς Σαμάρειαν δύο δὲ ἔμεναν ἐν Ιερουσαλήμ, ἡ Ἰουδαὶα καὶ ἡ Βεναμίν. Εἰσὶν δὲν τὰ ἐμπεριεχόμενα τούτη τῷ τρίτῳ βιβλίῳ πράξεις καὶ ἐπι ταῖς βασιλέων τούτων. Σαλομῶνος βασιλείας πάντων δικαιούσιον. Μετὰ δὲ τὴν δαιρεσίν τῆς βασιλείας, ὡς εἴρηται, τῶν μὲν ἡ Ἰουδαὶα βασιλέων τῶν δύο φυλῶν, Ροβοάμ, Ἀβιού, Ἄσα, καὶ Ἰωσαφάτ· τῶν δὲ ἡ Σαμάρεια βασιλέων τῶν δύο φυλῶν. Ἱεροδόμον, Ναθαὲλ, Βαασᾶ, Ἡλὰν, Ζαμβρῆ, καὶ Ἀχαΐδ. Καὶ περὶ προφήτων δὲ διαλαμβάνει τούτων. Ναθᾶν, καὶ Γάδ, καὶ Ἀγαῖον τῷ Σηλαντίῳ, καὶ τοῦ ἐπικαλασμένου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῆς Σαμαρείας· καὶ περὶ **B** Ηλίου καὶ Ἐλισαήλου, καὶ τοῦ προφτεύσαντος τοῦ Ἀχαΐδος περὶ τοῦ ιεροῦ Ἀδερποῦ, καὶ τοῦ πατάξαντος αὐτὸν, καὶ ἐλέγχαντος τὸν Ἀχαΐδον· καὶ δι τοῦ ιεροῦ τούτου τῷ βιβλίῳ, πῶς Ἡλίας προφήτευσε, καὶ οὐκ ἔβρενεν ἐπὶ τῇ τρίᾳ, καὶ δι τοῦ ιεροῦ ἔπειρον αὐτῷ δὲ δῆματα Κυρίου πρωτας μὲν ἀρτους, δεῖπτες δὲ κρέα. "Ἐν τῃ Σαρεψθὶ τῆς Σιδωνίας πεποίηκε διὰ δῆματα Κυρίου μὴ ἐκλεῖψαι τῆς χήρας τὴν ὑδρίαν τοῦ ἀλεύρου, καὶ τὸν καρφάκην τοῦ ἀλαοῦ μὴ ἀλετονηθῆναι. Καὶ τὸν μὲν αὐτὸν ἀποβάναντα ἡγεμόνα εὐέξαμενος· τούτῳ δὲ προφήταις τοῦ Ήλίου ἀποτέλεσθαι, δύτας τὸν ἀρτούρον οὐ. Καὶ τῇ μηλωτῇ δὲ ἐπάταξε τὸν Ἱερόδανην, καὶ διηρέθη Ἐνθε καὶ Ἐνθα τὸ θέωρον, καὶ δέδην τῷ ποδὶ τὸν ποταμόν. Λίγης δὲ ἡ βίβλος αὐτὴ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀχαΐδος βασιλέως Τσαρθλή, καὶ εἰς τὸν θάνατον Ἰωσαφάτ βασιλέως Τούδα, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν βασιλείας Ὀχοζίου μετὸν Ἀχαΐδον, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν Ἰωράμ βασιλέων Ἰωσαφάτ βασιλέως Τούδα.

C

Bίβλος 5, Βασιλεών.

46. Ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ βίβλῳ οἱ τοῦ πεντηκονταρχοῦ τοῦ Ὀχοζίου πυρὶ ἀνηλωθέντος διὰ δῆματα Ἡλίου τοῦ προφήτου, καὶ δι τοῦ ἀνελήφθου Ἡλίας, καὶ ἐπανεπαύσασθος ἐπὶ Ἐλισαήλου τὸ πνεῦμα Ἡλίου, καὶ γέγονεν αὐτῷ διπλά ἐν πνεύματι· καὶ πῶς ἡ Ἡλισαήλος τὸν μὲν ιερὸν τῆς Σουναμίτιδος ἀποβάντα ἡγεμόνα εὐέξαμενος, τὸν δὲ Νεαμάρην τὸν Σύρον ἀκαθάρτους ἀπὸ τῆς λέπρας, τῆς τε γυναικῆς τοῦ προφήτου πεπλήρωκε τὰ ἀγγεῖα ἀλαοῦ ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ ἐπὶ τὸ δοτά δὲ αὐτῷ μετὰ θάνατον ἐφέληται νεκρὸς μονόζωνος, καὶ ὡς ἤλατο τὸν δοτέωντο προφήτου, ἀνέζησε· καὶ τῇ μηλωτῇ Ἡλίου ἐπάταξε τὸν Ἱερόδανην, καὶ διηρέθη Ἐνθε καὶ Ἐνθα τὸ θέωρον, καὶ δέδην τῷ ποδὶ τὸν ποταμόν. Ἐστι δὲ τὸ τούτῳ τῷ βιβλίῳ καὶ πῶς ὁ μὲν Σεναχηρεὺς καὶ Ραψάνχης, πολλὰ βλασφημήσαντες, θεώρησαν καὶ χιλιάδες ἀνδρῶν αὐτῶν πρετέν μη γνωτι. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωσαφάτ πάντα τὰ εἴδωλα, καὶ τὰ θύσια ἐξέκοψε, καὶ πεποίηκε τὸ Πάσχα, ὡς γέγραπται νομίμως. Περιέχει δὲ ἡ βίβλος· καὶ πράξεις βασιλέων καὶ ἐπι τῶν μὲν ἡ Ἰουδαὶα Ἰωράμ, καὶ Ὀχοζίου καὶ Ἰωδῆς καὶ Ἀμεσσία, καὶ Ὁζίου, καὶ Ἰωάθαν, καὶ Ἀγάδη, καὶ Ἐζεκίου, καὶ Μανασσῆ, καὶ Ἀράων, καὶ Ἰωσα, καὶ

Ίωάκιμ, καὶ Ἐλιακήμ, καὶ Ιωακείμ, καὶ Μαθθανάν,
τοῦ καὶ Σεδεκίᾳ· τὸν δὲ ἐν Σαμαρείᾳ Ὁγούσιον, καὶ
Ιωάκημ, καὶ Ιοῦ, καὶ Ιωάκαζ, καὶ Ιωᾶς, καὶ Ιε-
ροδόξημ, καὶ Ζαχαρίου, καὶ Σελλούμ, καὶ Μαναήμ,
καὶ Φακεσσίου, καὶ Φαχές, καὶ Όστρη· καὶ περὶ προ-
φητῶν, Ήλία, καὶ Εισοστά, καὶ Ήσαΐου, καὶ Ιερε-
μίου, καὶ στὴν ἡ μὲν βασιλεία Σαμαρείας πάπαντα
ἐπὶ Οὐρανῷ, εἰώ Ήλία τῷ καὶ σφάξαντα τὸν Φαχένταν
Ῥομελίου· ἡ δὲ τῆς Ιερουσαλήμ βασιλεία πάπαντα
ἐπὶ Σεδεκίᾳ. Καὶ αὐτὸς γάρ ἀπῆγεν εἰς Βαβυλώνα,
καὶ ἀφαιρεθέντων αὐτοῦ τῶν ὄφελαριών, εἰς μύλωνα
ἀβλήθη ἡτοι καὶ· Μετὰ ταῦτα, μνωσαν αὐτὸν τὸν Ιωα-
κελίῳ βασιλέων Βαβυλώνος, καὶ ἔκων αὐτῷ τὸν θρόνον
ἀπέντα τὸν δέκατον βασιλέων, καὶ συνήθεις καὶ συνέπει-
μεντος αὐτοῦ έπος ἡμέρας ζωῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τού-
τοις λήγει τὸ βιβλίον, αιχμαλωτισθέντος τοῦ λαοῦ,
καὶ τῆς πόλεως πάσης ἀλούσης.

(11) Ἐκτομῇ πρόδειντα τῶν βασιλέων τῆς
Ἰουδαίας καὶ Ἰορδάνης.

17. Ἀρχήθεν οὖν πάλιν ἀναληπτέον τὸν λόγον, καὶ
καὶ ἀποτομῇ ἐκθετόν τῶν πάπανταν βασιλέων, καὶ τῶν
Ἰωακελίων, καὶ τῶν τῆς Σαμαρείας, τὰ δύναματα καὶ
τὰς πράξεις, καὶ τὰ τῆς ἐκάστου βασιλείας ἑταῖρον καὶ πρώτον περὶ τῶν βασιλέων Ιερουσαλήμ. Μετὰ δὲ τὸ
ἀπόλαύσαν τὸν Λαοῦν, βασιλεύσαντος ἑταῖρον μ', Δασδί^B
βασιλεὺεις ἐπὶ πάντα τὸν Ἱεραθή, καὶ αὐτὸς ἑταῖρον μ'
ούτως ἐν μὲν Χεβρών ἑταῖρος ζ., ἐν δὲ παντὶ Ἱεραθή
καὶ Ιούδᾳ ἑταῖρος λγ· καὶ ἐποίησε τὸ εἰδός ἐν τελείᾳ
χαρδί· Ἐπὶ τούτου ἥσαν προσῆγε Σαμουὴλ, Ναθάν,
Γάδ, Σελομὼν ὁ οὐρανὸς Δασδί βασιλεύειντες ἐπὶ πάντα
τὸν λαὸν ἑταῖρον μ' καὶ αὐτός καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν.
Καὶ ἐπὶ αὐτοῦ ἥσαν προσῆγε Ναθάν καὶ Γάδ· Ρο-
βοδύμ οὐδὲ αὐτοῦ βασιλεύειντες ἑταῖρον μ' καὶ ἐποίησε τὸ
πονηρόν. Ἐπὶ τούτου ἐγίνεται ἡ βασιλεία, καὶ
Ἑμειναν μετ' αὐτοῦ μὲν ἐν Ιερουσαλήμ φυλαὶ δύο,
ἡ Ιούδᾳ καὶ ἡ Βενιαμίν ἐν δὲ τῇ Σαμαρείᾳ φυλαὶ
δύοκα. Ἐπὶ τούτου ἥσαν προφήτης Ἀχιλές ὁ Σηλούν-
της, καὶ Σαμαίας, καὶ Ἀδόλου. Ἀδόλος οὐδὲ αὐτὸν ἑταῖρον
τρία. Καὶ οὐκ ἡνὶ καρδίᾳ αὐτοῦ τελεία, ὡς Δασδί,
διὰ διπορεύθη ἐν ταῖς ἀμαρτίαις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ·
Καὶ ἐπὶ τούτου ἥσαν Ἀδόλος ὁ προφήτης. Ἀσσά οὐδὲ
αὐτοῦ ἑταῖρον μ' καὶ ἐποίησε τὸ εὐθέας ἀλλά ἐπὶ ἡνὶ τὰ
ὑψηλά. Ἐπὶ τούτου ἥσαν προφήτης Ἀζαρίας οὐδὲ
Δέδηδ, καὶ Ἀναμῆ. Ιωσαφάτ οὐδὲ αὐτοῦ ἑταῖρον μ'
καὶ ἐποίησε τὸ εὐθέας ἀλλά τὰ ὑψηλά ἐπὶ ὑπῆρχος.
Καὶ μετὰ ταῦτα μέμφεντος ἀνομίας, διὰ ἐκφύλαξης
τῷ Ὁγούσιον βασιλεῖ Ἱεραθή, καὶ ἐκουνόντων αὐτῷ
εἰς πλοίων πραγματειαν. Ἐπὶ τούτου ἥσαν προφή-
ται Ηλίας, Εἰσοστά, Μιχαήλ, καὶ Ιοῦ ὁ τοῦ
Ἀναρτῆ, καὶ Οὐεζήλ ὁ τοῦ Ζαχαρίου, καὶ Ἐλεαδή ὁ
τοῦ Νοέδ ἀπὸ Μαρίσης. Ιωάκημ οὐδὲ αὐτοῦ ἑταῖρον μ'
καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Εἶχε γάρ γυναῖκα θυγατέρα
Ἀχασίδ. Καὶ ἐπὶ τούτου ἥσαν Ἐλίας καὶ Εἰσοστάς.
Ὀχοζίας οὐδὲ αὐτοῦ ἑταῖρος α' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν.
Μετ' αὐτοῦ Γοθαίλα ἡ μῆτηρ αὐτοῦ ἑταῖρος ζ. Ιωάς
οὐδὲ Ὁγούσιον ἑταῖρον μ'. Οὔτος ἐφόνευσε Ζαχαρίαν, καὶ
ἐποίησε τὸ εἰδός λαοῦ; Ιωδάτης ὁ συνετός ζ., καὶ ἐκρώ-
των αὐτὸν. Τούτον ἀπέκτειναν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ἐν

A chaz, Eliakim, Joakim et Matthanan, qui et Sedekias dicebatur. Eorum vero, qui in Samaria: Ochozia, Joram, Jehu, Joachaz, Joas, Jeroboam, Zachiaria, Selliūm, Manaem, Phakesia, Phakes, Osee: et de prophetis, Elia, Elisco, Isaia et Jeremia. Praeterea quomodo regnum Samariae desierit, sub Osee filio Hela, qui Phakee filium Romeliae occidit, regnum vero Jerosolymitanum sub Sedekias cessavit. Nam et ipse in Babylonem abductus, et effossis oculis in pistrinum annos viginti sex abjectus est. Postea vero rex Babylonis regem Joakim exaltavit, thronumque illius supra cunctos qui illic erant reges extulit et cum eo edit et habuit omibus diebus vita ipsius. In hisque desinit liber iste, in servitutem abducto jam populo, et tota urbe capta.

Epitome gestorum regum Iudeæ et Israel.

17. Ab initio repetenda nobis hæc sunt, et per epitomen exponenda omnium regum cum Iudeæ, cum Samariae nomina, res gestæ et **III** regni cujusque anni. Et primum de regibus Jerusalem. Post interitum Saulis qui annos regnaverat quadraginta, regnavit David super universum Israelem, et ipse annos quadraginta; in Chebron, septem deinde super omnem Israelem et Judam triginta tres, et fecit quod rectum erat, corde perfecto; sub hoc erant prophetæ: Samuel, Nathan, Gad, Salomon filius David, et ipse super omnem populum regnavit annos quadraginta, et fecit quod malum erat. Sub isto erant prophetæ, Nathau et Gad. Roboam filius Salomonis regnavit annos septendecim, et fecit quod malum erat; sub hoc scissum est regnum, et manserunt cum ipso in Jerusalem tribus duæ, Iuda et Benjamin; in Samaria vero reliquæ decem. Hujus tempore erant prophetæ Achias Selonites, et Samæas, et Addo. Abias filius ejus regnavit annos tres. Cor hujus non erat perfectum, sicut Davidis, sed ambulavit in peccatis patris sui; sub hoc vixit Addo prophetæ. Assa filius ejus regnavit annos quadraginta et unum, et fecit quod rectum erat, verumtamen adhuc erant excelsa; sub isto prophetæ erant Azarias filius Oded, et Anami. Josaphat filius ejus regnavit annos viginti quinque, et fecit quod rectum erat, attamen adhuc erant excelsa. Postea obiurgatus eo nomine fuit, quod amicitiam junxerat cum Ochozia rego Israel, et in nautica negotiacione socius illi fuerat. Hujus tempore erant prophetæ Elias, Elisæ, Michæas, Hiel filius Anami, Oziel filius Zachariae, et Eliada Odiae de Marisa. Joram filius Josaphat regnavit annos octo, et fecit quod malum erat. Huius enim uxorem filiam Achaab: hujus ævo erat prophetæ Elias et Eliseus. Ochozias filius ejus regnavit annum unum, et fecit quod malum erat. Post hunc regnavit mater ipsius Gotbolia annos septem. Joas filius Ochozias regnavit annos quadraginta. Iste occidit Zachariam, et donec Jodea vir prudens viveret,

a quo instituebatur, fecit quod rectum erat. Hunc interfecerunt ipsius servi in domo Maeloth; hujus tempore prophetavit Azarias filius Iodeæ. Amesias filius ejus regnavit annos viginti novem, et fecit initio regni quod rectum erat, sed non sicut David: nam adhuc populus immoblat in excelsis, et lucos non excidit: sub hoc prophetarum propheta quidam, quorum tamen nomina scripta non sunt. Postquam vero eos qui in Seir habitabant percussit, in superhiem elatus est, idola habitantium in Seir colluit, et in manus hostium traditus, percussus est. Azarias, qui et Ozias, annos quinquaginta duo; et primum quod rectum erat fecit, sicut et pater ipsius, excelsa tamen non abstulit. Cum autem prospere rem ageret, elatus est animo, voluitque per seipsum adulere in templo, quod solis sacerdotibus licebat. Quapropter et lepra percussus est, postquam audisset: « Non tuum est, Ozia, adolere Domino, sed sacerdotum filiorum Aaron, qui sanctificati sunt »: sub hoc prophetavit Isaías. Joathan filius ejus annos sedecim, et fecit quod rectum erat, quemadmodum pater ejus, verumtamen excelsa anna est demolitus, et sub hoc erat Isaías. Achaz filius ejus regnavit annos sedecim, et fecit quod malum erat; in diebus ejus erant prophetæ Isaías et Oded. Ezechias filius ejus annos viginti novem, et fecit quod rectum erat, sicut David perfecte; iste abstulit serpentinæ æneum, quem suspendebat Moyses; sub hoc quoque erat Isaías. Isto regnante Senacherib et Rapsakes Assyrii Dominum blasphemarunt, qui quidem postea percussi sunt, tum autem una nocte cœsi sunt ab angelo 185,000. Ezechias vero cum segrotaret, et jam moriturus esset, ad prorogationem vite annos 15 accepit. Manasses filius Ezechie, annos 55, et malum fecit. Quæ namque Ezechias pater ejus demolitus fuerat, ipse restituit; alter Jerohoam factus Judæ, ita ut hujus causa idem acciderit Jerusalem, quod 112 Samarie. De illo namque dictum est: « Qui peccare fecit Judam ». Quare et in Babylonem captivus adductus est. In captitate tamen constitutus, ut in Paralipomenis scriptum est, penitentiam egit: quæ causa fuit ut illum Deus in Jerusalem reduxerit, ubi et regnum recuperavit. Postquam vero penitentiam egisset, et populum, ut Deo serviret, docnisset, tandem mortuus est. In civitate tamen David non est sepultus, sed in horto suo, in horto Hoza. Amos filius ejus regnavit annos duos, et fecit quod malum erat, sicut pater ejus Manasses et occiderunt illum pueri ipsius, sepultusque est in horto Hoza, in quo sepultus est et pater ipsius. Josias filius ejus regnavit annos 31. Hunc populus regem creavit, cum annos octo natus esset, et fecit quod rectum erat, ambulavitque in omni via David, nec declinavit ad dexteram, vel ad sinistram. Etenim lucos succidit, et omnia simulacra sustulit, cum annorum esset sedecim: legem vero Dei quesivit, et cum negle-

⁴⁴ II Paral. xxvi, 19. ⁴⁷ II Paral. xxxix, 9.

μίας. Ἐπεικεὶ μὲν Ἱερός νιός Ἰωσήλου, δεκατομάσθη Ἰωσήλημ, ἐπη ἰστ· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ἰωσήλημ δὲ καὶ ἔχοντας νιός αὐτὸν μῆγας γένεται ἐποίησε τὸ πονηρόν, καὶ ἀπῆγε τοῖς Βαβυλώνια. Μανθανὼν νιός αὐτοῦ. Τούτον Νασουχοδονόσωρ ἐποίησε βασιλέα, καὶ μετωνόμασε αὐτὸν Σεδεκίαν. Καὶ ἐδασμένους ἦτη οἱς· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Καὶ ἐπιτύχοντας ἦν Ιερεμίας. Ἔως τούτους ή βασιλεία τοῦ Ἰερεμίας, καὶ κατελθόντες, ὥσπερ καὶ τῆς Σαμαρείας· καὶ γάρ καὶ τὴν πόλιν ἑλλώ, καὶ πάντες ἀπῆγοντας αἰχμάλωτος εἰς Βαβυλῶνα μετὰ τὸν στρατόν.

que est in Babylonem. Manthanān filius ejus. Hunc mutato nomine vocavit; regnavit annos 11, et fecit quod malum erat. Sub isto quoque erat Jeremias. Iluc usque duravit regnum Iuda, tuncque subversum est, sicut et regnum Samaria; urbs namque (Jerusalem) capita et universi in Babylonem captivi, cum vasis, abducti sunt.

Ὄμοῦ οἱ γενούστες βασιλεῖς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοῦ Δασδίδ καὶ μάχῃ τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας εξεστοῦ καὶ εἰς, ἀνεν δηλοντός τῆς Γοβούλας, βασιλεὺσας καὶ αὐτῆς, ὡς εἰρηται, μετὰ τελευτῆν τοῦ νιοῦ αὐτῆς Ὁχοζίου ἐπη ἐπειτα.

Bασιλεῖς Ιοραθή.

18. Ἐξῆς δὲ ἥρτεον καὶ περὶ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ γενόμνων βασιλέων τοῦ Ιοραθή· πῶς τε ἐκαλεῖτο ἱκανός τούτων, καὶ πόσα ἐδασμένους ἦτη, καὶ ὅπως ἴσθμον.

Πρώτος Ἱεροδούμ νιός Νασδάθ ἐδασμένους ἐν Σαμαρείᾳ, σχιστούσος τῆς βασιλείας, ἀνελθὼν ἀπὸ Αἴγυπτου. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν ὃς οὐδεὶς ἐπειρος. Φοδούμενος γάρ μὴ καταλυθῇ, ἐποίησε δαμάλεις χρυσᾶς δύο, καὶ ἡταπέτης τὸν λαὸν λέγων· « Οὗτος οἱ θεοὶ εἰσίν οἱ ἀναγαγόντες ἡμᾶς ἐξ Αἴγυπτου. » Ἐπλάστη δὲ καὶ Ιεράς αὐταῖς, καὶ ὡτὸς αὐτῶν ἕξημερτα τὸν Ιοραθή. Αὐτῷ γάρ πάντες οἱ μετ' αὐτῷ κατέκλωθησαν. Ἐδασμένους δὲ ἐπη καθ. Ἐπὶ τούτους ἦν προφήτης Ἀχαϊδ ὁ Σηλουνίτης, καὶ ὁ ἐπικαλεσάμενος ἵτε τὸ θυσιαστήριον κατ' αὐτούς.

Ναδάθ νιός αὐτοῦ ἐπη β·· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Καὶ οὐκ ἔτι τοῦ γένους αὐτοῦ ἐδασμένους. Βασιλέας δὲ τοῦ γένους ἐπη καθ·· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ἡλά νιός αὐτοῦ ἐπη β·· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Καὶ οὐκ ἔτι τοῦ γένους αὐτοῦ ἐδασμένους. Ζαμβρή (12) ἐπέρου γένους ἐπη β·· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ἀχαϊδ νιός αὐτοῦ ἐπη καθ·· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν πλέον τῶν ἄλλων. Ἐπὶ τούτου προφήτης ἦσαν Ἡλίας καὶ Ελισσαῖος, καὶ Μιχαήλ, καὶ ὁ προφητεύσας τῷ Ἀχαϊδ περὶ τῆς Συρίας καὶ τοῦ νιοῦ Αάθερ, καὶ δεκάσας αὐτὸν τραύματι, καὶ ἐλέγχεις τὸν Ἀχαϊδ, καὶ πολλοῦ καθ' ἐποίησεν νιός τῶν προφητῶν. Ὁχοζίας νιός αὐτοῦ ἐπη β·· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Καὶ ἐπιτύχοντας ἦν Ηλίας καὶ Ελισσαῖος. Αὐτοῦ γάρ τοις πιντηκοντάρχους ἐπέταξεν ἐν πορὶ Ἡλίας ἐν φήματι λύρων. Ἰωακήμ, νιός Ἱερος Ἀχαϊδ, ἐπη β·· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Καὶ οὐκ ἔτι τοῦ γένους αὐτοῦ ἐδασμένους. Καὶ δὲ μὲν Ἡλίας ἐπη τούτου ἀνελγήθη-

A ctam invenisset, legi curavit, ac Pascha prædicavit celebravitque, sicut scriptum est. Hunc occidit Pharaon Necho ad Euphratem, cum contentio inter eos orta esset. Ilujus tempore fuerunt prophetæ Jeremias, Sopbonias et Olda prophetissa, uxor Selle. Joakaz filius ejus regnavit menses tres, et fecit quod malum erat, transtulitque illum Pharaon Necho: sub hoc quoque vixit Jeremias. Eliakim alter filius Josiae, qui et Joakin mutato nomine dictus est, regnavit annos 11, et fecit quod malum erat. Joakin, qui et Jechonias filius ejus, regnavit menses tres, et fecit quod malum erat, translatus Nabuchodonosor constituit regem. Sedekiamque mutato nomine vocavit; regnavit annos 11, et fecit quod malum erat. Sub isto quoque erat Jeremias. Iluc usque duravit regnum Iuda, tuncque subversum est, sicut et regnum Samaria; urbs namque (Jerusalem) capita et universi in Babylonem captivi, cum vasis, abducti sunt.

B Reges itaque in Jerusalem a Davide usque ad captivitatem Babyloniam fuerunt viginti unū: præter Gotholiam, quæ et ipsa sicut dictum est, post Ochosia filii mortem septem annos regnavit.

Reges Israel.

18. Consequenter et de regibus Israel, qui in Samaria regnauunt, dicendum est: nempe, quo quisque vocatus sit nomine, quot annos regnaverit, et quomodo vixerit.

Jeroboam filius Nabath, cum rediisset ex Aegypto, diviso regno primus regnavit in Samaria. Ita autem quod malum erat, ut similis illi non fuerit. Veritus enim ne regnum ejus dissolveretur; duos aureos vitulos fecit, et populum seduxit, dicens: « Hi sunt dii qui eduxerunt nos ex Aegypto ». Instituit etiam ipsis sacerdotes, atque ita peccare fecit Israelem. Ipsum enim omnes postea reges imitati sunt; regnavit autem annos 24, sub hoc erat propheta Achia Selonita, et qui contra ipsum super altare vociferatus est.

Nabath filius ejus regnavit annos duos, et fecit quod malum erat. Nec amplius post illum de genere ipsis quisquam regnavit. Baasa de alia stirpe, regnavit annos 24, et fecit quod malum erat. Ela filius ejus annos 2, et fecit quod malum erat, nec de ejus stirpe postea quisquam regnauit. Zambre alterius generis regnavit annos 12, et fecit quod malum erat. Achaab filius ejus regnavit annos 22, et, plusquam casteri, fecit quod malum erat: sub hoc prophetae erant Elias, Eliseus, Michæas, et qui regi Achaab de Syria et filio Ader prophetauit, qui proprio jussu percussus ac vulneratus, regem Achaab redarguit. Et preterea seorsum habitantes multi prophetarum filii. 113 Ochozias filius ejus, regnavit annos duos, et fecit quod malum erat. Hujus quoque tempore erant Elias et Eliseus: quinquagenarios enim alias igne percutiatis Elias in verbo Domini. Ioram, alter filius Achaab,

¹² III Reg. xii, 28.

(12) In libro III Reg. dicitur Zambri regnasse septem tantum dies, et post eum Amai pater Achaab quodocuius annos.

regnavit annos duodecim, et fecit quod malum erat. A δέ ἐλεσσαστος διέμενεν έως Ἱεροβόαμ, οὐδὲ Ἰωάννης, βασιλεώς Ἰαραχί. Ἡσαν δὲ ἐπὶ τούτους καὶ οὐλοῦ τῶν προφητῶν. Νοῦ ἐπέρου γένους, οὐδὲ Ναμεστῆ, ἢ η καὶ Οὔτος ἀνελε τὸ γένος Ἀγαθᾶ, καὶ τοὺς προφήτας τοῦ Βασιλέως πετρωσιμῷ, καὶ τὴν στήλην αὐτοῦ συνέτριψε. Καὶ ἐν τούτῳ ποιήσας τὸ εὐδίκης, ἵσχεν ἐπαγγελίαν, διτι, Υἱοὶ τέταρτος καθίσσονται σοι ἐπὶ θρόνου Ἰαραχί. Πλὴν οὐδὲ ἐφύλαξεν ἐν διῃ καρδίᾳ τὸν νόμον· οὐδὲ ἀπέστη γάρ τὸν ἀμαρτιῶν Ἱεροβόαμ διὰ τὰς δαμάλεις. Israel. Verumtamen legem Domini non servavit τοῦ κορε: neque enim a peccatis Jeroboam abstinuit, circa virtuos illos.

Josachaz filius ejus, regnavit annos 17; fecitque quod malum erat. Joas filius ejus regnavit annos sedecim, et fecit quod malum erat. Jerusalem ex-B pugnavit, aurum, et vasa abstulit. Jeroboam filius ejus regnavit annos 41, et fecit quod malum erat. Zacharias filius Jeroboam regnavit menses sex, et operatus est malum. Hactenus genus Iehu in quartam generationem duravit. Sellum ex alia progenie filius Jabis, reguavit dies tringita, et fecit quod malum erat. Manaem ex aliō genere filius Gaddi, regnavit annos 20, et fecit quod malum erat. Phakeias, filius Manaem, regnavit annos 10, et fecit quod erat malum. Hujus tempore prophetarunt Isaías et Osee. Phakee, de alia stirpe, filius Romeiliæ, regnavit annos 20; hic occidit Phakeiam, et fecit quod malum erat. Sub hoc quoque erant Isaías et Osee prophetæ. Osee aliunde natus filius Ela, regnavit annos 9. Iste occidit regem Phakee, et fecit quod malum erat, verumtamen non sicut qui autem ipsum reguarentur.

In isto Osee finitum est regnum Samariae. Tunc C enim cessavit ac perit Samaria, quam deinceps Assyrii inhabitarunt, ex quibus orti sunt haeretici Samaritæ, qui et Sadducei vocantur.

Collecta itaque eorum tempora, qui Jerosolymis a Davide usque ad Sedeckiam regnaverunt, annos constituant quadringentos. Reges universi fuerunt viginti unus, dempta Gotholia, et cuncti ejusdem stirpis Davidis videlicet, ut ab initio ad finem usque filia a patre regnum haereditorio jure accepit. Ex his autem novem quod rectum, duodecim vero quod malum erat, operati sunt, dempta Gotholia.

Eorum vero tempora, qui in Samaria a Jeroboam usque ad Osee regnabant, anni sunt ducenti sexaginta: reges autem universi decem et octo ex diversis stirpibus. Horum octo regnum invaserunt: omnes vero quod malum erat fecerunt, iuxta peccatum Jeroboam.

Liber XI. Paralipomenon I et II.

49. Hoc nomine vocantur isti libri, quod multa in libris Regnum prætermissa in ipsis continetur. Iubetur autem in primo libro omnium tribuum genealogia ab Adam usque ad reges secundum tribus, et populos, et familias, et domos. In secundo vero expouuntur gesta regum.

Ἰούχαζ υἱὸς αὐτοῦ ἦτη ιεροβόαμ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ἰωάννης υἱὸς αὐτοῦ ἦτη ιεροβόαμ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Καὶ ἐπολέμησε τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔλαβε τὸ χρυσὸν καὶ τὰ σκύλα. Ἱεροβόαμ υἱὸς αὐτοῦ ἦτη μαρτυρός, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ζαχαρίας υἱὸς αὐτοῦ μῆνας ἑπτά, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ἐώς τούτου τὸ γένος Ιωάννους οὐλοὶ τέταρτοι. Σελλούιμ ἐπέρου γένους υἱὸς Ιαραχί λαβεὶς τὸ πονηρόν. Μαναήμ ἄλλος γένους υἱὸς Γαδῆ, ἦτη καὶ καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Φακεῖας υἱὸς αὐτοῦ, ἦτη εἰς καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ἐπὶ τούτου Ἡσαΐας καὶ Ιωσὴλ ἡσαν προφητεύοντες. Φακεῖας δὲ τὸν γένους, υἱὸς Ρομέλιου, ἦτη καὶ. Οὔτος ἱεραρχὸς τὸν Φακείαν, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν, καὶ ἐπὶ τούτου ἡσαν Ἡσαΐας καὶ Ιωσὴλ οἱ προφῆται. Ιωσὴλ ἐπέρου γένους, υἱὸς Ηλέα, ἦτη θεός. Οὔτος ἱεραρχὸς τὸν Φακείαν, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν, πλὴν οὐκ ὡς οἱ πρὸς αὐτοῦ.

Ἐώς τούτου τοῦ Ιωσὴλ κατέληξε καὶ ἡ βασιλεία Σαμαρείας. Ἐκτοτε γάρ πέπαυται, καὶ ἀπέλειτο Σαμαρεία, καὶ λοιπὸν Ἀσσύριοι κατέψησαν ἐν αὐτῇ, ἐδῶν οἱ αἰρετικοὶ Σαμαρεῖται γεγόνασι, καλούμενοι καὶ Σαδδουκαῖοι [Ι. Χουθαῖοι].

Συνάγονται οὖν οἱ χρόνοι τῶν μὲν Ἱερουσαλήμ βασιλευοντων ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ μέχρι τοῦ Σεδεκία, καὶ αὐτοῦ, τὰ πάντα ἦτη σ., βασιλεῖς τε οἱ πάντες καὶ διάγο τῆς Γοθολαίας, καὶ γένους ἀπαντες ἐνδο τοῦ Δαβὶδ, παῖς παρὰ πατέρως κατὰ διαδοχὴν, ἐδὲ ἀρχῆς μηδὲ τέλους τὴν βασιλείαν κληρούμενοι. Τέλοις δὲ τὸν Σαμαρείαν πάλιν οἱ μὲν ποιήσαντες τὸ εἰδῆς εἰσὶ θ., οἱ δὲ ποιήσαντες τὸ πονηρὸν εἰσὶ χωρὶς τῆς Γοθολαίας.

Τέλοις δὲ ἐν Σαμαρείᾳ πάλιν βασιλευοντων ἀπὸ Ἱεροβόαμ καὶ μέχρι Ιωσὴλ τὰ πάντα ἦτη σ. καὶ βασιλεῖς μὲν οἱ πάντες ιη, ἐκ διαφόρων δὲ γενῶν. Καὶ τούτων ὅπως ἐπὶ τὸ δρόγειν ἀναβενθήκοτες· καὶ πάντες ἐποίησαν τὸ πονηρόν, κατὰ τὴν ἀμαρτίαν Ἱεροβόαμ.

Bιβλίον ια., Παραλιπόμενον α' καὶ β'.

19. Οὕτοι καλεῖται τὰ βιβλία ταῦτα, ἐπειδὴ παραλιπέντα πολλὰ ἐν ταῖς Βασιλείαις περιέχεται ἐν τούτοις. Ἐστι δὲ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ γενεαλογία πασῶν τῶν φυλῶν ἀπὸ Ἀδὰμ έως τῶν βασιλέων κατὰ φυλᾶς, καὶ κατὰ δῆμους, καὶ κατὰ πατρίδας, καὶ κατ' οἰκους ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διαλαμβάνονται πράξεις τῶν βασιλέων.

Είρηται μὲν εὸν ἐν τοῖς ἡμεροσθεν, διὶ συγ-
γράψαμεν τάς τε πράξεις καὶ τοὺς χρόνους τῶν
βασιλέων εἰσὶν οἱ κατὰ καιροὺς ὅντες προφῆται· ὑπὲρ
ὲ τοῦ γιγνώσκειν ἐν μέρει αὐτοῖς, ἐσημειώσαμεν
ταῦτα ἐν τῷ Παραπομένων τῷ περὶ τοῦ ἀσβέτ
ἴγραψε Σαμουὴλ, καὶ Ναθὰν, καὶ Γάδ, οἱ προφῆται·
τὰ περὶ Σολομῶντος, Ναθὰν καὶ Ἀχιλλ., οἱ προφῆται·
τὰ περὶ Ἱεροσόλυμα Σαμαίας καὶ Ἀδὼν, οἱ προφῆται·
τὰ περὶ Ἀσείδ., Ἀδὼν ὁ προφῆτης· τὰ περὶ Ἀσεῖδ ἐν
τῷ βιβλίῳ Λόγων Βασιλέων Ἰουδᾶ· τὰ περὶ
Ἰωάδης βιβλίῳ Λόγων Βασιλέων Ἰουδᾶ· τὰ περὶ
Ἰωάδης ἐπὶ τὴν γραψὴν τῶν Βασιλέων τὰ περὶ Ἀμα-
σίας ἐπὶ βιβλίῳ Βασιλέων Ἰουδᾶ καὶ Ἱεραψήλ· τὰ περὶ
Ἄχιλλ., Ἰεσταῖς ὁ προφῆτης· τὰ περὶ Ἰωάδημ ἐπὶ^B
βιβλίῳ τῶν Βασιλέων Ἰουδᾶ καὶ Ἱεραψήλ· τὰ περὶ Ἀχιλλ.
ἐπὶ βιβλίῳ Βασιλέων Ἰουδᾶ καὶ Ἱεραψήλ· τὰ περὶ Ἐζέ-
κιαλου., Ἡσαΐας υἱὸς Ἀρμὸς ὁ προφῆτης· τὰ περὶ Μα-
νασσοῦ ἐπὶ Λόγων τῶν ὄρθρων· τὰ περὶ Ιωάσοντος
βιβλίῳ Βασιλέων Ἰουδᾶ· τὰ περὶ Ἰωακείμ ἐπὶ βι-
βλίῳ Βασιλέων Ἰουδᾶ καὶ Ἱεραψήλ.

Βιβλίον ιερ., "Εσθρας α' και β'.

20. Ταῦτα τὰ δύο βιβλία παρ' αὐτοῦ ἀκέλουν συ-
γγράψασαν, οἷς καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπιφέρουσαν.
Οὗτος γάρ "Εσθρας, ἱερεὺς ὁν καὶ ἀναγνώστης, ἐ-
γγειλαὶ τὴν ἐπάνδον τῶν οἰωνῶν Ἱεραψήλ, τὴν ἀπὸ Περ-
σίων εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ γενομένην. Καὶ ἐν τῷ
κρόνῳ βιβλίῳ διαλαμψάνει, ὅπως γέγονε τὰ τῆς
ἐπανδόν ἐν χειρὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσέδηκαν καὶ Ἔσθρα,
καὶ Ζοροδάβελ, καὶ Νεεμίᾳ εὐνούχῳ Ἰουδαίου. Ή
δὲ πρόδροσις τῆς ἐπανδόνος αὕτη· Τρεῖς στρατιῶται
φυλάσσοντες τὸν βασιλέα, ὃν εἰς ἦν ὁ Ζοροδάβελ,
ἥραντον ἐν τροβίζματι, τεθίσης ἐπαγγελίας αἰτήσαι
τὸν νεκύντα, διπέρ ἀν θελήσης παρὰ τοῦ βασιλέως.
Τοῦ τοίνυν ἑνὸς εἰπόντος νικῆν τὸν οἶνον, τοῦ δὲ
τίτερου εἰρηκότος νικῆν τὸν βασιλέα, ὁ Ζοροδάβελ
διετέντωσε νικῆν τὰς γυναικας, καὶ ὑπὲρ πάντα τὴν
διάθεσιν. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα εἰρηκίους νενίκηκε, καὶ
ἔκουσεν αἰτήσασθαν διούλεται, ἥξεναν αὐτὸς ἀρρέ-
νας τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ οἰκοδομηθῆναι τὴν Ἱε-
ρουσαλήμ. Καὶ γέγονεν ὡς τίτιστες καὶ ἀρέσθη τῇ
αἰχμαλωσίᾳ. Τότε γάρ ἐπέτρωθε καὶ τὰ ἔξικονα
ἐπὶ τῆς ἁρπῆς. Εἰσὶ δὲ οἱ ἀναβάντες ἀπὸ τῆς αἰχμα-
λωσίας ἀπὸ Ἰουδᾶ καὶ Βενιαμίν, καὶ οἱ Λευκταὶ πάν-
τες ὅμοι τὸν ἀριθμὸν μωράδες τάσσασεν καὶ διογκί-
λοις καὶ τριανθίσιοι καὶ λέπτοι· πάντες δὲ αὐτῶν
καὶ παιδίσκαι, ἔτλε· οἱ ἀδόντες αἵμα· κάρπαιοι υλε-
ῦνοι σύρι. Καὶ οἱ ὅλοι οἰκοδομοῦντες ἡσαν Ζοροδάβελ,
καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσέδηκαν, καὶ Νεεμίας ὁ δὲ Ἔσθρας,
εὐφυὴς ὁν ἐν τῷ νόμῳ, αὐτὸς προεκόμισε τὸν νόμον
καὶ ἀνέγνω, καὶ διετέντως πάντα τὰ κατὰ τὸ ιερόν,
καὶ τοὺς Λευκταὶς αὐτὸς ἔδειξεν ἐκ τοῦ νόμου, καὶ
ἐποίησεν ἐκδηληθῆναι τὰς ἀλλογενεῖς γυναικας ἀπὸ
τῶν λαβόντων αὐτὰς ἐν καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας.
Ἐξίσαλον γάρ πάντες καὶ ἐκαθαρίσθησαν, καὶ
ἐποίησαν τὸ Πάσχα νομίμως, ὡς γέγραπται, καὶ τὴν
νηστείαν.

(13) Qui primus Esdræ hic dicitur, est in Vulgata tertius, et ad calcem Bibliorum positus extra cano-
nicos.

FATROL. Gr. XXVIII.

Supra quidem dictum est, quod qui regum facta
et tempora conscriperunt, prophetæ fuerint, qui
singulis temporibus vixerunt. Ut autem speciatim
quid quisque scripsit, cognoscatur, ex Paralipomenis ista annotavimus: Davidis historias scripserunt Samuel, Nathan et Gad prophetæ; Salomonis, Nathan et Achia prophetæ; Jeroboam, Samasæs et Addo prophetæ; Abiae, 114 Adjo prophetæ. Asæ facta habentur in libro Sermonum de regibus Juda. Josaphat, Jehu prophetæ, filius Aname, qui librum Sermonum de regibus Juda scripsit. Quæ Joas ges-
sit, relata sunt in scripturam Regnorū; quæ Amasias, in libro sunt regum Juda et Israel; quæ Ozias, scripsit Isaías prophetæ; quæ Joatham, sunt in libro Regum et Juda et Israel; quæ Achaz, in libro habentur Regum Juda et Israel; quæ Ezequias fecit, scripsit Isaías prophetæ filius Amos; quæ Manasse, relata sunt in sermonem videntium; quæ Josias, in libro sunt Regum Juda; quæ Joakim, in libro habentur Regum Juda et Israel.

Liber XIII., Esdræ primus et secundus (13).

20. Hi duo libri ab eo conscripti sunt, cuius et
inscriptionem præferunt. Esdras enim iste sacerdos et lector cum esset, redditum filiorum Israel ex Perside ad Jerusalem, enarravit. In primo libro tradit, quomodo cura reditus fuerit in manu Jesu filii Josedei, et Esdræ, et Zorobabel, et Neemias euangelii Judei. Ocasio vero reditus haec fuit: Tres milites regem custodientes, quorum unus erat Zorobabel, circa questionem quamdam contendebant, facta promissione, ut qui vinceret, a rege quidquid vellet petret. Cum primus dixisset fortius esse vinum, alter fortior esse regem, Zorobabel contendit fortiores esse mulieres, veritatemque super omnia excellere. Haec quia locutus Zorobabel, victor evasit: cum jussus esset petere quod vellet, petiit, ut captivitas solveretur, et Jerusalem ædificaretur. Atque ita ut petiit, factum est: dimissaque est captivitas. Tunc enim temporis adimplenti erant sexaginta irr. anni. Qui vero Hierosolymam e captivitate ascenderunt de tribibus Juda et Benjamin, cum Levitis, in universum numero fuerunt quadraginta duo millia trecenti et sexaginta. Servi vero illorum et ancillæ, septem milia trecenti triginta quatuor. Cantores ducenti quadraginta quinque. Camelli quadragesenti triginta quinque. Asini sex milia septingenti viginti. ædificatores autem erant Zorobabel et Jesus filius Josedei et Neemias. Esdras vero, cum esset dexter in cognitione legis, legem protulit atque legit, constituitque cuncta ad templum pertinentia, et Levitas quoque ipse ex lege designabat. Praetera et alienigenas uxores abici curavit ab illis, qui eas tempore captivitatis duxerant. Abjecerunt enim illas omnes, et mundati sunt, et Pascha, sicut scriptum est, et jejenum legitime servaverunt.

Secundo autem libro eadem quidem de reditu A Babylonie ait, præter problemata. Plura vero de Noemia eunuchio exponit, quomodo et ipse templi adificationem petiverit. Et quomodo Esdras quidem lectoris fungeretur officio, Jesus vero et Banæas et Abias populum erudirent. Quod Esdras scientiam Domini legendo explicuerit, populus, per lectionem illius, quæ facienda erant intellexerit, et Pascha celebaverit. Servarunt etiam jejunium mense septimo, et festum Tabernaculorum, sicut scriptum est. « Non fecerant, inquit, ad hunc modum a diebus Iesu filii Nave. » Esdras vero cum vidisset mulieres Azotias Hebreas conjugio junctas: lugens ac plorans, effecit, ut omnes promitterent se legem Dei servatores, et ejecit mulieres illas, tanquam illegitimo conjugio juntas, et jurarunt universi se legem servatores. Atque ita sanctificati et mundati exhilarati sunt, et abiit quisque in domum suam. Narratur autem et hoc de Esdra, quod cum libri per incuriam populi ac diurnam captivitatem periissent, ipse illos, cum vir esset honesti studiosus, industrius, et lector, apud se omnes custodiret, 115 et tandem protulerit, omnibusque tradiderit, atque ita Biblii servaverit.

Liber XIII, Psalterium Davidis.

21. Tamenetsi hic Psalmorum liber solius habet Davidis inscriptionem, multorum tamen aliorum quoque in illo sunt psalmi; scilicet Asaph, Idi-thum, filiorum Core, Aggæi, Zachariæ, et Æmam Israelitæ. Sunt etiam nonnulli, qui una ab omnibus sunt dicti, quotquot videlicet « Alleluia » habent. Itaque Esdras omnes hosce psalmos a quibuscumque dictos nro complexus est libro, qui quidem quasi communes sint psalmi omnes quos continet, Psalmorum liber vocatur; soli vero Davidi inscribitur, quia ille primus spiritum psallendi a Deo accepit, primusque psalmos composuit et scripsit, et predictos psalmistas ipse ex sacerdotibus selegit ac instituit, stationemque locorum illis, et ordinem melodizæ, ac tempus psallendi matutinum et vespertinum determinavit: et ita ordinavit ut alii aperto, alii clauso templo, alii a dextris, alii a sinistris starent: atque ita quidam Deo psallerent, laudemque ac hymnum voce canerent; quidam vero confessionem ac laudem pulsarent, illi in cinyris, citharis, nubilis ac cynhalis, isti tubis in exaltando personarent. Sacerdotes igitur qui arcam Dei sub Davide portabant, erant numero mille et duo: nempe, ex filiis Caath, Uriel princeps et fratres ejus centum et decem; ex filiis Merari, Ase princeps et fratres ejus 250; ex filiis Gedeon, Joel princeps et fratres ejus 150; ex filiis Elisaphat, Samæas princeps et fratres ejus 200; ex filiis Chebron, Euer princeps et fratres ejus 80; ex filiis Eziel, Aminadab princeps et fratres ejus 112. Psalmæ vero selecti ex ipsis erant, de quibus supra dictum est. Hi ad hunc modum instituti erant: Asaph et Ætham filii Core cymbalis æneis personabant, ut ab omnibus audirentur; Zacharias vero

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ λόγῳ τὰ αὐτά μὲν πάλιν λέγει περὶ τῆς ἐπανόδου, χωρὶς τῶν προβλημάτων τὰ πλεῖα δὲ ἔχει γεγένεται περὶ Νεεμίου τοῦ εὐνόγχου, ὅτι καὶ αὐτὸς ἡξίως περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἱεροῦ, καὶ ὅτι δὲ μὲν « Ἐσθρας ἀναγνώσκεν » Ἰησοῦς δὲ καὶ Βαβαλές καὶ Ἀβίας ἤσαν συνετέλοντες τὸν λαόν. Καὶ ὁ μὲν « Ἐσθρας ἀναγνώσκων δέσποτελλεν ἐπιστῆμη Κυρου» δὲ λαὸς συνῆκεν ἐν τῇ ἀναγνώσει, καὶ ἐποήσει τὸ Πάσχα. Καὶ τῷ ἕδοσμῷ μηρὶ ἐποίησαν τὴν νηστίαν, καὶ τὴν Σκηνοπογλαν. ὡς γέργαται: « Οὐτί, φρονί, οὐδὲ ἑποίησαν οὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἥμερων Ἰησοῦ τέννῃ Ναοῦ. » « Ἐσθρας δὲ, ἐωρακίζεις ἐπιμέλειας γυναικας Ἀσωτίους τοὺς Ἐβραιούς, πενθήσας καὶ κλαύσας, ἐποίησε πάντας ἐπαγγελμασθεῖς φυλάττειν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ» καὶ ἔξιβας τὰς γυναικας ὡς παράνομον γάμον καὶ νυμφαν πάντας φυλάξαι τὸν νόμον. Καὶ οὐτας ἀγριωθέντες καὶ καθαρισθέντες, ἡγράφθησαν, καὶ ἀπῆλθεν ἔχαστος εἰς τὸν οἶκον ἄστου. Ιστορεῖται δὲ καὶ τοῦ περὶ τοῦ « Ἐσθρας, δὲ, ἀποιομένων τῶν βιβλίων ἐξ ἀμελείας τῶν λαῶν, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν, οὐτοὶς Ἐσθρας, φυλάκιος ὁν καὶ εὐφήτης, καὶ ἀναγνώστης, ἐψύλαξε πάντα καθ' θαυμόν, καὶ λοιπὸν προσινεγκε, καὶ πᾶσιν ἐκεῖδόντες, καὶ οὗτος διατελέσται τὰ βιβλία.

Biblio 17, Ψαλτήριον Δασίδ.

21. Εἰ καὶ τοῦ Δασίδ ἐπιγραφὴν ἔχει μόνον τοῦτο τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν, ἀλλὰ πολλῶν καὶ διλλων εἰσὶν ἐν τούτῳ φαλμοὶ, τοῦ τε Ἀστρίου δηλονότι, καὶ τῶν Ἱεσθρῶν, καὶ τῶν ιερῶν Κορὲ, καὶ Ἀγγαλοῦ, καὶ Ζαχαρίου, καὶ Αἰματοῦ τοῦ Ἰσραὴλτοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ κοινῶν παρὰ πάντων ὅμου εἰρημένοι τινὲς, διοι δηλαδὴ ἔχουσι τὸ « Ἀλληλούια ». Τοῦ γοῦν « Ἐσθρας, συναγαγόν τούτους πάντας τοὺς παρ' ἑάστου εἰρημένους φαλμούς, εἰς μίαν συνένθηκε βίβλον» καὶ ὡς μὲν κοινῶν θνητῶν πάντων τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων, βίβλος καλεῖται Ψαλμῶν· ἐπιγράφεται δὲ μόνον τὸν Δασίδ, ἐπειδὴ αὐτὸς πρώτος λαβὼν τὸ πνεῦμα τοῦ φαλλίου παρὰ τὸ Θεόν, πρῶτος τε συνέθηκε καὶ ἔγραψε φαλμούς· τοὺς τε προλεγόμενας λοιποὺς φαλτερούς, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἐκλεξάμενος διετύπωσε, καὶ τὴν τε στάσιν αὐτοῖς τῶν τόπων, καὶ τὴν τάξιν τῆς μελωδίας, καὶ τὸν καιρὸν τὸν πρωΐνον, καὶ τὸν ἐπειρηνὸν ὥριτον καὶ διετάξεν· ὅπετε τοὺς μὲν ἀνογγελέοντας τὸν ἱεροῦ, τοὺς δὲ κλειστούς, καὶ τοὺς μὲν ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἐξ ἀριστερῶν ιστάντας· καὶ οὐτας, τοὺς μὲν φύλλους, καὶ αινέν, καὶ φεύγει, καὶ ὑμνεῖ τὸν Θεόν· τοὺς δὲ ἀνακρούεντας ἐξομολόγησον καὶ αἴνον· καὶ τοὺς μὲν ἀποφθέγγεσθαι ἐν κινύραις καὶ νάδιαις, καὶ ἐν κυμαδίαις· τοὺς δὲ εἰς τὸ ὑψόσαι ἐν σάλπιγξι. Οἱ μὲν οὖν ἵερες, οἱ ἀναφέροντες τὴν κιβωτὸν ἐπὶ τὸ Δασίδ, ἤσαν χίλιοι καὶ δύο, οὐτως· τινῶν Καθῆ Οὐρανῆ δὲ δρόχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, πτ̄· τινῶν Μεραρεὶς· Αστρίοις δὲ δρόχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, στ̄· τινῶν Γεδεῶν· Ἰωνὴ δὲ δρόχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, πτ̄· τινῶν Εἰλισάρητος Σαμαλαῖς δὲ δρόχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, στ̄· τῶν τινῶν Χεβρῶν· Ἐνήρ δὲ δρόχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ πτ̄· τῶν τινῶν Εἴτη, Ἀμιναδαβ δὲ δρόχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, πτ̄· οἱ δὲ φαλτεροὶ ἐξ αὐτῶν ἤσαν συνετέλοντες οἱ προειρημένοι, καὶ ἤσαν οὗτα τυπωθέντες· δὲ μὲν Ἀστρίος καὶ Αἰματός νιστὶ Κορὲ τὸν

χυρβίοις χαλκοῖς ἀναφωνοῦτες εἰς τὸ ἀκουσθῆναι: Ζαχαρίας δὲ καὶ Ὁζὴḥ Σαμειραμωθί, Ἡλκὼν, Ἐλέζ, Μασσαίας, Βαβαλας, οἱ τοῦ Ἰδιθούμ, ἐν νά-
θλαις καὶ φαλτηρῷ ὁ δὲ Μαθαλας, καὶ Ἐμφαναίας,
καὶ Μαχαλα, καὶ Ἀδεδόμ, καὶ Ἡελ, καὶ Ὁζίας ὁ
τοῦ Διμάν, ἐν κινύραις καὶ κινθάραις· καὶ Μαστὸς δὲ,
καὶ Ἀγγαλος, καὶ Ζαχαρίας, καὶ Βαντ, καὶ Ἐλέζερ,
οἱ λεπτοί, σαλπίζοντες ταῖς σάλπιγξ· καὶ λατούς,
οἵς ξύραζαν καὶ οὔτοι, φαλμούς, τῷ Πενεούτῳ τῷ
ἀγίῳ κινούμενοι, καὶ τούτους ὁ Ἐσθρας λαβών, τοὺς
τοῦ Δασιδί φαλμοὺς συντρίβεις, καὶ πάντας ἄμα
συνθέεις, μίαν ταῦτην βίβλον Ψαλμῶν ἐποίησεν, ὡς
προειρηται. Διαιρέτεον οὖν οὐτων περὶ τούτων αφων. Τίδος μὲν γάρ εἰσιν αὐτοῖς τοῦ Δασιδί, δυοι καὶ τὴν
ἐπιγραφὴν οὗτως ἔχουσι, «Τοῦ Δασιδί» οἰτινες ὑπάρ-
χουσαν οὐτοὶ· κέ, κέ, κέ, λέ, ρνα. Οἱ δὲ παρὰ τῶν
διλον μὲν συντεθέντες, ἀνατεθέντες δὲ αὐτῷ τῷ Δα-
σιδί, εἰσι πάλιν δυοι καὶ τὴν ἐπιγραφὴν δυοίσις ἔχουσι,
«τῷ Δασιδί»· οἰτινες, ὑπάρχουσαν οἷσε· γ, δ, ε, σ,
ζ, η, θ, ι, α, ιθ, ιγ, ιθ, ιε, ιε, ιη, ιθ, κ,
κα, κβ, κγ, κδ, κη, κθ, λ, λα, λβ, λγ, λδ, λε,
λη, λθ, μ, μα, μθ, ν, να, νβ, νθ, νε, νη, νζ,
νη, νθ, ρ, έρ, έγ, έδ, έκ, έη, έθ, σ, πα, λ, λβ,
λγ, λδ, λε, λζ, λη, ρη, ρθ, ρη, ρθ, ρη, ρη,
ρθ, ρλη, ρλη, ρλη, ρλη, ρη, ρη, ρη. Πάλιν δὲ
τούτων τῶν ἔχοντων ἐπιγραφὴν, «Τῷ Δασιδί», οἱ
μὲν εἰσιν ἐπιγραφόμενοι καὶ, «Εἰς τέλος, οἱ δὲ μόνοι,
«Ψαλμός». Καὶ οἱ μὲν ἔχοντες ἐπιγραφὴν,
«Εἰς τὸ τέλος Ψαλμὸς τῷ Δασιδί», εἰσιν τῷ Δασιδί, σ, ε,
ζ, η, θ, ι, α, ιθ, ιγ, ιη, ιθ, κ, κα, κβ, λ, λα, λβ,
μ, ν, έθ, έη, ρη, ρλη, ρλη. Οἱ ἔχοντες ἐπιγραφὴν
μόνον, «Τῷ Δασιδί», χωρὶς τοῦ, «Εἰς τέλος», εἰσιν
εἰσιν· γ, ζ, ιθ, κβ, κδ, κη, λη, λζ, μθ, έρ, λγ, λζ,
λη, ρη, ρη, ρη. Πάλιν δὲ τούτων τῶν ἔχοντων
ἐπιγραφὴν, «Εἰς τὸ τέλος τῷ Δασιδί», οἱ
διπλαρίστεον αὐτῇ· οἱ μὲν γάρ ἐπιγράφονται· «Ψαλμὸς
ψῆσις», σ, δη· οἱ δὲ μόνοι, «Ψαλμὸς» μόνον, ε, η, θ,
ι, α, ιθ, ιγ, ιη, ιθ, κ, κα, λ, λα, λβ, μ, ν, έγ, ρη,
ρλη, ρλη· δὲ ἐπιγράφεται· «Ἐν ὑμνοῖς, «ψαλ-
μὸς σ»· οἱ δὲ «Ψαλμὸς ψῆσις», έη, έγ. Καὶ διλος
δὲ ἐπιγραφὴν μὲν ἔχουσιν, «Εἰς τὸ τέλος τῷ Δασιδί»,
εἰσιν δὲ Ψαλμὸς, διλλὰ διάφορον τινὰ ἐπιγραφὴν
ἔχουσι, καὶ εἰσιν οὐτοι, λη, λε, να, νβ, νγ, νθ, νε,
νη, νλ, νη, νθ, λη, έη, έθ. Τούτων οὖν τῶν ἔχον-
των διάφορον τὴν ἐπιγραφὴν δὲ μὲν ἔχει, «Ἄρχος
ψῆσις», σ, ιη· οἱ δὲ μόνοι, «Τῷ Δασιδί», λε, έη, έθ·
οἱ δὲ μή, «Εἰς τέλος», εἰσιντες, μήτε, «Ψαλμὸς»,
διλλὰ διτέλος, «Τῷ Δασιδί», εἰσιν οὐτοι, ιε, ιε, λα,
λβ, σ, πε, λη, λβ, λδ, λε, λζ, ρ, ρθ, ρη, ρλη,
ρλη, μητ, ρηγ, ρηδ. Καὶ τούτων πάλιν δὲ μὲν ἔστι,
«Ψῆσις», λε· δὲ «Ἐπιλογραφία», ιε· οἱ δὲ,
«Προτευχὴ», ιε· ιη· δὲ «Συνέσεως», λα·

et Oziel Samiramothith, Eloni, Eliab, Masaes, Ba-
neas, Idithum, in nablis et psalterio; Mattbæas, et Emphæas, et Macæa, et Abdedom, et Heil, et
Ozias filius Ἰمان, in cinyris et citharis. Masse
vero et Aggeus et Zacharias, et Bane, et Elezer (14),
sacerdotes, tubis clangebant. Et reliquos psalmos,
quos isti quoque Spiritu sancto moti conscripse-
rant, Esdras Davidis psalmis conjunxit, et ex omni-
bus ita coadunatis unum hunc Psalmorum librum,
ut dictum est, constituit. Est autem inter psalmos
dilicida ad hunc modum ponenda distinctio. Sunt
enim proprie Davidis, quotquot istam habent in-
scriptionem, « Davidis. » Videlicet isti : 25, 26, 27,
36, 151. Qui vero ab aliis compositi, Davidi inscri-
buntur, sunt quotquot inscriptionem hanc, « Da-
vidi, » similiter habent, qui quidem sunt isti : 3,
4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 37, 39, 40, 41, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57,
58, 59, 60, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 85, 90, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 107, 108,
109, 130, 137, 138, 139, 140, 140, 144. Eorum
vero, qui hanc inscriptionem, « Davidi, » habent,
alii inscribuntur, « In finem; » alii tantum, « Psal-
mus. » Qui autem inscribuntur, « In finem Psalmus
Davidi, » sunt isti : 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12,
13, 18, 19, 20, 21, 29, 30, 39, 40, 50, 64, 67, 108,
138, 139. Qui inscribuntur tantum « Davidi, »
absque illa particula, « In finem, » hi sunt : 3, 7,
14, 22, 24, 28, 37, 42, 62, 93, 97, 98, 107, 140, 142.
Rursus eorum qui inscribuntur, « In finem Psalmus
Davidi, » haec est subdivisio: Alii 116 inscriptione-
nem habent, « Psalmus cantici, » scilicet, 4, 64;
alii tantum, « Psalmus, » videlicet, 5, 8, 9, 10, 11,
12, 13, 18, 19, 20, 21, 30, 39, 40, 50, 63, 108, 138,
139; qui vero inscriptus est, « In hymnis, » psalmus
est, 6; qui vero inscribuntur, « Psalmi can-
tici, » 29, 63. Sunt et alii, qui inscriptionem qui-
dem habent, « In finem Davidi; » Psalmi tamen
inscriptionem non habent, sed aliam, et sunt isti,
17, 35, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 68,
69. Horum qui differentem habent inscriptionem,
alius inscribitur, « Verba cantici, » ut 47; alii,
« Davidi » tantum, ut 35, 68, 69; alii, « Intellectus, »
ut 51, 52; alii, « In hymnis intellectus, » ut 53, 54.
Nonnulli, « In tituli inscriptionem » habent, ut 55,
56, 57, 58, 59. Est qui « In hymnis » inscribitur,
ut 60. Eorum vero, qui, « Psalmus Davidi, » absque
illo, « In finem » inscribuntur, est canticum psalmi
107, tantum. Porro qui nec, « In finem, » nec
« Psalmus, » sed simpliciter, « Davidi » inscribuntur,
sunt : 15, 16, 31, 32, 70, 85, 90, 92, 94, 95,
96, 100, 102, 103, 136, 137, 141, 143, 144; et ex
his iterum alius, « Canticum, » inscribitur, ut 95;
alius, « Tituli inscriptione, » ut 45; alii, « Oratio, » ut
46, 82; alii, « Intellectus, » ut 31, 100, 141; hic,
« Filiorum Aminadami, » ut 70; illi, « Laus cantici, »

(14) Ηας πομια diverse legentur ī Patal. xvi, 5.

ut 90, 92, 94; iste « Laudationis, » 144. Rursus, qui neque, « Davidis, » neque, « Davidi, » inscribuntur, sed aliis assignantur, sunt isti: 38, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 91, 99, 104, 105, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 134, 135, 145, 146, 147, 148, 149, 150. Et horum quidam inscribuntur, « Asaph; » quidam, « Filiis Core, Asaph et Ætham; » aliis, « Alleluia. » Asaph sunt isti: 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82. Ex quibus alii inscriptionem habentes, « In finem, Psalmus Asaph, » sunt hi: 74, 75, 76, 79, 80; alii tantum, « Psalmus Asaph, » 72, 78, 81; alius, « In hymnis, » ut 75; aliis, « Canticum Psalmi Asapho, » ut 79, 82; quidam, « Intellectus, » inscriptionem habent, ut 73, 77; quidam, « Super torcularia, » ut 80; ille, « Pro iis qui immutabuntur, » ut 79; hic, « Psalmus cantici, » ut 74. Qui, « Alleluia, » inscribuntur, sunt isti, 104, 105, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 134, 135, 145, 146, 147, 148, 149, 150. Ex his, « Aggei » sunt et Zachariae 145, 147, 148. Qui, « Filiis Core, » inscribuntur, sunt: 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 83, 84, 86, 87. Ex his alii inscriptionem habent, « In finem filiis Core, » ut sunt, 41, 43, 44, 48, 83, 84; aliis, « In finem pro filiis Core, » ut 45, 46; quidam, « Psalmus cantici filii Core, » ut 47, 86, 87; ille, « Intellectus Ætham Israelitae, » 88. Sunt qui inscribuntur, « In finem Idiithum canticum, » ut 38, 61. Qui vero « Graduum, » sunt, omnes sunt cantica, ut, 119, 120, 191, 192, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 150, 131, 132, 133. Ex his, « Salomonis, » inscriptus est, 126. « Davidi » vero, 130, 131, 132. Itaque ista est divisio inscriptionum quae psalmis quibusdam præmittuntur. Conimenes vero sunt in hoc libro qui « Psalmi » tantum inscribuntur, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 29, 30, 39, 40, 50, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 72, 78, 81, 108, 138, 139; qui « Psalmus canticum, » 4, 64 (16); qui « Psalmi cantici, » 29, 47, 67, 86, 87; qui « Canticum » tantum, 38, 76, 93, 110, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133; « Canticum Psalmi, » 63, 82, 107; qui, « Verba cantici, » 17; qui, « Laus cantici, » 90, 92, 94; « Laus, » 144; « In hymnis, » 60, 75; « In hymnis intellectus, » 53, 54; « In hymnis Psalmus, » 6, 66; « Intellectus, » 31, 51, 52, 73, 77, 88, 100, 141; « Ad inscriptionem tituli, » 15, 53, 56, 57, 58, 59; « Oratio, » 16, 85, 89, 101; « Oratio Mosi homini Dei, » 89; « In Salomonem, » 71. Sine nomine, 9, 65, 66, 91, 99, 101; « Alleluia, » 104, 105, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 134, 135, 145, 146, 147, 148, 149, 150; « Davidi, » simpliciter, 32, 34, 35, 96, 102, 103, 156, 157. Qui a Davide vero et reliquis omnibus dicti sunt, et inscripti, « In finem, » sunt isti: 4,

(15) Volf. Musculus legit, μήτε τοῦ Δασῆδ, μήτε τῶ Δασῆδ, recte.

(16) **Hec non omnino sunt accurata.**

B
C

D 169

ρέ, ρι', ρι', ριδ', ριγ', ριδ, ρις', ριζ', ριγ'. Α 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 35, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 75, 76, 79, 80, 83, 84, 108, 138, 139. Qui Davidis tantum sunt proprii, hi sunt: 25, 26, 27, 36 et 151. Post universam hanc divisionem, deinceps necessarium est separatis etiam quorundam psalmorum inscriptions cognoscere. Primus quidem et secundus inscriptione carent; tertius vero inscriptus est: « Quando a facie Absalom filii sui aufugit; » 142. Quando filius ipsum persecutus est; 5, Pro ea qua hereditatem accipit; 6 et 11, Pro octava; 7, Super seruonibus Chusi filii Jemeni; 8, 80 et 83, Pro torcularibus; 9, Pro absconditis filii; 45, Pro absconditis; 15, In tituli inscriptionem; 16 et 85, Oratio; 17, Quando eripuit eum Dominus e manu omnium inimicorum ipsius; 21, Pro susceptione matutina; 23, Prima Sabbathorum; 26, Antequam ungeretur; 28, Exitus tabernaculi; 29, In dedicatione domus; 30, Exstasis; 31, Intellexus; 33, Quando mutavi faciem suam ante Abimelech; 35, Servo Domini Davidi; 37, Ad remembrancem diei Sabbati; 44, Pro commutandis, ad intellectum filii Core Canticum super dilectio; 68, Pro commutandis; 79, Pro commutandis testimonium super Assyri; 50, Cum venisset ad eum Nathan propheta, postquam esset ad Bersabee ingressus; 51, Cum venisset Doec Idumeus ad Saulem, nuntiassetque illi ac dixisset: Venit David ad dominum Abimelech; 52, Super Maelch; 53, Cum venisset ad Saulem Ziphai, illique dixissent, Annon est absconditus apud nos David? 55, Cum tenuissent eum Philistai in Geth; 56, Cum ante faciem Saulis in speluncam fugisset; 58, Cum misisset Saul, qui domum ejus observarent, ut eum occideret; 59, Cum incendisset Mesopotamian Syriae, et Syriam Sobil, et reversus Joab percussisset in valle Salinarum duodecim millia; 62, Cum esset in solitudine Idumæa; 65, Resurrectione; 69, Ad remembrancem, quod me servaverit Dominus; 70, Filiorum Adæ, priorum captivorum; 71, In Salomonem; 73, In Assyrium; 87, Super Maelch, ad respondendum; 91, Pro die Sabbati; 23, Prima Sabbathorum; 92, In diem ante Sabbathum, quando habitata est terra; 93, In quarta Sabbati; 95, Cum domus edificaretur post captivitatem; 96, Quando constituta est ejus terra; 99, Ad confessionem; 101, Precatio pauperi cum in angustiis esset, et orationem suam ante Dominum effunderet; 141, Precatio cum esset in spelunca; 143, Contra Goliat; 151, Psalmus hic peculiariter Davidi, et extra numerum reliquorum, quando singulare certame cum Goliath congressus est. »

Αναληπτέον καὶ περὶ τοῦ διτελέματος, ἐν τοῖς:

De diapsalmate quoque tractandum est, in qua-

bus psalmis illud et quoties in unoquoque inveniatur; A καὶ τοῦτο ψάλμοις εὑρίσκεται, καὶ ποσάκις ἐν ἑκάπτερ,
ἐν τῷ β', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ γ', δις ἔχει· ἐν τῷ δ', δις
ἔχει· ἐν τῷ ζ', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ θ', φθεὶς διαφέλματος·
ἐν τῷ κγ', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ λα', δις ἔχει· ἐν
τῷ λγ', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ λη', δις ἔχει· ἐν τῷ μγ',
ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ μη', δις ἔχει· ἐν τῷ μη', δις ἔχει·
ἐν τῷ να', δις ἔχει· ἐν τῷ νγ', δις ἔχει· ἐν τῷ νη',
δις ἔχει· ἐν τῷ νζ', δις ἔχει· ἐν τῷ νη', δις ἔχει·
ἐν τῷ νθ', δις ἔχει· ἐν τῷ ξ', δις ἔχει· ἐν τῷ ξη',
δις ἔχει· ἐν τῷ ξη', τρὶς ἔχει· ἐν τῷ ξη', δις ἔχει· ἐν
τῷ ξη', τετράκις ἔχει· ἐν τῷ οδ', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ
οη', δις ἔχει· ἐν τῷ οσ', τρὶς ἔχει· ἐν τῷ π', δις
ἔχει· ἐν τῷ πα', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ πη', δις ἔχει·
ἐν τῷ πη', δις ἔχει· ἐν τῷ πη', πεντάκις ἔχει· ἐν τῷ ιγ',
δις ἔχει. Καθόλου δὲ δύος ἔχουσιν ἐπιγραψῆν «Ἀλληλούια»,
καὶ οἱ ἀναβαθμοὶ, οὐκ ἔχουσι διάβαλμα.

Liber XIV. Proverbia Salomonis.

B

22. Salomon filius Davidis, cum regnum patris sui suscepisset, a Deo petiit, ut sapientiam acciperet magis quam divitias, et hostium ultionem. Hanc cum accepisset, et præ omnibus mortaliibus, qui ante et post ipsum fuerunt, sapiens esset: ac cum in omnibus dictis factisque suis admirationi esset, tria millia parabolarum, et quinque millia cantica prolocutus est: disputavitque de omnibus, tam de ñis quae ex terra provenient, quam de omnis generis animalibus. Scriptis libros in canonom receperunt tres: hunc videlicet, qui Proverbia dicitur, Ecclesiasten, et Canticum canticorum, et alium præter istos, in canonom non receptum, sicut ante dictum est, qui Sapientia Salomonis dicitur. Præsentem autem librum Proverbia inscripsit, quod Proverbia sint verba sapientium, velut enigmata, quæ quidem aliud ex se exhibent, aliud vero per suspicionem indicant. Horum autem species sunt, Proverbia. Ad hunc etenim modum discipuli Domini in Evangelio secundum Joannem loquuntur, quando Domino, cum aucta multa obscura sententia locutus esset, tandem dicunt ei: «Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicas»⁽¹⁷⁾, ut intelligas Proverbia non aperto, sed obscuro sensu dici. Quoniam igitur tales plerumque sunt in hoc libro sententiae, ideo Paroimia seu Proverbia, inscriptus hic liber est. Est autem inde dicta Paroimia, quod per vias, tales sententiae conscribi solite essent, ad correctionem et doctrinam eorum, qui iter instituerent. Per vias autem scribebantur, propterea quod non omnes, veritatis sermones capiebant: ut vel in transeundo et talia conspiciendo quæ scripta essent, exquirerent, atque ita erudi-

** Joan. xvi., 29.

(17) His consonant haec Basilius homilia 12. In caput Proverbiorum pag. 454: Τὸν τῶν Παροιμῶν ἐπὶ τῶν ὅμοιοτέρων παρὰ τοῖς ἔμμεν τέτακται, καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὅδοῖς λαλούμενον, ὡς τὰ πολλὰ. Ήπος γάρ παρ αὐτοῖς ἡ ὁδὸς ὀνομάζεται. «Οὖν καὶ τὴν παροιμιαν ὀρίζονται· Ἡμέρα παρόδου, τετριμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὄλιγων ἐπὶ

Βιβλίον ιδ', Παροιμιαὶ Σολομώτος.

92. Σολομὼν οὐδεὶς Δασιδ, διατεξάμενος τὴν βασιλείαν τοῦ πατέρος, ἡγετο τῷ Θεῷ λαβεῖν σοφίαν ὑπὲρ πολὺτον, καὶ ὑπὲρ ἀμυναν τὸ ἔχθρων. Λαβὼν τούτην καὶ γενόμενος σοφὸς ὑπὲρ πάντας τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἀνθρώπους, θαυμασθεῖς τε ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποεῖ τε καὶ ἔλεγε, τρισχιλίας μὲν παραβολὰς καὶ πεντακισχιλίους ὥδας ἐλάλησε· καὶ ἐφιστολόγησε περὶ πάντων τῶν τὰ ἐν γῆς φυσικά καὶ διὸν τῶν ζώων. Συνέγραψε δὲ βιβλία, κανονιζόμενα μὲν τρία· ἦγουν τοῦτο τὰ καλούμενα Παροιμιαὶ, καὶ τὸν Ἐκκλησιαστὴν, καὶ τὸ Ἀσμα τῶν φράστων· καὶ ἔτερον δὲ ἑκτὸς τούτων, μὴ κανονιζόμενον, ὡς προστρηται, διπερ δοματέστα Σορία Σολομώτος. Παροιμίας δὲ ἐπέγραψε δὲ παρὸν βιβλίον, ἐπειδὴ παροιμία εἰσὶ λόγοι σοφῶν, ὡς αἰνῆματα, δτίνα ἔπειτα μὲν τι-
αύτούς δηλοῦντά ἔστιν, ἔπειτα δὲ ἐν ὑπονοῇ ἀπαγγέλλουσι. Τῶν δὲ τοιούτων εἰδός εἰσιν αἱ Παροιμίαι. Οὕτω γάρ καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, ὅτε, τοῦ Χριστοῦ πολλὰ εἰρήκαστο πρότερον ἐν κεχρυμμένῃ διανοΐᾳ, θετέρῳ φασιν αὐτῷ· «Ἴδε νῦν παρῆρισται λαλεῖς· καὶ παροιμίαν οὐδὲ μίαν λέγοντες· ὡς τῶν παροιμῶν μή ἐκ φανεροῦ, ἀλλὰ κεχρυμμένους λεγομένους. Έπειδὲ οὖν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ πλεῖστοι λόγοι τοιούτοι εἰσι, διὰ τούτη Παροιμίας ἔγραψε τὸ βιβλίον. Πνομάστη δὲ Παροιμία, ἐπειδὴ παρὰ τὰς δόδοις ἐγράψαστο οἱ τοιούτοι λόγοι πρὸς διόρθωσιν καὶ διασκαλίων τῶν ἐν ταῖς δόδοις διπορευομένων. Παρὰ τὰς δόδοις δὲ ἐγράψαντο, ἐπειδὴ μή πάντες κύριουν τοὺς τῆς ἀληθείας λόγους· ἵνα καὶ διερχόμενοι καὶ βλέποντες διερευνώσι τὰ γεγραμμένα, καὶ οὕτως παιδιώνται οἱ διόρθωτοι. Τινὲς γοῦν ὄριζονται αὐτὰς οὕτως (17)· βῆμα παρόδου ἀπὸ τινος ἐνδεικνύεται πολλὰ

πλειοναὶ ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. Id est: Πα-
ροιμιῶν nomen, inter vulgares sermones ab exoticis
reconseruit, et inter ea quæ, ut plurimum, per vias
dicuntur: oīmos enim apud illos, ria dicitr. Unde
paroimiam definunt: Dictum in via prolatum, usu
multorum tritum, quod a paucis ad plura simile
transferri potest.

μιτταλμενόν. Έστιν εὖν ἐν τῷ βιβλῷ τούτῳ γνώστις σοφίας καὶ παιδείας, νόητης λόγων φρονήσεως, στροφαλ λόγων, δικαιοσύνης ἀληθοῦς νόητης, κρίματα κατευθύνεται, καὶ ἐπαγγέλτα τοῦ γνώσεων ἐκ τούτων παραβολάς, ῥήσεις σοφῶν, αἰνῆματα, σκοτεινοὺς λόγους. Καὶ εἰσὶ γνώστις σοφίας καὶ παιδείας ἀπειδὴ καὶ Ἐλλήνες μὲν σοφῶν ἔχειν ἐπαγγεῖλονται, αἱρετικοὶ δὲ νομίζουσι παιδεῖν ἔχειν. Αὐτὸς δὲ τοῦτο ὅντος τῆς ἀληθῆ σοφίαν καὶ παιδεῖαν διδάσκει, ἵνα μὴ τῇ διμονολητῇ τῆς σοφίας εἰς τὰ σοφίατα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν αἱρετικῶν τις ἐμπάσῃ. Καὶ γάρ Ἐλλήνες μὲν οἰόμενοι τινες εἰναι, καὶ φάσκοντες εἶναι αἱρετοί, ἐμφράσθωσαν. Ἀἱρετικοὶ δὲ, παιδεύοντες νομίζοντες, ἔξετράρχονται, καὶ ἀμφιτάνουσιν, διητεῖς αὐτοκατάρχοται. Τῶν δὲ θελων λόγων δικαιούσας σοφίας, σοφίτερος ἐσται. Τῶν γάρ νομίμων τοῦ Θεοῦ ἀκούσας, καὶ ταῦτα φυλάξας, ἐπὶ τῇ παιδείᾳ Κυρίου μὴ διλγωρήσας, μηδὲ ἐκλυθεὶς ἐπ' αὐτῇ, οὐδὲ σοφὸς γενήσεται, καὶ πεπαιδευμένος τενθέμενος, ταχέως καὶ τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσην δέξεται. Ταῦτην γάρ οἱ σοφοὶ παιδεύονται. Νόητης δὲ λόγων φρονήσεως ἡ περὶ τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ διδάσκαλα. Επὶ γάρ Ἐλλήνων οἱ μὲν σώμα τὸν Θεὸν εἴπον· « οἱ δὲ καὶ εἰδώλοις αὐτὸν ὑμοίωσαν. Αἱρετικοὶ δὲ, καὶ αὐτοὶ περὶ τοῦ διητοῦ παρεφρόνησαν. Αὐτὸν οὖτος τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ γνῶσην ἐξηγεῖται, τὸ μὲν ἀνέκρεπτον αὐτοῦ· « Δέξα Θεοῦ κρύπτει λόγον. Τοῦτο προνοητικαὶ αὐτοῦ φησι· « Ἐν παντὶ τόπῳ ὁρθαλμοὶ Κυρίου σκοτεύονται κακῶς τε καὶ ἀγάνθος· » καὶ πάλιν· « Πλούσιος καὶ πτωχὸς συνήντησαν ἀλλήλοις· ἀμφοτέρους δὲ ἐποίησεν ὁ Κύριος· » καὶ, « Διανειστοῦ καὶ χρεωπειτοῦ ἀλλήλοις συνελθόντων, ἀποκοπὴ ποιεῖται ὁ Κύριος ἀμφοτέρον· » καὶ, « Ἔνωντος γάρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὁρθαλμῶν δόοι ἀνδρός· εἰς δὲ πάσας τροχιὰς αὐτῶν σκοτεύεται. » Καὶ τὸ μὲν χριστικὸν αὐτοῦ φησι· « Θυσίαι ἀπειδὼν βόδευγμα Κυρίου εύχαται καὶ κατευθύνεταιν, δεκτὰ παρ' αὐτῷ· » καὶ πάλιν· « Οὐκούσιος ὑδριστῶν κατασπᾶ Κύριος, ἔστησε δὲ δρυὸς κήρυξ· Τὸ δὲ δημιουργικὸν αὐτοῦ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ ἴδιου λόγου καὶ σοφίας πάντα ποιεῖ· δὲ μάλιστα καὶ χαρακτηρίζεται τὸν ἀληθινὸν Θεόν, διὰ τοῦ Πατήρ ἐστι, λέγει γοῦν· « Ο Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· » καὶ πάλιν· « Κύριος ἐποίησε χώρας, καὶ δοικήστους, καὶ ἄκρα οἰκούμενα τῆς θεραπείας. Ἕντις ἡ τούμαιζε τὸν σύραν, συμπαρθήμην αὐτῷ, καὶ διὰ ἀρχώρια τὸν έκατον ὅρδεν ἐπ' ἀνθρώπου, ἥντικα ἰσχυρά ἐποιεῖ τὰ δικαίων νέφη, ἥμην παρ' αὐτῷ ἀρμόδιουσα. Ἐγὼ δικαίης ἡ προσδύαιτε, καθ' ἡμέρας δὲ εὑφρατηνὸν ἐν προσώπῳ αὐτοῦ. » Στροφαλ λόγων εἰρηναῖς ἀπειδὴ στρέψων τις αὐτοῖς τῇ διανοῇ, δινοίγει καὶ εὐρίσκει τὸν ἐν αὐτοῖς ἀγκαλιανὸν νοῦν· οὐάτοις· « Διεσθήθη ἀπὸ τοῦ καύματος οὐδὲ νοήμων, ἀνεμόφθορος δὲ γίνεται ἐν ἀμητῷ οὐδὲ παράνομος· » καὶ πάλιν· « Ἐπικελοῦ τῶν τὸν πεδίον χλωρῶν, καὶ κερετές πόνων, καὶ συνάγαγες χόρτον δρεινόν, ἵνα ἔχῃς πρόβατα εἰς ἱματισμόν· »

^{**} Rom. i, 12. ^{**} Tit. iii, 11. ^{**} Prov. xxv, 2. ^{**} Prov. v, 21. ^{**} Prov. xv, 8. ^{**} ibid. 23.

^{**} Prov. xv, 3. ^{**} Prov. xxii, 2. ^{**} Prov. xxii, 19. ^{**} ibid. 26-31.

A rentur homines. Parcēmas itaque ad hunc modum nonnulli definunt, dictum parodum (seu in via positum), ab uno quodam ad multa translatum. Ha hoc igitur libro scientia sapientiae et discipline, intellectus sermonum prudentiae, strophæ verborum, justitiae vera intellectus, ad dirigendum iudicia, et pollicitatio cognoscendarum ex istis parabolarum, dictorum sapientium, enigmatum, et obscurorum sermonum. Et sunt scientiae sapientianæ ac disciplinam tradentes. Cum et Græci sapientiam se babere pollicentur, et heretici habere se disciplinam arbitrentur; ideo hic veram sapientiam ac disciplinam docet, ne specie ac similitudine sapientiae quiaquam in sophismata Græcorum et hereticorum incidat. Græci namque putantes se aliacos esse, et dicentes se sapientes esse stulti facti sunt^{**}; heretici vero eruditos esse, se rati, aversi sunt, et peccant proprio iudicio condenantur^{**}. Sapiens vero si divina eloquia audierit, sapientior erit. Etenim si legitima Dei audierit et custodierit, et in disciplina Domini negligens non fuerit, nec in ea defecerit, filius sapiens evadet, et eruditus factus cognitionem Dei confessum accipiet. Hac enim sapientes instituuntur. Sermonum vero prudentiam intellectus, doctrina est de solo vero Deo. Græcorum namque alii corpus esse dixerunt Deum, alii simulacris etiam ipsum assimilarunt. Heretici vero et ipsi in veri cognitio-ne Dei haec enarrat. Quod quidem inessibilis sit: « Gloria Dei abscondit verbum^{**}. » De providentia vero illius sic loquitur: « In omni loco 119 oculi Domini contemplantur bonos et malos^{**}. » Et iterum: « Dives et pauper alter alteri occurrerunt, utrosque vero fecit Dominus^{**}. » Et: « Dum convenienter fonsator ac debitor, utrosque speculator Dominus^{**}. » Et: « Sunt enim in conspectu oculorum Dei vires viri, et omnes orbitas ejus speculator^{**}. » Judicium quoque ejus commemorat, dicens: « Sacrificia impiorum, abominationes sunt Domini: vota autem recte ambulantium, accepta sunt apud eum^{**}. » Et iterum: « Domos convictiorum dissipat. Dominus, firmat autem terminum viduæ^{**}. » Opificium vero illius non simpliciter, sed eo quod per Verbum, ac sapientiam suam cuncta faciat: qui potissimum veri Dei character est, quod sit Filius Pater. At igitur: « Sapientia Deus fundavit terram^{**}. » Et iterum: « Dominus fecit regiones et deserta, et summitates habitatias ejus quae sub celo est. Quando preparabat celum, aderam ipsi: quando separabat thronum suum supra ventos, quando validas faciebat desuper nubes, cum eo eram cuncta componens. Ego eram in qua letabatur, singulis diebus letabar in conspectu illius^{**}. » Strophæ quoque verborum insunt isti libro: nam si quis ea mente verset, re-

serabit ac inveniet sententiam in ipsis sitam. A καὶ πάλιν· « Ἐὰν καθίσῃς θεῖνεν ἐπὶ τραπέζης δωματῶν, νοργής νόει τὰ παρατιθέμενά σοι. » Καὶ τὰ δύο τούτοις δικαιουσύνης δῆμηθυς νόσος εἴρηται· ἀπειδὴ τινὲς διατρόπως ἔξειλήσασι τὸ δίκαιον, τὸν μὲν λεγόντων, δίκαιον ἔστι τὸ ἀποδίδοντα ἄπειρον Ἑλαῖον τις φυλάξας· τὸν δὲ, τὸ διδόναι κακὸν ἀντί κακοῦ, καὶ ἀγαθὸν ἀντί ἀγαθοῦ. Συμβαίνει δὲ μὴ ἀκριβεῖς εἶναι τοὺς τοιούτους δρόσους. Μή εἴπεις γάρ, « Οὐ τρόπον ἔχρησαν μοι, χρήσομαι αὐτῷ, τίσομαι δὲ αὐτὸν δι μὲν τέλης. Διὰ τούτο οὖτος τὴν ἀληθῆ δίκαιουσύνην διδάσκει, ὅτι τοῦτο ἔστι τὸ ἀληθῶς δίκαιον, ἀποδίδοντα ἀκάλατρον τὸ δίκαιον. » Προργουμένως μὲν τίμα τῶν Κύρων ἀπὸ τῶν δικαιών πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ τῶν καρπῶν δικαιουσύνης. » Επειτα· « Τίμα βασιλέα, καὶ τοῖς μὲν γονεῦσι τὸ καθῆκον ἀποδίδου, τοῖς δὲ πάτερ τὸ ίσον. » Καὶ οὗτος μὲν εἰς τύπος διέτερος δὲ δίκαιου τὴν ψυχὴν ἁυτοῦ, τὴν ίσοτηταν φυλάττειν, οἵτε μὴ κλίνειν εἰς ἀνισότητα· ἀλλὰ τῷ μὲν λογικῷ· Μή σε καταλάβῃ βουλὴ κακῆ, ἡ ἀπολείπουσα διδασκαλίαν νεότητος, ἀλλὰ μετὰ βουλῆς πάντα τιλα, καὶ οἱ λογισμοὶ σου ἑστῶσαν κρίματα· ὥστε κρίνειν ἁυτὸν ἁυτον, καὶ τὴν μὲν ἐπιθυμίαν πάσσαν ἔχειν ἀγαθὴν· ἐπιθυμία γάρ δίκαιων πάσσα ἀγαθή, καὶ ἐπιθυμία δίκαιου δεκτή. Κατὰ δὲ τὸ θυμικόν· « Μή τοι ἔσται ἀνέρος ἀνδρὶ θυμῷδει, φύλῳ δὲ ἀργίλῳ μὴ συναύλικον. » Ολον γάρ τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἐκρέπει δίφρων δὲ σφόδρας ταρπίεται κατὰ μέρος. » Οὕτω δὲ ἁυτὸν φυλιμίων δινθρόπον, καὶ τὴν ίδιαν ἁκάστου μέρους τῆς ψυχῆς πρᾶξιν ὑγῆ καὶ διανῆ φυλάττειν, ἔσται γινώσκων τὴν ἀληθῆ δίκαιουσύνην. Κρίματα δὲ κατευθύνει· ἔστι προργουμένως μὲν κρίνειν δίκαιων κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ὃς φησι· « Ανογεῖ σὸν στόμα λόγῳ Θεοῦ, καὶ κρίνε πάντας ὑγιῆς. Διάκριτος δὲ πέντε καὶ ἀσθενής. » Οὐ γάρ εἰπον τὸν ἀτεβή, δίκαιος ἔστιν, ἐπικατάρτος λαοῖς, καὶ μισθός εἰς ἔνην. Αλλεῖοι δέ τοι πρόσωπον ἐν κρίσεις οὐ καλὸν. » Τούτο μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ ἥττον· ἐπειτα δὲ ἵνα σπερ ἐτερούς κρίνεις τις, τούτῳ καὶ εἰς ἁυτὸν τὸ κρίμα κατευθύνῃ, καὶ ἁυτὸν δοκιμάζῃ, ἐπιτιμῶν μὲν ἁυτῷ, ἐὰν πλεονεκτῇ ὁ θυμός· ἐπέκριν δὲ, ἐὰν περισσεύῃ ἡ ἐποθυμία· διστέρων δὲ, ἐὰν ἀφίνοι τὸ λογισμοῦ, λέγων· « Εἷς πότε, δκνηρέ, κατάκεισας; » Οὕτω γάρ ἁυτὸν δίκαιων ὅγων, καὶ κατήγορος ἁυτοῦ γνώμονος, κρίμα κατευθύνειν μαθήσεται, καὶ οὐκ ἀκούσει παρ' ἔτερον· « Οὐ διδάσκων ἔτσρον, σεαυτὸν δὲ διδάσκεις; » Οἱ λέγον, Μή μοιχεύσῃς, μοιχεύεις; » ὥστερα γάρ δὲ διειών καὶ κατευθύνων τὴν ἔδω, φάνει εἰς τὸ τέλος· οὕτως ὁ κατευθύνων κρίματα δίκαιος γνωσθήσεται καὶ σοφός. Παραβολαὶ δὲ λέγονται λόγοι, ὥστερα εἰκόνες τῶν λεγομένων. Ήξε αὐτὸν γάρ διὰ τὴν ὁμοιότητα τὸ λεγόμενον καταλαμβάνεται. Οὕτω γάρ δι Κύρος Ελεγχ., ὡς δ Μάρκος φησι· « Τίνις οὐκούσως τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; ἢ ἐν ποιει παραβάλλωμαι αὐτήν; » ὡς τῶν κατὰ δροίσουν λεγομένων παραβολῆς οὖσης. Καὶ γάρ λέγων· « Όμοια ἔστιν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, » θυτερον ἐπέχερε·

* Prov. x, 5. * Prov. xxvii, 25. * Prov. xxiii, 1. * Prov. iii, 9. * Prov. xxiv, 21. * Prov. xxii, 24. * Prov. xxiv, 23-25. * Prov. vi, 9. * Rom. ii, 21, 22.

εἰδὸς τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτὸς λαλῶ. » Εἰσὶν οὖν τοιαύταις αἱ παραβολαὶ· « Πόπερ ἔξοδος χρόνος ἐν δημητῷ κατάκαμψα ὥφελοι, οὗτος δῆγγελος πιστὸς τοὺς ἀποστείλαντος αὐτὸν· » καὶ πάλιν· « Πόπερ διέμεινε καὶ νέφρη καὶ ὑετοί, οὗτος οἱ καυχώμενοι ἐπὶ δόξῃ φευδεῖ· » καὶ τὰ δμοια τούτοις. Ρήσεις δὲ σοφῶν εἰσὶ λόγοι οὐ σεσοφισμένοι, οὐδὲ ἐν τῷ περιεχῷ ἀπετάντες, ἀλλὰ κριθεωμένων οὓς ᾧς κατὰ πρόσταξην δὲ λεγομένοι, ἀλλὰ ὡς ταρ̄ αὐτῶν γνωσθεῖν, καὶ ᾧς ἀπορᾶσις αὐτῶν προσφερόμενοι. Οὐσὶ εἰσι· « Καρδίας εὐφραινομένης, πρόδωσαν θάλλει· ἐν δὲ λύπαις οὔσης, σκυθρωπάζει· » καὶ, « Καρδία ὅρθη ζητεῖ αἰσθησιν· στόμα δὲ ἀπαειδέντων γνώσται κακόν· » καὶ, « Μῆτρος ἔγκλειρει νέκρος· πάντας δὲ τοὺς μὴ φιλονεικοῦντας καλύπτει φίλα· » καὶ, « Ος καταφρονεῖ πρόδημος, καταφρονθεσταγῷποτε αὐτοῦ· δὲ φοβούμενος ἀνολήθη, οὗτος ὄγκανει. » Τῶν μὲν γάρ διλῶν διθύρωπαν οἱ λόγοι κατὰ πλειστον ἀμφιβολοὶ τυγχάνουσιν δυντες· οἱ δὲ τῶν σοφῶν, οἵσι εἰσὶν οὗτοι, ἀλλοιεῖσι, καὶ πανταχόντας ἁκρίβουνται, ὡς μηδὲ ἀντιλέγεσθαι αὐτούς. Καὶ οἱ διλῶν διθύρωποι εἰπὸν τοῦ τέλους τῆς πράξεως γνωρίζουσι τὸ πρᾶγμα, οἷον· διτεῖ· Ο διδόκος φαῦλοί ἔστι, καὶ δι μούδης κακόν· τοῦτο δὲ καὶ παντὶ τῷ δῆλον ἐν εἴνῃ· οἱ δὲ σοφοὶ ταῦτα ἀρχάς τῶν πράξεων προλέγουσι, καὶ ὑπερούμβολα τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων προσταγγίλωσιν· ἵνα ἔκσασθαι, γνώντες τὰς ἀρχὰς τῶν κακῶν, φυλάττειν, οἴλα ἔστι τὰ προειρήματα· « Μῆτρος ἔγκλειρει νέκρος· πάντας δὲ τοὺς μὴ φιλονεικοῦντας καλύπτει φίλα. » Υ γάρ φιλερις ἀπὸ μίσους ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς τοιαύτης κακίας, καὶ οὐκ ἀν τις εἴποι ἀγαπήν τὸν φιλονεικοῦντα. Πάλιν δὲ ἐκ τοῦ ἀναντοῦ, δι μηδὲ φιλονεικῶν γνώρισμα ἀγάπης ἔχει· καὶ οὐδὲ μὲν τις εἴποι φιλονεικῶν τὸν ἀγαπῶντα, ὃς πάλιν τότε· « Εν ἀποθυμίαις ἔστι πᾶς ἀρρεφός, καὶ δέσμωμος πράσσει μετὰ ἀδεουλίας. » Τοῦ γάρ ἀρρεφούσης τὴν ψυχὴν ἐν τάσσαις ἀπιθυμίαις βεβαθίσθαι, καὶ τὸν δέσμωμον μηδὲ μίλιον ἔχοντα βουλήν ὅρθην ἐδήλωσε. Καὶ διλῶς οὗτοι τὰ ἡβεῖς μᾶλλον ἀπαγγέλλουσι, τὴν ἀρχὴν τῆς πράξεως θεῶν συνισταται, λέγοντες, διτεῖς μηδὲ φιλονεικίας προγεγειται μίσος· τοῦ δὲ μηδὲ φιλονεικῶν προγεγειται ἀγάπη· καὶ τῆς μὲν ἀπολείας τῆς ψυχῆς ἔστιν ἀρρεφός τὸ ἀφύλακτον ἔχειν στόμα· τοῦ δὲ πιστούσαν τινὰ προγεγειται ἡ προπτεια. Οὐσῶν δὲ ἀκάστην ῥήσιν ἀναλύσων, εὐρήσεις εἰρημένην καὶ γεγραμμένην ὑπὲρ τοῦ τούς ἀκούσαντας καὶ μανθάνοντας τὰς ἀρχὰς τῶν κακῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν, φεύγειν μὲν τὰ φαῦλα, πράττειν δὲ τὰ ἄγαθα. Αἰνίγματα δὲ καὶ σκοτεινοὶ λόγοι, οἵτινες ἀσφαλεῖς μὲν οὖτε εἰσιν, ὡστε ἀνέψην τὸν ἐντυγχάνοντα τῷ μηδὲν ἀμφιλανεῖν, μηδὲ τινὰ ὑπόνοιαν περιχέειν· δρευνώμενοι δὲ δύμα δεικνύουσι τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν. Οὐσὶ εἰσι· « Τῇ βόδλῃ τρεῖς θυνατέρες

A admodum enim qui iter facit, si recta gradiatur via, ad finem vias pervenit; sic, qui recta profert iudicia, justus agnoscetur et sapiens. Parabola autem dicuntur sermones, quasi imagines eorum quae dicuntur. Ex ipsis enim per similitudinem, quod dicitur, intelligitur. Ita namque Dominus, ut ait Marcus, dixit: « Cui assimilabo regnum Dei? aut qua parabola sit de rebus per similitudinem dictis. Cum dixisset enim: « Simile est regnum Dei: » deinde intulit: « Ideo in parabolis loquor illis »¹¹. Hujusmodi itaque sunt parabole: « Sicut emissio nivis in messe allevat zustum, sic nuntius fidelis illi qui miserunt illum »¹². Et rursus: « Sicut venti et nubes et pluviae, sic qui gloriantur in dono B mendaciis »¹³, et his similia. Dicta porro sapientium sunt, non sophismata verborum, neque sermones probabilitatis specie decipientes, sed veri et accurati: non quasi cujusdam jussione habiti, sed per se noti, et quasi sententia eorum prolati. Quales sunt: « Corde latente, floret vultus: cum autem in tristitia est, deprimitur »¹⁴. Et: « Cor rectum querit sensum; os autem indisciplinorum, cognoscet mala »¹⁵. Et: « Odium excitat contentionem: omnes autem eos qui contentiosi non sunt contegit amicitia »¹⁶. Et: « Qui negotium contemnit, contemnetur ab ipso; qui vero mandatum veniret, ille saus est »¹⁷. Aliorum namque hominum sermones, ut plurimum ambigui sunt; sapientium vero, quales sunt isti, veri sunt et omni ex parte accurati, ita ut minime ipsis contradicatur. Et alii quidem homines ex fine operis rem declarant, quale est: Iniqua res est mala, et morsus pravum quid est, quod cuivis manifestum est. Sapientes autem initium operum praedicunt, et quasi symbola animi motuum praenuntiant; ut quisque, agnitis malorum principiis, sibi caveat, qualia sunt superioris dicta: « Odium suscitat contentionem, omnes autem qui non contendunt, contegit amicitia »¹⁸. Contentiosus enim ex odio malitiae hujus principium habet, nec quispiam dixerit contentiosum se diligere. Contra, qui contentiosus non est, dilectionis indicium habet: nec contentiosum quispiam dixerit eum qui diligit, D ut rursus dicitur: « In concupiscentiis est omnis otiosus, et iracundus absque consilio agit »¹⁹. Nam otiosi animam significat in omnibus concupiscentiis esse demersam; et iracundum, nullum rectum habere consilium ostendit. Ili itaque plane mores declarant, et actionis principium uide ordinatur, dum aiunt, odium praecedere rixas: charitatem esse principium et causam qua vitantur contentiones: otio preire pravam volupatem, iracundo preire consilii inopiam: et causam quare quis despiciatur, esse contemptum legis: quod sa- nitatem praecedat timor Dei: item quod principium

¹¹ Marc. iv. 30. ¹² Matth. xiii. 15. ¹³ Prov. xxv. 13. ¹⁴ ibid. 14. ¹⁵ Prov. xv. 53. ¹⁶ ibid. 14. ¹⁷ Prov. x. 12. ¹⁸ ibid. 15. ¹⁹ ibid. 12. ²⁰ Prov. xiv. 17.

perditionis animæ sit, non custodire os suum, A Ήσαν ἀγαπήσεις ἀγαπώμεναι· καὶ αἱ τρεῖς αυτοί, καὶ τὴ τάπτητη οὐκ ἡρέσθη εἰπεῖν, Ἰκανόν. Ἀδρ., καὶ ἔρως γυναικῶς, καὶ τάρταρος, καὶ γῇ οὐκ ἐμπιπλα- μένη ὑδατος, καὶ ὑδωρ, καὶ πῦρ, οὐ μῆτεπωσιν, Ἀρ- κεῖ· καὶ πάλιν· « Τρία δέ ἔστιν ἀδύνατά μοι νοῆσαι, καὶ τὸ τέταρτον οὐκ ἐπιγινώσκω· ἔχην δεῖσον πετομένου, καὶ ἔδοις δρεως ἐπὶ πέτρας, καὶ τρίσους νηρᾶς ποντοπορούσης, καὶ ἔδοις ἄνδρος ἐν νερότητι, καὶ δύο τοιαῦτα ἔστιν αἰνίγματα· ἕπερ γάρ τινα δη- λοῦ, καὶ ἔτερων ἴνοισαν παρίστησο· καὶ ἀσφῆ μὲν ἔστι, κακρυμμένον δὲ ἔχει τὸν νοῦν

« Sanguisuge tres erant filiae admodum dilectæ: et hæ tres, et quarta non dicunt, Satis est. Infernus, et amor mulieris, et tartarus, et terra que non saturatur aqua, et aqua, et ignis, nunquam dicunt, Satis est¹¹. » Et iterum: « Tria sunt, quæ intellectu mili sunt impossibilia, et quartum non cognosco; vestigia aquila volantis, et vias serpentis supra petram, et vias navis in mari euntis, et vias 121 viri in adolescentia¹², » et quæcunque ejusmodi sunt ænigmata: alia namque statim indicant, aliam tamen sententiam exhibent: et obscura quidem sunt, absconditum vero sensum habent.

Liber XV, Ecclesiastes.

23. Et hunc librum scripsit Salomon, ut supra dictum est. Dicitur autem Ecclesiastes, quoniam ita hunc nominavit auctor ipse, qui scripsit in principio ipsius dicens: « Verba Ecclesiaste filii Davidis regis Israel in Jerusalem: Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes. » Variis vero nominibus vocatus est Salomon: Sapiens, quia sapientia particeps fuit; Prudens, eo quod veritatis in ipso fuit prudenter; Doctus, quoniam veram a Domino doctrinam habuit. Ecclesiastes vero vocatus est, quia ad populum ipse concionatus, et quæ spiritus sunt locutus est. In hoc autem libro de naturali theoria philosophatur. Quoniam enim Ægyptii de illa suas iam habeant imaginationes, et Græci hisce de rebus fabulatori erant: ob eas ipse causam impulsu Spiritus sancti eos, qui de istis inquirere conabantur, compescit, dicens: « Non poterit homo inventire opus, quod sub sole factum est: quamvis querendo fatigetur, non inveniet¹³. » Damnat etiam Ægyptiorum religionem circa divinationem ex hominis nativitate, dicens: « Qui observat ventum non seret, et qui aspicerat ab nubes non metet, in quibus agnoscit non potest, quæ sit via spiritus. Sicut ossa in ventre uterum gestantes, ita non cognoscet opera Dei, quæcumque facies universa¹⁴. » Deinde et de singulorum theoria tractans, fatetur, quod de talibus vane queratur, et quod ejusmodi nihil pariant aliud, quam laborem. Non enim ex illorum cognitione, sed ex vita et actibus sapiens et justus quisvis comprobatur. Dicit namque: « Elenenim quæcumque scire se dixerit sapiens, ea non poterit invenire. Quoniam totum hoc tradidi cordi meo, et totum hoc vidit anima mea, quod justi et sapientes, et opera eorum sunt in manu Dei¹⁵. » Recte igitur talium rerum inquisitionem prætergressus, et in contemplanda mortalium politia constitutus, cum multis et variis videret hominum casus, concludit, quod providentia administrentur omnia, dicens: « Cursus non est velocium, nec

B. Bιβλιον τε, Εκκλησιαστής.

23. Καὶ τοῦτο Σολομὼν ἔγραψε τὸ βιβλίον, καθά- περ προείρεται. Λέγεται δὲ Ἐκκλησιαστής, τετρή- στις οὐτώς ὑνόματες αὐτὸς δὲ γράψας, εἰπὼν ἐν ἀρχῇ· « Φήματα Εκκλησιαστοῦ ιεοῦ Δασδίβ βασιλέως Ἰσαρήλ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Ματαιότης ματαιοτήτων, εἰπὼν δὲ Ἐκκλησιαστής. Ποικίλως δὲ ἀντιλήφθη δὲ Σολομὼν· σφρόδε μὲν, εἴτε φορὰς μετέσχε· φρόνιμος δὲ, διὰ φρόντος ἀληθείας ἡ ἐν αὐτῷ πεπαιδευμένος δὲ, διὰ τὴν ἀληθείαν παιδειαν παρὰ Κυρίου εἰλεγεν. Εκκλησίη οὖν Εκκλησιαστής, διὰ αὐτὸς ἐξελκησαζες τοὺς λαούς, καὶ ἐλάσσεις τὰ τοῦ πνεύματος. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ βιβλίῳ περὶ τῆς φυσικῆς θεωρίας φιλοσοφῶν φανεται. Ἐπειδὴ γάρ Αἰγύπτιοι μὲν ἐφαντάζοντο, « Ελλήνες δὲ ἐμέλιοι περὶ τούτων μυθολογεῖν· διὰ τοῦτο οὖτος, Πινεύματι ἀγίῳ χινούμενος, πάνει μὲν πέπιχειροποτας περὶ τούτων ζητεῖν, φάσκων· « Οὐ δυνατεῖται ἀνθρώπος τοι εὑρεῖν τὸ πόνιμα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τῶν ἥλιον· διὰ δὲ μοχθῆται ἀνθρώπος τοῦ ζητῆσαι, καὶ οὐχ εὐρήσει· διαβάλλει δὲ καὶ τὴν Αἰγύπτιων περὶ γενεθλιαλογίας νόσην, λέγων· « Τηρῶν διένεμον οὐ σπερεῖ, καὶ βλέπων ἐν ταῖς νεφελίαις οὐ θερίσει, ἐν εἷς οὓς έστι γινώσκων, εἰ δὲ δόδες τοῦ πνεύματος. Ήτο δεῖται ἐν γαστρὶ κυορορούστης, οὐτας οὐ γνώσῃ τὰ ποιῆματα τοῦ Θεοῦ, διὰ ποθεῖται τὰ σύμπαντα. » Είτη καὶ περὶ τῆς θεωρίας ἐκάστου γιγνόμενος συνειδεῖν, διὰ μάτην ἔστι περὶ τοιούτων ζητεῖν, καὶ μόνον τὰ τοιαῦτα μόχθον γεννᾷ. Οὐ γάρ ἀπὸ τοῦ γινώσκεν τὰ τοιαῦτα, διὸ ἀπὸ τοῦ πρακτικοῦ βίου δισφρόδε καὶ δίκαιος συνιστάται. Αἵτις γάρ· « Καὶ γε δος ἀνὴν εἴηται σφρόδε τοῦ γνώναι, οὐ δυνήσεται τοῦ εὑρεῖν. Οτι σύμπαν τοῦτο ἔσωχε εἰς καρδίαν μου, καὶ φυγῇ μου σύμπαν εἰδε τοῦτο, ὃς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σοφοί καὶ αἱ ἐργασταὶ αὐτῶν ἐν κεφάλῃ Θεοῦ. » Εἰλέσθας τοινυν περὶ τῶν τοιούτων ζητησιν διαβάσεις, καὶ περὶ τὴν ἀνθρωπίνην πολιτείαν καταγγίγνομεν, δρῶν τε πολλά καὶ ποικιλά τὰ τῶν ἀνθρώπων συμπεισώματα, συνιστάσιν, διὸ προνοΐᾳ τὰ πάντα διοικεῖται, λέγων· « Οὐ τοῖς κούροις δρόμος, καὶ οὐ τοῖς συνετοῖς [δυνατοῖς] δι πόλεμος, καὶ γε οὐ τῷ σοφῷ

¹¹ Prov. xxx, 15, 16. ¹² ibid. 18, 19. ¹³ Eccle. viii, 17. ¹⁴ Eccle. xi, 4, 5. ¹⁵ Eccle. viii,

δέ όρτες, καὶ γε οὐ τοῖς; συνετοῖς; δὲ πλοῦτος, καὶ γε οὐ τοῖς γινώσκουσιν ἡ γάρις· διὸ καρδίς καὶ ἀπάντημα συναντήσεται τοῖς πάσιν αὐτοῖς. Ἐν παντὶ γάρ ἐστι βασιλεὺς τοῦ ἀγροῦ εἰργασμένου. Καὶ γάρ οὐδέποτε κύριος φρεσὶν ἐν τούτοις τῆς ἑαυτοῦ βουλῆς. «Οὐτὶ τίς διδύνωτος, δὲ ἀπελεύσεται ὅπου τῆς βουλῆς τὰ δοκιμαῖσσαν αὐτὴν; καὶ διὸ οὐδὲν πλέον διδύνωτος ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἔσονται μάταιοι, ηγούμενοι τοὺς πονηροὺς καὶ στραθόν, καὶ ἀπομάχειν εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ γάρ καὶ διφάγεται καὶ πίεται, τοῦτο δόμα θεοῦ ἐστιν. «Οθεν εἴτε ζῆτοις ἐστι περὶ τοῦ, πῶς γένεται τὰ φαινόμενα, εἴτε κτήσις ἐστι χρημάτων, εἴτε τρυφή περιουσίας, πάντα ταῦτα ματαιότης ματαιοτήτων ἐστι, καὶ πάλον οὐδὲν ἡ περιστολα βουλῆς καὶ προαιρέσεως ἐπιχήρωσις. » Ἐν δὲ τῷ λέγεν ταῦτα ματαιότητα, ἐμφανεῖ τῶν μελλόντων τὸ αἰώνιον. Διὸ καὶ πάντα ὑπερβάζει, παρανεῖ τῶν αἰώνιων μνημονεύσειν, καὶ εἰδεῖν τέλος ἐστοῖναι τοῦ κόσμου τούτου, ἐν τῷ λέγειν, ἀρχεῖν τὰς ἀληθεύσας, «εἰ τοῦτο δὲ ἂν σαλευθῶσι πύλακες τῆς οἰκίας, καὶ διαστραφῶσι δινῆρες τῆς δυνάμεως, καὶ ἥρησαν αἱ ἀληθεύσας». Καὶ τὰ μετὰ τὸ τέλος δὲ ἐξηγεῖται· «Οὐτὶ σύμπαν τὸ ποίημα ὁ θεὸς ἀξεῖ ἐν κρίσει τὸ παρεργαμένῳ, ἐὰν ἀγαθὸν, καὶ ἐὰν πονηρόν. » Ἐκ δὲ τούτων δείκνυοντος, έντι πέπει Εἰργει, «Ματαιότης ματαιοτήτων, οὐ τὴν κτίσιν διαβάλλων ἡγη, ἀλλ' ἐστι, τὰ αἰώνια θεωρῶν, Εἰργει τὴν τῶν προσκαλουμένων ἀποθύμιαν εἰναι ματαιότητα. Καὶ κρίσιν δὲ διδάσκασκων, σημαίνει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, καὶ τῶν πρόδειξιν ἀνταπόδοσιν. «Ἐπειτα λέγων, «Ἡργησαν αἱ ἀληθεύσας, εἰ δεῖκνυσι πάλιν μὴ εἶναι ματαιάν αὐτὴν τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον διδάσκαλον πάσιν αὐτὴν οὖσαν εἰς εἰσέβειαν. Ή γάρ τάξις αὐτῆς καὶ ἡ διαδόσματις διήγησις ἐστι περὶ τοῦ πεποιηκότος καὶ κτίσαντος αὐτὴν, ἐν δὲ καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ εὐαγγελισταί, καὶ οἱ διδάσκαλοι εἰσιν, ὃν περ ἀληθεύτες ἐκάστῳ τροφῇ διὰ τῆς διδασκαλίας τὴν εἰς εὐσέβειαν γῆντον· οἵτινες ἀληθεύσας ἀργήσουν λοιπὸν ἐν τῇ συντελείᾳ. Οὐκοῦ ἐτί γάρ ὡς ἀληθεύσας ἀδάξουσιν αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῶν πράξεων ἐκάστου ἡ κρίσις τίνεται.»

Biblioτος ις', Ἀσμα φορμάτων.

24. Τοῦ Σολομῶντος ἐστι καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον συγγραφὴ, καθάδι προεδρήλωται. «Ολον δὲ αὐτῷ γέγραπται ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τελῶν μυστικῶς μετὰ ἀλληγορίας αἰνιγματώδους. Οὐ γάρ ἐν τῷ προφανεῖ, ἀλλ' ἐν ἀπόφραγμα κέρχεται τὸν ἐν αὐτῷ δογμάτων διοῦς. «Ἐρευνώμενος δὲ εὑρίσκεται, διότι μετὰ ἀλληγορίας ἐντυγχάνειν διφερούτω προσήκει τοὺς συνετούς· ίνα μὴ δι' ἀγνοιαν τῶν διμαθῶν εἰς ἀπίκιαν ἀμπέσῃ τὰ εἰρημένα. «Ἄσμα δὲ φαμάτων διὰ τοῦτο καλεῖται ἀπειδὴ μετὰ μὲν τὰ διὰλο γόματα τούτο, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι διὰλο προσθοκάν ἐστιν· διλο δὲ λέγω οὐ βιβλίον, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῦ βιβλίον σημαινόμενον. «Οὐ δὲ λέγω τοιούτον ἐστι· Πλάτων ἡ θεία Γραφὴ περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς καθέδου τοῦ Λόγου καὶ ἴνσάρχου περιουσίας αὐτοῦ προφητεύει. Τοῦτο γάρ τὸ βούλημα

D

A bellum prudentium, nec sapientis panis, nec prudentium opulentia, nec cognoscentium gratia: quoniam tempus et occasio simul omnibus istis occurrit¹¹. In omnibus enim est, rex agri culti. Neque enim quisquam in istis consiliū sui dominus est. Quis est enim homo, qui possit ire retro consilium, quæcumque fecerunt ipsum? Et quod nihil potest amplius in hac vita habeat homo, quam faciendi bonum et malum, et præparandi opera sua ad exitum. Nam et quod edidit et bibit, hoc donum Dei est. Unde sive queratur, quomodo facta sint, quæ videntur, sive adsint pecuniae, sive voluptas abundantiae: omnia hæc vanitas vanitatum, et nihil amplius quam superfluitas consilii et voluntatis consitus¹². » Cum autem, hæc esset vanitatem, futurorum æternitatem significat. Quapropter et universa transcendens, hortatur ut æternorum memoriam servemus, et sciamus futurum aliquando, ut mundus hic finiatur, cum dicit, fore ut molentes cessent, «in die qua commovebuntur custodes domus et notabunt viri potentes, et molentes cessaverunt¹³. » Et quæ finem mundi subsequuntur exponit, dicens: «Quoniam cuncta, quæ sunt, ducet Deus in judicium; iu omni errato, sive bonum, sive malum¹⁴. » His ostendit quod illud: «Vanitas vanitatum», non ad hoc dixerit, ut creaturam criminaretur; sed quod æternum contemplatus, rerum temporalium desiderium admoneret esse vanitatem. Et ubi judicium futurum esse docet, innuit fore resurrectionem mortuorum, et actorum retributionem. Deinde cum dicit: «Cessaverunt molentes, » 122 ostendit non vanam esse ipsam creaturam, sed potius omnibus esse pietatis magistrum. Siquidem ipsius ordo et ornatus, de facto ipso ac creatore prædicatio est: in qua sunt et prophetæ et evangelistæ, et doctores, tanquam molentes unicuique alimoniam, per doctrinam, videlicet pietatis scientiam: qui molentes tandem in consummatione obiabantur. Tum enim non docebunt amplius, instar molentium, sed quisque secundum acta judicabitur.

Liber XVI, Canticum canticorum.

24. Hic quoque liber Salomonis est opus, ut superiorius declaratum est. Totumque ab initio usque ad finem mystice et cum allegoria enigmatica conscriptis. Sententia quippe dogmatum ejus, non aperta, sed occulta est. Atamen si accurate perquiratur, invenietur. Quapropter expedit, ut qui prudentes sunt, iu toto hoc libro allegorice versentur, ne propter imperitorum ignorantiam, quæ hic dicuntur, contemptui habeantur. Canticum autem canticorum ideo vocatur, quod post alia cantica subsequatur, et quod non aliud postea Canticum sit expectandum: aliud autem dico, non librum; sed quod in libro significatur. Quod dico tamen est: Omnis divina Scriptura, de Verbi descensu ad nos, et de adventu ejus in carne prophetiam habet. Hæc

¹¹ Eccl. ix, 11. ¹² Eccl. v, 9, 10, 16-18. ¹³ Eccl. xi, 3. ¹⁴ ibid. 14.

namque voluntas Dei est; prophetis et universæ divine Scripturæ, illud potissimum erat annuntiandum. Huic autem divinæ narrationi, consequenter addidere sermones de gentibus Babylonis, Damasci, Moab, aliorumque. Atque in singulis Scripturis peccantes increpat, peccatores bortantur ad penitentiam, comminantes futurum ignis judicium. Aliae igitur Scriptura prænuntiant, ut Moyses cum ait: « Prophetam vobis excitabit Dominus Deus noster ex fratribus nostris, sicut me »²⁰. Isaïas vero: « Ecce Virgo in utero habebit et pariet filium »²¹. Michæas autem: « Erit in novissimis diebus illustris mons Domini »²². Et aliae alio modo, secundum Spiritus gratiam, prædicti. His autem omnibus loquentibus, expectabatur abduc qui prænuntiatus fuit Dominus. Quapropter multi eum prænuntiabant: et donec venit, prophetantes non cessavere. Et haec omnia sunt cantica. Canticum vero cantorum, neque prophetandi, neque prænuntiandi modo scriptum est: sed quem alii prænuntiarunt, eum quasi iam venerit, et jam carnem assumpserit, ostendit. Quare quasi in conjugio Verbi et carnis, epithalamum canit Canticum cantorum. Et aliae quidem Scripturæ de Salvatore loquuntur, et interea alia quædam annuntiant: hic vero liber conjugum tantum Verbi et carnis canit. Quamobrem in aliis quidem Scripturis, quia alia quædam significantur, indignationis et iræ sermones ac formidabiles minæ insunt: præsens vero liber, quoniam nihil aliud, quam Verbi præsentiam significat, jucunditatis tantum, gaudii ac laetitiae sermones habet. Sponso siquidem presente, omnes letari convenient, nec cuiquam lugendum est: sicut et ipse Dominus dixit. Etenim ipse præsens infirmitates nostras portavit, et meestias vertit in gaudium. Quemadmodum igitur post Salvatoris dispensationem, nullum amplius prophetam expectamus, ita post illa, qua in hoc cantorum Canticum significata sunt, non est aliud, quod recentius aliquid significet, expectandum. Etenim quæ in hoc Canticum significantur, eadem et in prophetis et aliis Scripturis per intervalla dicta deprehenduntur. Rursus quemadmodum Agnum Dei Joannes ostendit, atque ad Joannem usque lex est et prophetæ: ita quæ in Canticum cantorum 123 significantur, finis sunt omnium eorum, quæ in universa Scriptura significantur. Quid enim aliud post Christi adventum expectandum est, quam judicium et retributio? Propterea Cataphryges prophetas post Dominum introducebentes falluntur, atque ideo tanquam haeretici condemnati sunt. Canticum igitur est cantorum: quia nihil aliud post ea, quæ hic canuntur, expectandum est. Et sicut in lege, Sancta erant, et post Sancta, Sancta sanctorum, post Sancta vero sanctorum, nullus alius interior locus habebatur; ita post Canticum, Canticum est cantorum, post Canticum

A τοῦ Θεοῦ ἐστι· ταῦτα τε προφήταις καὶ πάσῃ τῇ θελᾳ Γραψῃ τόπῳ προηγουμένον ἦν ἀπαγγέλλειν. Παρακολούθημα τὸ εἰ τῷ θεῷ διηγήματι τούτῳ ποιοῦνται λόγους περὶ τῶν ἔνθων Βαβυλώνος, τῆς Δαμασκοῦ, Μωάδης, καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ δὲ ἔκαστης Γραψῆς ταῖς μὲν ἀμαρτίασιν ἐπιτιμῶσι· τούτῳ δὲ προληφθέντας προτέρωνται μετανοέν, ἀπειλούντες τὴν μέλλουσαν τοῦ πυρὸς κρίσιν. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι Γραψαὶ προλέγουσι, οἵτοι Μωσῆς μὲν· « Προσεχτην ὑμῖν ἀναστῆσαι,» λέγων, « Κύριος δὲ θεός τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὁς ἐμέ·» Ήσαῖας δέ· « Ίδοις ἡ Παρθένος ἐν γεννήσῃ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν·» δὲ Μιχαήλς· «Ἐν ταῖς ἐχάρταις ἡμέραις ἐμφανεῖς ἔσται τὸ δρός Κυρίου·» καὶ ἄλλος ἄλλως προλέγει, κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Τούτων δὲ πάντων λεγόντων προεδοκτὸν ἀπαγγελλόμενος Κύριος. Διὸ τοῦτο καὶ πολλοὶ ἀπῆγγελον· καὶ ίως ἥλιον, οὐκ ἐπανόντος προφετεύοντες. Καὶ ἔστι ταῦτα πάντα διηγματα. Τὸ δὲ «Ἄσμα τῶν φαμάτων οὓς προφετεύοντες ἔστιν, οὐδὲ ὡς προστημανον· ἀλλὰ δὲ ἄλλος προσαπήγγελον, τοῦτον ὡς ἡδη ἐλέθοντα δείκνυει, καὶ ἡδη ἀναλαβόντα τὴν σάρκα· διὸ καὶ ἡς ἐπὶ συζητῇ τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἐπιναλάμποντος φένει τὸ «Ἄσμα τῶν φαμάτων». Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι Γραψαὶ λέγουσι περὶ τοῦ Σωτῆρος, μεταξὺ δὲ καὶ περὶ ὅλων τοῦν ἀπαγγέλλουσι· τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο μόνην τὴν τοῦ Λόγου πρᾶτο σώματα συζητῶν φένει. Διὸ καὶ ἐν μὲν ταῖς ἀλλαζόμεναις Γραψαις διὰ τὰ μεταξὺ δηλούμενα εἰσὶ καὶ θυμῷ καὶ ὅργῃ λόγοι, καὶ σόδινα ἀπειλαῖ· τὸ δὲ βίοις αὐτῆς δὲ Κύριος εἰρηκεν. Αὗτος γάρ παρὸν τὰς ἀσθενειας ἡμῶν ἐβάστασε, καὶ τὰς λύπας ἐστρέψεν εἰς χαρᾶς. « Ποτέροι οὖν μετὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν τοῦ Σωτῆρος οὐκ ἔτι προφήτην προσδοκῶμεν, οὐτως μετὰ τὸ ἐν τῷ «Ἄσματι τῶν φαμάτων σημανόμενον οὐκ ἔστιν ἄλλο τι κακινότερον προσδοκῶν σημανόμενον. Καὶ γάρ τὸν τῷ «Ἄσματι σημανόμενα, ταῦτα καὶ ἐν τοῖς προφήταις καὶ ἐν ταῖς ἀλλαζόμεναις Γραψαις ἐκ διατημάτων λεγόμενα εὑρόσκεται. Πάλιν τε ὁ πόστερ δεινότερος τοῦ Ιωάννου τὸν Ἀρινθόν, οὐκ Ιωάννου δὲ νόμος καὶ οἱ προφῆται εἰσὶν οὐτως τὰ ἐν τῷ «Ἄσματι τῶν φαμάτων σημανόμενα τέλος ἔστι πάντων ἐν πάσῃ τῇ θελᾳ Γραψῃ σημανόμενων. Τι γάρ διό μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν προσδοκεῖ διὸ καὶ κρίσιν καὶ απαλλούσις προφῆταις μετά τὸν Κύριον, σφάλλουσι, καὶ εὐς αἰρετικοὶ κατεχρίσθωσαν. «Ἄσμα οὖν φαμάτων, διὸ τὸ μετά τὰ ἐκ τοῦτου μηδὲν ἔτερον προσδοκεῖν. Καὶ διοπέρ κατὰ τὸν νόμον «Ἄγια ἡνί, καὶ μετὰ τὰ «Ἄγια «Ἄγια ἀγίους, μετὰ δὲ τὰ «Ἄγια τῶν ἀγίων οὓς ἔτι ἔν εἰστερνας τόπος· οὐτως μετὰ τὰ φαμάτων τὸ «Ἄσμα τῶν φαμάτων, μετὰ δὲ τὸ «Ἄσμα τῶν φαμάτων οὓς ἔτι προσδοκεῖ ἔσται ἐσωτέρων καὶ κακινότερων ἀπάγγελλαν. «Απαξ γάρ δὲ Λόγος ἐγένετο σάρξ, καὶ τετελείσκει τὸ έργον. «Ἐστι δὲ ἐπον τὸ βιβλίον τοῦτο δειλότερον

²⁰ Deut. xviii, 15. ²¹ Isa. vii, 14. ²² Mich. :v, 1.

ταῦταις τοῦ παλαιοῦ· πρὸς τὸν Λόγον, καὶ καθόλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους πρὸς τὸν Λόγον, καὶ τῆς δὲ ἑθνῶν Ἐκκλησίας πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦ Λόγου πάλιν πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον γένος· εἴτα τῶν ἑθνῶν πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ περὶ τῆς ἑθνῶν καὶ περὶ αὐτῆς διδόγος· εἴτα καὶ τῶν διακονούντων ἄγγελων πρὸς τοὺς κληθέντας ἀνθρώπους τὸ κήρυγμα. Τοῦ μὲν οὖν παλαιοῦ λαοῦ ἀξιοῦντος αὐτὸν κατέλθειν καὶ συναερθῆναι τῇ σφράκται ταῦτα· «Φιλάσσατε με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ· διὰ ἀγαθοῦ μαστοῦ σου ὑπὲρ οἰνον». Καὶ πάλιν διὰ τούτων προτρέπεται· «Νέα πρὸς παλαιὰ ἐπέρχοά σοι, ἀδελφέ μου». Καὶ κοινῇ δὲ πάντων πρὸς τὸν Λόγον, ἵνα τὸ ἡμέραν ἀναλάβῃ σώμα· «Τίς δέρη σε, ἀδελφέ μου, θηλάζοντα μαστούς μητρός μου; εὐρύσσας σε ἔξω, φιλήσω σε, καὶ σόντι ἔχουσενθεσούμενος με. Παραλήφθομεν σε, εἰσάξου σε εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς τὸ ταξίδιον τῆς συλλαβούσης με». Οὐ γάρ ἔξυθεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐγεννήθημεν μήτρας, ἀναλαβεῖν αὐτὸν ἥξοντα τὸ σώμα, εἰ καὶ μή ὁ ἡμετέρος ἐπ' ἀνθρόδος καὶ γυναικός. Ἐκ γάρ μόντοι Παρθένου, ὡς πλάστης, ἔστω τῷ ἀδελφῷ ὅμοια, πλὴν ὃς ἐξ ἀνθρώπου· ἀνθρώπος γάρ ἡ Θεοτόκος Μαρία. Καὶ τοῦ Λόγου δὲ πρὸς τοὺς ἀξιώσαντας, ἀναλαμβάνοντος ἡδὸν τὴν σφράκτα ἐκ τῆς Παρθένου, ταῦτα· «Εἰσῆθον εἰς κῆπον μου, ἀδελφή μου νύμφη, ἐπέργησα σμύρνων μου μετὰ ἀρωμάτων μου, ἔργων ἄρτων μου μετὰ μελιτῶν μου, Ἐπιον οὖν μου μετὰ γάλακτος μου». Εἰς γάρ τὸν ίδιον κῆπον εἰσελθοῦν, τὴν κτίσιν, ἔλαβεν ἔστω τὴν τῆς Παρθένου τὸ σώμα, καὶ γέγονεν ἀνθρώπος. Θητὴν μὲν ἦν τὸ σώμα, ἀλλὰ μετὰ εὐδαιμονίας τοῦ παναγίου Λόγου συνήπητο. Καὶ εἰ γάλα, ὡς ἀνθρώπος, ἦψε τὸ σώμα φαγεῖν, ἀλλὰ μετεῖδον αὐτὸν καὶ οἶνον τῆς ἀντούτης τελείωσητος. Καὶ γάρ ὁνταρή ἔσθιε γάλα, οἴνος ἀντὸν τὰ τῆς θεότητος ἄποιντες ἔργα. Είτα δὲ Λόγος λοιπὸν ἀνθυσάμενος τὸ σώμα προσκαλεῖται τὸν πελαιῶν λαὸν, ὡς πρώτων ποιεύσαντα τὰ λόγια, διὰ τούτων· «Ἄναστα, ἀλλοὶ πλήσιον μου, καλὴ μου, περιστέρα μου· διὸ ίδοι δὲ καὶ εἰσιμών παρῆλθεν, ὃ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ταῦτα. Τὰ δινθή ὁντὴ ἐν τῇ γῇ, καὶρὸς τῆς τομῆς ἐψήσας, φωνῇ τοῦ τρυγόνος ἡκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, ἡ συκῆ ἐξήνεγκεν δύληνθος αὐτῆς, αἱ ἀμπελοὶ ἡμῶν κυπρίσουσιν». Ὡς γάρ λαβόντος τοῦ πρώτου λαοῦ Ἰωακίμονος τὴν σκιάν τὴν ἐν νόμῳ, ἀδέσκει, καὶ ὡς εἰδότα τὴν φωνὴν τοῦ τρυγόνος, ἀπομιμήσκει. Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Λόγος τὴν Ἱερουσαλήμ, προσκαλεῖται λοιπὸν καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἑθνῶν διὰ τούτων· (εἰς γάρ ἐπειδὴ Κύριος· καὶ Ιουδαῖον καὶ ἑθνῶν) «Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη. Ἀπὸ Λιβάνου ἀλεύσῃ, καὶ διελέγησῃ ἀπὸ ἀρχῆς πίστεως, ἀπὸ καραϊῆς Σαντρί καὶ Αερμῶν, ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὄρέων παρδάλεων». Ἀπὸ γάρ εἰδουλοτρεῖς καὶ θρησκεῖοι τρόπου προσκαλεῖται ταῦτην εἰς τὴν πόλιν. Κληθεῖσα τοίνους ἐξ ἑθνῶν καὶ ἡδὸν κατανυγεῖσα, λέγει πρὸς τὸν Λόγον ταῦτα· «Ἀπάγγελόν μοι, διὸ ἡγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ποῦ ποιμανεῖς, ποῦ κοιτάζεις ἐν μαστημόρδῃ· μῆποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέλαις ἐτα-

A vero canticorum, non est interior aliqua et recentior exspectanda promissio. Semel enim Verbum caro factum est, opusque consummavit. Est autem totus hic liber plenus dialogorum veteris populi ad Verbum, et summatis humani generis ad Verbum, et Ecclesie ex gentibus coacta ad idem, et rursus Verbi ad eamdem, et ad genus humanum. Deinde gentium ad Jerusalem, et Jerusalem, de Ecclesie ex gentibus coacta et de seipsa, dialogus. Postea et ministrantium angelorum ad homines vocatos prædicatio. Veteris itaque populi precantis ipsum (Verbum) ut descenderet, et carni conjungeatur, haec sunt: « Osculetur me osculus oris ori; quoniam meliora sunt ubera tua viuo ». Et iterum hortatur his verbis: « Nova et vetera servavi tibi, dilecte mi ». In commune vero omnium vox est ad Verbum, ut carnem nostram assumat: « Quis det te, consobrine mi, sugentem ubera matris mee? inventiane te foris, osculabor te, nec contemnem me. Apprehendam te, ducam te in dominum matris mee, et in cubiculum ejus qui me concepit ». Precati sunt enim, ut carnem assumeret non aliunde, sed ex ea ipsa matrice, ex qua nati sumus, licet nou eodem, quos nos, modo, nempe ex viro et muliere. Corpus enim sibi, utpote Creator, ex sola Virgine assumpsit: attamen ex homine: homo enim fuit genitrix Dei Maria. Verbi vero, ex Virgine jam carnem assumens, ad precentes se, sunt ista: « Ingressus sum in hortum meum, soror nea sponsa, vindemiavi myrrham mean cum aromatisbus meis, comedi panem meum cum melle meo, bili vinum meum cum lacte meo ». In proprium enim hortum, creaturam videlicet, ingressus, carnem sibi ex Virgine assumpit, et homo factus est. Mortale quidem corpus erat, verum cum suavi odore sanctissimi Verbi conjunctum. Et licet ut homo lactis cibum corpori suo admiserit, tamen et vinum illi perfectionis sua impertit. Etenim quemadmodum lac comedit, ita et divinitatis opera in ipso perficit. Deinde Verbum, carnem indutum, veterem populum, ut cui primum oracula Dei concredita fuerant, ad se vocat, his verbis: « Surge, accede ad me, amica mea, formosa mea, columba mea, quoniam ecce hieme transiit, imber abiit, ac profecitus est sibi. Flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit, vox turritis audit a est in terra nostra, flirus protulit grossos suos, vinea nostra florunt ». Ita enim docet, quasi primus populus umbram quæ in lege est, ad tempus accepit: et quasi vocem in turrit agnoscentem admonet. Postquam autem Jerusalem advocavit, advocat deinceps ei eos, qui sunt ex gentibus (unus est enim et Iudeorum et gentium Dominus), his verbis: « Veni de Libano, sponsa. De Libano venias, et transeas ab initio fideli. De vertice Sanir et Aemon, de cubilius leonum, de montibus pardorum ». Hanc enim ab idolatria moribusque ferinus ad Edom

¹¹ Cant. i, 1. ¹² Cant. vii, 13. ¹³ Cant. viii, 1, 2.

Supple, λαοῦ.

¹⁴ Cant. v, 1. ¹⁵ Cant. ii, 10-13. ¹⁶ Cant. iy, 8.

vocat. Illa igitur ex gentibus vocata et jam compuncta, Verbo ad hunc modum loquitur: « Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne siam tanguam oberrans inter greges sodalium tuorum ». » Etenim cum experimento didicisset, quam prona esset ad varias mutationes, rogabat ut confirmaretur et corroboraretur; ne idipsum postea sibi accideret. Exoratunque Verbum, 124 docet illam his verbis: « Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere ad vestigia gregum, et pasce haedos tuos iuxta tabernacula pastorum ». » Nemo quippe Deum cognoscere potest, nisi primum cognoscat seipsum. Nam pietas erga Deum, est principium sensus: sensus vero est, non externus ille, sed intellectus anime cum fide conjunctus. Jerusalem videns gentium vocationem factam in praeputto fidei, cum admiratione ait: « Quid videbitis in Sunanotide, quae venit sicut chori castrorum ? » Non enim ex una gente, sed ex omnibus venerunt, relictis propriis castris, contractisque gladiis, deinceps que pacis sunt sapientes. Ecclesia vero ex gentibus, videns Jerusalem, quasi se arguentem, sese defendit, dicens non inanem fuisse vocationem suam: « Nigra sum et formosa, filiae Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quod fusca sim, quia obtutus est me sol. Filii matris meae pugnaverunt contra me: posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi ». » Nigra sum, sed sub ipso sole sun. Licit enim cum praeputto sim, at idolis renuntiavi, et egressa sum e domo matris meae, sicut et Abraham: ejusdem enim sum fidei. Quamobrem rogo, « Introduce me in celum vienariam, ordinate iu me charitatem, servate me unguentis, stipitate me malis, quia dilectione vulnerata sum ». » Nolite praeputium attendere, sed in charitate suscipe me, o lex ei prophetae. Etiamsi feritate putida sim, sed tu me institue, et suavi tuo odore confirma; nam dilectione vulnerata sum. Ideo, « Adjuro vos, filiae Jerusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri, ne evigiletis et exciteatis dilectionem, donec ipsa velit ». » Adjuro vos, o Patres, non per potentias, id enim non licet; sed in virtutibus paradisi, ut in illum respicientes, sicut Adamum, ita et me suscipiat. Nam et ibi non erat circumcisio. Nunc Adae conditio renovatur. Verbum vero, gentium fidei prospecta et probata, dicit, « Pulchra es, amica mea, sicut beneplacitum, et formosa sicut Jerusalem, terribilis sicut castorum acies ordinata ». » Oportet enim eos, qui ex gentibus sunt, non esse dissimiles Ilerosolymae, ut fiat unus populus. Hoc autem fit, quando simul et legem honoramus, et in Christum credimus. Est enim unus Deus, et legis et Evangeliorum. Et qui Jerusalem assimilatus non fuerit, non efficitur Verbi amicus. Jerusalem fidem filiorum videns, et Verbi humanitatem, dicit: « Descendi in hortum

rhoi sui. » Ηπεραν γάρ ἔχουσα τῆς εἰς πολλὰ μεταβολῆς, ἦσσον στηριγμῆς λαυρὸν καὶ βεβαιωθῆναι μήποτε πάθη τόπον τὸ αὐτό. Παραχληθεῖς δὲ Λόγος, διάσκει λαυρὸν αὐτὴν διὰ τούτων. « Εὖν μὴ γνῷς ἐαυτὴν, ή καὶ ἐν γυναιξὶν, ἔξελθε ἐν πτέρωσι τῶν ποιμάνων, καὶ πολύτιμες τὰς ἑρόους σου ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμένων. » Οὐ δύναται γάρ τις γνῶναι θεὸν, μὴ πρότερον γνως ἐαυτὸν. Εὐσέβεια γάρ εἰς θεὸν ἀρχὴ αἰσθήσεως αἰσθήσης δὲ οὐγεὶς ἡ ἔξιθεν, ἀλλ᾽ ἡ κατὰ φυσῆν δάνοια μετὰ πίστεως. « Ή Ιερουσαλήμ, ὅρως τὴν κλήσιν τῶν ἔθνων γινομένην ἐν ἀκροβούσι τίστεως, θαυμάζουσα λέγει. « Τί δρεστεῖς ἐν τῇ Σουανατίδι, ἡ ἔρχουσα ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν; » Οὐ γάρ έξ ένος, ἀλλ᾽ ἐν παντὶς ἔθνον ἡρχοντο, ἀφέντες τὰς θειὰς παρεμβολὰς, καὶ συντρίβουσες τὰς μαχαλαρίας, καὶ λεπτὸν εἰρηνικὰ ϕρονοῦντες. « Ή ἐξ ἔθνων ὄρωσα τὴν Ιερουσαλήμ, ὥσπερ μεμφομένην, ἀπολογεῖται πιρὶ ἐαυτῆς: διὰ μὴ ἀρρήτης ἐστιν ἡ κλήσις. » Μέλαινά εἰμι καὶ καλή, θυγατέρες Ιερουσαλήμ, ὡς σκηνῶμα Κηφᾶρ, ὡς δέρβες Σαλομῶν. Μή βλέψῃτε με, διὰ τὴν μεμπλωμένην εἰμι, διὰ τὸ παρέλθειν με δὲ θίλως. Νιοὶ μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἔρει. Θενδρός με φυλάκισαν ἐν ἀμπελῶσιν. « Αμπελῶνα ἔμδον οὐκ ἐψύλαξα. » Μέλαινά εἰμι· ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν τὸν ἥλιον εἰμι. Εἰ γάρ καὶ ἀκροβούσις εἰμι, φησίν, ἀλλ' ἀπετάξαμην εἰδώλος· καὶ ξεῖθλον τὸν οἶκον τῆς μητρός μου, ὥσπερ καὶ ὁ Ἀβράμος ἐκείνης γάρ εἰμι τῆς πίστεως. Καὶ διὰ τοῦτο ἀξώ, « Εἰσάγαγε με εἰς οἶκον τοῦ οἴνου, τάξατε ἐπὶ ἔμβ οὐδὲ ἀγάπην, τηρήσατε με ἐν μύροις στοιβάσατε με ἐν μήλοις· διὰ τετρωμένην ἀγάπην τὴν εγώ. » Μή τῇ ἀκροβούσιᾳ προσέχητε, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ προσάσθατε με, ὡνμε καὶ προσφέται. Καὶ εἰ διστόρητε εἰπε τῇ ἀγρόστητῃ, ἀλλὰ με παίσετε, καὶ εἰσιθῆτε στηρίξοντες τέφρωμα γάρ τῇ ἀγάπῃ. Καὶ διὰ τούτο, « Μέρκιον ὑμάς, θυγατέρες Ιερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεσι καὶ ταῖς ισχύσι τοῦ ἀγροῦ, λάν ζετερητε, καὶ ἔξεγειρητε τὴν ἀγάπην, ζως οὐ θελήσῃ. » Ζητίλιον ὑμάς, ὡς πετέρες, οὐ κατὰ τῶν δυνάμεων, οὐκ ἔχετε γάρ, ἀλλ' ἐν δυνάμεσι τοῦ παραδείσου, ἵνα εἰς οἰκεῖον βλέποντες, ὡς τὸν Ἀδάμ, οὕτως με προσδέχησθε. Καὶ γάρ κακός οὖν ἡ νεφελοπομή ἀρτὶ δὲ τὰ τοῦ Ἀδάμ ἀνακαταίσταται. Οὐ Λόγος ὄρων τὴν πίστιν τῶν ἔθνων, καὶ ἀποδεχόμενος λέγει· « Καλή, ἡ πάτησον μου, ὡς εἰδοκία, ὥραια ὡς Ιερουσαλήμ, θάμνος ἡς τετογμέναι· Οὐ γάρ δόλως, ή ἡς τὴν Ιερουσαλήμ, ὅρως τῶν τέκνων τὴν πίστιν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου φιλανθρωπίαν, λέγει· « Εἰς κῆπον καρύας κατέδην ίδειν ἐν γεννήματι τοῦ γειτάρου, εἰ ήνθησαν αἱ ροστὶ· ἐκεὶ δώσω τοὺς μαστούς μου. Οὐκέτι η ψυχὴ μου, θετότε με δρματα Ἀμιναδάβ. » Εἰς γάρ τὸν κῆπον τῆς καρύας, τοῦτο ἐστιν εἰς τὰς Γραζάς, ἔγενόμην, αἵτινες ὡς καρύας εἰσίν, ἔξιθεν μὲν σκλή-

¹¹ Cant. 1, 6. ¹² ibid. 7. ¹³ Cant. VII, 1.
¹⁴ Cant. VI, 5.

¹⁵ Cant. I, 4, 5. ¹⁶ Cant. II, 4, 5. ¹⁷ ibid. 7.

ρατ, Εωθεν δὲ πνευματικαί. Εἶδον, διτὶ ζευχθῆναι μετὰ τὸν ἀρματικὸν τὴν θυνῶν κλήσει. Ζευχθέντων τοῖν τοῦ πνευματικοῦ τῶν λαών, λοιπὸν πανταχοῦ τὸ κήρυγμα ἀπεστάλη, καὶ τούτου γίνονται διάκονοι οἱ ἁγιστοί, λέγοντες· «Ἐξέβιθε καὶ θέτε ἐν τῷ Σαλόμῶν ἐν τῷ στεφάνῳ, φῶτε στεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτρα αὐτοῦ ἢ τιμέρα νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ τιμέρᾳ εὐθρούνης καρδίας αὐτοῦ.» Τὸ γάρ ἔξερχόμενος ἀπὸ τῆς κακίας δίεται καὶ θητὸν τοῦ Λόγου πρὸς τὸ σῶμα ἀπετετον θεωσιν. «Οτε γάρ γέγονε νύμφευσις τοῦ Λόγου πρὸς ἡμᾶς διὰ τῆς τοῦ σώματος θνάτου, τότε καὶ τὸν κατὰ τοῦ θνάτου θίκην πεποίησε, δι' ἣν εὐθρούνης πάντα πεπλήρωκε. Τοιάτια ἐν τῷ «Ἀσματὶ τῶν φρεμάτων τὰ τόν διαλόγους ἔστιν· ἐξ ὧν ἀφροδιτῇ τις λαζῶν, δύναται ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου τὰ δύοις τοῖς συνάπτειν κατὰ τὸν νοῦν.»

Huiusmodi sunt dialogi, in Canticō canticorum, libelli lectione, similibus similibus adaptare secundum

Bιβλίον ι^η, Υἱός.

25. Τόδι ἐπιγέγραπται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ τὴν κατ' αὐτὸν Ιστορίαν περιέχει, πῶς τε πέτυσθε, τειρασθεῖς ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ νικήσας καὶ ὑπομεῖνας εἰσεῖσθε τὰς ἀπενεγκέλιας· αὐτῷ πληγάς, διπλά πάλιν πάντα ἀπέλασθε, καὶ γέγονεν ἐνδούστερος ὑπὲρ δὴν, καὶ ξεχεὶς πάλιν τάκινα δέκα. Πέπονθε δὲ ἐπὶ τὸν ὄν σ', ὡς εἶναι πάντα τὰ ἐτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ οὐρά. Μετὰ γάρ τὰς πληγὰς ἔγνων Ιερεὺς ἐπειρ πο'. Γέγονε δὲ Ίων πρὸ Μινόστος· ἀπὸ γάρ Ἀβραὰμ πέμπτος δὴν. Ἐγνώσας τοῦ Ἡσαΐα. Διὰ τὴν γενομένην κατ' αὐτὸν πληγὴν ἥλθον τρεῖς· αὐτῷ φίλοι παρακάλεσσαν αὐτὸν, Ἐλιφάζ ὁ Θαυμανῶν βασιλεὺς, Βαλδὰδ ὁ Σαυκαῖων τύραννος, Σοφάρ ὁ Μινάτων βασιλεὺς. Καὶ φιλονίκιος μὲν καὶ ἀνελεήτων αὐτῷ ἀλλάζονται αὐτῷ, ἀναλλάγονται κατ' αὐτὸν· ὅπερε καὶ διαμαρτίαν αὐτοῖς ἐκ τούτου λογισθήσεται. Οὐ δὲ Ίων παρακάλεσσεν ὑπὲρ αὐτῶν τὸν Θεὸν, καὶ συνεχειρήθη αὐτοῖς. Εἰσὼν δὲν τοῦ μὲν Ίων διάλογοι πρὸς τοὺς φίλους ἔντεντον δὲ Ἐλιφάζ πρὸς αὐτὸν δύο, καὶ τοῦ Βαλδὰδ τρεῖς. «Εστι δὲ καὶ τοῦ Ἐλιοῦς τοῦ Βαραχίθη, τοῦ Βουζίτου, σ'. Καὶ λοιπὸν δὲ Κύριος χρηματίζει τῷ Ίων διὰ λαζαλοποιούσαν τοῖς περιφέρειται δὲ καὶ Ίων τῷ Κυρίῳ διὰ λέγοντας διάτερον.

Bιβλίον ι^η, Οἱ ιεροφῆται. Όσης, σ'.

26. Γεγόνασι μὲν καὶ πρὸ τούτου προφῆται· ἐπὶ μὲν τοῦ Δασιδ, Σαμουὴλ, καὶ Ναθάν, καὶ Γάρδ· ἐπὶ δὲ τοῦ Ροθόδημ καὶ Ἀβιδ καὶ Ἀσδ, Ἀχίας ὁ Σηλωνίτης, καὶ Σαμαίας, καὶ Ἀδδὼν, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Ἀνεμῆ· ἐπὶ δὲ τοῦ Ιωσαφάτ καὶ τοῦ Ἀγαθὸς Ἡλίας καὶ Ἐλεασοῦς, καὶ ὁ προφητεύσας τῷ Ἀγαθὸν περὶ τοῖς Σαρίας καὶ ὁ πατέρας ἀντὸν τραύματα, καὶ ἀλέγεις τὸν Ἀγαθὸν, καὶ Ίων δὲ τὸν Ἀμῆ, καὶ Ὁζὴθ, καὶ Ἐλιάδα. Ἀλλ' οὐ φέρεται τούτων ἴδια συγγράμματα, εἰ μὴ μόνον οἱ λόγοι αὐτῶν ἐν τοῖς βασιλείαις καὶ ταῖς Παραλιαπομέναις. Εὐ δὲ τοῖς συγγράψασιν, ὃν καὶ τὰ συγγράμματα φέρεται, πρώτοι γεγόνωστοι

D

Liber XVIII, Duodecim prophetæ. Osee, primus.

26. Eliam ante hunc fuerunt prophetæ. Nam tempore Davidis fuerunt Samuel, Nathan et Gad. Roboam, Abia et Asa regnabutib; Achias Silonites, Sameas, Addo, Azarias et Anemi. Sub Josaphat et Achab, Elias et Eliseus, et qui prophetavit regi Achab de Syria, et qui seipsum vulnerari fecit, et regem Achab corripuit, et Jehu filius Ame et Oziel et Eliada. Verum nulla habentur istorum scripta, nisi tantum quæ in Regnorum historiis et libris Paralipomenon dixisse leguntur. Inter eos vero qui scripserunt, quorum et scripta circumferuntur, primi fuerunt Osee et Isaies. Sub hisdem enim

^{**} Cant. vi, 10, 11. ^{**} Cant. iii, 11.

A nucum, ut viderem germina torrentis: num flourent mala punica: ibi dabo ubera mea. Non cognovit anima mea, posuit me currus Aminadab^{**}. In hortum enim nucum, hoc est, in Scripturas veni, quæ instar nucum sunt, foris dura, intus spirituales. Vidi, quod jungenda sum, velut in curru, gentilium vocatio. Coniunctis igitur utrisque populis, in orbem terrarum emissâ est prædicatio, et hujus ministri suut angeli, dicentes: «Egredimini, et videite Salomonem in corona, qna coronavit ipsum mater ejus, in die despensationis ejus, et in die latitiae cordis ejus^{**}. Qui namque e malitia egreditur, immutabilem Verbi et carnis unitatem videbit. Quando enim Verbi nobiscum, per corporis unionem, facta est desponsatio, tunc et de morte victoriariam retulit, propter quam et omnia latititia adimplevit. B ex quibus occasione sumpta poterit quis in ipsa sententiam.

125 Liber XVII, Job.

25. Job inscriptus est hic liber, quoniam historiam illius complectitur: nempe quid perperus sit, tentatus a diabolo, et quomodo vicerit, ac illatas ploras pie toleraverit: rursus omnia duplicita receperit, illustriorque, quam fuerat antea, factus, iterum decem liberos suscepit. Passus est autem, cum annos septuaginta natus esset, ita ut omnes ipsius anni fuerint 240. Post acceptas enim ploras annos adhuc vixit 170. Vixit autem Job anno Moysem: erat enim quintus ab Abraham ex postbris Esau. Venerunt ad eum consolandi gratia, propter plagam quam ferebat, tres amici ejus, Eliphaz Thaumianorum rex, Baldad Sauchaorum tyrannus, et Sophar rex Minaorum. Locutique sunt illi contentiosius et sine commiseratione, insultantes affectio, quod in peccatum illis est imputatum. Job vero Deum pro illis precatus est; et condonatum est eis peccatum. Sunt autem dialogi Job, quos cum amicis habuit, novem: Eliphaz vero ad Job tres; Sophar duo, et Baldad tres. Et Elius quoque filii Barachiel, Buziti, unus est dialogus. Tandem vero Dominus illum per turbinem ac nubes appellavit; et Job Dominum secundo cum illo locutus respondit.

Liber XVIII, Duodecim prophetæ. Osee, primus.

26. Eliam ante hunc fuerunt prophetæ. Nam tempore Davidis fuerunt Samuel, Nathan et Gad. Roboam, Abia et Asa regnabutib; Achias Silonites, Sameas, Addo, Azarias et Anemi. Sub Josaphat et Achab, Elias et Eliseus, et qui prophetavit regi Achab de Syria, et qui seipsum vulnerari fecit, et regem Achab corripuit, et Jehu filius Ame et Oziel et Eliada. Verum nulla habentur istorum scripta, nisi tantum quæ in Regnorum historiis et libris Paralipomenon dixisse leguntur. Inter eos vero qui scripserunt, quorum et scripta circumferuntur, primi fuerunt Osee et Isaies. Sub hisdem enim

regibus, Ozize, Joatham, Achaz et Ezechiae regum A*Judee*; et Jeroboam filii Joas regis Israelis prophetarunt. Factum est autem verbum (Domini) ad Osee, et prophetavit contra sacerdotes et Israelem, contra domum regis, et de interiu Samariae. Postquam vero illos coaguit et in incredulitate conclusit, significat Ecclesiam ex gentibus, per mulierem meretricem quam accepit, acceptamque resipiscere fecit, et ad se adduxit. Prophetat etiam de Salvatoris adventu.

Amos, secundus.

27. Et hic, quod ad prophetandi principium attinet, eodem quo Osee et Isaia vixit tempore: fuit enim sub Ozia rege Iuda, et in diebus Jeroboam, B*filii* Joas, regis Israel, biennio ante terrae motum. Videlicet autem quædam, et prophetavit contra Jerusalem et contra Israelem Samariæ, et contra gentes Damasci, Gazæ, Ascalonis, Azoti, Accaronis, Tyri, Idumææ, Thæman, siliorum Ammon et Moab. Arguit omnes et in incredulitate conclusit. Porro Amasia sacerdos Bethel, apud regem Jeroboam, ipsum accusante, quasi contra ipsum et contra Samariam et contra populum loqueretur: non tamen ideo cessavit ille, sed confidenter oracula Dei deveniuntabat. Prophetavit etiam de Salvatoris adventu.

126 *Michæas, tertius.*

28. Iste secundus quidem ex predictis fuit: nam post Oziam tempus prophetavit. Verum eodem quo illi tempore vixit: nam et ipse sub Joatham et Achaz et Ezechia prophetare coepit. Factum est autem ad eum verbum Domini, et prophetavit contra Jerusalem, et Samariam, et contra prophetas populi seductores, et contra Achaab. Prænuntiavit etiam adventum Salvatoris, dicens: « Erit in novissimis diebus illustris mons Domini ».²⁴

Joel filius Bathuel, quartus.

29. Ad hunc quoque factum est verbum Domini, et prophetat senioribus, et omnibus habitatoribus terra, de captivitate terra, et eorum qui in illa erant. Prophetat etiam de gratia Spiritus sancti, et ea, quæ per Salvatorem in omnes futura erat. Prædicat item de ieiunio et penitentia, deque Salvatoris adventu, et de signis quæ in cruce futura erant.

Abdias, quintus.

30. Visionem iste annuntiat contra Idumæam, et finem ejus, et contra gentes, quæ Israeli insultabant. Prædictus enim futurum, ut dominus Esau a Jacob deleatur.

Jonas, sextus.

31. Ad hunc factum est verbum Domini, ut abiaret in Ninive, ibique prediceret: « Adhuc tres

²⁴ Mich. iv, 1.

* Lege ἐν τούτῳ

A oīto, Ήσπει, καὶ Ἡσαΐας. Ἐπει γάρ τῶν αὐτῶν βασιλέων, τοῦτε Ἰουδά, Οἴσιου, καὶ Ἰωαθάμ, καὶ Ἀχάδ, καὶ Ἐζέκιου βασιλέως Ἰουδά· καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβόλου τοῦ Ἰωάς, βασιλέως Ἱερατῆλη προσφέτευσαν. Ἐγένετο δὲ λόγος πρὸς τὸν Ήσπει, καὶ προφητεύεις οὗτος τοὺς ἱερέας, καὶ ἐπὶ τὸν Ἱερατῆλη, καὶ ἐπὶ τὸν οἰκον τοῦ βασιλέως, καὶ περὶ τῆς ἀπωλείας τῆς Σαμαρείας. Καὶ ἐλέγεις καὶ συγχειταῖς αὐτοῖς εἰς ἀπελθεῖαν, σημαίνει τὴν ἐξ θυνῶν Ἑκκλησίαν, διὸ τὸς αὐτὸς ἔλαβε πόρνης γυναικεῖς, ἥν καὶ λαδὸν ἐσωφρύνειν, ἀνάγων αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν. Προσφέτευε δὲ καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος παρουσίας.

Ἀριάδη, δ^r.

27. Καὶ οὗτος συνεχρόνιος κατὰ τὴν ἁρχὴν τῷ Ήσπει καὶ τῷ Ἡσαΐᾳ· ἐπει γάρ Ὅζουν βασιλέως Ἰωάς καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβόλου τοῦ Ἰωάς, βασιλέως; Ἱερατῆλη, γέγονε πρὸ δύο ἑταῖν τοῦ σεισμοῦ. Λόγους δὲ εἶδε, καὶ προφητεύεις κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ κατὰ τοῦ Ἱερατῆλη τῆς Σαμαρείας, καὶ κατὰ τῶν ἑθνῶν Δαμασκοῦ, Γάζης, Ἀσκάλωνος, Ἀγάστου, Ἀκκαρίων, Τύρου, Ίδουμαίας, Θαιμάρων, ιώνων Ἀμρώνων καὶ Μιάδης. Καὶ οὗτος ἐλέγεις καὶ συγχειταῖς πάντας εἰς ἀπελθεῖαν. Ἀλλὰ καὶ Ἀμασίου τοῦ ἱερέως Βασιλῆλη, διαβάλλοντος αὐτὸν τῷ βασιλεῖ Ἱεροβόλῳ, ὃς λέγοντα κατ’ αὐτοῦ καὶ κατὰ τῆς Σαμαρείας, καὶ κατὰ τῷ λαοῦ, αὐτὸς οὐδὲν ἤτοι οὐκ ἐπάντα παρέθησεῖδεν, καὶ λέγοντα τὰ λόγια, καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος.

Μιχαήλ, γ^r.

28. Οὗτος δεύτερος μὲν τῶν προειρημάνων γέτονεν· διὰ μετὰ Ὅζιαν προφητεύεις· συνεχρόνιος δὲ αὐτοῖς, ἐπει καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ἰωαθάμ, καὶ Ἀχάδ, καὶ Ἐζέκιου, ἤρετο προφητεύειν. Ἐγένετο δὲ λόγος πρὸς αὐτὸν τοῦ Κυρίου, καὶ προφητεύεις ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ Σαμαρείαν, καὶ ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλανῶντας τὸν λαὸν, καὶ κατὰ τοῦ Ἀχαδός. Προστηματίνει δὲ καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, λέγων· « Εν ταῖς ἐχάπταις ἡμέραις ἐμφανεῖς ἔσται τὸ δρός Κυρίου. »

Ἰωάλη σ τοῦ Βασιλεύος, δ^r.

29. Λόγος Κυρίου ἐγένετο πρὸς τούτον, καὶ προφητεύεις τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πάντας τοὺς κατοικοῦσι τὴν ἕγην περὶ τῆς ἀλισσῶς τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ. Προφητεύει δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀγίου Πιενύματος χάρτης, καὶ τῆς εἰς πάντας γεννησομένης ὅπερ τοῦ Σωτῆρος. Κηρύσσει δὲ καὶ περὶ νηστείας καὶ μετανοίας, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γενομένων σημείων.

Ἄλειδον, ε^r.

30. Ήραστιν ἀπαγγέλλει οὗτος κατὰ τῆς Ίδουμαίας καὶ τοῦ τελούς αὐτῆς, καὶ κατὰ τῶν ἑθνῶν τῶν ἐμπαρανησάντων τῷ Ἱερατῆλη. Ἀναλογίσασθαι γάρ τὸν οἰκον Ἡσαΐ ὃποι τοῦ Ἰακὼβ προστηματίνει.

Ιωνᾶς, δ^r.

31. Λόγος Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν τοῦ Νινευής, καὶ χηρός: ἐν αὐτῇ, διὰ τοῦ τοῦ τρεῖς ἡμέρας

καὶ κατεστραφῆσται Νινεύ. ὁ ἄλλος, τρίτος, τὸν τὸ κηρυγμά, ἀνέβη εἰς πλόον, γειτώνος τοῦ γενομένου, ἐξεβλήθη, καὶ κατεπέθη ὑπὸ κήρυξ τοῦ θαλασσοῦ. Εἶτα μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξέβαλε τὸ κήρυξ τὸν Ιωνᾶν ζῶντα. Καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου λόγου Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀπελθὼν ἐκήρυξεν εἰς τὴν Νινεύ. Ἐκεῖνοι τε, ἀκούσαντες, μετενόησαν, καὶ παρήγαγεν Κύριος τὴν δργήτην αὐτῶν. Τῆς μέντοι παρουσίας τοῦ Σωτῆρος σημειώντας ἐξ ἔργων ἐγένετο, κατεπονεῖς ὑπὸ τοῦ κήρυξ, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας σῶς πάλιν ἐκδοθεῖς.

Naoīm ὁ τοῦ Ἐλκεσαλον, ζ.

32. Λῆμμα περὶ τῆς ἀπολελαζὸς Νινεύης, βιβλίον δράστων προφητεύεις ὁ τοιοῦτος· καὶ κηρύξτης μὲν καὶ περὶ δορτῆς· προσημαίνει δὲ ἐν αὐτῇ περὶ τοῦ Σωτῆρος. Καὶ τὰ λοιπὰ πάντα κατὰ τῆς Νινεύης καὶ τοῦ τελούντος αὐτῆς καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ιερατὴλ ἀπεγγέλλει.

Ἀμβακούμ, η.

33. Λῆμμα καὶ αὐτὸς εἰδεῖ, καὶ προφητεύει, δέσμενος μὲν περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ· προσημαίνει δὲ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος. Αργεῖ δὲ καὶ προφητεύει κατὰ τῶν καταφρονητῶν. Εἶτα μεταξὺ δὲτοι προσευχὴ τοῦ προφήτου μετ' φόβῃ, καὶ τρία διαβάλματα ἔστιν ἐν τῇ λεγομένῃ φόβῳ, διδούτος αὐτῷ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης.

Σοροίας ὁ τοῦ Χουσι, θ.

34. Οὗτος καὶ Ιερεμίας συνυχρόνισαν ἀλλήλοις. C Καὶ μάρτυρες γάρ ἦτοι τοῦ Ἰωάννου βασιλέως Τούδα ἐπροφέτευσαν. Άλγος δὲ Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, καὶ προφητεύει ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, καὶ παντὶ Ιούδῃ· καὶ προλέγει περὶ ἡμέρας ἐσομένης, ὅποτε ἐξαρθήνει πάντα τὰ εἰδώλα, καὶ τὰ δλον, καὶ πολὺν θρήνον, καὶ κοπετὸν γίνεσθαι. Προφητεύει δὲ καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἥν δὲ ἡμέρας ποιεῖ. Προφητεύει δὲ καὶ κατὰ Γάζης, καὶ Ἀσσύριων, καὶ Ἀζώτου, καὶ τῆς Ἀκκαρῶν, καὶ κατὰ Μαδᾶ, καὶ Ἀρμύν, καὶ κατὰ Δαραστοῦ, καὶ κατὰ Νινεύης, καὶ κατὰ τῶν Αἴθιοτῶν.

Ἀγγαῖος, ι.

35. Οὗτος μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν τῇ ἐπανόδῳ προφητεύει ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ· ἐπὶ δαρεῖνον βασιλεὺς Περσῶν, βίηνος αὐτοῦ, τῷ ἔκτῳ μηνὶ, λόγος Κυρίου ἐγένετο ἐν χειρὶ αὐτοῦ, καὶ προφητεύει τῷ Ζοροδάβῃ, καὶ τῷ Ιησοῦ τῷ Ἰουδαίοις, καὶ τῷ λαῷ, περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἱερουσαλήμ. Προφητεύει δὲ καὶ περὶ τῆς παρελεύσεως τῶν οἰκείων, καὶ περὶ τῆς καλήσεως τῶν θύνων.

Ζαχαρίας υἱὸς Ἄδδώ, ια.

36. Καὶ οὗτος τῷ δευτέρῳ ἔτοι δαρεῖνον προφητεύει· ἀλλὰ τῷ ὅρδει μηνὶ λόγος Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν καὶ ἀγγελος Κυρίου ἀλλήστης αὐτῷ, καὶ προφητεύει πρὸς τοὺς πατέρας καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Πολλὰς δὲ καὶ ποικίλας δράσεις βλέπεται, καὶ

dies et Ninive subvertetur ¹⁴. » Sed Jonas prædicationem hanc fugiens, navem concendit, ex qua postea, oborta tempestate ejectus, et a ceto marino devoratus est. Post tres autem dies ejicit cetus Jonam viventem. Atque ita secundo factum est ad eum verbum Domini, et abiit et prædicavit in Ninive. Illi, audita hac prædictione, pœnitentiam egerunt, et amovit ab illis Dominus iram suam. Adventus Domini signum ipse ex rebus ipsius factus est, devoratus a ceto, et post triduum salvus redditus.

Nahum Elcesai, septimus.

32. Onus de perditione Ninive, librum visionis prophetat iste: et prædicat quidem de festo: verum simul in ipsa de Salvatore prænuntiat. Et reliqua omnia contra Niniven sunt, et finem ipsius et inimicorum Israelis denuntiat.

Ambacum, octauum.

33. Onus et hic vidit et prophetat, de captivitate quidem Jerosolymæ precatus, de adventu item Salvatoris prænuntiavit. Invehitur autem et prophetat contra contemptores. Deinde habetur precatio prophetæ cum cantico, in quo tria sunt diapsalmata, canente propheta de adventu Salvatoris, et de victoria de morte reportanda.

Sophonias filius Chusi, nonus.

34. Hic et Hieremias contemporanei fuerunt. Nam uterique sub Josia rege Iuda prophetavit. Factum est autem ad eum verbum Domini, et prophetavit in Ierusalem, et omni Iuda: prædictisque diem, in quo tollenda essent omnia idola, et nemora, futurusque esset fletus multus ac 127 planctus. Prophetat autem et de Salvatore, et de resurrectione, qui nostri gratia resurrexit. Deinde prophetat et contra Gazam, et Ascalonem, et Azotum, et Accaronem, et contra Moab, et Ammon, et Damascum, et Niniven, et Aethiopas.

Aggeus, decimus.

D 35. Hic post captivitatem solutam in reditu prophetavit Jerosolymis, sub Dario rege Persarum, anno regni illius secundo, mense sexto, factum est in manu ejus verbum Domini, et prophetavit Zorobabeli, Iesu, et Josedec ac populo, de ædificanda Hierosolyma. Prophetavit etiam de derelictione domesticorum, et de vocatione gentium.

Zacharias filius Addo, undecimus.

36. Et hic in secundo anno Darii prophetavit: at in mense octavo factum est ad eum verbum Domini, et locutus est illi angelus Domini, et prophetavit ad patres et ad Ierusalem. Multas autem ac varias visiones vidit et de Salvatore multis pro-

¹⁴ Job. iii. 4.

phelavit, significavitque quod super asino et pullo A προφητεύει περὶ τοῦ Σωτῆρος διὰ πολλῶν, καὶ σημαίνει αὐτὸν ἐξέργεσθαι ἐπὶ δυοῦ καὶ πάλιν ὑπόζυγου.

Malachias, duodecimus.

37. Hic quoque post captivitatem sub Dario fuit. Onus autem verbi Domini in manu angeli ejus, et prophetat contra Israelem. Exprobrat autem Israeli transgressiones ejus, accusat illum neglectarum decimorum, et omissæ communicationis cum pauperibus. Prophetat etiam de die judicii, et de splendore Salvatoris, Eliamque ante adventum Salvatoris mittendum prænuntiat.

Liber XIX, Isaia filius Amos.

38. Hic et Osee, sicut supra diximus, eodem tempore vixerunt. Nam et iste sub Ozia, et Joatham, et Achaz, et Ezechia regibus Iuda fuit. Accepta autem visione prophetavit contra Iudeam et Jerusalem. Et factum est ad eum verbum Domini. Et maxima pars prophetie ejus, evangelium est de adventu Verbi Dei in carnem, et de passionibus, quas nostri gratia suscepit. Prophetat etiam circa gentes, videlicet contra Babylonem, in Philistiacos, et contra Damascum. Visionem *Ægypti*, visionem Idumææ, visionem phalangis Sion, visionem Tyri, visionem quadrupedum in solitudine. Enarrat etiam egressum Senacherib, arrogiantem Rapsacis, et utriusque casum ac perditionem. Præterea dicit Ezechiam, cum in morbum incidisset, et moriturus esset, oratione sua annorum quindécim vita accessionem impetrasse. Prophetat etiam eunuchis et gentibus, et in fine de die judicii.

Liber XX, Hieremias filius Helcia de sacerdotibus.

39. Hic et Sophonias, quemadmodum supra diximus, contemporanei fuerunt. Pervenit autem Hieremias usque ad tempus Joakim, et undecimum annum Sedeciae regis Iude, et usque ad captivitatem populi. Verbum vero Dei factum est ad eum, ubi scripsi Domini ad ipsum factus est. Est autem sæpenumero ad eum factus. Et multis reprehendit injusticias Hierusalem. Prophetavit in Hierusalem, de futura siccitate, et contra gentes Aeilem, et de adventi regis Babylonii ad excidendum terram *Ægypti*, et adversus 128 Babylonem. Est etiam in hoc libro verbum, quod Dominus Hieremias mandavit, ut diceret Saræa filio Neræ, et Idumææ, et filii Ammon, et Cedar reginæ Aukæ, quam percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, et Damasco, et Moab, et in Jerusalem et Judam, et domum Achabini, et de filiis Adab, et Judeis habitantibus in terra *Ægypti*, et sedentibus in Magdolo, et in Taphnis, et in terra Pathuræ: et ad Baruch, cum sermones istos in librum ex ore Hieremias conscriberet. Continet etiam hic liber, circa finem, quomodo Iudei insidias struxerint prophetæ, et in lacum coeni cum abjecerint: Abdelech vero *Æthiops* illum eduxerit.

Malachias, i^o.

37. Καὶ οὗτος μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν γέγονεν ἐπὶ Δαρείου. Λήμμα δὲ λόγου Κυρίου ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, καὶ προφητεύει ἐπὶ τὸν Ἱερατὴλ. Οὐειδίζει δὲ τὸν Ἱερατὴλ ἐπὶ ταῖς παραβάσεσι, καὶ μέμφεται ἐπὶ τῇ ἀμελείᾳ τῶν δεκάτων, καὶ τῆς πρὸς τοὺς πτωχοὺς κοινωνίας. Προφητεύει δὲ περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιλάμψεως, καὶ τρὶς τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἀποστέλλεσθαι τὸν Ἡλίαν σημαίνει.

Biblio^r x. Ησαΐας τίδε Ἀμώμ.

38. Οὗτος καὶ Ήσηὴ, καθὼς προείπομεν, συνεχρόνιος ἀλλήλος. Καὶ εἳρε καὶ οὗτος ἐπὶ Οἴκου, καὶ Ιωάθαμ, καὶ Ἀχέ,¹ καὶ Ἐξεινος, βασιλέων Ιούδα, γέγονεν. Ὁρασις δὲ ἐπωρακύς, προφητεύει κατὰ τῆς Νουκαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ. Καὶ λόγος δὲ Κυρίου πρὸς αὐτὸν γέγονεν. Καὶ τὸ πλείστον τῆς προφητείας αὐτοῦ ἔστιν ἀναγγέλια περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡν αὐδεῖσθαι διὰ τῆς παθών. Προφητεύει δὲ καὶ ἐπὶ Εβραίον ταῦτα, κατὰ Βαβυλῶνος, ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους, κατὰ Δαμασκοῦ· δρασιν Ἀλγύπτου, δραμα τῆς Ιουδαιας, δραμα τῆς φάλαγγος Σιών, δραμα Τύρου, δρασιν τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ ἑρήμῳ. Διηγεῖται δὲ καὶ τὴν Ξεδον Σεναχερέμ, καὶ Ῥαφάκου τὴν ἀλαζονιαν, τὴν τα πτωσίν καὶ ἀπώλειαν αὐτῶν. Καὶ δέ νοσήσας Ἐξειλας, καὶ μελῶν ἀποθήσκειν, εὐέμανος, προσῆκην ἐστὶς ζωῆς ἑτῶν μ'. Προφητεύει δὲ καὶ ἐπούλος, καὶ τοῖς ἑνεσταις, καὶ ἐν τῷ τελει περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως.

Biblio^r x. Τερεμίας ὁ Χελιδονὸς ἐκ τῶν ἱερῶν.

39. Οὗτος πάλιν καὶ Σοφονίας, καθὼς προείπομεν, συνεχρόνιος ἀλλήλος. Παρέμεινε δὲ Τερεμίας ἡνς Τικακεύ, καὶ ἡνς ἐνδεκάτου ἑτούς Σεδεκίου βασιλέως Ιούδα, ἡνς τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ. Ρῆμα δὲ Θεοῦ ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, διὰ ἐγενήθη λόγος Κυρίου πρὸς αὐτὸν. Καὶ πολλάκις δὲ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐλέγεται τὰς ἀδικίας τῆς Ἱερουσαλήμ διὰ πολλῶν. Προφητεύει δὲ ἐπὶ Τερουσαλήμ, καὶ περὶ τῆς ἀδροχίας, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη Ἀιλῆμ, καὶ τοῦ ἐλεῖν βασιλέα Βαβυλῶνος τοῦ ἐκκόβει τὴν γῆν Ἀλγύπτου, καὶ ἐπὶ Βαβυλῶνος. Καὶ δὲ λόγος δὲ ἐνετείλατο Κύρου τῷ Τερεμίᾳ εἰπεῖν τῷ Σαραὶ τῷ Νηρίου, καὶ τῇ Ιουδαιᾳ, καὶ τοῖς υἱοῖς Ἀμυλού, καὶ τῇ Κηδίρι βασιλείσσῃ τῆς Αἰλῆς, ἦν ἐπάταξ Ναβουχοδονόσωρ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ τῇ Δασμαχῷ, καὶ τῇ Μιᾶδ, καὶ ἐπὶ Τερουσαλήμ καὶ Ιούδαν, καὶ εἰς οἰκον Ἀχαΐν, περὶ τῶν οὐαῖν Αἴδα, τοῖς τε Ιουδαιοῖς τοῖς κατοικοῦσαν ἐν τῇ Ἀλγύπτου, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν Μαγδολῷ, καὶ ἐν Τάρματι, καὶ ἐν τῇ Παλαιόρη· πρὸς τα τὸν Βαρούχ, διὰ Εγραφε τοὺς λόγους τούτους ἐν τῷ βιβλῷ ἀπὸ στόματος Τερεμίου. Περιέχει δὲ τὸ βιβλίον ἐπὶ τέλους, διὰ τοῦ Ιουδαιοῦ, ἐπιβουλεύοντες τῷ προστήτῃ. Ἐρθρίουν αὐτὸν εἰς λάκκον βορδόρου, καὶ Ἀσθεμέλευς Αἴθιοψ ἀνήγαγεν αὐτὸν.

Βαρόνιχ ἐπιγράφει τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ οὗτος, τριάκας ἀπὸ στόματος Ἱερεμίου τοὺς ἐν τῷ βιβλίῳ λέγους, ἀνέγνω τοὺς ἐν τῇ Βαβυλῶνι αἰχμαλωτισθεῖς, παραμυθούμενος αὐτοῖς, καὶ ἐπαγγελόμενος τούτοις τὴν παρὰ Θεοῦ ἀπόδει.

Θρῆνος ἐπιγράφει τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ τούτους τοὺς λόγους ἔθρηγνον Ἱερεμίας περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, δε τέλος καὶ ἡμαλοτισθή διάλος.

Ἐπιστολὴ Ἱερεμίου καλεῖται, ἐπειδὴ ταῦτη Ἑγραφαὶ Ἱερεμίας τοῖς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, κατὰ τὸν εἰδώλων ἀσφαλέζουμενος αὐτοῖς, ἵνα μὴ βλέποντες εἴπαται συναπαγχθῶσι τοῖς σεβομένοις ταῦτα.

Biblioτον καὶ Ἐξεκήτινδες Βουλῆς Ἱερεμίου.

40. Οὗτος ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γέγονε μετὰ Ἱερεμίου, καὶ τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακεὶμ ἦργατο προφητεύειν. Λόγος δὲ Κύρου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, καὶ χειρὶ Κύρου ἐγένετο ἀπὸ αὐτοῦ. Καὶ ὅρασιν μὲν τὸ ἄρχοντος ὕψος τετραπροσώπου θαυμαστήν, καὶ ἀπεληχτικωτάτην, καὶ δυσερμήνευτον ὄρδον προφητεύει δὲ ἐπὶ τοὺς προφήτας τοῦ Ἱεραθήλ, καὶ περὶ τοῦ ἔιδους τῆς ἀμπελου, καὶ διάμαρτύρεται τῇ Ἱερουσαλήμ τὰς ἀνομίας καὶ τὰς ἀμαρτιας αὐτῆς, περὶ τῆς παραβολῆς, ἢ Ελευθεροῦ· «Οἱ πατέρες ἔφασαν δημάρχα, καὶ ὀδόντας τῶν τάκενων ἐμοδίασαν» (19). Καὶ τοῖς νιοῖς Ἀμμών, καὶ περὶ τῆς Όολδε, καὶ τῆς Οὐαΐδε, καὶ ἐπὶ Σοῦρ θρῆνον, καὶ ἐπὶ Σεδῶνα, καὶ περὶ τῆς ἡμέρας Κύρου, καὶ τῷ Φαραὼ βασιλεὺς Αἴγυπτου, καὶ θρῆνον ἐπὶ Φεραώ καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ δρός Σειρ, καὶ περὶ τῶν δεσμῶν τῶν ἀναζησάντων, καὶ ἐπὶ Γάγγη, καὶ τὴν γῆν τοῦ Μαγού. Τῷ τε ἀρρενὶ Τύρου, καὶ θρῆνον κατ’ αὐτὸν, καὶ τοῖς νιοῖς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ποιμένας τοῦ Ἱεραθήλ. Καὶ τὸ τελεταῖον τῆς οἰκοδόμης τοῦ ναοῦ, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ διαγράφειν, προφητεύειν.

Biblioτον καὶ Δανιήλ.

41. Καὶ οὖν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γέγονε ἡώς τοῦ βασιλέως Κύρου Πέρσου. Καὶ τὸ μὲν κατὰ Σουσάνναν χρίνει αὐτὸς, καὶ κατακρίνει τοὺς πρεσβυτέρους, ὃς συκοφάντες· τὰ δὲ τοῦ βασιλέως ἀνύτια αὐτὸς ἀπογγέλλει τε καὶ ἐρμηνεύει. Βλέπει δὲ καὶ ὅρασις τελείας περὶ μὲν τῶν βασιλεῶν δύο, περὶ δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, καὶ καταπλάσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς τοῦ ἀντικρίστου παρουσίας, δύο. Αἰτιγεῖται δὲ περὶ τοῦ μαρτυρίου Σεδράχ, Μισάχ, καὶ Αθένεγών, καὶ περὶ τοῦ δημονοῦ αὐτῶν· καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν διεσώθησαν, οἱ δὲ ὑποκαλούντες κατεψήληθεν, καὶ μετέγνων ὁ βασιλεὺς· καὶ ὅτι αὐτὸς διὶς δελέθη εἰς τὸν λάκον τῶν λεόντων· τὸ μὲν πρώτον, ἐπειδὴ τὸν Βαβυλωνίαν προστυχόμενον Δαρεῖον τῷ βασιλεῖ μόνος αὐτὸς θεῖος προστηγέτο· τὸ δὲ δεύτερον, διότι τὸν Βηλ ἀκατέστρεψε, καὶ τὸν δράκοντα ἀνέστη ἐπὶ Κύρου τοῦ βασιλέως· καὶ αὐτὸς μὲν δεσμοθετήθη εἰς τὸν λεόντων ἀνήλθεν ἐκ τοῦ λάκον· εἰ δὲ ἀποβούλευσαντες αὐτῷ ἐδικῆσθαν εἰς τὸν λάκον τῶν λεόντων, καὶ εἰδὺς κατεβρέθησαν ὅπῃ αὐτῶν.

(19) Isidorus Pel. l. iv. epist. 44, legit pluries, ὥμοδίασαν· Hierem. xxxi, 29, legitur ἥμοδίασαν; Ezech. xxviii, 2, ἥγουσαν, eadem sententia.

Baruch, librum inscripsit, quia ille cum sermones istos ex ore Hieremis scripsisset illis qui in Babylonie captivi erant, legit, ut consolaretur illos, et spem in Deum annuntiaret.

Lamentationes librum inscripsit, quia istis sermonibus de Jerusalem lamentatus est Hieremias, quando capta est, et populus in captivitatem abductus.

Epistola Hieremis, sic dicta est, quod hanc Hieremias scriperit in captivitate, ut contra idola cautos redderet, ne, conspectus illis, ad cultum ipsorum cum idololatria abducerentur.

Liber XXI, Ezechiel filius Buzi sacerdos.

40. Hic post Hieremiam in captivitate fuit, et quinto anno captivitatis Joakim prophetare cœpit. Factus est autem sermo Domini ad eum, et super eum fuit manus Domini, et visionem ab initio vidit animantis quatuor facierum, admirabilem, supra modum stupendam et interpretatu difficilem. Prophetavit contra prophetas Israelis, de ligno visus, et enarratio de aquila, et contestatus est Hierusalem de iniquitatibus et peccatis ipsis, et de parabola, quam in ore habebant, nempe, «Pateres comedenter uavim immaturam, et dentes filiorum obstupuerunt.» Et filii Ammon, et de Oola et Oliba, et lamentationes in Sur, et contra Sidona, et de die Domini, Pharaoni regi Αἴγυπτι, et lamentationem in Pharaonem et Αἴγυπτum, et in montem Seir, et de ossibus eorum, qui ad vitam reddituri sint, et iu Gog, ac terram Magog. Item principi Tyri, et lamentationem contra ipsum: et filii populi ejus: et contra pastores Israelis. Postremo adificationem templi et Jerusalem describit ac prophetat.

Liber XXII, Daniel

41. Et iste in captivitate fuit usque ad regem Cyrum Persam. Causam Snsanna ipse judicavit, et seniores tanquam sycophantes condemnavit. Deinde somnia regis patefecit et interpretatus est. Visiones quoque perfectas vidit, de regnis duas, et de adventu Salvatoris et cessatione Jerusalem, adventuque Antichristi duas. Narrat etiam martyrio Sedrach, Misach et Abdenago, deque illorum hymno: et quod ipsi quidem servati (iu igne), qui succederant vero a flamma consumpti sint, et quod regem tacti poenituerit. Ad hæc, quomodo ipse hic sit in lacum leonum abjectus: primum, quod cum Babylonii regem Darium orarent, ipse solus Deum orasset. Secundo, quod sub Cyro rege Bel destruxisset, et draconem interemisset: et quomodo ipse servatus a leonibus, et e lacu subductus, insidiatores vero ipsius in eundem lacum leonum dejecti confessum ab ipsis devorari sint.

D λάκον τῶν λεόντων, καὶ εἰδὺς κατεβρέθησαν ὅπῃ αὐτῶν.

129 Finis librorum canonicorum Veteris Testamenti, numero viginti duo, ad numerum litterarum Hebraearum computati. Totidem namque apud eos sunt litterarum elementa, sicut diximus. Similiter de aliis Testimenti libris dicendum est, qui in canone quidem non sunt, sed leguntur tantum, sicut supra dictum est.

Liber Esther.

42. Sic vocatur hic liber, quia historiam Estheris complectitur, quomodo per illam Deus universam Iudeorum gentem jamjam peritaram servaverit, et Aman, qui insidias machinabatur, percusserit. Gesta sunt autem ista in Sasis, hoc modo. Artaxerxes rex, repudiata uxore sua, aliam in regno suo, quae omnino esset pulcherrima et formosissima, quam in uxorem acciperet, quæsivit. Et inventa est Esther natione Iudea. Illi cognatus erat nomine Mardochæus, et ipse ex captivitate, quæ sub Sedeca facta fuerat, in eadem regione. Rex autem cum magni faceret aulicorum suorum quemdam nomine Aman, jusserat illum ab omnibus adorari. Sed cum Mardochæus, ob Dei sui cultum, non adoraret illum, rem indigne tulit Aman, et cum cognovisset quod Iudeus esset, regi Artaxerxi persuasit ut scripto jubetur universo in regno suo Iudeos uno die mensis duodecimi penitus ac funditum deleri. Re comperta, Mardochæus luit et jejunavit, atque ante Esther pro voluntate, ut ipsa operem ferret, precatus est. Esther itaque, præmissis jejuniis et precatiis ad Deum, regali se mundo ornavit, nec vocata (erat autem illicitum non vocatis adire regem) extra temporis opportunitatem ad regem ingressa est, sperans precatiis opportunitatis loco futuram: cum insolentiam facti admiratus esset Rex, illa in terram præ metu collapsa est. At regis iracundiam Deus in suavem affectum et mansuetudinem immutavit, ita ut e solo surgens conjugem prostratum erigeret, et metum ponere hortaretur, imo optionem dare petendi quidquid vellet. Illa, ut rex cum Aman ad convivium suum venire dignaretur, non semel, sed secundo quoque petiit. Aman præ gaudio effusus ac gestiens, quod dignus haberetur a regina vocari ad convivium, adhuc amplius adversus Mardochæum erigeretur: curavitque lignum sublime excidi, volens in eo sequente die suspendere Mardochæum. Rex vero, bona quadam providentia, noctem illam duxit insomnem, et cum dormire nequiret, jussit sibi commentarios actorum suorum legi. Cumque legerentur, ventum est ad eum locum, in quo scriptum erat beneficium regi a Mardochæo collatum. Duos enim eunuchos regi insidiantes, regi prodiderat, et convicerat. Hic rex ob Mardochæum officium grato affectus animo, quærebat quoniam illum bonore pro hoc beneficio donaret. Cum autem mane ad se ingredieretur Aman, quærit ab illo rex, quoniam et quali honore dignus sit is, qui regem beneficio affectisset. Ad hoc Aman, cum se arbitraretur eum esse de quo rex quærebat, dignum esse dixit qui

A Τέλος τῶν κανονιζομένων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς ἑκούσια καὶ δύο συμποσουμένων, κατά τὸν ἀριθμὸν τῶν παρ' Ἐβραιοὺς γραμμάτων. Τεσσάρα γάρ ἔστι παρ' αὐτοῖς τὰ στοχεῖα, ὡς προεπομένων. Πρώτον δὲ δύοις καὶ περὶ τῶν ἑτέρων τῆς Παλαιᾶς βιβλίων, τῶν μὴ κανονιζομένων μάλι, ἀναγνωσθομένων δὲ μόνον, ὡς προδεδήλωται.

Bιβλίον Έσθηρ.

B 42. Οὕτω καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τὴν περὶ τῆς Έσθηρ ἱστορίαν περιέχει, πῶς δὲ θεὸς δὲ αὐτῆς, μέλλοντας ἀπόλλωσθαι παγγενεῖ τοὺς Ιουδαίους, αὐτοὺς μὲν διέσωσθε, τὸν δὲ Ἀμάν, τὸν θελήσαντα ἀποδουλεύειν, ἐπέταξεν. Η δὲ ἱστορία γέγονεν ἐν Σούσιοις, καὶ έστιν αὐτὴν Ἀρταξέρχης ὁ βασιλεὺς, ἐκβαίνων τὴν Ιδίαν γυναικα, ἐκήτησεν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ B τὴν πάντων καλλιστεύσαν καὶ ὥραιοτέραν λαβεῖν ἕκατῷ γυναικα. Καὶ εὐρέθη ἡ Έσθηρ, τὸ γένος Ιουδαίας τυγχάνουσα. Η δὲ καὶ Μαρδόχαιος συγγενῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς γενομένης ἐπὶ Σεδεκίῳ ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ. Οὐδὲν βασιλεύεις, μέγα ποιήσας τὰν τῶν ἑαυτοῦ, λεγόμενον Ἀμάν, ἐκέλευσε πάντας αὐτὸν προσκυνεῖν. Ἀλλὰ τοῦ Μαρδόχαιος διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν λατρείαν μὴ προσκυνοῦντας αὐτὸν, ὄργισθη ὁ Ἀμάν· καὶ μαύρον, ὅτι Ιουδαῖος ἔστι, πειθεῖσαν τὴν βασιλεὺς Ἀρταξέρχην, καὶ γράφει, ὃπος πάντας τοὺς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ Ιουδαίους ἀλορθίζους ἀπολέσσας ἐν μηδὲ τῷ μηδέ τῷ μηνὶ. Τοῦτο τοινούτον μαθὼν ὁ Μαρδόχαιος, ἐπένθει, καὶ νηστεύων προσέπειται τῇ Έσθηρ, ἀκίνην παρ' αὐτῆς βοήθειαν γενέσθαι. Η τοινούτον Έσθηρ, νηστεύσασα, καὶ εὐεξάμηνη τῷ Θεῷ, ἐκσήμανεν ἕκατην τῷ βασιλεικῷ κόσμῳ, καὶ μὴ κληθεῖσα (οὐκ ἦρεν εἰπεῖν ἀλητρίας), δύος εἰσῆλθε πάρα τὸν καιρὸν πρὸς τὸν βασιλέα, ἀντὶ τοῦ καιροῦ θαρροῦσα τῇ εὐχῇ· εἶτα τοῦ βασιλέως θαυμάζοντος τὸ ξένον, ἐπεσεν ἐκείνη ἀπὸ τοῦ φόδου. Η δὲ θεὸς μετέβαλε τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως εἰς δάκρυσιν καὶ πρρότητα, καὶ ἀναστάς ἔδαστος τὴν γυναικα, καὶ παρεκάλει αὐτὴν μὴ φοβεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ ἥξωντας αὐτὴν αἰτήσασθαι, εἰ τι βούλοιτο. Η δὲ ἐπὶ δεῖπνον τέλιστον ἀλλεῖν ταῦτα τὸν βασιλέα καὶ τὸν Ἀμάν, οὐδὲ ἀπεξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον. Οὐ μὲν οὖν Ἀμάν, διαχυθεὶς, καὶ γανωθεὶς, ὡς ἀκινητὸς ὑπὸ τῆς βασιλίσσης κληθῆσαι, ἐπὶ μὲλλον ἐπῆρετο κατὰ τοῦ Μαρδόχαιος, καὶ ποιήσας κοπῆναις ἔλουν μέγα, ἐδύολε τὸν Μαρδόχαιον εἰς αὐτὸν τῇ ἑζοῦσι μέρᾳ κρημάσας· δὲ δὲ βασιλεὺς, κατὰ τὰ πρώτα ἀγαθή ἀγρυπνήσας ἐκείνην τὴν νύκτα, καὶ μὴ δυνάμενος ὑπνᾶσαι, ἐκέλευσεν ἀναγινώσκεσθαι αὐτῷ τῶν πράξεων αὐτοῦ τὰ ὑπομνήματα. Καὶ ἀναγνωσθομένων αὐτῶν, εὑρε πράξειν ἀγαθήν εἰς αὐτὸν γενομένην ὑπὸ τοῦ Μαρδόχαιοι. Δύνα γάρ εἰνούχους, μέλλοντας ἐπικούρευειν τῷ βασιλεῖ, προσῆγγειν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἥλεγχον. Οὐ τοινούτον βασιλεὺς, ἀποδέξαμενος τὴν προσέρεστον τοῦ Μαρδόχαιοι. ἐξῆται τιμὴν ἀξιῶν παρασχεῖν τῷ τοιούτῳ. Ως δὲ εἰσῆλθε πρωτας πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀμάν, ἐπονθάνετο ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ, ὄποιας καὶ πηλίκης τιμῆς δέξιας ἔστιν, ὁ βασιλέα εὐεργετήσας. Οὐ δὲ Ἀμάν, νομίζων περὶ αὐτοῦ πυνθάνεσθαι τὸν βασιλέα, εἰπεν, ἀξιῶν εἶναι τὸν

τοιούτον δεύτερον βασιλέα καλεῖσθαι. Ὁ μὲν ὁ βασιλεὺς κελεύει τὸν Μαρδοχαῖον τῆς τοιούτης τιμῆς ἀξιωθῆναι, καὶ τὸν Ἀμάν ἐμπροσθεν αὐτοῦ παρεπατεῖν. Ἡ δὲ Ἐσθήρ, πρόφαστι εὑροῦσα, ἤζει περὶ τῶν Ἰουδαίων. Εἴτα τοῦ βασιλέως λυπηθέντος ἦν τῷ παρανόμῳ προστάγματι τῷ κατὰ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὅργισθέντος κατὰ τοῦ Ἀμάν, αὐτὸς δὲ Ἀμάν παρεκλιεῖ τὴν Ἐσθήρ, ἀπόντος τῷ βασιλεῖ, ἐπικύππων καὶ προσκυνῶν τὸ γόνιτον αὐτῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς, εἰσελθὼν, καὶ ἀνρακών τὸν Ἀμάν ἀπέβαμεν τὸν γονάτων τῆς βασιλίσσης, ὑπονοήσας αἰσχρῶς αὐτὸν τούτο ποιεῖν, ἔκλευσε τὸν μὲν Ἀμάν εἰς τὸ ξύλον, ὅπερ ἦν ἀποικίας τῷ Μαρδοχαίῳ, κρεμασθῆναι· γράφει δὲ δινεῖν μὲν ἔχειν πάντας τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς δὲ ἰχθύους αὐτῶν ἀναρεθῆναι παρ' αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν ἀναρεθέντες παρὰ τῶν Ἰουδαίων εἰσὶ μόριοι πεντακισχιλίοι· γέγονος δὲ κόρη τῇ διά τοῦ αὐτοῦ, τῇ δὲ καὶ μὲν τῷ μηνὶ τῷ φετινῷ, δοτὶς καλεῖται Ἄδερ. Ὄνομά της δὲ ἡ ἡμέρα αὕτη τῇ ἴδιᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Φρούρι. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἡμέραν ταῦτην καίσουσι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Ἀμάν, καὶ ἀρτάζουσι, μητρόσυνον οὖσαν σωτηρίας αὐτῶν.

Biblioτ. Iουδίο.

43. Λέγεται τὸ βιβλίον οὗτος, ἀπειδὴ καὶ τὴν περὶ τῆς Ἰουδίθ ἱστορίαν περιέχει· πῶς δὲ θεὸς πολεμούμενος καὶ πολιορκουμένος ὑπὸ τοῦ Ὀλοφέρνου τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ δὲ ἔκεινης ἐσωσε μὲν τοὺς λαούς, τὸν δὲ Ὀλοφέρνην ἀπάταξεν. Ἡ δὲ ἱστορία αὕτη. Ναβουχοδονόσορος δὲ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων, πόλεμον ἔκανεν τὸν Ἀρφαζάδ διαβατέα Μήδων, ἢντος συμμάχων πρὸς τὸν Ἀρφαζάδ βασιλέα Μῆδων, ἢντος οὐδὲν οὐδὲν. Μῆδοι δεδωκότων δὲ αὐτῷ, ἀλλὰ ἀντιρρήσθων πάντων, μετὰ τὸ νικῆσαι καὶ περιγενέσθαι τοῦ Ἀρφαζάδ, ἔθετο κατὰ τῶν μηδεδωκότων πόλεμον, καὶ ἀπέστειλε τὸν Ὀλοφέρνην μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ αὐτῶν. Τὰ μὲν ὄντα ἀλλὰ πάντα τὴν Ἰωάβην, καὶ τὰ εἰδωλα αὐτῶν συντέργεψεν· οἱ δὲ ιοὶ τὸν Ἰσραὴλ ἥψαλαντον ἐκπούσες, καὶ οὐχ ὑπήκουσαν τῷ Ὀλοφέρνῃ, οὔτε ἐφοβήθησαν αὐτοῦ τὴν ἀπειλήν. Οἱ τούναντες Ἰωάκελιμ ἔγραψε τοῖς Ἀβετούρι οὐρανοῖς τὴν ὄδον Ὀλοφέρνου, ἀπειδὴ ἀκινθῶν ἦν αὐτοῦ ἡ ὄδος. Καὶ ἔφραξεν. Καὶ δὲ μὲν Ὀλοφέρνης περιεπάστη εἰς πόλεμον· Ἀχιώρ δὲ ὁ ἄτρομόν των υἱῶν Ἀμράν συνεβούλευσε τῷ Ὀλοφέρνῃ μὴ πολεμεῖν τῷ ἔθνει τῶν Ἐβραιών, διὰ τὸ ὑπερασπίζειν αὐτῶν τὸν Θεόν. Καὶ ὅργισθεν δὲ ὁ Ὀλοφέρνης ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Βετούριαν, ἀπειλήσας ἀντιρρήσθαι αὐτὸν, εἰ περιγένοιτο τῶν Ἐβραιών. Ὁ μὲν δὲ Ἀχιώρ ἦν τῇ Ἀβετούρι ἀναπαύσμενος· δὲ δὲ Ὀλοφέρνης ἀπολύθρεψε τὴν πόλιν, προκατελάδων τὰ ὄντα. Ἡδὲ δὲ τοῦ λαοῦ ἐκλυθέντος δέδετο δῆκος, καὶ μελλόντων ἐκδοῦναι τὴν πόλιν τῶν ἀρχόντων, ἡ Ἰουδίθ, ἀποβαλοῦσσα τὰ τῆς χρημάτων ἱμάτια (ἐπινέιει γάρ τὸν ἄνδρα, καὶ δὲ διοικεῖ τὸν οἶκον), ἐκδεμηστην ἀντηγὴν ὡς νύμφην· καὶ πολλὰ παρακαλέσασ τοὺς ἀρχόντας, δῶται μὴ ἐκδοῦναι τὴν πόλιν δῆκος ἡμερῶν εἰς, ἐξῆλθεν αὐτὴ πρὸς τὸν Ὀλοφέρνην, καὶ τῇ σοφῇ αὐτῆς ἀπατήσασ αὐτὸν, τῇ

A alter rex vocaretur. Rex igitur Mardochaeum illo honore celebrari, et Aman ante illum procedere jussit. Esther vero opportunatatem nacta pro Iudeis oravit. Deinde cum rex mortore affectus, propter indignum contra Iudeos edictum, et adversus Aman ira commotus esset, ipse Aman, rege absente, reginæ supplicavit, ad genua illius procumbens atque adorans. Rex cum regressus videlicet Aman genua reginæ contingere, suspicatus quod turpitudinis causa id faceret, jussit Aman in ligno, quod Mardochaeus paraverat, suspendi: scriptus autem ut Iudei 130 quidem omnes incolumitate fruerentur, hostes vero eorum ab ipsis interimerentur. Numerus autem eorum, qui a Iudeis occisi sunt, fuit quindecim millium: ideoque festi illis fuere dies quartus deeimus, et quintus decimus mensis duodecimi, qui vocatur Ader. Dicitur autem illa dies ipsorum lingua Phrure (20). Quapropter et Iudei in illa Aman comburunt, et festum diem agunt salutis ipsorum memorialem.

Liber Judith.

43. Hoc nomine vocatur iste liber, quia historiam Judith continet, quomodo scilicet Deus filios Israel ab Holopherne impugnatos et obsecos, ejus opera liberaverit, Holophernemque percutserit. Est autem historia talis. Nabuchodonosor Assyriorum rex, cum bellum gereret aduersus Arphaxad regem Medorum, ab omnibus gentibus ad Aegyptum usque auxilia petierat. Cum vero nemo auxilium mississet, sed renuissent omnes, posteaquam victoriam esset assecutus, et Arphaxad bello supercasset, bellum intulit iis, qui nihil auxiliis miserant, misitque Holophernem aduersum eos cum magno exercitu. Hie alias quidem gentes omnes bello cepit, et idola ipsarum confregit. Israelita vero sese communiebat, nec Holopherni obsecuti, neque minus illius perterriti sunt. Scripsit itaque sacerdos Joskim civibus Bethulyæ, ut viam Holopherni obstruerent, isthac enim iter factorus erat. Illi autem viam obstruxerunt. Holophernes igitur aciem instruxit ad pugnam. Achior vero princeps Ammonitarum consilium inferret, quod illi a Deo protegerentur. Ille indignatus misit eum Bethuliam, interitum illi comminatus, si quando Hebraeos vinceret. Achior itaque Bethulyæ quiescebat: Holophernes vero civitatem obsidebat, et jam aquas illius occupaverat. Cum siti jam periclitaretur populus, et principes civitatem tradirent, Judith, depositis viduatis vestibus (maritum enim mortuum lugebat, et quotidie jejunabat), seipsum instar sponsæ ornavit, et multis adhortata primores civitatis, ne civitatem, adusque quinque dies hosti traderent, ad Holophernem egressa est, et cum sua illum sapientia deceperisset, tertia post die, ignorantibus hoc illius mi-

(20) In festo Phurim Aman comburitur a Iudeis. Vide in Cod. Theodosiano leg. 18, de Iudeis.

litibus, cum capite truncavit. Quo facto fugerunt A τρίτη ἡμέρᾳ ἀπεκεῖσθισεν αὐτὸν, ἀγνοούντων τῶν Assyrii : Israelites vero undeque concurrentes Assyrios trucidarunt. Atque ita liberati sunt, hostiumque spoliis direptis, Judiis quæcumque Holoperni fuerant tradiderunt. Ipsa vero Judith Jerosolymam profecta omnia obtulit Domino, indeque domum reversa, item pietatis exercitum retinuit, et ad noctem usque vidua permanxit : nemo enim illi nuptias persuadere potuit. Mortua est autem, postquam in viduitate honeste vixisset, ætatis anno centesimo quinto.

Liber Tobit.

44. Hoc nomine vocatur hic liber, quia historiam Tobit continet. Erat autem hic de tribu Nephthali, in captivitatemque adductus degebat in civitate Ninive, misericors et religiosus. Etenim cum in captivitate esset, communem panem ex gentibus non comedit, sed seipsum custodivit. Erat autem annone prefectus apud regem Enemesarum, et depositus apud Gamaelum in Media decem talenta. Iste Tobiae studium erat sepeliendi mortuos ex Iudeis. Hujus gratia delatus ad regem Achirelem, fuga sibi consultit. Regressusque et fuga, cum mortuum aliquem sepelisset, extra muros obdormivit, et cum pro more suo apertos haberet inter dormientium oculos, albuginem illis contraxit, nec ultra videbat. **131** Erat autem Ecbatanis filia Raguelis cognati ipsius, nomine Sara. Hanc dæmon Asmodeus non permittebat ut quisquam uxorem haberet. Occiderat enim jam septem, qui illam sponsam accepérant. Propter hanc causam cum vehementer contristata esset, oravit, misitque illi Deus auxiliatorem Raphaëlem archangelum. Tobit igitur cum filio suo Tobiae mandasset, ne sibi aliunde uxorem, quam ex tribu et cognitione sua sumeret, decem illi taleitorum chirographum dedit, præcepitque, ut abiret, et peteret ea. Filius autem, cum nec viam nosset, nec hominem ad quem erst proficiscendum, egressus est ut viæ sibi socium quæreret, et Dei provideutia incidit in Raphaëlem, qui hominis instar foris stabat, pretioque illum conduxit, eo quod se viæ hujus gnarum esse diceret. Comitus itaque illum est Angelus in specie hominis, qui Azarias diceretur. Cum autem ad Tigridem usque flumen pervenissent, volebat Tobias in illo lavandi gratia descendere, et mox piscis quidam ingens insiluit in puerum. Angelus vero jussit illi, ut pīscem hunc apprehenderet et in frusta sacaret, et illius hepar, cor et bilem desumeret et servaret. Rogante postea puer, in quem illa usum forent; respoadiit : Hepar et cor incensa dæmonem fugabunt : bilius vero oculorum albuginem repurgabit. Hujus ope et consilio Tobias filiam Raguelis Saram uxorem duxit, cum ille sufflū dæmonem fugasset, qui in superioribus Ægypti partibus ab Angelo ligatus est. Dum autem cum uxore maneret Tobias, Azariam tanquam hominem in Medium misit : cumque per illum decem talenta receperisset, ad patrem una cum illo et uxore sua reversus est. Reversus

A τρίτη ἡμέρᾳ πάντα τὰ τοῦ Οὐλοφέρνου. Αὐτὴ δὲ ἡ Ιουδία, ἀπελθοῦσα εἰς τὴν Ιερουσαλήμ, ἀνέθηκε πάντα τῷ Κυρίῳ, καὶ ὑποστρέψαται εἰς τὸν οἶκον ἐκατῆς, τὴν αὐτὴν εἰχεν δοκίσιν, καὶ διέμετον ἵνα; Βανάτου χῆρα, μηδενὸς αὐτὴν ισχύσαντος πείσαται εἰς γάμον, καὶ ἀπέθανε, ζῆσασα καλῶς ἐν τῇ χηρείᾳ, ἕτοι ρε.

Biblioτης Τωβίτ.

44. Όνομάζεται οὕτως τὸ βιβλίον, ἀπειθὴ καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ τοῦ Τωβίτιον ιστορίαν περιέχει. "Ἡν δὲ οὗτος ἀπὸ μὲν φυλῆς Νεφθαλείμ· γένοντο δὲ ἐν τῇ αἰγαλωσίᾳ, καὶ ἦν ἐν τῇ Νινεύῃ, ἐλέθιον καὶ θεοφόρον. Καὶ τὰρ ἐν τῇ αἰγαλωσίᾳ γενόμενος, οὐκ ἔθειε χινὸν ἄρτου ἀπὸ τῶν θινῶν, ἀλλὰ ἐαυτὸν συνετέμει. Ἡν δὲ καὶ προσγραστής τοῦ βασιλέως Ἐνεμεδίου, καὶ παρέβητο ἐν τῇ Μηδίᾳ Γαμαθήρ τάλαντα δέκα. Οὗτος δὲ Τωβίτις σπουδῆν εἰχε θάττειν τοὺς ἀποθηκοντας τῶν Ιουδαίων. Διεβλήθει δὲ τῷ βασιλεῖ Ἀχιρῇ, ἐφυγε, καὶ ἐπανελθὼν καὶ θάττας τινὰς τῶν ἀποθανόντων, ἐκοιμήθη ἔξω τοῦ τείχους, καὶ, ὡς εἰσεθεν, ἐν τῷ κοιμασθεὶς ἀνεψημένους ἔχον τοὺς δηθαλμοὺς αὐτούς, λευκώματα ἔσχε, καὶ οὐκ ἐβλεπεν. Ἡν δὲ καὶ ἐν Ἐκβατάνων θυγάτηρ τοῦ Ραγούῃ ἀπεγενόντης αὐτούς, Σάρφα οὐδράτι. Ταῦτην ταμῆθην οὐκ ἐπέτρεπεν δὲ δαίμων δὲ Ἀρμοδολός. Ἐπειδὲ γοῦν ἔχεις λαβόντας αὐτὴν ἀπέτεκεν· καὶ πάνου λυπηθείσας παῖς, ηὔκατο, καὶ ἀπέστειλεν αὐτῇ βοηθὸν δὲ Θεός, τὸν ἀράγγελον Ραφαὴλ. Οἱ τοῖνυν Τωβίτης, παραγγελίας τῷ υἱῷ αὐτοῦ Τωβίτῃ, μὴ λαβεῖν ἀλλαγθεῖν γυναικαί εἰ μή ἡ τῆς φυλῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ γένους, διδώσων αὐτῷ τὸ χειρόγραφον τῶν δέκα τάλαντων, καὶ ἀνέλεταις αὐτῷ ἀπέτελεν καὶ ἀπαιτήσας. Αἵροντος δὲ ὁ παῖς τὴν δόδον καὶ τὸν ἀνθρωπόν, ἔξερχεται ζῆταις συνοδοιπόρον, καὶ θεοῦ προνολα εὑρίσκει τὸν Ραφαὴλ, ὃς ἀνθρωπὸν ξενώπιτα εἴσεσθαι, καὶ εἰδὼς ἱερὸν ἀπεκήδησε τῷ παιδιάρῳ μέγας. Ὁ δὲ ἀγγελος εἶπεν αὐτῷ ἐπιλαβέσθαι τοῦ λυθνός, καὶ τεμεῖν αὐτὸν, καὶ λαβεῖν τὸ ήπαρ, καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὴν γολὴν, καὶ ταῦτα τηρεῖν. Είτε πινθανομένου τοῦ παιδὸς, Εἰς τί χρήσιμα ταῦτα; Ικανὸς ἐφ' Τὸ ήπαρ καὶ ἡ καρδία, θυμιώμανα, διώξει τὸν δαίμονα· ἥ δὲ γολὴ καθαρίσει τὰ λευκώματα. Οἱ μὲν ὄνταις [τούτου] συμβούλια καὶ συνεργία λαμβάνεται τὴν τοῦ Ραγούῃ θυγατέρα τὴν Σάρφαν γυναικαί, διωχθέντος τοῦ δαιμονίου ἐν τῷ θυμιώματι τοιστῷ, καὶ δεθέντος εἰς τὸ δινότερα μέρη Αἴγυπτου ὅπε τοῦ ἀγγέλου. Μείνατο δὲ μετὰ τῆς γυναικὸς δὲ Τωβίτας, ἀποστέλλεις τὸν Ἀζαρίαν, ὃς ἀνθρωπὸν δύτη, εἰς τὴν Μηδίαν, καὶ ἀπαιτήσας ἀκείνος τὰ δέκα τάλαντα, ὑποστρέψει μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα. Υποστέθας δὲ ὁ παῖς, ἐνγολε-

τῇ γολῇ τοῦ ἁγίου τούς σφυραλμοὺς τοῦ πατρὸς, καὶ ἀποτίποτουσιν αἱ λεπίδει, καὶ εἰς τὸν Ιελέψεν. "Οὐ μὲν οὖν ἐπιφλόῳ δὲ Τωβίτ, ἣν ἔτιν την· δὲ δὲ ἀν-
θέλεμεν ἡν ἔτιν ἑστή". Καὶ λοιπὸν βλέψαντος αὐτοῦ,
ἐφανέρωσεν ἐκατὸν διαγέλος, διὰ οὓς ἀνθρώπος ἦν,
ἄλλα παρὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ἀπιστάλη εἰς βοήθειαν αὐ-
τῶν τε καὶ τῆς Σάρδας. Γηράσας δὲ δὲ Τωβίτ, παρήγ-
γει τῷ νιῷ αὐτοῦ Τωβίτ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Μηδίαν,
διὰ τὴν ιδιομένην καταστροφὴν τῆς Νινεῦ, κατὰ τὸ
ἔρημα Ἰουνδ τοῦ προρήτου. Καὶ ἐκλιπόν, ἀπέθανεν
ἐπών ρητή. "Οὐ δὲ οὐδὲς αὐτοῦ Τωβίτος ἀπελθεῖν εἰς τὴν
Μηδίαν, καὶ θάνατος τοὺς πενθεροὺς ἐκατοῦ, καὶ ἀκούσας περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινεῦ, ἀπέθανεν
ἐπών ρητή".

Biblioτος Σοφίας Σολομώντος.

A. Σοφία Σολομώντος καλεῖται τὸ βιβλίον. Καὶ
γάρ καὶ τοῦτο, φασι, Σολομὼν ἐστιν ὁ γράφας. "Εστι
δὲ ἐν αὐτῷ διδασκαλία δικαιοσύνης, καὶ τὸ γνωρίζειν
τοὺς τε φαύλους ἀνθράκους καὶ τοὺς σπουδαίους, καὶ
προφητεία περὶ Χριστοῦ· καὶ διὰ πολλῶν πόνων καὶ
πόθου καταρθρώσαι σοφία· οὐδὲ δὲ καὶ φωτολογία με-
ρική· καὶ κατὰ εἰδώλων, καὶ τῶν αὐτῶν γλυφάντων,
καὶ ἀντοῖς ἐλπίζοντων, καὶ λατρεύοντων, καὶ ὅμοιοι
οὖν δέσμοιογχοὶ τῶν γεγενημένων τοῖς Ιαραγί-
ταις θυμασίοις ἐνώπιον τῶν ἔχθρων αὐτῶν παρὰ
τοῦ Θεοῦ. "Η μὲν οὖν παροική τοῦ βιβλίου τοιούτον
ἔχει τὸν τρόπον· δὲ δὲ ἀνακεφαλαίως ἔστιν ἐν τού-
τοις. Εἴ προσομοιό μὲν προτροπὴ δικαιου εἰς θεο-
οῖσιν, καὶ θεογοῖς ἀστεῖος βλασφημία. « Μή
ζήλου γάρ, φησι, τοὺς ἀντιγράπτους, οἵτινες εἰσ
θέντες· » πόθεν οἱ ἀστεῖοι περὶ τῷ σταυρῷ
τὸν Κύριον τῆς δόθης ἥλθον, τὸν αἰώνα τούτον προ-
κρίναντες· διὰ τοὺς ἀποστόλους ἔδοξαν καὶ ἀπ-
έκτειναν· διὰ τοὺς ἔσοντας οἱ ἐκουσιοῦντες τὸν νό-
μον τοῦ Κυρίου, καὶ τινες οἱ ὑποταγέντες αὐτῶν· διὰ
οὐδὲ τλήθους ἀστεύοντας εἰς Χριστὸν φεύγεται δὲ
Θεός. "Ἐνώς γάρ δικαιου πιστεύοντος Χριστῷ μελεῖ
τῷ Θεῷ, καὶ νέος ἀποθάνῃ. « Γῆρας γάρ τίμονος οὐ
τὸν πολυχρόνιον. » Εἰ καὶ ἀστεῖος τὴν τελευτὴν τοῦ
πιστεύοντος Χριστοῦ ἐξουθενώντων, δὲλλ' ἐκλέγονται
ἀπὸ Χριστοῦ. Οἱ ἀστεῖοι ἀτίμω πνώματα παραδοθ-
σονται, καὶ μεγάλῃ κρίσει καταβληθούσανται οἱ διώκται
τῶν τοῦ Χριστοῦ δούλων ἐν τῇ κρίσει, ίδοντες τὴν
δόξαν αὐτοῦ καὶ αὐτῶν, καὶ ἐκτούσι εἰς κόλασιν. "Οτι
πιλόντος μετὰ ἀλαζονείας συμβέβληται ἡμῖν. Τίς
δργὴ τῶν ἀστεύοντων εἰς Χριστὸν. Προτροπὴ
τοῖς ἀρχεσι τοῦ Ιαραγίτη, διά τοι πιστεύεται Χριστός,
μᾶλλον δὲ παράθεσις τοῖς ἀρχοντοῖς τῆς Καθολικῆς
Ἐκκλησίας, πώς ἀρχεν δεῖ ἀποστράφετον ἐκεῖνον.
Τίς ή σοφία, δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Καὶ πώς δὲ Λόγος
εἰρξεν γέγονε, καὶ ἐκτήνωσεν ἐν ἡμῖν. "Οτι κάρω
δροιοταθῆς ὑμῖν, ὃν ἀνθρώπος, ἐκ κελεύσεως Θεοῦ
πεπλάσευματ. Περὶ Χριστοῦ, τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ. "Οτι
πάντων τὴν γνῶσιν ἐξ αὐτῆς ζοχον. "Ἐν γάρ χειρ
αὐτοῦ καὶ ἡμῖς καὶ οἱ λόγοι τημῶν. Τίς ή σοφία, καὶ
πώς εἰς ἀνθρώπους ἥλθε· μία γάρ οὐσα πάντα δυνα-
ται, καὶ μάνουσα ἐν αὐτῇ, τὰ πάντα κατινίζει. « Τὴν

A vero puer, oculos patris felle piscis oblinuit, quo factio, deciderunt ab illis squamæ, et mox visum recepit senex. Tobit porro cum excæcatus est, annorum erat LVIII; cum vero visum recuperet LXVI. Tumdemum cum Tobit videret, Angelus sese manifestavit, quod non homo esset, sed a Deo missus, ut ipsis et Sara opem ferret. Ubi vero senex factus esset Tobit, filio suo Tobiae mandavit, ut in Medianum abiret, quod futurum esset ut Ninive secundum verbum Jonæ Prophetae subverteretur. Et deficiens mortuus est annorum CLVIII. Filius vero ejus Tobias in Medianum migravit, ubi tandem sepultus sociro ac scru, et de Ninive subversione percepit fama, mortuus est annorum CVII.

Liber Sapientia Salomonis.

B. 45. Sapientia Salomonis vocatur hic liber. Nam et hunc a Salomone scriptum esse dicunt. Continet autem et doctrinam justitie, ei qua ratione cognoscendi sunt cum improbi, tum probi viri: ad hæc et prophetiam de Christo. Docet etiam quomodo multo opus sit labore et desiderio ad comparandam sapientiam. Habet quoque hic de nonnullis natura partibus disputatio. Item contra idola et illorum sculptores, contra eos, qui spem in illis ponunt, et ea adorant ac colunt. Praeterea et hymnus adjuncta confessione mirabilium operationum, qua Israelitis coram ipsis inimicis a Deo factæ sunt. Igitur ipsa quidem libri hujus complexio hinc in modum habet: recapitulatio vero in istis est. In propositi adhortatio justi est ad cultum Dei, et reprehensio impii blasphemii. « Ne æmuleris, » inquit, « Antichristos, qui sunt ipsa mors. » Unde factum sit, quod impii eo devenerint, ut Dominum glorie crucifigerent, dum præsens sæculum illi anteferrent; quod ipsi Apostolos persecuti sint et occiderint; quod futuri sint quidam, qui legem Domini contemnant, quidam vero alii, qui illi sint obtemperaturi; et quod Deus ne multititudini quidem eorum, qui impie in Christum agunt, sit parsurus. Etenim unius justi, Christo creditis, cura est 132 Deo, etiam si adolescentia moriatur. « Se-
nectus quippe venerabilis est, non diuturna ». Et si impius mortem ejus, qui Christo credit, contemnit, a Christo tamen tales eliguntur. Impii ignominiosæ ruine tradentur, et grandi condemnatione prostrerentur in judicii die, qui servos Christi perseguuntur, videntes gloriam Christi et suorum, se vero ad supplicium rapi. Quod divitiae nobis cum arrogautia contingent. Quae sit ira Dei super eos, qui impie in Christum delinquent. Adhortatio ad principes Israelis, ut Christo credant, imo. potius denuntiatio principibus catholice Ecclesie, quomodo regere debeat post illius abscessum. Quae sit sapientia, nempe Filius Dei? Et quomodo Verbum sit caro factum, in quo nobis habitaverit. Quoniam et ego, inquit, eadem vobiscum passus sum, homo existens, et jussu Dei disciplinaæ subditus. De Chri-

sto sapientiam Dei habente. Omnium, inquit, ex illa cognitionem habeo. In manu enim illius et nos sumus et sermones nostri. Quae sit sapientia, et quomodo illa ad homines venerit. Cum enim unica sit, omnia potest, et cum in se ipsa maneat, omnia tamen innovat. « Quoniam, » inquit, « ab adolescentia sapientiam adamavi, omnia bona ex illa acceperi¹¹, » carnalia et spiritualia. Cognita enim magnitudine sapientiae, postulavi a Domino, ut daretur mihi Spiritus sanctus, qui me de illa illuminaret, et missus est, ut mecum laboraret. Cogitationes namque mortalium timidae sunt. De operibus sapientiae. Quomodo primum hominem custodiverit, e quantis malis Deus credentes sibi servet, et quanta illis bona praestet, ut videre et in Noe Abraham, Lot, Jacob, Joseph, Israelitis, quos e manu Αgyptiorum per Moysem liberavit, et aqua ex prærupta petra potavit. Quomodo scēptum gentibus vespas misserit. Et lenitate usus eliam illis postea penitentiae locum dederit, per ista populum iustruens, ut benignus esset et humanus. Contra elementorum, ranarum, sciniphorum, murium, locustarum, vesparum, serpentum, imaginum ex auro, argento, lapidibus, aut ligno fabricatarum, adoratores. Quod per lignum salus sic creditibus. De sculptoribus vel pictoribus idolorum, deque omnibus idolatriæ malis. De impia religione, et quo illi insint mala. De sigilo et fictilibus idolis. De omnibus idolis, que a gentibus coluntur, inimicissimum bestiarum, serpentum, catorum et similium. Quod Israeli Deus beneficium contulerit, pro ranis coturnices mittens. Quod contra morsum serpentum, per aeneum serpeutem in cruce suspensum salus populo facta sit, inimici vero ipsorum per locustas et mures occisi. Quod populum angelorum cibo aluerit, quamcumque voluntatem habente, et ad quemcumque gustum apposito. Quod grandinem cum igne ad corrumpendas fruges in Αgyptio miserit. Quod palpabiles tenebras in Αgyptio demiserit, et que ea re inerant mala : sanctis vero suis lucem in Αgyptio, et columnam ignis in solitudine, et quod propter occisos Israelitarum infantes, Αgyptiorum primogenitos mors, et submersio (ipsos Αgyptios) sustulerit : et pro morte primogenitorum, salus Israeli per sanguinem agni concessa sit. Et pro morte justorum in solitudine, Aaron Dominum precibus et incenso placarit : pro morte vero Αgyptiorum in mari Rubro, fuerit ira Dei absque misericordia, et iter populi insolens. Quod propter Αgyptii, quemadmodum et Sodomite. Quod elementa pro arbitrio parata, sicut chordæ citharae citharam Sapientiae Salomonis, quam Panareton vocant.

133 Liber Sapientie Iesu filii Sirach.

46. Hic Jesus filius quidem fuit Sirach : nepos

¹¹ Sap. vii, 44.

(21) Παναρέτου. Sic item vocatur hic liber ab Epiph. De mensuris, p. 162, et ab aliis. At Clemens Rom. epist. 1 ad Cor.. et Clemens Alex. et alii, ταῦ-

Ασφαλαν, » φησιν, « ἐκ νεότητος φιλήσας, πάντα τὰ ἀγαθά ἐξ αὐτῆς ἔσχον, » σαρκικά καὶ πνευματικά. « Ότι, τὸ μέγεθος τῆς σοφίας ἐγνωκός, ἐνέπυχον τῷ Κυρίῳ, ὃντας μοι δεῖχναι τὸ διγονον Πνεῦμα, τὸ φωτίζον με περὶ αὐτῆς, καὶ ἐπέμψθη Ἰησούς συγκοπάσσοντας μοι. Λογισμόι γάρ θυητῶν δειλοῖ. Περὶ τῶν Ἑργῶν τῆς σοφίας. Πώς τὸν πρωτόπλαστον διεψύλαξεν, ἐξ δῶν κακῶν σώζει τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ ὁ Θεός, καὶ διὰ ἀγαθῶν παρέχει· οἶον τὸν Νώε, τὸν Ἀβραὰμ, τὸν Λώρ, τὸν Ἰακὼβ, τὸν Ἰωσὴφ, τοὺς Ἱαρατλίτας, οὓς ἐκ χειρὸς τῶν Αἰγυπτίων ἐρύσαστο διὰ Μωυσέως, καὶ ἐκ πέτρας ἀχροτόνου ἐδόθη αὐτοῖς οὐδὲρ. Ως τοῖς ζήνοντις ἀπέστειλε σῆργας. Μακροβυμά δὲ χρόμενος, καὶ τούτοις ἐδίδοντο πετανοίς, παιδεύοντις διὰ τούτων τὸν λαὸν εἶναι φιλάνθρωπον. Κατὰ Β στοιχειολατρῶν, βατράχων, σκηνῶν, μύων, ἀχρόνων, σφηκῶν, δρεῶν. Κατὰ εἰδωλολατρῶν, ἐκ χρυσῶν, καὶ ἀργύρων, ἢ λίθων, ἢ κυλίνδρων εἰδῶν κατεκεναυμένων. « Ότι ἔστι καὶ σωτηρία διὰ Ἑλου τοῖς πιστεύοντας. Τὰ περὶ τῶν εἰδωλοποιῶν ἡ ζωγραφούντων εἰδῶλα. Περὶ πάντων τῶν κακῶν τῶν ἐν εἰδωλολατρείᾳ. Περὶ ἀστερῶν θρησκείας, καὶ διὰ ἐν αὐτῇ κακά. Περὶ τοῦ κεραμείου, καὶ τῶν κεραμικῶν εἰδώλων τῆς τὸν έθνον λατρείας. Περὶ τῶν ἔχθιστων ζώων, δρεῶν, αἰλουρῶν, καὶ τῶν διοικῶν. « Ότι εὑρηγέστερος ὁ Θεός τὸν Ἱαράλη ἀντὶ βατράχων ὅρτυγομητέραν. « Ότι καὶ ἐπὶ δῆμαρτος δρεῶν σωτηρία τοῦ λαοῦ διὰ δρεῶν χαλκοῦ ἐσταυρῷ μένουν· τούς δὲ ἔχθρούς αὐτῶν διάκρινον καὶ μινών ἀπέκτενεν. « Ότι ἄγγελον τροφὴν ἐψώμισε τὸν λαὸν πρὸς πάσαις περιθετούσαν, καὶ πρὸς πάσαν ἀρμονίας γένεσιν. « Ότι χάλαζαν Αἴγυπτοις μετὰ πυρὸς ἐπεψύει περὶ διαφορὰς γεννημάτων. « Ότι τοῖς Αἴγυπτοις ἐπεμψε ψῆλασητὸν σκότος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κακά· τοῖς δὲ δασοῖς αὐτῶν τῷν ἐν Αἴγυπτῳ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ στῦλον πυρός. Καὶ ἀντὶ μὲν θανάτου νηκίουν Ἱαράλην παρατούσκους, καὶ καταποντιζόμενος· ἀντὶ δὲ θανάτου πρωτοτόκων, σωτηρίαν Ἱαράλη δὲ αίματος προβάτου. Καὶ ἐπὶ μὲν θανάτῳ δικαίων ἐν ἐρήμῳ Ἀαρὼν ἐξίλαστο, Κυρίῳ προσευχάμενος, καὶ θυμάσιος· ἐπὶ δὲ θανάτῳ Αἴγυπτων ἐν Ερυθρᾷ θαλάσσῃ διελέμην θυμός· τοῦ δὲ λαοῦ παράδοξος ὁδοπορία. « Ότι διὰ μισεῖντας ἐπανον ταῦτα οἱ Αἴγυπτοι, ὡς καὶ οἱ Σοδομῖται. « Ότι τὰ στοιχεῖα ὑπέκειται τῇ θεϊκῇ κρίσει. Χριστοῦ, περὶ δὲ βούλεται Δ βυθιζόμενα, ὡς χορδαὶ κιθάρας τῷ κιθαρίζοντι· ἐν οἷς καὶ τῇ πάσῃ δύναμις τῆς Σοφίας Σολομῶντος τῆς λεγομένης (21) Παναρέτου.

inhuaniatatem erga advenas mala ista passi sint
46. Ιησοῦς εἰπεις Σηράχ μὲν ἦν οὐδε, Εγγονος δὲ

δρετον οφελαν vocant librum Proverbiorum. Alii ita vocant Sapientiam Siracidis, et quidem vulgariter.

Ἴησοῦς δικαιώματας αὐτῷ. Οὗτος οὖν ἐν χρόνοις γέγονε μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀνάλησιν, καὶ μετὰ τοὺς προφήτας ἀπαντᾷς. Ὁ οὖν πάππος αὐτοῦ Ἰησοῦς, καθὼν αὐτὸς μαρτυρεῖ, φιλόπονος τε γέροντος δάντη καὶ φρονιμώτατος, δεὶς οὐ μόνον τὰ ἑτέρων τῶν πρὸ αὐτοῦ συνετῶν ἀνδρῶν ἀποφθέγματα συνήγαγεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῖς τινας ἀπερθέγξατο, πολλῆς σοφίας καὶ συνέσεως γέμοντα. Ἐπειδὲ οὖν τὴν βίβλον ταῦτην δ' α' Ἰησοῦς (22) καταληπτὸν ἐξ ἀνθρώπων ἔγραπτο. Σηρῆρχ δὲ οὐδὲς μετ' αὐτὸν λαβόν, πάλιν τῷ οἰκείῳ τοιεῦτι ταξέλευτον Ἰησοῦ. Ὅτι δὲ ταῦτη λαδόνεμον, εἰς ἐν ἀπασταν ἱεράρχοντος σύνταγμα ποιεῖσθαινεν, Σοφίαν ἔτι τε τῷ αὐτοῦ, καὶ τῷ τοῦ Πατρὸς, καὶ τῷ τοῦ πάππου δινόματι ἐπικέντρων, ἐξ αὐτοῦ τοῦ τῆς σοφίας ὄντος ἀγαπητῶν μᾶλλον ἔχειν τὸν ἀκροτετὸν πρὸς τὴν αὐτὴν τῆς βίβλου μελέτην ἐπιστώμενος. Λόγους οὓς φροντίσαις, αἰνίγματα τε καὶ παραβολὰς περιέχει, καὶ μερικάς τινας παλαιὰς θεοφίλες Ιστορίας, περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀνερεστόδαντον τῷ Θεῷ, καὶ εὐχήν καὶ ὅμονια αὐτῶν. Ἔτι δὲ ὁ θεὸς εὐεργετῶν τίξισται τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ δῶν ἐπιτησεών τούς ἑκθρούς αὐτῶν. Ὁπαδὸς τοινυῖς τοῦ Σολομῶντος οὗτος δ' Ἰησοῦς γεγονὼς, οὐδὲν ἡτοῖς ἀκείνου περὶ τὴν σοφίαν καὶ παιδείαν ἤρθεσται, πολυμαθῆς ἀληθῶν καὶ ὄντων καλούμενος. Ἀλλὰ περιοχήν μὲν, ὡς διὰ τις εἴποι, ταῦτην ἔχει τὸ βιβλίον. Τὴν δὲ ἀνακεφαλαίωσιν ἀπέδειον οὐτίσι. Ἐν προσημοτοῖς μὲν περὶ πάσης σοφίας Κυρίου δηγεῖται· ἐπειτα περὶ θυμοῦ, καὶ φόνου, καὶ ἀφοβίας· περὶ ἐπιστήμης σοφίας· περὶ θεοφοίας, περὶ τοῦ δεῖν χωρὶς ὑποχρεώσεως προσέναι τοιεῦ· περὶ πειρασμῶν καὶ ὑπομονῆς· περὶ δικαιίας καὶ ἀκλίνωσης· περὶ ἀγάπης Κυρίου· περὶ τιμῆς τῆς εἰς τοὺς γονεῖς· περὶ πρόρρητος καὶ ἐπιτικείας ταπεινοῦ· περὶ προτετοῦς καὶ ἀνυποτάκτου τηγάνησεως τῶν μὴ προστεταγμάνων· περὶ στληροκαρδίου καὶ ὑπερτρέψου, περὶ συνετοῦ καὶ εὔμαρθος (23). καὶ εἰλεμονος καὶ ὀργανῶν προστάτου· πρὸς φίλον ὄντοτακτον καὶ ἐπιεικῆ· περὶ ἀντιφέσεως οὐλῶν τῆς σοφίας· περὶ ἀνυποτάκταξις πονηρῶν· καὶ περὶ αἰσχύνης βλαβερᾶς καὶ ἐπωφελοῦς· μὴ πρὸ τῶν Ἕργων τοὺς λόγους, μηδὲ ἐθελοδιάσκαλος γίνονται. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δεδέσθαι πόθῳ χρημάτων, μηδὲ οἰκοστὶ ἀτιμωρητῇ ἀμάρτιαν, καὶ παραστίκα μὴ δῶμεν τὴν τιμωρίαν· μακρόθυμος γάρ ἐστιν ὁ θεὸς· δεῖν τε ἐξιάσκεσθαι αὐτῷ, καὶ μὴ πορευθῆναι ἐν ἐπιθυμίᾳ καρπίας. Περὶ τοῦ μὴ περιφέρεσθαι παντὶ ἀνέμῳ, καὶ περὶ φλυαρίας καὶ ὑπερηφανίας· περὶ φιλόδονου· δοκιμασία πιστοῦ καὶ ἀποστολοῦ· περὶ παιδείας Κυρίου, ὅτι ἀπὸ νεότητος ἕως τῆρας ἐπεινυμένης αὐτὴν δεῖ· περὶ ἀκροάστεως ἀνωφελοῦς· περὶ τοῦ μὴ προδιδόνται φίλον, μηδὲ ἀποχεῖν γνωικός σοφῆς· περὶ οἰκετῶν, περὶ κτημάτων· περὶ τέκνων· περὶ γυναικῶν· περὶ τοῦ μὴ κακοποιεῖν, ή φιλαρχεῖν, ή καταφρονεῖν ἀμαρτιάνειν. Περὶ τοῦ μὴ φύεσθαι διδελφῷ, μηδὲ φιλαρεῖν ἐπὶ πρεσβυτέρων, μηδὲ δευτερώσαι λόγουν· περὶ δῆξης πα-

A autem Jesu sibi cognominis. Hic itaque in temporibus vixit quae subsecuta sunt captivitatem, redditum et prophetas omnes. Avus ergo hujus Jesus, quemadmodum et ipse testatur, vir fuit industrius et prudentissimus, et non solum superiorum ante se sapientum apophthegmata collegit, sed et propria quadam de suo adiecit, multa sapientia et prudenter referita. Cum igitur hunc librum prior Jesus e vivis discendens post se reliquisset, Sirach filius eius acceptum, Jesu filio suo reliquit. Is postea scripta illa in unum eumque per omnia continuum ordinem digesta, sub suo patris et avi nomine Sapientiam vocavit, ut ipso Sapientia nomine auditorem alliceret, et ad meditationem libri hujus amanter suscipiendam provocaret. Continet autem hic liber sermones prudentiae, enigmata et parabolas, ad hanc et pias quasdam veterum historias de viris Deo acceptis, et simul illorum preces et hymnum. Praeterea de beneficiis, quibus populum suum Dens dignatus est, et de malis, quibus hostes ipsorum afficit. Hic itaque Jesus, cum esset Salomonis sectator, haud minus illo in illustranda sapientia et pietatis disciplina strenuum se gessit, vere multiscaus existens et ita dictus. Hanc quidem complexionem, ut ita dicam, habet iste liber: recapitulatio vero ad hunc modum cognoscenda est. In proœmio de omni Sapientia Domini disserit; deinde de ira, de metu (24), deque animo imperterritu; de scientia sapientia: de timore Dei, quod oportet absque hypocriti accedere ad Deum; de tentationibus et patientia; de timiditate et animo dejecto; de dilectione Domini; de honorandis parentibus; de mansuetudine et aequitate animi humilis; de proterva et temeraria perquisitione rerum, quæ præceptæ non sunt; de præfracto ac superperbo; de intelligenti et docto; de misericorde et pupillorum patrono, ad amicum obtemperantem et modestum; de exaltatione filiorum sapientiae; de contumacia improborum; de pudore tam noxiō, quam utili; de eo quod verba non debeant operibus præponi, nec quisquam debeat sua sponte docendi officium usurpare. Quod nemo debeat desiderio pecuniarum irretiri, nec putare quod impune delinquit, etiamsi non statim poenas damus. Est enim Deus longanimus; quod curandum nobis, ut placetur, ne in concupiscentia cordis progrediamur. Quod non debeamus quovis vento circumferri; de negligitate et arrogantiā; de voluptuario; probatio fidei et infidi; de disciplina Domini, quod illa ab adolescentia ad senectutem usque desideranda sit; de auditu inutili, quod amicus prodi non debeat, neque declinandum sit a muliere sapiente; de domesticis, de possessionibus, de liberis, de uxoriis. Quod nemini malum facere debeamus, nec dominatum ambire, neque contemnere si peccatum. Quod nec debemus mentiri fratri, neque au-

B C D

(22) Editi, uicē, male. Musculus legerat, Ἰησοῦς.

(23) Sic Commel.

(24) Musculus babet, *Deinde de timore Domini, de ira, de metu, etc.*

gari coram senioribus, nec iterare sermonem; de gloria patris et matris; de reverentia ac metu Dei; de honorandis sacerdotibus, et de curandis afflictis. Quod cujusque rei finem prius oporteat prospicere, quam actionem ordiri; quod cujusque sermonis, aut negotii postremi eventus prospiciendi sint. Quod vetustorum sapientum dissertationes contenendae non sint. Unde oriatur scortatio; veterem amicum non esse deserendum, eo quod similis sit vino novum amicus: de arte sapiente, doctore selecto, et rege indisciplinato. Quod morbum diuturnum expetat medicus: **134** de semine honorabili et infido; de famulo sapiente et principe opulento. Quod modica cum sit inter volucres apicula, fructus tamen illius prius obtineat inter dulcia. Quod absque judicio et re nondum explorata non sit querendum. Quod non oporteat esse curiosum, sed justum, eo quod Deus est qui dicit. Quod nihil ex humanis bonis ita constans putari debet. Quod non sit familiariter cum quovis homine agendum, sed cum piis tantum et justis. Quod mali cavendi sint; quod nihil sit habendum commercii cum superbis, propter inquisitionem, quae ex illorum conversatione oritur; quod a multis colendus sit proximus et quod unumquodque animal diligat sibi simile. Quemadmodum enim nulla communio est lupo cum agno, neque hyenæ pax est cum cane, ita neque peccatori cum pio; de parciis qui nihil largiuntur aliis. Et quod nihil habeat contrarium, tam in divitiis, quam paupertate, justum et pium esse; beatum reputari eum, qui ad mortem usque sapienter ac prudenter vivat, non qui dives sit in hoc mundo. De libero arbitrio: quod de apostasia non sit ratio exigenda a Domino, eo quod omnia tibi apposuerit. Quod melius sit carere liberis, quam liberos habere malos. Quod uihil Deo lateat; de cognitione et iudicio Dei; et quod non putandum sit iniquos posse a Deo abscondi, aut judicium ejus effugere. De creatis rebus. De formatione hominis, qua honoratus est; de latione legis; de elemosyna et penitentia; de modesta responsive. Non esse vituperandum bonum opus, neque donum molesto sermone: quod qui principatum concupiscit, petulans sit, et in omnibus rebus preparatus. Non esse diffluendum luxu, et a quibus abstinentum sit: de custodia mysteriorum. De stolto, de sapientia per parabolam: de vita, de principio; de sapientibus et stultis, de filia audaci; de inconsiderantia stulti; de mente dura, et in quibus dissolvatur amicitia. Non esse peccatoribus inconsiderate loquendum: de disciplina. Non esse postulandum juramentum: de custodia animæ et corporis: de homine scortatore. De muliere mala et adultera. Prophetia de Iesu Christo, qui est sapientia Dei et Filius, fluiis comparatus. De additione disciplinæ, de decem beatitudinibus, de inferenda plaga et ultione, de mercatoris delicto, de

τρόπῳ, ή μητρός, καὶ περὶ τῆς κατὰ Θεὸν εὐλαβείᾳς, καὶ τῆς εἰς λεπεῖς τιμῆς, καὶ τῆς εἰς κακούμενους ἐπισκέψεως. Οὐτὶ ἔκαστον πράγματος τὸ τέλος δεῖ προσφράν, καὶ σύντοις ἀρχεσθαι· ἔκαστον λόγου, ή πράξεως σκοπεῖν τὰ ἑσχάτα. Καὶ περὶ τοῦ μὴ παραρρήσιον δηγήματα γερόντων σοφῶν. Εἴδων γίνεται πορνεία· περὶ τοῦ μὴ ἐγκαταλεμπάνεντος φύλου ἀρχαλον· οὐ γάρ νέος οίνος φύλῳ νέῳ συγχρίνεται· περὶ τεχνιτοῦ σοφοῦ, καὶ χριτοῦ διδασκάλου, καὶ βασιλέως ἀπαιδεύτου. Οὐτὶ μηδὲν ὅπερ ἀφρώδημα σκοπεῖ (25) λατρός· περὶ σπέρματος ἐντύμου καὶ ἀπίστου· περὶ σοφοῦ, καὶ δραχοντος πλουσίου. Οὐτὶ μικρὸν ἐν πετεινῷς ἡ μέλισσα, καὶ ἀρχὴ γλυκασμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς. Περὶ τοῦ μὴ ἀκρίτως, μηδὲν ἀνεξετάστως μημέρεσθαι, μηδὲ εἶναι πολυπράγμονα, ἀλλὰ δίκαιου, διὰ θεός ὁ πλούτιζων. Οὐτὶ μηδὲν τῶν ἀνθρώπινων ἀγαθῶν ἀμετάλητον (26) ἥγεσθαι. Περὶ τοῦ μὴ γνωσάσθαι παντὸν ἀνθρώπου, ἀλλὰ εὐεσθεῖται καὶ δικαιόσις· καὶ περὶ τοῦ φιλάτεσθαι τοὺς πονηρούς. Περὶ τοῦ μὴ κοινωνεῖν ὑπερηφάνοις διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ μολυσμὸν, καὶ τὴν συνερίθην, καὶ περὶ τῆς τοῦ πλησίου θεραπείας παρὰ πολλῶν· καὶ ὅτι πᾶν ζῶν διητῆται ὁ θομοῖον. Ήπειρ γάρ οἱ κοινωνεῖν λύκος; ἀμνὸς, οὔτε εἰρηνεῖν· ὑπάντα πρὸς κύνα· οὔτις ἀμαρτώδεις πρὸς εὐεσθεῖν. Περὶ μικρολόγων τῶν μὴ μεταδίδοντων ἐπέρεις, καὶ ὅτι ἐν πλούτῳ καὶ πτωχείᾳ δικαιοίον εἶναι καὶ δισιν, μὴ τονταντίον. Μακάριον ἥγεσθαι τὸν σοφόν· καὶ συνέσται συζῆνται μέχρι τελευτῆς, οὐ τὸν πλούτον ἐν κόσμῳ. Περὶ αὐτέξουστου, ὅτι περὶ ἀποστολας μὴ αἰτῶν τὸν Κύριον· πάντα γάρ οἱ παρέβητο. Οὐτὶ κρείσσοντα μπαίδα εἶναι ἡ πονηρὰ τέκνων ἔγεν. Οὐτὶ οὐδὲν λαυδίνει θεόν. Περὶ φωράσεως θεοῦ καὶ κρίσεως, καὶ μὴ νόμιζε τὸν θεόν κρύπτεσθαι ἀνθρόμονος ή ἐκφεύγειν αὐτοῦ τὴν κρίσιν. Περὶ τῶν κτισμάτων. Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, ή ἐπιμήθη. Περὶ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· περὶ ἀλημοσύνης καὶ μετανοίας· περὶ ἐπιεικῶν ἀποκρίσεως· περὶ τοῦ μὴ μωμεῖται τὸ ἄγαθον ἔργον, μηδὲ δόμον ἐν λυπηρῷ λόγῳ· ὡστε τὸν ἐπιμυσοῦντα ἀρχῆς προπετεύεσθαι, καὶ ἐν πᾶσι προετοιμάζεσθαι. Περὶ τοῦ μὴ ἀστείεσθαι, καὶ ὃν δεῖ ἀπέχεσθαι. Περὶ φιλακῆς μυστηρίουν, καὶ περὶ ἀφρονος, περὶ σοφίας τῆς διὰ παραβολῶν, καὶ περὶ βίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ σοφίων, καὶ μωρῶν. Περὶ θυματρὸς θρασίας· καὶ περὶ ἀπροσέξιας μωροῦ, καὶ περὶ δανοίας στερῆς, καὶ ἐν τοῖς διαλύεται φύλα καὶ περὶ τοῦ μὴ ἀπροφύλακτως φύλεγγεσθαι τοὺς ἀμαρτησάσ. Περὶ παιδείας, καὶ τοῦ μὴ αἰτεῖσθαι ὄρκον· περὶ φιλακῆς φυχῆς καὶ σώματος, καὶ περὶ ἀνθρώπου πόρου. Περὶ πονηρᾶς γυναικός, καὶ μοιχαλίδος. Προφητεία περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοὺς καὶ Γίδας, παρεκκαθεῖται ποταμοῖς. Περὶ προσθήκης παιδείας· περὶ τῶν δέκα μακαρισμῶν· περὶ πληγῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἐκδικήσεως· περὶ πλημμελείας ἐμπόρου· περὶ τῶν ἀποκαλυπτόντων μυστηρικῶν λόγων. Περὶ ἀνθρώπου θυμιδύους· περὶ γλωσσάδους ἀνδρός· περὶ τοῦ δανίζειν τῷ πλησίον, καὶ τόκους μὴ λαμβάνειν, ἀλλὰ κι-

(25) In Graeco Scripturæ textu, legitur σκύψῃ.

(26) I. Ἀμετάλητον.

χρὴν αὐτῷ δεομένῳ· περὶ ἐγγυήσεως τοῦ πληροῦ, καὶ περὶ ζωῆς· περὶ τοῦ μὴ (27) ἀπιστροφῆι παιδεύειν τίκνα, περὶ ὑγείας ὀώματος, καὶ βρόσεως, καὶ φυῖς· περὶ διδασκαλίας χρημάτων, μεγιστάνων, καὶ τρουμένων, (28) υἱῶν καὶ γυναικῶν, ἀδελφῶν καὶ φίλων· περὶ οἰκέτου κακούργου. Περὶ ἀντινέοντος ἀσύνετον· περὶ πλάνης καὶ πολυπειρίας, καὶ περὶ τῶν φοβουμένων τὸν Κύρον. Περὶ θυσιῶν, καὶ προσφορῶν, τῶν ἔξ ἀδεικίας, τῶν τε ἐκ δικαιούσης προσφορῶν· περὶ θυσιῶν τῶν ἐκ φιλαργυρίας. "Οτι τρυφῆς καὶ πλούτου δεῖ καταρρεῖν. Περὶ λατιμάργων καὶ βασικάνων, καὶ ἀπλήστων, καὶ ἀτάκτων· μή μεθύσκεται οἶνος, ἀλλ' αὐτάρκως χρεσθεῖται. Περὶ ἐπιαιρομένου ἐπιεικοῦς, καὶ περὶ λαλίδες πρεσβυτέρων, καὶ περὶ λαλίδες νεανίσκους. Περὶ ἐκδοχῆς παιδείας νόμου, καὶ κρίματα καὶ δεκτιώματα, καὶ πιστεύειν νόμου. Περὶ διαθήκης θεοῦ κατὰ γενέν· καὶ διὰ ἣ μὲν κατασκεψῆ τῆς φύσεως τοῖς ἀνθρώποις μία· τὸ δὲ τῆς προαιρέσεως διάφορον, ἀρρ. ἡς τοὺς μὲν εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ὑπὸ κατάραν ἐποίησε. Περὶ λαοῦ ἀνέλεγμένου, καὶ διὰ ἀπάνται τοῦ ἀγάπου τὸ κακόν, καὶ ἀπάνται τοῦ εὐσεβοῦς ὁ ἀμάρτωλος. Τίσαι δὲ κοινωνεῖν· ὅποιοι δὲν γνωτίκα λάβεντί· ὅποιοι δὲ φύσιοι ἔχειν· τίσαι δὲν συμβούλους χρῆσθαι, τίνας διδασκάλους δρίζειν· περὶ τοῦ εἰδόντος τὸ συμφέρον ἱεράτου. Περὶ τοῦ τιμῆν τοὺς λατρούς. Πώς ἐπὶ νεκρῷ δὲν πενθεῖν. Περὶ γραμματέως καὶ σοροῦ γεωργοῦ· καὶ περὶ ἀργυρίας τέκτονος, καὶ χαλκείου, καὶ κεραμέως. Περὶ φυλακῆς ψυχῆς ἀνθρώπου, καὶ τῆς παραμενούσης σφραγίας, καὶ δυον τυγχάνειν. Περὶ προγνώσεως θεοῦ καὶ κτίσεως κόσμου. "Οτι ἡ κτίσις τοῦ εὐσεβέστατος εἰς εὐλογίαν τρέπεται· τοῖς δὲ ἀνδροῖς εἰς κατάραν. Οτι ἀσχολία μεγάλη ἔκτισται παντὶ ἀνθρώπῳ, καὶ ζυγὸς βαρίας ἐπὶ οἰοῖς Ἀδάμ. Οτι πάντα δυσαὶ ἀπὸ γῆς εἰς τὴν ἀναστρέψει, καὶ δυσαὶ ἀπὸ τοῦ θάσου εἰς θάλασσαν. Περὶ συγχρίσεως ἀγάθων, καὶ τίνα τὰ σαρκικὰ ἀγαθὰ τὰ ἥπτον. Περὶ τοῦ τίνα τὰ δυτικὰ ἀγαθὰ τὰ μεζούνα καὶ πνευματικά. Περὶ ζωῆς ἀπαιτῆ (29). Περὶ θανάτου πικροῦ πλουτοῦ· περὶ θανάτου καλοῦ πτωχοῦ. Περὶ τοῦ μὴ εὐλαβεῖσθαι τὸ ἀποθανεῖν. Περὶ τοῦ ἀπονείσθαις τοῦ μὴ ζῆν. Διὰ προτίκειν τὸν δύματος ἄγαθον. Περὶ παιδίας εἰρηνικῆς. Ἀφ' ὧν ἀντερόδημος αἰσχύνεσθαι δεῖ· περὶ ὧν ὡς δεῖ αἰσχύνεσθαι. "Οτι δεῖ περὶ θυμαρδὸς παρθένου πάντοτε μεριμνῆν· περὶ τοῦ μὴ συνεδρεύειν ἐν μέσῳ γυναικῶν διὰ πορνείαν. Περὶ δημηουργίας Κυρίου. Περὶ ἡλίου, διὰ σκέψης θαυμαστῶν καὶ ἔργων Κυρίου. Περὶ στέλνης καὶ ἀστρῶν, καὶ τόξου, καὶ γιδῶν, καὶ ἀστρωνόμου. Περὶ νεφῶν, καὶ χαλάζης. Περὶ οἰστρῶν καὶ βροντῆς. Περὶ ὑετοῦ, καὶ πάχνης, καὶ δημιγλης. Περὶ δρόσου ἀπὸ καύσινος, καὶ περὶ ἀδύσιου ἕγρας. Περὶ Ἱορδάνου καὶ θαλάσσης. Περὶ τανάς ζεύων καὶ κτήνους. Περὶ μεγαλοδόκου κτίσεως Κυρίου. Περὶ τῶν εἰεργεσιῶν αὐτοῦ. Ἐπιλογὸς περὶ Ἔνων καὶ Νοε. Ἐπιλογὸς περὶ Ἀβραάμ, καὶ Ιακὼβ καὶ ὡς ἀπεράθησαν. Ἐπιλογὸς περὶ Ἰακὼβ, καὶ

(27) Particulam μη, hic superfluere arbitramur.

(28) Locus mutulus.

A iis qui rem secretam revelant, de homine iracundo, de viro loquaci, de scōne a proximo sumpto, et quod usura non accipienda, sed mutuo dandum sit egeuti, de fiduciōne proximi; de vita, quod liberi castigationibus sint instituendi, de sanitate corporis; de cibo, et anima; doctrina de divitiis; de magnatibus et ducib; quæ filio, uxori, fratri et amico præstanda sint; de servo facinoroso; de somniis insipientibus; de seductione et multa experientia; de timentibus Dominum; de sacrificiis et oblationibus, cum ex injustitia, tum ex justitia facias; de sacrificiis ex avaritia; contemnendas esse delicias et divitias; de helluinibus, et invidis, et insatiabilibus, et inordinate viventibus. Non esse inebrandum vino, sed quod satis si bibendum; de exaltato homine moderato; de loquacitate seniorum, et loquacitate adolescentium; de suspicienda disciplina legis, et de judiciis et justificationibus; credendum esse legi; de testamento Dei secundum generationem; et quod hominibus naturæ constitutio eadem sit, voluntatis vero diversa: unde benedictionis quidam participes, maledictioni vero non nulli subjecti sunt: de populo electo: et quod bono contrarium sit malum, et pio peccator: quibus sit communicandum: qualis sit ducenta uxoris: quales habendi amici: quibus utendum consiliariis: quos doctores assignet: cuique sciendum esse quid 135 conducat; de honorandis medicis; quomodo lugendum sit super mortuo. De scriba et agricola sapiente. De vigiliis architecti, sive arariorum, sive figuli; de custodienda hominis anima, et de sapientia permanente, et quanti illa sit pretii. De præscientia Dei et creatione mundi. Quod creatura piis in benedictionem, iniquis vero in maledictionem vertatur. Quod occupatio magna cuivis homini sit creata, et jugum grave impositum filiis Adæ. Quod quidquid ex terra est, ad terram revertatur, et quidquid ex aqua, ad mare defluat. De collatione bonorum, et quæ carnalia bona minoris sint momenti. Quæ bona majora sint et spiritualia. De repetenda vita ratione. De morte homini divitiacerba. De bona morte pauperis. De non timenda morte. Quod non sit cum probro vivendum, sed ratio habenda nominis boui. De discipline pacis; D quorum gratia sit erubescendum, de quibus noui sit; quod nunquam ponenda cura filie virginis: quod sedendium non sit in medio mulierum propriæ scorbutationem. De opificio Domini. De sole, quod vas admirabile sit et opus Domini. De luna et astris; de arcu, nivibus, fulguribus, nebula, grandine, terræmotibus, tonitru, pluvia, pruina, caligine, de rore æstivali, de abyso terra. De Jordane et mari. De omni vivente et pecude. De magifica creatione Domini; de beneficiis ejus. Epilogus of Enoch et Noe. Epilogus of Abraham and Isaac, et illorum tentatiouibus. Epilogus of Jacob and Moysè, et quæ

(29) Videtur legendum, ἀπατεῖ

ille mirabilia perpetravit. Epilogus de Aarone et A ipsius ministerio et sacerdotio. Epilogus de Dathan, Abiron et Core. De primis primogenitorum, que ad Aaronem pertinebant. Epilogus de Phinees filio Eleazar, quod tertius post Aaronem celebris fuerit. Quod Davidi Dominus testamentum regni disponuerit: quod Jesus Nave successor Moysis inter prophetas fuerit: quonodo in diebus Moysis Jesus Nave et Chaleb filius Jephone fecerint misericordiam, et ex duodecim servati sint: de Samuele, qui post Jesum inter prophetas judicavit populum. De Nathan propheta, encomion in Davidem Regem. Quod Salomon sapiens quidem fuerit, tandem vero mulierum adamator evaserit, post iram punita misericordiam adeptus sit. De Jerobnam et Roboam schismatis auctoribus. De propheta Elia, ignis mala consumens. De Eliseo propheta et discipulo Elie, cuius etiam spiritu repletus est: de captivitate regum Juda. Quod humilius fuerit Ezechias, et amicus Isaiae, et occisor Rapsacis: quod liberarit Dominus Israelem per manum Isaiae, percussis castris Assyriorum. Quod Josias rex fuerit amicus Jeremie. De propheta Ezechiele, quod in captivitate Babylonica fuerit. De ossibus duodecim prophetarum. Quod Zorozel et Jesus filius Josedec domum Domini adiscalverint. Quonodo Neemias muros Jerosolymae collapsus erexerit. De Enoch, qui inter inclitos connumeratur: quod Joseph cum inclitis fuerit, et populum confortaverit: quod Sem et Seth celebres inter homines fuerint: quod Simon filius Onias celeberrimus in summo sacerdotio fuerit: quod in omnibus istis laudandus sit Deus magnificus. Contra Samaritanos, qui Judaismum, et contra Iudeos, qui Christum reprobarunt: de Epilogo totius libri. De oratione Jesu, filii Strach, nepotis Jesu.

136 DE LIBRIS NOVI TESTAMENTI JAM DICERE INCIPIENDUM.

Liber I. Evangelium secundum Matthaeum.

47. Hoc nomine vocatur hic liber quod ipse Mattheus discipulus Domini Evangelium hoc conscriperit. Narrat autem ab initio generationem Salvatoris secundum carnem, ex semine Davidis. Quapropter et ab illo genealogiam ad Christum usque quadragesita duabus generationibus deducit. Continet etiam baptismum Joannis et tentationes quas in monte Christus a diabolo sustinuit, et signa et prodigia magna a Salvatore facta, discipulorum electionem, mysterii traditionem. Quonodo tandem traditus sit Pilato, crucifixus corpore, corpusque ipsius positum in monumento: quod milites vestes ejus divisorint, ipse vero cum intra triduum resurrexisset, discipulis praeceperit, ut docerent omnes gentes, et baptizarent eos, pollicitus illis, quod futurus esset cum illis canectis diebus, usque ad consummationem saeculi. Signa

A Μωυσέως, καὶ ὡν ἴωαντοργεις. Ἐπίλογος περὶ Ἀαρὼν, καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, καὶ τῆς λειτουργίας. Ἐπίλογος περὶ Δαδάν, καὶ Ἀβερών, καὶ Κορέ. Περὶ τῶν ἀπαρχῶν τῶν πρωτογενημάτων μερίδος Ἀαρὼν. Ἐπίλογος, διτὶ Φινέκς υἱὸς Ἐλέαζαρ τρίτος μετὰ Ἀαρὼν ἐνδόξος. "Οὐτὶ τῷ Δαδίῳ δύσθετο Κύριος διαβήκην βασιλείας. "Οὐτὶ Ἰησοῦς Ναοῦ διάδοχος Μωυσέως γίνεται ἐν προφήταις. "Οὐτὶ ἐν ἡμέραις Μωυσέως Ἰησοῦς Ναοῦ καὶ Χάλεδ ὁ τόπος Ἱερονῆ, ἐποίησαν Θεος, καὶ οἱ ἄρτοι" (50) διεσώθησαν. Τὰ περὶ Σαμουὴλ, δις μετὰ Ἰησοῦν ἔκρινε τὸν λαὸν ἐν προφήταις. Τὰ περὶ Ναοῦν τοῦ προφήτου, καὶ ἐγκύμιον εἰς Δαδίῳ τὸν βασιλέα. Ός Σολομὼν ἡν σοφός, διὰλ θαλαύνατος οὐτερον γέγονε, καὶ μετὰ τὴν ὀργήν τὴν λειτήν μετανήσας. Τὰ περὶ Ἱεροδάμη καὶ Ροθόδημ τῶν σχηματοποιῶν. Τὰ περὶ Ήλίου τοῦ προφήτου, τὸ πῦρ τὸ καλὸν τὰ κακά. Τὰ περὶ Ἐλισσατε τοῦ προφήτου, καὶ μαθητοῦ Ήλίου, δις ἐκεπλήσθη τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Τὰ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν βασιλέων Ιούδα. Ός ἡ Ἱερείας ταπεινωφόρων, καὶ τοῦ Ησαίου φίλως, καὶ τοῦ Φαριάσκου ἀντιρέτις. Ός ἀλυτρώσατο Κύριος τὸν Ἰορδάνην χειρὶ Ησαίου, πατάξας τὴν παρεμβόλην τῶν Ἀσσυρίων. Ός Ιωακεὶς ὁ βασιλεὺς ὃν πήρε φίλος Ἱερεμίου. Περὶ Ἐξεκτῆτοῦ προφήτου, διτὶ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἡν Βαβυλώνων. Περὶ τῶν ὀστέων τῶν ἄρτων προφητῶν. Ός Ζοροάστελ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωακεὶκού φύσοδόμησαν τὸν οἶκον Κυρού. Ός Νεεμίας ἀνθίγειρε τὰ τείχη Ἰερουσαλήμ τὰ πεπτωκότα. Τὰ περὶ Ἐνώχ, δις ἔστιν ἐν τοῖς ἐνδόξοις καὶ στήριγμα λαοῦ. "Οὐτὶ Σήμη καὶ Σήθ ἐνδόξοι ἐν ἀνθρώποις. "Οὐτὶ Σίμων Ὁντος υἱὸς ἐνδόξατος ἐν ἀρχερωσύνῃ. "Οὐτὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις εὐλογένες δὲ τὸν θεὸν μεγαλουργόν. Κατὰ Σαμαριταῖς, ἀθετεῖσαν τὸν Ιουδαϊσμὸν, καὶ κατὰ Ιουδαίων ἀθετεῖσαν τὸν Χριστόν. Περὶ τῶν ἐπιλόγων τῆς βίβλου πάστος. Περὶ τῆς προσευχῆς Ἰησοῦ υἱοῦ Σηράχ, ἔγγονου Ἰησοῦ.

ΑΡΚΤΕΩΝ ΔΕ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Bιβλίον Α'. Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

47. Οὕτω καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς Ματθαῖος ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου συνέγραψε τὸ Βιβλιογένειον τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐκ στέρματος τοῦ Δαδίῳ. Διὸ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν γενεαλογίαν κατάγει Ἰωάννου, καὶ τοὺς ἐν τῷ δρεὶ πάρα τοῦ διαβόλου πειρασμούς, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα μαγέια γεννόμενα πάρα τοῦ Σωτῆρος, τὴν τε τῶν μαθητῶν ἔκλογήν, καὶ τὴν τοῦ ματστηρίου παράδοσιν· καὶ τέλος διτὶ παρεδόθη Πιλάτῳ, καὶ ἐσταυρώθη τῷ σώματι, καὶ τὸ σώμα αὐτοῦ ἐτέθη ἐν τῷ μνημεῖῳ· καὶ οἱ μὲν στρατῶν διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ, ἐν τριημέρῳ ἀναστὰς, ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς μαθητεύσαντος πάντα τὰ ἔθνη, καὶ βασιλεύεν αὐτούς, ἐπαγγελάμενος εἶναι μετ' αὐτῶν πάτερ τὰς ἡμέρας ἡνς συντελεῖσας τοῦ αἰώνος. Εἰσὶ δὲ ὅπερ

(30) Mendur:

ἰέντεται Μαθθαῖος γεγονόνει σημεῖα παρὰ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα. Ὁ λεπρὸς ἐκαθαρίσθη ὁ παῖς ἐκατοντάρχος μὴ παρὸν ἴσθη, μόνον εἰπόντος αὐτῷ· ἡ πανθερὴ Πάτρου πυρέσσουσα ἴσθη· δύιας γενεμάνης, προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους, καὶ κακοὺς ἔχοντας· καὶ τὰ μὲν πνεύματα ἐξέβαλε λόγῳ, τοὺς δὲ ἀλλούς πάλιν ἐθεράπευσεν οὕτως. Γενεαλογίας Χριστὸς· εὐαγγελίζεται Ἰωάννης· προσκυνοῦσι μάγοι· κατέρχεται εἰς Αἴγυπτον ὁ Χριστὸς· ἀνατείλεται πάντα Ἡράδης, καὶ τελευτὴ· Ανελθὼν ἀπὸ τῆς Αἴγυπτου κατοικεῖ εἰς Ναζαρὲθ ὁ Χριστός. Ἐρχεται Ἰωάννης βαπτίζων, ἀποστρέφεται τοὺς Σαδδουκαίους καὶ τοὺς Φαρισαίους. Βαπτίζεται ὁ Χριστὸς, καὶ κατέρχεται ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. Είτε ἥλιος εἰς Καπερναοῦμ, περιβολόντος τοῦ Ἰάκωβον. Θεραπεύει πολλούς, καθάπερ Πάτρον καὶ Ἰάκωβον. Θεραπεύει πολλούς, καθάπερ εἰς τὸ δρός, καὶ λέγει τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ ἐπάγει· « Ύμεις ἔστε τὸ ἄλας, » καὶ, « ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Παρανεὶ αὐτοῖς περὶ βίου. Είτε ἐπιτίνεται τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἀντολὰς, Ἐνθα καὶ περὶ τοῦ δεῖξιοῦ ὅρθιαλμοῦ λέγει, καὶ περὶ κενοδοκίας, καὶ περὶ φυλοχρηματίας, καὶ τοῦ μὴ μεριμνῆν περὶ τροφῆς, καὶ τοῦ μὴ κρίνεν τὸν πληθών. Είτε φροντίζει· « Μή βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθετῶν χοιρῶν. » Προτροπῇ περὶ τοῦ αἰτεῖσθαι· παραβολῇ περὶ τοῦ αὐτοῦ· περὶ τῆς στενῆς ὕδρου, καὶ περὶ φυλοπροτρητῶν, καὶ τῶν φυλασσόντων τὰς ἀντολὰς· « Ἐνθα ἡ παραβολὴ τῆς ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομηθεῖσης οἰκίας. Κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ἔρους, καὶ θεραπεύει τὸν λεπρὸν, καὶ τὸν τοῦ ἀκατοντάρχου, καὶ τὴν πενθερὴν Πάτρου, καὶ ἀλλούς πολλούς. Ὁ γραμματεὺς κωνύμευται ἀκολουθήσαι, καὶ ὁ μαθητὴς ἀναγκάζεται. Παιάν τὸν χειρῶν τῆς θαλάσσης. Οἱ δάιμονες εἰς τοὺς χοίρους ἐκπίπουσιν. « Πάθεν δὲ Ἰησοῦς εἰς τὴν Ιεανὴν πολὺν θεραπεύει τὸν παραλιτικὸν· καλεῖ τὸν Ματθαῖον. Ἐγκαλοῦσι οἱ Φαρισαῖοι, ὅτι μετὰ τελευτῶν ἐσθίει, καὶ εἰ μαθῆται Ἰωάννου, ὅτι οὐ νηστεύουσιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Παραγίνεται ὁ δρόνος διὰ τὸ θυγάτριον, καὶ ἀνιστήσει τὴν κόρην· καὶ μεταξὺ ἡ αιμοφθούσα ιδεῖται. Δύο τυφλοὶ θεραπεύονται, καὶ κωφὸς δαιμονιζόμενος. Περιάγει τὰς κώμας δὲ Ἰησοῦς. Ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς κηρῦξαι, καὶ πολλὰ αὐτοῖς διδάσκεται. Ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν δύο τὸν μαθητῶν Ἰωάννης, ἐγκωμιάζεται. Ἐγκαλεῖ τοὺς δύλους περὶ Ἰωάννου δὲ Χριστὸς. Ὁνειδίζει τὰς πόλεις. Ἐξομολογεῖται τῷ Πατρὶ. Καλεῖ τοὺς πειροποιητούς· δεσμεύει διὰ τῶν στορίων. Θεραπεύει τὸν ἔρημον ἔχοντα κείρα. Καὶ βουλεύονται Ιουδαῖοι ἀναλεῖν αὐτόν. Ἀναγκάσονται ἀκείθεν, ἀκολουθεῖ ὁ δύλος, καὶ θεραπεύεται. Ὁμοίως καὶ ὁ δαιμονιζόμενος τυφλὸς καὶ κωφός. Τότε λέγουσιν οἱ Ιουδαῖοι· « Ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλεις τὰ δαιμόνια. » Είτε σημεῖον αἰτοῦν· δὲ δὲ ἔδωκε τὸ Ἰωάννην. Προείπεν, ὅτι Νινεύκατα κατακρινοῦσιν αὐτούς. Τότε λέγει· « Οταν ἐβέλθῃ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, ζητοῦντον ἀνάπτωσιν. » Είτε ἡ μήτηρ ἔζητε λαζήσαι αὐτῷ. Ἐμβάς εἰς τὸ πλοῖον λέγει τὴν παραδο-

A vero, qua a Christo facta Matthæus narrat, sunt ista. Leprosus mundatus est. Puer Centurionis etiam absens, jubente tantum Christo, curatus est. Socrus Petri febricitans sanata est. Vespere facto obtulerunt ei daemoniacos et male habentes, et spiritus ejecit verbo, alio quoque curavit hoc modo. Christi generatio describitur (*cap. i.*) : bonum nuntium accepit Joseph : Magi adorant (*cap. ii.*) : descendit Christus in Ægyptum : Infantes occidit Herodes et moritur. Christus ex Ægypto reversus habitat Nazareth. Venit Joannes baptizans (*cap. iii.*) : aversatur Sadduceos, et Pharisaeos. Baptizatur Christus, et tentatur a Satana (*cap. iv.*) : postea cum traditus esset Joannes, venit Capernaum. Vocat Petrum et Jacobum cum fratre. Curat multos, sedet in monte (*cap. v.*), et loquitur de beatitudinibus, ac subdi : « Vos estis sal, » et : « Vos estis lux mundi », hortatur eos de vita institutione. Deinde præcepta legis intendit, ubi et de dextero oculo dicit, et de studio inanis glorie (*cap. vi.*), et de amore pecuniae, quodque ponenda sit alimonias sollicitudo, nec esse nobis judicandum proximum (*cap. viii.*). Deinde ait : « Ne projiciatis margaritas ante porcos ». Exhortatio ad petendum : eadem de re parabola : de via angustia : de pseudoprophetis : de custodientibus præcepta. Hinc parabola domus supra petram edificatae. Descendit de monte (*cap. viii.*), et curat leprosum, et puerum Centurionis, ac socrum Petri, et multos alios. Scriba prohibetur ne sequatur, et discipulus ad sequendum adigitur. Tempestatem marii sedat. Daemones invadunt porcos. Venit Jesus in suam civitatem (*cap. ix.*). Curat paraliticum : vocat Matthæum : accusant eum Pharisaei, quod cum Publicanis manducet : et discipuli Joannis, quod discipuli ejus non jejunent. Accedit ad eum princeps Synagogæ propter filiolam, et ipse puellam mortuam excitat : interea sanatur haemorrhous. Curatur duo cæci, et mutus demoniacus. Vicos circuit Jesus. Mittit discipulos predicatum (*cap. x.*), et de multis ad eos disserit. Mittit ad eum Joannes duos ex discipulis suis, qui et laudatur (*cap. xi.*). Expostulat Christus cum turbis de Joanne. Exprobret civitatibus. Confitetur Patri. Vocat ad se oneratos. Iter facit per sata (*cap. xii.*). Curat eum qui manum aridam habebat. Iudei de occidente eo consultant. Secedentem inde turba sequitur et curatur. Similiter et demoniacus cæcus et mutus. Tunc Iudei dicunt : « In Beelzebul ejicit daemonia ». Deinde signum petunt, ipse vero signum Ioseph dedit. Prædictit illis quod a Ninivitis siut condemnandi. Tunc dicit : « Quando spiritus immundus exierit requiem querens », Deinde Mater queret illi loqui. Naven ingressus parabolam dicit **137** de seminante (*cap. xiii.*), et causam, propter quam in parabolis loquatur. Parabolam istam exponit, et addit alias, de thesauro, de margarita, de

¹¹ Matth. v, 13, 14. ¹² Matth. vii, 6. ¹³ Matth. vii, 24. ¹⁴ Matth. xii, 43.

agro, de sinapi, de fermento. Parabolam de agro A λὴν τοῦ σπέρνοντο, καὶ τὴν αἰτίαν, δὲ ἡνὸν παραβολὰς λέγει. Ἐπιλέει τὴν παραβολὴν ταῦτην, καὶ προστίθει τὴν τοῦ θησαυροῦ, τὴν τοῦ μαργαρίτου, τὴν τοῦ ἀγροῦ, τὴν τοῦ σινάπεως, καὶ τὴν τῆς ζύμης. Ἐπιλέει τὴν τοῦ ἀγροῦ ἐπὶ ὅκειᾳ, προστίθει τὴν τῆς σαγήνης. Μακαρίζει τοὺς μαθητὰς, παραβάλλοντας αὐτὸν ἀνδρὶ οἰκοδεσπότῃ. Ἐρχεται εἰς τὴν πατρίδα, διτε καὶ σκανδαλίζονται οἱ Ιουδαῖοι. Τότε λέγει: « Οὐκ ἔστι προφήτης ἀτίμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. » Καὶ ἀκούσας τὰ κατὰ τὸν Ἡράδην καὶ Ἰωάννην, ἀναγκωρει εἰς ἑρμηνού, καὶ τρέψει τὸν πεντακισχιλίους. Πέμπει τοὺς μαθητὰς εἰς πλανῶν. Ἀνέρχεται εἰς τὸ δρός εὑζασθαι. Ἐφίσταται αὐτὸς νυκτὸς πλέοντας· δέχεται τὸν Πέτρον ἐπὶ τὸν θόλον. Ἐρχεται εἰς Γεννησαρέτ. Θεραπεύονται πολλοί. Ἐγκαλούσι Φαρισαῖοι περὶ καθαρισμῶν· ἐπιστομίζει τούτους, καὶ διδάσκει τοὺς ὄχλους περὶ βρωμάτων. Ἐρωτᾷ Πέτρος περὶ τῶν εἰρημάνων, καὶ σφετέρων ἐπιζέρχεται Χριστός. Ἡλθεν εἰς Τίρον, καὶ προσέρχεται ἡ Χαναβάτη. ἕκεινεν εἰς τὸ δρός τὸ πάρκη τὴν θάλασσαν, καὶ θεραπεύει πολλούς. Τρέψει τοὺς τετρακισχιλίους ἀνδρας. Ἡλθεν εἰς Μαγδαλά. Ἐρωτώτι σημεῖον οἱ Ιουδαῖοι. Οὐ δὲ καταλεπόντις ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν. Οἱ μαθηταὶ ἐπελάσσοντο δρός τους λαβεῖν· λέγει αὐτοῖς περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. Ἐξέρχεται εἰς Κατσαρέας. Ἐρωτᾷ τοὺς μαθητὰς περὶ ἑαυτοῦ· διμολογεῖ αὐτὸν ὁ Πέτρος. Τότε προλέγει περὶ τοῦ πάθους, καὶ ἐπιτιμᾷ Πέτρῳ, καὶ κελεύει τὸν βουλόμενον ἀκολουθεῖν ἀραὶ τὸν σταυρὸν. Λέγει καὶ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ. Ἀνειστιν εἰς τὸ δρός, ἵνα καὶ μετεμφρώνθῃ. Κατέντα αὐτὸν ἐρωτώντα περὶ Ἡλίου καὶ μανθάνοντα. Προσέρχεται οἱ σληνιαδέμονες, καὶ θεραπεύεται. Όνειροι τοῖς μαθηταῖς. Λέγει αὐτοῖς ἐπὶ τῇ Γαλιλαΐᾳ περὶ τοῦ πάθους. Προσέρχονται ἐν Καπερναούμι οἱ τὸ δίδροχμα λαμβάνοντες. Ἐρωτώσιν οἱ μαθηταὶ, τίς μείζων; Τότε καλέσας παιδιόν λέγει· « Οὐ ἐαν σκανδαλίσῃ ητα τῶν μικρῶν τούτων. » Καὶ, « Εἰ ὅρθιας σου, καὶ ἡ χεῖρ σου σκανδαλίζει σε· » καὶ τό· « Μή καταφρονήσῃς ἐνδέ τῶν μικρῶν τούτων. » Εἶτα καὶ παραβολὴ τῶν ἑκατὸν προβάτων, καὶ τό· « Ἐδῶ ἀμάρτητος σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐλεγχοῖς οὐτόν· » καὶ τό· « Ἐδῶ δῶσι συμφυνήσωσιν ἐξ ὑμῶν, δὲ ἐαν αἰτήσωνται, λήψονται. » Εἶτα φωνὴν ὁ Πέτρος· « Ποσάκις ἀμαρτήσεις εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου; » Παραβολὴ τὸν τὰ μύρια δρόλιον τούτων πάλαντα. Ἡλθεν εἰς τὴν Ιουδαίαν. Θεράπευει πολλούς. Ἐπέλυσε τὸν ἀπόστολον. Πέτρου τύνοντος σιναγισμοῦ διαλέγεται. Εὐλογεῖ τὰ παιδία. Προσέρχεται ὁ πλούσιος. Ἐρωτώσιν οἱ μαθηταί, « Τίς δύναται σωθῆναι; » Τότε λέγει· « Ἐπὶ δόδεκα θρόνους καθήσεσθε· » καὶ, « Οὐ ἀφήκειν οἰκίας, » καὶ τά έξι·. Εἶτα παραβολὴ τῶν ἥρατων. Καὶ ἀναβαίνοντας εἰς Ιεροσόλημα, εἴπει τοὺς μαθηταῖς περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Η γυνὴ Ζεβδαῖον ἀξιοῦ ὑπὲρ τῶν τελών περὶ προτείνων. Οἱ ἀπόστολοι ζηλοῦσι, καὶ παιδεύονται. Θεραπεύονται οἱ δύο τυφλοὶ ἐξ Ἱεριχούντος. Εἶτα τὰ

[“] Matth. xiii., 57. [“] Matth. xviii., 6. [“] ibid. 8. [“] ibid. 10. [“] Matth. xviii., 15. [“] ibid. 19. [“] ibid. 21. [“] Matth. xix., 25, 28.

κατὰ τὸν δινον. Εἰσέρχεται εἰς τὸ ιερόν, ἀκολάλει τοὺς παιδούντας, θεραπεῖ τοὺς προσθέντας. Είτα τὰ παιδία ὑμεῖς. Έξέρχεται εἰς Βηθανίαν, καὶ ἐπανερχόμενος εἰς Ἱερουσαλήμ, ἡράπει τὴν συκῆν, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Καὶ τῷ δράσι τούτῳ εἴπεις, Βλήθητε εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται, καὶ δὲ ἀλτηφέται ποτεύοντες, λήψεσθε. Ἐρωτῶσιν οἱ ἵερες· Ἐν τοιχὶ ἱερουσαλήμ ταῦτα ποιεῖς; ή Αὐτερωτῷ περὶ τοῦ βαπτισμοῦ τούτου. Ιακών. Λέγει αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τὴν τὸν δύο οἰκόν, είτα τὰ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τῶν πονηρῶν ἔργων· είτα τὰ τὸ γάμου, καὶ τῶν φύλων ἀλτηφέρων (30'). Τότε ἥλθον οἱ Ιουδαῖοι παγιδεύσαι αὐτὸν ἐν λόγῳ. Καὶ τὸ νόμοντα. Ἐρωτῶσιν οἱ Σαδδουκαῖοι περὶ τῆς γαμηθείσης τοῖς ἐπτά ἀδελφοῖς· είτα δὲ νομικός. Ποιεῖ ἀντολὴ πρώτην; Είτα ἔρχεται αὐτοῖς Ἰησοῦς· Τί δὲν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; ή Μή δὲ ἐπεστομίσθησαν, διαλέγεται τοῖς ἔλιοις περὶ τῶν Γραμμάτων καὶ Φαρισαίων, ταλαντίζων αὐτούς. Είτα ἐκ τοῦ ιεροῦ ἀνέρχεται εἰς τὸν ἔλασσαν, καὶ διαλέγεται τοῖς μαθηταῖς περὶ μελλόντων. Είτα ἡ παραβολὴ τοῦ κατασταθέντος δούλου ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ ἡ τῶν δέκα περθένων, καὶ ἡ τῶν πάντας ταλάντων, καὶ ἡ τῶν ἔριψων, καὶ ἡ τῶν προδότων. Συνέγονται οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμμάταις πάσαις αὐτῶν. Οἱ δὲ ἥλθεν εἰς Σιμωνὸν οἰκὸν εἰς Βηθανίαν, ἔνθα ἡ τὸ διάβαστρον [ἔχουσα] ἐρχεται. Συντίθεται ὁ Ιούδας τοῖς Ιουδαῖοις. Ἀποστελλονταιοι Μαθηταὶ ἑταράσσονται τὸ Πάσχα. Ἐλέγχει τὸν Ιακών δὲ χριστός. Παραδίδωσι τὸ μωσῆιον, ἔνθα λέγει· Οὐ μή τιων ἐκ τῆς ἀμπελῶνος ταῦτης. Ήξέρχεται εἰς τὸν ἔλασσαν. Προλέγει, διτὶ σκανδαλισθήσονται οἱ μαθηταί. Ἀφεῖς τοὺς μαθητὰς εἰς Γεθσημανῆ, καὶ προσευχόμενος τρίτον, λέγει· Ἀγῶμεν ἀντεύεθεν. ή Ηλθεν δὲ Ιούδας μετὰ τοῦ ἔλιου, καὶ κόπτει ὁ Πέτρος τὸ ἄντον τοῦ παιδαρίου. Ήγαντον Ἰησοῦν πρὸς Καλέραν, ἔκριναν αὐτὸν, καὶ κατεδίκασαν, καὶ ἐνέπαιξαν. Οἱ Πέτρος ἀρνεῖται. Ἀγουστὸν τὸν Ἰησοῦν πρὸς Πιλάτον. Απέτριγται Ιούδας. Κρίνεται δὲ χριστός. Η γυνὴ τοῦ Ηλίατου συμβουλεύει αὐτῷ ἀποστεῖλαι τοῦ Ἰησοῦν. Είτα σταυροῦται. Εἰστηκεισαν αἱ περὶ Μαρίαν θεωροῦσαι μαρκρόβεν τὸ γνήσιμα. Λαμβάνει τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ιωσήφ. Αἰτούσαι τὴν κουστούδινον οἱ Ιουδαῖοι. Αἱ περὶ Μαρίαν ἥλθον ἐπέπειρας εἰς τὸν τάφον, καὶ σιωπής ἐγένετο. Πήκουσαν πάρα τοῦ ἀγγέλου, διτὸν. Πέμπτονται ὑπὸ τοῦ χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς. Πήκουσαν οἱ Ιουδαῖοι περὶ τοῦ αισιοῦ καὶ τοῦ ἀναστάσεως, καὶ ἔδωκαν χρήματα τοῖς φύλαξιν, τινὰς φεύγοντας. Ηλθον οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ταῖς τὴν Γαλιλαίαν. Παραδίδωσιν αὐτοῖς τὸ βάπτισμα.

Bιβλίον β', Κατά Μάρκον Εὐαγγέλιον

48. Ιωάννης βαπτίζει τοὺς Ιουδαῖος. Ἐρχεται ἀπὸ Ναζαρέθ δὲ χριστός, ἀπαντισθη, καὶ ἥλθεν εἰς τὴν Ἑρμον ταραποῦνται. Είτα εἰς τὴν Γαλιλαίαν, παραδοθέντος Ιακών, καὶ καλεῖ τοὺς περὶ Πέτρον καὶ Ιάκωβον. Εἰσέρχεται εἰς Καπερναούμ, δεδάσκει,

A Jerosolymam arefacit sicutum, dicitque discipulis: « Eisi mouti isti dixeritis, projice te in mare, siest, et quidquid credentes petieritis, accipietis ». Interrogant eum sacerdotes, dicentes: « In qua potestate ista facis ? » Et ipse viciissim eos interrogat de baptismo Joannis. Dicit illis parabolam de duobus filiis (cap. xxii); deinde de vinea et malis operariis, de nuptiis et de reprobis vocatis. Tunc accedunt ad eum Iudei ut illaqueant eum in sermone, et de numismate scisciantur. Interrogant Sadduccei de muliere septem fratribus nupta. Tum legis peritus, de primo legis mandato. Deinde eos interrogat: « Quid vobis videtur de Christo ? » (Cap. xxi, xlvi.) His ubi os obturasset, loquitur turbis de Scribis et Pharisaeis (cap. xxiii), miseros dicens eos. Postea egressus ex templo ascendit in montem Olivaram, atque ibi de rebus futuris ad discipulos disserit (cap. xxiv). Deinde parabolam subjicit de serva supra domum constituto (cap. xxv), deque decem virginibus, de 138 quinque talentis et de hædis ac ovibus. Congregantur principes Sacerdotum et Scribi, consultantes quomodo carent eum (cap. xxvi). Ipse vero Bethaniam venit in dominum Simous, ubi ad eum accedit, que alabastrum habebat. Paciscitur Judas cum Iudeis. Mittuntur discipuli ad parandum Pascha. Convincit Judas Christus. Tradit mysterium: postea dicit: « Non bibam amplius ex hac vite ». Egreditur in montem Olivaram. Prædicti offendiculum passuros discipulos. Relinquit discipulos in Gethsemane, et, postquam tertio orasset, « Eamus hinc ». Venit Judas cum turba: Petrus amputat auriculam servi. Ducunt Jesum ad Caipham. Judicant eum et condemnant, et irrident. Petrus negat. Ducunt Iesum ad Pilatum (cap. xxvii). Strangulat se Judas. Judicatur Christus. Pilato consulit uxor ejus, ut abstineat a Jesu: postea crucifigitur. Stant mulieres, que cum Maria erant, spectantes a longe, que fierent. Corpus Domini accipit Joseph. Petunt custodiām Iudei. Mulieres, que cum Maria erant, vespera veniunt ad sepulcrum (cap. xxviii), et ut terra motus, audiuntque ab angelo, quod resurrexit. Mittuntur a Christo ad discipulos. Audirent Iudei de terra motu et resurrectione, dantque pecuniam custodibus, ut mentiantur. Veniunt discipuli ad Jesum in Galileam. Tradit illis baptismum.

Liber II, Evangelium secundum Marcum.

48. Joannes baptizat Iudeos (cap. i). Christus venit a Nazareth, baptizatur, et abit in desertum, ut tentetur. Postea vero, tradito Joanne, venit in Galileam, et vocat Petrum cum fratre, Jacobum item cum fratre. Ingreditur Capernaum (cap. ii).

⁴⁸ Matth. xxi, 22. ⁴⁹ ibid. 23. ⁵⁰ Matth. xxvi, 29. ⁵¹ ibid. 46.

(30') f. κλητῶν.

doceat, curat ibi daemoniacum, post hunc etiam so-
cruum Petri, et multis alias vesperi sanat. Egreditur
in solitudinem. Circuit Galileam. Curat leprosum.
Venit Capernaum (*cap. ii.*). Sanat paralyticum,
dœcit turbam. Vocat Levi filium Alphae, manducat
cum publicane. Accusant eum hoc nomine Phari-
sæi. Querunt de jejunio discipuli Joannis: ipse
vero discipulos defendit. Transit per sata. Curat
eum qui manum habebat aridam (*cap. iii.*). Sededit
ad mare. Sequitur eum multitudo magna. Consten-
tut dæmones. Advocat ad se duodecim discipulos,
ut mittat eos prædicatum. Tunc Judæi dicunt: « In
Beelzebul ejicit dæmonia ». Venit ad eum Mater
eius. Ingreditur navim (*cap. iv.*), parabolam dicit de
seminante, item de agro, et de simplici. Tempestate
jactantur discipuli in mari. Increpat mare Christus.
Curatur dæmoniacus in terra Gergesenorum (*cap. v.*). Porci in mari præcipites dantur. Transfretat, et
Jairus pro filia orat. Sanatur haemorrhousa. Venit
in patriam (*cap. vi.*), scandalizantur super ipso. Hæc
dicit: « Non est propheta absque honore, nisi in
patria sua ». Mittit discipulos binos ac binos,
multaque illis mandat. Subsicitur historia eorum,
quæ ab Iherode acta sunt cum Joanne. Redetur ad
Christum discipuli. Alit turbas. Advenit ad disci-
pulos tempestate jactatos. Venit Gennesaret et cu-
rat multis. Disputat de manibus illotis (*cap. viii.*).
Venit Tyrum. Sanat filiam Syrophænissæ, item
surdum et impedita lingua. Alit turbam (*cap. viii.*).
Signum petunt Judæi, at ille nullum dat. Loqui-
tur discipulis de fermento Phariseorum, et increpat
eos. Curat cæcum Bethsaïde. Interrogat discipulos
de seipso: Petrus confitetur, et increpat pa-
ssionis causa. Ille dicit Christus: « Si quis vult venire
post me », Transfiguratur in monte (*cap. ix.*), lo-
quitur de Elia. Adducitur ad eum lunaticus et cu-
ratur. Prædictus discipulus mortem ac resurrectionem
suam, et increpat eos, quod de primatu in via dis-
putaverant. Hic dicit: « Qui non est mecum, con-
tra me est »; de eo, qui dæmonia ejicibat in
139 ipsius nomine. Post hæc dicit: « Qui scanda-
lizaverunt unum ex pusillis ». Et illud: « Vermis
eorum non morietur, neque ignis extinguetur ». Edisserit de divertio (*cap. x.*). Parvulis benedicit.
Dives quidam interrogat, quid faciat ut vivat:
huic respondet. Ascendens Jerosolymam de pa-
ssione sua prædict. Filii Zebedæi sedere petunt a
dexteris ejus. Edisserit de animi humiliati. Visum
recipit Bartimæus. Deinde de pullo asina (*cap. xi.*),
ingreditur in templum, et vespero exit in Bethaniam.
Deinde de sicu. Ejicit ex templo vendentes.
Vespere egreditur de civitate. Admiratur Petrus,
arefactam esse sicum. Adhortatur discipulos Jesus,
ut credant. Jubet ut peccata proximo remittantur.
Regreditur in civitatem. Interrogant eum Judæi, in
qua potestate haec faciat: ipse vicissim eos inter-
rogat de baptismo Joannis. Parabolam dixit de vi-

A θεραπεύει τὸν δαιμονιζόμενον ἑκεῖ, εἴτα τὴν πενθε-
ρὸν Πέτρου, καὶ πολλοὺς ἐν τῇ ἕσπερᾳ ἤταί, ἔξηλθεν
εἰς τὴν Ἐρμον, περίγει τὴν Γαλιλαῖαν. Θεραπεύει
τὸν λεπρὸν. Ἐρχεται εἰς Καπερναοῦ. ἤταί τὸν παραλυτικὸν· διδάσκει τὸν δχλον. Καλεῖ τὸν Λευκὸν
τὸν Ἀλφαῖον. Εσθίει μετὰ τῶν τελωνῶν. Ἐγκαλοῦ-
σιν οἱ Φαρισαῖοι ὑπὲρ τούτου. Οἱ μαθῆται Ἰωάννου
ὑπὲρ τῆς νηστείας αἰτῶνται· δο διπολογεῖται.
Διέρχεται διὰ τῶν σπορίμων. Θεραπεύει τὸν τὴν ἔρην
χείρα [χόντρα]. Ἀναχρυσεὶ πρὸς τὴν θελασσαν. Ἀκολου-
θεῖ αὐτῷ τὸν λόην πολὺ. Ομολογοῦσινει δαιμόνες. Προ-
καλεῖται τοὺς δάδεκα, ἵνα ἀποτελῇ αὐτούς. Τότε
λέγουσιν οἱ Ιουδαῖοι· « Εν Βεελζεβού ἐκβάλλει τὰ
δαιμόνια ». Ἐρχεται ἡ Μήτη αὐτοῦ πρὸς αὐτόν.
Ἐμβαλνει εἰς τὸ πλόον. Λέγει τὴν παραδολὴν τοῦ
πελοπόννου, τὴν τοῦ ἄγρου, τὴν τοῦ σινάπεως. Χει-
μάζονται ἐν τῇ θελάσσῃ οἱ μαθῆται. Ἐπιτιμᾷ τῇ
θελάσσῃ δο Χριστός· θεραπεύεται δ δαιμόνων ἐν τῇ
χώρᾳ τῶν Γεργεστῶν. Οἱ χοροὶ πνίγονται. Ήδην
εἰς τὸ πέραν, καὶ Ιάτρος ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς ἀσθεῖ.
Είτα ἡ διμορφοῦσα ἤταί. « Ηδὲν εἰς τὴν πατρίδα,
σκανδαλίζονται ἐπ’ αὐτῷ. Ἐνταῦθα λέγει· « Οὐκ
ἔστι προφῆτης ἀπόμονος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ».
Πέμπει τοὺς μαθῆτας ἀνά δύο, ἀντειλάμενος πολλά.
Είτα τὰ κατὰ Ἡρώδην καὶ Ιωάννην. Ἐπανῆλθον οἱ
μαθῆται πρὸς αὐτόν. Τρέψει τοὺς δχλους. Ἐφίσταται
χειραρχόμενος τοὺς μαθῆτας. « Ηδὲν εἰς Γεννησαρὲ,
καὶ θεράπευσε πολλούς. Περὶ ἀντίων χειρῶν διαλέ-
γεται. « Ηδὲν εἰς Τύρον. ἤταί τὴν θυγατέρα τῆς
Συροπανικίστης», εἴτα τὸν κυρδὸν καὶ μογιλάδιον.
Τρέψει τὸν δχλον. Εημέλον αἰτησιν οἱ Ιουδαῖοι, καὶ
οἱ δύοντες. Περὶ τῆς Σύμπος τῶν Φαρισαίων λέγει, καὶ
ἐπιτιμᾷ τοὺς μαθῆτας. Θεραπεύει τὸν τυρδὸν εἰς
Βηθσαΐδα. Ἐρωτᾷ τοὺς μαθῆτας περὶ δαστού. Πέτρος
διπολογεῖ· καὶ διὰ τὸ πάθος ἀποτιμᾶται. « Ενταῦθα
λέγει· « Εἰ τοι θέλεις διώσω μοι ἀδελνέν. » Μεταμορ-
φώνται ἐν τῷ δρει, λέγει περὶ τοῦ « Ηδέν. » Προσάγε-
ται σεληνιαίδιμονος, καὶ θεραπεύεται. Προλέγει τοὺς
μαθῆτας περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστά-
σεως, καὶ ἔλλεγει αὐτούς περὶ πτωτῶν δια-
λεχθέντων ἐν τῇ δῦῳ. « Ενταῦθα λέγει· « Ο μὴ δύνα-
θρον κατ’ ἔμοι ἔστι, περὶ τοῦ ἀκελλόντος δαιμόνια
ἐν τῷ θνότατι αὐτοῦ. Είτα φρασ· « Ος ἐάν σκανδαλίσῃ
ἐνα τῶν μικρῶν »· καὶ τό· « Ο σκάλης αὐτῶν οὐ
τελευτησει, οὐδὲ τὸ πῦρ σθέννυται. » Περὶ ἀποστα-
σίου διαλέγεται. Τὰ παιδία εὐλόγει. « Ερωτᾷ δο πλού-
σος, τὶ ποιήσας ζήσεται· ἀποκρίνεται πρὸς αὐτόν.
Αναβαλλον εἰς Ιεροσόλυμα, λέγει περὶ τοῦ πάθους.
Οι τοι Ζεβεδαῖοι ἀσθεῖσιν ὑπὲρ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέ-
δρας. Διαλέγεται περὶ ταπεινοφροσύνης. « Αναβάλτεις
Βαριταῖος. Είτα τὰ κατὰ τὸ πῶλον, καὶ εἰσῆλθεν
εἰς τὸ ιερόν, ὅθιασ οὐσης ἔξηλθεν εἰς Βηθανίαν. Είτα
ἐπὶ τὴν συκῆν. Εκάλλει ἐκ τοῦ ιεροῦ τοὺς παιδίσκους.
« Εξῆλθεν ἐπόπειρα ἐκ τῆς πολεως. « Ο Πέτρος
θαυμάζει διὰ τὴν συκῆν. Προστέπεται τοὺς μαθῆτας
δο Ιησοῦς εἰς τὸ πιστεύειν. Κελεύει συγχρυστὸν τῷ
πλησίον τὰ δημαρχήματα. Ἐπανέρχεται εἰς τὴν πολιν.

^{**} Marc. ii, 22. ^{**} Marc. vi, 4. ^{**} Marc. viii, 34. ^{**} Marc. ix, 39. ^{**} ibid., 41. ^{**} ibid. 47.

Ἐρωτῶσιν οἱ Ιουδαῖοι, ἐν ποιᾷ ἑκουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ. Αἱ Ἐρωτὴς αὐτούς περὶ τοῦ βαπτισμάτος Ἰωάννου. Λέγει τὸ κατὰ τὸν ἀμπελῶνα καὶ τοὺς πονηροὺς γυναικούς. Εἶτα περὶ τοῦ κήνου - εἶτα περὶ τῶν ἐπτὰ δέκατων. Ἐρωτῇ ὁ γραμματεὺς, ποιεῖ ἐντολὴν πρώτην καὶ μαθήτων ἀποδέχεται. Ἐρωτῇ ὁ Χριστὸς περὶ ταῦτοῦ. Εἶτα κατὰ τὸν Φαρισαῖον διαιλέγεται, καὶ περὶ τῶν δύο δημαρχίων τῆς χήρας. Ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ Ιεροῦ, λέγει περὶ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ. Ἐρωτῶσιν οἱ μαθηταὶ περὶ τοῦ χρόνου, καὶ πολλὰ αὐτοῖς πρόληγει. Ἡλθεντες εἰς Βηθανίαν πρὸς Σίμωνα τὸν λεπρόν. Ἐκεῖ τὸ μύρον ἔκχεται. Συντίθεται ὁ Ιούδας τοῖς Ιουδαίοις. Πέμπονται ἱερομάσται τὸ πάσχα οἱ μαθηταί. Ἐλλήχει τὸ Ιουδαῖον. Παραδίδονται τὰ μωσαϊκά. Ἐξίρχεται εἰς τὸν θλασσάν. Προδέλγει τοὺς μαθηταίς, ὃν σκανδαλισθήσονται, καὶ τὸν Πάτερα, ὃν ἀρνήσονται. Προτεύεται τῷ Πάτερι εἰτα συλλαμβάνεται. Τέλμεντος οὐδὲν τὸν τοῦ δούλου. Φεύγει ὁ νεανίσκος γυμνός. Ἀγέται πρὸς Κατέραν δὲ Ἰησοῦν. Καταμαρτυροῦσιν αὐτούς. Ὁμολογεῖ ἐστοντας Ὅλον Θεού. Ἀρνεῖται Πάτερος. Ἀγέται πρὸς Πιλάτον δὲ Ἰησοῦς· σταυροῦσαν. Ἦν ἐκεῖ Μαρία ἡ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ, καὶ ἡ Μαγδαληνή, καὶ Σαλώμη. Λαμβάνει δὲ Ιωάννης τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἡλθοντες οἱ γυναικεῖς μετὰ τὸ Σαββατον, ἀρώματα φέρουσαι. Εἶδον τὸν δγγελον ἐν τῷ μυρμετῷ, καὶ ἴρωσθησαν. Ἀναστὰς ὁ Χριστὸς ὅρθη Μαρία, ἀφ' ἧς τὰ ἐπτὰ δαιμόνια ἔξεβαλεν. Ἐκείνη εἰπεῖ τοὺς μαθηταίς· οἱ δὲ ταπεινήσαν. Ἐπειτα δύρη τοῖς δυσὶν ἐν τῇ δέρᾳ, εἴτα τοῖς αὐτοῖς καὶ ὄντες τὴν ἀπόστασιν αὐτῶν. Καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κτρόσοσιν, καὶ βαπτίζειν, καὶ σημεῖα ποιεῖν. Εἶτα ἀνελθόντη.

Biblioτοργή, κατὰ Λουκᾶν.

49. Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν Ἰωάννου, καὶ τοῦ Χριστοῦ· τὰ κατὰ τὸν Συμεὼν. Ἄνω ἀνθομολογίζεται τῷ Κυρίῳ. Ἀπομένει ἐν τῷ Ιερῷ δὲ Ἰησοῦς, καὶ οἱ γονεῖς τὴν γέννησιν. Βαπτίζει δὲ Ιωάννης, βαπτίζεται καὶ ὁ Χριστὸς, ὃν ἐτῶν Χ. Γενεαλογεῖται. Ἀγέται εἰς τὴν Ἕρμον. Ἐρχεται εἰς Ναζαρέτ· ἀναγνωσκεται ἐν τῇ Συναγωγῇ. Εἶπε πρὸς τοὺς Ιουδαίους περὶ τῆς γῆρας τῆς Ἡλίου, καὶ Νεφρᾶν τοῦ Πάτεροῦ, καὶ ἥβειον αὐτὸν κρητινίσαι. Ἡλθεντες εἰς Καπερναούμ. Ἐπειπούστε τὸν δαιμονιῶντα, καὶ τὴν πενθερὸν Πάτερο, καὶ ἀλλούς πολλούς. Ἐξῆλθεν εἰς τὴν Ἕρμον. Ἡλθεν εἰς Γενναρέτην, ἐπέδει τοῦ πλοίου Πάτερον, ἔνθα καὶ τὸ δίκτυον διεβρήγυντο. Ἐρθοῖθη Σίμων. Ἐθεραπεύεται τὸν λεπρόν, εἶτα τὸν παραλιθούν. Καλεῖ τὸν Λευτ., ἐσθίει τὸν αὐτόν· καὶ ἔγκαλεται ὑπὸ τῶν Φαρισαίων περὶ τούτου, καὶ ὅτι οἱ νηστεύουσιν οἱ μαθηταί αὐτοῦ. Πορεύεται ἐν Σαββάτῳ διεπειροπόρωψ διὰ τῶν σποράτων. Θεραπεύεται ἐν ἑτέρῳ Σαββάτῳ τὸν τὴν ἔηράν χείρα. Ἐκλέγεται τοὺς ἄρτους. Λέγει τοὺς μαχαρισμούς. Ταλαντίζει τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς γελῶντας. Παρανεῖ περὶ ἀγάπης, περὶ τοῦ μὴ ἀμύνεσθαι τὸν πλησίον. Περὶ φιλανθρωπίας. Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν, καὶ μεταδιδόντας. Λέγει δὲ καὶ παραδολήν, τὴν περὶ τοῦ δενδροῦ, καὶ περὶ τοῦ φιλάσσοντος τοὺς λόγους αὐτοῦ, διτὶ διοικεῖ τὴν τὴν πέτραν οὐκά. Ἐρχεται εἰς Καπερναούμ. Πρόστεισαν ὁ ἐκατόνταρχος ὑπὲρ τοῦ δούλου. Εἶτα διεισδύει τὴς χήρας

nea, et de mabs agricolis (cap. xii). Postea de censu : de septem fratribus. Quæstionem moveat scriba, quod sit primum legis mandatum, ac responsionem datam probat. Christus interrogat de scipo. Postea disputat contra Pharisaos, et de duobus de nariis viduæ. Egressus e templo subversionem illius predicit (cap. xiii). Discipuli de tempore interrogant, et predicit illis multa. Venit Bethaniam ad Simonem leprosum (cap. xiv). Iste effunditur unguentum. Paciscitur Judas cum Judeis. Mittuntur discipuli ad parandum pascha. Convincit Judam. Tradit mysteria. Egreditur ad montem Olivarium. Discipulis predicit, quod scandalum passuri essent, et Petro, quod negaturus sit. Precatur Patrem : deinde capitur. Petrus abschudit auriculam servi. Adolescens nudus ausfugit. Dicitur Jesus ad Caipham. Testimonium assertur contra illum. Confitetur se esse Filium Dei. Negat Petrus. Dicitur ad Pilatum Jesus (cap. xv) : crucifigitur. Erat ibi Maria Jacobini minoris, et Magdalena, et Salome. Joseph accipit corpus Jesu. Venerunt mulieres post Sabbatum, aromata ferentes (cap. xvi). Vident angelum in monumento, et pertimescant. Post resurrectionem Christus apparuit Marie, ex qua septem demona ejecerat. Ipsa rem dixit ad discipulos, illi vero non crediderunt. Postea apparuit duobus in via, decide et undecim, quibus etiam incredulitatem exprobavit. Et misit eos prædicatum et baptizatum, et potestatem dedit faciendorum signorum. Postea assumptus est.

Liber III, Evangelium secundum Lucam

49. Historiam nativitatis Joannis scribit (cap. i), deinde et Christi : de Simeone (cap. ii). Anna confitetur Domino. Jesus in templo manet, insciis parentibus. Joannes baptizat (cap. iii) : baptizatur et Christus, cum aurorum esset triginta. Genealogia eius. Dicitur in solitudinem (cap. iv). Venit Nazareth : legit in Synagoga. Dicit ad Judmos de vidua, (ad quam divertit) Elias, et de Neeman leproso, et volunt eum præcipitem dare. Venit Capernaum. Curat demonio laborantem, et socrum Petri, aliosque multos. Egreditur in solitudinem. Venit in terram Gennesaret (cap. v), ascendit naviculam Petri, ubi et rete scindebatur. Pertimescit Simon. Curat leprosum, deinde paralyticum. Vocat Levi, apud quem et manducat : culpatur a Pharisaïis ob eam causam, et quod discipuli ipsum non jejunarent. Ambulat in Sabbatho secundo-primo per sata (cap. vi). Altero Sabbatho curat eum, qui manum habebat aridam. Elegit duodecim. Recenset beatitudines. Deplorat divites et ridentes. Adhortatur ad dilectionem. De non ulciscendo proximum. De humanitate. Non esse nobis judicandum : esse imperitiendum. Parabolam dicit de arbore, et de eo qui sermones suos custodiatis, quod is similis sit domui fundatæ supra petram. Venit Capernaum (cap. vii). Accedit ad eum centurio orans pro servo suo. Hinc excitatur filius viduæ. Mittit ad eum Joannes dis-

cipulos suos. **140** Accusat turbam Jesus de Joanne. Comparat eam generationem pueris inter se acclamantibus. Ingradit domum Pharisaei. Et ecce mulier peccatrix alabastrum effundit. Reprehendit hoc factum Pharisaeus. Parabolam ad eum dicit Jesus de diobus debitoribus. Deinde circuit per civitates et viros (cap. viii). Sequuntur eum mulieres, quas curaverat. Parabolam dicit de seminante. Venit ad eum mater ejus. Navigant eum eo discipuli : oritur tempestas. Veniunt Gadira. Legio irruit in porcos. Deinde Jairus orat pro filia. Sanatur haemorrhous. Excitat mortuam puerilam. Mittit duodecim discipulos (cap. ix). Audit de eo Herodes. Scedit in solitudinem Jesus. Aliit turbas. Interrogat, dicens : « Quem me esse dicunt homines »? Petrus confiteretur. Mandat illis silentium. Passionem ac resurrectionem suam predicit. Ait : « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum ». Transfiguratur. Descendit de monte. Curat lunaticum. Loquitur de passione. Quererunt discipuli, quis major sit. Jesus vero docet eos. Deinde dicit : « Qui non est contra vos, pro vobis est ». quod de eo dicit, qui in nomine suo demona ejiciebat, et se non sequebatur. Volentem ingredi in civitatem Samaritanorum, non receperunt eum : hinc discipuli volunt ignem coelitus deposcere super eos : Jesus vero corripuit eos. Quidam illum sequi volens, prohibetur. Alius vero admonitus ut sequatur, abnuit. Tunc dicit : « Nemo mittit manum suam ad aratum, et post tergum convertitur ». Designat septuaginta discipulos (cap. x), emittit eos binos ac binos, hortatus ne quidquam secum desercent. Exprobreat civitatum. Exinde dicit : « Qui vos audit, me audit ». Item : « Videbam Satanam decadentem sicut fulgor ». et dat discipulis potestatem contra Satanam, et admonet ne eo nomine gauderent. Deinde confiterut Patri, et dicit discipulis : « Beati oculi qui vident quae vos videtis. Multi enim prophetæ desiderarunt videre quae vos videtis ». Tentat eum legisperitus, et parola dicitur de eo qui descendebat in Jericho. Martha accusat sororem suam. Orare docet discipulos (cap. xi), et parabolam dicit de eo qui ab amico in lecto iam decumbente panes petit. Curat mutum demoniacum. Tunc dicunt : « In Beelzebulo curat ». Deinde dicit : « Cum spiritus immundus egressus est, perambulat loca inaquosa ». Deinde mulier quedam ait : « Beatus venter ». et cetera. Futurum minatur, ut ista generatio condemnetur a Ninivitis, et dicit : « Nemo, lucernam accendens, sub medio ponit ». Ingradit ad Phariseum prandendi gratia. Ille vere eum accusat, quod lotus non esset. Ad hunc dicit : « Vos muuidatis quod extra poculum est », et cetera. Et deplorat eos, similiiter et legisperitus (cap. xii). Deinde dicit : « Nibil est occultum », et cetera. Item : « Ne timeatis eos qui corpus occi-

Α δινότατα. Πέμπτης Ἰωάννης τοὺς μαθητὰς πρὸς αὐτὸν. «Ἐγκαλεῖ τῷ δηλῳ διὰ τοῦ περὶ Ἰωάννου. Περιεκάζει τὴν γενεὰν παιδίον τοῦ προφανούσιν. Ἐργεται εἰς οἰκίαν Φαρισαίου, καὶ ίδει ἡ γυνὴ ἡ ἀρρενόλεπτη διάδοστρον ἐκήρυξε. Αἰτιᾶται οἱ Φαρισαῖοι τὸ γεγονός. Λέγει πρὸς αὐτὸν διὰ Ιησοῦς τὴν παραβολὴν τῶν δύο χρυσοφειδῶν. Εἶτα διώδεις κατὰ πόλιν καὶ κύμην, καὶ τριλούσθιν αὐτῷ γυναῖκες αἱ θεραπευεῖσσαι. Λέγει τὴν παραβολὴν τοῦ σπιρίτουν. «Ηλθεν ἡ μάρτυρις αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν. Πλέοντι οἱ μαθηταὶ μετ' αὐτοῦ, χειρίζονται· ἔρχονται εἰς Γάδειρα, καὶ διέλεγον εἰς τοὺς χωρίους ἐμπίπτει. Εἶτα Ἰάσκος ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς ἀξέιδη, καὶ ἡ αἰμορρόωσις ἤστα. Ἀνιστηται τὴν κόρην. Ἀποστέλλει τοὺς δύοδεκα μαθητάς. Ἀκοει· Ἡρίδης περὶ αὐτοῦ. Ἀναγκεῖται εἰς Ἐρρημον διὰ Ιησοῦς. Τρέψει τοὺς δηλῶντας. Ἐρωτᾷ· «Τίνα με λέγονταν οἱ θεραπεῦται;» Οὐμολογεῖ Πέτρος. Παραγγέλλει σωτηρίην. Προδέλγει περὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς διατατάσσεις. Λέγει· «Εἴ τις θέλει ἀπίστου μου θέλειν, ἀρνησάσθαι ἔστιν.» Μεταμορφοῦται. Κάτεισται ἄποδος δροῦς. Θεραπεύει τὸν σεληνιαζόμενον. Λέγει περὶ τοῦ πάθους. «Ἐγκατέλουσιν οἱ μαθηταί. Εἰς τὸν εἰδη μείζωνα δὲ Ιησοῦς ἀδιάλεκτος αὐτούς. Εἶτα φησι· «Οὓς οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν ὑπὲρ ὑμῶν ἔστιν, οὐ περὶ τοῦ ἔκβαλοντος τὰ δαμάσκην ἐν τῷ ὄντινα, καὶ οὐκ ἀκολουθοῦντος αὐτῷ. Βουλέμενον εἰσελθεῖν εἰς τὸ πόλιν τῶν Σαμαρειτῶν οὐκ εἶδεστο»(30). Εἶτα οἱ μαθηταὶ πῦρ φεύγοντα κατενέγκαι τὸν αὐτούς· δὲ Ιησοῦς ἐπειτίμησεν αὐτούς. Βουλόμενος τις ἀκολουθήσαι αὐτῷ κωλύεται. Επερος δὲ παρακαλεῖται, καὶ αναδεινεται. Σ τότε λέγει· «Οὐδεὶς ἐπιβάλλει τὴν κέρα αὐτούς ἐπ' ἀρτοφορον, καὶ στρέφεται εἰς τὸ δέπιστα.» Ἀνέδειξεν ἔδομαρκον μαθητᾶς, καὶ πέμπει αὐτοὺς ἀνά δύον, παρανέσσας μηδὲν βαστάσαι. Όνειδιζει ταῖς πόλεσι. Τότε λέγει· «Οἱ ἀκούοντας ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει.» Εἶτα φησι· «Ἐθεώρουν τὸν Σατανῶν πεσόντα, ὃς ἀπτραπήν·» καὶ διδώσι τοῖς μαθηταῖς ἰκούσιαν κατ' αὐτούς, καὶ παρανεῖ μὴ χαίρειν ἐν τούτῳ. Εἶτα ἐξουδολογεῖ τῷ Πατρὶ, καὶ φησι τοῖς μαθηταῖς· «Μακάροι οἱ ὅφελαμοι, οἱ βλέποντες ἢ βλέπετε. Πολλοὶ γρὴ προφῆται επειθύμησαν ήσθν δὲ βλέπετε.» Ο νομικός περάσει, καὶ ἡ παραβολὴ λέγεται τοῦ εἰς Ἱερούν καταβανούσος. Μάρβα ἐγκαλεῖ ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς. Διδάσκει εὔχεσθαι τοὺς μαθητὰς, καὶ λέγει τὴν παραβολὴν τοῦ αἰτοῦντος δρόπους τὸν φλογὸν τὸν εἰ τῇ κλίνῃ δυτικά. Θεραπεύει τὸν κωφὸν τὸν δαιμονιζόμενον. Τότε λέγουσιν, διτι· «Ἐν Βεβλέσσοι διερεπεῖται.» Εἶτα λέγει· «Οταν ἐξίληθε ὁ διάδοστρος πνεῦμα, πορεύεται δὲ ἀνύδρων τόπων.» Εἶτα γυνὴ τις φησι· «Μαχαρία ἡ κοιλία,» καὶ τοῦ ἔπις. Κατακριθεσθεῖσα προδέλγει τοῖς τότε ὑπὸ Νινευη, καὶ φησι· «Οὐδεὶς, λύγων ἀδέας, ὑπὸ τὸν μόδιον τίθηστι.» Εἰσιτοῦν ἀριστήσαις πρὸς Φαρισαίου. «Οὐ δὲ ἐγκαλεῖ, διτι οὐκ ἐπιτίσται. Τότε λέγει πρὸς αὐτούς· «Τμεῖς τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καθαρίζετε.» Καὶ ταλαντίσει αὐτούς καὶ τοὺς νομικούς. Εἶτα λέγει· «Οὐδέν τοι κρυπτὸν·

¹⁵ Luc. ix, 18. ¹⁶ ibid. 23. ¹⁷ ibid. 30. ¹⁸ ibid. 62. ¹⁹ Luc x, 16. ²⁰ ibid. 18. ²¹ Luc. x, 23, 24.
²² Luc. xi, 15. ²³ ibid. 24. ²⁴ ibid. 27. ²⁵ ibid. 53. ²⁶ ibid. 39. ²⁷ Luc. xii, 2.

(30') E&Lavato.

καὶ τὸν, « Μή φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμά·» καὶ τὸν, « Οὐχὶ πάντες στρουθίον·» καὶ, « Ος ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα·» Προσέρχεται τις μερισσαῖς τὸν κλῆρον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Εἶτα ὁ λογίζομας πλούσιος· περὶ τῶν ἀποτηκών. Παρανεί μὴ μαρμανθεῖν περὶ τροφῆς· Περὶ ἀλειμμασύνης λέγει, καὶ τοῦ δεσπότου τοῦ διακονοῦντος τοῖς δύοις αὐτοῖς, καὶ περὶ τοῦ πιστοῦ δούλου, καὶ περὶ τοῦ αἰδότου τὸ θύλακον τὸν Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιοῦντος. Καὶ, « Πῦρ ἥλθον,· φησι,· βαλεῖν.» Εἰτα δὲ καὶ περὶ τῶν τὸ πρώτων τοῦ οὐρανοῦ δοκιμαζόντων. Καὶ τό· « Ἐάν ὑπάγῃς μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπὶ ἀρχοντα·» Εἴτα τοὺς ὑπὸ Πιλάτου ἀναφεύντας Γαλιλαίους, καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ πύργου καταχωθέντας. Εἶτα ἡ παραβολὴ τῆς ἀκάρπου συκῆς. Τὴν ὑπὸ τοῦ δαιμονοῦ συγχύπτουσαν θεραπεύει Ἑλένη· καὶ ἔγκαλούσσην Ἰουδαῖον· ὃ δὲ ἀποτομήσει αὐτούς. Εἶτα ἡ παραβολὴ τοῦ σινάπεως, καὶ τῆς ζύμης. Εἶτα ἡ παρατήθη· οἱ ὄλγοι οἱ σωζόμενοι. Παρανεί εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς θύρας, καὶ ἀπέγει· « Ηὔσονται ἀπὸ δαστόλων καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακαλυθσόντων·» Εἶτα λέγουσιν αὐτῷ· « Ἐξελθε,· διτὶ Ἡρώδης βούλεται σε ἀνελεῖν.» Καὶ φησι· « Πορεύεσθαις εἰπετε τῇ ἀλώπεκῃ ταύτῃ.» Εἶτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ φησι· « Ποσάκις θέλησα ἀπιστεναγαγεῖν τὰ τάκνα σου.» Θεραπεύει τὸν ὑδρωτικὸν ἐν οἰκῳ Φαρισαίου. Περὶ πρωτοκλισίας διαλέγεται, καὶ τίνας δει καλεῖν ἐπὶ δρίσιον. Εἶτα ἡ παραβολὴ τοῦ δεῖπνου, καὶ τῶν παρατησαμένων ἔλθειν. Παρανεί πάντων τῶν οἰκείων καταφρονεῖν, καὶ αὐτῷ ἀκολουθεῖν. Εἶτα ἡ παραβολὴ τοῦ τοῦ πύργου οἰκοδομοῦντος, καὶ τοῦ παρασκευαζομένου εἰς πόλεμον. Εἴτα φησι· « Καίλον τὸ ἄλας.» Ποργύρουσιν οἱ Φαρισαῖοι, διτὶ τελώνας προτελεμάνετο. Λέγει παραβολὴν πρὸς αὐτούς, τὴν τοῦ ἀπολωλότος προβάσιον, τὴν τῆς δραχμῆς, καὶ τὴν τοῦ ἀσώτου παιδός· περὶ τοῦ ἀκληθέντος οἰκονόμου· περὶ φιλαργυρίας· περὶ ὑπερηφανίας, καὶ διτὶ πάντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ πληρωθῆναι· περὶ τοῦ ἀπολόντος τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· περὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλούσιου. Περὶ τοῦ συγχωρεῖτο πλήσιον τὸ ἀμφίτρια. Καὶ· « Τίς ἔχων δοῦλον,· φησι,· ἀφριώντα, οὐκ εἰσλέθωνται ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ ἐπιτάπεται;» Εἶτα οἱ ἔκα λεπροί. Περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ προλέγει. Περὶ τοῦ πάντοτε προσεύχεσθαι. Εἶπε τὴν τῆς χήρας παραβολὴν, καὶ τὴν τοῦ ἀδέκου δρυγοντος. Τότε λέγει· « Άρα εὑρίσκει τὴν πίστιν ἀλλον ὁ Σίδης τοῦ ἀνθρώπου;·» Ή παραβολὴ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελίουν. Εἶτα προσκαλεῖται τὰ παιδιά. Προσέρχεται δὲ πλούσιος ἔρωτῶν, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. Περὶ τοῦ πάθους λέγει τοῖς μαθηταῖς· οἱ δὲ οἱ συνήκαν. Οὐ τυφλὸς θεραπεύεται, δὲ ἐγγὺς Ἱεροχώρου. Τὰ κατὰ τὸν Ζαχχαῖον. Ή παραβολὴ τοῦ βωληθέντος ἀγοράσως βασιλείαν. Τὰ κατὰ τὸν πῶλον. Περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως προλέγει. Ἐκβάλλει ἐκ τοῦ ἵερού τοὺς πωλοῦντας. Τότε λέγουσιν· « Ἐν πολὶ ἔζουσι ταῦτα παισίς;·» Ἐρωτεῖ αὐτούς περὶ τοῦ βαπτίσματος

A dunt». Et illud: « Nunquid quinque passeret», et cetera. Et: « Quicunque blasphemaverit in Spiritum». Accedit ad eum quispiam, ut cum fratre hæreditatem dividere. Deinde, qui putabatur dives: de illius horreis. Hortatur, ne solliciti simus de alimonia. De elemosyna dicit, et de hero servis suis ministrante: de servo fideli: de eo qui voluntatem Domini sui novit quidem, sed non facit. Et, « Ignem,» inquit, « veni mittere». Ait etiam de illis qui faciem coeli probare sciebant. Et illud: « Cum vadis cum adversario tuo ad magistratum». Deinde parabolam Galilæis a Pilato occisis (cap. xiii), et de illis, qui prolapsu turris obruti fuerant. Deinde parabolam dicit de fico sterili. Mullerem a demonio incurvatum curat in Sabbatho: factum hoc accusant Iudei: ipse vero os obturat eis. Parabolam dicit de sinapi, et de fermento. Interrogatur an pauci sint qui salventur. Hortatur ad ingrediendum per angustum portam, et subdit: « Venient ab oriente et ab occidente, et recumbent». Deinde dicunt ei: « Exi, nam Herodes vult te occidere». Respondet « Ite diecēt vulpi isti», et cetera. Post ad Jerusalem 14.1 dicit: « Quoties volui congregare filios tuos», etc. Curat hydropticum in domo Pharisæi (cap. xiv). Disserit de primo accubitu, et qui vocandi sint ad convivia. Deinde parabolam dicit de cena et invitatis ad eam venire detrectantibus. Hortatur ut, relictis domesticis omnibus, se sequatur. Parabolam addit de eo qui turrim adificat, et de eo qui ad bellum instruitur. Hinc ait: « Bonum est sal». Murmurant Pharisæi (cap. xv), quod publicanos susiceret. Parabolam ad eos dicit de ove perdita, et de dracma, deque filio prodigo: de excedente ejecto (cap. xvi): de avaritia, de superbia, et quod adimpleri oporteat quæcumque in lege sunt: de dimittente uxorem suam: de Lazaro ac divite. Quod remittenda sint proximo, quæ in nos deliquit (cap. xvii). Et: « Quis,» inquit, « servum habet arantem, an ex agro revertenti non præcipit?» etc. Deinde de decem leprosis. De adventu suo prædictit. Quod semper sit orandum. Parabolam dicit de vidua (cap. xviii), et aliam de justice iniquo. Deinde: « Num,» inquit, « fidem inveniet in terra Filius hominis, cum venerit?» Parabola de Pharisæo et publicano. Advocat ad se parvulos. Accedit ad eum dives quidam rogans quid faciat, ut vitam aeternam possideat: de passione sua prædictit discipulis: ipsi vero non intelligebant. Cœcus curatus prope Jericho: de Zacheo (cap. xix). Parabolam dicit de eo, qui sibi ipsi volebat acquirere regnum. De pullo asinæ. Urbis excidium prædictit. Vendentes ejicit de templo. Tunc dicunt illi (cap. xx): « In qua potestate haec es?» Interrogat illos de baptizante Joannis. Subjicitur parabolæ de vinea, et improbis agricultis: de censu, et de muliere qua septem fratris-

[“] Luc. xii, 4. [“]ibid. 6. [“]ibid. 10. [“]ibid. 49. [“]ibid. 58. [“]ibid. 29. [“]ibid. 31. [“]ibid. 32. [“]ibid. 34. [“]ibid. 34. [“]ibid. xvii, 7.

[“]ibid. 8. [“]ibid. 2. [“]ibid. 2.

bus nupta fuit. Deinde interrogat eos de seipso, A quomodo dicant, ipsum esse filium Davidis : edisserit de primo concessu. Vidua denaria duo mittit (in gazophylacium [cap. xxi]). De subversione templi prædictit, et nalis futuris. Judas paciscitur cum Judeis. Discipulos mittit ad parandum pascha (cap. xxii). Convincitur Judas post institutum mysterium. Contendunt inter se discipuli de primatu. Ad Simonem deinde dicit : « Ecce Satanus petiti vos¹, » prædicticte illi negationem futuram, et jubet discipulis ut tollant secum crumenam. Capitur postea. Negat eum Petrus. Cœlitur a Iudeis Jesus. Interrogatur, num ipse sit Christus, et respondebit. Dicitur ad Pilatum (cap. xxiii), et mittitur ad Hierodem, illinc rursus ad Pilatum. Traditur ut crucifigatur, sequitur turba : ad mulieres de malis futuris disserit. Crucifigitur. Corpus ejus Joseph sepelit. Deferunt mulieres aromata ad sepulcrum (cap. xxiv), sed neminem inveniunt. Discunt a duobus angelis, quod resurrexit. Nuntiant hoc discipulis. Illi non credunt. Petrus ad monumentum currit et (ut mulieres dixerunt) invenit. Apparet Christus duobus iter farentibus. Illi reversi audiunt Dominum apparnisse Simoni. Mox stetit derepente in medio eorum : stupefunt discipuli : ostendit eis cicatrices, et comedit coram eis. Eductus autem illis Bethaniam, assumptus est. τιούς, καὶ ἐγενόμη (31) ἐνώπιον αὐτῶν. Εἴσαγαγόν τε εἰς Βροτίαν, ἀνελήφθη.

Liber IV, Evangelium secundum Joannem.

50. Joannes Christum dicit Deum esse (cap. i). Narrat de Baptista : tum de Christo, et de Incarnatione. Ad se missis respondet Baptista. In sequente die testatur de Jesu, quod Spiritus descendit super eum. Sequentie iterum die testimonium perhibet de Jesu. Sese illi adjungit Andreas. Petrum adducit Andreas ad Christum. Postero die vocat Philippum Andreas ad eum. Postero die egredens in Galileam Jesus, vocat Philippum : hic 142 dicit Nathanael ad eum. Testimonium huic dat Jesus. Nuptiae sunt in Cana (cap. ii). Postea venit Capernaum. Ascendit Jerosolymam in festo Paschatis : ejicit et templo vendentes columbas. Multi credunt in eum. Tum de Nicodemo (cap. iii). Post venit in Iudeam et baptizabunt ipsius discipuli. Nuntiatum est hoc Joanni. Audiens Jesus id notum facit esse Pharisæis, descendit in Galileam per Samariam (cap. iv). Subsequuntur ea, quia cum muliere Samaritana facta sunt. Credunt Samaritani. Venit Jesus in Cana et accedit ad eum regulus, filii gratia. Redit Jerosolymam (cap. v). Sanat eum in Sabbato qui annis tringinta octo paralyticus fuerat. Quærunt eum Judæi occidere. Dicit eis quod a Deo missus sit. Transfretat e regione Tiberiadis (cap. vi) : erat antem Pascha. Alit turbas. Volunt cum creare regem, et secedit in montem. Di-

Ιωάννου. Είτα δὲ παραβολὴ τῶν ἀμπελῶν, καὶ τῶν πονηρῶν γεωργῶν. Τὰ περὶ τοῦ κῆρυκον, καὶ τῆς γαμψίστης τοῖς ζ' ἀδελφοῖς. Είτα δρωτὴ αὐτῶν περὶ ἑκατοῦ, πῶς λέγουσι τὸν Χριστὸν οὐδὲ Δασδὶ εἶναι καὶ περὶ πρωτοκαθεδρίας διαλέγεται. Βάλλεται καὶ κῆρα δύο δηνάρια. Περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ, περὶ τῶν μελλόντων προλέγει κακῶν. Συντίθεται Ιούδας μετὰ τῶν Ιουδαίων. Πέμπει τοὺς μαθήτας ἑτοιμάσαι τὸ πάτχα. « Εἰλέγχεται Ιούδας μετὰ τὸ μαστίγιον. Φύλονεικία τῶν μαθητῶν περὶ προτείλων. Είτα πρὸς τὸν Σίμωνα φέρεται : « Ιούδας ὁ Σατανᾶς ; ξέπητε αὐτὸς ὁ θάρνητος » καὶ προλέγει αὐτοῦ τὴν ἀρνησιν, καὶ παρακλεύεται τοῖς μαθήταις βαστάζειν βαλάντων. Είτα συλλαμβάνεται. Ἀρνεῖται Πέτρος. Τύπτεται δὲ Ιησοῦς ὑπὸ τῶν Ιουδαίων. Εργάται, εἰ αὐτὸς εἴη δὲ Χριστός, καὶ ἀποκρίνεται. « Αγεταὶ πρὸς τὸν Πιλάτον, καὶ πέμπεται πρὸς τὸν Ἡρώδην. Είτα πρὸς τὸν Πιλάτον ἀγεταὶ. Παραβλέπονται σταυρωθῆναι : ἀκόλουθος ὁ θύλος » πρὸς τὰς γυναικας διαλέγεται περὶ τῶν μελλόντων κακῶν. Σταυροῦται. Θάπτεται Ιούδας τὸ σῶμα. Φέρουσιν αἱ γυναῖκες ἀρόματα εἰς τὸν τάφον, καὶ εὖρον οὐδένα. Ιανθάνουσαν περὶ τῶν δύο ἀγγέων, ὅτι ἀνέστη. Απαγγέλλουσαν τοὺς μαθηταῖς. Οἱ δὲ ἔπιστον. Εἴραμε Πέτρος εἰς τὸ μνηματόν, καὶ εὔρεν οὐδένα. Τότε φαίνεται τοῖς δύο δύσκοπούσιν. Υποστρέψαντες οὗτοι, ἔκρουσαν, ὅτι ἡρῷον Σίμωνι. Είτα ἐστη ἀθρόως τὸ μέσον αὐτῶν : οἱ δὲ ἐποιήθησαν. « Εἰσίστε αὐτοῖς τοὺς αὐτούς εἰς Βροτίαν, ἀνελήφθη.

Ei*cler* δ', κατὰ Ιωάννην.

50. Θεολογεῖ δὲ Ιωάννης τὸν Χριστὸν. Λέγει περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ : εἶτα περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἑκατοπήσασες. Ἀποκρίνεται δὲ Βαπτιστὴς πρὸς τοὺς ἀποσταλάντας πρὸς αὐτὸν. Τῇ ἐπαύρων μαρτυρεῖ τῷ Ιησοῦ, δὲτοι τὸ Ιησοῦμα κατέβη εἰπὲ αὐτὸν. Τῇ ἐπαύρων πάλιν μαρτυρεῖ τῷ Ιησοῦ. Καὶ κοιλάνει αὐτῷ οἱ περὶ Ἀνδρέαν. « Αγεταὶ τὸν Πέτρον δὲ Ανδρέας πρὸς αὐτὸν. Τῇ ἐπαύρων καλεῖ τὸν Φιλίππον δὲ Ιησοῦς, ξέπλουθον εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ιησοῦς δὲγει τὸν Ναθαναϊτὴ πρὸς αὐτὸν. Μαρτυρεῖ αὐτῷ δὲ Ιησοῦς. « Ο γάρος ἐν Κανᾶ γίνεται. Είτα ἔρχεται εἰς Καπερναούμ. « Αναστένει εἰς Ἱεροσόλυμα ἐν τῷ Πάταχῳ ἐκβάλλει ἐκ τοῦ Ιεροῦ τοὺς πανδίπετας τὰς περιστεράς. Πολλοὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν. Είτα τὰ κατὰ Νικόδημον. Είτα ἔρχεται εἰς τὴν Ιουδαίαν, καὶ ἐβάπτιζον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Απαγγέλλει τῷ Ιωάννῃ. « Ακούσας δὲ Ιησοῦς, δὲτοι Σμαδὼν οἱ Φαρισαῖοι, κατέβη εἰς τὴν Γαλιλαίαν διὰ τῆς Σαμαρείας. Είτα τὰ κατὰ τὴν Σαμαρείτιν. Πιστεύουσιν οἱ Σαμαρείται. « Ερχεται εἰς Κανᾶ δὲ Ιησοῦς, καὶ δε βασιλίσκος προσέρχεται ὑπὲρ τοῦ νιοῦ. « Ανῆλθεν εἰς Ιεροσόλυμα, καὶ τὸν ἐν ἡρᾷ έτεσι παραλειμένον ἴσται τὸν Σαββάτῳ. « Εἴχετον αὐτὸν οἱ Ιουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Λέγει αὐτοῖς δὲτοι παρὰ θεοῦ ἐπειργόν. « Απῆλθε πέραν τῆς Τιβεριαδὸς : ήν δὲ τὸ Πάτρα. Τρέψει τοὺς δύλους. Ηθολησαν αὐτὸν ποιῆσαι βασι-

¹ Luc. xxii, 31.

(31) Εφαγεν.

λα, καὶ ἀναγκεῖ εἰς τὸ δρός. Ἔπεισαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν Καπερναού· Ἐλέθεν δὲ Ἰησοῦς ἦκε, ἥδεν καὶ οἱ δύο. Τότε αὐτοὶ περὶ τῶν μυστηρίων διαλέγεται. Καὶ μὴ ἐνδύχαντες τὸν λόγον, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὅπιστα. Λέγει τοὺς δύοδεκας· « Μή καὶ δύμες θέλετε ὑπάγειν; » Τότε λέγει Πέτρος· « Ρήματα ζωῆς αὐτοῦ ἔχεις, πρὸς τίνα ἀπέλευθεμέθ; » Σηκυονῆγας οὖντος προστέραπτον αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ ἀνέλθειν ἐν τῷ ἵερῳ. Ὁ δὲ δοτερὸν ἀνήγειρε, καὶ ἔκβησαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἡγανάκτων, ὅτι ἐν Σαββάτῳ τυχόδηλον ιάσθη. Διαλέγεται αὐτοῖς δὲ Νικόδημος, καὶ ἐπιστολίζεται αὐτὸν. Πάλιν δὲ Ἰησοῦς διαλέγεται αὐτοῖς· καὶ ἐπιερώτηται διατερπεῖται αὐτοῦ τὸ δῆματα· Ἐνταῦθα τὰ περὶ τῆς κατηγορηθείστης ἀπὸ μοιχείᾳ. Πάλιν λέγεται αὐτοῖς· « Εὕρι ωπάγω, ὅπου ἡμεῖς οὐ δύνασθε ἀλέθεν; » Οἱ δὲ ἀνδρίζοντες, ὅτι ἀναιρεῖ ταῦτα. Εἶτα προλέγεται τὸν τρόπον τοῦ θεατῶν αὐτὸν, καὶ ἐπιστένεται πολλοὶ εἰς αὐτὸν. Τότε λέγει αὐτοῖς· « Εἴδη μείνετε ἐν τῷ λόγῳ μου, η ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς, » καὶ ἔτερα πολλά. Λέγονται αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· « Ξαρπάτες εἰς, καὶ δαμάσμον ἔχετε. » Πάλιν δὲ Ἰησοῦς πολλὰ αὐτοῖς διαλέγεται, ἀν οἷς ἐπήγειρε· « Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἦγε εἰπε. » Τότε ἡθελοῦσαν λιθάσαι αὐτὸν· Ὁ δὲ ἔξελθὼν ἀπὸ αὐτῶν, ὑφερπετεῖ τὸν τυχόδηλον πηλῷ. Εἶτα διαλέγεται περὶ τῶν προβάτων καὶ τῶν ποιμένων, τὸν δὲ τὴν δύρας εἰσερχομένων εἰς τὴν αὐλήν· καὶ σχίσμα ἐγένετο ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. Τοὺς Ἐγκαινίας περιπέται δὲ Ἰησοῦς ἐν τῇ στοᾷ Σιλομόντος. Ἐρωτῶντας αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, εἰ αὐτὸς εἴη δὲ Χριστός. « Ή; δὲ ἐπειν, ιδόστασαν λίθους βαλεῖν ἐπὶ αὐτὸν. Ή; δὲ ἡρώτα αὐτοῖς τὴν αἰτίαν, ἥδον πάσας αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔχουσαν. Ἀπῆλθεν, ὅπου ἐδίπλιζεν Ἰωάννης. Πέμψουσιν ἐκ Βηθανίας αἱ περὶ Μάρβλαν ὑπὲρ τοῦ λαζαρίου. Καὶ βουλήσαντος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἄλιθον, ἵκανον οἱ μαθηταί. Ἐλέθεν εἰς Βηθανίαν· ἀνέστησε τὸν λάζαρον. Πάλιν ἰσούλεοντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀνέλθειν τὸν Ἰησοῦν. Εἶτα Κατάρρας προφτεύει. Ἀναγκεῖται δὲ Ἰησοῦς εἰς τὴν Ἑρμού· Ἐρχεται. Εἶτα οἱ Ἰουδαῖοι ἀμφεβάνονται, εἰ ἔργοτα εἰς τὴν Ἑρμόν. Καὶ πρὸς ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἥδεν εἰς Βηθανίαν. Τότε διπούνται αὐτὸν ἡμένεις ἡ Μαρία, καὶ ἀγανακτεῖ Ἰουδαῖος. Ἐπιστολίζεται αὐτὸν δὲ Ἰησοῦς· Ἐγέλοι μετὰ βασιν ἔργομέν με τὸ Ιεροσόλυμα, καὶ διορθώνω εἰς νάριόν μου. Τότε ζητοῦσαν οἱ Ἐλλήνες ἴδειν αὐτὸν. Τότε λέγει τὴν παραβολὴν τοῦ κόκκινου τοῦ σίτου καὶ περὶ τῶν φορουμάνων τὸν θάνατον. Εἶτα ἐπάγεται· « Πάτερ, δέδεσθε σου τὸν Ὅλον· » καὶ φωνῇ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐνήμασεν δὲ δύος βροντῆς γεγενῆσθαι. Εἶτα προλέγεται αὐτοῖς τὸν τρόπον τοῦ θανάτου, καὶ προσφέτει πρὸς τὸ πιστεύσατε· οἱ δὲ ἡρεύθουν, « Ιάνα, » φρασίν. « δὲ λόγος Ἡσαΐου πληρωθή. » Νίπτει τοὺς μαθητάς· ἐλέγχει τὸν Ἰουδαῖον καὶ λαβὼν ἄκενον τὸ φύμαντον ἔπειλθεν ἐν νυκτί. Εἶτα διαλέγεται τοὺς μαθηταῖς· δὲ Ἰησοῦς. Ἐντέλλεται αὐτοῖς περὶ ἀγάπης.

* Joan. vi., 68. * ibid. 69. * Joan. viii., 21. * ibid. 32. * ibid. 48. * ibid. 58. * Joan. xvii., 1. * Joan. xii., 38.

A scipuli navigant Capernaum. Huc et Jesus venit, et turbæ quoque eo concessere. Tunc edisserit illis de mysteriis. Illi vero non ferentes quæ dicebantur, retro cedunt. Dicit duodecim (apostolis): « An et vos vultis abiire? » Tunc Petrus respondet: « Verba vita aeternæ habes, ad quem abibimus? » Cum esset festum Tabernaculorum, hortantur eum fratres, ut ascendat in templum (cap. vii). Ipse vero tandem ascendit, et querunt eum Judei, atque indignantur quod in Sabbato cæcum curaverat. Disserit de Paracleto, et alii credunt, alii non credunt. Reprehenduntur ministri a principibus sacerdotum, quod non cepissent eum. Disputat cum eis Nicodemus: illi vero os ipsi obturant. Jesus r̄sum disputat cum eis: ipsi contra verba ejus confutare conantur. Subjicitur de muliere super adulterio accusata (cap. viii). Iterum ad eos loquitur, dicens: « Ego vado, quo vos non potestis venire. » Ipsi vero putabant, quod seipsum vellet interficere. Deinde modum mortis sue prædictit, et multi in eum credunt. Tunc dicit illis: « Si manseritis in sermone meo, veritas liberabit vos. » et alia multa. Dicunt ad eum Judei: « Samaritanus es, et demonium habes. » Vicissim Jesus multa ad eos edisserit, inter quæ et hoc dicit: « Antequam Abraham fieret, ego sum. » Tuoc cum lapidare volebant: ipse vero disgressus ab illis, curavit cæcum luto (cap. ix). Postea edisserit de oviis et pastore per janum in ovile ingrediente (cap. x): et schisma oritur inter Judeos. In festo Dedicatiois ambulabat Jesus in portico Salomonis. Interrogant eum Judei, an ipse sit Christus. Ubi vero hunc se esse dicit, tollunt lapides, ut jacent in eum; ut autem rogit hujus facinoris causam, veniunt ad capiendum eum, sed non potuerunt. Abit in eum locum, ubi baptizavat Joannes. Mittunt ad eum ex Bethania Martha et soror eius propter Lazarum (cap. xi). Volentem ire in Judeam prohibent discipuli. Venit Bethaniam: excitat Lazarum. Iterum de occidendo Iesu consultant Judei. Tum Caiphas prophetat. Secedit Jesus in solitudinem Ephrasim. Deinde Judei inter se disceptant, num venturus sit ad diem festum. Ante sex dies Pasche veoit Bethaniam (cap. xii). Hic coenantem unxit Maria: quam rei indigne fert Judas. Hunc compescit Jesus. Isti huc veniunt Judei ad eum. Occurrunt illi turbæ cum ramis palmarum, cum pateret Jerosolyma, et sedetur super asello. Tunc petunt Greci videre eum. Parabolam dicit de grano frumenti, et de illis, qui mortem metnunt. Subdit: « Pater, glorifica Filium tuum. » et vox facta est de cœlo. Turba patet tonitru insonusse. De modo mortis sue prædictit illis, et hortatur ad credendum: illi vero non credunt, et ut sermo, inquit, « Isaiae impletetur ». Lavat discipulos (cap. xiii): arguit Iodam: ille, accepta buccella, noctu egreditur.

Exinde discipulos Jesus alloquitur. Precipit illis dilectionem. Petro futuram negationem prædictum. Philippus petit videre Patrem (*cap. xiv*). Prædictum eis de Paraclete : de multis **143** aliis loquitur (*cap. xv*), et accusat Iudeos. Discipulus prædictum futuram tribulationem (*cap. xvi*), deinde iterum jucunda, et rursustristia. Patrem alloquitur (*cap. xvii*). Deinde venit in hortum et capitur (*cap. xviii*). Petrus amputat auriculam servi. Dueunt Iesum ad Annam. Discipulus aliquis Petrum introducit in aulam. Minister Iesum cedit : dicit ad hunc : « Si male locutus sum¹⁰, » etc. Mittunt eum ad Caipham. Petrus negat. Dicitur Iesu ad Pilatum. Crucifixiatur (*cap. xix*). Titulum imponunt. Stant juxta crucem mater, et soror matris ejus Maria Cleophae, et Maria Magdalene. Tunc matrem commendat Joanni. Corpus ejus sepelit Joseph. Nicodemus assert alios et myrras libras centum. Venit Maria Magdalene (*cap. xx*), videt sepulcrum vacuum. Vocat Petrum et Joannem. Hi absunt visum, et iterum sedunt. Maria videt angelos, et postea Iesum ipsum, qui ei loquitur. Postea advenit ad discipulos, cum foras essent clausæ, et dat illis Spiritum sanctum. Deinde loquitur Thomæ, qui non crediderat. Rursus apparuit discipulis ad mare Tiberiadis, ubi et multitudinem piscium ceperunt, et comedie cum eis (*cap. xxi*). Petro mandat ut eves suas pascat, prædicente mortem qua moriturus erat, ac jubet ut se sequatur.

Liber V. Acta apostolorum.

51. Hoc nomine vocatur hic liber, quod apostolorum simul acta continet. Qui vero illa enarrat, Lucas est evangelista, qui et librum hunc conscripsit. Est enim una cum apostolis peregrinatus, et maxime cum Paulo, et que exacte cognovit, litteris mandavit. Narrat autem hoc libro, quomodo, angelis suscipientibus, Dominus assumptus sit : effusionem Spiritus sancti in die Pentecostes super apostolos et omnes, qui tum præsentes erant, factam : ordinationem Matthei in locum Iudeæ proditoris, et designationem septem diaconorum, ac Pauli electionem, et quacunque ille passus est, et quomodo tandem Romanum prefectus sit. Duodecim autem apostolorum nomina sunt ista : primus Simon, qui vocatur Petrus : deinde Jacobus filius Zebedæi, et Joannes frater ejus, Andreas frater Petri, Philippus, Thomas, Bartholomæus, Matthæus, Jacobus filius Alphæi, Simon zelotes, Judas Jacobi, qui et Thaddæus dicitur, et Judas Iscariotus, qui prodiit Dominum. Sed postquam Dominum prodidisset ac perilisset, in ejus locum constitutus est ab apostolis Matthias, et connumeratus cum undecim reliquis, duodecimus. Postea vocatus est et Paulus, vas electionis, missusque et ipse cum Barnaba ad prædicandum Evangelium Domini gentibus ubique. Septem autem diaconorum ab apostolis constitutorum haec sunt nomina : Stephanus, Phi-

A Προλέγει τῷ Πέτρῳ την δρησιν. Φιλιππος ἀξίος ἴδειν τὸν Πατέρα. Περὶ τοῦ Παρακλήτου αὐτοῖς προλέγει. Ἐπειδὴ πολλὰ διαλέγεται, καὶ κατηγορεῖ τῶν Ιουδαίων. Θλύψιν προλέγει τοῖς μαθηταῖς, εἰτα πάλιν χρηστά, καὶ πάλιν λυπτόρα. Πρὸς τὸν Πατέρα διαλέγεται. Εἶτα ἔρχεται εἰς τὸν κῆπον, καὶ συλλαμβάνεται. Κόπτει Πέτρος ὁ ὄντος τοῦ δούλου. «Αγαπᾷ τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν Ἀνναν. Εἰσάγεις ὁ μαθητὴς τὸν Πέτρον εἰς τὴν αὐλήν. Τύπτει τὸν Ἱησοῦν δὲ ὑπέρτειρα· λέγει αὐτῷ· «Εἰ κακῶς ἤδαπτος, » καὶ τὰ ἔξης. Ἀποστέλλουσιν αὐτὸν πρὸς Καΐζαφαν. Ἀρνεῖται Πέτρος. «Ἄγεται ὁ Ἰησοῦς πρὸς Πιλάτον. Σταυροῦται, καὶ τὸν τίτλον ἐπιτίθεσται. Εἰστηκεισαν πάρα τῷ σταυρῷ ἡ μήτρα, καὶ ἡ δεξιὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρία, ἡ τοῦ Κλεοπᾶ, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνή. Τότε παρατίθεται τὴν μητέρα τῷ Ιωάννῃ. Θάπτει τὸ σώμα Ιωσήφ. Νικόδημος φέρει ἀλόης καὶ σμύρνης λύτρα (52) ἱετάν. «Ηδε Μαρία ἡ Μαγδαληνή, βίλεπε τὸν τάφον κενὸν· καὶ εἰς τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ιωάννην. Οἱ δὲ ἀπῆλθον, καὶ πάλιν ἀνεχώρησαν. Βίλεπε τοὺς ἀγγέλους ἡ Μαρία, εἶτα τὸν Ἰησοῦν, καὶ διαλέγεται αὐτῇ. Εἶτα ἐπέστη τοῖς μαθηταῖς κεκλεισμένον τὸν θυρῶν, καὶ ἐδόκει αὐτοῖς Ιησοῦμά διονούν. Εἶτα τῷ Θωμᾷ διαλέγεται ἀποστῆσαν. Εἶτα πάλιν ὥρη τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῆς θελάσσης τῆς Τιβεριάδος· οἱ δὲ ἤλεισαν πλῆθος Ιχθύων, καὶ ἔφαγε μετ' αὐτῶν. Εἶτα ἐπέτάπτει τῷ Πέτρῳ πομπαῖς τὰ πρόβατα, καὶ προλέγει αὐτῷ, ποιεῖ θανάτην ἀποθανεῖται, καὶ κελεύει ἀκολουθῆσαι αὐτῷ.

Biblioτ. ε', Πράξεις τῶν ἀποστολῶν.

51. Οθώνα καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τὰς πράξεις ὅμοι τῶν ἀποστόλων περιέχει. Ὁ δὲ διηγούμενος ταῦτα ἔστι Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής, ὃ καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον συγγράψαν. Συναπέδημει γάρ τοῖς τε ἀλλοῖς ἀποστόλοις, καὶ μάλιστα τῷ Παύλῳ, καὶ εἰδὼς ἀκριβῶς, γράψει. Διηγεῖται δὲ ἐν αὐτῷ τὸς, ἀγγελιῶν ὑπολαβόντων, ἀνελήσθη ὁ Κύριος, καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Ιησούματος ἔκχυσιν γενομένην ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς τότε παρόντας· τὴν τε κατατάσσειν τοῦ Ματθίου ἀντὶ Ιούδα τοῦ προδότου, καὶ τὴν προχειρήσιν τῶν ἐδικόνων, καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Παύλου, καὶ ἔστι ξαθέ, καὶ τέλος τὴν εἰς Φόμην ἀποδημίαν αύτοῦ. Τὸν οὖν διόπτην ἀποστόλων τὰ δύνοματα ἔστι ταῦτα· πρώτος Σίμων ὁ ἀγρόμενος Πέτρος, εἶτα Ιάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ιωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Ανδρέας ὁ ἀδελφὸς Πέτρου, καὶ Φιλίππος, καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος, Ματθαῖος, Ιάκωβος ἀλαζανοῦ, Σίμων ὁ ἡγιαστής, Ιούδας Ιακώβου, ὁ καὶ Θαδδαῖος, καὶ Ιούδας Ἰσκαριώτης ὁ καὶ παραδοὺς τῷ Κύριον. «Ἀλλὰ τοῦ Ιούδα τούτου, πρόδοτον γενομένου, καὶ ἀπολομένου, κατεστάθη εἰς τὸν ἐκείνου τόπον ὑπὸ τῶν ἀποστόλων Ματθίας, καὶ αὐγκατηριμβήτη τοῖς ἐνδέκα διωδέκατος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκλήθη καὶ ὁ Παῦλος, σκεῦος ἐκλογῆς, καὶ ἀποστάλη καὶ αὐτὸς μετὰ Βαρνάβα εὐαγγελίσασθαι τὸν Κύριον τοῖς ἐνεστοῖς πανταχοῦ. «Ετι δὲ καὶ τῶν κατασταθέντων πάρα τῷ

¹⁰ Joan. xviii, 23.

(52) Λίτρας

ἀποστόλων ἐπὶ τὰ διακόνων τὰ ὄνδρατα ταῦτα· Στά· φανος, Φελιππός, Πρόχορος, Νικάνος, Τίμων, Παρμενᾶς, καὶ Νικόλαος. Τούτων οὖν τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διακόνων τὰς πράξεις δηγεῖται ὁ Λουκᾶς, καὶ σημεῖα παρ' αὐτών γεγονότα, ἀπέρ εἰσι ταῦτα· Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἐθεράπευσαν ἐν τῷ ὄνδρατι Κυρίου τὸν ἐκ γενετῆς χωλὸν, τὸν ἐν τῇ Ὀράϊ τοῦ πολλὴ καθῆμενον. Πέτρος Ἀνανίαν καὶ Σαταρίεραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἥψατο, νοστισμένους ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου, καὶ τῆς ἀπαγγελίας τῆς εἰς τὸν Θεόν, καὶ γερόντας παραχρῆμα νεκρόν. Ηὔτερος ἐν Ἰόππῃ τὴν ἀποθανόντας δορκάδα εὐέρμανος ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Πέτρος τὸ δὲ οὐρανοῦ σκεῦος καθιέμενον πλήρας παντὸς ζῴου ἔωρακε. Πέτρου τῇ σκιᾷ ἀρχομένη ἀπὸ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐθεράπευσεν αὐτούς. Πέτρος τηρούμενος καὶ δεδέμενός ἐν τῇ φυλακῇ ὑπὸ ἀγγέλου ἀπελύθη, μηδ εἰδότες τῶν στρατιῶν. Καὶ δὲ Ἡράδης σκωληκθρωτὸς ἐξέβυνε. Στέφανος ἵστησε τέφρα καὶ σημεῖα. Φελιππος τὸν εὐνόηκον ἐπέστησεν ἀναγινώσκοντα τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐβάπτισεν αὐτὸν. Οἱ αὐτὸς Φελιππος ἐν Σαμαρείᾳ πολλὰ πνεύματα ἔξεβαλε, καὶ χωλὸν καὶ παραλευμένον ἐθεραπεύθησαν ὑπὸ αὐτοῦ. Παῦλος, ἔγγιζον τῇ Δαρμασκῷ, εἶδεν ὄπτασίαν, καὶ εἰδίς γέγονεν εὐαγγελίστης. Παῦλος ἐν Λύστροις Αινέαν, χωλὸν ἐκ γενετῆς Ἰητα, ἐθεράπευσεν ἐν τῷ ὄνδρατι τοῦ Κυρίου. Παῦλος ἀπὸ ἀπατασίας εἰς Μακεδονίαν ἐκβιβήθη. Παῦλος τὴν γυναῖκα τὴν Ἑγουνίαν πνεῦμα Πύθωνος ἐκβαθύεται. Παῦλος καὶ Σίλας ἐν Φιλίπποις εἰς φυλακὴν ἐβιβήθησαν, καὶ ἡσαφαλισμένους ἤγοντο τοὺς πόδας ἐν τῷ ἕδυν. Ἐν δὲ τῷ μεσονυκτὶ σειρμὸς γέγονε, καὶ λέλυνται αὐτῶν τὰ δεσμά. Ἀπὸ τοῦ χρωτὸς Παύλου ἀπέγειρον συνδέρια ἀπὸ τοὺς ἀσθενοῦντας καὶ δαιμονιωτας, καὶ ἐθεραπεύσοντο. Παῦλος ἐν Τραστί ποιῶντα Ελευθερίαν ἀπὸ τῆς βρίθους καὶ ἀποτάντα τηγειρε λέγουσι· «Η ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν.» Παῦλος ἐπετίμησεν ἐν Κύπρῳ τῷ μάγῳ Ἐλύμῳ, καὶ ἤγεντο τοφές. Παῦλος, πλέων ἐν Ῥώμῃ, ἐχειμάσθη αὐτὸς τε καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ πλοιῷ ἐπὶ νυχθίμερα ιδ. Πάντοτε τε προσδοκῶντας τηπολανεῖν, ἐπιστάς δὲ Κύρου εἴπεν αὐτῷ, διτι· «Διὰ τὸ κεχάρισμα τούτοις τὸ ζῆν, » καὶ ἐσώθησαν. Ἐξελόντος τὸν Παῦλον ἀπὸ τοῦ πλοίου ἔχιδνα ἔδακε, καὶ οἱ μὲν πάντες ἐνδύμανον αὐτὸν γίνεσθαι νεκρὸν· ὡς δὲ ἀπάθητος διέμεινεν, ἐνδυμισαν αὐτὸν εἶναι θεόν. Τὸν πατέρα Πουπίλου ἐν τῇ νήσῳ διουεντερέρᾳ συνεχόμενον κειροθετήσας ἴαστο δὲ Παῦλος, καὶ δίλους πολλοὺς ἀσθενοῦντας ἐν τῇ νήσῳ ἐθεράπευσεν.

B. *Biblioτ. c'. Ἐπιστολαὶ καθολικαὶ ἐπὶ τούτων πρώτη Ἰάκωβος.*

52. Ἀπὸ αὐτῶν τῶν γραφάντων καὶ αὐταὶ προστηροεύνται. Αὗτοὶ γάρ Ἰάκωβος ταῦτην γράψει τοὺς ἀπὸ τῶν δύοδεκα φυλῶν διασπορεῖσι, καὶ πατεύσασι εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράψει δὲ διδασκαλικὴν τὴν Ἐπιστολὴν, διδάσκον τε περὶ διαφορᾶς πιερασμῶν, πολος μὲν ἔστων ἀπὸ Θεοῦ, πολος δὲ ἀπὸ τῆς Ιδίας καρδίας τῶν ἀνθρώπων· καὶ διτι· οὐ

A. *lippus, Prochorus, Nicapor, Timon, Parmenias et Nectaus.* Horum itaque apostolorum et diaconorum acta enarrat Lucas, et quae ab illis edita sunt signa, qua ista sunt: Petrus et Joannes claudum ex nativitate, in porta Speciosa sedentem, in nomine Domini curarunt. Petrus Ananiam et Sapphiram uxorem ejus coarguit, quod suffurari fuissent de pretio agri, et de promissione Deo facta defraudent, quoniam ob causam et e vestigio mortui sunt. Petrus Loppe Dorcada vita defunctam precibus suis e mortuis excitavit. Petrus vas plenum omnis generis animantibus cœlitus demissum vidit. Umbra Petri agrotos quos contingebat, sanabat. Petrus cum in carcere ligatus servaretur, per angelum, in scilicet militibus, 144 solitus est. Et Herodes vernium esse factus, expiravit. Stephanus prodigia fecit et signa. Philippus ad eunuchum, Isaia prophetiam legentem, accessit, et baptizavit illum. Idem Philippus multos malos spiritus in Samaria ejecit, et claudi ab ihō ac paralyticū curati sunt. Paulus cum apropinqaret Damasco, visionem vidi, et mox Evangelii præco factus est. Paulus cum esset Lystris Ἀνεα, a nativitate claudum, in nomine Domini curavit. Paulus per visionem in Macedonia vocatus est. Paulus nularem habentem spiritum Pythonis purgavit. Paulus et Silas Philippis in custodium conjecti, et pedes eorum ligno constricti sunt. In medio autem noctis terræ motus actus est, et soluta sunt eorum vincula. A corpore Pauli sudaria, ægrotis ac dæmoniacis imposita, curationem afferebant. Paulus Troade Eutychium et fenestra prolapsu ac mortuum excitavit, dicens: «Anima ejus in ipso est¹¹.» Paulus in Cypro magnum Elymam increpavit, qui et cæcus effectus est. Paulus cum Romam navigaret, tempestate agitatus est ipse, et quotquot cum illo in navi erant, noctes ac dies quatuordecim. Et cum universi mortem expectarent, astitit Paulo Dominus, dicens: «Propterea te largitus sum istis, ut vivant¹²,» atque servati sunt. Paulum cum e navi egressus esset, viperā momordit, existimabantque omnes quod moriturus esset: cum vero illesus permaneret, arbitrai sunt deum esse quendam. Patrem Publī in insula dysenteria laborantem, impositis manibus, D sanitati restituit Paulus, et alios multos in eadem insula ægrotos curavit.

Liber VI, Epistolæ catholicae septem, quarum prima est Iacobi.

52. Ab auctoribus suis et ipsæ nomina sortita sunt. Hanc enim Jacobus ad dispersos ex duodecim tribus, in Dominum nostrum Jesum Christum credentes, scripsit. Scriptis autem Epistolam docendi causa, docens scilicet de tentationum discrimine, quænam a Deo, quæ vero ex proprio eujustæ mortalium corda sint. Et quod non verbis tau-

tum, sed et ipso opere ostendenda sit fides : quodque nou auditores legis, sed factores justificantur. Praecipit etiam de divitibus, ne illi pauperibus in Ecclesiis praferantur, sed magis increpantur, tanquam superbi. Taudem injuria affectos consolatus, et ad tolerantiam usque ad judicis adventum servandam adhortatus, ubi de patientia ex iis, quae Job acciderunt, admonet, praecipit ut presbyteri vocentur ad agrotos; studeaturque quomodo errantes ad veritatem convertantur, eo quod merces hujus operis apud Dominum remissio sit peccatorum : atque ita terminat Epistolam.

Secunda, Petri.

53. Et haec quoque ab eis denominata est, a quo est scripta. Petrus ipse eni docendi gratia Epistolam hanc Iudeis ad Christianismum conversis, in dispersione constitutis, scripsit. Eos enim qui ex Iudeis multi crederant, confirmat. Et primum quidem exponit ac declarat, quod fides in Christum a prophetis pranuntiata, et per eosdem significata sit redemptio, qua est per sanguinem ejus, et quod ipsis ac gentibus omnia sint per Evangelium annuntiata, in qua angelii quoque prospicere desiderant. Deinde postquam suavit ut digne convertentur eo, qui ipsis vocavit, admonet ut regeni honorent, et mulieribus sinul ac viris concordiam praecipit. Et ubi ad mores honestos paucis adhortatus est, significat illis, quod et iusseris facta sit a Domino praedicatione salutis et resurrectio-
nis, **145** ut et ii qui antea mortui sunt, resurgent, et judicentur quidem in corpore, in gratia vero resurrectionis persistant; et quod finis omnium appropinquaverit, omnesque parati esse debent ad dandam judici rationem. Atque ita claudit Epistolam.

Tertia, et ipsa Petri.

54. Pari modo et ista ab eodem conscripta, ejusdem nomen praesert. Nam id est Petrus et hanc ad eos scripsit, qui jam crederant. Est autem haec Epistola, commemorative priorum. Cum nosset enim cito futuram corporis sui resolutionem, mature omnes admonuit de doctrina, qua pridem fuerant instituti. Et primum quidem de fide disserit, et ostendit, quod a prophetis illa sit annuntiata, et quod prophetia de Salvatore non sint humanæ, sed a Deo pranuntiatæ. Deinde denuntiat illis, ne seductoribus attendant, illorum perditionem futuram praedicens, quemadmodum et angelis transgressoribus contigit. Significat autem in hac Epistola futuros dies, quibus illusores passim circuibunt, et conabuntur aliquos seducere, dicentes, quod inaniter a nobis praedicetur adventus Salvatoris futurus, eo quod is cum semper praedicit, nondum venerit. Ab his igitur maxime abstinere praecipit, docens, ne moræ causa animum despondeamus : omne namque tempus nihil esse in prospectu Domini, cum una dies sit instar mille annorum, et

A λόγῳ μόνῳ, διλλα καὶ ἔργῳ δεικνύουσι δεῖ τὴν πίστιν καὶ οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, διλλα οἱ ποιηταὶ δεικνύνται. Περὶ τε τῶν πιστῶν παραγγέλλει, ἵνα μὴ προκρίνωσι τῶν πιστῶν οἱ πλούσιοι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, διλλα μᾶλλον καὶ ἐπιτήδεωσι, ὡς ὑπερήφανοι. Καὶ τέλος παραμυθούμενος τοὺς ἀδεκουμένους, καὶ προτρέψαμενος αὐτοὺς μακροθυμεῖν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ κριτοῦ, καὶ διδάξας περὶ ὑπομονῆς ἐκ τῶν τοῦ Ἰωάννου παραγγέλλει προσκαλεσθεῖν τοὺς πρεσβυτέρους ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ σπουδάζειν ἐπιτρέψειν τοὺς πλανηθέντας ἐπὶ τὴν ἀλήθευσιν εἶναι γὰρ τούτων μισθὸν παρὰ τοῦ Κυρίου ἀφεσίν. Καὶ οὕτως τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν.

Δευτέρα, Πέτρου.

53. Καὶ αὕτη τοῦ γεγραψότος ἐπιφέρεται τὴν κλῆσιν· αὐτὸς γὰρ Πέτρος τοῖς ἐν τῇ διασπορῇ οὖσιν Ἰουδαίοις, καὶ γενομένοις Χριστιανοῖς, γράφει τὴν ἐπιστολὴν διδασκαλίκην. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ Ἰουδαίων ἐπίστευσαν, ἐπιστήμειοι αὐτούς. Καὶ πρώτον μὲν ἔχειται καὶ ἀποδίκνυσιν, ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἀπὸ τῶν προφτῶν κατηγγέλλει, καὶ δὲ ἀπόντων ἐμηνύθη ἡ διά τοῦ αἵματος αὐτοῦ λύτρωσις· καὶ δὲ αὐτοῖς καὶ τοῖς ἑθνεσιν εὐηγγελίσθη τὰ πάντα, εἰς δὲ διγενεῖς ἐπιθυμούσι παρακάψαι. Είτα, συμβουλεύσας δέκινοι τοῦ καλέσαντος ἀναστρέψειν, προτρέπει καὶ βασιλέα τιμῆν, γυναικί τε καὶ ἀνδράσιν διοργανώνην παραγγέλλει. Καὶ εἰς τὰ ἡμέρα παρανίσας ἔλλα, σημαντεῖ, δέ καὶ εἰς τὸν ἔδην γέγονε παρὰ τοῦ Κυρίου τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως, ἵνα καὶ οἱ ἀποθανόντες ἀναστῶσι, καὶ χριθῶσι μὲν ἐν τῷ σώματι, τῇ δὲ χάριτι τῆς ἀναστάσεως διαμένουσι· καὶ δὲ τὸ τέλος πάντων λοιπῶν ἡγιασι, καὶ δρεπούσι πάντες ἑτοιμοὶ γίνεσθαι, ὡς λόγον ἀποδόντες τῷ κριτῷ. Καὶ οὕτως τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν.

Τρίτη, πάλιν καὶ αὕτη Πέτρου.

54. Όμοίως καὶ αὕτη παρὰ τοῦ αἵματος γραφεῖσα τὴν τούτου έχει δομασίαν. Αὐτὸς γάρ Πέτρος καὶ τεττήν ἀποτέλλει τοῖς ἡρῷ πιστεύσασιν. Ἔστι δὲ ἡ Ἐπιστολὴ ὑπόκριντος τῶν πρώτων. Εἰδὼν γὰρ ταχέων αὐτοῦ ἐστοσθαί τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σώματος, ἐπούδαστο πάντας ὑπομνήσας περὶ ὃν κατηχίζεσσαν τὴν διδασκαλίαν. Καὶ πρώτον μὲν περὶ τῆς πίστεως ἔχειται, καὶ δειχνύσσει ἀπὸ τῶν προφτῶν αὐτὴν εἰσηγείσεις· καὶ δὲ εἰ προρητεῖαι περὶ τοῦ Σωτῆρος οὓς εἰσαν ἀνθρώπιναι, διλλα πάρθε θάλατθισαν. Ἐπειδὴ παραγγέλλει μὴ προσέγειν τοὺς ἀπατῶσι, λέγων ἐσονται αὐτῶν ἀπώλειαν, ὥσπερ καὶ τῶν παραβάντων ἄγγελων γέγονε. Προμηνύει δὲ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ἡμέρας ἐσεσθαι, ἐν αἷς ἐμπαῖχται περιπατήσουσι, καὶ θελήσουσιν ἀπατῆν τινας, λέγοντες μάτην λέγεσθαι πάρ' ἡμῶν τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, διὰ τὸ δεῖ λέγεσθαι, καὶ μῆτρα παραχεινέσθαι. Ἀπὸ τούτων οὖν καὶ μάλιστα ἀπέγεισαν παραγγέλλει, διδάσκων, μὴ διλγωρεῖν ἐν τοῖς χρόνοις. Πάντα γὰρ τὸν χρόνον μηδὲν εἰσαν ἐνώπιον Κυρίου, διὰ τὸ καὶ τὴν μίαν ἡμέραν ὡς χλία ἦτη εἶναι, καὶ τὰ χλία ἦτη ὡς ἡμέρα μίαν. Ἐσεσθαι δὲ

ταγέων την ἡμέραν Κυρίου διεσβειαούται, καὶ ἀποδίκενται, καὶ ἐντέλλεται ἑτοῖμους εἶναι πάντας εἰς αὐτὴν Ἐργούς ἀγαθούς, καὶ ἀγαπᾶν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου γραφέντα, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς διαβόλοις συντά διὰ τὸ καὶ πάντας τὰς θείας Γραφὰς διεβάλλειν αὐτούς. Ὑπομνήσας οὖν καὶ διδάξας πάντας προειδέναι τὰ πράγματα, παραινεῖ μὴ ἐκπίπτειν τοῦ σκοποῦ τῆς πίστεως, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν.

Tetdory, 'Iadryrov.

55. Ούτως καὶ αὕτη καλείται, ἐπιειδὴ καὶ αὕτος Παύλους ὁ εὐαγγελιστής καὶ ταῦτην ἐπιστέλλει, ὑπομνήσκων τοὺς ἡδὸν ποτεύσαντας εἰς τὸν Κύριον. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπέστην τῷ εὐαγγελίῳ, σύντοις καὶ τοῦτη τῇ Ἐπιστολῇ θεολογεῖ περὶ τοῦ Λόγου, ἀποδεικνύς αὐτὸν ἀλλ᾽ εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, καὶ διδάσκων τὸν Πατέρα φῶς εἶναι, ἵνα καὶ σύντοις γνῶμεν τὸν Λόγον ἀπαύγασμα ἐξ αὐτοῦ εἶναι. Θεολογεῖν δὲ, ἔχοντες μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς μὲν δεῖ τυχάνειν αὐτό, γινόντες δὲ πεφανερώσθαι εἰν τῷ Κύριῳ, δοτίς ἐστιν ζωὴ αἰώνιος, καὶ θεός αἱτηθείος. Καὶ τὸ αἴτιον δὲ τῆς τοῦ Λόγου παρουσίας καὶ ἀπεφανείας αὐτοῦ τίθησθαι εἶναι λέγον τοῦτο, ἐπειδὴ καταλύσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς ἐλευθερωθῆναι τοῦ θανάτου, καὶ γινώσκειν ἡμᾶς τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν Γάλινον, τὸν Κύρον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράφει γοῦν πρὸ πάσας ἡμετέρας, πρὸς πατέρα, πρὸς νεανίσκους, πρὸς γέροντας, ὃς δὲ μὲν θεός ἐγγύθη, ἢ δὲ διαβολική ἄνεργα λοιπὸν νεκρεύει, καταργηθέντος τοῦ θανάτου. Είτε λοιπὸν δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς περὶ ἀγάπης διδάσκει, διόλων ἡμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐπιειδὴ καὶ διὰ Χριστὸς ἡγάπησεν τὴν ἡμᾶς. Ἐγγέτειται ὑπὸ ἑπταριῶν φόδου καὶ ἀγάπης, καὶ τέκνων θεοῦ καὶ τέκνων διαβόλου, καὶ περὶ διαμαρτίζεσθαι τικῆς, καὶ μὴ θανατικῆς, καὶ διαφορδές πνευμάτων. Καὶ λοιπὸν διαρεῖ, πολὺν μὲν πνεῦμα ἀλλὰ τοῦ θεοῦ ἐστι, πολὺν δὲ τῆς πλάνης, καὶ πότε μὲν γινοσκόμεθα τέκνα θεοῦ, πότε δὲ διαβόλου· καὶ περὶ πολας διαμαρτίζεσθαι εἰργούμενοι εἰσχενται· καὶ διτὶ δὲ μὴ ἀγαπῶντας τὸν πλάνην οὐκέτι εἰστιν ἀξιος τῆς κλήσεως, οὐδὲ δύναται λέγεσθαι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὴν ἔντοντα δὲ τοῦ Γάλινος πρὸς τὸν Πατέρα δείκνυεν· καὶ διτὶ δὲ ἀρνούμενος τὸν Γάλινον οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Διεκρίνει δὲ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταῦτη, λέγων καὶ τὸ ίσον τοῦ Ἀντιχριστοῦ εἶναι δὲ τοῦτο τὸ λέγειν μὴ εἶναι τὸν Ἰησοῦν αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἵνα, ως μὴ δυντὸς ἀκείνου, ἀυτὸν εἶπη εἶναι δὲ φεύστης. Παραπέντε δὲ δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς μὴ ὀθυμεύειν τοὺς πιστεύσαντας τῷ Κύριῳ, εἰ μισοῦνται ἐν τῷ κόστῳ, ἀλλὰ μᾶλλον γαρέσιν, διτὶ δὲ μίσος τοῦ κόστου δείκνυσι τοὺς πιστεύσαντας μετασεβηκένται διτὶ αὐτοῦ κόστου, καὶ εἶναι λοιπὸν τῆς οὐρανίου ποιείσθαι. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς Ἐπιστολῆς πάλιν ὑπομιμήσκει λόγον, διτὶ δὲ τοῦ θεοῦ Γάλινος ζωὴ αἰώνιος ἐστι, καὶ θεός αἱτηθείος, καὶ ἵνα τοιτὸν δουλεύειν

Πέμπτη, πάλι και αύτη Ἰωάννου.

36. Ταύτην ὡς πρεσβύτερος γράψει χυρία καὶ τοῖς

A mille anni instar unius diei. Affirmat simul et declarat, cito futurum Domini diem, praecipiique omnibus, ut ad illius adventum parati sint in bonis operibus, et amplectantur quae ab apostolo Paulo scripta sunt, nec aures accommodent his, qui ea calumniantur; cum iudem et universas divinas Scripturas calumnientur. Postquam igitur omnes admonuit ac docuit, ut ista futura sciant, hortatur ne quisquam a fidel scopo aberret, atque ita finit Epistolam.

Quarta, Joannis.

55. Hoc nomine vocatur et ista, quod ipse Johannes evangelista eam conscriperit, ut commonefaceret eos qui jam in Dominum credideran. Et pri-
B mum quidem perinde atque in Evangelio, ita et in
hac Epistola, de Verbi divinitate loquitur, ostendens
illud in Deo semper esse, ac docens Patrem esse
lucem, ut ita cognoscamus Verbum esse splendi-
dorem ex luce. Disserit autem de divinitate Verbi,
exponit nostrum mysterium non esse novum, sed
esse sempiternum ab initio: nunc vero manifesta-
tum in Domino, qui vita est sempiterna et verus
Deus. Causam etiam ob quam Verbum ad nos ve-
nerit et apparuerit, ponit; hanc videlicet, ut opera
diaboli dissolvet, ac nos a morte liberaret effi-
ceretque ut Patrem agnosceremus, et Filium Do-
minum nostrum Jesum Christum. Scribit igitur ad
omnem etatem, ad pueros, ad adolescentes, ad
senes, quod Deus innotuerit, diabolica operatio
deinceps, deleta morte, devicta sit. Quod reliquum
est per totam Epistolam, dilectionem docet, volens,
ut nos mutuo diligamus: propterea quod et Christus
dilexit nos. Disserit itaque de differentia timoris et
dilectionis, filiorum Dei et filiorum diaboli, de pec-
cato mortali, et non mortali, de differentia spiri-
tuum. Discernit demum, quisnam spiritus ex Deo,
quis vero seductionis sit, et quando cognoscamus
filii Dei, quando vero diaboli. Item pro quo peccato
orare debeamus. Ex quod vocatione indignus sit,
nec Christi esse dici possit, qui proximum non di-
ligit. Unitatem etiam Filii cum Patre ostendit, et
quod qui Filium negat, nec Patrem habeat. Discer-
nit quoque in hac Epistola, quodnam sit proprium
Antichristi, nempe hoc, si **146** dicat Jesum non
esse Christum, ita ut quasi ille non sit, seipsum
mendax ille dicat esse Christum. Hortatur autem
per totam Epistolam eos qui Domino credunt, ut
ne animo sint abjecto, si odio habeantur in hoc
mundo; sed magis gaudeant, quod odium mundi
hujus declaret credentes migrasse ex hoc mundo,
et postbac conversari in celis. Et in calce Epistola
iterum admonet Filium Dei esse vitam aeternam
ac verum Deum, et ut illi serviamus, nosque ipsos
ab idolis custodiamus.

Quinta et ius. Iacchini

⁵⁶ Hanc quasi senior domine scribit et liberio

eius. Est autem argumentum Epistolæ tale : Cum A videret liberos hujus recte in fide couversari, multos autem seductores circumire, qui dicerent adventum Christi in carne non esse factum, Epistolam hanc scribit. Et principio quidem laudat liberos ejus, quod bene procederent. Deinde docet fideli nostra mysterium non esse recens. Hortatur item ad dilectionem, et ut maneat in doctrina quæ ipsis erat tradita. Deinceps docet eos, anti-christum esse, qui Christum in carne non venisse dicat. Denuntiat autem illis, ne eos, qui hujusmodi sunt, in domum suam quisquam recipiat, neque salutem illis dicat, atque ita terminat Epistolam.

Sexta, et ipsa Joannis.

57. Hæc quoque Joannis est, ut et inscriptio habet. Missa est autem ad Gaium. Et primum quidem laudat cum propter testimonium hospitalitatis, quod habebat ab omnibus, hortaturque eum, ut in proposito persistat, ac fratres deducat ac recipiat. Rursum laudat ejus propositum. Accusat autem Diotrephen, quod is non solum nihil præberet pauperibus, sed etiam alios prohiberet, ac multa nugareretur. Tales autem alienos esse dicit a veritate, neque cognoscere Deum. Demetrium vero commendat, optimum illi testimonium impendens.

Septima, Judæ.

58. Hanc, quemadmodum fert inscriptio, Judas Epistolam scripsit iis qui jam crediderant. Est autem argumentum ejus tale : Cum quidam fraudulenter ingressi docerent, indifferens esse peccatum, etiam eorum qui Dominum negant, necesse habuit ut scriberet, et cautos redderet fratres. Et initio quidem hortatur eos ut certent, atque in tradita sibi fide maneant. Deinde repudiata tales tanquam seductores, et denuntiat ne prorsus ullam cum ipsis communionem haberent, scientes non esse sati quod vocati simus, nisi etiam digne ambulemus vocatione. Siquidem et priorem populum Dominus ex Ægypto eductum, cum in fide videret non persistere, perdidit : et angelis ordinem suum non custodientibus, non pepercit. Oportere igitur ab hujusmodi hominibus secedere. Et Michaelem namque archangelum non sustinuisse blasphemiam diaboli. Docet itaque perditionem istorum sicut Sodorum futuram. Post hæc adhortatus ab bonis mores, et fidei stabilitatem a Domino appræciatus, claudit Epistolam.

Liber VII. Quatuordecim Epistolæ Pauli, quarum prima est ad Romanos.

59. Pauli vocantur Epistolæ, propterea quod eas ille scripsit, et per has cum eos, quos viderat ac docuerat, admonet ac corrigit, tum quos non viderat, instruere conatur ac docere, 147 quemadmodum a legentibus edisci potest. Hanc autem ad Romanos Corintho scripsit, cum Romanos nondum quidem vidisset, audisset vero de illis, cupe reique videre eos. Et initio quidem laudat corum Ædem, quam videbat ubique annuntiari. Deinde

τέκνοις αὐτῆς. Η δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Ὁρῶν τὰ τέκνα ταύτης καλῶς ἀνατερεψθέμενα ἐν τῇ πίστει, καὶ πολλοὺς πλάνους περιεργομένους, καὶ λέγοντας μὴ εἶναι τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκὶ γράφει τὴν Ἐπιστολήν. Καὶ πρώτον μὲν ἀποδέχεται αὐτῆς τὰ τέκνα καλῶς περιπατοῦντα· εἴτα, ἀδάσκους μὴ νιεῖστερον εἶναι τὸ καθ' ἡμέρας μυστήριον, παρεινὲ πάλιν περὶ δύγαπτης, καὶ ἵνα μελνωσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τὴν παραβολήν αὐτῶν. Καὶ λοιπὸν διδάσκει ἀντίχειρον εἶναι τὸν λέγοντα μὴ ἐν σαρκὶ ἀπλυθέναι τὸν Χριστόν. Παραγγέλλει δὲ, ὥστε μὴ δέχεσθαι τοὺς τοιούτους τινὰς οἰκιαν, μηδὲ λέγειν αὐτοῖς χαρέτιν, καὶ οὐτις τελειεῖ τὴν Ἐπιστολήν.

Ἐπητη, πάλιν καὶ αὐτὴ Ιωάννου.

57. Καὶ αὐτὴν Ιωάννου μὲν ἔστι, καθὼς καὶ ἐπιγράφεται. Ἐπέσταται δὲ πρὸς Γάιον. Καὶ πρώτον μὲν ἀποδέχεται αὐτὸν μαρτυρούμενον ὃποι πάντων ἐπὶ φιλονίᾳ, καὶ προτρέπει τῇ αὐτῇ προθέσιν προσέμενον, καὶ προπέμπειν καὶ διεξιοῦσθαι τοὺς διέλειπον. Πάλιν δὲ αὐτοῦ μὲν τὴν προθέσιν ἀποδέχεται· αἰτιᾶται δὲ Διοτρεφῆ, ὡς μήτε αὐτὸν παρέχοντα ταῖς πιναγοῖς, ὅλλα καὶ καλύπτοντα τοὺς δλλοὺς, καὶ πολλὰ φλυαροῦντα. Τοὺς δὲ τοιούτους λέγει ἀλλοτρίοις εἶναι τῆς ἀληθείας, καὶ μηδὲ εἰδέναι τὸν Θεόν. Διημήτριον δὲ επιστήηται μαρτυρῶνταν τὸ τάχαλιστα.

Ἐξδόμη, Ιούνα.

58. Ταύτην, καθὼς καὶ ἐπιγράφεται, ἰούδας γράφει τὴν Ἐπιστολὴν τοῖς ἡδη πιστεύσασιν. Η δὲ πρόφασις αὕτη· Παρεισελθόντων τινῶν καὶ διδάσκοντας ἀδιάφορον εἶναι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀρνουμένων τὸν Κύριον, ἀνάγκην ἔχει γράψαι, καὶ διαφαίσθεσαι τοὺς διέλειρούς. Καὶ πρώτον μὲν παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀγνωστούς καὶ ἐμμενεῖν τῇ παραβολῇ αὐτοῖς πίστει· ἐπειδὴ ἀποκρύπτει τοὺς τοιούτους ὡς πλάνους, καὶ παραγγέλλει μηδεμίαν αὐτοῖς ἔχειν κοινωνίαν περὶ τοὺς τοιούτους, εἰδότας, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ κληρῆναι μόνον, ἐὰν μὴ καὶ ἀξίως περιτάχωμεν τῆς κλήσεως. Καὶ γάρ καὶ τὸν πρότερον λαὸν ἐξ Ἀγύπτου ἑβραϊαγόν δι Κύριος, καὶ μὴ ἐμμενάντων τῇ πίστει ἀνωράκως, ἀπώλετος· καὶ ἀγγέλων δὲ μὴ τηρησάντων τὴν θίσιν τάχιν οὐκ ἐψείσατο. Δεῖ οὖν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναχωρεῖν. Καὶ γάρ καὶ Μιχαὴλ δι ἀρχάγγελος οὐχ ὑπῆρχε βλασφημία τοῦ διαβόλου. Ἐστοσι γοῦν τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων διδάσκει. Είτα παραποτεῖ εἰς τὴν ἡδη, καὶ ὑπειζάμενος αὐτοῖς θεωρεῖται τὴν πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου, τελειοῦ τὴν Ἐπιστολήν.

Bιβλίον ξ., Ἐπιστολαὶ Παῦλου id. Τούτων πρώτη η πρὸς Φωμαλοὺς.

59. Οὗτοι καλοῦνται, ἀπειδὴ αὐτὸς Παῦλος ίδια τάυτας ἐπιστέλλων, καὶ διὰ τούτων, οὓς μὲν ἡδη ἔωρακα καὶ ἀδίδασκεν, ὑπομιμνήσκει καὶ ἐπιδιορθοῦται· οὓς δὲ μὴ ἔωρακε, σπουδάζει κατηχεῖν καὶ διδάσκειν, ὃς ἔσται ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἀντιτυχανόντων καταπαθεῖν. Ταύτην δὲ τὴν πρὸς Φωμαλοὺς ἐπιστέλλει ἀπὸ Κορίνθου, μήπω μὲν ἔωρακως Φωμαλοὺς, ἀκούων δὲ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐπιπούντων αὐτούς θεῖν. Καὶ πρώτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστεων αὐτῶν, καταγγελλομένην

δρῶν πανταχοῦ· ἐπειτα σημαίνεις πολλάκις ξανθὸν περόδεμαν εἰλέσθεν διὰ τὸν εἰς αὐτοὺς πόθον, καὶ τόν μη δεδυνῆσθαι. Καὶ λοιπὸν διδασκαλικὴν τὴν Ἐπιστολὴν ποιεῖται περὶ κλήσεως ἔθνων, καὶ διὰ ἡ παρατομὴ ἱερὸς καρού ἦν, καὶ νῦν πέπονται· καὶ διὰ διὰ τοῦ Χριστοῦ λέλυται τὸ παράπονα τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἡ σκάτη τοῦ νόμου παρῆλθε. Τὴν μὲν οὖν κλήσιν τῶν ἔθνων ἀκολούθως γεγενῆσθαι κατασκευάσει οὕτως, ἀποδεικνύει πλεῖστον ὅντερπος ἔμφατον εἰλαῖ τὸν νόμον, καὶ πάντας ἀδέσπατον τῇ φύσει καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως δύνασθαι γινώσκειν τὸν Θεόν. Διὸ καὶ εἰκότως αἰτιᾶται πρῶτον Ἑλληνας, ὃς τοῦ μὲν θεοῦ φανερώσαντος αὐτοὺς ἐκ τῶν ποιμάτων τοῦ κόσμου τὴν περὶ ἑαυτὸν γνῶσιν, καὶ τῆς διόδου δυνάμεως αὐτοῦ, ἥτις ἔστιν ὁ Ἀρόγος αὐτοῦ, ἐνῷ καὶ διὰ τὰ πάντα πεπολέκτη· ἐκείνους δὲ μὴ ἐγνωκανεὶς μᾶλλον ἐκ τῶν πεπολέκτων εἶναι θέριν τούτων δημιουργῶν· ἀλλὰ τούναντον αὐτὰ τὰ ποιήματα θεοποιήσαντας, καὶ τῇ κτίσιν μᾶλλον ἢ τῷ κτίστῃ λατρεύσαντας. Αἰτιᾶται δὲ καὶ Ιουδαῖος, ὃς μὴ φυλάξαντας τὸν νόμον· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν δημιάσαντας. Καὶ οὕτως ἀμφότερα τὰ μέρη Ἱουδαίους ταῦτα καὶ Ἑλληνας ἐλέγχει, καὶ συγχέει ἐπὶ παρανομάρι· ἵνα δεῖξῃ, διὰ τούτου γεννημένον οἱ πάντες, ὃς ὑπεύθυνος ἐπίστης, καὶ τοῦ Λυτρουμένου δέντρου. Τῆς δὲ χάρτου καὶ λυτρώσασθαις ἐπίστης καὶ τοῖς Ιουδαίοις γεννομένης καὶ τοῖς Ἐθνεσιν, εἰκότων καὶ ἡ κλῆσις γέγονε τῶν ἔθνων· τῇ δὲ κλήσεως τῶν ἔθνων γεννομένης, ἐξ ἀνάγκης πέπονται ἡ περιπομὴ καὶ ἡ ἐν τῷ νόμῳ σκιά. Ὁ γάρ Ἀβραὰμ, φησίν, οὐκ ἐν περιπομῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς περιπομῆς δικαιωθεῖς, μετανομάσθη μὲν Ἀβραὰμ, διὰ πατήρ τολλῶν θυνῶν μᾶλλον εἶναι, κατὰ τὸν ἐν τῇ ἀκροβούστιῃ πίστιν· ἰλαῖ δὲ μετὰ τὸ δικαιωθῆναι, καὶ τὴν περιπομὴν ἐν τῇ σαρκὶ, ἵνα σημειωθῇ τοῖς κατὰ σάρκα γεννωμένοις ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαι τόπος περιπομῆς, διὰ τὴν ἕθη γένηται τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, ἀρέβαμα ποιεύσασθαι κατὰ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραὰμ, ἐν ἡ διεικαΐθη, διὰ ἣν ἐν ἀκροβούστᾳ Τούτου γάρ χάριν καὶ μετανομάσθη Ἀβράμ, Ἀβραὲμ. Ἀνάγκη δὲ, ἐλόντων τῶν σημαντικῶν, παύσεσθαι τὸ σημαντικόν. Εἰ μὲν οὖν τὰ ἕθη ἀναγκάζουσα περιπομεσθαι, παύστων καὶ τὸ δυνατό τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ καλεῖσθαι Ἀβράμ· εἰ δὲ Ἀβραὰμ παρὰ τοῦ Θεοῦ μετανομάσθη, ὁ δὲ περιπομεσθαι τὸν ἕθη· διὸ ὡρὲς αὐτοὺς τοῖς τούς κατὰ σάρκι Ιουδαίος, ἵνα δὲ δυνατὰ βέβαιοι, καὶ πατήρ τολλῶν θυνῶν καλέσται. Καὶ γάρ οὐ χρείαν ἔχει λοιπόν τις περιπομεσθαι, ἀρκούμενος τῇ πίστει τοῦ Ἀβραὰμ· ἀλλ' οὐδὲ τῆς διλῆς τῆς ἐν τῷ νόμῳ σκιᾶς. Οὐ γάρ ἐκ τούτων, ἀλλ' ἐν πίστεως δικαιοῦσται τις, καθάπερ καὶ Ἀβραὰμ. Τάντα οὕτως κατασκευάσας, ἀποδεῖνον πάλιν, διὰ διλῶς οὐκ ἄν γένοιτο λύτρωσις καὶ χάρις τῷ Ἱερῷ· καὶ τοῖς Ἐθνεσιν, εἰ μὴ λυθῇ ἡ ἀρχαὶ ἀμαρτία, ἡ διὰ τοῦ Ἀδάμ εἰς ἀπαντάς γεννομένη. Δι' ἀλλού δὲ ταῦτην μὴ δύνασθαι ἔξαλιψῆναι φησίν, ἡ διὰ τοῦ Πλούτου, διὸ οὐ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ κατάρα γέγονεν. Οὐ γάρ δυνατὸν ἡγίαν μᾶλλον λύσα· το παράπονα. Εἰτα γράφει, διὰ διλῶς τοῦτο οὐ μὴ γένη-

A significat seipsum propositum sibi fuisse venienti ad eos, propter desiderium, quo erga eos affectus erat, hactenus vero non licuisse. Deinceps docendi modo Epistolam prosecutur, de vocations gentium et quod circumcisio usque ad quoddam tempus fuerit, jam vero cessaverit. Quod per Christum solutum sit delictum Adae: quod umbra legis transierit. Vocationem itaque gentium consequenter recte ordine factam esse ad hunc modum probat, postquam ostendit universis hominibus insitam esse legem, et quosvis citra doctrinam (legis) naturali iudicio ex ipsa rerum conditione Deum cognoscere posse. Quapropter et merito gentes priore loco accusat, quod cum ipsis cogitatione sui Deus ex operibus mundi patefecerit, et simul sempiternam potentiam suam, quae Verbum ipsius est, in quo et per quod omnia fecit, ostenderit, ipsi non cognoverunt ex creaturis, Deum esse talium opificem; sed contra, operibus illius divinitatem ascribentes, creaturem potius adorarunt, quam Creatorem. Accusat autem et Iudeos, ut qui legem non servarent, imo per transgressionem legis Deum potius dederent assercent. Atque ita utramque partem, tam Iudeos, quam gentes arguit, et sub iniuste transgressionis concludit, ut ostendat omnes pares esse factos, utpote ex aquo reos, et Redemptoris gentes. Porro quandoquidem gratia et missio aequaliter contigit et Iudeis et gentibus, jure ac merito gentium facta vocatio est: vocatione vero gentium facta, necessario cessasse circumcisionem et legis umbram. Nam Abraham, inquit, non in circumcisione, sed ante circumcisionem iustificatus, mutato nomine Abraham dictus est, quoniam futurus erat pater multarum gentium, secundum fidem, quae erat in praepitu. Circumcisionem autem, postquam iustificatus erat, accepit in carne, ut signum esset illi qui ex ipso secundum carnem nascituri erant, quod desirata tunc esset circumcisionio, quando gentes fierent filii Abrahæ, inciperentque vivere secundum fidem Abrahæ, in qua ille, cum adhuc esset in praepitu, iustificatus est. Etenim horum gratia cum ante dictus esset Abram, vocatus est Abraham. Erat autem necessarium ut, venientibus rebus significatis, desineret signum. Quapropter si qui cogunt gentes circumcidunt, iidem tollant et nomen Abraham, et vocent eum Abram. Si vero Abraham vocatus est a Deo, non oportet gentes circumcidunt: imo ne Iudei quidem secundum carnem amplius circumcidunt sunt, ut firmum sit nomen (Abrahæ) voceturque pater multarum gentium. Nulli enim postbac opus est, ut circumcidatur, cum sufficiat fides Abrahæ: nec opus est ulla legis umbra. Non enim iustificatur quisquam ex talibus, sed ex fide, quemadmodum et Abraham. Postquam ista ad hunc modum probavit, iterum ostendit, quod nec Israeli, nec gentibus alia possit ratione redemptio et gratia obtinere, nisi vetustum illud peccatum, quod per Adam in omnes mortales pervenit, solvatur. Deleri au-

tem per alium non posse, nisi per Filium Dei, per quem et ab initio maledictio facta sit. Neque enim possibile erat, ut aliis delictum hoc solveret. Deinde scribit, quod nullo alio pacto id fieri potuit, quam ut corpore assumpto Filius Dei fieret homo: ut corpus hoc, inquam, quod passionibus nobis simile esset, pro omnibus offerret, et omnes a morte liberaret. et quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum ingressum est, ita et per unum hominem ad omnes mortales **148** gratia perveniret. Deinceps vero, tanquam bonus eocenum, Iudeos consolatur, quod legis transgressores futuri non sint, si in Christum erudiant: iis vero, qui ex gentibus crederant, edicit, ne contra Israelem erigantur, sed agnoscant se, veluti hortatorios sermones pro moribus instituendis tradit.

Secunda, ad Corinthios.

60. Hanc ad Corinthios scriptis ipse Paulus, ex Epheso Asiae, tametsi eos iam viderat et docuerat, ut nihilominus eos admoneret. Occasio autem Epistola hæc est: Corinthii, per contentionem congregati, sententias inter se dissidebant, et denique erant inter eos schismata, quorum vitio fiebat, ut negligenter eum, qui noverat suam in uxorem sibi sumperat. Alii volebant uxores suas, continentiae obtentu, relinquere. Quidam in templis idolorum edebant, quasi indifference essent idolothyti. Erant qui reliquos contemnerent, eos vero, qui linguis loquabantur, suspicerent. Postremo et in mysterio resurrectionis quidam seducti erant, ita ut dicentes, futurum non esse, ut hec nostra caro resurgat. Cum haec omnia Corinthi moverentur, scribunt populi Apostolo, qui et ad omnia rescribit. Et primum quidem, testimonium illis dat prudentiae et scientiae, non autem laudat eos schismata facientes, sed suadet, ut virtutem putent non in sermone esse, sed in opere et potestate. Deinde postquam increpuit eum, qui noverat duxisset, adhortatusque ne litibus inter se contendenserent, deinceps ad ea respondet, de quibus illi scripsrant. De nuptiis docet, infractum esse debere coniugium, et precum gratia ad tempus ab illo vacari posse. Quoniam veru continentiam diligebant, de virginitate scribit, quod necessaria non sit, sed cuiusque arbitrio permittenda. Subdit de idolothytis, ne abutantur scientia, sed conversentur in dilectione. Prohibet igitur convivia, que in templis idolorum fierent, ne pusilli scandalizarentur. Postea de donis spiritualibus scribit, ne charismatum gratia discrimerent inter se statuant, neve præferant eum, qui charisma aliquod habet, ei, qui alio donatus est: nam omnia ejusdem esse Spiritus dicit. Deinde et de resurrectione docet, quod scilicet caro resurrectura sit, mortua quidem corruptibilis, excitanda vero incorrupta secundum gloriam Christi. Resurrectionem vero ex eo astruit, quod Christus excitatus est. In calce hortatur de moribus instituendis, et de collecta ad subsidium sanctorum facienda præcipit, atque ita absolvit Epistolam.

A ταῖς, εἰ μὴ σωματωθεὶς δὲ οὐδὲ τοῦ Θεοῦ γένηται διθυράκος, ἵνα, τούτο, φημὶ δῆ, τὸ διμοστόθες τὴν ὄψιν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ θνάτου, καὶ ὅπερε δὲ ἔνδει ἀνθρώπου τοῦ πάντας ἀνθρώπους τὸ χάρις γένεται. Καὶ λοιπὸν, ὡς καὶ εἰκονόμος, τοὺς μὲν Ιουδαίους παραμυθίζει, διὰ Οὐ παραβάται γνεσθε τοῦ νόμου, ἐὰν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσῃ· τοῖς δὲ ἀπὸ τῶν θνήτων παραγγούσι μὴ ἐπειρεθῆνεις κατὰ τοῦ Ισραὴλ, ἀλλὰ γινώσκειν, ἐτί, ὡς κλάδος ἐπὶ τὴν βίβλον, οὕτως ἐπ' ἔκεινους ἐνεκεντρίσθησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα παραπετεικοὺς λόγους εἰς τὰ ἡρῷα διδάσκει, τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν.

B Δευτέρᾳ, πρὸς Κορίνθιούς.

60. Ταῦτη ἐποιήλει δὲ αὐτὸς Παῦλος πρὸς Κορίνθιούς ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας. Ἐωρακὸς μὲν αὐτοὺς ἡρῷ καὶ διδάσκει, ὑπομυμήσκων δὲ δρμας διὰ τῆς Ἐπιστολῆς ταῦτη. Ηδὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Κορίνθιοι, Ιχαλονεικίας συναγέμενοι, ἐσχίλητοι ταῖς γυναις, καὶ λοιπὸν ἡρῷ εἰν αὐτοῖς σχολασταὶ καὶ δυνάμει σχισμάτων, παρελέποντο τὸν λαθόντα τὴν μητριὰν εἰς γυναικα. Ἀλλοι δὲ θύελον καταλιμπάνειν τὰς γυναικας προφάσει τῆς ἕγκρα τείας. Τινὲς δὲ καὶ ἐν εἰδωλοῖς θυσίους ὡς ἀδιασφόρους θυτον τῶν εἰδειλοθύτων. Ἀλλοι δὲ τοὺς μὲν δλλους ξενούσιν, τοὺς δὲ λαλοῦντας γλώσσας θύσαμενον. Καὶ τέλος ἡπάτητο καὶ εἰς τὸν αἴσταστον μυστήριον, λέγοντες μὴ ἐγέρεσθαι τὴν σάρκα ταῦτην. Τούτων πάντων ἐν Κορίνθῳ κινουμένων, γράφουσι οἱ λοιποὶ τῷ Ἀποστόλῳ, καὶ λοιπὸν πρὸς πάντα ἀντιγράψει. Καὶ πρώτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοὺς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει· οὐκ ἀποδέγεται δὲ αὐτοὺς πιστεύντας τὰ σχισμάτα, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει μὴ ἐν λόγῳ τὴν ἀρέτην, ἀλλὰ ἐν ἔργῳ καὶ δυνάμει τηγελεθεῖ. Εἶπειτα, ἡπιτιμήσεις τῷ τὴν μητριὰν λαβόντι, καὶ παρατέσσας μὴ ἔχειν χρήματα πρὸς ἔντους, λοιπὸν περὶ ὃν ξεράφαν ἀποκρίνεται. Περὶ μὲν τοῦ γάμου διδάσκων, δῆθιτον εἰναι τῇ συνύγια, καὶ ἐν καιρῷ μόνον σχολάζειν διὰ τὴν εὐήνην· διὰ δὲ τὸ ἀγαπητὸν αὐτοὺς τὴν ἔγκρατειν, γράφει περὶ παρενθέας, τοῖς μὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ πιστοῖς τοῦτο γνέσθων. Εἴτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταγράψωνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ πολτεύονται. Κωλύει οὖν τὰς εἰδωλικὰς συμποιάς, ἵνα μὴ σκανδαλίζωνται οἱ μικροί. Εἴτα περὶ τῶν πνευματικῶν σχισμάτων γράφει· ἵνα μὴ σχεδέρωνται ἐν τοῖς χαρισμασι, μηδὲ προκρίνων τὸν ξενιατὸν ἐχόμενον τόδε τοῦ ξενιατος τόδε· πάντα γάρ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος εἰναι λέγει. Καὶ λοιπὸν περὶ ἀναστάσεως διδάσκει· διὰ τοῦτο, εἰς τὸν οὐρανόν, ζειτερομένη δὲ διεθερτος κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν. Την δὲ ἀνάστασον ἀπὸ τοῦ ἐγγέρθειται τὸν Χριστὸν συνιστησι. Καὶ εἰς τὸ τέλος παραπετεικοὺς λόγους εἰς τὰ ἡρῷα γράφει, καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἀγίους παραγγέλλει, καὶ οὕτω τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν.

Τρίτη, πάλιν καὶ αὐτῇ πρὸς Κορινθίους.

61. Καὶ ταύτην τρόπος τοὺς αὐτούς ἀπόδειλαι ἀπὸ Μακεδονίας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς Δεῖξαντος Κορίνθιοι σὴμα Ἐπιστολὴν τὴν προτέραν, κατενύγγεται ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ λαβόντος τὴν μητριὰν, καὶ ἀλυπήθησαν δὲ, ὡς παριθύνεται τοιούτον ἀμάρτημα· εἴτα ὑγρητάσσοντο παρά τινων τῶν καὶ τὰς προσάρτεις τῶν συγκαμάτων ποιούντων, δισταί παρακλήσεσθαι τῷ γράμματι τοῦ νόμου, καὶ διάσηρον ἤγεισθαι τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ χάριν, καὶ μᾶλλον προσέλχουν τοῖς ἐν προσώπῳ καυχωμένοις. Πανας δὲ καὶ περὶ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἄγιους φροντίζοντας καλῶς. Πρὸς ταῦτα οὖν ἀντιγράφει ὁ Ἀπόστολος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτούς, ἔκβαλντας τὸν παρανομῆσαντα· Ἐπειτα δικιάσσων αὐτοὺς συγκατανεύει, καὶ μετανοήσαντας ἔκεινον κελεύει δεγκῆναι. Ἐν αὐτῇ δὲ διδάσκεται περὶ τοῦ νόμου, δικτύων τὸ γράμμα, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ δεῖ λαμβάνειν τὸ γράμμα μόνον τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ γράμματι τὴν διδάσκων ἐκρευνῆν· οὐ γάρ μόνον φρέσκα ἔστιν δόνομος, διλλά καὶ ἐν τοῖς φροτοῖς ἔστιν καὶ δονοῦ τοῦ πνεύματος· Ἐπειτα, διτὶ τοῦ Χριστοῦ ἐλθόντος, κατηγήσεται γένοντος, καὶ οὐ δεῖ κατὰ τὸ παλαιὸν ἔχει, διλλάδις ὡς ἐν κανῇ κτίσει ἐν πάτην ἀνανεῦσθαι καὶ ἀρρήγησθαι λιπιδὸν τὴν περιτομὴν. Ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ περὶ τῆς δικαιοίας, καὶ προτέρεται μᾶλλον αὐτοὺς πλονάζειν. Εἰτα αιτιώμενος τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καταλαγεῖ πάντας, πάπερ πέποντος διὰ τὸν Κύριον, καὶ τὰς ὄπτασίας δὲ δηγείλει, ἀπόπερ δώρωντος, εἰς τὸν Παράδεισον καὶ εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγεῖς. Εἴτα παραγγέλλεις μὴ ἀμαρτάνειν, διλλὰ μετανοεῖν τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἐν εὐχαριστίᾳ τελειοῦ τὴν Ἐπιστολὴν.

Τετάρτη, πρὸς Γαλατας.

62. Ταύτην ἀποτέλλει ἀπὸ ᾧρώμης, ἐωρακώδες αὐτούς ἥδη καὶ διδάσκα. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς Διδαχθέντες καλῶς οἱ Γαλάται παρὰ τοῦ Ἀπόστολου, καὶ πιστεύσαντες γνησίως εἰς τὸν Χριστὸν, ἀποδημήσαντος αὐτούς, ὑψηρητάσθησαν παρά τινων, ὃντες περιτέμνεσθαι. Ταῦτα τοινύν μαθὼν δὲ Ἀπόστολος, γράφει πρὸς αὐτούς. Καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρῶν αὐτούς περὶ ἡ εἶχον πίστεως, καὶ γηνίας ἐν Χριστῷ διαθέστως, μέμφεται ὡς ἀνοήτως πράγματα, καὶ μεταβαλομένους αὐτούς· Ἐπειτα δὲ διαλαμβάνει περὶ τοῦ νόμου, καὶ τῆς κατὰ τὸν Ἀβραὰμ πίστεως· καὶ ἀποδείκνυσιν ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν γυναικῶν Ἀβραὰμ, ἀλλήγορίσας αὐτάς, μέχρι καιροῦ δεδούσιοι τὴν σκιάν, καὶ τὴν περιτομὴν, καὶ ἀργεῖν λιπιδὸν αὐτὰ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Καὶ οὕτως ἀποδέικνεις, παραγγέλλει λιπιδὸν αὐτοῖς μηκέτε προτίχειν τοῖς ἀπατήσασιν, διλλὰ μᾶλλον ἔχεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, καὶ γνώσκειν, ὅτι ἡν Χριστῷ χάρις καταργεῖ τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν. Καὶ οὕτω πάλιν εἰς τὰ ἥδη παρασινέσας καὶ διδάσκας, τελειοῦ τὴν Ἐπιστολὴν.

Πέμπτη, πρὸς Ἐφεσίους.

63. Ταύτην ἀποτέλλει ἀπὸ ᾧρώμης, οὕτω μὲν αὐτούς ἐωρακώδες, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ πρό-

A Tertia, iterum ad Corinthios.

61. Ad eosdem et hanc mittit et Macedonia. Est autem illius occasio talis: Priore accepta Epistola Corinthi, compuncti super peccato ejus qui novicam suam duxerat, contristatique fuerant, quod tale peccatum neglexissent; deinde seducti fuerant ab illis, qui schismatum occasionem dederant, ita ut litteræ legis servande studearent, et gratiam Christi indifferenter judicarent, atque iis, qui in faciem sese jactabant, plus attenderent. De collecta vero in usus sanctorum facienda, probe curabant. Ad ista igitur rescribit Apostolus. Et primum quidem laudat ipso, quod ejecissent eum qui deliquerat: deinde petentibus ipsis annuit et resipiscerent illum recipi jubet. Docet etiam hac Epistola de lege, discriminans illic litteram, et ostendens, non esse litteram legis solam accipiendam, sed in littera sententiam eruendam: non enim verba tantum sunt lex, sed in 149 verbis est sensus spiritus. Deinde, quod veniente Christo nova creatura facta sit, nec oporteat secundum vetustatem vivere, sed in omnibus, velut in nova creatura, renovari et superfluum deinceps esse circumcisionem. Laudat eos etiam ministerii gratia, et adhortatur, ut ea in re abundent. Postea reprehendi eos, qui in faciem gloriantur, ac recenset quacumque passus erat propter Dominum, et visiones, quas viderat, exponit, et quonodo in Paradisum ad tertium celum rupit sit. Tandem postquam illis denuntiavit ne peccent, sed si qui peccarint, resipiscant, cum gratiarum actione terminat Epistolam.

Quarta, ad Galatas.

62. Ille misit Roma, cum jam vidisset Galatas ac docuisse. Est autem ea epistola occasio: Galates postquam recte fuissent instituti ab Apostolo, et sincere in Christum credidissent, cum Apostolus profectus fuisset, seducti fuerant a quibusdam, ita ut circumcidenserentur. Ille cum didicisset Apostolus, scribit ad eos: et initio quidem testimonium illis dat fidei, quam habuerant, et sinceri erga Christum animi; mox vero ideo reprehendit, quod stulte egissent ac mutati fuissent. Consequenter disputat de lege, et de fide que secundum Abraham est, ac ostendit cum ex lege, tum ex uxoribus Abraham, allegorice usurpatis, ad tempus usque datum esse umbram et circumcisionem, adventu vero Christi haec fuisse abrogata. Haec ubi ostendit, suadet illis, ne posthac amplius seductoribus praebant, sed magis fiduci, quae in Christo est, adhaerent cognoscantque per gratiam, quae in Christo est, abolitam esse carnis circumcisionem. Postremo adhortatus ad bonos mores, claudit Epistolam.

Quinta, ad Ephesios.

63. Misit et istam Roma, cum nondum eos visisset, audisset autem de illis. Occasio autem Epi-

stolæ hæc est : Ephesii, cum credidissent in Dominum nostrum Jesum Christum, genuinam habebant in ipsum fidem, et erga omnes sanctos dilectionem, cupiebantque a Paulo confirmari. Hoc ubi cognovisset, scribit ad eos hanc Epistolam velut instituendi gratia. Et principio ostendit mysterium nostrum non esse recens, sed ab initio et ante mundi creationem beneficium Deo fuisse, ut Christus pro nobis paterneretur, nosque salutem consequeremur. Deinde disserit de vocatione gentium, ut ostenderet eos merito credidisse, declaratque vocationem nostram non per hominem aliquem esse factam, sed per Christum, qui Filius Dei est, ut etiam ex eo discerent, hominis se cultores non esse factos, ubi in Christum crediderunt, sed veros cultores Dei. Significat se quoque hujus gratia missum fuisse, ut prædicaret Evangelium, et quod curam ipsorum habeat. Postea, adhortatorius sermones viris ac mulieribus, patribus et liberis, dominis ac servis in hac Epistola ponit : atque universos omnino contra diabolum et daemons ejus instruit, dicens adversum illos nobis esse luctam. Et ubi tanquam bonus athletarum præceptor omnes contra diabolicas operationes verbis suis inunxit, Epistolam claudit.

Sexta, ad Philippenses.

64. Hanc quoque Roma misit, cum jam (Philippenses) vidisset ac docuisse. Argumentum Epistole hoc est : Cum Philippenses subsidiū ministerium Paulo **150** misissent, et nonnulli circumirent, C qui simplicium aures obtenuerint umbrae legis et circumcisionis corrumperent, ac dicerent sine illa non posse quemquam justificari, Apostolus re cognita Philippensis scribit. Et primum quidem laudat eorum fidem, et significat, quod memoriam ipsorum habeat. Deinde enarrat, quomodo Roma doctrinæ sua ratione reddiderit, et quomodo nonnulli molestiam intulerint, dum in vinculis esset, invidiam ipsi excitantes. Postea adhortatur eos, ut se mutuo diligent : exposita Salvatoris benignitate, qui cum Deus esset, homo nostri gratia factus est. Postea de circumcisione ac veteri legi disputans, iniuriant esse deinceps circumcisionem ostendit, sumptu de se exemplo, cum dicit : « Hec omnia propter Christum damnum esse iudico »¹⁴. Quapropter eos quoque, qui circumcisionem adhuc docehant, ac Philippenses seducere volebant, reprehendit, inimicosque Christi esse dicit. Laudat autem Philippenses propter communicationis, quod sibi impenetrant, beneficium, et ubi ad honos mores rursum adhortatus est, terminat Epistolam.

Septima, ad Colossenses.

65. Hanc quoque Roma misit, cum Colossenses nondum vidisset quidem, audissetque tantum de illis. Occasio autem Epistola hæc est : Colosseuses Græcis sophismatisbus seducere tentabant quidam contra fidem Christi loquentes : nec non circa legales cibos, et circumcisionem. Hoc ubi didicisset

A φασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Ἐφέσιοι, πιστεύσαντες εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, γνωσαν εἶχον εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἄγιους τὴν ἀγάπην, καὶ ἐδύολοντο παρὰ τοῦ Παύλου βεβαιωθῆναι. Μαθὼν τούν δὲ Ἀπόστολος, γράψει πρὸς αὐτοὺς ταῦτα τὴν Ἐπιστολὴν, ὃντερ κατηχεῖται. Καὶ πρότερον μὲν δείκνυσα μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλὰ ἐξ ἀρχῆς καὶ καταβολῆς κόσμου εἶναι ταῦτα εὑδόκια τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, καὶ ἡμᾶς σωθῆναι· Ἐπειτα περὶ τῆς κλήσισας τῶν ἔθνων διαλέγεται, ἵνα διέξῃ δέξιον αὐτοὺς πεποιηκέναι· καὶ ἀποδέκνυσαν, ἵνε τὴ κλήσις ἡμῶν γέγονεν οὐ δι' ἀνθρώπουν, ἀλλὰ διὰ Κριστοῦ, ὃς ἐστιν Οὐρανὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθωντι, διτὶ οὐκέτι ἀνθρωπολάτραι γεγόνατι, πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ διὰθηνοὶ θεοσεβεῖς. Σημαίνει δὲ καὶ θαύμα διὰ τοῦτο ἀπεστάλθαι κηρύξσειν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ διτὶ εἶναι τὴν πάλην. Καὶ ὃντερ ἀγάθος ἀλεπίπητης, ἀλεπίκας τοῖς λόγοις πάντας κατὰ τῆς διαβολῆς ἀνεργεῖται, σύτῳ τελεῖσι τὴν Ἐπιστολὴν.

¹⁴Ἐπειτη, πρὸς Φιλιππησίους.

64. Ταῦτα ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης, ἑωρακὼς αὐτοὺς δῆμον καὶ διδάσκαλον. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Πεμφθῶντας Φιλιππησίους διακονὸν τῷ Παύλῳ, καὶ τίνων περιεργάμενον, καὶ διαφεύγειν τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκεραίων προφάσει τῆς σκιᾶς τοῦ νόμου καὶ τῆς περιτομῆς, καὶ λεγόντων χωρὶς ταύτης μὴ δύνασθαι δικαιωθῆναι, μαθὼν δὲ Ἀπόστολος γράψει Φιλιππησίους. Καὶ πρώτον μὲν ἀποδέχεται αὐτῶν τὴν πίστιν, καὶ σημαίνει μνημονεύειν αὐτῶν· Ἐπειτα διγεγένεται ὡς ἀπελογήσατο ἐν Ρώμῃ, καὶ διτὶ τινὲς αὐτῷ βαρεῖ γεγόναστι ἐν τοῖς δεσμοῖς, φθόνον αὐτῷ κινοῦντες. Είτε αὐτοὺς προτρέπεται διλήσους ἀγαπῆν, ἐγγονύμενος τὴν τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίαν, διτὶ δὲν ἀνηγνθρώπως δι' ἡμᾶς. Είτε περὶ τῆς περιτομῆς καὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου διαλαβεῖν ἀποδεικνύει ἀργῆν γεγενηθεῖσα λοιπὸν τὴν περιτομήν, λαμβάνων ἀπὸ θαύματος τὸ παράδειγμα, καὶ λέγων, διτὶ « Ταῦτα πάντα ἡγούματι διὰ τὸν Χριστὸν ζημιλαν. » Διτὶ καὶ τοὺς μὲν διδάσκοντας ἔτι περιτομὴν, καὶ θελοντας αὐτοὺς ἀπατῆσαι, μέμφεται, καὶ λέγει ἔχθρούς εἶναι τὸν Χριστοῦ. Ἀποδέκεται δὲ Φιλιππησίους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τῆς κοινωνίας δόσιν· καὶ προτρέψαμενος πάλιν εἰς τὰ θηραντικά, τελεῖσι τὴν Ἐπιστολὴν.

¹⁵Εἰδόμην, πρὸς Κολασσαῖς.

65. Ταῦτα ἀποστέλλει ἀπὸ Ρώμης, οὐχ ἑωρακὼς μὲν αὐτοὺς, ἀκούτας δὲ τερπὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Τοὺς Κολασσαῖς ἐπειρῶντα τινες ἀπατῆσαι σοφίσματι Ἐλληνικοῖς κατὰ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πιστεῶς, καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ βρυμάτων, καὶ τῆς περιτομῆς. Ταῦτα τούν

¹⁴ Philip. iii, 7.

μαθην δὲ Ἀπόστολος, γράφει τὴν Ἐπιστολὴν αὐτοῖς ταύτην, ὥσπερ κατηχητικήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀγαριστὸν τῷ Θεῷ, σημαίνει ἀπὸ τοῦ σκότους αὐτοὺς μετεβεῖηνειν εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς, εἰς ὃν ἐπίστευσαν, εἰκὼν ἔστι τοῦ Θεοῦ, καὶ Λόγος, διὸ οὐ τὰ πάντα γέγονε· καὶ ὅτι ἐπρεπεν αὐτὸν ὅμιλοισιν ἔντον γενέσθαι καὶ πρωτότοκον τῆς κτίσεως καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα τὰ ἀμφότερα τυνάψῃ, καὶ λωποποιήῃ τὰ πάντα. Προτρέπει τε αὐτοὺς ἐμμένειν τῇ πίστῃ, σημαίνον, ὅτι αὐτὸς Παῦλος δάκωνός ἔστι τοῦ Εὐαγγέλου, ἐν τῷ κατηχθῆται· εἴτα δὲ καὶ περὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ βρωμάτων διλαμδάνει, καὶ περὶ ἡμερῶν καὶ ἐνιαυτῶν, ἢ ἐξηγεῖται, καὶ ἀποδείκνυται ἡργηκέναι λοιπὸν πάντα τὰ πλαίσια καὶ τὴν περιτομὴν συμβεύσαντες τα αὐτοὺς μή πλανδάσαι ἀπὸ τῶν τοφζημάνων, καὶ πλανῆν αὐτοὺς θελόντων. Καὶ λοιπὸν παραίσχες κάνταυθα γονεῦσι καὶ τέκνοις, καὶ ἀνδράς· καὶ γυναικί, δούλωις καὶ κυρίοις, καὶ τῷ διώλι τὰ πρᾶς τὰ ἥδη συμβούλευτας, τελετοῦ τὴν Ἐπιστολὴν. Παραγγέλλει μάντοι αὐτούς, ἵνα, ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' αὐτοῖς τὴν Ἐπιστολὴν, ποιήσωσι καὶ ἐν τῇ Λαοδικείᾳ Ἑκκλησίᾳ εἰσῆγεντας· καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας πάλιν καὶ αὐτοὺς ἀναγνῶνται.

Ὀγδόη, πρὸς Θεσσαλονικεῖς.

66. Ταύτην ἐπιτέλλει ἀπὸ Ἀθηνῶν, ἑωρακὼς πρότερον αὐτούς, καὶ διετρίχας παρ' αὐτοῖς· 'Ὕπὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη·' Οἱ Ἀπόστολος τολέει θλίψεις παθῶν ἐν Βερβολῇ, καὶ ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐν Κορίνθῳ, γινώσκων τε ὅσα πέπονθε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, φοβούμενος, μή ἀκούσαντες Θεσσαλονίκεις, διέπονθεν ἐν ταῖς προειρημέναις πολισι, πειράθωσιν ὅποι τοι πειράσονται, καὶ σκανδαλισθῶσι· μαθῶν δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκοντι κατόντωνοι ἔγινονται, ἀποτέλλει Τιμόθεον πρὸς αὐτούς ματὶ τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστρέψεις αὐτούς ἐν τῇ πίστῃ, ὡς μὴ απλέσθαι δεῖ τὰς θλίψεις· ὅποιμνήσκει γάρ αὐτούς, ὡς καὶ ἐν τῇ κατηχήσει διδούσθεντας ὑπομένειν τὰς θλίψεις, καὶ μηδὲν ἔνον αὐτούς πεπονθέναι ὑπὸ Ιουδαίων, τῶν καὶ τὸν Χριστὸν ἀποκτενόντων. Χριστιανὸν γάρ έσον τὸ θλίπεσθαι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ Ελεγεῖ. Ηοίλλα δὲ παραίσχες αὐτοῖς οὕτως ἀναστρέψθαι, ὡς παρδίλων ἀπὸ αὐτοῦ, γράψει καὶ περὶ τῶν τελευτῶντων, παραμυθίμονς αὐτούς καὶ διδάσκοντας, μή βρεῖς τέρειν. Οὐ γάρ εἶναι τὸν θάνατον ἀπόλειταν, ἀλλ' ἐδὲν ἀναστάσεως. 'Ἐπειτα καὶ περὶ τῶν χρήμαν αὐτούς διδάσκει, ἵνα, διδήλον τὴν ἡμέραν γινώσκοντες, ἀλλ' ἔτοιμοι γίνωνται, καὶ μηδὲν προσέχωσιν ἐπαγγέλλομένη περὶ αὐτῆς·' Εσεῖναι γάρ φησι τὴν παρουσίαν αὐτῶν, ὥστε τοὺς περιλειπομένους καὶ εὑρισκομένους ἐν τῇ ήμέρᾳ ἔκεινη, μή φθάνειν τοὺς ἐκ νεκρῶν ἄγειρομένους. 'Ἄρα γάρ γίνεσθαι τὴν πάντων ἀλλαγὴν διδάσκει. Πρὸς τούτους, προτρέπον αὐτούς βελτιστούσθαι ἐν τοῖς ήδεσι, παρανεῖ ἀλλ' αὐτοῖς καὶ γαίρειν τῇ ἐπιπλει, καὶ προσεύχεσθαι, καὶ ἀγαριστεῖν ἀλλ' τῷ Κυρίῳ, ἐνορκίζων αὐτοὺς ἀναγνῶνται τὴν Ἐπιστολὴν ταύτην πάσι τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ οὕτως αὐτὴν τελειοί.

A **Apostolus**, hanc illis Epistolam instruendi modo scribit. Et principio gratias agens Deo, significat eos e tenebris ad veritatis lucem esse translatos, et quod Christus, in quem crediderant, imago Dei sit, et Verbum per quod omnia facta sunt, et quod de cuerit eum, qui rerum est opifex, primogenitum fieri creaturæ, et primogenitum ex mortuis; ut utraque conjungaret, et omnia vivificaret. Adhortatur etiam eos, ut in fide persistant, significans eis se Paulum esse ministrum Evangelii, in quo instructi iam erant. Deinde de lege, et de cibis in lege memoratis disputat, de diebus etiam et annis exponit, et deinceps vetera omnia, circumscriptioem quoque, abolita esse declarat. Auctor est etiam, ne decipi se sinant a sophistis, iisque qui so B subnortare velint. Tandem hortatus parentes, liberos, viros, mulieres, servos et dominos, et alia que bonos mores concernunt locutus, Epistolam finit. Denuntiat etiam illis, ut posteaquam apud illos lecta fuerit Epistola, current, ut et in Ecclesia Laodicensi legatur, et ut vicissim eam legant, que Laodicenis scripta est.

Octava, ad Thessalonicenses.

66. Hanc mittit Athenis, cum eos jam antea vidiisset, et cum ipsis conversatus esset. Occasio vero epistole haec est: Cum multis afflictiones Berrhoæ perpessas esset Apostolus, Philippi quoque Macedoniae et Corinthi, sciretque, quæ passus fuerat Thessalonicae, veritus, ne Thessalonicenses, auditis quæ passus erat in prædictis civitatibus, tentarentur a tentatore et scandalizarentur, presertim cum intellexisset eos mortuorum gratia multum lugere, misit ad eos Timotheum cum hac Epistola. Et primum confirmat eos in fide, ne propter afflictiones concutiantur. Commonefacit enim eos, quomodo et in prima institutione didicerant, ferendas esse tribulationes, et quod insolens non sit, quod passi essent a Judæis, qui etiam Christum occiderunt. Esse enim 151 proprium Christianorum affligi in hac vita. Hortatus autem eos multis, ut ita conversarentur sicuti ab ipso acceperant, de mortuis etiam scribit, consolans eos ac docens, ne moleste ferant. Mortem enī nūm esse perditionem, sed viam resurrectionis. Deinde et de temporibus eos edocet, ut diem Domini occultum esse scientes, semper parati sint, nec quemquam attendant de illo nuntiantem: futurum enim ita illis adventum, ut qui residui invententur in eo die, non sint præventuri eos, qui ex mortuis excitabuntur, eo quod simul ac subito omnium sit futura mutatio. Denique ubi admonuit eos, ut meliores moribus evadant, hortatur etiam, ut semper in spe gaudent, et precatione insistant, ac perpetuo gratias agant Domino. Tandem adjurat eos, ut Epistolam hanc fratribus omnibus legant, atque illam finit.

Nona, item ad Thessalonicenses.

67. Hanc Roma mittit. Occasio autem ejus talis est: Thessalonicea quidam otiosi et inordinate viventes circumibant, ac fratres seducabant: quasi jam tum adventus Domini instaret. Seducebant autem auditores quasi Apostolo id manifestante, et ab ipso Spiritu sancto audissent. Quod ubi cognovit Apostolus, hanc ad eos Epistolam scripsit. Et primum quidem crescentem eorum fidem laudat, et gloriatur in ipsis, quod afflictiones fortiter tolerabant propter Christum: consolatur eos etiam, quod futura sit Deo ultio eorum, a quibus im-merito affligebantur. Deinde vero et de adventu Salvatoris eos edocet, ne eniquam credant, neve turbulentur, sive per Spiritum, sive tanquam ipse ea de re scriperit; nec ullo modo potest, eam jam instare, aut futuram esse, priusquam defectio veniat, et post hanc Antichristum, filius illi perditionis, cuius adventum in signis ac proligiis mendacibus secundum operationem Satanæ futurum esse significat. Postea adhortatus eos, ut fortiter persistant, et traditiones, quas a se didicabant, servent, denuntiat illis ne quam cum iis, qui inordinate vivebant, communionem babeant, sed magis repudient eos. Declarat enim hujusmodi curiosos esse et errores. Prorsus autem præcipit eis, ut si quis sermonibus suis inimorigerus sit, hunc e synagoga ejiciant. Ceterum pacem illis apprecatus, finit Epistolam, salutatione propria manu scripta, quod cujusque Epistole sue signum esse indicat.

Decima, ad Hebreos.

68. Hanc mittit ex Italia. Occasio autem Epistole talis est: Quoniam Iudei legi et unius illius in-cumbebant, ob eam causam Paulus apostolus, doctor gentium factus et ad gentes missus, ut Evangelium illis predicaret, cum omnibus gentibus scripsisset, jam deinceps omniibus etiam Hebreis, qui ex circumcisione crediderant, Epistolam hanc scribit declarationibus et probationibus instructam, de Christi adventu, et quod legis multa desierit. Et principio declarat prophetas ideo esse missos, ut de Salvatore prænuntiarent, et ut post illos ipse Salvator veniret: servos esse prophetas, et nuntiarios adventus ipsius. Ipsum vero Christum Filium esse Dei, per quem omnia facta sunt. Et quod hunc Filium incarnatum hominem fieri oportuerit, ut per corporis sui immolationem mortem aboleretur: neque enim per sanguinem vituli aut hirci, sed per sanguinem Christi fore mortalibus salutem. Ostendit etiam, quod lex neminem perfectum reddiderit, sed umbram habuerit futrorum **152** bonorum, et quod populus requiem per illam non inveniret, sed communis nobis omnibus relinguatur quietis dies. Item declarat sacerdotiale illud summi sacerdotis munus ab Aarone ad Christum translatum esse, cuius typus fuit Melchisedec, non ex Levi ortus: et quod patres sicut sint,

A Ἐράτη, πάλιν καὶ αὐτὴ πρὸς Θεσσαλονίκης.

67. Ταῦτη ἀποστέλλεται ἀπὸ Ῥώμης. Ή δὲ πρό-φασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Τινὲς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀργοὶ καὶ σταχτοὶ περιεργήμενοι τοὺς ἀδελφούς ὑψηλοῖς, ὡς ἔδη τῆς παρουσίας; τοῦ Κυρίου ἐντάξης. Πιπάτων δὲ τοὺς ἀκεύοντας, ὡς τοῦ Ἀπο-στόλου τοῦτο δηλοῦντος, καὶ ὑπὸ Πινεύματος ἀκεύ-οντας. Ταῦτα τοινύν μαθὼν ὁ Ἀπόστολος γράφει τὴν Ἐπιστολὴν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν αὐθέντων, καὶ ἔτι ἐν αὐτοῖς ἐκα-θύπτει, τὰς θλίψεις γενναίων ὑποφέρουσα διὰ τὸν Χρι-στὸν· καὶ παραμυθεῖται δὲ αὐτοῖς, ὡς ἐσομένης ἐκδικίας παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἀδεικνύντοντον ἐπειτα δὲ καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ὑδάσκει, μηδὲν αὐτοὺς πειθέσθαι, μηδὲ θροσίσθαι, μήτε διὰ Πινεύματος, μήτε ὡς αὐτοῦ γράψαντος, μηδὲ ὅλως νομίζειν ἕδη παρεῖναι αὐτὴν, μηδὲ πρώτους ἐστοῦνται ταῦτα, ἀλλὰ μὴ ἡ ἀποστασία πρέπειν εἶναι, καὶ μετ' αὐτὴν ὁ Ἀντιλύριστος, ὁ νικὸς τῆς ἀπωλείας, οὗ τὴν παρουσίαν ἐν σημείοις καὶ τέρπει φεύδοντας κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σωταρᾶ ἐστοῦνται σημαντεῖς. Είτε παραι-νέσας αὐτοῖς στήκειν γενναῖος, καὶ κρατεῖν τὰς παραδόσεις, ὡς ἀδόμανθηταν παρ' αὐτοῖς, παραγγέλλει μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχουν μετὰ τὸν ἀτάκτων, ἀλλὰ καὶ ἀποβάλλειν αὐτούς. Είναι γάρ καὶ περιέργους καὶ πλάνους ἐδίδωται τοὺς τοιούτους. Καὶ καθ-δύος δὲ παρήγγειλε τὸν μὴ ὑπακούοντα τοῖς λόγοις: αὐτούς, τοῖς τον πάτονταν γίνεσθαι. Καὶ λοιπὸν ὑπευξάμενος αὐτοῖς εἰρήνην, τελεοῖς τὴν Ἐπιστολὴν, τὸν διπασμὸν τῇ Ιδίᾳ χειρὶ γράψας, διπερ τημείον είναι πάσης Ἐπιστολῆς οἰκεῖας δεδηλωκεν.

Δεκάτη, πρὸς Ἐβραίους.

68. Ταῦτη ἀποστέλλεται ἀπὸ Ἰταλίας. Ή δὲ πρό-φασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Ἐπειδὴ ιουδαῖοι ἐν-τείνονται ἐν τῷ νόμῳ καὶ ταῖς σκιάσ, διὸ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὑδάσκαλος ἰθνῶν γενόμενος, καὶ εἰς τὰ Ἰουντηταῖς κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον, γράψας τε πάσι τοῖς Ἰουδαίοις, γράφει λοιπὸν καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ περιτομῆς πιστεύσασι Ἐβραιοῖς ἀποδεικτή-κην ταῦτην Ἐπιστολὴν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρου-σίας, καὶ τοῦ πεπονθεῖσας τὴν σκιὰν τοῦ νόμου. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδείκνυσται τοὺς προφήτας διὰ τοῦτο ἀπεστάλθαι, ήταν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀπαγγείλωσι, καὶ μετ' αὐτοῖς αὐτὸς Ελόης δούλους τε είναι τοὺς προ-φήτας, καὶ μηνυτὰς τῆς αὐτοῦ παρουσίας· αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν Τίδην είναι τοῦ Θεοῦ, διὸ δὲ τὰ πάντα γέγονε· καὶ διὰ τοῦτον τὸν Τίδην ἔδει ὀνθρώπων γενέσθαι σωρκωθέντα, ἵνα διὰ τῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ θυσίας καταρργήσῃ τὸν θάνατον· οὐ γάρ δι' αἵματος μόσχου η̄ τράγου, ἀλλὰ δι' αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστοῦνται τὴν σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις. Ἀποδείκνυσται δὲ ὅτι δόνομος οὐδένα ἐτελείωσεν, ἀλλὰ σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων μάγαθων, καὶ οὐ κατέ-πιεν δὲ λαδὸς, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσιν ἥμαντιν ἀπολείπεται η̄ ἡμέρα τῆς καταπαύσεως. Πάλιν δὲ ἀποδείκνυσται, ὅτι η̄ ἀρχιερατικὴ λειτουργία μετέθη ἀπὸ Ααρὼν εἰς τὸν Χριστὸν, οὐ τόπος ἡν δὲ Μελχισεδεκ, οὐκ ὅν ἐκ τοῦ Λευ· πάστει τε δεδικιωθεῖσα τοὺς πατέρες

σημαίνει, καὶ οὐκ εἶ ἔργων τοῦ νόμου. Εἴται πάλιν Α εἰς τὰ δικήν προτρέψαμενος καὶ τούτους, καὶ ἀπόδεξάμενος αὐτῶν τὴν διδ τὸν Χριστὸν ὑπεριονήν, καὶ ταῖς τιμᾶς τοὺς πρεσβυτέρους, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

'Ενδεκάτη, πρὸς Τιμόθεον.

69. Ταῦτην ἐπιστολὴν ἀπὸ Μαχαδονίας. Η δὲ πρόσφατος τῇ, ἐπιστολῆς αὕτη· Ἐν τῇ Ἑρμοφ τινὲς Κουδανίους ἐπεγένονται ἐπερδούσακαλεῖν, καὶ ἀπατῶνται τοὺς ἀνεράλους προφάσεις τοῦ νόμου. Τούτο οὖν μαζών δὲ Ἀπόστολος, προτέρει τὸν Τιμόθεον ἵξει προσεμίνει πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν· γράφει τε αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν ταῦτην. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπομνημῆσις τοῦτον, εἰδότα τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν, διδάσκοντας αὐτὸν περὶ τοῦ νόμου, κωλύειν τοὺς παρὰ τὴν ὅρθην διδάσκαλας λαλούντας, ἐπιτίμει ταῦτας. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸς Ὅμεναῖος καὶ Ἀλέξανδρον, ναυαγήσαντας περὶ τὴν πίστιν, παρέδωκε τῷ Σατανῷ, ἵνα ταύτεροι μη βλασphemεῖν. Ταῦτα ὑπομνημάτα, δοκεῖν διατάσσει αὐτῷ κανόνας ἐκκλησιαστικούς περὶ προσευχῆς, πώς, καὶ ποῦ, καὶ περὶ τίνων δεῖ προσεύχεσθαι· περὶ τοῦ σιγῆν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰς γυναικας, καὶ μᾶλλον μανθάνειν διδάσκαλοι αὐτάς· περὶ καταστάσεως ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, πώς καὶ ὄντος εἶναι δεῖ τοὺς καθοταμάνους· περὶ τῶν εν τῇ Ἐκκλησίᾳ χηρῶν, ἀπὸ πάσων ἑταῖρων κρήταί ταύτας καταλέγουσι, καὶ ὄντας αὐτάς εἶναι δεῖ, καὶ πώς αὐταῖς δεῖ προσέχειν· περὶ τοῦ σωρόνεν τὰς νεαντέρας, καὶ γυμνῶν μᾶλλον, καὶ μὴ αἰσχρῶς ζῆν· περὶ τοῦ παραγγέλλειν τοῖς πλουσίοις μη ὑγῆλα φρονεῖν, μηδὲ ἐπίτιειν ἐπὶ τῷ πλούτῳ. Ήπειρί τούτων διατάξαμενος, προτρέπεται αὐτὸν ταῦτα διάδεκτεν, καὶ μητέτοι μὲν ὑδροποτεῖν προσέχειν δὲ ἑταῖρον καὶ τῇ διδάσκαλῃ, εἰδότα έστασιν καρύων, ἐν οἷς ἀποτίθενται τινὲς τῆς πίστεως. Διδάξας δὲ καθαρός εἶναι καὶ τὰ βρώματα, καὶ παραγγέλλεις αὐτῷ ἀκτρίπεσθαι τὰ; Ἐμφιλονέκους ζητήσας ὡς φεβῆλος, ἐφ' αἵς καὶ τινες καυχώμαντο παρ. θησαν τὴν πίστιν, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

Δωδεκάτη, καὶ αὐτῇ πάλιν πρὸς Τιμόθεον.

70. Ταῦτην ἐπιστολὴν πάλιν πρὸς Τιμόθεον ἀπὸ Ρώμης. Η δὲ πρόσφατος καὶ ταῦτης τῆς ἐπιστολῆς ἔτοντος· Τῶν συναπεδημησάντων τῷ Παύλῳ καταλεύσαντων αὐτῶν, βουλόμενος δὲ Ἀπόστολος τὸν Τιμόθεον ἀλεθεῖ πρὸς αὐτὸν, γράφει τὴν ἐπιστολὴν. Καὶ πρῶτον μὲν δηλοῖ ἐαυτὸν μηνημονεύειν αὐτοῦ τε τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς τῶν προγόνων αὐτοῦ πίστεως· ἔτεστι δὲ, δι τοῦ ἀπὸ Ἀσίας, ὃν ἐστι Φύγελλος, καὶ Ἐρμογένης, ἀπεστράψασαν αὐτὸν, δρόντες αὐτοῦ τὰς ἀλισσές. Τὸν Οὐνταρόδρομον δὲ ἀπεδέσατο, ἀλισσότας εἰς τὴν Ρώμην, καὶ προσμίνεντας αὐτῷ παραγγέλλεις δὲ αὐτῷ παρατείσονται τὰς μωρὰς ζῆταις;, δεκάτη δὲ αὐτῶν γεννᾶσθαι μάχας. Καὶ γάρ Ὅμεναῖος καὶ Φιλήτης, οὐτας ἀκτραπέντες, παρέβαντας τὴν ἀληθείαν, λέγοντας ἀνάστασιν ἡδη γεγονέναν, καὶ τινας ἀνατρέπουσι. Μᾶλλον οὖν παρανεῖ τούτῳ προσέχειν ἑαυτῷ καὶ τῇ διδάσκαλῃ, καὶ εἰδέναι μὲν, δι τοῦ ὑστέρους καρός ξενιεῖται οἱ ἀνθρώποι φάγεισον

A non' ex operibus legis, justificati. Tandem ubi et istos ad morum institutionem adhortatus est, ac tolerantiam corum propter Christum laudavit, suasitque ut presbyteros honore afficiant, absolutivit Epistolam.

Undecima, ad Timotheum.

69. Hanc Epistolam misit e Macedonia, cuius hac est occasio. Epheci quidam Judaizantes alienum conabantes invehere doctrinam, et simpliciores pretextu legis seducere. Hoc cum compriisset Apostolus, admonuit Timotheum, ut illic haereret, quo eos corrigeret. Scribit autem illi Epistolam haec: et primum commonefacit eum, fidei, qua in Christo est, gnarum, de lege docens, ut cohipeat eos, qui præter rectam doctrinam loquebantur, illosque increpet. Nam et ipse Apostolus Hymenaeum et Alexandrum, naufragium circa fidem passos, Satanæ jam tradiderat, ut discenter non blasphemare. Ubi de istis admonuit, canones illi ecclesiasticos dcinceptis prescribit de oratione, quomodo, et ubi, et pro quibus sit orandum. Quod mulieres in Ecclesiis tacere debeant, et magis discere, quam docere. De constitutione episcoporum, presbyterorum et diaconorum; quomodo se gerere et quales esse debeant, qui constituantur. De viduis in Ecclesiis, qua illæ seitate eligi, et quales esse debeant, ac quomodo illarum cura habenda sit. Juniores ad castitatem instituendas esse, ut nubant potius quam turpiter C vivant; divitibus denuntiandū esse ne superbiant, neve spem collocant in divitiis suis. Postquam de istis præcepit, hortatur eum, ut hac doceat, et ut aqua ultra non bibat, sed sibi ipsi et doctrinæ attendat, quod sciat fore tempora, quibus nounulli a fide defecti sint. Ubi etiam escas mundas esse docuit, ac præcepit, ut contentiosas et profanas quæstiones aversetur, in quibus quidam gloriantes fidem transgressi jam erant, sinit Epistolam.

Duodecima, item ad Timotheum.

70. Hanc item ad Timotheum Roma misit. Occasio ejus talis est. Cum vellet Apostolus, postquam desertus erat ab iis, qui profectionis socii fuerant, ad se venire Timotheum, hanc scripsit Epistolam. Et initio significat se memorem esse, cum pietatis ejus, tum fidei majorum ipsius. Deinde quod, qui ex Asia erant, ex quorum numero erant Phygellus et Hermogenes, aversati se sint, in catenis constitutum videntes. Onesiphorus vero laudat, quod is Romanus venerii, et apud se manserit. Precipit autem, ut stultas quæstiones aversetur, quod hinc pugna oboriantur. Nam hoc pacto Hymenaeum et Phil. tun deflexos, transgressos esse veritatem, dicentes, resurrectionem jam esse factam; et nounullos subvertere. Hoc itaque magis illum hortatur, ut sibi ipsi attendat et doctrinæ, sciatque futuros posterioribus temporibus bonimes, voluptatum magis quam Dei amantes, et

ut, ista pravidens, populum credentem communiat, ne quis ex illo seducatur. Postquam autem ad modum institutionem et doctrinam severitatem multis illum adhortatus est, ac significavit tempus resolutionis sue jam imminere, ut pro Christo immoletur, praecepit ei, **153** ut ad se cito veniat, afferens secum penumbras suam et libros. Hortatur etiam, ut Alexandrum aerarium caveat, ut qui se multis malis afficerit, atque ita claudit Epistolam.

Decima tertia, ad Titum.

71. Hanc misit Nicopoli : nam ibi hibernavit. Est autem Epistola occasio talis. In Creta reliquerat Titum, ut clericos per civitates constitueret. Cum autem illuc multi legis praetexti, populum credentem subducere conarentur, id ubi cognovit Apostolus, Epistolam scripsit. Et principio gratiis actis Deo propter ipsius pietatem, indicat fidem in Christum non esse recentem, sed a sacculo preparatam et a Deo promissam. Deinde de constitendum clericis dicit, quomodo illi conversari et quales esse debant. Præcepit etiam illi, ut increpet eos, qui sanas fidei contradicerent, maxime eos, qui erant ex circumcisione : sciatque Cretenses esse otiosos, et opus habere increpatione. Et postquam docuit omnis generis escas esse mundas mundis, et quales esse debeant anus, quarum est officium castigare adolescentulas, admonet, quomodo servi dominis suis subjici debant. Denique ubi admonuit, quod gratia Salvatoris non ex operibus nos justificaverit, sed ex divina benignitate, denuntiavitque, ut legales pugnas, tanquam impudentes aversetur, significat illi, ut cum ad se miserit Armenum, ad se veniat. Præcepit etiam, ut auditores suos bonis operibus præesse doceat, atque ita terminat Epistolam.

Decima quarta, ad Philemonem.

72. Hanc Roma mittit. Occasio autem ejus haec est : Onesimus servus Philemonis ausfugerat, et ad Paulum venerat, atque ab illo in fide instructus, illi utilis ad ministerium erat. De hoc itaque scribit Philemoni, illique commendat Onesimum, ut sincere erga eum officiatur, nec amplius eum habeat ut servum, sed ut fratrem. Hortatur illum etiam ut hospitium sibi paret, ut ubi venerit, manendi locum inveniat : et sic finit Epistolam.

Liber octarus. Apocalypsis Joannis.

73. Hoc nomine vocatur hic liber, quia hanc revelationem ipse Joannes evangelista et theologus in Patmo insula dicta, Dominico die vidit, jussusque conscripsit, ut ad septem Ecclesias mitteret, videlicet istas : Ephesum, Smyrnam, Pergamum, Thyatiram, Sardes, Philadelphiam et Laodiceam. Quæ vero in hac visione vidit, multa sunt ac varia. Ac deum perditionem etiam Antichristi cum diabolo vidit. Jubetur autem primum scribere sin-

ητειν τοὺς λαούς· προσέλποντα δὲ ταῦτα, ἀσφαλίζεσθαι τοὺς λαούς, μή τις ἐξ αὐτῶν ἀπατήῃ. Καὶ εἰς τὰ βῆμα δὲ καὶ εἰς τὴν τῆς ὁδοσκαλίας ἀκρίβειαν πολλὰ προτεργάμενος αὐτὸν, καὶ σημάνει τὸν καρόλον τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ ἔνεστάναι, καὶ μέλλει ἀπίστευθαι καὶ μαρτυρεῖν, ἀνετάκατο αὐτῷ ἐλεῖται πρὸς αὐτὸν ταχέως, κομίζοντα τὸν φελόντα καὶ τοῦ βιβλίου.

Τρισκυμενάτη, πρὸς Τίτον.

71. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Νικοπόλεως· οὐαὶ γάρ παρεγγίμασεν. Ή δὲ πρόρχατις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Εἰς μὲν τὴν Κρήτην ἀπέλιπε τὸν Πίτον, ἵνα καταστήσῃ κατὰ πόλεις κληρουκούς· πολλῶν δὲ διηνών έκει τῶν ἐπιγεγρύνεντων προφάσεις τοῦ νόμου ἀπατήσιν τοὺς λαούς, μαλῶν δὲ Λαπτότολος, γράψει. Καὶ πρῶτον μὲν ἐγγραφῶν τῶν θεοῦ διὰ τὴν αὐτὸν εὐλάβειαν, σημανεῖ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν μὴ νεωτέραν εἶναι, ἀλλὰ τοῦ αἰώνος ἡτομάσθαι, καὶ ἐπηγγέλλειν περὶ τοῦ Θεοῦ ταῦτην. Επειτα δὲ καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κληρουκῶν. Καὶ τούτον διδάσκει, πῶς, καὶ ὄποιος αὐτοῖς εἴναι δεῖ. Καὶ ἐπειταν δὲ ἐντιմλεται αὐτῷ τοῖς ἀντιλέγουσι τῇ ὑγιαινούσῃ πίστει· μάλιστα τοῖς ἀκ περιτομῆς, εἰλέναι τε τοὺς Κρήτας, διὰ ἀργοῦ εἰσι, καὶ χρήματαν πετυμέας. Διδάσκει ταῦτα τὰ βρύματα καθαρά εἰναι τοὺς καθαρούς, καὶ ὅποιος εἴναι δεῖ τὰς πρεσβύτερας, τὰς ὀφειλόστας αὐτοφρονίειν τὰς νίσις, παρανεῖ πῶς δεῖ τοὺς δούλους τοῖς ἴδιοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι. Καὶ τέλος, ὑπομνήσας διπλαὶ τοῦ Σωτῆρος χάρις οὐκ ἐξ ἔργων ἡμᾶς ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ τῇ ἴδιᾳ φιλανθρωπίᾳ, καὶ παραγγελμαῖς τὰς νομικὰ μάχας ἐκτέρπεσθαι, ὡς ἀναγνώστους οὖσας, δηλοῖ αὐτὸν, μετὰ τὸ πέμψαι πρὸς αὐτὸν Ἀρτιμένην, ἵνα Ἑλλήνη πρὸς αὐτὸν. Ἔνετελάτε ταῦτα, διότε διδάσκειν, καὶ τοὺς αὐτοῦ καλῶν ἔργων προσταθεῖν, καὶ οὕτω τελεῖται τὴν ἐπιστολήν.

Τεσσαρεσπαικενάτη, πρὸς Φιλήμορα.

72. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης. Ή δὲ πρότατις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Ὄντημας δὲ οἰκήτης Φιλήμορος ἔμεγε, καὶ προστήλει τῷ Παύλῳ, καὶ κατηχήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ γέγονεν αὐτῷ χρείσμας εἰς δικαιονίαν. Περὶ τούτου τοινόν γράψει Φιλήμορος παρατίθεμεν αὐτῷ τὸν Ὁντημόν, ἵνα προσέχῃ αὐτῷ την γνώσιαν, καὶ μηκέτι Ἑγγαῖον ὡς δούλον, ἀλλὰ ὡς ἀδελφόν. Προστέρχετο δὲ αὐτὸν, καὶ ζειτον αὐτῷ ἐτοιμάζειν, ἵνα, δὲν Ἐλλήν, εὑρῇ ποῦ μενεῖ· καὶ οὗτοι τελοῦ τὴν ἐπιστολήν.

Βιβλίον η. Ιακωβίνης Ιωάννου.

73. Οὕτω καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ ταῦτην τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ Ἱωάννης δὲ εἰαγγελισθεὶς καὶ θεολόγος ἐώρακεν ἐν τῇ Πάταρῳ καλουμένην γῆστρι, ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῆ, καὶ καλευσθεὶς ἤγραψεν αὐτὴν, ὥστε πέμψαι εἰς τὰς ἑπτὰ Εκκλησίας ταῦτα, εἰς Ἐφέσου, εἰς Σμύρναν, εἰς Πλέρωμαν, εἰς Θυδίτεραν, εἰς Σάδοντας, εἰς Φιλαδέλφειαν, καὶ εἰς Λαοδίκειαν. Η δέ εἰσιν ἐν τῇ ἑπτατετρᾷ, πολλὰ εἰσι καὶ διάφορα. Καὶ τέλος τὴν τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἀπώλεταν μετὰ τοῦ διαθύνον ἐώρακε. Κελεύεται δὲ πρῶτον γράψαι ἐκάτε-

ἀγῆμψιν τῶν προειρημένων Ἐκκλησῶν κατὰ τὰς ἑκά-
στου πράξεις. Πολλὰς μὲν οὖν ἐώραξε καὶ παραδό-
χους ὀπτασίας, εἰδεὶς δὲ ἐπὶ ταῖς λυγνίαις χρυσᾶς, καὶ ἐν
μέσῳ αὐτῶν δρυσιν Τίψιν ἀνθρώπου - καὶ ἡρμηνεύσθη-
σιν αὐτῷ, διὰ τοῦ λυγνίας εἰδὼν αἱ Ἐκκλησίαι· δ
ὅτι ἐν μεσῷ αὐτῶν ὁ Κύριος. Εἶδε καὶ θύραν ἀνεγγί-
μένην ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν θρόνῳ καθήμενον τὸν
Κύριον, καὶ πρεσβυτέρους καθ., καθηγήμαντος ἐπὶ θρό-
νους καὶ προσκυνοῦντας τὸν Κύριον. Ἐώραξε καὶ
εὑραγίδας λυομένας, καὶ λυομένης ἑκάστης, ὀπτασία
τοῦ ἐγίνετο. Εἴτα ἐώραξεν ἐπὶ τὰ ἄγγελους ἔγοντας
ἐπὶ τὰς ἀσπιτιγγας, καὶ ἑκάστους εἰδοπίστοντος, ἐγίνετο
ομφεῖν· τοῦ δὲ ἔδηδον σοληπίστοντος, ἤκουε λε-
γόντων, διὰ τὸ «Ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου ἐγένετο τοῦ
Κυρίου.» Καὶ ἐώραξε τὴν κεκληρωμένην τῆς Διαθήκης ἐν
οὐρανῷ. Εἴτα ἐώραξε γυναικάς ἀδίνουσσαν, καὶ δρά-
κοντα πυρὸς διώκοντα αὐτήν. Η μὲν οὖν γυνὴ ἐπώ-
θη εἰς τὴν Ἑρημὸν· δὲ δράκονας ἐδίθην ἐις τὸ πῦρ.
Εἴτα ἐώραξε Οὐρίον ἔχον κέρατα δέκα, καὶ κεφαλὰς
ἐπτά, καὶ τὸ διάδημα αὐτοῦ βλαστημάτις γέμον· τὸ
δὲ δυναματικόν οὖν διδήλωσεν, ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ
ἔνδυματος αὐτοῦ ἔχειν. ἤκουε λεγόντων, καὶ ἐν τῇ γειτ-
ναῖον δρέπανον χρωστῶν, καὶ ἐν τῇ γειτναῖον
τοῦ πεντάτης εἰς τὴν Ἑρημήν, καὶ ἐώραξε γυναικάς κεφ-
αλὴν ἐπὶ θηρίον κόκκινον, ἔχον κεφαλὰς ἐπτά· καὶ
τοῦτον ἀπὸ ταύτης ἔσεσθαι τὸν Ἀντίχριστον. Εἴτα
ἐδίραξε τὸν οὐρανὸν ἀνεγμένον, καὶ ἐφίππον λευκόν,
καὶ ἐκαλεῖτο τὸ δυναματικόν διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Εἴτα
ἐώραξε τὸ θηρίον καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, θέλον-
τες ποιῆσαι πλείοναν μετὰ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ
ἴπετον τοῦ λευκοῦ. Καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον, καὶ μετ'
αὐτοῦ διευδοροφήθης, διστοῦ ἦν δοκιμαστός, καὶ
εἶδε βαλλομένους αὐτοὺς εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.
Εἴτα ἐώραξε καταβαλόντας ἄγγελον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ,
καὶ βάλλοντα τὸν Σταυρὸν καὶ τοὺς ἔγοντας τὸ γά-
ργγα μάτιον εἰς τὴν ἀδύσσον, καὶ κλεοντας ἐπάνω
αὐτούς, ήν μηρίτι πλανήση τὰ θνητὰ ἑταῖραν γιλίουν.
Εἴτα ἐώραξε τοὺς μάρτυρας ἐν δόξῃ βασιλεύοντας
ἐν Χριστῷ. Εἴτα ἐώραξεν, διὰ μετὰ χλίᾳ ἐπὶ λυθῆ-
σται διὰ Σταυρὸς, καὶ βλήθησται εἰς τὴν λίμνην τοῦ
πυρός μετὰ τοῦ Ἀντιχρίστου εἰς τοὺς αἰώνας τῶν
οἰώνων. Εἴτα ἐώραξεν οὐρανὸν καινὸν, καὶ γῆν, καὶ
τὴν Ἱερουσαλήμ καινήν, καὶ ἐώραξε ποταμὸν ὑδάτος
ζῶντος, καὶ τοὺς δύο λόγους τοῦ Θεοῦ θεωροῦντας τὸ πρόσ-
ωπον αὐτοῦ, καὶ ἔχοντας ἐπὶ τοῦ μετώπου τὸ δυνα-
τόν αὐτοῦ. Ταῦτα ἐώραξεν Ἰωάννης ἔπεισε. Θέλων
προσκυνῆσαι τῷ ἄγγελῳ δικινούνται αὐτῷ ταῦτα πάντα.
Καὶ ἐκάλυσσαν αὐτὸν δι ἄγγελον λέγον· «Μή ἐμοὶ
προσκύνειν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ· ἐγὼ γάρ σύνδικός σου
εἰμι.» Βλέπων δὲ ταῦτα, ἤκουε παρὰ τοῦ Κυρίου

A gulis predictarum Ecclesiarum angelis secundum
eiusmodi actiones. Multas itaque et admirabiles vi-
siones vidit, ut septem candelabra aurea, et in
medio illorum similem Filio hominis; et interpre-
tationem accepit, candelabra illa esse septem Ec-
clesias, et eum, qui in medio erat, esse Dominum.
Januam item vidit apertam in celo, et Dominum
in throno sedentem, et viginti quatuor seniores, se-
dentes super thrones et adorantes Dominum. Vidit
etiam septem sigilla aperiri, et unoquoque aperto,
visio quadam apparbat. Vidit deinde septem an-
gelos habentes septem tulhas, et unoquoque illorum
clangente siebat s'num, septimo vero clangente
audiret, qui diceret: *Regnum mundi, Domini su-
cum*¹⁴. Et arcum testamenti vidit in celo. Deinde
mulierem parturientem vidit et draconem ignitum,
qui illam persecutabatur. Mulier quidem servata est
in solitudine, draco **154** vero abjectus in ignem.
Postea bestiam vidit babentem cornua decem, et
capita septem, et diadema ejus blasphemia plenum
erat. Nomen vero ejus non patefecit, sed numerum
nominis ejus, nempe sexcenti sexaginta sex. Et
virgines audivit canentes, et Agnum sequentes. Vi-
dit etiam angelum per medium ecclii volantem, et
sequentem alterum, aliquum postea; deinde ei
nubem candidam vidit, et insidentem illi similem
Filio hominis, in capite coronam auream haben-
tent, et in manu sua falcam acutam. Deinde se-
ptem angelos vidit, habentes plagas septem novissi-
mas, et phalias auricas plenas iræ Dei. Post haec
ablatus est spiritu in solitudinem, et vidit mulierem
sedentem super bestiam coccineam, habentem ca-
pita septem: et indicatum est ei ex hac futurum
esse Antichristum. Vidit etiam colum apertum, et
equitem album, et erat nomen ejus, Verbum Dei.
Deinde vidit bestiam, ac reges terræ, bellum facere
volentes cum eo qui sedebat super equum album.
Et apprehensa est bestia, et cum ipsa pseudopro-
pheta, qui est Antichristus, et vidit eos abjecti in
stagnum ignis. Post ista vidit angelum descendente-
tem de celo, et abjicente Satanam cum his, qui
characterem ipsius habebant, in abyssum, et clau-
dentem desuper ipsum, ne posthac amplius seducere
gentes, donec consumpi sint mille anni. Mar-
tyres deinde vidit cum gloria in Christo regnantes.
D Vidit item quod Satanus post mille annos solven-
dus sit, et abjicendus in stagnum ignis, cum An-
tichristo, in secula seculorum. Post haec vidit col-
lum novum, terram novam ac Jerusalem novam,
et fluvium aquæ vivæ, ac servos Dei contemplantes
faciem ejus, et habentes nomen ejus in frontibus
suis. Cum haec vidisset Joannes, procedit, volens
adorare angelum, qui sibi haec omnia ostenderat.
At angelus prohibuit illum, dicens: *Non me, sed
Deum adora; ego enim conservus tuus sum*¹⁵. Cum
autem ista videret, audivit a Domino nostro Iesu
Christo, quod ipse sit qui est, et idem ipse sit

¹⁴ Apoc. xi, 15. ¹⁵ Apoc. xix, 10.

Verbum Dei, quod posterioribus temporibus propter nos incarnatum est: homo, inquam, perfectus factus est, et Filius hominis vocatus est.

Sunt item alii quidam libri varii, præter predictos, utrinque cum Veteris, tum Novi Testamenti; quorum aliis contradicuntur, alii apocryphi vocantur.

74. De libris Veteris Testamenti, quibus contradicitur, jam ante diximus, ut sunt, Sapientia Salomonis, Sapientia Iesu filii Syrah, Esther, Judith et Tobias. Iстis etiam connumerantur Machabœorum libri quatuor, Ptolemaici, Psalmi, et Canticum Salomonis, Susanna historia. Hi ex Veteri Testamento sunt, quibus contradicitur..

Apocryphi ex Veteri Testamento sunt isti.

75. Enoch, Patriarchæ, Oratio Joseph, Testamentum Moysis, Assumptio Moysis, Abraham, Elidad et Modad, Elie prophetæ, Sophonie prophete, Zacharie, Patris Joannis, Baruch, Ambacum, Ezechiel et Daniel falso inscripti.

Novi autem Testamenti, quibus contradicitur, hi sunt.

76. Itinera Petri, Itinera Joannis, Itinera Thomæ, Evangelium secundum Thomam, Doctrina apostolorum, Clementina. Ex his veriora quedam et a Deo inspirata, versa et electa sunt, et ea sunt quæ leguntur.

155 Hi omnes cognitionis gratia expositi sunt, C perverse tamen scripti, nothi ac reprobri. Et nullus istorum, maxime apocryphorum, approbatus aut utilis est, præsertim Novi Testamenti: sed omnes, iis exceptis de quibus actum est superius, qui et a priscis sapientibus ac Patribus approbati sunt, digni sunt qui abscondantur magis, quam qui legantur: etiam alii, et qui inter illos Evangelia quoque vancantur, præter quatuor illa quæ tradita nobis sunt. Nam quatuor nobis Evangelia sacrosanctæ et catholice et apostolicae Ecclesiae canones sanxerunt. Secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem, juxta prophetiam visionis, quam Ezechiel propheta de quatuor cherubim vidit. Quatuor enim cherubim propheta ille vidit: unum similem homini, id est, Evangelium secundum Matthæum; alium, similem vitulo, quo significatur Evangelium secundum Marcum; tertium, similem leoni, id est, Evangelium secundum Lucam; quartum, similem aquilæ, id est, Evangelium secundum Joannem. Præter quatuor ista nullum est aliud Evangelium.

Evangelium secundum Matthæum, ab ipso Matthæo, Hebraico dialecto conscriptum est, et editum Jerosolymis, interpretatumque est a Jacobo fratre Domini secundum carnem, qui et primus

Α ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δει τὸν ἐστι, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δει τὸν θεοφάνειαν δηλώνειν δηλώνειν γέγονεν δινθρωπος, καὶ ἐκλήγη Ηὔρης δινθρωπου.

Eἰσὶ δὲ καὶ δῆλα βιβλία διάδεσπα παρὰ τὰ προλεγόμενα ἐκατέρυπ Διαθήκης, τῆς Παλαιᾶς Ἕγιας δηλούμενα τὰ μὲν ἀντιλεγόμενα, τὰ δὲ ἀπόκρυψα.

74. Τὰ μὲν οὖν ἀντιλεγόμενα τῆς Παλαιᾶς προτεροπεμπαν μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐστι Σοφία Σολομῶντος, καὶ Σοφία Ηὔρου υἱοῦ Σωφράχου, καὶ Ἑσθήρ, καὶ Ιουδίθ, καὶ Τωβίτ: σὺν ἑκατονταὶ δὲ καὶ ταῦτα ἥριμπρυται· Μακκαβαϊκά βιβλία δὲ. Πτολεμαϊκά, Ψαλμοὶ καὶ Ὡδὴ Σολομῶντος, Σωσάννα. Ταῦτα τὰ ἀντιλεγόμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

B Τὰ δὲ ἀπόκρυψα πάλιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταῦτα.

75. Ένδικ, Πατράρχαι, Προσευχὴ Ιωσῆρ, Διαθήκη Μωϋσέως, Ανάτοψις Μωϋσέως, Ἀβράδη, Ἐλέας καὶ Μωδία, Ἡλίου προσῆγου, Σοφονίου προφήτου, Ζαχαρίου πατρὸς Ιωάννου, Βαρούχ, Ἀμβακούμ, Ἐζέκιηλ, καὶ Δανιήλ φευδεπίγραφα.

Tῆς Νέας πάλιν Διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα (53).

76. Περίοδοι Πέτρου, Περίοδοι Ιωάννου, Περίοδοι Θωμᾶ, Εὐαγγελίου κατὰ Θωμᾶ, Διατάξη ἀποστόλων. Κλημέντια, ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκδεγέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεοπνευστα. Ταῦτα τὰ ἀναγνωσκόμενα.

Ταῦτα πάντα ἔκειθησαν μὲν δύον πρὸς εἰδησιν, παραγεγραμμένα δέ εἰσι πάντας καὶ νότια, καὶ ἀπόδημα. Καὶ οἰδὲν τούτων, τῶν ἀποκρύψων μάλιστα, ἔγχριτον ἡ ἐπωφελὲς, ἐξαρέτως τῆς Νέας Διαθήκης ἀλλὰ πάντα δίχα τῶν ἀνωτέρου διαληπόθεντων, καὶ ἔγχριθέντων παρὰ τοὺς παλαιοὺς οὐρφῆς καὶ πατράσιν, ἀποκρυφῆς μᾶλλον ἡ ἀναγνώσως ὡς ἀληθῶς ἄξια· τὰ τέ δὲ, καὶ αὗτα τὰ καλύμμενα ἐν αὐτοῖς Εὐαγγελίων, ἐκτὸς τῶν παραδοθέντων ἡμῖν τεσσάρων τούτων. Εὐαγγέλια γάρ τεσσαρα τέθεσται ἡμῖν οἱ λεπροὶ κανόνες τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην, κατὰ τὴν προφῆταν τῆς ὀπτασίας, ἡς ἐθέασατο Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης περὶ τῶν τεσσάρων γερουσιῶν. Τέσσαρα γάρ εἰσι χερουβίμ οὗτος ὁ προφήτης· τὸ ἐν δύοις ἀνθρώπῳ, τουτέστι τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον· τὸ δὲ δύοις δύοις λίοντι, τουτέστι τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον· τὸ δὲ δύοις δύοις λεόντῃ, τουτέστι τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον· τὸ δὲ τέταρτον δύοις ἀετῷ, τουτέστι τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. Παράδε ταῦτα τὰ τεσσάρα ἔτερον Εὐαγγέλιον οὐδέν.

Τὸ μὲν οὖν κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἐγράψη ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Ματθαῖον τῇ Ἐβραΐδι διαλέκτῳ, καὶ ἐξεδόθη ἐν Ιερουσαλήμ, ἡρμηνεύθη δὲ ὑπὸ Ἱωάννου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου τὸ κατὰ σάρκα, δὲ καὶ πρώτη

epistola quæ fortassis lapsu graphicō, hic sunt omisæ.

(53) Quæ hic ἀντιλεγόμενα dicuntur, apud Nicēphorūm vocantur apocrypha, et, ut putatur, rectius. Porro apud eūdem adjiciuntur Ignatii et Polycarpi

τος ἀγιειροτονήθη ἐπίσκοπος ὑπὸ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐν Ἱεροσολύμοις.

Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον Ἐναγγέλιον ὑπηγορεύθη μὲν ὑπὸ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ἐν Φόρμῃ (34), ἔξεδόῃ δὲ ὑπὸ Μάρκου τοῦ μακαρίου ἀποστόλου, καὶ ἐκηρύχθη δὲ αὐτὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Πενταπόλεις, καὶ Λιβύῃ.

Τὸ δὲ κατὰ Λουκᾶν Ἐναγγέλιον ὑπηγορεύθη μὲν ὑπὸ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, συνεγράφη δὲ καὶ ἔξεδόθη ὑπὸ Λουκᾶν τοῦ μακαρίου ἀποστόλου καὶ ἵστρον-διστηρ καὶ Πράξεις τῶν ἀποστόλων ὑπηγράφεται μὲν δροίων Πέτρος ὁ ἀπόστολος, συνεγράψατο δὲ ὁ αὐτὸς Λουκᾶς.

Τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην Ἐναγγέλιον ὑπηγορεύθη τε ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου καὶ ἡγαπημένου, διντος ἐξορίστου ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔξεδόθη ἐν Ἐφέσῳ, διὰ Γαϊού τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ ἁνεδόχου τῶν ἀποστόλων, περὶ οὗ καὶ Παῦλος Βασιλεῖος γράψαν φησι· «Ἀσπάζεται δύμας Γάϊος ὁ ἥνος μου καὶ δῆλης τῆς Ἐκκλησίας» (35). *

Ποιαὶ καὶ πόσαι παραδίσεις εἰσὶ τῆς θεᾶς Γραφῆς, εἰτε οὐράνια ἀπὸ Ἑβραϊκού εἰς τὸ Ἑλληνικόν (36) ἐρμηνειαὶ, καὶ τίνες οἱ τυντηρές ἐρμηνευταρίες, καὶ πότε.

77. Πρώτη ἐστιν ἡ τῶν οὐρανῶν ἐρμηνευτῶν. Οὗτοι, Ἑβραῖοι διντες (37), ἐξέλεγοσαν ἀπὸ ἑκάστης φυλῆς ἕξ, καὶ ἡρμηνεοῦσαν τὴν θεῖαν Γραφὴν ἐπὶ Πτολεμαῖου βασιλείως (38) τοῦ Φιλαδέλφου πρὸ διακονιῶν τριάκοντα ἐνιαυτῶν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Κυροῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δευτέρα ἐστιν ἡ τοῦ Ἀκύλα. Οὗτος ἀπὸ Σινώπης τοῦ Πόντου ὑπάρχων, καὶ Ἑλλην ὁν, ἐκπιστοθή ἐν Ἱεροσολύμοις (39). Καὶ πάλιν τὸν Χριστιανούμονα δέστις, καὶ τοὺς Ἰουδαίους προσδραμών, ἡρμηνεοῦσας τὴν θεῖαν Γραφὴν διετερημένη λογισμῷ ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως τοῦ λεπτωθέντος μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς τῶν οὐρανῶν ἐρμηνεάς.

Τρίτη ἐρμηνεία ἐστιν ἡ τοῦ Σαμαράρχη, οὐντος Σαμαρείτης ὁν, καὶ μὴ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ιησοῦ λαοῦ, ὃς φιλαρχίαν νοοῦν, τοὺς Ἰουδαίους προστρέχει (40),

*¹⁴ Rom. xvi, 28.

(34) Quod ait (scriptor iste) Marcum Romæ suum scripsisse Evangelium, Papias confirmat apud Eusebium l. iii Historiæ, cap. 14. Nec non Clemens Alex. apud eundem Chrysost. vere Homil. in Matth. scripsisse in Ägypto existimavit.

(35) In quibusdam exemplaribus legitur, καὶ ὅλη Ἐκκλησία.

(36) In codice Regio 278, quæ est catena in Psalmos, post excerptum ex Epiphaniio, haec legitur ad finem usque, videnturque epitome ex Epiph. De mensuris, p. 163, ut monimus. Tit. in Reg. At ἔκλογοι τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκού εἰς τὸ Ἑλληνικόν.

(37) Sic incipit Reg. σ' ἡ τῶν οὐρ. Οὗτοι Ἑβραῖοι. (38) Βασιλέως deest in Reg. Mox idem, πρὸ τοῦ ἀνιαυτῶν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, id est, trecentis et uno annis ante Christi nativitatem. Sed male; non enim tantum temporis elluslerat, a Ptolemaeo Philadelphio ad Christum.

(39) Reg. ὑπάρχων Ἑλλην ἐκπιστοθή ἐν Ἱεροσολύμοις. Εἴτε τὸν χ. Paulo post Iieg. sic habet... συν-

A Hierosolymorum episcopus constitutus est a sanctus apostolis.

Evangelium secundum Marcum, Romæ quidem ab apostolo Petro dictatum est, editum vero a Marco beato apostolo, et ab ipso Alexandria postea, et in Ägypto, et in Pentapoli, et in Libya prædicatum.

Evangelium secundum Lucam, dictatum quidem est ab apostolo Paulo: conscriptum vero et editum a Luca beato apostolo ac medico. Quemadmodum et apostolorum Acta, dictavit apostolus Petrus, idem vero Lucas litteris mandavit.

B Evangelium vero secundum Joannem, dictatum est ab Joanne apostolo et dilecto, cum exsul esset in Patmo insula, et postea ab eodem Ephesi editum, per Gaium dictum, apostolorum hospitem, de quo et Paulus Romanis scribens dicit: «Salutat vos Gaius hospes meus et totius Ecclesie» ¹⁵.

Quænam et quot sint divinis Scripturae versiones, seu interpretationes ex Hebreo in Graecum sermonem, ac quinum et quando illam sunt interpretatae.

77. Prima versio est, LXXII Interpretum. Hi cum Hebrei essent, electi sunt ex unaquaque tribu sex viri, et divinam Scripturam sub Ptolemaeo Philadelphio rego, interpretati sunt, ducentis triginta annis ante nativitatem secundum carnem, Domini nostri Jesu Christi.

Altera est Aquilæ, qui cum Sinope Ponti oriundus, et Graecus esset, Hierosolymis baptizatus est. Postea vero, reprobato Christianismo, Judæis sese conjunxit, et sacram Scripturam perversa ratione, sub Hadriano imperatore, tabe corporis laborante, trecentis triginta post LXXII versionem annis, interpretatus est.

156 Tertia interpretatio est Symmachij. Hic cum Samaritanus esset, nec populo suo acceptus quod principatum affectaret, ad Judæos sese recepit, ac

D δραμῶν ἡρμηνεοῦ τὴν θεῖαν Γραφὴν ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ λεπτωθέντος μετὰ ἑταῖρον καὶ υπὲρ τῆς τοῦ οὐρανοῦ ἐρμηνείας. Οὓς ὄρθρον δὲ λογισμῷ τὴν ἐρμηνείαν ἐξέθετο, διὰ τοὺς Χριστιανοὺς διτελεῖον. Pro τοῦ λεπτωθέντος, ut legitur in editis omnibus, Jos. Scaliger putavit legendum, λεπρωθέντος, cui favebat Regius codex. Sed nequam tradidit Hadrianum lepra laborante: omnes historici autem tabe confectum interieruisse, quo referri videtur vox singularis λεπτωθέντα. Epiph. p. 170, habet λαθθέσις τὸ σώμα.

(40) Reg. ἡν. Μή τιμωμένος δὲ ὑπὸ τοῦ Ιησοῦ λαοῦ, φιλαρχίας ἐρωτει προστρέγει τοὺς Ἰουδαίους, καὶ δεύτερον παρτιζάνεται. Καὶ πρὸ διτελεῖον καὶ αὐτοῖς, τῶν Σαμαρείων ἡρμηνεοῦ τὴν θεῖαν Γραφὴν. Συνήργου τηνικαύτας διτελεύοντος, etc. Porro quod hic dicatur sub Severo versionem a Symmacho editam fuisse, nequaquam referendum ad Severi, qui Pertinaci successor, tempora; sed ad Lucii Veri imperium qui corrupte ab Epiphanio Συνήργος hanc semel vocatur. Nec desunt inter Latinos qui Lucium Verum, Severum corrupte nuncupant. Nam, si Se-

secundo circuncisus est. Et ut Samaritanos subverteret, vertit et ipse divinam Scripturam sub Severo imperatore, annis post versionem Aquile quinquaginta sex.

Quarta Theodotionis Ephesii est. Ille cum pri-
mum heresim Marcionis Pontici sequeretur, postea
sectatoribus heresis illius succensus, et ipse sa-
cram Scripturam, sub Commodo imperatore, eo
ipso tempore, ad subversionem prædictæ heresis
interpretatus est.

Quinta interpretatio ea est que abscondita in
doliis inventa est, sub Antonino imperatore, Caracalla dicto, in Jericho, a quodam ex illis, qui Hierosolymis litterati erant.

Sexta et ipsa in dolis latens inventa est, sub
Alexandro Mammæ filio, Nicopoli ad Actium : a
quodam Origenis familiari.

Septima et postrema interpretatio, sancti Luciani, magni ascetae et martyris est, qui et ipse cum in predictas versiones et Hebraicos libros incidisset, et diligenter, quae vel veritati deerant, vel superflua erant, inspexisset, ac suis quibusque Scripturarum locis correxisset, versionem banc Christianis fratribus edidit; et post ipsius certamen et martyrium, quod sub Diocletiano et Maximiano tyrannis sustinuit, liber ipsius manu scriptus, repertus est Nicomediae, sub Constantino Magno imperatore, apud Judeaos, in pariete turrito calce circumlito, in quo custodiæ gratia positus fuerat.

Quinque libri in Scripturis memorati sunt, ut quinum temporis existarent, sed jam non reperiuntur.

78. Libros Nathan, Addo, Achies Silonitæ, Semei et Jebu, exsistare scriptum est in libro Regum. Prophetæ autem hi sunt qui prophetias suis conscripsere, quæ jam non reperiuntur.

Ter mille psalmi Davidis in Paralipomenis esse dicuntur : e quibus centum quinquaginta duntaxat ab amicis Ezechieiae regis selecti , reliqui autem absconditi fuere. Quinque millia Proverbiorum

veri temporibus edita fuit versio Symmachi. posterior haud dubio erit Theodosianis Versioni, quæ sub Commodio adornata fuit. Ille fusius Petavius in notis ad Epiphanius, p. 398.

(41) Reg. καὶ τοῖς συναρέταις μηνιν. In prius editis legebatur male, μηνύσων. Reg. ibidem subsequitur. Ξεδονίς ίδεν ἐποιεῖται τῆς Γρατῆς, Κομέδους τῆς Ρωμαίων βασιλείαν θύνοντος. Quæ sequuntur in Reg. omnino ab his diserebant, quod ad verba attinet, quare ea solūm adnotabilius, quæ diversam preferunt sententiam.

(42) Reg. τῇ κατὰ τὸν "Ακτιον διακειμένην. Editio male, τῇ πρὸς αρχίτοις Epiphanius, τῇ πρὸς Ακτια.

(45) Haec non habentur apud Epiphantium, quia eas solum editiones ille commemorat, quae in Hexaplio Origenis locum habuere.

(44) Haec habentur in mss. Reg. 228. Graec. fol. 4.
verso, et edita sunt a Cotelorio in notis ad Patres.

Α καὶ ἐκ δευτέρου περιτέμνεται. Καὶ πρὸς διαστροφὴν τῶν Σαμαριτῶν ἔρμηνει καὶ σύνθετη θελα Γραφὴν ὑπὸ Σεβήρου τοῦ βασιλέως μετὰ να' ἕτη τῆς τοῦ Ἀκύλα ἔρμηνείσα.

Τετάρτη ἐστιν ἡ τοῦ Θεοδοτίωνος τοῦ Ἐφεσίου.
Οὗτος, τῆς αἰρέσεως Μαρκιώνου τοῦ Ποντικοῦ ὁν,
μηριῶν τοῖς τῆς αἰρέσεως αὐτού (41), μήχανεσσε καὶ
αὐτὸς ἐπὶ Κομαίδου τοῦ βασιλεύοντος ἐν αὐτῷ τῷ χρέων,
πρὸς διατροφὴν τῆς κύτου αἰρέσεως.

Πέμπτη ἐρμηνεία ἔστιν ή ἐν πίθοις εὐρεῖται κεχρυμένη ἐπὶ Ἀντωνίνου βασιλέως τοῦ Καρακάλλα ἐν Ἱεριχώ παρά τινος τῶν ἐν Ἱεροσόλυμοις σπουδαίων.

"Εκτη δρμνεία έστιν ή ἐν πίθοις εὐρεθεῖσα καὶ
Α αὕτη κακρυμένη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαμαίας πα-
θός ἐν Νικοπόλει τῇ πρὸς Ἀκτιον (42) ὅπο τινος τῶν
Πριγγίνους γνωρίμων.

Ἐδόμητ πάλιν καὶ τελευταῖα ἐρμηνεῖ ἡ τοῦ ἀγίου Λουκιανοῦ τοῦ μεγάλου ἀσκητοῦ καὶ μάρτυρος, ὅπτες καὶ αὐτὸς ταῖς προγεγραμμέναις ἐκδίσεσσι, καὶ τοῖς Ἐβραϊκοῖς ἑντυγάν, καὶ ἐποπτεύεσσι μετὰ ἀκριβεσίας τὰ λειτουργία. ἡ καὶ περίτελή τῆς ἀληθείας φίμωται, καὶ διορθωσαμένος ἢν τοῖς οἰκείοις τῶν Γραφῶν τόποις, ἐξόδοι τοῖς Χριστιανοῖς ἀδελφοῖς ἡ τοι δὴ καὶ ἐρμηνεία μετὰ τὴν ἀδηλοστιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Λουκιανοῦ, τὴν γεγονοῖσαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῶν τυράννων, ἔχουν τὸ ἱερογεγρον αὐτοῦ τῆς ἐκδίσεως βιβλίον, εὐρόθι ἐν Νικομηδείᾳ τοῖς Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ μεγάλου παρὰ Του-
δεῖος ἐν τοιχῷ πυργίσκῳ περικεχρισμένῳ κονιάματε εἰς διαψύλειται (45).

*Tίνα δεν τὰ μημονεύμενα ἔχει ταῖς γραφαῖς βι-
βλία ὡς ἔτει, οὐδὲ εὑρισκόμενα δέ (44).*

78. Ναβάν καὶ Ἀδόω, καὶ Ἀγια τοῦ Σελαντίου,
καὶ Σεμέτη, καὶ Ἰησοῦ, ἐν τῇ βιβλῳ τῶν Βασιλεῶν
γέργαπται εἶναι βιβλία· προσήγανται δὲ οὗτοι εἰσιν,
οἱ γεγράφαντι περὶ ὧν προεψήθευσαν· ἢ οὐχ εὐ-
στάχτα;

Ψαλμοί τρισχήμοι λέγονται ἐν Παραλειπομέναις (45) είναι τοῦ Δαβὶδ, μόνους δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς ρυθμὸ τῶν φύλων Ἐπέχειον τοῦ βασιλέως ἔξειλέγθαι, τοὺς δὲ δλλους ἀποκεκούψθαι. Πεντακισχύλας

primi seculi p. 339, eorumdem exemplar sua manu ex Baroniano codice descriptum nobis transmisit vir charissimus Jacobus Mill. principalis collegii Sancti Edmundi Oxoniensis, qui non pauca alia nobis perhumanitas officia contulit, conferente in dies, rogantibus. In prius editis nonnisi Latine legebantur. Porro in manuscripto Reg. sub hoc titulo habetur: Ιωάννου τοῦ ὑπαρχητικοῦ χερὸς πρᾶγμα. Ex Josephi Commentario caput 158. Existat autem Josephi hujus viri Christiani ὑπαρχητικόν, pluribus constans questionibus in Bibliotheca Cantabrigiensis, citaturque a Patrio Junio in Notis ad Epistolam Clementis. Ceterum, ut existimamus, et Josepho haec mutuatus est Scriptor huiusc operis, ut superiora ex Epiphanio. In Baroc. sic legiri titulum. Τίβα ἀρτὶ τὸ προρωθεύμενα ἐν ταῖς Γραψαὶς στοιχείωσαν.

(45) Варос, έν Παριάπομενε.

παροιμίες ὑπὸ Σολομῶντος ἐκδεδόθαι. φρεσὶ τῇ τῶν Παραλειπομένων Γραφῇ (46) ἀλλ' οὐκ εἰσὶ νῦν ἡ μόνας αἱ ἐκκλησιῶνεμεναι. Τὸ δὲ Ἀσμα ἢ ἀσμάτων πλειόνων τὸ μυστικὸν ἔξειλέχθαι ἐπιγέγραπται. Ἰώ-
ητος δὲ ἰστορεῖ δύο βιβλία προφητείας τῶν προφή-
την (47) Ἱεζεκιὴλ γεγράψθαι· ἐν δὲ μόνον ἐπιγινώ-
σκουμεν εὐρίσκεσθαι.

A edita a Salomone tradit Paralipomenorum Scriptu-
ra : sed nulla jam extant quam ea quae recipit
Ecclesia. Canticum mysticum , ex compluribus
canticis selectum esse ipsa fert inscriptio. Josephus
vero tradit Ezechielem prophetam duos prophetie
libros conscripsisse : scimus autem unum duntaxat
reperiri. (Itaque haec omnia per impiorum Ju-
daeorum amentiam et incuriam interissee, mani-
festum est.)

(46) Ζαρος. ἐκδεδόθαι τῇ τῶν Παραλειπομένων λέ-
γει Γραφή.

(47) Βαρος. Ἰώσηππος δὲ ἰστορεῖ δύο βιβλία τῶν

προφητῶν, τὸν προφ. Praestat Regii lectio. Porro
quae unciniis includuntur Latina, nusquam Graece
reperimus, sed ex prius editis hoc transtulimus.

ADMONITIO IN DISPUTATIONEM CONTRA ARIUM.

157 I. *Premissis iis operibus quæ nostro doctorumque judicio aperta vobetac; rel. γνησιότητος non habent in-
dicia, ea jam edimus, quæ falso Athanasii præferre nomen liquidius comprobatur. Primum in editis occurrit
disputatio contra Arium in concilio Nicæno. Opus jam pridem a viris doctis Athanasio abjudicatum. Libet
autem hic apponere, quæ ad calcem editionis Commeliniana a Petro Felckmanno adnotata sunt in variis
lectione, p. 21. Inscriptio, inquit, hujus disputationis in codice Augustano est : Διδάσκεις ἐν τῇ κατὰ Νι-
καῖαν συνῷ πρὸς Ἀρετανὸν. Sequentia vero desunt, ut et in Basil. et Anglic. codi. Et præterea eadem
etiam in tempore fallunt. Nam quod dicitur, Nicænam synodum habitam anno Christi 310, id verum esse
nco potest : siquidem ea, coss. Juliano et Paulino, sive cœpta, sive finita est, ut patet ex Socrate lib.
Histor., cap. 13. Graec. Reg. edit. et ipsis Actis Nicænis nuper Lutetiae editis, et Alphonso Pisano libro
secundo et tertio De synodo Nicæna.*

At illi coss. fuerunt circa annum 20 imperii Constantini Mag. hoc est, (variant enim autores) inter
annum Christi 325 et 329. Quare fieri non potest, ut is annus decimus fuerit supra trecentesimum.
Præterea nec id quod dicitur, Alexandrum egisse jam tum episcopum Byzantii, quomodo verum esse
nōs sit, video : cum, ut patet ex historiis et ipsis Actorum Nicæna:um subscriptionibus, Alexander pre-
sbyter et legatus fuerit Metropolitanus episcopi Constantinopolitanus. Videatur de hac re Alphonsus Pisano
de concilio Nicæna pag. 71, 522, 323 et 529, et Acta Nicæna, part. II.

Evidem non dubito Athanasium nostrum varios conflictus habuisse eu'n Ario in synodo Nicæna,
quando Cyrilus Alexandrinus alicubi (48) refert eum in Nicæna synodo omnibus admirationi fuisse, et
Alexandro episcopo quasi viæ ducem ad omnia : imo editus est jam pridem a M. Cruso Catalogus Bi-
bliothecarum apud diversos Graecos Constantinopoli degentes, in quo refert, apud Illustriss. principem
Jacobum Marmoretum, haber orationes dialecticas Athanasii episcopi Alexandrini, quibus disputavit
Nicæa in prima oecumenica synodo contra Arium coram imp. Constantino Magno. Verum ac hæc, de
qua bie, disputatio, aut de illarum numero, aut omnino Athanasii sit, video doctos non immerito du-
bitare. Quidquid sit nostri codices omnes magno consense tribuent eam Athanasio.

II. *Hæc Felckmannus, qui prius editorum titulum respicit, ubi sic legebatur : Διδάσκεις ἐν τῇ κατὰ Νι-
καῖαν συνῷ πρὸς Ἀρετον ἐτελεῖται τῆς θελας σαρκώσεως τοῦ ἐν ἡμέραις βασιλεὺς Κωνσταντίνου,
καὶ τοῦ μαρτύρου Πάτρα Σελεύστου, καὶ ἐπισκόπου Βυζαντίου Ἀλεξανδρου. Quod autem habet ille de Dia-
logis Athanasio attributum, fusa a nobis alias pertractatum est. Hunc vero quod spectat Dialogum, constat
primo esse suppositum : tum ex stylī genere, quod ab Athanasiano, mirum quam abhorreat ; tum ex argu-
mentis plerisque invalidis, ne umbram quidem Athanasianæ θερψίας referentibus. Quare nec in antiquis
Athanasii operum collectionibus comparet, nec ab antiquorū aliquo laudatur, quod sciamus quidem. Nec
ideo quidquam in adversum dubii nascitur, quod, ut ait Felckmannus, omnes codices illum Athanasio tri-
buant. Nam ubi semel ab auctore, Athanasii nomen accepit, hinc consequitur, ut a librariis deinceps omni-
bus autographo hærentibus, Athanasii nomen propositum fuerit.*

III. *Porro male jacet in titulo : Dialogus in concilio Nicæno cum Ario habitus : palam quippe est vel ex
ipso operis initio, non in concilio admissam dici disputationem, sed in diversorio qu. dam : neque cum Ario
hic colloquium habetur, sed cum Ario sequeatur. Que vero sequuntur in prius editis, de tempore Nicæna sy-
nodi, etc., in maxima codicum parte non comparent, ideoque illa expungere visum est.*

(48) Cyrill. tom. V, part. II, Epist. 4 ad monach. Egyptiac. p. 4.

158 ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΕΝ Τῇ ΚΑΤΑ ΝΙΚΑΙΑΝ ΣΤΥΝΟΔῃ ΠΡΟΣ ἈΡΕΙΟΝ (49).

S. P. N. ATHANASII

DISPUTATIO HABITA IN CONCILIO NICÆNO CONTRA ARIUM.

4. Dei providentia, charissimis fratribus comitatus, properabam ad desideratos mihi Dei servos. Cum autem propter corporis infirmitatem tente incederem, una cum illis Dei servis, interrogavit me quidam ex viae conitibus de hac Domini sententiâ; «Pater meus qui misit me, major me est¹⁷.» Haec sciscitanti sic respondi: «Istam quæsiōnem modo intermitte, fratrum dulcissime: postquam autem, Deo permittente, domum remigraverimus hac de re disseremus, quæ accuratissime.» Haec ubi dixeram, in corde meo subito oboritur pietatis instinctus, sicut mecum loquebamur: haud sine causa beatus Paulus Timotheo suo discipulo hæc scripsit: «Exerce te ipsum ad pietatem¹⁸.» Vere enim pietas erga Numen divinus thesaurus est bonis refertus, quæ nec loqui nec conjectare possumus. Mecum item reputabam, magnificum quiddam et augustum esse pietatem, que se adeuentum possit salvum facere. Venit quoque mihi in mentem parabola illi Domini mei Iesu Christi, quæ significatur beatam pietatem magnum aliquid esse, et omni immortalium divitiarum generè abundare, raroque inter homines reperiiri, nisi vix pauci et multis, qui mente veritatis studiosa, incorruptam ejus pulchritudinem consequantur. Nec vero illi virtute sua amabilem ejus conspectum adepti sunt, sed suo in Deum amore, cœbrisque precibus donum illud a Deo obtinuere, ut aeternum gaudium in sinum recipient, qui eximiam illius dignitatem contemplantur.

τὴν ἐπέραστον ταῦτης ἔψιν· ἀλλὰ τὴν πρὸς Θεὸν φιλίαν διάδοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ ὅντον, διόπει τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ ὅντον, διόπει τῶν χαρᾶν ἐντερίνωνται οἱ κατοπτρίζουσι τὸ ὥραιότατον (50)

2. Ait Dominus: «Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inventit homo, gaudet, deinde abit, et vendit omnia quæ ha-

A 4. Τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ ἀπήγειν προσεληνυθώ: σὺν τοῖς φιλάτοις μου ἀδελφοῖς πρὸς τοὺς ἐμοὶ ποθουμένους τοῦ Θεοῦ δούλους (50). Ήμέρα δὲ τοὺς βαδίζοντα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν ὅμα τοῖς προειρημένοις τῷ Θεῷ δούλοις, ἡρετό (51) μὲν τὶς τῶν συμπορεουμένων μηδὲν περὶ τοῦ Κυριακοῦ ἥτοι τοῦ φάσκοντος· «Οὐ Πατήρ μου ὁ πέμψας με μετ' αὐτούς μου ἐστί.» Κάγγη φημι πρὸς τὴν πεύσιν, ἃν προσαγήγοεν· «Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπίσημος τὴν περὶ τούτους ζῆταις, γλυκύτατος ἀδελφῶν· ἐπάν δὲ (52), Θεοῦ ἐπιτρέποντος, ἐν τοῖς οἰκείοις ἐπαναζεύξωμιν, τὴν ἐπέστατον τοῦ κεφαλοῦ ἀσφαλεστάτη ποιούσθεια. Κάμοι τοῦτο εἰρηκότος, αἰρετὸν τις κατοχὴ τῆς ἐνσέβειας γίνεται ἐν τῇ καρδίᾳ μου, Ελέγον δὲ ἐν ἐμαυτῷ· Οὐκ ἀπόκτως ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιστελλώντως ἐμαυτῷ θιμοθέῳ Βαρετᾷ· «Σύμαχε σταυρῷ ποδὸς εὐέσβειαν.» Ἀλήθης γάρ οὗτος θησαυρὸς (53) ἀρθρῶν καὶ ἀνακιστῶν ἀγαθῶν πεπληρωμένη τυγχάνει τῇ εἰς τὸ Θεόν εὐέσβειᾳ. «Ελέγον δὲ ἐν ἐμαυτῷ κατὰ διάνοιαν, ὅτι μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐπίδοξης (54) ἐστιν τῇ εὐέσβειᾳ, καὶ δυναμένη σῶσαι τὸν προσπλάσαντα τῇ ἐντοτις εὐέπειρι. Υποισήσει δέ με καὶ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ παραβολὴ περὶ τῆς μακαρίας εὐέσβειας, ὡς μεγίστη τις καὶ πάντων ἀμερούσιων (55) πλούτων πεπληρωμένη τυγχάνει, καὶ σπανίως εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ἄρα ἀπὸ τῶν πολλῶν ὅλης μόλις φιλαλήθει γνώμῃ κατατύχωσι τοῦ ἀφέρετου καλλίους αὐτῆς. Καὶ οὗτος δὲ οὐλαὶ ἰδιᾳ δυνάμεις κατειλήφασι τὴν στειλάμενος, συγκατὰς λιταῖς γρηγορίου, εἰληφασι ταῦτας ἀξίωμα.

C 2. Φημὶ δὲ Κύριος· «Ομοία ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, διὸ εὐρὼν ἀνθρώπος ἔχαρτο, είτα ὑπάγει καὶ παλεῖ πάντα (57),

¹⁷ Joan. xiv, 28; xii, 49. ¹⁸ 1 Tim. iv, 7.

(49) Sic Regius codex, Augustanus vero, Διάδεξις ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν τυνδῶν πρὸς Ἀρειανού. Disputatio habita in concilio Nicæno adversus Ariam. Basilius et Anglic. : Τοῦτο ἀγίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, δρυγεπισκόπου Ἀλεξανδρεῖας διάδεξις ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν τυνδῷ, etc. Sic item Felic. 2 et editi, sed perferant addunt, ἐν ἑταῖς τῆς Θείας σαρκώσεως τι', ἐν ἡμέραις τοῦ εὐσέβους βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ μακαροῦ πατρὸς Συλεύστου, καὶ ἐπισκόπου Βυζαντίου Ἀλεξινδρου. Anno dñissime Incarnationis trecentesimo decimo, tempore pii imperatoris Constantini, et beati vaphe Silvestri, et episcopi Byzantii Alexandri.

(50) Anglic. φίλους, et secunda manu δούλους.

(51) August. εἶπεν. Mox in Anglic. μὲν deest.

(52) Δέ deest in Aug. Mox Angl. ἐπαναζεύξαντες ἔχομενα τὴν Aug. ἐπαναζεύξομεν.

(53) In Aug. θεος θησαυρὸς deest.

(54) Aug. «Ελέγον δὲ ἐν ἐμαυτῷ, μεγαλοπρεπῆς καὶ επίδοξης.

(55) Edit. Comm. ἀμερούσιων. Ibid. πλούτων, deest in Reg.

(56) Anglic. Aug. et Felic. 2, ὥραῖον. Paulo post,

Aug. Φημὶ γάρ δὲ Κύριος.

(57) Πάντα deest in August.

δια έχει, καὶ ἀγόραζε τὸν ἄγρον ἔκεινον. » Είτη διατέρης έστιν ἐν τῇ καρδίᾳ μου, προσωμίζει μοι προτρῆψις, καὶ φησιν· «Ανθρώπε, εἰ καὶ πολλαὶ σου εἰσὶν αἱ ἀμαρτίαι, κράτει ἰσχυρῶς (58) τὴν εἰς τὸ θεῖον εὐσέβειαν. Διὰ γάρ ταῦτην, καὶ ἡ δρεστις τῶν ἀμαρτιῶν πάρ τοῦ θεοῦ δίδοται, καὶ θάνατος νικᾶται, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἀνθρώπως εἰσελάσται δρισταὶ δυνήσεται. Πρὸς δὲ τούτοις εἰς ὑπόμνημαν εἴληφε καὶ τὸ, «Οἶδεν δὲ θεὸς εὐσέβεις βίεσθαι, ἀνδρός δὲ τηρεῖν εἰς ἡμέραν κρίσεως καλαζομένους αἰώνιῳ πορῷ.» Καὶ γάρ δὸνος οὗτος τυγχάνει καὶ δαστήρες· ἐκ δὲ τῆς ἀσεβείας ἀμαρτία γίνεται. Μήτηρ σὺν πάντοις τῶν κακῶν ἡ ἀσεβεία, τιθῆς δὲ φεκτῶν διάταντων ἡ ἀνοή τυγχάνει. Μακάριος δὲν δὲ τῆς εὐσέβειας υἱός, διτε: οὗτος υἱός Χριστοῦ κληρίζεται.

3. Αθρόως δὲ ἐπέστημεν τῷ τόπῳ ἐνθα δημάρτιν τὴν δρμῆν πεποιημένου, καὶ περιτυγχάνοντες τοὺς γηγείσις, ἀσέμνως διετελούμενην ἀπάντες ἡμεῖς τε, ὅτι τεκνίωντας τοὺς ἄγιους θεάσαστον, ἔκεινοι δὲ, διτε ἀδελφοῖς ἀνράστα. Κοινολογούντων δὲ τῷν ἐπὶ πολὺ τῶν ἀνηράντων τῇ σεβασμωτάτῃ Ὡροσκείᾳ μετὰ πολλῆς εὐταξίας καὶ φειδοῦς, αἰρενίων ἀπὸ τῆς βίζης τοῦ χριστομάχου Ἀρείου θηρίου ἀντιρυπομορφον εἰσεπήδησε πρὸς ἡμέραν, καὶ τρέψατο ἐπακροσάμψινος τῶν εὐσέβειας ἥρμάτων, μὴ δυνάμενος φέρειν. Ελεξε τοιάδε· «Διδάσκατε με τὴν ὑμετέραν δόξαν, ηδιδάσκαλός τοῦ ἐμὸν φρόνημα.» Ἐγὼ δὲ διπειριζόμενος πρὸς αὐτὸν· «Μή πάντας προσκαλοῦεις ζῆτησιν·» μεγάλοις γάρ εἰσιν ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ βούλεις ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς μὲν τὸν σμικρότατον μόνον συνεζήτασαι, ἔδιστα ἐγὼ σοι τοῦτο παρέξω περὶ τοῦ ζῆτηματος. Προσάγαγε πρώτος τὴν πράξισιν μόνον ψιλάτην ποιήσωμεν τὴν συνεζήτησιν, καὶ μὴ φιλονεικότερον πρὸς τὰ προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ πλησίου θεόπνευστα ἡμίκατα διατεθῶμεν.»

4. ΑΡΕΙΟΣ εἶπεν· «Ἐμοὶ δοκεῖ προηγουμένων δρισθῆναι ύφενταί τοι εἰσὶν εἰς τὰ ζητούμενα, ἔκαστον τε ἡμῶν ἔκθενται, ἢ φρονεῖ περὶ θεοῦ καὶ Χριστοῦ, καὶ Πνεύματος ἄγιου, τὸν ἐπιτομῆ, ὅπους κατὰ σκοτιῶν σέμπωμεν τοὺς λόγους, καὶ μὴ εἰς κενὸν ποιησώμενα ἀμιλλὰν λόγων, φανερά τε ἡ διπλακρατοῦσα δόξα δομών τε καὶ τὴν καθαιρουμένην. Περὶ γάρ πίστεως βούλομαι ζῆτησαι πρὸς σὲ, ἐπειδὴ μάλιστα διχόνα ὄρδος μηδὲ μοιούντων ὑμῶν περὶ τῆς εἰς τὸ θεῖον πίστεως καὶ εὐσέβειας.

5. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν (59)· Θεοπερῶς πάντα τοι εἰστρέποισται· ἐγὼ δὲ φρονῶ, φημὶ ἐν ἐπιτομῇ Πιστεῶν εἰς ἑνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ἀεὶ διτα Θεὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν Θεὸν (60) ἀλέγον, τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δεινοντάρχει τῷ ίδιῳ Πατρὶ, καὶ διτε ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς ἔτιν δὲ Υἱός, καὶ διτε Ιησοῦ δὲ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τυγχάνει, καὶ διτε ισοτύπος ἔτιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ διτε σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ πάρεστι πανταχοῦ τῇ θεότη-

A bet, et emit agrum illum¹⁹. » Deinde quasi stans ipse in corde meo, sic me leviter alloquebatur: Homo, et si multa sint peccata tua, constanter retine sinceram in Numinis pietatem. Ob hanc enim Deus peccata condonat, mors vincitur, optimusque poterit homo in regnum celorum pervenire. Præterea, illud quoque commenini: «Novit Deus propter liberare, iniquos vero servare in diem judicii, æterni igne puniendos. » Nam qui ini quis est, idem est et impius: ex impietate vero nascitur peccatum. Itaque mater omnium malorum est impietas, nutrix autem vituperabilium omnium est amentia. Quapropter beatus pietatis filius, quia hic filius Christi vocabitur

B 3. Interim vero ad locum, quo tendebamus, sine mora devenimus, ibique germanos naucti, mutuo¹⁵⁹ omnes gaudio perfreueramus, nos quod digni habiti fuissimus, qui sanctos videre mus, illi quod fratres conspicerent. Cum autem inter nos colloquemur, nec pauca, quæ venerandae admodum religioni congruerent, multo cum ordine et modestia diceremus, ecce subito ex radice Arii Christo infensi, bellua humanam mentita speciem in nos insiliit, cumque aliquantisper pietatis verba audisset, eorum impatiens, ita cœpi loqui: «Aut me vestram docete sententiam, aut ego quid sentiam vos decebo. » Cui ego: « Ne omnes ad disputandum provocas; magni enim sunt in domo Dei. Sin autem in praesentia mecum tantum, qui minimus sum velis disputare, ad id me tibi libertissime offero. Profer primus propositionem: sed ita nos geramus, ut solo veri amore disseramus, nec divinis verbis, quæ a nobis mutuo afferenda sunt, pertinaciter repugnemus. »

C 4. ARIUS dixit: Mibi in primis necessarium videtur, ut uterque nostrum, id de quo nobis agendum est, definiamus, breviterque exponamus, quæ nostra sit utriusque opinio de Deo, de Christo, et de Spiritu sancto: ut scopus sit aliquis nostris sermonibus, nec inaniter verbis digladiemur, patetaque quænam vicerit sententia, et quænam eversa fuerit. Tecum enim iubet de fide disceptare, maxime cum audierim vos non recte de vera in Deum fidem et pietatem disserere.

D 5. ATHANASIUS respondit: Omnia, ut Deum deceat, optime digessisti: ego vero quæ mea sit sententia, paucis dicam. Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, qui semper sit Deus Pater. Et in Deum Verbum Unigenitum Dei Filium, eumque, simul cum proprio Patre existere, Filium item esse ex substantia Dei et Patris, Filium Patri æqualem esse, Filium ejusdem ac Deum esse dignitatis, ipsumque una cum Patre presentem ubi-

¹⁹ Matth. xiii., 44.

(58) Reg. κράτει εὐσέβως. Mox Basil. et Reg. καὶ πάρ τοῦ θεοῦ. Mox Reg. καὶ βασιλείαν. Mox, δριστα, deest in August.

(59) Regius hic et deinceps omittit εἶπεν.

(60) Regius omittit θεόν.

que esse divinitate, omniaque complecti sua substantia, nec ab ulla re contineri Filium Dei, sicut nec Patrem ejus. Et in Spiritum sanctum, quem credo esse Patris substantiae, simulque aeternum cum Patre et Filio. Verbum dico in carne adversuisse.

6. Ar. Credo et ego in unum Deum aeternum, et Filium ejus quem ante aetalia creavit Deus, et Filium fecit. Qui Filius cum omnia quaeunque habet, non haberet, ea a Deo accepit: quod non sit item Filius Patri aequalis, nec ejusdem ac ille dignitatis, sed ut res facta, gloria et virtute Deo sit inferior. Et in Spiritum sanctum, qui a Filio factus est. En qua ego sentio.

7. Ath. Jam cum onani arte ordire disputacionem. Video enim te magnis malis detineri: quamquam tu nos, ipse aggressus reos esse velles, quasi non recte de Patre, et Filio, et Spiritu sancto sentiremus. Ar. Quomodo dicas Deum semper Patrem, qui cum solus esset Deus, sua voluntate creavit Filium suum, quemadmodum scriptum est? Ath. Ubinam scriptum est solum esse Patrem? Ar. Apud Paulum apostolum ita scribentem: « Nobis vero unus Deus ex quo omnia »⁶⁰. Ath. Lege quae sequuntur Apostoli verba: ait enim, « Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ». Ar. Vides Filium ministrum, non autem per se opificem esse, ut ipse de se ait: « Nisi quid viderit Patrem facientem: quae enim Pater facit, haec et Filius facit ». Attende quomodo minister non autem creator sit Filius. Ath. **160** Vide: noli cum veritate pugnare. Nam quod putas a Paulo de Deo Patre esse dictum, idem de Filio ab ipso dici repries. Haec sunt enim ejus verba: « Et ipso posuit in Ecclesia, primum apostolos, deinde prophetas, alios vero evangelistas, alios pastores et magistros, ad perfectionem populum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi: ut jam non simus parvuli, nec fluctuantes circumferamur omni vento doctrinæ, in aera hominum, in astutia ad inducendum in errorem: sed veritatem sectantes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus: ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem commissuram subministratiois »⁶¹, etc. Videamus eamdem vocem de Patre et Filio communiter dici, quam tu de solo Patre intellexisti?

συναρμολογύμενον καὶ συμβιβάζομενον διὰ πάσης ἀρχῆς εἰς τὸν Θεόν, καὶ σὺ μονομερῶς περὶ Πατέρα δέξεις;

⁶⁰ I Cor. viii, 6. ⁶¹ Joan. v, 19. ⁶² Eph. iv, 11-16.

(61) Reg. et Aug. τῆς τοῦ Πατέρα. Caeteri et editi τοῦ omissi.

(62) Sic Reg. At alii et editi, Extisior ὡς Θεός.

(63) Aug. ἀλλὰ πολὺ λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δέξης τε καὶ δυνάμεως, ὡς ποίημα. Ed. vero, ἀλλ', ἀποκείται τῆς τοῦ Θεοῦ δέξης ὡς ποίημα, λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως.

A τι, καὶ ἔτι πάντα περιέχεται τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ περιέχεται ὑπὲρ οὐσίας ὁ Υἱὸς τῷ Θεῷ, καὶ οὐτόπιος καὶ θεός ὁ Πατήρ αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὃτι τῆς τοῦ Πατέρα (61) ἔστι οὐσίας, καὶ συναθέσιον τῷ Πατέρι καὶ τῷ Υἱῷ τυγχάνει τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Τὸν Λόγον φησὶν εἰς παρέκχει γερουσίαν.

6. Ar. εἰπεν· Πιστεύων κάρυ τις ἡνα Θεού μέλον, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, διὸ πρὸ τῶν αἰώνων ἔκτισεν ὁ Θεός (62), καὶ Υἱὸν ἐποίησε. Καὶ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Υἱὸς, μή ἔχον θάσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Υἱὸς ὁ Υἱός, οὐδὲ ἴστιπος τῷ Πατέρι, ἀλλὰ πολὺ λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δέξης, ὡς ποίημα (63), λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ γεγονός. Ιδού κάριο ταῦτα

B 7. Αὐτὸν εἰπεν· Λοιπὸν μετὰ πάσης ἐπιστήμης δροῦν τῆς ζητήσεως (64)· ἕρθε γάρ σε ἐν μεγάλοις κακοῖς ἐνεγκόμενον, εἰ καὶ τὰ μάλιστα (65) σὺ παρεῖλον ὑπὸ αἰτιῶν ἡμέρας ἐποιητας, ὡς μὴ ὀρθῶς φρονούντων τὴν περὶ Πατέρας, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος. Ar. εἰπεν· Πώς φης τὸν θεὸν τὸν Πατέρα, δεὶς μόνος θεὸς ὁν (66), ιδεὶς βουλεῖται ἔκτισεν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, καθὼν γέγραπται. Αὐτὸν εἰπεν· Ποιῶ γέγραπται, ὅτι μόνος ἔστιν ὁ Πατήρ; Ar. εἰπεν· Πιστὸν Παύλον τῷ ἀποστολῷ φησὶ γάρ· « Ήμεν δὲ εἰς θεὸν δὲξ ὡς τὰ πάντα. » Ἀλαράδ. εἰπεν· Τὰ ἐπίμενα ανάγνωσθι τοῦ Ἀποστόλου ἡρτά, ἐφεν γάρ· « Καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δὲξ ὡς τὰ πάντα. » Αἵρειος εἰπεν· « Ορέξε, διτὶ ὑπουργός ἔστι, καὶ οὐχὶ αὐτούργος ὁ Υἱός καθὼν αὐτὸς περὶ ἔστινου Ελεήσιν. » Εἳνα μή τι βλέπεται τὸν Πατέρα ποιοῦντα· δὲ γάρ διὸ οὐ πατέρα ποιεῖ (67), ταῦτα καὶ δὲ Υἱὸς ποιεῖ. » Πρόσεχε πῶς ὑπουργός καὶ οὐ δημιουργός ἔστιν ὁ Υἱός. Αὐτὸν εἰπεν· « Ορά· μήτη μάχου πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Οπερά γάρ τοῦ Παύλου ἡρτῶν δοκεῖται κρατεῖν περὶ Θεοῦ Πατέρας, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εὐρήστες παρ' αὐτῷ τῷ Ἀποστόλῳ λεγόμενον φησὶ γάρ· « Καὶ αὐτὸς θέτει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν λαῶν, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνθήτη τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἀνδράς τελείου, εἰς μέτρον ἡλεκτίας D τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι δύνεται νῆποι, κλινθυνόδεμοις καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβερνᾷ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ (68) πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, διηθεύοντες δὲν ἀδάπτη, αὐδησαντες εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, δὲς ζετοῦ ἡ κεφαλή, δὲ Χριστός· δὲξ ὡς πάν τὸ σώμα δῆτος τῆς ἐπιχορηγίας, καὶ τὰ ἔξης. Ορέξε, διτὶ

(64) Reg. et Aug. συζητήσωσι.

(65) Aug. ἐν μεγάλοις ἐνεγκόμενον εἰ καὶ μάλιστα.

(66) Aug. ὡς μόνος ὁν.

(67) Reg. et Anglic. ποιεῖ. Editi et alii ποιεῖ.

(68) Reg. ἐν τῇ τον ἀνθρώπων πανουργίᾳ.

8. Ἀρ. εἰπεν· Καλῶς εμνημόνευσας περὶ τούτου Α διηγή τὴν περικοπὴν τοῦ Ἀποστόλου· ἀλλ᾽ ἐγώ ἀξιοποτέσσερον ἥγουμαι τυγχάνειν τοῦ ἀπόστολικον βῆτον τὸ προειρημένον Κυριακὸν ὃν περὶ ἔμοι λόγιον. "Ἐρη τὸ δὲ Κύριος, μή δύνασθαι ἀφ' ἐκατοῦ ποιεῖν αὐδίν, ἕὰν μή τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. Ἀθ. εἰπεν· Τί ἀποκρίνεται δὲ θεὸς ἐν ἀρχῇ; Ἀρ. εἰπεν· Οὐρανὸν, γῆν, θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καθὼς γέγραπται. Ἀθ. εἰπεν· Οὐκοῦν λοιπὸν ἡστιν ἀπόδειγμῆναι (69) παρὰ σοῦ, ποιεὺς οὐρανὸύς, καὶ γῆν, καὶ θαλασσὰν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐποιήσεται δὲ θεὸς ἐν πρώτοις, εἰτούτοις δὲ Υἱὸς αὐτοῦ ἐκράκεις ἐποίησεν δημοσίων τῷ Πατέρι αὐτοῦ. Ἀρ. εἰπεν· Ἀθέμιτον ἥγουμαι τυγχάνειν τὸ εἰπεῖν, πρῶτον κύριον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδημιουργῆσθαι, ἔπειρον δὲ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, δευτέρου μὴ δυναμένου ἀποδειχθῆναι, κατασῆλου δηντος τοῦ πράξτην παρὰ πάτην, ἵνα εἰς τυγχάνειν δὲ ἑρμανος κόσμος. Ἀθ. εἰπεν· Οὐκοῦν ἀφ' ἐκατοῦ δημιουργῆς δὲ Υἱὸς τὸ πᾶν. Ἀρ. εἰπεν· Πράξαλον, εἰπέ μοι, πῶς ἀφ' ἐκατοῦ; Οὐκοῦν ἀφ' ἐκατοῦ δημιουργῆς δὲ Υἱὸς τὸ πᾶν. Ἀθ. εἰπεν· Χριστὸς εἰ θεοῦ δύναμις καὶ σορία τυγχάνει κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ναὶ ἢ οὐ; Ἀρ. εἰπεν· Ὁμολογούμενός Χριστὸς θεοῦ (70) δύναμις καὶ θεοῦ σορία. Ἀθ. εἰπεν· Η σορὸς σὺν μῇ ἀλλαγόθεν σοργεῖται; Ἀρ. εἰπεν· Μή γένοιτο! Ἀθ. εἰπεν· Οὐκοῦν ἀφ' ἐκατοῦ πάντα ὡς σορία κράτει; Ἀρ. εἰπεν· Οὐτως ἔχει. Οὐκοῦν δὲ Πατήρ ὁδέν δέδημοργησεν; Ἀθ. εἰπεν· Ἄκουε, καὶ μὴ προπετεῖς λάβε (71), δὲ μὴ θύμα μήτε λέγειν, μήτε ἀκούειν, ὡς μὴ δυναμένον τοὺς ματαρέμει πάλι τοιςάυτα. Πλὴν ἐπὶ τοῦ πράξτην δέδημοι λόγοι περὶ οὗ ἐπερωτῶ. Ὁ δύνατος τοῦ αὐτούργητος; Ἀρ. εἰπεν· Ἐν τῇ δύναμις αὐτοῦ τὸ πᾶν πράττει. Ἀθ. εἰπεν· Χριστὸς δὲ ἀράρετας θεοῦ δύναμις πάρχει; Ἀρ. εἰπεν· Ομολόγηται. Ἀθ. εἰπεν· Οὐκοῦν Χριστοῦ δυνάμεων δηντος τοῦ θεοῦ (72), ἀπερ δημιουργεὶς ή δύναμις, τοιτίστιν ή Χριστὸς, ταῦτα ποιεῖ δὲ Πατήρ.

9. Ἀρ. εἰπεν· Πώς ἀπερδημιουργεῖται Χριστὸς, ταῦτα δημιουργεῖται δὲ θεὸς; Ἀθ. εἰπεν· Πὶ δύναμις ἀπὸ τοῦ δηνατοῦ κεχωρίσται; Ἀρ. εἰπεν· Μή γένοιτο! Τίς γάρ ποτε κάρακεν ἀγωνισθεῖται πάλι ίδιων ἀνδρῶν δύμανον, καταχύνεις δὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ; Εἰ γάρ ἡγεῖτο, ἐπ' ἀμφοτέρους ἀν ἐκομίσθη τὰ βραβεῖα, ητοι οἱ στέφανοι (73). Ἀθ. εἰπεν· Ὁρδῶν Ἐφρ., Εἰ σὺν ἐτοῖς ἀνθρώποις τοῦτο ἔδωκας, μήτε δύναμιν καχερίσματος τι πράττειν, μήτε τὸ σώμα τὰς ἑτέρως ἐνεργεῖν τι, οὐκοῦν δὲ Χριστὸς, δύναμις ὡν πατρῷ, ἀχωρίστως πάντα, οὐ πάρτει δὲ Πατήρ, πράττει ταῦτα καὶ αὐτός (74). Ἀρ. εἰπεν· Εστω σύτω, τὸ ἀχωρίστως δημιουργεῖται τὸν Υἱὸν σὺν τῷ θεῷ τὸ πᾶν· μήτε δύναται καὶ

8. Ar. Recte integrum Apostoli locum ac de re protulisti: verum quae ego commemoravi Domini verba magis digna fide autumo esse quam quae habet Apostolus. Siquidem ait Dominus nihil se a seipso posse facere, nisi quid facientem videat Patrem²³. Ath. Quid fecit Deus in principio? Ar. Cœlum, terram, mare, et omnia quae in illis continentur, uti scriptum est. Ath. Superest igitur ut ostendas quosnam cœlos, quamvis terram, mare et quae his continentur, primum fecerit Deus, quae deinde videns Filius, similiter ut Pater fecerit. Ar. Nefas dictu puto esse, primum mundum a Deo fuisse conditum, alterum autem a Filio, cum alter mundus demonstrari non possit, quippe cum perspicuum sit omnibus unum hunc mundum aspectabilem esse. Ath. Igitur Filius a se ipso universum creat? Ar. Quarto te, quomodo a seipso? Nemo sane id dixerit. Ath. Sapientia ubinam suum inventit consilium? Ar. In sapientia sua. Ath. Annon Christus Dei virtus et sapientia est, ut docet beatus Paulus²⁴? Ath. Non? Ar. Sine controversia Christus Dei virtus et Dei sapientia est. Ath. Num ergo sapientia aliunde elicetur sapiens? Ar. Absit. Ath. Igitur a seipso omnia, ut sapientia, agit. Ar. Ita seres habet. Num igitur nihil creat Pater? Ath. Audi, nec temere loquere quae nec dicere fas est, nec audire, quasi nemo possit ista tua everttere. Verum tamen jam mihi responde ad id quod te interrogabo. Is qui potens est, quomodo ipse per se agit? Ar. Omnia virtute sua elicet. Ath. Annon vero Christus convenienter Dei virtus existit? Ar. Nemo non fateatur. Ath. Itaque cum Christus sit Dei virtus, quae virtus, id est Christus, elicet, cadem elicet Pater.

9. Ar. Qui sit ut quae Christus elicet, ea Deus efficit? Ath. An virtus sive potentia distinguitur ab eo qui potens est? Ar. Absit. Equis enim vidit unquam athletam in luctatione scorsim fortiter se gerentem, et scorsim ejusdem virtutem? Nam si ita esset, ad utrumque certe præmia sive coronas deferre oportet. Ath. Recte dicas. Quapropter si id in homine agnoscis, nempe, nec ejus virtutem separatum quid elicere, nec corpus aliud quid agere: profecto Christus, qui paterna est virtus, omnia, quae Pater efficit, ipse quoque absqueulla disjunctione universum efficiat simul cum Deo: at

²² Joan. v, 19. ²³ I Cor. i, 24.

(69) Angl. Οὐκοῦν περιείπεται λοιπὸν ἀποδειγμῆσαι.

(70) Ita Regius. Alii autem et editi omittunt τον θεον.

(71) Reg. φθέγγου, et paulo post idem, μεταστρέψαι.

(72) Ita reg. In aliis et editis. τον deest. Mox

Aug. ή δύναμις αὐτοῦ, τοιτίστι τοῦ Χριστοῦ.

(73) Ita Regius. Alii vero. ητοι καὶ στέφανος. Mox Augusti., ἐπ' ἀνθρώπῳ τοῦτο δέδωκας.

(74) Ita Reg. Editi vero omittunt καὶ Paulο post Regius, δημιουργεῖται τὸν θεὸν συναίδεις καὶ σὺν τῷ Υἱῷ, Aug. τὸν θεὸν σὺν τῷ Υἱῷ.

161 nonquid Deo possit aequalis esse, cum ipse Salvatorem audieris haec dicentem : « Pater meus, qui misit me, major me est ? » Ath. Interrogalo te; tu vero mihi responde : Num Salvator meus sibi contraria loquitur ? Ar. Absit : ubique enim sibi ipsi consonat Filius Dei. Ath. Quomodo ergo Dominus alibi ait, « Ego et Pater unus sumus » ? Ar. An Sabellius es ? Ath. Cur sim Sabellius ? Ar. Quia Patrem et Filium unum esse dixisti. Ath. Ne me calumnieris. Nec enim dixi Patrem et Filium unum esse, sed Dominum dixisse : « Ego et Pater unus sumus. » Ar. Atqui haec ipsa est Sabellii haeresis. Ath. Num igitur Dominus qui ait : « Ego et Pater unus sumus, » Sabellius erat. An non omnes Christiani Iesum Filium Dei esse novimus ? Tu vero ipsum dicas Sabellium esse et haeresis magistrum ? Ar. Absit a me ut ita sentiam, sed Salvator de sua eum Patre concordia illa intellexit verba : « Ego et Pater unus sumus. » Ath. Cujus causa haec dixit Dominus, quidve his volebat indicare ? suamne, ut putas, cum Patre concordiam, an potius divinitatem, ut recta ratio probat? si concordiam, ut existimas, igitur testes contra Patrem subornabat, ne videlicet a Patre abdicaretur. Quod si verum est ; Filius ergo Patrem accusat, quod ingratum se prebuerit, nec pacta concordiae servarit. Quod si ita esse velis, intellige, queso, quo te huiusmodi abducet sententia.

10. Ar. Verum quid nos vis dicere, num quod Pater et Filius unum sit ? Ath. Dominus Jesus non ait : « Ego et Pater unus sum, sed unus sumus : » bisque verbis, « unus sumus, » perfectam indicavit dualitatem; et dictione, « unus, » substantiam significavit. Que quia non intellexisti, in absurdâ idcirco incidisti. Ar. An non Dominus dixit : « Pater qui misit me, major me est ? » Ath. At non Salvator dixit : « Ego et Pater unus sumus ; » et rursus : « Qui vidit me, vidit Patrem » ? Intra Apostolus quoque Filii et Patris aequalitatem diserte his verbis declarat : « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo : sed semetipsum exinanivit » : » Viden' Filiū proprio Patri aequalē esse, non autem minorē ? Ar. Magna mihi videtur Scripturarum de re praesenti dissensio. Ath. Absit ut homo divinos Deique afflato scriptos libros audeat calumniari, quasi scilicet non inter se in his omnibus consentient. Certe omnes Scripturæ, instar æquæ libræ, valde secum consentiunt. Ar. Qui fieri potest ut consentiant ? Salvator ait : « Pater qui misit me, major me est : » idem rursus ait : « Ego et Pater

A Iosος είναι τῷ Υἱῷ, καθὼς σὺ ἡκουσας τοῦ Σωτῆρος λέγοντος : « Οὐ Πατήρ μου, δέ πέμψας με, μεῖζον μου ἔστιν ; » Αθ. εἶπεν· Ἐφωτήσω σε· σὺ δέ ἀποκρύπτῃ μοι· Ο Σωτήρ μου μήτε ἐναντία ἐβλέγεστο ἐστός (75); « Αρ. εἶπεν Μή γένοιτο! πανταχοῦ γάρ σύμφωνος ἐστῶν τυγχάνεις δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Αθ. εἶπεν· Πάπις οὖν Κύριος ἐν δόλῳ τόπῳ φάσκει, « Ἐγώ καὶ οὐ Πατήρ ἐν ἐσμεν ; » Αρ. εἶπεν· Σὺ Σαβελλίος εἶ. Αθ. εἶπεν· Διὰ τί είμι Σαβελλίος; Αρ. εἶπεν· Επιτέλη είπας, Ο Πατήρ καὶ δὲ Υἱὸς ἐν ἐστίν. Αθ. εἶπεν· Μή καταβέιδον μου· οὐ γάρ οὕτω φτιῇ, οὐτὶ δὲ Πατήρ καὶ δὲ Υἱὸς ἐν ἐστίν, ἀλλὰ οὐτὶ δὲ Κύριος ἐστι· « Ἐγώ καὶ οὐ Πατήρ ἐν ἐσμεν. » Αρ. εἶπεν (76). Αὗτη, ἡ αρέστια Σαβελλίον ἐστίν. Αθ. εἶπεν· Οὐδούν δὲ Κύριος δὲ εἰρηκών, « Ἐγώ καὶ οὐ Πατήρ ἐν ἐσμεν, » Β Σαβελλίος ἦν; Οὐ πάντες οἱ Χριστιανοὶ Ιησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ οἴδαμεν; οὐ δὲ Σαβελλίον καὶ διδάσκαλον αἰρέσεως κύτων φένει; Αρ. εἶπεν· Μή γένοιτο μοι τοῦτο φρονῆσαι! δέ γάρ Σωτήρ εἶπε περὶ συμφωνίας, οὐτὶ « Ἐγώ καὶ οὐ Πατήρ ἐν ἐσμεν. » Αθαν. εἶπεν· Ενεκεν τίνος Εκεῖ τοιάδε δὲ Κύριος; τι θέλων παραστῆσαι; τὴν συμφωνίαν κατὰ σὲ, ή τὴν θεότητα κατὰ τὸν δρόσιν λόγον; Εἰ μὲν γάρ τὴν συμφωνίαν κατὰ σὲ, δῆρα μάρτυρας (77) κατεστενάσαιε κατὰ τοῦ Πατέρος, μή δρα ἀδίτησαις αὐτῷ γένηται ωπὸς τοῦ Πατέρος· εἰ δὲ τοῦτο οἴτως ἔχει, δὲ Υἱὸς κατηγορεῖ τοῦ Πατέρος κατὰ σὲ, ὡς ἀγνώσκοντος, καὶ μή μένοντος ἐν ταῖς συνθήκαις τῆς συμφωνίας τοῦ Πατέρος. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχει, λοιπὸν νότισμαν πούς αἱ ἀπάγει τὸν ϕρόντιμα.

C 10. Αρ. εἶπεν· Άλλα τι θέλεις ἡνα εἰπαμεν, έτι δὲ Πατήρ καὶ δὲ Υἱὸς ἐν ἐστίν; Αθ. εἶπεν· Ο Κύριος Ιησοῦς οὐκ είπεν, « Ἐγώ καὶ οὐ Πατήρ ἐν εἰμι » δέλλα ξέστως, « οὐτὶ εἴσμεν, » καὶ τὴν δύσκολην παρεστήσας ἐν τῷ λέξαι, « οὐτὶ εἴσμεν. » Τὸ δέ, « Εν, » τὸ τῆς οὐσίας ἰστημεν· οὐ δέ, μή νοήσας, εἰς ἀπότολον ἐγκύρωτας. Αρ. εἶπεν· Ο Κύριος οὐκ είπεν· « Ο Πατήρ, δέ πέμψας με, μεῖζον μου ἔστιν ; » Αθ. εἶπεν· Σωτήρ οὐκ είπεν· « Ἐγώ καὶ οὐ Πατήρ ἐν ἐσμεν, » καὶ τάλιν· « Ο ἐπωρακός εἰμι, ἐπωρακός τῶν Πατέρων, σαφῶς ἔδηλωται, λέγων· « Ος, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀπαγγέλμι τὴν ιητήσατο τὸ εἶναι τον θεόν· ἀλλὰ ἐσυντὸν διέκενασεν (78). » Ορές, οὐτὶ ίσος ἐστίν δὲ Υἱὸς τοῦ Ιησοῦ Πατέρος, καὶ οὐ μικρότερος; Αρ. εἶπεν· Ασυμφωνία πολλὴ μοι καταφαίνεται τῶν Γραψίων ἐπὶ τοῦ παρόντος. Αθ. εἶπεν· Μή γένοιτο ίνα δινθρωπος κατέπι τῶν θείων καὶ θεοπνεύστων Γραψών, ὡς οὐ μετὰ συμφωνίας ταῦτα πάντα φεγγούμενον! Συγδε γάρ ωπερ δίκαιος, εύτω συμφωνοῦσι πρὸς ἐκατές πᾶσσοι αἱ Γραψοί. Αρ. εἶπεν· Πάπις συμφωνοῦσιν; Ο Σωτήρ ἔφη· « Ο Πατήρ δέ πέμψας με, μεῖζον μου

* Joan. x, 50. ** Joan. xiv, 9. *** Philipp. ii, 7.

(75) Εαυτῷ deest in Aug. Mox idem, Μή γένοιτο παρ' αὐτοῦ γάρ.

(76) Αρέστι εἶπεν deest in Aug. In Felc. vero 2, et hæc et sequentia usque ad ἐσμεν.

(77) Augustanus, τὴν συμφωνίαν κατὰ σὲ, δῆρα μάρτυρας, omissis intermediis δι' ὀμοιοτέλεστον.

(78) Aug. ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών.

εστιν· πάλιν διανέδει λέγει· « Έγώ καὶ δὲ Πατήρ εἰναι τοῖς οὐκέταις·» καὶ ἔτερως· «Οὐ ἀνθρώπος ἐμός, ὁύραχε τὸν Πατέρα·» διὸ δὲ σημαίνει τὴν ἀπαράλλακτον εἰσόδου θέλαν, ἣν ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτὸν Πατέρα· ἡς καὶ δὲ Πατεῖλός φησι Ιερὸν τὸν Υἱὸν (79) τοῦ ἴδιου Πατρὸς τυγχάνειν. Ἀθ. εἶπεν· «Ανθρωπός, ἀνθρώπος καὶ σύνει, διὸ οὐκ ἀπέξυπται ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον, τὸ φάσμαν (80)·» Οὐ Πατήρ μου, δὲ πέμψας με, μείζων μου εστιν, σὺν λοιποῖς κεραδαῖσιν. Ἀρ. εἶπεν· «Ἐὰν τοῦτο ἀποδεῖξῃς, διπερ ἀνεγχύρωτον ἔστιν, τάχα καὶ ποιήσους τῷ σῷ φροντίσματι ἐπακολουθήσαις.

11. Ἀθ. εἶπεν· «Οὐ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς θεός ἔστιν, ή οὐ; Ἀρ. εἶπεν· Θεός κτισθεὶς ὑπὸ Θεοῦ. Ἀθ. εἶπεν· «Ως θελεις, ἀποκρίθητε μοι περὶ οὗ ἔρωτον. Οὐ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς πάντα ἐποιήσεις, σὺν (81), ή οὐ; Ἀρ. εἶπεν· Προσκοδδόταισι, διὸ πάντα ἐποιήσεις, ὡς δύναμις καὶ σοφία τυγχάνουν Θεοῦ. Ἀθ. εἶπεν· Οὐκοῦν πάντα περιέχει τὰ οὐκ' αὐτοῦ ποιηθέντα, ήτο δρατά ἦστο (82) δώρατα δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱός. Ἀρ. Ἐφη· Οὐτος; Εχει. Ἀθ. εἶπεν· Πανταχοῦ οὖν πάρεστι τῇ οὐσίᾳ τῆς μεταγόνης αὐτοῦ. Εἴδη εἶπης, διὸ πάρεστι πανταχοῦ, ἄρα μείζονα ἔρεις τὸ γενέμενα τοῦ δημιουργοῦ. Ἀρ. εἶπεν· Πάρεστι πανταχοῦ. Ἀθ. εἶπεν· Εἰ οὖν παρέστη τυγχάνει πανταχοῦ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πῶς λέγεις τὸ· «Οὐ Πατήρ μου δὲ πέμψας με, μείζων μου ἔστιν,» ἀπόδος μοι τὸν λόγον. Ἀρ. εἶπεν· «Ἀπορῶ περὶ τούτου, ἀλλ' ἀξιῶν φράσον μοι, τίνι λόγῳ εἶπεν δὲ Σωτὴρ μείζονα ἑαυτὸν τὸν Πατέρα;» Ἀθ. εἶπεν· «Ἔνι μὴ πρότερον μοι εἴπης, δὲ πεπειρώτω, οὐ μή, εἰπεῖσθαι, διπερ ἡθελεις.» Ἀρ. εἶπεν· Λέγε, δὲ βούλει. Ἀθ. εἶπεν· Οἱ ἀγγεῖλοι ἀσύμματοι τυγχάνουσιν, ή ἀνθρώποι; Ἀρ. εἶπεν· «Ανθρωποι ἐν σώματι τυγχάνουσιν, δηγγεῖλοι δὲ πνεύματα διητεῖς, ἀσύμματοι εἰσιν.» Ἀθ. εἶπεν· «Τίνες οὖν κοπιῶσιν, ἀνθρωποι, ή ἀγγεῖλοι;» Ἀρ. εἶπεν· «Ἄγγειλοι καὶ σώματοι τυγχάνουσιν, πρὸς τὸ διακονοῦντας αὐτῷ καμάτου πειράν μὴ λαβεῖν· ἀνθρώποι δὲ τῷ κάμψειν ίδιον, διὰ τὴν τοῦ σώματος βαρεῖαν διλέγουν.» Ἀθ. εἶπεν· «Οὐ οὐν Κύριος πᾶς ἐκοπιάσας; γέραπτος γάρ, «Ιησοῦς δὲ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς οὐδοπορίας, ἐκαθέστο.» Ἀρ. εἶπεν· Συνήγαγες με, ὡς ἡθελήσας ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς οὐδὲ Λόγος ἀκοπιάσειν, ἀλλ' ἵνα φανῇ, διτὶ σάρκα, ήν οὐκ εἴχε πρότερον δὲ Λόγος καὶ θεός, ταῦτην ἀνέλαβε· διὸ τοῦτο τῇ σαρκὶ συναγύρησε πάσχειν τὰ ίδια, ίνα φανῇ διτὶ σάρκης εστιν.

12. Ἀθ. εἶπεν· Μέμνησο, διτὶ προσωμαλέγηται, διτὶ πανταχοῦ τάρεστιν δὲ Λόγος καὶ θεός. Ἀρ. εἶπεν· «Ἀραρότως.» Ἀθ. εἶπεν· Εἰ οὖν πανταχοῦ πάρεστιν (83), τίνος ἔνεκεν ἐραστιν, «Οὐ Πατήρ μου δὲ πέμψας με, μείζων μου ἔστιν;» Ἀρ. εἶπεν· Παρακαλῶ σε, μή ὀκνήσῃς ἀποκαλύψαι τὸ πάθομα διτὸ τοῦ τρόπωματος ἐν τάξι. Λίαν γάρ διωματι. Ἀθ. εἶπεν·

«Joan. ιη. 6.

(79) Sic Reg. Angl. et Basil. secunda manus. Editio vero cum aliis, μή ίσον τὸν Υἱόν. At Aug. sic habet. ίσος οὖν & Υἱὸς τοῦ ίδιου Πατρὸς τυγχάνη.

(80) Ita omni. sere mss.; iu editiis autem, τὸ φάσκεν deest.

A unum sumus : et : Qui vidit me, vidit Patrem : quibus verbis simillimam nullaque varietate diversam sui et Patris speciem designat : quemadmodum et Paulus scribit Filium proprie Patri aequalē esse. Ath. Audi, homo, et intellige illud capitulum : «Pater meus, qui misit me, maior me est,» ab aliis minime differre capitulis. Ar. Si id ostenderis, quod sane fieri non potest, forte et me in tuam sententiam ire compelles.

11. Ath. Dei Filius Deusne est, vel non? Ar. Deus est creatus a Deo. Ath. Prout vis responde mihi ad id quod a te sciscitor. Dei Filius fecit omnia, an non? Ar. Jam supra concessum est omnia eum fecisse, quippe qui sit Dei virtus et sapientia. Ath. Omnia igitur Dei Filii continent, quae ab ipso sunt facta, sive visibilia, sive invisibilia. Ar. Ita est. Ath. Ubique ergo adest natura sua maiestatis. Nam si dicas non ubique adesse : igitur res factas fateberis 162 Creatore majore esse. Ar. Adest ubique. Ath. Si igitur præsens ubique est Dei Verbum : quomodo illud intelligis : «Pater meus qui misit me, maior me est?» Da mihi rationem. Ar. Hic bæreo : sed oro, expone mihi qua ratione Salvator dixerit majorem se Patrem esse. Ath. Nisi mihi prius dixeris, quod a te postulo : nec ego quod vis tibi sum dicturus. Ar. Dic quod vis. Ath. Angeline incorporei sunt, an bovinæ? Ar. Homines sunt in corpore : angeli vero cum sint spiritus, incorporei sunt. Ath. Quinam igitur fatigantur : bovinæ, an angeli? Ar. Dixit, angeli incorporei sunt, ut cum illi ministrant, nullum lassitudinis experimentum percipient. At homini proprium est fatigari, propter gravem neup corporis molem. Ath. Quomodo ergo fatigatus est Dominus? Scriptum enim est : «Jesus vero fatigatus ex itinere, sedebat»⁸⁴. Ar. Uti voluisti, eo me, angelorum hominumque exemplo, adduxisti, ut fatigare Verbum non ut Deum fatigatum esse. Scilicet ut appareret carnem hanc, quam prius Verbum et Deus non habebat, assumpsisse; idcirco carni quam sibi erant propria pali permisit, ut carnem esso evidens esset.

12. Ath. Memor sis concessum antea esse Verbum et Deum ubique esse. Ar. Retece adinodium. Ath. Si igitur ubique præsens est, cuius causa sit, «Pater meus qui misit me maior me est?» Ar. Obscoeno te, ne graveris velum a littera quam citu detrahere. Valde enim angor animo. Ath. Quis fatigatus est, homone, an Deus Verbum? Ar. Homo. Ath. Tuum igitur jam est intelligere. Ar. Percipio quid tuo hoc responsu intelligas, nempe, cum Deus

(84) Nat abest ab August.

(82) Aug. εἴτε δρατά, εἴτε.

(83) Ita Reg. In editiis vero et in aliis, πάρεστι deest.

Verbum ubique adsit, clarum esse ipsum propter A Τίς ἐστιν ὁ κεκοπικών, ἀνθρωπος, η δὲ Θεὸς Λόγος; carnem dixisse: « Pater meus qui misit me, maior me est. » Hac enim gradiebatur et fatigabatur, et a loco in locum migrabat. Certe id se recte habet.

τῆρ μου, ὁ πέμψας με, μετ' αὐτῶν μου ἔστιν, εἰ τὴν βαδίζουσαν καὶ κοπιῶσαν, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἑταῖρον πορευομένην. Ἀλλοις ὅρδινος ἔχει τοῦτο.

13. Ath. Jam in mentem revoca quod dixisti, Deum Verbum creatum esse. Unde vis summannus initium? Ego vero non audeo tam fidenter loqui contra aeternam ejus Filii divinitatem. Ar. Ego quidem id ex Scripturis probo: tu vero undenam habes Filium aeternum esse? Ath. Ego ex libris divino afflato scriptis didici aeternum esse Dei Filium. Ar. Quidnam Scripturæ docent aeternum esse Filium? Ath. Celeberrimus Paulus in medium prodiens, veritatem suo testimonio confirmabit. « Invisibilia enim ipsis, inquit, ex creatione mundi, per res factas intellectus conspicuntur, sempiternaque ejus virtus, et divinitas: ut sint ipsi inexcusabiles, quia cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt ». Ar. Haec de Patre dicit Scriptura. Ath. Nonne beatus Paulus eos arguit, qui Deum Dei Filium per corpus apparentem non cognoverant, nec sempiternam ejus divinitatem, qui universum adornavit? Siquidem ex magnitudine et pulchritudine rerum creatarum, convenienter cognosci, cum gratiarum actione debet Creator. Manifestum est autem omnia qua facta sunt per Verbum facta esse, nihilque sine illo esse factum. Quapropter deberes tu quoque ex præclarâ elementorum coagmentatione Creatorem convenienter intelligere, teque cuius non ignarum esse, percipereque mundum aeterni Dei opus esse, nee potuisse creatam naturam tantum opus producere.

14. Ar. Esto, sit aeternus Filius: sed ab aeternitate creatus, aeternitatem obtinet. Ath. Si aeternus est Filius, non est res creata: quod si res creata, non est aeternus. Ar. Num haec ego ex propria loquor auctoritate? Filius ipse ait se a Deo primum omnium creatum esse. Ath. Tibi soli an etiam aliis revelatum est hoc **163** Filii Dei mysterium? Ar. Non omnium est fides⁸⁴. Verumtamen non mihi soli, sed etiam aliis cognita est haec fides. Ath. Undenam vobis ea revelata est? Ex Deo, an ex hominibus? Ar. Ex Deo. Ath. Tunc ipse auditor fuisti, an alii tibi narraverunt? Ar. Non mihi narraverunt, sed multi sancti, in Spiritu Dei loquentes, Filium creatum esse affirmarunt. Ath. Quinam sunt isti? An et nos nosse non possumus? Ar. Tute ipse nosti et prophetas et apostolos multis in locis dixisse Christum rem creatam esse. Ath. Te paulo ante dicentem audivi id a Filio dictum esse, jam

13. Αθ. εἶπεν· Λοιπὸν λάβε μοι ἐν νῷ τὸ βήτδν, ἐπερ Ἑρτ., ὅτι δὲ Θεὸς Λόγος ἔκτισθη. Πόλεις λάδονεν τὴν ἀρχὴν θεότητος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ (84). « Αθ. εἶπεν· Ἔγω μὲν ἀπὸ τῶν Γραφῶν τοῦτο λέγω· σὺ δὲ τὸν ἀδίστον λέγεις τὸν Υἱόν; » Αθ. εἶπεν· Ἄπο τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ἡμαθον, ὅτι ἀδίστος ἐστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. « Αρ. εἶπεν· Ποταί εἰσιν αἱ Γραφαὶ, αἱ φάσκουσαι ἀδίστον τὸν Υἱόν; » Αθ. εἶπεν· Ἐλέων δὲ ἀσύδημος Παῦλος μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ· « Τὰ γὰρ ἀράτα αὐτοῦ, φησίν, ἀπὸ κτίσεως κόπτον τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ή ταῦτα αὐτοῖς ἀνταπολογήσουται, διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ᾧς θεὸν ἀδέξανται, ή ηγχαριστησαν. » Αρ. εἶπεν· Περὶ τοῦ Πατρὸς λέγει τοῦτο ἡ Γραφή. Αθ. εἶπεν· Οὐκοῦν δὲ μακάριος ἀπότολος Παῦλος αἰτίζεται τοὺς τὸ διά σώματος ἐπιπλένετα θεὸν Υἱὸν Θεοῖ μὴ ἐπεγνωκότας ἀδίστον θεότητα αὐτοῦ, τοῦ τὸ πᾶν διακομήσαντος; Εἰ γὰρ μεγάθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀνάλογας δεῖ τὸν δημιουργὸν γνωρίσθεντα εὐχαριστηθῆναι. Φανερὸν δέ εστιν (86) ὅτι πάντα διὰ τοῦ Λόγου τὰ γεγονημένα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἐν· οὐν καὶ ὃ ἐκ τῆς τῶν στοιχείων ἀνάρτουσαν μοτηθεῖσας ἀνάλογοισθενταί τὸν δημιουργὸν ἀνάλογας, καὶ σπουδῆς ἐπιγνώμονα γενέσθαι, ὅτι ἀδίστος θεόν τυγχάνει Ἐργον δὲ κόσμος, οὐ κτιστῆς δὲ φύσεως, μὴ δυναμένης ἐπαρκέσται τοσαῦτα δράμα.

14. Ar. εἶπεν· Εστω ἀδίστος δὲ Υἱός, ἀλλὰ καὶ κτίσεως κτισθεῖσις ἔχει τὸ ἀδίστον. Αθ. εἶπεν· Εἰ ἀδίστος ἐστιν δὲ Υἱός, οὐκ ἡν κτίσμα τυγχάνει, οὐκ ἡν ἀδίστος. Ar. εἶπεν· Μή γὰρ ἔγω οὐκείσις αὐθεντίας (87) ταῦτα φημι· δὲ Υἱός εἴπεν, ὅτι πρῶτον πάντων ἔκτισεν αὐτὸν δὲ Θεός. Αθ. εἶπεν· Τοῦτο δοι μόνῳ ἀπεκαλύψθη, ή καὶ ἀλλοις τὸ περὶ τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ μαστήσιον; Ar. εἶπεν· Εἰ πάντων ἡ πίστις· πλὴν οὐκ δύο μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἔτεροι πολλοὶ ἔγνωρισθη τὴν πίστιν αὐτῆς. Αθ. εἶπεν· Πόθεν ὑμέν ἀπεκαλύψθη, ἐκ Θεοῦ, ή ἐξ ἀνθρώπων; Ar. εἶπεν· Ξε Θεού. Αθ. εἶπεν· Σὺ αὐτήκοος γένοντας, ή διλοις οὐ υψηγγαντο περὶ τούτου; Ar. εἶπεν· Οὐκ ἐμοὶ ὑψηγγαντο, ἀλλὰ πολλοὶ ἄγοις, ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλοῦντες, ἔφεσαν διὰ ἔκτισθη δὲ Υἱός. Αθ. εἶπεν· Τίνες εἰσὶν οὗτοι; Οὐδὲν δυνάμεθα γνῶναι καὶ τιμεῖς; Ar. εἶπεν· Οὐσία καὶ αὐτός, ὅτι καὶ οἱ προρήται, καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐλάλησαν πολλαχοῦ (88) τὸν Υἱὸν κτι-

⁸⁴ Rom. i. 20. ⁸⁵ Sap. viii. 5. ⁸⁶ II Thess. iii. 2.

(84) Aug. τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(85) Καὶ θεότης δεστ in Aug.

(86) Aug. φανέρων οὐν ἔστιν.

(87) Reg. et Aug. 15 Idx; xii.

(88) Reg. G. bier. et Aug. παντεργοῦ.

εργα είναι. **Αρ. εἰπεν**. « Ήκουσά σου λέγοντος πρό βρα-**Α** προφήτας καὶ ἀποστόλους. Πλὴν οὐφήγησαι ποῖος προφήτης θλεῖς τοιάδε περὶ τούτου; **Αρ. εἰπεν**. Καὶ νῦν φημι τὸν Υἱὸν λέγειν διὰ τῶν ἄγιων προφητῶν καὶ ἀποστόλων ὅσπερ καὶ διὰ τοῦ Σολομῶν ἔπη (80). **ε** Κύριος ἐκτιεῖ με ἀρχὴν ὅδων αὐτοῦ εἰς Ἑργα αὐτοῦ. » Όρεζ, οὐ πρὸ πάντων ἐκτιεῖν αὐτὸν ὁ Θεὸς διὰ τὸ διὸς αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι Ἑργα. (90) **Αρ. εἰπεν**. Οὐκοῦν ἡ τῶν κτισμάτων πρόβατα αἰτίᾳ γέγονε τοῦ κτισθῆναι τὸν Υἱὸν κατὰ σὲ. **Αρ. εἰπεν**. Οὐτοῦς ἔχει. **Αθ. εἰπεν**. « Αρά σὸν τοῦ Θεοῦ ἐντιμότερα τὰ κτισμάτα παρ' αὐτοῦ; Πῶς χωρεῖ; Εἰ γάρ ἐκεῖνος διὰ ταῦτα γέγονε, καὶ οὐκ ἐκεῖνα διὰ τούτον, κατὰ σὲ, ἀρχρότας ἐντιμότερα ταῦτα ἐκτινούν· διὰλλα μὴ γένοιτο οὕτως ἡμέρας φρονήσαι· Ιδία γάρ τὸν Υἱὸν τὰ πάντα, καθὼς ἔγραψατ· « Ἐπρεπε γάρ, ἡ φησὶν δὲ Ἀπόστολος, εἰ διὸν τὰ πάντα καὶ διὸς τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόκιμα ἀγάγοντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελεῖσθαι. »

15. **Αρ. εἰπεν**. Σύγγνωθι μοι εἰρηκότι, οὐτι διὰ τὰ Ἑργα ἐκτιεῖθεν ὁ Υἱὸς, πλὴν οὗτοι ἐκτιεῖθη πρὸ πάντων. **Αθ. εἰπεν**. Τίς ἐκτιεῖθη (91) πρὸ πάντων τῶν ὅμημοργημάτων; **Αρ. εἰπεν**. « Οὐ Υἱὸς, διὸ τοῦτο καὶ πρωτότοκος ἀναγέγραπται. **Αθ. εἰπεν**. Εἴ τις τὸν (92) Σατανᾶν προσκυνεῖ, καλῶς η κακῶς πράττει; **Αρ. εἰπεν**. « Ασεῆς καὶ ἀθεος, καὶ μηδὲ τὰς κοινὰς φρένας σέζειν τυγχάνειν διοικούτος, διὸ οὐκ ἔξιον καλεῖν ἀνθρώπον, ἀλλὰ ἀπάνθρωπον. **Αρ. εἰπεν**. « Οὐ Θεὸς τῷ ίδιῳ καρματίζων, οὗτος Ἑργα περὶ τοῦ Σατανᾶ, τούτουτον· **ε** Ἀρχὴ πλάσματος Κυρίου πεποιημένην (93) ἐμπαιτεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἄγγελῶν μου. » Σὺ διὸν τὸ πρώτον πολτήμα προσκυνῶν, τὸν Σατανᾶν προσκυνεῖς, καθὼς παραστησεῖς δὲ λόγος. Εἴκαν δὲ σοφίασθαι θελήσεις, οὗτοι Υἱοὶ πρότερον ποιμάνεισται διὰ Σατανᾶ, δρα πρεσβύτερον αὐτὸν γῆσιν (94) τὸν ἀγίον Πνεύματος; οὗτοι γάρ ὄπιστοι, τὸν μὲν Υἱὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκτιεῖσθαι· τὸ δὲ Πνεύματος ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ γεγενήθαις διεβεβαύωτο. **Αρ. εἰπεν**. « Η δλ̄θεια με περιγράψει, καὶ οὐ σύ. Πλὴν ἐπιειδὴ συνήγαγες με ἐν τούτῳ, κάγω τε πειραλείσω ἐν ταῖς πολλαῖς μαρτυρίαις, ταῖς φασκούσαις οὗτοι κτίσματα ἔστον διὰ Υἱού. **Αρ. εἰπεν**. Πρόφερος τοι τὸν Οὐτουροῦ τὰ ἀποτελματικά μέντοι τοῦ πατρὸς σου. **Αρ. εἰπεν**. Έμδες πατήρ εστίν, διὸ προσκυνῶ θεόν. Πλὴν σὺ ἀποκρίθησαι ποιεὶ περὶ τοῦ, **ε** Κύριος ἐκτιεῖ με, τοῦ Κυρίου ὀμολογήσαντος ἐκπτύθειν ἐκτιεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ιδίου Πατρός. **Αθ. εἰπεν**. Τὸ δηρτὸν διῆλην δύναμιν ἔχει πνευματικὴν ἐνδον, καὶ θεῖον θετταρύρην ἐναποτελείμενον κέκτηται. **Αρ. εἰπεν**. Οὐκ εἴτη τοῦ δηρτοῦ μόνον ἰστημι τὴν φωνὴν τοῦ Σολομῶντος· οὐ γάρ ἀσύνετός εἰμι, ἀλλὰ συνίμη, οὗτοι πνευματικὸν νόημα θεωρεῖται ἀπὸ τῶν ἐπιστημόνων. «Οὐεν-

90. Prov. viii, 22.

91. Hebr. ii, 10.

92. Job xlvi, 19.

(89) Ita Reg. Bas. et Felic. 2. At Angl. et Aug. Σολομῶν, Edit. Comm. Σολομῶν, Paris. Σολομῶν-

(90) Hæc quæstio cum Responsione Arii. abest ab Augustano.

(91) Angl. Τίς οὖν ἐκτιεῖθη.

(92) Aug. Εάν τις τόν.

(93) Aug. πεποιημένου. Reg. πεποιημένον.

(94) Sic omnes fere mss. cum edit. Comm., sed Aug. et edit. Paris. ποιῆς προ τοῖς. Mox Aug. οὐτω γάρ ωτεσθω.

15. Ar. Ignosce mihi, qui dixerim Filium propter opera creatum fuisse. Verumtamen ante omnia creatus est. Ath. Quis ante omnia opera creatus est?

Ar. Filius: quam ob causam primogenitus esse scribitur. Ath. Si quis Satanam adorat, rectene an male agit? **Ar. Impius censendus ille est et atheus, nec communes sensus habere, qui nec dignus sit homo appellari, sed inhumanus. Ath. Deus Job respondens ita de Satana locutus est:**

C « Ipse est principium fragmenti Domini, factus ut il luderetur ab angelis meis ». **Tu** igitur primam rem factam adorans, Satanam adoras, ut ostendimus. Quod si velis contendere Filio prius factum esse Satanam: eum ergo sancto Spiritu seniorem facis? Sic enim statuisti, Filium quidem a Deo creatum esse; Spiritum vero a Filio esse factum asserverasti. **Ar. Me veritas circumscribit, non tu. Verumtamen quandoquidem me ad hoc adduxisti: te** vicissim ego multis circumcludam auctoritatibus, quibus Christum rem creatam esse asseritur. Ath. Profer e thesauro que a patre tuo sunt recondita. **Ar. Meus pater est, quem adoro Deum. Sed enim quid respondendum habes ad haec verba: « Dominus creavit me, » cum Dominus ipse fatetur se a Patre suo creatum esse? Ath. Verba illa vim aliam spiritalem intus habent, divinumque in se reconducent thesaurum. **Ar. Nec ego ad sola verba in hac Salomonis voce attendo: nec enim expers sum intelligentiae, sed intelligo spiritalem sensum a peritis hic perspicui. Quocirca nec ipse sum initiationis expers, sed verba quidem bæsi esse dico: « Dominus creavit me: » vim autem his abditam majorem****

percipio, quam tu cum non intelligas, ignorantia constrictus, erras. Mali autem viri proprium est praestantioribus invidere. Ath. Quod igitur sentis, declara mihi absque invidia, quod quidem tibi preclarum videtur esse.

164 16. Ar. Nempe hæc verba : « Dominus creavit me, » sic accipio, ac si diceretur, « genuit me. » Ath. Si igitur genitus est Filius, nou est certe creatus : aut si creatus est, non est genitus. Ar. Tu minime intelligis vim hujuscemodo vocis. Ath. Ne me, oro, graveris perferre, donec intelligam. Ar. Ne passio aliqua intelligeretur, ait : « Creavit me Dominus, » quapropter in Deo idem est creare ac gignere. Ath. Si igitur creare et gignere, idem in Deo est : omnes sane res creatæ, genitæ et fetus Dei erunt. Quo! si verum est, ergo Dominus frater est, secundum te, omnium quæ per ipsum facta sunt. Quonodo igitur Unigenitus Dei est? Ar. Vox unigeniti de re precipua, excellenti et maxima dicitur. Ath. Annon cœlum tibi maximum videtur? Ar. Admodum. Ath. Igitur Filius est secundum te. Terra vero et mare filia dicende erunt secundum te. Ar. Absit! unum solum Filium fecit Deus. Ath. Anvidetur tibi omnia ejusdem generationis decreto unigenita esse necne? Ar. Sane quidem. Ath. Igitur si factus est, ut res alias create, quomodo Dei est Filius? Ar. Obscoro te : quomodo tu ipse intelligis hæc verba : « Dominus creavit me? »

17. Ath. Credet mihi : tibi non respondissem; sed in gratiam auditorum respondere non renuo. Salomon cum justus et sapientia plenus esset, dignus habitus est, qui parabola præsignificaret creationem templi, hoc est, corporis Domini Jesu, quemadmodum Dominus ipse ad Judeos dixit : « Solvite tempulum hoc, et in tribus diebus excitabitis illud : hoc autem dicebat de templo corporis sui, » ut ait Joannes ». Verum etiam apertius his de rebus ita locutus est Salomon : « Sapientia ædificavit sibi dominum, et erexit columnas septem. Immolavit victimas suas. Misit in craterem vinum suum, et paravit mensam suam. Misit servos suos, alta voce invitans ad craterem, et dicens : « Quisquis est insipiens, declinet ad me. » His item qui intelligentiae indigent, ait : « Venite, comedite panem meum, et libite vinum quod miscui vobis : relinquite insipientiam, ut vivatis ». » Scilicet sapientia, Dei Verbum est, quod Verbum cum esset dives, ineffabiliter sua et Parvis benignitate pauper est effectum, ut nos illius paupertate ditaremur : qui item cum in forma Dei esset, in forma servi factus est : et

“ Joan. ii, 19. ” Prov. ix, 4-6.

(95) Aug. μὴ νομίσας.

(96) Ita Regius. Basil. vero ἐγένησε μεταλ. Edit. ἐγένητος μεταλ.

(97) Ita Reg. Cæteri autem et editio Comm. τὸ Τεῦνδν. Mox ἔστιν, deest in Aug.

(98) Tὸ μονογενὲς τάττεται deest in Aug.

A καγώ εὖς ἀμοιρός ὃν τῆς μυζησεως, εὖς φημι, το μὲν, « Κύριος ἐκτισέ με » κατὰ τὸ βῆτον, τὴν δὲ ἐν αὐτῷ δύναμιν, μειζότεραν ὅρῳ τὴν ἔχει, τὴν σὺ μὴ νοήσεις (95), ἀγνοίᾳ κατεχόμενος, πλανᾶσαι, ἀνδρὸς δὲ κακοῦ ιένον τὸ φύσειν τοῖς κρεπτοσιν. 'Αθ. εἶπεν. « Α σύν φρονεῖς, φράσον κάμποι ἀγθόνως, ὅπερ δοκεῖ σοι καλῶς φαίνεσθαι.

16. « Αρ. εἶπεν. Τὸ γέρον, « Κύριος ἐκτισέ με », τὸ τοῦ, ἐγένητος με, καταλαμβάνω (96). » Αθ. εἶπεν. Εἰ σὺ ἐγέννηθε δίκιος, δηλαδὴ οὐκ ἐκτισθεὶς, εἰ δὲ ἐκτισθεὶς, οὐκ ἐγέννηθε. » Αρ. εἶπεν. « Σὺν νοεῖς τὴν δύναμιν ταῦτα. » Αθ. εἶπεν. « Μή ὁνκήσῃς ἀνίχνευσαι μου, ἵνας νοεῖω, παρακαλῶ. » Αρ. εἶπεν. « Ινα μὴ πάθο; νοεῖσθαι, εἶπεν, « Ἐκτισέ με Κύριος » εἰπεῖς θεοῦ σὸν τὸ κατίτεν τῷ γεννῶν (97) ταῦτα ἔστον. » Αθ. εἶπεν. « Εἰ δὲν ἔτι θεοῦ τὸ κατίτεν καὶ γεννῶν ταῦτα ἔστον, σύκον τάντα τὰ κτίσματα γεννήματα τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἄρα πάντων ἀδελφῶν τυγχάνει δὲ Κύριος, κατὰ εἰ, τῶν δὲ αὐτῶν γεγονότων. Ποῦ σὸν δὲ Μονογενῆς τοῦ θεοῦ; » Αρ. εἶπεν. Τὸ μονογενὲς τάττεται (98) εἰπεῖς ξενίστητο καὶ ἐνοχευτάτο καὶ μαγιστρῷ πράχτητο. » Αθ. εἶπεν. Οὐ δοκεῖ σοι μέγιστος εἶναι δὲ οὐρανός; » Αρ. εἶπεν. Καὶ πάνω. » Αθ. εἶπεν. Οὐκοῦν δὲ δίκιος ἔστι κατά εἰς, καὶ τὴν δὲ καὶ ἡ βαλάσσα θυγατέρας κατά εἰς. » Αρ. εἶπεν. Μή γένεστο! ἔνα ιποίησεν δὲ θεός; Τίδιν μόνον. » Αθ. εἶπεν. Δοκεῖ σοι πάντα τῷ αὐτῷ ὅρῳ τῆς γεννήσεως μονογενῆ τυγχάνειν (99), ναὶ τῇ δὲ; » Αρ. εἶπεν. Οὕτως ἔχει. » Αθ. εἶπεν. Οὐκοῦν εἰ ἐποίηθη ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα δὲ δίκιος, τῶς δίκιος ἔστι τοῦ θεοῦ; » Αρ. εἶπεν. Παρακαλῶ σε, σὺ ποὺς νοεῖς τὸ Κύριος ἐκτισέ με; »

17. « Αθ. εἶπεν. Πίπετοσι οὐκ ἂν σοι ἀπεκρινάμην· ἀλλὰ δὲ τοὺς ἀκρωμένους ἔρον. Σολομὼν, δίκιος ὁν, καὶ σοφίας πληρωθεὶς, κατεξινθή ἐν παρασολῆ προστημάντι τὴν κατίσιν τοῦ ναοῦ, τουτέστι τὸν σώματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὃς ἀπέδει δὲ Κύριός φησι τοῖς Τουδαιοῖς : « Λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρίσι τῷ μέρεις ἐγέρω αὐτὸν. Τούτῳ δὲ Ελεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃς φησιν δὲ λιανίνης. Ἀλλὰ μὴν καὶ Σολομὼν παρθησιστερον (1) ἐψη περὶ αὐτῶν τούτων θυλασσῶν οὐτεποιεῖ : « Η σοφία ἔκδούμεται ἐντεῖσιν, καὶ ὑπῆρχεισι στύλους ἐπτά. » Εσφαγε τὰς ἐντεῖς θύματα, καὶ ἐκίρρετο εἰς κρητῆρα τὸν ἐντεῖς οἴνον, καὶ ἡτομάσατο τὴν ἐντεῖς τράπεζαν· ἀπετείλει τοὺς ἐντεῖς δουλώμας συγκαλούσα μετὰ ὑγρῆλου κηρυγματος ἐπὶ κρητῆρα, λέγουσα· « Ος ἔστιν ἄρρεν, ἐκκλενάτω πρὸς μέ, » καὶ τοῖς ἐνδέσσι φρενῶν εἶπε· « Ελθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἴνον, δι κεχέρχασι υμῖν ἀπολίπετε (2) ἀρρεσούνην, ίνας ζῆσητε. » Ἀραρίτως δὲ σοφία θεός Λόγος τυγχάνει, δὲ διὰ τὴν δρήπητον αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατέρος αὐτὸν φιλανθρωπίαν πτωχεύεις πλούσιος ὁν, ίνα τὴν ἡμεῖς τῇ ἐκείνων

(99) Sic Aug. Edit. vero Comm. ὥρῳ μονογενῆ. Reg. δρῷ τῆς γενέσεως μονογ.—εἰ sequens abest ab Aug. Reg. Reg. τοῖς δίκιος ἔστι τοῦ θεοῦ, εἰ sic legit Nonnus. Cæteri et editi, τίνος δίκιος, etc.

(1) Anglic. παρθησιστερ.

(2) Aug. ἀπολίπετε.

ππομείς πλουτίσωμεν, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἐνος; δὲ ὁν (5) τοῦ Ιδίου Πατρὸς, ὃς δούλος καὶ σύνδουλος συνανεστράψῃ, ἡμῖν, τέλεος ὃν ἐν θεότητι, καὶ τέλεος ἐν ἀνθρωπότητι. Οὗτος οὖν δὲ Λόγος καὶ Θεὸς, σοφία καὶ δύναμις τετρικῆ ὑπάρχων, ἀσώματος ὄν, ὥσπερ δὲ Θεὸς καὶ Πατρὸς αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ὑκοδόμητε τὸ σῶμα ἐν τῇ γαστρὶ Μαρίας τῆς Θεοτόκου, δικεν κονιωνίας ἀνθρώπου, καὶ γένεν, ὡς ἔργον, ἀνθρώπους, καὶ διατελέσθαι ἐποίησεν ὑπόδειγμα πάσῃς ἀρετῆς¹ ἐν οἱ βουλόμενοι ἔκπαλοισθεντεν ὡς διὰ τρίτου ἕγων θείας ἐκτίπομα (6), πρὸς δὲ δημοιόμενα. γνωνατε οὐτες φύσεως κονιωνοι, ὡς φτιστε τὸ Σκεῦος τῆς ἔκλογῆς². « Μητράρι μου γίνεσθε, καθὼν εἰπεῖν Ιησοῦς Χριστοῦ (5). » Μετὰ οὖν τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀπέστειλεν ἡ σοφία, ἡ δύναμις, δὲ Λόγος καὶ Θεὸς, τοὺς ἀποστόλους πρὸς πάντας τοὺς ἅγιους, τοὺς ἀσύνθατους ἁγιοκούς, τοὺς μὲν εἰδέτας τὸν Θεόν, προτεθεικόν τράπεζαν (6), τουτοῖσι τὸ διάγονον θυσιαστήριον, καὶ ἐν αὐτῷ δρόνον οὐράνιον καὶ διάθαρον, καὶ πάσι τοῖς ἁγίοις χαριζόμενον τοῖς μεταλαμβάνοντισιν ἐξ αὐτοῦ, τὸ διάγονον καὶ πανάγιον αὐτοῦ σώμα, εἰνῶν τε εὐφράσιοντα καρδιάν, καὶ νῆφλον ἐμποιοῦντα ἐν τῇ ἔκάστου φυγῇ τῶν ἀπογευμένων ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ κρατῆρα καράσας τὸ ἐκυτοῦ αἷμα, καλέσας τοὺς ἀλετούς τε καὶ ἐκλεκτούς διὰ τὸν ἀποστόλους αὐτούς, πάσας μὲν ἀρροστῶν ἀπόλυτάν νοντες (7), βασιλεῖσας δὲ οὐρανῶν πολίτας ἀναδεικνύμενος, τοὺς ὑπακούοντας τὴς φωνῆς αὐτοῦ

18. Αρ. εἶπεν· Ἐπειδὴ εἰς τὸ σῶμα συνήγαγες τὸ « Κύριος ἐκτίστη με, » καὶ καλῶς, καχῶς συντίθεμεται τοι διὰ τῆς ἐγγράφου μαρτυρίας. Αἰσκαντ καὶ οἱ ὄρθοστάσιον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ διλοις (8) πολει. Αθ. εἶπε· Τι θέλεις ποιήσως; « Ήπερ ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ φίλοιν, καχῶν συντίθεμαι. » Αρ. εἶπε· Μαρτυρίαν τοι παρέξω, ἦν οὐ δυνήσῃ ἀλλογράφης (9) φανερὰ γάρ εἰστι, τοι περὶ οὐσιώσεως τοῦ Λόγου φάσσεις, ὡς ἀποτιθῆν ὑπὸ τοῦ Πατρός. Αθ. εἶπεν· « Εάν μοι δῆς ἐκ τῶν θεοπνευστῶν Γραζῶν μαρτυρίαν (10) περὶ τῶν διαβεβαιούσαι, οὐκ ἀμνημονῶ³ μόνον πρόσοχη, μὴ ἐγράψατε δρει ὑμεῖς πρὸς τὸ ὑμέτερον βούλημα, καὶ οὐκ ἀνέχομαι τὰ ὑφ' ὑμῶν (11) λεγόματα. » Αρ. εἶπε· Μή κατάλλη τῆμαν ὡς μὴ φοβερώμενος τὸν Θεόν. « Αποστόλους ἐστὶ φανῆ, ἦν εἰπον προσφέρειν (12). » Αθ. εἶπε· Λέσσον δὲ αὐτῆς. Αρ. εἶπεν· « Οἱ ἐπιφανέστατος τῶν ἀποστόλων Πάτρος, διαμαρτυρόμενος περὶ τοῦ προκειμένου τῷ Ἱερατῇ, σύως ἔργη⁴: « Ἀστραλῶς οὖν γνωστέω πᾶς δεῖκος Ἱερατή, οὗτος καὶ Κύριος αὐτός καὶ Χριστὸς δὲ Θεὸς ἐποίησε. » Μήτητες ήμεις διεγαρέζεμεν τὴν φωνὴν ταῦτην; » Αθ.

¹ I Cor. xi. 4. ² Act. ii, 36.

(3) Anglic. ἐν μορφῇ ἀνθρώπου. Ibid. Reg. Angl. et Aug. καὶ τοις ὄν. Editi et reliqui coll. ioc. &c. Gov.

(4) August. ὑπόδειγμα.

(5) Ιησοῦ abest a Regio et ab Anglic.

(6) Aug. προτεθεικώς (sic). Iuſra, idem δρενος Mox, αὐτοῦ post πανάγιον deest in Ang.

(7) Ita Regius et Augustinus. Editi et alii, ἀπολυτάνωστ. Mox Reg., ἀναδεικνύμενος. Editi, ἀναδεικνύστ. Basil. ἀναδεικνύστ.

PATROL. GR. XXVIII.

A qui proprii Patris erat aequalis, ut servus et conservus nobiscum est versatus : perfectus existens in divinitate, et perfectus in humanitate. Ille igitur, qui Verbum et Deus, sapientia et virtus paterna existit, et incorporeus est, ut Deus et Pater ejus, nostrae salutis causa, corpus in utero Mariae Deipare, sine viri commercio adiucavit, factusque est, ut dixi, homo, seque exemplar exhibuit omnis virtus: ut qui seque voluerint, habeant divinæ veluti via exemplar, cui si similes efficiantur, divinas nature habent participes, quemadmodum ait Vas electionis: « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi ». Itaque post suam passionem et resurrectionem sapientia, virtus, Verbum et Deus, apostolos misit ad omnes insipientes, stultos scilicet ethnicos. Deum ignorantes: quibus mensam apposuit, hoc est, sanctum altare, et in eo panem coelestem et incorruptum: omnibus, qui ejus sunt participes, vitam impertinentem, sanctum videlicet immo sanctissimum ipsius corpus, ac vinum letificans eorū, sobriasque reddens eorum animas qui ex ipso degustaverint: itaque suum sanguinem veluti 165 in ciatore miscer, suosque per apostolos invitat eos qui vocati sunt et electi, qui dimissa insipientia, regni cœlorum cives efficiuntur, ejusque vocem audiunt.

18. Ar. Quandoquidem haec verba: « Dominus creavit me, » recte de corpore intellexisti: idcirco tibi assentior ob scriptum testimonium. Restat ut recta ad veritatem incedas, nec aliter facias. Ath. Quid me vis facere? Quidquid veritati gratum et amicum erit, amplectar libentissime. Ar. Locum tibi afferam, quem allegorice non poteris exponere: diserte enim docet ipsam. Verbi essentiam esse a Patre factam. Ath. Si mihi ex libris divino instrumento scriptis attuleris testimonium, ut probes id quod contendis, non ego repugnabo: tantummodo attende, ne vos locum ad vestrum arbitrium scripsieritis: aliquinque que a vobis dicentur, minime feram. Ar. Noli nobis obtrectare, tanquam Denuo non timentibus. Vox est Apostoli quam proferendam dixi. Ath. Profer ergo ipsam. Ar. Petrus apostolorum clarissimus, Israeli de re proposita testificans, sic loquitur: « Certissime ergo sciatis omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum Deus fecit ». Nunquid nos hanc vocem exaravimus? Ath. Non exarastis, sed adulterasti. Ar.

(8) Aug. μὴ οὖτος.

(9) Aug. αντερήσας. Paulo post, idem, ὡς ἐκτίσθη περὶ τοῦ Πατρός.

(10) Aug. μαρτυρίας. Ibid. Reg. διαβεβαιοῦται. Ibid. Aug. οὐκ ἀμνημονῶ. Mox idem, ἐγγράψεις, et ἡμέτερον.

(11) Sic omnes mss. Editi vero, ἡμῶν.

(12) Reg. et Aug. προφέτειν. Et. vero et alii, προφέτειν.

Te conclusum vides, et ad injurias te veritis. Quin potius, si vales, ad haec responde, vel sponte ad veritatem profuge. Ath. Perlige integrum capitulum. Ar. « Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum Deus fecit. » Ath. Noli Scripturæ verba mutilare. Enimvero si corpus manet, ut primo formatum est, formosum certe est : at si per partes discindatur, avellatur que manus, pes vel digitus, informe redditur. Quocirca recita Scripturæ verba quæ sequuntur. Ar. Haec sunt : « Jesum quem vos crucifixistis. » δοκτηλον, διηγημον δείκνυται. Εἰπον οὖν καὶ τὰ ἐπόμενα τῶν Γραφῶν (15). « Αρ. εἶπεν· Τουτέστι, ή Τὸν Ἰη-

σοῦν, διὰ μέρες ταυταρύωσάτε. »

εἶπεν· Οὐχ ὑμεῖ; ἔχετε διάτην, διὰ παρεχαρά-

facte (13). « Αρ. εἶπεν· Ήθελήσας περιγραφόμενον σεαυτὸν, καὶ εἰς ὄβριας ἐτράπης. Μᾶλλον δὲ, εἰ δύνα-
σαι, λέγε πρὸς ταῦτα, ἡ αὐτομάλασσον πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν. » Αθ. εἶπεν· « Ανάγκασθι τὸ κεφάλαιον διὸν. »
« Αρ. εἶπεν· « Ασφαλῶς οὖν (14) γινωσκέτω πᾶς
οἶκος Ἱερατῆλ, διὰ τοῦ Κύριου καὶ Χριστοῦ αὐτὸν
ἐποιησεν δὲ Θεός. » Αθ. εἶπεν· « Μή ἀκρωτηριάζει τὰ
θῆματα τῆς Γραφῆς. Καὶ γάρ οὐδὲ σώματα ὡς πάρα τὴν
ἀρχὴν ἐπιλάσθη, ἀλλα μείνῃ, εμμόρφων τυγχάνει· ἀλλὰ
διὰ παρὰ μέλος γένηται, τουτέστι χείρα, ἢ πόδα, ἢ
δάκτυλον, διηγημον δείκνυται. Εἰπον οὖν καὶ τὰ ἐπόμενα τῶν Γραφῶν (15). » Αρ. εἶπεν· Τουτέστι, ή Τὸν Ἰη-

σοῦν, διὰ μέρες ταυταρύωσάτε, διὰ Λόγου Θεός, ἡ τὸ σώμα διπερ διὰ Λόγου Θεός ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου Ελαθεν; » Αρ. εἶπεν· Σὺ τὸν Λόγον οὐχ ὅμοιογες ἐσταυρώσασθα; Αθ. εἶπεν· « Εγὼ τὸν Λόγον διηρώσας, δινθρωπὸν γενόμενον, ἐσταυρώσασθα
παρέχοι. » Αρ. εἶπεν· Τί ἐστιν σαρκὶ; οὐκ ὁ Λόγος ἐπανθεν; Αθ. εἶπεν· « Σὺ τί φρονεῖς διηρώσασθον ἐν πρώτοις; » Αρ. εἶπεν· Καν μή σὺ λέγεις ἐγώ φημι, διὰ Λόγου συγκαθηλώθη, καὶ συνέπασθε τῇ σαρκὶ. Αθ. εἶπεν· Διὰ παραβολῆς χρή παραστῆται τὴν ἀπόδεξιν, εἰ πέπονθεν δὲ λόγος καὶ Θεός. » Αρ. εἶπεν· Λέγε διδούλε. Αθαν. εἶπεν· Σταυρῷ προσταλμένον ἀθεάσω ποτε; « Αρειος εἶπεν· Να. Αθαν. εἶπεν· « Αρα ξως δὲ τὸ σώμα (16) κεκράτητο ὑπὸ τῶν ἡλῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἡ ψυχὴ κατεῖχετο μή δυναμένη ἀναγω-
ρῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος; » Αρ. εἶπεν· « Αναχωρεῖ, έπειδὴ πνεῦμα τυγχάνει ἡ ψυχὴ. » Αθαν. εἶπεν· Εἰ ἀναχωρεῖ, δηλῶν ἐστιν, διὰ τοῦ κρατεῖται ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τοῦτον ἐστιν ἀπὸ τοῦ ἔλου καὶ τῶν ἡλῶν, καὶ σύ-
ντος ἔχει. Τοῦ γάρ σώματος κατεγορούμενον, ἡ ψυχὴ τὸ ἐλεύθερον ἔχουσα καὶ τὸ ἀκράτητον, καταλείψασα τὸ σώμα, πορεύεται εἰς τὸν ἀντῆς τόπον. » Αρ. εἶ-
πεν· Οὐτῶν ἐστιν καὶ τούτο. Αθαν. εἶπεν· Εἰ οὖν ἐπὶ ἀνθρώπου καταδίκου ἔωκας μὴ πάσχειν τὴν ψυχὴν ἐν τῇ παρούσῃ σωματικῇ κτατίκῃ, πάς τὸν Λόγον καὶ τὸν ἔφος συμπεπήλθαι τῷ σώματος; » Αρ. εἶπεν· Λεδόσιθον μή συμπεπονθέναι τὸν Θεὸν Λόγον τῷ σώματι. Αθ. εἶπεν· Οὐκοῦν δὲ ἀπόστολος Πέτρος ἡσα-
λιστο τὸν λόγον, μή βουλόμενός τινας ὑπὸ ἀγνοίας ἀπολέσθαι. Νομίζοντο γάρ τῶν Ιερατῶν δι-
νθρωπον εἶναι τὸν καθ' ἡμᾶς Χριστὸν, ἐσῆμαν δὲ τῆς μαρτυρίας, ὅτι οὔτες ἐστιν δὲ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ φησιν· Εἰ καὶ ὑμεῖς ὡς δινθρωπον ἐκερεμά-
σσατε (17) τὸν δίκαιον, μή ἀγνοήσατε, διὰ τοῦτον Χρι-
στοῦ καὶ Κύριος γέγονεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Αθ. εἶπεν· « Ο Θεὸς Λόγος, δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱός, πρὸ τοῦ πά-
θους (18) Κύριος ἦν, ναὶ δὲ οὐ; » Αρ. εἶπεν· Να. Κύ-
ριος ἦν. » Αθ. εἶπεν· « Ο Πέτρος ἐφη, διὸ οἱ Ιουδαῖοι

(13) Reg. et Basil. διὰ παρεχαράξτε. Edisi aliique, διὰ παρεχαράξτε. Ibid. Aug. δὲ θεορήσας περιγρά-
ψεις μενον διευτὸν, καὶ εἰς ὄβριας ἐτράπη.

(14) Ασφαλῶς οὖν δεῖται in Aug.

(15) Aug. τῆς Γραφῆς. Ibid. Αθανάσιος εἶπεν et
Αρειος εἶπεν abest ad codem. Μονον idem, Τίς οὖν
ἴστιν. Ibid. Aug. δὲ Λόγος δὲ Θεός. Alii cum edit.

Comm. διὰ Λόγου Θεός.

(16) Aug. Οὐκοῦν ξως δὲ τὸ σώμα. Reg. Οὐκοῦν
δὲ τὸ σώμα. Μονον Aug. ὑπὸ τοῦ σταυροῦ.

(17) Aug. ἐσταυρώσατε. Ibid. Angl. μὴ ἀγνοήσατε.
Carteri et editio Comm. μὴ ἀγνοήσατε.

(18) Πατερ. Ηγετης ηγετης ηγετης ηγετης.

τεστιμώνων, γεγονόθαι Κύριον. Ἀρ. εἶπε· Τί έστι τὸ, Ἐστιμώνων Χριστὸν καὶ Κύριον γεγονότα (19); Ήθελον γάνων τι λέγεις.

20. Ἀθαν. εἶπεν· Ὁ θεὸς ἀλγός Κύριος εστι τῶν ἀπάντων ἀεὶ Κύριος δν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ὑπὸ ἀμαρτίας βεβαστευμένης σαρκὸς ἔλεσε τὴν σάρκα, καθὼν γέγραπται· «Οὐδὲνος σάρκη ἔγενετο» σάρκα δὲ φημι ἀνθρωπον τέλειον, οἷον (20) καὶ ἡμεῖς τυγχάνομεν, κατὰ τὸ εἶναι ήμας ἀνθρώπους μόνον· αὐτὸς γάρ δινος ἀμαρτίας γέγονεν ἀνθρωπος· τοῦτον οὖν Χριστὸν καὶ Κύριον ὁ θεὸς ἐπέλεσε, τὸν ἐκ στέρησας Δαῦιδ ἀνθρωπον, ὑποτάξας αὐτῷ ἀρχὰς καὶ ἔκουσας καὶ χυρίστηκε, καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἄγγελους, καὶ πάντων ἀπίλος ὑποταγέντων γέγονεν Χριστὸς καὶ Κύριος (21). Χριστὸς μὲν διὰ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, δικηναιάλοι, ἐπὶ αὐτῷ γενομένην οὐρανωπερήν Εγχυσιν· Κύριος δὲ διὰ τὸ κατὰ πάντων εἰλέθην τὸ κύρος (22). Ἀρ. εἶπεν· Ιδίως οὖν Γίδες καὶ Κύριος ἔστιν ὁ ἀλγός, καὶ θεὸς, καὶ ίδιως ἀνθρωπος; Ἀθ. εἶπεν· Μή γένοιτο! Ἀρ. εἶπεν· Εἰτὲ οὖν, πῶς· Ἐφης γάρ Κύριον τὸν θεὸν ἀλγόν, καὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριον, ταυτότητι τὸν ἀνθρωπον. Ἐγώ δὲ νομίων, διὰ δύο Κύριον εἰσιν· Ἀθ. εἶπεν· Οὐκ εἰσι δύο· μή γένοιτο! Εἰς γάρ ἔστιν ὁ τοῦ θεοῦ Γίδες, διὰ γενομένος διὰ μαζίς ἀνθρωπος· Οὐδὲνος σάρκης, εἰτὲ μοι, ίδιως διὰ ἀνθρωπον διάστησε, καὶ ίδιως ἡ πορροπόλε, καὶ ἡ οὖ; Ἀρ. εἶπεν· Πώς ἔχωρετ, ἡ τὸν ἀνθρωπον ἔκδοσις βασιλεύειν (23), ἡ τὴν πορροπόλεα ίδιως δρεῖαι; Πλὴν ἐγών τι ίδεις παραστῆσαι ἐπὶ τοῦ παραδείγματος; Ἀθ. εἶπεν· Εἰ τοῦ αντηγράφητον δύο βασιλεῖς φήσαι εἰπεῖν βασιλεὺς ἀνῶν, λέγω δὴ ἀνθρώπους καὶ πορροπόλεας, πῶς ἔχωρετ ίδιως μετὰ τοῦ ἀλγοῦ καὶ θεοῦ χυρίστηκα φάσκειν, κεχωρισμένην δὲ τὴν δικην πορροπόλεας ἐνδυμα γεγονούσας, ἀγίας καὶ τιμίας σαρκὸς, δρχην καταγέγειλεν, ήτις ἔστιν ἔνδυμα τοῦ βασιλέως ἀλγοῦ θεοῦ γεγενημένην; Ἀλλὰ μήτε καὶ διπλοτολος Παιᾶλος, τὴν ἐνότητα τῆς χυρίστηκος, ἢν θεριται δικυριάδες ἀνθρωπον τὸν τοῦ θεοῦ ἀλγόν, ἀκραγνότατα ἐσήμανε, τῷ φῆσαι αὐτὸν (24)· «Ὄν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν διὰ Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα, διὰν δὲ πάντων θεοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν». Ὅρぢ, διὰ καὶ θεοῦ ἐπὶ πάντων οἴδε τὸν ἐκ σπέρματος; Δαῦιδ, δὲ Ἀπόστολος;

21. Ἀρ. εἶπεν· Οὐ φοβῇ ἐπὶ πάντων θεον λέγειν τὸν ἀνθρωπον; Ἀθ. εἶπε· Παιᾶλος οὐκ ἐφοβήθη, οὔτε ἐγὼ φοβοῦμαι, δὲ βέπτω τὸ μέρος τὴν τοῦ θεοῦ οἰκουμέναν. Ἀρ. εἶπε· Πολαν οἰκουμένα; Ἀθ. εἶπε· Περὶ τῆς τοῦ πάντων (25) θεοῦ ἀνανθρωπήσεως. Ἀρ. εἶπε· Περὶ τῆς ἀνανθρωπήσεως τοῦ ἀλγοῦ κάρην δρολογῶν· περὶ δὲ τοῦ εἶναι ἐπὶ πάντων θεον τὸν σταυρωθέντα φοβοῦμαι λέγειν. Ἀθ. εἶπεν· Ἀκουε, καὶ περισσότερον θεύμαζε, διὰ καὶ θεοῦ ἐπὶ πάντων

¹⁹ Joan. i. 14. ²⁰ Rom. ix. 5.

(19) Sic Reg. At in aliis et editis καὶ deest. Paulo post Regius. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας. Augustan. Ἐπειδὴ δὲ ἀμαρτίας. Infra Reg. et Basil. κανὼν γέγραπται.

(20) Sic Reg. At aliis et editi, οὖν.

(21) Sic Reg. In aliis et editis, καὶ deest.

A 20. Ath. Deus Verbum Dominus est omnium, cum sit semper Dominus. Postquam autem, ex carne peccati imperio subjecta, carnem assumpsit, quemadmodum scriptum est: «Verbum caro factum est»: (carnem autem intelligo perfectum hominem quales nos sumus, quatenus non homines tantum sumus: ipse enim alisque peccato factus est homo) hunc igitur Christum et Dominum Deus fecit, hominem semine David prognatum, subjectum ei principatus, potestatus, dominationibus, hominibus, angelisque, unde omnium ipsi subjectorum factus est Christus et Dominus: Christus, inquam, propter sancti Spiritus factam in ipsam de celo, instar olei, effusionem; Dominus autem, propter rerum omnium quem accepit B dominatum. Ar. Seorsum igitur Filius et Dominus est Verbum et Deus, et seorsum homo? Ath. Absit! Ar. Dic igitur quanam ratione. Dixisti enim Dominum Deum Verbum, et templum ejus, nempe hominem, similiter Dominum. Ego vero censeo dico esse Dominos. Ath. Non sunt duo: absit! Unus enim est Dei Filius, homo propter nos factus. Num enim terrenus imperator, dicit mihi, seorsum homo imperat, et seorsum purpura, necne? Ar. Qui fieri queat ut vel homo absque purpura imperet, vel seorsum regnet purpura? Nec tamen me fugit quid bujusmodi exemplo velis indicare. Ath. Si igitur fieri non potest, ut duo imperatores (hominem scilicet intelligo et purpura) de uno imperatore dicantur: cur, queso, seorsum Verbi et Dei agnoscemus dominatum, carnisque sancte et pretiosae imperium distinguemus, quæ, instar purpure, indumentum facta est; quippe quæ imperatoris Verbi Dei facta sit indumentum? Sed et apostolus Paulus disertissime unitatem dominatus, quem Dominicus homo cum Deo Verbo obtinet, his declarat verbis: «Quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem; qui est super omnia Deus in sacula. Amen». Videsne Apostolum eum agnoscere Deum, qui est super omnia, qui ex semine sit David?

21. Ar. dixit: Nihil vereris Denū qui est super omnia, hominem dicere? Ath. Paulus non est veritus, nec ego vereor, quippe qui ex parte videam Dei oeconomicam sive dispensationem. Ar. Quam dispensationem? Ath. Loquor de Dei, qui est super omnia, incarnatione. Ar. Confiteor quoque ipse Verbi incarnationem: sed Deum, qui est super omnia, crucifixum dicere non audeo. Ath. Audi, enique magis admirare, quod Deum, qui est super

(22) Basil. et Angl. κύρος.

(23) Reg. ἐξ τῆς πορροπόλεως βασιλεύειν. Μοριδην et Basileensis. Ei οὖν ἀνεγέρτεον.

(24) Aug. ἐν τῷ φῆσαι.

(25) Sic Aug. Editi vero et alii, περὶ τῆς ἐπὶ πάντων.

omnia, confiteor, nec aliud posse adversus illum testimoniari, qui Deus cum semper sit, homo pro nobis est factus et crucifixus. Ar. Ubinam recentius istud scriptum est? **167 Ath.** Apud Jeremiah prophetam, cuius haec sunt verba: « Illic est Deus noster, et non astiti ab aliis adversus eum. Adiuenit omniem viam discipline, et tradidit illam Jacob puer suo, et Israel dilecto suo. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est⁽²⁶⁾. » Isne igitur, qui visus est, Deus erat et est, adversus quem non aliud astiti ab aliis Deus, an non? Ar. Ut ait propheta, ipse est Deus. Nec enim fas est dicere Patrem ipsum visum esse, factiunque hominem, cum hominibus versatum esse, cum res sit manifesta Deum Verbum hominem esse factum. **Ath.** Igitur unus Filius, qui ante omnia secula una cum Patre exsistebat, Deusque erat invisibilis, factus est homo visibilis. Ar. Unum esse Filium Dei concessum est quidem: at certe non simul cum Patre infinite existit. **Ath.** An non sapientia et virtus simul cum Patre et Spiritu sancto exsistit? Ar. Ita est. **Ath.** Unus ergo est invisibilis Filius Dei, qui idem et visus est; incorporeus, qui et corpus assumpsit; immortalis, qui et carne mortem est expertus; intactus idem et tactus. Ar. His que dixisti assentior. **Ath.** Ille igitur et Dominus et Deus est ob caruem cum Verbo conjunctam: nec separate aut dominationes dicuntur, at Dei Filius Jesus Christus, Verbum et Deus, unus est.

22. Ar. Recte admodum mihi se habere videtur haec de incarnatione definitio: verumtamen Filius minime est verus Deus, qualis est Pater. **Ath.** Unde hoc acceptum attulisti nobis? Ar. Nunquamne legisti Evangelium, ubi Dominus ita Patrem alloquitur: « Hæc est vita eterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum⁽²⁷⁾? » Vides solum verum Deum dixisse Patrem, utpote cum ipse non sit verus Deus? **Ath.** Id conjunctio est, verba qua ante sunt posita et quæ sequuntur nullo modo dividens. Profecto qui recte sentiunt, illam agnoscunt conjunctionem in voce Dominica. Nihilominus æquo animo audias quæ sum dicturus. Si quis alicui ita de Constantino preciperer: Certo agnoscere solum Augustum et dominum terræ et maris imperatorem Constantimum et Constantium filium ejus, num is filium cum patre confiteretur, an non? Ar. Non leve est periculum dicere Constantium non imperare cum Constantino patre suo, eo quod una cum ipso numeretur. **Ath.** An ergo gravissimum periculum cernis impendere, si de Constantino et Constantio ita ausis loqui, nihil autem times qui talia de Jesu Christo et ejus Patre loque-

A διδολογῶ, καὶ μὴ δυνάμενον ἔτερον λογισθῆναι τὸν πρὸς τὸν γενέμενον δικθεωπὸν καὶ σταυρωθέντα δὲ ἡμᾶς θεὸν αὐτὸν. Ἀρ. εἰπε· Πῶς γέραπται τούτο τὸ καινότερον; Ἀθ. εἶπε· Παρὰ λεπεμψίᾳ τῷ προφήτῃ φησί γάρ· « Οὗτος δὲ θεός, ἡμῶν, οὐδὲ λογισθῆσται ἔτερος πρὸς αὐτὸν. Ἐξένερε πάνταν ἕδων ἀποτήμησε, καὶ έδουκεν αὐτῷ Ιακὼβ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ γεταπέμψει τῷ αὐτῷ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὡρθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράψῃ. » Οὐδὲ δρεῖς⁽²⁸⁾ οὐτος δὲ θεός, καὶ Εστίν, ωὐδὲ προσολογισθῆσται ἔτερος θεός, ναὶ ή οὐ; Ἀρ. εἶπε· Καθὼν δὲ προφήτης λέγει, αὐτός ἐστιν δὲ θεός. Αθέμιτος γάρ τοι τοῦ Πατρὸς λέγειν, δὲτι ὡρθη, ηδὲτι δικθεωπὸς γεγονός συνεπολετεύσατο τοῖς ἀνθρώποις, φανεροῦ δντος τοῦ πράγματος, διὸ δὲ Λόγος θεός ἐνηγράψατεν. **Αθ. εἶπεν·** Οὐδούν εἰς δὲ Υἱὸν δὲ πρὸ πάντων αἰώνων συνυπάρχων τῷ Πατρὶ αὐτοῦ, θεός ἢν ἀόρατος, ἀνθρωπος; γέγονεν ὀρατός. **Αρ. εἶπεν·** Οτι εἰς ἐστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὀμολόγηται· οὐ συνυπάρχει δὲ τῷ Πατρὶ ἀπεράντως. **Αθ. εἶπεν·** Η σοφία καὶ δὲ δύναμις συνυπάρχει τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ· **Αρ. εἶπεν·** Οὗτος ἔχει. **Αθ. εἶπεν·** Εἰς οὖν δὲ ἀόρατος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δὲ καὶ ὀρατεῖται, ἀσύμματος καὶ σώματος λαβάνων, ἀνάντας καὶ θυντάτου περιν λαβών εαρκτ., δὲ ἀγριλάρχης καὶ φριλαγῆται. **Αρ. εἶπε·** Σύμμητο δὲπερ εἰπεν. **Αθ. εἶπεν·** Οὔτος οὖν καὶ Κύριος⁽²⁹⁾ καὶ θεός, διὰ τὸ συναπθῆναι τὴν σάρκα τῷ Λόγῳ· καὶ οὐ διηρμηνεῖς, καὶ κυριεύτες μὲν λέγονται· δὲ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστός, δὲ Λόγος καὶ θεός, εἰς τυγχάνεται.

C 22. **Αρ. εἶπε·** Δοκεῖ μοι πως δρέπεται καταφαινεθεῖ δὲ περὶ τῆς σαρκώσεως δρός· μέντοις οὐκ ἀληθινὸς θεός, ἐστιν δὲ Υἱός, ὁπερ δὲ Πατήρ. **Αθ. εἶπε·** Πόθεν τούτο εἰληφώς ἐκδύσας ἡμῖν; **Αρ. εἶπεν·** Οὐδέποτε ἀνέγνως τὸ Εὐαγγέλιον, ὃς τις τὸν Κύριον πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· « Αὕτη ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινωσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ δὲ ἀπέτιστας Ἱησοῦν Χριστὸν; » Ορέξ, δὲτι μόνον ἀληθινὸν θεόν ἔφη τὸν Πατέρα, ὃς αὐτοῦ μὴ δντος ἀληθινοῦ θεοῦ; **Αθ. εἶπε·** Τοῦτο σύνδεσμός ἐστι, τῶν προειρημένων ἥματων καὶ τῶν ἐπιχεύσεων οὐ διακρίσιν ἐμποιῶν. **Αριστότεις** δὲ παρὰ τοῖς εὐφρονοῦσιν ὀμολόγηται⁽²⁸⁾ σύνδεσμος τὸ ἐπὶ τῆς Κυριακῆς φυνῆς. Πλὴν δικούς μετὰ μακροθυμίας δημητι. Εἰ τις τὸ πλεῖστον ἐντέλεσται περὶ Κωνσταντίνου λέγων· « Αστραῖος γίνωσκε τὸν μόνον Αἰγαίουστον καὶ αὐτοκράτορα γῆς καὶ θαλάσσης βασιλέα Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίνου τὸν ίδιον αὐτοῦ, συμωλόγησε τὸν ίδιον τῷ πατέρι, ναὶ δὲ οὐ; **Αρ. εἶπεν·** Οὐ μικρὸς κίνδυνος τὸ εἰπεῖν, δὲτι οὐ συμβαστέλειται Κωνσταντίνου Κωνσταντίνῳ τῷ πατέρι αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ὑπεριθυμηθῆναι αὐτῷ⁽²⁹⁾. **Αθ. εἶπεν·** Επὶ μὲν Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίνου κίνδυνον μάρτυστο.

²⁶ Baruch iii, 36-38. ²⁷ Joan. xvii, 5.

⁽²⁶⁾ Οὐδὲ δρεῖς, δεσμον in Aug.
⁽²⁷⁾ Ita Reg. Edit. vero Comm., Οὗτος Κύριος. Edit. Paris. cum aliis miss. Οὗτος οὖν Κύριος.

⁽²⁸⁾ Aug., διαλογεῖται.

⁽²⁹⁾ Reg., αὐτὸν.

δρᾶς, ἐπὶ δὲ Ἰησοῦν Χριστοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ οὐ φοβήτωμεν φθεγγόμενος; δέ τοι τοιαύτη ἔχειν εὐσέβειαν εἰς τὸν Κύριον, οἷαν καὶ εἰς Κωνσταντίνον ἥβεντα. Οὐκ ἀσφηρησας ἀπὸ τοῦ ιεροῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου, τουτέστιν αὐτοῦ Ἀλγυστον, καὶ πάντα δια εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ προσέβηθε, οὐκ ἀλλοθεν τὴν ἕντητην τῆς ἀξίας ἐπιγνοὺς ἦθελεν αὐτοῦ. Ἀρ. εἶπεν· Ἐκκλησας ἀπὸ τῶν συλλογοτομῶν, ἔγγραφον μοι δίδῃς ἀπόδειξαι, εἰ διάτηνδος Θεός ἐστιν ὁ Ιησός, ὡσπερ καγώ σοι φωνὴν παρεβέμπτην εναγγειλάκην. Ἀθ. εἶπεν· Ἀκούων καὶ περὶ τούτου ἔγγραφον τὴν ἀπόδειξιν, καὶ μὴ πλανεῖν. Ιερεῖς διαπάτολος οὐτῶν Ἐρητῶν· «Καὶ οἴδαμεν, ὅτι δοῦλος Θεοῦ ἔχεις, καὶ ἔσωκας ἡμῖν δύναμιν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν·» καὶ ἐμεν ἐν τῷ διάτηνδον Ιησῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐτὸς ἐστιν ὁ διάτηνδος Θεός καὶ τὸ ζωὴν ἡ αἰώνιος. Ὅρετος, διτὶ αὐτοῖς φωναῖς φέρονται περὶ τοῦ Ιησοῦ καὶ Πατρὸς, θεολογοῦσαι ίσον τὸν Ιησὸν τῷ Πατρὶ. Πῶσπερ γάρ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς Ἐρητῶν· «Αὕτη ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωται σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν,» καὶ ἐνταῦθεν περὶ τοῦ Ιησοῦ φησιν· «Οὐνός ἐστιν ὁ διάτηνδος Θεός καὶ ζωὴ ἀιώνιος.» Τὸ οὖν, «Καὶ διὰ πατέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν,» σύνδεσμος τυγχάνει, ἀντὶ τούτου λέγεται, «Σὲ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ διὰ πατέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν,» ἵνα γινώσκωσι τὸν διάτηνδον Θεὸν, ὡσπερ καὶ σὲ τὸν Πατέρα· καθάπερ καὶ ἐν ἀλλῷ τόπῳ θεέσιν δὲ Κύριος· «Ἐγώ εἰμι ὁ διάτηνδος.» Αἱ λέξεις δὲ οὐκ ἀν ψεῦδος ἐγένετο.

23. Ἀρ. εἶπεν· Ὁμοιογά κάτω (50), διτὶ ἀληθινὸς Θεός ἐστιν ὁ Ιησός τοῦ Θεοῦ· μή γε δύνασαι φάναι, δῆμα Θεός, ἄλλα Ιησός· Ἀθ. εἶπεν· Τί λέγεις ἄλλα Θεός, δῆμα Ιησός; Ότι δὲ Ιησός ἄλλα Ιησός Θεός ἐστιν; Ναι. Ὁ γάρ Θεοῦ Λόγος (51) Θεός του τυγχάνει, Ιησός τοῦ Πατρὸς διν. Ἀρ. εἶπεν· Οὐδὲ οὐτῶν φημι, ἀλλ᾽ ἐπὶ μὴ δύνασαι φάσαι (52), δῆμα Θεός Πατέρα, δῆμα Ιησοῦ σὺν Πατρὶ. Ἀθ. εἶπεν· Διτὶ δὲ οὐ δύναμαι τοῦτο εἰπεῖν; Ἀρ. εἶπεν· Ότι δὲ Θεός Πατέρα ἀγέννητος τυγχάνει, δὲ δῆμος γεννητὸς ἐστιν. Ἀθ. εἶπεν· Ἡ διγένητος φωνὴ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ μόνου τάττεται, διὰ τοῦτο διάλογον τούτων; Ἀρ. εἶπεν· «Ἄλλο τι μὴ γένοτο φήσαις ἀγέννητον; διὰρ ἀγέννητον, τοῦτο καὶ διάρχον τυγχάνει.» Ἀθ. εἶπεν· «Ἡ φωνὴ, διὰρ ἀγένητος, οὐσία τοστιν, διὰ οὐσίας σημαντική;» Ἀρ. εἶπεν· Οὐσία τυγχάνει. Ἀθ. εἶπεν· Ψεύδει· οὐκ εστιν οὐσία, διλλ' οὐσίας σημαντική. Ἀρ. εἶπεν· Τί σημαίνειν θέλεις (53); Ἀθ. εἶπεν· «Οὐκ οὐδένεν, οὐτοῦ μὴ ἔγεννηθην ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία· θεν προσφέρως λέγομεν ἀγέννητον τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Είτα εἶπε μοι· Ἄλλας ἔγεννηθη, ναὶ δὲ οὐ;» Ἀρ. εἶπεν· Οὐκ ἔγεννηθη, ἄλλα ἐπιλάσθη. Ἀθ. εἶπεν· Περὶ τοῦ ἀγένητον ἐπιρρότησα, οὐ περὶ τοῦ ἐπιλάσθη (54). Ἀρ. εἶπεν· Οὐκ ἔγεννηθη. Ἀθ. εἶπεν· Οὐσίουν ἐσται διάρχος κατὰ σέ. Ἄλλα καὶ τὸ Εἴτα οὐκ ἔγεννηθη, ἄλλα δημιουργήθη. Τι δὲ φῆς καὶ

Aris? Eamdem adversus Dominum exhibere debes pietatem, ac in memoratum Constantinum. Non abstulisti ab ejus filio Constantio Augusti majestatem, nec alia omnia quae de patre ejus antea sunt dicta: nec aliunde dignitatis unitas tibi nota fuit, quam per ipsum. Ar. Omissis syllogismis, proba mihi Scripturæ auctoritate Filium verum esse Deum, quemadmodum ego tibi vocem evangelicam proposui. Ath. Audi itaque Scripturæ hac de re verba, nec erra. Joannes apostolus haec ait: «Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum: et sumus in vero Filio ejus Iesu Christo. Ille est verus Deus et vita aeterna»⁴². Vides easdem voces de Patre et Filio proferri, Filiunque aequæ ac Patrem Deum dicere? Nam quemadmodum de Patre ait: «Hie est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum:» ita et ibi de Filio dicit: «Hie est verus Deus et vita aeterna.» Hac igitur verba: «Et quem misisti Iesum Christum,» conjunctio est, quæ idem significat atque huiusmodi verba: «Te solum verum Deum et quem misisti Iesum Christum,» id est, ut cognoscant Filium tuum verum 168 Deum, quemadmodum et te Patrem. Sicut et alibi ait Dominus, «Ego sum veritas»⁴³. Veritas autem nunquam possit esse mendacium.

23. Ar. Confiteor et ego Filium Dei verum esse Deum. num vero dicere potes, simul Deus, simul Filius? Ath. Quid dicas, simul Deus, simul Filius? Num quod Filius simul sit Filius Dei? Ita est. Nam Deus Verbum Deus est, cum sit Patris Filius. Ar. Non haec dico, sed, quod ipse direcne nequeas, simul Deus Pater, simul Filius cum Patre. Ath. Cur id dicere nequeam? Ar. Quia Deus Pater ingenitus est, Filius vero est genitus. Ath. Hæc vox, ingenitus, de solone Deo usurpat, an etiam de aliis quibusdam? Ar. Nihil certe aliud fas est dicere ingenitum. Nam quod ingenitum est, idem et principii est expers. Ath. Vox, ingenitus, substantia est, an substantiam significans? Ar. Substantia est. Ath. Falsa dicas: non est substantia, sed substantiam significans. Ar. Quid intelligis? Ath. Intelligo nec factam nec genitum esse Dei substantiam: unde convenienter Dei substantiam dicimus ingenitum. Deinde responde mihi: Genitus est Adam, an non? Ar. Non est genitus, sed formatus. Ath. Interrogavi utrum esset genitus, non utrum esset formatus. Ar. Non est genitus. Ath. Erit igitur principii expers secundum te. Eta item non est genita, sed creata. Quid vero dicas de eo qui nondum genitus est, genitumque esse an ingeniti-

⁴² I Joan. v. 20. ⁴³ Joan. xiv. 6.

(50) Κάτω δεετ in Aug.

(51) Reg. et Anglic., Ὁ γάρ Θεός Λόγος.

(52) Anglic. δύνασθαι Infra idem semper habet, ἀγένητος.

(53) Angl., θάλπ. Paulo post idem, ἔγεννηθη, et infra, γεννητὸν semper.

(54) Reg. et Aug., ἐπιλάσθη. Alii cum editis, επιλάσθη.

tum? Ar. Recte se habet vox *ingenitus*. Erit igitur A Pater quidem *ingenitus*, Filius vero *genitus*. Ath. Quid inde vis concludere? Ar. *Genitusne est Filius, an non?* Ath. *Genitus est.* Ar. Vides eum non fuisse antequam esset *genitus*: nam si fuisse ait, erit secundum te *ingenitus*. Quod si ita est, Filius non erit *genitus*. Ath. Deus simulacrum Pater est, an non? Ar. Potentia quidem semper est Pater, actu vero non semper.

24. Ath. An mundus potentia erat infinite apud Deum, vel non? Ar. Ita est. Ath. Igitur quemadmodum mundum Deus voluntate est fabricatus, sic et Filium secundum te fabricatus est. Ar. Non sicut mundum: nam memini que prius demonstrata sunt. At dico Filium voluntate habuisse ante *sæcula*: exiguum vero Filii generandi statu intervallum, ut sit *genitus*. Ath. Recte res est Deum Patrem esse, an *vituperatione digna*? Ar. Absit ut Deo affligatur aliquid *vituperatione dignum*! sed recta omnino res est Deum esse Patrem. Ath. Igitur ex tua sententia Deus a deterioribus in meliora profecit. Nam si cum Pater non esset, factus est postea Pater, ergo a minoribus ad maxima est conversus. Quod si dicas ipsum, antequam Pater fieret, honoratiorem fuisse, ergo ab honoratiorebus ad deteriora devenit: quae si vera sunt, qua ratione dicere poterimus Numen esse immutabile, ex se perfectum, nec in melius proficiens, nec a deterioribus ad optimam ieiunans? Rerum siquidem corruptioni obnoxiarum proprium est mutari, modoque a melioribus ad deteriora converti, modo ab inferioribus ad majora. Ar. Nec oculi ictum vis concedere, quo non fuit Filius antequam esset *genitus*? Ath. Quod non est, concedere nou possum. Ar. Quare? Ath. Quia scriptum est: «Non erit in te Deus recens»⁴⁴. Si enim minimum concesserim temporis intervallum quo non fuerit, certe recens erit quem ego confiteor. Absit vero ut ita sentiat Christianus homo, et contraria divinis Scripturis confiteatur! Ar. Quid contrarium, si Filium ictu oculi fuisse dicamus, antequam gigneretur, ne scilicet eum *ingenitum esse intelligamus*? Ath. Id mihi valde videtur contrarium esse divinarum Scripturarum pietati, quae ubique testantur **169** Filium semper fuisse, nullumque unquam fuisse tempus, cum non esset. An non tibi videtur, si id dicamus, contraria nos sentire Scripturis divinitus inspiratis?

25. Ar. Profer testimonia. Ath. Joannem audiaceitem, «In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum»⁴⁵. Quis sanctorum prophetarum vel apostolorum talia unquam dixit, qualia

περὶ τοῦ μηδέπω γεννηθέντος, γεννήσαν ή ἀγέννητον; «Αρ. εἶπεν· Ὁρῶς ἔχειν τὴν ἀμέτρητος φωνῆν. Ἐσται οὖν δὲ μὲν Πατήρ ἀγέννητος, δὲ Υἱὸς γεννητός». Αθ. εἶπεν· Τί οὖν θέλεις συναγαγεῖν ἐκ τούτου; «Αρ. εἶπεν· Ο Υἱὸς ἀγέννητος, ναὶ δὲ οὐ; Αθ. εἶπεν· Ἔγεννηθη. Αρ. εἶπεν· Ὁρῆς, δὲ, πρὶν ή γεννηθῆναι, οὐκ ἦν εἰ δὲ ἦν, ἀγέννητος ἔσται κατὰ σέ. Εἰ δὲ τοῦθον οὐτως ἔχει, οὐκ ἔσται γεννητός δὲ Υἱός. Αθ. εἶπεν· Ο Υἱὸς ἄμα Πατήρ ἔσται, ναὶ δὲ οὐ; «Αρ. εἶπε· Δυνάμει μὲν δει Πατήρ, ἀνεργεῖται δὲ οὐδὲ άλλο».

24. Αθ. εἶπεν· Δυνάμει ἦν δὲ κόσμος παρὰ Θεῷ ἀπεράντως, ναὶ δὲ οὐ; «Αρ. εἶπεν· Οὐτως ἔχει. Αθ. εἶπεν· Οὐκοῦν ὅπερ βουλήσει τὸν κόσμον ἀπεκτήνατο δὲ Θεός, οὐτος καὶ τὸν Υἱόν ἀπεκτήνατο κατὰ σέ. Αρ. εἶπεν· Οὐχ ὡς τὸν κόσμον μέμνημαι γάρ τὸν προσποδειγμάνων (35). Ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων ψηφιὶ βουλήσει: ἀπεκτήνατο τὸν Υἱόν· βραχὺ δὲ έδομει διάστημα τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, εἰν δὲ γεννητός. Αθ. εἶπε· Τὸ Πατέρα είναι τὸν Θεὸν καλῶν τυγχάνει, ηδὲ φύσης αὐτῷ ἔσται; «Αρ. εἶπε· Μή γένοιτο φύσης προσάψαι (36) τῷ Θεῷ! ἀλλὰ πάντα γε καλῶν τὸ είναι τὸν Θεὸν Πατέρα. Αθ. εἶπεν· Οὐκοῦν ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ κρεπτόνα προσκοφεῖν δὲ Θεός κατὰ σέ. Εἰ γάρ, μή ὡν Πατήρ, γέγονεν αὐτὸς Πατήρ, δρα ἐπράπτη ἀπὸ τῶν ήττόνων ἐπὶ τὰ μέγιστα. Εἰ δὲ ἔρεις πρότερον, πρὸ τοῦ Πατέρα αὐτὸν γενέσθαι, τιμώτερον είναι αὐτὸν, δρα ἀπὸ τῶν τιμωτέρων ἐπὶ τὰ κείρονα ἔφθασε. Εἰ δὲ τοῦθον οὐτως ἔχει, πῶς ἔρουμεν ἀπρέπον τὸ θεῖον, αὐτοτέλες, μήτε προκόπτων ἐπὶ τὰ κρεπτόνα, μήτε μὴ ληγοῦν εἰς κείρονα ἀπὸ τῶν ἀρίστων; Φθαρτών γάρ τον τὸ τρέπεσθαι, πή μὲν ἀπὸ τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ κείρονα, πή δὲ ἀπὸ τῶν ήττόνων ἐπὶ τὰ ἐνιμετέρα. «Αρ. εἶπε· Ρωτήν δρθαλμοῦ οὐ θέλεις δουναῖ, δὲ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι τὸν Υἱόν; Αθ. εἶπε· Τὸ μήδην οὐ δίδωμι. «Αρ. εἶπε· Δικ τοι; Αθ. εἶπεν· Οτι γέργαρται· «Οὐκ ἔσται τὸν θεόν πρόσφατος.» Βραχὺ δὲ ἐάν δω, διτεῖς ποτε καιρός, διτεῖς ἦν, ἔσται πρόσφατος δὲ παρ' ἔμοι διμολογούμενος· διπερ μή γένοιτο οὐτως φρονήσαις ἀνθρώπουν Χριστιανὸν, διμολογούμενος ἔναντι ταῖς θείαις Γραφαῖς! «Αρ. εἶπε· Ποιά ἐναντίότης, διτεῖς ποτε δρθαλμοῦ ἐπίπειν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι μή είναι, ίποτε ἀτένητον νόησαμεν; Αθ. εἶπε· Παλλή μοι ἐναντίότης δείκνυται πρὸς τὴν τῶν θεών Γραφῶν εὐσέβειαν, πανταχοῦ μαρτυρουσῶν, διτεῖς Ὅιδης δει τὴν ἦν καιρός, διτεῖς οὐκ ἦν. Ηδὲ δοκεῖ σοι, ἐάν (37) εἴπωμεν, ἐναντία φρονεῖν ταῖς θεοπούστοις Γραφαῖς;

25. «Αρ. εἶπε· Δός μοι τὰς μαρτυρίας. Αθ. εἶπε· «Ἄκουε· Ἰωάννου λέγοντος· «Ἐν ἀρχῇ ἦν δὲ Λόγος, καὶ δὲ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν δὲ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.» Τίς δειξει τοιάδε τῶν ἀγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων, οἵα καὶ οὓς;

⁴⁴ Pral. lxxx, 10. ⁴⁵ Joan. 1, 1, 2.

(33) Edit. Comm. cum quibusdam manuscriptis, προσποδειγμάνων. Edit. Paris. cum aliis, προσποδειγμάνων.

(36) Aug. προσάζει.

(37) Aug. εἰδοκεῖτε· ξάν. Μοχ idem, ταῖς θείαις Γραφαῖς.

Επίπεροι μοι, εἰ δυνατόν καὶ εἰς ἔννοιαν λαβεῖν, ὅτι ὁ θεὸς Θεός, ἡν ποτὲ καιρός, δῆς οὐκ ἡν; Εἰ δὲ τοῦτο ἀτέληντόν ἐν ποτὲ καιρός, δῆς ἀλογος ἡν ὁ θεὸς Πατήρ. 'Αρ. εἶπε· Προφορικὸν οὖν φῆς τὸν Υἱὸν Λόγον; 'Αθ. εἶπε· Μή γένοτο! Τὸν γάρ Λόγον ἡγώ φημι ἔννοιστον, καὶ οὐ φῆμα διαλύμενον, οὔτε μήν προελληθότα ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὸν Πατέρα ἐναντιθέντα κατὰ Σαβελλίου· ἄλλα γεννηθέντα δῆθί τοις, συντάχθεντα φημὶ τὸν Υἱὸν τὸν Πατέρα. Ω; γάρ οὖν ἔστι Φύγην ἀνέν λόγον ἔννοιαν, οὔτε οὐδὲ θεὸν τὸν Πατέρα δινεύ Υἱὸν πατεῖνεται (38). 'Οπωρ τὸν δὲ Πατήρα ἀναρχός ἔστιν, οὐτω καὶ ὁ Λόγος καὶ ὁ θεὸς Υἱὸς θεού (39). "Αρ. εἶπε· Πάς ἀναρχός ἔστιν ὁ Υἱός. Οὐς ἀγνοεῖν δύολογος τὴν ἡμέραν τῆς συντελείας; 'Αθ. εἶπε· Λέγε μοι, ἀνθρώπος, ὅπερ ἐπερωτῶ· Ἀρχιτέκτων, λαβὼν κάλαμον, μέτρον τί θηταιν· εἴτα διαγράψει ἀνύγεια καὶ κατώγεια, διόροφά φημι καὶ τριόροφα (40). 'Εἰν τοῦτο περὶ τὴν πρώτην ὁροφήν, γνώσκει, ὅτι περὶ τὴν δυντέραν ἀσκολεῖται δεῖ· ἐπειδὴ τὴν δυντέραν στήγην συντελέσθη, νοεῖ, δεῖ ἐγγύς ἔστι τῷρος συμπλήρωσαν τοῦ κτισμάτος. 'Ηνίκα δὲ ἀν προστοιεσθήται (41) γένηται τὴν τρίτην ὁροφήν, ὡς πρὸ διοῖ ή τριῶν δόμων, ἀστραλοὶ ἵπποταται, ὅτι ἡγγὺς τὸ συμπέρασμα τῆς οἰκοδομῆς. Ταῦθ' οὕτως ἔχει, ναὶ οὖν; 'Αρ. εἶπε· Σύμφημι ταῦθ' οὕτως ἔχειν (42). 'Αθ. εἶπεν· Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ δὲ τὰ πάντα εἰς τοῦ μὴ διοῖς εἰς τὸ αἷνα ποιήσας, καὶ συνερμάτισας ἀπὸ στοχείων τοῦτο, δὲ προνοούμενος καὶ οἰκονομῶν τὸν κόσμον ἡνὸς ἀρτί, καθὼν αὐτὸς ὁ Κύριος ἔστη· «Ο Πατήρ μου ἡνὸς ἀρτί ἀργάζεται, κάγγι ἐργάζομαι, » οὐ γνώσκει πότε περαιοὶ ὅπερ αὐτὸς δημιουργεῖ; 'Ετι μὴν δοκίμασον, φημὶ· πορευθεῖς ἐπερωτῶν περὶ συμπλήρωσεως τοῦ μηνὸς δινδρά παπειρόν, δῆς οὐκ ἐπίσταται, δῆς τριάκοντα ήμερον δὲ μήνι τυγχάνει, εἰ δύστε (43) σοι ἀπόκρισιν περὶ οὗ πυνθάνῃ. 'Εἰν δὲ προσαγάγγεις τὴν πεύσιν τῷ ἔχοντι τὴν γνῶσιν, εὐθέως ἔρεισι, ἐάν μὲν ἡ πέντε καὶ δεκάτην ἔχων δὲ μήν, ὅτι μέσος ἔστιν ἐάν δὲ περὶ εἰκοστὴν ἑβδόμην, λέξεισι, οὐτὶ περὶ συμπλήρωσιν τυγχάνεις δὲ μήν. 'Ο αὐτὸς δὲ δρός καὶ περὶ σελήνην, δομοις δὲ καὶ περὶ τοῦ ἔνιαυτοῦ· ἐάν (44) ἐπερωτήσῃς ἐπιστήμονα δινδρά, δῆς πότε συμπληροῦται, κατὰ τὴν σύνεσιν τὴν προσούσαν αὐτῷ δοκιμάσας, δῆς ἀνδέκατος μήνι πεπλήρωται, καὶ ἔρεται δὲ δωδέκατος, ἔρεισι, οὐτὶ περὶ τὸ συντελεσθῆναι ἔχει.

26. 'Αρ. εἶπεν· Οὔτως ἔχει τὸ εἰρημένον. 'Αθ. εἶπεν· Εἰ οὖν ἀρχιτέκτων ἐπίσταται, πότε συντελεῖ τὴν οἰκοδομήν, καὶ δὲ ἐπιστήμων ἀνήρ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ πότε συντελεῖται δὲ μήν, ἐάν δὲ τῆς ἐμπειρίας τοῦ κυκλικοῦ δρόμου, πότε μὲν (45) πληρούται ἡ σελήνη,

²⁴ Joan. v. 17.

(38) Αὐτ. ὡς γάρ οὖν ἔστι Χριστιανὸν τοῦ ἔννοιας τὸν Υἱὸν ἀνέν Πατρὸς οὐδὲ τὸν Πατέρα δινεύ.

(39) Αὐτ. οὐτως καὶ ἐν ἀρχῇ Υἱὸς Υἱὸς θεού.

(40) Reg. ἀνώγανον καὶ κατώγανον, διόροφά φημι καὶ τριόροφα.

(41) Sic Regius, Basil. Anglican. et Fele. 2. Editio vero, προστοιεσθῆναι. Augusti., προστοιεσθῆναι, et

A ipse aīs? Die mihi, num vel in cogitationem cuiquam venire possit, quod fuerit aliquando tempus, cum Verbum Deus non esset? Nam si id possit cogitari, fuit ergo tempus cum sine Verbo sive ratione esset Deus Pater. Ar. Filiū igitur dicas | Verbum esse prolatitium? Ath. Absit! Verbum enim ego confiteor substantiale, non autem verbum dissolubile, neque ex Deo progrediens, rursusque ad Patrem regrediens, iuxta Sabellium. Sed Filiū dico modo ineffabili genitum, simul cum Patre existere. Ut enim anima sine mente concipi non potest, sic nec Deus sine Filio Pater potest credi. Nam quemadmodum Pater expers est principii, ita et Verbum et Deus Filius Dei. Ar. Qui possit Filius expers esse principii, qui diem consummationis se ignorare fatetur? Ath. Responde mihi, o homo, ad id quod te interrogo: Architectus accepto calamo locum redicandum dicitur; superiora deinde et inferiora describit, cubicula secundae scilicet, et tertiae contignationis. Hic certe, cūn primam atti git contignationem, novit sibi secundam adiūcandam esse; qua perfecta, intelligit opus prope esse absolutum. Cum vero tertia contignatio constructa fuerit, profecto quemadmodum ante se cundam vel tertiam sedem, sic etiam certo scit imminere ædificii absolutionem. Itane, queso, se res habet, an non? Ar. Consentio ista sic se habere. Ath. Igitur Dei Filius, qui omnia cum non essent, fecit ut essent, qui istud composuit elementum qui hactenus mundum providentia regit, quemadmodum ipse aīt Dominus, «Pater meus usque modo operatur, et ego operor¹⁴», non novit quando ad exitum perducet quod ipse construit? Rem, oro, experire. Vade, et de fine mensis imperitum hominem interrogā, qui nesciat mensē trīginta die rum esse, videque autē tibi interroganti responsurus sit. At si eruditum interrogēs hominem, statim dicet tibi, si decimus quintus dies est, dimidium esse mensē; sin autem sit dies vicesimus septimus vel circiter, intelligeret tibi finē mensis immīnere. Eadem porro ratio est, sive de luna sive de anno agatur. Si enim peritum hominem interrogaveris, quandonam finietur, ille pro sua intelligentia perspiciens undecimum mensem comprehendit esse, incepisseque duodecimum, respondēbit circa finem esse.

26. Ar. Ita est, ut dicas. Ath. Itaque si novit architectus quandonam ædificium sit perfectum; si peritus homo ex numero intelligit quandonam absolvetur mensis, et ex cursu cyclici notitia quandonam plena est luna vel decrescere desinit.

in margine ἴως προετοιμασθῆναι.

(42) Aug. Εξει. Ibid. Aug. δὲ οὖν Υἱός. Reg. Υἱός οὖν.

(43) Aug. ή δύστε.

(44) Ita Reg. probe. Editio vero et alii, τὸ δε. Ibid.

Aug. Ερωτήσας.

(45) Sic Reg. et Aug. Alii cum editis, μὲν οὖν.

quo item tempore annus perficitur : an non nobis dicens omnino est Dominum Jesum, qui mundi est opifex, venturusque est ad ipsum consummandum, diem ipsam cognoscere? Namque si ipso rasset, quomodo interrogatus de fine hujus saeculi, secundoque suo adventu, vera potuisse respondere? Proprium enim illorum est vera narrare, qui certam habent cognitionem eorum que hic sunt et sunt. Interrogatus proinde Salvator, **170** veritatem quam noverat indicavit. Scicitanibus enim discipulis quod signum adventus Domini Jesu, et consummationis hujus saeculi, his verbis respondit: « Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus; et multis seducent. Audituri enim estis prælia et opiniones præliorum. Videte ne turbemini. Oportet enim haec fieri, sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem et regnum in regnum: et erunt pestilentiae, et famæ, et terræ motus per loca. Haec autem omnia, initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulations, et occident vos: et eritis odio omnibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. Et multi pseudopropheta surgent, et seducent multis. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et predicabitur Evangelium regni in universo mundo, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis ».⁴⁶ Et paulo post ait: « Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi brevissimi fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illic: nolite credere ». Et alius interjectus: « Sicut enim fulgor exit ab oriente et apparebit usque in occidente, ita erit adventus Filii hominis. Ubiunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ coeli cadent, et virtutes celorum commovebuntur: et tunc apparebit signum Filii hominis in celo ». Et paulo post: « Amen dico vobis, quia non præteribit generatio haec, donec omnia haec fiant. Cœlum et terra transibunt: verba autem mea non præteribunt. De die autem vel hora nemo scit, neque angeli celorum, nisi solus Pater ». Jam hominum est sapientium ex his quæ Salvator de die et hora præsignificavit perspicere, ipsum certissime cognoscere quandonam venturus ipse est, restituturusque omnia, prout defluitum est, iuxta individuum ipsius et Patris sui consilium. Acceptio enim Evangelio in manibus, lege locum Matthæi de

A πότε δὲ μειουμένη ἀπολήγει, πότιμος δὲ καιρὸς συντελεῖται πληρουμένος ὁ ἑκαστῆς οἶνος· πότις οὖν ὃδε ἐν εἰπομένην ἡμεῖς, ὅτι δὲ Κύριος Ἰησοῦς, δὲ ποιήσας τὸν κόσμον, καὶ δὲ μέλλων αὐτὸν συντελεῖν, ἀποτίσας τὴν ἡμέραν; Εἰ γάρ ἤγνοει, πότις ἀπερωτηθεὶς περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος τούτου, καὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας, ἦδιντος ἀποκριθεῖς φῆσαι τὴν ἀλήθειαν: Τῶν γάρ ἀκραιπνῶν ἔγραψαν τὸν περὶ τῶν ἀδελφῶν (46) ἀντίον ἢ γνομένων γνῶσιν, ιδούν τοι τὴν ἀλήθειαν ἀργησίοις. « Οὐδενί καὶ δὲ Σωτῆρι γνῶσικον ἔστημεν τὴν ἀλήθειαν ἀπερωτηθεῖς. Πιθανέσταν γάρ τὸν μαθητῶν, τι τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου Ἰησοῦς, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος τούτου, ἀποκριθεῖς ἔφη οὐτών· « Βλέπετε, μή τις ὑμᾶς διλανήσῃ. Πολλοὶ γάρ ἐλέύσονται ἐπὶ τῷ ὄντα μοι, λέγοντες: Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν. Μελλεῖσθε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκούειν πολέμους. Οράτε μή θροεῖσθε· δει γάρ ταῦτα γενέσθε, ἀλλ' οὐτων τὸ τέλος. Ἐγερθήσεται γάρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ θυσανοὶ λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ, καὶ σισιμοὶ κατὰ τόπους. Ταῦτα δὲ πάντα τὴν ἀρχὴν ἀδεινάντων. Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς ὄλεισες, καὶ ἀποκενοῦσσιν ὑμᾶς· καὶ ξεσθεῖσι μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ δυοῖν μοι. Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοί, καὶ διλήσκουσι παραδώσουσι, καὶ μισούσσουν διλήσκουσι. Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγέρθησονται, καὶ πλανήσονται πολλοίς. Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυχήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολιῶν. Ότιον δὲ τὸ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Καὶ χρυσοῦθεται τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν διψῃ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον (47) πάσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος. Καὶ μετ' ὅληγα φρασίν· « Εσται γάρ ὄλεις μεγάλη, οὐα οὐ γέγονεν ἀπὸ ἀρχῆς κόσμου ἵνα τοι νῦν, οὐδὲ οὐ μή γένηται. Καὶ εἰ μή ἔκολουθονται αἱ μέραις ἔκειναι, οὐκ ἀν οὐσίᾳ πάσα σάρξ. Τότε ἔντις τοις ὑμῖν εἴπῃ· Ίδοις ὕδε δὲ οἱ Χριστοί, ίδοις ἔκει· μή πιστεύσοτε»· καὶ μεθ' ἔπειρα· « Ποτέρος γάρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀκόν ἀνατολῶν, καὶ φαινεται ἔνας δυσμῶν (48). οὐτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Ιησοῦ τοῦ ἀνθρώπου. « Όπου δὲ δὲν ἡ τὸ πτώμα, ἔκει συναγέθησονται αἱ ἀετοί. Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν ὄλειται τῶν ἡμερῶν ἔκειναι δὲ ἡλιος σκοτισθήσοται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθῆσονται· καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Ιησοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. » Καὶ μετ' ὅληγα φρασίν· « Ἀμήν, λέγω ὑμῖν, διτε οὐ μή παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, έως ἂν πάντα ταῦτα γένηται. Οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μοι οὐ μή παρέλθωσι. Περὶ δὲ τῆς (49) ἡμέρας ἡ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἀγγεῖοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μή δὲ Πατέρι μόνος. » Λοιπὸν πάντως (50) τῶν εὐφρονούντων ἔστιν ἐπεγνῶναι ἐκ τῶν προστμαθέντων ἐκ τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

⁴⁶ Matth. xxiv, 4-14. ⁴⁷ Ibid. 21-23. ⁴⁸ Ibid. 27-30. ⁴⁹ Ibid. 34-36.

(46) Οὐδεις δειτε in Reg. Basil. Augl. et Aug. Ibid. ήτως δειτε in Aug.

(47) Aug. εἰς μαρτυρίαν.

(48) Reg. μέχρι δυσμῶν. Intra Reg. καὶ δειτ. I.

(49) Aug. περὶ τῆς.

(50) Aug. πάντως.

τε: γινώσκει ἀπράξιαστα πότε μέλλει Ἐργοθεα καὶ ἀποστολάνεις ἀπόντα, καθὼς προώρισται, πρὸς τὴν ἀδιάνυκτον αὐτὸν βουλήν καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Λαζῶν γάρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν χερσίν, ἀνάγνωσθε τὴν περικοπὴν τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ ζητουμένου, καὶ λειταὶ σοι πάντα κατάδηλα, ὡς οὖν ἄγνοι ὁ Κύριος περὶ τῆς ἡμέρας. Εἰ δὲ ἔγνως, πᾶς ἡδύνατο τὰ μηδέποτε θνάτο, μήτε μὴν γεννώμανα (51) σημεῖα τε καὶ πειρατήρια, ἀπερ προπρέψουσι πρὸς τῆς ἡμέρας, προλάγειν; Ήντις γάρ τῆς συντελείας καὶ παρουσίας ἑαυτοῦ προεδήλωσε τὰ σημεῖα, καὶ τὰς ποιητικὰς αὐτῶν, ὡς δύνασθαι καὶ τοὺς σπουδαιότερους (52) καὶ φιλοπόνους ἐπιγνῶντα τὸν καιρὸν τῶν προμηνύμενων πρὸς τοῦ Κυρίου.

27. *Αρ. εἰπεν.* Εἰ διττῶν ἐπίσταται τὴν ἡμέραν, διὰ τοῦ αὐτοῦ ἔργη· « Οὐδὲ δὲ Υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἑκείνην; » Ἀθ. εἰπεν· Οὐχὶ εἴπεν ὁ Κύριος, Οὐδὲ ἔγνω οἶδε τὴν ἡμέραν ἑκείνην. Τοῦτο γάρ ἀκύρων ἦν φάναι τὸν Κύριον, εἰπερ οὐδεὶς περὶ ἑαυτοῦ παραστῆσαι, ὡς μὴ ἔχων γνῶσιν τοῦ πράγματος. Καὶ τὸν μὲν τὸν Ματθαῖον οὐ φέρεται, Οὐδὲ δὲ Υἱὸς οἶδε (53) τὴν ἡμέραν ἑκείνην· οἱ δὲ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ παραδίδουσι τὴν περὶ τούτων διήγησιν· μονάτος δὲ Μάρκου ἔργη· « Οὐδὲ δὲ Υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν. Καὶ τὴν τοῦ Μάρκου ἀφήγησιν ἐν στρέψις σου γνωθεῖ, διὰ οὓς ἄγνοι ὁ Κύριος τὴν ἡμέραν. Φροντὶ γάρ δὲ Κύριος Ἰησοῦς· « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἑκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγνοῖ τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ δὲ Υἱὸς, εἰ μὴ δὲ Πατήρ. » Γενώσκων γάρ ἑαυτὸν μὴ διεστάσα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς κατ' οὐσίαν, διὰ τὸν ἡμεράντο τῇ θεῷ Πατρὶ αὐτοῦ, τὴν ἑαυτοῦ πρόγνωσιν ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς προγνώσει ἀπέτημανεν, ὡς φησιν ὁ Κύριος. « Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν τούτον· » καὶ πάλιν· « Πάντα, δος ἔχει δὲ Πατήρ, οὐκά δύναται· » Οὐχὶ ἐνεκεν κτιστῶν πραγμάτων τούτο ἔργη δὲ Σωτῆρ τό, Πάντα δος ἔχει δὲ Πατήρ, ἐκά διετέλλεται διὰ δινῆκαι τῇ θεότητε τοῦ Πατρὸς, αὐτάδικα ἔργη δὲ Κύριος. οἶον τὸ ἀδύνατον, τὸ ἀρρεπτόν, τὸ ἀκατάλλητον, τὸ δυνατόν, τὸ τερρωνωτικόν, καὶ δοσ ἔσται δὲ Πατήρ ἔχων (54), ταῦτα ιερά τοῦ Υἱοῦ τυγχάνειν. Ἅγνοιον δὲ ἔργη, ὡς προερχοται, ἀγγέλους καὶ τὸν Υἱόν.

28. *Αρ. εἰπεν.* Μή διλος τοῖν δὲ Υἱός; Αθ. εἰπεν· Υἱός μὲν ἀληθίνος τοῦ Θεοῦ εἰς τυγχάνει δὲ Λόγος καὶ Θεός. « Εστιν δὲ καὶ ὡς διλος Υἱός υιοποτεῖσθαι διὰ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς φησιν δὲ θεος Ἀπόστολος· « Οὐ γάρ ἐλάθομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φύσιν, διὰ δὲ λάθομεν πνεῦμα υἱοθείας, ἐν ᾧ κράζουμεν, Ἀλλοδε, δὲ Πατήρ. » Οὐ δὲ Χριστὸς διαβρήθη πρὸς τοὺς ἀποστολούς ἔργη· « Τεκνία μου, ἵτι μικρὸν μετ' ὑμῶν είμι καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πέμπατά με· » καὶ πρὸς ἰουδαίους δὲ φησιν ἐν παραβολαῖς εἰπεις· « Ανθρώπος τε οὗτος διοικεῖ, προτείνων τὸν πρεσβύτερον, εἰπεν· Πορεύομαι, ἀργάζον εἰς τὸν αὐτελῶνα μου. Οὐ δέ, ἀποκριθεῖς, ἔργη· Ἐγώ, κύριε,

A eo quod in controversia est, tibique omnino palebit Dominum diem minime ignorare. Nam si ignorasset, quomodo prædicere potuisse signa et tentamenta diem præcurrentia, cum nondum essent vel accidissent? siquidem usque ad consummationem et adventum suum signa et eorum qualitates prænuntiavit, ita ut studiosiores et laboriosiores ex iis quea præmonuit Dominus tempus possint cognoscere.

27. *Ar. Si vere diem novit, quare ipse ait,*
« Neque Filius diem illam novit? » Ath. Non ait Dominus, Neque ego novi diem illam : id enim Dominum dicere consentaneum erat, siquidem ostendere ipsi animus esset, se rei illius cognitionem non habere. Quin etiam in Matthæo non habetur, Neque Filius diem illam novit, aliquis evangelista hujusmodi rei mentionem omiserunt : solus autem Marcus ait, « Neque Filius novit diem. » Tu autem Marci narrationem tecum animo perpende, et vide diem illam Dominum minime ignorare. Ait enim Dominus Jesus : « De die autem illo et hora, nemo scit, neque angeli celorum, neque Filius, nisi Pater ». Sciens enim se a Patre secundum naturam non disserre, sed Deo Patri suo divinitate unitum, suam promotionem in Patris præ visione significavit, quemadmodum Dominus ait. « Ego 171 et Pater unus sumus : et rursum : « Omnia, quæcumque habet Pater, mea sunt. » Non propter res creatas ait Salvator, Omnia, quæcumque habet Pater, mea sunt : sed quæcumque ad Patris pertinent divinitatem, hæc propria sibi esse ait Dominus, ut immortalitatem, incorruptibilitatem, vim invictam, immutabilitatem, incomprehensibilitatem, potentiam, præscientiam, et quæcumque ipse Pater habet, hæc ipsa Fili sunt propria. Ignorare vero ait, ut supra dictum est, et angelos et Filium.

28. *Ar. Numquid alias est Filius?* Ath. Verus quidecum Filius Dei unus est Verbum et Deus. Est autem veluti alias Filius adoptatus per templum corporis ipsius Domini nostri Iesu Christi, ut ait divinus Apostolus : « Non enim accepimus spiritum servitutis iterum in timore, sed accepimus spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater ». Christus autem ipse diserte ad apostolos ait : « Filioli mei, adhuc modicum vobiscum sum, et vade ad eum qui misit me » ; et ad Iudeos sic in parabolis est locutus : « Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad maiorem dixit: Vade, operare in vinea mea. Ille autem respondens ait, Ego, domine, et non abiit. Deinde accedens ad alterum

⁵¹ Marc. xii, 32. ⁵² Ibid. ⁵³ Rom. viii, 15. ⁵⁴ Joan. xiii, 53.

(51) Reg. et Basil., γινόμενα.

(52) Reg. σπουδαιούς.

(53) Aug. εἰδε. Paulio post, idem post ἡμέραν ad-

dit Ἀλευθέρος.

(54) Ita Aug. In editis vero et in ceteris, Εἰδε
derest.

dixit : Vade, operare in vinea mea. At ille respondit : Nolo. Postea autem pœnitentia motus abiit⁴⁴. » Interrogat vero Dominus : Uter feceris voluntatem patris sui? Responderunt Iudei, « Posterior filius. » Porro in confessio est patrem, universorum Deum esse; vineam vero, vias esse justitiae, in quibus maiorem filium jussit operari. Ille autem qui paulo post preceptum valere jussit, contempsite imperantem, populus est Iudeorum, qui ob infideliatem exclusus est ab adoptione. Junior vero patris filius, gentium est populus, qui votacionis principio cum præ infidelitate obdure recessasset, detentusque fuisset idolatria, postmodum pœnitentia ductus et credens, patris imperio est obsecutus. Qua quidem obedientia amicus et heres, tanquam Patris filius, offici meruit, omnique honore et gratia a Patre ornatus est, præter diei et horæ, illius consummationis videlicet, cognitionem. Sed signa sollemnmodo accepit, ne, si ignoraret prope adesse finem, imparatum dies illa repente ollenderet.

29. Ar. Agnusco recte dicta esse quæ de die illo exposuisti. Sed nego recte dici posse Filium Patri secundum substantiam unitum esse. Ath. Quandoquidem tibi non minimum est studium vituperandi quæ recta sunt, quæque recte esse pii fatentur, responde mihi, quid tandem sit substantia? Ar. Quidquid est in hypostasi, hoc substantia est. Ath. Recte. Verum cum nunc nobis sermo de Deo sit, dic mihi quidnam sit Dei substantia : ne forte arbitrentur idiote nos de pecuniis loqui. Ar. Dei substantia est : si quid est Deus, hoc substantia est. Ath. Recte tu quidem : jam vicissim audi. Ar. Die quod lubet. Ath. Nostri Deum sese ad nostram imbecillitatem per Scripturas divinitus inspiratas benigne accommodare, saepè ad nos humano more loqui, ut scilicet humana natura ex his quæ consimilia rebus illis dicuntur, in quibus versamus et quas novimus, celestia divina mysteria posset intelligere. Ar. Ita est. Ath. Cum ergo Deus per prophetam bæc ad proprium Filium dicit, « Ex utero ante luciferum genui te⁴⁵ », filii ex paterna substantia generationem significat. Ar. Num igitur uterum bæbet Deus? Ath. Jam 172 te præmonui sepe ob nostram imbecillitatem Deum homini simili: a divinis Scripturis induci : non quod Deus talis sit, sed ut nos corporalibus exemplis divina pie intelligamus. Nullam igitur aliam ob causam uterum appellat, quam ut declarat ipsum Filium ex Patris substantia esse genitum. Alioquin, nisi res ita se habeat, dic ipse quomodo verba illa intel-

lexit oñk ἀπῆλθεν. Είτα προσελθόν τῷ ἔπειρῳ. Ήφη· Πορεύου, ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνα μου. Οὐ δέ φησιν· Οὐ οἴλων. Τοὔτον δὲ μεταμελήθεις ἀπῆλθεν. » Έρωτεῖ δὲ ὁ Κύριος· Τίς ἀπόκρισεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; ἀποκριθέντες δὲ οἱ Ιουδαιοὶ φασιν·

« Οὐ ἔταχας νιός. » Ήμολογημένως δέ, δὲ μὲν πατέρος δὲ τῶν διων θεὸς τυγχάνει, δὲ δὲ ἀμπελῶν αἱ τρίβοι τῆς δικαιοσύνης, ἐν αἷς προσέτατε τὸν πρεσβύτερον οὗτον ἐργάζεσθε. Οὐ δὲ μικρός (55) τῷ διαστήματι χαρίεις φράσας τῷ κελεύσματι κατεχρόνθεις τοῦ πρωτάρχαντος· οὗτος δὲ δὲ τῶν Ιουδαιῶν λαὸς τυγχάνει, δὲ διὰ τὴν ἀποστολὴν γεγονὼς τῆς υἱοθεσίας. Οὐ δὲ νεώτερος οὐδὲς τοῦ πατρὸς, δὲ δὲ ἔθνων λαὸς, δὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν (56) τῷ κλήσεως παρακούων τῇ ἀποστολῇ, τῇ εἰδωλολατρείᾳ κρατούμενος, θετερον δὲ μεταμελήθεις καὶ πιστώντας, ὑπήκοος προστάγματος πατρικοῦ ἀνεδείχθη. Ξε δὲ τῆς ὑπακοῆς φίλος καὶ κληρονόμος, ὡς οὐδὲ Πατρὸς, ἀνεφάνη (57), πάστος τιμῆς καὶ χάριτος ἡμιαμένος πρὸς τοῦ Ιδίου Πατρὸς διευ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἔκεινης, λέγω δὴ τῆς συντελείας, ἢ μόνον σημεῖα λαβόν, ἵνα μὴ ἄγνοιαν, διὰ έγγυς ἔστι τὸ τέλος, πρὸς τὸ μὴ ἀπαρακείσαστον (58) διτα, αἰγνίδιως καταλάθη τῇ ἡμέρᾳ.

29. Ar. εἶπεν· Όμολογος δρῶνς εἰρήσθαι τοῦτο τὸ περὶ τῆς ἡμέρας· τὸ δὲ τῇ οὐσίᾳ ἡμῶν τὸν Ιησοὺν Πατρὶ οὐκόρων ἔχειν φημι. Αθ. εἶπεν· Επειδὴ σπουδὴ πρέστοτι σοι οὐ μικρός, φέγειν τὰ καλὰ καὶ καλῶν; ὅμολογόμενα πρὸς τῶν εὐστόνων, ἀπόδος (59) λόγων, τί ποτε δέρα ἐστιν τῇ οὐσίᾳ; Αρ. εἶπεν· Πᾶν εἰ τί ἐστιν ἐν ὑποτάσσει, τοῦτο οὐσία τυγχάνει. Αθ. εἶπεν· Οὐρῶν ἐγγῆς. Επειδὴ δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ Θεοῦ λόγου ἔχομεν, εἶπεν μοι τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ τί ἐστι, μῆποτε νομισθώμεν πρὸς τῶν λίστων, διτα τάχα περὶ χρημάτων λέγομεν. Αρ. εἶπεν· Η τοῦ Θεοῦ οὐσία λίστην, εἰ τί ἐστιν δὲ θεός, τοῦτο οὐσία τυγχάνει. Αθ. εἶπε· Καλῶν Ἔφης· λοιπὸν δίκουε. Αρ. εἶπε· Λέγε δὲ βούλετ. Αθ. εἶπεν· Οἰσθα, διτι, σηματιζόμενος καὶ συγκαταβαίνων τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ διτα τῶν θεοποιεύσατον Γραφῶν δὲ θεός, ἀνθρωπιτερον διμέλει πολλάκις πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῶν παρακηλίσων εἰργμένων, ἐν οἷς ἡμεῖς ἐνεγκέμεθα καὶ ἴσμεν, τὰ ἐπορύντα θεῖα μυστήρια. Αρ. εἶπεν· Οὐτούς ἔχει. Αθ. εἶπεν· Οὐκούν δὲ θεός, λέγων πρὸς τὸν Ιησούν διὰ τοῦ προφήτου· «Ἐκ γαστρὸς πρὸς θεατόρου ἐγένησα σε,» σημαίνει τὴν εἰ τῆς πατρικῆς οὐσίας γένησιν τοῦ Ιησού. Αρ. εἶπε· Γαστέρα οὖν ἔχει δὲ θεός; Αθ. εἶπε· Προλαβὼν εἰπον πρὸς αὐτόν· διτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθενείαν πολλάκις καὶ ἀνθρωπόσηχημον δὲ θεόν αἱ θελαὶ Γραφαὶ καταγγέλλουσιν· οὐχ δέτι δὲ θεός τοιούτος ἐστιν, διτι διὰ τὴν οὐματικῶν παραδειγμάτων τὰ θεῖα εὑσεβῶς νοῦμεν. Διτι οὖδεν οὐκ ἔτερον γαστέρα διομάζει, διτι ηὐα παραστήσῃ αὐτὸν τὸν Υἱὸν τῆς τοῦ

⁴⁴ Matth. xxi, 28-31. ⁴⁵ Psal. cix, 3.

(55) Aug. δὲ μικρός. Reg. δὲ μικρῷ.

(56) Aug. δὲ περὶ τὴν ἀρχὴν. Editi vero et ceteri, δὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν.

(57) Auglic. Ἐψάνη.

(58) Regius et Basil. ἀκατασκέψαστον.

(59) Sic omnes manuscripti, exceptio Augusti. quem secuti sunt Parisicuses, habentque μοι ποτε διέδοσ.

Πατέρος οδεῖς γεγενῆσθαι. Ἐπειτα εἰ μή τούτῳ ἔστι, ἡ πάτερ σὺ, πώς διέπλεις νοηθῆναι τὸ φίλον; »Αρ. εἶπεν· « Η Γραφὴ λέγει εἰ καὶ προσώπου τοῦ Πατρός· « Τῇρεύεσθαι ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν». »Αρ. σὺν, Λόγον ἐξηρεύεσθαι φησι τὸν Γένον (60); »Αθ. εἶπεν· « Η Γραφὴ καλῶς ἔρω σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπάνται καὶ τοῦτο· σὺ δὲ, λαβὼν τὸ φίλον, μέστρεψας κακῶς. »Αρ. εἶπε· « Φράσον ἡμῖν σὺ τὴν ἀλήθειαν τοῦ φίλου· ἂπειδὴ διγά τούτῳ διέστρεψα κατὰ σένα.»

30. Αθ. εἶπεν· «Ο θεὸς πνεῦμά ἐστιν ἀπάθετός (61), νοῦ δὲ οὐ; »Αρ. εἶπε· « Νατ, σύτως ἔχει. »Αθ. εἶπεν· «Οταν οὖν φάσῃς ἡ Γραφὴ ἐκ γαστρὸς γεγενῆσθαι τὸν Γένον, τὴν ἐκ τῆς θείας ὑποτάξεως γνησιότητα τοῦ Γένου σημανεῖ. »Ιντούσην μή τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀσθενεῖς ὑπάρχον, ἀνθρωπίνη τὴν γέννησαν τοῦ Χριστοῦ ὑπόλαβον, εἶπε τοῦ, « Εἴηστε υἱοί τοῦ Λόγου ἀγαθόν». »Ει δὲ πάλιν ἐπικρίθεντι τοῦμαζος τις προφρούριον Ἀργον φάσκειν τὸν Γένον, μυημονεύει τὸν, «Ἐκ γαστρὸς, καὶ παύσεται (62) τῆς πονηρᾶς ἔννοιας. Πειρέγραψε γάρ πάντα νοῦν ἀνθρώπων ἡ Γραφὴ, πρὸς τὸ μή ξένιον αἰρετικὴν μανίαν κατὰ τῆς ἀδίου καὶ ἀκατάπτου γεννησαντας τοῦ Γένου τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ ἐκ γαστρὸς τυγχάνει, πῶς ἐκ καρδίας προήλθεν; Εἰ δὲ ἀπὸ καρδίας ἔστι, πῶς ἐκ γαστρὸς τυγχάνει; »Αρ. εἶπε· «Τι οὖν διέπλειμν λέγειν καὶ νοεῖν; »Αθ. εἶπεν· «Οὐδὲν ἔτερον ἢ τὸν Γένον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννηθέντα ἐκ τῶν τοιούτων παραδειγμάτων μαντίνανεν. »Αρ. εἶπεν· « Εἰ διοσύνοις ἢν δὲ Γένος τῷ Πατέρᾳ, πῶς οὐδὲ εἶπεν πάρω τοῖς μαθηταῖς αὐτῷ; »Αθ. εἶπε· « Ποὺ ἔστιν δόπιοι οὐδὲ ὀμολόγησαν ἐαυτὸν διοσύνοις τῷ Πατέρῳ δὲ Γένος; »Αρ. εἶπεν· « Εἰ δύνασται τοῦτο δεῖξαι; »Ἐν τοῖς ἀμηχάνων. »Αθ. εἶπεν· «Οὐκ εἶδε ἀπόρων πορθσασθαι ἐποιειρουμένων, δὲλλ᾽ ἐκ τῶν ιαργῶν πραγμάτων την διαθέσθαι δεῖξαι οὐδὲν. Μέμνησο, στοιχεῖον, δὲτοι Θεός, τούτο οὐσία τυγχάνει, τούτεστιν δὲ Γένος. Νατ δὲ οὐ; »Αρ. εἶπε· « Μῆδαμῶς (63), »Αθ. Εἴη· « Πῶς οὖν δὲ Κύριος ἔφη· «Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ὁμέμνειν; »Ει μή δὲ αὐτός ἔστι τῇ θεότητι τῇ πατρικῇ δὲ Γένος, πῶς φάσκει, «Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ὁμέμνειν; »Αρχ φυσικῆς εἰπεν δὲ ἀλλότερος; Μή γένοτο! Ή πάλιθεια οὐκ ἀν φύεται, ποτε δέγνετο. Αλλὰ καὶ τὸ, « Οὐ έωρακόν εἶμεν ἔωρακόν τὸν Πατέρα, » οὐδὲν ἔτερον (64) πατερῷ δὲ τὴν ἀγίαν θεότητα. Εἰ γάρ διλος τυγχάνει τῇ οὐσίᾳ δὲ Γένος παρὰ τὸν Πατέρα, πῶς δύναται θεωρεῖσθαι δὲ Πατήρ ἐν τῷ Γένῳ; Εἰ μὲν γάρ οὐ δύναται (65) διηγάλων ἀνδροεικῶν κατεκουσαμένων ἐκ ξύλου γνωρισθῆναι εἰς λιθίνων, ἐν τῷ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ θνετοῦ· εἰ δὲ δύνανται λίθων ἐν ξύλῳ γνωρισθῆναι, καὶ ξύλων ἐν λιθῷ κατὰ τὸν τὴν οὐσίας λόγον, λειτεται λοιπὸν γνωρίζεσθαι τὸν παμβασιλέα Θεὸν ἐν τῷ ἀμουσούσι φιλούσι Γένῳ. Τὰ γάρ διμοιεῖδη, φ (66) εἰσιν

A ligas. Ar. Scriptura ex persona Patris ait, « Eructavit cor meum Verbum bonum ». Nunquid igitur Verbum quod eructavit, Filius est? Ath. Recit id Scriptura dixit ut et alia omnia: tu vero locum illum prave detorsisti. Ar. Tute ergo nobis expone hujus sententiae veritatem; quoadquidem, ut tibi videtur, illam ego detorserim.

30. Ath. Deus estne spiritus impassibilis, an nou? Ar. Ita. Ath. Igitur cum Scriptura prædictat Filium ex utero esse genitum, Filium vere ex divina hypostasi sive substantia esse significat. Ne ergo infirmum hominum genus humanam esse crederet Christi generationem, ait, « Eructavit cor meum Verbum bonum. » Quod si quis rursus urgere velit et dicere Filium Verbum esse prolatum, statim afferuntur verba illa, « Ex utero, » atque ita conquiescat perversa cogitatio. Omnen siquidem humanam mentem circumclusit Scriptura, ut nemo heretica insania agitaretur contra aeternam et incomprehensibilem Filii ex Deo generationem. Nam si est ex utero, quomodo ex corde processit? Si vero sit ex corde, quomodo est ex utero? Ar. Quid itaque dicendum est et cogitandum? Ath. Nihil aliud ex hujusmodi exemplis discimus quam Filium ex substantia Uci et Patris esse genitum. Ar. Si Filius Patri esset consubstantialis, cur id praesens non dixit discipulis suis? Ath. Ubiam, rogo, Filius non confessus est se Patri esse consubstantialem? Ar. Potesne illud ostendere? Unum sane id eorum erit quæ fieri non queunt. Ath. Nihil ex dubiis colligere conantur, sed ex rebus evidenter veritatem volumus ostendere. Recordare te dixisse quod Deus est, hoc ejus substantiam esse, id est, Filium. Itane est, an non? Ar. Nequaquam. Ath. Cur igitur ait Dominus: « Ego et Pater unum sumus »? Nam nisi Filius idem sit quod paterna divinitas, qui possit dicere, « Ego et Pater unum sumus? » Quid igitur falsane aut vera locutus est? Absit! Nunquam enim veritas queat esse mendacium. Sed et ista verba, « Qui me vidi, vidit Patrem », nihil aliud indicant quam sanctam divinitatem. Si enim Filius substantia alias est a Patre, quomodo Pater in Filio videri potest? Nam si hominis simulacrum ex ligno conjectum non possit cognosci in lapideo, quod ejusdem non sit substantia: si item lapis in ligneo, vel lignum in lapide non possit cognosci, quantum spectat ad substantiam rationem, sequitur ut Deus, summus omnium rex, in Filio sibi consubstantiali cognoscatur. Cula enim videntur res similes, in eo quod

** Psal. xliv, 2. ** Ioan. x, 30. ** Ioan. xix, 9.

(60) Aug. « Αρα σὺν τῷ, ἐξηρεύεσθαι, ἔσθι τὸν. »

(61) Aug. ἀπολέσθαι.

(62) Anglie. πάνηται. Max Regius, πειρέγραψε τῷ. In aliis γάρ δέρεται.

(63) Angl. οὐδέποτε. Ibid. Angl. et Aug. Εἴη προσπνευ.

(64) Aug. οὐδὲν δέλλον. Paulo post Angl. Ει γάρ διγέλος τυγχ. Aug. ει γάρ διλος τυγχ.

(65) Ita Reg. Basil. vero, ει μὲν δύναται. Aug. ει μὲν γάρ δύναται. Editi et ceter., ει μὲν γάρ οὐ δύναται.

(66) Reg. τὰ γάρ διμοιεῖδη καὶ. Ο deest in Aug. ;

sunt consubstantiales, eorum que non videntur A δρόμενα, δρόμενα, παριστανουσι την γνωσιν κατ τούν μη δρωμένων.

31. Ar. Cur ergo Dominus ait, « Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est? » Num vitis et agriculta possunt consubstantiales esse? Ath. Noli mihi detruncare Dominicam vocem: sed lege, ut jacet: « Ego sum, » inquit Dominus, « vitis vera, vos palmites, Pater meus agricola est ». Dic mihi itaque: si ex exemplo vitis et agriculta Filium non vis esse Patri consubstantialem, num ipsum hominum consubstantiale dicis? Ar. 173 Absit! Ath. Placide ausculta, et ad haec mihi responde. Vitis et palmites sunt ne consubstantiales, an non? Ar. Ominino ita est. Te vero orationem hujusce capituli explicatione breviter impinas, ut et me talem reddas, qualis tu ipse es. Ath. Nisi mihi prins ad ea quae interrogos responderis, quod postulas non conqueraris. Ar. Loquere quod tibi videtur, et ego, si locus datur, pro viribus respondebo. Ath. Cujus causa dextera et brachium Dei memoratur in Scripturis? Ar. Quae istiusmodi sunt intelligimus convenienter notionibus quae inde sequuntur. Nam si ait, « Manus tuae fecerunt me et plasmaverunt me », bie agnoscimus Dei vim creandi. Cum autem dicit, « Brachium Domini cui revelatum est? », palam est hic de Filio sermonem haberi. Hoc item verba, « Dextera Domini fecit virtutem », absque dubio Filium significant, per quem facta sunt omnia. Ath. Brachium ei, cuius est brachium, consubstantiale est, an non est? Ar. Ita se res habet. Ath. Etiam dextera illi, cuius est dextera, consubstantialis est, an non est? Ar. Ita quoque est. Sed tu quid vis me aternum Numen componere? Nunquamne Clementem Petri apostoli discipulum audisti, qui quidem hujusmodi evertit doctrinam? Ath. Memineris, quæso, amice, eorum quæ dicta sunt, nec velis errare. Ego enim Numen veneror, quod sit simplex, nec composite, aut circumscripsum, idque ex sacris et divinis Scripturis didici, nec non ab his qui continua successione episcopi fuerunt. Nullam igitur aliam ob causam Scriptura Filium, brachium et dexteram vocal, quam ut pie intelligamus Filium esse Patri consubstantiale: quia nimur in homine conceipi non potest, diversa esse substantiae brachium, dexteram et digitum, prout singula illorum differunt. Ar. Consentio Filium Patri esse consubstantiale: iam quid vitis significet, mihi velim exponas.

32. Ath. Duo vitis genera solet commemorare divina Scriptura, bonam quidem unam, fructiferam, exhilarantem, et latifundantem cor hominis, quæ

[“] Joan. xv, 1. [“] Psal. cxviii, 73. [“] Isa. lxi, 1. [“] Psal. cxvii, 16.

(67) Regius et Basil., ἀξιῶ σὸν κατ τῇ. Anglicanus, ἀξιῶ σὸν συντάκτως Paulus post Anglicanum, κέλευσον προ σὲ πάντα.

(68) I Anglic. κατ Ιτι.

31. « Άρ. εἶπε· Πώς σὸν δό Κύριος λέγει: « Έγώ εἰμι ἡ ἀμπελός ἡ ἀληθινή, καὶ δὸ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι; » Μή δύνεται ἀμπελός καὶ γεωργός είναι δρόμενα: Άθ. εἶπε· Μή ἀχριτηρίας τὴν Κυριακήν φωνήν διὰ, ὡς κείται, ἀνάγνωσθ. « Έγώ εἰμι, » φησὶν δό Κύριος, « ἡ ἀμπελός ἡ ἀληθινή, ὅμεις τὰ κλήματα, δὸ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. » Εἰπε μοι σὸν εἰ δὲ Υἱὸς δρόμενος τῷ Πατρὶ σὸν ἔστιν ἐκ τοῦ παραδεγμάτου τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ γεωργοῦ, ὅπα τοῖς ἀνθρώποις δρόμενοι αὐτὸν φένται; « Άρ. εἶπε· Μή γένοτο! Άθ. εἶπε· Πράδιος ἀκούσον, καὶ πρὸς ταῦτα ἀπόδος μη λόγον. » Τὸ ἀμπελός καὶ τὰ κλήματα δρόμενα τυγχάνει, ναὶ ἡ σὸν; « Άρ. εἶπεν· Αραράτος ταῦτα οὐτας ἔχει. Ἄξιον συντόμως καὶ τῇ (67) τοῦ τεφαλαίου σφραγεῖται τὰ τέλη πέρας ἐπιθεῖται θέλητοι, ὅπως καὶ ποτήσιο τοιούτοι, σίος καὶ σὺ τυγχάνεις. Άθ. εἶπεν· Εἴκον μὴ πρότερον ὄντερ ἐπιστρεψεν ἀπόδος μη λόγον, οὐ μὴ λάβῃς τὸ αἰτημα. Άρ. εἶπεν· Ο θελεῖς λέγε, καὶ εἰ (68) τι ἐγγιωρεῖ, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποχρίνομαι. Άθ. εἶπε· Δεξιὰ καὶ βραχίλιον περὶ θεοῦ γέραπται τίνος ἔνεκεν; Άρ. εἶπε· Τὰ τοιαῦτα πρὸς τὰς ἐπιβολὰς καὶ τὰς ἀκολουθίας νοοῦμεν. Έναν λέγη κατὰ τὸ « Αἱ χεῖρες σου ἀποτελοῦν με. καὶ Ιπλασάν με, » γινώσκουμεν τὸ δημιουργικὸν τοῦ Θεοῦ ἵνταῦθα. Οὐπότε δὲ λέγει. « Οἱ βραχίλιοι Κυρίου τίνι ἀπεκαλύψθη; » φανερόν, δια περὶ Υἱοῦ φάσκει. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῷ, « Δεξιὰ καὶ βραχίλιοι οὐτας δύναμεις, » διμολογουμένως περὶ Υἱοῦ σημανεῖ, οὐδὲ τὰ πάντα γέγονεν. Άθ. εἶπε· Βραχίλιον, οὐ ἐστὶ βραχίλιον, δρόμενος τυγχάνει, ναὶ ἡ σὸν; « Άρ. εἶπεν· Οὐτας ἔχει. Άθ. εἶπε· Καὶ τὴ δεξιὰ, οὐ ἐστὶ δεξιὰ, δρόμενος ἐστι, ναὶ ἡ σὸν; « Άρ. εἶπεν· Οὐτας ἔχει. Σὺ δὲ τι φένει με ἀδίον συντίθεσθαι τῷ θείον; Οὐκ ἐπιχρόδας ποτὲ Κλήματος τοῦ παρακολουθήσασθαι Πάτερ τῷ ἀποστόλῳ, δια καθειρεῖ τὴν τοιαῦτη δόξαν; Άθ. εἶπε· Μέμηντο τῶν εἰρημένων, διαθύρως, καὶ μὴ πλανῶ. Έγώ γάρ ἀπόλουν, δισύνθετον, ἀπεργάραφον (69) τῷ θείον σέβομαι, μαρτυρῶς ἐκ τῶν Ιερῶν καὶ θείων Γραφῶν, καὶ τῶν καθεῖται διαδεξαμένων τὴν ἀποκοπήν. Οὐδέποτε σὸν ἔτερον ἔνεκεν ἡ Γραφὴ βραχίλιον, η τὴν δεξιὰν καὶ τὸν δάκτυλον, ὃς ἔκαστον αὐτῶν (70) διαφέρει πλάγικεν. Άρ. εἶπε· Σύμμητο δρόμενος εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ ἀπόδος μη λοιπὸν περὶ τῆς ἀμπέλου.

32. Άθ. εἶπε· Δύο γενεῶν ἀμπέλου εἰσιθε μνημονεύειν τὴ θεία Γραφή, μίαν μὲν χρηστὴν καὶ εὐφραντικήν τε καὶ χαροποιεῖσαν καρδίαν ἀνθρώπου,

(69) Ιτα onones miss. præter Aug. quæsi sequitur edit. Paris. habetique ἀπεργάραφον.

(70) Aug. αὐτούν.

τὸν Κυρίον Ἰησοῦν Χριστόν· οὐάραν δὲ τὸν διάδο-
λον, λύσσαν καὶ ιὸν ἀποτάξοντα, κατὰ τὸ γεγρα-
μένον· « Πλὴν ἀμπελὸς αὐτῶν ἐν Σοδόμων, καὶ ἡ
κλεψατὶς αὐτῶν ἐν Γομόρχῃ· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν
σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας· ὁ οἶνος αὐτῶν θυμὸς
ἀστεῖον ἀνίστος. » Καὶ ὁ λαὸς δὲ ἀμπελὸς ὑπομάχθη,
καὶ δίκαιος πολλαχοῦ ἐκλήθησας ἀμπελῶνες, ἀπώλως
μάντοι καὶ ἀπολευμένως, χωρὶς τοῦ· « Ἐγὼ εἰμι ἡ
ἀμπελὸς ἡ ἀληθινὴ. » Ιναὶ μὴ οὖν καὶ ὁ Σωτὴρ ἐκ
τῆς ἐπιουμάλας προσλογισθῇ ταῖς προεργάμνας ἀμ-
πελίοις, οὐδὲν τῷ διαδόλῳ, ἀλλ᾽ οἷον τῇ μετεν-
γύθεσσι (71) ἐξ Αἴγυπτου καὶ φυτεύθεσσι, ἵνα ποιήσῃ
καρπὸν σταφυλῆς, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας, εἰπε μετὰ
πρεσβήτης· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελὸς ἡ ἀληθινὴ, » ἡς
ὁ καρπὸς ἡνή, χαρᾶ, εἰρήνη, ἀγάπη, δικαιοσύνη,
πίστις εἰλικρινοτάτη, γνῶσις, εὐδέλεια, ἀγνοία,
επιμνήση, φιλανθρωπία, πρεσβεία, ἄγκρατεια, καὶ τὰ
περιπλήκτια τούτοις. Ἐπειδὴ καὶ τὰ κλήματα, τῆς
αὐτῆς εὐγενείας τῆς ἀληθινῆς ἀμπελοῦ τυγχάνοντα,
δὲν δύοις καρπὸν προσβάλλεσθαι, ἡς εἰσὶν ἀμπελοῦ
κλήματα. Τοὺς ἀπόστολους οὖν ἔγη, ἀμα παρασκευ-
έσσαν αὐτοὺς ἐμμένων ἐν (72) τῇ πίστει, καὶ μὴ
ἀποσκεπτήσαντας ἐκ τῆς ἀληθείας, διαπερι τούδες,
ἀκάρπους ἀπομεῖναν. Οἵτινες γάρ ἐξολισθήσουστεν (74)
ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου ἀγάπης καὶ πίστεως, δίκην κλη-
μάτων ἀποτεμνόμενοι, πίπτονται ἐξω τῶν θειῶν. Νη-
φαλίους οὖν καὶ προθύμους προτρέπει γίνεσθαι τοὺς
μαχητὰς διὰ τοῦ φῆσαι· « Οἱ Πατέρες μοι γεωργὸς
ἔστοιν, » ὥσταν Λεγεν· Εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι,
ὅτι, εἰ τινα ὁ Πατήρ ὁ ἀδεὸς γεωργεῖ, ὁ τοιοῦτος τὸν
ἐκμὴν καρπὸν ἀποδίδωσι μὴ ἔωντος (75) καρπὸν ἀλλά-
τριον ἐν τοῖς ἀληθινοῖς κλήμασι· τῆς ἀμπελοῦ βλαστῆ-
σι. Ἐμπειρατῶν γάρ ἐν τῷ ἀμπελῷ, τοιεστεν
ἐν τοῖς τῆς φυχῆς τεμαίοις, πάντα τὰ σαῦδη καὶ μα-
νιώδη περιαρέι, πόρδε τὸ μὴ ὄλομανούσαν διατέθειρεν
διαπερι (76) ὁ γεωργὸς ποθεὶ προσβάλλεσθαι καρπὸν.
Ἄλλος ἐπειδὴ ὁ τῆς αἰσθητῆς ἀμπελοῦ λόγος δύναται
συμβαλέσθαι καὶ ἡμῖν εἰς τὸν ἡγεμόνειον, ἀρκτεῖον ἀντι-
θεντείσθαι καὶ περὶ τούτου τὴν ἀφίγνετον.

33. Ἐπειδὴν περ καταλειφθεῖσι πρὸ τοῦ χειμῶνος
ἡ ἀμπελὸς εὐθαλής τε καὶ εὐλάμπιατος ἐστήκει καρ-
περῶν πρὸς τὰς ἐφόδους τοῦ χειμῶνος· δὲ, τῇ ἀπ-
νεστάτῃ προσβολῇ τοῦ κρύσους αὐτοῦ προσεληλυθός,
ἀπομαραντεῖς δρχεταί τινα τῶν φύλλων αὐτῆς, αὐτὰ
δὲ τὴν εσθρότητα ἀπονῦνται, ἐκπίπουσιν ἀπὸ
τῶν ὄψιμάτων, ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων (77) ἐπὶ τὰ βαθύ-
τερα φερόμενα, εἰτα μένει ἡ ἀμπελὸς εὐλάμπιατος
ἀντέχουσα τῇ φορᾷ (78) τοῦ χειμῶνος. Εἰ δὲ τῇ πα-
ραμονῇ τῆς ἀρχάτος φυχρότητος κατέλιπατε τινὰ τῶν
κλημάτων, δημος τῇ ἐνστάσῃ ἡ ἀμπελὸς σὺν τοῖς πε-
ριλιεψθείσιν αὐτῇ ὑγιεινοῖς κλήμασιν ἐπεραίστω τὸν
χειμῶνα, καὶ ἐπὶ τοῦ χειμερινοῦ καρποῦ ἐξέφυγε.

⁶¹ Dēm. xxix, 32, 33. ⁶² Ioan. xv, 1.

(71) Aug. oīan. μετενγύθεσσαν... καὶ φυτεύθεσσαν.
(72) Sic Regius, ut et legit Nannius. In ceteris
et in editis, ἀγάπην deest.

(73) Ita Reg. In aliis vero et in edit. tv deest.

(74) Aug. ἐξολισθήσασιν.

(75) Aug. μὴ ἔωντα.

A est Dominus Jesus Christus. Alia est diabolus,
rabiem et venenum distillans, ut scriptum est:
« Nam de vinea Sodomorum, vinea eorum : et sar-
mentum eorum ex Gomorrha. Uva eorum, uva
fellis, botrus amaritudinis : vinum eorum, furor
aspidum insanabilis ». Populus item vitis appellat-
atus est, sacerque justi vites sunt dicti, simpliciter
tamen et absolute, nec de illis dicitur, « Ego
sum vitis vera ». Quocirca ne Salvator ob hu-
jusmodi cognomen alii supra dicitur vitiis annu-
meretur (non diabolo tamen), verbi gratia, viti ex
Ægypto translatae et plantatae, ut fructum uiae
produceceret, sed spinas produxit; aut cum additamento,
« Ego sum vitis vera », cuius fructus est
vita, gaudium, pax, charitas, justitia, fides purissima,
cognitio, pietas, castitas, gravitas, bumanitas,
intransuertudo, temperantia, et similia. Nam cum
palmites eadem gaudeant nobilitate, qua vera vitis,
par est eos similem viti fructum producere, cujus
sunt palmites. Apostolos igitur indicavit, simul eos
confirmans et exhortans ut in fide constantes es-
sent, non autem steriles manerent, a veritate,
Iude exempli, resiliendo. Nam qui ex Domini
charitate et fide decidunt, instar palmitum 174
amputati, extra divina projiciuntur. His itaque
verbis, « Pater meus agricola est, » suos adhorta-
tur discipulos ut vigilent et diligentes sint, ut si
diceret: Scire vos volo quod si quem Pater meus
excolat, ille fructum meum producit. Nec enim
sinit alienum fructum in veris vitiis palmitibus
germinare. Namque in vinea, hoc est in anima
penetratibus, deambulans, putrida omnia et luxuri-
rantia amputat, ne silvescens fructum corruptat,
quem agricola optat produci. Verum quandoqui-
dem sensibili vitis exemplum nobis aliquid conser-
fere potest ad id de quo agitur; inde, si placet,
rem expouere urdiamur.

33. Vinea ante hiemem viridis et palmitibus bene-
ornata, contra hiemis incursus fortiter resistit.
Hieme autem immittissima frigoris impulsione ac-
cedente, quædam vitis folia cœperunt marcescere
qua cum essent putrida, nec consistere valerent,
et summi partibus deciderunt, atque ita e superi-
ribus locis in inferiora sunt delapsa: stat deinde
vitis cum palmitibus, hiemis impetu obsistens.
Aut si summi frigoris perseverantia quidam τὰ
palmitibus læsi fuerint, tamen vitis cum reliquis
sanis palmitibus constanter manens, hiemem effu-
git et ex hibernis autumnis evasit. Cum autem ver-
attigerit, qui novus est annus, sperat se quietem

(76) Sic Reg. Aug. vero, ὄλομανούσαν συμπνήγειν
διαπερι. Editi. ὄλομανούσαν διαπερι.

(77) Aug.. ἀνωτέρων.

(78) Sic Reg. et August. Alii vero cum editis, τῇ
φορᾷ.

habitaram : cum subito agricola ad ipsam cum cul-
tro accedens, primum diligenter omnes circumspicit
palmites, tum eos quos hiems lacerat incipit
amputare, deinde sanos quoque palmites ad tertium
et quartum usque oculum imputat. Stat vero ipsa
nudata lesaque cultro vitis sublimis, in coelum aspi-
ciens, lacrymaturque terrium usque diem. Postea
Deo providente solatum consecuta, lacrymari des-
init, multisque repente productis palmitibus talis
apparet, qualis ante erat, immo multo speciosior.
Et bis autem que hactenus exposuimus, clarus in-
tellecturus es que de vera vite dicturi sumus.
Ola ἡν καὶ πρότερον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνδοστέρα.
σπέρα καὶ τὰ ἀπόμενα περὶ τῆς ἀμπέλου τῆς ἀληθείας.

34. Itaque Dominus viti umbrosae multisque or-
natæ palmitibus est similis, propter multitudinem
scilicet discipulorum, et circumiacentium turbu-
rum ad ipsum, auxiliū obtinendi ergo occurren-
tium ; adeo ut numerus eorum, qui in ipsum cre-
dunt, omnem superet conjecturam. Illi vero suo in
illum indissolubili amore, tanquam palmites ei
adhaerescunt, quorum alii, spiritualis commodi
percipiendi gratia, nolunt extra illum, sed una cum
eo esse : alii vero sanari cupientes, alii Christum
venire audientes, simul convenerunt, novum specta-
culum videndi desiderio, Deum nempe in corpore
inter homines versantem. Denique adventu Domini
omnia gaudio plena erant : qui quoconque ince-
deret, veluti vitis palmitibus densa, ob multa ho-
minum millia, qui eum comitabantur, omnium in
seipsum flagrantī amore erat conspicuus, cum
omnes ipsi adhaererent. At cum hiemales venti
flare cepissent sunnis ex locis, ad illos probando
qui ipsum comitabantur, statim non pauci, mar-
cescuerunt instar foliorum ex vitali vite, cui ad-
haerescabant, desidererunt. Alique pontificum metu,
ne synagoga extores fierent, vitam suam negaver-
runt, quemadmodum et nunc fieri videmus. Siquidem,
ut illi olim, sic hodie hypocrite homines glo-
riam persecutorum Ecclesiae magis dilexerunt
quam Dei gloriam. Alii vero non intelligentes divina
et spiritualia **175** Domini verba, retrorsum abie-
runt; reumque et vituperative dignum esse existi-
mantes benefactorem suum, hæc ausi sunt loqui,
« Quis potest eum audire? »? Hos sane nostra aetate
remulantur, qui veritatem sequi recusant ; en quod
tribulationes et tentationes fidem ipsam sequantur.
Aunt enim ipsi, Quis possit observare traditionem
mandatorum Domini et fidei?

35. Judæ præterea inuiditatem patet fecit vehe-
mentia biemis : quales nunc se exhibent illi mundi
hujus amici, qui cum antea Christi essent discipuli,
amici et comites, nefandas synodos adversus Je-

^a Joan. vi, 61.

(79) Aug., ἀναφέρεται.

(80) Sic Reg. In aliis et editis deest ἀλλά.

(81) Reg. καὶ οἱ μάν, εἰ ποκ, εἰ τριποντο τὴν κύ-

A Φθάσασα δὲ ἐπὶ τὸ θαρ, διπερ ἐστὶ νέον ἔτος, δοκεῖ δι-
απαντεσθεῖν: αἰγνιδίου δὲ ὁ γεωργὸς ἐπιστὰς αὐτῇ,
ἔισφεις ἐπιφέρθεντος, πρῶτον μὲν, ἀχρίδιος καποτρι-
σάμενος ἀπάντα τὰ κλήματα, δρυεῖς τὰ βλαστάνοντα
ἐπὶ τοῦ χειμῶνος ἕκτείνειν, ἐπειτα καὶ τὰ ὑγιανόντα
ἀπὸ τρίτου ἡ τετάρτου ὀρθαλμοῦ περιαπειν. Ή δὲ
διπτελος, γυμνιώσεις καὶ πληγέσα τῷ ἔισφει, ἐστήκε
μετεώρος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀποβλέποντος, διὰ δα-
κρύουσα διῆρε τῆς τρίτης ἥμερας. Παρακλήσεως δὲ
τυγχάνουσα ἐκ τοῦ θεοῦ πρωναὶς, παυσαμένη
τῶν δακρύων, αἰγνιδίος πολὺν ἀριθμὸν καὶ δηλον
κλημάτων βλαστήσασα, ἡ αὐτῇ ἀναφανεῖται (79).
Ἐκ δὲ τῶν προποδευμένων ἐσται σοι σαρέ-
στερα καὶ τὰ ἀπόμενα περὶ τῆς ἀμπέλου τῆς ἀληθείας.

35. Οὖν Κύριος τρίτου ἀμπέλου εἰκόνημάτου καὶ
συσκιού ἐπίγυνον, διὰ τὸ πλήθος τῶν μαθητῶν καὶ τῶν
πέριξ δηλον ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν βοηθείας
ἐνεκεν· ὃς εἶναι πλήθη ἀνεκάστα, πιστεύοντα εἰς
αὐτὸν· καὶ τῷ μὲν πόθῳ τῷ εἰς αὐτὸν ἀχωρίστος
ἔχειν αὐτοὺς, τρίτον κλημάτων συνύντοντα αὐτῷ, τι-
νῶν δὲ καὶ ὄψεις γάριν πνευματικῆς μη βουλο-
μένων ἐκτὸς αὐτοῦ τυγχάνειν. ἀλλὰ (80) συνεῖναις
αὐτῷ, ἔτερον δὲ βουλομένων λάσσον τυχεῖν, δηλον
διὰ ἀποκροτῶν, διὰ Χριστὸν ἔρει, καὶ συνεληλυθότων
κατὰ τὸ αὐτὸν, βουλομένων θεάσασθαι τὸ καινότερον
θέαμα, θεοὺς ἐνώπιον τὴν παρανομένων αὐτῷ. Ἀριθμέ-
νων δὲ χειμερινῶν πνευμάτων ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων
καταψυχὴν πρὸς δοκιμὴν τῶν συμπορευομένων αὐτῷ
δηλον, ἀθρόως φύλων διῆρην παρανομένων, ἀπέπι-
τον οὐκ ὅλων, ἡς εἴχοτας ἀκτικῆς, καὶ
τὸν μὲν (81) διὰ τῶν ἀρχερέων, ἵνα μὴ απο-
συνάγοντο γένονται, ἔσαρνομένων τὴν ἐκατὸν ζεῦτην.
Διαπερ καὶ νῦν ὄριμεν γινόμενα τὰ αὐτὰ πράγματα
τηγάπτησαν γάρ, ὃς οἱ τότε, καὶ νῦν τῆς ὑποκρίσεως
διδύρων τὴν δέξαν τῶν διωκτῶν τῆς Ἐκκλησίας
ὑπὲρ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ εἰλοντο· ἔτερον δὲ μὴ συ-
νισθομένων τὸν θελον καὶ πνευματικῶν φρέματων
τοῦ Κυρίου εἰς τὰ ὅπια ἐπιστραφέστων, αἵτινα τῷ
εὐεργέτῃ καὶ φόγον προστάντων, καὶ λεγόντων,
« Τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν ; » Οπερ καὶ ἐπὶ τοῦ
ἡμετέρου καιροῦ πράτουσιν οἱ μὴ βουλόμενοι συ-
νιδέοντες τὴν ἀληθείαν, διὰ τὴν παρέπεσθαι θλίψεις
καὶ περιτήρη τῇ πίστει. Φασ γάρ. Τίς δύναται
φυλάξαι τὴν πράδοσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου καὶ
τῆς πίστεως;

35. Εἳτε μήν καὶ τὴν ἀποστολαν τοῦ Ιούδα ἡ σφ-
ρόδροτης τοῦ χειμῶνος ἥμερον, ὃς καὶ νῦν, φυλακές
ομονούμενης οἵ ποτε μαθηταὶ δύτες καὶ φίλοι
καὶ συνυδοτέρων τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τοῦ Ησοῦ συν-

τῶν ζωῆς, εἰ paulo post, Ἱεροι δὲ μὴ συνεισθόμε-
νοι... ἐπιστραφέντες... προστήγαν λέγοντες, Τίς, εἰς.

οδους ἀδεμτους συγχροτονιαν οι καὶ τὸ γαζοφύλακαν ποτευθέντες. Οὐκ ἡγνές αὐτῶν τὴν σαθρότητα, ἀλλ' ἵνα παρασκευάσῃ αὐτοὺς τὰ Δεσποτικά χρωμάτων ἑτοιμάτας (82) είναι ὑπὲρ τοῦ Δεσπότου ἀνδρίζεσθαι, ή κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν στρατεύεσθαι προφάσσει φιλίας κοσμικῆς. Οἱ τοιοῦτοι, κλημάτων δίκην ἀγενεστάτων καὶ διάρπτων ἐπέχοντες, τερανόμενοι δὲ πρὸς τὸν γεωργόν, κατάδρυμα πυρὸς αἰώνιου γίνονται. «Οὐμάς τὸν χειμώναν ἐπὶ πολὺ προσπελάσαντον τῇ δίληθινῇ διμετρίῳ, λέγω δὴ τῷ Κυρίῳ Τησοῦ, τῇ μὲν βαυλομένων λεῖται (83) αὐτὸν Γραμμάτων τε καὶ Φαρισαίων» φοβήθηντες δὲ μὴ ἀναιρέθωντα πρὸς τῶν δηλών τὸν τὸν Κύρων φιλούντων, ἐπαύσαντο· πή δὲ βουλομένων συλλαβέσθαι αὐτὸν, καὶ τοῦ Τησοῦ μὴ συγχρήσαντος αὐτοὺς κρατῆσαι αὐτὸν, ἔως ἡ πρωισμένη ὥρα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου πρὸ τῶν αἰώνων ὥρα καὶ ἡμέρα παραγένηται, ἐν δὲ ἐξ αὐτῶν παθεῖν. «Ἐν δὲ καιρῷ θελόντων τινῶν κατακρημνίσαις αὐτὸν, καὶ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ διὰ μέσου αὐτῶν διειληθότος (84), καὶ μεριὰ ἡν τὰ ἐπερχόμενα πειρατήρια, διὰ προσάλλοντα καὶ κοιλυσμένα, εἰς τὸ μηδὲν ἐρχόμενα ἔχωρον. Ἐκεῖ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ νόον ἔστιν, ψ. καιρῷ εἴτε τὸ Πάσχα θύεσθαι κατὰ τὰ θεοπισθέντα καρπὸν τοῦ Κυρίου, λύειν μὲν πάντα σύνθεσμον ἀστικίας, προστάγματος θεοῦ φοιτησαντος πρὸς αὐτοὺς, ἀλεημοσίνας δὲ κείλασκομένων ἁυτῶν προσποιεῖσθαι τῷ Θεῷ, μὴ ἐκρύψαντες δὲ πρὸς τὸν πλησίον, μήτε μήν τησεῖν κακὰ κατὰ τίνος ἀνθρώπου διὰ τὸ κοινὸν τοῦ γένους, ἀλλ' εἰρήνῃ καθαρωτάτους διητας καλέειν προσάγειν τὴν λατρείαν.

36. Ός ἐν καιρῷ οὖν εἰρήνης καὶ ἕορτῆς ἂγει δὲ Τησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἀγροῦν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἀλλὰ καὶ τι σφράγιστα γινώσκων. «Αμέλιτε γ' οὖν καὶ τοῖς μαθηταῖς προειρήκει τὰ ἑπόμενα (85). «Ἴδος διαβαίνοντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ δὲ Υἱὸς τοῦ δινθρόπου παραδοθήσεται εἰς τὰς χειρας τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν γραμματέων, καὶ παραδοσιανιστάντων τοὺς ἱερεῖς, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ· Ἰνα δὲ τὸ δεῖκον τοῦ παραδόσιου συναθροίσματος τῶν Ἰουδαίων διαφανῆ, εἰσελθήσθεν ἡ εἰρήνη εἰς Ἱεροσόλυμα. Οἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἀλλότριοι ἐκρακέτες διεταράχθησαν· ἐχθρὸν γάρ πολεμίοις καὶ ἀνδροφόνοις εἰρήνην. Χαλκειν τῷραν περιέκαστοι τοῖς κακοῖς ἤπειρ τοῖς ἀγαθοῖς Ἑργοῖς καὶ τῇ καρποροήῃ τῆς εἰρήνης. Οἱ δὲ ἐπιτηρησάμενοι, φάνηκαν ἐπιστάντες ὅτι οὐφρεῖς τῷ τόπῳ, ἔνθα ἦν σὺν τοῖς μαθηταῖς δὲ Ἰησοῦς, κατοπτριάμενοι ἀπαντες (86), δὲ πρώτοις ἐπιβάλλοντο τὰς μαρτιὰς χειρας αὐτῶν ἐν' αὐτὸν, ἔτι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ συνεστῶτων αὐτῷ· Ὁ δέ φασιν εἰρηνικῶς τοῖς μιαιφόνοις· «Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, διπετε τούτους ὑπάρχειν.» Τῶν δὲ μαθητῶν ἐκρακόντων τὰ δύσφορα πειρατήρια, μὴ παρούσῃ αὐτοῖς τῆς δυνάμεως τοῦ ἄγιου Πνεύματος, καταλιπόντες αὐτὸν τὸν διδάσκαλον καὶ Κύ-

A sum congregant, quibus et cura gazophykei commissa est. Non utique fœditatem eorum illi ignorabat, sed hoc egit, ut ipsos Dominicis pecuniis utentes paratissimos potius redderet ad fortiter pro Domino dimicandum, quam ad bellum contra regem suum, propter mundi amorem, suscipiendum. Hi, ignobilium et steriliū palmitum instar, ab agricola resecti, ignis aeterni pabulum sunt. Ceterum frequenter hiemis procelæ in veravitem, Christum Iesum videlicet, irruerunt, cumque scribæ et Pharisæi ipsum vellent lapidibus obruere, veriti ne a turbis Dominum amantibus interficerentur, ab inceptis destiterunt; cum item alias ipsum vellent comprehendere, non concessit Jesus, donec advinisset hora et dies, quem ipse B Dominus ante secula præfigerat, qua ipsum pati oportebat. Alio rursus tempore cum quidam em vellent precipitare, ipse quiete per medium eorum exivit⁸⁴. Innumerabiles aliae fuere tentationes, quae impudentem cohibita sunt, et in nihilum abiuerunt. Tum vero novi anni principium erat, quo tempore iuxta Domini præceptum, Pascha immolandum erat. Jubet autem, ut ipsis imperavit Deus, omne eos iniquitatis vinculum solvere, Deumque sibi propitium et conjunctum eleemosynis reddere, proximum non odio habere, nec quid mali adversus quempiam moliri, ob communionem humani generis, sed cum pace et summa animæ munditia debitur. Deo cultum exhibere.

36. Itaque pacis et festi veluti tempore venit Jesus Jerosolymam cum suis discipulis, non veluti ignorans quae sibi ventura erant, sed maxime ea explorata habens. Hinc certe quae sequuntur discipulis prædicti: «Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur in manibus seniorum et scribarum, et trident eum gentibus, et condemnabunt eum morte⁸⁵.» Ut ergo injustæ Judeororum turbae appareret iniquitas, pax Jerosolymam introivit, quam ubi conspexere ipsius hostes, turbati sunt: pax enim hostibus et homicidis inimica est. Illi enim malis potius quam bonis operibus et fructibus pacis solent delectari. Illi vero postquam ipsum observassent, ensibus armati subito in locum irruunt, ubi erat Jesus cum suis discipulis. D Tum omnes circumspicientes, impuras manus in ipsum in primis injiciunt, cum adhuc essent cum eo discipuli. At ille homicidas pacifice his verbis alloquitur: «Si me queritis, sinite hos abire⁸⁶.» Discipuli vero gravissima contuentes pericula, cum ipsis non adesset sancti Spiritus virtus, magistro ac Domino relicto, se in fugam dederunt. Illi vero Satanæ domestici comprehenderunt Jesus, quem in Calvaria locum duxerunt, ut eum

⁸² Luc. iv, 30. ⁸³ Matth. xv, 18. ⁸⁴ Joan. xviii, 8.

(82) Reg. τοὺς δεσποτικοὺς χρωμάτους ἑτοιμάτα.

(83) Aug. λιθάσασθαι.

(84) Aug. ἐξεληθότος.

(85) Reg. ἐσόμενα.

(86) Ita mss. Editi vero, ἐπαντα.

ibi crucifigerent, quo facto omnia adimpleverunt A priον φυγῇ ἔχριτσαν. Οἱ δὲ οἰκεῖοι τοῦ Σατανᾶ, αὐλαῖδέμενοι τὸν Ἱησοῦν, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν Κρανίον τόπον, εἰς τὸ σταυρός αὐτὸν ἐκεῖ, ἀπάντα ἐκπληρώσαντες τὰ πρὸ τὸν αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ἀναρτήσαντες, κατέπιξαν αὐτὸν, ὡς ἐπὶ γέφραι τὸποῖς,¹ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Οἱ δὲ καταλιπθεῖσι μόνος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ (87), ὑπέπειρος δικλήματος ἢ τρικλήματος^B ἐκπετάσας κατὰ μὲν τοῦ πλαγίου τὰς χεῖρας, κατὰ δὲ τοῦ ὄρθου καφαλὴν σὺν θύρᾳ ἅμα ποσὶ. Ηεραιριζόντες δὲ τῆς κόμης ἀπάτης τῶν λοιπῶν κλημάτων, πληγεῖς πρὸς τῶν θύμων καὶ τῆς λόγχης, ἀδάρκευτος τῷ ἀγίῳ αἷματι κρυψιθρόν. Αἰργνόλιος δὲ ἀνέστη τριήμερος μηδὲν μειούσθε, ὑπέρ ἣν τὸ πρὸ, μᾶλλον δὲ ἐνδοξότερος ἐκφανεῖς, πίστει πληροφορήσας τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν εἶναι αὐτὸν τὴν ζωὴν. Πολὺν δὲ ἀριθμὸν βλαστήσας, δχλοὶ μαθητῶν μετὰ τὴν παντοκράτορα αὐτὸν εἶναι. Αθ. εἰπεν· Οὐδὲν ὀμολογησας τῶν τῇ εὐεξειδείᾳ ἀνήκοντων. Αρ. εἰπεν· Τίνος ἔνεκεν; Αθαν. εἰπεν· Ιησος τυγχάνει τοῦ Ιεροῦ Πατρὸς (88) ὁ Ιησος ἀρρενός, καὶ πάντων Κύρως οἵτινει, ὃν κυριεύει ὁ Πατήρ αὐτοῦ. Αρ. εἰπεν· Έγὼ περὶ παντοκρατορίας ἐφην, οὐ περὶ τοῦ κυριεύειν (89) τὸν Υἱὸν ἀπάντων, ὃν κυριεύει ὁ Πατήρ αὐτοῦ. Αθ. εἰπεν· Παντοκράτωρ τί έστιν; Αρ. εἰπεν· Εκ τῶν πάντων κρατεῖν; Αθαν. εἰπεν· Ο Υἱὸς οὖν κατὰ σὲ πάντων οὐ κρατεῖ; Αρ. εἰπεν· Καλῶς ἔφει σὺν τοῖς λοιποῖς καὶ τούτῳ· πάντων γάρ κρατεῖ καὶ παντοκράτωρ έστιν ὁ Υἱός, νωτέρ καὶ ὁ Πατήρ. Οὗτος μᾶς εύσης οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τῆς θεότητος (90), καὶ μὲν παντοκράτορα τυγχάνει. Αἰτοί περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· ζητησαντες ἐπειδὴ μάλιστα ὡρίσων σὺν ἐν ἀρχῇ δρούσιστον αὐτὸν εἶναι Πατήρ καὶ Υἱός, ἐγὼ δὲ ἀντιλέγω, ἔχων τὴν ἀπόδεξιν τὰ τῶν ἀγίων Γραφῶν, διτοιστὸν τυγχάνει· καὶ διὰ συνεδρίου ἐκρῶ τὴν περὶ τούτου παράστασιν, ἐν τῷ τὸν Ιωάννην διατηρούσθεντα φάσκοντα, πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενήσθαι, μή συμπαραβάντα καὶ τὸ Πνεύμα τούτῳ τὸ λόγιον. Ετι μήν καὶ ἀπαστελλόμενον πρὸς τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῶν οὐρανῶν πρὸς βούθειαν τῶν ἀποστόλων· τὸ δὲ ἀπὸ τούτου εἰς ἕτερον τόπον μετὸν μεταβατικῆς οὐσίας τυγχάνει. Ξε τούτῳ καταδήλου δητοις κτιστῆς αὐτὸν φύσεως εἶναι, καὶ οὐκ ἀκτιστος, τῆς μακαρίας οὐσίας ἔκινης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λεγομένης (91), καὶ περιεγόντος τὰ δια, καὶ πανταχοῦ

[“] Psal. lxxix, 4.

(87) Sic Regius quem sequimur. Basil. et Angl. Ὁ δὲ καταλιπθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. In Augustino tamen deest ἡ δι. In editis hæc desunt.

(88) Reg. τῷ Ιησῷ Πατρὶ.

(89) Reg. μὴ κυριεύειν.

(90) Reg. et Angl. ἡ θεότης.

(91) Reg. et Anglic. λέγω μόνης.

παρουσίης κατ' οὐσίαν καθὼς προσκόδοται ὑπὸ σοῦ περὶ τοὺς Ἑμπροσθεῖν εἰρημάνοις, κάμοις συνευδοχήσαν-
τος σύ σοι, διὰτὰ τῇ ἀληθεῖᾳ· Ήτο δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ
λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου· « Ἔγώ στερπῶν βροντὴν
καὶ κτίζων πνεῦμα, » οἵς ἦγε νομίζω μή δύνασθαι
σε ἀντεπεῖν.

38. Άθ. εἶπε· Γέγραπται· « Γένεσις ἔγιος, διτε
ἴγε ἄγιος ἄγιάλων ὑμᾶς. » Καὶ πάλιν δὲ Σωτῆρ
πρὸς τὸν ἐαυτοῦ Πατέρα ὑπὲρ τοῦ ἀγιασθῆναι τοὺς
μαθητὰς ἑψή σωτῆρι· « Πάτερ, ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ
ἀληθεῖᾳ σου· » καὶ πάλιν περὶ ἐαυτοῦ (92) δὲ Σωτῆρ
φραστὸν· « Ἔγώ εἰμι ἡ ἀληθεῖα· Κατὰ ταῦτα ἡ τοῦ
Πατέρος καὶ τοῦ Υἱοῦ θεότης ἔστιν ἡ ἀληθεῖα καὶ ἀγιότη-
δος, ἡ ἄγιάλων πάντα τὰ λογικά, τὰ κατατύ-
μενα ἐξ αὐτεξουσίου γνώμης τε καὶ σπουδῆς τῆς
ἄγιαν δέξασθαι καὶ μακαρίων οὐσίαν εἰς κοινωνίαν
ἀγιασμοῦ. Εἰ σύν σοι ἔστι τῆς τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ
Υἱοῦ οὐσίας τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τίνος ἔνεκεν συνηρ-
μασσεν αὐτὸν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ
ἀγιασμοῦ; Φησὶ γὰρ δὲ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητάς·
« Πορευθέντες μαθητεύεσσας πάντα τὰ θίνη, βαπτί-
ζοντες αὐτούς; εἰς τὸ δυνατόν τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ
Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Εἰ σύν πάντα τὰ
θίνη τὰ πιστεύοντα καὶ ἀγιάζοντα ἀγίζοντα τῇ
τριπακαριστάτῃ ὀνομασίᾳ, δηλῶν ἐστιν διτε τὸ
Πνεῦμα τῆς τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ Υἱοῦ θεότητος ὑπάρ-
χει, ἐκ τοῦ διγονοῦ αὐτὸν εἶναι κατ' οὐσίαν, καὶ διτε
ποιεῖν πάντας τοὺς προσβάλλοντας αὐτοῦ τῇ κοινω-
νίᾳ, καθὼς φησιν δὲ Ἀπόστολος πρὸς οὓς ἑψή·
« Άλλα ἀπολούσασθε, ἀλλ' ἡγιασθήτε ἐν τῷ δύναμει
τοῦ Κυρίου τὸν Ἱησοῦν Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύ-
ματι αὐτοῦ τῷ ἀγίῳ. » Εἰ δὲ σύν ἔστι τῆς τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατέρος καὶ Υἱοῦ ὑποστάσεως (93), πάλιν φησι,
καὶ συνηρμηθήτη Πατέρι καὶ Υἱῷ· ώς μή δυναμένης
τῆς τοῦ Πατέρος καὶ Υἱοῦ θεότητος ἐπαρκεῖται πρὸς
ἀγιασμὸν τοῦ πιστοῦ, προσθέτει τὸν Παράδρομον,
τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας εἰς συμπλήρωμα ἀγιασμοῦ,
τὸν οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ δυτα· Εἰ δὲ τοῦδε οὐτὸν
νομισθεῖται, πῶς φαμεν ἀπροσδεκτὸν τὸ θεῖον; αὐτοτέ-
λες, μηδαμῶς χρῆζον παρ' ἔτερου τινός τοῦ τὸν δ
προσβάσμαν (94) τοῦ ἐνεργετεῖν δυναμένου.

39. Άθ. εἶπεν· Εἰ τῆς δίδου θεότητος ἦν τὸ
Πνεῦμα δρούσαν, πάντα σύν (95) πανταχοῦ κατ'-
οὐσίαν παρῆν, καὶ οὐκ ἀποτελόμενον ἀπὸ τόπου
εἰ; Ἐπειρον τόπον ἐπορεύετο. Άθ. εἶπεν· Οἱ δύοι
διγελοι τὸ Πνεῦμα ἔχουσιν; ναὶ δὲ οὖ; Άθ. εἶπε· Καὶ
πάντα. Άθ. εἶπε· Διαπαντός συνὸν αὐτοῖς τυγχάνει,
ἡ πρὸς καρπὸν τὸν ἄγιον Πνεῦμα ταῖς ἀγίαις
δυνάμεσσιν; ἀλλ' η μὲν λέξις τοὺς ἀγγέλους ἀγίους,
πη δὲ οὐκ ἀγίους; Τῇ μὲν γὰρ παρουσίᾳ τοῦ ἀγίου
Πνεύματος δύοι τυγχάνουσιν, ἀν τῇ ἀπουσίᾳ δὲ
εἴρημένων πρὸς τοῦ Θεοῦ· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ

⁹⁰ Amos iv, 13. ⁹¹ Levit. xi, 44; Ezech. xx, 12. ⁹² Joan. xvii, 17. ⁹³ Joan. xiv, 6. ⁹⁴ Matth. xxviii, 19. ⁹⁵ I Cor. vi, 11. ⁹⁶ Genes. vi, 5.

(92) Ita Reg. Basil. et Angl. Alli et editi, περὶ αὐτοῦ.

(93) Ita Regius, Anglicanus et Angustianus. Alli

A consentientem habuisti. Adde Deum ita per propheta-
tam locutum esse: « Ego firmans tonitru et
creans spiritum », « quibus non posso te posse
contradicere.

38. Ath. Scriptum est, « Este sancti, quia ego
sanctus vos sanctificans ». Rursum Salvator
pro discipulorum sanctificatione Patrem sic allo-
quitur: « Pater, sanctifica eos in veritate tua ». herum de seipso ait Salvator, « Ego sum veri-
tas ». Ex his igitur claram est Patris et Filii
divinitatem esse sanctam et sanctitatis effectricem,
quae nimirum illos omnes rationis participes sancti-
ficat, qui ex libero arbitrio et diligentia digni
habentur qui sanctam et beatam essentiam in
sanctificationis communionem suscipiant. Si igitur
Spiritus sanctus non est substantia Patris et Filii,
quare ipsum Dei Filius aunumeravit in symbolo
sanctificationis? Ait enim ad discipulos Dominus:
« Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in
nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Quod si
omnes gentes, quae credunt et sanctificantur, ter
beatissima illa nomenclatura sanctificantur, evi-
dēns est Spiritum ad Patris et Filii divinitatem
pertinere, cum ipsum substantia sit sanctum, et
omnes sanctos efficiat, qui ad ejus communionem
177 accedunt: quemadmodum Apostolus ad eos
ait quos sic alloquitur: « Sed abluti estis, sed
sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu
Christi, et in Spiritu sancto eius ». Qui si non
est substantia Bei et Patris ac Filii, rursum
interrogo, cur eum Patre et Filio sit numeratus,
quasi scilicet, Patris et Filii divinitate non suffi-
ciente ad fidelium sanctificationem, Paraclytum,
Spiritum veritatis assumpserit Deus in complementum
sanctificationis, qui ipsis substantia non sit?
Quod si admittatur, quonodo possumus dicere, Nu-
men nulla re egere, ex se perfectum esse, nihilque
a quoquam mutuari, qui possit id quo indiget sibi
subministrare?

39. Ar. Si Spiritus sempiterne veritati esset con-
substantialis, certe ubique secundum substantiam
adesset, nec missus a loco in alium locum abiret.
D Ath. Sancti angeli habentem Spiritum, annon? Ar. Certe habent. Ath. Semperne cum illis est, vel nun-
ad tempus cum sanctis virtutibus erat Spiritus san-
ctus? An dices angelos aliquando sanctos, et ali-
quando non sanctos? Siquidem sancti Spiritus praes-
entia sancti illi sunt: eo autem absente, certum
est sanctos illos non esse, juxta hanc Dei senten-
tiā: « Non permanebit Spiritus mens cum homi-
nibus generationis hujus, quia iusi carnes sunt ».

vero cum editis, καὶ Υἱοῦ θεότητος ὑποστάσεως.

(94) Ang. προσδέμενον.

(95) Icyp. πάντας ἄν.

Ait quoque Paulus apostolus : « Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus ». Si igitur malarum actionum causa haec est, quod scilicet Spiritus non sit cum peccantibus : ex eo quod Spiritus sanctus in aliquibus nec sit nec habetur, Christi non esse ostenditur. Quapropter augeli peccati erunt ministri, nisi semper Spiritum sanctum habuerint. Quomodo ergo Dei gloriam sine fine contemplantur, nisi semper sint sancti, et Spiritus sancti participes? Ar. Sancte virtutes Spiritum semper habent. Ath. Et sancti Patres, qui a mundo condito placuerunt Deo, nun secum habuere sanctum Spiritum et etiamnum habent, annon? Ar. Onnes sancti et habuere et habent Spiritum sanctum absque ulla separatione. Ath. Aderatne cum apostolis Spiritus sanctus, cum essent in carne, annon? Ar. Nefas est dicere Spiritum sanctum cum apostolis non fuisse. Ath. Simulne omnes profecti sunt ad predicandum regnum colorum, an in duodecim mundi partes dispersi sunt? Ar. A se invicem carne separati sunt, ut omnes gentes fidem Christi docerent. Ath. Itaque si cum angelis est Spiritus sanctus, si item est cum sanctis Patrum animabus, quae Deo placuerunt : si item aderat apostolis a se invicem longis intervallis dissitis, ad annuntiandum regnum colorum : igitur omnia implet, præsensque est ubique secundum substantiam, sicut Deus Pater, ita unigenitus ejus Filius.

40. Ar. dixit : Esto, ubique secundum substantiam praesens sit Spiritus sanctus; cur ergo propheta ex persona Dei ait : « Ego Dominus Deus vester, firmans tonitru, et creans spiritum » ; nisi sit creata virtus? Ath. Semperne creatur Spiritus sanctus secundum te, an semel duntaxat creatus est? Ar. Noli mihi quastiones proponere, que recte mentis alienae sint. Ego ante omnia sæcula creatum dico fuisse Spiritum. Ath. Propheta dixit, « creans, » que vox prophetæ Deum semper creantem indicat. Igitur non de sancto Spiritu hanc vocem, « creans, » intelligit, sed de ventorum flatu, ad recreandam universam rerum creatarum natum. Id autem tibi exploratissimum erit, si propheta accepto, que sequuntur legas. Nam si, ut concessisti, ante omnia sæcula Spiritus creatus est, 178 dixisset profecto, Ego Deus, qui firmo tonitru et creavi Spiritum. Verum non ita locutus est. Ar. Belle id a te observatum est. Verum his verbis : « Omnia per ipsum facta sunt », omnia prorsus comprehendenduntur, veluti Spiritu cum omnibus collato, etiamsi maxima fuerit virtus ad creandum. Ath. Num igitur putas universorum Dominum, Pa-

⁷⁷ Rom. viii, 9. ⁷⁸ Amos iv, 13. ⁷⁹ Joan. i, 5.

(96) "Αγιος deest in Aug. Paulo post, Aug. Πέν
στην διά παντες και αδιαλείπτως.
(97) Aug. τῆς οἰκουμένης.

(1971) Αργ. τῆς οἰκουμένης.

Πνεύμα μου μετά τῶν ἀνθρώπων τῆς γενεᾶς ταῦτα, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. » Καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος φησιν· «Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτός. » Εἰ δὲν ἡ τῶν κακῶν πράξεων αἰτία γίνεται μὴ συνεντεῖ τὸ Πνεῦμα τοῖς ἀμαρτάνουσιν, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι καὶ ἐνοχεῖν τινας τὸ διγονον Πνεῦμα, δείκνυται μὴ εἶναι Χριστοῦ. »Αρά οὖν διγοι (96) ἄγγελοι ἀμαρτίας διάκονοι, εἰ μὴ διαπαντεῖς ἔχουσι τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον. Ήπος οὖν ἀδιαλείπτου προσέρχουσι τὴ δόξη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ διγοι καὶ κοινοῖνοι Πνεύματος διγονοῖ εἰσιν διαπαντεῖς; »Αρ. εἶπε· Διαπαντεῖς ἔχουσιν αἱ διγοι διωνύμους τὸ Πνεῦμα. »Αθ. εἶπεν· Οἱ διγοι Πατέρες οἱ ἀπόστολοι εὐαρεστήσαντες τῷ θεῷ συντὸν έσχον τὸ διγονον Πνεῦμα, καὶ νῦν ἔχουσιν αὐτό; ναὶ η̄ οὖ; »Αρ. εἶπε· Καὶ έσχον καὶ ἔχουσι πάντες οἱ διγοι τὸ διγονον Πνεῦμα ἀχωρίστως. »Αθ. εἶπεν· Τοις ἀποστόλοις συνῆν τὸ διγονον Πνεῦμα ἐν σαρκὶ σύντος; ναὶ η̄ οὖ; »Αρ. εἶπεν· Αὐθεντικοὶ ἔστιν φάντα μὴ συνεντεῖ τὸ διγονον Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις. »Αθ. εἶπεν· «Αμα πάντες ἐπορεύονται κηρύσσοντες τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ διεσπάρησαν εἰς τὰ δώδεκα μέρη τοῦ κόσμου (97); »Αρ. εἶπεν· «Ἐχουσιθησαν ἀπὸ ἀλλήλων σαρκί, πρὸς τὸ μαθητεῖσαν πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν. »Αθ. εἶπεν· Εἰ οὖν ἀγγέλοις σύνεστι τὸ διγονον Πνεῦμα, καὶ ταῖς αὐτοῖς ψυχαῖς τῶν Πτερών τῶν εὐαρεστότατων τῷ θεῷ συνὺν τυγχάνειν τὸ διγονον Πνεῦμα, καὶ τῶν ἀποστόλων διαστάτων μαρκαῖς διατάσσεσθαι

(98) Ita Reg. et Aug. In cæteris et in editis non legitur ἀνάστης. Ibid. Bas. et Angl. ἀνάκτισις.
99) Reg. ἐξτίσθη.

Ἄριον Ἰησου Χριστοῦ, ὃποι κτιστῆς ὅλη φύσεως κα-
ταλαμβάνεται κατὰ σέ; Ἀρ. εἰπε· Μή γένοτο τοῦτο
φῆσαι ποτε! Καὶ γάρ ἀκούομεν τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος
λέγειν, «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν εἰ μὴ ὁ Πατήρ·
οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός.» Αθ. εἰ-
πεν· «Εστιν ἀνθρώπος, δοτις ἀκτός ἡ Ἑδῶν γινώσκεται
τῷρις τοῦ ιδίου πνεύματος; ναὶ ἢ οὐ; »Ἀρ. εἰπεν·
«Ἀποστόλος φωνῇ ἔστων ἡ φάσκουσα ἐρεύνη μὲν ἐπί-
στασισι τὰ ἔτερα (1), εἰ μὴ μόνον γινωσκόμενον
ἴσχαστον πρᾶξι τοῦ ιδίου πνεύματος. Καὶ πῶς ἐγχωρεῖ
λέγει μὴ οὐτας ἔχειν;

Αθ. εἰπε· Τοῦ Θεοῦ οὖν τὰ βάθη τις γινώσκει,
κτιστὴ φύσις, ἡ ἀκτιστὸς οὐσία; «Πή τὴν ἀκτιστὸν
οὐσίαν πρὸς τῆς (2) κτισίων καταλαμβάνεσθαι λέξεις;
Εἰ δὲ πρὸς ἀκτιστὸν λέξεις, λείπεται λοιπὸν ὄμοιο-
σιον ὄμοιογενεῖσθαι ὃποι σοῦ τὸ διγονοῦ Πνεῦμα Πατρὸ-
καὶ Υἱός. Πάντα γάρ τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ βάθη ἐπί-
στασισι τὸ Πνεῦμα τὸ διγονοῦ, κατὰ τὸν μακάριον
Παῦλον φάσκοντα· «Οὐδεὶς ἀνθρώπων οἶδε τὰ τοῦ
ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν
αὐτῷ· οὐτας καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔχει εἰ μὴ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Τὸ γέροντο Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ
βάθη τοῦ Θεοῦ.» Ἀρ. εἰπε· Τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα ἀπέρ
ἀν δῆῃ αὐτῷ, ταῦτα οἶδε τὸ Πνεῦμα (3), ταυτέστι
τὰς βουλὰς, ἀπέρ ἂν καταδηλους αὐτῷ ποιησῃ ὁ
Θεός. Αθ. εἰπεν· Οὐκούν οὐδέν περισσὸν δίδωσι τῷ
Πνεύματι πάρα τὸ γένος τοῦ ἀνθρώπου. Εἰ ποιήσει
γάρ πρῆγμα δὲ θεός, λέγει μὴ ἀποκαλύψῃ τοὺς δούλους (4)
αὐτοῦ τοῖς προφήταις. Ἀρ. εἰπεν· Οὐ δοκεῖ σοι· τὰ
τοῦ Θεοῦ πάντα· τὰς βουλὰς αὐτοῦ είναι; Αθ. εἰπε·
«Τὰ τοῦ Θεοῦ» λέγονται· πάντα, καὶ αἱ ἀνέργειαι,
καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, τὰ δράτα καὶ τὰ μὴ δρώ-
μενα· λέγονται δὲ καὶ αἱ βουλαὶ αὐτοῦ, καὶ πολλά
ἴστοι, διπλαὶ ὄνοματα τοῦ Θεοῦ. Εἰπεν μοι οὖν σοι ἐπὶ
τοῦ περόνου· Τῷ πνεύματι εἰς ἀνθρώπου δὲ δινθρω-
πος τὰ δῖα ἀποκαλύπτει, ή τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου
τὸ ἐν αὐτῷ πάντα ἐπίσταται ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ πραττό-
μενα ὃποι τοῦ ἀνθρώπου, ὅπ' αὐτοῦ τοῦ (5) πνεύματος
δηλαδή κινουμένου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀπαντά-
δραν. Ἀρ. εἰπεν· Ἄφ' ἑαυτοῦ ἐπίσταται τὸ πνεῦμα
τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. Αθ. εἰπε· Τῷ μὲν
πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ἀποδέδωκας ἀφ' ἑαυτοῦ
εἰδένας πάντα, τῷ δὲ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ οὐδὲ οὐτα
παρεχώρησας ἔχειν τὴν γνῶστν· Πρὸς δὲ τούτοις
λέγει μοι, «βάθη θεοῦ» τι νοεῖ; Ἀρ. (6) εἰπε·
Πρώτον φιλαλήθως ὄμολογήσαι δεῖ, διτὶ πάντα ἀφ'
ἑαυτοῦ γνῶσται τὰ τοῦ Πνεύματος· ἐπειγεὶ δὲ
δεῖ φάναι· «βάθη θεοῦ» τὸ ἀπέραντον καὶ ἀκατά-
ληπτον, διπλαὶ ἔστι, καὶ ὑπέρ ἔστιν δὲ Θεός (7)· ταῦτα
εἰδέναι φημί. Αθ. εἰπεν· Εἰ οὖν τὸ ἀπέραντον καὶ
ἀκατάληπτον, καὶ διπλαὶ ἔστι καὶ ὡς ἔστι ταῦτα φῆς.

(1) Mauth. xi, 27. (2) I Cor. ii, 11. (3) ibid. ii, 10. (4) Amos iii, 7.

(5) Basiliensis, Anglicanus et Augustanus, ἔτερον. Iud. Reg. η μόνον. Aug. εἰ μόνον.

(6) Aug. πρὸς τῆς Paulin post, in eodem hæc de-
gusat. Εἰ δὲ πρὸς ἀκτιστὸν λέξεις, propter ὄμοιοτ-
λεντον.

(7) Aug. τοῦτο δὲ οἶδε τὸ διγονοῦ Πνεῦμα.

A trem Domini nostri Jesu Christi, a creata natura
comprehendi? Ar. Absit ut hæc unquam dicam! Nec enim ignoramus quod Salvator dixerit: «Nemo cognoscit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius». (8) Ath. Estne homo, qui foris et intus a proprio cognoscatur spiritu, annon? Ar. Vox est Apostoli aientis neminem ea quæ alterius sunt cognoscere, sed unumquemque tantum a proprio cognosci spiritu. (9) Quis vero negare su-
debit ita se rem habere?

41. Ath. Quis ergo Dei profunda novit, creatane na-
tura, an increata substantia? An vero increata subst-
antiam a creata comprehendit dices? Quod si ab in-
creata comprehendendi respondeas, restat igitur ut confi-
tearis Spiritum sanctum Patri et Filio esse consub-
stantiale. Omnia enim quæ Dei sunt et ipsa profunda
scit Spiritus sanctus iuxta beatum Paulum aientem:
«Nemo hominum novit quæ sunt hominis, nisi spiritus
hominis, qui in ipso est: sic etiam nemo novit quæ
sunt Dei, nisi Spiritus Dei. Spiritus enī omnia scrutat,
etiam profunda Dei». (10) Ar. Omnia quæ Dei sunt,
quæ ipsi placuerit, novi Spiritus, scilicet, consilia
quæ ei manifesta fecerit Deus. Ath. Nihil igitur siugu-
lare tribuis Spiritui supra genus humanum. Siquidem
nou faciet quidpiam Deus, nisi revelaverit servis suis
prophetis. (11) Ar. Annō tibi videtur «omnia Dei»,
esse ejus consilia? Ath. Dicuntur «omnia Dei», cum
ejus effectus et opera visibilia et invisibilia, tum ejus
consilia, multaque sunt quæ Dei appellantur. Nunc
mibi igitur velim dicas, num spiritus hominis, homo
revelet propria, vel nūni spiritus hominis, qui in ipso
est, omnia ex seipso noverit quæ ab homine aguntur,
ipso videlicet spiritu hominem ad omnia agenda mo-
rente? Ar. Ex seipso novit spiritus hominis, quæ in
ipse sunt homine. Ath. Itaque concedis spiritum ho-
minis omnia ex seipso cognoscere. Hanc autem co-
gnitionem Spiritui Dei denegas? Præterea dic mihi
quid «profunda Dei» esse intelligas? Ar. Primo sincera
falentum est, omnia quæ Dei sunt Spiritum Dei ex
seipso cognoscere: deinde dicendum est «profunda Dei»,
esse et quod infinitus sit et incomprehensus,
quod item est et quemadmodum est Deus: hoc illius
nosse dico. Ath. Si igitur hæc dicas esse, quod infinitus
sit et incomprehensus, quod item est et quemad-
modum est: Deum utique dices a creata natura
comprehendit. Quod si verum est, non amplius secun-
dum te Deus erit incomprehensus. Namque si Deus ab
aliqua creata natura, qualibet illa fuerit, comprehen-
ditur, certe incomprehensus dici non potest. Ar. Pro-
leter mihi testimonium ex sanctis Scripturis, quen-

(8) Aug. ἀποκαλύψῃ αὐτοῦ.

(9) Aug. ητοι αὐτοῦ δὲ τοῦ.

(10) Aug. Εγειν. «Αριος, omissis intermediiis.

(7) Aug. Κοι διπλεὶς ἔστι, καὶ ὑπέρ ἔστιν δὲ Θεός. Ταῦτα φησι τὸν Θεόν οὐδὲ κτιστῆς φύσεως· multis
omissis. (9)

adinodum de Filio fecisti, quo ostendas Spiritum A τὸν θεὸν ὑπὸ κτιστῆς φύσεως καταλαμβάνεσθαι ἔρεις.
Deo esse consubstantiale.

κατὰ σέ. Τὸ γέροντος δῆμος¹⁰ οὖν καταλαμβάνεσθαι κτιστῆς φύσεως τὸν θεόν, οὐ δύναται λέγεσθαι δικαστήπος. Άρ. εἶπε. Δός μοι μαρτυρίαν ἐκ τῶν ἀγίων Γραφῶν, ὃς περὶ τοῦ Υἱοῦ (8), ὅτι ὁμούσιον τυγχάνει τὸ Πνεύμα τοῦ θεοῦ.

42. Ath. Scriptum est in lege Dei : « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum : nec enim habebit insontem Dominus enim qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra »¹¹. Scriptum quoque de Spiritu reperimus Salvatoris testimonium. Sic enim ad filios Beelzebul loquitur, qui ipsum contumelia volebant afficere : « Omne regnum in se divisum desolatur, et omnis civitas vel dominus 179 in se divisa, cadit. Et si Satanás Satanam ejicit, et adversum se insurrexit et divisus est, quomodo ergo stabit regnum ejus? Aut quomodo potest quisquam rasa fortis diripere, nisi prius domum ingressus, fortem ligaverit, et postea domum ejus diripuerit? Et si ego in Beelzebul ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? » Et paulo post subjicit : « Ideo dico vobis, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus : Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro »¹². Vides hie et in futuro saeculo Spiritum esse sequalem Deo? Ut eum qui in Deum Patrem profert blasphemiam non insone habebitur, sed aeterni supplicii reus erit : sic et ille qui in Spiritum sanctum protulerit blasphemiam, aeterni peccati reus fiet, nec ea culpa ipsi condonabitur. Nam si servus esset, nequaquam is, qui eum offendere, aeterno puniretur supplicio, ut ille qui in increatam Dei majestatem blasphemiam profert. Quem vero hic Dei Filius Spiritum Dei dicit, quidam et Christi discipulus de codem loquens, digitum Dei appellavit. Recogitare velis quae de Filio in itinere disputata sunt, inveniesque aeternam sancti Spiritus virtutem consubstantialem esse Patri, eo quod digitus dictus ipse fuerit. Certe cum magi in Ægypto vim invictam sancti Spiritus constituti essent, exclamaverunt in hac verba : « Hic digitus Dei est »¹³. Quibus verbis, « digitus Dei », nihil aliud agnoscebant quam consubstantialem Deo Patri sancti Spiritus virtutem, contra quam nemo est qui possit obtueri. Ne vero quis captiose velit contendere, nou recte id a magis dictum esse : apostoli, immo ipse Dominus qui in illis erat, quae dixerunt illi, tanquam recte dicta confirmavit hujusmodi verbis : « Si ego in digito Dei ejicio dæmonia »¹⁴.

μιας, ὡς ὄρδινας εἰρημένων ὑπὸ αὐτῶν, ἐδεῖτο τὰ λεγόμενα τὰ δαιμόνια. »

¹¹ Exod. xx, 7. ¹² Matth. xii, 25-32. ¹³ Exod. viii, 19. ¹⁴ Luc. xi, 20.

(8) Bas. Angl. et Aug. ὑπέπερ τοῦ Υἱοῦ. Infra Aug. ἐν αὐτῷ τῷ νόμῳ.

(9) Aug. ἀμφὶ αὐτήν.

(10) Aug. διαρράπερ. Mox post ἐκβάλλουσιν, omnes mss. habent Eἰδὲ ἔγω ἐν πν... δαιμόνια, quae deunt in editis.

42. Ath. εἶπε. Γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. « Οὐ λέγῃ τὸ θεόμα Κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ »¹⁵ ὡς γάρ μη καταρίσῃ Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ θεόμα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. « Καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εὐθύσκομεν γεγραμμένον πρὸς τοῦ Σωτῆρος. Φησὶ γάρ πρὶς τοὺς τοῦ Βεελζεβούλιοὺς, τοὺς ἐνυδρίζειν θέλοντας αὐτὸν ». « Πάσας βασιλεῖα τὴν ἐκατοντάς ἐπέστη τοῦ θεοῦ τὸν Ιησούν διαρράπεισται, εὖλοι πάλις ἡ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἐκατήν πίπτει. Καὶ εἰ δὲ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, καὶ ἐφ' ἐκατήν ἀνέστη καὶ μερισταις, πάντας οὖν σταθμούς αὐτοῦ ἡ βασιλεία ; » Ή πῶς δύναται τις τὰ σκένη τοῦ Ιησού ρού διαρράπεισται, εὖλοι μὴ πρότερον, εἰσελθόντες ἐν τῇ οἰκίᾳ, διση τὸν Ιησούρον, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρράπεισται (10); Καὶ εἰ ἔγων ἐν Βεελζεβούλιον ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ τοις ὕπον ἐν τίνι ἐκβάλλουσι ; » Καὶ μετ' ὅλη γραφῇ. « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πάσα ἀμάρτια καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις ». Ή δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. Καὶ δεὶς ἐπιη μόγον εἰς τὸν Υἱὸν ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ δὲ ἀν εἴπη κατὰ τοῦ Πνεύματος τὸν ἀγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰώνι οὔτε ἐν τῷ μελλοντι. » Όρβες, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ιστούμενον τοῦ θεοῦ γνωρίζομεν τὸ Πνεύμα καὶ ἐν τῷ μελλοντι; Ή γάρ δὲ εἰς τὸ θεόν Πατέρα βλασφημῶν οὐ καθαρισθήσεται τοῦ εἰναι αὐτῶν αἰώνιον κολάσεως ἔνοχον, οὐτοῦ καὶ δὲ εἰς τὸ Πνεύμα τὸ ἀγίου βλασφημήσας οὐτείθυνος γίνεται αἰώνιον ἀμάρτια, μὴ συγχωρουμένον τοῦ παταρίσματος. Εἰ γάρ ἡν δύνανται, οὐκ μὲν δισημειεῖσι (11) αὐτὸν αἰώνιον κολάσιον ἐτιμωρεῖσθαι, ὥσπερ δὲ εἰς τὴν δικτίστων τοῦ θεοῦ μεγάλεστητα βλασφημῶν. Ή οὐτε δὲ ἐνταῦθα δ τοῦ θεοῦ Υἱὸς φάσκει Πνεύμα τοῦ θεοῦ, περὶ αὐτοῦ (12) τις διαλαβὼν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, δάκτυλον θεοῦ ἔφερ. Αναλογίσασθαι θέλλοσθαι τὴν περὶ τοῦ Υἱοῦ συνοδοπορήσασθαι συνεκάστασιν, καὶ εὑρήσεις τὴν δίδιον τοῦ ἀγίου Πνεύματος δύναμιν δρμούσιον τῷ Πατέρι, ἐκ τοῦ δάκτυλον αὐτὸν εἰρήσθαι. Αἱμεῖς γοῦν τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος θεωρήσαντες οἱ μάρτιοι ἐν Αιγύπτῳ, ἐδόντων λέγοντες. « Τούτο δάκτυλον θεοῦ δέστιν. » Οὐδὲν ἔπειρον ἡ τὸν δρμούσιον τὸν ἀγίου Πνεύματος δύναμιν ὀμλόδουτον, ἢν ξει πρὸς τὸν θεόν Πατέρα διὰ τῆς τοῦ δάκτυλον θεοῦ φωνῆς, ἢς ἀντορθολημῆσαι τινὰ ἀδύνατον. Καὶ δια μὴ τις σφρίσασθαι θέλων μηδ ὅρθις εἰρήσθαι πρὸς τῶν μάγων, οἱ ἀπόστολοι, μᾶλλον δὲ δὲ αὐτοῖς Κύριον μεταβαίνοντες πρὸς αὐτῶν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν φάναι. » Εἰ

(11) Aug., τοῦ Πνεύματος... ἀν εἰσφράξη εἰς.

(12) Aug., περὶ αὐτοῦ. Paulo post, illud, ἀναγνωσθεῖσαν εἰλέποντας, etc., sic vertit Nannius : Fac ut animo repetas inquisitionem de Filio in Exodo habtam, et invenies, etc.

43. Ar. εἰπε· Θεὸς ποῦ γέγραπται τὸ Πνεῦμα; Αὐτὸς εἶπε· Παντοχοῦ ἀπαγγέλλουσιν αἱ θεοὶ Γραψαὶ διὰ θεῶν ἔστι τὸ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ οὐ κεχωρίσται τῆς τοῦ θεοῦ, καὶ Πατρὸς, καὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς αἴτοῦ δόξης. Λέγει γάρ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι πρὸς Ἀνανίαν· Οὐχὶ μένον σοι ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τι δὲ θεοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο, φέύσασθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώπους, διὰλλος τῷ θεῷ. » Ὁρφες ποὺς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἀπερι τέρησις ἔψη θεούς; «Ἐτι μήν καὶ τοῦ μακαροῦ Παύλου λέγοντος ἐν τῇ πρᾶξι Θεσσαλονίκης δευτέρᾳ Ἑπιστολῇ οὖντος· «Οὐ δὲ Κύριος κατευθύνει ύμῶν (13) τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ; Τι θελεῖς ἐν τῇ Ἑπιστολῇ νοῆσαι; Τίνα Κύριον δυναμόδεμον; τὸν τῶν ἀπάντων δεσπότην θεὸν Πατέρα, ή τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Τὸν μὲν γάρ Χριστὸν ὑπερβολμόντος. Εἰ μὲν γάρ τὸν Πατέρα προτάξεις, θεὸς ἔστι τὸ Πνεῦμα· εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα προομολογήσεις, Κύριος τυγχάνει· εἰ δὲ Κύριος ἔστι, καὶ θεὸς ὑπάρχει· γέγραπται γάρ· «Ἐγώ εἰμι Κύριος διὸ θεός δέ, καὶ εὑρίσκεις ἀπανταχεῖς τεγμάτων, οὗτοι καὶ τῆς αὐτῆς ἐνέργειας τυγχάνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δόξης οὐκ ἀπέζευκται. »Αρ. εἰπε·** Διὰ τί οὖν ἡ Γραφὴ οὐδαμοῦ λέγει τιμάσθαι τὸ Πνεῦμα σὺν Πατέρι καὶ Υἱῷ; **Αὐτὸς εἶπεν·** Αἱ ἄγιαι Γραψαὶ πάντα σαρῆ διαλέγονται· εἰς δὲ θεοὺς τοῦτον παρόντος, αἱ ἄγιαι διανύμεις πάσαις, αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀπαύσωται τιμῶσι τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ὡς Ησαΐας λέγει, σὺν Πατέρι καὶ Υἱῷ. **Αρ. εἰπε·** Σὺν Πατέρι καὶ Υἱῷ οὐ γέγραπται οὐδαμοῦ (14) τιμάσθαι τὸ θεῖον Πνεῦμα.**

44. Αὐτὸς εἶπε· Πεπλάνησαι· Ήνίκα εἰσεν Ησαΐας τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὸ στρατόπεδο τῶν ἄγιων δυνάμεων, τι ἐφη λέγειν βούσας αἱ ταῖς θεοῖς ὑμνῳδίαις; Οὐχ, «Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος; » Διὰ τί οὖτε δινοτέρω τοῦ ἀρεμοῦ τούτους ἐπανίσταται ύμνουσαν, οὐτε μὴ κατετέρω ὑποβαίνοντα μειοῦσι τὸν αἰνον; Πλάντων τῷ μὴ ἐκτεδεῖ τῆς Τριάδος θέμις τοιούτη γέρζα τιμηθῆναι τενα, μήτε ἐλαττώσαι τινα τὸν θυμὸν, διὰ τὴν ἀγάλα καὶ μακαρίαν θεότητα τῆς Τριάδος, ἐν μονάδι οὖσαν αὐτόριπτον (15). Εἳ δὲ καὶ Μεσῆς τίνος ἐνεκεν τὸν λαὸν ἀδίδαξε, τρίτη φωτιματικήραι τὸν ιδὸν τὴν χήρας; οὐδὲν ἔτερον δεικνύει, ή μὴ δύνασθαι τινα τῆς αἰώνου ζωῆς ἀξιωθῆναι, εἰ μὴ ἀρά πρώτον ἀναλήγεισται τὴν λαοτίμον (16) καὶ δρουσίσιον καὶ ζωτοπούν Τριάδος διὰ τῆς σεβασμωτάτης πίστεως ἐν ψυχῇ, ητοις πυρὸς δίκην ἀναλίσκει τὰ νεκρὰ πάντα πταίσματα, τὰ νεκροῦντα τὴν ψυχήν, καὶ ζωτοπούει τὴν ακτητημένην αὐτὴν δίκαιον ζωήν; Άλλα μήν καὶ τὸν

45. Ar. Οὐδιναμ scriptum est Spiritum esse Deum? **Ath.** Ubique divinae Scripturae prædicant Deum esse Spiritum sanctum, nec separatum esse a Dei et Patris et Unigeniti gloria. Sic enim Petrus in Actibus loquitur ad Ananiam: « Nonne manens tibi manebat, et venum datum in tua erat potestote? Quare posuisti in corde tuo hanc rem, mentiri te Spiritui sancto? Non es mentitus hominibus, sed Deo ^{et}». Vides quomodo quem antea Spiritum sanctum dixerat, eundem postea Deum appellat? Sic item beatus Paulus, Epistola secunda ad Thessalonicenses scribit: « Dominus autem dirigit corda vestra in charitatem Dei et patientiam Christi ^{et}. » Quem vis hoc in Epistola intelligere? Quem Dominum appellatum putas? Deumne Patrem rerum omnium Dominum, an Spiritum sanctum? Nam Christum ibidem nominavit. Si enim priore in loco Patrem intelligas, Deus certe est Spiritus sanctus: sin Spiritum sanctum ibi velis significari, ipse ergo Dominus est: quod si Dominus est, Deus projectus est. Scriptum enim est, « Ego sum Dominus Deus tuus ^{et}. » Inquire porro, et ubique scriptum inveneris eamdem vim Spiritus sancti esse, nec a Patris et Filii gloria esse disjunctum. **Ar.** Cur ergo nusquam ait Scriptura Spiritum cum Patre et Filio honorari? **Ath.** Sancta Scripturæ omnia aperte loquuntur: quod autem ad præsentem spectat questionem, omnes sanctæ virtutes, qua in cœlis sunt, sanctum Spiritum, ut docet Isaías, cum Patre et Filio indesinenter honorent. **Ar.** Nusquam scriptum est Spiritum sanctum cum Patre et Filio honorari.

Πατέρι καὶ Υἱῷ οὐ γέγραπται οὐδαμοῦ (14) τιμάσθαι τὸ θεῖον Πνεῦμα.

180 44. Ath. Erras. Cum vidisset Isaías Domini gloriam, et sanctarum virtutum exercitus, quid ait illas, inter divinas laudes, dicere? Nonne, « Sanctus, sanctus, sanctus »? Quare nec numerum istum in cantando transcendent, nec quid ex eo detrahunt? Projecto ea de causa quod præter Trinitatem nefas sit quemquam hujusmodi honore affici, ut ei quid ex illo hymno detrahi, propter sanctam et beatam Trinitatis divinitatem, in unitate seipso contentam. Quam item ob causam Moyses populum docuit cervicem et genua ter in terra flectendo, adorare? Nonne ut Trinitatem in uua divinitate adorarent? Deifer quoque Elias terro afflatus filium viduæ a mortuis excitavit ^{et}, nihil aliud indicans quam neminem posse æternâ vita dignum æstimari, nisi quis primum æqualem, consubstantialem vivificansque Trinitatem in anima per venerandam admodum fidem repererit, quæ ignis instar, mortua omnia peccata, quæ animam interimunt, consumit, ipsamque vivificat, quæ æternam vitam naeta est? Quinetiam nec aliter potuerit christifer Paulus ad tertium us-

¹³ Act. v, 4. ¹⁴ II Thess. iii, 5. ¹⁵ Exod. xx, 2. ¹⁶ Isa. vi, 3. ¹⁷ III Reg. xvii, 21.

(13) Basil. et Angl. ἡμῶν.
(14) Aug., εἰπεν· Αἱ ἄγιαι Γραψαὶ οὐδαμοῦ.

(15) Aug. αὐτάρχεται. Μοχ idem, κάρφαντας
(16) Aug. τὴν ιστητα.

que cœlum ascendere; nisi suo in pectore retinuissest indefficientem et consubstantialem Trinitatis fidem. Scilicet hujusmodi exemplo indicare voluit Deus neminem in regnum cœlorum posse pervenire, nisi qui eam amplexus fuerit fidem, quæ in Paulo habavit. Quid vero loquar de vivifico et sanctificante ac peccatorum remissionem præbente lavacro, sine quo nemo videbit regnum cœlorum? Annō in ter beatissima nomenclatura fidelibus datur? Addētis omnibus quod ait Joannes: «Et hi tres unum sunt¹⁷.» xarpl̄ δύομασι δίδοται (19) τοῖς πιστοῖς; Πρᾶξες δὲ εἰπεῖν.

45. Ar. Vere beati omnes qui fidem istam habent, eamque ad mortem usque confitentur, et dignam ipsa vitam agunt. Ego enim nunc revixi, ex mortuis excitatus. Mortua siquidem res est error, eum, quem occupat occidens, animamque ejus qui cum illo ambulat, ita afficit ut impudicitis inquietur, efficitque ne signa aeternæ vitae, quæ ante oculos existant, homo cognoscat: unde futurum esset, ut nec mortem desereret, nec ad fidem vivificam accederet (17). Cum enim homo sit unus, unam debere habet fidem aeternam et consubstantialis Trinitatis. In illa enim infidelitate, ex qua me Deus eripuit, non una fides, sed tres praedicantur: una nempe de Patre aeterno, alia de Filio creato, tertia de Spiritu facto. Ex quibus manifestum est, nullam omnino illuc fidem esse ex multis. Quocirca gratias ago sancte Trinitati: Patrem, Filium et Spiritum sanctum adoro. Jam ergo, charissime, simul oremus. Ego enim deposita omnia erroris indumenta, Dei misericordia, abeci.

46. Ath. Gestas adhuc erroris indumentum; sed si grati animi es, id cum ceteris apostolis rebus projicies, tuncque simul orare poterimus. Ar. Nisi id mihi liquidissime declaraveris, non mihi conscientius sum quidquam furioso illius haeresis retinere. Ath. Annon tibi videtur cleri, ut vocant, dignitas, quæ tibi ab haeresi data est, esse pars erroris; idque speciem quidem pietatis foris præ se ferre, intus autem plenum esse impietatis, ita ut homo gigas-tati spiritus fiat instrumentum, parati ad bellum adversus Deum sacrilegio suscipendum? Ar. Tibi in presentia proflitor, quod non acquiescat animus, nisi istam vanæ gloriae tyrannidem diligenter ex anima mea ejecerim. Ath. Itaque si **I&I** erroris partes cum virtute consentire non queunt, multo magis virtutis et veritatis partes cum erroris partibus convenire non possunt. Mendacium enim adversatur veritati, et veritas mendacio.

¹⁷ I. Ioan. v. 7.

(17) Locus obscurus.

(18) Aug. εἰσῆλησθέντα.

(19) Ita Regius. Editi vero et alii, δίδοται Ibid.

August. πιστοῖς ἡ διφορις.

(20) Aug. καὶ νεκρούσα τοὺς δραμογόνους αὐτὴν καὶ ρυθμίζουσα τὴν ὀδοιπορίαν ἐπάσχεται.

A χριστοῦδρον Παῦλον μή δὲλλας δεδυνθῆσθαι ἦν τριῶν οὐρανῶν ἀνελγαθέντα, εἰ μὴ ἐκέπτητο ἐν στέρνος αὐτοῦ τὴν τῆς Τριάδος ἀνέλεπτον καὶ δρούσιον πίστιν· δὲ Θεὸς βουλήμενος δεικνύνται διὰ τοῦ τοιούτου πράγματος, μηδένα εἰσιλάσα (18) δύνασθαι εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὸν ἐκ τῆς πίστεως τῆς ἐνοικοσάσης ἐν Παῦλῳ μὴ γεγονότα. Τι δὲ καὶ τὸ τῆς ἀρέσεως τῶν διαριτῶν παρεκτικόν, καὶ ζωτικόν, καὶ ἀγιαστικὸν λοιπόν, οὐ γνωρίσεις δύεται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἐν τῇ τρισμάτού τοις πάσιν Ἰωάννης φάσκει· «Καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἐν

B 45. Ar. εἶπεν· Ἀλτηῦς μακαρίστης πάντες εἰ ἔχοντες ταῦτα τὴν πίστιν, καὶ ἔνας θανάτος δραμογόνυτες αὐτὴν, καὶ ἀξίως αὐτῆς πολιτεύμενοι· νῦν γάρ δέ τοις ἀνέξητα ἀναστάς ἐκ νεκρῶν. Νεκρά γάρ τη πλάνη, καὶ νεκροῦσα τὸν κεκτημένον αὐτὴν, καὶ ρυθμίζουσα τὴν ψυχὴν τοῦ συνοδοιποροῦντος αὐτῇ τὸν ἀστελγεῖταις φύρεσθαι (20), πρὸς τὸ παρ' ἄρχαλμος; Ζωτὸς αἰώνιον σύμβολα μὴ γνωρισθέντος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, (21) καταλεῖται μετὰ τὸν θανάτον, καὶ τὴν αὐτὸν θυγατέρα πλάνην, προσοκύπωσταις δὲ εἰσαῦται τῇ ζωτοποιῇ πίστει. Εἰς γάρ ὃν δὲ θνήτοπος, μιλῶν ἔχειν ὅρεις πίστειν τῆς αἰώνιου καὶ δρουσίου Τριάδος. Ἐξ ἡς γάρ ἐφρίσασθαι μὲν θεὸς ἀπίστιας, οὐ μία πίστις, διὰλλα τρεῖς δρομογόνυται, ἐνδεῖ μὲν Πατρὸς αἰώνιου, ἔπειτα δὲ κτιστοῦ Ιησοῦ, καὶ Πνεύματος πεποιημένου. Ξεῖ δὲ τούτοις κατάδηλον ἐστι μὴ εἶναι πίστιν ἀλλὰ ἐκ ποιῶν μηδὲ μιλῶν. Εγὼ οὖν εὐχαριστῶ τῇ ἀγίᾳ Τριάδι, προσκυνῶ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Λοιπὸν, ἀγαπητὲ, ἄμα εὐέργειμα. Τέλος γάρ, πάντα τὰ ἀνδύματα τῆς πλάνης ἀποδυσάμενος, διέφερθη διὰ τοῦ ἑλέμονος θεοῦ.

C 46. Ar. εἶπεν· Ἄκρην ἐτινδύμα (22) φορεῖς τῆς πλάνης· συνεγνωμονήσας δέψεις καὶ αὐτὸν πρὸς τοῖς λοιποῖς τῆς ἀποστασίας πράγματι, καὶ δυνηθεῖμα ἐπὶ τὸ αὐτὸν εἴξασθαι. Ar. εἶπεν· Ἐδίν μη μοι φράσῃς ἀχραιφνεστάτων, οὐ συνεπισταμαι ἐμαυτῷ ἔχειν τι τῆς μανιώδους αἰρέσεως ἐκείνης. Ar. εἶπε· Τὴν τοῦ καλούμενου κάληρου ἀξίαν τὴν πρὸς τῆς αἰρέσεως δεδομένην σοι δὲ δοκεῖ σοι μόριον εἶναι τῆς ἀπότις, δἴωθεν μὲν δεικνύντα σχῆμα εὐσεβείας, ἔσωθεν δὲ μεστὸν τυγχάνοντα δυσφημίας (23), ὡς εἶναι τὸν ἀνθρώπον δργανὸν πνεύματος γιγαντιαίου πρὸς θεομαχίαν τῇ λερούσιτις ἔτοιμον; Ar. εἶπεν· Ὁμολογῶ σοι ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐ συνεπιδίδωσι μοι ἡ ψυχὴ, εἰ μὴ ἀρά καὶ εἰ σκέψει (24) ἔχουσα καὶ ταῦτη τὴν τυραννίαν τῆς κενοδοξίας ἐκ τῆς ψυχῆς μου. Ar. εἶπεν· Εἰ οὖν οὐ συγκατατίθεται τὸ μέρη τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀρετὴν, πολὺ μᾶλλον οὐ συγρέχει τὰ μέρη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς

(21) Hic addendum videtur μη.

(22) Reg. τὸ ἀνδύμα.

(23) Reg. δὲ γέμονα δυσφημίας.

(24) Aug. εἰ σκέψῃ. Μοχ τὴν τυραννίαν δεεστ in editis, sed legitur in quibusdam mss.

ἀληθείας τοῖς μέρεσι τῆς πλάνης. Αντίκειται γάρ Α Nam utrumque illorum ex fructu cognoscitur, quem-
τῇ ἀλήθειᾳ τὸ φεύγος, καὶ τῷ φεύγει ἀντίκειται τῇ adinodum dixit Veritas.
ἀλήθειᾳ. ἔκαστον γάρ τούτων ἐκ τοῦ καρποῦ γι-
νώσκεται, καθὼς ἔγη τῇ Ἀλήθειᾳ.

Ἐπιληρώθη σὺν Θεῷ τῇ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου κατὰ
'Αρεσοῦ δράστεια (25).

Completa est cum Deo sancti Athanasii adversus
Ariū disputatio.

(25) Ήσαν αἱ δινεμέναι υστεροῦσαι in Anglicano et Augustano, quorum loco in Reg. legitur, Τόλο, τοῦ
διελεκτικοῦ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου κατὰ Ἀρεσοῦ.

IN SEQUENS OPUSCULUM ADMONITIO.

I. *Sermo contra omnes hæreses habetur in antiquis codicibus, et in Athanasianis collectionibus, sed in plerisque cum nota abjudicati Athanasio opusculi. Sic in Segueriano codice legitur ad marginem, ξένος καὶ χυδαῖος, supple λόγος, id est, Liber extraneus et fusiōe stylo descriptus. Quid in Commelinianis codicibus notetur, accurate explicat Felckmannus, his verbis : Exstat hic in codicibus Basilensi, Gobleriano, et s. Cæterum ad initium ejus haec notata in Basil., ἀφες, μὴ γράψῃς. Quia, quid sibi velint, nescio (imo haec plana et aperta sunt, significantque : hunc relinquere, nec describas) : nisi forte idem quod Romanus anagnostes, similiter ad ejus initium, in codice Gobleriano his verbis : Οὐτος δὲ λόγος, ὃς ἡμοι γε δοκεῖ, εἰ τοῦ μεγάλου Πατρὸς Ἀθανασίου ἔστιν, ἀλλὰ ξένος, ὃς καὶ χυδαῖος εἰς τὰ πλεῖστα. (Id est, Hic sermo, ut mihi quidem videatur, nequaquam est magni Patris Athanasii, sed alienus, atque ut plurimum, fusiōe stylo descriptus.) Hæc ibi. Quibus similia ad eundem in Basil. cod. statim initio, ubi premititur catalogus librorum in eo contentorum, hæc : Ἐν τῇ βιβλίῳ τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἔστιν ἐπιγραφὴ δινοθεν τοῦ παρόντος λόγου, ξένου οὖτος. Οἱ παρόντος λόγος οὐκ ἔστι τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἀλλὰ ξένος καὶ χυδαῖος. Ήμεῖς δὲ πρόσταγμα πληροῦντες μετεγράψαμεν καὶ τούτον. (Id est, In libro monasterii sancti Athanasii, huic libro hæc præponitur inscriptio : Hic liber non est magni Athanasii, sed spurius, et fusiōe stylo conscriptus. At nos ut iussa compleremus, enī quoque transcripsimus.) Quia postrema Videatur esse τοῦ Δοξαπάτρου verba, excusatis se cur hunc sermonem descripserit, cum sit spurius, et ad ejus frontispicium sit notatum ne describatur. Hæc Felckmannus, cuius locis Graece tantum allatis, Latinam significacionem nos adjecimus.*

II. Porro ex hisce codicis notulis palam est jamdiu hunc librūm inter Athanasiana comparare, cum in iis codicibns, ex quibus Commelinianorum antiquissimi transcripti sunt cum Athanasii operibus, locum habuerit. Orationis autem genus, ut monent amanuentes, multum abhorret a sancti doctoris stylo, quod nemō sane non videat. Patei tamen ex Athanasii operibus expressum opusculum fuisse; in eo quippe eadem hæreses impugnantur, quas in variis Athanasii operum locis consulutas videmus; quarum nonnullas τον παρέπονταν sanctus doctor aggredens est. Hic primo loco Ariani exagitantur, quos item priores Athanasius adoratus est; postremo, Apollinarista, qui postremi ab Athanasio consuluntur. Hic Pneumatomachi vocantur Tropici, quam vocem πνευματικῶν menini me hac sententia legisse, nisi apud Athanasium in Epistolis ad Serapionem. Eadem quoque in hoc opere adversus hæreticos usurpanter argumenta, que ab Athanasio. Cæterum qui hic consuluntur hæretici, hi sunt : Ariani, Tropici, Paulus Samoaretensis, Manichæi, Marcion, Valentinus, Basilides, Hieracas, Novatins, Phryges, Apollinarista, de quibus omnibus agitur in præfatione generali.

TOY EN AGIOIS PATROΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

KATA ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.

S. P. N. ATHANASII

CONTRA OMNES HÆRESES.

1. Τὸ προκείμενον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ κατὰ Ιωάννην· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος (26), καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν

4. Quod proponitur ex Evangelio secundum Joannem tale est : «In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.

(26) Gobl. et Felc. 1, «Ἐν ἀρχῇ, φρεσίν, ην.

Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est¹⁰. » Singuli sanctorum prophetarum et evangelistarum cum perspicaces essent, et Spiritu sancto afflati, magnam sanctamque salutem enarrant hominum generi futuram. Sed dixerit aliquis, Quomodo? Interpretare nobis. Audi, dilecte. Prophetae, uti supra dixi, perspicaces cum sint, ante tot generationes, quae futura sunt prænuntiant, clareque **182** futura exhibent, quasi præsentia essent. Itidecumque magni evangelista, quae de adventu Verbi a prophetis prædicta fuere, singuli confirmant, allegata illa prænuntiatione. Exempli causa: magnus Iesias propheta ait: « Quasi ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus coram tondente se sine voce, sic non aperit os suum. Et in humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? Vibice ejus non omnes canati sumus¹¹. » Cum advenisset autem qui prænuntiatius fuerat, eumque prætereruntem conspexisset magnus Joannes Baptista, illud implens quod prædictum fuit per Isaiam prophetam, dicit: « Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi¹². » En tibi prophetæ vocem confirmat magnus Baptista. Similiter sacrorum ille autistes Moyses de ejusmodi vibice, per quem universum humanum genus salutem consecuturus erat, quid ait? « Maledictus omnis qui penderit in ligno¹³: ac cursum: « Videbitis vitam vestram suspensam in ligno¹⁴. » Non posuit primo loco vitam, deinde maledictionem; sed primo maledictionem, postea vitam. Decuit enim primo chirographum affligi cruci, et latus Verbi lancea perforari, ut livor in perfosione, expiatio foret mundo: sauguis et aqua, humano generi.

ναὶ νυχθεῖται τὴν πλευρὰν τοῦ Λόγου τῇ λόγῳ την ἐτοῖ αἵμα καὶ τὸ οὖν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων.

2. Miseri ingrati illi Judæi, qui tot tantisque
signis ac beneficiis sibi collatis, nedum illum qui
apud se peregrinatus esset, lundarent ac benedic-
tent ob res gestas, ex adverso dicebant : « Si Filius
Dei es, descende de cruce ». Atque sol interim
contraictis radiis, non sustinuit videre suspensum
in cruce Dominum. Duo quoque latrones cum eo
suspensi erant, quorum altero execrante¹, ait

¹¹ Joan. i., 4-3. ¹² Isa. lxx, 5, 7, 8. ¹³ Joan. i., 29. ¹⁴ Deut. xxi, 23; Galat. iii, 13. ¹⁵ Deut. xxviii, 66. ¹⁶ Matth. xxvii, 40. ¹⁷ *ibid.* 44.

(2) Ita Seguer. In editis, hæc, οὐτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, δι- sunt.

(28) Gobler. et Fele. 1, σωτηρίζειν τὴν γενομένην
ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Pauli post, Segner.
ἀγαπητέ μου. Οἱ μὲν ἀνδρεῖσταις καὶ μεγάλοι προφ.
(29) Goblerian. et Fele. 1, οὐ εὐχεγέλεσται. Pauli
post, Segner. τὸν αὐτὸν τελείωσιν.

(30) Gobler, et Felc. 1, ἐν Εὐαγγελίοις· Ὅς πρό-
βατον ἦτι, omisis interpositis. Μοις iidem, τοῦ κε-
ιτησε.

(31) Ηαε, ἐν τῇ ταπεινώσει δεσυτ in Gobler. et
Feic. f. Mox δὲ deest in Seg.
(32) In Seg. Editi vero παραπομμένος καὶ

(32) *Ιτα* Σεγ. *Editi vero, προσημανθέντος, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐνωραχέντος.* *Mox* μέγας *debet* in *Gobl.* et

Α ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν (27). Πάντα δὲ αὐτὸν ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν, δέ γένοντες. »Ἐκαστος τῶν ἀγίων προσῆγεν καὶ εὐαγγελιστῶν, διορατικοὶ δύτες, καὶ ἐντρυχούμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος; τοῦ ἀγίου, δηγούνται πάσαν τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην σωτηρίαν, τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων (28). »Ἄλλος ἐρεῖ τις, Πώς; «Ἐρμήνευσον ἡμῖν. »Ἀκούσον, ἀγαπητέ. Οἱ μὲν προφῆται, καθὼν προειπον, διορατικοὶ δύτες, στραβίνουσι τὰ μέλλοντα ἐστῶσαν πρὸ τοσούτων γενεῶν, δεικτικῶς δεικνύοντες ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα. Ὁμοίως καὶ οἱ μεγάλοι εὐαγγελιστοί (29) ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Λόγου, τὰ προκτηρυχέντα διὰ τῶν προφήτων βεβαιοῦσι Ἑκαστος τὴν προσημασίαν ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις. Ολον δέ μέγας προφῆτης Ἡσαΐας λέγει· « Όι πρόδοταν ἐπὶ (30) σφα-
Β γῇ ἥκθη, καὶ ὡς ἀρινὸς ἐναντίον τοῦ κειροντος ὅρων, οὕτως οὖν ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει (31) ἡ κρίσις αὐτοῦ ἥρθη. Τὴν δὲ γενεάν
Α αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ιάθημεν. »Ἐπιδημήσαντος δὲ τοῦ προσημανθέντος πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐκρωκῶν (32) αὐτῶν παρερχόμενος δέ μέγας Βαπτιστὴ Ἰωάννης, πληρῶν τὸ προσημανθέν διά Ήσαίου τοῦ προφήτου λέγει· « Ίδοι δέ
Γ ἀμύδος τοῦ Θεοῦ, δέ αἱρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. »Ἴδού· βεβαιοὶ τὴν προφητευθεῖσαν φωνὴν δέ μέγας Βαπτιστής. Ὁμοίως (33) καὶ δέ λεροφάντης Μιωτῆς περὶ τούτου τοῦ μῶλωπος, δι' οὐ πάν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος σωτηρίας ἔμελε μέτοχον γίνεσθαι, τι (34) Ελεγεν; « Ἐπικατάρατός πάς δέ κρεμάμενος ἐπὶ
Δ ἔβουν· καὶ πάλιν λέγει· « Οὐκέσθε τὴν ζωὴν
Ε ὑμῶν κρεμαμένην ἐπὶ ἔβουν (35). »Οὐκ εἶπε πρῶτον τὴν ζωὴν, εἰτα τὴν κατάραν (36)-ἄλλ' εἶπε πρῶτον τὴν κατάραν, ἐπειτα τὴν ζωὴν. »Ἐπρεπε γάρ πρότερον προστραβήσας τὸ κειρόγραφον τῷ σταυρῷ,
Ζ τοι τὸν πόνον ναυπηγεῖσθαι τὸν πόνον τοῦ πόνου τοῦ σταυροῦ.

2. Τάλαντοι οι ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι, τοιούτων καὶ τηλεκύτων σημείων καὶ εὐεργεσιῶν γενομένων παρ' αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ τὸν ἐπιδημῆσαντα παρ' αὐτοῖς δοξάζειν καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τοὺς γενομένους (37), τὰ τῶν ἑναντίων Εἰργον· «Εἰ Γάρ, εἰ τοῦ Θεοῦ, κατέβασθε ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.» Ὁ μέντοι ἡλιος συνέστειλε τὰς ἀκτίνας, μή φέρων ὅραι τὸν Κύρον κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ Ιεροῦ. Καὶ δύο σὺν αὐτῷ ἦσαν λησταὶ κρεμά-

11 Februar 1.

(33) *Gobl.* et *Felc.* 1, δ *Βαπτιστής*. Ὄμοιος καὶ δέ μάγας. *Ibid.* post *Βαπτιστής*, Seg. addit. *Ιεώννυρς*.
(34) Τί deest in *Goblieriano* et *Felc.* 1. *Mox Se-
guerian.* Πᾶς δύνθωπος δέ κρεμ-

(35) Εντι ξύλου deest in Gr. Scripture textu.
(36) Seguer., Eritta. Mox Gobler. et Felc. 1. & 2.

τὴν κατάραν πρώτον, Επ. Ibidem post ζωφίην, Seguer.
βαθεῖ τὸ ἀλγήσεις. Μον Γκλέρ, σ. Felic. I., πρότερον
προστηλωθῆναι, Seg. πρώτον προστηλωθῆναι, prius

(37) Gobler. ει Fels. 4, γενομένως. Paulo post, Seg. pro κατάβησι, habet κατάβαλε σεαυτόν. Paulo

μενοι· καὶ τοῦ ἄνδρος καταρωμένου (38), εἶπεν δὲ οὐτε· Τί καταράσαι τῷ δικαίῳ; τημεῖ κατὰ τὰς δικαιάς δικιῶν πεπόνθαμεν· τί σοι καὶ τῷ δικαίῳ; · Τῷ δὲ Ἰησοῦ ὄλεγε· Μνήσθητι μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Καὶ δι' ἵστων πρὸς αὐτὸν (39)· Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, σῆμαρον μετ' ἑμού ἔστι ἐν τῷ παραβολῷ. · Οἱ μεγάλου πρόγνωστοι· τῆς κατάρας προστιλθείστης, ἡγεμένης τὸν παράδεισον ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ τῷ ληστῇ. · Οἱ τοῦ μαχαρίου ληστοῖς τούτοις· ἀφήρασεν ἐν τῷ κόσμῳ ληστεύων, ἀφήρασεν καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ. Περὶ τούτου εἶπεν ὁ μέγας προφῆτης (40)· Καὶ κάνθαρος ἐκ ἥλου φθέγξεται· Οὐδετέρα, ἀδελφοί, διτὶ ὁ κάνθαρος περὶ τὰ δάκτυλα σχολάζει, δάκτυλος δινός· οὗτοι καὶ διηστῆται ποτε ἐσχιλάζεν ἐν ταῖς ληστείαις (41)· διτὶ δὲ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν, ὡμολόγησεν αὐτὸς, καθὼς προείπον, καὶ πληρώσας εἰς αὐτὸν τὸ προφητευθέν· Καὶ κάνθαρος ἐκ ἥλου φθέγγεται· Φθεγγόμενος τούτον τὸν κανθάρον προστάσαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας προφῆτης Ἡσαΐας δεικτικῶς δεικνύων ὡς παρών· Ιεροῦ δὲ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Γέλον, καὶ καλέσουσα τὸ θνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· διὰ τοῦ μεθεργευσμένου, εἰ Μελού· ἥμων δὲ θεός· Μελλούστης τοίνους ταύτης τῆς προφητικῆς σημασίας πληρούσθεται, ἀποτέλλεται δι μέγας ἀρχάγγελος Γαβριήλ δὲ δεξιῇ τῆς μεγαλούντης παρεστᾶκός σημάνει τῇ ἀρχάριντι θεοτόκῳ καὶ ἀπειρογάμῳ Μαρίᾳ, καὶ λέγει πρὸς αὐτήν· Χαρέ, κεχαριτωμένη δι Κύριος μετά σου (42). Κύριον δὲ λέγων, καὶ τὸν κοινὸν δεσπότην δικιῶν, ὁμολογῶν τὴν συνδουλείαν· Πινεύμα ἄγιον ἐπιπλεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δόναμις Τύπτου ἐπισκάπεται· σε· διό καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σου (43)· Ἀγόντος κληθήσεται· Ἀλτηώς, ἀγαπητό, ἀγιον καλεῖται δὲ ναὸς τοῦ μέλλοντος ἀγίας τῶν πάσαν τὴν εἰκουμένην. Καὶ πάλιν λέγει δι αὐτὸν προφῆτης· Πατέλον (44) ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ αὐτὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὐ δὲ ἀρχῇ ἐπὶ τοῦ ὕμου αὐτοῦ. Καὶ καλέσται τὸ θνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἀγγελος·

3. Τούτων τοίνους πληρωμένων, λέγει δι μέγας εὐαγγελιστής Ιωάννης δὲ οὐδὲ τίς βροτῆς· Εν δὲ λόγῳ δὲ Λόγῳ, καὶ δὲ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, αὐτὸς δὲ Λόγος (45). Οὔτος δὲ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν

* Luc. xxiii, 40-43. * Ηβασ. ii, 21. * Isa. vii, 14. * Luc. i, 28. * ibid. 55. * Isa. ix, 6.

(38) Sic Segnerian. In editis ἄνδρος deest. Goblerianus et Felc. primus sic habent, καὶ τοῦ μὲν καταρωμένου, τοῦ δὲ ἐπέρου λέγοντο· Τί καταράσαι τῷ δικαίῳ. Μοξ idem, τὰς δικαιάς τιμών. Mox Gobl. et Felc. i, ut in textu. Editio vero, καὶ εἰπε πρὸς τὸν Κύριον· Μνήσθητα ωυ, Τίσου, διταν.

(39) Editio, Καὶ δὲ θεός δι Κύριος πρὸς αὐτόν. Segner. Καὶ εὐδέας δι Κύριος πρὸς αὐτόν. Gobler. et Felc. primus, Καὶ δὲ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν. Ibidem in Gobler. omittuntur hanc, Ἀμήν, ἀμήν· τῷ παραδεῖσῳ. Ibid. Gobler. et Felc. i, ὁ μεγάλου θαύματος!

(40) Gobler. et Felc. primus, Περὶ τούτου φωνὸν προφ.

(41) Seguer., καὶ αὐτὸς δι ληστῆς. Mox Gobler. et Felc. i, ληστεῖαις ἐν δὲ τῷ σταυρῷ ὁμολόγητο, καὶ πληροῦται εἰς αὐτὸν τὸ προφητευθέν. Φθεγγόμενος. Ibidem Seguer. habet ὁμολόγησεν αὐτόν. Editio vero,

A alter latro: Quid exsecraris justum? nos secundum sceleris nostrae patimur: Et quid tibi et justo illi? Dicit autem Iesu: Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum. Cui Jesus: Amen, amen dico tibi, hodie tecum eris in paradyso. O rem magnam! suspensa maledicto, aperuit latroni paradisum in promissione. O felicem latronem! in mundo rapuit latrocinando, regnum celorum rapuit confitendo. De illo magnus ait propheta: Et scarabaeus ex ligno vociferabitur. Nostis, fratres, scarabaeum immundum circa immunda versari; ita quoque latro in latrociniis versatus est; in cruce autem confessus est, quemadmodum superius dixi, atque in illo impletur haec propheta: Et scarabaeus ex ligno vociferatur. Vociferatus autem dignus habitus est qui regnum celorum proriperet. Ait rursum ipse Isaías magnus propheta, perspicue loquens, ac si praesens fuisset: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Cum igitur instaret tempus, ut propheta prædictio impleretur, mittitur Magnus archangelus Gabriel, qui stat ad dexteram majestatis, qui nuntiaret 183 immaculatae Deiparae, et nullius thorum experta Marie, his verbis: Ave, gratia plena, Dominus tecum; Domum dicens, communem herum indicat, se conservum esse fassus. Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascitur ex te, Sanctum vocabitur. Merito, dilecti, sanctum vocatur templum ejus qui totum orbem sanctificatur est. Rursum ait idem propheta: Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium super humerum ejus. Et vocatur nomen ejus, Magni consilii angelus.

C 3. His itaque impletis, ait magnus evangelista Joannes filius tonitru: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum

οὐλοδηγησεν αὐτός. Mox idem, φθεγγάμενος τούτου, καθὼς προείπον, κατατίθεται. Ibidem Gobler. et Felc. primus. Καὶ πάλιν Ησαΐας λέγει· Ιεροῦ δὲ Π.

(42) Gobl. et Felc. i, ἀποτέλλεται ἀρχάγγελος Γαβριήλ σημάνει τῇ κεχαριτωμένῃ Μαρίᾳ τῷ δι Κύριος μετά σου.

(43) Ita Seguer. In edit. tx σοῦ deest. Mox, ἀποτολος deest in Gobler. et Felc. i.

(44) Gobl. et Felc. i, Καὶ πάλιν Ησαΐας· Πατέλον.

(45) Ibid. et Felc. i, τούτων οὖν πληρωθέντων, λέγει δι τῆς βροτῆς αὐτός· Εν ἀρχῇ.

(46) Ita Seg. recte. Editio vero, Εν ἀρχῇ δὲ Λόγος, καὶ τὰ εἴπερ. Εἰ αὖ δὲ αὐτόν. Mox Gobler: et Felicmanni primus, τῶν γεννητῶν, Φανερῶν εὖν εἰσι, δι τῷ Πατρὶ δὲ αἱ. Τάλανες Ἀρειομανίται Του δαιοῖ, οἱ μη δρῦ. Mox idem, ἐρευνώντες.

facta sunt, et sine ipso factum est nihil ». Si per ipsum omnia facta sunt: ergo ipse est extra res quae factae sunt, manifestumque est, ipsam in Patre semper fuisse. Miseri Judei novi Ariomanitae, qui neque recte legunt, neque accurate perserutantur, quod cæcatos habeant mentis oculos, rati omnium creatorem et opificem, esse creaturam. Audite illud magni evangelista: « In principio, » O Christi inimice Ariane, si dixisset: In principio factum est, cum obtenu quodam diceres: Evangelista dixit, In principio factum est. At cum dixerit: « In principio erat, » quare diligenter, et deprehendes veritatem: hinc sciscitare ex magno evangelista his verbis: O evangelista, dic nobis quod opus principii et veri Dei Verbi: siquidem Christi adversarii Ariani, arbitrantur Creatorem omnium esse creaturam; statim respondebit magnus ille evangelista: Lege conditi mundi originem in Genesi, quæ sic habet: « In principio fecit Deus cœlum et terram ». Sint itaque ea quæ non sunt, ut sint ea quæ futura sunt. Erat Deus Verbum apud Patrem, per quem omnia facta sunt. Pulchre igitur evangelista ait: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Ecce tertio, « erat, » nusquam, « non erat. » Magnus porro archangelus Gabriel, cum ad immaculatam et intactam Deiparum dixit: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; » non dixit: Spiritus sanctus sicut in te, aut virtus efficietur in te; sed « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Hoc beatus Apostolus his verbis indicavit: « Christus Dei virtus, et Dei sapientia ». Sed ad hæc dicet Ariomanita: Quare igitur Parcemiastes ait: « Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua »? O impiissime! annon audisti angelum Virgini dicentem: « Quod nascitur ex te, Sanctum vocabitur? » Vides quod de negotio incarnationis verba faciat. Cum autem in veteratum esset sex dierum opus, in prævaricatione patris prosapia nostræ Adami, in mortemque delapsum esset nostrum genus, placuit Deo ad nos mittere proprium Filium Deum Verbum atque assumere, ut supra dixi, ex intacta Virgine templum, hoc est,

⁸ Joan. 1, 4-3. ⁹ Genes. 1, 4. ¹⁰ 1 Cor. 1, 24

(47) *Seguer.* ἀκούσαντες τοῦ, etc. *Gobler.* εἰ
Frīc. 1. Ἀκούσατε τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Εἰ σὺ Εψή, δη;
Ἐν ἀρχῇ τέγονεν, εἶχε λόγον, δῆτα δὲ εὐαγγελιστὴς
Εψή. Ἐν ἀρχῇ τέγονεν. Εἰ δὲ Εψή, δῆτα Ἐν ἀρχῇ τέγ-
γονε, ζήτωσον.

(48) Gobler. et Felc. I. ἐρώτησον τὸν εὐαγγελιστὴν, καὶ λέξει σοι· Ἀνάγνωσθε τὴν κομοποίησαν τὴν Φένετον, τὰ εὐόδων λέπτα πρὸς αὐτήν;
(49) Ia Seg. et Basil. Edisi vero, καὶ τὸν ὄντας Θεοῦ Λόγουν. Infra Seg. Λέξεις σὲ τὸ μέγας, εἰτούς.
(50) Gobl. et Felc. primus, διὰ τὸ πάντα γέγονο.

Καλῶς ὁ εὐαγγ.-
(54) Seguer. παντὶ τῷ ἡν. Cobler. et Felc. I., τρι-
χῶς τῷ ἡν., καὶ οὐδαμῶς τῷ, οὐκ ἡν., καὶ ὁ ἀρχαγ-
γέλος πάντῃ τῷ Θεοτόκῳ Πυγεύμα ἄγιον. Ibidem Seg.
Θεοτόκου Πασθένου Εἰρήνη Η.

Θεόν. Πάντα δ' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ίππον. Εἰ δὲ αὐτοῦ πάντα γέγονεν, δῆτα ἔτι τῶν γενητῶν, καὶ φανερῶν ἐστιν, ἔτι ἐν τῷ Πατρὶ ἡ πάντοτε. Τάλαντος οἱ Ιουδαιοί νέοι οἱ Ἀριειομάνται, οἱ μὴ ὄρθιοι ἀναγνώστες, μηδὲ ἀρκευθήσαντες τυφλούς ἔχοντες τοὺς τῆς διανοίας φροντισμούς, νομίζοντες τὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων κτίσμα εἶναι. Ἀκούσατε τοῦ (47) μεγάλου εἰαγγελιστοῦ τοῦ, «Ἐν ἀρχῇ, Ὡς χριστομάχος Ἀριειανή, εἰ ἦν εἰπὼν, ὅτι Ἐν ἀρχῇ γέγονεν, εἶχε μὲν καὶ χρώμα λέγοντας, οὐδὲ ίππον ὁ εὐαγγελιστής εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ γέγονεν. Εἰ δὲ εἴπειν, «Ἐν ἀρχῇ (48) ἦν, ζεῖτον ἀρκειῶν, καὶ εὐρήσεις τῆς ἀλιθείαν· ἴππατα ἐπερώτησον τὸν μέγαν εὐαγγελιστὴν λέγοντα πρὸς αὐτὸν· «Ὦ εὐαγγελιστέ, εἰπε τοῦτο τὴν πραγματείαν τῆς ἀρχῆς, καὶ τὸν θνῶν Θεού Λόγου (49)· ὃν χριστομάχος Ἀριειος νομίζουσι κτίσμα εἶναι τὸν κτίστην τῶν ὅλων· εὐθέως λέξει σοι ὁ μέγας εὐαγγελιστής· Ἀνάγνωσθε τῆς κομποτοίας τὴν Γένεσιν, οὗτος λέγουσαν· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.» Εκατὸν τούναν τὰ μήδηνα εἰς τὸν εἶναι, εἰς τὰ μέλλοντα εἰσεσθαι. Ὅνδη θεὸς πρὸς τὸν Πατέρα, δι' οὐ τὰ πάντα γέγονεν. Οὐκούν καλῶς ὁ εὐαγγελιστὸς λέγει (50), «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν καὶ θεὸς καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος.» Ιδού τριγύλος τὸ «ἡν (51),» οὐδαμός τοῦ, «οὐκ ἦν.» Καὶ ὁ μέγας ἀρχάγγελος Γαβριήλ, διε τὸ πρὸς τὴν δραγανὸν καὶ ἀπειρόγαμον Θεοτόκον Εἰεγε· «Πιεῦμα ἀγίου ἐπελύεσται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις Υἱοτοῦ ἐπισκιάσει σοι,» οὐκ εἰπεν (52), διε Πιεῦμα ἐπὶ σε γενήσεται, ηδὸν δύναμις ποιηθήσεται ἐπὶ σε, διὰ τοῦ, «Πιεῦμα ἀγίου ἐπελύεσται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις Υἱοτοῦ ἐπισκιάσει σοι.» Τούτῳ καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἀδήλωσε λέγων· «Χριστὸς θεὸς δύναμις, καὶ θεὸς σοφία.» Ἀλλ' ἐρει πρὸς ταῦτα ὁ Ἀρειομάντης, διε Πάπας οἱ Παρομιαστῆς (53), διε Κύριος ἔκποι με ἀρχῆν δῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. «Ὦ ἀδεβάτε, οὐκ ἰκουσας τοῦ ἀρχαγγέλου (54) λέγοντος τῇ Παρθένῳ· «Τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ «Ἄγιον κληθήσεται;» Ὁρές, διε περὶ τῆς πραγματείας τῆς ἀνανθρωπίας Εἰεγεν. Επειδὴ διε πεπαλαυται ἡ ἔξανθρωπος ἡ παλαιώστες ἐν τῇ παραβάσει (55) τοῦ πατέρος τοῦ γένους ἡμῶν Ἀδελφοῦ, καὶ εἰς δέκατον καταπεπτώκει τὸ γένος ἡμῶν (56), εὐδόκησεν ὁ Θεὸς

"Prov. viii, 22.

D (52) *Ita Seguer.* In editis vero, hanc, οὐκ εἶπεν, usque ad, ἐπισκάσεις τοι sequens, desunt, δι' ὑποτέλευτον. *Mox,* μακάριος ante Ἀπόστολος deest in Gobl. et Felc. 4.

(53) Gobler. et Fele. primus, δὲ Ἀρειανὸς, καὶ ὡς
δὲ Παρούση.
(54) Gobler. et Fele. 4, ἀγγέλου.
(55) Gobler. et Fele. 4, Ἐπειδὴν πεπαλαιώσται τῇ

(56) Goblet. et Felc. 1, κατεπεπτώκειμεν, εὐδό-
φύσις ἡμῶν ἐν τῇ παρα.

κηστον ὁ Θ. Mox Seguer. καταπέμψαι πρὸς ἡμᾶς τὸν.
Ibidem Gohler, et Felc. I, τὸν δίσων αὐτοῦ Λόγου Ήλιον
καὶ Θεόν· λαβεῖν δὲ ἐκ τῆς Παρθένου τὴν ἀνθρωπείαν
ψύσσειν· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος φησιν· Εἰδόκτησεν δὲ
Θεὸς πέμψατο.

πρὸς ἡμᾶς πέμψατε τὸν Ιησὸν Γιὺν Θεὸν Λόγον, λα-
βεῖν τε, καθὼς προέκοντο, εἰς τῆς ἀπειρογάμου Παρ-
θένου τὸν νέον, τὸν ἀνθρώπον. Καὶ λέγει ὁ μαρκάριος
ἀπόστολος Παύλος· Εὔδοκήρεν δὲ θεὸς χαταπέμψατε τὸν Γιὺν αὐτοῦ εἰς τὸν κέρμαν, γεννώμενον εἰς γυναῖκα.
Οὕτως, διτὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔστιν.

4. Εἰ δὲ θέλεις ἀκοῦσαι περὶ τῆς ἀδιαιρέτου καὶ
μᾶς θεότητος (57), δικούς Παύλου λέγοντος· « Οὓς
ἄντι πανταργάσματι τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρος ὑποστά-
σεως αὐτοῦ·» καὶ πάλιν λέγει· « Ήγ. ἐν μορφῇ
Θεοῦ ὑπάρχουν, οὐχ ἀρταργάμην ἥγαστο τὸ εἶναι Ιησὸς
Θεός, ἀλλὰ ἐνυπὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. »
Οὕτως, διτὶ περὶ τῆς (58) ἐνανθρωπήσεως εἰσιν αἱ
τοιαῦται φωναί. Καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος αὐθεντικὴ φωνὴ
ἔλεπε· « Ἔγ. ἐν τῷ Πατέρι, καὶ δὲ Πατέρη ἐν ἐμῷ·»
καὶ πάλιν λέγει Φιλίππων· « Ἔγ. καὶ δὲ Πατήρ ἐν
ἐσμαν. » Καὶ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου·
« Ἰθετέ με, διτὶ ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλοκωμαί. » Καὶ
πάλιν λέγει· « Ἔγ. ἐκ τοῦ Πατέρος ἐξῆλθον, καὶ
ἡκά. » Καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου λέγει δὲ Πατήρ· « Ἐμὲ
ἴγκαρτείσιν (59) πρηγήτης ὑθατὸς ζῶντος, καὶ διρκεῖαν
ἴσαυτος λάχκους συντετριμένους, οὐδὲ δυνήσονται
ἴσαυτοις ὑδωρ συναγαγεῖν. » Οὐδὲ ἡδὲ ἡ πρηγή, καὶ
στήμερον τὸ ὑδωρ· μή γάντοτε! « Άστη πρηγή, διὸ ὑδωρ.
Τάλαινες οἱ ἀχάριστοι (60) Ἀρειομάνται· τούτων
κρίτων εὑρέθη δὲ Ναβουχοδονόσορ, διε, ἐσαύτην θεὸν
νομίζων εἶναν, καὶ ἐκένων ἐσαύτου στήσας ἐν Βαβυλῶ-
νι, καὶ ἐμβαλώνεις τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς Ἀναγλάν,
καὶ Ἀσφαλί, καὶ Μίσατή· καὶ τοῦ δροσοποιοῦ (61)
λόγου ἐν μέσῳ αὐτῶν γινομένου, καὶ ἐξελάσαντος τὸ
πῦρ, καὶ αὐτῶν ὑμνούντων· καὶ ἐλθόντος τοῦ Ναβου-
χοδονόσορος, καὶ ἐκρακότος αὐτοὺς ὑμνοῦντας, ἔλεγε
τοις παισιν αὐτοῦ· « Οὐδὲ εἴπον· « Ἀληθῶς, βασιλεῦ. »
Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· « Ίδοι θεωρῶ ἐγὼ ἀνδρας
τίταρος; καὶ δὲ τέταρτος δρμοῖς Γιὺν Θεοῦ. » Οὐ
Ναβουχοδονόσορος, σατανὸν θεὸν ἐποίησε, πῶς οἶδας,
διτὶ δρμοῖς Γιὺν Θεοῦ έστιν; οὐδέποτε εἴπεν· Αὐτὸς κατέ-
νυξε μὲν εἰπεῖν. Κρείτινον τούτων εὑρέθη Ναβουχο-
δονόσορ τῶν ἀτεβῶν, καὶ μηδὲ δρμοῖς, μηδὲ δρμού-
σιον λεγόντων τὸν Γιὺν. Εἴπατε (62) τοῖς ἀσεβέσι μή
βλασφημεῖν, ἀλλὰ ἀντημοῦντας προσκυνεῖν τὸν δοντα
θεὸν Λόγον ἐν πνεύματι, εἰ δρα δρεθῆσται ἡ δα-
σσια τῆς βλασφημίας αὐτῶν.

5. Τούτων τούντων ἔξοδοτρακισθέντων καὶ ἐκβληθυ-
των ἐκ τοῦ θεοῦ χορῶν, εἰπειν καὶ πρὸς Τοὺς τού-
των ἀδελφούς τοὺς Ηνεματομάχους τοὺς Τροπικούς,
τοὺς λέγοντας (63) τὸ Ηνεῦμα εἶναι κτιστόν. « Τορ-

¹¹ Galat. iv. 4. ¹² Hebr. i. 3. ¹³ Philipp. ii. 6. ¹⁴ Joan. xiv. 10. ¹⁵ Joan. x. 50. ¹⁶ Malach. iii. 6. ¹⁷ Joan. xvi. 28. ¹⁸ Jerem. ii. 15. ¹⁹ Dan. iii. 91, 92.

(57) Gobler. et Fele. I. περὶ τῆς ἀδιαιρέτου αὐ-
τοῦ θεότητος.

(58) Gobl. et Fele. I. Οὕτως, πῶς περὶ τῆς Paulο
post, ὑδεω, καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος φησιν, διτὶ Εγὼ
ἐν τῇ.

(59) Gobl. et Fele. I. τοῦ Ἱερεμίου· « Ἐμὲ ἤγκα-
τείλητε.

(60) Ήσε, οἱ δύάριστοι, desunt in Gobl. et Fele. I.

(61) Gobl. et Fele. primus, ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἐν
τῇ καμινῷ (sic) βαλὼν τοὺς γ' παῖδας, καὶ τοῦ δρο-
σοῦ. Mox Seguer. γεννημένων. Illeidem Gobl. et Fele.

A hominem. Aitque beatus apostolus Paulus : Placuit
Deo in mundum mittere Filium suum natum et
muliere ¹¹. Vides, eum loqui de incarnatione?

184 4. Sin velis audire de indivisa et una dei
tate, ausculte haec Pauli verba : « Qui cum sit
splendor gloria et figura substantiae ejus ¹²; et
rursum : « Qui cum in forma Dei esset, non rapi-
nari arbitratus est esse se aequali Deo, sed se-
metipsum exinanivit formam servi accipiens ¹³. »

B Vides, ejusmodi voces incarnationem spectare.
Quin et ipse Dominus authenticā voce ait : « Ego
in Patre, et Pater in me ¹⁴; » rursumque Philippo :

B « Ego et Pater unum sumus ¹⁵. » Et per magnū
prophetat ait : « Vide me, quia ego sum et non
mutor ¹⁶. » Rursumque ait : « Ego ex Patre exi-
et venio ¹⁷. » Ac per Jeremiam ait Pater : « Me

C dereliquerunt fontem aquae vivæ, et foderunt sibi
cisternas dissipatas, quæ aquam sibi congregare
non poterunt ¹⁸. » Nequaquam hesterna die fons,
hodie aqua : absit. Semper fons, semper aqua. Mi-
seri ingrati illi Ariomanite, quibus melior depre-
hensus est ipse Nabuchodonosor, qui sese deum

C arbitratus, constitutaque sibi Babylone imagine,
atque projectis in caninum ignis Anania, Azaria,
et Misaële; cum verbum rorificum in medio eorum
factum esset, excusissetque ignem, dum hymnos
illii canerent; veniens, inquam, ipse Nabuchodono-
sor, atque videns illos canentes, ait pueris suis :

C « Nunne viros tres conjectimus in caninum? » Re-
sponderunt illi : « Ita est, o rex. » Et dixit ad illos :

C « Ecce video ego viros quatuor, et quartus similis
Filio Dei ¹⁹. » O Nabuchodonosor, qui te ipsum deum
effecisti, unde nosti esse similem Filio Dei? Statim
ille responderit : Quia ipse me stimulavit ut hec
dicerem. Melior itaque deprehensus est Nabuchodonosor
impiis illis, qui neque similem, neque
consubstantiale dicunt Filium. Dicite impiis, ne
blasphement, sed cum benedictione Verbum vere
Deum adorent in spiritu, si forte remittatur impi-
etas blasphemiarum eorum.

D 5. His igitur relegatis et abjectis ex divino choro,
loquamur ad illorum fratres Pneumatomachos, seu
Tropicos, qui dicunt Spiritum sanctum esse crea-
tum. O Tropicus, non audisti Davidem dicentem :

D « Ecce video ego viros quatuor, et quartus similis
Filio Dei ²⁰. » O Nabuchodonosor, qui te ipsum deum
effecisti, unde nosti esse similem Filio Dei? Statim
ille responderit : Quia ipse me stimulavit ut hec
dicerem. Melior itaque deprehensus est Nabuchodonosor
impiis illis, qui neque similem, neque
consubstantiale dicunt Filium. Dicite impiis, ne
blasphement, sed cum benedictione Verbum vere
Deum adorent in spiritu, si forte remittatur impi-
etas blasphemiarum eorum.

primum, καὶ ἀκτινάξαντος τὸ πῦρ. Καὶ τῶν παλλων
ὑμνούντων, ἔλεγε τοῖς παισιν αὐτοῖς· Οὐδὲ τρεῖς ἐν-
τόλαιμον ἔν τῃ καμίνῳ· καὶ ίδοι δ. Τοῦ δὲ τέταρτου
δρατος ὄμοι θεών, ὡς Ναβουχ.

(62) Εἴπομεν πρὸς τοὺς Ηνεματομάχους τοὺς
λέγε. Sic Gobler. et Fele. I. Mox idem, κτιστόν· οὐκ
τρούσατε τοῦ δι. Ibid. Seg. τοῦ μεγάλου Δασίδ.

« Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum »? » Ecce Trinitatem indivisibilem. Et rursum in mundi opificio magnus ille famulus Moyses, sic loquitur : « In principio fecit Deus celum et terram, terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebra super abyssum, et Spiritus Domini cerebatur super aquas ». » Similiter magnus Paulus ait : « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem : Abba, Pater! ». Et ipse Pater per magnum prophetam ait : « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt ». » Ipseque Dominus qui venit salvum facere genus humanum, authentica voce ait : « Ego in Patre et Pater in me; » et, « Ego sum veritas »; et, « Si abierto ad Patrem meum, non relinquam vos orphanois ; sed mittam vobis Paracletum Spiritum veritatis ». » Ecce Spiritum in veritate, veritatem in Patre. Ecce Trinitatem indivisibilem, triplicatum vinculum, quo manipulos constringentes, offerimus Patri. Dispergant itaque et hi homines cum B ιον τοις Ἀριομαντίαις ἀπώλοντο.

6. Jam loquamur adversus infelicissimum Paulum **185** Samosatensem , qui ait, Dominum ex quo prodiit ex intacta Virgine, ex eo tempore fuisse Filium. Aniens, non audisti ipsius Dominum dicentem ad Iudeos : « Pater vester Abraham exultavit ut videret diem meum, et vidit gavisus-que est ; » respondentibusque Domino ingratiss Iudeis : « Quadriginta annos nondum habes, et dicas te Abramum vidiisse ? » Respondit illis et ait : « Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum ». » Si antequam Abraham fieret, ipse est, qua ratione tu dicas, illum post carnalem suum adventum Filium factum fuisse ? Annon audiisti in Paroemiate, quomodo ipsa Sapientia loquatur : « Ego eram qua gaudet, quotidie letabar ante faciem ejus », cum conderet orbem aderam ipsi ? Rursumque ait magnus ille Paroemiates : « Deus sapientia fundavit terram ». » Viden semper illum in Patre esse ? Et magnus Apostolus : « Christus Dei virtus et Dei sapientia ». » Quid ad hæc respondet insanus Samosatenus ? Ipse quoque divinum hoc merum in aquam convertens, cum bibisset, aqua intercute distentus cum Arianis interierit.

» Psal. xxxii, 6. » Genes. 1, 1, 2. » Galat. iv, 6. » Joel ii, 28. » Joan. xiv, 10, 6. » Joan. xvi, 7; xiv 18; xv, 26. » Joan. viii, 56-58. » Prov. viii, 30. » Prov. iii, 19. » I Cor. 1, 24.

(64) Gobler. et Feli. 1. Καὶ ἐν τῇ κοσμογονίᾳ Μωϋ. » Εν ἀρχῇ.... Seg. ibidem. Μωϋς λέγει.

(65) Τοῦ δόκτορος καὶ Παύλου. Gobler. et Feli. 1. Paulo post, idem, ἐν ταῖς χαρδίαις ἡμῶν.... πατήρ. Καὶ ίωὴλ ἐκ προσώπου Θεοῦ. » Εγκεφάλος καὶ πρηγματεύοντος. Καὶ ὁ Κύριος. » Εγὼ ἐν τῷ.

(66) Ἀτυχίστοτον deest in Gobler. et Feli. 1. Paulo post in iisdem, δεις deest. Mox idem, Παρθένου. » Εκτοτε χρηματίσαντα τὸν οὐρόν. » Αὔρον, οὐκ ἔχουσας τοῦ Κυρίου λέγοντος τοὺς μαθηταῖς. Καὶ

πατεῖ, οὐκ ἔχουσας τοῦ Δασιᾶς λέγοντος : « Τῷ Λέγει Κύριος οἱ οὐράνοι ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματε τοῦ στόματος αὐτοῦ πέλσε ἡ δόναμις αὐτῶν ; » Ίερον ἡ Τριάς δόκιμοτες. Καὶ πάλιν ἐν τῇ καθημετούσῃ διηγούμενος διέλεγε θεράπων Μωϋς : « Ἐν ἀρχῇ (64) ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐράνον καὶ τὴν γῆν ἡ δέ γῆ ἦν ἀρότος καὶ ἀχαταπεινόστος, καὶ σκόνης ἐπάνω τῆς ἀδύτου, καὶ Πνεύμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ θύντα. » Ομοίως καὶ διέλεγε Παύλος (65) λέγει : « Ἐξαπέστειλεν δὲ Θεὸς τὸ Πνεύμα τοῦ Ιησοῦ αὐτοῦ αἵτις τὰς χαρδίας ἡμῶν κράζειν. » Αἴσδιος, διὸ Πατήρ. » Καὶ αἵτις δὲ Πατήρ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου : « Εγκεφάλος ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πάσαν σάρκα, καὶ προφητεύοντος. » Καὶ αἵτις δὲ Κύριος, ἐλθὼν σύνει τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων αἰνεντικῇ φωνῇ εἶπεν : « Εγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ » καὶ, « Εγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια » καὶ, « Ἐάν ἀπέλθω πρὸς τὸν Πατέρα μου, οὐκ ἀπέστησαν ὑμᾶς ὀφρανούσιν, ἀλλὰ ἀποστέλλονται ὑμῖν τὸν Παράληπτον τὸ Πνεύμα τῆς ἀλήθειας. » Ίερον τὸ Πνεύμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ Πατρὶ. Ίερον ἡ Τριάς δόκιμε-

6. Εἴπομεν καὶ πρὸς τὸν ἄνθρακας τοῦ Ιησοῦ Σαμοσατέα Παύλον, τὸν λέγοντα, ὅτι ἀφ' οὐ προῆλθεν ἀπὸ τῆς ἀπειρογάμου Παρθένου, ἀπὸ τόπου Υἱὸς ἔχρημάτων. « Αἴρον, οὐκ ἔχουσας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς Ιουδαίους : « Ό πατήρ ὑμῶν Ἀβραδὺ τηγαλλιάσατο θεῖν τὴν ἡμέραν τὴν ἡμήν, καὶ εἰδεῖς καὶ τύχαρι. » Καὶ τῶν ἀχαρίστων Ιουδαίων λεγόντων αὐτὸν τὸν Κύριον, « Οὐπω τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἔτης, καὶ λέγεις ἀναρχεῖν τὸν Ἀβραδύ ; » Απαχριθή πρὸς αὐτούς καὶ Ελέγειν. » Αἱμήν, διέγει λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραδὺ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι. » Εἰ, πρὶν Ἀβραδὺ γενέσθαι, αὐτός ἐστι, πῶς λέγεις, διε μετὰ τὴν ἑναρχοντος αὐτοῦ παρουσίαν Υἱὸς ἔχρημάτων ; Οὐκ ἔχουσας ἐν τῷ Παροιμιαστῇ, αὐτή ἡ Σοφία πῶς Ελέγει : « Εγὼ ἡμῖν (67), ή προσάκηρος· καθημέριαν εὑρθεινόμην ἐν προσώπῳ αὐτῷ, » ὅτε ἀπόρει τὴν οἰκουμένην, συμπαρήμενης αὐτῷ ; Καὶ πάλιν λέγει διέλεγε Παροιμιαστής (68) : « Ο Θεὸς τῇ σοφίᾳ δέκειλωσε τὴν γῆν. » Ίερον δεῖ ἐστιν ἐν τῷ Πατρὶ. » καὶ διέλεγε Παύλος Ἀπόστολος : « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. » Τί πρὸς ταῦτα λέγει διὰ ἀνθρώπου Σαμοσατέας, καὶ αὗτος, ἐκευρεῖται τὸν θεῖον τοῦτον οἶνον, καὶ πώλην, καὶ τυμπανωθεῖς, ἀπώλετο σὺν τοῖς Ἀριομαντίαις.

Ἀβραδὺ τηγαλλ... καὶ ίωὴλ ἡγάροι. Τῶν δὲ Ιουδαίων εἰπούντων. Οὐτοῦ μὲν ἡγή... Ἀβραδὺ ; « Ο δὲ φροτόπλιτος Ἀβραδὺ τύχω εἰμι.

(67) Goblerian. et Feli. 1. παρουσίαν ἔχρημάτων... καὶ πάλιν λέγει διέλεγε Παροιμιαστής ἐν τῇ Σοφίᾳ. » Εγὼ τύχην.

(68) Ήτος, λέγει διέλεγε Παροιμιαστής, desunt in Gobler. et Feli. 1. Paulo post, Seg. el Basil. καὶ πάλιν λέγει διέλεγε Παύλος Ἀπόστολος. Gobi. et Feli. 1, καὶ διέλεγε Παύλος.

7. Εἴπομεν καὶ πρὸς τοὺς ἀσεβεστάτους Μανιχαίους, τοὺς τρυγούς τῶν κακῶν. «Οἱ ἀσεβεστάτοι Μανιχαῖοι, λέγετε δύο ὑποστάσεις εἶναι, ἀγαθὸν τε καὶ πονηρὸν; Καὶ λέγετε τὸν πονηρὸν (69) οὐδὲντα μάχεσθαι τῷ ἀγαθῷ, ἵνα λάθῃ μέρος τοῦ· καὶ δὲ ἀγαθός, φτιὸν, ἀγαθὸς ὁν καὶ μή θηλων μάχεσθαι, δέσμοις παραχωροῖς μέρος τοῦ πονηροῦ, καὶ γέγονε τῷ πονηρῷ ἐν ἡμίσιῳ μέρος, καὶ τῷ ἀγαθῷ ἡμίσιῳ μέρος. Καὶ ματαμέληθεν, φτιὸν, ἥπλος τὸ ἀγαθὸν παρακεντάσθαι εἰς πόλεμον, καὶ λογημάτιστεν ἐστῶν ἐν τῷ τοῦ π.ν.τ.ρ.οῦ σχῆματι. Ἀλλά (70), ὃ ἀσεβεστάτοι Μανιχαῖοι, ὅτε ὀλόληπτον ἔν τοι ἀγαθὸν, λέγετε. Οὐκ ἡθέλησα μάχεσθαι, καὶ δὲς ἡμίσιον γέγονεν, ὡς λέγετε, εἰς πόλεμον ἥπλος. Διὰ τοῦτο λέγετε δὲ ἀσεβεστάτοι Μανιχαῖοι, διὰ τὸ «Ἡλθον ζητῆσαι τὸ ἀπόλωλός», διὰ τὸ πολλῆς ἀφρούσιν! Ήπον ὁλὸν ἔτι ἀγαθὸν γνώρισμα; Μάλιστα δὲτε καὶ τοὺς πονηροὺς σχῆμα ἀνέλαβε κατὰ (71) σέ. «Πατέρες οἰκοδεσπότου γυναικά ἔχοντες γράψῃ ἐν εἰκόνι παραχρῆμα διέσμινας, καὶ παρερχόμενος δὲ οἰκοδεσπότης ἔσῃ τὴν ίδεαν γραμμῆν παρὰ σχῆμασιν, οὐκ, δργασθεῖσα καὶ πλήρης θυμοῦ γνωμένος (72) ἀναρήσει τὸν τοῦτο τολματεῖστα ποιῆσαι; Πάσχω μᾶλλον τὸ λέγοντα, διὰ τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀνέλαβεν; Ἰσχυρότερὸν ἔστι τοινυν, οὐδὲ ἀπερχθεστο τὸ σχῆμα. Ταῦτα τῶν ἀρρένων καὶ δισένων τὰ τολματεῖστα. «Οἱ ἀσεβεστάτοι τρυγούς τῶν κακῶν Μανιχαῖοι» (73), οὐκ ἡκουσας τοῦ Ματθαίου λέγοντος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως: «Βίοιος γενέσεως Ἱησοῦ Χριστοῦ μετού Δασιδ, μετού Ἀβραάμ»; Ἀλλά ἔρει, διὰ τὸ οὐ δέχομα τὴν Παλαιὰν. Καὶ ἔγει ἐρῶ πρὸς αὐτὸν· Διὰ τί οὐ δέχῃ τὴν Παλαιὰν; Οὐκ ἡκουσας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος τὰς ἀσεβεστάτους καὶ διχειστούς «Ιουδαίους»; Εἰ έπιστεύετε Μωϋσῆ, έπιστεύετε ἀν̄ ἐμοῦ, διὰ τοῦ Μωϋσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε. «Τί ἐλάλησεν, ὁ Κύριος;» Προφήτην ὑπὲρ (74) ἀναστήσει Κύριος ἐν τῶν διδεῖρων ὑμῶν, ὡς ἐμέ. «Τούτον τὸν προφήτην ὑμολόγεις ἡ μακαρία Σαμαρείτης (75) λέγοντα»; Κύριε, θεωρῶ, διὰ προφῆτην εἰ σύ· «Εἰ καὶ δινθρωπον καὶ Κύρον καὶ προφῆτην ὑμολόγεις ἡ μακαρία Σαμαρείτης»; Ιδοὺ πάντη καὶ δὲ νόμος καὶ οἱ προφῆται, οἱ μεγάλοι καὶ οἱ διγοι διολογοῦσι. Πώς δύναται βότρυς εἶναι δινεύ μάρπελος; Πώς δύναται βεβαιωθῆναι πᾶσα πραγματεία, καὶ τῇ εἰς τὸν κόσμον μελλούσα ξεσθαι σωτηρία; Όμολογήσουσιν οἱ σημάντορες οἱ μεγάλοι προφῆται καὶ δὲ νόμος (76); μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, διὰ

A 7. Jam verba faciamus adversus impiissimos Manichæos malorum facies. O impiissimi Manichæi, dicitis duas esse substantias, boni scilicet et mali? Dicitis, inquam, malum pugnare voluisse cum bono, ut partem quamdam sibi sumeret: bonum vero, cum utpote bonum, pugnare nollet, partem quamdam male sponte cessisse; ita ut pars una malorum dimidio cederet, dimidium tantum partis alterius bono obveniret. Tum penitentia ductum bonum sese ad bellum instruxisse, atque mali speciem induisse. Verum, o impiissime Manichæi, cum integrum esset bonum, ais noluisse pugnare; ubi vero ad dimidium partem, ut ais, redactum est, ad bellum processit. Eo spectat, ait impiissimus Manichæus, illud: «Veni querare quod perierat²¹.» O B ingentem stultitiam! Equodnam jam boni indicium? cum maxime tu dicas, ipsum mali induisse speciem. Ut si pictor quispiam patristamilias uxorem festinanter indecentique forma depingat in imagine, tum paterfamilias prætereundo, indecenti forma uxorem videat, nonne ira furore percitus, pictorem qui hoc augus fuit de medio tollet? Quantomagis eum qui ait bonum, mali speciem assumpsisse? Id igitur ejus specie quis utitur, utente est præstantius. Hi stultorum impiorumque hominum sunt ausus. O impiissime et malorum facies, Manichæi, annon audisti Matthæum de incarnatione dicentem: «Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abrahæm²².» At respondet: Non admittit Vetus Testamentum. Reponam ego: Ecce quid est quod non admittis Vetus Testamentum? Annon audisti Dominum dicentem impiissimis et ingratis Iudeis: «Si credereis Moysi, eredetis et mihi, quia Moyses de me locutus est²³?» Quid locutus est, Domine? Prophetam excitabili vobis Dominus de fratribus vestris, sicut me²⁴.» Hunc prophetam confitebatur beata Samaritana, cum diceret: «Domine, ut video, propheta es tu²⁵.» Si et hominem et Dominum et prophetam confitebatur beata Samaritana: ecce ubique lex et sacri magnique prophete confitentur. Quomodo botrum potest absque vite esse? Quomodo confirmari potest totum negotium et futura mundi 186 salus²⁶? Confitebuntur indices illi magni prophete, et lex; cum maxime Dominus ipse dicat: «Lex et prophetæ usque ad Joannem²⁷.» Et rursum: «Non C

²¹ Lue. xix, 10. ²² Matth. 1, 1. ²³ Joan. v, 46. ²⁴ Deut. xviii, 13. ²⁵ Joan. iv, 19. ²⁶ Lue. xvi, 16.

(69) Goblerian. et Felic. 1. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς Μανιχαίους τοὺς τρυγούς τῶν κακῶν. «Οἱ ἀσεβεστάτοι. Λέγετε δύο ὑποστάσεις εἶναι ἀγαθὸν τε καὶ πονηρὸν. Καὶ λέγετε τὸν πονηρὸν. Paulus post, Seguer. ἕντε λάθῃς μέρος τοῦ.

(70) Ἀλλά deest in Seg., qui mot habet, διὰ, ut et infra. Editi vero, διὰ. Gobl. et Felic. primus, iou-tu-ni hinc locum sic habent, «Οἱ ἀσεβεστάτοι, δὲ ὀλόληπτον ἔν δέλγεις ἀγαθὸν, οὐκ ἡθέλησε μάχεσθαι, καὶ δὲς ἡμίσιον γέγονεν.

(71) Iti Seguer. Editi, ἀνέλαστε. Nannius legisse videtur ἀνέλαστε, vertit enim: sub mali forma latet.

(72) Seguer. γενόμενος.

(73) Gobl. et Felic. 1, τρυγὶς Μανιχαῖος.
(74) Gobl. et Felic. 1, Οὐ δέχομαι τὴν Παλαιὰν; Οὐκ ἡκουσας τοῦ Κυρίου λέγοντος. «Εἰ έπιστεύετε Μωϋσῆ, έπιστεύετε δὲν ἐμοῦ· καὶ γάρ Μωϋσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε, λέγων· Προφήτην ὑμῖν. Editi et qui-dam manuscripsi, post περὶ ἐμοῦ ἐλάληση, habent, τι ἐλάλησεν, ὁ Κύριος; Πρ.

(75) Gobl. et Felic. 1, ἡ Σαμαρείτης. Μοι idem, εἰ σύ. Ιδοὺ πάντες καὶ Κύρον καὶ δινθρωπον αὐτὸν διολογοῦσι. Πώς δύναται.

(76) Gobl. et Felic. 1, Η εἰς τὸν κόσμον σωτηρία, εἰ μὴ διολογήσουσιν οἱ σημάντορες προφῆται, καὶ δ. v.

veni solvere legem aut prophetas, sed adimplere". » A O facies omnium haeresum! Sufficit illis nomen ad fidem suam. De his ait magnus psalmista David : « Dixi insipientes in corde suo : Non est Dens. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis »⁷⁷, cum non confiteantur et ipsi carnalem adventum, sed phantasiam esse existiment, cum tamen Dominus ad Iudeos dicat : « Quid me queritis interficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis »⁷⁸? rursumque dixerit ad ministrum qui alapam sibi inflixerat : « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cedis »⁷⁹? An potest phantasia credi, aut affligi cruci? Nonne corpus id erat? Et quomodo dicit quod phantasia esset? Et bi quoque una evanescant, qui arbitrantur divinum illud merum non esse misum, et mentis stupore perculti pereant.

αρανίζεσθωτιν νομίζοντες ἀχρότων είναι τὸν θεον

8. Aggrediamur jam Marcionem, Valentiniū et Basilidem, qui ait, Dominum, quasi aquam per carnalem, transisse per illibatam et intactam Mariam. O impiissimiū non audistis magnum archangelum Gabriēlēm huc loquenteū, ad immaculatam Virginem Mariam : « Ave, gratia plena, Dominus tecum. Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Quod enim ex te nascitur, Sanctum vocabitur »⁸⁰. Si dixisset, Per te, verisimilem habentem impudentiae occasionem : cum aucten dixerit, « ex te », declarat Deum Verbum ex illa templo suum, scilicet hominem, accepisse. Et C hi igitur explodantur, cum novis hisce Iudeis, seu Ariomanitis, inimicis Christi.

9. Similiter insanum et infelicissimum Hieracam alloquamur, qui virginitatem extollere, nuptiasque aspernari voluit. O Hieraca! aliquid dicamus ex lege sumptum. Deus, Verbum Patris, in paradiſo duxit Eam et Adamum. Sed quare dicas: Vetus Testamentum non admittit? Esto: annon in Evangelio audisti tertia die recubuisse Dominum in Cana Galilaeæ ad nuptias, et deficiente vino, aquam mutasse in vinum »⁸¹? Ac rursum Iudeis dicentibus ad eum: « Moyses dedit nobis libellum repudiū, » quid ad eos Dominus? « Moyses, inquit, dedit

A « Οὐ νόμος καὶ εἰ προφῆται μέχρις Ἰωάννου » καὶ πάλιν « Οὐκ (77) ἡλθον καταλύειται τὸν νόμον οὐδὲ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρώσει. » Ω̄ τρυγοὶ πατῶν αἰρέσσονται! Ανταρκεῖς αὐτοῖς ἔστι τὸ δνομα πρὸς τὴν πίστιν αὐτῶν. Περὶ τούτων εἴπων ὁ μέγας φαλμῳδὸς Δαβὶδ· « Εἶπεν δύρων (78) ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ εἰστι Θεῖς. Διεψύχρεσαν καὶ ἐδεκλύθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι, » καὶ αὐτὸς μὴ διμολογήσαντες τὴν Ἔνσαρκον πατούσαν, ἀλλὰ φαντασίαν, λέγοντος τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Ιουδαίους· « Τί με ἔτελετε (79) ἀποκτεῖναι ἀνθρώπον, δεὶς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάνχα; » Καὶ πάλιν λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπερβάτην τὸν βαπτίσαντα αὐτὸν (80). « Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρων περὶ τοῦ κακοῦ εἰ δὲ καλῶς, τί μά τύπτεις; » Μή δύνεται φαντασία τύπτεσθαι ἢ Β προστηλθῆναι ἐν τῷ σταυρῷ; Οὐκ ἄρα σῶμα ἦν; Καὶ πῶς λέγει, διὶ φαντασία ἔστι; Καὶ οὗτοι συνεκεντον, καὶ εἰς ἐκτασιν γενόμενοι ἀπώλοντο.

8. Εἴπωμεν καὶ πρὸς Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντίνον καὶ Βασιλίδην τὸν λέγοντα ὡς δὲ σωλήνος ὑδωρ παρελθόντα (81) τὸν Κύρων διὰ τῆς ἀρχάρου καὶ ἀπειράγματος Μαρίας. « Ή ἀστέριστας! οὐκ τρέπεσται τὸ μεγάλου ἀρχαγγέλου Γαβριήλ λέγοντος πρὸς τὴν ἀχροντὸν Παρθένον Μαρίαν. » Καίρε, καχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Πιενῦμα ὅγιον ἀπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Υἱοῦτοῦ ἐπισκιάσεται σοι. Τὸ γάρ ἐκ σοῦ « Ἀγιον κατέβησται ». Εἰ οὖν εἴπεται (82). Διὸ σοῦ, πιθανήν είχον τὴν ἀναστοχίαν· ἐν δὲ τῷ λγεν, « ἐκ σοῦ », δείκνυσιν, διὶς ἐξ αὐτῆς Ελασθενὸς Λόγος τὸν ναὸν, ἀνθρώπον. Καὶ οὗτοι συνεκβάλσθωσαν μετὰ τῶν νῦν Ιουδαίων χριστομάχων Ἀριομαντῶν.

9. Όμοιῶς καὶ πρὸς τὸν ἀνάτον (83) καὶ ἀποκτεῖσταν Ιερακὸν εἴπωμεν, τὸν νομίζοντα ὑψοῦν τὴν παρθενίαν, καὶ ὀβεῖται τὸν γάμον. « Οἱ Ιερακὸι, εἴκουμεν τὸ νομίμον. » Οἱ θεῖς Λόγοι τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ παραδίσῳ ἤγαγε τὴν Εὔαν πρὶς τὸν Ἀδάμ. « Άλλα λέγεται, διὶ οὐ δέχομαι τὴν Παλαιάν; Εἴτε· ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὐκ ἔχουσας· Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ συναντήθη Κύριος ἐν Κανδή τῆς Γαλιλαίας εἰς τὸν γάμον, καὶ οἶνον λείψαντος, πεποίκης τὸν ὑδρόν οἷον; Καὶ πάλιν τὸν Ιουδαίον λεγόντων πρὸς αὐτὸν· « Μωῆς δέδωκεν τῷ μητρὶ βιβλίον ἀποστασίου, » τι εἰπε πρὸς

⁷⁷ Matth. v. 47. ⁷⁸ Psal. xiii, 1. ⁷⁹ Joan. viii, 40. ⁸⁰ Joan. xviii, 25. ⁸¹ Luc. i, 28-35.
« Joan. ii, 1-11.

(77) Seguer., πάλιν λέγει αὐθεντικὴ φωνὴ· Οὐκ. D Ed.ii, Ιερακὸν. Supra, tom. II p. 583 legitur, Ιερακὸς. Paulo post, Goblerian. et Folec. I., τὸν γάμον.

(78) Goblerianus et Feleckmanni primus, Περὶ τούτων φησιν ἡ φαλμῳδία· Εἶπεν δύρων.

(79) Goblerianus et Feleckmanni primus, λέγοντες τὸν Κυρίον φάσκοντος· Τι μέντοι.

(80) Gobler. et Folec. I., Καὶ πάλιν πρὸς τὸν βαπτισταν. Infra idem, Τι μέντοι; Μή δύν.

(81) Ita Seg. recte. Edit. vero, προσλόντα. Ibid., Gobl. et Folec. I., διὰ τῆς ἀρχάρου Θεοτόκου· οὐκ. Infra idem, τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ λέγοντος τῇ Ιαρθένῃ· Χαίρε, καχ.

(82) Seguer. Et ἦν εἰπας.

(83) Gobler. et Folec. primus, πρὸς τὸν ἀποχήν (sic) Ηέρακα. Segueriaus item habet, Ιερακα.

(sic) πατούσαντος, δεδωκένται τὸν Μωϋσέα πρὸς σχῆμα ποκαρέδων αὐτῶν. Καὶ, Οὐκ ὁ θεῖς συνέπειται, ἀνθρώπος μή χωρίστε. Ποιεῖ οὖν δύναται, etc.

στοιχίος ἡ Κύριος· « Μεντῆς δέδωκεν ὅμην βιβλίον ἀποστασίου πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν» γέγραπται γάρ· « Αὐτὸς συνέζευξεν, ἀνθρώπος μή γυριζέων, » Ἐπειτα πῶς δύναται κλάδος ὑποστῆναι, μήντης μή ὑποκιείμενης; Πῶς δύναται παρέδοντος εἶναι, πατέρδες καὶ μητρόδες μή, ὄντων; Καὶ οὗτοι σὺν τοῖς έπιτροις αὐτῶν ἀπώλοντο (81).

40. Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν Νοῦτον, τὴν λέγοντα ἔντοντα κελαρὸν, καὶ νομίζοντα ἀντερεῖν τὴν μετανοιαν. Πλήρης θερόπορος καὶ δυσποίας ὁν, εὖς ἡρουεις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τοῦ τῶν ὄντων Θεοῦ διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου (85) λίγοντος· « Οὐ οὔτω τὸν θύματον τοῦ ἀμαρτιῶλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετανοίαν; » Καὶ πάλιν ὁ μέγας Ἰησός· « Οὐδέποτε καθαρός ἀπὸ ρύπου, οὐδὲ ἀν μία ἡμέρα (86) ὁ βίος αὐτοῦ ἦται τῆς γῆς. » Καὶ πάλιν τῶν μαθητῶν λεγόντων τῷ Κυρίῳ· « Ποσάκις συγχωρήσομεν τῷ ἀμαρτάνοντι; Ένος ἐπτάκις; » Οὐ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς κατόντας· Οὐχί, ἀλλὰ ἡνὸς ἀπόδομηροντάκις ἐπτά. » Ἀνακυλομένης τῆς ἐπαγγελίας διασωνίεται ἡ μετάνοια· οὐδὲ ἐν ἀκοσόντες ἀπέμνενονται (87) ἀμαρτάνοντας μή γένονται· ἀλλὰ τὸν διεξιμουμένην τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τῶν ὄντων θεοῦ· καὶ πάλιν διὰ τοῦ μεγάλου Ἡσαΐου ἐπικτήρωσσον τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ λέγοντος αὐτοῦ· « Ακούει, οὐρανός, καὶ ἐνωπίον, ἡ γῆ· Πλούτος ἐγίνεται, καὶ ὑπόστατος· αὐτὸς δὲ με τὸ θέλτησαν, καὶ τὰ ἔτης (88). Οἰδάτο, ἀδελφοί· Καὶ μετὰ τὸ αὐτοῦ τὴν τοπαγήγενθεν ἀπειλήν, λέγει· « Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέστε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν (89). » Οὐ μεγάλης ἀγαθότητος· Καὶ πάλιν τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου εἰπόντος πρὸς αὐτὸν, διεπεράτη τοὺς μαθητὰς λέγοντος· « Τίνα με λέγουσιν οἱ ἀνθρώποι εἶναν;—Οἱ μὲν Ελεγον, ὅτι Ἡλίας εἰ· ἀλλοὶ Ελεγον προφῆτης. » Καὶ αὐτοῦ εἰπόντος πρὸθετοῦ· « Υἱὸς δὲ τίνα με λέγετε (90); » Καὶ ἀποκριθεὶς Πέτρος εἶπε· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς δὲ γῆς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, » διερχόμανος εἰς τὸν κόσμον. Εὐθέως δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν ἡ Κύριος· « Μακάριος εἶ, Σίμων θάρρει Ἰωνᾶ· οἵτινες καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψεν σοι, ἀλλὰ δὲ Πατέρη μου δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ επὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ εἰκόδουμον μου τὴν Ἑκκλησίαν. Σὺ δύο τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας (91) οὐρανῶν· καὶ πάντα δύο ἀν διστοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ

⁸⁸ Matth. xix. 6, 7. ⁸⁹ Ezech. xviii. 32. ⁹⁰ Job xiv. 4. ⁹¹ Matth. xviii. 21, 22. ⁹² Isa. 1, 2.
⁹³ Ibid. 10. ⁹⁴ Matth. xvi. 13-19.

(84) Ita Seguer. Editi vero, ἀπώλοντο. Mox Seg. D. Nouātōn. Edit. Comm. Nouātōn. Edit. Paris. Nouātōn. Ibid. Gobler. καθαρὸν καὶ θεολόγουν διατείνειν.

(85) Gobler. et Feli. I., οὐκ ἡρουεις τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ δὲ τοῦ προφήτου. Nouātōn Reg. λέγοντος αὐτοῦ· Οὐ δύομαται τὸν θύματον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὴν. Mox Gobl. et Feli. I., Καὶ δὲ ίωβ. Seg. post ίωβ addit. λέγαται.

(86) Sic tres miss. Editi vero, μίαν ἡμέραν. Post hinc verba Gobler. et Feli. I. ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Καὶ Πέτρος, ἀριστὸν τῷ Κυρίῳ (sic) εἰ ἡνὸς ἐπτάκις συγχωρήσται τῷ ἀμαρτάνοντι, ἐπρὶ ἀπόδομηροντάκις ἐπτά.

(87) Seg. ἀπέμανομεν. Mox Gobler. et Feli. I., ἀλλὰ διεξιμουμένην τὴν ἀγαθότητα καὶ Ἡσαΐας· « Ακούει, οὐρανός. Ibid. Seg. ἀποκτήρισσαν τὴν Ἱερ. Editi, ἐπικτήρωσσον.

A vobis libellum repudii ad duritiam cordis vestri; scriptum est enim: « Quae Deus conjunxit, homo non separat ». Deinde quomodo potest ramus consistere, si non subsistit radix? Quomodo potest virgo esse, si non habeat patrem et matrem? Et isti enim sodalibus suis in pernicie abeant.

10. Ad Novatum iam loquamur, qui sese purum sit, et penitentiam tollere curat. Cum sis como repletus et factore, non audisti benignissimum Deum, per magnum illum prophetam sic loquentem: « Nolo mortem peccatoris, sed penitentiam »? Rursumque magnus Job: « Nemo mundus a sorde, nec si unus diei sit vita ejus super terram ». Atque iterum discipulus 187 Dominum i rogantibus: « Quoties peccanti veniam dabinus? an usque septies? » ait Dominus ad eos: « Non, sed usque septuagies septies ». Multis vicibus revoluta, ac redintegrata promissione, aeternum durat penitentiae tempus. Non quo his auditis, in peccatis permaneamus: absit, sed ut declaretur boni et hominum amantissimi, universorum Dei clementia: qui rursum per magnum Isaiam, haec Hierosolymæ denuntiat, atque his utitur verbis: « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra: Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me », etc. Nostis, fratres. Et post tantam ejus comminationem addit: « Lavamini, mundi estote: auferte malignitates ab animabus vestris ». O magnam bonitatem! Rursum alloquente Petro, cum interrogavit discipulos dicens: « Quem me dicunt esse homines? » respondent. « Alii dicunt te Eliam esse: alii, prophetam. » Tum dicente illo: « Vos autem quem me esse dicitis? » et respondens Petrus dixit: « Tu es Christus, Filius Dei vivi, qui venisti in mundum. Statimque dixit ille Dominus: « Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater natus qui in celis est. Tu es Petrus, et super hanc petram adificabo Ecclesiam meam. Tibi dabo claves regni celorum: et quacunque ligaveris super terram, erunt ligata et in celis ». Et cum tali tantisque promissiones accepisset,

(88) Gobler. et Feli. I., καὶ τὰ ἔτης· καὶ μετέπειτα· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέστε τὰς πονηρίας ὑμῶν. Καὶ πάλιν Πέτρος, ὃ οὐκ ἐσ αριστὸς ἀποκαλυπθεὶς τὸν Χριστὸν εἶναι Ηδύ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλὰ ἐπὶ Πατέρδες οὐρανού, δὲ τὰς οὐρανίους κλεῖς λαβον, φθαντος (sic) τῷ Κυρίῳ. Καὶ δέη με σὺν τῷ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρήσουμαι. τρὶς αὐτὸν ἀφροσάμενος, δημαρτυρίας ἀνενήψατο (sic) τὴν ἀρνητικήν. Καὶ πάλιν δὲ προφῆτης· « Αστρα δὲ οὐ καθαροὶ, omisssis quamplurimi.

(89) Υἱὸν post ψυχῶν deest in editis, sed legitur in Seg.

(90) Post λέγεται Seguer. habet, ὡς Κύριος, οὐτοι εἰσιν ἀδροποιοι. Οὐ δὲ Κύριος εἶναι, Naz. Ἄλλα τούτους ἀπικάλυπτους μυστήρια· ὑπὲρ γάρ τοὺς ἀνθρώπους ήσαν λοιποί, que prorsus aliena videntur.

(91) Sic Seguer. Editi vero, male, τῶν βασιλεῶν.

dixit Domino : « Sequare te quocunque ieris, et A τοσαύτας ἐπαγγελίας λαβάν, εἴπε τῷ Κυρίῳ Ἀ' ἀκολουθήσω σον, » διοι καὶ ἀπέρχη, καὶ θήσω τὴν φυγὴν μου ὑπὲρ σοῦ. » Εὐόδειος (92) εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος : « Ἀμήν λέγω σοι· σῆμερον πρὸ τοῦ ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με. » Καὶ ἀρέλεντος τοῦ Κυρίου εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καΐάρα, καὶ παντὸς τοῦ συνεδρίου μετὰ τοῦ Καΐάρα, καὶ τοῦ Πέτρου ἐστῶτος ἐν τῷ πυλώνι, διὸ καὶ ίδων ὃ ποιεῖ πρὸς αὐτὸν· Οὐχ εἰ σὺ μετ' αὐτοῦ; Οὐ δὲ Πέτρος εἴπε πρὸς αὐτόν· Οὐχ εἰμι. Καὶ πάλιν τῆς θυρῶροῦ εἰπούστης πρὸς αὐτὸν· Μή καὶ σὺ ἐκ τῶν Γαλιλαίων εἶ; Ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν· Οὐχ εἰμι. Καὶ τοῦ ὑπτρέποντος ἐπεριτίθαντος αὐτὸν, ἡρῆσατο, καὶ εὐθέως ἀλέκτως ἐψώνυσε. Καὶ στραφεῖς ὁ τῶν θαλασσῶν Κύριος προσέσθη τῷ Πέτρῳ· καὶ ἔδεκτος ὁ Πέτρος, καὶ διὰ τῶν δακρύων ἀπενίκατο (93) τὴν δράσιν την αὐτῇ τῇ μετανοίᾳ. Καὶ πάλιν ὁ ἄγιος προφήτης εἶπεν· « Αστρα δὲ σὺ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ. » Εἰ δοτρα σὺ καθαρί, πῶς σὺ τὸν καθαρὸν καὶ εἰσπλαγχνον, καὶ φιλάνθρωπον Θεὸν στιγμέρων καὶ ἀριλάνθρωπον λέγεις (94); Καὶ οὕτος συνεχαλλέσθω μετὰ τῶν διλλῶν αἰρεσιαρχῶν.

10. Jam loquamur adversus miserum Phrygum, qui ait, post adventum Salvatoris, advenisse Montanum et Priscillam. Hae sunt anicularem deliramenta. Qui beri potest ut post adventum Salvatoris propheta rursus adveniat? Non audisti, legem et prophetas fore usque ad Joannem? Audi tu, popule Bonini. Sicut rex in quamdam urbem concessurus, nuntios præmitti qui indicent quo sit cultu adventurus: cum autem eo advenerit, et norint cives ejus adventum, ut indicatus fuerat, adorant ipsum; quin jam illa sit indicantis opera, cum eum propriis iam oculis consipient. Jam si quis in ea ipsa urbe dixerit, adventurum regem esse, nonne in eum consiperent oppidani. 168 dicentque: Nos vidimus illum nobiscumque habemus, et quare tu dicas, existere alium? Et hi quoque cum hæresibus aliis pessum eant.

11. Novam nunc hæresin quæ ex Syria in Ægyptum emanavit, alloquamus; Apollinaristas uenite: novam quippe doctrinam attulit Apollinarius, qui ait, corpus dunitaxat assumpsisse Deum, ex intermerita et semper virgine Maria, ipsumque Deum Verbum animæ vicem supplere. O imperfectissime

⁹² Luc. xxx, 33, 34. ⁹³ ibid. 55-62. ⁹⁴ Job xv, 15.

(92) Sic Seg. Editi vero, 'Ἀλλ' εὐθέως.

(93) Seg., ἀπῆλεψε.

(94) Gobl. et Felc. I, σκληρὸν καὶ δυσυμπαθῆ λέγει. Paulo post, Ed. Com. et Seg., μετὰ τῶν διλλῶν αἰρέσεων. Ed. Paris. cum Gobl. et Felc. I, μετὰ τῶν διλλῶν αἰρεσιαρχῶν. In iisdem mox, δεῖλαιον deest.

(95) Basil., γραῦον. Ibidem Seguer., Ιωνᾶς ὡς κεκτημένων. Editi, τοὺς κεκτημένους. Vide Onomaticon, ad vocem κέπτος. Paulo post, πάλιν deest in Gobl. et Felc. I. Ibidem Seguer. habet προφήτης. Editi, τὸν προφήτην.

(96) Gobl. et Felc. primus, "Ακουσον σύν, δι τοῦ Κυρίου λαός. Πάπερ βασιλέως μελλοντος κατανεῦδην ἐν τοῖς πόλεις, στέλλει προσημάντος; λέγειν, ποιῶ σχῆματι τοῦτον Ἐρχεσθαι. Ibidem Seg. habet, μελλω

A τοσαύτας ἐπαγγελίας λαβάν, εἴπε τῷ Κυρίῳ Ἀ' ἀκολουθήσω σον, » διοι καὶ ἀπέρχη, καὶ θήσω τὴν φυγὴν μου ὑπὲρ σοῦ. » Εὐόδειος (92) εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος : « Ἀμήν λέγω σοι· σῆμερον πρὸ τοῦ ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με. » Καὶ ἀρέλεντος τοῦ Κυρίου εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καΐάρα, καὶ παντὸς τοῦ συνεδρίου μετὰ τοῦ Καΐάρα, καὶ τοῦ Πέτρου ἐστῶτος ἐν τῷ πυλώνι, διὸ καὶ ίδων ὃ ποιεῖ πρὸς αὐτὸν· Οὐχ εἰ σὺ μετ' αὐτοῦ; Οὐ δὲ Πέτρος εἴπε πρὸς αὐτόν· Οὐχ εἰμι. Καὶ πάλιν τῆς θυρῶροῦ εἰπούστης πρὸς αὐτὸν· Μή καὶ σὺ ἐκ τῶν Γαλιλαίων εἶ; Ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν· Οὐχ εἰμι. Καὶ τοῦ ὑπτρέποντος ἐπεριτίθαντος αὐτὸν, ἡρῆσατο, καὶ εὐθέως ἀλέκτως ἐψώνυσε. Καὶ στραφεῖς ὁ τῶν θαλασσῶν Κύριος προσέσθη τῷ Πέτρῳ· καὶ ἔδεκτος ὁ Πέτρος, καὶ διὰ τῶν δακρύων ἀπενίκατο (93) τὴν δράσιν την αὐτῇ τῇ μετανοίᾳ. Καὶ πάλιν ὁ ἄγιος προφήτης εἶπεν· « Αστρα δὲ σὺ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ. » Εἰ δοτρα σὺ καθαρί, πῶς σὺ τὸν καθαρὸν καὶ εἰσπλαγχνον, καὶ φιλάνθρωπον Θεὸν στιγμέρων καὶ ἀριλάνθρωπον λέγεις (94); Καὶ οὕτος συνεχαλλέσθω μετὰ τῶν διλλῶν αἰρεσιαρχῶν.

11. Εἰπομένων καὶ πρὸς τὴν νέαν αἱρεσιν, τὴν ἐκ Σεπταὶ θλεύσιαν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς Ἀπολιναριστάς· καὶ δόγμα προσενέγκαντος (95) ὁ Απολιναρίου, οὐμά μόνη λαβόντα Θεὸν ἐκ τῆς ἀρχάρου καὶ δειπτράνου Μαρίας (I), καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον ἀντι φυγῆς δυτα. Οὐ ἀτελέστατε καὶ ἀψυχε! Εἰ, τελεῖον (2)

D ἐρχ. Editi, μελλωντικού Seg., σημανθεῖσαν. Editi, ἀντιφανεῖσαν.

(95) Sic Seg. Gobler. et Felc. I. Editi vero, αὐτοφέρ γὰρ κύρων τὸν σημ. Ibid. Gobl. et Felc. I, τὸν σημανθέντα. Εἰ οὖν μετὰ ταῦτα εἴσοι τις ἐν τῇ πόλει, δοι μέλλει.

(96) Gobler. et Felc. I, πῶς σὺ λέγεις δόλον Ἐρχεσθαι;

Καὶ οὕτος σὺν τοῖς δόλοις ἀπώλει.

(97) Seguerianus, Goblerianus et Felcius ianni primus, προσενέγκαντος. Editi, προσενέγκαντος.

(1) Seg., ἀπειρογάμου Παύρων Μαρίας. Gobler.

et Felc., ἀπειρογάμου Μαρίας. Gobler. et Felc. I, ομίσσα τοῦ ἀρχάρου.

(2) Seg., Ναὶ τελεῖον. Gobler. et Felc. I, τελεῖον.

τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὴν ἐντολὴν πράξαντος, καὶ ἐκ-
• Εὐλόγηντος τοῦ παρεδίσου, καὶ εἰς θάνατον κατα-
πεσόντος, μερικῶς ἑσωκὲ τὸν ἀνθρώπον· καὶ πῶς
ἔμελε σώζεσθαι ἡ ψυχὴ; Οὐκ ἔκουσας τοῦ μεγάλου
πράγματος Ἰησοῦ κατὰ τῆς ἀδελεᾶς σου κτηρίσαντος,
(5) οὐτε « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν,
οὐδὲ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄντος αὐτοῦ, καὶ καλέσον τὸ δικαίωμα
αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς διγγελος». Μή εἶπεν, ὅτι Σάρξ
οὐ παιδίον καὶ υἱὸς ἐγεννήθη (4). Γνῶθι, ἀσύνετε, οὗτοι
παιδίον λέγων, παιδίον ἀνθρώπου δεῖκνυστι. Διγγένηντος
τοῖν τοῦ τελεοῦ, διὸ μέγας ἐθαγγελιστὴ Ἰωάννης δι-
εῖδε τῆς βροντῆς, ἀπλῇ τῇ φωνῇ λέγει· «Ἐν ἀρχῇ
ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς
ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἡ ἀρχὴ πρᾶξ τὸν Θεόν. Πάντα
δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν.» Καὶ
αὐτὸς δὲ Κύριος λέγει· «Νῦν ἡ ψυχὴ μου (5) τετάρα-
κτει.» Εἰς τίνα ψάλμαν αὐτὴ ἡ φωνὴ; εἰς τὸν Θεὸν
Λόγον; «Ἀπαγέ! Ο ἀτάραχος θεὸς Λόγος, ἀλλοι τὴν
ταραχὴν πάντα, αὐτὸς ἐλεγε τὴν φωνὴν; Ἀλλὰ τὸ
σῶμα μᾶλλον θέλει λέγεν, οὐτε αὐτὸν εἴπει; ὥσταλη (6),
καθὼς ἔσυντο τὸ σῶμα ἀπίντενόν ἔστιν, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ
ἦν αὐτῷ. Οὐκ ἔκουσας Μωϋσέων λέγοντος· «Ἐμ-
φάνισθε με ταῦτα; καὶ εὑλίσθε ἀκούεις· «Δύσις; δημε-
ται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ἔστεται.» Μετὰ δὲ τὸ τε-
θῆναι τοῦ σῶμα ἐν τῷ φραγμῷ σὺν τοῖς σώμασι, τῶν
κατήρχετο ἡ θεότητος ἐν τῷ φραγμῷ σὺν ταῖς φυγαῖς γυ-
μνῇ; Μᾶλλον ἀπολέσαις αὐτὸς κατήρχετο, η σώσαι.
Οὐδέποτε γάρ τὸν θεόν τὴν θεότητα γυμνήν καὶ
σωβηταῖς. Οὐκοῦν δρός τῆς ψυχῆς χρεία· ἵνα ἐν τῇ
ψυχῇ δυνηθῶσιν αἱ φυγαὶ σωβηταῖς. Καὶ πάλιν αὐτὸς
δὲ Κύριος (7) λέγει· «Ο καλὸς ποιητὴ τὴν ψυχὴν τί-
θησιν ὑπὲρ τῶν προβλάτων. Ἐγώ εἰμι ὁ καλὸς ποιητὴ.»
Καὶ πάλιν λέγει· «Ἶσουσιαν ἔγω θεῖνας τὴν ψυχὴν
μου, καὶ πάλιν δροὶ αὐτὴν.» Καὶ πάλιν χρηματίζει
διὰ γέγονος τῷ Ιωσήῳ ἐν τῇ Ἀγύπτῳ, καὶ λέγει αὐ-
τῷ· «Ἄνατάς, ἀρον τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐ-
τῶν, ἰδού γάρ τε τεθνήκασιν ἐν ζητούσαις τὴν ψυχὴν τοῦ
παιδίου.» Ἰδού πάντη μαρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς,
Γραφαῖς περὶ τῆς ἀποδημίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τιμανθρώ-
που Θεοῦ Λόγου, οὐτε (8) τέλεον (9) τὸν καθεναὶ, ἀνθρω-
πον ἐφρέστε γεννήσινς ἀνθρώπων, ἵνα σωθῇ πᾶν τὸ
γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τὶ ἔρεις, οὐτε διὰ
«Ἑαὐτοῦ εἴπει πρᾶξ τοῦ Ἰουδαίους· Τάχ (10) νεομνήνες

^{**} Isa. ix. 6. ^{**} Joan. i. 4, 3. ^{**} Joan. xii. 27.
^{48.} ^{**} Matth. ii. 20.

(3) Goblerianus et Felekmanni 1, οὐκ ἔκουσας Πατέλιον λέγοντος, οὐτε Παιδίον λέγεν.

(4) Seg., παιδίον ἐγεννήθη ὁ μὲν υἱός. Ibid. Goblerian. et Felekm. 1, ἐγεννήθη; Παιδίον οὖν λέγων. Paulo post, Iudei. Διγγένως οὖν τοῦ τελεοῦ, διὰ της βροντῆς υἱὸς ἀπλῇ τῷ.

(5) Gobler. et Felekm. 1, πρᾶξ τὸν Θεόν. Καὶ πάλιν δὲ Κύριος· Νῦν ἡ ψυχὴ μου. In Seg. νῦν deeret.

(6) Gobler. et Felekm. 1, Άλλα τὸ σῶμα θέλει λέγειν, διειστεῖτο εὖτος ἐφη; οὐ. Pauli post, Seg., εἰ μὴ οὗτος ἡ ψυχὴ.

(7) Ita Seg. Gobler. et Fele. 1. Editi, γυμνήν (quae vox aut deest in Seguerian.) καὶ σωβηταῖς. Καὶ πάλιν αὐτὸς δὲ, mulius omisit. Ibidem Gobler. et Fele. primus, Καὶ πάλιν δὲ Κύριος δὲ ποιητὴ δὲ καλὸς τὴν ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβλάτων καὶ, «Ἐγώ εἰμι δὲ ποιητὴ» καὶ πάλιν· «Ἶσουσιαν ἔγω θεῖνας τὴν

A animaque carens! Cum perfectus homo mandatum prævaricatus, ideoque ex paradiso pulsus, atque in mortem delapsus fuerit: ergo ex parte tantum hominem salvum fecit. Ecqua ratione redemi potuit anima? Non audisti magnum illum prophetam Isaiam, haec adversus tuam impietatem prædicantem: «Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium super humerum ejus, et vocabunt nomen ejus, Magni consilii angelus¹².» Non dixit: Caro et non puer filiusque natus est. Scito, o imprudens homo, cum puerum ait, perfectum hominem significare. Exhibitio igitur integrum hominem, magnus ille evangelista Joannes, filius tonitrii, simplici voce ait: «In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Illoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil¹³.» Et ipse Dominus ait: «Nunc anima mea turbata est¹⁴.» Ad quem haec vox pertinet? an ad Deum Verbum? Apage. Nun Verbum Deus, imperturbatus, qui venit ad sedandam perturbationem, eam ediderit vocem? At fortassis dicere malueris, id a corpore dictum fuisse? sed hallucinariis: nam corpus per se immobile est, nisi in eo fuerit anima. Annon audisti dicentem Moysen: «Ostende mihi teipsum¹⁵? qui statim audivit: «Nemo videbit faciem meam et vivet¹⁶.» Postquam autem repositum fuisset corpus in monumento cum aliis corporibus, quo pacto descendenter deitas nuda in infernum, ut redimeret animas? Potius ad perdendas quam ad redimendas descendisset. Nemo quippe poterat deitate videre nudam et salvari. Animā itaque fuit opus; ut possent in anima redimi animæ. Rursum ait ipse Dominus: «Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus. Ego sum pastor bonus¹⁷.» Et iterum ait: «Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam¹⁸.» Iterumque angelus in Aegypto Josephum oraculo monuit: «Surgens tolle puerum et matrem eius, ecce enim mortui sunt qui quererant animam pueri¹⁹.» En tibi testimonia ubique in sacris Litteris, de adventu boni et hominum amantissimi Dei Verbi, quod scilicet perfectum

^{**} Exod. xxviii, 18, 20. ^{**} Joan. x. 44. ^{**} ibid.

D ψυχήν μου, καὶ πάλιν δροὶ αὐτὴν. Καὶ θεσθεὶς χρηματίζεις ἐν τῆς Αἴγυπτου ἀναχαράματα, φῆσθαι δ ἄγε-
λος. Τεθνήκασιν ἡ ζητούσαις τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Ίδοι παρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς, οὗτοι τελεοὶ τῶν ἀνθρώπων ένονται καὶ ξυμφυγον ἀνιάσσεν τὸ τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἵνα τελεοῖς ἀνθρώπων σωθῶσι. Άλλ᾽ ιανὸς ἔρεις, οὗτοι δὲ τοῦ προφήτου φράσον δὲ θεός τοῖς Ιουδαίοις· Τάχ νεομνήνες καὶ τὰ Σάδεστα ὑμῶν ματεῖ ἡ ψυχὴ μου. Αὔρονδέστε, διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου πάλιν ἐφη· Ίδοι δὲ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τάξεται εἰδοῦ· καὶ παιδίον ἐγεννήθη, καὶ υἱός. Καὶ πάλιν, οὗτος Ανθρωπός ἔστι, καὶ τὰς γυνώστεις αὐτὸν; Πέρδε ταῦτα τοῖς φίλοις, ὡς δύσης; Σὺ τοῖς ἀλλοῖς ἀπόδιλος (sic) καὶ σύ. Ή ἔτι καθολικὴ Έκκλ.

(8) Sic Seguer. Editi, πάντα.

(9) Ita Seguer. et Basil. Editi vero, δέτα.

(10) Seguer., νουμηνίας

templum, seu hominem gestaveris factus homo, ut A οὐ μόνον καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ φυχὴ μου; » Αὐτορέ-
στατε. « Ποτέπερ διὰ τούτου τοῦ μεγάλου προφήτου».
« Ίδοις ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔχει καὶ τέκεται οὐδὲν,
καὶ καλέσουσι τὸ θνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ. » Καὶ
πάτιν! » Παιδίον ἐγεννήθη » καὶ πάτιν, ὅτι « Αν-
Θρωπός ἐστι, » καὶ, « Τίς γνώσεται αὐτὸν; » καὶ περὶ¹⁸⁹
τούτου ἐσῆμαν δὲ ἀκούοντος ὁ Κύριος, ὅτι ἐν τῇ ἐπι-
δημίᾳ, μέλλοντος αὐτοῦ τοιάτια καὶ τηλεκαῦτα ση-
μεῖα καὶ τέρατα ποιεῖσθαι ἐν Σαββάτοις, καὶ ἀντὶ τοῦ
εὐλογεῖν αὐτὸν, ὑποβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου,
θερίζοντος αὐτὸν. Διὰ τοῦτο, καθὼν προείπον, καὶ αὐτὸς
προετημάνετο. Λειπόντων πρὸς ταῦτα τί λέγεις, ὡς ἄπο-
κειτο; Καὶ σὺ σὺν ταῖς δίδασκαλοῖς πρέπεισον ἀπὸν (11).

Et tu quoque cum aliis haeresibus in perniciem eas.

42. Catholica vero Ecclesia, quæ recte legit, ac-
curate scrutatur divinas Scripturas, se ipsa sedili-
cavit supra petram: perfecta columba, clavum
retinet recta et pia fidei in scapha apostolica, alli-
dunturque decumani fluctus in petram illam immo-
bilem, et spumantes atque soluti evanescunt. Pro-
cellas porro existimato omnes haereses. Nos autem,
quæso, hoc triplici atque insolubili funiculo mani-
pulos constringamus, scilicet præcepta servando,
ut appellamus ad salutarem portum in regnum
colorum: dicatque nobis Deus Verbum, Filius et sa-
pientia Patri: « Ecce ego et pueri mei quos de-
disti mihi »: nosque ita alloqui dignetur: Euge,
servi fideles et boni, super panca fuistis fideles, su-
per multa vos constituum, intrate in regnum vobis
præparatum ». Faxit Deus! Amen.

“ Isa. i. 43. “ Isa. viii. 14. “ Isa. ix. 6. “ Isa. viii. 18. “ Matth. xxv. 21, 25.

(11) Seguer, ἀπόλλου. Basil. ἀπόλλου. Editi, ἀπό-
λλου. Mox Seg., ὅρθως ἀναγνοῦσα. Ὁρθῶς καὶ ἀκρι-
βῶς.

(12) Seguer. Goblerian. et Felc. I, τῶν τρικυμῶν.
Editi, τῶν κυμάτων.

(13) Seguer, καταντήσατε. Gobler. et Felc. I, κα-
ταντήσατε. Mox iidem duo postremi, οὐρανῶν, τὸν

A οὐδὲν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ φυχὴ μου; » Αὐτορέ-
στατε. « Ίδοις ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔχει καὶ τέκεται οὐδὲν,
καὶ καλέσουσι τὸ θνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ. » Καὶ
πάτιν! » Παιδίον ἐγεννήθη » καὶ πάτιν, ὅτι « Αν-
Θρωπός ἐστι, » καὶ, « Τίς γνώσεται αὐτὸν; » καὶ περὶ¹⁸⁹
τούτου ἐσῆμαν δὲ ἀκούοντος ὁ Κύριος, ὅτι ἐν τῇ ἐπι-
δημίᾳ, μέλλοντος αὐτοῦ τοιάτια καὶ τηλεκαῦτα ση-
μεῖα καὶ τέρατα ποιεῖσθαι ἐν Σαββάτοις, καὶ ἀντὶ τοῦ
εὐλογεῖν αὐτὸν, ὑποβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου,
θερίζοντος αὐτὸν. Διὰ τοῦτο, καθὼν προείπον, καὶ αὐτὸς
προετημάνετο. Λειπόντων πρὸς ταῦτα τί λέγεις, ὡς ἄπο-
κειτο; Καὶ σὺ σὺν ταῖς δίδασκαλοῖς πρέπεισον ἀπὸν (11).

12. Η δὲ καθολικὴ Ἑκκλησία αὕτη, ὅρθως ἀνα-
γνοῦσα καὶ ἀκριβῶς ἀρενήσασα τὰς θείας Γραφάς,
ἐπικοδύμησαν ἐκατὴν ἐπὶ τὴν πέτραν, ἢ τελεῖα πε-
ριστερά, ἢ κατέγευσα τὸν εἰλαῖα τῆς ὁρῆς καὶ εἰσε-
δοῦν πίστως ἐν τῷ σκάφει τῷ ἀποστολικῷ. Τῶν
κυμάτων (12) προσρασσόντων τῇ ἀκινήτῃ πέτρᾳ, καὶ
ἐπαφριζόντων, εἰς ἐκατὰ ἀναλούσμενα ἔξαφανίζονται.
Τρικυμίας δὲ ἥγου πάσας τὰς αἰρέσεις. « Ήμεῖς δὲ,
περακαλοῦ, τούτῳ τῷ τριπόδῳ καὶ ἀπετέρῳ σχοι-
νύν τὰ δράματα σφίγγωμεν, τὰς ἐντολὰς ποιοῦτες
λέγω, τὸν καταντήσαμεν (13) ἐκεῖ εἰς τὸν λεμένα
τὸν αυτήριον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ εἴπη
ὁ Θεὸς Ἀλέγος, ὁ Ήλίος ἡ σοφία τοῦ Πατρός: » Ήλίος
ἐγὼ καὶ τὰ πανδία, δὲ μοι ἔδωκας, καὶ κατακίνη-
τεπιν καὶ πρὸς ἡμᾶς εὖ, δῶλοι πιστοὶ καὶ ἀγα-
θοί· ἐπὶ δῆλα γά τοι πιστοί, ἐπὶ πολλῶν κατασθέων
ὑμᾶς (14), εἰσῆλθετε εἰς τὴν ἡγομεσάρην ὑμίν.
βασιλείαν. Γένορτο! Ἀμήν.

εἰπτε ὁ Ήλίος καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ τοῦ Πατρός σοφία·
Ἴλος ἐγὼ καὶ τὰ τέκνα.

(14) Sic Seguer. et Basiliensis. In editis ὑμᾶς;
deest. Mox hac, γένοτο! δῆλο, desunt in Gobler. et
Felc. I. Seguer. habet ἡς γένοτο ἐπιτυχεῖν ὑμᾶς.
Ἀμήν.

IN HISTORIAM DE MELCHISEDEC ADMONITIO.

Propalam est hoc opusculum non esse Athanasii, sed nugacissimi cuiusdam Graculi, qui commentum hoc
suum ut erularet, Athanasio ausus est ascribere. Unde miramur eruditum quemdam hujus ἀρι scriptorem, adeo
ineptam historiam Athanasio asserere voluisse. Quid magis enim autem sapit fabulam, quam narratio illa,
de Melchi rege Salem, qui cum diis vellet immolare, Melchisedec filio jussit ut afferret vitulos. Repugnat
tamen Melchisedecum ipsum sacrificio destinari: cum uxore sortem misit ut sciret uter ex duobus filiis sacri-
ficio offereret esset: in primogenitum patri charissimum sors cadit: ducitur ille immolandus cum quin-
gentis aliis adolescentibus, ex alia parte trecentis una mactandis. Beneficio sortis servatus Melchisedec,
rogat Deum ut absorbeantur ii qui diis immolabunt, tum hiscente terra absorbetur tota civitas, nec uno qui-
dem superstite. In densam silvam secedit Melchisedec per septennium, ubi dorsum ejus instar testudinis oc-
calluit, ungues ad palmi longitudinem crescunt, et similia deliramenta, quæ etiam si non essent alias aperte
repudianda, vel ex hoc uno dominanda quod non semel cum Scriptura manifeste pugnent. Præterea sub ēnam
opusculi ita de Nicæna synodo sermo habetur, quasi jamdiu, neque hujusmodi scriptoris ἀρι, celebrata, ut vox
xata κατρούς indicare videtur. Satis antiqua tamen est hæc historia, utpote quæ in codice Regio extet
ab annis plus septingentis descripto. Cæteram magna est codicum varietas, quia quiesque librarius, hujus-
modi conspectis nūgis, novas arbitratu suo nugas adjectis.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΔΙΑ ΤΗΣ ΕΚΛΗΘΗ Ο ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ ΚΑΙ ΕΙΣΩΝΤΑ, ΛΑΠΑΤΩΡ, ΑΜΗΤΩΡ ΚΑΙ ΑΓΕΝΕΑΛΟΓΗ-ΤΟΣ (15). *

Istoria ei^c τὸν Μελχισεδέκα.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦν τις βασιλεὺς Σαλῆμ, κατὰ τὸ διηγμα τῆς πόλεως· ἔγεννησε δὲ τὸν Σαλαάδ. Σαλαάδ δὲ ἔγεννης Μελχὶ. Μελχὶ δὲ ἦσε γυναῖκα λατὰ τὸ δυναμά αὐτῆς Σαλῆμ· ἔτεκ δὲ αὐτῷ δύο υἱούς, ἵνα καλούμενον τὸν Μελχὶ, καὶ ἔτερον Μελχισεδέκ. Ἡν δὲ ὁ πατὴρ αὐτῶν Ἐλῆν, δαυτὸς, θυσίας ἀπετελῶν τοὺς εἰδώλους. Συνέφεσε δὲ καὶρὸς ἀπήγειρος τοῦ θυσιάζεν τοῖς εἰδώλοις· ἦν γάρ θυσιάζων ἐν τῷ δωδεκάθεψι (16)· καὶ λέγει Μελχὶ δὲ βασιλεὺς τῷ ἀστοῦ οὐρανοῦ Μελχισεδέκ· Λάβε μετὰ σοῦ ἐκ τῶν παιδαρίων, καὶ ἀπελθε εἰς τὸ βουκόλιον, καὶ πρόσαγε μοι ἐπάντα μόρχους, ἵνα θύσωμεν τοὺς θεούς· Ἀπερχόμενος οὖν δὲ Μελχισεδέκ, Ἰννοια δεῖχθην αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἀτενάσας τοὺς δρυθαλμούς· αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν (17), τρένει τῷ ἥλιῳ, καὶ ἀνεβυμένος περὶ τῆς αἰλῆντος καὶ τῶν δασῶν· καὶ ἐν ἑαυτῷ γενόμενος εἶπεν· Εἴ τις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ δάστρα, ἐκείνῳ δέρμεις δοθῆναι ἡ θυσία τῷ κτισαντι αὐτῷ· Ἐκδῆλον μὲν ποιοῦντα τὴν σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ, διὰ δὲ κτιστούς αὐτῶν, ἐπάνω αὐτῶν ἀπαντάνεται, δρυθαλμός, δάρανος, ἀθάνατος μόνος· Θεὸς ὑπάρχων ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῇ· ἐπιτάμενος βλασφημίας καρδῶν (18)· αὐτός ἐστιν ἀληθεύς θεός· αὐτῷ δέρμεις δοθῆναι ἡ θυσία· Ἀπελθὼν εὖν πρὸς τὸν πετέρο μου, καὶ συγγνωμήσομαι αὐτῷ· Ἰσως ἀκούσεται μου· Ἀνέλυσε δὲ δὲ Μελχισεδέκ, μήδεν ἀποφέρων· Καὶ δὲ αὐτὸν δὲ πατὴρ αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· Ποῦ εἰσοι οἱ μόρχοι; Οὐ δέ Μελχισεδέκ λέγει αὐτῷ· Μή δργίζου, πάπερ βασιλεῦ, ἀλλὰ δικουσόν μου· Οὐ δὲ εἶπε· Τί ξεις εἰπεῖν, εἰπὲ δὲ τάχος· Οὐ δέ Μελχισεδέκ λέγει· Δεῦρο, τὴν θυσίαν, ἵνα ἔχομεν δουκαῖς, μή δύνειν αὐτῆς τοὺς θεοὺς τούτους· οὐτοὶ γάρ οὐ φανούσαι μοι θεοί· ἀλλὰ μᾶλλον δῶμεν θυσίαν τῷ ἀπανταυομένῳ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν. Αὐτὸς γάρ θεὸς θεοῖς· Οὐ δέ πατὴρ αὐτοῦ δργίζεις λέγει αὐτῷ· Πορεύου· ἀγαπε ἀ εἰπον σοι· ἐπειδὲ οὐ ζήσῃ· Ἀπόντος δὲ αὐτοῦ πάλιν τοῦ Μελχισεδέκ εἰς τὸ βουκόλιον (19), ἐπέλθεις δὲ βασιλεὺς Σαλῆμ Μελχὶ πρὸς Σαλῆμ τὴν γυναικαν αὐτοῦ, λέγων αὐτῇ· Δεῦρο,

* Hebr. viii, 3.

(15) Titulus in Reg., Ἀθαν. ἀρχ. Ἀλεξ. εἰς τὸν Μελχισεδέκ. In Colbertino vero, Τοῦ ἐν ἀγίοις πατέρος ἡμῶν Ἀθαν. ἀρχ. Ἀλεξ. λόγος περὶ τοῦ Μελχισεδέκ καὶ εἰς τὸν Ἀθράζιμ. Inde Reg. sic orditur, Ἐρμηνεία Μελχισεδέκ βασιλέως Σαλῆμ, κατὰ τὸ δυναμά τῆς πόλεως Σαλῶμ ὄντης τὸ Σαλῆμ Σαλῆμ μὲν ἔγεννησε τὸν Μελχὶ (prima manu Μελχισεδέκ liss). Μελχὶ δὲ ἔγεννησε δύο υἱούς, ἵνα καλούμενον Μελχὶ συνανύσσουν τὸν πατέρα, καὶ ἔτερον καλούμενον Μελχισεδέκ. Οὐ δὲ πατὴρ ἤγαπε τὸν συνανύσσον τὸν Μελχὶ, καὶ ἡ μήτηρ ἤγαπε τὸν συνανύσσον υἱὸν τὸν Μελχισεδέκ. Ἡν δὲ ὁ πατὴρ αὐτῶν καλούμενος Ἐλῆν, δαυτὸς, θυσίας ἀπετελῶν τοὺς εἰδώλους, etc. Colbert. vero ita incipit· Μελχὶ δὲ βασιλεὺς ἔγεννησε δύο υἱούς, ἵνα καλούμενον Μελχὶ, δρώνυμον τῷ πατρίταντο, καὶ ἔτερον καλούμενον Μελχισεδέκ. Καὶ δὲ πατὴρ αὐτῶν

Α ΕΙΣΩΝΤΑ, ΛΑΠΑΤΩΡ, ΑΜΗΤΩΡ ΚΑΙ ΑΓΕΝΕΑΛΟΓΗ-ΤΟΣ (15). *

Historia de Melchisedec.

Tunc temporis erat regina quædam Salem, quod ipsum erat urbis nomen, genuitum Salem. Salem vero genuit Melchi. Melchi autem uxorem habuit ei cognominem, Salem: quæ peperit ipsi duos filios, unum nomine Melchi, et alterum Melchisedec. Eratque illorum pater, gentilis, impurus, sacrificia immolans idolis. Advenit vero tempus sacrificandi idolis idoneum, immolabat enim in dodecatheo (hoc est, in templo duodecim deorum): aitque rex Melchi filio suo Melchisedec: Quibusdam pueris tecum assumptis ad bovine perge, et adduc mihi septem vitulos, ut diis sacrificemus. Pergente 190 Melchisedec divina quædam cogitatio in via subiit, et sublatis in celum oculis, aspiciebat solem, lunam considerabat et stellas. Hæc secum reputans ait: Si quis fecit cœlum, terram, mare, stellas, huic scilicet eorum conditori offerri sacrificium oportet. Propalam mihi faciunt signa cœli, eorum conditorem super eis quiescere. Qui incorruptibilis, invisibilis, immortalis, solus Deus existit in celo et in terra: novit blasphemias cordium; is sane verus Deus est, ipsi sacrificium oblatum oportet. Patrem inquit adibò meum, petamque ab eo veniam, fortassis me auditurus est. Reversusque est Melchisedec, nihil secum asserens. Quem ubi vidit pater eius, ait ipsi: Ubi nam sunt vituli? Respondet Melchisedec: Ne succenseas, pater mi rex, sed audi me. Ille: Quid habes, ait, dicendum? cito loquere. Reponit Melchisedec: Agedum, quod oblaturi sumus sacrificium, ne diis hisce offeramus, neque enim mihi videntur esse dii: sed potius ei sacrificium offeramus qui supra cœlos quiescit; ipse namque Deus deorum est, iratus pater ait illi: Abi, adduc quæ jussi, alioqui non vives. Ahente rursum Melchisedec ad bovine, ingressus rex Salem Melchi, uxorem Salem compellans ait: Age, in sacrificium offeramus unum ex filiis nostris. His auditis, uxor ejus slevit amare, gnara, quod eo obtentu vellet rex occidere Melchisedecum, quia sacrificium illi probro vertisset. Gemensque regina

D ἥγαπα τὸν μειζότερον υἱὸν τὸν Μελχὶλ· ἦδε μήτηρ αὐτῶν ἥγαπα τὸν μικρότερον τὸν Μελχισεδέκ. Ήν δὲ τῷ τηρῷ αὐτῶν Ἐλῆν, δαυτὸς, θυσίας ἀπετελῶν τοὺς εἰδώλους, etc. Qui duo codices ita in sequentibus discrepant inter se et cum editis, ut ambos describere oporteat si velutius omnes complecti varias lectiones, quod nullius utilitas esset. Unde eas solum notabimus quæ alicuius momenti videntur.

(16) Colb., δωδεκάτῳ θεῷ. Infra, Reg. et Colb. βουκόλιον. Editi, βουκολικὸν.

(17) Ita Colb. Editi vero, τοὺς δρυθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν.

(18) Reg., πλαστήματα καρδίας. Infra Reg. prima manu, συγγνωμάσομαι, secunda, συγγνωματησομα. Colbertinus, συγγνωμας ὡμα.

(19) Ita Colb. Editi vero, εἰπε τὸ βουκολικὸν.

dixit : Hui mihi , frustra laboravi et ærumnas tulli . Quod ubi rex vidit, ait : Ne fletu, sed sortem mittamus ; si sors mihi obvenierit, quem libebit eligam, offeramque diis nostris sacrificium ; sin tibi, quem volueris elige, et serva ipsum . Illud ideo aiebat, quod speraret sortem arbitrio sacerdotis obvenerat . Mittunt itaque sortem, quæ cum reginae obtigisset, elegit illa quem diligebat Melchisedecum . Rex porro Salem superatus ab uxore, quem sors assignarat filium adornavit ad sacrificium, veritus ne deos offendiceret suos . Et regressus Melchisedec septem vitulos attulit . Acceptum autem pater filium ex sorte necandum, ad sanum idolorum ducebat in dodecatheum . Convenere item in sacrificium tres et quingenti pueri a patribus suis obliti, et alii trecenti a matribus, neccnon boves et oves innumera, sicutque paratum sacrificium . Porro Salem Melchisedeci mater, domi sedens exclamavit voce magna, atque Melchisedeco : Annon delles fratrem tuum, qui post tantum laborem, ad necem prope- rat ? Quibus ille auditus flevit, atque matre : Opus est ut isthuc loci concedam ; surgensque ascendit in montem Thabor . Surgens item mater ejus, tem- plum petiit idolorum, ut filium videret, antequam occideretur, et una totum genus suum . Melchisedec autem, consenso monte Thabor, flexis genibus dixit : Deus, univorus Dominus, qui fecisti cœlum et terram, te invoco solum verum Deum, exaudi me hac hora, jubetque, ut omnium quotquot adsunt sacrificio fratris mei Melchi, locus sit infernus qui eos deglutiat . Exauditive Deus Melchisede- cum, ac drepente aperta est terra, et deglutiuit eos, universam scilicet familiam Melchi, cum tota urbe, ita ut nec homo, nec ara, nec sanum, nec bruta, neque creatura aliqua urbis totius superstes fuerit ; sed omnia absorpta sint . Descendit autem Melchisedec de monte Thabor, et ubi se se vidit a Deo exauditum, magno timore correptus in montem **191** remigravit, atque in densam ingressus silvam, septem illic annos permauit : nudus ut ex ventre matris sua prodiaret : ungues ejus ad palmi unius longitudinem creverunt, capilli vero capitibus ad umbilicum usque potensi sunt, dorsum ejus ut coeclea testudinis obdurusit . Cibis ejus erant arborum bacca, potus autem ros quem lingebat . Post septem annos, vox quadam Abramum compellavit, dicens : Abraham, Abraham . Respondit Abraham : Domine mi . Cui vox : Sterne jumentum tuum, imponeque vestes pretiosas et novaeula, et ascende in montem Thabor, terque clama : Homo Dei, et egredietur homo ferus . Ne formides illum, sed rade, ungues reseca, inidueque illum, ac benedictionem ejus accipe . Fecitque Abraham quod iussum sibi fuerat a Domino, et ascendit in montem Thabor, stetique in densa silva : tum ter exclama-

A ðωμεν θυσίαν είναι τῶν οὐλῶν ἡμῶν . 'Η εἰ γυνὴ αὐτοῦ ἀκούσας, ἐκλαυστε πικρῶς ἔγων γάρ (20), ὅτι πρὸ φάσει θέλει ὁ βασιλεὺς φονεύεις τὸν Μελχισεδέκ, ὃς ὑπελθεῖσεν αὐτῷ ἐπὶ τὴν θυσίαν . Καὶ ἀνεστέναξεν ἡ βασιλίσσα, καὶ εἶπεν· Οἵμω, ἐκοπίσασα καὶ ἐμόχησα εἰς κενόν . Τόλμη δὲ αὐτῆι ὁ βασιλεὺς, εἶπεν αὐτῇ· Μή κλαίει, ἀλλὰ δεῦρο λάχωμεν· καὶ ἀλλὰ λάχη μοι, ἐπιλέγομαι δὲ θέλω, καὶ δώσω αὐτὸν θυσίαν τοῖς θεοῖς ἡμῶν· εἰ δὲ λάχη σοι, ἐπιλέξαι δὲ ἀνὴρ θέλης, καὶ παραφύλαττε αὐτόν . Τούτο δὲ ἔλεγε, δοκῶν καταλαγχάνειν τῷ Ιερεῖ (21)· καὶ βαλόντες καῆρον, Ἐλαγχεν ἡ βασιλίσσα, καὶ ἐπιλέξασι τὸν Μελχισεδέκ, ἐν ἥγακα . Ό δὲ βασιλεὺς Σαλήμ, ἡττηθεὶς παρὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, τὸν λαχόντα αὐτῷ οὐλὸν ηγέρεισεν εἰς θυσίαν . ἄφοβετο γάρ προσκρῦσαι τοῖς θεοῖς αὐτοῦ (22) . Καὶ ἐλθὼν Μελχισεδέκ, ἤντει τοὺς ἐπεὰ μάρτυρους . Λαβὼν δὲ ὁ πατὴρ τὸν λαχόντα αὐτῷ οὐλὸν, ἀπορεύεται τὸν ναὸν τῶν εἰδώλων ἐν τῷ διδεκαθέῳ· συνήλθον δὲ ἐπὶ τῇ θυσίᾳ ψυγῆς παῖδες ὑπὸ τῶν ιδίων πατέρων προσφερέμενοι· καὶ ἀλλοι τριάκονται (23) παρὰ τὸν μητέρον, καὶ βίσι καὶ πρόσθατα αναρθητα, καὶ ἔγενετο ἡ θυσία ἑτοιμος . Σαλήμ δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Μελχισεδέκ, καθημένη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ καὶ λέγει τῷ Μελχισεδέκ· Οὐ κλαίεις τὸν ἀδελφὸν σου, δει μετὰ τοσοῦτον κάμπατον ἀπέρχεται σφραγῆναι ; Καὶ ταῦτα ἀκούσας παρὰ τὴν μητέρων, καὶ βίσι καὶ πρόσθατα αναρθητα, καὶ ἔγενετο ἡ θυσία ἑτοιμος . Σαλήμ δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Μελχισεδέκ, καθημένη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ καὶ λέγει τῷ Μελχισεδέκ· Οὐ κλαίεις τὸν ἀδελφὸν σου, δει μετὰ τοσοῦτον κάμπατον ἀπέρχεται σφραγῆναι ; Καὶ ταῦτα ἀκούσας παρὰ τὴν μητέρων, καὶ βίσι καὶ πρόσθατα αναρθητα, καὶ ἔγενετο ἡ θυσία ἑτοιμος . Σαλήμ δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἀκούσασα, ἀπῆλθεν ἐν τῷ ναῷ τῶν εἰδώλων, θέσθαι τὸν ἱερατῆς οὐλὸν, κρίνει ἡ σφραγῆναι, καὶ δίον τὸ γένος αὐτῆς . Ανελθεὶς δὲ Μελχισεδέκ εἰς τὸ δρός Θαύρων, κλίνας τὰ γόνατα, είπεν· Ο θεός δ τῶν ὀλων Κύριος, δ τοκησ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δ ἐπικαλοῦμαι τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, ἐπάκουον μου τῇ δόρᾳ τούτῃ, καὶ πρόσταξον, ἵνα δοι παρεγένοντο ἐπὶ τῇ θυσίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ μου Μελχὶ, δ τόπος ἥδης γένηται, καὶ καταπηκτήσῃ αὐτούς . Καὶ ἐπήκουον δ θεὸς τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ εἰδένεις ἔχανεν ἡ γῆ, καὶ κατέπιεν αὐτούς καὶ πολὺν πολὺν θεόν τοῦ Μελχὶ, σὺν πάσῃ τῇ πολεῖ· καὶ οὐτε ἀνθρώπος οὐ βωμός, οὐ ναὸς, οὐκ ἀλογον, οὐτε τις κτίσις τῆς πάσης πόλεως ἐμεινεν, ἀλλὰ πάντα ἔχανώθη . Κατῆλθε δὲ ὁ Μελχισεδέκ ἀπὸ τοῦ δρόου Θαύρων, καὶ ίδων, διτὶ ἐπήκουον αὐτοῦ ὁ θεός, δ τὸν φόρο μεγάλων πάλιν ὑπέστρεψεν εἰς τὸ δρόον, καὶ ἀν τῷ δασει τῆς οὐλῆς ἐλθών, ἐμόνταντες ἐκεὶ ἐπὶ τοῦ (24) γυναικὸς ὡς ἀπὸ γαστρὸς μητρὸς αὐτοῦ ἔξιλθεν· καὶ ἔγενοντο οἱ δυναγεῖς αὐτοῦ σπινθαμῆσιοι, καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἦσαν τῆς ὁσφίας αὐτοῦ, καὶ ὁ νόντος αὐτοῦ ἔγενετο ὕστερα δέρμα χελώνης . Ή δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἀκρόδρυος ἦν, καὶ δ ποτὲ αὐτοῦ δρόσος, δν ἔλεγε . Καὶ μετὰ τὰ ἐπιτη φωνῇ ἥλθε τῷ Ἀβραὰμ, λέγουσα, Ἀβραὰμ, Ἀβραὰμ . Καὶ εἶπεν Ἀβραὰμ· Ού Κύρος μου . Καὶ εἶπε· Στρώσων τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ βάστασον ἴμ-

(20) Ita Reg. et Colb. Editi vero, ἐπέργων γάρ.

(21) Reg. δοκῶν καταλαγχάνειν τὸν γυναικεῖον . Colb. δοκῶν μὴ λάγει τὴν γυναικαν αὐτοῦ δικήρος .

(22) Hac, ἄφοβετο γάρ προσκρῦσαι τοῖς θεοῖς

αὐτοῦ, desunt in editis, sed habentur in Reg. et Colb.

et (23) Ita Reg. et Colb. In editis deest τριάκοντα.

(24) Sic Tinctum ante mutuum ex Reg. restitutus. Ibid. Colb. et infra habet ἐπη ζ.

τὰ πολυτελῆ καὶ ἔρδων (25), καὶ δινέθετε ἐν τῷ δρός οὐκέτι Θαῦρον, καὶ κράξον τρεῖς φωνάς· Ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ· καὶ δίεστεται δινθρώπος ἡγρωμάνος. Μή φοβηθῆς εἰν αὐτῷ· ἀλλὰ ἔρισον αὐτὸν, καὶ δινύχισον, καὶ διμορισον αὐτὸν (26), καὶ εὐλογήθητοι πάρ' αὐτοῦ. Καὶ ἐποίησεν Ἀβραὰμ καθὼν συνέταξεν αὐτῷ Κύριος, καὶ ἀνήλθεν εἰς τὸ δρός Θαῦρον, καὶ ἔστη εἰς τὰ δασά τῆς θάλης· καὶ ἐκράξει τρεῖς φωνάς· Ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐγέλθεν ὁ Μελχισεδὲκ, καὶ εἶδεν Ἀβραὰμ, καὶ ἐφοβήθη. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδὲκ· Μή φοβεῖσθαι, ἀλλὰ εἰπε· Τίς εἰ; καὶ τινὰ ζητεῖς; Εἴπει δὲ Ἀβραὰμ· Προσίται μοι Κύριος ἔνυρτοι σε καὶ δινυκοκόπησαι σε (27), καὶ ἀμφιάσαι, καὶ εὐλογηθῆναι πάρα σοῦ. Οὐ δὲ Μελχισεδὲκ εἶπεν αὐτῷ· Ως προσέταξέ σου Κύριος, ποίησον. Καὶ ἐποίησεν Ἀβραὰμ, ὡς προσέταξεν αὐτῷ Κύριος. Καὶ κατελθὼν ὁ Μελχισεδὲκ ἀπὸ τοῦ δροῦ Θαῦρον μετὰ τρεῖς ἥμέρας, κίρρες ἀλισοῦ λαβὼν, καὶ ἐπιπορχύτας τῷ βήματι τοῦ Θεοῦ, ηὐδόκησεν τὸν Ἀβραὰμ λέγον· Εὐλογημένος εἶ τῷ Θεῷ τῷ ὑψηλῷ, καὶ τὸ λοιπὸν καλεῖται τὸ δυναμό σου τετέλειωμένον (28), καὶ οὐκέτι λειπόντων καλεῖται τὸ δυναμό σου Ἀβραὰμ, ἀλλὰ ἔσται τὸ δυναμό σου τέλειον, Ἀβραὰμ. Καὶ πάλιν φωνὴ ἤλθε τῷ Ἀβραὰμ· ὅ δε εἴπε, Τί, Κύριε μου; Οὐ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· Ἐπιδιήθ οὐδέτε ἐκ τοῦ γένους τοῦ Μελχισεδὲκ ἀπερίσσεσεν ἀπὸ τῆς γῆς, διὸ τοῦτο κληθῆσται ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγνεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε τέλος ἔχων ζωῆς· ἀφωνοιωμένος δὲ τῷ Ήγε τῷ Θεοῦ, μένει ἵερες εἰς τὸν αἰώνα· καὶ ἡγάπηταις αὐτὸν, ὡς ἡγάπηταις τὸν Ηγον μοι τὸν ἀγάπητόν· Ἐπειδὴ οὐδέτε τὰς ἀνταρτὰς μου, καὶ φυλάκεις εἰς τὸν αἰώνα. Ιντούσην μὴ δόθῃ ἄρχην ἡμερῶν μὴ ἔχειν, διὸ τὸ μὴ εἰδεῖν τινὰ πότε ἡγενθῆται, τὸ τῆς γενεalogίας (29), μήτε πατέρος, μήτε μητρός, διὸ τοῦτο λέγεται ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, καὶ ἀγνεαλόγητος· καὶ διὸ τὸ εὐχερστῆσαι αὐτὸν τῷ Θεῷ, μένει ἵερες εἰς τὸ διηγημάτων. Ως οὖν ἀπήντησεν δο Μελχισεδὲκ τῷ Ἀβραῷ πόστρεψόντος ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, ἀπέδωκεν αὐτῷ ποτῆριον οἶνον ἀράρατος (30) ἐπιβαλλὼν αὐτῷ καὶ κλέσμα δρόσου, καὶ τῷ λαχῖ αὐτοῦ δύτος ἐν ἀνδράσι τοι', διότι γεται βουκάρχατον ἑως τῆς σῆμαρον ἡμέρας. Κατὰ τούτον τὸν τρόπον ὡμοιώθη τῷ Ήγε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ οὐκ εἰς τὴν χάριν καὶ οὐταντούς τούτους ἐγένετο τῆς ἀναμάκτου θυσίας τοῦ Ἀβραὰμ σεκελούντων.

Σωτῆρος φύρων εἰς τὴν ἀγίαν προσφοράν (31). Διὸ λέγεται· Εἰς ἵερες εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ἀπειδή τύπος ἐγένετο τῆς ἀγίας προσφορᾶς· ἀπειδεκτῶν τῷ Ἀβραῷ, καὶ τοῖς τοι'. Οὐταντα ταὶ καὶ οἱ ἄγιοι Πατέρες κατὰ κατιρούς εὐρθέστενται ἐν τῇ Νικαίων πόλει, οἱ καὶ ὠρθοζόμορφοι τὴν πίστιν· ὃν τὴν ποστότης, καθὼς ὀμοιότητα τοῦ πατριάρχου (32) Ἀβραῷ, ιστοὶ τριακόσιοι δέκα καὶ δικαὶων ἄγιοι επιστοκοὶ ἐν τῇ συνέδρῳ. Τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν πρέπει δέξαια νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^{**} Psal. cix, 4.

(25) Ita Reg. Editi vero, καὶ θύσιον. Colb., καὶ θύσιον θυσίαν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

(26) Colbertinus, καὶ τριχοκόπτον αὐτὸν, καὶ δινυκοκόπτον αὐτὸν.

(27) Ita Colbertinus. In editis vero base, καὶ δινυκοκόπτον σε, θέσυ.

(28) Ita Colbertinus. Editi et Reg., τετέλειωμένον.

Καὶ πάλιν φωνή, omisssis multis.

(29) Ita Reg. Editi vero, μήτε τῆς γενεalogίας.

(30) Sic Regius. Editi vero, ποτήριον ἀκρατον ἔπει.

A vit : Homo Dei! Egressusque est Melchisedec, quo viso, Abraham timuit. Atque illi Melchisedec : Ne timeas, sed dic mihi qui sis, et quem queras. Tum Abraham : Jussit mihi Dominus, ut raderem te, unguis secarem, induerem, ac benedictionem tuam accipere. Cui Melchisedec : Fac quod præcepit Dominus. Fecitque Abraham quod jussum sibi fuerat a Domino. Et cum descendisset Melchisedec de monte Thabor, post triduum, accepto olei cornu, ac signans verbo Dei, benedixit Abramam dicens. Benedictus es Domino Deo altissimo, ac deinceps erit nomen tuum perfectum : nec ultra vocalitur nomen tuum Abram, sed erit nomen tuum perfectum, Abraham. Iterumque venit vox ad Abramam, qui ait: Quid est, Domine mi? Tum Dominus illi: Quandoquidem nemo ex genere Melchisedec superstes est in terra, ideo vocabitur sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vita habens: assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in aseculum, dilexique illum, ut dilexi. Filium meum dilectum, quia custodivit præcepta mea, et custodiet in secula. Ne videatur itaque initium dierum non habere, quod nemo sciat quando natus sit, neque ejus genealogiam, patrem vel matrem; ideo dicitur sine patre, sine matre, sine genealogia. Et quia placuit Deo, manet sacerdos in perpetuum. Cum igitur occurrisset Melchisedec Abramam revertenti ex cædo regum; dedit illi calicem vini clam immisso panis frusto, necnen populo illius cccviii virorum, quod dicitur buacratum, usque in praesentem diem. Eo modo similis factus est Filio Dei, sed non secundum gratiam. Atque ita primus ipse typus fuit incurvati sacrificii Salvatoris, cum tulit sanctam oblationem. Quapropter ait: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec^{**}, quoniam typus fuit sacrae oblationis, tradens eam Abramam et cccviii viris. Totidemque numero inventi sunt olim in Nicæna urbe sancti Patres, qui rectam statuerunt fidem: quorum numerus ad similitudinem patriarchæ Abrahæ est trecentorum decem et octo sanctorum episcoporum qui in synodo fuere. Deum autem nostrum decent gloria nunc et semper et in proximis tūpōς ἐγένετο τῆς ἀναμάκτου θυσίας τοῦ Βασιλεὺς τοῦ Σαecula sacerulorum. Amen.

Inferius Regium sequimur, ubi in editis legebatur, τῷ λαῷ αὐτῷ τινὶ ἔνως τῆς, etc.

(31) Ia ex Regio locum vitiatum restituimus. Colb. sic habet. Ἀλλὰ οὖν πρώτος τύπος γέγονεν δο Μελχισεδὲκ τῆς ἀναμάκτου θυσίας, φέρων εἰς τὴν ἀγίαν προσφοράν δρότον καὶ οἶνον καὶ θύμων, δεικνύει τὸ τριπτόστατον κράτος.

(32) Regius. Οὗτοι γάρ ὑπάρχουσι συμμετριστοὶ τῷ πατρὶ. Infra, Τῷ δὲ Θεῷ, etc., ex Regio mutuatis summis. In editis deerant.

IN OPUSCULUM SEQUENS ADMONITIO.

192 Opusculum ad Jovianum nullam præserti Epistola vel tractatus, Augusto missi, formam : sed videtur esse fragmentum alicunde divulsum, non tamen ex Athanasii scriptis, nihil quippe hic comparet Athanasianum. Ex argumento namque liquet esse scriptum post motam questionem de duabus hypostasiibus, atque ex quibusdam ad calcem verbi videtur editum ante synodum Chalcedonensem : unam enim dicit esse Verbi naturam et hypostasin incarnatam, quasi natura id ipsum sit quod hypostasis. Nisi fortasse quis putaret post synodum Chalcedonensem conscriptum opusculum fuisse ab aliquo Eutychiano. Stylus denique perplexus et intricatus, ac verbis constans Athanasio minime usitatis, auctorem indicat Athanasio longe imparem. Habetur autem in paucissimis codicibus, in Basiliensi nimis raro, unde primo censum fuit, et in Vaticano quodamnum. 1431.

EJUSDEM ATHANASII AD PISSIMUM IMPERATOREM JOVIANUM.

Dominus noster Jesus Christus de baptismō cum leges tulit, exactam accuratamque fidei definitiōnem edidit, sanctis apostolis aīens : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Itaque initiatio in fide, est in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Cum sancta ergo Trinitas accessione non admittat, plane constat unigenitum ejus Verbum, quod ex Patris placito et sua sponte nostrum particeps est, ex Spiritu sancto et ex Maria Virgine matre, unum esse Filium, cum assumptione, ex unionis œconomia. Similē enim caro, similē Dei Verbi caro, simul caro animalis rationalis : in ipso namque et hypostasin habuit. Unde jure, imo potius, revera, quæ assumpta sunt, ipsius Domini, et non alterius propria esse in confessō erit. Primum namque Dominus cum illa divine, et tunc ex illa ipse per dispensationem puer. Quapropter Virgo mater est, utpote Deipara, sancta Maria. Par itaque videtur esse unam potius dicere et confiteri naturam Verbi, naturam scilicet et hypostasin incarnatam, et perfecte hominem factam. Et qui hoc non fatetur, cum Deo pugnat et hostis est sanctorum Patrum.]

“ Matth. xxviii., 19.

(32) Hujus opusculi seu epistole fragmentum quod hic non comparet affert Justinianus imp. in libro contra Monophysitas quem publici juris fecit card. Angelo Mai tom. VII Script. vet., p. 503 : « Επίειν δὲ ὡς δὴ πάρα Ἀθανασίου τοῦ ἐν ἀγίοις πρὸς Ἰοβιανὸν τὸν βασιλέα γεγραμμένην ἔχουσαν οὖτας » . « Ομολογουμένων τὸν Ιησὸν τὸν Θεόν τὸν πρὸ αἰώνων ἀδέως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, επὶ ἐσχάτου τῶν αἰώνων ὡς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς ἀγίας Παρ-

ΤΟΥ ΑΥΓΥΓΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕ-
ΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΙΩΒΙΑΝΟΝ.

A Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐπὶ τῷ βαπτί-
ματι θεμολέσαν, τὸν ἀρχῆν καὶ τετορευμένον
δρόν τῆς πίστεως ἐποίησε. λέγων τοῖς ἄγιοις ἀποστό-
λοις : « Πορευθέντες, μαρτυρεύσατε πάντα τὰ Εὐηνί,
βαπτίζοντες αἱρόμενοι τὸ δνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ». Πάντοιον ἡ ἐν τί-
σται τελείωσις εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν ἐστι καὶ
τὸ Πνεύμα τὸ διήριον. Τῆς οὖν ἀγίας Τριάδος προσθή-
κην οὐκ ἐπεδεχομένης, πάντως ἐστι, ἐν εὐδοκίᾳ Πατρὸς
ἔκστασίς μετασχόν τῶν τὸν ἡμερινὸν μανογενῆς αὐτοῦ
Ἄγιος ἐκ Πνεύματος ἀγιος καὶ Μαρία Παρθένου
Μητρός, εἰς πάντας ἐστιν Υἱός μετὰ καὶ τῆς προσή-
ψης τῇ τῆς ἀνώστατης οἰκονομίᾳ. « Άμα σάρξ, ἅμα
Θεοῦ Λόγου σάρξ, ἅμα σάρξ ἐμψυχος λογική· ἐν αὐ-
τῷ γάρ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἔσχεν. » Οὐεν δικαίως,
μᾶλλον δὲ καὶ ἀληθῶς, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Γειτα, καὶ
οὐκ ἐτέρου τινὸς, τὰ προσληφθέ-
σαντα. Πρῶτον μὲν γάρ ὁ Κύριος μετ' αὐτῆς θείων,
καὶ τότε ἐξ αὐτῆς ὁ αὐτὸς οἰκονομικῶν πατέρων. Διδ
καὶ Παρθένομοντωρ ὁ Θεοτόκος ἡ ἀγία Μαρία. Μίαν
τοντούς ἐποιεῖ μᾶλλον λέγεται καὶ δομολογεῖν φύσιν τοῦ
Ἄγιου, φύσιν τε καὶ ὑπόστασιν σεσαρκωμένην. καὶ
τελείως ἐνανθρωπήσασαν. Καὶ δὲ τούτῳ μή λέγων
Θεομάρχος ἐστι καὶ τῶν ἀγίων Πατέρων πολέμως (32).

C θένου γεννηθέντα κατὰ σάρκα, ὡς δὲ θεὸς Ἀπόστολος
διδάσκει λέγων : « Ότε δὲ ἤλις τὸ πλήρωμα τοῦ χρό-
νου, ἔσταιπελεν δὲ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννήσαν
ἐκ γυναικός καὶ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ θεὸν
κατὰ σπείρα, Υἱὸν ἀνθρώπου κατὰ σάρκα, οὐ δύο
φύσεις τὸν ἑνα Υἱὸν, μίαν προσωνύμην καὶ μίαν
ἀπροσκύνητον, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ Λόγου σε-
σαρκωμένην, καὶ προσκυνούμενην μετὰ τῆς σαρκὸς
αὐτοῦ μηδ προσκυνῆσετ. »

IN LIBRUM DE DEFINITIONIBUS ADMONITIO.

Opusculi hujuscemodi eruditus nemo primo aspectu non videat : tum ex laudato Gregorio Nysseno, tum ex stylo, vocibus, demum nugacitate scriptoris hujuscemodi. Quamobrem erit, ni fallor, satis monere lectorum, haberi pauculas definitiones in operibus Maximi, Combefisio editore, quæ quidem harum quibusdam non absimiles sunt.

In manuscripto porro Colbert. 6753, opusculum habetur hoc titulo : Κεφάλαια τινα δρεδονα επισταθει τοις, ως έξιν ἀνθρωπινον νοι, βούλομένους γνώνα τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Λόγου σαρκότωσε. Capita quaedam que scire oportet eos, qui, ut fert facultas mentis humanæ, nosse volunt mysterium Incarnationis Verbi. Isthic multa habentur, que in his quoque Definitionibus leguntur, suisque locis adnotavimus.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΟΡΩΝ.

1. Όροι διάφοροι κατά τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς Ἑκκλησίας, συλλεγέντες ἀπὸ τῆς Κλήμεντος καὶ ἔπειρων ὄσιων ἀνδρῶν καὶ μακαρίων Πατέρων· οὓς δεῖ πρὸ παντὸς ἔπειρου μαθητικὸς μετιστολὴ καὶ ἐνστόθειν, τὴν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ προστατεύειν τοῦ Λόγου τῆς ἀληθείας βουλόμενον, καὶ πάντα δινθρωπον δροβοδέξαι φρονοῦντα, καὶ πίστιν πρὸς θεῖν τὴν εἰλικρινή ἐσχηκότα.

2. Πρὸς δὲ ἀκριβεστέραν παράδοσιν ἑκάνον εἰδέναι χρῆ, διπερ πάν τὸ οἰονοῦν ζήτημα ἢ ἀρώτημα τρεῖς τὰς ἀρωτήσεις καὶ ἔπειτας ἔχει· οἷον τὶ ἔστι τόδε πρᾶγμα, καὶ κατὰ τὶ εἰρηται τόδε, καὶ (ἴσως) νοεῖται τὸ δυνατό τόδε. Καὶ διτὶ μὲν ἀρωτῶμεν, τὶ δοτὶ τέρπε; πρόδηλον, διτὶ τὸν δρόν ζητοῦμεν τοῦ πράγματος· δεῖται δὲ λέγωμεν, κατὰ τὶ εἰρηται τόδε; τὴν ἐνυπολογίαν τοῦ δύναματος ἀπαιτοῦμεν. Ήνίκα δὲ λέγομεν, δισαχῶς νοεῖται τὸ δυνατό τόδε; πρόδηλον, διτὶ πότα ζητοῦμεν τὰ σημαινόμενα τοῦ δύναματος· Ο γοῦν ἐκτὸς εἰδῆσις τῶν δρῶν δογματίζειν ἐπιχειρῶν οὐδὲν διατέρει τυφλὸν διοικούμενον ὕδε κάκοες πλαιζομένου. Εἰρητέον τούτον τὸν προειρημένον τρόπον τριχῶς ποιεῖσθαι τὴν ἔξτασιν.

3. Όρος τῶν δρῶν ἔστιν δὲ πάντα μὲν δρίζων, αὐτὸς δὲ ὁτιούνδες δρίζομενος· ὥστε μόνος δρός τῶν δρῶν ἔστιν δὲ θεός. Όρος ἔστι λόγος σύντομος δηλωτικῆς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. Όροι δὲ λέγονται, ως δράσεις καὶ δρψιθαλμοὶ τῶν πραγμάτων τυγχάνοντες, καὶ ὡς διορίζοντες συντόμως τὴν τοῦ νοτοῦ δύναμαν. Καὶ γάρ δὲ ἀνθρώπους ἔστιν οὐδετέρως καὶ φυσῆς, καὶ λόγου καὶ πάτμου, καὶ στοιχείων, καὶ ἔπειρων πλείσμων συνισταμένη. Ήμεις δὲ πειρούχομεν ταῦτα, καὶ συντόμως λέγομεν διὰ τοῦ δροῦ, διτὶ· Οἱ ἀνθρώποις ἔστι ζῶντος λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἀποτήμης δεκτικόν. Λέγεται καὶ πάλιν τὸ ἔπειτα δόνημα τοῦ ἀνθρώπου ἀνορθοπεριπτωτικόν. Συνέκοσμον δὲ οἱ δύναμοιθέται τὴν πολυλεξίαν, καὶ ἀνθρακαν αὐτὸν ἀνθρώπου διὰ τὴν συντομολογίαν. Ἀνορθοπεριπτωτικοὶ δέ λέγεται δὲ ἀνθρώπος, ἐπειδὴ τὰ δίλογα ζῶα περιπατοῦντα, κλίνοντα τὴν κεφαλὴν βλέπουσι κάτω πρὸς τὴν γῆν· δὲ ἀνθρώπος περιπατῶν, βλέπει καὶ τὴν θεωρεῖ τὰ δάκα. Ἐν συγχοπῇ δὲ δύνομά εστιν ἀνθρώπος. Πάλιν ἀνθρώπος λέγεται, διὰ τὸ δάκα ἀθρείν τὸν ὥπα· τοῦτο ἔστι διὰ τὸ δάκα θεωρεῖν τὸν δρψαλμὸν ἡμῶν τὴν διέργειαν. Οἱ γάρ δρψαλμὸς καὶ δὲ νοῦς πάντοτε δῶν δρᾶ. Καὶ τούτου χάριν εἰρηται δρός· διτὶ περιορίζει καὶ συγχόνει τὴν πολυλεξίαν, καὶ ποιεῖ σύντομον τὴν μακρολεξίαν.

4. Πολλοὶ μὲν οὖν εἰσι καὶ ἀναρθρίμητοι δροὶ περιπατῶν πράγματος. Έκ πολλῶν δὲ διλγούς τούς κυ-

EJUSDEM, DE DEFINITIONIBUS.

A 1. Variae definitiones juxta traditionem fidemque catholicę Ecclesię, collectae ex Clemente, aliisque sanctis viris, beatisque Patribus: quas præ aliis omnibus discipulis, adire atque animo complecti oportet cum qui, Deo juvante, verbo veritatis preesse voluerit; necnon quisquis orthodoxam tenet sententiam, sinceramente fidem habet erga Deum.

2. Ad accuratiorem porro traditionem, scire convenient, quamlibet questionem et interrogatiōnem tres habere interrogations, et perquisitiones: nempe, quid res sit: quae sit causa nominis ejus: quod modis intelligatur. Cum vero interrogamus: Quid illud est? palam est nos rei definitionem querere. Cum dicimus autem: Qua de causa sic vocatur? nominis etymologiam postulamus. Ubi vero sciscitamur, Quotupli modo hoc nomen intelligitur?

B 193 propalam est nos querere, quot sint nominis significata. Quisque ergo absque definitionum notitia, docere aggreditur, is nihil differt a cæco viatore hac illac errante. Dicendum itaque tribus hisce modis inquisitionem haberi oportere.

C 3. Definitione definitionum ea est, quæ omnia definit et a nullo definitur. Quapropter solus Deus definitio definitionum est. Definitione est oratio brevis, propositæ rei naturam explicans. Dicunturque δροι, seu definitiones, quasi δράσεις, seu inspectiones atque oculi rerum, et quod breviter definient intelligibiles rei virtutem. Etenim homo est substantia, carne, anima, ratione, sanguine, elementis, aliaque multis constans. Nos autem illa circumscribimus, et paucis per definitionem dicimus: Homo est animal rationale, mortale, mentis et scientie capax. Dicitur autem ipsum integrum hominis nomen, ἀνορθοπεριπτωτικόν, id est, erecto corpore incedens. Abbreviarunt autem qui rebus indidere nomina, vocis prolixitatem, et vocarunt eum, ἀνθρωπον, id est, hominem, brevitatis causa. Dicitur autem erecto corpore incendens, homo, quoniam bruta animantia cum incedunt, prono capite, inferius in terram respiciunt; homo vero, dum graditur, superna videt et contemplatur. Per synopen autem ἀνθρωπος vocatur. Illo rursum dicitur, quod vultus ejus sursum aspiciat, id est quod oculorum nostrorum acie, sursum aspiciantur. Oculus enim atque mens sursum semper respicit. Atque ideo dicitur definitio, quia definit et abbreviat multitudinem vocum, et prolixitatem orationis decurat.

D 4. Multæ igitur atque innumera sunt ejusque rei definitiones. Ex multis autem paucas atque

accuratores propter hominum inertiam colligemus. A priuatis enim etiam sciendum ac pro certo habendum est, eum qui sedulo rerum definitioes edat, facile posse rhetores, atque facundos oratores, in disputationibus reprimere. Nam si interrogatus, quid sit definitio, quare dicatur definitio, quot modis intelligatur definitio, haereat adversarius; pudore quasi nihil sciat afficietur.

5. Tria sunt secundum substantiam hominibus ignota et indefinita, Deus, angelus et anima, quae sunt secundum substantiam soli Deo nota.

Quid est finitum, quid infinitum, quid difficile, quid facile definitu? Finitum est, quod suos terminos non excedit, ut cœlum, terra, mare, quae suos terminos non transcendunt. Infinitum est, solum illud quod increatum est, scilicet Deus. Dificile definitu est, quod creatum et indefinitum est, cuiusmodi est angelus, anima, dæmon: aut difficile definitu est, quod non omnino, sed ex parte tantum cognoscitur, quale est lignum vitæ. Facile definitu est, quod conrectatur et conspicitur, ut panis et similia.

6. Quid est Deus? et secundum quid dicitur Deus? et quot modis intelligitur Deus? Deus est substantia sine causa, omnis substantia causa supersubstantialis. Dicitur autem Deus àpropteris tui Θεός, id est, a currendo. Cursus autem ille non intelligendus de transitu ex quadam loco in aliud locum; sed de Dei providentia et operatione quae peradit omnia. Vel, àpropteris tui θεωρεῖν, id est quod speculatorum omnia. Nihil quippe rerum, ejus speculandi vim effugere valet. Duobus autem modis vox illa Deus usurpatur in divina Scriptura; nimirus natura et gratia: Deus quidem natura et substantia est Deus; gratia autem et adoptione Justi quoque dei dicuntur. Ait enim Scriptura: « Ego dixi: Dii estis, et Sili Altissimi ». Dicitur autem Pater, vel, quasi tibi pânta τηρῶν, id est, omnia conservans, vel quasi παῖδες τηρῶν, id est, proprios filios conservans et confirmans quasi pater: Filius porro dicitur, quasi dicas: Qualis Pater secundum substantiam, talis est Filius; sive ex increato increatus, sive ex mortali mortalitis. Illusimma autem seu spiritus dicitur, quasi, omnis nutus, velociter enim circumquaque movetur. Spiritus porro quadruplici virtus sanctus, spiritus angelus, spiritus anima, vocatur.

7. Sempernun est, quod semper manet. Et quod aeternum est, non statim sine principio esse dicitur; sed quod sine principio est aeternum dicitur. Et sine principio dicitur quod principium non habet. Hoc autem Deus est. Quare sine principio et sempernun ille dicitur, hoc est sine fine. Angeli vero et animæ non dicuntur sine principio: principium namque accepunt et creati sunt a Deo. Dicuntur autem aeterna, quia aeternum vivunt.

^{**} Psal. lxxvi, 6.

A priuatis enim etiam sciendum ac pro certo habendum est, eum qui sedulo rerum definitioes edat, facile posse rhetores, atque facundos oratores, in disputationibus reprimere. Nam si interrogatus, quid sit definitio, quare dicatur definitio, quot modis intelligatur definitio, haereat adversarius; pudore quasi nihil sciat afficietur.

5. Tria sunt secundum substantiam hominibus ignota et indefinita, Deus, angelus et anima, quae sunt secundum substantiam soli Deo nota.

Teōtis δέσποτον; καὶ τι ἀδρίστον; καὶ τι δυσδρίστον; καὶ τι εὐδρίστον; Οριστὸν δέσποτον ἀνυπέρβατος στάσις: εἰν δὲ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ τὴ βάλασσα, ἡ τοῦ δρόου αὐτῆς μή ὑπερβαίνουσα. Ἀδρίστον δέσποτον δὲ τὸ μόνον δικτιστὸν, δὲ Θεός. Δυσδρίστον δέσποτον τὸ κτιστὸν καὶ ἀδρίστον: εἰν δὲ γῆλος, ψυχὴ, καὶ δαιμονίον ἢ δυσδρίστον δέσποτον τὸ μή καθόλου, ἀλλὰ τὸ μέρους γινωσκόμενον: εἰν δὲ ζύγον τῆς ζωῆς. Εὐδρίστον δέσποτον τὸ ψηλαζόμενον καὶ θεωρούμενον: εἰν δρότος καὶ τὰ δροια.

6. Τι δέσποτον Θεός; καὶ κατὰ τι εἰρηται Θεός; καὶ διαχώριον νοεῖται Θεός; Θεός μὲν δέσποτον οὐσίαν ἀνατίνει καὶ πάσις οὐσίας αἰτία ὑπερβαίνει: καὶ λέγεται ἀπὸ τοῦ θέσιν, ἦτορ τρέχειν. Τὸ τρέχειν δὲ μή τὴν ἀπὸ τούτου νοητὸν εἰς τόπον μετάσπασιν, ἀλλὰ τὸ τὴν προνοιαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ πάντα διηκεῖν· δὲ ἀπὸ τοῦ αἴθεντος ἡτοι καίστεν· δὲ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα· οὐδὲν γάρ τῶν ἐντων τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ διαφέγγει δύναμιν. Διστοὺς δὲ λέγεται ἡ Θεός προστροφοῖς παρὰ τῇ θείᾳ Γραψῇ, φύσει καὶ γάρτῃ. Οὐ μὲν θεός φύσει καὶ οὐσίᾳ ἔστι Θεός· γάρτῃ δὲ καὶ θέσει λέγονται θεοὶ καὶ οἱ δίκαιοι. Καὶ γάρ ἡ Γραψὴ λέγεται· « Εγὼ εἶπα· Θεός εἶτε καὶ οὐλοῦ Υἱός-στου. » Εἰρηται δὲ Πατήρ, ηδὲ τὰ πάντα τηρῶν, ηδὲ τοὺς οἰκείους παῖδες τηρῶν καὶ στρατίους οἰκαπήρ. Μήδε δὲ λέγεται, ὃν δὲ εἰποτος· Οἶος δὲ Πατήρ τὴν οὐσίαν, τοιούτος καὶ δὲ Υἱός· εἶτε δὲ ἀπίστον διδίκτος, εἶτε δὲ θυγατοῦ θυγατρίς. Πινεύμα δὲ εἰρηται, θωσεῖ πᾶν νεῦμα, δέξια πάντη νεῦμον καὶ κινούμενον. Εἰρηται δὲ πινεύμα ἐν τῇ θείᾳ Γραψῇ τετραχῶς. Πινεύμα τὸ διγονον, πινεύμα δὲ γῆγελος. πινεύμα δὲ ψυχὴ, πινεύμα δινερος· έστι δὲ δέ καὶ δὲ νοῦς εἰρηται πινεύμα.

194 ratione in divina Scriptura usurpatur, Spiritus spiritus ventus; immo quandoque mens spiritus vocatur.

7. Ατόπιον δέσποτον τὸ μὲν δίδονον οὐ λέγεται καὶ διαρρογὸν· τὸ δὲ διαρρογὸν λέγεται καὶ δίδονον. Αναρρογὸν δὲ λέγεται τὸ μή έγον ἀρρήν· τοῦτο δὲ δέσποτον Θεός. Αὐτὸν καὶ διαρρογὸν λέγεται καὶ δίδονος, τοιούτου ἀτέλεύτητος. Οἱ δὲ γῆγελοι καὶ αἱ ψυχαὶ οὐ λέγονται διαρρογοι· ἀρρήν γάρ οὐδὲν οὐδὲν εἰσιθησαν παρὰ θεοῦ. Λέγονται δὲ δίδοι, ἐπειδὴ μέλλουσιν ἀδένατα ζῆν.

Τῶιναμα λέγεται τὸ ίδιως ὑπάρχον ἐν τῇ φύσει, ἢν A τέταρε δὲ οὐσία μηδεμῶς ὑπάρχον· ὑπέρ τον τῷ ἀνθρώπῳ τὸ γελαστικόν. Οὐδὲ γάρ εστι γέλως ἢν δὲλλοι οὐσία φύσει.

8. Τί λέγεται φύσις; Φύσις εἰρηται, διὰ τὸ περικλίνει καὶ εἶναι, ὑπέρ τον καὶ οὐσία, ὁώσια καὶ ἐν ἀληθείᾳ γνωριζόμενή. Φύσις πάλιν εἰρηται, διὰ τοῦ φύεται καὶ βλαστάνειν. Φύσις καὶ οὐσία καὶ γένος καὶ μορφὴ ἐν ἑστι. Πρόσωπον δὲ καὶ χαρακτῆρα καὶ ὑπόστασις καὶ ίδειν καὶ ἀπορον ἐν καὶ αὐτὸς ὑπάρχει. "Ἄλλο γάρ φύσις καὶ διὸ ὑπόστασις. Ἐάν οὖν εἴηται σοι τις δὲ Ἐπὶ τῆς θεότητος πόσας φύσεις δημολογεῖς; εἰπὲ μίαν, ὑπόστασις δὲ τρεῖς. Ἐάν δὲ εἴηται σοι ἐπὶ τῆς ἴνδρυσίου οἰκονομίας, πόσας φύσεις δημολογεῖς; εἰπὲ δύο· μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν. Καὶ γάρ δὲ Χριστὸς τὰς δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἔχειν ἀπέρρεπτον καὶ ἀκεραίον, τὴν θεότητα καὶ τὴν ἄνθρωπότητα ἐν μιᾷ ὑπόστασι, θεὸς τελείος καὶ ἀνθρώπως τελείος γνωρίζομενος. Καὶ διὰ τοῦτο δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑπόστασι δημολογοῦμεν τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.

Ἐπὶ δὲ τῆς θεολογίας μίαν φύσιν δημολογοῦμεν τῆς ἀγίας Τριάδος, τρεῖς δὲ ὑπόστασις. Καὶ γάρ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος μία φύσις ἐστι, καὶ μία οὐσία, καὶ μία ἰδεῖα, καὶ βασιλεία, καὶ δύναμις· τρεῖς δὲ ὑπόστασις, καὶ τρεῖς χαρακτῆρες· καὶ τρία πρόσωπα· τούτοις Πατὴρ καὶ Υἱός καὶ Πνεῦμα ἀγον. Μία θεότης ἔστιν τὸ τριπλασίωπος γνωρίζομενη.

Διότι οὐν καθολικώτερον εἰπεῖν τὶ δοτεῖν οὐσία, καὶ τὶ δοτεῖν ὑπόστασις. "Η μὲν οὐσία, καὶ τὸ γένος, καὶ ἡ φύσις, καὶ ἡ μορφὴ, ὡς εἰρηται, μία ἐστι· τὸ δὲ πρόσωπον καὶ δὲ χαρακτῆρα καὶ ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἀπορον, καὶ τὸ ίδειν, ἐν ἑστι. Καὶ γάρ ἡ φύσις δύναται ἔχειν ἐν ἑαυτῇ πλειοὺς τὰς ὑπόστασις. Καὶ τύροις ἀνθρώπων, ἐξ ἑνὸς οὐμάτου δύνεταις καὶ μιᾶς ποντίκης πάντες, μιᾶς ἐσμεν φύσεων καὶ οὐσίας. "Υπόστασις δὲ πολλαῖ. Καὶ γάρ ὑπόστασις διὰ τοῦτο λέγεται, ἀπὸ τοῦ στήκειν τῇ οὐσίᾳ.

Καὶ η μία φύσις καὶ η οὐσία λέγεται καθολική, η δὲ ὑπόστασις μερική. Καθολικὸν δὲ λέγεται τὸ καθόλου πάντα περιλαμβάνον καὶ περιέχον· μερικὸν δὲ τὸ διογόνο μέρος της οὐσίας. Οἶον, διὸ εἴπης, "Ο ἀνθρώπος, ίδοι εἴπας πάντας ἀνθρώπους καθολικὸν γάρ εστι τούτο καὶ οὐσιώδες, καὶ πάντας ἀνθρώπους μέγονται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἰστιν. Εἰ δὲ εἴπῃς, 'Ο Πέτρος καὶ δὲ Παύλος ή δὲ Ἰωάννης, τότε ἐν ἀνθρώπων διημενας, δὲτοι μερικὸν εστι τούτο. Τὸ γάρ κοινὸν εστι, διὸ εἴπης, 'Ο ἀνθρώπος, ἐπειδὴ πάντες οἱ ἀνθρώποι ονομάζονται. Τὸ δὲ μερικὸν εστι τὸ ἀκάστου τὸ θνομα. Ἀρμέζει καὶ τοῦτο τὸν θελοντα γνῶναι τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ἵνα γνωστη, ποιὸν εστι τὸ μερικὸν, καὶ ποιὸν καθόλου. Οὐ γάρ μόνον ἀπὸ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὐρανίων καὶ ἀπεγείων, τοῦτο ἀστιν εὑρεῖν. Καὶ εἴπουμεν φανερώτερον· ἀναγκαῖα γάρ εἰσι ταῦτα τοῖς μέλλουσιν ἐγγραῖς. Λέγομεν δὲ οὐσία. "Ἐάν εἴπῃς, 'Ο ἀγγελος, δηλη τὴν οὐσίαν τῶν ἄγγελων διημενας· κοινὸν γάρ εστι τοῦτο τὸ δυναμα τοις ἀγγέλοις καὶ οὐσιώδες,

B Proprietas dicitur, quod proprie exsistit in natura, in aliaque nulla substantia reperitur; velut in homine ridendi facultas. In nulla quippe alia natura risus reperitur.

9. Quid dicitur natura? Natura dicitur, quod nata sit et exsistat, quasi exsistens et in veritate cognita. Natura item dicitur, a nascendo et germinando. Natura, substantia, genus, forma, unum sunt. Persona autem, character, hypostasis, proprium, individuum, unum etiam sunt. Aliud quippe natura, aliud hypostasis. Si quis ergo dixerit tibi: In deitate quo naturas confiteris? Dic, unam; hypostases vero tres. Quod si dixerit tibi: In tēconomia assumptæ carnis quo naturas confiteris? Dic: Duas, unamque hypostasin. Etenim Christus duas substantias et naturas habuit immutabiles et inconfusas, deitatem et humanitatem in una hypostasi, Deus perfectus et perfectus homo cognitus. Ac propter duas naturas in una hypostasi confiterum incarnationem Domini nostri Iesu Christi ei Dei.

In theologia vero unam confitemur sanctæ Trinitatis naturam, tres autem hypostases. Etenim Patris, Filiū et Spiritus sancti, una natura est, una substantia, una potestas, regnum et potentia. Tres autem hypostases, tres characteres, tres personæ, hoc est, Pater, et Filius et Spiritus sanctus. Una divinitas in tribus personis cognita est.

C Generalius dicere oportet quid sit substantia, quid hypostasis. Substantia, genus, natura, forma, ut dictum est, unum sunt: persona item, character, hypostasis, individuum, proprium, unum sunt. Natura quippe complures in se habere potest hypostases. Homines enim uno corpore, uno spirito constantes omnes, unius sumus natura atque substantia. Hypostases autem plurimæ. Etenim ideo dicitur hypostasis, quod in essentia subsistat.

D Natura porro ac essentia dicuntur universales, hypostasis vero particularis. Universale autem dicitur, quod omnia omnino complectitur, atque continet; particularē autem, quod partem aliquam habet essentiæ. Exempli causa, si dixeris: Homo, omne dixisti hominem: illud namque universale est ac essentiale: omnesque dicuntur homines, atque ejusdem sunt essentiæ. Quod si dixeris: Petrus, Paulus, aut Joannes, unum tunc hominem significasti, quia illud particularē est. Communè siquidem est, si dixeris, Homo, quia omnes homines nominantur. Particularē autem est cuiusque nomen. Sane pars est eum qui rerum naturam cognoscere velit, scire, quid particularē sit, quid universale. Neque solum enim in hominibus; sed in quacunque re, coelestium, terrestrium, illud reperiōre est: quod liquidius explicemus, necessaria quippe sunt ista illi qui investigaturi sunt. Sic itaque dicimus. Si dicas, Angelus, angelorum essentiam omnem significasti, commune quippe

illud nomen est angelis et essentiale : omnesque A καὶ πάντες ἀγγέλοις λέγονται· Ἐὰν δὲ εἴπῃς, Ὁ Μιχαὴλ, ὁ Γαβριὴλ, ὑπόστατον μίαν εἶπας, τοιεστὸν ἡνα ἄγγελον. Φύσις γάρ λέγεται ἡ ἀγγελότης· ὑπόστασις δὲ ἐστιν ἐνδε ἐκάστου ἀγγέλου προσηγορα. Καὶ γάρ φύσις ἐστὶ μία κοινὴ ἡ ἀνθρωπότης, ὑποστάσεις δὲ Πέτρος, Παῦλος καὶ Θωμᾶς, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα καὶ οἱ χαρακτῆρες. Ἡ οὖν φύσις ἐστιν ἡ κυρία καὶ γεννητική τῶν ὑποστάσων. Καὶ διὸ τοῦτο πάλιν ἔρομεν· ἐὰν εἴπῃς· Καλὴ φύσις ὁ ἄγγελος, διτην τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἐστήμανας. Ἐὰν δὲ εἴπῃς· Μέγας ἐστιν ὁ Γαβριὴλ, ὑπόστατον μίαν ἔκ πάντων εἶπας. Εἰ τὸν εἴπῃς· Τὸ πετεινόν, ίδοι τὴν οὐσίαν πάσαν ἐθήλωσε τῶν πετεινῶν· ἐὰν δὲ εἴπῃς, Ἡ περιστερά, ἡ τρυγόν, ἡ ἀρτούρη, ὁ ταύρος, καὶ ὁ κύνος, ίδοι ταῦτα ὑποστάσεις εἰσίν. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν νεορῶν καὶ λογικῶν καὶ ἐμφύκυν ύφρδεῖ ὁ αὐτὸς· τῶν δρῶν κανόνων, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης ἀφύκυν καὶ ἀνασθήτου καὶ ἀνέντου φύσεως· οἵον τι λέγω, ἐὰν εἴπῃς, διτην Ἐποίησεν θεός τὸ φῶς; ίδοι πάσσον τὴν οὐσίαν τῶν φωτόφων ἐστήμανας. Αὗτη, λοιπὸν ἡ οὐσία τέμνεται εἰς τὰς ὑποστάσεις αὐτῆς· μερίζεται γάρ εἰς ἥλιους, εἰς αελήνην καὶ εἰς ἀστέρας, εἰς λύγνους, εἰς κηρούς, καὶ εἰς ἀλλὰ διάφορα. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἀνέμων· ἐὰν εἴπῃς, Πνεῦμα, πάσσον τὴν φύσιν τῶν ἀνέμων ἐστήμανας. Εἰ δὲ εἴπῃς, Νότος, ἡ βορέας, ἡ εύροκλέων, αὗται ὑποστάσεις εἰσί. Πάλιν ἐὰν εἴπῃς, Τὸ δένδρον, πάσσον τὴν οὐσίαν τῶν δένδρων ἐστήμανας· εἰ δὲ εἴπῃς, Ἡ συκώτη, ἡ καρύα, ἡ καστανιά, ἡ ἀμυγδαλῆ, μίαν ὑπόστασιν είπας τῶν δένδρων. Πάλιν ἐὰν εἴπῃς, Τὸ θέρωπ, ὅλην τὴν φύσιν τῶν θέρωπων εἶπας· ἐὰν δὲ εἴπῃς, Η θάλασσα, ἡ λίμνη, τὸ φρέαρ, ἡ πηγή, μίαν είπας τῶν θέρωπων ὑπόστασιν. Πάλιν ἐὰν εἴπῃς, Ὁ ποταμός, τοὺς ποταμοὺς· πάντας εἰργάξας· εἰ δὲ εἴπῃς, ὁ Μαλανδρός, ὁ Εύφρατης, ὁ Νείλος, τότε τῶν ποταμῶν εἶπας μίαν ὑπόστασιν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὅμοιως οὗτῳ χρή πάντα διερευνάν, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἐγράψαντο διανοεῖσθαι καὶ ἐπιγνωσκεῖν, καὶ διαχειρίειν τι ἐστὶ φύσις, καὶ τι ἐστὶν ὑπόστασις. Η μὲν γάρ φύσις ἐστιν ἡ βίσια καὶ ἡ πηγή τῶν πραγμάτων· ἡ δὲ ὑπόστασις μέρος ἐστὶ τῆς φύσεως. Ἀναγκαῖα γάρ ταῦτα τοῖς θέλουσιν ἀκριβῶς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιγνωσκεῖν καὶ ἐρευνᾶν.

II. De voluntate, proprietate et operatione, et de unione et consubstantiali.

Quid est voluntas? Voluntas est intelligentis et D rationalis substantiae appetitus, ad id quod concupiscitur. Quidquid enim intelligit, palam est quod etiam voluntatis sit capax: Θέλημα enim, seu voluntas, κατὰ τὸ θέτιν λέγεται, scilicet a valde currendo dicitur: vel, optati assumptio seu occupatio. Tripliciter autem voluntas consideratur: divina, angelica et anima; quandoquidem haec tres naturae tantum, voluntatis sunt capaces. Tripliciter autem et in Scriptura voluntatem invenimus usurpari: divinam, naturalem vel medianam, tertio carnalem, quae diabolica significat. Voluntas divina, sunt mandata Dei. Voluntas naturalis, est operatio divina voluntatis. Carnalis vero voluntas, est legis divina transgressio. Triplex ista voluntas est in homine.

Τι ἐστι θέλημα: Θέλημα ἐστιν οὐσίας νοερᾶς καὶ λογικῆς ἔφεσις πρὸς τὸ καταθύμιον. Πάντα γάρ νοερόν, πρόδηλον, διτην καὶ θελητικὸν ὑπάρχει· θέλημα γάρ λέγεται, κατὰ τὸ θέτον λέγεται, ἡ τοῦ θελητοῦ λήμμα, ἡ ὡς κράτημα. Τριχῶς δὲ θεωρεῖται τὸ θέλημα, θελήν, ἀγγελικόν, καὶ φυσικόν· ἐπισθή αὗται αἱ τρεῖς φύσεις μόνα εἰσὶ θελητικαί. Τριχῶς δὲ καὶ ἐν τῇ Γραψῃ εἰράποντο τὸ θέλημα λεγόμενον, θελήν, τὸ φυσικὸν ἡ τὸ μέσον, καὶ τρίτον τὸ σωρκικόν, διπερ σημανεῖ τὸ διαβολικόν. Θέλημα θελόν ἐστι τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. Θέλημα δὲ φυσικὸν ἡ ἀργασία τοῦ Θεοῦ θελητικός. Θέλημα δὲ σωρκικόν ἡ παρακοή τοῦ Θεοῦ θελητικόν. Θέλημα δὲ καὶ θερόν θέλημα φυσικόν, διπερ λέγεται κοινὸν πάσιν ἀνθρώποις. Τούτο δὲ ἐστι τὸ

φιλόδοξον. Πάντες γάρ οἱ ἀνθρώποι φιλοῦσι τὴν ζωήν, καὶ τὸ δρῦν τὸ φῶς. Ίδου καὶ τὸ κοινὸν θέλημα. Εἰσὶ δὲ καὶ ἔτερα θελήματα ἐν ἡμῖν, ἥπερ καλούντας γνωμικά· Ἀλλος μὲν γὰρ ἀνθρώπος θέλει θελάντεν, ἄλλος γεωργεῖν· καὶ ἄλλος μὲν πάτερ, ἄλλος δὲ ἀναπαύεσθαι, καὶ ἄλλος δύσειν, ἄλλος γρηγορεῖν, καὶ ἄλλος ὑπονῦν, καὶ οἱ λοιποὶ δρόμοις· πολλὰ γνωμικά θελήματα ἔχομεν οἱ ἀνθρώποι. "Ἐν δὲ φυσικὸν θέλημα ἔχομεν πάντες, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ζωήν, ἥτοι τὴν ἀθανασίαν, ἢν δὲ λέβομεν ἐξ ἀρχῆς.

tūralem omnes accepimus, nempe amare vitam, seu immortalitatem, quam accepimus a principio.

III. Τι λέγεται θέλημα.

Θέλημα λέγεται διὰ τὸ δῖαι εἶναι δῆμα· ἀρχιστοι γάρ εἰσι τῶν φύσεων καὶ τῶν ὑποστάσεων αἱ αὐτῶν θέλητες. Θέλημά ἐστι τὸ ἐν ταῖς φύσεις θέλικας γνωμικόν μεν καὶ ἐπεισόδευμαν. Οὗτον τι λέγω· Ἐν τῷ δὲ ἐστὶ τὸ προσιώπον, ἀπάντησις, τὸ ἀπεργράπτον, ἀπικαύματον ὑπάρχοντανενδιλληζόδηποτε οὐσίαν. Θέλημά ἐστι τοῖς ἀγγέλοις τὸ ἀπαθές καὶ ἀδιάνατον, τὸ ὄμοιολογικόν, τὸ δοσίγενον. Θέλημά δὲ ἀνθρώπου χωρίς τὸ σύνθετον ἐκ θητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως, ἐν διλῆσθι δῆποτε οὐσίᾳ μὴ γνωριζόμενον. Καὶ τοῦτα μὲν εἰσι φυσικὰ θέληματα· ἔτερα καὶ ὑποτακτικά, οἷον λευκότης, μελανία, μακρότης, κολοσσότης, γλαυκότης, γοργότης, υαλόρητης, καὶ τὸ κούραστον οὐκ ἐπίτινες ἀνθρώποις εὑρίσκονται. Οὐ γάρ πάντες οἱ ἀνθρώποι γοργοί, οὐδὲ πάντες ξανθοί. Τὰ δὲ φυσικὰ θέληματα ἐξ ίσου καὶ ἐν πάντι τῷ εἶδει εὑρίσκονται· πάντες γάρ οἱ ἀνθρώποι βροτοὶ δρόμοις εἰσι, καὶ θνητοί, λογικοί, πλατεύνυχοι, ὀρθοπεριπτετικοί. Εἰσὶ δὲ καὶ ἔτερα, ἀπερ τὸ λέγονται κυρίων θέληματα, ἀλλὰ συμβεβηκότα. Ταῦτα δὲ γίνονται καὶ ἀπογίνονται· οἷον ἡ νηπιότης, ἡ γένεσις, ἡ νόσος, ἡ θεραπείη, ἡ ψυχρότης· καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ παραλλαγῆναι δυνάμενον συμβεβηκός λέγεται.

c eidēlia, quae adsum substantia et recedunt; ut *infantia, sanitas, morbus, caliditas, frigiditas*: deinde quidquid nutari potest, contingens vel accidens dicitur.

IV. Περὶ ἐπεργητας.

Ἐνέργειά ἐστι, καθά φησιν ὁ ἄγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἡ φυσικὴ ἐκάστου δύναμις τε καὶ κίνησις. Καὶ γάρ ἵκαστον οὐσιῶντος ἔχει τὴν ἑαυτοῦ ἐνέργειαν· οἷον τὰ νεορά τὴν νόσουν, τὰ αἰσθητικὰ τὴν αἰσθησιν, τὰ κινητὰ τὴν κίνησιν, τὰ πετεῖτα τὴν πτῆσιν, τὰ νηκτὰ τὴν νῆσιν, τὰ βλαστικὰ τὴν βλαστησιν, τὰ ἔρπωτικὰ τὴν ἔρπωσιν, τὰ φωτιστικὰ τὴν θλασμήν, τὰ γεννητικὰ τὴν γένησιν· ἀπερ πάλιν, ἀναιρουμένης τῆς ἐνέργειας, ἀναιρεῖται καὶ ἀπολύταιται καὶ ἡ αὐτοῦ φύσις. Ἀναιρουμένης γάρ τῆς κινήσεως, σθένουται τὸ πτύ· ἀναιρουμένης τῆς κινήσεως τοῦ ζόου, ἀπολύταιται ζόοις· ἀναιρουμένης τῆς νοήσεως, ἀπολύταιται τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ λογικὸν αὐτῆς. Τὸ δὲ παράδοσον, δητοί καὶ τινες ὑπέροχοι φύσεις στερούμεναι τῶν φυσιῶν ἐνέργειῶν αὐτῶν, ἔτερας ἐνέργειας τίκτουσιν. Οὗτον ὁ λόθος καὶ μένος, καὶ ἀπολύταιται τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν. καὶ γίνεται

A Est etiam alia naturalis voluntas, quae dicitur communis omnibus hominibus, quae est amor vita. Nam omnes homines vitam amant, cupiuntque videre lucem. Et haec est communis voluntas. Sunt etiam in nobis alia voluntatis genera, quae dicuntur arbitrii. Nam alius vult vivere, privatus, alius rusticus, et alius navigare, aliud vigilare et aliud dormire: et certi similiiter, aliud vult aliud: nam multas voluntates arbitrii habemus. Unam vero voluntatem naturalis omnes accepimus, nempe amare vitam, seu immortalitatem, quam accepimus a principio.

196 III. Quid dicitur proprietas.

Idioma, seu proprietas dicitur. διὰ τὸ δῖαι εἶναι δῆμα, ideo quod simul sim propria. Inseparabiles enim sunt a suis naturis et hypostasisibus proprietates ipsarum. Proprietas est, quod in aliqua natura proprio cognoscitur, et in alia nulla reperitur. Exempli causa, in Deo est, quod sit ante aeternitatem temporum, increatus et immensus, quae in alia nulla usquam sunt substantia. Angelorum proprietas est, quod affectibus passionum careant et sint immortales, quod Deum laudibus celebrent, et nunquam sileant. Proprietas vero hominis est, quod ex mortali et immortali natura compositus sit, quod in alia nulla usquam substantia reperitur. Atque haec quidem sunt proprietates naturales. Aliæ sunt subordinatae, ut albedo, nigredo, longitudo, brevitas, cresci aut torvi oculi, tarditas, et similia, quae non in omnibus hominibus reperiuntur. Non enim omnes homines sunt torvis oculis, nec omnes sunt flavi. Naturales autem proprietates pariter in omni specie reperiuntur: uero omnes homines pariter corruptibles, sunt mortales, rationales, latos unguis habentes et incidentes erecto corpore. Sunt autem et alia, quae non proprie dicuntur idiomata, sed accidentia, quae adsum substantia et recedunt; ut *infantia, sanitas, morbus, caliditas, frigiditas*: deinde quidquid nutari potest, contingens vel accidens dicitur.

IV. De vi agendi.

Vis agendi, quemadmodum sanctus Gregorius Nyssenus inquit, est naturalis cuiusque rei potentia et motus. Nam quodvis essestiale, suam habet efficaciam: scilicet intellectualia intelligendi, sensibilia sentiendi, mobilia movendi, volatilia volandi, natalilia natandi, germina germinandi, reptilia reptandi, lucentia lucendi, et generativa generandi vim habent. In quibus ablata vi illa agendi, tollitur et interit ipsa rei natura. Sublate namque calore, etiam ignis extinguitur; sublate animalis motu, animal interit; sublate vi intelligendi, animæ intellectus et ratio. Hoc autem admirandum est quod differentes quædam naturæ suis naturalibus actionibus privatæ, aliæ efficiendi vim generant. Velut lapis adustus naturalem suam vim amittit, et calix efficitur, atque vim adurendi retinet. Eodem modo cedrus, amissa vi germinandi, sanandi efficaciam

accipit, et vermes baccis suis interfecit. Oportet A δοκεστος, καὶ καυστικὴν ἐνέργειαν κέκτηται. Καὶ ἡ κέδρος δύμιος στερεῖται μὲν τῆς βλαστήτης ἐνέργειας, καὶ λαμπτικὴν κέκτηται, ἀναριτικὴν ποιῶσα τῶν σκωλήκων τὴν κέδρον. Δεῖ οὖν τὸν ἔχερόνας τὰς τῶν δύναντων προστηροίας σκοτεῖν, καὶ ἀναριτεῖν, ὡς ἀν δύναντο εὑρεῖν, πλάσας πλέοντας ἀπάστης ὑπάρχεις προστηροίας ἐνεργητικάς, ἀλλ' οὐ ψυστικὰς δυναμίας ἔχουσιν, ἐπει τὸν ίδιων ἐνέργειαν ταύτας λα-
B δύονται καὶ ἔχουσι καὶ λεγόμεναι. Καὶ γάρ, ὡς προ-
ετήρηκαμεν, καθὼν δύομάζεται θεός ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, καὶ διγένελος ἐκ τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ ἐν-
εργείας καὶ δακονίας, καὶ δύνωπος, ἀπὸ τοῦ δύον θεωρεῖν τὸν ὄντα· οὕτω καὶ τοῖς λοιποῖς· καὶ γάρ παρθένος λέγεται, διὰ τὸ θανατοῦν τὴν πύρωσιν τῆς σαρκός· καὶ περιστερά διὰ τοῦτο λέγεται, διὰ πέτε-
C ται στερβῶν· καὶ Θάρος διὰ τὸ διειν τοὺς δρεις·
χελιδόνων, διὰ τὸ κελῆδον δονεῖν τῷ λαζεῖν· δρεις, τούτεστιν δ φάς· ήτοι δ λαζήρας πρὸς τὴν Ελαῖναν ποτέ·
δροκάς, ἐκ τοῦ δέλιου δέρπειν, ἢ ὡς δρός· προγύνην
ή τηροῦσα τὴν γονήν, ἥτο τὸ οἰκεῖον γένος· ἀτέλον, διὰ τὸ ἀτέλειν, καὶ τὸ θέρετρον· τὸν δρεινον·
διὰ τὸ γυρεύειν υψη· ἵππος, ἐκ τοῦ ιππάσθαι τοῖς ποσιν· ἀτέλες δέστερος, διὰ τὸ πολλάκις ἀνακαίνεσθαι καὶ πολλά (Ἔτη) ἔγν· πετεινόν, τὸ τὴν πέργαμα τεί-
νον ποταμός, ὡς πότιμον ἔχων ἐνέργειαν· χείμαρ-
φος, διὰ ἐν κειμόνων βέλ· φύσις, ἐκ τοῦ φύειν τὰς ὑποστάσεις· βρατάνη, διὰ τὸ βαδίζειν διν· ὁσπερ καὶ δύνωπος, ἐκ τοῦ δύον θεωρεῖν, ἢ ὡς βλέπειν.
καὶ ἡ ψυχὴ διὰ τῆς οἰκείας ἐνέργειας ἔχει τὴν τῆς ψυχῆς προστηροίαν· ψύχειν γάρ τὸ ζωοποιεῖν λέγεται· διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ζωοποιοῦ ἐνέργειας ψυχὴ λέ-
γεται, διὰ τὸ σώμα ζωοποεῖν καὶ ἔπειρε δὲ μυρια-
κούν, καὶ παρίσεμν, ίνα μὴ λέγωμεν πάντα κατὰ τὰς οἰκείας προστηροίας.

V. De unione.

Quid est unio, et quod modis intelligitur? Unio est distantium rerum communis concursus. Dicta autem est unio, quod res unum fiant, hoc est, quod coeant et commisceantur. Porro quinque modis D unio dicitur, commixtiva, divisiva, habituialis, positiva, et unin sancta Christi, quae supra istas secundum hypostasin dicta est. Atque unio quidem commixtiva dicitur, qualis est vini et aquae; divisiva, qualis est hominis ad bonitatem; habituialis, qualis est auri ad aurum. Unio autem Christi supra illas secundum hypostasin dicitur. Secundum hypostasin vero unio est per se subsistens concursu duarum naturarum in utero sanctæ Deipara Virginis. Non enim ante Verbum Deum ibi existit corpus, vel anima; sed simul caro, et simul Deus Verbum. Caro animata rationalis in eo fuit; quemadmodum in nostra quoque conceptione, ut nūbi videtur, anima per se subsistens simul concurrit cum cor-

torrens, διὰ τὸ κειμόνων βέλ· quod bieme fluat: φύσις, id est natura, ἐκ τοῦ φύειν τὰς ὑποστάσεις, quod hypostases producat: βρατάνη, id est herba, διὰ τὸ βαδίζειν διν, eo quod sursum tendat, quemadmodum et ἀνθρωπος, id est homo, ἐκ τοῦ δύον θεωρεῖν, eo quod sursum respiciat: ψυχὴ, id est anima, ex propria vi hoc nomini habet. Nam ψύχειν, idem est quod vivificare: ideo anima, ex vivificandi facultate, ψυχὴ dicitur, corpus enim vivificat. Sunt et alia sexcenta, qua ultro pretermittimus, ne omnia suis nominibus commemoremus.

V. Peri ἐγώσεως.

Tι ἔστιν ἐνωσις; καὶ ποστηκῶς νοεῖται ἡ ἐνωσις; "Ἐνωσις μὲν ἔστι διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομὴ ἐνωσίαι δὲ εἰρηται διὰ τὸ ἐνωσις, τούτεστι συνθήσαις καὶ μικραὶ τὰ πράγματα. Πενταχῶν δὲ λέγεται ἡ ἐνωσις, συγχυτική, διαριτική, σχετική, θετική, καὶ ἡ ἀγάλη ἐνωσις τοῦ Χριστοῦ, ήτις ὑπὲρ ταῦτα καθ' ὑπόστασιν εἰρηται. Καὶ ἐνωσις μὲν συγχυτικὴ λέγεται, ως ἡ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ διόντου. Διαριτικὴ δὲ, ως ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρωπον. Συγχυτικὴ δὲ, ως χρυσοῦ πρὸς χρυσόν. Ἡ δὲ τὸ Χριστοῦ ἐνωσις ὑπὲρ ταῦτα καθ' ὑπόστασιν εἰρηται. Καθ' ὑπόστασιν δὲ ἐνωσις ἔστιν ἡ αὐθύπαρκτος ἐν τῇ μητρᾳ τῆς ἀγίας Θεοτόκου τῶν δύο φύσεων συνδρομή; οὗτε γάρ τὸ σώμα πρὸ τοῦ θεοῦ Λόγου ὑπέστη ἐκεῖ, οὗτε ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ σάρξ ἡματία, καὶ θεός Λόγος ἡματία. Σάρξ ἔμφυγος λογικὴ ἐν αὐτῷ ὑπέστη, καθάπερ, ως ἔμοι δοκεῖ, καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας συλλήψεως, αὐθύπαρκτος ἡ ψυχὴ συντρέχει τὸ σώματι. Οὗτος γάρ τὸ σώμα καθ'

ἴσαντε συνίσταται, οὗτος ἡ ψυχὴ προπάρχει τοῦ σώματος, προτύπωσις οὖσα τῆς ἐνώσεως τοῦ Κυρίου.

VI. Περὶ δρουσούσιον.

Τέ εστιν δρουσόσιον, καὶ κατὰ τὶς εἰρηται δρουσόσιον; καὶ ὑσαχῶς τὸ δρουσόσιον; Ὁμοούσιον ἔστι, τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἀνεργειας ἀπαραλλάκτως ὑπάρχον. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται δρουσόσιον, ὅτι τὴν αὐτῆς οὐσίαν καὶ δύναμιν κατέχεται. Πενταγές; δὲ εἰρηται δρουσόσιον καὶ δρογενές, καὶ συγγενές, καὶ δροφεύς, καὶ δράμψιον. Ὁμοούσιον δὲ ἔστι, τὸ ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ. Ἐχον δὲ τινα διαφορὰν, οἷον λίθος στρόβης, καὶ λίθος στρόβης· εἰσὶ δὲ δρουσόσιοι, τουτέστι μιᾶς οὐσίας. "Ἔστι δὲ καὶ ξύλον φοίνικος, καὶ ξύλον ἕδενον· δρῦς καὶ σάρκη καμψοῦ, καὶ σάρκη λύθος. Ταῦτα δὲ λέγονται δρουσόσια, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἔστιν." Οπτερά πάντες οἱ ἀνθρώποι τῆς μιᾶς οὐσίας εἰστον. ἔχουσι δὲ διαφορὰν τὸ εἶναι, ἔτερος μαρκός, καὶ ἔτερος καλοβός· διὸ δυνατός, καὶ διλός ταλαιπωρος. Ἀλλ' ὅμως μιᾶς οὐσίας εἰστι, ψυχὴς λέγεται καὶ σώματος. ἔτερούσιον δὲ λέγεται, τὸ ἔτερον· οὐσίας ὑπάρχον, καὶ μηδὲν τῷ ἔτερῳ προσοντον, διλλὰ παντελῶς ἀλλότριον καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐκείνου ἀνόμοιον, οἷον ὄντωρ καὶ πῦρ· διὸ δέ γάρ οὐσία τοῦ πυρὸς, καὶ διλλή τοῦ ὄντωτος. Καὶ διὰ τοῦτο ἔτερούσιον λέγεται, ὅτι ἔτερορις καὶ ἀλλογενές ὑπάρχει· ὅπτερ ἀνθρώπος καὶ θεός, καὶ ἄγγελος, καὶ πηλός, καὶ φλος, καὶ χλόη. Ταῦτα γάρ κατὰ πάντα τρόπους ἀνόμοιά εἰσι πρὸς ὅλητα, διὰ τοῦτο καὶ ἔτερούσια λέγονται· ὅτε διὰ τὸ μὴ μετέγενεν ἔτερον τῆς οὐσίας τοῦ ἔτερου· διλλὰ διλλή μὲν ἐκείνου, ἔτερον δὲ διλλή, καθὼν εἰρηται.

alterius substantiae dicuntur: utpote quod alterum alia sit illius, alia alterius, ut dictum est.

VII. Περὶ ψυχῆς καὶ ροῦ.

Δισοῦς λέγεται ἡ ψυχὴ, μία μὲν ἡ ἀλογος, ἥτις ἔστι τὸ τῶν κτηνῶν· ἔτερός δὲ ἡ λογικὴ, ἥτις ἔστι τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ μὲν τῶν κτηνῶν, ἐκ γῆς Ηλασσον τὴν ὅμησιον γενεῖται πρόταξιν, ὡς ἡ θεά λέγεται Γραῦη· «Καὶ εἰπὼν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ἐρπετὰ ψυχῶν ζωῶν.» Οὔτε τὰ ζῶα τῆς γῆς Εἰσερον τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο πρὸς τὰ γῆνα μόνον ἔχουσι τὴν ὅρμην καὶ πάσαν τὴν ὅρεξιν, καὶ οὐ φρονοῦσι τὰ δικά. Πώς δὲ ἐγένετο ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς εἰπομένην. «Ἐλύκειν ἡ γῆ κατὰ πρόταξιν θεοὺς σάρκα τοῖς κτηνεστον· ἡ δὲ σάρξ πτοιοκέναι αἰλύν. Τὸ δὲ αἷμα γέγονε ψυχὴ κτηνώδης τῷ ζῶι, οὔτε πάλιν θνητῶν τοῦ ζῶος, τῷ αἷμα πεπηγδέ εἰς σάρκα μεταβαλλεται. Ή δὲ σάρξ φθαρεῖσα, πάλιν ἀναίνομη, γίνεται γῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀγνοοῦσι, καὶ οὐ φρονοῦσι τὰ δικά. Οὐ δὲ ἀνθρώπος ἐκ τῆς θεᾶς ἀμπνεύστεος ἐπήρχε τὴν ψυχὴν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ θεῖα ἐπιγινώσκει, καὶ τὰ δικά διώκει, καὶ τὰ οὐράνια νοεῖ, καὶ λογικὸς ὑπάρχει καὶ ἐννοεῖ. Άλλα μηδεὶς ὑπονοεῖσθαι, διὸ τὸ πνεῦμα, διπερ ἐνερύστασεν ὁ Θεός ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκείνῳ ἐγένετο ψυχὴ· μὴ γένετο· διλλὰ τὸ πνεῦμα ἐκείνῳ ψυχὴν ἀδημιούργησεν. Εἰ γάρ

A pore. Nam corpus per se consistere non potest; nec animus existat ante corpus, quae unionis Domini est imago quædam.

VI. De consubstantiali.

Quid est consubstantiale, et secundum quid dictum est consubstantiale, et quatuorpliciter consubstantiale dicitur? Consubstantiale dicitur, quod est ejusdem substantiae et efficaciam absque discrimine. Nam ideo consubstantiale dicitur, quod eamdem habeat substantiam et vim. Dicitur autem quinque modis: consubstantiale, simul genitum, congenitum, simul natum, et quod est ejusdem generis. Consubstantiale autem est, quod in eadem quidem est substantia, sed aliquam tamē dierentiam habet; verbi gratia, lapis cariosus, et solidus, vel durus: consubstantiales, hoc est, unius et ejusdem sunt substantiae. Ita lignum palmæ, et ebeni lignum, et caro camelii, ac caro piscis. Haec consubstantiale dicuntur, eo quod ejusdem sint substantiae. Quemadmodum omnes homines unius substantiae sunt, suas tamen differentias habent, propterea quod alius quidem procerus, alius brevis, alius potens, alius miser. Verumtamen pariter unius et ejusdem sunt substantiae, animæ scilicet atque corporis. Alterius substantiae dicitur, quod diversæ est substantiae, nec ulla tenus alii est affine, sed penitus alienum et omni modo absimile; cuiusmodi sunt ignis et aqua: alia quippe est substantia ignis et aquæ alia. Ideoque alterius substantiae dicitur, quia alterius naturæ atque generis: quemadmodum, Deus, angelus, lutum, sol et fenum. Haec enim omnibus modis absimilia sunt inter se, quapropter cum alterius substantia minime communicet, sed alia sit illius, alia alterius, ut dictum est.

198 VII. De anima et mente.

Dupliciter dicitur anima. Altera quidem est irrationalis, quae brutorum est, altera vero rationalis, quae est hominum. Atque ea quidem, quae brutorum est, creationem suam ex terra accipit, juxta mandatum Dei, quemadmodum dicit Scriptura: «Et dixit Deus, producat terra reptilia animalia viventia». Ergo animalia bruta ex terra accepérunt animam suam. Ideoque ad terrena solummodo habent affectionem et omnem appetitum, nec est illis rerum coelestium cura. Quomodo vero anima eorum ex terra facta sit, dicamus. Dedit terra, juxta praeceptum Dei, brutis carnem: caro sanguinem est operata: sanguis autem, bruta anima factus est animali irrationali. Quare mortuo animali, sanguinis concretus in carnem transmutatur. Caro autem corrupta et resoluta, terra si rursus. Atque eam ob causam ignorant illa, neque curant res celestes. Sed homo ex inspiratione divina suam animam accepit, ideo res divinas agnoscit, superna perseguitur, et res celestes intelligit: estque rationalis, et mente prædictus. Ceterum nemo existimet, quod ille spiritus, quem in hominem insulavit

Deus, factus sit anima. Absit! Sed spiritus ille creavit animam. Nam si in homine spiritus ille esset anima, esset nimurum anima ex Dei essentia. Si ergo ex Dei essentia esset anima, quare non inalterabilis semper esset et immutabilis, qualis est Deus? Inquit enim ipse: « Ego ipse sum, et non mutor ».¹⁰ Anima autem interdum quidem stulta est, interdum sapiens, interdum peccatrix, interdum justa : et alio quidem tempore fidelis, alio vero tempore incredula : aliquando rerum ignara, aliquando gnara, nonnunquam alacris et aliquando segnis. Cum haec in sese habeat anima, quoniam patet dici potest, quod ex Dei sit essentia? Illud haud quaquam esse potest. Sed hac inspiratio animam in homine fabricata est rationalem et intelligentem. Quapropter anima quoque intelligendo superna speculatur, et quae illi sunt, quaerit, appetit et desiderat, quoniam illinc habet creationem suam. Irrationalis autem anima non sic; sed quia terrena est, solummodo terrestria querit, ideoque una cum corpore moritur. Anima vero hominis aeternum vivit, et non habet finem. Habet autem anima tres partes: rationabilem, irascibilem, concupisibilem. Atque per partem quidem rationalem Deum diligit: per irascibilem vero daemonibus irascitur, et sese strenue adversus eos gerit; et per partem concupisibilem, bona appetit aeterna. Habet autem bonum sensus quinque corporales, et quinque spirituales: corporales quidem sunt isti: visus, auditus, olfactus, gustus et tactus. Considerantur vero in visu quidecum, album et nigrum. In auditu, acutum et grave. In olfactu, gratus odor et grave olens. In gusto, dulce et amarum. In tactu, durum et molle, calidum et frigidum. Sensus autem animae sunt isti: Mens, intelligentia, opinio, phantasia, et sensus. Diciturque uniuscujusque sensus organum sensorium, eo quod sensum conservet animal sensitivum. Operae autem pretium est et hoc cognoscere, quod quaevis caro corpus quoque dicatur, nou autem quodvis corpus dicatur etiam caro. Et sane stellae coelestia corpora dicuntur, non tamen vocantur coelestes carnes. Atque corpus quidem dicitur dupliciter: corpus materiale, et corpus subtile. Ac corpus quidem materiale est, quod deprehendi manu potest, et quod corruptioni morte est obnoxium; corpus vero tenue est, quod non comprehendit, vel tangi potest, ut est sol, luna, et stellae. Corpus autem crassum et materiale, quod caro dicitur, ex **199** quatuor elementis constat, sanguine, phlegmate, humore, et bile: videlicet, ex aere, terra, igne et aqua: hoc est ex calido, frigido, humido et secco. Sol, calidum et vitale elementum; aer, calidum et humidum; terra, siccum; aqua humidum elementum pariunt. Atque haec sunt, ex quibus constat homo, imo potius hominis caro; ideo post mortem in ea rursus resolvitur.

VIII. De corruptibili.

Quid est corruptibile, unde dictum, et quod modis dicunt?

¹⁰ Malach. ii, 6.

A ἐκείνῳ τῷ πνεύματι φυγὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τάχα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἡ φυγὴ ἔμελλεν εἶναι. Ἐάν ὑπῆρχεν ἡ φυγὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διὸ τί οὐκ ἔστι πάντοτε ἀναλλοίωτος, ἀτρεπτός, ὑστερός δὲ Θεός; ἐκείνος γάρ λέγει δὲ· « Αὐτὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἄλλοισι μαρτύρες. » Ἡ δὲ φυγὴ ποτὲ μὲν ἀμαρτιῶτη, ποτὲ δὲ γνωστοῦτος, καὶ ποτὲ μὲν ἀγνοούσα, ποτὲ δὲ ὀκνηρά. Ταῦτα ἔχουσα, τῶς δύναται λέγεσθαι ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἔστι τούτο, οὐκ ἔστι. Τὸ δὲ ἐμφύσημα ἐκείνο, φυγὴν ἐδημοσύργησεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, λογικὴν καὶ νοερά. Αἱδὲ τοῦτο καὶ ἡ φυγὴ νοερός τὰ δινὰ φαντάζεται, καὶ τὰ ἀκείνων ζητεῖ καὶ δρέγεται καὶ ποθεῖ. Η δὲ ἐκείνη ἔχει τὴν δημοσύργησαν. Ἡ δὲ τῶν ἀλλογιών, οὐχ οὐτώς, δὲλλος ἐπίγειος οὐσία, τὰ ἐπίγεια μόνα ἔται· διὸ καὶ συναποθνήσκει τῷ σώματι. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἡ φυγὴ, δεῖξως ὑπάρχει καὶ ἀτελεύτητος. « Εγειρὲ δὲ ἡ φυγὴ τρία μέρη, λογικὸν, θυμικὸν καὶ ἐπιθυμικὸν. Καὶ διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ μέρους ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· διὰ τοῦ θυμικοῦ μέρους ὑργίζεται τοῖς δειπνίσταις, ἀνθριζομένη κατ' αὐτῶν· διὸ δὲ τοῦ ἐπιθυμιτικοῦ μέρους ἴπιθυμεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθά. » Εγειρε δὲ ὁ ἀνθρώπος αἰσθήσεις πέντε σωματικάς, καὶ πέντε φυσικάς· αἱ σωματικαὶ μὲν εἰσὶν δραστικαὶ, ἀσκοῦσσις, καὶ ἀσκήσις, καὶ ἀσκήσις, καὶ ἀσκήσις. Θεωρεῖται δὲ μὲν τοῦ λειχνοῦ καὶ μέλανον, ἐν δὲ τῇ ἀκοῇ, τὸ δέ τοῦ θυμού καὶ περιβόλιον, ἐν δὲ τῇ φαρῷ, τὸ δέ τῇ γεύσει τὸ γλυκὺ καὶ πικρόν· ἐν δὲ τῇ ἀρψῇ τὸ στόμα καὶ πικρόν· ἐν δὲ τῇ γεύσει τὸ γλυκύ καὶ πικρόν· ἐν δὲ τῇ ἀρψῃ τὸ στόμα καὶ φερόν· τῆς δὲ φυγῆς τὰ αἰσθητήματα εἰσὶ ταῦτα· νοῦς, δίάνοια, δέξια, φαντασία, καὶ αἰσθητική. Λέγεται δὲ μαῖς ἀκάστητος αἰσθήσιων δργανῶν, αἰσθητήριον, ἀπὸ τοῦ τηρεῖν τὴν αἰσθήσιν αἰσθητικὸν τὸ ζῶον. Διὸ δὲ τούτο γενώσκειν, διτάξας αἱρέσθετος καὶ σώμα λέγεται· οὐ πᾶν δὲ σώμα, καὶ αἱρέσθετος καὶ σώμα διανομάτεται. Καὶ οἱ ἀστέρες, οὐμάτα ἐπουράνια λέγονται, οὐ μήν καὶ σφράξις ἐπουράνιος. Καὶ τὸ μὲν σώμα διττῶς εἰρηται, σῶμα τὸν λειχνόν. Καὶ τὸ μὲν λειχνὸν σῶμα ἔστι τὸ κρατούμενον διὰ χειρός, καὶ φωρόφ καὶ θεράπωτον ὑποκείμενον· σῶμα δὲ λειτόν ἔστι τὸ ἀπρότητον καὶ ἀγήλαρχον, οἷον τοῦ ἥλιου, τῆς οὐλήνης, καὶ τῶν ἀστέρων· τὸ δὲ σῶμα τὸ παγύ καὶ ὑλικόν, περιττόν· τὸ δὲ λέγεται αἱρέσθετος, συνίσταται ἐκ τασσαρῶν στοιχείων, ἐξ αἴματος, γῆς, πτυχῆς, καὶ ὑδατος· τουτέστιν, ἐξ θερμοῦ, καὶ φυγοῦ, καὶ ὑγροῦ, καὶ ἔρηρος. Οἱ ἥλιος τὸ θερμὸν καὶ ζωτικὸν στοιχεῖον· ὁ ἀτέρ τὸ θερμὸν καὶ ὑγρὸν· ἡ γῆ τὸν ἔρηρον· τὰ θεάτρα τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον τίκτεται. Ταῦτα εἰσὶν, ἐξ ὧν συνίστηκεν δὲ δινθρόπος, μᾶλλον δὲ ἡ αἱρέσθετος τὸν ἀνθρώπον· διὸ καὶ μετὰ θάνατον πάλιν εἰς αὐτὰ ἀναλύεται.

VIII. Περὶ φθαρτοῦ.

Τι ἔστι φθαρτόν; καὶ κατὰ τί εἰρηται φθαρτόν; καὶ δισαχῶς εἰρηται φθαρτόν.

Καὶ εἱρηται μὲν φθαρεῖν δισσῶς, σωματικῶς καὶ Α ψυχικῶς. Καὶ φυχικῶς μὲν, διαν τις ἀμαρτάνγη, λέγεται εἶναι διερθαρμένος, καθὼς λέγεται ἡ Γραφή· « Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύθησαν ἐν ἀνομίᾳς»· σωματικῶς δὲ λέγεται τριπόντις· φθορά, διαφθορά καὶ καθαρθορά. Καὶ φθορά μὲν τὸ χωροθῆναι μόνον τὴν φυχὴν ἐκ τοῦ σώματος· καὶ ἀποθανεῖν· διαφθορά δὲ ἐστιν, διεν τὸ σώμα βρωθῆναι πᾶν τῶν σκολήκων, καὶ μόνα καταλειψθεῖσα τὰ ἔστι. Καταφθορή λέγεται, διαν σαπόντις καὶ αὐτὰ τὰ ὅστα, καὶ διατηνῆσαις, καὶ εἰς μήδη χωρήσασι πανελῶς. Τοῦτο γάρ λέγομεν καὶ περ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διτὶ φθοράν μόνην ἐδίξατο· τοιτέστι θάνατος. Διαφθορά δὲ ἡ καταφθορά τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα ὅλως οὐκ ἐδίξατο, ἀντεῖται δὲ τριήμερος πρωτότοκος γεννήμενος ἐκ τῶν νεκρῶν.

IX. Τι εἴ λέγεται πρωτότοκος;

Διέτι ἀνέστη πρῶτος ἐκ τοῦ ἄδου, καθὼς καὶ ἡμεῖς μηδὲμον ἀνίστασθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Καὶ διεῖται ἀνέστη πρὸ ἐκείνου δὲ Λάζαρος καὶ τοῦ Ιάκερου θυγάτηρ, καὶ ἄλλοι πολλοί, διὰ τί οὐκ ἐκλήθη, τις ἐν αὐτοῖς πρωτότοκος; Διέτι ἐκείνοις ἀναστάτες ἐκ τῶν νεκρῶν πάλιν ἀπέθνεον. Οὐ δὲ Χριστὸς, διατάξας, οὐκ ἐτί ἀπέθνει. Καὶ περ ἐφ' ἡμῶν γενέσεται ἐν τῇ ἀναστάσει, τοῦτο γέγονος καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Πρῶτος γάρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀναστάσιν, τοις καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ μέλλον ἐπειδὸν ἀπολαύσειν, ἢν μή διαδέχεται θάνατος.

X. Τι ἔστι λόγος, καὶ σταχῶς δὲ λόγος;

Εἱρηται μὲν δὲ λόγος τριχῶς· λόγος ἐνούσιος, δὲ Θεὸς Λόγος. λόγος ἐνδιάθετος, δὲ τῶν ἀγγέλων, καὶ δὲ τῇ λατεράδι διανοιᾳ λαλούμενος λόγος· καὶ δὲ προφητικός, δὲ διὰ τῆς γλώττης, δὲ λέγεται ἀγγελος νομίμως. Λόγος δὲ εἱρηται ἐκ τοῦ λέγεται.

XI. Τι ἔστι Χριστιανός;

Χριστιανός ἔστιν ἀληθινὸς ὄντος Χριστοῦ λογικός, δὲ ἔργων ἀγαθῶν καὶ δογμάτων ὅρθων συνιστάμενος.

Αἱρετικὸς δὲ ἔστι συκοφάντης καὶ κατήγορος διληθείας. Αἱρεσίς δὲ φευδῆς ὑπόδηλής του μή τινει.

Ἀτρεπτὸν δὲ τοῦ δειλούστων ἔχον.

Φυσικὸν δὲ τοῦ τῇ φύσει κείμενον, δὲ τὸ ἀληθινὸς ἀληθὲς γνωριζόμενον.

Παρὰ φύσιν ἔστιν, δὲ Θεὸς οὐχ οὕτω πεποιήκαν, δὲ διπέρ ὅλως οὐ πεποιήκεν, οἴδητον τὴν ἀμάρτια καὶ δὲ θάνατος.

Τρία φησι τὰ λαλούμενα ἐν ἀνθρώποις· τὸ κατὰ φύσιν, τὸ παρὰ φύσιν, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν. Καὶ κατὰ φύσιν μὲν ἔστιν δὲ γάμος· παρὰ φύσιν η πορνεία·

¹ Psal. xiii, 4.

¹⁷⁾ His similia quedam habentur in cod. Colb. 4753. ⁽³⁴⁾ Haec et similia in eod. cod.

Dupliciter corruptibile dicitur, corporaliter et spiritualiter. Ac spiritualiter quidem, cum peccaverit quis, dicitur esse corruptus, quecummodum dicit Scriptura: « Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniquitatibus »¹¹. Corporaliter vero corruptibile tribus modis dicitur: interitus, corruptio et consumptio. Interitus dicitur, sola anima separatio a corpore et mors. Corruptio vero est, quando corporis a vermis corroditur, et solummodo relinquunt ossa. Consumptio autem vocatur, quando putrescent ipsa quoque ossa et absumentur, abeuntque, nec amplius exstant. Illoc enim de Domino nostro Iesu Christo quoque dicimus, quod interium tantum subierit, id est mortem. Corruptionem vero aut consumptionem sacrosanctum Bejus corpus nequitiam sustinuit, sed resurrexit die tertia primogenitus factus ex mortuis.

X. Quare dicitur primogenitus?

Et quod primus ab inferis resurrexerit, quemadmodum etiam nos resurgentem in secundo adventu. Quia autem ante illum Lazarus resurrexerat et Jairi filia, multique alii, quare non illorum aliquis primogenitus vocatus est (33)? Quia illi post resurrectionem suam e mortuis, rursus mortui sunt. Christus autem postquam resurrexit non amplius est mortuus, sed quod in resurrectione nobis eveniet, id ipsi iam contigit. Nam primus ex mortuis ea resurrectione resurrexit, quae est in incorruptibilitate, cujus nos quoque speramus in futuro C participes fore, quam resurrectionem nulla mortis amplius sequetur.

X. Quid est verbum, et quot modis dicitur

Verbum dicitur tripliciter: verbum substantiale, quod est Deus Verbum; verbum internum, quod est angelorum, et quod in mente nostra loquimur; verbum enuntiativum, quod enuntiatur per linguam, quod mentis nuntius quoque dicitur. Dicitum est autem Verbum, seu dictum, a dicendo.

XI. Quid est Christianus?

Christianus est vera domus Christi rationalis, per bona opera et recta dogmata constructa.

(34) Hæreticus autem est, sycophanta et accusator veritatis. Hæresis, falsa opinio ejus quod non est.

Inmutabile est, quod se semper similiter habet.

Naturale est, quod in natura situm est, vel quod vere verum cognoscitur.

Præter naturam est, quod Deus non ita fecit, vel quod omnino non fecit, qualia sunt peccatum et mors.

Tria sunt, quae de hominibus prædicantur: quod 200 secundum naturam, quod præter naturam, et quod supra naturam. Secundum naturam est

matrimonium : praeter naturam, scortatio : supra A naturam, virginitas. Et rursus secundum naturam aut opes juste acquisitae : praeter naturam, avaritia : supra naturam, possessionum contemptus. Item secundum naturam est, temperantia in cibo : praeter naturam, crapula : supra naturam, jejunium. Similiter secundum naturam est, pax : praeter naturam, tumultus : supra naturam, erga iniun-
micos dilectio. Et in ceteris similiter.

Etymologia est, qua vim nominis alicuius recte designat, et ex ipso sensu explicata, veluti : Pax unde sic dicta est ? Quod mente tranquillam reddit. Tumultus, a facilitate confundendi. Error, ab eo quod oblique mentem trahat. Temperantia, vel quod salutaria provideat, vel quod corpus a sordibus conservet. Scortatio vel ab eo, quod juventem inflammet, vel quod mentem oculis privet, vel quod a longinquo annuat. Similiter et in reliquis.

Corpus quia ex elementis compositum est, admittit dissolutionem, et destruitur. Propterea corpora tam hominum quam bestiarum facile corrupti ac mori possunt, ex quatuor cum consistent elementis : terra, inquam, aqua, igne, et aere. Nam ea, quae ex istis constant, semper generantur, semperque corruptuntur; elementorum videlicet dissoluta compositione, et qualibet in suum locum recepto. Ipsa vero elementa, simplicia cum sint, et incomposita, suam quoque stabilitatem retinent, et usque ad consummationem indissoluta sunt.

XII. De anima.

De anima autem dicimus, quod quinque sint affectus in ea, qui animales affectus vocantur. Sunt autem isti : ira, dolor, metus, sollicitudo et invidia. Qui ergo prudentia mentis praeditus est poterit illis imperare. Est autem anima per se calida, tanquam ardens ignis. Sicut igitur ignis, ea quae sunt in oiliam conjecta coquit; sic anima, quae igneum naturam habet, cibos in ventriculum receperit communuit et consumit. Nam anima non propterea ψυχή vocatur, quod essentia sua sit ψυχός, frigida, sicut rudiores quidam existimant; sed quod magno suo calore humores extergat; sicut ex virtute solis manifeste declarari potest. Nam calidus cum sit et ignitus, siccet lutum et omnem humorum sursum trahit. Quod autem anima naturaliter sit calida, a morientibus quoque comprobatur. Cum enim primum anima recedens, corpus reliquerit, omnia statim membra sunt frigida, frigoreque haud minus, quam glacies hiemalis congelata relinquuntur. Quandiu enim abundantia cibo anima reficitur, viget corpus, et valet viribus: quando vero cibis destituitur, absunit et corruptum ipsum corpus. Non enim potest corpus absque cibo anima caliditati resistere: quemadmodum nec æneum vas ad fontem posatum, ignis vehementiam absque aqua ferre potest: nimio enim ardore siccatur, et lan-

B οτέρ φύσιν ἡ παρθενία. Καὶ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ δικαιος συναγόμενος πλούτος· παρὰ φύσιν ἡ πλεονεξία· ὑπὲρ φύσιν ἡ ἀκτημοσύνη. Ὁμοίως πάλιν κατὰ φύσιν ἡ σύμμετρος τροφὴ· παρὰ φύσιν ἡ γαστριμαργία· ὑπὲρ φύσιν ἡ νηστεία. Πασάντως πάλιν κατὰ φύσιν ἡ εἰρήνη· παρὰ φύσιν ἡ ταραχή· ὑπὲρ φύσιν ἡ πρᾶς τοὺς ἐχθραίνοντας ἀγάπη. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὅμοιως.

Ἐτυμολογία ἔστιν ἡ τῆς δυνάμεως τοῦ ὄντος ὀρθότης, ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοὸς ἐρμηνευομένη· οἷον, Κατὰ τί εἰρην; Κατὰ τὸ ἡρεμεῖν τὸν νοῦν. Οὔπερ πάλιν ταραχή, διὰ τὸ βρῶν κείσθαι· καὶ πλάνη κατὰ τὸ πλαζόνειν τὸν νοῦν. Συρροτύνη, ἡ ἀπὸ τοῦ σῶμα φρανεῖν, ἡ διὰ τὸ τὸ σῶμα φρουρεῖν ἀπὸ βύσου. Πορνεία ἡ διὰ τὸ πυρὸν τὴν νεύστηα, ἡ διὰ τὸ πτυρὸν, ἡ ἀπὸ τοῦ ἐκτυφλοῦν τὸν νοῦν, ἡ διὰ τὸ πόρφυρων νεύειν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὅμοιως.

Τὸ σῶμα, ἔχον τὴν σύνθετον ἐκ τῶν στοιχείων, δέχεται καὶ δάδιναν, καὶ ἀπαντίστατα. Διὰ τοῦτο τὰ σώματα καὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων εὐθαρτά καὶ εὐθντή τα τυγχάνει. ἐπειδόμενα συνεπτήστα στοιχείων· λέγω διὰ γῆς καὶ θάλασσας, καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ τούτων συνεστηκότα δεῖ γίνονται καὶ δεῖ φύεσθαι, τῆς τῶν στοιχείων διαλογομένης συνθέσεως, καὶ ἔκτατου πρᾶς τὸν ίδιον διαλύσσοντος τόπον. Αὐτὰ δὲ τὰ στοιχεῖα, ἀπλά τυγχάνοντα καὶ ἀσύνθετα, τὸ μόνιμον ἔχει, καὶ μέχοι τῆς συντελείας διάδειν.

C

XII. Περὶ ψυχῆς.

Περὶ δὲ ψυχῆς λέγομεν, ὅτι εἰσὶ πάντα ἐν αὐτῇ, ἄτονα ψυχικὰ πάθη καλοῦντα. Εἰσὶ δὲ τούτα, ὅρη, λύπη, φόβος, φροντίς, καὶ φόντος. Οὐ οὖν φρόνιμον ἔχον τὸν λογισμὸν δύναται τούτων κρατεῖν. Ἡ ψυχὴ δὲ ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴν θερμή, ὡς πῦρ καυμάτων. Ότι δὲν τὸ πῦρ τὰ βαλλόμενα εἰς λέβητα ἔβει, οὕτω καὶ ἡ πυριδέσθις ψυχὴ τὰ περαπεμφόμενα στέλλει ἐν τῇ κοιλίᾳ λεπτύνει καὶ δαπανᾷ. Ψυχὴ γάρ, οὐ διὰ τὸ ψυχρὸν τὴν οὐσίαν εἶναι, καλεῖται, καθὼς τινες τῶν ἀπόλουστέρων ἐνδύμασιν ἀλλὰ διὰ τὸ τὸ πολλῆς θερμότητος ἀναγηραίνειν αὐτὴν τὰ ὑγρά· ὡς ἐστι πληροφορθῆναι καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ τόλου. Θερμὸς γάρ ὁν καὶ πυρώδης, πηλὸν ἤραινει καὶ τὸν ύγρὸν ἀνιμάτει (35). Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ θερμὴ ἐστι κατὰ φύσιν, παράδοιν καὶ ἐκ τῶν ἀπονησκόντων. Ἡ γάρ ὥρη ἡ ψυχὴ χωρισθῆ ἐκ τοῦ σώματος, πάντα τὰ μέλη ψυχὰ καὶ κρυσταλλῶδη εὑρίσκονται, οὐδὲν ἦτον πάγου κειμενοῦ. Ήως γάρ ἔχει ἡ ψυχὴ τὴν τροφὴν εἰς ἀφθονίαν, θάλλει τὸ σώμα καὶ δέρινται. Οπηγίκα δὲ ἀπορήσεισιών, αὐτὸν τὸ σώμα κατεσθίει καὶ φεύγει. Οὐ γάρ δύναται τὸ σώμα διενύειν τροφῆς ἀντέγεντον πρᾶς τὴν θερμότητα τῆς ψυχῆς, ὥστε οὔτε ἀγγεῖον καλούν, ἐστιν ἐπὶ κλιεύσιν, δύναται φέρειν διενύειν θάλλος τὴν αφορθῆτα τοῦ πυρός· ἐφεργίται γάρ καὶ διαλύεται τελείων. Οὕτως εὖν καὶ ὁ λέβητος τοῦ σώματος, μή ἔχων τὴν τροφήν,

(35) Edit. comm., ἀνηλάται.

καὶ τῆς πυράδους ψυχῆς ἐκπυρούμενος, ἀπόλλυται παντάπασιν.

Ἐπι ποτὲ δὲ εἰς περὶ τῆς ψυχῆς τις ἀμφισβητοῦ, ἀρρένησον αὐτὸν· Εἶπε μοι, ὃν διηρ τῷ σώματι κεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ἑνὶ τόπῳ; Καὶ εἰ μὲν εἶπε σοι, ὅτι ἐν διῃ τῷ σώματι, εἶπε αὐτῷ· Καὶ τὰς τέλειους τὴν γένερο τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὸν πόλια, καὶ οὐ κόπτεται καὶ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ πάλιν ζῇ ὁ ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἀποθνήσκει; Εἰ δὲ εἶπε σοι, Ἐν ἑνὶ μέρει κεῖται, πάλιν εἶπε· Καὶ πῶς εἰσὶ τὰ διαλα μέρη τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ψυχῆς, καὶ πῶς δύναται ἔλιγον μέλος ἔχειν ὁ ἀνθρώπος; Καὶ πῶς ἔσται δυνατὸν ζῆν χωρὶς ψυχῆς; Πῶς γάρ τὸ μῆτρον ψυχῆν νεκρὸν ἔσται· καὶ οὐκ οἰδας τί λέγεις. Έγὼ δὲ εἰπω σοι, ὃν ποιεῖ τόπον, καὶ ποιεῖ τρόπον, καὶ ποιεῖ ἀναπάτηται ἡ ψυχὴ. Ἐν τρισὶ τόποις τοῦ σώματος ἔστιν ἐνιδρυμένη, καὶ διπερ ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου εἰς ἔνα τόπον χυρεῖ, καὶ εἰσέρχεται τοῦ σίκνου, φωτίζει δὲ πάντα τὸν οἴκον· καὶ ἡ ψυχὴ, ἐν τοῖς τρισὶ μέρεσι τοῦ σώματος ἐνιδρυμένη, τὸν οἴκον δὲν ζωγρούει τοῦ σώματος. Κατοικεῖ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν τῷ διποθεν μέρει τῆς κεφαλῆς, διπερ κόστιλον διομάζεται, καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς φλεψὶ. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς τρισὶ μέρεσι κατοικεῖ ἡ ψυχὴ. Διὰ τούτο ἡν ἄνωραν τρωθῇ ἡ καρδία, ἢ ἐκ τῆς βασιλικῆς φλεψὶ αἷμα βασισθῇ πολὺ, ἢ ἡ κεφαλὴ χρουθῇ καὶ τρυπθῇ ὑπὸ ἔιρους, παρευθὺς χωρίζεται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, καὶ νεκρὸν τὸ σώμα εὑρίσκεται. Κατοικοῦσα δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις μέρεσιν, διῃ τῷ σώματι μεταβολωτὴ τῆς οἰκείας ζωτικῆς δυνάμεως.

A dem dissolvitur. Ad eumdem modum olla corporis si non habeat cibum, ab ignita anima accensa, penitus interit.

Quod si aliquando de anima dubitet aliquis, ab ipso quære: Num anima hominis in toto corpore est, vel in uno aliquo loco? Et si in toto corpore respondeat animam esse, interroga: Quomodo abscessa manu, vel pede, non absceduntur anima, et adhuc vivit homo, ac nondum moritur? Quod si dicat, in parte aliqua animam esse, rursus quære: Quoniam pacto hominis aliae partes esse queunt absque anima, et quomodo membrum inanimatum habere possit homo? Item quomodo possibile sit vivere sine anima? Nam quidquid animam non habet, mortuum est. Sane nescis quid dicas. Ego vero B tibi dicam, qua in parte, quomodo et ubi requiescat **201** anima. In tribus locis corporis suam habet sedem. Et sicuti solis radius unum aliquem locum occupat, et in dominum penetrat, illuminat vero totum domum: sic anima quoque in tribus istis partibus corporis residens, totam domum, corpus, vivificat. Habet autem anima sedem suam in corde, in posteriori parte capitinis, que cava vocatur, et in basilicis venis. In istis igitur tribus partibus habitat anima. Quare, si cor vulneretur, aut ex basilica vena multum sanguinis effluat, aut si caput cedatur, vel gladio sectetur, statim a corpore recedit anima, et mortuum corpus relinquatur. In istis porro tribus partibus anima sedem habens, in totum corpus vitalem suam potentiam distribuit.

MONITUM

IN SEQUENTIA AD ANTIOCHUM DUCEM OPERA.

I. *Antiochum quedam Athanasiū aro, ipsique Athanasio familiarem, exstitisse palam est ex epistola ad Joannem et Antiochum cusa tom. I [nunc t. II], p. 763. Qui presbyter item fuit, ut Antiochus hic presbyter ordinatus fuisset memoratur inferioris. Quare ille fortassis Antiochus presbyter, occasio fuit ut nomine Athanasii varia ederentur opera, ad Antiochum nuncupata. Sed sive ista sive alia occasione conscripta fuerint ejusmodi opera, palam est nequaquam Athanasii illa esse; sed alterius scriptoris Athanasio aetate inferioris ingenio longe imparis.*

II. *Ex tribus hisce tractatibus, ad Antiochum inscriptis, duo priores, scilicet Doctrina ad Antiochum, et illud ad Antiochum opusculum, nondum editi fuerant. An vero tria illa opuscula ejusdem scriptoris sint, minime constat; non multum tamen assimile est orationis genus. Caeterum antiqua sunt ea omnia, nam dno quidem priora, ex antiquis manuscriptis mutuatis sumus; quæstiones vero ad Antiochum, ab Anonymo Rarenante septimi, vel ut alii putant, sequioris saeculi, editio per D. Placidum Porcheron laudantur, loco infra notando. Quæstiones porro illas ad Antiochum postremo loco ponimus, ue sejungamus a caeteris quæstionibus que ad Antiochum minime inscribuntur. De singulis quædam pertractanda nobis sunt.*

III. *Doctrina ad Antiochum DUCEM, otiosi hominis commentum, ut nemo non videt, eo tamen nomine pretiosa et commendanda est, quod magnam libri Pastoris partem, cuius Graeca jamdiu interire, Graece nobis exhibeat: et quidem ita puram, ita Latinæ Pastoris consonam, ut ad verbum ex eo ut plurimum descriptam esse, conspicuum sit. Primo namque scriptor iste Antiochum nobis representat adeuntem S. Athanasium infirmitatis corporearum causa: ut una precibus suis levet aegritudinem, et monitis viam pareat ad penitentiam. Huic Athanasius sanitatem restituto, duodecim mandata tradit: que nihil sunt aliud, quam duodecim illa Hermae Pastoris mandata, quibus constat liber secundus. Ita tamen ut non integra semper sed quibusdam ademptis afferat. Deinde multa alia ex eodem libro hinc inde consuntur: ac postremo mo-*

quam et prolixam enarrat Antiochi visionem, quam item ex tertio Pastoris libro ad verbum mutuatus est. Hoc staque opusculum, licet prima fronte ne flocci quidem faciendum videatur, maximi tamen est momenti, quippe cum libri illius apostolorum avo editi, et a tot Patribus nec sine laude memorati, multa et prolixa nobis fragmenta suppeditet. Probo igitur consilio quaecunque Athanasii nomine in manuscriptis circumferuntur edi curavimus; nam si, ut evadabant nonnulli, ea omnia abjecissemus, qua ab imperitis inelegansibusque scriptoribus Athanasii nomine composita essent, hoc opusculum prima fronte repudiari eramus, cum multis aliis quorum nullum sua caret utilitate. In mss. antiquo Ecclesia Carcassonensis, hic tractatus sic inscriptus est.: Incipit doctrina et expositio Athanasii sancti, Alexandrinæ civitatis episcopi. Sed codicis illius nobis copia non est.

IV. Opusculum aliud subsequitur, AD ANTIOCUM nuncupatum, stylo χαράτῳ et parum eleganti conscriptum, in quo postremum Dei judicium, et varia inferni supplicia multis enarrantur. Quem Athanasio ascribere ne cogitareret quidem quispiam, tantum scilicet ab illa Athanasii ἐνεργείᾳ et eleganti abhorret.

V. Tertio occurrit QUESTIONS AD ANTIOCUM quæ jamdū inter Athanasii edita comparant, nec pri-
num, ut jam extante composite sum: sed cum pauciores numero olim fuerint: nec plures 33 in veteribus Latinis editis, et in quibusdam manuscriptis, in aliis vero 41. Jam extant num. 136, librariis novas quæ-
stiones semper addentibus: unde fit ut codices multum inter se varient. Porro conspicuum plane est has quæ-
stiones non esse Athanasii, sed nonnullas ex variis auctoribus hinc inde excerptas suis, alias a variis scri-
ptoribus compositas; inde factum, ut aliqua extant alii præstantiores, elegantioresque, nec indignæ quæ
legantur. Imo ex ipso Athanasio quadam huc translata deprehenduntur. Pro facultate nos scriptores ad
marginem adnotavimus unde illæ excerpta sunt. Hinc liqueat alias esse alii antiquiores, uti jam diximus.
Quod vero nonnulli vobet; argumentum ex eo mutuantur quod aliqui Patres, Athanasio aetate inferiores hic
memorentur, non tanti est momenti; cum videlicet ea loca quibus afferuntur illi Patres, in antiquissimis
codicibus non extant. Verum aliunde luce clarius commonatur non esse illas Athanasii, 1º ex orationis
genera, impolito et inelegant, ut plurimum saltē: nam sibi stylus minime constat, quia multa ex variis
scriptoribus tacito nomine excerpta sunt; 2º ex nugis compluribus quas quisque facile animadversus est;
3º ex iis quæ de imaginibus eorumque cultu dicuntur num. 39. Nam, licet Eusebio teste plurimi, suo tempore,
apostolorum imagines depictas apud se cum honore retinenter, non ita frequens tunc imaginum erat usus. Ex
multis denique alii quæ proserre non juvat, ne apertissimæ rei comprobandas diutius aquo immoremur.
Cæterum, quod spectat questiones 30 et 31, de angelis, quæ in testimonio ex Scriptura sacra superiorius extant
pag. 21, arbitror illas ex hoc tractatu excerptas eo translatas suis; quæ sequuntur enim, cum illis affini-
tatem habent. Similiter quæstio 71 ad hunc potius tractatum videtur pertinere, quam ad testimonia illa;
ubi quæ consequuntur, nihil ad illam quæstionem. Hic vero contra quæstio subsequens ejusdem est argu-
menti.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΔΟΥΚΑΝ.

S. P. N. ATHANASII

DOCTRINA AD ANTIOCUM DUCEM (36).

202 1. Sanctissimum episcopum Athanasium A adiit dux quidam, nomine Antiochus, gravi morbo laborans, rogavitque ut sui causa oraret; quo si sanus fieret converteretur ad Dominum, ac peccatorum poenitentiam ageret. Cumque clementem Deum orasset episcopus, insequente die sanus ille fuit. Tum accessit, bona sua secum afferens, quæ posuit ad pedes episcopi, rogans ut pauperibus erogarentur et egenis; sibique licet, accepto per sanctum virum venerando habitu, monasticam virtutis vitam agere. Quod Dei gratia fecit episcopus.

1. Ἐλθὼν πρὸς τὸν ἀγιώτατον Ἀθανάσιον δούλη ὄνδματι Ἀντίοχος, ἐν δεινῇ ἀρβωσίᾳ κατεχόμενος, παρεκάλει εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπως, ἐλνέται, ἐπιστρέψει λοιπὸν τὸν Κύριον, μετανοῶν ἐπὶ τοὺς ἀμαρτήματαν αὐτοῦ. Καὶ παρακαλέσαντος τοῦ ἐπισκόπου τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν, ὡρῆς τῇ ἔξι γέγονε. Καὶ δὴ εἰρχετο φέρων μεθ' ἑκατοῦ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ τίθησι πάρα τοὺς πόδας τοῦ ἐπισκόπου, παρακαλῶν δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσιν· αὐτὸν δὲ, λαβόντα τὸ σεμνὸν αὐγῆμα πάρα τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς, τὸν ἄνδρετον καὶ μο-

(36) Nunc primum edita ex mss. Colbert. 4249.

νήρη βίον ποιεύεσθαι· ὅπερ τῇ τοῦ Θεοῦ χάρει ἐπιώντες ὁ ἐπίσκοπος. Τότε λέγει τῷ ἐπίσκοπῳ ὁ θεὸς Ἀντίοχος· Ἐδει με, διψάσθην, φυλάξαι τὴν πίστιν, καὶ μὴ μολύνω τὸ βάπτισμα ἔτι· διὰλλος ἐπειδὴ ἡ ἀφροτόνη μου μεγάλην ἐν ἑμοι εἰργάσσετο ἀμέλειαν, παρακαλῶ τὴν σὴν ἀγιοτάτην διδάξαι με καὶ κατηχῆσαι καὶ νουθετῆσαι, τίνων ἀπὸ τοῦ νῦν πραγμάτων καὶ ἔργων καὶ λογισμῶν ἐγχρατεύσομαι καὶ τίνων ἀλλοι ἐπιμελήσομαι ἀρετῶν.

Τότε ὁ ἐπίσκοπος, ποιήσας εὐχὴν καὶ καθίσας ἐδίδασκεν αὐτὸν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ μίαν ἐκάστην ἐντολὴν τῶν διδασκάτων τοῦ Χριστοῦ τὴν πληρώσαι. Ἀρχέται τὸν λέγεν αὐτῷ·

'Primum mandatum de fide.'

Χρή τὸν ἐπὶ τὴν ἀπηλίθωτον ἀρετὴν ἔργοντος **B** καὶ σινῶν βίον ποιεύομενον καὶ ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀμφιτρίμασι μετανοοῦντα (37) πρὸ πάντων πιστεύειν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Γεόντον Θεοῦ τὸν μονογενῆ, διὸ οὐ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, Θεὸν Σωτῆρα ἡμῶν ὑπάρχοντα, δόμοισσον τῷ Πατρὶ· καὶ εἰς τὸ ἄγιον Πνεύμα, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Γεῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδασῶμενον. Εἰς Θεὸς μόνον δὲ πάντα χωρῶν, μόνον δὲ ἀχώρητος ὄντος, καὶ διὰ πάντα δύναται, ἀδύνατον δὲ αὖτις οὐδὲν. Ἐὰν οὖτα πιστεύσῃς καὶ διὰς καρδίας σου καὶ καὶ διῆς ψυχῆς καὶ καὶ διῆς ισχύος σου, καὶ φορθῆς αὐτὸν, καὶ ἐγχρατεύσῃς, ὡς λέγω σου, εἰσακούσθησαι σου ή ἐντευξίς, καὶ πιστεύσας λήψῃ παρ' αὐτοῦ τὴν βοήθειαν καὶ νίκην καὶ σωτηρίαν εἰς τὰς αἰώνας. Ἀμήν.

Secundum mandatum, simplicitas servanda: non loquendum adversus proximum.

2. Καὶ ἀναστὰς ἡξετο, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν λέγει αὐτῷ· (38) Ἀπλότητα ἔχει, καὶ ἀκακίας γενοῦ καὶ ἔσοντος τὸ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν τὴν ἀπολογίαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. (39) Πρώτον μὲν μηδενὸς καταλάβει, μηδὲ ἡδεῖς ἀκούει τοῦ καταλαλούντος· εἰ δὲ μή, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἐσῃ τῆς ἀμφιρρίτης τοῦ καταλαλούντος, ἐὰν πιστεύσῃς τῇ καταλαλῇ, ή ἐὰν ἀκούσῃς· πιστεύεις γάρ καὶ σὺ αὐτὸς ἔξι κατὰ τὸν ἀδελφὸν σου, οὐτως οὐν ἔνοχος ἐστι τοῦ καταλαλούντος. Πονηρὸν γάρ πνεύμα (40) ἔστον τὴν καταλαλίαν, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεύον, διὰλλα πάντοις ἐν διγοστασίαις κατοικοῦν. Ἀπεγέ σύν ἀπ' αὐτοῦ καὶ εἰρήνην ἔσεις (41) μετὰ πάντων. Ἐνδινοι δὲ τὴν ἀπλότητα παλ τὴν αερμότητα, ἐν οἷς οὐδὲν πρόσοχομά ἔστι πονηρόν, διὰλλα

A Tunc ait episcopo dux Antiochus: Me oportebat baptizatus cum suissem, sicut servare, nec ultra baptismum violare; sed cum amentia mea ingentem in negligientiam me conjecterit, tuam rogo sanctitatem, ut me doceas, instituas, moncas, quibus jam abstinere debeam factis, operibus, cogitationibus; quibus contra virtutibus operam dare.

Tum, oratione facta, episcopus, sedens docuit illum in Spiritu sancto, singula Christi doctrinæ mandata completere. Sie itaque orsus est :

'Primum mandatum de fide.'

Eum qui ad immaculatam virtutem accedit, venerandam (42) ducit vitam, præteriorumque peccatorum penitentiam agit, oportet ante omnia credere in unum Deum omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei unicenum, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo et quæ in terra : Deum Salvatorem nostrum, consubstantialem Patri. Et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. Unus Deus solus qui omnia continet, cum solis ipsis contineri nequeat : qui omnia potest, nihilque ipsi impossibile est. Si eo modo credas ex toto corde tuo, ex tota anima tua, et ex tota fortitudine, eumque timeas, et temperanter agas, ut tibi dico, exaudiatur precatio tua : et cum credideris, accepturus ab eo es auxilium, victoriam et salutem in secula. Amen.

C

2. Surgensque oravit, et absoluta oratione, ait illi: Simplicitatem habe, et sine malitia esto, ac velut infantes, qui ignorant malitiam saluti hominum exitialem. Primum quidem ne cuiquam obrectes, neque obrectatorem libenter audias. Alioquin tu ipse, qui audis, reus eris peccati obrectatoris, si obrectatione fidem habeas, cui tu aurem præhuiisti; nam, si credideris, ipse peccato in fratrem tuum obnoxius, atque ita cum obrectatore reus eris. Spiritus quippe malignus est obrectatio, et turbulentum daemonium, quod nunquam in pace degit, sed scuper in disceptationibus versatur. Ab ea igitur te abstinet, et pacifice deges, cum omnibus. Indue simplicitatem et honestatem, quibus nullum inest offendiculum malum; sed

etiam multa suo marte adjicit, ut cuique videre est.
— Mox vulgo, η ἔδω. NOLTE.

(40) Πνεύμα videtur irrepisse, sic enim legitur in Pastore: *Perniciosa est detractionis.*

(41) Hec sic leguntur in Pastore: *Et semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia letia sunt, etc.*

(42) Id est, monasticam.

(37) Hoc primum mandatum ex primo Hermæ *Pastoralis* mandato, l. ii, p. 44, et ex *Symbolo Nicæno* confectum est.

(38) Vide hoc secundum mandatum apud Hermam, p. 44. *Simplicitatem habe, et iunctus es tu.*

(39) Hac Antiochus homilia 29, p. 1077, sed ita incipit: Καλὸν οὖν ἐστὸν ἐπὶ μηδενὸς καταλαλεῖν, μηδὲ ἡδεῖς ἀκούειν καταλαλούντος, accommodatis scilicet ad homilia sue seriem, Hermæ verbis, quæ contextus noster exhibet accuratius. Antiochus

omnia plana atque jucunda : et vives in sacerdoto. Α πάντα διαλλέ καὶ ιαρά· καὶ ζήσεις εἰς τοὺς αἰώνας.
Amen.

203 Tertium mandatum, mendacium vitandum

3. Et exsurgens oravit, completaque oratione, sedens ait illi : Audi hoc item mandatum. Veritatem dilige, omnisque veritas prodeat ex ore tuo, ut in te habebit Spiritus Dei. Qui enim mentiuntur, Deum contemnunt. Accipere namque Spiritum veritatis, et facti sunt habitacula veri Spiritus. Si itaque veritatem servaris, poteris tibi comparare vitam. Juramentum porro sive pro justa sive pro injusta re fugias ; et veritas introducet te in vitam immortalem in sacerdoto. Amen.

Quartum mandatum, castitas servanda.

4. Cum orassent illi, sedens episcopus sic eum B alloquitur : Audi etiam quartum mandatum. Serva castitatem, neque in corde tuo maneat cogitatio uxoris alienae, aut fornications cuiuspiam, similiunum nominum. Nam hoc si agas, magna admittit peccatum, nec non si mentem tuam in turpi hujusmodi phantasia non aveteris. Siquidem vel ipsa cogitatio, ingens Dei famulo est flagitium. Quod si quis malum hoc facinus admittat, is mortem sibi conficit. Vide igitur, ab hujusmodi cogitatione abstineas. Nam ubi honestas castitasque habitat, illic scelus ne ascendet. Quod frequenti et laboriosa oratione obtinetur. Hoc igitur facito et vives in sacerdoto. Amen.

Quintum mandatum, longanimitas servanda.

5. Surgentes autem precati sunt ; tum sedens C episcopus ait illi : Audi quoque quintum mandatum : Serva tolerantiam et aequanimitatem ; ac prudens esto, sicut omnium pravorum operum dominabere, omnemque justitiam adimplabis. Si namque aequanimitas fuerit, Spiritus sanctus, qui in te habitat, purus erit, nec a maligno spiritu obscuratus, vel fondatus ab iracundia. Nam in aequanimitate Dominus habitat : in iracundia diabolus. Non convenit autem utrumque spiritum eodem in loco habitare. Nam si acceptum absinthii minimum, in lagena mellis effuderis, nonne mel totum illud dispergit, et tanta mellis copia a minimo absinthio corruptitur? Sed contra si absinthium in mel non projiciatur, ita mel dulce reperitur, ac utile plane est domino suo.

Perpende itaque dulciorum melle esse aequanimitatem, atque utilem Domino qui in illa habitat ; iracundia vero aequanimitatem labefactat. Andi igitur iracundia vim, quam sit maligna, quam seducat servos Dei, et sua vi prosternat. Porro minime se-

(43) Hermæ mandat. 3.

(44) Haec verba in secundo Hermæ mandato, nou consequenter, sed hincinete desumpta sunt, et habentur item apud Antiochum hom. 66, p. 1128.

(45) Hermæ mandat. 5.

(46) Vulgo male, ἀναμνέω NOLTE.

3. (45) Καὶ ἀναστὰς τῆς ἡμέρας, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν καθίσας λέγει αὐτῷ· "Ἄκουε καὶ ταῦτην τὴν ἐντολὴν." Ἀλήθειαν ἀγάπα (44), καὶ πᾶσα δικαιοσύνη ἐκ τοῦ στόματός σου ἀποκρινέσθω, ίνα τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικήσῃ σοι. Οἱ γάρ φευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. Εἰσέβον γάρ Πνεῦμα δικαιοσύνης καὶ ἔγενοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ Πνεύματος. Ἔάν δὲν τὴν δικαιοσύνην φύλαξῃς, δυνήσῃ σεντῷ ζωὴν περιποιήσασθαι. "Ορκον δὲ δεκαῖας ἡ ἀδίκιας ἔχεγεν, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ εἰσάξεις σε εἰς τὴν ζωὴν τὴν διάνατον εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

4. (45) Καὶ εὐχαριστῶν αὐτῶν, καθίσθεις δὲ ἐπίσκοπος λέγει αὐτῷ· "Ἄκουε καὶ τῆς τετάρτης ἐντολῆς· Φύλασσος τὴν ἄγνοιαν, καὶ μὴ ἀναβανέτω (46) ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου περὶ γυναικὸς διλοτρίας ή περὶ πορνείας τινὸς ή περὶ τοιούτων ὄνομάτων. Τοῦτο γάρ ποιῶν ἀμαρτίαν μεγάλην ἐργάζεται μὴ ταχέων ἀφιστῶν τὸν νοῦν σου τοῦ τοιούτου αἰσχροῦ φάσματος· ἡ γάρ ἐνθύμησις αὐτῇ Θεοῦ δούλῳ ἀμαρτίᾳ μεγάλη ἔστεν. Εἰ δὲ τις ἐργάζεται τὸ ἔργον τὸ πονηρὸν τοῦτο, θάνατον ἔστιντο κατεργάζεται. Βλέπε οὖν, ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθύμησεως ταύτης· διον γάρ σεμνότερος καὶ ἀγνέος κατοικεῖ, ἐκεὶ ἀνομίας οὐδὲρεις ἀναβαίνειν. Τοῦτο δὲ κατορθοῦσται διὰ πυκνοτέρας καὶ ἐπιτίνου εὐχῆς. Τοῦτο οὖν ποιεῖ καὶ ζῆση εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

5. (47) Καὶ ἀναστάντες ηὔξαντο καὶ καθίσας δὲ ἐπίσκοπος λέγει αὐτῷ· "Ἄκουε καὶ τῆς πέμπτης ἐντολῆς· Φύλασσος τὴν εἰνοιαν (48) καὶ μαρκοθυμίαν, καὶ γίνου συντέξης καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων καταχριστίας, καὶ ἐργάζεται πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἔάν δὲ μαρκρόθυμος ἔστη, τὸ Πνεῦμα τὸ διγονοῦ κατοικοῦν ἐν σοι καθαρὸν ἔσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μειούμενον (49) ὑπὸ τῆς δύσχολιας. Ἔάν γάρ τῇ μαρκροθυμίᾳ δὲ Κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ δύσχολᾳ δὲ διάδοσος. Ἀμφότερος οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορον ἔστονται τὸν ταύτην κατοικεῖν. Ἔάν γάρ λαβῶν ἀνίσθιον μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιγέγε, οὐχὶ διον τὸ μέλι ἀφανίζεται καὶ τοσούτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψινθίου ἀπολλυται; Ἔάν δὲ εἰς τὸ μέλι μὴ βλέπῃ τὸ ἀψινθίον, γλυκὺν εὐρύσκεται τὸ δ μέλι καὶ εὐχρηστὸν πάντας γίνεται τῷ δεσπότῃ.

Βλέπε οὖν, διτοί τῇ μαρκροθυμίᾳ γλυκυντάτη ἔστιν ὑπὲρ τὸ μέλι καὶ εὐχρηστός ἔστι τῷ Κυρίῳ καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ· ἡ δὲ δύσχολα τὴν μαρκροθυμίαν μιανεῖ. "Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς δύσχολιας, πῶς πονηρὰ ἔσται καὶ πλανῆ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ

(47) Hermæ mandat. 5, et Antioch. hom. 40.

(48) Vulgo, ἀνείλαν, in quo et ἀνείλαντα latere posse. NOLTE.

(49) Ex iis que statim sequuntur, ἡ δὲ δύση, τὴν μ. μιανεῖ, possis conjicere hic fortasse scribendum esse μιανέμενον; vulgo male μιούμενον. In.

καὶ καταστρέψει τῇ ἁυτῆς ἐνεργεῖς· οὐκ ἀποπλανᾷ
ὅς τοὺς δυτικὰ πάληρες ἔν τῇ πότει οὐδὲ ἐνεργήσαι
δύναται εἰς αὐτοὺς· διὸ ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου ματ'
αὐτῶν ἔστιν· ἀλλὰ ἀποπλανῆ τοὺς διψύχους. "Οταν
γάρ Ἰησοῦς τοιούτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας,
παρεμβάλλει ἑυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου·
καὶ οὗτω πικράνεται ἀνθρώπως ἕνεκεν βιωτικῶν
πραγμάτων, ή φύλου τινὸς, ή περὶ δόσεως καὶ λήψεως,
ή περὶ τοιούτων μικρῶν (50) πραγμάτων. Ταῦτα
πάντα μωρά ἔστιν· καὶ κενά καὶ ἀσύμφορα τοῖς δού-
λοις τοῦ Θεοῦ. Ή δὲ μακροθυμία μεγάλη ἔστιν καὶ
ἄχυρά. Ἑγουντα τῇ δύναμιν ἰσχυράν καὶ καθημένην
ἐν πλευσμῷ μεγάλῳ· Ήπερά, ἀγαλλωμένη καὶ ἀμέ-
ριμνος οὐσά δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καρπῷ μη-
δὲν ἔχουσαν ἑαυτὴν πικρήν, παραμένουσα διὰ παντὸς ἐν
πρᾶττῃ καὶ ἡσυχίᾳ.

Ἄπτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πιστῶν
ἀγνῶντων ὀλόκλεπτος. "Η δὲ ἔνυχολα πρῶτον μὲν μω-
ρὰ ἔστιν καὶ ἀλεπρία φρενῶν· εἰτα ἐκ τῆς ἀρρο-
σύνης γίνεται πικρά· (51) ἡ δὲ τῆς πικράς θυμός,
ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὅργη, ἡ δὲ τῆς ὅργης μῆνις. Εἶτα
ἡ μῆνις ἀκ τοιούτων κακῶν συνισταμένη γίνεται
διπαρτία μεγάλη καὶ ἀντατος. "Οταν γάρ πάντα τὰ
ἀνθρώπινα ταῦτα ἔν τὸν ἄγγελον κατοικεῖ, δύον καὶ
τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· οὐ χωρεῖ ἑκεῖνο τὸ ἄγιον; ἀλλ'
ὑπερπλεονάζει τὸ τρυφερὸν Πνεῦμα μὴ ἔχον συν-
θέταν μετὰ πονηροῦ πνεύματος καὶ σκληρότητος κα-
τοικεῖν. ὑποχωρεῖ δὲν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου καὶ
ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραστήρος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα
ἔταν ἀποστῆτη ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ κατοικεῖ, γίνε-
ται δὲ ἀνθρώπως ἑκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος
τοῦ ἄγιου, καὶ λοιπὸν, πεπλωμένος τῶν πνευμάτων
τῶν πονηρῶν, ἀκαταστατεῖ ἐν πάσῃ πρᾶξι εἰσὶν αὐτοῦ,
περιπτώμενος ὕδε κακοῖς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῶν
πονηρῶν, καὶ διος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας
τῆς ἀγαθῆς. Οὔτως οὖν συμβαίνει πάσαι τοις ἔνυχο-
λοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ἔνυχολας τῶν πονηρῶν
δαιμόνος· ἐνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντιτεθῆ-
τῇ ἔνυχολι, καὶ διος ἐπιτωμόμενος μετὰ συμβιτῆτος
τοῖς ἡγαγμένοις ὑπὸ Κυρίου. Ήλέπε οὖν μὴ παρα-
λογήσῃ τὴν ἀντολὴν ταῦτην ἐὰν γάρ ταῦτην φυλάξῃς,
δυνήσῃς καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν
δύναμιν ἣν ἔχουσαν καὶ ἐνέργειαν· διπλαῖς γάρ εἰσι-

Sextum mandatum, primiti explicatio.

6. (52) Καὶ ἀναστάντες ἥξεντο, καὶ καθίσατο ὁ Διάποστος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· "Ἄκουε καὶ τῆς ἱερᾶς ἀντολῆς. (53) Ἐνετελέμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἀντολῇ, ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστον καὶ τὸν φόνον καὶ ἐγκρά-
τεύσης· Ἀπεκρίθη ὁ Ἀντίοχος· Ναί, κύριε, οὕτως
ἀστι. Λέγεις αὐτῷ ὁ ἀπόστολος· Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι
δηλώσαις καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν
δύναμιν ἣν ἔχουσαν καὶ ἐνέργειαν· διπλαῖς γάρ εἰσι-

(50) Vulgo μαρῶν; at vetus Lat. interp. habet: *nubes superterruas;* possis μαρῶν conjectare. NOLZ.

(51) Hec, ἐκ δὲ τῆς πικράς, desunt in codice no-
stro, sed ea ex homilia 110 Antiochi mutuati sumus.

(52) Hermæ mandat. 6.

(53) Hæc verba, εἰς τὴν πρώτην ἀντολὴν ἐνετε-

6. Surgentes autem precati sunt, sed sitque episco-
pus et ait illi: Audi sextum quoque mandatum.
Jussi te in primo præcepto, servare fidem et timo-
rem, temperanterque agere. Respondit Antiochus:
Etiam, domine, ita se res habet. Ait illi episcopus:
Sed jam indicare volo tibi quænam sint eorum vir-
tutes, ut exploratam habeas eorum vim et efficien-
tiam. Duplicis namque generis sunt, siveque in

λάμην σοι περὶ πίστεως, etc., exprimuntur apud Hermam hoc pacto: *Præceperam, inquit, tibi in primo mandato ut custodires fidem et timorem, etc. Subsequentibus autem mox verbis Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσος, incipitur septimum mandatum etiam apud Hermam.*

Iustitia et injustitia. Tu ergo iustitiae credito, iustitiae nullatenus. **Justitia rectam** habet viam, **iustitia tortuosam.** **Dum sunt angeli cum homine,** alter iustitiae, alter malignitatis. **Justitiae angelus suavis est,** verecundus, mitis et robustus. **Cum itaque his modis in cor tuum ascenderit,** statim tecum loquitor de iustitiae, de castitate, de morum honestate, de frugalitate, de omni denique probo opere, et de quacunque preclara virtute. **Hec omnia cum in cor tuum ascenderint,** scio angelum iustitiae tecum esse. **Huic itaque credas et operibus ejus,** hunc tene et posside. **Vide jam mihi angeli malignitatis opera.** Primo iracundus est, acerbus, insanus : **operaque illius sunt mala,** quae servos Dei prosternant et dejiciant. **Cum ille in cor tuum ascenderit,** ex operibus ejus cognoscito illum. Ait illi dux Antiochus : **Quo pacto, domine, agnoscam ipsum ignoro, nisi tuis ediscam verbis.** Reponit illi episcopus : **Audi singulatum et attentus esto.** Cum te quædam iracundia invadit, aut amaritudine, jam scito in te illum esse. **Hinc nascuntur plurimorum operum desideria, concupiscentiae variis et lauti cibi, crapule multe, minime congruentium alimento rum ; mulierum cupidio, avaritia, superbia, arrogautia, et quæcumque his similia. **Hec itaque si in cor tuum ascenderint,** scito malignitatis angelum in te esse. **Gnarus ergo ejus operum, abscede ab illo,** nec ullatenus illi credito. En tibi utriusque angelii opera : ea intelligito. Hoc quidem est præceptum de operibus fidei, ut angeli iustitiae operibus credas, eaque cum perficeris Deo vivas, quia illi gloria in secula. Amen.**

aūtāc. Περὶ μὲν τῶν ἔργων τῆς πίστεως αὐτὴν ἔστιν ἡ ἐντολὴ, ἵνα τοῖς ἔργοις τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἔργασμένος αὐτὰ τῇσι τῷ θεῷ.

Septimum mandatum, timor Dei.

7. Postquam antem precati sunt : Memineris, sit episcopus, me in primo mandato præcepisse tibi, de fide, de timore, de temperantia. Etiam, domine, respondit ille. Jam vero, inquit, audi septimum mandatum de timore. Time Dominum et mandata ejus observa, et eris potens opere, opusque tuum incomparabile. Dominum si timeas, omnia efficies bona. Hic ille timor est quo teneri te oportet. Diabolum ne time quia vis in eo nulla, nec formidans est. Cui vis inest præclara, ille timendus. Quis quis enim vim et potestatem habet, ille formidabilis : qui nullam vim tenet, hic contemptui omnibus est. Servus Domini fortis est et nihil timet. **Time ergo Dominum et illi vives, servans mandata ejus in secula.**

205 Octavum mandatum, de abstinentia.

8. Et postquam ambo precati sunt, sit illi episcopus : Audi quoque octavum præceptum, de abstinentia. Cogita duplicitis esse generis abstinen-

(54) **Hic multa omittuntur quæ leguntur in I. Pastoris, et quæ mox sequuntur, δύο εἰσιν ἄγγελοι, habentur apud Antiochum.**

A κείνται γάρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ὁδίκῳ. Εἰ σὺν πίστει τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ὁδίκῳ μηδὲν πιστεύεσθε. Τὸ γάρ δικαίου ὅρθην δόδι ἔχει, τὸ δὲ δάδον τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἰς τῆς πονηρίας. Καὶ δὲ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἀγγελος τρυφερὸς ἐστιν καὶ αἰσχυντηρὸς καὶ πρᾶος καὶ ἴσχυρός. "Οταν σὺν οὕτως ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇς, γίνωσκε ὅτι διγέλος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σου ἐστιν. Τούτῳ σὺν πίστεις καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἔκρατης αὐτοῦ γενοῦ. "Οὐρα σὺν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρώτων πάντων ὀξύχολὸς ἐστιν καὶ πικρὸς καὶ δύρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά, χτιστοτέρφοντα τοὺς δύολους τοῦ Θεοῦ. "Οταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇς, γίνθει αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Λέγει αὐτῷ δὲ δύοις Ἀντεύογες. Πάντας, κύριες, νοήσω αὐτόν; Οὐκέτι ἐπίσταμαι, έτνα μὴ διδάχων κατὰ λόγον. Λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος. "Ἄκουε λεπτομέριος καὶ προσεχῆς γίνου. "Οταν δύοχολα σοι τις προσελθῃ, ή πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτὸς ἐστιν ἐν σοι· εἴτε λιπτὸν ἐπιθυμόις πράξεων πολλῶν καὶ ποιετήσεων διεσπαρτῶν καὶ κρατικῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν καὶ οἱ δύοντων, καὶ ἐπιθυμιαὶ γνωνικῶν καὶ πλεονεκτίας, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ δύτι τούτοις παρατήσαι. Ταῦτα σύν δεσμοῖς ἐπιθυμίαι καὶ κρατικῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν καὶ οἱ δύοντων, καὶ ἐπιθυμιαὶ γνωνικῶν καὶ πλεονεκτίας, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ δύτι τούτοις παρατήσαι. Ταῦτα σύν δεσμοῖς ἐπιθυμίαι καὶ κρατικῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν καὶ οἱ δύοντων, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστεως. "Ἔχει σύν διμορφότητι τῶν ἀγγέλων τὰς ἐνεργειάς σύνες διτέλη, ἵνα τοῖς ἔργοις τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης αὐτῷ δὲ δύεις τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

7. Καὶ εὑξαμένων αὐτῶν, λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος· Μέμνησαι, ὅτι εἰς τὴν περότην ἐντολὴν ἐνετείλαμην σοι περὶ πίστεως (55) καὶ φόδου καὶ ἔγκρατελας. Ἀπεκρίθη· Ναι, κύριε. Λέγει αὐτῷ· Νῦν δικουσῶν τῆς ἑδομῆς ἐντολῆς, περὶ τοῦ φόδου Φοδοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ ξεῖν δυνατὰς ἐν πρᾶξι, καὶ ἡ πρᾶξις σου ἀνύγκρητος ἔσται. Φοδούμενος τὸν Κύριον, πάντα κατὰ ἔργασθαι. Οὗτος ἔστιν δὲ φόδος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι· τὸν διάβολον μὴ φοβηθῆς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόδος. Ἐν δὲ δύναμις ἐν δύοντος καὶ φόδος ἐν αὐτῷ. Ήδη γάρ δὲ δύναμιν ἔχων καὶ φόδον ἔχει· δὲ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Οὐ δύολος σύν τοῦ Κύριου ισχυρός ἐστιν καὶ ἐνδοξός. Φοβηθῆται σύν τοῦ Κύριου, καὶ ζῆση αὐτῷ, φύλασσων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰώνας.

8. (56) Καὶ εὑξαμένων αὐτῶν, λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος· Αὔκουνε καὶ τῆς ὥδησης ἐντολῆς περὶ ἔγκρατελας. Νόησον δὲ, ἡ ἔγκρατεια διπλῆ ἔσται. Επὶ τινῶν γάρ

(55) Hermæ mandatum septimum; Antioch. hom. 127.

(56) Hermæ mandat. 8. Antioch. hom. 19.

δει στηγρατεύεσθαι, ἐπὶ τίνων δὲ οὐ δεῖ. Τὸ πονη-
ρὸν ἄγκρατεύεσθαι καὶ μὴ ποιεῖν (57) αὐτόν τὸ δὲ
ἄγαθὸν μὴ ἄγκρατεύειν, ἀλλὰ ποιεῖν αὐτόν. "Ἄκουε δὲ
λεπτομερῶς. Λέγει αὐτῷ φίλον Ἀντίοχος· Ναί, δέομαι σου,
πάντα μαθεπομέρες δῆμων· Ήτις οὐδὲποτε ἥκουσα
τοιούτουν λόγους σωτηρίας καθηπλίζοντα τὸν ἀνθρώπουν
κατὰ πάσης μηχανῆς τοῦ διαβόλου. Διε τούτῳ ἐποιήσα
καὶ τὸν νοταρίου μου πᾶσαν τὴν ἔνδοξον καὶ ἔνάρτεον
ταῦτη διεβάχην γράψαι. Λέγει ὁ ἐπίσκοπος· Ἐγκρατεύοντας ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνο-
μίας, ἀπὸ τρυφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἀδεσμάτων πολλῶν
καὶ πολιτελῶν, πλούτου, καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης
καὶ ὑπερηφανίας καὶ φεύγοντος καὶ καταλαλίδης καὶ
ὑποκρίσεως καὶ μηχανακίας καὶ πάστης βλασφημίας (58). Ταῦτα τὰ Ἑργα πονηρά ἔστι τῇ ζωῇ τῶν
ἀνθρώπων. Τούτων οὖν τῶν Ἑργῶν δεῖ ἄγκρατεύεσθαι
τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ. Οὐ γάρ μὴ ἄγκρατεύμενος τού-
των οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. "Ἄκουε δὲ καὶ τὸ ἀκ-
λινθόθι τούτων. Λέγει ὁ δούλος Ἀντίοχος· Ἔτι γάρ, κύ-
ρι, πονηρά εἰσιν Ἑργα· Λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος· Καὶ
τολλά εἰσιν ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ ἄγκρα-
τεύεσθαι, κλοπῆς, φεύδος, ἀποτέρησις, φευδόμαρτυ-
ρία, πλεονεξία, ἀλλοζονεία καὶ διὰ τούτων δημοτα. Εἰ
οὐ δοκεῖ σοι πονηρά εἶναι ταῦτα; Ἀπεκρίθη· Καὶ λαλῶ
πονηρά τοῦ δούλους τοῦ Θεοῦ. Λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος·
Ἐγκρατεύονται οὖν ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα ζῆ-
σῃς τῷ Θεῷ καὶ ἄγγραψῃσθαι μετὰ τῶν ἄγκρατεύομέ-
νων. "Α μὲν οὖν δεῖ ἄγκρατεύεσθαι, ταῦτα ἔστιν· δὲ
δεῖ σε μὴ ἄγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· Πάντων
πρώτων τίστις, φόβος Κυρίου, ὄμονοι, ἀγάπη, ἡ-
ματις δεκαπούσης, δλήθεια, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθών-
τερον οὐδένν εἰσιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα
ἴλαντις φυλάσσῃ καὶ μὴ ἄγκρατεύεται (59) ἀπὸ ἀντῶν,
μακάριός εἰσιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν. Εἰτα τούτων τὰ
ἀκλινθόθι ἄκουε· χήρας ὑπηρετεῖν καὶ δραφανούς ὑστε-
ρουμένους ἐπιτάξεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι
τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλέσουν εἶναι· ἐν γάρ τῇ φι-
λοξενίᾳ εὐρίσκεται ἀγαθοποίησις, ἡσύχουν εἶναι, ἐν-
δεέστερον γενέσθαι, πάντα δινθρώπουν πρεσβύτην σέ-
βεσθαι, ἀπειλεῖν δικαιούντην, ἀδελφότητα συντηρεῖν,
ῦberιν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνηστικον,
κλήμοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους
ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι, ἀλλὰ ἐπιστρέψειν
καὶ εἰδίμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νοεῖσθαι, κρεώ-
στας μὴ θίειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν καὶ διὰ τούτων
δημοτα ἔστι. Δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; Ἀπεκρίθη
δὲ Ἀντίοχος· Τί γάρ, κύρι, δύναται τούτων ἀγαθώ-
τερον εἶναι; Λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος· Γύμναζε σεα-
τὸν τῶν τούτων, καὶ μὴ ἄγκρατεύοντα πάντων, καὶ ζῆ-
σεις τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

Nonum mandatum, dubietas animi ritanda.

9. (60) Καὶ εὐξαμένων αὐτῶν ἀναπτάς λέγει δὲ ἐπί-
σκοπος· "Ἄκουε καὶ ταῦτην έτι τὴν διδασκαλίαν·
εάννυ γάρ ὠφέλειμός εἰσιν. Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν διμή-

(57) Infinitivi ἔχει. εἰ ποιεῖν nemini offensioni
erunt conferenti. NOLTE.

(58) Πάστης βλασφημίας exprimitur apud Hermam,
fuma pessima.

A tiam. A quibusdam enim abstinere, a quibusdam
non abstinere convenit. A malo abstinentem nec
agendum illud est, a bono minime abstinentem.
Audi porro singulatim. Cui Antiochus: Imo, queso
te omnia singulatim expendas: nunquam enim
tam salutarem audivi sermonem, qui hominem
armis instruit adversus qualibet diaboli machina-
menta. Quapropter jussi notarium meum praecel-
ram et virtutis magistrum hanc doctrinam conser-
bere. Ait episcopus: Abstine ab omni malitia,
ebrietate, iniquitate, prava voluptate, a multis
lautisque cibis, a divitiis, a jactantia, superbia,
arrogantia, mendacio, obtrectatione, hypocrisy,
injuriarum recordatione, et ab omni blasphemia.
Hec facta vita hominum mala sunt; ab his Dei
B servum abstinere oportet: nam qui ab istiusmodi
non temperaverit, non potest vivere Deo. Audi
etiam que consequuntur. Plurane sunt adhuc,
domine, ait dux Antiochus, mala opera? Imo multa,
reponit episcopus, a quibus Dei servum abstinere
oportet: fortun, mendacium, fraudatio, falsum
testimonium, avaritia, arrogantia, et quaecumque
his similia. An non tibi haec mala videntur esse?
Imo admodum mala, reponit, Dei servis. Ait
illī episcopus: Abstine igitur ab his omnibus, ut
vivas Deo, et in album effleraris cum temperabitur.
Haec itaque sunt a quibus temperare oportet. Ea
autem a quibus non temperare, sed qua facere
oportet, que sint audi: Primum omnium, fides;
bius timor Domini, concordia, charitas, verba ju-
sticia, veritas, patientia. His nihil præstabilis in
hominum vita. Haec si quis servaverit, nec ab his
temperari, beatus est in vita sua. Hinc que se-
quuntur audias. Videlicet officia impendere, orphanos
egentes curare, servos Dei ex angustiis redimere,
hospitale esse, in hospitalitate quippe beneficium
reperitur: pacificum esse, frugalem esse, senem
quemlibet bominem venerari, justitiam exercere,
fraternitatem conservare, contumeliam ferre, æqua-
nimum esse, injuriarum immemorem, afflictos
consolari, eos qui circa fidem offenditionem passi
sunt non repudiare, sed reducere, et bono animo
esse curare, peccantes admonere, debitores non
alterare, egenos non contristare, et si qua his
C similia. An tibi videntur haec esse bona? Reponit
Antiochus: Quid, queso, domine, his præstantius
esse possit? Ait illi episcopus: In his te ipse
exerceas, neque ab omnibus temperato, et vives
Deo in sæcula. Amen.

(59) Vulgo, pessime, φυλάσσει εἰ ἄγκρατεύεσθαι.
NOLTE.

(60) Hermæ mandat. 9. Antioch. hom. 85.

nunquam haesites quidpiam a Deo postulare, dicens A χίλιαν, καὶ μηδενὸς δῶμας διψυχήσης αἰτήσασθαι ποιεῖ τοῦ Θεοῦ λέγων ἐν ἑαυτῷ, διτὶ Πάπας δυνάσσομαι αἰτήσασθαι πάρα τοῦ Κυρίου λαβεῖν ἡμαρτηκώς τοσαῦτα εἰς αὐτὸν; Μή διαλογίζου τεῦτα δὲλ' ἄξει δῆλος καρδίας σου ἐπιστρέψον πρὸς Κύριον, καὶ αὐτὸν πάρ' αὐτοῦ δέστεράκως, καὶ γνῶση τὴν πολυευσπλαγχνίαν αὐτοῦ, διτὶ οὐ μή σε ἔγκαταλείπῃ (61), ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκέτι ἔστι γάρ δὲ θεός ὁς οἱ μνήμωποι μνησικακοῦντες, δὲλ' αὐτὸς ἀμνησικακός ἔστι καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθαρίσον τὸν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαλῶν τούτων, καὶ τῶν προειρέμένων σοι ἥρμάτων, καὶ αὐτὸν πάρα τοῦ Κυρίου, καὶ λῃψή, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἴτημάτων σου ἀστέρησος ζῆση, ἐὰν δέστεράκως αἰτήσῃς. Ἐάν δὲ διστάσῃς (62) ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἴτημάτων σου. Οἱ γάρ διστάζοντες εἰς τὸν θεόν, οὐτοὶ εἰσαν δὲ διψυχοι· καὶ οὐδὲν δὲλος λαμβάνουσι τῶν αἴτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ἔστε ἐν τῇ πίστε πάντα αἰτοῦνται πεποιθόμενοι ἐπὶ τὸν θεόν καὶ λαμβάνουσιν, διτὶ δέστεράτων αἰτοῦνται μηδὲν διψυχοῦντες. Πλέον γάρ διψυχος ἀνήρ, ἐὰν μὴ μετανοήῃ, δυστύλων σωθεῖσας Καθάρισον σὸν τὸν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας· ἕνδονται δὲ τὴν πίστην, οἱ λογοφάριοι ἔστι, καὶ πίστες τῷ θεῷ, διτὶ πάντα τὰ αἴτημάτα σου, διτὶ αἴτηματα, λῃψή. Καὶ ἐὰν αἴτημάν μεν ποτὲ πάρα τοῦ Κυρίου αἴτημά τε καὶ [μὴ ἀπολήψῃ], μὴ διψυχήσῃς, διτὶ τάχτον οὐκέτι λαβεῖς τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γάρ δὲλ πειρασμὸν τίνα ἡ παράποδα τοῦ δὲ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκέτι λαβεῖς. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς ἔχομενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, οὐδὲν οὐλατῆρης αὐτό. Ἐάν δὲ ἐκκεκιθῆσαι καὶ διψυχήσῃς αἴτουμενος, ἔστατην αἴτων, καὶ μὴ τὸν μὴ διδόντα σοι. Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν ταύτην· πονηρά γάρ ἔστι καὶ ἀσύνετος καὶ πολλοὺς ἀκριβοῖς (63) ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ γίλαν πιστοῖς καὶ λιχουρούς. Καταρρήνησον σὸν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι, ἔνδοντας τὴν ἀπαγγελίαν τὴν λογοφάριον καὶ δυνατήν· γάρ πίστες πάντα ἀπαγγέλλεται, πάντα τελεῖται· δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἔστατην, πάντων ἀποτυγχάνει τῶν ἔργων αὐτῆς, διν πράσσει. Σὺ οὖν διύλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

Decimum mandatum, mala concupiscentia eliminanda.

40. Cum iterum orassent, ait illi episcopus : D Audi decimum præceptum : Ausere a te omnem malam cupiditatem, inidue bonam et honestam cupiditatem : eam namque indutus, malam odio habebis. Fera enim cupiditas in hac incidunt mala ; in dolorem quo vir imprudens miserabiliter absurmitur. Hujusmodi autem homines absunt dolor, quia indumento carent bona cupiditatis, sed hoc seculo committiunt. Hos itaque ad mortem tradit. Esequanam illa sunt, ait Antiochus, in mala cupiditate, quae tradunt homines ad mortem ? indicato mihi ut ab iis aufugiam. Ait illi episcopus : Audi. Primum omnium cupiditas mulieris, tum

(61) Vulgo, ἔγκαταλείπῃ. NOLTE.

(62) Vulgo, διστάσῃ. Iō.

10. (64) Καὶ εὖλαμένων αὐτῶν, λέγει αὐτῷ δὲ πίστεκοπος· Ἀκούεις καὶ τῆς δεκάτης ἀντολῆς· Ἄρον ἀπὸ σοῦ πάσαν ἐπιθυμίαν πονηράν, ἔνδονται τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθήν, καὶ στραμψή· ἔνδεδυμένος γάρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισθεῖται τὴν πονηράν ἐπιθυμίαν. Ἀγρία γάρ ἐπιθυμία εἰς τάδε ἀνεμπεσεῖ, εἰς λύπην (. . . . ἐὰν μὴ ἦ) συνεπός δαπανᾶται ὅτι αὐτῆς δεινώς. Δαπανᾶ δὲ τούτους μὴ ἔχοντας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθής, ἀλλὰ ἐμπεφυμένους τῷ αἰώνιῳ τούτῳ· τούτους οὖν παραδίδονται εἰς θάνατον. Καὶ λέγει δὲ Ἀντίοχος· Ποιά, κύριε, εἰσαὶ τῆς ἐπιθυμίας τὴς πονηρᾶς τὰ παραδίδοντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον ; Γνώρισον μοι, τίνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Λέγει αὐτῷ δὲ πίστεκοπος· Ἀκού-

(63) Vulgo, pessime, ἔκραζε. Iō.

(64) Hermæ mandat. §. 10. Antioch. hom. 71.

(65) Πρώτον πάντων ἐπιθυμία γνωσκός καὶ πολλῶν τελουτού, ἡ ἀστι φιλαργυρία, καὶ ἔσεμάτων πολλῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διεφρωνίας γεύσεων, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν καὶ μαρῶν, καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πάσα τρυφὴ μωρά ἔσται καὶ κενή τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἀπειχέσθαι οὖν δεῖ τῶν ἐπιθυμιῶν πούτων, ἵνα ἀπεγχύσῃς ζῆσθη τῷ Θεῷ. Ἐάν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ καὶ ὑποταγῆς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεύεσαι τῆς ἐπιθυμίας τῇ πονηρῷς καὶ ὑποτάξαι αὐτήν, καθὼς βούλει. Ὁ Ἀντίοχος λέγει: "Ηδελον γνῶναι ποίεις τρίποις δεῖ με δουλεύσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ." (66) Ὁ ἐπίσκοπος λέγει: "Ἄκουε· Ἐργάσαι ἑκατοσύνην καὶ ἀρέτην ἀληθείας καὶ ϕόβον Κύριος καὶ πίστιν καὶ ἀγάπην καὶ ταπεινοφροσύνην καὶ ἀκτημοσύνην . . . . ιθην ποιῆσαι τῆς κοσμικῆς . . . . θητος, καὶ διὰ τούτοις ὅμοια τοῖς προετρέμενοις, ταῦτα ἔργα ἔμενος, εὐάρεστος ἐσῇ δοῦλος Θεοῦ εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

Πάλιν λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος: "Οὐ διάδολος, ὅταν ἔτι δὲ καυτοῦ, τουτέστι διὰ τοῦ ίδιου λογισμοῦ, οὐδὲν δύναται σε βλάψαι, τότε φέρε πρᾶς οὐ ἀσθενεστέρους μοναχοὺς, καὶ διὰ αὐτῶν πρόστατίν τινα διαλύγων ἡ Ἑργων, ἡ ἀναπαύσεως, ἡ ζήλου σαρκικού διδῶσι σοι, εἰς τὸ σκανδαλίσαι καὶ ταράξαι. Εἴ δὲ νοῦν τοῦ ἔχθρου ἔναια κατασκευήν τούτο, μή ἀρέψῃ τὴν εἰς δύναντον σου λέγειν· Ἐγώ ἀπὸ τοῦ τοιούτου γένους εἰπει μεγάλου, καὶ οὗτος ιδίωτης καὶ εὐτελής, κάρῳ εἰς τοὺς πόδας αὐτῷ ἔχοντας; μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο πρόστασε αὐτῷ, μεμνημένος τῆς τοῦ Σωτῆρος ἥμιν Τίτου Χριστοῦ ἐνολόης, ἢτις σοι παρακελεύεται· εἴ τὸν τίς σε φαντίζει τὴν δεξιὰν σιγάνην, στρέψον αὐτὸν καὶ τηγάλην, » καὶ μὴ πρόστεπον αὐτὸν ἀποτίσῃ τῶν ποδῶν, ἔως ὃ συγχώρησιν μετ' εὐόγνω παρ' αὐτοῦ δέξῃ, δηνοὶ τέλειοι σοι ἀποδεῖξῃ τῆς ταπεινοφροσύνης δι στέφανος εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

Undecimum mandatum, tristitia vitanda.

(67) Καὶ εὐδαίμονις αὐτῶν, λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος: "Ἄκουε καὶ τῆς ἑνδεκάτης ἐντολῆς· Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· καὶ γάρ αὐτὴ ἀδελφὴ ἔστι τῆς δύψυχίας· καὶ τῆς δέμηρος. Λέγει δὲ Ἀντίοχος· Πάτε, κύριε, διδαχὴ ἔστιν αὐτῆς; "Ἀλλο γάρ μοι δοκεῖ δύσυχία, καὶ μᾶλλο δύψυχια, καὶ μᾶλλο λύπη. Λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος· Διὰ τί οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; Καὶ γάρ ἔκεινοι οὐ νοοῦσιν, οἱ βάλλοντες λαυτοὺς εἰς τὰ σαρκικὰ καὶ κομικὰ πράγματα. Οὐ νοεῖς δὲ τὴν λύπη πάντων τῶν πολεμῶν πονηρότερά ἔστι καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα (68) καταφθείρει τὸν ἀνθρώπον (69); Οἱ δὲ φόβοι ἔχοντες Θεοῦ καὶ ἔρευνωντες περὶ Θεοῦ Ἑργῶν καὶ διληθείας καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσι καὶ συνιοῦσιν, διε ταχαροῖ εἰσι καὶ ἀμέρεμνοι ἀπὸ τῆς φροντίδος καὶ μερίμνης κοσμικῆς, καὶ οὐδὲν δᾶλο εἰ μὴ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν λαυτοῖς.

¹¹ Matth. v. 59.

(65) Hic multa omittuntur.

(66) Haec et omnino similia Hermæ mandato.

(67) Hermæ mandat. 11.

(68) Καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα. Haec sic La-

A divitiarum multarum cupidus, quæ est avaritia, nec non multorum vanorumque ciborum, ebrietatis nimiae, variorum gula irritamentorum, et aliarum plurimarum stultarumque voluptatum : humanæ item vanæque glorie. Voluptas quelibet stulta est inanisque servis Dei. Abstinere itaque convenit a voluptatibus hujuscemodi, ut illi abstinentes, Deo vivatis. Quod si bona cupiditatē inservieris, eique obsecutus fueris, dominabat prava cupiditati, eamque arbitratu tue tibi subiicies. Tum Antiochus : Scire vellem, ait, quibusnam modis me oporteat bona cupiditatē inservire. Cui episcopus : Audi, justitiam operare, virtutem tene veritatis, neconon timorem Domini, fidem, charitatem, humilitatem et paupertatem pluris facias (70) quam mundanam vanitatem, et his similia : quæ si operatus fueris, servus Deo acceptus eris in sæcula. Amen.

B Iterum ait illi episcopus : Cum videat diabolus non posse se suo marte, id est per suam cogitationem, tibi nocere, infirmiores ad te monachos adducit ; quorum opera, quamdam tibi præbet occasionem dialogorum, operum, otii, aut carnalis cupidinis, ut in scandalum te et in perturbationem conjiciat. At tu, cum noris has esse inimici insidias, ne cooperis in mente tua dicere: Egone tam præclaro genere oriundus, ad pedes hujusque qui privatutus et vulgi homo est, me prosternam? Imo ea C maximè de causa procide coram illo, memor iussionis Salvatoris nostri Iesu Christi, qua præcipitur tibi : Si quis percusserit te in maxillam dextram, præbe illi et aliam¹²: neque ab illius pedibus ante abscesseris, donec veniam ab eo cum oratione impetrarisi, ut perfecta humiliatis corona doneris in sæcula. Amen.

D 11. Et postquam ambo precati sunt, ait illi episcopus : Audi undecimum quoque preceptum. Exige a te omne tristitiam, nam soror illa est animi dubii et hæsitantis, nec non iracundia. Tum Antiochus : Qui, queso, ait, Domine, soror illius est? Aliud enim videtur mihi iracundia, aliud dubitatio animi, 207 aliud tristitia. Cui episcopus : Quid quod non intelligis quæ dicta sunt? Si namque non intelligunt, qui sese in carnalia et mundana facinora deiciunt, Annon intelligis omnium affectuum pessimuu esse tristitiam, Deique servis durissimam : quæ plus quam alii omnes (nequitiae) spiritus hominem corrupti? Sane qui Deum timent, divinæque opera ac veritatem scrutantur, et corde Domino adhaerent, ii omnia sibi dicta citio intelligunt et percipiunt, quia puri sunt et vacui omni cura et sollicititudine seculari: nulloque alio tenentur (affectu) quam timore Dei. Nam ubi Dominus

tine exprimuntur apud Hermam: Et omnium spiritus exterminat et cruciat Spiritum sanctum

(69) Hic bene multa desunt.

(70) Sic conjectudo vertimus.

habitat, illic intelligentia multa. Adhuc itaque A Domino, et nulla non intelliges. Audi igitur quo pacto tristitia spiritum alterat, et quo pacto contra salvum faciat. Cum homo dubius animi quidpiam aggreditur, quod dubitationis causa præter sententiam ipsi cadit, tum tristitia invadit hominem, Spiritumque sanctum contristat atque angustat. Hinc rursum ubi iracundia occupat hominem, ob rem quamlibet atque multum exacerbat, ita ut in malum quidpiam facinus prorumpat; tunc iterum tristitia ingreditur in cor hominis iracundi, atque de facto suo dolet poenitente illum admissi facinoris. Hæc itaque tristitia videtur salutaris, quia eum commissi facinoris poenitet. Verum utræque res hominem contristant, nempe tristitia, quia res non est sententia cadit, et iracundia, quia flagitium perpetravit: quæ ambæ Spiritum sanctum contristant. Elimina ergo tristitiam, neque contristes Spiritum sanctum in te habitantem: ne forte Deum obsecreris, et a te abscedas. Spiritus namque Dei qui carni nostræ impertitur, carnalem tristitiam non sustinet, neque coarctationem. Sola enī: tristitia præteriorum peccatorum affert utilitatem; dum ultra non peccaveris. Indue hilaritatem, quæ omni floret gratia apud Deum, cui est acceptissima, in eaque lætare. Omnis quippe hilaris homo bona operatur, bona sentit et cogitat, spernitque vanam tristitiam: contra homo tristis assidue irascitur et iniquitatem operatur, nec Dominum precatur, neque mala ipsi confitetur sua. Oratio quippe viri tristitia occupati, ascendere non valet ad altare Dei, quia tristitia insidet in corde ipsius. Tristitia ergo mundana precationi communista, non sinit precationem ascendere puram ad altare. Quemadmodum enim acetum et vinum permista non eamdem ferunt ambo voluptam, sic tristitia cum Spiritu sancto mista, non eamdem emitit orationem. Purga igitur te ipse a prava illa tristitia, et vives Deo in sæcula. Amen.

ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζῆσῃ τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

Duodecimum præceptum, Deum timere, diabolum non timere oportet.

12. Postquam autem oraverant, ait illi episcopus: Attente perpende, et ex toto corde tuo converte te ad Dominum, nec diabolum reformides, vis quippe nulli in eo est adversus servus Dei: nam Deus est qui dat victoriā. Diabolus terrorem quemdam sollem imprimit, sed terror ille nihil virium habet. Ne formides itaque illum, et a te fugiet. Nec minas illius pertimescas. Perinde enim imbecillus est ut nervi cadaveris. Nec potest dominari Dei servis, qui ex toto corde suo sperant in illum. Pugnare diabolus valet, oppugnare non valet. Si obstiteris illi, superatus fugiet a te cum pudore. Time potius Dominum, qui potest salvum facere et perdere. Ne reformides vel timescas mortem quæ fluxa

"Οπου γάρ δὲ Κύριος κατοκεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τοῦ Κυρίου, καὶ πάντων νοήσεις. "Ακουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἀκριβεῖ τὸ πεντέμα, καὶ πάλιν σώζει. "Οταν δὲ δύσχοις ἐπιβάλληται πρᾶξαι τι, καὶ ἀποτύχῃ διὰ τὴν δύσχοιαν αὐτῷ, ἡ λύπη ἀκτορεύεται εἰς τὸν ἀνθρώπον καὶ λυπεῖ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον καὶ στενοχορεῖ αὐτό. Εἴτα πάλιν δύσχοιλα διαν κολλήθη τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματος τίος, καὶ λίαν πικρανθῇ, καὶ ποιήσῃ τι κακόν, πάλιν ἡ λύπη εἰστορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ δύσχοιλαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἢ ἐπραξεῖ, καὶ μετανοεῖ, ὅτι τὸν πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, διὸ τὸ πονηρὸν πράξας μετωνόησεν. [Ἄμφοτες δὲ τῶν] πράξεων λυπούσι τὸν ἀνθρώπον· [ἢ μὲν λύπη, ὅτι] δέκατης τῆς πράξεως, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει τὸ πονηρόν. Ἀμφοτες οὖν λυπτέρα ἔστι τὸ Πνεύματος τῷ ἄγιοι. "Ἄροι οὖν ἀπὸ αὐτοῦ τὴν λύπην καὶ μὴ θύλισε τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον τὸ ἐν σοι κατοικοῦν, μήποτε ἔντευξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποτῆται ἀπὸ σοῦ. Τὸ γάρ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δούλιον εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχορεῖ. Λύπη γάρ ἡ ἐπὶ τοῖς πρώτοις ἀμαρτήσαις μόνη ἔχει ὄψεισαν, ἐὰν μὴ πάλιν ἀμαρτήσῃς. "Ενδυσας οὖν τὴν Ιαρόντητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ εὐπρόσθετον οὖσαν αὐτῷ καὶ ἐντρόφησον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γάρ Ιαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ καὶ καταρροεῖ τῆς ματασίας λύπην. 'Ο δὲ λυπτὸς ἀνὴρ πάντοτε ὄργιζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται μὴ ἐντυχανων μηδὲ ἐκμολογημένος τῷ Θεῷ. Πάντοτε γάρ λυπτοῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβήνας ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ· ὅτι ἡ λύπη ἐγκαθήται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμγμένη οὖν ἡ λύπη· ἡ κοσμικὴ μετά τῆς ἔντευξις οὐδὲ ἀφίστη τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὸν εἰς τὸ θυσιαστήριον. "Ποτέπερ γάρ δόξις καὶ οἶνος μεμγμένα (71) τὴν αὐτὴν ἥδονήν οὐκ ἔχουσιν, οὐτων καὶ λύπη μεμγμένη μετά τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν αὐτὴν ἔντευξιν [οὐκ ἔχει]. Καθάρισον οὖν ἐαυτὸν τοῦ λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζῆσῃ τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

12. Καὶ εἰδημένων αὐτῶν, λέγει αὐτῷ δὲ ἐπίσκοπος· Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρεψε πρὸς Κύριον (72)· καὶ μὴ φοβηθῆς τὸν διάβολον· δύναμις γάρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. 'Ο Θεὸς γάρ ἔστιν δὲ παρέχων τὴν ζωὴν. 'Ο διάβολος μάδον φόδον ἔχει· δὲ φόδος αὐτοῦ τόνος οὐκ ἔχει. Μή φοβηθῆται οὖν αὐτὸν, καὶ φεύγεται ἀπὸ σοῦ, μηδὲ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δειλιάσῃς. "Ατονος γάρ ὡς νεκρὸν νεῦρα. Οὐ δύναται γάρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιζήντων ἐπ' αὐτὸν. Δύναται οὖν δὲ διάβολος παλαίσαι, καταπαλαίσαι δὲ οὐ δύναται. 'Εὰν οὖν ἀντιστῆται αὐτὸν, νικηθεῖς φεύγεται ἀπὸ αὐτοῦ κατηγυμμένος. Μέλλον φοβήθητι τὸν Κύριον τὸν δυνά-

(71) Vulgo, ξέος οἶνος μεμγμένον. NOLTE.

(72) Hæc existunt sub finem duodecimi Hermæ mandati, sed aliquantum diversa.

μενον οώσαι καὶ ἀπώλεσαι. Μή δειλίασθε, μηδὲ φοβηθῆτε τὸν θάνατον, φθαρτὸς γάρ εστιν· ἀλλὰ φοβοῦ τὴν ἀμαρτίαν, προαιρετική γάρ εστι. Φύλασσε σταυτὸν ἀπὸ τῶν τρίτων μελῶν τοῦ σώματός σου, ὅφθαλμοῦ, στόματος καὶ ἀκοῆς· μήποτε διὰ τῶν ὁφθαλμῶν σου φθονερῶς καὶ ἀκόλαστος προσέχῃς τινί, καὶ διὰ στόματος τοῦ μῆλαλεν ποτε ἀσύμφορα, καὶ ἀκοής τῇ ὑγιανούσῃ [διδασκαλίᾳ ἐπίστρεψε], μήποτε καταδέῃ λόγους ἀσεβεῖς] (73), μήποτε τοτεμῆταις ἀσυνέτοις λογισμοῖς, ἀκοῇ βλασφεψῇ, καὶ ἐπιστρέψῃς ὡς κύων ἐπὶ τὸν ίθον ἐμπειρόν. Ἀλλὰ λίστα μᾶλλον εἰς τὴν σῆν ἔννοιαν τὴν ἕσχάτην ἥμεραν. Οὐ γάρ μόνος τὸν αἰώνα βιώσεις, ἀλλὰ τὴν τότε μνήσθητι συναγήν καὶ τενύγμα καὶ θανάτου δραστικούς καὶ ἀπόδεσμον Θεοῦ κατεπίγειναν καὶ ἀγγέλους ἐπισπεύσθωντας καὶ ψυχὴν ἐν τούτοις θυρούσου μάνην καὶ ὅμα τῷ συνειδέσι πικρῶς ματαγμουμένην καὶ πρὸς τὰ ὄντα ἐλεεινῶς ἐπιστρέψθωντας. Καὶ τὴν ἀπαρτήτον τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀποδημίας ἀνάγκην τοιάρουφόν μοι τῇ διανοίᾳ, τὴν τιλευταῖαν τοῦ κοινοῦ βίου κατατεροῦχην, ὅταν Ἐλόη δὲ Γῆς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δέῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ τῶν ἀγίων. «Ἔτη γάρ καὶ οὐ παραστηθεσται, ὅταν Ἐλόη δὲ Κύριος κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς καὶ ἀπόδουντας ἐκατόν κατά τὰ ἔργα αὐτοῦ. Μνήσθητι τὸν πύρων ποταμὸν, τὸν σκύλακα τὸν ἀκομήτον, τὸν δεινὸν φόνην, τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον, τὸν πικρὸν κλαυθμὸν, τὸν βρυγμὸν τῶν ὄδντων, τὴν ἀσθεστὸν κάρμινον. Πάντα γάρ γυμνὰ καὶ τετραχλισμένα παραστήσεται· ὅταν δὲ σάλπιγξ ἐκείνη μέγα τι καὶ φοβερὸν ἔχονται τοὺς ἀπὸ αἰώνος ἔξ.... καθεύδοντας, εἰ καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγάθα πράξαντες εἰς ἀνάτασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάτασιν κρίσεως.» Μνήσθητι τῆς τοῦ Δανειὴλ ἀπεστασίας, πῶς ὁπὲρ ὀφεισιν ἀγεῖ τὴν κρίσιν, διη, φησιν, «Ἐως οὖν θρόνοι τετέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισται, καὶ τὸ ἐνδυματόν αὐτοῦ λευκὸν ἀλειφεν, καὶ τῇ θρῆξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡς ἔριον καθαρόν. Οὐ θρόνος αὐτοῦ ὡς φιλέπι πυρὸς· οὐ τροχὸς αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρὸς εἰλέκνων ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Χλιδαὶ χλιδές ἐλειτούργουν αὐτῷ καὶ μύριαι μυριάδες παρειστηκείσαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισται καὶ ρίζαιοι τενεγχθησαν.» Τὰ ἀγαθά, τὰ φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κεκρυμμένα, τὰ πράγματα, τὰ ῥήματα, τὰ ἐνθυμήματα, εὐθέως οὖν εἰς ἐκάκουστον τοῖς πάσι, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις σαφῶς ἀνακαλύψει. Πάντα γάρ, ὡς προείπον, γυμνὰ καὶ τετραχλισμένα παραστήσει τῷ βίηματι τῷ φοβερῷ. Βλέπε λοιπὸν τὸν γρήνον ἐν φὶ δεῖ σε καρπώσασθαι τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ ὑλος, μή ἐν ματαίσθητη ἀναλούσῃς, καὶ ἐν πολλαῖς ἔδους ζητήσεις τοῦτο καὶ οὐκ ἐρήσεται δὲ ἐν τῷ οὐκετὶ τῶν ἡμερῶν σου προσκείμενον οὐκ τούτης τοιαύτης. Μνήσθητι οὖν καὶ ταῦτην τὴν φρικτὴν τῆς ἀπολογίας ἥμεραν τῆς κρίσεως, καὶ οἴς ποὺς μέλλεις ἀπολογίσθωσαν τῷ πλάσταντι σε θεῷ, διη αὐτές εστιν κρ. τῆς

⁷² Ioseph. v. 29. ⁷³ Dan. viii, 9, 10.

(73) Suppleximus, διδασκαλίᾳ ἐπίστρεψε. Coll. II Tim. iv, 3. Vulgo, λογίον ἀσεβεῖς.

est. Sed time peccatum, quod ex voluntate et electione procedit. Cave tibi a tribus corporis tui membris, oculo, ore, auditu. Ne forte aliquem torvis et invidis oculis respicias, et ore quædam noxia proferas; auditum vero sanæ fidei adhibeto tantum; ne forte perversum sermonem admittas, vel ex noxio auditu ab imprudentibus cogitationibus supereris (74), et revertare velut canis ad vomitum tuum. Sed potius novissimam diem 208 tecum reputa. Neque enim tu solus in seculum vives: sed memento futuræ illius coartationis suffocationisque, boræ obitus, urgentis sententia Del, angelorum festinantium, animæ harunce rerum spectaculo turbata, conscientia sua graviter percussa, et res bujus sæculi miserabiliter respiciens: si que inadprehensibile illius peregrinationis necessitatem in tua mente describito, nec non postremum communis hominum vita exitum, quo tempore veniet Filius Dei in gloria sua cum angelis sanctis suis. Veniet namque et non silebit, cum venerit Dominus judicare vivos et mortuos, et dare unicuique secundum opera sua. Memento ignei fluminis, vermis qui nunquam moritur, horribilis inferni, tenebrarum exteriorum, acerbi luctus, stridoris dentium, inexstincti camini. Omnia enim nuda et aperta exhibebuntur, cum tuba illa magnum quid et terrible personans excitabit eos qui a sæculo dormiunt: et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii⁷⁵. Memento visionis Danielis: quo pacto ob oculos ponat judicium: «Donce, ait, throni positi sunt, et Antiquus dierum sedet, et vestimentum ejus album sicut nix, et capillus capitis ejus quasi lana munda. Thronus ejus ut flamma ignis, rotæ ejus ignis accensus: fluvius igneus fluebat in conspectu ejus. Millia millium ministrabant ei, et decies millies dena millia assisterant ei, iudicium sedet et libri aperti sunt⁷⁶.» Tum bona, mala, manifesta, abscondita, facta, dicta, cogitata, derelictæ omnibus audientibus cum angelis tum hominibus palam revelabit. Omnia enim, ut supra dixi, nuda et manifesta exhibebit, coram terribili tribunali. Vide igitur ne residuum temporis, quo te oportet immensam ejus misericordiam fletere et demereris, in vanitate absumas; quod postea ad portas inferi exquisitoris et optaturus es: nec invenies illud, quod in medio dierum tuorum cum adesset respuisti. Recordare itaque horrendum illum diem judicii, quo causam dicturus es, quo pacto dicturus illam es apud Deum qui te condidit, quia ipse judex est vivorum et mortuorum. Quoniam glorificatum est nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, sicut a principio ita et nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

(74) Conjectando sic verius.

Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς ἐπ' ἀρχῆς καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

43. Completis hisce duodecim præceptis, episcopus ait illi : Incide in hisce præceptis, et cohortare eos qui audiunt ut incedant in illis, ut pura sit eorum pœnitentia, reliqua dibus vita eorum : confidentes se non modo remissionem peccatorum recepturos, sed etiam celestis regni hereditatem, quam faxit Deus ut nos assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo Patri et sancto viviscoque Spiritui, gloria, honor, imperium in secula sæculorum. Amen.

44. His auditis præceptis Antiochus, descriptio-
nē quasi in libro in corde suo, festinanter in cos-
nobium concedit hæc secum reputando : Ne si solus
degam extollar, et mibimet ipsi noceam, ad obse-
quendum fratribus me tradam : atque singulorum
institutum vite contemplatus studioque permotus
proficiendi, per Dei gratiam eorum virtutem imita-
bor. Quod etiam ita factum est. Ingressus enim in
cosnobium, ita cum fratribus versatus est, ut arbit-
raretur se non cum hominibus, sed cum angelis
Dei vitam agere ; jussaque omni studio, alacritate,
et gaudio completer : ac omni fastu, superbia et
mundanarum rerum memoria eliminata sommam
exerceret temperantiam, obedientiam, humilitatem,
fratrum amorem, taciturnitatem, charitatem ; nibil-
que aliud cogitaret, quam præcepta monitaque sancti
Patris et episcopi Athanasii, et spem in Christum
Iesum. Nullique non fratri utile et fructuosum erat,
quod hominem cerneret olim in mundo divitem, C
præclarum, atque omni urbanitate **203** educatum,
jam se non putare hominem esse nobitem atque li-
berum ; sed cum omni vilitate degere. Deumque
laudabat qui plura impertit hominibus, quam ipsi
petant vel requirant ab eo. Quem cum videret præ-
fectus monasterii, tot tamque præclaris Dei gratia
pollere gestis, atque nulla non ornatum esse vir-
tute ; secundo post ingressum suum anno, ipam
constituit monasterii sui apocrisiarium ; ut in ur-
be pro qualibet necessitate concedens, magna
cum pietate ministraret, quam reri fratres omnes
comprobarunt.

Servus porro Dei Antiochus, repugnare nescius,
summa cum pietate, ut ab initio, eam exsecutus
est obedientia legem ; postulataque omnium fra-
trum oratione, in urbem concessit, ut omnibus
monasterii negotiis vacaret. Repertoque ibi viro
sibi olim amico, Ecclesiæ diacono, cui nomen Pi-
stus, apud illum diversabatur, cum officiis sui causa
concedebat in urbem. Sed invidus dæmon tantam
viri soleritatem et pietatem conspicatus, illud minime
ferens, vide mibi, quæso, quid machinatus sit.

(75) Vide in Onomastico, ad vocem Ἀπόκρισιάριος.

(76) Ἀπόκρισις. Eadem est significatio vocis re-

A. 43. Καὶ συντελέσας τὰς δύοδεκα ταύτας ἑντολάς, ὁ ἐπίσκοπος λέγει αἰτῷ. Πορεύου ἐν ταῖς ἑντολαῖς ταῦταις καὶ παραχάλει καὶ τοῖς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αἴσταις, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς τῆς ζωῆς αὐτῶν· θερψοῦντες, διε λήψονται, οὐ μόνον ἀργεῖται ἀμφιστῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν κληρονομίαν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, ἣς γένοιτο πάντας τῆς ἡπειρού χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεβ' οὐ τῷ Πατρὶ οὐν τῷ ἀγέλῳ καὶ ζωοτοφῷ Πνεύματι δέξα, τιμῇ, κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B. 44. Ταῦτας ἀκούσας, τὰς δύοδεκα δὲ Ἀντιοχοῦ καὶ γράψας αὐτάς ἐπὶ τὴν καρδιὰν αὐτοῦ ὃς ἐν βιβλίῳ, ἀπεύσας ὄρθοδοξίης τῷ κοινοῖς, λέγων ἐν ἑαυτῷ· Μήπος κατὰ μόνας οικούν ὑψωθῶν καὶ βλάψων εαυτὸν· διὰ μὲν διάλογον ἔδωμον ἐμάντον εἰς ἀποκοτήσας διέλεγον· καὶ θεωρῶν ἕνδειτου τὴν πολιτείαν, ζῆται κρατούμενος καχῶ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τὴν αἰστὴν πληρώσων ἀρετὴν· διπερ καὶ γέγονεν· εἰσελθὼν γάρ εἰς κοινοῖς, οὐτως [ἐποιεύετο] μετὰ τῆς διέλεγοτος, ὡς νομίζειν αὐτὸν μη μετὰ δινθρώπων οἰκεῖν, ἀλλὰ μετὰ ἀγγέλων θεοῦ, καὶ τὰ καλεύμενα μετὰ πάσις σπουδῆς καὶ προθυμίας καὶ χαρᾶς ἐποεῖ. Πάντας καὶ ὑπερφανίαν καὶ μηδίμην κοσμικὴν ἐκποδῶν ποιεῖσθαι, πάσσαν ἥπατος σωφροσύνην, ὑπα-
κοήν, ταπεινοφροσύνην, φιλαδελφίαν, σωτήρην, ἀγά-
πην, οὐδὲν διλο οὐδούν, εἰ μὴ τὰς ἑντολάς καὶ νοοθεσίας τοῦ ἀγίου πατρὸς καὶ ἐπικοποῦ Ἀθα-
νασίου καὶ τὴν ἀλπία τὴν Χριστὸν Ἰησοῦν. Καὶ πάντες ἀφελοῦντο οἱ διάλογοι βλέποντες τὸν ἀνδρὰ ποτὲ μὲν ἐν τῷ κόσμῳ πλεύσοντας καὶ ἐνδροῦντας μετὰ πάσις πολιτείας ἀνατραφόντας, νῦν δὲ μη λογί-
ζομένον ἐαυτὸν δινθρώπων εὐγενῆ καὶ ἀλεύθερον, διὰ πάσσαν εὐτέλειαν δοκοῦντα, καὶ ἀδέξαντας τὸν Θεὸν τὴν πλειόνα χαριζόμενον τοὺς δινθρώπους ὃν αἰτοῦσιν ἡ ζητοῦσαν αἰτοῦν. Οὐταρ ἰδοὺς ὁ ἡγουμένος τοῦ μοναστηρίου τοσούτων τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι γέ-
μοντα κατορθωμάτων καὶ πάσις ἀρετὴν ἡμιερμένον, τῷ δευτέρῳ ἑνίαυτῃ τῆς εἰσελθου ἀυτοῦ, κατέστησεν αὐτὸν ἀποκρισιάριον (75) τῆς μονῆς. Ωπας ἐξερχό-
μενος εἰπεὶ τὴν πόλιν πάσσαν χρεῖαν μετὰ πάσις
εὐλαβεῖς διακονῆσῃ, ἤτινι καὶ πάσα τῇ διέλεγοτες
συνήγενεσται.

D. Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ Ἀντιοχος ἀντιλέγεται μη εἰ-
δως, μετὰ πάσις εὐλαβεῖας, ὡς ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ταύ-
την ἀποίσεις τὴν ὑπακοήν· καὶ αἰτήσας εὐχὴν παρὰ
πάσις τῆς ἀδέλφητος, ἐβήρχετο λοιπὸν ἐπὶ τὴν
πόλιν εἰς πάσσαν ἀπόχριστον (76) τοῦ μοναστηρίου.
Εὐδώρων δὲ εἰς τὴν πόλιν ψιλὸν ἀρχαῖον, διάκονον τῆς
Ἐκκλησίας, ὀνόματι Πιστὸν, παρ' αὐτῷ διέμενεν, δε
ῆρχετο εἰς τὴν πόλιν προφέσαι διακονίας. Ἱδοὺ οὖν
οὐ φθονερὸς διάμιν τὴν τοσαύτην ἀπιστήμην καὶ
ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ μὴ φέρων, δρα τὶ μηχα-
νάται.

sponsum apud sanctum Patrem Benedictum, cap. 51 :
Frates qui pro quoris responso proficiuntur.

15. Θυγάτηρ ἡν̄ μονογενής τῷ διακόνῳ· ταύτην **A** πολλάκις προσεδρεύεις τις ὀναγνώστης δύνματι· Ἀλέξανδρος ἐψήσεις· καὶ τῆς κόρης ἑγάντου γενομένης, φοβηθεῖς ὁ ὀναγνώστης τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρων, ὑπέβετο τῇ κόρῃ τὴν αἰτίαν τῷ δούλῳ τοῦ θεοῦ Ἀντιόχου ἐπιγράψαι, φὲ καὶ συνέλετο τῇ κόρῃ τοὺς πάντας σύντονα πληροφορήσαι. Καὶ μεθ' ἡμέρας τετσαράκοντα τῆς τοῦ παιδίου γεννήσεως φανερὸν γέγονε τῷ ἐπίσκοπῳ τὰ κατὰ τὴν κόρην, καὶ προσκαλεσάμενος αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος ἐπινθάνετο μετὰ πολλῆς ἀπειλῆς τις ἀνὴρ εἰς τὸ πεποικών· Ἡ δὲ ἀπειρίθη ἀπὸ τοῦ μονάντος Ἀντιόχου, καθὼς, φησίν, ἐν συνηθείᾳ ἔστι τοῦ ἐρχεσθανοῦ πρὸς τὴν τιμὴν. Καὶ ἐπίστευσεν δὲ ἐπίσκοπος καὶ πάντες οἱ παρεστῶτες. Καὶ πέμψας μετὰ πολλὸν θυμοῦ εἰς τὸ μοναστήριον. . . . τὸν δούλον τοῦ θεοῦ. Μεθ' ὅσρεων [δὲ εἰσελθόντες] μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἀλλος μὲν ὑπρέψεν αὐτὸν, ἀλλος ἐνέπτευεν, ἔτερος ὑνειδίζεν. Αὐτὸς δὲ παρέστη τῷ ἐπίσκοπῳ. Καὶ ἐρωτήθη περὶ τῆς κόρης καὶ περὶ τοῦ γεγονότος εἶπεν ὁ Ἀντιόχος· Ἐάν εἴπω τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀλήθεια μου ἐν τῷ ὑμετέρῳ φεύγει ὃ μὴ πιστεύῃ. Καὶ παρεστῶτος δέλου τοῦ δόχου, εἶπεν ἡ κόρη κράζουσα· Τί ἔχεις εἰπεῖν; Οὐ δύνασαι ἀρνησανθεῖ· ἀπὸ σοῦ γάρ γεγέννηται τὸ παῖδον· καὶ τὸ αἰσχύνην; δομάλησσον δὲ ἐποιήσας. Τότε στενάξας δούλος τοῦ θεοῦ Ἀντιόχου λέγει· Αὔτε μοι τὸ παιδίον, καὶ τών, εἰ ἐξ ἑμοῦ γεγέννηται. Καὶ λαβὼν τὸ παιδίον τετσαράκοντα ἡμέρων δὲν καὶ κρατήσας ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπε τῷ παιδίῳ· Ἐν δύναμι τοῦ Κυρίου, εἰπὲ, παιδίον· Ἐξ ἑμοῦ γεγένηται σύ; Τότε βοή τὸ παιδίον χάριτο τοῦ θεοῦ μεγάλη τῇ φωνῇ· Οὐδέ, δούλε τοῦ θεοῦ, καθαρός σὺ ὑπάπτων τοῦ θεοῦ. Οὐ δὲ τοῦτο τὸ σκάνδαλον ποιήσας Ἀλέξανδρος ἔστι δὲ ὀναγνώστης. Τότε ἡ μὲν κόρη, κατανοήσασα τὴν τοῦ θεοῦ Εἰεγένιν, παραχρῆμα πεισούσα περὶ τοὺς πόδες αὐτοῦ, ἐξέψυξεν. Οὐδὲ ἐπίσκοπος ἀμύνεις κακίας χάριν (77) ἥτις αὐτὸν παρέστη. Οἱ δὲ ὀναγνώστης, πολλὰ ἐπινέις ἐκαύτησεν πίηρα καὶ μακρὰ ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπέβαν, ἐγκείσας ἐκαύτην ἐν κελλί μικρῷ ἦν τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἐν τῇ μετανοίᾳ, τέλειον τῷ θεῷ ἀπέβασιν τὴν ἔξομολλήν των χάριτος τοῦ Κυρίου. Οὐ δέ δούλος τοῦ θεοῦ Ἀντιόχος λέγει αὐτῷ· Μή κλαίει περὶ ἑμοῦ μηδὲ νῆστεις· ἀλλὰ κλαίει καὶ νῆστεις διὰ τὸ ἱμάτιον δὲ ἐκλιψας τῆς γυναικὸς τῆς χήρας καὶ πιωχῆς πρὸ τριῶν ἡμερῶν· καὶ σὺ ἔχων πάντες ἱμάτια τὸ δὲ τῆς χήρας ἐκλεψας. Τότε δὲ νεώτερος, ἐλεγχθεὶς καὶ φρίξας καὶ θυμασίας, πῶς φανερὸν γέγονεν ὃ δὲ ἐν χρυσῷ καὶ ἐστέρεψε ἐπράξεις μόνος, ἀπρέχεται τρέμων καὶ φέρει τὰ ἕστα πάντα ἱμάτια καὶ τὸ ἐν τῆς χήρας, καὶ

15. *Filia diacono erat unica, quam cum frequens inviseret lector quidam, nomine Alexander, viuum ei obtulit: hinc cum puella uterum gestaret, metuens lector episcopi indignationem, nec pudorem ferens, puellæ auctor fuit, ut hoc crimen servo Dei Antiocho ascriberet, cui pollicetur puella se rem omnibus ita narraturam. Elapsis quadraginta a pueri ortu diebus, episcopo innotuere quæ pueri spectabant. Accitam eam episcopus percontatur ingentibus adhibitis minis, quis esset facinoris auctor. Respondit illa Antiochum esse monachum, qui, inquit, frequens apud nos diversatur. Credidit episcopus, et qui aderant universi, magna indignatione pernotus, mittit in monasterium qui servum Dei adducant. Ingressis illis cum eo in civitatem, alius eum contumelia afficeret, alius in illum spuere, probris alius onerare. Astitit autem ille coram episcopo, et interrogatus de puella, et de casu isto, ait Antiochus: Si veritatem dixeris, veritati meæ a mendacio vestro minime fides habebitur. At, praesente tota turba, ait cum clamore puella: Quid tibi dicendum superest? non potes rem negare: a te namque genitus puer est: equinam ille pudor? fatere delictum. Tunc ingemiscentis servus Dei Antiochus: Date mihi, inquit, puerum, ut videam num a me sit genitus. Accepitque puerum qui quadraginta dierum erat, et cum prie manibus teneret eum, cum ad celum oculos levasset, ait puer: In nomine Domini dico puer, nunc a me genitus sis. Tum, per Dei gratiam, exclamat puer voce magna: Nequaquam, Dei serve, purus tu es coram Deo. Qui vero hoc scandalum fecit, est Alexander lector. Tunc puella, ut se a Deo convictam animadvertisit, repepte prolapsa ad pedes ejus exspiravit. Rogavitque illum episcopus ut injuria memoriam deponeret. Lector autem multis gravibusque sibi impositis ferramentis, ex urbe egresus, in parva sessa cellula inclusus, ubi ad mortem usque penitentiam agens, perfectam Deo reddidit confessionem, gratia Domini nostri Iesu Christi, cui gloria in sæcula. Amen.*

16. Καὶ ἐπανερχομένου αὐτοῦ εἰς τὸ μοναστήριον, ἄγγελος τῆς πόλης τῆς πόλεως προσπίπτεις αὐτῷ τις πιστεύτερος γονυπετῶν καὶ λέγων· Δούλε τοῦ θεοῦ, συγχώρεσον μοι, διτὶ ἐνέπιτοσις εἰς τὸ πρόσωπόν σου, πιστεύσας τῇ δύναιμι κόρη ἐκείνη περὶ τῶν κατὰ σου λεχθέντων, καὶ νηστεύων ἵνεκεν τῆς τάλμης ταῦτης, καὶ παρακαλεῖ τὸν Κύριον. Οὐ δέ δούλος τοῦ θεοῦ Ἀντιόχος λέγει αὐτῷ· Μή κλαίει περὶ ἑμοῦ μηδὲ νῆστεις· ἀλλὰ κλαίει καὶ νῆστεις διὰ τὸ ἱμάτιον δὲ ἐκλιψας τῆς γυναικὸς τῆς χήρας καὶ πιωχῆς πρὸ τριῶν ἡμερῶν· καὶ σὺ ἔχων πάντες ἱμάτια τὸ δὲ τῆς χήρας ἐκλεψας. Τότε δὲ νεώτερος, ἐλεγχθεὶς καὶ φρίξας καὶ θυμασίας, πῶς φανερὸν γέγονεν ὃ δὲ ἐν χρυσῷ καὶ ἐστέρεψε ἐπράξεις μόνος, ἀπρέχεται τρέμων καὶ φέρει τὰ ἕστα πάντα ἱμάτια καὶ τὸ ἐν τῆς χήρας, καὶ

16. *Et cum renigraret ille ad monasterium, prope urbis portam, adolescens quidam procidit ad genua ejus haec dicendo: Serve Dei, veniam mihi concedito, quod in faciem tuam conspuerim, puello iniqua te accusanti dictis fidem habens; cuius facinoris causa jejuno et Dominum deprecor. At servus Dei Antiochus ait illi: Mei causa ne fleas vel jejunias; sed fletu et jejunato, ob vestimentum quod ante tres dies furatus es mulieri viduae atque egenae. Cumque tibi quinque essent vestimenta, unum illud vidua subripuisti. **210** Tunc adolescentem convictus, ac terrore corruptus, miratusque, quo pacto palam id esset, quod clam ille et vespere solus admississet; abscedit tremens, assertaque sua quinque vestimenta, cum illo ad viduam pertinentem;*

(77) Vulgatum, ἥτις, jam in margine correctum erat. NOLTE.

mulierique dat omnia, rogans ut secum ad genua servi Dei procidat. Ut ambos vidi illi prolapsos, et reum ex corde penitentem,¹ admisit illum ad osculum sanctum. Aitque adolescens : Volo, domine mi, multis diebus jejunare, quia multa sunt peccata mea. Cui servus Dei : Quo pacto vis jejunare? Tum illle : A mane usque ad vesperam. Aitque illi Antiochus : Quo in loco degis dum ita abstineas a cibo? Cui illle : Amicos et negotia mea inviso, hinc paululum dormio, et cum vespera accesserit cibum sumo. Ait illi servus Dei Antiochus : Hoc jejunium non est. Nam si a cibis abstineas, et in aliquem obtrectes, vel quempiam contristes vel calunniaris : aut si post priorem disceptationem injuriae memoriam retineas; si item vespera lauit pares coenam, teque inebries ac turpia perpetres, aut si horum quidpiam concupiscas; multo pre-stabilius tibi est, ut quinques quotidie comedas, et hisce rebus abstineas, quam ut nihil gustes et hisce rebus te commisceas. Quidam utilitatis affert abstinentia a cibis, si omni alia concupiscentia impleare? An ignoras eum qui suam implet concupiscentiam, vel solum mente, licet externis non satisetur cibis, jam saturum et ebrium esse? Sed si velis temperanter agere et jejunare, ut jejunium tuum Deo sit acceptum, primum omnium observa ut jejunies ab omni pravo sermone proferendo et audiendo : et purga cor tuum ab omni inquinamento, injuriarum memoria, turpis lucri amore. Et qua die jejunaveris, pane, oleribus et aqua contentus esto, gratiasque Deo agas. Computato autem prandii quo edie sumpturus eras pretio, eroga vidue, orphano, egeno, qui impleta anima sua, orabit pro te Dominum. Si ergo jejunium, ut prescripsi tibi, persolveris, sacrificium tuum erit acceptum in conspectu Domini, et descriptum in celis in die retributionis honorum justis præparatorum. μνή ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐν ἡμέρᾳ ἀνταπόδοσεως τῶν

His auditis adolescens, omnibusque relictis servum Dei vi compulit ut se reciperet in monasterium. Ac secutus illum, servatisque omnibus quæ ab eo didiceras, alique anno uno in magna temperantia, lacrymis et gemitis percurso, in pace obdormivit, tradiditque Domino spiritum.

47. Elapsis tribus annis, mox moriturum monasterii præfectum quidam sancti episcopi visum venerunt : rogavique illos præfectorum, ut fratrum amantem, injuriarum immemorem et humilem Antiochum sui loco constituerent : quæ eadem erat fratrum omnium postulatio. Repugnante illo ac collacrymante, magna vi episcopi invitum illum, cum prius ordinassent presbyterum, constituerunt et hegumenum seu præfectorum. Ac cum præfector totum ipsi in Christo fratrum cœtum commendasset, obdormivit in pace. Suscepta igitur bujusmodi cura Antiochus in multo studio, temperantia,

A δὰλ δίδωσιν τῇ γυναικὶ παραχαλῶν αὐτῷ σὺν αὐτῷ προσπεσεῖ τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ. Ήδών δὲ ἀμφοτέρους προσπίποντας καὶ ἀπὸ καρδίας τὸν αἰστὸν μετανοῦντα, ἐδέξαντο αὐτὸν ἐν φιλήματι ἀγίῳ. Καὶ λέγει δὲ νεώτερος· Άθλοι, κύριε μου, νηστεῦσας πολλάς ἡμέρας, δὲ πολλαὶ εἰσιν αἱ ἀμαρτίαι μου. Λέγει αὐτῷ δὲ δούλος τοῦ Θεοῦ· [Πῶς] θέλεις νηστεῦσας; Οὐδὲ εἰπεν αὐτῷ· [78-79] Ἀπὸ τοῦ πρωῒ ὅδοις τοῦ Θεοῦ Ἀντίοχος· Τοῦτο οὐκ ἔστι νηστεῖα. Εἳναν γάρ νηστεῖας ἀπὸ βρωμάτων καὶ τινας κακολογήσθε ἡ λυπήσης ἡ διαδῆλης, ἡ μηνισκακήσης ἀπὸ προτέρους μάχης, ἡ ἑσπέρας ποιήσης πολύτιμου δεῖτον, καὶ ἀρρῃ μεθύσκεσθαι, ἡ αἰσχρὰ ἥργαζεσθαι, ἡ κατ' ἐνοικους ἐπινυμένης τοιούτου πολὺν συμφέρει τοι πέμπτον τῆς ἡμέρας ἔσθιεν καὶ τούτων φειδεσθαι, ἡ μὲν γευσμένον ἔκεινος συμφέρεσθαι. Τίς γάρ ὠφελεῖται βρωμάτων ἀπέγεσθαι, πάστος δὲ διῆλης ἐπιθυμίας ἐμφορεῖσθαι; Η οὐκ οὐδας ὅτι πᾶς δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ πληρῶν καὶ ἔννοιαν καὶ ἔκδος τῶν ἔμμενων βρωμάτων ἡδη κεκόρεσται καὶ μεθύει; Ἄλλα εἰ θελεῖς ἔγκρατεύεσθαι καὶ νηστεῦσαι, ίνα ἡ νηστεία σου δεκτὴ ἡ τῷ Θεῷ, πρῶτον πάντων φύλαξι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ἥματος πονηροῦ καὶ ἀπὸ της πονηρᾶς, καὶ καθάρισθαι σὺν τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ καὶ μηνισκακίας καὶ αἰσχροκερδείας. Καὶ ἂν ἡμέρᾳ ἡ νηστεύεις ἀρκέσθητι ἀρτῷ καὶ λαχάνοις καὶ διδάται, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ. Συμφήροσις δὲ τὴν ποστεῖαν τῆς διαπάνης τοῦ ἀρίστου οὐ ἐμελέτης ἔσθιεν κατ' ἔκεινην τὴν ἡμέραν, διὸ χῆρας ἡ ὄρφανη ἡ στερουμένη· (πρόδε) δὲ δὴ ποτῶν ἐμπλήσας τὴν ἔαυτον ψυχήν, εὔξεται ὑπὲρ σὸν πρὸς Κύρον. Εἳναν τελέσσῃς τὴν νηστείαν, ὃς ἐνετελάμην σοι, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον Κύρου καὶ ἔγγεγραμμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

C Ταῦτα δικούσας δὲ νεώτερος, καὶ κατατείλας πάντα, έβάσατο τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὴν μονὴν. Καὶ ἀκλονήσας αὐτῷ, πάντα δοσα ἀδελέχθη παρ' αὐτοῦ συλλέξας, ἐν πολλῇ ἔγκρατει καὶ δάκρυσι στεναγμοῖς πληρώσας ἐνώπιον χρόνον, ἐν εἰρήνῃ D ἀκοιμήθη, παραδόυς τὸ πνεῦμα τῷ Κύρῳ.

47. Καὶ μετά τρία ἔτη, μελλοντος τοῦ ἡγουμένου, τῆς μονῆς τελευτὴν, ἥλθον εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ τινες δύοις ἐπίσκοποι· καὶ παρεκάλεσαν αὐτοὺς ὁ ἡγουμένος, δύος δὲτ² αὐτοῦ τῶν φιλάδελφον καὶ διμητρίκακον καὶ ταπεινόφρονα Ἀντίοχογον καταστήσωσα· καὶ πάσι δὲ ἡ ἀδελφότης συμπαρεκάλει. Τοῦ δὲ ἀντιλέγοντος καὶ ὀδυρομένου, μετά πολλῆς βίας καὶ ἀνάγκης γειρατονήσαντες τούτον οἱ ἐπίσκοποι πρεσβύτερον κατέστησαν καὶ ἡγούμενον. Καὶ παραθέμενος αὐτῷ δὲ τηγουμένους πάσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα, ἐκομιθῇ ἐν εἰρήνῃ. Λαβὼν οὖν τὴν φροντίδα δὲ Ἀντίοχος, ἐν πολλῇ πουσῇ καὶ ἔγκρατει καὶ ὀργυτνῃ

(78-79) Haec ex libro II Hermae hinc inde excerpta.

καὶ εὐγάδες διετέλει· πολλὰ τε [ένδοξα] καὶ κατορθώματα διεπενέλει ὁ Χριστός.

18. Καὶ μετὰ δύο ἦτη τοῦ ἡγιασμοῖ αὐτὸν τῆς μονῆς δύο διδέκτοι διληψίμοι καυτῇ γνώμῃ ἔξερθνον τῷ μενοστηρίῳ, καὶ ἐπόστρεψαν ὡς κύων ἐπὶ τὸν θέσιον ἐμετὸν σπαταλῶντες καὶ ἐντραφόντες ἐπὶ ταῖς βιωτικαῖς ἀσελγείαις. Καὶ ταῦτα μείζων δ δύος τοῦ Θεοῦ Ἀντιοχοῦ πάντα ἐβλήψεν ἐκτὸν θρησκῶν τοὺς δύο ἀδελφούς, καὶ ἐδέκτο περὶ αὐτῶν τοῦ Κυρίου. Ψαλλόντων δὲ αὐτῶν τὴν ἑνάτην, ὡς ἔκλινε τὰ γόνατα σὺν τοῖς ἀδελφοῖς, γέγονεν ἐν ἑκατόνταις, καὶ παραλαμβάνεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὑπὸ ἄγγελου. Καὶ ποιῆσις ὡραῖς παραθύσασθε, καὶ μὴ ἐγειρομένου αὐτοῦ, ἐγέρεται ὁ δευτέραρχος αὐτοῦ, καὶ μετ' ἐπιεικείας παρεκάλει ἀναστῆναι, καὶ τελέσαι τὴν λειτουργίαν τῆς εὐχῆς. Ὡς δὲ εἶδον, διὰ οὐκ ήν τανόν καὶ οὐκ ἦν ἀκρόσιας, ἐγκύρωται ἐπαστολῶν αὐτῶν βλέποντες καὶ ὑπερέχοντας ἀπὸ αὐτοῦ πληρώνταντες τὸν κανόνα. Μέλλοντος δὲ ἐνεύει τοῦ θίλου κράξας εἰπεν· Ἄδεισο, οὐ θεός, ἔδει σοι. Τότε προσῆλθον αὐτῷ πᾶσας ἡ συνοδία, ἱετεύουσα μηδὲν ἀπὸ αὐτῶν κρύψαι, ὃν δὲ θεός αὐτῷ ἀπεκάλυψεν. Καὶ μὴ δυνηθεῖς κρύψαι διὰ τὴν πολλὴν ἔχασην τῶν ἀδελφῶν, ποιήσας εὐχὴν, ἥρετο λέγειν· Παραληφθεὶς χάριτος Χριστοῦ ὑπὸ ἄγγελου (80) θίλον εἰς πεδίον, καὶ [δεῖχνον μοι] παῖδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἐνθυμάτων κροκέων, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν· καὶ τὰ πρίβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα καὶ λίαν σπαταλῶντα καὶ θαρρά, σκιρπῶντα ὕδε κάκελο. Καὶ αὐτὸς δὲ ποιήσας πάνω λίαρδες ἐπὶ τῷ ποικιλίᾳ αὐτῷ ἦν καὶ περιέρχεται τὰ πρίβατα. Καὶ θλία πρόβατα εἰδοντα σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἐν, οὐ μέντοι σκιρπῶντα. Καὶ λέγει μοι· Βλέπεις τὸν ποιμένα τούτον; Βλέπω, φησο, Κύριε. Οὕτω, φησίν, ἡγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἔστιν· οὗτος ἐκτρέπει τὰς φυγὰς τῶν δυλίων τοῦ Θεοῦ καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀπατῶν αὐτὰς τὰς ἐπιθυμίας ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλληνται ἐπιλαβανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῶντος τοῦ Θεοῦ καὶ πορευόμενοι ταῖς ματαίσις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλληνται ὑπὸ τοῦ ἄγγελου τούτου εἰς θάνατον (81) καὶ κατεψυχόραν. Λέγει αὐτῷ· Οὐ γνωσκω, Κύριε, τί ἔστιν, εἰς θάνατον καὶ κατεψυχόραν. Καὶ λέγει μοι· Ἀκούεις, φησο, & εἰλέσ. Ηρέβατα θαρρά καὶ σκιρπῶντα οὐτοὶ εἰσοιοι ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος καὶ παραβενούστες ἔντοτος ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰώνος τούτου. Ἐν τούτοις οὖν μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστιν, διὰ τὸ δηνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτούς βιαστημένας. Τοὺς τινούσιν τὴν ζωὴν θάνατος ἔστιν. "Ἄτα εἰδεῖς μὴ σκιρπῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοι εἰσοιοι παραβενούστες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἔντοτος, εἰς δὲ τὸν Κύριον μὴ βιαστημένας. Οὗτοι οὖν κατεψυχαρέμονι εἰσοιοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἀλπίζεις ἔστι μετανοίας, ἐν δὲ δύνανται ζῆσαι. Ή κατεψυχόρα οὐν ἀλπίδα ἔχει ἀναστάσεως ζωῆς τινός· δὲ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον.

(80) Hic locus Latine tantum legitur apud Hermannum Pastorem I. iii. simil. 6, p. 63, ubi sic habetur: *Et venimus in quendam campum, et illuc ostendit mihi juvenem pastorem vestitum synthesim re-*

A vigilis et orationibus perseverabat: multaque præclaras gesta per eum Christus operabatur.

18. Post duos vero suos in monasterio prefec-
turæ annos, duo pusillanimes fratres, communi-
sententia ex monasterio egressi, reversi sunt ut
canes ad vomitum suum, sece dantes voluptatibus,
deliciis et lasciviis hujus seculi. His compertis ser-
vus Dei Antiochus, multum sese maceravit, am-
bos illos deplorans fratres, ac Dominum illorum
causa precatus est. Psallentibus autem illis nonam,
ubi una cum fratribus genua flectebat, raptus est in
extasis, animaque ejus arripitur ab angelo. Multo
elapo temporis spatio, cum nondum expurgaretur,
surgit secundarius ejus, leniterque horatur ut
exsurgat, orationisque ministerium persolvat. Con-
spicati autem nec vocem nec auditum esse, intel-
lexere visionem illum contemplari, ac completo cano-
ne 211 abcessere ab illo. Cum autem immixueret
solis occasus, cum clamore ait: Gloria tibi, Deus,
gloria tibi. Tunc accessit omnis cunctus, rogarique
nihil ut celare eorum quæ Dominus sibi revelasset.
Et cum præ importunitate fratrum celare non posset,
facta prius oratione, ita orsus est: Raptus per Domini
gratiam ab angelo veni in agrum quemdam. Ostendit
dique ille mihi adolescentem quendam indutum
synthesi croceorum vestimentorum, qui quamplurimi
pascebat oves: erantque oves ille delicantes,
admodumque luxuriantes et hilares, hinc atque hinc
exsultantes. Ipseque pastor multum bilaris in ovili
degebat suo, et oves circuibat. Aliasque vidi oves
luxuriantes et delicantes uno in loco, nec tam
exsultantes. Atque mihi: Vides hunc pastorem?
Video, inquam, Domine. Hic est, ait, angelus volup-
tatis et fallaciae. Hic atterit animas servorum Dei, et
avertit a veritate, malis decipiens illas concupiscenti-
as, in quibus illas perirent immemores mandatorum
Dei viventes, incidentesque in vanis voluptatibus
et fallacie hujus vita. Quapropter disperirent, ab
hoc angelo in mortem et corruptionem deductæ.
Tum ego: Ignoro, Domine, quid sit in mortem et
corruptionem. Dixitque mihi: Audi et percipe quæ
vides: Oves hilares illæ et exsultantes, hi sunt qui
a Deo ad finem usque avulsi sunt, et sese concu-
piscentias hujus cœculi tradirerunt. In his itaque
nulla est penitentia [de vita sua, quia etiam nomen
Domini propter illos blasphematur]. Harum vita
mors est. Quas autem vidisti non exsultantes, et in
loco suo pascentes, hi sunt qui sese quidem volu-
ptati et fallaciae dedidere, sed in Dominum non
blasphemavere. Hi quidem corrupti et a veritate sed-
ucti sunt, in bis tamen spes est penitentia, in
qua vivere possunt. Earum itaque corruptio non
est sine spe resurrectionis, usque ad certum tem-
poris spatium. Mors autem aeternum est exitium.

stimentorum colore coccineo. Et cetera bene multa
quæ scriptor iste ex Gr. Hermæ textu, qui adhuc
supererat suo aeo, ad verbum mutuatus est.

(81) Hermas, ad defectionem.

19. Rursus paululum processimus, et ostendit A mihi alium pastorem statura præaltum, efferaque specie, indutum caprina pelle alba, qui peram habebat humero impositam, ac prælurat nodosamque virgam, torvoque erat aspectu, ita ut reformidarem illum. Hic itaque pastor oves accepit a primo pastore illo adolescentem, illas scilicet, deliciantes, luxuriantes, nec exsultantes, ac congeit illas in quendam præruptum locum, spinis et tribulii perplexum, ita ut non posset oves a tribulis illis et spinis sese extricare, sed in ipsis complicantur, ac miserrime agerent, ab illo etiam lancinatae, atque nitro citroque compulsa. Nullam denique concedebat requiem, nec ut quodam loco consistenter. Cum illas ita verberatas et misere afflictas conspiccerem, dolebam pro illis quia valde cruciabantur, B nec intermissionem ullam habebant. Angelum meum loquenter percunctor: Domine, quis hic pastor est, ita immixtus et acerbis? Atque mihi: Hic est angelus ultionis, qui e numero est angelorum justorum, constitutus ad ultionem. Hic excipit eos qui a Deo aberrarunt, et incesserunt in concupiscentiis suis. Atque illos pro merito suo ulciscitur, atrocibus et variis alligens suppliciis. Tum ego: Scire cupio, Domine, quæ et qualia sint varia illa supplicia. Audi, inquit ille, varia supplicia et tormenta, saecularia sunt tormenta. Cum enimesse homines a Deo separaverint, rati se in quiete et divitiis versaturos, tunc poenas luunt, et alii quidem multantur, alii egeni evadunt, alii in infirmitates plurimas cadunt et in seditiones, alii ab inferioribus contumeliam afficiuntur, et alia iis similia contingunt. Plurimi namque qui tumultuose consilia agitant, in multa negotia conjiciuntur, nihilque illis prospere cadit, quod indigne ferunt ipsi: ignorantque ideo se minus prospere rem agere, quod mala C 212 perpetravit: ac demum Dominum incusant, nec sustinent reliquis vita sua diebus ad Deum converti atque illi puro corde servire. Quod si resipiscant paenitentiamque agant, tunc intelligent mala sua opera in causa suis quod non prospere rem gesserint, atque ita Domino gloriam referunt, ut Justo judici, a quo jure afflicti, et iuxta opera sua castigati sunt. Audi itaque vim utriusque, voluptatis scilicet et supplicii. Voluptatis fallaciaque una est hora; supplicii autem hora tristitia, quæ dierum vim habent. Si quis ergo die una voluptati vacet et pro ea re eum eo expostuletur, atque uno die cruciatur, dies illa cruciatus anni integri vim habet. Quot igitur quisque dies voluptati sese dederit, tot annis cruciabitur. Vides ergo voluptatis et fallaciae tempus nihil esse, supplicii vero et cruciatus longissimum. Qui voluptati vacat et fallacia huiusmodi, ac pro libidine agit, in magna induitus est amentia. Pro voluptate namque et fallacia eniisque diei, magnum luet supplicium, annum scilicet pro qualibet die. Dixique angelo: Quales vo-

19. Πάλιν προέβημεν μικρόν, καὶ δείχνυσι μοι ἔπειρον ποιμένα μέγαν, ὃς δύριον τῇ ἕδρᾳ, περικέμενον δέρμα αἰγέον λευκόν, καὶ πήραν τινὰ εἶγεν ἐπὶ τὸν ὕμνον καὶ φάδον σκληράν λίτων καὶ δύος ἔχουσαν καὶ τὸ βλέμμα εἰχε πικρόν, ὡστε φοβηθῆναι με αὐτὸν. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴ παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἔκεινα τὰ σπασταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτόντα δέ, καὶ ἔβαλλε αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη καὶ τριβολώδη· ὡστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβῶν μὴ δύνασθαι ἐκπλέξει τὰ πρόβατα, διλλ. ἐκπλέκεσθαι τὰς ἀκανθὰς καὶ τριβῶντας καὶ λίτων ἔταλαι παρόντων διαρίμενα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὅλες κάκει περιβιλανεύενται καὶ λίτως ἀνέτανον αἴροντες οὐκ εἴδουν, οὐδὲ ἴσταντο. Βλέπων οὖν αὐτὰ ἄγω οὔτε παστούμενα καὶ ταλαιπωροῦντα, ἐλυπούμενον ἐπ' αὐτοῖς, οἵτινες ἔβασαντίσσοντο καὶ ἀνοχήν λίτως οὐκ εἶχον. Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ τῷ μετ' ἑμοῦ λαλοῦντι· Κύριε, τίς ἔστιν ὅντος ὁ ποιμὴν, ὁ ἀπολαγχοντας καὶ πικρός; Καὶ λέγει μοι· Οὗτος ἔστιν ὁ ἀγγέλος τῆς τιμωρίας· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγγέλων τῶν δικαίων ἔστι, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποκλινήντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πορευθέντας ταῖς ἀπιθυμίαις αὐτῶν, καὶ τιμωρεῖται αἴροντες, καθὼς ὅδιοι εἰσιν, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ· Ήθελον γνῶναι, Κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας, ποταταὶ εἰσιν. Ἀκούει, φησὶν· Αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι βιωτικαὶ εἰσὶ βάσανοι. Ἐπάν γάρ ἀποστῶται τοῦ Θεοῦ νομίζοντες ἐν ἀναπάντει εἶναι καὶ πλούτῳ, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ἡγεμονεῖς, οἱ δὲ υποτερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενεῖται ποικίλαις περιπλιπτοντες, ἀλλοι ἐν ἀκαταστασίαις, ἵτεροι ὑδριζόμενοι ὑπὸ λιατόνων, καὶ ἔτεραι ποικίλαις πράξεις. Πολλοὶ γάρ ἀκαταστάντες ἐν ταῖς βουναῖς αὐτῶν ἀπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα καὶ οὐδὲν αὐτοῖς λίτως ἀποβαῖντες (82), καὶ δυσχεραίνονται, καὶ οὐ γνώσκουσιν, διὰ διὰ τὸ πονηρὰ ἐπράξαν οὐκ εἰδοῦσσανται καὶ ποτὲ αἰτιώνται τὸν Κύριον καὶ οὐκ ἀνέχουσαν τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν ἀπιστρέψαντες δουλεύεισαν τῷ θεῷ ἐν καθερῷ καρδίᾳ. Ἄν δὲ μετανοήσωται καὶ ἀνανήψωται, τότε συνιώσουν, διὰ διὰ τὰ ἄργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εἰδωδοῦντο καὶ οὕτω δοξάζουσι τὸν Κύριον, διὰ δίκαιοις κριτῶνται, καὶ δικαίων ἔπανθον, καὶ ἀπαιδεύσαντας κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν (83). Ἀκούει οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τῆς βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἔστι μία, τῆς δὲ βασάνου ὥραι τριάκοντα ἡμέρων δύναμεν έχουσαι. Ἐάν οὖν μίαν ἡμέραν τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐναυτοῦ δικολήρου ἰσχὺν ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Οσας οὖν ἡμέρας τρυφῆς τις, τοσούτους ἐναυτοὺς βασανισθεῖσται. Βλέπεις οὖν, διὰ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης διάρκειαν οὐδέντις εστι, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολὺς. Οἱ τρυφῶν καὶ ἀπατῶντων καὶ πράξων δι βούλεται πολλὴν ἀρροσύνην ἔνδεδουται· ἀντὶ γάρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐκάστης ἡμέρας ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτοῦ τῇ

(82) Vulgo, ὁποιος. NOLTE.

(83) Hic complura omittuntur, quæ leguntur apud Hermann.

ἥμερος. Καὶ λέγω τῷ ἀγγελῳ· Πότερ τρυφαὶ εἰσιν **A** λυπηταὶ νοξίαι sunt, dicitο mihi. Omne carnale opus voluptas est : nam iracundus, cum suo affectui facit satis, voluptate percipit : similiterque monachus, temulentus, obtructator, mendax, avarus, defraudator, et si qui alii. Voluptatem namque in suo opere percipiunt. Hæc autem opera noxia servis Dei sunt. Sunt autem et voluptates quibus homines salutem consequuntur. Multi namque bona operando voluptatem habent. Quæ voluptas servis Dei vitam adipiscitur ; predicta autem voluptates, cruciatum. Hæc cum mibi declarasset angelus, in memori me locum reduxit. Gloriā itaque referamus, fratres, clementia Dei, qui ita longanimes est, ita misericors erga tantam hominum malitiam. Ipsi B gloria in sæcula sæculorum. Amen.

20. Καὶ μετ' ὄλγον χρόνον οἱ δύο ἀδελφοὶ οἱ ἔξεδόντες τοῦ μοναστηρίου ἐνέπεσαν εἰς πειρασμὸν καὶ θλίψιες. Τῷ γὰρ ἐν Ἐλκο ἀνεφάνη εἰς τὴν πλευράν, καὶ εἰσελθον εἰς νοσοκομεῖον εἰς δύο μῆνας τρίτον ἁγιουργήθη ὑπὸ τοῦ λατροῦ, καὶ οὐδὲ οὔτως θεραπεύθη. Τῷ δὲ ἔτερῷ ἐμπεσόντι μετὰ τὸν στασιαστῶν συνέβη νύτρη καὶ κοιλίᾳ μαστιγωθέντι αἰδροδέσμοις ἐμβληθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἐν σκότει διάτησιν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ εὐήγη τοῦ δούλου Πατρὸς Ἀντιόχου ἐδυνάτητο τὸν ἐλέμονα Θεόν, μεθ' ἡμέρας ἐδωκεν ὁ Κριστός, καὶ ἐμεβληθήναι τῇ φυλακῇ. Καὶ πάλιν ἐκεῖνος, ἀπελθὼν ἐν τῷ νοσοκοματικῷ, ἦταν τῇ ἀλγήδονι δύτα τὸν ἀδελφὸν διαβαστάζων ὄλγον τῇ χειρὶ ἀναταυρόμενον ἤγαγεν εἰς τὸ μοναστηρίον· καὶ ὡς ἐσῆμανεν ὁ θυρωρὸς, εὗρε τοὺς ἀδελφοὺς πρὸ τοῦ πυλώνος, καὶ εἰχαριστήσας τῷ φιλανθρώπῳ θεῷ ἐδέξατο αὐτούς. Καὶ ἐπήγη τῷ αὐτοῖς ποιήσας παραχῆρημα ὅγειρας τῷ σώματι ἀποκαθίστησε. Καὶ λοιπὸν μετανοοῦντες ἐφ' οἷς ἐπράχαν ἐν πολλῇ ἀσκήσει δικρύοντες ταῦτα καὶ ἀγρυπνοῦντες διετέλουν ἐν πολλῇ ταπεινοφροσύνῃ. Καὶ οὕτω μετὰ τρεις ἐκανούσις μετ' εἰρήνης καὶ ἀγαθῆς ἔξοδοιογήσεως ἐκομιθήσαντο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, φῇ ἡ ἐδέξατο εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

21. Ἀλλοτε καθημένους καὶ ἀναγινώσκοντος αὐτοῦ τὴν βίβλον τὸν ἐντολὸν τοῦ δούλου Πατρὸς καὶ ἐπισκόπου Ἀθανασίου μετὰ φωνῆς καὶ ἡδονῆς πολλῆς, εἰς τὸν ἀδελφὸν, ἀκροσάμενος ἀκριβῶς ὥλας, λέγει αὐτῷ (85)· « Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αἵτας μεγάλαι καὶ κακαὶ καὶ δυναταὶ εἰσιν. Ὁνταί οὐδέ, κύριε, αἱ δύναται αἱ ἐντολαὶ αἵτας. Οὐδέ οὐδέ, κύριε, αἱ δύναται αἱ ἐντολαὶ αἵτας ὑπελαχθῆναι, διότι σκληραὶ εἰσιν. » Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς αὐστηρίας εἶπεν· « Αναθρέ, ἀκριδιστά. Αἴθυμος καὶ διεγόμυχος, οὐκ οἶδας, διτι, ἐδὲ ἐν σοι ἐντῷ προθῇ, διτι δύναται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αἵτας φυλάξεις, καὶ οὐκ ἐσονται στεληραῖ· Εἰ δὲ ἀναθῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου μὴ δύνασθαι αἵτας ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι, οὐ

20. Modico autem elapso tempore, duo illi fratres qui ex monasterio egressi fuerant, inciderunt in tentationem et in calamitates. Alteri enim excravit ulcus ad latus, atque ingressus in nosocomium seu infirmitum hospitium intra duos menses ter medici manu curatus, neque ita sanatus est. Alter vero cum in seditiones incidisset, a dorso, et a ventre verberatus, ferro ouustus in carcere conjectus est, atque in tenebris degit multis diebus. Cum autem oratio sancti Patris Antiochi miseratorem Deum placasset, Christi beneficio eductus ille ex carcere, cum ad nosocomium venisset, fratre alium adhuc dolore laborantem, paulum sustentans, manuque sibi innixum, deduxit ad monasterium : ac cum illi rem indicasset ostiarius, inventit ante ostium fratres illos, graliasque hominum amanti Deo agens, homines suscepit. Atque facta super illis oratione, statim sanitati corporeae restituit. Ac demum penitentiam agentes de delictis suis, in multa exercitatione, lacrymis, vigiliis, magna humilitate perseverarunt. Elapsisque tribus annis, cum pace et bona confessione, obdormierunt in Christo Iesu, cui gloria in sæcula. Amen.

21. Alio tempore sedente illo ac legente librum præceptorum sancti Patris et episcopi Athanasii alta voce et cum grandi voluptate, quidam ex fratribus cum singula attente audivisset, ait illi : « Domine, hæc præcepta, magna, pulchra, et valida sunt, possuntque delectare cor ejus qui ea complere valet ; sed nescio, domine, an possint plurimi ea servare, dura namque sunt. » Iustum intuitus servus Dei, magna cum severitate ait : « Ignave, piger, desidiose et pnsillanimis, nonne vides te, si tibi ante proposueris posse illa observari, facile illa observaturum, nec tibi fore illa dura et difficultaria ? Quod si cum corde tuo reputaveris, non posse illa ab homine observari, nunquam observatus es. Annon nosti Dei gloriam, quanta, quam va-

(84) Hic paululum variat textus.

(85) Hæc ex libro II Hermæ, mandato 13, hinc inde consarcinata sunt.

tida, quam mirabilis illa sit; quod scilicet mundum **213** creaverit propter hominem, potestatemque illi dederit ut dominaretur omnibus quae sunt super terram? Quid igitur horum omnium homo dominus est, omnibusque imperare valet; ecqua ratione non poterit hisce preceptis dominari? Quomodo David gigantem alienigenam, hominemque bellatorem, omni armorum genere instrucum superavit? nonne solo proposito, ac fide ex corde procedente? Ipse solus hac Deo obtulit. Deus autem visa ejus alacritate, ac fide in corde ejus insita, neonan spe, ipse tandem victorianum præstítit, uniusque adolescentis manu inimicum prostravit. Et discito non Davidem, sed Deum id operis perfecisse. Cogita Stephanum primum martyrem, quot lapides a quo hominibus injectos exceperit, ac nisi ipse Dominum Christum precatus esset, nequam ipsi tradidisset spiritum. Cur de viris loquimur? Juditham mihi considera, adeuntem Holofernem, nec de sua cogitantem infirmitate, non de decoro, vel de periculo suo. Nequaque dixit in semetipsa: Tot viri in urbe sunt robusti, prævalidi, prudentes, artificiosi; quorum nemo hoc facinus tentare audet: et ego omnium imbecillima, illud aggrediar? Nihil eiusmodi cogitavit. Sed cum omni alacritate et fide, ad omnipotentem Deum cum fiducia accessit; ac Deus qui omnia potest, acceptans ejus habens fiduciam, quod reliquum erat ipse perfecit. Nam misericordia Deus non corporis robur, sed propositum, studium et patientiam requirit. Abscedat itaque humana omnis occasio et conatus: uon dicendum quippe Deo est: Infirmus sum. Deus namque non robur a te requirit, sed cordis propositum. Dic mihi, quam habuit vim latro ille ligno confixus a dextris Christi? Nonne in infernum perfecturus erat? Et mulier qua Dominum unguento unxit, et lacrymis rigavat pedes ejus, noue proposito et fide sua solum salva facta est? Nolo de Thecla loqui vel de reliquis mulieribus, quae in futuro saeculo cum gloria coronatae prope Christum collocabuntur. Pusillanimes autem et pigris cum pudore pertent ad supplicium aeternum. Itaque omnibus hisce preceptis adimplendis superior est homo, qui Dominum habet in corde. Qui autem in labiis tantum habent illum, cordeque excæato, ob inertiam suam procul Dominum sunt, his precepta ista dura sunt et difficultaria. Potine igitur indesinenter, o pusillanimes et fide levissimi, Dominum in cordibus vestris, agnoscatisque nihil esse facilius hisce preceptis, nihil dulcior, nihil placidius: violentorum quippe est regnum Dei. Nam potenti datur; qui laboriose querit, inveniet, et pulsanti ex corde et cum patientia, appetiet: atque plura dabuntur quauis petamus. Vanus quippe est quisquis homo, et hic frui vult et quiescere, et illic cum Christo regnare. Vanus igitur tibi inferas, atque spem habeto in omnipotentem Deum; quia apud illum radix est bonitatis, fons miserationis, pelagus misericordiarum. Ipsi glo-

A φυλάξεις αὐτάς. Οὐ νοεῖ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστὴ, διὰ ἑκτίσεων κύρων διὰ τὸν ἀνθρώπον, καὶ τὴν ἔξουσίαν ἀπασαν ἀντὶ κυριεύεν τάντον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Τι ὅντας πάντων τούτων ὁ ἀνθρωπός κύριος ἐστὶ καὶ πάντων δύναται κατακυρεῖν; πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυρεῖν; Πῶς Δαΐδης ἐπονέσατο τὸν ἀλλοδύον γῆγαντα καὶ πολεμισθῆναι πάντας τούτους καθωπίλεμόν; Οὐχὶ μόνον τῇ προαιρέσει καὶ τῇ ἀπὸ καρδίας πίστει, ἀλλὰ τούτα προστηγεῖς τῷ Θεῷ. Οὐ δὲ Θεός, ίδων αὐτοῦ τὴν προεμψίαν καὶ τὴν ἀπὸ καρδίας πίστεν καὶ ἐλπίδα, λατεῖν αὐτὸς εἰργάσατο τὴν νίκην, καὶ δὲ ἕνδεις μετρικοῦ κατέβαλε τὸν ὄντεντον. Καὶ μάλιστα, οὐδὲ οὐδὲ, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ ἔργον εἰργάσατο. Κατάνοσον Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα, πόσους λίθους ὑπὸ τοσούτων ἀνθρώπων ἔβιζε, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς παρεκάλεσε τὸν Δεσπότην Χριστὸν, οὐκ ἂν παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Τι δὲ λέγομεν περὶ ἀνθρώπων; Κατανθεῖ μοι τὴν Ιουδίθην πρὸς τὸν Όλογέρων πορευομένην καὶ μὴ κατανοήσασαν τὴν ἑαυτῆς ἀσθένειαν, τὸ εὐπρεπὲς, τὸ εὐάλωτον. Πῶς οὐκ εἶπεν ἐν ἑαυτῇ· Τοσοῦτον ἀνθρώπου ἐν τῇ πόλει ἴσχυρον καὶ δυνατὸν καὶ φρόνιμον καὶ εὐμήχανον, καὶ οὐδεὶς ἐπιγειεῖς τούτο ποιήσαι· καγὼ τὸ ἀσθενέστερον μέρος τοῦτο ποιήσαι τολμήσω; Οὐδὲν τοσοῦτον ἐλογίσασθαι· ἀλλὰ τάσσει προθύμως καὶ πίστει προστήλη τῷ παντοκράτορι Θεῷ θαῦφορον, καὶ δὲ Θεὸς τὸ παντοδύναμος, δεξάμενος παρ' αὐτῆς ταῦτην τὴν πεποθήσαν, τὸ πάντα λοιπὸν αὐτὸς ἐπετέλεσεν. Οὐ γάρ ἐλεῖμων Θεός οὐ ζητεῖ σώματος δύναμιν, ἀλλὰ προαιρέσιν καὶ σπουδὴν καὶ ὑπομονήν. Πάτα οὖν ἀφορμὴ ἀνθρώπου ἐκποδῶν γενέσθαι. Οὐ γάρ έστι λέγειν Θεῷ· Εγώ ἀσθενής εἰμι. Οὐ Θεός γάρ ἀπὸ σου ισχὺν οὐ ζητεῖ, ἀλλὰ προαιρέσιν ἀπὸ καρδίας. Εἴπει μοι, ποιεῖς δύναμιν εἶχεν δὲ ληστῆς ἐμπαγεῖς ἐν τῷ ἔμπλωτον δεξιῶν; Οὐχὶ δοὺς ἐν τῷ ἔμπλωτον πορευόμενος; Καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἀλείφασσα τὸν Κύριον μύρῳ, καὶ δάκρυσι βρέξασσα τοὺς πόδας, οὐχὶ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ πίστει μόνον ἐσώθη; Οὐ θάλινος λέγειν τὰ περὶ Θεᾶς καὶ τὰς λαϊκὰς γυναικάς, αἵτινες ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνιῳ μετὰ δόξης στεφανοφοροῦσσαι παραστήσονται τῷ Χριστῷ. Οἱ δὲ λαγόδυχοι καὶ ἔδυμοι κατηγορυμένοι πορεύονται εἰς τὴν αἰώνιον κλίσιν. Ποτὲ ποσῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυρεῖν; Οὐ διὸ τὰ χειλὶα ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωραμένην καὶ μαρκάρην ὑπεῖν ἀπὸ τοῦ Κύριου διὰ τὴν ἑαυτὸν βραχίονα, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αἴτιαι σπλήρωσαν καὶ δυνατάτωσαν. Θάσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ λαγόδυχοι καὶ λιανρόοι τῇ πίστει, τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, οὐδὲν ἔστιν εὔκολότερον τῶν ἐντολῶν τούτων, οὐτε γλυκύτερον, οὐτε ἡμερώποτον. Βιαστῶν γάρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· τῷ γάρ αἰτοῦντι δίδοται, καὶ δὲ ἐμπόνως ζητῶντος εὐρήσει, καὶ τῷ ἀπὸ καρδίας καὶ ὑπομονῆς κρούσοντι ἀνοιγήσεται· καὶ πλειστα καρδιέσται ὃν αἰτοῦμεν. Μάταιος γάρ ἔστιν ἀνθρώπος; δύστις καὶ ὥδε θέλει ἀπολῦσαι καὶ ἀναπαύσειν, κάκει σὺν Χριστῷ

συμβασιλεῦσται. Βίασαι οὖν σεαυτὸν, καὶ ἐλπίδα ἔχε Αρια et magnitudo in sæcula sæculorum. Amen. εἰς τὸν παντοκράτορα Θεόν διτὶ παρ' αὐτῷ ἡ βίζα τῆς ἀγάθους καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ἐλέους καὶ τὸ πλάγιος τῶν οἰκτιρμῶν. Αὕτῳ ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλούσην εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΑΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ (86).

Συκοπήσαμεν, ηὐλογημένους τοῦ Θεοῦ ἐνθρωπεῖ, ἐπὶ τᾶς, διὰ πάσας καὶ πέρι πάντων, πῶς περιπατοῦμεν, καὶ τί τε περὶ ἐστυντὸν βούλευμένος πολλοῖς γινώσκοντας τῶν παρ' ἡμῶν γινομένων τε καὶ νοούμενων ὀράτους παρίστασθαι μάρτυρας, οὐκ εἰς τὸ φαινόμενον βλέποντας μόνον, ἀλλ' ἐπὶ αὐτάς παρακύπτοντας τὰς ψυχὰς καὶ τὸ κρυπτὸν διελέγοντας τῆς καρδίας. Πολλοὶ γάρ ὡς ἀληθῶς πανταχόθεν ἀγγελιῶν δυναμεων τῆμας παρειστῆκεσαν, τὰ λεγόμενα τε καὶ γνόμενα παρ' ἡμῶν, καὶ νοούμενα μέχρι φίλης ἐνυπῆστες, δι' ἀκριβειας πάτης ἐν οὐρανῷ καταγράφοντες, πρὸς Ἐλεγχον ἡμῶν ἐν τῇ φοβερῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· δέ πάσας τῶν δρατῶν ἡ κτίσις, κλονούμενη κατ' ἐπειγούντα δρατά, πρὸς τὴν οἰκεῖαν ὀλέται συντελεῖσαν καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ βιῃδῶν παρελύσεται, καὶ τὰ διά μέσου σπειρεία καυσούμενα λυθῆσονται· καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν καθίζεται, καὶ βίσσος ἀντιλογούνται, τῶν ἡμετέρων Ἑργῶν τε καὶ λόγων καὶ νοημάτων τὰ Ἑγγραῖα, πιστῶς τε καὶ ἀνοεύτως ἔχουσι. Χίλιαι τε χλιδάδες λειτουργῶνται αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστῆκεσαν αὐτῷ, καὶ ἀπειλή πυρὸς πανταχόν διατρέψονται καὶ τὰ κύρια πάντα παραλαμβάνονται, καὶ δρηγή ὀπέτει κήρυξ ἐκτήκουσα· ποταμὸς γάρ πυρὸς ἐλλακεν ἐμπροσθεν αὐτοῦ· ἥνικας τάρταρος καὶ βθύρος ἀχανῆς καὶ ἀνείκαστος, καὶ σκότος ἔξωτερον, καὶ σκύλλης ἀκούμητος, ἀναδειχθῶν παρόντα. Καὶ δὲ ἐπὶ αὐτὸς φόβος εἰστήκει μετέμοις, ἀνέγογμένων τὴν ἔκβασιν· καὶ δρηγής ἄγγελος κολαστικός, πῦρ ἀποτίθεντος, πῦρ τε βλάπτοντος, καὶ πῦρ δαντελόντος, ἔτοιμος εἰς πάσαν ἐκδίκησαν πάσας παρανομίας ἐστήκαιος. Πᾶσά τε πρὸς τούτους κτίσις ἐπίγειος τε καὶ ἐπονεύοντος, δῆτα ἐν ἀγγέλοις καὶ ταῖς ὑπὲρ ἀγγέλων δυνάμεσι, καὶ δῆτα ἐν οὐρανοῖς παριστανταί μετὰ τρόπου τὴν φοβερὴν τῆς θείας βουλῆς ἐκδεχόμενοι φανέρωσιν. 'Ἐλέγχω ὅν· τὰς κατεύθυντων τῆμαν, ἀναγνωρίζονται πράξεις, καὶ τῶν κρυπτῶν τύμωντος γενήσαται· ὥστε πάντας οὐτῶς γινώσκειν ἀλλήλων τὰς ἀμαρτίας· ὡς ἔκαστος τὰς ἐκεῖτο, τὴν βίσσον ἀναγνώσκειν τῆς ἐκατοῦ συνειδήσεως. 'Ἐλέγχω δε· γάρ φηστ, καὶ παραστήσονται πάσαν ἀπαστράπτων δικαιουσύνην, καὶ ἔκστητο δὲ ἀποδέσσεις ἀληθοῦς καὶ δικαιας νέμων τὰ πρᾶξις ἀξίαν, τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν διὰ τὰς καλές πράξεις (86*) σταθῆσιν προσ-

SANCTI PATRIS AEGSTRI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ, AD ANTIOCHUM DUCEM.

1. Perpendamus, benedictæ homo Dei, super omnia, per omnia, ante omnia, quomodo aubulemus, quidve circa mesmetipos consilii capiamus; gnari multos adesse gestorum cogitationumque nostrarum testes invisibilis: qui non ea solum vident quæ sub aspectum cadunt; sed etiam animas respiciunt, et quod in 214 corde latet deprehendunt. Multi revera circumquaque nobis adsunt ex angelicarum virtutum numero, qui dicta, facta, sensa nostra ad minimam usque cogitationem accuratissime in celo describunt, ut hinc coagrum mur in tremenda judicij die, quandu universa aspectabilium rerum creatura, incenarrabili impulsu concessa, in propriam pelletur consummationem. Cœlum et terra radicitus transibunt, et quæ in medio sunt elementa, incendio absumpta solventur. Tum Antiquus dierum sedebit, libri aperiuntur, in quibus nostra opera, verba, cogitata fideliiter atque incorrupte descripta continentur. Millia millium ministrant illi, et decies millies dena millia assistunt illi. Ignis illic comminatio est, qui ubique discritt, omnia circumquaque complectitur, montes liquefacit sicut ceram, Fluvius enim igneus fluit in conspectu ejus. Quando tartarus vastissimus omnemque cogitatum superans hiatus, tenebrae exteriores, vermis nunquam moriens una C conspiciens aderunt. Hinc summus terror expectantium exitum. Stabunt angeli iræ ministri, igne micantes, ignito intuitu respicientes, ignem spirantes, parati ad omnem ultionem cuiuslibet peccati. Ad hæc cum tremore aderit omnis creatura, terrena cœlestisque; angeli scilicet, angelisque superiores potestates, omnes demum qui in celis sunt, expectantes horrendi consilii divini declarationem. Nobis interea sedentibus, legentur opera cuiusque, sicutque occultorum revelatio; ita ut omnes aliorum pccata mutuo cognoscant, quemadmodum singuli sua, et librum legant suæ conscientiae. Nam, « Arguam te, » ait, « et statuam contra faciem tuam » peccata tua¹⁸. Et rursum, « Circumdabunt eos consilia eorum¹⁹. » Et ecce homo et opus ejus, ac iudex qui decipi nequit, cui adest magnifica cœlestium ordinum potestas, in excelso sollio omnibus superior sedebit, omni fulgens justitia, qui singulis accurate et juste pro merito retribuet: illi quidem qui a dextris sunt, quæ statio est scilicet animæ mitis et mansuetæ, regnum tribuens a constitutione mundi paratum; eos autem, qui

* Psal. xlii, 21. ** Psal. vii, 8.

(86) Nunc primum edita ex codice Reg. 2570 annorum plus 600.
(86*) Locus, ut videtur, corruptus.

quod bonis operibus careant a sinistris constituti sunt, cum furore mittens in ignem aeternum, paratum diabolo et angelis ejus.

λαχόντας, εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, τὸ ήτοι ματαμένων τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, μετ' ὄργης ἀπωθούμενος.

2. Quis ignem illum perseverantem sustinebit? quis non horrebit incredibile illud vermis spectaculum? Quis tenebrarum ejusmodi exteriorum densitatem gravitatemque ferre poterit? Quis mugientem tartarum, et ex profundo illius una reboantem abyssum sustinebit? Quis angelorum ad eam rem deputatorum truculentum ac torvum aspectum, tristemque vultum tetra versantem non horrebit? Quis, quod omnium malorum gravissimum est, aversionem vultus Dei natura boni, benigni, et misericordis, non reformidabit? Universa creatura una aversabitur et execrabitur eos qui ex adversa et maligna mente sese tantis complicavere malis; juste indignata adversus illos, quod sese tales apparet conspiciant, coram eo qui natura solus Deus et hominum amantissimus est. Quis ingenitem conscientiae pudorem futurum in manifestatione secretorum, sustinebit? Quis fictum illum non tacendum, lacrymas acerbas illas, dentium fremitum, lamentationesque eorum qui tormentis cruciabuntur, quis poenas ex negligientia ortas in medio corde sitas, quæ jure et merito comburent, tolerare poterit? Quis anxietatem animi, eo quod nulla sit futura espes mutationis, aut finis instantis supplicii, neque ulla expectetur deinceps ad bonam vitam conversio, enarrare queat? Postremum namque et solum est horrendum illud tribunal ei justius quam terribilis; atque ideo terrible quia justum, et quia justo suo calculo omnia in se complectitur secula. Quis ejulatus et gemitus ex **215** medio cordis illorum prolatos, ipsisque medullis hærentes, atque acriter viscera rodentes, si consideret, lacrymis temperare poterit? Quis lamenta et fletus ejusmodi ferat, quin in tristitiam cadat, (si perpendat) quænam proferant illi penitentiae verba, tum ea quibus sese quisque cruciatus alloquitur, tum omnium ad omnes? Tunc enim revera quisque suorum gnarus est delictorum, cum res prout in se sunt nude, atque omni cuiuslibet fraudis impedimento vacue apparuerint.

καθέστηκεν Ἰακώπος, δτ' ἀν ἐφ' ἑαυτῶν γυμνὰ φωνῇ τὰ πράγματα, καὶ παντὸς κωλύματος ἀπάτης

3. Justum est judicium tuum, Domine; nos quippe vocasti, nec obtemperavimus tibi: verba fecisti nobis, nec attendimus; imo irrita fecimus tua consilia. Jure advenit nobis exitium, pernicies, tempestas, ærumnæ, et obsessio. Jamque te invocamus, nec exaudis; misericordiam ex te querimus, nec invenimus. Nos enim qui sapientiam et verbum Domini odio habuimus, neque Dei consiliis animum voluimus adhibere, hujusmodi ex nostro semine fructus decerpimus, ac nostra replemūt insania. Nos quippe excœcavit fallacia vitæ, nequo

Α τὴς πράξις ἐπιεικής, τὴν ἡτοιμασμένην ἀπὸ κατεδάκης κόσμου βασιλείαν διδόν· τος δὲ ἐξ εἰωνίμων διὰ τὴν ἐρμηίαν τῶν ἀγαθῶν Ἐργων (87) στάσις λαχόντας, εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, τὸ ήτοι ματαμένων τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, μετ' ὄργης ἀπωθούμενος.

2. Τίς ἔκεινο τὸ πῦρ ἐνέγκοι μενόμενον; τίς οὐ κατατηῆσσει ὃ δένον ἔκεινο τοῦ σκάληκος θάλα; Τίς τοῦ σκότους ἔκεινο τοῦ ἔκωτέρου τὸ παχὺν τὸ δρυμὸν καὶ βαρύν φέρειν δυνήσεται; Τίς μυχώμενον τὸν τάρταρον, καὶ ἐπιπλέοντας αὐτῷ συμβραζούμενην τὴν ἀδυσσον ὑποστήσεται; Τίς τῶν ἀπὸ τοῦτο τεταγμένων ἀγγέλων τὸ βλοσυρὸν τε καὶ δρυμὸν τοῦ βλέμματος, καὶ τοῦ προσώπου τὸ κατηρῆς οὐδὲ ὑποτρέψει δονούμενον; Τίς τὸ πάντων δεινότερον τῶν κακῶν, τὴν ἀποστροφὴν τοῦ προσώπου τοῦ φύσει πράσιν καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ οἰκτήριμονς οὐ φοβηθήσεται; Ἀπασα κτίσις συναποστρέψεται καὶ βθέλλεται τούς διὰ φιλαπεχθῆμα γνώμην ἔκτοτες τοσούτοις κακοῖς περιπέταντας, ἀγανακτούσα καὶ αἴστων ἐνδικίων, ὡς τοιούτοις ἁυτοῖς φανῆσαι τὸν φύσει τε καὶ μάλον φιλανθρώπων Θεὸν θεασαμένων; Τίς τὴν κατὰ συνέλογην ἀπέραντον αἰσχύλην μέλλουσαν ἔστεσθαι ἐπὶ τῇ φανερώτερη τῶν κρυπτῶν ὑποστήσεται; Τίς τὸν ἀσίγητον κίλαυθμὸν καὶ τὸ πικρὸν ἔκεινο δάκρυν, καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν δδόνων, καὶ τοὺς κωκιτοὺς τῶν ἐν ταῖς βασάνοις πειζομένων, ἢ τῶν ἐπὶ τῆς ἀμέλειας πόνων, κατὰ μέσης αὐτῶν ἐπικιμένων τῆς καρδίας, καὶ διεσύμχυτας δικαῖων αὐτῶν, τίς δύνησεται; Τίς τὴν ἐγνωμένην αὐτὸς τενεογκωλαν ἐπὶ τοῦ μὴ ἐπίπεδου προθεσμιαν μεταποιήσεως, καὶ τέλος τῆς ἐπικιμένης κολάσεως, μηδὲ πρὸς τὸ εὐζῆν τάλιν μεταβολὴν ἐκδέχεσθαι, ἢ προσδοκῶν, ἐκείνην ἐπὶ τοῦ Ιχανὸς; Τελεταῖον γάρ ἔκεινο μόνον φορεῖσθαι δικαστήριον, καὶ δίκαιοι πάνον ἢ δυον ἐπίφοδον· καὶ διὰ τὸ τυχὸν φορεόν, διὰ δικαιον, καὶ τὸ πάντας ἑαυτῷ κατὰ τὴν δικαίαν ψήφον ἐναποκλεῖον τοὺς αἰώνας. Τίς τὰς οἰμωγάς καὶ τοὺς στεναγμοὺς τοὺς ἐκ μέσης αὐτῶν προσφερομένους τῆς καρδίας, καὶ αἴτων καθαπτομένων τῶν μειλῶν, καὶ πικρῶν τὰ σπλάγχνα καταδακνόντων, ἐπὶ νοῦ λαμβάνοντας δακρύων ἐλεύθερος εἶναι δυνήσεται; Τίς τὸν θρῆνον καὶ τὸν μολοχρυμὸν ἐνέγκοι χωρὶς καὶ τῆς ἐπὶ αὐτῆς κατηρῆσας, καὶ μεθ' οῶν προσφερομένους τῶν μεταμελείας λόγων τῶν τε πρὸς ἑαυτὸν ἔκαστου τῶν κολασμάτων, καὶ πάντων πρὸς πάντας; Τότε γάρ ἀληθῶς ἐπιγνώμων τῶν ἑαυτοῦ πταισμάτων

D 3. Δικαῖα ἡ κρίσις σου, δ Θεός· ἐκάλεσας γάρ ἡμᾶς, καὶ οὓς ὑπηκούσαμεν σου· λόγους δὲ παρέχεις ἡμῖν, καὶ οὐ προσέσχομεν· τοιχαρούν ἀλλὰ δικούρους ἐποιούμεν τὰς σὰς βουλάς. Δικαῖος ἡλθεν εἰς ἡμᾶς ἀπώλεια καὶ διέθροι καὶ καταιγίς καὶ θλίψις καὶ ποικιρχία. Καὶ νῦν ἡμεῖς ἐπικαλούμενά σε, καὶ οὐκ εἰσακούεις, καὶ ἡγούμεν παρὰ σου, καὶ οὐκ εὑρίσκομεν Θεός. Οἱ γάρ μισθωτες σοφίαν καὶ λόγον Κυρίου μὴ προσελόμενοι, μηδὲ θελήσαντες θεοῦ προσεγγίνεις βούλας, τοιούτους· δρεπόμενα τοὺς καρποὺς τῶν οἰκείων σπερμάτων, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀνοίξεις ἐμπιπλά-

μεθα' Ἀπειτύφωλως γαρ ἡμάς τι ἀπάτη τοῦ βίου, καὶ οὐκ ἔγνωμεν μυστηρία Θεοῦ, οὐδὲ μισθὸν εἶναι τὸ σύνολον ἡλπίασμεν διστήρος· καὶ διὰ τούτο τρέβος ἀνομίας ἐνεπίβαθμον. Διώδευσαμεν δὲ τρίτους ἀδάντους, ὅληδη τῆς θελας ἐπισκοπῆς· τὴν δὲ δόντην Κυρίου οὐκ ἔγνωμεν. Καὶ τίς δὲ πλοῦτος δεὶς μετὰ ἀλλαγούεται συμβέβηται ἡμῖν; παρήλθεν ἐκεῖνα πάντα ὡς τικὲς καὶ ὡς ἄγγελα παρατρέχουσα, καὶ ὡς ναῦς διερχομένη κυματινήμενον ὑδωρ, ἃς διαβάζης, οὐκ ἕστιν ἔχοντος εὑρέων, οὐδὲ ἀτραπῶν τροπάνως αὐτῆς ἐν κύμασιν. "Η ἡδονή διεπάταντος ἀλέρη, οὐδὲν εὐρίσκεται τεκμήριον πορείας. Περιήλθεν ἐκεῖνα πάντα, τούτο τὸ πῦρ ἡμῖν ἀφέντα, κλήρονομάνιαν εἰς πάντας διαιμένους αἰώνας. Δικαία ἡ κρίσις σου, οὐ Θεός· ταῦτα γὰρ λέγοντες οὐδέποτε παυσόμεθα λαοπόν· ἐκαλούμεθα, καὶ οὐκ ὑπηρέσιοι· ἐνουθετούμεθα, καὶ οὐ προσέχομεν. Περὶ τούτων καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐδιατάξαμεν τῶν δεινῶν, καὶ κατεφρονούμεν τῶν λεγομένων· οὐδὲ πάπερις ἡμᾶς τότε καλὸν μικρὸν τὰ περὶ τούτων θῆματα· ἀπεῖται οὐκ ἀσφόδορος οὐτεῖς ἀλύπεται τὰ πράγματα· ληρὸς ἡμῖν ἐνομίζετο τὰ νῦν ἡμῶν συνέχοντα τὴν ζωὴν. Τούτο συνεχῆς ἐπέβομεν· "Οὐ τῆς φρυμαίας! οὐ τῆς ἀπάτης! οὐ τῶν κακῶν βουλευμάτων! οὐ τῶν πονηρῶν συναλλαγμάτων! οὐ τοῦ θαύματος τῆς ἀπὸ τούτους τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεων; καὶ ἀπόφασις! Πώς ἐκάστοις τῶν ἡμετέρων ἀμφράγων μάτων εἴδους πρόσφορον ἡμῖν ἀντέδωσε βάσισον! δι' οἰκτράν γάρ καὶ ἀπόπτυστον σαρκὸς ἕδοντην, ταῦτην ἔχειν τὴν φρεδοράν δικαίων κατεκρίθημεν γένεσιν· τὸν δέσφον καὶ τὸ σκότος τοῦτο οἰκεῖν κατεκρίθημεν. Ἐπειδὴ τὴν γαπα-σαμένην πάντα τὰ αἰσχρά, καὶ πάντων ὅμοιον τῶν θελῶν ἀγαθῶν κατερροήσαντες, τὰ ἴππηκα καὶ τὰ θέλατα καὶ τὰ κυνηγέστα προετίμησαμεν, ἐν οἰζεδαιμόνων ἔχ-ρεων οῆμα, καὶ πάστος θεία ἄγγελων ἀπήν την εκποτά καὶ ἐπίγνωσις. Ἐντα τὸ μὲν αερινὸν τῆς εὐφροσύνης τολ-λοῖς καθιερῆστο τρόπους· τὸ δὲ τῆς ἀκαλασίας κακῶν τε καὶ βεβούρην ἐτεμνύετο. Δικαίων τοῦ φωτὸς ἐστ-ρημέθεα νῦν, διὰ πρὸς δέσποτον τοὺς πειτούρτες τοὺς θεοὺς τὴν κατὰ τὴν πρόσκταιρον ἡμάντην κατέ-τησεν κατὰ τὴν πρόσκταιρον ἡμάντην ζωῆς οὐκ ἔθεασ-μεθα· ἀλλὰ ἐμολύναμεν τοὺς δρῆθαλμούς ἡμῶν κατὰ τὰ ὄντα καὶ γλυκῶσαν, μᾶλλον δὲ τὴν κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγε-νημένην ψυχὴν πάσα τοὺς τε τοῦ θεοῦ μιστισμένους θεάματος τε καὶ ἀχράματος καὶ φῆματος, καὶ ταῖς κατ' ἀλλήλουν βασκανίας ἐψείραμεν, εἰς δὲ τὸν τραπέτων τούτον ἀπερίθητεν, πήξεις καὶ βιωθῆ κατ' αὐτῶν τρυχόμε-νοι δεινῶν. Ἐπειδὴ τῆς μὲν ὑψηλῆς καὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων προξενῶν ταπεινοφροσύνης προεκρίναμεν τὴν οὐπεραγανάλ, καὶ τὸ τέτην ἀρετῆς στενόν τε καὶ σύντονον δέκα τὴν σαρκὸς ὑπερβάλλουσαν θύρων τε καὶ διάθεσιν ἀπειράμεθα.

4. Πού νῦν ἡμῶν ἔστιν ἡ ὑπερφωνία, καὶ τὸ διά-
την ἀλλαζόν πρός πάντας διάβεστος, καὶ τὴς ασφάλ-
θεακόης καὶ εὐδιάχυτος θρύψις; Ή τῆς ἀδουλατίας!
ἀντὶ γέλωτος ἀκρατοῦς καὶ τοῦ ἀκριλάστου φόρου τῶν
παρειῶν δὲ βαρὺς οὔτος βρυτυρὸς ἔστι τῶν δόντων.
Τὴν τούς θεινὰς καὶ σωτηρίας λόγων ἀπεκτά μάθησαν
μή βουλίζεντες, ἀλλὰ μέθης ἀμετρίας τῆς διὰ λόγου
θελας προτιμήσαντες αἰνέσων, δεινῶν καλαζόμενα
νῦν τοῖς γλώσσασθαις: εὐθεράρεβ· δικιενῆς. "Ἄξιον δὲ

A novimus mysteria Dei, nec speravimus prorsus esse quondam sanctitatis mercedem : quapropter semi-
tis iniurialis repleti sumus. Ambulavimus per vias
inaccessas, divina scilicet visitationi, viam autem
Domini ignoravimus. Ecque ille deditis quas cum
arrogantia accumulavimus ? Haec omnia quasi um-
bra transire et quasi nuntium præteriere, necnon
quasi navis undam secans agitataam, qua præter-
gressa, nullum comparet vestigium, nulla semita
in fluctibus conspicitur. Vel sicut avis per aerem
volantis nullum volatus reperitur signum. Haec om-
nia transire, nobisque pro hereditate reliquere
hunc ignem per omnia æcula perdurantem. Justum
est judicium tuum, Deus ; bao enim dicendi nun-
quam deinceps finem faciemus : vocati sumus, nec
B obtemperavimus, monti suimus nec attendimus.
Docchamur quotidie hujusmodi fore ærumnas, et
dicta hujusmodi despiciamus, neque nobis isti
sermones vel minimum molestiae afferebant ; quia
nece ipse rex nobis admodum molestæ erant : nuga
videbantur nobis esse que jam nostram occupant
vitam. Hoc canimus assidue : O negligentiam ! o fal-
laciem ! o prava consilia ! o pravas commutationes !
o miraculum hac in re justi Dei judicij ac senten-
tie ! Quo pacto pro singulis peccatorum generibus
congruum nobis redditis cruciatum ! ob miseram
et respendam voluntatem, in banc terribilem gehennam
merito damnati sumus : hec caligo, ha tem-
C bra in domicilium nobis deputata sunt. Quoniam
scilicet obscena omnia dileximus, divina bona omnia
pariter despexitus, illisque anteposuimus eque-
stria, theatra, venationes, quibus in rebus daemnum
choræ versabantur, aberatque universa divina
angelorum speculatio et cognitio. Illic probœ lati-
tæ gravitas multis contumeliarum modis afficieba-
tur; intemperantia vero execrandum malum in
honore erat. Jure ac merito jam luce privamur, quia
creatura ad gloriam conditoris Dei contemplati non
sumus in vita nostra ; sed polluiimus oculos, aures,
et lingua nostram, maximeque omnium animam
ad similitudinem Dei factam nullis non Deo perosis
spectaculis, rumoribus, sermocinationibus, invidiis,
obtrectationibus adversus proximos, non contami-
navimus, atque in bunc tartarum coniecti sumus;
D ubi loci angustiis et hac profunditate voraginis gra-
viter affligimus : quoniam alta humilitati, qua ex-
celsa et divina conciliat, pretulimus superbian ;
virtutisque angustias et contentionem, ob summanu
carnis mollitiem voluptatemque repudiavimus.

4. Ubi jam est nostra superbia, ubi ille noster arrogantiae erga omnes affectus, ubi carnis illa molitiae sordida et effusa? O inconsiderantiam! pro intemperato risu et lascivo genarum **216** strepitu, gravis jam est stridor dentium. Quin divinorum salutariumque sermonum disciplinam respiniimus, sed immoderatam ebrietatem divinis laudibus praeponimus, jam graviter cruciamur, dum horrenda sibi lingua nostra exarescit. Dignum sane odio fra-

terno, invidia, dolo item et hypocrisi (quibus et per quæ invidia exoritur), contumelia, calumniis, injuriarum memoria, mendacio, parjurio, fructum dacerimus, hunc scilicet vermem qui nunquam moritur, animamque nostram corredit intime et insatiabiliter. Quoniam corruptius charitatis rectitudinem, tortuosam et obliquam fecimus illam, ac per odiū nobis sponte nostra malum illum vermem condidimus, ac pejorem tortuositatem per mendacium nobis effudimus, ob quam Deo qui rectus et probus est conjuncti non sumus. Ipse namque ait per sanctum prophetam David: « Non adhuc mihi cor tortuosum ». Digna itaque factis recipimus, potiusque digna consiliis et affectus nostri præmia referimus. Pro volutatis igne, ignem gehenna; pro tenebris ignorantiae et fallacia temporanæ, tenebras æternas, et vermem nitorum qui nunquam moritur; pro verme illo qui per odiū et mendacium, cor obliquum et tortuosum reddidit, et pro genarum lascivo strepitu, ardoris illius strepitum stridoreumque dentium: pro elatione inanis superbia, et pro effusione illa, absorptionem, immensam voraginem et loci angustias. Denique, ut uno verbo dicam, pro singulis sponte admissis malis, congruum licet invite supplicium merito luimus.

5. O miseriam nostram! heu miseri nos, qui carnia ignem non extingnimus jejuno, vigiliis, divinorum eloquiorum meditatione: quibus probe et facilissime restinguitur ignis, ut ne hoc jam igne torreremus. Quid quod non assuevimus videre, audire, loqui secundum naturam; ne jam in hac caligine altissimoque silentio degeremus; sed luce, verbo et sapientia Dei, cum sanctis nos etiam frueremur, divinam gloriam contemplantes, audientes, canentes? Aut quid est quod odii spontanei vermem charitate non enecavimus, quid non veritate mendacium delevimus? Jam certe hoc ardentи verme liberi essemus, necnon reliquis quæ miseriam nostram distinserint vitam. Justum est Dei judicium. Nequaquam invenimus quod quæsivimus, nec aperitur nobis janua regni eælorum. Quia enim bonorum janua factis nostris non pulsavimus, bonorum æternorum non accipimus possessionem. Quia scientia gratiæ precibus non postulavimus (nullus quippe nobis fuit divinorum amor; sed mente nostra terrenis irrelata, totam vitam nostram corruptimus), illa quidem omnia transierunt, verbum autem ultionis borumque scelerum manet in æternum, nec unquam prateribit.

6. Et tunc èst' autotz ðikēz lógos ménei ðik z pánthēz áparðeswos.

6. Hæc illi cum ex malis suis quasi exemplari quodam edidicerint, quæ sit divina justitiae vis, penitentes mutuo colloquentur. Ego vero qui sum miseri, quibus fultus operibus sperabo ab horrenda eripi damnatione? Cum vacuus sim omni virtute, omni scientia, timeo ne ligatis manibus pedibusque proicias in terram tenebrosam et caliginosam, in

xal toū πρᾶς τοὺς ἀδελφους ἡμῶν μίσους, φθόνους τε καὶ δόλους, καὶ ὑποκρίσεως (ἰε ὃν καὶ δὲ ὁ φθόνος), λαεδρίας τε καὶ συκοφαντίας, καὶ μηνισκακίας, καὶ φεύδους, καὶ ἐπιορκίας δρεπόμεθα καρπὸν, τοῦτον τὸν ἀκοίμητον σκώληκα τὸ βάθος ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἀκορέστως ἐσθίοντα. Ἐπειδὴ τῆς ἀγάπης τὸ εἶδος, διαφεύγεταις αὐτὴν, ἐσκαμβώσαμεν, κακὸν διὰ μίσους αὐτὸς ἔκούσιον δημιουργήσαντες σκώληκα, καὶ πονηροτέραν σκαμβότητα διὰ φεύδους ἀρύξαντες, εἰ δὲ τῷ θεῷ τῷ εὐθεῖ καὶ ὅρῳ οὐκ ἡμῶν θητομεν. Αὐτὸς γάρ εἰπε διὰ τοῦ ἀγίου Δασδί τοῦ προφήτου: « Οὐκ ἔχαλλήθη μοι καρδία σκαμβή. » Άξια τογαρού ὃν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· μᾶλλον δὲ τῆς οἰκείας κατὰ πρόσθιαν διαβλέπων διξια κομιζόμεθα τὰ ἔκθετα· πυρὸς ἡδονῆς πῦρ γεννήντες, καὶ σκότους ἀγνοίας καὶ ἀπάτης προσκάρπου σκότους αἰώνιους καὶ σκώληκα κολαστικῶν τε καὶ ἀκοίμητον σκώληκος τοῦ διὰ μίσους καὶ φεύδους τὴν καρδίαν σκολιώσαντος καὶ σκαμβώσαντος, καὶ φόρους (87) περιεῶν ἀστεγούς, βράσματος ψόφου καὶ δόδοντων βρυγμῶν· καὶ οὐφους ὑπεργρανίας ματαίας καὶ διαχύτεως ποσίων καὶ βάθος ἀχανῶν καὶ στενότητα πτήσεως, καὶ ἀπλῶν εἰπέντων, ἐκάστου τῶν ἔκουσιων ἡμῶν κακῶν τὴν ἕκαστου προσφορᾶν καὶ ἀκούσιων τιμωρίαν δικαίως ἀντιλαμβάνομεν.

5. Οὐ τῆς ἐλεεινότητος ἡμῶν! ἡμᾶς τοὺς ἀδελφους, μὴ κατασθέσαι τὸ πῦρ τῆς σαρκὸς διὰ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ τῆς τῶν θείων λογίων μελέτης, καλῶν θντῶν καὶ εὐμάρων τοῦ πυρὸς σθεστηρίων, καὶ μῆ τούτῳ νῦν τῷ πυρὶ τηγανίζεσθαι. Τί μὴ κατὰ φύσεων δράψαντες καὶ λαεῖν τὴν γλῶτταν εἰλίσαμεν, ήμα μὴ ποτέντον ἔχωμεν νῦν τὸν ζέφον καὶ τὴν βαρυτάτην σιγήν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ μετα τῶν ἀγίων ἀπολαύμεν, ὡς τῆς θείας γεννόμενος δόξης θεαταὶ καὶ ἀκούσταὶ καὶ ὑμνωδοί; « Ή δὲ ἀγάπης τὸν ἔκούσιον τοῦ μίσους ἐνεκρώσαμεν σκώληκα, καὶ δὲ ἀληθείας τὸ φεύδος ἀρύξαντες; νῦν δὲ τούτου τοῦ καυστικοῦ καθεστήκαμεν ἐλεύθεροι σκώληκος, καὶ τὸν λοιπὸν νῦν δια τὴν ἡμῶν συνέχει διενιστάτην ζωὴν. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ. Οὐχ εὐρίσκομεν διπερ ἐζήτησαμεν, οὐχ ἀνοίγεται τὴν θύρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴ γάρ τὴν ὑφαν τῶν ἀγαθῶν διὰ πράξεων οὐκ ἐκρύσαμεν, οὐ λαμβάνομεν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν τὴν ἀπολαυσιν· ἐπειδὴ δὲ εὔχης τὴν χάριν τῆς γνώσεως οὐκ ἔτησαμεν» (οὐδένα γάρ τῶν θείων εἴχομεν έρωτα, ἀλλὰ, τοῖς γηγενεῖς τὸν νῦν καταδησαντες, πάσαν αὐτοὺς ἡμὲν τὴν ζωὴν συνεψεύραμεν·) κακεῖνα μὲν πάντα καπνοῦ δίκτην ἀφανισθέντα παρῆλθεν.

6. Καὶ ταῦτα μελέκεινοι τῆς θείας δικαιοσύνης μετατραπάνοντες, ἐξ ὃν πάσχουσι τὴν δύναμιν, ὡς τύπῳ περιλαβεῖν, ἀλλήλους διατεχθήσονται. « Εγὼ δὲ τίς γεννόμενος τάλας, τίσιν ἐριθόμενος πράξεισιν ἀλπίσω τῆς φοβερῆς ἐξαιρεθῆναι καταχρίσεως; Πάσης ἀρετῆς καὶ πάσης γνώσεως θάρρους έρμος, τεθοίσα μὴ διῆιται γείρας καὶ πέδας φεύγειν εἰς τὴν σκο-

⁸⁷ Psal. c. 4.

(87) Φόρου.

τελών καὶ γνωφράν, εἰς γῆν σκέους αἰώνιου, Ἐνθα δύο οὐκέτι φέγγος οὐδὲ δράμην ζωὴν βροτῶν, ὡς δήσας τοὺς πάντες ἔκουσιν τὰς πρακτικὰς τῆς φυγῆς ἀρετῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ δημόσιον τῆς ἀγγειοῦς πολιτείας, κωλύσας ταύτης τὰ διαβήματα. Πάλαι θεῖ, Χριστὲ, καὶ σῶσαι τὴν ἡμᾶς ταύτης τῆς ἔδνεις. Οὓς γάρ κατὰ τὸν αἰώνα τούτον διὰ τῶν ἐπιτεκμαράτων ἡμῶν τῶν πονηρῶν συνέναι κατὰ τὸν θεόντων γνωμάτων ἐπιλέξασθα, σὺν τούτοις εἰκάστας ἐξ ἀνάγκης εἴναι κατὰ τὸν αἰώνα τὸν μέλλοντο μὴ θεόντων κατακριθῆσθεντα. Ἐσται γάρ ὡς ἀληθῶς, ἔσται καίρης ὅτε φρεβορά τις φοῖται σάλπιγξ ἔντονος ἔχουσα φωνὴν, καὶ τὸ πλέον τοῦτο λογίσασθαι διεπίποντας τῆς ἐν αὐτῷ ὁρμάντης διακοσμήσεως· ὃ μὲν φυγμένος πόσας ὅλος παρελεύσεται τὴν οἰκεῖαν λαμβάνων συντέλειαν· διὰ νῦν προσδοκώμενος τῶν δύνατων φανήσεται κόσμος, ὁ ἀρθράλμος καὶ ἀκόσιος καὶ διανοίας ἔντα πάντα κομβίζων μωσῆτρια. Ὁ δὲ θεός ἔκαστη πρὸς ἄν διὰ τοῦ σωμάτου ἑπτρέχει, εἶτα καλῶν εἰτε φαῦλον, κατὰ δέξιαν ἀποδιδούς σύγκλισισμόν. Ἀλλὰ γένοιτο πάντας ἡμᾶς τὸν τε σωτήριον τῆς γενέντης φόνου, καὶ τὸν εἰμιον πέθεον τῆς τῶν οἰράνων βασιλείας ἀναλαβεῖν! τὸν μὲν φόνον παντελή τῶν κακῶν ἡμέν τοι ἀποκλήν καὶ ἀργίαν ποιοῦντα· τὸν δὲ πόθον καὶ εἰς τὰς τῶν ἀγαθῶν πράξεις προτρέποντας ἕκαρπον, ἵνα τύχωνταν τῶν ἐπιγγελμάτων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ δέξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ (Πατέρι) καὶ παναγίᾳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ξυπνοῖς αὐτοῦ Πνεύματι νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

*Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας,

Πρὸς Ἀντιοχοῦ Δροχοταρά (88), περὶ πλειστων καὶ δραγμάτων ζητημάτων, τῶν τε ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀπορούμενων, καὶ παρὰ πάσῃ Χριστιανοῖς τηρώσκεσθαι δραστικέρων.

Ἐρώτησις α'. Πιστεύσαντες καὶ βαπτισθέντες εἰς Τριάδα δροσεῖσιν, καὶ λέγοντες θεὸν εἶναι τὸν Ιησόν, δροσίως δὲ καὶ θεὸν εἶναι τὸ ἄγιον Πνεῦμα, πῶς οὐ λέγομεν τρεῖς θεούς, ἀλλ' ἔνα καὶ μόνον θεόν; Καὶ εἰ μὲν ἓνα προσκυνοῦμεν θεόν, εὐδήλων διτί (89), εἰς μοναρχίαν πιστεύσαντες, ιουδαῖοις· εἰ δὲ πάλιν τρεῖς θεούς, πρόδηλον διτί Ἐλληνίζομεν, πολιθεῖαν εἰσάγοντες, καὶ οὐχ ἔνα μόνον θεόν εὐσεβῶς προσκυνοῦντες.

Ἀπόκρισις. Ἀπερίεργος δὲ λόγος καὶ δὲ τρόπος τῆς εὐσεβείας, πίστει μόνη, διλλ' οὐκ εἰσερευνήσεις γνωριζόμενος καὶ τιμώμενος. Θεός γάρ καταλαμβάνομεν, οὐκέτι θεός. Εἰ γάρ τοὺς ἀγγέλους, ἢ τὰς ἡμετέρας φυγὰς κτίσματα δύνα καταλαβεῖν οὐ δυνά-

(88) Regius 2, περὶ πλειστων διαγκάλων ζητημάτων πρὸς τὸν βασιλέα Ἀντιοχον. Porro questionis 1, 2, 3, absent a codice Palatino 2, ut et a veteribus editis Latinis, qui incipiunt a quarta questione.

A terram tenebrarum æternarum, ubi neque lucem neque mortalium vitam conspicere est, quia sponte mea pravis affectibus, animæ virtutes ad operandum, irretivi, atque ipsi divinum angelice vite cursum interclusi. Propitius esto, Christe, et ab hujusmodi dolore nos eripe: necesse quippe est ut quibuscum in hoc seculo esse per prava studia nostra, libere et sponte nostra elegimus, cum iisdem in futuro degere vel inviti coganimur per Dei condemnationem. Erit plane, erit tempus, quo terribilis clanget tuba horrendo sono, et hoc universum amissu suo aspectabili ornato solvetur. Conspicuus hic mundus totus pertransibit ad consummationem suam deductus; qui vero 217 jam exspectatur mundus tunc apparabit, qui oculis, auribus, membris nova omnia afficeret mysteria. Deus autem singularis secundum ea quae per corpus suum egerint, sive bona, sive mala sint, pro merito retribuet: magnam tremendamque omnibus postremo dans conclusionem. Sed faxit Deus ut nos omnes salutarem gehennæ timorem, pretiosumque regni cœlorum amorem concipiamus: timorem quidem, quod nos malis omnino abstineat suadeat; amorem vero qui ad bona hilariter agenda concitet, ut promissorum honorum possessionem assequamur in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria et imperium cum (Patre) principio carente, una cum sanctissimo, bono et vivifice ejus Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

C SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASI

Archiepiscopi Alexandriæ,

Ad Antiochum principem, de multis et necessariis questionibus in divina Scriptura controversis, quas nemo Christianus ignorare debet.

QUESTIONE I. Quandoquidem in consubstantiale Trinitatem credimus et baptizati sumus, dicimusque Deum esse Patrem, Filium similiter Deum esse, itemque Spiritum sanctum esse Deum, qua ratione non tres deos sed unum et solum Deum dicimus? Et quidem si unum adoramus Deum, clarum est nos, veluti in monarchiam credendo, Iudeos imitari. Quod si rursus tres deos adoramus, perspicuum est gentiles nos sectari, quippe qui deorum multitudinem inducamus, nec unum solum Deum pie adoramus.

RESPONSO. Curiose scrutanda non est recte religionis ratio, nec investigatione sed sola fide agnoscenda est et adoranda. Siquidem Deus si comprehenditur, non est Deus. Namque si nec angelos nec animas nostras, que sunt res creatæ, valemus

(88*) Ομοίος dicit in Reg. 4. Mox δὲ post διαστοὺς dicit in Reg. 1, 2.

(89) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero ενδηλούνται. Palat. 1, infra, τρεῖς; θεοὺς δῆλοι διτί.

comprehendere, quanto magis Deum illorum opificem convenit esse incomprehensum? Cognitum enim mysterium nihil est amplius admirandum. Itaque Christianorum fides, trinusque hypostasi Deus eorum, non unus est hypostasi, formam hominum gerens, ut Gracorum ferunt fabule: neque rursum tres sunt quidam dii, a se invicem veluti dissiti. Apage Gracorum commenta! Individua enim est in tribus hypostasibus deitas unius essentia. Ceterum nosse oportet humanam mentem nihil divinitatis vel verbis vel cogitationibus posse comprehendere vel enarrare. Quotquot autem Deum conati sunt comprehendere, suam ipsorum umbram sunt persecuti. Quotquot item aliquid de essentia Dei dicere voluerunt, abyssum pugno metiri moliti sunt. Qui vero se in profundum penetrare putaverunt, in improbas haereses incidunt. Nec enim Pater et Deus, ut ego qui creatus sum, pater est, qui creatum filium, ut ego, genuerit: nec Filius genitus est, ut omnis carnalis filius: nec Spiritus sanctus, veluti hominis spiritus, circumscriptus est: sed ineffabile et inexplicabile est sancta Trinitatis mysterium. Nec vero dicas, Qua ratione illud? nam **218** id omnem superat rationem: nec, Quo modo, dixeris; siquidem supra omnem modum est divinus modus. Nec item interroges, quoniam verbo id explicet: nam supra verbum est divinum verbum. Verum crede in Patrem: noli autem rem scrutari. Filium adora, sed ejus generationem ne curiose inquire. Lauda Spiritum sanctum, nec velis investigare sancte Trinitatis mysterium. Veni ad Jordanem, ac virtutem sancta et consubstantialis Trinitatis clare reipsa vide, Patrem nimirum superne testificantem, Filium vero infra baptismatum, sanctissimum autem Spiritum in columba specie descendente. Ipsi gloria, potentia, et adoratio cum Patre omnipotente et unigenito eius Filio Domino nostro Iesu Christo.

Α μετα, πότιν μᾶλλον αὐτῷ τῷ τούτων ποιητῇ (90) πρέπει τὸ εἶναι ἀκατάληπτον; Μυστήριον γάρ γνω-
ρίζουν οὐδέν εἰσι λοιποὶ θαυμαζόμενοι. Οὐκοῦν
ἡ Χριστιανὴ πάσις, καὶ δὲ τούτων τριστούπατος
Θεὸς οὗτος εἰς ἐστὶ τὴν ὑπόστασιν (91) ἀνθρώπωμορ-
φος, ὃς οἱ Ἐλλήνων παῖδες μυθεύονται οὔτε πάλιν
τρεῖς τινες θεοί, νωταὶ ἀλλήλων ἀπίχοντες. "Ἀπαγε
τῆς Ἐλληνικῆς μυθολογίας! Ἀδιατέρες γάρ ἐν ταῖς
τρισιν ὑπόστασιν, τῇ τῆς μεῖζης οὐσίας θεότης. Πήδη
εἰδεναι χρή, διτετρεψε οὔτε ρήμασιν οὔτε ἐνθυμηταῖς
καταλαβεῖν, ή διηγήσασθαι τι τῆς θεότητος, νοῦς ἀν-
θρώπινος διναται. Πάντες δὲ δύο θεὸν καταλαβεῖσθαι
ἴσπενταν, τὴν ἕαυτῶν σκιὰν κατεδίωκαν· καὶ δοὺς τι
περὶ οὐσίας θεοῦ εἰπεῖν ἰδουλήθησαν, τὴν ἀνυσσον
μετρήσας τῇ ἔαυτων δραχῇ ἐσπεισαν. Καὶ δοὺς βα-
θύναι ἐνομίσαν, εἰς πονηράς αἰρέσεις ἐνέπεισαν (92).
Οὐ γάρ Πατήρ καὶ θεάς οὐχ ὡς ἐγώ δικτισθεὶς οὐ πάρ-
χει πατήρ, γεννήθεις ὡς ἐγώ δικτισθεὶς οὐκόν· οὐδὲ δι
Ὕλεως πᾶς αρχικός γεγέννηται οὐδές· οὐδὲ δι πνεῦμα
τὸ ἄγιον ὡς τὸ τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα περίγραπτον·
ἀλλ' ἀρθρητον καὶ ἀνέκραστον τὸ τῆς ἀγίας Τριάδος
ὑπάρχει μετατρόποι. Καὶ μὴ εἰπῆς, Πάνω; ὑπὲρ γάρ
τὸ πάς τοις τούτοις· μηδὲ εἰπῆς, ποιῶ τρόπων; ὑπὲρ
γάρ τρόπων δὲ θεοῖς τρόπον· μηδὲ εἰπῆς, Ποιῶ λόγῳ;
ὑπὲρ γάρ δόγον δὲ θεοῖς λόγος. Ἀλλὰ πιστεῖς εἰς Πα-
τέρα· μη διευθήσῃς δὲ τὸ πρότυμα· προσκύνει τὸν
Ὕλην, μη πολυπραγμονῶν τὴν αὐτοῦ γέννησιν· ἀν-
ύμει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, μη ἐκζητῶν τὸ τῆς ἀγίας
Τριάδος μυστήριον. Δεῦρο δὲ Ἱεράδην, καὶ δρά διὰ
γράμματος τηλαγωγῆς τῆς ἀγίας κατέδρομουσι τριά-
δος τὴν ὑπόστασιν. Πατέρα μὲν δινοῦν μαρτυροῦντα·
Ὕλην δὲ κάτιθεν βαπτιζόμενον, Πνεῦμα δὲ πανάγιον
ἐν εἰσι περιστερᾶς κατεργάμενον. Αὐτῷ δέδη, καὶ
τὸ κράτος, καὶ τὴ προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ (93)
τῷ παντοκράτῳ, καὶ τῷ Μονογένει αὐτοῦ Υἱῷ, τῷ
Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς
τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν (94).

QUEST. II. Undenam cognoscit homo se baptizatum plane esse, ac Spiritum sanctum accepisse, cum esset infans in sancto baptismate?

RESP. Isaias propheta inquit ad Deum: « Propter timorem tuum, Domine, concepimus, et parturivimus, ac peperimus Spiritum salutis ». Quemadmodum

Ἐρώτ. β'. Πόθεν ἐπιγινώσκει δινθραπος, ὅτι ὅλως
ἐξαπτίσθη, καὶ Πνεῦμα ἀγίου Ιάκωβος, νήπιος ὃν ἐν
τῷ ἀγίῳ Βαπτίσματι (95);

*'Απόκ. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας φησὶ πρὸς τὸν Θεόν· « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἀλά-
βομεγ καὶ ὡδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν Πνεῦμα σωτῆ-*

78 Isa. xxvi. 18.

(90) Ita Reg. 4 et 2, quos sedis, εύζεν τὸν τούτων ποιηθε.

(91) Τὴν ὑπόστασιν deest in Basil.

(92) Regius 3, Ινέπεσαν, et ita legit interpres vetus. Editi : ἑτράπτησαν. Infra, hæc, ως τὰς εαρικιδες υἱὸς γενόμενος, desunt in Basil.

(93) Hanc conclusionem aliqui manuscripti breviorem, ut solet, habent.

φίας. « Ήστερ εὖν ἡ ἐν γατερὶ λαβούσα γυνὴ ἐκ τῶν σκιτημάτων τοῦ βρέφους, τοῦ ἐν τῇ μήτρᾳ αὐτῆς, ἐπίσταται ἀψεύδως ὅτι καρπὸν Πλανεῖ· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀληγώνος Χριστιανοῦ, οὐ διὰ φρμάτων τῶν γονέων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων καὶ σκιτημάτων τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῷ καρψῷ τῶν φωτισμάτων, καὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ ἄγιου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μανθάνει ἐκ τῆς χαρᾶς (96) τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ δικτὸν Ελασθετισθεῖται.

Ἐρώτ. γ'. Πότε, καὶ πόθεν, καὶ πῶς γεγόνασιν οἱ ἄγγελοι;

Ἀπόκ. Οὔτε πόθεν, οὔτε πῶς γεγόνασιν οἱ ἄγγελοι, δυνατὸν φύσει ἀνθρωπινὴ εἰπεῖν· εἰ μὴ τοῦτο μόνον, διὰ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι λόγῳ Θεοῦ (97) τεγγόνασιν. Τὸ δὲ πότε, οἱ μὲν φασι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, οἱ δὲ πρὸ τῆς πρώτης ἡμέρας.

Οἱ δὲ ἄγιοι Πατέρες ἡμῶν καὶ θαυματουργοὶ Ἐπιφάνιος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, εἰς τὸ λόγον αὐτοῦ τὸν κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, εἰς τὰ Πατράρχες (98) πλατυτέρων ἔξθετο, ἀμα οὐρανῷ καὶ γῇ τούτους δημιουργήθηναι, καὶ οὐχὶ πρότερον, ἀντέτιπον διὰ συλλογισμῶν τοῖς τούτοις λέγοντας. Καὶ τὸ ἔτερον δὲ αὐτοῦ λόγῳ τοῦτον φάσιν.

Ἐρώτ. δ'. Πόθεν δῆλον ὅτι κτιστοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι; οὐδὲ γάρ ἐμφέρεται τι τοιούτον ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενεσίου.

Ἀπόκ. Γενώσκων δὲ Θεός τὸ φυλετισμὸν καὶ πολύθεον (99) τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τῶν Ἰουδαίων, τούτους χάριν ἀπέκριψεν ἐν τῇ Γενεσίᾳ τὸν περὶ τῶν ἄγγελῶν λόγον· ἵνα μὴ καὶ αὐτοὺς θεοποιήσαντες ὡς θεούς (1). «Οὐτὶ δὲ καὶ κτιστοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι, δικούσοντα τὸν ἄγιον Πνεῦματος διὰ τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Αἴνετε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἴνετε αὐτὸν, πάντας· αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, διὰ αὐτοῦ εἴπει, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετίσατο, καὶ ἐκτίσθησαν.»

Ἐρώτ. ε'. Ἐκ τῆς οὐσίας δὲ τοῦ φωτὸς τούτου εἰσίν, ή δλλης τινῶν φύσεως;

Ἀπόκ. «Οσον διαφέρει τοῦ ἀστέρος δὲ ήλιος, τοσοῦτον διαφέρει ἡ οὐσία τῶν ἄγγελῶν πάσης τῆς δραμάντης κτίσεως.

Ἐρώτ. ζ'. Πόσος δὲ ἀρά τῶν ἄγγελῶν δὲ ἀριθμὸς ὑπάρχει ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀνθρωπότητος;

Ἀπόκρ. Οἱ μὲν φασιν ἐνενήκοντα ἑννέα μέρη εἶναι τοὺς ἄγγελους (2) πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν παραδοσὸν τοῦ Κυρίου τῶν ἑκατὸν πρόσδοτον· διλοι δὲ ἑννέα κατὰ τὴν παραδοσὸν τῶν δέκα δραχμῶν. Ἔτεροι δὲ λοιποὶ μόνοι λέγουσι τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἄγγελους, φέροντες εἰς μαρτυρίαν

A modum ergo prægnans mulier, ex fetus, quem in utero habet, agitatione, certo se novit fructum suscepisse: sic et anima veri Christiani, non ex verbis parentum, sed ex rebus ipsis et motibus cordissimi, maxime vero diebus festis et illuminationis seu baptismatum, ac communicatiois sancti corporis et sanguinis Christi, ex gaudio animæ sua discit se baptizatum accepisse Spiritum sanctum.

QUEST. III. Quandonam, unde et quomodo facti sunt angelii?

RESP. Non potest natura humana dicere unde vel quomodo facti sint angelii: sed hoc solum novit, illos verbo Dei ex nihilo factos esse. Quando vero B facti fuerint, alii prima die, alii ante primam putant.

Sanctus autem Pater noster et mirificus Epiphanius (98) archiepiscopus Cypri, in libro suo contra Paulum Samosatenum, in *Panariis suis*, latius exponit, una cum celo et terra esse factos, et nequaquam prius, refutans contradicentes per syllogismos. Et in alio quodam libro idem asserit.

QUEST. IV. Undenam manifestum est creatos esse angelos? namque nihil hujusmodi habetur in libro Genesios.

RESP. Cum nosset Deus homines, maximeque Iudeos propensos esse ad idolorum et multorum deorum cultum, idcirco in Genesi reticuit quod ad C angelos spectaret, ne illi qui vitulum et alia quedam in deorum numerum retulerunt, ipsos etiam angelos ut deos colerent. Quod autem creati sint angelos, disce a Spiritu sancto per Prophetam aiente: « Laudate Dominum, omnes angeloi ejus: laudate eum, omnes virtutes ejus, quia ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt ».

QUEST. V. Ex essentiâ sunt hujus luminis an ex aliqua alia natura?

RESP. Quantum sol a stella differt, tantum differt natura angelorum ab omni visibili creatura.

QUEST. VI. Quantum igitur angelorum numerus, hominum multitudinem superat?

RESP. Alii quidem aiunt nonaginta novem partes esse angelos si cum numero hominum comparentur; propter scilicet parabolam Domini de centum 219 ovibus: alii vero, novem, propter parabolam de decem drachmis. Ceteri autem putant æqualem esse angelorum et hominum numerum, horum

¹⁰ Psal. cxxviii, 2, 5.

(96) Tres miss. τῆς χάρτου.

(97) Λόγῳ Θεοῦ desinet in Basili. Mox. Reg. 2, οἱ μὲν φασι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, οἱ δὲ τῇ τετράδι, οἱ δὲ τῇ πρώτῃ ἡμ. Ibid. hac, δὲ ἐν ἄγιοις, et certe usque ad finem responsionis desinet in tribus miss.

(98) Epiph. haeres. Lxv.

(99) Tres miss. καὶ πολύθεον, omissis intermediiis.

(1) Hac, εἰ τὸν μόργον καὶ διλλὰ τοὺς θεοποιησατεῖς, desunt in duobus miss. Mox Palat. 2, δικούσον τοῦ Δασδίου τοῦ προφήτου λέγοντος. Questio 5 abest ab eodem.

(2) Ibi 4 miss. Editi vero, τῶν ἄγγελων.

verborum testimonio innixi, « Constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei ».

QUEST. VII. Quia in re differt daemonum natura a natura angelorum?

RESP. Nulla est natura ipsorum differentia, sed voluntatis, quemadmodum alia est justi mens, alia peccatoris.

QUEST. VIII. Quot sunt ordines et quot sunt angelorum naturae?

RESP. Una est natura, quemadmodum et hominem. At novem sunt ordines, ut theologus peritis simus docet Dionysius, qui hujusmodi sunt: angelii, archangeli, principatus, potestates, virtutes, dominationes, sex aliis instructa seraphim, multis que oculis ornata cherubim, et throni. De una angelorum substantia loquitur etiam Gregorius Nyssenus in decimo septimo capite libri sui De homine.

QUEST. IX. Quot sunt caeli (4)?

RESP. Multi haec de questione decertant. Namque liber Genesis duos caelos commemorat. At divus Paulus tertium cælum novit. Quintianus David propheta quartum numerat, cum ait, « Laudato eum, caeli cælorum. » Scindendum autem est existimare eos qui dicunt, raptum fuisse Paulum in tertium cælum, non in tres cælos, quod quemadmodum dum hominum natura et unus homo dicitur et multi homines: ita natura colorum et unum cælum apud divinam Scripturam dicitur, et multi cæli.

QUEST. X. Quandonam et quare cecidit diabolus? Nonnulli enim communiscent illum idcirco cecidisse, quod Adamum nolle adorare.

RESP. Stultorum hominum sunt hujusmodi verba. Siquidem cecidit diabolus, antequam Adamus esset. Constat vero ipsum, ut narrat Isaías propheta, suam propter superbiam cecidisse, qua nempe hac secum cogitabat, « Ponam thronum meum supra nubes, et ero similis Altissimo ».

QUEST. XI. Cujus gratia illi concessit Deus ut bellum inferret generi hominum?

RESP. Nempe ut qui Deum diligenter, conspicui forent, et qui voluntatibus essent dediti, deprehenderentur. Nullo enim obsidente adversario, veri milites imperatoris non internoscuntur. Itaque diabolus causa victoriae, coronarum et honorum iis est qui diligunt Deum.

QUEST. XII. Cum diabolus e cœlis ceciderit, quomodo in libro Job scriptum est venisse angelos Dei ut assisterent coram Domino, et diabolum in medio ipsorum???

¹⁰ Deut. xxxii, 8. ¹¹ Isa. xiv, 14. ¹² Job 1, 6.

(3) Post vocem καὶ οἱ ὄρφοι, in editis hec habentur, Περὶ δὲ τῆς μαζὸς οὐσίας, etc., que desunt in mss. fere omnibus, et evidentur adjectiis.

(4) Hæc questio est apud Theodoreum, II in Genesis, non plane similis in omnibus.

(5) Reg. 2, ἐπιρότημα.

(6) Hæc, λογίζεσθαι... Παῦλον, desunt in quibus-

A τὸν « Ἐστι γε δρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων οὐσία. »

Ἐρώτ. ζ. Τι παρῆλαχται τῇ οὐσίᾳ τῶν δαιμόνων τῆς οὐσίας τῶν ἀγγέλων;

Ἄποκ. Ἡ οὐσία οὐ παρῆλαχται, διλήτη τὴν προσετοι, ὥσπερ τὴν ἡγεμόνη δικαιού καὶ ἀμαρτωλού.

Ἐρώτ. η. Πόσα τάγματα καὶ πόσας οὐσίαι ἀγγέλων εἰσί;

Ἄποκ. Οὐσίαι μία, ὥσπερ καὶ ἀνθρώπων μία Τάγματα δὲ, ὡς δὲ πολὺς ἐν θεολογίῃ Διονύσιος φησιν, ἐννέα, ὥσπερ εἰσ τὰῦτα ἀγγέλοις, ἀρχάγγελοις, ἀρχαῖ, ἔξουσιαι, δυνάμεις, κυριότερες, τὰ ἔξαπτέρων αεραρψίαι, τὰ πολυύμβρα χερουδῖμ, καὶ οἱ θρόνοι (3).

Περὶ μᾶς οὐσίας ἀγγέλων καὶ δὲ ἄγιος Γρηγόριος Βὸ Νύσσης λέγει εἰς τὸ ἐπτακαθέκατον κεφαλαίον τοῦ Εἰς τὸν ἀνθρώπον λόγου αὐτοῦ.

Ἐρώτ. θ. Πόσοι οὐρανοί εἰσιν (4);

Ἄποκ. Ἀμφιβόλλεται πολλοὶ τὸ ἐρώτημα (5). Ηδὲ γάρ βίβλος τῆς Γενέσεως δύο οὐρανούς λέγει· δὲ δὲ ἄγιος Παῦλος καὶ τρίτον οὐρανὸν εἶδεν. Οὐ δὲ προφήτης Δαβὶδ, καὶ τέταρτον λέγει, κακῶς φησιν· « Αἰλίτε αὐτὸν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν. » Ιστέοντες λογίζεσθαι (6) τοὺς λόγοντας εἰς τὸ τρίτον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ εἰς τρεῖς οὐρανοὺς ἀρπαγῆται τὸν ἄγιον Παῦλον, οὐτὶ, καθάπέρ τὴν φύσις τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς λέγεται ἀνθρωπος, καὶ πάλιν πολλοὶ ἀνθρώποι· οὐτως καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν φύσις, καὶ εἰς οὐρανὸς καὶ πολλοὶ οὐρανοὶ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ λέγονται.

Ἐρώτ. ι. Πότε, καὶ διὰ τί ἐξέπεσεν ὁ διάβολος. Μυθεύονται γάρ τινες, οἵτι, καταδεξάμενος προσκυνήσας τὸν Ἄδελο, διὰ τοῦτο ἐξέπεσεν.

Ἄποκ. Ἀφρόδιτον (7) ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα τυγχάνουσας ῥήματα. Οὐ γάρ διάβολος, πρὶν γενέσθαι τὸν Ἄδελο (8), ἐξέπεσε. Πρόδηλον δὲ, οἵτι διὰ τὴν ὑπερηφάνιαν αὐτοῦ, ὡς φησιν· « Ήσαΐας δὲ προφήτης, λογισάμενος, οἵτι οἱ θρόνοι τῶν θρόνων μου ἐπὶ τῶν (9) νεφελῶν καὶ ἐσπασι δομοις τῷ Ὑψίστῳ. »

Ἐρώτ. ια. Τίνος δὲ χρέον συνεχωρέσθαι αὐτῷ ὁ Θεὸς πολεμεῖ τὸ γένος (10) τῶν ἀνθρώπων;

Ἄποκ. « Οπως καὶ οἱ ἀγαπῶντες τὸν Θεὸν φανερώσσαται, καὶ προσκείμενοι ταῖς ἡρωαῖς ἐλεγχθῶσιν. Αντιδίκου γάρ μη προσκείμενοι οἱ γῆγειοι στρατιῶται τοῦ βασιλέως οὐ φανεροῦνται. Οὐ οὖν διάβολος αἰτοὶ νίκης καὶ στεφάνων γίνεται καὶ τιμῶν τοὺς ἀγαπῶστοὺς τὸν Θεόν.

Ἐρώτ. ιβ. Πεσόντος τοῦ διάβολου ἐκ τῶν οὐρανῶν, πώς γέγραπται ἐν τῷ Πόλ. (11), οἵτι ἡλθον οἱ ἀγγέλοι τοῦ Θεοῦ παραστῆναι ἐνώπιον Κυρίου, καὶ διάβολος ἐν μέσῳ αὐτῶν;

dam mss.

(7) Μωρῶν ἀνδρῶν, duo manuscripti.

(8) Duo manuscripti, τὸν ἀνθρώπον.

(9) Palatin. 4, ἐπάνω τῶν. Reg. 3, δικ.

(10) Quidam mss., τῷ γένει.

(11) Palatinus 1, 2, εἰς τὸν Πόλ. Paulo post Regius 1, ἐναντίον Κυρίου. Reg. 2, Εναντίον Κυρίου.

Απόκ. Οὐκ εἰσαν ἡ Γραφή, διτὶ ἥδεν διάβολος. Τοῖς οὐρανοῖς μὲν τὸν ἄγγελον πρόδηλον οὖν, διτὶ ἡ τῆς γῆς. Καὶ γὰρ ὅπου ἔαν εἰσαν οἱ ἄγγειλοι, τῷ Θεῷ παρίστανται. Πλὴν δεῖ εἰδέναι, διτὶ διάβολος διά τινος ἀγέλου ἀγγέλου πρὸς τὸν διάβολον διελέγετο, καθάπερ καὶ βασιλεὺς, διά τινος μέσου (12) ἀνθρώπου, πρὸς τὸν κατάδικον.

Ἐρώτ. εγ'. Ἀρα ισχύει φάρμακον ἀποκτεῖναι ἀνθρώπους;

Ἀπόκ. Δίκαιον μὲν οὐδαμῶς· ἀλλ' οὐδὲ προσεγγίσαι αὐτῷ· ἀμάρτωλον δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος. Ἐπειτα οὐδὲ κατὰ χοίρους ἔχει ἔξουσίαν, ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἠκούασμεν.

Ἐρώτ. ιδ'. Ποιαν εὔχη καὶ ῥήμα παρὰ πᾶσαν εὔχη (13) καὶ ῥήμα φοβούνται οἱ δαίμονες καὶ διάβολος;

Ἀπόκ. Διηγήσαντο τινες πνευματοφόροι δῖξις τοῦ πνευμάτου, διτεπερ αὐταῖς δίξει ποτε φανεῖς αὐτοῖς διάβολος, καὶ τοῦτο τὸ ἀρώτημα ἐρωτήσεις ὑπὸ αὐτῶν ἀπεκρίνατο. διτὶ οὐκ ἔστιν ἐν πάσῃ Παλαιῷ καὶ Καινῷ Διαθήκῃ δῆμα ἐκροδοῦν καὶ διασκορπίζον τάσσον ἡμῶν τὴν δύναμιν, ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔντονος φαλμοῦ. Ως οὖν διάβολος τούτῳ εἰρηκεν, ἀριστερῶν αὐτῶν τοῦ φαλμοῦ, καὶ εἰρηκότων μόνον τὸ πρῶτον ῥῆμα, τὸ, « Ἀναστάτω διάβολε, » εὐθέως διολύζων διαντος ἀγέντος διάβολος, Ἐργοις δεῖξας τῆς εὐχῆς τὴν ἀνέργειαν.

Ἐρώτ. ιε'. Πόθεν κινοῦνται ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου διαλογισμοὶ καὶ λόγοι βλασφημοὶ καὶ δῆμοι, καὶ αὐτῶν τὸν θεὸν ὑβρίζοντες πολλάκις, οὓς οὐ βεβούλευται λαλῆσαι ή ψυχή, ή γλώσσας τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεται;

Ἀπόκ. Τοῦτο διάβολος ἔστιν ἀργαζόμενος, καὶ οὗτος τὰ τοιάτια δῆμάται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑποβάλλει, λαλῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ ῥήματα, εἰς ἀπόγνωσιν τὸν ἀνθρώπον ἐνέγκαι βουλόμενος. Ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου τὸ σύνολον κατακρίνεται διάνθρωπος· μή γένοτο! Ποιλάκις δὲ καὶ ἐξ οἰήσεως δι τοιούτου λογισμὸς ἐπενάγεται τῷ ἀνθρώπῳ· ἀπαλλάσσεται δὲ αὐτοῦ γῆν καὶ σπόδην ἔχωντος λογιζόμενος, καὶ μῆδος θανάτου εἰς μέτρον τὸν τοιούτον λογισμὸν ἔχων, ἀλλὰ λέγων τῷ διαβόλῳ· « Ή βλασφημία σου ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου, διάβολε. Ἔγὼ γὰρ Κύρων τὸν θεὸν μου προσκυνήσω, καὶ αὐτὸν οὐδέποτε βλασφημήσω. » Ασφαλῶς οὖν προσεκτέον τοῖς εἰρημένοις. Πολλῇ γάρ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τούτου τοῦ λογισμοῦ κρατηθέντες, οἱ μὲν ἔαυτούς ἐκρήμνισαν, οἱ δὲ, εἰς ἀπόγνωσιν ἐλθόντες, διπλώντο.

Ἐρώτ. ιε'. Ἀκόλουθον ἡγούμενα (14) μετὰ τὸν περὶ θεοῦ καὶ ἀγγέλων λόγον, τρίτον τὸν περὶ ψυχῶν λογὸν εἰς μέσον προσενεχθῆναι. Πολλῇ γάρ ὡς ἀληθῆς καὶ ἡ περὶ τούτου παρὰ ἀνθρώπους ὑπάρχει

A. Resp. Non ait Scriptura diabolum convenisse in cœlis in medio angelorum: quapropter perspicuum est eum in terra convenisse. Etenim ubique sunt sancti angeli. Deo assistunt. Verumtamen sciendum est, Deum per sanctum aliquem angelum cum diabolo esse locutum, quemadmodum rex per intermedium aliquem hominem cum damnato solet loqui.

QUEST. XIII. Num potest beneficium necare hominem?

Resp. Justum quidem nequaquam, inio ne prope quidem accedere. At peccatorem potest occidere, si Deus permisit. Namque ne in porcos quidem habet potestatem, ut in Evangelii audivimus.

QUEST. XIV. Qualem orationem et verbum plus quam omne aliam orationem verbumque reformidant daemones et diabolus?

220. Resp. Quidam spiritu pleni, ac fide digni homines narrare nobis, quod, cum aliquando illis diabolus propria in specie apparisset, ea de re ab ipsis interrogatus haec responderit: Nullum est verbum in universo tum Veteri tum Novo Testamento vim omnem nostram sic disperdens, ut iniurium sexagesimi septimi psalmi. Ut igitur id dixit diabolus, psalmum istum illi incubaerunt: cujus cum primum tantummodo verbum protulissent, « Exsurget Deus », mox ululans diabolus evanuit, reipena vim hujuscemodi orationis ostendens.

QUEST. XV. Undenam in corde hominis movent cogitationes et blasphemiae verba ac nefaria, sæpeque in Deum ipsum contumeliosa, que nec anima eloqui vellet, nec lingua hominis nominare?

Resp. Ea sunt diaboli opera, que nefanda ipse anima hominis suggestit, verba contra Deum loquens, hominem in desperationem cupiens adducere. Verum nequaquam inde homo condemnatur: absit! Sæpe etiam ex opinione homini oboritur hujusmodi cogitatio: qua quidem liberatur, cum se terram et cinerem esse reputat, nec eam cogitationem admodum retinet, sed diabolo dicit: « Blasphemia tua sit in caput tuum, diabole. Ego enim Dominum Deum meum adorabo, nec unquam blasphemias in eum proferam. » Cante igitur ad ea, que dicta sunt, est attendendum. Complures enim homines victi hujuscemodi cogitatione, alii sese ipsi precipitaverunt, alii in desperationem adducti perierunt.

QUEST. XVI. Consequens esse arbitramur, ut postquam de Deo et de angelis disseruimus, tertio jam loco questionem de animalibus proponamus in medium. Vere enim multa hac de re disputant

¹² Psal. lxxviii, 2.

(13) Neg. 2, μεσίτου. Qualiter sequent. quest. 13, 14, 15, 16, aliunt a Palat. 2, et a veteribus editis Latinis.

(14) Quidam mss., καὶ ῥήματα παρὰ πᾶσαν τὴν

γραφήν.

(15) Tres mss. ἡγούμεναι. Paulo post, alii εἰς μέσον προσεχθῆναι, alii, ἀρχῆναι, alii, προσενεχθῆναι habent. Mox Palat. περὶ τούτου τοῦ ἀνθρώπου,

et inquidunt homines, nempe, quae res sit ipsa anima hominis, unde ipsa in corpore constitutio, quandomam et quomodo separatur ab homine, quidque agat usque ad resurrectionem. Nemo enim ex mortuis in mundum veniens haec nobis reuniavit aut confirmavit. Quapropter a tua sanctitate flagitamus ut questionem hanc de anima, multis incomprehensam, nos velis edocere.

RESP. Hominis quidem anima est substantia intelligens, incorporea, invisibilis, impassibilis, immortalis, fereque angelorum subtilitas similis. Nunquam tamen anima fuit angelus, ut fabulantur Origenistæ; nec ante corpora existunt animæ, ut Manichæi videtur: sed quemadmodum lapide et ferro collisis, ex utroque ignis nascitur, sic in viri et mulieris congressu, corpus et anima Deo jubente constituantur. Idque tibi persuadeat Paulus apostolus, qui ait: « Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale »*, videlicet in resurrectione.

QUEST. XVII. Undenam certum habetur mortis tempore animam non simul mori cum corpore? Sic enim quidam opinantur.

RESP. Dei Filius et Verbum Jesus Christus aper-tis verbis nos docet et mortale corpus esse, et animam immortalem. « Nolite, » inquit, « timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ». Certe manifestum inde est immortalem eam esse et a Deo existere.

QUEST. XVIII. « Fidelis sermo et omni acceptione dignus ». Verum quoniam, quæso, modo anima separatur a corpore?

RESP. Hominis corpus constare credimus ex quatuor elementis, nempe ex sanguine, phlegmate, humore et bili: sive, ex calido, frigido, sicco et humido, id est, ex igne, aqua, aere, et terra. Namque sanguis, veluti calidum et vitale elementum, ex igne utique est: humor vero, ut **221** humidus, est ab aere: bilis vero, ut sicca, a terra est: phlegma denique ut frigidum, est ab aqua. His quatuor, non secus ac quatuor muris, anima, instar columbae, in domo corporis conclusa est. Igitur mortis tempore, Dei jussu, quatuor elementis ab invicem discedentibus, quatuor muri domus, ut ita dixeris, dissolvuntur, receditque intus conclusa columba sive anima, ac primo recedit sanguis sive calidum et vitale elementum. Hinc mortua corpora bilem et phlegma ac humorum post mortem servant, at sanguinem nullum habent.

*^a I Cor. xv, 44. ** Matth. x, 28. *** I Tim. i, 15.

(15) Post, θάνατος, quidam habent σχεδὸν δύοια τῆς τῶν ἀγέλων λεπτότητος. Moi Reg. 2, Θρηνισταί.

(16) Ila quidam manuscripti rectius quam editi, qui habent, συνιστασθαι χελεύει.

(17) Quatuor mss., δ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν

Αἱτησίς τε καὶ ἀμφιβολία· λέγω δὴ, τι αὐτὸς χρῆμά ἔστιν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου; καὶ πόθεν αὕτη συνισταται ἐν τῷ σώματι; καὶ πότε καὶ πώς τοῦ σώματος χωρίζεται; καὶ τι μέχρι τῆς ἀναστάσεως διαπρέπεται; οὐδέποτε γάρ ἐκ νεκρῶν ἐν τῷ βίῳ ἀποθημέσας ταῦτα ἡμῖν ἀπήγγειλεν, ή ἐπιτίσθατο· Διὸ ᾧ τοῖς πολλοῖς ἀκατάληπτον τὸν περὶ τῆς ψυχῆς λόγον διδαχθῆναι τριτησμεν τὴν σῆν ἀγίστητα.

Απόκ. Ή μὲν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ ἔστιν οὐσία νοερὰ, σώματος, ἀπαθήτη, θάνατος (15)· οὐ μὴ δὲ ἀγγελός ποτε ἡ ψυχὴ, ὡς οἱ Θρηνισταί μεθεύνονται· οὐδὲ προύπαρχουσιν αἱ ψυχαὶ τῶν σωμάτων, ὡς οἱ Μανιχαῖοι δογματίζουσιν· ἀλλ' ὥσπερ τοῦ λίθου καὶ τοῦ σιδηρου συγχρουομένων, ἐκ τῶν ἀμφορέων τίκτεται τὸ πῦρ· οὗτος καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρόπου καὶ γυναικής συμπλοκῆς συνισταται (16) Θεού κελεύει σώμα καὶ ψυχὴ. Καὶ πειθόθω σε δέργος Ἀπόστολος λέγων· « Επειρεταί σώμα ψυχικὸν· ἐγέρεται σῶμα πνευματικόν, » δηλοντός ἐν τῇ ἀναστάσει.

Ἐρώτ. ιζ. Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου οὐ συναπονήσκει μετὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ; Τινὲς γάρ οὖτε νομίζουσιν.

Απόκ. Ο τοῦ Θεοῦ Γιδᾶς καὶ Λόγος (17) Ἱησοῦς δὲ Χριστὸς προφανῶς ἡμᾶς διδάσκει τὸ θυντὸν τοῦ σώματος, καὶ τὸ θάνατον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, λέγων· Μή φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σώμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναν. Πρόδηλον δὲ θάνατος (18) καὶ ἀπὸ Θεοῦ ὑπάρχει.

Ἐρώτ. ιη. Πιστὸς δὲ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς δίξις. Ποιό δὲ δρά τρόπῳ ἡ ψυχὴ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ σώματος;

Απόκ. Ἐκ τεσσάρων στοχείων πιστεύομεν τὸ σώμα τοῦ ἀνθρώπου συνιστασθαι· λέγω δὴ ἐξ αἰματος, καὶ φλέγματος, καὶ χυμοῦ, καὶ χολῆς· ἥγουν ἐκ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ἡροῦ, καὶ ὑγροῦ, τουτέστιν ἐκ πυρὸς, καὶ θάτος, καὶ ἀέρος, καὶ γῆς. Τὸ μὲν γάρ αἷμα ὥσπερ θερμόν καὶ ζωτικὸν στοχεῖον, δῆλον ὅτι ἐν τῷ πυρὸς· δὲ χυμός, ὡς ὑγρός, πρόδηλον δὲ ἐξ ἀέρος· δὲ χολὴ ὡς ἔντρα πρόδηλον ἀπὸ γῆς· τὸ δὲ φλέγμα ὡς ψυχρόν, εἴδησον δὲ θάτος. Καὶ τούτοις τοῖς τέσσαροις ὥσπερ καὶ τέσσαροι τούχοις ἐν οἰκῳ τοῦ σώματος δικτυην τινῶς περιστερᾶς ἀποκεκλεισταί ἡ ψυχὴ. Τῷ γοτῷ καιρῷ τοῦ θανάτου ἐπιτροπῇ τοῦ Θεοῦ, ὑποχωρούντων ἐξ ἀλλήλων τῶν τεσσάρων στοχείων, ὡς δὲν εἴσοις, διαλύονται οἱ τέσσαρες τοῦ οἰκου τούχοι, καὶ διαχωρεῖται ἡ ἕνδον ἀποκεκλεισμένη περιστερά, ἥγουν ἡ ψυχὴ· καὶ πρώτοι μὲν ἀποχωρεῖται αἷμα, ἥγουν τὸ θερμόν καὶ ζωτικόν. Οθεν τὰ νεκρὰ σώματα χολὴν μὲν ἔχουσι μετὰ θάνατον καὶ φλέγμα καὶ χυμόν, αἷμα δὲ οὐκέτι θέουσιν.

Ἀλόγος.

(18) Duo mss., θάνατος καὶ ἀπαθήτη ὑπάρχουσαν. Edit. Comm., θάνατος καὶ ἀπαθήτη ὑπάρχει. Edit. Paris. cum Palat. 2, θάνατος καὶ ἀπὸ Θεοῦ ὑπάρχει. Porro quæst. 19, 20, 21, 22, 23, 24, absunt a Palat. 2, et a veteribus editis Latinis.

Ἐρώτ. ιθ. Πού δὲ ἔρι θέλομεν λέγειν, δι τοις Αι προλαβοῦσις τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖ;

Ἄποκ. Σίδων μὲν καὶ φοβερὸν τὸ ἐρώτημα (19), καὶ πάρα ἀνθρώποις ἀποκερυμμένον. Οὐ γὰρ συνεχόμενον δὲ θεὸς ἐπαναλῦσαι τίνα πρὸς ἡμᾶς ἔκειται, καὶ διηγήσασθαι τοῦ δὲ πώς εἰσιν αἱ ἄρτῃς ἡμῶν ἀπελθοῦσαι ψυχαῖ. “Ομως ἐκ τῶν Γραφῶν μανθάνομεν, δι τοις τῶν ἀμαρτιῶν ψυχαὶ ἐν τῷ ἕδη ὑπάρχουσιν ὑποκάτω πάστος τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης εἰσιν, ὡς φησιν δὲ φάλαρες, «Ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκῆναις καὶ ἐν λάκκῳ κατωτάφῳ,» καὶ ὡς γέργαπταις ἐν τῷ ἔωβι «Ἐλες γῆν σκοτεινὴν καὶ γνοσεράν, εἰς γῆν σκέτους αἰώνιου, οὗ οὐκ ἔστι φέγγος, οὐδὲ ὅρψην ζωῆν βροτοῖς (20),» αἱ δὲ τῶν δικαίων ψυχαὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, ὡς ἐκ τοῦ ληστοῦ τοῦ δὲ τῷ σταυρῷ μανθάνομεν, δι τοις τῷ παραδεῖσῳ ὑπάρχουσιν. Οὐ γὰρ διὰ μόνην τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγού ληστον Χριστοῦ δὲ θεὸς ἡμῶν ἤνοιξε τὸν παράδεισον, ἀλλὰ καὶ διὰ πάτας λοιπὸν τὰς τῶν ἀγίων ψυχάς.

Ἐρώτ. ιχ. Τί οὖν, ἀπέλαβον οἱ δίκαιοι τὰ ἀγαθά, καὶ οἱ ἀμαρτιῶλοι τὴν κόλασιν;

Ἄποκ. Οὐδεμῶς. “Ομως δὲ τὴν γαρδίνην ταῦτη ἔχουσιν αἱ τῶν ἀγίων ψυχαῖ (21)· καὶ ἔστιν αὕτη μερικὴ ἀπόλαυσις, ὥστερ καὶ ἡ λύπη, ἢν οἱ ἀμαρτιῶλοι ἔχουσι, μερικὴ κόλασις, καὶ ὥστερ (22) μεταστήλεται βασιλεὺς φύλους αὐτοῦ ἐπὶ τῷ συναριστητῇσι αὐτῷ ὥστερις καὶ καταδίκους ἐπὶ τῷ κολάσαι αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν εἰς τὸ δραστὸν κληρούντες ἐν γαρδίνοις ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως ἔνων τῆς ὥρας τοῦ ἀρίστου· οἱ δὲ δικάσιοι ἐν φυλακῇ ἀποκλεισμένοι, ἐν λύπῃ ὑπάρχουσιν, ἔνως οὐδὲν δὲ κριτῆς. Οὕτω δεῖ λοιπὸν νοεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἔκειστον ἀράφη ἡμῶν προλαβοῦσαν ψυχῶν, λέγω δὴ δικαίων καὶ ἀμαρτιῶλον.

Ἐρώτ. ιχ. Εἰ οὖν οὐδεὶς καθ' ἡ εἰρήνης, οὔτε ἐν βασιλεῖ, οὔτε ἐν γέννητη εἰσελήνυθε· πῶς περὶ τοῦ πλούτου τοῦ κατὰ τὸν Λάζαρον ἀκούομεν, δι τοις τῷ πυρὶ καὶ βασάνοις ὑπάρχοντα, ποὺς τὸν Ἀβραὰμ διελέγετο;

Ἄποκ. Οἱ Κύριος παραβολικῶς ὅλα τὰ κατὰ τὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούτον εἰρήκεν, ὁπότερ καὶ περὶ τῶν δέσκο παρθένων, καὶ τῶν λοιπῶν παραβολῶν. Οὐ γὰρ ἐν πράγματι γένονται ἡ τοῦ Λαζάρου παραβολή. Διότι οὐδὲ ὅρσων οἱ ἀμαρτιῶλοι ἐν γέννητη τοὺς δικαίους τοὺς μετὰ Ἀβραὰμ ὄντας ἐν τῇ βασιλείᾳ. ἘΑΛΛΑ οὔτε δὲ πάλιν ἐπιγινώσκωται τις τὸν πλούτον αὐτοῦ, ἔκειστος ἐν σκήτῃς ὑπάρχων.

Ἐρώτ. ιχ. Πός τούτο; Καὶ γὰρ φοβερὸς δὲ λόγος καὶ ἔνος, δι τοις ἐπιγινώσκομεν ἀλλήλους ἔχει, ἀλλὰ ἀγνώριστος ἀδελφὸς ἀδελφος, καὶ πατέρες υἱος, καὶ φίλοις φίλοις (23) καθεστήκαμεν.

¹⁷ Psal. lxxviii, 7. ¹⁸ Job x, 22. ¹⁹ Luc. xxii, 45.

(19) Reg. 3, ἐπερώτημα. Paulus post Reg. i et 3, επαναλῦσας τὸν ἔκειστον τίνα πρὸς ἡμᾶς καθ'.

(20) Reg. 2, προτόν, ποὺς ψυχάς. Reg. 2, adiicit hec, Οἱ δικαὶοι πατήρ ἡμῶν Βασιλεὺς εἰς τὸν Ἡερόντοτείας αὐτοῦ λόγον, οὗ δὲ ἀρχή· Σαλπίζεται, τὸ οὖτον στούντις. Οὐχ δράσεις τὸν Λάζαρον, πῶς διὰ νηστείας εἰσέλθειν εἰς τὸν παράδεισον; Πορτος locus hic habetur

Quæst. XIX. Ubinam porro esse dicemus animas hominum quæ jam discesserunt?

Resp. Mira sane et metuenda quæstio, homini- busque occulta. Nec enim Deus quemquam ad nos inde redire permisit, enarrareque ubinam quo modo sint animæ a nobis profectæ. Verumtamen discimus ex divinis litteris peccatorum animas in inferis esse infra omnem terram et mare, quemadmodum ait Psalmista: «In tenebrosis et in umbra mortis et in lacu infimo», ²⁰ et ut apud Job scriptum est: «In terram tenebrarum et caliginosam, in terram tenebrarum eternarum, ubi nullus splendor, nec vita est hominibus». ²¹ Justorum autem animæ, ut ex latrone in cruce discimus ²², sunt in paradiſo. Nec enim propter solam B sancti latronis animam Christus paradiſum aper- ruit, sed etiam propter omnes sanctorum animas.

Quæst. XX. Quid igitur? Bonane justi recepo- runt, et peccatores supplicium?

Resp. Nequaquam. Hoc tamen fruuntur gaudio sanctorum animæ, quæ pars est illorum felicitatis, ut tristitia, quam habent peccatores, pars est illorum supplicii. Quemadmodum itaque suos amicos acceſſit imperator, ut secum prandeant, sic et damnatos ut puniantur. Illi autem ad prandium vocati letantur ante domum imperatoris, donec venerit hora prandii. Damnati in custodia inclusi, in macero degunt, usque dum veniat judex. Sic sentienduni est de animabus justorum et peccato- rum quæ ante nos illuc discesserint.

Quæst. XXI. Si igitur nemo, prout dixisti, ne- que in regnum neque in gehennam introivit: quid illud ergo est quod de divite et de Lazaro audivimus, illum nempe divitem in igne et tormentis existentem loqui ad Abrahamum?

Resp. Quæcumque divitem et Lazarum spectant, parabolice locutus est Dominus, ut et quæ de- cem virginibus et ceteris parabolis dixit. Nec enim re ipsa contigit Lazarus parabola. Quippe in gehenna peccatores non vident justos, qui cum Abrahamo in regno existant. In eo nec quisquam illic in tenebris existens, proximum suum agno- scit.

Quæst. XXII. Qui id fiat? Terribile enim ad- modum et mirum est quod ais, scilicet illie nos non invicem cognoscere, sed fratres fratribus, filii patres, et amicos amicis esse ignotos.

apud Basiliensem.

(21) Reg. 1, 5, «Ομως δὲ αὕτη ἡ γαρδίνη ἔνεχουσιν αἱ τῶν ἀγίων ψυχαῖ, μερικὴ ἀπόλαυσις ἔστεν.

(22) Editi, καὶ ωντερ οὖν. Sed οὐδὲν deest in ma-

xima parte manuscriptorum

(23) Palatinus primus, ἀδελφοὶ ἀδελφῶν, καὶ πα- τέρες οὐλῶν, καὶ φίλοις φίλων.

RESP. Agnitus ex corporeis signis solet fieri. At **A** animæ incorporeæ invicem sunt omnino similes, non secus ac multitudine aliqua nitidissimarum et similium columbarum aut apum, quarum nulla differat vel gravitate vel magnitudine, sed quia in omnibus æquales sint invicem. Porro loquor de damnatis peccatorum animabus apud inferos, ipsas nempe scipias non cognoscere. Nam **222** justorum animabus id bonum concessit Deus, ut invicem se agnoscant.

QUEST. XXIII. Demus igitur, juxta quod ait, animas nunc invicem se non cognoscere: at nunquid nec in resurrectione mutuo se cognoscere peccatores, qui nempc ex una regione, domo et genere existierint?

RESP. Neque in resurrectione.

QUEST. Quare?

RESP. Quia figuræ, signa, et affectiones quæ nostris corporibus ex corruptione et satione accidunt, per quas nos invicem hic cognoscimus, in resurrectione mortuorum cum satione et corruptione destruuntur. Et quemadmodum Deus ab initio unum fecit hominem; sic et in regeneratione omnes, velut unus homo, resurgemus: id est, omnis imago hominis similis erit imaginis, formæ, magnitudinis et figuræ Adami. Unde in resurrectione non est parvus aut magnus, niger vel albus, flavus vel rufus, simus aut adunco naso, nec varia figura, formæ et colores. Haec enim omnia quæ ex satione et corruptione proveniunt, destruuntur simul cum corruptione. Enimvero quomodo posset agnoscere pater proprium filium, qui infans mortuus fuerit, tringita jam annorum hominem perfectum resurgentem, quemadmodum et Christus tringinta annos natus baptizatus est? Quomodo dignosci possit *Æthiops*, qui albus resurget: vel qui sancius obierit, sanus resurgens? Quod si haec tibi videntur vix credibilis, audi Dominum ad Sadducos aientem: «In resurrectione mortuorum neque nubent neque nubentur: sed erunt sicut angeli». Igitur quemadmodum una est species et figura angelorum: ita idem nostra naturæ in resurrectione per immortalitatem futurum credimus. Et quemadmodum in frumento spicam fecit Deus ab initio, et ex spica granum prodiit, quod deinde satum rursus germinat spica: sic et homo factus est a Deo incorruptus propter præceptum: deinde transgressione contritus est ac corruptus redditus:

¶ *Mash. xiii, 30.*

(24) Tropotov deest in Reg. 1, 2. Infra pia deest in editis, sed habetur in compluribus mss.

(25) Ita Reg. 3, recte. Editi vero male, dicit vñv. Infra ol' ðamarawol deest in quibusdam mss.

(26) Tres mss. γνωρίζομεν.

(27) Ita tres mss. In editis vero, ἀρτεν καὶ θῆλυ, desunt. Infra ἡ γραπτὸς deest, in quibusdam mss.

(28) Tres mss., καταβύνονται.

(29) Duo mss., τέλειον ἀνθρώπον. Alius, τέλειον τὸ βρέφες. Paolo post multi mss., Ἡ πᾶς γνωρίζει

'Απόκ. 'Ο ἐπιγνωσίδις ἐκ σωματικῶν σημείων γνεσθεὶς πέψει. Αἱ δὲ ἀσώματος φυγαὶ δμοις ἀλλήλαις κατὰ πάντα τρόπον (24) ὑπάρχουσιν ὑπερ ἐπὶ πλήθους τινῶν ἀστελῶν καὶ δμοιῶν περιστερῶν ἢ μελισσῶν, οὐδὲ μεγαλειότητι, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἐν ισότητι ἀλλήλαις οἴονται. Τούτο δὲ λέγω ἐπὶ τῶν ἡῷ καταδικησθεοῖς φυγῶν τῶν ἀμαρτιῶν, δει ταῦτα οὐκ ἐπιγνώσκουσι. Ταῖς γάρ τῶν δικαιῶν φυγαῖς καὶ τοῦτο δὲ θεός τὸ ἄγαθόν, λέγω δὴ τὸν ἐπιγνωσμὸν, ἐδωρήσατο.

'Ερωτ. κχ'. δεδόθω τοῖν (25) κατὰ τὸν σὸν λόγον, αἱ φυγαὶ ἀλλήλαις οὖν ἐπιγνώσκουσι νῦν· είτα δρός οὗτος ἐν τῇ ἀναστάσει ἐπιγνώσονται ἀλλήλους οἱ ἀμαρτωλοί, λέγω δὲ οἱ ἐκ μαῖς χώρας καὶ οἰκου καὶ

Β νέοντος ὑπάρχοντες;

'Απόκ. Οὔτε ἐν τῇ ἀναστάσει.

'Ερωτ. κδ'. Τίνος χάριν;

'Απόκ. 'Οτιπερ ἀπαντά τὰ ἐκ φθορᾶς καὶ σπορᾶς ἀπισυμβάντα τοῖς ἡμετέροις σώμασι σχήματα καὶ σημεῖα, καὶ παθήματα, δι' ὃν ἀλλήλους ἐπιγνώσκομεν (26) ἀδεῖ, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν σὺν τῇ σπορᾷ καὶ φθορᾷ καταργοῦνται. Καὶ ὑπερ ἀπ' ἀρχῆς δὲ θεός ἔνα ἀνθρώπον ἐποίησεν, οὕτω καὶ ἐν τῇ παλιγγενεσί πάντες ὡς εἰς ἀνθρώπος ἐπανιστάμενοι· ταυτέστατο πάσας ἀνθρώπου εἰκὼν δμοια τῆς τοῦ Ἀδάμ εἰκόνος καὶ πλάσεως, καὶ μεγέθους καὶ σχήματος. Αὐτὸς οὖν ἔστιν ἐν τῇ ἀναστάσει δραστικός καὶ (27) θηλύς, οὐδὲ μικρός καὶ μέγας, οὐδὲ μέλας καὶ λευκός, οὐδὲ ξανθότερος καὶ πυρόβροτος, ἢ σιμότερος ἢ γρυπότερος, οὐδὲ διάφορα σχήματα, καὶ πρόσωπα, καὶ χρώματα, καὶ πεπλάτα, καὶ σκηνώματα. Ταῦτα γάρ πάντα ἀπὸ σπορᾶς καὶ φθορᾶς γινεμένα σὺν τῇ φθορᾷ καταργοῦνται (28). Καὶ πῶς λοιπὸν ἐπιγνώσεται, εἰπε μοι, πατήρ τὸ διόν τέκνων νήπιον τελετῆσσαν, καὶ τριακοντατῆ τέλειον ἀνθρώπον (29) ἀνιστάμενον, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τριακοντατῆς ἐκατέσθη; 'Η πᾶς γνωσθήσεται δὲ τελευτής αἰτίοις λευκὸς ἀνιστάμενος: ἢ δὲ ἀποθανόν λελαθημένος, ὅγις ἀνιστάμενος; Εἰ δὲ δύστοστα σα ταῦτα φαίνονται, ἀκούων τοῦ Κυρίου πρής τούς Σαδδουκαίους λέγοντος, ὅτι «Ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὐτε γαμοῦσιν, οὐτε γαμίζονται (30)· ἀλλ' ἔσονται ὡς ἄγγελοι». Οὐκοῦν ὑπερ τοις ἀγγελοις μιδεὶς ιδέας καὶ σχήματος ὑπάρχουσιν οὐτε πιστεύουμεν καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐν τῇ ἀναστάσει διά τῆς ἀνθρακούς λοιπὸς γίνεσθαι. Καὶ ὑπερ ἐπὶ τοῦ οἴτου στάχυον ἐποίησεν δὲ θεός ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ στάχυος γίγνεται δὲ κόκκος, καὶ πάλιν σπειρόμενος ἀναβλαστάνει

C

D

εται. Editi, ἢ ἐπιγνωρισθήσεται. Unus codex, ἢ νωσθήσεται.

(30) Basil., ἔχαγμίζονται. Ad marginem huius codicis notatur ibid. Σχόλιον. Τῆς τοῦ ἀπαθείας καὶ ἀγιότητος λέγει ὁ Χριστός, διτούν γαμοῦσιν, οὐτε ἔχαγμίζονται. Οὐδέ δὲ οὐσιάντας, οὐτε δύρες, οὐτε γυναῖκες. Καὶ γάρ ἐν τῇ ἀναστάσει οἱ πάντες ἀναστῆνται ἀνδρεῖς, αἱ δὲ γυναικεῖς γυναικεῖς, ἦς ἡ ἀγία Θεοῦ ἡ οἵη. Horum pars in textum relata est a veteri interprete.

στάχυς· οὗτοι καὶ δὲ ἀνθρώποις γέγονεν ὅτι τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπους τὴν ἐντολὴν διέβατος· εἴτα διὰ τῆς παρ-
ακοῆς συνετρίβει, καὶ γέγονε φθαρτός· σπειρόμενος δὲ διὰ τοῦ θανάτου καὶ χωνύμενος ἐν τῇ γῇ, ἀν-
θλαστάνει ὥσπερ ἦν ἀπ' ἀρχῆς διέβατος.

Ἐρώτ. κε'. Ἀρά ἐπισκέπτονται τὸν βίον αἱ προ-
λαΐδος (31) τῶν ἀνθρώπων φυγαῖ, ἢ οὖ;

Ἄποκ. Οὐδαμῶς. Ἀκούσον γάρ τοῦ προφήτου Δαδίδει περὶ τῶν τελευτῶντων ἀνθρώπων λέγοντος· «Ἀνθρώποι, ὁπεις χρόνος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὁπεις
διῆνος τοῦ ἄγρου οὐσίας ἔμνησθε». Οὐτὶ τούμημα
διῆλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ ὑπάρξει, καὶ οὐκ ἐπιγνώ-
σταται ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ. Πειρὶ δὲ τῶν φυγῶν τῶν
ἄγρων οὐ χρή ἀμφιβάλλειν (32).

Ἐρώτ. κε'. Καὶ εἰ ταῦτα οὖτα, πῶς ἐπιφανοῦνται
οἱ διγοις πολλάκεις ἐν τοῖς ἐκατῶν ναοῖς καὶ αὐτοῖς; B

Ἄποκ. Ξένον καὶ παράδοξον τὸ ἐπεργάτημα, καὶ
πιστοτάτης φυγῆς δεδμόνων εἰς διάρκειαν. «Οἵμως εἰ
χωρεῖς, ἀκούσον μὴ διλάζων τῷ λογισμῷ. Αἱ ἐν τοῖς
ναοῖς καὶ αὐτοῖς τῶν ἄγρων γνωμέναι ἐπισκιάστεις
καὶ διπασιαὶ οὐ διὰ τῶν φυγῶν τῶν ἄγρων γίνονται,
ἀλλὰ (33) δι᾽ ἄγρων ἄγρων μετασχηματιζόμενων
εἰς τὸ εἶδος τῶν ἄγρων. Πάντας γάρ, εἰπεις μοι, μία
οὐσία φυγῆς τοῦ μακάρεων Πάτερος ή Παύλου δύναται
κατ' αὐτῆς τὴν ῥωτήν ἐν τῇ μηνή μετανοήσαι
ἐν χιλίοις ναοῖς αὐτοῦ, ἐν ὅλῃ τῷ κόσμῳ; τοσοῦτο
διγγαλος εἰς δύναται ποιῆσαι ποτε. Μόνου γάρ
τοῦ Θεοῦ δύναται ἐν δυσὶ τόποις καὶ ἐν ὅλῃ τῷ κόσμῳ
ἐν αὐτῇ τῇ ῥωτή σύντομος εἰσόσθεται. Ἐπειδὴ καὶ αὐτά
οι νοεροὶ δύναμεις ἀπολιμπάνονται (34) πάντως, τῆς ἐν
οὐρανοῖς δοξολογίας, ἥπικα δὲ ἀποτελλούνται εἰς C
δικαιονέαν ἐπὶ τῇ γῇ.

Ἐρώτ. κε'. Τί διαφέρει τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγγέλου τῆς
οὐσίας τῆς φυγῆς τοῦ ἀνθρώπου;

Ἄποκ. Τρεῖς οὐσίας ἀκαταλήπτους παρὰ ἀνθρώ-
πους εὑρίσκομεν, διεσδέουσας οὐδαμῶς οὔτε εἰδεν, οὔτε
ἴδεσθαι ἐπὶ γῆς δύναται, ὡς εἰσι, λέγω δὴ Θεοῦ καὶ
ἄγρων καὶ φυγῶν· δμως στοχαζόμεθα, διτεπερ δυον
διαφέρει τῆς σελήνης δὲ ἥπιος, τοσοῦτον ὑπερέχει
καὶ λαμπρόφορος (35) ἡ τῶν ἄγρων οὐσία τῆς οὐ-
σίας τῶν φυγῶν ἀνθρώπων.

Ἐρώτ. κε'. Καὶ πῶς οἱ προφῆται φανοῦνται πολ-
λάκις θόντες τὸν Κύριον (36);

Ἄποκ. Μετὰ πάντας τὸν προφῆτας καὶ μετ' αὐ-
τῆν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ εἰπεν δὲ ἄγιος ἀπό-
στολος καὶ εὐαγγελιστὴς καὶ θεολόγος Ἰωάννης, ὅτι D
«Θεὸν οὐδεὶς ἀράκει πάποτε». D Καὶ ἵνα πιστώση-
ται ὡς φερδῶν καὶ ξένον τὸ ἥπιον, ἀπέγαντος, ὅτι
«Οἱ Μονογενῆς δὲ ὁν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός,
ἴκενος ἔχειται». Οὐθὲν καὶ δῆμιος ἀπόστολος Παύ-
λος φησιν· «Οὐ εἰδὼν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὔτε λέον δύ-
νεται». E Πάστοι οὐδεὶς ἀνθρώπων δύναται θεοῦ οὐσίαν
τυμηνή ιδεῖν οὐδαμοῦ· ἀλλὰ, πρέπει τὴν τῶν ἀνθρώ-

A satus vero per mortem et terra obrutus, iterum in-
corruptus repuluit, qualis ab initio erat.

QUEST. XXV. Num hominum animæ, qui ante
nos decadunt, vitam iterum invisunt, necne?

RESP. Nequaquam. Audi enim prophetam Davi-
dem de hominibus morientibus aitem: «Homo,
sicut fenum dies ejus, tanquam flos agri sic efflo-
rebit. Quoniam spiritus pertransit in illo, et non
exsistet, et non cognoscet amplius locum suum». De animabus autem justorum nihil est ambigen-
dum.

QUEST. XXVI. Si hæc ita se habent, quomodo
sæpe sancti suis in templis et tumulis apparent?

RESP. Singularis et paradoxa sane quæstio, fide-
liissimaque indigens anima ad respondendum. Ta-
men si capis, audi nec ratione vacilles. Quæ in
templis et tumulis sanctorum adumbrationes et
visiones sunt, non per animas sautorum sunt,
sed per angelos qui formam sanctorum assumunt.
Quomodo enim, dic mihi, beati Petri vel Pauli
anima una possit eodem momento in memoria sive
monumento ejus apparere in mille ejus templis
per totum orbem? id enim nec unus angelus queat
unquam præstare. Solius siquidem Dei est duobus
in locis et toto in mundo eodem momento reperiri:
quandoquidem et ipsæ intelligentes virtutes defi-
ciunt omnino a doxologia quæ in cœlis est, cum
in ministerium iu terram mittuntur.

223 QUEST. XXVII. Quid differt substantia an-
geli ab omnis substantia?

RESP. Tres invenimus substancialias quas homo ne-
quit comprehendere, nemoque nuquam vidit, quæ
nec in terra possunt videri, ut sunt nempe Dei,
angelorum et animalium. Attamen conjicimus quod
quantum differt sol a luna, tantum antecellit et
magis splendet angelorum essentia, quam anima-
rum hominum essentia.

QUEST. XXVIII. Quomodo prophetæ sæpe Deum
videntes apparent?

RESP. Post prophetas omnes ipsumque Christi
adventum dixit apostolus, evangelistaque et theo-
logus Joannes, quod: «Deum nemo vidit un-
quam». F Quod ut credibile redderet, tanquam
aliquid tremendum et singulare, addidit: «Unige-
nius qui est in sinu Patris, ipse enarravit». G
Unde et sanctus apostolus Paulus ait: «Quem
nemo hominum vidit vel videre potest»: Itaque
nullus homo nudam Dei essentiam potuit usquam
videre, sed sese Deus ad infirmitatem hominum

* Psal. cit., 45, 16. ** Joan. 1, 18. *** ibid. **** I Tim. vi, 16.

(31) Quidam ms. αἱ ἔκει προλαΐδοσι.

(32) His adjicit Palat. 2. Γνωρίζει γάρ ἀπαντά
μετὰ θανάτου καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Quæ-
stiones porro 26 et 27 absunt a Palat. 2, et a ve-
teribus editis Latinis.

(33) Sic Reg. 1, 3. In editis, ἀλλὰ deest.

(34) Ita 2 mss. Editi, ἀπολαμβάνονται. Ibidem
Reg. 1, τοῖς ἐν οὐρανοῖς δοξολογίας.

(35) Palat. 1, λαμπροτερεῖ.

(36) Palat. 2, τὸν Θεόν.

Quæstiones autem 29, 30, 31, 32, 33 et 34, absunt
a Palat. 2, et a veteribus editis Latinis.

accommodans, formamque congruentem assumens, prophetis apparebat. Certe tunc ille carnis expers, saepe illis ut homo incarnatus apparerat. Unde perspicuum est ipsos non Dei essentiam vidiisse, sed gloriam. Quod idem de angelis et nudis animabus est intelligendum. Sola vero sancta Deipara nudam essentiam archangeli Gabrielis, ubi erat, contemplata est.

QUEST. XXIX. Quid ergo? Annou et ipsi angeli secundum substantiam hominibus in terra apparent?

RESP. Minime. Nec enim corruptibilis oculus substantiam incorruptibilem potest contemplari. Inde vero aperte licet cognoscere angelos non secundum substantiam nobis apparere, quod non una figura in terris apparent. Nam alii juvenum formam assumunt; alii militum. Denique multas illi formas induunt: at una ipsorum est substantia.

QUEST. XXX. Quænam est definitio substantie angelorum?

RESP. Angelus est animal rationale, immateriale, hymnisonum, immortale.

QUEST. XXXI. Quodnam opus est coelestium virtutum in cœlis?

RESP. Hymnus nunquam intermissus, lausque perennis magnificentiae Dei: forte etiam oratio assida pro nostra salute. Quando vero ordines et militia dicuntur, intelligendum est ordinem esse magisterii, ordinem tutelæ, ordinem providentiae, ordinem ministerii, ordinem punientem, ordinem qui animas separat, ordinem in aliis permanentem. Porro ut varios supernarum virtutum ordines esse novimus, sic sunt stationes et cognitiones diverse. Namque throni, cherubim et seraphim sine medio a Deo docentur, ut qui crateris sint superiores, et Deo proximi. Illi autem docent inferiores ordines, eaque deinceps ratione inferiores a superioribus docentur. Infimus autem omnium ordo sunt sancti angeli, qui et ipsi hominum sunt magistri.

QUEST. XXXII. An nostri sunt memores animarum que discesserunt, quemadmodum et angeli sunt nostri memores?

RESP. Sanctorum quidem animæ nostri omnino meminerunt, minime vero peccatorum animas que in inferis jacent. Cum enim supplicium sibi debitum exspectent, merito certe de illo solum sunt solliciti, nihil aliud curantes.

(37) Ita Reg. 3, et Palat. 1. Editi vero, ai πρὸς ἡμᾶς μετασχηματιζόμεναι εἰδέναι, μία δὲ οὐσία αὐτῶν.

Sequentes porro duas questiones 30 et 31, bahan-tur supra in testimonialis Scripturæ sacre. Vide cue de his diximus in Admonitione.

(38) "Ἄλον δεετ in editis et quibusdam mss. et supra legitur.

(39) Reg. 3, ἐπιτρεπτικήν, τάξιν προνοητικήν, τάξιν φυλακτικήν. Mox Palat. 1, τιμωρητικήν, τάξιν πολεμικήν, τάξιν ἀνθρώποις; περαμ-

A των ἀσθένειαν συγκαταβατικῶς δὲ θεὸς σχηματιζόμενος, τοῖς προφήταις ἐφαίνετο. Ἀμέλει καὶ διασκορπίου τόπος ὑπάρχων, ὡς δινθρώπος αὐτοῖς πολλάκις ἐφαίνετο σεσαρκωμένος. "Οὐεν πρόδηλον ἔστι, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐβλεπον, ἀλλὰ τὴν δόξαν. "Οπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν γυμνῶν ψυχῶν χρῆ έννοεν. Μόνη δὲ ἡ ἀγέλη θεοτόκος, γυμνὴ οὐσίαν, ὡς ἔστι, τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ ἐθέαστο.

"Ἐρώτ. καθ. Τί οὖν; Οὐδὲ οἱ δῆγελοι κατ' οὐσίαν φαντούσαι ἐπὶ τῆς γῆς ταῖς ἀνθρώπους;

'Απόκ. Οὐδαμῶς· οὗτος γάρ δύναται φερτὸς διδύναλμὸς δευτερῆσαι οὐσίαν διθερότον. Ἐντεῦθεν δὲ Εστὶ σαφῶς ἐπιγνῶναι, διτὶ οὐδὲ κατ' οὐσίαν φαίνονται ήμιν οἱ δῆγελοι· ἐπειδὴ οὐχ ἐν σχήματι ἐπὶ τῆς γῆς Β ἐμφανίζονται, ἀλλ' οι μὲν ἐν σχήματι νεανίσκους μετασχηματιζόμενοι· οἱ δὲ ἐν εἶδει στρατιώτων. Καὶ ἀπλῶς πολλαὶ αὐτῶν αἱ μορφαὶ, μία δὲ ἡ οὐσία (37).

"Ἐρώτ. λ. Τί δὲ ἔστιν ὅρος οὐσίας ἀγγέλων;

'Απόκ. "Ἀγγελός ἔστι· ζῶν λογικὸν, δύλον (38), ὑμνολογικὸν, διδάσκαλον.

"Ἐρώτ. λα. Τί δὲ τὸ ἐργον τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων εἰσιν οὐσιαντὶς ὑπάρχει;

'Απόκ. "Τυμὸς ἀλητος, καὶ αἰνος ἀπαυστος τῆς μεγαλοπρεπεῖας τοῦ Θεοῦ· τάχα δὲ καὶ εὐχὴ ἔμμονος ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐταὶ αἱ τάξεις καὶ στρατιαὶ λέγονται, δεῖ λοιπὸν ἐννοεῖν τάξιν διδασκαλικήν, τάξιν ἐπιτρεπτικήν, τάξιν προνοητικήν, τάξιν διακονικήν (39), τάξιν τιμωρητικήν, τάξιν ὑψοχωριστικήν, τάξιν ἐν διλοις παραμονητικήν. "Οπερ δὲ τάξεις διαφορὰς ἐν ταῖς διανύσσειν ἔγνωμεν, οὐτοῦ καὶ στάσεως καὶ γνώσεως. Οἱ μὲν οὖν θρόνοι καὶ τὰ χερουβίμ καὶ τὰ σεραφίμ διάστις παρὰ τοῦ Θεοῦ μανθάνουσιν, ὡς πάντων διώτερα καὶ θεῷ πλησιάζοντα (40)· ταῦτα δὲ διδάσχει τὰ κατώτερα τάγματα, καὶ οὕτως ἐρεῖν τὰ διώτερα διδάσκει τὰ κατώτερα· τὸ δὲ κατώτερον πάντων τάγμα εἰσὶν οἱ δῆγελοι, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων θνέτες διδάσκαλοι.

"Ἐρώτ. λβ. "Άρα δὲ μέμνηται ημῶν αἱ ἀπειθεοῦσαι (41) ψυχαὶ, ὑστερεῖ καὶ οἱ δῆγελοι ήμῶν μνημονεύουσιν;

D "Απόκ. Αἱ μὲν τῶν ἀγίων ψυχαὶ πάντως, αἱ δὲ τῶν ἀμαρτιών ἐν τῷ ἥδῃ οὖσαι, οὐδαμῶς (42). Τὴν γάρ μένουσαν αὐτοῖς ἐκδεχόμενοι κόλασιν, εἰκότως περὶ ταῦτης καὶ μόνον μεριμνῶσι, μηδὲνδε ἐπέρου φροντίζοντες.

(40) Reg. 3, πλησιέστερα τυγχάνοντα· τὰ δὲ σεραφίμ διδάσκει.

(41) Reg. 3, προπελθοῦσαι.

(42) In Felic. cod. quodam, quem ille non nota-vit, sic legitur. "Ἐν τῷ ἥδῃ οὖσαι, οὐδὲ θεοῦ οὐδὲ τὴν μνημονεύουσι. Καὶ ἀκούοντο τοῦ Δασθίδος λέγοντος πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ διηγηματίσσειν οὐν. Ἐν δὲ τῷ ἥδῃ τῆς ἔξομολογίαςτασις οὐκ; καὶ πάλιν· Οὐχὶ οἱ νεκροὶ αἰνέονται σε. Λύρε, οὐδὲ πάντες οἱ καταβάντες εἰς ἄδου, et hic finit responsum.

Ἐρώτ. λγ'. Τί δὲ νῦν δῆτα τὸ ἔργον ἔκει τῶν ἡρο-
ατελουσῶν φυχῶν;

Ἄποκ. Ψυχὴ σώματος ἀπηλαγμάνη οὖτε ἀγαθόν
τι οὗτος πονηρὸν διαιτηρέασθαι δύνεται. Αἱ γάρ ὁτα-
σίαι, διὰ βλέποντος (45) τοὺς περὶ τῶν ἔκεισ, οἰκο-
νομικῶν ὁ Θεὸς ταύτας δεῖκνυστι πρὸς ὄφελοντα.
“Ὄταρ γάρ ή λύρα, έπει μὴ ἔχῃ τὸν κρουόντα, ἀργή
δρᾶται καὶ ἀπτράκτως· οὕτω καὶ ἡ φυχὴ καὶ τὸ σῶμα,
έξ ἀλλήλων χωρισθέντα, οὐδὲν ἐνεργήσει δύνεται.
Αἱ γοῦν τῶν ἄγρων φυγαὶ, ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος
ἐνεργούμεναι, μετὰ ἀγγέλων ἐν χώρᾳ ζῶντων θεὸν
ὑμνοῦσι καὶ ἀγάλλονται.

Ἐρώτ. λθ'. Τί οὖν; οὐκ αἰσθάνονται τινος εὐεργε-
τίας καὶ αἱ τῶν ἀμαρτωλῶν φυχαὶ, γνωμένων ὑπὲρ
αὐτῶν συνάξεων καὶ εὔποιῶν καὶ προτρόπων;

Ἄποκ. Εἰ μὴ τινες εὐεργεσίας μετείχον ἐκ τούτου,
οὐκ ἂν ἐτῇ προσκομιδῇ ἐμημονούντο. Ἀλλ᾽ ὥσπερ
ὅταν ἡ δικηπολος ἀνθεῖ ἔξου σὲ τῷ ἀγρῷ, αἰσθάνεται
δὲ τῆς δομῆς αὐτῆς ὁ ἀποκεκλασμένος οἶνος, καὶ
συνανθεῖ καὶ αὐτὸς· οὕτω νοεῖ καὶ τὰς τῶν ἀμαρ-
τωλῶν φυχὰς μετέχειν εὐεργεσίας τινὸς ἐκ τῆς ὑπὲρ
αὐτῶν γενομένης ἀναιμάτου θυσίας καὶ εὐποιίας,
ῶς μόνος ἀντεῖται καὶ κελεύει δὲ ζῶντων καὶ νεκρῶν
ἴκουσσατῆς καὶ θεὸς ἡμῶν.

Ἐρώτ. λη'. Ἀρά δυνατῶν γάννων, τίνος χάριν οἱ
συνεχώρησον ὁ Θεὸς φυχὴν τινὸς τῶν ἔκει ἀπελθόν-
των ἀπανθεῖν τὸν ἡμέας, καὶ διηγησασθαι, πῶς
ἔπει τὰ πράγματα ἐν τῷ δῆμῳ (46), καὶ τίς ἡ ἀνάγκη
ἡ ἔκει ὑπάρχουσα;

Ἄποκ. Πολλὴ ἐντεῦθεν πλάνη ἐν τῷ βίῳ τίκτεσθαι
ἴμειλε. Πολλοὶ γάρ τῶν δαιμόνων ἐν σχήμασιν ἀν-
θρώπων τῶν κοιμηθέντων εἰχον μετασχηματίζεσθαι,
καὶ ίμειλον ἐν νεκρῶν ἐγγέρβεις αὐτοὺς λέγειν,
καὶ πολλὰ φευγεῖν πράγματα καὶ δόγματα περὶ τῶν
ἔκει εἰχον ἡμῖν ἀγκαταστεῖραι πρὸς τὴν ἡμῶν πλά-
νην καὶ ἀπολέσαιν.

(45) Ἐρώτ. λγ'. Πολλοὶ λέγουσιν δὲι συνέφερε
τῷ ἀνθρώπῳ προγνώσκειν τὴν ἡμέραν τῆς αὐτοῦ
τελευτῆς.

Ἄποκ. Ἐάν πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ὁ Θεὸς ἐν
σοφίᾳ ἐποίησεν, οὐδὲ τοῦτο μετόπιστας ἡμῖν ἀπέκριψεν.
Εἰ γάρ προγνώσκεν ὁ δικηρῶτος τὴν ἡμέραν τῆς
τελευτῆς, δόλον τὸν βίον αὐτοῦ ἱμελλεῖν ἀδεῶς
ἔξαμπτανεν, καὶ πρὸ δύο πολλάκις ἡ τριῶν ἡμερῶν
τῆς λαυτοῦ τελευτῆς ἀποδῦναται ἀνὸν εἰς μετάνοιαν,
ἀκούσας τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου εἰπόντος, δὲι
· Ἐν φύσει σε, ἐν ἔκεινῳ καὶ κρινεῖ σε. · Καὶ
πολλὰ λοιπόν, εἰτὲ μοι, χάρις, ἵνα ἀπαύων φύοντας
ποιήσῃς καταφροῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ δύο ἡμέρας μόνον
τῶν κακῶν ἡσυχάσῃς;

Ἐρώτ. λη'. Τίνος χάριν οἱ Χριστιανοὶ προσκυ-
νοῦμεν κατὰ δινοτάλας, καὶ τί δῆποτε (46) οἱ Ἰου-
δαῖοι κατὰ νότον;

Ἄποκ. Οὐ μία ὅμοια ἡ περὶ τούτου ἀπόδειξις καὶ
ἀπόκρισις. Ἐτέρως γάρ Ἰουδαῖοις ἀπολογητέον, καὶ

(45) Ita quidam mas. Editi vero, διὰ βλέπομεν.

(46) Duo manuscriti, ἀποναῦσαι πρὸς ἡμέας, καὶ
διηγησασθαι πρὸς ὄφελον ἡμῶν.

(46) Hæc questio deest in Palat. 2

A 224 Quest. XXXIII. Quid nunc igitur illic
agunt animas quæ jam decesserunt?

Resp. Anima corpore liberata nec bonum nec
malum potest efficiere. Nam visiones quas de illis
quidam cernunt, Deus ad nostrum commodum dis-
pensat. Quemadmodum enim lyra, nisi pulsantem
aliquem nacta fuerit,vana et inutilis videtur: si-
sic anima et corpus post mutuam separationem
nihil possunt agere. Itaque sautorum anime a
sancto Spiritu agitate, cum angelis in regione vi-
ventium Deum hymnis laudant et exsultant.

Quest. XXXIV. Quid ergo? Nullumne beneficium
percipiunt peccatorum anime, cum pro ipsis sunt
synaxes, beneficentiae et oblationes?

B Resp. Nisi inde alicuius participes essent bene-
ficili, non eorum mentio fieret in oblatione. Verum
quemadmodum vite foris in agro florescente, ejus
percipit odorem vinum conclusum, simulque efflo-
rescit: sic intellige peccatorum anime alicuius
participes esse beneficili, ex iucundo sacrificio
et beneficentia pro ipsis facta, ut solus novit et ju-
bet vivorum et mortuorum dominator, Deus no-
ster.

Quest. XXXV. Num igitur possit sciri quam ob-
causam non permisit Deus animam alicuius eorum,
qui illuc discesserunt, redire ad nos, nobisque
enarrare quomodo se res habeant apud inferos,
quæ sit ibi angustia?

Resp. Multus inde error in vita oriretur. Nam-
que multi dæmones possent mortuorum hominum
formas assumere, seque ex mortuis excitatos asse-
verare, falsaque multa dogmata et res de his quæ
ibi sunt, nobis spargere, quæ errandi et pereundi
nobis causa forent

Quest. XXXVI. Multi dicunt utile homini esso-
prænosse diem sui obitus.

Resp. Si Deus omnia in sapientia ad nostrum
commodum fecit, certe neque absque ratione id
nobis occultavit. Nam si homo diem suæ mortis
prænosset, secure per totam vitam peccaret, sæ-
piusque duobus vel tribus ante mortem diebus pos-
sidentiam amplectetur, propter hæc Dei verba per
prophetam aientis: « In quo te invenero, in hoc te
judicabo. » Et vero quæ jam, quæso, homini su-
peresset gratia, si contemptu Deo centum perpe-
trares homicidia, duosque tantum per dies a malis
cessares?

Quest. XXXVII. Cujus gratia nos Christiani ver-
sus orientem adoramus, et Iudei versus au-
strum?

Resp. Non eadem similisve hac de re danda est
probatio et responsio. Aliter enim est satisfaci-

(46) Sic 4 mss. In editis vero, τί δῆποτε deest.
Mox editi, Οὐ μία δέ, sed δέ deest in maxima parte
mss.

dum Judaeis : aliter res est explicanda gentilibus : A aliter denique id est Christianis explicandum. Judaeis igitur dicimus fideles idecirco versus orientem adorare, quod ita nobis jusserrit Spiritus sanctus per Davidem prophetam haec loquens : « Adoremus in loco, ubi steterunt pedes Domini ». Quod si dicat Judaeus, ubi steterunt pedes Domini ? ipsos his verbis docet propheta Zacharias : « Et stabunt pedes Domini in monte Olivarium ad orientem contra Jerusalem ». Unde et ipsi Judaei Jerosolymis orantes versus orientem, orant ad montem Olivarium. Et id quidem breviter Judaeis responsum esto. Ad gentiles autem illud est dicendum, nos scilicet versus orientem adorare, non quasi plaga orientali circumscribatur Deus; sed quia Deus est, et dicitur lux vera. Idecirco ad lucem creatam respicientes, non ipsam, sed Creatorem ejus adoramus, ex splendidissimo elemento. **225** Deum omnium elementorum et saeculorum splendidissimum venerantes. Denique audiant et discant fideles ejus rei causa beatissimos apostolos jussisse ut Ecclesiae Christianorum orientem spectarent; ut ad paradiseum, unde excidimus, antiquam patriam regionem nostram respiciamus : oremusque Deum et Dominum, ut ad locum, unde exsules ejecti sumus, nos velit restituere. Prophete vero Judaeos ad meridiem attende praecepérunt, quia Dominum ex meridie Jerusalem sive ex Bethlehem nasci debet : binc aiebat propheta », « Deus a Themat veniet, » id est, « ab austro. »

τίκτεσθαι Κύρον· διὸ καὶ Ελεγε προφήτης· « Ο Θεός ἀπὸ Θαύμαν (50) ἤξει, » τουτέστιν, « ἐκ νότου. »

Quæst. XXXVIII. Quare, cum Christus sit circumcisus, nos similiter non circumcidimur ?

RESP. Christus Filius Dei venit ut legem impletet, ne Deo oppositus esse putaretur, adversariusque Dei qui legem dederat. Id enim ipsi sursum deorsumque exprobabant. Cum autem ipse pro nobis ea quæ lex continet impleverit, jam nos sub lege non sumus sed sub gratia. Hinc Christus per Paulum bæc ad nos dicit : « Quoniam si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit ». Unde manifesto cognoscimus Deo alienos esse omnes qui circumciduntur, sive fideles illi sint, sive infideles, sive Iudei, sive gentiles, quippe qui in legi Mosaica gloriuntur, nec Christum sequantur. Quemadmodum enim univeri qui per sanguinem

τέτταρες Ἑλλήσιν ἐρμηνευτέον· καὶ διλλως πάλιν περὶ τούτου Χριστιανοὺς αφηνετέον. Ίουδαιος μὲν οὖν εἴπομεν, διὰ τούτου χάριν οἱ πιστοὶ προσκυνοῦμεν κατὰ διατολάς, τοῦ ἀγίου Πνεύματος νομισθέαντος, τῷδε δὲ τοῦ προφήτου Δαβὶδ εἰπόντος· « Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἵστησαν οἱ πόδες Κυρίου (47). » Καὶ ἐὰν λέγῃ δὲ Ίουδαιος, ποῦ ἴστησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου ; διὰ προφήτης Ζαχαρίας διδάσκει αὐτούς λέγων· « Καὶ στήσονται οἱ πόδες Κυρίου εἰς τὸ δρός τῶν Ἐλαῖων κατ’ ἀνατολὰς κατέναντι Ιερουσαλήμ· » Όθεν καὶ αὐτὸς οἱ Ίουδαιοι ἐν Ιερουσαλήμ προσευχόμενοι κατὰ διατολάς προσεύχονται εἰς τὸ δρός τῶν Ἐλαῖων. Καὶ αὐτὴ μὲν ἡ διὰ βραχέων πρός Ίουδαιους ἀπολογία· πρὸς δὲ Ἑλλήνας ἔκεινδ φαμεν, διὰ οὓς ὁν ἐν διατολάς περιγραφούμενον τοῦ Θεοῦ κατὰ διατολάς προσκυνοῦμεν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ διὸ θεοὶ φύσις ἀληθινόν ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται τούτου χάριν πρὸς τὸ φῶς τὸ κτισθέντον ἀφορῶντες, οὐκ αὐτὸς, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν αὐτοῦ προσκυνοῦμεν, ἐκ τοῦ λαρπρότερου στοχείου (48), τὸν πρὸς πάντας στοιχείων καὶ τῶν αἰώνων ὑπέρλαμπτον Θεὸν γεραίροντες. Οἱ δὲ πιστοὶ ἀκούετων καὶ μανθαντῶντας, διπάτε τούτου χάριν οἱ μακαρώτατοι ἀπόστολοι (49) κατὰ διατολάς τὰς τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίας προσέχειν ἴστησαν, ἵνα πρὸς τὸν παράδεισον ἀφορῶμεν· θεῖον καὶ ἐκεπέδαμεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν πατρίδα καὶ χώραν, αἰτούμενοι τὸν Θεὸν καὶ δεσπότην ἀποκαταστῆσαι τῇσι ήμας, θεῶν ἐξωρίσθημεν. Εἰς νότον δὲ προσέχειν Ίουδαιοις οἱ προφῆται ἐνομούστενται διὰ τὸν ἐκ νότου τῆς Ιερουσαλήμ, ἥγουν ἐκ Βηθλέεμ, μέλλοντα

Ἐρώτ. λη. Τίνος χάριν τοῦ Χριστοῦ περιτμηθέντος, οὐ περιτεμνόμεθα καὶ ἡμεῖς, ὡς αὐτὸς ;

Ἄποκ. Ο μὲν Χριστὸς, Θεοῦ Γένες ὁν, πληρώσας ἦλθε τὸν νόμον, ἵνα μὴ νομοθῆται ἀντίθεσος εἶναι καὶ ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ τοῦ δεδωκότος τὸν νόμον. Τοῦτο γάρ ἄνω καὶ κάτω ἐνεκάλουν αὐτῷ οἱ Ίουδαιοι. Αὐτοῦ δὲ ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσαντος τὸν νόμον, οὐδέπιτε λοιπὸν ήμεις ἔσμεν ὑπὸ νόμον, ἀλλ᾽ ὑπὸ χάριν. Αὐτῷ γηράτης πρὸς ἡμᾶς δὲτο Παῦλου δὲ Χριστὸς· « Οτι, ἐὰν περιτμηθήσθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὀφελήσει. » Ήποτε ἐνεύθεντες ταφός γινώσκομεν, διὰ ἀλλότρου τοῦ Χριστοῦ (51) εἰτε πάντες οἱ περιτεμνόμενοι, εἴτε πιστοί, εἴτε ἀπόστολοι, εἴτε Ίουδαιοι, εἴτε Ἑλλήνες, ὡς ἐν νόμῳ Μωϋσεῖ καυχώμαντο, καὶ οὐ τῷ Χριστῷ ἐπόμενον. Πλαπερ γάρ διπάτες οἱ θυγατέρες οἱ αἵματος (52) καὶ

* Psal. cxxxi, 7. ** Zachar. xiv, 4. *** Habac. iii. **** Galat. v, 2.

(47) Tres mss. sic habent, ἴστησαν οἱ πόδες Κυρίου. Καὶ ἐὰν λέγει δὲ Ίουδαιος. Ποῦ ἴστησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου, διὰ προφήτης Ζαχαρίας διδάσκει λέγων. Στήσονται.

(48) Quidam manuscripti ἔκ τοῦ πρώτου στοιχείου. Ibidem Reg. 2 ει 3, quos sequimur, τὸν πρὸ πάντων στοιχείων. Editi, τὸν τῶν πάντων στ.

(49) Ita omnes manuscripti. In editis, ἀπόστολοι δεest. Mox Palatinus primus. Ἐποιήσαντα τὸν παράδεισον ἡμᾶς προσέχειν, θεῶν ἐκεπέδαμεν βουλόμενοι, ἵνα, πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν πατρίδα καὶ χώραν ἀφορῶντες, αἰτούμενοι τὸν δεσπότην. Palat. vero

D 2 sic habet : Προέχειν ἐκέλευσαν, ἵνα, πρὸς τὸν παράδεισον ἀφορῶντες οὐλεὶς ἐκπεπλακαμεν, πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν πατρίδα καὶ χώραν, αἰτούμενοι τὸν Θεόν καὶ δεσπότην ἀποκατασταθησαι τὴν ἡμᾶς δέοντες. Hic responsum claudit Palat. 2, in quo quæst. 34 ει 39, desunt.

(50) Reg. 2, Θαύμα.

(51) Sic 2 mss. Editi vero, τοῦ Θεοῦ. Paulo post 2 mss., εἴτε Ίουδαιοι, εἴτε ἀλλότροι.

(52) Reg. 2, οἱ τὴν διαίρεσιν καὶ δὲ αἷματος. Paulo post idem, ἀνατρέπονται.

Μάρτιων θυσίαν Θεῷ πρωταγαγεῖν νομίζοντες, τὴν ἀναί-
μακτὸν θυσίαν Χριστοῦ ἀνατρέπουσι καὶ βεβλαστού-
ται· οὐτοὶ πάντες οἱ τὴν σάρκα περιτεμνόμενοι τὴν
πνευματικήν περιτομήν, ἥγουν τὸ ἄγιον βάπτισμα,
λειδοροῦσι καὶ ἀποτρέψονται· καὶ πάλιν ἀλλο
ὅμοιον. Οὐκ ἐν τῷ νόμῳ δὲ Χριστὸς· τὸν διάβολον κατ-
ῆργαστε καὶ τοὺς δαίμονας, οὐδὲ ἐν αὐτῷ τὴν σωτη-
ρίαν εἰργάσατο· ἀλλὰ ἐν τῷ σταυρῷ. “Οἴεν νόμον μὲν
ὅρωντες οἱ δαίμονες οὐ τρέμουσιν οὐδὲ φοβούνται·
σταυρὸν δὲ πολλάκις ὅρωντες τρέμουσι καὶ φεύγουσι
καὶ καταρργοῦνται καὶ διώκονται.

Ἐρώτ. Μᾶ. Τοῦ Θεοῦ δὲ τῶν προφητῶν ἐπιτρέ-
ποντος, μὴ προσκυνεῖν χειροτοίσθα, διὰ τὰ προσκυ-
νοῦμεν εἰκόνας καὶ σταυρὸν, ἔργα τεκτόνων ὑπάρ-
χοντα, καθὼς καὶ τὰ εἰδῶλα τυγχάνουσιν (53);

Ἄποκ. Οὐχ ὡς θεούς προσκυνοῦμεν τὰς εἰκόνας οἱ πιστοί· μὴ γένοιτο! ὡς οἱ Ἐλληνες· ἀλλὰ μόνον
τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς φυγῆς ἡμῶν τῆς
πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς εἰκόνας ἐμπανίζομεν (54).
Διὸν πολλάκις τοῦ χαρακτῆρος λειτανθέντος, ὡς ἔγιον
ἀργὸν λοιπὸν τὴν ποτε εἰκόναν κατέσμεν. Καὶ ὑπέρ
Ἰακώβῳ μελλων τελευτὴν ἔπι τὸ ἄκρον τῆς βάθεως, τῷ
Ἰωαννῇ προσεκύνησεν, οὐ τὴν βάθεων τιμῶν, ἀλλὰ
τὸν ταῦτην κατέχοντα· οὕτω καὶ οἱ πιστοὶ οὐ δὲ
ἔτερον τινὰ τρόπον τὰς εἰκόνας ἀσπαζόμενοι, εἰ μὴ διὰ
πέθον ὃν ἐμπανίζομεν· τοῦτο ποιούντες (55), οὓς καὶ
πιστέρας καὶ φίλους ἀσπαζόμενα· καθὼς καὶ οἱ Ἑβραιοὶ ποτε τὰς τοῦ
νόμου πλάκας, καὶ τὰ δύο χερού-
σι τὰ χρυσά καὶ τὰ γλυπτὰ προσεκύνουν, οὐ τιμῶν-
τες τὴν τοῦ ἀλεοῦ καὶ χρυσού φύσιν, ἀλλὰ τὰ ταῦτα
ἴστρεψάν τινας γενέσθαι Κύρου. Οἱ δὲ ἀλλαζοντες
ἀποτρέψθμενοι προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν καὶ τὰς
εἰκόνας (56), λεγόντων αὐτὸς ποὺς μῆρα πολ-
λάκις εἴλουσαν αἱ ἄγιαι εἰκόνες, δινάμει Κύρου· πός
βέκος δεξαμένη ἀγένος στήλῃ, ὡς ἐνοώματος φύ-
σις (57) αἷμα παραδέξως ἐξήγαγεν; πός δὲ αὐρῶν
καὶ λεπτῶν καὶ εἰκόνων πολλάκις δαιμόνιον βοῶντες
ἀπελάσονται; Ινα δὲ τοὺς δικρόνους ἴντρεψάμεν έπει
τολιον, ἀκουστὸν λόγον ἐκ πατέρων τὴν ἡμέραν διηγήθεντα
περὶ εἰκόνος. “Οτις ἐν Ἱεροσολύμοις τινὶ τῶν ἀστητῶν
ἴστιθεντο καὶ διηγόντει δι ποντῆρος δεξίμων (58).” Εν
μιᾶς οὖν φιλεῖται αὐτῷ αὐταῖς ἔψεις τὸ πνεῦμα, λέ-
γων, διτι, ἐδὲ θελεῖς ἵνα μή σε πολεμεῖ, μὴ προσκυνή-
σῃς τὴν εἰκόναν ταύτην, καὶ ἀψιστεῖς ἀπὸ σοῦ. “Ην
δὲ ἡ εἰκόνα τῆς ἀγίας Θεοτόκου (59). Εἰτα τι φασι
πρὸς ταῦτα οἱ ἐπιτρέποντες μὴ προσκυνεῖν τοὺς χα-
ρακτῆρας τῶν ἀγίων, οὐτεπέρ δὲ ὑπέμνησιν καὶ
μόνον ἐκτυπῶμεν, καὶ οὐ δὲ ἔτερον τρόπον; καὶ οὐ-
τα μὲν περὶ εἰκόνων διὰ βραχίονος λόγος. Τοι δὲ
σταυρὸν πρόδηλον, διτι τὸν σταυρόνθεντα ἐν αὐτῷ
Χριστὸν προσκυνοῦμεν οἱ πιστοί καὶ ἀσπαζόμενα.

Εἰσώτ. μ. Οὐκοῦν, επιστῇ καὶ εἰς δυον δὲ Χριστὸν

(53) Reg. 2, 3, τυγχάνεται.

(54) Ita manuſcripti quidam. Editi vero, ἐμφανί-
ζουμεν καὶ ὑπερτερον, onissis reliquias.

(55) Sic manus. quidam. Editi vero, ἐμφανίζο-
μεν τοντο ποιούντες.

(56) Reg. 2 et 3, εἰκόνας τῶν ἀγίων. Et infra,
et ἀγίων εἰκόνες

A et irrationalia animalia Deo se sacrificium offerre
arbitrantur, incruentum Christi sacrificium ever-
tunt et abominantur: ita omnes qui carne cir-
cumciduntur, spiritualem circumcisioinem sive san-
ctum baptismum contumelia afficiunt et aversantur.
Aliud rursus simile. Non in lege Christus diabolum
et dæmones prostravit, neque in ea salutem est
operatus; sed in cruce. Unde legem dæmones vi-
dentes, non treuant nec timent; erucem autem
sepe cernentes tremunt abeuntique, prostruntur
et fugantur.

QUIEST. XXXIX. Cum Deus per prophetas prae-
cipiat ne opera manu facta adoremus, cur imagi-
nes et crucem adoramus, quae sunt opera artifi-
cium, non secus ac ipsa idola?

RESP. Nos fideles minime adoramus imagines, tanquam deos, ut gentiles: absit! sed tantummodo affectum et amorem animæ nostræ erga imagines formam significamus. Quamobrem plerunque, ablata et deleta figura, id quod olim imago fuit, ut inutile lignum comburimus. Ac quemadmodum Jacob moritores, in extrema virga Josephum adoravit, non virginem honorans, sed eum qui virginem tenebat: ita et fideles non alio modo imagines veneramur, nisi ob nostrum erga eos desiderium, quorum effigiem exprimimus: id ea ratione agentes, qua vel liberos, vel parentes et amicos salutamus: quemadmodum Iudei olim duas legis tabulas, duosque cherubim aureos et sculptos adorabant, non ipsam lapidis vel auri naturam honorantes, sed Dominum qui ista jussit fieri. Qui vero præ superbia crucem et sanctorum imagines adorare refugunt, dicant stulti quomodo non raro e sacris imaginibus, Dei virtute, manarent unguenta? quomodo inanimata statua telo confossa sanguinem, velut corporea natura, mirabiliter profuderit? quomodo tumulis, reliquis et imaginibus saepe dæmones clamantes expellantur? Ut autem insanios magis confundamus, audi sermonem quem patres nostri de quadam imagine narraverunt. Je-
rosonymus cuidam asceta insidiabatur et molestus erat malus dæmon. Quodam 226 igitur die ei ipsis oculis videndus apparuit spiritus aiens: Si velis ut etea non impugnem, noli hanc adorare imaginem, et a te discedam. Erat autem sancta Deipara imago. Quid ac hac dicendum habent illi qui sanctorum effigies vetant adorare, quas memoria duxerat causa, non alias ob rationem efficiimus? Atque haec quidem breviter de imaginibus dicta sint. Quod autem nos fideles crucem adoramus et salutamus, manifestum est id nos agere propter Christum qui in ea affixus est.

QUIEST. XL. Igitur cum Christus quoque asino

(57) Ita quidam mss. Editi vero, ἐν σώματι φύσει.

(58) Reg. 5, δι πορνεῖος δαίμοναν.

(59) Reg. 2. Elyx δὲ ἡ εἰκόνα τῶν χαρακτῆρα τῆς ἀγίας Θεοτόκου θατάζοντα τὸν Κύριον ἡμῶν Χριστὸν

insederit, debemus etiam asinos salutare ac venerari? Hæc enim nobis objiciunt Judæi et gentiles.

RESP. Non in asino Christus diabolum et dæmones devicit, neque in eo salutem est operatus, sed in cruce. Unde cum asinos vident dæmones, non tremunt nec formidant: at cum crucem vident, sæpe tremunt, horrent, sternuntur ac fugantur.

QUEST. XLI. Qua de causa nos fideles omnes, cruces, Christi crucis imagines, efflingimus: sanctæ autem ejus lanceæ, arundinis et spongiae imagines non efflicimus? Hæc enim sæque sunt sancta ac crux ipsa.

RESP. Crucis figuram ex duobus lignis compingimus, quam adoramus. Cum vero quis infidelium nobis exprobare velit, quod lignum adoremus, possumus duo liga disjungere, crucisque figuram dissolvere, atque ut mera ligna reputare: indeque infidieli persuadere nos non lignum venerari, sed crucis figuram. Idem autem agere non possumus in lancea, arundine aut spongia.

QUEST. XLII. Udenam certum est Christianorum fidem præstare aliis omnibus que sub celo sunt? Siquidem fides omnis se ceteris magis piam esse existimat.

RESP. Multa hac de re licet dicere, prolixaque est Christianorum fidei probatio. Aitamen duo quædam signa apud nos videntur, que nostram religionem Deoque erga nos amorem et presidium declarant. Primum est, quod ab initio saeculi nullam gentem novimus ab omnibus aliis tantiū impugnatam gentibus nec deletam, præter solam Christi fidem, que sane non deleri non potuisse, ab omnibus adeo impugnata gentibus, nisi magnus Domini eam servasset et servaret quominus deleteretur. Alterum est, quod nullus imperator Christianorum barbaris unquam in mortem traditus est, quamvis tot gentes imperium oppugnarent. Imo non solus imperatorem opprimere non valuerunt, sed nec ejus imaginem ex nummis, cum cruce delere, licet nonnulli tyranni id tentaverint. Nec enim existimes tenuem et vilam rem istam esse. Nisi enim fidem nostram præ aliis omnibus elegisset Deus et dilexisset, ipsam minime absque damno et vulnere, medias inter gentes luporum similes, servasset. Præterea non debuit permittere Deus falsam fidem, post incarnationem Filii sui et Dei nostri Domini Iesu Christi, per omnes terræ fines dominari. Unde hoc ipsum quod in omnibus gentibus creditum sit Christi Evangelium, certum est argumentum non aliam piam esse fidem sub celo.

(60) Hæc questio deest in Basil. Ibid. Palat. 2, locutione èstè eis ñnō δ Ḫristòs ἐκάθισεν, ὅφελομεν καὶ τοὺς ñnouς ἀσπάζεσθαι. Ἀπόκ.

(61) Quidam miss., staurop. δὲ δρῶντες τρέμουσι καὶ φεύγουσι καὶ κατ.

(62) Palat. 1, ὀδαλύσαντες ταῦτα βίβλα· καὶ κατ-

τηκεάθισεν, ὅφελομεν λοιπὸν καὶ τοὺς ñnouς ἀσπάζεσθαι (60); Τοῦτο γάρ πρὸς ἡμᾶς λέγουσιν οἱ Ιουδαῖοι καὶ Ἐλλῆνων παῖδες.

Ἄποκ. Οὐν ἐν τῷ δρῶν τὸν διάδολον δ Ḫristòs κατήργησε καὶ τοὺς δαίμονας, οὐδὲ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν εργάσατο, ἀλλ' ἐν τῷ σταυρῷ. Ὁθεν δνους μὲν δρῶντες οἱ δαίμονες οὐ τρέμουσι, οὐδὲ φοβοῦνται· σταυρὸν δὲ πολλάκις δρῶντες τρέμουσι καὶ φρίττουσι (61), καὶ καταργοῦνται καὶ δεύκονται.

Ἐρώτ. μα. Τίνος δὲ χάριν οἱ πιστολάπαντες σταυρούς μὲν ἀντιτύπους τοῦ σταυροῦ τοῦ Ḫristostοῦ ποιοῦμεν, τῆς δὲ ἀγίας αὐτοῦ λόγχης, ἢ τοῦ καλάμου, ἢ τοῦ σπόγγου, ἀντίτυπα οὐ κατασκευάζομεν; Ἀγιας γάρ εἰσι καὶ ταῦτα καὶ δὲ σταυρός.

Ἄποκ. Τὸν μὲν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐκ δύο ἔγγων συνάπτοντες προσκυνοῦμεν. Ἕντις δὲ τις ἡμῖν τῶν ἀποστων ἐγκαίσασιν, ὡς ἔγγονον προσκυνοῦντας, δυνάμεια τὰ δύο ἔγγονα χωρίσαντες, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ διαλύσαντες, ὡς ἀργά ταῦτα ἥγεσθαι ἔγγα, καὶ τὸν ἀποστολον (62) πεῖσαι, ἵνα οὐ τὸ ἔγγονον σεβόμεθα, ἀλλὰ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον. Ἐπὶ δὲ λόγχης ἢ καλάμου, ἢ σπόγγου, τούτῳ ποιήσαι ἢ δεῖξαι οὐ δυνάμεθα.

(63) Ἐρώτ. μβ. Πόθεν δῆλον, ἵνα κρείττον πάσῃς τῆς ὑπ' οὐρανὸν πίστεως οἱ Ḫristianoi πιστεύμεν; Πίστα γὰρ πίστεως εὐσεβοτέραν ἁυτὴν εἶναι νομίζει τῶν λοιπῶν πίστεων.

Ἄποκ. Πολὺς δὲ περὶ τούτου λόγος, καὶ μακρὸς ἡ Ḫristianῶν (64) πίστεως ἀπόδοσις. Ὁμως δὲ δύο τινὰ δρῶντες σημεῖα παρ' ἡμῖν, τὴν ἡμῖν εὐσέβειαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην καὶ σκέπην ἐμφανίζοντα· πρῶτον μὲν, ὃν οὐχ εὐρόσκομεν ἀπ' ἀρχῆς αἰώνος ἔγονος ὃντὸν πάντων ἔθνων πολεμηθὲν ἐπὶ χρόνους τοσούτους (65) καὶ μὴ ἔξαρθφθεν, εἰ μὴ μόνον τὴν τοῦ Ḫristostοῦ πίστιν, ἣτις οὐκ ἀν ἐμεινεν ἀνεξιτηπτος, οὐτως ὃντὸν πάντων τῶν ἔθνων πολεμηθεῖσα, εἰ μὴ χειρ Κυρίου διεφύλαττε καὶ φυλάττει αὐτὴν ἀνεξιτηπτον· δεύτερον δὲ, διπέρ πολλές βασιλεὺς Ḫristianῶν βαρβαροῖς ποτὲ παρεδόθη εἰς ὕδαταν, κατοικούσια τοσούτων ἔθνων τὸ βασιλεῖον πολεμησάντων. Οὐ μόνον δὲ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ οὐδὲ τὴν ἁυτοῦ εἰκόνα ἐκ τοῦ νομισματος καταργήσαι σὺν τῷ σταυρῷ ἔχουσαν, καίπερ τινῶν τυράννων τούτῳ δοκιμασάντων. Μή γάρ φιλὸν τε καὶ εὐτελές σοι πρόγμα τοῦτο εἶναι νομισθῆ. Εἰ μὴ γὰρ ὑπὲρ πάσας Φασιτες τὴν μητέραν δ Θεὸς ἔξελέπατο καὶ ἥγαπτεν, οὐκ ἀντίτην ἀνά μέσον τῶν ἔθνων ἀξιλύκων ὄντων ἐρύπλαττεν ἀβλαβῆ τε καὶ διτροτον. Πλὴν οὐδὲ ἔμελο συγχωρεῖν δ Θεὸς πεπλανημένην πίστιν κατακυριεύειν μετὰ τὴν σάρκωσιν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Ḫristostοῦ ἐπὶ πάντας τὰ πέρατα τῆς γῆς. Οθεν καὶ αὐτὸν τοῦτο, τὸ ἐν πάσι τοῖς ἔθνεσι πιστεύθησαν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ḫristostοῦ, μαρτυρίας ἔστιν ἀμεβόθη, ἵνα οὐκ ἔστιν ἀλλη πίστις εὐσεβῆς ἐν τῇ ὑπ' οὐρανῷ.

πατῆσσα, καὶ τὸν διπ.

(65) Questio hæc abest a Palat. 2 et a veteril us editio Latinis.

(66) Sic quidam miss. Editi, ἢ περὶ Ḫristianῶν.

(67) Sic maxima pars miss. Editi, ἐπὶ χρόνοις τοῦτοις.

(66) Ἐρώτ. μγ'. Καὶ εἰ ταῦτα σύως ἔχει, πῶς δὲ Σατανᾶς οὐ διεῖλεν ὅλην πίστιν ἐπὶ γῆς εἰς τοσαύτα; αἱρέσεις, εἰ μὴ τὴν τῶν Χριστιανῶν;

Ἄποκ. Ός ἀντικειμένην αὐτῷ δηλονότι καὶ καταργοῦσαν αὐτὸν. Ποιά γάρ, εἰπὲ μοι, φροντὶς ἡ μέριμνα τῆς Σατανῆς, Ἰουδαίους, ἢ Σαμαρείτας, ἢ Ἑλλήνας πολεμεῖσσι, ἢ μερίσαις εἰς αἱρέσεις καὶ πίστεις διαφόρους; Πίσταις γάρ αὐτοὶ αὐτοῦ εἰσι, καὶ οὐδαμῶς δὲ Σατανᾶς τὸ δικαῖον πολεμεῖ, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ. Τοτε τῷ βουλομένῳ καὶ ἀντεῖλέν έστι μαθεῖν, ὅτι οὐκ εἰστιν ἄτέρα πίστεις εὐαγθῆς ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλα, εἰ μὴ μόνη ἡ εἰς Χριστὸν.

(67) Ἐρώτ. μδ'. Ποιῶ δὲ τρίτῳ πείσομεν τὸν ἕνωντα καὶ βάρβαρον, ὅτι ὑπὲρ πάσας τὰς αἱρέσεις ἡ καθολικὴ Ἔκκλησία τὴν ὁρθὴν πίστιν ἔχει, καὶ οὐ σφάλλεται;

Ἄποκ. Οι μὴ δυνάμενοι Γραφῶν τε καὶ δογμάτων ἀχρέων καὶ βάσος ἀκοῦσαι ἀντεῖλεν τὸ μόνον καὶ εἶδος (68) τῆς καθολικῆς Χριστοῦ Ἔκκλησίας πιστωθῆνας ὅτι δημιουροῦσι· λέγω δῆ ἐκ τοῦ πάντας τοὺς σωτηρίους καὶ τιμίους τῶν Χριστοῦ παθημάτων τόπους τῇ καθολικῇ καὶ ὄρθοδόξῳ ἡμῶν πίστει καὶ Ἔκκλησίᾳ ὑπὸ Θεοῦ δωρηθῆναι καὶ πιστευθῆναι· λέγω δῆ τὴν Ναζαρὲθ, Ἰνθα δὲ Χριστὸς ἐν ἡμῖν ἐκτίνωσε· τὴν Βηθλέεμ, Ἰνθα κατὰ αράκα ἐπέλθη· τὴν Σιών, Ἰνθα τὴν σωτηρίαν τῷ χόσμῳ εἰργάσατο· τὸν Τορόπεδον, Ἰνθα τὸν Ἀδάμ ἀνεκάλυψε· τὸ Θαύμωρ, Ἰνθα τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν προετύπωσε· τὸ τῶν Ἐλαϊων δρός, ὅθεν πρὸς τὸν Πατέρα ἐν οὐρανοῖς ἀγ' ἡμῶν ἀναλήλυσθεν. Οὕτωπερ ἀπαντας τοὺς αὐτοὺς ἀγίους καὶ σεβασμούς, τόπους οὐκεὶ εἰκῇ οὐδὲ μάτιαν τῇ καθολικῇ Ἔκκλησίᾳ ἀντιτίστενεν (69)· ἀλλὰ ἓν εὐεσθετέρα δηλονότι· καὶ τιμωτέρα πάντων ἐπὶ τῶν ἀγίων παρὰ Χριστιανᾶς δύναμαζομένων πίστων καὶ ἐκκλησιῶν. Καὶ ὑπέρ βασιλεὺς τοὺς τιμίους αὐτοῦ τοῦ πατατίου κοιτάνας καὶ θησαυροὺς τοὺς πιστοτέρους πάντων τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ ἔγχειριζετε τε καὶ πιστεύετε· οὕτω καὶ οἱ Χριστὸς δὲ ἀρχῆς τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῇ καθολικῇ Ἔκκλησίᾳ τοὺς σεβασμούς αὐτοῦ τόπους ἀπίστευσεν. Εἰ δὲ λέγετε δὲ δι' Ἰναντίας (70), ὅτι βασιλεῖς τυραννοὶ τούτους κατέχομεν, μανθανέτω δὲ τοιούτος, διπέπερ, καὶ βαρβάρων πολλάκις τὴν Ιαλαιστίνην παραλαβόντων, οὐ συνεχώρησεν Χριστὸς τοὺς ἁυτοῦ τόπους αἱρετικοῖς (71) παραδοθῆναι. Ἀλλὰ, καὶν πρὸς βραχὺ τοῦτο ἐπιχείρησαν, συντόμως πάλιν ἡ καθολικὴ Ἔκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν αὐλῶν καὶ τόπων.

Ἐρώτ. με'. Ποῦ ἐπέτρεψεν δὲ θεὸς τοὺς ἀπόστολούς Χριστιανούς δυνομάζεν τοὺς πιστεύοντας τῷ Χριστῷ;

Ἄποκ. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀπόστολων ἀκούομεν, ὅτι ἐν Ἀντιοχείᾳ γέγονε πρώτος χρηματι-

* Joan. 1, 14. ** Act. xi, 26.

(66) Quæstiones 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51 et 52, aliisunt a Palat. 2, et a veteribus editiis Latinis.

(67) Quæstio hæc abest a Palat. 4; at responsio minime. Post βάρβαρον Reg. 2, habet, καὶ ἀγράμματον.

QUEST. XLIII.. Si ita res habet, cur Satanas nouiam fidem in terra divisit in tot hæreses, præter solam Christianorum fidem?

RESP. Quia scilicet ipsi adversatur, vimque ejus irritam plane reddit. Ecqua enim cura, amabo, 227 Satanas esset Judeos, Samaritas aut gentiles adorandi aut in hæreses et varias fides discordandi? Hæc enim ad ipsum pertinent, nec unquam Satanas ea que sunt ejus impugnat, sed quæ Dei sunt. Quocirca inde quisque possit discere, aliam piam fidem in terris nullam esse, præter eam qua in Christum credimus.

QUEST. XLIV. Quanam ratione ruui homini et barbo persuadebimus catholicam Ecclesiam præ omnibus hæresibus rectam fidem habere, B nec errare?

RESP. Qui Scripturarum et dogmatum accuratam et profundam explanationem audire noui possunt, inde persuasi debent esse de integritate et veritate catholicæ Christi Ecclesiæ, nempe hoc ex capite, quod salutaria et veneranda Christi passionum loca, catholicæ et orthodoxæ nostræ fidei et Ecclesiæ a Deo donata sint et credita: nempe Nazareth ubi Christus et habitavit in nobis **; Bethlehem, ubi secundum carnem natus est; Sion, ubi salutem mundo operatus est; Jordanis, ubi Adamum renovavit; Thabor, ubi celorum regnum praedigavit; mous Olivarum, unde in cœlos ad Patrem, a nobis ascendiit. Quæ omnia sancta et veneranda ejus loca non temere nec frustra catholicæ Ecclesiæ concredidit, sed ut, omni alia fide et Ecclesiæ, inter Christianos nuncupata, piz magis et honoriatori. Ac quemadmodum imperator pretiosa palatii sui cubicula thesaurosque committi et credit omnium suorum ministrorum fidelioribus: ita et Christus ab initio sui adventus, veneranda ejus scilicet loca, catholicæ Ecclesiæ concredidit. Quod si adversarius respondeat nos potestate tyrranica illa possidere, discat ille quod, etiamsi Palestinam sacer barbari occupaverint, non permisit Christus sua loca tradi hereticis. Quod etsi id ad breve tempus tentaverunt, cito rursus catholicæ Ecclesia ipsos alegit, non secus ac porcos a sanctis Christi Dei nostri ædibus et locis.

QUEST. XLV. Ubi nam præcepit Deus apostolis Christianos appellare eos qui Christo credunt?

RESP. Legimus in Actibus apostolorum **, oraculum primu editum esse Antiochiae, sive Dei revo-

(68) Reg. 2, τὸ διμωμον καὶ ἀχριθές. Infra idem quem sequimur, ἐκ τοῦ πάντας. Editi, τοὺς πάντας

(69) Tres miss., επιτίστενεν.

(70) Palat. 1, δὲ Ἰναντία.

(71) Ita Reg. 2, 5, et Basil. qui in hac responsione plane desinit. Edit., καὶ αἱρετ.

lationem apostolis præcipientem, ut nos Christiani nominaremur. Quocirca diligenter advertat quisunque ad Christum vult accedere, omnem fidem in terris nomine alicuius hominis appellari. Scilicet a Simone Simoniaui dicuntur, a Marcione Marcionite, ab Ario Ariani, et Eunomiani propter Eunomium. Haec omnes ceteraque fides, quæ hominum nomina ferunt, atque ita propter illos appellantur, non sunt Dei, neque Deus in illis est. Nam si Dei sunt, cur hominum nominibus appellantur et insigniuntur? Gloratio igitur gloriorum erit nobis catholica Ecclesia, ut et quod Christiani dicimus et nominamur, ut qui non ab hominibus nomininemur, sed a Deo illuminemur.

QUEST. XLVI. Quis ante omnes Ucum in terris nominavit Deum?

RESP. Diabolus esse manifestum est, cum scilicet ad Evam dixit: «Quid dixit vobis Deus ut ex omni ligno, quod est in paradyso, comedatis?» Nec vero id mireris: namque cum diabolus fuerit olim angelus, tunc supra hominem scientiam babuit.

QUEST. XLVII. Ubinam vero paradisum dicenus esse? Alii enim Jerosolymis, alii in celis eum esse auunt.

RESP. Nemo horum vere sentit. Nam quod Jerosolymis paradiſus non sit, testatur Adam qui in **228** Calvario jacet. Certum autem est eum in paradyso seputum non fuisse, sed extra eum ejetum esse. Quod autem paradiſus non sit in celis, testatur Scriptura quae ait, «Et plantavit Deus paradiſum in Eden ad orientem», Docemur itaque ab oriente universæ terræ esse paradiſum. Hinc scribunt accurati historici hujus rei causa fragrantia aromata versus orientales sive Indicas partes existere, utpote quæ paradiſo sint viciniores. Atque ut palmas mares palmas feminas proximas, ventorum aspiratione, contingentes, eas secundas redundunt: sic fragrantia quæ ex paradiſo, ventorum afflata, exit, arbores locorum illorum viciniores fragrantes efficit.

QUEST. XLVIII. Dicimusne paradiſum corruptione obnoxium esse, an incorruptum?

RKSP. Neque corruptioni obnoxium dicimus, quo modo nostra arbores et fructus putredine et verminibus corruptiuntur. Nec item rursus incorruptus plane est, futuri seculi non amplius veterascentis incorruptione. Verum si cum nostris fructibus et hortis comparatur, omni corruptione superior est: at si cum gloria futurorum bonorum conferatur,

αρμός (72), ήγουν ἀποκάλυψις Θεοῦ, τοῖς ἀποστολοῖς ἐπιτέρπουσα καλεῖσθαι ἡμᾶς Χριστιανούς. Διὸ ἀχρέων γινωσκέτω δὲ τῷ Χριστῷ προσελθεῖν βουλόμενος, οὐτε πᾶσα πίστις ἐπὶ γῆς εἰς δυομάς ἀνθρώπους ὀνομαζομένην· λέγω δὴ ἀπὸ Σιμωνοῦ Σιμωνιανοῦ, καὶ ἀπὸ Μαρκιανοῦ Μαρκιανιταῖ, καὶ ἀπὸ Ἀρετανοῦ, καὶ δὲ Εὐνομίου Εὐνομιανοῦ· αὗται πᾶσαι καὶ αἱ λοιπαὶ, αἱ εἰσιν ἀνθρώπων δύομάται, καὶ δὲ αὐτοῖς δύοις δύομάδεσσι πίστεις, οὐκ εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ δὲ θεὸς ἐν αὐταῖς. Εἰ γάρ τοῦ Θεοῦ εἰσι, τίνος χάριν ἀνθρώπων δύομάδεσσι πίστεις τε καὶ σεμνύνονται; Καύχημα τοινύν ἡμῖν ἔστι καυχημάτων ἡ καθολικὴ Εκκλησία, καὶ τὸ κηρύττεσθαι καὶ δύομάδεσσι Χριστιανοῖς, ὡς μὴ παρὰ ἀνθρώπου δύομάδεσσις, ἀλλ' ὑπὲ τοῦ Θεοῦ φωτισθέντες.

B (73) Ερώτ. μαζ'. Τίς πρὸ πάντων ὀνόματες Θεὸν τὸν Θεὸν ἐπὶ γῆς;

Ἄπολ. Πρόδρομοι, διτὶ δὲ διάδολοις, διτὶ πρὸς τὴν Ελαν Ἐλεγε: «Τί δὲ εἴπεν ὅμης ὁ θεὸς, ἀπὸ παντὸς ἔργου τοῦ ἐν τῷ παραδεῖσῳ φραγεῖν», καὶ μὴ θαυμάστης τοῦτο· ἀγγελος γάρ δω ποτε δὲ διάδολος, εἰχε γῆντιν δὲ περὶ τὸν ἀνθρώπου τόπον

Ἐρώτ. μαζ'. Ποὺ θέλομεν λέγειν, διτὶ εἰστιν δὲ παράδεισοι; Οἱ μὲν γάρ φασιν, διτὶ ἐν Ιερουσαλήμ, οἱ δὲ εἰσινοντος.

Ἄπολ. (74) Οὐδὲ εἰς τῶν δύο διλήθης. Καὶ διτὶ μὲν οὖν ἐν Ιερουσαλήμ ἔστιν δὲ παράδεισος μαρτυρεῖ δὲ ὁ Ἀδάμ ὃν τῷ Κρανίῳ κείμενος. Εξῆλθον δὲ, διτὶ οὖν ἐν τῷ παραδεῖσῳ ἐτάρη, ἀλλ' ἐξειληθή. «Οτι δὲ οὖν (τὸν) οὐρανοῖς ἔστιν δὲ παράδεισος μαρτυρεῖ ἡ Γραφὴ λέγουσα· Καὶ ἐκύπεων δὲ θεὸς παράδεισον τὸν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς· Διδάσκεισθαι δὲ οὖν ἡμᾶς, διτὶ ἐξ ἀνατολῶν πάστης τῆς γῆς εἰστιν δὲ παράδεισος. «Οθεν φασὶν ἴστοροι τινες ἀκριβεῖς παῖδες (75), διτὶ τούτῳ τῷ χάρι τὰ εἰώδη τῶν ἀρωμάτων περὶ τὰ ἀνατολικάτερα, ἥγουν τὰ Ἱνδικά μέρη, ὑπάρχουσιν δὲ πλητυάρχωρα τυγχάνονται τοῖς παραδεῖσοις. Καὶ ζωτεροὶ φονικὲς δρασεῖσθαι τοὺς πλευτάσσοντας φονικας θηλυκούς τῇ πνοῇ τῶν ἀνέμων συμβιβάζοντες, καρποφόρους (76) πιούσιν· οὖτα δὴ καὶ ἐκ τοῦ παραδεῖσου τῇ τῶν ἀνέμων πνοῇ εἰώδεια ἐξεργομένη τὰ πληγαῖται τῶν ἐκεῖστι τόπων δένδρα ἀρματίζειν τοιτέ.

Ἐρώτ. μαζ'. Φθαρτὸν μὲν φαμεν τὸν παράδεισον, διτὶ διφθαρτὸν;

Ἄπολ. Οβτε φθαρτὸν αὐτὸν λέγομεν κατὰ τὴν τῶν παρ' ἡμῶν φυῶν τε καὶ καρπῶν σῆψιν καὶ σκαλήκων ποιεῖται· οὗτε μὴν πάντη πάλιν διφθαρτὸν κατὰ τὴν τοῦ μελιοντος αἰώνος ἀσθαρτὸν, καὶ οὐ γνομένην παλαιωσιν. Άλλα πρὸς μὲν τοὺς παρ' ἡμῖν καρπούς τε καὶ παραδεῖσους πάσῃς φθορᾶς ἔστιν ὑψηλότερος· πρὸς δὲ τὴν δέξιαν τῶν μελλόντων

¹ Gen. iii, 1. ² Gen. ii, 8.

(72) Ita quidam mss. Editi vero, Χριστιανός.

(73) Hec questio inferior habetur inter questio-nes posteriores. Ibid. "nss. quidam, Θεὸν τὸν Θεὸν, recte. In editis, τὸν Θεὸν, semel.

(74) Hec alter intut ab Anonymo Ravennate per

D. Placidum Porcheron edito, p. 14.

(75) Ita quidam mss. Editi vero, ιστορικῶν ἀκρι-τῶν παῖδες.

(76) Reg. 2, καρποφοροῦσιν.

ἀγαθῶν, ὃν δρθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ ἔκουσε, πάνταν ἐλάχις ἦστε καὶ ποιεῖται.

Ἐρώτ. μθ'. (77) Πόσον χρόνον ἐν παραδείσῳ ἐποίησεν ὁ Ἀδάμ;

Ἄποκ. Ἀμφιβολέμενον τοὺς πατράσιν ἡρωτησας πρόβλημα. Οἱ μὲν γάρ φασιν ἔξαμνιαν χρόνον, εἰ δὲ πλεονά· ἀλλοὶ δὲ τοσάντας ὥρας καὶ μάνον, διας ὁ Κύριος ἐν τῷ ἕιλε τοῦ σταυροῦ πεποιηκεν, διπλοὶ οὖμαὶ ἀλήθετερον εἶναι· ἔτερος δὲ ἐννέα καὶ μόνον ὥρας ποιήσαι.

Ἐρώτ. ν'. (78) Τί δὲ ἦν ἄρα τὸ ἔιλον, ἐξ οὗ τὸν χειρόν ἤραγεν ὁ Ἀδάμ;

Ἄποκ. Οὐδὲν ἐν τούτῳ συμφώνως εἰρήσαντο οἱ Πατέρες· καὶ δικαίως. Ὁπερ γάρ τὴ δεῖλα Γραφῇ ἀκοντίως ἀπέκρυψεν, οὐδέποτε κατὰ ἀκρίβειαν εἰπεῖν λογούσεν. "Οὐεν οἱ μὲν σύκον εἶναι φασι τὸν καρπὸν, ἀλλοὶ δὲ τὴν Ἔβας θεωρῶν. Δοκεῖ δὲ τοις μηδαμῶνς βεβαύωνταν τὸν Ἀδάμ ἐν τῷ παραδείσῳ. "Ἴως δὲ ὁ πρώτος ἀλήθετερος ὑπάρχει, δι τού σύκου, (79) διὸ τὸ τοῖς φύλοις αὐτοῦ εἰς σκέπτην χρήσασθαι τοὺς προτάτορες· καὶ διὸ τὴν συκῆν ὑπέροντον ὑπὸ Χριστοῦ καταραθεῖσαν. (Ο δὲ ἐν ἄγιοις Ἱσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης ἐν τῇ πεντηκοτῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ φησιν, δι τού σύκου ἦν, ἐξ οὗ οἱ προτάτορες ἤραγον καρπὸν· καὶ διτὶ ἀπὸ ἀρχαίων γερόντων ἐγνώσθη αὐτῷ τοῦτο.)

Ἐρώτ. να'. Καὶ εἰ μὴ παρέδη ὁ Ἀδάμ, πῶς ἐμελλεν γενέσθαι δι βίος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ πλῆθος;

Ἄποκ. Ηδύνατο δὲ λόγῳ συστησάμενος τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων, τιμψί τινι καὶ καθαρῷ τρόπῳ συστησασθαι πλήθος γένους ἀνθρώπων. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι, τοῦ Θεοῦ δρόσον καὶ ὅγιον ποιήσαντος, εἰδήσιον, διὰ στερμογόνων ἐδυνήθη διθέσαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων συστησάσθαι. "Ομώς δὲ οὐκ ἡδύνατο διὰ παραστῆσης, ἀλλὰ μετὰ τιμῆς γενέσθαι τοῦτο.

Ἐρώτ. νθ'. Διτὶ τι δὲ τῇ ἐδάμῃ ἡμέρᾳ δι θεὸς τὴν κτίσιν ἐτέλεσεν;

Ἄποκ. Ἐν τῷ ἀριθμῷ τὴν δεκάδα εὐρέσκομεν πλήρωμα παντὸς ἀριθμοῦ. Ἐδώ γάρ εἰς τὴν δεκάδα καταλάβεις, πάλιν εὐθέως εἰς τὴν μονάδα ὑποστρέψεις. Ἐπεὶ οὖν καὶ τρεῖς ἔστον δὲ πλήρεστας ἀριθμοί. Καὶ τούτους κάριν αἱ ἐπτά εἰσι τῇ κτίσεις· τῇ δὲ ἄγῃ Τριάδις ἀκτίστος.

Ἐρώτ. νγ'. Ιπολή τις παρὰ τῶν πολλῶν καθάστηκε ἀγητικής, τίνα δὲ προτάτορεις, λέγω δὴ τὴν ἡμέραν πρὸ τῆς νυκτὸς, ἡ τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας· «Ἐάν γάρ εἴπωμεν τὴν ἡμέραν προτερεύειν, εὐδοκεῖται λοιπὸν ὁ Χριστὸς τὸν σαββάτον ἀνατάσ. Ἡ γάρ νικ ἐκείνη τοῦ σαββάτου ἦν, κατὰ τὸν λόγον Μωάσιος τοῦ συγγραφέως τῆς κομμοτοίας.

Ἄποκ. Κατό μὲν τὸν σκοπὸν καὶ λόγον τὸν λέγοντα, ὅτι εἶπεν δι θεὸς πρὸ πάντων, «Γεννήθης φῶς», πρόδηλον, ὅτι ἡ ἡμέρα προτερεύει (80) τῆς νυκτὸς.

(77) Hæc quæstio deest in prius editis; sed legitur in quibusdam iss. 2.

(78) Huic similis est quæstio 28 Theodorelli in Genes.

(79) Interpres videtur legisse: ἀλλοὶ δὲ καρπὸν στινουματικόν, quæ desunt in textu Graeco. Εἰτε,

A quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in corhominis ascenderunt, valde inferior et est et creditur.

Quæst. XLIX. Quantum temporis in paradiso mansit Adam?

Resp. Rem de qua non consentiunt Patres proponis. Alii enim sex menses, alii diutius mansisse existimant, alii tot horas (nec amplius) quot Dominus in ligno crucis mansit, quod arbitror verius esse. At alii vero novem tantum horas.

Quæst. L. Quale lignum fuit, cujus fructus Adamus comedit?

Resp. Nec hac in re consentiunt Patres, et merito. Quod enim divina Scriptura sponte occultavit, nemo exquisite potuit dicere. Unde alii sicut fuisse illum fructum putant: alii fructum spiritalem (78), alii Evas contemplationem. Nonnullis etiam videtur nihil in paradiſo comedisse Adamus. Forte tamen verior est prima sententia quæ sicut fuisse defendit, quia scilicet hujus foliis usi sunt primi parentes ad se tegendum, et quod postea ficus a Christo maledicta fuerit. (Sanctus autem Isidorus Pelusiota in quinquagesima prima ipsius epistola, sit sicut fuisse, cujus fructum primi parentes comederunt, quodque id ab antiquis sensibus audiverit.)

Quæst. LI. Porro si Adam non prævaricatus esset, quales debebat esse hominum vita et multitudo?

Resp. Poterat Deus, qui verbo multitudinem angelorum creverat, venerando quodam et puro modo multitudinem humani generis creare. Quidam vero aiunt, cum Deus hominem masculum et feminam fecerit, inde clarum esse Deum voluisse hominum genus generatione procreare. Attamen id noluit per inobedientiam fieri, sed cum honore.

Quæst. LII. Quare die septima Deus creationem perficit?

Resp. Inter numeros denarium numerum repertimus esse omnis numeri complementum. Si enim ad denarium numerum deveneris, statim rursus in unitatem redis. Itaque septenarius et ternus numerus, perfectissimus est. Idcirco septenarius est creationis. At sancta Triplitas est increata.

D 229 Quæst. LIII. Valde inter multos quæstio agitur, quemnam priore loco collocare oporteat, nempe diem ante noctem, aut noctem ante diem? Nam si dicimus diem primas occupare, reperiatur Christus sabbato resurrexisse. Nox enim illa sabbati est, juxta verba Moysis creationis mundi scriptoris.

Resp. Ex scopo et verbis quibus narratur Deum ante omnia dixisse, «Fiat lux,» perspicuum est, diem ante noctem esse. Nam tenebrae illæ, quæ su-

(79) Hæc ad finem usque responsione ex Reg. II., desumpta sunt. Quæ porro de Isidoro dicuntur, nolimus a ceteris se Jungere et ad imum reponere, sed uncini inclusimus, nam adjectitia sunt.

(80) Reg. 2, πρωτεύει, hic et iuſra.

pra-abyssum erant, nox nondum appellata erant, nec a luna et sideribus duodecimve horis dimensæ. Haud dubie ergo lux tenebras antecedit. Verumtamen ne possint Iudei nobis dicere Christum Sabbatho resurrexisse : idcirco eorum ora prius obturavit, lege illis data ut a vespera diem Sabbathi inchoaret.

QUEST. LIV. Cur ergo eam ob rem nobis Deus jussit Dominicam a vespera sabbati ordiri?

RESP. Non eam ob rem : sed quia Dei gentes ex ignorantia tenebris et ex umbra legis in lucem cognitionis Dei et Evangelii vocavit. Admodum igitur congruenter sua resurrectionis diem a vespera præcepit incipere et ad lucem desinere. Valde enim dedecepit minimeque conveniens erat, dies Christi veri luminis a luce incipere et in noctem ac tenebras desinere.

QUEST. LV. Quare vicesima quinta mensis Martii, ut vocant Romani, Christus in utero Virginis in terris habitavit?

RESP. Quia scilicet hac ipsa die Deus ab initio Adamum formavit. Unde et mense illo arbores et plantæ omnes nec non animalia, ad fructuum et proles procreationem permoventur, tanquam quæ a Deo tunc temporis fuere creata.

QUEST. LVI. Cujusmodi erant pelliceæ tunicas, quas Deus Adamo et Eva fecit?

RESP. Alii volunt ex foliis arborum contextas suis : alii carnem nostram has esse tunicas direxerunt : aliis autem visum est, qui et verius sentiunt, revera pelliceæ suis illorum tunicas.

QUEST. LVII. Cum nullus hominum mortuus esset, unde nam Cainus didicit Abelem occidere?

RESP. Diabolus ipsi in somnis ostendit, quomodo fratrem morte afficeret.

QUEST. LVIII. Quinam erant filii Dei, qui viderunt ac sumpserunt filias hominum?

RESP. Filii Seth. Nam incorporea natura nec corpora amat, nec cum mulieribus commiscetur.

QUEST. LIX. Cur Deus Moysi in rubo apparuit, non alio in arbusto?

RESP. Quidam respondent causam esse, ut ex ejus igno simulacrum nun possent Hebrei effigere. Aliis autem videtur Deum hoc facio presignificasse se in spinosa carne nostra esse incarnandum, eamque ob rem in hujusmodi arbusto Moysi apparuisse.

(81) Reg. 3, ἀφ' ἐσπέρας τῆς παρασκευῆς ἀρχεῖται τὴν.

(82) Huius questioni similia quædam habentur infra in interpretationibus Parabol. Scripturæ sacrae, questione 57. Paulo post quidam mss. καὶ τῆς σχάδεω τοῦ νόμου. Editi vero, καὶ εἰ τοῦ νόμου, minus recite.

(83) Questione 55, jam 56, abest a Pal. 2, et a veteribus Latinis editis.

(84) Ille fere habet Theodoretus, quest. 39, in

A Τὸ γάρ σκότος ἔκεινον τὸ ἐπάνω τῆς ἀδύσσουσα οὐποια ἦν ὄνομασθὲν νῦν, οὔτε ὑπὸ σελήνης καὶ ἀστέρων, καὶ δῶδεκα ὥρων μετρούμενον. Ἀναμφίβολος οὖν τὸ φῶς προτερέουτε τοῦ σκότους. "Οὕτως ἴν τι μὴ εἴρωσα πρὸς ἡμᾶς λέγειν Ιουδαῖον παῖδες, διε τὸ σαββάτον ἀναστὰς ὁ Χριστὸς, τούτον χάριν προστεψίμωσεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, νομοθετήσας καὶ αὐτοῖς ἀφ' ἐσπέρας δραχεῖσι τῆς ἡμέρας τοῦ σαββάτου (81).

Ἐρώτ. νδ'. Τί οὖν τούτοις χάριν καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς προστέαται ἀφ' ἐσπέρας τοῦ σαββάτου ἀπάρχεσθαι τῆς Κυριακῆς

"Ἀπόκ. (82) Οὐ τούτου χάριν ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὰ ἡθοῦ ἢ τοῦ σκότους τῆς ἀγνωσίας, καὶ τῆς σκιᾶς τοῦ νόμου εἰς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἔκάλεσε. Πρεποντὸς ἀρά ἡμῖν τὴν ἀναστάσιμον

B αὐτοῦ ἡμέραν ἀφ' ἐσπέρας δρεῖσθαι καὶ εἰς φίσις τελεούσισθαι προστέατεν. Ἀπρεπεν γάρ ἦν καὶ ἀνάρμοστον ἀπὸ φωτὸς δρεῖσθαι, καὶ εἰς νύκτα, καὶ εἰς σκότος καταλήγειν τὰς Χριστοῦ τοῦ διάλημνοῦ φωτὸς ἡμέρας.

Ἐρώτ. νε'. Τίνος χάριν τῇ εἰκάδι πέμπτῃ τοῦ λεγομένου παρὸ Ρωμαίων Μαρτίου μηνὸς ὁ Χριστὸς ἐν τῇ μητρὶ τῆς Παρθένου ἐπὶ τῆς ἐσκήνωσεν;

"Ἀπόκ. Ἐπειδὴ δὲ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀφ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς τὸν Ἄδην ἐπλασεν. "Οἶνον καὶ τῷ μηνὶ ἔκεινον πάντα τὰ δύνδρα, καὶ αἱ βοτάναι, καὶ τὰ ζῶα εἰς καρποφορίαν καὶ τεκνογονίαν κινοῦνται, ὡς τῷ καιρῷ ἔκεινον ὑπὸ Θεοῦ γενέμενον,

Ἐρώτ. νζ'. (83) Οποῖοι ἡσαν οἱ δερματίνοι χιτῶνες, οὓς ὁ Θεὸς τῷ Ἄδημ καὶ τῇ Ἐβρᾷ πεποιήκεν;

"Ἀπόκ. (84) Οἱ μὲν φασιν ἐκ φύλων δένδρων· οἱ δὲ πάλιν τὴν σάρκα ἡμῶν τούτους τοὺς χιτῶνας εἰρήκασιν. Ἰδοὺς δὲ ἑτέροις, τοὺς καὶ ἀλληστέροις, ἐν ἀλληλῃ χιτῶνας δερματίνους είναι τοὺς τῶν πρατότρων χιτῶνας

Ἐρώτ. νζ'. (85) Τίνος οὖπα τότε ἀποθανόντος, πόθεν θάμασεν δὲ Κάινον φονεύσαι τὸν "Ἄδελο;"

"Ἀπόκ. Ὁ δάδαλος αὐτῷ κατ' ὅντας πόθεν τρόπῳ θανατώσας τὸν ἀδελφόν (86).

"Ἐρώτ. νη'. (87) Τίνες ἡσαν οἱ υἱοί (88) τοῦ Θεοῦ, οἱ ἰδόντες καὶ λαβόντες τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων;

"Ἀπόκ. Οἱ υἱοί τοῦ Σήμ. Ἐπειδὴ δούλωμα φύσις αὐτούς σωμάτων ἔρπε, οὔτε γυναικὶ συμπλέκεται.

D Ἐρώτ. νδ'. Διὰ τί ἐν βάτῳ θαυμὴ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ, καὶ οὐκ ἐν ἑτέρῳ φυτῷ;

"Ἀπόκ. Οἱ μὲν φασιν, Γινα μὴ δυνηθῶσιν Ἐβραίων παιδίσκων ποιῆσαι ἐκ τοῦ ἔντονος αὐτῆς (89)· ἔλλοις δὲ δοκεῖ, τροδοπατράφων ὁ Θεὸς, διε μελλεῖ ἐν τῇ ἔξανθανθέσασῃ ἡμῶν εαρκοῦσθαι φύσει, τούτου χάριν ἐν τῷ τοιούτῳ φυτῷ ὥρθη τῷ Μωϋσῇ.

C *Cenes. iijusque multa adjicit.*

(85) Hunc locum citat Michael Glycas, p. 119.

(86) Palat. 2, πολὺ τρόπῳ φονεύσαι τὸν ἄδελο.

(87) Vide Theodoret. quest. 47 in Genes.

(88) Quidam mss., οἱ ἄγγελοι.

(89) Palat. 2, ποιῆσαι ἐκ ξύλων αὐτῆς. "Ἄλλη δὲ ἐμπλέκεται ὁ Χριστὸς βλαστῆσαι ἐκ τῆς ἔχανθάδου, ξύλου φύσεως, τούτου χάριν ὥρθη ἐν τῇ βάτῳ τῷ Μωϋσῇ. Ibidem Reg. 3, ἔχανθάσῃ.

Ἐρώτ. Ξ. Διά τι ἐν γνῷψῃ δὲ Θεὸς τὸν νόμον δέ-
δεκτὸν;

Ἄποκ. Ἐπαιδὴ σπουδειῶν καὶ συγχεκαλυμμέ-
νων (90) ἐν αὐτῷ ἐκέρκυρο τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὸ μυστήριον.

Ἐρώτ. Ξ'. Τίνος χάριν αἱ δύο πλάκες αἱ πρώ-
ται (92) συνεπρίθησαν;

Ἄποκ. Σημαννοτος τοῦ Θεοῦ τὴν τοῦ προτέρου νό-
μου παλαιῶν καὶ διάδειν.

Ἐρώτ. Ξ''. Ἀπωμάτων καὶ ἀσχηματίστου δύτος
τοῦ Θεοῦ (93), πολὰ ὀπίσθια εἰδεῖ Μωϋσῆς;

Ἄποκ. Προαιώνων καὶ ἐμπρόσθιον πάντων τῶν
κτισμάτων πιστεύομεν εἶναι τὸν τὸν δὸν Θεὸν
ἐκπιστον. "Οὐαὶ πρόδηλον, διὸ τὰ δότια θεοῦ τὰ κτι-
σμάτα εἰσι, καὶ οἱ λόγοι αὐτῶν, οὓς ίδον ἔξιθετο τό·
· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·

Ἐρώτ. Ξ''. Τίς πρώτος προεύποντος ἐν τῇ Παλαιᾷ
τούς δύο λαούς, λίγῳ δὴ τὸν δὲ Ἰουδαίους καὶ δὲ
Ἑθνῶν (84);

Ἄποκ. Εὐθέλον, ὅτι ἡ Ἱερεία καὶ γυνὴ τοῦ Ἰακὼβ,
δύδυμος γεννήσασα τὸν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἡρακλῆν,
εἰ δύο πλάκες τοῦ νόμου τὸν δύο λαῶν ὑπῆρχον σύμ-
βολον (95).

Ἐρώτ. Ξ''. Τίς πρώτος προεύποντος τὸν λαοὺς
τὸν τύπον τοῦ ἱωστού σταυροῦ;

Ἄποκ. Ὁ Ἰακὼβ, εὐλογῶν τοὺς δύο λαοὺς τοῦ Ἰα-
κὼβος, ἐναλλάξ τὰς ἁυτοῦ χεῖρας (96).

Ἐρώτ. Ξ''. Τίνα λέγουσαν ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐν υπερο-
τρίον λογισθῆναι;

Ἄποκ. Πρόδηλον, ὅτι τὸν Ἰωνᾶν. Ὅς γάρ ἀρ-
χαῖος φέρεται λόγος, οὗτος ἦν δὲ οὐδὲ τῆς χήρας, δι-
ηγειρεν Ἡλίας δὲ προφῆτης ἐκ νεκρῶν· πάλιν τε ἐν
τῷ κήπει παρὰ ἀνθρώποις ἀπέθανε· καὶ τρίτον τὴν
τελευτὴν αὐτῷ κομμένοι.

Ἐρώτ. Ξ''. Ποῦ ἐστιν ἡ Θαρσός (97) διου, Ιωνᾶς
ἔργουν;

Ἄποκ. Ἡ Θαρσός πόλις ἐστὶ κύρας τῆς Ἰνδοκήνης,
ῶς ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλεῶν μανθάνομεν.

Ἐρώτ. Ξ''. Ἄρα μέχρι καὶ νῦν ἐπάγονται ἀμαρ-
τεῖς πατέρων ἐπὶ τέκνων περὶ τρίτην καὶ τετάρτην γε-
νεάν;

Ἄποκ. Διά μὲν Μωϋσέως τοῦτο εἶπεν δὲ Θεός· δέκ-

* Genes. i, 1.

(90) Συγγεγραμμένος, Palat. 2.

(91) Vide Theodoretum quæst. 86, in Exod.

(92) Palat. 2, αἱ δύο πλάκες πρώτων.

(93) Sic Palat. 2, quem sequitur. Editi vero, δυ-
τος τότε τοῦ Θεοῦ πολὰ λοιποὶ δὲ. Μοι idem, προ-
αιώνων καὶ ποιητὴ πάντων... διών Θεὸν καὶ δικτι-
στον. "Οὐαὶ δῆλον, ὅτι τὰ ὀπίσθια θεοῦ τὰ κτισμάτα
εἰσι, καὶ οἱ λόγοι, οὓς ίδον ἔξιθετο ἐν ἀρχῇ, εἰς.
Idem codex ad finem hujus Resp. adiicit: Καὶ
ταῦτα μὲν ὁ πολὺς ἐν (sic) τὰ θεῖα μέγας Ἀθανά-
τος. Ἡμεῖς δὲ οἱ παρ' αὐτοῦ φωτισθέντες, φαμέν,
τι καὶ ἀλλως ὀπίσθια λέγειν (sic) ἡ Γραφὴ. Οὐοὶ δὲ
δὲ θεῖς ἥγη μέρη ἐμπροσθεῖς καὶ διποιεῖν ταύτα γάρ
τοῦ σώματος ἡμῶν, διὸ θεῖον διαύματον· δὲλλ ἐπιθή-
τανταχοῦ τὰ ὀπίσθια εἰσι ταπεινύετερα ἡπερ τὰ ἐμ-
προσθεῖν, νόσουν τὰ ἐμπροσθεῖν τὴν θεότητα. Καὶ διὰ
τοῦτο εἶπεν· οὐ γάρ μη θεῖον δινθρώπους τὸ πρόσωπόν
μου καὶ ζήσεται. Οὐ γάρ εστι δυνατὸν ὄλειχον, ὅφελ-

A Quæst. LX. Cur legem Deus in caligine dedit?

Resp. Quia obscure et occulte in ipsa latebat
Christi Dei nostri œconomia mysterium.

Quæst. LXI. Quare primæ duæ tabulæ contractæ
sunt?

Resp. Ea re indicabat Deus prioris legis invente-
rationem et transgressionem.

Quæst. LXII. Cum Deus corporis et figure sit
expers, qualia, quæso, tunc Moyses vidit poste-
riora?

230 Resp. Ante sæcula et ante res omnes crea-
tas existere credimus universorum Deum increa-
tum. Quapropter clarum est posteriora Dei res
creatas esse, et rationes eorum, quas videns ait:

* In principio fecit Deus celum et terram.»

Quæst. LXIII. Quis primus in Veteri Testamen-
to duos populos præfiguravit, Iudeos nempe et
gentes?

Resp. Evidens est esse Rebeccam uxorem Isaaci,
quæ genitos peperit, Jacob scilicet et Esau. Altam
men duæ quoque tabulæ legis, duorum populorum
symbolum fuere.

Quæst. LXIV. Quis primus in Veteri Testamen-
to vivificata crucis imaginem præsignificavit?

Resp. Jacob, cum duobus filiis Joseph benedice-
ret, suis transpositis manibus.

Quæst. LXV. Quem dicunt in Veteri Testamento
ter inter mortuos reputatum fuisse?

Resp. Jonam esse constat. Nam, ut veteres nar-
rant, filius ille erat viduæ, quem ex mortuis excita-
vavit Elias propheta. Herum vero in celo quoad bo-
mimes est mortuus. Tertio denique ostremam obiit
mortem.

Quæst. LXVI. Ubi est Tharsis, quo Jonas fu-
git?

Resp. Tharsis urbs est Indicæ regionis, ut ex
Regum tertio discimus.

Quæst. LXVII. Numquid etiamnum parentum
peccata in filios inducuntur ad tertiam et quartam
generationem?

Resp. Id quidem per Movsem declaravit Deus. At

D μοις την δύολον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ θεαθῆναι καὶ ζῆσαι.
Οὐδεῖσθα δὲ θεοῦ νόσουν τὴν σάρκα, ἢν προσελάβετο
ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ θεάσθη δὲ αὐτῆς. Τίμου γάρ
καὶ ψηλοῦ τοῦ θεοῦ ἡ θεότης, ὀλέτος οὐσία, ἢν
καὶ προσώπουν προστύχεται. Οὐδεῖσθα δὲ τοῦ Θεοῦ
ἡ αὔρα, ἢνς ὡς καταπατερονύμην ὀπίσθια ὑπάμα-
σται. Οὐ δὲ προσημανῶν τῷ Μωϋσῃ ἔλεγι. Αἴτιον τὰ
ὄπισθια μου, ἢν τὴν ἀσθενῆ σάρκα ἐνδύσαμενος δὲ
αὐτῆς θεαθῆσμαι.

(94) Palat. 2. Τίς πρώτος διετύπων τοὺς δύο
λαούς, τὸν τέ ἀθνύον καὶ τὸν Ιουδαϊκόν.

(95) Sic manuscripsi pene omnes. In editis vero,
τοῦ νόμου δεῖται.

(96) Ἐναλλαξ τιθεὶς τὰς ἁυτούς. Sic Palat. 2, a quo
alii sunt quæst. 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97.

(97) Ἡ Θαρσῶν πόλις, Reg. 2.

per Jeremiam rursus dixit non ita amplius futurum esse; sed qui comedenter uvas aceras, dentes ejus stupore afficiendos ^{4.} Hec rursus Christum ad Iudeos dicentem audimus: « Amen dico vobis, venient iniuitates patrum vestrorum super vos, a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare ^{5.} » Unde licet conjicere, apud infideles peccata parentum impiorum in filios perversos induci, non in bonos: at apud fidèles, sanctum baptisma pueros nos reddit ab omni iniuitate parentum.

QUEST. LXVIII. Quidam aiunt sape infantes propter parentum peccata mori: num id verum est?

RESP. Absit id ita esse!

QUEST. LIXIX. Cur igitur infantes moriuntur: alii vero consenserunt? Cur item quidam juste agentes, breve tempus vivunt: alii vero male agentes, longævi moriuntur? Cur item alii boni absque liberie et inopes sunt: alii autem impii multos habent liberos, et feliciter degunt?

RESP. Multa de his Dei iudiciis possent disputari, quorum utique ratio nequit comprehendendi. Tamen, ut ex sauctis Scripturis percipimus, respondemus fidelium infantes non ob parentum peccata, sed ad eorum emendationem sape mori: qua in re duo Deus procurat bona, unum quidem, ut prius decadentes, salutem illuc consequantur: forte enim quia improbans omnino vitam acturi erant, eos Deus dispensatione quadam antea eripuit; aliud autem bonum est, ut ipsi parentes sapientiores fiant: forte vero ut pecuniam, quam testamento liberis daturi erant, in pauperes deinceps insument. Denique alia plane de causa nobis occulta. Et haec quidem quod ad fidelium infantes spectat. Improbri autem homines forte idcirco fortunati sunt, feliciter agunt, et liberos habent; quod quedam parva bona egrent, quorum mercedem hic **231** recipient, ut diverso ille ad quem haec dicta sunt: « Recordare quod receperitis bona tua in vita tua ^{6.} » Hoc est, plenam mercedem bonorum quae egisti, percepisti. Aeternos autem hic sunt pii et sancti viri, ut, per afflictionem peccatis, ut Lazarus, purgati, illuc demum cum ipso consolatione perfruantur. Si enim « quem diligit Dominus, corripit ^{7.} » quid igitur perturbabis, qui sanctos vides misere degentes, malos autem feliciter agentes, ac velut porcos ad mactationem igni aeterno saginatos et preparatos? Nihil ergo te amplius conturbet. Nec euini hic tantum consistunt que ad nos spectant, sed omnino necesse est eos qui salvantur, per multas tribulationes ingredi in regnum celorum. Hic enim Deo est scopus,

A δὲ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου πάλιν εἰρηκεν, διτὶ οὐκ ξεῖται τοῦ λοιποῦ οὐτως· δλλ. διτὶς φάγη τοὺς δμφακάς, αὐτὸν οἱ δόδοντες ὑμοδάσασσαν. Ἀκούομεν δὲ πάλιν τῷ Χριστῷ πρὸς Ἰουδαίους λέγοντας, διτὶ, Ἡμήρ. λέγω ὑμῖν, ἐπειδεῖσθαι αἱ δύομάται (98) τῶν πατέρων ὑμῶν ἐψ' ὑμάς, ἀλλὰ τοῦ ἀλματος « Ἀβελ τοῦ δικαιου ἦντις τοῦ ἀλματος Ζαχαρίου τοῦ νιοῦ Βαραχίου, ἣν ἐψευσάστε μεταξὺ τοῦ ταοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Οὐαὶ στοχάζεσθαι χρῆ, διτὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἀπίστων (99) ἐπάγοντας ἀμάρτια πατέρων ἀσεβῶν ἐπὶ μίσοις πονηρῶν· οὐ γάρ ἀγαθούς· ἐπὶ δὲ τῶν πιστῶν τὸ δικαιοῦ βάπτισμα καθαρίζει τῆμας ἀπὸ πάσχεων προπατορικῆς ἀμάρτιας.

ἘΡΩΤ. Ἑπ'. Τινές φασι πολλάκις τελευτὴν νήπια (1) ἢ καὶ γονέων ἀμάρτιας· δρα σύντοις ἔστιν;

Β Ἐπόκ. Μή γένοτο εἶναι τοῦτο οὐτως!

ἘΡΩΤ. Ἑπ'. Τίνος χάριν νήπια τελευτῶσιν· Ἐπειδὴ δὲ ὑπεργράπωσι; καὶ τόθεν τινὲς μὲν δικαιουπραγοῦντες γίνονται διλγόδιοι (2)· τινὲς δὲ κακοπραγοῦντες πολυχρόνιοι τελευτῶσιν· ἀλλοι δὲ ἀγαθοὶ γίνονται ἀτέχνως καὶ πένητες· Ἐπειδὴ δὲ ἀσεβεῖς εὐτεκνούσι τε καὶ εὐπραγοῦνται·

C Ἐπόκ. Πολὺς δὲ περὶ τούτων τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων λόγος καὶ ἀκατάληπτος. « Ήμως ὡς ἐκ τῶν ἀγίων Γραφῶν καταλαμβανόμεθα, λέγομεν, διτὶπερ τὰ τῶν πιστῶν νήπια οὐκ τές ἀμάρτιών, ἀλλὰ πολλάκις πρὸς αὐφρονιμῶν τῶν γονέων τελευτῶσι· δύο ἀγαθά τοῦ θεοῦ ἐν τούτῳ προγεματεομένουν. Εν μὲν, δποις, καθάπλακθόντα, σωτηρίας ἐκεὶ ἐντύχουσιν· Ιούς γάρ διτὶ πάντα πονηρὸν βίον ζῆσαι μέλλοντα, οἰκονομικῶς δὲ θεός προφράσας αὐτά· δευτέρον δὲ, δποις καὶ οἱ τούτων γονεῖς σωφρονέστεροι γίνονται· Ιούς δὲ ἵνα τὰ (3) τοις τέκνοις μέλλοντα κατὰ διαθήκας; δοθῆναι κρήματα εἰς παρθένους λοιπὸν διπάνθιστα. Πάντως δὲ καὶ κατὰ δλλο κρίμα διμέν πάρακρον δάλον. Καὶ οὕτω μὲν περὶ πιστῶν νηπίων λόγος. Εὐπραγοῦσι δὲ καὶ εὐθυνούσι καὶ εὐτεκνοῦσιν δύορες πονηροί, ίσως τινὰ μικρὰ ἀγαθά ἔργα (4) ποιήσαντες, κατένταῦθα τὸν μισθὸν αὐτῶν ἀπολαμβάνοντες, ὡς δὲ πλούσιος ἔκεινος δικούσας· « Μνήσθητι διτὶ ἀπελάσιν τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου· « ταυτέστιν, τι λοιπὸν θορυβεῖ, ὄρων ἀγίους ἐν διστραγίᾳ, ἀσεβεῖς δὲ ἐν ἐπόργανοις ὑπάρχουσι, καὶ ὁσιοὶς εἰς σφραγῆν τὴν αἰώνιην πορτὴν οἰκοδομένους καὶ ἐτοιμαζομένους· λοιπὸν οὖν μὴ θορυβοῦ· (5) οὐ γάρ μέρις τῶν ἐνταῦθα ιστατας τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ δὲ πάντως τοὺς οἰκοδομένους διὰ πολλῶν θλίψεων εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰκότες γάρ οὗτος ἐστι τῷ θεῷ, τὸ πάντας ἀν-

* Jerem. xxxi, 30. * Matth. xxiii, 35. * Luc. xvi, 25. * Prov. iii, 12.

(98) Duo mss., ἀμάρτια.

(99) Reg. 2, ἀπίστων, αλι, ἀδαπτίστων.

(1) Sic Reg. 2. Editi, πιστὰ νήπια, minus recte.

(2) Sic mss. Editi vero, δικαιουπραγοῦντες πολυχρόνιοι τελευτῶσιν, omissis quibusdam.

(3) Sic mss. In editis pro ἴω, κατ, et inferius, προ δοθῆναι, θνητα legitur.

(4) Ha quidam mss. ἔργα deest in editis.

(5) Joan. Chrys. homil. 4; ad populum Antiochenum.

ιρώπους αωδῆναι, καὶ εἰς ἀπίγνωστον ἀληθεῖας οἰκτίεν. Αὐτὸπερ καὶ τοὺς μὲν ἀμαρτωλοὺς πολλάκις μαχροφονίαν χαρίζεται (6), ἀφορμὴν αὐτοῖς δεδούσις πρὸς αἰτητούς· ὅπως κανὸς ὡς οἱ περὶ τὴν ἀνέκαρτήν ἐν τάδει γῆρας ἀποτερψθεντος· τοὺς δὲ δικαιοὺς πολλάκις ἀναγροφονίους ἀρπάζει· ἵνα μή, ὡς φησιν ὁ Σολομὼν, ἡ κακία ἀλλάξῃ (7) σύνεστι αὐτῶν, ή δόλος ἀπατήσῃ λυχῆν αὐτῶν, τελειωθέντες ἐν ὀλίγῳ ἀπλήρωσαν χρόνους μαχρούς. Ἀρεστὴ γάρ ἡ Κυρίη ἡ ψυχὴ αὐτῶν.

Ἐρώτ. ο'. Τί οὖν; Οὐδεὶς τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ σαλαπωρησάντων εἰσέρχεται ἐκεῖ εἰς τὴν γένναν, ἢτι μὴν πάλιν τις τῶν εὐημερησάντων ὕδε εἰσέρχεται ἐκεῖ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (8);

Ἀπόκ. Ναί. Οἱ μὲν γάρ τῶν ἀνθρώπων ἡμαρτον μεγάλα, καὶ ἀπαδεύθησαν ὕδε μικρά, καὶ ὑπόκεινται πάντως ἐκεῖ τιμωρηθῆναι, ὡς ἐπὶ τῶν ἐν Σοδόνιοις αὐτέσκομεν· οἱ δὲ πάλιν προσῆγαν τὸν θεῷ θεράπευτος πολλοὺς, μετάσχον δὲ ἐνταῦθα εὑρηματίας μαρτός (9), καὶ ἀπόκεινται αὐτοῖς λοιπὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὡς οἱ περὶ Ἀβράδομ καὶ Νοὲ, καὶ Μελιχισεδέκ· ἀλλοὶ ἡμαρτον πολλά, καὶ ἐπανοιούντες πονηρὸν, ὡς δὲ πλούσιος ὁ κατὰ τὸν Λάζαρον, καὶ ὑπόκεινται ἐκεῖ τῇ πάντων γαλετωτέρᾳ κολασί· ἔτερος δὲ ἔξιτόν οὗτος θεὸν τὸν ὄλυτον τῷ χρόνῳ τὸν μηλωταῖς καὶ αἴγοις δέρμασι, πάσῃς ἀπολαύσεως ἱπτείντος ἀποταξάμενοι, οἱ καὶ μετέζωνται πάρα θεοῦ διωρεῶν ὑπὲρ πάντας ἀκίνωνται· ἀλλοὶ δὲ ἡμαρτον τῷ θεῷ μερικῶς (10), καὶ ἀπαδεύθησαν δίξιας ὑπὲρ ὃν ἡμαρτον, καὶ ἀντιρρήσθησαν ἐκεῖ τῆς αἰλούντου κολασίας, ὡς δὲ πτωχὸς Λάζαρος. "Πότερ διὰ τῶν εἰρημάντων ἐμάθομεν, διὰ οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων καλέσαι εἰς ὕδε κολάζονται· οἱ δὲ ὕδε καὶ μόνον· ἀλλοὶ δὲ ὕδε μὲν οὐδαμῶς, ἐκεῖ δὲ δύνητος. "Πότερ καὶ τὸ ἐννετόντος (11)· διὰ οἱ μὲν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ἀπολαύσουσιν· οἱ δὲ ἐνταῦθα μὲν οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐκεῖ. "Ιεσαὶ δὲ τινες καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ ἀπολαύσουσιν· οἱ δὲ τὸν ὄντα ἀνθρωπάρτεσκεντα κακοποθεσταντες, καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν ἐκπεσόντες. Δεῖ τοίνυν πάντας τοὺς εὐεσθεῖς συμπαθεῖς ἀποιστασθεῖς ἀκριβῶς, ὅπιεπερ οὐ μόνον ὑπὲρ ὃν Ἱηραρχὸν ὑπόκεινται συμπάθειαν εἰς τοὺς δεσμῶντος ἀποιστεῖσαντας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντων ὡν αὐτοῖς δὲ θεοῦ ἐδωρήσαστο ἀγαθῶν. Οὐ γάρ δει μετρεῖν τὰ διδύματα, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ ἥμιντος χαριζόμενα· μῆτρας καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν τοῦ θεοῦ διωρεῶν κριματὶ φοβερῷ. ὑποκέσωμεν. Πολλάκις γάρ καὶ ἀνεψιοις καὶ ἀμαρτωλοῖς δὲ θεοῦ πλούτον χαρίζεται, ἵνα δὲ αὐτοῖς ἐν ἀλημοσίνωντας τὰς ἀντιτῶν ἀμαρτιας ἀποτλύνωσι, καὶ ἔξαλεψίων. Ἐλεγμοσίνας γάρ, φησιν ἡ θεία Γραφὴ, ἀποκαθαιρόνται ἀμαρτιαί.

Ἐρώτ. οα'. Τί θέλουμεν λέγειν περὶ τῶν ἔξαλψην τελευτῶντων, ἡ χρηματιζόμενον, ή ὑπὸ ἀλλού τοιούτων θανάτων τίλει τοῦ βίου χρωμάτων;

* Sap. iv, 11. * Luc. xvi, 20. ** Hebr. xi, 37.

(6) Reg. 2, 3, μαχροὺς χρόνους.

(7) Sic mss. Editi vero, ἀλλάζει.

(8) Ita mss.; τῶν οὐρανῶν deest in editis.

A omnes homines salvos fieri et in agnitionem veritatis venire. Hinc sæpe peccatoribus longum concedit tempus, occasionem illis ad penitentiam tribuens, ut saltem, velut qui ad horam undecimam venerunt, in extrema senectute convertantur. Justos porro sæpe post breve vitæ tempus abripit, ne, ut ait Solomon, malitia mutet intellectum ipsorum, aut dolus decipiat eorum animam. « Consummati in brevi, expleverunt tempora longa ». Placita enim erat Domine anima ipsorum.

Ques. LXX. Quid ergo? Nemo eorum qui in hac vita calamitosam dueunt vitam illuc in gehennam ingreditur? Nemone item illorum qui hic fortunata vivunt, ingreditur in regnum celorum?

Resp. Est sane ita. Alii enim graviter admodum peccaverunt, et parum hic sunt castigati, debentque omnino illuc puniri ut in Sodomitice videre est. Alii rursus multos labores Deo obtulerunt, parvæque felicitatis hic fuere participes, quibus utique regnum celorum reservatum est, ut Abraham, Noe et Melchisedec. Alii multum peccaverunt, nihilque hic incommodum perpessi sunt ut dives ille qui in historia Lazari memoratur*, illicque subiuntur sunt aspernum omnium supplicium. Alii autem per totam vitam propter Denim circuerunt in meloës et pellibas caprini**, omni terrena voluptate rejecta, quos amplioribus donis illuc Deus præceteris omnibus dignabitur. Alii vero in Deum ex parte peccaverunt, et, ut merebantur, pro peccatis emendati sunt, atque aeternis tormentis sunt liberati, uti pauper Lazarus. Unde ex prædictis discimus alios et illuc et hic puniri: alios vero hic duntaxat: alios autem hic minime puniri, sed illuc graviter. Ut et e contrario, alii hic et illuc bonis perfruuntur, alii hic minime, sed illuc. Forte etiam nonnulli et hic et illuc omni voluptate privautur, qui nempe hic ut placent hominibus, mala sunt perpessi, et ob hanc causam illuc quoque bonis exciderunt. Itaque omnes pios condolentes scire necesse est, non solum debere pro his que egrent se condolentes erga indigentes exhibere, sed et pro omnibus bonis que illis donavit Deus. Nec enim metiri oportet quæ in pauperes erogantur, sed attendere ea a Deo nobis donari, ne forte pro ipsis Dei donis horrendum subeamus iudicium. Sepe enim et indignis et peccatoribus Deus divitias impertit, ut illarum ope peccata sua eleemosynis abluant. Eleemosynis enim, inquit Scriptura divina, peccata purgantur¹.

Ques. LXXI. Quid dicendum est de iis qui subito moriuntur, aut præcipitantur, vel simili morte intereunt?

¹ Eccl. iii, 33.

(9) Reg. 2, μαχρός. Editi vero μαχρός.

(10) Ita mss. Editi vero, μερικῶς.

(11) Sic Reg. 3. Editi vero, τῶν ἐναντίων.

RESP. Quod haec incerta sint et soli Deo nota, A non est ambigendum. Attamen cum dicat Dominus : Quid enim? An decem illi et octo supra quos cecidit turris Siloam, magis peccatores erant prater omnes habitantes in Jerusalem? Non, dico vobis¹²: inde discimus non omnes qui impii sunt et iniqui, acerbam mortem **232** obire. Etenim Jobi filiorum, qui justi erant, acerba mors fuit. Igitur haec duo debemus concludere, pios homines, qui acerba morte interierunt, leve aliquod vitium habuisse, eoque liberatos esse, malo hujusmodi interitum, ut majoribus vere honoribus digni essent. Id etiam evenit, ut nos, haec videntes, meliores efficiamur, juxta haec verba: Si justus vix salvatur, impius et peccator ubi parebunt?¹³ Similiter vero et peccatores cum ejusmodi mortem patiuntur, omnino inde aliquam misericordiam consequuntur. Qui item haec vident, aliquam inde percipiunt utilitatem, raptum replete cernentes nec opinantem hominem. Quod si infantes eo quoque modo moriuntur, ne obstupescas: namque nihil illi dampnum inde perpetiuntur, nec id illis accidit proprium ob peccatum, sed ut ipsorum parentes meliores et religiosiores evadant, nempe intelligentes sua propria peccata mori ipsorum infantes. Ceterum in his omnibus meminisse oportet hujus Domini vocis: Duo passeris asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre meo qui in celis est¹⁴; et quod nostri, qui fidelles sumus, omnes capilli capitis numerati sunt. **Δευτοῦ τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς**: καὶ δι τοῦ πατρὸς τοῦ πατούς τοῦ πατέρων.

QUEST. LXXII. Multis in terra degentibus tremenda visa sunt haec Domini verba: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus. Et quiunque dixerit verbum contra Filium, remittetur ei: qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro¹⁵.

RESP. Eapropter, omnes divinus Apostolus his admonet verbis: Littera occidit, Spiritus autem vivificat¹⁶. Multa siquidem divinarum Scripturarum loca si, secundum carnem intelligamus, in nefandas blasphemias incidimus, cuiusmodi sunt quae nobis nunc proponuntur Domini verba, quae si secundum nudas dictiones excipiamus, non solum in nefandas dilabent cogitationes, sed etiam ipsum Dominum reperiemus sibi ipsi adversari. Namque si « quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei », quomodo idem Filius dixit, « Qui me negaverit coram hominibus, negabo eum coram angelis Dei¹⁷? » Et rursus, si omne pecca-

¹² Luc. xii, 4.

¹³ I Petr. iv, 18.

¹⁴ Matth. x, 9.

¹⁵ Sic mss. Editi vero, Διὰ ταῦτα. Infra duo Reg. πικρὸν ὑπερβάντας θάνατον.

¹⁶ Ita duo Reg. At editi, ἐκ τούτου μετρικοῦ. Infra idem, ὡς οὐκ οἰδεν. Editi, ὡς οἴδεν.

¹⁷ Reg. 2, ἀμαρτίας.

¹⁸ (15) Hac quæstio habetur superius in Testimonio

Απόκ. Οτι μὲν δῆλα τὰ τοιάτια και Θεῷ μόνῳ γνωστά, οὐ δεὶς ἀμφιθάλλειν. Ομως τοῦ Κυρίου λέγοντος: Τί γάρ οἱ δέκα καὶ δεκάων, ἐφ' οὓς δὲ πύργος τοῦ Σιλωάμ ἔπεισεν, ἀμαρτωλότεροι ἡσαν παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ; Οὐχί, λέγω ὑμάντες· μανθάνομεν, διτι οὐ πάντες δοι ασεβεῖς ή ἀδικοὶ τυγχάνονται, πικρῷ θανάτῳ τελευτῶντες ἀποθνήσκουσι. Καὶ γάρ οἱ παῖδες τοῦ Ἰησοῦ, δικαῖοι δύντες, εἰσειναν θάνατον. Οὐκούν δύο ταῦτα (12) ἡμᾶς ἐπὶ τούτων χρή στοχάζεσθαι· διτι οἱ μὲν εὐλαβεῖς, πικρὸν ἀποθνήσκοντες θάνατον, μικρὸν τι ἀλλάτωρα ἐκέπηντο, καὶ τούτῳ ἀντρύθησαν ἐκ τῆς τοιάτις πονηρᾶς τελευτῆς, ένα μειζόνιον ἀλτηνών τιμῶν ἀξιωθῶσι. Λοιπὸν δὲ δηνοὶ και ἡμεῖς δρόντες σωφρονισθῶμεν κατὰ τὸν εἰρημένον λόγον.

B Ει Ει δικαιοὶ μὲν αὐτεῖσαι, διασεβής, καὶ ἀμαρτωλοὶ ποὺ φανεῖσαι, » Ήπαύτας δὲ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ, τοιούτοις θανάτοις ἀποθνήσκοντες, πάντως ἐν τούτῳ μετρικοῦ (13) ἐλέους τυγχάνονται. Άμα δὲ πάλι καὶ οἱ ὄρφωντες ὥρξειάν τινα κομίζονται, βλέποντες δύναν ἀρπαζόμενον, ὡς οὐκ οἴει, τὸν ἀνθρώπον. Ει δὲ καὶ νήπια οὐτα θανατοῦται, μή θαυμηθῆσθαι. Αὐτὰ μὲν γάρ ἐκ τούτου οὐδέντων ἀκλάσσων, εὗται δὲ οἰκεῖαν ἀμαρτωλοὶ τοῦτο πεπονθέστεροι, ή καὶ εὐθέστερος γίνονται· ἐννοούμενοι, διτερε δια τὰς αὐτῶν ἀνομίας (14) οὐτω τὰ αὐτῶν τεθνήκη τηνήπα. Ομως ἐπὶ πάσι τούτοις δεῖ ἐνοεῖν την τοῦ Κυρίου φωνὴν την λέγουσαν· διτι « Αὐτὸν στρούψις δασταρίου πωλεῖται, καὶ ἐν ἐκ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τῆς γῆς ἢ μῶν τῶν πιστῶν καὶ αι τρίχες τῆς κεφαλῆς πάσαι τριβημέναν ὑπάρχουσαν.

C Ει Ει Ει. Πολλοῖς (15) τῶν ἐπὶ γῆς φοβερός δι τοῦ Κυρίου λόγος καθέστηκεν, δι φοιτι· » Πίσσα ἀμαρτία και βλασφημία ἀρεθίσσεται τοὺς ἀνθρώπους¹⁶ » καὶ, « Ος δὲ ἐπὶ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀρεθίσθεται αὐτῷ· δι τὸν εἰπεῖ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, οὐκ ἀρεθίσσεται αὐτῷ οὐδὲ ἐν τῷ γῇ αἰώνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. »

Απόκ. Διτι τοῦτο παρατεί πάσιν δι θεοῖς Ἀπόστολος λέγων, διτι « Το γράμμα ἀποκτείνειν, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποεῖ. » Πολλὰ γάρ τῶν θείων Γραφῶν ἐὰν κατὰ τὸ γράμμα νοήσωμεν, εἰς ἀθέμους βλασφημίας ἀμπτηπομεν (16)· οὐδὲ ἐπὶ καὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν νῦν τοῦ Κυρίου λόγιον, διπερ, ἐὰν κατὰ Ἑρροῦ (17) τὰς λέξεις ἀκλάσωμεν, οὐ μόνον εἰς ἀθέμους ἐννοιας πειραπτομεν, διλλ καὶ αὐτῶν τῶν Κύρεων ἀντιούμενον διατῷ εὑρίσκομεν. Εἰν γάρ « Ος δὲ ἐπὶ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀρεθίσθεται αὐτῷ, » πῶς αὐτὸς δι Υἱὸς εἰπεν· « Ο ἀπαννούμενος με ἐμπροσθεν ἀνθρώπων, ἀπαρήσσομαι αὐτὸν ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ; » καὶ πάλιν, ἐὰν

Script. sacræ, num. 49, de qua re vide Admonitionem. Infra editi, εἰπεῖ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος, etc., omisis multis, que ex Regiis duobus suppleximus.

(16) Reg. 1 et 2, πειραπτομεν.

(17) Ita duo Reg. Editi vero, κατὰ ἀξιαν.

πάσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, πῶς καὶ ὑπὲρ ἀρρού λόγου ἀπολογίας δύσσομεν; πῶς ὁ λέγων τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρέ, Ἐνοχός ἔσται εἰς τὴν γένενναν τοῦ πυρός; πῶς ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησι· « Μή πλανᾶσθε, οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε μέθυσοι, οὔτε λοιδόροι, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι; » Καὶ εἰ ταῦτα οὐτις ἔχει, πῶς λοιπὸν, εἰπὲ μοι, πῶς ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθῆσεται τοῖς ἀνθρώποις; Καὶ ἐὰν τάλιν τοῦτο ἀλήθες, διὰ τὸ λοιπὸν ἐγκαλεῖσθαι ὁ ἀδελφὸς Πλειάνης, τέλος κηρύττων τῆς κολάστεως εἶναι καὶ συγχώρησιν πάτης ἀμαρτίας γενέσθαι, καὶ τοῖς διάμοσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις παρὰ Θεοῦ; Πάλιν δὲ καὶ ἐὰν ἡ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνων βλασφημία οὐκ ἔχει συγχώρησιν διὰ μετανοίας, τί μέριμνεται ἡ Ἐκκλησία Ναύατος (18) ἀποβαλλόμενον τὴν μετάνοιαν; Τὸ δὲ σκοτεινότερον καὶ δυσκατάληπτον ἔχειν ἔστι διὰ δὲ ἐν εἰπῃ λόγῳ κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀφεθῆσεται αὐτῷ· ὅταν δὲ ἐντείπη λόγος κατὰ τὸν Πατέρα (19). Καὶ τί λοιπὸν ἀποβαλλόμεθα τοὺς μυσταρούς Ἀρειανούς, τοὺς σμικρόνυντας, καὶ καταβεβαίουντας τὸν Υἱὸν παρὰ τὸ Πνεῦμα; Πῶς οὖν ὁ Υἱὸς λέγει· διὰ τὸν Εἳγώ καὶ διὰ Πατέρα ἐν ἀμερέ· καὶ, « Οὐ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμῇ τὸν Πατέρα; » Καὶ πάλιν νῦν φησιν, διὰ τὸν Εἳγώ δὲ εἰπῃ λόγον κατὰ τὸν Υἱού, ἀφεθῆσεται αὐτῷ· « Ἄρα οὖν, εἰπέ μοι, συνεχωρήσῃ ἡ εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημία Ἀρειανοίς, καὶ Σιμωνιανοίς, καὶ Φωτεινανοίς, καὶ Σαβειλιανοίς, καὶ τοῖς λοιποῖς πάσι τοῖς εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ σάρκαν βλασφημήσαν; » Απαγε τῆς ἀποτοξίας! εἰ γάρ ὁ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Μωρέ, Ἐνοχός ἔσται εἰς τὴν γένενναν τοῦ πυρός, εἰς πολὺν λοιπὸν, εἰπέ μοι, γένενναν γεννήσεται ὁ λέγων τῷ Θεῷ αὐτοῦ· Κτιστὲ (20), καὶ οὐχ, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, διὰ δύναται τις ἀτιμάζων τὸν Υἱὸν, τιμῆν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνων; δὲ γάρ ἀτιμάζων (21) τὸν Υἱὸν δῆλον ὅτι ἀπαρνεῖται τὸ βάπτισμα· ὁ δὲ τὸ βάπτισμα ἀπαρνούμενος δῆλον ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνων ἀποδύεται. Καὶ ὑπέρ εἴποι τοῦ αἰτιητοῦ ἡλίου, ἐὰν τὴν θεριήν ἡ τὴν ἀκτίναν αὐτοῦ καθυβρίσῃς, εἰς δὲ τὴν τὴν φύσιν τοῦ ἡλίου ἡ ὑδρία ἀνατρέψῃ· οὕτων καὶ ἐπὶ τοῦ τρισηλίου τῆς ἀγίας Τριάδος φωτὸς καὶ φωστήρος ἡ τῆς (22) μᾶζη ὑποστάτεσσας ἀτιμία παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἔστι βλασφημία. Τι οὖν ἔστι τὸ δὲ τὸν Κυριον πρὸς Ιουδαίους λεγόμενον, ὅτι πᾶσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθῆσεται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ διὰ δὲ ἐν εἰπῃ λόγῳ κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθῆσεται αὐτῷ· διὰ δὲ ἐν εἰπῃ λόγῳ κατὰ τοῦ Πνεύμα-

A tum et blasphemia remittetur hominibus, quomodo et de otioso verbo rationem sumus reddituri.¹⁸ quomodo qui dicit fratri suo, « Fatue, rens erit gehennæ ignis¹⁹? quomodo item Apostolus ait, « Nolite errare: neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt²⁰? » Quia si ita se habent, quomodo, queso, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus? Quod si verum est, cur jam reprehenditur infelix Origenes prædicasse futurum aliquando supplici finem, veniamque omnis peccatum hominibus tum daemonibus Deum concessurum? Si item blasphemia in Spiritum sanctum veniam nullam poenitentiam obtinet, quid queritur Ecclesia Novatum poenitentiam rejecisse? Illud autem obscurius et difficileius intellectus est, quod, qui dixerit verbum contra Filium, remittitur ei, ita ut Filius inferior videatur esse Spiritui sancto et Patri. Quid ergo nefarios Arianos detestamus, qui Filius volunt esse minorem et inferiorem Spiritu? Cur Filius ipse ait, « Ego et Pater unus sumus²¹; » et, « Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem²²? » Quomodo ergo idem tamen nunc ait, « Qui dixerit verbum contra Filium, remittetur ei? » Num, amabo, blasphemia in Filium condonata est Arianis, Simonianis, Photinianis, Sabellianis, ceterisque omnibus qui blasphemias in 233 Christi incarnationem protulerunt? Apage, id absurdum. Nam si is qui fratri suo dicit, « Fatue, reus est gehennæ ignis: qualem, dic mihi, in gehennam gehennæ projicetur is, qui Deo suo dicit, Create, et non Fili Dei, sed serve, minister et parve? Et si qui dixerit verbum contra Filium, remittetur ei, quomodo ipse Filius dixit, « Qui non manducat meam carnem, nec bibit meum sanguinem, non habebit vitam eternam²³? » Quis vero Filius spernens, Spiritum sanctum poterit honoreare? qui autem Filium spernit, certe baptismum negat ille: at qui baptismum negat, profecto Spiritum sanctum exiit. Ac quemadmodum in sole sensibili, si ejus calorem vel radios convicia velles laedere, hujusmodi injuria in totum solem recidere, ita in triplici illo sole sancta Trinitatis, luminis et luminaris, si quis unam hypostasin ignominia afficiat, ea impietas totam plenitudinem divinitatis offendit. Quid igitur est quod Dominus ad Iudeos ait, quod omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, et, qui dixerit verbum contra Filium, remittetur ei: qui autem dixerit adversus Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in praesenti saeculo neque in futuro? Attenta mente audiamus, nec erremus. Christum, post inexplica-

¹⁸ Matth. xii., 36. ¹⁹ Matth. v., 22. ²⁰ I Cor. vi., 10. ²¹ Joan. x., 30. ²² Joan. v., 23. ²³ Joan. vi., 54.

(18) Reg. 2, Νάδατον.

(19) Post, καὶ τὸν Πατέρα, Reg. 2 εἰ 3 habent, καὶ τὸ λοιπὸν ἀποβαλλόμενα τοὺς μυσταρούς Ἀρειανούς, τοὺς σμικρόνυντας καὶ καταβεβαίουντας τὸν Υἱὸν παρὰ τὸ Πνεῦμα; Καὶ πῶς ὁ Υἱός. Quia nec in

editis compareut, nec supra in Testimonio Scriptura, ubi hæc leguntur num. 49.

(20) Duo miss., χτιστὸν... οὐδὲ... δούλον, εἰς.

(21) Sic miss. duo. Editio, δὲ ἀγ.

(22) Reg. 2, φωτὸς καὶ μωσηρίου, τῇ τῆς.

hilem unionem, duplum esse, nempe ex divinitate et humanitate constare, sacre nobis clamant Scripturæ: nam et Verbum caro factum est²¹, itaque Verbi divinitatem Christus ipse Spiritum sanctum appellat, quemadmodum ad Samaritanam ait: « Deus Spiritus est²² » suam autem humanitatem, Filium hominis rursus appellat, quemadmodum alibi de propria carne ait: « Nunc glorificatus est Filius hominis²³ ». Igitur Judæi, qui Deum semper offendebant et blasphemii insectabantur, duplum adversus Christum commiserunt blasphemiam: alii enim carnem ejus sive Filium hominis offendebant, rati prophetam ipsum esse non autem Deum: quibus veniam dedit. Siquidem initium predicationis erat, nondumque poterat mundus Deum illum credere qui homo apparebat. Hinc Christus ait, Qui-cunque dixerit verbum contra Filium hominis, sive contra corpus, remittetur ei. Audeo enim dicere neque ipsos beatos ejus discipulos perfectam ipsius divinitatis habuisse cognitionem, donec Spiritus sanctus die Pentecostes in eos illapsus esset. Namque etiam post resurrectionem alii illum viderunt et adorarunt; quidam autem dubitaverunt, at non idcirco fuere condemnati. Qui autem adversus Spiritum sanctum proferebant blasphemiam sive adversus Christi divinitatem, cum nempe hæc dicerent: « In Beelzebulo principe dæmonum ejicit dæmonia²⁴ » his ait: « Non remittetur neque in præsenti sæculo neque in futuro. » Verumtamen observandum est Cbristum non dixisse, qui blasphemias protulerit, et egerit penitentiam, illi non remittetur, sed qui blasphemias profert, sive qui in blasphemias perseverat. Nullum enim est peccatum quod non condonet Deus illos qui sinceram et dignam agunt penitentiam.

QUEST. LXXXIII. Quid ergo? Veniamne penititia consequitur qui Christum negat, et blasphemian in Spiritum sanctum profert?

RESP. Tria baptismata, quæ quodvis peccatum expiare possint, Deus naturæ hominum concessit: nempe aquæ, proprii sanguinis per martyrium, et tertium per lacrymas, per quod purgata est metrex²⁵. Ipse item sanctorum apostolorum coryphaeus Petrus fusis post negationem lacrymis acceptus est et servatus. Qood si Christi negatio renuntiatur, non autem Spiritus sancti negatio, sequitur ut Filius inferior sit Spiritu sancto. Audi porro Scripturæ testimonium, nec credere dubites nullum quodvis peccatum esse, quod Dei clementiam vincat. **234** Sic igitur Deus loquitur per Ezechiel prophetam: « Vivo ego, dicit Dominus, si quis homo omnia fecerit peccata, ipsumque in ju-

A τος τοῦ ἀγίου, οὐκ ἀφεθησται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰώνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι; Νουνέων ἀκούσωμεν, καὶ μὴ πιλανθόμεν. Διτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἀφράστον ἔνωσιν, φημι δὲ ἐκ θεότητος καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος, αἱ ιεραὶ ἡμίν διαβοῶσι Γραφαὶ· « Οὐ γάρ « λόγος σάρξ ἐγένετο. » Τὴν γοῦν τοῦ λόγου θεότητα δὲ αὐτὸς Χριστὸς Πνεῦμα ἄγιον ὑνομάζεις, καθὼλ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν Θελεγεν, ὅτι Πνεῦμα δὲ Θεός· τὴν δὲ ἀνθρωπότητα αὐτὸν Γίδην ἀνθρώπου πάλιν· καθὼλ καὶ ἀλλαχον περὶ τῆς ἴδεας αὐτοῦ σαρκὸς φησι· « Νῦν ἐδοξάσθη δὲ Γίδης τοῦ ἀνθρώπου. » Οἱ οὖν ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσκρούοντες καὶ βλασφημοῦντες Ιουδαῖοι διττὰ πρὸς τὸν Χριστὸν τὴν βλασφημίαν ἔκπειτος· οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, ἥγουν τῷ Γίδῃ τοῦ ἀνθρώπου, προσκόποντες (23) προφήτην αὐτὸν, B ἀλλ’ οὐ θεὸν εἶναι νομίζοντες, οἵς καὶ συγγράμματα ἔλασσον. Ἀρχὴ γάρ ἡ τοῦ κηρύγματος, καὶ οὖποι ἔχωρει δὲ κόσμος θεὸν πιστεύειν φιλούμενον ἀνθρώπον. Διὸ καὶ φησιν δὲ Χριστὸς, ὅτι « Οὓς δὲ ἀν εἴηται λόγος τοῦ Γίδου τοῦ σώματος, ἥγουν τοῦ σώματος, ἀφεθησται αὐτῷ (24). Τολμῶν γάρ λέγειν, διὸ οὐδὲ αὐτὸλ οἱ μακάριοι αὐτοῦ μαθηταὶ τὸ τέλεον περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος εἴχον φρόνημα. Ιως τὸ Πνεῦμα τοῦ ἄγιου αὐτοὺς τῇ Πεντεκοστῇ ἐπεφοίτησεν. Ἐπει τοι μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἱ μὲν ἰδόντες αὐτὸν προσκύνησαν, οἱ δὲ ἔδιστασαν, ἀλλ’ οὐκ εἰς τούτους τακτερίθησαν· οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τοῦ ἄγιου, ἥγουν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα, βλασφημοῦντες καὶ λέγοντες, ὅτι « Ἐν Βεζεζούῳ τῷ ἀρχοντὶ τῶν δαιμόνων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » τούτοις, φησιν, « Οὐκ ἀφεθησται οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰώνι οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. » Πλὴν ομηρώσασθαι, χρή, διὸ οὐκ εἴπεν δὲ Χριστὸς (25) τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανόσαντι, οὐδὲ ἀφεθησται, ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, ἥγουν τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ἐπιμένοντι. Ἐπιστήμεροι οὐκ ἔστιν ἀμαρτία συγγράφητος παρὰ Θεῷ ἐν τοῖς ὁσίωσι καὶ κατ’ ἀξίαν μετανοοῦσιν.

Ἐρώτησος σγ. Τι οὖν; ἔχει δρεσιν διὰ μετανοίας δὲ τὸν Χριστὸν ἀρνούμενος, καὶ βλασφημῶν εἰς τὸ Πνεῦμα τοῦ ἄγιου;

Ἀπόκρισις. Τρία βαπτίσματα καθαρικὰ πάσης οἰς δῆποτε ἀμαρτίας δὲ θεὸς τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐδωρήσατο· λέγω δὲ τὸ διάτοις, καὶ πάλιν τὸ διὰ μαρτύρων (26) τοῦ ἰδίου αἰματος, καὶ τρίτον τὸ διὰ δακρύων, εἰς ὅπερ καὶ ἡ πόρνη ἐκθαβίσθη. Πλὴν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κορυφαῖος τῶν ἀγίων ἀποστόλων Πέτρος μετὰ τὴν ἀρνησιν, κλαύσας προσεύχεται καὶ δεύθη· « Εἳν δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀρνησις ἔχει συγγράψαν, ἢ δὲ τοῦ ἄγιου Πνεύματος οὐκ ἔχει· » εὐρίσκεται λοιπὸν δὲ Γίδης ἀλλάτιν τοῦ ἄγιου Πνεύματος. « Ακουσον δὲ καὶ γραφικῆς μαρτυρίας, καὶ πεισθῆτε μὴ εἶναι τὴν οὖλην δῆποτε ἀμαρτίαν νικῶσσαν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Λέγει οὖν δὲ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἱεζεκίηλ οὗτος· « Ζῶ ἄγω, λέγει Κύριος, δέτι, ἀλλὰ τις

²¹ Joan. i, 14. ²² Joan. iv, 24. ²³ Joan. xiii, 31.

²⁴ Matth. xii, 24. ²⁵ Luc. vii, 57.

(23) Ita duo Regii. Editi vero, προσπίπτοντες. Μονοὶ ίδεμ, ηνόμιζον. Editi, νομίζοντες.

τοῦ σώματος αὐτοῦ δεσντ.

(25) Ita duo Regii. Editi vero, δ θεός.

(26) Reg. 3, μαρτυρίου. Editi, μαρτυρίας.

ποιήσῃ ἀνθρωπος πάσας τὰς ἀμαρτίας, καὶ εὑρός δὲ αὐτὸν ἐν δικαιοσύνῃ, οὐ μὴ μηνούσῳ πασῶν τῶν ἀνθρώπων αὐτὸν. » « Εὑρὼν δὲ αὐτὸν, δῆλον ὅτι τῇ δράσῃ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Δεῖ γὰρ εἰδέναι, ὅτι ὁμοίως τῷ βαπτίσματος ἡ τῶν δακρύων πηγὴ καθαρίζει τὸν ἀνθρώπων· διόπερ πολλοί, διὰ πτωσιμάτων μολύναντες τὸ ἄγιον (27) βάπτισμα, διὰ δακρύων ἐκαθαρίζεθαν καὶ δικαιοὶ ἀπελεγόνταν.

Ἐρώτ. οδ. Ποιὰ ἀμαρτία ποιεῖ τὴν προσευχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπρόσδεκτον παρὰ Θεῷ;

«Ἀπόκ.» Ἡ μνησικακία, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τὸν λέγοντα· «Οὐι ἔδων προσφέρεις τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κάκει μνησθῆς ὅτι δὲ ἀδελφός σου ἔχει τα κατὰ σοῦ, διφερὲς ἔκει τὸ δῶρόν σου ἐμπροσθέτες τὸν θυσιαστήριον, καὶ ὑπάγει· πρότον διαλλάγητο τῷ διδέλχῳ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου· » ὡς τῆς μνησικακίας δηλοῖς ὅτι ποιεύστης ἀπρόσδεκτον τὸ δῶρον τῆς προσευχῆς.

Ἐρώτ. οε. Ποιὰ ἀμαρτία οὐ δύναται μετανοῆσαι τῷ Θεῷ;

«Ἀπόκ. Δῆλον, ὅτι ἡ ἀπόγνωσις, ὑψῷ ἡς κρατηθεῖς ἰούδας ἀπήγαγετο.

Ἐρώτ. ος. Ποιὰ ἀμαρτία ἔστι βαρύτερά πάντων τῶν πτωσιμάτων;

«Ἀπόκ. Ἐάν, ὡς φησιν δὲ Ἀπόστολος, μεῖζον πάντων τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀγάπη, πρόδηλον, ὅτι μεῖζον πάντων τῶν κακῶν ἡ μισαδελφία, καὶ ἡ ἀσπλαγχνία, καὶ ἡ ἀνέλεμπτον.

Ἐρώτ. οι. Ποιὰ τῶν ἐντολῶν συγχωρεῖ τῷ ἀνθρώπῳ πάσας τὰς ἀμαρτίας;

«Ἀπόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Μή κρίνετε, καὶ οὐ μή κριθήτε»· καὶ πάλιν· «Ἄφετε ἡμῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφέλεμεν τοὺς ὀφειλέτας ἡμῶν»· πρόδηλον, ὅτι τοῦ τοῦ μὴ κρίνεν τοῦ τάλασσον συγχωρεῖ τὰς ἀμαρτίας· ὥσαύτως καὶ τὸ μὴ μνησικακῆσαι ἀνθρώπῳ. «Ἄφετε· γάρ, φησι, « καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. »

Ἐρώτ. οη. Ἐάν τις ποιήσῃ βαρύτατον ἀμάρτημα, καὶ μετανοήσῃ, πόθεν ὀφελεῖται μαθεῖν εἰ συνεχωρίθη αὐτῷ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ οὐ;

«Ἀπόκ. Τοῦτο μὲν ὄλγον τῶν δινθρώπων ἐπὶ τῆς κατάδηλον γίνεται. «Ομως ὥσπερ δεσπότης καὶ δοῦλος, οὗτος ὑπάρχει τὸ συνειδής τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲ Θεός. «Πότερ οὖν δὲ δοῦλος διπάσας ἐπιγινώσκει τὰς τῶν σχημάτων καὶ τῶν ἥρημάτων τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς αὐτὸν εὔμενής, ὡς ἦν πρὸ τοῦ πτωσιμάτος· οὗτος καὶ δὲ ἀνθρώπος ἀμάρτελαν ἀπολύτει τὴν παρθεσίαν, ἢν εἶχε τὸ συνειδής αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῇ εὐχῇ αὐτοῦ. Μετανοοῦντος οὖν τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἀξίαν, πάλιν χαρίζεται αὐτῷ δὲ θεὸς τὴν παρθεσίαν, ἢν εἴχε πρὸς αὐτὸν πρὸ τοῦ πτωσιμάτος· καὶ ἐντεύθεν δὲ γινώσκει δὲ μηδωτος, ὅτι συνεχώρησεν αὐτῷ δὲ θεὸς τὸ ἀμάρτημα.

²⁷ Ezech. xxxiii, 14, 16. ²⁸ Matth. v, 23, 24. ²⁹ I Cor. xiii, 13. ³⁰ Matth. vii, 1. ³¹ Matth. vii,

(27) Duo mss., μολύναντες ἐστοῦς μετὰ τὸ ἄγιον.

A stit invenierim, non recordabor omnium iniquitatum ejus». » Porro quod ait, « invenierim, clarum est de hora mortis ejus id intelligi. Scendum enim est fonte lacrymarum, perinde ac baptismo, purgari hominem. Hinc multi qui peccatis suis sanctum baptismum inquinaverant, per lacrymas purgati sunt et justi effecti.

QUEST. LXXIV. Quale peccatum facit ut oratio hominis Deo non sit accepta?

RESP. Offensarum recordatio juxta hæc Domini verba: « Si offens munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinquere ibi munus tuum ante altare, et vade; prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum ». » Quia scilicet offendarum recordatio facit ut orationis munus acceptum Deo non sit.

QUEST. LXXV. Cujusnam peccati nullam admittit Deus pénitentiam?

RESP. Manifestum est esse desperationem, qua occupatus Judas se ipse strangulavit.

QUEST. LXXVI. Quodnam peccatum omnibus aliis est gravius?

RESP. Si, ut ait Apostolus, omnium bonorum præstantissima est charitas³², clarum est omnium malorum gravissimum esse fratres odio prosequi, immisericordem esse, nec eleemosynam amare.

QUEST. LXXVII. Quod mandatum condonat boni omnia peccata?

RESP. Quandoquidem dicit Dominus: « Nolite judicare, et non judicabimini³³, » et rursus: « Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris³⁴; » perspicuum est, eo quod quis proximum non judicet, veniam peccatorum obtinere; similiiter eo quod quis injuriarum sibi illatarum obliviscatur. Nam « Dimitte, » inquit, « et dimittetur vobis³⁵. »

QUEST. LXXVIII. Si quis post commissum gravissimum peccatum pénitentiam egerit, unde nam possit rescire, an illud sibi Deus condonabit, necne?

RESP. Id quidem paucis hominibus in terris sit manifestum. Verumtamen conscientia hominis et Deus perinde se babent ac herus et servus. Quemadmodum igitur servus qui herum offendit, et gestu et verbis heri intelligit ipsum non esse sibi benevolum, ut erat ante offendit: ita homo qui peccat, fiduciam amittit, qua antea ejus conscientia fruebatur, cum Deum oraret. Cum autem dignam idem egerit pénitentiam, illi rursum Deus filiciam reddit, qua ante peccatum gaudebat; indeque novit homo Deum sibi peccatum condonasse.

QUEST. LXXIX. Si quis post grave peccatum, A seipsum condemnnet, incipiatur agere poenitentiam, ac post tres dies moriatur, quid de illo cogitandum est?

RESP. Si, incepta poenitentia, animam suam a malis compescuit cogitationibus, pactusque cum Deo est se non amplius eadem quam antea commissurum peccata, ac postero die moriatur; Deus gratam habuit ejus poenitentiam, ut olim latronis, siquidem incipere poenitentiam agere, penes hominem est: at vivere vel mori, penes Deum est. Namque multos, cum poenitentiam agere incepissent, statim eripit Deus; quippe qui, ut bonus, eorum commodo prospiciens, praenoscat illos, si diutius viverent, lapsuros iterum esse ac perituros.

QUEST. LXXX. Quare quoam ex ieihi tantum causa, fluvios prope lacrymarum profundunt: alii vero, etiam in mille incident calamitates et miseras, aut alios incidisse videant, nunquam possunt lacrymari

235 RESP. Talia suut animarum et corporum temperaienta, que ex natura facile vel agere lacrymantur. Qui enim calidæ et teneræ sunt habitudinis, statim commiseratione lacrymantur quod in omnibus ferme mulieribus animadverterimus. Alii autem propter agrestem mente, et siccissimam naturam, et cordis arrogantiam fieri non possunt. Haec porro loquimur de iis qui in medio mundo versantur. Nam qui monasticam vitam agunt, donum lacrymarum ex divina gratia sepe consequuntur. Multa autem in lacrymis reperitur differentia. Quidam enim sepe ex ebrietate lacrymantur: quidam vero, ut gloriam hominum aucipientur. Quocirca bonus ille est fletus, qui occule Deo offertus quemadmodum nobis de eleemosyna quoque præcipitur.

QUEST. LXXXI. Si quis a mendicis secus viam, multis praesentibus, rogetur, quid agendum est? Annon potest eleemosynam præbere?

RESP. Cogitationem et mentem hominis judicat Deus: si quis igitur coram sexcentis hominibus propter Deum, non autem ut hominibus placeat, bonum egerit, ille nequaquam condemnabitur.

QUEST. LXXXII. Undenam sit ut anima aliquando prona sit ad communisrandum, aliquando vero dura et immutis?

RESP. Solam divinam naturam novimus esse immutablem ac semper eodem modo se habere. Nam et ex angelis quidam immutati sunt. Quocirca ita de mutabiliti hominum natura censendum est; aliquando nempe facilem et mihi esse, ut pote quæ secundum imaginem Dei sit facta, aliquando autem duram et immitem esse, utpote ab hoste oppugnatam, et vita afflictionibus adligerentem. Veruntamen si homo sibi ipse vim faciat ut

‘Ερωτ. οθ’. Έάν τις, ποιήσας ἀμαρτίαν μεγάλην, είτα καταγνῷ έκπονού, καὶ ἀρχεῖται μετανοεῖν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀποβάνη, τί χρή νομίζειν ἐπ’ αὐτοῦ;

‘Απόκ. Ήδην, ἀρξάμενος τῆς μετανοίας, συνέστειλ τὴν έκπονο φύχην ἀπὸ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων, καὶ διέβετο πρὸς τὸν Θεὸν συνταγάς, διτὶ οὐκ ἔτι παρέρχεται διὰ τῶν προτέρων αὐτοῦ ἀμαρτιῶν, ἐν ἐπραξῃ, καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον τελευτὴν· ἔλλειπτο ὁ θεὸς τὴν μετανοίαν αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ ληστοῦ. Τὸ μὲν γὰρ ἀρχοντας τῆς μετανοίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔστι· τὸ δὲ ἡστατεῖ τὴν θεώρην εὐθέως ἀρπάζει οἱ θεοὶ ὡς ἀγαθοὶ πρὸς τι συμφέρον, προγνώσκων, διτὶ, ἐν πολυχρονίᾳσι, πάλιν πεσεῖν καὶ ἀπολέσθαι B ἐμειλλον.

‘Ἐρωτ. π. Πώς τινες τὰ φύλης καὶ μηνῆς προφάστες ποταμοὺς σχεδὸν δακρύουν καταφέρουσιν· ἑτεροῖς, ἐδὲ μυρίας συμφοραῖς καὶ θλίψεσι περιπέσουσιν, ή καὶ διλούς περιπεσόντας θάσανται, οὐδαμῶς δακρύσαι δύνανται;

‘Απόκ. Εἰσὶ μὲν καὶ κράτεις τοιαῦται φύχην καὶ συμάτων, ἐν φύσεω τὸ δάκρυνον ἔχουσαι καὶ μῆ ξενοῦσαι. Οἱ μὲν γὰρ, θερμῆς καὶ ἀπλαῆς ἔξεως δύναται, εὐθέως δακρύουσι συμπτώσις, οὐδὲ τι καὶ ἐπὶ πολὺν τῶν γυναικῶν δρῶμεν γενόμενον· οἱ δὲ πάλιν καὶ ἐξ ἀγρίας γνώμης καὶ ἡροτάτης φύσεως, καὶ ὑπερηφάνουν καρδίας, δακρύσαι οὐ δύνανται. Ταῦτα μὲν φαμεν ἐπὶ τῶν ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου διαγνόντων. Οἱ γάρ τὸν μονήρη βίον μετερχόμενοι πολλάκις καὶ ἐν θελας χάρτοις τὸ δάκρυνον δακρύουν κομίζονται. Πλὴν πολλὴ τὶς ἐν τοῖς δακρύοις διατρόφη καθέστηκε. Τινὲς γάρ πολλάκις καὶ ἀπὸ μέθης οἴνου δακρύουσι· τινὲς δὲ καὶ δύσκαν ἀνθρώπων θηράμενοι. Διόπερ ἐκεῖνοι ἀγαθοὶ καθέστηκε δάκρυνον, τὸ χρυστόν τοις προσαγόμενοι, διόπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης παραγγελόμενα.

‘Ἐρωτ. πα. Έάν τις ὑπὸ πτωχῶν αἰτούμενος ἐν δόρῳ, καὶ ἐπέρων πολλῶν ἀνδρῶν παρόντων, τί χρή ποιεῖν; “Η οὐ δυνατὸν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ποιεῖν;

‘Απόκ. Τὸν λογισμὸν τοῦ ἀνθρώπου κρίνει οἱ θεοὶ. Έάν οὖν ἐνώπιον μυριάδων διὰ θεοῦ, καὶ οὐ δι· ἀνθρωπάρεσκεται ποιεῖται τὸ ἀγαθόν, οὐ κατακέρπεται.

‘Ἐρωτήσις πρ’. Πόθεν ποτὲ μὲν ἀγαθὴ γίνεται ἡ φύση πρὸς συμπάθειαν, ποτὲ δὲ πάλιν σκληρὰ καὶ δισπλαγχνοῖς;

‘Απόκ. Μόνην διτρεπτὸν καὶ διὰ ὠσαντως μένουσαν τὴν θελαν φύσιν γινώσκουμεν. Ἐπειτα καὶ ἐξ ἀγγέλων τινὲς ἐτρέπτησαν. Αὐτὸς οὖτε χρή λοιπὸν (28) ἐπὶ τῆς τρεπτῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων νοεῖν· διτὶ ποτὲ μὲν ἀγαθούντεται, ὡς κατ’ εἰκόνη θεοῦ ὑπάρχουσα· ποτὲ δὲ σκληρούντεται, ὡς πολεμουμένη ὑπὸ τοῦ ἔχθρου, καὶ προσκειμένη τοῖς τοῦ βίου πάθεσι. Πλὴν ἐὰν δὲ ἀνθρώποις δακνοῖς πρὸς τὴν συμπάθειαν βιάζεται, τοῦ πάντως ποιεῖται τὸ ἀναθόν, ποσούπτει δει-

(28) Ita quidam mss., Editi, Οὐτα δὴ ων λοιπὸν.

πὸν τῇ ἀγαθῇ συνηθεῖται, εἰς τὸ πάντοτε προβύματος Α μεσορεία περνοῦται, beneque omnino agat, τοῦ bona consuetudine adeo proficiet, ut semper sit pronus ad daendum.

Ἐρώτ. πγ'. Τοῦ Ἀποστολοῦ λέγοντος· « Μή ἐκ λύτρας, ἢ ἐξ ἀνάγκης»· Μαρδον γάρ δέπτη ἀμαρτὴ δ Θεός· « οὐ χρή λοιπὸν βιάζεσθαι τὸν λογισμὸν ἁπαντοῦ τὸν ἀνθρωπὸν, καὶ ποιῆσαι ἐλεημοσῆν·;

Ἄποκ. Τῶν τελείων ἔστι τὸ πάντοτε ἀλαρῆς ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν· καὶ οἱ βιαζόμενοι δὲ ἁντοὺς εἰς τὴν τοῦ πικάντου ἐντολὴν ἐπιτρόποις εἰσὶ παρὰ θεῷ τῷ εἰπόντι· « Βιασταὶ ἀρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.»

Ἐρώτ. πδ'. Ἐάν τις περὶ τῶν ἁντοῦ ἀμαρτιῶν μετανοήσῃ, πρόδηλον διτὶ ἔχαλειφει τὰς ἀμαρτίας εἴτοι· δῆτα λοιπὸν καὶ ἔάν τις ποιήσας εὐποιεῖν μεταμετρήθη, ἔχαλειφει τὸν μισθὸν δὲν ἐποίησε διὰ τῆς μεταμελείας;

Ἀπόκ. Μή γένοτο! ωστερ γάρ ἐπὶ τῆς μετανοίας τῶν ἀμαρτιῶν δὲ θεός ἔστιν δὲ ταύτης πρόδηνος, οὗτος ἐπὶ τῆς μετανοίας τῆς περὶ τὴν ἐλεημοσῆν· δὲ διάβολος ἔστι ποιητὴς αὐτῆς, καὶ οὐκ ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς οὐδὲν ἀναλύεται δὲ γινόμενος μισθὸς. «Οὐμος οὐ καλὸν τὸ μεταγινώσκειν ἐπὶ ἀγαθῷ γινομένῳ. Οὐ ποιεῖς μεταυελύμενος ἀκηρύκτερος εἰς τὸ ἀγαθὸν γίνεται.»

Ἐρώτ. πε'. Τίνες φασιν, διτὶ οὐ δειλὶς ἀνέχεταστον παρέχειν ἐλεημοσύνην, ἀλλ᾽ ἔρωτὴν μετὰ ἀκριβείας, εἰ δὲ διάβολος ἔνδειχες ἔστιν δὲ ήμερην προσεργόμενος. Λέγεις γάρ, φησιν δὲ Σολομὼν, διτὶ· « Ἐάν ποιήσῃς ἄγαθὸν, θέλει τίνι ποιεῖς.»

Ἀπόκρ. Οὗτοι καὶ τὰς λοιπὰς Γραφὰς οἱ κακῶς νοοῦντες διαστρέφουσιν· οὐ γάρ περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πικάντου τούτο εἰπεν δὲ Σολομὼν· ἀλλὰ « βλέπε, τίνι ποιεῖς, τοιούτοις, διτὶ τῷ θεῷ ποιεῖς. Εἰ γάρ περὶ τοῦ ἀνακρίνειν τοὺς αἰτοῦντας τούτο φησι, πῶς δὲ Κύριος λέγει· « Παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε δίδους;»· ·

Ἐρώτ. πζ'. « Αρά δὲ τὸ ἐκκλησίας προσφέρειν ὑπάρχει παρὰ θεῷ τιμιότερον, ἢ τὸ τοῖς δοσμάνοις δανδύμενον;»

Ἀπόκ. Τὸ εἰπεῖν τὸν Κύριον τοῖς ἐκ δεξιῶν διτὶ· « Επείνασα, καὶ δόσκατε μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποιεῖσθαι με, » ἔστεις προτιμότερα εἶναι τὴν εἰς τοὺς κατ᾽ εἰκόνα καὶ δρωτῶν αὐτὸν κτισθέντας νοοῦς συμπάθειαν. Πλὴν πολλάκις, ἐν καυρῷ δωματίου μελλοντος ναοῦ θεοῦ ἀπόλλυσθαι, ἀναγκαῖα καὶ ἡ ἐν τούτῳ συμπάθεια. Καὶ πάλιν, τινῶν διὰ Χριστοῦ ποστοντῶν βασινίζομένων, τιμιωτέρα πάντων ἡ τούτων ἀνάρρηστης. ·

Ἐρώτ. πγ'. Ἐάν τις πιστὸς παρὰ ἀπίστῳ χρήματα πιστεύθει τούτων παράγηται, ἀρά εὐσύγχωστον παρὰ θεῷ τοῦτο καθεύστηκεν;

Ἀπόκ. Τοῦ Κύριου λέγοντος, « Ἀπόδοτε τὰ Καίστρας Καίσαρι, » δῆλον διτὶ, « Ἑλλήνος τοῦ τότε Καίσαρος διτὸς, μανθάνομεν, διτὶ οὐκ ἐπαινεῖν τὸ παράγασθαι. « Οὐμος, ἐάν εἰς πάνητας τὰ τοιαῦτα ἀν-

^π II Cor. ix, 7. ^π Math. xi, 12. ^π Eccl. xii, 1. ^π Luc. vi, 30. ^π Math. xxv, 42. ^π Math. xxi, 21.

peribus erogantur, poterunt orationes pauperum A Deum placare qui ait, «Facite vobis amicos ex mammone iniquitatis». Quod si pecuniae ille in sumptus saeculares impendantur, clarum est duabus judicis ita agentes obnoxios esse, voluptatis scilicet et furti.

QUEST. LXXXVIII. Potestne eleemosyna omne hominum peccatum delere, necne?

RESP. Est peccatum et peccatum: est item eleemosyna et eleemosyna. Verbi gratia, si proximi injuriarum memoriam retinemus, manifestum est sextentas eleemosynas veniam nobis non posse obtinere, nisi nos quoque fratri nostro remissimus debita, quemadmodum ait Dominus. Praeterea aliud est si quis a fornicatione desistens, eleemosynam faciat; aliud, si quis in peccato perseverans in pauperes sit liberalis. Alia similiter: merces est agricultore, qui ex proprio sudore misericordiam exercitat; alia principis, qui ex donis et preventibus eleemosynam praebat. Insuper alia est ratio ejus qui ex propria indigentia largitur; alia ejus qui ex abundantia; alia ejus cui res alienae commissa sunt, ut eas pauperibus distribuat. Nec vero id solum, sed etiam is qui in medio seculo versatur, nihilque aliud Deo pro suis peccatis potest offerre, eleemosyna purgatur. At qui monasticam vitam proslitetur, tenetur perfectiorem vivendi modum inire. Verumtamen si eleemosyna Nabuchodonosorem, qui adeo impius erat, potuit justificare: profecto magna et gravissima peccata delet eleemosyna. Audiamus enim sanctum Danielem ad ipsum dicentem: «Rex, consilium meum implacat tibi: peccata tua eleemosynis redime, et iniuriantes tuas misericordiis pauperum». Et rursus divina Scriptura: «Eleemosyna abscondit peccata magna». Et iterum: «Qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus», id est die iudicii, quia nempe peccatoribus mala est, intelligo scilicet, diem aeterni supplicii.

QUEST. LXXXIX. Quidam ausi sunt perfectos misericordes beatos magis prædicare, quam eos qui edunt miracula.

RESP. Non a seipsis tales protulere sententiam, sed profecto audierunt Dominum dicentem: «In hoc cognoscet omnes quod discipuli mei estis, non si signa elideritis, sed si diligatis invicem». Constat autem signum veræ charitatis esse eleemosynam. Siquidem Christus justis a dextris collocatis non ait, «Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum», quia signa ei prodigia fecisti, vel quod aliquid aliud bonum feceritis; sed «quia esurivi, et dedistis mihi manducare», etc. Similiter cum illos, qui stant a sinistris, in tenebras aternas mittit, immisericordiam et ani-

λωδῶς γέρματα, δύνανται ai τῶν πενήτων εὐχά τῷ Θεῷ ἔξιμενίσασθαι τὸν εἰπόντα: «Ποιήσατε ὑμῖν ψιλούς ἐκ τοῦ μαμμουδὶ τῆς δύσκλας». Εἰ δὲ εἰς ἡδονᾶς (29) τινὰς βιωτικὲς διπανηθῶσιν, εἴδηλον ἔτι δυστήσαντι οἱ τοῦτο ποιοῦντες ὑποκίπτουσι, λέγω δὴ ἡδονῆς καὶ κλοπῆς.

Ἐρώτ. πτ'. Ισχύει ἐλεημοσύνη πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνθρώπου ἔκσελεῖται, ή οὐ;

Απόκρ. «Ἔστιν ἀμαρτία καὶ ἀμαρτία· καὶ ἔστιν ἐλεημοσύνη καὶ ἐλεημοσύνη. Οἴνοι τι λέγω ἐδὲ μνησικάκιαν ἔχωντας πρός τὸν πλησίον, πρόδοντος στηριγμάτων ὅπερισσά τοι μηδέποτε μηδέποτε οὐσιαστέοντας οὐσιαστέοντας. Καὶ ἀλλοι πάλιν διαδέσθαι τοῦ γεωπόνου, ἵξειν ἰδρύοντος ποιοῦντος συμπάθειαν, καὶ ἔτερος ὁ τοῦ ἀρχοντος τοῦ ἀπὸ δύώρων καὶ προσδῶν παρέχοντος. Πρόδε τούτος ἀλλος ὁ ἐκ τοῦ ὑπερήματος διδοὺς, καὶ ἀλλος ὁ ἐκ τοῦ περισσόματος· καὶ ἔτερος ὁ χειρορχήστης, ὁ τὰ ἀλλήλια πιστεύειν τοὺς διδοῦντας τοῖς πάντησιν. Οὐ μόνον δὲ τούτος, ἀλλ' οὗτος δὲ μὲν τοῦ κόσμου ὑπάρχοντας μηδὲν ἀλλο διανέμοντος θεῷ ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ πιπάσμάτων προσταγαγεῖν, καθαίρεται δι' ἐλεημοσύνης· Οὐ δὲ τὸν μονῆρη βίον μετεργάμενος ἀπαντεῖται μεταζέραν τινὰ πολιτείαν ἐνδεξεῖται. «Ομως εἰ τὸν Ναζερογονόπορο τὸν τοιοῦντος ἀσεβῆ τογούσεν δὲ ἐλεημοσύνη δικαιώσας, μεγάλα ὡς ἀλγήθεις καὶ δυσιστάτη μαρτήματα δι' ἐλεημοσύνης ἔξαλειφοντα. Ἀκούωμεν γάρ τοῦ ἀγίου Δανιήλ πρὸς αὐτὸν λέγοντος· «Βασιλεῦ, ἡ βουλῇ μου ἀρέσατα σοι· τὰς ἀμαρτίας σου τὸν ἐλεημοσύνας λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας σου ἡ οἰκτιρμοῖς πεντάσαι.» Καὶ πάλιν ἡ θεία Γραφή· «Ἐλεημοσύνης καλύψει ἀμαρτίας μεγάλας.» Καὶ πάλιν· «Ο συνών ἐπὶ πτωχὸν καὶ πληντα, ἐν ἡμέρᾳ πονηρῷ φύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος·» τούτους τῆς κρίσεως (πονηρῷ γάρ ὑπάρχει τοῖς ἀμαρτωλοῖς), λέγω δὴ τῆς αἰώνιου κολασίου.

Ἐρώτ. πτ'. Επόλιμησάν τινες μακαρίσαι τοὺς τελείους ἐλεήμονας ὑπὲρ τοὺς ποιοῦντας σημεῖα.

Απόκρ. Οὐκ ἀρέσκειν τὴν τοιαύτην φύγοντας εἰρήτασιν, ἀλλὰ πάντως τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος ἀκούσαντες, διτο· «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, διτο· ἐμοὶ μαθήται ἔστε,» οὐχὶ ἡ σημεῖος ποιεῖται, ἀλλ' ἡ ἡναγαπτέστε ἀλλήλους. Εἴδηλον δὲ διτο· τὸ γνώρισμα τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης δὲ ἐλεημοσύνη ἔστι. Καὶ γάρ στησας ἐκ δεξιῶν ὁ Χριστὸς τοὺς δικαιους, οὓς εἶπε· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ημετασμένην ὑμῖν βασιλείαν,» διτο· σημεῖα καὶ τέρατα ἐποιήσατε, οὐδὲ ἀλλο τι ἀγαθὸν ἐποιήσατε· ἀλλ' διτο· ἐπενίσατε, καὶ ἐδώκατε μοι φραγγεῖν, καὶ τὰ ἤδη· «Ποιεύτες δὲ καὶ τοὺς ἐξ εἰωνύ-

³¹ Luc. xvi., 9. ³² Dan. iv., 24.] ³³ Eccl. iii., 11. ³⁴ Joan. xiii., 35. ³⁵ Matth. xiv., 34, 35.

(29) Ἡδονάς, Reg. 2. Editi, Iōiaς.

μνων ἐκπέμπουν εἰς τὸ σκότος τὸ αἰώνιον, τὴν ἀνάληψην
μαστοῦν καὶ τὴν ἀσπλαγχνίαν αὐτῶν ἐνεκάλεσε. Καὶ
γὰρ τὸ ποιῆσαι σημεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ μόνης ἐστὶ¹
δυνάμεως· εἰ δὲ ἀγάπην καὶ συμπάθειαν εἰς τὸν πληγού-
σιν ἔνθειξασθαι, πρόδολον δὲται καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώ-
που ἐστὶ προαιρέσως· Ἀκουσον δὲ καὶ τρανυτέρας
περὶ τῶν τὰ σημεῖα ποιεύντων καὶ ἀλεπομοσύνας· μαρ-
τυρίας καὶ φήμους· «Ἐάν,» φησὶν ὁ Παῦλος, «ταῦτα
γλωσσαῖς τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἄγγελων, καὶ
ἔάν ἔχω πάθειν τὴν πίστιν, ὅστε δρη μεθιστάνειν·
καὶ παρὰν τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθίσωμαι, δάπνην
δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὡφελοῦμει.» Καὶ πάλιν Κύριος
φησι· «Γίνεσθε» οὐχὶ σημειοφόροι, ἀλλ᾽ «οἰκτήρονες,» καὶ ἀγαθοί, «ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς.»

Ἐρώτ. Ι'. Πόσον μέρος τῶν ἔστων χρημάτων
ἀπαιτεῖται τέ; δινθρωτος παρὰ Θεοῦ δοῦναι εἰς εὐ-
ποίησιν;

Ἄποκ. Οὐ σκοπεῖ ὁ Θεὸς τὰ διδόμενα, ἀλλὰ τὰ
ἀποκείμενα τῶν ἀνθρώπων (50). Λέγοντας οὖν τοῦ
Ἀποστολοῦ, διτι· Τὸ ὑμῶν περίσσουμα δοθῆτων εἰς τὸ
τῶν πτωχῶν ὑστέρημα· εἰδέδολον δὲται δοσ ἐνθάδε
ἀποθήτωμεν ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν βρῶσιν καὶ πόσιν,
καὶ ἐνδυσιν, κρέμα ὑπὲρ αὐτῶν δύσομεν ἐν ἡμέρῃ
κρίσιος, τοιούτον κρίμα, οἷον οἱ δινέρῳδοι παρ-
έχουσι· διτετι· ἐνθάδε πολλοὺς ἐκ θανάτου διὰ τῶν ἡμετέρων
χρημάτων δυνάμενοι σῶσκε, οὓς ἐσώσαρεν,
ἀλλὰ παρείδομεν.

Ἐρώτ. Ια'. Αἱ εἰς πτωχοὺς καταλ..μπονούμεναι
ὑπὸ τῶν τελευτηράντων ἀλεπομοσύναι τί λέγονται;

Ἄποκ. Νεκροί θυσίαι. «Ομος ἔαν καὶ ἐν τῇ ζωῇ C
επτὸν εἰλέμηνος ἢ ἡ τοιοῦτος, δεκτοῖς (51) εἰσι να
ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ εὐποίουν περὶ τῷ Θεῷ.

Ἐρώτ. Ιβ'. «Ἐάν τις, ἐν ἀμάρτιαις κατατηράσσει,
μήτε νηστεύσας δύναται, μήτε χαρευεῖται, ή ἀγρυ-
πνήσαι, ή ἀλλην τινὰ δισκησιν ποιήσαι, μήτε χρημά-
των εὐπορεῖ πρὸς διάδοσιν, μήτε τοῦ βίου λαχεῖ
ἀποτάξασθαι, πολὺ δρα τρόπῳ λοτηδὸν ἐ τοκούτος
σωθῆναι δυνήσται;

Ἄποκ. Οὐκ τρόπῳ δισύθη τοι τελόνης, κατὰ τὸν εἰ-
πόντα προστήτην (52). «Ἐπεικείθη, καὶ ἐσωάτη
με δό Κύριος.» «Μετεπέρ γάρ ἡ ἀνατράκτος θυσία, καὶ
ἡ ἀλεπομοσύνη εἰς δίτεσιν ἀμάρτιαιν ἥμων προστέ-
ρονται τῷ Θεῷ· οὗτοι καὶ ἡ ταπεινοροσύνη τῇ
καρδίᾳ.» Θυσία γάρ, ι φτσι, «τῷ Θεῷ πνεύμα συν-
τετριμένον· καρδίαν συντετριμένην καὶ τεταπε-
νήμην δό Θεος οὐδὲ ἐκουδενάσει.» Καὶ πάλιν.
«Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριμένοις τῇ καρδίᾳ,
καὶ τοῖς ταπεινοῖς τῷ πνεύματι σώσει.» Καὶ πάλιν,
ῶστε πακαρβίζονται οἱ ἐλεῖμονες, καὶ οἱ καθαροὶ τῇ
καρδίᾳ· οὗτοι πακαρβίζονται πρὸ πάντων οἱ πτωχοὶ
τῷ πνεύματι, «οἵτινες εἰστιν τῇ βασιλείᾳ τῶν
οὐρανῶν.» Ταῦτην οὖν τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας πέντε,
καὶ δισεπτής, καὶ γέρων, καὶ βιώτης ἐδεῦσας καὶ
κατορθώσας δύναται.

¹ I Cor. xiii, 4-5. ² Luc. vi, 36. ³ II Cor. viii, 14. ⁴ Psal. cxiv, 6. ⁵ Psal. l, 49. ⁶ Psal. xxix, 19. ⁷ Matth. v, 5.

(50) Reg. 2, τῷ ἀνθρώπῳ.

(51) Reg. 2, δεκτοῖς.

A mi durietim exprobret. Nam signa edere, solius
divine est potestatis; at charitatem et commis-
erationem erga proximum exhibere, profecto huma-
nae est voluntatis. Audi porro luculentius testimoni-
um de iis qui miracula et eleemosynas faciunt:
«Si,» inquit Paulus, «linguis hominum loquar et
angelorum: et si abuero omnem fidem, ita ut
montes transferam: et si tradidero corpus meum
ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil
inihi prodest⁴⁷.» Dominus 237 item ait: «Estote,»
non signa facientes, sed «misericordes,» et boni,
«sicut Pater vester, qui in cœlis est⁴⁸,»
καὶ ἀγαθοί, «ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς.»

QUEST. XC. Quotam partem bonorum jubet
Deus hominem in beneficentiam insumere?

RESP. Non spectat Deus quæ dantur, sed quæ
homines habent recondita. Cum itaque ait Aposto-
lus: Vestra abundantia detur ad suppendum ino-
piam pauperum⁴⁹, perspicuum est nos, quidquid
reservaverimus ultra victimū, potum et vestitum,
judicium his de rebus in die judicii subituros, tale,
quale homicidæ sunt subituri; quippe qui cum hic
multos ex morte nostris bonis potuerimus servare,
non tamen servaverimus, sed despicerimus.

QUEST. XCI. Quid dicendum est de eleemosynis
quas defuncti pauperibus relinquunt?

RESP. Mortua sunt sacrificia. Attamen si ille dum
viveret, eleemosynæ deditus erat, hæc ejus libera-
litatis in morte accepta Deo est.

QUEST. XCII. Si quis in peccatis consenuit, nec
potest jejunare, nec humi cubare, aut vigilare, vel
aliquem bujusmodi laborem exercere, nec pecunias
quas distribuat abundet, nec sæculo queat nuntium
remittere, quoniam, queso, modo, ille potest sal-
vatur?

RESP. Eo modo quo publicanus salvatus est et
juxta prophetam aientem: «Humiliatus sum et
salvavit me Dominus⁵⁰.» Quenaduodum enim
incruentum sacrificium eleemosyna Deo offertur in
remissionem peccatorum nostrorum: ita et humiliati-
tas cordis: «Sacrificium enim, inquit, Deo spiri-
tus contributus: cor contritum et humiliatum
Deus non despiciet⁵¹.» Et rursus: «Iusta est
Dominus illi qui tribulato sunt corde, et bimiles
spiritu salvabit⁵².» Et iterum quemadmodum beati
prædicantur misericordes et mundi corde, ita præ-
ceteris beati prædicantur pauperes spiritu, «quia
ipsorum est regnum celorum⁵³.» Hanc igitur sa-
luti via inire et perseguiri possunt pauper, infir-
mus, senex et idiota.

(52) Ita Reg. 2. Editi, εἰ καὶ μετὰ τὸν εἰπόντα.

QUEST. XCIII. Quid est humilitas?

RESP. Humilitas anima est que nec observat nec judicat aliorum hominum peccata, sed sua duntaxat perspicit, seque aeterni supplicii ream astimat, et haec ad Deum dicit: Salva me propter misericordiam tuam, non propter merita mea. Qui porro se ita reum esse credit, is minime offendit, quas ab homine accepit, recordabitur, nec damnabit peccantem hominem, tribusque modis remissionem peccatorum consequitur. Nam quia alios non judicat, nec ipse judicatur; quia humili est, justificatur; et quia condonat alios, Deus quodque ipsi peccata condonat.

QUEST. XCIV. Si quis saepe peccaverit, ac deinde saepe penitentiam agere aggressus fuerit, rursus que incidentur in peccatum: ad quot usque peccata, penitentem Deus rursus admittit?

RESP. Licet decies millies homo cederit, licet decies millies penitentiam egerit: nequaquam tam ipsum projiciet Dominus, quippe cui maxime nota sit humanae naturae mutabilitas. Nam qui Petrus praecepit ut septuagies septies fratri ignorosceret, multo magis ipse decies millies septies homini ignorosceret, si modo penitentiam egerit. Id autem accurate sciendum est, animam qua sepius peccandi saepiusque penitendi contrarerit consuetudinem, cum Deum contemnet redactaque ad peccatum, certe difficulter hujusmodi anima a peccato discedit, veluti canis macellarius fetori assuetus. Denique cum incertus sit vita nostra finis, nos muniri oportet, ne forte in peccato praecoccupemur, et absque penitentia inveniamur, tradamurque in supplicium sempiternum.

238 QUEST. XCV. Quotuplex est adulterium?

RESP. Duplex. Nam si mulier viro nupta scortetur, adulterium est. Rursusque si vir, qui uxorem habeat, scortetur, adulterium est erga propriam uxorem.

QUEST. XCVI. Aliut aliqui peccatum corporeum praे omnibus aliis peccatis facilius condonari, quippe cum naturalis motus sit in homine.

RESP. Contrarium docet Apostolus, qui hoc peccatum gravius omnibus aliis peccatis vocat, hisce verbis: « Omne peccatum quodennum fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat³³: » quandoquidem ex ipsa sua carne, veluti quoddam sacrificium, semen suum Satanæ offert. Praterea naturale item est comedere, attamen prævaricantem Adamum condemnavit Deus.

QUEST. XCVII. Quot sunt iudicia et peccata fornicationis?

RESP. Multa et varia. Graviori enim iudicio obnoxius est qui uxorem habens scortatur, quam qui uxorem non habet. Graviori item obnoxius est iudicavit Deus.

³³ 1 Cor. vi, 18.

(33) Reg. 2. Ενεκεν τοῦ ἑλέους σου. Editi, διὸ τοῦ ὀνόματός σου. Mox mutillum contextum in ed.

A Ἐρώτ. Ιγ'. Τί ἔστι ταπεινοφροσύνη;

Ἄποκ. Ταπεινοφροσύνη ἔστι ψυχὴ μὴ προσέχουσα μῆδε κρίνουσα διλλούν ἀνθρώπων πταισμάτα· διλλά μήνον εἰς ἐαυτῆς βέβουσα καὶ ὑπεύθυνον τῆς αἰώνιος κολλάσεως ἐαυτὴν ἔχουσα, καὶ τοῦτο πρὸς θεὸν λέγουσα· Σῶσσον μὲν ἔνεκεν τοῦ ἑλέους σου (33), καὶ οὐχ ἔνεκεν τῶν κατορθωμάτων μου. «Οὐ δὲ οὕτως ἔνεκεν ὑπεύθυνον λογιζόμενος οὐδὲ μνησιακῆς ἀνθρώπῳ ποτε, οὐδὲ καταχρινεῖ! Μνήμην ἀμαρτώντα, καὶ λοιπὸν ἐκ τριῶν τρόπων, τὴν τῶν ἀμαρτών ἄφεσιν κομίζεται. Ός γάρ μὴ κρίνων, οὐ κρίνεται· καὶ ὡς ταπεινοφρονῶν, δικαιοῦται· καὶ ὡς συγχωρῶν, συγχωρεῖται.

Ἐρώτ. Ιδ'. Τίνα τις πολλάκις ἀμαρτήσας, πολλάκις μετανοεῖς ἐπεχείρησε, καὶ πάλιν εἰς ἀμαρτίαν Επεισ·· μέχρι πούσα πταισμάτων πάλιν μετανοεῖντα δὲ θεὸς προσδέχεται τοῦτον;

Ἄποκ. Οὐ τὸ εὐτερόποτον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπιστάμενος Κύριος, καὶ μυριάκις ὁ ἀνθρώπος πέση, καὶ μυριάκις μετανοήσῃ, οὐδὲμῶς αὐτὸν ἀποβάλλεται. Οὐ γάρ ἐντειλάμενος (34) τῷ Πέτρῳ ἐξδομητικῶν τάκις ἐπέτε τῷ ἀδελφῷ συγχωρεῖν, πολλῷ πλέον αὐτὸς συγχρήσεις μυριοτάκις ἐπέτε τῷ ἀνθρώπῳ, μετανοῦντι μάντονται. Καὶ τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς ἐπιστεῖθαι· διτὶ ψυχὴ εἰς συνήθειαν ἐλθοῦσα τοῦ πολλάκις ἀμαρτάνειν, καὶ πολλάκις μετανοεῖν, καταγροῦντα τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ὑποστρέψουσα, δυσχερὰς δύναται ἡ τοιεὶτη ψυχὴ τῆς ἀμαρτίας ἀφίσταται, ὥσπερ κύριον μακελλικόδε τὸν τῷ βρόμῳ συνεθίσας. Λοιπὸν δέ, διτὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἡμῶν ὑπάρκει ἀδόλον, χρή τιμᾶς ἀσφαλίεσθαι, μὴ ποιεῖν τῇ ἀμαρτίᾳ φθάσωμεν καὶ εὑρεθῶμεν ἀμετανόητοι, καὶ παραδοθῶμεν εἰς κόλασιν ἀτελεύτητον.

Ἐρώτ. Ιε'. Πόσοι μοιχεῖαι εἰσίν;

Ἄποκ. Δύο. Καὶ γάρ ἡ γυνὴ ἡ ὑπανδρος δύον πορνεύσῃ, μοιχεῖα ἔστι. Καὶ πάλιν, δὲ ἀνὴρ δέ ξενον γυναῖκα δύον πορνεύσῃ, μοιχεῖα ἔστι τῆς ίδιας γυναικός.

Ἐρώτ. Ις'. Λέγουσι τινες, ὅτι συγγνώμην ἔχει ἡ σωματικὴ ἀμαρτία ὑπὲρ πάσας τὰς ἀμαρτίας, ὡς φυσικῆς ὑπαρχούσης τῆς κινήσως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ἄποκ. Τούτωνίον δὲ Ἀπόστολος βαρύτεραν παύον τῶν ἀμαρτιῶν αὐτὴν ὑνομάζει, λέγων· « Πάτεται ἀμαρτία, ἢν δὲ ποιήσῃ δινθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἔστιν· διτὸς πορνεύσην εἰς τὸ ίδιον σῶμα ἀμαρτάνει· » ἐπειδὴ τῇ αὐτῇ τῆς ιδίας Σαρκὶς, διτεπερ θυσίαν τινὰ, παρέχει τῷ Σατανᾷ τὴν ἐαυτοῦ σποράν. Καὶ πάλιν τὸ φαγεῖν φυσικόν ἔστι, καὶ λεῖον δὲ θεὸς τὸν Ἀδάμ παραβάντα κατεδίκασεν.

Ἐρώτ. Ιζ'. Πόσα κρίματα καὶ ἀμαρτήματα πορνεύσα εἰσίν;

Ἄποκ. Πολλά καὶ διάροπα. Μείζονι γάρ κρίματι ὑπόκειται ὁ γυναῖκα ἔχων καὶ πορνεύων παρὰ τὸν μὴ ἔχοντα καὶ μείζονι διασθήτην γυναῖκα ἔχων ὑπὲρ τὸν

ex mss. quibusdam restituimus.

(34) Sic mss. Editi vero, εκταγειλάμενος.

πονηρὸν ἔχοντα· καὶ μεῖζον δὲ ὁ γέρας πορνεύων πατέρων ἐν ῥενήται· καὶ μεῖζον δὲ ἀδαλεῖττας ὑπὲρ τὸν διὰ χρόνου καὶ μεῖζον δὲ μῆθερμῆς ὑπάρχων κράτεως. ἄλλα ψυχρᾶς, ξανθῶν δὲ διὰ βραυμάτων θερμαίνουν, καὶ εἰς ἕδοντα προτριψμένος. Καὶ ἀλλα δὲ πολλά ἔστιν εἰπεῖν καὶ διάφορα περὶ πορνείας παρὰ θεῷ κρίματα. "Ἄλλο γέρα κρίμα τῷ εἰς μίαν γυναῖκα ἀμαρτίαντος ὑπὲρ τὸν εἰς πολλάς καὶ διαφέρους κατατρέχοντα, καὶ πολλὰς ψυχὰς μετὰ τῆς ἔσυντο ἀπολλύσοντα· καὶ ἀλλοὶ πάλιν κρίμα τοῦ μετὰ παρατρησίας ἀμαρτίαντος περὶ τὸν ἀνασχύνοντας ἔσυντο τῇ ἀμαρτίᾳ ἐκδιδόντα (35), καὶ ἔπειν τοῦ σύμβιον ἔχοντος (36) καὶ εἰς ὑπενδρὸν πτανθούς· ὅπερ καὶ διπλὴ μογεία τῷ ἀργαζούμενῳ τῷ ἀμαρτίᾳ ληπίζεται. Φρικτὸν δὲ πάλιν τὸ κρίμα τὸ κακονικὴ γυναικὶ κατεπέρχεσθαι· καὶ πάλιν τὸ ἀδικομένῃ γυναικὶ βυθεῖν καὶ μισθὸν τῆς προτατσίας πρὸς ἀμαρτίαν αὐτῇ τυγχανέσθαι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τόπος πρὸς ἀμαρτίαν έστι διάφορος (37). Πολλοὶ γάρ καὶ φίλων γυναικῶν μαλάνουσιν ἔπειρον, θεωρήσκην ἀγάπην ὑποκριτήμενοι. "Απέρ Δαπανεῖ ἀνακρίνει καὶ σκοτεῖ δικαιοίος τοῦ Θεοῦ διθύραλδος; κατὰ τὸ ἀρρήτον αὐτοῦ κρίμα τὸ ἀπορεωπλήρωτον, καὶ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ τὸν ἀκριβῆ καὶ ἀληξάστον.

Ἐρώτ. Λη. Πολλῶν δικαίων δύο γυναικεῖς ἔν τι γένοις καὶ τρεῖς ἔχοντων, πῶς ἡρίν εὐκ ἐπιτέτραπται δύο γυναικεῖς ἔχειν, ἀλλ' οὐδὲ πολλακὲς κτήσεις;

Ἀπίκ. Οὐ μόνον τὸ δύο γυναικεῖς ἔχειν τοὺς θεοσεῖς· ὃ Χριστὸς διεκάλυσεν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς μητὸς ἀπέχεσθαι προτρέψατο, λίγων· « Ἀμήτη λέγω ὑμῖν, δύτις οὐ μισεῖ πατέρα καὶ μητέρα καὶ γυναικαῖ, καὶ ἀκολουθεῖ δόπιος μου, οὐδὲ ἔτις μου δύο· » Εἰ δὲ βούλεις τὸ μειζότερον, ἀκουσον· « Ἐρέθθη, φησι, τοῖς ἀρχαῖοις, Οὐ μοιχεύσεις· ἔγω δὲ λέγω ὑμῖν, διτὶς δὲ διβλέψας γυναικαῖ πρὸς τὸ επιμυρματα· τὸν ἀρρεγεύσαντα διτὶς ἐν τῇ καρδίᾳ ἀντοῦ· » Εἰ εὖν τὴν τοῦ ὄφραλομής ἐπινυμάτων μοιχεύειν ὃ Χριστὸς τοῖς πιστοῖς λογίζεται, πολλα λοιπά φιλοσοφίαν καὶ πολιτείαν οἱ πιστοὶ παρὰ τοὺς ἐν τῇ Παλαιῇ ἀπατούμενοι· Εἰ γάρ ἔδην τὸν ἀνθρώπον δύο γυναικεῖς ἔχειν, πρόδηλον διτὶ καὶ τῇ γυναικὶ δύο ἀνδρας. "Ἀκουσον τοὺς τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς λέγοντος, διτὶ· « Εσονται οἱ δύο εἰς ἄρρενα μίαν. » Καὶ εὖν εἰπεῖν, « Εσονται οἱ τρεῖς εἰς αὐτὸν μίαν (38). » Οὓς μία γυνὴ, δοθεῖσα τῷ ἀνδρὶ, αὐτῷ τε καὶ τῷ κύριῳ ἐπενούλευεν· τι ἔμελλεν δικασμὸς πολεῖν, εἰ ἀποίησε διθές δύο γυναικαῖς ἀτρήτης λαβεῖν τὸν ἀνθρώπον; Εἰ δὲ ζητεῖς τίνος χάριν οἱ ἀρχαῖοι καὶ δύο καὶ τρεῖς γυναικαῖς εἶχον, μάνθανε ἀκριβῶς, διτὶ πολλὴ ἦν τότε τοῦ διεθέλου τὸ πυρωνής, ἢν δὲ Χριστὸς ἀπομήσας κατέρρητο, πολ-

A dicio qui bonam habet conjugem, quam qui malam: graviori qui in senectute scortatur, quam qui in juventute: graviori qui assidue, quam qui interdum: graviori, qui cum calidi non sit temperamentum, sed frigidi, se ipsum cibis calefacit, et ad volupatem accedit. Multa quoque alia et varia afferti possunt Dei iudicia de scortatione. Aliud enim est iudicium ejus qui in unam peccat mulierem, quam qui in plures et diversas irruit, multaque animas cum sua perdit. Aliud rursus iudicium ejus est, qui cum aliqua observatione peccat, quam qui impudenter se ipse peccato mancipat. Aliud iterum iudicium ejus est qui uxorem habet et in nuptiam peccat, quod ut duplex adulterium imputatur hujusmodi peccatum committenti. Horrendum autem iudicium ejus qui ad canonicam accedit mulierem; ut et qui mulieri afflicte open fert, ejusque causa præsidii peccat cum ea. Imo vero ratione loci, varius quoque est peccati modus. Multi enim pecant in ecclesia, duplexque iudicium subeunt. Sapere enim alii Judaicam simulantes charitatem amicorum conjuges contaminant. Quicquidem omnia iudicant et videt justos Dei oculus, juxta ineffabile ejus iudicium qui personam non accipit, et iuxta accuratam ejus et minime ridendam trutinam.

QUEST. XCVIII. Cum multi justi duas vel etiam tres uxores in Veteri Testamento habuerint, quare nobis non licet duas habere uxores, nec etiam concubinas possidere?

RESP. Non modo pios duas habere uxores vettuit Christus, sed etiam horribilis est ut ab ipsa una abstineant. « Amen, inquit, dico vobis, qui non edat patrem et matrem et uxorem nec sequitur me, non est me dignus ». » Quod si magis aliquid optas, hec audi: « Dictum est, inquit, antiquis: Non moechaberis: ego autem dico vobis quia omnis qui videbit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo ». » Si igitur oculi concupiscentiam Christus in fidelibus censem esse adulterium, quænam, quæso, philosophia, quinamvis vivendi modus a nobis fideliis præ antiquis exigit? Si enim licet homini duas habere uxores, certe et uxori duos maritos. Audi ergo quid dicat Deus de viro et de uxore, « Erunt duo in carne una ». » Non dixit, « Erunt tres in carne una. » Verumtamen una mulier viro tradita, ipsi et mundo insidiata est: quid igitur passurus erat mundus, si Deus ab initio duas mulieres homini dedisset? Quod si queraris cuius rei gratia antiqui duas vel tres uxores habuerint, disce accurate causam esse, quod multa tunc diaboli vigeret tyrannis, quam Christus adventu suo destruxit, qui et multis dæmones et medio sustulit, aliasque in abyssum exterminavit, alias in

³⁵ Luc. xiv, 26. ³⁶ Matth. v, 27, 28. ³⁷ Genes. ii, 24.

(35) Sic mss. Editi vero, ἔκδιδονται.

(36) Ita editi. Mss. vero, τὸν σύμβιον ἔχοντα.

(37) Mss. Εστι κρίμα διάφορον.

(38) Ita mss. In editis, εἰς σάρκα μίνην desunt.

deserta loca, alios in terras inhabitabiles et inaccessas. A λοις τῶν δαμάσων ἐκ μέσου ἔξορσας· τοὺς μὲν ἐν τῇ ἀδύσσει, τοὺς δὲ ἐν ἑρήμοις, καὶ ἀστερίοις καὶ ἀδάπτοις τόποις.

239 QUEST. XCIX. Qui fit ut sæpe somnia vera sint?

RESP. Id sæpe ex Deo venit: sæpe etiam casu: nonnumquam anima, utpote intelligentia prædicta, futura prænoscit: quædam etiam dæmones in somnis prædicunt.

QUEST. C. Quid igitur? num dæmones et diabolus præscii rerum sunt, et cordium cognitores, eaque quæ futura sint possunt prædicere?

RESP. Solus Deus res præscit, et cordium cognitor est. Neque enim ipsi angeli norunt ea quæ sunt in corde, nec quæ futura sunt. At dæmones quæ prædicere arbitrantur, ea ex astutia conjiciunt. Verbi gratia, cum, ut spiritus, multos apud Iudeos imbræ vident, illi in Ægypto præveniunt, ac per incantationes et insomnia magna fore Nili inundationem vaticinantur: aliaque his similia peragunt. Sæpe autem etiam mentiuntur. Hinc si quis illos velit convincere, secum determinet, ac supponat quod numeros crastina die distribueret cupiat: Quo facto accitum magum vel vatem interroget ea de re de qua determinavit, nihilque omnino illos posse rescire comperiet.

QUEST. Cl. Cum quidam et Judæi et gentiles beneficiis sæpe tribuant, nunguid idcirco in regnum celorum ingrediuntur? aut quid nobis de illis iudicandum est?

RESP. Cum Dominus ad Nicodemum dicat: «Amen dico tibi, nisi quis natus fuerit per aquam et Spiritum, non intrabit in regnum celorum»⁴⁹: manifestum est neminem non baptizatum in illud ingressurum. Id autem de bonis infidelium operibus est sentiendum, vel prospera qua hic utuntur fortuna, propriam percipere mercedem, vel in futuro sæculo levius esse punicendos quam ceteros infideles, qui nihil boni egerunt. Quod si scriptum sit, «Gloria et honor et pax omni operanti bonum, Judeo primum et Graeco»⁵⁰, ne mireris. Haec enim dixit Apostolus de iis qui ante Christi adventum existabant.

QUEST. CII. Habetne finem peccatorum pena necesse?

RESP. Cum Dominus dicat de iis, qui sunt in gehenna: «Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur»⁵¹; et rursus: «Peccatores autem ibunt in penas æternas; » cum item Apostolus dicat: «Nolite errare, neque adulteri, neque scortatores, neque molles, neque masculorum concubatores, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidichunt»⁵²: ex his liquet justorum æternam esse beatitudinem, et peccatorum

A λοις τῶν δαμάσων ἐκ μέσου ἔξορσας· τοὺς μὲν ἐν τῇ ἀδύσσει, τοὺς δὲ ἐν ἑρήμοις, καὶ ἀστερίοις καὶ ἀδάπτοις τόποις.

Ερώτ. Ιθ. Πῶς πολλάκις τὰ μὲν τῶν ἀνυπνίων ἀληθεύουσιν;

Απόκ. Τοῦτο πολλάκις γίνεται καὶ ἐκ Θεοῦ· πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τοῦ συμβεβηκότος. «Ἐστι δὲ ὅτε καὶ οὐερὰ οὖσα ἡ ψυχὴ προγνωστεῖ· ταῦτα δὲ καὶ οἱ δαιμones προδεικνύουσι ὁτὲ ἀνυπνίων.

Ερώτ. φ. Τί οὖν: προγνώστης (39) ἐστιν διάδοτος καὶ οἱ δαιμones, καὶ δύνανται εἰπεῖν τὰ μέλλοντα γενέσθαι;

Απόκ. Προγνώστης καὶ καρδιογνώστης μόνος δι θεὸς ὑπάρχει· ἐπειδὲ αὐτὸς οἱ ἄγγελοι τὰ ἐν καρδίᾳ, ἢ τὰ μέλλοντα ἐπίστανται. Οἱ δὲ δαιμones, δι τοῦ προδεικνύεντος νομίζουσιν, ἐν πανοργαγαστρί στοχαζόμενοι ταῦτα λέγουσιν. Οἶδον τι πολλάκις ὡς πνεύματα δρῶσι τοὺς δμῆρους τοὺς Ἱνδικοὺς πολλοὺς γνονέμους, καὶ προλαμβάνουσιν ἐν Αἰγαίῳ, καὶ διὰ φαρμακείων (40) ἡ νεαράτων, μεγάλην ἀνάστασιν τοῦ Νείλου ποταμοῦ μαντεύονται (41): καὶ διὰ δέ τινα δμοια τούτοις διαπρέπονται. Πολλάκις δὲ καὶ ψεύδονται. Καὶ δι βουλόμενος τούτων ἐλέγχουσι δρεστά τὸν τῇ ξαυτῷ ψυχῇ, ὑπόθους πόσα νομίσματα διαδοῦνται εἰς τὴν αὔριον· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν φαρμακῶν ἥ τὸν μάντιν, ἐρωτάσσων αὐτὸν, περὶ δὲ δρεστῶν· καὶ πάντως εὑρήσῃς αὐτὸν μηδὲν ἐπιστάμενον εἰπεῖν.

Ερώτ. φ. Επειδὴ τινες καὶ Ιουδαῖοι, καὶ Ἐλληνες πολλάκις εὐτοιλας ἀργάζονται, ἀρα διὰ τοῦτο εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσέρχονται; ή τι χρή περὶ αὐτῶν λογίζεσθαι;

Απόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς Νικόδημον· «Ἄρητον λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ δι' οὐτοῦς καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσλέθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν·» εἰδότον δὲ οὐδεὶς ἀδεπτιστος εἰς αὐτὴν εἰσελεύσεται. Τοῦτο δὲ χρή περὶ ἀπίστων ἀγαθοποιῶν λογίζεσθαι· ή διὰ τῆς ἀνταῦθη αὐτῶν εὐημερίας τὸν ίδιον μιθῶν λαμβάνουσιν· ή διὰ τὸν τῷ μέλλοντι αἰώνιον ἀλληροτέρως κολάζονται παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀπίστωσι, τοὺς μηδὲν ἀγαθῶν ποιεῖσαντας. Εἰ δὲ καὶ γέγραπται· «Δόξα καὶ τιμὴ, καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἀργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Τουδιάρ τε πρότον καὶ Ἐλληνί,» μήθι θαυμάστης. Περὶ γάρ τῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ταῦτα εἴπεν δι' Ἀπόστολος.

Ερώτ. φ. Τιρ. «Ἄρε δὲ ἔχει τέλος τῶν ἀμάρτωλῶν τῇ καλάσι, ή οὐ;

Απόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος περὶ τῶν ἐν τῇ γεννήσῃ δι· «Ο σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σθενθήσεται·» καὶ πάλιν· «Οι δὲ ἀμαρτωλοὶ εἰς καλασιν αἰώνιον ἀπελεύσονται·» καὶ πάλιν τοῦ Ἀπόστολου λέγοντος· «Μή πλανᾶσθε, οὐτε μοιχοῦ, οὐτε πόρνου, οὐτε μαλακοῦ, οὐτε ἀρενοκοτεῖται, οὐτε μέθυσοι, οὐδὲ λοιδοροί, οὐτε ἀρπαγεῖς, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν·» εἰδότον δὲτ αἰώνιος καὶ τὴν δικαιωσίαν ἀπόλαυσις, καὶ τὴν ἀμαρτωλῶν

“ I Cor. vi, 10.

(39) Προγνώστης καὶ καρδιογνώστης ορισμένων.

(40) Ιερ. 2, ψαρμακῶν καὶ ἀνυπνίων.

(41) Haec vide in Vita Antonii, tom. I [III], p. 821.

ὑπάρχει κόλασις. Καὶ πάλιν δὲ φησιν ὁ Κύρος περὶ τοῦ Ἰούδα, ὅτι «Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγενήθη ὁ μαθρώτος ἔκεινος». Εἰ δὲ τέλος ἔγει τὴν κόλασιν, συμφέρει, ὅτι ἐγενήθη καὶ ὁ Ἰούδας, ἐὰν ὑψὶ ποτὲ τίς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μέλλει ἀποκατασταθῆναι πετά τὴν κόλαστν, ὥσπερ εἰ αἱρετικοὶ πλανῶμενοι τοῦτο μυθεύονται.

Ἐρώτ. ργ'. Πλέθεν γίνονται θανατικά; Καὶ διὰ τί ἐν τοῖς χώραις ἀρματικαῖς θνητοῖς πολλάκις οὐ γίνονται, ἀλλὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐν ταῖς οἰκουμέναις καὶ πολυχώλοις πόλεσι καὶ πολυκόπροις (42);

Ἄποκ. Βαθέλα δηναριαὶ τὴν ἡ τοῦ ἀρωτήματος ἀπόκρισιν, καὶ διλόγοις τῶν ἐπὶ τῆς χωρῆτης δηναρίων, καθὼς φησιν ὁ Κύρος, «Οἱ χωρῶν χωρεῖσιν». «Ἐὰν γάρ εἴπωμεν, ὅτι πολλάκις καὶ ἔξιάριν (43) φθοροτόνων, καὶ κονιορτῶν, καὶ δυσωδίας θνηταιμάνων, καὶ λυμάνων ψεριῶν, καὶ ἀναθυμιάσεων, καὶ ἀποφορῶν τῆς καὶ θαλασσῆς, νέσοις ουμάτων καὶ φθορᾶς καὶ δάκναστος γίνονται, εἰδένεις διάμυτοι τινες ἀπλανθάνονται ἡμᾶς ὡς ἀπρονότα τὰ καθ' ἡμᾶς λέγονταις. Οὐσιώτας καὶ ἀρωτήσαις βουλόμεθα. Εἴπετο τοινὶ, ὃ εἰποτε, πῶς ἐν τοῖς τινι θανατικοῖς γίνεται; ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἔκεινης ὑπάρχουσιν ἐν ἑτέραις χώραις δύο ή τρεῖς χιλιάδες προγραμματισμένων ἀνδρῶν, καὶ οὐδεὶς ἔξι εἰπεῖν ἐπειθεῖται; Εἰ γάρ θεική ὄργη κατὰ τῆς πόλεως ἔκεινης ἔφθασεν, ἔχρη πάντως καὶ τοὺς πόρφυρούς δηναρίους τῆς ὄργης γεύσονται εἰ δὲ καὶ μῆτρας, ἀλλὰ καὶ τινες ἔξι αὐτῶν. Πλὴν ἡνὶ μῆδωσαμεν ἀφορμὴν τοις ταῦτα ἤτοισι, φαμέν δὲ πολλάκις τὰ μὲν τῶν θανατικῶν καὶ κατὰ θεοῦ ἀπειλὴν γίνονται· τὰ δὲ καὶ κατὰ ἄριν καὶ τῶν λοιπῶν αἰτιῶν, ὃν προειρήκαμεν (43), ἀπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καὶ καταφέρει τὰ νήπιον, ὃς ἀσθενεῖται. Πλὴν καὶ τῶν ἄριν καὶ τῶν ἀναθυμιάσεων ποιητής ἀρτιν ὁ Θεὸς ὁ εἰπον· «Οὐκὶ δύο στρουθία ἀστερίου πωλεῖται, καὶ ἐν ἔξι αὐτῶν οὐ πωλεῖται ἐπὶ τῆς τῆς γῆς δινεύ τοῦ Πατέρος μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Ὡμῶν δὲ κατὰ τρίχες τῆς κεφαλῆς πάσαις τριμηνάμεναι εἰσι.»

Ἐρώτ. ρδ'. Ἄρα δὲ ἀφείται, ἢ λυτρωταῖς ἐκ θανατικοῦ ἀπὸ πόλεως εἰς ἀλλην φεύγων χώραν;

Ἄποκ. Τοῦ Προφήτου πρὸς Θεὸν λέγοντος· «Ποὺ πορευθεὶς ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποὺ φύγεις;» εἰδοῦλον μὲν ὅτι τὸν Θεὸν ἀφγεγένεις οὐδεὶς δύναται. Εἰ δὲ ἀπὸ τοις, ἢ διλλήτοις αἰτιῶν ἀστερίου τὸ λοιπόν πωμάσασα, ταῦς διερχεύεται αὐτὴν, εἰς ἑτέραν χώραν μεταβαῖς.

Ἐρώτ. ρε'. Πλέθεν δρῶμέν τινας μὲν δικαίους φυγομαρτύρους ἐπὶ τὴν ἡμέρας καὶ χρινομένους· τινάς δὲ ἀμαρτωλούς εἰρηνικῶν· καὶ συντόμως ἀποθνήσκοντας (44);

Ἄποκ. Πάντα τὰ χρήματα τοῦ Θεοῦ γινώσκειν μὲν ἀδύνατον ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο καλὸν ὑπάρχει μή-

τον. Rursus de Juda ait Dominus: «Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille». Quod si sineum habet pena, certe prodest Judæ quod natus sit, si sero tandem post supplicium regnum cœlorum est ingressurus, quemadmodum errantes fabulantur heretici.

QUEST. CIII. Unde oriuntur mortisera, et quare in quibusdam desertis gentium regionibus sæpe non eveniunt, sed ut plurimum in populosis et magnis uribus, simoque repletis?

RESP. Difficilis certe est hujus questionis solutio, paucique eam possunt capere; tamen, ut ait Dominus, «qui potest capere capiat». Si enim dicamus sæpe ex aere corruptio, et pulveribus, et febre cadaverum, imbrisbusque aestivis ac exhalationibus et vaporibus terræ et maris, morbos corporum, corruptionemque et mortem exoriri, statim inauspicati quidam homines nos adoruntur quasi neglegentes providentia regi quæ nos spectant. At ego hos velim ita interrogare: Dicite, queso, nobis, quoniam modo in aliqua civitate corruptio mortisera oritur? Ex illa autem civitate duo vel tria millia negotiatorum 240 hominum in aliis regionibus degunt, nemoque illorum moriatur? Nam si divina ira civitatean illam impugnavit, profecto illos etiam qui procil morantur, iram hujusmodi experiri aequaliter erat, vel si non omnes, saltem ex ipsis nonnullos. Verum ne iis qui ista queruntur, occasio nem præbeamus, respondemus sæpe mortisera corruptionem ex Dei comminatione oriri, nonnunquam vero aeren aliasque causas habere, quæ, ut plurimum, infantes utpote inbecilliores extinguuntur. Veruntamen et aeris et exhalationum auctor est Deus qui ait, «Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro qui in cœlis est? vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt».

QUEST. CIV. Num qui ex civitate in aliam fugit regionem, eximitur ex mortisera corruptione?

RESP. Cum Propheta ad Deum dicat, «Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?», liquet neminem Deum posse effugere. At si aer vel alia res creata causa est corruptionis, forte ipsam effugiem, si in aliam transeat regionem.

QUEST. CV. Undenam videmus justos aliquos diutius in extremo vitæ halitu anima pugnare et judicari; contra autem, peccatores interdum quiete et cito mori?

RESP. Omnia quidem Dei judicia cognosci non possunt, ideoque nec nos hæc curiose inquire

⁽⁴²⁾ Ita mss. Editi vero, πολλούσιοις καὶ πολυχώλοις.

⁽⁴³⁾ Ita manuscripti. Editi vero, οἱ διστριῶν. Infra iudeum, φθοραῖς. Edili, φθοραῖς.

⁽⁴⁴⁾ Ita mss. Editi vero, καὶ ἀστέρων καὶ τοῦ λοιποῦ αἰτιῶν προφάσεις, ὃν. Infra item editi, ἀστέρων, mss., ἄριν.

⁽⁴⁵⁾ Ita mss. Editi vero, ἀστέρων.

debet : si quid tamen conjectare valemus, responderemus pios viros vel ante mortem vel in morte cruciari, ut nos, qui ea videmus, timeamus et emendemur. Fortassis autem sancti, ut homines, levi aliquo defectu inquinati, hujusmodi cruciati, quo in morte afficiuntur, perfecte purgati, puri demum decadunt.

QUEST. CVI. Quare homines, ut plurimum nocte nascuntur, et nocte moriuntur?

RESP. Mihi videtur id ideo fieri ut hoc exemplo discimus tenebrosam esse presentis vite nativitatem et dormitionem, sive in hanc vitam ingressum et exitum ex eadem.

QUEST. CVII. Cur aliqui difficulter contra fornicationis vitium decertant: aliqui autem fere naturaliter ab hujusmodi abstinent voluptate, tametsi obeso sapere sunt corpore?

RESP. Humanorum corporum libido oritur vel ex calido corporis temperamento, vel ex abundantiori cibo, somno et quiete, forte etiam ex Satanae instigatione. Quarta vero sapere causa est, quod alios condemnemus. Quinta ex superbia oritur, cum quis scilicet insolentius se effert ob castitatem. Is enim cadere permittitur, ut per fornicationem superbiam deponat, et ad humilitatem perductus salutem consequatur. Si enim duo illa compares vitia, naturalis libido corporis levior est lapsus quam superbia. Nonnulli autem casti sunt vel quod a Deo protegantur, vel quod frigidi sunt temperamenti, vel quod multa exercitatione sibi ipsis vim fecerint, nec quemquam condemnaverint. Quod si superbii aliqui sint casti, sciendum est illos a diabolo negligi, quod sola superbia præ aliis omnibus vitiis sufficiat ad illos aeterni supplicii reos constituendos.

QUEST. CVIII. Quale signum babendum est homini, ne deceptus suscipiat Antichristum, ratus Christum ipsum esse?

RESP. Hoc ipsum quod nobis Dominus his verbis dedit, scilicet quod *sicut fulgur exit ab oriente et paret usque in occidentem, ita erit et secundus adventus Filii Dei**, 241 Iude discimus omnem venturum Christum, qui non statim, eadem hora, in universo mundo reperiatur, tales absque dubio D Antichristum esse. Nam in secundo Christi adventu omne genus hominum simil conveniet, in cuius medio Christus ab omnibus conspicietur.

QUEST. CIX. Verumne est ex Aegypto proditum Antichristum, signumque aliquod in una manu, uno oculo babiturum?

RESP. Haec omnia aviles sunt fabulæ. Anti-

**Matth. xxiv, 27*

(45) Questio 106 (jan 107) adest a veterioribus editis Latinis, itemque quest. 108.

(46) Duo miss., èn μιζ ὥρᾳ φατ. Edili, èn μιζ

A πολὺν πραγματεύεν τῆς αὐτά· δύως δὲ καὶ στοχαζόμενοι λέγομεν· δεῖ πολλάκις καὶ δυνάμεις εὔσεβες βασανίζονται πρὸ θανάτου ἐν τῷ θενάτῳ· ἵνα τῆς αἰώνιας οἱ δρόγες φοβηθῶμεν καὶ σωφρονισθῶμεν. Τούς δὲ καὶ ὡς δυνθρωποι οἱ ἄγιοι, μερόν τε ἀλάτωμα ἔχοντες, διὰ τῆς τοιαύτης βασάνου τῆς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου τελείως καθαίρονται δύωματος λοιπὸν ἀπεργόμενοι.

Ἐρώτ. ρς*. Τίνος χάριν οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ἐν νυκτὶ τίκτονται, καὶ ἐν νυκτὶ τελευτῶσιν;

Ἄποκ. Ἐμόλ δοκεῖ, ἵνα μάθωμεν διὰ τοῦ τοιούτου ὑποδέγματος, διὰ σκοτεινῆς ὑπάρχει τοῦ παρόντος βίου καὶ ἡ γέννησις καὶ ἡ κοιμησις, ἢγρον τῇ ἐν αὐτῷ εἰσόδος καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔρος.

(45) Ἐρώτ. ρς*. Πόθεν τινὲς μὲν χαλεπῶς εἰς τὸ πάλον τῆς πορνείας πολεμοῦνται· τινὲς δὲ φυσικῶς σχεδὸν τῆς τοιαύτης ἡδονῆς ἀπέχονται, καίπερ πολλάκις περιτλήπτης σώμα περικέμενοι;

Ἄποκ. Ἡ τῶν σωμάτων τῶν ἀνθρώπων ἐπιθυμία γίνεται ἢ ἐκ θερμῆς κράσεως τοῦ σώματος, ἢ ἐκ πλειστέρας τροφῆς καὶ ὑπνου καὶ ἀνέσων· ἕτοις δὲ καὶ ἐξ ἀνέργειας σασανικῆς· τέταρτον δὲ πολλάκις καὶ ἐπ τοῦ κατακρίνειν ἔτερον· πέμπτον καὶ ἐξ ὑψηλοφροσύνης· διπλαὶ τις μεγαλοφρονή ἐπὶ τῇ δευτερᾷ ἀγνείᾳ· διὸ γάρ τοιούτος παραχωρεῖται πεσεῖν, διπλαὶ διὰ τῆς πορνείας ἀπωβεῖται τὴν ὑπερηγανίαν, καὶ ὀδηγηθεὶς εἰς ταπεινοφροσύνην τείχηται τῆς σωτηρίας· ἐν γάρ συγχρίσει δύο κακῶν κυρτότερον ὑπάρχει παρὰ τὴν ὑπερηφανίαν πτασία καὶ κατὰ σώμα φυσικὴ ἐπιθυμία. Ἀγρέσουσι δέ τινες ἢ ὑπὸ θεοῦ εκποθέμενοι, ἢ φυγῆς τίνος ὑπάρχοντες κράσεως, ἢ διὰ πολλῆς ἀσκήσεως, ἐκπούσιοις βιαζόμενοι, καὶ τινὲς μὴ κατακρίνοντες. Εἰ δὲ καὶ τινὲς ὑπερηφανίαν ἔχοντες ἀγνεύουσι, χρή γινώσκειν τοὺς τοιούτους, διτοις πέρ υπὸ τοῦ διαβόλου κατεργονήθησαν, ἵκανῆς οὐσίας τῆς ὑπερηφανίας ὑπὲρ διὰ τὰ πάθη ἀνθροΐς αὐτοῖς ποιῆσαι τῆς αἰώνιου κολάσεως.

Ἐρώτ. ρη*. Ποίον σημείον ὀφελεῖ κρατεῖν διανθρωπος, ἵνα μὴ πλανηθῇ καὶ δέξηται τὸν Ἀντίχριστον, νομίζεις ὅτι ὁ Χριστὸς δέστι;

Ἄποκ. Ὁπερ ὁ Κύριος τῆς μην παρέδωκεν εἰπών, διτοις πέρ ἡ διατραπή ἔξερχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαντεῖται ἕως δυσμῶν, οὗτος ἔσται καὶ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Ιησοῦ τοῦ Θεοῦ. »Οθεν μανθάνομεν, διτοις οἱ Χριστοὶ ἐρχόμενοι, καὶ μὴ ἐξαφῆνται ἐν δικῷ τῷ κόσμῳ ἐν μιζ ὥρᾳ εὐριστόμενος (46), τοιούτος ἀναμφίδολος Ἀντίχριστος ἔστιν. Ἐπειδὴ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ πᾶσας ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῷ ἀμπαί εὑρίσκεται, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς ὁ Χριστὸς ὑπὸ πάντων δρύμενος.

Ἐρώτ. ρθ*. Ἀληθὲς δὲ, διτοις ἡ Αἰγύπτου ἔξερχεται δι Ἀντίχριστος, καὶ σημεῖον τι ἐν τῇ χειρὶ (47) τῇ μιζῃ, καὶ ἐν τῷ ὄφελαλμῷ τῷ ἀντι κάκτηται;

Ἄποκ. Πάντα ταῦτα γράωμεν μῦθοι εἰσιν. Ο γάρ

πόλεις.

(47) Cod. manus, οὐδὲν σημεῖον ἐν τῷ μετώπῳ, ἀλλὰ ἐν τῇ χειρὶ.

Ἄντεχριστος οὐδὲν σημεῖον τοιούτον κέχτεται· ἀλλὰ εἰς τὴς Γαλιλαίας, διενόθη Χριστὸς ἐξῆλθεν, ἔξεργαται, ὃς φησὶν ἡ Γραφὴ· «Σκύμνος λέοντος Δάνης, καὶ ἐκπερῆσεις ἐκ Βασάνων.» Αὕτη δὲ ἔστιν Σκυθόπολις.

Ἐρώτ. ρι^η. Λέγουσι τινες, διτὶ οὐ·δύναται δὲ Ἀντεχριστος νεκρὸν διηρωπον ἀναστῆσαι· ἐπεὶ πάντα τὰ λειπτὰ σημεῖα πουΐ.

Ἀπόκ. Τὸ διεῖπον τὸν Ἀπόστολον περὶ τοῦ Ἀντεχριστοῦ, διτὶ ἐν πᾶσι σημείοις καὶ δυνάμεις πλάνης, εἰδῆλον (48) διτὶ καὶ νεκρὸν δεῖκνυσσιν ἐγειρόμενον, οὐκ ἐν ἀληθείᾳ, ἀλλ' ἐν φαντασίᾳ.

Ἐρώτ. ρι^η. Πῶς καὶ τινες αἱρετικοὶ ποιοῦσι πολλάκις σημεῖα;

Ἀπόκ. Τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ὀφείλεις ξενίζειν. Ἡκούσαμεν γάρ τοῦ Κυρίου λέγοντος· διτὶ πολλοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἄροιστοι· «Κύριε, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ δυνάματι διεβιβάσθαι, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἀποκινησμένης·» καὶ ἐρεῖ αὐτοῖς (49)· «Ἄρην λέγω ὑμῖν, οὐδέποτε θυγατέρας ἄποκινηρεῖς αὖτις, ἔργατάς τῆς ἀνοίλας.» Πολλάκις γάρ οὐδὲ τῇ πολιτείᾳ τοῦ θαυματουργοῦντος ἔστιν τῇ τὴν λαστιν ἐργαζομένῃ ἀλλ' ἡ πρᾶσσα αὐτῶν πίστις τοῦ προσερχομένου διηρώπου. Γέργαρτας γάρ· «Ἡ πίστις σου οὐδουκέ εστιν.» Πλήγη δεῖ καὶ τοῦτο γινασκεῖν, διτὶ πολλάκις τινὲς κακοπότιστοι καρμάτους πολλοὺς διτὶ ἀσκήσας τῷ Θεῷ προστηγούν, καὶ τὴν ἀντιμετώπιαν αὐτῶν Ελασσον ἐν τῷ νῦν αἰώνι ἐκ Θεοῦ, τὸ τῶν καρμάτων καὶ προφήτησων χάρισμα· ἵνα ἐν τῷ αἰώνι τῷ μελλοντι ἀκούσωσιν· Ἀπελάβετε τὰ διαγένθη ὑμῶν καὶ τοὺς καρμάτους ὑμῶν· νῦν δὲ λατόν οὐδὲν ὑμῖν κεχρεῶστης;

Ἐρώτ. ρι^η. Ἐλάν ἐν καιρῷ ἡρτῆς καταληφθῆ διηρωπος ἐν χώρᾳ, ἐν διτὶ κοινωνίᾳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐχ εὑρίσκεται, τί ὀφείλεις διτὶ τὴν ἡρτήν σελίσθαι, κοινωνήσαι τοῖς αἱρετικοῖς, η μενται ἀκούντωντος;

Ἀπόκ. Εἰ πολὺς καὶ γαλεπὸς δὲ κίνδυνος, τὸ τὴν γυναικαῖς μοιχεύσαις, καὶ δλῆγ (50) συγγενεσθάναις, καὶ ἐν ἀπόδημίᾳ τυγχάνει διτὶ πόσῳ γε μᾶλλον τὴν δρῆθην πίστιν προδοῦνται διτὶ τοῖς αἱρετικοῖς συγκοινωνῆσαι· Ήπειρος οὖν οἱ τὴν ἑταῖραν πραγματείαν πωλήσαις βουλόμενοι, δυοντὸν ἔχοντας διτὶ τὴν βραδύνωσιν, οὐ καταδέχονται λαβεῖν ἀντὶ τοῦ βαττικοῦ χαράγματος τὸ ἔξω χάραγμον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Χριστοῦ κοινωνίας χρή λογίζεται. Τὸ γάρ εἰπεῖν τὸν Ἀπόστολον, διτὶ· «Εἰς Κύριος, καὶ μία πίστις, καὶ ἐν βάπτισμα, ἐκσήμανεν ἀκριβῶς, διτὶ μία καὶ μόνη ἐν κορμῷ διψαθῆς ὑπάρχει πίστις, ἥν η ἀγία (51) καὶ μόνη χρεῖται καθολική καὶ ἀπόστολική Ἐκκλησία· καὶ ἐν βάπτισμα καθερτικὸν καὶ ἀμαρτιῶν λυτρωτικὸν· καὶ εἰς Κύριος, διτὶ Πατήρ καὶ διτὶ Ιησοῦς καὶ

A christus enim nullum hujusmodi signum est habatur: sed ex Galilaea, unde exivit Christus, proditur ipse est, ut ait Scriptura: «Catus leonis Dan, et exsiliens ex Basan ⁴⁹», quae ipsa est Scythopolis.

QUEST. CX. Aiunt nonnulli Antichristum non posse aliquem defunctum hominem a mortuis excitare, etiam si cetera omnia edat signa.

RESP. Verba Apostoli quibus ait Antichristum in omnibus signis et virtutibus deceptorem fore, manifeste ostendunt illum mortuos quoque ad vitam revocaturum, licet non revera, sed specie duntur.

QUEST. CXL Quomodo quidam haereticī signa sæpe edunt?

RESP. Id mirum nobis esse non debet. Audivimus enim dicentem Dominum, multos illa die dictores: «Domine, noune in nomine tuo dæmonia ejocimus et virtutes multas fecimus?» ipsumque ad eos responsorum: «Amen dico vobis, nunquam novi vos: discedite a me, qui operamini iniquitatem». ⁵⁰ Sæpe euim non vita edentia miracula, sanitatem operatur, sed fides hominis qui ad ipsum accedit: scriptum siquidem est, «Fides tua te salvum fecit». ⁵¹ Id etiam intelligentum est, sæpe nonnullos prævæ fideli multos exercitationis labores Deo obtulisse, quorum mercedem in praesenti saeculo gratiam sanitatum et prædictionum perceperunt; ut nimurum in futuro, saeculo audiant: Recepistis bona vestra et labores vestros, nunc vero nihil vobis amplius debitum est.

QUEST. CXII. Si accidat ut homo die festo sit in regione, in qua nos reperiatur comuiuio Ecclesiæ catholice, quid propter festum ipsi agendum est? Nun cum haereticis communicabit, au manebit absque communione?

RESP. Si magnum et grave est periculum, propriam uxorem scortari, et cum alio rem habere, si vir sit in peregrina regione: quanto majus est periculum rectam fidem prodere propter communiuionem cum haereticis habitam? Quemadmodum ergo qui suas merces cupiunt vendere, quandiu in externa morantur regione, accipere recusant pro regioni numismate, externum numisma: ita et de Christi communione censemendum est. Nam Paulus hisce verbis, «Unus Dominus, et una fides, et unum baptismum», ⁵² clare significat unam et solam in mundo sinceram esse fidem, quam sancta et sola tenet catholica et apostolica Ecclesia: unum item esse baptismum, quo peccata purgantur et expiantur: unum denique Dominum, Patrem et

⁴⁸ Deut. xxix, 22. ⁴⁹ Matth. vii, 22. ⁵⁰ Marc. i, 52. ⁵¹ Ephes. iv, 5.

(48) Palat. 2, καὶ δυνάμεις φεύδουσι, δῆλον, διτὶ καὶ νεκρ. Quæstoio 110, 111, 112, 113, 114, 115 et 116, absent a Palat. 2.

(49) Reg. 1, καὶ ἐρεῖ αὐτοῖς. Editi, καὶ λέγω.

(50) ΑΙ.η. Editi, διλῆγ. Reg. 2, διλῆγ.

(51) Ita Reg. 2. In editis vero, hic multa omissuntur.

Filium et Spiritum sanctum esse. Qui ita non sentit, errat omnino.

QUEST. CXIII. Magna et celebris atque omnibus fere vulgata quæstio est, utrum dicendum sit terminum habere vitam hominis, necne (52). Nam si terminus est, quomodo David ait, « Ne reducas me in dimidio dierum meorum »? Si vero nullus est terminus, quomodo rursus David ait, « Ecce mensurabiles posuisti dies meos »? Rursus si terminus aliquis est, quid his verbis vult Salomon, « Ne sis crudelis, neque impie agas multum, ne moriaris in tempore non tuo »? Si igitur potest quis mori in tempore non suo, quomodo quibusdam placet dicere mortem hominibus induci, cum impleti fuerint vite termini? Quomodo similiter et Ezechia 24:2 et Ninivitis vitam Deus potentibus prorogavit?

RESP. Fons ille sapientiae magnumque vas cognitionis Paulus apostolus bæc ad Corinthios scribit: « Qui enim indigne manducat panem et bibit sanguinem Domini, iudicium sibi manducat et bibit: ideoque inter vos multi infirmi et imbecilles et dormiunt multi »¹¹. Attende diligenter. Quia vos, inquit, indigne ad communionem acceditis, idcirco morimini multi; atque adeo si digne communicasset, tunc non fuissent morituri. Quid jam ergo amplius terminum vitae querimus, quem nobis multi objiciunt?¹² Rursus ad Eliphaz Thamaimitem dixit Deus: « Peccasti tu, et duo amici tui, et siue Job servo meo vos interremissem ». Itaque propter Job virtutem Deo acceptam non sunt mortui, nos autem quod non absolutus esset terminus vita ipsorum. Sin autem, ut quibusdam videatur, præfixa sunt et definiti dies hominum, neamo jam in peccatis moriuros ad sanctos viros accederet, ut vitam et conversionem sibi a Deo pateret: nemo Deum pro liberorum vita rogaret. Quippe terminus, terminus est, nihilque secundum illos illi potest addi. Cur ergo Scriptura præcipit, « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus »?¹³ Itaque terminus vite hominis, est voluntas Dei, qui dies addit cui voluerit, aufert vero a quo auferri libuerit, omnia ad uniuscujusque utilitatem agens. Ac quemadmodum gregis dominus, cum voluerit, mittit et accersit quas voluerit oves; ita et Deus se erga homines gerit, tuncque mors homini advenit, cum terminus ejus vite completus fuerit. Nam, ut ante dictum est, terminus uniuscujusque vite est jussus et voluntas Dei.

QUEST. CXIV. Quidam existimant corruptiorum corporum resurrectionem impossibilem omnino esse. Quomodo enim, inquit, aut unde resurgent caro, quam saepe naufragio sub-

¹¹ Psal. ci, 25. ¹² Psal. xxxviii, 6. ¹³ Eccle-

¹² Exod. xx, 12.

(52) Hæc expressa sunt ex *Apologia de Fuga*. tom. I.

(53) Ita manuscripta recte. In editis vero μῆ

A τὸ διγονοῦ Ηνεῦμα ὑπάρχει. Καὶ δὴ οὐτῷ φρονῶνται.

Ἐρώτ. πιθ'. Τὸ μέγα καὶ πολυμέλλετον, καὶ συγδόνιον πάρα πάντων ἡγετώμενον ὅρον θέλομεν λέγειν ἔχειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν, ἥ οὖ (32); Εἰ μὲν γάρ ὅρος ἐστι, πῶς φησιν δὲ Δαβὶδ τῷ Θεῷ· « Μή ἀναγάγης με εἰς ἡμέραν ἡμερῶν μου; » εἰ δὲ οὐκ ἐστιν ὅρος, πῶς πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· « Ἱδοὺ παλαιστὴς ἔσθι τὰς ἡμέρας μου. » Εἰ δὲ πάλιν ὅρος ἐστι, πῶς δὲ Σολομὼν φησι· « Μή γίνονται σκληρός, μηδὲ ἀσθεῖς ἐπὶ πολὺ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ σου. » Εἰ οὖν ἐστιν ἐν οὐ καιρῷ ἀποθανεῖν, πῶς τιστι ἐδοξεῖ λέγειν, διτὶ θάνατοις ἐπάγονται, τῶν ὅρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων; Πῶς δὲ καὶ τῷ Ἐβραϊκῷ καὶ τοῖς Νινεύιταις ζωὴν ὁ Θεὸς αἰτησαμένοις προσέθηκεν;

Ἀπάλ. Ή τῆς σοφίας πηγὴ, τὸ μέγα δοχεῖον τῆς γνώσεως, Παῦλος ὁ ἀπόστολος, πρὸς Κορινθίους γράψων φησὶν· « Οὐ γάρ ἀναξίως ἔσθιεν τὸν ὅρον καὶ πίνων τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, κρίμα ἔκαυτῳ ἄσθετος καὶ πίνει· καὶ διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ δρόσωστοι καὶ κοιμῶνται ἰκανοί. » Προσέχετε μετὰ ἀκριβείας. Διτὶ τὸ ἀναξίους ὑμᾶς μεταλαμβάνειν, φησὶν, ἀποθήσκετε οἱ πολλοί. Ποτε εἰ ἀξίος μεταλάμβανον, οὐκ ἀν ἀπένθησκον τότε. Καὶ ποὺ λοιπὸν ἡγούμενον τὸν δρόν τῆς ζωῆς πάρα πολλαῖς ἡμέν προσβαλλόμενον; Πάλιν πρὸς τὸν Ἐλεήμαρτὸν Θεμανίτην φησὶν ὁ Θεὸς· « Ἡμαρτες σὺ καὶ οἱ δύο φίλοι σου, καὶ εἰ μὴ διὰ ἡών τὸν θεράποντά μου, ἔξαλθορευτας ἀν ὑμάς. » Ποτε διὰ τὴν τοῦ ἡών πρὸς Θεὸν ἀρέτην ἀν ἀπένθανον, καὶ οὐ διὰ τὸ μὴ πληρωθῆναι (53) τὸν δρόν τῆς ζωῆς αὐτῶν. Εἰ δὲ, ὃς τοι δεκεῖ, τεπηγμέναι εἰσὶ καὶ ὠρισμέναι αἱ ἡμέραι τῶν ἀνθρώπων, μηδὶς λοιπὸν ἐν ἀνομίᾳς μέλλων τελευτὴν ἀγοῖς ἀνδράσι προσδέρμῃ ἡών καὶ ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ἐν θεοῦ αἰτήσασι· μηδὶς περὶ ζωῆς τῶν διετοῦ τάκτων τὸν θεὸν δουστήσῃ. Οὐ γάρ ὅρος, ὅρος ἐστι, καὶ προσθήκην ἀδύνατον τοῦτο· αἴστους γενέσθαι. Καὶ πῶς φησιν ἡ Γέραφη. « Τίποτα τὸν πάτερα τούς καὶ τὴν μητέρα τούς, ὅπως ἐστὶ πολυχρόνιος; » ὅρος τούς δεῖται τῇ ζωῇ (54) τοῦ ἀνθρώπου τὴν βούλη τοῦ θεοῦ, καὶ ἡτοῖς βούλεται, προστίθησι, καὶ ἔνθα σκοτεῖση, ὑσελεῖται· καὶ δύστοτες τὸ ἔκάστου συμφέρον. Καὶ ὥστερ πάντοτες τῆς πολύνης, ὅπερ βούληθε, ἀποστέλλεται καὶ φέρει, οἷς βούλεται, προβλέπεται· εὔτε καὶ δὲ θεὸς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖ, καὶ τότε ἐπάγεται διθάνατος τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦ ὅρου, ἡγουν τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς αὐτοῦ, πληρωμένος. « Όρος τοι γαροῦν, ὡς προλέπεται, τῆς ἔκάστου ζωῆς ἐστιν ἡ κλεψυδρας καὶ ἡ βούλη τοῦ θεοῦ.

Ἐρώτ. πιθ'. Ἀμφιχανόν τι πρᾶγμα τοῖς πολλοῖς; καὶ ἀδύνατον νομίζεται τῶν κατασθεάρδων σωμάτων ἡ ἀνάστασις. Πῶς γάρ, φησιν, ἡ πόθεν ἀναστήσεται ἡ σάρξ, ἣ πολλάκις ναυαγήσασαν ἐφαγον χί-

vii, 17. ¹⁴ | Cor. xi, 29, 30.] ¹⁵ Job xlii, 7.

deest

(54) Reg. τῆς ζωῆς. Infra, idem, καὶ ἐνθα κλεψυδρα

λιοι ιχθύες (55) καὶ πάλιν τοὺς χιλίους ιχθύας χλεούς δινόρες, καὶ τοὺς χιλίους δινόρες χλεούς λέοντες;

A mersam devorarint mille pisces, quos rursus mille pisces comedent mille homines, qui mille homines postea a mille leonibus fuerint devorati?

Ἄποκ. Ὁμολογεῖτε, ὡς διάνοιος, παντούναρον εἶναι τὴν τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ οὐσίαν; Πάντως ἔρετε, ὅτι ναι. Νοτε μάδετε ἀκριβῶς, ὡς ἀρχοντες, ὅτι περ δὲ τοῦ μή δυντος εἰς τὸ εἶναι παρενέγκας θεὸς τὸν δινόρων, αὐτὸς ἀφῆτε τινι λόγῳ καὶ ἀναπλάσαι αὐτὸν δύναται. Τι γάρ ἐστιν, εἰπὲ μοι, εὐκοπώτερον τῷ κεραμεῖ τὸ σκεύος, ἢ τὸ συντρίβεν πάλιν ἀνακανίσσαι; Πρόδρολον δὲ τὸ ἀναπλάσαι τὸ γεννέμενον ἥην, καὶ εἰς πολλὰ μέρη διεκοποιήσθ (56). Τινα δὲ καὶ φυσικῇ τινι ἀκόλουθις χρήσωμαι, καὶ ὑπεδέγματι, ὡς περ παντὸς τοῦ ἐπὶ τῆς πυρὸς καὶ τῆς θέρμης πηγῆ καὶ ἥψα δικιος ὑπάρχει, καὶ σθεννυμένης μὲν καρπίου, ἀδηλον δὲ τὴν θέρμην αὐτῆς πρὸς τὸν ἥην δοράτως δινόρδαμεν· καὶ πάλιν ἀποτομένης αὐτῆς ἐκ τοῦ ἥηλον, ὅηλον δὲ τὸ πῦρ παραγίνεται, τὸ δὲ εὐτῆς ἀναγκωρῆσαν οὐτε καὶ ἐπὶ τῶν καταφεύρομένων σωμάτων ἀνθρώπων καὶ διαλυμένων μοι νόησον, δὲ περ εἰς δασάν θηρίων, ή ιχθύων, ή ὄρνεων γαστέρας διαιμειοῦθ ὃ δινόρων, εἰς τὰ τεσσάρα πάντας στογύκας ἀναλύεται, καὶ ἀπέρχεται, ἐξ ἣν καὶ συνέστηκε κατὰ τὸ τοῦ ἥηλον ὑπόδειγμα. Καὶ εἰς μὲν τὰ ὕδατα ἀπέρχεται τὸ ὑγρόν· εἰς δὲ τὸν ἀέρα τὸ φυγόν (57)· εἰς δὲ τὸ πῦρ πρόδρολον τὸ θερμόν· εἰς δὲ τὴν γῆν λιπον τὸ ἥηρον. Τῷ οὖν καιρῷ τῆς ἀνάστάσεως κελεύεται θεοῦ δοράτων ἀπόδιδοντας ἵκανον τῶν στογύκων, ὅπερ ἔλαβεν ἀπόθανόντος τοῦ διάδημάτου (58), καὶ προστρέψει ἡ φυχὴ καὶ ἀντεταί δινόρων, ὡς οὐδὲ μόνος δι πλάσας τὸν δινόρων, ἀπαρτεῖ μὲν εἰς γῆν φθορὴ, ἐγειρόμενος δὲ τὸν ἀφθαρτού. Οθεν καὶ Σαμαρείτας ἐντεῦθεν δυνάμενα ἐλέγχει, δι τοῦτο τὸ σώματα ἀνίσταται, ἐκ τοῦ καὶ αὐτοὺς διστερῶν τινα κόκκον ἐπὶ γῆς καταρύπτειν τὰ σώματα. Τούτου γάρ χάριν ὁ θεὸς καὶ ἀπὸ ἀρχῆς διὰ τῶν πατέρων ἱνομοτῆσος σχάπτονται ἡμᾶς καταρύπτειν τὰ τεθνεώτα σώματα, ὅπως καὶ ἀκούν δινόρων τὸ διολογῆται τὴν ἀνάστασιν. Πάντα γάρ τὸ ἐπὶ τῇ ὑφεὶ δημόνων χωνύμενον, ἀδηλον δὲ ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνάστάσεως κρύπτεται. Εἰ δὲ οὐκ ἔσται νεκρῶν ἀνάστασις, καθὼς αἱρετικοὶ λέγουσιν, δικοῖς λοιποῖς δὲ θεοῖς ἐνέρθησατ, πολλοῖς μὲν δικαίους ἔντεῦθα τολμαπωρῆσαι καὶ ἀναρεθῆναι κακῶς συγχωρήσας, πολλοῖς δὲ ἀσεῖσαι καὶ διμαρτωλοὶ εὐκίων καὶ εὐτεκνίων καὶ εὐπραγίων ἐνωρησάμενος. Ἀλλὰ μὴ πλανάζεσθω τοις Σαμαρείτων παιδίς (59)· έσται γάρ τοις ἀνάστάσεως καὶ κρίσεως καρδες, ὅπως καὶ οἱ ἴντεῦθεν κακοπαθήσαντες εὔσεβες στεφνωθῶσι, καὶ οἱ πάλιν εὐημερήσαντες ἀσεῖς, τῷ αἰώνιῳ πυρὶ εἰς αἰώνας αἰώνων καταδικοθῶσι, κατὰ τὸ δίκαιον κρίμα τοῦ θεοῦ.

Ἐρώτ. πτε. Ποῦ ὑπάγουσι τὰ τελευτῶν πι-

RES. Num fatimini, o Insani, omnipotentem esse Dei opificis essentiam? Omnino concedetis. Itaque discite, o insipientes, Deum qui hominem ex nihilo fecit ut esset, ipsum ineffabili quadam ratione reficere posse. Quid enim, amabo, facilius est figulo, vas ex nihilo facere ut sit, an contrarium rursus reficere? Certe facilius est vas jam factum, licet in multis partes dispersum, reficere. Ut autem naturali aliquo ordine et exemplo utar, quemadmodum ignis et caloris, qui in terra est, fons et radix est sol, constatque extincti camini calorem ad solem invisibiliter reverti, eoque rursus accenso, ignem qui recesserat, ex sole rursus redire: ita et in corruptis dissolutisque hominum corporibus intellige: in quorumvis animalium, piscium vel avium ventres dispersus sit homo, tamen in quatuor omnino elementa, ex quibus et constat dissolvi et abire, juxta allatum solis exemplum; ita ut quod humidum est, in aquas ateat: quod frigidum, in aeren; quod calidum, in ignem; denique quod siccum est, in terram. Itaque resurrectionis tempore, Deo imperante, singula elementa invisibiliter reddent quidquid ex humanis corporibus acceperint, accurretque anima, atque ita resurget homo, prout solus ipse novit qui formavit hominem, seminatum quidem in terra in corruptione, resurgentem vero in incorruptionem. Quapropter hinc quoque possumus convincere Samaritas, quod hoc **243** corpus resurgat, ex eo quod ipsi corpora, veluti quoddam granum, in terra abscondant. Hujus enim rei gratia Deus initio per nostros patres lege sancivit, ut mortua corpora terra effossa abderemus, ut vel invitus homo resurrectionem fateatur. Quidquid enim terra obruiamus, in spem resurrectionis contigimus. Sed si nulla est mortuorum resurrectio, ut volunt heretici, certe injustus Deus reperiatur, quippe qui multos justos hic arumnas pali et e medio tolli sinat, multis autem impli et peccatoribus felicem vitam, liberorum copiam, et prospiram fortunam concedat. Verum ne decipiatur Samarita: erit enim aliquando resurrectionis et judicii tempus, ut et pii qui hic mala perpessi sunt, coronis donentur; qui autem fortunati fuerint impli, aeterno igne in saccula seculorum damnentur, juxta justum Dei iudicium.

QUEST. CXV. Quo vadunt morientes fidèles in-

(55) Ita Reg. 2, recte. Editi vero, χλιοι ιχθύας, ομίσσις intermedii.

(56) Ita Reg. 2. Editi vero, καὶ εἰς πολλὰ μέρη εκφρασθέν.

(57) Sic mss. In editis haec desunt, εἰς δὲ τὸν ἀέρα τὸ φυγόν.

(58) Sic Reg. 2. Editi, τοῦ σώματος.

(59) Reg. 2, οἱ Σαμαρείται καὶ οἱ αὐτῶν παιδίς.

fantes? Ad prenamne, an in regnum? Quo vero A eunt infidelium infantes? Quo item in loco collocantur morientes fidelium infantes, num cum infidelibus, an vero cum fidelibus?

RESP. Cum Dominus dicat: « Sinite parvulos venire ad me: talium enim est regnum celorum »⁶⁰; » cum item dicat Apostolus: « Nunc autem liberi vestri sancti sunt »⁶¹, » constat ut immaculatos et fideles in regnum celorum ingredi baptizatos fidelium infantes. Qui autem baptizati non sunt, ut et infideles, neque in regnum ingrediuntur, nec rursus in supplicium: namque peccatum non egreditur.

QUEST. CXVI. An omnes bæretici in perditionem abeunt, necne?

RESP. Est hæresis, et hæresis: est item judicium, et judicium. Alia est enim perditio Manichaeorum, Moutanistarum, Simonianorum, Ariano rum, et Pneumatomachorum, aliorumque id genus detestandorum hæreticorum. Aliud rursus judicium est eorum qui aiunt Dominum nostrum et Deum Iesum Christum corpus incorruptum ex sancta Deipara accepisse. Verumtamen qui in paucis infidelis est, ei in multis est infidelis. Nec id tantum, sed etiam in una eademque bæresi multa et varia sum judicia. Siquidem aliud est peccatum episcopi populum in errorem inducentis; aliud judicium clerici qui possit orthodoxam fidem discere; aliud autem judicium clerici qui discere non possit. Aliud item ejus qui veritatem anathematizat, nobisque adversatur; aliud iterum ejus qui sciens errat; aliud ejus qui ob ignorantiam. Denique mulieris judicium, aliis omnibus est levius. Quæ omnia solus accurate novit Dens, qui orbem terrarum in justitia judicaturus est⁶².

QUEST. CXVII. Licetne magistratibus munera accipere, eaque in pauperes insunere?

RESP. Si qui post accepta beneficia, copiam rerum habent, sponteque dona magistratibus offerunt, iis, inquam, a quibus beneficium acceperunt; forte qui munera suscipient, non grave subibunt judicium, si nempe ea distribuerint pauperibus. Quæ autem ab agricolis et fabris oppressis opemque implorantibus dona acceperint, ignem et supplicium sibi ipsi comparabunt, licet ipsa in sexcentis beneficiis conferendis insunant, quemadmodum ait Scriptura: « Ignis devorabit domos eorum qui munera accipiunt »⁶³.

QUEST. CXVIII. Si quis vir sanctus miserit castigationem aliquam, aut penam, vel diomonem, aut mortem vel aliam aliquam castigationem in dominum vel substantiam hominis, aut in ejus liberum, potestne homo ille ad alium sanctum confugere, atque ita sententiam evitare, quam Dei servus ad eum miserat?

⁶⁰ Matth. xix, 14. ⁶¹ Cor. vii, 14. ⁶² Psal. xcvi, 9. ⁶³ Job xv, 54.

(60) Ita Reg. 2. In editis, πιστά, deest.

(61) Ita miss. In editis, γάρ, deest.

(62) Ita miss. In editis vero καὶ Ἀρειανῶν, καὶ

στὰ (60) νῆπια; εἰς κόλασιν, ή εἰς βασιλείαν; Καὶ ποὺ τὰ τῶν ἀπίστων νῆπια; Καὶ ποὺ τὰ τῶν πιστῶν ἀδάπτιστα ἀποβήσοντα τάπτονται, μετὰ τῶν πιστῶν, ή ἀπίστων;

Απόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος: « Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρό; με· τῶν γάρ τοι πιστῶν ἔστιν ή βασιλεῖα τῶν ὑμάνων· » καὶ πάλιν τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος: « Νῦν δὲ τὰ τέκνα ὑμῶν ἄγια ἔστιν· » πρόδηλον διτὶ ὡς ἀποτίκα καὶ πιστά εἰς τὴν βασιλείαν εἰσέρχονται τὰ τῶν πιστῶν βεβαπιτέμνα νῆπια· τὰ δὲ ἀδάπτιστα καὶ τὰ ἀθινάζοντα εἰς βασιλείαν εἰσέρχονται· ἀλλ᾽ οὐτὲ πάλιν εἰς κόλασιν ἀμαρτιῶν γάρ (61) οὐκ ἐπράξαν.

Ἐρώτ. ριζ. « Αρα πάντες οἱ αἰρετικοὶ εἰς ἀπόλειαν ἀπέρχονται, ή οἱ;

Απόκ. Εἴστιν αἱρετις· καὶ ξεστις· καὶ ξεστι κρίμα καὶ κρίμα. « Αλλη γάρ ἀπόλεια τῶν Μανιγαλῶν καὶ τῶν Μοντανῶν, καὶ Σιμωνιανῶν, καὶ Ἀρειανῶν, καὶ Ηγειματομάχων (62), καὶ τῶν τεούστων θεοταπέτων αἰρετικῶν· καὶ διλλο πάλιν τῶν λεγόντων δρθαρτον σώμα ἀνάλαβεν ἐκ τῆς ἄγιας Θεοτόκου τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Πλὴν δὲ ὅληγρα πιστος· καὶ ἐν πολλῷ ἀπιστός ἔστιν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μητὶ αἱρετοῖς πολλὰ καὶ διχορα ὑπάρχουσαν κρίματα. « Αλλη γάρ ή ἀμαρτία τοῦ ἐπισκόπου τοῦ πλανῶντος τὸν λακον, καὶ διλλο κρίμα τοῦ κληρικοῦ τοῦ δυναμένου μαζεύειν τὴν ὁρθόδοξον πιστον· καὶ διλλο πάλιν τοῦ μη δυναμένου, καὶ διλλο τοῦ ἀναθεματιζοντος τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντιμαχοῦντος τὴν ἡμέραν· καὶ διλλο τοῦ ἐν γνώσει σφαλλομένου, καὶ διλλο τοῦ ἐν ἀγνοίᾳ· καὶ διλλο πάλιν τοῦ πάντων κουφότερον τὸ τῆς γυναικός. « Απέρ ἀπαντᾷ γινόσκει ἀχρίσις δ μελλων κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.

Ἐρώτ. ριζ. « Εἰ ἔχει δῆμα τοῖς δρχουσι δῶρα δέχεσθαι, καὶ ταῦτα εἰς πτωχούς ἀναβάλτειν;

Απόκ. Εἰ μὲν τινες εὐεργετηθέντες ἐν εὐπορίᾳ τυγχάνουσι· καὶ ἔκουσιν αὐτὸς ταῦτα προσφέρουσι, λέγω δὴ τοῖς εὐεργετησασιν· Ιεσος οὐ πολὺ κρίμα ἔχουσιν οἱ δεχόμενοι· δῆλον διτὶ, έὰν εἰς πτωχούς αὐτὰ διανείμωσιν. « Επει διτὶ ἐκ γεωπόνων ή χειροπέχων δέσχονται δῶρα, καταπονουμένων καὶ ἀντιληφτῶν τηνότων, πύρ καὶ κόλασιν ἐκαύτησιν συνάγουσι, καν D εἰς μηράς εὔποιας (63) αὐτὲς διελόντουσι, καθὼς φησιν ή Γρατή, διτὶ « Πύρ καταφέγγεται οἰκους δωροδεκτῶν. »

Ἐρώτ. ριζ. « Εὖν ἀνὴρ ἄγιος ἀποτελεῖ παιδεῖαν, ή τιμωρίαν, ή δαίμονα, ή θάνατον, ή ἀληγρα τινῶν πλέονταν εἰς οἴκον, ή οὐσιαν ἀνθρώπου, ή εἰς τέκνα· δῆμα δύναται δὲ ἀνθρώπος ἀκείνος παρακαλέσαι· ἔτερον ἄγιον ἐκφυγεῖν τὴν ἀπόφασιν, ήν (64) ἀπέστειλεν αὐτῷ δ δούλος τοῦ Θεοῦ;

Ηγειματομάχων.

(63) Sic miss. Editi vero, εὐσεβειας.

(64) Sic miss. Editi vero, τῆς ἀποφάσισς ἡς.

Απόκ. Ἐάν δηρὶς ἅγιος ἐστιν δὲ τὴν τιμωρίαν ἀν- Α
θρώπῳ ἀποστείλας, εἰδῆλοντεῖς βουλῇ (65) θεοῦ τοῦτο πεποίχε. Καὶ τις ἐσται λοιπὸν δὲ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ἀναλῦσαι δυνάμενος; Πλὴν οὐτέ αὐτὸς οἱ ὅγιοι ἀλλήλοις ποτὲ ἀντιπολεμοῦσι γινώσκοντες τὸν τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος σύνδεσμον, καὶ διὰ οὐκ εἰσαγούσεται Κύρος ἄγιος, τοῦ δὲ εὐχῆς ἀναλῦσαι βουλομένους δλλον ἄγιον εὔχην. Οὗτος γάρ πρόπτον θεῷ τοῦτον, οὐαὶ μὲν θύλιψι, οὐαὶ δὲ ἀναταύταις ἔπιπτον θεράποντα. «Οὐεν τὸν ἐν Κορίνθῳ πορνεύσαντα Παῦλος δὲ ἡγίας αὐτὸς καὶ Εἰλος» καὶ τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς ἀδρογίαν Ἡλίας Εἰλος, καὶ Ἡλίας πάλιν Εἰλος, καὶ περ Ἑροντος τόπον τοῦ Θεοῦ ἐπιτακτιχίους ἀγίους, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γάρ τῇ Βίᾳ. Καὶ πάλιν, ὑερισθέντος τοῦ Ἱων ὑπὸ τῶν ἁυτοῦ φίλων, αὐτὸν πεποίχεν δὲ θεὸς συγχορηταὶ αὐτοῖς τὸ ἀμάρτητον, λέγων αὐτοῖς, οτι : «Νοερύζεσθε πρὸς τὸν θεράποντά μου Ἱων, καὶ προσεύξασθε περὶ ὑμῶν.» Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀγίων ἀγγέλων οὐκ ἀντιπράττεις θερός ἐτέρφ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων νοήσωμεν.

Ἐρώτ. ριθ'. Πόθεν τινὲς φύσιται ἀδιάστοις ὑπάρχουσιν ἀλεήμονες· τινὲς δὲ πάλιν φυσικῶς εἰστον ὑμοί τε καὶ δισκίαγχοι εἰς μετάδοσιν;

Απόκ. Οὐδέτες δὲ θεοῦ ἀνθρώπος γέγονε φύσιται δισυμπαθής καὶ δισπλαγχνός· φύσιται δὲ μᾶλλον δὲ θεὸς τὸ φιλάλελγον εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου οὐσίαν ξύρκεν· οὐκ ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ ἀλέργου καὶ πετεινῷ. «Οὐεν πολλάκις καὶ ίξ ἀλέργιον χωρίζομενα, στυγάζουσι, καὶ βοῶσι, καὶ νηστεύουσι· τινὰ δὲ καὶ δακρύουσι. Κορωνὸν δὲ γένος, καὶ βρύμων εὐρύσιται, εὐθέως δλλήλας τῇ φωνῇ κράζουσι πρὸς μετάληψιν. Καὶ πῶς λοιπόν, εἰπὲ μοι, οὐ μᾶλλον πολλὰ καὶ τῶν ἀλέργων ἡμάς καταχρίνεται, τοὺς κατ' εἰκόνα θεοῦ κτισθέντας, οὐ μόνον δὲ τὴν ἀσπλαγχνίαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δὲ τὴν δηγονίαν (66) καὶ ἀκολαστὴν, τὴν ἔχομεν; Ἐκείνα γάρ οὐ μόνον ἀρσενὸντας εἰς συνουσίαν οὐκ ἀπέτασι, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θηλείας πρὸς δλλάγης καὶ μόνον ἡμέρας ἀπέτασι· τινὰ δὲ καὶ χηρεύοντα. Πλεονεξίαν οὐκ οἴδε, λοιδορίαν δὲ μετέργεται. Τὸ δὲ χαλεπότερον, οτι περ κατ' εἰκόνα καὶ δομοίσιν θεοῦ γενέμενον, καὶ δρκεῖς ἀλέργων τεταγμένοι, παρασυνεθίζομεν τοῖς κτηνίσταις τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὑμοιώμενοι αὐτοῖς.

Ἐρώτ. ρχ'. Ποιεῖται πλείστον πάντων ἀρτεῖ τοῖς ἀργυροῖς πρέποντοι τε καὶ ἀρμβίσουσιν;

Απόκ. (67) Προηγουμένως τὸ συμπαθητικὸν καὶ φιλαλθρωπὸν, τὰ καὶ θεῷ ὑπάρχοντα· εἴτα τὸ ἀμνησίκακον καὶ δόργητον, καὶ ἀπροσωπίητον, καὶ ἀδωρόδοκτητον, καὶ πρὸ πάντων τὸ μὴ εὐχερῶς, μηδὲ

οὐ Job xlii, 8. οὐ Psal. xlvi, 13.

(65) Reg. 2, βουλήσι. A Palatino 2, et a veteribus Latinis editie absunt quæsti. 418, 419, 420, 421, 422, 424, 425, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434 et 435.

(66) Ἀγνοεῖς deest in Reg. 2. Infra, idem post

A. Resr. Si vir sanctus est qui supplicium homini 244 immisit, manifestum est Dei voluntate id fecisse. Quis ergo possit Dei voluntatem irritam facere? Verum nec ipsi sancti sibi invicem adversantur cum non ignorent vinculum charitatis spiritus, neque a Domino exauditum iri quemquam sanctum, qui sua oratione velit alius sancti irritam reddere orationem. Nec enim Deo convenit, suorum servorum unum affligere, aliun vero recreare. Hinc Corinthium illum fornicatorem idem solvit Paulus ipse qui et vinixerat: itemque Elias in Veteri Testamento celum ne plueret ligavit; idemque postea solvit, quamvis tunc Deus septem sanctorum nullia habetur, qui genua non flexerant idolo Baal. Item cum Job ab amicis injurya fuissest B affectus, voluit Deus ipsum illis condonare id peccati, unde eis ait: « Ite ad servum meum Job, et orabit pro vobis »⁶⁸. Denique ut inter angelos, nullus alteri repugnat: idem similiter de sanctis est sentiendum.

QUEST. CXIX. Unde quidam natura sunt invitè et repugnante misericordes: quidam item naturaliter crudeles immitesque, nec facile aliis quid impertinent?

C Resp. Nemo homo a Deo factus est natura invmitis et immisericors; quin potius mutuum amorem Dei hominum naturæ indidit, nec tantum hominum naturæ, sed etiam irrationalium et volvrum. Inde sæpe ab invicem separate animantes congeuntur, clamant et jejunant, quadam etiam lacrymant. Cornicum autem genus, cibo invento, statim invicem voce clamant ut omnes ejus sint participes. Annon ergo multa etiam irrationalia nos, qui ad Dei imaginem conditi sumus, condemnatura sunt non solum quod immisericordes simus, verum etiam nostram ob ignorantiam et incontinentiam? Illa enim non solum mas cum mare non commiscentur, sed ad paucos duntaxat dies feminam appetunt. Quædam etiam viduitatem servant. Avariciam autem non norunt. At quod gravius est, nos qui ad imaginem et similitudinem Dei facti sumus, et ad imperandum irrationalibus constituti, comparati sumus jumentis insipientibus, et similes facti sumus illis⁶⁹.

QUEST. CXX. Quæ ex omnibus virtutibus potissimum principibus convenient et consentaneas sunt?

Resp. Præcipue commiseratio et humanitas, quæ et Deo insunt. Deinde injuriarum obliuisci, non moveri iracundia, personas non accipere, nec munieribus corrumpi, sed in primis non facile ne-

χειράς ἔφεται addit, τινὰ δὲ καὶ χηρεύουσι, quæ desunt in editis.

(67) Ille Resp. in prius ed. valde mutilam ex mss. Reg. restituimus.

que absque examine calumniis et convictiis fidem habere. Quod enim aliorum sermonibus credant multi, eædæ injustas perpetrarunt, necon quod immisericordes fuerint, meminerintque injuriarum, et donis corrumperentur. Ille igitur princeps acceptus Deo est, qui nihil hujusmodi vitiorum habet.

QUEST. CXXI. Unde videmus malos nonnullos et indignos ad summum sacerdotium promoveri, potestatem in populum consequi multaque alsurda committere?

RESP. Non quod ipsi digni sint hujusmodi protestate, illis populi gubernationem committit Deus: sed quia perversus est populus, tales ipsi Deus dat summos sacerdos et principes. « Dabo enim vobis, » inquit Deus, « principes secundum vestrum ».

QUEST. CXXII. Undenam cognitus est, qui a Deo aliquid postulat, acceptam suisque ejus orationem?

RESP. Paucis id quidem et piis viris sit manifestum, quorum cor intelligibiliter hac de re persuaderetur.

QUEST. CXXIII. Mundum dicimus ex quatuor terminis constare, rursusque hominem ex quatuor elementis esse compositum: planum igitur est quod quatuor termini, id est, oriens et occidens, septentrio et meridies, quatuor generent elementa, nempe calidum et frigidum, humidum et siccum. Quærendum itaque 245 restat, quale elementum ex quali parte mundi oriatur?

RESP. Ut rerum natura testatur et docet, videamus calidum elementum ex oriente oriri, idque testantur Indorum, qui ceteris omnibus magis ad orientem accedunt, corpora quæ summis calor nigra efficit. Deus enim ab initio hominem nigrum non fecit. Hinc mortuorum cadavera, soli exposta, nigra sunt, et uruntur. Unde multum ei sumnum ob galorem multum vinum non valent bibere *Ethiopæ*: sed eos vehemens fervor iracundos valde et acerbos reddit, necnon ad forniciandum procliviiores. Quemadmodum autem haec de oriente diximus, sic contraria de occidente dicentes. Haec enim pars frigida est, frigidique elementi et noctis genitrix et effectrix. Hinc et ejus incole corpora habent aliis omnibus candiiora, multunque vi-num facile bibunt. Restat igitur ut dicamus deser-tam meridiem, siccæ elementi parentem esse, ut ejus incole Arabes argumento sunt, quorum scilicet corpora magis siccæ et calida sunt, utpote quæ in terra minime humida existant. Aquilo denique haud dubie frigidioris est temperamenti. Maria enim et flumina aquarumque multitudines humidi illud efficiunt elementum. His autem quæ diximus, non ab invicem separamus elementa: nam colligata sunt iu quilibet creatura. Verum in qua-tuor his, quæ memoravimus, locis aliud alio magis

¹¹ Jerem. iii, 45.

(68) Sic mss. Editi vero, suntescunt.

A ἀναξετάστως; διαβολαῖς; καὶ λοιδορίαις πειθεσθι. Απὸ γὰρ λογοτελείας πολλοῖς εἰνους ἀδίκους ποιούσιν ὑπάτωτος καὶ ἐξ ἀπλαγχής μοίους καὶ ἀπὸ μνησικαῖς ἀπέγεσθαι καὶ ἀπὸ διωροδοκίας. Έκείνους τολντούν ἔστιν ἀρχινοῦ θεοῦ εὐάρεστος, δι μηδὲν τῶν τοιούτων παθόντων κτισμένος.

Ἐρώτ. ρχ^ρ. Πόθεν ὅρωμέν τινας πονηροὺς καὶ ἀνεξίους εἰς ἀρχιερειῶντην, καὶ εἰς ἔξουσιαν λαοῦ προσετιζομένους, καὶ πολλὰ ἀποτὰ κατεργάζομένως;

Απόκ. Οὐ διὰ τὸ αὐτοὺς είναι ἀξίους τῆς ἔξουσίας θεὸς αὐτοὺς προχειρίζεται εἰς τὸ ἔξουσιάζειν λαοῦ· ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι τὸν λαὸν πονηρὸν τοιούτους ἀρχιερεῖς καὶ ἀρχοντας παρέχει. « Δώσω γάρ οὐδὲν, » φησὶν δὲ θεός, « ἀρχοντας κατὰ τὰς καρδίας ὑμῶν. »

B Έρώτ. ρχ^ρ. Πόθεν δημείει γνῶναι δι μυστῶν τὸν θεὸν περὶ αἰτήματος, δι τι προσεδέχθη τι δέσμος αὐτοῦ;

Απόκ. Σπανίους τιοὶ καὶ θεοσείδεις ἀνδράσιν τοῦτο κατάδηλον γίνεται, τῆς λαυτῶν καρδίας νοερῶς πληροφορούμενης.

Ἐρώτ. ρχ^ρ. Έχ τεσσάρων περάτων λέγομεν τὸν κόσμον συνισταθεῖ: καὶ πάλιν ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὸν διάφωνον συγκειθάσι. Πρόδηλον οὖν δι τέσσαρα πέρατα, τουτέστιν ἀνατολὴ καὶ δύσις, ἀρκτοὶ τε καὶ μεσημβρία, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα γεννῶσιν, ἤγουν τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν, καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ ξηρόν. Σητητέον λοιπὸν πολὺν στοιχείον, ἐκ πολέων μέρους τοῦ κόσμου τίκτεται;

Απόκ. Ως δὲ τὰς πραγμάτων φύσις μαρτυρεῖ καὶ διδάσκει, θεωροῦμεν, δι τὸ μὲν θερμὸν στοιχείον ἐκ τῆς ἀνατολῆς τίκτεται· καὶ μαρτυροῦσι τὰ πάτη τῆς γῆς ἀνατολικότερα Τυνικά σύμφατα ὑπὸ τῆς ἀρχῆς θέρμης μελάνα γινόμενα. « Οὐ θεός γάρ ἀπὸ ἀρχῆς διδρᾶ μελάνα οὖν ἐποίησε. Διὸ καὶ τὰ νεκρὰ σώματα, ἐν τῷ ἡλιῳ γενόμενα, μελανοῦνται καὶ καυνοῦνται. Όθεν ἐκ τῆς πολλῆς καὶ ἀκρας θερμότητος πολὺν ονοματεῖ Λίθος πιεῖ οὐδὲ ὑποφέρουσιν. ὑπὸ δὲ τῆς ἀκρας ζέσταις καὶ θυμόδεις εἰσὶ λίται, καὶ κατάπτικροι, ἀλλὰ καὶ πρὸς πορνεῖαν θερμότερα κινούμενοι. Νοτερό δὲ εἰν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ταῖτα εἰργαμένοι, οὐτε πολὺν τὰ ἐναντία ἐροῦμεν ἐπὶ τῆς δύστεως. Ψυχρὰ γάρ αὐτὴ οὐπάρχει, καὶ τοῦ ψυχροῦ στοιχείου καὶ τῆς νυκτὸς γεννητικὴ καὶ ποιητικὴ· δεδ καὶ λευκότερη πάστος τῆς γῆς τὰ τῆς δύστεως οὐπάρχουσι σώματα, καὶ οὖν πολὺν πίνειν οὐπομένοντα. Λεπτοὶ λοιπὸν ἥλιος λέγειν τὴν ἀργυρικὴν μεσημβρίαν μητέρα είναι τὸ ξηροῦ στοιχείου, ὡς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῶν Ἀράβων σώματα ἀρρότερα τυγχάνοντα, πλὴν καὶ θερμότερα, ὡς ἐν γῇ ἀνύδρῳ γενόμενα. Οὐ δὲ βορέας, εἰνδηλον δι τοῦ ψυχροτέρους ἐστι κράσως. Αἱ γάρ θάλασσαι καὶ οἱ ποταμοὶ καὶ τὰ πλήθη τῶν θάλατῶν τοῦ θερμοῦ ἔχειν στοιχεῖον εἰσι ποιητικά. Ταῦτα δὲ εἴπαμεν, οὐκ ἀφορίζοντες τὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἀλλήλων· συνδέονται (68) γάρ ἐπὶ πάσῃ τῇ κτίσει· ὅλη

ὅτι περ ἐν τοῖς τεσσαροῖς τόποις, οἷς εἰρήκαμεν, Αὐτοὺς, secundum antea propositam naturę rationem.

φυσιολογίαν.

Ἐρώτ. ρχδ'. Πώς καὶ φαρμακοὶ τινὲς ἀκνῶκουσιν ἐξ ἀνθρώπων δαίμονας;

Ἄποκ. Τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις λέγοντος, ὅτι « Εἰ δὲ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἔκβαλλει, ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἴσταται » εὐδηλον, ὅτι δαιμόνια φαρμακοῖς οὐ διώκει, ἀλλὰ δαίμονας δὲν τῷ δαιμονιζομένῳ ἀνθρώπῳ οἰκιῶν ἔκουσιν ὑποχωρεῖ πρὸς τὸ ἀπατηθῆναι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐντὶ τοῦ προστρέψεν πρὸς θεὸν, πειθεῖ πρὸς τοὺς φαρμακοὺς τρέχειν.

Ἐρώτ. ρχδ'. Πώς ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει φαρμακός, ὅπερ καὶ εἰς ἀλόγου φύσιν μετενέγκαι τὸν ἀνθρώπον;

Ἄποκ. Εἰ ἦδνατο ἐξ ἀνθρώπους ζῶν ἀπεργάσασθαι, πάντως ἰσχυει καὶ ἐξ ἀλόγου ἀνθρώπων συστήσασθαι λογικόν. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· μὴ γένοντο! Ἀλλ' ὑπερ ποιεῖται λεγόμενος Ψηφάδες, καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀντιχριστος ἐργάζεται· ἐν φαντασίᾳ πλανᾷ τοὺς ὄφελαντος τῶν ἀνθρώπων χρυσοὺς αὐτοῖς πολλάκις ἢ δρυγορούντος εὐθείαν· οὕτω καὶ οἱ λέγοντες ἐξ ἀνθρώπους ζῶντας ποιεῖται τὸν δρόντας καὶ μόνον πλανώσαντας· ἐπει τὸν κατ' εἰκόνα καὶ δροιδεῖν θεοῦ γενέμαντον ἀνθρώπων κτῆνος ποιήσαι οὐ δύνανται.

Ἐρώτ. ρχδ'. Ἄρα κρίμα κέκτηται οἱ κλοπὴν ὑπομένοντες, καὶ εἰς τοὺς λεγομένους μάντεις ὑπάγοντες;

Ἄποκ. Καὶ μέγα· ἐδίδαξεν γὰρ ἡ Γραφὴ ἐπὶ πάστης συμφορᾶς ἡμῖν ἀπερχομένης λέγειν τὸ· « Ο Κύριος έδωκεν, δι Κύριος ἀφέλατο· ὃς τῷ Κυρίῳ έδωκεν, οὗτος καὶ ἐγένετο » εἴτε τὸ δνομα Κυρίου εὐλογημένον.

Ἐρώτ. ρχδ'. Πώς τινες ἐν τοῖς θανατικοῖς ἀποθνήσκοσι, καὶ θεωροῦσι τινας ὀπτασίας, καὶ μετὰ δύο ἢ τρεῖς ὥρας ἀνίστανται δηγούμενοι;

Ἄποκ. Ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐ τελείως τότε ἡ ψυχὴ ἔζηται ἐκ τοῦ σώματος· ἀλλ' ἐν ἐκστάσει γίνονται, καὶ ἡμὲν ἐκπνεύσαντες νομίζουνται· ἀπερ δὲ δρῶσι καὶ ἐγρυπνοῦσι φορεάρ, πρὶς τὸ ἡμένιον συμφέρον δ Θεὸς αὐτὰς ὑπέδειχεν· (69) ἵνα φορηθέντες διορθωθῶσι ταῦτοις, ἀπεγκέμνοι τῶν πονηρῶν τράχεων.

Ἐρώτ. ρχδ'. Πόθεν ἐπιγενώσκει ἡ ψυχὴ ἀπλανῶς τὸ ίδιον σώμα ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ οὐκ εἰς ἀλλότριον εἰσέργεται;

Ἄποκ. Φυσικὴ ἀκολούθη. « Πότερον γὰρ ἀρνία ἀφ' ἐπέρας ἐκ μητέρων χωρισθέντα, ἑταῖς, πρωταῖς ἀπολυθέντα, ἀπλανῶς ἔκστοτον ὅπο τῆς φύσεως πρὸς τὴν ίδιαν μητέρα ἥρχεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν νοήσουμεν ἐν τῇ ἀναστάσει γενέσθαι.

Ἐρώτ. ρχδ'. Ἐάν τις λητής, ἔκστοτον φύους ποιήσας, κρατήνεις ἀποκεφαλισθῇ, τί λέγομεν περὶ αὐτοῦ; Ἄρα τλευθερώθη τῶν φύων, ὃν ἐποίησεν;

⁶⁹ Marc. iii, 26. ⁷⁰ Job 1, 21.

(69) Ita manuscripti quidam. Hæc ad finem usque Responsionis deerant in editis.

QUEST. CXXIV. Quomodo quidam incantatores dæmones ex hominibus ejiciunt?

RESP. Cum Christus in sanctis Evangelii dicat, « Si Satanas Satana ejicit, regnum eius non stabit »: inde liquet non ab incantatore expelli dæmonem, sed dæmonem in obsecso homine existentem sponte recedere quo homines decipiāt, qui ne ad Deum configiant, suadet ipsis ut ad incantatores abeant.

QUEST. CXXV. Quomodo tanta vis et potentia incantatoris est, ut hominem in belluarum naturam B commutet?

RESP. Si posset ex homine bellum reddere, posset et ex bellua hominem efficere rationalem. At non ita est: absit! Sed quemadmodum qui dicuntur Psephades, ut item ipse Antichristus, falsa amictus specie venturus est, qua oculos hominum deludat, quibus aurum saxe et argentum ostensurus est: sic qui aiunt se ex homine bellum facere, videntes tantummodo decipiunt: quoadquidem hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum non possunt in brutum animal commutare.

QUEST. CXXVI. Num judicium sibi accersunt, qui fortun passi, ad dictos incantatores se confrunt?

RESP. Grave profecto sibi accersunt judicium. Siquidem nos docuit Scriptura in quilibet calamitate quæ nobis accedit, hæc dicere, « Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum ».

QUEST. CXXVII. Quonam modo temporibus mortuorum moriuntur quidam, cœrountque visiones, atque post duas vel tres horas resurgent, eas enarrantes?

RESP. In istis anima non penitus tunc e corpore exivit: sed in extasis rapiuntur, etiamsi nobis videantur expirasse, quæ autem vident et narrant metuenda, ad nostram utilitatem Deus hæc illis ostendit: ut timore correpti nosmetipso emendemus, abstineamusque ab operibus malis.

QUEST. CXXVIII. Quomodo anima in resurrectione certo suum corpus agnoscit, nec in alienum ingrediatur?

246 RESP. Naturali ratione. Ut enim agni vespera a matribus separati, et mane dimissi, vi naturæ singuli ad suam matrem certo occurront: ita idem in resurrectione animabus accidere est intellegendum.

QUEST. CXXIX. Si quis latro post centum homicidia commissa captius obruncetur, quid de illo sentiendum est? Num ab omnibus cædibus quas perpetrat, absolutus est?

RESP. Unius et solius homicidii poenas luit : de A alii nonaginta novem homicidiis rationem reddit in futuro sacculo (70). Sciendum est autem, si homo unius cædis reus, comprehensus, capite plectatur, saepe tamen non omni judicio esse liberatum. Quale est quod de sancto Joanne Baptista et Herode dicimus. Qui si decollatus esset, propterea quod Baptistam occiderat, non tamen quid aequale est ad salutem mundi Joannem et Herodes. Ille enim salutaris erat homo ; hic vero, insidiator. Idem de aliis homicidiis, et justis viris occisis intelligendum et dijudicandum est, quemadmodum diximus.

QUEST. CXXX. Si quis princeps ira commotus rem aliquam cum jurejurando decreverit, deinde post iusjurandum ad seipsum redierit, factique prenitemat, cum nempe advertat se malo jurasse, quid ipsi agendum est ?

RESP. Deo confiteri debet, suamque condemnare inconsiderantiam, et juramentum solvere. Namque Petrus apostolus qui dixerat, « Non lavabis pedes meos in aeternum »*, rescisso hoc quod dixerat, ea de causa laudatur. Herodes contra juramento confirmato, propter amputatum præcursoris caput, poenas aeternas luit.

QUEST. CXXXI. Si quis sibi rem aliquam utilem esse arbitretur, quomodo eam a Deo in oratione petere debet ?

RESP. Quemadmodum Christus nos orare docuit, hæcque ad Deum dicere, « Fiat voluntas tua ». Nam et ipse Dominus, qui ita nos erudierat, sic et ipse Patrem precabatur, « Non mea voluntas fiat, sed tua ». Nos autem homines non raro quedam a Deo petimus, quæ nobis prodesse credimus, obtentaque petitione, id nobis magno esse detrimento comperimus. Hinc Dominus, ut rerum præscius, nostras saepe non exaudit orationes, idque, ut bonus, in nostrum veritatem commodum. Unde rectum non est vim Deo inferre, cum ab eo aliquid petimus, sed ut edicti sumus, orandum nobis est, nec querendum ut nostra, sed ut Dei fiat voluntas. Vult enim omnes omnino salvos fieri, eaque nubis præbet, quæ saluti nostra conducunt.

QUEST. CXXXII. Si quis rem quampliam velit D agere, undenam nosse possit, gratum fore Deo quod statuit agere ?

RESP. Paucorum vnde hominum est, in omnibus quæ agere deliberant, certo nosse num Deo placat quod agitur. Attamen ex iis quæ habentur in divinis Scripturis, et quæ egerunt sancti, pleraque quæ nos spectant, possumus conjicere num Deo

* Joan. xiii, 8. ** Matth. vi, 10. *** Luc. xxi, 42.

(70) Vide Chrysostom. in Mauth.

(71) Ita quidam mss. Editi vero, θυμοῦ καὶ δρακοῦ.

(72) Ita Reg. 2. Editi, ἀντυγάνοντες.

Απόκ. Ἐνδι; καὶ μόνον φύνω ἔδωκε δίνην τῶν δὲ λοιπῶν ἐνενήκοντα ἐννέα ἐν τῷ πλέον τῷ μέλλοντι ἀπολογήσεται. Γινώσκεται δὲ χρή, ὅτι πολλάκις καὶ Ἑνα φύνων ποιήσας ἀνθρωπὸς, καὶν κρατήσεις ἀποχεφαλισθῇ, οὐ πάντως δὲ ὅλου τοῦ κρήματος τοῦ φύνου ἡλευθέρωται. Οἴδι τι λέγομεν ἐπὶ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Ἡράδου· ὅτε γάρ καὶ ἀπεκεφαλισθῇ Ἡράδης, ὑπὲρ οὐ ἐψόνευσεν τὸν Βαπτιστὴν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐστιν ίσον πρὸς σωτῆραν τοῦ κόσμου Ἰωάννην καὶ Ἡράδην. Ὁ μὲν γάρ σωτῆρος ἀνθρωπος, ὁ δὲ ἐπίβοντας. Ὅμοιως δὲ καὶ ἐπὶ ἀλλων φύνεων, καὶ φυνευμένων δικαιῶν ἀνδρῶν, ἐπὶ νοῆσαι, καὶ διαρρίναι, καθὼς προστρέψαμεν.

Ἐρώτ. ρλ. Ἐάν τις ἄρχων ἀπὸ θυμοῦ μεθ' ὅρκων (73) πολλῶν ὥριστη πρᾶγμα, εἰτα μετὰ τῶν ὅρκων ἐλύτιν τις ἐντὸν μεταμελήθῃ, γνοὺς δὲ κακῶς ὄρκισε, τι δρεῖται ποιῆσαι;

Απόκ. Ἐξομολογήσασθαι τῷ Θεῷ καὶ καταγγένει τὰς ταυτοῦ προπετεῖας, καὶ ἀναλύσαι τὸν ὅρκον. Καὶ γάρ καὶ Πέτρος ὁ ἀπόστολος εἰπὼν, διεῖ « Οὐ μή μοι νίκεις τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰώνα » καὶ ἀναλύσας ὅπερ εἶπεν, ἐπανεῖται τούτῳ πιποτάκως. Ἡράδης δὲ, στήσας τὸν δαυτοῦ ὅρκον, διὰ τὴν τοῦ προδρόμου κεράθη εἰς αἰώνας κολλάτεται.

Ἐρώτ. ρλ. Ἐάν τις λογίσῃ τι πρᾶγμα ᾧ νομίζει εἴσιτον συμφέρον, πῶς δρεῖται : περὶ αὐτοῦ αἰτήσασθαι, καὶ θεῖ τηρούντας;

Απόκ. Καθὼς ἡμᾶς ὁ θριστὸς ἐδίδει τηρούντας, καὶ λέγειν πρὸς θεόν· « Γεννήθησα τὸ θέλημά σου. » Καὶ γάρ τούτῳ παιδεύοντας ἡμᾶς ὁ Κύριος οὐτω καὶ αὐτὸς προστήχει λέγων τῷ Πατέρι· « Μή τὸ ἐδύν θέλημα γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σὸν. » Ἡμεῖς δὲ πολλάκις οἱ ἀνθρωποι αἰτούμεθά τινα παρὰ Θεοῦ, νομίζοντες ταῦτα ἡμῖν συμφέρειν, καὶ τυγχάνοντες (73) τοῦ αἰτήματος, οὐρίσκομεν τὴν τούτου ἐκβασιν πάντα ἡμᾶς καταδάφασσαν. « Οὐδενὸς προγνώστης ὁ Κύριος, τὰ τέλη τῶν πραγμάτων ἐπιστάμενος, παρακούει πολλάκις τῆς προσευχῆς ἡμῶν ᾧ ἀγάπες τὸ συμφέρον ἡμῖν (73) πραγματεύμενος. « Οὐδενὸς καλὸν βιάζεσθαι τὸν θεόν ἐν τοῖς αἰτήμασιν ἡμῶν, ἀλλ᾽ ᾧ ἀδιάχρημον εἴσχεσθαι, καὶ ζητεῖν μὴ τὸ ἡμέτερον, διὰλλο τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα γενέσθαι. Θέλει γάρ πάντας πάντας οὐδιήναι, καὶ παρέχει ἡμῖν τὰ εἰς ἡμέτεραν σωτῆραν συντείνοντα.

Ἐρώτ. ρλ. Ἐάν τις βουλεύσται πρᾶγμα ποιῆσαι, πόθεν δρεῖται ἐπιγνώναι, διεῖ θεάρεστον ἐστιν, δι ποιήσαι ἐσχέσθαι;

Απόκ. Οὐλίγον τοις λίαν ἀνδρῶν τὸ (74) ἐν πάσιν ἀπλανῶς τοὺς δαυτῶν βουλεύμασιν ἐπιστάσθαι, εἰ θέαρεστον ἐστι τὸ γενέμενον. Μέντος τὰ τοῦ ἐν ταῖς θεαῖς Γραμμαῖς εἰρημένων, καὶ τοῖς δύοις πεπραγμένων, τὰ πολλὰ τῶν καθ' ἡμᾶς στοχαζόμενα εἰ-

(73) Sic manuscripti quidam. In editis διεῖ, ὃς αγάπεις τὸ συμφέρον ἡμῖν, δεσυται.

(74) Ita Regius 2. Editi vero, διλγοῖς ἐστι λαντάνων τῶν.

εἰσι θεάρεστα (75). Καὶ τοῦτο δέ τινες ἐπειθησαν, οὐ διπερ δοταὶ εἰσιν εὐαπόδεστα τῷ Θεῷ, οὐ μόνον δὲ θεῖς, ἀλλὰ καὶ πάσιν ἡ κύριος συνεργεῖ, καὶ συνέρχεται εἰς μόντα· ὑπερ εἰς τὰ τῷ Θεῷ ἀπαρέσκοντα οὐ δουλεύει, ἀλλὰ ἀντιτάσσεται. Τοῦτο δὲ πάντως ἀπαιτεῖται δὲ μνήμρωτος; Ινα πρὸς θεοῦ εὐαράστησην πάντα, δοταὶ πράττειν βούλεύσθαι.

Ἐρώτ. ρλγ'. Προειρήκαμεν ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν, διπερ εἰς δὲ κατατηρθέσται μνήμρωτος ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰς αὐτὸν καὶ ἀπέρχεται, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν. Εἰν σὺν τοῖς καὶ πονηρά καὶ ἀγαθὰ ποιήσεις; τελευτῆσι, εἰ κρήπη περὶ αὐτὸν λογίζεσθαι;

Ἀπόκ. Μόνιψ Θεῷ ἔγνωσται τοῦτο· ἐπειδὴ οὗτος ἀνθρώποις οὔτε ἀγγέλοι. Εἰσι γάρ τινα κακὰ καλύπτοντα μηκρὰ ἀγαθά· καὶ εἰσι τινα ἀγαθὰ καλύπτοντα καὶ ἔξαλερχοντα μεγάλα πονηρά. Τὰ δὲ κρίματα ταῦτα εἴ μνησσος τρόλλῃ.

Ἐρώτ. ρλδ'. Ἐδοξεῖ τινι ματαύρῳσι λέγειν διπερ διαφέρει τοῦ κτήνους δὲ μνήμρωτος, ἀλλ' ἡς δὲ θάνατος τοῦ κτήνους, οὕτως ἐστι καὶ δὲ θάνατος τοῦ μνήμρωτος μηδ ἔχοντος τινα φυχῆς οὐσίας ἀθάνατον. Καὶ γάρ, φησίν, δὲ μνήμρωτος καὶ τὸ κτήνος δύοις θυησικούσιν, ἔξεργομένου καὶ κενούμενου τοῦ αἵματος αὐτῶν.

Ἀπόκ. Τοῦ αἵματος ἡ φύσις παρὰ μὲν τοῖς ἀλδυτοῖς οὐσία τις ἐστὶ ζωτική, καὶ τῶν λοιπῶν τριτῶν στοχείων συστατική· οὐτονος τὸ δὲ ζῶντα στερεόμενον θυησεῖται, μηδὲν λοιπὸν ἐκ τῶν τριτῶν στοχείων ἀφελούμενον, παρὰ δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τῇ λογικῇ ἡ τοῦ αἵματος φύσις σύνδεσμός ἐστι τῆς φυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ ἀπαριουμένου τοῦ συνδέσμου, ἀνάγκη πέποιται καὶ τὰ συνδεθέμενα χωρίζεσθαι.

Ἐρώτ. ρλε'. Καλῶς φυσική γάρ ἡ ἀπόδεξις. Οὐμος ἐπειδὴ ζῶα καὶ μνήμρωτοι τελευτῶι, πολλάκις καὶ δινεὶ κενώσεις αἵματος, εἰ ἐστι τὸ παρ' αὐτῶν ἔξεργομένου καὶ ποιοῦν τὸν θάνατον;

Ἀπόκ. Παρὰ μὲν τοῖς ἀλδυτοῖς ἡ ζωτική, καὶ θρεπτική, καὶ θερμαντική, καὶ κινητική, καὶ αὐξήσική τοῦ αἵματος, ἡ ἐκ πυρὸς ὑπάρχει ἐνέργεια, καὶ τὸ ἀνταντὸν αὐτοῖς παρέχουσα. Ήπειρ γάρ δὲ λόγῳ ὅποι πυρὸς καΐδυνος τὸ δὲ αὐτῷ ὄντωρ κινεῖ καὶ βράζει· πανομένος δὲ τοῦ πυρὸς, νεκρὸν λοιπὸν καὶ ἀκίνητον, καὶ φυχὴν τὸ δέντρο γίνεται· οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἀλδυτῶν φύσεως καὶ τῆς ζῶσας τοῦ αἵματος γίνεσθαι νόμιζε, καὶ ταῦτην εἶναι τὴν αἰτίαν τῆς αὐτῶν ζωῆς καὶ κινήσεως. ἔξεργον θένοντος σὺν τοῦ αἵματος, νεκρὸν λοιπὸν καὶ ἀκίνητον τὸ κτήνος ἡ τὸ πετεινόν, ἡ δὲ Ιχθύς καθίσταται. Ἐπεὶ δὲ τῆς μνήμρωπνής φύσεος οὐ μόνον ἡ ζῶσις καὶ ἡ θέρμη τοῦ αἵματος τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου χωρίζεται, διλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ φυχῇ τις λογική ταὶ συστατική ἀθάνατος ταὶ νοερά.

Ἐρώτ. ρλζ'. Τοῖς τῷ Εὐαγγελίῳ μη πιστεύοντας Ἑλλασί, καὶ τὰς θείας πάσας Γραφάς εἰπελέγοντας, πῶς αὐτοὺς πέποιται ὀφελούμενον, διτὶ Εστὶ θεός θεάτης, ποιητής οὐρανοῦ καὶ γῆς, εἰς καὶ μόνον, καὶ οὐ πολλοὶ θεοί, ὡς αὐτοὶ πλανώμενοι νομίζουσιν;

Ἀπόκ. Τοὺς τὰς θεάς Γραφάς μη δεχομένους εἰς

sint accepta. Id vero nonnulli observarunt, ad ea agenda, quae Deo sunt accepta, non solum Deum adjuvare, sed universam etiam concurrere et conspirare naturam, quemadmodum in iis, quae Deo displicant, non serviant sed repugnant. Id autem omnino ab homine exigitur, ut quæcunque agit, ad Deo placendum agenda prospiciat.

Quæst. CXXXIII. Supra diximus qualis homo in morte deprehensus fuerit, talem decidere, sive bonum sive malum. Si quis ergo post acta et bona et mala moriatur, quid de illo sentiendum est?

247 Resp. Id soli Deo notum est: nam et homo et angelus ignorat. Quedam enim sunt mala quibus parva bona absconduntur. Similiter quedam sunt bona quibus magna mala obteguntur et delentur. Hæc autem judicia, « abyssus multa. »

Quæst. CXXXIV. Vanis quibusdam hominibus dicere visum est nihil hominem inter et bellum interesset, sed qualis est interitus bellum, talem esse hominis interitum, quippe qui non habeat substantialiam animæ immortalē; scilicet, inquiet, homo et bellum eodem modo intereunt, cum nimis effluxerit et evacuatū fuerit ipsum sanguis.

1 Resp. Sanguis natura in bellum substantia quedam vitalis et animalis est, quæ cætera tria clementia contineat, quo si animal privatur, interit, sibique jam auxiliū percipit ab aliis tribus elementis. In nobis autem, quorum natura rationalis est, sanguinis natura vinculum est animæ et corporis, quo dissolutio vinculo, necesse est ea quæ juncta sunt separari.

Quæst. CXXXV. Recte: hec enim physica demonstratio est. Attamen cum animalis et homines sæpe intereant absque sanguinis effusione, quid est quod ab illis exit et mortis causa est?

Resp. In brutis, facultas vitalis, nutritiva, caloris, motus, augmenti, quæ in sanguine est, quæque ex igne vim agendi habet, quæ et causa illis est respirandi. Ut enim lebes igne accensum aquam, quam continet, movet ita ut bulliat, existincto autem igne, mortua jam, immota et frigida fit aqua. Idem cogita de brutarum animalium natura et sanguinis fervore, hancesse causam eorum vita et motus. Deficiente igitur sanguine mortua manent pecora, volucres et pisces. At quod humanam spectat naturam, non solum fervor et calor sanguinis, mortis tempore, separantur; sed præterea rationalis quedam anima et constitutiva, immortalis et intelligens.

Quæst. CXXXVI. Quomodo gentilibus, qui Evangelio non credunt divinasque omnes Scripturas florifaciant, possit persuaderi Deum esse increatum, coeli et terræ opificem, unum et solum, non multis deos, ut errantes ipsi arbitrantur?

Resp. Eos qui divinas non admittunt Scripturas

(75) Sic quidam mas. Editi vero, Θεῶν εἰναι θεάρεστα.

ex ipsa rerum natura, quid de Deo sentiendum sit
dicere debemus. Nam inter res cestas, quasdam
videmus essentias, que non secundum naturam,
sed supra naturam pariter existunt. Exempli causa.
Aquarum essentia natura est fluxa et declivis : quo-
modo ergo siphonas (sic vocant) videmus ex mare
aquam ad nubes attrahere ? Quod autem admirabili-
ius est, que salsa ascendunt, dulcia postea in ter-
ram per inures descendant ? Quomodo rursus cum
corporum possit, bolide jacta, natura explorari,
in undis Marmarica Pentapoleos nec penetrari ad
imum, nec bolide potest investigari ? Quin etiam
cum aqua et ignis contraria sint natura, simul ta-
men invicem erant in Lycte monte, quem Olympum
vocant, quemadmodum innumerables viderunt ho-
mines ? Infinita alia sunt his similia in rerum natura
**que videmus et admiramur : que sane omnia su-
pra naturam non ita possent fieri, nisi esset aliqua**
Dei natura, que hisce dominaretur, imperaretque
invicem noui adversari. Quomodo rursus, dieant
nobis gentiles, valido facto tonitru, universa homi-
nium natura tremit, horrescit, obstupescit ? Qui-
bus utique iudicis ostendit se illi subjici Domino,
qui tonitru est auctor. Et hac quidem sunt exem-
pla, quibus Dei cogitationem doceri possint gentilium
simpliciores. Nam ante ipsos eorum sapientes, qui-
dam sapientes gentiles ex antiquis praestantibus
philosophis, multa de Dei cultu testimonia protu-
lere : quin etiam ipsam Christi economiam ob-cure
presignificarent. Sic igitur quidam illorum sapiens
multis ante Christi adventum **248 annis verba fa-**
cit : Fueilla veniet que coelestem nobis editura est
partum. Alius item sic loquitur : Tandem aliquando
Deus in multitudine hanc terram descendet, et sine
labe fiet caro : ut dannatus, penderit in ligno, mor-
lesuoso curarit insanabiles.

QUEST. CXXXVII. (76) Cum Christiani et Iudei Christum confiteantur, ejusque de adventu dubitant Iudei, velintque nondum ipsum venisse, sed venturum esse, qua ratione ipsis poterimus persuadere Deum esse Christum, veraceinque, non impo-storem esse, ut ipsis arbitrantur?

Resp. 1. Christum quidem Deum et Dominum esse testantur prophetæ, et quidem sic ait David : « Dominus Deus, et apparuit nobis ». » Et rursus : « Inclinavit celos et descendit ». » Et iterum : « Qui sedes super cherubim, appare ». » Hac item sunt verba Iacobus : « Deus a Thessalonicien veniet ». » Et Baruch : « Hie est Deus noster, et non astima- bitur alius adversus eum : inventit omnem viam scientie, et tradidit illam Jacob puer suo, et Israël dilectio suo. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est ». Vides quam luculentem prophetæ Christum Deum appellan-

Α αὐτῆς λοιπὸν τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως περὶ θεολογίας τεῖσαι ὀφείλομεν. Ὁρμων γάρ τινας οὐσίας ἐν τῇ κτίσει οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ φύσιν μετ' ἀλλήλων τὸν πάροχόν τοις. Οὗτον τὸ λόγον. Φύσης ἡ τῶν ὑδάτων οὖστις φυσικὴ καὶ καταφερτῆς ὑπέργειται· τῶν δὲ ὄρων τοὺς λεγομένους οἰκείωνας ἐκ τῆς βαλλάσσης ὑδωρ τὰς νεφελάς ἀνέλκουνται; Τό δὲ θυμαστότερον, οὗτοι, ἀλμυρὰ ἀνερχόμενα, γλυκέα λοιπὸν ταῦτα ἐπὶ γῆς διὰ τῶν ὅμβρων κατέρχονται. Ήδονές δὲ πάλιν καὶ ἡ τῶν ευμάρτιων [ὑδάτων] φύσις, βούτησικὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα, δράται, δύστος καὶ ἀδύστος ἐν τοῖς ὕδαις τῆς Ναρμαρίτης Πενταπλείως; Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ γάρ καὶ ὑδάτος καὶ πυρὸς ἔνεσται ἡ φύσις ὑπάρχουσα, ἐν τῷ ἅμα ἦν, οὐτε ἐν Λυκαῷ τῷ δρεπῷ λεγομένῳ Ὀλύμπῳ, καθὼν μυριάδες ἀνδρῶν ἐνράκασι; Καὶ ἀλλὰ δὲ μυριά τούτους δύοις καὶ περαδοῦσι ἔστιν ἐν τῇ κτίσει ὄρμωμα καὶ θυμαζόμενα· ἀπεριτάντας ἀνά ἀντοῖς ὑπὲρ φύσιν γίνεσθαι τελεῖλον, εἰ μὴ οὐλές τις Θεοῦ ἦν τούτων δεσπόζουσα, καὶ τούτοις ἐπιτρέπονται ἀλλήλοις μὴ ἀντιτάπεσθαι. Ήδονές δὲ πάλιν λέγουσιν ἡμῖν Ἑλλήνων παιδεῖς, βροντῆς στερβῆς γινομένης, δραστα τὴ φύσις τῶν ἀνθρώπων τρέμει, φρίται τε καὶ ἔξιστα, μηνύσουσα διὰ τοῦ σχήματος· ἡς ὑπὸ δεσπότην τοῖς ταῖς βρονταῖς ἐργάζεμεν; Καὶ ταῦτα μάν πρὸς τοὺς ἀφειστέρους Ἑλλήνων εἰς θεογνωτικά γέροντας ὑποδέγματα. Πρὸς γάρ τῶν παρ' αὐτοῖς σοφῶν ἐκ φυλοσόφων ἀρχαίων δυνατῶν μαρτύρια πολλὰ περὶ θεοτείσις τινες Ἑλλήνων σορῷ ἔφρασαν· ἀλλὰ καὶ τὴν Χριστοῦ οἰκουμενίαν ἀμφόρως προεμήνυσαν. Καὶ τοῦν τις τῶν παρ' αὐτοῖς σοφῶν πρὸς πολλῶν τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας χρόνον φτισίν, οὗτοι "Ηέτε ή νεάνις ἔχουσα ἡμῖν οὐράνιον γόνον. Καὶ ἀλλος πάλιν ἔφρασεν οὕτως· "Οὐέτο ποτε ἐπὶ τὴν πολιορκεῖδη ταύτην κατέρχεται ὁ Θεός γῆν, καὶ δῆλα πταισμάτος οὐρές γενήσεται· ὡς κατάκορπος ἐν ἔωλῳ κρεμασθεῖσεται, καὶ ἀντέτησθε οὐραπτέται·

Ἐργον. ρᾶς. Χριστιανῶν τε καὶ Ἰουδαίων Χριστὸν ὀμολογούντων, ἀμφικειλόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων οὐπι αὐτὸν ἐληυθέναι, ἀλλὰ λεγόντων, ὅτι μεῖλει ἔργεσσι· πάθεν αὐτὸν πάσαις φρειλομένων, ὅτι καὶ ἔστιν δὲ ὁ Χριστός, καὶ ὅτι ἀληθῆς ἔστι, καὶ εὑπάλεπτός ἔστιν νομίζουσιν;

Απόκ. 1. «Οτι μὲν Θεὸς καὶ Κύρος ὁ Χριστὸς ἐστιν,
οἱ προρήγται μαρτυροῦσιν ὃ μὲν λαβεῖται λέγων· «Θεὸς
Κύρος, καὶ ἐπέντεν τὴν» καὶ πάλιν· «Ἐκλίνεις
οὐρανοὺς καὶ κατέδην» καὶ πάλιν· «Ο καθίμενος
πάντα τῶν φυσιδιμῶν, ἐμφάνητι·» ὃ δὲ Αὔρακονοι
πάλιν φασὶν· «Ο Θεὸς ἀπὸ θαυμάτων ἤξει·» ὃ δὲ Βα-
ρούχ· «Οὗτος ὁ Θεὸς τὴν, οὐ λογισθῆσεται ἔτερος
πρῆς αὐτῶν· ἔξειρε πάταν οὖλον ἐπιτηρητὸς, καὶ ἐδω-
κεν αὐτῷ ἱακὼν τῷ παιδὶ αὐτῷ, καὶ ἵστατι τῷ
ἡγαπητικῷ υἱῷ αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο ἦταν τῆς γῆς
δύση, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Τούτοις πάσι
προκανθῶν οἱ προρήγται θεῦν λέγουσι τὸν Χριστὸν.

^{**} Psal. cxvii, 27. ^{**} Psal. xviii, 10. ^{**} Psal. lxxxix, 2. ^{**} Habac. iii, 3. ^{**} Baruch. iii, 38

(76) Haec non sunt Athanasio indigna, et in nouis codicibus separatis ponuntur.

2. *"Οὐ δὲ ἀληθεύει οὗτος ὁ Χριστός, Δανιὴλ ὁ προφήτης τὸν χρόνον τῆς παρουσίας αὐτοῦ σημαίνων εἰπὼν φησι, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτὸν δὲ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ· « Ἐδέδηκοντα ἑδομένας συνετμήσσων ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἀγίαν, τοῦ συντελεσθήναι ἀμαρτίας, καὶ τοῦ σφραγίζεσαι ἀμαρτίας· » καὶ μετὰ βραχύ· « Καὶ τοῦ σφραγίζεσαι δρασάς καὶ προσητεάν, καὶ τοῦ χρίσαι «Ἀγίου ἀγίουν. » Τίς οὖν ἔστιν ἔπειρος χρισθεὶς «Ἀγίους ἀγίουν εἰ μή ὁ Χριστός μόνος, ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος; Αἱ γάρ ἑδομένα κοντά ἑδομένας τετρακόσια ἐνεγκόντα ἔτη σημάνουσιν. Ἄποδ τοῦ Δανιὴλ ἦσαν τοῦ νῦν ὑπάρχοντας ἔτη τῶν δικασμάτων πλέιστα. Διέσωσιν οὖν ἡμῖν λοιπὸν Ιουδαίοις, τις παρ' αὐτοῖς ἔχειτος Ἀγίους ἀγίους μετὰ τετρακόσια ἐνεγκόντα ἔτη τοῦ Δανιὴλ, καὶ κατηγράψης τὴν θυσίαν καὶ τὴν σπουδὴν τὴν νομικήν; Ἀλλά οὐκέτι ξένισται δέξια, τις τοῦτο πεποίκην, εἰ μή Ἰησοῦς ὁ Χριστός δὲ Υἱός δοῦ θεός;*

3. *"Οὐ δὲ ἀληθῆς ἔστι, καὶ οὐ πλάνος, ὁ Χριστός, ὡς ὑμεῖς νομίζετε, ὁ Ιουδαίος, παραστήσομεν ὑμῖν τοῦτο οὐ διὰ βημάτων, ἀλλὰ διὰ πράγματων, μέχρι τοῦ νῦν κραζόντων καὶ μαρτυρούντων ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· καὶ διὰ πάντα τὰ ὅπεραί του λεχθέντα γεγόντων. Εἰπε γάρ, ὅτι « Οὐσιανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οὐ δὲ λόγος μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. » Ποιοῖ δὲ λόγοι, νοεντεχνάς ἀκούσωμεν. Εἰπε παρ' τοῦ ὑμετέρου ναοῦ, ὅτι « Ἀρήν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μετὴν λέθος ἀπὸ λίθου ἐπ' αὐτῷ, δεὶς οὐ μὴ καταλύθῃ· » Ἀρά γέγονεν αὐτοῦ δὲ λόγος, ἢ οὐ γέγονεν; Εἰπεν, ὅτι ἀλεύσονται οἱ Ρωμαῖοι, καὶ ἀρρώστια ὑμῶν τὸ Εἴονος, καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ βασίλειον. « Ἀρά γέγονεν τοῦτο ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, ἢ οὐ γέγονεν; Εἰπεν, ὅτι δὲ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἦσαν Ιεράνουν τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ πάνοντα. « Ἀρά οὐ γέγονεν τοῦτο; Τίς προφήτης παρ' ὑμῖν μετὰ Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν; Εἰδήσθων, διὰ οὐδεὶς. Εἰπε πάλιν δὲ αὐτὸς Κύρος Ἰησοῦς Χριστὸς δὲ ἀληθινός θεὸς ἡμῶν, ὅτι κηρυχθῆσται τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῷ κόσμῳ· ἄρα γέγονεν τοῦτο, ἢ οὐ γέγονεν; Πάλιν εἰπεν, ὅτι πάντας ἡδοὺς κατεταχθένται τῆς Ἐκκλησίας· « Ἀρά ἐψεύσατο; Μή γένοιτο! Εἰπεν ἡμῖν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ὅτι « Εσεῖσθε μισθύμενοι ὑπὸ πάντων δικτὸν θνομά μου· » Ἀρτί εἰπετε ήμιν, διὰ τὸ θνομά τοῦ Χριστοῦ οὐ πάντα τὰ Εἴονα ἡμᾶς μισεῖ καὶ βλεψύστεται; Καὶ ὑμεῖς οιωπήστε, ἀλλ' οὐ λίθοι κράξονται, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν πράγματων ἡ διάθεσις Ικανῶν ἐντρέψεται καὶ κατατζήνεται ὑμᾶς δύναται, καὶ πεῖσαι καὶ δικοντας, ὅτι Χριστὸς δὲ θεὸς ἐμφανῶς ἤλθε καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὥρη, καὶ ἐκλινεν οὐρανούς καὶ κατέβη, καὶ πάλιν ἐπέσθη ἐπὶ χερουβίμ, καὶ ἐπετάσθη, καὶ ἀνέβη εἰς οὐρανούς ἐν ἀλαλαγμῷ ὡς θεός.*

4. *"Ινα δὲ τελείως τῆς Ιουδαϊκῆς καταγρῶμεν παρόντων, λοιπὸν δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ πιστοὶ βεβαιεῖτεροι ἐν τῇ Χριστοῦ πίστει γενώμεθα· φέρε διὰ βραχέων περὶ πάστες τῆς Χριστοῦ οἰκουμείας καὶ περὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀπολογίας ἐν τῆς Παλαιᾶς Διατήκῃ τάς*

A 2. *Christum autem jam venisse habemus ex Danieli propheta, qui tempus eius adventus sic ipsi, vel potius archangelus Gabriel ipsi, indicavit: « Se ptiuginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum et super urbem sanctam, ut perficiantur peccata, et obsignentur peccata²⁴. » Et paulo post: « Et obsignetur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum²⁵. » Quis ergo alius est unctus Sanctus sanctorum, praeter solum Christum, ut Dei viventis? Septuaginta enim hebdomades quadragesima nonaginta annos significant. Namque a Daniele ad hoc tempus sunt anni plusquam octogeniti. Ostendant igitur nobis Judei quinam apud ipsos unctus sit Sanctus sanctorum post quadragesima nonaginta annos Danielis, qui et sacrificium libatione inque legalem abrogaverit? Sane neminem poterit indicare qui haec præstiterit, nisi Iesum Christum Filium Dei.*

B 3. *Quod autem verus sit, non impostor Christus, ut vos, Judei, arbitramini, id vobis non verbis sed factis sumus probaturi; quæ, inquam, facta id hæc tenus per totum orbem clamant et testantur, ut et omnia, quæ ipse dixit, facta esse, dixit enim: « Cœlum et terram transibunt, verba autem mea non transibunt²⁶. » Quænam autem verba dixerit, attendamus. Dixit de vestro templo: « Amen, dico vobis, non remanebit lapsi super lapidem in ipso qui non destruantur²⁷. » Id ejus verbum factumne est, necne? Dixit venturos Romanos, vestrarumque sublaturos gentem urbemque et regnum. Annon sub Vespasiano et Tito id factum est, necne? Dixit legem et prophetas usque ad Joannem Baptistam futuros, tuncque finem habituros²⁸: an non id factum est? Quis enim propheta apud vos existit post Joannem Baptistam? Nullus profecto. Dixit rursus idem Dominus Jesus Christus verus Deus noster, Evangelium in toto mundo prædicatum iri²⁹: factum ergo id est, necne? Dixit item portas inferi non prævalitores adversus Ecclesiam: nunquid mentitus est? Absit! Dixit nobis qui in ipsum credimus: « Eritis odio omnibus propter nomen meum³⁰. » Dicite itaque nobis, an non omnes gentes propter Christi nomen odio nos habent et execrantur? Etiam si vos taceatis, ipsi clamabunt lapides, ipsaque rerum veritas vos pudore satis poterit afficere, cogequite vel invitos credere Christum Deum manifeste venisse, in terris visum esse, eos inclinasse et descendisse, rursumque super cherubim ascendisse et volasse, ad celosque in jubilatione ut Deum rediisse*

D 4. *Ut autom Judaicam cæcitatem plane condemnemus, nosque, qui fideles sumus, in Christi fide firmiores efficiamur; age, breviter de 249 universa Christi economia et pro Evangelii defensione, testimonialis ex Veteri Testamento excerptis, dis-*

²⁴ Dan. ix, 24. ²⁵ ibid. 26. ²⁶ Luc. xxi, 33. ²⁷ Mauth. xxiv, 2. ²⁸ Luc. xvi, 16. ²⁹ Mauth. xvi, 42. ³⁰ Mauth. xxiv, 9.

seramus. Id enim emolumen futurum est omnibus, qui rem perpendere volent. Ante saecula esse Filium et Verbum Dei, qui extremis temporibus incarnatus est, patet ex psalmo centesimo nono : « Ex utero ante luciferum genui te ». ³ Certum enim est neminem hominum ante luciferum esse genitum : nam lucifer quarta die factus est, Adam vero sexta die formatus est. Similiter vero et Salomon de Unigeniti Filii et Verbi Domini nostri Iesu Christi generatione ante saecula ex Deo et Patre sic velut ex ipsis Filii persona loquitur : « Antequam montes fuerint, pruisquam erumperent fontes, ante omnes vero colles gignit me ». Interrogandum est igitur Iudeos, quem Deus ante omnem rem creatam genuerit? Item vero cum Deus de Adamo ait : « Ecce Adam factus est velut unus ex nobis », ⁴ Patrem et Filium et Spiritum sanctum indicat. Cum pariter dicatur : « Pluit Dominus a Domino ignem super Sodomam, » ⁵ Pater et Filius aperte significatur.

5. Quod autem Deus Verbum homo et caro ultimus temporibus fieri debuerit, audiamus id a prophetis dictum. Itaque sic ait propheta David, « Benedictus qui venit in nomine Domini; Deus Dominus, et apparuit nobis ». ⁶ Et rursus, « Deus manifeste veniet ». Isaias item ita loquitur : « Non angelus negque legatus, sed ipse Dominus veniet et salvos nos faciet. Tunc aperientur oculi cæcorum, et expedita erit lingua balborum : tunc claudus ut cervus saliet ». ⁷ Christum item ex semina virgine generandum esse audiamus ex his Isaiae prophetæ verbis : « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel ». ⁸ Idem rursus, « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis ; et vocabitur nomen ejus Magni consilii angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri sæculi ». ⁹ Deinde idem propheta locum ipsum indicate, ubi in terris Christus incarnandus erat, nempe Nazareth. « Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris, trans Jordanem, Galilea gentium : populus qui in tenebris sedebat, vidi lucem magnam ». ¹⁰ Faret autem populum gentium, in tenebris ignorantia, erroris et idolatria sedisse. Unde David docens Deum incarnandum esse propter gentes, ait, « Regnavit Deus super gentes ». ¹¹ Idem præterea propheta tanquam ex persona Patris ad Filium ait : « Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam ». ¹² Hinc etiam, « Omnes gentes, plaudite manibus ». ¹³ Et rursus, « Omnes gentes, quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum in sæculum », ¹⁴ καὶ πάλιν. « Πάντα τὰ θύνη, δος ἐποίησας, ἤκουει, καὶ προσκύνησας ἱεράποντας, Κύριε, καὶ δοξάσους τὸ δονάριον εἰς τὸν αἰώνα.

6. Quod autem in Bethlehem (quod est, si interpretaris, *Domus panis*) nasciturus erat panis vitæ,

A μαρτυρίᾳ ποιημένα. « Εσται γάρ πᾶς τοῖς ἑγκύπτωντος ἐντεῦθεν ὄφελοια. Οὐ προσώπους δὲ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐσχάτων σαρκωθεῖ ἐκ τοῦ ροθόφαλμος ». ¹⁵ Εἳς γαστρὸς πρὸ ἐνωπόρου ἐγένετο στ. ¹⁶ Εἰδότον δὲ, διὰ οὐδέτες ἀνθρώπων πρὸ ἐνωπόρου ἐγένετο. Οὐ γάρ ὑπερόπους τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐγένετο. δὲ Ἀλέκη τῇ δὲ ἡμέρῃ ἐπλάσθη. Παταύτας δὲ καὶ Σολομῶν περὶ τῆς πρὸ αἰώνων ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννήσας τὸν μονογενέντον Υἱὸν καὶ Λόγον Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τα φησίν, ὃς ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. ¹⁷ Πρὸ τοῦ δρη γεννήθηται, πρὸ δὲ πάντων βούνων γεννᾷ με. ¹⁸ Ερωτάτενον οὖν λοιπὸν τὸν Ιουδαῖον, τίνα δὲ Θεὸς πρὸ πάσῃς κτισμάς ἐγένετον; « Οὐοίως δὲ καὶ τὸ εἰπεῖν τὸ θεὸν περὶ τοῦ Ἀλέκη, διὰ τοῦ Ἰεζοῦ Ἀλέκη γέγονεν ὡς εἰς ἡμῶν ». ¹⁹ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἄγοντος. Καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν, διὰ τοῦ Ἐβραϊκοῦ Κύριος παρὰ Κυρίου πρὸ ἐπὶ Σόδομα, ²⁰ προσράντος Πατέρα καὶ Υἱὸν σημαίνει.

5. « Οτι δὲ ἐνανθρωπήσαι καὶ σαρκοῦσθαι ἐπὶ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμελλεν δὲ Θεὸς Λόγος, ἀκούσωμεν τῶν προφητῶν τὰς φωνὰς λεγόντων, τοῦ μέντοι προφήτου Δασδί. « Εὐλογημένος δὲ ἔρχομενος ἐν ὄντιμας Κύριος · Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν » καὶ πάλιν. « Ο θεὸς ἐμπανός ἦσε· τοῦ δὲ προφήτου Ἰεσαίου · « Οὐκ ἀγγελος οὐδὲ πρέσβις, ἀλλ’ αὐτὸς δὲ Κύριος, ἦσε καὶ αὐτεῖς ἡμῖν. Τότε δημόσιοι τυπλῶν ἀναγέγρασται, καὶ τρανὴ ἐσται γλώσσα μογιλάων τότε δὲ καθολὺς ὁ Βαΐαφος διείται ». ²¹ Οτι δὲ ἐκ γυναικὸς περθέντου γεννηθῆναι δὲ Χριστὸς ἐμελλεν, Ήστοι τοῦ προφήτου πάλιν ἀκούσωμεν λέγοντος · « Ίδος ἡ παρθένος ἐπὶ γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται οὐν, καὶ καλέσουσα τὸ δονομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ », καὶ πάλιν δὲ αὐτὸς. « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, οὐδὲς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ δονομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἀγγελος, θαυμαστὸς, σύμβολος, Θεὸς Ιούρως, ἐκουσιαστῆς, ἀρχῶν εἰρήνης, πατήρ τοῦ μελλοντος αἰώνων ». ²² Είτε δὲ αὐτὸς προφήτης λέγει καὶ τὸ, ποὺ μέλλει ἐπὶ γῆς σαρκοῦσθαι δὲ Χριστὸς, τοιτοῖς τούς Ναζαρέθ. « Γῆ Ζαβουάνων καὶ γῆ Νεφαλεῖα, ὅδες θαύλασσας πάρχων τοῦ Ἱεράπονον, Γαλιλαῖα τῶν θύνων ». ²³ Λαδὸς δὲ καθήμενος ἐν σκότῳ φῶς εἶδε μάγα. ²⁴ Πρόδηλον δὲ, διὰ τῶν θύνων λαδὸς ἀκάθητο ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας, πλάνως, καὶ εἰλαρολατρείας. Αὐτὸς καὶ διασιδέρης, διὰ τὰ θύνη δὲ θεὸς σαρκοῦσθαι ἐμελλεν, λέγειν « Εθεσθείσεν δὲ θεὸς τὰ θύνη. ²⁵ Καὶ πάλιν δὲ αὐτὸς προφήτης ὃς ἐπὶ προσώπου τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν φησίν · Αἴτησον παρ’ ἐμοῦ, καὶ δῶσω σοι θύνη τὴν κληρονομίαν σου ». ²⁶ διὸ καὶ « Πάντα τὰ θύνη, κροτήσατε χείρας ». ²⁷

6. « Οτι δὲ ἐν Βηθλεέμ (ἥτις ἐμμηνεύεται Οἶκος τοῦ δρόπου), ἐμελλει γενέσθαι δὲ δρός τῆς ζωῆς, καὶ

¹ Psal. cix, 5. ² Prov. viii, 25. ³ Gen. iii, 22. ⁴ Gen. xix, 21. ⁵ Psal. cxvii, 26. ⁶ Psal. xlvi, 8. ⁷ Psal. lxxxv, 3. ⁸ Isa. xxxv, 4, 5. ⁹ Isa. vii, 14. ¹⁰ Isa. ix, 6. ¹¹ ibid. 1. ¹² Psal. xlvi, 8. ¹³ Psal. ii, 8. ¹⁴ Psal. xlvi, 4. ¹⁵ Psal. lxxxv, 9.

ὅτι προσωνίδες ἔστιν ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ γένην· αἱ, ἀκούσαμεν, τοῦ προφήτου Μιχαὴλ λόγοντος· « Καὶ σὺ, Βηθλέεμ, οἶκος τοῦ Ἐφραΐτ, μή διεγο-
πές εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλίαις λοιπά· Ἐκ σοῦ γάρ
μοι ἔξελισσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχὴν ἐκ τῆς Ἰσραὴλ,
καὶ ἕποδες αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰώνος. »
« Οὐ δὲ ἐν Σαύν μόλλει φανερούσθαι δικαιοστός, καὶ
ὅτι ὑψηστός ἔστιν· Διαβίλος δι προφήτης ἐπ' τῷ πρ' φα-
μαρι οὖτα προφητεύεις λέγοντος· « Μήτηρ Σιων ἐρεῖ,
Ἀνθρώπος καὶ ἀνθρώπος ἔγενηθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐ-
τὸς ἐθεμελίωντεν αὐτὴν δικαιοστός. » Ήπειρος δὲν
ὑψηστός ἔστιν δικαιοστός δι γένεσιν τοῦ Θεοῦ. « Οὐ δὲ
τεχθεὶς δικαιοστός ἔμελλε μετὰ τῆς ιδίας μητρὸς
τῆς πνευματικῆς νεφελῆς ἐρχομένοις εἰς Αἴγυπτον,
Πιλαστοῦ τοῦ προφήτου ἀκούσαμεν λέγοντος· « Ἐδώ
Κύρος καθήθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἔρει εἰς
Αἴγυπτον, καὶ αειθήσονται τὰ χειροποίητα Αἴγυπ-
του. » Οὐ δὲ βαπτιζομένου τοῦ Χριστοῦ, ἔμελλεν δι
Πατήρα δικαιοθεν αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἐν τῷ καὶ φαλμῷ
γέγραπται οὖτα· « Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὄντων,
δι θεᾶς τῆς δόξης ἐδρόντησεν, Κύρος ἐπὶ ὄντων
πολλῶν. » Εἰτα περὶ τῶν θυμάτων καὶ λαμπτών,
ῶν δικαιοστούς καὶ θεᾶς ἡμῶν ἐποιήσαντας Τίστας
ἡμῶν διδάσκει λέγον· « Λύτρος τὰς ἀσθενεῖας ἡμῶν
ἡρε, καὶ τὰς νόσους ἔθεσταις, καὶ περὶ ἡμῶν ὄντων
διδάσκει. » Οὐ δὲ εἰρηνεύεται τὸν κάρπον ἡλιθεν δικαιούσην,
δικαιούσην, καὶ πάντας εἰρήνης, ἵνας οὖν ἀνταναρθεῖ
ἡ σελήνη, καὶ κατακυριεύσεται ἀπὸ θαλάσσης ἡ θά-
λασσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἡώς πιράτων τῆς οἰκου-
μένης· Καὶ εἰπεῖ Τουδίος, δὲτο περὶ Σολομῶντος
λέγει ὁ φαλμὸς, φεύδεται. Λέγει γάρ· « Πρὸ τοῦ ἡ-
λίου διαμένει τὸ δύομα αὐτοῦ· καὶ πάντα τὰ ἑτηνή
μακριούσιν αὐτὸν, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτὸν πάν-
τες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς· Ταῦτα δὲ οὐ δυνατόν
τῇλον.

7. « Οὐ δὲ καὶ διὰ βαπτισμάτος ἔμελλεν δικαιοστός
δι θεᾶς ἡμῶν καταργεῖν τὸν διάδολον, δι οὐ φαλμὸς
μαρτυρεῖν λέγον τὸ πρόθι Θεὸν οὖτας· « Σὺ συνέτριψας
τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ θεάτρου· σὺ συ-
δόκασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος. » Οὐ δὲ ποι-
τητῆς οὐρανοῦ δικαιοστός ἔστιν, δι ἐν θαλάσσῃ περι-
πατήσας, τοῦ ἱδρύοντος ἀκούσαμεν λέγοντος οὖτας· « Οὐ
τανόστις τὸν οὐρανὸν μόνον, καὶ περιπάτων ἐπὶ θα-
λάσσης ὡς ἐπέδραμος· Περὶ δὲ τοῦ πάλου καὶ τῆς
δου, ἐφ' ὃν δικαιοστὸς ἐπεκάθινθεν, ἀκούσαμεν τοῦ
προφήτου Ζαχαρίου λέγοντος· « Χαίρε σφόδρα, θύ-
γατερ Σιων· κήρυστε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· Ἐδώ
δι βασιλεὺς σὺ ἐρχεται σοι δικαίος καὶ σώζων, αὐτὸς
πρεσβύτης, καὶ ἐπιθεῆντος ἐπὶ ὑπούργον καὶ πώλουν
νέον. » Τι τοινυν τῶν προφητικῶν τούτων φανῶν
τηλευγέστερον; « Άλλ' θμως, καίπερ οὖτας τρανῶς
περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεύσαντας, ἀπεινέλωσιν δι
Σατανᾶς τὰ τῶν θουδίων δρματα, καὶ ἐπήρεσται τὰς

A quodque ante sacra sit ejus ex Patre generatio, audiamus Michaham prophetam dicentem, «Et tu, Bethlehem, domus Ephratha, non minima es in milibus Iuda: ex te enim nibi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, ex diebus saeculi¹⁴.» Quod item in Sion Christus apparatus esset, et quod ipse sit Altissimus, David prophetam psalmo octagesimo sexto his verbis prophetat: «Mater Sion dicit, Homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus¹⁵.» Itaque Altissimus est Christus Filius Dei. Quod vero natus Christus cum propria matre, spirituali nube, in Aegyptum erat venturus, audiamus Isaiam prophetam dicentem, «Ecce Dominus sedet in nube levi, venientque in Aegyptum, et commovebuntur simulacra Aegypti¹⁶.» Quod autem, cum baptizaretur Christus, Pater de testaturus esset, ita scriptum habemus in psalmo vicesimo octavo, «Vox Domini super aquas: Deus majestatis intonuit, Dominus super aquas multas¹⁷.» Deinde quod ad miracula et sanationes spectat, quas Christus et Deus noster efficit, sic de his nos docet Isaias, «Ipse infirmates nostras 250 tulit, et morbos portavit, et pro nobis cruciatur¹⁸.» Quod similiter Christus pacem mundo venerit allaturus, discimus ex septuagesimo primo psalmo, «Descendet sicut pluvia in bellus, et sicut stilia stilans in terram. Orietur in diebus justitia et abundantia pacis, donec auferatur Iuna, et dominabitur a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum¹⁹.» Quod C si dicat Iudeus psalmum de Salomonē loqui, fallitur. Nam haec ejus sunt verba: «Ante solem permanet nomen ejus: et omnes gentes beatum dicent eum, et adorabunt eum omnes reges terra²⁰.» Atque in Salomonem quadrate non queunt, quippe qui ante solem non extiterit.
εἰς Σολομῶντα λέγεσθαι· οὐ γάρ ἦν αὐτὸς πρό-
τιλον.

7. Quod autem Christus Deus noster per bapti-
smum contritus esset diabolum, testatur psalmus
septuagesimus tertius his verbis: «Tu contrivisti
capita draconum in aqua: tu confregisti capita
draconis²¹:» Christum præterea ecclii electorem
esse qui et in mari ambulaverit, audiamus ex his
Jobi verbis, «Qui expandit ecclum solus, et amulat
D in mari velut in solo²².» De pullo autem et asina, in quibus Christus insedit, audiamus Zachariam prophetam aitementem: «Exulta multum, filia Sion: prædicta, filia Jerusalem; ecce rex tuus venit tibi justus et salvator, ipse mitis sedens super subju-
galem et pulum juniores²³.» Quid hic propheticis
vocibus luculentius? Sed tamen licet tam clara de
Christo essent vaticinia, oculos Judeorum exca-
vavit Satanás, eorumque mentis pupillas obtundit,
ut tot testimonia prave explicarent. Verum audi-
amus insuper de pueris qui Christo Illosauna accla-

¹⁴ Mich. v. 2. ¹⁵ Psal. lxxxvi, 5. ¹⁶ Isa. xix. 4. ¹⁷ Psal. xxviii, 3. ¹⁸ Isa. lxxi, 4, 5. ¹⁹ Psal. lxxi, 6-8. ²⁰ ibid. 17. ²¹ Psal. lxxxiii, 15. ²² Job ix, 8. ²³ Zachar. ix, 9.

marunt, et aperte Christum vocaverunt Dominum, haec psalmi octavi verba : « Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra : quoniam elevata est magnificentia tua super celos. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem ». » Jude quoque (proditionem) præsiguificat psalmus quadragesimus primus hoc modo : « Qui edebat panes meos, magis fecit super me supplantationem ». » Gentium vero et Judæorum insidias Christo structas enarrat psalmus secundus his verbis : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terre, et principes convenerunt in unum, » scilicet Anna et Caiphas et principes ac Scribæ, « adversus Dominum et adversus Christum ejus ». » Qui enim pugnat adversus Filium, injuria Patrem afficit.

8. De vinculis porro, quibus vinxere Christum, sic loquitor Isaías propheta, Judæorum deplorans miseras : « Væ animæ eorum, quia pravum adversus seipso inierunt consilium dicentes, Vinciamus Iustum ». Jam vero Judeum interroga, et dic ipsi : Quis homo in terra peccati expers? Certe constat neminem purum a labe esse, nec si una tantum fuerit dies vitæ ejus in terra. Præterea sic propheta Deum precatur : « Non iutres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens ». Ex quibus aperte docemur neminem absque peccato esse præter solum Deum. Jam igitur videamus quid narrat nobis Isaías propheta de passione impeccabilis Christi Dei nostri, Filii Dei. « Sicut ovis, inquit, ad mactationem ductus est, et quasi agnus coram tondeente sine voce, sic non aperuit os suum ». Notum autem est siluisse Christum tempore sue passionis, cum Pilato sisteretur. « In humiliitate ejus judicium ejus sublatum est ; generationem ejus quis enarrabit? » Nempe nemo divinitatis generationem potest narrare. Nam secundum carnem generatio Christi Dei nostri describitur, Si quidem « ab iniuriantibus populi ductus est ad mortem ». Mausoleum enim est Christum mortuum esse pro peccatis mundi. « Et dabo malos pro sepultura ejus ». Judæos videlicet tradidit Romanis. « Et divites pro morte ejus ». Cur queso, o propheta? Dic nobis aperte, cujus gratia? « Eo quod iniuriantem non fecerit, neque dolus in ore ipsius inventus est ». **251** Quid ad hæc respondent Judæi? Quis homo, sicut ovis, ad occisionem ductus est, qui peccatum non fecerit? Sane nominem peccati expertem poterunt indicare, præter solum Deum hominem factum.

9 Audiamus etiam quæ habet psalmus tricesimus quartus de iis quæ falsi testes adversum Christum testificati sunt : « Qui insurrexerunt in me testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me :

Α τῆς φυχῆς αὐτῶν κόρας, Ινα τὰς τοιαύτας μαρτυρίας παράγραφωνται. Ἀκούσωμεν οὖν καὶ περὶ τῶν παιδῶν, τῶν τῷ Χριστῷ ὄσανά βοησάντων, καὶ Κύρου λεγόντων προφανὸς τὸν Χριστὸν φαλμῷ τῷ. « Κύρε δὲ Κύριος ἡμῶν, ὃς θαυμαστὸν τὸ δυνάμα σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ! δις ἐπήρθη τῷ μεγαλοπρεπεῖ σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Ἐκ στόματος νητῶν καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἰνον. » Περὶ δὲ τῆς τοῦ ιούδα προδόσεως φαλμῷδι ματέ λέγει. « Οἱ ἑσθίων δραπετῶν μου ἐμπάλινες ἐπὶ ἐμὶ πτερνισμούς. » Τὴν δὲ τῶν ἔθνων καὶ Ἰουδαίων ἐπιβοήτην τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ δὲ φαλμῷδι λέγει : « Ινα τὸ ἐφριάζων ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, » ἔγονος Ἀννας καὶ Καλάφας, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς « κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. » Οἱ γάρ πολεμῶν τὸν Υἱὸν, ὑβρίζει καὶ οἱ Πατέρες.

8. Περὶ δὲ τῶν δεσμῶν, ὡς ἔθνσαν τὸν Χριστὸν, λέγει ταλαντίζων τοὺς Ἰουδαίους Ἡοτας δὲ προφῆτης : « Οὐαλ τῇ φυχῇ αὐτῶν, διστὶ ἐβούλευσαντο βουλῆν πονηρὰ καὶ ἐπιτῶν λεγόντες : Δῆσαμεν τὸν ἔλκαιον. » Ερώτησεν μοι λοιπὸν τὸν Ἰουδαῖον, καὶ εἰπεν αὐτῷ, ὅτι Τίς ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς ἀναμάρτητος; Εἶδολον, ὅτι οὐδέδει καθαρὸς ἀπὸ ρύπου, οὐδὲ δὲν μία ἡμέρα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ πάλιν φησιν δὲ προφῆτης πρὸς Θεόν : « Μή εἰσιλθεῖς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιουόμενος εἰς ἔντονον σου πᾶς ζῶν. » Ήστε φανερῶς διδασκόμενοι, ὅτι οὐδέδεις ἀναμάρτητος εἰ μὴ μόνος δὲ θεός. « Ιδωμεν οὖν λοιπὸν τί δὲ προφῆτης Ἡοτας διαλέγεται ἡμῖν περὶ τοῦ πάθους τοῦ ἀναμαρτήτου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Ήλις προβατὸν ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ως ἀμύνεις ἀντεῖτο τοῦ κειράνου αὐτῶν διφάνειος, οὗτος οὐκ ἀνογεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ. « Δῆλον δὲ, ὅτι ἐσώπα δὲ Χριστὸς Πιλάτος παριστάμενος ἐπὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ. » Εν τῇ ταπεινώστε αὐτοῦ τῇ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσται ; « Ήγουν τὴν τῆς θεότητος οὐδέδεις δειγματεῖται κατὰ σάρκα γάρ γενεαλογεῖται Χριστὸς δὲ θεός ἡμῶν. » Απὸ δὲ γάρ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ ἤχθη εἰς θάνατον. « Πρέδοντο δὲ, ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ κόσμου Χριστὸς ἀπέθενε. » Καὶ δώδεκα τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς τατῆς αὐτοῦ. » Δῆλον, ὅτι τοὺς Ἰουδαίους παρέδωκε τοῖς Ρωμαῖοις. « Καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. » Διὰ τοις δὲ προφῆτας ; Εἰπεν δὲ τὸν προφανῶν, τίνος χάριν ; « Οτις ἀμαρτιῶν οὐκ ἐπονεῖ, οὐδὲ δόλος εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » Τι πρὸς ταῦτα ἔροινται οἱ Ἰουδαῖοι ; Τίς ἀνθρώπος οὐδὲ πρόδοτος ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, ἀμαρτιῶν μὴ ποιήσας ; δὲλλ' οὐκ ἔχουσι δεῖξαι ἀνθρώπων ἀναμάρτητον εἰ μὴ μόνον τὸν θεὸν γεννόμενον ἀνθρώπων.

9. Ακούσωμεν δὲ καὶ περὶ τῶν φευδομαρτύρων, τῶν κατὰ τοῦ Χριστοῦ φευδομαρτυρησάντων, φαλμῷδι « Ἀναστάντες μοι μάρτυρες δόκιμοι, οἱ οὓς ἐγνώσκων ἡρώων μοι ἀνταποδέσκασι μοι πονηρὰ

» Psal. viii., 2, 3. » Psal. xl., 10. » Psal. ii., 1, 2. » Isa. iii., 9, 10. » Psal. cxlii., 2.
» Isa. lxx., 7. » ibid. 8. » ibid. 9. » ibid. 10. » ibid.

αντί ἀγαθῶν. » Δῆλον, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν τῷ λαῷ αὐτῷ πεποίηκε· πρῶτον μὲν τὴν ἔξοδον αὐτῶν τῇ ἑλύσιαι, καὶ τὰ λοιπὰ μύρια ἀγαθά, & εἰς αὐτοὺς εἰργάσατο. Ἐπειτα δὲ τοὺς νοσοῦντας αὐτῶν λάσατο. Ήπει τὸν τῶν μάστιγωνάντων καὶ βαπτισάντων τὸν Χριστὸν Ἡσαΐας ὁ προφήτης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ οὕτως φροῖ· « Τὸν νῦντον μου ἐδωκαί εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σταγόνας μου εἰς πλευράσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκέπειρεψί ἀπὸ αἰχμήν τοῦ ἐμπυγμάτων. » Ὄμοιως δὲ καὶ ὁ προφήτης Δοῦλος ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐν λῃ ἔψαλμον λέγει· « Οτι Ὑψηλές εἰς μάστιγας ἔτοιμος, καὶ ἡ ἀλγηδών μου ἐνώπιον μού ἔστι διὰ παντός. » Περὶ δὲ (77) τῆς πράσεως τοῦ Χριστοῦ λέγει Ἡσαΐας ὁ προφήτης· « Καὶ Ελαῖον τὰ τριάκοντα ἄργυρα, τὴν τιμὴν τοῦ τειτηρήμενον, δὲ ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ισραὴλ, καὶ ἐδωκαν αὐτὰς εἰς τὸν ἄγρον τοῦ κεραμίου, καθὼς συνέταξε μοι Κύρος. » Ἀρα τοῦτο παραγράψασθαι δύνασθε, ὃ Ιουδαῖοι, διπερ τῷ δρυβαλλῶν παντὸς τοῦ κόσμου πρέπειται ἔκπτωτοι καὶ μέχρε τοῦ νῦν; λέγω δὴ ὁ ἄρρενς τοῦ κεραμίου εἰς ταφὴν τοὺς ἔιδεις. Νοσάυτος δὲ καὶ Ζαχαρίας ὁ προφήτης λέγει περὶ τῶν τριάκοντα ἄργυρίων ὃς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· « Καὶ ἐστάσαν τὸν μισθὸν μου τριάκοντα ἄργυρα. » Οτι δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἦγουν τὸν τίμιον σταυρὸν, ἐν τοῖς ἴδιοις διοικοῖς αὐτοῦ ἐδεστασεν δὲ Χριστὸς ὑψωθεὶς ἐν αὐτῷ, Ἡσαΐας ὁ προφήτης ἐκ Πινεύματος ἀγέων προφητεύειντος εἰπεῖν, ὅτι « Παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὐ δὲ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὑμροῦ αὐτοῦ. » τουτέστιν δὲ ζωοποιὸς σταυρός. Περὶ δὲ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου γέγραπται ἐν τοῖς « Ἀσμασι τῶν ἀσμάτων » θυμάτερες Ἱερουσαλήμ, ἐξέλεστε, καὶ λέεται τὸν στέφανον δὲ ἐπετάσσων αὐτὸν ἡ μῆτρα τοῦ ἀστράφων διεπεπονθεῖσαν τὸν κούδαλον (μετρόν γάρ Χριστοῦ αὐτῆς κατὰ σάρκα νοεῖται), ἐν τῷ μέρει νυμφεύσσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μέρει εὐνόσσουντος καρδίας αὐτοῦ. » Πρόδηλον δὲ, ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ ἦν ἡμέρα εὐφραστῶντος αὐτοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Οὐπερ γάρ δικανθεῖ τινες, οὐτε τοὺς ὑπῆρχον αἱ μαρτιαὶ τοῦ κόσμου, αἴστινται, ἐλθόντες δὲ Λαύριος τοῦ Θεοῦ δὲ αἵρουν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἐξέλεσται. Καὶ καθάπερ διὰ τοῦ καρποῦ τοῦ Κύδιου ἡ ἀμαρτία, οὐταν διὰ τοῦ Κύδιου τοῦ σταυροῦται. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν κήπῳ τῷ πάθους τοῦ Χριστοῦ γέγονεν, ἐπειδὴ ἡ παράδεισος ἀπὸ σταυροῦ ἀπογενεται· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὅρᾳ ἔκπτωτο ὁ Χριστὸς σταυροῦται, ἐπειδὴ τὸ δειλινὸν δὲ ἀδέλφον ἐξορίζειθε. Χολῆς γενεται, ἵνα τὴν γλυκύτητα τῆς πικρᾶς τὸν ἀδέλφον λέσσηται· φταπίζεται, ἵνα διοικεται τὴν ἐλευθερίαν χαρίσηται· ἀμπτύνεται, ἵνα τὸ δικαιούμενον τοῦ ἀγίου Πινεύματος ἡμῖν χαρίσηται· φραγγελοῦται, ἵνα τὸ διπλὸν νότον ἡμῶν φορτίον τῶν ἀμαρτιῶν σκορπίσῃ· τυμπανοῦται ἐν ἔιδο, ἵνα τὴν ἐμήν αἰσχύνην σκιπάσῃ· θανατοῦται. ἵνα ἡμὲς ζωοποιήστη· κατακρύνεται, ἵνα

A retribuebant mihi mala pro bonis ¹¹. » Notum uisque est Christi beneficentia, primo ipsum populum ex Aegypto discessisse, ceteraque quam plurima in illos bona eum contulisse: eorum quoque sanavit infirmos. De iis autem qui flagellarunt et percusserunt Christum, sic ex Christi persona loquitur Isaías: « Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas: faciem autem meam non averti ab ignominia sputorum ¹². » Similiter item David propheta ex Christi persona in psalmo trigesimo septimo ait: « Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper ¹³. » Haec quoque de Christi venditione dicit Jeremias: « Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus ¹⁴. » An istud depravare potestis, o Iudei, quod ante oculos totius mundi ex illo ad hoc usque tempus expositum est? Loquor nimur de agro figuli ad sepulturam peregrinorum comparati. Eodem modo Zacharias propheta de triginta argenteis mentionem facit, velut ex persona Christi: « Et appendiderunt mercedem meam triginta argenteis ¹⁵. » Quod item salutis nostrae principium, pretiosam videbilem crucem, suis ipse humeris tulerit Christus, in ea exaltatus, Isaías propheta ex Spiritu sancto his verbis prophetavit: « Puer natus est nobis, filius natus est nobis, cuius principatus super humerum ejus ¹⁶, scilicet crux vivifica. De spinea vero corona scriptum est in Canticis canticorum: « Filiæ Jerusalēm, egredimini et videat coronam, qua coronavit eum mater sua, » nempe Iudaæorum Synagoga (ipsa enim mater Christi secundum carnem intelligitur), « in die desponsationis ejus, et in die exultationis cordis illius. » Manifestum autem est diem, qua passus est Christus, diem ejus exultationis fuisse propter salutem nostram. Instar enim spinarum fuere mundi peccata, quæ suo adventu Christus, Agnus Dei, peccatum mundi tollens, delevit. Ac quemadmodum per fructum ligni, peccatum; sic per lignum crucis, salus. Unde in horto passus est Christus, quia in paradiſo Adam peccaverat. Hinc ei latroni paradisuſ a cruce aperitur: hinc sexta hora crucifixus Christus est, quia pomeridiano tempore Adam expulſus est. Fel gustat, ut dulcedinem amare voluptatis Adami sanct: alapis percutitur, ut libertatem nobis donet: conspuitur, ut sancti Spiritus afflatum nobis impertia: flagellatur, ut nostrum peccatorum sarcinam dorso seu ventilet: in ligno nudatur, ut neam operiat ignominiam: moritur, ut me vivificet: condemnatur, ut me a maledictione liberet: caput ejus arundine percutitur, ut serpentis caput conterat: lancea pungitur latus ejus, ut ex Adami latere creſtam mulierem sanctam, flammeamque rhomphæam, quæ adversum

B δια τοῦ τριάκοντα παραδεισίου αἱ μαρτιαὶ τοῦ κόσμου αἴστινται, ἐπειδὴ τὸ δειλινὸν δὲ ἀδέλφον ἐξορίζειθε. Χολῆς γενεται, ἵνα τὴν γλυκύτητα τῆς πικρᾶς τὸν ἀδέλφον λέσσηται· φταπίζεται, ἵνα διοικεται τὴν ἐλευθερίαν χαρίσηται· ἀμπτύνεται, ἵνα τὸ δικαιούμενον τοῦ ἀγίου Πινεύματος ἡμῖν χαρίσηται· φραγγελοῦται, ἵνα τὸ διπλὸν νότον ἡμῶν φορτίον τῶν ἀμαρτιῶν σκορπίσῃ· τυμπανοῦται ἐν ἔιδο, ἵνα τὴν ἐμήν αἰσχύνην σκιπάσῃ· θανατοῦται. ἵνα ἡμὲς ζωοποιήστη· κατακρύνεται, ἵνα

¹¹ Psal. xxxiv, 11, 12. ¹² Isa. L, 6. ¹³ Psal. xxxvii, 14. ¹⁴ Jerem. xxxii, 9; Matth. xxvii, 9. ¹⁵ Isa. ix, 6. ¹⁶ Cant. iii, 4.

(77) Reg. 3, τῆς πράσεως. Editi, πρόδοσεως.

nos vibratur, inbibeat, ac nobis viam paradisi

aperia

χη τὴν πλευρὰν νόττεται, (78) ἵνα τὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ κτισθεῖσαν θεραπεύῃ, καὶ τὴν φλο-

γήνην φομφαλαν τὴν καθ' ἥμων στρεφομένην παύσῃ, καὶ τὴν ὅδον τοῦ παραδείσου ἀνοίξῃ.

10. Jam quod in medio terræ Christus crucifixus esset, in psalmo septuagesimo tertio scriptum est, « Deus rex noster ante sacula operatus est salutem in medio terra ». Quod item cum latronibus esset Christus crucifixus, Isaías ait: « Et cum iniquis reputatus est ». De clavis quoque et partitione vestimentorum ejus sic habet psalmus vicesimus primus: « Foderunt 252 manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea: divisorunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserant sortem ». Similiter vero et Zacharias propheta de clavis sic ait: « Et dicent ei: Quid plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet: Has accepi in domo dilectorum meorum ». Ita quoque de tenebris loquitur idem Zacharias propheta: « Et erit in die illa, non erit lux, et frigus et gelu erit una dies, et dies illa nota Domino: et non dies et non nox, et ad vesperam erit lux ». Amos pariter propheta ait: « Et erit in die illa, dicit Dominus, et occidet sol in meridiie, et lux per diem in terra tenebresset ». Hæc item sunt Joelis propheta verba: « Sol et luna obscurabuntur, et stellæ retrahent splendorem suum: Dominus autem ex Sion vociferabitur, et ex Jerusalem dabit vocem suam, et commovebitur cœlum et terra ». Quod autem acetum et felle potandus foret Christus, audiamus ex psalmo sexagesimo octavo: « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me acetum ». Hinc ipsis impetratur hoc modo: « Fiat mensa eorum, coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant; et dorsum eorum semper incurva. Effunde super eos iactu tuam, et furor ira tua comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabet ». nempe in templo ipsorum Jerosolymitanorum, quod et accidit. Cetera porro quæ in psalmo sequuntur, instar maledictionis dicta, in Iudeos quadrant, quos et Moyses his verbis objurgavit: « Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, et timebis die ac nocte, nec credes vita tua ».

11. De laucea vero ita loquitur Zacharias propheta quasi ex persona Christi: « Et aspiciens ad me quem confixerunt ». De aqua autem, quæ ex sancto ejus latere exivit, ait propheta idem: « In die illa exhibet aqua viva ex Jerusalem ». Audiamus autem et Isaiam prophetam de sepultura Domini hæc dicentem, et Iudeos irridentem: « Vi-

10. « Οτι δε εν μεσῳ της γῆς Εμελλεν δι Χριστὸς σταυροῦσθαι, εν ογ' φαλμῷ γέραπται». « Ό δι Θεὸς σταυροὺσθαις ἡμῶν πρὸ αἰώνων εἰργάσαστο σωτηρίαν εν μεσῳ της γῆς ». Καὶ δι τοῦ μετὰ ληστῶν Εμελλεν δι Χριστὸς σταυροῦσθαι, Ήσαῖας φησι: « Καὶ μετὰ ἀνδρῶν ἐλογίσθη ». Περὶ δὲ τῶν ἡμῶν καὶ τοῦ διαμερισμοῦ τῶν ἱματίων αὐτοῦ, φαλμὸς καὶ οὐτω λέγει. « Ήμέραν χειράς μου καὶ πόδας μου, ἑκηρόμητραν πάντα τὰ δοτά μου πιεμέρασται τὰ ἱμάτια μου λαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων μου ἔβαλον κλήρον ». Ήμοίως δὲ καὶ Ζαχαρίας δι προφήτης περὶ τῶν ἡμῶν εὐτὸς ἐφη: « Καὶ ἐροῦσι πρὸς αὐτόν· Τί αἱ πληγαὶ αἵτιαι αἱ ἀνά μέσον τῶν χειρῶν σου; Καὶ ἐρει· « Αἱ πληγαὶ ἐν τῷ οὐκρ τῶν ἀγαπητῶν μου ». Περὶ δὲ τοῦ σκοτισμοῦ δι αὐτῶν προφήτης Ζαχαρίας λέγει οὕτως: « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκ ἔσται φῶς· καὶ φῶς ἔσται τὸ ἡμέρα, καὶ ἡμέρα ἐκείνη γνωσθή τῷ Κύρῳ· καὶ οὐκ ἡμέρα καὶ οὐ νῦν, καὶ πρὸς ἐπέραν ἔσται φῶς ». Ήμοίως δὲ καὶ Ἀμώς δι προφήτης εἶπε: « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, καὶ δύσται δι ληστὸς μεσημέρας, καὶ συσκοτεῖσθαι εἴπι τῆς γῆς ἡ ἡμέρα τὸ φῶς ». Καὶ Ιωάηλ δὲ δι προφήτης λέγει: « Ό ήλιος καὶ ἡ σελήνη σκοτιστούσι (79), καὶ οἱ ἀστέρες δύσσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν. Ό δὲ Κύριος ἐκ Σιων ἀναρρέεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δύσται φωνὴν αὐτοῦ, καὶ στιθεῖσται δι οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ». « Οτι δε Εμελλεν δέος καὶ γολὴν ποιήσεσθαι Χριστὸς, φαλμὸν ἦν ἀκούσωμεν ». Εἴδων εἰς τὸ βρύμα μου γολὴν, καὶ εἰς τὴν δύσιν μου ἀποτινάμε δέος. Διὸ καὶ ἀράται αὐτῶν λέγων: « Γεννηθήσω τὰ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδαν καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον. Σκοτισθήσανταν οἱ ἀφθαρτοὶ αὐτῶν, τοῦ μη βλέπειν, καὶ τὸν νῦντον αὐτῶν δὲ παντὸς σύγχυσιν. Ἐγχειον ἐπὶ αὐτοὺς τὴν ἡρήγην σου, καὶ δι ώμους τῆς ὄργῆς σου καταλάσσοις αὐτούς. Γεννηθήσω ἡ παιωλὶς αὐτῶν ἡρηματών, καὶ τὸν τοῖς στηγνώμασιν αὐτῶν μη ἔστω δι κατοικῶν ». Ἡγουν δὲ τὸν Ἱεροσολύμους νοῦς αὐτῶν, δὴ καὶ γέγονε. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τοῦ φαλμοῦ, ὡς ἐπὶ κατάρας λεγόμενα, τοῖς Νοοδαῖς ἀρμέσει, οὓς καὶ Μισῆς ὑνέδισεν εἰπών: « Καὶ ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμαμένη ἀπέναντι τὸν φρεατῶν σου, καὶ τοσθήσεται ἡμέρας καὶ νυκτες, καὶ οὐ ποτεύσεις τῇ ζωῇ σου ».

11. Περὶ δὲ τῆς λόγγης λέγει Ζαχαρίας δι προφήτης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ: « Καὶ ἐπιβιβάσθω τοὺς πρὸς μὲν, εἰς δὲ ἐκείνητον ». Περὶ δὲ τοῦ ὄδατος τῆς ἀγίας αὐτοῦ τὸ πλευρᾶς δι αὐτὸς προφήτης εἶπεν: « Εν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὄδωρος ζῶν ἐξ Ἱερουσαλήμ ». Ακούσωμεν δὲ καὶ τοῦ προφήτου Ησαϊου

⁴⁴ Psal. lxxiii, 12. ⁴⁵ Isa. lxxi, 12. ⁴⁶ Psal. xxi, 18, 19. ⁴⁷ Zachar. xiii, 6. ⁴⁸ Zachar. xiv, 6, 7. ⁴⁹ Amos viii, 9. ⁵⁰ Joel ii, 10, 11. ⁵¹ Psal. lxviii, 22. ⁵² ibid. 23-26. ⁵³ Deut. xxviii, 66. ⁵⁴ Zachar. xi, 40. ⁵⁵ Zachar. xiv, 8.

(78) Ita Reg. 3, Editi vero, ἵνα τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδάμ θεραπεύῃ.

(79) Quidam mss., συσκοτάσσουσιν.

περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου λέγοντος, καὶ δύος δια-
γελὴ τοὺς Ἰουδαίους· «Ιδετε ὡς δίκαιος ἀπώλετο,
καὶ οὐδὲς ἐκάλεται τῇ καρδίᾳ.» Εἶπεν οὖν καὶ τὴν
αὐτοῦ ἀνάστασιν καὶ πάλιν· «Ἄπο τηρούπου ἀδικίας
ἴρωται δίκαιος, καὶ ξεται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ.»
· «Ἐν εἰρήνῃ» δὲ λέγεται, διτὸς ὁ Πιλάτος μετ' εἰρήνης
ἀπίδικος τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ τῷ Ἱωάνῃ. «Οὐρανός δὲ
καὶ Διαβόλος περὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ ἐν πᾶς φαλμῷ λέγεται
ὅς ἔκ τηρούπου τοῦ Χριστοῦ· «Ἐλεοντας μὲν ἐν λάκκῳ
κατατάτο, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου» καὶ
πρὸ τούτων· «Καὶ ἐγενήθην ὥστε ἀνθρώπος ἀδοκίτης
τος ἐν νεκροῖς ἑλεύθερος,» ἢγουν ἀναμάρτητος (80).
Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ Ἰωάννῃ τοῖς· «Ἀναγένναται σοι
φόρος πολὺς θανάτος· πικρολόγος δὲ δῆμος Ιδεντες ἐπιτίμη-
ζεν· πρόδηλον δὲ, διτὸς ἀναντίλας τῶν διαμόνων δι-
νάμεται. «Οὐρανός δὲ καὶ ἐν τῷ ζωῇ φαλμῷ· «Ἐξάγων
πεπεδημένους ἐν ἀνδρεψί, δύοις τούς παραπικρα-
νοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις.» Οτι δὲ δι Χρι-
στὸς ἐν τῷ φρήνι ἀπομνήνειν οὐκ ἔμελεν, διλλὰ τριτημε-
ρος ἀνίστασθαι, φαλμῷ μετ' ἀκούσιαν μεν· «Οτι τοι εἴ-
χατελεῖτες τὴν ψυχὴν μου εἰς δῆμον, οὐδὲ δόσεις τὸν
δημόνον σου ίδειν διαφθόρων·» καὶ πάλιν νοῦ φαλμῷ·
«Ἐξεγερθήσομαι δρόσου.» Καὶ δι προφήτης δὲ Ποιητὴς
εῖται Ἐρρή· «Πορευθῶμεν, καὶ ἐπιστρέψωμεν τρόπος
Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, διτὸς αὐτὸς πετούγενος τῆμας, καὶ
λίστας ἡμᾶς· Ὕγράτες τῆμας μετὰ δύο ήμέρας, ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀνατησόμεθα καὶ ζησόμεθα.» Περὶ
δὲ τῶν μυροφέρων γυναικῶν Ἡσαΐας δι προφήτης
εἰπε· «Γυναικεῖς ἔρχομενται ἀπὸ θάλασσας, δεῦτε· οὐ γάρ
ἴστι λαὸς ἔγων σύνεστιν.»

12. Περὶ δὲ τῆς ἀνατησίας του Χριστοῦ ἐν τῷ καὶ τῷ
φαλμῷ γέγραπται· «Καὶ ἐπέβη ἐπὶ χερουδῖμ, καὶ
ἐπεπάσθη· ἐπεπάσθη ἐπὶ πεπερύγων ἀνέμων·» Καὶ
πάλιν ἐπι μετ' φαλμῷ· «Ἀνέβη δι Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ,
Κύριος ἐν ωρῇ σάλπιγγος·» καὶ ἐν Ζαχαρίᾳ τῷ
προφήτῃ· «Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑκατένη ὅτε συντονει τοι πόδες
Κύριον εἰς τὸ δρός τῶν Ἐλαῖων, τὸ κατενάντι Ἱερου-
σαλήμ τῇ ἀνατολῶν.» Περὶ δὲ τῆς ἐνδόξου δευτέρας
περιουσίας του Γείου τοῦ Θεοῦ λέγει Δανιήλ δι προφή-
της· «Ἐθεύρουν ἐν δράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ίδού
μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Ήλύς ἀνθρώπου
ἔρχομενος, καὶ ίως τοῦ Πιλάτου τῶν ἡμερῶν ἐκβασεώς.
Καὶ προστρέψθη αὐτῷ. Καὶ αὐτῷ ἦλθον ἄρχη καὶ ἡ
τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί,
γῆλωσσαι δουλεύουσιν αὐτῷ. Η ἑξουσία αὐτοῦ ἔκπο-
στια αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελέσεται· καὶ ἡ βασιλεία
αὐτοῦ οὐ διατεθήσεται.» Ίδοι σαφῶς διτὸς τῶν εἰ-
ρημάνων ἐμάθομεν, διτὸς αὐτὸς ἐστιν δι Ήλύς τοῦ Θεοῦ,
δι σαρκωθεὶς καὶ πάθον δι ἡμέρας, καὶ ἀναστὰς ἐκ
νεκρῶν, καὶ ἀνατησθεὶς ἐν δόξῃ πρᾶξ τὸν ἀντοῦ Πι-
λάτου καὶ πάλιν μέλιτας ἔρχεσθαι μετὰ τῶν νεφελῶν
τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δέξης αἰώνιου κρήνας ζῶντας καὶ

dete ut Justus periret, et nemo corde cogitat ¹¹.»
Ejus rursus resurrectionem his predicti verbis:
«A facie iniuritatis sublatum est justus, et erit in
pace sepultura ejus ¹².» In pace, autem ait, quia
Pilatus cum pace Josepho reddidit corpus Iesu. Sie
et David de ejus sepultura psalmo octogesimo se-
ptimo quasi ex persona Christi loquitur: « Posuc-
runt me in lacu inferiori, in tenebrosis et in um-
bra mortis ¹³: » et antea, « El factus sum sicut
homo sine adjutorio inter mortuos liber ¹⁴, » id
est, impeccabilis. Sic quoque in libro Job scriptum
est: « Aperiuntur tibi præ timore portæ mortis:
videntes autem inferorum janitoræ treuiverunt ¹⁵, »
nempe, adversariæ, ut patet, daemnon virtutes.
Similiter hæc in psalmo sexagesimo septimo legi-
mus: « Qui educti vincitos in fortitudine, similiter
eos qui exasperant qui habitant in sepulcris ¹⁶. »
Quod vero Christus in inferis remansurus non es-
set, sed tertia die resurrexerit, discamus ex
psalmo quinto et decimo: « Quoniam non dera-
linquens animam meam in inferno, nec dabis san-
ctum tuum videre corruptionem ¹⁷. » Et rursus
ex psalmo quinquagesimo sexto: « Exsurgam di-
luculo ¹⁸. » Ille pariter verba sunt Osoæ prophetæ:
Profliscanuit et convertanuit ad Dominum Deum
nostrum, quia ipse fecit nos, et sanabat nos : sanos
nos reddet post duos dies, in die tertia resurgentem
et vivensem ¹⁹. » De mulieribus autem unguentum
serentibus sic loquitur Isaías prophetæ: « Mulieres
venientes a contemplatione accedite : non est enim
populus intelligens ²⁰. »

12. De Christi vero assumptione hæc habentur
psalmo septuaginta et decimo: « Et ascendit super
cherubim et volavit super pennas ventorum ²¹. » Et
iterum psalmo quadragesimo sexto: « Ascendit
Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ ²². »
Et in Zacharia prophetæ: « In die 253 illi stahunt
pedes Domini super montem Olivarium, qui est con-
tra Jerusalem ad Orientem ²³. » De gloriose au-
tem secundo Filii Dei adventu ait Daniel prophetæ:
« Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubi-
bus cari quasi filius hominis veniebat, et usque ad
Antiquum dicrum pervenit, et adductus est ad eum. Et
ipsi datum est imperium et honor et regnum : et om-
nes populi, tribus et lingue ipsi servient. Potestas
ejus potestas æterna, quæ non præteribit : et regnum
ejus non corrumperetur ²⁴. » Ecce aperte ex dictis
discimus ipsum esse Filium Dei, qui incarnatus et
passus est pro nobis ex mortuisque resurrexit, atque
assumptus est in gloria ad suum Patrem, ac rursus
venturus est cum nubibus cari, cum gloria æterna,
ut vivos et mortuos judicet. Hæc enim idem pro-
pheta Daniel his verbis prædictis: « Aspiciebam do-

¹¹ Isa. lvi. 4. ¹² Isa. xi. 10. ¹³ Psal. lxxviii, 7. ¹⁴ Ibid. 5. ¹⁵ Job xxxviii, 17. ¹⁶ Psal. lxvii, 7.
¹⁷ Psal. xv. 10. ¹⁸ Psal. lxi. 9. ¹⁹ Ose. vi. 1-3. ²⁰ Isa. xxvii, 11. ²¹ Psal. xvii, 11. ²² Psal.
lxv, 6. ²³ Zachar. xiv, 4. ²⁴ Dan. vii, 13, 14.

(80) Sic Regius tertius In editis hæc, ἐν νεκροῖς ἑλεύθερος, ἢγουν ἀναμάρτητος, desunt.

nece throni positi sunt, et Antiquus dierum sedet: A νέκροις. Προεπί γάρ περ τούτου δι αὐτὸς προσήστης ἀναγῆλ· «Ἐθέωρουν ἔως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιῶς ἡμερῶν ἐκάθητο· καὶ τὸ ἐνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὑστερεῖ χιλίων, καὶ ἡ θρέψ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὥστε ἔρον καθαρόν. » Οὐ θρόνος αὐτοῦ φίδες πυρὸς, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πυρὸς εἶλκεν Ἐμπροσθεν αὐτοῦ, χλιδες χλιδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μὲν πρατιμάριστας παρείστηκαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίσσος ἡναγκήσαν. Ἐθέωρεν τότε ἀπὸ φωνῆς τῶν λόγων τῶν μεγάλων, ὃν τὸ κέρας ἔκεινο ἐλάτε, Ιωάννηρθη τὸ θηρίον καὶ ἀπώλετο, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς καυστὸν πυρὸς. » Πρόδρομον δὲ, ὅτι τὸ θηρίον δι Ἀντιχρυστὸς ἐστιν. Οὐ γάρ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐργόμενος, ἀνελεῖ αὐτὸν τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δέξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τοῦ αἰώνων. Ἀμήν.

15. Hæc autem ex multis pauca ex sacris Scripturis proposuimus, cum ad nostram, qui Christiani sumus ampliorem fidem, tum ad pertinaciam et amentiam Judeorum confutandam. Scilicet unus sanctæ vivificæ Trinitatis, Deus Verbum, et Dei Filius, et Dominus noster Jesus Christus, ipse propter nostram salutem extremitate diebus homo factus est ex sanctissima, immaculata, Domina nostra Deipara et semper virgine Maria. Idemque omnibus divine peractis, passusque, quemadmodum prophetæ prædictarant, genus nostrum ex fallacie et servitio inimici eripuit. Pro tot igitur tantisque beneficiis quibus sua bonitas dignata nos est, studeamus grati ei esse, sanctorum videlicet mandatorum observatione, ut aeterna et infinita bona consequi possimus, in ipso Christo Deo nostro, cui gloria et imperium cum omnipotenti ejus Patre, et sanctissimo ac vivifico Spiritu, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

Quæstiones sequentes in Evangelia, ex codice Reg. 2431, nunc primum in lucem predeuntur. Adjiciuntur porro in eodem codice ad calcem Quæstionis 136, ad Antiochun.

QUÆSTIO I. « Christi autem generatio sic erat. Cum enim esset desponsata mater ejus Maria Joseph^o. » Quare non dixit: Cum esset desponsata virgo, sed « Mater ejus? »

RESPONSO. Ut credibilis sermo foret, et ut auditorem, paratum ad quidpiam audiendum non insuetum, insolite rei additione percelleret, dicendo: « Antequam convenienter, inventa est in utero bæbes de Spiritu sancto ».»

Q. 2. « Apparuit autem ei angelus Domini in somnis dicens^o. » Quare non palam apparel angelus Josepho, quemadmodum pastoribus et Zachariæ?

R. Quia admodum fideles erat vir ille. Nec opus illi erat ejusmodi visione.

Q. 3. « Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam^o. » Quare dixit: « Ne timeas? »

^o Psal. vii, 9-11. ^o Matth. i, 16-18. ^o ibid. ^o ibid. 20. ^o ibid.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ α. « Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὐτανὴ ἦν. Μνηστευθεὶς γάρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσῆφῳ. » Διὰ τί οὐκ εἴπε· Μνηστευθεὶς τῆς παρθένου, ἀλλὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. « Ωστε εὐπαράδεκτον γενέθεις τὸν λόγον, καὶ προσδοκῶντά τι τῶν συνήθων ἀκούσασθε τὸν ἀκροστήν, καταπλήξῃ τῇ τοῦ παραδίκου πράγματος ἀπαγωγῇ, λέγων· « Πρὶν ἡ συνελθεῖν αὐτούς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔκουσα τὸν Πνεύματος ἄγιον. »

Ἐρώτ. β^o. « Θιβὴ δι αὐτῷ ἀγγελος Κυρίου κατ' άντρα λέγων· » Διὰ τί μὴ φανερῶς φανερεῖ δι ἀγγελος τῷ Ιωσῆφῳ, καθάπερ τοῖς ποιμένι καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ;

Ἀπόκ. γ^o. « Οὐτε σφόδρα πιστὸς ἦν δι αὐτῷ, καὶ οὐ διδύμος τῆς ποιαύτης δύεις. »

Ἐρώτ. γ^o. « Μή φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου. » Διὰ τί εἴπε· Μή φοβηθῆς,

Απόκρ. Δεικνύς αὐτὸν δεδοκότα μή προσκρύψῃ Α τῷ Θεῷ, ὡς μοργαλίδα ἔχων.

Ἐρώτ. δ'. Διὰ τὶ εἶπε, « τὴν γυναικά σου; »

Ἀπόκρ. Οὐς μη διεφθαρμένης αὐτῆς οἰστης. Καλεῖ δὲ αὐτὴν γυναικά ἀπὸ τῆς μνηστείας· ὥσπερ εἰώθαμιν ταμβρούς λέγειν καὶ προγάμους τοὺς μνηστῆρας.

Ἐρώτ. ε'. « Τέξεται δὲ Γλόν. » Διὰ τὶ οὐκ εἶπε· Τέξεται δὲ σος;

Ἀπόκρ. Ότι οὐκ αὐτῷ Εμὲλλε μόνῳ τίκτεσθαι, διλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ.

Ἐρώτ. ζ'. « Ἐν ἡμέραις Ἰηρώδου τοῦ βασιλέως. » Διὰ τὶ προσέθηκε τὸ ἀξιωμα, εἰπὼν, « τοῦ βασιλεῶς; »

Ἀπόκρ. Ἐπειδὴ καὶ ἕπερος γέγονεν Ἰηρώδης ὁ εὐν Πρόδρομον ἀνειλόν. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνος τετράρχης ἦν, οὗτος δὲ βασιλεὺς.

Ἐρώτ. η'. « Ἐγερθεὶς παράλειψε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. » Διὰ τὶ οὐκ εἶπε, Τῇ γυναικά σου, διλλὰ « Τῇ μητέρᾳ αὐτοῦ; »

Ἀπόκρ. Ἐπειδὴ, τοῦ τόκου πέρας λαβόντος, ἀλλόθη τε ἡ ὄνομα, καὶ ἡ Ιωσὴρ ἐπιστώθη. Διὰ τούτο οὖν λοιπον μετὰ παρθένας διαλέγεται ὁ ἀγγελος, καὶ οὐκέτι τὴν γυναικά αὐτοῦ καλεῖ.

Ἐρώτ. ι'. « Καὶ φάγε εἰς Ἀγύπτιον. » Διὰ τὶ ἀκούσας· « Φεύγε εἰς Ἀγύπτιον, » οὐδὲ τετράρχη;

Ἀπόκρ. Ἐπειδὴ πιστὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, διὸ ὑπακούει καὶ πιστεῖται.

Ἐρώτ. θ'. Διὰ τὶ οὐκ εἰς ἀλλην χώραν πέμπεται, διλλὰ εἰς Ἀγύπτιον;

Ἀπόκρ. Ινα πληρωθῆ ἡ προφητεία ἡ λέγουσα, ὅτι « Ἐξ Ἀγύπτου ἐκάλεσα τὸν Γλόν μου. »

Ἐρώτ. ι'. « Ἀκούσας δὲ Ἰησοῦς, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεκώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. » Διὰ τὶ ἀνεκώρησεν;

Ἀπόκρ. Παιδεύων ἡμᾶς φεύγειν τοὺς πειρασμούς. Οὐ γάρ ἔγκλημα τὸ μὴ φίττειν λαύτον εἰς κινδύνον, διλλὰ τὸ ἐμπεσόντα μὴ στήγαις γενναντος.

Ἐρώτ. ια'. εἴδον δὲ ὁ Ἰησοῦς τὸν δηλους ἀνένη εἰς τὸ δρός. « Διὰ τὸ ἀνένη εἰς τὸ δρός; »

Ἀπόκρ. Διὰ τὸ ἀριθτότερον καὶ ἀκύρωτον· οὐ τέλος περιήγησεν αὐτοὺς μεθ' ἑαυτοῦ. Ἀλλ' δὲ μὲν περιποτήσαις ἔσται, αὐτὸς μόνος περιεῖ πανταχοῦ, καὶ πολεις καὶ χώρας ἐπισκοπούμενος· διτε δὲ πολὺς δῆλος γέγονεν, ἐν ἑνὶ ἐκάλητο τόπῳ.

Ἐρώτ. ιβ'. « Ἀνοίξας δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτούς. » Διὰ τὶ εἶπεν· « Ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ; »

Ἀπόκρ. Ινα μάδουμεν, διτε καὶ σιγῶν ἐπαιδεύειν, οὐχὶ μόνον φεγγόμενος.

Ἐρώτ. ιγ'. « Προστέχετε, φησι, τὴν ἐλεημοσύνην μή ποτεν ἐμπροσθεῖν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεατήνας αὐτοῖς. » Διὰ τὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης προσέθηκεν εἰπὼν, ἐπὶ δὲ τῆς προστευχῆς καὶ τῆς νηστείας οὐδαμοῦ;

Ἀπόκρ. Ἐπειδὴ τὴν ἐλεημοσύνην μὲν ἀδύνατον τάντην λαζεῖν, εὐχῆν δὲ καὶ νηστείαν δυνατόν.

¹¹ Matth. i, 21. ¹² Matth. ii, 4. ¹³ ibid. 13. ¹⁴ ibid. ¹⁵ Ose. xi, 1. ¹⁶ Joan. iv, 12. ¹⁷ Matth. v, 1. ¹⁸ ibid. ¹⁹ Matth. vi, 4.

R. Declarat eum timuisse, ne Deum offendaret, utpote adulteram habens uxorem.

Q. 4. Quare dixit, « conjugem tuam? :

254 R. Ut pote non corruptam. Vocat autem conjugem, quia despontata erat. Uti solemus generos et pronubos, vocare procos.

Q. 5. « Pariet autem filium? » Quare non dixit: Pariet autem tibi?

R. Quia non ipsi solum pareret, sed toto orbi.

Q. 6. « In diebus Herodis regis? » Quare dignitatem addidit, cum dixit, « regis? »

R. Quia alius fuit Herodes qui Praecursum occidit. Sed ille tetrarcha, hic rex erat.

B

Q. 7. « Surgens accipe puerum, et matrem ejus? » Quare non dixit: Uxorem tuam, sed, « matrem ejus? »

R. Quia partu adveniente, levata suspicio fuit, et Joseph certior factus est. Ideo cum libertate palam loquitur angelus; nec ultra uxorem ejus vocat illam.

Q. 8. « Et fuge in Ἀgyptum? » Quare cum audisset: « Fuge in Ἀgyptum, » perturbatus non fuit?

R. Quia fidelis vir erat, ideo obsequitur, et obtemperat.

C Q. 9. Quare in Ἀgyptum, et non in aliam militaris regionem?

R. Ut impletur prophetia quae dicit: « Ex Ἀgypto vocavi Filium meum¹¹. »

Q. 10. « Cum audisset Jesus quod Joannes tradidit esset, secessit in Galilæam¹². » Quare secessit?

R. Admonens nos fugiendas esse tentationes. Neque id criminis datur, quod non nos in periculum conciessimus; sed cum inciderimus, si nea resistamus generose.

Q. 11. « Videns autem ejus turbas ascendit in montem¹³. » Quare ascendit in montem?

R. Quod ambitione fugeret et vanam gloriam.

Non enim illas secum circumquaque abducebat. Sed quando incedendum erat, ipse solus ubique circuibat, et urbes et vicos peristrans. Cum autem multa aderat turba, in uno sedebat loco.

Q. 12. « Aperiens autem os suum docebat illos¹⁴. » Quare dixit: « Aperiens os suum? »

R. Ut ediscamus illum non solum loquendo, sed etiam silendo docuisse.

Q. 13. « Attende, inquit, ne eleemosynam vestram facialis coram hominibus, ut videamini ab eis¹⁵. » Quare de eleemosyna id addidit, de oratione autem et jejunio, nullatenus?

R. Quia eleemosynam impossibile est penitus latere: orationem vero et jejunium possibile est.

Q. 14. « In principio erat Verbum ».¹¹ Quare, A omisso Patre, de Filio loquitur?

R. Quia ille omnibus notus erat, etsi non quatenus Pater, sed quatenus Deus. Unigenitus vero ignorabatur: ideo jure ejus notitiam a principio dare voluit, iis qui ignorarent ipsum.

Q. 15. « Et verbum erat apud Deum ».¹² Quare non dixit: In Deo?

R. Primum quidem ut ejus secundum hypostasis aternitatem declararet nobis. Deinde clarius et apertius revelat nobis, hoc Verbum esse Deum, « In mundo erat »¹³: non ut mundo coævus. Ideo namque adject: « Et mundus per ipsum factus est ».¹⁴

Q. 16. « Et aspiciens in cœlum benedixit panes ».¹⁵ Quare cum sursum aspexisset tum bendifxit?

R. Primo ut ostenderet se a Patre esse; secundo ut nos doceret, ne prius ad mensam accedemus, donec ei gratias egissimus qui escam nobis dare.

Q. 17. Quare in deserto miraculum panum efficit, et quinque millia alit?

255 R. Ut nulli prorsus subasset suspicio miraculum, nemoque existimaret ex proximo quadam vico, quidquam ad mensam delatum fuisse.

Q. 18. Et abstulerunt ex residuis fragmentis?¹⁶ Quare non integri panes, sed fragmenta superfuere?

R. Ut ostenderet esse illa ex quinque panibus fragmenta, et ut qui non aderant rem gestam ediscerent, ne quis id phantasiam esse existimaret.

Q. 19. « Duodecim cophinos ».¹⁷ Quare duodecim cophinos impleverunt?

R. Ut et ipse Judas deferret. Poterat enim turbarum sedare famem. At non novissent discipuli virtutem ejus.

Q. 20. Quare non Pilato, sed uxori illius visio fuit?¹⁸

R. Primo quidem quia digna erat ipsa; seu potius, quia si vidisset ille, nequam illi aequa fides habita fuisset: vel non narrasset; ideoque ex divina dispensatione uxor visionem habet, ut res palam omnibus fieret.

Q. 21. « Et crucifigunt cum eo duos latrones, unum a dextris et unum a sinistris ».¹⁹ Quare medium inter latrones crucifixerunt illum, et quare clamans emisit spiritum?

R. Ut eorum famæ particeps esset, et ut impleretur quod dictum est: « Cum ini quis reputatus est ».²⁰ Ut ostenderetur ex potestate rem effici. Quemadmodum dixit: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam ».²¹

A Έρώτ. δ. « Έν ἀρχῇ ἦν δόςθιος. » Διὰ τί ἀρχεῖς τὸν Πατέρα, περὶ τοῦ Υἱοῦ θαλάγεται;

Απόκ. « Οτι ἔκεινος μὲν δῆλος ἄπαντις ἦν, εἰ καὶ μη ὡς Πατήρ, ἀλλ' ὡς Θεός· δὲ Μονογενὴς ἡγνοεῖτο. Καὶ εἰκόνως τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν ἐκ προσημάνων ἐπούδασε διεδάχει τοὺς οὐκ εἰδότας αὐτὸν. »

« Ερώτ. ε. « Καὶ δὲ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Διὰ τί οὐκ εἶπεν ἐν Θεῷ;

Απόκ. Πρῶτον μὲν τὴν καθ' ὑπόστασιν αὐτοῦ διδέσπειται ἐμφανίων ἡμῖν· εἴτα καὶ σαφέστερον αὐτῷ προών, ἀπεκάλυψεν ἐπαγαγόν, διτι δὲ Λόγος αὐτος καὶ Θεός ἦν. « Έν τῷ κόσμῳ ἦν· » οὐχ ὡς τοῦ κόσμου αὐγχρόνος. Διὰ γάρ τούτο ἐπήγαγε· « Καὶ δὲ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο. »

« Ερώτ. ιε. « Καὶ ἀναβλέψας εἰς τοὺς οὐρανούς, εὐλόγησε τοὺς δρόους. » Διὰ τί ἀνέβλεψε, καὶ οὗτως εὐλόγησε;

Απόκ. Πρῶτον μὲν ἵνα δεῖξῃ, διτι ἀπὸ τοῦ Πατρός ἔστι· δεύτερον δὲ παιδεῶν ἡμᾶς, μηδ πρότερον ἀπεπεισθε τραπέζης ἑως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τὴν τροφὴν ἡμῖν παρέδει.

« Ερώτ. ιζ. « Διὰ τί ἐν ἐρήμῳ τὸ τῶν δρόων θαῦμα ποιεῖ, καὶ πεντακοσιχλίους τρέψει; »

Απόκ. « Ήν μεθ' ὑπερβολῆς ἀνύποπτον ὑπάρχει τὸ θαῦμα, καὶ μηδεὶς νομίσῃ τὴν αἰώνιον κύμην κειμένην εἰσενεγκεῖν τι εἰς τὴν τράπεζαν. »

« Ερώτ. ιη. « Καὶ ἤραν ἐκ τῶν περισσευμάτων κλασμάτων. Διὰ τί οὐδὲ δόλοληροι δροτοι, ἀλλὰ κλάσματα ἐπεράσσουσαν. »

Απόκ. « Ήν δεῖξῃ, διτι τῶν πέντε δρόων εἰσὶ ταῦτα πλάσματα, καὶ ὅστε τοὺς ἀπόντας μαθεῖν τὸ γεγεννήμαν, καὶ ἵνα μη τις φαντασία νομίσῃ εἶναι τοῦτο. »

« Ερώτ. ιθ. « Διώδεκα κοφίνους. » Διὰ τί διώδεκα κοφίνους ἐπλήρωσαν;

Απόκ. « Ήν καὶ Ίουδας βαστάση. « Εδύνατο μὲν τὴρ καὶ σόδεσι τῶν ἔχων τὴν πείναν· ἀλλ' οὐκ ἀν ἔγνωσαν εἰ μαθηταὶ τὴν δύναμιν. »

« Ερώτ. ιχ. « Διὰ τί οὐχ ὁ Πιλάτος δρᾶ, ἀλλ' ἡ τούτου γυνὴ; »

Απόκ. Πρῶτον μὲν διτι ἔκεινην ἀξία ἦν, η μᾶλλον διτι, εἰ αὐτὴς εἶδεν, οὐκ ἂν ἐπιστεύθη δρόσοις· η οὖτος δὲ ἔξειπεν· διὰ τούτο οἰκονομεῖται τὴν γυναῖκα διεῖπε τὸ πνεῦμα;

Απόκ. « Ήν τῇ δόξῃ τῇ ἔκεινων κοινωνήσῃ, η ἵνα πληρωθῇ τὸ βρέθεν· διτι καὶ « Μετὰ δύομάν εἰσιγιθή· » καὶ ἵνα δειχθῇ, διτι κατέξουσιν τὸ πράγμα γίνεται· καθὼς καὶ ἔλεγεν, διτι « Εἴσουσίαν ἔχω δεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἔκουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτὴν. »

¹¹ Joan. i. 1. ¹² ibid. ¹³ ibid. 10. ¹⁴ ibid. ¹⁵ Matth. xiv, 19. ¹⁶ ibid. 20. ¹⁷ ibid. ¹⁸ Matth. xxvii, 54. ¹⁹ ibid. 38. ²⁰ Isa. liii, 12. ²¹ Joan. x, 38.

Ἐρώτ. κθ'. « Πρὸς ἀλεκτορὰ φωνῆσαι, τρὶς ἀπάρ-
νηση· με. » Πῶς δὲ μὲν Ματθαῖος, δῆταί εἰπεν ὁ Χριστὸς
τῷ Πέτρῳ: « Πρὸς ἀλεκτορὰ φωνῆσαι τρὶς ἀπαρνήσῃ
με· » δὲ Μάρκος λέγει, δῆταί στε μὲν ἀπαξ ἡρή-
σατο, τότε πρώτον ἐφώνησεν δὲ ἀλεκτρών· δῆτα δὲ
τρίτον, τότε δεύτερον; Πῶς οὖν εὑρεθῆσονται διαρρή-
δμοτέρα;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ καθ' ἔκστασην ἀγωγῆν καὶ τρίτον
καὶ τέταρτον φωνεῖν εἰσιν διαλεκτρών, δηλῶν δὲ Μάρ-
κος, δῆταί σὺν δὲ φωνῇ αὐτοῦ ἀπάρνησε, καὶ εἰς μνήμην
ἔγιαγε, τούτῳ φησιν. « Οὐτε δὲ μόνοτερα διλήθη εἰσι.
Πριν δὲ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν δι-
αλεκτρώνα, τρίτον ἡρήσατο. Οὕτω δὲ περιδήξη ἦν
καὶ σφρόβα ἀποτεθνήκαντα τῷ δέει, δῆτα δὲ μόνον
ἡρήσατο, ἀλλ' οὐδὲν ἀνεμψήσθη οἰκοθεν, καὶ ταῦτα
τοῦ διαλεκτρώνος φωνῆσαντο; Ήσαί δὲ τὸ βλέμμα τοῦ
διδασκάλου γέγονεν αὐτῷ ἀντὶ φωνῆς. Καὶ τοῦτο δὲ
Λουκᾶς δηλῶν φησιν, δῆτα ἐνέθλειν εἰς αὐτὸν δὲ
Χριστὸς

Ἐρώτ. κγ'. « Καὶ ἐξελθὼν ἤξω ἐκλαυσεις πικρῶς. »
Διὰ τοῦ ἐξελθόντος ἤξω ἐκλαυσεις;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ οὐκ ἐτίμα φανερῶς ἐμπροσθεν
πάντων, ίνα μὴ κατηγορθῇ διὰ τῶν δακρύων, καὶ
γνωσθῇ μαθῆσθαι: αὐτοῖς εἶναι;

Ἐρώτ. κδ'. « Εσθιούσιν δὲ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς,
δῆταί εἰς ὑμῶν παρεδόσεις με. » Διὰ τοῦ ἐθιμίστων
αὐτῶν, περὶ τῆς προδοσίας αὐτοῖς διαιλέγεται;

Ἀπόκ. Ινα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς τραπέζης
διέληψη τὴν πονηρίαν τοῦ προδότου. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸν
ἐκεῖ παρῆν.

Ἐρώτ. κε'. « Εἰς δὲ ὑμῶν παρεδόσεις με. » Διὰ τοῦ
οὐκ εἴπεν: « Οὐδενὸς μὲν παρεδόσεις ἀλλ' » Εἰς δὲ ὑμῶν
παρεδόσεις με, » φειδόμενος καὶ ἐν τούτῳ;

Ἀπόκ. Φειδόμενος καὶ ἐν τούτῳ τοῦ προδότου·
ῶστε πάλιν δοῦναι αὐτῷ μετανοίας ἐξουσίαν τοῦ λα-
θεντοῦ. Καὶ αἱρεῖται φοβῆσαι ἀπαντάς ὑπὲρ τοῦ δια-
σώσας τούτου;

Ἐρώτ. κζ'. « Ήσαν δὲ καὶ αἱ γυναικεῖς συνακολου-
θήσασαι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας. » Διὰ τοῦ μέμνηται τῶν
γυναικῶν τῶν συνακολουθήσασῶν αὐτῷ;

Ἀπόκ. Οὐτας δεῖξῃ τὴν πολλὴν αὐτῶν προσεδρίαν,
καὶ δῆτα μέχρι τῶν κινδύνων παρῆσαν. « Τις γάρ οι
μαθῆσατο ἐφιγον, αὐτὸν προσεκρέτερον.

Ἐρώτ. κη'. « Πῶς οὖν, φησιν, Ἰουδαῖος ὁν ζητεῖς παρ'
ἀκοῦ τινες ὑδρού, Σαμαρείτες οὖστες; » Πόθεν αὐτὸν
γνωρίσαστε, Ἰουδαῖον εἶναι, φησι πρὸς αὐτὸν· « Πῶς
οὗτος Ἰουδαῖος δῶν; »

Ἀπόκ. Ἀπὸ τοῦ σχῆματος, θεως καὶ τῆς δια-
λέξεως.

Ἐρώτ. κη'. « Καὶ ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρω-
τότοκον. » Διὰ τοῦ εἶπε, « πρωτότοκον; » Οὐδὲ γάρ
ἐσχεν δόλον τοῦ ή Παναγία

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ Θεὸς ὑπάρχων ἀληθινὸς δὲ εἶ αὐτῆς
εαρχωδεῖς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, γέγονεν
ἡμῶν δὲ τὴν σάρκωσιν διδειφέρει, τούτου χάρεν ὄντο-

“ Math. xxvi, 34. “ Marc. xiv, 31. “ Luc. xxii, 61. “ Matth. xxvi, 75. “ ibid. 21.
“ Matth. xxvii, 55. “ Luc. ii, 7. “ Joan. iv, 5.

Q. 22. « Antequam gallus cantet, ter me negabis? » Quare Mattheus ait dixisse Petro Christum: « Antequam gallus cantet ter me negabis? », Marcus autem, quod cum semel negasset, tunc primum cantaverit gallus: cum autem ter negasset, tunc secundo cantaverit? Quomodo utrumque verum erit?

R. Quia unaquaque vice ter et quater gallus cantare solet, ut ostenderet Marcus nequaquam gallo vocem cohibuisse Petrum, et ad memoriam Dominicæ vocis revocasse, ita locutus est. Ita ut utrumque sit verum. Antequam enim pro prima vice absolveret cantum gallus, ter negavit, ita porro formidabat, ita terrore captius et quasi mortuus erat, ut non modo negaret, sed nequidem ex se illius dicti recordaretur, etiamsi cantaret gallus, donec illi vocis loco adfuit magistrum intuitus. Quod declarans Lucas ait, quod respexerit eum Christus? »

Q. 23. « Et egressus foras flevit amare? » Quare foras egressus flevit?

R. Quia id non audebat palam et coram omnibus, ne suis lacrymis accusaretur, et discipulus illius esse deprehenderetur.

Q. 24. « Edentibus istis, dixit eis Christus: Unus vestrum me traditurus est? » Quare edentibus illis de proditione loquitur?

R. Ut a tempore mensæ ostenderet proditoris nequitiam. Nam aderat ille.

C Q. 25. « Unus vestrum me traditurus est. » Quare non dixit: Ille me tradet; sed « Unus vestrum me tradet, » ut et in hoc illi parceret?

R. Ut in hoc pareret proditori, daretque illi locum penitendi et latendi. Voluitque omnes perterritos refacere, ut hunc salvum faceret.

Q. 26. « Erant autem et mulieres quæ secutæ fuerant eum a Galilaea. » Quare memorat mulieres quæ secutæ fuerant eum?

R. Ut magnam ostenderet earum assiduitatem, quodque ad pericula usque adfuerint. Cum fugerent namque discipuli, illæ perseverabant.

D Q. 27. « Quare tu, Iudeus cum sis, bibere a me possis aquam, quæ sum Samaritanæ? » Unde gnara Iudeum illum esse, ait illi: « Quare tu, Iudeus cum sis? »

256 R. Ex habitu, et fortasse ex dialecto.

Q. 28. « Et peperit filium suum primogenitum? » Quare dixit, « primogenitum? » Neque enim aliud babuit filium sanctissima (Virgo).

R. Quia Deus cum esset verus qui ex illa incarnatus est Dominus noster Jesus Christus, factus est per incarnationem frater noster, quamobrem

vocatus est primogenitus, utpote qui primas haberet A μάσθι πρωτότοκος, ὡς πρωτεύων ἐν πάσιν αὐτοῖς.

Q. 29. « Et reclinavit eum in præsepio ». Quare in præsepio reclinatus fuit ?

R. Ut nos ab irrationalitate liberaret, brutorum relata vita; tribueretque hominibus congruentem prudentiam

Q. 30. « Homo descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones ». Quis homo ? Quae Jerusalem ? Quae Jericho ? Qui latrones ?

R. Homo est Adam ; Jerusalem, paradisus ; Jericho, hic mundus ; latrones, dæmones.

Q. 31. Casu autem sacerdos quidam videns *eum, pertransit. Levita similiter. Samaritanus autem B videns eum, misericordia motus est, et ligavit vulnera ejus. Quid illud, « Casu ? » Quis sacerdos ? Quis Levita ? Quis Samaritanus ?

R. Illud, « Casu, » id est, ex divina providentia. Sacerdos est lux ; Levita, magistri ex Levitico sacerdotio ; Samaritanus, Christus.

Q. 32. Quare dicitur Samaritanus, Christus ?

R. Quia Iudei illum ita nuncuparant dicendo : « Samaritanus es, et dæmonium habes ». *

Q. 33. « Factum est autem, inquit, ut moreretur Lazarus, et portaretur ab angelis in sinus Abraham ». Quare moritur Lazarus priusquam dives ?

R. Ut nullus diviti excusationi locus relinquenter : quod scilicet aliquid erogaturus esset illi (si vixisset.)

Q. 34. « Elevans autem dives oculos suos cum esset in tormentis, vidit Lazarum in sinibus Abraham ». Quare non alibi, sed in sinibus Abraham videt Lazarum ?

R. Quia sicut Adamum Deus ejiciens ex paradyso, posuit illum e regione, ut assiduus asperitus ejus moerorem renovans, majorem illi preberet sui a bonis illis lapsus sensum ; ita et illum e regione Lazari constituit, ut vehementius morderetur.

Q. 35. Quare non iu alio justo vidit Lazarum D dives ille ; sed in sinibus Abraham ?

R. Quia hospitalis Abraham fuerat ; ut itaque argueretur ob suam erga hospites servitiam, Lazarum cum illo videt. Ille namque viatores etiam excipiebat ; hic vero eum qui intus erat continebat.

Q. 36. « Pater Abraham, miserere mei ». Quare non Lazaro sermonem dirigit dives, sed Abrahamo ?

R. Quod eruoesceret, et pudore teneretur : putabat enim eum injuria illata memoriam retinere.

^{*} Luc. ii, 7. ^{**} Luc. x, 30. ^{***} ibid. 31-54. ^{****} Joan. viii, 48. ^{*****} Luc. xvi. 22. ^{*****} ibid. 25. ^{*****} Gen. xviii, 28. ^{*****} Luc. xvi, 20, 21. ^{*****} ibid. 24.

A μάσθι πρωτότοκος, ὡς πρωτεύων ἐν πάσιν αὐτοῖς.

Ερώτ. κδ. « Καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ. » Διὰ τί ἐν τῇ φάτνῃ ἀνέκλιθε;

Απόκ. Ινα ἡμές τῆς διογκας ἐλευθερώση, τὸν κτηνοπεπτη μεταπιστάντας βίον, καὶ τὴν ἀνθρώπους πρέπουσαν παράσχη σύνεσιν.

Ερώτ. Χ. « Ανθρώπος κατέβαινεν ἀπὸ Ιερουσαλήμ εἰς Ιεριχό, καὶ λεγατεῖς περέπεσε. » Τίς δ ἀνθρώπος, καὶ τίς ἡ Ιερουσαλήμ, καὶ τίς ἡ Ιεριχό, καὶ τίνες οἱ λησταί;

Απόκ. « Ανθρώπος μὲν δὲ Ἀδάμ· Ιερουσαλήμ δὲ διαράσσεις. » Ιεριχό δὲ οὗτος ὁ κόσμος· καὶ λησταί οἱ δαιμones.

Ερώτ. λε. Κατὰ συγχυρίαν δὲ ιερεὺς τις ίδων αὐτὸν ἀντιπαρῆλθε· καὶ λευτῆς ὅμοιος. Σαμαρείτης δὲ λευτῆς, έπειτα γνωσθεὶς, καὶ κατέβης τὰ τράψατα αὐτοῦ. Τί ἦν τοῦ, « κατὰ συγχυρίαν ; » καὶ τίς δὲ ιερεύς ; καὶ τίς δὲ λευτῆς ; καὶ τίς δὲ Σαμαρείτης ;

Απόκ. Τὸ μὲν « κατὰ συγχυρίαν » δηλοῖ· τὸ ἐκ θελας οἰκονομίας· ιερεὺς δὲ ἐστιν ὁ νόμος· λευτῆς δὲ οἱ ἀπὸ τῆς λευτικῆς λερωσύνης διάσκαλοι· Σαμαρείτης δὲ δὲ Χριστός

Ερώτ. λη. Καὶ διὰ τί λέγεται Σαμαρείτης δὲ Χριστός :

Απόκ. Διὰ τὸ τοὺς Ιουδαίους αὐτὸν οὕτως ἀποκαλεῖν διὰ « Σαμαρείτης εἰ, καὶ δαιμόνον ἔχεις. »

Ερώτ. λγ. « Εγένετο δὲ, τρισιν, ἀποθανεῖν τὸν Λάζαρον καὶ ἀπενεγκῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τοὺς κολπούς τοῦ Ἀδραίμ. » Διὰ τί ἀποθνήσκει πρῶτον δὲ Λάζαρος παρὰ τὸν πλούσιον;

Απόκ. Ινα μηδεμίδε πρόλογίας πρόφασις ὑπολείπεται τοῦ πλούσιου, ὡς μέλλοντος εὔποιειν εἰς αὐτὸν;

Ερώτ. λδ. « Αναβλέψας δὲ τοὺς ὄφειλαί τοις αὐτοῖς, δρᾶ τὸν Λάζαρον ἐν τοῖς κολποῖς τοῦ Ἀδραίμ. » Διὰ τί οὐκ ἀλλάσσοι, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς κολποῖς τοῦ Ἀδραίμ δρᾶ τὸν Λάζαρον ;

Απόκ. Επειδὴ, ὥσπερ τὸν Ἀδάμ ἀκειλῶν δὲ Θεὸς ἐπ τοῦ παραβολέον, κατατικρί τοῦτον κατόκινον, Ινα ἡ συνεχής δύνης, ἀνανεοῦσα τὸ πάθος, ἀκριβεστέραν τούτῳ παράστη τῆς ἐπιτώσεων τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰσθήσην· οὐτωδὲ καὶ τοῦτον κατέναντι τοῦ Λαζάρου κατόκινον, Ινα μειζόνως κατατρύχηται.

Ερώτ. λε. Καὶ διὰ τί οὐκ ἐν ἀλλῷ δικαίῳ τὸν Λάζαρον δρᾶ τὸ πλούσιον, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς κολποῖς τοῦ Ἀδραίμ ;

Απόκ. Επειδὴ φιλέζενος ἦν δὲ Ἀδραίμ. Ιν' οὖν θετησος αὐτὸν γένηται τῆς μισοζενίας, διὰ τοῦτο αὐτὸν μετ' ἐκείνου βλέπει. « Εκείνος γάρ καὶ τοὺς παροδίτας ἔξενοδόχει· οὐτος δὲ καὶ τὸν ίσων κείμενον παρέώρα. »

Ερώτ. λσ. « Πάτερ! Ἀδραίμ, ἐλέησον με. » Διὰ τί οὐ πρός τὸν Λάζαρον τὸν λόγον ἀπέτενεν δὲ πλούσιος, διὰλλα πρός τὸν Ἀδραίμ ;

Απόκ. Επειδὴ ησχύνετο καὶ τρυθρία· ἐνδύμαζε γάρ αὐτὸν μητρικακεῖν δι' ὄντες πράξειν εἰς αὐτὸν.

257 Hoc fragmentum adjicimus Quæstionibus ad Antiochum, quia pars ejus prior excerpta est ex quæstione 42, non quidem ad verbum, sed ad sententiam. Pars vero posterior, ex Orat. 3 contra Arianos, paulo post initium.

Toū dýroū Ἀθανασίου Αλεξανδρέως ἐκ χειρο- A Sancti Athanasi Alexandrini excerptus serino de πη̄ς λόγος περὶ τῶν δύρων εἰκόνων.

Οὐχ ὡς θεοὺς, φασι, τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν οἱ πιστοὶ μὴ γένονται! ἀλλὰ μόνον τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀγάπην ἔμπαντες. "Οὐδεν πολλάκις, τοῦ χαρακτήρος λεπτόντος, ὡς ἔνδον μένει ἀργόν. Τούτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τύπου γίνεται τοῦ σταυροῦ. "Εἴς ἂν μὲν εἰσὶ συνεχεύμενά τὰ δύο ἔντα, καὶ σώζῃ τοῦ σταυροῦ τὸν τύπον, ὅρθις καὶ ἡριθιμένος προσκυνῶν τὸν σταυρὸν· ἵπται δὲ διατρέψαντας δὲν ἀλλήλουν, καὶ τὸν τύπον τῇ διαιρέσει λύσαντα, οὐκέτι προσκυνῶν τὰ ἔξι διλήφιον διηργήμενα ἔντα. Οὕτω λοιπὸν καὶ διὰ τὸν Χριστὸν προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, καὶ διὰ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν προσκυνῶν τὸν Χριστὸν. Εἰ γάρ καὶ τοῖς χειλεσὶ μου οὐ πάρεστι σωματικοὺς Χριστοὺς, ἀλλ' ὅμως τῇ χαρδὶ καὶ τῷ νῷ πάρειν ἔγων πνευματικοὺς πρὸς τὸν Χριστὸν. Καὶ διὰ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐκ τοῦ ὑποδέγματος τοῦ περὶ τὸν σταυρὸν δῆλον. **Kai μετ'** ἀλλγρ.· "Ο γάρ οὕτως ἔγωντος έγνωκώς, διὰ τὸν θεόν τὸν Πατήρα, οἶδεν, διὰ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν αὐτῷ. Ή γάρ τοι Μιού θεότης τοῦ Πατρὸς ἔστι, καὶ αὐτῆς ἐν τῷ Υἱῷ θεός. Καὶ τὸ τούτο καταλαβάνων πέπεισται, διὰ δὲ παρακαλεῖ τὸν Γιών ἔρωτας τὸν Πατέρα. Εν γάρ τῷ Υἱῷ ἡ τοῦ Πατρὸς θεότης θεωρεῖται. Τούτο δὲ καὶ διὰ τοῦ παραδέγματος τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως προσεχέστερον τις κατανοήσαι δυνήσται· ἐν γάρ τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφὴ ἔστι· καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δῆλον ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἔστιν. **Απαράλλακτος** δὲ τὸν ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως δικαιότης· διεστά τὴν εἰκόνα δρόψιν τὸν αὐτῆς τὸν βασιλέα, καὶ ἐπιγνώσκειν, διὰ οὗτος ἔστιν δὲ τῇ εἰκόνι. **Ἐκ** δὲ τοῦ μηδιαλαγῆναι τὴν ὄμοιότητα, τῷ θελοντὶ μετὰ τὴν εἰκόνα θεωρήσας τὸν βασιλέα εἴσοντα ἢ τὴν εἰκόναν· "Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς· Ἐν τούτον· ἔγων γοῦν ἐν ἐκείνῳ εἰμι, κακάνειν ὃν ἔμοι· καὶ δὲ βλέπεις ἐν ἐμοὶ, τοῦτο βλέπεις ἐν ἐκείνῳ, καὶ δὲ διώρακας ἐν ἐκείνῳ, τοῦτο ὅρπες ἐν ἐμοὶ. Ο γοῦν προσκυνῶν τὴν εἰκόναν ἐν αὐτῇ προσκυνεῖται τὸν βασιλέα· ή γάρ ἐκείνου μορφὴ καὶ τὸ εἶδος ἔστιν τῇ εἰκόνι.

B Nequaquam ut deos olim (*ethnici*) ita nos imagines adoramus : abis! sed duntaxit, ut affectum et charitate nostram exhibeamus. Quare plerumque contingit ut, delecto charactere seu figura, lignum vacuum remaneat. Hoc autem in crucis typo deprehendere est. Dum enim duo ligna conjuncta sunt, servaturque crucis figura, recte et accurate crucem adoro : divisus autem lignis atque aliato per divisionem typo, ligna separata non ultra adoro. Atque ita sit ut propter Christum imaginem adorem, et per Christi imaginem ipsum adorem Christum. Etiam si enim labiis meis Christus minime adsit corporaliter, corde tamen ac mente adsum ego Christo spiritualiter. Haec autem ita se habere, ex crucis exemplo palam est. **Et panceis interjectis :** Qui enim ita novit, unum esse Filium et Patrem, novit etiam, ipsum in Patre et Patrem in ipso esse. Nam Filii deitas, Patris est, ipsaque in Filio est, et qui hoc intelligit persuasum habet, eum qui Filium videt, vide Patrem. In Filio namque Patris deitas conspicitur. Id porro exemplo regiae imaginis, accuratius quivis intelligere poterit : in imagine quippe, regis species et forma existat, in rege item species, quae est in imagine, habetur. Similitudo autem regia in imagine sine ulla discrepantia est ; ita ut qui videt imaginem, in ipsa regem videat et agnoscat, quia is ipse est qui in imagine comparet. Quod autem similitudo illa nullam habeat discrepanciam ; si quis post visum imaginem, regem voluerit contemplari, dixerit imago : Ego et rex unus sumus. Ego itaque in illo sum, et ille in me : et quod in me, id in illo quoque vides, et quod in illo, id in me vides. Qui igitur imaginem adorat, in illa regem adorat : ejus enim forma atque species est imago.

C

IN SEQUENTES QUÆSTIONES IN SCRIPTURAM SACRAM MONITUM.

Libet hic afferre quæ Felckmannus in hasce Quæstiones annotavit. Ait ille in variis lectionibus, p. 90 : Subiectiuntur hæc immediate Quæstionibus ad Antiochum in Palatino codice, quem nunc II dicimus, absque auctoris nomine. Unde factum est ut ab interprete veteri Quæstionibus jungerentur. Ceterum codex nonnullibi et lacunosis et non satis emendatus est : quare cui melior obtigerit, quæ videbuntur supplere aut emendare poterit. **Hinc** liquet hasce Quæstiones, nedum Athanasi sint, nec Athanasi quidem nomen præferre in codicibus. Et vero tricesima sexta nomen præfert Chrysostomi, tricesima vero septima Cyrilli ; vicesima octava est Theodoreti, tacito tamen ejus nomine. Quæstiones vero in Pentateuchum quæ incipiunt a 47 magna ex parte sunt Theodoreti, ut suis locis annotatus. Hinc vero perspicuum est ex multis auctoriis excerptias et in unum coactas esse has Quæstiones. Atque ex iis quæ de Francia leguntur quæst. 76, ridentur in unum corpus redactæ, post expeditiones Francorum in Orientem. Nisi forte Francorum nomen ibi adjectum sit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΠΑΡΑΒΟΛΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

258 S. P. N. ATHANASII

DICTA ET INTERPRETATIONES PARABOLARUM EVANGELII.

Quæstio I. « Ite in oppositum vicum, et invenietis hominem lagenam aquæ bajulantem ».

Quænam civitas est? Ecclesia. Quæ aquæ lagena? Sanctum baptismus. Quis ille homo? Præcursor. Quod cœnaculum? Regnum cœlorum.

Q. II. « Simile est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis ».

Quis est ille rex? Deus. Quis debitor decem mille talentorum? Homo, qui multis peccatis obnoxius, divine tamen est longanimitatis particeps. Quis centum denariorum debitor? Subditus servus ejus, qui talentorum decem debebat millia, qui et ipse quidem Dei longanimitatem expertus, crudelis tamen ac durus erga conservum suum visus est.

Alia PARABOLA III. « Homo quidam duos habebat filios, et uni dixit: Vade in vineam. Qui respondit: Non ibo, et abiit. Et aecedeo ad alterum dixit similiter; qui respondit: Vado et non abiit ».

Quis ille homo? Deus. Quis ille, qui dixit, Ibo, et non abiit? Judei. Quis ille qui dixit, Non ibo, et tamen abiit? Populus, qui est ex gentibus.

Alia PARABOLA IV. « Hominis cujusdam divitis ager uberes fructus tulit ». Quis ille homo? Judas, et qui sicut ipse avari sunt et amantes pecunie.

Alia V. « Ite in vicum qui contra vos est, et invenietis asinam alligatam et pullum ». Quis iste? Mundus; asina vero, Judei; pullus, Christiani. Quis ligavit? Mosaika lex. Quis solvit? Christus. Pullus enim est bruta ethniconum irrationalitas et ignorantia.

Alia VI. « Ite in vicum qui contra vos est ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit, Apud te facio Pascha cum discipulis meis ». Quæ ista civitas? Infernus. Quis ille quidam? Adam. A mortuis enim ipsum excitaturus erat.

Alia QUEST. VII. « Jam vero et securis ad arborum radicem est posita ».

RESP. Radix est fides: arbor, homo: securis, finis hominis.

Alia VIII. « Homo quidam domum suam ædificavit supra petram ». Quis ille homo? Sanctus Petrus; petra, Christus; domus, fides; ventus, dia-

* Marc. xi, 2. " Matth. xviii, 25. " Matth. xxii, 28, 29. " Luc. xii, 16. " Matth. xxi, 20. " Matth. xxvi, 18, 19. " Matth. iii, 10. " Matth. vii, 24.

(80°) Τις ὁ τὰ ξακούσας δηγάρια. Supple δρεδων. EDIT. PATROL.

Ἐρότησις α'. « Απέλθατε εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην, καὶ εὐρήσετε ἀνθρώπον κεράμιον ὑδατος βιστάζοντα. »

Τις ἡ πόλις; Έκκλησια. Τί τὸ κεράμιον τοῦ ἔδαφος; Τὰ ἄγνων βάπτισμα. Τις ὁ ἀνθρώπος; Ο Πρόδρομος. Τί τὸ ἀνώγεον; Ή βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἐρώτ. β'. « Όμουλη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, διτοις τριθέστης συνέραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. »

Τις ὁ βασιλεὺς; Ο Θεός. Τις ὁ διερευτῆς τῶν μυρίων ταλάντων; Ο ἀνθρώπος ὃ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις τῆς τοῦ θεοῦ μακροθυμίας ἀπολαβόν. Τις ὁ τὰ ἔκαπτον δηγάρια (80°); Ο ὑποχείριος τοῦ χρεωστούντος τὰ μυρία τάλαντα· καὶ αὐτὸς μὲν ἐνυπειρισμένος, οὔτος δὲ ἐφάνη ώρδες καὶ σκληρὸς πρὸς τὸν δρμοδουλὸν αὐτοῦ.

Τέταρτη παραβολὴ γ'. « Ανθρωπός τις εἶχε δύο τέκνα, καὶ εἶπε τῷ ἑνὶ· Ἀπέλθε εἰς τὸν ἀμπελῶνα· καὶ εἰπεν· Οὐχ ὑπάγω, καὶ ἀπῆλθε. Καὶ προσελθὼν εἶπε καὶ τῷ ἄτερῳ· καὶ εἰπεν· Υπάγω, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν. »

Τις ὁ ἀνθρώπος; Ο Θεός. Τις ὁ εἰτῶν, Υπάγω, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν; οἱ Ιουδαῖοι. Τις ὁ εἰτῶν, Οὐχ ὑπάγω, καὶ ἀπῆλθεν; Ο ἐξ ἑθνῶν λαδεῖς.

« Άλλη παραβ. Ζ. « Ανθρώπος τινὸς πλουσοῦ εὐφρόσην τὴν κώμην. » Τις ὁ ἀνθρώπος; Ο Ιούδας, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν πλεονέκται καὶ φιλάργυροι.

« Τέταρτη ε'. « Απέλθατε εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἴπατε αὐτῷ· Ο Διδάσκαλος λέγει· Πρὸς τὸ ποιῶ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. » Τις ἡ πόλις; Ο δῆμος. Ο δέινα; Ο Δέινης; Ο Δέδαμος. Πάλος γάρ ἔστι τῶν ἑθνῶν ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀγνοία.

« Άλλη ζ'. « Απέλθατε εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἴπατε αὐτῷ· Ο Διδάσκαλος λέγει· Πρὸς τὸ πετράν πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. » Τις ἡ πόλις; Ο δῆμος. Ο δέινα; Ο Δέδαμος. Εμμέλλει γάρ ἔγειραι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

« Τέταρτη ζ'. Ζ. « Ήδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν βίζαν τῶν δινθρώπων κίεται. »

« Άποκ. Ρίζα ἔστιν ἡ πίστις· τὸ δένδρον, ὁ ἀνθρώπος· ἡ ἀξίνη, τὸ τοῦ ἀνθρώπου τέλος.

« Τέταρτη η'. « Ανθρωπὸς τις φύκοδηματος τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν. » Τις ὁ ἀνθρώπος; Ο Σάγιος Πέτρος· πέτρα, οἱ Χριστοῦ· οἰκία, ἡ πίστις· δινεμός

διάβολος. Ο δὲ ἐπὶ τὴν δύμαν στοχοδομήσας Ἰού·
δας· δύμας γάρ είσιν ἡ ἀκάρπτα.

“Αλλὰ θ. « Ήμωνόθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀν-
θρώπῳ βασιλεῖ, διτεῖς διπλός γάμους τῷ νέῳ αὐ-
τῷ. » Τίς δὲ βασιλεὺς; δὲ Θεός. Τίς δὲ οὐλός; δὲ Χρι-
στός. Τίνες οἱ κεκλημένοι; προφῆται καὶ ἀπόστολοι.
Τίνες οἱ ἀπαντήσαντες; οἱ Ἰουδαῖοι. Τίνες οἱ πα-
ραγενόμενοι; οἱ ἔξι ἄνδρες. Τίς δὲ μή ἔχων ἑνδυμα γά-
μου; δὲ Ἰούδας, καὶ οἱ κατ’ αὐτὸν ἀναξίως ἐπιτη-
δώντες εἰς τὰ δύα.

“Αλλὰ θ. « Εἰπεν δὲ Κύριος πρὸς τὸν Πέτρον·
« Απελθε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ βάλε δημιστρον, καὶ
τὸν ἀναβάντα πρώτον Ιχθύν δρόν, καὶ ἀνοίξας τὸ
στόμα αὐτοῦ, εὐρήσεις σταῦρόν τον. Τοῦτον δὲς ἀντὶ^B ἔμοι καὶ σοῦ. » Τίς δὲ ἡ θάλασσα; δὲ κόσμος. Τί τὸ
ἄγκιστρον; δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ιχθύς δὲ Χριστός.
Σταῦρός δὲ σταυρὸς τοῦ Κυρίου, ἐν τῷ ἐμελλε κάκείνος
σταυρωθῆναι, καὶ δὲ Πέτρος.

Ἐπέρα τα. « Ανθρωπός τις εἶχε δύο οὐλούς, καὶ
εἶπεν δι νεώτερος αὐτῶν τῷ πατρὶ· Πάτερ, δύος μοι. »
Τίς δὲ ἀνθρωπός; δὲ Θεός. Οἱ δύο οὐλοί; οἱ δίκαιοι καὶ
οἱ ἀμάρτιοι. Νεώτερος οὐλὸς δὲ τὴν γνώμην διστατον
ἴχων. Τὸ ἀπιδόλον μέρος, τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ δι
ἀντολαί αὐτοῦ.

“Αλλὰ θ. « Ανθρωπός τις εὐγένης ἀπορεύθη εἰς
χώραν μακρὰν, τοῦ λαβεῖν βασιλείαν. » Ανθρωπός, δὲ
Θεός· χώρα μακρὰ ἡ ἐπὶ γῆς παρουσία αὐτοῦ· βασι-
λεία ἡ δευτέρα παρουσία· οἱ δύοιοι οἱ προφῆται, οἱ
ἀπόστολοι, καὶ οἱ μάρτυρες. Η δὲ μνᾶ είσιν ἡ χάρις,
ἡ Ελασθεν Ἰούδας, δομοίων καὶ τὸ τάλαντον.

“Αλλὰ ιγ. « Ανθρωπός τις ἐψύχευσεν ἀμπελῶνα,
καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιβάθηκεν. » Ανθρωπός δὲ Θεός·
ἀμπελῶν δὲ κόσμος· ἡ λήδη δὲ βάπτισμα· δὲ πύργος
ἡ πίστις· οἱ γεωργοὶ οἱ Ἰουδαῖοι· οἱ δύοιοι προφῆται,
ἀπόστολοι, καὶ μάρτυρες. Εἰσὶ δὲ κακοὶ κακῶν ἀπ-
ώλοντες δὲ τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν.

“Αλλὰ θ. « Εξῆλθεν δὲ σπείρας τοῦ σπείραι τὸν
σπόρον αὐτοῦ. » Οἱ σπόροις ἐτοῦ διλόγος τοῦ Θεοῦ· δὲ
ταρπεῖστον εἰς τὴν ἀκανθαν δὲ Ἰούδας· ἀπελθὼν γάρ
ἀπῆγετο, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγον
αὐτὸν· τὸ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγάθην οἱ προφῆται
καὶ ἀπόστολοι.

“Αλλὰ ιτ. « Ανθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ιερου-
σαλήμ εἰς Ιεριχόν, καὶ λησταὶς περιέπεσεν. » Αν-
θρωπός δὲ Ἀδάμ· Ιερουσαλήμ δὲ παράδεισος· Ιεριχόν
δὲ κόσμος· λησταὶς οἱ πονηροὶ λογισμοὶ καὶ οἱ παρά-
βασις· ληστεὶς οἱ προφῆται· Λευΐτης δὲ Μωσαῖκὸς νό-
μος· Σαμαρείτης δὲ Χριστός· Ελασθεν καὶ οἶνος τὸ
εἶμιστον σώμα καὶ αἷμα, καὶ τὸ διγυνο βάπτισμα· τὸ δὲ
τανδοχεῖον ἡ Ἐκκλησία· δὲ πανδοχεῖς δὲ ἄγιος Παύ-
λος· τὰ δύο δημάρια, ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα Διαθήη.

A bolus est. Qui vero super arenam ædificavit, Judas
est; arena signidem est sterilitas.

ALIA IX. « Simile factum est regnum coenorum
homini regi, qui nuptias apparavit filio suo ». »
Quis illi rex? Deus. Quis filius? Christus. Quinam
erant vocati? prophete et apostoli. Quinam abnue-
bant? Judgei. Qui vero venerunt? hi qui erant ex
gentibus. quis non habebat nuptiale vestem?
Judas, et qui, quemadmodum ipse, ad sancta in-
digue prosiliunt.

ALIA X. « Dixit Dominus ad Petrum: Vade ad
mare, et hamum projice, primumque qui egressus
fuerit piscem cape, ejus aperto ore, staterem invenies,
hunc pro me dato et pro te ». » Quod mare
illud est? mundus; hamus, verbum Dei; piscis,
Christus; stater, crux Domini, in qua et ipse cruci-
figendus erat, et Petrus.

259 ALIA XI. « Homo quidam duos habebat
filios. Dixit minor natu ad patrem suum: Pater,
da mihi ». » Quis ille homo? Deus. Duo filii?
Justi et peccatores. Filius minor natu, qui mento
est instabili. Pars illum concernens, sunt eloquia
et mandata Dei.

ALIA XII. « Homo quidam abiit in regionem lon-
ginquam ad accipendum regnum ». » Homo ille
Deus est. Longinqua regio est adventus ejus in
terram. Regnum, secundus ejus adventus. Servi
sunt prophetæ, apostoli et martyres. Mua autem
C sunt gratia, quam acceperat Judas: similiter etiam
talentum.

ALIA XIII. « Homo quidam plantavit vineam, et
seipsem ei circumdedit ». » Homo ille est Deus;
vinea, mundus. Torcular, est baptismus; turris,
fides; agricultæ, sunt Judgei; servi prophetæ, apo-
stoli et martyres. Et hos misit ut prædicaret, et
occiderent eos: similiter etiam unigenitus Filium,
qui est Verbum Dei: et ablatum ab ipsius est
regnum et datum est Romanis, qui faciunt fructus
eius. Ipsi vero mali, male perierunt, propter ipsorum
incredulitatem et duritatem cordis.

ALIA XIV. « Exiit, qui seminat ad seminandum
semen suum ». » Semen est verbum Dei. Quod in
spinas cecidit, Judas, qui abiens semetipsum stran-
gulavit, et volucres coeli devorarunt eum. Semina
vero quod cecidit in terram bonam, prophetæ sunt
et apostoli.

ALIA XV. « Homo quidam ab Jerusalem descendebat Jericho, et incidit in latrones ». » Homo ille
est Adam; Jerusalem, paradisus; Jericho, mundus;
latrones, sunt malæ cogitationes et transgressio;
sacerdos, prophetæ; levites, Mosaica lex; Samari-
tanus, Christus; oleum et vinum, pretiosum cor-
pus et sanguis, et sanctum baptisma; diversorum
autem est Ecclesia; et hospes, sanctus Paulus:
duo denarii sunt Vetus et Novum Testamentum.

^a Matth. xvi, 2. ^b Matth. xvi, 26. ^c Luc. xv, 12. ^d Luc. xix, 22. ^e Matth. xxi, 35
^f Matth. xiii, 5. ^g Luc. xii, 19.

ALIA XVI. « Homo quidam diluculo egressus est ad conduceendum operarios ». » Homo ille est Deus; vinea, mundus est; operarii, apostoli. Qui vero circa undecim horam veniunt, Mathias est, qui cum reliquis undecim apostolis connumeratus est.

ALIA XVII. « Mulier quædam drachmam habebat, quam perdidit ». » Quæ mulier est? Ecclesia. Quæ drachma? Adam.

ALIA XVIII. « Simile factum est regnum celorum thesauro, abscondito in agro ». » Quis ille thesaurus? Christus. Qui emerunt? Joseph et Nicodemus: imo potius sancta Deipara.

QUEST. XIX. « Simile factum est regnum celorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria ». » Quid illud fermentum? Fides. Farinæ tria sata? Salvatoris post triduum resurrectio.

QUEST. XX. Quare Baptista vocat Iudeos progeniem viperarum?¹⁰

RESP. Quia illa bestia suæ matris ventrem edidit, et sic demum egreditur: quod etiam isti paricidae patraverunt, præ invidia suos interficientes doctores et prophetas. Lapidarunt enim Mosem¹¹, Isaian vero prophetam cum lignea serra in duas partes divisorunt.

QUEST. XXI. Quam ob causam cum traditus esset Joannes, secessit Jesus in Galilæam¹²?

RESP. Ut nos doceret fugiendas esse tentationes. Quod si in eas inciderimus, ut strenue nos et fortiter geramus.

QUEST. XXXI. Quid peccavit fucus quod eam Christus arefecerit¹³? quoniam id proposito fecit? et quomodo?

RESP. Quoniam Dominus passurus jam erat, ne existimarent ejus discipuli infirmum ipsum, imbecillumque esse atque ideo pati, in hac inanimata re suam declaravit potentiam: ut ostenderet se omnes adversarios suos ariditate persecutere posse. Sed quia, quemadmodum dixit ipse, non venit ut judicet **260** mundum, quin potius ut salvum faciat¹⁴: suam quidem potentiam in inanimata fico declarat, suum autem erga homines amorem immensa patientia erga hominem exercet. Dicitur quoque fucus peccatum, quod exsecratus est et ab ariditate percussus Jesus Christus Deus noster. Estque hæc hujus rei ratio, quia post transgressionem Adam accepit folia fucus¹⁵, quibus obtexit suæ turpitudinis peccatum; cum destruxerit transgressionis peccatum, et confixerit deleveritque in cruce, arefecit operculum peccati, quasi folia fucus, quibus Adam tegebatur post transgressionem.

QUEST. XXXII. Quid est quod (Christus) dicit: « Quinque viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir¹⁶?

RESP. Hæc mulier viros juxta Samaritanorum

« Ἀλλα τοι». » Ἀνθρωπός τις έγινε πρῶτη μησόνας ήργάτας. » Ἀνθρωπός δὲ θεός· διμελὸν δέ κόσμος· ἐργάται οἱ ἀπόστολοι. Οἱ δὲ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐλόντες Ματθίας ἦστεν, δὲ καὶ κατεψήσθη μετὰ τῶν ἑνδεκα ἀπόστολων.

Ἐπέρα τοι. » Γυνὴ τις εἶχε δραχμήν, καὶ ἀπώλεσεν αὐτήν. » Τίς ἡ γυνὴ; ἡ Ἐκκλησία. Τίς δὲ δραχμή; δὲ ἀδέρμα.

« Ἀλλα τοι. » Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ. » Τίς δὲ θησαυρός; δὲ Χριστός. Πίνεις οἱ ἀγοράσαντες; δὲ Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος, μᾶλλον δὲ ἡ ἀγία Θεοτόκος.

Ἐρώτ. ιβ'. « Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἐκρύψει εἰς ἀλεύρου σάτα τρίτα. » Τίς ζύμη; ἡ πίστις. Τά δὲ τρία ἀλεύρου σάτα; ἡ τριήμερος τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις.

Ἐρώτ. κ'. Διὰ τί γεννήματα ἔχονταν τοὺς Τουδαῖους δὲ Βαπτιστής καλεῖ;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ τὸ θηρίον τοῦτο τρώγει τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ οὐτως ἐξέρχεται· ὁσπερ καὶ ούτοις ἐποίουσι, πατραῖοι γεννέμενοι, καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν καὶ τοὺς προσητας φθόνοι καταναλίσκοντες. Καὶ γάρ τὸν Μωάει ἐλίθασαν, τὸν δὲ Ἡσαΐαν μετὰ ξυλίνου πρίονος ἐκβοτόμησαν πρόσαντες αὐτὸν.

Ἐρώτ. κα'. Τίνος χάριν, παραδοθέντος τοῦ Ιωάννου, διηγήσθησεν δὲ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν;

Ἀπόκ. Ημᾶς παιδίων φεύγειν τοὺς πειρασμούς, ἀλλὰ τοὺς ἐμπεσόντας στήναι γενναίων.

Ἐρώτ. κβ'. Τί ἡμαρτεν τὴν συκῆ, διτὶ ἐξήρανεν αὐτὴν δὲ Χριστός; καὶ διτὶ ποιάν ὑπόθεσιν; καὶ τίνα τρόπον;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ κείμενον δὲ Κύριος τὸ πάθος ὑφίστασθαι, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ μαθήται, διτὶ ἀδύναμον ἔχει καὶ ἀδύνατον, καὶ διὰ τοῦτο πάσχει, ἐν τῷ ἀγύρῳ δεῖνοντας τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ· ἵνα δεῖξῃ, διτὶ τὸντα πάντας ἐγράψαι τοὺς ἀντιλέγοντας. « Άλλ᾽ ἐπειδὴ οὐκ ἥδε κρίνει τὸν κόσμον, διτὶ σῶσαν, ὡς αὐτὸς ἔφησε, τὴν μὲν δύναμιν ἐνέδεινται ἐπὶ τῆς δύναμος συκῆς, τὴν φιλανθρωπίαν δὲ ταμιεύεται τοῖς ἀνθρώποις διμέτρῳ ἀνεξικαίᾳ. Λέγεται δὲ καὶ ἡ δημαρτιὰ συκῆ, ἣν κατηράσατο καὶ ἐξήρανε Χριστὸς δὲ θεὸς ἡμῶν. » Εστὶ δὲ καὶ τοῦτο, δύσις ἐλασθεῖσα συκῆς τὰ φύλα δὲ Ἄδειμ, καὶ ἀσκέπαστο τὴν δημαρτιὰν τῆς αἰσχύνης μετὰ τὴν παράδοσιν· καταλύσας τὸ δημάρτημα τῆς παραδόσεως, καὶ προστηλώσας καὶ ἐξαλεῖψας ἐν τῷ σταυρῷ, ἐξήρανε τὸ καλύμμα τῆς δημαρτιῶς, ὡς τὰ φύλα τῆς συκῆς ἡ περιεβόλητο δὲ Ἄδειμ μετὰ τὴν παρακοήν.

Ἐρώτ. κγ'. Τί λέγει, διτὶ « Πάντας ἀνθράκας ἔσχεις, καὶ νῦν δὲ χειρὶς οὐκ ἔστι σου ἀνήρ; »

Ἀπόκ. Η γυνὴ ἔσχειν ἀνθράκας κατὰ τὸν νόμον τὸν

¹⁰ Matth. xx, 1. ¹¹ Luc. xv, 8. ¹² Matth. xiii, 44. ¹³ ibid. 33. ¹⁴ Matth. iii, 7. ¹⁵ Num. xiv, 10. ¹⁶ Matth. xiv, 34. ¹⁷ Marc. xi, 15, 16. ¹⁸ Joan. iii, 17. ¹⁹ Gen. iii, 7. ²⁰ Joan. iv, 18.

Σαμαρειτῶν ἐτελέσθησαν, μετ' ἔκεινους ἀπόβρευσαν· οὐδὲς γάρ πρὸς αὐτὴν ὡς νόμιμον γνωτία προστεγίζειν ἰδούμετε. Ἐκείνη δὲ μή φέρουσα καλιώσαι τὴν ἐπιθυμίαν, λαθραῖς εἶχε τὸν πορνεύοντα μετ' αὐτῆς, καὶ οὐδὲ ἦν οὖτος περιφράνης οὔτε νόμιμος. Εἰλεῖ δὲ αὐτὸν ἀνδρα χρυπτῶς.

Ἐρώτ. κθ'. Τίνες εἰσὶν ἀληθινοὶ προσκυνοῦται, οἵτινες μῆτε ἐν τῷ δρει ἔκεινοι, μῆτε ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐν πενταμήτῃ καὶ ἀληθεῖς προσκυνοῦσι τὸν Θεόν καὶ Πατέρα ἥμαν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀμέμπτως βιοῦντες καὶ τῷ Θεῷ εὐεσθόρησοντες, ἐν πάσῃ εὐεσθίᾳ καὶ σπουδῇ, τοὺς ἀρετῶν διαλαμπούντες, καὶ οὐκ ἔχουσι χρεῖαν ἐκκλησίας ἢ τόπου, ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτοὶ ναός ποιοῦντες ταῖς ἀγαθαῖς ἄργασίαις, ἐν ταντὶ τόπῳ καὶ κανταχοῦ εὐαρεστοῦσι τὸ Θεόν, ἀδιαλείπτως καὶ ελαχινῶς αὐτὸν θεραπεύοντες πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ἐρώτ. κε'. Τί λέγει· « Ἐδώ δύο ὅμιλοι συμφωνήσαντο ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὐδὲν αἰτήσανται, γενήσεται αὐτοῖς; »

Ἀπόκ. Τοιτέστι περὶ παντὸς πράγματος, οὐ δὲν συμφωνήσῃ ἡ φυχὴ μετὰ τοῦ οὐρανοῦ, εἰσεδούς καὶ ἀνάρτους ζητήματος, ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῶν γίνεται, ὡσπερ τῷ Ἡλίῳ ἐν τῷ δρει, καὶ Δαντῇ ἐν τῷ λάκκῳ προσομιλήσους, καὶ τὰ αἰτήματα αὐτῶν τὴν πληρώσας.

Ἐρώτ. κζ'. Τί λέγει· « Ισθι εὐνοῦν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ἵνα οὐ εἰ ἐν τῇ ὥρᾳ μετ' αὐτοῦ; »

Ἀπόκ. Ἀντίσκον δέται τὸ σῶμα τῇ φυχῇ. Ταῦτα γάρ ἀλήλους ἀντίκειται, ὡς φησι Παῦλος. Ὑπωπάξομεν γάρ καὶ δουλαγάγομεν τὸ σῶμα, εὐνοῦντες διὰ νηστείας καὶ δηρυπνίας καὶ τῆς λοιπῆς κακοπαθείας, ἵνα μηρέτι ἔξαντοταταὶ τῆς φυχῆς διὰ πεπῶν τῆς ἀπιμας. Ὁδὸν λέγει, τὸν μάταιον βίον τοῦτον καὶ πάλον· μὴ γάρ λυθῇ ἡ φυχὴ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔξιλθῃ τὸ βίον τούτου καὶ τῆς δόδυον, οὐκ ἐτί ἔργα, εσθιαὶ ἀγαθῶν δύναται. Κοδράντης δὲ λέγεται καὶ αὐτὸν τὸ ἄγκαταλειμμα τοῦ ἀνθρώπου. Λέγεται δὲ καὶ ἡ συνείδησις ἀντίσκον· ἔλλεγει γάρ ἡμᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ χρυπτῶς, καὶ ἀναγαγίτει ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ δὲν μή ἀκούσωμεν αὐτοῦ, ἔσχατον παραδῖδων τὴν μέδιαν τῷ κριτηρίῳ τοῦ Θεοῦ καὶ δώσομεν εὐθύνας ὑπὲρ τὸν μεγάλων ἀμαρτημάτων, καὶ τῶν εὐτελῶν καὶ λλαν ἐλλαγοτων.

Ἐρώτ. κη'. Τί ἔστιν· « Θμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σταύρως; »

Ἀπόκ. Αἱ τὴν ἀνθρωπότητα λέγει, δηι· « Πλούσιος ὁ ἐπακείνωντες ἱερὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ

A legem habuit, mortui qui jam erant; postea vero scortabatur: nemo siquidem cum ea ut cum uxore legitima coire volebat. Illa vero concupiscentiam suam cum refrenare non posset, clam apud se virum habuit, cum quo fornicaretur, neque erat hic manifestus aut legitimus maritus: sed eum virum secum habebat occulite.

Quæst. XXIV. Quinam sunt illi veri adoratores, qui nec in hoc monte, nec Ierosolymis, sed in spiritu adorant Deum et in veritate ⁴⁴?

Resp. Iste sunt qui in desertis et in montibus, qui in speluncis et cavernis terra habitant, qui circa conventum ecclesie, per opera bona, Dei spiritu illuminati, in spiritu et veritate adorant B Deum et Patrem nostrum qui est in celis. Qui inculpate vivunt, et Deum religiose et pie colentes omni pietate et honestate virtutum relucent, nec opus habent ecclesia, aut loco huic rei destinato, sed ipsi semetipsoa templo bonis operibus facientes, quovis loco et ubique Deo placent: denique assidue et sincere omnibus diebus vita sua serviant.

Quæst. XXV. Quid est quod inquit: « Si duo vestrum consenserint super terram, quamcumque rem petierint, dabitur eis ⁴⁵? »

Resp. Hoc est de quacunque re convenerit anima cum corpore, de pio nimurum et probo negotio, Deus erit in medio eorum, sicut cum Eliō in monte, et in fovea cum Daniele versatus est, ipsorum adimplens petitiones.

Quæst. XXVI. Quid illud quod dicit: « Esto benevolus cum adverario tuo, dum adhuc es in via cum illo ⁴⁶? »

Resp. Adversarius animæ corpus est: haec enim sibi adversantur invicem, quemadmodum inquit Paulus ⁴⁷; castigamus enim et in servitutem redigimus corpus per jejunia, vigilias et per alias afflictiones: idque bono et benevolo animo, ne amplius contra animam per concupiscentias ignominiosas insurgat. Viam dicit, vanam hanc fallacem vitam: nam a corpore postquam anima separata, et ex hac via quaque fuerit egressa, non amplius potest operari bonum. Quadrans autem dicuntur, « ipse reliqua cogitationis ⁴⁸. » Dicitur vero conscientia adversarius: nam occulite in corde nostro redarguit, coercet a malo, et si simus inobedientes, eadem nos demum ad Dei tribunal sistit, ubi et penas dabitibus tum enormium peccatorum, tum etiam levium et minimorum.

Quæst. XXVII. Quid illud est: « Simile factum est regnum cœlorum grano sinapis ⁴⁹? »

Resp. Proprius humauam suam naturam hoc dicit: « Dives enim cum esset, humiliavit semetipsum

⁴⁴ Joan. iv. 23, 24. ⁴⁵ Matth. xviii., 19. ⁴⁶ Matth. v., 25. ⁴⁷ Gal. v., 17. ⁴⁸ Psal. lxxv. 11. ⁴⁹ Matth. xiii., 31.

usque ad mortem, mortem vero crucis⁴¹. » Ma- gnum autem et foliis luxurians olus dicit, propter divinitatem. Volucres autem cœli, ramis ejus insidentes, prophetas, apostolos et evangelistas ipsos intelligit.

Quæst. XXVIII. Quid illud significat: « Non facies sisōn ex coma capitinis vestri⁴²? »

261 Resp. (81) Sisoēn quidam aliter interpretati sunt. Ego sic sentio: prohiberi hac lege capillorum tonsuram. Consuevere namque Graeci infan- tum vertices non tondere, et capillos servare, eamque postmodum daemonibus dedicare.

Quæst. XXIX. Quare flavit in discipulos suos Christus, dicens: « Accipite Spiritum sanctum⁴³ »

Resp. Quemadmodum super cœlo fecit Iutuūn, et ejus oculos illinivit, ut ostenderet quod ipse sit, qui ab initio formavit hominem ex luto: ad eumdem modum insufflavit etiam in discipulos, declarans se esse, qui spiritum det et vitam hominibus, per primitivam illam inspirationem, quam in Adam inspiravit. Quod autem inquit: « Accipite Spiritum sanctum, » dedit ipsis per istam inspirationem, potestatem et gratiam remittendi peccata. Aōventu autem (sancti Spiritus) in sancta Pentecoste, baptismi et signorum virtutem tribuit. Ideo inquit: « Vos baptizabimini in Spiritu sancto et accipietis virtutem supervenientis in vos Spiritus sancti⁴⁴. » Nam ante passionem ejus, apostoli non sanabant ægrotos per Spiritum sanctum: sed per potestatem et mandatum sibi a Christo traditum. « Nondum enim erat Spiritus sanctus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus⁴⁵. » A mortuis vero postquam resurrexit glorificatus est. Spiritum autem sanctum cum vocat, non sancti Spiritus indicat hypostasin: hæc enim erat ante, et est, et erit, sed Spiritus sancti donum, quod post ascensionem, decimo, post resurrectionem vero, quinquagesimo die venit super discipulos Christi.

Quæst. XXX. Quis est ille iudex iniquitatis, qui neque Deum timeat, nec hominem veretur?

Resp. Deus: nec enim vel Deum habet, quem timeat; vel hominem, quem reveratur. « Erat autem in ea civitate vidua quædam⁴⁶. » Quæ illa vidua est? anima cujusque hominis, quæ diabolus aliquando maritum habuit: quo repudiato, Chri- stum ex animo complectitur: vidua est, ac orans nocte dieque judicem deprecatur, et lugens dicit: « Vindica me de adverario meo⁴⁷. »

Quæst. XXXI. Quis autem est adversarius?

Resp. Diabolus, qui « tanquam leo rugiens cir- circuit, querens quem devoret⁴⁸. »

Quæst. XXXII. Quid autem dixit iudex: « Etiam si non timeam Deum, nec hominem reve-

⁴¹ Philipp. ii, 8. ⁴² Levit. xix, 17. ⁴³ Joan. xx, 22. ⁴⁴ Act. i, 8. ⁴⁵ Joan. vii, 59. ⁴⁶ Luc. xviii, 5. ⁴⁷ ibid. ⁴⁸ 1 Petr. v, 8.

A σταυρῷ. » Μέγα δὲ καὶ κομὸν τοῖς φύλοις διὰ τὴν θεότητα. Πετεῖν δὲ τοῦ σύρανοῦ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ προφῆτας καὶ ἀποστόλους, καὶ αὐτοὺς τοὺς εὐαγγελιστὰς καθεξομένους.

Ἐρώτ. κτ'. Τί ἔστι τό· « Οὐ ποιήσετε σιωπὴν ἐκ τῆς κόμτης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν; »

Ἀπόκ. Τινὲς τὸν σιωπὸν διλας ἡρμήνευσαν ζγὼ δὲ οἷμα τὴν ἀπόκαρστην τὸν νόμον ἀπαγορεύειν. Εἰώθαις γάρ οἱ « Ἐλληνες μὴ ἀποκείρειν τῶν παιῶν τὰς κορυφὰς, καὶ τοὺς μαλοὺς ἔχειν, καὶ τούτους μετὰ χρόνον ἀντιθένειν τοὺς δαμασκούς. »

Ἐρώτ. κτβ'. Διὰ τί ἐνεργύστεν δι Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον; »

Ἀπόκ. « Ποτέρει τοῦ τυφλοῦ ἐποίησε πῆδαν, καὶ Β ἐπέχριστο τοὺς ὅρθιαλοις αὐτοῦ, ἵνα διέληπῃ. διτι αὐτὸς ἔστιν ὁ πλάσας καὶ ἀρχὴς τῶν δυνθρωπῶν ἐκ τοῦ πτυλοῦ· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐν- εργήσασθε, διτικνύνεις, διτι αὐτὸς ἔστιν δὲ δοῦς πνοὴν καὶ ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τοῦ παταῖος ἐμψυσθήματος τοῦ πρᾶς τὸν Ἀδάμ. Εἰπὼν δὲ αὐτοῖς· « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον· » ἐδωκεν αὐτοῖς ἔχουσιν καὶ χάριν διὰ τοῦ ἐμψυσθήματος πρὸς τὸ ἀριέναι ἀμάρτιας. Διὰ τῆς ἐπιφορτίσθετος ἐν τῇ ἀγίᾳ Πεντηκοστῇ τὴν τοῦ βασιλίσκους καὶ τὴν τῶν σημείων ἐνέργειαν πα- τείχει. Διό φησιν· « Τιμεῖς δὲ βαπτισθεῖσθε ἐν Πνεύματι ἄγιοι, καὶ λήγεσθε δύναμιν ἀπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. » Πρὸς γάρ τοῦ πάθους οὐκ ἐν Πνεύματι ἄγιοι λάσιες ἐποιοῦντι αἴσθοτοι, ἀλλὰ τῇ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἔχουσι καὶ προστάξαι. « Οὐτων γάρ ἦν Πνεῦμα ἄγιον, διτι Ἰη- σοῦς οὐδέποτε δέδεσθαι. » Δεδέσταιστο δὲ ἰγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. Πνεῦμα δὲ ἄγιον ὄντα μάζων οὐ τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν ὑπόστασιν· αὐτὸς γάρ ἦν τε δὲτ καὶ ἔστι καὶ ἔσται, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χά- ρισμα, διπερ κατὰ τὴν δεκάτην ἡμέραν τῆς ἀναλή- φεως, πεντηκοστήν δὲ τῆς ἀναστάσεως, ἐπὶ τοὺς Χριστοῦ μαθητὰς κατεφοίτησεν.

Ἐρώτ. λ'. Τίς ἔστιν ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας, δι- μήτε τὸν θεὸν φοδούμενος, μήτε ἀνθρωπὸν ἀντρεπ- μενος;

Ἀπόκ. Ό θεός: οὔτε γάρ θεὸν ἔχει, διν φορθῆ- οται, οὔτε ἀνθρωπὸν ἀντραίσται. « Χήρα δὲ τις ἦν ἐν τῇ πόλει· Τίς δὲ ἡ χήρα ἔκεινη; ἡ παντε- D διάδολος ψυχῆ, ἡ ποτε τὸν διάδολον ἄνθρακα ἔχουσα, καὶ ἀπόρριψασ αὐτὸν, τὸν δὲ Χριστὸν ἐντεροισα- μένη, χήρα τυγχάνει, καὶ δέσται καθ' ἔκστην ἡμέ- ραν καὶ νύκτα, τὸν κριτὴν παρακαλοῦσα καὶ ὀδυρο- μένη καὶ λέγουσα· « Ἐκδίκησον με ἀπὸ τοῦ ἀντιδί- κου μου. »

Ἐρώτ. λτ'. Τίς δὲ ἔστιν δὲ ἀνδρίκος;

Ἀπόκ. Ό διάδολος, δὲ « ὃς λέων ὄντα μένος περι- πατῶν, ζητῶν τίνει καταπίη. »

Ἐρώτ. λθ'. Τί δὲ εἶπεν ὁ κριτὴς· « Εἰ καὶ τὸν θεὸν οὐ φοδοῦμαι, καὶ ἀνθρωπὸν οὐκ ἀντρέπομαι,

(81) Hæc est quæstio 28 Theodoreti in Lerit. iisdem fere verbis.

δλλ' οὐν ἐκδικήσω αὐτὴν, ἵνα μὴ ἀρχομένη ὑπ-
απολάγῃ με. » Καὶ ἐπιφέρει δὲ Κύριος λέγων « Ἀκού-
σατε, τί λέγει δὲ κρήτης τῆς ἀδίκιας, ὃ θεὸς· ἐπιφέρει
κρίνει καὶ κατακρίνεις τοὺς ἀδίκους. « Δικαῖοι γάρ
νῦντος οὐ κατέται. »

Ἐρώτ. λγ'. Πῶς νοητόν, δτι· « Οἱ ἔχοντες ιμάτιον,
πωλησάτε αὐτὸν, καὶ ἀγορασάτε μάχαιραν; »

Ἄποκ. Τούτο εἶπε γνωρίσας θέλων δὲ Κύριος τοὺς
ἀποστόλους τὴν προδοσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐφοδίαν τῶν
Ἰουδαίων. Οὗτος οὖν τελείως παρεπιτάσσεται, ἵνα μὴ
τῇ ἀθρῷ ἐφόδῳ ταραχθῶσιν, οὗτος πάλιν τελείως ἀ-
γνώριστεν, ἵνα μὴ δειλὰ τενί κατασχθῶσιν.

Ἐρώτ. λδ'. Πῶς δὲ φιλῶντες τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δι-
αλλέτει αὐτήν;

Ἄποκ. Ὁ μὲν φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕστιν δὲ τὰς
ἀτόπους ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποιῶν· δὲ μισῶν αὐτήν
ἴστιν δὲ μὴ εἰκὼν αὐτῇ τὰ βλάπτοντα κελεύοντο· δὲ
δὲ θέλων αὐτὴν ἀπόλεσαι ἔστι πάρα τὸ δέον εἰς τῶν
ἐπερχομένων αὐτῇ κινδύνων καὶ θλίψεων καὶ πε-
ρισσῶν διαφυγεῖν ἐφέμενος. « Ποτέπερ οὖν καὶ τὴν
ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τοῖς κινδύνοις γινομένην ἀπώλεταν
εὐτρίπταν ὀντάσσεται· οὐτως εὑρήσεις αὐτὴν εἰς ζωὴν
τὴν αἰώνιον. »

Ἐρώτ. λε'. Τί ἔστιν· « Ἐάν δὲ δεξιός σου ὄφθαλ-
μός, ή ἡ κείρ σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον, καὶ βάλ-
απὸ σου; »

Ἄποκ. Οὐ περὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦτο
εἴρηκεν δὲ Κύριος· ἀπαγέι! ἀλλὰ περὶ φίλων καὶ
συγγενῶν· μέλη γάρ ἀλλήλων ἔστιν. « Ἐάν οὖν, φη-
σον, ἔγκιος φίλον καὶ συγγενῆ ἀναγκαῖον τοι θάνατος, ὡς
εἰδὼν ὄφθαλμὸν ἡ κείρα· κατὰ τὸ εἰρημένον ὅπλον τοῦ
ἴλαδ, δτι· « Ὁφθαλμὸς ἡμῶν τυφλῶν, ποὺς δὲ χω-
λῶν· » καὶ ίσως θαυμὸν βλαπτόμενον τὴν ψυχὴν ὑπ'
αὐτοῦ, ἔκκοψον αὐτὸν ἀπὸ σου· οὐδεμίᾳ γάρ κονυ-
νίᾳ φωτὶ πρὸς σκότος, μάλιστα ἐὰν ὑποκρίσεως τίνος
καὶ θῶν μετέχωσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου λγ'. Συκῆν εἰχέ τις ἐν τῷ ἀμπε-
λῶνι αὐτοῦ, καὶ ἥλθε ζητῶν ἐν αὐτῇ καρπὸν, καὶ
οὐδὲ εὑρέν.

Ἄποκ. Συκῆν ήσος τῇ Γραφῇ καλείν την ἐν ἀμαρ-
τίαις ψυχῆν· ἀμπελῶνα δὲ τὴν τῶν πιστῶν Ἐκκλη-
σίαν· ἀμπελουργούς δὲ τοὺς ἀγγέλους. « Επει οὖν ἐν
τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνάξιας βιουντες (81) τῆς πιστεώς, οὓς
ἀμπελῶν, ἀλλὰ συκῆν ὄνομάζονται. « Ἐκ τέσσαρας
ἡμικίσιες, ὡς εἰκός, ἐν αὐτῇ φυτεύθηστες διὰ τοῦ βα-
πτισμάτος, μέχρι δὲ γήραιος τῶν τρόπου μεταβαλλό-
μενοι· εἰκότως μαρκρύθυμος δὲ θεὸς λέγει τῷ ἀμπελού-
ργῷ, ἦτοι τῷ ἀγγέλῳ τῆς Ἐκκλησίας· « Ἰδού
τρία ἔτη ἔργημα ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ, καὶ οὐδὲ
εύροσκω. ἔκκοψον αὐτὴν· ἵνα τι καὶ τὴν γῆν κα-
ταργεῖται· Οὐ δέ φησι· Κύριε, ἀφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ
ἔτος, ίνας οὐ σκάψω περὶ αὐτὴν καὶ βάλω κόπρια. »
Τρία οὖν ἔτη εἰσον ἐν ἀνθρώποις, ἵνα οἰς ἔργεσται ζη-
τῶν καρπὸν δὲ θεοῦ, αἱ τρεῖς μεθηλικώστες τοῦ ἀν-

A rear, vindicabo tamen eam, ne veniens me sugili-
let ». Et subdit Dominus, dicens: « Audite, quid
dicat iudex iniuritatis », δὲ Deus scilicet; iniros
enim iudicat et condemnat. « Justo namque lex
non est posita ». »

QUEST. XXXIII. Quomodo illud intelligendum
est: « Qui pallium habet, vendat et emat gla-
diūm »?

RESP. Hoc ideo dixit Dominus, ut apostolis pro-
ditionem sibi intentatam, notam faceret, et adven-
tum Iudeorum. Ergo illud nec omnino subtilevit, ne
repentivo turba adventu terrorerent, nec etiam
penitus illis indicavit omnia, ne corriperentur ali-
quo metu.

QUEST. XXXIV. Quomodo « qui amat animam
suam, perdet eam »?

RESP. Is quidem, qui suam amat animam, est
qui absurdas concupiscentias suas perpetrat. Qui
vero odit eam, est qui ipsi noxia jubenti minime
cedit. Qui autem animam suam vult perdere, est
qui imminentia pericula, afflictiones et tentationes
alio quam par sit modo effugere cupit. Ut igit; x
mortem in periculis sui causa susceptam, salutem
vocavit; ita certum est eum illam in vita æterna
inventur.

QUEST. XXXV. Quidnam est illud: « Si oculus
tuus dexter, aut manus tua scandalizat te, ab-
scinde, et projice abs te »?

RESP. Non de membris corporis hoc dixit Do-
minus, absit! sed de amicis et cognatis: membra
namque sumus invicem. Si igitur, inquit, habes
amicum aut cogitatum, cuius tanta tibi sit neces-
sitas, quanta vel dexteris tui: 262 oculi vel manus,
juxta dictum Jobi: « Oculus eram cæcorum, et pes
claudorum »; et si videris ad ipso damnum inferri
aumata tuæ, absconde eum: nulla namque luci so-
cietas cum tenebris; maxime si quid simulent vel
fraudulerent agant.

CANTUARISTI XXXVI. Ficum habebat quidam in
vinea sua, et venit querens in ea fructum, et non
invenit».

RESP. Ficum Scriptura vocare solet peccatis
obnoxiam animam; vineam vero fidelium Eccle-
siam; vinidores autem, angelos. Quando igitur in
Ecclesiæ vitam ducunt fide sua indignam; non vi-
nea vocantur, sed fucus. Quia a tenera quidem
estate, ut par est, in ea per baptismum plantati, et
ad senectatem usque ad hunc modum immutati cum
sint, merito Deus quantumvis equanimis, dicit ad
vinitorem vel angelum Ecclesiæ: « Ecce tribus jam
annis venio, fructum quærensan in ista fuce, nec ta-
men invenio. Excende eam; quare terram inutiliter
occupat? Ille vero respondet: Domine, sine il-
lam adhuc hoc tantum anno, donec foeva circum-
eam facta misero stercus »? Tres igitur sunt anni
hominum, in quibus venit Deus quærens fructum,

⁸¹ Luc. xviii, 4, 5. ⁸² ibid. 6. ⁸³ I Tim. 1, 9. ⁸⁴ Luc. xxii, 36. ⁸⁵ Joan. xii, 25. ⁸⁶ Matth.
v, 29. ⁸⁷ Job xcv, 15. ⁸⁸ Luc. xiii, 6. ⁸⁹ ibid. 7, 8.

(81) ἀνάξιας βιουντες.

que sunt hominis tres variae statates, utpote qui pueri primum, deinde juvenes, postremo sumus aene. Multi enim in ipsa senectute demum resipuerere, qui per afflictiones fossi, et per tentationes recepta stercore, fructum suum, virtutem scilicet, protulere.

CYRILLI XXXVII. Quare Ecclesia vocatur Ecclesia, et quare dicitur catholicica?

RESP. Ecclesia quidem dicitur, propterea quod evocant omnes; catholicica vero, propterea quod per totum mundum diffusa sit.

QUEST. XXXVIII. Unde dicitur heresis?

RESP. Ab eo quod quis eligat et exsequatur sententiam suam propriam.

PROPOSITIO XXXIX. « Orale ne fuga vestra fiat in hieme, vel in sabbato ».

EXPLICATIO. Notandum quod hiemem Deus non fecerit. Scriptum est enim: « Aestatem et ver in plasmasti ea ».⁴⁰ Fugere vero dicit cum anima separatur a corpore. Hiemem autem peccata vocat, et Sabbathum incuriam; va autem anima in peccato, socordia et negligentia constituitur.

ALIA PROPOSITIO XL. « Lapidem, quem reprobarunt aedificantes ».

EXPLICATIO. Lapis ille Christus est, quem Scripte, Pharisaei et seniores Iudaici populi reprobarunt, et factus est caput Ecclesie gentium. Quod propter unionem et consensum fidei, qui est inter gentes, dicitur. Quia namque posteri cum gentiliu, tum etiam Iudeorum cederunt in Christum, anguli similitudinem refert Christus, qui illorum posteros copulavit in filio. Dicitur vero etiam alio modo Christus lapis angularis. Siquidem quando construitur domus aliqua, ponunt aedificantes in angulo muri lapidem aliquem summum angularem, qui angulum in summitate contineat. Talis vero lapis in summo loco muri constitutus, una copulat et continet duos parietes. Hoc igitur modo Christus quoque summus lapis angularis dicitur, quia in usum copulat duos istos populos: Iudeorum videlicet et gentilium populum, atque eam ob causam angularis lapis dictus est.

QUEST. Quid est quod dixit Christus Petro...?

Hic desunt quedam.

turbæ, et tenentes Christum in meolo sui, incipiebant latenter a tergo ejus aliqui, et pulsabant eum, aut interrogabant eum, alii tentantes: Dic nobis, nonne aliquis de populo clam te percussit? et si nosti, prophetiza, et loqueris: monstrata nobis eum ex turba qui te verberavit, et cognoscemus quoniam propheta es tu.

263 QUEST. Quidnam est illud: « Et inclinato capite tradidit spiritum »?⁴¹ Nam omnes moribundi, moriuntur primum, et tum demum inclinant capita.

A θρόνῳ, ή ᾧ παιδία, νεώτεροι, καὶ πρεδέπεροι. Πολλοὶ γάρ, ἐν αὐτῷ τῷ γῆρᾳ μετανοήσαντες, διὰ θλίψεων τε σκαρφέντες, καὶ διὰ πειρασμῶν δεξιμένοι κόπρια, τὴν ἀρτηὴν ἐκαρποφέρησαν.

Κυριῶν λέγεται Ἐκκλησία καλεῖται Ἐκκλησία, καὶ διὰ τί καθολική;

Ἄπολ. Ἐκκλησία μὲν, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καθολική δὲ, διότι καθόλου τοῦ κέρμου κεχυμένη ὑπάρχει.

Ἐρώτησις ληγεται αἱρέσις;

Ἄπολ. Ἀπὸ τοῦ αἰρέσθαι τι ίδιον καὶ τοῦτο ἐξαιρούσθεν.

B Κείμενον λθ'. « Εὔχεσθε, ίνα μὴ γενηται ἡ φυγὴ ὑμῶν ἐν χειμῶνι, ἢ ἐν σαββάτῳ. »

Ἐρμηνεία. Σημειωτέον, διὰ τὸ θεὸς χειμῶνα οὐκ ἔποιησε. Πέργασται γάρ: « Θέρος καὶ Ιαρὸς σὲ ἐπιλαβάται. » Φυγὴν δὲ λέγει, ὅποτα τῇ φυγῇ ἐκ τοῦ σώματος χωρίζεται. Χειμῶνα δὲ τὰς ἀμαρτίας καλεῖ: τάσσοντας δὲ τὴν ἀμελείαν καὶ οὐαλ τὴν ἀμαρτίαν καὶ ἀθυμίαν καὶ ἀμελείαν φυγήν.

« Εἰτερον κείμενον μ'. « Λίθον δὲ ἀπέδοκιμασσαν οἱ οἰκοδομοῦντες. »

Ἐρμηνεία. Άιθος δὲ Χριστὸς, διότι ἀπέδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐγένετο κεραυνός τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἑθνῶν. « Οἱ λέγεται διὰ τὸ συγκρατεῖν ἐν τῇ πίστει εἰς μίαν δύνων τὰ ἑθνη. » Ἔπειδὴ γάρ τὰ ἀπόγονα τῶν Ἐλλήνων καὶ τῶν Ἰουδαίων πεποιηκάσται τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο γνωρίζεις ἀπεικάσθη καὶ δὲ Χριστὸς, διὰ τοὺς γόνους ἔκεινον συνῆψεν ἐν τῇ πίστει. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ δίλον τινὰ τρόπον δὲ Χριστὸς λίθος ἀκρογωνιαῖς, ἐπειδὴ, διότι κτίζεται οἰκία, προστιθέσαν οἱ οἰκοδομοῦντες ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ τοίχους λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἵνα τὸν ἔγοντα γωνίαν ἐν τῇ ἀκρῃ ἀντέν. Πιστὸν δὲ τοιούτος ἐν τῇ ἀκρᾳ τοῦ τοίχους, συνάπτει καὶ κρατεῖ τὰ δύο τοῖχοι, ἐν τῷ ἀπα. Κατὰ οὖν τοιούτον τρόπον λέγεται καὶ δὲ Χριστὸς λίθος ἀκρογωνιαῖος, διότι συνῆψε τοὺς δύο λαοὺς ἐν τῷ ἀπα. τὸν τε λαὸν τῶν Ἰουδαίων καὶ τὸν ἑθνῶν· καὶ διὰ τοῦτο λίθος ἀκρογωνιαῖος ἀνόρματος.

Ἐρώτ. Τί ἔστιν δὲ εἰργηκεν δὲ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ...:

Hic desunt quedam.

D τούτες οἱ δύοι, καὶ μέσον αὐτῶν ξήσονται τὸν Χριστὸν ἥρχοντο κρυπτῶς διπισθεν αὐτοῦ τίνες, καὶ ξέρουν αὐτὸν, ή τρίτων αὐτὸν δίλλο δοκιμάζοντες. Εἰπεὶ δημιν., ἀραι τῆς ἑταφέ σε ἐκ τοῦ λαοῦ κρυφίων; καὶ εὖλος, προφήτευσον καὶ εἰπε· δεῖξον δημιν ἐκ τοῦ δημοτοῦ τὸν τύκαντα σε, καὶ γνωσθεῖα, καὶ προφήτης εἰ σι.

Ἐρώτ. μα'. Τί ἔστι· « Καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέβακε τὸ πενήμα; » Καὶ γάρ πάντες οἱ θυσιοντες πρώτων τελευτῶν, καὶ οὕτω τὰς ἁυτῶν κεφαλὰς κλίνονται.

⁴⁰ Matth. xxiv, 20. ⁴¹ Psal. lxxiii, 47. ⁴² Psal. cxvii, 22. ⁴³ Joan. xix, 30.

Άποκ. Έπειδή πάντα έτελεσιν δὲ Κύριος τὰ γε-
τραμένα, τὴν σάρκωσιν, τὴν γένησιν, τὴν βάπτι-
σιν, τὴν τῶν ομηρίων ἐπίβεσιν, τῆς διδασκαλίας τὴν
ἀνέργειαν, τῶν μαθητῶν τὴν οἰκείωσιν, τὰ ἀνθρώπινα
πάντα, τὸ πάθος, τὴν σταύρωσιν, τοὺς ἐμπαιγμούς,
τὰς τρώσεις τῶν ἡλιων, μετὰ τὸ πληρῶσαι ταῦτα,
ἄπειρον παθεῖν· ἐλείπετο μόνον δὲ θάνατος. Καὶ
φοβουμένος οὐκ ἐτόλμα προσεγγίσαι αὐτῷ· διὰ τοῦτο
ἴδινεν δὲ Χριστὸς τὴν κεφαλήν, κράξιν αὐτὸν. «Ἐνώς
γάρ μη ἔχειν τὴν κεφαλήν, οὐκ ἐτόλμα προσεγγίσαι
αὐτῷ. Διὰ τοῦτο φησιν δὲ ὁ ἀναγγειλούς· «Καὶ κλίνας
τὴν κεφαλήν παρέδωκε τὸ πνεύμα.»

Ἐρώτ. μβ'. Τίνος χρόνον ἔκραύγασεν δὲ Χριστὸς
ἐπειδὴ τὸν σταυρὸν φωνῇ μεγάλῃ;

Άποκ. Ι' Ιωάννης τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἀκρο-
θηση τοὺς ιουδαίους, καὶ πρὸς πάσιν εἰοαγάθην· Καὶ
γάρ ἡ φωνὴ αὐτῆς τὰς πέτρας δέσσισις, καὶ τὸ κατα-
πέτασμα τοῦ ναοῦ καὶ ἕρθης, τὴν γῆν τε Ιερουσαλήμ,
καὶ τὰ μνηματα ἀνέψει. Καὶ οὐδὲ οὕτως συνήκαν αἱ
ἄγνωμοις Ιουδαῖοι.

Ἐρώτ. μγ'. Πώς εἶδεν δὲ Μαρία τὸν Κύριον, καὶ
τοὺς τρόπους; Καὶ γάρ Ιεροτόνος κλαίουσα ἐν τῷ μνη-
ματι ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων σκύθρωπῷ τῷ πἵτη,
καὶ κατηργεῖ τῇ θέᾳ. Πώς οὖν εἶδεν αὐτὸν διποιεν
εὐθῆς περιστατοῦντα καὶ ἐρχόμενον;

Άποκ. «Ἐγειρὲ δὲ οὐτοις, καὶ ἐκάθιζοντο οἱ διγγελοι
ἐμπροσθεν αὐτῆς· καὶ ἐβλεπον τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον
ὅπους αὐτῆς· ἐκείνη δὲ ὅπους αὐτῆς οὐδὲ ἄλλα· οἱ
δὲ διγγελοι καθεύδομεν εἰς εναντίας αὐτῆς ἐδέσσοντο
τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον ὅπους αὐτῆς· καὶ εὗθεας
ἀνέστησαν. Ιεροῦ δὲ ἡ γυνὴ τοὺς ἀγγέλους ἀποπη-
θαναταῖς ἐξελάτη, καὶ αὐτοὶ ἐστράψαν εἰς τὰ ὅπια
ἵδαν τὸ θεάσαντα οἱ διγγελοι, καὶ εἶδεν ἐρχόμενον
τὸν Ἱησοῦν. Αὐτὴν ἦστιν αἰτία τοῦ λεῖψαν τὴν Μαρίαν
τὸν Κύριον στραγεῖσαν εἰς τὰ ὅπια.

Ἐρώτ. μδ'. Διὰ τί δὲ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ
ἀκήτησε μετὰ τὴν ἀνάστασιν φαγεῖν, οὐδὲ ἐρύθρη δὲ
ἔτερον μέρος. ἀλλ' δὲ μόνον ἰχθύος ὅπου μέρος, καὶ
ἀπὸ μελισσῶν κηρίου;

Άποκ. Τινὲς τὸ ἀπὸ μελισσῶν κηρίου διὰς ἥρμη-
νωσαν εἶναι· φλυάρων μυθολογία ταῦτα τὰ ἥρματα.
Τὸ γάρ ἀπὸ μελισσῶν κηρίου καὶ ἰχθύος ὅπου μέρος
ταῦτα εἰσὶν οὐαὶ λέγει ἡ Γραφή. «Ἐγειρὲ δὲ παράδοξόν
τινα ἐρμηνεύειν καὶ βαθυτάτην καὶ ἀναγωγικωτάτην
ἀκρίτειαν. «Οὐ νῦν τῆς ἀναγνώσεως ταῦτη ἔστιν
οὗτος· διὰ μὲν τὴν παρεικάστηται εἰς τὴν σκληράν
διαστρηγήν τῶν δοκτηρῶν, τῶν δαμασάντων τὴν σάρκα
νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ ταῖς λοιπαῖς κακοπο-
θείαις, καὶ σταύρωσάντων ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ καὶ
ταῖς ἡδοναῖς, καὶ ὑγρότησι καὶ ταῖς τροφαῖς τοῦ βίου
ἀποταξμάντων, καὶ τῇ ἔργοτητῃ ἑαυτοὺς δαμασάν-
των, καὶ τῇ δοκτητικῇ δόψῃ πορευομένων, καθὼς ἐν-
τείλατο δὲ Χριστὸς· «Οὐ θέλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
οῶσαι ἀπολέσει αὐτὴν, » ἐν νηστείαις δηλονότερον καὶ
ἀγρυπνίαις, καὶ ταῖς λοιπαῖς κακοποθείαις. Πώς δὲ
παρεικάσται δὲ ἰχθύς εἰς τὴν δοκτησιν, ή τὴν κακο-
ποθείαν, δικαιουσιν. «Ἀνθρωπος δύοις ἔστι τοῦ ἰχθύος·

RESP. Quoniam omnes Scripturas Christus adim-
pleverat, incarnationem, nativitatem, baptismum,
signorum manifestationem, efficiacem doctrinam
prædicationem, familiaritatem cum discipulis, hu-
mana denique omnia, passionem, crucem, illusiones,
vulnera clavorum; istis, inquam, omnibus inpletis,
quae pati debuerat, sola mors restabat adducere. Atque
haec quidem sibi metuens, appropinquare non au-
debat, ideo Christus inclinato capite vocavit ipsam.
Nam antequam caput inclinasset, verebatur propius
accedere. Ideo, inquit evangelista: «Et inclinato
capite tradidit spiritum.»

QUEST. XLII. Quare magna voce clamavit Christus
in cruce?

RESP. Ut suam declararet potentiam, Iudeos per-
terrefaceret, et ad fidem adduceret. Haec enim vox
petras discidit, velum templi disrupt, terram suc-
cussit, et mortuorum sepultra aperuit. Ac ne sic
quidem intellexerunt ingratii Iudei.

QUEST. XLIII. Quomodo vidit Maria Dominum?
Flens enim in monumento stabat coram angelis,
tristi vultu et aspectu demissio. Quomodo igitur
vidit eum, qui a tergo veniebat obambulans?

RESP. Sic res habet. Cum angeli sederent Mariæ
ex adverso, viderentque Christum a tergo ejus ac-
cedentem: illa quidem retrorsum non respiciebat: C
angelī vero sedentes e regione, viderunt Christum
a tergo venientem, statimque surrexerunt. Videns
vero mulier angelos resiliisse, animo perculta, sta-
tim retro convertit se ad videndum, quid angeli
cernerent, et vidit venientem Jesum. Haec est
causa quod Maria, retro conversa, vidit Domi-
num.

QUEST. XLIV. Quare cum discipulis post resur-
rectionem suam Christus edere voluit, nec alia
portione est inventa, assi piscis, et de favo mellis?

RESP. Quidam illud de favo mellis, salem inter-
pretari sunt, que verba nugacium sunt fabulae.
Nam favus mellis et assus piscis ejusmodi sunt.
qualia dicit Scriptura. Habet autem res admiran-
dam interpretationem, et profundam atque valde
Dremotam pervestigationem. Sensus autem istius
lectioonis hic est: Piscis similitudinem habet aspe-
ra conversationis ascetarum, qui jejuniis, vigiliis,
et aliis castigationibus carnem domuerunt: qui
seipso mundo et voluptatibus crucifixerunt, et qui
humidis cibis voluptuosisque renuntiarunt, aridis-
que scipios domantes, asceticam viam ingrediuntur,
quemadmodum præcepit Christus: «Qui vult
animam suam servare, perdet eam»; » jejuniis
uite, vigiliis et aliis afflictionibus. Quomodo vero
piscis assimiletur asceti, vel macerationibus, nunc
attende: Pisci similis est homo: nam sicut piscis
dum adhuc est in mari omnem habet humiditatem,

* Mal. ii. 26, 25.

et cum suo sanguine in vasto vivit lute: quando A ὁ ποτὲ γάρ δὲ Ιχθύς, ἡσαν ἐστιν ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἔχει πᾶσαν τὴν ὑγρότητα, καὶ ζῆται τοῦ αἰματοῦ αὐτοῦ καὶ πάσης θάλασσῆς· θαν δὲ κρατήθη ἔξω τοῦ θαλαττοῦ, νεκρούται· τιθέμενος δὲ ἐν τῷ πυρὶ ἀποπούται καὶ ἡγαντεῖται, καὶ ἀπολλυται πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀκαθαρσίαν· τοιούτῳ τρόπῳ ἐστι καὶ δὲ θαλάσσης· ἡσαν ἐστι μέσον τοῦ βίου, ζῆται ἐμπαθῶς πρὸς τὰς ἥδονας καὶ ἀκολάστους ἐπανυμίας· θαν δὲ ἀποτῆται τοῦ καρδιῶν, καὶ θιώσῃ ἐν ἀσθεσίᾳ· καὶ σκληραγγιὰ ἐν τῇ ἔρημῳ, ὅποι πρὸς τοῦ ἄγιου Πνεύματος θερμαινόμενος, τότε ἡγαντεῖται ἐκ τῶν ποιῶν, καὶ καθαρεῖται ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ γίνεται τῷ Θεῷ θυσία εὐάρστος διὰ τῶν ἀρέτων· οὐπερ δὲ Ιχθύς γίνεται ἐπιτήδειος εἰς τροφὴν ὀπτηθεῖται δὲτε ἀνθράκων· εὗτος καὶ δικαιολόγος γίνεται θυσία εὐπρόσδεκτος τῷ Κυρίῳ.

264 Nunc quod ad favum mellis attinet, talem habet interpretationem. Querendum itaque quomodo non fuerit mel sine favo. Est quidem favus sine melle, et aliquando mel est sine favo: hic vero repertum est utrumque; quo vero pacto audi. Mel quidem propter sancti Spiritus dulcedinem, quam super apostolos et omnes fideles effusus erat. Favum vero habuit, propter signaculum, quo per baptismum omnes fideles obsignavit. Etiam in thesaurus quanto magis inclusus est in favo, tanto est tutior. Consimili modo et gratia divina ταῦτα sunt in homine, qui baptismi signaculum et signum crucis, denique fidem quoque quae est in Christum habet.

De gloria (Christi.)

Quæst. XLV. Scendum vero quod Dominus noster Jesus Christus postquam ex Spiritu sancto et ex Maria perpetua Virgine sumpsisset, et incarnatus fuisset; postquam humana omnia suscepisset preter peccatum et infirmitatem, postquam tanta edidisset miracula, esetque crucifixus, et tertia die resurrexisset secundum Scripturas, postmodum assumptus est, et consedit ad dexteram Dei. Dextera vero Dei cum audis, ne locos vel figuras glorie circumscrive. Dextrum etenim et sinistrum sunt circumscripturarum rerum: Deus autem in-
creatus est et infinitus, cui nulla ascribi forma, et qui nec ipse circumscribi queat. Dexteram vero Dei quando audieris, Dei gloriam et honorem intellige. Et Dei quidem Filius et Deus, sicuti dictum est, post adimplentam totam dispensationem, tandem assumptus est. Spiritus vero sanctus in sancto festo Pentecostes super sanctos apostolos veniens, et super omnem carnem effusus, non est rursus assumptus, sed in generationem et generationem transit in omnes, et sicuti quilibet hominum invenit, habitat in eo pro ratione puritatis cuiusque hominis, multum in anima superans dulcedinem mellis.

Quæst. XLVI. Quid est quod dicit Christus: « Si quis locutus fuerit aliquid contra Filium hominis, renuntiet ei: at si quis locutus fuerit contra Spi-

B τὸ δὲ ἀπὸ μελισσῶν κηρύξαν τὸν πάλιν τοιαύτην ἔχον τὴν ἐρμηνείαν. Σητητέον τοινον πάντας οὐκ ἦν τὸ μέλι χωρὶς κηρύξαν. «Ἐστι δὲ καὶ κηρύξαν χωρὶς μέλιτος· καὶ ἐστι καὶ μέλι χωρὶς κηρύξαν· ἐκεὶ δὲ εὐρέθησαν τὰ ἀμφιφέρα· κατὰ τίνα δὲ τρόπουν, ξενουσον. Τὸ μὲν μέλι διὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ἢν ἔμελλεν ἐκχέειν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστούς· τὸ δὲ κηρύξαν διὰ τὴν σφραγίδα, ἢν παρέχει τοῖς πιστοῖς πάσι διὰ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ τὸ δὲ θησαυρός, δοσον ἐστι βαπτίσμαν διὰ κηρύξαν, τοσοῦτον ἐστιν ἀστραλέστερος. Τοιούτῳ τρόπῳ δὲν καὶ δὲ τῆς θείας χάριτος πλούτον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει δουλος, ἔχων τὴν σφραγίδα τοῦ ἄγιου βαπτίσματος, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πίστιν εἰς Χριστόν.

C

Περὶ διξης.

Ἐρώτ. με. Γίνωσκε δέ, δεν δέ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, μετὰ τὸ σωρκωθῆναι ἐκ Πνεύματος ἄγιου καὶ ἐκ τῆς δει τοῦ παρθένου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπησας, καὶ πάντα ἀνθρώπινα ἀναλαβέσθαι χωρὶς ἀμαρτιας καὶ ἀσθενειας, καὶ μετὰ τὸ θυματωργήσας καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστηγματικα κατὰ τὰς Γραφὰς, δυτερον ἀνελήφθη, καὶ ἐκάστισεν ἐν δει τοῦ Θεοῦ. Δεξιὸν δὲ ἀκούων τοῦ Θεοῦ, μή τόπους καὶ σχήματα δέξιης περγράψε. Δεξιὸν γάρ καὶ ἀριστερὰ τῶν περιγραφομένων ἐστιν· δὲ δέ θεος ἀκλαστος καὶ ἀσύριτος καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ ἀπεργράπτος ἐστι. Δεξιὸν δὲ τοῦ Θεοῦ δεν ἀκούσῃς, τὴν δέξιαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ εἶναι εἰναι. Καὶ δὲ μὲν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, καθὼν εἴρηται, μετὰ τὸ πληρώσαι πάσιν οἰκουμέναν, ουτερον ἀνελήφθη· τὸ δὲ Πνεύμα τὸ διοινον, κατελθεν ἐπὶ τοὺς ἄγιους μαθητὰς τῇ ἀγίᾳ Πεντηκοστῇ, καὶ ἐκχύθεν ἐπὶ πάντας σάρκα, οὐκ ἀνελήφθη, διὰτε καὶ γενένται δέργεται εἰς πάντας, καὶ καθὼν εἴκαστον εἴρην τὸν ἀνθρώπουν, κατασκηνον ἐπὶ αὐτὸν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἔκάστου καθάρσεως, ὑπὲρ μέλι γλυκάζον ἐν τῇ ψυχῇ.

D
Ἐρώτ. με. Τί ἐστιν δὲ ίπαν δικαιοσύνη Χριστὸς, δικαιοσύνη οὐκ εἰπεν λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθεσται αὐτῷ· δε δὲ ἐπηγή κατὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, οὐκ

ἀφεθῆσται οὐτε ἐν τῷ νῦν αἰώνι οὔτε ἐν τῷ μέλι- A ritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc sa-
κούτι; »

Ἐρμηνεῖα. Τοῦτο εἰρήκεν δὲ Χριστός, ἐπιειδὴ δι-
πλοὺς καὶ οὐδιαν, θεὸς καὶ δινθρωπος, πάς δοτις
δέοταις βλασφημῶν εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἀφεθῆ-
σται αὐτῷ μετανοήσαντι, τῷ δὲ βλασφημήσαντι εἰς
τὴν....

Cetera desiderantur.

...μαζίνοντες τρίτον πρόσωπον δμοιον δινθρώπῳ τὸν
κατὰ δινθρωπον αὐτοῦ παρουσίαν φανερώτατα γρά-
φον· τὸ δὲ τέταρτον δμοιον δέοτε πετομένῳ, τὴν τοῦ
Πνεύματος ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐφιπταμένην, δόσιν
σαργηζούν, καὶ τὰ Εὐαγγέλια τούτους σύμφωνα, ἐν
οἷς συγκαθέτεται δὲ Χριστός. Τὸ μὲν γάρ κατὰ
Ἴωνάνην τὴν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἡγεμονικὴν καὶ
ἐνδοξὸν αὐτοῦ γενεάν ἔκδιηγεται λέγων· «Ἐν ἀρχῇ
ἡν δ' ἀδηὸς»· διὸ καὶ δέοτε μετωνομασται, ὃς τὰ
δέῃ . . . . . κενεμβαθήσας, κάκιθεν τὸν
ἀπόρρητον μυηθεῖς, καὶ τὰ χρυσά τῆς θεολογίας
. . . . . δινησηδόμενος, καὶ τὴν ἀρρέπον καὶ
ἀκατάληπτον γένησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ συγγρα-
ψάμενος. Τὸ δὲ κατὰ Λουκᾶν δργεται ἀπὸ τοῦ Ζεχα-
ρίου τοῦ ἱερέως· τὸ δὲ κατὰ Ματθαίου τὸν κατὰ
δινθρωπον αὐτοῦ γένησιν γράφει· «Βίβλος, γενέ-
σις». Τὸ δὲ κατὰ Μάρκου· «Ἄργη τοῦ Εὐαγγελίου».
Διὰ τούτο καὶ τέσσαρες καθολικαὶ διαβήκαι
τοις δινθρώποις ἔδοθησαν· μία μὲν κατὰ τὸν κατακλυ-
σμὸν τοῦ Νώε ἐπὶ τοῦ τόξου δευτέρᾳ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰ-
μὶ τοῦ σημείου τῆς περιποῆς· τρίτη ἡ διὰ τοῦ
Μωσέως καὶ τῇ νομοθεσίᾳ· τετάρτη ἡ διὰ τοῦ ἀγίου
Εὐαγγελίου, τοῦ Κυρίου τῆς Ιησοῦ Χριστοῦ χάρις
καὶ δωρεά.

Mosēm, cum leges ferret: quartum denique, quod est quartum denique, quod est secundum Joannem, exponit B nobis imperatoriam illam et illustrē ipsius ex Patre nativitatem, cum ait: «In principio erat Verbum». Quamobrem etiam «Joannes» aquilæ nomen accepit eo quod altissima quaque pervalans, inde inexplicabilium scientiam eductus, et occulta divina doctrinæ deserens, illam quæ nullis verbis exponi, uulnro rationis intellectu comprehendendi potest, Filii generationem conscripsit. Quod vero secundum Lucam a sacerdote Zacharia orditur: et quod est secundum Matthæum, ejus, qua homo est, generationem exponit: «Liber, inquit, generationis». At quod est secundum Marcum: «Principium, ait, Evangelii». Et hinc est quod Deus cum hominibus quatuor universalia foderā sanxerit: primum quidem post diluvium cum Noe, per arcu: secundum vero cum Abrahamo, sub signaculo circumcisio: tertium per gratia et donum, per sacram Evangelium Domini nostri Iesu Christi.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ.

Ἐρώτ. μ.Γ. Τί ἔστιν· «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀδρατος καὶ ἀκατασκεύαστος»;

Ἀπόκ. «Οτι οὐκ ἦν ἀκμήν κομιμθεῖσα. Ἐπικειμένου γάρ τοι τοῦ ὄντος ἐπάνω αὐτῆς, ἀδρατος ἦν ἣντος ἀθεωρητος καὶ ἀφανής· ἀκατασκεύαστος δὲ ἦντος ἀκαλλώπιστος, ἀτελείωτος· ἀκμήν γάρ οὐκ εἶχεν οὐτε δινῆ, οὐτε λειμῶνας, οὐτε φυτά, οὐτε βλάστην.

Ἐρώτ. μ.Γ. Ποιὸν πνεῦμα ἀπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὄντος;

Ἀπόκ. Τιοὶ μὲν δοκεῖ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ζωογονοῦν τὴν τῶν ὄντων φύσιν· ἄγω δὲ ἀρμοδίως τὸ, «ἴτερότερον», τὴν κινητικὴν τοῦ ἀέρος οὐσίαν φημὶ παραδηλούν, καθά καὶ Δασδὶ περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων φησί· «Πνεύματι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ φυγεῖται ὄντα».

Ἐρώτ. μ.Θ. Διὰ τοι, μίαν τὴν συναγωγὴν τῶν ὄντων

“Luc. xii, 10. “Joan. i, 1. “Matth. i, 1. “Marc. i, 2. “Gen. 1, 2. “ibid. “Psal. cclvii, 18.

(82) His similia habentur supra Quest. ad Antiochum 72.

(83) Vide Quest. 8 Theodoreti in Genes.

265 EX VETERI TESTAMENTO INTERPRETATIONES.

QUEST. XLVII. Quidnam est illud: «Terra autem erat invisibilis et incomposita»?

RSP. Quia uonduum erat exornata. Insidente namque super terram aqua, videri non poterat, invisibilis videlicet et occulta: incondita vero nondum exornata, nec perfecta. Nullus enim illi adhuc vigor erat, nulli flores vel prata, neque planta vel germen aliquod.

QUEST. XLVIII. Qualis erat ille spiritus, qui fedebatur super aquas?

RSP. Videtur quidem quibusdam quod ille sanctus sit Spiritus, vivificans aquarum naturam (83). Ego vero haud incongrueret per illud verbum, «ferebatur», dico significari motivam aeris essentiam: etiam juxta David de Deo universorum dicentem: «Flabit spiritus ejus et fluent aquæ».

QUEST. XLIX. Quare (84) cum unam congregatio-

(84) Haec ipsa est apud Theodoreum Quest. 12 in Genes.

nem aquarum dixisset, postmodum multas vocavit? Inquit enim: « Congregata est aqua, quæ sub cœlo erat, in congregations suas ^{10.} »

RESP. Una est aquarum natura et congregatio. Pluraliter vero collectiones vocavit, eo quod aliud quidem est Indicum pelagus, aliud vero Ponticum, et aliud Atlanticum, aliud Propontis, Aegeum aliud, et aliud Ionis sinus. Extra vero, terram alii maximum pelagus, quod Oceanum quidam vocant. Eam ob causam, quam quidem ut est congregata, collectionem; ut autem ab alia separata est, collectiones vocavit.

QUEST. L. Quare lumen separabat diem et noctem antequam sol creatus esset? Nam sol et reliqua lumina postea demum sunt facta. Quomodo ergo illud intelligendum: «Et fuit vespera et fuit manes dies», »cum sol noudum esset?

Resp. Fiat lux, dixi Deus, et facta est. Illa igitur erat, quæ distinguebat diem ac noctem. Et dixit Deus, « Fiat lux, et facta est.» Lux illa non est sol: qualis vero lux sit, audi. Est hæc lux illa matutina, quæ exoritur diluculo et mundum illustrat, antequam sol oritur. Nec aliquis putet, quod solidus hic splendor sit qui solem præveniens statim lucet et mundum illustrat; sed hoc illud ipsum est quod dicit Scriptura: « Et dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux.» Hæc lux magna et splendidissima cum esset, divisit eam Deus in luminaria illa, solem et lunam, et reliqua.

(85) QUEST. LI. Quid est quod inquit : « Sint insignia et tempora, et dies et annos »?

RESP. Signa vocat, ad cognoscendum sementis facienda, messis et vindemiae opportunitatem, quo tempore plantandum, et ligna quando cedenda. Nam quævis tempestas peculiare habet opus. Quatuor namque tempestates habet annus, quarumque sum opus habet.

(86) QUEST. III. Quare plantas quidem ante lumina creavit Deus, animalia vero post?

RESP. Propterea quod plantæ sunt inanimatae, et non habent oculos, suntque creatæ ante luminaria. Splendorem enim lucis portabant, post luminaria vero tandem animalia creata sunt. Nam lucem illam magnam quam Deus fecerat, in luminaria divisit : qua lux hinc inde dispersa, aliquatenus est immunita : quod nisi factum fuisset non potuissent animalia sustinere magnum jubar, et splendorem totius ignis ejusmodi. Atque hujus quidem rei gratia postremo sunt animalia creata, ut illius ignis splendorem perferre posseant.

QUEST. LIII. Quare Deus cum ex terra fixisset hominem, non etiam fixit Eam, sed eam formavit ex ejus costa?

RESP. Ne haberent occasionem dicendi, aliud esse

⁷⁰ Gen. 1, 9. ⁷¹ ibid. 5. ⁷² ibid. 6. ⁷³ ibid. 14.

των εἰπών, μετά ταῦτα πολλὰς προσωνύμιας; « Συν-
τήκθη » γάρ, φησι, « τὸ δέωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ
εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν. »

Απόκ. Μία έστι τῶν ὑδάτων ἡ φύσις καὶ συναγωγή· πληθυντικὸς δὲ τὰς συναγωγὰς ὑδάτων, ἐπειδὴ δὲ μὲν τὸ Ἰνδικὸν πέλαγος, δῆλο δὲ τὸ Ποντικόν, καὶ τὸ Ἀγαπητὸν ἔπειρον, καὶ δῆλο μὲν ἡ Προποντίς, καὶ Αἰγαῖον ἔπειρον, καὶ δῆλος πάλιν δὲ Ὑάκινθος κόλπος. Ἐξουθενὶ δὲ πάλιν ἐπίκειται τὸ μέγιστον πέλαγος, δι τινας Ὀπεανίδας ὄνομάζουσι. Τούτου χάριν, ὃς μὲν συνηγμένην, συναγωγὴν μὲν ὑδρόμαστεν ὡς δεῖαιρουμένην, συναγωγάς.

Ἐρώτ. Υ. Πολὺν φῶς ἔχουρις τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, πρὶν γενέσθαι τὸν ἥλιον; Καὶ τὰρ ὁ ἥλιος καὶ οἱ λοιποὶ φωτιστῆρες θετέρων ἐγένοντο. «Καὶ τύπετο δὲ ἐσπέρα, καὶ ἐγένετο πρώτη ἡμέρα, » πῶς γάρ νοι τέον: οὐ πω τόδι ἥλιος.

Απόκ. Τὸ φῶς εἰπεν ὁ Θεὸς, καὶ ἐγένετο. Ἐκείνο
οὖν ἦν τὸ διαχωρίζον τὴν τιμέραν καὶ τὴν νύκτα. Καὶ
εἶπεν ὁ Θεὸς Ἑάντι Γενεθῆται αὐτὸς καὶ ἐγένετο αὐτὸς.

Τούτο οὐκ ἔστιν ἥλιος· πολὺ δὲ ἔστι τοῦτο τὸ φῶς,
ἄκουσον. Τούτο τὸ φῶς ἔστι τὸ πρωΐνδν, ὅπερ ἀνα-
τέλλει καὶ φωτίζει τὸν κόσμον ἀπὸ πρωΐ πρὸς ἀνα-
τέλλην τὸν ἥλιον. Καὶ μηδὲς νομίσῃ, ὅτι τοῦ ἥλιου
ἔστι τὸ φέγγος ἐκεῖνο, ὅπερ αὐγάζει ταχὺ καὶ φω-
τίζει τὸν κόσμον πρὸς τοῦ ἥλιου· ἀλλὰ αὐτὸν οἱ σπα-
λέγει ή Γραφή· «Καὶ εἰπεν δὲ Θεός· Γενήθη φῶς,
καὶ ἐγένετο φῶς.» Τούτο τὸ φῶς πολὺ καὶ ὑπέρλαμ-
προν ὑπάρχον, τότε διείλευ αὐτὸν δὲ Θεός εἰς τοὺς φω-

Ε στήριξ, τόν τε φύλων καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰ λοιπά.
Ἐρύτ. να'. Τί λέγει, διτε "Ἐστωσαν εἰς σημεῖα καὶ
εἰς καιρούς, καὶ τιμέας καὶ ἐνικαυτούς: "

Ἄποκ. Σημεῖον καλέτ τὸ εἰδέναν σπόρου καιρὸν καὶ
θέρους, καὶ τρυγητοῦ, τὸ φυτεῖσαν ἐν ποιῷ καιρῷ,
πότε ἔβολον τεμεῖν. «Ἐκαστὸς γάρ καιρὸς ἔγει τὴν
ἴδιαν ἡρασταίν. Τέσσαρας γάρ καιρούς ὁ χρό-
νος. Ἐκαστὸς δὲ καιρὸς ἔγει τὴν ίδιαν ἡρασταίν

Ἐρώτ. νβ'. Διὰ τί τὰ μὲν φυτά πρὸ τῶν φωστήρων
ἴποτες εἰναι διόδι, τὰ δὲ ἔνα μετὰ τούτα;

Απόκ. Διέτι τά μὲν φυτά είσιν διψύχα, καὶ οὔτε δρυμαλίους ἔχουσι, καὶ ἐκτίσθησαν πρὸ τῶν φωτιῶν· ἑβάσταζον γὰρ τοῦ φωτὸς τὴν λαμπρότητα· μετὰ δὲ τοὺς φωτιῆρας θεστρον ἐγένοντο τὰ ζῶα· **D** Επισιδή έμπριεν δὲ θεδς τὸ φῶς τὸ πρώτον τὸ μέγα διτοίσθησαν εἰς τοὺς φωτιᾶρας, καὶ διεσκορπίσθη, καὶ ἐγένετο τὰ ζῶα ὑποφέρειν τὸν πολλὴν διστρατῆν καὶ τὴν λαμπρότητα διου τοῦ πυρὸς ἀκείνων. Καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο θεστρον τὰ ζῶα, διποιούνται εὐρεῖν τοῦ πυρὸς τὴν λαμπρότητα.

Ἐρύτ. νῦ. Διὰ τὸ δὲ Θεός πλάσας τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς γῆς, οὐκ ἐπλάστη καὶ τὴν Εὔαν. ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἐπλάστην αὐτήν;

·Απόκ. ·Ινα μή Εχωσιν διφορμήν λέγετιν, έτι δύλιο τὸ

⁷⁰ Gen. 1, 9. ⁷¹ ibid. 5. ⁷² ibid. 6. ⁷³ ibid. 14.

(85) Vide Ques. 15 Theol. in Genes.

(83) Theodoreti Quæst. 16 in Genes.

χρειά έστι τοῦ Ἀδάμ, καὶ μὲν τῆς Εβας· καὶ χρείαν ἔχει τὸ δένθρωπον· ἀπὸ δὲ τῆς Εβας εἰσὶ οἱ κακοὶ καὶ πονηροί, καὶ οἱ σκολιοὶ δύναται. Διὰ τοῦτο ἐπλασεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐξ ἑνὸς χύματος.

Ἐρώτ. νό. Διὰ τί, ὡς ἔστι χρείας καὶ παραδόστερον ποίημα τοῦ Θεοῦ ὁ δύνθρωπος (βασιλεῖα γὰρ αὐτὸν πετούσκει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιωσιν αὐτοῦ ἐποίησεν αὐτὸν), πῶς ἐπλασεν τὸν ὁ Θεὸς θετέρον πάντας;

Ἄποκ. Ἔπειδὴ ωσπερ βασιλεὺς, διαν μὲλλει ἀπελθεῖν ἐν πολεῖ τού, πρῶτον εὐτρεπίζουσιν αὐτοῦ τὴν ἀπομασίαν, καὶ κατασκευάζουσιν αὐτοῦ τὴν διωρφορίαν, καὶ πάσαν αὐτοῦ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνάπτουσιν, μετὰ τοῦτο δὲ παραγίνεται ὁ βασιλεὺς, οὕτω τάγματα καὶ ἀλητήρια τοῦ δύνθρωπου. Πρῶτον ἐγράντισεν ὁ Θεὸς τὰ τῆς ἀναπαύσεως αὐτοῦ, καὶ εἰργάσατο τὴν κατοικίαν αὐτοῦ καὶ πάσαν τὴν χρεὰν καὶ ἀνάπτουσιν αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπλασεν αὐτὸν.

Ἐρώτ. νε. Τί λοιπόν τὸ « Ποιήσωμεν δύνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὅμοιωσιν »; Τί τὸ « κατ' εἰκόνα » καὶ τὸ « καθ' ὅμοιωσιν »;

Ἄποκ. Οὐχ ωσπερ οἱ δύνθρωποι, οὗτοι καὶ ὁ Θεός ἔστιν ἀνθρώποι μορφοφοροῦς· διπάγε! Ἄλλα τὸ « κατ' εἰκόνα » τοῦτο ἔστιν· ωσπερ γὰρ ὁ Θεὸς βασιλεὺς ἐν παντὶ κόσμῳ, καὶ ἄρχει, καὶ ἔκουσάρει πάνταν τῶν ἀνθρώπων· καὶ τῇ γῇ· οὕτω καὶ ὁ δύνθρωπος ἄρχειν καὶ βασιλεὺς καθεστήκει πάνταν τῶν ἐπιγέλων πραγμάτων, καὶ αὐτέκουσίως ὁ βούλεται πράττειν, καθάπερ καὶ ὁ Θεὸς· καὶ τοῦτο ἔστι τὸ « κατ' εἰκόνα ». Τὸ δὲ « καθ' ὅμοιωσιν » ἔστι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀνέρετον. « Ωσπερ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ἔστι καὶ ἀλεξίμων, καὶ εὐσπλαγχνός, καὶ δίκαιος, πακρόβουμός τε καὶ πρόδος, ἀγαπητικός τε καὶ συμπαθής, εἰρηνικός τε καὶ ἀπιεικής, διελὼν καὶ τρέψαν πάντας δύνθρωπους, καὶ ἐπὶ πᾶσι τῷ ἀγαθῷ ἀνέκεινόμενος· τοιούντων τρόπῳ εἰργάσατο καὶ ἐπλασε, καὶ θέλει εἶναι τὸν δύνθρωπον, ινα τάσσῃ ἀρτῇ ὑπάρχῃ κατακεκομημένος, καὶ ...μιμεῖται Θεῷ κατὰ τὸ διανοτὸν δύνθρώπῳ ἐν πάσῃ ἀγονοεργῇ καὶ σεμνοτήτῃ.

Ἐρώτ. νε'. Τίνι ὁ Θεὸς εἰργάσε· « Ποιήσωμεν δύνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὅμοιωσιν »;

Ἄποκ. Τινὲς τῶν δυσωνόμων αἰρετικῶν πρὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν εἰργάρχεν καὶ τοὺς πονηροὺς δαίμονας ἔθεσαν· οὐ συνιέντες οἱ ἀμερόντει, διτὶ οὐ κατ' εἰκόνας ἡμετέρας ἦσαν, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. Θεοὶ δὲ καὶ ἀγγέλους καὶ δαιμόνων οὔτε οὐσία οὔτε εἰκόνη ἔστιν. Ἐγὼ δὲ φημι, διτὶ, προθεωρῶν τὴν τοῦ Μονογενοῦς σάρκωντες καὶ ἀνθρώπωσιν, καὶ ὡς ταύτην τὴν φύσιν ἐκ Παρθένου λήψαται, καὶ οὗτος ἐνταῦθι μὲν πρόσωπον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου νοήσας, καὶ μιαν αὐτῷ προσκύνησιν παρὰ τῆς κτίστων ἀπά-

* Gen. 1, 26.

(87) Vide Quæst. 20 Theod. in Genes.

A lumen Adæ, et aliud Eva : et lumen 266 Adæ præstantius esse, quodque ex hoc boni et probi homines, ex Eva vero sint mali, perversi et pravi. Ideo fecit eos Deus ex uno eodemque luto terra.

QUEST. LIV. Cum præstantius et mirabilius opificium Dei sit homo (regem enim ipsum terræ constituit et secundum imaginem similitudinemque suam creavit ipsum), cur omnium postremum creavit eum Deus?

RESP. Quemadmodum rex quando in aliquam urbem adventurus dicitur, primum omneum ejus apparatus instruum, parantes dona quæ conferant, et totum satellitum et hospitium, ac tum demum advenit rex : ad eundem modum cum homine quoque factum est. Primo habitaculum ei procuravit Deus, sicutique sedem habitationis, ac de omnibus necessariis ei vrosoexit, postea ipsum creavit.

(87) QUEST. LV. Quid illud est : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram »? Quid est « ad imaginem »? Et quid illud, « ad similitudinem »?

RESP. Non est Deus, sicuti sunt homines, humanae habens figuram; absit! Sed quod dicit, « ad imaginem »; hoc est, sicut in tuo mundo Deus regnat, imperat, et potestatem exercet in omnia, quæ in celo sunt et qua in terra; sic etiam homo, princeps et rex constitutus est super omnes res terrestres, et libera sua voluntate facit quod vult sicut ipse Deus. Et hoc est quod dicitur, « ad imaginem ». Quod vero « ad similitudinem » dicitur, est illa bonitas et justitia. Sicut enim Deus bonus est, miserator, misericors, justus, æquanimis, mansuetus, et qui nos amat, et nobis condoleat, pacificus, et placidus, qui nostri miseretur, et alit omnes homines, atque hanc bonitatem omnibus exhibet : ad eundem modum fecit et formavit, et talem vult esse hominem, ut omnibus virtutibus exornatus sit, et imitetur Deum, quantum quidem humanarum est virium, in omni bono opere et honestate.

(88) QUEST. LXI. Ad quem dixit Deus : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram »?

RESP. Infames quidam haeretici ad angelos et ad malos dæmones dictum esse contenderunt. Nec intelligunt illi stupidi, eum non dixisse, ad imagines nostras, sed ad imaginem nostram. Dei enim et angelorum ac dæmonum, ueque essentia neque imago est eadem. Ego autem dico, quod prævidens unigenitus Filii incarnationem, et humanæ naturæ assumptionem, quam ex Virgine naturam assumpturus esset, cum sic unam et eamdem Dei et hominis personam, ac unam et eamdem ipsi adorationem

(88) Est Quæst. 19 Theod. in Genes.

ab omni creatura oblatum iri intelligeret, ad ipsum unigenitum Filium hunc dixit sermonem.

(89) Quæst. LVII. Utra est principium et primas habet, noct vel dies?

Resp. A primitiva quidem mundi creatione, ab eo tempore videlicet quo factus est Adam usque ad adventum Christi, prior fuit dies sicut etiam divina Scriptura loquitur dixisse Deum: « Fiat lux, et facta est lux, » et quod « lucem Deus vocaverit diem, tenebras vero vocaverit noctem ». Ubi primi ponitur lux, per hanc enim exstitit primus dies. Nam a luce primum inchoante, in tenebras postea defensionis. A recta namque via aberrantes, ad idola et ad fallaces tenebras delati sumus. A Christi vero advento incipit rursus et diem praecedit noct. Ideo a vespera incipientes, solemnitatem celebramus dies sequentes. Id quomodo factum sit, audias. Quandoquidem primo a luce delapsi sumus ad tenebras; ab initio quidem fui lux, tenebre vero sunt insecuræ. Ex eo autem tempore quo sol justitiae Christus Deus noster mundo exortus est, et ex tenebris erroris ad lucem cognitionis Dei nos reduxit, a tenebris inchoamus, et in luce terminum habemus. Ibi non refert, etiam si præcedat noct, cum haec nobis initium det lucis, et ad lucem **267** deducat. Etenim præsens nostra vita, in Scriptura tenebre vocatur, quemadmodum divus Paulus inquit: « Abiiciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis »: hoc est, futuri sæculi. Lux enim dicitur, sæculum futurum. Arma vero illius lucis sunt virtutes. Ideo Christus quoque dixit: « Dum lucem habetis, ambulate, ne tenebra vos apprehendant ». Ubi lucem virtutes vocavit, quas virtutes homo, dum vivit, habere potest. Post mortem enim non poterit eas invenire. Tenebra vero sunt præsens hoc sæculum, propter tenebriscas et nefarias illius actiones. Sicut rursus inquit Christus: « Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vita ». Sequi namque Christum est quæ placita sunt ei facere, et ejus mandata servare. Talis non ambulabit in tenebris, hoc est in vanis hujus vita viis, sed inhabitabit et accipiet æternam lucem vita futuri sæculi, et interminatam quæ ibi futura est, letitiam et exultationem.

voc, καὶ τὴν ἀκελλατὸν εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαν.

(90) Quæst. LVIII. Quod Adam et Eva, postquam comedissent, cognoverint se nudos esse: nunquid antequam comedissent, hoc sensu prædicti erant?

Resp. Quemadmodum infantili non erubescunt, etiam nullis vestibus teguntur, donec paulatim incremente corpore et pudor adveniat: sic sane de Adam et Eva sentiendum. Nam cum primum creati essent, sicut modo natus insans, peccati non-

Α στις προσφέρεσθαι, πρὸς αὐτὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν ποιεῖσθαι τὸν λόγον.

Ἐρώτ. ν'. Ποιά ἐστιν ἀρχὴ καὶ προτερεύει, ἡ νῦν ἡ ἡμέρα;

Ἄποκ. Ἀπὸ μὲν τῆς ἀρχῆθεν κοσμοποιας, ἣντι τῆς πλάτεως του Ἀδάμ, οὐας τῆς Χριστοῦ παρουσίας πρώτη ὑπῆρχεν ἡ ἡμέρα, καθὼς λέγει καὶ ἡ θεῖα Γραφὴ· καὶ διὰ εἰπεν δ Θεός· « Γενηθήσατο φῶς, καὶ ἤγεντο φῶς, καὶ διὰ « ἔκάλεσεν δ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἔκάλεσεν νύκτα» πρώτων τιθεσθαι τὸ φῶς· καὶ γάρ διὰ τούτῳ ὑπῆρχε πρώτη ἡμέρα. Ἔπειδὴ ἀπὸ τοῦ φωτὸς ἡρξάμεθα, καὶ εἰς σκοτεισμὸν τατηνέθημεν διτερον. Πλανηθεῖστες γάρ ἀπὸ τῆς εὐθείας οὗτοι εἰς εἰλῶνα καὶ σκοτεισμὸν ἀπάτης ἐνεπέσαμεν. Ἀπὸ δὲ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἀρχεται πάλιν καὶ πρωτεύει ἡ νῦν τῆς ἡμέρας. Διὰ τούτο καὶ ἀφ' ἐπιπέρας ἀργυρωμάτῳ διορθώσατε τὰς ἐπαύριον ἡμέρας. Ποιῶ δὲ τρόπῳ γέγονεν οὗτος, ἀκούοντας ἄκουσον. Ἔπειδὴ τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος ἐνεπέσαμεν, διὰ τούτο καὶ τὸ φῶς ἔχει τὴν ἀρχήν, τὸ δὲ σκότος διτερον. Ἄφ' οὐ δὲ ὁ ἡλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστοῦ δὲ Θεὸς ἡμῶν τῷ κοσμῳ ἀνέτειλε, καὶ ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς πλάνης πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας ἡμᾶς ἐπανήγαγε, διὰ τούτο καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ σκότους ἀργυρωμάτῳ, καὶ πρὸς τὸ φῶς καταλήγομεν. Ἐν τούτῳ καὶ ἡ νῦν πρωτεύει. ἀρχὴ διδοῦσσα ἡμᾶς, καὶ παραπέμπουσα πρὸς τὸ φῶς. Καὶ γάρ διὸς αὐτὸς σκότους παρὰ τῇ Γραφῇ ὀνομάζεται, καθὼς ὁ θεοπάτης Παῦλος οὕτω φρασίν· « Ἀποβύμεθα τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός », τουτέστι τοῦ μέλλοντος αἵματος Φῶς γάρ δι μελλοντὸς ἐστι. Τὰ δὲ ὅπλα τοῦ φωτὸς ἐκείνου εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ. Διὰ τούτο καὶ ὁ Κριτὸς ἔλεγεν· « Εἴς τὸ φῶς ἔχετε, περιπατήστε, ἵνα μὴ σκοτεία ὑμάς καταλάθῃ, » Φῶς δὲ τὰς ἀρετὰς ἔκάλεσεν, ἃς δύναται ἔχειν δι μηδεποτος Ιωας οὐ ζῆ· μετὰ θάνατον γάρ οὐ δύναται ταῦτα εὑρεῖν. Σπάσος δὲ δι αἵματος διὰ τὰς σκοτεινὰς αὐτοῦ πράξεις καὶ ἀδεμέτους· « ὡς τὰ πάλιν ἐγρήκεν δι Χριστοῦ ». « Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσεις ἐν τῇ σκοτείᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Καὶ γάρ τὸ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ τούτο ἐστι τὸ ποιεῖν τὰ εὐάρεστα αὐτοῦ, καὶ φυλάσσειν τὰς ἴντολας αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτος γάρ οὐ μὴ περιπατήσεις ἐν τῇ σκοτείᾳ, τουτέστιν ἐν ταῖς ματαίαις οὖσας τοῦ βίου τούτου, ἀλλὰ κατασκηνώσει καὶ ... λαβεῖ τὸ αἵματον φῶς τῆς ζωῆς τοῦ μέλλοντος αἵμα-

τοντον. ¹⁰ Ερώτ. ν'. « Οτι μετὰ τὴν βρῶσιν Ἱγνωσαν, στι γυμνοὶ ἦσαν δι τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εβα., ἢ καὶ πρὸ τῆς βρῶσεως εἴησαν ταῦτην τὴν αἰσθησιν; » Ἀπόκ. « Οὐσπερ τὰ κοιμῆν ηπιαὶ ἐρυθραῖν οὐ πάχυσε τῆς ἑσθῆτος γυμνούμενα, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν τοῦ σώματος αὐξανομένα, καὶ τὴν ἑντροπὴν προσθλεῖνταισιν· οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τὴν Εβα. Εὔθες μὲν πλασθεῖστες, οἷα δὴ νῆποι καὶ εὐθυγενεῖς,

¹⁰ Gen. i, 3, 5. ¹¹ Rom. xiii, 42. ¹² Joan. xii, 56. ¹³ Joan. viii, 12.

(89) Huic similis est Quæst. 52 Ad Antiochum super ius.

(90) Est Quæst. 28 Theodorei in Genes.

καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀμέτοχοι, οὓς ἡ σχύνοντο δίκαια πα-
ρεβαλοῦν· μετὰ δὲ τὴν πείραν τῆς ἀμαρτίας φύλλοις
συνεκάλυψαν τὰ ἔκυτῶν μόρια.

Ἐρώτ. θ'. Τί ἔστιν, διτι « Ίδου Ἀδάμ γέγονεν
ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν; »

Ἀπόκ. Ἐλεγχειτῶν τὴν εἰκασίν τοῦ Ἀδάμ μερ-
φόμνος λέγει δ Θεός· Μή δ ἀνδρίσας γενέσθαι ἄγέ-
νετο· Μή Θεὸς ἄγένος, καθὼς ὁ πονηρός εἰπεῖ σοι,
καὶ ἀπλάνητος εἰς τον· Ἐπιθυμήσας γάρ ὑψηλότερος γε-
νέσθαι, εἰς τὸ ἥττον ἐκέπεσεν.

Ἐρώτ. ξ'. Τί ἔστι τὸ, « Πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐ-
τοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ δρεῖς; »

Ἀπόκ. Τοῦ προστενεχθέντος δώρου εἰπεν δ Θεὸς
τῷ Καίνῳ, διτι, Αὔτοῦ τοῦ δώρου σύ προσῆγαζες,
προστέγνηται σοι ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἔχου-
σιάστεις αὐτοῦ. Ήμὲς θέλεις ποιήσουν. Ἐγώ γάρ αὐτὸν
προσεδέξαμην.

Ἐρώτ. ξα'. Διὰ τί, ἀμαρτήσαντος τοῦ Ἀδάμ, « Αἴσι
δίδικος ἐτελεύτησεν; »

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ οὐκ τὸδέλησεν δ Θεὸς γενέσθαι τοῦ
Θανάτου τὸ θεμέλιον Ισχυρόν· εἰ γάρ δ Ἀδάμ πρώτος
ἐτελεύτησεν, Ισχυρὸν ἀκένος δι τὴν χρηπίδα ἔσχεν,
ώς πρώτον νεκρόν τὸν ἡμαρτηκόντα δεξάμενον. Ἐπειδὴ
δὲ τὸν δίδικον ἀνηρημένον πρώτων δέδεστο, σφαλερὸν
ἔχει καὶ σαθρὸν αὐτοῦ τὸ θεμέλιον.

Ἐρώτ. ξβ'. Τί λέγει, διτι « Πάξ δὲ ἀποκτείνεις Κάιν
ἰππαὶ ἐδικούμενα παραλίστε; »

Ἀπόκ. Τοῖς παρὰ τοῦ Καίν τετολμημένοις πρώτον
ἀμάρτητα φθόνος· ἐπὶ τῇ προτιμήσει τοῦ « Αἰσι·
δεύτερον δόλος, μετ' οὐ διτέλεχθη τῷ ἀδελφῷ εἰπών·
« Διδίθωμεν εἰς τὸ πεδίον»· τρίτον φύνος, προσθήκη
τοῦ κακοῦ· τέταρτον, διτι τοῦ ἀδελφοῦ μείζων τῇ ἐπί-
τασσῃ· πέμπτον, διτι γονεῦς πάνδον ἐποίησεν· ἕκτον,
διτι τὴν γῆν αἷμασιν ἐμίλανεν· ἕβδομον, διτι Θεὸν
ἐκείσαστο. Ἐρωτηθεὶς γάρ, διτι « Πώς ἔστιν Ἀδάμ δ
ἀδελφὸς σοι; εἰπε· « Ούσια. » Ἐπτά οὖν ἐδι-
κούμενα παρελέστε τὸν τῷ ἀνατρέψθαι τὸν Καίν.

Ἐπτά ἐδικούμενά εἰσι ταῦτα· πρώτον, διτι τὸν
Θεὸν παρώργησε· δεύτερον, διτι τὸν πατέρα ἐλύπησε-
τρίτον, μητέρα διεκονοῦ ἀπέδειξε· τέταρτον, δέλιρον
ἀπέκτεινε· πέμπτον, αἷμα ἐξέχειν· ἕκτον, φύνον
εἰργάσαστο· ἕβδομον, ἔδην ἐνεκανίσαντο.

Ἐρώτ. ξγ'. Τί ἔστι· « Μείζων τῇ αἵτιᾳ μου τοῦ
ἀφεδηναὶ μοι ζῆν, καὶ μὴ ἀποθανεῖν; »

Ἀπόκ. « Μείζων ἐγένετο τῇ κατάδηκη μου·» καὶ γάρ
τοι εἶπες γέγονεν δ Καίν ἐπὶ τῆς κατάρας τοῦ Θεοῦ,
διτι δ τρόμος καὶ δ κλόνος τῶν μελῶν αὐτοῦ, σύ
εἶχεν, οὐδὲ βρῶμα βαλεῖν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἦδυ-
νετο.

Ἐρώτ. ξδ'. Τί λέγει Λάμεχ, διτι « Ανδρα ἀπ-

¹¹ Genes. iii, 22. ¹² Genes. iv, 7. ¹³ ibid. 15.

(91) Vide Quæst. 40 Thedor. in Genes.
(92) Est Quæst. 46 Theod. in Genes. immutatis

A dum participes, non pudebat sine vestitu degere.
Post admissam vero peccati experientiam foliis
membra sua contegebant.

(91) Quæst. LIX. Quid est: « Ecce Adam factus
est sicut unus ex nobis »?

Resp. Per increpationem Deus vanam opinionem
Adami reprehendens, dicit: Num factum est quod
tu fore putabas? Nunquid enim Deus es factus,
sicut malignus ille dixit tibi, et te decepit? Nam
excelsior fieri cum cuperet, in minorem decidit con-
ditionem.

Quæst. LX. Quid est illud: « Conversio ejus ad
te erit, et tu dominaberis ei »?

Resp. Oblato dono, dixit Deus ad Cain: Munus
illud tuum, quod obtulisti, ad te respiciat, et tu
dominaberis ei, agito cum eo quo. I voles: nam
illud ego non admisi.

(92) Quæst. LXI. Quare cum peccasset Adam, Abel,
qui justus erat, mortuus est?

Resp. Quia noluit Deus mortis fundamentum esse
firmum: nam si Adam primus fuisset mortuus, firmam
illa certe basin habuisse, tanquam quæ pri-
mum mortuum, eum qui peccasset, abripiuisse. Quia
vero cum qui injuste fuit interemptus, priuum re-
cepit; lubricum babet et debile fundameutum.

Quæst. LXII. Quid est quod dicit: « Omnis qui
occiderit Cain septem ultiones exsolvet »?

Resp. In illis que perpetraverat Cain, primum
peccatum fuit invidia, propter prerogativam Abelis;
C secundum, dolus quo fratrem allocutus est, di-
cendo: « Eamus in agrum »; tertium, cædes, prio-
ris mali additamentum; quartum, peccati augmen-
tum quia occidit fratrem; quintum, quod parentibus
luctum peperit; sextum, quod terram sanguine
polluerit; septimum, quod mentitus sit Deo. Interro-
gatus enim, Ubinam est Abel frater tuus? respon-
dit: « Nescio ». Septim igitur ultiones exsoluturus
erat qui interficeret Cain.

Ultiones illas septem, sunt istæ: Prima, quod ad
iram provocaverit Deum; secunda, quod dolore pa-
trem afficerit; tercia, quod orbam fecerit matrem;
quarta, quod interemerit fratrem; quinta, quod effuderit sanguinem; sexta, quod exdem patraverit;
septima, quod infernum dedicaverit.

Quæst. LXIII. Quid est quod dixit: « Major est
culpa mea quam ut concedatur mihi vita, et non
moriar »?

Resp. « Major, inquit, est condemnatio mea :
etenim talis per maledictionem Dei factus fuerat
Cain, ut terror ²⁶⁸ et membrorum tremor non
admitteret, ut vel cibum sibi in os ingerere posset.

(93) Quæst. LXIV. Quid est quod dicit Lamech:

¹⁴ ibid. 8. ¹⁵ ibid. 9. ¹⁶ ibid. 13.

paululum verbis.
(93) Vide Quæst. 44 Theodorei in Genes.

¶ Occidi virum in vulnus meum, et adolescentum in livorem meum^{**}?

RESP. Non dicit hic duo, sicut existimant quidam: neque Cain intelligit, ut quidam fabulantur, sed dicit quemdam et hunc adolescentem. Nam illud: « Virum in vulnus meum, et adolescentem in livorem meum: » hoc est, virum junioris aetatis. Declinavit vero p̄enam, propter confessionem peccati, et ipsa sua sententia sententiam Dei cohibuit.

(94) **QUEST.** LXV. Quosnam filios Dei vocavit Moses, dicens: « Videntes vero filii Dei filias hominum, acceperunt eas sibi uxores^{**}? »

RESP. Ex Adam quidem natus est Seth, qui tertius erat post Abel. Ex Seth autem natus est Enos, qui in Dominum Deum spem habuit et invocavit eum. Unde qui ex hoc nati sunt liberi, filii Dei vocati sunt, quemadmodum etiam nos ex Christi Domini nostri nomine, Christiani nominamur. Segregatum est enim genus Seth, nec est cum iis commixtum qui erant ex Cain, quod ille a Deo universorum esset maledictus. Postea vero videntes filias ex cognatione Cain pulchras esse, atque blanditiis decepti, duxerunt eas uxores, et suum ita genus corruerunt.

QUEST. LXVI. Quid est quod dicit: « Cum respxisset Abraham, vidit: et ecce aries unus cornibus implicitis herebat ad plantam Sabec^{**}? »

RESP. Planta Sabec est veneranda crux: juxta Hebreos vero videtur Sabec remissio esse ei condonatio. Aries vero qui in Sabec herebat ad plantam, qui etiam pro Isaac holocaustum oblatus est, præfigurabat Christum, immolatum pro nobis sacrificium, immaculatum, et qui pro nobis in cruce mortem subiit. « Nam ejus vibice nos omnes sanati sumus, » inquit Isaías, « et pro nobis cruciatur, et propter peccata nostra vulneratus est^{**}. » Sicut igitur aries ille pro Isaac oblatus est, ita Christus immolatus est pro nobis omnibus.

(95) **QUEST.** LXVII. Quid est quod inquit Isaac: « Ecce odor filii mei sicut odor agri plenus, cui benedic Dominus: et det tibi Dominus de rore cœli et de pinguedine terræ et abundantiam frumenti et olei, et serviant tibi populi, » etc.^{**}?

RESP. Ager est mundus: ros vero cœli divinitas est: pinguedo autem terræ est humanitas. Quemadmodum igitur ros quidem invisibiliter descendit et in terra consistens appareat, eodem modo Deus Verbum, qui invisibilis est, per carnem in terra conspectus est, et cum hominibus conversatus. Frumentum vero et viuum, sacramentorum divinorum sunt ænigmata. Et omnes populi servient Christo.

^{**} Genes. iv, 23. ^{**} Gen. vi, 2. ^{**} Genes. xxi, 13. ^{**} Isa. liii, 5. ^{**} Genes. xxvii, 27.

(96) **Hic quest. similis est 57 ad Antiochum, et Quest. 47 Theodoreti in Genesin.**

A ἔκεινα εἰς τραῦμα ἐμόι, καὶ νεανίσκοντες μῶλωπα ἐμόι;

Απόκ. Οὐ δύο λέγει, καθὼς τινες ὑπειδήφασσιν, οὐδὲ τὸν Κάτιν, ὃς ἔπειρος μεμυθολογήκασσι, ἀλλὰ ἵνα, καὶ τούτους νέον· « ἅνδρας » γάρ « εἰς τραῦμα ἐμόι, καὶ νεανίσκοντες μῶλωπα ἐμόι· » τουτέστιν, ἅνδρα νέον ἔγοντα τὴν ἡλικίαν. Διέργηε δὲ τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ἀμολογίαν τῆς ἀμαρτίας, καὶ καζήταντο τὴν φύσιον ἐπενεγκάντον, τὴν δελταν ἔκώνυσε φύσιον.

Ἐρώτ. ξετ. Τίνας υἱοὺς θεού κέκληκεν δικαῖος, εἰπόν: « Ἰδόντες δὲ υἱοὺς τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ἐλαβον ἕκατονς γυναικας; »

Απόκ. Έκ μὲν τοῦ Ἀδάμ ἐγενήθη διῆρη τρίτος γάρ ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀδέλ· ἐκ δὲ τοῦ Σῆβ οὐδὲν ἔπιπτον ἐπικαλεῖσθαι εὖς Κύρων καὶ Θεόν. Τίνεν οἱ δὲ τούτους γεννηθέντες παῖδες υἱοὶ θεοῦ ἔχοντες, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ προσηγορίας Χριστιανοὶ καλούμεθα. Καὶ γάρ κακύριον τοῦ Σῆβ τὸ γένος, καὶ οὐν ἐμίγνυτο τοῖς ἐκ τοῦ Κάτιν διὰ τὴν ἐπινεγκεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν δαιμόνων ἀράν. « Τοτερον καὶ εὐειδεῖς θεατάμενοι τὰς θυγατέρας τῆς τοῦ Κάτιν συγγενείας, καὶ καταβελγόντες, ἐλαβον αὐτάς ἕκατονς εἰς γυναικας, καὶ διέργησαν τὴν οἰκείαν συγγένειαν.

Ἐρώτ. ξετ. Τί δὲ λέγει· « Ἀναβλέψας Ἀβραὰμ, εἶδε· καὶ ίδοι κρίδης εἰς κατεχόμενος τῶν κεράτων αὐτοῦ ἐν φυτῷ Σαβέκ; »

Απόκ. Φυτόν Σαβέκ δὲ τίμιος ἐστι σταυρός· κατὰ δὲ Ἐβραιοὺς δοκεῖ εἰς Σαβέκ ἀρέσκως καὶ συγχωρίσως. Ό δὲ ἐν τῷ Σαβέκ τῷ φυτῷ κατεχόμενος κρίδης, δοτις καὶ εἰς θυσίαν προστήθη ἀντὶ Ισαάκ, τὸν Χριστὸν προτεύσατο, τὸν προσενεγκέντα ὑπὲρ ἡμῶν ἀμωμοὺς λεπεσίον, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ θάνατον ὑποστάντα ἐνεκεν ἡμῶν. « Τῷ γάρ μώλωπι αὐτοῦ ἡμῶν ἡμεῖς πάντες ἴσθημεν, » φησὶν Ἰσαάκ, « καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἐτραυματίζει διὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν. » Ήσπερ δὲ κρίδης οὐν προστήθη ἀντὶ Ισαάκ, οὕτω καὶ δικαίωσε τὸν Χριστὸν προστήθη ὑπὲρ ἡμῶν ἀπόντων.

Ἐρώτ. ξετ. Τί λέγει δικαίωσας, διτ. « Ίδοι δὲ σομῇ τοῦ ιεροῦ μωρὸς ἀγροῦ πλήρης, διν εὐλόγησε Κύριος, καὶ δόητος οἱ Κύριος ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῆς πιστῆτος τῆς γῆς, καὶ πλήθος διστονιῶν καθεύδεισαν τοι εἴθη, » καὶ τὰ ἔπιστης.

Απόκ. Αγρὸς δὲστιν δικαίωσας δρόσος δὲ οὐρανοῦ τῇ θεότητι πιστῆς γῆς ἡ ἀνθρώποτης. Ήσπερ τοίνυν τῇ δρόσῳ μὲν ἀσπάτως κάτεισι, κάτιο δὲ συνισταμένη γίνεται δῆλη· οὖτος ἀσπάτος ὁν δι θεὸς Λόγος, διὰ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὑφῆ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναντεράψῃ. Καὶ διστονίος δὲ καὶ διὸν τῶν δελτων μυστηρίων αἰνίγματα. Δουλεύουσι πάντα τὰ θηριὰ τῷ Χριστῷ.

^{**} (95) Vide quest. 82 Theodoreti in Genes.

Ἐρώτ. ἔτι. Τί δηλοῖ, ότι ἐλαβεν ὁ Ἰακὼν τρεις **A** πόδεσσιν, γλωσσὸν στυρακίνην, καὶ καρύνην, καὶ πλατανίνην, καὶ (44) ἀλέπουντεν αὐτάς;

Ἄποκ. Αἱ τρεῖς βάσεις συμβολικῶν εἰσον αἱ τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὸ λογικόν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ τὸ θυμητικόν· ἥτοι αἱ τρεῖς θεωρίαι, τῶν σωμάτων, τῶν ἀσωμάτων, καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος· ἥτοι γενικῶς ἡ πρακτικὴ δὲ τῆς καρύνης, ἡ θεωρητικὴ δὲ διὰ τῆς στυρακίνης· διὰ δὲ τῆς πλατανίνης τὸν κόσμον τούτον καὶ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἔγινετο.

Ἐρώτ. ξθ. Πίνον: χάριν ὁ Ἰακὼν ἀναβλέψας εἶδε παρεμβολὴν Θεοῦ παραβελήκανταν, καὶ εἶπε· « Παρεμβολὴ Θεοῦ αὕτη; »

Ἄποκ. Διὰ τοῦτο ἡ παρεμβολὴ τῶν ἀγγέλων φαίνεται τῷ Ἰακὼν, ἵνα θαρτίσῃ, καὶ μὴ φοβηθῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἡσαῦ. Ἐδούλετο γάρ ὁ Ἡσαῦ ἀποκτεῖναι αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέλασε καὶ μετ' ἄγγελον, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὃ διγγελος· « Ἐμὲ νενίκηκας, καὶ ἀνθρώπον δέδοκας; » ἔγνω δὲ διὰ τὸν θεὸν ἔχει βοηθόν.

Ἐρώτ. ο'. Τί έστι· « Σκύμνος λέοντος Ἱούδα, ἐκ βλαστοῦ, μὲν μου, ἀνέβης, ἀνατεσύν εἰκονιμήθης ὡς λέων, » καὶ τὰ ἔξι;

Ἄποκ. Τούτῳ ὀρμάσσεται ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. « Οὐσκερ γάρ δὲ λέων καὶ καθεύδων φοβερὸς ἐστιν, οὗτος δὲ δεσποτικὸς θάνατος φοβερὸς καὶ τῷ θνατῷ καὶ τῷ διαβόλῳ. Λέοντος δὲ αὐτὸν ἐκάλεσε καὶ σύμπον λέοντος ὡς βασιλέα καὶ ὡς βασιλέως εἰδόν. Τὸ δὲ, « Τίς ἔγειρε αὐτόν; » τὴν ἀφασίαν αὐτοῦ δείκνυσι δύναμιν. Αὐτὸς γάρ λανθάνεις αὐτὸς θατὰ τὴν αὐτοῦ πρόδροψιν ὅγιστος γάρ· « Λύσατε τὸν νεῦρον τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγειρω αὐτόν. »

Ἐρώτ. οα'. Τί έστι· « Δεσμεύενων πρὸς διμπελὸν τὸν πτωλὸν αὐτοῦ, καὶ τῇ οὔλῃ τὸν πώλον τῆς δύνου αὐτοῦ; »

Ἄποκ. « Ἀμπελον μὲν τὴν Περουσαλήμ λέγει· πώλον δὲ τὸν ἔξι ἔθνων λαὸν, ὡς ἀδάμαστον. Τούτῳ γάρ καὶ δό Κύριος ἡμέτατο, ἀποστείλας τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸ λύσα τὴν δύνον καὶ τὸν πώλον, ἐφ' ὃ οὐδέποτε ἀνθρώπων ἐκάθισεν. Οὗτε πατριάρχης, οὗτε νομοθέτης, οὗτε προφήτης τῶν ἔθνων ἐφρόντισε σωτηρίας· ἀπόστολοι προσταχθεῖσιν ἐλυσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσειν, δεδεμένην ταῖς ἀμαρτίαις. »

Ἐρώτ. οβ'. Τί έστιν δὲ λέγει· « Πλυνεῖ ἐν οἷνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφύλης τὴν περιστολὴν αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἔξι;

Ἄποκ. Τὰ κατὰ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ λέγει· καὶ τὸ μὲν σῶμα στολὴν ἐνομάζει, τὸ δὲ αἷμα οἶνον· ἐκεῖθε καὶ τὸν μυστικὸν οἶνον αἵμα κέληκεν δεσπότης. Τὸ δὲ, Χαρωποὶ οἱ δριθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, τὴν μετὰ τὸ πάθος εὐφροσύνην δηλοῦ.

Quæst. LXVIII. Quid per illud significatur, quod Jacob tres virgas accepit: styracina virideum, nuceam, et ex platanis, et decorticavit eas^{**}?

Resp. Tres virga, symbolice, sunt tres facultates animæ, rationalis, appetitiva et irascibilis: vel tres contemplationes; corporum, rerum incorporearum, et sacrae Triadis: vel generaliter per numerum virgam, activam vitam; per styracinan, contemplativam, et per eam quæ ex platanis erat, mundum hunc et ejus contemplationem innuit.

Quæst. LXIX. Quare acon respiciens videt casta Dei posita, et dixit: « Castra Dei hæc sum^{**}? »

B **Resp.** oeo apparent Jacob angelorum castra, ut considat et non timeat fratrem suum Esau. Erat enim consilium Esau ipsum occidere. Ideo enim enim angelo iuctatus est, qui dixit ei: « Me victo, nūm hominem times? » cognoscebat vero se Deum habere adjutorem.

(96) **Quæst.** LXX. Quidnam est: « Catulus leonis Juda, de germine, illi mihi, ascendisti, accumbens obdormivisti, ut leo, » etc.^{**}?

C **Resp.** Hoc Christo congruit. Quemadmodum enim leo etiam eum dormit terribilis est: sic etiam mors Dominica terrori est tum morti, tum diabolo quoque. Leonem vero ipsum et catulum leonis vocavit tanquam regem et tanquam regis filium. Hoc vero: « Quis excitabit eum? » ineffabilem ejus potentiam declarat. Nam ipse semetipsam excitavit, sicut ipse prædictis, cum inquit: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud^{**}. »

Quæst. LXXI. Quid est illud: « Ligans ad vienam pullum suum, et ad vitem pullum asinæ suæ^{**}? »

Resp. Vincam quidem Jersalem, pullum vero vocat populum qui est ex gentibus, tanquam indomitum. Hoc namque Dominus quoque adumbravit, missis discipulis ad solvendam asinam et pullum, super quem adhuc nullus hominum sedisset, nullus videlicet patriarcha, nec legislator vel propheta de salute gentium cogitavit, sed apostoli ad id ordinati solverunt humanam naturam, peccatis alligatam.

D **Quæst.** LXXII. Quid est quod dicit: « Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uva pallium suum, » etc.^{**}?

Resp. Hoc de passione Christi dicit, et corpus quidem stolam vocat: sanguinem vero vinum: quandoquidem etiam mysticum illud vinum sanguinem vocavit Dominus. Illud vero, Pulchriores vino sunt ejus oculi, lætitiam quez passionem ejus secuta est, significat.

** Genes. xxx, 37. ** Genes. xxxii, 2. ** Genes. xliv, 9. ** Joan. ii, 19. ** Genes. xliv, 11. ** ibid.

(96) Horum quedam habentur in quæst. 410 Theodorei in Genesin.

(97) QUEST. LXXIII. Quis primus nominavit Deum A in terra?

RESP. Diabolus, cum ad Eam diceret : « Quid est, quod dixit Deus ne considereritis de hoc ligno? »

(98) QUEST. LXXIV. Quid futurum est de elementis, sole, luna et stellis in secundo adventu?

RESP. Similiter dabatur ipsis locus aliquis et dominium, sed non in perpetuum abolebuntur.

QUEST. LXXV. Quare Cain quidem maledixit Deus, dicens : « Maledictus tu super terram » ; Adamo autem loquens, maledictionem imposuit terra, dicens : « Maledicta terra in operibus tuis? »

RESP. Eo quod Cain negaverit Deum et peccatum suum absconderit, quapropter majorem quoque in se peccatum derivavit. Adam vero quia confessus est, magnum illud a se supplicium depulit : nam qui sua peccata confiteatur, remissionem consequitur.

QUEST. LXXVI. Quidnam est : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? »

RESP. Gentes dici Romanorum, Francorum videlicet genus, qui Christum crucifixerunt. Populum vero dicit, caput Iudeorum. Astiterunt reges terrae, Pilatus et Herodes; principes vero, Annas et Caiphas.

Psalmus pro torcularibus.

QUEST. LXXVII. Quenam dicit torcularia?

RESP. Ecclesiás in quibus vinum funditur, nempe sacrosanctus Domini nostri Iesu Christi sanguis, et sanctum corpus ejus immolatur. Quod vero dicit Isaias propheta : « Toreular ego calcavi prorsus solus », hunc habet sensum : Sicuti torcular est receptaculum et in eo calcantur botri, sic etiam Christus conculcavit inimicos suos, tum intelligibles, tum sensibiles. Dicamus autem et illud, quod botrus et uva Christus est, qui seipso compresus, voluntaria plaga ei morte distillavit divinum nūstum, quoque seipsum sanguine rubore fecit. Est vero omnino solus : nam solus ipse Christus pro nobis mortuus est : « Non enim angelus vel legatus aliquis, sed ipse Christus salvavit nos. » Petrus namque Christum negavit ipso passionis tempore, ceteri quoque apostoli dedere se in fugam.

QUEST. LXXVIII. Quid est : « Sicutientes, venite ad aquas? »

270 RESP. Aqua sacram baptismum significat, aut lacrymarum fontem, videlicet penitentiam. Hoc vero : « Euntes emite, edite et bibite absque argento », sanctum baptismum Domini nostri Iesu Christi significat.

Similiter illud, « Dominus diluvium inhabitat faciet », significat sacram baptismum, quia inundat omnia peccata.

INTERPRETATIO LXXIX. Quid, « Vox Domini intercedens flammam ignis? »

* Genes. iii. 4. ** Genes. iv. 11. *** Genes. iii. 17. **** Psal. ii. 1. * Isa. lxiii. 3. * Isa. lv. 1. * ibid. * Psal. xxviii. 10. * Ibid. 7.

(97) Haec questio est 46 ad Antiochum.

Ἐρώτ. ογ. Τίς Θεὸν πρῶτος ὀνόμασεν ἐπὶ τῆς γῆς;

Ἄποκ. Οἱ διάδοχοι εἰπών τῇ Εὐα. « Τί ὅτι εἰπῶν δὲ Θεὸς μὴ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ἔπους; »

Ἐρώτ. οδ. Τί μέλλουσι γενέσαι τὰ στοιχεῖα, ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ τὰ ἄστρα ἐν τῇ δευτέρᾳ περιστροφῇ;

Ἄποκ. Διαθέσται αὐτοῖς τόπος κατοικίας ἐν ἑνὶ μέρει, πλὴν οὐκ εἰς τέλος ἀφανισθήσονται.

Ἐρώτ. οε. Διὰ τί τῷ μὲν Καίνῳ κατηράσατο δόθεῖς, λέγων : « Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς » ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀδὰμ τῇ γῇ ἐπέσθε τὸν κατάραν εἰπών : « Ἐπικατάρατος ἐγὼ ἐν τοῖς ἔργοις σου; »

Ἀπόκ. Οτι δὲ μὲν Καίνῳ ἡρήσατο τὸν Θεὸν, κρύψας τὸ ἀμάρτημα· διὸ καὶ μεῖζον τὴν καταδίκην εἰργάσατο· δὲ δὲ Ἀδὰμ ὀμολογήσας, τὴν πολλὴν ἐκ αὐτοῦ ἀπώσθατο τιμωρίαν· ὃ γάρ τὰ ἔκτυπα πταισμάτα ἐκομογηθάμενος ἐπιτυχάνει ἀφίσεως.

Ἐρώτ. οζ. Τί ἔστιν· « Ἰνα τὶ ἐρύθραξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέταν κενά; »

Ἄποκ. « Ἐθνη λέγει τῶν Ψωμάτων, ἣντων τῶν Φράγγων τὸ γένος, τῶν σταυρωάντων τὸν Χριστὸν. Λαοὶ δὲ λέγει τῶν Ιουδαίων τὴν κεφαλὴν. Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, δὲ Πιλάτος τε καὶ δὲ Ἡρώδης, δροῦντες δὲ Ἀννας καὶ Καίάρας.

Ταῦλυς ὑπέρ τῶν ἀπρωτῶν.

Ἐρώτ. οζ. Τίνας λέγει ληγούς;

Ἄποκ. Τάς ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἐκχεῖται ὁ οἶνος, ήτοι τὸ ἄγιον αἷμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ θύεται καὶ τὸ ἄγιον σῶμα αὐτοῦ. « Οὐ δὲ λέγει δὲ προφῆται, ὅτι « Αἴγινον ἐπάτησα μονάστος », τοῦτο ἐρμηνεύει. Πάστερ δὲ ληγὸς δοχεῖον ἔστι, καὶ ἐν ταύτῃ καταπατοῦνται αἱ σταυροί· οὕτως κατεπάτησε καὶ δὲ Χριστὸς τοὺς ἔχθρούς αὐτοῦ, νωτούς τε καὶ αἰσθαντούς. Εἰπομένην δὲ καὶ τοῦτο, δὲτοι βότρυς καὶ σταυρὸς δὲ Χριστὸς, διστις δὲπολιθίας ἐαυτὸν ἔκουσια πληγὴ καὶ θανάτῳ, ἀπέστασε τὸ θεῖον γλεύκος, καὶ ἐφονίευεν ἐκεῖνον τῷ Ιδίῳ αἵματι. Μονάστος δὲ τοῖν, δὲτοι μόνος αὐτὸς δὲ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τὴν πληγὴν· οὐτε γάρ ἀγγέλος, οὐτε πρέσβυς, δὲλλ’ αὐτὸς δὲ Κύριος ἐσωτερ ήματς. » Οὐ δὲ Πάτερ τὸν ἡρήσατο ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ, καὶ οἱ λοιποὶ ἐμέγυρον ἀπόστολα.

Ἐρώτ. οη. Τί ἔστιν· « Οἱ διφώντες, πορεύεσθε ἐφ' δύο πόρους; »

Ἄποκ. « Ύδωρ τὸ ἄγιον βάπτισμα δηλοί, ἢ τὴν τῶν δακρύων πηγὴν, ἵτοι τὴν μετάνοιαν. Τὸ δὲ, « Βαθύσαντες, ἀγόρευτε, καὶ φάγετε καὶ πίετε δινεὶς ἀργυρίου, » τὸ ἄγιον βάπτισμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μονάστος καὶ τὸ, « Κύριος τὸν κατακλυσμὸν κατοικεῖ, » τὸ ἄγιον ἐμφανίει βάπτισμα· ἐπειδὴ κατακλύει πάσας τὰς ἀμαρτίας.

Ἐρμην. οθ. Τί, « Φωνὴ Κυρίου διακόπτοντος φλόγας πυρὸς; »

(98) Haec questio superius edita

Απόκ. Τοῦτο δηλοῖ τὴν μέλλουσαν κόλασιν τοῦ Απόστολος : ἐπειδὴ τῇ τοῦ Χριστοῦ προστάξει μέλλει διαιρεθῆναι. Τὸ πῦρ γάρ έγει δύο ἐνεργείας : καὶ τὸ μὲν φωτίζον μέλλει δοῦναι τοὺς δικαιοὺς, τὸ δὲ κακὸν τοὺς αδικητῶν.

Ἐργμνεία π'. « Οἱ ποταμὸι τοῦ Θεοῦ ἐπιηρώθησαν δάσταν. »

Απόκ. Ύετοι εἰσιν οἱ ἀπόστολοι. Ἐπλήσθησαν γὰρ παντούς δωρεῶν καὶ χαρισμάτων. Ἐντεῦθεν καὶ πᾶς ἀνθρώπος καθεδρός καὶ ἄναρτος : τοιοῦτος ὑπάρχει : καὶ γάρ τὸ δέκαρ καὶ ἡ ἕρδης ἐν τῇ Γραφῇ, ποτὲ μὲν δηλοῖ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ τοὺς πειρασμούς καὶ τὴν ταραχὴν τῆς φυχῆς.

Οὐαν δὲ λέγει, διὰ : « Οἱ πιστεύων εἰς ἡμὲν, ποταμοὶ βεύσουσιν ἐκ τῆς κοιλαῖς αὐτῶν » καὶ, « Οἱ δρόσοι Ἀεριών ἡ καταβαλλούσα ἐπὶ τὰ δρῦ Σιών, » τὰ χαρισμάτα λέγει τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ὡρὶ δὲ Σιών λέγει τοὺς κατὰ Θεὸν ζῶντας πνευματικούς.

Πάλιν δεν λέγει : « Σώσον με, δὲ Θεός, διὰ εἰσῆλθοντος δέσποταί σου φυχῆς μου » καὶ, « Ἄρα διῆλθεν τῇ φυχῇ ἡμῶν τὸ δέρμα τὸ ἀνυπόστατον, » τοὺς πειρασμούς λέγει τῆς φυχῆς.

Ἐρώτ. πα'. Τί δέσποτος : « Ἀναβὰς εἰς ὅφος, ἡμαλτεύσας αἰγαλωλασταν; »

Απόκ. Τοῦτο λέγει, διὰ ἀναβάς δὲ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν φόνον τούλενος, καὶ ἡμαλτεύσας. Τοῦτο ἔστι καὶ τὸ λέγον : « Εἶπεν δὲ Κύριος : Ἐκ Βασιλείου ἐπιστρέψω, » τουτέστιν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπιστρέψω εἰς ἡδονήν. Βασάνι γάρ ἐρμηνεύεται αἰσχύνη. Οἱ γάρ Ἰουδαῖοι τὸν σταυρὸν ὡς αἰσχύνην εἶγον, καὶ κατάρας δργανον τοῦτο ἀνόμαζον. Ἀλλ' δὲ Χριστὸς ἡγάπησεν αὐτὸν, ὃς ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων πραγματεύσαμένως.

Ἐρώτ. πβ'. Τί λέγει : « Πλούσιοι ἐπιτύχευσαν καὶ ἀπένειναν ; »

Απόκ. Πλουσίους ἐνταῦθα τοὺς Ἰουδαίους καλεῖ· ἀπτύχευσαν δὲ, ἀπειδὴ ἀπέκτειναν τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, καὶ ἥλθεν ἐπ' αὐτοὺς ὁ λιμός.

Ἐρώτ. πγ'. Τί λέγει, « Εἰς τὰς περιλαστικέναις πάντας τοὺς ἀδικητούς τῆς γῆς, τὸν ἔξοδοθρεύσατο ἐκ πολέως Κυρίου πάντας τοὺς ἄργαζομένους τὴν ἀνομίαν ; »

Απόκ. Οἱ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν : ὥσπερ τῇ πρώτῃ τῆς ἡμέρας ἔστιν, οὗτον καὶ πάσις ἀδικητοῖς ἔστιν ἀρχὴ ὑποβολὴ τοῦ ἔχθρου. Διὸ λέγει : « Εἰς τὰς περιλαστικέναις, » τουτέστιν εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν λογισμῶν ἀποκόπουν, καὶ ἀδικων τὰς προσβαλλαὶς αὐτῶν, καὶ πάντας τοὺς ἀδικητούς. Ήταν τοὺς δαίμονας, τοὺς ποιῶντας ἐν ἐμῷ τὴν ἀδικίαν, « ὅπος ἔξοδοθρεύσατο ἐκ πολέως Κυρίου πάντας, » τουτέστιν ἐκ τῆς φυχῆς. Πάλιν γάρ Κύριος ἔστιν ἡ φυχή. Ἔδωκεν γάρ, φησι, καὶ ἀπέκτεινον τὰς κεφαλὰς αὐτῶν,

RESP. Significat τιτανικὸν supplicium ignis, qui tandem iussu Christi dividetur. Igno namque duplēcēm viam habet, ad lucendum videlicet, quod datur justis, et ad cremandum, quod peccatoribus deputabitur.

INTERPRET. LXXX. Quid, « Flumen Dei repletum est aquis¹⁴? »

RESP. (99) Per aquam apostoli notantur, qui omnigenis donis et divina gratia impleti sunt. Ac quisvis homo qui purus et justus est, non aliunde quam hinc talis efficitur : nam aqua et ros, aliquando vero animæ tentationes et animæ perturbationem significat.

Quando vero inquit : « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluunt¹⁵; » et, « Ut ros Hermon descendens super montes Sion¹⁶, » indicat dona Spiritus sancti. Montes vero Sion diciti, spirituales, qui secundum Deum vivunt, homines.

Rursus quando dicit, « Salvum me fac, Deus, quoniam ingressæ sunt aquæ usque ad animam meam¹⁷; » et, « Forsitan pertransisset anima nostra aquam fundo carentem », animæ tentationes indicat.

QUEST. LXXXI. Quid est quod dicit : « Ascendens in altum, captivam duxisti captivitatem¹⁸? »

RESP. Hoc dicit, quia Christus, consensu crucis, degradatus est infernum et captivum duxit (1). Et hoc est et illud quod ait : « Dixit Dominus, ex Basan revertar, » hoc est, de cruce ad infernum redi. Basan enim explicatur, turpitudo. Nam Iudei crucem ut turpitudinem reputant, et ideo malditionis organum vocabant eam. Sed Christus eam sanctificavit, eo quod in ea salutem hominum perfecerit.

QUEST. LXXXII. Quid est quod dicit : « Divites eguerunt et esurierunt¹⁹? »

RESP. (2) Divites hoc loco vocat Iudeos, qui inopes facti sunt, eo quod occiderint panem vitæ, et venit super eos famæs.

QUEST. LXXXIII. Quid est quod inquit : « In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem²⁰? »

RESP. Hujus dicti hæc est sententia : sicut matutinum tempus, diei est initium, sic omnis peccati initium est inimici fraudulenta suggestio. Ideo inquit : « In matutino interficiebam, » hoc est, respicibilam ad principia cogitationum, et persequebar eorum impetus, atque adeo peccatores omnes, nempe dæmones, qui faciunt in me peccatum, « ut disperderem de civitate Domini omnes, » hoc est ex anima. Anima namque, Domini civitas est. Persequebar enim, inquit, et abscondebam ipsorum ca-

¹⁴ Psal. Lxiv, 10. ¹⁵ Ioab. vii, 38. ¹⁶ Psal. Cxxxii, 3. ¹⁷ Psal. Lxviii, 2. ¹⁸ Psal. Cxiii, 5.
¹⁸ Psal. Lxviii, 19. ¹⁹ Psal. xxxii, 11. ²⁰ Psal. c, 8.

(99) Ex Theodoreto in psalmum Lxiv, v. 10.

(1) Theodoret. in ps. Lxvii, v. 23.

PATROL. Gr. XXVIII.

(2) Theodoret. in hunc versum.

pia, scilicet principia, at disperendum eos ex A ήτοι τὰς ἀρχὰς, διπος εἰκόνοθερέωσα αὐτοῖς ἐκ τῆς φυχῆς, τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι πᾶσαν ἀνομίαν καὶ ἀμαρτίαν.

QUEST. LXXXIV. Quid est quod inquit: « Catuli leonum rugientes ut rapiant, et querant a Deo escam sibi. Ortus est sol, et congregati sunt, et in speluncis suis cubabunt »?

RESP. Catulus leonum, dicit prophetas. Rugiebant vero clamantes et loquentes, ac prophetantes incarnationem Filii Dei. Exortus vero est sol, hoc est, venit Christus et tacuerunt. Prophetas usque ad Joannem prophetarunt. Hoc est, quod etiam alibi dicit Scriptura: « Tenebrosa aqua, in nubibus aeris. Pro fuligine 271 ejus nubes transierunt »; Tenebrosam aquam dicit divinam Scripturam, quoniam in caligine Moses legem accepit a Deo in monte Sina. Quin ipsi prophetæ quoque non manifeste, sed obscure et tenuiter quadammodo videbunt adventum Christi, et manifestarunt. Nubes enim vocat prophetas, qui prædicarunt, et quasi aquam effuderunt, spiraruntque veluti venti divinum sermonem et legem super terram, quæ est illa tenebrosa aqua. A fuligine vero ejus in conspectu ejus, ut ab ejus in carne adventu coram eo nubes, prophetæ videlicet, cessaverunt et abscesserunt.

QUEST. LXXXV. Quid est, « Mons Sion iste, in quo habasti in eo »?

RESP. Divina Scriptura multis modis vocem montis interpretatur. Et hic quidem mons Sion, est locus Jerusalem, in quo habitavit Dominus ac Deus noster Jesus Christus incarnatus super terram. Montem rurus proprie vocat sanctissimam Deiparum, ut cum inquit: « Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, etenim Dominus habebat in finem ». Et alibi babetur: « Deus a Theman veniet et Sanctus ex monte opaco et denso ». Mons autem dicitur sancta Deipara. Quia quemadmodum illi qui in campo ambulant, et calore aestuant, si montem subeunt, velut rore conspersi umbra arborum montis, vel aqua sedant zelum flammæ: eodem modo se babuit erga homines immaculata Virgo, quæ rore quodam sui partus annas hominum zelum peccati confessas in vitam revocavit, et in umbra alarum sui Filii sovit. Montes vero dicuntur etiam dæmones, propter tumorem superbiz. « Qui tangit montes, et fumigant »; hoc est, qui dæmonibus appropinquat, qui tanquam fumus dissipantur et evanescent. Mons item virtua dicitur, quemadmodum sanctus Gregorius inquit. Siquidem etiam in hoc monte Deus apparebat hominibus, ipse quidem a sui domiciliis specula descendens, nos vero ex imo bumbilitate nostra in sublimi tollens.

QUEST. LXXXVI. Quare virtus dicitur mons?

RESP. Quia sicut mons etsi excelsus est supra

A ήτοι τὰς ἀρχὰς, διπος εἰκόνοθερέωσα αὐτοῖς ἐκ τῆς φυχῆς, τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι πᾶσαν ἀνομίαν καὶ ἀμαρτίαν.

Ερώτ. πο. Τί λέγει? « Σκύμνοι ὑριδεύμενοι τοῦ ἀρπάσαι, καὶ ζητῆσαι παρὰ τῷ θεῷ βρῶσιν αὐτοῖς. Ἀνέτελεν δὲ ἡμίος, καὶ συνήχθησαν, καὶ εἰς τὰς μάνθρας αὐτῶν κοτασθήσονται; »

Απόκ. Σκύμνους λέγει τοὺς προφήτας. Πρύοντο δὲ κράνοντες καὶ λέγοντες, καὶ προφητεύοντες τὴν ἀρπάσαι τοῦ Ιησοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀνέτελεν δὲ ἡμίος, τουτέστιν, ἥψατο δὲ Χριστὸς τὸν νόμον ἐν τῷ Σινά παρὰ Θεοῦ. « Ετι δὲ καὶ οἱ προφῆται ἀμυδρῶς τοὺς καὶ σκοτεινοὺς καὶ λεπτοὺς ποιεῖ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἔβλεπον, καὶ ἤδηκον. Νεφέλας γάρ τοὺς προφήτας λέγει, ἐπιστὶ ἐκήρυξαν, καὶ ὡς ὑπέρ τοῦ θεοῦ πεύσαντες ὡς ἀρέας τὸν θεῖον λόγον καὶ νόμον ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπερ ἐστι τὸ σκοτεινὸν ὑδωρ. Ἀπὸ δὲ τῆς τηλαγήσας αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ, ἦ δὲ ἀπὸ τῆς δια σαρκὸς ἐποδημίας αὐτοῦ ἐμπροσθεν αὐτοῦ αἱ νεφέλαι, ἥψουν οἱ προφῆται, ἐπαυσαν καὶ ὑπεγύρρησαν.

Ερώτ. πε. Τί ἐστιν? « Όρος Σιών τοῦτο, δικαστήνωσας τὸν αὐτῷ; »

Απόκ. Ή θεῖα Γραφὴ πολλαχῶς ἐρμηνεύει τὸ δρός. Καὶ τοῦτο μὲν δρός Σιών ἐστιν δὲ τόπος Ἱερουσαλήμ, ἐν φατνήσκοντος δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς σαρκωθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς. « Όρος πάλιν δὲ κυρίως ὄνομάει τὴν ὑπεργλαύην Θεοτόκον, ὡς δηταὶ λέγει: « Τὸ δρός, διεδόκησεν δὲ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ καὶ γάρ δὲ Κύριος κατασκηνεῖ εἰς τέλος » καὶ ἀλλαγοῦ: « Ο Θεὸς ἀπὸ θεμάτων ἤξει, καὶ δὲ ἄγιος ἐξ δρόους κατασκούν καὶ δασάς. » Όρος δὲ λέγεται ἡ άγια Θεοτόκος. Ἐπεὶ διποτέρειοι οἱ ἐν τῷ κάμπῳ περιπατοῦντες, καὶ φλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ καύματος, προστεγγίζοντες ἐν τῷ δρόει, δροσίζονται ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν διένδρων τοῦ δρόου, ἥ δὲ τοῦ θεότοκος παραμυθούντας τὸν καύματα τῆς φλογός τούτῳ τρόπῳ γέγονε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀγήνη Παρθένος, τῷ δροσισμῷ τῆς κυοφορίας αὐτῆς τὰς φυχὰς τῶν ἀνθρώπων καταφλεγομένας ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ανεῖσθαι, καὶ τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων τοῦ Ιησοῦ αὐτῆς περιέβαλκεν. Όρος δὲ λέγεται καὶ τὰ δάμφινα διὰ τὸν δρόγον τῆς ὑπερφανίας. « Ο ἀπόδημος τῶν δρόων, καὶ καπνίζονται » τουτέστιν δι προστεγγίζοντες διέλιποι, καὶ ὡς καπνὸς διαλύονται καὶ ἀφανίζονται. Όρος δὲ λέγεται, καὶ ἡ ἀρετή, καθὼς δὲ ἀγίοις Γρηγόριος φησιν. Επεὶ καὶ τῷ δρόει τούτῳ Θεὸς ἀνθρώπους φαντάζεται, τὸ μάντος καταβαίνων ἀπὸ τῆς οἰκείας περιωπῆς, τὸ δὲ ἡμέας ἀνάγοντας τὴς κάτωθεν ταπεινώσωσεν.

Ερώτ. πε. Διδοὶ τί λέγεται δρός η ἀρετή;

Απόκ. Ἐπιστὶ διπερά τὸ δρός ὑψηλὸν τῆς γῆς

¹¹ Psal. cii., 21, 22. ¹² Psal. xvii., 12, 13. ¹³ Psal. lxxiii., 3. ¹⁴ Psal. cxvii., 33.

¹⁵ Psal. lxxvii., 3. ¹⁶ Psal. cxvii., 17. ¹⁷ Habac-

χαριλάτερον δὲ τοῦ οὐρανοῦ, σύντας δοτή καὶ δέργα-
ζόρανος ἐγίνεται ὑψηλότερος μὲν δοτή τῆς γῆς,
δοτή δικτύοτερος ὑπάρχει τῶν βιωτικῶν φροντίδων, καὶ
τῶν τοῦ κόσμου ὑλῶν· χαριλάτερος δὲ ὑπάρχει τοῦ
οὐρανοῦ, ἐπειδὴ ἀκμῆ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ δοτή, καὶ
οὐκ ἀπέβανε, ἵνα ἐλευθερωθῇ παντελῶς τοῦ κόσμου
τούτου· καὶ ἐν τούτῃ ἰσταται μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς,
καθάπερ τι δρός, ὡς ἐφράται· ἐπειδὴ καὶ· «Οὐρα τὰ
ὑψηλὰ ταῖς ἔλαφοις, » ὅταν λέγει, τὰς ὑψηλὰς ἀρ-
τὰς δοματάς· «ἔλαφοις δὲ τὰς φυγὰς τῶν ἀγελών·
ἐπειδὴ ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τῶν ἀρτάσι τραγασσοῖς, ὥσπερ
ἔλαφοι· ἐν τῷ δρός, τριβοθαῖσιν αἱ φυγαὶ τῶν
ἀγελών. Ήπέρ δὲ καταφυγῇ τοῖς λαγωΐς δοτή δέ
Χριστός. Ὑπάρχει δὲ καταφυγῇ τῶν ἐν ἀρτήμῃ καθ-
αξιμένων.

Ἐρώτ. π. Τί λέγει τοῦ ἀρωδιοῦ ἡ κατοικία;

Ἄποκ. «Οἱ ἀρωδοὶ δρινοὶ δοτήν, ὡς λέγουσι τίνες·
τὸ δὲ δρινον φωλεύει ἐν ἀρτήμῃ τόπῳ ἐν κορυφῇ τι-
νος δάνδρου. «Ἐρχονται δὲ τὰ μικρὰ στρουθία, καὶ
φωλεύουσιν ὑποκάτω αὐτοῦ γύρωθεν ἐν τῷ δάνδρῳ.
«Ὕγειται δι αὐτῶν καὶ ἐπικαθέσται ἡ κατοικία τοῦ
ἀρωδοῦ, φυλάττει δὲ ταῦτα ἀπὸ τῶν φθεροτοιν
ἀρτητῶν, τῶν θελτῶν κακῶσιν αὐτῶν.

Ἐρώτ. π. Τί λέγει δὲ Προφήτης, ὅταν λέγει·
«Εἰ; τὸ τέλος μὴ διαφθείρεις τῷ Δαβὶδ;»

Ἄποκ. Τέλος λέγει δὲ Προφήτης τῆς ἱεροῦ ζωῆς.
Ἐπεύξεται τοῖνυν δὲ Προφήτης, ἵνα μὴ γένηται τὸ
τέλος τῆς ζωῆς καὶ περιπέτει εἰς βλάσφημον τινά. Πάσος
γάρ δὲ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν δαπανηθῇ κακώς, καὶ
τὸ τέλος αὐτοῦ γένηται χρηστὸν, χάρις καὶ δόξα
δοτήν. Εὖ δὲ τὸ τέλος καταστραφῆ, τοῦτο ἀδικία.
Διὰ τούτου ἐπεύξεται δὲ Προφήτης γενέσθαι τὸ τέλος
τῆς ζωῆς αὐτοῦ καλὸν· ἐπὶ τούτῳ καὶ γάρ φαλμὸν
συνεγράψατο.

Ἐρώτ. π. Τί λέγει· «Καυγήσονται δοτοι ἐν δό-
ξῃ, καὶ ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶν κοτῶν αὐτῶν;»

Ἄποκ. Οὐσίους λέγει τοὺς πνευματικοὺς καὶ
ἄγιους ἀνθρώπους, οἵτινες καυγήνοις μετὰ θάνατον
ἐπὶ ταῖς κοταῖς αὐτῶν. Κοταὶ δέ εἰσιν αἱ μοναὶ τῶν
ἄγιων, ἀς εὐρίσκονται μετὰ θάνατον, καὶ ἀγαλλονται
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Τίνι ἐν Θεῷ τελειώσιν διδάσκουσα ἡ θεία Γραφή,
καὶ δηλοῦσα, ὧνόμασται αἴτην δύνατον, καὶ κοτην, καὶ
κλίνην, καὶ θάνατον. «Ὑπνον μὲν, ὡς ὅταν λέγει δὲ
Δαβὶδ· «Ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸν κοιμηθήσομαι καὶ
ὕπνωσιν·» ἢτοι ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατανήσω· σχολίους εἰς
αὐτὸν τὸ ἔγεινθεν Θεῷ, κατὰ τὸν εἰπόντα ἀγίου Ἀπόστο-
λον· «Ζῶ δὲ οὐκ ἐτί ἔγα, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ δὲ Χριστός·»
κοτην δὲ, ὡς ὅταν λέγει· «Καυγήσονται δοτοι ἐν
δόξῃ, καὶ ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶν κοτῶν αὐτῶν.»
«Πεπιρ γάρ δὲ τῇ κοτῃ πεσὼν ἀναπέπανται καὶ
ὄντοι ἄδειας οὐσίας καὶ δὲ τελειώθεις ἐν Θεῷ, καὶ
φθάσας εἰς δύναρα τελείων, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ
πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, διαπάνταιται ἐν Θεῷ,
ώστε κοιτην ἥγουμενος τὴν ἐν Θεῷ τελειώσιν. Πλ-

A terram, cœlo tamen est humilior, ita qui in vita
sua virtutem exercet: terra quidem est excelsior,
eo quod hujus vitæ curas et mundi negotia supererit;
nihilominus tamen est inferior cœlo, propterea
quod adhuc in hac vita exsistit, et nondum est
mortuus, ut penitus hoc mundo liberetur. Atque
ob id inter cœlum terramque tenet medium, sicut
mons, quemadmodum dictum est. Deinde cum di-
cit: «Montes excelsi cervis²¹, » altos montes, ex-
celsas virtutes; cervas vero, sanctorum animas
vocat: quandoquidem in excelsis actionibus virtu-
tum, sicut in montibus cervæ, versantur animas
sauctorum. Petra vero refugium leporibus, ead
Christus. Estique refugium eorum, qui sedent in
deserto.

B Quest. LXXXVII. Quid significat, habitatio he-
rodii?

Resp. Herodius, ut aliqui dicunt, est avis, quæ
nidum in deserto loco, in arboris alicuius cacumine
collocat. Veniunt vero passerculi, et subter ipsam
circumquaque in arbore nidificant. Dux autem
ipsorum est, eisque superponitur domus herodii,
quæ eos a noctivis reptilibus quæ ipsos ledere
volunt, custodit.

Quest. LXXXVIII. Quid vult Propheta cum
inquit: «In finem ne perdas David²²?»

Resp. Finem sue vitæ, dicit Propheta. Orat
itaque Propheta ne vitæ sue finis veniat, neve
incidat in aliud damnum. Nam tota hominis
vita si male transacta, finis autem ejus bonus
fuerit, gratia est et gloria. Si vero finis funestus
fuerit, hoc demum est miserum. Orat ergo Pro-
pheta, ut sue vitæ finis bonus sit: nam ideo con-
scriptis bunc psalmum.

272 Quest. LXXXIX. Quid est quod inquit:
«Gloriabuntur sancti in gloria, et exsultabunt in
cubilibus suis²³?»

Resp. Sanctos dicit spirituales et probos homi-
nes, qui gloriabuntur post mortem in cubilibus
suis. Cubilia vero sunt mansiones sauctorum, quas
post mortem inveniunt, et exsultant in regno co-
lorum.

Exitum vitæ in gratia Dei obvenientem docens
D et ostendens divina Scriptura, vocavit ipsum,
sommum, cubile, lectum, et mortem. Somnum qui-
dem vocal, ut cum ait David: «In pace in idipsum
dormiam et requiescam²⁴;» in idipsum videlicet
ocurrat, et huic rei operam dabo, ut vivam in
Deo, iuxta sanctum Apostolum, qui inquit: «Vivo
autem iam non ego, vivit vero in me Christus²⁵.»
Cubile vero vocat, cum inquit: «Gloriabuntur
sancti in gloria, et exsultabunt in cubilibus suis²⁶.»
Sicut enim qui in cubili cubat, requiescit et ze-
viter dormit: sic qui consumatus in Deo est, et
qui crevit in virum perfectum ad mensuram statis
plenitudinis Christi, requievit in Deo, tanquam cu-

²¹ Psal. ciii. 18. ²² Psal. lvi, 1. ²³ Psal. cxlvix, 5. ²⁴ Psal. iv, 9. ²⁵ Galat. ii, 20. ²⁶ Psal. cxlii, 5.

bile reputans consummationem in Dei gratia obvenientem. Cubilis autem pedes, ait virtutes. Lectum autem appellat, cum inquit Salomon : « Sexaginta robusti circumdant ipsum »¹¹. Quando enim ad perfectionem venerit justus, circumdant et circa ipsum incedunt fortis, angeli videlicet, juxta dictum illud : « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commoverar »¹². Est vero familiare divinae Scripturae, etiam angelum vocare Dominum; ut Manoe contingit : « Deum vidimus », inquit¹³, cum esset in phantasia Dei. Denique mortem quoque vocavit David illum exitum, cum inquit : « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus »¹⁴. Vides quomodo et somnum, et cubile, et lectum, et mortem illum esse ostenderit divina Scriptura? Mortem autem illam nominavit, quod ille qui mortuus est justificatus sit a peccato. Quemadmodum enim qui mortuus est, non potest rursus reverti in vitam et amplius peccare; ita qui apud Deum hoc honore dignus est habitus, non potest retrocedere, sed ait cum David : « Dominus illuminatio mea et salvator meus, quem timebo »¹⁵? Et cum Paulo : « Sive namque vivimus, sive moriorum, Domini sumus »¹⁶. Et rursus : « Vivo autem iam non ego, sed vivit in me Christus: quod vero nunc in carne vivo, vivo in fide »¹⁷. Quapropter sancti ea in re 'perfecti, Et sancti martyres etiam contempserunt tormenta

Proposito XC. « Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipes in manibus eorum »¹⁸.

INTEP. Exaltationes Dei, sunt doctrinae legis et statuta spiritualia. Ut enim spirituales doctores habent a Spiritu sancto dona gratiae, in gutture suo, id est in ore suo et in lingua sua, et docent populum; ancipes autem gladii sunt duo Testamento, vetus et nova lex; nam sicut miles gladium ancipitem vibrans, inimicos interimit, et populum tuerit; sic etiam doctores spirituales, ancipes habent gladios, doctrinas Veteris et Novi Testamenti, per quas vindictam sumunt in gentibus, illasque in supplicium conjiciunt, immittentes iram a Deo, per suas ad Deum supplications. Similiter quoque communem populum fidelium redarguant et instituunt ad bonum. Quando vero non audiunt eos, sed bono adversantur atque contemnunt illos, tunc etiam ipsis immittunt supplicium per suam depreciationm ad resipiscientiam, ut videlicet castigati discent non inobsequentes esse Deo et Dei ministris. Nam qui spirituales homines audit, Deum audit¹⁹, quemadmodum dixi ipse Christus. Neque enim ad interitum, sed ad utilitatem ipsorum, spirituales illi castigationem inducunt, ad correctionem boni et ad gloriam Dei, tanquam amantes et ultores Dei, osoresque mali.

Etis δέξαν Θεού, ὡς ζηλωταί καὶ ἐκδικηταί τοῦ Θεοῦ,

A δας; καὶ τῆς κοίτης τὰς δρεπάς λόγει· κλίνην δὲ, ὡς δαν φησι Σολομών· « Ἐξήκοντα δυνατοῖ κυκλοῦσιν αὐτήν. » Οταν γάρ εἰς τὸ τέλεον Ἐλῆρ ὁ ἐνάρτος, περικυκλοῦσι καὶ περιστοιχεῖσιν αὐτὸν οἱ δυνατοί, ήτοι οἱ ἄγγελοι, κατὰ τὸν εἰπόντα· « Προσωρόμην τὸν Κύριον ἐνώπιον μου διὰ παντὸς, διτοι οἱ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. » Φύλον δὲ τῇ θεᾷ Γραφῇ κατέλιπ καὶ τὸν ἄγγελον Κύριον, ὡς ἐπὶ τοῦ Μανοῦ, « Θεὸν ἀκρατέμενον, » ἐν φαντασίᾳ θεοῦ γενομένου. Θάνατον δὲ πάλιν εἰρήκεν αὐτὴν ὁ Δαῦδος εἰπών· « Τίμος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὅστων αὐτοῦ. » Εἶδες πῶς καὶ ὑπνον, καὶ κοίτην, καὶ κλίνην, καὶ θάνατον αὐτήν ἔστειχεν ἡ θεὰ Γραφή. Θάνατον δὲ ταύτην εἰρήκεν, διτοι ὁ ἀποβανὸς δεδικάστως ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. « Πιπερ γάρ τὸν τεθνεότα οὐκ ἔστιν ἀποτρέψαται ἐν βίῳ καὶ ἀμάρτησαι οὐκ ἔτι· » οὕτως οὐδὲ τὸν οὐτοῦ καταβιωθέντα οὐκ ἔστιν εἰς τὰ ὄντα στραφήσας, ἀλλὰ λέγει μετά τοῦ Δαΐδος· « Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτῆρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; » μετά δὲ τοῦ Παύλου· « Εάν τε γάρ ζώμεν, ἐδώ τε ἀποβινήσκωμεν, τοῦ Κυρίου οὐμένον· » καὶ πάλιν· « Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἔγω, ζῇ δὲ ἐν ἡμών Χριστός. » Οὐ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ. « Εἰς τοῦτο τελεωθέντες οἱ ἄγιοι, κατεφρόνησαν τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἥδοντι ἰγούντο τὴν ἡδονὴν τοῦ κόσμου τούτου. Οἱ δὲ μάρτυρες τὰς βασάνους κατεφρόνησαν.

mundum contempserunt, et huius mundi voluntates.

Κείμενον Ι. « Αἱ ώφεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν, καὶ φομφαῖς δίστομοι ἐν ταῖς χερούλαις τῶν.

« Ἐρμην. Τίμοις τοῦ Θεοῦ εἰσιν αἱ διδάσκαλαι τοῦ νόμου καὶ αἱ πνευματικαὶ διατάξεις· ὡσπερ γάρ ἔχουσιν εἰς πνευματικοὺς διδάσκαλους ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος καρπούσια δωρεῶν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν, ἢτοι τῷ στόματι αὐτῶν καὶ τῇ γλώσσῃ, καὶ διδάσκουσι τὸν λαόν· φομφαῖς δίστομοι εἰσιν αἱ διαθῆκαι, ὁ παλαιὸς νόμος καὶ ὁ νέος· ὡσπερ γάρ ὁ στρατιώτης, βασιλέων δίστομον, τοὺς ἔγχορους κατασφάτει καὶ τὸν λαὸν διατάξει· οὕτως καὶ οἱ πνευματικοὶ διδάσκαλοι φομφαῖς διστόμους ἔχουσι, τὰ διδάγματα τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, εἰς τὸν ποιῶντας ἐδίκησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ εἰς τιμερίους ἐμβάλλουσιν αὐτούς, ἀποστέλλοντες αὐτούς ὅρτην ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς ἱκετείρας τῆς πρὸς τὸν Θεόν. Παύτως καὶ τὸν κοινὸν λαὸν τῶν πιστῶν ἐλέγχουσι καὶ διδάσκουσι εἰς τὸ ἀγαθόν. » Οταν δὲ μὴ ἀκούσωσιν αὐτῶν, ἀλλὰ ἐναντιοῦνται τῷ ἀγαθῷ, καὶ καταφρονοῦσιν αὐτῶν, τότε καὶ αὐτοῖς ἀποστέλλουσι διὰ προσευχῆς τιμωρίαν πρὸς σωρόντας, διποιούσιν τιμωρίαν, μή παρακούσει θεοῖς, μήτε τῶν θεραπόντων αὐτῶν· διτοι ὁ ἀκούσων πνευματικῶν ἀνδρῶν ἀκούει θεούς, καθὼς εἰρήκεν ὁ Χριστός. Οὐ γάρ πρὸς βλάβην, ἀλλὰ πρὸς ὡφέλειαν ἐπάγοσι τὴν παιδείαν αἱ πνευματικοὶ, καὶ πρὸς διόρθωσιν ἀγαθούς, καὶ μιστηταὶ τοῦ κακοῦ.

¹¹ Cant. iii. 7. ¹² Psal. xv. 7. ¹³ Judic. xiii. 22. ¹⁴ Psal. cxv. 11. ¹⁵ Psal. xxvi. 4. ¹⁶ Rom. xiv. 8. ¹⁷ Galat. ii. 20. ¹⁸ Psal. cxxix. 6. ¹⁹ Luc. viii. 12.

ΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΠΑΥΛΟΥ.

Ἐρώτ. Ι.α. « Δέξ καὶ τιμή καὶ εἰρήνη πάντι τῷ ἀργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Τουδεῖς τε πρῶτον καὶ Ἐλλήν. Οὐ γάρ ἄστι πρωτοπολύφυλλα παρὰ τῷ Θεῷ. Ὅσιοι γέροντες ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ δοῖς ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὸ καὶ νόμου κριθεῖσιν ταῖς. »

Ἐρμηνεία. Ἔπαινει πάντας τοὺς ἀργαζομένους τὸ ἀγαθόν. Ἐλλῆνα δὲ οὐ τὸν εἰδουλολάτρην λέγει, ἀλλὰ τὸν θεοσεπτόν, μὴ πιστεύοντα δὲ τὸν Χριστόν, μήτε νόμου κρατοῦντα τὸν παλαιόν· ἀλλὰ χωρὶς νόμου ὑπάρχει. Ὀνομάζει δὲ καὶ σέβεται τὸν Θεόν, καὶ φυλάττει καὶ ἀρέτην. Ὁ τοιούτος ἐὰν καὶ πταῖσῃ, ἔλαφρότερον μᾶλλον κολαζεῖσθαι ὑπὲρ τὸν Ιουδαῖον, διὸ δὲ Ιουδαῖος παραβαίνει τὸν νόμον καὶ ἔχει τὴν κατηγορίαν μεῖζονα. Ὄταν γάρ ἀκούσῃς τό· « Ὅσιοι ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· » τὴν ἔλαφρότεραν κόλασιν ὑπολάμψεις· τὸ δὲ, « Ὅσιοι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, » τὴν χειρόνα κόλασιν καὶ τιμωρίαν.

Κείμενον Ι.β'. « Εἰ γάρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ διοικώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐδύμεθα. »

Ἀπόκ. Σύμφυτοι γεγόναμεν, ἡγουν μέτοχοι· ὥστε τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, ταφὲν ἐν τῇ γῇ, ἐρυσσεισ οωτηρίαν τῷ κόσμῳ· οὕτω καὶ τὸ ἡμῶν σῶμα, ταφὲν ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐψυστε δικαιούνην τὴν αὐτοῖς. Τὸ δὲ δρματώμα οὗτος ἔχει· ὥστερ δὲ Χριστὸς ἀπίθανε, καὶ τῇ γῇ ἡμέρᾳ ἀνέστη· οὕτω καὶ τοις; ἐν τῷ βαπτίσματι θυσίσκοντες ἀνιστάμεθα. Τὸ γάρ καταδύεται ὅτι πάλιον ἐν τῇ καλυμμήθρᾳ τρίτον καὶ ἀναδύεται, τούτῳ δηλοῖς τὸν θάνατον καὶ τὴν τριτημορίαν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐρώτ. Ι.γ'. Τὶ δοῖς· « Τὸ γάρ ἀδύνατον διὰ τοῦ νόμου, ἐν ᾧ θεύνεις, διὰ τῆς σαρκὸς, δὲ Θεός, καὶ τὰ ἔπιζης; »

Ἀπόκ. Ήθελεῖς, φησίν, δὲ νόμος εἰς τὸ δικαιώσας τὸν δινθρωπόν. Οὐ γάρ ἡδύνατο δὲ δινθρωπός τὴν τυραννίδος καὶ τὴν πύρωστην ὑποφέρειν τῆς σαρκὸς. Διὰ τούτο Επιμένει δὲ θεός τὸν μονογενὴν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κατακρίνῃ τὴν ἀμαρτίαν. Τὸ δὲ, ἐν δρματώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, οὐκ εἴπεν, ἐν σαρκὶ ἀμαρτίας, διὰλλον δρματώματι. Ωμοιώθη γάρ κατὰ πάντα τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα τοῦ Χριστοῦ τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ, καθ' δὲ τέλεος δινθρωπος ἦν. Ἀμαρτώδες δὲ οὐκ ἔγνετο τὴν σάρκα αὐτοῦ, καθάπερ τὴν ἡμετέραν σάρκα. « Ἀμαρτίαν γάρ οὐκ ἀποτίσεις, οὐδὲ εὐρέθη δύος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. »

Ἐρώτ. Ι.δ'. Τὶ λέγει· « Δότε τόπου τῇ ὀργῇ· »

Ἀπόκ. Τῷ λυτήσαντε σε καὶ θλίψαντε, ἢ διδοκήσαντα, συγχώρησον σὺ αὐτῷ, ἀνάθου δὲ τῷ Θεῷ τὰ τῆς ἀκδοκήσατος, κάκινος ἀλκοονομήσεις τὰ δύοτα. Τὸ δὲ, « Μακάριος δὲ μὴ κρίνων ἐν ᾧ δοκιμάζεις, » τούτῳ δηλοῖ· διαν ποιεῖς τι οικονομικῶς πρὸς οωτηρίαν

A 273 EX EPISTOLIS PAULI.

QUEST. XCI. « Gloria, honor et pax omni qui operatur bonum: Judeo primum et Graeco. Non enim est personarum acceptio apud Deum. Nam quicunque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; et quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur ». »

INTERPRET. Laudat omnes qui operantur bonum. Graecum vero dicit, non idololatram, sed qui colit quidem Deum, neque tamen credit in Christum, neque veterem legem tenet, sed sine lege est, ac Deum invocat et colit, servatque nihilominus virtutem. Nam talis etiam si labatur, levius tamen punietur quam Judaeus: quoniam Judaeus legem transgreditur, estque graviori obnoxius accusationi. Quando enim audis illud: « Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: » minus supplicium reputa. Hoc vero: « Quotquot in lege peccaverunt: » isti nempe graviorem poenam et supplicium subibunt.

PROPOSITIO XCII. « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus ». »

RESP. Complantati facti sumus, participes videbilec: quemadmodum corpus Domini sepultum in terra, mundo salutem peperit; sic nostrum quoque corpus in baptismo sepultum, nobis ipsis iustitiam protulit. Similitudo autem sic habet: Sicut Christus mortuus est, et tertia die resurrexit; sic et nos in baptismo morientes, resurgimus. Nam quod infantia ter in piscinam immigrimus, et post educationem, id mortem Christi, et post triduum resurrectionem significat.

QUEST. XCIII. Quid est: « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus », etc.

RESP. Infirmabatur, inquit lex, videlicet ad justificationem hominem. Non enim poterat homo tyrannidem et incendium carnis sustinere. Ideo misit Deus unigenitum Filium suum, ut per carnem suam condemnaret peccatum. Hoc vero quod dicit, in similitudine carnis peccati, non dixit, in carne peccati, sed in similitudine. Nam homana caro Christi in omnibus est similis facta humanæ carni, qua ratione perfectus est houmo. Peccatis vero caro ejus non fuit obnoxia, sicuti nostra est: « Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus ». »

QUEST. XCIV. Quid est, quod dicit: « Date locum irie »?

RESP. Ei qui te contrastavit ac tribulavit vel affecti injuria, condona, omnemque vindictam remitte Deo, qui quod æquum est dispensabit. Illud vero: « Beatus qui non iudicat in eo quod probat », hoc significat: quando per dispensationem

⁴⁴ Rom. ii, 10-12. ⁴⁵ Rom. vi, 5. ⁴⁶ Rom. viii, 5. ⁴⁷ Isa. liii, 9; I Petr. ii, 22. ⁴⁸ Rom. xii, 10.

⁴⁹ Rom. xiv, 23.

foceris aliquid, quod ad salutem fratris tui spectet. A τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ πάντες μέμφονται, τὸ δὲ σὸν εἰασμὶ id omnes incuseat, si tua te conscientia non condemnat, beatus es.

QUEST. XCV. Quid est, quod inquit: « Quoniam et Iudei signum petunt, et Graeci sapientiam quaerunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum »?

RESP. Si dixerimus, inquit, Iudeo: Crede, responde, exilate mortuos, inedemini insani. Si Graeco idem dicamus, petit a nobis rhetoricum ornatum in verbis. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, qui est signorum potentia, et sapientiae pelagus. Verum ipsi quidem offenduntur et stultam reputant prædicationem, quando Deum crucifixum esse audiunt: quod tamen non mirum; nam qui infirmis sunt oculis, non possunt pure videre solem. Ad eundem modum etiam isti. Illud autem, « Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus », de cruce loquitur. Nam sapientes et philosophi etiam præstantiores, inaniter laborarunt et occupati fuerunt, nec quidquam boni perpetrarunt. Crux vero quam illi stultitiam reputabant, mundum salvum fecit: et propterea omnibus sapientior est, eo quod tanta bona operata sit.

274 QUEST. XCVI. Quomodo vero dicit: « Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus »?

RESP. Infirmitatem Dei vocat sensum apostolorum, qui homines cum essent idiota et illitterati, tamen brevi tempore totum orbem quasi sagena capientes, reges et principes, sapientes et magnates devicerent.

PROP. XCVII. Quid est illud: « Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est »?

RESP. Vides, quomodo nominet ipse sapientiam, quam prius stultitiam vocaverat. Etenim mysterium primum dispensationem dicit, id quo nulus neque angelus, nec alia aliqua creatura potestas cognovit hoc mysterium et dispensationem istam, quod in terra Deus carnem assumpturus esset. Posteaquam vero factum est, omnibus innotuit: quemadmodum inquit Apostolus: « Ut innotescat nunc principatis et potestatis, in caelestibus ». Vocat autem alibi quoque mysterium, eximia illa opera Dei, nempe nativitatem, stabulum, baptismum, crucem, mortem, resurrectionem et ascensionem. Dicit etiam sanctus Gregorius Theologus (5) mysteria vocat festa, in sermone *De luminibus*: « Rursus Jesus ille meus, et iterum mysterium ». Hoc autem dicit, propter festum baptismi: similiter etiam in reliqua.

QUEST. XCVIII. Quid est, quod inquit: « Si cuius opus arserit, damnum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem »?

RESP. Si cuius opus arserit, damnum patietur regni cœlorum: salvus vero sit ipse tanquam per ignem. Quomodo vero servabitur? hoc est, salvus

⁴ I Cor. i., 22, 23. ⁵ Ibid. 25. ⁶ ibid. ⁷ I Cor. vi. 7. ⁸ Ephes. iii. 10. ⁹ I Cor. iii. 15.

(5) Greg., Orat. 39^η in sancta lumina Epiphaniae.

Ἐρώτ. Κείτη. Τί λέγει: « Έπειδὴ καὶ Υἱούς τοῦ σημείου αἰτοῦσι, καὶ Ἑλληνες σορόν ζητοῦσιν τῷ μετεξῆλθεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον »;

Ἄποκ. Ἐὰν εἴπωμεν, φησιν, Υἱούς τοῦ σημείου λέγει, ἀνατήσας νεκρούς, λέσπεσθε μανῶντας. Ἔνδι εἴπωμεν Ἐλληνης, ἀπαντεῖ ἡμῖν βητοράχιον λόγον. Ήμεις δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, δοτικὲς ἔστι καὶ δύναμις τῶν σημείων, καὶ πέλαγος τῆς σοφίας. Ἀλλ' ἐκεῖνοι σκανδαλεῖνται, καὶ μαρδοὶ ἡρουνται τὸ κήρυγμα, ἀκούοντες θεοὺς ἐσταυρωμένους καὶ οὐ θεόμα, καὶ γάρ οἱ ὅρθευσάντες τοὺς ὄφαλους, οὐ δύνανται βλέπειν τὸν ἡλιον καθαρῶς· οὕτω καὶ αὐτοί. Τὸ δὲ, διτι: « Τὸ μαρδὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἔστιν », λέγει τὸν σταυρόν. Καὶ γάρ οἱ σοφοὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ οἱ δυνατοὶ εἰς μάταια ἡσούσθισσαν, καὶ ἐψιλοτόντας, καὶ οὐδὲν ἀγαθόν τον κατέρχουσσαν. Οὐ δὲ σταυρός. ἐν οὐδὲν ἐκεῖνοι μωρίαν, τὸν κόσμον ἔσωσε· καὶ διὰ τοῦτο σοφώτερον πάντων ἔστιν, διτι μεγάλα εἰργάσασθο ἀγαθά.

Ἐρώτ. Κείτη. Καὶ, « Τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ λογορεῖται τὸν ἀνθρώπων ἔστιν », σύντοι λέγει.

Ἄποκ. Ασθενὲς τοῦ Θεοῦ λέγει τῶν ἀποστόλων τὸ φρόντια, διτι ἀνθρώποι: ίδιονται καὶ ἀγράμματοι ἐν βραχεῖ καιρῷ τὴν οἰκουμένην ἐσαγγίνιασσαν (4), καὶ βασιλεῖς, καὶ ἀρχοντας, καὶ σοφούς, καὶ δυνάστας ἐνίκησσαν.

Κείμενον Κείτη. « Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν Θεοῦ ἐν μετατρόπῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην. »

Ἄποκ. Ορέξ, πῶν καλεῖ αὐτὸς σοφίαν, ἢν Εἰλεγε πρῶτον μωρίαν. Καὶ γάρ μυστήριον πρῶτον οἰκονομίαν λέγει, διτι οὗτος διγέλος, οὗτος κτιστὴ δύναμις δὲ ἐγκινούσκε τὸ μυστήριον καὶ τὴν οἰκονομίαν τετύπην, διτι μέλλει δὲ Θεός ἐπὶ τῆς γῆς σαρκωθῆναι. « Όταν δὲ γέγονε, τότε πάντες ἐγώνταις, καθὼς λέγει δὲ Ἀπόστολος: « Τινα γνωρισθήνει ταῖς ἀργαῖς καὶ ταῖς ἔξουσίαις ἐν τοῖς ἐπισυρίνοις ». Λέγει δὲ διάλαχούν πάλιν μυστήριον τὰ ἔξαρτα ἔργα τοῦ Θεοῦ, οἵον τὴν γέννησιν, τὴν φάνησην, τὸ βάπτισμα, τὸν σταυρόν, τὸν θάνατον, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, καθὼς καὶ δὲ ἐν ἀγίοις Γρηγόριος δὲ Βασιλόγος μυστήρια τὰς ἔρπτας καλεῖ ἐπὶ τῷ Εἰλ τὰ φῶτα λόγῳ». « Πάλιν Ιησοῦς δὲ ἐμές, καὶ πάλιν μυστήριον. » Τοῦτο δὲ λέγει διὰ τὴν ἐστρῆν τοῦ βαπτισμάτος· καὶ δὲ τοῖς λοιποῖς ὅμοια.

Ἐρώτ. Κείτη. Τί λέγει: « Εἰ τινος τὸ ἔργον κατακήσσεται, ηγμωθῆσται» αὐτὸς δὲ σωθῆσται, οὕτως δὲ ως διὰ πορός;

Ἄποκ. Εἰ τινος τὸ ἔργον κατακήσσεται, ηγμωθῆσται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· σωθῆσται δὲ αὐτὸς ὡς διὰ πορός. Πῶς δὲ σωθῆσται; τοιτέστι,

(5) In ταχτηγεύειν, vide *Onomasticum*.

εώς καὶ ἀκέραιος μένει ἐν τῷ πυρὶ, καὶ οὐδὲ ταῖς θάνατοῖς, διὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ μόνον κατακαθίσται καὶ καθαίσθεται. Αὐτὸς δὲ ἀκέραιος μένει εἰς αἰώνα αἰώνων κολαζόμενος, καὶ οὐ διαλυθήσεται.

Ἐρώτ. Ι.θ. Τί λέγει· « Μέχρι ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ; »

Ἄποκ. Τοῦτο λέγει διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ σκολεὼν ἀνθρώπους. « Οὐτί, ὥσπερ ἡ παλαιὰ ζύμη πικρὰ μὲν ἔστι, πολὺ δὲ δλευρον ποιεῖ ζυμωθῆναι· σύτῳ καὶ ὁ κακοποίης ἀνθρώπος, τρέψων ἐν ἕστεψῃ τὴν κακίαν, μεταβάλλει καὶ τοὺς δλλοὺς, καὶ γίνεται σκάνδαλον, καὶ καταβάλλεται πολλούς. Διὰ τοῦτο πάλιν λέγει· « Ἐκκαθάρατε σὸν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἔτει νέος· » τοιούτοις· Ἐκδίδεται τὸν πονηρὸν καὶ σκολεὸν ἐξ ὄμων, ἢ φύγετε δὲ· αὐτοῦ· ἐπειδὴ τὰς κακίας μολύνει τὸν ἀνθρώπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δασδί, φεύγων τοὺς πονηρούς, ἔλεγεν· « Οὐκ ἔκάθιστα μετὰ συγεδρούς ματαύρητος, καὶ μετὰ παρανομῶντων οὐ μὴ εἰσέλθω. Ἐμπλοτὸς ἔκκλησις πονηρούμενών. » Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα ἐποιεῖ· Ἐπειδὴ πάλιν λέγει δλλαγοῦ· « Μετὰ δούσιον δυσοῦ ἔστι, καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔστι, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. » Καὶ γάρ οἶς ἔστιν ὁ συνωκίων μετὰ σου, τούτουν ἀπεργάσασθαι εἴλιν σε.

Ἐρώτ. β. Τί λέγει· « Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. Οἱ δὲ Θεοὶ καὶ ταῦτην καὶ ταῦτα καταργήσεις; »

Ἄποκ. Κοιλιαν τὴν γαστριμαργίαν λέγει, οὐχὶ τὴν γαστέρα. Καὶ γάρ τὰ βρώματα πρὸς τὴν γαστριμαργίαν ἔχει, φησὶ, τὴν φιλίαν, καὶ αὐτὴν τῆς αὐτᾶ, καὶ οὐ δύναται ὁ γαστριμαργὸς δουλεύειν τῷ θεῷ, διὰ δουλεύειν τὴν δαυτοῦ γαστέρα κραυπαλῶν, καὶ γαστριμαργῶν. Διὰ κατήργησεν αὐτὴν λέγων· « Ο Θεός καὶ ταῦτην καὶ ταῦτα καταργήσεις· » τοιούτοις τὰ βρώματα καὶ τὴν γαστριμαργίαν· οὐ γάρ τὴν γαστέρα κατήργησεις· μὴ γένοιτο! « Ακούεις γάρ αὐτοῦ λέγοντος· « Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, διὰ τὴν Κυρίην· » Ωτε οὐ κατήργησε τὴν γαστέρα, διὰ τὴν γαστριμαργίαν, οὐδὲ τὴν σύμμετρον τροφήν, διὰ τὴν ἀμετρίαν· ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν είστεται ἡ πορνεία. Διὰ τοῦτο λέγει, δοτὶ Τὸ σῶμα οὐκ ἐδόθη ἐξουσία· οὐδὲ τῆς γαστριμαργίας, ἵνα περιπλέπῃ εἰς πορνείαν, διὰ τὸν δουλεύειν τὴν Κυρίην· καθὼς λέγει πάλιν δλλαγοῦ δπισθεν, δοτὶ· « Πάντα μοὶ ἔξεστιν, διὰλλοις πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστον, διὰλλοις ἔχω ἐξουσίασθεσματι ωπό τινος. » Τοῦτο δὲ ἔστιν δὲ λέγει, δοτὶ πάντα τὰ βρώματα, ἀπειρ ἔκτισεν ὁ Θεὸς εἰς τροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, καλά εἰσι, καὶ ἀρμόδει μοι ἐκ πάντων οὐθεὶς καὶ τρέφεσθαι· διὰλλοις οὐ γενήσομαι δουλοῖς τῶν βρώματων· οὐδὲ ἐξουσιάσοι μοι ἡ γαστριμαργία· οὐ συμφέρει μοι· οὐδὲ γάρ ἀγαθὸν οἰκοδομεῖ ἐν ἐμοί. Διὰ τοῦτο, μόνον τοὺς ἀναγκαῖος ἀρκούμενος, τὰ περιστερὰ διαπύσσουμεν, ὡς οὐκ ὀφελίμα, διὰλλοις φιλαρέρης συνεστῶτά μοι, ἐπιθυμίας δεόντους γεννώντας τοὺς κακτημένους αὐτά.

Ἐρώτ. γ. Τί λέγει· « Καὶ πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσθησαν; »

[“] I Cor. v. 6. [“] ibid. 7. [“] Psal. xxv, 4, 5. [“] Psal. xvii, 26. [“] I Cor. vi, 15. [“] ibid.

A et integer manebit in igne, nec videbit mortem, sed opus ipsius solummodo comburetur et confundetur. Ipse vero aeternum permanebit integer poenam luens: nec tamen dissolvetur.

QUEST. XCIX. Quid est, quod dicit: « Modicum fermentum totam massam fermentat^{“”}? »

RESP. Hoc propter malos et perversos homines dicit. Nam quemadmodum vetus fermentum exiguum quidem est, multum autem farinæ fermentat: ad eundem modum malus homo, qui in se nutrit malitiam, imperit eam aliis, et ipsis est scandulum, multosque kedit; propterea rursum dicit: « Expurgate itaque vetus fermentum, ut novi sitis^{“”}, hoc est: Expellite malum et pravum ex vobis, aut vos ab ipso recedite: quandoquidem omnis malitia inquinat hominem. Ideo David malos fugiens, inquit: « Non sedi cum consilio vanitatis, et cum transgressoribus nou introibo. Odivi ecclesiam malignum^{“”}. » Et quare sic agebat? Quia ut dicit alibi rursum: « Cum sancto sanctus eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris^{“”}. » Etenim qualis est ille quicum conversaris, talem te quoque reddet.

QUEST. C. Quid est quod dicit: « Esca ventri et venter escis. Deus autem et hunc et has destruet^{“”}? »

RESP. Ventrem dicit crapulam, non ipsum ventrem. Siquidem escæ cum crapula babent amicitiam, et crapula cum escis, nec potest qui crapula C ventrī deditus est, servire Deo, sed si ipsius ventris servus est, dum crapula et illuvici dat operam. Ideo destruxit illum, dicens: « Deus et hunc et illas destruet, » hoc est, et cibos et gulositatē. Non enim ventrem destruxit, absit! Audi enim, quid dicat ipse: « Corpus autem non fornicationi, sed Iomino^{“”}. » Itaque non destruxit ventrem, sed crapulam, nec etiam moderatum cibum, sed inmoderatum: siquidem ex eo fornicatio gignitur. Ait ergo: Corpus non est datum sub potestatem ingluvici, ut in fornicationes incidat, sed ut Domino serviat. Sicuti rursum antea dicit alibi: « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt: omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate^{“”}. » Hoc ipsum nihil est aliud, quam quod hic dicit: quod omnes quidem cibi, 275 quos creavit Deus in hominis alimentum, boni sunt, et licet mihi omnibus frui, eisque nutriri; sed escatur servus non ero: neque sub suam potestatem me rediget crapula. Id mihi non conducit, nequo enim edificat in me bonum. Quapropter, necessariis contenti, superflua respuamus velut inutilia, imo etiam tanquam quæ mihi noceant, et quæ gigant absurdas concupiscentias illis qui ea possident.

QUEST. CL. Quid est quod dicit: « Et omnes in Noscem baptizati sunt^{“”}. »

RESP. Baptismi signum erat, quod per Rubrum mare pertransierit Israeliticus populus. Nam sicut illi transmissi, effugerunt inimicorum insidias, et in desertu nutriebantur manna : sic etiam qui baptizati sunt, liberantur a spirituali Pharaone, et ab Aegyptiis demonibus, sustentanturque celesti pane Spiritus sancti. Quia vero de baptismio sermo est, dicamus de eo manifestius.

De sancto baptismo.

Primum baptismus fuit inundatio diluvii ad excidendum peccatum. Secundum fuit Mosis, quando transivit Rubrum mare. Typicum enim seu figura erat : nam sicut illic erat mare, sic in baptismis est aqua ; et sicut illic erat nubes, ita hic est Spiritus sanctus. Quae autem ista nubes fuerit, audi : Cum egredientur ex Aegypto Hebrei cum Mose, nisit nubes veluti columnam ignis, quae illis luceret noctu, ut videlicet noctu quoque possent ambulare, ne ipsos attingerent Aegyptii. Sequebatur autem illas nubes a tergo, et tegebant eos, ne ipsos Aegyptii videbant possent. Atque hoc est secundum baptismus. Tertium erat legale apud Hebreos. Nam quicunque erat immundus, aqua lavabatur, et suas quoque vestes abluebat, et sic introibat in castra. Quartum baptismus, fuit Joannis. Introducebat quidem illud; nondum tamen erat omnino spirituale, sed ad penitentiam solummodo. Quintum per Dominum nostrum Jesum Christum, quo etiam ipse baptizatus est. Estque hoc totum spirituale : quo nos quoque baptizamur. Sextum lacrymis constat, estque vere laboriosum durumque. Veluti qui per singulas voces lavat lectum suum⁴⁴, qui penitentia ducitur, et luget super peccatis quas commisit. Septimum baptismus per martyrium et sanguinem est, quo Christus quoque baptizatus est. Estque tanto aliis venerabilius, quanto minus denuo polluit sordibus. Octavum et postremum non salutare, sed ardens est, quod aeternum sine fine punit peccatores.

QUEST. CII. Quid est quod inquit : « Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt⁴⁵ ? »

RESP. Quod quicunque carnem suam nutrit ad satietatem, regnum Dei consequi non possit.

QUEST. CIII. Quid est quod inquit : « Qui non diligat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema, Maran atha⁴⁶ ? »

RESP. Hoc est : Ab Ecclesia et a fidelibus segregate eum, sicut separatus a populo ille, qui non credit. Dominus enim venit, illud namque significatur per Maran atba.

QUEST. CIV. Quid illud est : « Si qua nova in Christo creatura renovatur⁴⁷ ? »

RESP. Hoc est : Si quis in Christum credit, iu alienam vitam transvit : nam e supernis est natus per spiritum et vivit non eam que in peccatis vitam, sed quae est in spiritu.

⁴⁴ Psal. vi, 7. ⁴⁵ I Cor. xv, 50. ⁴⁶ I Cor. xvi, 22. ⁴⁷ II Cor. v, 17.

Aπόκ. Σημειων δή τού βαπτίσματος τὸ διατερπασ τὸν Ιαραχλίτην λαὸν ἐν τῇ Ἐρυθρῷ θαλάσσῃ. Πατέρες γάρ ἔκεινοι περάσαντες ἔφυγον τῶν ἑκδρῶν τὴν ἐπιβούλην, καὶ ἐν τῇ ἑρμῷ τῷ μάνα ἀπέργοντο· οὗτος δή καὶ οἱ βαπτιζόμενοι λυτροῦνται τοῦ νοσητοῦ Φαρεώ καὶ τῶν Αἰγυπτίων δαιμόνων, καὶ τρέφονται τῷ ἐπουρανίῳ ἄντε τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἐπεὶ δὲ πέρι τούτου βαπτίσματος δὲ λόγος, εἰπωμεν σφρέστερον περὶ αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος.

Πρώτον βάπτισμα τὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς ἐκκοπὴν ἀμπατίας· δεύτερον τὸ τοῦ Μωϋσέως, ὅτε τὴν Ἐρυθρὰν διεπέρασ· τυπικὸν γάρ δήν ὑπέρ τὸν ἄνθρακα, οὕτως ὃ δύον ἐν τῷ βαπτισμάτι· καὶ δεύτερον ἐκεῖ ἡ νεφέλη, οὕτως ἀνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ διον.

B Τις δὲ ἡ νεφέλη ἔκεινη, ἀκούοντος « Οὐτε ἔξιλον τῆς Αἰγύπτου οἱ Ἐβραῖοι μετὰ Μωϋσέως, ἀπέστειλαν νέφος. ὑπέρ τούτον πυρός, καὶ ἐφότιζεν αὐτοὺς τὴν νύκτα, ὥστα περιπάτειν αὐτούς καὶ τὴν νύκτα, ἵνα μὴ φθάσων αὐτούς οἱ Αἰγύπτιοι. Ὁπίσσων δὲ αὐτῶν περιπάτεις νεφέλη, καὶ ἐπεισάκιζεν αὐτούς, ἵνα μὴ δρῶσιν αὐτούς οἱ Αἰγύπτιοι. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ δεύτερον βάπτισμα. Τρίτον δὲ τὸ νομικόν, διπέρ εἶγον οἱ Ἐβραῖοι. Πλέον γάρ ἀκάθαρτος ἀλούστος ὅστις, ἐπλύνετο τὰ ἴματα αὐτοῦ, καὶ οὕτως εἰσῆγετο εἰς τὴν παρεμβολήν. Τέταρτον βάπτισμα τὸ τοῦ Ιωάννου, εἰσαγωγικὸν μὲν, οἴπως δὲ διὸν πνευματικὸν, διὰτονίαν μόνον. Πέμπτον τὸ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διπέρ καὶ αὐτὸς ἐβαπτίσθητο. Τούτο δὲ διὸν πνευματικὸν τούτο καὶ ἡμεῖς βαπτιζόμεθα. Ἐπεὶ τὸ διὰ δακρύων, διπέρ εἰπίστον, ὃς δὲ λοιπὸν καθ' ἔκστην νύκτα τὴν κλίνην αὐτοῦ, καὶ μετανοῶν καὶ θρηνῶν ἐπ' οὓς ἤμαρτεν. Ἐδέσμον βάπτισμα τὸ διὰ μαρτυρίου καὶ αἵματος, διπέρ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθητο, καὶ πολὺ γὰρ τῶν διλλῶν αἰδεστιμάτερον, διπέρ δευτέρους βύσιος οὐ μολύνεται. Ὁγδοον τὸ τελευταῖον οὐ αὐτήριον, ἀλλὰ καυστικὸν, καὶ κολάζον ἀτελεύτητα καὶ αἰωνίος τοὺς ἀμαρτωλούς. »

Ερώτ. ρρ. Τί λέγει· « Σάρξ καὶ αἷμα βασιλεῖαν θεοῦ κληρονομήσατο οὐ δύναται; »

Απόκ. Ότι πᾶς δὴ τὸν δαυτὸν σάρκα τρέψων εἰς κόρων, οὐ δύναται βασιλεῖαν θεοῦ κληρονομῆσαι.

Ερώτ. ργ. Τί λέγει· « Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύρον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἡτοί ἀνάθεμα, Μαρὰν ἀδέα. »

Απόκ. Τουτέστι· Χωρίσατε αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν, καὶ ξενικερισμόν ἀπὸ τοῦ λαοῦ δὲ μὴ πιστεύων. Οὐ γάρ Κύρος ἡλεῖ τοῦτο γάρ ἐμριγνεύει τὸ Μαρὰν ἀδέα.

Ερώτ. ρδ. Εἴ τις ἐν Χριστῷ κανεὶς κτίσις, ἀνακτινέσται; :

Απόκ. Τουτέστιν Εἴ τις εἰς Χριστὸν ἀποτελεσθεν, εἰς τέρατα ἡλεῖ δασταγήν. Ανοθεν γάρ ἐγενήθη διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ζῆση οὐ τὴν ἐν ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ τὴν ἐν πνεύματι ζωῆς.

Ἐρώτ. ρε'. « Τρίς ἀναύγησα. »

Ἄποκ. Μυστικὰς αινιττόμενος λέγει. Τρίτον γάρ τιναύγησεν ἡ ἀνθρωπότης πρώτον διὰ τῆς παραβάσεως δεύτερον ἐν τῷ κατακλυσμῷ τοῦ Νοέ· τρίτον, μετὰ τὸ δέξαται τὸν νόμον, εἰς εἰλωλοτρεπάνα ἔξιπεσεν ὁ λαός, ἵνας ἐλύθων ὁ τῶν ψυχῶν κυβερνήτης Χριστὸς, καὶ στήσας τὸ Ιστίον τοῦ σταυροῦ, ἀγέλματον ἡμῶν τὸν πλοῦν εἰς οὐρανὸν φύκοδόμησεν.

Ἐρώτ. ρε'. « Νυχθύμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα; »

Ἄποκ. Νυχθύμερον (5) λέγει τὴν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἐν σκοτεινῇ πλάνῃ διατριβήν· τιμέραν δὲ λέγει τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ἐν τῷ φωτεινῷ βαπτισμάτι διαγωγῆν.

Ἐπέρα. Τινὲς δὲ φασιν, δει ἐν μέσῳ πελάγους πλέων οἱ δε, δει τηνόμενος καὶ κολυμβῶν, ἵνα οὗτοι τὴν οὔτε δρός ἤν τι.

Κείμενον ρζ'. « Ἐδέσθη μοι σκάλωψ τῇ σαρκὶ, ἄγ- γλος Σατάν, ἵνα με κολαπίζῃ. »

Ἐρμην. Σατᾶν ὁ ἀντικείμενος λέγεται. « Ἀγγελον τοῖν Σατᾶν λέγει· Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, καὶ Ὑμέναιον καὶ Φιληππὸν, οἰτινές ἑτεράρχους αὐτῶν, καὶ ἀνάτεκτο λέγοντες, δει ἀνάστασις ἡγένετο καὶ κρατοῦντες αὐτῶν, ἔβαλον εἰς δεσμωτήρια, καὶ πολλὰ κακὰ αὐτῷ ἐνεδίκαντο.

Κείμενον ρη'. « Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. »

Ἄποκ. Τοῦτον δέ τινι· Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, δει νεκροὺς ἐγείρεις, καὶ τυφλοὺς θεραπεύεις, καὶ δῆλα τῶν σημείων τοιεις. Ἐλαυνόμενος δὲ καὶ διωκόμενος νεκάτει τοὺς διώκοντας.

Ἐρώτ. ρθ'. Τί λέγει· « Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γάρ τῷ κόσμῳ; »

Ἄποκ. Τὸ δέξαται ἀπὸ τοῦ βίου καὶ φροντίδων αὐτοῦ, καὶ νεκρὸν γενέσθαι τοῖς πάθεις, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ νηστεύειν, καὶ ἀγρυπνεῖν, καὶ κακοποιεῖν ἐν τῇ σάρκι, ὃς καὶ ἀλλαγῆ λέγει· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. »

Ἐρώτ. ρε'. Τί λέγει· « Τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμῶν λύσας; »

Ἄποκ. Τουτέστιν, ἡ ἔχθρα, ἵνα εἴχομεν πρὸς τὸν θεόν οἱ δύνωντο δὲ τὰς ἡμῶν δημαρτίας. Σαρκωθεὶς οὖν δό Κύριος καὶ θεὸς, καὶ θανὼν ἔιστε τὴν δημαρτίαν, τὴν χωρίσουσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰρηνοπόντας τὰ πάντα, καὶ ιεροὺς θεούς ἡμᾶς ἀπειργάσατο, διαρρήξας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τὶ δὲ ἦν τὸ χειρόγραφον, ἀκουσον· « Οὐτε παρέθη τὴν ἐντολὴν δό Αδάμ, καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ ἕναοῦ δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐφαγεν, ἔγραψεν χειρὶ αὐτοῦ ἡ δημαρτία, καὶ κατετέλει αὐτὸν τὸ χειρόγραφον ὁ διάβολος. » Οὐτε δὲ ἤλθεν ἐπὶ τοῦ ἕναοῦ δό Χριστὸς, τινάσσοντι ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ἐτρώθη τοῖς ἡλίοις τὰς γείρας, τότε προσῆλυσεν αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ· καὶ ἐξῆλεψεν. Αὐτὸς δέ, αρ διάβολος δ κρατῶν τὸ χειρόγραφον τῆς

A Quest. CV. « Ter naufragium feci ¹¹. »

RESP. Mystice innuens hoc dicit, quod ter naufragium passa sit humana natura. Primum, per transgressionem. Secundo, in diluvio temporibus Noe. Tertio, post acceptam legem, cum in idolatriam incidisset populus, usque dum venit Christus gubernator animarum, qui 276 erexit vexillum crucis, et tranquillam nobis navigationem ad celos paravit.

Quest. CVI. Quid est: « Noctem atque diem in profundo egī ¹²? »

RESP. Noctem dicit conversationem in tenebris erroribus; diem vero, vitam post adventum Christi tractam in claritate baptismi.

B ALIA. Dicunt autem quidam, quod in medio pelagi navigaverit: alii, quod nataverit et urinaverit, ubi neque terram, neque montes videverat.

PAROPPOSITIO CVII. « Datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, qui me colaphizet ¹³. »

INTERPRETATIO. Satan adversarius dicitur. Angelum igitur Satanæ dicit Alexandrum ararium fabrum, Hymenæum et Philetum qui vexabant ipsum, et resistabant, dicentes resurrectionem jam fuisse: qui etiam apprehensum eum, in carcere proiecere, et multis affecere malis.

PROPR. CVIII. « Sufficit tibi gratia mea ¹⁴. »

C RESP. Hoc est: Sufficit tibi gratia mea, qua mortuos excitas, cecis visum das, et alia signa facis. Porro pulsi et exigitati persequentes vincite.

Quest. CIX. Quid est quod inquit: « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo ¹⁵? »

RESP. Mundum et curas ejus relinquere, concupiscentiis et affectibus mori, jejunare, vigilare, ascensi macerari, sicut alibi dicit: « Qui vero Christi sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis ¹⁶. »

Quest. CX. Quid est quod dicit: « Medium parentem macerac solvens ¹⁷? »

D RESP. Hoc est iniurictia quam nos homines habebamus adversus Deum propter peccata nostra. Carne igitur assumpta, Dominus Deus, et mortuus, solvit peccatum quod nos a Deo sejungebat; atque sic in pacem rededit omnia, et nos fecit filios Dei: nam discidit, quod adversus nos erat, chirographum in cruce. Quid autem fuerit chirographum, audi: Cum peccasset Adam et accepisset manu sua de ligno, comedissetque, scriptum est ejus manu peccatum, quod penes se scriptum diabolus habuit. Cum autem in lignum, hoc est in crucem venisset Christus, et ejus manus clavis vulnerarentur; tunc in cruce scriptum illud affixit et delevit. Ipse namque diabolus qui chirographum illud transgressio-

¹¹ II Cor. xi, 23. ¹² Ibid. ¹³ II Cor. xii, 7. ¹⁴ Ibid. 9. ¹⁵ Galat. vi, 14. ¹⁶ Galat. v, 24. ¹⁷ Ephes. ii, 13.

(C) Lege νίκητα.

nis Adam tenebat, ipse discidit, cum in cruce a Christo ligatus est.

Quest. Quid est quod inquit : « Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus » ?

Resp. Dormientem vocat eum, qui in peccatis jacet : nam qui in peccatis vivit, mortuus dicitur. Et ut mortuus immobilis est, ita qui peccatis est mortuus, ad bonum non movetur.

Propositio CXII. « Induite armaturam Dei » .

Resp. (Totam armaturam Dei) dicit Spiritum sanctum. Nam qui Spiritus sancti non est participes, nihil potest contra adversarias potestates. « Etenim non est nobis, inquit, lucta adversus carnem et sanguinem » . » Non adversus homines videlicet bellum geritur, « sed adversus principatus » . » Principatus autem dæmones vocat qui in hoc mundo principatum tenent, solummodo tamen in opera tenebrarum. Hoc vero quod inquit, « in celestibus » ; id est, non propter rem nihil nos oppugnant dæmones, sed propter coelestia bona. Quia enim ad regnum celeste contendimus, reverenter nos impugnant. Ideo nos semper vigilare convenit et virtute gratiaque Christi vincere. Scutum autem fidei, fidem vocat sinceram et servidam.

277 Quest. CXIII. Quid est quod dicit : « Postquam exiuitis veterum hominem, et induistis novum, qui renovatur » ?

Resp. Veterem hominem dicit eum qui primus post lapsum Ade natus est, vel improbitatem quem ex illo procedit et malitiam. Novum hominem intelligit conversationem Christianam, piam videlicet et bouam vitam.

Quest. CXIV. Quid est quod inquit : « Ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent » ?

Resp. Qui non habent spem resurrectionis, illis convenient dolere. Nota autem quomodo de Christo dixerit, « quod mortuus sit et resurrexerit. De communī vero populo dixit, « qui dormierunt, » ut ostenderet etiam eos qui dormiunt esse resurrectos.

Quest. CXV. Quid est illud : « Non rapina arbiratus est æqualem se esse Deo » ?

Resp. Quod Apostolus dicit, est ejusmodi : Filius Dei, qui etiam ipse Deus, volens in terram descendere, et incarnari, non veritus est a sua dignitate descendere. Neque enim ex rapina divinitatem suam habebat: veluti si quis per rapinam aliquid habet, timet ne illud perdat. Talis non erat Christus, absit ! sed cum perfectus Deus esset, homo quoque fieri voluit.

Quest. CXVI. « Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini » .

⁷⁸ Ephes. v. 14. ⁷⁹ Ephes. vi. 11. ⁸⁰ ibid. 12. ⁸¹ ibid. ⁸² ibid. ⁸³ Coloss. iii. 9. ⁸⁴ 1 Thess. iv. 12. ⁸⁵ Philipp. ii. 6. ⁸⁶ 1 Thess. iv. 14.

A παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, αὐτὸς ξυγίστη, ἐπιδῆ ὑπὸ Χριστοῦ ἐδιεμεύθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Ἐρώτ. μια'. Τί λέγει : « Ἐγειραί δὲ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφανέσται τοι δὲ Χριστός ; »

Ἄποκ. Καθεύδωντα λέγει τὸν ἐν ἀμαρτίαις κείμενον. Καὶ γάρ δὲ ἐν ἀμαρτίαις ζῶν νεκρός λέγεται εἶναι. Καὶ ὡσπερ δὲ νεκρὸς ἀκίνητος ἔστιν, οὕτω καὶ δὲ ταῖς ἀμαρτίαις νεκρωμένος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀκίνητος μένετ.

Κείμενον μιβ'. « Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ. »

Ἄποκ. Λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ διοικον. Οὐ γάρ ἀμέτοχος τοῦ Πνεύματος οὐ δυνατός ἐστιν πρὸς τὰς ἀντικείμενας δυνάμεις. « Καὶ γάρ οὖν ἐστιν ἡ πάλη, φησι, πρὸς αἷμα καὶ σάρκα » ἦργουν, οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἐστιν δὲ πόλεμος, « ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς. » Ἄρχας δὲ λέγει τοὺς δαίμονας, ἐπειδὴ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῶν ἔργων τοῦ σκοτίου. Τὸ δὲ « ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, » ἐπειδὴ οὐ διὰ μικρὸν ἔργων πολεμοῦσιν ἡμᾶς οἱ δαίμονες, ἀλλὰ διὰ οὐράνια ἀγαθά. « Ἐπειδὴ γάρ ἀγανάζεμεθα διὰ τὴν ὁρανούς βασιλείαν, πολεμοῦσιν ἡμᾶς χαλεπῶς. Διὰ τοῦτο ἀρμένει πάντοτε γρηγορεῖν, καὶ νικῆν αὐτοὺς τῇ δυνάμει καὶ χάρτῃ τοῦ Χριστοῦ. Θυρεὸν δὲ τῆς πίστεως τὴν πίστιν λέγει τὴν εἰλακρινή καὶ διάπυρον.

B **Ερώτ. μιγ'.** Τί λέγει : « Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαῖον ἀνθρώπον, καὶ ἐνδύσαμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακανόμενον ; »

Ἄποκ. Παλαῖον ἀνθρώπων τὸν πρῶτον λέγει, τὸν ἀπὸ τῆς πιάσεως τοῦ Ἀδάμ γεγενημένον, ἢ τὴν πονηρίαν τὴν ἐξ αὐτοῦ καὶ πᾶσαν κακίαν· νέον δὲ ἀνθρώπων τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν, ἣτις ἐνάρπατο καὶ ἀγαθὴν πολιτείαν.

Ἐρώτ. μιδ'. Τί λέγει : « Τίνα μὴ λυπήσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποί, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ; »

D **Ερώτ. μιε'.** Τί λέγει : « Οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγγειστο τὸ εἶναι τοι θεῷ ; »

Ἄποκ. « Οὐ λέγει τοιστὸν ἐστιν. » Οὐ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεός, βουληθεὶς καταβῆναι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ σπρωμέναι, οὐκ ἐφοβήθη καταβῆναι τοῦ ἀξιώματος. Οὐ γάρ εἰλεῖται ἐξ ἀρπαγῆς τὴν θεότητα, ὡσπερ τις ἔχει πρᾶγμα ἐξ ἀρπαγῆς, καὶ φοβεῖται ἀπολέσαι αὐτό. Οὐ τοιστὸς δὲ Χριστός, μὴ γένοιτο ! ἀλλὰ θεός ὃν τέλειος, θεόληπτος καὶ ἀνθρώπος γενέσθαι.

Ἐρώτ. μιε'. « Τούτο γάρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου. »

Απόκ. Τὸν λόγον του Κυρίου, διείρηκεν, ὅτι οἱ ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσανται. « Τούτῳ λέγομεν καὶ ἡμεῖς· ἔτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιεπέμψεντες εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσομεν τοὺς κοιμηθέντας. » Ζῶντές εἰσιν οἱ εὑρισκόμενοι τότε ἐν τῇ ἀναστάσῃ. Καὶ γάρ εὐρέθησαν τὸν θερμότατον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑξηνί, καὶ οὐκ ὄφενται θάνατον, πλήν οὐ μὴ φθάσωσι τοὺς κοιμηθέντας. Πρῶτοι γάρ ἀναστάσανται οἱ τελευτεῖς, καὶ μετὰ ταύτα οἱ ζῶντες ἀλλαγήσανται, καὶ ἀρπαγήσανται τόν τῷ ἀμφιεισθεντούς τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα. Πώς δὲ γενήσεται ἡ ἀρπαγή, ἀκούσον. Καθὼς δὲ Κύριος ἐν καλεύματι, τουτέστιν ἐν καλεύστι, καὶ οἱ ἀγγελοι κραυγάζουσιν· Ἐγείρεσθε, Ἰδεῖν δὲ Νυμφίος· τότε καταβήσεται ἀπὸ οὐρανοῦ. Καὶ πρῶτον ἀγερήθησαν οἱ νεκροί· μετὰ δὲ ταύτα καὶ οἱ ζῶντες ἀλλαγήσανται, καὶ γενήσονται θερματοί. Καὶ μετὰ τούτο πάντες οἱ ἄγιοι καὶ ἄριοι ἀρπαγήσανται ὑπὸ τερπλῶν, καὶ δίδονται τὸν Κύριον ἡμῶν ἀρρόφενον ἐκ τῶν οὐρανῶν, καθὼς λέγεται· « Καὶ ἡμεῖς ἀρπαγήσαμεν ἡνεκάποτες τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα. » Τούτῳ γάρ η δύση καὶ διάτερος ἔστι τῶν δικαιών. Οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ περιμένουσιν αὐτὸν καταβήναι. Τούτῳ δὲ γίνεται, ὥσπερ ἐπὶ βασιλέων ἀπερχομένου ἐν πόλει τινὶ· οἱ μὲν πρώτοι καὶ ἐνδοῦ τῆς πόλεως ἔξερχονται εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· οἱ δὲ πόητες καὶ ἀντελεῖς προσκαρτεροῦσιν, ἔως δὲ παραγίνεται εἰς τὴν πόλιν. Οὗτῳ μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι, κατεργομένου αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, τοῦ ἀπαντήσοντος τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν κατερχόμενον· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ οὔτε πάντες ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεργομενοι.

Κείμενον ριτ'. « Οὐδέποτε στρατευμένος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρτίτῃ. »

Ἐρμην. Εἰ γάρ ἐπιγένετο βασιλεὺς ὁ μὲλλων στρατευόνται οὐκέτι ἀρέσει, ἐν τῷ μη ἀρήσῃ πάσας τὰς τοῦ βίου φροντίδας· πάσην μὲλλον μέλλων στρατευθῆναι τῷ ἐπιουρνίῳ βασιλεύει;

Κείμενον ριτ'. « Εἴδη δὲ καὶ ἀδηλητής οὐ στεφανοῦται, ἐν τῷ νομίμως ἀδηλητή. »

Ἐρμην. Εἴδη γάρ τις στρατεύεται, καὶ εἰς πόλεμον εἰσέρχεται, οὐδὲ οὕτω στεφανοῦται, ἐν τῷ μη συμπλακῇ μετὰ τοῦ ἀντιπάλου, καὶ κρούσῃ μετὰ τοῦ ἔιρους, καὶ ἀποκτείνῃ αὐτόν. Τούτῳ γάρ ἔστι τὸ νομίμως ἀδηλητό.

Κείμενον ριτ'. « Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τὸν καρπὸν μεταλλάξαντειν. »

Ἐρμην. Τούτῳ περὶ τῶν πνευματικῶν διδασκάλων εἰρήκεν· διὰ τὸν κοπιῶντα καὶ ἀγωνιζόμενον δεδάσκαλον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν μαθητῶν ὥφελειας ἀρρένει πρῶτον παρὰ θεοῦ λαμβάνειν τοὺς μισθῶντας, ἐπιτὰ τοὺς μαθητάς. Καὶ γάρ δὲ τοις ἀρρενίοις, διαδοθεῖσῃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, πρῶτον ἐκεῖνος θησαυρίζει ἐκ τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐν τῷ οἰκῳ αὐτοῦ· καὶ οὖτα παρέχει εἴτε ἀλτημοσύνην εἴτε τοὺς χρεῶστας αὐτοῦ.

A RESP. Verbum Domini quod dixit, hoc est, audituri sunt vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent. « Hoc, inquit, et nos dicimus, quod nos qui vivemus et residui erimus in adventu Domini non præveniemus eos qui dormierunt ». Viventes sunt, qui tum invenientur in resurrectione. Invenientur enim homines in illa die, nec videbunt mortem: verumtamen non prævenient eos qui obdormierunt ante. Nam primum resurgent mortui, deinde qui vivunt immutabuntur, et simul cum illis rapientur in occursum Domini in aera. Qualis autem iste rapitus futurus sit, audi. Quando Dominus celestiae, hoc est Iesus, et angeli elamabunt: Surge, venit enim Sponsus; tunc de celo descendet. Et primum resurgent mortui, deinde autem ii qui tunc vivent, immutabuntur et sicut incorruptibiles. Et post haec omnes sancti et digni rapientur in nubibus, et Dominum nostrum de celo venientem excipient, quemadmodum inquit: « Et nos rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera ». Nam haec est gloria et corona justorum. Peccatores vero expectabunt ipsum donec descendat. Atque hoc non sit aliter, quam si rex in aliquam urbem concedat. Ibi namque optimates et qui ceteris praestant, egrediuntur ei in occursum: pauperes autem et abjecti expectant, donec in civitatem veniat. Sic etiam de Christo cogita. Descendente illo de celo, omnes justi et boni rapientur in celum ut obviā procedant descendenti Dominu nostro Iesu: peccatores autem in terra stabunt expectantes.

B PROPOSITIO CXVII. « Nemo militans implicatur vita negotiis, ut ei qui se in militiam delegit placet ».

INTERPRET. Si enim ille, qui terreno regi militatus est, non potest placere, nisi omnes vita curas reliquerit: quanto magis qui cœlesti regi militatus est?

C PROPOSITIO CXVIII. Quid est illud: « Quod si certat etiam aliquis, non coronatur, nisi legítime certaverit ».

D INTERP. Nam etiamsi quis bellum ingressus fuerit, neque sic quoque coronatur, nisi cum adversario manum conserens, gladio percusserit et interficerit eum. Nam hoc est illud legitime certare.

PRO. CXIX. « Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere ».

278 INTERPRET. Illoc de spiritualibus doctoribus dixit: quia par est, ut doctor, qui pro se et pro suis auditoribus laborat et decertat, primum a Deo mercede recipiat, deinde discipuli. Nam agricola, cum fructus suos colligit, ille primus in domo sua et de fructibus suis sibi recondit. Atque sic denum aut eleemosynam elargitur, vel satisfacit debitoribus.

^{**} I Thessal. iv, 14. ^{**} ibid. 16. ^{**} II Tim. ii, 4. ^{***} ibid. 5. ^{**} ibid. 6.

ALIUD DE EODEM. Et aliter : Quicunque vult ad opus Dei laborare, qui alias docere, vel alias vult professe, decet illum ipsum, qui alias docet, in primis exercere virtutes, ut accipiat a Deo dona gratiae, et acquirat fructus sancti Spiritus, atque thesauros cognitionis honorum Dei. Ita sit, ut aliis quoque possit impertiri dona. Nam si quis aliquem oleo suis manibus ungere volens, oleum non habeat, quomodo impertiverit aliis id quod ipse non habet? Eodem modo de doctore est sentiendum, sicut dictum est.

QUEST. CXX. « Intellige quae dico ».

RESP. Quia per parabolas ei seripserat omnia, propterea dicit : Attende. Et non obsecuti sunt mandato Mosis. Praecepit Moses, et occiderunt eos, tria millia numero. Et hoc est, quod dicit Scriptura : « Quorum membra conciderunt in de-
sercio ».

PROP. CXXI. « Omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem ».

INTERP. Quicunque transgressi sunt et inobedientes fuerint in lege veteri, condigna poena sunt affecti. Nam Adam qui transgressus fuerat, condemnatus est¹¹: Cain cum peccasset, maledictus fuit¹². Et illi qui temporibus Noe mala perpetravérant, aqua submersi sunt. Sodomites, qui turpem degebant vitam, horribiliter submersi sunt. Et Iudei, qui sepe adversus prophetas insurrexerunt, plágias, flagella, supplicia a Deo acceperunt. Nunc itaque hoc dicit : Cum in veteri lege quotquot mandatum Domini spreverunt, nec obtemperarunt iis quae angeli et prophetæ annuntiabant. Jure supplicium luerint iramque Dei in se concitarunt; quomodo nos effugiemus, si tantam negligemus salutem, quae neque per angelos, neque per prophetas nobis est tradita, sed per ipsum Christum et Deum? Nam veteris quidem legis minister fuit Moses, novæ autem Christus. Multum igitur hac legislationi præstat veteri, quod ibi lex per servum sit administrata, hæc vero per ipsum Dominum Christum. Dehinc ergo indubitanter, ea quæ nobis præcepta sunt præstare, ne nobis quam velebitus gravius judicium sit subeundum.

PROP. CXXII. « Non enim angelis subjicit orbem terræ futurum, de quo loquimur ».

INTERP. Orbem terræ secundi adventus sui judicium vocat, quando reddet unicuique secundum opera sua. Hoc vero quod inquit : « De quo loquimur », illum significat, pro quo decernamus salutem consequi cupientes. In eo die, inquit Apostolus, non dedit Deus potestatem angelis mundum judicandi, sed omne judicium dedit Filio suo. Et quia Filius Dei, qui etiam ipse Deus est, habet omnem potestatem judicandi mundum, quid passuri sunt ii, qui inobedientes fuerunt legi veteri, quæ per ange-

A "Ετερον εἰς τὸ αὐτό. Καὶ δὲλλως· Πᾶς δὲ θελῶν κοπιῶν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκειν καὶ ὡρίζειν δὲλλους, ἀρμέσει πρώτον ἐκεῖνον τὸν διδάσκαλον, οὐαὶ ἐργάζηται τὰς ἀρτὰς, καὶ λόγῳ παρὰ Θεοῦ τὰ γαρίσματα, καὶ κτήσασθαι τοὺς καρποὺς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς γνώσεως τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ τότε δινήσκειν καὶ δὲλλους μεταδῦναι τῶν δωρεῶν. Καὶ γάρ πᾶς δὲ θελῶν ἀλεῖται τινα θλιατὸν ἐν ταῖς γεροντίαις αὐτοῦ, εἰ μὴ ἔχει, πῶς δὲλλος μεταδίδωσι διπέρ αὐτὸς οὐ κέκτηται; Τοιούτοτρόπος μοι νοεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ διδάσκαλου, καθὼς εἴρηται.

Ἐπρώτ. ρχ. « Νοεὶ δὲ λέγω. »

Άποκ. Ἐπειδὴν παραβολῆς αὐτῷ Ἑγράψε πάντα. διὸ τοῦτο λέγει· Πρόστεχε. Καὶ οὐχ ὑπέκλινον τῇ ὑποταγῇ τοῦ Μωϋσέως. Προστάξεν δὲ Μωϋσῆς, καὶ ἀπέκτεινον αὐτοὺς τρεῖς χιλιάδες λαῶν. Καὶ τοῦτο ἐστιν δὲ λέγει ἡ Γραφὴ· « Ὡν τὰ κόλα ἐπεσον ἐν τῇ ἑρήμῳ. »

Κείμενον ρχα'. « Καὶ πᾶσα παράδασις καὶ παρακοή θαβεν ἐνδικον. »

Ἐρμην. « Οσαὶ παρέβησαν καὶ παρήκουσαν ἐν τῷ παλαιῷ νόμῳ, θλιατοὶ δικαίων τὴν τιμωρίαν. Καὶ γάρ καὶ δὲλλοι παρακούσας κατεκρίθησαν, καὶ Καίτιν ἀμαρτίασθαις ἐπικατάρατος γέγονε, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Νόμου κακοὶ ἐργάζεμενοι κατεκλύσθησαν· καὶ οἱ ἐν Σοδόμῳ διάσμινα βιούντες δεινῶς ἐποντοίσθησαν· καὶ οἱ Ιερεῖαι, πολλάκις ἐπικαστάντες τοὺς προφήτας, πληγάς παρὰ Θεοῦ καὶ μάστιγας καὶ τιμωρίας ἐδέσκαντο. Νῦν οὖν τοῦτο λέγει· διτι, ἐπειδὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ διοι ήθέτησαν τὸ πρότσημα τοῦ Κυρίου, καὶ παρήκουσαν τὰ δὲ λόγγηνα λαλούμενα καὶ προφήτων, θλιατοὶ τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἐπεπάσαντο, πῶς τημεὶς ἐκφύγωμεν, ἐὰν ἀμελήσουμεν τῆς τιμαιτῆς σωτηρίας, δους οὐτε δὲ ἀγγέλων οὐτε δὲλλο προφήτων ἐκλαήτην τημεῖν, ἀλλὰ δὲ αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ; Καὶ γάρ εἰς τῇ Παλαιᾳ τῷ νόμῳ διάκονος γέγονε δὲ Μωϋσῆς· τῆς δὲ Νέας δὲ Χριστός. Ποὺς οὖν ταῦτα κρείσσων τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας διτι ἐκεῖ δουλος ἐγένετο ὑπηρέτης τοῦ νόμου· ἐνταῦθα δὲ δεσπότης Χριστός. Καὶ διελομεν τὰ προστεταγμένα ποιεῖ διατάκτως, ίνα μη καὶ γείρους τῶν παλαιῶν ἀποδέψουν τὰς εἰδίνουσας.

Κείμενον ρχβ'. « Οὐ γάρ ἀγγέλους ὑπέταξε τὴν εἰκονιμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ δὲ λαλούμεν. »

Ἐρμην. Οἰκουμένην λέγει τὴν κρίσιν τῆς δευτέρας παρουσίας, διανατοῦντας ἐκδοτοῦ κατά τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τοῦ δὲ Περὶ δὲ λαλούμεν, ἡστοι περὶ ἐκείνης δὲ ἀγνοιζομένα, καὶ σπουδάζομεν πάντες σωθῆναι. Ταῦτην τὴν τημέραν, λέγει δὲ Ἀπόστολος, οὐκ έδωκεν δὲ Θεὸς ἐκουσίαν τοῖς ἀγγέλοις κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Ήλίῳ αὐτῷ. Καὶ ἐπειδὴ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἔχει τὴν ἐκουσίαν πᾶσαν κρίναι τὸν κόσμον, τι μέλοντα πάντες οἱ παρακούσαντες τὰ προστάγματα αὐτοῦ; Εἰ γάρ οἱ παρακούσαντες τὸν παλαιὸν νόμον τὸν δὲ ἀγ-

¹¹ II Tim. ii, 7.   ¹² Hebr. iii, 17.   ¹³ Hebr. ii, 2.   ¹⁴ Genes. iii, 17-19.   ¹⁵ Genes. iv, 16-19.

¹⁶ Hebr. ii, 5.

γέλων δοθέντα, τοσαῦτα ἐπαθον, καίπερ οὐδὲ κριτῶν τὸν τοῦ κόσμου τῶν ἀγγέλων· τὶ ἂν πάθωσιν οἱ τὸν δεσπότην παρακούσαντες;

Κείμενον ρχ^τ. « Τί ἔστιν δινθρωπος, δις μιμνήσκη αὐτοῦ; »

Ἐρμην. Ἀνθρωπον καὶ οὐδὲ ἀνθρώπου τὸν Χριστὸν δέ λέγει, καθὼς ἔστι κατὰ πάντα ὄμοούσιος τῷ Πατρὶ, ὡς τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος δινθρωπος.

Κείμενον ρχ^τ. « Ἡλάτωνας, αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους. »

Ἐρμην. Βραχὺ ἑλάτωμα λέγει, δις ἐποίησεν δικαιοστὸς ἐν τῷ φῇ τρεις ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

Κείμενον ρχ^τ. « Τὸν δὲ βραχὺ παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θυντῶν δόξῃ καὶ τιμῆστερανομένον ἐντῷ θανάτῳ. »

Ἐρμην. Δέξα γάρ καὶ τιμὴ τοῦ Χριστοῦ σταυρός· ἐπιδή μυρία ἀγαθὰ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐγένετο· δις θάνατος καταπεπτάται, καὶ κατάρα ἐκστράκισται, δέ φῆται ἐκπέλευται, ἡ ἀμφετις ἡρδινοται, ἡ παράδεσις κατήργηται, ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων τῆς δουλείας τῶν πατέρων διλευθερωται, διάβολος ἐδεσμεύθη, αυτηρία ἀρρεύθη, ἀνάτασις ἀγνωστοῦ, κακία ἀπτήλον, ζωὴ ἐπήγασεν, εἰδωλολατρεία ἐλύθη· τὸ δὲ θαυματότερον, δις καὶ αὐτὸι οἱ ἀρχαῖοι καὶ παλαιοὶ προφῆται ἐθαντίσθησαν, τοῦ δέναντος ἀγίατος καὶ θάνατος ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάς, δικούσον. Ἐπιδή ἐκ τεσσάρων στοχείων συνιστάται τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, πάλιν μετὰ θάνατον εἰς αὐτὰ ἀναλύεται. Οὗτο δή γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· δις τὸ αἷμα καὶ τὸ θύρων, δέρρευσεν ἡ ἀγλα αὐτοῦ πλευρά, ἀνεύθη, δους ἀνελθεῖ καὶ τὸν προφρετῶν, ἣντον εἰς τὰ στοχεῖα, καὶ εὐρών αὐτὰ ἐβάπτισεν. Εἰ δέ λέγεται, δις καὶ τὰ τὸν ἀπίστων σώματα ἐβάπτισε· λέγομεν, οὐχί· ἀλλ' ὥστερ τὸ θύρων προπτάνων, δος μὲν εὐρίσκεις γλωρά φυτά, ἀρθεύει καὶ ποτίζει, δος δὲ ἔηρά οὖν ὥφελεις αὐτά· οὐτων μὲν καὶ ἐπὶ τούτου.

Κείμενον ρχ^τ. « Νῦν δὲ οὐκον δρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα· » ἐπειδὴ ἀκρήν εὐκή ἦν τὸ κήρυγμα εἰς τὴν οἰκουμένην κηρυχθέν;

Ἐρμην. Ἐπέρεις γάρ αὐτῷ, δῆλον δις τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ συνέστη, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἢ τοὺς τὸν Χριστὸν, πολλοὺς οὐλοὺς εἰς δῆλαν οὐρανῶν φέροντα καὶ βασιλεύαν οὐλοὺς δέ λέγεται τοῖς πνευματικούς καὶ ἀγίους ἀνθρώπους. Ἐπέρεις, φησίν, αὐτῷ τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ουσιηρίας ἡμῶν, ἢ τοὺς τὸν Χριστὸν, διὰ παθημάτων τέλειον ἀναβεῖξαι καὶ ἐνδοξον.

Ἐρώτ. ρχ^τ. Τί λέγει· « Καὶ τῆς στρῆν τῆς ἀληθεύνης, ἦν ἐπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ δινθρωπος; »

¹ Ἀπόκ. Εκτηνής λέγει τὸν οὐρανὸν, διὸ οὐκ εκτείνει δινθρωπος, ὥστερ τοὺς ἐπὶ γῆς ναοὺς τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀχιροποιητός ἐστιν, ὃς τῷ τοῦ Θεοῦ βέματι κατεκενεσμένος.

A los est iata, tanta passi sunt, Idque non angelis iudicantibus mundum, quidam illi patientur qui non obediunt ipso Domino?

Paor. CXXIII. « Quid est homo, quod memor es ejus? »

INTERPRET. Hominem et filium hominis Christum dicit, sicut est per omnia consubstantialis Patri, tanquam perfectus Deus et perfectus homo.

Paor. CXXIV. « Minuisti eum paulo minus ab angelio? »

INTERPRET. Paulisper inferiorem dich, quia Christus apud inferos tribus diebus et tribus noctibus fuit.

279 Paor. CXXV. « Eum autem qui modico quam angelii minoratus est, videmus Iesum proper B passionem mortis gloria et honore coronatum. »

INTERP. Gloria et honor Christi, crux est: quia innumera bona per crucem contigere, conculcata namque est mors, et in exsilium relegata maledictio: infernus direptus est, peccatum est abolitum, transgressio sublata, natura hominum ab affectuum servitute liberata, diabolus est ligatus, plantata est salus, resurrectio est patefacta, malitia est abacta, vita quasi fons scaturivit, idolatria dissoluta: et quod mirabilius est, antiqui veteresque prophetar ex Christi sanguine et aqua ex ejus latere profluente baptizati sunt. Id quomodo factum sit, audi. Quoniam ex quatuor elementis constat humanum corpus, in ea post mortem rursus resolvitur. Ita cum Christo quoque factum est: nam sanguis et aqua, quae ex sancto latere Christi fluxere, resoluta sunt in id, in quod etiam prophetarum sanguis resolutus est, videlicet in elements, que ibi inveniens baptizavit. Quod si quis nunc objiciat, quod etiam infidelium corpora baptizaverit: respondemus, Non. Nam sicut aqua diffusa, quascunque quidem reperit herbas virentes, eas irrigat et potat: quas autem aridas invenerit, iis nibil prodest: sic etiam hic cogitato.

QUEST. CXXVI. (Quid est quod dicit:) « Nunc autem nondum videmus omnia subiecta ei », cum nondum predicatione in orbem pervasisset?

INTERP. Decebat eum, videlicet Deum et Patrem, per quem omnia facta sunt et subsistunt, ducem vita Christum scilicet, multos filios ad gloriam et regnum cœlorum adducentem: filios autem vocal spirituales et sanctos homines. Decebat, inquit, Deum et Patrem, principem salutis nostræ, scilicet Christum, per passiones perfectum et gloriosum exhibere.

QUEST. CXXVII. Quid est quod inquit: « Et veri tabernaculi quod fixit Dominus et non homo? »

RESP. Tabernaculum dicit cœlum, quod non creavit homo, velut iu terra facere solent ecclesiastarum templo. Nec manu factum est, utpote quod fabricatum est verbo Dei.

^{**} Psal. viii, 5. ^{**} ibid. 6. ^{**} Hebr. ii, 9. ^{**} ibid. 8. ¹ Hebr. viii, 2.

PROP. CXXVIII. « Sancti omnes per fidem ex A pugnaverunt regnum ».

INTERP. Abraham, Moses, Jesus filius Nave: « operati sunt justitiam », Abraham, Phinees et David; « adepti sunt promissiones », item Jesus filius Nave et Caleb; « obturaverunt ora leonum », Daniel in leonum foeca; « Exstinxerunt vi. ignis », tres illi pueri in ignea fornace; « Effugerunt aieis gladii », Belias et David; « Roborati sunt ex infirmitate », veluti Ezechias; « Fortes facti sunt in bello », veluti Samson, qui una asini maxilla mille prostravit alienigenas; « Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos », Sunamitis et Sarahephithia; « alii vero distenti sunt », Jacobum (5') fratrem Domini dicit, et alios quibus amputata sunt capita: nam distentio nihil aliud est quam decollatio; « alii vero ludibria et flagra experti sunt », Isaías, Jeremias; et Micheas; « Lapidati sunt », Stephanus et Nabuthe; « Dissecati sunt », Isaías quem serra lignea secarunt Iudei; « Tentati sunt », veluti Job; « In occisione gladii occupuerunt », Jacobus, Zacharias et alii. « Atque omnes isti testimonio probati per fidem, non acceperunt promissionem. » Omnes videlicet isti sancti testimonium accepere, quod placerunt Deo, et si nondum fruantur gaudio regni cœlorum et eorum bonorum quæ promissa sunt justis, sed expectant secundum adventum, ut tum coronentur omnes in uno horæ momento. Nam hoc est quod inquit Apostolus: « Deo pro nobis inclitus aliquid providente, ne sine nobis consuminarentur ». Nam citra consummationem omnium sanctorum, dimidia pars eorum bona promissa non accipit. Spem quidem et arribona habent, separatiique sunt a peccatoribus. Ipsam vero perfectionem nondum 280 sunt assueti, quæ est præstabilior; nimis ut omnes eodem tempore simul intrent in regnum, et æqualiter omnes sancti bonorum Dei participes fiant.

PROP. CXXIX. « Nos tantam habentes impositam nubem testium ».

INTERP. Nubem testium ipsos vocavit, quia irrorant nos qui in peccatis detinemur et restauamus, et umbra sua intercessionis nos contingunt.

PROP. CXXX. « Deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum ».

INTERP. Pondus, multitudinem vocat. Sic autem iequi: Quandocumen habemus tantam multitudinem sanctorum testium, instar nubium irrorantem nos, intercessioni precum ipsorum confisi, imitemur et nos illorum virtutes: et omni peccatorum abjecto pondere, atque peccato circumstante relitto, per tolerantiam et æquanimitatem, curramus in virtutis certamine. Circumstans autem peccatum

Kειμενον ρχτ'. « Οι ἄγιοι πάντες διὰ πίστεως κατηγορίσαντο βασιλείαν.

Ἐρμην. Ἀβραμ, Μετῆς, Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆς εἰργάσαντο δικαιούντην, » Ἀβραάμ, Φινέες, καὶ Δαΐδης « ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, » Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆς καὶ Χαλέπης « ἐφράζαν στόματα λεόντων, » Δανιήλ ἐν τῷ λάκκῳ « ἔσθεσαν δύναμιν πυρὸς, » οἱ τρεῖς παιδίς: ἐν καμίῳ. « Ἐφυγον στόματα μαχαρίας, » Ἡλίας καὶ Δαΐδης « Ἐνεδύναμιμοίσαν ἀπὸ δύστενειας, » ὁς Ἐξεχίας. « Ἐγενήθησαν Ισούσοι ἐν πολέμῳ, » ὁς Σαμψών ἐν μιᾷ αιγάλῃ ἔνοι κυλίους ἀλλοφύλους κατίστρεψεν. « Ἐλαδον γυναῖκες ἔξι διαστάσεως τοῖς νεκροῖς αὐτῶν, » Σουαμίτις καὶ Σαραφίτιας « Άλλοι δὲ ἐπιπανίσθησαν, » Ἰάκωβος λέγει τὸν δέκατον ποὺ Κυρίου, καὶ τοὺς λειτούς, δοὺς ἀπεκάθισθησαν τυπτανιμός γάρ διποκεφαλιμός λέγεται. « Ἐπερό δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πείραν Θάσον, » Ἰάκωβος, Ιερεμίας, καὶ Μιχαήλς. « Ἐλέθισθησαν, » Στέφανος καὶ Ναούσθης. « Ἐπιτίσθησαν, » ὁ Ησαΐας· « ἐνίκων προτοί· ἐπρισαν αὐτὸν οἱ Ιουδαῖοι. » Ἐπιτάσθησαν, » ὡς ὁ Ἰών. « Ἐν φῶν μαχαρίας ἀπέβανον, » Ἰάκωβος, Ζαχαρίας, καὶ οἱ λοιποί. Καὶ οὗτοι πάντες, μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν. « Ήγουν οὗτοι πάντες οἱ ἄγιοι μαρτυρηθέντες, διὰ εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ, οἴτων ἀπέλαυναν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐπηγγελμάνων ταῖς δικαιοῖς ἀγαθῶν, ἀλλὰ περιμένοντας τὴν δευτέραν παρουσίαν, ἵνα στεφανωθῶσι διπάντες ἐν μιᾷ καιρῷ ροτῇ. Τοῦτο γάρ οἵτινι διέγει ὁ Ἀπόστολος, διὰ « Τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προσβλεφαμόν, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελεωθῶσι. » Καὶρος γάρ πάντων τῶν ἀγίων οἱ ἡμέτοι οὐκ ἀπολαμβάνουσι τὰ ἐπηγγελμάνα ἀγαθά. Τὴν μὲν γάρ ἀπέκαθι καὶ τὸν ἀρρεβανόν ἔχον, καὶ κεχωρισμένοι εἰσὶν ἐν τῶν ἀμάρτιων. Τὸ δὲ τέλεον οὕτω εἰληφον, κρείττον γάρ οἵτινι τοῦτο· ἵνα εἰσελέυσονται πάντες εἰς τὴν βασιλείαν ἐν τῷ καιρῷ, καὶ ἐξ Ιουταίων ἀπολάβωσι πάντες οἱ ἄγιοι τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ.

Kειμενον ρχθ'. « Τοσούτον ἔχοντες περικείμενον τηνέν νέφος μαρτύρων. »

Ἐρμην. Νέφος μαρτύρων αὐτούς ἀκάλεσεν, ἐπειδὴ δροσίζουσαν ἡμᾶς τοὺς ἐν ἀμαρτίαις συνεχομένους, καὶ φλογίζομένους, καὶ ἐν τῇ σκιᾳ τῶν πρεσβειῶν διατάσσουσαν περιστέλλουσαν.

Kειμενον ρλ'. « Οὐχον ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν εὐπέριστασαν ἀμαρτίαν. »

Ἐρμην. « Οὐχον τὸ πλήθος λέγει. Λέγει δὲ οὕτως· Επειδὴ ἔχουμεν τοσοῦτον τὸ πλήθος τῶν ἀγίων μαρτύρων, ὥστερ νέφος δροσίζων ἡμᾶς, θαρροῦντες εἰς τὴν πρεσβείαν τῶν εὐχῶν αὐτῶν, μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς ἑκείνων τὰς δρετάς, καὶ τὸν ἔγκον τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαντά ἀποδρίψαντες, καὶ τὴν εὐερίστατον ἀμαρτίαν καταλιπόντες, εἰς ὅποιοντες καὶ μαχροθυμίας τρέχωμεν τὸν ἀγῶνα τῆς δρετῆς. Εὐπει-

* Hebr xi, 33. * ibid. 33-37. * ibid. 40. * Hebr. xii, 4. * ibid.

(5') Jacobus qui decollatus fuit non frater Domini, sed frater Joannis erat. Vide Chrysost., homil. 27 in Epist. ad Hebreos, p. 567.

σταύρον δὲ εἶπε τὴν ἀμαρτίαν, ἐπειδὴ μόνιμον στάσιν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ ταχὺς τρέπεται καὶ καταλύεται. Καὶ γάρ ή ἀμαρτία φίλαν οὐκ ἔχει, ἀλλ' οὐδὲ καρπὸν. Ἀγονίζεται δὲ ταχὺς καὶ καταλύεται ὑπὸ τοῦ ξιφούς τῆς μετανοίας (5*) κοπομένην. Ἀξίνη γάρ έστιν ή μετάνοια, ἐκκόπτουσα πᾶν κακόν. Μετάνοια δὲ έστιν οὐχ ή τῶν γονάτων κάλτος, ἀλλ' ἡ ἀποχή τοῦ κακοῦ, καὶ τὸ πονεῖν, καὶ θρηνεῖν καὶ δέσπους τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς τῶν προημαρτυρώντων ἀρέσκειν. Διὰ γάρ τούτο λέγεται μετάνοια, διτὶ μετατίθεται τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν.

A dixit, eo quod non habeat aliquem certum locum ubi consistat, sed cito vertatur atque dissolvatur. Peccatum enim radicem non habet, nec etiam habet fructum. Evanescit vero statim, et solvit, si gladio poenitentiae excindatur. Nam securis est poenitentia, excindens omne malum. Est autem poenitentia non genuflexio, sed abstinentia a malo. Item labores, lacryma et preces ad Deum pro preteritorum peccatorum remissione. Nam ideo poenitentia dicitur, quod mentem a malo ad bonum transferat.

IN ALIAS QUESTINES MONITUM.

In haec Questiones hæc habet Felckmannus in variis lectionibus Commelinianis, p. 90 : Hæc, quia in codice u. quo in tom. I usi sumus, plane (Symbolo excepto) ad finem operum D. Athanasii inventæ sunt, ideo hic sunt positi; licet et nomine auctoris et titulo carerent. Quod si divinare licet, putarim ego earum auctorem virissime post exorta certamina inter Latinam et Græcam Ecclesiæ, ut patet ex pagina 353, a. Ubi errat Felckmannus, homo alias accuratissimus, cum ait ad paginam 353 Commelinianæ editionis, aliquid controversiarum apparere Græcos inter et Latinos. Nihil enim ibi existat ejusmodi : nec pagina 353 ad haec Questiones pertinet, sed ad præcedentes. Puto adnotare voluisse Felckmannum quæ de Francis dicuntur, non in hisce Questiōnib⁹, sed in præcedenti quest. 76. Habentur porro haec Questiones in duobus codicibus regiis, nimirum in 2558, ubi consequenter ponuntur post Questiones ad Antiochum, et multum variant ab editis, et in 2450. Ceterum nemo erit qui Athanasium tantum nūgatum patrem esse suspicetur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΑΖΑΡΑΠΕΙΑΣ ΣΤΕΡΑΙ ΤΙΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.

B SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ, QUESTINES ALIE.

'Ἐρώτησις α'. Τί ἔστι Θεός;

'Απόκρισις. Θεός ἔστιν οὐσία νοερά, ἀθεωρήτος τε καὶ ἀνεργήτευτος. Θεός ἔστιν πνεῦμα ἄδολον, ὅθειαλμὸς ἀκούσιτος, καὶ νοῦς ἀκίνητος. Θεός ἔστιν οὐσία δημιούργική πάντων τῶν ἀντάπτων καὶ δρωμάνων κτισμάτων.

'Ἐρώτ. β'. Καὶ διὰ τί λέγεται Θεός, ὁ Θεός;

'Απόκρισις. Θεός λέγεται ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, εἰσολεῖ θεωρός, καὶ Θεός, ἥγουν θεατὴς πάντων (6).

Kαὶ πάλιν Θεός λέγεται ἀπὸ τοῦ θέειν καὶ τρέψειν νοητῶν ἀχρόνων τὰ πάντα. Οὐ γάρ Θεός διὸ πανταχοῦ πάρεστιν.

'Ἐρώτ. γ'. Καὶ πόσοι θεοὶ εἰσίν;

'Απόκρισις. Εἰς Θεός τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυριεύντων, καὶ πλήγιος αὐτῶν οὐκ ἔστιν διλος. Λέγονται δὲ θεοὶ καὶ οἱ ἀνθρώποι κατὰ χάριν· ὡς τὸ· 'Ἐγώ εἰπα, θεοὶ εστε, καὶ οὐλοῦ Υψηστου πάντες. »

⁷ Psal. lxxxi, 6.

(5*) De μετανοῇ diximus in Typico. Analect. Græc. pag. 209 et in Onomastico.

(6) Ita Reg. In editis vero, post πάντων, legitur διλος.

QUESTIO I. Quid est Deus?

RESPONSO. Deus est essentia intelligens, quæ nec sub aspectum cadit, nec verbis explicari potest. Deus est Spiritus carens materia, oculus non dormiens, mens immobilis. Deus est essentia creatrix omnium invisibilium et visibilium creaturarum.

QUEST. II. Deus, quare dicitur Deus?

RESP. Deus dicitur, quod omnia videat. Vox enim ea Græcis'est a videndo, quasi dicas contemplatore omnium.

Rursus Deus dicitur, quod intelligibiliter sine tempore currat et pervadat omnia. Deus enim semper ubique præsens est.

QUEST. III. Quot sunt dii?

RESP. Unus est Deus deorum, et Dominus dominantium, et præter illum non est deus aliud. Dicuntur et homines dii, sed ex gratia : ut, « Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes. »

281 QUEST. IV. At si est unus, quomodo il- A lum unum Deum profitemur, tribus hypostasisibus constantem, esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum? Ecce enim tres profitemur et non unum. At tu doce nos, quomodo unus sit Deus, et quomodo viciissim tres personas de Deo enuntiemus. Permittemus hoc nobis videtur, esse unum Deum et tres ejus personas.

RESP. Diligenter animum adverte, et intelliges sacra Trinitatis mysterium, quatenus mens humana nosse potest. Nisi quod, ut mihi videtur, hoc dicitur, quoad per vim verborum fieri licet. Deus enim explicari nequit, ac propterea non possumus comprehendere naturam ejus: neque nostri similis est una sola constans persona. Quod si esset una persona, cognosceremus cum, uti nos mutuo novimus. Sed est unus quidem Deus, tres autem ejus sunt personae. Et vide nunc quae dicantur. Quemadmodum sol est unus: sol autem habet radius et lucem, et sunt in sole tres personae: orbis, radius et lux. Orbis quidem est receptaculum solis: radius vero, qui descendit lucidus, repercutitur ad terram: lumen vero lucet etiam in umbrosis locis sine radio. Et ecce tres sunt personae: orbis, radius et lux. Non dicimus autem tres soles, sed unum solem: nec dicimus unam personam, sed tres. Si enim interrogeris, quot sint soles in celo, dicturus es, quod unus sit sol: si vero interrogeris, quot sint personae solis, dicturus es, quod tres: orbis, radius et lux: sic etiam cogita de Deo. Deus est unus, persona autem unius Dei tres, Patris, Filii, et Spiritus sancti. Et ex hoc cognoscere, quod quemadmodum sol constat tribus personis, ita et unus Deus tribus personis. Typus enim Patris est orbis solaris: typus Filii est radius: typus Spiritus sancti est lumen solis. Proinde, dic ita: In sole orbis, radius et lumen: non dicimus autem tres soles, sed unum et solum: similiter et in Deo, Pater, Filius et Spiritus sanctus, unus Deus, et non tres. Et viciissim, dic ita: In sole inseparabilis orbis, et radius et lumen, non enim segregantur a se invicem, et eamdem ob causam dicitur, unus Deus et non tres, quoniam non segregantur tres personae, Patris, Filii et Spiritus sancti unius Dei a se invicem. Et quemadmodum orbis solaris generat radius, et emittit lumen: ita Deus et Pater generat Filium, et emittit Spiritum sanctum. Perpende diligenter, quemadmodum radius solis descendit ex celo ad terram, neque ab orbe solari separatur, nec a celo abest, neque a terra, sed est in orbe solari, et in celo, et in terra, et ubique; sed neque in superioribus deficit, neque in inferioribus; sic etiam Filius et Verbum Dei descendit ad terram, et neque Patrem dereliquit, neque celum, neque terram: sed erat in gremio Patris inseparabilis, et supra, et infra et ubique: neque usquam desideratus est. Et quemadmodum lumen solare est et in orbe solari, et in radio, et in celo, et in terra, et ingreditur domos, et ubique et illuminat;

Ἐρώτ. δ. Καὶ τὰς ἔνι εἰς, πᾶς λέγομεν αὐτὸν τὸν θεόν τρισύποστατον, Πατέρα, καὶ γένος Πνεύμα; Ἰδού γάρ τρεῖς λέγομεν, καὶ οὐκ ἔνα. Ἀλλὰ διδάξοντος ἡμῶν πᾶς ἐστιν εἰς θεόν· καὶ τῶς πάλιν τρία πρόσωπα περὶ θεοῦ λέγομεν. Θαυμαστὸν ἡμῖν δοκεῖ τοῦτο, ὅπως καὶ εἰς ἐστιν ὁ θεός, καὶ τρία τὰ πρόσωπα αὐτοῦ.

Ἄποκ. Ἀχούσιον συνετεῖς, καὶ νοήσεις τὸ τῆς ὄγκου Τριάδος μυστήριον, καθὼς δύναται νοῦς ἀνθρώπων νοῆσαι. Ὡς ἐμοὶ, πλάκη δοκεῖ, πρὸς τὴν κατὰ δύναμιν ἡμῖν τὸν λέξεων λέγεται τοῦτο. Ὁ γάρ θεός ἀνεργεντοῦς ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ὃ δύναμεθα καταλαβεῖν αὐτὸν τὴν φύσιν· οὐδὲ δύμοις ἡμῖν ἐστι μονοπρόσωπος. Εἰ γάρ ἡ μονοπρόσωπος, ἐγνωσθομένη ἀντὶ τῶν, ὡς ἐγνωσθομένην ἀλλήλους ἡμᾶς. Ἀλλ' ἐστιν εἰς μὲν ὁ θεός, τὰ δὲ πρόσωπα αὐτοῦ τρία. Καὶ βλέπε διάπορι τὰ λεγόμενα. Πατέρας ἡλιος ἐν εἰς, δὲ δὲ ἡλιος ἔχει ἀκτῖνα καὶ φῶς, καὶ εἰσὶν ἐν τῷ ἡλιῳ τρία πρόσωπα, δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς· καὶ δίσκος; μὲν καυγὴν τοῦ ἡλιού, ἀκτῖς δὲ καταβοτομένην λαμπταδόφανην· καὶ κρούσσους πρὸς τὴν γῆν· φῶς δὲ τὸ φωτίζον, καὶ εἰς τοὺς ἀποκαύματες τόπους χωρὶς ἀκτίνος. Καὶ ιδού πρόσωπα μὲν τρία, δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς. Οὐ λέγομεν δὲ τρεῖς ἡλίους, ἀλλ' ἑνας ἡλιος, οὐδὲ λέγομεν πρόσωπον ἐν, ἀλλὰ πρόσωπα τρία. Ἔναν γάρ ἐρωτηθῆσθαι, διτὶ πόσος ἡλιος ἐν τῷ οὐρανῷ, μέλλεις εἰπεῖν, διτὶ ἡλιος εἰς ἐστιν· εἰ δὲ ἐρωτηθῆσθαι, διτὶ πρόσωπα τοῦ ἡλιού πόσα ἐστι, μέλλεις εἰπεῖν, διτὶ τρία, δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς· οὕτω νόει καὶ περὶ τοῦ θεοῦ. θεός μὲν εἰς πρόσωπα τοῦ ἐνὸς θεοῦ τρία, Πατέρας, γένος, καὶ ἀγένος Πνεύματος. Καὶ ἐκ τούτου γίνωσκε, δέ, πωπέρ ἡ ἡλιος ἐστι τριπρόσωπος, οὕτως καὶ εἰς θεός τρισύποστατος. Τύπος γάρ τοῦ Πατέρος ἐστιν δίσκος διάλικτης, τύπος τοῦ γένους ἡ ἀκτῖς, τύπος τοῦ ἀγένους Πνεύματος ἡ ἔστι τὸ φῶς τοῦ ἡλιού. Καὶ εἰπὲ οὕτως· Ἐπὶ τοῦ ἡλιοῦ δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς· οὐ λέγομεν δὲ τρεῖς ἡλίους, ἀλλ' ἡμα καὶ μόνον· δίσκος καὶ ἐπὶ θεοῦ, Πατήρ, γένος, καὶ ἀγένος Πνεύματος θεός, καὶ οὐ τρεῖς. Καὶ πάλιν εἰπεῖν οὕτως· Επὶ τοῦ ἡλιοῦ ἀχύριστος δίσκος, καὶ ἡ ἀκτῖς, καὶ τὸ φῶς· οὐ γάρ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, διτὶ τοῦτο λέγεται καὶ εἰς θεός, καὶ οὐ τρεῖς· διτὶ οὐ χωρίζονται τὰ τρία πρόσωπα, τοῦ τε Πατέρος, καὶ τοῦ γένους, καὶ τοῦ ἀγένους Πνεύματος, τοῦ ἐνὸς θεοῦ ἀπ' διάλικτων. Καὶ πωπέρ δίσκος διάλικτης γεννᾷ τὴν ἀκτῖνα, καὶ ἐκπορεύει τὸ φῶς· οὕτω καὶ ὁ θεός καὶ Πατήρ γεννᾷ τὸν γένος καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεύμα μαγιον. Βλέπε συνετῶς· Πατέρας ἡ ἀκτῖς τοῦ ἡλιού καταβαίνει ἐξ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν, καὶ οὔτε τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου χωρίζεται, οὔτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεπτεῖ, οὔτε ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐστι κατέν τῷ ἡλιακῷ δίσκῳ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ πανταχοῦ, καὶ οὔτε τῶν διων λεπτεῖ, οὔτε τῶν κάτω· οὕτω καὶ ὁ γένος καὶ ἀργός τοῦ θεοῦ κατήλθε πρὸς τὴν γῆν, καὶ οὔτε ἐκ τοῦ Πατέρος· Εἰπεῖν, οὔτε ἐκ τῶν οὐρανῶν, οὔτε ἐκ τῆς γῆς· ἀλλ' ἡ τοῖς κάτοις τοῦ Πατέρος ἀχύριστος, καὶ δίνω καὶ κάτω, καὶ πανταχοῦ· καὶ οὐδὲ ἔκ τεος Εἰπεῖν. Καὶ πωπέρ τὸ διάλικτον φῶς ἐστι καὶ ἐν τῷ δίσκῳ τῷ ἡλιακῷ.

καὶ ἐν τῇ ἀκτίνῃ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ἐν τῇ γῇ. Καὶ εἰσέρχεται ἐν τοῖς οἰκτίαις καὶ πανταχοῦ, καὶ φωτίζει· οὗτος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἔστι, καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ δύο καὶ κάτο, καὶ πάντα ἀνθρώπον φωτίζει, καὶ οὐ λίπει ποτί. «Τὸ γάρ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, » φράσει ὁ ἀπόστολος Παύλος, « πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. » Ἰδοὺ λοιπὸν, ὅστε περ δύο οὐκέτι πάντα τοτε, οὐδὲ γνωστοῖς δυνάμεσιν, παταπεῖς ἡν̄ σταύρουν τὴν χαρακτήρα τοῦ προσώπου αὐτοῦ· οὕτω μοι νόει· καὶ περ τοῦ Θεοῦ. «Τὸν γάρ Θεὸν οὐδεὶς ἀνύρα πάντοτε. » Ήπος οὖν αὐτὸν καταλαβέσθαι τινὰ δύναται; ἀλλὰ ἐπειδὴ φῶς ἔστι καὶ δυναμέσται ὁ Θεός, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ τούτου φωτὸς ἑξικούζομεν αὐτὸν, ὥστε λοιπὸν, ὡς προειπούμεν, εἰς τύπον τοῦ ἡλίου χαρακτήρας τὴν ἀγίαν Τριάδα, λέγοντες εἶναι τὸν μὲν Πατέρα δίστον, τὸν δὲ ἡλίον ἀκτίνα, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον φῶς ἐκ φωτὸς. Καὶ ὥστερ δὲ ὅλος, καὶ ἡ ἀκτίς, καὶ τὸ φῶς ἐν εἰσι καὶ τρία, ἀμφιστατος μεριζόμενα, οὕτω καὶ ὁ Θεός ἡ Τριάς, ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἐστι καὶ τρία, μεριζόμενα μὲν τοῖς προσώποις κατὰ τὸν ἡλιον, ἀμφίστατα δὲ τῇ φύσει διαφέροντα. Καὶ ὥστερ δὲ ὅλος τοῦ ἡλίου μόνος ἔστιν αἴτιος καὶ ἀγέντος. Ἡ δὲ ἀκτίς αἰτιατὴ καὶ γενητὴ ἐκ τοῦ δίστου, τὸ δὲ φῶς ἐκπορευετὸν ἐκ μόνου τοῦ δίστου, διὸ τὸ ἄκτινος πεμπόμενον, καὶ καταλάμπον τὰ περγατά· οὕτως καὶ ὁ Θεός καὶ Πατήρ αὐτὸς μόνος ἔστιν αἴτιος τοῖς δυοῖς δὲ ἀγέντος· δὲ Υἱὸς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αἰτιατὸς καὶ γενητός· καὶ αὐτὸν τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αἰτιατὸν στελλόμενον. Καὶ οὕτως ἔχει, καὶ νόει, καὶ πιστεῖ.

Εἰ δὲ οὐδὲ ἀρκεῖ τοῦ τοῦ ἡλίου παράδειγμα εἰς ἀπίγνωσιν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, βλέπε καὶ διὰληγειλόνθανο Θεού· ἔστι δὲ ἡ φυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. «Οὐτε γάρ θεμέλειν δὲ θεός πλάσασθε τὸν ἀνθρώπον, εἴπει· «Ποιησαμεν τὸν ἀνθρώπον κατ' εἰκόναν ἡμετέραν καὶ καθ' ὅμοιωντα. » Ἰδού λοιπὸν, δὲ ἀνθρώποις εἰκόνων ἔστι τοῦ Θεοῦ. Ἡγουν ἡ φυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. «Ἐν δὲ τῇ φυχῇ τοῦ ἀνθρώπου μία μὲν, τρισυποστάτος δέ· τρια πρόσωπα ἔχει ἡ φυχὴ· καὶ ταῦς ἀκουουσον. » Εἴτιν ἡ φυχὴ ἐν πρόσωπον· Ἡ δὲ φυχὴ γεννᾷ τὸν λόγον, καὶ ίδοις δὲ λόγος διέλλο πρόσωπον. «Ἡ φυχὴ ἐκπορεύει καὶ τηνὶ πνοήν, καὶ ίδοις ἡ πνοή διέλλο πρόσωπον. » Ἰδού πρόσωπα τρία, φυχὴ, λόγος, καὶ πνοή. Καὶ γάρ δὲ λόγος καὶ ἡ πνοή τῆς φυχῆς εἰσίν, οὐ τοῦ σώματος, ἐπειδὴ τῆς φυχῆς ἑκελθούστης ἐκ τοῦ σώματος, οὔτε λόγος ἐναπομένει τῷ σώματι, οὔτε πνοή, ἀλλὰ κείται τὸ σώμα καὶ μένουν καὶ δίογον. «Οὐ δὲ λόγος καὶ ἡ πνοή εἰσι μετά τῆς φυχῆς· καὶ ἐκ τούτου δηλόν ἔστιν, ὡς, διτὶ καὶ δέ λόγος καὶ ἡ πνοή ἀπὸ τῆς φυχῆς εἰσι, καὶ τῆς φυχῆς εἰσι πρόσωπα· καὶ ίδοις λοιπὸν ἡ φυχὴ πρόσωπον ἔν, καὶ δέ λόγος διέλλο πρόσωπον, καὶ ἡ πνοή ἔπειτο πρόσωπον. Ἰδού τρία πρόσωπα τῆς φυχῆς, ἀλλὰ φυχὴ μία, καὶ οὐ τρεῖς. Εἰ γάρ ἐρωτηθῆς, πότες φυχὴ; ἔχει δὲ ἀνθρώπος; ἀλλάτις εἰπεῖν, ὅτι μίαν. «Εἴη δὲ ἐρωτηθῆς; καὶ πέτι-

A ita et Spiritus sanctus, et cum Patre est, et cum Filio, et supra, et infra, et omnes homines illuminat, nec deficit unquam. « Spiritus enim sanctus, » inquit apostolus Paulus, « omnia scrutatur, etiam profunda Dei ». » Ecce jam quomodo quem ante non novimus unquam, neque cognoscere potuimus, qualis esset, quando autem effigient ejus videamus, tunc ex parte cognoscimus characterem personæ ejus, ita tu mihi cogitato de Deo. « Deum enim nemo vidit unquam; » quomodo igitur illum comprehendere quis possit? sed quandoquidem lumen est et dicitur Deus, ex hac sensibili luce similitudinem capimus Dei, ut deinceps, quemadmodum supra diximus, ad typum solis conferamus sanctam Trinitatem, dicentes esse quidem Patrem orbem, Filium radium, Spiritum sanctum lumen ex lumine. Et sicut orbis, et radius, et lumen unum sunt et tria, indivisa divisa, ita **282** et Deus Trinitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus unum est et tria, divisa quidem personis, veluti sol, indivisa vero quoad substantiam permanentia. Et quemadmodum orbis solis solus est causa et ingenitus, radius vero effectus et genitus ex orbe, lumen autem procedens ex solo orbe, per radium missum, et illuminans terrae: ita Deus et Pater ipse solus est causa duabus personis et ingenitus: Filius autem ex solo Patre causatus et genitus: et Spiritus sanctus ex solo Patre causatus et procedens, sed per Filium in mundum missus. Atque ita animo tene, et perpende, et crede de Deo.

B καὶ ἐκπορευετὸν, διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ τῷ κόσμῳ ἀποπεπλεύτη.

C Quod si non sit tibi solis exemplum satis ad cognitionem deitatis tribus hypostasis constantis, vide et aliam imaginem Dei, quæ est anima hominis. Quando enim formatus erat Deus hominem, dixit: « Faciamus hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram ». » Ecce igitur homo imago est Dei, scilicet anima hominis. Est autem anima hominis una quidem, sed tribus subsistentiis costants: tres personas habet anima, et quomodo? audi. Est anima una persona: anima vero generat rationem, et ecce ratio altera persona: anima autem emittit spiritum, et ecce spiritus alia persona. Ecce personæ tres, anima, ratio, et spiritus. Etenim ratio et spiritus animæ sunt, non corporis, quoniam anima egressa ex corpore, neque ratio manet in corpore, neque spiritus, sed jacet corpus sine spiritu et sine ratione. Ratio vero et spiritus sunt cum anima: et inde palam est, quod quia et ratio et spiritus ab anima sunt, etiam personæ animæ sunt: itaque ecce anima persona una, et ratio persona altera, et spiritus persona tertia. Ecce tres personæ animæ, sed anima una, et non tres. Si enim interrogeris quot animas habeat homo, respondere debes, quod una. Si vero interrogaris, quot sint personæ animæ, convenit re-

* Cor. ii, 10. * Gen. ii, 26.

spondere, quod tres : quoniam anima, ratio et spiritus, una anima, et personæ tres. Et est quidem anima imago Patris : ratio animæ, imago Filii et Verbi Dei : spiritus vero animæ, imago Spiritus sancti. Quemadmodum enim anima ingenita, ita et Deus et Pater ingenitus : et quemadmodum ratio genita ab anima, ita et Verbum Dei natum ex Patre : et sicut spiritus procedit ab anima, ita et Spiritus sanctus procedit a Patre. Quare dic ita : Anima, ratio et spiritus, anima una, et non tres. Inseparabilis enim ratio et spiritus ab anima. Similiter Pater, et Filius sive Verbum, et Spiritus, unus Deus et non tres ; inseparabile quippe Verbum et Spiritus divinus a Patre. Et sicut invisibilis est anima, ita invisibilis etiam est Deus. Et sic cum dubitas in mente tua, et dicas, quonodo sit Deus unus, et simul constet tribus hypostasis ; considera animam tuam, et dic : Sicut anima mea una est, sed constat tribus hypostasis, anima, ratione, et spiritu : ita Deus unus est, sed constat tribus hypostasis, Patre, et Filio, et Spiritu sancto. Et die apud animum tuum, quod si anima officium Dei, similiter et sol, constat tribus hypostasis, natura autem eorum una, quanto magis Deus factor illorum ! Nonne in Deum cadit ut sit unus natura, et tribus personis constet ? imo id in illum cadit. Quemadmodum enim anima, ratio et spiritus tres sunt personæ, et una natura animæ, et non tres : animæ : ita Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, tres personæ, et unus natura Deus, et non tres Dii. Ita si semper ratiocineris, non blasphemabis in sanctam Trinitatem.

Sed jam et aliam similitudinem Dei audi, dilekte. Ecce ignis unus est, sed ex tribus constat hypostasis. Ipse enim unus est subjectus ignis, urendi autem vis est alia persona : et vis lucendi item alia persona. Ecce ergo tres personæ unius ignis, scilicet subjectus ignis, vis urendi, et lucendi vis. Una autem est natura ignis, et noui tres : similiter etiam in Deo. Pater enim est **283** ignis, Filius est urendi vis, et Spiritus sanctus est vis illuminans. Ea quemadmodum in igne, ignem urentem et lucentem, et ipsum subjectum, ignem unum dicimus, et non tres : ita etiam in Deo tres personas Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Deum unum dicimus, et non tres. Et quod quidem spectat cognitionem sanctæ Trinitatis haec sufficiant credenti.

Verum audi et aliud praeterea mysterium. Verbum hominis duplum habet generationem, et in Iudeis latioribus generatur : unam quidem latiorē habet ab anima, alteram a labiis : et nascitur quidem sermo hominis ab anima, cum quis cogitat aliquid dicere : cogitatio enim prima generatio dicitur verbi, quia cogitat pronuntiare illud verbum : non profert autem illud labiis ; sed servat cum ser-

A προσωπά εἰσι τῆς ψυχῆς; ἀρμόδει δὲ τὸν εἴποις, οὐτε τρία· ἐπειδὴ ψυχή, λόγος καὶ πνοή, μία ψυχή, καὶ πρόσωπα τρία. Καὶ εστὶ μὲν ἡ ψυχὴ εἰς τὸν τοῦ Πατέρος· ὃ δὲ λόγος τῆς ψυχῆς εἰς τύπον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ· ἣ δὲ πνοὴ τῆς ψυχῆς εἰς τὸν τοῦ θείου Πνεύματος. Ως γάρ ἡ ψυχὴ ἀγέννητος, οὕτω καὶ ὁ θεός καὶ Πατήρ ἀγέννητος· καὶ ὁ πνεύματος λόγος γεννητός ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γεννητός ἀπὸ τοῦ Πατέρος· καὶ καθάπερ ἡ πνοὴ ἐκπορευεται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον ἐκπορευεται ἀπὸ τοῦ Πατέρος. Καὶ εἰπον οὕτω· Ψυχή, λόγος καὶ πνοή, μία ψυχή, καὶ οὐ τρεῖς· ἀχώριστος γάρ ὁ λόγος καὶ ἡ πνοὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Ὁμοίως Πατήρ, καὶ Υἱός, γετοί Λόγος, καὶ Πνεύμα, εἰς θεός, καὶ οὐ τρεῖς· ἀχώριστος γάρ ὁ λόγος καὶ τὸ Πνεύμα τὸ θεόν ἐκ τοῦ Πατέρος. Καὶ καθάπερ δόρατος ἡ ψυχὴ, οὕτως δόρατος καὶ ὁ θεός. Καὶ οὕτως οἶναι διστάσεις ἐν τῷ νοὶ σου, καὶ λέγεις, τοῖς ἐν τῷ θεῷ εἰς, καὶ ἐν τῷ τριαπόντιστατος· ἀνθυμοῦ τῆς ψυχῆς σου, καὶ λέγει· Πάπερ ἡ ψυχὴ μου μία τοῖς, ἀλλὰ καὶ τριαπόντιστος, ψυχὴ, λόγος, καὶ πνοή· οὕτω καὶ ὁ θεός εἰς ἔστιν, ἀλλ' οὕτω καὶ τριαπόντιστος, Πατήρ, Λόγος, καὶ Πνεύμα ἄγιον. Καὶ λέγει ἐν τῷ νοὶ σου, οἵτι, ἐξ ήτος ἡ ψυχὴ, τὸ πόλιμα τοῦ Θεοῦ, δομίων καὶ ὁ Φίλος, ἔστι τριαπόντιστος. ἢ δὲ φύσις αὐτῶν μία· πάσι φύλλον ὁ θεός δὲ ποιητὴ τούτων! Οὐκ ἐνδέχεται τὸ εἶναι οὕτως, ὅπερ εἶναι αὐτὸν ἵνα τῇ φύσει, καὶ τριαπόντιστον τοῖς προσώποις· καὶ ἀληθῶς ἐνδέχεται· Ως γάρ ψυχὴ, λόγος καὶ πνοὴ τρία πρόσωπα, καὶ μία φύσις ψυχῆς. καὶ οὐ τρεῖς ψυχαὶ· οὕτω Πατήρ, Λόγος καὶ Πνεύμα ἄγιον, τρία πρόσωπα, καὶ εἰς τῇ φύσει θεός, καὶ οὐ τρεῖς θεοί. Οὕτως ἐὰν συλλογίζῃ πάντοτε, οὐ μὴ βλασφημήσῃ ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος.

Ἄλλα ἀκριτὴ καὶ ἀληθην εἰκόνα θεού ἀκουσον, ἀγαπητέ· Ίδοι τὸ πῦρ ἐν ἔστι, ἀλλὰς καὶ τριαπόντιστον. Αὐτὸν γάρ ἐν ἔστι τὸ ὑποκείμενον πῦρ, τὸ δὲ καυστικὸν αὐτοῦ ἕτερον πρόσωπον, τὸ δὲ φωτιστικὸν αὐτοῦ πρόσωπον· Ίδοι λοιπὸν τρία πρόσωπα τοῦ ἱνδὸς πυρὸς, ἤγρου τὸ ὑποκείμενον πῦρ, καὶ τὸ καυστικὸν, καὶ τὸ φωτιστικὸν· μία δὲ φύσις τοῦ πυρὸς, καὶ οὐ τρεῖς· Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ· ὃ γάρ Πατήρ ἐν τὸ πῦρ, ὁ Υἱός τὸ καυστικὸν, καὶ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον ἐν τῷ φωτιστικῷ. Καὶ ὕστερ ἐπὶ τοῦ πυρὸς, τὸ πῦρ, τὸ καυστικὸν, καὶ τὸ φωτιστικὸν, καὶ αὐτὸν τὸ ὑποκείμενον πῦρ, ἐν λέγομεν, καὶ οὐ τρία· οὕτω λέγομεν καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὰ τρία πρόσωπα, τὸν τε Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ τὸ ἄγιον Πνεύμα, θεὸν ἴνα λέγομεν, καὶ οὐ τρεῖς. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπίγνωστος τῆς ἀγίας Τριάδος ἀρκεῖται ταῦτα τῷ πατεύοντι.

Πλὴν ἀκουσον καὶ ἀλλο πόρος τούτος μισθίστοι. Ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου διπλῆν ἔχει τὴν γέννησιν, καὶ δυοὶ φοραὶ γεννᾶται· μίαν μὲν φορὰν γεννᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἕτεραν δὲ ἀπὸ τῶν χειλέων. Καὶ γεννᾶται μὲν ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ψυχῆς, διαν ἐνθυμητῇ τις εἰπεῖν τι. Ἡ γάρ ἀνθυμητὸς πρώτη γέννησις λέγεται τοῦ λόγου, ἀπει ἐνθυμεῖται τοῦ εἰπεῖν ἐκεῖνον τὸν λόγον· οὐ λέγει δὲ τοῦτο διὰ τῶν χειλέων,

απλὰ φυλάττει τὸν λόγον ἡ φυχὴ ἐν τοῖς καλποῖς Α εὐτῆς· καὶ ἔστιν ἡ ἐνθύμησις ἀκείνη πρώτη γέννησις τοῦ λόγου ἀπὸ τῆς φυχῆς, πρώτη γέννησις ὅταν ἐνθύμησις αὐτὸν ἡ φυχὴ, ἀλλ' οὐ φανεροὶ αὐτὸν, ἀκμήν δὲ φυλάττει αὐτὸν. Ὅταν δὲ θελήσῃ τοῦ φανερώσαι τὸν λόγον, τότε γεννᾷται ἡ τῶν χειλέων. Αὐτὴ δὲ ἡ ἐκ τῶν χειλέων δευτέρα γέννησις τοῦ λόγου, αὐτὴ φανεροὶ τὸν λόγον ἐν τοῖς πάσι, καὶ οὐδὲ ἔτι λοιπὸν δὲ λόγος ἀφανῆς λέγεται, ἀλλ' ἐμρανής. Ὅταν δὲ γεννηθῇ δὲ λόγος διὰ τῶν χειλέων, τότε οἱ πάντες ἀκούονται αὐτὸν, καὶ φανερὸς γίνεται τοῖς πάσι· καὶ λέγεται αὐτὴ ἡ γέννησις ἡ διὰ τῶν γειλέων δευτέρα γέννησις τοῦ λόγου· ὅπερε δύο εἰσὶν αἱ γέννησις τοῦ λόγου ἡμῶν· μία μὲν ἐκ τῆς φυχῆς, ὅταν ἐνθυμηθῇ τοῦ λαλῆσαι τὸν λόγον, ήτις καὶ πρώτη γέννησις λέγεται· καὶ ἔτερα ἐκ τῶν χειλέων, ήτις οὐ φανερὸν τὸν λόγον πάσιν ἀνθρώποις, ηὗταις καὶ δευτέρη γέννησις λέγεται. Μάνθανε οὖν ἀκριβῶς· έτι, ὥσπερ δὲ λόγος τοῦ ἀνθρώπου δύο γέννησις ἔχει, μίαν ἐκ τῆς φυχῆς, καὶ ἀλλήν ἐκ τῶν χειλέων, οὕτως καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου δύο γέννησις ἔχει, μίαν μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ήτις καὶ πρώτη γέννησις λέγεται· καὶ ἔτεραν ἐκ τῆς σαρκὸς, ήτις καὶ δευτέρη γέννησις λέγεται. Καὶ ὥσπερ δὲ λόγος ἡμῶν, καὶ γεννηθῇ τὴν πρώτην γέννησις ἀπὸ τῆς φυχῆς, ἀλλ' οὐδις ἀφανῆς ἔστι, καὶ οὐ φανεροῦται, ἀλλὰ πάλιν μετὰ τὴν γέννησις μένει ἐν τοῖς φυγικοῖς καλποῖς· οὕτως καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ ἐγεννήθη πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλ' οὐδὲ ἐφανεροῦται τοῖς ἀνθρώποις· παρέμενε δὲ πάλιν ἐν τοῖς καλποῖς τοὺς πατρικοῖς. Καὶ ὥσπερ δὲ ἡμετέρος λόγου, ὅταν βούλησθεν, γεννᾶται ἐκ τῶν γειλέων ἡμῶν, καὶ φανεροῦται ἐν τοῖς δούοις ἡμῶν πλησιάζουσιν· οὕτως καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅταν εὐδόχησεν, ἐγεννήθη ἐκ τῶν χειλέων τῶν προφητῶν, καὶ ἐκ τῆς πανάγου Μαρίας, καὶ τότε γέγονε φανερὸς ἐν δημητρίῳ κόσμῳ. Ήδη γάρ φανεροῦται δὲ ἡμέτερος λόγους γεννηθῆς ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, οὕτως δὴ καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, γεννηθεὶς ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς δειπνούσου Μαρίας, ἐφανερώθη πάσῃ τῇ κτίστῃ, καὶ οἱ πιστεύσαντες αὐτῷ σώζονται. Καὶ ὥσπερ δὲ ἡμέτερος λόγους γεννηθεῖς ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, ὅταν ἀπὸ αὐτῶν τῶν χειλέων γεννᾶται, οὕτε ἀπὸ τῆς φυχῆς λέπει, οὔτε ἀπὸ τῶν ἰδίων χειλέων, οὔτε ἀπὸ τῶν διών τῶν ἀκούσαντων, ἀλλ' ἐν τοῖς καὶ ἐν τῇ φυχῇ, καὶ ἐν τοῖς χειλεστοῖς ἡμῶν, καὶ εἰς τὰ ὄπα τῶν ἀκούσαντων, καὶ οἱ λείπει ποιῶν, καὶ γίνεται χειλιάδες ἀκούσασι τοῦ λόγου, οὐκ ἐλαττονοῦται δὲ λόγος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πληρέστατος· ήν· οὕτως καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, καὶ ἐκ τῶν χειλέων τῶν προφητῶν, ἀλλ' οὐ οὔτε ἀπὸ τοῦ Πατρὸς θείεπε, οὔτε ἀπὸ τῆς σαρκὸς, οὔτε ἀπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων, οὔτε ἀπὸ δηλητῶν χειλέων, ἀλλὰ πανταχοῦ περήν, καὶ οὐκ ἡλαττονθήη, ἀλλὰ πληρέστατος· ήν. Καὶ οὕτως νέοι περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, διεισῆγην ἔχει τὴν γέννησιν, μίαν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μίαν ἐκ τῆς σαρκός· καὶ

B monem anima in sinu suo : et est cogitatio illa, prima generatio verbi ab anima. Illud enim, etiam si nascatur ab anima, per primam generationem quando cogitat illud anima : sed non profert illud, sed adhuc conservat. Quando autem vult proferre verbum, tunc profert illud labiis : haec est secunda generatio ex labiis. Ipsa autem ex labiis secunda generatio verbi aperit verbum omnibus, nec amplius verbum obscurum est, sed apertum. Quando autem profertur verbum per labia, tunc omnes audiunt illud, et manifestum fit omnibus; et haec generatio per labia, dicitur secunda generatio verbi ; adeo ut duae sint generationes verbi nostri : una quidem animæ, quando cogitat de enuntiando verbo, quea et prima generatio dicitur : et altera ex labiis, que aperit verbum omnibus, quea et secunda generatio dicitur. Disce igitur accurate, quemadmodum verbum hominis duas habet generationes, unam ex anima, et alteram ex labiis, ita etiam Dei Verbum duas generationes habere; unam quidem ex Deo et Patre, quea et prima generatio dicitur : et alteram ex carne, quea et secunda generatio dicitur. Et quemadmodum verbum nostrum, etsi natum sit secundum primam generationem ab anima, occultum tamen est, et non aperitur, sed post generationem manet in sinu anime; ita et Dei Verbum, quantumvis ante secula a Deo et Patre natum sit, non tamen manifestabatur hominibus. Manebat enim in sinu paterno. Et quemadmodum verbum nostrum, quando volumus, nascitur C ex labiis nostris, et aperitur iis omnibus quibuscum versamus ; ita et Dei Verbum, quando ei visum fuit, natum est ex labiis prophetarum et ex castissima Maria, et tunc manifestum fuit in toto mundo. Sieut enim declaratur verbum nostrum natum ex labiis nostris, ita sane et Dei Verbum natum ex carne Marie semper Virginis, manifestatum est omni creature, et qui credunt in illud, saltem consequuntur. Et sicut verbum nostrum natum ex labiis nostris, quando a labiis generatur, non relinquit animam, neque labia propria, neque aures audientium, sed est etiam in anima, et in labiis nostris, et in auribus audientium, et non deficit unquam etiam multa millia audient verbum, nec minuitur, sed semper in nobis plenissimum est : ita et Dei Verbum, etiam si natum sit ex Maria Virgine, et ex labiis prophetarum, non tamen a Patre dicitur, neque a carne, neque ab omnibus hominibus, neque a tota creatura, sed ubique adest, nec minuitur, sed plenissimum. Atque ita cogita de Deo et Verbo, quod duplum habeat generationem, unam ex Deo et Patre, et unam ex carne. Et haec quidem, que ex Patre est, ante secula est ; quea vero ex carne, ab ultimis diebus : quemadmodum et verbum nostrum primum nascitur ab anima, et deinde ex labiis. Et haec de duabus generationibus Verbi Dei.

ἡ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς προσωπίων, ἡ δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς ἐπ' ἀσχήτων τῶν ἡμερῶν. ὥσπερ καὶ δὲ ἡμέτερος λόγου πρῶτον γεννᾶται ἀπὸ τῆς φυχῆς, καὶ τίτε ἐκ τῶν γειλέων. Καὶ ταῦτα περὶ τῶν δύο γεννήσεων τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

QUEST. V. Quia commune est sanctæ Trinitatis ?

284 RESP. Commune est, essentia : commune, principio carere : commune, potentia, bonitas, sapientia, justitia. Omnia enim aequaliter habet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, praterquam proprietates suas. Proprium enim Patris quidem ingenitum esse : Filii vero, genitum esse : Spiritus sancti procedere.

QUEST. VI. In Deo, quot confiteris essentias ?

RESP. Unam essentiam dico, unam naturam, unam formam, unum genus, unam gloriam, unam dignitatem et dominationem.

QUEST. VII. Hypostases autem, quo confiteris in Deo ?

RESP. Tres hypostases confiteor, tres personas, tria propria, tria individua, tres characteres.

QUEST. VIII. Quare dicitur Pater, Pater?

RESP. Pater dicitur Deus, quasi pànta tèrōn, id est, omnia conservans ; quasi omnium conserverat.

QUEST. IX. Et Filius, quare dicitur Filius ?

RESP. Yìd; seu Filius dicitur, quasi oīos, id est, talis et aequalis : qualis enim Pater, talis et Filius. Vertitur enim oīo in v, et sit vīdē. Aequalis enim Filius est Patri(7).

QUEST. X. Et Spiritus, quare dicitur Spiritus ?

RESP. Hnēma, seu Spiritus dicitur, quod pànta vñmra, id est, omnem nutum acute intelligat, scilicet omnis nutus cognoscitur uno intuitu per illum. « Spiritus enim sanctus oīnia scrutatur, etiam profunda Dei ».

QUEST. XI. In Deo, quot sunt causae ?

RESP. Unicam dico in Deo causam, et haec est Pater. Ipse enim Pater gignit Filium et emittit Spiritum. Quare disce, quod Pater solus sit causa. Filius non est causa, sed causatus. Et sic quidem causa est solus Pater. Causata vero sunt duo, Filius et Spiritus. Causa autem dicitur Pater, quod gignat et non gignatur : quod emitat, et non procedat. Gignit enim Filium, et emittit Spiritum sanctum. Et propterea dicitur Pater causa.

QUEST. XII. Et quot sunt causatae ?

RESP. Duo, Filius et Spiritus. Non gignit Filius, sed gignitur, et propterea dicitur causata. Quare, si quis te rogarerit, quot in Deo causas confiteris ? dic : unam causam dico. Et qualis haec est ? Pater. Et quare dicitur causa Pater ? Quia gignit Filium et emittit Spiritum. Si vero quis te interroget, quot causata dicas in Deo ? dic, duo. Qualia autem ista ? Filius et Spiritus. Et quare appellantur causatae ? Quia gignitur Filius, et

Ερώτ. ε'. Τι τὸ κοινὸν τῆς ἀγίας Τριάδος;

Άπόλ. Κοινὸν δὲ οὐσία· κοινὸν τὸ μαρφαγόν· κοινὸν δὲ δύναμις, δὲ ἀγαθότης, δὲ αυτία, δὲ δικαιοσύνη. Πάντα γάρ δέ του ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ὅγιον Πνεῦμα, πλὴν τῶν ἑδίων αὐτῶν. Εἴσον γάρ τοι μὲν Πατέρος τὸ ἀγέννητον, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ γεννητόν, τοῦ δὲ ἀγίου Πνεύματος τὸ ἐκπορεύτων.

Ερώτ. ζ'. Επὶ τοῦ Θεοῦ τόπος οὐσίας δημολογεῖς;

Άπόλ. Μίαν οὐσίαν λέγω, μίαν φύσιν, μίαν μορφήν, ἐν γένει, μίαν δόξαν, μίαν δέξιαν καὶ χαροπήτη.

Ερώτ. η'. Τρεῖς οὐσιάσιες δὲ πόσας δημολογεῖς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ;

Άπόλ. Τρεῖς οὐσιάσιες δημολογῶ, τρία πρόσωπα, τρία ίδια, τρία δύομα, καὶ τρεῖς χαρακτήρες.

Ερώτ. ιη'. Διὰ τί λέγεται ὁ Πατήρ Πατήρ;

Άπόλ. Πατήρ λέγεται ὁ Θεός, ὡς τὰ πάντα τὴρων ὡσανει πάντων τηρητής.

Ερώτ. θ'. Καὶ ὁ Υἱός διὰ τί λέγεται Υἱός;

Άπόλ. Υἱός λέγεται παρὰ τὸ εἶος, ἵστον δόπος, καὶ δόμος· οīος γάρ ὁ Πατήρ, τοποῦσος καὶ ὁ Υἱός, καὶ τροπῇ τοῦ οīος ν, οīδες. «Ομοίος γάρ ὁ Υἱός τῷ Πατέρι.

Ερώτ. ι. Καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τί λέγεται Πνεῦμα;

C Άπόλ. Πνεῦμα λέγεται παρὰ τὸ πᾶν νεῦμα δέξιος ἐπινοεῖν, ἔγουν πᾶσα νεῦσις συντόμως ἐπινοεῖται δὲ αὐτοῦ. «Τὸ γάρ ὄγιον Πνεῦμα τὰ πάντα ἔρευνται τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.»

Ερώτ. ια'. Επὶ τοῦ Θεοῦ πόσα αἴτια;

Άπόλ. «Ἐν αἴτiorι ἐπὶ Θεοῦ λέγω, καὶ τοῦτο ἐστιν ὁ Πατήρ. Αἵδες γάρ ὁ Πατήρ γεννᾷ τὸν Υἱόν, καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα. Λοιπὸν γένεσις, δητὸς ὁ Πατήρ μόνος ἐστιν αἴτιος· δὲ δὲ Υἱός οὐκ ἐστιν αἴτιος, δὲλλα αἴτιατός. «Οὗτος μὲν αἴτιος ἐστι μόνος ὁ Πατήρ· τὰ δὲ αἰτιατά δύο, ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα. Αἴτιος δὲ λέγεται ὁ Πατήρ, διότι γεννᾷ, καὶ εἰς γεννάτα, ἐκπορεύει καὶ οὐκ ἐκπορεύεται. Γεννᾷ μὲν τὸν Υἱόν· ἐκπορεύει δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ὄγιον. Καὶ διὰ τοῦτο δὲ λέγεται ὁ Πατήρ αἴτιος.

Ερώτ. ιβ'. Καὶ πόσα αἰτιατά;

Άπόλ. Αἰτιατά δύο, ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὐ γεννᾷ δὲ Υἱός, δὲλλα γεννάται, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται αἰτιατός. Λοιπὸν δέν τις ἐκρωτήσῃ, δητὸς ὁ Θεός πόσα αἴτια δημολογεῖ; εἰπε, ἐν αἴτiorι λέγω. Καὶ ποιῶν ἐστι τοῦτο; «Ο Πατήρ. Καὶ διὰ τί λέγεται αἴτιος ὁ Πατήρ; Διότι γεννᾷ τὸν Υἱόν καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα. Εὖν δὲ ἐκρωτήσῃ σε, δητὸς αἰτιατά λέγεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ; εἰπε δύο. Πολλὰ δὲ ταῦτα; «Ο Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ διὰ τί λέγονται αἰτιατά; Διότι

» I Cor. ii., 10

(7) Haec in tractatu *De definitionibus*, sub initium

γεννήσαις δὲ Υἱός, καὶ οὐ γεννηθεῖσαις εἰκοπεύεται δὲ καὶ τὸ Α νοῦ giguit; procedit autem Spiritus, et non emittit.

Ἐρώτ. ιγ'. Ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος τις πρώτος;

Ἀπόκ. Ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος οὐδεὶς πρώτος, καὶ οὐδεὶς θετέρος, ἀλλ' ἡμαὶ Πατήρ, ἡμαὶ Υἱός, ἡμαὶ Πνεῦμα ἄγιον· καὶ διὰ τούτου καὶ συνάναρχοι λέγονται, καὶ ἀναρχοι. Ἀναρχον δὲ λέγεται τὸ πρῶτης ἀρχῆς έν. Ἀναρχος λοιπὸν δὲ Πατήρ, ἀναρχος δὲ Υἱός, ἀναρχον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Καὶ οὐδὲ μὲν πρώτος, δὲ δὲ θετέρος, ἀλλ' ἡμαὶ οἱ τρεῖς, Πατήρ, Υἱός καὶ Πνεῦμα ἄγιον. Διὰ τούτου καὶ συνάναρχοι καὶ εἰσὶ καὶ δυναμάζονται.

Ἐρώτ. ιδ'. Σαρφήνισον ἡμῖν καὶ τούτῳ, πῶς δὲ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ γεννήσαις εἰς Πατέρας· τούτῳ γάρ ἀκριβέστεις ἡμᾶς.

Ἀπόκ. Ἐπειὶ δὲ θελεῖς άνεργητός εστιν καὶ ἀνερμήνευτος, οὐδὲ τούτῳ ἐρμηνεύσαι δυνάμεθα. Πῶς γάρ τις ἔρμηνεύσας δύναται, δὲ οὐδέπων αὐτὸς θεάσατο, ή παρ' ἄλλων ἀστικοῖς πόνοις; Πλὴν ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, φημι, τοῦ Λόγου καὶ θεοῦ τυπικῶς εἰπωμένων, δοὺς τὸν κατὰ δύναμιν. Νοητέον μὲν, δητ., ὁ πατέρος δὲ λόγος τοῦ ἀνθρώπου γεννήσας ἀπὸ τῆς φυγῆς ἀπόρων καὶ ἀκατανοήτων, οὕτως γεννήσαις καὶ δὲ λόγος ἀπὸ τοῦ Πατέρας. Καὶ ὡς γεννήσας πάρ' ἐκ τοῦ πυρὸς, καὶ φῶς ἐκ τοῦ φωτὸς, οὕτως γεννήσας δὲ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ Πατέρας.

Ἐρώτ. ιε'. Καὶ τὸ διάγονον Πνεῦμα πῶς ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Πατέρας;

Ἀπόκ. Πρέπει σε καὶ περὶ τούτου μὴ ἐρωτᾶν. Καὶ τούτῳ γάρ ἀνερμηνεύετον. Πλὴν μάλισταν καὶ περὶ τούτου. Οὐσιερὸν οὖν ἡ ἀναπνοή τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς λυχῆς ἐκπορεύεται, οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον περὶ τοῦ Πατέρας ἐκπορεύεται. Καὶ ὡς ἡ Εἴσα οὕτως γεννήθη ὑπὸ ἀγένητος, ἀλλὰ μάστις, οὕτως καὶ τὸ διάγονον Πνεῦμα περὶ τοῦ Πατέρας ἐκπορεύεται. Καὶ γάρ δὲ Ἀδάμ ἀγένητος, δὲ δὲ Σήμη γεννήτος, καὶ ἡ Εἴσα ἐκπορευτή. Ηγάρ Εἴσα οὕτως ἐγεννήθη, ὡς ἐγεννήθη δὲ Σήμη, οὕτως ἀγένητος ἦν, ὡσπερ δὲ Ἀδάμ· ἀλλ' ἐπορεύθη ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ. Καὶ ἦν δὲ Ἀδάμ ἀγένητος εἰς τύπον τοῦ ἀγεννήτου Πατέρος· δὲ δὲ Σήμη γεννήτος εἰς τύπον τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ· καὶ ἡ Εἴσα ἐκπορευτή ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ εἰς τύπον τοῦ παναγίου Πνεύματος. Εἰς γάρ τοὺς πρόπτερος ἡμῶν ἀποτύπωθή ἡ ἀγία Τριάς. Ἀλλ' δὲ μὲν Ἀδάμ, καὶ δὲ Σήμη, καὶ ἡ Εἴσα οὐμάτα ἡσαν, καὶ χωριστοὶ ἦσαν ἀπ' ἀλλήλων· δὲ δὲ θεὸς καὶ Πατήρ, δὲ Υἱός, καὶ τὸ διάγονον Πνεῦμα, οὗτας οὐμάτα εἰσαν, οὗτας χωριστοὶ εἰσαν ἀπ' ἀλλήλων. Μόνος δὲ δὲ τύπος τῆς ἀγεννησίας τοῦ Πατέρας θεωρεῖται εἰς τὸν ἀγένητον Ἀδάμ, καὶ δὲ τύπος τῆς γεννήσας τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν γεννητὸν Σήμη, καὶ δὲ τύπος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος θεωρεῖται εἰς τὴν ἐκπορευτήν Εἴσαν.

Ἐρώτησοις ιε'. Ἄρα χωρεῖται δὲ θεὸς ἐν ἑνὶ τόπῳ, ηδὲ;

Ἀπόκ. Πρότερος τὸν νοῦν σου, καὶ νόσον, δητ. δὲ θεὸς φῶς ἀστιν ἀνεργητον καὶ ἀγώρητον· οὗτος θεωρεῖται δὲ θεός, οὗτος χωρεῖται που. Καὶ οὐτε οὐχι χωρεῖται εἰς τὸ πάν, πῶς ἐνι μοναστὸν φανῆναι· η

A non giguit; procedit autem Spiritus, et non emittit.

QUEST. XIII. In sancta autem Trinitate, quis primus?

RESP. In sancta Trinitate nemo primus, et nemo postremus: sed simul Pater, simul Filius, simul Spiritus sanctus: et ideo etiam simul principio carentes dicuntur, et initii expertes. Principii expertes autem dicitur, quod ante principium est. Principio ergo caret Pater, principio caret Filius, principio caret Spiritus sanctus. Atque ita nec primus, nec ultimus, sed simul tres, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Quamobrem etiam simul principii expertes sunt et dicuntur.

QUEST. XIV. Declara nobis et hoc, quomodo Filius et Verbum Dei gignatur a Patre: id enim nes obstupescit.

RESP. Quia Deus intellectu non capit, nec explicatur, neque hoc possumus interpretari. Quomodo enim quis exponat, quod nunquam ipse vidit, aut ab alio aliquo audivit? Attamen ex operibus eius, nempe Verbi et Dei, figurate loquamur, quoad ejus fieri potest. Cogitandum enim, quod, quemadmodum sermo hominis generatur ab anima sine semine, et supra omnem intellectum; ita gignitur et Verbum a Patre. Et sicut generatur ignis ex igne, et lumen ex lumine, ita generatur Filius et Verbum Dei a Patre.

285 QUEST. XV. Et Spiritus sanctus, quomodo procedit a Patre?

RESP. Neque te de hac re quārero decet. Est enim et hoc inexplicabile. Disce tamen bac etiam de re. Quemadmodum igitur respiratio hominis ex anima procedit, ita et Spiritus sanctus a Patre procedit. Et sicut Eva neque genita, neque ingenita, sed media erat, ita etiam Spiritus sanctus a Patre procedit. Etenim Adam ingenitus, Seth vero genitus, et Eva procedens. Eva enim neque genita est, ut genitus est Seth, neque ingenita erat, quemadmodum Adam; sed egressa est ex costa Adami. Et sic Adam ingenitus, typus erat ingeniti Patris: Seth genitus, est typus geniti Fili; et Eva, egressa ex costa Adami, est typus sanctissimi Spiritus. Per patres enim nostros adumbrata fuit sancta Trinitas. Sed Adam quidem et Seth et Eva corpora erant, et separabiles inter se: Deus vero et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, neque corpora sunt, neque separabiles a se invicem. Sola enim figura ingeniti Patris spectatur in ingenito Adam, et figura generationis Fili in genito Seth, et figura processionis Spiritus sancti spectatur in Eva procedente. Itaque sic lac de re sentias.

QUEST. XVI. An continetur Deus uno loco, neque?

RESP. Adverte animum, et perpende quod Deus lux sit invisibilis et incomprehensibilis, neque videatur, neque capiatur loco. Et quoniam non capitur in loco, quomodo possit fieri, ut videretur ac-

Intelligeretur quibusdam? Cujus neque Moses, qui Deum vidit, neque discipuli Verbi ipsius, in monte transfigurationis illius, neque alius quisquam unquam deitatem nudam videre potuit; ut clarum sit, quod nullo loco captiatur, sed ubique sit Deus. Et haec quidem de theologia (hoc est de Deo). Nunc dicere incipiemos de ejus economia, scilicet de incarnatione Filii et Verbi Dei.

QUEST. XVII. Ecce questionem tibi propono, tu vero mihi responde. Docuisti nos de sancta Trinitate, quod Deus constet tribus hypostasibus, scilicet Patre, Filio, et Spiritu sancto. Nunc autem quero ex te: Christus ille quisnam est? Hoc volo edoceri.

RESP. Sane audivisti de sancta Trinitate, quod una persona dicatur Pater, et altera Filius, et alia persona Spiritus sanctus. Ecce jam cognosce, quod hic Filius et Verbum Dei et Patris induerit carnem hominis, et inambularit ut homo in terra. Appellatus igitur Christus est, quod unctus sit, vel certe assumpserit carnem hominis. Et propterea dicitur incarnatus Deus et Christus, Filius et Verbum Dei, et Deus, quod gestaverit formam hominis.

QUEST. XVIII. Quam rationem aut quam utilitatem proposuit sibi Deus, seu Filius et Verbum Dei, ut incarnatus sit, et ut homo inambulaverit in terra?

RESP. Deus nibil opus habuit incarnatione, sed humana natura indigebat sanatione. Postquam enim fecit Deus cœlum et terram, et omnia que in eis sunt, fixitque hominem et posuit eum in medio paradisi, et constituit eum regem omnium creaturarum, ut omnia inservirent ipsi, et habibaret ipse in paradyso, tanquam Dei imago. Cum sciret hoc diabolus, invidens homini tantam dignitatem, dedit homini consilium ut Deo non obtemperaret, ut per inobedientiam Deus eum eliminaret ex paradyso, et privaret illum divina dignitate, et immortaliter redderet mortalem. Homo vero, ut qui nullam haberet peritiam malitiae improbi illius, obtemperavit consilio diaboli, et non obsecutus est Deo, et ex illo morti obnoxius fuit peccati: perinde etiam omnes ex ipso nati homines velut ex majoribus peccatum in se derivantes obnoxii ei fuere: et prævaluit peccatum contra homines. Misit autem Deus prophetas et **286** doctores in mundum: ut docerent mundum (id est homines) et converterentur a peccato: nec tamen potuerunt prophetæ convertere. Propterea dixit Deus in seipso: Descendam, et, assumpta carne, siam hominiformis, et docebo ligamentum meum, et convertetur a consilio diaboli, et erit omnis homo ut Deus, non secundum naturam, sed secundum adoptionem. Cum haec placerent Deo Patri, Spiritu sancto adjuvante, descendit Filius et Verbum Dei, et ingressus est immaculatum Virginis mulieris

Aνοθηκαί τισιν; Οὐτινης οὐδὲ Μωσῆς διδεπτης, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀργού αὐτοῦ ἐν τῷ τῆς μεταμορφώσεω ἔκεινον δρει, οὐκ ἀλλος τές ποτε ἡμένη γυμνήν τὴν θεότητα θεωρήσαι· ὥστε δῆλον, δια τούτης ἐν τῷ τόπῳ χωρεῖται, ἀλλὰ πανταχοῦ πάρεστιν διθέας: Καὶ ταῦτα μὲν περὶ θεολογίας· ἀπάρτι δὲ ἀρχόμενα λέξιν καὶ περὶ τῆς οἰκουμείας, ἣντα περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἐρώτ. Ι. Τις. Ίδον ἐρώτημά σου ἔρωτον, σὺ δὲ μοι ἀποκρίθητι. Ἐδέδαξας ἡμῖν περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, διτὸς δὲ θεός; τρισυπόστατος ἐνι, καὶ διτὸς Πατήρ, Υἱός, καὶ Πνεῦμα ὄντος. Νῦν δὲ ἔρωτον σε· Οὗτος δὲ Χριστός τις ἐστι; Περὶ τούτου θέλω μαθεῖν.

Απόκ. Πάντες ἡκουοσι περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, διτὸς ἐν πρόσωπον καλεῖται Πατήρ, τὸ δὲ ἔτερον Υἱός, καὶ τὸ ἀλλο πρόσωπον λέγεται Πνεῦμα ὄντος. Ίδεν λοιπὸν γνωσκε, διτὸς ὁ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἑνεδίην σάρκα ἀνθρώπου, καὶ περιεπάτηταις ὡς ἀνθρώπος ἐν τῷ γῇ. Πνεύμασθν οὖν Χριστός, διτός ἐχριστός, ἵτοι ἐφόρεσε τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ διτὸς τούτῳ λέγεται οσσαρχωμένος Θεός, καὶ Χριστός δὲ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, διτός ἐφόρεσε τὴν τοῦ ἀνθρώπου μορφὴν.

Ἐρώτ. ΙΙ. Καὶ τίνα λόγον, η τίνα χρεῖαν είχεν δὲ θεός, ἦρους δὲ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἵνα σαρκωθῇ, καὶ ὡς ἀνθρώπος περιπατεῖν ἐν τῇ γῇ;

Απόκ. Θεός οὐδεμίαν χρεῖαν είχε τοῦ σαρκωθῆναι, διτός δὲ ἀνθρωπότης ἐδέστη λατρείας. Ἐπειδὴ γάρ ἐποίησεν δὲ θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἐπλασε δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπον, καὶ θηγεῖς αὐτὸν ἐν μέρει τοῦ παραδείσου. καὶ ἐταξίν αὐτὸν εἰς πάντα τὰ κτίσματα, ἵνα πάντα δουλεύωσιν αὐτῷ, καὶ κατοικεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ὡς Θεοῦ εἰκόνι. Εἰδὼς τοῦτο δὲ διδόλος, καὶ φωνήσας τὴν τοῦ ἀνθρώπου δέξιαν, συνεβούλευσεν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ παρακούσαι τοῦ Θεοῦ, ἵνα διτὸς τῆς παρακοῆς ἐξήσυ οὐτὸν τοῦ παραδείσου καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀξίας, καὶ θηγεῖν τὸν ἀνθρώπον ἀπεργάσηται. Ό δὲ ἀνθρώπος, ὡς μὴ ἔχων πειραν κακίας τοῦ πονηροῦ, ἤκουε τῆς συμβολῆς τοῦ διεδόλου, καὶ παρήκουε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκτοτε ἐδέστη τὸν θάνατον τῆς ἀμαρτίας, ὅμοιος καὶ πάντες οἱ ἐξ ἔκεινον γεννήματος ἀνθρώποι, ὡς ἐκ προγόνων τὴν ἀμαρτίαν λαβόντες, ἐκράτησαν τάυτην· καὶ ἐγγυεῖν ἡ ἀμαρτία κατὰ τὸν ἀνθρώπον. Ἐπειδὴ δὲ δὲ θεός, προφήτας καὶ διδασκάλους εἰς τὸν κόσμον· ἵνα διδάσσωσι τὸν κόσμον, ἤκουοι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ στραφῶσιν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας· καὶ οὐκ ἡδύνηθσαν οἱ προφῆται τὸν διορθώσασθαι. Διτὸς τούτων εἶπεν δὲ θεός ἐν ἐντολῃ· Καταβήσομαι, καὶ φορέω σάρκα, καὶ γενήσομαι ἀνθρώπομόρφος, καὶ διδάσκω τὸ πλάσμα μου, καὶ στραφήσεται ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου συμβολῆς, καὶ ἐσται πᾶς ἀνθρώπος ὡς θεός οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ θεόν. Καὶ τοῦτο βουληθεῖ δὲ θεός εὔδοκιλα τοῦ Πατρὸς, καὶ συνεργεῖται τοῦ ὄντος Πνεύματος,

συγχατίθη ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς καθαρὸν κοιλίαν παρθένου γυναικὸς· καὶ προσλήψμενος σάρκα ἔξ αὐτῆς, ἀνηρθρώπτεσ· καὶ πάλιν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐκβιβών, καὶ ἐγκαταλεῖθας αὐτὴν καθαρὸν καὶ ἐσφραγισμένην παρθένον ἀμύλωντον, καθάπερ τὸ πρότερον, περιεπάτησεν ἐν τῷ κόσμῳ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀνθρωπός, καὶ τότε ἀνομάτῃ Χριστὸς, διὰ τὸ χρισθῆναι τε καὶ φορέσαι τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οὗτος ἦστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ σάρκα φορῶν.

Ἐρώτ. ιδ'. Καὶ πῶς ἦν δυνατὸν σάρκα παρθένον τενίσοντα, καὶ πάλιν μέντος παρθένου; καὶ τοῦτο θαυματότερον ἦμεν καὶ πάντα ἔξαστον φανεῖται· δίδασκον τῆς καθάπερ τὸ πρότερον, περιεπάτησεν ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἄποκ. Εἰ καὶ θαυμαστότερον ἤμην δοκεῖ τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον, Θεοῦ δὲ· διό τοι γάρ βούλεται Θεὸς, νικᾶται φύσις τάξις· καὶ πάλιν· ⁴ Θαυμαστότερος ὁ Θεός· ⁵ καὶ ⁶ Θαυμαστάτα ἔργα αὐτοῦ. ⁷ Πλήρης δικούσης περὶ τῆς γεννησάτης Παρθένου ποιεῖται καὶ ἐκπραγμάτων σύμβολα· μηδισθήτη, διὰ παρθένου ἀν δ' Ἀδάμ τὴν Εἴσοδον ἀγέννησε· καὶ πάλιν παρθένος διέμενε, καθάπερ τὸ πρότερον. Καὶ ὑσπερ ὁ Ἀδάμ παρθένος ἀγέννησε καὶ παρθένος διέμενε, οὐτως καὶ ἡ Θεοτόκος Μαρία, παρθένος οὖσα, ἐτεκε τὸν Χριστὸν, καὶ πάλιν παρθένος διέμενε. Ἄλλα καὶ ἀλλο πρές τοῦτο μυστήριον ἀκουστον. Οὐσπερ οὐκος περιπραγμάτων πάντοτεν ἀπατούσιν ἔχουν ὑπέλιν τε καθαρὸν καὶ λεπτότατον παραθυρίδιον, ἀνατελαντος τοῦ ἡλίου αἱ ἀκτίνες αὐτοῦ διαπερῶσι τὸν ὑπέλιν καὶ εἰσέρχονται πάντας τὸν οἰκον καταφωτίζοντες· καὶ πάλιν παρεργομον τοῦ ἡλίου καὶ τῶν αὐτῶν ἀκτίνων ἐξερχομένων, ὃ ὑελὸς οὐ συντερεῖται, ἀλλ' ἀδιάβητης ἐκ τῶν εἰσερχομένων τε καὶ ἐξερχομένων προσκρύσωσεν τοῦ ἡλίου διαμένει ἀκτίνων· οὐτοι μονάδεις καὶ περὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας. Αὕτη γάρ τη πάνταν γος, ὡς οἶκος περιπραγμάνος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καθάπερ ἀκτίς θεῖκή ἐκ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης τοῦ Πατρὸς κατελεῦσθαι, καὶ διὰ τοῦ ὑπέλινου παραθυρίδου τῶν ἀστέων αὐτῆς εἰσελθοῦν, τὸν πανάγιον οἶκον αὐτῆς κατεργάστε, καὶ πάλιν ὡς οἶδεν αὐτῆς, ἔχητε. μη λυμήνας τὴν παρθενίαν ἔκτηντε τὸ σύνοιον· ἀλλ' ὡς πρὸ τοῦ τόκου, καὶ ἐν τῷ τόκῳ καὶ μετὰ τὸν τόκον παρθένον ἀγήνη διεψίλαξε. Σὺν τούτοις δὲ καὶ ἔπειρον φωτολαμπτὲς καὶ θαυμαστώτατον, κάκενταν παρόμοιον ἐκτύπωμα διουστον. Οἱ μαργαρίτες ἐν τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ γίνεται· γίνεται δὲ οὐτως. Αἱ ἔκρατες τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἔηραι εἰσιν, διλγούς γύστων θάστων ἔχουσαι. Εὔρεσκονται δὲ ἔκειτος θατρακοδέρματά τινα θαλάσσια ἐν πάσῃ τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ ἔκεινη, πίννας ὄνομα ζόμενα. Ἰστανται οὖν αἱ πίνναι ἔκειναι δειπνοὶ κεχηνυται, καὶ ἀκδεχόμενα βρύματα εἰς τροφὴν αὐτῶν. Ἐν γοῦν τῷ Ιστανθαι αὐτάς κεχηνυταις καὶ ἀκδεχόμενας τὴν θαυμῶν τροφὴν, συγχώνειν γενομένων ἔκειτος τῶν ἀστραπῶν, κατέρχεται δὲ ἀστραπὴ πρὸς τὴν πίνναν, καὶ εὐρίσκονται τὰ τῆς πίννης δστρακα

A uterum, et assumpta carne ex illa, homo factus est: et rursus egressus ex muliere, relicta illa pura et obsignata Virgine incontaminata, quemadmodum prius, inambulavit in mundo cum hominibus, ut bono, et tunc appellatus est Christus, quod unctus esset, et tulisset carnem hominis. Et hic est Christus Filius et Verbum Dei, qui carnem gestat.

QUEST. XIX. Et quomodo fieri potest, Virginem parere carnem, et tamen manere virginem? et hoc nobis mirum videtur et omnino absurdum: doces nos etiam hac de re, quæsumus?

Resp. Etsi nobis hoc permirum violetur, verum non est hominis opus, sed Dei: Deus enim ubi vult, vincit naturæ ordinem. Et rursus: « Mirabilis est Deus ¹¹, » et « Mirabilia opera ejus ¹². » Verumtamen audi de Virgine genitrici varia et evidenterissima symbola: recordare quod Evam genuerit Adam, cum esset virgo: et rursus virgo manserit, quemadmodum prius. Et sicut Adao virgo generavit, et virgo mansit, ita et Deipara Maria, virgo cum esset, poperit Christum, et tamen virgo permanuit. Sed et aliud audi mysterium: sic ut domus circumsepta undique, que habet orientem versus vitream puram et tenuissimam fenestellam, oriente sole, radii ejus penetrantes vitrum et ingredientes domum totam collustrant: et rursus transeunte sole et egredientibus et egreditibus repercussionibus radiorum solarium manet illæsus; ita intelligas de semper Virgine Maria. Illa enim castissima, ut domus quædam circumsepta cum sit, Filius et Verbum Dei ut radius divinus ex sole justitiæ Patre descendens, qui per vitream fenestellam aurum illius ingressus sanctissimam domum ejus illustravit, et rursus ut idem novit, exivit, ne minime quidem sedata virginitate illius: sed sicut ante partum, etiam in parti, et post partum Virginem castam conservavit. Præterea et aliam illustrem admirandam et illis similem audi similitudinem. Margarita in mari Rubro generatur: generatur autem hoc modo. Extremitates maris Rubri siccæ sunt, paucarum aquarum fluxum babentes. Inveniuntur autem ibi conchilia marina, in toto mari illo Rubro, pinna nominata. Stant igitur pinnae illæ semper hiantes et exspectantes escas ad nutrimentum sui: interim dum ita consistunt hiantes, et exspectant nutrimentum, et magna copia accedit fulgurum, accedit aliquod fulgor ad pinnam, et cum reperiatur testas pinnae apertas, ingreditur in illam: pinna vero contracta statim et constricta in seipsam intus includit fulgor. Fulgor vero obvolutum in globis oculorum pinnae, illustrat illos, et commutat eos in

¹¹ Psal. LXXVII, 36. ¹² Eccli. x, 4.

margaritas. Egressæ autem margaritæ ex pinna, A procidunt ad littus mariæ, atque ita pescatores capiunt illas. Perinde intelligas de incarnatione Verbi. Mare quidem est mundus, et Virgo concha. Stabat autem Virgo, quemadmodum pinna, in templo, et excipiebat celestem panem Christum Deum, qui et descendens et ingressus in eam, ut fulgor, et convolutus in visceribus virginitatis illius, splendida reddidit sanctissimam carnem, quam assumpsit **287** incarnatus; et sic natus est ex ea, Verbum Dei, ut pura et pretiosissima margarita sine congressu masculi. Et ut margarita celestis est et terrena: celestis quidem secundum fulgor: terrestris vero secundum complexum oculorum pinnae; sic etiam Christus celestis est et terrenus: celestis quidem secundum deitatem: terrestris autem secundum humanitatem. Et quemadmodum margarita generatur sine congressu masculi et feminæ, ex fulgore et pinna, ita etiam natus est Christus sine congressu masculi et feminæ, ex deitate, et ex carne Virginis. Et quemadmodum cum margarita conteritur, materia quidem oculorum pinnae conteritur et resolvitur, nec tamen splendor fulguris patitur, sed splendor fulguris impatiabilis manet: materia autem oculorum pinnae sola conteritur et patitur; ita et in Christo haec intelligenda sunt. Cum enim ille Salvator noster flagellaretur et pateretur a Judeis infidelibus excruciatus in cruce, materia quidem carnis, hoc est humanitas, sola passa est, deitas autem impatiabilis permanxit. Et cum hoc dicis, refutas Theopaschitas, et doces incarnatam economiam. Hinc tibi, dilecte, scrupulus gratia Christi eximiuit.

μόνη συντρίβεται καὶ πάσχει· οὐτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ημῶν, καὶ πάσχοντος ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἰουδαϊσμὸν τὸν σταύρον, η μὲν ὑλὴ τῆς σαρκὸς, ήγουν ἡ ἀνθρωπότης, μόνη ἐπασχε, ἡ δὲ θεῖτης ἀπάθητης διέμεινε. Καὶ ταῦτα λέγων, ἀντιστομίζεις θεοπασχίας, καὶ τὴν ἐνστραχονὸν διδάσκεις οἰκονομίαν. Ἐντεῦθεν τοι τὸ ἀμφιβολοῦν, ἀγαπητὲ, χάριτο Χριστοῦ διαλύεται.

QUEST. XX. Quoniam ounias, divine Pater, couenienter nos docuisti. Petimus a te, ut et hoc nobis interpretaris, de quo adhuc dubitamus: quomobrem deitas non docuerit sola hominem, et servaverit eum sine carne? cur enim voluerit ferre carnem?

RESP. Etiam de hoc probe interrogas: unde audi etiam probe responcionem. Principio, quando Deus condidit hominem, et seductus est a diabolo homo, non vicit diabolus deitatem, sed humanitatem. Quapropter etiam decebat superatam humanitatem vicissim vincere hostem suum diabolum, et vicissim acciperet per illum prius amissum divinum paradisum. Si enim nuda deitas advenisset, et diabolum vicisset, gloriaturus erat diabolus, nihil mirum esse dicens, si a deitate superaretur; a deitate enim esse se devictum: et propterea non visum fuit Deo, ut sola deitas diabolum oppugnaret, sed voluit humanitatem, quæ victa est a diabolo, eamdem et sulam vincere eum qui ipsam vicerat, diabolum. Cum prævideret igitur sapiens Deus, quod

(T) Reg. 2, βορβιός.

ἀνεῳγμένα, εἰσέρχεται εἰς αὐτήν· ἡ δὲ πίννα, εὖδις συστελλομένη καὶ συσφιγγομένη καθ' θαυμήν, ἐντὸς αὐτῆς ἀποκλείει τὴν ἀστραπήν. Ἡ δὲ ἀστραπή, τύλιστομένη εἰς τοὺς (7) φορβεῖους τῶν ὄφελατῶν τῆς πίννης, καταλαμπρύνει αὐτούς, καὶ τουτὶ αὐτούς μαργαρίτας. Ἔξεργάμοντο δὲ οἱ μαργαρίται ἀπὸ τῆς πίννης, πίπτουσι πρὸς τὸν αἰγαλὸν τῆς θαλάσσης ἔκεινος, καὶ οὕτως εὐρέσκουσιν αὐτούς οἱ γυρεύοντες αὐτούς. Οὕτως μοι νοεῖ καὶ περὶ τῆς σαρκώνεως τοῦ Λόγου. Θάλασσας μὲν ὁ κόσμος, καὶ ἡ Παρθénος κοχύλη. Ἰστοτὸ δὲ ἡ Παρθénος καθάπερ πίννα ἐν τῷ ναῷ, ἐκδεγομένη τὸν οὐράνιον δρότον Χριστὸν τὸν Θεόν, δὲ καὶ κατελθὼν καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ, ὡς ἀστραπή, καὶ ἐντευλγεῖται ἐν ταῖς λαγόσι τῆς παρθενίας αὐτῆς, λαμπροστὸν κατεκεύασται τὴν παγίαν σάρκα, ἣν προσελάθετο σαρκωθεῖσα· καὶ οὕτως ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ὡς καθαρὸς καὶ πολυτίμοτος μαργαρίτης δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ χωρὶς δῆρενος συνουσιασμοῦ. Καὶ διπερὶ δὲ μαργαρίτης οὐράνιος ἐστι καὶ ἐπίγειος, οὐράνιος μὲν κατὰ τὴν ἀστραπήν, ἐπίγειος δὲ κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν ὄφελατῶν τῆς πίννης· οὕτως καὶ δὲ Χριστὸς οὐράνιος ἐστι καὶ ἐπίγειος· οὐράνιος μὲν κατὰ τὴν θεότητα, ἐπίγειος δὲ κατὰ ἀνθρωπότητα. Καὶ διπερὶ δὲ μαργαρίτης κατακευάζεται δινευ συνουσιασμὸς δῆρενος καὶ θήλεος ἐξ ἀστραπῆς καὶ τῆς πίννης, οὕτως καὶ δὲ Χριστὸς ἐγεννήθη δινευ συνουσιασμὸς δῆρενος καὶ θήλεος ἐν τῇ θεότητος, καὶ τῆς σαρκὸς τῆς Παρθένου. Καὶ διπερὶ δὲ μαργαρίτης συντριβμένος, πολλάκις ἡ μὲν τῶν ὄφελατῶν τῆς πίννης συντρίβεται καὶ διαλύεται, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ λαμπρότης τῆς ἀστραπῆς πάσχει, ἀλλ' ἡ μὲν λαμπρότης τῆς ἀστραπῆς ἀπαθής διαμένει, ἡ δὲ ὑλὴ τῶν ὄφελατῶν τῆς πίννης διέτηται δεῖ σοι νοεῖν. Μαστιζόμενον γάρ αὐτὸν τοῦ Σωτῆρος ημῶν, καὶ πάσχοντος ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἰουδαϊσμὸν τὸν σταύρον, ἡ μὲν ὑλὴ τῆς σαρκὸς, ἡγουν ἡ ἀνθρωπότης μόνη ἐπασχε, ἡ δὲ θεῖτης ἀπάθητης διέμεινε. Καὶ ταῦτα λέγων, ἀντιστομίζεις θεοπασχίας, καὶ τὴν σάρκα;

B Παρότι. Καὶ περὶ τοιτούς καλῶς ἐρωτάς· οἶνον δέοντος καὶ καλῶς τὴν ἀπόκρισιν. Κατ' ἀρχὰς, ὅταν ἐποίησεν θεός τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἐπλανήθη ὑπὸ τοῦ διάβολου δὲ ἀνθρώπου, οὐκ ἐνίκησεν δὲ διάβολος τὴν θεότητα, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Διὸ καὶ ἐποίησε πάλιν αὐτὴ ἡ νικήτεσσα ἀνθρωπότητης ἵνα καὶ πάλιν αὐτὴ νικήσῃ τὸν ἔχοντας αὐτῆς τὸν διάβολον, καὶ τάπιν παραλέσαι τὸν διάβολον τοῦ ἀκείνου πρὶν ἀπολέσαντα θεού παράδεισον. Εἰ γάρ γυμνὴ ἡ θεότης προστήχετο, καὶ ἐνίκησεν τὸν διάβολον, ἐμέλλει καυχηθῆναι δὲ διάβολος, διτὶ οὐ θυμαστὸν, εἰ καὶ ἐνίκηθη· ὑπὸ τῆς θεότητος γάρ προσθαλὼν ἐνικήθη. Καὶ διὰ τούτο οὐ κατεδέσπατο δὲ θεός. Ἱνα γυμνὴ ἡ θεότης αὐτοῦ προσπαλαστὴ τὸν διάβολον, ἀλλὰ ἀνθρώπητη, ἵνα ἡ ἀνθρωπότητης ἡ νικήτεσσα ὑπὸ τοῦ διάβολου, αὐτῇ

καὶ μόνη νικήσῃ τὸν νικήσαντα τεύτην διάδολον. Προτίνωσκουν οὖν πάλιν ὁ σοφὸς Θεός, ὅτι οὐκ ἡδύνατο μόνη ἡ ἀνθρωπότης νικήσαι χωρὶς τῆς θεότητος, ἐκρύβη ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἡ θεότης, ὥπως ὁ διάδολος, θεωρῶν τὴν σάρκα, καὶ μὴ γινώσκουν, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἡ θεότης ἐστιν κεκρυμμένη, προσέλθῃ καὶ προσπαλαίσῃ τῷ Χριστῷ, καὶ οὕτως νικήθῃ ὑπὸ τῆς κακρυμάντης θεότητος. "Οπερ καὶ γέγονεν.

"Ωτεπέρ γάρ ὁ ἀλιεὺς, βουλόμενος κυνηγῆσαι λύθνον, οὐ γυμνὸν τὸ δγκιστρὸν βάλλει εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ ἔνδει ἔξωθεν σκώληκα ἐλλιψ τὸ δγκιστρὸν, καὶ οὕτως βίστηται αὐτὸς εἰς τὴν θάλασσαν ἐνδεσμένος τὸν σκώληκα· ὃ δὲ λύθνος, θεωρῶν τὸν σκώληκα μόνον, καὶ μὴ γινώσκουν, ὅτι σκώληκε μέσον ἔκεινον ἔχει τὸ δγκιστρὸν, ἀλλὰ νομίζουν δίχει ἀγγελίστρου τὸν σκώληκα εἶναι μονώτατον, πλανώμενος ὑπὸ τοῦ ἀγγελίστρου κρατεῖται· οὗτος καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Βουληθεὶς γάρ κυνηγῆσαι τὸν ἐν τοῖς ἀπόρεις ὄντας τῆς ἀδέστου ἐμφαλεύσθιμον Ιούδον ἤθυν, ἢ μᾶλλον μέγαν δράκοντα τὸν διάδολον, οὐ γυμνῇ τῇ θεότητι αὐτοῦ τῷ διαδόλῳ προσέχειρε, ἀλλὰ ὅλως τὸν σκώληκα τὴν παναγίαν αὐτοῦ σάρκα, ἣν ἐν τῆς ἀπεπλήσιας Μαρίας, τῆς παναγιωτάτης γῆς, διγα φυρμοῦ ἐνεύδυστο, κατὰ τὸν φάσκοντα θείον Δασιδέ· εἴ γε εἷμι σκώληκα καὶ οὐκ ἀνθρώπος, ἐκάλυψε τὸ λεπρότον δγκιστρὸν τὸν κοσμωτήριον αὐτοῦ σταυρόν, ἐν αὐτῷ προσπαγέεις, καὶ δὲ αὐτοῦ λαβεῖν βουληθεὶς τὴν ἐκατοντάριττην ὑψὸν πλανηθεὶς καὶ κρατηθεὶς ὁ Ιούδος καὶ δριψθεῖτης αὐτὸς ἤθυν, ὃ μέγας δράκων διάδολος, ὃ τοῦ παραδείσου ἔκώσας καὶ θανατώσας τὸν ἀνθρώπον, νικήθης ἀπώλετο. Ωτεπέρ τὴν μὲν θεότητα εἰς τύπον τοῦ ἀγγελίστρου ἔστιν, ἡ δὲ ἀνθρωπότης εἰς τύπον τοῦ σκώληκος. Θεωρήσας οὖν ὁ διάδολος ἔξωθεν τὸ ἀνθρώπινον καὶ μὴ νοήσας τὴν ἐν αὐτῷ ἔσωθεν ἐγκεκρυμμένην θεότητα, ἐπλανθή, καὶ προσέλθων τῇ ἀνθρωπότητι, ἐκρατήθη ὑπὸ τοῦ ἀνεικάστου καὶ ἀκατανίκητου ἀγγελίστρου τῆς θεότητος· καὶ οὕτως ἐνικήθη ὁ μέρας δράκων διάδολος. Διὰ τοῦτο οὐκ ἤδη δὲ Κύρος καὶ Ἀργεῖος τοῦ θεοῦ γυμνῇ τῇ αὐτοῦ θεότητι κυνηγῆσαι τὸν διάδολον, ἀλλὰ ἐφόρεσε τὴν σάρκα, καὶ οὕτως εἰσῆλθε. Καὶ αὐτῇ ἐστιν ἡ αἵτινα τοῦ γενέθει τὴν σάρκωσιν. Καὶ οὐτεπέρ αὐτὸς ὁ διάδολος, βουληθεὶς ποιεῖ πλανῆσαι τὸν ἀνθρώπον, καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβάλει, οὐ προσῆλθε τῇ Εἴδῃ γυμνῇ τῇ ἐκατοντάριττῃ, ἀλλὰ ἐφόρεσε σάρκα τὸν δρόν, καὶ οὕτως προσῆλθε, καὶ ἐπλήνησεν αὐτὴν· γένει γάρ δὲ διλος, ὅτι, εἰ προσέλθῃ αὐτῇ γυμνῇ τῇ διαδόληται· αὐτοῦ, οὐκ ἂν αὐτὴν πλανῆσαι δυνήσεται· καὶ διὰ τοῦτο ἐνεόδημη ὄντεπερ σάρκα τὸν δρόν, καὶ διὰ τοῦ σαρκοφύρου δρόνας τὴν Εἴδαν ἐπλάνησε. Καὶ ὁ μὲν δρός ἐφαντεῖτο, ὃ δὲ διάδολος οὐκ ἐφαντεῖτο. Καὶ διὰ τοῦ φανωμάτων δρόνων ἐντρέγγει ὁ ἀδελφότητος δρόνος διάδολος. Διό γάρ φύσεις ἐν ἐνὶ προσώπῳ ἀπήγον τόπει τὸν προποτόρων τὴν ἐκπτωσιν. Καὶ οὐτεπέρ τόπει διαδόλητης καὶ δριψθεὶς δύο φύσεις ἐν ἐνὶ προσώπῳ τριών θυμασιῶν, καὶ ἡ μὲν μία φύσις, ἥγουσα ἡ δριψθεῖτης ἐφαντεῖτο, ἡ δὲ ἐπέρα, ἥτοι ἡ διαδόλητης, οὐκ ἐφαντεῖτο, καὶ ἐξένεισε τὸν ἀνθρώπον ἐκ τοῦ παραδείσου· οὕτως

tem deitas invisibilis efficax erat, et ejectum ex pa- A καὶ ἡπή τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις εἰς ἓν περδοῶντον radiso olim hominem dux ista præstantes natura, θεότης καὶ ἀνθρωπότης ἡμένησαν· καὶ τὸ μὲν ἀνθρω- videlicet deitas et humanitas, in illum vicissim πότης ἤφαντο, ἣ δὲ θεότης σώζει ἤφαντο, καὶ διὰ et nunc introduxerunt. Et hæc est causa, pro- τῆς φαινομένης ἀνθρωπότητος ἡ θεότης ἐνήργει τὴν ἀνθρωπότητον; καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου πάλαι ἔξ- pter quam Christus incarnatus et homo factus est. Ipsi debetur gloria in infinita sæcula. Amen. ορισθάντα ἀνθρωπόν, αἱ καταλαβάται δύο φύσεις αὗται, ἡ θεότης φημι καὶ ἀνθρωπότης, εἰς αὐτὸν πάλιν καὶ νῦν ἐνέβαλον. Καὶ αὕτη λοτίνη ἡ αἰτία, διὸ οὐ Θεός ἐπαρκῶνθε καὶ ἐγένετο ἀνθρωπός· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς ἀπεράντους αἰώνας. Ἀρχὴν.

ADMONITIO IN HISTORIAM IMAGINIS BERYTENSIS.

I. Athanasi non esse hoc Opusculum, sed imperiti alicuius et infacundi hominis, eruditus nema non judicat; quare non est quod in ea re probanda immoremur. Antiquum tamen esse ex eo liquet, quod in concilio Nicæno II., Athanasi nomine lectum fuerit; atque teste Constantino Constantiæ Cypri episcopo. Patribus eo coactis lacrymas excusserit. Exstat porro tomo VII. Concil., act. 4. Nec parum discrepat, si verba species, ab editis et a ms. Tantumque variant inter se codices, ut in multis licet reperiatur, nullus alii similis compareat. In Colbertino autem tertio ita proliza et aucta legitur hæc Historia, ut duplo major cussis videatur; sic tamen ut multa verba, sed nihil rei gestar adjectiatur. Exstat item Græce in bibliotheca Cesarea exemplar ejus ms. ab editis haud parum diversum et multo auctius. Principiumque ejus affer Lambecius, Comment. lib. 1, p. 126, ut et versionem antiquam anonymam ab edita diversam, quam integrum referit idem p. 128. Omnia autem codicum varias afferre lectiones, nec facile est, nec opera pretium foret: quare eas solum adnotavimus, quæ alicuius momenti visæ sunt. Magnæ vero apud se- quioris avi Græcos fuit extimationis hæc Historia: ita ut ea publice legi soleret Dominica ὁροθοῖται, seu Dom. prima Quadragesimæ, in qua celebrabatur apud Græcos festum restituti cultus sanctorum imaginum.

II. Cum itaque minime sibi invicem consentiant codices ms. et ab editis mirum in modum discrepentem visum est bina ex Palatinis codicibus desumpta exemplaria cum Latinis versionibus edere; quod libera cuivis mutuo conferendi sit facultas. Quanquam nullo forte dispendio potuisse alterutrum omitti, cum nulla ferme nisi verborum sit discrepancy. At scrupuloso lectori morem gerere libet, indigne scilicet ferenti, si qua vel minima prius editorum pratermittantur. Bina itidem Latina exemplaria afferimus, quæ sub initium ad medium usque toto calo discrepant; inde vero non item. Primum in antiquis Athanasi editis Latinis jam olim cussum fuit, cum hoc sub initium errore, ut dicatur lectam fuisse hanc Historiam a Petro Nicomediensi in synodo Cesarea Cappadocia celebrata, ob errorem circa Christi Domini sanguinem exortum, cum revera in Nicæna secunda synodo, pro cultu imaginum asserendo ab eodem lecta fuerit. In multis porro discrepat a Græcis hæc Latina Historia. Secundum exemplar Latinum ex antiquis conciliiorum ms. et editis desumptum, jam primum inter Athanasiana edere visum est, quia ad Græcorum litteram magis accedit, sicut in nonnullis haud leviter discrepet.

III. De Historia imaginis Beryensis hæc habet Sigebertus in Chronico ad annum 865: Tempore Constantini imperatoris et Irene uxoris ejus in Syria civitate Berytho, quæ subjacet Antiochiae: Judæi imaginem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi invenientes in domo cojusdam Judæi, ibi reliquit a quodam Christiano, eam injuriouse deposuerunt, et omnia opprohria quæ Judæi Christo Jesu intulerunt, ejus imaginis infrebant: illudentes ei, in faciem conspuentes, criminose conviciantes, eamque percutientes, manus et pedes ejus clavis configentes, acetum et sel ei porrigentes; tandem latere ejus aperto, exivit de eo sanguis et aqua, quod illi supposita ampulla suscipientes ad experimentum 289 utrum fuerint vera miracula quæ Jesu fecisse audierant, omnes infirmos in Synagoga sua collectos hoc sanguine aspergebant, et a quoconque languore detinebantur omnes sanabantur. Unde tandem Judæi compuncti ad Adeodatum civitatis episcopum omnes concurserunt, eique re enarrata, imaginem cum sanguine ei dederunt. Quibus baptizatio episcopus sanguinem per ampullas divisum longe lateque dirigens, prædicabat magnalia Dei, obtestatus omnes ut singulis annis quinto Idus Novembbris celebretur Passio Dominicæ imaginis. Hæc Sigebertus, qui in hoc errat, quod Historiam Constantini et Irene avo gestam enarrat; nam tempore Irene, nomine Athanasi lecta fuit in synodo secunda Nicæna. Nec potuit adeo recentis memoria tum fuisse, ut Petro eam Athanasio adscribenti fides haberetur. Verae cæterum an falsa sit hæc historia, prudentis lectoris iudicio permittatur; nobis sane videatur admodum suspecta.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΙΓΑΙΟΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

(8) Λότος εἰς τὸ θαῦμα τὸ γεγονός ἐν Βηρυτῷ, περὶ τῆς τιμίας, καὶ σεβασμίας εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

S. P. N. ATHANASII

Sermo de miraculo Beryti edito, circa pretiosam et venerandam imaginem Domini et Dei nostri.

1. Ἀρατε τοὺς ὁρθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ πέστε τὸ κανὶν καὶ παράδοξον θύμα, διπερ γέγονε νῦν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Ἐμβλάστη (9) εἰς τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, δότε αὐτῷ δόξαν, κατανοήσατε τὴν δόκιμον φωλανθρωπίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οἰκουμενίας, καὶ θρήνον μετ' εὐδροσύνῃς ἀναλάβετε. Επὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ἔνον. Ἐν τῷ παραδίκῳ τούτῳ θαύματι, διέγενετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξέστησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὁντας ἐξέστησαν ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τὸ τετολμημένον, ἀπαράχθησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὁντας ἐξέστησαν πᾶσαι ἀδυσσοις, δἱοις ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες ἀπαράχθησαν, ὑπὸ τῷ οἰκονομηθέντι ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Πᾶσαι αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, ἀκούσατε, καὶ ἐκστήτε, γενεῖτε τὸν γενεῖν, ὃ γέγονεν παράδοξον θαῦμα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις.

2. Πλοὶς ἦστε Βηρυτὸς καλουμένην, τελοῦσα δὲ ὑπὸ Ἀντιόχειαν. Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει πλήθη πολλὰ ἡ τῶν Ιουδαίων. Πλησίον δὲ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν Χριστιανῶν τις λαβὼν κελλίον κατέμενεν. Ἐποιῆσε δὲ εἰκὼνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διόπτατον, ἐνωργηφημένην ἐν ὥραστην πολλῆ. Χρόνος δὲ διελθόντος, ήδηλον ἦσαν ἀναχωρήσας δὲ Χριστιανὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κελλίου. Ἐπειζήτησεν οὖν ἔπειρον κελλίον μετίζον, ὃς χρείαν ἔχον αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ πλησίᾳν εἰτὸν τοὺς Ιουδαίους. Εύρων δὲ οἰκημα ἔπειρον, μετήρεν ἐκεῖναν, λαβὼν πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Κατ’ οἰκονομίαν δὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ θελοντος πάντα διθρωτον ευθῆναι, ταῦτα εἰπέγνωντας ἀληθεῖας ἐλθεῖν, δεικνύντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ πάσι τοῖς πιστεύοντας αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ. Λαβὼν δὲ δὲ Χριστιανὸς ὅπασαν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὃς προλέπεται, κατελέιψθη ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μόνη, λησμονήσας αὐτὴν ἐν τῷ κελλίῳ.

3. Ιουδαῖος δὲ τις λαβὼν τὸ κελλίον αὐτοῦ τοῦ οἰκείου ἐν αὐτῷ, ἔθνα ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ, εἰσταγάντων δὲ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ εἰς τὸ κελλίον κατέμενε, μή θεωρήσας τὴν εἰκὼνα τοῦ Κυρίου, διτιθεταί τοι εἰκεῖ, οὐδὲ κατενήσεις τὸν τόπον ἐκείνον. Μισθὸς δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκάλεσεν Ἐβραῖον,

(8) Colbert. 833, Λόγος περὶ τῆς ἐν Βηρυτῷ εἰκόνος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Colb. 4457, περὶ τῶν γενομένων θαύματος εἰς τὴν εἰκὼνα τοῦ Κυρίου τὸν Χῦ. Ἀναγνώσκεται δὲ τῇ Κυριακῇ τῆς ὁρθοδοξίας. Colb. 5110, Διήγησις περὶ τῶν γενομένων θαύματος ἐν Βηρυτῷ τῇ πόλει, ὑπὸ τῆς τιμίας καὶ

A 1. Erigite oculos mentis vestrae, ac videte novum stupendumque miraculum, quod nuper diebus contigit nostris. Respicite immensam Dei bonitatem, date ipsi gloriā, perpendite ineffabilem ejus erga homines amorem magnitudinemque providentiae illius : cum latitudo lamentum assumite. Nihil in Deo mirabile; sed in stupendo hujusmodi miraculo, quod editum est in illis diebus, omnia hominum corda stupore perculta sunt. Obstupuit vere cœlum ob patrum facinus, turbata sunt omnia hominum corda; obstupere abyssi omnes, sol obtenebratus est, luna et stellæ conturbatae sunt, ob rem Domini providentia gestam : audite, omnes cœlorum virtutes, ac stupete, generationes generationum, ob ingens miraculum, his diebus editum.

B

2. Urbs est, Berytus nomine, Antiochiae vesticalis, in qua ingens erat Judeorum multitudo. Christianus porro quidam accepta prope synagogam eorum cellula, illic commorabatur. Fecit autem imaginem Domini integrum, pulcherrime depictam. Elapsa quadam tempore, voluit Christianus secedere ex ista cellula, majorenque requisivit cellulam, qua scilicet opus habebat, ita ut etiam Iudeis esset vicinus. Invento domicilio altero, inde commigravit, suis omnibus acceptis bonis. Quod ex Dei dispensatione factum est, qui vult omnem hominem salvum fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ostenditque mirabilia sua omnibus in ipsum creditibus in veritate. Acceptis Christianus omnibus ad se pertinentibus, ut supra dictum est, relicta est. imago Domini nostri Iesu Christi sola, eamque homo ille oblitus in cellula est.

3. Judæus autem quidam accepta ista cellula in domicilium, ubi erat imago universorum regis Christi, cum eo res omnes suas asportasset, ibi commorabatur : nec advertit imaginem Domini, quæ illic stabat, neque iustravit eum locum. Quod porro die cum Hebreum invitasset, ut secum

σεβασμίας εἰκόνος τοῦ Κῦ ἡμῶν Ιού Χοῦ, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης

(9) Colbert. 4, Ξυγόμιτε εἰς τὸ διπειρόν πελάγος τῶν θαυμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ θέστε τὸ ἄργον, δὲ Κύριος εἰργάσατο ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συγχεινάτε τὸ οὐς ὑμῶν, καὶ μετ’ εὑρό-

tem deitas invisibilis efficax erat, et ejectum ex pa- A καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον
radiso olim hominem dux ista præstantes nature, θεότης καὶ ἀνθρωπότης ἡμάνθιαν· καὶ ἡ μὲν ἀνθρω-
videlicet deitas et humanitas, in illum viceissim πότης ἐφαίνετο· ἡ δὲ θεότης σύν ἐφαίνετο, καὶ διὰ
et nunc introduxerunt. Et hæc est causa, pro- τῆς φαινομένης ἀνθρωπότητος ἡ θεότης ἐνήργει τῇ
pter quam Christus incarnatus et homo factus ἀδειάρητος, καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου πάλαι ἐξ-
est. Ipsi debetur gloria in infinita sæcula. ορισθέντα ἀνθρωπον, αἱ καταλαβασίαι τῶν πάλιν καὶ
Amen. θεότης φημι καὶ ἀνθρωπότης, εἰς αὐτὸν πάλιν καὶ
νῦν ἐνέβαλον. Καὶ αὕτη ἔστιν ἡ αἵτια, δι' ἣς δὲ Θεὸς ἐπαρκώθη καὶ ἐγένετο ἀνθρωπός· ὅτι αὐτῷ πρέπει
δόξα εἰς ἀπεράντους αἰώνας. Ἀμήν.

ADMONITIO IN HISTORIAM IMAGINIS BERYTENSIS.

I. Athanasi non esse hoc Opusculum, sed imperiti alicuius et infacundi hominis, eruditus nemo non
judicat; quare non est quod in ea re probanda immoremur. Antiquum tamen esse ex eo liquet, quod
in concilio Nicæno II., Athanassi nomine lectum fuerit; atque teste Constantino Constantiæ Cypri episcopo.
Patribus eo coactis lacrymas excusserit. Exstat porro tomo VII. Concil., act. 4. Nec parum discrepat, si
verba species, ab editis et a mss. Tantumque variant inter se codices, ut in multis licet reperiatur, nullus
alius similis compareat. In Colbertino autem tertio ita prolixa et aucta legitur hæc Historia, ut duplo
major cūsis videatur; sic tamen ut multa verba, sed nihil rei gestar adiiciatur. Exstat item Græce
in bibliotheca Cesarea exemplar ejus rusa. ab editis haud parum diversum et multo auctius. Principiumque
ejus afferat Lambecius, Comment. lib. 1, p. 426, ut et versionem antiquam anonymam ab edita diversam,
quam integrum refert idem p. 428. Omnia autem codicum varias afferre lectiones, nec facile est, nec
operæ pretium foret: quare eas solum adnotavimus, quæ alicuius momenti visæ sunt. Magnæ vero apud se-
quioris aëri Græcos fuit existimationis hæc Historia: ita ut ea publice legi solvere Dominico ὁρθοδοξα, ⁷
seu Dom. prima Quadragesima, in qua celebrabatur apud Græcos festum restituti cultus sanctorum
imaginum.

II. Cum itaque minime sibi invicem consentiant codices mss. et ab editis mirum in modum discrepant:
visum est bina ex Palatinis codicibus desumpta exemplaria cum Latinis versionibus edere; quod libera cuivis
mutuo conferendi sit facultas. Quanquam nullo forte dispendio potuisse alterutrum omitti, cum nulla ferme
nisi verborum sit dicrepanitia. At scrupuloso lectori morem gerere libet, indigne scilicet ferenti, si qua vel
minima prius editorum prætermittantur. Bina itidem Latina exemplaria afferinus, quæ sub initium ad me-
diū usque toto calo discrepant; inde vero non item. Primum in antiquis Athanasi editis Latinis jam olim
cūsum fuit, cum hoc sub initium errore, ut dicatur lectam fuisse hanc Historiam a Petro Niconiedensi in
synodo Cesarea Cappadocia celebrata, ob errorem circa Christi Domini sanguinem exortum, cum revera in Ni-
cæna secunda synodo, pro cultu imaginum asserendo ab eodem lecta fuerit. In multis porro discrepat a Græcis
hæc Latina Historia. Secundum exemplar Latinum ex antiquis conciliorum mss. et editis desumptum, jam
primum inter Athanasiana edere visum est, quia ad Græcorum litteram magis accedit, licet in nonnullis haud
leuiter discrepet.

III. De Historia imaginis Berytensis hæc habet Sigebertus in Chronico ad annum 865: Tempore
Constantini imperatoris et Irenæ uxoris ejus in Syrie civitate Berytho, quæ subjacet Antiochiae: Judæi
imaginem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi invenientes in domo cujusdam Judæi, ibi reliquam a quo-
dam Christiano, eam injuriose deposuerunt, et omnia opprobria quæ Judæi Christo Jesu intulerunt, ejus
imaginis infrebant: illudentes ei, in faciem conspuentes, criminose conviciantes, camque percutientes,
manus et pedes ejus clavis configentes, acetum et fel ei porrigentes; tandem latere ejus aperto,
exivit de eo sanguis et aqua, quod illi supposita ampulla suscipientes ad experimentum 289 utrum
fuerint vera miracula quæ Jesum fecisse audierant, omnes infirmos in Synagoga sua collectos hoc san-
guine aspergebant, et a quoconque languore detinebantur omnes sanabantur. Unde tandem Judæi
compeneti ad Adeodatum civitatis episcopum omnes concurserunt, eique re enarrata, imaginem cum
sanguine ei dederunt. Quibus baptizatis episcopus sanguinem per ampullas divisum longe lateque
dirigens, prædicabat magnalia Dei, ostestatus omnes ut singulis annis quinto Idus Novembbris
celebretur Passio Dominicæ imaginis. Hæc Sigebertus, qui in hoc errat, quod Historiam Constan-
tini et Irenæ aëro gestam enarrat; nam tempore Irenæ, nomine Athanassi lecta fuit in synodo
secunda Nicæna. Nec potuit adeo recentis memorie tum fuisse, ut Petro eam Athanasio adscribenti fides
haberetur. Verane cæterum an falsa sit hæc historia, prudentis lectoris judicio permittatur; nobis sane vide-
tur admodum suspecta.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

(8) Δόγματος εἰς τὸ θαῦμα τὸ γενορδὸς δὲ Βηρυτῷ, περὶ τῆς τιμᾶς, καὶ σέβασμίας εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

S. P. N. ATHANASII

Sermo de miraculo Beryti edito, circa pretiosam et venerandam imaginem Domini et Dei nostri.

1. Ἀρατε τοὺς δρθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ πέπει τὸ καινὸν καὶ παράδοξον θάῦμα, διόπει τὸ γέγονον τοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Ἐμβλάψατε (9) εἰς τὴν ἀπειρον ἀγαθότερα τοῦ Θεοῦ, δότε αὐτῷ δόξαν, κατανοήσατε τὴν δόκιμον φιλανθρωπίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οἰκουμένας, καὶ θρῆνον μετ' εὐδοσσούντις ἀναλάβετε. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ἔνον. Ἐν γὰρ τῷ παραδέξῳ τούτῳ θαύματι, διέγενετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἀκείναις, ἐξίστησαν πάσαις αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὄντας ἐξίστησαν δύσωσαν, δηλοὶς ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ αστέρες ἐπαράχθησαν, ὑπὸ τῶν οἰκουμένημάντος οὐ ποτὲ τοῦ Κυρίου. Πάσαις αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, ἀκούσατε, καὶ ἀκούστητε, γενεῖ τὸν γενεῖν, ὃ γέγονεν παράδοξον θαῦμα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις.

2. Πλίσις ἦταν Βηρυτὸς καλουμένην, τελοῦσα δὲ ὑπὸ Ἀντιοχείαν. Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει πλήθη πολλὰ ἥγη τῶν Ιουδαίων. Πλησίον δὲ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν Χριστιανῶν τις λαβὼν κελλίον κατέμενεν. Ἐποιησε δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀλόστατον, ἐνυγραφήμαντον ἐν θαυματισμῷ πολλῆς. Χρόνον δὲ δεκάθντος, ἡδελήσας ἀναχωρήσας δὲ Χριστιανὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κελλίου. Ἐπεκτήσησεν οὖν ἔπειρον κελλίον λαζαρίον, ὃς χρέων ἔχον αὐτοῦ, ἀμά δὲ καὶ πλησίασεν αὐτὸν τοῖς Ιουδαίοις. Εὑρὼν δὲ οἰκηματα ἔπειρον, μετῆραν ἔκβιθεν, λαβὼν πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Κατ' οἰκονόμιαν δὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ θελοντος πάντα δικρίωπαν ουδῆναν, καὶ εἰς ἐπίγνωσαν ἀληθεῖαν εἰθεῖν, δεικνύντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ πάσι τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ. Λαβὼν δὲ δὲ Χριστιανὸς ἀπαντῶν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὃς προλέπεται, κατελεῖθη τῇ εἰκόνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μόνη, λησμονήσας αὐτὴν ἐν τῷ κελλίῳ.

3. Ιουδαῖος δὲ τις λαβὼν τὸ κελλίον αὐτοῦ τοῦ οἰκείν ἐν αὐτῷ, Ἐνθά δη τῇ εἰκόνᾳ τοῦ παρμεστιλέως Χριστοῦ, εἰσαγαγὼν δὲ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ εἰς τὸ κελλίον κατέμενε, μηδ θεωρήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, διτισταῖς εἶται, οὐδὲ κατενόησε τὸν τόπον ἀκείνον. Μιᾶ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκάλεσεν Ἐβραῖον,

(8) Colbert. 833, Λόγος περὶ τῆς ἐν Βηρυτῷ εἰκόνος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Colb. 4457, περὶ τοῦ γενομένου θαύματος εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου τὸν Χ. Ἀγαντίστηκεται δὲ τῇ Κυριακῇ τῆς ὁρθολογίας. Colb. 5110, Διήγησις περὶ τοῦ γενομένου θαύματος τοῦ Βηρυτοῦ τῇ πόλει, ὑπὸ τῆς τιμᾶς καὶ

1. Erigite oculos mentis vestrae, ac videte novum stupendumque miraculum, quod nuper diebus contingit nostris. Respicite immensam Dei bonitatem, date ipsi gloriā, perpendite ineffabilem ejus erga homines amorem magnitudinemque providentiae illius: cum latitia lamentum assumite. Nihil in Deo mirabile; sed in stupendo hujusmodi miraculo, quod editum est in illis diebus, omnia hominum corda stupore percusa sunt. Obstupuit vere oculum ob patrum facinus, turbata sunt omnia hominum corda: obstupuer abyssi omnes, sol obtenebratus est, luna et stellae contrabata sunt, ob rem Domini providentia gestam: audite, omnes celorum virtutes, ac stupete, generationes generationum, ob ingens miraculum, his diebus editum.

B

2. Urbs est, Berytus nomine, Antiochiae vesticalis, in qua ingens erat Judeorum multitudo. Christianus porro quidam accepta prope synagogam eorum cellula, illic commorabatur. Fecit autem imaginem Domini integrum, pulcherrime depictam. Elapsa quadam tempore, voluit Christianus secedere ex ista cellula, majorenque requisivit cellulam, qua scilicet opus habebat, ita ut etiam Iudeis esset vicinus. Invento domicilio altero, inde commigravit, suis omnibus acceptis bonis. Quod ex Dei dispensatione factum est, qui vult omnem hominem salvum fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ostenditque mirabilia sua omnibus in ipsum creditibus in veritate. Acceptis Christianus omnibus ad se pertinentibus, ut supra dictum est, relicta est imago Domini nostri Iesu Christi sola, eamque homo illle oblitus in cellula est.

3. Judæus autem quidam accepta ista cellula in domiciliū, ubi erat imago universorum regis Christi, cum eo res omnes suas asportasset, ibi commorabatur: nec advertit imaginem Domini, quæ illic stabat, neque iustravit eum locum. Quadam porro die cum Hebreum invitasset, ut secum

σεβασμίας εἰκόνας τοῦ Κῦ ήμῶν τὸν Χ. καὶ περὶ ἐλεημοσύνης

(9) Colbert. 4, Ξρούμετε εἰς τὸ ἀπειρον πελάγος τῶν θαυμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ θέτε τὸ Ίργον, δὲ Κύριος εἰργάσατο ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συχελίνετε τὸ οὖς ὑμῶν, καὶ μετ' εὑρό.

sumeret cibum; dum pranderent, elevatis Iudeus A qui invitatus fuerat oculis, vidit imaginem Domini nostri Jesu Christi, dixitque Iudeo qui se advocarat: Tu Iudeus cum sis, quare hujus imaginem apud te servas? plurimasque ac nefandas contumelias profano turpique ore suo protulit contra venerandam imaginem Domini, quas ne in mentem quidem hominum venire licet; absit! ostenditque imaginem Hebreo qui se invitavit. Tum coepit Hebreus ille jurare per Iudaicam fidem, se nondum ad eam usque boram hanc vidiisse imaginem. Hebreus porro qui vocatus fuerat, 290 siluit. Surgensque Iudeos adiit qui primarii sacerdotum et legis doctores erant; quibus dixit: Hebreus ille imaginem Nazarei habet domi, quam ego oculus conspexi meis. Qui his auditis responderunt: Quonodo id potes comprobare? Tum ille: Me sequimini, et ostendam vobis illam. Consilium porro iniere, ut omnes proxima die mane cellulam adirent, in qua erat imago Domini

4. Ineunte luce sequentis diei, congregati sunt principes sacerdotum et seniores, et Iudeo secum assumpto, domum petiere Hebrei, ubi erat imago Domini. Cum eo advenissent, in domum irrumpentes sacerdotum principes et seniores, universaque turba, vident imaginem Domini. Tum furore repleti, Iudeum illic habitantem domo pulsus synagoga ejecerunt. Imaginem autem Domini nostri Jesu Christi cum demisissent, secum ita locuti sunt: Quemadmodum patres nostri illuserunt ipsi, ita et nos illudamus. Tum corpore conspovere in faciem imaginis Domini, atque ordine singuli alapis vultum ejus ceciderunt, ac percusserunt omnes dicendo: Quaecunque patres nostri fecerunt, ea nos in ejus imaginem perpetremus. Audivimus, aiunt, multa in eum ludibria contulisse, et non omnia conferamus. Infinita igitur ludibria in Domini imaginem contulere, que ne proferre quidem nos audiremus. Illic aiunt: Audivimus patres nostros clavis manus ejus confixisse, id et nos efficiamus. Confectis ergo clavis, manus pedesque Domini confixere. Rursum inquit: Audivimus acetum et felle eum cum spongia potavisse: id nos quoque faciamus. Illud itaque fecerunt similiter, posita ad os imaginis Domini spongia acetum plena. Aiunt iterum: Comperimus eos arundine percussisse caput ejus; id ipsum nos agamus, arreptaque arundine caput ejus percusserunt. Dicunt iterum: Accurate novimus, eos lancea latus ejus aperuisse: ne minimum quidem pretermittamus; sed potius illi adjiciamus. His perfectis, lanceam postularunt, qua allata, vibrantes illam, confodere latus imaginis Salvatoris, constimque sanguis et aqua magna copia emanavit. Quo inexpectato edito miraculo, stupore percussi

B Ινα φάγη μετ' αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ ἀριστέφνῳ αὐτούς, ἐπάρας τοὺς ὄφθαλμούς αὐτούς ὁ Ἰουδαῖος ὁ κακλημένος, εἶδε τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λέγει τῷ καλέσαντι αὐτὸν Ἰουδαίῳ· Σὺ, Ἰουδαῖος ὑν, πώς τὴν εἰκόνα τούτου ἔχεις; Ὕδρεις τε παραπολιὰς καὶ ὀβελίτους ἔχ τοῦ μαροῦ αὐτοῦ στόματος εἰπόντος κατὰ τῆς τιμίας εἰκόνος τοῦ Δεσπότου, ἃς οὐκ ἔξεστιν εὖλος εἰς διάνοιαν ἀνθρώπων ἐλθεῖν· μή γένοτοι ὑποδεικνύοντας δὲ τὴν εἰκόνα τὸν καλέσαντα Ἐβραιὸν ὁ κληθεὶς, ἥρξατο δὲ Ἐβραιὸς ὄμνειν κατὰ τῆς Ἰουδαικῆς πίστεως, δια Μάχρι τῆς ὥρας ταύτης οὐν θεασάμυν τὴν εἰκόνα ταύτην. Οἱ δὲ Ἐβραιοὶ δὲ κληθεὶς ταύτην παντες· Αναστάς δὲ ἀπῆλθεν πρὸς τὸν Ἰουδαῖον, τοὺς πρώτους αὐτῶν ἵερες καὶ νομοδικαστάλιους, καὶ λέγει αὐτοῖς, δια· Οἱ δεῖνα δὲ Ἐβραιὸς εἰκόνα ἔχει τοῦ Ναζωραίου ἐν τῷ οἰκῳ αὐτοῦ, καὶ γὰρ οἰκεῖος ὄφθαλμος ἔθεασάμην αὐτὴν. Οἱ δὲ ἀκούσαντες εἰπον· Πόλις δύνασας τοῦτο ἀποδεῖξαι; Λέγει πρὸς αὐτούς· Ἀκολουθήστε μοι, καὶ γὰρ ὅμινον ὑποδείξω αὐτὴν. Συνεβούλεύσαντο δέ, Ινα πάντες προὶ παραγένομενοι καταλάβωσιν τὸ κελλίον, ἐν φῶν ἡ ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου.

4. Πρώτας δὲ γενομένης, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι αὐτῶν, καὶ παραλαβόντες τὸν Ἰουδαῖον, ἀπέρχοντα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἐβραιοῦ, ἵνα ἦν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Παραργόμενοι δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἰσηῆθησαντες ἐσωθεν τῆς οἰκίας οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ πᾶς δυλος, ὁρώστην εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Τότε θυμοῦ πλησθέντες, τὸν μὲν Ἰουδαῖον τὸν οἰκοῦντα ἱκεῖσας ἐξελάσαντες ἀπουσίαν ἔγαγον ἐποίησαν· τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καταγαγόντες, εἰπον τὸν ἐαυτοῖς, ὅτι Καῦδος οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπέταξαν αὐτῶν, αὐτὸν καὶ τημεῖς ἐμπατίζωμεν αὐτῷ. Τότε ἥρξαντο λυπητέοντες· τὸ πρόσωπον τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου, καὶ ἀρράπτουν αὐτῷ· καὶ ἡμεῖς πάντα ποιήσωμεν. Ἐρπατηγόρους οὖν ἀπέστειλον ἐνέπαιξαν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, ἀπερ οὖδε λέγειν ἡμῖν τετδόμηται. Είτε λιγούσιν· Ἡκούσαμεν, δια ήλωσαν αὐτούς τὰς χεῖρας, τούτῳ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Τότε ποιήσαντες ήλους προσήλωσαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου. Πάλιν λέγουσιν· Ἡκούσαμεν, δια ζόσι καὶ ραδή ἐπότισαν αὐτούς μετὰ σπόγγου· ποιήσωμεν οὐτούς καὶ τημεῖς. Καὶ ἐποίησαν ὡσαύτως (10), ἐπιθέντες εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου τῆς εἰκόνος σπόγγον μετὰ διονούς πετσηληρωμένον. Λέγουσι πάλιν· Ἐμάδουμεν, δια ταλάμῳ ἐτυψάντες τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· τὸ αὐτὸν καὶ τημεῖς ποιήσωμεν. Καὶ λαβόντες κάλαμον, ἐτυπάντο εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Λέγουσι πάλιν· Ἀκριβότερον οἴδαμεν, δια λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἤνοιξαν· μή δι παραλείψωμεν, ἀλλὰ μᾶλλον προσθήσωμεν. Καὶ τοῦτο ποιήσαντες, ἐνεχθῆσαι λόγχῃ προτρέψαντο,

(10) Colbertin. I., καὶ προσταγάντες δῆνος καὶ χολῆς πλήσαντες σπόγγον, προστίθησαν τῷ στόματι· τῆς

ἀγίας εἰκόνος τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐράνη ἀπογευμένη τῆς χολῆς καὶ τοῦ δέους ἡ ἄγια εἰκὼν.

καὶ ινεγίθεσης τῆς λόγχης, δραντες αὐτὴν έκνεταισαν οὐκέτι τῆς πλευρᾶς τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος. Παρεύθινοι δὲ ἔξελουσεν αἷμα καὶ θνῶρ εἰς πλήθος ποιῶ. Τούτος δὲ τοῦ παραδόξου θαύματος γενομένου, ἐκπλήξεις ἔλαβεν διπάντας τοὺς βλέποντας τὰς δυνατεῖσας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παράδοξα θαύματα.

5. Ής ἀνεξερεύνηται τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, καὶ ἀπέραντος ἡ ἀγαθότης καὶ τὸ πολὺ ἔλεος σου, καὶ Δέσποτα! Τίς λαλήσει τὰς δυνατεῖσας σου, Κύριε; ἀκούστας τοιςεις πάσας τὰς αἰνέσεις σου, φιλάνθρωπε, δι μὴ βούλδημον τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτιῶν, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αἰτον; Χριστὲ, δέξα σοι. Τίς ἡς σὺ, Δέσποτα; Τίς πλὴν σοῦ ποιῶν φοβερά καὶ ἕξαισις; Ο τοῦ θαύματος! Ο τῆς τοῦ Σωτῆρος μεγαλεύστερος! Έστριψαν καὶ νῦν αἱ διωνύμαις ἐπὶ τούτῳ. Ο πόση μαραθούμια! ὁ πόσον θλεῖ! πρώην γάρ δὲ ημᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν αυτηρίαν σαρκωθεὶς διδάσκος ἐκ Παρθένου Μαρίας, θεωρύθη ἐν ἑκείνῃ τῇ σαρκὶ, ἀπαθῆς ἐν αὐτῷ τῇ θεότητῃ· νῦν δὲ πάλιν ἐν τῇ εἰκόνῃ ἐσταυρώθη, ὡς Λέσποτα, εἰς θλεγον μὲν τῶν ἀσθενῶν καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, εἰς στριγυμὸν δὲ τῶν ἐν ἀληθείᾳ εἰς σὲ πεπιστευκόντων. Ἀλλά δέξα σοι, Δέσποτα, τῷ μόνῳ τὰ πάντα δυναμάμω, ἅμα τῷ εὐλογητῷ Θεῷ ἡμῶν οἴνῳ τῷ παναγράντῳ Πατρὶ, καὶ τῷ Γεννᾷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

6. Ἀκούστε υἱοίες, ἀδελφοί, μετὰ σύνου Θεοῦ καὶ χαρᾶς καὶ τὰ λοιπὰ διπερ φύκονθητή, ὃποιοῦ τοῦ Κυρίου. Μετὰ γάρ τὸ κρουσθῆναι τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν τῆς ἄγιας καὶ τιμίας εἰκόνος, καὶ ἀναβλύσαι τὸ αἷμα καὶ τὸ θνῶρ, συνήνθη πάν τὸ πλήθος τῶν Ιουδαίων, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· Ἐπειδὴ θρυλούσιν οἱ σεβόμενοι αὐτὸν, ὅτι λάσιες ποιῶσι, λάδωμεν τούτου τὸ αἷμα καὶ τὸ θνῶρ, καὶ ἀγάγωμεν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ συνάδωμεν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας τοῦ λαοῦ, καὶ χρίσωμεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ θωμανειν εἰς ἀληθῆ εἰσι τὰ λεγόμενα. Καὶ προσενέγκαντες τῇ πλευρῇ τοῦ Κυρίου βῆσαν, ἐμπαιζόντες ἐπλήσαν τὸν βῆσαν, ἐνθεὶ τὸ θνῶρ· καὶ συνῆναν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, πρὸ πάντων παράλιον· ὃν δέσσαν δέντα ἐκ γενετῆς. Προσάρροντες δὲ τὸν παράλιον ἔγρισαν αὐτὸν· καὶ εὐθέως συεσφίγχθη καὶ ἐγένετο ὑγῆς διαθρωτικος. Παραχρῆμα δὲ μεγάλη παραχῇ ἐγένετο κατὰ πάνα τὴν πολλὰ, πάντων ἄρχοντων, διὰ τὰς ἀπέτερους λάσιες καὶ θαυματουργίας. Ἐκινήθη δὲ πάν τὸ πλήθος τῶν Ιουδαίων, καὶ προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς σύντονούς, παραλύτους, κυλλούς, ἔρρων, χωλούς, καὶ τυφλούς, καὶ δαιμονιώντας, καὶ ἐπέρους ἔχοντας παντοτάς νόσους· καὶ πάντες, χρέωμεν ἀπὸ τοῦ ἀγίου αἵματος καὶ θεάτος τῆς πλευρᾶς τῆς τιμίας εἰκόνος τοῦ Κυρίου, τὰ οὐμάτα αὐτῶν ὑγῆ ἐγένοντο. Πάντες δὲ οἱ ἀρχαῖρες καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι τῶν Ιουδαίων ἐπιστρέψαν εἰς τὸν Κύριον ἥμαντα Χριστὸν, τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν, κράσοντες καὶ λέγοντες· Μέγας δὲ θεὸς τῶν Χριστιανῶν· μεγάλη ἡ πιστος τῶν Χριστιανῶν. Δέξα σοι, Χριστὲ, δὲν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐσταυρώσαν, δι καὶ δι' ἡμῶν σταυρωθεῖσιν τῇ ἀχράντῳ καὶ τιμίᾳ εἰκόνοι σου. Δέξα σοι, Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ

A sunt quotquot virtutes Dei conspiciebant et incre-
dibilia miracula.

5. Quam investigabilia sunt judicia justitiae tuæ,
quam immensa bonitas, quam magna misericordia
tua, Domine! Quis loquetur potentias tuas, Do-
mine? quis auditus faciet omnes laudes tuas, homi-
num amantissime, qui non vis mortem peccatoris,
sed ut convertatur et vivat? Christe, tibi gloria.
Quis similis tibi, Domine? Quis praeier te faciens
terribilia et prodiga? O miraculum! O Salvatoris
magnificentiam! Horruere jam hac in re supernæ
potestates. O quanta longanimitas! quanta miseri-
cordia! olim nostrum gratia et propter nostram sa-
lutem incarnatus, qui carnis expers erat, ex Virgine
Maria, in eadem carne crucifixus fuit, cum secun-
dum deitatem impassibili esset: nunc vero rursum
in imagine crucifixus es, o Domine, ad convictio-
nem impiorum omniumque infidelium, et ad confir-
mationem eorum qui in veritate in te credunt. Sed
gloria tibi, Domine, qui solus omnia potes, et bene-
dicto Deo nostro, una cum immaculato Patre, et
Filio ejus Iesu Christo, ac bono vivificoque Spi-
ritu, nunc et semper et in saecula saeculorum.
Amen.

6. Audite, vos fratres, cum timore Dei et gaudio,
cetera que a Domino dispensata sunt. Cum enim la-
tus **29** sancte ac venerande imaginis lancea perfo-
ratus esset, emanaretque aqua et sanguis, coacta est
tota Iudeorum turba, dicebantque mutuo: Quando-
quidem autem ejus cultores, eum multas curare infir-
mitates, sumamus sanguinem ejus et aquam, defe-
ramusque in synagogam, ac congregemus omnes
qui laborant agriitudine; unganos eos illo, et vi-
deamus num vera sint quae vulgo dicuntur. Admo-
taque lateri Domini amphora, illudendo amphoram
implevere illa quae manebat aqua: congregatisque
omnibus qui male haberent, primum omnium pa-
ralyticum, quem a nativitate paralyticum esse scie-
bant, adductum unixerunt: qui statim consolidatus
fuit, sanusque factus est homo. Confestim autem in-
gens tumultus per totam urbem exortus est, omni-
bus eum in locum ingredientibus, ob multas illas
D morborum curationes et miracula. Iudeorum porro
frequens populus commotus, adducabant infirmos
suis, paralyticos, mancos, aridos, claudos, cæcos,
dæmoniacos, aliosque variis agriitudinibus labo-
rantes; qui omnes inuncti sacro sanguine et aqua
lateri venerande imaginis Domini sani corpore
evaserunt. Omnes porro principes sacerdotum et
seniores populusque Iudeorum crediderunt in Do-
minum nostrum Jesum Christum, verum Deum no-
strum, clamantes et dicentes: Magnus Deus Chris-
tianorum: magna fides Christianorum. Glor a
tibi, Christe, quem patres nostri crucifixerunt, qui
a nobis quoque crucifixus es in immaculata et ve-
neranda imagine tua. Gloria tibi, Iesu Christe Fili
Dei, qui magna facis mirabilia. In te credimus, et

in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, Trinitatem consubstantialem et indivisibilem. Proprius esto nobis, nosque recipie; sicut in sancta cruce tua positus receperisti latronem ad penitentiam. Nos annumera licet indignos et tibi hactenus inimicos, iis qui post undecimam horam venerunt; iis, inquam, nos annumerat et illumina oculos cordis nostri, obscuratos, quos scilicet tenebris offudit malignus diabolus; ut illuminatis per sanctum baptismum, coelesti tuo exercitu adjungi mereamur. Hæc illi cum clamore profabant, altaque voce prædicabant mirabilia Dei. Pervasit autem orbem totum hujusmodi rei fama de veneranda nempe imagine regis nostri Jesu Christi. Omnes ob Oriente et Occidente offerebant infirmos suos, qui omnes Dei clementia curabantur.

7. Post hæc autem adiit tota turba Judeorum sacraissimæ Ecclesiæ sanctissimum episcopum, accentesque dicebant: Nos annumerato sanctæ eatholice et apostolice Ecclesiæ, nos baptizato et Christianos facito. Sic omnes unanimiter clamabant a minore ad maximum, una cum mulieribus et pueris, dicebantque: Unus Deus Pater, unus Filius unigenitus, unus Dominus: ipsum Deum constitutum, agnoscimusque: illum scimus esse Deum: eum nos credimus crucifixum sub Pontio Pilato, resurrexisse die tertia, assumptumque fuisse cum gloria, in conspectu sanctorum discipolorum suorum, et sedere ad dexteram Dei et Patris. Multis itaque laudibus Deum celebrarunt, exhibita sancta imagine ejusque urbis archiepiscopo, cui ea narrarunt que contra sanctam imaginem perpetrabant, et ostenderunt sanguinem et aquam, dixeruntque, qua ratione e latere Salvatoris exiisset. Ad borum tamen omnium confirmationem, accepit episcopus ex sanguine et aqua, multosque oblatos infirmos unxit sanosque dimisit. His innumeris perpetratulis miraculis, episcopum rogabant omnes, ut sibi baptismus conferretur, ac licetem communicare immaculatis et immortalibus mysteriis corporis et sanguinis. Tum episcopus illis admissis, advocate toto clero sanctissima dei Ecclesiæ, postquam multis eos diebus instituisset, baptizavit illos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, synagogamque **292** Iudeorum in ecclesiam Salvatoris nostri convertit. Rogantibus porro illis sanctissimum episcopum, reliquas ipsorum synagogas in Dei templo et in martyria sanctorum suorum martyrum consecravit, ad Dei gloriam et exaltationem orthodoxæ fidei. Constituit autem ex illis presbyteros et diaconos, sub diaconos et lectors. Atque ita ingens fuit letitia in celo et in terra, ob stupendum miraculum venerandæ et sacrae imaginis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, in ista urbe: cum non modo corporeæ curarentur in-

(11) Colbertin. unus sic habet, μαρτύρια πεποίηκεν τῶν ἀγίων, τῆς τε πανυμνήτου Θεοῦκου καὶ ἀπεκριθέντοι Μαρίας, τοῦ προδόμου τε καὶ Βαπτι-

Α τοῦ Θεοῦ, δι ποιῶν μεγάλα θαυμάσια. Σοὶ πιστεύμεν, εἰς Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεύμα, Τριάδα δυούσιον καὶ ἀχώριστον. Ἡλεῖς ἡμῖν γενοῦ, καὶ δέξαι ἡμᾶς, ὡς ἔδει τοι ἀριστοῦ ἐπὶ τοι ἀγίου σου σταυροῦ τὴν μετάνοιαν. Συγκαταρθήμενον ἡμᾶς τοὺς ἀνάστους τούς προσελθόντας σοι τοὺς μετὰ τὴν ἑνεκάτην ὥραν, καὶ ἡμᾶς συγκαταρθήμενον καὶ φωτίσον τοὺς ὅρθιούς τῆς καρδίας ἡμῶν, τοὺς ἐπικοινωνούς, οὓς δι πονηρὸς ἐσκότισε διάβολος· ἵνα, φωτισθέντες διὰ τοῦ ἀγίου σου βαπτίσματος, κατεκαθούμεν καὶ ἡμεῖς τῆς ἐπουρανίου σου στρατεῖς. Ταῦτα δὲ ἐκράζουν λέγοντες, καὶ κηρύσσοντες μεγαλοφῶν· τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ. Ἐξῆλθε δὲ ἡ φωμὴ αὐτῆς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περὶ τῆς τιμίας εἰκόνος τοῦ παρισταλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάντες Β ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν· καὶ λύντο πάντες τῇ Θεῷ ἀγαθότητη.

i. Μετὰ δὲ ταῦτα προσήλθον τῷ ἀγιωτάτῳ ἐπιστόπῳ τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἀπαντά τὰ πάτηθη τῶν Ιουδαίων, προστρέψοντες καὶ λέγοντες· Καταρθίμενον ἡμᾶς τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολῇ Ἐκκλησίᾳ, βάπτισον ἡμᾶς καὶ ποίσοντος Χριστιανούς. Ἐκράζουν δὲ ὁμοθυμαδὸν ἀπαντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις λέγοντες· Εἰς Θεός δὲ Ιησῆ, εἰς Υἱὸς δὸν μονογενῆς, εἰς Κύριος· αὐτὸν Θεὸν δομολογούμεν, καὶ οἴδαμεν καὶ γνωσκούμεν· αὐτὸν Θεὸν οἴδαμεν, αὐτὸν ἡμεῖς πιστεύομεν, τὸν σταυρούθεντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἀναστάντη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναληφθέντα ἐν δέξῃ ἐνώπιον τῶν ἀγίων μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Πολλαὶ δὲν εὐφημίσαις δεξάσαντες τὸν Θεόν, τὴν ἀγίαν τοι εἰκόναν τῷ δρεπιστοπότῳ τῆς ἀκείνως εἰσιδέξαντες, καὶ ἀπαγγιλαντες ἃ ἐποίησαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀγίαν εἰκόνα, τὸ τε αἷμα καὶ ὄντων ἐπιδέξαντες, καὶ πάντας ἐξῆλθεν τὰ πλευρὰς τοῦ Σωτῆρος· δύως πρὸς βεβαιώσαν πάντων λαβὼν δὲ πτίσκοπος ἐκ τοῦ ἀγίου αἵματος καὶ θεστός, καὶ πολλοὺς ἀσθενεῖς προσενέγκαντες, καὶ ἀλείφεν αὐτούς, ὑγειεὶς ἀπίλεσε. Τούτων τῶν ἀπελευθερωθεντῶν γεγονότων, οὐτῶν διπάντες καθικέτευον τὸν ἐπισκόπον τυχεῖν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, καὶ μεταλαβεῖν τῶν ἀγράντων καὶ ὀθωνάτων μυστηρίων τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος. Τότε δὲ πτίσκοπος παραλαβὼν αὐτοὺς, καὶ συγχαλέσας ἀπαντά τὸν ἀλήσον τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐπὶ πόλιάς τε τῆς ἡμέρας κατηχήσας, ἐδάπτισεν αὐτοὺς εἰς τὴν θύραν τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τὴν συναγωγὴν τῶν Ιουδαίων ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐποίησε. Παρακαλεσάντων δὲ αὐτῶν τὸν ἀγιωτάτον ἐπίσκοπον, καὶ τὰς λοιπὰς συναγωγὰς, νοσοὺς Θεοῦ, καὶ μαρτύρια τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαρτύρων ἀφιερώσας [ἀφιερώσι], εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ καύγημα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως (1). Κατέστησε δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ὑποδιακόνους, καὶ ἀναγνώστας. Καὶ

τοὺς Ἱωάννου, καὶ τῶν ἀγίων ἐνδέξιων καὶ πανευρημάτων ἀποστόλων.

οὐδω μεγάλη γαρὰ ἤγνετο ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ἐπὶ τῷ παραδέκην θύματι τῆς τιμίας καὶ ἄγιος εἰκόνος τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ πόλει ταύτῃ· οὐ μόνον σωμάτων πάθη θωμάνων, δὲλλα καὶ φυγὸν ἑπιτρεψάντων εἰς ζωὴν αἰώνιον.

8. Ταῦτα ἐποιεῖσα δηλῶσαι τῇ ὑμετέρᾳ θεοφίλᾳ, ὁ προσφιλέστατος δέλλος ἡγαπημένος, εἰς ὑψηλαίσαν καὶ ἀκοὴν τῶν ἐντυγχανούντων, τοῦ στηργθῆναι τὰς φυγὰς ὑμῶν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, τοῦ ἐπὶ τῇ πονηρᾷ ἡμῶν χαίροντος, καὶ στερεωθῶμεν ἐπὶ τῇ σταρεψὶ πίστεις τῆς δομολογίας τοῦ Χριστοῦ. Δύναμεν οὖν δόξαν μετ' εὐδοσούντης ἐν κατανέξει καρδίας, καὶ εὐχαριστίας, εὐχαριστούντες αὐτῷ ἐκ καθαρᾶς πίστως, τοῦ φυλάσσοντος τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ· διτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A firmates, sed etiam animis converterentur ad vitam aeternam.

8. Hæc vestræ religiō significanda duxi, dilectissimi charismatique fratres, ad utilitatem et instructionem lectorum, ut animis vestræ firmetur adversus malignum illum, qui de nostra gaudet ruina, et fulciamur solida petra confessionis Christi. Demus ergo gloriam cum laetitia, in compunctione cordis, cum gratiarum actione ex pura fide: quo mandata et justificationes ejus observemus, ac in ejus cognitione perseveremus: quia ipsum decet gloria et imperium in Christo Iesu Domino nostro, cui cum Patre, una cum sancto Spiritu, gloria et adoratio, nunc et semper et in secula saeculorum. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ γερομέτρου θαύματος ἐν Βερυτῷ τῇ πόλει.

S. P. N. ATHANASII

De imagine Domini nostri Jesu Christi, et de miraculo edito in urbe Beryto.

1. (12) Ἀρατε τοὺς δριβαλμοὺς τῆς διανοίας Κύμων, καὶ λέπετε τὸ καινὸν θέαμα τοῦτο, διπερ γέγονον. Ἐμβλέψατε εἰς τὸ διπέτων θεῖμα τοῦ Θεοῦ, καὶ δέπετε αὐτῷ δόξαν τῷ Θεῷ, κατανοήσατε εἰς τὴν ἀφάντον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οἰκουμένας, καὶ θρήνον μετ' εὐφροσύνης ἀναλάβετε. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ἔνον. Ὁ γάρ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἀκούσατε πάσας καρδίας τῶν ἀκούοντων. "Οὓς τις ἔξεστι δι' οὐρανὸς ἐπὶ τῷ τετολμημένῳ τούτῳ τῷ θεάματι· ἐπαράθη πάλιν διδυσσος, καὶ ἥπας ἐκποτίσθη, καὶ οἱ ἀστέρες, καὶ ἡ σελήνη δύμωις ἐπὶ τῷ γέγοντι. Ἀλλὰ πάλιν ηὔρεται θεράπονθαν ἐπὶ τῇ οἰκουμένῃ τῇ γενομένῃ ὑπὸ Κυρίου πάσαις τῶν οὐρανῶν δυνάμεις. Ἀκούσατε οὖν, δέλλοι, καὶ ἀκούστε, φέγγοντες ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συνιέντες συνίετε, καὶ τὸ οὖς ὑμῶν κλίνατε τῆς καρδίας, καὶ ἀκούσατε.

2. Πόλις ἐστὶ Βηρυτὸς καλουμένη ἐν μεθορούς Τύρου καὶ Σιδῶνος, τελοῦσα δὲ Ἀντιοχείας. Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ πόλει τῇ Βηρυτῷ πλήθη πολλά εἰσι τῶν Ιουδαίων. Πληροῖν δὲ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν, μεγάλης οὖστης ἀρδετας, Χριστιανὸς θεῖος καλλίον ἐν οἰκείῳ παρὰ τίνος· ἐν φερακοῦν διπέτωρ τοῦ ἀκουστοῦ (13) αὐτῶν, ἀποίσας εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σεμνῶς ἐξωγραφημένην (14), διδεστατον ἔχουσαν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν

4. Erigite oculos mentis vestræ, ac videte novum hoc spectaculum, quod factum est. Respicie immensum Dei miraculum, et date gloriam Deo, ejus inestimabilem spectantes clementiam erga homines, et magnam ejus providentiam: lamentum cum laetitia assumite. Nihil in Deo mirabile: Deus enim noster est. Ac quotquot rem istam apud nos gestam audituri aut corde aitoniti erunt. Revera obstupuit celum ad hoc tanti facinoris spectaculum: turbata rursus est abyssus, sol obscuratus est, necnon astra et luna similiiter ob ejusmodi facinus. At rursus laetate sunt ob illam Domini providentiam virtutes celorum. Audite ergo, fratres, et obstupescite, intelligentia comprehendite quod gestum est in diebus nostris, aurem cordis vestri inclinate, D et audite.

2. Urbs est Berytus nomine in confinio Tyri et Sidonia, Antiochiae vegetalis; in qua urbe Beryto magna multitudo existat Judæorum. Prope autem synagogam eorum, quæ admodum ampla est, Christianus a quadam cellulam accepit in domo ejus: cum autem ibi moraretur et regione accubitus eorum, imaginem fecit Domini nostri Jesu Christi pulchre elaboratam, quæ staturam Domini nostri Jesu Christi totam representabat. Modico elapsò

(12) Ex ms. Palatino vetustissimo.

(13) Ἀκούστετων. Id est, στρωματα μεγάλα. Triclinium ubi sterebantur lecti pro cena et prandio.

(14) In Concil. Nic. II, p. 218, legitur, ἐν σανίδῃ μὲν τὴν ἐξωγραφημένην.

tempore, Christianus ille majus sibi domicilium perquisivit, quo opus habebat: quod Domini nostri gratia dispensatum est, ut opinor, qui scilicet vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ostenditque mirabilia sua iis qui credunt in eum, ad confutationem impiorum et fidelium confirmationem. Inquirebat igitur Christianus ille, ut supra dixi, ampliorem domum; et cum invenerit in urbe, istine omnia sua cum gaudio asportavit, relicta ex Dei providentia Domini imagine, ut jam dixi.

283. 3. *Judeus porro quidam accepit in domicilium domum illam, in qua stabat imago Domini: cumque omnia sua istiuc intulisset, in ea domo morabatur, non advertens imaginem Domini ibi stare. Neque enim de loco illo cogitarat, sed ingressus domum in ea manebat. Quadam vero die invitavit Judeus ille contribulem quemdam suum ad prandium. Dum prandenter autem, eatis Judeus ad prandium invitatus oculis ad imaginem crucifixi, multas ex quo adverbit illam et nefandas intulit illi contumelias, quas non ausim scribere, absit a me! quas tamen ille sceleratus Judeus contra Salvatorem nostrum protulit, videns illam Domini imaginem. Judeus autem qui invitarat, affirmabat, alioque Judeo dicebat, se nondum illam vidisse imaginem. Situque is qui fuerat invitatus: abscedens autem adiit sacerdotes, Judaeum illum accusavit his verbis: Homo ille habet domi imaginem Nazarai; qui, his auditis, magno furore repleti sunt, eo tamen vespre quieverunt.*

4. Ineunte luce sequente, assumpto secum principes sacerdotum Judeo qui alium accusarat, cum magna populi sui frequentia, domum concedunt Judaei, in qua stabat imago Domini: cum pervenissent ad locum, insiliere principes sacerdotum et seniores cum eo qui rem indicarat, illoque commonestrante imaginem Domini stantem viderunt. Tum furore magno repleti, Judaeum in domo illa comorantem synagoga ejecerunt. Imaginem autem Domini nostri Iesu Christi cum demisissent, secum ita locuti sunt: Quemadmodum patres nostri illuminerunt ipsi (ita et nos ei illudamus). Tum cœpere conspuere in faciem imaginis Domini, colaphis eam in faciem hinc et inde ceciderunt. Dumque cederent siebant: Quocunque patres nostri fecere, omnis nos contra ejus imaginem faciamus. Audivimus, aiunt, ludibria in eum contulisse, idipsum nos agamus. Infinita igitur ludibria in Dei imaginem contulere. Vereor vobis ea loqui, quæ tum illi sunt ausi. Aiant deinde: Audivimus (patres nostros) clavis manus et pedes ejus confixisse, id et nos faciamus. Tum pedes manusque Dominiæ imaginis confixare clavis. Iterum aiant furore correpti: Audivimus eos acetum et felle cum spon-

A Ιησοῦ Χριστοῦ. Χρόνου δὲ ἐλύγου διελθόντος, ἐπεξῆγεται οἰκον μεζονα (15) δ Ἐκριστιανὸς ὡς χριζων. Τούτο δὲ τὴν Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ ὄψον μητε χάρις, ὡς γε ἐγώ πειθοματ, τοῦ θέλοντος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπιγνωσιν διλήθειας ἔλθειν, δεικνύαται θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς ποτεύουσιν εἰς αὐτὸν εἰς ἐλεγχον τῶν ἀπεβάνων, στηριγμὸν δὲ τῶν πιστῶν. Ἐχετε οὖν δ Ἐκριστιανὸς, ὡς ζητην, μεζονα οἰκον, καὶ εὑρών τι ἀπὸ τῆς πόλεως, μετῆραν ἔχετε, καὶ μετὰ χαρᾶς πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ καταλεπτων ἐξ οἰκονομίας Θεοῦ, τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἀφήκε, καθάδη ζηγη.

B 5. Ιουδαῖος δὲ τις Ελαθεν ἐνοκεκίη τὸν οἶκον ἔκεινον, θέντα ή εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἰστατο. Εἰσαγαγόντες δὲ πάντα τὰ αὐτοῦ κατέμενεν ἐν οἰκῷ, μηθεωρήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, διτὶ ἰστατο ἔκει. Οὐδὲ γάρ ἐνθησας τὸν τόπον ἔκεινον, ἀλλ' εἰσελθὼν κατέμενεν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκάλεσεν δικῆς τοῦ Ιουδαίου σύνθηνον αὐτοῦ τὸν δραστόντα. Καὶ ἐν τῷ δριστῶν αὐτούς, ἔταρε; τοὺς δραστηλούς αὐτούν δικηγορεῖς Ιουδαῖος εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἑσταυρωμένου, ἐκεὶ ὑπέστη πατητός καὶ ἀλεύθερος, ἀφ' ἣς ὥρας εἶδε τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, κατ' αὐτῆς εἶπε, δεὶς οὐ τολμῶ, μη γένοιτο! γράψαι, διπερ εἰπεν κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν δ παράνομος; Ιουδαῖος, θέντα τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Ἔπιληροφέτης δὲ αὐτὸς τὸν κληθέντα Ιουδαῖον λέγων, διτὶ Μίχρα τοῦ παρόντος οὐκεὶ εἰδὼν εἰκόνα ταύτην Καὶ ἐσώπησεν δικήρως. Ἀπειδών δὲ πρὸς τὸν δραστήρας, διαβάλλει τὸν Ιουδαῖον τὸν ἐν τῷ οἴκῳ λέγων, διτὶ Ό δεῖνα εἰκόνα έχει τοῦ Ναζωραίου τὸν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐπλήσθησαν θυμῷ μεγάλῳ, καὶ τὴν ἐπόμπην ἔκεινην ἤτυχασαν.

C 6. Πρώτας δὲ δῆμος γενομένης, παραλαμβάνουσιν οἱ ἀρχιερεῖς αὐτῶν τὸν διαβάλλοντα τὸν Ιουδαῖον καὶ ἔχοντα πόλλον ἔθνους αὐτῶν, καὶ ἀπέργονται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ιουδαίου, θέντα ή εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἰστατο. Γενόμενοι ἐπὶ τοῦ τόπου, εἰσεπήδησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι σὺν τῷ καταμηνύσαντι, καὶ ὅρωσι τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἰσταμένην, ὑποδειγμάτος ἔκεινον. Τότε θυμωθέντες σφύρα, τὸν μὲν Ιουδαῖον τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οἴκῳ παρουσιῶντας ποτησαντες ἤλασαν· τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ καταναγκότες ἐφῆσαν, διτὶ Καθεδες καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνέταξαν αὐτὸν * τόπον τοιούτον. Τότε δημάστητο ἐμπιστεύειν εἰς τὸ πρώτων αὐτοῦ τῆς ἀγίας εἰκόνος τοῦ Κυρίου, καὶ ἐφάρπασαν αὐτὴν καὶ προσώπων ἦνθε καὶ ἦνθεν (16). Καὶ ταύτην βαπτίζοντες, Ελέγον: Οὐα τοπίσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν, πάντα ποτήσαμεν καὶ ἡμεῖς τῇ εἰκόνῃ αὐτοῦ. Καὶ λέγοντες: Ήκούσαμεν, δει τὴν ἐπέπαιξαν αὐτῷ, καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ποτήσαμεν. Εμπαγμοῖς δὲ ἀπέλειρος ἀνέταξαν τῇ εἰκόνῃ τοῦ Θεοῦ. Απορῶ δὲ λέγεν ώμιν δ τότε τεθύμηται. Είτο λέγουσιν: Ήκούσαμεν, δει τὴν πάσαν αὐτοῦ τὰς χειρας καὶ τοὺς πόδας τούτο καὶ ἡμεῖς ποτήσαμεν. Τότε καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χειρας τῆς τῷ Κυρίου εἰκόνος ἐπέβαν ἥπους. Πάλιν λέγουσι μαρτ-

(15) In Concil. Nic., ἐπεξῆγεται μισθόν μεζον. De voce, Μισθόν. Vide in *Onomastico*.

(16) Ita Colbert. 3. Editi, Εὐθεον, καὶ Εὐθεον, male.

νέστε· Ἦκούσαμεν, διὰ δέξιος καὶ γολήρης ἐπόπισαν αὐτὸν μετὰ σπόγχου· ποιήσωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς· καὶ ἐποίησαν προσθέντες εἰς τὸ σώμα τοῦ Κυρίου σπόγχον δέξιον πεπληρωμένον. Πάλιν λέγουσι· Μιμαζήχαμεν, διὰ καλάζου ἐντόντων αὐτὸν τὴν κεφαλήν οἱ πατέρες ἡμῶν· τὸ αὐτὸν καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Καὶ λαβόντες καλάζου ἐντόντων τὴν κεφαλήν τῆς εἰκόνος. Τέλος λατρεῖον λέγουσιν, ὡς· Ἀκριβῶς μανθάνομεν, διὰ τὴν πλευράν αὐτοῦ λόγγην ἔνοιξαν· μηδὲν παραλέγομεν, ὅλα προσθέμεν καὶ τοῦτο. Ποιήσαντες ἐνεργήνται λόγγην, ἐπιτέρεψάν τινα αὐτῶν δράσιν τὴν λόγγων· καὶ δρόνιν κατὰ τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου, εὐθέως αὐτὸν ἀνέβιαστο πλήθης αἵματος καὶ θάνατος ἐξ αὐτῆς.

5. Χριστὲ, δέξα σοι· ἀκατέληπτε, δέξα σοι. Τίς ὡς σύ, Δέσποτα; Τίς πλὴν σοῦ, Θεός, ποιῶν φοβερός καὶ ἔκπιτα; Οὐ τοῦ θεύματος τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαγαλειότητος; Εριξέντας ἀλήθως αἱ διναὶ ἄγιαι δυνάμεις καὶ ἀλητοῦτο. Πλέον εἶ, Δέσποτα, εἰς φιλανθρωπίαν! Ὁνδόσος σύ ἐν ἑλέσι! Πρότον γάρ δι' ἡμῶν καὶ ἀλητὴν τὴν ἡμετέραν εὐηγέριαν σαρκωθεὶς ὁ δασκαρός ἀπὸ Παρθένου Μαρίας, ἀστυρύθης ἐν ἐκστασὶ τῇ σαρκὶ, ἀπαύθης δὲ αὐτὸν ἐν τῇ θεότητι. Νῦν δὲ πάλιν ἐν τῇ εἰκόνῃ σοῦ ἀστυρύθης, ὡς Δέσποτα, εἰς Λεγχον μὲν τῶν ἀσεβῶν καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, στρεγγονῶν δὲ τῶν ἐν δλητίᾳ εἰς οἱ πατευόντων. Ἀλλὰ δέξα σοι, Δέσποτα, τῷ μόνῳ τῷ πάντα δυναμένῳ, ὅπα τῷ εὐλογητῷ Θεῷ τῷ μανῶ Πατέρι, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

6. Τίμεις δὲ, τίκνα, ἀκούσαστε τὸ λοιπόν, ἀπεργοκονδυλικόν την ἀγάθηντος. Μετὰ γάρ τὸ χρονοθήνατο λόγγη τὴν πλευράν τῆς εἰκόνος τοῦ Κυρίου, καὶ ἀναβίωσε τὸ αἷμα καὶ τὸ θύρων, ὡς ἐπέρωτες εἴρηται, λέγουσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πριεστῶτες τοῦ λαοῦ· Ἐπιτέθθησθεντὸν σεβόμενοι διὰ καὶ λάστες πολλὰς ἐποίησε, λάβωμεν αὐτὸν τὸ αἷμα καὶ τὸ θύρων, καὶ ἀγάγωμεν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ συνδέωμεν πάντας τους κακῶς ἔχοντας τοῦ λαοῦ, καὶ χρόνων αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ θώμαντο εἰς ἀληθῆ εἰσι τὰ λεγόμενα. Τότε προσήγεκαν τὴν πλευρὴν τοῦ Κυρίου βῆσσαν κατὰ τὸν τόπον τῆς σφαγῆς τῆς λόγχης, θύεν ἑξεις τὸ αἷμα καὶ τὸ θύρων, καὶ ἐπήσασαν τὴν βῆσσαν. Καὶ ἀπαγαγόντες, ἀμπαίζοντες, ἦν, ὡς ἀνώμαλον, ὡς ὑπέρωσαν ἐπὶ πάντων, συνήγαν πάντας τους κακῶς ἔχοντας, πρῶτον πάντας περάθιστον, διὸ ἐν γενετῆς φάσσαν αὐτὸν, καὶ προσαγαγόντες ἔχρισαν αὐτὸν. Καὶ αὐθὶς ἀνεκήδησε, καὶ ἤλατο ὑγιανθές καθόλου δὲ θυρωτός. Είτε ἤγαντον τυφλούς, κάκεντος ὅμοιως χρισθέντες ἀνέβλεψαν, δαιμονιῶντες ἀναρίθμητα παρανίκα δικαστηρίων. Ταραχή γέγονε μεγάλη κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, πάντων ἐπιτρεψάντων διὰ τὰ διπειρά θεύματα. Ἐκινθήσαν πάντα τὰ πλήθη τῶν ιουδαίων, τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν, ὡς μήτε τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, καίτοι μαγίστρον οὖσαν, χωρὶς, μήτε τὸν τόπον, τοῦ πλήθους τοῦ ἀπειρού λαοῦ συνθραμμάτος διὰ τὰ διπειρά θεύματα. Πάντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ δὲ λαδεῖς, καὶ τὰ πλήθη τῶν ιουδαίων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἐπίστευσαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, χράζοντες καὶ λέγοντες· Δέξα σοι, Χριστὲ, διὸ οἱ πατέρες ἡμῶν ἀσταύρω-

A glia potasse illum : id nos quoque faciamus ; quod et fecerunt, apposita ori Domini spongia acetō ple na. Rursum inquit : Didicimus patres nostros arundine percussisse caput ejus; idipsum nos agamus. Arreptaque arundine percutiebant caput imaginis. Denum aiunt : Accurate didicimus eos lancea latus ejus aperuisse, nihil omittamus, sed illud quoque adjiciamus. Lanceamque afferri curarunt, ac jussere cuidam e suis ut lanceam vibraret : qua vibrata in imaginem Domini, statim ex illa manavit sanguinis et aquæ copia.

5. Gloria tibi, Christe : qui incomprehensibilis es, gloria tibi. Quis tibi similis, Domine? Quis præter te faciens terribilia et prodigia? O miraculum magnificenter Salvatoris nostri! Horruere plane hac in re sanctæ supernæ virtutes. Quantus es, Domine, clemens erga homines! Quantus misericordia! Olim propter nos et propter nostram salutem, incarnatus ex Virgine Maria, tu carnis expers qui eras, in illa carne crucifixus es, impatibilis cum sis in deitate. Nunc autem in tua imagine crucifixus es, o Domine, ad confutationem impiorum, omniumque infidelium, et ad confirmationem eorum qui in veritate in te credunt. Sed gloria tibi, Domine, qui solus omnia potes, eum benedicto Deo nostro Patre et sancto Spiritu. Amen.

6. Vos autem, filii, audite cetera, quæ ejus bonitas dispensavit. Postquam enim latus imaginis Domini lancea perforatus esset, cum effueret sanguis et aqua, ut alibi dictum est, aiunt principes sacerdotum 294 et seniores populi : Quandoquidem cultores ejus jactitant cum multis curavisse insiruitates, accipiamus ejus sanguinem et aquam, deferamus in synagogam, ac cogamus omnes et populo qui ægritudine laborant, eoque illos ungamus, videamusque an vera sint quæ vulgo feruntur. Tum adiuta lateri Domini amphora ad locum ubi vulnus erat lancea inflictum, unde profluebat sanguis et aqua, impleverunt amphoram. Abducentesque ac illudentes, quo nullum non, ut sibi videbatur, contumeliam adhiberent, coegerunt omnes qui male habebant, primiunque omnium paralyticum, quem ex nativitate ita se habere norant, adductumque unixerunt : qui statim exsiliit et exsultavit, omnino sanus. Deinde cecos adduxerunt, qui similiter inuncti viderunt, dæmoniaci innumeri confessim purgati sunt. Tumultus magnus per totam urbem exortus est, omnibus ob infinita mirabilia accurrentibus. Commota est omnis Iudeorum turba que habitat in ista urbe, ita ut ne synagoga quidem eorum, maximis licet eis, capere posset, neque locus esset immensa multitudini populi ob infinita miracula concurrentis. Omnes porro principes sacerdotum, seniores, populus, et turba Iudeorum, viororum, mulierum et puerorum crederunt in Dominum nostrum Iesum Christum, clamantes ac dicentes : Gloria

tibi, Christe, quem patres nostri crucifixerunt, qui A jam a nobis in imagine tua crucifixus es. Gloria tibi, Fili Dei viventis, qui tanta edidisti miracula. Tibi credimus: propitius nobis esto, et nos recipito. Hæc omnes clamabant, lugentes; eorumque clamor ascendebat, dum ungenter principes sacerdotum, omnesque curarentur et reviverentur.

7. Postquam autem sanati omnes fuissent, turbæ Judeorum ad episcopum illius Ecclesiæ, qui rem gestam jam didicerat, concurrere, clamantes: Unus Deus Pater, unus Filius ejus unigenitus, unus Christus, quem patres nostri crucifixerunt: ipsum esse Deum scimus, huic nos credimus. Cum multis ergo laudibus Deum celebrassent, imaginemque archiepiscopo ostendissent, renuntiassentque ea quæ ipsi perpetraverant in Christi imaginem, pariter indicabant sanguinem et aquam emanasse: qua ratione item ex latere imaginis effluissebet, quam immensa edita essent miracula. Tum omnis multitudo rogabat ut sibi sancti baptismi gratia tribueretur. Quos episcopus admissos, una cum illius Ecclesiæ clero, omnes multorum dierum spatio baptizavit. Synagogam vero conseruavit in ecclesiam Salvatoris nostri Jesu Christi, ipsis scilicet rogantibus. Cæteras autem eorum synagogas in martyria convertit. Hinc magna exorta est letitia in illa civitate, non modo curatis corporibus, sed tot animabus a morte ad vitam revocatis.

8. Hæc vobis ego, rei geste gñarus, significanda duxi, dilectissimi fratres, ad utilitatem animarum vestrarum: ut ea quoque in re, agnita Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi virtute, magis magisque in ejus fide confirmemini, atque exultetis ob magna ejus miracula, nunc edita. Date igitur illi gloriam cum letitia et compunctione cordis, in luctu gaudentes, gratiasque agentes ei de magnificencia sua; quod nos vera in ipsum fide et cognitione sua donaverit. Eiam, illi mei dilecti, jam in præsenti agnoscamus virtutem immensum Dei et Domini nostri Jesu Christi. Et celebremus ejus bonitatem, veri scilicet Filii Dei viventis. Ipsum enim decent honor, imperium, magnitudo et magnificencia, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ειναι, καὶ ἀρχὴ τῆς νῦν σταυροθεσίας ἐπὶ τῇ εἰκόνι σου. Δέξια σε, γεῖτον θεοῦ τῶν ζῶντος, διασώστα ποιήσας ουμάσια. Σὺ πιστεύομεν· Πλεος τὴν γενού, καὶ δέξαις τὴν μάζα. Ταῦτα ἔβωντες πενθύσατε· καὶ αἱ βοσκαὶ αὐτῶν ἀνεπέμποντο, ἀρχιερέων χριστῶν, καὶ πάντων θεραπευομένων καὶ ζωοποιούμενων.

7. Μετὰ δὲ τὸ πάντας λαθῆναι, αὖθις πρὸς ἐπίσκοπον τῆς ἑκάτευχης Ἐκκλησίας, ἥδη μεμαθικόντα τὰ γενέμενα, τὰ πλήθη τῶν Ιουδαίων κατέδειπον, χράσατε· Εἰς Θεός δὲ Πατήρ, εἰς Ὑπὸν αὐτοῦ μονογενοῦς, εἰς Χριστὸς δὲ οἱ πατέρες τὴν ἑστάσωσαν· αὐτὸν θεοὺς οἴδαμεν, τούτῳ τῷ μεις πιστεύομεν. Πολλαὶ οὖν εὐφρυμίας δοξάσαντες τὸν Θεόν, τὴν τε εἰκόνα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ δεξίζαντες, καὶ ἀπαγγείλαντες ἡ ἐπόηη· σαν τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα, τὸ τε αἷμα καὶ τὸ θυρῷ ἐμήνυον, καὶ τὸ πόνος ἑξελήνυεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς εἰκόνας, τῶν τε ἀπελθων θαυμάτων τὰ γεγονότα. Οὕτως ἀπέντα τὰ πλήθη τοῦ ἀγίου βαπτίσματος δξιωθῆνατο ικέτευσον. Οὓς λαβὼν δὲ ἐπίσκοπος δρα τῷ ἑκάτευχοι πάντας ἐπὶ πολλὰς τῷ μερὶς ἴδειπισε. Τὴν δὲ συναγωγὴν ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος τῷ μῶν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀπέιρασεν, ἐκεῖνων παρακαλασάντων· τὰς δὲ λοιπὰς συναγωγὰς αὐτῶν παρτύρια πεπολτησε. Καὶ ἐκ τούτου χρέος μεγάλη γέγονεν ἐν τῇ πόλει ἑκείνῃ, οὐ μόνον σωματικούς ιερέντων, ἀλλὰ καὶ τοσούτων φύγοντων ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν ἐπανελθόντων.

8. Ταῦτα τριῶς ἦγω, ἐσπούδασα δηλῶσαι ὑμῖν, προσφύσασα δεῖπλο, εἰς ὥρψιεν τῶν φυγῶν ὑμῶν· ἵνα, γνώντες καὶ ἐπὶ τούτων τοῦ ήμετέρου θεοῦ καὶ Σωτῆρος τῷ μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, πλέον τῇ εἰς αὐτὸν στρεψούσῃς πίστει, καὶ ἀγαλλιασθῆτε ἐπὶ τοῖς μεγάλοις αὐτοῖς θαύμασι τοῖς νῦν γεγενημένοις. Δότε οὖν αὐτῷ δόξαν μετ' ἀνθροσύνης, καὶ κατάνυξον καρδίας, καὶ θρήνῳ καρύστες, καὶ εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τῇ αὐτοῦ μεγάλευστῃ, ὅτι τῆς αὐτοῦ πίστεως ἡμᾶς τίξισε, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως. Ναὶ, τέκνα μου ἀγαπητά, γνῶμεν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦ ἀπεράπτου τῷ μῶν θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Καὶ δοξάσωμεν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. Αὐτῷ γὰρ πρέπει τιμῆ, κράτος, μεγαλοσύνη καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

295 Relatio miraculorum Domini nostri Jesu Christi, quæ per imaginem ipsius facta sunt in Beryto, Syriæ civitate, quinto Idus Novembbris.

Apud Cæsaream Cappadociæ urbem præmaximam, convenientes de singulis urbibus Asiae sanctissimi præsules, pro stabilimento sanctæ Ecclesiæ inierint consilium. Siquidem apud eos de cruce lateris Domini nostri Jesu Christi non exiguis error exortus esse videbatur. Qua ex re, ut prefati sumus, in iam dicta urbe maximus congregatus est sanctorum episcoporum conventus, ut ex hoc errore in unum tractare deberent. Sed dum cuncti ex more in sanctam ecclesiam ad residendum se con-

D tulissent, Petrus beatissimus Nicomediae urbis antistes, in medio eorum consurgens, ita ad universos exorsus est loqui: Si placet, inquit, vestra sanctitati; o sanctissimi Patres, libellum unum Athanasii Alexandrinæ urbis magni episcopi, ne vobis referre delectat. Sancta synodus respondit: Placet plane, et ut legatur optamus. Ad hac illæ libellum in medio protulit, et materiam ipsius tituli taliter aggressus est legendo.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII

ARCHEBISHOPPI ALEXANDRINI

De passione imaginis Domini nostri Jesu Christi, qualiter crucifixa est in Beryto, Syrie civitate, libellus (17).

Dilectissimi itaque omnes filii sanctae Ecclesie, A mentis vestrae oculos simul et aures erigit, et considerantes admiremini rem gestam, quam ad verstram scientiam transmittere cupimus. Cernunt cuncti infinita Dei omnipotentis mirabilia, et ei laudes incessabiles reddite per saecula. Contemplemini ejus ineffabilem per cunctas generationes benignitatis magnitudinem, multis modis luce clarorem, super humanum genus resplenduisse semper. Considerate sublime dispensatio ejus mysterium, et ideo ex nimia ejus pietate permoti, assumite planetum, lacrymasque amaras proferre mementote, ac singulis super tale miraculum in nostra generatione patratum, quod pene omnibus saeculis est mandatum. Deo quippe nihil impossibile, sed etiam nec aliquid est difficile. Nam super ea, que ipse modernis dignatus est patrare temporibus, omne cor obstupescit, audientium fugit visus, hebetatur auditus. Sicut enim in passione Unigeniti ipsius expavit celum, Dei cæca imago est redditæ, radii quoque solis luce obtenebrant sunt, quinetiam terranous suo horrendo sonitu abyssi fundamenta valide exterruit, et mortuos plurimos, quos tenebat, erucatis vivificatos : ita et nunc secundo eadem signa pariter sunt innovata. Igitur audientes intelligite, intelligentes obstupescite, et ea que vobis intimare curanus, plena fide et aure intenta cordis percipite. Est autem hujusmodi series narrationis.

CAPUT PRIMUM.

Est quadam civitas in Syria, inter terminos Tyri et Sidonis posita, Berytus vocata, Antiochia vero subdita. In hac urbe innumerabilis multitudo erat Hebraeorum, quoniam eodem tempore civitas metropolitana obtineret dignitatem. Accidit autem, ut iuxta synagogam Hebraorum, que magna valde habebatur, quidam Christicola a quadam suscepisset cellulam, censumque ei ex ea redderet. In quod ingressus esset ad habitandum, iconam Domini nostri Jesu Christi, quam apud se habebat, fixit in pariete contra lectuli sui faciem, quæ etiam continebat in se integrum Domini statutum. Evoluto deinde non parvo temporis spatio, jam prælibatus deicola perquirere studuit in alio locu ejusdem urbis spatiösam domum ad habitandum. Quam enī reperisset, tollens cuncta, quæ ad se pertinere videlantur, egressus est de cellula. Domini autem providentia id agente, Jesu Christi Domini nostri iconam ibi neglectam reliquit. Hoc autem Domini occulto peractuum est consilio, qui vult omnes ho-

(17) In editione Lugdunensi additur : Temporibus Constantini Senioris, et Ireneæ uxoris ejus; sed incipie. Petrus Nicomediae episcopus libellum hunc san-

A mines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ut ostenderet cunctis se colentibus, suorum miraculorum virtutem ad increpationem impiorum, firmamentum quoque suorum fidelium. Factum est autem post haec, ut Hebraeus quidam eandem cellulam susciperet ad habitandum. Quam ingressus, enī suis omnibus cepit habitare in ea, minime contemplatus locum illum, qui Dominicam iconam apud se retinebat absconditam. Die vero quadam idem Hebraeus de suis contubernalibus invitavit unum ad prandium. Epulantibus illis, elevavit Hebraeus, qui invitatus fuerat, oculos, et vidit in interiori loco cellulæ ejus iconam Dominicam parieti connexam. Tunc vehementi furore exardescens. Ccepit fremere dentibus adversus eum, qui ipsum B convocaverat, dicens : Tu Hebraeus cum sis, quomodo apud te Jesu illius Nazareni iconam habes repositam? Convicia quoque et opprobria tanta adversus Dominum Salvatorem emisit, quanta nec aures fidelium sufferre possunt, nec nos scriptis tradere præsumimus, ob injuriam nostri Redemptoris. Iudeus vero, qui illum malevolum convocaverat ad prandium, satisfacere illi cupiens, sacramentis terribilibus profitebatur, se aliquando minime, quam præmonstrabat, vidiisse iconam. Ad hæc, qui invitatius fuerat, siluit. Finito autem convivio abscessis et abiit ad summos sacerdotes et principes et dixit eis : Notum vobis sit quoniam Hebraeus ille talis Jesu Nazareni iconam apud se retinet clanculo. At illi hæc audientes, dixerunt ad eum : Numquid possunt vera esse qua asseris ? non credimus, nisi demonstraveris. Ipse vero affirmabat, quia ego in domo ejus eam demonstrare curabo. Haec illi audientes, maximam in iram deciderunt. Sed die illi, quia jam hora incumbebat vespertina, siluerunt. Mane vero facto, summi sacerdotes, principes et maiores natu plebis Iudaeorum, assumentes secum illum, qui eum accusaverat, ad dominum ipsius velocius festinaverunt. Videntes autem vera esse qua dicta fuerant, facto impetu cum eo, qui hæc testificaverat, irruerunt in eum, multisque contumelias ac variis cruciatibus affectum extra synagogam sensivimus projecterunt.

CAPUT II.

D Deponentes autem Domini nostri Jesu Christi iconam in terra, dixerunt ad invicem : Quoniam anres nostras tetigit non exigua opinio quod Iesum Nazarenum patres nostri diversis modis 296 illuserunt, ita et nos huic faciamus. Tunc cœperunt spuere in faciem imaginis Domini Salvatoris ueti Athanasii esse scribit, actione quarta synodi n Nicenæ, ubi isdem fero verbis integer habetur, tom. VII, p. 745.

stri, et percutiebant eum alapis, et inde dicentes: Quanta Jesu Galilaeo nostri genitores fecerunt, eadem et nos huic ejus imagini facianus. Innumerabilibus itaque illusionibus Dominicam illuserunt iconam. Iterum dicunt: In ejus passione scriptum esse agnoscimus, quod ejus pedes et manus in cruce confixa sunt: nos vero, quamvis moderniores tempore, nil prætermittentes, addamus et haec. Tunc crucifigentes iconam Dominicam, clavos acutissimos adhibuerunt in manibus, et pedibus illius imaginis. Post haec permuti magis ac magis fellis amaritudine, dicunt inter se: Audivimus quod patres nostri Jesu Galilaeo acetum et fel in potum eum spongia præbuerunt, hoc et buic facianus. Quod et sic fecerunt, apponentes ad os sancte iconæ nostri Redemptoris acetum cum felle mistum. Nec sic itaque cordis sui malitiam refrenantes, iterum dicunt: Didicimus quod nostri majores coronam contextam de spinis capiti illius crucifixi circumposuerunt, postmodum arundine persecuerunt insultantes ei, et nos igitur nequaquam postponentes id ipsum facianus. Cumque coronam spicacem capiti illius circumposuissent, accipientes arundinem, percutiebant caput imaginis illius, qui caput est omnium sanctorum. Ad extremum vero, cum insaniam sue mentis tolerare non possent, dixerunt: Sicut veraciter didicimus, patres nostri latus Jesu lancea aperuerunt; nos vero, ne aliquid minus fecisse videamus, et hoc ipsum adjiciamus. Nullam ad haec moram medianam fecerunt, et afferri lanceam jusserunt, et præcepérunt cuidam Hebreo tollere eam, et valido ictu latus dextrum iconæ illius transfondere. Cumque tam maximum facinus fuisset perpetratum, res mira vehementer stupebat, nulloque unquam seculo audita ibi repente est effecta. Nam ipsius vulneris locus aqua et sanguine illico cœpit decurrere. Et sicut in passione Dei Filii Salvatoris mundi, olim contigit colum expavisse, ita nunc quoque pariter, Deo præstante, eadem innovantur sive reparantur. Vere enim in huc facto non solum elementa mundi concuti potuerunt, sed etiam virtutes supernæ tal facinus exhorruerunt. Tibi ergo, Christe, cum Patre, Spirituque sancto sit gloria indeficiens. Quis enim est sicut tu, Domine, et quis est Deus faciens miracula, signa, et terribilia et obstupescenda in celo et in terra? O admirabilis Mediator Dei et hominum, honousion, mundi Redemptor ac Salvator, totius bonitatis et pietatis fons et origo! O quantus es, Domine Jesu, in humilitate, qui cum esses Deus, morticinum nostræ earnis suscipiendo, homo fieri dignatus es, pro salute generis humani, quem impii et crudeles paulo minus ab angelis minoratum cernentes, horribili morte plectere non erubuerunt! O quam magnus es, noster Salvator, in patientia, qui in tempore tuae traditionis, tuo proditor ad te venienti osculum præbere non renuisti, et servo Malcho apostoli gladio abscissam auriculam redintegrasti, quando ad passionis victimam velut ovis

mansueta ducebaris! O quantus es in misericordia, Christe! spes unica mundi, qui cum in cruce te ipsum hostiam Deo Patri exhibuisses sanctam et innumeralatam, pro tuis crucifixoribus veniam postulasti, dicendo ad Patrem: « Pater, ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt. » Tunc quidem pro nostra salute incurvatus, in eadem carne, quam ex Virgine sancta et immaculata assumpseras, mortem pertulisti crudelē. Et qui eras in substantia cum Patre sanctoque Spiritu unus et inpassibilis existens et invisibilis, condoluisti humanam perire naturam. Et ideo in hanc laetymarum vallem descendens, pro nostris erratibus et piaculis formam servilem suscepisti, in qua te permisisti ab iniquis teneri, flagellari, ad ultimum vero crucifigiri. Nunc autem in sancta imagine tua crucifigiris, Domine, iterum ad confusione impicrūn omnium fidelium [infidelium], et ad corroborationem omnium in te credentium. Et ideo tibi omnipotenti Deo, una cum Patre Spirituque sancto, gloria sit, per cuncta sæculorum sæcula, decus et fortitudo, virtus atque Victoria. Amen.

CAPUT III.

Audite, omnes Ecclesiæ filii, cetera, que postmodum facta sunt; ipsius enim mysterii fuit dispensatio. Postquam enim, ut superius dictum est, latus sanctæ imaginis illius lancea apertum est, continuo exiit sanguis et aqua. Dixerunt autem principes sacerdotum: Afleratur vas ad locum vulneris, et videamus exitum rei. Qui illico detulerunt hydram, et ad locum vulneris, unde sanguis et aqua decurrebant, statuerunt. Quia absque ulla mora subito repleta est. Dixerunt autem ad invicem: Quoniam susursum Christum colentes, quod signa et miracula multa inaudita fecerit in mundo, quæ nemo alias potuit agere: accepimus hunc sanguinem, et aquam hanc, et deferamus ad nostram synagogam, et congregemus universos qui se male habent, et ex hoc perungamus eos: et si vera sunt ea, quæ de Christo dicuntur, continuo sanabuntur: siu alias, ostentui habeantur a nobis cuneta, quæ suis sequacibus astruuntur de eo. Hæ dicentes hydram deferunt ad synagogam, astimantes se Christo Jesu Domino nostro aeterni Regis Filio maximam inferre posse injuriam. Congregaverunt igitur quoscumque repererunt languidos, et in conspectu cunctorum Hebraeorum introdacti sunt in synagogam, inter quos quidam proiectæ atlatis erat hoīo, quem a nativitate sua gravissime osse derat corporis molestia, quæ Graeca locutione παράσυστι, Latina vero, dissoluto membrorum, dicitur. Ilici duni primum ab ei. fuisse perunctus, repente de suo grabato, quasi cervus exsiliens, ad laudem Filii Dei incolumis redditus, ad propria remeavit. Deinde adducentes cæcos nonnullos, loca eorum lumen perungere studuerunt. Qui ipsi statim in Jesu Christi nomine discussa cœcitate, post multos annos, lumen amissum reciperunt. Ne-

ruerunt. Egrotantes autem plurimi ad hoc spectulum sunt adducti, manibus post terga revinctis. Cumque et illi fuissent peruncti, mirabilis Dei virtus undique perfusi, sensu redintegrato pristino, ad propria dum revertuntur sanissimi, laudes Dei omnipotens Filio Iesu Christo Domino Salvatori nostro persolvuntur ab omni populo. Tumultus autem exortus est magnus, per totam eamdem urbem concurrentibus omnibus, propere innumerabilia quae sicut miracula. Et quicunque variis languoribus infirmos possessos habebant apud se, illuc eos deducentes perungebant, et statim sanitatem, quam desiderabant, consequerantur. Omnes autem, ad quoscumque pervenire potuit opinio, afferentes infirmos, quos habere tolerant in domibus, paralyticos, caecos, claudos, surdos, mutos, et lepricos, sive aridos, deducebant eos ad synagogam Iudeorum, ubi haec sicut signa divinitatis. Sed quanvis maxima esset haec eadem synagogue, nequam tamen recipere poterat supervenientium multitudinem. Infiniti enim erant populorum catervae, quae undique illuc confluebant propter innumerabilia miracula et prodiga, quae pro sua nimia prolixitate, ne fastidio 297 generarent, transgreendi pretermittuntur. Omnes autem principes sacerdotum, et seniores, et omnis turba Iudeorum, parvolorum, ac majorum, et mulierum, videntes quae facta fuerant, crediderunt in Dominum nostrum Iesum Christum, et dicebant: Gloria tibi sit, aeterni Deus, et omnipotens Pater, qui nobis indiguis, quamvis sero, revelasti unicum Filium tuum, Dominum nostrum Iesum Christum: quem, ut Isaiae vaticinium cecinist, Virgo concepit, et Virgo popperit, ac post partum Virgo permanuit. Gloria sit tibi, Christe Fili Dei, qui tanta mirabilia nobis miseris demonstrasti. Tibi credimus, tu nobis esto propitiatus et nos suscipere dignare, quia ex toto corde, et tota anima atque virtute ad te confugimus. Haec et his similia clamantes dicebant, lacrymas autem amaras emittebant et singoltus.

CAPUT IV.

Postquam autem curati sunt cuncti qui aggritudine detinebantur, occurrit omnis multitudo Iudeorum ad dominum sanctae ecclesie, quae in eadem urbe erat, ubi metropolitanus. Cujus pro voluntate vestigiis, se peccasse, se graviter delinquisse, magnis vocibus fatebantur. Qui cum ab eis perquireret omneum rei gesta veritatem, sanctam iconam Domini Salvatoris eidem demonstrantes, annuntiaverunt cuncta quae in ea exercuerant. Et qualiter ab ictu lanceæ sanguis et aqua emanavit ex latere ipsius, necnon et de mirabilibus ab ea ostensis illi retulerunt per ordinem. Ille vero interrogabat, qualiter icona ipsa ab eis fuisset reperta, et si ab ali-

A quo eam exceperint. At illi retulerunt ei, quod quidem Christicola per oblivionem in cellula synagogæ proxima dimisisset eamdem iconam, dum se ad alium locum transferret hospitandi gratia. Qui statim jubetur inquire, et repertus in presentia domini metropolitani statuitur. Cumque ab eo studiosissime fuisset interrogatus, quomodo icona apud se devenisset, vel a quo tam mirabiliter posita esset, respondit dicens: quod Nicodemus, qui ad Jesum nocte venerat, propriis manibus eam composuisse, et moriens Gamalieli tradidisset. Gamaliel autem doctoris gentium Pauli διδάσκαλος, cum diem sibi cerneret adesse extreum, Jacobo eam reliquit, et Jacobus Simeoni, et Simeon Zaccheo; et sic per successores temporum in Jerosolyma perduravit, usquequo subversio illius urbis patrata est quadragesimo et tertio anno post ascensionem Domini Salvatoris ad cœlos. Sed biennium antequam Titus et Vespasianus eamdem subverterent urbem, admoniti sunt a Spiritu sancto fideles atque discipuli Christi, ut relicta urbe, ad regnum se transferrent Agrippæ regis, quia ipse tunc Agrippa Romanis fœderatus erat. Qui egressi ab urbe, omnia quæ ad cultum nostræ religionis vel fidei pertinere videbantur secum auferentes, in has regiones transtulerunt se. Quo tempore etiam icona, cum ceteris rebus ecclesiasticis deportata, usque hodie in Syria permanuit, quam ego ipse a parentibus ex hac luce migrantibus mihi traditam, jure hereditari usque nunc possedi. Haec certa et manifesta ratio est de icona sancta Domini Salvatoris, qualiter de Syria in Iudeæ partes devenit. Auditis his sermonibus reverendissimus metropolitanus, valde hilaris redditus, conversus ad populum Israëliticum dicebat: Convertere, Israel, ad Dominum, Patrem universorum viventium, et adora nobiscum ejus Filium, per quem sunt omnia creata, et Spiritum sanctum, qui est vivificator cunctorum viventium, et illuminator nostrarum animalium. Festina debitum absolvere votum. Omnis autem turba stirpis Iudaicæ clara voce coepit cantare et dicere: Unus Deus Pater, et ipse ingenitus. Unus Filius, et ipse unigenitus Christus, quem patres nostri crucifixerunt, et nos ipsum agnivimus verum Dominum. Unus Spiritus sanctus et ab utroque procedens, per quem veraciter nos credimus esse salvandos. Haec dicentes, prosterni genibus ipsis, veniam postulabant de suis consequi sceleribus per baptismi remedium. Quos suscipiens beatus antistes eum suis clericis, per dies plurimos de disciplina eruditivit Christiana. Ad ultimum vero catechumenos factos, et triduano peracto jejunio, ex aqua et Spiritu sancto regeneravit eos.

CAPUT V.

Postquam vero baptismum consecuti sunt, rogabant enixius sanctum virum, ut synagogam suam ecclesiam consecaret in honorem sancti

Salvatoris mundi. Quorum petitionem minime aspernatus, synagogam illorum, quæ major esse videbatur, in nomine unigeniti Dei Filii Redemptoris mundi consecravit. Ex tunc itaque per diversas orbis terræ nationes et provincias mos inolevit, ut basilicas plurimas vel oratoria, pontifices Christianæ legis, in honore sancti Salvatoris mundi condere et dedicare non desinat. Nam antea antiquiores nostri, vel maiores, hoc peragere minime præsumperant. Sed ad narrationis nostræ ordinem reflectamus articulum. Rogaverunt autem metropolitani præfatum virum, ut ceteras synagogas eorum in honore quorundam beatorum martyrum consecrando reconciliaret. Itaque et huic petitioni libenter animun accommodavit, et quæ illi suggesserunt Dei juvamine fretus, cuncta explevit devotus. Factum est gaudium magnum in civitate illa, non solum de sanitate corporum, quæ emanaverat maxima, sed et de tantis animalibus, quæ ab interitu Satanæ ad vitam æternam fuerant revocatae.

CAPUT VI.

Venerabilis vero et summus antistes, die noctu- que variis fluctuabat cogitationibus de hydria, quæ Dominicum intra se retinebat cruentum, valde hæsitanter, quid de ea opportunum fuisset peragere. Tandem autem salubri reperio consilio, omnino Ecclesiarum, quæ per orbem terre longe lateque consistebant, inæstimabile atque profuturum providit consolationis remedium. Denique ampullas præcepit fieri vitreas, in quibus portiones misit singulas de sanguine et aqua, quæ de imagine Domini Salvatoris nostri decurrerant, quas etiam per Asiam, Africam, Europam, per suos nuntios dirigens, cuncta, quæ apud urbem jam dictam suo tempore contigerant, devenisse

suis scriptis vel eloquis manifestissime universis sanctæ Ecclesie filii viriliter declaravit. Hoc iasuper ab eis efflagitans, ut per annos singulos in mense Novembri, qui apud Hebræos est nonus, apud nos vero mensis undecimus, nono die ipsius mensis, id est quinto Idus Novembri, non minori reverentia, quam natalis Dominus vel Paschalis, ista dies præcipua observatione colatur.

CAPUT VII.

Hæc est vera et vehementer credula ratio de cruento lateris Domini nostri Salvatoris, qui profluit de sancta imagine ipsius, quæ crucifixæ est in Syria, in Beryto civitate. Hic est etiam sanguis ille B 298 Dominicus, qui apud plerosque repertus esse dicitur. Nec esse aliter aestimandum est a vere Catholicis, præter id, quod scribitur a nobis, quasi ex carne et sanguine Christi aliiquid possit in mundo inveniri, nisi illud quod in ara altaris per manus sacerdotum quotidie spiritualiter efficitur. Haec ergo sciens, amantissimi patres et fratres, acceleravi declarare vobis, ad ædificationem animalium vestrarum, ad incrementum vestre fidei, ut et in hoc scire valeatis, quanta sit virtus et pietas Domini Salvatoris nostri Iesu Christi. Idecirco in fide fortes estote, et congaudete super magna et obstupescenda ejus miracula, quæ in nostra generatione a Deo sunt patrata. Et date illi gloria cum laetitia gaudentes, et cum nimia cordis compunctione ejus majestati immensas gratias agite, eo quod fidei sua et scientiæ dignos vos fecit esse. Ipsi Christo Iesu Salvatori nostro, cum Patre, sanctoque Spiritu gloria sit honorque, laus etiam perennis : qui sempiternum atque indivisum absque initio et fine obtinet imverum. Amen.

SERMO SANCTI ATHANASII EPISCOPI, DE NOVIS ET MODERNIS MIRABILIBUS IMAGINIS DOMINI (18).

Elevate oculos sensus vestri, universi sanctæ Christianæ religionis fratres et patres, et considerate hanc novam admirationem quæ facta est, quam his temporibus ostendit Deus nobis, et dat gloriam nomini ejus. Considerate ineffabilem humanitatem ac magnitudinem divinae ordinationis, et lamentationem cum letitia sumite. In Deo quidem nihil extranum est, quia Deus noster potens est. Quoniam autem in diebus nostris circa nos notam fecit Deus virtutem suam, obstupescit omne cor audiendum pro enormitate sceleris, et magnitudine mirabilium Dei. Conturbata est iterum abyssus, sol et luna obtenebrati sunt a facie iniquitatis ; sed et omnes virtutes celorum et ornatus eorum laudem et gloriam dederunt Deo, qui magnificentiam et virtutem operatus est in Filio suo. Audite igitur, fratres, verbum quod factum est in diebus nostris,

et obstupescite ; intelligentes intelligite, et inclinate corda vestra ad magnitatem Dei. Est civitas quæ vocatur Byrrho, ac jacens inter terminos Tyri et Sidonis, præbens tributum Antiochiae. In hac autem civitate multitudo erat Iudaorum, et synagoga eorum magna valde. Accepit autem quidam Christianus dato prelio cellulam a quodam in pensionem, in qua habitans fixit imaginem Salvatoris nostri Iesu Christi in conspectu lecti sui : et statuta quidem pictura non magna, sed mediocris, quæ tam totam imaginem Salvatoris contineret. Aliquantum temporis fluxit, et substantia viri illius valde crevit, utpote ubi misericordia et dispositio Dei mirabiliter operari coepit ; et ampliorem sibi Christianum ille ad divertendum querare coepit domum. Tollens autem omnem supellectilem suam, transtulit a supradicta cella, quæ et ipsa valde contigua erat syn-

(18) Ex codice ms. S. Germani a Pratis, n. 106.

agogæ Judæorum, ad alium quem sibi inhabitandum elegerat locum, solius imaginis Domini immemor factus, quod et per providentiam Dei ita contigit accidisse. Rursus vero Judæus quidam accepit in pensionem eandem cellam, ubi imago Domini relata mansit, et introducens omnia sua, ibidem conversari coepit non cognoscens ani aliquando perspiciens imaginem Domini, eo quod ex adverso velut in occulto reposita staret. In una autem dierum invitavit ipse quendam alium Judæum ad prandium secum : et inter prandendum elevans oculos suos ille qui vocatus venit Judæus, vidit imaginem Domini nostri Iesu Christi. Et ait : Dum tu es Judæus, quomodo hanc imaginem habes? Et injurias quidem multas et nefandas dixit contra Salvatorem ab hora qua sanctam imaginem aspergit, quod et jam nefas duxi scribere, et satis ei fecit ille qui eum invitavit, quod ex tempore quo in eadem domo conversari coepit, imaginem Domini ibidem non cognoverit. Surgens autem cum indignatione, abiit ad principes sacerdotum. Cumperientes autem que facta sunt, dixerunt ei : Potes hoc nobis demonstrare? At ille certioratus est dicens, quoniam ego vobis hoc exhibeo in domo ejus. Itaque transacta hora vespertina, illo die siluerunt. Mane autem facto summi principes sacerdotum et seniores populi, turba quoque multa gentis eorum abierunt in dominum ubi stabat imago Domini nostri Iesu Christi. Et pervenientes dominum impetu facto irruerunt principes et seniores populi, previo duce Judæo illo qui illis annuntiaverat, et invenerunt imaginem Domini nostri stanteum sicut dictum est ad illos. Irati valde circa Hebræum illum qui ibidem inhospitabatur, extra synagogam eum expuleront. DepONENTES VERO sanctam imaginem, dixerunt : Quoniam sicut audivimus quod patres nostri huic olim illuserunt, et nos illudamus. Tunc eoperunt expiri in faciem ejus, et percutiebant eam. Dixeruntque : Quanta fecerunt ei patres nostri, et nos omnia faciamus : et conviciabant ei multis criminosis sermonibus, que etiam pro enormitate sceleris scribere nefas fuit. Item dixerunt, quia conficerunt manus ejus et pedes, hoc et nos faciamus. Conflentes autem manus et pedes, adjece- runt dicentes : Audivimus quia aecum et fel dederunt ei porrecta spongia ; hoc idem et nos impleamus. Et admota arundine cum spongia plena acetio cum folle, apposuerunt ori ejus, addideruntque iniuritatem super iniuritatem dicentes : Didicimus quod arundine percussurunt caput ejus patres nostri, similiiter et nos faciamus : et percussurunt arundine caput ejus. Finitis vero omnibus his, dixerunt : Sicut lancea latus aperuerunt, ita et nos confodiamus. Et perforato lancea latere ejus, exiit sanguis et aqua. Gloria tibi, Christe, gloria tibi, Fili Dei vivi, qui de supernis sedibus descendisti pro salute nostra tuam exhibere presentiam, et pro liberatione nostra cum immortalis esces, morti te tradidisti. O inestimabilis benignitas Salvatoris

Anostri Dei, ut fidelibus tuis rememorareris antiqua
tuæ pietatis opera! Haec mirabilia tua cœlo et ter-
ris stupenda. Oculos mentis vestra, et exhilarate
corda, quia hodie facta est nobis redemptio, et
jugum captivitatis vestra contritum. Audit ergo,
et glorificate Deum pro beneficiis que adiuc vobis
ministravit. Principes sacerdotum postquam lancea
latus Domini confoderunt, dixerunt: Quia per uni-
versam terram divulgata sunt signa et virtutes plu-
rimæ, que fecit Iesus Nazarenus, recipiamus san-
guinem de latere ejus, et omnes infirmos et male-
habentes per universam synagogam inde sparga-
mus, ut experiamur virtutem Christi, et si vera
sunt que de illo dicta sunt. Et supponentes am-
pullam vitream ad locum vulneris, repperunt in
cam aquam et sanguinem de latere Domini decur-
rentem. Adhuc ipsis non credentibus, sed injuriis
et blasphemias inferentibus, portabant ampullam
plenam salute et virtute ad locum in quo multi-
tudo languentium coadunata fuit. Primum quidem
omnium paralyticum quedam a nativitate adeunt,
liquore sancto perungunt et incolumitati reddunt;
cæci quamplurimi a tactu sancte perunctionis gau-
dium reperunt luminis. Demoniaci ad odorem
divine virtutis quotquot offerebantur, curaban-
tur.

Ubi autem celebre hoc factum est verbum per universam civitatem, alii atque alii se **299** cum ægrotis suis inferentes, de agris, vicis et dominibus cum multitudine infinita profluabant et salvi fibant. Repleta est autem synagoga eorum paralyticis, claudis, demoniacis, leprosis, aridis, cæcis, mutis, surdis et omni genere morborum ægrotantibus, et a quoconque genere detinebantur, sanabantur. Videntes autem principes sacerdotum et omnis congregatio eorum, signa et prodigia magna quæ siebant, cum mulieribus et infantibus credentes, clamabant Deo Patri et Iesu Christo Filio suo, atque Spiritui sancto: Unus Deus Pater, unus Christus Dei Filius, unus ex utroque procedens Spiritus sanctus, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus in sæcula. Amen. Gloria tibi, Christe, quem patres nostri ignorantes quidem crucifixerunt, qui nunc et a nobis in sancta imagine tua crucifixus es. Gloria tibi, Fili Dei vivi, qui per signa potentia tua illuminasti cœcitatorem cordium nostrorum et ad tuam misericordiam traxisti. Tibi credimus, propitius esto nobis, et suscipe lacrymas et penitentiam nostram: ne forte pro magnitudine scelerum, infernus aperiens os suum degnabit nos, qui cum patribus nostris mirabilia magna fecisti, et beneficia innomerabilia præstasti. Parce iniquitatibus nostris, et medere animabus nostris; et clamor magnus fiebat clamantium et Deum invocantium. Sanatis vero omnibus qui advecti venerantur infirmis, principes sacerdotum et omnis multitudine eorum ad episcopum civitatis eucurrunt, una voce clamantes: Unus Deus Pater, unus Jesus Christus Filius ejus Deus, quem patres nostri crucifixerunt,

unos et Spiritus sanctus Deus. Et confitentes pecata sua, ipsam sanctam imaginem ostenderunt episcopo, narrantes etiam qualiter sanguis et aqua de latere ipsius eucurrit, et quanta mirabilia facta sunt. Episcopus autem universaliter indicto jejunio, omnes regeneravit sacra baptisata, quos ipse omnes suscepit. Synagogam quidem eorum principalem ecclesiam consecravit in honorem Salvatoris nostri Iesu Christi : ceteras vero synagogas eorum dedicavit ecclesias in honorem apostolorum et martyrum : factumque gaudium magnum, non solum quod tanta corpora curata sunt, sed quod et ani-

A mea multorum de morte ad vitam translatae sunt. Haec sciens ergo, dilectissimi fratres, acceleravi manifestare vobis ; ut in hoc etiam cognoscentes virtutem et misericordiam Domini nostri Iesu Christi, amplius confirmati sitis in fide, et gratiarum actiones illi reddatis pro mirabilibus et beneficiis que Dominus ostendit. Decreuit sancta Romana et Antiochenis Ecclesia diem in Idum Novembrium solemnum agi, in quo haec facta sunt ad laudem Domini nostri Iesu Christi, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

IN SEQUENS OPUSCULUM MONITUM.

Perperam titulus Athanasii nomen profert, cum sit hoc opusculum alias cuiusdam scriptoris qui, ut cugurari licet, Photii aro haec scripseroit, quando oborta questio est de additione Filioque in Symbolo facta. Pro virili ergo pugnat hic homo, Spiritum sanctum, nec ex Filio, nec per Filium procedere. Multum tamen negoti faciunt aperta Athanasii hic allata testimonia, unde fortasse fuerit quod Athanasii nomen inscriptio ferat; Gregorii item Nysseni et Cyrilli loca, quibus liquido affirmatur ex Patre Filioque Spiritum sanctum procedere. Iis ut ocurrat scriptor iste, vanissima utitur distinctione : ait enim, ut duplex est generatio Filii, aeterna alia, aliaque temporanea, ita duplimente esse Spiritus sancti processionem ; aeternam aliam ex solo Patre, temporaneam secundam, qua ex Patre, Filio, atque seipso mitiuit et datur. Quod gratis sane excogitatum commentum exsufflatur ex Athanasii locis compluribus in Praefatione, ubi de Spiritu sancti processione agitur, allatis, moximeque ex eo loco : Filius in Patre fons est Spiritus sancti. Quis enim negaverit fontem, primam significare originem ? Ibi videsis.

ATHANASII PATRIARCHÆ ALEXANDRINI, ΒΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, EX SERMONE CONTRA LATINOS (19).

1. At non ita (sentient) qui Christi sunt ; sed sicut ille, qui ait : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit »¹⁹, his declarat Patrem solum esse Spiritus sancti productorem : eadem quoque isti ratione, magistri obtemperantes, ex solo eum Patre aiunt procedere. Quod si quis dixerit, nusquam dici Spiritum ex solo esse Patrem ; is audiat, eum qui de illo scribit, haud aliter quam ex divinissimorum Patrum nostrorum doctrina, illud ferre testimonium. Ut enim illi Spiritum sanctum dicunt ex Patre procedere, semper ex Domini ipsius ore argumento ; ita subsequentes scriptores consequenter declararunt. Nec quisquam est illorum qui ex Filio vel per Filium dicat ipsum procedere ; nisi fortasse quispiam id dicat de alia profusione, seu manifestatione ac missione donorum Spiritus sancti. Ea quippe ratione quamquam ex Patre manifestatur Spiritus sanctus ad dispensationem, ita quoque ex Filio, ut docet regula veritatis. Et quandoquidem id ipsum omnes uno consensu dicunt, nemoque unus est qui hac in re dissinet, propterea est ex solo Patre Spiritum suam babere subsistentiam : siquidem hujusmodi emanatio subsistentia est. Quemadmodum enim hoc omnium dictum, Filius est Patria fons, ita intelligitur, ut ex solo Patre sit Filius,

1. Ἀλλ' οὐχ οὕτως οἱ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνος τό· « Οταν Εἴθῃ, λέγων, δι Παράκλητος ὁ ἔγω πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται » μόνον ἐντεῦθεν προβαλέα τὸν Πατέρα τοῦ Πνεύματος ἀποδείκνυσιν· οὐτων γαλ εἶντον τῷ διδασκαλῷ πιθόμενοι ἐν τοῖς Πατρός μόνον τοὺς φαντὶ ἐκπορεύεσθαι. Εἰ δὲ τις ἐρει, διτι οὐδαμόν τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου λέγεται τοῦ Πατρὸς ἀκούεται δι τούτος, διτιπερ δι περ τούτου γράφον οὖν διλλως ἐπιμαρτύρεται ἡ κατὰ τὴν τὸν θειοτάτων Πατέρων ἡμῶν διδασκαλίαν. Ήσπερ γάρ ἐκεῖνος τὸ Πνεῦμα τὸ δηγὸν ἐν τοῖς Πατρός φαντὶ ἐκπορεύεσθαι, τὴν αἰτίαν ἀπ' αὐτοῦ τὸν χωρακοῦ λαμβάνοντες στόματος· οὕτων καὶ οἱ καθεδής λογγάροις καὶ συγγραφεῖς ἀκολούθως διαγρούσσουσιν. Οὐ μάντυογέ τις αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ Ιησοῦ καὶ διὰ τοῦ Ιησοῦ τοῦτο φαντὶ ἐκπορεύεσθαι· εἰ μή πως ἐρει τις τὴν διλλήν πρόχυστιν, εἰσουν φανέρωσιν καὶ ἀποστολὴν τῶν γαριβάλτων τὸν Πνεῦματος. Πρὸς ταῦτην γάρ, καίπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς φανεροῦται τὸ Πνεῦμα τὸ δηγὸν πρὸς ἐπικέμητον, οὕτων καὶ ἐκ τοῦ Ιησοῦ, καθὼς δι τῆς ἀληθείας διδάσκει κανόν. Κατειδήπερ ἀπαντας τὸ αὐτὸν λέγοντες συμφώνως καὶ ἐν κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν, καὶ οὐδαμοῦ φανεται τις διαχωρῶν· εἰδῆλον, διτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα έχει τὴν ὑπαρξίην· εἰπερ δι τοιάντη ἀκό-

¹⁹ Joon. xv, 26.

(19) Ex codice Regio 2271 nunc 451, p. 155, ad marginem operis sancti Justini ad Zenon.

ρυστοῖς καθέστηκεν οὐπαρίξις. Ήσπερ γάρ πάντων φύσιγόντων, γέννημα Πατρὸς δὲ Υἱός, συνεπικοινωταὶ καὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς δὲ Υἱὸς κατὰ τὴν προσώπουν γέννησιν· οὗτα καὶ πάντων λεγόντων τὸ Πνεῦμα πρόδηλημα Πατρὸς, συνεπικοινωταὶ καὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Ηνεῦμα, κατὰ τὴν προσώπουν πρόδηλην· εἰ μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς δὲ Υἱὸς, καὶ μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Ηνεῦμα τὸ ἀγνοῦ. Κατὰ δὲ τὴν θεότεραν πρόβοτον, εἴσοντο ἀπεινεργοῦσι καὶ χωρητιστὸν τὴν πέρι τοὺς ἀδελφούς, ὥσπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Ηνεῦμα; οὗτον καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καθάπέρ δὲ καὶ τὴν θεότεραν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, εἴσοντο ἀπόδημιαν τὴν πρὸς ἡμᾶς, οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς; μόνον δοξάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος. Καὶ πειθόντες σε τῷ τοῦ ἀρχαγγέλου φωνῇ πρὸς ἱερῷ λέγοντας τὸν ἁγιόν Μαρίας τὸ, «Μή σοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναικά σου· τὸ γάρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἄγιον». Ἐι τοι δὲ βούλει μαθεῖν, διτὶ καὶ τινὲς ἐκ τῶν ἡμετέρων μεγάλων ἀγίων ἀπεργήνατο τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον ἀκτορεύεσθαι, ἵστη τὸν μάγαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἡλίου Κύριλλον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τοῦ κόσμου πατέρας, πρὸς τοῦτο λάμβανε μάρτυρα· ἐν γάρ τῷ Περὶ Τριάδος λόγῳ αὐτοῦ ὕδε πας σαφῶς παριστῇ. Ή ταναγρία, φρον., καὶ σεπτή Τρίας, πρὸ πάντων αἰώνων καὶ εἰς ἀεὶ ὑπάρχουσα, ἀχροντάς εστι καὶ ἀδύος, ἀσύμπτοτος, ἀκατάληπτος, ἀπερληπτός, περιληπτική δὲ τῶν ἀπάντων, καὶ συγχρητοῦσα τὸ πάν, ἀγαθή, προνοτική, δημιουργὸς τῶν ὑπάντων, δρατῶν τε καὶ ἀσφάτων, ἀπάθητος, ἀναλογούστος, ἀτρεπτος, νῦν ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων καὶ τῇ κατοτε φύσει ἀκταλόπτος· δροσούσιος ἐν ἑαυτῷ, ἀχοντήτος δὲ καὶ οὐσίαις πάλι τῇ κτίσι· γινωσκομένη μόνον ὑπὲρ ἑαυτῆς, ὑπὲρ οὐδεμίας φύσεως τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τῆς ὑπὲρ κόσμου τούτου· μονάς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, εἴσοντο προσώποις, καὶ Τρίας ἐν μονάδι θεότητος, ἵστη μας οὐσίας γινωσκομένην. Ταύτης τῆς ἀγίας καὶ σεπτῆς μονάδος, αἱ προσκυνηταὶ τρεῖς ὑποστάσεις γινωσκόντας καὶ πιστεύοντας· ἐπ Πατέρι ἀνάρχων, ἀνατολή, ἀγενήσιη, ἀΐδην· καὶ ἐν Υἱῷ μονογενεῖ γεννηθέντι ἀρέθιτος, καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀρράστως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Πατρὸς, καὶ διὰ τοῦτο δροσουσῶν καὶ λογ τῷ Πατέρι, χωρὶς τῆς πατρότητος, ἀρχῆν δὲ καὶ αἰτιῶν τὸν Πατέρα ἔχοντα γεννητῶν· καὶ τὸ Πνεῦματι ἀγίῳ ζωοποιῷ προσκυνουμένῳ, ἀκτορεύομένην δὲ τοῦ Πατρὸς, τουτότον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Οὐ γεννητὸς καθάπέρ δὲ Υἱός, ἵνα μηδέοντες ηττή Τριάδος ἀλλ' ἀκτορεύομένην, καθάπέρ εἰρηται, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀπὸ στόματος· περιφόρος δὲ δε' Υἱοῦ, καὶ λαλήσαντες ἐν τοῖς ἀγίοις προφήταις καὶ ἀποστόλοις. Ιησοῦ, ὡς εἰπον, τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὑπάρχοντα, καὶ τὸ δροσούσιον ἔχοντα πρὸς Πατέρα καὶ Υἱόν. Ἀκοινόνετον δὲ καὶ αὐτό τιστιν, ὥσπερ καὶ δὲ Πατέρη καὶ δὲ Υἱός πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

2. Ὁρές ποιεῖς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον κατὰ τὸν ἀγίον Κύριλλον, ἢ μᾶλλον κατὰ πλευραν τὴν θεάν Γραψῆν. Καὶ μηδ μοι τὸ ἀπὸ τοῦς

A secundum 300 eam quae ante sacerdula est generationem; ita cum dicant omnes, Spiritum esse a Patre productum, intelligitur ex solo Patre Spiritum esse, secundum eam quae ante sacerdula est productionem: si solus ex solo Patre est Filius, solus ex solo Patre est Spiritus sanctus. Qnod spectat autem secundam profusionem, sive dispensationem, qua datur illis qui digni sunt; sicut ex Patre est Spiritus, ita et per Filium et ex Filio. Quemadmodum et postremam Filii generationem, ejus scilicet ad nos adventum, non ex solo esse Patre, sed etiam ex Spiritu sancto existimamus. Ejusque tibi rei fidem faciat angelica vox ad Josephum virum Mariam factu: «Noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est. ex Spiritu sancto est¹¹». Quid si ediscere cupias aliquos et magnis apud nos sanctis, affirmasse ex solo Patre Spiritum sanctum procedere, jam tibi magnum Ecclesiae nostrae, immo totius orbis solem, Cyrillum hujuscemodi rei acce ptem: in suo namque De Trinitate libro aperte ita loquitur. Sauctissima, inquit, et veneranda Trinitas, quae ante omnia sacerdula est et semper futura, incorrupta est, aeterna, incorporea, incomprehensibilis, incircumscripta, sed quae complectitur omnia, universumque continet: bona, provida, creatrix, onus, visibilium et invisibilium, imparabilis, immutabilis, invariabilis, menti hominum et angelorum, creataque naturae incomprehensibilis, in seipsa consubstantialis, incommunicabilis secundum substantiam omnini creaturæ: quae a seipsa solum cognoscitur, et a nulla natura quae in hoc mundo vel supra hunc mundum fuerit: unitas in tribus hypostasiibus, seu personis, et trinitas in unitate deitatis, sive unius substantiae cognita. Hujus sanctas et venerandas unitatis, adoranda tres hypostases cognoescuntur atque creduntur: in Patre qui est sine principio, sine causa, ingenitus, sempiternus: in Filio unigenito; inenarrabiliter, impossibiliter, inestabiliter, nato ante omnia secula, ex ipsa Patris substantia, atque ideo consubstantialis et aequali Patri, excepta paternitate, qui pro causa Patrem habet, generandi scilicet modo: et in Spiritu sancto et vivificante adorato, procedente ex Patre, id est ex substantia Patris, non generatione, quemadmodum Filius, ne duo sint Filii in Trinitate; sed procedente, ut dictum est, ex solo Patre, atque ex ore. Apparuit autem per Filium, locutusque est in sanctis prophetis et apostolis. Ceterum, ut dixi, qui est ex substantia ipsius Patris et Filii, consubstantialisque est Patri et Filio. Incommunicabilis autem est, sicut Pater et Filius, omni creature, iuxta substantiam rationem.

B. Viden' quod ex solo Patre sit Spiritus sanctus juxta sanctum Cyrillum; immo juxta totam Scripturam sacram. Et ne quis mihi ultra frigida

¹¹ Matth. 1, 20.

illa proferat verba, aut voculas, quod scilicet praeclari illi viri Athanasius et Cyrilus, unaque Gregorius Nyssenus, additionis in causa fuere. Athanasius quippe ita ait : Spiritus ex Patre, (iunct adversarii) et Verbo, quod est ex Patre procedit. Nyssenus autem postquam dixit, Filium esse peculiariter ex primo, id est ex Patre, deinceps ait : Spiritus per eum qui est peculiariter ex primo. Sapientissimus vero Cyrilus aperte dixit, ex ambobus, Patre nempe et Filii, Spiritum esse sanctum. Hec sunt argumenta anteriora portentosae illius atque pravae additionis. Ego vero, ignarus licet, et omnem sensum captivans in obedientiam Christi, » hac ratione loca illa explico. Ea sententia Athanasius ait, Spiritum et Patre esse, et a Verbo quo ex Patre procedit. Quemadmodum ex ipso coetero Patre : sicut et Verbum mititur daturque fidelibus a Spiritu, eadem ratione qua ab ipso Patre. Testimonium accipe ab ipso Verbo atque Filio, aiente : « Spiritus Domini super **301** me, eo quod unxit me. Evangelizare pauperibus misit me¹⁸. » Sanctus ergo Spiritus Filium unxit atque misit ; sed etiam Pater ex ambobus Filio scilicet et Spiritu mittitur. Quia ratione porro id fiat, Patrem audi per Isaiam prophetam ita loquentem : « Audi me, Jacob et Israel, quem ego voco : Ego Deus primus, et ego post haec : et praeter me non est Deus. Ego manu mea fundavi terram, et Spiritus natus sustinuit eum. Ego omnibus astris praecipi. Et nunc Dominus misit me¹⁹. » Pater igitur est qui hoc loco dicit : « Misit me. » Vident^c aequalitatem trium personarum excelsissime deitatis ? Cum Spiritus sanctus mittitur a duobus, ut consubstantialis mittitur Patri atque Filio. Cum autem Filius ex Patre, ut consubstantialis etiam Spiritui. Cum autem Pater ex Filio et Spiritu, quasi consubstantialis. Cum dixit itaque magnus Athanasius, Spiritus ex Patre procedens, declaravit undenam Spiritus babeat subsistentiam, scilicet ex solo Patre. Cum autem ait rursum : Ita est Spiritus ex Patre, ut est ex Filio qui est ex Patre ; aequalitatem Patris et Filii comonstravit, ut hac in re confundaret impiissimum Arium, qui Filium creaturam esse dicit, et non Deum : quasi bisce illum verbis compellaret : O impiissime Ari, sic Spiritus qui a Patre procedit, a Filio quem tu blasphemas, splendet daturque fidelibus, secundum ejus operationem atque donum, quemadmodum ab ipso semper interno Patre. Quod autem hoc ad hunc modum se habeat, vide, quæso, quid ad Serapionem scribat episcopum ille Pater, qui ab immortalitate nomen accepit. Eadem enim loquitur, deque iisdem philosophatur bisce verbis : Quemadmodum Filius proles est unigenita Patris, ita et Spiritus a Filio datus,

A legētis tuis tā ψυχρά ἐκεῖνα φήματα, ή λογόδρια, δεις Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος οἱ αὐτίμοι, πρὸς δὲ καὶ διησαέων Γρηγόριος, τῆς προσθήκης γεγόνασιν αἴτιος. Ο μὲν γάρ Ἀθανάσιος οὗτος φησι· Τὸν Πνεῦμα ἐπὶ τοῦ Πατρὸς οἱ ἀντίθετοι λέγουσι, καὶ παρὰ τοῦ Λόγου, τοῦ ἐκ Πατρὸς, ἐκπορεύμενον· δὲ δὲ Νύσσης, εἰπὼν τὸν Υἱὸν εἶναι προσεχῆς ἐκ τοῦ πρώτου, τουτὶ στοιχεῖ τῷ τοῦ Πατρὸς, ἔξης λέγει· Τὸν Πνεῦμα διὰ τοῦ προσεχῶν ὃ δὲ γε σφράγατος Κύριλλος προσφανῶς, φησιν, εἰργάζειν δὲ ἀμφοῖν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ διγόνον. Ταῦτα τῶν τῆς εὐθύνης προσθήκης τεταποιγῶν τὰ προβλήματα. «Ἔνωγχος δὲ ἀπαν νόημα, » καίπερ ὃν ἀμφιθής, « αἰγαλεωτίζων εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, » ὡς ταῦτα διασαφῶ. Οὕτως τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τοῦ Πατρὸς φησιν Ἀθανάσιος, καὶ παρὰ τοῦ Λόγου, τοῦ ἐκ Πατρὸς, ἐκπορεύμενον, ὅπερ καὶ ἔξ αὐτοῦ τοῦ συναίδειον Πατρὸς, καθὼν καὶ δὲ Υἱὸς οὗτος ἀποστέλλεται (20), καὶ δίδοται παρὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς πιστοῖς, ὡς καὶ ἔξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς· καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀπ' αὐτοῦ λάμβανε τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ, «Πνεῦμα Κυρίου, » λέγοντος, « ἐπ' ἐμοῦ, οὐ εἰναῖς ἔχοις με. Εὐαγγελίσασθαι πιστῶς ἀποσταλέκε με. » Ἄρα τὸ Πνεῦμα καὶ ἔχοντος τὸν Υἱὸν, καὶ ἀποστάλκεν· ἀλλὰ καὶ δὲ Πατήρ ἐξ ἀμφοῖν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀποστέλλεται. «Οπως δὲ τούτο, αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς οὕτω δια τὸν προφέτην λέγοντος δικαιουσον· «Ἄκουο μοι, Ἰακὼβ καὶ Ἰορδάνη, δι ἐγὼ καλῶ· «Ἐγὼ Θεὸς πρώτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα· καὶ πλὴν ἐμοῦ θεὸς οὐκέπειτον. «Ἐγὼ χειρὶ μου ἐθεμέλισα τὴν γῆν, καὶ τὸ Πνεῦμα μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανὸν. «Ἐγὼ πάσι τοῖς ἀποστολοῖς ἐντελέχημνον. Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκε με. » Ἄρα δὲ Πατήρ ἐστιν Ιηταῦθα δι λέγων τὸ· «Ἀπέσταλκε με. » Ήρᾶς τὴν Ιεσοτιμίαν τῶν τριῶν προσώπων τῆς ὑπερπάτης θεοτητος; «Οτε τὸ Πνεῦμα τὸ διγόνον ἀποστέλλεται δὲ ἀμφοῖν, ὡς ὁμούσιον ἀποστέλλεται Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. «Οτε δὲ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁμούσιος καὶ τοῦ Πνεύματος. Οτε δὲ Πατήρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς ὁμούσιος. Εἰπὼν τοινόν δὲ μέγας Ἀθανάσιος, τὸ ἐκπορεύμενον τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα, δόθησεν οὖν ἔχει τὸ Πνεῦμα τὴν ὑπαρξίαν, ἐκ μόνου δηλούντος τοῦ Πατρὸς. Εἰπὼν δὲ πάλιν οὕτω τὸ Πνεῦμα τὴν ὑπαρξίαν ἀποτελεῖται Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, κατασύγκειται ἐν τοιτῷ τὸν προσώπων τῆς ὑπερπάτης θεοτητος. «Ἄρειον, δὲ κτίσμα Εἰργε, καὶ οὐ Θεὸν τὸν Υἱόν· οἰοντες ταῦτα λέγων πρὸς αὐτὸν. «Ο ἀδενότατες Αρειοί, οὕτω τὸ ἐκπορεύμενον Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, παρὰ τοῦ ὑπὸ σου βλασφημούμενον Υἱοῦ ἐκλάμπει καὶ δίδοται τοῖς πιστοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀνέρεις καὶ δωρεάν, ὅπερ καὶ ἔξ αὐτοῦ τὸν συναίδειον Πατρὸς. «Οτι· δέ τοῦτο τοιούτον ἔχει τὸν τρόπον, ὅπα τι γράψει πρός εἷς ἐπίσκοπον τὸν Σεραπίωνα, δὲ τῆς θεωρίας ἀξιώνυμος οὗτος Πατήρ. Τὰ αὐτά γάρ λέγων, καὶ

¹⁸ Isa. lxi, 4; Lyc. iv, 18. ¹⁹ Isa. xlvi, 12-16.

(20) Illic desunt nonnulla.

φιλοσοφῶν περὶ τῶν αἰτῶν, οὕτω κάκεστος φησίν· "Οὐπερ γέννημα μονογενές ἔστιν δὲ Γίδες τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ παραπόμενον, καὶ αὐτὸν ἐν καὶ οὐ πολλά, οὐδὲ ἡ πολλῶν ἐν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸν Πνεῦμα. Ἐνδέ γάρ δυντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικήν καὶ φωτιστικήν ζωῆν, οὕτων ἀνέργεταν καὶ δωρεὰν αὐτοῦ, ἵτις γε ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὅμολογουμένου ἐκδάμπται καὶ ἀποτελλεται καὶ δίδοται. "Οὐπερ γέννημα μονογενές, φησίν, δὲ Γίδες τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ πρόδημα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Πνεύματι καὶ οὐ πολλά, οὐδὲ ἡ πολλῶν δηλοντεῖ τὴν ὑπάρχην ἐσχηκός. Ἀλλ' ὡς μόνον αὐτὸν Πνεῦμα καὶ πρόδημα, οὕτως καὶ ἡ πολλῶν δηλοντεῖ τὴν ὑπάρχην ἐσχηκός. Ἐνδέ γάρ δυντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, ὡς ἐξ εὑνές τοῦ Πατρὸς, καὶ μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικήν καὶ φωτιστικήν ζωῆν, ἵτις ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνωτον, τὸ τὴν ίδιαν ἐαυτὸν διωρεὰν ἐνέργον, καὶ διαιροῦν ιδιὰ ἐκάστη, καθὼς πούλεται. "Ητις γε δωρεὰ διὰ τοῦτο ἐτοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, τουτέστιν ἐκχειρίσθαι καὶ ἀποτελλεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὅμολογουμένου ἐκδάμπται καὶ ἀποτελλεται καὶ δίδοται. Φιλοσοφήσεις πρώτων δὲ ἀγίων περὶ τῆς προσωπίου τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύεσσας ἀμυνόμενος, μόνον αὐτὸν ἀποδείξας πρόδημημα, ὡς ἐξ ἐνὸς τοῦ προβολέως τε καὶ Πατρὸς, διὰ τῶν ἐξηγημάτων ἀποδείκνυσι μάλιστα σαφῶς καὶ τὴν ὑπὸ χρόνον πρόχυσιν, ὡς ἐξ ἀμφοῖς ὑπάρχουσαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. "Οὐπερ δὲ δύναται ἐπειδὴ, οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐτοῦ Πατρὸς, ὡς παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς, οὕτως ἀνταύτη καὶ τό· "Ητις γε ἐτοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὅμολογουμένου ἐκδάμπται καὶ ἀποτελλεται καὶ δίδοται.

3. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρίτον καὶ δὲ Νίσσης Γρηγόριος τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ προσεγκῶς ἐκ τοῦ πρώτου φησί· μετὰ τοῦ Υἱοῦ δηλοντεῖ συνημμένως καὶ ἀμά, καὶ οὐ μετὰ τοῦ Υἱοῦ ὑπερέπλιν κατὰ τὴν ὑπάρχειν. Εἰπὼν δὲ τὸν Υἱὸν προσεγκῶς ἐκ τοῦ πρώτου, μή νόμιμε μῆτρα καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα προσεγκῶς ἐκ τοῦ πρώτου. "Οὐπερ γάρ δὲ Γίδες προσεγκῶς καὶ ἔγγιστα ἐτοῦ πρώτου, τουτέστι τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα προσεγκῶς ἐτοῦ πρώτου, κατὰ τὴν προσώπουν ὑπάρχειν. Πρώτος δὲ δὲ Πατήρ οὐ κατὰ χρόνον, οὐδὲ κατὰ τάξιν, μή γένοιτο· ἀλλὰ καθὼς αἴτιος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, διστέρε καὶ μείζων καὶ ἀνεργός, ὡς ἀναίτιος, ὡς βίζα τῶν ἐξ αὐτοῦ καὶ πατήρ. "Οὐπερ γάρ οὗτος μόνος διαφρός πρὸς τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Γίδην, οὕτω καὶ τούτων διατὸς μόνος αἴτιος· τὸ δὲ Πνεῦμα πρὸς τὸν Πατέρα, οὐκ διαφρόν, οὐδὲ ἀναίτιος, διστέρε δὴ καὶ αὐτὸς δὲ Γίδες κατὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἀρχήν. Οὐ μόνον τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ δὲ Γίδες διαφρός διστέρε καὶ διατήρ. Πρώτος αἴτιος καὶ μόνος δὲ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ μή ζῆται καὶ ξύντερον διόρθωδος, μηδὲ γι τρίτον· ἴνα μή, τὴν αὐτὴν καὶ μίαν οὐδίσιαν κατατίμων κακοτυχίων,

A atque missus, ipse quoque unus est et non multi, neque ex multis unus, sed ipse solus Spiritus. Unus enim cum sit Filius Verbum vivens, unam esse oportet perfectam plenamque, sanctificantem atque illuminantem vitam, quae sit ejus operatio atque donum, quaerat dicitur ex Patre procedere; quandoquidem ex Verbo, quod ex Patre esse in confessio est, splendet, mittitur atque datur. Sicut proles unigenita est, ait, Patris Filius, ita et productio ejusdem Patris est unus Spiritus et non multi, nec ex multis, ut planum est, habet subsistentiam. Sed sicut unus est ipse Spiritus, unum productum, ita et ex solo et uno est Patre. Cum unus namque sit Filius vivens Verbum, utpote ex uno Patre; unam quoque oportet esse perfectam et plenam, sanctificantem et illuminantem vitam, quae est Spiritus sanctus, qui donum ipse suum operatur, et dividit proprie singulis prout vult. Quod donum idem ex Patre dicitur procedere, hoc est, effundi atque mitti, quia a Verbo, quod ex Patre esse in confessio est, splendet, mittitur et datur. Cum prius sanctus ille ratiocinatus subobscurus esset de processione Spiritus quae est ante secula, solumque ipsum ostendens esse productum, quasi ex uno productore, atque Patre; in subsequentibus nobis liquido declarat eam quae in tempore est profusionem, quasi ex duabus, Patre scilicet atque Filio, existentem; quod ibidem significatur hoc dicto: Sic Spiritus ex Patre, quemadmodum a Verbo quod est ex Patre. Ita quoque hoc loco illud: Quae ex Patre dicitur procedere, quandoquidem a Verbo, quod ex Patre esse in confessio est, splendet, mittitur et datur.

C 3. Eodem quoque modo Gregorius Nyssenus ait Spiritum per eum esse qui est peculiariter ex primo; cum Filio scilicet conjunctum atque simul, neque post Filium secundum subsistentiam. Cum autem Filium peculiariter ex primo, ne arbitrare ipsum Spiritum non esse peculiariter ex primo. Quemadmodum enim Filius peculiariter et proxime ex primo est, id est, ex Patre; ita et Spiritus peculiariter est ex primo, secundum eam quam ante secula est subsistentiam. Primus porro Pater est, nou tempore, nec 302 ordine, absit! sed in quantum causa est Filii et Spiritus, quemadmodum et major et absque principio, ut sine causa ulla, radix et fons eorum quae ex ipso emanant. Quemadmodum enim ipse solus absque principio est respectu Spiritus ac Fili, ita et eorum ipse solus est causa. Spiritus vero respectu Patris, non absque principio, nec absque causa est, quemadmodum nec ipse Filius juxta suum in tempore principium. Non modo Spiritus, sed etiam Filius absque principio est sicuti Pater. Prima causa eaque sola Pater est Filii atque Spiritus. At secundam ne quæras, quisquis orthodoxus es, ne que tertiam; ut ne eamdem unamque substantiam

improbo dividens studio, ut pravae doctrine homino dammeris. Primus itaque Pater est in quantum major est; major vero in quantum est absque principio; absque principio autem est in quantum est principium hypostasium quae sunt ejusdem naturae. Spiritus et Filius peculiariter ex majore, id est ex Patre. Una enim Filius proprie ac vere, neenon Spiritus sanctus ex Patre sunt. Non quod ille prius, iste posterius; sed simul Filii generatio, et Spiritus processio splendet: mittitur Spiritus atque datur, per Filium, ut beatus ait Athanasius, quemadmodum et Filius per Spiritum, ut dictum fuit. Eadem quoque ratione intelligendum illud Cyrilli dictum, nempe ex ambabus, scilicet, Spiritus ex Patre procedens ex ambabus splendet, mittitur et datur, ex Patre scilicet et Filio. Et paulo post: Ducas generationes, ut superius dixi, circa Filium didici; unam qua est ex Patre ante tempora, aliam qua ex Virgine in tempore. Eodem modo duas profusiones didici esse Spiritus sancti; unam qua procedit ante tempora, et aliam qua bonitatem impartitur. Sed prioris Filii generationis et prioris processionis Spiritus, Pater solus causa est. Alterius vero generationis que in tempore facta est, et alterius profusionis, qua dona impartitur, non solus Pater, sed Filius et Spiritus sanctus est causa. Ex amabus itaque, Patre scilicet et Filio, ad dispensationem effunditur: non secundum subsistentiam, absit! alioquin due cause perperam inducentur, quae uni illi ejusdem naturae ac paris honestas existenti, multum antecellerent.

¹ Scilicet οὐταντικά παρεισάγονται, τοῦ ἀνδρὸς συμφουσίας καὶ δύοτημον κατὰ πολὺ διασέροντα.

A καὶ διαιρῶν, καταδικασθῆς ὡς κακόδοξος. Πρώτος τοιχαροῦν δὲ Πατήρ καθὸ μεῖζων, μεῖζων δὲ καθὸ διαρχος διαρχος δὲ καθὸ ἀρχὴ τῶν δροφῶν ἐποτάσσεων. Τὸ Πνεῦμα, καὶ δὲ Υἱὸς προσεγένετο τοῦ μεῖζονος, τοντέστι τοῦ Πατρός. 'Ἄμα γάρ δὲ Υἱὸς χωρίας καὶ ἀληθίως, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός. Οὐχ δὲ μὲν πρότερον, τὸ δὲ μετ' αὐτὸν ἀλλὰ ἂμα ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ, ἄμα καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκτόρευσις ἐκλάμψεται, καὶ ἀποτελεσται τὸ Πνεῦμα καὶ δίδοται διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς μακάριος φησιν Ἀθανάσιος, καθάπερ καὶ δὲ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος, ὥσπερ εἴρηται. Ποιῶντας καὶ τὸ τοῦ μακαρίου Κυρίου, λέγω δῆ τὸ ἔργον, κατ' αὐτὴν ἐκτητόν τὴν Εννοιαν· τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκτορεύμενον ἐκ τοῦ Πατρός ἐξ ἀμφούν ἐκλάμψεται, ἀποτελεσται καὶ δίδοται, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ μετ' ὅλην· Δύο γέννησις ὡς δικαιοεῖ ἐζήνει εἰτῶν ἐπὶ τοῦ Λόγου μεράθηκα· μίαν μὲν τὴν ἐκ Πατρὸς καὶ ὑπὲρ χρόνον, μίαν δὲ τὴν ἐκ τῆς Παρθένου καὶ ὑπὲρ χρόνον. Ποιῶντας καὶ δύο προγόνους ἐμυθήντην ἐπὶ τοῦ Πνεύματος· μίαν μὲν τὴν ἐκτορευτικὴν καὶ ὑπὲρ χρόνον, καὶ μίαν τὴν μεταδοτικὴν ἀγάπετητος. Ἀλλὰ τῆς πρώτης γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς πρώτης τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύεσσας, δὲ Πατήρ μόνος αἴτιος. Τῆς δὲ ἀλλης γεννήσεως τῆς ὑπὲρ χρόνον, καὶ τῆς θλητικῆς προγόνους τῆς μεταδοτικῆς, οὐ μόνος αἴτιος δὲ Πατήρ, ἀλλὰ καὶ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ δίκον. Ἐξ ἀμφούν τοιχαροῦν τὸ Πνεῦμα, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πρὸς ἐπινέμεστον προρχεῖται· οὐ κατὰ τὴν θαρρεῖν, μη γένοτο!

B

C

IN SYNTAGMA DOCTRINÆ ADMONITIO.

Hoc opusculum paucis ab hinc anni in lucem protulit vir clariss. Andreas Arnoldus Norimbergensis, anno scilicet 1685. Atque in præfatione sua multis ille argumentis Athanasio asserere contendit. Sancti Athanasi archiepiscopi Alexandrini, ait iuste, *Syntagma doctrinæ ad monachos, clericos et laicos*, recensetur ex pulcherrimo codice membranaceo Vossiano quingentorum vel sexcentorum annorum, qui continet præterea Palladil *Historiam Lausiacam* cum aliquot libellis vetustioribus. Ad cupiditatem describendi exciverunt me viri illustris manu ascripta verba. Non est in editis Athanasii. Nolebam enim parvi facere quid-quit tanti Ecclesiæ doctoris esset, quodquæ ad aliquem meum fructum redundaret. Postea per literas suærem de voluntate emittendi Athanasii certiorum reddidi, quibus tale responsum dedit: S. Athanasi De vita monastica διδασκαλικὸν dignum est prorsus quod edatur, longeque præstantius ea regula, quam ex Hieronymi operibus collegit Lupus. Cum veteres scriptum hoc Athanasio tribuant, non satis video quare de auctore dubitas. Winsorie xi Jul. c13cLXXXIII. Ex quo magnum mihi nascebat argumentum tum veritatis, tum dignitatis. Pergam in incepto, ubi tanto viro pro suis in me meritis, gratias egero. Per quinque amplius menses bibliotheca ipsius, quæ multas alias raritate, utilitateque longe superat, non tantum patuit; sed oraculum eruditiois in singulos dies consulere fas erat. Veteres oracula vel una vice consultandi causa longissima emeticabant itinera, beati brevibus responsis: quis dubitet, meliore fuisse loco qui in templo Musarum cum Apolline habitavit? Alio quandoque spectabat Pythia vox: aliquando sortem oraculi eluserunt. Dormiebant nonnulli in delubris, ut per somnum viderent species rerum, vel audirent vocem; mili tunc latiores in vita illuxerunt dies, vera omnis et perspicua oratio. Gratias te dignas, illustris Vossi, agere deberem, et quas possum ago. Siquidem nihil satis magnificum de virtute tua dixerim.

Tantopere de me merito, Lector benevolè, gratum præbere imperavit pietas; nunc ad *Syntagma te-*

deundum, quod novum existens, præfationem sibi postulat. Codex ite antiquus S. Athanasio tribuit opusculum, que res alicuius est momenti, ut ut librorum inscriptions vera nomina non ubique referant. Nam posteriorum temporum scriptores, vetera interdum sibi vindicant; nonnunquam sub prisorum anctorum nominibus sua supponunt, præsertim ex doctrina nobilium et clarorum. Inter ea ex codicis antiquitate constat, olim fuisse creditum seriem hanc doctrinæ ab Athanasio posteritati **303** reliquit. Si plura mss. eodem modo inscripta reperirentur, aliquam saltem veritatis rationem suggererent; verum præter Vossianum nullum adhuc inventi, neque in Christianissimi regis bibliotheca, vel alibi quoque. Argumentum foret ad probandum, aut coevi auctoris testimonium, aut ipsius Athanasii in suis operibus, quod cum desit, aliud est in promptu. Quærenti aliquando in biblioteca Regia Sophronianam fidei confessionem induitu cl. Thevenoti, conatus meos ornantis et promoventis; venerunt in manus Ἐρωτήσεις χανονικαὶ καὶ ἀποκρίσεις τῆς ἀγίας συνόδου, absque loci temporis circumstantia. Quæritur autem, Ω; οὐ δέ ταχαλέν τὴν νηστείαν ἐν τετράδι καὶ παρασκευῇ χάριν μνήμης ἀγίου ἡ ἀποστόλου τινὸς, εἰ μή μόνον ἐν ταῖς δεσποτικαῖς δορταῖς. Utramque oporteat quartia et Parasceve solvere jejuniū, propter memoriam sancti aut apostoli alicuius? vel, an jejuniū *Dominicæ* solūmmodo diebus (21) solvendū sit? Respondit synodus: Περὶ τούτων δέ μέγας Ἀθανάσιος; τάδε φησιν Ἐν τοῖς τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ· «Οὐτὶς οὐ δέ ταχαλεῖ τὴν νηστείαν τοῦ μοναχοῦ ή τῶν λερέων τετράδα καὶ παρασκευήν, εἰ μή τι ἐπὶ νόσῳ βεβάρηται, χωρὶς τῆς Πεντηκοστῆς ή τῶν Ἐπιφανεῶν.» *De his magnus Athanasius in aliquo scriptorum suorum ita se exprimit: «Monachus aut sacerdos jejuniū quartæ vel sextæ diei non solvat, nisi decumbat morbo, exceptis Pentecoste et Epiphaniis.»* Placuit locus hic, ipsaque Syntagmatis nostri verba proferenda, unde illa desumpta sunt: Μή παραβαλεῖν νηστείαν, τουτοῦ τετράδι καὶ παρασκευήν, εἰ μή τι ἐπὶ νόσῳ βεβάρηται, χωρὶς Πεντηκοστῆς μόνης καὶ τῶν Ἐπιφανεῶν. Alia ponitur quæstio, qua audeo huc attinet: Περὶ τοῦ κλίνεντον γάρ ἐν Σαββάτῳ ή ἐν Νίκαιᾳ σύνοδος; καὶ ἐν Τρούλῳ διωρίσασο, μεθ' ὧν καὶ δέ μέγας Ἀθανάσιος, τάδε φησι· Μή τις σε πλανήσῃ τὸ παράπονον καὶ τὸν κυριακὴν γονωπεῖται, ή ἐν Πεντηκοστῇ, καὶ περὶ Σαββάτου οὐκ εἴπεν. Απόδιξις· Οὐτῶς δέ τοι ἡ ἀλήθεια· πλὴν οἱ πολλοί, δεκά τοδε μή γνωσθαι νηστείαν ἐν Σαββάτῳ, τὴν γονωπεῖσαν παρῆκαν. Nimurum, de genu die Sabbati flectendo, synodos Nicenam et Trullanam statuisse, et magnum Athanasium pariter enuntiassisse: *Care ne quisquam te inducat Dominica die esse jejuniandum oninino, sive in Pentecoste.* Nihil vero dixisse de Sabbatho. Respondetur: Sic se res plane habet; plerique tamen, quia Sabbatho non jejuniatur, genuflexionem prætermittunt. Ut singula apparet, en Athanasium nostrum: Μή τις σε πλανήσῃ τὸν κυριακὴν νηστείεν τὸ παράπονον, μήτε γονωπεῖται τὸ παράπονον, μήτε ἐν Πεντηκοστῇ. Οὐ γάρ έστι θεμός Ἐκκλησίας. Duo fragmata isthac non levis sunt ponderis; tantumque, ut nullum ferme dubium relinquat. Siquidem ipsa synodus eo testimonio uitior, neque refellit monachos ex Athanasio nostro disserentes. Apud Balsamonem occurrit quæstio de genu in Sabbatho flectendo, mota a monachis extra urbem se exercētibus, tempore Nicolai patriarchæ et Alexii Comneni. Ad quam respondit sacra Constantiopolitana synodus. Verum differunt interrogations illorum monachorum a nostris in ms. Regio, propter diversa capita. Porro, et si ejusdem essent cum ceteris ævi, nemo facile sibi persuaserit, Athanasii tunc suppositionem factam; sed contra putet, longa atque fidem obtinuisse in Patrum consensu. Coniicio autem questiones canonicas et responsiones codicis Regii ad seculum ix referendas, in quibus fit mentio typicorum, synaxariorum sancti Patris nostri Saba, et præceptoris eremi magni Euthymii, nec non S. Athanasii illius in monte sancto. Producuntur concilium Nicenam II, ή ἔνσωσας σύνοδος, ή γενομένη ἐν Κωνσταντίνου πόλει, περὶ τῶν γάμων, synodus Neocæsariensis, S. Basilius ad Amphionium.

Quid sit quare Syntagma nostrum S. Athanasii esse nequeat, nondum perspicio: quamvis enim ipso in *Vita S. Antonii* narraverit, tam crebra monasteria in Ægypto tum non fuisse, sed quemque se exercuisse a suo pago non procul: nihil secus Gregorius Nazianzenus, *Orat. in laudem Athanasii*, affirmat, *Vitam Antonii* promulgare leges monasticas sub specie narrationis. Ad hæc cum nostris congruent, que legis in S. Athanasio *De virginitate*, ήτοι περὶ ἀσκήσεως. Propter superbiam diabolus ex celis præcipitabatur. Νήστευσον δὲν ἐναυτὸν χωρὶς πάτης ἀνάγκης· ὥρις δὲ ἐνάτη τῆς ἡμέρας ἐν δυνοῖς καὶ εὐχαῖς διατελέσσασα, καταλήμπαντα τὸν ἄρτον σου ἐν λαχάνῳ ἀναπειποτεμένῳ ἐλαῖῳ. *Jejuna universum annum sine necessitate* (melius, nisi necessitas aliud postulet); *hora vero nona, in hymnis et jejuniis perdurans, sume panem tuum cum oleribus oleo refectis.* Ηδίτας ne appareat coram alio. Non ibis ad balneum, siquidem sana sis, nisi urgente necessitate. Si corpus infirmum, χρῆσαι οὐκώ δίληψις δὲν τὸν στόμαχον. Quod si adsit eatecumena in mensa, ne orei enim fidilibus, neque sedebis et una cum illa panem comedes. Si vir justus ad te venerit, lava ei pedes. Si virgines advenientes vinum bibant, eliamsi tu non bibis, propter eas bibe pauxillum. In ecclesia tace, nec quidquam loquaris, sed lectionibus intende. Similiter in *Exhortatione ad monachos*, quam Latine habemus in tomo II Opp., si donamus esse Ath-

(21) In festis Domini.

nasii, commendantur jejunia præter Dominicam, si votiva sint: habitus vilis, atque alia nonnulla facilissime cum nostris comparanda.

Stylus Syntagmatis ab Athanasiano non est adeo remotus, quandoquidem in tractatu *De virginitate* multa iisdem verbis modisque dicendi exprimuntur. Subdificile tamen visum fuit demonstrare, Athanasium usurpasse verbum θέλων τον infinitivo, loco imperativi, v. c. θέλε ἀγρυπνεῖν, pro ἀγρύπνει. θέλε πάνταν, pro μέτα, quæ barbara s. t. locutio: πάνταβα διν εα re, donec invenire in S. Basiliū sermona *De abdicatione rerum*: Μή θέλε διορθών ἐπασμούς τῶν θηρίων, pro διόρθων. Item, Μή έτο περίεργος, μηδὲ πάντα βλέπειν θέλε, pro βλέπειν. Unde illius argumenti vim evadimus. Post omnia ista quid restat? nemini rapientium judicium suum, neque etiam resistendum et repugnandum contra veritatem, ad quam si quis curiosiore observatione penetraverit, de publico bene mereretur.

Hoc Arnoldus, vir sane non minus eruditus quam comite et moderatione conspicuus. Sed pace viri doctissimi, hoc, nostro quidem judicio, non sunt magni momenti ad hoc opusculum Athanasio adjudicandum. Nam quod de quæstionibus canoniciis, ubi nomine Athanasii quadam ex hoc Syntagmate afferuntur, licet revera illæ in quodam concilio editæ fuissent, quod tamē dubio minime vacat; in synodis quæcumque Athanasii nomine opera laudantur, quæ tamen constat Athanasii non esse; ut videre est in secunda Nicana ubi Historia imaginis Berytensis ad verbum legitur, quam nemo non fatetur Athanasio adjudicandum: quod potiori ratione de subsequentium saeculorum synodis aestinandum. Multa certe existant spuria opera quæ sexto vel septimo seculo exarata sunt, quæque a posterioribus inde synodis auctoribusque laudari potuerunt. Quod spectat vero affinitatem quorundam hujus opusculi locorum cum aliis libri *De virginitate* et *De exhortatione ad monachos* locis, id minoria adhuc est preti: tum quia prior liber magna suspicione, posterior aperte vobis laborat; tum quia præceptiones illæ monasticæ de jejunio, aliaque observationibus, eadem ferme in variis auctoribus leguntur; ita ut nullum hinc possit erui argumentum. Nobis itaque omnino spuriū videtur hoc opusculum, tum ob stili genus, quod ab Athanasii ἑνεργειῇ mirum quam remotum sit, tum ob multis voculas quæ sequioris avi notam præferunt, ut est illud ἀχεροπερίπταστον σεῦ ἀκαρποπερίπταστον, illud etiam κατάλυψῃ. **304** similitas, item, ἐπαιρέσονται, nisi sit mendum, ἐργατεύσθαι, περικακῶν, pro ægre ferant: et similia bene multa pro brevitate opusculi; quod neque potioris esse conditionis arbitramur quam cœtera opuscula ascetica, quæ Athanasii nomine subsequuntur. Ceterum Arnoldi notæ non integras hic subjicimus, tum quia proliziōres sunt quam instituti nostri ratio ferat, tum quia multa complectuntur quæ in Onomastico nostro explicanda venient.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

**ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΙΔΛΕΚΑΛΙΑΣ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑΣ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ, ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ
ΤΕ ΚΑΙ ΔΙΚΟΥΣ.**

S. P. N. ATHANASII

**SYNTAGMA DOCTRINÆ AD MONACHOS, OMNESQUE CHRISTIANOS TAM CLERICOS
QUAM LAICOS.**

1. Ecclesiæ catholice filiorum, et potissimum anachoretarum sive monachorum, tale est vita agendæ genus. Gratia quidem salvi sumus¹¹; sed gratia filios suos, sapientia item omnisque probi operis filios esse peroptat, qui bonum experimento cognoscant, et ita agere nitantur. Te itaque recta hujusmodi fide dignum constitue: facto, dilecte mi, haec servandi proposito. Nam sunt qui cum his præceptis pugnant: «Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et proximum tuum sicut te ipsum¹². Non occides, non mœchaberis, et non scortaberis, pueros ne cor-

A 1. "Ἔστιν δὲ βίος τῶν οἰων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα τῶν ἐν αὐτῇ ἀναχωρητῶν ἡτοι μοναχῶν, οὗτοι. Χάριτι μὲν ἔσμεν σωζόμενοι· ἀλλ' ἡ χάρις αὐταιρέτους βούλεται εἶναι τοὺς ἁματηγούς καὶ σοργαζούς ιδούς καὶ πάσης πράξεως ἀγαθῆς, δοκιμάσαντες; (22) τὸ καλὸν, ζηλοῦντες (23), καὶ οὕτω πράττειν. Τῆς οὖν ὀρθῆς ταύτης πίστεως δῖον οὐσιώντες, προεβιττέμενος, ἀγαπητέ, ταῦτα φυλάκτειν· ἀγνοῦντας μετὰ τοῦ (24), «Κύριον τὸν Θεόν σου ἀγαπήσας εἶ δῆλος καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅπερος τῆς φυχῆς σου, καὶ τὸν πλεῖστον σου ὡς οἰνοπνεύστις, οὐ μοιχεύεστις, οὐ πορνεύεστις,

¹¹ Ephes. ii. 8. ¹² Matth. xxi, 37, 39.

(22) F. δοκιμάσαντας.

(23) F. ζηλοῦντας.

(24) Hic quædam desiderantur.

δορθορήσεις, οὐδὲ φαρμακεύσεις, οὐδὲ διχοσταθῆσεις· ἀπέκου πυκτοῦ, καὶ εἰλωλούτου, καὶ αἴματος. Καὶ ταῦτα μάρτυνται τὰ προρανῆ ἀμάρτηματα· αἱ δὲ ὡς ἔλαχιστότεραι φαινόμεναι ἐντολαι, ὡς καὶ αὐτῶν λόγων ἀποδύσμεναι, εἰσὶν αἵτιαι· Τέλος μὲν τοὺς μονάχοντάς τοι καὶ ἔγκρατες δεῖ ἀνακεγυρισμένους εἶναι ἀπὸ γυναικῶν, καὶ μῆτρας εἰς ὅμιλαν αὐτῶν Ἐργεσθαι, εἰ δυνατόν, μῆτρας ὅρφας φιλοτιμεῖσθαι, ήταν μῆτρας Τητίλα γένηται, ἐπειδὴ μοιχεύσης καρδία διὰ τῆς τούτου δροσίου δράσεως. Φυλάττεσθαι τοῦ μὴ εἶναι δίλογον, μὴ δύγνωμον, μὴ ψεύσθεται, καταλαλούν, μὴ ἀκεραιοπερίσταστον, μὴ ἀναιτυόντον, μὴ βέμπον, μὴ ἀναιτίητον, μὴ αἰθάλη, μὴ σαπρὸν λόγον ἐκ χειλέων προφέροντας, μῆτρας δρόκον διώκει τὸ πεπράπαν· ἀλλά, ναι, ναι, οὐ, οὐ. Καὶ ἐδώ τους ἀνάγκη γένηται λέγειν ἐν δημιᾷ· Γνωστε, εἰ ἀληθείαν λέγει, εἰ οὐ ψεύδεται. Τοῦ δὲ αἰσθάμιον δύναμα ἐπὶ δρόκον μὴ λάμβανε, μῆτρας ἔπειραν τινὰ δρόκον, καθὼς εἰπε τὸ Εὐαγγέλιον· τοῦτα γέρα πάντα οὐ προσήκει οὐδὲ ἀρμέττει ποιεῖν· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ἑκκλησίας ἐκβάλλειν τὸν μὴ περιφύλαττόμενόν τινα δὲ αὐτῶν ἀποκτενεῖν (25).

Ω. Ἐτι τε μὴ γυμνοῦν ἐνώπιον τίνος, ἀλλ' η (26) διάρκην ἐν λουτρῷ, διὰ πάθος, ἐν ἀσθενεῖς ποιᾶσθαι γινόμενον. Μή λέγειν ἀδελφὸν, φαῦλα, μῆτρα, μωρόδορτα; θύμων μὴ συγκοινωνεῖν· Σάββατα μὴ φυλάττειν (27)· μὴ μαχεύειν· μὴ φαρμακεύειν, μῆτρε δόλῳ σοι ταῦτα πράττειν ἐπὶ νόσῳ η πάθους ἀλγήματα· Μή ἀπέργεσθαι (28) πρὸς ἐπισιδόν, μῆτρα φυλακτήριον ἔκαυτῷ περιτίθεναι, μῆτρα περικαθαίρειν· μῆτρα μὴν ταῦτα σοι ποιεῖν, μῆτρας ὑπὸ δόλου σοι γένηται. Τοῦ σῶμα φυλάττειν ἀπὸ πάσης αἰσχρότητος καὶ ἀστεγείας· μὴ ἔχειν γυναικά συνείσακτον (29), καθάπέ τινὲς ἀγαπητάς ἐπέδεινον αὐταῖς ὑδράτα· τάχα δὲ ἀνατίνος μισταῖς αὐτοῖς εὑρέθσονται. Μή ἔχειν καταψύχην πρὸς τινα· δὲ γάρ καταψύχης ἔχουν, η ψυχὴ αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ οὐ προσδέδεκται. Μή συναγεῖσθαι αἱρετικῷ, μῆτρα μετὰ ἔθνων. Μή παραβατεῖν νηστείαν, τουτέστι τετράδα καὶ παρασκευήν, εἰ μή τι ἐπὶ νόσῳ βεβάρησαι, χωρὶς Πεντηκοστῆς μόνης καὶ τῶν Ἐπιφανῶν (30). Τίνης τεπαρακροσθήτης ἡ τῆς Ἁγίας Ἑκκλησίας καὶ τὴν ἰδεομάτα τοῦ ἀγίου Πάσχα παρατετρημένος φύλασσε. Λίγη τηνηστείαν ἐπ' ἀνδελφῷ πρός σε ἐπεδήμησε· νηστεῖαν δὲ οὐ τὴν τε-

(25) Mendose.

(26) L. et.

(27) Σάββατα μὴ φυλάττειν. Concilium Laodicense canonice 29: *Non oportet Christianos iudaizare, et Sabbatis ostiare, sed en ipso die operari.*

(28) Μή ἀπέργεσθαι πρὸς ἐπισιδόν, μῆτρα φυλακτήριον ἔκαυτῷ περιτίθεναι. Concil. Laodic. can. 36: "Οτι οδι ιερατικούς η κληρικούς μάργους είναι, η μαρτυρικούς, η ἀστρολόγους, η ποιειν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, ζτινά ἐστι δισμοιθρία τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Τούς δὲ φορούς; βίττεσθαι εἰς τῆς Ἑκκλησίας ἔκελεύσαμεν. Non oportet sacerdotes aut clercos magos esse, aut mathematicos, aut astrologos, vel facere phylacteria, ut vocant, quae sunt vincula amittantum pharacum. Eos autem qui talia gestant at Ecclesia ejici iussimus. De phylacteriis alii multi. Ibid. Μή περικαθαίρετον. Hesychius, περικαθαίρετον· ἀνάλογον πεφαρμακεύμενον, η γοττιζόμενον.

A rumpas, veneficio ne utare, ne simultatem habeas, abstine a suffocato, ab immolato et a sanguine. Hæc sunt conspicua peccata; quæ autem minora videntur præcepta, quorum tamen etiam rationem redditum sunus, hæc sunt: monachos quidem et continentes, oportet a mulieribus esse separatos, nec cum iis colloquia miscere, si fieri potest, neque earum conspectum optare, ne quidpiam hinc danni emergat, si cor scilicet, per oculorum intuitum, moechatum fuerit. Caverre item par est (monachum) ne sit bilinguis, animo duplex, mendax, obtrectator, ne levi occasione distrahabatur, ne sit impudens, errans, stolidus, arrogans, ne turpe dictum labiis proferat, vel juramentum quodlibet; sed solummodo, ita, ita; non, non. Et si quando id postuleti necessitas, in colloquiis sic dicat: Agnosce, an veritatem dicam, an mentiar. Venerandum autem nomen ad juramentum ne sunito, neque aliud quodpiam juramenti genus usurpes, ut ait Evangelium. Hæc enim omnia minime decent, nec ea sacre convenit; sed eum quoque qui hæc non observari oportet ejici ab Ecclesia.

2. Decet insuper corpus non nudare in cuiuspiam conspectu, nisi ob balnei necessitatem in morbo vel infirmitate maxima; festis gentium non communicare, nec dicere fratri suo, raca, vel fatue. Sabbathum non custodiare, nec magicam artem, nec veneficiū exercere, vel aliud ejusmodi agere in morbo aut agritudine. Noli ahire ad incantatores, neque tibi phylacterium circumponas, aut enundes in circuitu: ne ipse hujusmodi quidpiam agas, vel alio fieri permittas. Ali omni turpitudine lasciviaeque corpus serva purum: ne ascitiā mulierem habeas, ut sunt quedam quæ sibi dilectiorum nomen imposuerent, quæ tamen inimicæ postea deprehendentur. Ne simultatem habeas cum aliquo; quisquis enim habet, ejus anima 305 Domino non probatur. Ne ores una cum heretico, vel cum ethniciis. Jejunium ne violato quarta scilicet feria et Parasceve, nisi morbo labores, excepta solum Pentecoste et Epiphaniis. Quadragesimam sanctæ Ecclesiae et hebdomadem sancti Paschatis accurate observa. Solve jejunium cum ad te frater accesserit; non jejunium scilicet statutum, ut ferias

(29) Συνείσακτον. Prohibet canon 3 Nicenius, γυναικάς συνείσακτους, id est asciticas seu extraneas, de quibus multi egrent, ut videoes in Lexico Suidi. Mox, ἀγαπητάς, harum meminit Epiphanius haeresi 78, pag. 440, ubi de B. Virginie locutus, a Christo in cruce commendata Joanni, ait: 'Αλλὰ μὴ τοῦτο στρατεψῃ εἰς βάλην τιοῦ, καὶ δέξωντας τούτῳ λαμβανεῖν πρόσδοτον, συνείσακτους καὶ ἀγαπητάς ἐπικαλουμένας ἔκαυτος, ἐπινοεῖ δὲ κακοπτύγανον ὑπόνοιαν. Sed ne hoc quibusdam noceat, neve hinc occasionem arripiunt, sibi excoxitandi oscitillias et agapetas, prava quadam ducti opinione. Hieronymus, vero ad Eustochium de custodia virginitatis: Unde in Ecclesiis agapetarum pestis intravit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde norum concubinarum genus? Plus inferam, unde mereirices?

(30) I. Ἐπιφανῶν.

Quartæ, Parasceves, Quadragesimæ et Passionis; sed jejunium ex proposito tuo servatum, nempe Secundæ, Tertie, Quintæ, Sabbato et Dominica ne jejunaveris, excepto magno Sabbato sancti Pascha. Quartæ autem feria et Parasceves jejunium ex jussu ad horam usque nonam servatur. Quod si quid ultra feceris, id tuo sit arbitrio. Si vero diutius potes sustinere jejunium, generose agis. Dum jejunias et hoc institutum vite tenes, cave ne superbia intumescas. Inflatio namque laqueus est diaboli, per quam ex celo delapsus est: similiusque per illam deinceps homines illaqueans dejicit. Ne quis te seducat, ut vel Dominica omnimodo jejunias, vel gennaflectas, vel in Pentecoste. Neque enim ea lex est Ecclesiæ. Cave ne quidam Marcionitæ in errorem deducant, aut alii haeretici, et Sabbato vel Dominica jejunare suadeant. Conventus ne neglige; teque ipse ita præpara ut dignus sis mysteriis, ne forte in judicium incidas. Ne omittas te, adeuntum fratrum pedes lavare, ejusmodi namque præcepti ratio postulabitur ab illo qui pro superbia illud omiserint, quamvis sint episcopi. Nam Dominus noster prior ipse ait, cum præcepit illis ut ita facerent.

5. Ne esto avarus, ne turpis lucri, possessionum, divitiarum cupidus: nam qui ejusmodi sunt, Deo placere non valent. Ne omnino negotia geras; multæ sunt incolæ regiones, quarum incolæ si artes non habeant coguntur negotiari; qui, etiam si monachi non sint, si negotientur, male quidem agunt, nisi in casu necessitatis. Usuram ne accipe: ne prius compares quidpiam alio quam vulgari pretio. Ama omnes homines, et pacem habe cum omnibus, cum illis etiam quibuscum non oras, quantum facultas erit, excepta heresis causa. Si suppetat, largire indigenti, sin mi us, noli conqueri. Si quis mutuo a te petierit, dato, et ab eo accipe sortem, cum habuerit, absque fenore. Ne dolose agas in conspectu Domini. Nam si fruges haueas aut argentum, atque aliquis a te mutuo accipere postulet, tuque, ne usuram accipias majore pretio vendis, ut emas postea viliore et minore pretio: Comprehendit Deus sapientes in astutia¹¹. Perpende eni ac vide, te unius fœnoris loco, tria aut quatuor fœnora accepteturum.

4. Esto humilis ac quietus, tremens omni tempore Domini eloquia. Ne sis contentiosus, ne cedes hominem, nisi puerum tuum modice, institutionis causa, idque, tamen cum moderatione, cavens ne hinc cedes consequatur, complures enim sunt mortis occasiones. Neminem subsannas: ne quemquam vestimenti causa detesteris. Modesto utere habitu, neque mollibus vestimentis, neque cum indumento qui sanctorum esse virorum videatur, sordido sci-

¹¹ I Cor. m. 19.

(51) I. προαγόραζε.

(52) I. ματαίδιου.

(53) Hanc vocem ita legit Suidas his ἐνδυμενύτα,

A ταχymenyn, tetrados καὶ παραπομην, καὶ τὴν τεσσαροστήν, καὶ τὸν πέντην, ἀλλὰ τὴν ἄπλωτην προστέως, τουτέστι δευτέρας, καὶ τρίτης, καὶ πέμπτης. Σάββατον καὶ κυριακὴν μὴ νηστεύεις, πλὴν τῶν μεγάλου Σαββάτου τοῦ ἀγίου Πάτραχ. Ή δὲ τῆς τετράδος καὶ παρασκευῆς ἵνως ὥρας ἑναάτης νηστεία τεταγμένη ἐστι· καὶ εἰ τι περιστοτέρως ποιήσεις, τούτῳ περὶ τὴν σεστοῦ προσάρτεσιν. Εἰ δὲ καὶ ὑπερθίξται δύνασαι ποιεῖν, γενναῖος ἀσκεῖται. Νηστεῖαν δὲ καὶ πολειτεύμανος, βλέπε μὴ φυσιωθῆ· ἡ γὰρ φυσιώτες παγίς ἔστι τοῦ διαβόλου, δι' ἣς ἀπ' οὐρανοῦ πέπτωνται, δρυῖοι; δὲ λοιποὶ δι' αὐτῆς τοὺς ἀνθρώπους παγηδεύουν καταβάλλουσι. Μή τίς οἱ πλανῆται ἐν κυριακῇ νηστεύειν τὸ περάπαν, μήτε γενναῖον τὸ περάπαν, μήτε ἐν Πεντηκοστῇ· ὁ γάρ ἔστι θεοὶ σερμὸς Ἐκκλησίας. Καὶ μὴ ἀνέγει, ἵνα πλανῆται οἱ τινὲς Μαρκιανῖται, η̄ ἐπέρα αἱρεσίς, νηστεύειν τὸ Σάββατον ἴδιον καὶ κυριακή. Τόν δὲ συνάξιον μὴ ἀμέλει· τῶν μυστηρίων ἅρους σεστοῦν εὐτέρηπε, μήτως εἰς χρήμα συνέληπῃς. Μή ἀμέλει πλάνειν πόλεας ἀδόκτων ἐργοποιεύοντας πρός αὐτόν· ζητήσας γάρ ἡ τοιάτις ἐνοική περὶ τῶν ὑπερφανεύεσάντων αὐτῶν, καὶ ἐπίσκοποι ὄντιν. Οὐ γάρ Κύριος ἡμῶν αὐτὸς; πρῶτος ἐπίλευς, παραγγέλλας αὐτοῖς οὓς ποιεῖν.

3. Μή γίνονται φιλάργυροις, μὴ αἰσχροκαρδῆταις, μὴ φιλοκτήμονες, μὴ φιλόποιοτες· οἱ γάρ τοισταὶ θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Καὶ διώς μὴ πραγματεύονται πολλὰ χρῆσις εἰσὶ μὴ σπεράσαν, καὶ οἱ οἰκουμενὲς, ἐλλήνες μὴ ἔχωνται, ἀνατράπουσαι πραγματεύεσθαι· C καὶ μὴ ὡς μονάχους, καὶ πραγματεύονται, κακῶς; μὲν, πάλιν ἀνάγκη ποιεῖ. Τόκον μὴ λάμβανε· μὴ προστρέψας¹² (51) τι ισον τῆς πολεμούμενός τι μῆταις. Λγάκα, πάντα δινθρωπον, καὶ εἰρήνεις μετὰ πάντων, καὶ μεθ' ὧν εὐώνιον εἴη, εἰ δυνατόν τὸ τοῦ, χορὶς αἰρέσιων. Ἐγὼν δέ, μετάδιδε (52) τῷ μὴ ἔχοντι· μὴ ἔχων δέ, μὴ ἐγκληθῆσθαι. Ἐὰν αἰτήσῃς τις περὶ αὐτοῦ εἰς χρήσιν, δίδου, καὶ λάμβανε περὶ αὐτοῦ τὸ κεφαλίον, δέ δὲ ἔχῃ, διενε τόκου. Μή δολεύει ἐνώπιον Κυρίου. Ἐὰν γάρ ἔχῃ τεννήματα ἢ ἀργύριον, καὶ ζητεῖς τις δανείσασθαι περὶ αὐτοῦ καὶ οὐ δικαίως μὴ λαμβάνειν τούτον πωλεῖς τεμεντάρος, ἵνα ἀγράσσῃς εἰώνως τῷ καιρῷ, τουτέστι διλογίσμως. «Δράσσεται ὁ Θεὸς τούς σορούς ἐν τῇ πανουργίᾳ.» Σηκέψαι γάρ καὶ δρᾶ, οὐδὲ ἀντὶ ἔνδικον τόκου τρεῖς ή τέσσερες τόκους εὑρίστες λαμβάνων.

4. Γίνου ταπεινὸς καὶ ἡσυχίος, τρέμων δια παντὸς τὸν λόγια τοῦ Κυρίου. Μή γίνονται μάχιμοι, μὴ τόπες δινθρωπον, η̄ μόνον παιδίον του μικρὸν πρὸς παιδεῖαν, καὶ αὐτὸς παρατετηρημένως, σκοτῶν μήτης δὲν οὐδέποτε· γένεται· πολλὰ γάρ εἰσιν ἀφορμαὶ τοῦ δινθρωπον. Μή μυκτήριζε πάντα δινθρωπον· μὴ βδελύσσου τινὰ ἀπὸ σχῆματος· παρατετηρημένως ἔχει τὴν ἐσθῆτα, μήτε μαλακοὺς χρύμενος ἴματοις, μήτε ἐσθῆτα φαινορένη δικαίων ἐνδυμενύτα (53), τουτέστι

nec dubito ita haberi in codice quo usus est Cl. Arnoldus, qui legit ἐνδυμενύτα. Proclive est in masso pro a accipi, cum librarii ubi currente calamio

ρυτωρος προερχόμενος. Σάκκον δὲ ἐὰν ἔχῃς, τὸν πεν-
θῆ τὰς ἀμαρτίας σου, σκόπει μὴ φανῇ σου δόσκη-
κος, ἀλλ' ἵστω κερυμμένος ἕσω. Καὶ μήτη δέρματα
δημιουρῶν, μήπω δέξαι παρὰ ἀνθρώπους λήψῃ. "Ὤλως
τρίγχας μὴ τρέψῃς· ἔξικοφε γάρ τὸ τοιωτόν σχῆμα δ'
Ἀπόστολος· μὴ ξυρῷ τὸ γένειον, καὶ μὴ περικου-
ρεῖον χρῶ κειρόμενος.

5. Εἰ δύνασαι καὶ ἑβδομάδας νηστεύειν, μηδὲν δε-
κνεῖς. Κρέων δέπους, οὐχί ὡς βδελυσθέμενος, ἀλλ' ὡς
ἀνακλίπτων τὸ σώμα τῆς τροφῆς, καὶ ἀνάξιον ἔστων
ἥτούμενος, καὶ ἀνεῖ τῶν ἐπιγείων τῶν οὐρανίων, δρε-
γόμενον. Πᾶς γάρ μετριάζων δαψιλέα τροφῶν, βοηθεῖ
τῷ σώματι αὐτῷ πρὸς ἐγκράτειαν. Οὐνος δὲς μὴ
λάμβανε, θημόν τε γένεσθαι καὶ εὐλογεῖν τὸν κτισταντα.
Ἐδώ δὲ καὶ σὺ, ὥστε Τιμόθεος, δεῖ τὴν πολλὴν πο-
λιτείαν νόσους περιπέσῃς, διλγήσησθαι σύνη χρῶ· τὸ γάρ
διλγόν φάρμακον ἔστων ἀστέως· πολλῷ δὲ αὐτῷ χρό-
μανος, ἀμφοτέρας ἀσθενεῖας σευτῶν περιβαλλεῖ· εἰ
δὲ ίως ἄνδεις ποτηρίου ή δύο, περισσοῦ δὲ μήτ. Εἰ δυ-
νατον τοι ἀνυπόδειτον (34) δύσιεν, γεναῖν τὸ
εὐθήτη· εἰ δὲ ἀνάγκη ἔστι πάντως ὑπολέσθαι, φύλλα
ἔσοντα σου τὴν ὑπόδηματα· καὶ μὴ θέλει κατακεκο-
ρυμμένος ὑποδήματαν ἐπαιρεμένοι σχῆμασιν ἐπαιρ-
θεῖσαν. Τοῖς παροῦσιν ἀρκοῦ. Καὶ ἐὰν περισσοτέρων
κρεῶν καὶ σίνων ἔχῃς πολιτείαν, καὶ ἀπελθῃς ἐπὶ
ξένης, μὴ θελήσῃς ἔστων κομπάζειν, ἀλλ' ισοὶ γί-
νουν τοι ἀδελφοῖς· οἶον, ἐὰν ἐν λάχανοις χρώμανος,
καὶ ἀκήμασι, καὶ εἰ ἀνάγκη, ἐπειδὴν, ή καὶ
τυφλὸς μεταλαμβάνειν, ἐὰν θέλῃς· ἐν τούτῳ μόνου,
καὶ πάλιν ἀνάλαβε τὴν πρώτην δασκησιν. Πάλιν, ἐὰν
ἄρρωστησῃς, καὶ λάθης ὡσ, ἀμφετιά οὐκ ἔστιν· εἰ
δὲ ἡττηθῆς ἐν τῇ νόσῳ, καὶ λάθης πετεινοῦ καὶ
κρεῶν (35), ἡττητη μὲν σοὶ ἔστι, μὴ λογίσῃς δὲ αὐτὸς
ἀμαρτιῶν· λυποῦ δὲ, διτὸς ἀνεκόπτης σου τῆς πολιτείας,
καὶ ὑπεχαλάσθης τοῦ στερεοῦ λογισμοῦ.

6. Εἰ δὲ ἐπὶ νόσῳ ἀναγκασθῆς, λουτρῷ χρήσῃ, ἔως
διποτὸς καὶ διεῖ· ὑγιαίνων δὲ, βαλανεῖον οὐ χρείαν
ἔχεις. Εἰ δὲ μονάχων καὶ λεπέων χαρεύειν θέλεις, ἐὰν
ής ὑγίεις· περὶ παντὸς δὲ τέχνην ἀπογειρέν. Ἐν ἄργῳ
ἴργαδόν, ἵνα μὴ ἀσθῆτης ἀρτὸν ἀργόν· μᾶλλον δὲ ἐκ
τῶν κειρῶν σου ἔχεις πρὸς τὸ ἀναπαύειν ἀδελφοῖς καὶ
ξένοις, καὶ εἰ δυνατὸν, χήρας, καὶ δρφανούς, καὶ με-
ρέρροις. Καὶ εἰ μὲν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων οὐκίς, καὶ
ἔχεις χωρίον, ήτοι γεώργιον ἴργαδέσθαι· δικαιως
συνάγων καρπούς, καὶ μὴ ἔχουν τι δάκιας, πρῶτων
μὲν τὰς ἀπαρχές τοῖς λεπέοις πρόσθετε· ἐπειτα θέλει
καὶ χήρας ἀναπαύειν, καὶ δρφανούς καὶ λοιποὺς ἀπὸ
δικαιων πόνων, μὴ ἀπὸ τόκων ή πλεονασμῶν, ή
πραγματεῶν, ή διασεισμάτων. Εἰ δὲ εἰς μονὴν καθ-
έσῃ, μὴ ὅσιες τὴν δασκησιν τῆς μονῆς· ἔτι χωρὸν
κάκτησαι, ἐν μοναστηρίῳ ἀναχωρῶν, οὐκ ἀνεχώρησε
σοι, ἀλλ' ἐμπαίξεις καὶ ἐμπαίζῃ. Καθεξέδμενος δὲ ἐν

A licet vestitu progreendi. Saccum si habeas, ut tua
lugeas peccata, cave ne saccus ille videatur, sed
absconditus sit interius. Ne pellibus sis amictus, ut
ne ab hominibus gloriam referas. Capillos non alias:
eiusmodi quippe ornatum praecedit Apostolus*: Ne tondeas mentum, neque circumfumione uitare.

5. Si possis vel hebdomade integra jejunare, ne-
mini id declares. A carnis abstine, non ut qui cas
detesteris, sed ut qui corpori cibes detrahias, teque
indignum eo aestimes, atque terrennum loco co-
lestia appetas. Quisquis 306 enim in ciborum lau-
titia modum tenet, his corpori fert opem ut se
continere possit. A vino plane abstine, nisi solum
ut degustes, et Creatori ejus benedicas. Quod si tu,
B quemadmodum Timotheus, ob nimiam exercitatio-
nem in morbos incideris, vino modico utere, nam
parce sumptum medicina est; sin multo utare,
utrasque tibi infirmitates induces: ad unum ver-
vel duo pocula bibito neque amplius. Si valeas nu-
dis incedere pedibus, generose te geris; sin tibi ne-
cessitas plane fuerit ut calceos sumas, simplicia
tibi sunt calceamenta: noli ornatis calceamentis
amasiolorum more te efferre. Sint tibi res quævis ob-
vias sat. Etiamsi carnibus et vino tanquam super-
vacaneis abstinenre soleas ex instituto tuo, cum ta-
men in peregrinari regionem concesseris, noli to
jactare, sed esto fratribus æqualis, oleribus vide-
licet utens, cunctisque cibis, imo si necessum sit ga-
rum comedere et pisce vescere, si volueris; sed pro
ea vice solum, ac rursum pristinam resume exerci-
tationem. Si agrotus ovum comedeleris, peccatum
non est; sed si in morbo usque eo dejiciare ut avem
et carnes comedas, minus quidem perfectum illud
est; ne arbitrare tamen peccatum esse: sed dolo
quod pristinum ritus institutum non plane servave-
ris, et a firmo proposito dejectus sis.

6. Si in morbo id necessitas postulet, una aut al-
tera vice balneo utere, sanus autem balneo non in-
diges. Tu monache et sacerdos, humi cubato, dum
sanus corpore sis: in primis vero artem aliquam
exerceas. In agro labora, ne panem otiose com-
endas; imo ex manuum tuarum labore habeas unde
fratres hospitesque reficias, et si facultas ferat, vi-
duas, orphanos et egenos. Quod si inter homines
quosdam habitas, tibique locus, seu ager supponit
ad laborandum, fructus juste et absque ulla injuria
colliges; primitiasque ante omnia sacerdotibus of-
feras: dehinc viduis, orphanis, alias largire ex
justis laboribus non ex senore, vel ex nimia abund-
antia, vel ex negotiatione, vel ex tumultibus. Si in
monasterio degis, ne monasterii exercitia contem-
ne. Quod si cum in monasterium secedis agrum
possides, nequaquam secedis, sed illudis atque il-

* 1 Cor. xi, 14.

(34) Ἀνυπόδειτον

(35) Haec verba uncis inclusa restitui.

Iudicaris. In monasterio cum degis noli otiosus esse, A ita ut alii te alant; sed par est te aut artem aliquam callere, aut operari, ut quotidianum tibi cibum compares. Si juniores tecum fuerint, primum humilis esto, neque magister esse optaveris: sed si videris animas tua conversatione salutem consequi, atque volueris quinque talenta accepta duplicare, animas cura tecum versantes, et juniores compelle, ut quisque seorsum degat, neque una confabulentur, aut una versentur, excepta solum mensa, synaxi, et psalmodia, ut inter dormendum propriis quis indumentis amictus sit, et sticharium singuli suum, saccumque absconditum retineant, ut si fuerit noctu orandum, parati inveniantur. Vigila moderate in psalmis et precibus: interduo vero frequenter ora, ne tamen prolixa sit oratio, ne clamosa, ne multorum inanumque verborum. Cum moderatione psallendum, ne molestia animas afflictantur. Pueros ad silentium institue. In cauponam ne unquam ingrediare; sed si necessitas id postuleti, si in extra-nea regione versaris, atque cibo vel potu opus est tibi, emptum mitte, et in ecclesia comedere, loco se-moto: si nulla eo loco fuerit ecclesia, aut orthodoxorum domus, necessumque tibi sit in diversorio ingredi, in diversorio maneas ubi nullae sint mulieres, neque capona: idque cum mero.

7. Si ejusmodi præcepta cum servaveris, et a prædictis peccatis caveris, in fide, castitate et eo viis instituto, ut diximus, cursum impleas, gradum tibi magnum et bonum acquires. Hæc supradicta fidei præcepta, et **307** observationes, quas si perfecteris, fidemque servaveris, eris discipulus Domini nostri Iesu Christi. Quod si quis supradictis contradicat, Deo contradictit. Evolvat ille divinas Scripturas, et intelligat traditionem Ecclesie, ac demum cognoscet hæc omnia præcepisse Dominum. Nos ne longiores essemus, testimonia non produximus. Hactenus præcepta monachos reliquosque Christianos spectantia.

8. Jam vero si sacerdos quispiam accurate velit sacerdotio fungi, cum superioribus præceptis, sobrius sit, sedulus, patiens, mansuetus, orphanorum, pauperum, hospitum, bonorum amans, quietus, firmus fide, semper, verbo, abstinentia a muliere, gregem non negligat, ne quempiam exsecratur, personam ne accipiat, onnes coarguat; ne sinat ullam scabiosam in ovili ovm, sed per poenitentiam purget illam, atque ita in ovile recipiat: sciatis quo pacto singulos pascere: quæ præcepta viduis, quæ monachis, quæ laicis, quæ catechumenis tradere debet. Mulieres velet in ecclesia prorsus loqui ¹¹, sed semper silere jubeat et orare, nec auro vestibusque exornare, vultum contegere, aut

μοναστηριον, μή θέλε εῖναι ἄρρες καὶ ώπλων τρέφεσθαι· διὰτάξει σανδυνὴ τέχνη εἰσεῖν, ή ἐργατεύεσθαι, ή πιας τὴν ἑφήμερον προσπορῆσθαι· τροφῆν. Νεωτέρους δὲ ἔκαν ἔχης περὶ σανδυνῶν, πρώτου μὲν ταπεινοφόρους, καὶ μή θέλε εἶναι διδάσκαλος· εἰ δὲ ἕστης φυγάς σωζομένας διὰ τῆς σῆς ἀναστροφῆς, τελειώσῃ βουλβίμενος τῶν πέντε ταλάντων τὰ διπλάσια, ὡς εἰληφας, μερίμνα τὰς περὶ σὲ φυγάς, καὶ ἐπιστέψῃ τοὺς νεωτέρους ἰδίᾳ¹² εἰν ἔκαστον αὐτῶν ἐν τῇ ὅμιλῳ καὶ ἐν τῇ ἀναστροφῇ, χωρὶς μόνης τῆς τροπῆς, καὶ συνάξεως, καὶ φαλμῳδίας· ἐν δὲ τῷ ὑπενειλεντινούσι τούτοις περιβάλλεσθαι, καὶ ἔκαστον τὸ στιχάριον αὐτοῦ ἔχειν, ἢτοι σακκίον κερυμμάνον, ἵνα, δια ποι εὐηγέρνυσθαι, ἔτοιμοι εὑρεθῶσιν. Θέλε ἀγρυπνεντινούσι τούτοις περιβάλλεσθαι· εἰ δὲ τῷ ἡμέρας μὲν εὐχεσθαι πυκνός, μή χρονίζων δὲ ἐν εὐχῇ, ἢ κράδεν, ἢ βατεολογῶν¹³ συμμέτρως δὲ φάλιτεν, ἵνα μή περικαθαστοί εἰ φυγαί. Θέλε δὲ τοὺς πατέδας σωτηρικούς προβιβάζειν. Εἰς καπηλεὸν ὅλως εἰσελθήσῃς (36)· ἀλλὰ εἰ ἀνάγκη γένεται, ἐπὶ ἕστης γεννήμονος, καὶ χρείαν ἔχεις ἐδέσματος ἢ ποτοῦ, ἀποστέλλεις ἄγραφον, καὶ τὸ ἐκκλησίας φάγε καὶ πίε, ἐν τόπῳ αὐτῆς ἀνακεχωρημένῳ· ἐν δὲ μή ἡ ἐκκλησία ἐν τῷ τόπῳ, μηδὲ οἰκια ὄρθοδοξῶν, καὶ ἀνάγκη σοι γένεται, καὶ εἰσελθήσῃς εἰς πανδοχεῖον, θέλε μέντον ἐν πανδοχεῖον, διποι οὐκ εἰσι γυναικεῖς, οὗτε καπηλεὸν· καὶ τοῦτο μετὰ λύπης.

7. Ἐάν δὲν τὰς προειρημένας ἐντολὰς φυλάξῃς, καὶ τῶν προειρημένων σφαλμάτων ἁυτῶν τηρήσῃς, τὸν ὄρδον τελεύσῃς ἐν πίστε τε καὶ ἀγνόητη καὶ πολετείᾳ, κατὰ τὸ εἰρημένον· βαθύμῳ σαντῷ μέγαν καὶ ἀγαθὸν περιτοιήσῃ. Αὔται εἰσον αἱ τῆς προειρημένης πίστεων ἐντολαὶ καὶ παραρρύματα, ἃς ἔαν τοιήσῃς, καὶ τὴν πίστον τηρήσῃς, ἵνα μαθῆται τοῦ Κύρου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ τις ἀντιλέγει τούτο προειρημένον, θεῶ ἔσται ἀντιλέγων. Υγιαστήσῃ γάρ τὰς θείας Γραφάς, καὶ κατανοήσῃ τὴν παράδοσον τῆς Ἑκκλησίας, καὶ ἔχει συνέναι, διποι τούτων διων ἐντέλλεται ὁ Κύριος. Ἡμεῖς δέ, ἵνα μή παχρόλογησωμεν, τὰς μαρτυρίας οὐκ ἔξεβιμεν. Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ ἐντολαὶ μονάδουσι καὶ λοιποὶ Χριστιανοὶ εὐλαβέσσαν.

8. Εἰ δέ τις λεπέντας ἀκριδίων θέλε λεπατείν, μετὰ τῶν προειρημένων ἐντολῶν, ἵτω νηρεῖλιος, σπουδαῖος, ἀνεξίκακος, χρηστός, φιλόφρανος, φιλόπτυχος, φιλόξενος, φιλάγαθος, ἡσυχος, στερεός πίστος καὶ γνώμη καὶ λόγη, ἀπεχθύμνος γυναικεῖς, μή ἀμελῶν τοῦ ποιηνίου, μή βεδλωσσόμενός τινα· μή προσωποληπτεῖν, ἐλέγχοντα ἐπὶ πάντων, μή ἐξ φωνῶν πρόσωπον ἐν τῇ ποίησῃ, ἀλλὰ καθαίρειν πρώτων μετὰ μετανοίας, καὶ τότε συνάγειν ἐν τῇ μανδρᾷ εἰλέντες ἔκαστον ὡς ποιμανεῖν δεῖ, τι δὲ ταῖς χήραις παραγγέλλειν, τι μοναχεῖς, τι λαϊκοῖς, τι κατηγοριμάνοις. Γυναικὶ δὲ παραγγέλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ μή λαλεῖν διων, ἀλλὰ τὸν πότον σιγῆν καὶ εὐχεσθαι, καὶ μή λαμπρόνεν ἔκτισταις τὸ χρυσῷ ἢ ἐσθῆται, τὰ δὲ πρόσωπα αὐτῶν

¹¹ 1 Cor. xiv, 34.

(36) Add. μή

μη φανερῶς χείρας ἀνόρων μη καταφιλεῖν. Κατ-
ηγούμενος δὲ ίδιζ εὐέθυνσαν, ή ἔωθεν τοῦ βητοῦ.
Οἱ πάξ λαβὲ ἐν φόδρῳ καὶ σωπῇ ἀκουέτω τὸν λό-
γον τοῦ Κυρίου. Οὐ μόνος δὲ οἱ ἀμερτάνοντες δικτῆν
ἀποτίσσουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ γαρούτες ἐπὶ τοῖς ἀμαρ-
τάνονται. Περὶ δὲ τῶν προσφορῶν δρεῖσθαι νήσειν δὲ
λεπίς· ἐλν γάρ λαβὴ παρὰ στρατευμένου ἐκχέοντος
αἷμα, ή διασείσαντος, ή κιλέψαντος, ή πραγμάτων,
ή ἐπώρου, ή παρὰ πλούσιον ἀποτεργοῦ, ή παρὰ
τελώνου ἐπιπράττοντος, ή τοκογύλου, ή τιμολοκοῦ
ἐπὶ σίτου, ή παρὰ παντὸς ἀμαρτωλοῦ· δὲ τοιοῦτος
τερπεῖ, ἀπὸ τοιούτων ἐλν λάβῃ, χωλῶν καὶ τυρλῶν
προσφέρει ἐξ αὐτῶν τῷ θεῷ. Σοὶ δὲ τῷ λαϊκῷ οὐκ
ἴσσοτι κρίναι τὸν λεπία, εἰ μή, ἐλθήσῃ παραβάτην,
φαγῆς ἀπὸ αὐτοῦ. Ἐάν ταῦτα φυλάξῃς, δέρπεις, βα-
θυδὺν ἀγαθὸν ἔστω περιποιήσῃ, καὶ πολλὴν παρήγεισαν
τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὐ τῷ Πα-
τρὶ σὺν ἀγῇ Πνεύματι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

A manus virorum osculari. Catechumeni autem seorsim orient et extra limen. Omnisque populus cuius reverentia et silentio audiat verbum Domini. Porro non ii solum qui peccant, sed etiam qui de peccatoribus gaudent, penas luent. Oblationes quod spectat, vigilandum est sacerdoti: nam si milito acceperit qui effuderit sanguinem, a turbulentō, a fure, a improbo negotiato, a perjuro, aut a dīvite fraudatore, a publicano exactore, a feneratore, vel ab eo qui pretium frumenti auxerit, vel a quolibet peccatore; hujusmodi sacerdos, inquam, qui talia acceperit, clauda et ceca hinc Deo offert. Tibi laico non licet sacerdotem judicare; quod si prævaricatorem adverteris illum, fuge ab illo. Si haec tu sacerdos servaveris, gradum bonum tibi acquires ^B; multamque fiduciam iu Christo Iesu Domino nostro, cum quo Patri et Spiritui sancto gloria in sæcula saeculorum. Amea.

IN SEQUENS OPUSCULUM MONITUM.

Brevem hanc vitæ monasticæ Institutionem syntagmati apposite subjicimus, quod ambo ejusdem proseruntur argumenti. Sequens autem opusculum inélegans est amissio, et a quodam Græculo Athanasii nomine confitum, ut quivis eruditus, vel primo aspectu existimat.

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΤΥΠΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΕΛΟΝΤΩΝ ΕΝ ΗΣΥΧΙΑ ΔΙΑΓΕΙΝ.

MAGNI ATHANASII

INSTITUTIO EORUM QUI IN QUIETE VITAM AGERE CUPIUNT.

1. Τοιοῦτος δὲ μοναχὸς, καὶ οὕτω χρήσινει τὸν μονα-
χὸν, ἀπεχμένον ἀπὸ γῆνων πραγμάτων· οὐ μή δὲ
ἀλλὰ καὶ Χριστοῦ στρατιώτην, δύλον, ἀμέριμνον,
πάλτον πραγματευτικῆς ἔνοιας καὶ πράξεως ἔκτος.
Ἐν τούτοις ήτω δὲ μοναχὸς, μάλιστα δὲ πάσσων ὅλην
τοῦ κόσμου τούτου κατατίτων· καὶ ἐπὶ τὰ ὄντα
καλλή τῆς ἡσυχίας ἡ δισκησία, ἥδης δὲ δύος, ή πρᾶξης
τερπνῆς. Βούλεις τοιγαρούν, ἀγαπητής, τὸν μονήρην βίον
ἀναλαβεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ τῆς ἡσυχίας ἀποτρέχειν τρό-
ποις· δρεῖς ἐκεῖ τὸν κόσμον καὶ τὰς τοῦ κόσμου
ἔρωτιζας, τάς τε ἐπὶ τούτων ἀργάς τε καὶ ἔσουσας,
τουτέστι μόνος δύλος ἐστο, ἀπαθής, πάσης ἐπιθυμίας
ἔκτος. Ἰνα, τῆς ἐκ τούτων περιστάσιως ἀλλότριος
γενόμενος, δυνηθῆς ἡσυχάζειν καλῶς. Εἰ μή γάρ τις
τούτων ἔστω τὸν ὑπεράρχην οὐκ ἀν δυνηθῆ ταῦτην κατ-
ορθώσαι τὴν πολεμίαν. Τροφῶν βραχέων ἀντέχουν
καὶ εὐκαταφρονήτων, μή πολλῶν καὶ εὐπρατάτων,
ή μείλων ἀπεριστάτων. Ἐάν δὲ καὶ οὐς φιλοξενίας
χάριν περὶ τὰ πολυτελῆ λογισμὸς γένηται, δρεῖς
τούτον ἐκεῖ, μή διώς πεισθῆς αὐτῷ· ἐνδέρειται
γάρ σε διὰ τούτου δὲ ὑπεναντίος, τοῦ ἀποτητος: τῆς
ἡσυχίας.

C 4. Talem et hujusmodi oportet esse monachum,
a terrenis rebus abstinentem, ac præterea Christi
militem, materia expertem, sollicitudinibus va-
cuum, extra omnem negotiorum cogitationem et
exercitum. In his sit et degat monachus, in maxime
qui totam mundi hujus materialm dereliquerit.
Omnes speciosas pulchritudines superat ascensis illa,
quieta et tranquilla est vita. Age ergo, dilekte, mo-
nasticam amplectere vitam, et accurre ad illa quietis
tropæ. Relinque ibi mundum, mundique cu-
ras, mundanos item principatus et potestates; id
est, solus et materia esto, passionibusque vacuus,
omnis expers desiderii, ut, earum rerum circum-
stantia alienus, quietam probe vitam agere possis.
Nisi enim quis sese ejusmodi rebus eximat, nun-
quam potuerit eam agere vitæ rationem. Paucis et
viliibus utero cibis, non vero copiosis, et probe pa-
ratis, imo potius improbe paratis. Quod si hospitizatio
causa te lauti cibi cogitatione subeat, 308
missam fac illam, nec prorsus illi obtemperos. In-
sidiatur enim tibi per cam adversarius, ut te a
μητρὶ retrabat vita

^a I Tim. iii, 43.

2. Cave ne divitiae pauperibus erogandas expetas; melior enim sermo bonus est, quam donum. Est quippe illa item maligni fraus, qua ad inanem gloriam plerumque et ad multam negotiationem mente conjicit. Vestimenta quod spectat, ne cupias multas habere vestes; sed eas solum tibi provide quae necessitatibus corporis satis sint. Si tibi alimentis aut vestibus sit opus, ne pudeat ea accipere, que tibi ab aliis offeruntur: est enim illud quoddam superbie genus. Quod si tibi aliquid in hisce superfluum fuerit, da egeno. Hanc Deus filios suos vult economiam servare. Cum praesenti tempore necessaria suppetunt, ne futuri temporis sollicititudinem geras, ne unius quidem diei aut bebdomadis: de praesenti solum cura: ipsum tempus sibi necessaria suppeditabit. Sed in primis quare regnum colorum. Tuam semper utilitatem curato, et quiete vita modum tibi constitue. Ne cum hominibus materiae deditis, et ultra citroque distractis habites: vel solus habita, aut cum hominibus materia expertibus et tecum consentientibus. Nam qui cum hominibus materiae deditis, et ultra citroque distractis babitat, is prorsus eorum distractio- nis particeps erit, humanisque serviet mandatis, obnoxius vanis sermocinationibus, aliquisque malis omnibus, ira, merori, materialium rerum insano auori, metu scandalorum, patrimonialium bonorum sollicitudinibus, cognitorum amicitiis. Eorum itaque consortium devita, ne forte tuam in cellula quietem adimant, et ad sua ultra citroque negotia pertrahant.

3. Si porro cellula in qua degis circumquaque amoena sit, fuge ab illa, ne parcas, ne fortasse ejus amore pertrahare. Nihil non age, nihil non operare, ut possis quiete et tranquilla vita vacare, atque curare, ut juxta Dei voluntatem degas, et cum invisibilibus inimicis pugnes. Si non potes in tuis partibus tranquille et quiete degere, transfer propositum tuum ad hospitalitatem, in eamque cogitationes tuas quamprimum repone. Esto velut quidam optimus negotiator, qui omnia ad quietam vitam probat et ordinat; et qua tranquilla et utilia sunt perquirit. Ceterum dico tibi, hospitalitatem dilige, nam liberat te a casibus in regione tua obvenire solitis, tibique praestat ut quiete et tranquilla vita utilitate perficiare. Fuge moras in civitate, et in eremo persevera, si fieri omnino possit. In urbem ne accedas: nihil enim utile, nihil tuo vite instituto fructuosum illic conspicies. Ne timeas neque formides earum rerum sonitum, neque ausfigias a stadio utilitatis tue. Absque timore sustine, et videbis Dei magnitudinem, omnia scilicet alia salutis signa et manifestationes.

4. Amicos si habes, fuge eorum frequentes confabulationes; si enim perraro colloquare cum ipsis, gratus Deo eris. Quod si reprehenderis per eos tibi damnum obvenire, ne prorsus accedas ad illos. Par quippe est amicos te habere qui tuo vite instituto utiles ac dediti sint. Fuge malignorum et conten-

A 2. "Ορα μή ἐπιθυμήσῃς πλούτον ἔχειν πέρι διάδοσιν τῶν πενήντων χρείστων γάρ λόγος ἀγάθος ὑπὲρ διάσηται γάρ καὶ αὐτὴ ἀπότη τοῦ πονηροῦ πέρι χειροδοξίαν πολλάκις καὶ εἰς πολυτραγμοσύνην αἰτεῖται ἡμέραλουσι τὸν νοῦν. Περὶ δὲ ἴματίων, μή ἐπιθυμήσῃς πολλὰ ἔχειν ἴματα· ἀλλὰ τὰ ἀρκουντά τῇ ἀνάγκῃ τοῦ σώματος μόνα προνοοῦ. Ἐὰν δέη τροφῶν ἡ ἴματίων, μή αἰσχυνθῆς τὰ παρ' ἔπειρον σοι προστρέψεμα λαβεῖν· τοῦτο γάρ ἔστιν ὑπεργεναῖς εἶδος. Ἐάν δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τούταις περιστεύεις, δίδου τῷ ὑπερσφρουμένῳ σώματος ὁ θεός τοὺς ἕαυτοῦ παῖδες οἰκονομεῖσθαι βούλεται. Ἐχων τοῦ ἐνεστώτως καιροῦ τὰ δέοντα, εἰς τὸν μέλλοντα μή μεριμνήσῃς καιρὸν, οἷον ἥμερας μιᾶς, ἢ ἀδύομάδος, ἢ μήτην ἐνεστώτως καιροῦ· αὐτὸς δὲ καιρὸς ἐπικυρηγεῖται τὰ δέοντα. Ἀλλὰ μάλλον ζήσει μάλιστα τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τῆς ἕαυτοῦ ὑφελείας πάντοτε φρόντιζε, καὶ τὸν τῆς ἡσυχίας περιποιού τρόπον. Μή ἀγαπήσῃς οἰκήσαι μετά ἀνθρώπων ὄλικῶν καὶ ἐμπειριστάσθεν· μή μόνος οἰκεῖ, ἢ μετά ἀνθρώπων ὄλικων καὶ δροφεύων· δὲ γάρ μετά ἀνθρώπων ὄλικων καὶ ἐμπειριστάσθεν οἰκεῖ, πάντας κοινωνήσαις καὶ αὐτὸς τῇ τούτων περιστάσει, καὶ δουλεύεις ἀνθρωπίνων ἐπιταγαῖς, λαλάταις τε ματαίσταις, καὶ τοῖς ἔλλοις ἀπασι δεινοῖς, ὅργηι, λύπῃ, μανίᾳ τῶν ὄλιων, φόβῳ τῶν σκανδάλων, γονικαῖς μερίμναις, συγγενικαῖς φιλίαις. Ἀλλὰ γάρ της πέρι τούτων συντυχίας παρατοῦ, μήποτε σε ἀπολέσωσα τῆς ἐν τῷ κελλίῳ ἡσυχίας, καὶ περὶ τὰς ταῦταν περιστάσεις ἀγάπωσιν.

C

3. Ἐάν δὲ καὶ τὸ κελλίον ἐν φανταστοῖς ἡ, φεύγε, καὶ αὐτοῦ μή ιστάσῃ, μή ἐλκυσθῆς εἰς ἀγάπην αὐτοῦ. Πάντα τοιεὶς, πάντα πράττε, δύνας ὑπερθῆσαις ἡσυχάσαις, καὶ σχολάσαις, καὶ συνουδαις γανέσθαι ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ θελήμασι, καὶ ἐν τῇ πάλη τῶν ἀσπάτων. Εἰ μὴ δύνασαι φάσις ἡσυχάσαις ἐν τοῖς μέρεσι, δός σου ἐπὶ ξενιτείαν τὴν πρόθεσιν, καὶ ἐπὶ ταῦτην κατάπτειν σου τὸν λογισμὸν· γενοῦ καθάπερ τις πραγματευτής βρισκον, τὰ πάντα πέρις ἡσυχίαν δοκιμάζων, καὶ τὰ πρὸς ταύτην ἡσυχία καὶ χρήσιμα. Πλὴν λέγω σοι, ξενιτείαν ἀγάπα· ἀπαλλάξτε γάρ σε τῶν κατὰ τὴν ἡσυχίαν ὑφελείας μόνον ἀπολαύειν ποιεῖ. Τάς ἐν πολεις διατριβάς φεύγε, καὶ ἐν ἔρημῳ καρπάσσον, εἰ δυνατόν τὸ καθόλου. Εἰς πολις μή ἀπαντήσῃς· οὐδὲν γάρ εὑρήσεστον, οὐδὲν ἀφέλματον τὴν πολιτείαν σου ἐκεῖ θέσῃ. Μή δειλάσῃς ἔχον αὐτὸν, ἢ πτονθῆς· μηδὲ ἀποφύγεις τὸ στάδεον τῆς σῆς ὑφελείας. Ἀφόδως ὑπόμενον, καὶ διετοῦ τοῦ θεοῦ τὰ μεγαλεῖα, τὴν διλῆν διπασαν ἐπὶ σωτηρίαν πληροφορίαν.

D

4. Ἐάν φίλους ἔχῃς, φεύγε τούτων τὰς συνεχεῖς συντυχίας· διὰ μακροῦ γάρ αὐτοῖς συντυχάνων εὐχάριστος ἐστι. Ἐάν δὲ κατανοήσῃς διὰ τούτων αὐτῶν βλάβην σοι γενομένην, μηδέλικας ἐγγίσῃς· φίλους γάρ ἔχειν σε χρή τοὺς ὑφελίμους καὶ συλλαμβανομένους τῇ πολιτείᾳ. Φεύγε τοιν. πονηρῶν ἀνδρῶν καὶ μα-

χρίμων τὴν συντυχίαν· μηδὲν τούτων συνοικήσεις· ἀλλὰ γάρ καὶ τὰς φαιλάς αὐτῶν προθίστεις παραχτοῦ. Ἀνδρες εἰρηνικοὶ ἀδελφοί, καὶ πνευματικοὶ πατέρες ἄγιοι, ἕστωσαν φίλοι σοι. Μή μετά περιστομένων συναυλίζου, μηδὲ συμπόσιον ἔχεις μετ' αὐτῶν· μήποτε σε περὶ τὰς ἑαυτῶν ἀπάτας ἐλκύσωσι, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἡσυχίαν ἐπιστήμης ἀπαγάγωσιν. Ἐκν δὲ τὰ τῶν κατὰ τὴν ἀγράνη τοῦ θεοῦ πορευμάνων, ἐλθὼν πρὸς σί, ἐπὶ τὸ φαγεῖν προσκαλέσται σε, καὶ θελήσῃ ὑπάρχειν. Ὁπαρε μὲν, τάχις δὲ ἐν τῷ κελλἴῳ σου ὑπόστρεψε. Εἰ δυνατόν, ἔκτις τοῦ κελλίου σου μὴ κοιμηθῆς ἔξω· ἵνα διὰ παντός σοι παραμένῃ ἡ τῆς ἡσυχίας χάρις, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ προθέσεως ἀνεμπόδιστης ἔξις τὴν λατρείαν. Μή γίνονται ἐπινυμνήσης βρωμάτων καλῶν· ἡ γάρ σπαταλώσα ψυχή, ζῶσα τεθνήκει. Μή χορτάσῃς τὴν κοιλίαν σου βρώματα διάφορα, ἵνα μὴ πόθος σοι τούτων γένεται καὶ περὶ τραπεζῆς ἐμποιήσῃ σοι τὸν πόθον. Εἰρήται γάρ μή διπλασίαι χορτασί κοιλίας. Ἐάν δὲ καὶ συνέχους ἔξω τοῦ κελλίου σου θέασι σαυτὸν προσκαλούμενον, παραιτοῦ. Ἐστιν ἐπιθήμιος ἡ ἔξω τοῦ κελλίου σου συνεχῆς διατριβή, ἀφαιρεῖται τὴν χάριν, σκοτίζει τὸ φρένημα, μαρτίνει τὸν πόθον.

A tiosorum virorum colloquium, cui uenire illorum habites, imo prava illorum proposita recusa. Frates qui sint pacifici, et spirituales sancti Patres, amici tibi sint. Ne cum distractis viris habites, neque cum iis uia convivere; ne te forte ad suas fraudes pertrahant, et a scientia quæ quietam spectat vitam abducant. Quod si quis eorum qui secundum charitatem Dei incedunt, te adiens ad comedendum iuvitet, si lubeat abre, abi; sed cito ad cellam remigra tuam. Si fieri potest, ne dormias extra cellam tuam, ut semper apud te permaneat quieta vita gratia, ac sine obice erga propositum hujuscemodi, cultum tuum impedes. Ne esto cupidus lauti cibi; nam quæ delicatur anima, vivens mortua est. Ne variis cibis ventrem tuum **309** imples; ne te eorum cupido subeat, et tuum erga mensam appetitus inflammas. Dictum namque est, non oportere falli saturitate ventris. Quod si te frequenter extra cellam tuam videoas iuvitari, abnue. Nam frequens extra cellam tuam mora detimento tibi est, quippe quæ gratiam auferas, sensum obscureret, anorem marcidum reddat.

IN BINAS AD CASTOREM EPISTOLAS ADMONITIO.

Norūm hic comparet commenti genus, Lector benevole: en tibi Instituta Cassiani Græce versa, in compendium redacta, Athanasiique nomine conscripta. Quod opus esse videtur Græculi cujusdam Latine periti, qui cum in Instituta Cassiani incidisset, operæ pretium duxit Græce illa interpretari, quanquam fortasse potuerit ex antiquo Cassiani Græco textu, seu Græca versione, hoc ipsum opusculum conteneret. Nam existat in antiquis Græcis codicibus multa ex Cassiani Institutionibus, quarum haud semel loca afferuntur Græce et quibusdam scriptoribus, v. g. a Climaco. Instituta igitur illa exhibet hic scrip:or, non quidem integra, sed excerptis hinc inde sententiis, rāpere etiam integris capitibus: tantaque omisit, ut ex duodecim illis institutorum libris, binas hasce tantum conficeret epistolam, quas majoris commendationis causa magno Athanasio ascripsit. Porro tam supine, tam incaute id facinoris aggressus est, ut qua se suis vidiisse oculis testatur Cassianus, longe scilicet post Athanasii statem acta, ea ipse Athanasium narrantem ac se vidiisse testantem representet, quoa in aliis quoque nonnullis spuriis operibus animadversum est. Costor autem ille cui nuncupantur lūstistutus Cassiani, cuiusque nomen huc translatum est, episcopus erat Aptensis. Has porro nobis Roma transmisere fratres nostri.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΚΑΣΤΟΡΑ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΙΚΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΒΙΩΝ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕΩΝ (37).

Ἐπειδὴ μοι προσέταξες, μακαριώτατε πάτερ Καστορ, γνωρίσαι σοι τὰς κανονικὰς διατυπώσεις τῶν κοινωνίων τῶν ἀνταποκιῶν, καὶ μάλιστα τῶν Αγιαστῶν, ὡς αὐτόπτης γέγονα· εἶχας ἐγὼ τῇ ὑμετέρᾳ κελεύσεις, τοῦτον ὃς ἐν ὅλῃ τὸν λόγον ὑμέν ἀπέστειλα· ἵνα ἔχωσιν ἐφόδου πρὸς ἀρετὴν οἱ συνελεγμένοι σὺν θεῷ ἐν τῷ νέῳ σου μοναστηρῷ, τοὺς τῶν μακαρίων ἀνδρῶν κανόνας τε καὶ ἀλλούς. Αναγκαῖον τούτων πρὸ πάντων περὶ προσευχῆς τῆς πάντων αἰτίας τῶν ἀγαθῶν διηγήσασθαι, διὸς τε, καὶ μετὰ πάσῃς τῆς καταστάσεως ἣν τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον μάλιστα καὶ θηβαϊκά κοινωνίους ταῦτην ἐπι-

EJUSDEM MAGNI ATHANASII AD BEATISSIMUM CASTOREM. DE CANONICIS COENOBIORUM CONSTITUTIONIBUS.

1. (38) Cum jusseris mihi, beatissime Pater Castor, ut Orientalium maximeque Aegyptiorum cenobiorum, canonicas tibi constitutiones declararem, quas meis ipse oculis conspexi; tuæ jussioni obtemperans, bœc pauca tibi verba transmisi; ut hiuc viaticum ad virtutem iis snippetat qui in novo tuo monasterio, Deo juvante, coacti sunt. Itemque misi beatorum virorum canones, et alios nonnullos. Necesse est itaque ut ante omnia de oratione, bonorum omnium causa, verba faciam; quomodo scilicet, et quam optimo cum ordine in Aegypti et Thebaidis cenobiosis eam persolvant. (39) Congre-

rum ad Castorem.

(39) Cassian. Institut. lib. II, c. 7.

(37) Ex codicibus mss. Altdemp., num. R. v. 49.

(38) Cassianus in prefat. ad Instituta cenobio-

gati quippe eodem in loco, tempore synaxis, postquam absolutus est psalmus, non statim ad genuflexioneum veniunt; sed priusquam genua flecant, modico tempore stantes expansis manibus orant; postea humi prostrati, et facta brevi inter genuflectendum oratione, una surgunt omnes: ac rursum expansis manibus diutius atque ferventius supplicationes persolvunt, nemine genuflectente, aut ex genuflexione sese erigeunte, donec in qui orationem recitat, prior genuflexerit aut prior surrexerit (40). Prout itaque dictum est, cum ejusmodi synaxium causa conveniat, tantum ab omnibus servatur silentium, ut in tauto et pene inumerabili coto, neminem adesse videatur; potissimum vero tempore orationum, quo neque apudum emititur, neque tussis auditur: non illic pigritia signum, nouermitatio, non oscitatio, non gemitus cum sono audiuntur. Eum namque qui praenausea et animi molitie cum clamore precatur, alium duplicitor peccare; primo, quod segniter oret; secundo, quod indisciplinata illa voce, proximi aurea obtuasat, ac mentem distractat: invadentibus una malignis spiritibus, qui cuni nos viderint in oratione stantes, indecentibus nos cogitationibus, et nausea atque fastidio animam aggravant. (41) Quae causa est ut psalmos, non cum tumultu et perturbatione festiuando recitent; neque versuum multitudine, sed mentis consideratione oblectentur; ea scilicet cogitatione ei obsequentes qui ait: « Psallam spiritu, psallam et mente »: rati utilius esse decem versus cum attentione psallore, quam totum psalterium cum confusione mentis.

310 2. (42) Completis psalmis et canone, uti superius memoravimus, nemo fratrum vel tantillum temporis cum alio stare aut verba facere audet: sed neque cella egredi, aut opus deserere suum, quod praे manibus tractat, juxta Apostolicum præceptum; nisi necessarii cujusdam operis occasione omnes una convenire oporteat: egressi autem opus suum exsequuntur; ita ut ne minima quidem inter eos sit confabulatio, sed singuli meditationi mentis vacent et psalmo, et quod sibi iussum est impleant. Magna porro sollicitudine cavent, ne quis fratum cum alio maxime uovitio solus unquam relinquatur, aut extensis manibus aliquem eourtrectare aut completi audeat. Quod si quis hanc transgressi regulam deprehendatur, gravissimæ correptioni subjicitur.

3. (43) De canonico itaque more, sive precum sive psalmorum, quo pacto scilicet eas oporteat in diurnis conventibus observari, aut a uobis jam dictum est. Deinceps vero agendum nobis est de iis

A τελοῦσι. Συναγομένων γάρ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸν καὶ δὲν τῆς συνάξεως, ἡνίκα τελεωθῇ ὁ ψαλμὸς, εἰ παραχρήμα πρὸς γονυκλιστὰν ὅρμωσιν, δὲλλὰ πρὶν ἡ τὸ γόνατα κάμψαι, πρὸς διάγονον Ιστάμενοι, καὶ τὰς χεῖρας ἔκτεταμένας ἔχοντες, εἰσχονται· καὶ μετὰ ταῦτα χαμαὶ προσπίποντες, καὶ πρὸς διάγονον πάλιν ἐν τῇ γονυκλισίᾳ εὐχόμενοι πάντες, ἐν τῷ ἅμα ἐγέρονται· καὶ πάλιν τὰς χεῖρας διαπετάσαντες, ἔκτεντορεσταρι καὶ ἔπιτεταμένας τὰς ἱκεσίας ἀποστολήρουσιν, οὐδένας γάρ τον κλίνοντος, ἡ ἐν τῇ γονυκλισίᾳ ἀνισταμένου, ἵνα δὲ ποιῶν αὐτοῖς τὴν εὐχήν, κλίνη πρώτος, ἡ ἀναστῇ πρότος. Καθὼν τοίνυν εἰργοται, δέ τὰς προειρημένας συνάξεις ἐπιτελέσαι συνέρχονται, σωπῇ τοσαύτη παρέχεται ὑπὸ πάντων, ὡς νομισθῆναι μηδέποτον ἐν τῇ τοσαύτῃ τὸν ἀδελφὸν Ἐν ἀναρμήτῃ πληθὺ παρεῖναι, ἔξαρτέσθαι ἐν τῷ κατρῷ τῶν προστυχῶν, δέ οὐτε πτύχαμα προσέρχεται, οὐτε βῆται ἤκειται, οὐδὲ ἄντελα, οὐδὲ νυσταγμὸς, οὐδὲ κάμψη, οὐδὲ ταναγμὸς μετ' ἥγουν ἀναπέμπονται. Τὸν γάρ ἐν γαυμάτῃς διανοίας μετὰ κραυγῆς τὰς εὐχὰς ἐπιτελοῦνται, διεσῶς διαρρέενται, καὶ τὸν πονηρῶν πνευμάτων, οὐ, ἐπειδὴ ἀν θωστιν ἡμᾶς εἰς προστυχὴν Ισταμένους, λογισμοῖς ἀπρεπεῖσι καὶ ἀπρεπῇ τὴν ψυχὴν καταδερύνουσι. Καὶ τούτου χάρις τοὺς φιλούσους οὐ μετὰ θορύβου καὶ ταραχῆς σπάνιον ἔχετελεν, οὐδὲ τῷ πλήθει τῶν στίχων, δὲλλὰ τῇ τῆς διανοίας νοήσει εὐφραντονται, ἔκεινον τῷ λογισμῷ κατακαλυμμέντες τῷ φάσκοντι· « Ψαλῶ τῷ πνεύματι, φαλῶ καὶ τῷ νοῦ· » ὑφελιμώτερον γάρ ἔχουσι: τὸ δέκα στίχους μετὰ συνέσεως φάλλειν. Ηδονὸς τὸ φαλτήριον μετὰ συγγύσεως διανοίας.

2. Τελεωθέντων δὲ τῶν φαλμῶν καὶ τοῦ κανόνος, οὗτος ὡς ἀντέρειον ἐμηνιμονεύσαμεν, οὐδέτε τῶν ἀδελφῶν κανὸν πρὸς διάγονον στήναι, ἡ διμήσησι μετ' ἀλλού τολμᾷ· ἀλλ' οὐδὲ τοῦ καλλίου προσθέσθαι, ἡ τὸ ἔργον καταλιπεῖν, δὲ μετὰ χεῖρας ἔχουσιν, ἀποστολήκων πληροῦντες παράγγελμα, εἰ μή πού γε κρεί γένηται πρὸς καθῆκόν τινος ἀναγκάσιου ἔργου πάντας συνειστέθεν, διπέρ οὕτω μετὰ σπουδῆς καὶ ἔξερχομενοι πληροῦσιν, οὓς μηδεμίας διμίλιας μεταξὺ οὐτῶν ἀνακύπτειν, ἀλλ' ἔκαστον προσέχοντα τῇ μελίτῃ τῆς διανοίας καὶ τῷ φαλμῷ, πληροῦντες τὸ προτεταγμένον. Μεγάλη δὲ σπουδῇ φυλάττουσι, μή τις μετὰ διλλοῦ, καὶ μάλιστα ἀρχαρίου, ἀποτεψθῇ τῶν ἀδελφῶν ιδιάζων ποιεῖται, ή τὰς ίδιας χεῖρας ἔκτενας τολμήσῃ κατασχεῖν ἢ περιπλακῆσαι ἐπέρφω. Εἰ δέ τις παραβαίνων τὸν κανόνα τοῦτον εὐρεθῇ, ἐπιτιμίᾳ βαρυτάτῃ ὑποβάλλεται.

3. Περὶ μὲν οὖν τοῦ κανονικοῦ τρόπου τῶν τε εὐχῶν καὶ τῶν φαλμῶν, δε σχειτεῖ ἐν ταῖς καθημεριναῖς συνδόξεσσιν, ικανῶς ἡμένεργηται. Οφελούμενος δὲ λοιπὸν περὶ τῶν ἀποτασσομένων τῷ κόσμῳ

⁴² 1 Cor. xiv. 45.

(40) Cassian. Institut. lib. ii, c. 10.

(41) Ibid. c. 11.

(42) Ibid. c. 45.

(43) Ibid. lib. iv, c. 1.

διηγήσασθαι, ποιώ τρόπῳ ἐν τούτοις τοῖς κοινοῖσις εἰσέρχονται, καὶ διαμίνουσι ταπεινοφρονοῦντες καὶ ὑποτασσομένοι ἔνας βαθυτάτης πολιάρ. Τοσαῦτη γάρ πορ' αὐτοῖς; ή ὑπακοὴ καὶ ταπεινωτὶς ἀρχὶς γίρως, δὴ οὐκ ἐν εὐρεῖῃ οὐδὲ κατὰ τὸν πρῶτον ἐνταῦθεν τοῖς ἀποτασσομένοις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς μοναστηρίοις. Οὐ πρότερον τοίνυν δεχθῆσται ἔστι ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὁ θέλων μονάσται, πρὶν ἀπόδειξιν τινὰ καὶ πειραν τοῦ πρὸς θεὸν πόθου καὶ τῆς ταπεινώσως καὶ μακροδυμίας διὰ τῆς ἐπιπλεοντος ὑπακοῆς παράσχεται. Δοκιμασθεῖς οὖν ἐν τούτοις, εὐπρόσδεκτος παρ' αὐτοῖς γίνεται, καὶ διέδοκεται τῆς αὐτοῦ περιουσίας μὴ ἔχειν τι τεθησαυρισμένον· ἐπίσταται γάρ τὸν παραχρατοῦντά τι τῶν ίδιων μὴ δύνασθαι διαμένειν παλιγχρόνιον ἐν τῇ τοῦ μοναστηρίου ὑπαγεῖην, καὶ κακουχίζεις εἰς τέλος ἀγχαρτερέν. Ἕνίκα γάρ οἰδεῖτο πρόφασις ἡ θλίψις τὴν αὐτοῦ κινήσει δέσμοις, εὐθὺς ἡ τοῦ ἀποκειμένου ἀλπίς, διπέρη σφενδόνη ἀλπόν, τοῦ μοναστηρίου ἀκτινάσσει. Διὰ τοῦτο ἔκαστος αὐτῶν γιγνοῦντας τῆς ἀρχαίας περιουσίας, ὡς μηδὲ αὐτὸς τὸ θυνταριό διεριθελμένος ἥλθε τοῦ λοιποῦ φρεγὸν συγχρείσθαι. Ἀλλὰ, τῶν ἀδελφῶν πάντων συντηγμάτων, προσχέεις εἰς τὸ μέσον, ἐκδύεται τὰ ἵματα τὰ ίδια, καὶ διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἀερός, ἐκδύεται τοῦ μοναστηρίου μεταμφιεύνεται· ὡς διὰ τοῦ τύπου τούτου ἐπιγίνονται αἰθέν, διτι, πάντων τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀλαζονείας, καὶ τοῦ τύφου γυμνωθείς, ἐνεδύεται τὴν πτωχείαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ δητι ἀντιταχόντων ἐναριθμεῖ ἐκνέεται. καὶ ἔιστι τῷ σώματι τῆς ἀδελφητης. Τὰ δὲ ἱμάτια καὶ ἀπόδυτα λαβόντες ὁ οἰκονόμος τῆς μονῆς φυλάττει, ἀφορίσας ἕκας δὲ τῆς προκοπῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστροφῆς, καὶ ὑπομονῆς τῆς ἐνδιαφορῆς; πειρασμοὶς ἀπόδειξιν παράσχει. Καὶ εἰ μὲν ἐνρωτῶνται αὐτὸν δυνάμενον ἐν τούτοις καρτερεῖν, καὶ σπουδῇ πάσῃ, καὶ διατύρῳ θύρᾳ, ἢ ηνήρετο, διαμένοντα, τοῖς λοιποῖς συναρθρωτοῖς ἀδελφοῖς· εἰ δέ τι γυργούμορον ἀλάτωμα, η παρακήπησθε ἀμαρτίαν ἐν αὐτῷ καταμάρθωσιν [ἱ. καταμάρθωσιν], ἐκδύοντες τούτον ἀπέρ ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐνεδύσαντο, καὶ τοῖς κοσμικοῖς ἐνδύμασι πάλιν περιβάλλοντες, μπωθόνται τοῦ κοινωνίου. Πές ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς ἀκριβείας μὴ εἰδέχεται εἶναι τῷ βουλομένῳ εἰσέρχεσθαι ὡς βούλεται ἡ ἀναχωρεῖν τῆς μονῆς, ἀλλὰ τὸν μὴ ἐμένοντα κατὰ πάντα σφόδραν τῇ ίδιᾳ ὁμολογίᾳ μετενδύεσθαι τοῦ μοναστηρίου.

4. Ὁτε τοίνυν ὁ ὑποδιχεῖς ταῦτη, ἥπερ εἰρήκαμεν, ἀκριβεῖτε δοκιμασθῆ, καὶ ἀμεμπτος εὐρεῖῃ, οὐ παραχρῆμα τῇ συνοδίᾳ τῶν ἀδελφῶν συναναμμένους· ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ παραδίδοται τῷ ἀπειταγμῷ τῆς φροντίδα τῶν ἔνων, καὶ τούτοις πέπονται πειμαλεῖσαν καὶ ὑπηρεσταῖσιν προστάσσεσται· καὶ διτι διλόκηρον ἐνιαυτὸν ἀμέμπτως ἐξυπηρετήσῃ τοῖς ἔνων, τυπωθεὶς διὰ τούτου πρὸς ταπεινωσιν καὶ μακροδυμίαν, συναρθμεῖται λοιπὸν τῇ συνοδίᾳ τῶν ἀδελφῶν, καὶ παραδίδοται ἐν τῶν γερόντων, ζε-

A qui mundum abdicarunt, qua ratione in hisce con nobiliis ingrediantur, in illisque permaneant in humilitate et obsequientia usque ad extremam senectutem. (44) Tanta quippe apud illos est obedientia, tanta humilitas ad senectutem usque, quanta ne primo quidem anno in iis qui a seculum abdicarunt, in monasteriis nostris reperitur. (45) Non prius itaque in monasterio admittitur qui vult esse monachus, quam specimen et experimentum quoddam sui erga Deum amoris, humilitatis suae atque aequanimitatis per summam obedientiam dederit. His itaque probatus, ut admittendus ab illis habetur atque docetur, ne quidquam de bonis suis apud se reconditum conservet: gnari scilicet cum qui de bonis suis quidquam retinet, non posse diu in monasterii obedientia permanere, neque ad finem usque perseverare, præ animi languore ac tedium. Cum quevis enim minima occasio aut afflictio ejus moveat animum, statim reconditi thesauri spes, quasi funda lapidem, monasterio illum ejicit. (46) Quare quisvis illorum antiquis possessionibus exiuit, ita ut ne vestimento quidem quo induitus erat ut sibi licet. Sed congregalis cunctis fratribus, in medium adductus, exiuit vestimentis propriis, et eorum loco abbatis manibus monasterii vestimentis induitur; ut ea forma cognoscatur, se mundanis rebus omnibus arrogantia item et superbia nudatum, indnisse paupertatem Christi, et sine pudore sese connumerare et exquare corpori fraternitatis (47). C Vestimenta autem quibus exiuit accepta servat economus monasterii, atque seorsum reponit, donec ipse prefectus, conversationis patientiaeque in variis tentationibus specimen dederit. Et si quidem deprebendatur in hisce posse perseverare, atque eo studio, et ferventi proposito quo cepit permanere, reliquis eum fratribus annumerant. Quod si in eo murmuratio delictum, aut inobedientie cuiuslibet peccatum compariant, extum eum monasterii vestimentis, ac mundanis denovo indumentis amictum ex conobio expellunt, ita ut post tam accuratam probationem, non facile sit volenti, arbitrio suo vel ingredi vel e monasterio secedere; sed qui se profiteatur remanere nolle, omnino exiatur monasterii vestimentis.

4. (48) Cum igitur is qui susceptus est, ea qua diximus accusatione probatus, inculpatusque deprehensus est, non statim fratrū cœtui commisceri permititur, sed traditur ei enī hospitium commissa cura est, atque jubetur hospitum ministerio et obsequio omnino vacare; ac postquam integrum annum inculpate hospites exceperit, bac re in humilitatem efformatus et in sequanimitatem, demum cœtui fratrum annumeratur, atque alicui e senioribus traditur, cui **311** huiusc muneris sollicitudo

(44) Cassian. *Institut.* lib. iv. c. 2.

(45) Ibid. c. 5 et 4.

(46) Ibid. c. 5.

(47) Ibid. c. 6.

(48) Ibid. c. 7.

incumbit, ut discipulum doceat, quas vias ingressus ad perfectionem virtutum pervenire possit. (49) In primis docet eum studium superandi proprias concupiscentias et voluptates, iubendo ea quae ejus voluntati contraria sunt. Aliunt enim Patres non aliter posse quemquam voluptates reprimere, aut iracundiam, aut tristitiaam; aut veram obtinere humilitatem, aut demum una cum fratribus in cœnobio recte consummari, nisi ante per obedientiam voluntates suas mortificaverit. (50) His constitutionibus atque doctrinis, quasi quibusdam elementis et syllabis, ubi discipulum ad præstantiorem statum produxerunt, postea hoc docent illum, ut cogitationes suas ne celet; sed ubi accedunt, quamprimum Patri suo revelet; neque de earum Judicio et examine quidpiam cordi suo confidat; sed sciat id boum, id malum esse, quod judicio suo Pater, facto rei examine, tale esse declaraverit. Hac ratione poterit omnes inimici fallacia vitare quisquis ad virtutem instituitur: qui utpote imperitus, inimici dolos ignorat. Aliunt enim sancti Patres diaboli artis et insidiarum conspicuum esse signum, cum discipulis suadet ut Patribus cogitationes occulentes suas, idque ex superbie motu, quasi scilicet ipsi idonei sint per se congruum ea de re consilium capere; aut ex inani gloria, quod pudeat nimurum suas publicare cogitationes.

5. (51) Tanta porro apud illos est obsequientia, ut circa abbatis jussionem ausit nemo, ne ex sua quidem cellula in qua sedet egredi: atque tanto studio illius jussa complent, quanto si Deus ipse iuberet. (52) Dum sedent autem in suis cellulis, et operi manuum, meditationi et orationi iucumbunt, atque studiose bis adhibent animum, si quempiam ostium cellulæ pulsantem sudiant, qui se aut ad communem orationem, aut ad opus manuum advoctes, omnibus quamprimum dimissis, ad iussam sibi rem procrant, obedientias virtutem studiosissime colentes; quam non modo operi manuum, lectioni et quietæ in cellula commorationi, sed et omnibus virtutibus anteponunt, omniaque postibant.

6. (52') Illud autem superfluum est memorare, neminem scilicet illorum aliud quidpiam possidere, quam colobium, hemiphorium, sandalium, melotem et stoream: turpe esse rati si dicatur, liber meus, penicillus meus, aut aliud quidpiam meum. Tantum autem singuli eorum ex opere et sudore suo affuerint monasterio provenient, ut non modo eorum necessitatibus, sed etiam hospitum pauperumque ministerio sint satis. Dum sic autem laborant non inflentur, non superbia tument, nec quisquam proprii laboris et sudoris plus postulat, quam ab abbatte pro necessitate tribuatur; nec ullius rei possessionem sibi comparat, cum sece totius mundi ad-

A ταῦτην ἔχει τὴν μέριμναν, ὅπως διδάξῃ τὸν μαθητεύμενον, διὰ ποίας ὁδῶν ἀρξάμενος δυνηθῇ ἐπὶ τὴν τελειότητα τῶν ἀρετῶν φθάσαι. Ἐν πρώτοις οὖν διδάσκει αὐτὸν σπουδάζειν νικῆτας ἰδίας ἐπιθυμίας καὶ ἡδονᾶς, διὸ τὸ ἐπιτάσσειν αὐτῷ τὰ ἐναντία τῶν θελημάτων αὐτοῦ. Οὐν διλλογία γάρ λέγουσιν οἱ πατέρες δύνασθαι τινὰ τὰς ἡδονάς χαλινούν, ή ὄργης περιγνωσθεῖαι, ή λύτρης, ή ταπείνωσις δλῆη κτήσασθαι, ή ἀπλῶς μιττὰ ἀδελφότητος ἐν κοινωνίᾳ καλῶς τελειωθῆναι, εἰ μὴ πρότερον διὰ τῆς ὑπακοῆς νεκροῦτες τὰς ἐκαπτώσεις καὶ διδασκαλίας τῶν μαθητεύμενον προβιβάσαντες ὠσανεις τοιχοῖς τισι, καὶ συλλαβαῖς, ἀκολούθως πάλιν διδάσκουσι μὴ κρύπτειν τοὺς ἴδιους λογισμούς· ἀλλὰ παραχρῆμα ἡνίκα ἐπέρχονται, τούτους τῷ οἰκείῳ Πατρὶ ἀποκαλέστε, καὶ μηδὲν περὶ τῆς τούτων διακρίσεως τῇ ἴδιᾳ καρδίᾳ πιστεύειν· ἀλλ᾽ ἐκεῖνο γνῶσκεν ἄγαδον ή κακὸν εἶναι· ὅπερ ταῖς ἐαυτοῦ διακρίσεις δοκιμάσας δ Πατήρ ἀποδέξει. Οὐν τῷ γάρ δυνηθεῖαι ἐν πόδι τοῦ ἔχθρου δ πρὸς ἀρετὴν τυπούμενος ἀπατᾶσθαι, οὓς ἀπειρος, καὶ μήπω γνῶστη κεκτημένος μεθεδείας· διανες τῆς τοῦ διαβόλου τέχνης λέγοντον εἶναι οἱ Πατέρες, τοῦ ἀναπτεῖται αὐτὸν τοὺς μαθητεύμενούς ἀπὸ τῶν Πλατέρων κρύπτειν τοὺς ἴδιους λογισμοὺς ἴδιᾳ ὑπεροψίᾳ. οὓς δημητρίους δυναταὶ ἐαυτοῖς τὰ συμφέροντα συμβουλεύεσθαι, ή ἴδιᾳ κενοδοξίᾳ αἰσχυνομένους δημοσιεύσαι τὰς ἐαυτῶν ἐνθυμήσεις.

5. Τοσούτη διὰ φυλάττεται παρ' αὐτοῖς ὑποταγή, οὓς μὴ τολμήσαι τινὰ ἐκτὸς τοῦ ἀδελφοῦ μηδὲ τοῦ κελλίου ὅπου κάθησται προσέλευτος· οὗτοι δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ προστασόμενα ἐπιτελεῖν σπουδάζουσιν, οὓς παρὰ Θεοῦ ταῦτα δεχόμενοι. Καθήμενοι δὲ ἐν ταῖς ἴδιοις κελλίοις, τῇ Ἑργῷ τε καὶ τῇ μελέτῃ, καὶ τῇ προσευχῇ προσκείμενοι, καὶ μετὰ σπουδῆς προστάχοντες, ἐπιδὲν ἀκούσασθαι τοῦ κρούστοντος τὴν ὄρφαν τοῦ κελλίου ή εἰς τὴν κοινὴν προσευχὴν, ή πρὸς τὸ Ἑργον τούτους προσκαλούμενους, παραχρῆμα πάντα ὅμοι ἀφέντες, πρὸς τὸ ἐπιταγὴν δρμώσας, πάσῃ σπουδῇ τὴν τῆς ὑπακοῆς ἀρετὴν ἡγούντες· ήν οὐ μόνον τοῦ Ἑργοῦ τῶν γειτῶν, ἀναγνώσεως τε καὶ τῆς ἐκείνων ἡρυχίας, ἀλλὰ καὶ πάσων ἀρετῶν προτιμῶσι, καὶ ταύτης πάντα διέτερα τίθενται.

6. Ἐκεῖνο δὲ μεταξύ τῶν διλλων περιτόν εστι καὶ λέγεται, οὓς οὐδεὶς αὐτῶν ἀλλοι τι κάτιται πλήν κολοβίου, καὶ ἡμιφορίου, καὶ σανδαλίου, καὶ μηλωτῆς, καὶ ψιθύου· αἰσχύνην ἥγοντες τὸ λέγονται παρ' αὐτοῖς, βιθνοὺς ἐμόν, γραψίτον ἐμόν, ή διλο τι ἐμόν. Τοσούτον δὲ ἔκαστος αὐτῶν καθ' ἡμέραν ἐξ Ἑργον τε καὶ ἱερῶτος ἴδιου προσφέρει πορισμὸν τῷ μονοστήρῳ, οὓς μὴ μόνον ταῖς ἐαυτοῦ χρείαις ἔξαρκιν, ἀλλὰ καὶ τῇ διακονίᾳ τῶν ἕκαντος καὶ πτωχῶν ὑπουργεῖν. Οὔτε τοις δικάμνοντες οὐδὲν περισσεύνονται, οὔτε τις αὐτῶν ἐκ τοῦ οἰκείου Ἑργοῦ καὶ ἱερῶτος ἀπατεῖ περισσότερον τῆς διδομένης περὶ τοῦ διδοῦ γειτας· οὐ κτῆμα οἰασθῆσθαι ἔλεις ἐαυτῷ

(49) Cassian. *Institut.* lib. iv. c. 8.

(50) Ibid. c. 9.

(51) Ibid. c. 10.

(52) Ibid. c. 18.

(52') Ibid. c. 13, 14.

πάροικον ἔσυντον καὶ ξένον ἔχων ὅλον τοῦ κόσμου, καὶ δούλον ἔσυντον μᾶλλον καὶ ὑπηρέτην τῶν ἀδελφῶν λογίζομενος, ἥπερ δεσπότην οἰοῦθη ποτε γῆνος πράγματος. Εἰ δέ τις κλάσῃ σκένος οἰωνῆτος, ἢ ἀπολέτη, ἐξομολογήσεται τῷ ἀδελφῷ τῆς ιδίας ἁρμονίας τὸ πταῖσμα, καὶ οὕτω μετὰ ταπεινοφράσυνης μετανοῶν λαμβάνει συγχώρησιν. “Οστις δὲ πρὸς τὸ ἄργον μετατηλήσει, ἢ πρὸς σύναψιν, καταφρονήσας βραδύτερον ἀπαντήσῃ, ἢ στιληρότερον, ἢ προπατέστερον ἀποκριθῇ, ἢ ἀμελέστερον, ἢ ὑπογογύλων τὸ προσταχθὲν ποιήσῃ. ἢ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἄργουν καὶ τῆς ὑπακοῆς προτιμήσεις, τὰ προσταχθέντα αὐτῷ ἄργον βραδύτερον ἀκτελέσῃ, ἢ ἀπολιθεῖς τῆς συνάξεως μὴ ταχίων πρὸς τὸ ἄργον αὐτοῦ ἀναδράμῃ, ἢ μετὰ τίνος ἐκτὸς ἀναγκαῖας χρείας ὀμιλήσῃ, ἢ ἀλλοι μετὰ παφθορίας κατάσχῃ τὴν κέλεα, ἢ συγγενεῶν συντάκη χωρὶς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀπετροπῆς καὶ αὐλογίας, ἢ ἐπιστολὴν παρὰ τίνος δέξῃται, ἢ τινι ἀντηράρχᾳ φέναι τοῦ ἀδελφοῦ ἀπειλήσῃ, ἢ τι τῶν δμοῖον τούτοις πλημμελήσῃ ποιούτοις ἀπειλήσῃ ὑποβάλλεται· Συνηγγένειον τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ συνάξει, βίκιας ἔσυντον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐξομολογούμενος, συγχώρησιν αἵτις τοῦ ίδίου σφάλματος. Τὰ δὲ παγύτερα τούτων πταῖσμάτων εἰ τις εὑρεθῇ πράττων, διτιάν ἐστι καταφρόνησις, ἀντιλογία μετὰ ὑπερφράσιας, ἢ ἐκ τοῦ μοναστηρίου πρόδος ἐκτὸς ἀπειροτητὸς τοῦ ἀδελφοῦ, ἢ πρὸς γυναικας συντυχία. Ήδρη, ἢ μάκρη, ἢ ἔχορα, ἢ μνησικακα, ἢ φιλαργύρα, ἡτοις ἐστὶ λέπρα ψυχῆς, ἢ κτήσις οἰουδῆποτε πράγματος ἐκτὸς τῶν διδομένων παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἢ τροφῆς δινευ ἐλύσιος κλεψυταῖρος τρόπῳ γινομένης, καὶ τὰ τούτων παρατήσια, οὐδὲ τὸ πρετερόμενον ἐπιτιμῇ ὑποβάλλεται, ἀλλὰ σφροτέρων, καὶ μεζον. Καὶ εἰ μὴ διορθωθῇ, ἀκνέττεται τοῦ μοναστηρίου

7. Τὸ δὲ ἀνάγνωσιν ἀπειλεῖσθαι ἐν τοις κοινοῖσις κατά τὸν καιρὸν τῆς ἀστέάσως, οὐχ ἀπὸ τοῦ κανόνος τῶν Αἴγυπτων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν Καππαδόκων, οἵτινες, οὐ πνευματικῆς ἔνεκεν τοσοῦτον γυμνασίας, ὅσον ἡ τσαλας χάριν τῆς παρὰ τὰς διμίλας, τὸ τοσοῦτον διετυπώσαντο. Παρὰ δὲ τοῖς Αἴγυπτοις, καὶ μάλιστα τοῖς Ταβεννησιώταις, τοσούτη σωπῇ ὑπὸ πάντων παρέχεται, ἦκια εἰς τοσοῦτον πλήθος πολυαριθμητῶν τῶν ἀδελφῶν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συνάξεως τῆς τραπέζης αὐτῶν, δογή σχεδὸν ἐν ἀλλοις μὴ εὐρίσκεται, οὕτως ὡς μὴ τολμᾶν βρῆξαι τὰ περιεκτός τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς τραπέζης, δοτε. Εἰ τίνος χρέα γένηται, κρούσματι μᾶλλον ἢ φωνῇ τοῦτο στημανεῖ. Καὶ τὰ κουκούλια ήνοι κάποια τῶν βλεψάρων φοροῦσιν οὖσι, ἵνα μὴ, ρεμβούς τούς διθαλαμούς ἔχοντες, περιεργάτερον ἀλλοιούς ἔνορῶσι· τῇ δὲ τραπέζῃ μόνον, καὶ τῇ τοῦ τρέζοντος θεοῦ εὐχαριστίᾳ ἔντασίζουσι. Μεγάλη δέ ἐστι φυλακή παρ' αὐτοῖς, διπος μετάβλετοις ἔξωθεν τῆς τραπέζης τροφῆς μεταλλέθη.

8. Ιναδὲ μὴ τι δέξωμεν τῶν κοινοβιακῶν κανόνων παραλειπόντων, ἐπιμνησθῆναι δεῖ καὶ τῶν ἀλλοις

(53) Cassian. *Institut.* lib. iv. c. 16.

(54) Ibid. c. 17.

A τεναὶ εἰ peregrinum existinet; servumque se potius et minister stratum esse arbitretur, quam ullius terrena rei dominum. (55) Quod si quis vas quodlibet fregerit aut perdidit, negligentia sue casum abbati confiteatur, et ita cum humilitate penitentie, veniam accipit. Si quis autem ad opus quodlibet vocatus, aut ad synaxim, pro contemptu tardius occurrit, aut durius peccantius respondebit: vel si negligentius aut cum murmure, jussam rem compleverit; aut si lectionem operi manuum et obedientia auteponens, iussa sibi opera tardius compleverit, aut a conventu dimissus, non cito ad opus summ accurrit; aut cum quopiam absque necessitate confabulatus fuerit; aut cum confidentia manum alterius contrectaverit: aut cognatos citra abbatis permisum et benedictionem convenerit, aut epistolam ab aliquo accipere, vel ad aliquem rescribere absque abbatis concessione ausus fuerit; si in aliquo nempe hujusmodi deliquerit, hujusmodi ille prenē subjicitur: 312 Fratribus in synaxi congregatis, sese in terram projicit, atque confessus, peccati veniam postulat. Graviora porro delicta si quis perpetrans deprehendatur, quae sunt, contemptus, repugnatio cum superbia, aut egressus ex monasterio absque abbatis concessione, aut congressus cum muliere, aut ira, aut pugna, aut inimicitia in aliquem, aut recordatio injuriarum, aut amor pecuniae, quæ lepra est animæ, aut possessio cujuscunque rei, exceptis iis quæ ab abbate dantur, aut furtivum alimentum absque benedictione abbatis sumptum, et his similia, non supradictam subit pœnam, sed graviorem, et multo maiorem. Quod si non resipuerit, ex monasterio ejicitur.

7. (54) Quod autem in quibusdam cœnobiosis, tempore comeditionis lectio babeatur, id non ex Ägyptiorum, sed ex Cappadocum regula observatur, qui non tam spirituallis exercitationis, quam quietis, et colloqui vitandi gratia illud constituerunt. Apud Ägyptios autem, maxime vero apud Tabenensis, tamen servatur ab omnibus silentium, cum ingens illa multitudo fratrum tempore comeditionis congregatur ad mensam; ut vix quidpiam simile in aliis reperiatur; adeo ut ne excreare quidem ausit quisquam, excepto mensæ praefecto, qui si re quapiam sit opus, pulsatione potius quam voce id significat. Cucullas autem, etiam infra palpebras demissas gestant, ne vagis oculis curiosius alios inspiciant, ac mensæ solum, gratisque aleti Deo agendis adhibent animum. (55) Magnaque apud illos cura est, ne quis eorum extra mensam cibum sumat.

8. (56) Ne quid videamur autem cœnobiticarum regularum omittere, memorare quoque oportet con-

(55) Ibid. c. 18.

(56) Ibid. c. 19.

stitutiones in aliis regionibus traditas. In tota ita que Mesopotamia, Palastina et Cappadocia, et in toto Oriente, tempore conventus tertii, sexta et nona horæ, si quis ante completum primum psalmum non occurrit, is in oratorium ingredi non audet, neque sese psallentibus admiscere: sed dismissionem fratrum pro foribus stans exspectat. Egradientibus autem omnibus, humi prostratus, pœnitentiam agens, negligenter sua veniam postulat. In nocturnis porro conventibus, usqne ad secundum psalmum venia tarde venientibus conceditur. Porro fratres per hebdomadas sibi succedunt in coquina et in aliis officiis, cum mlni laboris levandi causa, tum ut charitatis legem mutuis officiis implant. Tanta autem humilitate et sollicitudine ministeria implent, quantam ne servi quidem cum heris suis adhibeant. Completa hebdomade, Dominica die post matutinos hymnos, ingredientibus aliis ad serviendum, vasa officii sui signata tradunt: quæ accepta alii tanta cura et sollicitudine custodiunt, ut ne eorum quidpiam vel frangatur vel pereat, quantam is adhibeat cui vasa sacra ac Deo dicata committuntur. Nam sese præparant ad rationem reddendam, non solum economo in praesenti tempore, sed etiam Deo in futuro, si aut negligenter aut segnitio eorum quidpiam perierit. (57) Ad maiorem porro dictorum fidem, quæ meis ipse oculis perspexi narrabo. In hebdomade cujusdam fratris, pertransiens economon, paucæ leniculae grana humi projecta vidit, neque despectit quasi rem nullius pretii; sed multis increpatum fratrem, cui hebdomas illa concredita erat, pena multavit, quasi negligenter ea quæ Deo dicata essent, et conculcante propria conscientiam. Tanta enim cura et sollicitudine omnia servant, omnia administrant, ut ea quæ nobis vilia et despiciabilia videntur, magna attentione custodiant; ita ut male positum vaa transferant, projectua colligant. **313** credentes se a Domino Deo haruū quoque rerum mercedem accepturos. (58) Has hebdomadum regulas per totum Orientem observari deprehendimus. Apud *Egyptios* autem non ita hebdomadum vicissitudo servatur; sed alicui fratum prohatissimo culina cura committitur, quanto scilicet tempore virtus ejus augmentum accipit, vires corporis in offici functione suppetunt, nec senectus infirmitas prohibet. Cum autem nobis sermo sit de obsequientia et de humilitate, per quas ad supremum virtutis fastigium possumus pervenire, operæ pretium duo pauca ex multis præclare gestis a sanctis Patribus qui in cœnobiosis effulserunt, exempli causa, narrationi adjicere nostræ.

καὶ ταπεινώστας εἰρηται, δέ ὁν πρὸς τὸ ἀκρότατον μισθίου δίλγα ἐκ πολλῶν τῶν τοῖς κονοβίοις διαλαμψάντων χάριν προσθεῖται τῷ διηγήματι.

9. (59) Erat quidam Pater Muthius (60) nomine, qui

(57) Cassian. *Institut.* lib. iv, c. 20.

(58) Ibid. c. 22.

(59) Ibid. c. 27.

αὐλίμας παραδεδομένων διατυπώσεων. Κατὰ πάσαν τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Παλαιστίνην, καὶ Καππαδοκίαν, καὶ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς συνάξεως, τρίτης, καὶ ἑκτης, καὶ ἑνάτης ὥρας, εἰ τις, πριν ἡ πρώτος φαλμὸς τελεωθῇ μη ἀπαντήσῃ, τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ εὐκτήριον εἰσελθεῖν οὐ τολμᾷ, οὗτος καταμέτραι ἔστων τοῖς φάλμουσιν· ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν τὴν ἀπόλυτην πρὸς θυρῶν ἐκδέχεται ἴσταμενος. Ἐξερχομένων δὲ πάντων, βαλὼν ἐπὶ τὴν γῆν μετάνοιαν, ἔσταιται τῆς οὐκείας φθύμιας συγχρόνως. Ἐν δὲ ταῖς νυκτερίναις συνάσσεται δινέπερ φάλμον, παρέχεται συγγράμμη τοῖς βραδύνουσι παρὰ τούτοις· καὶ ἀδομάδας οἱ ἀδελφοὶ ἐκ διαδοχῆς ποιοῦσιν ἐν τῷ μαγειρεύῃ καὶ τοῖς δόλος καθίκουσιν, δῆμα καὶ ἔστων διαναπαύοντες, καὶ νόμον ἀγάπης. Β διὰ τὸ δουλεύειν ἀλλήλοις, ἀναπληροῦντες. Τοσούτη δὲ ταπεινωφορίη καὶ σπουδὴ ἐν τῇ διακονίᾳ ἐπιτελεῖται πάρ αὐτοῖς, δοτὴ οὐκ ἀποσπάτης πάρ δουλῶν παρασχετήσης. Συμπληρωθεῖσας δὲ τῆς ἔβδομάδος, τῇ ἀναστασίμψη ἡμέρᾳ μετὰ τοὺς ἔωντος ὄντας δόλοις πάλιν τοῖς εἰσερχομένοις ὑπηρετεῖται πρὸς τὴν χρήσιν σκεύη σεσημειωμένα παραδίδεσθαι· διτί δεχόμενοι, τοσούτη μέριμναν καὶ φροντίδα εἰς τὴν τούτων παραρυτακὴν ἐνθεύκυνται, μῆτις τοῦ ἀντίστοιχοῦ ἡ ἀπόληται, δοσὴν εἰκός τὸν πιστευόμενον σκεύη λεπτὰ καὶ τῷ Θεῷ ἀνατείμενα. Ὅφελειν γάρ λόγον ἔτοιμάζονται οἱ μόνον ἐν τῷ παρόντι τῷ οἰκονόμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μελλοντι τῷ Θεῷ, εἰ τούχει ἐξ ἀμελείας ἢ φθύμιας ἀπολέσθαι τι ἐξ αὐτῶν. Πρός πλείστα δὲ πάντων τῶν εἰρημάνων, ὅπερ ἀνταῖς ὑψειν ἐθεασάμην προσθήσας τῷ διηγήματι. Ἐν τῇ ἔβδομάδη τινὲς ἀδελφοὶ παρῶν διεκόνωμος δίλγους κάκκους φαῆται κατὰ τὴν ἐρήμημάνων ἐθέασατο, καὶ οὐ κατεφρόνησαν ὡς οἰκτροῦ καὶ οἰδαμονού πράγματος· ἀλλὰ πολλὰ ἔγκαλασσα τῷ τὴν ἔβδομάδη πιστευόμενον ἀδελφῷ, δέσμων αὐτῷ ἐπιτίμιαν, ὡς ἀμελοῦται τῶν τῷ Θεῷ ἀνατείμενων, καὶ καταποτοῦνται τὴν ἰδίαν συνέθεταιν. Τοσούτη γάρ πλεῖστης καὶ σπουδὴ πάντων ἐπιμελοῦνται, καὶ πάντα διοικοῦσιν, ὡς καλάντε, ἀπέρ ήμεν εὐτελῆ καὶ καταφρονήσας δίξια φανόνται, μετὰ πολλῆς προσογής φυλάκειν, οἷον ἀγέρων κακῶν κειμένων μετασήσει, σκεύεος ἐρήμημάνων συνάσαι, πιστεύοντες καὶ ὑπὲρ τούτων μισθίου δίλγειν παρ' αὐτῷ τῷ διεπότῃ Θεῷ. Τούτους δὲ τοὺς κανόνας τῶν ἔβδομάδων κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν εὑρήκαμεν γίνεσθαι. Παρὰ δὲ τοῖς Αιγαῖοῖς οὐχ οὕτω τῶν ἔβδομάδων ἡ ἀναταλήγη ἐπιτελεῖται, ἀλλὰ ἐν δικαιωτάτῳ τῶν ἀδελφῶν ἡ τοῦ μαγειρεύοντος φροντὶς ἐπιτρέπεται, ἐφ' δοσὸν τῇ ἀρετῇ τούτῳ ἀπιδίδωσι, καὶ ἡ ιαγὼν τοῦ σώματος ὑποσυργεῖ ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ μήτε γῆρας αἰτεῖ μήτε ἀσένεια ἐμποδίζει. Καὶ ἐπιτελὴ δόλγος ήμεν περὶ ὑποτατῆς τῆς ἀρετῆς ἀνελθεῖν δυνάμειν, ἀναγκαῖον ὑπολαμβάνειν ἀγάνων [ἄγιων] Πιστέρων κατορθόμετα παραδεγμάτως χάριν προσθεῖται τῷ διηγήματι.

9. Γέγονε τις Πατὴρ Μούθιος ὄντας. Οὗτος ἐπι-

(60) Alii putant rectius legi *Paternum hinc uta voce, qua de re alibi.*

ποδῶν ἀποτάξεσθαι τῷ κόσμῳ, παραγενόμενος· ἐν Α κοινωνίᾳ, ἐπιπολὸν πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ μοναστηρίου ἔκπετέρησεν, ἵνας δὲ τῇ πολλῇ αὐτοῦ ὑπομονῇ μετὰ μικροῦ υἱοῦ παρὰ τὸν συνήθη κανόνα τοῦ κοινοβίου ἐδέχθη. Καὶ δὲ μετὰ πολλοὺς κόπους εἰσῆλθεν, οὐ μόνον διαφόροις ἔργοις παρεδόθησαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τοῦ κελλίου συνοίκησαν διεχωρίσθησαν, δύος τῇ Δ ἀπὸ διλήλους διαζεύχει κατὰ μικρὸν τῆς πρὸς διλήλους φυσικῆς προσταύεις ἀπαλλαγῶν· ἣς χάριτος Χριστοῦ διὰ τῆς πολλῆς γυμνασίας ὁ πατὴρ τέλευθερώθη. Καὶ ποτὲ πρὸς βάσανον καὶ δοκιμὴν τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς προσευχήσατο ὁ ἄδεδες μετ' ὄργης ἀγανακτεῖν πρὸς τὸν παῖδα, καὶ προστάσεις τῷ εἰρημένῳ πατρὶ αὐτοῦ λαβεῖν αὐτὸν καὶ φίλων εἰς τὸν ποταμὸν. Τότε ἀκείνος, ὃς ἂν ὑπὸ Θεοῦ προσταχθεὶς βασάσας αὐτοῦ τὸν παῖδα, δρομαλος ἐπὶ τὴν δυνητὴν τοῦ ποταμοῦ παραγίνεται, καὶ σπεύδων πληρώσαι τὸ πρόσταγμα πίστος διαπύρων καὶ θερμότητος τῆς ὑπακοῆς, ἐκώλυθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, ἀπεκτασάντων καὶ ἀφαρτασάντων τὸν παῖδα. Τοσοῦτον οὖν παρὰ Θεῷ πίστος τούτου καὶ ἡ ὑπακοή προσεβέχη, ὡς ἀποκαλούμενη τῷ ἀδεδέκτῳ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἀβραὰμ οὗτος ἐποίησε. Μετ' ὅλην δὲ χρόνον δὲ εἰρημένος ἄδεδες τοῦ κοινού οὐκέτειντον, τοῦτον διάδοχον αὐτοῦ κατέλεπτεν.

10. "Ἄλλον Ἑγνωμένον ἀδελφὸν ἀποτάξαμενον, δε καὶ κατὰ τὸν εὔδομον μέγας ὑπῆρχε (καὶ γάρ δὲ Πατὴρ αὐτοῦ κόμης ἀστεράστοις καὶ πλούσιοι ἐπύγχανε), καὶ ἐν ἀναγνώσμασι σπουδαῖος οὐ μετέρως ἦν γεγυμνασμένος. Οὗτος δὲν καταλείψας τὴν κοσμικὴν περιφάνειαν, πρὸς τὸν μονήρη βίον ὥρμησε, καὶ δὴ πρὸς δοκιμὴν τῆς αὐτοῦ πίστος καὶ ταπεινώσεως προστάσταται ὑπὸ τοῦ ἀδεδέκτου δέκα σπυρίδας βαστάσαι, καὶ ἐν τῇ πόλει τῇ ἴδιῃ πωλήσαις, καὶ μή πάσας ὅμοι διλλὰ κατὰ μίαν αὐτὰς πωλεῖν ὅπερ ἀκείνος μετὰ πάσης ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως ἀπήκριστον, ἀποθεῖς τὰς σπυρίδας; τοῖς δώμοις, καὶ αὐτὰς κατὰ μίαν πωλήσας, μή λογισάμανος τὴν εὐτέλειαν τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ γένους τὴν λαμπρότητα, καὶ τῆς πράσεως τὴν δοκούσαν ἀτείπαν. Ἐσπούδαζε γάρ πιμητὴν καταστῆσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ ταπεινώσεως.

11. Καὶ ἀλλον δὲ τίνα τῶν Πατέρων ἔθεασάμεθα ἀδεδεν Πινοφάν, ἀνδρα πάσῃ ἀρετῇ κεκοσμημένον, δτις ἡν πρωτόδοις καὶ ἀδεδεν μεγάλου κοινοβίου, δὲτις ἐν Λιγύνοις ἔγγις τῆς Πανερόβη πόλεων· οὔτε δέριν θαυτὸν καὶ διὰ τὴν προσοῦν πολιτείαν, καὶ διὰ τὸ γῆρας, καὶ διὰ τὸν ἡγεμονίαν, ὑπὸ πάντων δοξαζόμενον καὶ τιμώμενον, καὶ μή δυνάμενον ἀγγυνώσεσθαι τοῖς τῆς ταπεινοφρούνης ἀπειτηδεύμασιν, οἰσπερ ἐξ ἀρχῆς, διὰ τῆς αὐτῷ περιποθῆτού ὑποταγῆς ἐν ἡ ἀκάθητη, λάθρῳ γυγνῶν ἀπὸ τοῦ ἕδου κοινοβίου, ἀνεχόμενος μόνος εἰς τὰ ἱεράτα τῆς Θηβαΐδος· καὶ ἐπάρας τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ καὶ ἐνδυσάμανος κοσμικὰ ἱμάτια ἀπῆλθεν εἰς τὸ κοινόν τῶν Ταβεννητωτῶν, νομίσας ἐν τούτῳ λανθάνεν τίς διν εἴη διὰ τὸ πάθος τῶν ἀδελφῶν, καὶ διὰ τὸ ἀπέχειν πολὺ τοῦ κλίματος, ἐνῷ τὸ τούτου κοινόντον.

B cum vellet mundo renuntiare, accedens ad cœnōbiū, diu ante fores monasterii perseveravit, donec ob summam ejus patientiam cum pravo filio præter assuetam monasterii legem, admissus est. Ac cum post multos labores ingressus fuit, non modo variis operibus ambo tradiit sunt, sed separati etiam fuere quod cellulæ habitationem, ut disjunctione illa paulatim mutua illa naturali affectione liberarentur; qua item, Christi gratia, per multam exercitationem pater liberatus est. Ad probationem autem et experimentum virtutis ejus simulabat aliquando abbas se ira adversus puerum concitarī, jussisse supradicto ejus patri ut sublatum projectaret in fluvium. Tum ille, quasi Deo Jubente ut tolleret solum suum, concitato cursu ad ripam fluminis advenit, ac dum jussum implere ex ardenti fide, et ex servore obedientiæ properaret, prohibitus est a fratribus qui prævenere illum et solum abripare. (61) Usque adeo autem ejus fides et obedientia Deo accepta fuit, ut a Deo revelatum fuerit abbatī, ipsum Abrahā opus perfecisse. Parvo autem elapsi tempore, prædictus cœnobii abbas cum obliisset, eum successorem sibi reliquit

C 10. Alium novimus fratrem, qui saeculo sese abdicavit, qui etiam in mundo insignis erat (pater quippe ejus comes bellum gerens, diversique erat), nec mediocriter eruditus ac lectionis studiosus. (62) Hic igitur sæculari relichto fastu, ad monasticam se contulit vitam, atque ad probationem fidei et humilitatis sue jubetur ab abbatē decem sportas deferre, et in propria urbe, nec una omnes sed singulatim eas vendere: quod ille cum omni patientia et buntilitate complevit, sporiasque imponens humeris sigillatim vendidit; non ille rei vilitatem, non generis nubilitatem secum reputavit: studebat enim Christi humilitatis imitator effici.

μιμητὴν θαυτὸν καταστῆσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ ταπεινώσεως.

D 11. (63) Alium item quendam ex Patribus vidimus abbatem Pinophan, virum omn virtute ornatum, qui erat antiquus et abbas magni cœnobii, quod iu Ägypto situm est prope urbem Panepho: is cum sese videret tum ob vitæ institutum, tum ob senectutem et præfecturam laudari et celebrari ab omnibus, nec posse, quemadmodum initio sua conversionis studio humilitatis seipsum exercere; itis permotus, ob desideratam sibi subjectionem in qua vocatus fuerat, clam aufugiens ex suo cœnōbione, recessit solus ad extrebas Thebaidis partes, sublatoque monachi vestimenti, indutisque sæcularibus vestibus Tabennesiolarum cœnobiorum petiti, ratus in eo se latere posse, cum ob multitudinem fratum, tum quia multum abesset a regione, in qua situm erat cœnōbium suum. Ibi cu[m] multis diebus

(61) Cassian. Instituti. lib. iv. c. 28.

(62) Ibid. c. 29.

(63) Ibid. c. 30, ubi abbas vocatur Pinofius.

postulasset, receptus est ab archimandrita, qui ipsi utpote seni et ad nihil aliud utili, curam tradidit horti, unaque alii fratri, cui subditus cum esset desideratam sibi humilitatem et obedientiam colebat. Neque illo solo contentus ministerio, quaeunque opera aliis dura et difficultaria **314** videbantur, ea ille alacriter absolvebat. Cum ita latenter triennium peregisset, a discipulis suis per totam *Egyptum* perquisitus, a quodam fratre vix demum agnitus est, qui eo advenerat, quicquid viso illo et agnita vultus ejus forma, cum dubitaret adhuc, vocem ejus audire conatus est : neque enim ex solo visu certus erat, virum conspicatus senem, ligone terram fodientem, sumum humeris gestantem, ut ad olerum radicem deponeret. Cum igitur vocis sonum observans, deprehendit quisnam esse, prostratus ante pedes ejus, magno spectaculo stupore percuslit, quod ita erga hominem se gessisset qui apud se novitus, relicto haud ita pridem mundo, ultimus habebatur. Magisque obstuپere, cum didicere nomen ; erat enim antea magnæ apud eos famæ : ac veniam postularunt, quod cum ignari, cum postremis novitiis constituerent. Illumque multis hortali verbis, ad cœnobium suum iuvitum remisere, atque deplorantem quod concessum sibi non esset dilectam exercere humilitatem et obedientiam. (64) Brevi igitur exacto tempore in monasterio suo, humiliatis rursum et obedientia desiderio ardens, observata noctis hora ausugit, non ulterius ad peregrinam regionem : consensu quippe navicularia ad partes venit Palæstinam, sperans se illie ad finem usque latera posse. In Palæstinam cum advenisset monasterium petiti, situm prope speluncam in qua Christus Dominus natus est, in quo monasterio tum commoratus est. Non potuit tamquam ibi latere, Juxta Domini vocem illam : « Non potest civitas abscondi supra montem posita ». Cum enim ex *Egypto* fratres venissent pro adoratione sanctorum locorum, agnatum illum multisque supplicationibus ac fletibus persuasum, rursus ad proprium abduxerunt cœnobium. (65) Cum hoc igitur sancto in *Egypto* modico tempore habilitavi ; finemque faciem sermonis narrando que audiui ab illo communente fratrem, quem me præsente admisit.

Ἔγινον δὲ λόγοι ἐν Αἴγυπτῳ ἀπερ δὲ ἤκουσα αὐτούς νοῦθεν τοὺς ἄγιοι διάβολοι συνέκρι-

12. (66) Nostri, inquit, frater, quod diebus ante januam monasterii peractis admissus hodie fueris : quod si causam diidiceris hujusmodi difficultatis, poterit illa tibi in bac, quam inire cupis, via, utilitatem ferre, atque te fidem Dei servum efficere. Ut enim fideliter Domino servientibus gloria et honor in futurum promittitur, ita gravissima imminent

» Matth. v. 15.

(64) Cassian. *Institut.* lib. iv. c. 51.

(65) Ibid. c. 32.

A Kal ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρακαλῶν ἐδέχθη παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου, δε παραδίδεσσιν αὐτῷ ὡς γέροντι, καὶ εἰς μηδὲν διλλο χρησιμεύοντι, τὴν τοῦ κήπου φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν, μετὰ καὶ διλλο ἀδελφοῦ, ὃντες ὑποτασσόμενος τὴν περιπόθητον αὐτῷ ταπείνωσιν καὶ ὑπακοὴν ἔξετέλει. Οὐ ταῦτη δὲ μόνον ἥρετο τῇ διοικονή, ἀλλὰ καὶ δοσαὶ τῶν ἔργων δυσχερῆ διλλοις ἔδοκουν, αὐτὰ προδύμως ἔποιε. Διατελέσας οὗτοι λανθάνων πρετῆρ χρόνον, τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἐπιγνωσύνων αὐτὸν κατὰ πάσαν τὴν Αἴγυπτον, μᾶλις ἐγνώσθη ὅποι τίνος ἀδελφοῦ, δοτες δὴ παραγενόμενος ἔκειται. δὲ θεασάμενος, καὶ ἐπιγνοὺς τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου, καὶ ἔτι ἀμφιβάλλον, ἐπειράτο καὶ φωνῆς τούτου ἀκούσιν· οὐδὲ εἶχε τὸ δισφαλές ἐκ μόνης τῆς δύναμες θεωρῶν τὸν τοιούτον ἀνδρα γεγγαράκτα, καὶ δικελλαν χρατοῦντα, καὶ γῆν ἀργαζόμενον, καὶ διπόν τοῖς οἰκεῖοις ὅμοιοι βαστάζοντα, καὶ ταῖς βίξαις τῶν λαχάνων ἐπιδιδόντα. Οὐ τοιούτον, τὸν τῆς φωνῆς ἕχον ἐπιμελῶς ἔξιγνεύων, τὸν γνήσιον καταλαβεῖν δοτες δεσποτοῦ, διέταξε τοῖς δικούσιοις καὶ συγγνώμην γίνουν, διότι τοῖς ἀγνοήσαντες μετὰ τῶν ἀσχάτων ὀργαρίων ἔταξαν. Παρακαλέσαντες δὲ αὐτὸν πολλὰ, εἰς τὸ ίδιον κονθίουν ἔξεπιμψαν δικοντα καὶ ὀδυρόμενον, δοτες δὴ μὴ συγχωρούμενον ἐκτελέσας τὴν αὐτῷ φίλην ταπείνωσιν καὶ ὑπαγαγήν. Ποιήσας δὲν διλόγων ἔν τῷ αὐτοῦ μοναστηρίῳ, πάλιν παρωθεῖς τῷ πόδᾳ τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑποταγῆς, ἐπεπερήσας καρόν νυκτὸς, ἐφυγεν οὐκ ἔτι ξένην κύρων ἀνελθὼν γάρ εἰς πλοῖον ἦλθεν εἰς τὸ μέρη Παλαιοτίνης, ἀπίξαις ἐκεῖται εἰς τεῖον διαλαβεῖν. Παραγενόμενος τούτον τὸν Παλαιοτίνην δημιουργος εἰς τὸ μοναστήριον ἦλθεν πλήσιον τοῦ στηλαιοῦ Ἐνθάδε δεσπότης Χριστὸς ἐδέχθη ἐνώ μοναστηρίῳ Στυχεὶ τὸ τηγανίστη διατρίβων. Καὶ ἐκεῖσται δὲ παραγενόμενος, οὐκ τὸν γνήσιον λαβεῖν κατὰ τὴν δεσποτικὴν φωνὴν, τὴν φάσκουσαν. « Οὐ δύναται πόλις κριθῆναι ἐπάνω δρους κειμένην. » Ἐλένθεν γάρ ἀδελφὸν ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Αἴγυπτου εἰς προσκύνην τῶν ἀγίων τόπων, καὶ ἐπιγνώστες αὐτὸν, πάλιν ἀπήγαγον εἰς τὸ ίδιον κονθίον, πολλαῖς δέησοις καὶ ὀδυρμοῖς πεισαντες αὐτὸν. Τούτη τούτον τῷ ἀγίῳ διάβολοι συνέκρι-

(66) Ibid. c. 32, 33.

βαρύτατα τοῖς χλιαρῶς καὶ βρεθύμως προσερχομένοις ταύτῃ τῇ ἐπαγγελίᾳ. Βίλην γάρ εστὶ κατὰ τὴν Γραφὴν μή εἰσασθαι, ή εἰσασθαι, καὶ μή ἀποδοῦναι. Καὶ πάλιν εἴρηται· « Ἐπικατάρατος ὁ ποιῶν τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου ἀμελῶς·» τούτου ύστερον ἀπεστραφόμενος ταῦτα τὴν σωτηρίαν σοῦ καὶ πάντων τῶν εἰς Χριστὸν πιστεύοντων οὐκ ἐπικυρώσουμεν, ἀλλὰ ἡναὶ μή. προτετός καὶ ὡς ἔτυχεν ὑποδεχόμενος, ἥμερς μὲν παρὰ θεῷ κυρφήστηκε, καὶ εὐδόμενος, δίκτην ὑφέζουμεν, σὲ δὲ ὑπεύθυνον βαρύτερας τιμωρίας καταστήσουμεν, εἰ πρὸς ὃ παρὸν εὐχερώς, καὶ μή μαθόντα τὸ βάρος καὶ τὴν ἀρίστειαν τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ μιτά τετύπα τοῦ χαύνος, καὶ βρέθυμος ἀποδιεύθης. Διὰ τοῦτο, καθὼς εἴρηται, τὴν αἰτίαν τῆς ἀποταγῆς ὅρξεις γίνεται, τι τοι δεῖ ποιεῖν. Ἡ ἀποταγὴ τούτων οὐδὲν διλο καθέστηκεν εἰ μὴ σταυροῦ καὶ θανάτου ἐπαγγελίᾳ. Γένουσκε τούτων ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας τετυχόντας σε, καὶ σταυροῦσθαι τῷ κόσμῳ, καὶ τὸν κόσμον σοι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· καὶ καταμάνθων τῆς ἡ δύναμις τῆς σταυρώσεως· ἐπειδὴ οὐκέτι λοιπὸν εἰ τίς, ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ἐν τοι τῇ δὲ ὑπὲρ σοῦ σταυρώσεις. Τούτη τούτων τῷ τύπῳ καὶ τῷ σχήματι, ὃ δὲ αποσπότες ὑπὲρ τὴν ἔκρεμάσθη, καὶ τῇμας ἐπιδιαγέτες ἔστοι ἀν τῷ κοινωνῷ διδύγειν, καθὼς εἰχεται καὶ δικάριος ἀσβεῖτο ἐν τοῦ φόβῳ τοῦ Θεοῦ παρακαλῶν καθηλωθῆναι τὰς σάρκας αὐτῶν. Ὅτι γάρ δὲ σώμα προστηλούμενον ἔχον τῷ ξύλῳ ἀκίντες ἔστι πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν οἷαν θέλει, οὕτως δὲ τῷ θειῷ φόβῳ καθηλωμένον τὸν λογισμὸν, ἀκίντες ὑπάρχει πρὸς πᾶν θέλημα σαρκικὸν. Καὶ ὑπὲρ δὲ σταυρῷ προστηλωμένος οὐκ εἴ τα παρόντα λογίζεται, οὐδὲ τὰς ἴδιας θελειώνας συνδιατίθεται, οὐκ ἐπιθυμῆται πάρεσται, οὐ φροντίζει τοῦ κτισθείσας κατατείνεται, οὐχ ὑπερφραντίζει φυσιοῦται, οὐ φιλονεκτεῖ, οὐ φθόνων ἔξαντεται, οὐ περὶ τῶν πάρουσῶν ἀπιμῶν διλγεῖ, οὐ τὰς παρελθούσας ὄντες ἀναμυνθήσεται· μικρὸν γάρ διετερον τὴν ἐκ τοῦ βίου ἔροδον ἐδέχεται διὰ τοῦ σταυροῦ· οὗτος δὲ ἀποτελέμενος γηνῆσας τῷ κόσμῳ, καὶ τῷ θειῷ φόβῳ ὡς ἐν σταυρῷ καθηλωμένος, τὴν ἐκ τοῦ βίου τούτου ἔξοδον καθ' ἀκάστην προσθεχόμενος, ἀκινήτους καὶ ἀνενεργήτους ἔχει πάσας τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς σαρκικὰς διαθέσεις.

13. Φιλάτρου τοιγαρούν μήποτε τούτων ἀναλεῖν ἐπιθυμήσῃς, ὃν ἀποτασθέμενος ἀποβιβλήσῃς. Κατὰ γάρ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Δεσπότου, « Οἱ βαλὸν τὴν χείρα ἐπὶ δρόπον, καὶ στραφεῖς εἰς τὰ ὄπισθι, οὐκ εἴθετος ἵστην εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν·» καὶ δὲ τρέψ τὰ ταπεινά τε καὶ γῆινα τοῦ κόσμου τούτου πράγματα ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας καταβαίνων πάλιν πάρ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ πράττει, τοῦ δύναμος καταβαίνων, καὶ ἔραι τι τῶν τοῦ οἴκου ἐπιχειρεῖν. Φιλάτρου τούτου μή, τὴν τῶν κατὰ σάρκα γονῶν ἀρχαῖας διαβάστες ἀναμνησθεῖς, καὶ πρὸς τὰς φρονίδας τοῦ αἰώνος τούτου ἐπιστραφεῖς, ἀνεύθετος εἰρηθεῖς κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ·

A supplicia iis qui moliter segniterque eam adeuntes promissionem. Melius quippe est, iuxta Scripturam, votum non fecere, quam factum non reddere. Rursumque dicitur: « Maledictus qui facit opus Domini negligenter »: sapropter te repulimus atque admittere cunctati sumus, non quod tuam omniumque illorum qui in Christum credunt salutem non exoptemus; sed ne temere te ac nullo negotio admittentes, nos quidem a Deo, vel orantes, lenitatis nimis penam luamus, te vero reum gravioris supplicii constitutamus, si te jam facile priusquam didiceris gravitatem et accuratem promissi, admittamus, et tu postea mollis segnisque evaseris. Idcirco, ut supra dictum est, causam tuę abdicationis ediscere te oportet, quid scilicet agendum bibi sit. Abdicatio itaque nihil est aliud quam crucis et mortis promissio. Scito ergo ab hac ad die mortuum crucifixum esse mundo, inundumque tibi, iuxta Apostolum: et edisce quenam sit crucis virtus: quandoquidem non ulterius tu vivis, sed ille in te vivit qui pro te crucifixus est. Hoc itaque typo quo Dominus pro nobis suspensus est, et nos necesse est in caenobio agere, nt orat beatus David, cum timore Domini postulat configi carnes suas ». Quemadmodum enim qui corpus ligno affixum habet, ad quamlibet actionem immotus est; **315** sic qui divino timore confixam habet cogitationem, immotus est ad omnem carnalem concupiscentiam. Et sicut qui cruci est affixus, quae presentia sunt non ultra cogitat; neque propria voluntate dirigitur, non concupiscentia turbatur, non cura possidendi detinetur, non superbia inflatur, non contentione, non invidia exardescit, non dolet de presenti consumelia, non præteritarum meminit injuriarum: nam post paulum temporis finem expectat vitam suam per crucem scilicet; sic qui sincere mundo abrenuntiavit, et Dei timore quasi in cruce confixus est, bujuscem vitæ exitum quotidie expectans, immotas et imbecillas habet omnes concupiscentias omnesque carnales affectus.

13. (68) Cave igitur ne quando ea resumere concupiscas que in abrenuntiatione tua dimisisti. Nam juxta Domini sententiam: « Qui iniicit manum ad aratum et retro convertitur, non est aptus ad regnum celorum », et qui ex sublimi vita instituto ad viles ac terreas bujus mundi res descendit, is contra Dominum præceptum agit », cum ex domo descendit, et conatur aliquid ex domo auferre. Cave itaque ne antiqui tui erga carnales parentes affectionis recordatus, et ad seculi bujuscem curas conversus, non aptus juxta Domini vocem inveniaris in regno cœlorum. Cave ne superbiam, quam initio per humilitatis fervorem conculeasti, rursum

^{**} Jerem. xlvi, 10. ^{**} Psal. cxviii, 120. ^{**} Luc. ix, 42. ^{**} Luc. xvii, 51.

(67) Cassian. Institut. lib. iv. c. 34, 35.

(68) Ibid. c. 33.

in te excites. Ubi Psalterium didiceris, aut aliquid ex Scriptura: vel juxta Apostoli vocem, cum ea quae destruxisti rursum ædificas, ne te transgressorem exhibeas; sed potius ut incœpisti et professus es humiliatum, coram Deo et angelis ejus ad finem usque servato. Similiter quam humilitatem in monasterio exhibuisti, cum multis diebus pro foribus monasterii cum lacrymis supplicans perseverasti, cura ut augeas. Misera prorsus res esset, si cum te deceat quotidie ad fervorem addere tuum, et profectu assiduo ad perfectionem ascendere; eum immiuas et ad inferiora revertere. Non enim ille beatus qui bonum agere incipit; sed quicunque ad finem usque in eo perseveraverit. (69) Nam serpens qui ad terram trahitur, calcaneum nostrum semper observat, id est, oblitui nostro insidias parat, et usque ad finem vita nostre nos supplantare conatur. Quare nihil prodiderit probe incepisse, nihil initium fervens obedientia, nisi finis similiter consequatur. Et ea quæ secundum Christum est humilitas, quam nunc promisi, non firmabitur, nisi eam ad finem usque exhibueris. Quamobrem ut illam possis perfecte possidere, atque caput draconis conferere, cum te invaserint cogitationes, mature ab ipso principio revelato illas. (70) Nam si ita publicaveris ab initio perniciose draconis cogitationes, si non te prædeat eas Patri tuo declarare, conteres caput ejus²¹. Enimvero iuxta divinam Scripturam, si accesseris ad servendum Deo, præpara te ipsum²², non ad incuriam, non ad otiositatem; sed ad tentationes, ad tribulationes. Nam, « Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum²³; » et: « Angusta porta, et arcta via est que dicit ad vitam, et pauci sunt qui inventiunt eam²⁴. » Animum itaque paucis illis bonis adhibe, et ex eorum exempli vitam institue tuam; nec attendas pigris et contemptoribus quantumvis multi numero sint: « Multi enim, inquit, vocati, pauci vero electi²⁵; » et parvus gressus est cui placuit Patri dare regnum²⁶. Ne parvum etenim existimes esse peccatum, perfectionem polliceri, et negligenter atque segenes imitari. Ut valeas itaque ad perfectionem pervenire, hoc utere instituto, his ascende gradibus.

14. (71) Primus virtutis gradus et initium nostræ salutis est timor Dei: per eum namque peccatorum fit purgatio, et virtutum custodia viaque ad perfectionem abstinetur. Nam cum in animam **316** ingressus fuerit timor Dei, suadet ille ut omnia mundana despiciamus; hinc oritur cognatorum universique raudi oblivio. Ex his porro hu-

²¹ Genes. iii, 15. ²² Eccli. ii, 1. ²³ Act. xiv, 22. ²⁴ Matth. viii, 14. ²⁵ Matth. xx, 16. ²⁶ Luc. xii, 31.

(69) Cassian. *Institut.* lib. iv, c. 37

(70) Ibid. c. 38.

A τῶν οὐρανῶν. Φυλάττου μῆποτε τὴν ὑπερφανίαν, ήν ἀρχόμενος τῇ θέρμῃ τῆς ταπεινώσεως καταπέτησας, διεγέρης καθ' ἐαυτοῦ, διατὸν τὸ φάκτηρον μάθης, ἡ τὶ τῆς Γραφῆς, ἡ καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴ, & κατέλιπας πάλιν οἰκοδομῶν, παρεβάτη τοις ἀποδεῖξες ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐνήρειον, καὶ ὀνομάζοντος τὴν ταπεινωτὸν θεούν καὶ ἀγγέλων, ἡς τέλους διατήρησον. Ὁμοίως τὴν ὑπομονὴν, ἡ ἀποδεῖξαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἐπειδὴ πολὺς τὴν ὑπομονὴν καὶ μετὰ δεκάριων ἰκετών, σπουδάσαν ἐπανῆραι. « Αὐλίον γάρ ὅντας ὀφελούντα σε καθ' ἐκάστην προστιθέναι τῇ πρώτῃ θέρμῃ, καὶ εἰς τὸ τέλειον ἀναβαίνειν προκόπτοντα ὑφαίρειν ἀπ' αὐτῆς, καὶ πρὸς τὰ κάτω ὑπαναλένειν. Οὐ γάρ ὁ ἀρχόμενος τοῦ καλοῦ μαχάριος, ἀλλὰ δοτῆς Β Ἑως τέλους ἐν τούτῳ διαμελην. Ὁ γάρ εἰς γῆς συρθόμενος ὃντις τὴν ἡμετέραν δει τρεῖς πέτραν, τουτέστι τῇ ἡμετέρᾳ ἔξοδῳ ἐπισυνάει, καὶ ἡς τέλους τῆς ζωῆς ἡμῶν ὑποσκελίζειν ἡμᾶς ἐπιγειεῖται. Καὶ τούτου χάριν τὸ ἐνάρξασθαι καλῶς οὐδὲν ὠφελήσει, οὐδὲ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐν ὑποταγῇ θερμότητος, εἰ μὴ καὶ τὸ τέλος ὕστατως γένηται. Καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ δὲ ταπεινωσίς, ἡνῦν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπηγγελώ, εἰς ἄλλας βασιωθήσεται, εἰ μὴ ἡς τέλους ταῦτην ὑποδεῖξῃ. Διὸ, ἵνα δυνηθῆται ταῦτα τελέων κτήσασθαι, καὶ συντρίψαι τὴν κερατὴν τοῦ δράκοντος, σπουδάζει, ὅταν ἐπιρχωταὶ σοι λογισμοί, εὐθέως ἐξ ἀρχῆς τούτους ἀπαγγέλλειν. Οὕτως γάρ δημοσιεύειν τὰς ἀρχὰς τῶν διεθρῶν τοῦ δράκοντος λογισμῶν, καὶ μὴ αἰχγνύμενος ἔκφενται δι ψυ Πατέρα, συντρίψει τὴν τούτου κερατὴν. Διὸ δὴ κατὰ τὴν Γραφήν, εἰ προσέλθεις δουλεύειν τῷ Θεῷ, ἐτομασον σεαυτὸν μὴ πρὸς ἀμεριμνίας, μὴ πρὸς ἀνέστις, ἀλλὰ πρὸς πειρασμούς, πρὸς θλίψεις: « Διὸ » γάρ « πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν » καὶ, « Στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ διλογοὶ εἰσὶν οἱ ὑπόστοντες αὐτὴν. » Πρότριχος τοίνυν τοις διλογοῖς καλοῖς, καὶ ἐπιπαρθεῖματας αὐτῶν κανόνιζε τὸν ἐαυτοῦ βίον· μή προσχῇς τοῖς βραχίονες καὶ καταφρονταῖς, καν πολλοὶ ξεῖν· « Παλ λοὶ γάρ, » φησι, « ἀλητοί, δὲ ἐκελοτοί, » καὶ μικρὸν τὸ ποιμανὸν φύηδοντες δι Πατήρα δούναι τὴν βασιλείαν. Μή μικρὸν γάρ εἶναι νομίστης ἀμάρτητα ἐπαγγέλλεσθαι τελείωτητα, καὶ τοῖς ἀμελεστάροις καὶ δρθύμοις ὁ δικολουθεῖν. « Ινα τοίνυν δυνηθῆται τῇ τελείωτητῃ, ταύτη τολμήσον τῇ τάξει, καὶ τούτῳ;

C διαβαίνει τοις βαθμοῖς. (71) Πρώτος βαθμὸς ἀρετῆς καὶ ὀρχὴ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ὁ φόβος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· διὰ τούτου καὶ τῶν ἀμεριμμάτων ἀποκάθαρσις, καὶ τῶν ἀρετῶν φυλακή, καὶ ὅδος ἐπὶ τὴν τελείωτητα γίνεται. « Οταν γάρ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος εἰσέλθῃ εἰς τὴν ψυχὴν, καταφρονεῖν πάντοις πειθεῖ τὸν τοῦ κόσμου πραγμάτων, καὶ λήπην τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν γεννᾷ, καὶ αὐτοῦ διου τοῦ

(71) Ibid. c. 39.

κόσμου. Ἐκ δὲ τούτων ταπείνωσις μεριδαίου τῶν ἀρετῶν, καὶ πλήριμα πάντων τῶν καλῶν κατορθώσαις· καταφρονήσει γάρ καὶ στέρησει πάντων τῶν πραγμάτων ἡ ταπείνωσις προσγίνεται. Η ταπείνωσις δὲ τούτους τοὺς γνωρίσμασι δοκιμάζεται. Πρώτον εἰ νεκρωθέντα τις εἶχεν θαυμόν τὰ ίδια θελήματα· δεύτερον δὲ εἰ μὴ μόνον τῶν οἰκείων πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων μηδὲν. τὸν δέων κρύπτει Πατέρα· τρίτον, εἰ μὴ τῇ ίδιᾳ συνέσει, ἀλλὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, διαχρέστη πιστεῖσθαι, διηθῶν δὲ καὶ ἀπιποῦν, καὶ ἥδες ἀκούντων τῆς τούτου νοοθεσίας· τέταρτον, εἰ πάντιναν πνευματικάντων δουλεύεσι τοῖς τοῦ Πατρὸς προστάγμασι· πέμπτον, εἰ μὴ μόνον αὐτὸς οὐ τολμᾷ θύραις τινά, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὸ ἀλλών αὐτῷ ἐπαγγελμάντων οὐραίς μετὰ χαρᾶς ἔσται προσδεύμενος· ἔκτον, εἰ μηδὲν ἐπικυρεῖται κατινθέτον πρᾶξιν, διπερ δικαίων δικούς; οὐκέτι προτρέπει, οὐδὲ τὸν Πατέραν τὰ παραβεβαγμάτα· ἕβδομον, εἰ πάστη εὐτέλεια ἀρκούμενος, καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δεδομένοις εὐχαριστῶν, καὶ τούτων ἀνάξιον ἡγεταις θαυμόν· ὅδον, εἰ θαυμὸν πάντοτε κατινθέτον πάντων, καὶ μὴ ή προπετής ἐν λόγοις· δέκατον, εἰ μὴ ἔστιν εὐχέρης ἐν λόγοις, καὶ πρόχειρος ἐν γλώσσαις· Τούτους γάρ καὶ τοὺς ὄμοιούς τούτων σημείους ἡ ταπείνωσις γνωρίζεται. Ταῦτα, θεαὶ ἐν ἀληθείᾳ κατορθωτίῃ, ταχέως πρὸς τὸ ὑψός τῆς ἀγάπης ἀνάγει, ἐν ἥ φύσεις οὐκέτι μετὰ ἀνάγκης, καὶ κατὸς ἡ τά πάντα οὐκέτι μετὰ ἀνάγκης, καὶ κατὸς φυλάκτεται, ἀλλὰ τοῦθι διαπύρως ἐπιθυμεῖ τοῦ καλοῦ. Πρὸς ἵνατερ ἀρέτην ἴνα λογήσῃς εὐχερεστέον φύσατο, ὑποβεβαγμάτα σοι πρὸς μήμην ἔστωσαν οἱ λόγοι τῶν συμβαινόντων, καὶ εὐλάβειν κακτημένων θελεῖσθαι· μή οἱ πλείους, καὶ ἀμελάστερόν τε καὶ βρεθύματερον ζῶντες. Καὶ γάρ ἐκ τοῦ μιμεθοῦσα καὶ τοῖς βούλομένοις πρὸς τελείωσιν φύσαται.

15. Εἰ τοίνους θέλεις δυνηθῆναι πάσι τούτοις ἐξακολουθήσας, καὶ ὑπὸ τούτων εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα τοῦ κοινοβίου ἀμφὶ τέλους διακαρπεῖσαι, ταῦτα & εἰπεν δὲ δαυίδι ἀναγκαῖα σοι πρὸς φυλακήν ἐν τῇ συνοδίᾳ τῶν ἀδελφῶν ἔστωσαν· «Ἐγὼ δὲ ὁτει καρφὸς οὐκ ἔχουσαν, καὶ ὥστε ἀνθρώπους οὐκέτι ἀκούων, καὶ οὐκέτι ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλέγμους.» Οὐσα τοῖνυν βλέπεις ἀλλότρια οἰκοδομής καὶ ὑψελείας, ὡς τυρπάς γενοῦ, καὶ δοσ ἀκούεις, ὡς κωφὸς καὶ θλαλος, καὶ οὐκέτι ἔχων ἐν τῷ στόματι ἐλέγμους. Καὶ μὴ μιμηθῆ τούτους, δοσι ἀπιστοι, καὶ ἀνήκοοι, καὶ προπτεῖς, καὶ συρρεποι, καὶ ὑβρισταὶ τυγχάνουσιν, ἀλλὰ ὡς κωφὸς καὶ μὴ ἀκούων, ταῦτα παραπτῶν. «Ἔν τοι τις ἀλλόγονος, ἢ ὀνειδή, ἢ οὐραίς ἀποτέληται, ἀλλίντος ἐστο ὡς περιμμένος καὶ διαλός, δέτ τούτον τὸν στίχον ἀπιλέγων τοῦ φαλμοῦ· «Εἴπα. Φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν με ἐν γύναισι μου. Ἐθέμητ τῷ στόματι μου φυλακήν, ἐν τῷ στόματι τῶν ἀμαρτιῶν ἀνατίσον μου, ἐκαρφήθη, καὶ ἐπαπειώθη.» Εἴτι μὴ πρὸς τούτους καὶ τέταρτον τούτῳ πρὸς πάντων μελέτα, καὶ φυλάσσου, διπερ καὶ

A militas omnium caput virtutum, omniumque bonorum complementum exercetur; nam ex contemptu et privatione rerum omnium accedit humilitas. Humilitas vero his comprobatur indiciis: Primum, si quis mortificatas in se habeat proprias voluntates; secundum si non modo operum, sed etiam cogitationum suarum nihil Patri occulet; tertium, si non propria credit prudentiae, sed in omnibus Patris sui discretioni, semperque sitiat, exoptet, suaviter auscultet ejus admonitiones; quartum, si Patris iussa omnia absque pudore exequatur; quintum, si non modo ipse non ausit aliis contumelias inferre, sed si ab aliis illatas cum gudio suscipiat; sextum, si nihil novi facere aggressus fuerit, quod nec communis regula, nec Patrum exempla perimit; septimum, si omni vilitate contentus, de datis sibi rebus gratias agat, acque iis indignum existimet; octavum, si se omnibus plane inferiorum existimet, (72) nec sit verbis temerarius; decimum, si non sit in sermone facilis et lingua praecepis. His et similibus signis dignoscitur humilitas. Ille cum revera exhibita fuerint, cito ad dilectionis fastigium adducunt, in qua non est timor gehennæ, et per quam omnia non jani ex necessitate et cum labore persiciuntur; sed ex amore ferventi, et ex boni concupiscentia. (73) Quam virtutem ut possis facilius adipisci, pro exemplari tibi sint verba fratrum una tecum concurrentium, pietatemque possidentium: non autem eorum qui plures numero, negligenter segnissime vitam exigit. Ex sanctorum enim imitatione aemulationeque ingens volentibus ad perfectionem contendere accedit utilitas. Ζηλούν τοὺς ἄγιους μαγίστρη ὑψέλεται προσγίνεται

C 15. (74) Si vis itaque facultatem tibi esse haec omnia exsequendi, et sub his in spirituali cœnobii certamine ad finem usque perseverare, necessaria tibi ad custodiam in cœtu fratrum fuerint, ea quæ David ait: «Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut homo non audiens et non habens in ore suo redargitiones». Quotiescumque igitur aliqua videris aliena ab ædificatione et utilitate, esto quasi cæcus; et si qua audieris his similia, fias quasi surdus et mutus, et non habens in ore tuo redargitiones. Neque imiteris eos qui infideles, inobsequentes, petulanties, scurriles, contumeliosi sunt: sed quasi mutus et non audiens haec pratermittas. Si quis tibi increpationes, opprobria, contumelias inferat, iminutus esto quasi frenatus, et quasi mutus: hunc tibi Psalmi versum assidino repele: «Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cum consideret peccator adversum me; obmutui et humiliatus sum»⁷⁴. Ad hæc et illud quartum ante omnia meditare; et observa quod tria ita

⁷² Psal. xxviii, 14, 15. ⁷³ Psal. xxxviii, 1-3.

(74) Nono, si linguam cohibeat, vel non sit clamans in voce.

(75) Cassian. Institut. lib. iv, c. 40.

(76) Ibid. c. 41.

superius dicta ornare poterit; ut scilicet te stultum et insipientem, juxta Apostoli praeceptum⁷⁵, in hoc seculo efficias, ut sis sapiens; videlicet nihil dijudicans aut dubitanus in quibuscumque tibi mandatis, simplicitate nempe et fide obedientie instrutus. Inter sancta omnia id solummodo sanctum, illud sapiens, illud utile credas, quod a Patre tuo jussum tibi fuerit. Hoc proposito si cor tuum firmaveris, poteris ad finem usque Christi jugum obedientiae sustinere, et nulla ex diaboli temptationibus et artibus excutere te poterit ex scientia vitae. (75) Patientiam vero tuam, humilitatem, aequanimitatem ne expectaveris ex aliorum virtute statuere; si videlicet nemo te stimulet, nemo despiciat, nemo dedecore afficiat: quod sane neque virtutis tue argumentum est, nec in tua est facultate: sed si approbria, contumelias, contemptus libenter seras; id enim tui est arbitrii. (76) Ut igitur quae fusius supra diximus, jam **317** compendio dicamus, ut eorum facilius memineris, audi rursus qui poteris per ordinem ad perfectionem pervenire. Principium salutis nostrae timor est Lei: ex eo gigantur bona obedientia: hinc oritur subiectio et contemplatio rerum mundi: ex hac humilitate nascitur propriarum voluntatum mortificatio: ex propriarum voluntatum mortificatione, exsiccantur voluntatum radices: his autem omnes animæ imperfectiones eliminantur, quarum expulsione crescunt fructumque ferunt virtutes. Ex virtutum incremento gigantur puritas cordis: puritatem cordis consequitur apostolica perfectio, gratia et auxilio Domini nostri Iesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

δε καθαρότεσι τῆς καρδίας ἡ ἀποστολική τελείστης ἐπανάστηση εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων.

EJUSDEM MAGNI ATHANASII AD EUNDREM CASTOREM DE OCTO MALITIIS COGITATIONIBUS.

1. (77) Cum prius de constitutione cœnobiorum verba fecerimus, vestris freti orationibus, jam scribere aggrederimur de octo malitia cogitationibus, edacitate scilicet, fornicatione, avaritia, ira, tristitia, pigritia, vana gloria et superbia. Primum itaque de abstinentia dicetur a nobis, que edacitati opposita est: agemus item de jejuniorum modo, de qualitate et quantitate alimentorum. (78) Et haec non ex nobis ipsis dicturi sumus; sed ea quæ accepimus a sanctis Patribus nostris. Illi itaque non unam jejunii regulam, neque unum comediosum modum, neque eandem ipsam omnibus mensuram tradidere, quia non omnes ejusdem sunt roboris, vel ætatis, et quis alii infirmitate corporis laborant, alii delicatiore sunt corpore. Unum autem omnibus tradidere scopum, ut fugiant crapulam, et ventris saturitatem aversentur: ac experimento

⁷⁵ I Cor. iii., 48.

(75) Cassian. Institut. lib. iv, c. 42.

(76) Ibid. c. 43.

τὰ ταῦτα τὰ διωτέρω εἰρημένα τρία κοινήσαι δύναται. τὸ μαρδὸν καὶ ἄρρωνα ἔαυτον, κατὰ τὸ Ἀποστόλου παράγγελμα, ἐν τούτῳ τῷ εἰδών ποιῆσαι, ἵνα γένῃ σφές, δηλονότι μηδὲν διαχρίων, ἢ διστάζων οὐλές ἀν προσταύθης, ἀπίστητος καὶ πίστεως τὴν ὑπακοὴν πιεῖν. Ἐκεῖνο μόνον ἀγιον τῶν ἀγίων λογιζόμενος, καὶ σοφὸν, καὶ συμέρον πιστεύων, τὸ ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς προσταχθὲν σοι. Τοιαύτη γάρ διαθέσει ἀπραλιζόμενος τὴν σὴν καρδίαν, δυνήσῃ ἔως τέλους ὑπομένων τὸν Χριστὸν ζυγὸν τῆς ὑποταγῆς, καὶ οὐδὲν σὺν τοῦ διαβόλου πειρατήριων καὶ τεχνομάτων δυνήσεται σαλεύεσθαι ἐκ τῆς ἐπιστήμης τοῦ βίου. Καὶ τὴν ὑπομονὴν δὲ, καὶ τὴν ταπείνωσιν, καὶ τὴν μαρκοθυμίαν τὴν σὴν, μή ἐκ τῆς τῶν ἀλλῶν ἀρετῆς προσδέκα κατορθοῦσθαι· οἷον ἐὰν ὑπὸ οὐδὲν παροξύνῃ, ἢ οὐκ ἔξουσιον, ἢ οὐκ ἀτιμάζῃ, διεπερνᾶτε τῆς σῆς ἀρετῆς ἐστὶ δεῖγμα, οὗτος ἐν τῇ ἔκουσιᾳ κεῖται· ἀλλ' ὅταν λοιδορούμενος, ἢ ἀτιμαζόμενος, ἢ ἔξουσιον μενος πράξις· τοῦτο γάρ ἐν τῇ σῇ προαιρέσει κεῖται. Ἰναπότον αὐτὸν πάντα, ἀπερ τελεύτηρον εἰρήκαμεν, συναθροίσαντες, τί ποτε σύντομον εἴπωμεν πρὸς τὸ εὐκόλως τὴν σὴν διάνοιαν τούτων μνημονεύεν, δικούς πάλιν, τῶς κατὰ τάξιν δυνήσῃ ἐπιδημῆσαι τὴς τελείτηρος. Ἀρχὴ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας δὲ φόδος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἐκ τούτου γεννᾶται ἀγαθὴ ὑπακοὴ, ἐξ ἣς τίκτεται ἡ ὑποταγὴ, καὶ ἡ καταφρόνησις τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων· ἐκ δὲ ταύτης τῆς ταπείνωσις γεννᾶται τῶν ιδίων θελημάτων ἡ νέκρωσις· ἐκ δὲ τῆς τῶν θελημάτων νεκρώσεως αἱ τῶν ἡδονῶν μῆται μαρνανται· ἐκ δὲ τούτων πάντα τὰ ἀλαττώματα τῆς ψυχῆς ἀποβάλλονται· τῇ δὲ ἀποβολῇ τούτων, αἱ ἀρεταὶ αἰδούσας, καὶ καρποφόρους· τῇ δὲ αἰδήσησι τῶν ἀρετῶν ἡ καθαρότης τῆς καρδίας προσγίνεται· ταῦτα δὲ καθαρότεσι τῆς καρδίας ἐπακολουθεῖ χάρις καὶ συνεργεία τοῦ Κυρίου τημένη Αμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΚΑΣΤΟΡΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΤΗΣ ΚΑΚΙΑΣ ΛΟΓΙΣΜΩΝ.

1. Πρώτην τὸν περὶ διατατάσσεως λόγον τῶν κοινωνῶν συντάξαντες, πάλιν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ταῖς διατάξεις εὐχαῖς θαρρήσαντες, ἐπεχειρήσαμεν γράψαι περὶ τῶν δικτῶν τῆς κακίας λογισμῶν· γαστριμαργίας· φημὶ καὶ πορνείας, φυλαργυρίας καὶ ὄργης, λύπης καὶ ἀκήδειας, κενοδοξίας καὶ ὑπερφανίας. Προηγουμένως τοινύν περὶ ἐγχρατείας γαστρὸς ἡμένιν λεχθήσαται, τῆς ἀντικειμένης τῇ γαστριμαργίᾳ· τοῦ τε τρόπου τῶν νηστειῶν, καὶ τῆς ποιότητος καὶ ποσότητος τῶν βρωμάτων. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀρέσκουν ἐρούμενοι, διὰλλος ἀπεριλήφαμεν παρὰ τῶν ἀγίων ἡμῶν Πατέρων. Ἐκεῖνοι τοινύν οὐχ ἔνα κανόνα νηστείας, οὐδὲ ἕνα τρόπον τῆς τῶν βρωμάτων μεταλθεών, οὐδὲ τὸ αὐτὸν μέτρον πάσι μεταβάδισσοι, διὰ τὸ μηδὲ πάντας τὴν αὐτὴν λογινὸν ἔχειν, ἢ διὰ ἡλικίαν, ἢ διὰ ἀσθέτισμα, ἢ διὰ ἔξι ἀποτελεσμάτου σύμματος. Ένα δὲ σκοπὸν πάσι παραβάδισσαι, φεύγειν τὴν τελεσμο-

(77) Cassian. Institut. lib. v, c. 1, et seq.

(78) Ibid. c. 5.

νήν, καὶ ἀποστέρεσθαι τὴν χειρασίαν τῆς γαστρός· τὴν δὲ καθημερινὴν νηστείαν ἔδοκε ματαίων ὁφελιμώτεραν εἶναι, καὶ συμβαλλομένην εἶναι πρὸς καθαρότητα, πάλον τῆς ἀν τρισιν ἡ τέταροι, ή καὶ Ἰωάννης ἐδιοράδος ἐλαχιστήν νηστείας. Καὶ γάρ φασ: τὸν ἀμύτρως ἐπεκτεινόμενον τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ μέτρον πολλάκις τῇ τροφῇ καχήροσθαι, ὡς ἐκ τούτου ποτὲ μὲν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀστίας ἀπονεῖν τὸ σῶμα, καὶ πρὸς τὰς πνευματικὰς λειτουργίας ἀνηργότερον γίνεσθαι· ποτὲ δὲ, τῷ πλήθει τῶν τροφῶν βραρωδήμενον, ἀκηδίαν καὶ χαύνωντας ἀποιοῦνται τῇ ψυχῇ. Καὶ πάλιν οὐ πλίσιον εἰναι τὸν λαχανὸν μετάλλην, οὐδὲ πάλιν τὴν τῶν ὄστρεων, οὐδὲ πάντας δύνασθαι τῇ τοῦ ἕρου δρποι καχήροσθαι τροφῇ· καὶ πάλιν τὸν μέν φησι δύο λίτρας ἐσθίοντα δρποι ἀκμήν πεινᾶν, δὲλλον δὲ ἐσθίοντα λίτραν, ή ἔξι οὐγγας χορτάσθαι. Πλέον οὖν, ὡς ἐπρεπεῖ, Εἴναι σκοπὸν ἐγκρατείας παραδεδώκει, τὸ μὴ ἀπατᾶσθαι χορτασίσκοιλας, μηδὲ δημιουρίσθαι τῇ τοῦ λάρυγγος ἥδην. Οὐδὲ γάρ ή διαφορὰ τῆς ποιότητος μόνον, διὰλλα καὶ ἡ ποσότης τοῦ πλήθους τῶν βραρωδῶν τὸ πεπυρωμένα βέλη τῆς ἀμαρτίας εἰλαθεν ἀνάπτειν· οἷας γάρ δῆποτε τροφῆς πληρωμένη γαστὴρ, ἀσωτίας στρέμματα τίκτει. Καὶ ταῦτα οἱ μόνοι κρατιπάλη οἶνοι, διὰλλα καὶ πληρωμὴ θάτος, καὶ πασῶν τροφῶν ὑπερβολὴ κεκραρωμένη καὶ νυστάζουσσεν ταύτην ἀποτελοῦσι. Τοῦ Σοδομίτης οὐκ οἶνον καὶ διεσφρόν βραρωδῶν κρατιπάλη, καταστροφῆς γέγονεν αἰτία, διὰλλα δρποι πληρωμονή, κατὰ τὸν προφῆταν. Ηἱ ἀσθένεια τῶν σώματος πρὸς τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας οὐκ ἀντίκειται. Ταῦτα οὖν παρατεχόμενος τῷ σώματι δὲ ἡ ἀσθένεια ἀπατεῖ, οὐχ διπέρ ή ἡδονὴ θέλει. Ή τῶν βραρωδῶν γρῆπας δύον διπορῆσαι πρὸς τὸ ἔργον πραταρμάνεται, οὐχ δυούλευσαι ταῖς ὥραις τῆς ἐπιθυμίας. Ηἱ σύμμετρος καὶ μετὰ λόγου τῶν τροφῶν μεταλλήψις τῆς ψυχῆς φροντίζει τὸν σώματον, οὐ τὴν ἀγαθωσύνην ἀπαιρεῖται. Τοῦρος ἐγκρατείας καὶ κανόνων παραδεδομένος ὅποι τῶν διῶν Πατέρων ἀκριβῆς οὐσίας ἔστι, τὸ δὲ τῆς δρέξεως ἐγκειμένης, τῆς τροφῆς ἀπόχεσθαι τὸν ἐσθίοντα. Καὶ δὲ Ἀπόστολος δὲ εἰπὼν· «Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ πουεῖσθαι εἰς ἐπιθυμίαν,» οὐ τὴν ἀναγκαῖαν τῆς ζωῆς κυβερνήσται ἀκάλυπτον, διὰλλα τὸν φιλόδονον ἐπιμέλειαν ἀπηργεύεται. «Ἄλλως τε καὶ πρὸς καθαρότητα τελείαν τῆς ψυχῆς μόνη ἡ ἀποχὴ τῶν βραρωδῶν οὐκ ισχεῖ, εἰ μὴ καὶ αἱ λοιποὶ ἀρέται συνθέρμωσι. Πρὸς καθαρότητα τὴν ψυχήν δόργυλη τῆς δρέξης ἡ ἀποχὴ, τῆς λυπῆς, τῆς κανοδοσίας, τῆς ὑπερηφεσίας. Ταῦτα πάντα τὴν καθολικὴν τῆς ψυχῆς καθαρότηταν ἀποργάνεται. Τὴν δὲ διὰ σωφροσύνης μερικὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητας ἔξαιρεται ἐγκράτεια

A comprobatum dixerunt utilius esse quotidianum jejunium, atque ad puritatem magis conferre, quam si ad tres vel quatuor dies, aut ad hebdomadam usque jejunium protrahatur. Aliunt enim eum qui immoderate jejunium protrahit, ultra measuram esere cibo uti; ita ut hinc sepe accidat ut aliquando quidem ex nimia abstinentia in languorem corpus incidat, et ad spiritualla ministeria segnus evadat; aliquando contra multitudine alimentorum oneratum, pigritiam mollietatemque animi ingeneret, Rursum non omnibus competere olerum usum, non omnibus item leguminum, non posse omnibus siccii panis alimentum sufficere: item esse qui manducatio panis duabus libris adhuc esuriant, alios qui una libra, imo sex uncis satientur. B Omibus itaque, ut dictum est, unum abstinentias scopum tradiderunt, ut non decipiatur saturitate ventris, neque trahantur gulae voluptate. Non solum enim qualitas differentia, sed etiam magna ciborum quantitas, ignita peccati tela solet accendere. (29) Quocunque enim cibo venter implatur, libidinis semina gignit. Ac rursus non vini solum crapula, sed etiam aquae plenitudo, ac quorumlibet ciborum redundantia, hominem aggravant, ac torpente dormitantemque reddunt. Sodomitias non vini, non variorum ciborum crapula subversionis causa fuit, sed panis saturitas, Juxta prophetam ³⁰. (30) Infirmitas corporis puritati cordis nonaversatur. Ea itaque corpori tribuas que infirmitas ejus postulat, noui quoque voluptas expedit. Ciborum usus adiutetur quantum ad vitam sovendam necessarium est, non ut impetu concupiscentiae serviatur. Moderata et rationabilis cibi sumptio sanitatem corporis conciliat, nec sanctitatem auferit. (31) Haec norma et regula est abstinentiae accurata, a sanctis Patribus tradita, ut instantia adhuc appetitu, cibi sumendi finem faciat qui comedit. Et Apostolus dum ait: « Carnis euram ne feceritis in desiderio »; non **318** sollicitudinem vitæ necessariam prohibuit, sed curam retinet sovenda voluptatis. (32) Ceterum ad perfectam animæ puritatem, sola ciborum abstinentia non sufficit, nisi concurrent ceteræ virtutes. Humilitas itaque per obedientiam in opere, et per afflictionem corporis magna nobis confert bona. Illud est avaritiae experientia esse, non modo pecunias non habere, sed ne concupiscere quidem illarum possessionem. Animam ad puritatem adducit cobilitio iræ, tristitia, vanæ gloriae, superbie. Haec omnia universam animam puritatem efficiunt. Puritatem autem illam animam peculiariam, qua per temperantiam obtinetur, abstinentia in primis et jejunium efficiunt. Impossibile quippe est eum qui satur ventre est, animo decertare adversus spiritum fornicationis.

as Ezech. xvi, 49. ³⁰ Rom. xiii, 14.

(29) Cesarian. Institut. lib. v, c. 6.

(30) Ibid. c. 7.

PATROL. Gr. XXVIII.

(31) Ibid. c. 8.

(32) Ibid. c. 9.

(83) Primum itaque nobis sit certamen, ut ventri im peremus, corpusque in servitutem deducamus: non modo per jejunium, sed etiam per vigilias, laborem, lectionem, item animo concipiendo gehennam timorem, et desiderium regni celorum.

κάποιον, καὶ ἀναγκώστους, καὶ τοῦ συνάγεντος τὴν καρδίαν εἰς τὸν φόβον τῆς γεννήσης, καὶ εἰς τὸν πόθον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

2. (84) Secundum nobis est certamen adversus spiritum fornicationis et concupiscentiam carnis, quae concupiscentia a primæva ætate molestiam homini creare incipit. Magnum illud graveque certamen, duplice constans lucta; duplex enim est, eum in corpore et in anima committitur. Quapropter duplum oportet cum illo pugna configere. Neque enim corporale jejunium satis est ad perfectæ temperantie possessionem et ad veram castitatem, nisi adgit oratio ad Deum assidua, frequens divinarum Scripturarum meditatio, labor et opus mannum, que instabiles anime impetus comprimere possunt, atque illam ex obscenis cogitationibus revocare. Ad id præsentim confort anima humilitas, citra quam nec fornicationem, nec cæstera passiones valebit quispiam superare. (85) Cumprimita itaque oportet omni custodia cor servare a sordidis cogitationibus⁴⁴. Ex eo namque prodeunt, juxta Domini vocem, cogitationes male, cædes, adulteria, scortationes et cæstera⁴⁵. Jejunium quippe non modo ad afflictionem corporis injunctum nolis est, sed etiam ad temperantiam monitis, ne, ciborum multitudine obtenebrata, non possit cavere a cogitationibus. Oportet igitur non solum jejunio corporali omnem curam impendere, sed etiam attentioni ad cogitationes, et spirituali meditationi, circa quas impossibile est ad cacumen verae castitatis et puritatis ascendere. Convenit igitur, juxta Domini vocem, nos interiora calicis et paropsidis mundare, ut sint exteriora munda⁴⁶. Quapropter si eura sit nobis, juxta Apostolum⁴⁷, legitime certandi, et coronam acripendi, devicto impuro fornicationis spiritu; ne nostris viribus, ne nostræ ascesi confidamus, sed opulationi Domini Dei. Nullus enim homini fides certaminis cum ejusmodi dæmonone, donec revera credat se, non suo studio aut labore, sed Dei impulse et auxilio ab bujusmodi morbo liberari, et ad summum castitatis fastigium ascendere. (86) Enim vero supra naturam res est, et aliquo modo extra corpus existit, qui stimulus carnis ejusque voluptates calcavit. Quare impossibile est hominem suis, ut ita dicam, pennis ad hoc cacumen et ad bravium sanctitatis advolare, angelorumque imitatorem effici, nisi illum gratia Dei ex terra et cœno educat. Nulla enim virtute homines carne illigati celestibus angelis similiores efficiuntur, quam temperantia: per eam enim, dum adhuc in terra degunt, habent, juxta Apostolum, conversationem in

Α καὶ νηστεία κατορθοῖ. Αδύνατον γάρ τὸν τὴν γαστέρα κεκορεσμένον πολεμῆσαι κατὰ διάνοιαν τῷ πνεύματι τῆς πορνείας. Τογαροῦν πρώτος έστω ἡμῖν ἄγιὸν τὸ κρατεῖν γαστρὸς, καὶ δουλειγωγὴν τὸ σῶμα, οὐ μόνον διὰ νηστείας, ἀλλὰ καὶ δὲ ἀγρυπνίας, καὶ βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

2. Δεύτερος ἐστιν ἡμῖν ἀγῶνας κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς πορνείας καὶ τῆς ἀπειλήματος τῆς σαρκὸς. Ήτις ἐπινθυμίᾳ ἀπὸ πρώτης ἡλικίας ἀρχεται παρενοχεῖν τῷ ἀνθρώπῳ. Μέγας οὖτος ὁ ἀγῶνας καὶ γαλεπός, καὶ διπλῆν ἔχον τὴν πάλην· δύοτε οὖτος διπλοῦς καθίστηκεν, ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐν τῷ σώματι συνιστάμενος. Καὶ τούτους ἔχον διπλῶν χρῆ καὶ αὐτῶν καὶ τὴν πάλην ἀναδέξανται. Οὗτος γάρ ἵκαντι ὑπάρχει μόνη, ἡ πορνεία τικὴ νηστεία πρὸς κτήσιον τῆς τελείας οὐρανούντης, καὶ ἀλλούς ἀγνείας, εἰ μή καὶ εὐχὴ πρὸς θεὸν ἔκτηνταις, καὶ κοινὴ τῶν θεων Γραφῶν μελέται, καὶ κάμπτος καὶ ἔργον χειρῶν, ἀπερὸν δύνανται τὰς ἀστάτους δρμάς τῆς ψυχῆς συστέλλειν, καὶ ἐκ τῶν αἰσχρῶν φαντασιῶν ἀνακαλεσθεῖν αὐτήν· πρὸ δὲ πάντων συμβάλλεται ταπείνωσις ψυχῆς, ἡς χωρὶς οὐδὲ πορνείας, οὐδὲ τῶν ἔλλων παθῶν δυνήσεται τις περιγενέσθαι. Προτηγουμένως τούτου χρῆ πάσῃ φυλακῇ πρεβεῖ τὴν καρδίαν, ἀπερὸν δηλογισμῶν βυταρῶν. Έκ γάρ τούτης προέξερχονται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φύσιν, διαλογισμοὺς πονηρούς, φόνου, μοργεῖας, πορνείας, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ γάρ ἡ νηστεία οὐ μόνον πρὸς κακουχίαν τοῦ σώματος, ἡμῖν προστέτακται, ἀλλὰ καὶ πρὸς νήψιν τοῦ νολέ. Ἰνα μή, τῷ πλήθει τῶν βρυμάτων σκοτισθεῖς, ἀδυνατησθεῖς πρὸς τὴν τὸν λογισμῶν παραπλακήν. Χρή τοίνυν μόνον ἐν τῇ σωματικῇ νηστείᾳ τὴν πάλην σπουδῇ ἀνδείνωσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ προσοχῇ τῶν λογισμῶν, καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ μελέτῃ ὃν χωρὶς ἀδύνατον πρὸς τὸν ὑψός τῆς ἀλλούς ἀγνείας καὶ καθαρότητος ἀναλέσθειν. Προσήκει τοίνυν ἡμᾶς καθαρίζειν πρότερον, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φύσιν, τὸ ἔνδον τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροπίδου, ἵνα γένεται καὶ τὸ ἔκτος καθαρόν. Διὰ δὴ τούτο, εἰ έστιν ἡμῖν σπουδὴ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, νομίμως ἀδύλησαι, καὶ στερεωθῆναι, νικήσαντας τὸ ἀκάθαρτον πνεύμα τῆς πορνείας. μή τῇ ἡμετέρῃ δυνάμει ἡ δισκήσει θαρρήσωμεν, ἀλλὰ τῇ βοηθείᾳ τοῦ δεσπότου Θεοῦ. Οὐ πάνται γάρ δινθρωπος πολεμούμενος ὅπερ τὸν δαμόνον τούτου. Ιεος ὁ ἐν ἀληθείᾳ πιστεύση, οἵτινες λόγιοι σπουδῇ ἡ καρπάτω, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φύσῃ καὶ βοηθείᾳ ἀπαλλάσσεται ταύτης τῆς νόσου, καὶ εἰς τὸν ὑψός τῆς ἀγνείας ἀνέρχεται. Καὶ γάρ ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ τρόπον τινὰ ἔχω τοῦ σώματος γίνεται, διὸ τοὺς ἀρεθεύσομεν τὴν σαρκὸς καὶ τὰς ἥδους ταύτης καταπατήσαις. Καὶ τούτου χάριν ἀδύντον δεσπότον ἀνθρωπὸν τοῖς πτεροῖς, ἐν οὖταις εἴπων, πρὸς τὸν ὑψός τούτο καὶ εὐράνιον βραβεῖον τῆς ἀγνωστῆς ἀντιτίθειν, καὶ μιμητὴν ἀγγέλων γενέσθαι· εἰ μή χάρις Θεοῦ τούτον ἀπὸ τῆς σῆς καὶ τοῦ βορβόνου ἀναγάγει. Οὐδεμιὲς γάρ ἀρετὴ

⁴⁴ Prov. iv, 23. ⁴⁵ Matth. xv, 19. ⁴⁶ Matth. xxiii, 26. ⁴⁷ II Tim. ii, 5.

(84) Cassian. *Institut.* I. vi, c. 4.

(85) Ibid. c. 2.

(86) Ibid. c. 6.

μᾶλλον οἱ σαρκὶ συνδεδεμένοι δινθρωποι τοῖς οὐρά-
νίοις ἀγγέλοις συνομοιοῦνται, ὡς τῇ αὐθόρουσῃ· διὸ
ταῦτης γάρ, ἐτι ἐν τῇ γῇ διάχοντες, ἔχουσι, κατὰ τὸν
Ἀπόστολον, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς. Δεῖγμα δὲ τοῦ
τὴν ἀρέθην ταῦτην κεκτῆθει μᾶς, τὸ μῆδε μιᾶς εἰκόνη
αἰσχρὸς φαντασίας ἐν τοῖς ὄντοις τὴν ψυχὴν προστέ-
χειν. Εἰ γάρ καὶ μὴ λογίζεται ἀμαρτία ἡ τοιαύτη κίνη-
σις, δώμας τεκμήριον ὑπάρχει τοῦ νοσεῖν τὴν ψυχὴν,
καὶ μῆπω τοῦ πάθους δηπλάχθει. Καὶ τοιούτου γάρν
τὰς συμβαίνουσάς ἦσαν ἐν τοῖς ὄντοις αἰσχρὸς φαν-
τασίας Ἐλεγχον εἶνα τῆς προλαβούσης ἀρθυμίας καὶ
τῆς ἐν ἡμῖν ἀσθενεῖας πιστεύοντος δρεπομένην, ἐν τοῖς
ἀποκρύψοις τῆς ψυχῆς ἀποκεκρυμμένην νόσον φανε-
ροποιούσης τῆς γνομῆνης φύσεως ἐν τῇ τοῦ
ἄνεσι. Διὸ καὶ ὁ ἵστρος τῶν ψυχῶν ἐν τοῖς ἀποκρύ-
ψοις τῆς ψυχῆς τὸ φέρμακον ἀντικέπει, ἐνῶν καὶ
τὰς αἰτίας τῆς νόσου ὑπάρχειν ἐγίνωσκε, φάσκων.
· Οἱ κυβελίδας γυναικὶ πρὸς τὸ ἀπιθυμήσαι αὐτῆν
ἡδὸν ἡμοιλεύεται αὐτῆν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν· αὐτὸς το-
σούτον τοὺς πορνικοὺς καὶ περιέργους ὅφθαλμοὺς
διορθώσων, δοσν τὴν ἐνδον ἀνιερύσσειν ψυχὴν, ἥτις
τοῖς παρὰ Θεοῦ δοθεῖσιν ἐτὸν ἀγαθὸν ὅφθαλμοὺς κακῶς
κίνηται· τούτου χάριν καὶ ἡ σορθὶ παροιμίασιν λέγει,
Πάσῃ φυλακῇ τῆρει τοὺς ὅφθαλμούς, ἀλλὰ, « Πάσῃ
φυλακῇ τῆρει τὴν καρδίαν· » ἐκεῖνη μάλιστα ἀπί-
θετα τὴν ἵστρελαν τῆς φυλακῆς, τῇ κινηρμένῃ τοῖς
ὅφθαλμοῖς εἰς διοικεῖται. Τοιχαροῦν αὐτῆς ἐστι τῆς
καθάρετος ἡμῶν πρώτη φυλακή, ἵνα, ἐτι τῇ ἡμέ-
τέρᾳ διανοίᾳ μνῆμη γυναικὸς γέννηται ἀναδοθεῖσα διὰ
τῆς διαβολικῆς ἀνεργείας, εἰ τόχοι μητρὸς, ἢ δελε-
φῆς, ἢ ἀλλαγὴ γυναικῶν εὐλόγων, ταχέως αὐτὴν ἐξ
τοῦ ἡμετέρας καρδίας ἐκβάλωμεν· ἵνα μὴ, ἐπιτούλ
διατερέσθων ἡμῶν ἐν αὐτῇ τῇ γνῷμῳ ὁ τῶν κακῶν
Ἀποτελεῖν ἀκ τούτων τῶν προσώπων κατακύλοις καὶ
κατακρημνίσῃ τὴν δάνοιαν εἰς αἰσχρός καὶ ἀπιθα-
νεῖσις ἐνθυμήσεις, καθὼν καὶ ἡ παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν
πρώτον δοθεῖσαν ἐντολὴν κελεύει, τρεῖσι τὴν κεφαλὴν
τοῦ δρεων, τουτέστι τοῦ βλαβεροῦ λογισμοῦ τὴν αρ-
χὴν. διὸ ὀπέρει ἐρπτεν εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἐπι-
χειρεῖ· ἵνα μὴ τῇ τῆς κεφαλῆς παραδοχῇ, ἥτις ἐστιν
τῇ προσβολῇ τοῦ λογισμοῦ, τὸ λοιπὸν τοῦ δρεων; σῶμα,
τουτέστι τῆς ἡδονῆς τὴν κατάθεσιν, παραδεξώμενα,
καὶ ἀκ τούτου λοιποῦ ἀπὸ τὴν ἀθλητὸν πρᾶξην κατ-
ενήγη τὴν δάνοιαν· ἀλλὰ προστέχει, κατὰ τὸ γεγρα-
μένον, εἰς τὰς πτυχὰς ἀποκτενεῖν πάντας τοὺς ἀμαρ-
τωλοὺς τῆς γῆς· τουτέστι τῷ φυτῷ τῆς γνῶσσεως δια-
κρίνειν, καὶ ἔξολοθρεύειν τοὺς ἀμαρτωλοὺς λογισμοὺς
ἐκ τῆς γῆς. ἥτις ἐστιν ἡ καρδία, κατὰ τὴν τοῦ Κυ-
ριοῦ φωνὴν· καὶ ὡς ἐτι ἡπτοὶ εἰσον οἱ υἱοὶ Βαβυ-
λῶνος, ἥγουν οἱ πονηροὶ λογισμοὶ, τουτούς ἀδειάζειν,
καὶ συντρίβειν πρὸς τὴν πέτραν, ἥτις ἐστιν ὁ Χρι-
στός. Ἐάν γάρ διὰ τῆς ἡμετέρας συγκαταθέσιος
δινθρωπίστων, οὐκ ἀνει μετάλου στεναγμοῦ καὶ κα-
μάτου κανηθήσονται. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις ἀπὸ
τοῦ διατάσσεις. Γραφῆς καλὸν καὶ λόγον ἀγίων Πατέρων

A coris **. (87) Illud autem est: virtus hujusce a nobis acquisitae indicium: si nulla obsecnephantasia iuage dormientis subeat animum. Etiam enim peccatum non reputatur hujusmodi motus, signum tamen est regrantis ac nondum passionis
319 tali liberatae animae. Quamobrem obscenas illas phantasias inter dormiendum occurrentes putare debemus esse precedentis sequacie argumentum, atque nostrae infirmitatis, morbumque in secreto cordis nostri latenter aperit cessatio somni expergiscientis. (88) Quare animarum medicus in animo penetralibus medicinam reposuit, guarus morti causas inibi esse, dum ait: « Qui respicit mulierem ad concupiscentiam eam, jam mochatus est eam in corde suo »: non tantum ut lascivos et curiosos oculos corrigeret, sed multo magis animam intus sicut, quae oculis ad bonum sibi a Deo datis improbe est usi: quia causa est tunc sapiens proverbiū dicat, non, Omni custodia serva oculos; sed, « Omni custodia serva cor tuum ». Illi scilicet maxime custodizat remedium applicat, quae oculis arbitrio suo utitur. (89) Itaque hæc sit purgationis nostræ prima custodia; ut cum mente nostra mulieris memoria, diabolica operatione, subierit, etiamensi matris, aut sororis, aut piarum aliarum mulierum, mature illam ex corde nostro ejiciamus: ne si in tali cogitatione diutius immoretur, seductor ac malorum auctor ille, ex ejusmodi vultuum phantasia, in obscenas et dainuosas cogitationes mentem devolat ac precipitat; quemadmodum precipitat mandato illo Dei ad primum hominem dato, ut nimur observaret caput serpentis, id est, principium damnosæ cogitationis, qua in animam nostram irrepre nititur; ut ne admisso capite, id est, prima cogitationis irruptione, reliquum serpentis corpus, scilicet consensum voluptatis, admittamus; atque hinc demum in nefarium facinus mente illi dejiciat: sed par est, ut scriptum est ¹, in matutino iutescere omnes peccatores terræ; id est, lunine cognitionis internoscere atque disperdere cogitationes ad peccatum deducentes; ex terra, scilicet ex corde, juxta Dominum vocem. Et dum adhuc parvuli sunt filii Babylonis, seu malæ cogitationes, tum eos solo aquare atque allidere oportet ad petram ², quæ est Christus. Si enim consensu nostro ad virilem pertiniant astateat, non citra magnos genitus et labores superabuntur. Ad ea autem quæ superius ex Scriptura sacra dicta sunt, adjicienda sanctorum Patrum dicta. (90) Dicitum est itaque a sancto Basilio Cesareo Cappadocie episcopo: Mulierem ignorat, nec tamen virgo sum; usque adeo exploratum habuit, non sola corporali temperantia a muliere virginitatis donum recte possideri; sed multo maius animæ sanctitate puritateque ac timore Dei hu-

^{**} Philipp. iii., 20. ^{**} Matth. v., 28. ^{**} Prov. iv., 23. ^{**} Psal. c., 8. ^{**} Psal. cxlvii., 9.

(87) Ibid. c. 10.

(88) Ibid. c. 12.

(89) Ibid. c. 13.

(90) Ibid. c. 14.

beri solere. Aliunt item Patres, non posse nos castitatis perfectae virtutem possidere, nisi prius veram in corde humilitatem possideamus: neque vera cognitione dignos haberi quandiu in anima penetrabilibus fornicationis affectus situs erit. Ut autem magnam hujusmodi virtutem ex Apostolo ipso palam faciamus, unam ejus memoremus sententiam, qua loquendi finem faciemus. « Pacem, inquit, sequimini cum omnibus, et sanctimoniam sine qua nemo videbit Dominum ». Quod enim ea de re loquatur, propalam est ex iis quae subjunxit, cunctis: « Ne quis fornicari, aut profanari, ut Esau ». Quanto itaque magis celestis et angelica est virtus castitatis, tanto gravioribus ab inimico insidiis oppugnatur. Quamobrem curare debemus non modo ut corporis temperantiam servemus, sed etiam contritionem cordis, ac frequentes cum gemitibus orationes fundamus; ita ut nostra carnis fornax, quam rex Babyloniens stimulis concupiscentiae quotidie accendit, rore prasentia sancti Spiritus extinguitur. Ad haec maximum nobis telum adversus ejusmodi hostem suppetit, vigilie scilicet in Deo servata. Quenadmodum enim castitas et diuina custodia nocturnam **320** preparant sanctitatem; ita nocturna in Deo vigilia diurnam....

ην ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς τοῦ τῆς ἐπιθυμίας ἀρετῶν πεντεστήναι. Πρός δὲ τούτους μέγιστον ἡμῖν δύλιον πρὸς τὸν πολέμιον τοῦ καθέστηκεν ἡ κατὰ Θεὸν ἀγρυπνία. Όπερ γάρ ἡ ἀγνεία, καὶ ἡ παραψυλαχὴ τῆς ἡμέρας τὴν νυκτὸν παρασκαύουσιν ἀγορύνην, οὐτοῦ; ή νυκτερίῳ

3. (91) Tertium nobis est certamen contra spiritum avaritiae: extraneum est hujusmodi bellum, ac extra naturam esse reprehenditur, atque incredulitatis occasione monache contingit. Eamvero aliorum affectuum stimuli, ira scilicet et concupiscentiae, ex corpore occasionem habere videntur, ne quodammodo insiti sunt, et ex nativitate principium habeat: qua causa est ut nonnisi diuino tempore saperentur. Avaritiae autem morbus extrinsecus adveniens facilis excendi potest, dum adsit cura et animi attentio. At si negligatur, perniciösior aliis affectibus est, atque exsecrandus evadit: nam radix omnium malorum est juxta Apostolum **11**. Verum hac ratione ista consideremus. (92) Naturales corporis motus non solum in pueris conspicuntur, in quibus nondum est discretio boni et mali, sed etiam, inquam, minimis et lactentibus infantibus, qui, cum carnalis voluptatis ne vestigium quidem habeant, in carne tamen mortali exhibent. Ira similiter stimulus in infantibus comparet, ubi illos adversus eos qui sibi molestiam creant commotus cervinatur. Hæc porro dico, non quo naturæ ut peccati cause convicer, absit! sed ut ostendam, tametsi ira et concupiscentia homini a creatore Deo ad bonum collate sunt, videri tamen eum quodammodo ex corporis natura in ea que

A ἐπιμνησθῆναι δῆ. Εἰρηται τοινυν τῷ ἀγρῷ Βασιλεὺς τῷ ἐπισκόπῳ Καταρείᾳ Καππαδοκίᾳ. Καὶ γναῖκα ἄγνωστη, καὶ παρθένος οὐκ εἰμι· τοσούτον ἐγνωστος μή ἐν τῇ σωματικῇ μόνῃ ἀποχῇ τῆς τυντακῆς τὸ δύορον τῆς παρθενίας κατορθοῦσα, δον τῇ τῆς φυχῆς ἀγωνίῃ καὶ καθαρότητι ἢ τῷ φύλῳ θεοῦ κατορθοῦσα πέφυκε. Λέγουσι δὲ καὶ τούτοις οἱ Πατέρες, μή δύνασθαι ἡμᾶς τὴν ἀρετὴν τῆς ἀγνείας τελείας κτητασθαι, εἰ μή πρότερον ἀλτηθινὴ ταπεινωφορούντην ἐν τῇ καρδίᾳ κτητηνόμεθα· οὐτε δι γνώσιος· ἀλλοῦς· καταξιωθεῖν ἐφ' ὅσον ἐν τοῖς ἀποκρύψοις τῆς φυχῆς τὸ πάθος τῆς πορνείας ἐγκαθίσταται. Τίνα δὲ τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα καὶ ἐκ τοῦ Ἀποστόλου δεῖξωμεν, μιᾶς αὐτοῦ ἀπιμνησθέντες λέξις, καταπάυσωμεν τὸν λόγον. « Εἰσῆηνγε. ἔτοι, Β διώκεται μιᾶς πάντων, καὶ τὸν ἀγιασμὸν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ἔχεται τὸν Κύριον. » Οὐ γάρ περ τούτου λέγει, δηλον δὲ ὃν ἐπιτίγαγεν, εἰπὼν· « Μή τις πόρος η βίβλος ὁς Ἡσαῦ. » Όσοι τοίνους οὐδέποτεν, καὶ ἀγγελικῶν ὑπάρχει τὸ κατορθόμενα τῆς ἀγνοσίας, τοσούτον βαρυτέρας παρὰ τῶν ἀντιπάλων ἐπιστολαῖς πολεμεῖται. Καὶ τούτου χάριν σπουδάζειν ὀφελούμενος οὐ μόνον ἀγράφεταιν σώματα δάκεν, ἀλλὰ καὶ συντριβὴν καρδίας, καὶ πυκνὰς προσευχὰς; μετὰ σταναγμῶν· διότι τὴν κάμινον τῆς ἡμετέρας εσφύει,

C 3. Τρίτον ἐστιν ἡμῖν ἄγνωστον κατὰ τοινυμάτος τῆς φιλαργυρίας· ξένος οὖτος ὁ πλέοντος, καὶ ἔχοντος τῆς φύσεως γνωριζόμενος, ἐξ ἀποτίας τῷ μοναχῷ τὴν ἀπορημήν εδρέσκειν. Καὶ γάρ καὶ τῶν ἀλλού παθῶν, θυμοῦ λέγω καὶ ἐπιθυμίας, οἱ ἐρεθισμοὶ ἐκ τοῦ οὐματος δοκοῦσιν ἔχειν τὰς ἀφορμὰς, καὶ τρόπον τινὸς ὡς ἐμφύτεια, καὶ ἀπογενέστατες ἔχοντα τὴν ἀρρένην· δὲν καὶ διε μαρκοῦ χρόνου νικῶνται. Ή δὲ τῆς φιλαργυρίας νόσος ἔκεινος ἐπεργάμενην εἰλέγετερον ἐκκινεῖσθαι δύναται, εἰ ἐπιμελεῖας τύχοι, καὶ προσοχῆς ἀμεληθεῖσα δὲ διέθετερα τῶν ἀλλού παθῶν καὶ συναπόδηλος γίνεται· βίζα γάρ πάντων τῶν κακῶν ἔστι κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Σκοτήσουμεν δὲ οὐτοῦ. Τοῦ σώματος αἱ φυσικαὶ κινήσεις οὐ μόνον ἐν τοῖς πατοῖς θεωροῦνται, ἐν οἷς οὐπων διάγνωστος ἀγαθὸν εἰ κακοῦ τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βραχυτάτοις καὶ γαλούχουμενοῖς νητήσιοις, διπλα, μηδὲ ἔγος ἔχοντες σαρκικής τροφῆς, δημιουργοῖς ὅμως ἐν τῇ σφράγῃ σημαντούσι κινήσιν. Όμοιος καὶ τοῦ θυμοῦ τὸ κέντρον ἐν τοῖς νητοῖς θεωρεῖται, διαν τοικινούμενα ταῦτα πρὸς τοῖς ἀλευτηρότατα δρῶμεν. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ τὴν φύσιν κακίζων, ὡς ἀμφατίας αἰτίαν, μή γένοτο! ἀλλὰ ἵνα δεῖξο, διτούς μὲν καὶ ἐπιθυμίας, εἰ καὶ ἐπ' ἀγαθῷ παρὰ τὸν θεοῦ τοῦ δημιουργοῦ συνεζεύχθησαν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐν γε δοκεῖ πως ἐκ τῶν φυσιῶν τοῦ σώματος εἰς τὰ παρὰ φύσιν δεῖ βαθυμίας ἐκπίπτειν.

¹¹ Hebr. xii, 14. ¹² ibid. 16. ¹³ 1 Tim. vi, 10.

(91) Cassian. *Institut.* I. vii, c. 1, 2.

(92) Ibid. c. 3.

Καὶ γὰρ ἡ τοῦ πάμπτος κίνησις πρὸς τεκνογονίαν καὶ διαδοχὴν τοῦ γένους διαμονῆς, οὐ πρὸς πορνείαν ὥστε τοῦ ἡγεμονίου τὸ δέκατον· καὶ ἡ τοῦ θυμοῦ κίνησις σωτηριῶν, ἃμεν ἐγκαίσταται, νότιος θυμούσσος κατὰ τῆς ἀμφερίας, οὐ μὴν πρὸς τὸ δύμψιον ἐκθηριῶσθαι. Οὐ τόνινον, εἰ κακῶς ταῦταις κεχρήμασθαι, ἀμαρτωλὸς ἡ φύσις, ἡ τὸν πλάστην αἰτιασώμεθα, ωσπερ οὐδὲ τὸν δεῖδωκότα σιδηρὸν πρὸς ἀναγκαῖαν καὶ λαυτεῖται χρίαιν, εἰ δὲ δεῖπνον πρὸς τὸν ὑπηρεσίαν τούτην ἔχριστο. Ταῦτα δὲ εἰρήκημεν, δεῖται βουλίμονος, οὗτος τὸν φιλαργύριος πάθος οὐκέτι τῶν φυσικῶν κινήσεων τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἀλλὰ ἐκ μόνης κακίας καὶ θεραπεύμης προαιρέσεως. Αὕτη γὰρ ἡ νόσος, δταν χλαράν καὶ ἀπίστον ἐν ἀρχῇ τῆς ἀποτατῆς εἴρηται φυγῆν, δικαίας τινάς καὶ τὸ δοκεῖν εὐλόγους προφάσεις ὑποβάλλει πρὸς τὸ κατασχεῖν τὶ ποτε ὄντα κέχτηται· ὑπογράφει γὰρ κατὰ διάνοιαν τῷ μοναχῷ γῆρας μακρὸν, καὶ ἀπέντενται σύμπτος, καὶ οὗτοι διδόμεναι χρεῖαι ἐπει τοῦ κοινωνίου οὐκ εἰσὶν ἴκανα πρὸς παραμυθίαν· οὐ λέγω ἀσθενοῦντι, ἀλλὰ οὐδὲ ὅγινονται· καὶ οὗτοι ἀνταῦθα οὐ γίνεται κατ’ ἀξίαν φροντὶς τοῖς ἀσθενοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πάνω τιμητικόν, καὶ ὡς, εἰ μὴ ἔχει ἀποκερυμμένον χρυσόν, ἀδίλως ἀπολέται. Τελευταῖον δὲ ποταῦλον μηδὲν δύνασθαι μάνειν ἐπὶ τούτῳ ἐπει μοναστηρίῳ διὰ τὴν βαρύτητα τῶν ἔργων καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἀρκεῖσιν. Καὶ οὗτοι ταῖς τοιάσιαις ἐνθυμήσεσιν ἀποπλανήσῃ τὴν διάνοιαν, πρὶς τὸ καὶ ἐν δημάριον κατασχεῖν, τὸ τηνικάτα πείστει ἀντὶ τοῦ κέργχειρον λάθρῳ τοῦ ἀσθενεῖται, ἐξ οὐδὲν δυνήσεται τὸ περισκούσασθον αὐτῷ ἀργύριον αἰθῆσαι· καὶ λοιπὸν ἀλπίσιν ἀδήλως ἀπατᾷ τὸν δόλιον, ὑποβάλλων αὐτῷ τὸ ἐκ τοῦ ἔργοντος κέρδος καὶ τὴν ἐκ τούτου ἀνεστιν καὶ ἀμεριμνίαν. Καὶ διλας ἡ τοῦ κέρδους ἐνθυμήσεις δεῖται, οὐδὲν τούτηναστον σκοπεῖ, οὐδὲν δργῆς μανίαν, εἰποτε συμβριατῶν ἡγμία περιπεσεῖν· οὐ λύπην, οὐ σκότος, εἰ ἀποτύχοι τοῦ ἐκ τοῦ ἔργου κέρδους, ἀλλὰ γίνεται, ἐπειρίλλοις ἡ γαστὴρ θεῖς, οὐτοῦ τούτῳ δικροτός· "Οὐαὶ δι μακάριος Ἀπόστολος, τούτῳ γινώσκων, οὐδὲν μίζαν πάντων τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ εἰδωλολατρίαν ταύτην ἔχαλεστο. Θεωρήσωμεν τούτον πρὸς πάτητα κακίαν ἡ νόσος αὗτη τὸν δινθρόνον κατασύρει, ὡς καὶ εἰς εἰδωλολατρεῖαν ἔμβαλλεν. Ἀποτήσας γὰρ δι φιλαργύρους τὸν νοῦν αὗτοῦ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, εἰδὼλα ἀνθρώπων ἔγγεγυλμένα τῷ χρυσῷ ἀγαπᾷ· τούτοις δὲ τοῖς λογισμοῖς δι μοναχῆς σκοτεῖταις, καὶ ἐπὶ τὸν χειροναῦμαν, ὀδεμίαν ταπείνωσιν, οὐδεμίαν ὑπάκουον ἔχειν λοιπὸν δύναται, ἀλλὰ ἀγαπατεῖ, καὶ ἀναίστηται, καὶ πρὸς ἕκαστον ἔργον γοργύζει, καὶ ἀντιλέγει, καὶ μηδὲ μιᾶς λοιπῆς εὐλαβεῖς περιλατγάνης, ωσπερ ἐπιπος σχληρότεσσος· κατὰ κρημνῶν φέρεται, οὗτος τῇ καθημερινῇ τροφῇ ἀρκαύμανος, καὶ διαμαρτύρεται εἰς τέλος μὴ δύνασθαι αὐτὸν ὑπομένειν, καὶ θεῖον οὐδὲ ἀκίνητον εἶναι λέγει, οὐδὲ τὴν θέλιαν φωτηρίαν ἀν κακίνα καταχειλέσθαι τῷ τόπῳ, ἀλλὰ πανταχοῦ τοῖς ζητοῦσιν αὐτὸν εἰρήσκεσθαι· καὶ ἐτελεῖται εἰ μὴ ἀποτῇ τοῦ μοναστηρίου ἐκείνου ἀπόλλυται·

A praeferatur naturam sunt segnitie sua delabi. Nam corporis motus ad liberorum procreationem, et ad generis humani successionem continuam, non ad scotiationem a Creatore datus est, et ira comunitio ad salutem nobis insita est, ut adversus peccatum irascamus, non ut adversus congenerem nobis furore concitemur. (93) Si ergo iis perperam utimur, nequaquam ideo peccat natura, neque ideo opifecemus incussemus; sicut nec eum qui in rem necessariam ei utiliter ferrum dedit, si is qui accepit ad eades perpetrandas eo natum. Haec vero diximus ut ostenderemus, avaritia affectum non ex naturali motu initium habere, sed ex sola malitia, et ex corruptio proposito. (94) Hujusmodi namque morbus cum tepidam et incredulam initio secessus animam repererit, justas quasdam, ac specie quidem rationabiles causas subjicit, ut quidpiam ex possessionibus retinere suadet: monaci enim animo representat longam senectatem, et corporis infirmitatem: quod quae ad necessitatē in cœnobio dantur, satis ad consolationem non sint, non infirmo solum, sed neque incolui: quod ibi non idonea infirmorum sollicitudo geratur, sed quod multum negliguntur, adeo ut, si nihil autem clam suppetat, misere intereundum sit. Demum subjicit, non posse in monasterio diu perseverari ob gravitatem operum et ob Patris severitatem. Ac cum ejusmodi cogitationibus animum subornaret, ut vel denarius unum retineat, tum suadet illi nt clam abbate artem ediscat, qua poterit studiose asservatam augere pecuniam: demum occulta spe miserorum decipit, subjiciendo lucrum ex arte sua obventurum, bincque fore quietem, animumque curis vacuum. Ac demum lucri cogitatione colligatus, nihil adversi considerat: non quanta futura sit ira, quantus furor, si contingat in detrimentum aliquod incidere, quanta miseria, quantus dolor, si lucro operis sui privetur: sed sicut alii venter deus, perinde illi aurum est. Quocirca cum id probe nosset beatus Paulus, non modo radicem omnium malorum, sed etiam idolatriam eam nuccipavit. Perpendamus itaque in quantum malitiam hic morbus hominem pertrahat, ut qui enim in idolatriam conjiciat. Postquam enim avarus mentem suam ab amore Dei avulsit, imagines hominum auro insculptas diligat: ejusmodique cogitationibus obtenebratus monachus, dum ad peiora augmentum accipit, nullam deinceps humilitatem, nullam habere potest obedientiam; sed 321 irascitur, indignatur, ad quodlibet opus murmurat, repugnat, nulla demum servata verecundia, quasi effrenatissimum equum in præcipiti fertur, nec dinovo victu contentus, denique testificatur se non posse ultra sustinere: atque non illic tantu[m] esse Deum, nec salutem suam co in loco inclusam esse; sed ubique Deum a querentibus se inventari: peritum se nisi eo monasterio excedat 2. sic eum ad corrupta mentis suae auxiliū suppetat

(93) Ibid. c. 4.

(95) Ibid. c. 7.

recondita pecunia, quasi quibusdam levatus alii. A militansque suum ex monasterio exitum, superbe deinceps atque asperè ad omnia jossa respondet, atque velut peregrinum atque extraneum reputans, si quid in monasterio emendatione dignum viderit, nihil curat, immo despicit. (95) Dehinc queritur occasiones iracundia aut querela, ut ne videatur leviter et absque causa egredi ex coenobio. Nec eo ille modo se gerere dubitat, ut delicti sui opitulatorem inventiat. Ita porro seductus avarus suarum igne pecuniarum, nunquam in monasterio potest quiescere, aut sub regula vivere. Cum autem illum dæmon ex ovi quasi lupus abripuerit, atque ex ovi segregatum, a se devorandum acceperit; tum curat ut opera quæ statis horis in coenobio negliget omnino, eadem, nocte et die magna cum alacritate in cello sua perficiat: neque sinit eum precium consuetudinem, jejuniorum morem, vigilarum normam obserbare; sed illi avaritia furore colligato suadet ad opus suum omne studium, omnia laborem impendere. (96) Hujusce vero morbi tres sunt modi a divinis Scripturis et a Patrum doctrina atque prohibiti. Primus de quo superiori scriptissimus, qui curat ut miseri, ea quæ ne in mundo quidem habuere, acquirant et accumulent. Alter id agit ut eos qui pecunias renuntiariunt facti peniteant: suadetque illis ut requirant ea quæ Deo obtulere. Tertius is est qui cum initio monachum incredulitatem tepiditatem illigat, non sinit eum perfecte mundanis abrenuntiare rebus, animo subjiciens metum paupertatis, atque diffidentiam Dei providentia: illumque promissorum violatorem exhibet esse, eorum scilicet quæ professus est dum mundo abrenuntiaret. Horum posso trium modorum exempla in divina Scriptura abscondita reperimus. Nam Giez quod pecunias quas ante non habuerat concupivisset, privatus est prophetæ gratia, quam volebat illi magister ejus hereditatis loco relinquere: et pro benedictione, per prophetæ maledictum, asternam possedit lepram¹¹. Judas vero cum vellet pecunias resumere, quas ante ut Dominum sequeretur, abjecerat; non solum cum ad Domini-proditionem animum appulisset, ex ebore apostolorum extrusus est, sed ipsam carnalem vitam violenta morte terminavit¹². Ananias et Sapphira, cum quedam ex iis quæ Domino consecrarent reservassent, apostolico ore mortis poenam lunt¹³. (97) Magis autem illi Moyses in Deuteronomio mysticum dat præceptum iis qui mundo renuntiatur sunt, et quodam diffidentiam mundi terroris alibi inherenter: « Si quis homo timidus sit et corde pavidus, is non prohibit ad bellum: abeat domum, ibique molliter degat, ne forte pavorem inquietat cordibus fratrum suorum¹⁴. » Estne quidpiam hoc testimonio securius atque liquidius? Nonne illi verbis ediscimus qui mundo renun-

C C xal obta tēs tēs διεφθαρμένης ταύτης συνεργὸν ἔχων τὰ περιστομάνα φρούρια, ὥσπερ τις περός κουφισθεῖς, καὶ τὴν ξέδον τὴν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου μελεῖν, λοιπὸν ὑπερηφάνως καὶ τραχέως πρὸς πάντα τὰ παρηγγελμάνα ἀποκρίνεται, καὶ ὡς ἔνον καὶ ἐχωτικὸν ἔστων ἥγονονος, εἰ τι ἂν ἦν ἐν τῷ μοναστηρὶῳ δεδέμαντο διορθώσεις, ἀμέλε καὶ περιφρονεῖ. Καὶ ἐπειτα προφάσεις ἀναζητεῖ, δι' ὧν δργισθήσεται, ἢ λυπηθήσεται, ἵνα μὴ δῆδη ἱλασφῶς διεναι αἵτιας ἔξινα ἐκ τῆς [ἐπέκει] τοῦ κοινοβίου. Οὐδὲ τούτο παραιτεῖται ποιῆσαι, βουλόμενος ἔχειν τοῦ ἴδιου ἐλαττώματος συνεργόν. Οὐτω δὲ ἀπατώματος τῷ πυρὶ τῶν θιλων χρημάτων δι φλάγγυρος, οὐδέποτε δύναται ἔχειν μοναστηρίῳ, ἢ ὑπὸ κανόνα ἔχειν. «Οταν δὲ τούτον δαιμόνων ὥσπερ λύκος ἐκ τῆς μάνδρας ἀφαρπάσῃ. Β καὶ ἀφορίσεις τοῦ ποιμένοις ἐπομένων εἰς κατάδροιν λάβῃ, τὸ τηρηταῖται παρασκευάδεις αὐτὸν τὰ ἔργα δὲ τὸν κονούλη τεταγμένας ὅπας πάντας διλγωρεῖ, ταῦτα δὲ τῇ καλλή νυκτὸς καὶ ἡμέρας μετὰ πολλῆς προθυμίας ποιεῖ· καὶ οὖτις εὐχῶν τὰ ἔθη, οὔτε τῶν νηστειῶν τὸν τρόπον, οὔτε τῶν ἄγρυπνιῶν τὸν κανόνα ἀκτελεῖν ἐπιτρέπει· ἀλλὰ τῇ τῆς φιλαργυρίας μανῆς τούτον ἀνθήσει, τὴν πόσαν επωδίην εἰς τὸ ἐργάζεται λέγειν. Τῆς δὲ νόσου ταύτης τρεῖς εἰσι τρόποι, οὓς ἐπίσης ἀπαγορεύουσιν αἱ δεῖσαι Γραφαὶ καὶ αἱ διδάσκαλαι τῶν Πατέρων¹⁵: εἰς μὲν ὁντιέρων διεγράψαμεν, δὲ παρασκευάδει τοὺς ἀδίλιους ἀπειρούσιν δίλλος δὲ μεταπλεῖσθαι ποιεῖ τοὺς ἀπατητούσιν, ὑποβάλλων αὐτοὺς ἡγετοῖς τοῖς χρήμασιν ἀποταξμένων, βούλωμάν τοις προστάταις τὴν θεοῖς προσνοίαις, καὶ παραδέσταις τὸν ποδεσμὸν τῶν οἰκείων ὑποσχέσων, ὃν καθωμόλγησεν ἀποτασμήνεος τῷ κάρβον. Τούτων δὲ τῶν τριῶν τρόπων τὰ παραδίγματα δὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ κατακερυμμένα εὑρίσκομεν. Καὶ γάρ δι Σιεζῆ χρήματα ἀ πρότερον οὐδὲ βουληθεῖς κτήσασθαι, ἀπέτυχη τῆς προτριτῆς χάρτου, ἢ διδάσκαλος κληρονόμος τάξιν κατελάβει τούτην ἰδούσετο· καὶ ἀντὶ εὐλογίας εἰλικρίνων δέκα τῆς τοῦ προφήτου κατάρας ἀκληρώνησε. Καὶ Ιούδας, βουλήθεις χρήματα λαβεῖν, δι πρότερον τῷ Χριστῷ ἀκολουθῶν ἀπέβαλεν, οὐ μόνον εἰς προδοσίαν τὸν Δεσπότην διατίθεται, τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων ἔξτησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν σαρᾶ ζωὴν βιασθεῖται κατέλισεν. Ἀνανίας καὶ Σάπτετρα διεψυλάδεντες τινὰ ἔξ ὧν τῷ θεῷ προσανέβαντο, ἀποστολικῷ σόδαμι τανάτῳ τιμωροῦνται. Μονῆς δὲ δι μέγας ἐν τῷ Δευτερονόμῳ μυστικῶς παραγγέλλει τοῖς μέλλουσιν ἀποτάσσεσθαι τῷ κάρβον, καὶ φέρει ἀποστολικὸν πάλιν ἀντεχομένοις τῶν γηῶν πραγμάτων· «Εἴ τις ἔστων ἀνθρώπος περιφρόνος, καὶ τῇ καρδίᾳ διλέξεις, οὐκ ἔξελεύσεται εἰς πόλεμον· πορεύεσθαι καὶ

¹¹ IV Reg. v. 27. ¹² Matth. xxvi, 5. ¹³ Act. v, 5 10. ¹⁴ Deut. xx, 8.

(93) Ibid. c. 9, 10, 11 et seq.

(96) Ibid. c. 14

(97) Ibid. c. 15.

δραματίων [ἀναλυότων] εἰς τὸν ίδιον οίκον, μήποτε πτοεῖσθαι ποιήσου τὰς καρδίας τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. » Ἐστὶ τῆς μαρτυρίας ταύτης ἀσφαλέστερόν τι ή σαφέστερον; Οὐδὲ διὰ τούτον μανιάνομεν οἱ ἀποτασσόμενοι τῷ κόσμῳ τελείως ἀποτάσσεται, καὶ οὐτως ἐπὶ τὸν πόλεμον ἔκβαντιν, εἰ μὴ διὰ τοῦ βασιλέως ἀρχῆν χαύνην καὶ διεψθαρμένην ἀνατρέπειν τοὺς ἄλλους ἀπὸ τῆς εἰαγγελικῆς τελείωτης. Ἐπειδὴ οὐ τινες τὸ καλὸν εἰρημένον τῇ Γραφῇ⁸⁸· Μακάριον ἔστι διδόναι, ή λαμβάνειν,· κακὸν ἔρμηνούσιν, βιαζόμενοι πρὸς τὴν θέλησιν ἀπάτην καὶ τὴν τῆς φιλαργυρίας ἐπιθυμίαν τὴν ἐννοιαν τοῦ βρεφοῦ παραλογίζομενοι, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν τὴν λέγουσαν· « Εἰ θέλεις τέλεος είναι, πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ Ἰησοῦ θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεύρο, ἀκολούθοι μοι·» καὶ κρίνονται τῆς ἀκτημοσύνης μακαρώτερον τὸ ἔξουτάτεν τοῦ ίδιου πλούτου, καὶ ἐκ τῆς τούτου περιουσίας διδόναι τοὺς δεομένους⁸⁹· γινώσκεταν οἱ τοιοῦτοι μήπω ἀποτίθενται τῷ κόσμῳ, μηδὲ ἐπιθῆναι τῆς μοναχικῆς τελείωτης, ἐφ' ὃντος ἐπαισθύνονται τὴν ὑπέρ Χριστοῦ ἐνδοξόν· μετὰ τοῦ Ἀποστόλου ἀναλαβεῖν πτωχείαν, καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔργασιν ἁντοῦς τοι καὶ τοῖς δεομένοις ὑπηρετεῖν. Εἰ δὲ ἐπιθυμοῦσιν ἥρων πληρῶσαι τὴν μοναδικὴν ἀπαγγελίαν, καὶ μετὰ τοῦ Ἀποστόλου δοξασθῆναι διατηρούσαντες τὸν παλαιὸν πλούτον ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ καὶ γηραιότητι, μετὰ τοῦ Ιησοῦ ἀγνοεῖσθων τὸν καλὸν ἀγῶνα. Καὶ γάρ εἰ τὸ δεῖν ταλαιπωτοὺς πλούτουν ἀναγκάστερον ἔγνωσκεν πρὸς τελείωσιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, οὐν ἀν κατεφρόνησης τῆς πτώτης αὐτοῦ ὅξιας· ἐπίστημον γάρ λέγει ἁντοῦ γεγονόντος, καὶ πολλὴν Ῥωμαίων. Καὶ οἱ τὸν Ἱεροσόλυμός θε, οἵτινες ἐπώλων τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ τοὺς ἀγρούς, καὶ ἐτίθεσαν πάρα τοὺς πόδες τῶν ἀποστόλων, οὐκ ἀ τοῦτο ἔπρατον, εἰ κακυρμένον ἔγνωσκον ὅποι τῶν ἀποστόλων μακαρώτερον εἴναι, τὸ τοξὶοὺς γῆρματα τρέφεσσαι καὶ μὴ καμάτῳ ἴδιῳ καὶ τῇ τούτων χειρῶν ἔργασι. Σαρξτέρον δὲ διδάσκεται περὶ τούτου διερήμνος Ἀπόστολος, ἐν οἷς γράφει Ῥωμαϊκούς τόδε· « Νῦν δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ διακονοῦσαν τοὺς ἀγίους. Ἡδόβησαν γάρ Μακεδονία καὶ Ἀγατακονίων τανά τοι ποιήσασται εἰς τοὺς πτυχούς τῶν ἀγίων τὸν τὸν Ἱερουσαλήμ. » Όποιος δὲ δέδμοις, καὶ φυλακαῖς πολλάκις, καὶ τῷ σκυλῷ τῆς δούσιορος ὑπόδηψε, καὶ ἐμποδίζομενος ἐκ τούτου, ὡς εἰώθει, ταῖς ίδιαις χερσὶ προστορίειν ἀντοῦ τὰς χρεῖας, ταύτας εἰληφάντας πάρα τὸν δᾶσκαν, τὸν ἀπὸ Μακεδονίας πρὸς αὐτὸν ἀλλόντων φάσκων· « Τὸ γάρ θαυμάριμό μου ἀνεπάγρωτον οἱ ἀδελφοὶ ἀλλόντες ἀπὸ Μακεδονίας·» καὶ Φιλιππησίος· « Οὐτὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου ἀξελόντος μου ἀπὸ Μακεδονίας οὐδεμίαν ἐκκλησίαν ἀκονιάντες εἰς λόγον δόσεως ἡ ἀγήθεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι· διὰ τοῦ Θεοτοκούντη καὶ ταπεῖ καὶ διεπέμψατε μοι τὴν χρεῖαν. » Επειταν

A tiamus, nobis perfecte renuntiandum, atque ita ad bellum procedendum esse; ne forte ex molli et corruptio initio alios ab Evangelica perfectione avertamus. (98) Quandoquidem vero illud probe in Scriptura dictum: « Beatus est dare quam accipere »⁹⁰, male quidam interpretantur, vixque litteræ faciunt, atque ad propriam fraudem et ad pecunia concupiscentiam dicti sententiam 322 detorquent, nec non Domini doctrinam, quæ sic habet: « Si via perfectus esse, vende omnia quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo, et veni, sequere me »⁹¹; et judicant divitiarum facultatem paupertate feliciorem esse, seque ex hujusmodi abundantia posse indigentibus largiri; sciam hujusmodi homines se nondum mundo renuntiassent, neque ambulare in monastica perfectione, quandiu erubescunt pro Christo gloriosam cum apostolo assumere paupertatem, atque ex opere manuū sibi egeuisque subvenire. Quod si desiderent monasticam opere complere promissionem, et cum Apostolo gloriam accipere, distributis veteribus ditiis, in fame, siti et nuditate, cum Paulo decenter bonum certamen »⁹². (99) Nam si ad perfectionem, necessariam reputasset ipse Apostolus veterum divitiarum possessionem, priorem suam dignitatem minime despexisset: se quippe illustrem et civem fuisse Romanum testatur⁹³. Qui autem Hierosolymas domos vendebant et prædia sua, et ad pedes apostolorum deponebant⁹⁴, nequaquam illud egissent, si nosset, æstimare apostolos felicissime esse pecunias suis ali, quam labore proprio et manuū opere. Liquidius autem eam rem docet Apostolus in sua ad Romanos Epistola: « Nunc autem proficiscar in Jerusalem, ministrare sanctis. Probaverunt enim Macedonia et Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem ». Ipse autem vincitus plerunque et in carcerebus, itinerisque incommodis subditus, atque eo impeditus, ne, uti solebat, propriis manibus necessarii sibi pararet, ea se accepisse docet ab iis qui e Macedonia erant fratribus, quique se converterant, aiens: « Nam quod mihi debeat suppleverunt fratres qui venerunt a Macedonia ». Et ad Philippenses: « Quod in principio Evangelii cum nulla Ecclesia communicavi in ratione dati aut accepti, nisi vobiscum solis: quia et Thessalonicon semel et bis in usum mili fuisti ». Sint itaque avari, juxta suam sententiam, Apostolo beatiores: quandoquidem ipsis ex propria substantia, que sibi necessarii sunt, suppeditantur. Sed nemo nisi in extremam deciderit amentiam id proferre ausus fuerit. (t) Si volumus itaque evangelicum et apostolicum sequi præceptum, atque universam supra apostolos ab initio fundatam Ecclesiam; ne opinio-

⁸⁸ Act. xi, 35. ⁸⁹ Matth. xix, 21. ⁹⁰ II Tim. iv, 7. ⁹¹ Act. xxii, 25. ⁹² Act. iv, 35. ⁹³ Rom. xv, 25. ⁹⁴ II Cor. vi, 9. ⁹⁵ Philipp. iv, 15

(98) Ibid. c. 16.
(99) Ibid. c. 17.

(1) Ibid. c. 18.

nibus nostris obtemperemus, nec ea que probe dicta sunt perperam intelligamus, ac repudiato tepido illo atque incredulo animi affectu, accursum Evangelii studium assequamur. Ea quippe ratione valebimus sanctorum Patrum subsequi vestigia, atque a ceterobus scientia et instituto nunquam abscedere, itemque revera buic mundo renuntiare. (2) Operae autem pretium fuerit hoc loco sanctorum Patrum dicta menorare. Fertur itaque sancti Basili episcopi Cæsareæ Cappadociae sermo ad quemdam senatorium virum, qui tepide mundo abrenuntiavit, et qui ex pecunias suis quidpiam reservavit, dictum ejusmodi : Et senatorium perdisti, et monachum non fecisti. (3) Oportet igitur causa cura ex nostra excindere anima radicem ac principium malorum omnium, avaritiam scilicet : compertissimum habentes, manente radice ramos pullulare, difficileque esse virtutem exercere, nisi in ceterobus degamus : in ipsis enim etiam de necessariis rebus nihil curamus. Ananias et Sapphiræ damnationem propter oculis habentes ¹, horreamus de antiquis facultatibus quidpiam nobis reservare. Similiter Giezi exemplum pertimescamus, qui avaritia causa aeternæ lepræ traditus est ². Caveamus ne nobis huiusc viæ pecunias accumulemus, quas ne in hoc quidem mundo possedimus. Timemus itidem, Judam laqueo pereunte nobiscum reputantes, ne quidpiam servemus ex iis omnibus quibus cum contemptu renuntiavimus. A.I. hac omnia **323** propter oculis semper habentes mortis incertam horam, caveamus ne, qua hora non putamus, veniat Dominus, conscientiamque nostram inveniat avaritia maculatam, dicatque nobis illud quod diviti illi in Evangelio dictum est : « Stulte, hac nocte a te repellunt animam tuam, quæ autem parasti eujus erunt ³ ? » πάσοι τούτοις πρόθενταλμῶν Ἑγούτες δεῖ τὸ τοῦ θεοῦ Δέκτοι, καὶ εὐρήσῃ τὸ ἡμέτερον συνεπόδης τῇ φιλοργίᾳ λαζίῳ ἀρρένῳ τῷ πλουσιῷ ἄνεξῳ· « Άφρον, ταῦτα πατεῖς τὴν φοραν; »

4. Quartum nobis est certamen adversus spiritum iracundiae, ut cum Deo mortiferum hujus venenum ex intimo animae nostrae excindamus. (4) Eo enim intra cor nostrum reposito, ac tenetris tumultibus oculum mentis exceante, nullam eorum que consentanea nobis sunt discretionem habere valemus. neque spiritualis cognitionis comprehensionem invenire, nec vera vita participes effici, nec mens nostra divinæ ac vera lucis capax erit. Nam, « Turbatus est, » ait, « a furore oculus mens ». Neque sapientie participes erimus, etiam si nobis ipsius sapientes videamur, cum scriptum sit : « Furor in sinu iusipientum habitat : » sed neque salutares discretionis radios consequi possumus, etsi ab hominibus perquam sapientes existimemur; scriptum quippe est : « Ira etiam prudens.

^{**} Act. v. 5-10. ^{**} IV Reg. v. 27. ^{**} Luc. xii, 20. ^{**} Psal. vi, 8.

(2) Ibid. c. 19.

εινάν κατά τὴν γνώμην τῶν φιλαργύρων καὶ οὔτοι
μακαριώτεροι τοῦ Ἀποστόλου, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἡμίων
ὑποτάσσων ἔχοργει αὐτοῖς ταῖς χρεαῖς. Ἄλλοι δὲ
διὰ τὴν εἰκάστην δινούσαι ἀλλού εἰπον τοῦτο.
Εἰ τοίνοι φυλακέσι τῷ εἰσαγγελικῷ καὶ ἀποστολικῷ
προστάγματι, καὶ πάτῃ ἐκείνην τῇ ἀξῆργῃ ἐπὶ τῶν
ἀποστολῶν θεμελιωθεῖσῃ Ἐκκλησίᾳ ἀκούσοντες· μή
ταῖς τιμιτέρικας ὑπονοίασι τεθύμεισα, μηδὲ τὰ καλῶς
εἰρημένα κακῶς νοῦμεν· ἀλλ' ἀπορθίζαντες τὴν
χιλιάριν καὶ διπλωτὸν γνώμην, διαλέγωμεν τὴν ἀνθρώ-
πειαν τοῦ Εὐαγγέλου. Οὗτον γὰρ δυνατόθεμεν καὶ
τοὺς τῶν ἀγίων Πατέρων γνένοις ἀκλισθέσαι, καὶ
τῆς ἐπιστήμης τοῦ κοινῶνος μηδέποτε ἀποστῆναι,
καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἀποτάξασθαι τούτῳ τῷ κόσμῳ. Καλὸν
δὲ ἐνταῦθα καὶ λόγος ἀγίων Πατέρων ἐπιμνησθῆναι.
Φέρεται τούνα τοῦ ἀγίου Βασιλεοῦ τοῦ ἐπικονιου-
Καισαρεῖας Καππαδοκίας ἀλόγος πρὸς τὴν συγχρι-
τικὸν χιλιάριας ἀποτάξεμένον, καὶ παρακασχόντα
τινά τῶν ἱδίων χρημάτων, ἥμα τοιούτων· «Καὶ τὸν
συγχριτικὸν ἀποτάξας, καὶ μονογάνοις ἐποίησας·»
Χρὴ τοίνοι πάσῃ ἀποδῆῃ ἁκόπτειν ἐκ τῆς ἡμετέρας
ψυχῆς τὴν βίαν, καὶ ἀρχὴν πάντων τῶν κακῶν, ἣς
ἔτιντο ἡ φιλαργυρία· ἀπάλλαξις γινώντανες, διτι,
μνωνῆς τῆς βίης, οἱ κύλιδοι φύονται, τὴν δὲ δρητήν,
κατορθώσας δύσκολον, εἰ μὴ ἐν κοινωνίᾳ διάγοντας.
Ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ πιερὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαῖων χρεῶν
πιριφρονοῦμεν. Τὴν κατάκρισιν Ἀνανίου καὶ Σε-
φαΐτριος πρὸ δρθαλμῶν ἔχοντες, φριξῶμεν καταλιπτό-
νειν οὐκεῖτο; ή ποτὲ τῇ παλαιᾶς περιουσίαις. Ὁρούσ-
τοι Γεζῆς φοβήθηντες τὸ παράδεισμα τοῦ δια τὴν
φιλαργυρίαν αἰωνίκη λέπρῃ παραδέσθεντος, φιλαργυ-
ρίαν συναθροίζειν ἔστος τοῦ διου τὰ χρήματα, διπρ
ούσδε ἐν τῷ κόσμῳ εἴχομεν. Εἳς γε μήπι τὸν τοῦ Ιεζε-
λογύζεμον δὲ ἀγχόνης τελευτὴν, φοβηθῶμεν τι ποτὲ
ἀπὸ πάντων ὄντων ἀποτατζόμενον κατεφρονίασαν. Ἐπει-
δὸν δῆλον, μή ποτε ἐν ὅρᾳ ἢ οὐ προτσοχόμενον τοῦ Ελα-
γρικῆς ἀποταλμένον, καὶ τῇ ἡμίν ὑπέρ ἐν τῷ Ελα-
γρικῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπατούσιν ἀπὸ σού· & δὲ τρο-

4. Τέταρτος ήμιν δεστιν ἀγώνων κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ὄργης. Διποὺς σὺν θεῷ τὸν τούτου θανατόφροντας ἔν τοι βάθους τῆς ἡμετέρας φυχῆς ἐκκλιψάμεν. Τούτου γάρ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καρδίᾳ ἀνατοκείμενον, καὶ τὰ ὅρθιαλμον τῆς διανοίας ἐκτυφλῶντος ταῖς σκοτειναῖς ταραχαῖς, οὔτε δάκρυταινον συμφερόντων κτήσασθαι δυνάμεθα, οὔτε πνευματικής γνώσεως εὑρεῖν καταλήπτην, οὔτε τῆς δυνάς ζωῆς γενίσθαι μέτοχοι, οὐτε τῆς θεωρίας τοῦ θεοῦ καὶ ἀληθινοῦ φαντὸς δεκτικὸς δ ἡμέτερος νοῦς γενήσεται: «Ἐπεράρχον» γάρ, φροντίζει: «ἀπὸ θεοῦ οὐ ὅρθιαλμον, οὔτε δὲ τοφίας μέτοχοι γενήσομεν, καὶν μάλιστα σοφοὶ ταῖς ἐπινοίαις λογιγάμεθα». Ἐπειδὴ γέγραπται, δι: «Θυμὸς ἐν καλπῇ ἀφρόνιν αὐλισθήσεται.» **Ἄλλο** οὐδὲ τὰς σωτηρίωδες ἀκτίνες τῆς διαχρίσεως κτήσασθαι δυνάμεθα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα

(E) Cassian-Institut, Lissabon, S. 1

φρόνιμοι τοῖς ἀνθρώποις νομιζόμενα· γέγραπται Τάρ. δὲ « Ὁργὴ καὶ φρονίμους ἀποδίλατεν » οὐτε τὰς δικαιούσης κυβερνήσεις νηφαλία καρδίᾳ ἐπέχειν ισχύουμεν· γέγραπται γάρ, δὲ « Ἀνδρὸς ὅργη δικαιούσην θεοῦ οὐ κατεργάζεται » οὔτε δὲ τὴν ἀπαινευμένην παρὰ πάντων κομιδῆται καὶ εὐσχημούσην κτήσασθαι δινάμεθα· ἐπειδὴ γέγραπται· « Ἀνὴρ θυμώδης οὐδὲ εὐσχήμων ». Ὁ τοίνος βουλδίμονος πρὸς τελείωσιν εἰδένει, καὶ ἀπειθεύμων τὸν πνευματικὸν ἄγνωνα νομίμως ἀγνωστασθεῖν, ἀπὸ παντὸς ἀλατώματος ὅργης τε καὶ θυμοῦ ἀλλότριος θῶσι, καὶ ἀκουέτω τι αὐτῷ τὸ σκένως τῆς ἔκλογῆς παραγγέλλει λέγων· « Πᾶσα πειρά, καὶ ὅργη, καὶ θυμός, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφημία ἀρθήσω ἀρ’ ἡμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ ». Ὄταν δὲ εἴπη πάσους, οὐδεποτέ πρόφασιν θυμοῦ ὡς ἀναγκαῖαν ἢ ὡς εἴδογον τὴν καταλλοίκην. Ὁ τοίνος πλημμαλῶντα τὸν διδεῖρον βουλδίμονος διορθώσαται ἢ ἐπιτίμιαν παρέχειν, πιστεύεται εἰσαγόντες ἀπάραχον φυλάττειν, μή ποτε, ἀλλον θεραπεύσας βουλδίμονος, εἴσαι τῇ ιδον ἀποστάσηται, καὶ ὥρθεσαι αὐτῷ τὸ εὐαγγελικὸν ἀκενόν· « Ιατρὲ, θεραπεύσουσα σαυτὸν· » καὶ πάλιν· « Τί βλέπεις τὸ κάρρος; ἐν τῷ ὄφελάμῳ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκῆ τὴν ἐν τῷ σῷ ὄφελάμῳ οὐ κατανοεῖς; ἢ ποιεῖ τρόπῳ ἀρέες τῷ ἀδελφῷ σου· « Αἴτες ἔκβαλον τὸ κάρρος ἐκ τοῦ ὄφελάμου σου, δοτεῖς τὴν δοκῆν ἐν τῷ ἰδίῳ ὄφελάμῳ ἔχεις, ἐπικαλέπουσαν αὐτὸν; » Καὶ οὓς γάρ δηπότε αἰτίας ἡ τῆς ὅργης κίνησις, ὑπάρχουσα, τυφλοὶ τοὺς ὄφελάμους τῆς ψυχῆς, καὶ οὐκ εἰδὲ αὐτὸν θεάσασθαι τὸν ἡλίον τῆς δικαιούσης· « Ποτερ γάρ δὲ πιθεῖς τοὺς ὄφελάμοις; χρυσᾶ μέταλλα ἢ μοιλίδινα ἐπισήσεις ἐκώλυσαν τὴν δρατικὴν δύναμιν, οὐδεμῶν διαφορῶν ἐπισήσεις τῆς τυφλότητος ἢ τοῦ χρυσοῦ μετάλλου τιμιότερη· οὐτας εἰς οὓς δηπότε αἰτίας ἡ τῆς ὅργης κίνησις ἔκβασθεσαι τὴν δρατικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς σκοτίζει. Τότε μόνον κατὰ φύσιν κεχρήμεθα τῷ θυμῷ, δεῖν πρὸς τοὺς ἐμπαθεῖς καὶ φιληδόνους λογισμοὺς τούτον κινήσωμεν. Οὗτον γάρ ἡμᾶς καὶ ὁ προφῆτης διαβύει ἐκδιδάσκει φάσκων· « Ὁργίσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε »· τοιεῖται, κατὰ τῶν ίδιων παθῶν τὴν δρατικὴν κίνησιν, καὶ κατὰ τῶν πονηρῶν λογεύμων, καὶ μὴ διὰ τοῦ πράττειν τὸ ὑποβαλλόμενα ὑπὲρ αὐτῶν ἀμαρτάνετε· καὶ ταύτην σαρῶς τὴν ἴννοναν δηλοῖ τὸ ἀπαγγέμνον· « Αἱ λέγετε, φησιν, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοιταῖς ὑμῶν κατανύγητε· » τοιεῖται, δεῖν διεδίθων ἐπὶ τὴν καρδίαν οἱ πονηροὶ λογισμοί, ἐκδιδάσκοντες τούτους δὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς ὅργης, μετὰ τὴν τούτους ἀποδολήγησαντεὶ ἐν κοιτῇ τῇ ἡσυχῇ ἀερισθέμαντα, τὸ τηγικάντα κατανύγητα πρὸς μετάνοιαν. Συμφανεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ μακάριος Παῦλος χρηστόμενος τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ ἡρτοῦ τούτου, καὶ προσθέτε· « Οἱ λιος μὴ ἀπιδέτω ἐπὶ τῷ παροργιστῷ ὑμῶν μή δεῖσθε τόπον τῷ δια-

A tes disperdit: neque justitiae gubernacula vigilanti corde retinere valens, cum scriptum sit: « Ira viri justitiae Dei non operatur »: neque omnium ore celebratum modestiam decentiamque obtinere possumus, quandoquidem scriptum est: « Vir irascundus modestus non est ».(5) Qui voluerit ergo ad perfectionem attingere, qui exoptat spirituale certamen legitime obire, ab omni delicto irae furorisve alienus sit, audistisque quid pricipiat vas illud electionis: « Omnis amaritudo et ira et indignatio, et clamor et blasphemia tollunt a vobis cum omni malitia ». Cum autem omnem, nullam nobis indignationis occasionem, vel quasi necessariam, vel quasi consequaneam reliquit. Qui igitur errantem fratrem corripere aut castigationem ipsi inferre voluerit, studeat sese commotionis perturbationisque experiem custodire, ne, dum alium vult curare, morbum sibi trahat, neve dicatur ei Evangelicum illud: « Medice, cura te ipsum »: ac rursus: « Quid tu vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non intelligis? aut quomodo dices fratri tuo: Sine, ejicijam festucam ex oculo tuo, qui trabem in proprio oculo habes operientem illum? » Qualibet enim de causa irae motus effervescat, mentis oculos excacat, neque siue siue hominem respicere Solem justitiae.(6) Quemadmodum enim quis oculis imponit aurea et plumbea metallia, atque impedit videndi facultatem, nec aurei metalli premium aliquam facit cœcitatim differentiationem; ita ex qualibet causa iram commotio accendatur, animæ videndi facultatem obtenebrat.(7) Tunc solum justa naturam indignatione uitaur, cum adversus vitiosas et voluptarias cogitationes eam moveamus. Id quippe nos propheta David docet cum ait: « Irascimini et nolite peccare »; id est, adversus proprias passiones iram moveete, neque non adversus pravas cogitationes, neque agendo quæ vobis suggestur ab illis, peccatis: quam plane interpretationem declarat quod sequitur: « Quia dicitis, inquit, in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini »; id est, cum ascenderint pravæ cogitationes in cor vestrum, ejicite illas, concitantes adversus eas iram vestram postquam vero ejusce fuerint, quasi in lecto seu quiete, tum compungimini ad penitentiam. His porro consonat beatus Paulus, qui hujuscet dicti testimonio est usus, atque illud adiecit: « Sol non occidat super irascendum vestram, nolite dare locum diabolo »; id est, ne pravæ cogitationibus consentiendo, Solem justitiae Christum irritantes, efficiatis ut occidat in 324 cordibus vestris, ut ne ejus discessu locum in vobis inveniat diabolus. (8) De isto sole ait Deus per prophetam: « Timenibus nomen meum orietur Sol justitiae, et medicina erit in aliis ejus ».

B

C

⁴⁴ Jac. i. 20. ⁴⁵ Prov. xi. 25. ⁴⁶ Ephes. iv. 31.
⁴⁷ ibid. ⁴⁸ Ephes. iv. 24. ⁴⁹ Malach. iv. 2.

⁵⁰ Luc. iv. 23. ⁵¹ Marc. vii. 23. ⁵² Psal. iv. 5.

(5) Ibid. c. 3.

(6) Ibid. c. 6

(7) Ibid. c. 7, 8.

(8) Ibid. c. 9.

Quod si dictum illud (Apostoli) ad litteram accipias, ne quidem ad occasum usque solis conceditur nobis ut iram servemus. (9) Quid igitur de illis dicemus, qui feritate atque insania vitiali affectus, non ad usque solis hujuscemus occasum tantummodo servant iram; sed etiam ad multos dies producent eam, a mutuo colloquio abstinentes: neque verbis ulterius iracundiam exprimunt suam, sed silentio ad invicem servato, virus memoriae injuriarum ad suam perniciem accidunt; ignorantes non modo a peccato quod opere perpetratur abstinendum esse; sed etiam ab eo quod in mente concipitur; ne tenebris recordationis injuriarum obscurata mens, excidat a lumine cognitionis, ac discretionis, atque privetur sancti Spiritus habitatione. (10) Quamobrem jubet Dominus in Evangelio¹⁰, relinquimus super altare, et reconciliari fratri: quod fieri nequeat acceptum munus esse, nobis ira ac injuriarum memoria occupatis. Apostolus vero cum sit, sine intermissione orandum esse¹¹, in omnique loco elevandas esse sanctas manus, absque ira¹², etiamsi in sola cogitatione sit, id agendum esse docet. Restat igitur ut vel nunquam oremus, aliae ita obnoxii simus Apostolico precepto; aut si praecitate servare curenus, ut absque ira et recordatione injuriarum illum agamus. (11) At quandoquidem plenariaque contiugit, ut contrastatis aut perturbatis fratribus, nos rem contemnamus, atque dicamus, non nos in causa esse quod illi contristentur; animarum medicus, ut ira occasiones radicitus evellet ex corde nostro¹³, non modo si nos contrastati et irati simus in fratrem nostrum, jubet ut manus relinquamus, et reconciliemur ipsi; sed etiamsi ipse in nos jure an injurya irascatur, ut excusatione nostra iram ejus redemus, et tunc manus offeramus. (12) Sed quid diutius evangelicis et apostolicis preceptis immorenur, cum ex veteri item lege licet hoc ediscere: quae tametsi ex illa severitate deflectere ac sese attemperare videtur, ita habet: « Ne oderis fratrem tuum in corde tuo »¹⁴. Ac rursus: « Vix eorum qui injuriarum memoriam tenent, ad mortem »¹⁵. Hoc enim loco non modo eam quae in opus prorumpit, sed eam item quae mente retinetur iram, vetat atque ulciscitur. Quamobrem oportet divinis legibus inharentes, totis viribus contra spiritum irae decertare, et contra morbum illum intra nos sicutum: neque contra homines iram concitare, ac ideo solitudinem et segregationem consecutari; quo scilicet nomine ibi presente qui nos concitet ad iram, virtus aequanimitatis facile in solitudine exercetur: nam tunc ex superbia, tum quod nolimus nos ipsos incusare, nostraque segnitici irae causas ascribere, efficitur ut exoptemus a fratribus segregari. Quandiu itaque imbecillitatis nostrae causas aliis imputa-

¹⁰ Matth. v. 24. ¹¹ I Thess. v. 17. ¹² I Tim. ii. 8. ¹³ Matth. v. 21. ¹⁴ Lev. xix. 17. ¹⁵ Prov. xii. 25.

(9) Ibid. c. 10. 11.

(10) Ibid. c. 12.

A δόλῳ· τοιςέστι μή παρατεκμάστε τὸν Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης Χριστὸν, παροργήσας αὐτὸν ἐν τῇ τῶν φαῦλων λογισμῷ συγκαταθέσαι, ἐπεδύνει τὰς καρδίας ὑμῶν· ἵνα μή τῇ διανοώσῃσι αὐτὸν εὑρη ἐν ὑμῖν τόπον ὁ διάδολος. Περὶ τούτου τοῦ ἡλίου καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου λέγει· « Τοῖς δὲ φοβουμένοις τὸ δνομά μου ἀντελεῖται Ἡλίος δικαιοσύνης, καὶ λασίς ἔσται ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸ γράμμα ἐκλάδωμεν τὸ δρῦτον, οὐδὲ μέχρι δύσεως ἡλίου συγχωρεῖται ἥμιν φυλάττειν τὴν ὄργην. Τί οὖν ἔρουμεν περὶ τούτων, οἵτινες τῇ ἀγράθῳ καὶ μανίᾳ τῆς ἐμπαθεῖς διατίθεσαν, εἰ μόνον μέχρι δύσεως τούτου τοῦ ἡλίου διετροῦν τὴν ὄργην, ἀλλὰ καὶ τὴν πλεότας τιμέρας παρατείνουσιν αὐτὴν παρασιωπόντες ἀπ' ἀλλήλων, οὐκέτι μὲν διὰ τῶν βρυμάτων ἐκπέρνοντες αὐτήν, τῇ δὲ πρὸς ἀλλήλους ουσιῇ τὸν τῆς μνησικακίας ἱὸν εἰς διεθρὸν αὐτῶν ἔξαπτοντες, ἀγνοῦντες, διὰ μὴ μόνον ἐκ τῆς κατ' ἐνέργειας ἀμάρτιας ἀπέχεσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ διάνοιαν, ἵνα μή, τῷ σκότῳ τῆς μνησικακίας δὲ νοῦς ἀμαρτωθείῃ, ἐκπέσῃ τὸν φωτὸς τῆς γνώσεως, καὶ τῆς διαχρονίας, καὶ στερηθῇ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος οἰκεῖσθαι. Διὰ γάρ τούτο καὶ ὁ Κύρος ἐν Ἑλλαγείοις κελεύει ἀφεῖναι τὸ δέοντον ἀπὸ τὴν θυσιαστήριον, καὶ διαιλάττεσθαι τὸν δέολφον· ἐπειδὴ μὴ διναθῶν εὐπρόσδεκτον γενέσθαι, θυμοῦ καὶ μνησικακίας ἀναποκειμένων ἡμῖν. Καὶ δὲ Ἀπόστολος δὲ λέγον τὸ διαλεπίτων προσεύχεσθαι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαγρέψαι δοὺς κεφάλα, χωρὶς ὄργης καὶ διὰ λογισμῶν τοῦτο ἡμᾶς διδάσκει. Περιλέπεται τούτων ἡ μετέποτε προσεύχεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο ὑποδίκοντας φαίνεται τὰ προστάγματα, καὶ σπουδάσσοντας φαίνεται τὰ προστάγματα, χωρὶς ὄργης καὶ μνησικακίας τούτο τοιεν. Καὶ ἐπειδὴ πολλάκις λυπηθέντων ἀδελφῶν ἡ παραχθέντων περιφρονούμενος λέγοντας, οὐ δέ τις ἡμετέρας αἰτίας τούτους τοὺς λελυπθέσθαι, ὃ τῶν φυγῶν λαρῆς τὰς προφάσεις τῆς ὄργης βάζειν ἀπὸ καρδίας ἀνατάσσει βουλόμενος, οὐ μόνον εἰ τόπο μεν ἡμεῖς λελυπθέμοις κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, προστάσσει ἀφεῖναι τὸ δύορον, καὶ διαιλάττεσθαι τούτο· ἀλλὰ καὶ εἰ αὐτὸς λελυπηταὶ καθ' ἡμῖν δικαίως, τούτους διὰ τῆς ἀπολογίας θεραπεύειν, καὶ τότε προσφέρειν τὸ δύορον. Ἀλλὰ τὶ ἐπιπολὺ τὸς εὐαγγελικοὺς καὶ ἀπόστολικοὺς παραγγέλματα ἐντιθέμονεν, ἔχοντας καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν νόμου μαθεῖ τούτο, δέ, καὶ συγκαταθέσαι τῆς ἀκριβεῖας ἔχειν δοκούν, τόδε φρεστόν· « Μή μισθήσῃς τὸν ἀδελφόν σου ἐν τῇ καρδίᾳ σου »¹⁶ καὶ τάλεν· « Όσοι μνησικάκους εἰσ θάνατον. » Καὶ ἀνταῦθα γάρ οὐ μόνον τὴν κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ διάνοιαν ὄργην καλύπτει καὶ κολαζεῖ. Διὸ προσήκει, τοῖς θεοῖς νόμοις ἀκολουθεύντας, πάσῃ δυνάμει ἀγνωσίεσθαι κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ὄργης, καὶ κατὰ τῆς ἐνδον ἡμῖν ἀποκειμένης νόσου· καὶ μή, κατὰ τῶν ἀνθρώπων τὸν θυμὸν κινοῦντας, ἐρημίαν καὶ μόνων μεταδύ-

(11) Ibid. c. 13.

(12) Ibid. c. 14. 15.

καὶ ὡς ἔκει δῆθεν, καὶ μηδενὸς δυτος τοῦ κινούντος ἡμᾶς εἰς ὄργην. εὐέλως ἐν τῇ μονώσῃ ἡ ἀρετὴ τῆς μακροθυμίας κατορθωθήσεται· ἀπὸ γὰρ τῆς ὑπερβολαῖς καὶ τοῦ μὴ θέλειν μέμφεσθαι ἔνυστος καὶ ἐπιγράψει τῇ ίδει φρεματί τὰς αἰτίας τῆς ὄργης, τὴν ἐκ τῶν διδεικῶν ἀλλοτρίων ἀπισθούμεν. Ἔως δὲ τούντων τῆς ἡμετέρας ἀσθενειας τὰς αἰτίας διλλοις ἐπιγράφομεν, ἀδύνατον ἡμᾶς πρὸς τὴν τελείων τῆς μακροθυμίας φθάσαι. Τὸ γὰρ καράλιον τῆς ἡμετέρας διορθώσεως, οὐκ ἐκ τῆς τῶν πλησίον μακροθυμίας; τῆς πρὸς ἡμᾶς γνομένης κατορθούσαι, ἀλλ' ἐκ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν πλησίον μακροθυμίας καὶ ἀνέκακαίς. Ὄταν δὲ τὸν τῆς μακροθυμίας ἄγνωνα φεύγοντες τὴν Ἱερόμοντα καταβούσανταν καὶ τὴν μόνωσιν, δοσὶ δὲ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων ποιῶν ἀθεράπευτας ἀπενέχωμεν, ἀπικαρυμένα, οὐκ ἔξειλημένα, τυγχάνουσι. Καὶ γὰρ ἡ Ἱερόμοντας καὶ ἡ ἀναχώρησις τοῖς μήποτε ποιῶν ἀπολαγμάνοις οὐ μόνον φυλάττειν ἐπιστέπει τὰ ἀλατωνάτα, ἀλλὰ καὶ ἀπικαλύπτειν ταῦτα οἴδε. Καὶ οὐδὲ ἐπισιδένεσθαι αὐτοὺς συγχωρεῖ ποιῷ πάθει ἡττήνται· τούναντον δὲ φαντασίας αὐτοὺς ὑποβάλλει, κατωρθωσάντας αὐτοὺς πείσει τὰν τὰ μακροθυμίαν καὶ τὴν ταπεινωσίαν, ἕως μὴ πάξεσται δι τούτους ἁρεβίων καὶ δοκιμάζων· δεῖν δὲ συμβῇ πρόδροπος τούτους κινοῦσα, καὶ γυμνάζουσα, εὐθέως τὰ ἐναποκείμενα πάθη καὶ τὸ πρὶν λανθάνοντα, διπερ οὐκοὶ ἀγαλλίωτος, ἐκ τῶν ίδιων ἀφετηρίων ἐκτρήδησαντες, καὶ τῇ μακρῇ ἥσυχῃ καὶ σογῇ τραφέντες, σφρόδρωτον καὶ ἀγριώτερον πρὸς διεθερον κατασύρουσι τὸν ίδιον ἐπιδάτην. Πλέον γάρ τὰ ἀγριώτατα ἐν ἡμῖν τὰ πάθη ἀργούντας ἐξ ἀνθρώπων γυμνασίας, καὶ αὐτὴν τὴν σκιάν τῆς ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας, ἢν εἰκονικῶς δοκοῦμεν ἔχειν, ἀναμεμγέληντας τοὺς ἀδελφοὺς τῇ ἀμελείᾳ τῆς ἀγρυπνίας, καὶ τὴν μονώσεως ἀπολλύμεν. Οὐπερ γάρ τὰ ίδια τὰ θυρίων ἐν ἀρηματι, καὶ ἀν ταῖς ίδιαις κοτίαις ἡσυχάζοντα. τότε τὴν ίδιαν μονάδα τιπλεκνύνται, δεῖν λάθουσται τίνος προσεγγίζοντος καὶ ἁρεβίοντος· οὕτως καὶ οἱ ἐμποβεῖς ἀνθρώποι οὐκ ἀρετῆς διαβέσθαι, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀρμιας ἀνάκηῃ ἥσυχάντος, τότε τὴν φυχὴν Ἰη νέμουσιν. δεῖν δράζουνται τοῦ προσεγγίζοντος καὶ ἁρεβίοντος. Καὶ τούτους γάρν τοῖς τελείωσιν πραδητοῖς ἀπαρεστοῖς ποιοὶ καὶ κατὰ ξύλου πάλιν, δεῖν κάλι τοῦτο θελήσας, μὴ ταχίνως ἐδυνθήν· καὶ πάλιν κατὰ λίθου πυρεκδίου, δεῖν, σπουδάζοντος μοι ἐκβάλλειν τὸ πῦρ, μὴ ταχίως δι σπινθήρος ἐξεπλήρεσεν, οὕτως τῆς δργῆς ἐπιτασίους, ὡς κατὰ τῶν ἀναισθήτων, καὶ ἀφύγων πραγμάτων ταύτην ἐκφέρειν. Εἰ τοινυ ἐπικούρουμεν τυχεῖν τοῦ μακρισμοῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὴν κατ ἐνέργειαν δρεῖλομεν ὄργην κατισταῖ, κακὴν εἰργαται, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ διάνοιαν. Οὐ γάρ

A mus, impossibile est nos ad perfectionem aquanimitatis attingere.(13) Summa quippe emendationis nostra non ex proximi erga nos aquanimitate oblinetur, sed ex nostra erga proximum longanimitate ac injuriarum oblivione. Cum autem aquanimitatis certamen fugientes eremum petimus et solitudinem, quascunque illuc nondum curatas sedatasque passiones asserimus, occultas eas, non deletas esse possemus. Enimvero eremus atque secessus iis qui nondum passionibus liberi sunt, non reservare modo imperfectiones, sed eas occultare quoque novit. Neque iis sentire concedit quibus sint passionibus obnoxii; quinimo iis quas suggestit phantasias snadet ipsis quod aquanimitatem, quod humiliatem sint assecuti, donec adest nemo qui concitat et probet ipsos; cum accidit autem occasio qua concitentur et exerceantur, recondite statim ac pridem occulte passiones, ceu effrenes 325 equi ex stabulis erumpentes, ac longa quiete et otiositate perpasti, vehementius effrenatusque equitem in pernicem conjiciunt. Passiones quippe in otio neque excitate ab hominibus magis effrenuntur in nobis: ipsamque patientia et aquanimitatis umbras, quam phantasia tantum et opinione tenemus, si fratribus nos immiscemus, per solitudinis oitum, ob negligentiam exercitandi amittimus. (14) Quemadmodum euim venenata animalia, in deserto et in eubilibus suis recumbentia, tunc furorem suum demonstrant, cum accidentem quicdam capiunt; ita homines passionibus obnoxii, non virtutis affectu, sed ex deserti loci necessaria conditione quietescentes, tum animae virus evomunt, cum accidentem quenquam et irritantem se apprehenderint. Quamobrem qui mansuetudinis perfectionem exquirunt, par omnino est, ut non modo adversus homines non irascantur, sed neque adversus bruta, ino ne adversus inanimata quidem. Memini me cum in eremo degerem, contra calatum iram concepisse, quod ejus modo densitas modo tenuitas displiceret: contra lignum item, quod excindere cum vellem, celeriter non possem: rursus contra ignarium silicem, quod me festinante ignem educere, non statim exsiliret scintilla; ita nimurum grassatur ira, ut ad usque insensibili et inanimata effrenatur. (15) Si eupianus itaque consequi beatitudinem Christi; non modo iram quae ad opus prorumpit, ut supra dictum est, coercere debemus, sed eam quoque mente concipiunt. Non enim tantundem assert utilitatis os continere suum, et furiosum quodquam dictum non proferre, quantum cor purgare ab injuriarum memoria, et pravas non foreve cogitationes. Docet enim evangelica ecclesia, excisas oportere peccatorum radices, potius quam ramos. Excisa quippe a corde ira radice, nullum odium, nulla invidia ad opus usque deducatur: nam, qui odit fratrem suum, homicida est, nimurum quoad affectum oili occidit eum. Occisum

(13) Ibid. c. 16, 17.

(14) Ibid. c. 18.

(15) Ibid. c. 19.

autem videt illum Deus : cuius sanguinem , non A
gladio effusum vident homines , sed ex affectu odii
ille occisus fuit. Deus itaque non modo pro operi-
bus , sed etiam pro cogitationibus et proposito ,
unicuique coronas aut supplicia retribuet , quemad-
modum ipse per prophetam ait : Ego veuio collec-
tum opera , cogitationes , et meditationes eorum .
Ac rursum Apostolus ait : Inter se invicem co-
gitationibus accusantibus , aut etiam defendantibus ,
in die cum judicabit Deus occulta bonum ^{um} . »
Ipse autem Dominus docens , oportere nos omnem
iracundiam deponere , ait in Evangelii : Quod ,
quicunque irascitur fratri suo , reus erit iudicio ^{um} . »
(16) Ita enim habent accurata exemplaria : nam
illa vox , « temere , » adjectitia est : quod palam est
ex precedenti Scriptura clausula. Scopus namque
Dominii vult nos radicem ac scintillam irae porsus
abscindere , ac ne minimam irae occasionem intra
nos servare ; ut ne scilicet si ex cōsentanea ra-
tione iram concitemus , demum in bruti animi fu-
rorem incidamus . (17) Ilujusc porro morbi haec
est perfecta medela ; ut scilicet persuasum , habeau-
mus , nobis neque justa neque injusta de causa li-
cere indignationem concitare nostram . Nam si spi-
ritus irae mentem obscoret nobis , neque lux discre-
tionis , neque recti consilii justitiaeque gubernacula-
rum in nobis reperiatur : neque spiritu irae domi-
nante fieri potest , ut anima nostra templum sancti
Spiritus efficiatur . Denuo oportet ut incertam
mortis horam prae oculis habentes , custodiamus
nos ab ira , ac sciamus neque ascesin , neque tem-
perantiam , neque abdicationem rei omnis materi-
alis , neque jejunia et vigilias , utilitati nobis fore ,
si ira atque odio correpti , rei simus iudicio . Quo
utinam liberemur , gratia Domini nostri Iesu Christi ,
cui gloria in secula saeculorum .

δροῦ θουλεύματος, οὗτος δικαιοσύνης κυβέρνητος ἐν τῷ ήμετέρῳ ψυχήν γενέσθαι δυνάτον, τοῦ πνεύματος τοῦ θεάτου καθ' ἔκπατον ἡμίμαν πρὸς θραβαλμῶν Εγνωταὶ δὲ οὗτοι Δασκάλοι, οὗτοι οὐρανούν· οὗτοι ἀπόστολοι τοῦ μήντος ἐσται, έτοι, ὑπὸ ὄφρων καὶ μίσους κατεγραψεῖ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ τι δέξαται

328 5. (18) Quintum nobis est certamen aduersus spiritum tristitiae, qui animam obscurat nostram ut nulli possit spirituali contemplationi vacare, et prohibetque illam ab omni bono opere. Cum enim pravus ille spiritus animam apprehenderit totamque obscuraverit, non preces cum alacritate fundere concedit, non in sacrarum lectionum capienda utilitate vacare, non fratribus mansuetum et commodum esse sinit: odium omnis circa opera studii, ipsiusque vita professionis suggestit. Dum omnia denique salutaria anime consilia confundit tristitia, ejusque firmitatem ac perseverantiam solvit, quasi stultam illam et attonitam efficit, ac

^{**} Rom. ii, 15. ^{**} Matth v, 22.

(16) *Ibid.*, c. 23.

{17} Ibid. c. 21.

τοσούτον ὥσπελε τὸ κρατεῖν τοῦ στόματος, καὶ μὴ ἐκφέρειν βῆμα μανιῶν, δουν τὸ καθαρίζειν τὴν καρδίαν ἀπὸ μηνσικακίας, καὶ μὴ ἀνατρίψειν πονηρών λογισμών. Τὰς μὲν γάρ τῶν ἀμαρτημάτων ἐκκύπεται παραγγέλλει ἡ εὐηγέλεική διδασκαλία, ἢπερ τοὺς καρπούς τῆς βίκης γάρ τοῦ θυμοῦ ἐκκαπεῖσθαι ἀπὸ τῆς καρδίας, οὗτοι μίσος, οὔτε φθόνος εἰς Ἑργον προσχύθεται· καὶ γάρ οἱ μισοὺς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἔστι, φονεύσων αὐτὸν ἐν τῇ διαβέσει τῷ μίσους. «Αναιρεθέντος Θεὸς ἀφορᾶ· οὖν τὸ αἷμα, οὐ διὰ ἕψεων ἐκχυθὲν δικριτοὶ βλέπουσιν, οὐδὲ τῇ διαβέσει τούτοις μίσος ἀναιρεθέντος. Ήτος δὲ οὐ μόνον ὑπὲρ πράξεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ λογισμῶν καὶ ὑπὲρ προαιρέσεων ἐν ἁκάτῃ στεφάνους ἡ τιμωρίας ἀποδεδούσης, καθὼς αὐτὸς διὰ τοῦ προφήτου ἐφαντήθη. Ἔγω Ἕρχομαι συναγαγεῖν τὰ Ἑργα, καὶ τοὺς λογισμούς, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν.» Καὶ πάλιν δὲ Ἀπόστολος λέγει· «Μεταξὺ διλήτων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντες [κατηγορούντων], ἡ καὶ δισλογισμῶν ἐν ἡμέρᾳ. Ζητεῖτε χρεῖαν ὁ Θεός ταὶ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.» Αὕτος δὲ ὁ Δεσπότης, διδάσκων ἡμᾶς, διτὶ δει πᾶσσαν ὅργην ἀποτίθεσθαι, ἣντις ἵτοις Εὐαγγελίοις· «Οτι πᾶς ὁ ὅργιζόμνος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.» Οὐτών γέρ την ἀντιγράφων τὰ ἀκριβῆ περιεχεῖ· τὸ γάρ εἰπεν ἐπειδὴ προσθήσθη ἐπέθη· καὶ τούτῳ ὅπλῳ εἴ τοι προκειμένου λήμματος τῆς Γραφῆς. «Οὐ γάρ εκοπός τοι Κύριον τὴν βίζαν, καὶ τὸν σπινθήρα τῆς ὅργης ἀπώλετον πάσι τρόποις ἡμᾶς βούλεται, καὶ μήτε μίαν πρόφασιν ὅργης ἐν αὐτοῖς διαφυλάττεται.» Ήν μὲν εὐλόγιας δῆμον, τὴν ὅργην κινούμενον, θυτερὸν τῇ μάνῃ τοῦ ἀλόγου θυμοῦ περιπέσωμεν. Τῆς δὲ νόσου ταύτης τελεῖται ἴστρεπται αὐτὴ ἔστι, ἵνα ποτεύσωμεν, διτέοτε ἐπὶ δικαίους, οὔτε ἐπὶ ἀδίκους, ἔστοιν ἡμῖν κινεῖν τὸν θυμόν. Τοῦ γάρ πνεύματος τῆς ὅργης εκπίσαντος τὴν διάνοιαν, οὔτε διακρίσεως φῶς, οὔτε ἡμέν εὑρεθεῖσται, οὔτε ναὸν τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ὅργης κυριεύσοντος. Τέλος δὲ πάντων χρή τὸ δέρπον, εἰς φυλάττειν ἐστούς ἀπὸ τῆς ὅργης, καὶ εἰδίαν, πάτσης ὑλῆς, οὔτε τῶν νηστεύων καὶ ἀγρυπνῶν ὅργης φῶς, ένοχοι εὑρεθῶμεν τῇ κρίσει. «Ητοι φυσείμεν γάρ τοις αἰδίναις τῶν εἰλίων.

5. Πέμπτος ἡμίν ἔστιν ἀγῶνας κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς λύπης, τοῦ ἐπισκοπούντος τῇ φυγῇ ἀπὸ εἰσῆς πνευματικῆς θεωρίας, καὶ καλύπτοντος αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἀργασίας. "Οταν γὰρ τὸ ποτήριον τοῦ πνεύματος περιβρέχεται τῇ φυγῇ, καὶ ἀπὸ αὐτῆς σκοτώσθη, οὐκ εὑνέχει ἀκτελεῖ μετὰ προθυμίας συγχωρεῖ, οὐ τὸν λεπῶν ἀναγνωστάτων τῇ ὥρελειτι καρπετεῖν, πρδοῖν καὶ εὐκατάμικτον πρός τοὺς ἀδελφούς εἶναι οὐ συγχωρεῖ, καὶ πρὸς πάντα τῶν ἤργων τὰ ἀπηδενύμετα, καὶ πρὸς αὐτὴν τὸν βίον τὴν ἐπαγγελίαν μοίσος ἀμπουεῖ. Καὶ πάντα τὰ ἄπολλα τὴν πρώτην βουλεύεται τῇ φυγῇ ἡ λύπη συγχωρεῖται τὴν εὐτονίαν αὐτῆς, καὶ καρπετεῖται παραπόστα, ἐξ

(18) Unit 1, B, C, D,

ἴδρωνα εἰτήν, καὶ παραπλῆγα διπεργάζεται, τῷ τῆς Α ἀπογνώσεως λοιπὸν ἐνθέσσασα λογισμῷ. Διὰ τοῦτο εἰς σκοπός; ἡμῖν Εστονίαςσιν τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα, καὶ νικήσαι σὺν θεῷ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, καὶ πάσῃ φυλακῇ τηρῆσαι τὴν ἁυτὸν χαρόβλαν διὰ τὸν πνεύματος τῆς λύπης. Οὐσιερὸν γάρ σῆς ἴματον, καὶ σκολῆς ἔβολον, οὐτως ἡ λύπη τὴν τοῦ ἀνθρώπου φυχὴν κατεσθίει, ἐκκλίνειν πειθώσας πᾶσαν ἀγαθὴν συντυχίαν, καὶ οὐδὲ παρὰ τῶν γηγενῶν φίλων λόγον συμβολίζεις συγχωροῦσα, οὐδὲ κρηστὴν ἀπόκριτον ἡ εἰρηνικὴ ἐπιτροπούσα τούτος μιταδούνει· ἀλλὰ πᾶσαν τὴν φυχὴν θίλενσα, πικρὰς αὐτὴν καὶ ἀκρίδες πληροῦσα· καὶ λοιπὸν ὑποδάλλεις αὐτὴν φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους, ὃς αἰτίους αὐτῇ τῇς ταραχῆς γενομένους· καὶ οὐ συγχωρεῖ αὐτὴν ἐπιγνώντας· οὐδὲ εἴδουσεν, διὰλλον ἔχει τὴν νόσου ἀποκειμένην, ἢ τις τότε φανεροῦται, διὸν οἱ πειρατοὶ ἐπιστάντες διὰ τῆς γυμνασίας εἰς τὸ ἀμφιπόντας προενέγκασιν. Οδόποτε γάρ ὑπὸ ἄλλου βλασphemεῖται δινθρώπος, εἰ μὴ ἐνδέσθεν ἀποκειμένην. Εγειρε τὴν νόσον, ἵτοι τὰς τῶν παθῶν αἰτίας, καὶ τούτου χάρον δι πάνων ὅμησιοργής καὶ λεπρὸς τῶν φυχῶν Θεοῦ, καὶ μόνος ἐπιστάμενος τὰ πράματα τῆς φυχῆς ἀκριβῶς, οὐ διὰ τῶν ἀνθρώπων διατριβῶν παραγγέλλει καταλιπτάνειν, ἀλλὰ τὰς ἐν ἡμῖν τῆς κακίας ἐκκεπτεῖν αἰτίας, γενέσκων τὴν αἰτίαν τῆς φυχῆς ὄγειας οὐκ ἐν τῷ χωρισμῷ τῶν ἀνθρώπων κατορθοῦσσας, ἀλλὰ ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων συνδιαγωγῇ καὶ τυμασίᾳ. Ὄταν τούτον δάσι τινας εὐέργειος δῆθεν προράσσεις τοὺς ἀδελφοὺς καταλιπάνων, οὐ τὰς τῆς λύπης ἀφορμὰς ἐκεκλήσαμεν, ἀλλὰ μόνον ἐντηλλάξαμεν αὐτὰς τῆς ἀναποκειμένης ἐνδον νόσου, καὶ διετο... πραγμάτων ταύτας ἀνακινούσης. Διὰ τοῦτο κατὰ τῶν ἐνδοθεν παθῶν ἀπα: ἡμῖν Εστονίᾳ δι πλευρῶν. Τούτων γάρ διὰ τῆς τοῦ θεοῦ συνεργίας ἐκβλέψαντων, οὐ λέγω μετὰ δινθρώπων, ἀλλὰ καὶ μετὰ θηρῶν εὐάλως συνεπατρίζομεν. κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ παταρέων Ἰησοῦ εἰρημένον· «Θήρες δέρματα εἰρηνιστούσοισι»· Προηγουμένως τοίνυν ἀγωνιστέον κατὰ τὸν πνεύματος τῆς λύπης, τοῦ βάλλοντος τὴν φυχὴν εἰς ἀπογνώσιν, διποὺς ἀπελάσαντον τοῦτο τῆς τητερέως καρδίας. Τοῦτο γάρ τὸν Κάιδον ὁ συνεγύρης μετὰ τὴν ἀλεξικοποντινὴν μετανήσας, οὗτος τὸν Ἰουδαίον μετὰ τὴν τοῦ Δεσπότου προδοσίαν. Ἔκεινην μόνην τὴν λύπην ἀσκήσαμεν, σὴν ἐτὶ τῇ μετανοίᾳ τῶν ἡμαρτημένων μετὰ ἐλπίδος ἀγαθῆς γνομένην. καὶ τῇ ἐπικτήσει τὸν ἀν οὐρανοῖς ἀγαθῶν ἀπιτεύσαμένην. Περὶ οὗ καὶ δ' ἀπόστολος εἶπεν, διὰ: «Η κατὰ Θεὸν λύπη...» τῇ ἐλπίδι τῆς μετανοίας τρέφουσα τὴν φυχὴν, χαρὰ σύμμακτος ὑπάρχει· δύον καὶ πρόθυμον καὶ ὑπήκοον πρὸς πᾶσαν ἀγαθὴν ἐργασίαν παραπεμψάει τὸν ἀνθρώπον εὐπρόσδιον, ταπεινόν

[Ἄλλεις γάλλοι δέ, τοινότεροι τὸ δεῖπνον κατα τοῦ πειρατοῦ τῆς λύπης, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κατὰ τῆς ἀκρίδας πειράτατος.]

....6. Ἀρτον ἐσθίωσιν. Ἀκούσωμεν πῶς σφῶν ἡμῖν ὑποδείκνυσι τὰς αἰτίας τῆς ἀκρίδας δ' ἀπόστολος, «Ατάκτους», γάρ καλεῖ τοὺς μὴ ἐργαζομένους. ἐν τούτῳ δῆ-

¹⁰ Prov. iv, 23. ¹¹ Job v, 23. ¹² II Cor. vii, 7

(19) Ibid. c. 2 et seq.

²⁰ Ibid. c. 7.

demum eam desperationis cogitatione illigat. (19) Quapropter unus nobis sit scopus, spiritus certamen certare, spiritus nequitias cum Deo vincere, et omni custodia cor nostrum servare a spiritu tristitia¹⁰. Quemadmodum enim linea vestimentum, et vermis lignum, ita tristitia corredit hominis autinam, dum suadet illi ut ab omni proto consortio declinet; neque concedit illi ut a veris amicis consilium accipiat, nec ut mitem et pacificam responsionem det ipsis; sed animam conturbat totam, tristitia et incuria replet: atque demum suadet ut fugiat ab hominibus, quasi sibi in causa fuerint perturbationis: neque sinit eam agnoscere, non exterioris sed interioris agititudinem esse sitam, quae tunc appareat, cum ingruentes tentationes experimento illam palam faciunt.

(20) Nunquam enim homo laetetur ab alio, nisi minus situm habeat morbum, scilicet passionum causas: que causa est quod omnium opifex et animarum medicus Deus, qui solus probe et accurate animas vulnera novit, non hominum consortia relinquere praecipiat, sed malitia causas in nobis excindere, gnarus causam sanitatis animas non in separatione ab hominibus obtineri, sed in conversatione cum hominibus et in exercitatione. Cum itaque ob consentaneas quasdam occasiones fratres reliquiimus, nequaquam tristitia occasione praevidimus, sed solum commutavimus eas, morbo scilicet intus positio eas pro rerum conditione movente. (21) Quapropter contra interiores passiones totum nullus sit bellum. Iis enim Dei auxilio ejectis, non dico cum hominibus, sed cum feris etiam facile degemus, juxta illud beati Jobi dictum: «Lunares feræ pacem tecum habebunt¹¹.» In primis igitur pugnandum contra spiritum tristitiae, qui autem conjicit in desperationem; ut (malum) illud ex corde nostro pellamus. Illud enim non sivit Cainum post fratris caedem poenitire, neque Judam post Domini proditionem. Eam solam habeamus tristitiam, qua penitentiam peccatorum respicit, cum bona spe conjunctam, et qua celestium bonorum possessionem conciliat; de qua dixit Apostolus: «Qua secundum Deum tristitia est¹²...». Ea itaque tristitia qua penitentia spe ali animalium, gaudio communista est: quare alacrem et ad omne bonum opus obsequentem reddit hominem, accessu quoque facilem et humiliens.

D ¹³ Qua secundum Deum tristitia est¹²... Ea itaque tristitia qua penitentia spe ali animalium, gaudio communista est: quare alacrem et ad omne bonum opus obsequentem reddit hominem, accessu quoque facilem et humiliens. ....6. Panem manudent. Audiamus quam sapienter nobis ostendat Apostolus torporis hujusce causas. «Inquietos¹⁴» quippe vocat eos qui non operantur:

[Hic deest unum folium, scilicet quod superest aduersus tristitiam spiritum, et initium eorum qua dicuntur de torporis spiritu.]

....6. Panem manudent. Audiamus quam sapienter nobis ostendat Apostolus torporis hujusce causas. «Inquietos¹⁴» quippe vocat eos qui non operantur:

¹⁰ II Thess. iii, 8.

hac una voce multam declarans malitiam. (22) Qui enim otiosus est, verbis quoque temerarius existit, promptusque ad conviciandum, ac demum ad quietam vitam agendum ineptum, et torporis servus. **327** Precipit itaque ut subtrahamus, id est segregemus nos ab illo, quasi a pestifero morbo. Deinde quid ait : « Et non secundum traditionem quam accepimus a nobis »¹¹, ac per hoc dictum ostendit eos esse superbos, contemptores, et apostolicorum traditionum violatores. Ac rursus : « Neque gratis panem, ait, manducavimus ab aliquo, sed in labore et in fatigione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus »¹². Doctor ille gentium, Evangelii praecox, qui sublatus est usque ad tertium celum¹³, qui ait iussisse Dominum, ut eos qui Evangelium annuntiant, ex Evangelio vivant¹⁴, in labore nocte et die operabatur, ne quem gravaret. Quid igitur nos agemus qui prætorpore opus aversamur, corporalemque perquirimus quietem : quibus nec Evangelii predicationi, neque Ecclesiarum cura commissa est ; sed solius animæ proprie sollicitudo incumbit? Deinde clarius ostendens quantum ex otio damni accedit, subiungit : « Nihil operantes, sed curiose agentes »¹⁵ : ex otio, inordinatio ; ex inordinatione, omnis malitia exoritur. Deinde huic remedium preparans ait : « Iis autem qui ejusmodi sunt denuntiamus, et hortamur, ut cum silentio operantes suum pouem manducent »¹⁶, atque cum magna increpatione subjicit : « Si quis non vult operari, nec manducet »¹⁷. (23) Hisce apostolicis præceptis sancti Patres Ægyptii erudit, ne minimo quidem tempore concedunt otiosos esse monachos, maxime juniores, gnari se per patientiam operis, torporem eliminare, suumque sibi alimentum compareare, atque egenitibus auxilio esse. (24) Non modo enim pro suis necessitatibus operantur, sed peregrinis etiam, pauperibus, canceri traditis omnibusque egenis necessaria ex suo opere suppeditant : creduntque officium hujusmodi sacrificium esse Deo acceptum. (25) Hoc item aiunt Patres cum qui operantur, cum uno dæmonie pugnare, ac plerumque ab illo tribulari ; otiosum autem infinitis dæmonibus esse captivum. (26) Operæ autem pretium fuerit dictum memorare abbatis Moysis, inter Patres specatissimi, quod ad me locutus est. Me quippe brevi tempore sedentem in eremo torpor affixit, atque accedens ad illum, sic alloquor : Torpore graviter afflictus, atque admodum infirmatus, non prius eo liberatus sum quam abiрем et abbatem Paulum convenirem. Respondit mihi abbas Moyses : Perspectum habe, te ipsum minime ab eo hactenus liberasse, imo potius deditum te atque servum ei

A ματι πολλή κακίαν ἡμερών. Ο γάρ ἄργος καὶ προπητεῖ ἐν λόγοις τυγχάνει, καὶ πρὸς λοιδορίους, καὶ λοιπὸν εἰς τοὺς ἡσυχανούς ἀνεπιτέθειος, καὶ τῆς ἀκτίδίας δοῦλος. Παραγέλλει οὖν στελέσθως ἀπὸ αὐτοῦ, τουτέστιν ἀφορίζεσθαι ὡς ἀπὸ λοιμωτῆς νόσου. Εἴτα τι φησι : Καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἡν παρέλαβον περὶ τημῶν, ἀ διὰ τῆς λέξεως ταύτης ὑπερηργάνουσιν αὐτοὺς εἶναι, καταφρονήσαντας ἡμερών, καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων κατατάσσεις, καὶ πάλιν ἐδωρέαν, φασίν, δρπτοι οὐκ ἔργαμον παρὸ τίνος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἔργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρήσας τινὰ ὑμῶν. Ὁ διάδοκοις τῶν ἑθῶν, ὁ κήρυξ Εὐαγγελίου, ὁ μετάρρωτος τῶν οὐρανῶν, ὁ λέγων τὸν Κύριον προστεταχέντας τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον κατατίθλοντας ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν, ἐν κόπῳ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας εἰργάζεται πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρήσας. Τί οὖν ποιήσομεν ἡμεῖς ἀκτίδιωντες ἀπὸ τοῦ ἥργου, καὶ τὴν σωματικὴν ἀνάπτωσιν μεταβάνοντες· οἵσι οὖτε κήρυγμα Εὐαγγελίου ἐνεγρίσθω, οὗτος τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ μέριμνα, ἀλλὰ τοῦ ιδίας μόνης ψυχῆς ἡ φροντὶς; Εἴτα, σαρποτερὸν δικύων τὴν τικτομένην βιάζειν ἐκ τῆς ἀρρεῖας, ἐπιφέρει : « Μῆδες ἔργαζομένους, ἀλλὰ περιεργάζομένους ; ἀπὸ ἀργίας ἀταξία, καὶ ἀπὸ ἀταξίας πᾶσα κακία. Κατασκευάζουσιν δὲ πάλιν τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἐπιφέρειν : Τοῖς δὲ τούτοις παραγγέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ἐν οἷς ἡσυχαίᾳ ἔργαζομένους τὸν ταῦταν ἄρτον ἔσθιεν ; καὶ ἐπιπληκτικῶτερον ἐπάγει λέγων : Εἴ τε οὐ θέλεις ἔργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθίετω. Τούτοις τοῖς ἀποστολικοῖς παραγγέλμασιν οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἄγιοι Πατέρες, παιδεύσμενοι, οὐδένα καρδιὴν ἀργοῦς εἶναι τοὺς μοναχοὺς ἐπιτέρσους, καὶ μάλιστα τοὺς νεωτέρους, εἰδότες, ὅτι διὰ τῆς ὑπομονῆς τῷ ἥργῳ ἀκριβῶς ἀπελεύθουσι, καὶ τὴν ταῦταν τροφὴν προστρέψουσι, καὶ τοὺς δεσμῶντας βοηθῶσιν. Οὐ ρέων γάρ τῆς ταῦταν χρείας ἔνεκεν ἔργάζονται, ἀλλὰ δὲ ξίνοις καὶ πιωχοῖς, καὶ τοῖς ἐν φυλακαῖς, καὶ πάντοις δεσμούνοις, ἐπὸ τοῦ ίδιου ἥργου ἐπιχορηγοῦσι πιστεύοντες τὴν ταῦταν εὔποιαν, θυσίαν εὐθεστον τῷ Θεῷ γίνεσθαι. Καὶ τοῦτο δὲ λέγουσιν οἱ Πατέρες, ὅτι δὲ ἔργαζόμενος ἐν δαιμονίῳ πολέμει, καὶ πολλάκις ὑπὸ αὐτοῦ θλίβεται ; δὲ ἀργὸς ὑπὸ μυρίων πνευμάτων αἰγαλωτίζεται. Καλὸν δὲ πρὸς τούτους καὶ λόγον ἐκμιηνήσθαι τοῦ ἀδελφοῦ Μωάδεων τοῦ δοκιμωτῶν τοῦ τοῦ Πατρασίου, διὸ πρὸς μὲν ἀπερθήσατο. Καθεσθέντος ; γάρ που διάλογον χρόνον ἐν τῇ ἔρημῳ, ὀχιθύην ὑπὸ ἀκηδίας, καὶ παρασκαλὸν αὐτῷ, λόγον πρὸς αὐτὸν, ὃς εἰ Δεινῶς δχληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκηδίας, καὶ ἐξασθενήσας αφέδρα, οὐ πρότερον ἀπελλάγην αὐτοῖς, εἰ μὲν ἀπῆλθον, καὶ παρέλασαν τῷ ἀδελφῷ Παύλῳ, Ἀπεκρίναστο δὲ μοι πρὸς ταῦτα δὲ ἀδελφὸς Μωάδης λέγων : Θάρσει, οὐχ ἔστων ἀπὸ ταύτης ἡλευθέρωσις, ἀλλὰ μᾶλλον ἔκβοτον καὶ δοῦλον ταύτην παρέβωντας. Γίνονται

¹¹ II Thess. iii, 6. ¹² ibid. 8. ¹³ II Cor. xii, 2. ¹⁴ ibid. 10.

(22) Cassian, *Instit.* I. x, c. 13.

(23) Ibid. c. 14.

(24) Ibid. c. 22.

(25) Ibid. c. 23.

(26) Ibid. c. 25.

ποίνων, οἵτινες βαρυτέρων σε ὁμές λειτουργίην καταπολεμήσει· εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ δὲ ὑπομονῆς καὶ προσευχῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν, ταῦτην καταπαλάσσει σπουδάσσει.

7. «Ἐδόμεις ἡμῖν ἀστιν ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς κανονοβίας, πολύμορφον τοῦτο καὶ λεπτότατον πάθος, καὶ οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πειραζομένου καταλαμβάνουμεν. Καὶ γὰρ τῶν ἀλλοιων παθῶν αἱ προσοκαλαὶ φανερώτεραι τυγχάνουσι, καὶ εὐκέλωτεροι πως τὴν πρᾶς ταῦτα μάχην κέκτηνται, καὶ τῆς ψυχῆς τὸν πλεισμὸν ἐπιγνωσκομένης διὰ τῆς ἀντιρήσεως καὶ προσευχῆς τοῦτον ἀνατρεπούσεις. Ἡ δὲ τῆς κανονοβίας κακία, πολύμορφος οὖσα, καθὼς εἰρηται, δυσκαταγώνιστος τυγχάνει. Καὶ γὰρ ἀντεπιρρεύματι παρεργίσταται ἐν τε σχήματι καὶ μορφῇ, καὶ βαθέστατι, καὶ λόγῳ, καὶ ἐν ἀγρυπνίαις, καὶ ἐν νηστείαις, καὶ ἐν προσευχῇ, καὶ ἐν ἀναγνώσει, καὶ ἐν ἥσυχῃ, καὶ ἐν μακροθυμίᾳ. Διὸ πάντων γὰρ τούτων ἀπίγειει τὸν σπρετότητον τοῦ Χριστοῦ καταποθένειν. Καὶ γάρ ὅντα μὴ δυνηθῆ διὰ πολυτελείας ἀνδυμάτων πρὸς κανονοβίαν ἀπατήσεις, τοῦτον δὲ ἀντελοὺς ἀσθήτης ἀπικειται πειράσσειν. Καὶ διὸ δυνηθῆ διὰ τιμῆς ἀπάραι, τοῦτον δὲ τοῦ φέρεν δῆθεν ἀπιμίσται εἰς ἀπόνοιαν αἱρεῖ· καὶ διὸ δυνηθῆ διὰ τῆς ἀπιστήμης τοῦ λόγου πισταὶ κανονοβίεν, τοῦτον τῇ σωτῆρῃ ὡς ἕρμον διλέγεται· καὶ διὸ τούς δυνηθῆ πολυτελεῖς βραχάτων γαννωσαί, τοῦτον δὲ νηστείας εἰς ἐπεισοδίαν ἀκλένει. Καὶ ἀπόλος τῶν Ἕρων, πᾶν ἀπιτήδεμα, πρόβασιν πολέμου παρέχει τούτῳ τῷ δαίμονι. «Ἐτι δὲ πρᾶς τούτος καὶ κλῆρον φαντάζεται διὰ πολεμόμενος ὑπὸ αὐτοῦ. Μέμνημαι γάρ τεον τούτον γέρωντος, τηνίκα ἐν Σερῆτη δεξιρίον, ἀπελθόντος εἰς κελλίον τεονὸς ἀδελφοῦ ἀποικήσεως χάριν, καὶ ὡς ἀπίλησεται τῇ δύρᾳ τῆς κελλῆς, ἀκούεις αὐτοῦ λαλούντος ἐνδόν· καὶ νομίσας δὲ γέρων πάπο Γραψῆς αὐτὸν μελετῶν, ἔστι, ἀκρούμενος, καὶ αἰσθάνεται αὐτοῦ ὑπὸ κανονοβίας παραφρονούντος, καὶ ἔστιν γερυτονούντος διάλογον, καὶ τοῖς κατηγορούμενος ἀπίλυστον παρέχοντα. Ήσεί δὲν ἔχουσε τοῦτο δὲ γέρων, τίλος ἀνθήσας τὴν θύραν εἰσῆλθε, καὶ ἀπαντήσας αὐτῷ διὰ διδαχῆς προτεκύνησε ταῦτα τὸ ίδος· καὶ ἤξιον μεθίν παρ' αὐτοῦ, εἰ πολλὴ δῶραν ἔγει πρὸς τῇ δύρᾳ. Ὁ δὲ γέρων χαρίεντως ἀπικείθη πρὸς αὐτὸν· «Ἄρτι, φράσιν, ἔλθων, διεῖ σὺ τὴν ἀπόλυτων τοῖς κατηγορούμενοις ἴτετελεῖς. Τότε δὲ διδαχῆς, ἀκούσας ταῦτα, ἐπεισεπέρ τοὺς πάτερας τοῦ γέρωντος, καὶ παρακαλεῖς αὐτὸν ἐνθεσθεὶς ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα δυσθῇ τές τοιαύτης πλάνης. Τοῖτον δὲ ἀνησθῆσθαι διέξει βουλόμενος εἰς δοτὴν ἀναισθησαν φέρει τὸν δινθριστὸν οὐτὸν δὲ διλμῶν. Ὅτι τοινυν δουλόμενος τελεῖος διδλῆσαι, καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης στέψαντον ἀναδησαντα, πάπτη τρόπους σπουδάσῃ τὸ πολύμορφον τοῦτο θηρίον νικῆσαι, πρὸς διβαλμῶν δέησον πάντοτε τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγίου Δαυΐδος εἰρημένον· καὶ κύριος διεπολέπτεσεν δοτὴν ἀνθρωπάρσων»· καὶ μηδὲν ποιείτω περιβλεπόμενος τὸν ἄξιον ἀνθρώπουν ἐπεισοδίαν, διὰ τὸν περὶ τὸν Θεοῦ μαζεύον ἀπίληστον, καὶ

A tradidisse. Scite igitur gravius te, utpote desertorem, ab eo debellandum esse: nisi deinceps per patientiam, orationem et opus manuum, eum oppugnare studueris.

7. (27) Septimum nobis est certame adversus spiritum inanis gloriae, multiformem illam ac tenuissimam passionem, quae ne ab eo quidem qui tentatur, comprebenditur. Ceterarum quippe passionum irruptiones, apertiores sunt, aique facilius cum illis pugnatur: anima quippe cum bellum agnoscit, repugnando et orando superat. At inanis gloriae malitia multiformis cum sit, ut supra dictum est, expugnari difficultis est. In omni quippe hominis studio praesens se sistit, in habitu selectum, forma, gressu, sermone, vigiliis, jejuniis, in oratione, lectio, quiete, in aequanimitate. Iis enim omnibus conatur militem Christi confodere. Quem enim vestimentorum sumptuositate decipere nequit, et ad vanam gloriam deflectere, eum vestimenti vilitate tentat. Et quem non potuit honore, eum dedecoris patientia ad insipientiam usque inflat: quem scientia ad vanam gloriam deducere nequivit, eum ex silentio, quasi quietum hominem, decipere conatur: quem ciborum lauita ad molitium trahere non valuit, eum jejuno ad laudum cupiditatem dedit. Denum opus omne, omne studium 328 helli occasionem huic daemoni praebet. (28) Ad haec qui ab illo oppugnatur, nonnunquam sibi sacri ordinis gradus confingit. Memini cujusdam senis, qui, cum in Scete degerem, cellulam adiit cujusdam fratris visitandi causa, et ut januæ cellæ appropiinquavit, ipsum audivit intus loquentem: et cum putaret senex quidpam illum ex Scriptura repetere, stetit auscultatus, atque sensit illum ex inani gloria insanire, ac sese diaconum ordinare, caleciumenique dimissionem tribuere. Id cum audisset senex, demum aperta janua introiit, cui frater occurrans de more salutavit eum, rogavitque an diu ad januam stelisset. Tum senex placide respondit illi: Mox, inquit, adveni, cum tu catechumenis dimissionem tribuebas. His frater auditis procidit ad senis pedes, ut precibus postularet sibi erroris bujuscemodi liberationem. Iujusce rei memini ut ostenderem in quantum insipientiam hic daemon conjiciat hominem. Qui vult itaque perfecte certare, et justitiae corona redimiri, omnibus satagat modis multiformem hanc superare feram, præ oculis semper habens dictum illud sancti Davidis: «Dominus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent»: nihil que agat intuitu laudum humanarum, sed mercedem querat a Deo, ac cogitationes propriæ laudis, cor suum invadentes semper abjectat: sese in conspectu Dei despiciat. Hoc siquidem pacto poterit Deo juvante liberari ab inanis glorie daemoni,

²⁷ Psal. lvi. 6.

(27) Cassian. Institut. lib. vi. c. 1 et seq.

(28) Ibid. c. 14, 15.

gratia Domini nostri Iesu, cui gloria in eternita. A ἀποφθέπτων δε τοὺς ἐπαρχομένους ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ λογισμούς καὶ ἐπινοῦντάς αὐτὸν, ἔσουσεντα

Ιησοῦν τὸν θεόν. Οὕτως γὰρ δυνήσεται σὺν θεῷ ἀπαλλάγειν τοῦ δαίμονος τῆς κανοδοξίας γάρ τοι τοῦ Κυρίου τῶν Ιησοῦ, φήσει εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

8. (29) Octavum nobis est certamen adversus spiritum superbiae, quod est gravius acieisque ceteris omnibus, que perfecti maxime oppugnantur, quia eos qui fere ad virtutum fastigium pervenere, subverttere conatur : ac morbi pestiferi instar non partem corporis, sed totum perdit. Et alia quidem singulae passiones, tametsi animam turbant, quia tamen cum una tantum virtute sibi opposita pugnant, atque eam superare nituntur, ex parte solum animam obscurant atque conturbant; superbiae autem passio totam tenebris offundit, et ad extrema deducit ruinam. Utque liquidius quod dictum est excogitemus, hac ratione rem speculemur. Gulae vitium abstinentiam corrumperet satagit, fornicationem continentiam, avariciam paupertatem, indignatio mansuetudinem, ac reliquæ species malitia contrariae sibi virtutes; at superbiae malitia cum misericordia animam dominatur, haud secus agit quam truculentissimus quidam tyrannus, qui ampla et excelsa capta urbe, totam diruit et a fundamentis evertit. Cujus rei testis est angelus qui ex celo propter superbiam cecidit; qui a Deo creatus et omni virtute ac sapientia ornatus, non Dei gratia nec hæc ascribere voluit, sed proprie natura: unde se Deo sequalem esse putavit: quam ejus engitationem arguens propheta dicit: « Dixisti in corde Cœtu: Sedebo in monte excelso, ponam thronum meum supra nubes et similia ero Altissimum ». Tu vero homo, et non Deus. Aliusque propheta ait: « Quid gloriaris in malitia, qui potens es »? Et paucis interjectis: « Dilexisti omnia verba demissionis, linguam dolosam. Propriore Deus destruet te in finem, evelleret te et transferet te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium. Videbunt justi et timebunt, et super eum ridebunt et dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, et prævaluit in vanitate sua ». Hæc cum sciamus, timeamus et omni custodia servenus cor nostrum a letiſero spiriu superbiae, nobis ipsis hæc Apostoli recitantes, quando virtutis cujuspam opus perfecerimus: « Non ego autem, sed gratia Dei qua mecum est ». Et quod a Domino dictum est: « Sine me 329 nihil potestis facere ». Et quod a Propheta dictum est: « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui adificant eam ». Iterumque: « Non volentis, neque currentis, sed misericordis est Dei ». Nam etiam si quis alacritate fervens, ac proposito studiosus fuerit, sed carne diligatus et sanguine, non poterit ad perfectionem pervenire, nisi ad hæc omnia in misericordia et in

8. « Οὐδος τὸν ἔστιν ἄγριον κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ὑπερφανίας χαλεπότερος οὗτος καὶ πάντων τῶν προσέρων ἄγριωτερος, τοὺς τελείους μάλιστα πολεμούν, καὶ σχεδὸν τοὺς τὸῦ θύρας ἀρετῶν ἀναβεβήκτας ἐπιχειρεῖ καταστρέψαιν, καὶ καθάπερ νόσος λοιμικὴ φθοροποιὸς οὐδὲ μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' διὸν διαχειρεῖται. Καὶ τῶν μὲν διλλῶν παθῶν ἵκεστον, εἰ καὶ ταράσσεται τὴν φυχὴν, ἀλλὰ πρὸς μίαν τὴν ἀντικείμενην αὐτῷ ἀρετὴν πολεμοῦν, καὶ ταύτην τικῆσαι φυλοκοινοῖν, ἐκ μέρους ἐπισκοπεῖται τὴν φυχὴν, καὶ ταράσσεται αὐτήν τὸ δὲ τῆς ὑπερφανίας πᾶσαν αὐτὴν ἐπισκοπεῖται, καὶ εἰς πτῶσιν ἀγει τοστήτην. Καὶ ἵνα επιφέστερον νοήσωμεν τὸ εἰρημένον, σκοπήσωμεν εἴτε. Η γαστριμαργία τὴν ἕκχρότειν εποιεῖται αὐτοῖς, ἡ πορνεία τὴν σωφροσύνην, ἡ φιλαργυρία τὴν ἀκτημονίην ὁ θυμὸς τὴν προτέτα, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κακίας εἰδὴ τὰς ἀναντίας αὐτῶν ἀρετῶν. Η δὲ τῆς ὑπερφανίας κακία, διανοιαὶ φυχῆς. Διανοιαὶ τις χαλεπότερος τύραννος μεγάλην πολὺν καὶ ὑψηλὴν παραλαβών, δῆλη αὐτὴν καταστρέψει, καὶ εἰς ἑως θεμέλιαν κατασκάπτει. Καὶ μάρτυρες τούτου διγγελοῦς δι τοῦ ὀρύζων πασῶν δὲ τὴν ὑπερφανίαν δέ, ἐκ τοῦ θεοῦ κτισθεῖσαι, καὶ πάτη ἀρετὴ καὶ σοφία κοσμηθεῖσαι, οὐ τῇ τοῦ Δεσπότου γάρτῃ ἐδουλήθη ταῦτα ἐπιγράψαιν, ἀλλὰ τῇ ἱδιᾳ φύσει: οἵτε καὶ ίσον ἔστων ὑπόλαβεν εἶναι θεοῦ. Καὶ ταῦτη αὐτῶν τὴν ἐνθύμησιν ἐλάγχων δι προφῆτης ἔργον: « Εἴπας ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Καθιὼν ἐν δράσῃ, θήσω τὸν θρόνον μοι ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ θεουμένος τῷ Ὑψηστῷ». Σε δὲ ἀνθρώπος, καὶ οὐ θεός. Καὶ δόλος προφῆτης λέγει: « Τί ἐγκαυχῇ τὸν κακόν, δι νοστός; καὶ μετ' ὅλης· « Ηγάπεσσε πάντα ἥματα καταπονισμού, γλωσσαν δολελαν. Διὰ τοῦ θεοῦ καβαλεῖ σε εἰς τέλος, ἀπειλεῖ σε, καὶ ματαναστεῖσαν σε ἀπὸ σκηνώματός σου, καὶ τὸ βίζωμά σου ἐκ γῆς ζῶντος. Οὐδονται δίκαιοι, καὶ φοβηθήσονται, καὶ ἐν αὐτῷ γελάσονται, καὶ ἀρούσιν· ἕπον δινθρόπος δε οὐκ θεοῦ τὸν θεοῦ βογύθεν αὐτοῦ, καὶ τενευναμόθη ἀπὸ τῆς ματανότητος αὐτοῦ ». Ταῦτα τοῖνυν γινοσκοντες, φοβηθῶμεν, καὶ πάτη φυλακή τερψθωμεν τὴν ἔστων καρδίαν ἀπὸ τοῦ πλανητοφόρου πνεύματος τῆς ὑπερφανίας, ἐπιλέγοντες ἔστοις τὸ τοῦ Ἀποστόλου, διανοιαὶ τινα κατορθωσαντεν: « Οὐκ ἐγώ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοὶ»: καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, διτε· « Χωρὶς ἑμῶν οὐ δύνασθε ποτέν εἰδέν», καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Προφήτου: « Εἴπας μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτρη ἐκπλανεοικοδομούντες»: καὶ πάλιν· « Οὐ τοῦ θεοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεύσοντος θεοῦ ». Καὶ γάρ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἔσται τις ἔσων τῆς προθυμίας, καὶ σπουδαῖος τῇ προσειρίσει, ἀλλὰ σαρκὶ συνδεδεμ-

¹¹ Isa. xiv, 13. ¹² Psal. li. ¹³ ibid. 6-9. ¹⁴ Prov. iv, 23. ¹⁵ 1 Cor. xv, 10. ¹⁶ Jeph. xv, 5. ¹⁷ Ps. l. xvi. ¹⁸ Rom. ix, 16.

(26) Cassian. Institut. lib. xii, c. i et seq.

νος καὶ αἴματι, οὐ δυνήσεται πρὸς τελείσθητα φύσασι. Α εἰ μὴ πρὸς τούτους πάσιν ἐπὶ τῷ ἔλει Χριστοῦ ἀλτηῖται καὶ τῇ χάριτι αὐτοῦ. Κατὰ γάρ τοι θεοῖς Ἱάκωβον, ε πάσα δύσις ἀγαθή, καὶ πάν δύρημα τελείου δυνούνται, καταβαίνον ἐκ τοῦ Πατέρος τῶν φύσων. » Καὶ δὲ Παῦλος φησιν : « Τί γάρ ξεῖς δὲ οὐκ Ελαῖος; Εἰ δὲ καὶ Ελαῖος, τί καυχήσας ὡς μὴ λαδόν; » ἀλλὰ ὡς τὸν ιδίου τοὺς ἀλλοτρίους χαρίσματαν ἐπιτρέμενος. « Οὐ δὲ χάριτι καὶ ἔλει θεοῦ ἡ σωτηρία ἡμῖν προσγίνεται, μάρτυς δὲ ληστῆς ἐκεῖνος, δὲ οὐκ ἀρετῆς Ἐπαύλου τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐκομίσατο, ἀλλὰ χάριτι Θεοῦ καὶ ἔλεος. Ταῦτα καὶ οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐπιστάμενοι, πάντες μᾶς γνώμῃ παραδεδώκασι μὴ ἄλλως δύνανται ἡμᾶς θεμέλιον ἀσφαλῆ πρὸς τελείων ἀρετῆς καταβάλλειν, εἰ μὴ διὰ ταπεινώσας, ἥτις ἀπὸ πίστεως καὶ πραΐτης, καὶ τελείας ἀκτημοσύνης προσγίνεσθαι πέψει, δι' ὧν ἡ τελεία ἀγάπη κατορθῶνται γάρτη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμén.

* Jac. i, 17. * I Cor. iv, 7. * Luc. xxiii, 43.

HOMILIÆ

QUÆ ATHANASII NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

IN SEQUENTEM HOMILIAM ADMONITIO.

Hanc homiliam esse Athanasii nemo existimabit, tantum scilicet abhorret ab Athanasii stilo, gracieitate, elegantia: imo ut ex orationis genere vocabulorumque ratione conjectare licet, multis post Athanasiū saeculis scripta est; quamplurimæ namque hic occurrunt voces compositæ que ad infimam accedunt Graciatem. Denum magis sequioris ævi Græcorum loquacitatem redoleat hæc homilia, quam antiquorum Patrum eloquentiam.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Προδρόμου, καὶ εἰς τὴν Ἐλισάβετ, καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον (30).

S. P. N. ATHANASII

In nativitatem Præcursoris, in Elisabet, et in Deiparam.

ν. Χώραν μὲν ἀποχερωθεῖσαν, καὶ ὀνάγρων καταπάτημα γενέσθαις καταλειψθεῖσαν, θεῖς ἀροτρόν καμάτηρ ρυμοτομῶν, ἔγινεται τοὺς ἀβλακας· δουσι γάρ ἀκτείραστος ἡ χώρα τῷ χρόνῳ μαρέντης, τοσούτον ἐ πρὸς τὴν ἀροτρίαν διοῖς παριστάμενος ἀπιπονωτέρῳ καμάτῳ συγχάμπτεται τὸν ζυγοφόρον ἀπεκτρίων αὐχένα γυναικαὶ δὲ στειρωθεῖσαν καὶ μαρχοὶς χρόνος παλαιωθεῖσαν, καὶ δυσὶ κακοῖς πιριποσῦσαν, ἀγονίᾳ τε καὶ ἀτονίᾳ, ἀγονίᾳ φύσεως καὶ ἀτονίᾳ γηραιεστησος, λόγῳ, καὶ οὐ πονῷ, δ τῆς φύσεως δη-

1. Exsiccata terra, et onagrorum conculcationi derelicta, aratoris bovis labore sulcatur. Quanto diutius enim incultus ager fuit, tanto graviori in arando bos premitur labore, atterunturque jugi onere cervicos. Mulier item sterilis ac ætate granaria, inque duo mala prolapsa, sterilitatem scilicet et imbecillitatem; sterilitatem, inquam, naturæ, et imbecillitatem senectutis, verbo, non labore, a naturæ conditore Deo Verbo, corporis sonnectute liberatur atque renovatur, sterilitate vero

(30) Ex codice Colb. 1711, quadringentorum circiter ann.

natura levatur. Testis mihi haec loquenti est uxor Zacharie sacerdotis, Elisabet, quae non risit ut Sara¹, sed ut Anna creditit², quae in suis jam debilitatis membris ut aquila renovata est³: puerum namque enutrivit praelarum, venerandum, in Jordanicis fluenti versantem. Vere magna inter mulieres 330 Elisabet, utpote gloria Virginis cognata, quemadmodum Jamiam audisti ex Gabriele dicente: « Et ecce Elisabet cognata tua⁴. » O generis nobilitatem! o pietatis exercitatem! o vite puritatem! o corporis castitatem! o Deum amantis animam affectum! o vas unguentarium! Euanus supplantavit serpens, Elisabetam angelus in praelatas res initiavit. Vere magna inter mulieres Elisabet, quae Joannem Baptistam gestavit, incredulo Zacharie reprobravit! Quod autem incredulus Zacharias imbecillitatem corporis, Dei promissionem (ad persuadendum) firmorem esse arbitratus sit, audisti prius ex hac Lucae evangelista lectione: « Visus est ei angelus Domini, stans a dextris altaris incensi⁵. » Modus ipse visionis ejus veritatem suadere valet. A dextris angelus stetit, quia dexter faustus fetus futurus erat, qui dexteram regni celorum viam predicaret, juxta illud dictum: « Vias quae a dextris sunt novit Deus: perversa sunt autem quae sunt a sinistris⁶. » Quod aut non ut viarum discrimina notet, sed ut mores adumbret. « Visus est autem ei angelus Domini stans a dextris altaris incensi. » Audiant qui adiungunt, intelligentque altari astare angelos: ubi autem angelorum praesentia, ibi Dei habitaculum. Zacharias sacerdos vice sua aderat, ordineque suo per quoddam dierum spatium intercerat ministerio: neque semper eum accedebat, sed vice sua ministrabat. Angeli vero Dei qui ad altare deputati sunt, nequaquam per vices ministrant, sed nocte dieque indesinenter altari astant. Norunt qui contemnunt et qui non contemnunt: probe sciunt quinam pie accedant, quinam haud pari modo currant: intelligent quinam recte iurent, quinam perjurent: obsignant eos qui fructum ferunt, eosque qui torpescunt. Ne species altare quod lapidibus sit ornatum, ab angelis namque gestatur, ab archangelis circumcinctum. Si enim quis gentium terminus juxta numerum angelorum assignatus est, secundum hoc dictum: « Constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei⁷; » quanto magis altare plenum angelis erit; ubi jacet carbo mysticus, quem forci spiritus per sacerdotis ministerium accipientes seraphini, qui eo pertransirent, peccatorum purgationem petenti largiuntur? Quid autem haec in altari adiungit, audi clamantem Isaiam prophetam: « Vidi, et ecce missus est ad me unus ex seraphim, et habebat carbonem in manu sua, quem tulerat forci de altari. Et tetigit labia mea, et ait: Ecce tetigit labia tua, et auferet iniquitates

¹ Gen. xviii, 10. ² 1 Reg. 1, 18. ³ Psal. cii, 5. ⁴ ibid. 14. ⁵ Prov. iv, 27.

⁶ Deut. xxxii, 8.

(30°) Vulg., ηκουσε. Edīt.

(30°) Vulg., έστωτι, περιπαμ. Idem.

γειτίων μου, καὶ εἶπεν· Ιδού ἡμέτον τῶν χειλάνων σου, καὶ ἀφορτεῖ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου περικαθαρίσει. » Εἶδες τίνες παρίσταται τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οὗτος ὁ φιλάλιμος δεῖ ἐντενέζειν Ἐνόν, καθαροῖς, ἀδλοῖς, εὐμεταδόντος, φιλοπτώχογες;

2. Τί οὖν δὲ εὐαγγελίσθη τοῖς λουκᾶς; καλὸν γάρ τι μᾶς τῆς πάστης πραγματείας ἀπιλαβέσθαι « Ὁφελός δὲ αὐτῷ, φησί, ὁ μγγελος Κυρίου ἐστός ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. Καὶ ίδον Ζαχαρίας, ἑταρόφητος, καὶ φόδος ἐπέτεσσον ἐπ' αὐτόν. Εἶτα δὲ αὐτῷ δὲ μγγελος Μή φοδοῦ, Ζαχαρία, δεότι εἰσακούσθη ἡ δέσποιντος σου, καὶ ίδον Ἐλεάζετος ἡ συγγένεις σου, τεννήσαις υἱὸν σου, καὶ καλέσαις τὸ δωμάτιον αὐτοῦ Ἰωάννην. Καὶ έσται χαρὸς σοι καὶ ἀγαλλίασις, καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου. » Ταῦτα τοῦ ἀγγέλου διαγρεφεύσθωσι, δὲ Ζαχαρίας ἐν τούτῳ, δειλὸς καὶ φόδον θεοῦ συλληφθεὶς, ἀνταπεκρίθη πρὸς τὸν μγγελον φάσκων· « Εἶχα φόδον καλεύεις με ὑπουργεῖν, καὶ λέγεις μοι· Μή φοδοῦ, Ζαχαρίᾳ· καὶ πῶς οἶδον τε τοῦτο; » Οὐ όντα εἰδὼν ποτε, νῦν ἐν πρώτοις τεθέαμαι, πῦρ φεγγόβρομνον, ἀσύμματον μνήθραπον, ζωγρεψθέν πρόσωπον, ἀσύνθετον θάνατον, νεφελούσατον σχῆμα, δερπόσατον δρομέα πτερόδαλον, θυσιοπάρερθρον λόγον ἐκβάλλεις, καὶ φόδον δεκτίνεις· τὰ βήματά σου πύρινα, καὶ τὰ ἐπαγγέλματά σου δύσπιστα. Ἐλεάζετος κυροφρήσει, κάγγη πατήθη ἀναδειχθεῖσθαι; Οὐτε βανάντος γειτονίας, τότε παιδὸς φυτουργία; Οὐτε πάπος τὴν ἡλικίαν, τότε πατήθη τὴν προσορθίαν; λόγος πρὸς γένον οὐδέποτε δεσδέθη τὰ τεντυρικά μόρα, ἔκαβεύθησε λοιπὸν ἡ φύσις, ἀδένυπνος πρὸς δρεῖν μένει, λήθη ἐκυτῆς εἰργάσατο. Κάγγη τῷ γέρατι τῇ γῇ προσάνευκα, καὶ Ἐλεάζετος πρὸς ἐπιμεταλλαγάντας βακτηρίας μεμίσθουται. « Άπαντας ἡ ἔγκρα δέδεος τοῦ Ἀαρὼν ἥνθισται, οὐχὶ δὲ πολλάκις. Κατὰ τοῦ γνωσματος τούτοις· Οὐ δὲ μγγελος πρὸς αὐτόν· Τί δὲδολεσχεῖς, Ζαχαρίᾳ; καὶ λεπτεύεις, καὶ διετάζεις; Μή οὐκ ἡνὶ Ἀβραδὸν ἔκαποντεστής, καὶ Σάρρα πρὸς νέκρωσι μήτρας ἀσχολουμένη; Μή ἐστειλεν δὲ τούτων καρπός; Εἰ μὴ είχες ὑποδείγματα, καλῶς ἐδοτούσας· εἰ δὲ δὲξινων κατάπληξη, τί τὰ ἔκεινων οὐ διανοῇ, Ὁ θευκός Ἀβραδὸν ἐπίστουσε, καὶ ὁ λεπτεύεις ἀμφιβάλλεις; ἔκεινος ἔκτειν θυμιάματος ἀμυρίσθη, καὶ σὺ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἔκαπνισθεῖς; ἔκεινος τὸν κληρονόμον δεχόμενος ἡγαλλίσθη, καὶ σὺ τὸν πρόδρομον Ἰωάννην εἰς οὐδὲν λογίζῃ; Αὐτός σε τῆς καταδήκης ἔξειλεται, αὐτός σε τῆς κατάρας ἐλυτρώσεται· αὐτός σου τὴν γλωτταίνει, κλείδον βαστάζει· αὐτὸς ἐν δυνάμει· Ηλίου τοῦ προφήτου προπορεύεταις, εἰ πύρινον σκέπον ἀρματηλατῶν, ἀλλὰ τὸ Τορδάνειον λουτρὸν εὐτερητίων διὰ τὸν πολὺν ρύπον τῶν ἀμαρτιῶν. Διὸ σοι καὶ εἰπαίς προσετάχθη· « Εἰσηκούσθη ἡ δέσποιντος σου· » διτὶ ἔρδαστον δὲ κατέδε δὲ πάλαι προφετεύθεις καὶ νῦν πληρωθεῖς· « Φωνὴ βωῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτομάσατε τὴν ὄδον Κυρίου, εὐθεῖας ποιήτε τὰς τρίβους ἀκέντου. » Ούκ μγγελος οὐ πρέσβυτος, ἀλλ' αὐτὸς δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ σώσει τὴν μᾶς. Διὰ τούτου, Ζαχαρίᾳ,

A tuas, et peccata tua purgabit¹⁴. » Vides quinam sint qui altari astant, et quibusnam oculis introspicere par sit, sinceris, dolo parentibus, munificis, pauperum amantibus?

2. Quid igitur Lucas evangelista? oportet enim totum resumere: « Visus ei, inquit, angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. Et videns Zacharias turbatus est, et timor cecidit super eum. Ait autem illi angelus: Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est oratio tua, et ecce Elisabet uxor tua pariet tibi filium et vocabis nomen ejus Joannem. Et erit tibi gaudium et exultatio et omni populo tuo¹⁵. » Haec loquente angelo, pavore ac timore Dei corruptus Zacharias respondit illi: Absque timore jubet me ministrare, aisque mihi: Ne timeas, Zacharia; ecqua ratione fieri illud potest? Quod nunquam videram nunc primum conspicio, loquentem ignem, incorporeum hominem, depictum vultum, incompositum asperatum, habitum nubis speciem ferentem, aereum cursorem alatum, sermonem inter sacrificia erumpente emittis, metum incutis, verba tua ignea, et promissa tua crediu dicilia. Elisabet uterum gestabit; et ego pater esse declarabor? Cum vicina mors, tumne me patrem fore sperandum? Nulla gignendi ratio: genitalia extincta 331 sunt, dormit iam natura, nec excitari potest ad concupiscentiam, ad obliuionem sui devenit. Ego præ senectute versus terram curvatus sum, iam sibi Elisabet, baculum apparavit. Semel arida Aaronis virga floruit¹⁶, sed non pluries. Quo signo illud norim? Tum angelus illi: Quid rugaris, Zacharia? sacerdotio fungeris et dubitas? Nonne Abraham centenarius, et Sarra vulva extincta¹⁷ erat? At ideo eorum fructus cohibitus est? Si non suppellet exemplum, jure dubitares; quod si ab illis originem ducis, quare qua illos spectant non recognitas? Gentilis Abraham creditit¹⁸, et tu sacerdos ambigis? ille absque incenso suffici, perfatus est, et tu in altari fumigatus? Hærede ille accepto exultavit; tu præcursorum Joannem nihil reputas? Ipse te damnatione liberabit: ipse te eruet a maledicto: ipse clavem lingue gestat tuas: multos convertet ad Dominum: ipse in virtute Eliae prophetæ propheta¹⁹, non igneo curru vectus, sed Jordanicum præparans lavacrum, propter multas peccatorum sordes. Quamobrem iussus sum tibi dicere: « Exaudita est oratio tua²⁰; » quia advenit tempus olim prænuntiatum a prophetis, nunc impletum: « Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facile semitas ejus²¹. » Non angelus, non legatus, sed ipse Dominus veniet et salvabit nos. Quapropter, Zacharia, tu esto mutus, acceptio, in repugnancia tempore, merito supplicio: ego vero ab jalio in aliud locum pergo, et Virginem couenturus sum,

¹⁴ Isa. vi, 6, 7. ¹⁵ Luc. i, 11-14. ¹⁶ Num. xvii, 8. ¹⁷ Gen. xvii, 17. ¹⁸ Gen. xv, 6. ¹⁹ Luc. i, 17. ²⁰ ibid. 13. ²¹ Isa. xl, 5.

et a conversatione cum exercitu cœlesti, ad ministerium quo missus sum me confero. Hæc, dilecte, de Zacharie incredulitate paucis præmissa sunt. neque enim, ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς δμιλας ἐπὶ τὴν ἀποστολικὴν διακονίαν χωρῶν. Ταῦτα μοι διὰ βραχέων, ὡς φίλε, εἰς τὴν παραληγόμενην τῆς τοῦ Ζαχαρίου ἀποστολας προσωδιοπόρεται.

5. Nunc vero quædam ex jamjam lectis disquisitionibus nobis sunt. Quænam illa? Quæ a Gabriele annuntiata, et a Virgine credita, a Spiritu sancto promota, a Domino quasi thesaurus recondita, et a Patre obsignata, et a piis omnibus servata sunt. Audisti modo evangelistam Lucam dicentem: « In mense sexto, missus est angelus Gabriel in civitatem Galilææ, cui nomen Nazaret, ad virginem de sponsatam viro, cui nomen Joseph ». » O sponsalia cum alio contracta, alii promissa o sponsalia, quæ gaudium exhibent, perturbationem sedant! Audisti modo Lucam evangelistam ita loquentem: Ingressus domum angelus, Virginem salutavit ac dixit: « Ave, gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cum vidiisset, turbata est in sermone ejus; et cogitabat apud seipsum qualis esset ista salutatio ». » Videlicet salutationem angelii perturbationem excitare? nec modo perturbationem, sed etiam cogitationes; imo dubitationem, atque his similia. Tacitus namque angeli ingressus, vultus insuetus, colloquii insolentia, magnitudo promissionis, inexpectata vocis auditus, Virginem coniecit in metum, que cogitatione temperantis animi omnem pravam abjecit cogitationem. Quælibet turbata est, atque turbata imperturbata permanxit. Quid est illud, Atque turbata, imperturbata permansit? Studiose audi. Cum Gabriel angelus ut missionis sue ministerium impleret, nullo excitato pedum strepito virginalē cubiculum adiit; sola quippe Virgo erat in sponsi sui domo. Nostis porro cuncti quo pacto eruheret virgo sub initium initi nuptiarum pacti, inclinato vultu, demissa loquens voce, nullum exhibens nutum, nullam non gerens temperantia sollicititudinem. Cum sic affectum videret angelus, ait illi: « Ne timeas, Maria, tametsi anxia, et utpote virgo, temperantia sollicita fuisti, ne irruens sponsus tuus, tuæ vim afferret verecundia. Illud scias velim, o Virgo, nullum fore tibi cum sponso tuo Joseph congressum. Aliud negolium expectat, divinum, dominicum, inessabile, inexplicabile, 332 quod sermone enarrari nequit. Dominicum futura es habitaculum; mater, nuptialis expers tori prædileaberis; cœli terraque Dominum susceptura es, incorruptum gestatura fetus. » Ne timeas, Maria, tuam firmam cogitationem, animam corroborata, cor consirma. Ne imitere Zacharium: ne, quemadmodum ille, dubitaveris, tu quæ mulierum gloria es: tu Israeliticæ populi exultatio: tu gentium ornamentum, tu gaudii radix, tu benedictionis plantatio. Tu præ omnibus virginibus invenisti gratiam apud Deum. Et ecce concupisces filium, et vocabis nomen ejus Iesum. Hic

[“] Luc. 1, 26, 27. [“] ibid., 28, 29.

(30th) Vulg., ποιησαμένη, nullo sensu. Edid.

A σὺ μὲν φιμώθητι, ἐν καιρῷ τῆς ἀντιλογίας τὸ πρόστιμον τῆς τιμωρίας δεχόμενος· ἔγων δὲ τόπον ἐκ τοῦ μετέρχομαι, καὶ πρὸς τὴν Παρθénον μέλλω πορεύεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν Παρθénον διακονίαν χωρῶν. Ταῦτα μοι διὰ βραχέων, ὡς φίλε, εἰς τὴν παραληγόμενην τῆς τοῦ Ζαχαρίου ἀποστολας προσωδιοπόρεται.

3. Τίνα δὲ καὶ τὰ ἀρτίως παραναγνωσθέντα, καυρὸς λοιπὸν ἀπιζητήσ. . . Ήδη ταῦτα; Τὰ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ μηνυθέντα, καὶ ἵπο τῆς Παρθénου ποιευθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος προβιβασθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου θησαυρισθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς αφραγισθέντα. « Ήχουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· « Ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑκτῷ ἀπεστάλη ὁ μῆγος Γαβριὴλ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἥ δημος Ναζαρέτ, πρὸς παρθénον μεμνηστευμένην ἄνδρα, ὃ δοκιμᾷ θωσθεῖ. » Οὐ μῆντρα δὲλλοι μηνηστευθέντα, καὶ ἀλλὰ κατεγγυηθέντα! ὡς μῆντρα χαρδὲς ἐμφανιστικά, καὶ ταραχῆς διαιρετικά! « Ήχουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· « Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸν οἶκον ὁ μῆγος, ἡσπάσατο τὴν Παρθénον καὶ εἰπε· « Χαρέ, καχαριτωμένη, ὁ Κύρος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν. » Ηδὲ, ίδούσα, διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ἐν λαυτῇ, ποταπῇ εἴτε διεπιστρέψις οὔτος. « Εἰδες τὴν χαρὰν τοῦ ἀγγέλου ταραχήν ἐγείρουσαν; Οὐ μόνον δὲ ταραχήν, ἀλλὰ καὶ διαλογισμούς, ἀλλὰ καὶ διμυθίολων, ἀλλὰ καὶ τὰ ταπεταλήσια τούτων. Τὸ γάρ ἀδρον τῆς ἀγγελικῆς εἰσόδου, καὶ τὸ ἔνον τῆς θύεως, καὶ τὸ ἀσύνθετης τῆς συντυχίας, καὶ τὸ ὑπέροχον τῆς ἀπαγγελίας, καὶ τὸ ἀπροσδόκητον τῆς ἀκοῆς, εἰς δειλίαν ἀνέβασε τὴν Παρθénον, τῇ ἐπινοιᾳ τῆς σωφροσύνης πάσσων φαῦλην ἀπίνειαν ἐκποδὸν ποιεσαμένην (30th). » Διὸ καὶ ἀπάρχῃ, καὶ ταραχθεῖσας ἀπάραχος ἐμείνεται. Τι ἦτοι, Καὶ ταραχθεῖσας ἀπάραχος μεινενεν. « Άκουε συντεῖς. Ήντια Γαβριὴλ ὁ μῆγος, ἀποστολική διακονίαν τάπτων, ἀφέσθη πολὺ ἐπὶ τὸν παρθενεκὸν ἔχοντες κοιτῶνα· μόνην γάρ παρῆν ἡ Παρθénος, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μηνηστευαμένου διάγουσ· » Ιστε πάντες σαρῶς καὶ πάντες ἔρυθρα παρὰ τὰς ἄρχας τοῦ συναλλάγματος ἡ Παρθénos κάτω τὰς θύεις φέρουσα, ἡρέμα λαούσα, μή διανεύσουσα, πάσχεισα σωφροσύνης ἐπιμελουμένη. « Έν τούτοις ίδων αὐτήν ὁ μῆγος φησι πρὸς αὐτήν· « Μή φοδοῦ, Μαριάμ, » εἰ καὶ τηγωνίασας, καὶ ὑπερταραχθέντη σὴν σωφροσύνης ἐφρόντισας, μή καταδραμέλον διηνήσθη στοχεῖον παραψηλούσας· μή δυνάμεινον. Δεσποτικὸς εὑρεθῆσθαι στρόβος, ἀπαιρήματος ἀναδειγμῆση μήτηρ, τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς δεσπότην μέλλεις ὑποδέχεσθαι, διάλιθρον τύκον κυνοφοροῦσα. » Μή φοδοῦ, Μαριάμ, » στήριξεν σὺν τὸν λογισμὸν, νεύρωσόν συν τὴν ψυχήν, ἔδρασόν συν τὴν καρδίαν. Μή μημήσῃ τὸν Ζαχαρίαν, μή ἀμφιβάλλεις, ὡς ἐκεῖνος, σὺ τοὺς γυναικῶν τὸ καυχῆμα· σὺ τοῦ Ιεραπλειτικοῦ λαοῦ τὸ ἀγαλλιάμαστὸν τῶν ἑνῶν τὸ ἐγκαλλώπισμα· σὺ τῆς χαρδὸς τὸ βί-

ζωμικ· σὺν τῇς εὐλογίας τῷ φυσιοργήμα. Εἴς εἰρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ παρὰ πάτερα τάς παρθένους. Καὶ, « Ίδος συλλήψῃ Γίλον, καὶ καλέσεις τὸ δόνομα αὐτῶν Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Γίλος ὑψίστου κληθήσεται. » Τούτων σοι τῶν ἀγαθῶν ἡκὼν μηνυθῆς ὑπάρχων, εἰ καὶ ἔνω φύσεως τῷ λεγόμενῳ· « ἀλλ’ ὅμως παρὰ τῷ φυσιοργῷ πάσης τῆς κτίσεως οὐδὲν σκολεὸν ἢ στραγγαλιώδες, δὲλλα πάντα εὐένα καὶ πρὸς εὐέρεταν βλέποντα. Ἐν ταῦταις ταῖς ἱεραγελίαις ἡ Παρθένος σαγηνεύεται, καὶ πάσης φωλῆς ἐπινοίας ἀπαλλαγεῖται, οὐκέτι ὡς ἀπαρθέσατος ἐσώντα, λεγούσα πρὸς τὸν διγένελον· « Πώς ἔσται μοι τοῦτο, ὅτι διῆρε πολὺ γινώσκω; » Τέ μου καὶ τὴν καρδίστη θροεῖς, καὶ τὴν ἀκούης ξενοφονεῖς; Τί ἂν μὴ ἀκουσθεῖν ἄπο τοῦ αἰώνος διαγγέλλεις; Ἑγκυος εὑρεθήσομαι, καὶ ἀνδρὸς πελράν οὐ λήφομαι; « Πώς ἔσται μοι τοῦτο; » Μήτηρ δόνομασθήσομαι, καὶ μητρικῶν ἀδίνων ἔνω γενησομαι; « Πώς ἔσται μοι τοῦτο; » Μάζην ἐπιδίων, καὶ τὴν καρδίστην συστρίξω, καὶ πάιδα γαλακτοφόρων, καὶ τοῦ ἐμοὶ οὐ γνωσθεῖται; « Πώς ἔσται μοι τοῦτο; » λέγε μοι τὴν εἰλογὸν αἰτίαν, ἵνα γινώσκω τὴν ἀμφιβολίαν κυριορείαν. Σένον τῆς Εβας ἡ γέννησις, δὲλλ’ ὅμως ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη· καὶ ἔσχε τὸ αἰτίον ληφθεῖσα, καὶ ὁ ἰδος τῷ ίδιῳ ἀνεπάρδιθν τόπος Σενοπρεπεστέρᾳ δὲ τῆς Εβας ἡ τοῦ Ἀδάμ γέννησις· δὲλλ’ ὅμως καὶ αὐτὴ φανεροποιηθεῖσα, γραφῇ εἰσαρθρηθεῖ, καὶ πᾶς παραρχῆμα γέγονος σαρῶν ἐγνωρίσθη, διτὶ ἀπὸ τῆς γῆς χοῦν λαβῶν δημιουργῆς, θεομορφὸν ζῶον κατεξεύσας τὸν πρωτόπλαστον. Ός ἔχειναν γινώριμα, καὶ τούτοις αὐτοῖς ἐπειδὴ τὸ προλεχθέν μοι παρὰ σὸν ὑπερηκόντιος τὰ λεχθῖντα· « Πώς ἔσται μοι τοῦτο; Μηνυθῆς διπετάλην, οὐχ ἀρμηνήσῃ. » Τίς Εγνον καὶ Κυρίον; ἡ τίς σύμβολος αὐτοῦ ἐγένετο; « Αἱ ἀκούσιαι λαλῶ, οὐδὲν ιδίων πλάττω. Πώς ἔσται σοι τοῦτο; Τὸ πῶς ἐπὶ Θεοῦ μὴ ζήτει. Πώς ἔσται σοι τοῦτο; Ός Ἡσαΐας προγράφετος φάσκων· « Ίδος ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ Ιησοῦ· » τὸ ξένον σε προγράφεται, ἐν δὲ λέγω σοι, διτὶ τεχνεῖς υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ δόνομα αὐτῶν Ἰησοῦν· » αὐτῷ ἡ δέξια εἰς τοὺς αἰώναςτὸν αἰώνων. Ἀμήν.

B

C

D

A erit magnus et Filius Altissimi vocabitur^{**}. Ut orum tibi bonorum nuntius accedo, etiam si extra naturam sint quae dico; attamen a conditore totius rerum naturae nihil obliquum, nihil tortuosum; sed recta omnia, et suavem atque planum ordinem spectantia. His capti promissis Virgo, omnius prava suspicione liberata, non ultra quasi diffusa tacuit, sed ait angelo: « Quomodo flet mihi istud, quoniam virum non cognosco? » Quid corte res meum, aurēmque insolita voce attonitam reddis? Quid rem annuntias a saeculo non auditam? An prægnans inveniar, qui viri experimentum capiam? « Quomodo flet mihi istud? » Mater vocabet, et materni partus doloribus expres ero? « Quomodo flet mihi istud? » Mammam præbebo, pannis involvam, puerum lactabo, cur quod me spectat non intelligam? « Quomodo flet mihi istud? » consentaneam profer mihi causam, ut obscuram illam uteri gestationem intelligam. Insolens fuit Evæ generatio, attamen ex viro illa sumpta fuit^{***}; causa que fuit qua ejusmodi massa ratio cognoscereatur, quoniam scilicet ex illo, quae pro illo, sumpta est: proprius locus proprio loco repletus est. Insolenter Evæ generatione Adami generatio; attamen illa scriptio tradita ac enarrata fuit, notumque est qua ratione repente facta sit. De accepto scilicet limo terræ Creator, animal deiforme, preparavit, ne tem primum parentem. Ut illa nota sunt, hoc item declara mihi, quandoquidem id quod antedixisti mihi, illa alia longe superat: « Quomodo eris mihi istud, quoniam virum non cognosco? » Tum Gabriel ad Virginem: Quomodo erit tibi istud? a me, Virgo, modum queris ediscere? An potest servus scopum nosse domini cui? Quomodo erit tibi illud? Nuntius, non interpres, missus sum. Quis novit mentem Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?^{**} Que audio loquor, nihil a me configno. Quomodo erit tibi istud? Apud Deum ne queras quomodo. Quomodo erit tibi istud? Quemadmodum Isaías prænuntiavit dicens: « Ecce Virgo in utero habebit^{***}: te in utero habiturum prædicti, ego autem dico tibi, quod paries filium, et vocabis nomen ejus Iesum: ipsi gloria in secula saeculorum. Amen.

^{**} Luc. i, 30, 31. ^{***} ibid. 34. ^{****} Gen. ii, 23. ^{*****} Isa. xl, 43. ^{*****} Isa. vii, 14.

IN SERMONE DE ANNUNTIATIONE SANCTISSIMÆ DEIPARÆ MONITUM.

Spurium esse hunc sermonem nemo jam eruditus non judicat, cum sole clarior sese prodat styli hujuscem ab Athanasiiano discrepantia. Athanasiī enim oratio nitida puraque est: contra vero hujuscem scriptoris ita perplexa et obscura, ut vix intelligatur: quod est, ait Tullius (30^{****}), in oratione vitium vel maximum. Ad hanc nugae hic comparent permulta, sagaci quovis homine, ne dicam Athanasiō indignar, ut est inepta illa etymologia vocis οὐσία, ab οὐσίᾳ, et alia ejusmodi: vocesque complures Athanasiō ignota, ut sum illa, Θεοτοπίστατος, ἀνθρωποποιότας, ἀρχίθεος et ὑπεράρχιος, et aliae quas bene multas, pro brevitate opusculi, huc contulit scriptor iste; ita ut inferiorem omnino Græcitatem redoleat. Et sane quæ de Christi hypostasi.

(50^{****}) De oratore.

et de duabus in Christo naturis subtiliter disputat, suadent eum, post synodas Ephesinam et Chalcedonensem, scripsisse. Quarum etiam synodorum ipsissimis verbis utitur in locis infra notandis. Quae vera de duabus in Christo voluntatibus edisserit, arguere videntur eum post vulgatam Monothelitarum heresim vixisse. Sed libertas Baronii hac de re dissertationem, a fratribus nostris Roma nobis transmisam, hic apponere. Qui clarissimus Annalium scriptor cum Latinam Nannii versionem textu Graeco clariorem solum legerit, stupendum styli perplexitatem non animadecerit.

EPISTOLA APOLOGETICA CÆSARIS BARONII ADVERSUS OBJECTA THOMÆ STAPLETON.

AD MODUM REVERENDI PATER S. P.

333 I. Esi non litteris ad me datis, missis tamen ad amplissimum cardinalem Alanum, scriptis tuis, me provocasti ut hunc, vir optime ac disertissime, epistolam apologeticam redderem. Ergo sane animo tuus sanctus Hieronymus, quod alii priusquam ipse legisset que sanctus Augustinus in commentatoris a se editi esse emendare significasset; sed nihil est quod hoc nomine tibi succensem, quia potius excusum, quod ex his, que natura hominum erit, sicut Abraham non putaret in Gerarum aliquem repesciri, in quo Dei timor messel; ita fortasse existimasse me, non sine stomacho lecturum esse ea, que neos palam facerent ei emendandum errores. At quemadmodum magnum illum Patrem falti contigit, eodem quoque modo scias, si ad existimasti, ut tu hanc opinacione deceptum. Etenim illud mihi semper in ore: *Cripti me justus, si modo juste; immo nec refutatio, si iniuste, quod sciatis ex his, que ulcumque in controversiam vocantur, veritatem magis illustrans reddequit, perspicuum.* Que quidem, etiam ex quo libenter animo a quibet eruditio viro ferenda sunt, quanto magis a meo Thoma, Anglicane Ecclesie ornamento, sacrarum litterarum antistite, fidei confessore, martyri candidato, et Ecclesie catholice amboiusque propugnatore, non dico toleranda, sed expedita sunt. Etenim, cum ex sententiâ Clementis Alexandrinî, nullius scripta uia feliciter currant, quibus aliquid non obiect jure valeat, in lucro mihi erit, si tolem tantumque noctus ero monitorum, correctorem atque emendatorem.

II. Nullum ergo hac ex causa sit iurij inter me et te. Non autem addam, quod magnus Pater ille subdividit: *Si ad dexteram terreni, ego ad sinistram pergit, immo audientis fidemque ingenerat illud Petri:* Sequatur quocumque ieris: quod sic existimare bene consuleamus catholicos pietati, si junctis sinu dexteris, unanimes pro veritate certemus. Sed nec velim putes alia me incedere via, si interdum contingat hanc insistere tuus rectius. Est enim secundum Isaiae evanescere in Ecclesia, semita aliqua via, haecque non duo trahentes, sed una via sancta vocata. Quoniamque nuncupamus dicentur ab invicem dissentientes, cum diversa semita in via una ad unam veritatem libero pede tendimus, et si aliqua in re aliquando inter nos discrepare contingat, ut modo accidat.

III. Legi perutilam consutationem tuam mea assertionis de hominâ quo exstat apud Athanasium de sanctissima Deiparab, quam non Athanasius esse, sed auctorius qui post Nestorium exercerit, affirmavi. Evidem quod atio veloci cursu tendebat oratio, namvis leviter, sicut et obiter, atque in transitu ex traucte licuit; existimare tamen potuisse illa sufficere, ad declarandum illud Athanasii opus non esse, mihique liberter arrisuros fore omnes viros eruditos, cupidos veritatis. Idque complures fecerunt mihi adgradantes, quod spurious filios a legitima segregarent: quippe qui eandem accusatus perlegerint, facile persuasi sum dissidente adeo diserte, voragine proprietate exquisite adversus Nestorium agentem, longe diversum ab Athanasio esse illius fractius auctorem. Quas tu voces, et si ex sententia vol. Cyrrilli, vel aliorum etiam ante Nestorium tempora tibi vindicis ex diversis auctoribus, certe quidem tempore Athanasii, quod nulla huiusmodi vigeret heres, hanc adeo exacta requiri videbatur earundem vocum expressa proprietas: nam idem ipse Athanasius, de quo veritutem quiesco, pro voce persona, interdum natura nomen usurpat in libro De Incarnatione Verbi, quem locum (ne quis putet texsum esse depravatum, vel interpretetur non assueatum) hic ex Cyrrilo reddemus, qui cum citat, tum in libro De fide ad reginas, tum etiam in Apologetico, ubi huc vel verbis ipsius: *« Conficiunt etiam esse ipsum Filium Dei et Deum secundum Spiritum, filium hominem secundum carnem, non duas naturas, unum Filium: unum quae adoratur, unum non adoratur, sed unum naturum Verbi Dei incarnatum, et adorabilem cum carne sua una adoratione, non autem duos filios. »* Hoc ipse: quoquidem exemplo appareat, tam distincke, atque proprie, tamque explorante, et abunde de duabus naturis loqui, præ se ferre auctorem ejus hominâ esse Nestorii potius temporis scriptorem quam Athanasium.

IV. Id quidem et illud magnopere persuaderet, quod cum exactissima facta sit scriptorum Athanasii indagatio, tum a Cyrrilo ejus sedis episcopo, penes quem ejusdem Athanasii facurbationes assererabantur, tum ab aduersariis, qui quod aripius non inventaverint, librum ad Episcopatum, ut idem Cyrrilus testatur, corrumpentes, in summum ipsorum malantes sententiam, fecerunt pravi dogmatis assertorem. Utilem gentium, quarum horum ista definit, ut non modo Cyrrillus non reperiatur, sed nec tota doctissimi episcopi qui conseruaverint ad quodvis conciencia concilia, Ephesinius et Chalcedonense, quintani et sexiani apnodos, in quibus de eidem actum est, cuius una tantum incepito ab exactam seruan et nominum definitiōnem, et tanti auctoris præstantiam, talis superquererat ad Nestorium atque Euthychem, et alios hereticos confutandalos? At in conjecturis his, quamevis hanc levioris est ipse sint argumenti, diutius immorandum non est; cum fortissime adsancti ab auctore ipso petitis probationes, atque in primis illa.

V. Quid enim est quod adeo exerset: ibi auctor has voces. *Christum hominem Deiferum: quibus tamen, nisi ipacmet tradit, germane sensu acceptis, nisi sunt Patres Nicani concilia, atque soror, ut auctor est Theodoretus contra Cyrrilum in Anathematismo, sanctus Basilius una cum aliis ante Nestorium heresiarcham, qui primus his abusus est vocibus, ad suam heresim statuerunt?* Sane quidem quod illas detestatur voces, que Athanasii temporibus pie sancte dicitur a Potribus conservaveruntur: a Nestorii vero tempore sunt vetite, perapicue absque dubitatione aliqua demonstrantur, auctorem illum post exortum Nestorii heresim ex scrupulis. Ut autem eadem voces, Christus homo Theophorus a pīis omnibus responserunt, solus Nestorius in causa fuit, qui eas haereticis veneno infellas reddit exscraviles, ut pluribus docet Cyrrilus in libro De Incarnatione Unigeniti, cap. 22 et 25, nec non sanctus Joannes Damascenus agens contra Nestorium, cuius verba recitat Euthymius in Panoplia: quibus plane testutorum Nestorium, ad suum astrundendum heresim, Christum Dominum nostrum appellasse Deiferum. Ob id itaque in quanto Cyrrili anathematismo a concilio Ephesino recepto, illa definitio habetur: *« Si quis Christum Deiferum hominem audeat dicere, et non potius Deum secundum veritatem, uia thema sit. »*

334 VI. Rursum vera quomodo potuit has si impias voces Athanasius exhoruisse, qui alias minoris efficacia usus fuit? Fortioris vis est dicere, Christum hominem Deiferum, quam asserere Christum hominem Dominicum, prout ipse dixisse repperitur in Expositione fidei, ad finem, et in Sermone majori adversus Apollinarem, qui citatur in concilio Lateranensi sub Martino (31) papa et martyre, actione, v. Qui ergo dicere non veritus est Christum hominem Dominicum, certe quidem hand uilesse potuit asserere Christum hominem Deiferum? Quid igitur his evidenter, rogo, quidve firmius dici potest ad insinuandum auctorem ilium esse non potuisse Athanasium, sed alium, qui post Nestorii vicerū tempora?

VII. Sed quoniam hoc salis superque ad hanc sententiam confirmandum substantianque videri possint: ex quo tamen semel copi loqui, adjiciam alia. Cum enim auctor quam exactissime que sunt in Christo duas voluntates dueque operationes pertractat, redargens hereticos qui alter sentirent: quis non videt ipsum urgere, conjurare, immo confundere Monothelitas? Sed reddamus hic verba ipsius: *« Dua voluntates predicanus, sed nequumq[ue] duas voluntates, aut duas operantes, sed unum volentem secundum unitatem persone: contra duas voluntates, duas operationes secundum peculiares huiusque naturæ rationem.* Hoc igitur modo divinum Incarnationis mysterium predicanus, hereticorum blasphemiam repudiatus, in quibus ipsos relinquentes transiit. Hac auctor. Sed quosnam hereticos urget, quarto, nisi Mo-

monothelitam? Quinam vero vel Athanasii tempore, vel etiam ante fuerunt heretici, qui de una in Christo operatione, et unica voluntate a deo explicite disponent, ut incumberet Athanasio tam exacta definitio eius arguere? Sicque plane enim liquidum est concordia ex suis ipsius verbis mucrone, ea scriptissime post exortum Monothelitarum heresim.

VIII. Quoniam enim ex mihi recantanti palinognat omnis incurruit, quod in notis ad Romanum Martyrologium dixerunt, homilium ita ascribentur esse Cyrillo Alexandrino potius quam Athanasio: cum nonnisi auctiori, qui vixerit post proditionem Monothelitarum heresim scripsi rite valeat; tantum ut si concedam eum esse Athanasium tribuendum. Sed si in his rebus dubitis conjecture sit locus, dicere, ob similitudinem nominis, esse Anastasii episopos Antiocheni sanctitate et eruditione clarissimi; cuius nobis ingeni nouilla monumenda superseruit. Hec quidem, que de Athanasio dicta sunt, hanc affirmare me puto cum Ecclesiis detramento: non enim ex his superseruit senti, que, cum si columna et instrumentum veritatis, procul abhorret, ut instar Essorum Corniculae accidit querari, cum pulchrior sua fulget simplex veritas multata. Vale, frater, hasque accepit litteras defensionis testes, alias mea ergo te benevolentie et observantie obscides. Romae Kalend. Novembris, anno Domini 1592.

CAESAR BARONIUS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ηηουκτικόν είς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Δεσποινῆς ἡμῶν Θεοτόκου.

S. P. N. ATHANASII

Sermo in Annuntiationem sanctissimæ Dominiæ nostræ Deiparæ (32).

4. Τούς δείνους Ιεροκήρυκας ού πρός τὴν ἀσθενείαν /
τῆς ἀκρόστεως δεῖ ἀποβιλέπειν ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαι-
τουμένην δύναμιν, καὶ ὑπόθεσιν, καὶ αἰτίαν, ἢν ἐπι-
θεωροῦνται, προσθήσει καταστογῆς εσθιού τοῦ κηρύ-
γματος. Διὸ καὶ νῦν ἐπὶ τὸ κηρύγμα τοῦ δείνου Εὐαγ-
γελίου τῆς Θεοτόκου καὶ Μητρᾶς τοῦ Θεοῦ ἔχοντας
τιμᾶς, καὶ τούτῳ μέλλοντας ἀνακηρύξτεν πρὸς συ-
λέυσιν (33) τῆς ἑορτῆς, ἀνάγκη, καθ' ὑπόθεσιν καὶ
αἰτίαν τῆς ἀσφάρκου καὶ ὑπέρθεου Τριάδος, τὴν σάρ-
κωσιν τοῦ ἑνὸς τῆς ἀγίας Τριάδος ἀστινέντας· Ἐάν
γάρ μη προστελθῆται (33') τὰ περὶ Τριάδος, τὰ περὶ
τοῦ ἑνὸς ασφάρκωντος πῶς ἔξελθωμεν; Οὐδέκουν δέον,
ἐκεῖνον ἐπαναγγένοντας τὸ λόγον, μετέρχοντα εἰς
τὰ κατὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ οὕτως τὰ κατὰ τὸν εὐαγ-
γελισμὸν ἐπακούειν (34). Καὶ πρότερον ἐπισημαίω-
μενον, ὑπαναμυνθῆσκομεν, ὅτι μία τῶν διαποτικῶν
τρώστη τε καὶ πάνεπιπος ἑορτῇ, κατὰ τὴν τῶν πρα-
γμάτων τάξιν καὶ σύνταξιν τοις κατειπέμενον ἐν τοῖς
κατὰ Χριστὸν κηρύγμασιν, ὑπάρχουσα, τοῦ δείνου
εὐαγγελισμοῦ κλήτῃ ἀγίᾳ ἡμέρᾳ, περὶ τῆς ἁξιωματοῦ
καταβάσεως τοῦ. Ήλιος τοῦ Θεοῦ κατασκεύει τὸ κη-
ρύγμα. Καὶ γάρ κατελθόντα αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν
πιστεύομεν, καθός καὶ ἀνέλθοντα δομολογοῦμεν.
Δέον τοίνοις ἐπιλημμένος τοῦ δείνου κηρύγματος,
ἐκεῖνον ἀρέσασθαι, θένει καὶ διαστέλλεσθαι δυνήσται
τὰ λεγούμενα.

2. Πιστάνουμεν τογαρού εἰς Πατέρα, καὶ Γόνι, καὶ δικιον Πνεύμα, Τριάδα ὑποτάσσων, ἀδείσπαστον ἔχντων τὴν διαιρεσίν, καὶ τὴν ἐνωσιν ἀσύγχυτον. Οὐδὲ γάρ κατὰ τοπικὴν διάστασιν τὴν διαιρεσιν τῶν ἀγίων τριῶν θεαργικῶν ὑποτάσσων πρεβεῖνομεν, οὐδὲ συγχυτικὴν τὴν ἐνωσιν ἀλλ' ἀδείσπαστον τὴν διαιρεσίν, καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἐνωσιν, ἐν νομῷ τοῦ Θεοῦ, Εκοντα (35) κατὰ μίαν μονάδα ευτάσσων. Έπειτα καὶ ἐν

(32) Titulus in Basil. et Felc. 6: Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθαν. ἀρχ. Ἀλεξ. κηρυκτικόν, etc. In Anglie, vero: Τοῦ ὁσίου πατ. ἡμ. Ἀθ. πατριάρχου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν εὐαγγελισμόν.

(33) Edit. Commel. snta, προστυγέλευστν.

1. Divos sacrarum rerum præcones, non infirmatatem auditorum spectare oportet; sed requisitam vim, argumentum et causam: quam præ oculis habentes, de predicatione conjecturam facere convenit. Quare etiam nunc ad predicationem divini Evangelii de Deipara, ac matre Dei nos conferentes, concionatior ad conventum festivitatis hujus, necessarium est ut in arguimenta incorporeæ et divinissimæ Trinitatis, incarnationem unius ex Personis ejusdem Trinitatis in medium proponamus. Nisi eni distincte de Trinitate actum fuerit, quæ ad unam personam incarnatam pertinent, quomodo expendi poterunt? Quamobrem par est ut inde orsi, transeamus ad ea quæ incarnationem spectant, atque ita de Annuntiatione consequenter verba faciamus. Ac primum quidem illud memoria subiectum duximus, unam ex Dominicis festivitatibus, maxime venerandam, et primam ordine rerum pertactandarum in predicationibus que Christianum respiciunt, quæ divina Annuntiationis sancta dies nuncupatur, descensum Filii Dei ex coelo denuntiare. Nos enim eum de celo descendisse credimus, ut et eundem ascendisse confitemur. Oportet igitur nos divina predicatione institutos, inde ordiri sermonem, unde quæ pertactanda nobis sunt, probe distinguiri poterunt.

C 335 2. *Credimus itaque in Patrem, et in Filium, et in Spiritum sanctum, Trinitatem hypostasium, quae distinctionem inter se habent indissolubilem, et inconfusam unionem. Non enim secundum intervalla locorum, distinctionem trium sanctorum divinarumque hypostasium praedicamus, neque inconfusam unionem; sed distinctionem sine nlla distantia, et inconfusam unionem, cui nomen unum est, Deus,*

(33') F. προδιασταλῇ καὶ, vel προδιαστέλληται.
Εστ.

(34) Ἐπαχούεται. De vocis hujus variis significacionibus consule *Onomasticon*.

(35) F. Εχουσαν.

secundum unam singularitatem constitutionis. Si quidem unum Deum in Trinitate personarum contineatur, nullum principium, nullumque tempus, in unaquaque sanctorum divinarumque hypostasium constituentes, juxta peculiarem earum proprietatem: Patrem, ingenitum, dicentes, Filium, genitum; Spiritum sanctum, procedentem. Patrem sine principio et sine tempore esse existimantes, Filium sine principio et sine tempore praedicantes, Spiritum sanctum sine principio et sine tempore contientes: non ut prior sit Pater, posterior Filius vel Spiritus sanctus, sed simul Patrem et Filium et Spiritum sanctum, secundum unam principio et tempore carentem, ac supersubstantialem unitatem existentias coientes: unum Deum in tribus proprietatis credentes, vereque glorificantes: non quasi alium Deum Patrem prius existentem, nec alium Deum Filium posterius inductum, nec alium Deum Spiritum sanctum postea excoigitatum, secundum blasphemias haereticorum; sed unum Deum in tribus hypostasisibus esse docentes, unam habere substantiam, virtutem et efficaciam, et quaecunque alia de substantia considerantur, theologicice docentur, celebrantur.

3. Et ut formam sermoni demus, necnon plenitudinem et consummatum, que theologicus docentur teneamus. Quae si ut illa, et circa quænam versentur deinceps audiamus: nimirum dici illum increatum, incorporeum, tempore et principio carentem, sempiternum, indesinente. infinitum, eternum, incognitum, ineffabilem, nullius figurae, investigabilem: Deum deorum, Dominum domino-regum, Regem regum, omnipotentem, factorem, creatorem, lumen, vitam, sanctum, bonum, immortalem, fortem, cunctipotentem, et quæcumque similia per excellentiam et aetilogiam dicta. Non quod singula substantia dicantur, sed circa substantiam, quasi et duo aut pluribus ad unum habeant relationem (qualia esse dicimus quæ divisa sunt), quæ coalitio et plenitudo deitatis dicuntur, secundum Scripturam; non quod ad unam unius substantiam referantur, sed ad unamquamque sanctorum trium personarum æquilater spectentur et doceantur. Quare ipse unigenitus. Deus ait: « Omnia quæcumque habet Pater mea sunt »¹⁰. Et ad Patrem ait: « Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et glorificatus sum in eis »¹¹. In omnibus namque in quibus theologicis glorificatur Pater, in hisdem glorificatur Filius et Spiritus sanctus. Atque inde perfectus Deus dicitur Pater, perfectus Deus Filius, et perfectus Deus Spiritus sanctus. Siquidem nihil ulli deficit ex plenitudine divinitatis: sed æquilitatem habet unusquisque omnium proprietatum, quibus æquilater plenitudo deitatis conspicitur. Nam ex derivatione Iosu [id est æqualis] Iose [id est æquilitas] dicitur, feminæ terminacione quæ est æquilitas multorum complexio. Quibus enim æqualis

A Θεὸν ἐν Τριάδι προσώπων καθομολογοῦμεν, τὸ διαφέρον καὶ διχρονον καθ' ἀκάτητον τῶν ἀγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τάττοντες, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν εὐτὸν ιδιότητα· ἐν Πατέρι τὸ ἀγένητον, τὸ Υἱῷ τὸ γεννητόν, ἐν τῷ Πνεύματι τὸ ἐκπορευτόν· διαφέρον καὶ διχρονον τὸν Υἱὸν κατατγέλλοντες, διαφέρον καὶ διχρονον τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον καθομολογοῦντες· οὐ πρότερον τὸν Πατέρα, καὶ διστορον τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεύμα, ἀλλ' ἡμῖν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεύμα, κατὰ μιαν διαφέρον καὶ διχρονον ὑπερόπους μονάδα ὑπάρχειν σύνοντες, ἵνα θεὸν ἐν τρισιν ιδιότησι πιστεύοντες καὶ ἀληθῶς δοξάζοντες, οὐχ ὡς δόλον θεὸν τὸν Πατέρα προπάρχοντα, καὶ δόλον θεὸν τὸν Υἱὸν διτερον ἐπιπολεύοντα, καὶ δόλον θεὸν τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον ἐπιπολεύοντα, κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς βλασφημοῦντας· ἀλλ' ἵνα θεὸν ἐν τρισιν ὑποστάσει θεολογοῦντες, μιαν ἔχοντα τὴν εὐστον, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ δοσίς περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται (36) θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα.

B 3. Καὶ ἵνα τύπον δομεν τῷ λόγῳ, καὶ διδροειδα διηγήσαμε, τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχωμεν. Τί δὲ ταῦτα ἔστιν ἢ περὶ τῆς ταῦτα, καθεῖτης ἀκόσιων· διτὶ τὸ δικτιον, τὸ ἀσύμματον, τὸ διχρονον, τὸ διαφέρον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ διπλον, τὸ αἰώνιον, τὸ διγνωστον, τὸ διερμήνευτον, τὸ δισχημάτιστον, τὸ ἀντιγνωστον, τὸ θεὸν θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ Κύριον κυρίου, τὸ Βασιλέα βασιλεύονταν, τὸ παντοκράτορα, τὸ ποιμενογένον, τὸ φύσις, τὸ ζωὴν, τὸ ἀγνοι, τὸ ἀγαθόν, τὸ διάνοιαν, τὸ ισχύρον, τὸ παντοδύναμον, καὶ δοσίς κατὰ τε ὑπεροχῇ καὶ αἰτιολογίᾳ, οὐχ ἔκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τῆς οὐσίαν· ὡς ἐκ δύο (37) καὶ πλειόνων ἐπὶ ἐν ἔχοντα τὴν διαφορὰν κατὰ τὸ ἐπιμεριζόμενον ἐμάδομεν, ἀ καὶ διδροειδα καὶ πληρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν Γραψήν· οὐ κατὰ μιαν ὑπόστασαν μόνον διάγνοντα, ἀλλὰ καθ' ἀκάτητον τῶν ἀγίων τριῶν ἐπίστον θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Διτὶ καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς θεὸς φησι· « Πάντα δια ὁ Πατήρ, ἡμά τοι»· καὶ πρὸς τὸν Πατέρα λέγων· « Τὰ ἡμά πάντα σοι ἔστι, καὶ τὰ σὸν ἕρα, καὶ δεδίδαματα ἐν αὐτοῖς. Ἐν ὅπασι γάρ οἵδις δοξάζεται ὁ Πατήρ θεολογούμενος, ἐν αὐτοῖς διδέξεται καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον. Καὶ ἐντεῦθεν τέλειος θεὸς ὁ Πατήρ λέγεται, καὶ τέλειος θεὸς ὁ Υἱός, καὶ τέλειος θεὸς τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον. Ἔπειτε μηδὲν ἔλλείται τοῦ περὶ τὴν θεότητα πληρώματος ἔκαστον· ἀλλ' ίσιαν ἔχει πάντων τῶν θεωρημάτων, ὃν ἐπίστον καὶ τὸ πληρωμα τῆς θεότητος θεωρεῖται. Ἐκ παραγωγῆς γάρ τοι ίσου, ίσια λέγεται θηλυκῇ ἐκφορῇ ἡ τῆς ισότητος τῶν πολλῶν ουσιαστικῆ περιβλήφις. Ὄντας (38) ίση τις έστιν οὐσία, διαπερνῶν θεωρημάτων, ίσια λέγεται, ὥσπερ καὶ δοσίς καὶ μία. Καὶ ἐπειπερ ίσια λέγεται κατ' ἐπιμολογίαν, τροπῇ τοῦ·

¹⁰ Joan. xvi, 15. ¹¹ Joan. xvii, 10.

(36) Anglic., θεωρεῖ.
(37) Anglic., ὡς ἐκ δύο.

(38) Γάρ deest in Angie.

εἰς οὐ καὶ πλεονασμῷ τοῦ στοιχείου, οὐσίᾳ διεργη-
νεύεται, ὡς οὐσίᾳ τις συστατική ὑπάρχει, τὸν ἐκ πλεονα-
σμῶν ἐπὶ μίλων μενάδα ἔχονταν τὸ δέρμασμα. Καὶ οὐ-
τοῖς εἰς τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενέμενον δινθρωπὸν
ἀποβλέποντες (38), κανονίζομεν, ὅτι ἡ σύστασις τῶν
περὶ αὐτοῖς ιδιωμάτων, κατὰ τὴν αὐτοῦ ὑπάρξην, οὐ-
σίᾳ προσαγορεύεται, ὡς οὐσίᾳ περιῆψει καὶ περιοχῇ
τῶν πλεονάσμων, ἐπὶ τὸν ἔχονταν τὸ ἐαυτῶν δέρμασμα.
Καὶ γάρ τὸ κτιστὸν εἶναι τὸν δινθρωπὸν, τὸ νερὸν,
τὸ λογικὸν, τὸ ἐμφύκον, τὸ σωματικὸν, τὸ παθητικὸν,
τὸ φευστὸν, τὸ χρυσικὸν, τὸ θυητὸν, τὸ γεννητὸν, τὸ
φθερόν, τὸ αὔξετικὸν, τὸ τρεπτὸν, τὸ ἀλλοιωτικὸν(40),
τὸ λυπτόν, καὶ διὰ διλλα τοιαύτας κατὰ ἀναλογίαν καὶ
ἐκλογισμὸν ἐπίσης ἐπὶ τὸν δινθρωπὸν λαμβανόμενα
κατὰ τὸ Ισον, Ισοία λέγεται, καὶ τροπῇ καὶ πλεονασμῷ
τῶν στοιχείων, οὐσίᾳ προσαγορεύεται, κάνετεν τὸ δέ-
ρμα τῆς ἀνθρωπότητος ἐρμηνεύεται, τὸ συμπλη-
ρῶν αὐτῆς τὸ δέρμασμα, κατὰ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς
σύστημα.

οὐσίᾳ vocatur : atque hinc plenitudo humanæ naturæ explicatur, quod ejus constitutionem.

4. Εν οἷς σημειούμεθα, διτὶ οὐδὲν τούτων καθ' αὐ-
τὴν οὐσίᾳ λέγεται τῶν κατὰ τὸν δινθρωπὸν ιδιωμάτων
δέρμασμάτων. Οὐ μή τι τούτων ὑπόστασις λέγεται·
ἀλλὰ κοινῶς μὲν, οἴον ἀπολύτως ἐπὶ πάντων συναγ-
ματα, οὐσίᾳ λέγεται τῶν κατὰ τὸν δινθρωπὸν ιδιω-
μάτων τὸ δέρμασμα· Ιδίως δὲ καὶ τοῦ ἑνὸς ὑπόστασις.
Οταν μὲν οὖν κοινῶς ἐπὶ πολλῶν ταῦτα θεωρήται,
οὐσίᾳ προσαγορεύεται· διτὶ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ιδίων συ-
νάγηται, ὑπόστασις ἐκονομάζεται. Καὶ ὑπότερον πάλιν
εἰς τὸν κατ' εἰκόνα καὶ διοιστὸν Θεοῦ γενέμενον δι-
νθρωπὸν ἀποβλέποντες, ἀμα τοῦτον νοῦν (41) καὶ λό-
γον καὶ πνεύμα καθερώμεν, καὶ οὐδὲν τούτων πρό-
τερον οὔτε θυτερον, ἀλλὰ κατὰ ταῦτα συνέστη, καὶ
ἔνα μὲν λεγόμενον, τριάδα δὲ νοούμενον, ὡς οἷον καὶ
τὸν νοῦ μὲν ἀγένητον, γεννητὸν δὲ τὸν λόγον, καὶ
τοῦτον κατὰ καρδίν μελανούμενον, καὶ ἐγγραφόμε-
νον, καὶ ἀποτελέμενον· οὗτος καὶ ἐπὶ τὸ πάντων
Θεοῦ, τὸν μὲν Πατέρα ὡς νοῦν ἀγένητον, τὸν δὲ Υἱὸν
ὡς Λόγον γεννητὸν, καὶ τοῦτον ἀποστελλόμενον, κα-
τὰ καρδίν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος, οὐχ ὡς
περιφρακήν κατὰ καρδίν καὶ χρόνον πρὸς χρέαν ἀπο-
γεννήσαντον, ἀλλ' ὡς ὑποστατικὸν, καὶ αὐτόχρονα
τοῦτο δύτα, καθὼς καὶ γεγένηται (42). “Απαξ γάρ
γεννηθεῖς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις ἔστι, στάσις
ἀδιάλυτον ἔχων, ὡφ' ὧν καὶ εἶναι πέψυκε. Τὸ γάρ
ὑπόστατις· κατ' ἐπιμολογίαν διερμηνεύεται ὑπό-στασις.
Καὶ γάρ ὡς νοῦς ὁ Πατήρ, κατ' αἰτίαν τοῦ γεννητοῦ,
ὡς γεννητὸν τὸν Υἱὸν τὸν αὐτὸν ξεῖ. Διό καὶ δι' εὐση-
γελιστὸς ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τὸ « πρὸς » ἀναγέγραψε
λέγον· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς
τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, » Οὐκοῦν Ισοδύνα-
μον ἔστι, καὶ καθ' ἓν σημαινόμενον ἐπαναστρέψον
τὸ, ὑπὸ, καὶ πρὸς, κατὰ πρόθεστον τοῦ δινόματος προσ-
κείμενα.

⁴¹ Joan. 1, 3.

(38) Anglicanus solus, quem sequitur edit. Parisiensis, ἀποβλέποντες. Edit. Comm. et alii, βί-
ωντες.

(40) Anglic., τὸ ἀλλοιωτόν

A est substantia, diversis tamen proprietatibus, ista,
dicitur, ut et sola et pia. Et cum ista etymologice
dicatur, conversione τοῦ i in o, ac deinde additione
littere u, οὐσίᾳ efficitur, quasi sit, velut constans
quadam existentia, rerum, quae ex multis in uni-
tatem coalescent. Atque ita hominem in Dei imagine
factum spectantes, definimus: quod scilicet constitutio
ejus proprietatum, secundum ejus existentiam, essentia appelletur, utpote quae sit complexio
et comprehensio multorum, quae in nouum 336
coalescent. Nam quod creatus sit homo, quod in-
telligens, quod rationalis, quod animatus, quod
corporalis, quod patibilis, quod fluxus, quod tem-
poralis, quod mortalis, quod genitus, quod cor-
ruptibilis, quod vegetabilis, quod mutationi, varie-
tati et tristitia sit obnoxius, atque his similia:
quae habita ratione aliqua proportione, in homine
secundum aequalitatem, ista [hoc est aequalitas] di-
cuntur; mutationeque ac peonasco litterarum,

4. In quibus annotamus nullam earum proprietatum que in homine coalescent secundum se οὐσίαν
vocari, nec quidquam borum, ὑπόστασις: sed conjunctim et omnibus coactis, coactervatio proprietatum hominis, οὐσία, seu essentia dicitur; proprie-
verò atque in uno ὑπόστασις, seu subsistentia. Cum itaque et commune de multis bæc cogitantur, οὐσία,
seu essentia noncupatur; cum autem de uno pro-
prie colliguntur, ὑπόστασις, seu subsistentia nomi-
natur. Et sicut iterum, quando hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum conspicimus,
una mentem, verbum et spiritum apprehendimus,
nec horum quidquam vel prius vel posterius, sed pariter consistunt, atque unum quidem dicuntur,
sed trinitatem esse quodammodo cogitamus: atque
mentem quidem ingenitam, verbum autem genitum,
ipsumque pro tempore atramento exaratum, scri-
ptum ac missum; ita quoque et in universorum Deo,
Patrem quasi mentem ingenitam, Filium quasi
Verbum genitum, ipsumque missum, quo tempore
placuit paternæ voluntati; non quasi prolatum, ali-
quo tempore et momento, ad quemdam usum ge-
nitum sit, sed quasi subsistens, ac per se existens,
quemadmodum et natum est. Senel namque geni-
tus ex Patre hypostasis est, indissolubilam habens
existentiam, sub iis quæ esse ipsius constituant.
Nam hypostasis, secundum etymologiam, explicatur
subexistentia. Siquidem Pater, utpote mens,
quatenus est geniti causa, quasi genitum Filium in
se habet. Quamobrem evangelista, hujus vocis loco,
ὑπό [id est « sub »] πρός [id est « apud »] conscripsit
dicens: « In principio erat Verbum, et Verbum erat
apud Deum, et Deus erat Verbum ». Idem itaque
sibi vult, et ad unam eamdemque significationem
redit, ὑπό, et πρός, cum nomini adduntur.

(41) Ita Anglic., recte. Editi vero, ἀμα τοῦ ἐν
νοῦ.

(42) Anglic., γεγένηται.

5. Igitur ὑπόστασις est Filius, quasi sub Patre A existentiam habens, nec sine Patre, sed apud Patrem semper existens, neque aliam quam Patris voluntatem habens, neque aliam potestatem, vel operationem, ut neque aliam substantiam; sed cum omnia quæcunque Pater habet, habeat et ipse Filius, consubstantialis est Patri et Spiritui. Hic juxta paternum consilium, antiquum atque verum, utpote magni consilii Patris angelus, mirabilis consiliarius, qui olim ut Verbum Patris multisfariam multisque modis locutus est patribus in prophetis; novissimis diebus his, locutus est nobis, incarnatus et homo factus: qui, ut ait, et sacerdot fecit: non quod diis quibusdam portentosis suam providentiam commiserit, ut aiunt ethnici; sed ipse Filius ex Patris beneplacito, et Spiritus sancti cooperatione, omnem rerum providentiam accepit. Siquidem communione ostendens ejusdem et unius providentiae atque operationis ait: «Pater natus usque modo operatur, et ego operor»¹¹. Non enim secundum aliam et aliam providentiam Pater et Filius operantur, sed secundum unam atque eandem substantialiem divinitatis operationem. «Qui cum sit» (ut ait iterum praecite ille) «splendor gloria et figura substantiae ejus,» palamque etiam est et Patris: feratque «omnia 337 verbo virtutis ipsius, purgationem peccatorum nostrorum faciens, sedet in dextera magnitudinis in excelsis»¹². Conversus autem sermo in eamdem reddit cogitationem, considerando scilicet splendorem, quasi radium ex toto sole ortum, quasi scilicet ex disco totum solem continente oriretur, indiscretum habere fulgorem; et figuram, esse ostensionem substantiae illius, per quam figuratur.

6. Quemadmodum enim annuli signatorii character impressus eamdem habet expressam imaginem, qua etiam sigillum nuncupatur, quæque secundum substantiam in nullo deficit; ita quoque Filius eundem quem Pater fert characterem. Neque enim character expressus variat, sed invariabilis manet, iuxta eam qua in annulo est figuram, sive in cera sive in auro exprimatur, pro ratione regii denarii: et sic divina Filii figura substantiae Patris invariabile sigillum est; et ferens omnia verbo virtutis auz, secundum ipsum proprium suum characterem, carnem quasi ceream in se suscepit, eamque in semelipso obsignavit (qua res sane neque impossibilis, neque incredibilis est); ut tempore paternae voluntatis, ut character (siquidem et character est) Incarnationem in se exprimeret, illa usus quasi cera vel auro: quandoquidem totum mysterium ineffabilis illius et inexplicabilis Incarnationis subestendit. Nam illud etiam nunc ineffabile et inenarrabile manet, ob rationem crescendi, siquidem gradibus quibusdam dogmata tradimus, neque uno momento

5. Ὑπόστασις τοινυ πάτερ δὲ Υἱός, ὡς ὑπά τοιν πατέρα στάσιν ἔχων, καὶ οὐ χωρὶς τοῦ Πατρὸς ὁν, ὅλλα πρὸς τὸν Πατέρα δεῖ ὁν· καὶ οὗτος θεῖμα δίλο παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων, οὗτος μὴν δύναμιν ἔτερον, οὗτος μὴν ἐνέργειαν, ὡς οὐδὲ διλῆτη οὐσίαν, ὅλλα πάντα, ὃσα ἔχει δὲ Πατήρ, ἔχων καὶ αὐτὸς δὲ Υἱός, δρουσσός ἐστι τὸν Πατέρι καὶ τῷ Πνεύματι. Οὔτε κατὰ πατρικὴν θυσίην ἀρχαῖαν καὶ ὅληνθυην, ὡς μεγάλης θεοῦς Πατρὸς διγέλος, θαυμαστὸς οὐμονδός, καὶ πάλαι, ὡς λόγος τοῦ Πατρὸς, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπος λαλήσας τοὺς πατράτους ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἑταῖρῶν τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν παρκαθεῖς καὶ ἐνανθρωπήσας, δε, φησι, καὶ τοὺς αἰώνας ἐποίησεν· οὐ θεοῖς τισι τετραπευμένοις ἐγχειρίσας τὴν αὐτὸν πρόνοιαν, καθά παντὶ «Ἐλληνες, ὅλλα Β αὐτὸς δὲ Υἱός εὐδοκιὰ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργεία τοῦ ἀγίου Πνεύματος πάσαν τὴν τῶν θυντῶν πρόνοιαν ἀναδειγμένος. Ἐπειπερ καὶ τὸ κοντὸν ἐνδεικνύμενος τῆς αὐτῆς καὶ μᾶς προνοιας καὶ ἐνέργειας, φησίν «Οὐ Πατήρ μοι ἔως ἅρτι ἐργάζεται, καγάγει ἐργάζομαι.» Οὐδὲ γάρ κατὰ δύλην καὶ δύλην πρόνοιαν δὲ Πατήρ καὶ Υἱός ἐργάζεται, ὅλλα κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τῆς θεότητος ἐνέργειαν. «Οὓς ὁν· (ὡς καὶ πάλιν φησὶς ὁ κήρυξ) ἀπαύγασμα τῆς δέσποινς καὶ χαρακτὴρ τῆς οὐσιότάσσεως αὐτοῦ» (ὅπλον δὲ καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς), φέρων τοι τὰ πάντα τῷ φίματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν διαρπτῶν ἡμῶν ποιεάμενος, ἐκάλισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωνύντος ἐνήλικος. «Ἀναστέψουν δὲ καὶ αὐτοὶ δὲ λόγοι, εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐπισυνάγεται, περιβλέπον, δει τὸ ἀπόγαμα, ὡς ἀκτὸν πανήλιος, ὡς ἐπίσκοπον πανηλίου ἀδάπτατον ἔχει τὴν Ἑλλαμψίν, καὶ χαρακτὴρ ἐνδειξίς τις εστι τῆς οὐσιότάσσεως, δι' ἣς καὶ χαρακτηρίζεται.

6. Οὐς οὖν γάρ κατὰ δακτυλίου χαρακτὴρ ἐντυπώμενος, τὸ αὐτὸν ἐκτύπωμα, δὲ καὶ ἐκτυράγμα ἐμρινεύεται, μηδὲν ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ἐλλείπον ἔχει οὐσίας δὲ Υἱός; τὸν αὐτὸν χαρακτὴρα τοῦ Πατρὸς φέρει. Οὐδὲ γάρ παραλάσσει δὲ χαρακτὴρ ἐκτυπώμενος, δὲλλα ἀπαράλακτος μένει, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ δακτυλίῳ χαρακτῆρα, ἐν τῷ κηρῷ καὶ χρυσῷ ἐκτυπώμενος κατὰ τὸ βασιλικὸν δημάρτιον· καὶ οὐτε δὲ θεος χαρακτὴρ τοῦ Υἱοῦ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσιότάσσεως ἀπαράλακτος οφραγίς ἐστι, καὶ φέρων τὰ πάντα τῷ φίματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν θεον χαρακτὴρα, τὴν ὡς κηρίνην σάρκα εἰς θαυμὸν ἐδέξατο ἐντυπωσάμενος αὐτὴν ἐν θαυμῷ (οὐδὲ γάρ ἀδύνατον τοῦτο, οὐδὲ μὴν ἀπιστον). Ινα κατὰ καρπὸν πατρικῆς εὐδοκίας, ὡς χαρακτὴρ (ἴπει καὶ χαρακτὴρ) ἐντυπώσῃ ἐν θαυμῷ τὴν σάρκωσιν, ὡς κήρωσιν ταῦτη φέρων, η̄ χρυσωσιν· ἐπειπερ καὶ τὸ δόλον (43) μωστήριον ὑπεμφάνεται τῆς τοιωτῆς ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου σαρκώσεως. Ετι γάρ καὶ δραστον καὶ ἀνερμηνεύτον μένει διὰ τὸ αἰδητικόν · ἐπειπερ καὶ κατ' αἰδηστὸν δογματίζομεν, καὶ

¹¹ Joan. v. 17. ¹² Hebr. 1. 3.

(43) Anglic., καθά καὶ τὸ ἔλον.

οὐ κατὰ τὸ δῆμα τῆς σφραγίδος. Ἐπὶ μὲν γάρ τῆς σφραγίδος, δῆμα τε πρὸ πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς κηρύξθυνται ἀναφέρεσθαι τὸ ἔκτύπωμα· ἐπὶ δὲ τῆς θείας σαρκίσεως οὐχ δῆμα, ἀλλὰ κατ' αὐξήσιν τὸ τέλειον δογματίζεται. Τοῦτο δὲ μὲν καὶ διανοεῖσθαι πάλιν δύνηται, ὡς εἰ τις ἔχει λεπτότερα νοῦ, καὶ δύνεται εἰσῆναι κατὰ βάθους τοῦ ψυχικοῦ σπειρομένου οὐμάτος, καὶ συνιδεῖν ἀφράστος καὶ ἀνεκλαλήτως, πώς ἂντι ἐμπίποντο; τοῦ γονίουν στέρματος, εὖθις μὲν ἀπί τι μήριον συντρέχει, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ κατ' ἐπιδοτον τὴν αἰθήσιν λαμβάνει. Οὐδὲ γάρ οὐδὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς λαλεῖται, πλὴν διτὶ φαντασίᾳ ὡς ὑπέρφασις γίνεται ἀλλατίς καὶ ἀφράστως· ἀλλὰ κατ' αὐξήσιν μὲν οὖν ἡ θεία τοῦ ἄδυτος ἀσ্থρωπίας γίνεται, οὐκ ἀβύνοντος τοῦ δέσμου χαρακτήρος, οὐδὲ μήν συναψήσοντος· ἀλλ' ἐπανιστούσῃς τῆς ἐμψύχου σαρκὸς καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα, καθ' δὲ δινθρωπος ἐξιδιάζεται καὶ κυνοφάνται. Διτὶ τοῦτο ἐννέαμηνος νόμῳ ἀνθρωπίνης χυνορίας, κάντεῦθεν θεοῦστοτας δογματίζεται ἡ Χριστοῦ σάρκωσις, καὶ οὐδαμῶς ἀνθρωποῦστοτας· ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεόν χαρακτήρα τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα τὴν στάσιν ἕαυτοῦ ἀνεδέξατο, καθ' ἕνωσιν μὲν ὡς πνεύματος πρὸς ψυχήν. Οὕτω γάρ δύο τὸ ἐστὶ καὶ οὐχ ἐν δι. Χριστοῦ, καὶ εἰς καὶ οὐχὶ δύο· καὶ δύο μὲν καὶ οὐχ ἐν ἐστὶ κατὰ τὰς δύο φύσεις, καὶ εἰς καὶ οὐχ δύο κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. Διτὸς καὶ δύο μὲν θελήματα λέγονται, καὶ οὐχὶ δύο τοὺς θέλοντας, καὶ δύο ἐνεργείας καὶ οὐχὶ δύο τοὺς ἐνεργοῦντας. 'Ἄλλ' ἔνα μὲν θέλοντα κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο δὲ θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν φύσεων ιδιολογίαν

7. Ἐν τούτοις οὖν διακρίπτοντες τὸ θεόν τῆς σαρκίσεως καὶ ἀνανθρωπήσεως μιστήριον, ἀποβαλλόμεθα τὰς τῶν αἱρετικῶν βλασφημίας, καθ' ἃς καὶ βιβλιοσμένους αὐτούς καταλιμπάνοντες, μετερχόμεθα εἰς τὰ παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ καθιστορύσματα περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ Μητρὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡς ἔχει συντάξεως, διεξοδικῶν πάνουριμα. Σημειώμεθα δὲ οὖν, διτὸς κατὰ καρδιναὶ δύοκις· τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἐπὶ συμπληρώσει τῶν ἔδομήκοντα ἔδομάδων Δανιήλ τοῦ προφήτου, μετὰ τὸ οἰκοδομητήριαν Ἱερουσαλήμ, ἐν τῷ ἐπαστρέψαι τὴν αἰχμαλωσίαν· Ιούδα ἀπὸ Βαβυλῶνος, διὰ Σαλαμίτη· καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωακείμου, ἀρχιερέων περὶ Ιωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς συλλήφθωσιν τῶν τετρακοσίων ἑνενήκοντα ἑταῖρον, κατ' ἐφημερίαν ἵεραρχίας αὐτοῦ, εἰσῆλθε Ζαχαρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ θυμιάσιος· καὶ ὀφθῆ αὐτῷ ἀγγέλος Κυρίου ἐν δεξιῶν τοῦ θυμιαστηρίου, καὶ εὐαγγελίζεται αὐτῷ περὶ Ιωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς συλλήφθεται Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τέξεται τὸν Βαπτιστὴν καὶ πρεδρόμον τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δὴ τῆς συλλήψεως γενομένης, τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ τῆς ἐν γαστρὶ κυνοφορίς· Ἐλισάβετ, ἐξαποτέλλεται ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ παρὰ Θεοῦ, εἰς Ναζαρὲτ πόλιν τῆς Γαλιλαίας πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν. Καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ὁ ἀγγελος, ἡσπάξετο ταῦτην λέγων·

"Luc. i., 28.

A totum imprimimus sigillum. Sigillo enim, cum multis ante temporibus, tum in multis ceris exprimi potest imago: in divina vero Incarnatione, non simul, sed quodam incremento res perfecte edocetur. Quae res probe intelligi queat; si quis mentis subtilitate præditus, profunde possit penetrare ad corpus animale nuper satum, atque illic rem ineffabilem inexplicabilem contemplari, quomodo scilicet desidente illic genitali semine, statim quidem in particulam quamdam coalescit; paulatim vero et per accessionem incrementum accipit. Neque enim illud ipsum spud nos dici potest; verum imaginando tantum aliquid percipitur, sed ineffabiliter atque innenarrabiliter. Itaque cum aliquo incremento divina Verbi Incarnatione efficitur, non quod divinus character angeatur vel concrescat; sed crescente animali carne secundum omnem plenitudinem, qua homo propria natura crescit dum in utero gestatur. Quamobrem lege hominum, novem mensium spatio gestatur, atque exinde Christi Incarnatione Dei hypostasis habere dicitur, et nullatenus hominis: quandoquidem juxta divinum characterem humana forma existentiam suam accepit, secundum unionem quasi spiritus ad animam. Ea enim ratione duo est Christus et non unum, ac similis unum et non duo. Duo quidem est et non unum secundum duas naturas; unum vero et non duo secundum unam hypostasin. Quamobrem duas dicimus voluntates, non duos volentes; duas operationes, non duos operantes. Sed unum quidem volentem secundum unam hypostasin, duas autem voluntates et duas operationes juxta naturarum proprietatem.

B 7. His igitur divinum prædicanter mysterium Incarnationis, abjiciunt hæreticorum blasphemias quibus illos demersos relinquentes, ad historiam evangelistæ pertransimus, qua narrat ille Annunciationem Deiparae et Dei Matris, et ut res ordine se habeat explicatis audiamus. Hoc significamus igitur: quo tempore paternæ voluntati placuit in consummatione septuaginta hebdomadum Danielis propheta post instaurationem Jerosolymæ, in reditu Iudeæ ex captivitate Babylonica, per Salathielum et Jesum filium Josedec tunc sacerdotes, in consummatione 338 quadringeritorum nonaginta annorum; Zacharias secundum vicem sacerdotii sui ingressus est in templum Dei ad incensum offerendum, apparuitque illi angelus Domini ad dexteram altaris, annuntiavitque illi de Joanne filio suo, quo conceptura esset uxor sua Elisabet, et partura Baptastram et præcursorem Christi. Ac conceptione peracta, mense sexto pregnantis Elisabet, mittitur archangelus Gabriel a Deo in urbem Nazaret Galilææ ad virginem Mariam. Et ingressus angelus ad illam salutavit eam, dicens: «Ave, gratia plena, Dominus tecum». Etiam hic animadvertisimus vocem illam angelii secundum prolationem spiritus soui sui, significationem habere, nec tamen ipsam esse

Fili hypostasin, neque ipsam esse quae facta est A caro : sed ad eam vocem, Verbi et Dei proprietas, que alia est secundum hypostasin, statim descendit in uterum Virginis : blasphemantque illi qui aiunt, ipsam archangeli vocem, fuisse hypostasin Dei Verbi. Ideoque blasphemie damnationem repudiantes, locum annotavimus.

Πληρέουν. Καὶ βιασφρούσιν οἱ λέγοντες, διτὶ αὐτῇ ἡ φωνὴ τοῦ ἀρχαγγέλου, κατὰ τὴν ωσπρῶμεν, διτὶ μὲν φωνὴ τοῦ ἀγγέλου, κατὰ προφορὰν πνεύματος ἀπηχθεώς αὐτοῦ διερμηνευομένη, οὐδὲ αὐτῇ δὲ ἦν ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις, οὐδὲ αὐτῇ γέγονε σάρξ· ἀλλὰ κατ’ αὐτὴν τὴν φωνὴν, ἐπέρα σύνειας κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδότες τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ ἄμα ἐπεφίτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς φωνῆς τοῦ ἀρχαγγέλου ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου. Διὸ καὶ ἐπιμετωπίσματα τὸν τόπον, ἀποβαλλόμενοι τῆς βιασφρίματος τὴν κατάκρισιν.

8. Cum diversa igitur esset a voce archangeli hypostasis Verbi et Fili Dei, apertis prius per archangeli vocem Virginis auribus, statim in illam introivit divina Filii hypostasis. Quia ratione autem, ne ipsa quidem Virgo cognovit : novit vero qui ingressus est qua ratione sit ingressus. Quare ut ignorans mysterii eventum, statim perturbata est ad sermonem angelici dicentis : « Ave, gratia plena, Dominus tecum ; » et cogitabat qualis esset hæc salutatio⁴¹ : quare respondens archangelus dixit ad illam : « Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Iesum. Illic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus thronum David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis⁴². » Ad hæc item verba stetit hæsitans Virgo, utpote ad naturam respiciens, et de Josepho cui despontata erat cogitans, angeloque sic reponit : « Quomodo fiet mihi istud, quoniam virum non cognosco⁴³ ? » Quandoquidem, ait, o angele, virum non cognosco, tu vero per illud, ecce, quod est adverbium demonstrandi, ait, « Ecce concipies, » quasi tempus instet ; ignoro quoniodio istud fiet. Sed, o angele, tu, dicio, tu interpretare, « quomodo fiet istud. » Respondens autem angelus, dixit ei : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi⁴⁴. » Hæc est, ait, concipiendi ratio : ita concipies in utero. Spiritu sancto in te superveniente, et virtute Altissimi te obumbrante. Ideoqne, ait, et quod nasceret sanctum, Filius Altissimi vocabitur⁴⁵. » Illa vero adhuc hæsitans, verum sibi bac optans, ait : « Fiat mihi secundum verbum tuum⁴⁶. » Et discessit ab ea angelus. Nam evangelista significat angelum ab ea discessisse, ne occasionem iis reliqueret, qui dicere vellent, ipsum angelum in Virgine habitantem incarnatum fuisse, aut verbum angelii secundum prolationem soni, Incarnationem operatum fuisse. Sed indicat, abscedente angelo Spiritum sanctum in Virginem supervenisse, et virtutem Altissimi obumbrasse illi : atque ita demum complectum est sacram puerperium. Quibus est iterum necessario insistendum, ac considerandum qua ratione ad Virginem dictum sit : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Nunquid eodem modo quo ad apostolos aiebat Christus, « Vos autem sedete in civitate Jerusalem, donec

⁴¹ Iuc. i, 28, 29. ⁴² ibid. 30-33. ⁴³ ibid. 34. ⁴⁴ ibid. 35. ⁴⁵ ibid. 36. ⁴⁶ ibid. 38.

(43) Vulg., τὸν Ερίτ.

Χαῖρε, κεχαριτωμένη, δό Κύριος μετά σού. » Κανταῦνα πάλιν θεωρῶμεν, διτὶ μὲν φωνὴ τοῦ ἀγγέλου, κατὰ προφορὰν πνεύματος ἀπηχθεώς αὐτοῦ διερμηνευομένη, οὐδὲ αὐτῇ δὲ ἦν ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις, οὐδὲ αὐτῇ γέγονε σάρξ· ἀλλὰ κατ’ αὐτὴν τὴν φωνὴν, ἐπέρα σύνειας κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδότες τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ ἄμα ἐπεφίτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς φωνῆς τοῦ ἀρχαγγέλου ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου, οὐδὲ αὐτῇ γέγονε σάρξ· ἀλλὰ κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ μωσηρίου τὴν ἔκβασιν, ἅμα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου εἰπόντος. « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, δό Κύριος μετά σού, » καὶ διειλογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσταύρος οὗτος⁴⁷. θένται καὶ θυλασσῶν ὁ ἀρχαγγέλος, εἶπε πρὶς αὐτῇ⁴⁸. » Μή φοβοῦ, Μαριάμ⁴⁹ εὑρεις γάρ κάριν πάρ τῷ Θεῷ. Καὶ ίδοις συλλήψῃ τὸν γαστρό, καὶ τέλην οὐδὲν, καὶ καλέσεις τὸν θνητὸν αὐτοῦ Ιησούν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Υἱότου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεός τὸν θρόνον Δαΐδῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἰκονομὸν εἰς τοὺς αἰώνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Άλλα γάρ καὶ πρὸς ταῦτα ἔστη διαποροῦσα ἡ Παρθένος, καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλιθεῖσα, καὶ κατὰ τὸν ιωτὴρ διαλογίζομένη, ἀνὴρ ἐν μεμριστευμένῃ αὐτῷ ἦν, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν διγγελον, καὶ φησι⁵⁰. « Πώς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπειδὴ οὐ γινώσκω ; » Καὶ ἐπειπέρ, φησιν, ὁ διγγελος, δινδρα οὐ γινώσκω, σὺ δὲ δεῖ τοῦ, ίδοις, δειπτικοῦ προσρήματος, λέγεις, « Ίδοις συλλήψῃ, » οὓς κατὰ χρόνον ἔνεστά τοις ἔσται, οὐδὲν. « Άλλα εἰπὲ, ὁ διγγελος, καὶ διερμηνευσον, εἰπέσθαι τοῦτο ; » Αποκρίθεις δὲ ὁ διγγελος, εἶπεν αὐτῇ⁵¹. « Πιεῦμά διγοις ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Υἱότου ἐπιποκάσσεται. » Οὗτος, φησιν, ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως, οὐτως οὐλλήψῃ ἐν γαστρί. Πιεύματος διγοις ἐπερχομένου σοι, καὶ δυνάμεως Υἱότου ἐπιποκάσσουσης σοι. « Διδ, φησι, καὶ τὸ γεννώμενον διγοις Υἱὸς Υἱότου κληθήσεται. » Η δὲ καὶ ἐπιδιαποροῦσα, πλὴν ἐπιγράμμην ἔστησε, φησι⁵². « Γένοιστο μοι κατὰ τὸ ὅρμα σού. » Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ’ αὐτῆς ὁ διγγελος. Ἐπιστημένται γάρ τούτῳ ὁ εὐαγγελιστής, διτὶ αὐτῇδες διγγελος, οὐα μὴ καταλείψῃ ἀφορμὴν τοῖς θείοις λέγειν, διτὶ αὐτὸς διγγελος ἔνοικος ἐν τῇ Παρθένῳ ἐσπαριώθη, οὐδὲ διτὶ δέ λόγος αὐτοῦ κατὰ προφορὰν ἀπηχθεώς ἐνήργησε τὴν ἐνανθρώπων· ἀλλ’ διτὶ ἀπειθόντων τοῦ ἀγγέλου ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Παρθένον τὸ διγοιον Πιεῦμα, καὶ ἐπεισκλασεν αὐτῇ ἡ δύναμις Υἱότου⁵³, καὶ οὐτίς θυσίας ἐτελέσθη τὸ αυτήριον κόπρα. Υπὲρ δὲ καὶ αὐτὸς χρῆ κατὰ τὸ (43⁰) διαγχαιον ἐπιστήσαι, καὶ ἐπισκέψασθαι, πικρέστην πρὸς τὴν Παρθένον⁵⁴. « Πιεῦμά διγοις ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Υἱότου ἐπιποκάσσεται σοι. » Άρα γάρ ὁπερ

καὶ πρὸς τοὺς ἀπόστολους Ἐλεγε Χριστὸς, «Τμῆς ἐς
ὅλην καθίσσεται ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἵνα οὐ
τελέσθησε δύναμιν ἐξ ὑψοῦ, » ἐπειδὴν τοῦ ἀγίου
Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς; ἐπίσης γάρ ἡ ἐπαγγελία, καὶ
ἐκ τοῦ ἑου τρόπου λαμβάνεσθαι δύναται, ἐπιτίπερ καὶ
κτισθεῖσε δύναμιν ἐξ Ὑψιστοῦ ἐπιτίευσθαι ἐπὶ τοὺς
ἀπόστολους καὶ Πνεύματος ἄγιου παρουσιαν. Τί οὖν;
ὅτι ὡς πρὸς τοὺς ἀπόστολους τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις τοῦ

9. Καὶ εἰ μὲν οὕτως ὁπόπερ καὶ εἰς τοὺς ἀπόστο-
λους, καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ὑψιστοῦ καὶ ἡ ἐπίλευσις
τοῦ Πνεύματος γέγονε, καὶ ἐν τοῖς ἀπόστολοῖς οὐ
παρηκολούθησε σάρκωσις· δῆλος (43^{ος}) ὅτε ἐν τῇ
Παρθένῳ ἡ δύναμις ἐσπαρκώθη, οὗτος τὸ Πνεῦμα ἐνη-
θρώπων, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἄγιος κατὰ κονυλογλαυ-
θεολογίας λέγεται δύναμις Ὑψιστοῦ. Ἀλλ᾽ ὁπόπερ
ἐν τοῖς ἀπόστολοις ἡ δύναμις πρὸς τὸ δύνασθαι κατὰ
πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως ἐγένετο, καὶ ἡ ἐπί-
λευσις τοῦ Πνεύματος καθ' ὅλα τὰ οὐσιῶδης προσόντα
αὐτῷ, ἐνεργοῦσα ἐν πάσοις σημείοις, καὶ τέρσει, καὶ
δυνάμεις, πρὸς βεβαίωσιν καὶ πίστωσιν τῆς Χριστοῦ
ἐπαγγελίας· οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ Παρθένῳ ἡ ἐπίλευσις
τοῦ Πνεύματος ἐγένετο, ἐν πάσῃ τοῖς οὐσιῶδης προ-
σόνταις αὐτῷ κατὰ τὴν θεαρχίαν, χάριν ἐμποιοῦν, πρὸς
τὸ ἐν ταῖς γάλακτις πάσι τοῦ Πνεύματος δικεπλῆσθαι αὐτῷ· καὶ
δυνάμεις Ὑψιστοῦ ἐπισκιάζειν αὐτῇ, καὶ ἔχειν ἐν
παντὶ χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν οὐλήνην, πεπτώσειν δὲ
τοῦ κατὰ τὴν οὐλήνην. Οὐδὲ γάρ πρὸς καρδιάν,
ὡς πειθομέει, τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ Παρθένῳ, ἀλλ' ἐν
παντὶ καρδιᾷ, καὶ τότε, καὶ νῦν, καὶ εἰς τὸ δινεκτές
ἐπιπλάνουσαν αὐτῇ ἔχουσα τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψιστοῦ
ἡ Παρθένος, καὶ τὴν ἐπίλευσιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος
ἐπερχομένην αὐτῇ· ἴνα καχεράμενη μένη. Οὕτω
γάρ διανούμεθα περὶ τούτου· Ἡσαν αὐτῇ πάντα
καχεράμενά διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς τοῦ Ὑψι-
στοῦ δυνάμεως· καὶ οὐχ, ὡς οἱ αἱρετικοὶ φασιν, διὰ
ἐνέργεια τις πάρκ τοῦ Πνεύματος ἐγένετο ἐν τῇ Παρ-
θένῳ, τοῦ τελεσθῆναι τὴν οὐρανων. Κανὸν γάρ δινε
σποράς, οὐκ οὕτω φαμὲν, ὅτι κατὰ τὴν διαιρεσίν τῶν
χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος διαιροῦντος διέλει, καθὼς
βούλεται, διεπλάσθη σάρξ, πάρκ τὴν ὑπόστασιν τὴν
ἀξιούμεναν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μή γένοτο! τούτῳ
γάρ τὸ οὕτω φρονεῖν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως λοιπόν,
καὶ τὸν λοιπὸν αἱρετικὸν· ἀλλ' οὕτω λέγομεν κατὰ
τὴν δινεκτήν δογμάτων δρόσητα, τὸ δυνά-
μεων καὶ Πνεύματος ἐπιλήσθη τῇ Παρθένος. Πρὸς
ἄγιασμὸν μέντοι τῆς σαρκὸς αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ
δινεκτήν φέρειν ὃν σωτήριον κύημα, οὕτως ἀκολούθως;
αὐτῇ ἡ θεία τοῦ ἀγίου ὑπόστασις, ἐνσηκνύσασα ἐν
αὐτῇ, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηγρώπωται· οὐ δυνάμει καὶ
ἐνεργείᾳ, ἀλλ' ὑποτάξει, καθ' ὃν τὸ πλήρωμα τῆς
Θεότητος, αὐτῇ ἡ ἀρχήθεος καὶ ὑπεράρχοις τοῦ Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἐσαρκώθη καὶ ἐνηγρώπωται.
Προστελεχθή γάρ, ὅτι οὐκ ὑπόστασις, ἀλλ' ὁπερή τῇ
οὐσίᾳ καὶ ἡ ἔουσις, καὶ βασιλεία, καὶ τὰ διλα πάντα,
καὶ τὰ θεολογίαν προτείνεται, οὐκ ὑπόστασις ἕκα-

*: LUC. xxiv., 49.

(43^{ος}) Vulg., διλονότι. Edidit.

induamini virtute ex alto⁴⁹, » Spiritu sancto in-
vos superveniente? *Æqualis quippe est promissio,*
et pari ratione accipi potest, quandoquidem hic
quoque dicitur, virtutem ex Altissimo in apostolos
adventuram, nec non Spiritus sancti presentiam.
Quid igitur? 339 *Num sicut apostolis spiritus et*
virtus Altissimi promittitur, ita quoque Virginis?
B 9. *Quod si, ut in apostolis, virtus Altissimi et adven-*
tus Spiritus sancti fuit, et in apostolis non est incarna-
tiō subsecuta, nec in Virgine igitur virtus est incarna-
ta, neque Spiritus homo factus est, etiam Filius ipse
juxta communem theologie usum dicatur virtus virtus Altis-
simi. Sed sicut in apostolos ideo virtus advenit, ut vīn
illi haberent contra omnem adversariam potestatem,
fuitque adventus Spiritus secundum omnia quae sub-
stantialiter in eo sunt, operans in omnibus signis et prodi-
giis et virtutibus ad confirmandam et asserendam
Christi promissionem; ita et in Virgine fuit adventus
Spiritus sancti, cum omnibus quae substantialiter in eo
sunt ratione divini principatus, gratiam illi tribuerat.
ut in omnibus illa gauderet. Siquidem eo gratia
plena vocata est quod omnibus per Spiritum gratias
repleta esset, et quod virtus Altissimi obumbraret
ipai; quodque id haberet toto conceptionis tempore,
imo, ut credo, etiam post conceptionem. Neque enim
arbitror ad tempus in Virgine factum illud esse,
sed omni tempore, et tum, et jam, et in perpetuum
C *habet Virgo obumbrantem sibi virtutem Altissimi,*
et Spiritum in se supervenientem; nimisnam ut
gratia plena maneat. Hoc enim pacto ea de re
coigitamus: Erant ei omnia gratia plena per Spir-
itum sanctum, et per virtutem Altissimi. Ne-
que, ut aiunt heretici, aliqua τινέγια a Spiritu
sancto facta est in Virgine, ut completeretur incar-
natio. Eisi enim absque semine, non dicimus tamen,
per divisionem gratiarum Spiritus dividens singulis
proiūt, efformata fuisse carnem circa propriam
Filiū Dei hypostasin, abit! Eiusmodi enim sententia,
Pauli Samosateni et reliquorum hereticorum est;
sed ita dicimus secundum orthodoxorum dogma-
tum puritatem: Quod virtute et Spiritu sancto repleta
sit Virgo, cum ad sanctificationem carnis suæ, tum ut
posset gestare salutarem fetum. Hoc pacto igitur ipsa
divina Verbi hypostasis, in Virgine inhabitans, incar-
nata est et humanitatem assumpsit: non virtute et ope-
ratione, sed hypostasi, secundum totam plenitudinem
Divinitatis, ipsa quae ab initio et ultra initium Deus est
Filiū Dei hypostasis, incarnata est et humanitatem as-
sumpsit. Superioris enim probatum fuit, quod sicut
substantia, potentia, et regnum et alia omnia, quae juxta
theologiam his adduntur, singula hæc, inquam, non
hypostasis dicuntur, sed circa hypostasim secundum
substantiam speciatim interpretantur; sic operatio et
virtus circa hypostasim substantialiter referuntur, et
in commune quidem ad unamquamque sanctorum
trium divinarum hypostasium, proprie item ad unam
Filiū Dei, incarnatam et hominem factam.

στον λέγεται, διὰ περ τὴν ὑπόστασιν κατ' οὐσίαν ίδια διερμηνεύεται· οὕτως καὶ ἡ ἐνέργεια εἰλ η δόναρις περ τὴν ὑπόστασιν οὐσιῶδες ἀναφέρεται· καὶ κοινῶς μὲν ἐπ' ἔκστασης τῶν ἀγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑπόστασεων, ἕδως δὲ καὶ ἐπ' αὐτῆς τὴν μίαν τοῦ Ιεοῦ τοῦ Θεοῦ σαρκωθεῖσαν καὶ ἐνανθρωπήσαν.

10. Supervenit igitur Spiritus sanctus in Virgini et sanctificavit illam, ut in Psalmis ait Spiritus: « Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus »; et obumbravit virtutem Altissimi corroborans eam, et divinae umbræ ostensionem inducens, ut hinc instituta videre posset, quantum scilicet poterat videre, Deum formæ expertem in ipsa gestatum. Neque enim suspicandum est Virginem secundum simplicem naturæ proprietatem Deum in se habitantem videre potuisse (cum ne ipsa quidem animalis, rationalis et spiritualis incarnatio id videre potuerit); sed pro viribus, utpote obumbrante ipsa Altissimi virtute, et quasi umbram faciente, ut videtur, quatenus poterat, inabitantem Deum. Et quemadmodum nos habentes animam in carne nostra inhabitantem, eam ut in se est non possumus videre, sed quasi umbras quasdam et formas a viribus et operationibus ejus; tale quiddam tum Virgo, tum ipsa rationalis et intelligens anima videre potuit, jamque potest per traditas sibi facultates **340** atque vires. Atque secundum hanc rationem potius res pertractanda est, quod fecerit Dominus hominem, et ad imaginem Dei fecerit ipsum. Nam ad imaginem et similitudinem hujusmodi incarnationis et assumpta humanitatis fecit Deus hominem; ut in se gestans illam imaginem et similitudinem, ne dubitaret de ejusmodi incarnatione et assumpta humanitate; Incarnationem, inquam, et assumptam humanitatem, nam eam una duplice voce appellamus, nec solum incarnationem predicanus, sed etiam assumptam humanitatem; ne impis hereticis videatur nos mente et ratione carentem prædicare incarnationem; sed dicendo incarnationem et assumptam humanitatem, nos et carnem credere, et animam rationalem et intelligentem significare. Ideoque eos qui dicunt unam Dei Verbi naturam incarnatam, neque addunt animatam, rationalem et intelligentem, non admodum recipimus, nisi exponant, et dogmatibus adjiciant dicti interpretationem. Illud enim, prius simpliciter dictum a quibusdam, postmodum in pravam sententiam deductum est, hereticis vocem illam depravantibus.

11. Sanctificata igitur Spiritus sancti adventu Virgo, et corroborata virtute Altissimi, gravida eum gestat qui secundum propriam suam hypostasis Filius Dei est, secundum unam deitatis suæ naturam: parique eum incarnatum et hominem factum iuxta duarum naturarum proprietatem: qui ex duobus et in duabus prædicatur, absque confusione, mutatione et divisione: non dicserum hominem, sed hominem carnem gestantem. Neque enim, ut iterum dicamus, hoc pacto intelligentiæ heretici, sed prout dictum est, secundum efficaciam Spiritus et virtutis Altissimi, uterum gestasse Vir-

A 10. Ἐπῆλθε τὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐπὶ τὴν Παρθένον, καὶ ἤγασεν αὐτὴν, ὡς καὶ ἐν Φαλμᾶς φησι τὸ Πνεῦμα· « Ἡγάσατο στήνομα αὐτὸν ὁ Υἱός τος, καὶ ἐπεσκίασεν ἡ δύναμις τοῦ Υἱοῦ τοῦ, δυναμώσασα αὐτὴν, καὶ σκιᾶς θελας ἐμφανείας ἐμποιήσασα, ἵνα ἐνεργε τοπομένη ίδεν δύνηται, καθ' ὃντος δύναται ίδεν, τὸν ἐν αὐτῇ χιουφορούμενον ἀνελέον Θεόν. Μηδὲ γάρ ὑποληπτέον, διτι καθ' ἀπλῆν τῆς φύσεως ίδεται ίδεν δύναται τὸν ἐν αὐτῇ ἐνοχηνάσαντα Θεόν ἡ Παρθένος (τούτῳ γάρ οὔτε αὐτὴ ἡ ἐμφυγος, λογικὴ τε καὶ νοερὰ σάρκωσις ίδεν τύνεται)· ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς ἐπεσκίαζοντας αὐτῆς τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ δυνάμεως, καὶ οἰον σκιᾶς ἐμποιήσασης πρὸς τὸ ίδεν τὸν ἐνοχηνάσαντα Θεόν. Καὶ διατερήθη μὲν αὐτὸν φυγὴν ἐνοχηνάσαντα ἐν τῇ σαρκὶ ήμοντας, οὐχ ὡς ἔστιν ἡ φυγὴ ίδεν αὐτὴν δυνάμεως, ἀλλὰ οἰον σκιᾶς αὐτῆς καὶ τύπους ἀπὸ τῶν δυνάμεων αὐτῆς καὶ τῶν ἐνέργειῶν· τοιούτῳ ἡ τὸ Παρθένος, καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ φυγὴ ίδεν δύναται, καὶ νῦν δὲ δύναται ἐκ τῶν ἐνδιδομένων αὐτῆς δυνάμεων καὶ ἐνέργειων. Καὶ κατὰ τούτον μάλιον ἀναλογεῖ λόγος, διτι ἐποιηται δὲ θεός τὸν ἀνθρώπον, καὶ κατ' εἰκόνα θεού ἐποιήσεν αὐτόν. Κατ' εἰκόνα γάρ καὶ δομοτοντας τῆς τοιαύτης σαρκώσεως, καὶ ἐνανθρωπήσεως ἐποιησεν δὲ θεός τὸν ἀνθρώπον· τοιούτῳ τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως· εἰκόνωσεν γάρ καὶ ἐνανθρωπήσεως· σαρκώσεως γάρ καὶ ἐνανθρωπήσεως· καὶ γε καὶ συνεκράσει προσηγόρισαν χηρότοπον, καὶ οὐ μόνον σάρκωσιν καταγγέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνανθρωπησιν· ἵνα μὴ δοκῇ τοις ἀδέοις αἱρετικοῖς ἀψιχον καὶ διουν καὶ διογον σάρκωσιν δογματικῶν ἡμάς, ἀλλὰ διὰ τοῦ λέγοντος σάρκωσιν καὶ ἐνανθρωπήσεως, τὴν τε σάρκα πιστεύειν ἡμᾶς, τὴν τε φυγὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν διατητάνοντας. Διτι καὶ τοῖς λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Ἀργού σαρκωθεῖν, καὶ μὴ ἐπιφέρονται ἐψυχωμένην, λογικὴν τε καὶ νοεράν, οὐ πάνι ἀποδεχόμενα, πλὴν ἀπλωμένους καὶ ἐν δογματικαῖς την̄ ἐμπινεῖν τῆς φύσεως· Τὸ γάρ καὶ πρῶτην ἀπλάστως ἐρήθη ὅπις τινῶν, ἀλλὰ ἐκακουργήθη ὑπερον, πονηρευομένων τῶν αἱρετικῶν κατὰ τὴν ἥξιν.

11. Ἄγιασθείσα τὸν τὴν τῇ ἐπελεύσει τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἡ Παρθένος, καὶ δυναμωθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ δυνάμεως, καὶ δυναμωθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διερμηνεύεται αὐτοῦ ὑπόστασιν Ἱδον τοῦ θεοῦ, κατὰ τὴν μίαν αὐτοῦ τῆς θεοτητος φύσιν· καὶ τίκτει τούτον σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα κατὰ τὴν τὸν δύο φύσεων ίδιαστητα· ἐκ δύο καὶ ἐν δύο δογματικῶν αὐτοῦ διαγένεσις, ἀπερτέως· οὐ διεσφόρον ἀνθρώπον, ἀλλὰ σαρκόφρον θεόν. Μη γάρ, ὡς πάλιν εἰπεῖν, οὕτω ταῦτα νοήσαντες οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλὰ οἴον εἴρηται, κατ' ἐνέργειαν Πνεύματος καὶ δυνάμεως Υἱοῦ τοῦ γενομένην τὴν τὸν Παρθένον χιουφορίαν, θεοφόρον ἀνθρώπον τὸν ἐκ τῆς

^{**} Psal. xlvi, 5.

Παρθένου ἐδογμάτισαν πεφορημένην θείαν δύναμιν καὶ ἀνέργειαν τοῦ Πνεύματος, ἀνερήξαντα ἐναντίον Φαραὼ καὶ πάντων τῶν εἰλόν Ἱσαΐᾳ (44). "Οὐεν καὶ προσλαμβάνουσι τὰς παρὰ τοῦ κορυφαῖον φωνὰς, δημητροῦσιντος ἐν ταῖς Πρᾶξεσι περὶ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ μὲν ὅρμῶς λέγοντος, οὗτοι δὲ στρεβλῶν καὶ πονηρῶν ἔκλαμπάντες, ἀνθ' ὧν καὶ φησιν (45): « Ἱησοῦς τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, διέχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματος ἀγίῳν» τοιούτον λέγοντες, διτὶ ἀναγαστὴ τῆς Παρθένου ἐπλάστην ὁ Θεὸς ἀνθρώπον ἀνευ σπορᾶς, ἀνεργεῖται τοῦ Πνεύματος, καὶ ἔχεσσεν αὐτὸν δύναμιν Ὑψίστου, ὡς καὶ Εἰανος ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ, γέγραπται. Καὶ τοῦτον Υἱὸν Ὑψίστου ἐκάλεσεν ἡ Γραφή, εἰδὼν καὶ εἰργασταί εἰν τοῖς Ψαλμοῖς, λέγοντος τοῦ Θεοῦ πρὸς πολλοὺς: « Ἔγώ εἰσα, θεοὶ ἔστε, καὶ οὐαὶ Ὑψίστου πάντες.» Ἀπερ τοιαύτη τὸν τῶν αἱρετικῶν δογμάτων διελέγοντες νοῦν, καὶ ἐπανορθοῦν πρθυμούμενοι διε τοῦ παρόντος χρηγμάτος, λέγομεν, διτὶ οὐ θεοφόρος ἀνθρώπος Θεὸς, ἀνθ' ὧν καὶ Θεὸς ὄν, ἀνθρώπος ἐφόρεται καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητος: Θεὸς τέλειος καὶ ἀνθρώπος τέλειος, εἰς ἣν κατὰ μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἐκ δύο καὶ ἐν δύο ταῖς φύσεσι. Τούτον γάρ τὸν ἀνθρώπον, δι καὶ λέγομεν, διτὶ ἐφόρεται, τούτον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ εἰδοκίᾳ αὐτοῦ, καὶ συνεργεῖται τοῦ ἀγίου Πνεύματος κατὰ τὴν μίαν αὐτούργιαν τοῦ Υἱοῦ, ἔχεις Πνεύματι ἀγίῳ, τέσσας ἀνέργειαν παρασχόντων αὐτῷ, καὶ δύναμιν Ὑψίστου πειρίζωσε. πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως προσβολήν, καὶ ἀνεργεῖν πάσαν θαρπαλεῖν τὴν λαύ. ἐπειπερ καὶ πατράζεσθαι ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ κατεδάσθαι, καὶ πάσαν τατείνωσιν καὶ πτωγεῖσαν ὑπέμειναι ἐν τῇ σφράγει αὐτοῦ· καθὼς καὶ περὶ τούτου ὁ μέγας λεπροκρυψ βορδ λέγων: « Τὸ γάρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν φημένεις διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν δαυτὸν πάμφας Κύρον ἐν ὀμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ δαμαρτίας, κατέκεινται τὴν δαμαρτίαν ἐν τῇ σφράγει. » Οὐκοῦν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν σφράγει γενόμενος, αὐτὸς λέγεται ἀνανθρώπησας, ὃντερ καὶ ἐν διλοις φησιν· « Οὐτε δὲ ἡλίθι τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέσταλνεν δὲ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικεῖς, γενόμενον ὑπὸ νόμου, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμου (46) ἀγαγάπῃ. »

ἰ. Κάντεύθεν σημειωτέον, διτὶ πρῶτον ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικεῖς, οὐ πρῶτον γίνεται, καὶ ἐκ τότε (47) πέμπεται· ἀλλὰ πρῶτον πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικεῖς. Καὶ τούτους τοὺς ἀποστολικοὺς συμφωνοῦσιν οἱ προφῆται, ἀπεσταλμένοντας αὐτὸν Υἱὸν λέγοντος ἀποκριτῶν· « Ἔγώ εἰμι πρῶτος, καὶ ἔγινε εἰμι εἰς τὸν αἰώνα, καὶ ἡ χειρ μου ἐθεμέλισε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστέρεωσε τὸν οὐρανὸν» καὶ ἔπερχόμενος τὰ κατὰ καιρὸν ἐνεργεῖας, συνάπτει λέγων· « Καὶ νῦν Κύριος ἀπεσταλέ-

ginem, Deiferunque hominem ex Virgine docuerunt esse gestatam Dei virtutem et efficaciam Spiritus, qui operatus sit coram Pharaone et omnibus filiis Israel. Quapropter verba usurpati Principis apostolorum praedicantis in Actibus de Christo, qui recte quidem locutus est: at illi tortuose et maligne interpretati, cum ille dixerit: « Jesus Nazarenus, quem unxi Deus Spiritu sancto ⁴⁸, » de ipso illi sicut, quod in veteri Virginis reformaverit Deus hominem sine semine, operatione Spiritus sancti, et unixerit eum virtute Altissimi, uti scriptum est ⁴⁹, oleo exultationis præ consortibus ejus. Huncque Altissimi Filium vocavit Scriptura, qua ratione in Psalmis dictum est, Deo multis alloquente: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes ⁵⁰. » Quæ et similia, nos, ut haereticorum dogmatum sententiam confutemus, et haec prædicatione corrigamus, dicimus Christum, non Deiferum hominem, sed Deum carnem gestantem esse, qnoniam Deus cum esset, hominem gestavit secundum plenitudinem humanae naturæ: Deus perfectus et homo perfectus, unus secundum unam hypostasin, et ex duabus atque in duabus naturis. Hunc enim hominem, quem dicimus quod (Verbum) gestaverit, hunc ipsum Deus et Pater voluntate sua, et operatione Spiritus sancti, una item operante Filio, unxit Spiritu sancto, tribuis ei omnem efficaciam, virtute Altissimi circumcinxit illum, ut posset omnis adversariæ potestatis impetum sustinere, omnemque curationem in populo operari. Siquidem et tentari a Satana voluit, omnemque humiliatem paupertatemque in carne sua toleravit, quemadmodum magnus sacerdote ille preco clamat: « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filius suum mittens in similitudine carnis peccati, et de peccato, damnavit peccatum in carne ⁵¹. » Itaque Filius Dei qui in carnem descendit, ipse dicitur homo factus, ut alibi ait: « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum suh lege, ut eos qui sub lege erant redimeret ⁵². »

34. 12. Atque hinc notandum quod primum Filius a Patre mittatur, ac tum nascitur ex muliere, non primum nascitur et tunc mittitur; sed primum mittitur, ac deinde nascitur ex muliere. Atque his apostolicis dictis consonant prophete, qui ipsum Filium esse missum dicunt. Et primum in Isaia ipsius qui missus est verba ausculta: « Ego sum primus, et ego sum in sacerula, et manus mea fundavit terram, et dextera mea firmavit cœlum ⁵³; » et postquam percurrit variis temporibus editas operations, subdit: « Et nunc Dominus misit me, et

⁴⁴ Act. x, 58. ⁴⁵ Psal. xliv, 8. ⁴⁶ Psal. lxxii, 6. ⁴⁷ Rom. viii, 3. ⁴⁸ Galat. iv, 4. ⁴⁹ Isa. xlvi, 12, 13.

(44) His fere verbis utuntur Ephesina synodus p. 475, et Chalcedonensis.

(45) Anglic., καὶ φασιν. •

(46) Anglic., ὑπὸ νόμου.

(47) Anglic., καὶ τότε.

Spiritus ejus⁴⁶; his manifeste declarans se Deum A esse, qui fecit celum et terram, ait: « Et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus. » Et per Zachariam ait: « Gaudete et letare, filii Sion, quia venio, et habitabo in medio tui, et confugient gentes multae ad Dominum in illa die: et cognoscetis quia Dominus misit me ad te⁴⁷. » Inde ipse, incarnatus et homo factus, sese confiteatur aens: Missus sum a Patre, et, misit me Pater, id ipsumque multis testificatur verbis. Itaque non ut homo missus est, sed ut Deus et Dominus, Filius, a Domino Patre: quale illud est: « Pluit Dominus a Domino⁴⁸. » A Domino dictum est. Et illud: « Dixit Dominus Domino meo⁴⁹. » Accipit autem in hisce verbis thronum David, qui enarratur esse corporaliter pater ejus: « Et regnabit in domo Jacob in saecula, et regni ejus non erit finis⁵⁰. »

μένου πτερός αὐτοῦ. » Καὶ βασιλεύει τὸν οίκον ἔσται τέλος. »

13. Intelligas velim sermonem doctrinamque hac in narratione constitutam: omnia enim conciuntur et perscrutantur heretici, ac cum simulatione interrogant: Num illud incarnationem Christi subsecutum fuerit; an scilicet acceperit thronum David patris sui, et regnaverit in domo Jacob in saecula. Quibus ita respondemus, cum quadam observatione considerandum esse, angelum ubi ait, « Et dabit illi Dominus thronum David⁵¹, nequam addidisse, ut confirmaret et corroboraret; sed absolute, et dabit. » Hinc oportet ex iis quae re et opere completa sunt, difficultatem solvere. Nam illud, « dabit, » dictum est, ita ut transstulerit regnum illud, ut ipse Christus ad Iudeos loquens interpretatus est: « Ideo auferetur a vobis regnum, et dabitur genti facienti fructus ejus⁵². » Itaque accepto Christus regno Davidis, transstulit illud deditque sanctis Christianorum regibus, ut converteret eos ad dominum Jacob, et traderet illam in opprohrium et in direptionem. Regnat in Christianos in saecula, et regni ejus non erit finis. Neque enim alii populo relinquunt juxta visiones Danielis prophetæ; sed predicanter (prophetæ) ipsum Christum regem esse, perseverantem usque ad secundum suum adventum: quo tempore cum venerit, rex manebit in saecula, et regni ejus non erit finis. Cum enim natus ex Virgine omnia compleverit quae spectant economiam mortis et crucis, et post resurrectionem dixerit: « Data est mihi omnis potestas in celo et in terra⁵³; » jam inde regnavit, et Christianorum rex prædicatur: quemadmodum initio precum mutuo compellantem, clamare solent: Venite, adoremus et procidamus coram Christo Rege nostro. Et venturus in magno et illustri secundo adventu suo, ipse manebit rex in saecula, et regni ejus non erit finis. Siquidem is

Α με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ: φανερῶς δὲ τούτων παραδεῖξαι οὐτού, διτὸς δὲ θεὸς δὲ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν λέγει: « Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκε με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. » Καὶ δὲ Ζαχαρίου λέγων: « Τέρπου καὶ εὐφράνου, θύγατερ Σιών, διτὸς ἔρχομαι (48) καὶ κατασχνάω τὸν μέσων σου, καὶ καταψύχοντα εἴην τολλά ἐπὶ Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ξενεντην· καὶ ἀπηγνώσῃ διτὸς Κύριος ἀπέσταλκε μὲρος σου. » Εὐτεῦθεν καὶ αὐτὸς δὲ σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπίας διομολογεῖ αὐτὸν λέγων: « Απέσταλην παρὰ τὸν Πατέρα· καὶ, « Απέσταλκε μὲρος Πατέρα, τὸ αὐτὸν πολλαὶ βῆσσοις ἐπιμαρτυροῦν. Οὐκοῦν οὐδὲ ἀνθρώπος ἀπέσταλκε, ἀλλ' ὁς θεός, καὶ Κύριος. Ήδη παρὰ Κύριου τοῦ Πατέρος, οὓς καὶ τὸ, « Ἐβραΐζε Κύριος παρὰ Κύριου, παρὰ Κύριου κατέτας· καὶ τὸ, « Εἰ Βαπτίζεις τῷ Κύριῳ τῷ Κυρίῳ μου. » Λαμβάνει δὲ τὰν τούτων τὸν θρόνον Δασδί, τὸν σωματικὸς γενεαλογοῦ ἵκανώ εἰς τοὺς αἰώνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. »

13. Καὶ κατανθεῖ λόγον καὶ δόγμα συνυφιστάμενον τῇ ἐγγῆσαι ταῦτη. Σητούσι γάρ παραταλεύοντες (49) πάντα οἱ αἱρετικοὶ, καὶ διερωτώντων ὑποκρινόμενοι· Εἰ τοῦτο παρηκολούθησε τῇ σαρκώσει Χριστοῦ· ἦτι λαβόντος τὸν θρόνον Δασδί τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν οίκον Ἱακὼβος εἰς τοὺς αἰώνας. Πρὸς οὓς ὑποκρινόμενοι, φαμὲν διτὸς ἀπεπτήσεις δεῖ προσέχειν, οἵτινες εἰπόντος τοῦ ἀγγέλου, « Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος τὸν θρόνον Δασδί, » οὐδὲ ἐπεστρήψατο, ἀλλ' ὑπερέγειαν ἀποτελεσθέντων ἐπιλύσασθαι τὸ ἄπορον· διτὸς τοῦ δόσεις εἰρηται, ἢ τῷ φιλοτάσσεις διατάσσεις· διτὸς τοῦ διεργατῶν Ελέγει πρὸς Ιουδαίους· « Διτὸς τοῦτο ἀρθεσται ἀφ' ὅμων τῆς βασιλείας, καὶ διθήσεται εἴηντοι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. » Οὐκοῦν λαβὼν δὲ Χριστὸς τὸν θρόνον Δασδί, μετέστησεν αὐτὸν καὶ εἴσει τοῖς ἀγίοις Χριστιανῶν βασιλεύει, ἐπαναστέραι τούτους ἐπὶ τὸν οίκον Ἱακὼβοῦ· καὶ παραδοῖς αὐτὸν εἰς διωκούμενον καὶ εἰς διαπατήν, βασιλεύει ἐν Χριστιανοῖς εἰς τοὺς αἰώνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐδὲ ἔσται τέλος· οὐδὲ γάρ λαῷ ἐπέρι υπολειφθεσται, κατὰ τὰς δράσεις Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἀλλ' ἀνακρήρυτουσιν τύπον Χριστὸν βασιλεύειν, αὐτὸν διερκῇ μέχρι τῆς δεύτερας αὐτοῦ παρουσίας, καθ' ἣν ἐλευσόμενος μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰώνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐδὲ ἔσται τέλος. Εἰ γάρ γεννηθεῖς ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ πάντα τέλος τὸ κατὰ τὴν οἰκουμέναν τοῦ θεατόντος καὶ τοῦ σταυροῦ, ἀναστάς φησιν· « Ἐδόθη μοι πάσα έκουσια ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· » Ἡδη ἐκεῖθεν ἐβασιλεύει, καὶ ἀνακρύσσεται Χριστιανὸν βασιλεὺς· ὃς καὶ κατ' ἄρχα τῶν εὐχῶν συγχαλούμενος διλήσκους, ἀνακρύζουσι λέγοντες· Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπισμένοις αὐτῷ Χριστῷ τῷ βασιλεῖ τημῶν. Καὶ ἐρχόμε-

⁴⁶ Isa. xlviij. 46. ⁴⁷ Zach. ii. 10, 11. ⁴⁸ ibid. ⁴⁹ Math. xxi. 43. ⁵⁰ Math. xxviii. 18.

(48) Anglican., διτὸς Ιησοῦς ἐρχομαι. In aliis, Ιησοῦς deest.

Gen. xix, 23. ⁵¹ Psal. cix, 1. ⁵² Luc. i, 32.

(49) Anglican., παραταλεύοντες. Quem secutus Nannius est.

νος κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφῆμήν αὐτοῦ δευτέραν παρουσίαν, αὐτὸς μέντος βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰώνας, καὶ τῇ; βασιλείᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ ἐπει αὐτὸς βασιλεὺς ἔστιν δὲ ἡ τῆς Παρθένου γεννηθεῖς, καὶ αὐτὸς Κύριος δὲ Θεός. Δι' αὐτὸν καὶ ἡ τεκοῦσα αὐτὸν βασιλίσσα, καὶ Κυρία καὶ θεοτόκος, κυρίως καὶ ἀληθῶς δογματίζεται.

14. Καὶ ἐφαρμόζεται καντεῦθεν λέγειν ὡς τρίδες αὐτὴν ἀφορῶντας ἡμᾶς, καὶ πρᾶς αὐτὸν τὸν ἐξ αὐτῆς τεχνέτα σαρκορόπορον Ηὔον αὐτῆς· Νῦν παρέστη ἐν δεκάνῳ σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσιψ, περιβελλημένην, πεποικιλμένην. • Καὶ γάρ καθά γυνὴ ἔχρημάτους ἡ βασιλίσσα, καὶ Κυρία, καὶ Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ γυναικεῖον αὐτῆς σχῆμα, καὶ νῦν ὡς βασιλίσσα παρισταμένη ἐκ δεκάνων τοῦ παμβασιλέως Υἱοῦ αὐτῆς, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ τῆς ἀφθαρτίας, περιβελλημένη, πεποικιλμένη, λερούσεται· ἀνθ' ὃν μηδὲ καθ' ἀπόδοτη την πνευματικήν, καὶ οἶον δασκαρον καὶ ἀσώματον παρίσταται, ἀλλὰ περιβελλημένη μὲν κατὰ τὴν παναγεστάτην αὐτῆς σάρκα τὴν ἀφθαρτίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ πεποικιλμένη κατὰ τὰ ἐπερείδοντα αὐτῆς τὴν σάρκα παναγιώτατην οὖστα. Καὶ γάρ καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν δεστέων αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ πάλαι 'Ἄδαμ', ὡς νέος 'Ἄδαμ', κατ' ἀντιτρόπουν τάσσοντας ἕκαντε τὴν ὡς πλευρὴν σάρκωσιν, φέρει αὐτὴν (50) εἰ; τὸ διηγεόμενον. Καὶ ἐντεῦθεν ἡ νέα Εὔχη, Μήτηρ τῆς ζωῆς ὄνομαζομένη, μένει περιβελλημένη, πεποικιλμένη, εἰς ἀπαρχὴν ζωῆς ἀθανάτου πάντων τῶν ζόντων. Εἴπομεν τοῖν τοῖν καὶ αὐτίς καὶ πάλιν καὶ ἀλλα καὶ διά πανεπίδεις, ὡς πρᾶς αὐτὸν τὴν βασιλίσσαν Κυρίον καὶ Θεόν, καὶ πρᾶς αὐτὴν τὴν βασιλίσσαν Κυρίαν τε καὶ θεοτόκον ἀποβλέποντες, κινήσει θεωρίας τοῦ κατὰ νοῦν ἡμῶν διοριστικοῦ ὑφθαλμοῦ· • Παρέστη ἡ βασιλίσσα ἐκ δεκάνων σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσιψ, περιβελλημένη, πεποικιλμένη.. • Καὶ δέ δύσκοντα, θύγατερ Δασδέη καὶ Ἀθραίρ, καὶ κλίνον τὸ οἷς σου εἰς τὴν δέσποιν τὴν ἡμῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ λαοῦ σου, μῆδη ἡμῶν τοῦ οἴκου Πατέρος του. Πάτερες γάρ σου ἐσμὲν κατὰ τὴν ἀναλογίαν (51), καὶ θυγάτερες ἡμῶν κατὰ τὴν ἐξ ἡμῶν γέννησιν, καὶ πράπον σοι ἔστιν ὡς Μητέρα τοῦ Θεοῦ γεννομένη, βασιλίσσαν τε καὶ Κυρίαν, καὶ δέσποιναν, δὲ αὐτὸν τὸν ἐστὶν τὸν τεχνέτα βασιλέα καὶ Κύριον, καὶ Θεόν, καὶ δεσπότην, μνημονεύειν, παρεστῶσαν ἐπὶ τοῦ ἡμῶν μὲν φοεροῦ, τοῦ δὲ τερπνοῦ, καὶ πάσας παρέχοντος χάριτας· ἀνθ' ὃν καὶ πεχαριτωμένη ὄνωμασθης, ὡς πάστης χαρᾶς ἀνάπλεως ἀναδειχθεῖσα, διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ιησοῦτος ἀπελεύσεσθαι. Διὸ καὶ τὸ πρόσωπόν σου λατανεύοντες εἰ πλούσιοι τοῦ λαοῦ πεπλουτισμένοι τοκούσια καλῶν καὶ πιευματικούν θεωρημάτων, περὶ σοῦ βοῶμεν· Μνήσθητι ἡμῶν, παναγία Παρθένε, καὶ μετὰ τὸ γεννῆσαι παρθένος μείνασα, καὶ ἀντίδος ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων λογίων μεγάλας τὰς δωρεὰς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν χαριτωμάτων σου, πεχαριτωμένη· ὑπὲρ ὅν, καὶ ὡς ὑποκαμένων καὶ συστατικῶν διαρωνῶν,

⁵⁰ Psal. XLIV, 10. ⁵¹ ibid. 11.

(50) Ita Anglic. Editi vero et alii, αὐτόν.
PATROL. GR. XXVIII.

A ipse qui ex Virgine natus est, rex est, et ipse Dominus Deus. Ejusque gratia, quae ipsum genuit, Reginā, Domina et Deipara proprie ac vere prædicatur.

14. Hincque decet nos eam respicientes, nec non ex ea genitum carniferum filium, dicere : Nunc e astigit a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicata, circumdata varietate⁵¹. • Ut enim semina, Reginā est atque Domina et Mater Dei : jamque ut regina 342 astans a dextris omnium regis Filii sui, in vestitu deaurato incorruptionis et immortalitatis, circumamicata, varietate circumdata, sacris verbis celebratur ; non quidem secundum simplicitatem spiritualem et quasi sine carne et corpore astat, sed circumamicata, secundum ossa ejus sanctissimam carnem, incorruptione et immortalitate, et circumdata varietate, secundum ossa ejus sanctissima quae carnem ipsius fulcunt. Etenim ex carnisbus et ossibus ejus, quasi ex veteri Adamo, novus Adam Incarnatione sibi quasi costam efformavit, gestatque illam in perpetuum. Atque hinc est quod nova Eva, Mater vita nuncupata, manet circumamicata et circumdata varietate, ad primitias vite immortalis omnium viventium. Dicamus igitur iterum atque iterum semper et in perpetuum, cum ad ipsum Regem Dominum et Deum, tum ad ipsam Reginam, Dominam et Deiparam respicientes, ex motu quadam contemplationis spiritualis ac perspicacis oculi nostri : Astitit Reginā a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicata, varietate circumdata. • Et iam audi, filia David et Abram, et inclina aurem tuam ad supplicationem nostram, ne obliviscaris populi tui, neque nostrum qui domus Patris sumus tui⁵². Patres namque tui sumus quadam ratione, et filia nostra tu es per generationem tuam ex nobis : decetque te, utpote Dei Matrem, Reginam, Dominam et heram, propter Regem, Dominum, Deum et herum ex te natum, nostrum recordari, astantem illi qui terribilis nobis, tibi jucundus est, omnesque tibi largitus gratias ; unde gratia plena nuncupata es, quasi omni latitudo plena, propter adventum Spiritus sancti in te. Quamobrem vultum tuum deprecamur omnes divites plebis, talibus ditati bonis ac spiritualibus contemplationibus : ad te clamamus : Recordare nostri, sanctissima Virgo, quae post partum virgo permanisti, et tribue nobis pro exiguis his sermonibus, magna dona ex divitiis gratiarum tuarum, o gratia plena : pro quibus, quasi veris et celebrandis laudibus, tibi ad encōmium, si qua virtus, si qua laus, a nobis, nec non ab omni creatura hymnus offertur, gratia plena, Domininę, Dei Matri et arcę sanctificationis.

(51) In margine Anglic. legitur, forte γενεαλογια.

διαχρέντως οὐ πρός ἐγκώμιον, εἰ τις ὀρεῇ, καὶ εἰ τις ἑπαῖνος, προσάγεται σοι παρ' ἡμένιν καὶ πάντῃς τῆς κτίσεως ὅμοιος, τῇ χειρωτωμένῃ, τῇ Κυρίᾳ (52), τῇ Μητρᾷ τοῦ Θεοῦ, καὶ κιβωτῷ τοῦ ἀγιάσματος.

15. Ecce jam a praesenti tempore et initio diei. A quasi primis encomiis tibi archangelus contextuit clamando: « Ave, gratia plena, Dominus tecum ».¹⁶ Beatam te dicunt omnes generationes. Ac primum omnes coelestes angelorum hierarchiae, et quae super terram sunt, hierarchicas manus attollentes, te benedicunt quae in celis es benedicta, et in terra beata predicaris. « Benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui ».¹⁷ Ejusmodi te benedictionibus, prima hierarchia thronorum, cherubim, et seraphim, qui inflammati appellantur, dicunturque esse plenitudo cognitionis Dei et Regis, celebrat dicens: Benedicta tu in mulieribus, et benedictus venter tuus, qui Deum gestavit, et ubera, quae infans ipse suxit. Secunda hierarchia dominationum, virtutum, et potestatum, ad te respiciens clamat, prout scilicet didicit a sublimiore et prius initiata hierarchia: Benedicta tu in mulieribus, et benedictus venter tuus, qui Deum continuuit, et ubera quae nutrierunt Deum infans factum. Similia quoque, tertia principatum, angelorum et archangelorum hierarchia, jussa a nultente Deo ut per unum archangelum Gabrielem, magnificentissimum, et multa complectente hymnum concelebret, semper clamat: « Ave, gratia plena, Dominus tecum ». Ab iis edicti, nos qui terrene sumus hierarchiae, exaltationes Dei in gulture ferentes, vel easdem mutuatis voces, te exaltamus **343** magna et alta voce canentes: « Ave, gratia plena, Dominus tecum ». Intercede pro nobis Domina et hera, Reginae et Mater Dei, quia ex nobis orta es tu, et qui ex te genitus carnem gestat Deus noster: quem decet gloria et magnificentia, omnisque honor, adoratio et gratiarum actio, cum Patre ejus initio carente, et sancto, bone viviscoque Spiritu nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

τρι, καὶ τῷ ἄγιῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοτοῦ Πνεύματi, νῦν καὶ δει, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁶ Luc. 1, 28.

(52) Anglic. τῇ Κυρίᾳ, τῇ βασιλίσσῃ, τῇ βασιλικῇ, τῇ Μητρᾷ Basiliens. et Fclc. 6, τῇ Κυρίᾳ, τῇ βασιλίσσῃ, τῇ Μητρᾷ.

15. Ίδοι δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἀρχῆς ἡμέρας ὡς ἀπαρχὴν ἐγκώμιον, προσεπλέξατο σοι καὶ ἡ πάνυ μονος ἐγκάδιμος ὁ ἀρχάργειος βων « Χαῖρε, χειρωτωμένη, ο Κύριος μετὰ σοῦ ». Μακαρίους σε πάσοις αἱ γενεαὶ, καὶ πρότερον αἱ κατ' οὐρανὸν πάσαι τῶν ἄγγελον τετραρχίας (53), καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, λεπρογάκις, κείρασι, ἐπιφοροῦσι, εὐλογοῦσι σε τῇτο τὸν οὐρανοῦ εὐλογημένον, καὶ ἐπὶ γῆς μακαρίζουμένην. « Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου ». Τοιαῦτα τὴ πρώτη τῶν θρόνων χερουδιμά τε καὶ σφραγίμ λεπραρχία ἐμπρηστῶν ἀνακλούμενον, ἢ πλήθης γυνώσεων γενεσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέως, εὐλογημέναι λέγουσι. Μακαρίοις σὺν ἐν γυναιξὶ, καὶ μακαρία τῇ κοιλίᾳ σου θεον βαστάσασα, καὶ μασθοῖ, οὓς αὐτῆς νηπίασας ἀθήλασεν. « Η δυνάτη τῆς λεπραρχίας τῶν κυριοτήτων καὶ δυνάμεων, καὶ ἔνσιων πρὸς εἰς ἀναβλέποντας βασιν, ὡς μαθεῖται παρὰ τῆς ἑψηλοτέρας αὐτῶν καὶ προτελουμένης λεπραρχίας. Εὐλογημένη σὺν ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένη τῇ κοιλίᾳ σου, ἢ θεὸν χωρίσασα, καὶ μασθοῖ οἱ ἀξέρθεφαν θεὸν παιδίον γεννήμανον. Τοιαῦτα καὶ τῇ τρίτῃ τῶν ἀρχῶν, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων λεπραρχία, κεκλευσμένη καὶ ἀπιτετραμένη παρὰ τοῦ ἀποστελλαντος Θεοῦ, ὡς δὲ ἀνδρὸς ἀρχαγγέλου τοῦ Γαβριὴλ ἐκδοῖ (54) τὸν ἐκφαντορικώτατον καὶ περιπτικώτατον ὑμνον, ἀλλ' ἀνακράζει: « Χαῖρε, χειρωτωμένη, ο Κύριος μετὰ σοῦ ». « Απὸ τούτων καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς λεπραρχίας τὰς ὄψιστας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λαρυγγὶ φέροντες, μαθόντες ἢ δανειῶδεμοι τὰς φυνάς, ἀνεψοῦμεν μεγάλη καὶ διαπρωτὴ τῇ φυνῇ λέγοντες: « Χαῖρε, χειρωτωμένη, ο Κύριος μετὰ σοῦ ». Πρόσεσθε, Κυρίᾳ, καὶ δέσποινα, βασίλεισσα τε καὶ Μητρῷ Θεοῦ, ὑπὲρ τὴν ἡμῶν δὲτε ἐξ ἡμῶν σὺ τε καὶ ἐκ σοῦ τεχθεὶς σφραγόρός Θεὸς τὴν ἡμῶν. φρέπει τῇ δόξῃ καὶ τῇ μεγαλοπέτεια, πάσσα τε εἰς μή καὶ προκύνησις καὶ εὐχαριστία, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατέρᾳ.

(53) F. λεπραρχία.

(54) Anglic. βοὴ simpliciter.

IN SERMONE DE CENSU, SEU DESCRIPTIONE DEIPARÆ ADMONITIO.

Hunc Athanasiū esse putavit Lucas Holstenius, qui ineptissimum illum Dialogum, Josephum inter et beatam Virginem, qui num. 6 legitur, interpolatoris alicuius audacia additum fuisse suspicatur, cuius opinioni suffragari forte videantur Lipomanus et Surius, qui hunc tractatum in Vitis sanctorum, omiso Dialogo edidere. Sed cum Dialogos ille in manuscriptis omnibus qua inspicere licuit compareat, omnia quidam sunt occ circiter anorum, arbitramur ab ipso Surio et Lipomano, utpote ridiculum, resectum fuisse. Etiamai porro hic Dialogus ascitius esset, multa alia superercent vobis signa. Primum enim multum abhorret hoc Opusculum ab Athanasiū illa gravitate et styli θεργειᾳ. ² Multa, pro Opusculi brevitate, insueta vocabula hic existant, ut est illud xinogλωσσούντας, illud item μαζᾶς ἀγρότος, γάλα ξενόφρους, et φλεβούλτα. Item num. 7, postquam dictum sit stabulum Bethlehemiticum typum gerere Ecclesias, paucis interjectis hac leguntur: Θρόνος ἢ Παρθένος, χρατήρες οι μαζοί, ἀναβλατον τὸν ανανθρόπητον τὰ χερουθιμ, διόπτης τὸ δύτον Πνεύμα, διαπτήρης δεσμοκάλυμμα. Quae nugatoria esse nemo non fateatur; quis enim ferat Spiritum disco, Patrem disci operculo conferri, ubi angeli sacerdotum, pastores diaconorum officio funguntur, ut ibidem dicitur. His de causis homiliam istam censemus Athanasio abjudicāti oportere. Praestationem porro Holstenii subjicimus.

Præfatio HOLSTENII in septem homilias quæ non consequenter, sed juxta rerum et argumenti ordinem inferius posite sunt. Sunt autem homiliae hujusmodi :

- I. In descriptionem sive censum beatæ Virginis.
- II. In illud Matth. xxi, 2, Itæ in castellum, quod contra vobis est.
- III. In illud Lucæ xix, 36, Eunte autem illo, substernebat vestimenta.
- IV. In S. quintam feriam, et proditionem Iudeæ.
- V. In S. Pascha, et in recens illuminatos, Sabbato in Albis.
- VI. In cœcum a nativitate, Joan. ix.
- VII. In SS. Patres et prophetas, et venerandam Ecclesiam, psalmumque tricesimum quartum.

LUCAS HOLSTE NIUS LECTORI.

Cum divi Athanasii opera recudi a typographis audirem, rem me facturum existimavi et publico utili-
em, nec bonis doctisque ingratam, si cetera sanctissimi Patris ἀνάθορα conquerirerem, et in lucem hac
occasione producerem. Collegi ergo opera tumultuaria ex Christianissimi Regis bibliotheca, atque ex
Cl. et R. P. Sirmondi, meisque schedis homilias septem Athanasii nomine prænotatas : neque enim
Athanasii omnes esse credat, cui vel minimum in hisce studiis judicii, quicque vel obliter tantum cetera
eius scripta inspicerit. Quocircum ne carbones thesauri loco venditare videar, indicandum paucis existi-
mavi, unde singulas depropserim ; tum meam de illi sententiam, nullo tamen veritatis aut χριστιανός
præjudicio, proferre volui. Primo ergo loco comparet *Homilia in descriptionem B. Virginis*, ante trien-
nium a me Oxonii in celebri illa Bodleiana bibliotheca ex ill. equitis Henrici Savillii membranis tran-
scripta. Reperi eamdem in quinque aut sex regiis codicibus, assumentis quibusdam auctiorem : cum
quibus et R. P. Sirmondi exemplar Romæ descriptum consentit. Latine jampridem eam ediderunt Lip-
manus et Surius in *Vitis sanctorum*, sed paraphrasit, ut solent, liberiori : in qua Dialogus ille, ne quid
gravius dicam, plane intempestivus inter Josephum et beatam Virginem, nescio utrum Graci exemplaris
fide, an illorum judicio, omissus est. Ego ut in manuscriptis codicibus reperi, ita bona fide repræsento,
bona malis, et χρόνος χαλκεοῖς permista. Neque solius Athanasii ea fortuna, ut ineptissimorum inter-
polatorum manus subiret, cum Chrysostomi, Procli, aliorumque homiliis, similibus sequiorum sæculo-
rum ineptiæ fædatis in iisdem regiis codicibus invenerim. Et fucum manifeste arguant Lipomani et Oxo-
niensis academiae exemplaria : cum ab illis penitus, ab hoc autem magnam partem assumpta illa absint.
Comparatio speluncae Bethlehemiticæ et Ecclesiæ prolixe a sancto Germano ἐν τῇ μωσεῖον θεωρίᾳ per-
tractatur : in ea tamen id proprium Athanasii est, quod Josephum ἄγνερευθν appellat, voce nibi hacte-
nus nullibi lecta. Vicarium verti, cum commodius nihil occurreret. Alludit autem ad ἄγνερευθν, sive
vices sacerdotum Leviticorum, quarum et B. Lucas cap. i meminit. Quid φλεβοσύλας vox sibi velit sub
line ejus 344 homiliae, ingenuæ fateor me nescire : nec eruditissimi viri, quo ea super re consului, no-
dum illum expedire potuerunt. Versione ita, uti sententia exposcere videatur, tuncque expressæ, nec
longe me ab Athanasii mente aberrasse puto. *Sequentes duas homilias ex unico Regio exemplari transcripsi* : Athanasii eas esse sane crediderim, neque quidquam video, cur aliter judicem. Quartam illam in
S. magnam quintam feriam, ex eodem Regio codice et R. P. Sirmondi exemplari repræsento. Habet ea
characteres sive notas expressas styli Athanasiani a Photio observatas, τὸ ἀπέρτον καὶ τὸ δρυμό, ut et
quinta illa in *S. Pascha*, meo judicio omnium optima et elegantissima, quam uni P. Sirmondo debemus,
qui Roman abs se descriptam perbenigne mecum communicavit. Sabbatum τῆς ἀπολύτου, quo ad re-
cens baptizatos eam habitam inscriptio testatur, appellant Græci, quod Dominicam in Albis, sive, ut
iudem vocant, Κυριακὴν τοῦ Ἀντιτάρα, precedit, quod Paschalis festivitas, toto octiduo olim celebrata (στα-
χινθήσον) eam septimanam Græcorum rituales libri vocant, ob fidelium, ni fallor, per baptismatis sacra-
mentum revocationem), eo die finiretur, cœtusque sacri solverentur, id enim λύεται sive ἀπολύτεται iisdem
vocant, unde postremus solemnum festorum dies ἀπολύτου quondam vocabatur, quod ex Basilio Selen-
ensi aliisque jampridem V. Cl. et amicissimus Joannes Meursius in Glossario suo docuit. Eo autem
Sabbato Christianæ militiae tirones, magno Sabbato baptizatos, albas vestes deposuisse notius est, quam
ut indicari debeat.

Rejeci tandem in finem *duas homilias*, quæ præter titulum nihil magni illius Athanasii habent : aut ei
unquam eum patrem agnoverunt, ita nunc interpolatae sunt, ut Athanasius ipse, si eas legeret, earum
auctoritatem desfugeret, in quibus nec vola, quod aiunt, nec vestigium ingenii stylique illius agnoscitur.
Prior tamen ista in *cœcum natum*, minus contaminata est a rhetorculis istis, qui ex optimis SS. Patrum
homiliis dialogos pessimos nobis concinnarunt. Prodit ea ex Regio manuscripto, emendata tamen ali-
quot locis ex P. Sirmondi exemplari, eujus ope egregie aliquot loca restitu.

Postrema illa in *SS. Patres et patriarchas*, ineptissima est, et ipso rure inficetior. Reperi eam in

unico Regio codice, quo nihil me magis barbarum vidiisse memini, adeo nulla orthographiae aut constructionis ratio isthac servata, et tota vitiis scatebat, quorum maximam partem sustuli, ita ut legi intelligique jam queat. Potuisse sine scelere omitti, nisi doctissimi viri ejus auctoritate jampridem in crucis usu probando asserendoque fuissent usi. Quorum ergo judicium vehementer hac in parte desidero. Nam quae de imaginibus sub finem leguntur, iconoclastarum tempora sapient, hisque impostor, quicunque demum is fuerit, veluti sorex suo judicio manifeste se prodit. Loca Scriptura, quae imaginum usui probando afferuntur, admodum ἀπροσδικώτα sunt : ludit enim in verbo γράψειν, quo Graeci et scripturam et picturam promiscue significant. Quod de Zacharia sanguine scribit, notas ejus et vestigia in axis apparuisse, id et Tertulliani auctoritate confirmatur cap. 8 *Scorpiaci* : quanvis B. Hieronymus in *xiii Matth.* ut pium commentariu id elevet.

Hanc editionem nostræ rationem paucis exponendam putavi : et certa me spes tenet bonos et eruditos viros, si non operam, certe conatum et voluntatem nostram probaturos. Cætera quæ adhuc latent in Italiae et Hispanie bibliothecis alii dabunt, præsentim *Commentarium perpetuum in Psalmos*, quod ego palmarium Athanasii opus existimo. Quæ in *S. Antonii Vita* ex manu scripto codice reverendissimi et clarissimi domini Caroli de Montchal, abbatis Sancti Amantii supplevi et emendavi, seorsim typographus dabit, aut Illeschelianis notis inserit; milii enim nunc eorum copia non est, nec ita uti vellem recensere licet. Vale, et hoc qualicunque nostro labore fruere feliciter. Antissiodoro, clausum. Postridie Iulii Octobris.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΛΠΟΓΡΑΦΗΝ (55) ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΩΣΗΦ, ΑΟΓΟΣ (56).

S. P. N. ATHANASII

IN CENSUM SIVE DESCRIPTIONEM SANCTÆ MARIAE, ET IN JOSEPHUM, SERMO.

1. Quidammodum operarii auriferæ terræ metuenda effodienda nacti, cum in venam incident, quæsiti auri ramenta exhibent, illic operam ponunt suam, illic effodiunt, utpote via ibi ad lucrum communistrata, non retro cedunt, nec ante sedem commutant, quam propositæ rei latibulum deprehendant; eadem prorsus ratione nos ecclesiastici operis distributores, Lucam evangelistam præ manus habentes, ut Dominicum virginem partus thesaurum contemplemur, non ante finem perquirendi faciamus, quæa propositas diligenter colligamus divitias. Quamobrem ordine evangelista vestigia indagabimus, ne quidpiam iuero faciendo idoneum omittamus. Examini enim verba principio exigua videantur, at magna gratia mysteria. Nemo sermonem fastidiat, quasi parvi momenti lectionem audierit. Nam si spectetur nati Domini potestas, exigua et perquam 345 exigua sunt quæ modo lecta sunt, panni scilicet, præsepe, incommodus locus. Et hæc quidem exigua sunt, quæ autem in hisce propinquiora mystica sunt, nempe uterus inenarrabilis, sinus incomprehensibilis, ubera sancte radicata,

A 4. Ήπειροι τὸν χρυσότιν γῆν μεταλλέουσι λαχνούς ἐργάται, ἐπειδὴ εύρωσι φέλαιον φήματα τοῦ Στουρνου προβάλλουσαν, ἐκεὶ σχολάζουσιν, ἐκεὶ παρορύπτουσιν, ὡς ὅδηγῷ τοῦ κέρδους· καὶ οὐ κατόπιν δέουσιν, μὴ πρότερον τὸν ἄπον ἀμείβοντες, οὐδὲ τὸν φωλεὺν τοῦ προκειμένου καταλέβωσι· τὸν αὐτὸν τρόπον (57) καὶ ἡμεῖς οἱ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐργασίας ἐργοῦται, τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν μετὰ χειρας ἔχοντες, πρὸς κατανόην τοῦ δεσποτικοῦ τῆς Παρθένου ἀποκυήσων θησαυροῦ, οὐ πρότερον τῆς ἐρεύνης παυσόμεθα, οὐδὲ οὐ τὸν προκειμένον πλιούτον γνησίων ἀναλέξομεθα. Διὰ τοῦτο καὶ κατά τάξιν τὸν εὐαγγελιστὴν ἀνιγνεύσομεν (58), ἵνα μηδὲν τὸν ἐπικερδῶν καταλεπιώμεν. Εἰ γάρ καὶ μικρὰ ἐν προοιμίοις τὰ φήματα, ἀλλὰ δμῶς μεγάλα τῆς χαρᾶς B τὰ μυσταγγήματα. Καὶ μηδεὶς ἀκηδίσῃ τῷ λόγῳ, μικρὰ τὰ παραναγνωσθέντα τῇ ἀκοῇ δεξάμενος (59). Ός γάρ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ γεννηθέντος Διοπότου μικρὰ καὶ σφόδρα μικρὰ τὰ παραναγνωσθέντα, σπάργανα, καὶ φάνη, καὶ τόπος ἀνεπιτήσεος. Καὶ ταῦτα μὲν μικρά, τὰ δὲ προκειμένα μυστικά· γαστήρ ἀνεργήμενος, καλπος ἀκατάληπτος (60), μαζὸς ἀγύρτης.

(55) Colbert. 1, τῆς ὑπερχιλίας γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(56) Ex mss. Reg. Oxon. R. P. Sirmordi, et Colb.
kert.

(57) Colb. 1, post τρόπον, habet δῆ. Ibidem qui-

dam mss. ὡς τῆς ἑκ.

(58) Colb. 1, 2, ἀνιγνεύσομεν.

(59) Colb. 1, 2, προδεξάμενος. Ibidem edit. Ω;

γάρ τὸν πρότερον, sed τὸ δεεστὶν iu Colb. 1, 2.

(60) Colb. 1, τόπος ἀκατάληπτος. Nox Colbert. 1, μαζὸς ἀριζός. Colb. 2, ἀριζός.

ζος, γάλα ξενοφύδεις, θηλή τῆς φυσικῆς νόρτης ἀλλοτρία, ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου ἐκπαργραφος (61) γενομένη, δι μητήρη Ιωσήφ δύνματος, καὶ οὐ πράγματος κοινωνίαν ἀσπάζεμενος.

Ω. Ἡκουεις ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἔκειναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πάσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφή πρώτη ἦγεντο, ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐπορίσυντο πάντες ἀπογράφεσθαι. Ἐκαστος εἰς τὴν ἕκαστον πόλιν. Ἐπορεύθη δὲ καὶ Ιωσήφ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρέθ, εἰς τὴν Ιουδαίαν (62), εἰς πόλιν Δαβὶδ, ητοι καλεῖται· Βηθλέεμ, διὸ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρὸς Δαβὶδ. ἀπογράφεσθαι σὺν Μαρίᾳ τῇ μεμνησταμένῃ σύτῳ γυναικὶ, οὐσῃ ἐγκώφῳ. Εἰδεῖς πός μικρὰ τὰ βήματα, καὶ μεγάλα τὰ μωσαγγήματα; Ὁ Κύριος ἐκυροφέτο, καὶ πρώτη ἀποτραφὴ ἐνομοθετεῖτο δι πάσαν τὴν κτίσιν ἐναπόγραφον ἔχον, καὶ πρὸς τοὺς ἕκαστον μαθητὰς φῆσας· «Χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, διτὶ τὰ δύνματα ὑμῶν ἐγράψη ἐν τοῖς οὐρανοῖς (63). » Ἐν τοῖς μικροῖς Ῥωμαϊκοῖς καθίδηται τὴν ἕκαστον μητέρα ἐναπόγραφον γεννήσαται συνεχώρει. Τίς μὴ λαλήσῃ; Τίς μὴ θαυμάσῃ τὸν τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν; «Ἄνω ἐλεύθερος, καὶ κάτω ἐναπόγραφος·» διναὶ Υἱοίς, καὶ κάτω δύολος· διναὶ βασιλεῖς, καὶ κάτω μισθωτός· διναὶ πλούσιος, καὶ κάτω τυδεῖς· διναὶ προσκούμενος, καὶ κάτω φορολογούμενος· διναὶ θεῖδες δρόνος, καὶ κάτω ἀγροκτικῶν ἀπήλαιον· διναὶ δι πατέρων καὶ ἀκατάληπτος κόρης, καὶ πάντα διλογοτροφέον μικρὸν, καὶ φάτνιον (64). Τίς μὴ θαυμάσῃ μεγάλα διναὶ πράγματα, καὶ μικρὰ κάτω σπάργανα; Ὁ λύνων ἐδόπτη· δι τρέφων ἐτρέφετο· δι ἀκατάληπτος παιδίον ἐραίνετο· δι πηγῆς ἀπόλονος (65) μαζῆν ἐλαύειτο· δι πάντα φέρων, ἀνερμηνεύωντας ἐτρέφετο· δι μηδαμοῦ ἀπολιμπανόμενος ἐν μέρει ἀπεργράπτων περιγραφόμενος. «Ω τὸν παραδόξουν πραγμάτων! Ἡ Ἐλισάβετ ἐν οἰκείᾳ φαιδρῷ ἀπεκύσηται, καὶ ἡ Παρθένος ἐν τῷ μικρῷ σπηλαίῳ ἐγένενται. Ἰωάννης ἐπὶ κλίνῃ, καὶ ὁ Κύριος ἐν φάτνῃ. Οὐχ ἀπλῶς ἡ τοῦ Κυρίου ἐκ Παρθένου γέννησις· οὐχ ἀπλῶς τὸ τοῖς σπαργάνοις αὐτὸν κατευληθῆναι· οὐχ ἀπλῶς τὸ μαζῆν ἐλκύει· οὐχ ἀπλῶς τὸ ἐν φάτνῃ ἀνακληθῆναι (66)· οὐχ ἀπλῶς τὸ τῇ τοῦ Αὐγούστου ἀπογραφῇ προστιθῆναι· πάντα διὰ τοῦ, καὶ πρὸς τοῦ, καὶ αιγυγατάδι. Ἡ Παρθένος τίκτεται, οὐν τὸν ἡ Παρθένου γῆς χροιαστήσθεται περιστελλόστον ἀδάμ διορύσσηται. Επαγράνοις κατεῖται, οὐν τὰς σπιρὰς τῶν διαρτιῶν ἡμῶν ἐκδύσῃ, δεσμὰ δεσμοῖς λύνων, κατὰ τὸ φάσκον φτηνῶν· οὐν Σειραῖς γάρ τῶν ἕκαστον ἀμαρτιῶν Ἐκαστος αφίγγεται. Μαζὴν εἰλκυσεν, οὐν τὸ γάλα τῆς χάρτος βρύση, διπερ ἐτῆς οἰκείας πλευρᾶς ἀνέβλουσε (67)· γάλα γάρ

⁽⁶¹⁾ Colb. 1, ἡ ἀπογραφαῖς.

⁽⁶²⁾ Ήσει, εἰς τὴν Ιουδαίαν, desunt in Colbertino 1 et 2. Infra illam, ἀπογράψασθαι.

⁽⁶³⁾ Sic mss. Editi vero, ἐν τῷ οὐρανῷ, τοῖς μαρκοῖς.

⁽⁶⁴⁾ Colb. 1, 2, τῶν ἀλόγων ἡ φάτνη τούτων ἀνάπτυξις. Τίς μὴ θαυμάσει, τίς μὴ ἐκπλαγῇ ἐτο-

λα. Audisti modo Lucam evangelistam dicentem: «In diebus illis : exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Haec descriptio prima facta est sub praeside Syriae Cyrenio. Et ibant omnes ut proflerentur, singuli in suam civitatem. Profectus est autem et Joseph a Galilaea de civitate Nazareth in Iudeam, in civitatem David quae vocatur Bethleem, eo quod esset de domo et familia David, ut profiteretur cum Maria desparsata sibi uxore prægnante ». » Vides, quam exigua verba, quam magna mysteria? Dominus in utero gestatur, et prima descriptio edicatur. Qui universam creaturam descriptam habet, quicque discipulis suis, ait: «Gaudete et exultate, quia nomina vestra scripta sunt in celis », in parvis Latinis codicibus Matrem suam descripsi concessit. quis non loquatur? quis non miretur humilem Domini auctoritatem? Sursum liber, deorsum censu descriptus: sursum Filius, deorsum servus: sursum rex, deorsum mercenarius: sursum dives, deorsum egenus: sursum adoratur, deorsum tributum solvit: sursum divinus thronus, deorsum spelunca rustica: sursum paternus et incomprehensibilis alius, deorsum stabulum parvum et praesepi. quis non mirabitur magnas sursum res, et viles deorsum pannos? qui solvit, ligatur: qui nutrit, enutritur: incomprehensibilis, puer appetet: qui fontes scaturire facit, ubera mutuat: qui omnia gestat, inexplicabili modo gestatur: qui nusquam non est, in certo loco incircumscripe circumscriptor. Ores stupendas! Elisabet in concinna ædicula parit, et Virgo in parva gignit spelunca: Joannes in lecto, Dominus in praesepio. Non sine causa Dominus ex Virgine natus: non sine causa pannis involvitus est: nec sine causa mammillam suxit: non sine causa in praesepio reclinatus est: nec sine causa Augusti descriptione acceitus est: omnia ex certa causa et ratione, etsi occulta, peracta sunt. Ex Virgine nascitur, ut primum hominem Adam ex limo virginis terræ formatum reformet. Pannis involvitur, ut peccatorum nostrorum nexus solvat, vincula vinculis solvens, iuxta dictum illud: «Unusquisque enim vinculis peccatorum suorum constringitur ». Mamillam suxit, ut gratiae lac, quod ex latere ejus effluxit, scaturiret: nihil enim aliud lac est, nisi sanguis albescens: in praesepio reclinatus est, ut humanum genus brutorum moe-

δνω.

⁽⁶⁵⁾ Colb. 1, 2, πηγῆς βρύση. Infra Colb. 2, ἀπεργράπτως.

⁽⁶⁶⁾ Colb. 1, 2, ἀνατεθῆναι. Infra Colb. 1, αιγυγατάδις.

⁽⁶⁷⁾ Ita manuscripti. Editi vero, ἀνέβρυσεν.

dospiens corrigere, duorumque animalium esca fieret: quorum duorum animalium? Ethnici, Iudaicique populi, de quibus scriptum est: « In medio duorum animalium cognosceris ».⁶⁸ Descriptionem sub Augusto Cesare admisit, ut inconditum orbis statum componeret. Ipsa quippe descriptione, probi in orbe futuri ordius pignus fuit.

γάρ η ἀπογραφή τῆς οἰκουμενικῆς εὐταῖας ἀρρέβων γεγένται.

3. Et quod vera haec sint, paucis percipe. Antequam Dominus homo fieret, hominum genus magna tyrannis occupabat, nulla ratione terra gubernabatur, regia dignitas ludibrio erat, apud homines multos ingens regum turba exorbiatur: si cui erant centum circiter homines subdit, regium is sibi habitum continuo usurpat. Talis erat hominum **346** pugna: cum certorum locorum principatus ambirent, uer ex loco transirent in alium; nisi quandoque sibi mutuo bellum inferrent. Cum diutius ejusmodi confusio perseveraret, ubi primum Dominus in terra virginine occupavit palatum, permultos illos abstulit principatus, ac monarchiam instituit, ubi Romanorum imperium omnes obtinere decrevit, ad celestis scilicet imperii normam. Quemadmodum enim unum in celo Dei regnum obtinet, omnesque angeli voluntati ejus subjiciuntur; dæmonibus barbarorum more imperium detrectantibus eadem ratione et in terra, licet permulta sint indomita gentes, uerum tamen Romanorum imperium obtinet. Probi igitur hujusce ordinis constitueri causa, primam sub Augusto descriptionem rex in utero gestus edici mandavit: unde ei se ipse in Romani imperii censu describi permisit ad confirmationem statutarum legum. Tum enim regis lex obtinet, cum prior ipse quam tulit legem implet. Nam qui legem ponit, nec implet, is legis abrogator est potius quam legislator. Boni igitur hujusmodi ordinis ponendi causa, prima sub Augusto descriptione facta est, ut et legis cultus auferretur, et Iudeorum natio cohiberetur, ut ne perversis Iudeis, si suo jure viverent, liceret innoxios occidere, sed necessitatis iugo legibus parerent.

Ιουδαῖος αὐτονόμης χρωμένος φονεύειν τοὺς ἀνευθύνους, ἔπειτα δὲ τοῖς νόμοις τῷ τῆς ἀνάγκης

4. Necessaria itaque fuit supradicta sub Angusto D. Descriptio. Ipsa quippe descriptio, Iudeorum populim depressit, Christianorum contra genus exaltavit, Iudeis, Bomanu metu imperii, non audientibus priore suo uti furore. Quapropter post eam descriptionem, cum Dominum comprehendissent et morti tradere festinarent, non ausi sunt arbitratu suo agere, sicut olim cum prophetis, quos cæco impetu

** Habac. iii, 2.

(68) Ita Colb. 1, 2. Editii vero, τυραννία.

(69) Ita Colb. 1, 2. Editii vero, μία πλεύσων βασιλεῖα χρατεῖ, τῶν δασμῶν δίχην, etc. Mox mss. ἀφενδέντων, pro ἀφενιασάντων. Infra editii, βασιλεῖα χρατεῖ, ἐπειδὴ δινθεν ἔκρατετο, διὰ ταυτὸν. Editii vern ut in textu.

(70) Colb. 1, 2. Τότε δὲ βασιλέως νόμος χρατεῖ τε,

Α οὐδὲν ἔτερον ἔστιν ή αἷμα λευκανθέν. Έν φάνη διεκλίθη, ἵνα τὴν ἀλογίαν τῆς ἀνθρώπητος διορθώσηται, καὶ τῶν δύο ζώων τροφὴ γένεται· ποιὸν δύο ζώων; τοῦ Ἰθνικοῦ καὶ τοῦ Ιουδαϊκοῦ λαοῦ περὶ δύο γέραται· « Εν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσεται. » Τὴν ἐπὶ Αἴγυπτου Καίσαρος ἀπογραφὴν κατεσίδετο, ἵνα τὴν οἰκουμενικὴν ἀταξίαν διορθώσηται. Αὗτη γεγένται.

3. Καὶ ἐτι οὐδὲν τὰ λεγόμενα, διὰ βραχέων ἀκουει. Πρὸ τῆς τοῦ Κύρου ἐνανθρωπήσεως πολλὴ τυραννίς (68) τὸ τῶν ἀνθρώπων κατέληγε γένεσ· δάλος τὸ τῆς γῆς ἐκυβερνήστο χωρίον ἐνέπαιον εἰς τὸ βασιλεῖκον ἀξιωμα· πολλῶν τῶν ἀνθρώπων πλῆθος βασιλέων ἐφυσοργέτο· ἔκατόν ποι τις δημός έχων ὑπ' ἑαυτὸν, εὐθέως τὸ τῆς βασιλείας Β ἐπετερπίζετο σχῆμα. Τοιαῦτη τῶν ἀνθρώπων ή ἀμύλα· τοπαρχίας ἀγαπῶντες, καὶ τόπον ἐκ τόπου μη διαβαλούντες, εἰ μὴ τρόπον τινὰ κατ' ἀλλήλων ὑπέλιπαντο. Ταῦτης τῆς συγχέσεως χρονοτερπούμενης, μόνον δὲ Κύρος τατεδέξατο ἐπὶ γῆς τὸ παρθενικὸν οἰκήματα πατέλιαν, εὐθέως τὴν μὲν πολυαργύρας πείναι, τὴν δὲ μοναρχίαν φυτούργει, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν πάντων γηγενούνειν κληρώσας, κατὰ μίμησιν τῆς ἐπουρανίου διατερψίης. Ήστερον γάρ ἐν οὐρανῷ μία ἡ θεοῦ βασιλεία χρατεῖ, καὶ πάντες οἱ διγελοι τῷ θελήματι αὐτοῦ ὑπόστασονται, τῶν δαιμόνων δίκην(69) βαρβάρων ἀφενιασάντων· τῶν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ καὶ πολλὰ τὰ ἀνυπότακτα θηταὶ, διὰ δύων μία ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία χρατεῖ. Διὰ ταῦτην οὖν τὴν εὐταξίαν τὴν πρώτην ἀπογραφὴν δικαιοφορούμενος βασιλεὺς προσέταξεν ἐπὶ Αἴγυπτου συγκροτηθῆναι· θέσην καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐναπογράφειν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ παρεγώρητο πρὸς βεβαίωσιν τῶν δεσποτιζόμενων νόμων. Τότε γάρ βασιλέως νόμος χρατεῖ, διὰ δὲ νομοθετῶν βασιλεὺς πρώτος πληρώσῃ τὸν νόμον. Ο γάρ (70) νομοθετῶν καὶ μὴ πληρῶν καθαρέτης ἔστιν, ή (71) νομοδότης. Διὰ τὴν προλεγόμενα οὖν εὐταξίαν, ή ἐπὶ Αἴγυπτου διαγραφὴ πρώτη γέγονεν, διποιαὶ καὶ ἡ τοῦ νόμου λεπτές μετενεργήθη, καὶ τὸ τῶν Ιουδαίων φύλον καταργηθῆ (72) πρὸς τὸ μὴ ἔξειναι λοιπὸν τοὺς ἀτάκτους νομοθετούντος, ἐπειδὴ δὲ τοῖς νόμοις τῷ τῆς ἀνάγκης

4. Ἀναγκαῖα τοῖν τοῖν ή προλεγόμενα ἐπὶ Αἴγυπτου ἀπογραφή· εἶται ή ἀπογραφὴ τὸ μὲν τῶν Ιουδαίων ἐπαντίωτα φύλον, τὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν ὑπερέψωτο γένος· μητρὶς τολμόντων Ιουδαίων (73) δέιπη τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τῇ προτέρῃ κεχρῆσθαι μανίᾳ. δεῖ καὶ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ταῦτην, τὸν Κύριον κρητησαντες, καὶ θανάτῳ παραδοῦνται σπεύδοντες, οὐκ ἐτόλμησαν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς διατρέψασθαι,

ὅτε πρώτος αὐτὸς τοῦτον πληροῖ. Ο γάρ.

(71) Addε μᾶλλον, aut lege οὐ πρὸ τοῦ.

(72) Colb. 1, 2, καταρτισθῆ.

(73) Colb. 1, 2, τῇ τῆς ἀναγκῆς ζωῇ.

(74) Colb. 1, 2, τολμόντων παιῶν Ιου. Editi, 2, in textu.

καθ' ομοιότητα τῶν προφητῶν, οὓς ἀδικαίωσις (75) Α διεπάραξαν· ἀλλὰ τῷ Πιλάτῳ προσήνεγκαν, ἀρχοντὶ Ὦραιοιν, ἐντυχίᾳ εἰσπραξαμένῳ, δίκαιος ἀπαιτούμενος τῶν λεγομένων, συγκατάθεσιν μεβοεύμενος. Διὸ καὶ ὁ Πιλάτος, ὁ Ψωμαῖον ἄρχοντος εἶδε τοὺς Ἰουδαίους κυνογλωσσοῦντας κατὰ τῆς τοῦ Κύριος ἀναρέσεως (76), καὶ εἰδὼς, ὅτι δὲ τὸν πατριώταν αὐτὸν, ἐπηρώτησε τοὺς Ἰουδαίους, φάσκων· Καθὼς ἔστε πάντες σαφῶς, οὐδὲν ἀξιον θανάτου εὑρίσκων ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ, ὡς Ἰουδαῖοι. Τι τὴν τῶν Ὦραιῶν ἀρχὴν μολινέντα στινέτε, ἀκρατεῖ κραυτούτες τὸν δίκαιον, καὶ τὸν ἀνεύθυνον ὑπεύθυνον εἴναι θιλόντες; Οὐδέν ἀξιον θανάτου εὑρίσκων ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Μᾶλλον οὖν ὁ Βαραβᾶς (77) ρο- νευθῆ, οὐδὲ Χριστὸς ἀποικιζῆ· διτὶ ἐκεῖνος μὲν φο- νευτῆς καὶ σταυρόης, οὔτος δὲ εὐεργέτης καὶ ζωοδό- της· ἐπειδὴ καὶ ταῦτην κατ' αὐτοῦ τὴν κατηγορίαν τιμάσσειν. Καὶ οὕτως δὲ Ἰουδαίους μὴ συντιθεμένους, ἀλλὰ ἔχοντας τοῦ Καίσαρος γρηγόρων, οἰτινες κατὰ πρόσωπον θεγού τῷ Πιλάτῳ, συνηγοροῦντι τῷ Χριστῷ· «Οὐκ εἰ γέλος τοῦ Καί- σαρος, ἐπειδὴ ἂλλοντα λέγοντας θαυμάζειν μὴ συντιθεμένους θέλεις. Καὶ οὕτως (78) ὁ Πιλάτος οὐ συνεχύ- ρετε τοὺς Ἰουδαίους τῇ οἰκείᾳ γνώμῃ πᾶν διτον δια- πράξασθαι. Εἰ γάρ ἀν συνεχώρηστο τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ Ἰουδαῖοι λίθους τὸν Κύριον ἔθανάτωσαν, ή ἥλιτρων πτίσιν κατέπεισαν. Τούτου δὲ πρατομένου, ἡμεῖς τὸν σταυρὸν ἐξημούμεθα· ἐπειδὴ Ὦραιον κρητ- πιὸν τὸ τοῦ σταυροῦ ἔχον. Διὸ καὶ ὁ Πιλάτος ἐπ- τηρύστηκε τοὺς Ἰουδαίους· «Τι θέλετε ποιῆσαν Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστόν?» Οἱ δὲ, τῇ Ὦραιον πτιεῖσθαι θαρροῦντες, ἔδρον· «Ἄρον, ἄρον, σταύ- ρωσον αὐτὸν·» καὶ εὐθέως ὁ Πιλάτος συνένευσεν· διωθεν γάρ ἐκέκτητο τὸ νεῦμα.

5. Διὰ ταῦτην οὖν τὴν εἰσαξίαν ἡ ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος πρώτη ἀπογραφὴ ἐνομοθετεῖτο· εἰ μὴ γάρ προενομοθετήθη ἡ ἀπογραφὴ αὐτῆς, οὐκ ἂν τὸ τοῦ Κύριον σῶμα τελεῖ ταφὴν παρεδόθη· ἐμελῶν γάρ παιδές Ἰουδαίων τῇ ὑπερβαλλούσῃ μανίᾳ ἢ πυρὶ πα- ραδοῦνται τὸ τοῦ Κύριον σῶμα, η διαλάσσῃ καταπον- τίαιν. Εἰ γάρ τὸν φύλον Ἱερεμίεν εἰς λάκκον βορδό- ρων κατήγαγον (80)· τοι ἐμελῶν εἰς τὸ τοῦ Κύριον σῶμα διαπράττεσθαι, εἰ μὴ τὸν Ὦραιον τὸν εἰ- χον κολαψίζονται· διὸ καὶ τῶν Ἰουδαίων μὴ συγχω- ρουμένων παρὰ τοῦ Πιλάτου δέξασθαι τὸ τοῦ Κύριον σῶμα, Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, φίλος ὃν τοῦ Πι- λάτου, προσειλίων ἥτησατο παρ' αὐτοῦ τὸ τοῦ Κύριον σῶμα, ἀσύγκριτόν τι (81) προστένεκας. Ἀναγκαῖα τοῖν τῇ ἀπογραφῇ ἡ ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος· εἰ

[“] Joan. xix, 19. [“] Matth. xxvii, 22. [“] Joan. xix, 15.

(75) Colb. 1, 2. ἀδικίωτος. Μοὶ ίδειν, Ὦραιον γνωσθεῖτο τὸν πλαστάμενον, καὶ ἀπαιτούμενος τῶν τοις μοινῶν τὴν ἀπόδειξιν. Διὸ καὶ ὁ Πιλ. Μοὶ ίδειν, γνωσθεῖτο τὸν πλαστάμενον, καὶ ἀπαιτούμενος.

(76) Sic mss. Editi vero, ἀναρέσεως, omisit multis. Μοὶ, πάντες deerat in editiis, habeturque in Colb. 1, 2.

(77) Sic mss. Editi, η ὥλως ὁ Βαρ.

(78) Colb. 1, 2, ζωοποιεῖν θέλεις. 'Αλλ' οὐδὲ οὐ- τας.

dilaniarunt; sed Pilato coram steterunt tum Romanorum præsidi, exacturo ut coram se accusaretur; idque ut pro dictis ejus poenas exposcerent, et artificio consensum ejus obtinherent. Quamobrem Pilatus, utpote Romanorum præses, ut Judeos videt canina lingua Domini necem postulantes, gnarus eos pre invidia tradidisse illum, interrogabat Judeos hisce verbis: Ut probe nostis omnes, nihil morte dignum invenio in hoc homine, o Judei. Quid Romanorum imperium poluere conamini, pe- tulanter justum capientes, et insontem contemnentes volentes? Nihil morte dignum invenio in hoc homine. Barabbas ergo occidatur, Christus autem dimittatur: quia ille quidem homicida et sedicio- sus, hic vero beneficis et vite largitor, quandoquidem hanc adversus illum accusationem adorastis. Verum cum ne hac quidem ratione assentirentur Judæi, sed Cæsaris inimicum Pilatum proclama- rent; Pilatoque Christi patrocinium suscipienti in faciem dicerent: «Non es amicus Cæsaris», si quidem velis eum vivere qui se regem dicit. At ne ita quidem Judeis concessit Pilatus, ut quidvis proprio agerent arbitrio. Si namque concessisset illis, Judei Dominum lapidibus interremissem, aut serra lignea dissecuissent. Quod si factum fuisset, nos eritis iacturam fecissemus. Nam apud Roma- nos supplicium, crucis erat lignum. Quamobrem interrogabat Judeos Pilatus: «Quid vultis faciam de Iesu, qui dicitur Christus?» At illi Romanorum instituto confisi, clamarent: «Tolle, tolle, crucifige eum», et confessim Pilatus annuit: de- super enim nutum hunc acceperat.

347 5. Ob eum igitur probum ordinem prima sub Augusto Cæsare descripicio edicta fuit: nisi enim edicta fuisset, nequam Domini corpus perfecte sepulcrum traditum fuisset; futurum enim erat ut Judei, praे niniō furore, corpus Domini aut in ignem conjicerent, aut in mare demergerent. Si enim amicum sibi Jeremiām in lacum cœni demiserunt, quid facturi erant in Domini corpus, nisi se cohibentem reperissent Romanorum legem? Quare cum Judeis minime concederetur a Pilato ut corpus Domini acciperent, Joseph ab Arimathea, amicus Pilati, adiunctor illum, petiit ab eo corpus Domini, allato pro ea re ingenti pretio. Necessaria itaque fuit descripicio sub Augusto Cæsare facta: tametsi enim, uti modo audisti, sponsus Virginis

(79) Sic Colb. 1, 2. Editi vero, ὡς λέγετο Χριστόν. Infra Colb. 2, συγχατένεστε. Ibid. Colb. 1, 2, διω- θεν γάρ ἡν τὸ πνεύμα τοιούτως γενέσθαι. Διὰ ταῦτην τούτων.

(80) Quidam mss. κατήγγισαν. Infra mss. ut in textu. Editi vero, τῶν Ἰουδαίων μρέντων συγχωρούστων. . . οὗτος ποσειλίων ἥτησατο πυρὶ τοῦ Πι- λάτου.

(81) Colb. 1, 2, ἀσύγκριτον τιμῆν. Editi, ασύ- κριτον τι.

moerore affectus est , attamen mundus universus A γάρ καὶ διὰ μηνστήρη τῆς Παρθένου, καθὼς ἀρτίως ἤκουες, ἐπούγνασεν, ἀλλ᾽ διμάς δ σύμπας κόσμος ἀρχῆν εὐταξίας ἀδέξατο. Τί ἔστιν, 'Ο μηνστήρη τῆς Παρθένου ἐπούγνασεν, ἄκουε διὰ βραχέων. 'Ηνίκα Ἰωσῆφ διὰ μηνστήρη τῆς Παρθένου, καθὼς ἀρτίως ἤκουες, διὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Λύγούστου τὴν Βηθλέεμ κατέλαμβανε σὺν Μαριάμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γνωτικῇ, οὗτος ἡ ἔγκυος, ἤγνωε δὲ Ἰωσῆφ τὸ ἐν τῇ (82) Παρθένῳ μωσατγυρούμενον· οὐδὲ διέπειν χρητιμένος ἀγγέλου δεξάμενος. 'Η δὲ Παρθένος τὸ ἀσφαλὲς ἐκέκτητο, καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῷ ὅγκῳ· δύον γάρ τε τοῖς γαστρὶ τῇ αὐτῆς ἐγένετο, τοσούτον τὴν Παρθένον διμεριστέρον βίον διέτριψεν· διοῦ καὶ τὴν παρθενίαν ἀμυνόντον φυλάκιστον, καὶ τὸν τόκον δικυτίον δίγουσα, οὐ τοσούτον κοπουμένην, δύον κουφιζομένην.

6. Horum causa anxius Joseph, cum videret eam uterum gestare, ignoraretque intus reconditum thesaurum, moerore affectus, Virginem in via ob-jurgavit bisce verbis: Quid tibi videtur, o Maria? Nonne tu es quæ ut verecunda Virgo in templi septo es educata? Nonne tu es, o Maria, que viri aspercum non sustinebas? Nonne tu es, o Maria, que contra propositum tuum me in sponsum admissisti? Nonne tu es, o Maria, que virginitatis rosam immarcessibilem servare peropribas? Nonne tu es, o Maria, qua Susannam diligebas, Αἴγυπτιαν oderas? Nonne tu es, o Maria, que vi stupratam Thamar sepe legebas⁸², et impudicum Annensem exsecrabare? Quorsum abit ille continentiae tue thalamus? Quorsum ille castitatis immaculatus thoros? Quorsum verecundus ille vultus? Ego pudore afflictor, tu considerer agis? Quia peccatum sileo tuum, tu proprius accederest festinas? Non vides alvi tue tumorem? Intus infans palpitat, et tu quasi nihil experta hilaris es? Abi, Maria, remigra in domum tuam: quare pudicitie tue sum, cum illo describare. Ego contumeliam illam non admitto, nullam ad pœnam deprecandam inveneries excusationem. Tum Virgo ad Josephum: Quid indignaris, mi spone? Quid me ut impudican dasmas? Quid contumeliosis oculis uteri mei tumorem conspicis? Quid me ad erubescendum cogis? Gloria sum mulierum, a priore illas turpitudine emergere feci: Eam revocavi: igneum transtuli gladium, et tu me jubes occultari? Nemo poenas a me reposcere poterit, que communem omnium gesto Dominum. Si de me ipsa testimonium feram, inanis gloria cupida reprehendar. Paululum expecta, Joseph, tibique pastores vera persuadent, te magi certiorem facient: stella pudore afflicet: angeli ad compunctionem excitabunt. Jam dubitas, paulo post gloriam dabis, ubi colestemi exercitum audies cum concentu clamantem: «Gloria in excelsis Deo, et

B 6. Πρὸς τούτοις ἀγωνῶν (83) δὲ Ἰωσῆφ, ὃς εἶδεν αὐτὴν κατὰ γαστρὸς ἤκουσαν, τὸν ἔνδον θηραυρὸν ἀγοῦν, στυγνάσας, κατὰ τὴν ὁδὸν ἀντέβαλλε πρὸς τὴν Παρθένον, λέγων· Τί σοι τὸ δόξαν, Μαρία; Οὐ σὺ εἰ ἡ ὡς αἰδέσσως Παρθένος ἐν τοῖς λεπροῖς περιβόλοις ἀνταρτεῖσα; Οὐ σὺ εἰ Μαριάμ, ἡ πρώτων ἀνδρὸς θεωρῆσαι μή καταδεγμένη; Οὐ σὺ εἰ Μαριάμ, ἡ παρὰ πρόθεσιν κατεγγυθῆναι μοι τοισίτοις (84); Οὐ σὺ εἰ Μαριάμ, ἡ τὸ τῆς παρθένες ἕδρον ἀμύραντον φυλάξαι προσεκαμένη; Οὐ σὺ εἰ Μαριάμ, ἡ τὴν Σωτῆνναν ἀγαπήσασα, καὶ τὴν Αἰγυπτίαν μισήσασα; Οὐ σὺ εἰ Μαριάμ, ἡ τὴν βασιλεῖσαν Θάμαρ ἀναλεγμένη, καὶ τὸν ἀπάκτον Ἀμνὸν βδελυτομένη; Ποῦ σου τῆς σωροσύνης δ ὅθλαρος; Ποῦ σου τῆς ἀγνείας ἡ δαπνὸς παστάς; Ποῦ σου τὸ αἰλεστικὸν πρόσωπον; Ἐγὼ αἰσχύνομαι, καὶ σὺ περιστατεῖς; Οτι σωπά τὴν ἀμφιτάνου, σύτῳ πάπιστον χωρὶν ἐπέγεισας (85); Οὐδὲ δρᾶς τὸν ὄγκον τῆς κοιλίας σου; «Ἐνδον τὸ βρέφος σπαίρει, καὶ σὺ ὡς ἀπτεράστος πειρασμῶν φαιδροῦν; «Απέιθε, Μαριάμ· ὑπόστρεψεν εἰς τὸν οἴκον σου· ἐπιτίχησον τὸν κλεψίγαμον· ἀκείνῳ ἐναπογράψθι. «Ἀλλοπλαν ὅδριν σοι καταδέχομαι· οὐδὲ εὐρίσκεις ἀπολογῶν πρὸς τὴν τιμωρίαν. »Η δὲ Παρθένος πρὸς τὸν Ἰωσῆφ· Τί δυσχεραίνεις, μηνστὴρ ἐμοῦ; Τί ὡς ἀπάκτονος μου κατεψήσεις; Τί ἀκυρωτάτος ὀφρακμοῖς τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς μου πειριθίεις; Τί ἀριθμεῖν με καταναγκάζεις; Δέξα τὸν γυναικῶν γέρων· τῆς προτέρες αὐτῆς αἰσχύνης ἀπέβισα· τὴν Εὐαν δικαλεσάδημ· τὴν φλογίνην φομφαλαν μετέστησα· καὶ σὺ καλύπτεσθαι με παραπειθαῖς (86); Οὐδέποτε δίκος ἐμὲ δυνήσεται εἰσπράξασθαι· κωνὺν γάρ δεσπότην βιστάω. «Ἐὰν ἐγὼ περὶ ἐμαυτῆς μαρτυρήσω, ὃς κενθέοις τις εὐρεθήσομαι. Μικρὸν καρέρησον, ὁ Ἰωσῆφ, καὶ ποιμένες σε πεισουσιν· μάγοις σε πληροφορήσουσιν· δατήρη σε διωτήσῃς· διγγέλοι σε κατανύξουσι. Νῦν ἀμφεβάλλεις, μετ' οὐ ποὺν δὲ δοξάσεις, θετε τῆς ἀπουρανίου στρατιᾶς ἀκούσεις συμφώνων βιώσῃς· «Δέξα

⁸² Genes. xxxviii.

(82) Colb. 1, 2, ἤγνωε δὲ Ἰωσῆφ τῇ ἔνδρῳ πραγματεῖσθαι τὸν τοῦ ιδεύοντος.

(83) Sic Colb. 1, 2. Editi vero, ἀγνοοῦν.

(84) S.c mss. Colb. Editi vero, ἡ κατὰ πρόθεσιν

κατεγγυθῆναι μή πεισθεῖσα.

(85) Ita Colb. 2. Editi vero, ἐπήγεισα. Idem π. 22, βρέφος σπαίρει. Editi, inale, σπιράται.

(86) Colb. 1, 2, με καταναγκάζεις.

ἐν ὑψηστος Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνης, ἐν ἀνθρώποις εὐόποιᾳ. Τότε γονιπετήσεις, καὶ οὐ καταγήσεις. Οὐχ ὅρξες τῆς ὁδοῦ τὴν δάσσαν, Ἰωσῆρ, καὶ οὐ σύδεις ἀνθρώπους συνδοτοποεῖ ἡμῖν; Οὐχ ὅρξες τὸν ἥμιον λαμπτοτέραν στολὴν ἀναβαλλόμενον (87); Οὐχ ὅρξες τὰς τὴν κτίσιν σκιρτῶσαν; Οὐχ ὅρξες τὰ δρῦν πηδῶσα; Οὐχ ὅρξες τὰς βουνούς εὐφρατούμενους; Οὐχ ὅρξες τὰς ἀρέσεις τῶν ὄντων ὑπερβλουσσας; Οὐχ ὅρξες τὸν Ἱορδάνην ἔξω περιτρέχοντα; Ἀπὸ τῶν σημειῶν στόχασαι τὸ τεκμήριον, καὶ μή, διτὶ Ἑγκυς είμι, διστάζε, Ἰωσῆρ. Ἔδεινεσθη, οὐχ ἐμολύνθην· Ἐχρηστὰ τὴν κοιλαν, οὐκ ἐμδύνα τὴν παρθενίαν. Μή ὀπιστήσῃς τοὺς προκειμένους, διτὶ Ἰωσῆρ. "Οτε μακαριθσομαι (88), τότε τις είμι γνωρισθσομαι· νῦν ὁνειδίζομαι, τότε μακαριθσομαι· νῦν ὁς αἴτιον ἀπελαύνεις, τότε ὁς ἀγέλαν ἐγγὺς είναι παρακαλέσεις. Μή, διτὶ δοκεῖς φυλάττεν (89), μεγαλούν· ἕγω γάρ σε φυλάττω· διτὶ τὴν ἐμήν κοιλαν σκηνήν ποιήσαι καταδεξάμενος, οὗτος τάσσεις τῆς φύσεως φύλαξ. Πορευθύμεν τοῖνυν, καὶ ἐναπόγραφος γεννήσθα, διτὶ πληρωθῇ καὶ ἡ στρατιωτικὴ νομοθεσία, καὶ ἡ βασιλικὴ δογματοθεσία.

7. Ἐν τούτοις διτὶ Ἰωσῆρ εὐλαβεῖτε, διττὴν λοιπὸν δύο διατάξεις· τοῖς μὲν ποιὶ τὴν γῆν ἱγνοτοῦν (90), τοῖς δὲ λογισμοῖς· ταῖς νεφελαῖς ὑπερπρόδων. Τί γάρ ξερον εἶχεν διτὶ Ἰωσῆρ διαπράττεσθαι, διτὶ τὸν νῦν σχολάζειν, ἐπειδὴ πάστα δόσις ἀγαθὴ διωθέν ἐστι δεδομένη. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διτὶ Ἰωσῆρ συμπειρεψέρετο τῇ Παρθένῳ, ὁμοῦ καὶ βοηθός καὶ στόχος τῶν μελλόντων γεννήμενος· οὐχ διτὶ ἔχρησεν βοηθόν δι Παρθένος, καλλὸν δὲ δι Παρθένην κυροφορούμενον· αὐτὸς γάρ δι πάντων βοηθός διτὶ ἐστι (91), καὶ πρὸς αὐτὸν ἐκέχρησεν δικράνων· Ἡ βοηθεία μου παρὰ Κυρίου τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐντὶ διτὶ ἀναγκαῖον διτὶ πραγματεῖαν τῆς οἰκονομίας, τοῦ εἶναι διτὶ Ἰωσῆρ βοηθόν, πρὸς τὸ τὴν Παρθένον ὡς ὑπικνήν φημίζεσθαι, πρὸς τὸ λαβεῖν τὸν διάβολον τὸ κατεκτεινάζειν, διποιὸς μή μάλη τὸ γεννήμενον (92)· τοῦ δι θεᾶς μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναναστραγῆναι καταδέξατο. Τί οὖν δι εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς; Καλὸν γάρ λοιπὸν συνιδεῖν καὶ τὸν Ἰωσῆρ πληροφορούμενον (93), καὶ τὸν οἰκισκὸν, ἔνθα δι Παρθένος ἀπεκύρως, τῆς Ἐκκλησίας τὸν τύπον δεχόμενον· διποιὸν θυσιαστῶν μὲν δι τὴν φάτνην, ἀφημερευτῆς δὲ δι Ιωσῆρ, δέλικον δὲ οἱ ποιμένες, λεπεῖς οἱ διγελοι, ἀρχιερεὺς δι Κύριος, θρόνος δι Παρθένος, κρατήρες οἱ μαζοί, ἀναβαλλαὶ οἱ ἐνανθρώπως, βιτατήρες τὰ χερουδῖμ, διόσκορος τὸ διποιὸν Πνεῦμα, δι Πατήρ δισκοκλύμα (94). Ὅτι δὲ τῆς Ἐκκλησίας τύπον προ-

A in terra pax, in hominibus beneplacitum ⁹⁴. Tum genua flectes, nec perquires. An non transitum nostrum consideras, o Joseph, quod scilicet 348 vir natus nobis sit comes itineris? Non vides solem splendidiore amictum veste? Non vides universam creaturam exultantem? Non vides montes saltare? Non vides colles latari? Non vides aquarum alveos exundare? Non vides Jordane extra ripam effluentem? Ex signis reni conjice significatam, nec ambigas, o Joseph, quod me præguantem cernas. Me ipsam mutuo dedi, nec polluta sum: uterum commodavi, nec virginitatem temeravi. Ne propensis rebus fidem abneges, o Joseph: cum obstetricie usi fuero, tum quæ sim exploratum erit; jam probbris afflictor, tum beata prædicabor; nunc ut ream abigis, tunc ut sanctam prope adesse rogabis. Ne glorierris quod me custodiare videaris: ego namque te custodio. Nam qui uterum meum in tabernaculum sibi apparare dignatus est, is est totius naturæ custos. Pergamus ergo et describamur, ut et militaris lex, et imperatorum edictum impleatur.

7. Ilis pudefactus Joseph, duplice deinceps via incedebat, pedibus quidem terram vestigio calcans, cogitationibus autem nubes supergressus. Quid enim aliud agendum Josepho restabat, quam ut sursum mente degeret. Quandoquidem omne donum perfectum desuper datum est. Quamobrem deinceps Joseph una Virgini comes, et adjutor erat, atque futurarum spectator rerum. Non quod Virgini adjutore esset opus, neandum ei qui in Virgine gestabatur, quicquid omnium auxiliator erat et est, et ad quem exclamat ille qui ita vociferatur: « Auxilium meum a Domino qui fecit cœlum et terram ⁹⁵; » sed quod necesse esset, ad oeconomia illius negotium, adjutorem Joseph esse, ut Virgo conjux reputaretur, ut diabolus lateret quod augebat, neque rem gestam illi edisceret: qua ratione scilicet Deus cum hominibus conversari dignatus sit. Quid igitur Lucas evangelista? nam operæ pretium est videre et Joseph certiore factum, et domicilium in quo peperit Virgo, quod Ecclesiæ typum gerit: ubi altare est præsepe; qui vice sua ministrat, Joseph; diaconi, pastores; sacerdotess, angelii; summus sacerdos, Dominus; thronus, Virgo; crateres, mannum; vestis sacerdotalis, incarnatio; labella, cherubim; discus, Spiritus sanctus; Pater autem disci operculum. Quod autem Ecclesiæ typum prefiguraret locus in quo Dominum peperit, audisti

⁹⁴ Luc. II, 14. ⁹⁵ Psal. cxx, 2

(87) Colb. I, 2, περιβεβλημένον.

(88) Colb. I, 2, μολις διθύσομαι.

(89) Colb. I, 2, φυλάττειν, Ἰωσῆρ, μέγα φρόνετ· ἕγω γάρ σε φυλάττω, δὲ τὴν ἐμ. Paulο post, ίδειν, πασῶν τῆς κτίσεως φύλαξ ὡς δημιουργός. Editio, dicitur iουσιουλατ.

(90) Colb. I, 2, γενοβατῶν.

(91) Sic Colb. I, 2. In editis vero, διτὶ Εστι δεστι. Mox miss. ut in textu. Editi vero, τοῦ Κυρίου τοῦ 'Υψους 'Αλλ.' διτὶ. Mox idem, ἀναγκαῖον πρα-

γματεῖαν τῆς οἰκονομίας, πατευθῆναι τὸν Ἰωσῆρ διτὸν ἐντεῦθεν εἶναι τὴν γ.

(92) Colb. I, 2, κατασκιάζομεν δρος μή μάλη τη γεννήμενον (δι τύραννον Colb. I), πῶς θεᾶς μετὰ δύο διαστραγῆναι.

(93) Colb. I, 2, ιδεῖν τὸν Ἰωσῆρ χαρδὸς πληρούμενον.

(94) Colb. I, 2, δισκοκλύμα ἐπισκιάζων τῇ ίδιᾳ δυνάμει. Idem, προσχάραξεν. Editi, προσεχάραξεν. Ihidem, δι τόπος deerat in editis, sed exstat in πα.

jamjam evangelistam Lucam dicentes: « Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in praesepio, quia non erat eis locus in diversorio ».⁷⁰

8. O res admirabiles! papa, quam exigua verba, quam magna mysteria! « Factum est, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. » O rem stupendam, Conditor temporum definitum tempus expectat! Qui terminum temporis constituit, statutum mensium spatium expectavit; ut nemo phantasma aut speciem tantum illud esse existimaret. « Factum est, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret filium suum primogenitum: et pannis eum involvit et reclinavit eum in praesepio. » Perpende mysticum Virginis partum: ipsa peperit, ipsa pannis involvit. Inter seminas bujus saculi, alia parit, alia pannis involvit: apud Virginem non item; ipsa peperit, ipsa pannis involvit: ipsa infatigabilis mater, ipsa obstetrix sine magistra, non **349** permisit quemquam impuris manibus partum intemeratum contingere; ipsa per se curavit eum, qui ex se, et ante se, et propter se natus erat: « Et pannis eum involvit: et reclinavit eum in praesepio, quia non erat eis locus in diversorio. » Vides, o dilecte, quomodo Ecclesiae typum nobis iam ante depinxerit vile illud diversorum, ubi Virgo illa peperit quæ semel uterum gestavit, nec secunda vice genuit, nec contumelia notam sustinuit: licet inanzi quidam, quod audierint Lucam evangelistam sic loquentem: « Et peperit filium suum primogenitum, » secundam fuisse Virginis conceptionem docuerint, incorruptionem in corruptionem transmutantes: in suis dogmatibus ita loquentes: Nequaque primogenitus dictus fuerit, nisi subsequatur alter. Adversarii autem nostri, non modo Lucam suæ pravitatis producent testem; sed etiam evangelistam Matthæum qui ea ipsa enarrat, et apertius adhuc afflernet, atque ejus voces impii illi proferunt, in scriptis suis ea loquentes quæ Joseph in visione accepisse scribitur, Matthæo evangelista dicente: « Apparuit autem angelus Domini in somnis Joseph, dicens: Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est. Surgens autem Joseph, ait, accepit Mariam conjugem suam; et non cognovit eam donec peperit filium suum primogenitum ». Simili modo adversarii bas voces mutuautur, ut gloriosam Virginem secundo peperisse doceant. Sed apage absurditatem: immaculatum prorsus permanuit hoc virginale, et gloriosum

⁷⁰ Lnc. II, 6, 7. ⁷¹ Matth. I, 20-25.

(95) Colb. I, 2, αὐτὴν καὶ ἔτεκεν τὸν π. Paulo post, idem, δοὺς οὐκ ἦν.

(96) Collertinus primum et secundus, νομίσει τὴν Ιενέρχον σιωπούσιαν. Ἐτέκε, φησι, τὸν Γλὸν αὐτῆς.

(97) Colb. I, εἰσαγέσι χεροῦ. Infra, post ἐξ αὐτῆς, legitur καὶ πρὸ αὐτῆς in codicibus mss., secus in φήσι.

A εχάραξεν δὲ τόπος, ἵνα ἡ Παρθένος ἀποκύρσε τὸν Κύριον, ἤκουες ἀρτίως τοῦ εἰαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος: « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἥμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν τὸν ιδίον αὐτῆς τὸν (95) πρωτότοκον· καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἐν τῷ καταλύματι. »

8. « Τὸν παραδέκων πραγμάτων! βαβαλ, πῶς μηρὶ τὰ φίματα, καὶ μεγάλα τὰ μυσταγωγήματα! « Ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἥμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν. » Ή τὸν παραδέκων πραγμάτων, οἱ τῶν χρόνων ποιῆταις ὀρισμένων χρόνων περιέμενον! « Οἱ δροσέτης τῶν χρόνων προβοειμαὶ μηνῶν ἀνέμενον, ἵνα μηδεὶς φανατεῖν δὲ δόκησιν νομίσῃ (96). » « Ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἥμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν τὸν ιδίον αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ. » Εἰλέτη τὴν μυστικὴν ἀποκύρσην τῆς Παρθένου· αὕτη ἔτεκεν. αὕτη ἐσπαργάνωσεν. Εἴτε τῶν κοσμικῶν γυναικῶν διλῆ τίκτει, καὶ διλῆ σπαργανοῦ· ἐπὶ δὲ τῆς Παρθένου οὐχ οὐτῶς· αὕτη ἔτεκεν, καὶ αὕτη ἐσπαργάνωσεν· καὶ αὕτη δέκτης μήτηρ καὶ διδάσκοτος μαῖα, οὐ συνεχώρησεν ἀγάνοις χεροῖς (97) ἀφοσθαί τινα τοῦ ἀχράντου τέκου· αὕτη δὲ καυτῆς τὸν ἐξ αὐτῆς, πρὸ αὐτῆς καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐθεράπευσεν· « Καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, δοὺς οὐκ ἡν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. » Εἶτε, ὡ φιλε, πῶς τῆς Ἐκκλησίας τὸν τύπον προανεγράψης (98) τὸ εὐτελὲς καταγόγιον, ἵνα ἡ Παρθένος ἔτεκεν, ἡ ἀπαξ κυνοφόρησα, καὶ δεύτερα μὴ γεννήσασα, καὶ ὑπέρως μεταποιεῖσα· εἰ καὶ τινες μανύνεται, διὰ τὸ ἀκούσαι αὐτοὺς λέγοντος τοῦ εἰαγγελιστοῦ Λουκᾶ· « Καὶ ἔτεκε τὸν ιδίον αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, » καὶ δευτέραν σύλληψεν τὸν Παρθένου ἐδογμάτισαν (99), τὴν ἀρχαρισταν εἰς φθορὰν μεταβαλλούσες· φάσκοντες ἐν τοῖς οἰκείοις δύγμασιν. Οὐκ ἀν λεχθεῖν πρωτότοκος, δευτέρων μη παρακολουθήσαντος. Οὐ μόνον δὲ ἐξ ἑναρίσας τὸν Λουκᾶν τῆς οἰκείας διδέλητρας προβάλλονται μάρτυρα, ἀλλὰ καὶ τὸν εἰαγγελιστὸν Ματθαῖον τὰ αὐτὰ μηνύοντα, καὶ ἐτί σαρφέστερον παρεγγάνωτα· δινεν καὶ τὰς ἑκίνου λέξεις φανερωπούσιν εἰ δέσσει, ἐν τοῖς καυτοῖς συγγράμμασι λέγοντες Ἀποτασί (1) δεξάμενος ἀναγέγραπται, τὸν εἰαγγελιστοῦ Ματθαῖον λέγοντος· « Οὐθεὶς δὲ ἄγγελος Κυρίου κατ’ ὅντα τῷ Ἰωσήφ, λέγων· Ἰωσήφ οὐδὲ δεῖδι, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γάρ ἐν αὐτῇ (2) γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματος ἔτοντος ἀγίου. Ἀναστὰς δὲ, φησιν, Ἰωσήφ, παρέλαβε Μαριάμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθησεν εἰς Αἴγυπτον· καὶ οὐκ ἐγνώσκεν αὐτήν, ἵνα οὐ ἔτεκε τὸν ιδίον αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Όμοιος καὶ

(98) Colb. I, 2, προεξωγράψησεν.

(99) Σύλληψην ἐδογμάτισαν τὴν Παρθένον ὑπομενεῖσαν. Sic Colb. I, 2.

(1) Ita Colb. 2, recte. Editi vero, φαμὲν Ιωσήφ μετ’ ὄπτασιν.

(2) Sic Colb. I, 2. Editi vero, λέγων· Ἀναστὰς παρέλαβε Μαριάμ τὴν γυναῖκα σου, διέτει τὸ ἐν αὐτῇ.

(3) ταύτας τὰς λέξεις οἱ ἔξ ἐναντίας παρεγγυῶνται, ἐκ δευτέρου τὴν ἑνδοῖον Παρθένον κυνοφόρησας δογματίζοντες. 'Αλλ' ἀπαγε τῆς ἀπονίας! ἀκτήλιστον ἔμεινε πάντως τὸ παρθενικὸν καὶ ἑνδοῖον κειμήλιον· οὐκ ἐμπλήνθη δευτέρεος οὐρανοῦ· οὐκ ἡγρεώθη τὸ τοῦ Υἱοῦτον θεοχάρητον σκεῦος. Πρωτότοκος δὲ Κύριος ἤκουεν ἐκ τῆς Παρθένου· καὶ καλῶς ἤκουεν· οὐχ ὅτι δευτέρον τινα δρμογένη προσεκαλέσατο· ἀλλ' ὅτι πρωτότοκος ὑπῆρχε, τουτέστιν ἀσύγχριτος. Οὐδὲ γάρ (4), διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν μακάριον Παῦλον περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνάρχου γεννησεως, ὃς ἦτοι πρωτότοκος πάσῃς κτίσεωι, ἢντι καὶ διδεκτὸν τοῦ Κυρίου φυσικὸν συνέγραψεν· οὐδὲ αὐτὸν δὲ αὐτὸς Παῦλος, τὸν αὐτὸν Κύριον πρωτότοκον ἐτῶν νεκρῶν καλέσας, ἢντι καὶ δομοιον τοῦ Κυρίου παρεισήγαγε, παραπλήσιον ἐὸν φάγη πατήσαντα.

9. Διὸ δικούει συνετῶς, καὶ πίστειν θεοφίλων. Β Πρωτότοκος δὲ Κύριος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τῆς Παρθένου, ἵνα διὰ πάντων γνωσθῇ τὸ μοναδικὸν τῆς ιδιότητος ἀξιῶν· 'Ασύγχριτος δὲ διεσποτικὸς τόκος· ἐπου τὸν γάρ ἡ Μήτηρ Παρθένος, τῶς τόπος ἐργανευθεμένος; 'Ομοίως καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν εἴαγγελισθή Ματθαίον περὶ τοῦ Ἰωσῆ· ὅτι « Όντος ἐγίνωσκεν αὐτὴν, οὐς οὐ ἐτεκε τὸν οὐλὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· » οὐκ ἐγίνωσκεν γάρ αὐτὴν ἀλλοῶς, οὐκοῦ οὐ ἐτεκε τὸν οὐλὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. 'Ενως οὐδὲ Παρθένος ἐκυρώθησεν (5). οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν δὲ Ἰωσῆ· οὐδὲ γάρ, τι ἐδὲ ἀντὶ· οὐκ ἐδέι, τι τὸ πραγματευθέμενον· οὐκ ἐδέι, τι τὸ κατασκευαζόμενον· μόνον γάρ ἐτεκε, καὶ τὰ ἐγνώσια· τότε Ἕγιον δὲ Ἰωσῆ τὸς Ιωσῆ τοῖς ἡνὶ δύναμις τῆς Παρθένου, καὶ τί γένεσθαι κατηξιώθη· τότε Ἕγιον, δὲ μαζὸν ἀπέδωκε, καὶ φλεβοσύλλαν οὐκ ὑπέμεινε· τότε Ἕγιον, δὲ ἀξελθόσεις, καὶ τὰ τῶν λογίων οὐ κατανόησε· τότε Ἕγιον, δὲ θηλὺν παρείχειν δὲ ἀκρότορος πέτρᾳ τῇ νοτῇ πέτρᾳ· τότε Ἕγιον δὲ Ἰωσῆ, δὲ περὶ αὐτῆς ἡράφειν· 'Ιωσατ· « 'Ιωσὶ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. » Διὰ τὸ ἀσύγχριτον τοιγαροῦ πρωτότοκος δὲ Ἰησοῦς. Εἰ δὲ ἀπαλλήσουσι τῷ λόγῳ, δὲ αὐτὸς Κύριος καὶ Μονογενῆς ἐκ Πατρὸς· μόνος γάρ ἐκ μόνου ἀνάρχου γεγένηται· δὲ αὐτὸς Κύριος καὶ Μονογενῆς καὶ πρωτότοκος· Μονογενῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς, Μονογενῆς δὲ τῆς μητρὸς, διὰ τὸν ἄρχοντας οἰκονομεῖται· Έγειρ γάρ πολλοὺς διδελφούς, οὐ φύσει, διὰλλα γέρατι, καὶ ἐν τῇ Παρθένῳ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ. Ήμοίος καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει ἔχει διδελφούς δὲ Κύριος· καὶ τίνες οὖτοι; Πρὸ πάντων οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι, πρὸς οὓς δὲ Κύριος ἐφη· « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν· » πρὸς οὓς δὲ Κύριος ἐφη· « Τμητὲ δὲ, προστευχόμενοι, λέγετε· Πάτερ τὸν δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (7), ἀγιασθήτω τὸ δνομά σου, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ώ τι δέξαι καὶ τὸ χράτος νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

⁽³⁾ Coloss. i, 15. ⁽⁴⁾ Joan. xii, 17. ⁽⁵⁾ Mauth. vi, 9. 10.

(6) Sic Colb. i, 2. Edi. 'Ιωσ. τῆν Παρθένον τις, etc.
(7) Ita Colb. i, 2. Editi vero sic, οὐρανοίς αὐτῷ προτέται δέξαι, δημα τῷ Υἱῷ καὶ διέρη καὶ ζωτοποιεῖ αὐτοῦ Πνεύματι, πάντοτε, νῦν, etc.

Cimelium : nequaquam polatum fuit secundum cœlum : nequaquam profanatum fuit vas illud, quod Deum altissimum continuit. Dominus primogenitus ex Virgine audivit, ac probe audivit; non quod secundum ex eodem genere acciverit; sed quia primogenitus, id est incomparabilis erat. Neque enim quia B. Paulus de æterna Domini 'ex Patri generatione ait: « Qui est primogenitus omnis creatura »⁶, naturalem statim Domini fratrem conscripsit : neque rursum ipse Paulus, cum ipsum Dominum primogenitum ex mortuis vocavit, statim alium Domino similem induxit, qui pari modo infernum conculcaverit.

9. Quamobrem prudenter audi, ac pie credito. Primogenitus est Filius ex mortuis, ex Patre et ex Virgine, ut per omnia unica filiationis dignitas agnosceretur. Incomparabilis autem est Dominicæ proles: nam ubi mater Virgo, quanam ratione proles explicatur? Similiter quod evangelista Matthæus de Josepho dicat: « Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. » Non plane cognoscet eam, donec peperit filium suum primogenitum. Donec uterum Virgo gestabat, non cognoscet eam Joseph: nec sciebat quid in illa esset, ignorabat quid negotii gereretur, ignorabat quid appararetur: atque tunc solum cognovit cum illa peperit: tunc agnovit Joseph quænam Virginia esset virtus, et quid Deus facere dignatus esset: tunc novit eam ubera delisse, nec in vena sua rapinam sustinuisse; tunc novit eam peperisse, et quæ ad partum attinent non novisse: tunc scivit mammam a prærupta petra, spirituali petræ datum fuisse: tunc novit Joseph, de illa Isqiam scripsisse: « Ecce virgo concipiet. » Incomparabiliter itaque modo primogenitus est Jesus. Quod si in rei veritate loqui oporteat, ipse Dominus et Unigenitus ex Patre; **350** solus namque ex solo, sine principio natus est: idem Dominus et Unigenitus et primogenitus: Unigenitus ex Patre, Unigenitus ex matre, propter occisionem decretum. Habet enim multos fratres, non natura, sed gratia, et in Virginie et in Patre. Simili quoque modo in resurrectione fratres habet Dominus: ecquiam illi? Ante omnes, sancti apostoli, quibus Dominus dicit: « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum »⁷; quibus Dominus ait: « Vos autem cum oratis, dicite: Pater noster, qui es in celis, sanctificetur nomen tuum »⁸; in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria et imperium nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

IN SERMONEM DE NATIVITATE CHRISTI MONITUM

Haud ita pridem sermonem de Nativitate Christi ex Barociano codice, sua manu exscriptum, transmisit nobis vir doctissimus Jacobus Mill, principalis collegii Oxoniensis, cuius prolixam erga nos voluntatem, iuque studiis nostris promovendis desiderium non semel experti sumus. Indicaral ipse nobis in quodam codice Barocciano tres extare homiliae Athanasio attributas. Rogantibusque ut earum nobis copiam ficeret, haec ille rescripsit: Homiliae de Nativitate Christi quod spectat, extant istae omnes in exemplari illo ms. cui acceptas pridem dedit ei. Holstenius homiliae quas in tomum II Operum Athanasii ad finem coniectas vides. Primæ, cuius apographum petitis, pars prior usque ad verba ista, καὶ τὸ βούλη, ἐρώτησον, etc., ex homilia quodam excerpta est (rejectis hinc inde plurimiis pro arbitrio defloratoris) quam sub Chrysostomi nomine inter ἀμφιεπησόμενα a Savilio evulgatam habes tomo V, quæque jamdui Chrysostomi adjudicata est a Cyrillo Alexandrino, libro *Ad Reginas*. Reliqua omnia, luce quantum video non indigna, aliunde desumpta sunt. Homiliam integrum dedi. Secunda homilia de Nativitate Christi, integra sub titulo Chrysostomi extat in tomo V, ex editione Frontonis Ducæi hom. 31, ut et tertia tom. V Savil., præfixis duntaxat istis verbis: τί τοῦτο σημεῖον ἀντιλεγόμενον; Ήτε γάρ vir clarissimus. Prima itaque homilia, quæ, ut probe monuit ipse, multa refert initio ex sermone in Nativitatem Christi, cuso in V tom. Operum Chrysostomi ex editione Savillii p. 846, inter ἀμφιβολίους, ἡρε, inquam, homilia, quia exceptio clausulis nonnullis sub initium hinc inde dispersis, alia omnino est ab illa Saviliiana, idcirco hic inter suppositis locum habet: nam ne suspicari quidem licet eam esse Athanasii: cum liquido constet suisse illam ex laudata Chrysostomi homilia de Nativitate excerptam: quam, ut eruditæ advertit vir clarissimus, Chrysostomo adjudicandam suadet Cyrilus, qui eam ut Chrysostomi futurum memorat in libro ταξιδευτῶν inscripto, p. 50, ubi ejus fragmentum non modicum affert. Secunda quæ inter Chrysostomi Opera habetur in editione Frontonis Ducæi numero 31, p. 417, et tertia quæ inter ejusdem Chrysostomi Opera comparet in editione Savillii, tom. V, p. 851, cum in solo Barociano codice legantur nomine Athanasii, ex mendo puta quodam, aliasque in editio et codicibus bene multis existent Chrysostomi nomine, in editione ejusdem Chrysostomi a nobis adornanda reponentur: ibique, Deo juvante, quid de illis sentiendum indagabitur.

Propalam autem est hanc quam edimus, post Nestorii œcum conscriptam, seu potius consarcinatam suisse: ex iis scilicet quæ pro asserenda voce Θεοτόκος dicuntur. Commonistratur enim B. Virginem non modo Θεοδόχον, verum etiam Θεοτόκον esse. At nulla erat aovo Athanasii de voce Θεοτόκος controversia, quæ demum Nestorii tempore mota fuit. Quamobrem nec Athanasii esse, nec ante Nestorium prodiisse videtur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

IN NATIVITATEM CHRISTI.

1. Mysterium video novum, solis loco solem justificans in Virginem venire, incircumscrip̄ modo. Ne quære quomodo, ubi Deo ita placet, superatur ordo naturæ. Namque voluit, potuit, descendit, redemit. Una concurrende omnia: Deus qui existit et præexistit, hodie id efficitur quod non erat: cum enim Deus esset, homo efficitur, nec cessat esse Deus. Nec excedens deitate homo factus est; neque rursus ex homine profectus et auctus Deus est effectus; sed Verbum cum esset, ideoque impatibilis, factus est homo, natura permanente immutata. Atque nūvo et invio progressus itinere, ex alto prodiit in-

1. Μυστήριον ξένον βλέπω, ἀντὶ ἡλίου τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἀπεργράπτως χωρίσαντα ἐν τῇ Παρθένῳ. Καὶ μὴ ζῆτε πῶς· διποὺ γάρ θεός βούλεται, πικάπτει φύσεως τάξιν. Ἐνδούτηθε γάρ, ἴδωντος, κατηλθεν, ἔσωτε. Συνδράμετε πάντα· θεός σῆμερον ὁ ὅν καὶ πρώτον γίνεται διπερ οὐκ ἦν· ὃν γάρ θεός, γίνεται διδύρωπος, οὐκ ἔκστατας τοῦ εἶναι θεός. Οὗτος γάρ κατ' ἔστασιν θεότητος γέγονεν διδύρωπος, οὗτος πάλιν ἐξ ἀνθρώπων κατὰ προκοπὴν γέγονε θεός· διὰλλα λόγους ὅν, διὰ τοῦτο ἀπαθής γέγονεν διδύρωπος. ἀμεταθλῆτου μενούσης τῆς φύσεως. Καὶ ξένην καὶ ἀτριθῆ βαδίζεις ὅδον, ἐξ ἀγεωργήτου περῆψε

χαστρός, οὗτος τούς ἀγγελους τοῦ ἡρήμους τῆς ηπιοτασίας κατέλεπεν, οὗτος τῇ πρὸς ἡμάς ἐνανθρωπήσῃ, τῆς οὐκείας θεότητος ἁκτάς. Ἀλλὰ βασιλεὺς μὲν τὸν ἑπουράνιον βασιλέα ἡδονὸν προσκυνήσας, τὸν γεννηθέντα ἀρρήτως ἐκ Πατρός, σήμερον δὲ ἐκ τῆς Παρθένου τικτόμενον δι' ἐμέ· ἀλλὰ τότε μὲν γεννηθεῖς κατὰ τὴν φύσιν, σήμερον δὲ διὰ τὴν ἀνατοῦ φύσιν. Πρὸς αἰώνιων γάρ γεννηθεῖς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς διαγένεσις οὐδέποτε, σήμερον ἐκ τῆς Παρθένου ὑπὲρ φύσιν ἐπέβη, καθός ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπίσταται χάρις. Ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν παιδίον γέγονεν· διὸ ἐπὶ Θρόνου ὑψηλού καθήμενος ἐν φάντῃ τίθεται· διὸ ἀνατοῦς καὶ ἀσύμματος χερὸς ἀνθρωπίνων εἰλίσσεται· διὸ τῆς ἀμαρτίας διασπόντων δεσμούς ἐν σπαργάνων ἀμπλέκεται· καὶ ἐπιειδὴ τοῦτο θέλει. Τίνα οὖν ἔτεκεν ἡ Παρθένος; Τὸν δεσπότην τῆς φύσεως. Καὶ γάρ εὐ σὺν σωπῇς, ἡ φύσις βοᾷ. Ἔτεκεν γάρ ἡ Παρθένος Μαρία, ὡς διαγένεσις τεχθῆναι τὴν θεότηταν. Οὐ γάρ ἀπὸ τῆς φύσεως ἐπέτρεπτο, διὸ δὲ δεσπότης τῆς φύσεως ἔτεν γεννηθείσας εἰσήγαγε τρόπον. «Οὐμας, καὶ διθρωτος γεννήμενος, οὐχ ὡς ἀνθρωπος τίθεται. Εἰ γάρ ἐν κοκκού γάμου προῆλθε, καθάπέρ κατόγη, φεύδος τοὺς πολλοὺς ἐνομίζετο. Νῦν διὰ τοῦτο ἐκ Παρθένου τίθεται διὰ τικτόμενος, καὶ τὴν μητέρα λοιπὸν διατηρεῖ, καὶ τὴν παρθένων δινούν διαρυπάττει, ἵνα διένοι τῆς κυκησίας πρόπτες πλετείς μοι μεγάλης περδέσιος γένηται. Οὐδεν κανὸν Ἐλλην, κανὸν Ιουδαίος με ἄρωτε, εἰ Χριστὸς κατὰ φύσιν γέγονεν ἀνθρωπός, ή παρὰ τὴν ἀνατοῦ φύσιν, ἐροῦμαι μάρτυρα τοῦ λόγου της ἀποκλιτῆς παρθένων τῆς σφραγίδα καλῶν· οὕτως γάρ θεός νικῶν τῆς φύσεως τάξιν.

2. Καὶ εἰ βούλῃ, ἐρώτησον τὸν μακάριον Λουκᾶν τὸν εὐαγγελιστὴν, καὶ ἀποκρίνεται σοι περὶ τῆς ἀνάρχου αἰτοῦ οἰκουμενας. Ἀρχόμενος γάρ οὗτος· λέγει· «Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἑκτῷ τῆς συλλήψεως Ἐπιστάθεις ἀπεσάλη ὁ ἀγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς τῆς Γαλιλαίας, ἢ νομοῦ Ναζαρὲτ, πρὸς παρθένον μεμηπτευμένην ἀνθρ. ἣ δύοις Ἰωσήφῳ, καὶ τὸ δύνομα τῆς παρθένου Μαριάμ. Καὶ εἰσελθὼν ὁ ἀγγελος Μή φοβοῦ, Μαριάμ· εἶρες γάρ χάριν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ίδοις οὐλλῆψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέλῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ δύνομα αὐτοῦ Ἰησούν. Οὗτος Ιησούς μάγος καὶ Υἱός; Υἱότους κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον Δαῦδος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼν εἰς τοὺς αἴνων, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκέτι τέλος. Εἶπε δὲ Μαριάμ πρὸς τὸν ἀγγελον· Πώς ἔσται μοι τοῦτο, ἀπὸ δινόρα οὐ γινώσκω; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀγγελος εἶπεν αὐτῇ· Πνεύμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Υἱότου ἐπισκιάσει σοι.»...Καὶ διαχεραντεῖ. Εἰσῆλθεν διαρκος, ἐκυροφθῆν ἐνναυαργυρίαν πρόνον ἐν τῇ μητρὶ τῆς Παρθένου. Εἰσῆλθεν ὡς τῇδε ληστην, ἐκυροφθῆν ὡς ημέδοκτη. Προῆλθεν ὡς ἔδου-

A tacta, illaborata. Neque angelos Deus reliquit sua gubernatione orbatos, neque homo apud nos 351 factus, propria excessit deitate. Sed reges quidem coelestem regem adoratum venerunt, ineffabili modo ex Patre genitum; et hodie propter me ex Virgine natura; sed tum quidem genitum, secundum naturam: bac die vero propter suam ipsius naturam. Ante saecula namque genitus ex Patre, ut novit qui ipsum genuit, hodie ex Virgine supra naturam genitus est, ut novit spiritus gratia. Antiquus dierum factus est infans: qui in throno sedebat excelso, in praesepio reponitur: qui intactilis et incorporeus est, manibus involvitur humanis: qui peccati vineula discipit, in panis complicatur. Imo vero, quia id illi placet. Quemnam igitur Virgo B peperit? Dominum natura. Eiamsi enim tu siles, ipsa clamat natura. Peperit quippe virgo Maria, quare qui natus est nasci voluit. Non enim naturae legem sequebatur; sed tanquam naturae Dominus, novum nativitatis induxit modum. Attamen homo licet factus sit, non tanquam homo nascitur. Nam si ex vulgari conjugio sicut et ego produisset, id rem esse confitcam multi existimassent. Nunc autem ideo ex Virgine nascitur, matremque conservat illibatam, ac ejus virginitatem intemeratam custodit; ut insolens partus modus, magnæ mibi fidei foret. Unde si vel gentilis, vel Judeus me interroget, num Christus secundum naturam homo factus sit, aut contra suam naturam, pro responsione testem hujuscemodi rei advocabo immaculatum virginitatis signaculum: ita nempe Deus natura vincit ordinem.

2. Quod si libeat, interroga beatum Lucam evangelistam, tibique ille respondebit de ejus in carne economia. His enim ipse verbis orditur: «In ueniente autem sexto conceptionis Elisabet, missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazaret, ad virginem despontam viro, cui nomen erat Joseph, et nomen virginis, Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Ave, gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus. Quem cum vidisset illa, turbata est in sermone ejus, et cogitabat, qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei: Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concepies in utero et paries filium, et vocabis nomen ejus Iesum. Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus thronum David Patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet mihi istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi¹⁸.»...Agre scilicet illud serebat. Ingressus autem (Jesus) qui carnis erat expersus, gestatus est novem mensibus in utero Virginis. Iugressus est prout voluit, gestatus fuit ut sibi placuit. Prodiit ut ipse cupiebat. Ingressus est carnis expersus; factus est homo, unica

¹⁸ Luc. 1, 26-35.

255

deitatis economia. Neque duos dicimus filios, sed unum, ipsumque ac eundem intelligimus Dei Verbum et Dominum nostrum Iesum Christum. Factus est homo : sive natura homo. Factus est quod non erat, et remansit quod erat. Namque « In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum » . Factus est caro, nec amisit quod erat. « Et habitavit in nobis » . Illic, « habitavit in nobis ; id est, nobiscum conversatus est iuxta sanctum Jeremiam, inquit potius ministerium Baruch : « Hic Deus noster, nec estimabitur alius adversus eum. Qui adiunxit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob pueru suo et Israel dilecto suo. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est » .

3. Audi igitur Evangelii vocem : magnum enim nobis quidquam significat haec angeli vox ad sanctam Virginem : « Ecce, inquit, concipies in **352** utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. » Priusquam in utero puer conciperetur, vocatus est Deus, scilicet, Nobiscum Deus. Prophetæ igitur sermoni concinuit illud, « cum hominibus conversatus est, » et illud : « habitavit in nobis. » Ante conceptionem ergo puer, vocatus est Deus. Quo pacto igitur Deipara non fuerit sancta virgo Maria ? Cum itaque nomen illud nullam homini habeat significationem, Deus est puer ille natus, qui Virginis naturalèm illam virginitatem non solvit; sed ita genitus ex Deipara, Deus est et homo; Deus secundum naturam, homo quia ita placuit ipsi. Factus autem homo, est etiam Deus, conjunctivè scilicet duabus naturis. At fortasse dicet adversarius : Si Deipara Virgo, Deo Verbo ex Virgine initium tribuis. Nequaquam dico ipsum ex sancta Virgine initium accepisse, absit ! Ante sæcula enim erat, ipse quippe sæcula fecit, ipse est universæ rei create opifex, ut ait Evangelista : « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est ». Mie ipse per quem omnia facta sunt, novem menses in utero degit, nec sinum paternum deseruit. In utero Virginis cum esset, a supernarum virtutum populo laudibus celebrabatur et adorabatur. In utero Virginis cum esset, cœlum et terram implebat, qui cœlum et terram gestat, non robore, sed nutu suo. Hic utero gestabatur ut homo, operabatur ut Deus, non circumquaque delatus in Virginis utero, sed omnia complectens, omnia gubernans ut Deus, iuxta vim nominis illius : Nobiscum Deus, » qui scilicet ex Virgine natus est. Quod si dixeris eum qui natus est simpliciter puerum esse, non Deum, audi magnum praecomenem Isaian clamantem et dicentem ingrate Synagogæ, seu potius exagoge, id est, foras ejecto cœtui Iudaeorum : « Puer natus est nobis, filius natus est nobis ; cuius principatus super bumerum ejus. Et vocatur nomen ejus, magni con-

Α λιθόν. Εἰσῆλθεν διαπροκός. Ἐγένετο δινθρωπος, ἡμαρτίας, τῆς θεότητος τῇ οἰκουμενᾷ. Καὶ οὐ λέγομεν δύο ιδίους, ἀλλ' ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν νοοῦμεν τὸν τοῦ Θεοῦ Λάργον καὶ τὸν Κύρους ἥμῶν ἱησοῦν Χριστοῖς. Ἐγένετο δινθρωπος καὶ ἦν, ὃν τῇ φύσει: Ἐγένετο δούκας ἦν, καὶ ἐμεινεν δῆν. «Ἐν ἀρχῇ γάρ ἦν δὲ Λάργος, καὶ δὲ Λάργος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς ἦν δὲ Λάργος». Σάρξ ἐγένετο, οὐ ἀποτέμνενος δῆν. «Καὶ εἰσήγανεν ἐν τῷ μεν». Τοῦ, «Ἐστήκησαν ἐν ἡμῖν», τοῦτο ἔστι συναντεστράφη ἡμῖν, κατὰ τὸν διπλὸν ἴερομέλαν, μᾶλλον ἢ τὸν τούτου ὑπουργὸν Βάρουν. «Οὗτος δὲ θεὸς ἥμῶν οὐ λογιζεῖθαι, σταῖς ἔπειρος πρὸς αὐτὸν, δε ἐξεῦρε πάπταν δύον ἐπιστήμης, καὶ ἐδωκει αὐτὴν Ιακώβῳ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰαράθῃ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπὲρ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν γῆν ἤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστρά-
Β γην. »

Σ. "Άκουε οὖν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς φωνῆς" μεγάλην γάρ ήδη μέμφασιν φέρει ἡ τοῦ ἄγγελου φωνή πρὸς τὴν ἀγέλην Παρθένον μέθεισα. «Ἴδοι, φρει., συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέλη υἱόν, καὶ καλέστε τὸ θνομα εὐτόνος Ἐμμανουὴλ, τούτους μεθερμηνεύσμενον. Μήθ' ἡμῶν δὲ θεός». Ήρι τοῦ συλληφθῆναι ἐν μήτρᾳ θεὸς ἐκλήθη τὸ παιδίον τὸ Μεθ' ἡμῶν θεός. Συνήρει οὖν τῷ τούτῳ προφήτου λόγῳ τό· «τοῖς ἀνθρώποις συναντεστράφη», καὶ τό· «ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Πρὸ τῆς οὖν συλλήψεως θεὸς κέλεται τὸ παιδίον. Ήπος οὖν οὐθεότακος ἡ ἀγία Παρθένος Μαρία; «Ἐπειδὴ οὖν οὐτε ἀλλας ἀνθρώπους έχει τὸ ἀρμενίαν αὐτὸν δομα, θεὸς τὸ παιδίον τὸ τεχθὲν τὸ μὴ λαύσαν τῆς Παρθένου τὴν κατὰ φύσιν παρθενίαν· ἀλλὰ οὐτος ἐκ τῆς θεοτόκου τεχθεὶς, θεὸς καὶ ἀνθρωπός· θεὸς; μὲν κατὰ φύσιν, δινθρωπὸς δὲ δι· οἰκεῖαν εἰδοκολαν. Γενέμενος δὲ δινθρωπος, ξέστι καὶ θεός, ἡνωμένων μέντοι τῶν δύο φύσεων. Αἱλλ' οὗτοι οὐτε δὲ εἰναντίαι· Εἰ θεοτόκος η Παρθένος, ἀρχὴ δύον τῷ θεῷ Λόγῳ ἐτῆς Παρθένου. Οὐ λέγω αὐτὸν ἀρχὴν εἰληφεναι ἐτῆς ἀγίας Παρθένου· ἀπαγε! Πρὸ γάρ τῶν αἰώνων ὑπῆρχεν· αὐτὸς γάρ καὶ τοὺς αἰώνας ἀποτίσθεν, αὐτὸς καὶ πάστης κτίσισιν οὓς δημιουργής, καθὼς ἔτησεν δὲ Εὐαγγελιστής· «Πάντα δι· αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χορὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν δὲ γέγονεν». Οὗτος, δε οὐ τὰ πάντα ἐγένετο ἑννεακαταίοντας καιρούς ἐν γαστρὶ ἐγένετο, καὶ τῶν κόλπων τῶν πατρικῶν οὐκ ἀπεκλλητριώθη. Ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου ὧν, ὑπὸ τοῦ δημού τῶν δινων δυνάμειων ἐδοξολογεῖτο καὶ προσεκυνέτο. Ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου ὧν, τὸν οὐρανὸν κατὰ τὴν γῆν ἀπήλικον, δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν γραπτὸν δύναμεται, ἀλλὰ νεύματα. Οὗτος ὑπὸ μήτρᾳ ἐφέρετο μὲν ὡς δινθρωπος, εἰργάζετο δὲ ὡς θεός· οὐ περιφέρμενος ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου, ἀλλὰ πάντα περικρατῶν καὶ διέποντας ὡς θεὸς κατά τὴν κλήσιν τοῦ δύναμος, «θεὸς μεθ' ἡμῶν, ὁ ἐπὶ Παρθένου τεχθεῖς». Εἰ δὲ λέγεις παιδίον φίλον τὸ τεχθέν, καὶ οὐ θεός, ἀποτελοῦ τοῦ μεγάλου κήρυκον Τούσσον βούντας καὶ λαγοντος πρὸς τὴν ἀχάριστον συναγωγήν, μᾶλλον δὲ λέγωντος τῶν Ιουδαίων· δι· «Παιδίον ἐγεννήθη, υἱός καὶ ἐδόθη ἡμῖν· οὐ δὲ ἀρχή ἐπι τῶν ὅμου αὐτοῦ,

¹⁰ Joan. i, 4. ¹¹ ibid. 44. ¹² Baruch iii, 36-38. ¹³ Joan. i, 3.

καὶ καλεῖται τὸ δυνατὸ αὐτοῦ, Μεγάλης βουλῆς ἡτοῦ, γέλος, θαυμαστός, σύμβουλος, Θεος ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, δρκῶν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰώνος. Ἀμην. » Παιδίον κατὰ φύσιν πότε ἐγένετο θεὸς ἐξουσιαστής, ὃς τὸ παιδίον τοῦτο, ἐπικληθὲν « Μεθ’ ἡμῶν ὁ θεός ;

4. Εἰ δὲ θεὸς ἴσχυρὸς, ἐξουσιαστής, καὶ δρκῶν εἱρήνης, καὶ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰώνος τὸ παιδίον τὸ ἔκ τῆς Παρθένου τεχνὲν, πῶς οὐ θεοτόκος ἡ Παρθένος, ἀλλὰ θεοδόχος, εἰ καὶ συνέλαβε, καὶ ἐτεκε, καὶ θεὸς τὸ τεχνέν; Καὶ πάλιν αὐτῷ λέγω, ὃς ἡβλήσας εἰσῆλθεν, ἀς τὸ δύστητον ἐκουφορθέν, ὃς τὸ δουλεῖθη προῆλθεν ὁ τεχνέλες. Τί ἐρευνᾶς αὐτὸν τὴν θέλησιν; Τί ἐξαρθρίζεις αὐτὸν τὴν εὐδοκίαν; Τί ἐγχιμάζεις αὐτοῦ τὴν βουλῆσιν; « Ακούει παρὰ Παύλου, μάθειν δὲ καταγνώσκου ὅπ’ αὐτοῦ · « Τῷ γάρ βουλήματι αὐτοῦ τοῖς δύστητοῖς; » Μένον γε, ὃ δινθρώπει, οὐ τίς εἰ δὲ ἐρευνῶν καὶ ἐγχιμάζων αὐτοῦ τὴν γέννησιν, τοῦ προφήτου λέγοντος · « Τὴν γενέναν αὐτοῦ τοῖς δύστητοῖς; » Ο προφῆτης φεύγει τὴν γενέναν αὐτοῦ δυσηγένεσθαι, καὶ σὺ τὴν φύσιν περιεργάζει καὶ πολυπραγμονεῖς; « Ο δὲ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς; τὴν κάτιν γέννησιν αὐτοῦ διηγεύμενος οὕτω λέγει · « Ποιείμενος ἡσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγριαλούντας, καὶ φυλάσσοντες φυλακάς ἐπὶ τὴν ποιμνίαν αὐτῶν· καὶ ἤδη οἱ πρίγαλοι Κύριος ἀπέστη αὐτοῖς, καὶ ὅδε οἱ Κύριοι περιμάζουν αὐτούς, καὶ ἀφοβηθήσαν φύσον μάγαν. Καὶ εἰπεν αὐτοῖς δὲ ἀγγελοῦς· Μή φοβεῖσθε· ίδοις γάρ εὐαγγελίζομαι οὐδὲν γαρέν μεγάλην, ήτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· διτὶ ἐκτεῖνη ὑμένι σήμερον Σωτῆρα, δικτοῖς Χριστὸς Κύριος ἐν τόλαις Δαυΐδ. » Οἱ δργαλοί Χριστὸν καὶ Κύριον λέγει, εὐαγγελίζομάν τούς ποιμένας, τοὺς τεχνέντα τὴς Παρθένου. Εἰ οὖν Κύριος ὁ τεχνέλε, πῶς οὐ Κυριοτόκος ἡ Παρθένος; « Εἴγε δέ λέγει καὶ Χριστού, καὶ Κυρίου, καὶ Σωτῆρος, καὶ Σωτηριού, καὶ θεοτόκου τὴν ἀγίαν Παρθένον κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀγγέλου τοῦ εὐαγγελισμένου τοὺς ποιμένας καὶ τὴν Παρθένον. Εἰ δηγέλοι Σωτῆρα, καὶ Χριστοῦ, καὶ Κύριον, καὶ θεον κηρύττονταν, ἡμεῖς τι ἀποκρύψουμεν αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν; εἰσῆλθεν ἐν τῇ Παρθένῳ διαρκος, ἐκουφορθηθεὶς ομαρτικῶς καὶ καθὼς τὸδύστητον. Ἐξῆλθε διὰ τῆς μητρικῆς φύσεως οἰκονομικῶς, οὐ μέντοι μετὰ τὸ τεχνένται ἥνωθεν ὁ θεὸς Λόγος τῇ οἰκονομίᾳ. Προτὸλογεῖν ἀπέτακτα τῇ φύσει γεννώντας δὲ οὐκ ἡν, μάτιας δὲ ήν. Οὐδὲν ἀλλοιώθη τῇ οὐσίᾳ, ἐστεντὸν ἐκένωστε, τουτὸντο καθὼς τὸ δουλεῖθη· οὐχ ὅρπετον κακωδεῖς, μορφὴν δούλου θεάσεν· οὐ κανοθεῖς τῆς θεότητος, κατὰ τὸν μακάριον Παύλον τὸν λέγοντα · « Οὐ· ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπέρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι τοι θεῷ, ἀλλὰ ἐστεντὸν ἐκένωστε μορφὴν δούλου λαβόν. » Ἐκένωστεν ἐστεντὸν, γεννώμενος δὲ οὐκ ἦν· καὶ πάλιν αὐτὸς λέγω, μάτιας δὲ ήν, θεὸς γάρ δὲ ήν δὲ Λόγος οὗτος· ὃς παιδίον γεννώμανος, ὃς οὐδὲ δοξάζεται. Εἰσῆλθεν ἀπόματος, ἐνεδύστηστο οὐμάς καθὼς τὸδύστητος, καὶ κατεποθῇ τὸ θυρὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

ta. Ingressus est incorporeus, corpus induit prout vita.

⁴⁴ Isa. ix, 6. ⁴⁵ Rom. ix, 19. ⁴⁶ Isa. lxx, 8. ⁴⁷ Luc. ii, 8-11. ⁴⁸ Philipp. ii, 6

A sili angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri seculi. Amen ⁴⁴. » Puer secundum naturam quandam facies est Deus potens, quemadmodum puer iste, qui cognominatur « Nobiscum Deus? »

B 4. Quod si filius ille ex Virgine natus, est Deus fortis, potens, princeps pacis, et pater futuri seculi, quare Virgo non erit Deipara: sed Dei exceptrix, siquidem concepit et peperit, Deusque illud est quod natum est? Rursum ipsi dicam: Ut voluit ingressus est, ut sibi placuit gestatus in utero fuit, ut libuit genitus prodiit. Cur ejus voluntatem examinas? Cur ejus beneficium perquiris? Cur decretem investigas? Paulum audi, imo potius ab eo convincare. « Voluntati enim ejus quis restituit ⁴⁵? » Et sane quis tu es, o homo, qui inquiras et investiges ejus nativitatem? Cum dicat propheta: « Generationem ejus quis enarrabit ⁴⁶? » Renuit propheta generationem ejus enarrare, et tu naturam ejus curiose perquiris et iustegas? Evangelista porro Lucas ejus in influxu generationem enarrans ait: « Pastores erant in regione eadem vigilantes et custodientes vigilias super gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, et gloria Domini circumfusilis illos, et timuerunt timore magno. Dixitque illis angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David ⁴⁷. » Angelus evangelizans pastoribus eum qui natus erat ex Virgine, Christum et Dominum ipsum vocat. Si ergo Dominus est qui natus est, qui non Dominus para Virgo fuerit? Ego vero et Christiparam et Dominiparam, et Salvatoriparam, et Deiparam dico sanctam Virginem esse, Juxta vocem angeli, qui et pastoribus et Virginis nuntium attulit. Si angelii Salvatorem et Christum et Dominum et Deum **353** prædicant, nos quare testimonium illorum respiciemus? Ingressus est in Virginem carnis expers, corporaliter ut sibi placuit gestatus est: ex dispensatione per maternam egressus est naturam, neque tamen post partum unitus est Deus Verbum carni per dispensationem assumpta. Prodiit qui immutabilis natura erat, factus quod non erat, manens quod erat. Non substantia mutatus, semetipsum exinanivit; sed ut sibi placuit: nec ab aliis exinanitionem, et formam illam servi accepit; nec amissa deitate juxta beatum Paulum, qui ait: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinari arbitratu est esse se aequali Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens ⁴⁸. » Semetipsum exinanivit, id effectus quod non erat, et ut iterum dicam, manens quod erat. Deus enim erat hoc Verbum, qui quasi parvulus factus est, quasi filius glorificatus, atque absorptum est quod mortale erat a vita.

5. Dicito itaque Deiparam Virginem, non Dei A exceptricem; immo potius dicito Dei exceptricem et Deiparam. Si Dei exceptrix est et Deipara, annon carnem ex illa accepit Deus verbum? Sed hic vim mihi assert Evangelista, magna voce clamans: « Verbum caro factum est ». In alio autem evangelista sic dicitur: « Interrogabat Jesus discipulos suos dicens: Quem me dicunt homines esse, filium hominis? Respondentes autem apostoli dixerunt: Alii Eliam, ali vero Jeremiam, aut unum ex prophetis. Dicit vero Jesus: Vos autem quem me dicitis? Respondens autem Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi ». Non dixit: Tu es qui per gratiam Filius Dei effectus es, sed clara voce: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Marcus sane evangelista ea ipsa usus est voce, heati Petri sententia consona B locutus: « Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei ». In Evangelio autem secundum Matthaeum, ubi narratur resurreccio Salvatoris nostri Jesu Christi, ait centurio et qui cum illo Jesum custodiebant, visu terra motu, editisque signis, admidum perterriti, hæc verba protulere: « Vere Filius Dei erat iste ». Angelus vero pastoribus: « Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David ». Si ergo quod natum est Dominus est, Dominipara est Virgo. Ubi autem Dominus, ibi et Deus. Nec distinguitur Dominus a Deo, nec Deus a Domino; ut in Veteri Testamento dicitur: « Et pluit Dominus ignem a Domino ». Et iterum: « Diliges Dominum Deum tuum ». Ac rursus: « Andi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est ». Et ille C. rum Psalmista: « Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam ». Ipseque rursus: « Deus Dominus et lux illuxit nobis ». Item ipse: « Dominus Deus virtutum, quis similis tibi ». Et Paulus in sua ad Titum Epistola ita scribit: « Apparuit salutaris gratia Dei omnibus hominibus, erudiens nos; ut abnegantes impietatem et sacerularia desideria, sobrie et juste et pte vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et avenirum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi ». Hic est qui natus est ex sancta Virgine, qui est Christus Dominus. Hunc Christum et Dominum beatus Paulus magnum Deum vocat dicens: « Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi ». Rursus in sua ad Romanos Epistola ita scribit: « Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria et testamentum et legislatio et obsequium et promissa: quorum Patres et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus ». Ac rursus ipse Paulus: « Omnis fornicator, ant avarus, ant ebriosus, aut immundus, aut idololatria

5. Eiже οὖν Θεοτόκον τὴν Παρθένον, καὶ μὴ λίγη Θεοδόχον· μᾶλλον δὲ λίγη Θεοδόχην καὶ Θεοτόκον. Εἰ Θεοδόχος ἐστι καὶ Θεοτόκος· σάρκα οὖν ἀλεῖν εἰς αὐτής δὲ Θεὸς Λόγος; ἀλλὰ ἐκεῖ βιάζεται μὲν δὲ Εὐαγγελιστῆς βοῶν μεγάλη τῇ φωνῇ· « Οὐ Λόγος οὐδὲ ἔγενετο. » Ἐν δὲ τῷ διλφῷ εὐαγγελιστῆς οὐτων λέγει· « Ἡρόποτες δὲ θεοὺς τοὺς μαθητὰς αὐτούς, λέγοντας Τίνα μὲν λέγουσιν οἱ διηνέρωτοι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· Αποκριθέντες δὲ οἱ διηνέρωτοι εἴπαντο· Οἱ μὲν Ηλίαν, οἱ δὲ Ιερεμίαν, ή ἵνα τῶν προφρέτων. Εἰτε δὲ δὲ θεούς· Τμεῖς δὲ τίνα μὲν λέγετε; Αποκριθέντες δὲ δὲ Πέτρος εἴπαντο· Σὺ εἶ δὲ Χριστὸς δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Καὶ αὖτις εἴπει· Σὺ εἶ δὲ γεννόμενος χάριτος Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλά, « Σὺ δὲ Χριστός, » τραβεῖ τῇ φωνῇ, « δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Καὶ Μάρκος δὲ δὲ εὐαγγελιστῆς τούτον τῇ αὐτῇ κέρχεται φωνῇ, συνιδεῖ φεγγόμενος τῷ μακαριῷ Πέτρῳ· « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ιησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, φρασὶ δὲ ἀκανθητηρίος καὶ οἱ μετ' αὐτῷ τηρούντες τὸν Ιησοῦν, θόντος τούτου στομάτου καὶ τὰ γεννόμενα σημεῖα, ἀφοδηθήσαν σφόδρα λέγοντες, « Ἀληθὸς Θεοῦ Υἱὸς ἐν ὑστερᾷ; » δὲ διγγελος τοῖς ποιμένσι· « Ίδού εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαράν μεγάλην, ἵτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, διετέθη ὑμῖν ὅλης ὁμηρον Σωτῆρος, διεστὶ Χριστὸς Κύριος, ἐπειδὲ Δαΐδιος ». Εἰ δὲ τὸ τεχνῶν Κύριος, καὶ Κυριούς, ή Παρθένος· διποτὲ δὲ Κύριος, ἐπειδὲ καὶ θεός, οὐ κεχώρισται Κύριος Θεοῦ ή θεός Κυρίου, ὡς ἂντι ἐν τῇ Παλαιᾳ· « Καὶ ἔβρεξι Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου » καὶ πάλιν· « Ἀγαπήσαις Κύριον τὸν Θεόν σου » καὶ πάλιν· « Ἀκούεις, ιαρχή, Κύριος δὲ θεός σου Κύριος εἶς ἔστις » καὶ πάλιν δὲ Ψαλμῳδῶς· « Κύριος δὲ θεός; τῶν δυνάμεων, εἰσάκευσον τὴν προσευχήν; μου » δὲ αὐτὸς πάλιν· « θεός Κύριος, καὶ ἀπέραντος ἡμῶν » καὶ πάλιν δὲ αὐτὸς· « Κύριος δὲ θεός τῶν δυνάμεων, τις δρωτὸς σοι; » Καὶ Παύλος ἐν τῇ πρὸς Τίτον Επιστολῇ οὕτως γράφει· « Επεξάνθη τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ἡ αυτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα τὴν τιμὴν ἡμῶν, ἀρνησάμενος τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἀποθυμίας, σωγράφων καὶ δικαίων καὶ εὐεσθῶν ἡγεμονεύειν τὸν οὐαίων, προσδεχόμενος τὴν μακαρίαν ἀλτητα καὶ ἀπόφεντας τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ. » Οὗτος δὲ τεχνεῖς ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, διεστὶ Χριστὸς Κύριος. Τούτον τὸν Χριστὸν καὶ Κύριον μακάριον Παύλος μέγαν θεόν αὐτὸν κηρύσσει λέγων· « Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ. » Πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ρωμαϊούς οὕτως γράφει· « Ήγέρθην γάρ αὐτὸς ἄγριος ἀνάθετος εἰναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἰστίνες εἰσιν Ιεραπελίται. ὃν δὲ ιεροσοιτία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ὃν οἱ πατέρες, καὶ ἡ ἄλλη δὲ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, δὲ ἐπὶ πάντων Θεός. » Καὶ πάλιν δὲ αὐτὸς Παύλος· « Ήδη πόρος, καὶ πλεονέκτης, καὶ μέθυσος, καὶ ἀχάθιρτος,

⁴⁴ Joan. i, 44. ⁴⁵ Matth. xvi, 13-16. ⁴⁶ Marc. i, 1. ⁴⁷ Matth. xxvii, 54. ⁴⁸ Luc. ii, 10, 11. ⁴⁹ Genes. xix, 24. ⁵⁰ Deut. vi, 5. ⁵¹ ibid. 4. ⁵² Psal. lxxxiii, 9. ⁵³ Psal. cxvii, 27. ⁵⁴ Psal. lxxxviii, 9. ⁵⁵ Tit. ii, 11-13. ⁵⁶ Rom. ix, 5-5.

καὶ εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔγει τὸν κόσμον πάνταν ἐν τῇ βασι- καὶ Κύριον καὶ Θεοῦ. »

6. "Μέτα ἀποδέδειται τὸν Κύριον καὶ Θεὸν εἶναι, καὶ Θεὸν τὸν Κύριον. Εἰ δὲ καὶ τούτων οὐκ ἀνάσχη, πεισώσι σε οἱ δαίμονες οἱ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γεργεσοῦν κράζοντες· « Ξα, τί ἡμῖν καὶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἥλθες πρὸς καρπὸν βασανίσας ἡμᾶς. » Πειθέτωσάν σε οἱ δαίμονες. Εἰ τὴν μαρτυρίαν Πέτρου παρατρέψῃ, καὶ εἰς τὴν τοῦ Εἰαγγελίου φωνὴν ἀποστρέψῃ τὴν κατὰ Μάρκου αἰδεσθῇ. Φοβήθητε τὸν δγγελον τὸν εἰρηκότα, Σωτῆρα καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον τὸν τεχνίταν ἐκ τῆς Παρθένου. Εἴτε τούτοις ἀποτελεῖς; Χαλινώσον τὴν δρμήν τῆς βλασφημίας σου, καὶ δραμόγησον τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν τὴν τῷ Εὐαγγελίῳ λεχθεσσαν, Ἐδμανουὴλ, τουτέστι Μεδ' ἡμῶν δ Θεός. Πρὸ τῆς συλλήψεως Θεὸς καλεῖται· καὶ ἐν τῷ συλληφθῆναι αὐτὸν οἰκονομικῶς οὐ κατὰ φύσιν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου ἀρρώτη αὐτὸν Θεὸν εἶναι· Εἰ δὲ μολογήσῃ αὐτὸν Θεὸν εἶναι ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου, διπέρ καὶ ἔστιν, καὶ ἤνωσιν αὐτὸν τὸν Θεὸν Αἴγανον τῇ ἁνάρκη οἰκονομίᾳ, τι φεύγεις θεοτόκον λάγειν τὴν Παρθένον; Εἰ θεοτόκος οὖν εστι, οὐδὲ Παρθένος μετὰ τόκου. Ἐγὼ δὲ λέγω, ὃν τῇ συλλήψει τῆς παρθενικῆς μῆτρας ὁν, ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς καλεσθοῖς ἐκάθητο μὴ περιγράψαμενος. Ἀπλὴ γάρ καὶ ἀσύνθετος ἡ φύσις ἡ θελα μὴ περιγράψομένη. Ἀτρεπτος τῇ φύσις, καὶ ἀναλογώτας ἡ οὐσία. Καὶ τούτον τὸν ἐν τοῖς καλοτοῖς τοῦ Πατρὸς δότα, τούτον ἔτεκεν τὴν τοῦ οἰκονομίας ἡ Παρθένος. Οὓς ηθελησεν εἰσῆλθεν· ὃς τὴν δόξαντος, συνελθόμη ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου· ὃς ἀνθυλήτης, προῆλθε τεγνέσας. Σὺ οὐ πειριγάγεις αὐτὸν τὴν γέννησιν; « Ή ως Θεὸν φοβήθητι, ή ως δεσπότην αἰδέσθητι, ή ως κτιστήν καὶ δημιουργὸν εὐλαβήθητι, ή ως Κύριον τρόμασον, ή ως κριτὴν φρίξον. Ἐντρέψουσι σε οἱ δαίμονες οἱ τούς γούρους ἀπελάσαντες, καὶ τὴν ἀγέλην τῷ βούλῳ θανάτῳ ἀποπνίξαντες. Ἐκείνοις ἐπιγνόντας τὸν δεσπότην λέγουσι· « Τί ἡμῖν καὶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἥλθες πρὸς καρπὸν βασανίσας ἡμᾶς. » Ἐκείνοις τὸν κένθανον καὶ τὴν ἀπελάσην τῆς βασάνου φεύγουσι, καὶ σὺ καθ' ἑαυτοῦ τὴν κρίσιν τῆς βασάνου ἐφέλκῃ. Ἐκείνοις ἐγνώσαν τὸν ἐκ Μαρίας τεχθέντα Κύριον καὶ κριτὴν τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ ἰδόντες αὐτὸν πρὸ τῆς κρίσεως ἀτρόμητον· καὶ σὺ ταῦτη τὴν κρίσιν πρὸ δυθαλμῶν ἔγους καταφρονεῖς, καὶ σὺ ὡς ἀκτέλητη; Καὶ πάλιν ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καθεράδη ἐκτευκαίνων ὑμῖν τοῦ λόγου τὴν ὑπόθεσιν· διστανταί τοι γνώσεις ἀσφαλείας ἀσάλευτον ἔχειν τὴν πίστιν καὶ τὴν κρηπίδα τῆς πίστεως; τὴν δομολόγιαν βεβαίων κατέχειν.

7. Πάλιν ἐπὶ τὸ προκείμενον βαδιούμεν, δρόθην καὶ ἀκλινή τὴν ὅδον τῆς πίστεως ἀναδεικνύντες. Ἐμοὶ μὲν γάρ τὸ λέγον οὐκ ὀκνηρόν, ὅμιν δὲ ἀστραλές. Οὔτος δὲ Θεὸς εἰσῆλθε διὰ τῆς ἀκοῆς τῆς Παρθένου ως ἡθελησεν, ἐκυοφροτῆθη ως ἡδόνησεν, προῆλθε τεχθεὶς ως ἡθούλητη· εἰσῆλθεν δασύματος ως ἡθελησεν ἐκυοφροτῆθη δὲ ἀχώρωτον ἐν κυρητικῷ σκέψει, ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου οἰκονομικῶς, ως ἡδόνησε. Προῆλθε

A tra, non habet hereditatem in regno Domini et Dei ». »

354. 6. Demonstratum itaque est Dominum, Deum; et Deum, Dominum esse. Quod si haec non adiunxit, id tibi vel demones persuadeant in regione Gergesorum clamantes: « Sine, quid tibi et nobis, Fili Dei? hoc venisti ante tempus torquere nos ». Id tibi, inquam, demones persuadeant. Si Petri testimonium recutas, et Evangelii vocem respuis; illam Marci vocem reverare. Angelum vere, qui ait, Salvatorem, Christum et Dominum esse illum qui natus ex Virgine est. An hisce non credis? Refrena impetum blasphemiae tuæ, et confitere angeli vocem, que in Evangelio dicitur, Emmanuel, id est, nobiscum Deus. Ante conceptionem Deus vocatur: et dum concipitur per economiam, nec secundum naturam, in utero Virginis, negas Deum illum esse? Quod si confiteare ipsum esse Deum in utero Virginis, quod etiam sic se habet; et ipsum Deum Verbum unitum fuisse carnis per dispensationem, cur renuis Virginem vocare Deiparum? Si Deipara non est, neque Virgo post partum. At ego dico, enim, dñm gestaretur materno in utero, in Patris sinu incircumscripsum sedisse. Simplex namque et incomposita est natura divina, nec circumscripia. Inmutabilis natura et invariabilis substantia. Hunc autem ipsum qui in sinu Patris est, nanc per economiam Virgo genuit. Ut voluit, introivit; ut sibi placuit, conceputus est in utero Virginis. Ut voluit, natus processit. Quid tu curiose inquiris ejus generationem? Aut ut Deum time: aut ut herum vere: aut ut Creatorem et opificem cole: aut ut Dominum formida: aut ut judicem horre. Pudore te afficiet demones qui porcos peperunt, et totum gregem præcipitem actum suffocarunt. Illi cum Dominum nossent aiunt: « Quid nobis et tibi, Fili Dei? venisti ante tempus torquere nos ». Illi periculum combinationemque supplicii refugunt; et tu tibi judicium supplicii attrahis. Illi norunt Dominum et judicem mundi totius, ex Maria genitum, quem cum vel ante judicium viderent, contremuere: et tu qui hoc præ oculis judicium habes, nihil curas nec metnis? Rursum haec dicam nec finem dicendi faciam, ut plane vobis dicti illius argumentum apriam et declarem; ut ex certa cognitione firmam atque stabilem fidem habeamus, et fidei fundamentum certam scilicet confessionem retineamus.

7. Ad rem iterum redeamus, rectam et minime deflexam viam fidei ostensuri. Haec me dicere non piget, vobisque tutum est. Hic Deus ingressus est per auditum Virginis, prout voluit; gestatus utero est, ut sibi libuit: natus prodidit, ut sibi placuit: incorporeus ingressus est, ut voluit: gestatus est qui nullo contineri potest, in vase qui continere potest, in Virginis vulva per dispensationem,

^{**} Ephes. v. 5. ^{**} Luc. iv. 34.

PATROL. GR. XXVIII.

ut sibi placuit. Prodiit natus Deus et homo, ut voleat. Factus est quod non erat, habens invariabilis substantiae quod erat. Deus enim erat Verbum, et Verbum erat apud Deum. Proinde Apostolus dicit: « Misit Deus Filium suum factum ex muliere »¹. Hunc Filium misit Deus, factum ex muliere, ex immaculata natura genitum, ex inessibili substantia procedentem, qui ex paterno sinu non abscessit, qui ex regio throno non amotus est; sed proprie unum cum Patre thronum occupat, una sedet cum illo; non gratia, sed divina natura, et paterna substantia. Quomodo namque isthinc semotus esset, dic mibi; cum ipse dicat: « Ego in Patre, et Pater in me »²? Et rursum: « Pater autem in me manens ipse facit opera »³. Ipsius (dicimus) natum ex Maria Virgine. Hunc ante conceptionem angelus Emmanuel vocavit, id est, « Nobiscum Deus », de quo locutus est Isaías propheta⁴. Hunc, inquam, puerum qui ex Virgine processit, Deum fortiter, potenter, principem pacis, patrem futuri saeculi. Qui-nam puerulus, secundum naturam genitus, Deus fortis potensque fuit? Quis puer natus 355 stellam attraxit que perquisitum infantem significaret; immo potius angustum Domini diversorum? Quis puer magos ex Oriente vocavit, ut se adorarent? Quis puer naturae conditione genitus dona a magis accepit? Donaque illa consideremus, num illi, ut infirmo homini oblata sint; annon potius ut Deo, regi et homini. Aurum ut regi; thus ut Deo; myrra ut homini ad sepulturam. Aurum quidem ut regi: « Deus, iudicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis »⁵. Hoc dictum protulit David. Posthac angelus cum salutaret Mariam: « Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domum Jacob in saecula, et regni ejus non erit finis »⁶. Ipsi gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

Erasτα τέλος. Οὐτε αὐτῷ τῇ δόξῃ καὶ τῷ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Αμήν.

IN HOMILIAM DE CHRISTI OCCURSU MONITUM.

Hanc primum edidit Combeſſius, vir de re litteraria, potissimum ecclesiastica bene meritus, qui illam Athanasio asserere pro virili conatus est (8). Utque argumento occurrat desumptio ex memoratis num. 15 Nestorio ac Eutychi, ait eorum nomina a librario quodam post Nestorii et Eutychis actatem inserta suis adjectaque Simonis, Marcionis, Sabellii et Arii nominibus: quod ita gestum fuisse ideo pugnat, quod memoriis ibidem praeditis hereticis, eorum mox errores recenseat, de Nestorii vero et Eutychis heresisibus interdum quidem faciat. Verum fatetur, nobis plane non liquere, esse Nestorii et Eutychis nomina hoc loco adjectilia: nam, præterquam quod exstant in duobus codicibus regis, ad quorum fidem haec homilia edita fuit; cum scriptor iste post allata sex heresiarcharum nomina multas hereses memoraret, tacito hereticorum nomine, v. g. Docitarum, Apollinaristarum, aliorumque; sane innuere videtur, nequaquam sibi id consilii fuisse, ut præmissis nominibus Simonis, Marcionis, Sabellii, Arii, Nestorii, Eutychis, eorumdem omnium hereses ordine postea memoraret, sed allatis quatuor priorum erroribus, reliquas deinceps hereses ut sese memoriae offerebant recensuisse. Quod utique prudentis lectoris judicio permittatur. Ad hæc, alia exstant

¹ Galat. iv, 5. ² Joan. xiv, 10. ³ ibid. ⁴ Isa. ix, 6. ⁵ Psal. lxxi, 2. ⁶ Luc. i, 32.

(8) In Bibliotheca PP. tom. I, p. 496.

A τεχνεῖς Θεὸς καὶ ἀνθρώπος, ὡς ἐδουλήθη. Ἐγένετο δὲ οὐκ ἡν, ἔχων ἀναλοώσαντα οὐσίας δὴν. Θεὸς γάρ ἡν δὲ Λόγος, καὶ δὲ Λόγος ἡν πρὸς τὸν θεόν· καίτοι γε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Ἐξαπάτετεν δὲ θεός τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός. » Τούτον τὸν Υἱὸν ἐξαπάτετεν δὲ θεός γενόμενον ἐκ γυναικός, τὸν ἐπ τῆς ἀγράντου φύσεως γεννηθέντα, τὸν ἐκ τῆς ἀφράστου οὐσίας προεβίθonta, τὸν τῶν πατρικῶν κόλπων οὐκ ἀπαλλοτριώθεντα, τὸν τοῦ βασιλικοῦ θρόνου μὴ χωριστένα, ἀλλὰ ίδιως τῷ Πατρὶ συνθροεύοντα καὶ συγκαθεζόμενον, οὐκ ἐν χάριτι, ἀλλὰ ἐν θεϊκῇ φύσει καὶ πατρικῇ οὐσίᾳ. Πάντα γάρ κεκύρισται, φράσον μετι, αὐτοῦ λέγοντος. « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοί· » καὶ πάλιν· « Οὐ Πατέρ μου δὲ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ Ἑργά; » Αὐτὸν τὸν τεχνέντα ἐκ τῆς ἀγλας Παρθένου, τούτον πρὸ τῆς συλλήψεως δὲ διγέλος Ἐμμανουὴλ κάκλησε, τουτέστι, « Μεθ' ἡμῶν δὲ θεός, » διν εἰπεν Ἰησαῖας ὁ προφήτης, τὸ παιδίον τούτον τὸ ἐκ τῆς Παρθένου προελθόν, οὐδενὶ ισχυρόν, ἔξουσιαστήν, δροντας εἰρήνης, πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰώνος; Πολὺν παιδίον κατά φύσιν τεχνὸν θεός Ισχυρὸς, ἔξουσιαστής ἐγένετο; Πολὺν παιδίον τεχθὲν ἀστέρα εἰκόνεις μηνύοντα τοῦ ζῆτουμένου βρέφους, μᾶλλον δὲ Δεσπότου, τὸ στενωπόν καταγόντο; Πολὺν παιδίον μάγος δὲ ἀνατολών προπονάλοντο προσκυνῆσαι αὐτῷ; Πολὺν παιδίον κατά φύσιν τεχνὸν δῶρά ποτε προσνέθηκη παρὰ μάγων; Καὶ τὰ δῶρα εἰδουμεν, εἰ δὲ διδεντοί δινθρώπῳ προσηνέθη, καὶ εἰδή θεῷ, βασιλεῖ καὶ ἀνθρώπῳ· χρυσὸν μὲν ὡς βασιλεῖ, λίθαντο δὲ ὡς θεῷ, καὶ σμρναν ὡς ἀνθρώπῳ εἰ; Επιτεισμόν. Χρυσὸν μὲν ὡς βασιλεῖ δέ, καὶ τὴν δικαιοσύνην σὺ τῷ οὐρῷ τοῦ βασιλέως. Ταῦτην τὴν φωνὴν εἰπεν δὲ Δασδί. Μετὰ ταῦτα δὲ διγέλος εἰς τὸν διπλασιὸν τῆς Μαρίας· « Καὶ δῶσετε αὐτῷ Κύριος δὲ θεός τὸν θρόνον Δασδί τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσετε ἐπὶ τὸν οὐρῶν Ιακὼβ εἰς τοὺς αἰώνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰς οὐρανούς. » Οὐτε αὐτῷ τῇ δόξῃ καὶ τῷ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Αμήν.

In hac homilia, quae post Nestorii statem conscriptam illam arguant; ut est illud numero 4: Διὰ τὸ χρηματίσαι τούτον Θεὸν καὶ ἀνθρόπον, μίαν ἐξ ἀμφοτέρων ὑπόστασιν, καὶ διὰ μᾶς ταύτης ἀμφοτέρων καὶ ἡντοῦ γνωστῶν. Et quod sit una Deus atque homo, una ex utroque hypostasis, ac per unam illam (hypostasim) utrumque est ac dignoscitur. Quia licet revera sit Athanassi sententia, at vix concesserim Athanasiū his eam explicuisse verbis. Indicant iten in posteriora Nestorio tempora, quae numero 16 dicuntur, beatam scilicet Virginem ubique terrarum Θεούκον vocari. Quia vox Athanasio licet ignota non fuerit, at non erat ejus ἄρχοντος ubique terrarum evulgata. Stylūm si spectes, ab Athanasiano alienissimum fateare necesse est; cum apud Athanasiū, teste Photio, semper emineat, τὸ ἀπέριττον, ac vi magis quam copia verborum ille gaudeat. Scriptor autem iste aliquam licet elegantiā praeferat speciem, ad φωλαρῖαν usque verba sāpē multiplicat: quod neminem puto non adversurum. Tanta insuper vocum Athanasio minime familiarium syllabas hic passim occurrit, ut vel hinc solum vobetas possit ferri iudicium: ut sunt, νυμφοστόλος Λουκᾶς, χοροστάσιος, ἔκφαντος, χειραπλούντης, βραχοφάνης, νεκροφάνης, θεοφύτευτος, δρυματῶς. et alia bene multa, quorum omnium vim et significationem in Onomastico videsis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΖΩΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΝΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ, ΚΑΙ ΘΕΟΥ, ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN OCCURSUM DOMINI DEI AC SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI.

1. Τὰ τῆς παρούσης ιερᾶς πανηγύρεως ἡ εὐαγγελική σάλπιγξ περιηχετώ (9)· καὶ τοὺς τῷ ἀρθεντικῷ τῷδε νυμφίους ἐξ εἰλικρινῶν διανοάς παραστάντας ἡμᾶς ὁ μυστικὸς νυμφοστόλος Λουκᾶς πρὸς τὴν τοῦ ἀντὸν καλῶν κατανήσιν τῷ λόγῳ χειραγωγεῖτων. Οὐδὲ γάρ διον, αὐτὸν χοροστάσιον τὸ κατ' αὐτὴν (10). Ιερόν τινα λόγον ἔκβαθν παρεισάγεσθαι, μηδεμίλαν μὲν εὐπρέπειαν, οὐκ ὅλιγον δὲ ταύτῃ τὸ ἀσχος περιποιούμενον. Ής γάρ, τίλιον καθαρῶς ἐπιλάμποντος, ματαία τις ἡ τοῦ λύχνου φάντης καὶ δρηπτός· οὕτως ἔνθα Λουκᾶς, ἢ ἀλλος τις τῶν εὐδιγητούσιν ἀπῆγεται, πᾶς λόγος ἀργὸς, καὶ προσκορής, καὶ ἀνόνητος. Λεγέτο δὴ οὗτος τῆς ἀρτῆς τὰ γνωρίσματα, καὶ δεικνύτω ταύτην (11) μᾶλλον τοῖς φιλόδροτος ἡμῖν ἢ τοῖς φιλοπόλεμοις τὰς παρατάξεις αἱ σάλπιγγες. Λέγεται δὲ πάντως καὶ δεῖξεις μᾶλλα τρανῶς, ἀκοὴν ἡμῶν ὑποτιθέντων εὐγνώμωνα. Καὶ δὴ προσεκτέον, καὶ πάσῃ φυλακῇ τηρητέον, ίνα μή, κατήγορον τὸν συνήγορον καὶ κριτήν τῶν πανηγυριστὴν παραφρόνως ἀπεργασθάμενον, μεταμετεῖταιν (12) ἐπ' ἀσάτιαν, πλήρη ἀνωρεζῆ καὶ ἀνύντη.

2. «Ἀνθήγαγον» οἱ γονεῖς τὸ παιδίον Ιησοῦν «εἰς Ἱεροσόλυμα παραστήσαις τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου.» Τίς ἀν ἐπίκιοτο λόγος τῶν λεγομένων; Ποιος νοῦς ἐπεινούρι τοῦ θαύματος περιγένηται; Ποια ἀκοὴ τὸ μεγαλεῖον χωρήσει τοῦ δημητρίου; Ό τὸν φοβερὸν ἀκουσμάτων! Ό προ-

⁹ Luc. II, 22.

(9) Reg. 2, περιγένεται.

(10) Ita Reg. 1. Combebis. omisit τά. Reg. 2, τά κατ' αὐτὸν.

A 4. Præsentem sacram solemnitatem personet evangelica tuba. Mysticusque nuptiarum adornator Lucas, nos qui virginali huicce nuptiarum thalame pura mente intersumus, verbis suis deducat ad intelligentiam bonorum in eo existentium. Non decet enim, ad ea initiantे Luca, alium extrinsecus admittere sermonem, unde ipsi decoris quidem nihil, nec modicum probri afferatur. Quemadmodum enim sole clarius lucente, vanus inutilisque lucernæ fulgor; ita ubi Lucas, aut quis alius evangelistarum personal, sermo quivis otiosus **356** est, molestus, inutilisque. Loquatur ergo ille ut nos ad festivitatis notitiam deducat. Eamque nobis festi amantibus, apertius quam tubæ bellii cupidis instructas acies, ostendat. Plene loquetur, perspicue admodum ostendet, aurem modo benevolè præbeamus. Curandum enim atque omni sollicitudine cavendum, ut ne patronum accusatorem, concionatoreneque judicem stolidè efficiens, penitentia tandem licet inutili et infrustra ducamus.

B 2. «Tulerunt» parentes puerum Jesum, «in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in legē Domini». Quis sermo ea quæ dicta sunt assequalatur? Quia mens rem ita mirabilem complectatur? Quis auditus tantam excipiet narrationem? O tremendam lectionem! Antiquior

(11) Ita Combebis. Duo mss. habent, ταύτη. Infra Reg. 2, pro πολέμοις, habet φιλοπόλεμοις.

(12) Reg. 2, μεταμετεῖταιν μὲν.

seculis, norus : qui ante tempus fuit, in tempore : in circumscriptione, qui incircumscripsit est : eternus ille, infans : quodque maximum est, Dei Filius, hominis Filius efficitur atque creditur. Quid novi, quid insolens illud? Quæ isthacæ tanta Verbi erga nos attemperatio? Tulerunt parentes puerum. Quid ais, sacrorum evangelistarum excellentissime et sapientissime! Quid profers, o celestis expositionis enarrator et magister? Quid profers, o mystice cogitationum Spiritus descriptor? De Deo verba facis et localem memoras transitum? Vin' tu, natum ex Virgine, Filium Dei ad flues usque terra declarare, ac carnales in medium afferre parentes? Num Dei parens in terra usquam habetur? An parentes Deus habet? An infans est? Num gestatur Deus a parentibus? Quis sermo ille? quod mysterium? Tulerunt parentes puerum : quibus manibus? quibus gestantes ulnis? Tremunt cherubim, vultum avertunt seraphim, borrent angeli, stupent archangeli, omnesque celorum virtutes, metu faciem obtegunt; et tu mortales inducis materiales qui gestent, qui moveant, qui circumferant illum? Quod miraculum? Quæ res? quod arcanum? Tulerunt parentes puerum : hec enim dixisti cum nativitatem nobis enarrares: ea quippe de causa angelos induxisti, natum simul et locum ejus pastoribus declarantes atque renuntiantes: celestem quoque illam multitudinem, alta voce clamantem bise verbis: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax ». Puerperaque diligenter omnia observantem, ac cum virginitalis signaculis conferentes? Plane, inquit, ne tu miraculum modo, sed econiam quoque respice: neque enim Deus, ex natura sua, nudus ut infans curatur, et maternis circumscribitur ulnis; sed mortalem assumpsit naturam, imo potius revera homo factus est, peccati licet expers. Quomodo, quæ ratione? Nequeo dicere, ait, inenarrabile quippe et prorus ineffabile illud est; non mihi modo, verum ipsi quoque puerperæ; imo neque ipsi modo, humanam enim et ipsa naturam sortita est, tametsi gratia hominis conditionem superante, donata; sed etiam materie experti nature, quæ est post primam prima. Quod si ipsa materie expers natura, quæ mysterio ministravit, mysterium ignoravit omnino, quid illud a me discendum exposcis, bomine, qui ne illud quidem quod pedibus occurrit, quandoque sciām? Qno modo factus est homo? dic ipse primum de teipso, quomodo factus sis homo, et tum de divina quoque incarnatione scrutaberis; imo ne tum quidem: neque enim si generatio tua nota sit, et divina statim erit: alioquin esset ipsa hominis, non Dei.

3. Nequaquam igitur, illud, « quomodo », exqui-

* Luc. ii, 14.

(13) Reg. 2, κατάδασις.

(14) Ita Reg. 2. At Reg. 1, κατακλύπονται.

A αὐτίνις πρόσφατος· ὑπὸ χρόνου δὲ ἀχρονος· ἐν περιλήψῃ δὲ ἀπεριλήψτος· δὲ ἀλιτος νῆπος· τὸ μέγιστον, δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου καὶ γίνεται καὶ πιστεύεται. Τί τὸ ξένον, τί τὸ παράδοξον; Τίς τι, τοσαύτη τοῦ Λόγου περὶ τῆς συγκατάβασις (15); Ἀνήγαγον οἱ γονεῖς τὸ παιδίον. Τί λέγεις, ὡς τῶν λεπρῶν εὐαγγελιστῶν ἔξοχώτατε καὶ σοφύτατε; Τί λέγεις, ὡς τῆς οὐρανίας ἐκφαντορίας ἔξηγητά καὶ διδάσκαλε; Τί λέγεις, ὡς μωσεικὲ λογογράφει τῶν νομάτων τοῦ Πνεύματος; Περὶ Θεοῦ διαλέγεις, καὶ τοποθήτης μεταβάσεως μέμνησας; Υἱὸν Θεοῦ τὸν ἐκ Παρθένου τεχνέντα βούλει διατρανότας τοὺς πέρας, καὶ σπρκιούς εἰς μέσον παράγεις γονεῖς; Καὶ θεῖον δῶς Θεοῦ γονέως ἐπὶ τῆς γῆς; Η ἔχει γονεῖς θεῖος; Η νηπιάζει θεῖος; Η βαστάζεται ὑπὸ γονέων θεῖος; Τίς δὲ λόγος, τι τὸ μαστήριον; Ἀνήγαγον οἱ γονεῖς τὸ παιδίον. Τιστὶ ὅρα παλάμαις· ἀγκάλαις δὲ ποίας τούτων βαστάζονταις; Τὰ χερούλια τρέμει, τὰ σεραφίμ αποτρέπεται, ἀγγέλοι φρίτουσιν, ὀρχάγελοι καταπλήσσονται, καὶ πᾶσαι αἱ θυμάριαι τῶν οὐρανῶν φέρου τὰς ἄλεις κατακαλύπτουσι (16). καὶ οὐ βροτούς εἰσάγεις ἐνύλους βαστάζονται τούτους, καὶ κινοῦνται καὶ περιάγονται. Τί τὸ θαύμα; Τί τὸ πρᾶγμα; Τί τὸ ἀπόρρητον; Ἀνήγαγον οἱ γονεῖς τὸ παιδίον· ταῦτα γάρ εἰλέγεις, τὰ περὶ τὴν γέννησιν ἡμῖν Ιστορῶν· τούτους γάρ γάρ τους καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰσήγαγες τοῖς παρέμοισι τὸν τόκον δύον καὶ τὸν ἐν φύσεις ὑποδεικνύντας καὶ διαγέλλοντας· τὴν τε οὐρανίαν ἔκεινην πλήθιν, μεγαλοφύνως βοῶσαν, καὶ λέγουσαν· « Δέδα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ »· καὶ τὴν τεκοῦναν πάντα μετ᾽ ἀπικλεῖς διατηροῦσαν, καὶ ταῖς τῆς παρθενίας σφραγίσις συμβάλλουσαν; Ναι, φράσ, καὶ μή πρός τὸ διάβολο μόνον, διλλὰ καὶ πρός τὴν οἰκουμέναν ἀπόβιτε. Οὐ γάρ Θεὸς οὐτως, ὡς ἔφη, γραμμὸς βρεφουργεῖται, καὶ μητρικαῖς ἀλέναις ἐμπειριγράφεται (15), διλλὰ τὴν βροτίαν φύσιν ὑπελημένος, μᾶλλον δὲ αὐτόχθονα τῆς ἀμερτίκης χορὶς κατὰ ἀλίθεαν γενόμενος ἀνθρώπος. Πάλις καὶ τίνα τρόπον; Οὐκ ἔχω λέγειν, φησίν· δρῆρητον γάρ τούτο, καὶ πανελῶς ἀνερμήνευτον, οὐκ ἔμοι μόνον, διλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ τεκούσῃ καὶ οὐ ταύτῃ μόνον, ἀνθρώπινης γάρ καὶ αὐτῇ φύσεως Ἐλαχεῖν, εἰ καὶ τῆς ὑπὲρ ἀνθρώπων κατηξίωται (16) χάριτος, διλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ μᾶλιθ φύσει, καὶ πάντη μετὰ τὴν πρώτην. Εἰ δὲ καὶ δύος φύσις, καὶ αὐτή τῇ τῷ μαστηριῷ καθεύπουργήσασα πανελῶς τὴνόρθος τὸ μαστηριόν, πᾶς τοῦτο παρ᾽ ἐμοὶ μαθεῖν ἐπιτίθεται, ἀνθρώπου μηδὲ αὐτὸν τὸν ποσὶν έστιν διεγνώσκοντος; Πάλις γέγονεν ἀνθρώπος; εἰπὲ οὖν περὶ σαυτοῦ περών, πῶς γέγονες ἀνθρώπος, καὶ τότε διερεύσεταις καὶ περὶ τῆς θείας ασφάλεως· μᾶλλον δὲ μηδὲ τότε· οὐδὲ γάρ ἀπειδήσεις ἢ σὴ γέννησις γνώμηροι; ήδη καὶ ἡ Θεοῦ· ἢ γάρ διὸ ἦν κάκειν ἀνθρώπου, καὶ οὐ θεοῦ.

3. Οὐκούν εξεταστέον τὸ, « πῶς » δισφ γάρ σὺ τοῦ

(15) Sic Reg. 2; Reg. autem 1, περιγράφεται.

(16) Ita Reg. 2; Reg. 1, κατηξίωτο.

Θεού ταπεινότερος, τοσοῦτερ καὶ τῆς σῆς γεννήσας Α ἀποφρέτορά, καὶ οὐδὲ μᾶλλον, ἡ τοῦ Θεοῦ. « Ἀνήγαγος » οἱ γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν (17) « εἰς Ἱερουσαλήμα. » Τί ποτε ὅρα δράσοντες; Μήτι τε τὴν τοῦ Ἰησατὸν βασιλείαν παραληφθέμενοι; ή διπλὰ χαλκεύσοντες, ή στρατὸν συγκινήσοντες, ή διλλὰ τι τῶν χαμαικετῶν καὶ προσκαΐρων συνεπικερδήσοντες τῷ παιδί; Οὐ, φησίν· ἀλλὰ παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς τέ γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίῳ. « Τί φης, διδύμωπε; καὶ οὗτος ὁ τοῦ ἀληθῆς Θεοῦ Λεόντης · ἡ τοῦ κυρίως (18) Κυρίου Κύριος Ἱερός; » Εστι, φησί, καὶ μὴ διέτηγε· οὐ γάρ κατὰ φύσιν τούτο, κατὰ χάριν δὲ καὶ οἰκονομίαν τὴν ἀνωτάτω. « Ποσπέρ γάρ τῶν οὐ κυρίως οὐδὲν Ιησῆς ὁ Θεὸς λέγεται. » Ἐγώ γάρ, φησίν, εἰπειτα, Θεοὶ οὔτε, καὶ οὐδὲ Υἱότου πάντας · « οὐτοὶ καὶ τοῦ κυρίως Υἱοῦ κατὰ φύσιν ὁ γάρ ὁ Υἱὸς τῷ Πατέρι, κατὰ χάριν δὲ καὶ οἰκονομίαν Θεὸς λέγεται · « Ἀνεβαίνω γάρ, φησί, πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεόν ὑμῶν. » Ότου χάριν « οὐδὲ ἀδελφοὺς ἡμάς ὁ Υἱὸς καλεῖν ἀπαισχύνεται. » Απαγγελῶ γάρ, φησί, τὸ δονά τους τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μεσφῇ Ἐκκλησίᾳς ὑμήσους σε. » Καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίῳ. « Οὐ τῆς οἰκονομίας! ὃ τῆς ἀνεξηγήσαντο περὶ ἡμάς τοῦ Λόγου οἰκονομίας καὶ ἀγαθότερος! Οὐ νομοθέτης ὅποι τὸν νόμον· ὁ τῶν Μωσαϊκῶν προσταγμάτων δοτήρ τοῖς προστατούμενοις ὄποικοτεν εὐθανατίσεται. Οὐ τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐλευθερώσας τὸν διδύμωπον, ὃς διδύμωπος τῷ νόμῳ δουλεύεται οὐκ ἀναβλέπεται.

4. « Καθὼς έστι τε γεγραμμένον ἐν νόμῳ Κυρίῳ. » Τίς δὲ γράφεις, τίς; « Οὐ Κύριος. Οὐδὲ εἰς καὶ δὲ πάντας έστιν οὔτος, δὲ σὺν Πατέρι καὶ Πνεύματι δοξαζόμενος; Ναί, φησίν· ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τούτο, καὶ τοῦ μὴ νομοθεῖν τοῖς χριστομάγοις ἀντίθεος. « Μή νομίστε τοὺς γάρ, φησίν, διτὶ ἡλῶν καταλαύνειν τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἡλῶν καταλαύνει, ἀλλὰ πληρώσει. » Καὶ τί ξένον εἰ δέ γέννησον καὶ φάντην καὶ σπάργανα, καὶ περιτομὴν καταδεξάμενος ὀχταήμερον, καὶ παραστῆναι ἔναντι Κυρίου κατὰ τὸν νόμον ἀνεστον εἰς Ἱερουσαλήμα· δε τὸ τοσοῦτον οὖν ἐπικαλύπτεται τούτοις, διτὶ καὶ τῷ Στεφάνῳ λιθολευστουμάνῳ πρὸς Τουμάλων ἐκ δεξιῶν ἀστάτο τὸν Πατέρα δέμαρτινές εἴσαντον, καίτοι μονίμων ἔχοντων τὴν ἀριστεράν τούτους καθέδραν καὶ ἀδιάπτωτον. « Εἶπε γάρ, φησίν, δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ξώς ἀν θῶ τοὺς ἔχορδους σου ὑπόποδάν τῶν ποδῶν σου. » Ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν δῶν καὶ θείκως, τοῦτο δὲ κάτω καὶ οἰκονομικῶς διὰ τὴν πρόσθιψην, καὶ διὰ τὸ χρηματίσαι τούτον θεόν καὶ διδύμωπον, μίαν δὲ ἀμφοτέρων ὄποστασιν καὶ διὰ μιᾶς ταύτης διμφω ταῦτα, καὶ δύτα καὶ γνωρίζομενον ἵνα τῇ κοινωνίᾳ τῶν φύσεων καὶ τῶν οἰκείων ταύταις ιδιωμάτων ẃρστην ἡμῖν καὶ συντομωτάτην τὴν σωτηρίαν περιποιήσεται.

5. « Οὐτε πᾶν ὅρευν διανοήσον μήτραν ἀγίου τῷ

* Psal. lxxi., c. ** Ioan. xx, 17. ** Hebr. ii, 11, 12. ** Matth. v, 17. ** Psal. cix, 1.

(17) Ita Reg. 2. Ἰησοῦν deest in Reg. 1. Mox Reg. 2, Μήτιγ. Reg. 1 et Combef, Μήτογε.

A rendum est : quanto enim tu Deo inferior, tanto occultior Dei generatio est quam tua. « Tulerunt parentes puerum Jesum in Jerusalem. » Quid facturi? 357 Num ut Israelis regnum occuparent? an ut arma fabricarent? aut exercitum cogerent? an ut quidpiam aliud ex insimis et temporaneis lucri puer compararent? Minime, inquit; sed, « ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. » Quid ais, o homo? estne ejus qui vere Deus est, Deus; aut ejus qui proprie Dominus est, Dominus alter? Est plane, nec idea metras: non est quippe per naturam illud, sed per gratiam et supernam oeconomiciam. Quemadmodum enim eorum qui non sunt proprie filii Pater dicitur Deus: Nam « Ego, ait, dixi: Dii estis, et filii B Excelsi omnes»; ita quoque illius qui secundum naturam Filius est (consubstantialis enim est Patri Filius), per gratiam autem et oeconomiciam, Deus dicitur: « Ascendo enim, inquit, ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum¹⁹. » Quapropter non confunditur Filius nos vocare fratres, ait enim: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesie laudabo te. — « Sicut scriptum est in lege Domini²⁰. » O oeconomiciam! o imperascutabilem Verbi erga nos clementiam ac bonitatem! Legislator sub lege: Mosaicorum latior praeceptor, non recensat ipsis subjacere praecptis. Qui a legi maledicto hominem liberavit, non cunctatur ipse legi ut homo servire.

C 4. « Sicut scriptum est in lege Domini. » Quisnam est qui scripsit? quis, inquam, est? Dominus. Nonne unus atque is ipse est, qui cum Patre et Spiritu glorificatur? Etiam, inquit; sed illud oeconomicum est, et ne Christus inimicis suis esse videatur ἀντίθεος, id est, Deo adversarius. « Nolite enim putare, inquit, quia venerim solvere legem aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere²¹. » Quid porro mirum, si is qui nativitatem, præsepe, pannos, circumcisionem post dies octo admissit, is ipse sisti Domino secundum legem voluerit in Jerusalem: qui tantum abest ut ipsis latere velit, ut Stephano a Judeis lapidato, stans a dextris Patris sui apparuerit; quanquam stabilem perpetuamque a dextris ejus habet sedem: « Dixit enim, inquit, Dominus Domino meo, sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum²². » Sed illud quidem, superne, et utpote Deus; hoc autem inferne et per oeconomicam assumptam naturæ, et quod sit una Deus atque homo: et una ex nitroque hypostasis: ac per unam illam (hypostasin) utrumque esse dignoscitur; ut naturarum communione, atque proprietatum iis competentium, facilissim nobis ac brevissimo compendio salutem conciliaret.

D 5. « Quia omne masculinum adaperiens vulvam,

(18) Κύριος deest in Reg. 2.

sanctum Domino vocabitur ¹⁶. Quid ergo, an sanctus omnis primogenitus? Restat igitur, ut Ismael, Esau, et ante illos Cain, multique alii Deo invisi ac maledicti homines, quod primi vulvam aperuerint, sancti Domino vocentur. Ecqua de causa de Ismaele dicitur: « Ejice ancillam et filium ejus ¹⁷ » Cur de Esau: « Jacob dilexi, Esau autem odio habui ¹⁸ » Quia causa fuit, si sanctus Cain Domino erat, quod pro cede fratris, septies ultio ab eo reponceretur? Si omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur; quid plus habet Christus, quam Ruben? Quid amplius illi quam Amnoni? Nam et ipsi quoque primo partu editi, vulvam videntur aperuisse. Sed cave ne ferventius circa Scripturas iusilias, ac longius a meta excurras. Non enim, inquit, ita dixi: Omne primogenitum sanctum Dominum vocabitur: alioquin ad brutam usque naturam sanctitas permearet: sed: « Omne masculinum aperiens vulvam: » Quando scilicet absque concubitu partus evenerit: cum non ex sanguinibus, neque ex **358** voluntate viri ¹⁹; sed ex Spiritu sancto fetus suscepio fuerit: cum nemine foris pulsante, infans ipse intus aperuerit: cum virginitatis signaculis atque sepiis, infractis intus conservatis, foras fetus exsilierit: sic utique: « Omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur. » Nam illic quidem non infantes vulvas adaperiere, sed viri cum muliere congressus. Nam, « cognovit, inquit, Adam Eavam uxorem suam, quae concepit et peperit Cain ²⁰. » Illic autem non iterum, sed ipse fetus, vulva foris aperuit, nullo egens exteriori carnali concubitu. Etenim, « Antequam, inquit, convenienter, inventa est in utero babens de Spiritu sancto ²¹. » Licit quoque brevius vocem excipere atque interpretari, subintelligendo extrinsecus. « Virginis » vocem, ut sic consequenter intelligatur: « Omne masculinum adaperiens vulvam virginem, sanctum Domino vocabitur. » Quod in Christo solum accidit, cum nemini aliud id commune fuerit. Ipse namque solus Virginem vulvam in carne nascendo aperuit: eamque item Virginem, ut ante partum erat, conservavit.

6. « Et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini: par turturum, aut duos pullos columbarum ²². » Quid vero? Etiamne hostias secundum legem obtulit? Ecqua ergo ratione Paulus ait: « Talis decebat ut nobis esset pontifex qui non haberet necessitatem quotidie, quemadmodum pontifices, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel semetipsum offerendo ²³, » hoc est, per

¹⁶ Exod. xiii, 2; Luc. ii, 23. ¹⁷ Genes. xxi, 10. ¹⁸ Malach. i, 2. ¹⁹ Joan. i, 13. ²⁰ Genes. ii, 1. ²¹ Math. i, 18. ²² Luc. ii, 24. ²³ Hebr. vii, 27.

(19) Explicatio isthaec babetur apud Amphiliolum, Homilia de occurso, pag. 25; itaque similis huic est, ut videatur scriptor iste ab Amphiliolo eam mutuatus.

A Κυρίῳ κληθῆσται. » Τί οὖν, πᾶς πρωτότοκος ἄγιος; (19) Όφει σοι λεπτὸν, καὶ Ἰσμαήλ, καὶ Ἡσαΐ, καὶ πρὸ τούτων τὸν Κάιν, καὶ πολλοὺς δὲ λόγους τῶν θεοτυγόνων τε καὶ κατηγραμένων ἀνδρῶν, τῷ πρώτους (20) αὐτοὺς διανοῖται μήτραν ἀγίους τῷ Κυρίῳ καλεῖν. Καὶ τίνος χάριν λέγεται περὶ Ἰσμαήλ, ὅτι « Ἐκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν οὐδὲν αὐτῆς » περὶ δὲ Ἡσαΐ, ὅτι « Τὸν Ἱακὼβ ἡγάπτεσα, τὸν δὲ Ἡσαΐ ἐμίσθεσα; » Τίνος δὲ χάριν, εἰ ἄγιος ἦν τῷ Κυρίῳ δὲ Κάιν, ἐπὶ τῷ τούτου φύσιν ἐπτὸν ἐκδικούμενα παρελότες; Εἰ πάντας διανοῖται μήτραν ἄγιον τῷ Κυρίῳ κληθῆσται, τί πλέον ἔχεις Χριστὸς τοῦ Ρουσίμ; Τί δὲ τὸ περιστὸν τούτου πρὸς τὸν Ἀμνών (21); καὶ γάρ καὶ οὔτοι δοξαῖται δὲν, τῷ πρώτως ἀποτεχθήσαντι, μήτραν πᾶς διανοῖται. Ἀλλ' ὅδε, μὴ θερμῶς ἔττι περὶ τὰ Γράμματα, καὶ μὴ πόρφυρ τῆς νύσσης ἀπότρεχε. Οὐ γάρ τοῦτο, φησίν, εἴπον, ὅτι Πλάνη πρωτότοκον διγονοῦ τῷ Κυρίῳ κληθῆσται: Ηγάρ δὲν οὔτω καὶ πρὸς τὴν διοίσθιαν ἀγίους διανοῖται, ὅτι Πλάνης διανοῖται τούτην τὴν θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ ἀγίου Πνεύματος ἣ τοῦ τεκτομένου γένεται σύλληψης: διτοι, μηδὲνός ξένωνται κρούσαντος, αὐτὸς τὸ βρέφος ξενιῶν διανοῖται. Ὅταν παρειρούματος ὁ τόκος προβῇ ὅταν οὐκέτι αἱμάτων, οὐδὲν ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲν ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ ἀγίου Πνεύματος ἣ τοῦ τεκτομένου γένεται σύλληψης: διτοι, μηδὲνός ξένωνται κρούσαντος, αὐτὸς τὸ βρέφος ξενιῶν διανοῖται, ὅτι Πλάνης διανοῖται μήτραν τῷ Κυρίῳ κληθῆσται. » Έκεῖ μὲν διανοῖται πάντας τὰς μήτρας δημιούρων πολλας, μηδὲ μᾶς προστρέψαντας σαρκικῆς συμφωνίας ἀπὸ τῶν ξενων. « Πλάνη δὲ γάρ, φησί, συνενθέντης αὐτούς, εὐρέθη τὸ γαστρὶ Ιησοῦς ἐπὶ Πνεύματος ἀγίου. » Δύνασαι δὲ καὶ (22) συνεκδοχικώτερον τὴν φωνὴν ἐκλαβεῖν τῆς Παρθένου, ξένωνται συνακουσούμενης. Ιν' ἡ τοῦ δημητρίου οὐτως: « Πλάνης δράτων διανοῖται παρθένον, διγονοῦ τῷ Κυρίῳ κληθῆσται. » Οπερ μόνον (23) ἐπὶ Χριστοῦ πάρτασι, μηδὲνδες δὲλλοι τῶν πάντων κεκοινωνηδέτος τῷ χρισταῖ. Μόνος γάρ οὔτος παρθένον μήτραν σαρκὶ τεχθεὶς ξένωνται: καὶ πάλιν ταῦτην παρθένον, ἡ πρὸ τοῦ τόκου, τετήρηκεν.

B 6. « Καὶ τοῦ δεύτεραν θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον τὸ νόμῳ Κυρίῳ ζεῦγος τρυγούντων, ἡ δύο νεοστούς παριστερών. » Τί δέ; Καὶ θυσίας κατὰ τὸν νόμον ἀνάγνεται; Καὶ πῶς φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι « Τούτοις ἡμῖν ἐπερπεν ἀρχιερεῖς, δει τούς έγειτο καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, δισπερ ποιεῖται, πρότερον ὑπὲρ τῶν θεοῖς ἀμαρτῶν θυσίας ἀναφέρειν, πρέπει τῶν τοῦ λεοντοῦ. Τοῦτο γάρ ἐποιησεν ἡράκλεις δαυτὸν ἀνενέγκας, τουτότερον διὰ τοῦ σταυροῦ θυσιάσας; Εἰ δέ καὶ εὕτ

(20) Ita Reg. 2. At Reg. 1, πρώτως.

(21) Reg. 2, Αμμών.

(22) Reg. 2, δυνασται γάρ συνεχ.

(23) Reg. 2, μόνος.

Θυσιάσων ἀνέρχεται, πρώτον μὲν εὐρεθήσεται κυρῶν τε καὶ συνιστῶν ταῦτα ἀπερ αὐτὸς οὗτος, πρὸς τὸ κριττὸν ἀμεῖψαι παρεγένετο· ἐπειτὰ δὲ καὶ αὐτὸς ἔσται τῶν πολλῶν εἰς, δουλεύων τῇ τοῦ νόμου κατάρᾳ. Καὶ τίνος χάριν δὲ Παῦλος φησιν, ὅτι « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρᾳς τοῦ νόμου »; « Ή οὐχ ὑπὲρ τοῦ βρέφους ταῦτα; Οὐ, φησιν δὲν, καὶ μάλις γενναῖος ἐναγγελισθῆς, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῆς βρέφους τεκούσης Μητρός. Καὶ τούτῳ δῆλον (24) ἐν τῶν διαβολεῖς εἰρημνῶν· « Ότε γάρ, φησὶν, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς, ἀνήγαγον τὸ πατέριον εἰς Ἱερούλυμα παρεστήσαντες τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου» τούτο περὶ τοῦ βρέφους· καὶ τοῦ δοῦνα θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίῳ, ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσούς περιστερῶν· τούτο περὶ τῆς Παρθένου καὶ τοῦ ταῦτης μνηστήρου (25). Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ βρέφους ταῦτα, ξένον οὐδέν. « Ο γάρ παριτμηθῆναι κατὰ τὸν νόμον μὴ διπαιξίωσας, πῶς δὲ τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἀπέκτατο; ψὲ γὰρ τοσοῦτον ἀπῆκε τὸ διαβολεῖσθαι ταῦτα καὶ ὑπερβιβεσθαι. ὅτι καὶ τὸ Ιωάννου βάπτισμα βαπτισθῆναι οὐ παρηστάτο· καίτοι τοῦ βαπτιστοῦ χρεῖαν ἔχοντος ὅτι αὐτοῦ βαπτισθῆναι. Ἀλλ᾽ ὅμως τοσοῦτον ἡμῖν συγκατέθη, καὶ οὕτως ὑπὸ τῆς Ιδίας φιλανθρωπίας κεκίνηται, ὡς μὴ τὰ κατὰ νόμον μάνον, ἀλλὰ καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον καταδέξασθαι, ἵνα πρὸς ταῦτα ἡμᾶς ἀνελύῃ, κάτω κείμενον ἐν τῷ τῆς παραδόσεως πάντατο.

7. « Καὶ λοι ἦν, φησὶν, διηρώπως ἐν Ἱερουσαλήμ, ὃ δυομά Συμέων καὶ διηρώπως οὗτος Θίκιος καὶ εὐλαβῆς, προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἱερατὸς. Τίς ἀλλ ἀδιώτερον ἔπαινον τῶν βραχυτάτων τούτων ἥρμάτων τῷ ἀνδρὶ προσκομίσει; « Καὶ λοι ἦν ἡ διηρώπως τὸ νοούμενον διηρώπως τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἀξίαν πολλῷ τῷ μέτω τῶν διηρώπων ὑπερκείμενος (26)· τὴν φύσιν διηρώπως, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ἀγγέλος. « Ανθρωπὸς αἰσθητὸν μὲν ἐνδιαίτημα τὴν κατὰ Ιερουσαλήμ κακτημένος· νοτίον δὲ τὴν διων Ἱερουσαλήμ τὴν μητρόπολιν, « ἡς τεχνίτες καὶ δημιουργὸς ὁ θεός; » διηρώπως ἀνθρώπως μὲν τῇ σαρκὶ συνανατρέψθενος, ἀγγέλος δὲ τῷ πενώματι συμπολιτεύμενος· μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀγγέλων δι Συμέων ὑπέρτερος· εἴπερ τὸν ἀκείνοις ἀθέατον, οὗτος λεῖψη κατηγίωται· καὶ οὐκ ίδεν μάνον, ἀλλ᾽ ὅ τούτοις μᾶλλον ἦν καὶ παραδόξερον, καὶ ἐναγκαλίσασθαι. « Καὶ διηρώπως οὗτος δίκαιος· » ἀπεδίδουν γάρ ἀκάτω τὸ κατὰ ἀξίαν τῷ μὲν λόγῳ τὸ τὸ θεῖα καὶ ἀννοεῖν καὶ λογίζεσθαι· τὸ αἰχμαλωτίζειν πάν τόντα εἰς τὴν ὄπακον (27) τοῦ Χριστοῦ· τὸ μὴ ἐπανιστῆν τὴν κτίσιν τῷ Κτιστῇ, κατὰ τοὺς διέροντας· τὸ μηδὲν ἔων τῆς θυσίας εἶναι προνοτας ὑπολαμβάνειν· τὸ διὰ τῶν (28) κτισμάτων διαλόγων τὸν Γενεσιούργην ἐννοεῖν· τῷ δὲ θυμῷ τὴν κατὰ τοῦ δρεως αὐστηρίαν, τὸ κατὰ τῆς

A crucem sese immolando? Quod si immolatus ipse ascendet, primum quidem comperitur ea firmare, illis auctoritatem præbere, quæ ipse in melius commutatus accessit. Deinde, ipse quoque unus erit ex multis qui legis maledicto serviebant. Ecqua ergo ratiope Paulus ait: « Christus nos redemit ex maledicto legi »? Annon pro puerō hæc dicta sunt? Non, dicet ingenuus evangelista, sed pro matre pueri genitricē. Quod ex supra dictis palam est. Nam, « postquam impleti sunt, inquit, dies purgationis ejus, tulerunt puerum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: » hoc de puerō: « et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turtrum, aut dous pullos columbarum: » hoc de Virgine ac ejus sponso. Quod si de infante quoque dicantur, nihil absurdum. Qui enim non dignatus est secundum legem circumcidī, quomodo legis hostias recusasset? Qui tantum abest ut ea differret aut intermitteret, ut ne Joannis quidem baptismō baptizari abnuerit; etiam si ipse Baptista opus haberet ab eo baptizari. Ita nihilominus se nobis attemperavit, atque tanta erga nos clementia permotus est; ut non solum legalia, sed crucem atque mortem sustineret, quo nos inferne in transgressionis ruina jacentes, ad se pertraberet.

B 7. « Et ecce, inquit, homo erat in Jerusalem, cui nomen Symeon: et homo iste justus, et timoratus exspectans consolationem Israel »²⁷. « Quis viro digniorē laudem quam paucā istiusmodi verba complectentur afferre possit? » Ecce homo erat; « homo videbatur et supra hominem esse intelligebatur. Homo suhstantia; sed dignitate magno homines intervallo superabat: natura homo, sed virtute angelus. Homo cui quidem sensibile habitaculum erat inferior illa Jerusalem; spirituale vero, superna Jerusalem, Metropolis illa, « cuius artifex conditorque Deus »²⁸. « Homo, qui carne cum hominibus una versabatur, spiritu autem cum angelis degebat, imo ipsis angelis superior Symeon: siquidem eum qui 359 inaspectabilis ipsis est, videre meruit; nec modo videre, sed quod prestantius ac mirabilius est, et ulnis suscipere. « Et homo ille justus, » cuique enim pro iure et conditione tribuebat. Ratione quidem, ut divina cogitaret ac meditaretur: ut sensum omnem captivaret in obsequium Christi »: ut ne, insipientium more, creatura insurget in Creatorem: ut ne quid extra divinam esse providentiam existimaret: ut ex proportione quadam per creatam, Creatorem intelligeret ». Ite autem, austerioritatem in serpente, severitatem in

²⁴ Galat. iii, 13. ²⁵ Luc. ii, 25. ²⁶ Hebr. xi, 40. ²⁷ II Cor. x, 5. ²⁸ Rom. i, 20.

(24) Reg. 2, δηλοί.

(25) Sic Reg. 2, probe. At Reg. 4, μνήστορος.

(26) Reg. 2, ὑπαρκείμενος. Infra, διηρώπως αὐτοῦ τοῦ τοντοῦ in solo Reg. 2 exstat.

(27) Ita Reg. 2 et G. Scripturæ textus. R. 1, ὑποταγῆ.

(28) Reg. 2, τὸ ἐκ τῶν.

peccatum : inclemtem atque durum erga impios A ἀμάρτιας ἀπότομον τὸ κατὰ τῶν ἀσεβούντων ἀσυμ-
mīnum. Ea Helias adversus Achabi centenarios ¹¹, Phinees contra Medianiticum seculos ¹² : Petrus et
Paulus ; prior quidem contra Ananiam et Sapphi-
ram ¹³ ; posterior vero contra Elymam ¹⁴ et
Alexandrum ¹⁵ et alios multos, justissime usus est,
Capitidati autem, ut in lege Domini perpetuo me-
ditaretur, desiderabiles existimaret justificationes
Domini super aurum et lapidem pretiosum mul-
tum, et dulciores super mel et savum ¹⁶ : ut diceret
cum Davide : « Quam dilecta tabernacula tua, Do-
mine virtutum : concupiscit et deficit anima mea
in atria Domini ¹⁷. » Ita justus erat Symeon nullo
virtutis genere destitutus : siquidem justitiam reli-
quas omnes existimamus complecti virtutes, quae
genericas istas subsequuntur. « Timoratus » porro,
qua ratione ? quod reveretur faciem Domini et
mandata ejus : legerat quippe illud nec sine magna
attentione : « Super quem respiciam, nisi super
mitem, et quietum, et trementem sermones
meos ¹⁸ ? »

8. « Exspectans consolationem Israel. » Quam
consolationem ? Eam scilicet quam Abraham in
angeli specie videns, religiose, ut Deo conveniebat,
adoravit ¹⁹. Quam consolationem ? De qua praefat-
us est Jacob : « Non deficiet, aiens, princeps ex
Juda, neque dux ex seminibns ejus, donec veniat
cui repositum est, et ipse exspectatio gentium ²⁰. »
Quam consolationem, inquam ? Eam ipsam de qua
Balaam, licet extra ecclesiasticam aulam statet,
prophetabit his verbis : « Orietur stella ex Jacob,
et surget homo ex Israel ²¹ : » Eam ipsam de qua
Moyses ait : « Prophetam suscitabit vobis Dominus
Deus noster ex fratribus vestris sicut me ²². » Hanc
consolationem exspectabat Symeon, accepto
Spiritu sancti oraculo. Quid igitur ? Nunquid eam
semper expectans, spe sua excusat, aut exspectatione
frustratus est ? Nequaquam, minime gentium;
sed ei vidit et uinis exceptit. O virtutem viri ! o
praelaram pietatem puritatemque ! In qua, » juxta
B. Paulum [i. Petrum], « desiderant angeli prospicere ²³; » in ea ipsa Symeon, non prospicere modo,
sed pure ingredi, ea contrectare iisque pure ini-
tiari valuit !

9. « Et venit in Spiritu in templum ²⁴. » O mi-
raculum ! Ne suis quidem pedibus ad sacramenta
ministerium usus est. Currus ipsi est Spiritus
sanctus qui eum quasi alatum, vel quasi aliud
aeris cursorum Ambacum, in templum inducit, ac
sustinet sacrario ²⁵. His plane verbis compellans vi-
rūm : Accede, dilecte senex, quo redditorum tibi

¹¹ IV Reg. 1, 14. ¹² Num. xxv, 9. ¹³ Act. v, 6. ¹⁴ Act. xiii, 8. ¹⁵ I Tim. 1, 20. ¹⁶ Psal. xviii,
11. ¹⁷ Psal. LXXXIX, 2. ¹⁸ Isa. LXVI, 2. ¹⁹ Genes. xix, 2. ²⁰ Genes. xlvi, 10. ²¹ Num. xxiv, 17.
²² Deut. xxvii, 15. ²³ I Petr. 1, 12. ²⁴ Luc. ii, 26. ²⁵ Dan. xiv, 35.

(29) Ita Reg. 2. At in Reg. 1, εἰπὼν δεες

(30) Reg. 2, ἀποκέχερται.

A ἀμάρτιας ἀπότομον τὸ κατὰ τῶν ἀσεβούντων ἀσυμ-
mīnum. Οἱ Ἡλίας μὲν κατὰ τῶν Ἀχαδῶν
πεντηκοντάρχων. Φινέες δὲ κατὰ τοῦ Μαδιανιτιοῦ
μάσους Πέτρος δὲ καὶ Παῦλος, δὲ μὲν κατὰ Ἀναῖου
καὶ Σατπέρας, δὲ κατὰ Ἐλύμα καὶ Ἀλεξάνδρου,
καὶ πολλῶν ὄλλουν δικαιότατα ἀπεκρήσατο. Τῇ δὲ ἐπι-
θυμίᾳ δὲ μελετὴν ἐν υἱῷ Κυρίου διαπαντεῖς τὸ ἐπι-
θυμητὴ τῆς οἰκουμένης τὰ δικαιώματα Κυρίου ὑπὲρ χρυσούν
καὶ λίθουν τίμου πολὺν, καὶ γλυκύτερον ὑπὲρ μέλι καὶ
χηρίουν τὸ λέγενον μετὰ Δαυΐδ. « Ής ἀγαπητὰ τὰ
σπηνύματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων ἐπιποτεῖ καὶ
ἐκλεπεῖ ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου. » Οὐ-
τας δὲ ἔκαστος ὁ Συμέων, μηδὲν εἰδούς τῆς ἀρετῆς
ὑπερούμενος εἰπερ ἐμπερεκτικὴν ἰσομεν τὴν δι-
καιούνην καὶ τῶν ὄλλων πασῶν ἀρετῶν, δοια ταῖς
γενικαῖς ταύταις ὑπερέκκαστον. « Εὐλαβῆς » δὲ πῶς;
εὐλαβούμενος ἀπὸ προσώπου Κυρίου καὶ τῶν αὐτοῦ
προσταγμάτων ἀνεγάκει γάρ καὶ λίαν ἐπεσκεμμέ-
νας τό, « Επει τίνες ἐπιβλέψω ὄλλα ἢ ἐπὶ τὸν πρόδον
καὶ ἥσυχον καὶ τρέμοντα μου τοὺς λόγους; »

B 8. « Προσδεχόμενος παράληπτον τοῦ Ἰσραὴλ. »
Πολὺν παράληπτον; « Ην Ἀβραὰμ ἐν ἀγγέλῳ ὑπαρ-
κῶν σχήματι, θεοπρεπῶς προσεκύνησε. Πολὺν παρά-
ληπτον; Περὶ δὲ Ἰακὼβ προτύρφεσεν. « Οὐκ ἐκλι-
ψει ἄρχων, εἰπὼν (29), ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡρῷον εἰκόνα
τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἵνα ἐν Ἐλῃ φῶ ἀπόκειται, καὶ
αὐτὸς προσδοκεία ἔχον. » Άλλα πολὺν παράληπτον;
Αὐτὴν ἔκεινην περὶ δὲς Βαλαὰμ, εἰ καὶ τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς αὐλῆς ἔχων ἑστηκὼς, προσφέτευσεν.
« Ἀνατελεῖ, λέγων, διστρον ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἀνα-
στήσεται θυρωτός ἐξ Ἰσραὴλ. » Αὐτὴν ἔκεινην περὶ
ἡ Μωυσῆς φησιν, διτε. « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει
Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὃς ἐμέ. »
Ταῦτην τὴν παράληπτον, διπλανότερον, προσεδέχετο. Τοι σύν; μήτι γε
τὰ ταῦτην δὲ προσδεχόμενος ἀκένθητο πας τῶν
ἄπιδων, ἢ τῆς προσδοκίας διήμαρτεν, οὐμενων,
οὐδαμῶς. ἀλλὰ καὶ εἰδες καὶ ἐνηγκαλίσατο. « Ο τῆς
τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς ὁ τῆς ὑπερβαλλούσες εὐλαβεῖς
καὶ καθαρότερος! Εἰς δὲ, » κατὰ τὸν παχάριον
Παῦλον [i. Πέτρον], ἐπειθυμουσίν ἀγγελοι παρακύσι, «
εἰς ταῦτα Συμέων οὐ παρακύψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ
καθαρῶς ἐκβατεῖσαι, καὶ φιλαρῆσαι ταῦτα, καὶ
δικρατηνῶς μυρτήνας δεδύνηστε. »

9. « Καὶ ἥσθεν ἐν τῷ Πινεύματι εἰς τὸ Ιερόν. » Ο
τοῦ θαύματος ! Οὐδὲ ποσὶν οἰκεῖσι πρὸς τὴν τοῦ μα-
στηρίου διακονιῶν κέχρηται (30). Ἄρμα δὲ τούτην τὸ
Πινεύμα τὸ διγιον γίνεται καὶ οἴον ὑπόπτερὸν τινα,
καὶ αἰθερόδρομον Ἀρμακούμ οὖλον, πρὸς τὸν ναὸν
εἰσάγει, καὶ τῷ Ιερῷ παριστᾶ. πάντως που τοιαῦτα
πρὸς αὐτὸν λέγον καὶ προσφεγγόμενον (31). Δεύρο,

(29) Ita Reg. 2, optime. At Reg. 1, λέγων καὶ
προσφεγγόμενος.

ἴδι, γέρον φίλε, ίνα τῶν πάλαι σοι κεχρηματισμένων θαυμάτων τὰς ἐκδόσεις ἀναργῆς κατόφη, καὶ γῆρας οἰων πραγμάτων μύστης ἑταμεύθης, οἵας εὐκλείας παρὰ τοὺς ἄλλους τετύχηκας. Δεῦρο, τὰς ἐκδόσεις τῆς καλῆς (32) ἀρετῆς ἀναλάμβανε· καὶ διὰ πρότερον διεσπειτη αἰσθητῶς μηνῇ πέτρῃ τῇ ἐν Σινᾶ, νοητῶς δὲ τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀρρένει σκιπασθεῖς πίστει μάλις ὡς διά τινος ὅπης, τῆς ἀμυδρᾶς, οἷμα, θεωρίας καὶ γνώσεως, ἐν ὅποισιν εἶδες τεθέαται· ταῦτα σι γῦν ἀναργῆς καταμάνθανε, καὶ μετάβαινε λοιπὸν ἀπὸ τοῦ θαυμάτου τοῦ ἐν τῷ σώματι πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐν τενεύματι· καὶ τὸν ἔν γράμματι νόμον, ὃ καλῶς ἤγαν καὶ θεοφιλῶς ἐλειτουργήσας, μετάθεσι πρὸς τὸν ἐν χάριτι. Κέκρηκας γάρ Ιανuός ἦρη τοῖς τίτους· καὶ ταῦτα σκιαζε· νεάσαι σε δει τῇ ἀγάθεις λοιπὸν, ίνα τὰ τέλη τῶν νομικῶν παρατηρημάτων (33) ἀρχή σοι πρὸς τὰ τῆς χάριτος χρηματισην διδέχματα.

10. Ταῦτα κατὸς τὸ νοητὸν διὸς διότος πρεσβύτης δικύος παρὰ τῷ Πνεύματος, χαρδὸς ὅλων καὶ εὐφροσύνης πεπλήρωται· καὶ οἰον ἔνθους ὑπὸ τοῦ θάρμους γενόμενος, οὐδιοτοι πως τῷ διαλεγόμενῳ προσαντημένετο· Καὶ ἥλθεν ἐκεῖνα, Παράκλητε, ἀπερ ἐγὼν θεάσασθαι κεχρημάτισμα; ὅλως ἥλθεν ἐκεῖνα, ἀπερ Ἰεβεν ἐγὼν παρὰ σοῦ προεπιγγέλματι; Άδει τοιαροῦν τῷ γῆρᾳ χείρα, Παράκλητε, δός· Ὑπόθες μοι τὴν παρὰ σοῦ χάριν, ὑπόθες. Τὸ γάρ σῶμά μοι κέκμηνος ἦρη, καὶ βαθίζειν (34) ἔκατον. Βάτετασον αὐτὸς, ὃ φύσις παντούργη καὶ ἀκάρατη, βάστασον με τὸν ἀσθενῆ, τὸν γέροντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα τὸ τάχος ἀπάγαγε. Ἐάν γάρ θελήσω ποιὸν οἰκεῖον πρὸς διάστοιν χρήσασθαι, χρονίων πάντας ἐν τῇ ὁδῷ, κάκείνα παρίρχεται, καὶ οὐδὲν αὐτά. Καὶ οἱ μοι τὸν συκιθρῶν, εἰ ἔνοις τούτων γενήσομαι, ὃν τὰς ἐμφάσεις (35) πόρθωσεν Ελαῖον! Οὐδέτα ταῦτα κατὸς νοῦν διερεύνηται αὐτὸν, καὶ ταῖς τοῦ νεώ πολιτικαῖς θάττον ἡ λόγος παρίσταται. « Ἡλέ γάρ ἐν τῷ Πνεύματι, φησίν, ἐν τῷ ἱερῷ· Τοιαῦτη γάρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις, Ἕργον τῆν βούλησιν πράγματα.

11. Καὶ τὸν εἰσάγειν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον ἵησουν, τοῦ ποιῆσαι κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὰς ἀγάλας αὐτοῦ. Ἐίδες ἀπάντησιν ξένην καὶ ὑπὲρ διθρυπων; Εἰδές ἀπάντησιν, οὐκ ἐκ συντυχίας τινὸς, ἢ συνθήματος γενομένην, ἀλλ' ἐκ πνευματικῆς ἀνεργείας καὶ χάριτος; Καὶ, ὡς τοῦ θαύματος! οὐδὲ μικρὸν τι θάτερος προβλέπει θάτερον, διὸ διοίκησε τοῖς Συμεὼνος, ὁ μὲν ταῖς μητρικαῖς ὀλέναις, δὲ τῷ Πνεύματι βασταζόμενος, τῇ τοῦ ἱεροῦ φιλῷ παρεστήκεισαν. Ὁ μὲν οὖν, τῆς πρὸς γῆν ἀνανεύσας συγκύψεως· κατώ τοις γάρ ἡν τάς συνεύνων τῷ γῆρᾳ καμπόδεμον· βροχύ τι τῷ πόδε, την βακτηίαν ρίψας, ἐπιστρέψεται, καὶ ταῖς χείρας ἐκτείνας, τῶν μητρικῶν ἀγκαλῶν λαβεῖν ἐπιρέπετο τὸν θεάνθρωπον νήπιον· ἡ δὲ μικρὸν μὲν ἐπέσχεν·

³² Exod. xxxiii, 21. ³³ Luc. ii, 27.

(32) Καλῆς deoest in Reg. 2.
(33) Reg. 2, τῶν νοητῶν παρ.

A oīm oraculorum eventum liquido conspiçias, non
verisique quantis rebus initianus reservatus sis,
quantam præ aliis gloriā sis consecutus. Veni,
præclaræ virtutis tuae eventum percipe. Ac quæ
olim ille Dei inspector, sensibiliiter quidem petra
montis Sinai, spiritualiter autem infracta sua erga
Deum fide obiectus, vix quasi per foramen ob-
scuræ, opinor, speculationis atque cognitionis pos-
teriorum specie vidit ³⁴; et tu modo perspicue
ediscas, atque demum transeas a corporali morte
ad vitam spiritualem: ac legem quæ in litera
sita est, cui probe admodum ac religioso erga
Deum affectu ministrasti, commuta in eam quæ
^B 360 est in gratia. Multum namque in figuris atque umbris laborasti. Jam te oportet in veritate ju-
nior effici, ut legalium observationum fines, ini-
tiuum tibi sint ad gratiæ documenta.

10. His intelligibili aure a Spiritu auditis, di-
vinus senes gaudio plane atque letitia repletus est,
ac stupore quasi attonitus, afflatusque Numine,
haec fere compellantē reposuit: Ergone, Paraclete,
venerunt illa, quæ visurum me oraculo accepi? An
plane venerunt illa quæ me conspecturum polliceb-
are? Manū senectuti porrige, Paraclete, porrige,
inquam. Gratiam posse tuam; suppone, quæso.
Caducum corpus meum incedere vix potest. Tu
gestato, quæso, o natura omnium opifex et inde-
fessa, gestato me imbecillum, senem, et quam ce-
lerrime eo adducito. Nam si pedibus meis iter ag-
grediar, in via cunctabor, illa interim abcedent,
nec conspicere licet mihi. Ac ut mihi, quam
triste illud, si iis privabor, quorū jamdui visio-
nes accepi. Haec vixdum senex animo conceperat,
atque ad templi fores citius dicto sistitur: « Venit
enim, inquit, in Spiritu in templum. » Hujusmodi
est enim virtus Spiritus, ut sit illi voluntas opus,
et res ipsa cogitatum subsequantur.

11. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem le-
gis pro eo: et ipse accepit eum in ulnas suas ³⁵.
Didistin' occursum mirabilem, ac supra hominem?
Didistin' occursum, non causa aut constituto fa-
ctum, sed ex spirituali operatione et gratia? Et, o
res mira, ne minium quidem alterum alterum præ-
occupavit, sed una Christus et Symeon, maternis
ille ulnis, hic Spiritu gestatus, ad templi limina
simil steterunt. Symeon autem a curvitate sua
corpus erigens: nam præ senectute corpore cur-
vus pronus erat, abiecto baculo, pedibus brevi
tempore nititur, extensisque manibus, infantem
Deum hominem maternis ex ulnis accipere cona-
batur. Paululum Mater cohibuit, necedum erit

(34) Reg. 2, βακτηία.

(35) Reg. 2, τὰς τεκθάσιες.

clare noverat senem in Spiritu in templum ad-
venisse. Post, ut divinum vidit infans, in ulnis
substantem suis, atque in illius insilire manus
contentem, statim cognoscit vim mysterii ma-
nusque porrigenti seni tradit illum. Accipe, clau-
mans, homo venerabilissime, eum qui in te, magis
quam in me pueroram, insilire festinat: accipe
illum qui te magis quam Joseph expetit: accipe
illum qui amicitia tua suum erga me Matrem af-
fectum posthabere videtur: accipe, ac a te desiderato arbitratu tuo fruere. Haec Deipara, ac in
senis manibus filium reponit. Tum ille, quam ce-
lerrime inclinato in puerum vultu, oculisque in
eius labia intentis: his eum ferme vocibus com-
pellavit:

12. Quæ tanta tua haec erga nos homines clem-
tia et attemperatio, Domine? Quæ tanta miserationis tua dixit? Quid tuam movit clementiam,
ut nos vilissimos visitares? Ecqua ratione
ad nos venis, o benigne ac bonorum amans, Domine? An cherubim atque seraphim commovisti?
An alium omnem coelestium ornatum adducis?
Num e commotio quedam facta est, vel spiritus grandis et fortis subvertens montes et contem-
rens petras; vel ignis facile exterrens, ac ace-
dentes consumens; vel vox aurae tenuis⁴⁴, a quibus
te olim Thesbita exhibuisti? Nequaque, in-
quit, o senex sapientiae studiosissime: cum nulla
rerum earum vobis appareo. Ea enim capere ne-
quit natura mortalis materialisque; sed carnem
ferens, vobisque similiis: infans ut vides, ac corporali statuta adhuc puerulus et imperfectus:
361 infans adhuc pannis involutus, materna adhuc
ubera ambabus apprehendens manibus: infans,
obscurum aliquid bactenus proferens intercisu-
que, ob eam quam ex Maria sumpsi carnem: in-
fans quem ulnis complectenter, qui ad matrem et
perra respicio. Et haec quidem jam adsumt. At
brevi postea ubi statim tricesimum attigerò annum,
ut Joannis baptismate baptizandus sum, iraden-
dus, vinctus ad Caiphā adducendus, expuendus,
cœphis cadendus, flagellandus, denum crucifigendus
ac lancea perforandus, velut mortuus in sepul-
cro depонendus, seductor vocandus, denique, quid-
quid humanae proprium natura fuerit, perinde at-
que vos, prater peccatum assumam. Nec mireris,
neve obstupescas animo, aut percellare: hoc nam-
que mysterium est a sæculis atque generationibus
occultum. Hoc magnum est Patris consilium; haec
magna ejus præscientia, cuius ego angelus a pro-
phetis Dei afflatus predictus sum⁴⁵. Haec magna est

A οὐ γάρ πω σαφῶς ἔδει τὴν ἐν Πνεύματι πρὸς τὸ
ιερὸν τοῦ γέροντος ἀφίξιν· ἐπειτα δ', ὡς τὸ θεὸν
βρέφος ταῖς ταύτης ἀγκάλαις ἕώρα (36) περισκιρῶν
καὶ πρὸς τὰς ἑκείνου παλάμας παρεκπήδησα φυλο-
νεικούν, θάττόν τε γινώσκει τοῦ μυστηρίου τὴν δύνα-
μιν· καὶ τῷ πρεσβύτῃ χειραπλοῦντι τοῦτο προεπι-
δίδωσι· Δέξαι, βωσά, γεραρώτερε δινθρωτε
εἰς μᾶλλον ἢ πρὸς ἐμὲ τὴν τεκούσαν νῦν ἐπιεγόμε-
νον· δέξαι τὸν αὐτὸν μᾶλλον ἢ Ἰωάη· δέξαι
τὸν δυντέραν τῆς σῆς φιλας τὴν πρὸς ἐμὲ τὴν μητέρα
εποργήν, ὡς ξούχος, λογιζόμενον· δέξαι, καὶ, ὡς βού-
λει, τοῦ ποθουμένου καταπλαύει. Ταῦτα εἴπεν ἡ Θεο-
τόκης, καὶ ταῖς τοῦ πρεσβύτου παλάμας σὸν αὐλὸν
ἐπιτίθηστον. Οὐ δέ, τὴν θύην, ὡς εἶχε τόχος, τούτῳ προσεπικλίνας, καὶ τοῖς χελεσί τούτου προσεπ-
ερίεσας τὰ δημάτα, τοιαύδε που φυναῖς πρὸς αὐλὸν
ἀπεχρήσατο·

12. Τίς ἡ τοσαύτη περὶ ἡμᾶς σου φιλανθρωπία καὶ
συγκατάδαισις. Δέσποτα; Τίς δὲ τοσούσις πλούτος τῆς
εὐσπλαγχνίας σου; Τί τὸ κινῆσαν τὴν ἀγαθότα τα
εὐπεισώντων ἡμῖς ἐπισκέψασθαι; Πλέον τῶν
ἡμῶν ἡκεις, φιλάνθρωπος καὶ φιλάλαθε δέσποτα; Ἀρά
γε τὰ χερουδίμα καὶ τὰ σεραζήλια συγκινήσας, ἢ τὴν
διπλασίαν τῶν οὐρανῶν (37) διακόσμησαν ἐπαγόμενος;
Ἀρά γε εἰ συσταῖσμος τις ὁν, ἢ πνεῦμα μέγα καὶ
κρατεῖν διαλύειν δρᾷ, καὶ συντρίβειν πέτρας, ἢ πύρ
δειματούν δρῖδας καὶ καταπλάκον τοὺς προστυγ-
χάνοντας· ἢ φωνὴ αἱρέας λεπτῆς, εἰς καὶ τῷ (38)
Θεοτίκῃ σπενδὼν ἐνέδινας; Οὐ, φησίν, ὡς τέρπον φιλο-
σοφώτατε· οὐδεὶν τούτων ὑμὲν ἐμφανίζομαι. Οὐ γάρ
οἶδε ταῦτα χωρεῖν ἡ φύσις ἡ θυητῇ τε καὶ πρόδυοις·
ἄλλα σπαρούσδος τις, καὶ ὑμὲν παραπλήσιος· μήπος,
ὡς ὅρδες, καὶ τὴν σωματικὴν ἥλκιαν τέως βρεφοργ-
νής καὶ ἀπλεστος· νήπιος ξει σπαργάνων περιστη-
γόμενος, ξει τῶν μητέρων μαζῶν ἀμάροιν περιδρα-
σόμενος ταῖν χεροῖν· νήπιος, δοτούμων τι καὶ περικε-
κομμένον ξει διὰ τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα φεγγόμενος·
νήπιος ἀγκάλαις μὲν ταῖς σαῖς συνεχόμενος, ἀποσκο-
πῶν δὲ πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν μαζόν. Καὶ νῦν μὲν
ταῦτα· μικρὸν δὲ ὑστερόν, δισον τριάκοντα ἑτη περι-
σπεῖσας (39) χρόνων, καὶ τὸ Ἰωάννον βαπτισθεῖσα
βάπτισμα, καὶ προδοθεῖσα, καὶ δῆμος πρὸς Καλάτον
ἀρθοσματι, καὶ ἐμπτυσθεῖσα, καὶ κολασισθεῖσα
(40), φραγματολιθοσματι· τέλος σταυρωθεῖσα, καὶ
καὶ λόγχῃ νυγήσομαι, καὶ τάφῳ νεκροφανῶν συγκλε-
σθεῖσα, καὶ πλάνος δονμασθεῖσα, καὶ πᾶν οἰτοῦν
ἄν εἴη τὴν ἀνθρωπίνην θεον φύσεως, παραπλήσιον (41)
ὑμέν, τῆς ἀμάρτιας χωρὶς ἀναβέβομαι. Καὶ μὴ θα-
μάσῃς, μηδὲ τὸν νοῦν ἐκστῆς καὶ καταπλαγῆς· τούτε
γάρ τὸ μωσῆτηρον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώ-
νων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· τοῦτο ἡ μεγάλη τοῦ Πα-
τρὸς (42) βουλὴ τε καὶ ἡ πρότωνας, ἡ διγγελος ἐγώ
τοῖς θεηγόροις προτηγρευματι· τοῦτο δὲ πρὸς ὑμᾶς

⁴⁴ III Reg. xix, 13. ⁴⁵ Isa. ix, 6; Malach. iii, 4.

(36) Ita Reg. 2. Αἱ Reg. 4, ἱωράτο.

(37) Reg. 2, τῶν οὐρανῶν.

(38) Reg. 2, καὶ πρὸ τούτου.

(39) Reg. 2, πιοιστεύσας.

(40) Reg. 2, καὶ βαπτισθεῖσα.

(41) Reg. 2, παραπλήσιως.

(42) Reg. 2, τοῦ Θεοῦ. Μοι ιδειν, τοῖς θεηγόροις προσύπηγρευματι.

οίκτος, καὶ τὸ μὴ βουλεύσθαι βλέπειν τὴν ἡμήν εἰκόνα Α δεῖνῶς ἀνδροποδίζομένη τοῖς δεῖμοσι· τὸ μὴ φέρειν δρῦν τὸν βασιλέα τῆς κτίσεως κακῶς τῇ κτίσει δουλεύοντα· τὸ μὴ καρπερεῖν θεωρεῖν τὸν ἀποστάτην καὶ ὑπερῆφανον τοῦ ἐμοῦ σφαλερώς κατεπαιρόμενον πλάσμαν· Ταῦτά με τῶν πατρικῶν ἀνεκριτήτων ἔξαντστησε κλῖπων, καὶ εἰς ὑμᾶς τὴν διάρκειάν της ἀνθρωπότητος· οὐκέτι δὲ τὸν διάρκειάν ποιήσαντας πεποιήκε· ταῦτά με γεγνηθῆναι καὶ νηπίσαι, καὶ τῷ λεψῷ παραστῆναι, καὶ ταῖς σαῖς ἀγκάλαις ἀνακλιθῆναι πεποιήκεν. Οὐ γάρ ἢ διὰ τῶν τύρannoν δεσμευθῆναι, καὶ τὰ τούτου σκένη διαρκεῖνται, εἰ μὴ παραπλήσιος ὑμῶν τῆς ἀμαρτίας χωρὶς κοινωνίως τῆς ἀνθρωπότητος· οὐκέτι δὲ τὸν διάρκειάν ποιήσαντας τοῦ ἕδου ἀκρίων τὸν Ἀδάμ ἀναβῆναι, καὶ τὴν πρώτην κατάστασιν ἀπολύψεσθαι, καὶ τὸ διὸν Θεὸν τούτον γενέσθαι, εἰ μὴ ἐγὼ ἀνθρώπος γένωμαι, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνήσω καὶ οὐσίας καὶ φύσεως.

13. Τούτουν τὰς τῆς ἀνανθρωπήσεως τῆς ἡμῖν αιτίας μαθών, μπίτε· καὶ σκυθρωπῶς ἀν τοῖς εἰς ἕδου ᾧ "Ἀδάμ διατρέποντες φαιδροπρεπῶς ἀμαρτίσθητε· καὶ διντὶ τῶν τὸν λύπαις ὀδύνην τὰ τῆς χαρᾶς τῇ Εὔρᾳ διακόμισον εὐαγγέλια·" Ἡκει, λέγων, ἡ λύτρωσις· ἦκει δὲ διστούς· ἦκει ἡ δρεπεῖς· ἦκει δὲ ἀλευθερωτής· Μηχεὶ Ορθίει, φύσις ἡ ἀνθρωπεία· ἦκει γάρ δὲ ἀντιληφθείμενος ὑμῶν, ἦκει καὶ οὐδὲ χρονεῖ. Τούτουν τούτων τὸν θείουν φωνῶν κατὰ τὸν νοερὸν οὖς δὲ Ἀβραμιαῖς ἀκούσας πρεσβύτης, τοῦ γῆρας ὀποπεὰ ἐν λήθῃ γενόμενος, θάττον ἀνδύορε, καὶ προθυμίας διος πλησθεῖς, γεγυνότητα φυνί· Ἱαγύστε, φησίν, ἀνειμένα κέρες, ἰσχύστε· γόνατα παραλευμένα, ἀνορθώθητα· καὶ ηγήμαι συντετριμένα, κραυγήσθητε, ἵνα, τὴν εἰς ἕδου πορειαν εὐθύνουλας ἀνύσσασι, τηλικούτων ἀγαθῶν διγγειοις χρηματίσσητε τοὺς προγόνους· Εἰο! ὡς εἰχε τάχους πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστραφεὶς βρέρε· Νῦν δὲ πολὺέστε, ἔφη, τὸν δοῦλον σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ἥρμα σου τὸν εἰρήνην· διὸ εἰδος οἱ δρψαλμοὶ μου τὸ σωτήριόν σου· δὲ ἱερίσασις κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἀθνύον, καὶ δέδειν τοῦ λαοῦ σου Ιεραθλ.· «Ω τῆς ζέσσως! ὡ τῆς θερμότητος! Ἐπειδὴ σοι, φησίν, ὡ δέσποτα, ταῦτα δέοξε, καὶ εἰλέξας τὸ οὖν ὑπὸ τῆς ίδιας φιλοανθρωπίας κεκίνησα πλάσμα, ἐγὼ τε περὶ τὰς ἀλπίδας ωὐκ ἐψύσθην (43), καὶ τὸ θεῖον χρηματίσιος Πινεύματος ἀπαγράψασκος ἔμεινεν· ἀπόνισσον μὲν τὸ τάχος· ἀπόλισσον, δέομαι· Μή με κατέγης ἐπὶ πολὺ, δέσποτα· μή με βραδύνων ταῦτα τοὺς γενάρχας ἀποκομίσσαι τὰ χαροποῖα εὐαγγέλια· μή προλέσῃ τὰ βρέφη με, δέσποτα· Α διὰ τὸν πρὸς Ἡράδου φόνον ὑπέμεινε. Νήπιά εἰσι καὶ γοργά καὶ εὐκίνητα· ἐγὼ δὲ γέρων καὶ βραδὺς καὶ δυσκίνητος· καὶ δέδοικα μῆτρον, ταχύτερον προδραμάντα μοι μεγίστων οὖται καὶ λειμπρῶν ἀγαθῶν διγγειοις τοῖς τοῦ γένους προπάτορεις γένουνται (44). Οὗτω μὲν οὖν δὲ θεῖος δύναται, καὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας διαπρύτας κηρυξ ἀγαριστήσας, τούτῳ γάρ τὸ τὸν Θεὸν εὐλογήσας δη-

A erga vos misericordia, quod nolim meam imaginem conspicere miserabiliter a daemonibus vincentem: quod non feram Regem creaturem conspicere ipsi creaturae misere servientem: quod non sustineam apostatam illum atque superbum cernere adversus opifcium meum subdole insurgentem. Hac me ex paterno sinu excitarunt, licet inde minime discesserim, atque meum ad vos in carne profectum efficerent. Hac in causa fuerunt, quod natus, infans fierem, in templo sisterer, tuisque in ulnis reclinarer. Non enim alias fieri potuit ut tyrannus colligaretur, utque vasa illius diriperentur; nisi pari atque vos ratione, excepto peccato, humanæ naturæ particeps fierem. Non poterat aliter Adam implicatus inferni laqueis solvi, atque priorem resumere conditionem, ac demum effici Deus, nisi homo ego fierem, atque eadem qua ille substantia atque natura particeps forem.

B 15. Mez itaque incarnationis causas eductus absconde: ac Adamo cum tristitia in inferno degenti etiam hilaritate ac letitia te siste. Evae item pro partus doloribus fausta latetque deserunt nuntia. Venit, aliens, redemptio, venit Redemptor, venit remissio, venit liberator: ne ultra lugeras, o humana genus: venit enim qui opem ferat, veniet et non tardabit. Divinis hisce vocibus spirituali aure auditis Abramiticus ille senex, senectutis quasi oblitus, illicie exsiliit. Repletusque alacritate prealta voce haec locutus est: «Confortamini, manus dissolutæ, confortamini: gena dissoluta, erigimini»: tibiae contrite, roboramini; ut recto cursu iter in infernum emensæ, tantorum unitæ bonorum progenitoribus sitis. Tum, quam citius potuit ad divinum conversus Infanteum: «Nunc dimittis, inquit, servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum: quod parasti ante faciem omnium populorum: lumen ad revelationem gentium et gloriā plebis tuae Israel». • O fervorem! o ardenter animum! Quandoquidem, Domine, ita derestisti, atque benignitate permotus opus tuum miseraris: neque ego spe lapeus sum mea, ac divini Spiritus oraculum inviolabile mansit: dimitte me quamprimum, dimitte, queso; ne me diutius detineas: ne tardem primis parentibus letia affero nuntia: ne me, Domine, infantes præveniant, qui propter te ab Herode occisi sunt: pueri sunt, ac vegeti agilesque; at ego senex; tardus, ac segre mobilis: vereorque ne cito cursu precurrentes, maximorum præclarorumque bonorum nuntii primia generis parentibus sint. Ita **362** plane divinus ille vir, ac præclarus adventus Christi preco, gratias actis, ut hinc liquet, quod Deum benedixerit, sp̄catusque dimissus est. Afflavit enim invisibiliter, opinor, mentem ejus Salvator, ac obsecrationem ejus plane exaudivit, et ut proprium sibi cul-

⁴³ Cf. Isa. xxix, 3. ⁴⁴ Luc. ii, 29.

(43) Reg. 2, οὐ διεψύσθη.

(44) Reg. 2, γένηται.

torem assumpsit, qui sub lege et sub umbra diu A λοι, προσευξάμενος ἀπέλυτο. Ἡπέτο γάρ δοφάτως, οἵματι, τῶν τούτου φρενῶν δὲ Σωτῆρος, καὶ τῆς δέσμους τούτου κατὰ πάντα εἰσήκουσε, καὶ ὡς ἴδιον λάτρην, χειρηκότα μὲν πλεῖστα τῷ νόμῳ καὶ τῇ σκιᾷ, νεάζοντα δὲ τοῖς θείοις τῆς χάριτος δόγμασι, προσελάστο.

14. Joseph autem et Mater ejus, « mirantes, inquit, erant super his quae dicebantur de illo ». » Mirabantur autem, arbitror, quod nondum de ejus divinitate certiores facti essent : tamen scilicet erant miracula in ejus nativitate gesta; illa, inquam, quae magos spectant atque pastores : necnon variae angelorum visiones : quodque miracula supererat omnia, virginitas conservatio ac perseverantia, ad rei certam fidem, ac omnium consensum. Attamen cum miraculi magnitudinem conspicerent, atque pietate sua cogitationes frenarent (rati magnum esse, ut revera est, quod Deus incarnaretur), fluctuante adhuc atque dubitante erant animo. Quare cum paucis sexen quasi elementis quae pueri deitatem spectabant tradidisset, illos deinceps alloquuntur, benedicens, ac beatos illos prædicans, quod essent oeconomici illius administristi; et quae crucem spectabant optime et absolutissime prædicti.

15. « Benedixit enim, inquit, illis Symeon, et dixit ad Mariam Matrem ejus : Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel : et in signum cui contradicetur ». » Contradicet enim atque disceptabilis de illo, ac doctrina cum spectante, Simon adversus Marcionem, Arius adversus Sabellium, Eutyches adversus Nestorium, utrique adversus Ecclesiam ; ita ut alii quidem solam ipsi deitatem, alii carnem solam tribuant : alii creatum, ac paternæ substantiaz alienum induant, alii Verbum quoddam hypostasi ac substantiaz vacuum, nihilque discrepans ab eo quod per prolationem effunditur : alii ejus per carnem adventum phantasiam esse suggestant : alii carnem nullatenus sumpsisse contendant, aut assumpisse quidem, sed inanimatam, atque inefficacem ; aut animam habentem, sed mente ac ratione destitutam. Demum alii alio modo hæsitabunt ac contradicent, singulis arbitratu suo quae ipsum spectant determinantibus. « Nam de secta hac, » aiunt Judæi ad Paulum, « notum est nolis quia ubique ei contradicatur ». » Contradicitur quidem, at non dejicitur : oppugnatur, at non vincitur : telis pelitur, at non vulneratur : obsidetur, at non captiva ducitur : quodque maximum est, cadit, nec conteritur, quin potius in fugam vertit. Ea quippe est puræ fidei nostræ præstantia, quæ omne superal miraculum ; ut non modo ipsa, licet undique factiosis bæresum turbis atque procellis circumcessa, immota et inconcussa maneat ; sed ut etiam ex contrariis contraria sapienter efficiat,

14. Ο δὲ Ἰωάνθης καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, « Θαυμάζοντες, φησίν. ἔσαν ἐπὶ τοὺς λαλουμένους περὶ αὐτοῦ. » Ἔθαύμαζον δὲ, μήπω τελείαν, οἵματι, λαβόντες πληροφορίαν τῆς τούτου θαύματος· ἕκείνους, φημὶ, τῶν κατὰ τοὺς μάγους καὶ τοὺς ποιμένας· Εἰς τε τῆς διαρρόης τῶν ἄγγελῶν ἐπιστασίας, καὶ τοῦ πάντων θαύμάτων ἐπέκεινα θαύματος, τῆς παρθενίας ἡ φυλακὴ καὶ συντήρησις πρὸς τελείαν τούτου πληροφορίαν καὶ συγκαταθέσιν. « Άλλ’ ὅμως, πρὸς τὸν δύκον ἀποσκοποῦντες τοῦ θαύματος, καὶ τὴν οἰκείαν εἰλάσσειν χαλινοῦσαν τοὺς λογισμοὺς ἔχοντες ; (μέγα γάρ καὶ κατ’ ἀλήθειαν δὲ τὸ στεφρώναι Θεὸν ὑπελάμβανον). Εἴτε τὸν νῦν κλονούμενον εἰκόνα καὶ ἀμφιβάλλοντα. « Οθεν ἐν βραχεῖ τὴν κατὰ τὸ βρέφος θεολογίαν δὲ πρέσβις στοκχωσάμενος, πρὸς ἔκαντος λοιπὸν τὰς τῶν λόγων ἡνίας μεταχειρίζεται, εὐλογῶν τε τούτους καὶ μακαρίζων τῆς περὶ τὴν οἰκονομίαν διαχονίας· προλέγων τε καὶ τὰ περὶ τὸν σταυρὸν δριτά τε καὶ τελείστα.

15. « Εὐλόγης γάρ, φησίν, αὐτὸν Συμεὼν, καὶ εἶπε πρὸς Μαριάμ τὴν μητέρα αὐτοῦ. » Ίδοι οὖτος κείται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἱεραρχῷ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιτελγμένον. » Ἀντιμέσιος γάρ καὶ ἀμφιβάλλει περὶ τούτου καὶ τοῦ κατ’ αὐτὸν δόγματος Σίμων πρὸς τὸν Μαριάμων, καὶ « Αριος πρὸς τὸν Σαβέλλιον, καὶ Εὐτυχῆς πρὸς τὸν Νεστóριον (45), καὶ ἀμφότεροι πρὸς τὴν Ἑκκλησίαν· οἱ μὲν τὴν θεότητα μάνην, οἱ δὲ τὴν σάρκα τούτην προσονέμοντες· οἱ μὲν κτιστὸν εἰσάγοντες, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἀλλέτριον, οἱ δὲ Λόγον ἀντιποτατὸν τινα καὶ κενὸν οὐσίας, καὶ μηδὲν τοῦ κατὰ προσφόρην χρονίου διεναλλάσσονται· οἱ μὲν φανταστικῶν αὐτοῦ διὰ σαρκὸς παρουσιαν ὑποτιθέμενοι, οἱ δὲ μηδὲν ἀναληγόντες σάρκα καθελον διατιθέμενοι· ἡ ἀνεληγένας μὲν, διψυχον δὲ ταῦτην καὶ διενέργητον, ἡ ψυχὴ μὲν ἔχουσαν, διουν δὲ ταῦτην καὶ διογον· καὶ ἀπαξιπλῶς δόλοι διλλῶς ἀμφιβαλλοῦσι καὶ ἀντιτελλούσιν, ἔκαστος κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὰ περὶ αὐτοῦ συμπεραίνοντες. « Περὶ γάρ τῆς αἱρέσεως ταύτης, » πρὸς τὸν Παῦλον οἱ Ἰουδαῖοι φασι, « γνωστὸν ἡμῖν ἔστιν, ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται. » Ἀντιλέγεται μὲν, δὲλλ’ οὐ βάλλεται· πολεμεῖται, δὲλλ’ οὐ νικᾶται· τοξεύεται, δὲλλ’ οὐ τιτρώσκεται· πολιερκεῖται, δὲλλ’ οὐδὲν ἀνδραποδίζεται· τὸ μέγιστον, πίπτει, δὲλλ’ οὐ συντρίβεται· μᾶλλον δὲ καὶ ἀνατρέπει. Τοῦτο γάρ τῆς κακηρᾶς πλεῖστον, ἥμων τὸ ἔξαρτον, καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος· ὅτι οὐ μόνον αὐτῷ, καίτοι πανταχθὲν σφροδίς περιστοιχίομέν ταις ἐκ τῶν αἱρέσων συστροφαῖς τε καὶ λαλισκόν, διεσπαστός

⁴⁴ Luc. ii, 33. ⁴⁴ ibid. 34. ⁴⁴ Act. xxvii, 22.

(45) Vide quae de his diximus in Monito.

διατάξει καὶ ἀπίνακος· ἀλλ᾽ ὅτι καὶ διὰ τῶν ἑναν- A ac præclara adversum insidiantes sibi erigat tropaea. τινων τὰ ἑναντία σφῶν· (46) κατεργάζεται, λαμπρὰ κατὰ τῶν ἐρεδρουντων διανιστώσα τρόπαια.

16. Τοιούτος μὲν οὖν, φησίν, ὁ μακαρίς Παρθένε, οὐ ἔκ γατέρος οὐ προήνεγκας· θραύσων μὲν φύλων, καὶ ταράσσον τοὺς ἐπιτούς τῆς ἀληθείας ἀποπαρέχαντας· ἀνιστῶν δὲ καὶ τῷ Πατρὶ προσάγων, δοῖς δὲ πρόσθυνται τούτῳ, καὶ τὰ τούτου φυλάξωτι δικαιωμάτα. Οὐ μὴ δὲ, ἐπειδὴ τοιούτον ἔσχες Υἱὸν, καὶ τοιαύτης ἀλογγχας εὐκλείας, ὡς πάστος ἐπίκεινας γνωρισθῆναις γηγενοῦς φύσεως, ἀπεραστός τις Ἑστὶ καὶ ἀπαθής, καὶ οἰοντεὶς τῆς θλίψεως ἀνδλωτος· ἀλλὰ καὶ οὐσὶ αὐτῆς τὴν φυχὴν διελεύσεται ρομφαῖα· μὴ γάρ σε, φησί, τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεύματος πρὸς δηγούς ἀπέρη φυστικός. Εἰ γάρ καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐκύνσας, ἀλλὰ θύλινον ἔξεις ταῖς κατὰ φύσιν γεννώνταις ἄφαντοις· μᾶλλον δὲ πολλῷ μαγιστρήν καὶ ὑπερβάλλουσαν, δοῖς διελναὶ μὲν χωρὶς θευμάτων τὰς περὶ τὰ τίκνα θλίψις ὑπέμειναν· οὐ δὲ μετὰ τοσαύτην πλήθην τερατίων, μετὰ τὰς ἀπλέστους διειναὶ τῶν προφητικῶν ὥμητάν ἐκβάστις, μετὰ τὴν περιβόλην· (47) τῆς παρθενίας φυλακῆν καὶ συντήρησιν, ὡς τοῦ θεύματος· καὶ οὐσὶ αὐτῆς τὴν φυχὴν διελεύσεται ρομφαῖα. » Τίνος· « οὐ, φησί, αὐτῆς, » τῆς τὸν Γαβριήλεμμαρθάστης εὐαγγελισθῆναι, καὶ τοῦ τόκου σημάντορα· « οὐ, » τῆς τὴν δύναμιν τοῦ Υἱοῦτος ἀπεικάζουσαν, καὶ αὐτὸς τὸ Πνεῦμα τὸ διγού, ἐπιφυτῶν τε καὶ περιπάτεμόν σε, σχούσης ἀριθμητάτας· « οὐ αὐτῆς, » ἣν μάγον μετὰ τοῦ ἀστεροῦ· (48) δὲ διάτορος ὁδηγημένης προσεκνήνανταν, καὶ ποιμνές μετὰ ἀγέλων τῷ θείῳ βρέφει συνεργάζονται, καὶ συνύμνησαν· « οὐ αὐτῆς, » ἣν Ἰακὼν φοιτῶσαν ὡς ὀρανοῦς ἐώραχε κλίμακα· καὶ Μωϋσῆς δὲ θεότητος βάτον παράρεκτον, καὶ λυγνίαν, καὶ στόμαν, καὶ πλάκα, καὶ τράπεζαν καὶ Ἀράνων δάντηκας βλαστήσασαν· « οὐ αὐτῆς, » ὃν πανάρθρον καὶ πανδύμωμε, ἣν διπλὸν μὲν κιβωτὸν καλεῖ ἀγιάσματος. Σολομών δὲ κλίνην χρυσῆν, καὶ θρόνον, καὶ κοιλάδα κρίνων ἀρετῶν, οἷμα, τῶν θεῶν, καὶ παρδάσιον θεούρευσεν. Καὶ « σοῦ » δὲ « αὐτῆς τὴν φυχὴν διελεύσεται ρομφαῖα· σοῦ » τῆς ἐκλεγμένης καὶ πρὸ γενήσεως, τῆς πρωτομήνης ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· « οὐ αὐτῆς, » ἣν δὲ Πατήρ ἐξελέξατο, καὶ δὲ Υἱὸς ἑνεσκήνωσε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγού θεοπρεπῶς ἐπεισῆσας· καὶ πάσα ἡ κτίσις Θεοῦ Μητρός καὶ θεοτόκου κηρύστατα καὶ ἀληθίστατα. « Καὶ οὐδὲ αὐτῆς τὴν φυχὴν διελεύσεται ρομφαῖα. »

Dei matrem ac Deinaram propriissime ac verissime
habet gladius. »

17. Αὐτὸς τοί, φησίν, ἔμοι, γέρον θευμασιώτατε; μὴ γάρ ἐγὼ Θεοῦ Υἱὸν ἀμαυτὴν ἀνέκτηρεν; Μὴ γάρ ἐγὼ περὶ τοῦ ναοῦ προσφέτευσα; Η τὸν Λόζαρον ἤγειρα; Η τὸν παράλυτον ἐθεράπευσα; Η τὸν ἐκ

16. Talis est, inquit, o beata Virgo, is quem ex utero tuo protulisti: qui facile frangat et conturbet eos qui sese a veritate divulerunt; erigitque et offerat Patri eos omnes qui ipsi adhaerent, ac ejus iussa custodierint. Licit porro talem suscep- teris filium, ac tantam consecuta sit gloriam, ut terrena quoque omni natura superior agnoscaris; nequam tentationem passionumque expers futura es, neque ærumnis vacua eris: quin, et tuam ipsius animam gladius pertransibit⁴⁸; ne te, inquit, miraculi magnitudo, in tumorem superbie effera. Eisi enim, inquit, supra B naturam uterum gestasti, at afflictionem persuadera es, iis qua secundum naturam pepererunt qualem; imo multo majorem et graviorem; 363 quatenus scilicet illæ absque miraculo dolores liberorum causa suspectos sustinuerunt; at quod te spectat, post tantam prodigiorum turbam, post innumerabiles illos prophetarum voce pronuntiatis eventus; post celebratissimam virginitatis integritatem ac cunctiam, o miraculum! et tuam ipsius animam pertransibit gladius. » Cujusnam? « Tuam, inquit, ipsius, » quæ faustum nuntium Gabrielem nacta es ac partus indicem. « Tuam ipsius (animam), quæ virtutem Altissimi obumbrantem, ipsimum spiritum sanctum ad te supervenientem ac circum te volantem manifestissime habuisti. Tuam ipsius animam, quæ magi cum stella, stella duce adorarunt⁴⁹: quæ pastores et angeli, una cum divino infante beatum prædicarunt atque celebrarunt⁵⁰. « Tuam ipsius animam, » quam Jacob scalam vidit ad celos attingentem⁵¹; Moysesque illæ qui Deum vidit, rubrum incombustum⁵², lucernam, arcam, tabulamque ac mensam: Aaron, sine humore germinantem virgam consperxit⁵³. « Tuam ipsius animam, » o plane intemerata atque inculpata Virgo! quam David arcum vocal sanctificationis⁵⁴; Salomon autem, lectum aureum⁵⁵; ac thronum convallinenque liliorum⁵⁶, virtutum scilicet, ut puto, divinarum, et paradisum a Deo plantatum. Et « tuam ipsius animam pertransibit gladius: tuam ipsius » ante nativitatem electæ, prædestinata a seculis et generationibus. « Tuam ipsius, » quam Pater elegit, Filius inhabitavit, Spiritus sanctus, ut Deo convenit, obrumbravit: omnisque creatura D prædictat. « Et tuam ipsius animam pertrans-

17. Cur, inquit, meam animam, admirabilissime senex? Num ego meipsam Dei Filium prædicavi? Num ego de templo prophetavi? An Lazarum suscategori? An paralyticum curavi? An cæco a nativitate

⁴⁶ Luc. ii, 35. ⁴⁷ Matth. ii, 2-11. ⁴⁸ Luc. ii, 8-14. ⁴⁹ Genes. xxviii, 12. ⁵⁰ Exod. xxvi, 11.
⁵¹ Num. xxii, 8. ⁵² Psal. cxxxii, 8. ⁵³ Cant. iii, 9. ⁵⁴ Cant. ii, 4.

(46) Reg. 2, σαρῶς.

(47) Ita Reg. 2. At Reg. 4, ὑπερβόλητον.

(48) Reg. 2, μετὰ τοῦ βρέφους.

visum restitui? Quid cause erit quod animam meam gladius pertransibit? An quod Sabbathum violarim? An quod legem transgressa sim? En tibi, ejus servandæ causa, Filium circumcidisti. Hierosolymam properavi, in templo adsum, ac pullos turtarum, argumentum parvi pauperisque sacrificii, ad divinam repono mensam. Quid igitur parvi magnive est in lege, quod transgressa sim, ut gladius animam meam sit pertransitus? Dic cito ne delirum te, ac nimia astate desipientem esse suspicer. Nequagiam, ait divinus senex, ac propheticus plenus gratia. Nihil eorum in causa est; tu extra ac supra illa omnia posita es; sed, « ut revelentur ex multis cordibus cogitationes ».⁴⁹ Quid ais ænigmatis simile est, nondum perspicue afflictionis causam aperuisti. Dicas oportet clarius: adhuc enim obscurum ac tenebrosum est quod loqueris. Tum ille: Tibi, inquit, o Christi possessio, prædium, et habitatulum, omnem quæstionum tuarum solvam difficultatem. At cave ne, si te dolor superet, pusillanimem te, nec satis virtuti assuetam arguat: quod tibi non plus licet ascribere, quam soli lucis atque caloris vacuitatem. Eum quem divino modo genuisti visura es tradi, ligari, conspici, verberari, flagellis colaphisque cædi, calamo percuti, spinis coronari, chlamyde indui. Phariseorum calumniis impeti, a Sadduceis probro affici, a Pilato judicari, a militibus irrideri, a cohorte genu flexo adorari: Barabbam visura es illi anteponi, ac pluris eo fieri, demum cruci illum affligi, aceto cum felle potari, lancea perforari, sepulcro concludi, seductorem vocari, signaculis obstringi, a militibus custodiri. Ac, ut compendio dicam, omne in eo doloris ac dedecoris genus, atrocissime illatum, visura es. Propter animam tuam pertransibit gladius: ea de causa lugebis ac congemiscet; et utpote Mater, pro Filio lacrymaberis, quem scelesti morti tradent: tumque maxime **364** cum secretas illas tecum volves cogitationes, scilicet, faustum Gabrielis nuntium, conceptionem absque semine, partum sine corruptione, inviolatam virginitatem, interemeratam castitatem, in partu vacuitatem doloris, qui naturalem matris legem consequitur, quia nimirum tam ante quam post partum virgo verissime fuisti, ac ita permansi.

18. « Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. » Revelabitur quippe fervens atque ardentissimus Petri zelus, tepidus ac frigidus per negotiun factus: Joannis autem, Jacobi et ceterorum, per fugam qua eo derelicto omnes abscesserunt, quasi omnium maximorum immemores miraculorum. Item revelabitur, quod Pilatus ad pœnitentiam dederat, per manus abfitionem: quod

γενετῆς τυρὸν ὅμματωσα (**49**): Τίνος χάριν τὴν ἡμήν φυχὴν ἡ βομβαῖα διαδραμεῖται; «Οὐτὶ τὸ Σεββαῖον Εἰουσα; »Οὐτὶ τὸν νόμον παρέβην; Ίδος δὲ ἐκείνον τὸν τε Γίῶν περιέτερον, τὴν τε Ἱερουσαλήμ ἔφεσα, καὶ τῷ ναῷ πάρεμι, καὶ τοὺς νεοτούς τῶν τρυγῶνων, δείγμα μικρᾶς τε καὶ πενεστάτης ὄντας θυσίας, τῇθεια τραπέζῃ προσανατόθημ. Τί τοινον ἐστιν ἡ μικρὸν ἡ μεῖζον, δ τοῦ νόμου παρέλυσα, ἵνα βομβαῖα τὴν φυχὴν ἡμῆν διελεύσηται; Φράσον τὸ τάχος, μήτρας ὁς ὑπερβεβρόκτα, καὶ πολλῷ τῷ βίῳ καταγράπαντα ὑποπτεύσωμεν. Οὐ, φησιν ὁ θεῖος ἐκεῖνος πρεσβύτης, καὶ τῆς προφητικῆς ἀνάπλεως χάριτος δὲ εὐδέν τούτων ξέω (**50**) γάρ τούτων πάντων ἡδονα καὶ ὑπερέλκειναδὲλλ' ὅπως δὲ ἀποκαλυψθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοῦ. Αἴτιγματι, φησι, λέγεις δμοιν' οὕτω σαφῶς τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους ἀνέφηνας. Εἰπεν δὲ δεῖ φωνεύστερον: Ήτι γάρ ἀφανές πάσα καὶ ὑπόσκοιν τὸ λαλούμενον. Ἐγένοι σοι, φησιν, ὁ Χριστοῦ κτῆμα, καὶ χρῆμα, καὶ σκήνωμα, τῶν ζητουμένων ἀπάντων τὸ διπορον. Ἀλλ' ὥρα μή σε τὸ πάθον νικήσαν μικρόφυχον τινε δεῖξῃ καὶ ἀφίλασσον» διπερ ἐπὶ σοῦ λέγον μᾶλλον οὐ θέμις ἡ ἐπὶ ἡλίου τὸ ἀφεγγές καὶ ἀθέμαντον. Προδιδόμενον δέσι τούτον, δὲν θεοπρεπῶς ἀπεγέννησε, καὶ δεσμούμενον, ἐπιτυσμένον καὶ φατιζόμενον. φραγγελούμενον καὶ κολαψόμενον, καλάμῳ τυπτόμενον, ἀκάνθας στεφανούμενον, χλαῖναν ἀνδιστόκμενον, ὑπὸ Φαρισαίων συκοφαντούμενον, ὑπὸ Σαδουκαίων ὑνειδόζμενον, ὑπὸ Πιλάτου κριθέμενον, ὑπὸ στρατιῶτων χλευαζόμενον, τῇ στερεῇ γονυπετούμενον τὸν Βαραβᾶδον δέσι προτιμόμενον τούτον καὶ προκρινόμενον τέλος σταυρῷ προσπηγώμενον, δέος μετὰ κολῆς ποτιζόμενον, λόγῳ γνωτόμενον (**51**), τάφῳ περιλειμένον, πλάνον δονιμάζμενον, σφραγίσι καταδεσμούμενον, φρουρούμενον φυλακῇ. Καὶ ἀπαγκάλων, πανάλγειν καὶ ἀπιμαζ ἐμφαντικὸν ἐπὶ αὐτῷ κατέβει πρατόμενον μεθ' ὑπερβολῆς διὰ ταῦτα, σοῦ τὴν φυχὴν διελεύσεται βομβαῖα διὰ ταῦτα κλαύσεις καὶ κόψη, καὶ οὐ μήτηρ ὅρησεις ἐπὶ τῷ, τὸν τῶν κακούργων ὑπομένοντο θάνατον μάλιστα τοὺς ἀπόρθητους ἐκείνους καθ' ἐκατὴν ἀνελίτουσα λογισμούς οίον, τὸ τοῦ Γαβρήλη εὐαγγέλιον, τὴν δισπορὸν σύλληπτον (**52**), τὸν τόκον τὸν ἀρρεφόρον, τὴν δισπορὰν παρθενίαν, τὸ διμήνυτον τῆς ἀγνείας, τὸ μηδὲν παθεῖν ἐν τῷ τόκῳ φυσικοῦ νόμῳ καὶ μητρικῆς δικολουθίας, διὰ τοῦ καὶ πρὸ τόκου καὶ μετὰ τόκου παρθένον ὄσαντες καὶ εἶναι καὶ μείναι παναρθέστατα.

18. « Οὐτοὶ δὲ ἀποκαλυψθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοῦ. » Ἀποκαλυψθήσεται γάρ Πέτρος μὲν ὁ πυρὸς τέλος (**53**) θερμότερος ἔντλος, χλιαρὸς; τις καὶ οὖν ὑπόδυνχος διὰ τῆς ἀρνήσεως; Ιωάννου δὲ καὶ Ιακώβου καὶ τῶν λοιπῶν διὰ τῆς φυγῆς. Ἡν διφέντες αὐτὸν, ἀπαντεῖς ἐφυγον, πάντων δισπορὰ τῶν μεγίστων θαυμάτων ἐπιλαθόμενοι. Καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀποκαλυψθήσεται Πιλάτος μὲν εἰς τὸν

⁴⁹ Luc. II, 35.

(49) Reg. 2, ὅμματωσα τὸ Σεββαῖον.

(50) Η: Reg. 2. ΑΙ Reg. 4, τούτων δὲλλ' ὅπως.

(51) Ήσε, λόγῳ γνωτόμενον, desunt in Reg. 4.

(52) Reg. 2, τὴν ἀπόρθητον σύλληπτιν.

(53) Ηα Reg. 2. Reg. vero 1, διάπυρος καὶ θερμάτος ζ.

μεταπέλουν ἡκαν διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἀποσμήξεως· ἡ δὲ τούτου σύνευνος ὡς ἐπίστευσε, δεκά τῆς νυκτερινῆς δύεται· δὲ ἐκαπνόταρχος διὰ τῶν σημείων· Ἰωσὴφ καὶ Νικόδημος διὰ τῆς κηθεῖξε· Ιούδας δὲ τοῦ βρόχου· Ἰουδαῖοι δὲ δὲ δύονται τοῖς φύλαις τὰ ἀργύρια. Καὶ ἀπαζαπλέος, μάχη τις ἔσται καὶ στάσις λογισμῶν τε καὶ διαιλογισμῶν ἐναντίουν τῶν μὲν τῆς θεότητος διαιλογιζομένων, τῶν δὲ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Θευμάτουσι μὲν γάρ, φροί, πάσχοντα τοῦτον δρόντες, καὶ ἀγνῶντα, καὶ θρόμους ἰδρόντων ἐκπέμπονται· τοι τε δειλῶντα, καὶ τὴν τοῦ πάθους παραίτησιν προστεγμένον· τὴν τε τῶν νεκρῶν ἐννοῦντες ἀνάστασιν καὶ τὴν τῶν τυφλῶν δομάτων· τὴν τε τῶν λεπρῶν ἀποκάθαρτον, καὶ τὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐκδίωξιν· καὶ τὴν δλλην ἀπασαν τῶν δ' αὐτῶν τελεσθέντων σημεῖον πληθύν· θαυμάσουσι, καὶ τὸν νοῦν ὃς κάκεστο κλονουμένον ἔχουσι, δούμρων ταῦτα τοῖς πρώτοις δρῶντες, καὶ ἀκατάλληλα· θαυμάσουσι δὲ πάλιν οἱ τὸν σεισμὸν δρῶντες, καὶ τὴν ἐν ἡμέρᾳ νύκτα, τὸν τε τοῦ διαπετάσματος διχασμὸν, καὶ τὴν πατρῶν διάρρηξιν· τοι τε τῶν μηρυάτων τὴν ἀνακάλυψιν, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἐκανάστασιν· θευμάσουσι καὶ ἀστήσουσι τῇ καρδίῃ, καὶ πρὸς ἀπορίας βυθὸν κατανήσουσιν, ἀνθρώπον μὲν τὸν πρεμάμενον βλέποντες, θεόν δὲ τὸν ἐνεργοῦντα ταῦτα καὶ συμπερανόντα. Οὕτως ἀποκαλυψθεονταί ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαιλογισμοί τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δὲ ἑκάστα διαιλογιζομένων. 'Ἄλλ' δυος ἡ μάχη αὐτῆς τῶν λογισμῶν (54), καὶ ἡ στάσις, καὶ ἡ φύσις, καὶ ἡ ἀντίθεσις, δομονός καὶ συμφωνίας, καὶ εἰρήνης τῆς ἀνωτάτω τῇ Ἐκκλησίᾳ χρηματίσεις παρατίστε· δέ· ἀκατέρων γάρ δὴ Χριστὸς κηρυγμήσεται, καὶ θεός δὲ αὐτῶν καὶ ἀνθρώπους γνωρισθεται, αὐτεξουσίως θεών καὶ ἐνεργῶν διάτοις, τὰ μὲν τῇ θεότητι, τὰ δὲ τῇ ἀνθρωπότητι. Ταῦτα μὲν οὖν εἴπεν ἀν, οἷμα, δὲ θεος δυτικῶν καὶ Ἀβραμιαῖος ἀκείνος πρεσβύτης, εἰ τις αὐτὸν διήρετο περὶ τούτων.

49. Εἶτα μετ' αὐτῶν παρίσταται καὶ 'Ἄννα τῷ γράμματι, γηραῖος βαδίζουσα βῆμαστιν ἔκαλε γάρ καὶ αὐτὴν τὸ μωσηῖον, προφητείας χάριν πληρώσωνταν δυάς καὶ αὐτὴ προφητικῶν μαρτυρήσιν, ὡς ἀγώριος Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ ὡς ἀναντίον τῶν θεῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Άλλα πρώτον μὲν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου πιθώμεθα, τίς τε καὶ ποῖον αὐτὴν καθάστηκε, καὶ ἐπὶ ποίους καὶ πότε τῷ λεπρῷ ἐπέστηκεν αὐτῆς τε ὅποια θεέγεν, θρευνήσωμεν. Φησὶ γάρ δὲ εὐαγγελιστὴς· 'Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φανουῆλ ἐκ φυλῆς Ἀσήρ· αὐτῇ προσεδηνχοταί ἐν ἡμέραις πολλαῖς· ζήσασα μετ' ἀνδρὸς ἐπὶ ἑπτὰ ἄκοδ τῆς παρθενίας αὐτῆς· καὶ αὐτὴ χήρα ὡς ἐτῶν ὅτεσθικοντα τεσσάρων· ἢ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ λεπροῦ, νηστεῖας καὶ δεήσεως λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν. Καὶ αὐτῇ, αὐτῇ τῇ διρχῇ ἐπιστάσα, ἀνθυμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀλάιει περὶ αὐτοῦ πάλι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ· τίς δὲ λόγος τοῦ

A uxor ejus crediderit per nocturnam visionem, centurio per signa: Joseph et Nicodemus, quid cogitent revelabitur per funeris curam: Judas, per laqueum: Iudei, per pecuniam custodibus traditam. Ut uno verbo dicam, pugna quedam erit et quasi seditio oppositarum cogitationum atque rationeiorum; alii que deitatem spectant, aliis que humanitatem, cogitantibus. Mirabuntur enim, inquit, cum videbunt eum pati, in agone esse, sudoris guttas emittere, itemque pavore ac deprecari passionem. Ubi vero secum reputabunt, mortuos resurrexisse, caecos visum recepisse, mundatos leprosus, fugatos spiritus malignos, universaque aliam ejus signorum multitudinem, mirabuntur, mentenique ultro citroque fluctuante habebunt, videntes haec minime cum prioribus consentire ac congruere. Mirabuntur item, qui terra mortuam videbunt, noctemque in die obtingentem, scissum velum, diruptas petras; insuperque monumenta aperta, ac mortuorum resurrectionem. Mirabuntur, corde obstupescant, atque ad imum dubitacionis demergentur, cum hominem suspensum certent; Deumque, tanta signa operantem ac proficientem. Ita revelabuntur ex multis cordibus cogitationes, aliis bæc, aliis illa cogitantibus. Attamen isthæ cogitationum pugna, seditio, confusio, contradicatio, rerum oppositio; supremæ concordia, consensionis ac pacis causa, Ecclesie futura est; ex utrisque enim predicabitur quid erat Christus: idemque Deus et homo fuisse cognoscetur, qui ipse unus libero suo arbitrio vellet et operaretur, haec secundum deitatem, illa secundum humilitatem. Haec puto dicturus erat Abramiticus ille senex, si quis eum his de rebus percontatus esset.

49. Post illum in Scriptura Anna sisit, senili gressu incendens: nam et ipsam mysterium vocabut, propterea gratiā atque munus impleturam; ut ipsa quoque propheticæ testificaretur quod notum fecisset Dominus salutare suum, et in conspectu gentium revelasset justitiam suam¹¹. At ex Evangelio primum sciiscimus quænam bæc et cujas esset, qua de causa et quando venerit in templum: ac rursus quæ dixerit percontemus. Ait enim evangelista: «Et erat Anna prophetissa filia Phanuel, de tribu Aser: haec processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua: et haec vidua velut annorum octoginta quatuor; que non discedebat de templo, ieiuniis et observationibus serviens nocte ac die. Et haec, ipsa hora superveniens, vicissim conflitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem in Jerusalem¹². » Quid

¹¹ Psal. xcvi, 2. ¹² Luc. ii, 36-38.

(54) Reg. 2, διαιλογισμῶν.

causæ est quod adeo accuratam evangelista fecerit A hujus prophetissæ narrationem; ut et patrem et familiam ejus memoraverit, quod vix de alio quoqua reperiatur? Sane certam hujuscœ rei causam, solus noverit sanctorum Deus, iisque qui ex ejus Spiritus instinctu loquuntur, mysteria edociti, juxta divinum Apostolum. Ille porro prophætica **365** fulgens gratia, iisque qui in Jerusalem redemptio nem exspectabant, a Deo datum asserebat consolati onem, cum diceret, universi advenisse Redemptorem, omninoque Salvatorem venisse et apparuisse, suam redemptorum imaginem, liberaturum quod condiderat opificium. Idecirco enim Christus Jesus vocatur, sicutidem Jesus Salvator interpretatur.

20. Ihs omnibus ita gestis, ita enuntiatis, obstu pescebat Dei mater Maria, et mirabatur qui una aderat Joseph. Impletis tamen iisque quæ lege præcepta erant; sicutidem advenit Christus omnia quæ legis sunt impleturus, ac finem legis præceptis datus; in Nazaret remigrant, nbi a Gabrieli faustum annuntiū accepérat ea quæ Salvatorem mundo gennit, queque sine semine concepido pregnans fuit, et virgo post partum māsit, videntibusque omnibus ostendit notum factum esse salutare Dei, lumen que gentibus illuxisse; Dei item justitiam ac redēptionem in omnibus terra finibus apparuisse; ac quotquot receperunt eum, gloria divina pariter ac sempiterna induisse, fluxionis simul ac corruptiōnis nescia.

21. Nos autem, o desideratissimi, perinde atque illi, Christo Deo occurramus, temperantiam affe rentes, castitatem gestantes, innocentiam offerentes, injuriarum oblivionem exhibentes, a distractib⁹ curis nos segregantes, ac Deo puros offerentes, morum lenitatem gerentes, mansuetudinem atque charitatem mutuam omnibus exhibentes. Ad hac omnia commiserationem in universos habentes; atque ex commiserant animo misericordiam semper quasi scaturientes, ita accedentem Christum excipiamus; ita Christum in ulnas, ut Deum deceat, suscipiamus, atque vicissim propheticis confiteamur verbis, celebrantes ejus ad nos profectum: ejusque erga nos commiserationem magnisicis præ dicemus vocibus; ut et regnum celorum consequamur, et bonis perfruamur æternis: in ipso Christo Deo nostro, cui cum optimo Patre, ac sanctissimo Spiritu gloria, imperium, honor, adoratio et magnificientia, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen

(55) Reg. 2, καὶ τῇ αὐτῷ ἐπιπνοῇ Πνεύματι.]

(56) Reg. 2, ἀπολυτρωστιν.

A toιacutēn ἀκριβῆ περὶ τῆς προφῆτιδος ταῦτης τὸν εὐαγγελιστὴν ποιήσασθα τὴν ἀρχῆςτιν ὅστε καὶ τοῦ ταῦτης πατρὸς καὶ τῆς φυλῆς ἐπιμνησθῆναι, ὥπερ ἐπ' οὐδενὶ ἑτέρῳ σχεδὸν εὑρηται; Τὸν μὲν περὶ τούτου ἀκριβῆ λόγον μόνος ἂν εἰδεῖται αὐτὸς ὁ τῶν ἄγίων Θεός, καὶ οἱ τῇ αὐτῷ ἐπιπνοῇ Πνεύματος (55) λαλεῖν, κατὰ τὸν θεον· Λπόστολον, δεδιαγμένοι μυστήρια αὐτῆς δὲ προφητικῆς διάλαμπουσας χάρεις, τοῖς προσθεομένοις ἐν Ἱερουσαλήμ λύτρωσιν (56), θεοδοτον ἐνέγέννα παρά κλησιν ὅτι δὲ τοῦ παντὸς Λυτρωτῆς, λέγουσα, παραγέ γονε, καὶ τὸν πάντων δὲ Σωτῆρος ἡδονὴν περιστέρωται, τὴν ίδιαν εἰκόνα λυτρωσθαι βουλόμενος, καὶ σώζειν τὸ πλάσμα θελων, δὲ ἐπλασε. Διὰ τοῦτο γάρ δὲ Χριστὸς Ἰησοῦς ὄντομάζεται, ἐπειδὴ καὶ Σωτὴρ δὲ Ἰησοῦς ἔργονεται.

B 20. Τούτων δὲ πάντων γινομένων τοὺς πράγματι, καὶ λεγομένων τοὺς βῆμασιν, ἡ τε Θεομήτωρ Μαριάμ ἔσενίστη, καὶ δὲ συμπαρὸν Ἰωάντρῳ ἀπεθάνατεν. Ὁμως τὰ δεδογμένα τελέσαντες τῷ νόμῳ, ἐπειτέρα πλαντα τοῦ νόμου πληροῦν δὲ Χριστὸς παραγέγονε (57), καὶ διάπλασιν διδόναι τοῖς τοῦ νόμου προστάγμασιν, εἰς Ναζαρὲτ ἐπανέρχονται· ἕνθα καὶ πρὸς τοῦ ὄγκο λου Γαβριὴλ εὐηγγελιστα τῇ τοῦ κόσμου γεννήσασα, ἐξ ἀπότομοι μὲν συλλήψεως κυήσασα, παρέκαστοι δὲ μετὰ γέννησιν μείνασσα, καὶ πᾶσι δικύουσα τοῖς βλέπουσιν, ὡς ἐγνωρίσθη Θεοῦ τὸ Σωτήριον, καὶ τὸ φῶς τοῦς ἔθνεσσιν Ελαμψε· καὶ ὡς Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ λύτρωσις πᾶσι τῆς γῆς ἐφάνη τοῖς πέραστι· καὶ δόξαν τούς δεδεγμένους ἐνέδυσε θεϊκὴν δροῦ καὶ ἀΐδιον, καὶ φεύσιν καὶ φθορὰν οὐ γινώσκουσαν.

C 21. Ήμεῖς δὲ, ὡς ποθεινταῖσι, καθάπερ ἐκεῖνοι, οὗτω Χριστῷ τῷ Θεῷ συναντήσωμεν, σωφροῦντες κομιζόντες, ἀγνείαν βαστάζοντες, ἀκακίαν προσφέροντες, ἀμνηστίαν ἐμφαίνοντες, περισπασμὸν ἔκπο τούς ἀφορίζοντες, καὶ Θεῷ καθερούς προσκομιζοντες, τρόπουν ἡμερότητα φέροντες, καὶ τὸ πρός ἀπαντα τες προστρέψας καὶ φιλάλληλον ἔχοντες. Καὶ πρὸς τοι τοὺς ἀκατι τὴν πρὸς πάντας συμπάθειαν ἀγοντες, καὶ τὸν ἐν φυγῆς συμπαθοῦντα προεργάμενον Εἰεὸν βλύζοντες, οὗτω Χριστὸν προσιόντα δεξιώμεθα· οὕτω Χριστὸν εἰσοικίσωμεν· οὗτω Χριστὸν θεοπρεπὸς ἐναγκαλισώμεθα, καὶ προφητικὸς ἀνθομολογητῶμεθα βῆμασι, τὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀνυμνούντες προδίει σιν, καὶ ἦν πρὸς ἡμᾶς συμπάθειαν εἰργασται μεγαλο φωναῖς κηρύσσοντες στόρασιν· ἵνα καὶ βασιλεῖς οὐρανῶν ἀποτύχωμεν, καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολέσω μεν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, μεθ' οὐ τῷ παναγάδει Πιστρὶ καὶ τῷ παναγίᾳ Πνεύματι, δέξα, κράτος, τιμῆς καὶ προσκύνησις καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(57) Reg. 2, παρεγένετο.

IN HOMILIAM DE CÆCO NATO ADMONITIO.

Non est quod in hujus homiliae nobis communistranda diu immoremur, cum orationis genus, voces ceteraque omnia scriptorem produnt Athanasio, longe imparem. Et vero non ex vocibus et stylo tantum spuria illa deprehenditur: cum multa complectatur inepta, et sagaci qnouis homine, ne dicam Athanasio, indigna; ut est illud de Samuele propheta commentum, et similia, quæ lectori primo aspectu occurrant observanda.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

(58) OMILIA EIS TON EK GENETHE TYFALON

S. P. N. ATHANASII

IN CÆCUM A NATIVITATE HOMILIA.

1. Πολυπούδαστον ἔστι πάσιν ἀνθρώποις τὸ τῶν γονέων γλύκασμα, γνήσιον, ποθῆδον (59), πανδές χρυσού τιμιώτερον. Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πάροντι βίῳ γονεῦσιν ἀντισταθμίζομενον κτῆμα. Χρυσὸς πολλάκις ἀπόλλυται· γονέων δὲ φύλτορον σύ μαραντεῖται. Ἀργυρὸς πολλάκις ιοῦται· τῶν δὲ γενησάντων αἱ ὕδινες σύ μειοῦνται. Μαργαρίται πολλάκις διαρθείρονται· γονέων δὲ δάκρυα τῷ Κυρίῳ παρίστανται. Διὸ καὶ τῶν γονέων τὸ τίμιον ἡ θεῖα Γραφὴ γνωρίζουσα, παρανεῖ τοῖς τέκνοις βωῖσα· « Οὐ κακολογὸν πατέρα η μητέρα, θανάτῳ τελευτάτα· » Εστὶ δὲ πάντων τίταν τινα· Καὶ εἰ περιπούδαστον ἔστι τὸ τῶν γονέων γλύκασμα, τίνος ἔνεκεν δὲ Δαβὶδ τοὺς γονεῖς ξιασάλλων ἔλεγεν· « Ο Πατήρ μου καὶ η μήτηρ μου ἐγκατείπον με· δὲ δὲ Κύριος προσελάβετο με; » Τι λέγεις, ὡ φίλε, πρὸς τὰ παρόντα; Παντὸς κτισμάτος τιμιώτερον τὸ τῶν γονέων γλύκασμα· μή γάρ ὡς πρὸς τὸν δημιουργὸν τῶν ἀπάντων Θεόν· οὐκ ἔστι κτίσμα κτίστη συγχριθῆναι δινάμενον. Εἰ μὲν ἦν δὲ Δαβὶδ εἰρηκός· « Ο Πατήρ μου καὶ η μήτηρ μου ἐγκατείπον με· δὲ διτελάστη δὲ μου δέ δεΐνα, δὲ γείτων, η δ συγγενῆς, η δ φίλος, ὡς ὑπεναντίον διεβασίον (60)· εἰ δὲ καὶ τῶν γονέων τὸν Κύριον εὐσπλαγχνύτερον διεφέρατο, καὶ τοὺς γονεῖς οὐκ ἐνίστριος, καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξασεν.

2. Τίνος δὲ χάριν δὲ Δαβὶδ πρόστηκατο τὰς συλλαβὰς, λέγων· « Ο Πατήρ μου καὶ η μήτηρ μου ἐγκατέλιπον με· δὲ δὲ Κύριος ἀντελάβετο (61) με; » Ιστέ πάντες σαφῶς, διὰ τοὺς φιλόλογοι, πώς δὲ τῶν ἀπάντων Θεὸς βουλόμενος τὸν Σαούν, ὡς φαῦλον, τῆς βασιλείας διαδέξασθαι, καὶ τὸν Δαβὶδ, ὡς φίλον, εἰς τὴν

4. Summa cura hominibus colendus est dulcis ille, germanus, desiderabilis, quovis auro pretiosior, parentum amor. Nullæ sunt in hac vita facultates parentibus comparandæ. Aurum saxe perit, parentum autem amor non extinguitur. Argentum plerumque rubiginem contrahit, parentum autem erga prolem affectus non minitur. Margaritæ non raro corrumpuntur, parentum vero lacrymas coram Deo sistuntur. Quamobrem divina Scriptura, indicans quantus si honor erga parentes habendus, sic monet filios, exclamans: « Qui maledicti patri vel matri, morte moriarūt⁴². » Sed fortasse dixerit quispiam: Si tanta cura 366 colendus est dulcis ille erga parentes affectus, quid causæ est quod David parentes accusans dixerit: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me; Dominus autem assumpsit me⁴³? » Quid ad hanc ais, dilecte? Omni creatura pretiosior esse debet dulcis ille erga parentes affectus, nec tamē cum Deo omnium opificis comparandus: nulla quippe est creatura que cum Creatore conferri possit. Si David postquam dixit: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me, » adiecisset, Ille quidam vicinus, aut cognatus, aut amicus suscepit me; id quasi ex adverso affirmitasset. Quod si magis quam parentes misericordem Deum pronuntiavit, parentibus injuriam non fecit, et Deo gloriam dedit.

2. Quid causæ est autem, quod David syllabus apponit dicens: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me? » Gñari omnes oīsis, utpote lectionis studiosi, quo pacto omnium Deus cum vellet Saulēm, utpote improbum hominem regno abdicare, et Davidem, ut

40 Exod. xxi, 17. 41 Psal. xxvi, 10.

(58) Reg. 1, ὁμιλία. Reg. 2, cum editis, λόγος.

(59) Ita miss. Editi vero, ποθῆρον.

(60) Ita Reg. 2. Editi autem, ὡς ὑπὲκαντίων δε-

βεβαιοῦτο.

(61) Reg. 2, solus, προσελάβετο. Item ibid., με, et ita semper. Editi, μου

dilectum sibi, regnum adire, ministruum suum misericordiam Samuel ad domum parentum David, cornu ferentem ordinationis, dixeritque Samuel Dominus ^{**}: Perge ad domum Jessæ, et unge mihi unum ex filiis ejus in regem. Samuel autem ad ministerium missus, respondit domino: Ecquem ordinabo? Indica nomen, Domine, ut diligenter ad jussa tua properem. Tum Dominus ad Sanuelem: Nolo scias quem constituerim, ne quasi personam acceperis, accusare. Habet cornu ordinationis, in quem inclinabitur cornu, et oleum emanabit, illum mihi constitue regem. Cum cornu teneas quod nullam personarum acceptationem facturum est, ne molesta feras. His auditis Samuel, quasi a Deo accepta cognitiue, statim, hanc dubio pede, accurrit ad domum Jessæ, quem sic alloquitur: Misit me Dominus ordinatum ex filii tuis unum in regem. Confestim Jesse et uxor ejus filium suum producere natu primum, ut qui primogenitorum benedictionem gestare, et ut inter liberos suos rectum ordinem servaret. Samuel autem elevans statim manum, ac sese ad ordinationem componens, inclinatoque cornu, priorem absque ordinatione dimisit, oleo, ex Dei nutu, effluere nolente. Cum autem illi cunctos filios suos praeter Davidem adduxisset, abscesserunt omnes vacui nec ordinati.

στάχαι μὴ βουληθέντος. Ω; δὲ ἡνα ἱκαστον τῶν υἱῶν φαὶ πάντες λέποι (66) καὶ χειροτόνητο.

3. Iis porro vacuis regressis, Samuelem Jesse agressus est, his verbis: Quid fecisti, o homo? hallucinatus es, nec te hallucinatum intelligis. Aut deceptus es, aut me illusurus hic properasti. A janua ingressu aberrasti: alio missus, hic cornu protulisti: nos vano gaudio replevisti: pollicitus es, nec promissa complevisti. Tum Samuel ad Jesse: Quid ine incussa, o senex? damnas eum qui me misit. An potest inquam errare propheta? Si proprio consilio hic accessisse, iure dubitares. At si coredium scrutator me misit, quid renuis? Jesse vero ad Samuelem: In quo demum inquam? Adduxi ad te omnem liberorum meorum florem, et usquam promissi tui indicium comparei. An non potius ignoras eum qui te misit? An non alio missus es? Nunquid ut me senem constitueres regem hic properasti? Tum Samuel ad Jesse: Quid me increparas, o senex, an non alium habes filium? Si non habes, hallucinatus sum; sin habes, nequaquam erravi. Reponit Jesse ad Samuelem: Alius quidem mihi superest filius; sed parvus, despabilis, neque aptus regno, quem producere pudeat. Tum Samuel ad illum: Vin' tu innuitare præceptum Creatoris? pudent le 367 illum producere? Quid enim? An multam carnis molem ungit Deus? Adduc itaque illum;

^{**} Reg. xvi, 4-13.

(62) Ita Reg. 2. Editi vero, προφήτας.

(63) Reg. 2, διάκονον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰεσσαί. Μόx χειροτόνως. Reg. 1 et 2.

(64) Reg. 2, ἀντεοίσατο. Μόx idem, προφετεῖον-

βασιλείαν προστήκασθαι (62), ἀποστέλλει τὸν ἑαυτὸν διάκονον Σαμουὴλ εἰς τὸν οἶκον τῶν γονῶν τοῦ Δαείδ (63), ἐπιφέρμενον τὸ κέρας τῆς χειροτονίας, λέγον πρὸς τὸν Σαμουὴλ δι Κύρου· Πορευθεὶς εἰς τὸν οἶκον Ἰεσσαί, χριστὸν μοι ἔνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς βασιλέα. Ο δὲ Σαμουὴλ ὡς εἰς διακονὸν στέλλεται, διπερίσσατο (64) πρὶς τὸν Κύριον, λέγων· Καὶ τίνα προχειρίσσουσι; Λέγε μοι τὸ θνόμα, δέσποτα, τὸν σπουδαιότερον πρὸς τὸ δεκοῦν σον διαβήσωμει. Ο δὲ Κύριος πρὸς τὸν Σαμουὴλ· Οὐ θέλω σε γινώσκειν προχειρίζόμενον, ἵνα μὴ ὡς προσωπολήπτης διαθληθῇ. Ἐγεις τὸ κέρας τῆς χειροτονίας, διποὺ δὲ τί πινεύσεις τὸ κέρας, καὶ τὸ θλιόν λιμνάσῃς, ἐκεῖνοι μοι προχειρίσσοντο (65) εἰς βασιλέα. Κατέκουν τὸ κέρας, ἀπροσωπλῆτην διατητὴν, μηδαμῶς δυσχέρωνται ταῦτα ἀκούσας δι Σαμουὴλ, καὶ ὡς παρὰ θεοῦ τὴν γαμητὴν τὸν πρωτότοκον βαστάζοντα, καὶ ἐν τοῖς τέκνοις τὴν εὐτάξιαν φυλάττοντα. Ο δὲ Σαμουὴλ, εὐθέως τὴν χειρα ὑψώσας, καὶ πρὸς τὴν χειροτονίαν σχηματισθεὶς, καὶ τὸ κέρας ἐπινεύσας, ἀπέλισε τὸν πρώτον ἀρχιερότονον, θείῳ νεύματι τοῦ ἑλαίου αὐτοῦ παρήγαγεν αὐτῷ ἐκεῖς τοῦ δασιδ, ὑπέστρε-

3. Ὅποτερεφάντων δὲ τούτων λιτῶν, ἀντέβαλλεν δι Ιεσσαί πρὸς τὸν Σαμουὴλ, λέγων· Τί πεπόνχας, ἀνθρώπε; ἐστάλης, καὶ οὐκ οἴδας. Η ἐστάλης, η παῖδα με παρέβραμε. Παρὰ θύρας εἰσήλυθες· ἀλλαγοῦ ἀπεστάλης, καὶ δῶς τὸ κέρας ἐγύμνωσας· μετὰ τὴν ἡμέραν ἔχαροποισας, θρυλλήσας, καὶ τὴν ἐπαγγεῖλαν μὴ πληρώσας. Ο δὲ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Ἰεσσαί· Τί καταπλήττεις (67), πρεσβύτα; καταψήφιῃ τοῦ ἀποστειλαντός με. Ἐστι προφήτην πλανηθεῖν ποτε; Εἰ μὲν οἰκεῖ γνώμη παρεγενόμην, καλῶς διστάξει· εἰ δὲ τὸν καρδιῶν γνώστης ἀπέσταλε με, τι ἀνανεύεις; Ο δὲ Ιεσσαί πρὸς τὸν Σαμουὴλ· Καὶ ἐν τοισιν ἐπινεύσως; Παρήγαγόν μοι πάσαν τῶν τέκνων μοι τὴν καλλονή, καὶ οὐδεμοῦ τῆς ἐπαγγελίας τὸ γνώρισμα. Μὴ μᾶλλον οὐκ ἔγων τὸν ἀποστειλαντά σε; Μὴ δρά διλλαχοῦ ἀπεστάλης; Μάτιγε (68) δὲ μόνον τὸν πρεσβύτην κατέβραμες χειροτονίους; Ο δὲ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Ἰεσσαί· Τί με καταπλήττεις, πρεσβύτα; Οὐκ ἔχει δίλλον υἱὸν; εἰ μὲν οὖν ἔχει, ἐστάλην· εἰ δὲ ἔχεις, οὐκ ἐπελανθήνη. Ο δὲ Ιεσσαί πρὸς τὸν Σαμουὴλ· Ἐχω μὲν καὶ δίλλον υἱὸν, ὅλλα δύμας μικρόν, εὐτελῆ, μὴ ποιοῦντα βασιλέα. Αἰσχύνομαι καὶ προβιβάσας αὐτὸν. Ο δὲ Σαμουὴλ πρὸς αὐτὸν· Παραδιατάτη τῷ Κτισαντι; αἰσχύνῃ προβιβάσαι τοῦτον; Τί γάρ; Πολυσαρκίαν χρίσει δ θεός;

(65) Reg. 1, προφέτης. Reg. 2, προφετεῖαι.

(66) Αὐτὸν δεῖται in Reg. 2.

(67) Reg. 1, 2, τὶ λέγεις;

(68) Ita Reg. 1, 2. Editi vero, μὴ τοινε.

Προσεγίρισα οὖν τούτους· λιμνάσθησα πάντας τὸ ἔδαφον, ἀπικέσθησε, οἶλα, τὸ κέρας. Εὐφρανέσθω σὺν ὁ εἶκος. Τί γάρ; «Οἱ μικρὰς ἐστίν, οὐ ποιὲι βασιλέας; Ησπερίαν μικρὸν, καὶ δῆλη πῶς εὔτος ὁ μικρὸς τὸν γενναταλὸν πόργον, τὸν Γολιάθ λέγω δῆ, καταστρέψει. Τοιχαροῦν ταύτη τὸν γονέων τὴν λοιδορίαν δὲ Δαβὶδ κατανοήσας, καὶ τὴν τὸν Κύριον παράδοξον εὑρεγίσταις θεῖς Γραρῇ παραδίδοντες, ἔβα· «Ο πατέρων μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἔγκατεῖσκον με· δὲ δὲ Κύριος προσελάβετο με.»

4. Ταύτη τοῖν τὴν τοῦ προφήτου Δαβὶδ εὐχάριστον φωνὴν, εὐκαίρως καὶ δὲ ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἀναβίβας, ἐφει μεγαλοφύρων καὶ αὐτὸς· «Ο πατέρων μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἔγκατεῖσκον με· δὲ δὲ Κύριος προσελάβετο με.» Ἰστο πάντες ασφῶν, πῶς καὶ εὔτος ὑπὸ μὲν τῶν γονέων διεπισύσθη, ὑπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγκατεῖσθη. «Οπως δὲ τὸ χρέως ἀποδιώμεθα, καὶ μικρὸν ἀναψήξωμεν, ἵνα καὶ πάλιν πιστευθῶμεν ὅραιληματα· φέρε τοῖν ἄπι τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν εὐκαίρως παραγάγωμεν.» Ήκουει, ἀγαπητὲ, τῇ προτέρᾳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου βούλοντο· «Καὶ παράγων, ὦντος, δὲ Τησοῦς, εἰδὼν ἀνθρώπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς καθήμενον· καὶ ἐπερώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Ταῦτο, τίς ἡμαρτεν, οὗτος; ή οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;» δὲ Κύριος πρὸς αὐτούς· «Οὐδὲ οὗτος ἡμαρτεν, εὐδὲ οἱ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλὰ ηὐναφερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ταύτη εἰπὼν δὲ Κύριος, ἐπιτον χαμαὶ, καὶ ἐποίησε πτῆλον ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τοὺς ὄφραλμοὺς τοῦ τυφλοῦ.» Καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλιάμ· καὶ ἀπελθὼν ἐκβιάστη· καὶ νιφάδιον ἀνέβιλε· καὶ ἀναβίβας ἐπεστεισε τῷ ἀποστελλεῖσθαι. «Ἄκουε συντεῖς.» Ἐπερώτησαν δὲν Κύριον οἱ μαθηταὶ, λέγοντες· «Διδάσκαλε, τίς ἡμαρτεν, οὗτος ή οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;» Δικαία τῶν ἀποστόλων ἡ ἐπερώτησις, ἐνθεν δεκτυνται, δια ὧς Θεὸς τὸ Κύριος Ἰησοῦς προσέσταν (69). Τίς γάρ οὐδὲ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, εἰ μὴ δὲ τῶν καρδιῶν ληγήστε; Διὸ καὶ δὲ Κύριος, εἰς οὓς ἀνένευσε πρὸς τὴν ἐπερώτησιν, ἀλλὰ παραντὰ ἐποίη τὴν ἀπόκρισιν, ἐν ταυτῷ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπερώτησιν πληροφορῶν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεοποιίαν βεβαιῶν. Ἀποκριθεὶς γάρ (70) δὲ Κύριος εἶπεν· «Οὗτος οὗτος ἡμαρτεν, οὗτος οἱ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλὰ ηὐναφερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ·» τοιτέστιν ἡ παρούσα τούτων τύφλωταις οὐκ ἰστιν ἀμαρτιῶν πρόσδοκμα, ἀλλὰ φύσεως σφράλμα. «Μάτις γάρ φαντον πρὸ τοῦ τῆς γῆς ἱκκύφαι, ἐν τῇ μήτῃ πολλάκις ἀπὸ περιστάσεως ἀσφροῦ τὴν βλάβην δέχεται, οὖντα καὶ οὔτος δὲ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, ἐν τῇ νηδοῖ τὴν πτήσιαν ἔδεξτο· ή τοῦ μητρόφου καλτοῦ ἀνευθέτου ὑπάρχοντος, ή τοῦ πατρόφου σπέρμου κακοχύμου καταβλήθεντος. Οὐ δέ τὴν φρασίσαν φύσεων δημιουργὸς εὑρέθησται. Διὸ καὶ δὲ Κύριος ἀπερήνατο

A efficit sane oīcum, inclinabit se, ut probe novi, cornu. Letetur domus tua. Quid enim? An quia parvus est, non est aptus regno? Tantillum expecta, et videbis quo pacto ille parvulus gigantinam turrem, Goliath scilicet, prosternet. Hanc ergo parentum contumeliam secum reputans David, et admirandam Domini benignitatem sacris litteris consignans exclamabat: «Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me». Hanc itaque prophetæ David vocem gratiarum actione plenam, opportune item cæcūs ille a nativitate, visa recipio, magna et ipse voce dicet: «Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.» Probe nostis omnes, quod hic quoque et a parentibus rejectus fuerit, et a Deo non fuerit derelictus. Sed ut debitum persolvamus, paululumque recreemur, ut rursus nobis debita concrederant: age, ad cæcum a nativitate opportune accedamus. Audisti, dilecte, (Dominica [71]) precedente Joannem evangelistam clamantem: «Et præteriens», inquit, «Jesus, vidit hominem cæcum a nativitate sedentem. Et interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Quibus Dominus: «Neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestetur opera Dei in illo. Haec cum dixisset Dominus, exspuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit super oculos cæci». Et misit eum ad Siloam: cumque abiisset, lavit: lotus vidit, visuque recepto creditit in eum qui misisset. Haec prudenter audi. Interrogabant Dominum discipuli dicentes: «Magister, quis peccavit, hic aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?» Aequa erat apostolorum interrogatio, ut inde liquet, quod ad Dominum Jesum, velut Deum, accesserint. Qui novit enim secreta hominum, nisi scrutator cordium? Quocirca nec Dominus interrogationem abiecit; sed statim respondit, eadem opera et apostolorum interrogationi faciens satis, et deitatis sue fidem confirmans. Respondens enim Jesus dixit: «Neque hic peccavit, neque parentes ejus: sed ut manifestetur opera Dei in illo; id est: istibac ejus cæcitas, non est peccatorum pœna, sed natura defectus. Sicut euim planta, antequam e terra pulularet, in radice plerunque et ambienti aeris affectione damnum accipit; ita et hic a nativitate cæcus, vitium ejusmodi in utero contraxit; sive quod maternus sinus baud recte compositus esset, sive quod paternum semen emissum, vitiosum esset. Qui porro errantem naturam potest corrigeri, nihil sane aliud quam naturarum creator comprehendetur. Quare hæc Dominus pronuntiavit: «Neque hic peccavit, ne-

⁶⁹⁾ Ila Reg. 2. Editi vero, προσῆσαν. Infra Reg. 2, ἀριστον πρ ἐπερώτησιν. Ibid. Reg. 1, 2, quos sequimur, παραντά. Editi, παρ αὐτῆν.

⁽⁷⁰⁾ Ila Reg. 2. Editi autem, Ἀποκριθεὶς δέ,

⁽⁷¹⁾ Sic Holsteinius.

que parentes ejus, sed ut manifestetur opera Dei in illo. » Hisqua prolati, confessim ipso opere, sese ostendit esse naturarum creatorem, ac de se ipso dixisse : « ut manifestetur opera Dei in illo ; id est, ut per illum exploratum sit me, non merum hominem, sed Deum fortē esse. Poterat enim Dominus solo verbo cæcum curare, qui verbo cælos firmaverat, juxta divinum illud dictum : « Verbo Domini cœli firmati sunt » ; poterat itaque verbo bunc a nativitate cæcum curare. Id tamen minime facit, sed luto oculos ungit illius ; ut palam faceret omnibus, esse se illum Adami filium, qui simile simili resarciret. Non innovat curationis seriem, ne miraculum dissiparet : lutum luto inungit : ac simile simili resarcit. Posset autem quis dicere, ideo Dominum cœci oculos inunxiisse luto, ut palam omnibus faceret, se ipsum esse qui Adamum ex luto efformasset. καὶ οὗτος ἐστιν δὲ καὶ τὸν Ἀδὰμ κορυλατῆσεν.

368. 5. Quid porro cause est quod eum miserit in Siloam ? An etiam Adamum in Siloam demisi ? Attente audi. Quando Adamum Dominus ex luto formabat, repugnantium Iudeorum aderat nemo : cum nemo itaque adesset qui contradiceret, minore apparatu rationabili hanc statuam perfecit. Nunc vero cum multi contradicant, longa circuitione uititur, ut potestatem affirmet suam ; ut vel invitatos contradicentes ad miraculi assensum pertraheret. Hujus rei gratia luto inunctum illum misit in Siloam, ut sese ablueret : nou quod Siloa egeret, Siloa Dominus ; sed ut currente cœco, qui viderent sequerentur, esetque qui non videbat, videntium dux : ipsi autem qui accurrisserint, testes forent miraculi. Nam, cum illud Dominus faceret, mitterebat hominem in Siloam, accurrebant ingentes turbæ, miraculo testimonium perhibentes. Sed adhuc susurrabant Pharisæi, curiose rem investigantes, ac phantasiam esse miraculum illud exclamabant. Quid facturi erant, nisi longiore circuitu miraculum designasset ? Quod si alia ratione volueris Siloam in figuram accipere piscinas baptismatis, nequaquam a vero aberraveris, quandoquidem in illa universi ignorantie tenebris lavantur, lumenque pise religionis accipiunt.

6. Quod autem post tantam miraculi moram Iudeorum plerique miraculo contradixerint, id audisti ex evangelista verbis : « Itaque vicini, et qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant : Nonne hic est qui mendicabat, cæsus a nativitate ? Alii dicebant, Quia hic est : alii autem : Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero qui visum receperat, dicebat : Quia ego sum , quem

λέγων » . Οὔτε οὗτος ἤμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἡ φανερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ . » Καὶ τινά εἰπον εὐθέως δὲ τοῦ ἔργου γνωρίζει, ὅτι αὐτὸς ἐστιν ὁ τῶν φύσεων δημιουργός, καὶ ὅτι περὶ αὐτοῦ ἐλεγεν· « Ἰνα φανερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ » . τοιστάσιν, ἵνα γνωρισθῶ δὲ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ εἰπει λιτὸς ἀνθρώπος, ἀλλὰ Θεὸς χραταιός. Ἡδύνατο γάρ δὲ Κύριος τὸ φέρματι μόνῳ τὸν τυφλὸν ἱσασθαι, δὲ ἀγρύ τοὺς οὐρανοὺς στερεώσας, κατὰ τὸ φάσκον θεοῦ ἥρτον : « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἀπέριθμοις » . τὸ δύνατον οὖν λόγῳ καὶ τούτον τὸν ἐγενῆταις τυφλὸν θεραπεύσαι. Ἀλλ᾽ οὐ ποτὲ τούτῳ, πηλὸν δὲ ἐπιχρέει τοῖς ὄφεις ἀρθαμοῖς ; (72) αὐτοῦ, ἵνα πᾶσι φανερὸν καταστῆσῃ, ἔτι αὐτὸς ἑστὼν δὲ καὶ τοῦ Ἀδὰμ κεραυνεύς, καὶ διὰ τοῦ ὅμοιον τὸ δύμον ἀποληπτῶν (73). Οὐ ξενίζει τὴν περιοδίαν, ἵνα μὴ διασκιδῶσῃ τὴν θεωρατουργίαν πηλὸν ἐπὶ πηλὸν ἐπιχρέει, διὰ τοῦ ὅμοιον τὸ δύμον ἀπαλληρῶν. « Εστι δὲ πάντας εἰπεῖν τινα, δὲ αὐτὸς ἐστιν δὲ καὶ τὸν Ἀδὰμ κορυλατῆσεν.

5. Τίνος δὲ ἐνεκεν ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλαῦμ ; Μή καὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸν Σιλαῦμ ἔχασσεν ; « Ακούει συνετῶς. » Οτε τὸν Ἀδὰμ δὲ Κύριος ἐπηρέπλασε (74), τότε οὐδεὶς τῶν ἀντιλεγοντων τὸν Ιουδαιὸν παρῆν· ἐπει οὖν οὐδεὶς ἦν ἀντιλέπων, τότε μὲν δὲ Κύριος εὐσυντακτικότερον τὸν λογικὸν ἀνδράντα κατατκευάσει· νυν δὲ ἡς ποιῶν δυντον τῶν ἀντιλεγόντων, πλατύνει τὴν περιοδίαν, ἵνα κρατήσῃ τὴν ἔξουσίαν, δηλας καὶ ἄκοντας τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπινείσται τῷ θεώματι παρασκευάζῃ. Τούτου οὖν χάριν ἀπέστειλε τὸν πηλοφέρον εἰς τὸν Σιλαῦμ νίψασθαι, οὐχ διὰ τοῦ Σιλαῦμ ἔχομεν δὲ τοῦ Σιλαῦμ δεσπότης· δὲ διατάσσει τοῦ τυφλοῦ τρέχοντος, οἱ βλέποντες ἀκολουθήσασι καὶ γενήσασι δὲ μὴ βλέποντων τὸν βλεπόντων δόρρον· αὐτὸς δὲ οἱ καταδραμόντες μάρτυρες γενήσωνται τῷ θεώματος. « Οταν γάρ καὶ τούτο ἐποίησεν δὲ Κύριος, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλαῦμ, διπειρα πειθῇ κατέβαρμον μαρτυροῦντα τῷ θεώματι. Καὶ έτι ἐνήσουν οἱ τῶν Φαρισαίων πάλες πολυτραγμούντες, καὶ φαντασιῶν τὴν θεωρατουργίαν βούντες. Τι ἐμπέλλοντες, εἰ μὴ ἐπάλτυνε τὴν θεωρατουργίαν ; « Αλλως δὲ πάλιν, εἰ βουλήθης τὸν Σιλαῦμ εἰς τύπον λαβεῖν τῆς τοῦ βαπτισμάτος κολυμβήθας, οὐκ δὲ ἀμάρτιος· ἐπισθὶ δὲ ἀκείνῃ πάντες ἀπονίπτονται τὸ σχότον τῆς ἀγνοίας, καὶ λαμβάνουσι τὸ φῶς τῆς εὐσεβείας.

6. Καὶ δει μετά τὴν τοσαύτην τοῦ θεώματος πλατύτητα οἱ πλεῖστοι τῶν Ιουδαιῶν ἀντιλέγον τῷ θεώματι, ἤκουες τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος · « Οἱ δὲ γείτονες, καὶ οἱ ἰδόντες αὐτὸν πρὶν τούτου, οἵ προσαπτές ἦν, ἐλεγον· Ούχ οὗτος ἐστιν δὲ προταῖτων, δὲ ἐγενῆταις τυφλός ; Άλλοι ἐλεγον· Οὐτός ἐστιν. Ἐπεροὶ δὲ θεοῦ· Οὐκέτιν ουτος, ἀλλ᾽ δύμοις αὐτῷ ἐστιν. Οἱ δὲ ἀναβλέψας ἐλεγεν· Οὕτιν εἰμι, δὲ λέγετε. »

** Psal. xxxiii, 6.

(72) Reg. 2, ἐπέγρισαν τοὺς δρόμαλούς.

(73) Ita Reg. 2. Editi vero, δεξ τοῦ τὸ δύμοιο ἀνε-

πλήρους.

(74) Ita Reg. 2. Editi vero, ἐπηρεολάσθη.

Ελεῖς τύφλωσιν ἀναβλέψεως πρόσενον; Οὐ τυφλὸς ἡ φύσις τῶν τυφλώσαν τῇ κακῇ. Καὶ γάρ ἡ κακὴ τυφλή (75). Διὸ καὶ Ἰουδαῖον παιδεῖς ἀπὸ κακῆς ἐπήχουν τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν, λέγοντες πρὸς αὐτὸν· Λέγε ήμεν, ἀνθρώπε, τίνος χάριν συγχρότες ἡμῖν τὸν οὐλὸν τοῦ τάκτονος, καὶ ὡς θεοὺς αὐτὸν θελεῖς διαφριμίζεσθαί; Οὐκ εἰ σὺ δὲ ἐκ γενετῆς τυφλός· γνωρίζομεν ἡμεῖς ἔχειν· πολλοῖσιν αὐτῷ τὰ πρᾶγματα τῆς κρείτους ἔχοντες. Πλούτος οὖν θρησκείας εἰναι· καὶ λέγεις, διτὶς Αὐτὸν ἀνέψει μου τοὺς ὄφελα μους; Εἰ χρημάτων δέηται, καὶ τούτον χάριν ψευδολογεῖς, δοσον βούλεις κομίζουσι (76)· μόνον τῆς διάλειτας μὴ ἀπέχου. Πάντας οὖν ἐποιουν, ἵνα πως διασκεδάσσω τὸ βούβαλο. Οὐ δὲ ἀναβλέψεως πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας Ἰουδαίους ἔφασι· Τί μοι συκοφαντεῖτε; Τί μοι τὸ ψυχικὸν βλέμμα τυφλῶσαι προσπεισθεῖς; Ἀνέλειψα, οὐ τυφλῶμαι· μάτην μοι κονιορτὸν βλασφημίας προσφίτετε (77). Ἀλλος ἐπιλαθρωπίσαστο, καὶ οὐμεῖς ἀντιβάλλεται. Οὐ προσκυνεῖτε, διὰλλοι λιοδορεῖτε. Καλῶς δὲ αὐτὸν οὐλὸν τοῦ τάκτονος προσαγορεύετε· μετατιμάσας δὲ τὸν ἐμὸν ὄφελα μονὸν τὰς θυρίδας. Μικρὸν μοι συγχωρίσατε, εἰ μετ' ἀλλογενούσιν διαλέγομαι. Συγχωρίσατε μοι πρῶτον κατανοῦσαι τοῦ οὐρανοῦ τὸ κάλλος, τοῦ ἥλιου τὸ κάλλον, τῆς σελήνης τὸ φάσος, τῆς ἡμέρας τὸν δρόνον, τῆς νυκτὸς τὸ μέτρον, τῶν ἀστέρων τὴν χορείαν, τῶν νεφῶν τὴν διάρροην, τῆς γῆς τὴν εδέντητα, τῆς θαλάσσης τὸ κύτος, τῶν πλοίων τὴν ἀτρεβον (78) διάβασιν, τῶν ἀνωμάλων τὴν περισκήνην, τῶν ὅρεών τὰ κυρτώματα, τῶν ποταμῶν τὰ βένηματα, τῶν πηγῶν τὰ νάματα, τῶν φρεάτων τὰ ἀντέμηματα, τῶν κτηνῶν τὰ σκητήματα, τῶν θηρίων τὰ ποικίλματα, τῶν ὄρνιν τὰ σχιζόπεπτα, τῶν ἰχνῶν τὰ ιδώματα, τῶν δένδρων τὰ ὄφελάτα, τῶν καρπῶν τὰ γλυκάσματα. Συγχωρίσατε μοι πρῶτον ταῦτα καὶ παρατήσατε τούτους θεάσασθαι, καὶ εἰδούσας ὡντας ὑμένι διαλέγομαι, πῶς ἀνέβλεψα. Πάλαι μὲν ἐγεννήθην, νυνὶ δὲ πρῶτον εἰσῆλθον εἰς τὸν κασσόν τῷ μέρει τῆς ὁψεως. Ἡκούσα τοῦ προφήτου βοῶντος· Ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς πιστοπάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιοργὸς αὐτὸν θεωρεῖται. Ἐγὼ ἐκ τῶν κτιστῶν οὐμεῖς ἐκ τῶν ἐμῶν ὄφελα μονὸν ἀναλόγως τὸν δημιουργὸν θεωρήσατε. Τί μοι χρημάτων περιουσίαν ἐπαγγέλλεσθε; Οὐ πιπράσκω τὸ δύορον, οὐ καπηλεύω τῶν ἐμῶν ὄφελα μονὸν τὴν ἀνδειαῖν. Ἀμείνων εὐγνωμόνων προσατεῖν, η κακορρόπως πλουτεῖν. Τὰ λοιπὰν οὐκέτι προσατεῖν. Εἴλον γάρ τὸν παράπονά μοι πρὸς ἔργασιν λύχνων τοῦ σώματος. Οὐκέτι δὲν προσατεῖν. ἀλλὰ γεωργῶσύκεται γάρ τοι αἰτῶ, ἀλλὰ μισθῶσά πατεῖν· οὐκέτι φέρειν τὴν γῆν φηλαχτῶ, ἀλλὰ τὴν ἀμπελὸν δρεπανύκα κλαδεύω· οὐκέτι ἀργύρια συνάγω, ἀλλὰ δρέματα θερίζω· οὐκέτι τὴν πτέρων περιστέγω, ἀλλὰ δμάζων ἔλκω· οὐκέτι στέρων κλάσματα λαριζών, ἀλλὰ σίτον κομίζω· οὐκέτι στένων βοῶ· Αἴστε τῷ τὸ φῶς μὴ ἔχοντι, ἀλλὰ

A dicitur ⁷⁵. » Vides' cætitatem restituti visus con- ciliatricem? Cæsus visum recepit, et qui videbant, malitia sua excæstæ sunt. Semper enim cæsa est malitia. Quare Judæi malitia ducti caci nati au- ribus personabant his verbis: Dic nobis, o homo, quare jactitas nobis fabri filium illum, eumque ut Deum vis proclamare? Nequaquam tu es ille cæsus a nativitate; novimus illum, ac sepius numero ipsi necessaria suppeditavimus. Quare tu jactitas ac di- cis: Ipse aperuit meos oculos? Si pecunia eges, ejusque causa mentiris, quantum volueris accipe: solum ne a veritate recedas. Nihil itaque nou agebant miraculum ut dissiperent. Qui autem visum recuperat, contradicentibus Judæis reponit: Eur me calumniamini? Cur visum animas meæ exæscere studetis? Visum recepi, non cæctio. Frustra me blasphemis pulvere conspergitis. Alius me beneficio afficit, et vos repugnatis. Non adoratis, sed probris insectamini. Probe autem fabri filium vocatis illum; nam oculorum meorum fene- stras commutavit. Veniam mihi præbetote si non nisi paulo post vobiscum colloquar. Sinite ma- primum considerare cœli pulchritudinem, solis orbem, lunæ fulgorem, diei terminum, noctis mensuram, stellarn chorem, nubium decursum, terra planitiem, maris latitudinem, navium transi- tum nullo vestigio relicto, convallium ambitum, montium rotunditatem, fluviorum alveos, fontium scaturientes, pateorum haustus, pecudum saltus, ferarum varietates, avium multitudines alas, piscium proprietates, arborum proceritatem, fructuum suavitatem. Sinite me hæc primum et hi- siuilia contemplari, atque exinde narrabo qua ratione visum recepi. Jam olim natus sum, sed quod visum spectat modo primum ingressus sum in mundum. Audivi prophetam clamantem: « A magnitudine et specie creaturarum, quadam ratione creator eorum conspicitur ⁷⁶. » Ex creaturis ego, vos ex **369** meis oculis quadam proportione ac ratione creatorem contemplamini. Quid mihi pecuniarum vim policemini? Nequaquam donum vendo, visum oculis datum meis non caponor. At præstat cum grato animo mendicare, quam sceleribus ditescere. Non ulterius mendicabo; nactus sum enim qui mihi ad laborem lucernam corporis accenderet. Non ulterius mendicabo, sed agros colam. Non amplius gratis petam, sed mercede repetam. Non amplius baculo terram tentabo, sed vineam falcula putabo. Non ulterius num- mulos cogam, sed manipulos colligam. Non ultra peram constringam, sed currum traham. Non ultra frusta panis accipiam, sed frumentum de- feram. Non amplius cum gemitu exclamabo: Date ei qui lumine non fruuntur; sed magna ve-

⁷⁵ Joan. ix, 8, 9. ⁷⁶ Sap. xiiii, 5.

(75) Reg. 2, τυφλος.

(76) Reg. 4, 2, κομίζουσα χρῆμα.

(77) Reg. 2, προσατεῖτετε.

(78) Ita Reg. 1, 2. Editi vero, ἀτρεβῆ. Μοκ ίδειν miss. κυρτώματα. Editi. κυρτήματα.

clamabo : « Dominus illuminatio mea et salus mea, A μεγαλοφύνων κράω » Κύριος φωτισμός μου καὶ quem timebo τοῦ;

7. His auditis contradicentes Judaei, ut vident illum non modo sanatum esse, sed miraculum quoque defendere, accedunt iterum sciscitantes : Quomodo visum accepisti ? Quid fecit tibi homo ille, quod tam firmiter eam rem asseris ? Tum is qui visum receperat ad excæstos illos : Quomodo visum accepisti ? Deone dicitis, quomodo illud consequenter ad naturæ ordinem factum est ? Si quæritis, quomodo; vicissim vos ego interrogabo : Quomodo in vinum aquam commutavit ? An naturæ ordinem, aut miraculum ut exhiberet ? Quomodo Lazarum ex sepolcro evocavit ? naturali an diuino modo ? Quomodo leprosum morbo liberavit ? circuitione quadam, an voluntate ? Quomodo sanguinis fluxu laborantem mulierem, quæ sanguinis profluvio quasi naufragium fecerat, ex ea tempestate eripiuit ? Perquidemone morbi rationem, an prospecta ejus fide ? Tum contradicentes illi Judæi, ut viderint eum in proposito perseverantem, acriter comprehensum vi pertrahunt ad Pharisæum tribunal, dicebantque illi : Jaus carnes lancinari tuas curabimus, ut servi, non doctoris, munus exsequare. Non taces, sed concionem habes, atque ut Deum illum vis proclamare filium Josephi ? Casu quodam visum accepisti, effusisque nobis te a nativitate cœcum esse, atque adducis nobis istum fabri filium ? Non taces : sed magna voce clammas ? Qui porro visum receperat reponit ad contradicentes : Si me clamare non vulpis, quid tam frequenter sciscitamini ? Vosmetipsos diffamatis et mibi culpam ascribitis. Si, ut dicitis, casu quodam visum accepisti, cur parentes meos accivisisti ? Frustra turhas datis : non potestis obtegere miraculum : etsi siluerim ego, clamant oculi mei. Homo quidam Jesus nomine, cuius nomen est curatio, lute unxit oculos meos, et dixit mihi : « Vade, lava in piscina Siloam ». Abiensque lavi, lotus lutum deposui, sed visum recepi.

8. His auditis Pharisæici judices, ingentique coacta turba : Sabbatum enim erat, cum hoc miraculum fecit Jesus ; interrogabant eum eadem quæ Judæi dicentes : Nosti, o homo, quo astes in loco, et indeprecabile hoc tribunal esse, neque fraudem hic unquam latere posse. Dic ab his omni accurate : Quomodo visum accepisti ? Quid tibi fecit homo ille quem dicas ? Tum ille qui visum accepert ad Pharisæicum tribunal respondit : Quomodo visum receperim, rursus curiose inquiritis ? Rursus ut reum me examinatis, dicentes : Quomodo visum accepisti ? si dicam vobis, iterum tumultum excitabitis. Dicam vobis quoniam visum accepert. Causam quidem curationis dicam, sed potestatem edendi miracula dicere nequo : « Quis enim

εἴδον αὐτὸν μὴ μόνον λαβέσται, ἀλλὰ καὶ συνηγοροῦντα τῷ θαύματι, προσήσαντι εἰς ἐπερωτῶντας αὐτὸν · Πώς ἀνέβιεψας ; Τί σοι ἐποίησαν ἑκεῖνος ὁ διάθρωτος, διτε ἐπιμένεις τῷ πράγματι ; Οὐ δὲ ἀναβίεψας πρὸς τὸν τυφλωθέντας ἔφη · Πώς ἀνέβιεψα ; Επὶ Θεοῦ λέγεται, πᾶς τῆς φύσις ἀκολουθος γίνεται ; Εἰ τὸ πῶς ἐρωτᾶτε, ἀντερωτήσων ὑμᾶς κακῶν · Πώς τὸ οὖν εἰς οἶνον μετέβαλεν, ἀκολουθιανῇ θευματουργίᾳ μηνύσας ; Πώς τὸν Δάζαρον ἐκ τοῦ τάφου ἐκάλεσεν, φωτικῶς ή θεοπρεπῶς ; Πώς τὸν λεπρὸν τοῦ πάθους ἀπέλυσεν, περιδεύσας, ή θελήσας ; Πώς τὴν αἱμορρόωσαν γυναικα, ναυαγούσαν ἐκ τῆς τῶν αἱμάτων ψορᾶς, τὸν κλύδωνας δέσσας ; Τὸ πάθος ἐρευνήσας, ή τὴν πίστιν κατανοήσας ; Οἱ δὲ ἀντιλέγοντες Ἰουδαῖοι, ὡς εἰδον αὐτὸν ἐπιμένοντα, δρυμύτερον κατεσχημάτες, εἰλοκνοὶ αὐτὸν μετὰ βίας ἐπὶ τὸ Φαρισαϊκὸν κριτήριον, λέγοντες πρὸς αὐτὸν · Νῦν σου τὰς σάρκας κατασταθῆναι παρασκευασμένην, ἵνα δουλειαν, καὶ μὴ διδασκαλίαν μετέργη. Οὐ σωπᾶς, ἀλλὰ δημηγορεῖς, καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν θελεῖς φημίζεσθαι (79), ἐκεῖνον τὸν οὐδὲν τοῦ Ἱωσῆ ; Απὸ συμβεβηκότος τινὸς ἀνέβιεψας, καὶ προστρέψας ἡμῖν, ὡς ἐκ γενετῆς τυχόδε τελέθης, καὶ ἐπάγεις ἡμῖν ἐκεῖνον τὸν τείτονος οὐλόν · Οὐ σωπᾶς, ἀλλὰ μεγάλα φοβᾶς ; Οὐ δὲ ἀναβίεψας πρὸς τὸν ἀντιλέγοντας ἐλεγεν · Εἰ οὐ θελεῖς με βοῦν, τι ἐπερωτᾶτε με συχνῶς ; Υμεῖς ξανθοῖς θυριλλεῖτε, καμόι τὸ ἔγκλημα προσάπτετε. Οὐ φατε, εἰ ἐκ συμβεβηκότος τινὸς ἀνέβιεψα, τι μου τοὺς γονεῖς παρεστήσατε ; Μάτιον θυριεῖσθε· οὐ δύνασθε κρύψαι τὸ θαύμα· καὶ γάρ ἐγὼ σωτῆρας, οἱ δρῦθροι μου βοῶσιν. Ἀνθρωπός τις λεγόμενος Ἰησοῦς, οὐ καὶ τὸ δνομεῖται λαοῖς, πηλὸς ἐπέχριστος μου τοῖς δρῦθροις, καὶ εἶπε μοι · Υπαγεινάθει εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάτου. • Καὶ ἀπέλιθον ἐντάχητην (80) νιγμάμενον, τὸν μὲν πηλὸν ἀπεθέμην, τὸ δὲ φῶς ἐδεξάμην.

8. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαϊκοὶ κριταὶ, καὶ πλήθους ἀπέτελον συναθροίζομένων· σάδεσσον γάρ ἦν, διτε τὸ θαύμα τούτο πεποιηθὲν ὁ Ἰησοῦς· ἐπερώτων αὐτὸν τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις λέγοντας Οἴδας, ἀνθρωπος ποιεῖ τόπῳ παρέστηκε, καὶ ἐπὶ δουσχώρων τὸ παρόν κριτήριον τυγχάνει, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα πλάνη (81) διαλαθεῖν ποτε. Λέγει ἡμῖν μετὰ πάσης ἀκριβεῖας · Πώς ἀνέβιεψας ; Τί σοι ἐποίησαν ἑκεῖνος ὁ διάθρωτος, διτε λέγεις ; Οὐ δὲ, ἀναβίεψας πρὸς τὸ Φαρισαϊκὸν κριτήριον, ἀπεκρίνατο · Πώς ἀνέβιεψα, πάλιν περιργάζεσθε ; πάλιν ὡς κατάδικον εύθυνετε, λέγοντες μοι · Πώς ἀνέβιεψας ; Εὖν ὑμῖν εἶτο, πάλιν θυριεῖσθε. Τὸ πῶς ἀνέβιεψα, ἐγὼ ὑμεῖν εἴρω. Τὴν μὲν αἰτίαν τῆς περιοδίας λέγω, τὴν δὲ ἑξουσιαν τῆς θυματουργίας, οὐκ ἔχω λέγειν · Τίς γάρ ἔγνω τοὺς

⁷⁹ Psal. xxvi, 4. ⁸⁰ Joan. ix, 11.

(79) Sic Reg. 2. Editi vero, φημίζεσθαι.

(80) Ila Reg. 1. 2. Editi vero, νιγμάμενον.

(81) Reg. 1, πλάνην. Reg. 2, πλάνη.

Κυρίου; ἡ τις ξύμβουλος αὐτοῦ ἔγένετο; ἡ τις πρόσωπος ἀντίτιμος, καὶ οὐκ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; » Εἰ θέλετε μαθεῖν τὴν περιοδίαν, αὐτὴν ἔστιν, ἣν τῇ προφέτῃν « Πήδην ἐποίησε, καὶ ἐπέχριστο μου τοὺς ὄφθαλμούς» καὶ εἶπε μοι: «Τηγάε νίκης εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σαλωμά. Ἀπῆδον δὲ, καὶ ἐνεψάμνη, καὶ εὐθέως ἀνέβιεψε»· οὐ τοῦ ὄντος ἀνεργήσαντος, ἀλλὰ τοῦ πτύσματος παραδοξοποιήσαντος (82). Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι κρίται, ὡς εἰδούς αὐτὸν εἶναι ἐπιμένοντα τοῖς αὐτοῖς, τούτον ἀπωσάμενον, τοὺς γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος ἐπώνυμον, καὶ ἐπινθάνεντο πεπονταί αὐτῶν λέγοντες· «Εἰπατε ἡμῖν· οὗτος ἔστιν ὁ Υἱὸς ὑμῶν, δὲ λέγεται, διὰ τυφλὸς ἐγεννήθη; Πλέον· οὐν δέ φρεσι βλέπεται; » Οἱ δὲ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος ἀνταποκριθέντες πρὸς τοὺς ἐπερωτώντας, εἶπον τὰ τῆς μακαρίας Σωτάρνης· Στένα ἡμῖν πάντοθεν. Ἐντοντομένης δὲ Υἱὸς ἡμῶν ἔστιν, οὐκ ἐκρεύδημεν τὰς χεῖρας ὑμῶν· τούτῳ γάρ ἐπηγγείλασθε· ἐλάνδε εἴπωμεν, διὰ οὐκ ἔστιν οὐδὲ ἡμῶν, αἰωνίαν κελαστὸν ὑποστησόμενα· τοῦτο γάρ ἀπόκειται τοῖς τὴν ἀλήθειαν κρύπτουσι. Διδο, τὴν αἰωνίαν μᾶλλον κόλασιν περιτιμήσαντες, τοσούτον ἐρωτῶμεν, δοσον καὶ ἐν τοῖς παρούσι ζημίαν οὐχ ὑπομεῖναμεν· «Οὗτος δὲ παῖς, ὁ δρυγοτέρες, διὰ μὲν οὐδὲ ἡμῶν ἔστιν, τομεν, καὶ διὰ τυφλὸς ἐγεννήθη οὐκ ἀγνοούμεν· ἐδὲ πάς ἀνέβλεψεν, οὐκ οὐδὲμεν· ἡ τις ἡνοικεὶν αὐτοῦ τοῖς ὄφθαλμοῖς, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν. Ἡλείαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε, αὐτὸς λαλήσει περὶ ἑαυτοῦ. »

9. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, καὶ σφόδρα διαπορούμενοι· ἐπέφερεν γάρ αὐτοῖς οὐ τὴν τυχόνταν αἰσχύνην τὸ ὅμως ὄμολογεσθαι, οὐδὲ αὐτῶν ἔστι, καὶ διὰ τυφλὸς ἐγεννήθη· ὡς οὖν εἰδοί οἱ Φαρισαῖοι κρίται ἐπιμένοντας τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ, καὶ λέγοντας, διὰ Οὗτος δὲ οὐδὲ ἡμῶν ἔστι, καὶ διὰ τυφλὸς ἐγεννήθη, ἐπὶ τούτῳ δακνόμενοι, ἐπειδὴ ὑμολογεῖσθαι ἡ ἀλήθεια, τινὰς τὸν ἀπτατώνων ἐκ τῶν διποιῶν ἀπόστειλαν πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ, περιχούντας αὐτὸν τὰς ἀκοὰς, καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ λέγοντας· «Ἄργεσσον τὸ τέκνον ὑμῶν, καὶ μὴ ὄμολογήσοτε, διὰ τυφλὸς ἐγεννήθη, διὰς ἔξητε τοὺς δρυγοτάς φίλους, καὶ πολλῶν δωρεῶν ἀξιωθῆσεσθε. Οἱ δὲ γονεῖς εοῦ ἀναβλέψαντος, δοσα τοις γονεσι, δακρύνοντες ἀπεκρινόντο πρὸς τοὺς τὰ μάταια συμβούλουσαντας· Τι λέγετε, ὁ ἀνθρώποι; Τι ἡμᾶς ὑποτύρετε; ἀρνησόμενα τὸ ίδιον ἡμῶν τέκνον; Θηρίων ἡμᾶς ὑμοτέρους δέλετε εἰναι. Δράκουν τὰ ίδια τέκνα περιπτύσσεται, καὶ ἡμεῖς τὸ ίδιον τέκνον ἀρνησόμεθα; μή γάρ τηπεθήσοτε τοῖς γονεῖσι ποτε· ἀλλὰ καὶ τυφλὸς δὲ διέτρεψεν τὴν ἡμέας, καὶ ἀναβλέψας πολλῷ μᾶλλον γυροχορηφεῖται ἡμέας. Ἀρκεσίων οὖν ὑμῖν· ἔστω, διὰ οὐθὲλον δὲ ὑμᾶς ἀκρότετον τὸν περιοδέσαντα τὸ ἡμέτερον τέκνον, οὔτε εἰπεῖν μετὰ παρῆσσας, τις ἔστων οὗτος. »Ἔστι δὲ εἰπεῖν τινα πάντας· Καὶ πόθεν ἡμῖν ἡ γνῶσις, διὰ δὲ τὸν Φαρισαῖον φίλον ἐκρύψαν οἱ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος τὸν ἀκρότετον τὸν Χριστὸν

A cogavit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi et non retribuerat ei? Si discere vultis curationis seriem, ea est quam modo dixi: «Lutum fecit, et unxit oculos meos; et dixit mihi: Vade ad 370 natatoria Siloæ et lava: alii autem et lavi, et continuo visum recepi», non aqua vi, sed sputu miraculo. Haec cum audissent Pharisæi iudices, ut viderunt eum adhuc in dictis suis perseverantem, abjecto illo, parentes ejus cui visus reddidius fuerat advarcarunt, et percontabantur ex iis: «Dicite nobis: hiccine filius vester est, quem vos dicitis, quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt?» Parentes porro ejus qui visum receperat, sciscitantes respondentes, verbis usi sunt beata Susanna¹⁶: «Augustis nobis undique; si dixerimus: filius noster est, non effigiemus manus vestras; id jam enim comminasti estis; sin dixerimus, non est filius noster, ponam luemus, eternam, que veritatem occultantibus reposita est. Quare ponam cum proptemus eternam, tantum respondebimus, quantum satatis erit ut impræsentiarum ponam effugiamus: «Scimus, o principes, quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est non ignoramus; quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate, scilicet habet, ipse de se loquatur¹⁷.»

9. Iliis Pharisæi auditis, ac mukum anxiū: haud modicum enim illis pudorem atulerat, quod vel confessi essent, ipsum filium esse suum, atque cæcum natum fuisse: cum viderent itaque Pharisæi iudices perseverare cœci parentes, ac dicere, Filius noster est, ac cæcus natus: eo discerniati quod veritas in confessu esset, impostores quosdam clientes suos miserunt ad parentes cœci, qui eorum auribus insusurrarent, atque clam dicerent: Abnegate filium vestrum, nec fateamini cæcum esse natum, ut vobis principes simi amici; atque multis donemini muneribus. Parentes autem ejus qui visum receperat, utpote parentes, cum lacrymis responderunt vanis illis consiliatoribus: Quid dicatis, o homines? Quid nos subornatis? propriumne filium abnegabimur? Feris nos crudeliores esse vultis. Draco proleni suam complectitur, mosque proprium negabimus filiem? Nunquam parentibus immorigerus fuit; sed cæcus cum esset nos aluit; postquam visumcepit, multo magis senectutem fovebit nostram. Satin itaque sit vobis, quod vestrum gratia nolimus eum prædicare qui filium nostrum curavit, neque cum fiducia dicere, quisnam ille sit. Erit fortasse quispiam qui dicat: Unde nobis liquet, metu Pharisæorum parentes ejus qui visum receperat, non ausos fuisse coram omnibus Dominum Christum prædicare? Unde hoc con-

¹⁶ Rom. xi, 34, 35. ¹⁷ Joan. ix, 41. ¹⁸ ibid. 19. ¹⁹ Dan. xii, 22. ²⁰ Joan. ix, 20, 21.

(82) Reg. 2, παραδέσιος ποιήσαντος.

probetur, evangelista ipse Joannes memoravit his A veribus : « Hæc autem dixerunt parentes ejus qui visum receperat, quoniam timebant Iudeos. Jam enim conspiraverant Iudei, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret ⁷⁸. » Vides Pharisaicam malitiam? Cum oportuisset eos Dominum confiteri, procidere coram ipso, atque adorare Creatorem, ac morbis remedium querere; non modo illi non confitebantur, sed eos qui conserterentur cedebant. Quomobrem sic eos condemnat Dominus : « Væ vobis, Scribi et Pharisei hypocrita, quia tollitis elavem regni celorum, et nec ipsis intratis, nec volentes sinitis intrare ⁷⁹. »

10. Quid ergo judices Pharisaici? Ut viderunt parentes ejus qui visum receperat, non ex sua respondere sententia; iis per aliam januam rejetis, atque iterum accito eorum filio qui visum receperat, non aderat enim filius, cum Pharisei parentes ejus interrogarent; coloratis verbis iterum interrogant hominem qui visum receperat, dicentes: *Vel modo vera confiteris, atque palam facis omnibus, te non esse illum a nativitate cæcum: modo præsens dicebas te iis esse parentibus, et ecce audivimus ab illis, te illorum non esse filium, nec habuisse se filium a nativitate cæcum.* **371** Quid tu ergo perseveras dicendo: *Hoc o quidam nomine Jesus luto unxit oculos meos, et lavi, et video?* His auditis ille qui visum receperat, compertaque eorum malitia, respondit illis: *Mirum si vere haec dicitis. Nunquid parentes proprium filium abnegare potuerunt: præsertim mater masculum, aut pater in nullo offensus? multum incredibile illud videtur, nec illud meæ possunt capere aures. Si tamen illud factum fuit, nihil mirum: id humana naturæ proprium est, quare veniam nerebuntur, quod ex metu id gerint. Vos Scribi, Deum abnegatis: atque ita vos geritis quasi nihil mali admitteretis. Quod vos adversus Deum admittitis, id parentes adversum me fecisse insimulatis? Nonne a multis iam temporibus de ipsis Dominis per Isaiam prophetam exclamavit dicens: « Filios genui et exaltavi; ipsi autem spreverunt me ⁸⁰? » Etsi vobis abnegatio sit familiaris, illud tamen facere non D sustinerem. Eum confiteor qui me curavit, agnoscó parentes meos: etiam si illi me abnegaverint, ne ita quidem angustior: novi, novi Davi-dem discrete exclamare: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assuipserit me ⁸¹. » Exasperati porro Pharisei dicebant: *Quid nisi, homo vanissime, tene Davidi confers?* Et fabri filium Dominum confiteris, qui non habet ubi caput reclinet? Concedatur te visum recepisse: Deum laudato. Quid huic gratias agis? Non est*

B ἐπὶ πάντων; Πόθεν οὖν τοις ἡμῖν ἡ ἀπόδεξις, αὐτὸς δὲ εὐαγγελιστὴ Ιωάννης ἀπειρημένευε, λέγων· « Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος, διτε ἐφοβούντο τοὺς Ιουδαίους. Ἡδη γάρ συνεπίθεντο οἱ Ιουδαῖοι, ἵνα, ἐάν τις αὐτὸν δημολογήσῃ Χριστὸν, ἀποτυπώσωτος γένηται. » Εἶδες Φαρισαῖτης πονηρίαν. Δέον αὐτοὺς δημολογεῖν τὸν Κύριον, προσπίπτειν τε, καὶ προσκυνεῖν τὸν Κτίστην, Εἰτε δὲ καὶ τὸν καθέν τῆς λέπτης ἐπιζητεῖν· ἔκεινοι δὲ οὐ μόνον οὐχ ὑμᾶς ἀλλὰ καὶ τοὺς δημολογοῦντας ἐμάστιζον. Διὸ καὶ δὲ Κύριος κατακρίνων αὐτοὺς ἔλεγεν· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, διτε ἔρατε τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ οὗτοι ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, οὔτε δὲ τοὺς βασιλεύμενους εἰσελθεῖν αυγχωρεῖτε. » **40.** Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι κρίται; Ήδη εἴδον την γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος μηδὲν πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀποκρινομένους, τούτους ἀπωτάξινοι δὲ ἔτερας Θύρας, καὶ ἐπειδέποτε προφορίσαντας τὸν ἀναβλέψαντα παῖδα· οὐδὲ ἡδη γάρ περὶ δὲ παῖς· οὔτε τὴν πεύσιν προσῆγον οἱ Φαρισαῖοι τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ πιθανολογοῦντες (83) ἐπιπρώτων τάδιν τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες αὐτῷ· « Καν νῦν δημολογεῖς τὴν ἀλτθεαν, καὶ πάλιν φανερὸν καθιστάς. Ετι οὐκ εἰ σὸν δὲ ἐκ γενετῆς τυφλός· Ἡδη γάρ περὶ δὲ παῖδες Ἕρης γονῶν ἔκεινων εἴναι· καὶ ίδον ἀκτηδεμούς παρ' αὐτῶν, διτε οὐκ εἰ αὐτὸν οὐδέ, οὐδὲ ἔσχον ἐκ γενετῆς τυφλὸν τέκνον. Πῶν οὖν σὸν ἀπετρίψει λέγων, διτε Ἀνθρώπος τις λεγόμενος Ἰησοῦς· ἐπέχρισε πτλὸν ἐπὶ (84) τοὺς ἄφθαρτούς μου, καὶ ἐνιψάμην, καὶ βλέπων; Ταῦτα ἀκούσας δὲ ἀναβλέψας, καὶ ἐπιγνοὺς αὐτῶν τὴν κακίαν, ἀναπεκρίνατο πρὸς αὐτοὺς λέγων· Θαυμάζω, εἰ διηγεύεται ταῦτα λέγοντες. Οἱ γονεῖς εἴχον ἀρνησασθαι τὸ ίδιον τέκνον, καὶ μάλιστα μῆτηρ ἀρέσσειν, ή πατέρω μὴ παροξυνθεῖς; σφρόδρα ἀπιστός μοι φανεται τὸ λέγομενον. καὶ τῶν ἔμων ἀκούων ἀπρόσδεκτον. Εἰ δὲ τοῦτο γέγονε, οὐδὲν θαυμαστόν· τούτο ίδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπάρχει. διὸ καὶ συγγράμμης ἀδικοθεούσαται, ὡς φόδιψ τοῦτο ποιήσαντες. Υμεῖς οἱ γραμματεῖς τὸν θεὸν ἀρνεῖσθε, καὶ οὐκ μηδὲν φαύλον πράττοντες διάκεισθε. Καὶ περὶ τῶν ἔμων γονῶν δὲ λόγος· δὲ δύμεις πρὸς τὸν θεὸν ποιεῖτε, τοῦτο τοὺς γονεῖς πρὸς ἡμὲν ποιεῖτε. Οὐχὶ περὶ ὑμῶν δὲ Κύριος ἔκραξεν ἐπὶ πολλῶν τῶν χρόνων διὸ τοῦ προσώπου Ἡσαΐου λέγων· « Υἱοὶ ἐγέννησα, καὶ οὐλωτοί δέ με ἰδεῖσθαν· » εἰ καὶ οὐλὸν φίλον τὸ ἀρνεῖσθαι, διὸ δύμεις ἐγὼ τοῦτο ποιεῖτε οὐκ ἀνέχομαι. « Οὐμολογῶ καὶ τὸν θεραπεύαντά με, γνωρίζω δὲ καὶ τοὺς γεννήσαντάς με· εἰ γάρ καὶ τρηνήσαντό με οἱ γονεῖς μου, καὶ οὐτως οὐ διστάζω. Ούδε, οὐδὲ οὐρῶς βοῶντα τὸν Δασίδ· « Ο πατέρω μοι καὶ η μῆτηρ μου ἔχατε πίπτον με, δὲ δὲ Κύριος προσελάβεσθε μου. » Οἱ δὲ Φαρισαῖοι δραμψυθέντες ἔλεγον αὐτῷ· Τί λέγεις, ματαύροφον, τῷ Δασίδ ἔσαντο συγχρίνεις; καὶ τὸν ιδίον τοῦ τέκτονος Κύριον δημολογεῖς, τὸν μὴ ἔχοντα

⁷⁸ Joan. ix, 22. ⁷⁹ Matth. xxiii, 15. ⁸⁰ Isa. 1, 2.

⁸¹ Psal. xxvi, 10.

(83) Reg. 1, πιθανολογοῦντες.

(84) Εἰτε deest in Reg. 1, 2.

ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει; Κείσθω, διτὶ ἀνέβλεψας· τὸν Θεὸν ὑγρολόγει. Εἰ τούτῳ εὐχαριστεῖς; Οὐκ εστίν οὗτος ἐκ τοῦ Θεοῦ· εἰ ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν Εἰουν τὸ αἰσθάτον. « Διὸς δέξαν τῷ Θεῷ· ἡμεῖς γάρ οἴδαμεν, οὐτὶ διὰ νόηρωπος οὗτος ἀμαρτωλὸς ἔστιν. »

11. « Οὐ δὲ ἀναβλέψας, ἀκούσας· διτὶ ἀμαρτωλὸν τὸν Κύριον λέγουσιν, τὴν φυγὴν εἰλιγγιάσας, καὶ τὰς ἀποκλεῖς· ἐπισχὼν, ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς Φαρισαοὺς λέγων· Τί! λέγετε; Ἀμαρτωλός ἔστιν, ὁ τῶν ἔμων ὄφρωλῶν φωτοδότης; Τί τῇ πικρὶ μέλι προσμηνύετε; Εν ταῦτῷ με καὶ δοξάζετε καὶ βλασφημεῖν πειραλεῖστε. Τὸ μὲν δοξάζειν καὶ βλασφημεῖν πειραλεῖστε. Τὸ μὲν δοξάζειν τὸν Θεόν, καλῶν, τὸ δὲ ἀμαρτωλὸν εἰπεῖν, ἐκοπισμένης διανολας τοτὶν ἀπηγέρημα. Εἰ ἀμαρτωλὸς ἔστιν, δεῖπετε μηδ ἀμαρτωλὸς ἔργασιν ἐν αὐτῷ, καὶ πειθώμει τῇ διδασκαλίᾳ ὑμῶν ἥνμεις ἔμφασιν ἐν αὐτῷ ἀμαρτωλὸς δεῖπεται, ἥ τὸν θελας ἐν αὐτῷ θωματουργίας ὑπάρχειν ἔχεγγια. Κατατείμπεται τὰ κατ' ἐμαυτὸν, καὶ λοιπὸν ἐκ τῶν διλων ποιοῦμεν τὴν ἐπεράτων». Ἀμαρτωλὸς ἔστιν, ὡς φατε; Οὐχί οὗτος ὃν υἱὸν τῆς γῆς ἐκκομβίζεται νεκρὸν λόγῳ ἀνέστησεν; Ἀμαρτωλὸς ἀνθρώπου, ἥ Θεοῦ Λόγου ἡν τὸ Ἑργόν; Οὐχὶ τῶν δέκα λεπρῶν ὁρή¹ ἐν τὴν καταστήσεισαν ὑπὸ τοῦ πάθους παρβαλαῖσαν δοξὴν ῥήματι ἐκκαθαρίσας, εἰς τὴν ἀνθρωπομορφὸν μοιοεδὴ μετατρέψας θέαν; Ἀμαρτωλὸς ἀνθρώπου, ἥ Θεοῦ Λόγου τὸ Ἑργόν; Οὐχὶ όλον τὸν λεγέωνος τῶν δαμόνων παρενοχλούμενον ἀνθρώπον, τὸν μήτε κρατηθῆναι δυνάμενον, μήτε οἰκον εἰσερχόμενον, ἀλλὰ τὸν τοὺς μημάσαν αὐλιζόμενον, βασιλιώς τῆς τυραννίδος ἀπέλυσεν (85); Ἀμαρτωλὸς ἀνθρώπου, ἥ Θεοῦ Λόγου τὸ Ἑργόν; Ἀγανούντερόν με τὸν δαιμόνιον θέλετε εἶναι; Οἱ γάρ δαιμονες, καὶ μαστιζόμενοι ὑπὸ αὐτοῦ, γίνονται αὐτὸν ἀποκαλοῦσσεν· κάγαν ὁ θεραπευθεὶς παρ' αὐτοῦ ἀμαρτωλὸν αὐτὸν προσφανῆσαν; « Ή; Θεὸς ἐργάζεται, καὶ ὡς ἀμαρτωλὸς φημίζεται; « Εἰ ἀμαρτωλός ἔστιν, οὐκ οἴδα· ἐν δὲ οἴδα, διτὶ τυφλὸς ὁν, δρπτε βλέπει. Τούτῳ δὲ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἀμαρτωλὸς τὸ Ἑργόν.

12. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, ὡς εἰδόν ἔστιν τοὺς ἐπιπολὸν τῆς αἰσχύνης ἐμπλέους, ἀπεκρίναντο πρὸς τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες· « Εδει μὲν σε ὡς κατόδικον μαστιγίθηνας, καὶ κατὰ τοὺς νόμους τιμωρήθηναι ἀλλὰ ἡνα μὴ παρὰ τὸν ματαστρόφρωνον ὡς βάστανον διατηθώμενον, συμπειριφρώμαθε σου τῇ ξεῖ· δεδὴ πρὸς τὴν ἐπεράτων ἀποκρίθητι τοι ποιητῶν ἐκείνος; πῶς ἀνέβλεψας; Λέγε, τὶ πέπονθας; « Οὐ δὲ ἀναβλέψας, ἐπιναρθῆσας, προσκόπετε γάρ τῇ ποτε, ἀνταπεκρίνετε λόγων· Πάλιν ἐρωτᾶτε με, πῶς ἀνέβλεψα; Καθ'² ἐκαπνὸν πράττετε, καὶ οὖν οἴσατε. « Ουστί θέλετε τὸ θάῦμα οἴσατε, τοσοῦτον πλειόνως αὐτὸν φαῖδρονται. Πάλιν ἐρωτᾶτε με, πῶς ἀνέβλεψα, ήδη τρίτον ὑμῖν εἰπον, καὶ οὐκ ἐπιστένετε μοι. « Τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; Μή καὶ ὑμεῖς θέλετε μαθητὴι αὐτοῦ γενέσθαι; » Οὐχὶ δεκά τοῦτο (86) μετά ἀκριβεῖας τὴν περιοδίαν ἐρευνάτε; Εἰ τούτῳ βούλασθε, τὸ λοιπὸν προσέλθετε πρὸς αὐτὸν ἀνανδοά-

11. Qui autem visum receperat, audiens illos Dominum dicere peccatorem, animo restans atque aures obturans, ad Phariseos respondet dicens: Quid dicitis? Num peccator est qui meis oculis lucem impetravit? Cur acerbitati mel admiscetis? Eodem momento me et gloriam dare et blasphemare jubitis. Deo gloriam dare, probum; peccatorem autem dicere illum, obtenebrata anima facinus illud est. Si peccator, mihi peccatorum signa in eo commoneantur, atque doctrina vestra credam. Aut peccatorum signa date: aut divinorum in eo miraculorum dabo argumenta. Ea pretermitto quia me spectant, atque ex aliis interrogaciones paro. An peccator est, ut vos dicitis? Nonne hic est qui filium viduē delatum mortuum verbo suscitavit? Hominis peccatoris, an Dei Verbi opus illud erat? Nonne una decem leprosum morbo maculosam et pantherinam pellenti verbo purgans, in humanam uniformemque transmutavit speciem? Peccatoris hominis, an Dei opus illud est? Nonne eum qui legione dæmonum agitabatur: qui neque teneri poterat, nec in domo permanere, sed in sepulcris morabatur, regio more a tyrannide liberavit? Hominis peccatoris, an Dei Verbi opus illud? Vultin' me dæmonibus ipsis ingratiorērem esse? Dæmones quippe etiam flagellati ab ipso, Filium Dei illum nūmenunt: et ego ab ipso sanatus, peccatorem vocabo illum? Ut Deus operatur, et ut peccator proclamat? Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus eum essem, nunc video³. Quod sane Dei, et non peccatoris est opus.

12. His Pharisei auditis, cum se viderent summo pudore affectos, responderunt ad eum qui visum receperat: Oportebat quidem te ut reum flagellari, ac secundum leges penas luere; sed ne a vanis hominibus ut invidi insimulemur, indulgenius hoc ingenio tuo: quare responde ad interrogationem: quid fecit tibi ille homo? Qua ratione visum recepisti? Die, tibi quid contigit? Tum ille confidenter, nam in 372 fide profecerat, respondit bisce verbis: Rursum sciscitamini, quomodo visum receperim. Contra vosmetipsos ignari agitis. Quanto magis miraculum opprimere studetis, tanto magis ipsum inlarescit. Rursum percontamini, qua ratione visum receperim: jam ter indicavi, nec credidistis mihi. Quid iterum vultis audire? numquid et vos vultis discipuli ejus fieri⁴? An id est studiose curationis seriem perquiritis? Si id optatis, jam accedite ad illum sine dubitatione, et illuminamini: agnoscite illum sine aliquo dubi-

¹ Joan. ix, 24. ² ibid. 23. ³ ibid. 27.

(85) Ηγε. I, ἀπῆλλαν.

(86) Reg. I, 2, καὶ διὰ τοῦτο.

tatione : non aversatur quemvis hominem se cum A fide adeuntem. Hæc cum audissent Pharisæi, male-dixerunt eum cri visus fuerat restitutus, dicentes ipsi : « Tu discipulus illius es : nos enim Mosis discipuli sumus. Nos scimus quia Mosi locutus est Deus : hunc autem nescimus unde sit. Tu discipulus illius es ». Qui autem visum accepérat subridendo respondit : Ego discipulus illius sum? bonum mihi convicium fecistis. O gloriosam contumeliam! Magna me imprudentes gloria affecistis. Vos Mosis estis discipuli? Ecquod potestatis vestrae opus edidistis? Vos quidem Mosis estis discipuli; sed apostoli sunt medici mei discipuli. Ostendite, Mosis discipuli, aliquid contra discipulos medici mei. Si quid vobis insit potestatis, non dicam mortuos, sed dormientes excitate, B sicut apostoli defunctos. Si apostolis exaequari potestis; non dicam super undas, sed super terram ambulate, sicuti Petrus super mare. Si quid inest virtutis, cum apostolis concertate, non diccan spiritus, sed aves abigite, sicut apostoli demones. Dicite mihi : Vosne Mosis discipuli estis? Si Mosis discipuli esetis, crederetis Mosi dicentem de ipso : « Quoniam prophetam vobis excitabit Dominus Deus de fratribus vestris, tanquam me. Ipsum auditie juxta omnia. quæcumque locutus fuerit vobis. Erit autem, omnis anima quæcumque non audierit prophetam illum, exterminabitur »*. » Cavete ne exterminemini, et in omnes nationes disperganimi, utpote qui illius a propheta prænuntiati hominis virtutem non aguoveritis. An ignoratis qui sit oculorum meorum medicus? Ignoratis utique, quia occidendum queritis. Nostis porro qui sit, et unde sit. Nam cum Herodes sciscitaretur a vobis, ubi Christus nasceretur, confestim et locum et modum indicasti, aientes eum in Bethlehem nasciturum. Cum ad eadem queritur, nostis; cum miracula perpetrasse ostendit, ignoratis.

15. Erit quis fortasse qui reponat, Unde scimus cæcum illum qui visum receperat, tam probe cum Pharisæis judicibus contendisse? Quid ais, o amice? ferrum igni admotum prorsus ignescit, ubi acuitur, scindit acutissime; et iste dominicus manibus contrectatus, ac divino inunctus sputo, nonne potuit absque syllogismorum apparatu aduersus improbus rhetores argumentari? Annon de illo ac illi similibus divina dicit Scriptura: « Dominus sapientes reddit cæcos »? Opportune hominem qui miro modo visum recipit, qui sincere Domino credidit, qui Iudeis fortiter obstitit, rationabilem, morigeram, lacte exuberantem ovem vocare licet. Novit enim pastorum principem Christum, Pharisæicos effingit lupos: ingressus est per crucis portam in ecclesiasticum ovile. Audisti modo dicentem Dominum: « Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium,

στως, καὶ φωτίσθητε· γνωρίσσατε αὐτὸν ἀναμφιβολῶς· οὐκ ἀποστέρεται τὸν μετὰ πίστεως προσιόντα αὐτῷ. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, ἀλογόρασαν τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες αὐτῷ· « Εἰ εἶ μαθῆτης ἔκεινου· ἡμεῖς γάρ τοῦ Μωϋσῶς ἐσμὲν μαθηταί. Ήμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωϋσῆς λελάτηκεν δὲ θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν, πόθεν ἐστι. Σὺ εἶ μαθῆτης ἔκεινου. » Οὐ δὲ ἀναβλέψας, ὑπομειδάσας, ἀπεκρίνατο λέγων· « Εγώ εἰμι μαθῆτης ἔκεινου; καλῶς ἐλέξατε λοιδορήσαντές με. » Οὐ υἱερεῖς ἐνδόξου! Ἐδοξάσατε μὲν πάλιν, καὶ οὖν οἴδατε. Τοῦ Μωϋσῶς τότε μαθηταί; Κατ τι δυνάμεως ἀπειλέσασθε Ἑργον; Ύμείς μὲν τοῦ Μωϋσῶς λέγετε μαθηταί· οἱ δὲ ἀπόστολοι τοῦ ἐμοῦ ἱατροῦ εἰσι μαθηταί. Ἐπειδὴ γέτε καὶ ὑμεῖς οἱ τοῦ Μωϋσῶς μαθηταί τι ποτε κατὰ τὸν μαθητὸν τοῦ ἐμοῦ ἱατροῦ. Εἰ τι ποτε δυνάμεως ἔχετε, οὐ λέγω νεκρούς, τοὺς καθεύδοντας διυτίσατε, ὃς οἱ ἀπόστολοι τοὺς τεθνεώσατε. Εἰ δύνασθε τοὺς ἀπόστολοις ἔξιστονσι, οὐ λέγω ἐπὶ δύστος, ἐπὶ γῆς βαδίσατε, ὃς δὲ Πέτρος ἐπὶ θελάσσης. Εἰ τι δυνάμεως ἔχετε, τοὺς ἀπόστολοις ἀμιλάσθε, οὐ λέγω πνεύματα, τὰ δρακόντεα σοδόνεται, ὃς οἱ ἀπόστολοι τοὺς δαίμονας. Επιτέλε μοι· Τοῦ Μωϋσῶς λέγετε τότε μαθηταί; Εἰ Μωϋσῶς ἐστὶ μαθηταί, ἐπειθαρέψῃς ἐπὶ τῷ Μωϋσῇ λέγοντι περὶ αὐτοῦ· « Ότι προφήτης ὅμιλος διαστῆσαις Κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὃς ἐμέ. Λότου ἀκούσθε κατὰ πάντα, δος ἀν λαζήνη πρὸς ὑμάς. » Εσται δὲ, πάσι ψυχῇ ήτις ἀν ἀκούσηση τοῦ προφήτου ἔκεινου, ἐξιλορευθήσεται. » Βλέπετε μὴ ἀλογόρασθε καθεύδοντες, καὶ εἰς πάντα τὰ θηνη διασπαρθεσθε, ὃς τοῦ προφήτευσθε τὴν δύναμαν μὴ γνωρίζοντες. Οὐκ οἴδατε τὶς ἐστὶν δὲ τὸν ἐμὸν ὄφελα μῶν περισσευτής; Οὐκ οἴδατε, ἐπειδὴ πρὸς φόνον αὐτὸν ζητεῖτε. Οἴδατε δὲ καὶ τίς ἐστι, καὶ πόθεν ἐστι. « Ότε γέρ ταρ Ηρῳόν τηρασθε, ποὺ δὲ Χριστὸς γεννᾶται, εὐθυδόλως καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον ἀνηγγειλατε λέγοντες, δει τὸν Βρύλειμ γεννᾶται. Ότε πρὸς φονοκονίαν ἐπιχειρεῖται, γνωρίζετε· δει δὲ πρὸς θαυματουργίαν ἀνείκνυται, οὐ γνωρίζετε.

15. « Εστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα, Καὶ πόθεν ἡ γνῶσις, δει δὲ ἀναβλέψας τυφλὸς τοσαύτην δικαιολογίαν εἰχε ποιήσαντα πρὸς τοὺς Φαρισαῖοὺς κριτὰς; Τι λέγετε, ὡς φύλε; οἴδηρος πορτὶ προσομιλήσας διως πυρακτοῦται, καὶ στομαθεῖ δύναται τέμνει· δια οὗτος τῶν Δεσποτικῶν χειρῶν ἀξιωθεῖ, καὶ τοῦ θεικοῦ ἐμπτυσμάτος, οὐκ εἰλην ἀσύλληπτα κατὰ τῶν παρανόμων ῥῆτόρων σοριστεῖν; Οὐ περὶ τούτου καὶ τῶν τοιούτων θεογένετος ἡ θελα Γραφή· « Κύριος σοφοὶ τυφλοίς; » Εἴναιτον καὶ τοῦτο τὸν παραδόμανταν αναβλέψαντα, καὶ τῷ Κυρίῳ γνησίων πιστεύσαντα, καὶ κατὰ ιουδαϊσμον κραταύως ἐκπομπήσαντα, λογικῶν, εὐπειθές, πολυγλάκτον πρόβατον προειπεῖν. Ἐπέγνων γάρ τὸν ἀρχιπομένην Χριστὸν, ἀπεκτήσας τοὺς Φαρισαῖοὺς λύκους· εἰσῆλθε διὰ τῆς σταυρικῆς θύρας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μάνδραν. « Ήκουες ἀρτίως τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, δι μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας

* Joan. ix, 28, 29. ** Deut. xviii, 15, 19; Act. iii, 22, 23. *** Psal. cxlv, 8.

εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλα-
χθέν, κλέπτης ἐστι καὶ ληστής : οὐδένα δὲ Κύριος
ἴαυτὸν προστηγόρευες· καὶ γάρ ὅπως μὴ τινες, θύραν
ἀκούσαντες, δέξουσιν ἄπλως εὔτὸν περὶ θύρας λιτῆς
λέγειν, ἐπάγει τὴν ἐρμηνείαν, ἵνα κρατῶντας
δεσμάτιλαν· εὐθέως γάρ προσθεῖς θελεγεν· « Ἀμήν,
ἀμήν λέγω ὑμῖν· Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων·
δέ ἐμοὶ ἔτι τὰς εἰσιθη· καὶ ἐξέλθῃ, νομῆν εὑρήσεται. »
Καλῶς δὲ Κύριος θύραν ἰαυτὸν προστηγόρευεν, ὡς
φυλάττων τοὺς ἕνδον τῆς πίστεως, ὡς ἀποσοῦν
τοὺς ἔξω πειραθροῦντας, καὶ εἰσάγων εἰς τὴν τοῦ
οἰκοδεσπότου πατρὸς συντυχίαν. Οὐδέτες γάρ γινώσκει
τὸν Πατέρα εἰ μὴ διὰ τοῦ Γίγη, κατ' αὐτὸν τὸν λέ-
γοντα· « Οὐδέποτε γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ διὰ τοῦ,
καὶ ωὐτὸν βούτητα δίδις ἀποκαλύπτει. » Ἐγώ εἰμι
ἡ θύρα τῶν προβάτων. Καλῶς δὲ Κύριος ἰαυτὸν προ-
τηγόρευεν θύραν, καὶ οὐ θύρας· εἰς γάρ δὲ Πα-
τέρα (87), καὶ εἰς διὰ τοῦ, καὶ οὐ Πνεῦμα τὸ ἄγιον,
καὶ οὐ τρεῖς θεοί· ἀλλὰ μία θύρα γινώσκει.
Καὶ τῆς τούτου μάρτυρος· Παῦλος βοῶν· « Εἰς Κύριος, μία
πίστις, έν βάπτισμα. Οὐδέποτε, οὐ δύο, οὐ τρεῖς,
οὐ τέσσαρες, οὐ πέντε, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εἰς, ἐπειδὴ
καὶ μία θύρα, εἰς Κύριος, ἀδιατέρος οὐδείᾳ· μία
πίστις, ἡ ἀβαθμόδοτος δοξολογία (88), έν βάπτισμα,
καὶ ἀκατήλευτον φάντασμα· δὲ ταῦτα ἔχων τὴν γνῶ-
σιν διὰ τῆς θύρας εἰσέρχεται, καὶ τῇ θύρᾳ Χρι-
στοῦ (89) περιπτύσσεται, καὶ τῆς θύρας οὐ χωρί-
ζεται.

14. Ἡμᾶς δὲ Κύριος ἀρτίως θία πρόβατα ἀκολα-
χεύτων προστηγόρευεν· ίδια πρόβατα, ὡς ποιουπο-
κούντα τῇ φιλοπατεχίᾳ· ὡς πλευράντα τὸ γάλα τοῦ
θρεπτικοῦ λόγου (90)· ὡς χλοαῖμένα τὸ Κύριον
σῶμα· ὡς πειθούμενος τῇ σταυρικῇ βακτηρίᾳ· ὡς
συναγούμενος τῇ τρεπλούχῃ τῆς πίστεως ἀλύσει· ὡς
μὴ λειποτακτοῦντας, ἀλλὰ ἐπεριθεμένος τῷ ἀκρο-
τωντικῷ λίθῳ Χριστοῦ. Θύραν δὲ Κύριος ἰαυτὸν προ-
τηγόρευες· καὶ καλῶς θύραν· ἔχει γάρ δύο παραστά-
δες (91), τὴν Παλαιὰν καὶ Κανὴν Διαθήκην· ὅπου
καὶ ὑπέρθυρον, πετροῦμη καὶ ἀκροβούσιαν οἰκον
τὴν ἐκκλησίαν· τρέπαζαν τὸ θυσιαστήριον· ἀρτον
τὸν ἀμύνων· κρατήρα τὸν μυστικὸν ὄνον· χρυσὸν τὴν
ἀκιθέδηλον πίστιν· ἀργυρὸν τὴν λαμπτὴν ποιεῖσαν·
μαργαρῖτας τὰ θία δημότα· χλαῖναν τὴν στολὴν
τοῦ βαπτίσματος. « Ήκουες ἀρτίως αὐτοῦ λόγοντος·
« Ἐγώ εἰμι δὲ Ποιμῆν· δὲ καλός· δὲ ποιμῆν δὲ καλὸς
τοῖς, φυγήν αὐτοῦ τίθειν ὑπὲρ τῶν προβάτων. »
Εἴσαντος δὲ Κύριος ήττετο· διὸ γάρ (92) ημεῖλλε ποιεῖν,
προδίδει· οὐδέποτε γάλα οὐπέρ τῶν προβάτων θάνατον
κατεδίδει· εἰ μὴ μόνος δὲ Κύριος. Αὐτὸς μόνος οὐπέρ
τῶν λογικῶν προβάτων κατεδίδει θάνατον, οὐκ ἀκό-
στον, ἀλλ' ἀκούσιον· θάνατον οὐκέτιμον, ἀλλ' ἀπικερόν· θάνατον οὐ φθορές δεκτικὸν, ἀλλ' ἀφθαρ-

A sed ascendit aliunde, ille sur est et latro ». οὐ
Ostium sese Dominus appellat; etenim ne fortasse
quidam, ostium audientes, arbitrarentur eum de
communi quodam ostio verba facere, interpre-
tationem subjungit, ut doctrinam firmet suam:
continuo enim adjicit: « Amen, amen dico
vobis: Ego sum ostium ovium: per me si quis
ingredietur, et egredietur, pascui inveniet ». Pol-
chre Dominus ostium sese vocavit, utpote qui cu-
stodiat eos qui intus in fide sunt: qui et abigit
373 eos qui foris circumspiciunt: qui inducat
ad patrisfamilias consortium. Nemo quippe cognoscit
Patrem, nisi per Filium, sicut ipse dicit:
« Nemo novit Patrem nisi Filius, et cai voluerit
Filius revelare ». Ego sum ostium ovium. Probe
B sese Dominus ostium appellat, et non ostia: unus
enim Pater, unus Filius, unus Spiritus sanctus: et
non tres dici; sed unum cognitionis ostium.
Equisnam hujuscē rei testis? Paulus qui clama-
mat: « Unus Dominus, una fides, unum baptis-
ma ». Nasquam duo, non tres, non quatuor,
non quinque; sed unique unus, quandoquidem
unum ostium; unus Dominus, indivisa substanc-
ta: una fides, gloria scilicet nullis distincta gradib-
ibus: unum baptismum, ac pura illuminatio.
Qui hac instructus est cognitione, per ostium
ingreditur, ac ostio, Christo scilicet, circumiuatur,
neque aī ostio separatur.

14. Nos modo Christus citra adulatioinem pro-
priarū vocavit oves: proprias oves, utpote lan-
geras beneficentia erga pauperes: ut plena lacte
exuberante nutricantis sermonis: ut pastas Do-
mini corpore: ut obsequentes baculo crucis: ut
triplicata coactas fidei catena: ut ordinem minime
deserentes, sed innixas angulari lapide Christo.
Ostium sese Dominus appellavit: ac pulchre
ostium, habet enim postes duos, Vetus ac Novum
Testamentum, limen ac superliminare, circumci-
sionem ac præputium; domum, ecclesiam; men-
sam, altare: panem, agnum; craterem, mysti-
cum vinum; aurum, sinceram fidem; argentum,
praeciarum viæ rationem; margaritas, divina do-
gnata; chlamnam, baptismatis stolam. Audisti modo
ita loquentem illum: « Ego sum Pastor bonus, bo-
nus pastor animam suam ponit pro oviis ».
Dominus semetipsnm adumbrabat, quod enim erat
facturus prænuntiabat. Nemo quippe mortem pro
oviis subiit, nisi solus Dominus. Ipse solus pro
rationalibus oviis mortem sustinuit, non invite
sed sua sponte, mortem non damnosam sed per-
utilem; mortem non corruptionis capacem, sed
incorruptionis conciliatricem: mortem fide intel-

⁸⁷ In Reg. 2 articulus deest.

Ephes. iv, 5. ⁸⁸ Joan. x, 41.

(87) In Reg. 2 articulus deest.

(88) Apud Græcos duplex est δοξολογία: prima
eaque major est, Hymnus, Gloria in excelsis; altera
quaes minor vocatur, est versus: Gloria Patri, quam
hic indicari putamus.

(89) Reg. 2, καὶ τὴν θύραν Χριστού. Mox idem,

τημᾶς δὲ Κύριος. Editi, ὥμᾶς δὲ Κύριος.

(90) Reg. 2, γάλα τὸ θρεπτικόν· ὡς χλοαῖ.

Moх idem, πειθούμεν.

(91) Reg. 1, 2, παραστάτας. Moх Reg. 2, θίασα

καὶ οὐπέρ.

(92) Ita Reg. 2. In editis, γάρ leest

ligendam, non curiosius examinandum : mortem non ad mortis consuetudinem contingentem, sed quae ipsius mortis mors esse deprehendatur. Nisi enim Dominus voluntarie mortem suscepisset, nequam diabolus mortem pertulisset. Quamobrem exclamat Paulus hisce verbis : « Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, stimulus tuus? Ubi est, inferne, Victoria tua? » Verum hic sermonem ob-signantes nostrum, gratias Deo agamus : cui gloria et imperium in secula seculorum. Amen.

Α σίας χορηγήν θάνατον πίστι κατενούμενον, οὐ πολυπραγμούμενον· θάνατον οὐ καθ' ὀμοιότητα τοῦ θανάτου γενέμενον, ἀλλ' αὐτὸν τοῦ θανάτου θάνατον εὑρισκόμενον. Εἰ μὴ γάρ δὲ Κύριος τὴν ἐκοινωνίαν θάνατον κατέδέξατο, οὐδὲ ἡ διάβολος θάνατον ὑπέμενε. Διὸ καὶ δὲ Πτῦλος βοῶν ἔλεγε· « Κατεπένθισε τὸν θάνατον; εἰς νίκος. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, δῆμη, τὸ νίκος; » ἀλλ' ἐνταῦθα τὸν λόγον αφραγίζαντες, τῷ Θεῷ εὐχαριστήσαμεν, ώρα δέξαται καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

“ I Cor. xv, 54.

IN DUAS SEQUENTES HOMILIAS ADMONITIO:

Duas sequentes homilias ejusdem esse scriptoris arguit cum styli genus tum ordo atque series orationis: quare consequenter ponuntur in Regio codice 203. Athanasii porro eas esse credidit vir eruditus Holsteinius, licet in iis Athanasianum nihil compareat. Frigidum quippe est orationis genus, quod nihil nervorum, nihil salis obtineat: nec magnum sese prodit in ejus structura hujusque scriptoris judicium. Etiam si porro aliunde non liqueret esse has homilias Athanasio abjudicandas, coarguunt sane isthac suό fini secundas homilias verba: τρεῖς ὑποτάσσεις κτηρύττοντες, μίαν θετήτα διμολογούντες, suis illas post Nestorianam vulgataν haeresin descriptas. Licet enim ὑποτάσσων quandoque meminerit Athanasius, nunquam tamen ait tres hypostases in confessio apud omnes esse: imo in synodali epistola Alexandrina, nihil interesse inquit, si vel una solum vel tres hypostases esse dicantur, dum recta servetur sententia.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαίον Εὐαγγελίου εἰς τό· Πορεύεσθε εἰς τὴν κατέραντι κώμην, καὶ εὑρήσετε ἄνερ δεδεμένην, καὶ πάλον μετ' αὐτῆς· λόσαντες ἀγάπετε μοι.

S. P. N. ATHANASII

In illud Evangelii secundum Matthaeum : *Ite in castellum quod contra vos est, et inveneritis asinam elligatam et pullum cum ea : solventes, adducite mihi*^{**}.

374 1. Iteratis nos beneficiis donans Deus, sicutaque in nos gratiam effundens, simul doctrina sua animas nostras excitat. Iis enim qui hujus seculi malis premuntur, ejusque negotiis distrahitur, hoc Deus seculum cordi imprimuit, ut cognoscant homines, se non secula expectare, sed hoc duntaxat seculum in phantasia habere. Ut itaque de futuro seculo prospiciant, innatam nobis per liberum arbitrium doctrinam largitus est. Omnes igitur homines, sapientes et insipientes, principes et privati, divites et pauperes, compertum habent mortem omnes excepturam. Illud enim est, hoc seculum in phantasia habere; hoc autem est, unumquemque finem suum ob oculos ponere. Pleisque guari obvienturam sibi mortem, putant se post hoc seculum foro quasi nunquam extitissent: quales erant qui siebant: « Exigua et tristis est vita nostra, nec est regressus finis nostri. Venite ergo, inquietunt, et fruamur bonis quae sunt;

B 1. Πάλιν ήμας εὐεργετῶν δὲ Κύριος, καὶ τὴν οἰκεῖαν έκανε εἰς ήμας ἔκτεινον χάριν, διὸ καὶ διὰ τῆς έκαντος διδασκαλίας τὰς ἡμετέρας διεγίρει φυχάς. Τοῖς γάρ ἐν τῷ θηρίῳ τούτῳ μοχθίσασι, καὶ περιπτάσθεται ἐν τοῖς αὐτοῦ πράγμασι, δὲ θεὸς τὸν αἰώνα τούτον ἐν καρδίᾳ δέδωκεν, διπάς γνώστες γνώσονται οἱ θηρίωποι, διτὶ οὐ τοὺς αἰώνας διαμενοῦσιν, ἀλλὰ τὸν αἰώνα τούτον φαντάζονται. Ἰναὶ οὖν καὶ τοῦ μελλοντος αἰώνος πρόνοιαν ποιήσονται, ἐμψυχον τὴν μάθησιν διὰ τοῦ αὐτεξουσίου ἔχαρτον. Πάντες οὖν οἱ θηρίωποι, οὐφοι τε καὶ ἄφρονες, ἀρχοντες καὶ ιδιώται, πλούσιοι καὶ πένητες Ισασιν, διτὶ θάνατος πάντας διαβέβηται. Τούτο γάρ ἐστι τὸν αἰώνα τούτον φαντάζεσθαι· τούτο γάρ ἐστιν ἔκαστον τὸ έκαντον. Τέλος πρὶν διθαλμῶν ἔχειν. Πολλοὶ δέ, καὶ τοῦτο εἰδότες, διτὶ θάνατος αὐτοὺς διαβέβηται, οἰονται μετὰ τούτον τὸν αἰώνα ζεσθαι ἡς; οὐδὲ ὑπάρχεσσιν· οἷοι ήσαν οἱ εἰπόντες· « Όλýγος γάρ ἐστι καὶ λυπηρός; δὲ βίος τημῶν, καὶ οὐκ έστιν ἀναποδισμός; τῆς τελευτῆς ἡμῶν. Διτὶ τε

** Matth. xxii, 9.

οὖν, φαστ., καὶ ἀπολαύσωμεν τὸν δικαῖον ἄγαθον· οὐν τοις τοις εἰδοῖς καὶ μύρων ἐμπλήσθωμεν·» Τούτους δὲ καὶ διεσπέριος Παῦλος διατίθησι λέγοντας· « Φάγωμεν καὶ πίνωμεν· αἴροντος γάρ ἀποδιηγούμεν·» Εἰ τοσοῦτον οὖν λεγούσαν γνώναις οἱ δόλιοι, ὅτι δίλυγος ἔστι καὶ λυπηρὸς ὁ βίος αὐτῶν· πάτε τὸν τὸν ἄγαθῶν ποιητὴν τάχιον οὐχ εὑρόντες; μόνον οὖν σοφῶν ἔσται γινομένη τὰς αἰτίας τῶν γενομένων· οἶδεν γάρ σαφῶς, καὶ πάντος ἔγενοντο, καὶ οὐ χάριν ἔγενοντο· οἶδεν, ὅτι τῶν πάντων ὁ θεὸς ποιητὴς ἔστιν ἦκουσε γάρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Εἴτε ζούστε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξανθν Θεοῦ ποιεῖτε.» Οἱ δὲ τῷ βίῳ τούτῳ χρησάμενοι, ὡς ἐν νεότητι σπουδῶντες, καὶ τῇ λευκῶν κακῇ καταδαπανγένετες ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τέλους, οὐκ ἔγινονταν τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ ἦσαν ἀμφιβώσαντες περὶ τούτων τῶν νοῶν, πάντας ἀν καὶ τὸν τούτων δημιουργὸν Θεὸν τάχιον ἐπεγνωστον· « Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων διεγενεσθαις αὐτῶν θεωρεῖται.» Οὐδὲ οὖν λέγονται ἀγύστη τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τῶν κτισμάτων ἐπὶ τὸν τὸν ἀπάντων κτίστην καὶ δημιουργὸν.

2. Ταῦτα μὲν προσεθήκαμεν τῷ λόγῳ, ἐπειδὴ περὶ πάντας ὡς πρόβατα ἐπίλανθησαν· καὶ διτὶ· « φύσιν θλαβδού θάνατος εἰς τὴν κέδρον,» καὶ στρατεῖς τῶν λευκῶν ἀμφιτρημάτων ἔκπτωσις ἑσφρίγητο. « Ἐβασιλεύεις γάρ ὁ θάνατος ἀπὸ ἀδάμ μέχρι Μωϋσῶς, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμφιτρησαντας ἐπὶ τῷ δρουώματι τῆς παρεβάσεως ἀδάμ.» Ἀλλ᾽ ἐπεδήμηταν ὁ Κύριος· ήμων Ἰησοῦς Χριστός λυτρωμένος τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ζωοποιῶν τοὺς τεθανατωμένους· Ἀμέλεις καὶ διεσπέριος Ἀπόστολος, τοῦτο ἐπιστάμενος, ἔγραψε λέγον· « Εἰ γάρ τῷ τοῦδε παρεπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον τῷ τοῦ ἑνὸς δικαιώματος ἡ κάρη· εἰς τάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιώσιν ζωῆς.» Ἐπεδήμητας τογαρούν πρὸς ἡμᾶς ὁ ζῶν καὶ ἐπεργήτης τοῦ Θεοῦ Λόγου, κατεικὼν ἡμαρτάλακτος, ὁ Ήλίς ὁ μονογενής, δι τοῦ γεγόνοτον οἱ αἰώνες, φέρουν τις τὰ πάντα τῷ φίματι τῆς δινάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἀμπτῶν ποιησάμενος. · Διὸ ἀποστέλλεται δύο μαθητὰς εἰς τὴν κατέναντι κώμην, λέγων πρὸς αὐτούς· « Πορεύθητε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑδρίῳ, καὶ αὐθέντης εὐρήστε ὄντος δεδεμένην, καὶ πάλιν μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετε μοι.» Ματθαῖος μὲν διεγράψων τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα, δινον καὶ πάλιν ὄντας· Λουκᾶς δὲ τὰ ἀμπτέρα εἰς μίαν ἀντίτητα ἀνακεφαλισθεῖσαν μενον, πάλιν ὄντομάζει· φροντὶ γάρ οὗτοι Λουκᾶς ἐν τῷ καθ' ἔαυτον Εὐαγγελίῳ· « Ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἰπόν· Ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην· ἐν τῇ εἰσπορεύμενοι εὑρήσετε πάλιν δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πάποτε ἀνθρώπων ἔκάθισε· λύσαντες ἀγάγετε μοι.» Εὑρήσεις οὖν τὸν Ματθαῖον πανταχοῦ δύο διοράζοντα, τὸν δὲ Λουκᾶν εἰς ἐν τὰ δύο ἀνακεφαλισθεῖσα. Οἶον καὶ ἐπὶ τῶν τυρφῶν, δι Ματθαῖος δύο πάλιν ὄντομάζει, εἰπόν· « Καὶ παράγοντες ἤκουσεν τῷ Ἰησοῦ ἥκολούθησαν αὐτῷ δύο τυ-

¹² Sap. ii, 5, 6. ¹³ Cor. xv, 52. ¹⁴ Cor. x, 31. ¹⁵ Sap. xiii, 5. ¹⁶ Sap. ii, 24. ¹⁷ Rom. v, 14. ¹⁸ Ibid. 45. ¹⁹ Hebr. i, 5. ²⁰ Luc. xix, 29, 30. ²¹ Matth. ix, 27.

A vino pretioso et unguentis nos impleamus ». ²² Hic et beatus Paulus sic loquentes exhibet: « Maudicemus et bibamus: cras enim moriemur ». ²³ Si ergo miseri illi tantum cognoscere valuerunt, exiguum scilicet ac tristeum esse vitam suam: cur bonorum auctorem citius non invenerere? Solus itaque sapientis est nosse rerum causas: manifeste novit quippe, quo modo et quo sine res factae sint: novit Deum, omnium esse factorem: audivit quippe dicentem Apostolum: « Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis; omnia in gloriam Dei facite ». ²⁴ Qui vero vita hujus saeculi vivunt, tanquam in iurevitate celeriter, et malitia propria a principio ad finem usque consumpti, non norunt opificia Dei. Nam si mente sua accurate illa considerassent, citius plane eorum creatorem Deum agnoverisset: « Ex magnitudine enim ac specie creaturarum, auctor eorum perspectur ». ²⁵ Viam ergo ad usum propositi, quæ homines ducat a creaturis ad omnium creatorem et opificem.

2. Hæc orationi nostræ præfiximus, quia omnes quasi oves erraverunt, et quia « invidia diaboli mors intravit in mundum », ac vinculis peccatorum suorum quisque constringitur. « Regnavit enim mors ab Adam usque ad Mosem, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ ». ²⁶ Sed venit Dominus noster Jesus Christus, redempturus captivos, et mortuos vivificatus. Hujus sane rei gnarus beatus Apostolus, haec scripsit: « Si enim unius delicto multi mortini sunt; multo magis unius iustificatione gratia in omnes homines ad justitiam vitæ ». ²⁷ Peregrinatum itaque ad nos est vivum et efficax Dei Verbum, atque imago invariabilis, Filius unigenitus, et per quem sæcula facta sunt, portauitque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens ». ²⁸ Idecirco mituit discipulos duos in castellum et regione situm, dicens eis: « Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea; solvite et adducite mihi ». ²⁹

375 Matthæus quidem describens Ecclesiam, ejusque prolem, asinam et pullum noninavit. Lucas vero in unum ambo complexus, pullum uominat: ait enī ipse Lucas in Evangelio suo: « Misit duos discipulos suos dicens: Ite in castellum quod contra vos est: in quod introcantes, invenietis pullum asinam alligatum, cui nemo unquam hominem sedit: solvite illum et adducite mihi ». ³⁰ Inuenies itaque Matthæum duo ubique nominare; Lucam vero duo in unum complecti. Cujusmodi est illud de cæcis, quos Matthæus duos item memorat, dicens: « Et transeunte inde Iesu, seuti sunt eum duo cæci, clamantes et dicentes: Miserere nostri, fili David ». ³¹ Lucas vero duo in unum complexus, ait: « Factum est autem, cum appro-

pinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat, quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret, et clamavit dicens: Jesu, fili David, miserere mei⁶. Similiter reprehendens daemonicos duos nominare Matthæum; Lucam vero accreditore mente, pie pro duobus unum dicere. Matthæus ergo de duabus sic loquitur: Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes daemonia, de monumentis exentes, sevi nimis⁷. Lucas vero unum pro duabus scripsit his verbis: Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam ex urbe, qui habebat daemonia jam a temporibus multis⁸. Ubique ergo Matthæum invenies semper de duabus loquentem, Lucam autem de uno. Non quod divina labantur Evangelia, ahsit! nec quod opposita loquantur, qui uno eodemque Spiritu sancto repleti sunt: unam enim eamdemque vim in sacris litteris sancti viri conservant.

Exautοις; ἔργαντο οἱ ἄγες τοῦ ἀγίου Πνεύματος δύναμιν οἱ ἄγοις.

3. Horum porro mentio a nobis facta est, non quod proposito nostro exciderimus. Lectum namque fuit nobis, ut audivisti, Evangelium secundum Matthæum. Scripturæ porro sententia hæc est: Tunc misit Jesus dnos discipulos, dicens eis: Ite in castellum, quod contra vos est: et statim inventietis asinam alligatam, et pullum cum ea; solvite et adducete mihi. Jam supra diximus asinam istam, Ecclesiæ esse ex gentibus coactam: pullus autem, pater noster Adam est, quem Satanas versutiis suis alligavit. Ipsa quippe asina immundum erat animal⁹, ut quæ cibum non ruminaret sursum ducente ac demittendo: quæ est gentium Ecclesia. Nam antehac illa idolis suis contaminabatur, immundoque polluebatur sanguine; ita ut per Jeremiah prophetam ei dicatur: Fornicata est cum pastoribus multis¹⁰; sed Dei Filius hominum amantissimus, ad nos peregrinatus est: et habitu inventus ut homo, humiliavit semeti ipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis¹¹. Neque enim angelorum erat, Dei creaturam salvam facere; sed Verbi, Dei et hominis. Ipsi quippe debebatur illud, utpote qui creator dicetur. Hiuit itaque discipulos duos in castellum e regione situm, qui solverent asinam atque pullum, et exhiberet eam sibi gloriosam Ecclesiæ, non habentem amplius maculam, aut aliquid eorum, quæ superius dicta sunt de illa: sed ut sit sancta et immaculata Christo¹². Ita enim qui ex ea nascentur futuri sunt et populus acceptabilis, sectator bonorum operum¹³.

⁶ Luc. viii, 33-38. ⁷ Matth. viii, 28. ⁸ Luc. viii, 27. ⁹ Levit. xi, 4. ¹⁰ Jer. iii, 1. ¹¹ Philipp. ii, 7. ¹² Ephes. v, 27. ¹³ Tit. ii, 14.

(83) Reg., Ναζαραῖος.

Α γάλο, κράζοντες καὶ λέγοντες: « Ἐλέησον τὴν, νιός Δασιδ. » Ο δὲ Λουκᾶς τοὺς δύο εἰς ἓν ἀνακεφαλισθέντες φυσιν· « Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἡγετεῖν αὐτὸν εἰς Ἱεριχὼν, τυπλό, τις ἁκάθητο παρὰ τὴν ὅδον, προσαιτῶν. Ἀκούσας δὲ δηλου διεπορευομένου, ἐπυνθάνετο τις ἡμὶ τοῦτο. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ, διτι Ιησοῦς δὲ Ναζαραῖος; (93) παρέρχεται, καὶ εἰδένες λέγων· « Ἰησοῦς νιὲ δασιδ, ἐλέηστον με. » Ομοίως καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονοζουμένων εὑρθεῖς τὸν μὲν Ματθαῖον δύο ὑνομάζοντα, τὸν δὲ Λουκᾶν ἀκριβεστέρᾳ τῇ διανοιᾷ εὔσεβῶν ἀνιψι τὸν δύο ἑνα εἰρηκότα. Φησιν δὲν δι Ματθαῖος περὶ τῶν δύο οἴτων· « Καὶ ἐλόθεν αὐτῷ εἰς τὸ πέραν εἰς τὴν χώραν τῶν Γραστινῶν, ὑπῆγεν τον αὐτῷ δύο δαιμονοζουμένοι, ἐκ τῶν μνημονίων ἔξερχομενοι, καλεπολ ήλαν. » Λουκᾶς δὲ τοὺς δύο εἰς ἑνα γράφων Ελέγειν· « Ἐξελόθεντο δὲ αὐτῷ ἐν τῇ τῇ υπῆγενταις ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ος εἶχε δαιμονία ἐκ χρόνων ἵκανων. Παντοχοῦ δὲν εὐρίσεις τὸν Ματθαῖον διτῶς περὶ πάντων φεύγομένον· τὸν δὲ Λουκᾶν ἕκτικων διαλεγόμενον. Ήστε οὖς ἐσχαλμένα εἰσι τὰ θεία Εὐαγγέλια, μη γένοιτο οὔτε πάλιν ἀνεβίθεται θυμορούμενοι· μίαν γάρ καὶ τῇ αὐτῇ σώζουσι διτι τῶν ἄγιων Γραφῶν δύναμιν οἱ ἄγοις.

3. Τούτων δὲ καὶ τιμες; ἔμνη, πονεύσαμεν οὐκ ἀκτεόντες τοῦ προκειμένου· ἀνεγνώσθη γάρ τιμη, ὡς τικούσατε, Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ματθαῖον. Η δὲ περιοχὴ τῆς Γραστῆς ἐστιν αὕτη· « Τότε Ιησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, λέγων αὐτοῖς· Πορεύθετε εἰς τὴν χώραν, τὴν κατένεντι ὑμῶν, καὶ εἰδένες εὑρήσετε δύο δαιμονέν, καὶ πάλον μετ' αὐτής· λύσαντες ἀγάγετε μοι. » Ήδη προειρήκαμεν, διτι αὐτή δηνος δὲ ἐθνῶν Ἐκκλησίας ἐτύγχανεν· δὲ διτι πάλος δ πατήρ τιμῶν Ἄδαμ διτιν, διτι οἴδησον δ Σατανᾶς ταῖς αὐτοῖς πανουργίαις. Αὕτη γάρ η δηνος ἀκάδηπτον ζωὸν ἔχρημάτις, μη ἀνάγουσα, μῆτε κατάγουσα μηρυκιαμόν· ήτις διτιν ή διτι έθνων Ἐκκλησία· ἀμιλνετο γάρ πρὸ τούτων ἐν τοῖς εἰδούσιοις αὐτής, καὶ ἐμολύνετο ἐν τοῖς ἀκάδηπτοις αἷμασιν· ος λέγοσιν πρὸς αὐτήν διτι Ιερεμίου (94) τοῦ προφήτη· « Ἐμαργυρασας ἐν ποιμένι πολλοῖς· ἀλλ ὁ ἐραλνθωτος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐπαθήμησε πρὸς τημᾶς, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρωπος, ἐπαπεινωσεν ἐαυτὸν, γεννόμενος ὑπὲκπος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· Οὐ γάρ η δηνος ἔγγιλων τὸ σώσαι κτίσιν Θεοῦ, ἀλλ ἀλέον, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Αὐτῷ γάρ καὶ ἔχρωστετο, τῷ καὶ τικτει εἰρημένον. Αποτέλεισι οὖν τοὺς δύο μαθητὰς εἰς τὴν κατένεντι χώρην λύσαι τὴν δηνον καὶ τὸν πάλον, η Ἰησοῦς παραστήσῃ αὐτήν ἐαυτῷ ἐνδοξον Ἐκκλησίαν, μηρέτι ξουσαν σπέλον ή βυθίδα, ή διλό τι τὸ προλεχθέντων περὶ αὐτής· ἀλλ ἡ Ἰησος καὶ δημορος τῷ Χριστῷ. Οὐτως γάρ καὶ τὰ διτι αὐτής γεννώμενα ἐσονται εἰς λαθν περιουσιον, ζηλωτὴν καλῶν Εργων.

(94) Reg. 2, διτι Πονεύσα. Μοι idem, Εμοιγένεσα.

4. Ἀπέρχονται οὖν οἱ δύο μαθηταὶ εἰς τὴν κατάνω κώμην, καὶ λύουσι τὴν δύναντα καὶ τὸν πόλον, κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ διδάσκαλου. Ἀνεκαλέσαστο γάρ τις ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἑπούραν πόλιν, τὴν δικαίαν Τερουσαλήμ. Ἐλυσε δὲ ἡμᾶς ἐν τούτῳ τοῦ διαβόλου δεσμῷν· ὡς καὶ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν πρὸ πολλοῦ βράψαν καὶ λέγειν· « Ἑδῶνα σε εἰς διατήχην γένους μου, εἰς φῶς ἑθνῶν, ἀνοῖξαι ὄφελαμούς τυφλῶν, ἔξαγαγενὲς ἐν δεσμούν ἀνειμένους, καὶ τοῖς οὐκούς φυλακῆς καθημένους ἐν σκότῳ. » Πορεύονται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. Κάμων δὲ ἀπούσος, τὸν πρεγένον τοῦτον κύρσων ὑπολαμβάνει· ἡ γὰρ πόλις ἡ ἑπούρανδς ἔστιν, ὡς προείπαμεν. Τὸ δὲ, καὶ « Εἰ τὴν κατάνω κώμην, » Μωϋῆς ἐν τῇ Γενεσί προειπάμεν, εἰπὼν· « Ἀπώλησεν δὲ θεὸς τὸν Ἀδάμ ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ ἀκέλευσε τὰ χερουβῖμ, καὶ τὴν φλογίνην φρουραῖν τὴν στρεφομένην φυλάττειν τὴν δόδιν τοῦ ἔνδον τῆς ζωῆς. » Οὐδένδος γάρ δόλου ἦν εἰσαγαγεῖν ἡμᾶς, θύεν ἔξεσθιθμεν, ἢ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, τοῦ τεθεικότος τὰ χερουβῖμ φυλάττειν τὴν δόδιν τοῦ ἔνδον τῆς ζωῆς. Οὐδένδος γάρ δόλου ἦν ἀνακαλέσασθαι τιμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἑπούραν πόλιν ἢ αὐτοῦ, τοῦ ἀπεργομένου καθ' ἡμῶν. Οὕτως οὖν νοηθεῖσσα καὶ τὸ ἐπὶ τῆς δύναντα καὶ τοῦ πόλου, διτε πάσα ἡ ἀνθρωπότης ἔστιν. « Υποδέγματα γάρ κέρχονται ἡ θεῖα Γραφή· καὶ γάρ τὴν Ἐκκλησίαν διαλάβω, τὸν ἀνθρώπουν σηματων· καὶ τοῦ Ἀδάμ μνήμην ποιήσωμα, διλλὰ πάσαν δομοῦ τὴν ἀνθρωπότητα δομολογῶ. Διὰ τούτου γάρ ἀπειδηματίσσειν δὲ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοὺς ὁ Χριστός, ίνα τὸ πεπλανημένον ἀποτρέψῃ, καὶ τὸ ἀποκαλώς ζητήσῃς εὑρίσῃ. Αὐτὸς γάρ ἔστιν δὲ λύση τούς πεπλανημένους, καὶ ἀνορθών τοὺς κατερράγμένους, καὶ ἀνακαλύψεν τοὺς ἀπεκεσάντας, καὶ λυτρούμενος τοὺς αἰχμαλώτους. Τοῦτο δὲ μηδένα δὲ θεόφρος Διοδίτης ἢ Ψαλτής διδοῖ, λέγων· « Ἐπίστρεψον, Κύρε, τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν, ὡς κειμάρθοντες ἐν τῷ νότῳ· » αὐτὸς δέστιν δὲ καὶ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὐ γέγραπται· « Γαλαλαία τῶν ἑθνῶν, δὲ λαδὸς ὁ καθημένος ἐν σκότῳ εἰδες φῶς μέγα. » Τῆς γάρ παρουσίας τοῦ Σωτῆρος καταλαμφάσης τὸ σύμπαντα, λύεται λοιπὸν ἡ δύνα τοῦ πόλος ἐκ τῶν δεσμῶν. Αὗτος προφήτης· « Ἔγώ εἰμι δὲ ἔξαλεῖσθαι τὰς ἀμαρτίας τοῦ

A. 4. Abeunt ergo discipuli duo ad vicum ex adverso situm, solvuntque asinam et pullum, prout sibi a magistro jussum fuerat. Revocavit enim nos ex vico contra posito, ad cœlestem civitatem, supernam Jerusalem. Nos autem solvit ex vinculis diaboli; ut et Isaías prop̄eta jam olim exclamaret: « Dedi te in fœdus generis mei in lucem gentium: ut aperte oculos cœorum, et **376** educas ex vincula remissos, et ex domo carceris sedentes in tenebris ». » Abeunt discipuli in castellum e regione positum. Castellum porro cum audis, terrenum hunc mundum intellige. Civitas enim cœlestis est, ut supra diximus. Illud autem: « In castellum quod contra vos est, » Moses in Genesi olim significarat dicens: « Collocavit Deus Adam et regione paradisi voluptatis: iussitque cherubim, et flammeum gladium atque versatilem custodire viam ligni vitæ ». Neque enim alterius cuiusdam erat reducere nos ad locum unde fueramus expulsi, nisi ipsius Domini, qui cherubim posuerat ad custodiendam viam ligni vitæ. Nullius erat alterius revocare nos ex castello e regione sito ad cœlestem civitatem, quam ejus qui in nos protulit sententiam. Ita ergo intelligetur, asinam illam memoratam atque pullum, esse totum humanum genus. Exemplis namque utitur divina Scriptura: nam licet Ecclesiastim accipiā, horiūm significare, et si Adamum memorem, una totum genus humanum declaro. Idecirco enim advenit Dominus ac Salvator noster Jesus Christus, ut quod erraverat reduceret, et quod perierat querens inveniret. Ipse namque est qui solvit compeditos, qui contractos erigit, qui lapsos revocat, qui captivos redimit. Quod indicans deifer ille David in Psalmis ita canit: « Converte, Domine, captitatem nostram, sicut torrens in austro ». » Hic est qui tenebras illustrat, de quo scriptum est: « Galilea gentium, populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam ». » Salvatoris quippe adventu cuncta illustrante, solvitur demum asina atque pullus ex vinculis. Ipse enim peccata nostra tulit, ut per prophetam ait: « Ego sum qui deleo peccata tua ». »

B. γάρ καὶ τὰς ἀμαρτίας τημῶν ἤρεν, ὡς φησι διὰ τοῦ προφήτου· « Ἔγώ εἰμι δὲ ἔξαλεῖσθαι τὰς ἀμαρτίας τοῦ

5. Δεῖξαμεν οὖν καὶ τιμᾶς ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ ἑαυτῶν· λύσαμεν πάντα δεσμὸν (95) ἀδικίας. Τοῦτο γάρ ἔστι τὸ κυριώτα ἀγαθόν, ίνα ἐν οἷς αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ὄφεως καὶ καλῶν ἐποιεύεσθαι, μανθάνωμεν αὐτὸν μὲν λόγῳ μόνον παραδεδωκέντα τημῖν, διλλὰ καὶ πράγματι τὰ συμφέροντα. « Ακούεις γάρ αὐτὸν λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου· « Πνεῦμα Κυρίου ἐτίθεται σύγχρονος μετ' αὐτοῖς συντετριμένους τὴν καρδίαν, καὶ πρέπει αἰχμαλώτους διεστίν, καὶ τυφλοὺς ἀνάβλεψιν. » Δῆσαντες γάρ τημῶν πέδας καὶ χειρας οἱ πρότοις κύριοι, ἔχακαλώτευσαν τημᾶς, προσκόπτειν οὐκ

⁹⁵ Isa. xliii, 6, 7. ¹⁶ Gen. iii, 24. ¹⁸ Psal. cxxv, 4. ¹⁷ Isa. ix, 2. ¹⁹ Isa. xlvi, 25. ²⁰ Isa. lxi, 1.

(95) Reg. σύνδεσμον.

vis veritatis. At Dei Filius erga homines benignus, ad genus humanum peregrinatus, nos liberavit. Proprios enim discipulos misit, solvitque nos a vinculis diaboli. Mirabilia itaque illa signa a Jesu edita, licet secundum historiam sensibili modo facta fuerint, at spiritualium gratia gesta sunt. Quae historiam spectante impleta quidem sunt, atque divinae res erant, quae iis significabantur. Nisi enim divinae res fuissent significatae, nequam prophetae adventum ipsius praenuntiaturi fuissent. Isaías itaque clamat dicens: « Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum filium subiungalis »¹¹. » Hisce a Jesu mirabilibus perpetratis signis nihil adjiciendum, nihil detrahendum. Omnia enim perfecte et absque ullo defectu effecti. Erat namque potens in opere et sermone. Haec sane Psalmista declarat his verbis: « Accingere gladio tu super femur tuum, potentissime. Specie tua et pulchritudine tua, intende, prospere procede, et regna »¹². » Magna itaque potentia sua totum liberavit humanum genus.

6. Haec porro Jesus signa fecit præsens ipse nobiscum, ut timeamus a facie ejus. Quod autem ea si sensibili spiritualium symbola, audi. Venit quippe Salvator in primis ut hominis animam beneficio dunaret. At quandoquidem multis ignotum illud 377 erat, per curationes sub aspectum cadentes, occultam salutem animas indicabat. Enimvero ipsi, dum concederet peccatorum paralytico remissionem, fides non habebatur: dicebat quippe Iohanni: « quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus »¹³. » Dehinc postquam quod occultum ac præcipuum erat latester fecerat; secundo loco corpus curavit. Ait enim ipsi: « Surge, tolle grabatum tuum, et ambula »¹⁴. » Vides quam cito hic vinculis salvator: nec solum exteriori curatione solvitur: sed tantis etiam peccatis liberatur: imo eum quoque curationis preconem exhibuit: ac demum quæ sensibili modo gesta sunt, spiritualium gratia agabantur. Ex quoque de causa mittuntur et discipiuli in castellum ex adverso situm, ac solvunt asinam et pullum, sicuti a magistro jussum ipsi fuerat. Hoc autem plane factum est, ut implerentur Jacobi prophetiae. Cum benediceret enim duodecim patriarchas, ubi ad Judam pervenit, prophetat, ac divina profert verba. Audi namque illum dicentem: « Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitrem pullum asinam sue »¹⁵. » Demum quæcumque de Iuda dicta sunt, compertis de adventu Salvatoris dicta fuisse. Potest quippe quisquis est studiosus, paulatim legendo, ea quæ de ipso dicta sunt intelligere. At ne totam enarraremus historiam, andiamus Apostolum hæc loquentem: « Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit Dominus noster »¹⁶.

¹¹ Isa. lxxvii, 11; Zach. ix, 9. ¹² Psal. lxi, 4. 5. ¹³ Hebr. vii, 14.

(16) Reg. Extetivou.

A ἐπιτρέποντες τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας. 'Ἄλλ' ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, ἐπιδημήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν οὐρανὸν καὶ ἡμᾶς ἤδη τοὺς ἔπειτα μαθητὰς, καὶ Ἐλυτὴν τὸν τοῦ διαβόλου δεσμὸν. Οὐκοῦν τὰ γεννόμενα παρόδηξα σημεῖα παρὰ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ αἰσθητὰς καὶ τὴν ἱστορίαν ἔγνωτο, ἀλλὰ νοτῶν χάριν ἔγνωτο. Ἔτελετο γοῦν τὰ τῆς ἱστορίας· καὶ πράγματα ἣν θεῖα τὰ σημανόμενα. Εἰ μὴ γάρ πράγματα θεῖα ἦν τὰ σημανόμενα, οὐδὲ ὅντας ἐμέλλει τοῖς προφήταις προκρύψαι αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν. Ησαΐας οὖν βοή, λέγων· 'Ἴδοις δὲ βασιλεύς σου ἐρχεται σοι πράντι, καὶ ἐπιθετηκάς ἐστι δυνος καὶ πῶλον, οὐδὲ ὑποζύγιον.' Ἐπὶ τούτοις τοῖς γεννόμενοις παραδέξασι σημεῖας παρὰ τοῦ Ἰησοῦ οὐκέτι εἰστιν οὔτε προσθῆναι, οὔτε ἀπελεῖν. Πάντα γάρ τελείως καὶ ἀνελπιῶν ἐποίεσαν. Ἡν γάρ δυνατὸς ἐν Ἑργοῖς καὶ λόγοις αὐτοῦ. Ἀμέλεις τούτων μηνύων καὶ φαλμῳδὲς θεέγε· 'Περίξωσι τὴν φορφολανσιν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατή. Τῇ ὥρᾳθετε σου καὶ τῷ κάλει σου καὶ ἔκτειν (96), καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασίλευε.' Τῇ γοῦν δυνάμει αὐτοῦ τῇ μεγάλῃ πᾶσαν τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνθρωπότητα.

6. Ταῦτα δὲ ἐποίησε τὰ σημεῖα παρὸν αἰεὶς δὲ Ἰησοῦς μετ' ἡμῖν, ἡναὶ φορθῆμεν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. 'Οτι δὲ τὰ αἰσθητὰ σύμβολα νοητῶν εἰστιν, δίκου. Ἐπεδήμητας γάρ δὲ Σωτῆρ, ἵνα τὴν τοῦ ἀνθρώπου φυὴν προηγουμένως εἰεργετήσῃ. 'Ἄλλ' ἐπειδὴ τούτο τοῖς πολλοῖς ἀγνωστοῖς ἦν, διὰ τῶν ὀρμάρων λάσσων τὴν καρκυμένην τὴν φυὴν σωτηρίαν ἐδειχνεύειν. Ἀμέλεις τῷ παραλιτικῷ ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν ὀνειράμενος ἡμετέστοι. Εἰσογεῖς γάρ θουδανιστο· 'Τις δύναται ἀμαρτίας ἀφίεναι, εἰ μὴ μόνος δὲ Θεός; Εἴτα, ἐπειδὴ τὸ ἀφάνες καὶ προηγούμενον ποιήσας ἐλάνθισε, κατὰ δειπτέρον λόγον καὶ τὸ σῶμα λάσσετο. Εἶπε γάρ αὐτῷ· 'Ἐγειρε, ἔφον τὸν κραββάτον σου, καὶ περιπάτει. » Ορέστης, πῶλος ταχὺς οὐντός λέλυται ἀπὸ τῶν δεσμῶν· 'Ορέστης, πῶλος δὲ τῆς ἔβαθεν λάσσων λέλυται, ἀλλὰ καὶ τῶν τοσούτων ἀμαρτυρίατων ἐλευθεροῦται· Εἰ μὴ μὲν καὶ κήρυκα τῆς θεραπείας αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ διλως τὰ γεννόμενα αἰσθητῶν νοητῶν χάριν ἔγνωντο. Διὰ τοι τοῦτο ἀποτέλεσματα καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην, καὶ λύσιας τὴν δυνον καὶ τὸν πῶλον, κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ δεσμάσαλον. Τοῦτο δὲ δύος γέγονεν, ἵνα πληρωθῶσι αἱ τοῦ Ἱακὼβ προφητεῖαι. Εὐλόγων γάρ τοὺς δύοδεκα πατριάρχας, φύσασι εἰς τὸν Ίουδαν, προφητεύειν, καὶ θεῖα φήματα φεύγεται. 'Ακουο γάρ αὐτοῦ λέγοντας· 'Ε δεσμίων πρὸς δαμπελὸν τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἔλκῃ τὸν πῶλον τῆς δυνος αὐτοῦ. » Καὶ δύος καὶ τὰ λεχθέντα πάντα εἰς τὸν Ίουδαν εὑρήσεις τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος προτητεύμενα· δύναται γάρ δὲ φιλομαθῆς κατ' ὅλογνον ἀναγινώσκων νοῆσαι τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα. 'Ινα δὲ μὴ πάσαν τὴν ἱστορίαν διηγήσωμεθα, ἀκούσωμεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· 'Πρόδηλον γάρ, διτὶ ἔτιδες ἀνατέταλκεν δὲ Κύριος ἡμῶν.'

¹⁴ Marc. ii, 7. ¹⁵ ibid. 9. ¹⁶ Genes. xlvi,

7. Διὸς τοῦτο γοῦν ἐγένετο τὰ γενόμενα, ἵνα τὸν Α δημοσιοργὸν διὰ τῆς ἑαυτοῦ λειτουργίας φανερὸν ποιήσωσι. Τις γάρ, θεοπλάνος ναῦν δρίστα εὐθυνομένην, οὐκ ἔνοιαν δέχεται καθερήτου; ἄρμα δὲ καλῶς διεβίνον, καὶ τεχνικαῖς ἡνίας φερόμενον, οὐκ ἔνοιε τὸν ἥροιούντα; Εἰ δὲν ἐπὶ τῶν ἐν χερὶ τοιάστα, τοῖς ἐπίσημον ἐπὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος παραδέξουν; Ὁρόμεν γάρ τὸν ποιημάτιον αὐτὸν τὰ φορέτα καὶ παρόδηα· οὐν οὐλάστας τὰς τρικυμίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσαρτεσθέντων ἀνέμων τὰς κινήσεις, ἥλιον τε τὸν κύκλον, καὶ τελήνης τὸν δρόμον, καὶ τῶν ἀστέρων τὴν σύνθεσιν. Τις δὲ οὐκ ἐροθήθη, διτε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχιζθῆ ἀπὸ διωνέων ἑως κάτω; διτε δὲ τοῦ πολυτόνων, φόδρῳ τὸ φῶς ἐστιλεῖν; ή δὲν αἱ πέτραις ἐσχιζθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα τηνεύθησαν, καὶ οἱ ἐναποκείμενοι ἀνέστησαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐροθήθησαν ἀπὸ προσώπων αὐτῶν; διτε καὶ δικούς τοις ὁμολόγους, διτε ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἡν αὐτος, καὶ διλας τὰ πλείστα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν ἀποκρύψιαις ἔστι. Χλεύει γάρ καλιδὸς παραστήκουσιν αὐτῷ αἰνῶντες· καὶ μύρια μυριάδες λειτουργοῦσιν αὐτῷ. Ἐπιγνωμένον οὖν τὴν τιμὴν τὸν εὐεργέτην· δοξάστωμα τὸν Πατέρα σὺν Υἱῷ, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι· μίλια θεότητα δημολογήσωμεν τοῦ διαμαρτύρου πανσώμεθα· τῶν πτωχῶν μνημονεύσωμεν· ἡ φιλαδελφία μεντάτη· τῆς φιλοξενίας· μη ἐπιλανθάνεσθε. Οὕτω γάρ διάγοντες, βασιλεῖαν οὐρανῶν κτητορομήσομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, φη δόξα εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^{**} Μάλισ. xxvii, 54. ^{**} Eccli. xlvi, 56. ^{**} Dan. vii, 10.

7. Ideo igitur ea gesta sunt, ut crearem ministerio suo manifestum facerent. Quis enim natus consciens probe directam, non in gubernatorio cognitionem incidit? currum autem recte incidentem consciens, atque habenis arte factis rectum, non cogitat aurigam? Si autem obviis de rebus ita judicatur, quid dixerimus de miraculis Salvatoris? Videmus namque opera ejus quae terribilia et admiranda sunt; cujusmodi sunt maris decumanus fluctus, ventorum in eo illidentium motus, solis orbis, lunæ cursus, astrorum compositio. Quis non exterritus fuit, cum velum templi scissum est a summo usque ad imum? cum sol tantum non forens ausum, metu lucem contraxit? aut cum petra scissa sunt, et monumenta aperta sunt, ac qui in iis jaceant resurrexere ^{**}, inimicique reformidarunt a facie ejus: quare vel inviti confitebantur, quod vere Filius Dei esset iste. Et vere multa opera ejus abscondita sunt ^{**}. Millia enim millium laudantium astant ei; et decies millies dera milli ministrant ei ^{**}. Cognoscamus itaque benefactorem: glorificemus Patrem cum Filio et sancto Spiritu: unam confiteamur deitateum: pereandi finem faciamus, pauperum recordemur: amor fratrum in nobis maneat: hospitalitatis ne oblivia scandali. Nam si ita vita agamus, regnum celorum hereditate accipiemus, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΙΓΑΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Εἰς τό· Πορευομένον δὲ αὐτοῦ ὑπετερώννυν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐτῇ οὐδῶ. Οὐ δὲ πλεῖστος δύλος ἔχαιρε χαράν μετάληρ, καὶ ἐκράτει· Οὐαρά ἐτοις ὑψίστοις ^{**}.

S. P. N. ATHANASII

In illud : Eunte autem illo, substernebat vestimenta sua in via. Plurima autem turba gaudebat gudio magno, et clamabat : Hosanna in excelsis ^{**}.

1. Ἐκεὶ τὰ καθεκατα τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων πραγμάτων σκοπήσωμεν, ἀπιερά ἔστιν. Εἰ δὲν βλέπομένων καὶ γενομένων περὶ τοῦ Θεοῦ μνησθῆναι τις οὐ δύνεται, πῶς ἀν τὰ κικρυμένα αὐτοῦ κατανησεῖ τις δυνηθῆ; « Τὰ γάρ πλείστα, φησί, « τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἐν ἀποκρύψιαις τυγχάνει· περὶ ὅν καὶ διατίσταις Ἀπόστολος συμμαρτυρεῖ, καὶ λέγει· « Τὰ γάρ δόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῦ ποιήσας νοούμενα καθορᾶται· » ἀληθῶς γάρ, οὐδὲν ανεξεργάνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξηγήσαστο αἱ δόξαι αὐτοῦ! » Αμέλει καὶ ὁ προφῆτης,

1. Si singula quæ ab initio gesta sunt opera contemplari velimus, infinita illa sunt. Quod si ea quæ sub aspectum cadunt atque a Deo acta sunt, memoria tenere nemo possit, occulta ejus quo nescio quis intelligere poterit? « Multa enim, » inquit, « opera Dei abscondita sunt ^{**}. » Sunt ergo invisibilia quædam Dei opera, quæ in occulto sunt; de quibus **378** divinus Apostolus testatur dicens: « Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur ^{**}. » Revera enim, « quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus ^{**}! » Et vero propheta

^{**} Luc. xix, 56. Matth. xxi, 8. ^{**} Eccli. xlvi, 56. ^{**} Rom. i, 20. ^{**} Rom. xi, 33.

ejusdem cum esset sententia: ait: « Consideravi opera tua, et expavi ». » Queramus ergo nos primum regnum ejus, atque ita hac omnia adjiciuntur nobis; ita enim Dominus noster Jesus Christus in Evangelio nos docet his verbis: « Querite et inveniatis ». » Querimus porro, non margaritas, non hyacinthos, que imprudentibus admirationi sunt; sed sapientiam Dei in mysterio absconditam: « Quam nemo principum huius saeculi cognovit. » Nam « si cognovissent, inquit, nunquam Dominum gloriae crucifixissent ». » Hac est autem sapientia, de qua et Solomon in prophetia dicebat: « Mitte mihi sedium tuarum assistricem sapientiam ». » Quod autem et Christus sapientia praedicit, testis erit mihi Paulus dicens: « Christus Dei virtus et Dei sapientia ». Querite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et haec omnia adjiciuntur vobis ». » Nam quae futura sunt, prioribus (ac praecipuis illis) posteriora sunt. Etsi enim rationem quamdam habeat legis umbra, attamen futurorum bonorum arrhabo est.

2. Judei ergo in hodiernum usque diem, littere magis quam spiritui adhibentes animum, errant. Audi namque quid dicant: Bie horao legem et Sabbathum solutum venit. Verum si mendicus contra divitias loquatur, nequaquam illi fides habebitur: neque si intemperatus homo adversus temperantiam verba faciat, verum est testimonium ejus. Non enim ex affectu haec affirmant. Ille camque ideo divitias damnat quod eas minime possideat: qui vero continentiam non servat, neque cum labore temperantiam exercet, is homines irridet earam virtutum studiosos. Et vero Dominus et Salvator noster Jesus Christus, eorum coarguens amentiam, ait: « Non veni solvere legem aut prophetas, sed adimplere ». » Ideoque beatus Paulus haec scribit. « Plenitudo igitur legis Christus, ad justitiam omni credenti ». » Accurritus itaque, dilecti, illud de discipulis consideremus: consideremus, inquam, in illa quae proprie, et sine additamento sapientia vocatur. Haec quippe notitiam divinorum habet mysteriorum. Haec in mente nostra ceu in domo habitat, si presertim pura sit, ac cogitationes observet: « Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subditio peccatis ». » Purgemus itaque nos, dilecti, ab omni sorde anima et corporis, auscultemusque clamantem prophetam: « Mundate manus, peccatores: purgate corda, duplices animo ». » Ita enim quis poterit, et sensibilia probare, et spiritualia tenere; atque haec eligere, ab illis procul recedere. Quemadmodum probi trapezita, bonum eligamus, et ab omni mala specie abstineamus. Bona ergo velut necessa-

της αὐτῆς ἔχομενος γνώμῃς, Εἰλεγε. » Κατενόητα τὰ ἔργα σου, καὶ ἔξιστην. » Σητήσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς πάρτων τὴν βασίλειαν αἰτοῦ, καὶ οὕτω ταῦτα πάντα προστεθήσαται ἡμῖν· οὕτω γάρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς; τὸν Εὐαγγελίον διδάσκει λέγων· « Σητίστε, καὶ εὑρήστε. » Σητεύμεν δὲ ἡμεῖς οὐ μαργαρίτας, οὐδὲ ὄντινον, ἀλλερ οἱ ἀπειρόχαλοι (8) τελυμάκασιν· ἀλλὰ ζητοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην. » Ήν οὐδεὶς τῶν ἀργάντων τούτοις τοῖστα Εγνωκεν. » Εἰ, γάρ « Ἑγνωσαν, φρονίσαν, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἑστάωσαν. » Αὕτη δὲ ιστονή σοφία, περὶ τῆς Βαγε καὶ ὁ Σολομὼν ἐν προφῆτει· « Ἐξαποτελέν μοι τὴν τῶν σῶν Θρώνου πάρεδρον σοφίαν. » Ότι δὲ ὁ Χριστὸς καὶ σοφία κηρύσσεται, μαρτυρήσει μοι δὲ Πτιλὸς λέγων· « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Σητέστε οὖν πάρτων τὴν βασίλειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω ταῦτα προτεθήσασται ὑμῖν. » Τὰ γάρ ἔσδεμνα τῶν ἡγουμένων δεύτερα τυγχάνει· καὶ γάρ ξει λόγον ἡ κατὰ τὸν νόμον σκιά, ἀλλὰ τῶν μελάντων ἀγαθῶν ἀρραβών ἔστιν.

2. Ιουδαῖοι τοιγαροῦ μάλιστι σημερον, τῷ γράμματι μᾶλλον ἡ τῷ πνεύματι προσθύγοντες, ἐπιλανθήσανται. « Ακούεις γάρ αὐτῶν λεγόντων Ούτος δὲ ἀνθρώπος τὸν νόμον ἔβλεψε κατατίσας καὶ Σιδέντα. Ἀλλὰ ἐὰν πτωχὸς λέγει κατὰ τὸν χρημάτων, οὐ πιστεύθησεται· οὐδὲ ἂν ἀκόλαστος περὶ σωφροσύνης, τύληθής αὐτοῦ ἡ μαρτυρία. Οὐ γάρ ἐκ διαισθέσεως περὶ τούτων διεβεβαίωται· δὲ μὲν τῷ μη ἔχειν καταποθίνεται τοῦ πλούτου· δὲ μὲν τῇ ενεργήσας τῇ ἐγκρατείᾳ, μηδὲ τὸν σωφροσύνην ἀστήσας, χλεύαζει τούς τοιποιούντας. Ἀμέλει δὲ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς, διελέγοντι αὐτῶν τὴν δύναμαν, Βαγεν. » Οὐκ ἥδον καταλύεται τὸν νόμον, οὐδὲ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρώσαι· διὸ καὶ δια μάρτυρος Παύλος γράψει, λέγων· « Πλήρωμα οὖν νόμου δὲ Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὸς τῷ πιστεύοντος. » Κατασκήνωμεν οὖν βαθεύερον περὶ τῶν μαθητῶν, ἀγαπητοῖς κατασκεψόμενα δὲ ἐν τῇ κυρίως καὶ δινε προσθήκης σοφίᾳ καλούμενη· αὕτη γάρ γνωστὸν ἔχει θεων μυστηρίων· αὕτη ἐν τῇ διανοῇ ἡμῶν ὡς ἐν οἷς λατούσιει, ἐν μαλίσταις καθαρά τυγχάνει, περὶ τὰ νοήματα δοχολομένη· « Εἰς γάρ κακοθεχοντον ψυχήν οὐκ εἰσελύεσσται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέω μαρτυρίαις. » Καθαρίσωμεν οὖν ἀστούς, ἀγαπητοῖς, ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος· ἀκούσωμεν τοῦ προφήτου βοῶντος· « Ἀγίστε κείρας, διμαρτωλοὶ, καθαρίσατε καρδίας, δίψυχοι. » Οὔτω τίς δυνηθή καὶ τὰ αἰσθήτα δοκιμάζειν, καὶ τὰ νοητὰ κατέζειν· καὶ τὰ μὲν αἰρεῖσθαι, τῶν δὲ πόρρω γενέσθαι. Ω; δόκιμοι τραπεζίται τὸ καλὸν ἐκείνημενα, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπεχόμενοι. Τοῖς οὖν καλοῖς ὡς ἀναγκαῖοις προσέλθωμεν, τοῖς δὲ ἀδι-

⁽⁸⁾ Reg. ἀπειρόχαλοι.

“ Habac. iii. 2. ” Matth. vii. 7. ” I Cor. ii. 6. ” Sap. ix. 4. ” I Cor. i. 24. ” Matth. vi. 55. ” Matth. v. 17. ” Rom. x. 4. ” Sap. i. 4. ” Jas. iv. 8.

φρόνις, δσον ἡ χρεῖα ἀπαιτεῖ. Οὐ γάρ πλούτος τῷ λόγῳ οὐδὲ ἀγάθῳ οὐδὲ φαῦλος τυγχάνει, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τοῦ χρωμένου εἰς ἔκατερ κρίνεται. Αὐτίκα δὲ μέγας Ἀβραὰμ πλούσιος σφόδρα ἐτύγχανεν· ἀλλὰ οὐ διὰ τῆς ἀρετῆς ἐξέκλινεν. Ὁμοίως δὲ καὶ διὰ πτωχὸς Λάζαρος, ἐν πενήνῃ ὅν, εἰς ἀνδρείαν καὶ μεγαλοφύλακαν τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ λογισμῷ ἐνηλείφθη. Οὐκοῦν, ὥς ἔφη, οὗτος ἡ πενία κακῶν, οὗτος δὲ πλούτος φαῦλος· ἀλλὰ ἡ χρήσις μετά τῆς διαθέσεως τοῦ χρωμένου. Ἀμέλει τοι πιστοῦ δλος δὲ κόσμος τῶν χρημάτων· τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ δόλος. Τῷ μὲν γάρ πιστῷ τὰ πάντα ὑποτέτακται, καὶ δοῦλα τὰ πάντα τυγχάνει· ἀπειδὴ καὶ πάντων ἄρχει, καὶ πάντων καταργεῖν· δὲ δὲ ἀπίστος πάντων ἐστὶ δοῦλος, κυριεύμενος ὑπὸ τοῦ μαρωνᾶ, μηδὲνδες ἄρχων, ἀλλὰ μάλλον ἀρχόμενος. Καὶ πάντα μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ποιεῖ ματα καλά· ἡ δὲ τῶν χρωμένων διάθεσις πολὺ τὸ διάφορον ἔχει.

3. Ἀμέλει δὲ σοφὸς Ἐκκλησιαστῆς, μετά σοφίας τοῖς πάσι τὸν νοῦν ἁυτοῦ ἐπιστήσας, κατεστέψατο, καὶ διέγνω, πῶς πλούτῳ χρήσηται· πῶς πενήνῃ ἐνέγκη· πῶς νόσον ὑπομένει· πῶς δὲ ὑγείαν καταμεῖξῃ. Αὗται δὲ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ, αὐτίκες τῇ ἐπιμέλειαν τῷ ἀνθρώπινῳ γένει ποιοῦνται. Ἀπεναντίον τοῖς εἰρημένοις δὲ μὴ σοφὸς διατεθῆσται· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περισπασμὸν πονηρὸν δεδεῖται τοῖς νίστῃς τῶν ἀνθρώπων παρὰ θεοῦ, ἵνα ἐκ τοῦ ἐπιπόνου μρχθούν, καὶ τῆς ἐν τοῖς δρωμένοις ἀμύχανίας, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν καὶ σοφίαν καταρεύεντος. Τούτου χάριν περισπασμὸν « πονηρὸν » διδώκων ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν, ἐπιπονον. « Ότις δὲ « τὸ πονηρὸν » πονηρόν ἔστιν, δικούς τὸ Ίωβ γεγραμμένον· φησι γάρ· « Ἔπεισεν ἐν τῷ Ίωβ Ἑλκή πονηρά, τουτέστιν, ἐπιπονα· καὶ αἱ πλήγαι Αἰγύπτου πονηραὶ κέληνται, τουτέστιν, ἐπιπονοι· ἵνα καὶ τὴν διάνοιαν ἁυτῶν κυνῆσωντι οἱ ἀνθρώποι ἐπὶ τὰ θεῖα λόγια, καὶ ἐν τούτος δεῖ φρονιμώτερος γενέσθαι, ἐπιστήσων τὸν νοῦν διαυτῶν τῷ ζωτοιῷ πνεύματι. Οἴδατε γάρ, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτεῖναι, τὸ δὲ πνεῦμα ζωτοποιεῖ. Πλήνων οὖν καὶ δισκήσει τὴν τῆς ἀρετῆς ὑψηλεσσαν δοκιώσει· πόνῳ γάρ τὸ καλὸν κατορθοῦνται, ἀς δὲ μακάριος Ιαΐλος ἱράφει λέγων· « Ἐν θίβεσσιν, ἐν ἀνάγκαις (9), ἐν πληγαῖς, ἐν δικαστεσσισις, » καὶ τὰ ἔτη· Καὶ πάλιν δὲ αὐτὸς φησι· « Πάντα στέγω, πάντα ὑπομένω, ἵνα μὴ τινὰ ἐγκοπηῖ δῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. »

4. Ταῦτα δὲ προεκθικαμεν τῷ λόγῳ, ἐπιειδὴ τὸ ἀνάγνωσμα δοκεῖ· τινα δέγειν λόγον· φησι γάρ· « Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπετράπενον τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ· » ἵνα τὸν Ἰησοῦν ἐπιβιβάσαντες τῷ πάντῃ, διεζηνεῖται πορεύεσθαι. Τοῦτο δὲ ἡμῖς δὲ εὐαγγελικὸν διδάσκει φητὸν. Καὶ πάσας διὰς οἱ ἀπόστολοι ἱμάτια εἶχον ἁυτῶν, ὅποτε τὰ μὲν αὐτῶν ἐπιβίβηπεν τῇ δυνῃ, ἵνα ἐπιβιβάσωται τὸν Ἰησοῦν, τὰ δὲ ὑποστρώνυμάτιν τῇ ὁδῷ· ἀκτήμονες δηρες, καὶ πάντα κατα-

Aria adeamus; indifferentia, quantum postulat necessitas. Divitiae namque ratione sui, nec bonae nec male sunt; sed utensis animo in utramque partem astantur. Repente magnus ille Abraham dives fuit: nec ideo a virtute declinavit. Similiter mendicus Lazarus in paupertate cum viveret, ad fortitudinem et magnanimitatem sapientia et ratiocinio sese confirmabat. Itaque, ut dixi, nec paupertas malum est, nec divitiae perniciose; sed usus atque utensis affectus. Fidelis sane hominis sunt omnes mundi opes; infidelis ne obolus quidem. Fideli enim omnia subjecta sunt, omnia ipsi serviunt: quia ipse omnibus imperat et omnia spernit; infidelis autem omnium est servus, sub dominatu mamonae: nemini imperans; sed potius sub omnium imperio est. Et quidem omnia Dei opificia bona sunt; at inter uitentium affectus ingens est discrimen.

379 3. Profecto sapiens Ecclesiastes, mentem omnibus sapienter applicans, consideravit ac novit, qua ratione divitiae uteretur: quomodo pauperiem ferret, quomodo morbum sustineret, quomodo sanitatem attemperaret. Haec sunt virtutes qua curam humano generi afferunt. Opposito autem modo qui sapiens non est affectus erit: hoc est autem illud: occupationem pessimam datam esse filii hominum a Deo, ut ex ingenti labore, et magna in aspectibus rebus difficultate, ad Dei providentiam atque sapientiam confugiant. Idecirco occupationem « pessimam » dedit Deus filii hominum, id est labiosam. Quod autem illud, « pessimum », id ipsum sit quod laboriosum, audi illud in libro Job scriptum: « Ceciderunt in Job ulcera pessima, id est laboriosa: et Ἀgypti plagæ « pessimæ » vocatae sunt, id est laboriosæ; ut et mentem suam homines ad divina oracula concident; in hisque semper prudentia proficiant, mentem suam vivifico spiritu confirmant. Nostis enim litteram quidem occidere, spiritum autem vivificare. Labore itaque ac exercitatione nostra virtutis utilitatem amplectamus. Laborare quippe bonum perficiunt, quemadmodum beatus Paulus scribit: « In tribulationibus, in necessitatibus, in plagiis, in perturbationibus », etc. Rursumque idem ait: « Omnia operio, omnia sustineo, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi ».

4. Hac autem orationi nostrae præfiximus, quia cum iis lectio communem quandam babet rationem; ait enim: « Eunte autem illo, substernebat vestimenta sua in via »: ut Jesum pullo imponentes procedere inciperent. Hoc autem evangelica nos docet lectio. Quot ergo habebant apostoli vestimenta, ut alia quidem injicerent in asinam, ut imponebant illi Jesum; alia substernerent in via: viri scilicet possessionibus vacui, qui omnia reli-

⁴⁴ Eccl. 1, 13. ⁴⁵ Job 11, 7. ⁴⁶ II Cor. vi, 4.

⁴⁷ I Cor. vii, 12. ⁴⁸ Luc. xix, 26.

(9) Ita Reg. 2. In editis, ἐν ἀνάγκαιῃ deest.

querant, et qui tum alia omnia præcepta, tum hoc servabant, ut neque duas tunicas haberent? Quanta porro istibæc hilaritas, ut incidentem asinum, non humi, sed per vestimenta vellent incidere? Hoc autem luxuriosorum ac delicatorum. An Jesus ita delicia operam dabit, ut nolle se vehementer asinum humi incidere? Dilecti, non delicatorum est haec doctrina: nec quis unquam existit qui hoc egerit. Neque enim inter gentiles Nabuchodonosor id unquam fecit: nec qui ei successit Baltasar: neque magnus Salomon, cum esset in regno suo. Supra diximus enim novisse eum quo pacto divitiis uteretur, quo pauperiem ferret, etc. Ipsum enim sic loquenter audire licet: « Domine, divitias et paupertatem ne dederis mihi; sed cum mensura da mihi qua: necessaria sunt et sufficiunt⁴⁷. » Sapientiam autem magis curabat, quare exclamat ac dicit: « Elegi ipsam habere pro auro et argento, super salutem ac speciem dilexi illam⁴⁸. » Unde discipulis tot vestimenta, ut a Bethania donec Jerosolymam introiret, asinæ incidenti substernerentur?

5. Sed me oratio ipsa concitat ad sublimiorem accedere interpretationem, ac disquirere qua: sint apostolica vestimenta. Nos itaque ipsos a terra pullulum subducamus. Dico igitur substrata asime vestimenta, morales esse preceptiones ejus pedibus suppositas, ba scilicet: « Non moedialeris, non occides, non furtum facies, non loqueris falsum testimonium: honora patrem tuum et matrem tuam⁴⁹, » et his similia præcepta. Ne itaque humi ulterius incidentamus: quando nobis enim apostolica substrata sunt vestimenta, humi incidere non debemus; ut ne animæ nostræ pedes terræ pulvere inquinemus. Quod si quis ad hoc nos provoget, dicamus ipsi: « Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos⁵⁰? » At quo ideo fortasse lavit Jesus discipulorum pedes, ut, eo 380 qui ante hærebat excusso pulvere, non ultra humi ambularent, nec pedes suos terræ pulvere inquinarent, sed purgati per vestimenta incidenterent. « Quam speciosi, » enim inquit, « pedes evangelizantium pacem⁵¹. » Accingamus itaque et nos lumbos mentis nostræ, et calceis subligemus pedes in præparatione Evangelii pacis⁵². Contigit enim nos aliquando in terra tentari, cum tempore captivitatis, captivi ducti sumus in terram Chaldaeorum. Quapropter ingemens propheta dicebat: « Delicata mea ambulavit vias asperas⁵³. » Nam ante adventum Domini, experimentum fecit pes delicate animæ ambulandi in terram, ubi vero ad nos venit Dominus noster Jesus Christus, predicatorus captivis remissionem: « Tunc mittit aquam in pelvis, et ponit vestimenta sua, et linteo circumcingit se, et lavit pedes discipulorum. Postquam vero lavit pedes eorum, induit

A λεπτοντες, καὶ μετὰ τῶν δύλων πάντων καὶ ταῦτην τὴν ἐντολὴν φυλάζαντες, τὸ μῆτρα δύο χιτῶνας ἔχουν; Τί; δὲ καὶ ἡ τοσούτη ὑφρότης, ὥστε βαδίζοντος δους, μήθις εἰναι ἐπιβιβάνειν γαματ, ἀλλ' ἐπὶ ιμάτων; Ταῦτα δὲ ἐκδηγεται μάνειν ἔστι καὶ τριγύρων. Ἀρα καὶ Ἰησοῦς τριψῇ ἴσχυλαζεν, ἵνα μή βολτῆῃ ἐπιχυμένου αὐτοῦ χαματ πατεῖν τὴν δύναν; Ἀγαπητοί, οὐκ ἔστι τριγύρων τὸ διδασκαλίον· ἀλλ' οὐδὲ τῶν πώποτε τοις δὲ βρέτον τούτῳ ποιήσας· οὐδὲ γάρ δέ παρ^B Ἐλλησι Ναυπυχοδόνωρ τούτῳ πεποιήκεν· οὐδὲ δὲ τούτον διδασκαλίους Βαλάταρος οὔτε μήτρα δύλης Σολομόν, ὅτι ἦν τῇ βασιλείᾳ αὐτού. Προειρήκαμεν γάρ, ὅτι ἐγίνωσκες, πῶς χρήστοι τῷ πλεύτῳ, πῶς πενίαν ἔντηγκαν, καὶ τὰ ἔξτις. Αὐτοῦ γάρ ἔστιν ἀκούσαι λέγοντος· « Κύριε, μή μοι δύος πλοίους, μηδὲ πιναν· ἀλλὰ μέτρησον μοι τὰ δύοντα καὶ αὐτάρκη. » Σολίδας δὲ μᾶλλον ἐπιμελεῖτο· διὸ βαρὺ καὶ λέγεται· « Εὐδόμην αὐτὴν ἔχουν δυοι χρυσοί καὶ ἀργυροί· ὑπὲρ ὑγίειαν καὶ εὐηργείαν τῇ γῆτες αὐτοῖς. » Πόθεν δὲ τοσούτα ιμάτια τοῖς μαθηταῖς, ὥστε ἀπὸ Βηθανίας ἔσονται εἰδολοὶ εἰς Τερρασόματα ὑποστραννώνται τῇ δυνατῇ βαδίζοντες;

5. Άλλὰ νῦντες με δέ λόγος ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἀναγγήν, καὶ ἐκηρύξαι τὰ ἀποστολικὰ ιμάτια. Ἐπαναγγάγωμεν εὖλοιούς; ἐκ τῆς γῆς ὄλγων. Φημὶ τούτον τὰ ὑποτρωνυμίαν ιμάτια τῇ δύνῃ τὰ ἡθικὰ εἶναι παιδεύματα, ἀπέτομα ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς· ταῦτα δέστι τό· « Οὐ πορνεύεις· οὐ φονεύεις· οὐ καλέσεις· οὐ φευδομαρτυρήσεις· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέραν σου, » καὶ τὰ τούτοις δημοια παραγγέλματα. Μηδὲ οὐν χαματ πατῶμεν ιμάτιον γάρ ἡμῖν ἀποτολεῖν ὑποτρωνυμένον, χαματ πατῶμεν οὐκ ὄφελονμεν, ἵνα μὴ τοὺς πόδας ἔστων τῆς φύγης μολύνωμεν ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἔάν τις τῆς δύνας· ἐπὶ τούτην προκαλεῖται, εἴπομεν αὐτῷ· « Ενιδίμην τοὺς πόδας μου, πός μολύνων αὐτούς; » Καὶ τάχα διὰ τούτον νίπτει Ἰησοῦς· τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, ἵνα, ἔμπρεγον πρότερον κάρον ἀποβαλόντες, μηδὲτε χαρεῖ ταῦτα, μηδὲ μολύνωσιν ἔστων ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς τοὺς πόδας, ἀλλὰ καθαροὶ γενόμενοι ἐπὶ ιμάτιον ἐπιβαλλωσιν. « Οὐς ὀμραῖς γάρ, φησίν, « οἱ πόδες τῶν εὐαγγελισμένων εἰρήνην. » Περιζωσόμεθα οὐν καὶ ἡμεῖς τὰς δοψίας τῆς διανοίας ἡμῶν, καὶ ὑποδιπλωματα τοὺς πόδας ἐν ἐπομέασι τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Συνέδη τὴν δύνασι ποτε ἐπὶ τῆς πειραθῆναι, τοις κατὰ τὴν καιρὸν τῆς αἰγαλωτοῦς ἐξηγματισθήμεν εἰς τὴν γῆν τῶν Χαλδαίων. Διτὸν γάρ καὶ δὲ προρήγητο στενάζοντες· « Ή τρυφερά μου ἐπορεύθη ὁδοὺς τραχείας. » Πρὸ τῷ τῆς πειρουσίας τῷ Κυρίῳ πειραν οὐδεῖν ὁ ποῦς· τῆς τρυφερᾶς φύσης βασινεῖ ἐπὶ τῆς γῆς· ὅτε δὲ ἐπεδήμητεν ὁ Κύρος· ἡμῶν Ἰησοῦς δὲ Χριστός, κηρύξας τοῖς αἰχμαλωτοῖς διφοντ· « Τότε ἔστων ὄδωροι εἰς τὸν νιπτήρα, καὶ ἀποτίθεται τὰ ιμάτια, καὶ λέντον περιγύρωνται, καὶ νίπτεται τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας· καὶ μετὰ τὸ νίπτειν

⁴⁷ Prov. xxx. 8. ⁴⁸ Sap. vii. 9. 10. ⁴⁹ Exod. xx. 12-17. ⁵⁰ Cant. v. 3. ⁵¹ Rom. x. 15; Isa. liii. 7.

⁵² Ephes. vi. 14. ⁵³ Baruch. iv. 26.

άυτον τοὺς πόδας, ἐνδύεται (10) τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· καὶ ἀνδαλυμένος συνήσθεν αὐτοῖς. Πότε δὲ τοῦτο ὑπέτρωσεν τὰ ἱμάτια αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ ὁδῷ, ἵνα μὴ ἐπὶ τῆς βαίνωμεν, μηδὲ ἐπὶ τῷ στῆθος καὶ τῷ κοιλιᾷ πορευώμεθα· ἀλλ’ ἀντὶ τοῦ τὸ στῆθος τὸ ἡμένιον ἐπὶ τῆς γῆς ἐπανακλίνεσθαι, ἐπικιλίνωμεν (11) μᾶλλον αὐτῷ, ὡς Ἰωάννης, ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ γάρ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τοιοῦτος διατρίβη, οὐκ ἔχει τοὺς πόδας συρομένους ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ’ ὡς ὁ Πλάντος, ἐπὶ τῆς περιποτῶν, ἐν σύραντι πολίτευμα ξεῖται.

6. «Ἐπεκάθισαν οὖν, φροντὶ τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸν πάλιον. Καὶ πορευομένου αὐτοῦ, ὑπέτρωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. Οἱ δὲ δύλοι οἱ προάγοντες αὐτὸν καὶ ἀκολουθοῦντες ἐκράζον, λέγοντες· «Παννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ· ἐύλογομένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δύναμει Κυρίου· Θαύμα καινοῦ καὶ παράδοξον, ἀγαπητος. Ἄρα γάρ τῷ θεός ἦν μαθητῶν μετά τοῦ Ἰησοῦ, οὐχ ὁ δύνακτος ἡσαν μόνος; Καὶ πάντα πλήθος ἐντυπώσα σημαντεῖ τὸ Εὐαγγελίον· Ἀλλὰ τάχα καὶ ἀγγελος αὐτῷ συμπαρῆσσεν, καὶ δυνάμεις θεοῖς αὐτῷ ἐμάθητενον. Πρὸ γάρ Πέτρου, καὶ Ἰωάννου, καὶ τῶν λοιπῶν, Γαβριὴλ αὐτῷ μαθητεύεται· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀπόστολες πρὸς τὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ μαρματευμένην παρθένον Μαρίαν. Αὐτὸς ἐστιν ὁ λέγων, «Ἄρον τὸ παιδίον, καὶ φεύγει εἰς Αἴγυπτον·» Αὐτὸς ἐστιν ὁ εἰρηκὼς· «Πνεῦμα διγονοῦ ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπιτικάπει σοι.» Αὐτὸς ἐστιν ὁ καὶ ἐν τῷ μνημείῳ ἀποκελίσας τὸν λίθον· αὐτὸς ἐστιν ὁ καὶ ταῖς γυναικεὶς ἐναγγελιεύσας, καὶ εἰπόν· «Οὐκ ἐστιν ὧδε, διὸ ζητάεις· ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ὥστε περ εἰσῆρξε. Λεῦτε, φροντὶ, βέστε τὸν σόγιον, δηνού ἔκειτο.» Ιδού πρόδροις ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὑψεσθε.» Αὐτὸς καὶ ὁ προφῆτης πρὸ πάλιον βοῶ μαργαν· «Γαλιλαία τὸν ἐθνόν, δὲ λαὸς ὁ κεκλίμενος ἐν σκότῳ, εἶδε φῶς μέγα. Καὶ ἀγγελος οὖν αὐτῷ μαθητεύσμενος διεκονοῦσι. «Καὶ ίδοι, φροντὶ, οἱ ἀγγελοι προστῆλον, καὶ δημητρίουσι αὐτῷ.» Καὶ πάντες αὐτῷ μαθητεύοντες (12) χαίρουσσιν· «Ηρέσαντο» γάρ, φροντὶ, «ἄπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίρειν χαράν μεγάλην.»

7. Σητὸν οὖν, ἐπὶ τίνις χαίρουσιν οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ θελαι δυνάμεις, καὶ χαίρουσιν αἰνούντες τὸν Θεὸν ψυχῆν μεγάλην· «Ἄρα δὲ ὁ Κύριος ἐπὶ ψιλοῦ ὄνταριού ἐκστάθη· Καὶ διὰ τοῦτο χαίρουσιν οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ θελαι δυνάμεις, διὸ ὁ Κύριος ἐπὶ ὄνταριού ἐκστάθη· Τίς ἡ τοσούτη ἀπειροκαλία; Ἐάν τις ἐπὶ διου καθεστῇ, χαρᾶ· διὸν ἐστι; Καὶ ἐπὶ τούτη τῆς δρεπέτης χαίρειν, καὶ ταῦτα οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταῖς· «Ἐγὼ οὐκ ὄμαι διὰ τοῦτο χαίρειν τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ· μάλιστα καὶ ἀγγέλων αὐτοῖς συνόντων, καθὼς ὑπεβύθησα. Ξείνοι γάρ Ισταὶ διὰ πολὰ πράγματα χαίρουσι. Πάντως γάρ ὅρωσι τίνα, ἐφ’ οὓς δέξονται αὐτοὺς χαίρειν. Ηρότριξ γάρ, τί φασι τὸ Εὐαγγελίον· διεύθυνον· εἰπὲ πατῶν, ὃν εἰδον, δυνάμεων.» Οἰσας ἐ-

A vestimentis suis ¹⁰: » atque indutus coenavit cum illis. Ideo ergo discipuli substraverunt vestimenta sua in via, ne in terra amplius incedamus, neve supra pectus aut ventrem gradiamur; sed potius quam supra terram pectus nostrum reclinemus, supra pectus Jesu, quemadmodum Joannes, reclinemus illud. Nam qui talis est, etiamsi in terra versetur, non habet tamen pedes in terra versantes; sed sicut Paulus, dum in terra ambulet, conversationem suam in cœlis habet.

6. «Imposuerunt ergo, » inquit, « Jesum super pulum. Eunte autem illo substernebant vestimenta sua in via. Turbae autem quae præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini ». »

B Miraculum novum et stœpudum, dilecti. Nunquid discipulorum multitudine cum Jesu erat? nonne duodecim soli erant? Equisid ergo multitudinem hic indicat Evangelium? Sed fortassis angeli quoque aderant illi, ac divinae virtutes pro discipulis erant. Nam ante Petrum, Joannem ac reliquos, Gabriel ipsius est discipulus: ipse namque missus est ad Mariam virginem ex semine David, desponsatum ipso. Ipse est qui ait: « Accipe puerum et fuge in Aegyptum ». » Ipse est qui dixit: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi ». » Ipse est qui lapidem in monumento revolvebat. Ipse est qui mulieribus annuntiabat dicens: « Non est hic quem quaeritis: surrexit a mortuis, sicut dixi. Venite, inquit, videite locum, ubi positus erat. Ecce præcedet vos in Galileam, ibi eum videbitis ». » Quare diu antea propheta clamaverat: « Galilea gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam ». » Ergo et angelii ut discipuli ei ministrant. « Et ecce, ait, angeli accesserunt, et ministriabant ei »: Gaudentique omnes qui et discipulorum ejus numero sunt. Nam « cœperunt, ait, omnis turba discipulorum gaudere gaudio magno ». »

7. Quero itaque, quid causæ est quod discipuli et divinae virtutes gaudent, imo gaudent magna voce Deum laudantes? Num ideo gaudent discipuli ac divinae virtutes, quod Dominus vili asello vehatur? quæ tanta imperitia? An gaudio dignum est si quis asello vehatur? An ideo letandum, et quidem Domini discipulis? Non putarim ego ideo gaudere discipulos Jesu, maxime præsentibus angelis, ut memoravimus. Illi namque enim nonnulla vident, quorum causa gaudere illos convenit. Attende enim, quid dicat Evangelium: gavisos eos fuisse, « super omnibus quas viderant virtutibus ». » Quas autem virtutes videbant discipuli, cum Dominus asinæ in-

¹⁰ Joan. xiii, 4, 5, 12. ¹¹ Matth. xxi, 7-9. ¹² Matth. ii, 13. ¹³ Lue. i, 36. ¹⁴ Matth. xxviii, 6, 7. ¹⁵ Isa. ix, 1, 2. ¹⁶ Matth. iv, 11. ¹⁷ Lue. xix, 37. ¹⁸ ibid.

(10) Reg. ἐνδύεσθαται.

(11) Reg. ἐπανακλίνονται.

(12) Sic Reg. Editi vero, διακρινοῦνται.

cideret? Non erat parvi res momenti, sed per rei illius seriem contemplabantur mysteria quadam divinasque virtutes. Audi **381** enim Salvatorem dicentes: « Gaudium erit in celo super una peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta novem justis qui non indigent penitentia ».⁴ Quare alibi docet eos loquens in parabolis: « Homo quidam habens centum oves, si erraverit una ex eis, nonne reliquit nonaginta novem, que non erraverunt, et vadit querere eam que erravit? Et inventiens eam, gaudet super eam magis, quam super nonaginta novem, que non erraverunt ».⁵ Quia enim non erraverunt, non egent penitentia. Ille itaque pullus etiam ovis vocatur, et filius adolescentior: « Ovis enim, inquit, errans factus est populus meus ».⁶ Et alibi: « Cognovit hos possessorem suum et assinus presepe domini sui ».⁷ Item: « Filius hic meus adolescenter perierat, et inventus est: mortuus erat, et revixit ».⁸

Α δυνάμεις έθεώρουν οι μαθηταί, ἵνα τῷ ἐπικαθόδοις τῇ δημοφυλίᾳ τῶν Ἰησούν· Οὐκοῦ δὴ φύλον τὸ πρόγυμνα, διὰ τὸ δὲ τῆς ιστορίας έθεώρουν τινὰ μυστήρια καὶ δυνάμεις οὐσία. Ἀκουος γάρ τοι Σωτῆρος λέγοντος, διτεῖς Χαρᾶ γίνεσθαι εἰς σύρανθη ἐπὶ δὲν ἀμαρτυρία μετανοοῦντα, διτεῖς ένενεγκόντα εὐνέα δυνάμεις, οἵτινες οὐ χρέαν ἔχουσι μετανοίας. Ἀλλα καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐδίδασκεν αὐτούς, λέγοντας ἐν περιβολᾷ· «Ἄνθρωπος τις ἔχων ἕκατον πρόβατα, ἐπειδὴν πλανήθη ἐν ἑξ αὐτῶν, οὐδὲ ἀφίηται τὰ ἐνενέγκοντα εὐνέα τὰ μὴ πεπλανήμενα, καὶ πορεύεται ζητῶν τὰ πεπλανήμενά τους. Καὶ εὑρὼν αὐτὸν, χαρὸν ἕνα καρπεῖ ἐπὶ αὐτῷ μαζλῶν καὶ ἐπὶ τοῖς ἐνενέγκοντα εὐνέα τοῖς μὴ πεπλανήμενοι·» τὰ γάρ μη πεπλανήμενα χρείαν οὐκέτι ἔχουσι μετανοίας. Οὕτε οὖν ὁ πύλος; καὶ πρέπειτο καλεῖται, καὶ πλέον
Β νεύτερος. «Πρόδεκτον γάρ, φριστόν, πλανώμενον ἐγενήθη δὲ λαός μου·» καὶ πάλιν· «Ἐγενόμησεν τὸν κτησάμενον, καὶ δύος τὴν φάνταν τοῦ κυρίου αὐτοῦ·» καὶ· «Οὐδές μου οὔτος ὁ νεύτερος ἀπολελόγη τὸν καὶ εὑρόθινον περιόδον· τὸν καὶ ἀνέγειρεν·»

8. Haec itaque omnia in se suscipientes Dominus, hominem induit, et quasi ovis ad occisionem ducutus est, ac sedit super asellum, et mortuus est atque sepultus secundum Scripturas. Et corpus quidem ejus jacebat in monumento, deitas vero ejus infernum spoliabat; atque solvebat compeditos, captivos redimebat, mortuosque vivificabat. Ideo namque in crucem ascendit de inimico triumphans, atque factus pro nobis maledictum, spinisque coronatus, ut nos ex lata adversum nos sententia redimeret. Nam Adamus dictum fuit: « Spinas germinabit tibi terra »: » Quare coronam spineam accipit, calamumque dexteræ ejus manu gestandum parant; ut eo serpentes facile cedent patraret. Item pro serpentibus veneno, quod haustus Adam in paradyso, ipse pro nobis selle et aecto potatur. Et pro costa ex qua prodiit Eva, ipse latius suum praebuit perforandum. Mulier Eva, mulier Maria, ex qua natus est Christus. Homo Adam, homo etiam quem Christus gestabat. Paradyssus erat ex quo Adam ejectus est; paradisus item quem latroni aperuit Christus. Hic itaque pullus peccator unus est, penitentiam agens, quem solvit Dominus ex diaboli vinculis, de quo gaudium est, non in terra modo, sed etiam in celis. Cum igitur solitus pullus fuisset a discipulis, adducunt eum ad Jesum, gaudentque gaudio magno: item angeli et divinae virtutes gaudent super eo qui perierat et inventus est. Qui igitur Iisus quae diximus, accurate animum applicuerit, et evangelica verba mystice legerit, is sane perspiciet, hunc pullum esse peccatorem Adamum. Cum dicor Adamum, universum genus humanum intellige. Hic ergo pullus ante Salvatoris adventum, scris erat subiectus, quemadmodum antehac diximus. Feras voco omnem adversari

8. Ταῦτα οὖν πάντα εἰς ἐκεῖνον ἀναδεξάμενος δὲ Κύριος, ἀνθρώποις ἐνεδύσατο, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ἐπὶ ὑπέρου ἐκαθίσθη, καὶ ἀπῆλυε, καὶ ἦτάρη, κατὰ τὰς Γραζάς· Καὶ τὸ μὲν οὐρανὸν ἔκειτο ἐν τῷ μηνηλίῳ, ἢ ὃ δὲ δεῖται ἀκούειν τὸν βόην· καὶ Ἐλύτος τοὺς πεποδημένους, καὶ ἐντρούσας τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ἔωστοις τοὺς τεθνεντωμένους. Διέ τούτο γάρ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνέργετας θριαμβεύων τὸν ἄρχοντα, καὶ γεννόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ στερεανούμενος ἐξ ἀκανθῶν, ἵνα τῆς γεννομένης καθ' ἡμῶν ἀποφάσιας ἐλευθερώσῃ· Λελέκαται γάρ τῷ Ἀδάμῳ, ὅτι «Ἐπέτελε σοι τῇ γῇ»· διὸ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέρεων ἀνάδγεται, καὶ κάλαμον τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ γειρὶ κατέχεντα παρεσκευάσαν, ἵνα διὰ τούτου τοῦ δρεπανὸς ῥάδιως ἡγήσεται. Οὗτος γάρ πάλιν ἀντὶ τοῦ ιοῦ τοῦ δρεπανοῦ, ὁ μετέλεων «Ἄδημ ἐν τῷ παραδεῖᾳ», αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν κολυθὸν μετ' ὅξους ποιήσεται· καὶ ἀντὶ τῆς πλευρᾶς, ἐξ ἡς ἐγκλημένη Εἴσι, αὐτὸς τὴν ἐαυτοῦ πλευρὰν παρέσχεν εἰς σφαγὴν. Γυνὴ Εἴσι, γυνὴ Μαρία, ἐξ ἡς ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἀνθρώπος δὲ Ἀδάμ, ἀνθρώπος, δὲ ἐγέρεσται ὁ Χριστός. Παράδεισος, ἐξ οὗ ἐξεβιβλήθη ὁ Ἀδάμ· παράδεισος, δὲ ἀνέψει τῷ ληστῇ ὁ Χριστός. Οὗτος δὲν ὁ πῶλος δὲ εἰς ἀμαρτωλὸς ἔστων, δὲ μετανοῶν, δὲν ελυτον δὲ Κύριος τὸν τοῦ δεσμοῦν διεσπαζειν, περὶ οὐ γαρ τίνεται οὐ μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς· Μετὰ οὖν τὸ λυθῆναι τὸν πῶλον ὑπὲρ τῶν μαθητῶν, φέρουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ χαίρουσι χαράν μεγάλην· ἔτι μήν καὶ διγένειος καὶ δεῖαι δυνάμεις χαίρουσιν ἐπὶ τῷ ἀπολωλότι καὶ εὑρεθέντι. Οὐ οὖν ἐπιμελῶς προσέσχεν τοῖς ληγομένοις, καὶ τοὺς εὐαγγελικούς λόγους μωσαϊκῶν ἀναγνώσκουν, ἔτεσται, ὡς ὁ πῶλος αὐτὸς ὁ ἀμαρτωλὸς Ἀδάμ ἔστων. Οὗτος οὖν δὲ λέγει Ἀδάμ, πάσας ἀνθρωπότης ἔστων. Οὗτος οὖν δὲ

⁴⁴ *Luc.* xv, 7. ⁴⁵ *Math.* xviii, 12-13. ⁴⁶ *Isa.* lxx, 6. ⁴⁷ *Isa.* 1, 3. ⁴⁸ *Luc.* xv, 32. ⁴⁹ *Genes.* iii, 18.

(13) Ред. хэрэг.

πάλος; πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας θρόοις ήν Α potestatem, ipsumque magnum dæmonem Satu-
νοπεδεῖημένος, καθὼς καὶ πρὸ τούτου ὑπελέθεντα.
Θερία δὲ λέγω πᾶσαν τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν δάιμονα Σατανᾶν.

9. Ότι οὖν ἐπιδημήσαντος δὲ Κύριος πρὸς ἡμᾶς, καὶ
δέδωκεν ἡμῖν ἔξουσιαν ὥστε πατεῖν ἐπάνω δύσεων καὶ
σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου,
τότε καὶ ἡμεῖς θαρροῦντες λέγομεν σὺν τῷ Προφήτῃ·
« Οὐ παραδέστεις τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἔξομολογουμέ-
νην σοι. » Συνέβασται γάρ δὲ Κύριος τὰς κιραλίδας τῶν
δραχνῶντας Διὸς καὶ δὲ Προφήτης βοᾷ λέγοντας· « Εἳστε
ἀσπίδες καὶ βασιλίσκον ἐπιβήση, καὶ καταπατήσετες
λέοντα καὶ δράκοντα. » Έκφράζονται οὖν εὐτοῖς, ὡς
προειπον, τοῦ πάλου. Καὶ εὐτοῖς ἡσαν οἱ δύστοις
αὐτῶν. Οἵματα γάρ καὶ τὸν προφήτην Ποσειλαν διὰ
τοῦτο λέγοντα· « Λέων καὶ σκύμνος λέοντος, ἐκεῖνον
καὶ δεσπόταν καὶ Ἑγκόνα δεσπότων περιώμενα (14), οὗ
ἔφερον ἐπὶ δικαίων καὶ καμηλῶν τὸν πλούτον αὐτῶν. »
Παιδεύσαντοι οὖν ἡμῖς βασιλέμενος δὲ προφήτη τὰς ἀν-
τικειμένας δυνάμεις, διὰ τῶν θηρίων ἐγνώριστον· αἴ-
τινες ἀντικειμέναις δυνάμεις τὸν ἁυτῶν δλέθριον
πλούτον ἐφέρτισαν τὴν ἀνθρωπότητα. Τίς δέ εστιν
διὰ πλούτου τοῦ διαβόλου; Ή κακία, καὶ ἡ εἰδωλολα-
τρία, καὶ ἡ ἁδονή, καὶ ἡ ἀρρωστία, καὶ πάσα διαρροή.
Τούτον γάρ αὐτὸν τὸν πλούτον ἡ δύος καὶ δὲ
πῶλος κατὰ πολλὴν τὴν ἀνάγκην δέσπασται, καὶ ἐξ-
δετο τοῖς τῆς ἀμαρτίας δεσμοῖς· οὐδὲν γάρ τῆς
ἀμαρτίας βαρύτερον ἔστι· διὸ καὶ μολιθρῷ εἰκασται
παρὰ τῷ προφήτῃ· Ἀπὸ οὐν τούτων ἀπάντων εἰς
ἡμῖς ἐπιδημήσας, ἡλεύθερως, καὶ ἀπορρίπτας C τὸν
τεῖχον πλούτον, καὶ λύσας ἐπεκάθισθη τῷ
πάλῳ. Διὸ καὶ οἱ μαθηταὶ βίπτουσιν ἐπ’ αὐτὸν τὰ
τοῦ ἱεροῦ.

10. Ταῦτα δέ εἰσι τὰ ἡμικά παιδεύματα, ὡς πρ-
είπαμεν. Χαρούσιν οἱ μαθηταὶ χαρὸν μεγάλην καὶ
γάρ κατὰ διάβεταιν χαρᾶς ἔστιν δέσιον μεγάλης ἐπὶ^B
τούτων πάσιν, οἷς δὲ Ἰησοῦς ἐπιδημήσας εὐηργέτησε
τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπιμεληθόμενον δὲν καὶ ἡμεῖς
τῶν τοῖς διανοταῖς ὄφελοιν, καὶ γενόμενοι μαθηταὶ^C
τῆς σοφίας, διώς διέλουν τὰς δυνάμεις τὰς καθ’
ἐκάστην ὅπαν διακονούσας τῷ Ἰησοῦ. Τηλεοτών
οὖν ἀγαθῶν καταξιωθέντες, γαλρώμεν καὶ ἡμεῖς.
Χαρούμεν καὶ ἡμεῖς χαρὸν μεγάλην, διέτι κατηξιω-
σαν δὲ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν πατέντες ὑπὲρ ἡμῶν.
Ἀνίστη γάρ τριήμερος ἐπὶ τῶν νεκρῶν, σκύνεσσας
τὸν ἄδην, τὸν ἔχοντα καταπατησας, τῆς θλιβοῦσης
ἡμῖς ἀμαρτίας τὸ δεσμό διεβρήξας. Διὸ καὶ « συ-
ῆγητεν ἡμᾶς, καὶ συνεκάθιστεν τοῖς ἐπουρανίοις »,
διὸ δεῖ τῆς μεγαλούντης πατερός. « Όπου πρό-
δρομος ὑπὲρ ἡμῶν ἀνήλθεν αὐτὸς δὲ Χριστὸς, αἰώνιαν
λύτρωσιν εὑράμενος. Εἰπωμενον δὲν καὶ ἡμεῖς φωνῇ
μεγάλῃ· « Ωσανά ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος δὲ
ἔρχομεν ἐν δύναμι Κυρίου. » Προσκυνήσαμεν οὖν
Πατέρα σὺν Ήλίῳ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, τρεῖς ὑποστά-
τεις κηρύττοντες, μίαν θεστητὰ δύμολογούντες. Ἀρε-

9. Cum igitur ad nos Salvator venit, deditque
nobis potestatem calcandi super serpentes et scor-
piones, et super omnem inimici potestatem, tunc
et nos fidenter dicimus cum Propheta: « Ne tradas
bestias animas confitentes tibi ». Contrivit enim
Dominus capita draconum. Quare Propheta clamat
dicens: « Super aspidem et basiliscum ambulabis,
et conculcabis leonem et draconem ». Illi ergo
pulli huic dominabantur. Arbitror enim Isaiam
prophetam ideo dicere: « Leo et catus leonis,
inde et aspides, et genimina aspidum voluntia, qui
ferebant super asinos et camelos divitias suas ». Propheta igitur volens nos edocere quid sint adversae
potestates, ferarum exemplo illas nobis repræsen-
tavit. Quae adversae potestates perniciose suas di-
vitias imposuerunt humano generi. Quenam sunt
illæ diaboli divitiae? Improbitæ, idolatria, volu-
ptas, insipientia, et quodcumque peccatum. Illas enim divitias asina et 382 pullus ejus, magna vi
coacti, portabant, ac consticti erant peccatorum
vinculis. Nihil enim peccato gravius, quare a pro-
pheta plumbo comparatur. Ab his itaque omnibus
ad nos peregrinatus Dominus nos liberavit, atque
abjecto illo divitiarum onere, solutoque pullo, super
eum sedidit. Quamobrem discipuli injiciunt in eum
quædam ex vestimentis, alia in via sternunt.
τινα τῶν ἱματίων, τινὰ δὲ καὶ ὑποστρωνύμουσαν τὸν

10. Hæc porro sunt moralia documenta, uti
supra diximus. Gaudent discipuli gaudio magno :
nam revera beneficia illa omnia quibus Jesus ad-
veniens affectit humanum genus, magno sunt digua
gaudio. Studiose itaque nos curemus mentis oculos,
simusque sapientiam discipuli, ut virtutes videamus
quæ singulis horis Domino Iesu ministrant. Cui
tantio itaque bonis donati simus, gaudeamus et nos.
Gaudemus, inquam, gaudio magno, quia Dominus
et Salvator noster pro nobis pati dignatus est. Sur-
rexit enim tertia die ex mortuis, expoliatis infer-
ris, hoste conculcati, diruptis peccati nos oppri-
mentis vinculis. Quapropter nos « conresuscitavit
et concede re fecit in coelitus » in dextera ma-
jestatis Patris. Quo Christus præcursor pro nobis
ascendit, æterna redēptione inventa. Dicamus ita-
que et nos alta voce: « Hosanna in excelsis, ben-
dictus qui venit in nomine Domini ». Adoremus
ergo Patrem cum Filio et sancto Spiritu, tres hy-
postases prædicatorum, unam deitatem confitentes.
Virtutem, dilecti, eligamus ; labores ejus causa li-
benter suscipiamus, continentiam exerceamus, pau-

^a Psal. lxxiiii, 19. ^b Psal. xc, 13. ^c Isa. xxx, 6. ^d Ephes. ii, 6. ^e Matth. xxi, 9.

(14) Πετωχίων habet edit. I.XX.

perum recordemur. Ita enim viventes, hereditatem regni cœlorum consequemur, in Christo Iesu Dominino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Xristostó Ιησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Α τὴν προτιμωμένην, ἀγαπητολ, καὶ τοὺς ὑπὲρ ταῦτης πόνους ἔκουσιας ἀποταύμενον· ἐγκράτειαν ἀπήκτωμεν· τῶν πτωχῶν μητρονομήσωμεν. Οὖτα γάρ διδύνοντες, καὶ βασιλεῖαν εὑρανταν ἀληρονομήσομεν ἐν

IN SEQUENTEM HOMILIAM ADMONITIO.

Hanc putat Holstenius Athanasii esse, in eaque se Athanasiani styli notas, scilicet, τὸ δριμὺ καὶ τὸ ἀπέριττον, a Photio observatas reperire arbitratur. At nobis, ita variantes opiniones, prater nomen nihil hic videtur Athanasianum. Liceat enim non inelegans sit hæc homilia, at minime refert illam Athanasii gravitatem, et nativam eloquentiam. Imo vero suatum est orationis genus, cui etiam nomi nihil interdum salis ac judicii deesse deprehendet acutus lector.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΠΕΜΠΤΗΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΩΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN SANCTAM QUINTAM FERIAM ET PRODITIONEM JUDÆ.

1. Salvatoris nostri passio, Judæorum luctus, Ecclesiæ letitia est : illis quippe calamitem, nobis gaudium peperit ; illos morte damnavit, nobis dies festos paravit. Hodie Judaicæ improbitatis terminus computus est, ac Dominicæ beneficentia lucernæ accense sunt. Hodie in angulo cena paratur, et universo orbi mensa instruitur. Hæc dies celestis cibi spicam pullulavit : hodie lignum voluptatis eitra periculum homo conrectat : hodie mysteriorum thesaurus rescratur : hodie esca paratur apostolis, beatitudinis nempe panis : hodie spiritualis convivii perceptio initium accepit : hodie dicitur illud : « Accipite, manducate, hoc est corpus meum ¹¹. » Crucem præoccupo, portiones dividio, 383 venditionem tuam antevertio, o Juda, effusione sanguinis, quem tu vendere paras : te præoccupans gratis distribuo ; meum quippe, o Juda, corpus est : tuum autem est osculo ipsum vendere : meum est opus salutem per sanguinem afferre ; tuum est opus, sanguinis nundinatio. Lavi pedes tuos ad cursum contra me suscipiendum festinantes. Manus tuas miracula edere docui, venditionis meæ pretio depressas. Accipite, comedite, antevertite proditoris celeritatem : esu vincite venditionem. Non differo donum passionem exspectans, non moror donum ; prope namque est vendito. Impatibile corpus est : impiatibilitatis comedendum de testimonium : prævenio dentibus Judæorum phalangam : dum crucem

B 1. Τοῦ Σωτῆρος τὰ πάθη, πένθος μὲν θυματῶν, εὐφροσύνης δὲ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκεῖνος μὲν γάρ συμφορῶν, ἥμιν δὲ χαρᾶν ἀπεγέννησεν· ἐκεῖνος θανάτῳ κατέκρινεν, ἥμιν δὲ θορήταις προεξένησε. Σήμερον τῆς Ήσυχαῖκῆς πονηρίας τὸ πέρας τλέθητο, καὶ τῆς δεσποτικῆς εὐθρηγεσίας αἱ λαμπάδες ἀντίθηταιν. Σήμερον ἐν γανδὶ δεῖπνον σκευάζεται, καὶ τῇ οἰκουμένῃ γίνεται τράπεζα· σήμερον τῆς οὐρανοῦ τροφῆς ἀπαγγεῖλασται· σήμερον τοῦ ἡμέρου τῆς τρυψῆς ἀκινθίνως δυνθρωπος ἀπτεται· σήμερον τῶν μυστηρίων διδογεται (15) θησαυρός· σήμερον βρῶσις ἀποστόλος εὐτρεπίζεται, μακαριότερος ἔργος· σήμερον τῆς πνευματικῆς οἰωνίας ἀπόλαυσις δρχεται· σήμερον τὸ Λάβεται, φάγετε, τοῦτο μου δεῖ τὸ σῶμα. » Ηρολαμβάνων τὸν σταυρὸν, διαμερίζω τὰ μέλη, προτρέπων σου τὴν πρᾶσιν, Ιούδα, τῇ ἐκχύσει τοῦ αἵματος, διπτεράσκειν βούλῃ· προλαμβάνων χαρέσματα· ἐμδυ γάρ έστων, Ιούδα, τὸ σῶμα· σοῦ δὲ τὸ πωλῆσαι φιλήματι· ἐμοῦ ἔργον δὲ διὰ αἵματος σωτηρία· σὸν δὲ ἔργον τοῦ αἵματος δημορφία. Ἐνιψά σου τοὺς πόδας, εἰς τὸν κατ' ἐμοῦ δρόμον δρμάντας. Ἐδίδαξα γέρας θαυματουργεῖν, τῷ τῆς ἐμῆς πράσεως κοιλαιομένας τιμήματι. Λάβετε, φάγετε προλαμβάνετε (16) τὴν τοῦ πρεδόσου ταχὺτητα· νικήσατε τὴν πρᾶσιν τῇ βρώσει. Οὐ χρονοτρέψω τὸ δύρον, ηναμένων τὸ πάθος· οὐκ ἀναβάλλομαι τὴν δόσιν· ἔγγινες γάρ ἡ πρᾶσις. Ἀπαθέτοι τὸ σῶμα· χαρίζομαι τῆς τῶν θειθάνων ἀπαθετας παρτύριον. Προλαμβάνω τοὺς

¹¹ Matth. xxvi, 26.

(15) Reg. ἀνάγνωσις.

(16) Reg. προλαμβάνω

δεῖσι τὸν Ἰουδαίων τὴν φάλαγγα· ἐώς τὸν σταυρὸν ὑπέρτειμει, φάγετε καὶ ψέμει, φάγετε· Οὐκ ἔστι γάρ εἰ λαβεῖν τὸν δρότον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοὺς κυνῆς εἰ Ιουδαῖος. Ἔως ἔξινος τοὺς συναλλακτὰς ζητεῖ, τὸν πωλούμενον μαργαρίτην ἀπάντα.

Ω. « Τί μοι θέλετε δοῦναι, κάγὼ ὑμῖν αὐτὸν προδότω; » Τί πωλεῖς δρότον, Ἰούδα, τὸν ἥρη τῇ βρώσει παραδόσιντα; Ποιος στὶς φιλοπωταχίας οἱ λόγοι; « Ἐδόνατο τοῦτο πραθῆναι πολλούς, ἀλέγων, καὶ δοῦνεις πανωχόζ; » Οτε γυναικαὶ μύροις ἀλέσφουσαν, καὶ προλαμψάνουσαν τῇ χρήσει τῶν τάφων, καὶ ζύντα τιμάσσαν, ἐπειδὴ νεκρὸν οὐκ ἕδύνατο· ταῦτην ἐξιθρίζεις, τοὺς τῆς φιλοπωταχίας προσβαλλόμενους ὑδρεύεις· « Ἐδόνατο, λέγων, τοῦτο πραθῆναι· » τουταῦτα, ἕδύνατο καὶ τοῦτο μετὰ τούτων πραθῆγατ. « Εστω φονεῖς, οὐδὲ ὀπατεσθαί κελεύεις; » Εστω· αἴμα πωλεῖς, τί καὶ τὸ δειπνία πιπράσκεις; « Οἱ φιλαργυρίας φιλοπωταχίας ἐνδυούμενης προσωπεύον; » Ή τῆς μαστιθρίους φιλανθρωπίας! ἕδύνατο τοῦτο πραθῆναι, καὶ δοῦνεις πανωχόζ. Κάπτεις φιλοπωταχίας Ἰούδας; καὶ αὐτὸν τῇ φιλοπωταχίᾳ τὸ σχῆμα πραγματεύμενος. « Άλλ’ οὐκ ἡρύνησες τὸν Σωτῆρος μαρκοθυμία ξτελεῖν μετὰ τοῦ σφαγῶν τὴν γέρα. Συναθήσει τῷ προδότῃ, δυσωπῶν τὴν προαρεστιν. » Επιδίδωσιν δρότον, καὶ τρέψει τὸν ἀναρέπτην· καὶ τὴν Νέαν Διατήξῃ ἐπὶ τραπέζῃ ἀναγράψων, οὐκ ἀποτεστερεῖ τῆς κλήρονομας τὸν προδότην, καὶ διαδέμνενος οὐκ ἀποτεστερεῖ τοῦ μέρους τὸν μετὰ βραχὺ παραδίσιντα. « Άλλ’ οὐκ ὅψειλεν δικῆρος τὸν τρόπον; » Ἡ τιμὴ τὴν γνώμην οὐ μετέβαλεν· ὡς γάρ ἔλεος τὸ φωτίσιν, εἰσῆλθεν δὲ Σταύρος εἰς αὐτόν. « Η τοῦ Ἰούδα προαιρέσι; τοῦ διαβόλου κλήτης· οὐ γάρ ἀπλῶς εἰσῆλθεν, ἀλλ’ εἰς τὸ τῆς φυγῆς καταγύρων· εὑρε γνώμην ἐπιτρέψαντα πρὸς οἰκεῖων· εὑρε σεσωρυμένον· εὑρε ποθούμενον τάθος, καὶ τὸν εἶκον οὐκ ἐκγένεν· εὑρέν δπλον, ὃ χρηράμενος παρατάξτηται.

mundataω : inventit desideratum sibi affectum, nec aciem instrueret.

Ω. « Τί μοι θέλετε δοῦναι; » Πειράζων μὲν διάβολος τὸν Κύρον εἰπε· « Ταῦτα πάντα τοι δῶνων. » Νῦν δὲ ἡ Ιούδας φρῇ· « Τί θέλετε δοῦναι! » Οἱ ἥρμα των καὶ τρόπων συγγένεια· ὃν συμφωνία διαβόλου τάλια μελετήθεισαν· Οὐ λέγει, τί μοι δύνασθε δοῦναι; « Ή; εἰναντινοὶ κτίσμα τὸν δεσπότην προτίθηστεν· ὡς διτυμον συμφωνεῖ τὸν ἀτίμητον. Τί τοιοῦτο ὁ λαμβάνεις, οἷον διδώσει, Ιούδα; » Υπόμνημον σπεύσαν τῶν τοῦ πιπράσκομένου θευμάτων, καὶ τότε ἀναλγῶς τὸν θαυματουργὸν κατέκλεψε. Βάλισε πρὸς τὸν λεπρὸν· παρ ἔκστοι διδάσκου τὴν τῆς λατρείας ποσθῆτα. Ἐρώτα τυφλὸς, τίνος ἀξίαν ἦγουντα τὴν θαστ. Ἐρώτα τὸν Αδάρον, πόσου τιμᾶται τὴν τοῦ θανάτου φυγὴν. « Εξέταζε τὸν παράλιον τὸν τοῦ χρόνου καὶ τῆς κλήτης διει τὸ πάθος δεσμώτην. Ζυγοστάτησον τὰς αὐτοχθόνους ἐν ἐρήμῳ τραπέζας. Διατίμησον τὸν ἐπὶ τῶν κυμάτων περίπατον, τὰς τῆς θαλάσσης καὶ τῶν δυνάμων ἐπιτιμήσεις· τὰς τῶν δαιμονώντων θερ-

A differo, comedite et vos, comedite · Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus¹¹ · Ju dixis. Duna ille querit quibuscum paciscatur, ut venditam rapite margaritam.

B 2. « Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam¹²? » Cur panem vendis, o Juda, jam pre cibis distributum? Quorsum abierte verba illa amo ris erga pauperes indicia: « Potuit istud venundari multo, et dari pauperibus¹³? » Cum mulierem unguentis Dominum perfundentem, atque unctione sepulturam prævenientem, vivoque honorem exhibentem, quod mortuo non poterat; eam, inquam, contumelia afficit, legemque pretendis studii erga pauperes. « Potuit, ait, istud venundari: » hoc est, potuit et istud una cum ipso venundari. Esto, occidis, an quoque sepeliri vetas? Esto, sanguinem vendis, cur et unguentum venundas? O avaritiam quae pauperum amoris larvam assumit! o inhumanam humanitatem! Potuit istud venundari et dari pauperibus. Amorem pauperum vendit Judas, et ipsam misericordiam erga pauperes speciem negotiatur. At Salvatoris aquanimitas nihil ideo remissis est, ut etiam cum parricida manum extenderet. Una cum proditore comedebat, ut illi propositi sui pudorem afferret. Panem porrigit, interfectorumque nutrit: ac Novum Testamentum in mensa perscribens, proditorem nequaquam privat bæreditate: ac dum Testamentum tradit, cum qui se mox traditur est a sua parte non abigit. Sed sors illa nequaquam mores ejus, nec honor sententiam mutavit. Nam simul atque buccellam accepit, intravit Satanas in ipsum. Judas propositum erat dia boli invitatio. Non enim modo ingressus est, sed invenit animæ diversorum: invenit mentei sibi ad habitandum accommodam, invenit eam scopis domum aversatus est: invenit telum, quo usus, aciem instrueret.

C 3. « Quid vultis mihi dare? » Diabolus cum Domini tentaret, ait: « Ille omnia tibi dabo¹⁴. » Nunc autem clamat Judas: Quid vultis mihi dare? O verborum morumque affinitatem! o consensus cum diabolo, jam olim meditatus! Non ait quid potestis mihi dare? Dominum quasi vili pretio ce dendum proponit: quasi nullius pretii esset pacisci tur de eo qui nullo pretio estimatur. Quidni tantum accipis quantum tradis, o Juda? In memoria revoca miracula ejus quem vendituras es, atque tunc justo pretio miraculorum auctorem nundinare. Leprosum adi, atque ab illo edise quanti sit curatio. Interroga cæcos, quanti curationem astiment suam. Sciscitare a Lazaro, quanti testimandum sit, quod mortem ille evaserit. Exquire a paralytico, quem diu morbus in lecto vincitum detinuerat: perpende mihi subitas illas in eremo appositæ mensas. Astima ambulationem supra Ductus, increpationes mari ac

¹¹ Matth. xv, 26. ¹² Matth. xxi, 15. ¹³ ibid. 9. ¹⁴ Matth. iv, 9.

ventis factas : considera liberatos daemoniacos. Illo-
rum immenor omnium , non tecum reputas quem
vendas.

4. « At illi constituerunt ei triginta argenteos ^{76.} »
O venditionem, que vendito in emptores imperium
384 conciliat ! Venditus quippe Dominus empto-
rum possessor effectus est. Merito igitur clamabat
Christus : « Implete mensuram patrum vestro-
rum » ; si quid majorum vestrorum, o Judaei,
defici sceleribus. Illi prophetas occiderunt, vos a
prophetis praesumptiūtū occiditis. Viros illi ad se
missos confoderunt, vos autem eum qui prophetas
mittit ; servos illi, vos Dominum interficatis. Sacer-
dotes illi trucidabant, vos templū solvistis. Gra-
viora prioribus hac posteriora sunt. Trajecto mare
ingratu deprehensus es : manna nutritus, *Egypti*
vitulum adorasti : accepta lege , legislatorem
transgressionibus contumelia afflicis. Cessit petra
virgine Mosis, at mores tui ad pietatem flecti ne-
queunt. In prælio vicisti, nec coelestem nosti du-
cem. Sistebatur solis cursus, victoriae prærium
signum tibi factus, tu filiorum cedes in sacrificium
pro actione gratiarum offerebas idolis. Semper Ju-
daeus sanguine enutritus, prophetarum cedes susci-
pit : atque eorum sanguine paulatim irrigatus , ad
iniquitatē fastigium hodie prorumpit ? Quia igitur
illis iniquitatē fructus ? Ecce reliquæ donus
vestra deserta ^{77.} » Dedita est ad supplicium illa
natio : quandiu enim spem curationis morbus
subindicat, lenibus tenui remediis medicus a mor-
bo recreare studet : ubi vero nulla residua spes
medelæ, membrum abscondit.

5. Post paulum temporis , aderat Judas post ven-
ditionem letus, quemadmodum institor quidam, mer-
cum suarum onere deposito; aderat osculo armatus;
aderat venditum a se virum indicaturus. Quid ergo
ad Judam Dominus ? Avaritia seu ebrietate sub-
mersum expergescit his verbis : « Osculo Filium
hominis tradis ^{78.} » Itane osculari edocut es ? Dic
mihi, haecce lex charitatis a me tibi tradita ? O
sanguine plenum osculum ! O bellum osculo colora-
tum ! O osculum quod mortis morsus efficit ! O
osculum venenum aspidum eructans ! Quod ad chari-
tatem didicisti, eo ad fraudem usus es ? Video clavos
in ore tuo : quid celas opus tunum ? Crucem ex-
specto. His Judas compellatus est. Petrus autem
anorem suum juramento affirmabat : « Etiam si
oportuerit me mori tecum, non te negabo ^{79.} »
Ebrius amore, contra mortem fit audacior : non
ille natura infirmitate verba metitur sua : non co-
gitat loquentis veritatem, sed contradicendo sese
jactat. Quid ergo Dominus ? Nulla mihi ad victoriam

A πειας ἐπίσκεψαι. Τούτων ἀπάντων ἐπιλήσμων γεν-
μενος, ἐν πωλεῖς οὐκ ἔννοεις.

4. « Οι δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργυρία. » Ω
πράξεως δεσποτείαν τῷ πιπρασκομένῳ κατὰ τῶν
ώνουμένων ἐγγυομένης ! Πιπρασκόμενος γάρ ὁ δε-
σπότης κτήτωρ τῶν ἀγοραζόντων ἐγίνετο. Εἰκότες
οὖν Χριστὸς ἀνέβα. « Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν
πατέρων ὑμῶν » εἰ τι λείπει ταῖς προγονοῖς ὑμῶν,
ὦ Υἱούςτοι, τολμημασιν. Ἐκεῖνοι προφῆταις ἀνήρουν,
ὑμεῖς δὲ τὸν προφητεύθεντα φονεύετε. Ἐκεῖνοι τοὺς
πεμφθέντας κατέτραπτον, ὑμεῖς δὲ τὸν τοὺς προφῆ-
τας ἀπετάσκατον. Ἐκεῖνοι τοὺς δούλους ὑμεῖς τὸν
Διαπότην ἀποκτείνετε. Έκεῖνοι τοὺς Ἱερεῖς ἀνήρουν,
ὑμεῖς τὸν ναὸν κατελύσατε. Μετένομον τὸν προλαβόν-
των τὰ διύτερα Θάλασσαν πλεύσας [ἴσ. περάσας],
ἡλέγχθες ἀχάριστος· μάνα τρέψθενος, τὸν ἐν Αι-
γαύων μέσον θλήσκευος· νόμον δεχόμενος, τὸν
νομοδότην παρανομίας καθιεράζεις. Ἰησοῦς τῇ πέτρᾳ
τῇ βάθει Νικούσθη, δὲ σὸς τρόπος ἀκαρπός πρὸς
εὐοίειν. Ἐνίκας μαργύρευος, καὶ τὸν ἐξ οὐρανοῦ
στρατηγὸν οὐκ ἐγνώριζες. Ἐδεσμεύετο δρόμος ήλιος,
οὐ προθεσμία νίκης γινόμενος, σὺ δὲ τὰς τέκνων
σφραγῖς θυσίας εὐχαριστηρίους τοῖς εἰδώλαις προσ-
έφερες. Άσι σύντροφος Ιουδαῖος αἵματος τὰς προστη-
τὸν σφραγῖς ὑπολαμβάνει· τούτοις [ἴσ. τούτων] τοῖς
αἷμασι κατὰ μακρὸν ἀρδεύμενος εἰς ἀνθρώπους τῆς
παρανομίας τὴν κορυφὴν ἀπώλειθε ; Τίς οὖν αὐ-
τοῖς ὁ τῆς παρανομίας καρπός ; « Ίδοι ἀφίεται δ
οί οἶκος ὑμῶν ἔργοις. » Ἐκδοτον εἰς τὴν κόλασιν τὸ
θέντος· οὐκοῦ γάρ θεραπεῖας ἀπίδια μεταφεύσει τὸ πά-
θος, πράξις φαρμάκοις ὁ λατρὸς ἀνακτᾶται τὸ νόστημα·
ἀπογονοῦς δὲ τὴν θεραπείαν τοῦ πάθους (17), ἀπο-
τέλευτα μέλος.

5. Μίκρος ἐν μέσῳ καυρὸς, καὶ παρήν Ιούδας μετὰ
τὴν πρᾶσιν φαερὸς, καθάπερ τις ἐμπορος τοῦ φορ-
τίου τὸ δῆμος ἀπωτάμενος· παρὴν ὑπέλειμόν τοι φιλή-
ματα, παρῆν δικινία, δὲ ἀπώλεια. Τί δὲν δὲ Κύριος
πρὸς τὸν Ιούδαν ; Ή ; μέθη βιβλιοπισμάνων φιλαργα-
ρία (18) δύπτικε, λέγων· « Φιλήματα τὸν Γεῶν τοῦ
ἀνθρώπου παραβίων ; » Οὕτω φιλεῖν ἀδείγθης ;
Εἰπε μοι, οὗτος παρ' ἔμοι τοι τῆς ἀγάπης ὁ νόμος ;
« Ο φιλήματος αἵματος πεπλάρωμένου ! Ο πολέμου
κεχυρωμένον φιλήματι ! Ο φιληματικὸν (19) θανάτο-
ν τον γεννημένον ! Ο φιληματικὸν θνητόν ερευγίμενον.
Ο πρὸς ἀγάπην ἀδείγχος, τούτῳ πρὸς ἀπάτην
ἔχριστος. Όρωσ τοὺς ἐπὶ τοῦ στόματος ἡλίους· τέ
κρύπτεις, & πράττεις ; Τὸν σταυρὸν ἀναμένω. Ο μὲν
Ιούδας τούτος· Πέτρος δὲ περὶ φιληματοῦ διαμνύετο·
« Εὖ δέν με σὺν σοι ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνή-
σομαι. » Μεθύνων τῷ πόδει κατὰ θανάτου θρασύνε-
ται· οὐ μετρεῖ τοὺς λόγους τῆς ἀσθενεῖς τῆς φύσεως·
οὐκ ἔννοι τὸν ἀληθεύοντα, καὶ ἀντιλέγων σεμνύνε-
ται. Τί δὲν δὲ Κύριος ; Οὐ χρεία μου λόγων πρὸς νί-

⁷⁶ Matth. xxvi, 9. ⁷⁷ Matth. xxiii, 32. ⁷⁸ ibid. 28. ⁷⁹ Luc. xiii, 48. ⁸⁰ Matth. xxvi, 35.

(17) Reg. τὸ πάθος.

(18) Reg. φιλαργαρία.

(19) Reg. δείγμα, lectio dubia.

κτρν. Ἀλεκτριών σου τὴν μεγαλωσίαν ἐλέγχεις· ἐξαντον τὸν δεσπότου λόγον συνήγορος έσται· ἐκεῖνος σοι τοῖς τέσσερας βράσταις τὸν φύματαν κόμποις βών αντιστήσεται. Ἕκαλούθη τοῖς λόγοις τὰ πρόδγματα. Παιδίσκη φύεται, καὶ ἡ κορυφὴ τῶν ἀποστόλων ταράττεται, καὶ Πέτρος ἐλέγχεται. Κόρη λαζεῖ, καὶ ἡ πέτρα χειράζεται· κόρη φύμαρξει, καὶ Πέτρος ἀρνεῖται. Ἐπίτις πειθεῖται τὴν κύρην δὲ Πέτρος ὅμινον· ἀλλ' ὄρνες τοὺς δρόκους οὐ δέχονται· ἐπιστομίαι ταῖς φωναῖς τὸν ἀρνούμενον. Ἀξίαν ἀποστολικὴν οὐκ αἰσχύνεται· τιμῆτος τοῦ Διαπόντου τὴν πρόδρότην· « Πρὸς ἀλέκτορα φωνῆται, τρίτη ἀπάρχηση με. » Εἰληφα, Πέτρε, τῆς κατηγορίας η σύνθημα. Καὶ σωπήσαι μῇ θέλω, βοφύ οὐκ ισχέω. Οἱ φύματαν κυμάτων τῷ Πέτρῳ φωνέντων! « Οὐ γέδοσῃ τὰ κύματα, τούτον ἀλεκτριών ἐστρίλτευσεν. » Όπου γάρ δὲ δεσπότης προστάτευεν έστιν, ὑπηρετεῖ τοῖς ὁμοδούλοις ἡ θάλασσα. « Όπου δὲ δεσπότης δυντιπράττεται, καὶ ἀλεκτριώνες ὀπλίζονται. Πάντα γάρ τοῖς τοῦ πεπονικήτος ἔπειται νεύμασιν. » Έάν δέη με σὺν τῷ ἀποθανεῖν, οὐ μὴ στάπαρνησμαι· καὶ τάλιν· « Οὐκ είδα τὸν ἀνθρώπον. » Βλέπε φόβου καὶ πόθου συμπεπλεγμένας φωνάς. Ἡγήσας; οὐ Πέτρε, τὸν Κύριον; Οὐδούν καὶ δὲ Κύριος τὸν Πέτρον ἤγνωσεν; « Οὐ φόβου πόθου νικήσαντος! Θεώρησον τὴν τοῦ Πέτρου δειλίαν, ίνα μάθης, τίς δὲ τὴν παρέθισαν δωρούμενος. Ἐπεγχέσων φύσις, ίνα φανῇ ἡ χάρης· δειχνύσθω τὸ πάθος, ίνα φανῇ τῆς δυνάμεως ὁ χορηγός· αὐτῷ ἡ δέξα καὶ τὸ κράτος καὶ τὸν καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Matth. xxvi, 54. ** ibid. 72.

A verborum necessitas. Jactantium tuam gallus coaguet: ipse Domini verborum assertor erit: ille cantando verborum tuorum venditationi obsistet. Verba ejusmodi res ipsa conservata est. Loquitur puerilla, et apostolorum coryphaeus turbatur, Petrusque coaguitur. Puella loquitur, et petra tempestate moveatur. Puella susurrat, et Petrus negat. Sperabat Petrus sibi juranti fidem habituram puerilam; sed avis juramenta non admittit: voce sua juranti os obturat; apostolicam non veretur dignitatem: veneratur quippe Domini predictionem. « Priusquam gallus cantet, ter me negabis ». » Accepi, o Petre, accusandi tempus condictum. Licet tacere nolim, clamare tamen non valeo. O verbū qua quasi fluctus Petro visa sunt! Quem fluctus veriti sunt, eum traduxit gallus. Nam ubi Dominus imperat, ibi mare conservis fanulatur. Ubi Dominus repugnat, ibi armantur ipsi galli. Omnia quippe opificis nutum sequuntur. « Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo: » et post: « Non novi hominem ». » Vide timoris amorisque complicatae voces. Non noras, Petre, Dominum? An igitur et Dominus Petrum non novit? O metus qui vincit amorem! Considera nihil illam Petri formidinem, ut ediscas, quisnam sit qui dat fiduciam. Arguat natura, ut appareat gratia: exhibeat infirmitas, ut appareat virtutis auctor, cui gloria et imperium et nunc et in secula seculorum. Amen.

IN SERMONEM SEQUENTEM MONITUM.

385 *Sermo in Paraclete antiquum est opus: nam in codicibus omniorum plusquam octingentorum legitur. Minime tamen Athanasio ascribendus, stylus enim Athanassiano obsimile plane est. Nam licet hoc opusculum aliquam præferat elegantiæ speciem, at minime nativam: sed tropis, figuris, exclamationibus ad hanc ostendit usque redundantem. In nullis etiam Athanasi operum collectionibus manuscriptis locum habuit, quod sciamus. Quare inter spuria merito ablegatur.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ (20) ΤΗ ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN PASSIONEM DOMINI IN PARASCEVE.

1. Μέγα μὲν οὐρανὸς δημούργημα, καὶ τῆς δρωμῆτος κτίσεως πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι καλούμενον· μέγα δὲ τι καὶ θαυμαστὸν τὸν ἀγγέλων ἡ φύσις, ἀστράτος στεφανουμένη τοῖς κάλεστιν. Ἀμελάται τοῖς εἰρημένοις καὶ ἥλιος, τὰς ἡμερινὰς τοῦ φωτὸς λαμπάδας περιβαλλόμενος, καὶ τὸν οὐράνιον

1. Magnum quidem opificium est cœlum, ac primum omnium quæ sub aspectum cadunt creaturam, a Deo vocatum ut eset. Magnum item quidpiam et admirandum est angelorum natura, ornamentis invisibilibus coronata. Cum his quæ diximus sol contendit, qui diurnis lucis facibus

(20) Sic mss. Editi vero simpliciter, εἰς τὴν ἡγίαν παρασκευὴν, omissis reliquis.

cinctus, celestem concitat cursum. Mentem obstupescit terra, jussu Dei suspensa, ac grave hoc elementum aquis inventum. Quid de mari dixeris, ita explicato, arena cincto, ventis gubernato? Sed haec omnia quidem pulchra, ino admodum pulchra sunt creatrices sapientiae opificia; sed eorum pulchritudinem deturpavit homo, ac honoris allati exuberantia, honoratis pridem contumeliam irrogavit. Res enim creata supra modum admiratione prosecutus, iis que ante in honore erant, dedecus infudit. Sic invita creatura erroris mater fuit. Sed errabundam miserationem Dominus, crucem in medium attulit, hominibus cognitionis Dei, ipsis creaturis validius, instrumentum. Inefficax itaque celum fuit ad impietatem corrugandum. Adoratus sol pudore quidem affectus est, nec valuit tamen adoratores prohibere. Terra corpori quidem medicamenta profert, sed agrotant animae opem ferre nequit. Mare hinc malo curando impar reprehendebatur. Cæcus homo circuibat creaturam, et in quod palpitando incidebat, illud adorabat: Denique non poterat invenire, utpote quem tota creaturarum turba Dñm prædicans, ad unius Dei doctrinam deducere non valeret. Sed quod celum nequibat, hoc crux efficeret potuit: quem sol non dnevit, crux resurgens illuminavit: vile lignum plantatum, impietati deditum orbe ad pietatem excusat. Lignum damnationis instrumentum, damnatis libertatem conciliavit. Invalida ad salutem hominum erat creatura: ingressa crux ut medicus apparuit. Quia enim mors ligno tanquam baculo olim usus, radicum humanam oppugnarat, viamque ad secessu insinuandam invenerat, transgressionem scilicet illam per cibum vetitum; aperta tunc morti via, consequebatur eam genus humannum, et qui participes erant naturæ (humane) hæredes iidem fure supplici. At Deus plastes ille signenti misertus sui, lignum naturæ, oppositum scilicet ligno medicamentum, largitus est: passionemque induxit, passioni medelam: et mortem quæ tunc obtinebat, per aliam mortem a se armis instructam debellavit. Ac rursum liber homo, quibus rebus ad mortem futi alligatus, iis immortalitatem invenit: quibus enim damnatus iidem liberatus est.

386 2. O divinam vere sapientiam, celestemeque machinam! Crux fixa fuit, et idolorum cultus eversus: crux excitata, et diabolica potestas damnata fuit: crux fixa fuit, et Judeorum superbia in ruinam versa est; ut ediscas non simpli- citer lignum tot miraculorum esse causam, sed eum qui ligno ad victorianam est usus. Non enim per se passio est salutaris, sed ille salutaris est qui per passionem salutem voluit dispensare. Tibi quidem mors sit a morte redemptio, sed remu naturam

A δρόμον ἐλάνουν. Έκπλήσσει τὴν διάνοιαν τι, γῆ, κρημάνη προστάγματι, καὶ τὸ βαρὺ στοχύον τοὺς θέσσους ἐποχεύμενον. Τί δὲ διὰ τοῦ εἴποι, οὐδατταν ἡπλομένην δρόμον, καὶ φάμψι (21) μὲν δεξερέμενην, πινύματος δὲ κυβερνωμένην; Ἀλλὰ πάντα μὲν καὶ λίτιν καὶ λίτιν, καὶ τῆς τοῦ ὑπερισωργοῦ σοφίας τεχνάτητα· ξύσκεν δὲ τοῖσιν τὸ κάλλος ὁ δινθρωπος τῇ τῆς τιμῆς ὑπερβολῇ, τοῖς τιμωμένοις τὴν θύρην γεννήσας. Θεῦμα γάρ τῇ κτίσις προσενέγκας ὑπερβαντὸν τὰ μέτρα τῆς κτίσισας, ἀδέξιαν τοῖς τιμωμένοις κατέχεντον. Οὗτω πλάνης μήτηρ ἡ κτίσις δικούσα γένεσον. Ἀλλ᾽ ζήτειρε τὴν πλανωμένην δὲ θύρην, καὶ φέρει σταύρον ἐν μέσων, θεογονίας ἀνθρώπους ἔργανον, τῆς κτίσισας δυνατότερον. Ἀπρεπτος γοῦν δὲ οὐρανὸς πρὸς ἀστερίας (22) γέγονος διέρθωσιν. Καὶ ἥλιος μὲν ἡγάντεν προσκυνούντας, κακῶν δὲ τοὺς προσκυνούντας οὐκ ἕργονται. Γῆ, τὰ τοῦ οὐρανοῦ φάρμακα βρύουσα, τῇ ψυχῇ νοούσῃ βούθειν οὐκ ἔργαντο. Θάλασσα περιττὴ πρὸς τὸ πάθος ἡλέγεται. Καὶ δινθρωπος τυφλώτων περιῆγε τὴν κτίσιν, καὶ τὸ προσπίπτον φυλαράριον προσεκύνει, θεὸν εὑρεῖν οὐ δυνάμενος: διὸ δῆς κτίσισας ἀλλ᾽ οὐ δῆμος κηρύσσειν πρὸς τὴν θεοτοκίαν προσάγειν οὐκ ἔξικεσσεν. Ἀλλ᾽ ὃ μὴ πεποίκησεν δὲ οὐρανὸς, τοῦτο ἔργονται δὲ σταύρος· καὶ δῆλος οὐκ ἀδίδακτος, σταύρος διαλάμψας ἐφωταγόγγησ· καὶ ξύλον εὐτελές φυτευθὲν οἰκομένην ἀσεβούσαν πρήσεισιν ἐγειρόγγησε. Σύνον καταδίκης δργανον τοῖς καταδίκοις ἐλεύθεριν ἐκτερπόργητον. Ἡτόνης (23) πρὸς αυτηράν ἀνθρώπους τὴς κτίσισας, καὶ σταύρος εἰσελθὼν ἵετρος ἀνεδίχητο. Ἐπειδὴ γάρ δὲ θάνατος, ξύλοι τὸ πάντα βακτηρίᾳ γρασμένος, τὴν τῶν ἀνθρώπων βίζειν ἐποιόρκητον, δόδινον εὐρύον εἰς παρεισδουσιν τὴν ἐν βρώσει παράβασιν· τότε, παρνογενθίστες οὕτω τῆς ἐδού τῷ θεατὴρι τὸ γένον συνιππετο (24). καὶ οἱ κονικοὶ τῆς φύσεως ἔγνωντο κληρονόμοι κολάσεως. Οὐκτείρας τοὺς πλεονετας δὲ πλάστης, ξύλον ἀντιγάρματον ἔξιλον τῇ φύσει χαρίζεται, καὶ πάθος οἰκονομίας εἰσήγεται πάθους ἀλεξιφράματον καὶ θανάτῳ κρατοῦντι θάνατον ἀνθοπίλας κατηγορίαντο· καὶ πάλιν ἐλεύθερος δὲ δινθρωπος, οὐκ ἀδίκην πρὸς θάνατον, τούτοις τὴν θάνατον (25) εὐράμψεν· διὸ ὅν γάρ κατεκρίνετο, διὰ τούτων ἐλύτη.

B 2. Πα οὐσίας ἀληθῶς σοφίας, καὶ μηχανῆς οὐρανοῦ! Σταύρος ἐπήγυντο, καὶ εἰλωδοτρέπα κατετρέψετο· σταύρος ἐγείρετο, καὶ διαβολικὴ δυναστεια κατεδικάζετο· σταύρος ἐπήγυντο, καὶ Ιουδαῖον δὲ τύφος πρὸς πτώσιν μεβίστετο· ἴνα μάθεις, διὸ μὴ ξύλον ἀπὸ πονῶν τῶν τοπύτων θαυμάτων παραβίτον, διλλὸς τῷ ξύλῳ πρὸς τὴν νίκην χρησάμενος. Οὐ γάρ καθ' ἐστι δὲ πάθος· αυτηρίου, διλλὸς δὲ διὰ πάθους οἰκονομεῖν τὴν αυτηρίαν βούλομενος. Σοὶ μὲν γάρ γίνεται θανάτου λύσις δὲ θάνατος, διλλὸς διμειψε τῶν πραγμάτων τὴν

(21) Ita mss. Editi vero, φάμψις ἐνδε...

(22) Ita Colb. 2. recte. Editi vero, ἀστερίας.

(23) Ita duo Collertini. In editis, ἡτόνης· deest.

(24) Ita Colb. 2, Colb. 4, συνείσπεστο. Editi, συνείσπεστο. Paulo post, Colb. 2. κονικοὶ τῆς κολάσεως.

Mox contextum ante in multis vitiatum ex mss. restituimus. Infra Colber. 2, pro ἀλεξιφράματον, ταῦτη διλειτηρίου.

(25) Ita mss. Editi vero, ἀκαθαρτίαν.

φύσιν δ εἴ τι φύεται τοῖς δρους πηγάδανος. Σταυρός, καὶ πάθος, καὶ λόγχη, καὶ ἥλοι, καὶ θάνατος, ταῦτα ζωὴν ἀλαζόνας (ἴδιον) τεταράγκαται τούτοις δ δεύτερος: ἀνθρώπος εἰς ζωὴν ἀπίστεψθη. Οὗτος δ πρώτος: 'Ἄδημ κατεκρύθη, τούτοις δ δεύτερος: 'Άδημ τιμωρήθη ὑφ' ὧν ἡ ἀρχή τῶν ἀνθρώπων κατέπεσεν, ὃν τούτων ἡ ἀπαρχή τῶν ἀνθρώπων ἀνυψώνται. Σήμερον δ δευτέρης καὶ Κύριος κατάκριτος ἀγεται, καὶ ἐξ δικαιοτητοῦ πρᾶ; δικαιοτητοῦ παραπέμπεται· καὶ Καλάζας ἀπογίνεται, καὶ Πιλάτος τὴν ψῆφον διδέσχεται. Καὶ οὐ παραιτεῖται τὴν κρίσιν δ Χριστὸς, ἵνα λύσῃ τὴν τοῦ κόσμου κατάκρισιν.

3. Η παραδόξων θαυμάτων! δέχεται τὴν τοῦ θαύματοῦ ψῆφον ὁ Χριστὸς, καὶ εὐθὺς ὁ Βαρβαρός ἀπολύτεται. Ἐκ προσημίου ὁ σταυρὸς τοῖς καταδίκοις ἐλευθερίαν χαρέσται. Μή γάρ μοι πρὸς τὴν τῶν Ιουκάλων πονηρίαν (27) ἀπῆλθε, μήδ' ὅτι τὸν εὐεργέτην καταδικάζοντες προτιμῶσι τὸν μαιεψόν· ἀλλ' διὰ τὴν καταδίκης ἀρχῆ, τῆς τῶν καταδίκων ἐλευθερίας; ὑπῆρχεν ἀρχῆ· οὐτὶ δὴ τὴν τῶν καταδίκων δίκην (28) δεξιάμενος δικαίως ζώντων ὅμοι καὶ νεκρῶν κρήτης ἀναρπατεῖ· «Καθὼν ἔστησεν ἡμέραν ἐν ἥμεροι κρίνειν ὁ Θεὸς τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιουσίᾳ ἀνδρὶ ψῷ διηρίσεν ὁ Θεός, πίστιν παραχών πάντας, δικαιητήσας αὐτὸν ἐν νεκρῷν». Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι, τοὺς ἄλλους τοῦ θαύματος τρόπους περάντες (29), ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὑμρασσαν, τιμωρίας ὅμοι καὶ ἀτιμίας ἐπινοήσαντες δργανῶν· καὶ τὴν τοῦ νόμου κατάραν τὸν δὲ ἔβολον θαύματον προστάπτουσιν, ἐπιφορτίζειν ἕργούμενοι τοῦ θαύματος τὸ βάρος. Ἡγόντων δὲ ἄρα τὸν σταυρὸν νίκης (30) ἀνέβονται τὸν Χριστὸν συσταρρύσαντες, κέρκυρα τῆς τοῦ ἀσταυρούμενου βασιλείας χειροτονούντες. «Μνήθητε μου, Κύριε, ὅταν Ἐλῆρς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.» Ή; λαζής ἀσταυρόθης (32), καὶ εὐαγγελιστής ἀνδειχθεῖς; Ή; βασιλέα τιμῆς δὲ ἀτιμάδειν ἐτάχθεις; «Μνήθητε μου, Κύριε, ὅταν Ἐλῆρς ἐντῇ βασιλείᾳ σου.» Τι Ἕρα, ὡς λαζής, ἀγνοεῖ; ή πάσχεις; Ἐπελάθου τῶν ἥμαντων; οὐδὲ ἥδηνον τῶν ὁδῶν; Ήδε ἢ Ιερού προσευχόμενος, οὐδὲ ὃς ἂν ἐν ἔβολῳ (33) κρεμάμενος, οὐτως ἰκτεύεις; Εἰδὼν, φησι, Θεὸν ἀλιθινὸν, καὶ ἰκτεύειν τούτον ἐπέθησα. «Ἐγνων πάκις τῆς ἐπιγνωσῆς τὴν ἀξίαν. Εἶδον καταδίκην τὴν βασιλείαν κηρύττουσαν. Εἶδον ἐν τῇ κατηγορίᾳ διαδίκτους χάριν ἀστράπτουσαν. Εἰ γάρ τὸν πατρόσιμον μενοντας, τοῖς δὲ εἰς στεφάνον (34); Γινομένη τὴν βασιλείαν ἡ κτίσις. «Πλοιος σταυρούμενον δρᾷ, καὶ

^{**} Act. xvii. 31. ^{**} Luc. viii. 42.

(26) Sic mss. Editi vero, ζωῆς καὶ θανάτου

(27) Ita mss. Editi vero, συντρίψαν, male.

(28) Ήτα μεσ. Εδιτί νέο σ.ε. δίκην ἀδίκως δεξάμενος, ὅτι καὶ ως ζ.... ἀναγέρεται.

(29) Reg. περέντες. Colbert. 2, παρενθέντες.

(30) Sic mss. omnes. Editi vero, νίκους. Μοι
τονος habet κατασκευαζοντες τρόπαιον.
(31) Duo manuscripsi: νίκης: επειδης οιδηπο

(31) *Duo manuscripsi, γενηται της ταφης αροστα.*

commutavit qui naturæ terminos defixit. Crux, passio, lancea, clavi, et mors ; hæc, inquam, immortalis vita sunt incunabula : his secundus homo ad vitam progenitus est. Quibus primus Adam condannatus est, iisdem secundus Adam est liberatus : per quæ initium hominum decidit, per ea primitiæ hominum exaltatae sunt. Hodie herus ac Dominus noster reus agitur, et ex tribunali ad tribunal ducitur : Caiphas profert sententiam, Pilatus judicii calculum excipi. Nec recusat judicium Christus ut mundi condemnationem aboleat.

3. O stupenda miracula mortis damnationem Christus accipit, et mox Barabbas solvitur. In ipso statim exordio crux damnatis largitur libertatem. Ne mihi namque Iudaorum malitia resipie: nec quod benefactorem condemnent, homicidamque illi anteponant; sed potius animadverte condemnationis initium, damnatorum liberationis initium fuisse. Quoniam qui reorum damnationem in se suscepit, jure vivorum simul et mortuorum iudex declaratur: « Eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est Deus orbem in justitia, in viro in quo statuit Deus, fidem praebras omnibus, suscitantis eum a mortuis ».⁴³ » Judaei porro omisssis aliis mortis generibus, crucem elegerunt, una supplicii, ac de-decoris instrumento excogitato: et maledictum legis, morti per lignum illatae conjungunt, rati se ita gravitatem mortis augere. Ignorabant porro se crucem in gloriosum victoriae symbolum adornare: neque his contenti, mortis ejus consortes etiam latrones esse compellunt, ut mortis consortium exitui ejus dedecori esse. Ignorabant porro se cum Christo latronem crucifigentes, praconem regni illius qui crucifigebatur constitutere: « Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum ».⁴⁴ » Tanquam latro cruci affixus es, et evangelista munus exhibes? Ut regem honoras eum, quem ut in-honorares constitutus fueras? « Memento nci, Domine, dum veneris in regnum tuum. » Quid ais, o latro? Ignoras quae tute pateris? Oblitus es clavorum et non sentis cruciatus? Itane supplicas, ac si in templo orares, nec in ligno penderes? Vidi, inquit, verum Deum, et supplicare desideravi. Ex inscriptione dignitatem agnoveri. Vidi condemnationem regnum ipsius annuntiantem. Vidi in accusacione diadematis gratiam r-fulgentem. Nam si dum crucifigitur regnat, quis erit cum coronabitur? Regnum ejus creature manifestant. Sol videt crucifixum, nec lucere audet: lucem adiuvit crucifixum.

Εδίτι, της τελευτής γένηται άδοξία.

(32) Ἐσταυρώθη... ἀνεδεῖχθη... τιμᾶ... ἐπάχθη.
Sic duo, quorum laien alter habet ἀτιμάσσεις, ἑται-
ρίαν.

(53) Sic mss. Editi vero, ἐπὶ Εὐλοῦ. Ibid mss. ut in textu. Editi vero, Εἰδον, φησι, ναὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ Ιωάννου.

(34) Sie muss. Edith weiß, dass es sich um einen Fehler handelt.

gentibus, ut pro Domino pugnet: inexpectata nocte Iudeorum damnat iniquitatem. Concussa terra turbatur; ac motu suo præcipitat eos qui Dominum suspenderebant. Quo pacto non crederem? Contumelias affectum illum esse regem clamat ipse titulus. Creaturæ testificantur. Quæ in litteris lego, ea ipsa rebus comprobari video. « Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum. »

387 4. O latro acerbe Iudeorum accusator! O latro justitiae advocate! O latro regni mercator! O latro paradisi custos! O latro Adamo circa creaturas longe firmior! O latro preavo circa paradisum constantior! Manu ille importune ad lignum extensa, mortem invexit in mundum: tu opportune explicatis in cruce manibus perditum recuperasti paradisum. O latro, qui amissam avitam hæreditatem, uno felici casu recuperasti! O latro qui primus regni confessionem adeptus es! O latro regni confessor et hæres, martyrum imitator! O latro, qui pusillo verbo cœlum aperisti! O latro qui mirum incantamentum ad mirum thesaurum comparandum adhibuisti! O latro qui coelum velut crucis appendix elecisti! O latro legitimus latrocini hominibus doctor! O latro qui laudabile doces latrociniū! O latro qui homines docuisti quo pacto regnum furto abriperent! O latro furti doctor, maxime grati illi a quo res aufertur! O latro qui magnam furti mercedem conscripsisti! O latro qui magnum confessionis fructum ostendisti! O latro qui tarde ereditisti, et cito confessus es: postremus venisti et primus es coronatus! O latro qui celerrimani fidei efficiaciam exhibuisti! O latro qui fidei partum edocuisti, qui tempore minime eget ad feuum edendum! O latro acerbe Iudee accusator! O latro qui proditori ipso laqueo gravior visus es! O latro qui Iudea præditionem contra diabolum imitatus es! O latro qui mire ejus arte usus es contra illum! O latro qui juste Christum emisti, et testem possessionis crucem adduxisti! O Petri commilito et apostolorum symmysta

5. Crucem porro exceptit sepulcrum, expers hactenus sepulturæ. O sepulcrum immortalitatis locus! O sepulcrum resurrectionis officinalis! O sepulcrum sepulchorum destruktio! O sepulcrum in quo mors, mors esse desinit! O sepulcrum in quo oritur vita quæ termino caret! Probe, sepulcrum novum: nempe fuit hoc divinae gratiae consilium. Siquidem ne cadaverum multitudine dubium redderet resurgentem, neve Iudeus hinc calumnae occasionem ariperet, vacuum cadaveribus sepulcrum conspicitur, quod Judaicam linguam coerceat, ac tantum

(35) Ita mss. Editi vero, παραλόγω καταδικάζει τῷλμαν Ἰουδαῖον παρανύμων. Μοὶ Colbert. 1 εἰς Reg. χρεμᾶ. Edisi, χρεμᾶ. lb-d. Colb. 4, 2, σταυρῷ, πρὸ στομῷ.

(36) Sic mss. Editi vero, τοῖς γράμμασι, Κύριε...

A φαίνεν οὐ τολμᾶ· ἀρπάζει τῶν σταυροῦντων τὰ φῶν, ὑπὲρ δεσπότων μαχόμενος· νυκτὶ παραλόγῳ (35) καταδικάζει Ἰουδαίων παρανύμων. Ἡ γῆ σαλευομένη ταράττεται, καὶ κρεμνὴ σιειμῷ τοὺς ἐπὶ σταυρῷ τὸν δεσπότην κρεμάσαντας. Πλῆν μή πεισθῶ; Βασιλέα τὸν ὑερίζομενον δέ τιλος βοᾷ. Ἡ κτίσις μαρτύρεται. « Άπειρ ἀναγινώσκω τοῖς γράμμασιν, ἐπιγνώσκω τοῖς πρόσδραγσαις (36). » Κύριε, μνήσθητι μου, δοταν Ἐλύτης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. »

B 4. Οἱ ληστὰ πικρὲ τῶν Ἰουδαίων κατήγοροι! Οἱ ληστὰ δικαιοσύνης συνήγοροι! Οἱ ληστὰ βασιλεῖς, ἔμποροι! Οἱ ληστὰ παραδίσιον φύλαξ! Οἱ ληστὰ τοῦ Ἀδέμ περὶ τὴν κτίσιν βεβαιότεροι! Οἱ ληστὰ τοῦ προγόνου περὶ τὸν παράδεισον ἀσφαλέστεροι! Εκίνος, ἀκάλιρως ἔκτείνας τὴν χείρα ἐπὶ τὸ ἔβολον (37), θάνατον εἰς τὸν κέσμον εἰσήγαγε· σὺ δὲ, εὐκάλιρως ἐπὶ τὸν σταυρὸν τὰς χεῖρας ἀπλύσας, τὸν ἀπολύμενον ἀνεκτίου παράδεισον. Οἱ ληστὰ τὸν προγονικὸν κλήρον ἀπολύμενον δῦλο μᾶς ἐντυχίας ἀνακτήσαμεν! Οἱ ληστὰ πρῶτος βασιλείας ὄμολογοί ταρπασάμεν! Οἱ ληστὰ βασιλείας ὄμολογοί ταρπασάμεν! Οἱ ληστὰ κληρονόμη, μαρτύρων ζηλωτά! Οἱ ληστὰ ἥματα, πικρῷ τὸν οὐρανὸν ὑπανοίξας! Οἱ ληστὰ ἔνην ἐπιφῆν πρὸς ἔνων θηταρὸν μηχανησάμενε! Οἱ ληστὰ πάρεργον σταυρὸν τὸν οὐρανὸν ποιησάμεν! Οἱ ληστὰ νομίμους ληστεῖς τοῖς ἀνθρώποις διδάσκαλοι! Οἱ ληστὰ ληστεῖς ἐπισινομένην διδάσκασι! Οἱ ληστὰ διδάσκας ἀνθρώπους, πῶς βασιλεῖα ληστεῖται! Οἱ ληστὰ ποθεμένην τῷ κλεπτομένῳ κλοπῇ ὑφεγγάμενε! Οἱ ληστὰ μεγάλους ληστεῖς μισθῶν συγγραφάμενε! Οἱ ληστὰ μέγα δεῖξας τὸ τῆς ὄμοιοις γεώργιον! Οἱ ληστὰ βραδέων πιστεύσας, καὶ τοχεὸν ὄμολογήσας, ἔσχατος ἐλθὼν, καὶ πρῶτος στεφεῖται! Οἱ ληστὰ δεῖξας πιστεως ὀδυνάτητον ἀνέργειαν! Οἱ ληστὰ δεῖξας πιστεως ὡδῖνας, χρόνον εἰς τόκον μὴ δευμένας! Οἱ ληστὰ πικρὲ τὸν Ἰουδαῖον κατήγοροι! Οἱ ληστὰ τῷ προδότῃ τῆς ἀγρήνος φανεῖς βαρύτεροι! Οἱ ληστὰ δὲ τὸν Ἰουδαῖον προλογίαν κατὰ τοῦ ἀσδέου μητρασάμενοι! Οἱ ληστὰ τῇ ἔκτειν τέχνῃ θαυμαστῶν κατ’ ἔκεινον χρησάμενοι! Οἱ ληστὰ δικαῖων τὸν Χριστὸν ἀγοράσας, καὶ μάρτυρα τῆς κτήσεως τὸν σταυρὸν ἐπαγόμενοι! Οἱ Πέτρου συστρατιῶται καὶ τῶν ἀποστόλων συμμύσσα!

D 5. Διεδέκατο δὲ τὸν σταυρὸν δέ τάρος, νεκροῦ πέραν οὐκ ἔχον. Οἱ τάρος ἀδιαναστὸς χωρίον! Οἱ τάρος ἀναστάσεως ἐργαστήριον! Οἱ τάρος τῶν τάρων κατάλουσι! Οἱ τάρος ἐν ᾧ θάνατος τοῦ εἰσανθάτος πτυεται! Οἱ τάρος ἐν ᾧ ζωὴ κύνεται πέρας οὐκ ἔχουσα! Καλῶς δέ τάρος κατίνε! Τοῦτο τῆς χάριτος βούληται. Ἰνοὶ γάρ μη τῶν νεκρῶν τὸ τλήθος ἀμφιβολον δεῖξῃ τὸν ἀναστάτων, καὶ πάλιν δὲ Ἰουδαῖος λέπρη τῆς συκοφανίας τὰς ὅλας, γυμνὸς ὀρπαῖ τὸν κειμένων ὁ τάρος, γλῶτταν Ἰουδαῖον ἀφοπλίζειν, μονονούχη τιμάτα πρής τὸν Ἰουδαῖον ἀποφεγγόμενην

βασιλείᾳ σου. Οἱ Πέτρου συστρατιῶται τὸν Ἰουδαῖον κατήγοροι. Οἱ ληστά, ομίσσις quibusdam.

(35) Sic mss. Edisi vero, περὶ τὸ ἔβολον.

(36) Sic mss. Edisi vero, ὄμολογοτά. Οἱ ληστὰ παῖδεστα.

νος. Τί λέγεις, ὁ συκοφάντα; Νεκρὸν ζερόν οὐχ οὐκοῦν τῷ ἀνισταμένῳ προσκύνησον! θέσαι αὐτὸν ἐγγερμένον, καὶ τὴν δεσποτεῖαν ἐπίγνωσθε· ἐν νεκρῷ μοι παρέδωκας, ἀθάνατον ἀντιβίωμι. Ἀλλ' οὐχ ἡρακλεῖ τούτοις (39) ὁ Ιουδαῖος· ἐπισυνάπτει δὲ τῷ τάφῳ τὰς σφραγίδας· "Ἄθλει καὶ πανάθλις, δι τοῦ θανάτου τὰς ὅδίνας λύων, τὰς σφραγίδας οὐ λύεις; Ὁ σκλειών τὸν θόνον, τὰ σήμαντρα φοβεῖται; Σηράγγεις τὸν τάφον, ἐπισημανούν τὸν λίθον, στρατιώτας ἐπίστησον, πολιόρκει τὸ μῆτρα (40). Μεζόν μου ποιεῖ τὸ κατόρθωμα, θεάται τῆς ἀναστάσεως εὐτρεπίεις, μάρτυρας τῆς ἑγέρσως φύρεις, κήρυκας τῶν ἐμῶν θυμάτων τούς; σοὺς ὑπηρέτας κατασκευάζεις.

6. Δεύτερον (41), ἀδελφοῦ μείνωμεν τάς, ὕδνας τοῦ τάφου. Ἰδωμεν τέως διωροφορῶντα τὸν Ἰωσῆ, καὶ τὸν Νικόδημον συντρέχοντα, σινδόνι καθαρῷ, καὶ θεονίοις, καὶ σουδαρῷ περιειλουσαντας τὸν παντὸς Κύρου, σμύρναν τε καὶ ἀλόγην, τὰ τῆς ἀγέληρσίας σύμβολα, προσκομιζοντας. Ἰθωμεν κυνοφορούμενην τὴν ἀνάστασιν. Ἰθωμεν γαστέρα τάφου τῆς ἀναστάσεως μητέρα. Μελνωμεν ἰδεῖν τὸν Χριστὸν τροπαιοῦχον ἐκ τάφου συνεγερόμενον (42)· καὶ τὴν κατὰ θυνάτου καὶ τυράνου νίκην ἀναδημάσμενον. Τοινυν φαιδροὶ φαιδρῷ τῷ ἀνισταμένῳ Χριστῷ προσελθωμεν. Αὐτῷ γάρ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἄγιῳ Ιωνάννῃ, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(39) Sic mss. Editi vero, οὐχ ἀρκεῖ τοσούτους.

(40) Ita mss. Editi, τὰ μνήματα.

(41) In editis hæc, Δεύτερον οὖν.... τοῦ τάφου, inse-

A non Judeo ita compellat: Quid ais sycophanta? Mortuum alium non vides: resurgentem igitur adora: contemplare illum resuscitatum ejusque dominum agnosce: quem mihi mortuum tradideras, immortalem tibi reddio. Sed id minime Judeo satis fuit: addidit enim sepulcro signaculum. Misericordia miserrime: qui mortis dolores solvit, annō solvet signacula? Qui infernum diripuit, an signacula reformidabit? Obsigna sepulcrum, signa lapidem, milites statue, sepulcrum obside. Præstantiorem a me gestam rem efficies: resurrectionis spectatores adornas, testes resurrectionis affers: miraculorum meorum praecones, ministros scilicet tuos, preparas.

6. Agite ergo, fratres, expectemus sepulcri partus. Videamus Joseph dona ferentem, Nicodemumque ipsi concurrentem, sindone munda, pannis et sudario Dominum universi obvolventes, myrram et alio immortalitatis symbola afferentes. Aspiciamus resurrectionem quasi uterum gestantem. Videamus sepulcri uterum resurrectionis matrem. Expectemus visuri Dominum cum tropo ex sepulcro resurgentem, et victoriam de sepulcro e' de tyranno reportantem. Itaque leti ad letum Christum resurgentem accedamus. Illum enim decet omnis gloria, honor, adoratio cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

rius posita sunt. In mss. vero hic habentur.

(42) Ita mss. Editi vero, συνεγερόμενον. Tolsuv φαιδροί, omisssis quibusdam.

388 IN SEQUENTEM HOMILIAM ADMONITIO.

Hanc publicam fecit Holstenius, Athanasioque adjudicandam putavit, nec injury: sit enim ineptissimi hominis fetus, ut primo aspectu estimabili eruditus lector: atque post Iconomachorum heresim conscripta videtur ex iis quæ de imaginibus sub finem habentur. Quæ etiam ut arbitratus est Comberfisius p. 564, possent ante Iconoclastarum cætatem scripta suisse, agre tamen tempore Athanasii scripta concedantur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Εἰς τοὺς ἀγίους Πατέρας καὶ προφήτας, καὶ εἰς τὴν προσεκτον Ἐκκλησιαν, καὶ εἰς τὸν Λόγον ψαλτήρια.

S. P. N. ATHANASII

In sanctos Patres et prophetas, et in admodum venerandam Ecclesiam, atque in psalmum xxxiv homilia.

4. Η ποδηγούσα πίστις εἰς τὴν ὁδὸν τῆς θεογνωσίας, καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ ἀκατάληπτον πολιτείαν, οὐ νεωτέραν ἔχει τὴν ἀρχὴν, καθὼς φασιν ἀνδριμούς καὶ ἀλιτήριον Ιουδαῖον· ὅλλα ἀνωνεύει τὸν τὸν δεῖλον καὶ εὐεσθὲν Πατέρων, λέγω δὲ τοῦ Ἀβελ, καὶ τοῦ Ἐνού, καὶ τοῦ Νώε, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τῶν ἀλλών δὲ

1. Fides quæ dicit ad viam cognitionis Dei, et ad probum incomprehensibileque (43) vitæ institutum, non recentis est initii, ut aiunt impii illi scleraticque Judæi: sed jam olim a sanctis piisque Patribus, Abel dico, Enoch, Noe, Abraham, aliisque omnibus justis viris orta est. Quod sane con-

(43) Holstenius vertit, irreprehensibile

spicuum est ex iis quæ loquitur Paulus, vas ele-
ctionis, vas unguentarium, et columna veritatis,
qui haec ipsissima scribit verba⁴⁴: Fide Abelis pluri-
mam hostiam quam a Caino accepit Deus, unde
etiam vivit in aeternum. Fide Enoch Deo acceptus
translatus est in paradisum, cum non vidisset
communem naturæ mortem. Fide Noe construxit
arcam in salutem domus suæ: typum gerentem
inenarrabilis Ecclesiæ, habentem binas ternasque
contingentes, invocationem scilicet Patris, et Fi-
lli, et Spiritus sancti. Fide Abraham egressus e re-
gione Chaldeorum, habitavit in terra promissionis,
accepturus celestem civitatem, supernam Jerusa-
lem, matrem primogenitorum, cuius artifex et con-
ditor solus Deus. Fide Isaac cum offerretur ad al-
tare, non lacrymatus est, sciens se praesurgare
Agnum qui ablatur erat peccatum mundi. Fide
Jacob adoravit summitem virgæ suæ, manifestis-
sime significans victricem ac beatissimam crucem.
Fide Joseph mortiens, mandavit filiis Israel de os-
sibus suis, ut ea ex Aegypto auferrent, ne illa
Aegyptii, quasi Deum, colerent. Fide Rabab non
perit una cum urbe Jericho, suspectis cum pace
exploratoribus. Fide Moses celebravit Pascha et
effusionem sanguinis, ut et nos fide salutare Pascha
celebremus, sine ulla hypocrisi (*¶ Omne enim
quod non est ex fide peccatum est⁴⁵*), ungentes
sanguine, non duos postes januaram, sed obsignantes
animam et corpus; ut Pharaon cum diabolo in
maris Ruti pelago submergatur. Nos autem novus
Israel cum Mose cantemus victoriae canticum. Fide
prophetæ vicerunt regna, adepti sunt recompensiones,
obtraverunt ora leonum, sapiens scilicet ille
Daniel: extinxerunt impetum ignis, tres videlicet
pueri, qui flammam ignis rore mitiorem procule-
runt. Alii autem distenti sunt, rotarum axibus mem-
bratim exagitati, non admissa tyranni Antiochi
abortione illa, *¶ Sacrificate et estote amici mei,* »
ut meliorem inventenient resurrectionem. Lapidatus
est ille re atque nomine Stephanus (*id est, corona*),
cujus capiti corona justitiae imposita fuit. Serra sectus
fuit Isaías, verum celebratur in aeternum. Gladio
caesi mortui sunt Joannes et Jacobus: occisus fuit
Zacharias: circuerunt in melotis, Isaías et Eliseus,
et in bellibus caprinis, **389** egenus, angustiati,
afflicti ab insipientibus, manentes in speluncis et
cavernis terra, quibus dignus non erat universus
mundus. Ipsi enim digni erant, utpote religiosi ac
pii viri.

χακουγχάμενοι ὑπὸ ἀστυνέατων, μίνονταις (**45**) ἐν σπηλαιοῖς καὶ θορυβοῖς. Αὐτοὶ γὰρ δῖοι ήσαν, ὡς θεοφίλεις καὶ φιλάρτοις διηδύεσθαι.

2. Aut porro David lyra spiritualis, uti modo
audivimus ex psalmo quem succinuere nobis:
¶ Judica, Domine, nocentes me: expugna impu-
gnantes me⁴⁶. *¶ Verum Deus id minime-præstans*

⁴⁴ Hebr. xi. ⁴⁵ Rom. xiv., 23. ⁴⁶ Psal. xxxiv., 4.

(44) Ita Reg. Editi vero, τῆς βάθους τοῦ νιοῦ αὐτοῦ.

A πάντων δικαίων. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸ
στενὸς τῆς ἐκδοχῆς, τὸ μυροφόρον ἄγγελον, τὸν στύ-
λον τῆς ἀλτηίσια Παῦλον, γράψοντα ταῦτα ἐπὶ λίθεως
καὶ λέγοντα. Πίστει Ἀβελ πλεόνα θυσίαν παρὰ
Καῖν προσεξέζητο ὁ Θεός: ὅτον καὶ ζῆ εἰς τὸν αἰώνα.
Πίστει Ἐνώκ εὐαριστήσας τῷ Θεῷ, ματειόν εἰς τὸν
παρόδιον, μὴ θεασάμενος μῆδον τῶν κοινῶν θάνατον
τῆς φύσεως. Πίστει Νώη κατεκείθεις τὴν κινητὴν
εἰς αὐτηράλια τοῦ οἰκου αἴστου, χαρακτηρίζων τὴν
ἀνεκάλλητον Ἐκκλησίαν, ἔχουσαν ὑπέροχα καὶ τρι-
ρόφα, ἐπίκλητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύ-
ματος. Πίστει Ἀβραὰμ, ἐξελόν τὴν τῆς Χαλδαϊκῆς
χώρας, παρικόστης εἰς τὴν γῆν τῆς Ἰναγγελίας,
ἀπεκδέχομένον: τὴν ἐπουράνου πόλιν, τὴν δικαίων Ιερου-
σαλήμ, τὴν μητέρα τῶν πρωτότοκων, ἃς τεχνίτης
B καὶ ἀηδονῆργος μένος ὁ Θεός. Πίστει Ἰακὼβ ἀναφερό-
μενος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, οὐκ ἀπεδάκρυσεν, εἰδὼς,
ὅτι εἰκονίζει τὸν ἀμύνην τῶν μέλλοντα αἴρειν τὴν
ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πίστει Ἰακὼβ προσεκύνητος
τὸν ἀκρον τῆς βάθους αὐτοῦ (**45**), ἐκτριγύνων αὐτὸν
καὶ τὸν νικοπόλιν καὶ τριπακάριον σταύρον. Πίστει,
Νοσθῆτελευτῶν ἐνεπελατο τοῖς ιταῖς Ιεραρχῇ περὶ τῶν
διάτεσσον αὐτοῦ, ἐξαγαγεῖν αὐτά ἐκ τῆς Αιγύπτου, ἵνα
μή μέλλουν (sic) οἱ Αιγύπτιοι ὡς θεὸν αὐτά σέβεσθαι.
Πίστει Ραβδὸν οὐ συναπώλετο τῇ πόλει: Ἰεριγώ, δεξι-
μάνη μετ' εἰρήνης τοὺς κατασκότους. Πίστει Μω-
ϋσης ἐποιήσει τὸ Πάταγα καὶ τὴν πρόσχουν τοῦ αἴμα-
τος, πρὸ τοῦ καὶ ἡμᾶς πίστει ἐπιτελεῖν τὸ αὐτηρόν
Πάταγα, καὶ μή ἐν ὑπορίσεις (*¶ Πᾶν γὰρ τὸ μή ἐκ
πίστεως γεννέμενον ἀμαρτία ἔστι*). χρίσαντας τῷ
αἵματι οὐκ ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν τῶν θυρῶν, ἀλλὰ
σφραγίζοντας φυγὴν καὶ σῶμα· ἵνα δὲ Φαραὼ σὺν τῷ
διάδημῳ καταποντισθῇ εἰς τὸ πλάγος τῆς Ἐρυθρᾶς
οἰλάσσεται. Ἡμῖς δὲ ὁ νέος Ιεραρχός μετὰ Μωσέως
ἔδωμεν τὴν ἐπινίκιον ὕδην. Πίστει οἱ προφῆται κατ-
ηγορίσαντο βασιλεῖς, ἐπέτυχον ἐπαγγελῶν. Εὐρα-
ξαν στόρετα λεόντων, δηλοντεῖ δισέδειπνος Δανιήλ· Ἰσε-
σαν δύναμιν πυρὸς, οἱ τρεῖς παῖδες δηλαδῆ, πατή-
σαντες τὴν φλόγην τοῦ πυρὸς δρόσου μαλακωτέρων.
D Επειδὸς δὲ ἐπιπανίσθησαν περὶ τοὺς δίσοντας τῶν
τριχῶν μελῆδον κλιονούμενοι, μή παραβεβάμενοι τοῦ
τυράννου· Ἀντιδούοντες παράληπτον, διτὶς ὡς θύσεις
καὶ γίνεσθε μου φίλοι, » ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως
τύχωσιν. Ἐλιθάσθη δὲ φερώνυμος Σάφανος, περιθέ-
μενος τοῖς κρατάροις τὸ στέφος τῆς δικαιοσύνης.
Ἐπρίσθι Ησαῖας, ἀλλὰ ἐγκωμιάζεται εἰς τὸν αἰώνα.
Ἀπέθανον ἐν μαγαραῖς Ιωάννης καὶ Ἰάκωβος· ἐφο-
νεῦθη Ζαχαρίας· περιήλθον ἐν μηλοταῖς Ηλίας καὶ
Εἰσαρτος, καὶ ἐν αἰγαῖς δέρμασιν, ωστερούμενοι,
καὶ γίνεσθε μου φίλοι, καὶ ἐν ταῖς ὅπαις τῆς γῆς, ὡς οὐκ ἡν δόλος δ
κόσμος δῖος. Αὐτοὶ γὰρ δῖοι ήσαν, ὡς θεοφίλεις καὶ φιλάρτοις διηδύεσθαι.

2. Λέγει δὲ καὶ Δασδῆ ἡ πνευματικὴ λύρα, καθὼς
ἀρτίως ἤκουσαμεν διὰ τοῦ ὑπεριωνηθέντος ήμεν ξυμα-
τος· « Δίκαστον, Κύριε, τοὺς δόκιμοντάς με πολέ-
μησον τοὺς πολεμοῦντάς με. » Οὐκ ἐκφεύγων ταῦτα δ

(45) Ita Reg. Editi vero, μὲν δυτεῖς.

Θεος λέγει πρὸς αὐτὸν· Θελεις, οἱ Δαβὶδ, καταπολεῖται τὸν ἔχθροντάς σου; Ὁ δὲ Δαβὶδ· Να, Κύριε, καὶ πάντα αὐτοὺς θέλω καταπολεμῆσαι. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Καὶ ἐὰν ταῦτα ὑποστῶσιν οἱ ἔχθροι σου, ποὺ σοι τὸ ἀμυντικανόν; Πῶς δὲ καὶ δύνασαι φάλλου ἀλτησίων;⁴⁵ « Κύριε, » εἶ τὸν ἀνταπόδιδούσι μοι κακά, ἀποπίσσω μάρτυρα ἀπὸ τὸν ἔχθρον μου κενός; » Ὁ δὲ Δαβὶδ· Να, Δέσποτα, διὶς σύτα φάλλου ἀληθῆ, ἀλλ' ἐὰν σὺ αὐτοὺς πολεμήσῃς, » καὶ διὰ τὰ παρὰ σοῦ γνώμενα πάντα διγνωστα καὶ ἀκατάληπτα ὑπάρχει. Οὕτω δὲ μοι καὶ ἐντεῖλω· Μή ἐστιν ἐκδίκησης· « Ἐμοὶ ἐκδίκησος, ἐγὼ ἀνταπόδιδωσα αὐτοὺς. » Ὁ δὲ Μονογενὴς· Καὶ ταῦς χρὴ πολεμῆσαι τοὺς ἔχθραντάς σις; λέγε καὶ φανεροποεῖ τὴν αἰτίαν. Ὁ δὲ Δαβὶδ· Οὐ χρεῖν ἔχεις, Δέσποτα, ἐρωτήσως ἡ ὑπομνήσως, ὃν πρωτηστής καὶ εἰδότων τὰ προγνώσκως, καὶ τοῖς προαρτίσταις ἔχεις γενέσθαι ὁ μὲν τίκτεσθαι ἀνθρώπων. Οὗδὲ ὑπάρχεις, ὡς εἰς τὸν ἀρρόντων, ἄγαντὸν τὸν νόμους, ἢ χρήσιμων συνηγρύου ἢ συγκαθέδρου, οἱ πρὸς Ἑννέα⁴⁶ ἔκστασιν κεφάλαιον ἀποράντωνες. Σὺ γάρ εἰ σύνθρονος τοῦ Πατρός, τῶν νόμων εὑρετής, τῶν σοφῶν διορθωτής, τῆς δικαιοσύνης χορηγός, τῶν καταστούμενῶν ὑπερασπιστής, τῶν συκοφαντηθεῖσαν ὑπὸ τῶν δικαίωτων γερόντων ἐρήμους ἀπὸ τοῦ θεατικοῦ φρέσματος, ἀποστεῖλας εἰς δικαιολόγια τὸν σοφὸν καὶ ἀνάργυρον βήτορα Δαντῆ. Ἐπειὶ σὸν πάντων ἔχεις γνῶνταν, καὶ ἀπίστασαι, πῶς χρὴ αὐτοὺς πολεμῆσαι· εἰ δὲ ἐπιτέρπεταις μοι, λέγω· εἰμὶ γάρ ξοῦλος; τῆς σῆς φιλανθρωπίας, καὶ τοῦτο ἀρχέτος, καὶ οὐ δύναμαι ἀντιτρέψαι τῇ καλεσθεῖσαι. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Ἐπιτέρπεις σοι, καὶ εἴποι ἀτρόμως καὶ ἀναπεισταλμένως. Ὁ δὲ Δαβὶδ· « Ἐπιλαβοῦ ὅπλον καὶ θυρεόν, καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειάν μου. » Ὁ δὲ Μονογενὴς· Καὶ ποιον ὅπλον ἔχω ἀπιλαβέσθαι, ή ποιον θυρεό; Πῶς δὲ ἔχω⁴⁷ ἀναστῆναι εἰς βοήθειάν σου; Μή δέ τοι ἐκείνου τοῦ ὅπλου ἢ ἐκείνου τοῦ θυρεοῦ ἔχω ἀπιλαβέσθαι, διὸ ἀφέλου ἀπὸ τοῦ ἀλλοφύλου Γολιάθ, δὸν καὶ ἀπάταις ἐπὶ τῇ κοιλάδι·, ἐμοῦ δὲ γῆγεντας τὸν λίθον εἰς τὸ ἀστηριστόν καὶ ἀφτιεστὸν αὐτοῦ προβωπὸν; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο σαρῶς, διὶς ἐγὼ τούτων τῶν ὅπλων πάντη καὶ καθόλου χρεῖαν οὐκ ἔχω. Ἐδώ δὲ καὶ συσχώ τὸ πεντά, τελευτὴν πάσα σάρξ κινουμένη ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ Δαβὶδ· Οὐδὲ καὶ ἐγὼ, Δέσποτα, διὶς τούτων τῶν ὅπλων χρεῖαν οὐκ ἔχεις, ὃν βασιλεὺς κρατεῖς, παντούναρες, ἀκαταμάχητος, διατανίζων. Ἰκετεύω δὲ τὴν ἀσύγχριτον ἀγάθωντην σοι ἐπιλαβέσθαι ὅπλον καὶ θυρεόν, τουτόστιν, ἐνανθρωπήσως καὶ πάνως· ἀναστῆναι δὲ μοι· εἰς βοήθειαν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Καὶ σὺ πόθεν οἰδας ταῦτα τὰ θεῖα καὶ ἀπόκρυφα μυστήρια, « εἰς δὲ ἐπιθυμοῦσιν οἱ διγελοι παρακύψατο; » Ὁ δὲ Δαβὶδ· Εἰλαβον αὐτῶν τὴν γνῶσιν παρὰ τὸν ἀγίου παρακλήτου Πινδύματος. Ὁ δὲ Μονογενὴς·

⁴⁵ Psal. vii, 5. ⁴⁶ Hebr. x, 53. ⁴⁷ Psal. xxxiv, 2. ⁴⁸ I Petr. 1, 12.

(45) Vulg., οἱ... ἔνα. Εδιτ.

(46) Reg., Πότε δὲ ἔχω. Paulo post, hæc, ἔγω ἐπι-

λαβέσθαι, desiderabantur in prius editis, sed habentur in Regio.

sum ». » Tum Unigenitus : Id tibi habes, confide. A salvam enim faciam animam tuam per incarnationem et passionem meam. Cui David : Magnam accepi fiduciam, et statim subdit : « Domine, quis similis tibi »? » Respondit Unigenitus : Pater. Quare dico, « Qui vidit me, vidi et Patrem meum ». » Vade in pace exspectans promissionum beatam spem.

« Οὐεν καὶ φρεπεῖ : « Ὁ ἐμὲ ἑωράκις ἑωράκε τὸν ἐπαγγελιῶν τὴν μακάριαν ἡλίδα.

3. His itaque absolutis, egressi angelii Dei magna voce clamarent : Si quis alius eamdem quam prophetæ item habeat, absque impedimento ingreditur, **390** ac veritati patrocinetur. Ad quam ius-
sionem intrat Nabuthe Israëlite : quem conspicatus Unigenitus, ait : Quicum tibi lis est, aut cui dicam vis impingere? Quod si tu ipse non potes cause te argumentum enarrare, habesque advocationem, ingreditur ille absque impedimento, ac veritati tecum patrocinetar. Tum Nabuthe : Etiam, Domi-
ne, advocatione habeo aquissimum, aurigam He-
liam, dica autem mihi impingitur cum falsis testi-
bus. Quapropter orsus causam modo enarrabo
meam : « Surgentes testes iniqui, que ignorabam interrogabant me », affirmantes me benedixisse
Deum et Regem. Quos percontatus Dominus ait : Dicite mihi rei veritatem, quis vos coagit calum-
niam adversus servum meum legisque cultorem
confolare? Responderunt illi : Achab et uxor ejus Jezebel. Tum Unigenitus : Esto igitur Achab in
bello veloci sagitta confessus in bepate, aut potius in pulmone; qui injuste spiritum trahit ad possessio-
nem concupiscentiam. Jezebel autem projiciatur in aream domus, sique illi canum sepulcrum. Na-
buthe vero pro ablata vinea, hæreditate accipiat
paradisi volupitatem atque aeternitatem.

ἴχερντον διημένου ἀμπελῶνος τὴν τρυφὴν τοῦ παραδείσου

4. Hac porro sententia in commentarios redacta, ingreditur magna voce præditus ille Isaías exclamans : Domine, audi libenter et aequo animo. Tum Unigenitus : Loquere adversus eum qui læsit te; cum præsertim propheta sis tu, justus, spiritualis, aptusque ad causæ tuæ argumentum proponendum. Cui propheta : Dica est mihi cum Manasse, quia me divinum a Deoque inspiratum Verbum studiose at-
que impigre prædicante, ille crudeliter et absque alla misericordia, me lignæa serra occidit. Respon-
dit Unigenitus : Si id Manasses designavit, tradatur Chaldeis in captivitatem, Iudibrium et cædem : ut ediscant reges, prophetas meos contumeliis non afficer aut trucidare; sed honorare atque magno facere, considerantes, quod per me omnis rex re-
gnet, et potentes scripto decernant justitiam. Tu

¹¹ Psal. xxiv, 3. ¹² ibid. 10. ¹³ Joan. xiv, 9.

(47) Ita Reg. Editi vero, Θαρρὸν ποιητά.

(48) Sic haud dubie legendum. Editi, τινά, Reg., Ιων, pro Ἡλίᾳ.

(49) Ita Reg. cum O. Editi, ἀκαλούγησα.

A Μεθ' ὧν οἵδας ταῦτα, εἰπεῖ, εἰ τι καὶ ἄλλο ἔχεις· ἀκούσομαι γάρ σου καὶ περὶ αὐτοῦ εὔμενῶν καὶ δι-
καιῶν. Οὐ δὲ Δασδίδ. « Εἶπον τῇ φυχῇ μου, Σωτῆρία
σου εἰμι. » Οὐ δὲ Μονογενῆς· Τούτῳ ἔχεις, καὶ θάρ-
σει· σώσω γάρ σου τὴν φυχήν διὰ τοῦ ἐνανθρω-
πησεώς μου καὶ τοῦ πάθους. Οὐ δὲ Δασδίδ. « Εθαρ-
σοτοπῆθη (47) λαν· καὶ παραυτὶ ἀνθυπόρεψε·
« Κύριε, τίς ἐμοὺς σοι; δὲ Μονογενῆς· « Πατήρ,
Πατέρα μου. » Ποσεύον δὲ εἰρήνη, ἀπεκδεύμενος

3. Οὐκοῦν ἀπολυθέντων τούτων ἁροδίων, οἱ ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐξελθόντες κεράργαστον μεγάλη τῇ φωνῇ·
Εἴ τις καὶ ἄλλος ἔχει δίκην τῶν προφητῶν, εἰσερχό-
σθω ἀκωλύτως, συνηγορῶν τὴν ἀλήθειαν. Πρὸς τὴν παρακλησιν εἰσέρχεται Ναβουσθὲ διαπραγμάτης, δὲ
καὶ θεασάμενος αὐτὸν ὅ Μονογενῆς λέγει· « Σὺ δὲ με-
τά τίνος ἔχεις, ή μετά τίνα βούλῃ δικάσσομεν; Εἰ δὲ
αὐτὸς δὲ αὐτὸν οὐ δύνασθαι εἰστηκατέστη τὴν ὑπ-
οθέσιν τῶν πράγματός σου, ἔχεις δὲ δικαλόγιον, καὶ
αὐτὸς εἰσερχόσθως ἀκωλύτως, συνηγορῶν σοι τὴν ἀλή-
θειαν. Οὐ δὲ Ναβουσθὲ· Ναί, Δέσποτα, ἔκω συνήγορον
δικαιάστατον, ἀρματηλάτην Ἡλίαν (48)· τι δὲ δίκη με
συγκροτεῖται μετά τῶν φευδομαρτύρων. « Οὐεν ἀρ-
χόμενος τοῦ πράγματός μου λέγω κατὰ τὸ ἔτις·
« Ἀναστάτες μη μάρτυρες δικοῖος, ή οὐκ ἔγινω-
σκον τὴνών με, διαβεβαιώμενοι διὰ τὴν ἡλύγησαν (49)
Θεον καὶ βασιλέα· οὓς καὶ ἔξετάνως δικόριος ἦρη.
Εἰπατέ μοι φιλαλήθεια, τίς ὅμας ἡνάγκασε συκοφα-
τῆσαι τὸν ἔμβρυον δούλων καὶ νομοφύλακα; Οὐ δὲ ἀπ-
ειρίνωτο· Ἀγάδεν καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἱεζαβέλ. Οὐ δὲ
Μονογενῆς· « Εστο οὖν ὁ Ἀγάδεν ἐν τῷ πολέμῳ
τοξευόμενος βέλει εὐθυδρόῳ κατὰ τοῦ ἥπατος, ή
μᾶλλον κατὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ δόκιμος ἀνατο-
σαντος εἰς τὴν πλευνεκτικὴν ἐπιθυμίαν. Η δὲ ἱ-
εζαβέλ ἦστα διπτομένη ἐν οἰκοπέδῳ, γενέσθω δὲ κυνὸς
τάρος. Οὐ δὲ Ναβουσθὲ κληρονομήτω (49) ἀντὶ τοῦ
καὶ τῆς αἰωνιότητος (50).

4. Γενομηματισθεῖσης δὲ ταύτης ἀπορέστως,
εἰσέρχεται δι μεγαλωρονότατος Ήσαῖας κεκραγός·
Κύριε, ἀκουστὸν ἐμοῦ εὔμενῶν καὶ δικαίων. Οὐ δὲ
Μονογενῆς· Λέγε κατὰ τοῦ δικαιήσαντός σε, μᾶλλον
σὺ ὧν προφῆτης δίκαιος, πνευματικός, ἴκανὸς ἐντο-
μητῆσαντος τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματός σου. Οὐ δὲ
προφῆτης· « Ξεχώ δίκην μετά τοῦ Μανασσῆ, ἵπτι
δικοῦ σπουδαῖων καὶ ἀδόκων κηρύσσοντος τὸν θεόν
καὶ θεόπνευστον λόγον, αὐτὸς ἀσύμπτωτος καὶ ἀ-
πειλημόνος ἐξιλνόν προίον με ἀνείλεν. Οὐ δὲ Μονο-
γενῆς· Εἰ τοῦτο ἐποίησεν δι Μανασσῆς, παρεδίδεσθο-
τος Χαλδαῖος εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀμπατγύρον (51)
καὶ σφαγὴν· ἵνα μάθωσιν οἱ βασιλεῖς τοὺς ἐμοὺς
προφῆτας μή θερίζειν, ή αποκτείνειν, δὲλλα τιμῆν
καὶ μεγαλύνειν ἐνθυμούμενος. δη δὲ ἔμοι πάς βα-
σιλεὺς βασιλεύει, καὶ οἱ δυνάσταις γράφουσι δικαιο-

¹¹ Psal. xxi, 10.

(49') Pro κληρονομεῖσθαι. Edīt.

(50) Reg., τῆς ἀνεκπότητος, mendose.

(51) Ita Reg. Edīt vero, ξμπατγύρα.

σύνην. Σὺ μὲν ἀντὶ τῆς ἐπιγείου Ἱερουσαλήμ τὴν ἐποράδινον μητέρα τῶν πρωτότοκῶν οἶκος· κακένος (51⁴) δὲ τὸν τόπον, « εἰς οὐ Διπέδρα δύδην, λύπη καὶ σταγαμός. »

5. Περαιωθεῖσες δὲ καὶ ταῦτης τῆς ἀποφάσεως, εἰσέρχεται δὲ θαυμασιώτατος Ἱερεμίας διν καὶ θεάσαμος ὁ Μονογενῆς λέγει· « Εἴ δε μετὰ τίνος ἔχεις, ή μετὰ τίνος βούλεσαι δικάσσοσθαι; Οὐ δὲ Ἱερεμίας· « Ἐχο δίκην μετὰ τῶν Ἰουδαίων, βούλομαι δὲ δικάσσοσθαι ἐπὶ σοῦ τοῦ ἀπροσωπήπτου Δεσπότου. Οὐ δὲ Μονογενῆς· Καὶ τί κατηγορεῖς τοὺς ὄμορφοὺς σου; Οὐ δὲ προφῆτης· Κατηγορῶ αὐτοῖς, ἐπειδὴ διταπεῖδωκάν μοι ἀντὶ τῶν καλῶν κακά, ἀντὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν πονηρά. Εἴμοι εὐχόμενον ὑπὲρ ὑγείας αὐτῶν καὶ σωτηρίας, αὐτὸς ἀδουλεύσαντος φαρμάκω μανδελῶν, ἀγκρύψαντες αὐτὸς μετὰ πολλοῦ δόλου εἰς τὸν ἄρρεν μου. Οὐ δὲ Μονογενῆς· Καὶ τί αὐτοῖς θέλεις γενέσθαι; Οὐ δὲ προφῆτης· « Ξεῖν αὐτοῖς ποίησον τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς Παπομίας· « Οἱ διναποδίδοις κακῶν ἀντὶ ἀγαθῶν, οὐ κινηθήσεται κακά ἐκ τοῦ οἰκου αὐτοῦ. » Οὐ δὲ Μονογενῆς· Οὐδὲν ἀπόντος ἐξήτασ. « Ιδεὶ οὐ κινοῦνται κακά ἐκ τοῦ οἰκου τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἵνα δὲ οὐδεμίλων ἐρημωθῇ. Σὺ δὲ ἀναπάντιον τοῖς ἀστενώτοις καλῶποι τοῦ προπάτορος Ἀβραάμ.

6. Περαιωθεῖσες καὶ ταῦτης τῆς ἀποφάσεως, εἰσέρχεται δὲ προφῆτης Ζαχαρίας κακραγῶς· Κύρι, Λευκούσσον καὶ ἐμοῦ εὔμενός καὶ δικαίως. Οὐ δὲ Μονογενῆς· Λέγε κατὰ τῶν διδοχάντων σε. Οὐ δὲ Ζαχαρίας· Εἰσίν οἱ διδοχάντες με οἱ ἀρχερεῖς καὶ οἱ νομοδιάσκαλοι. Οὐ δὲ Μονογενῆς· Καὶ τί τετούτος σε τὴν δικαίαν οἱ ἀρχερεῖς καὶ οἱ νομοδιάσκαλοι; Οὐ δὲ Ζαχαρίας· « Εφένεον με μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Έπάγῃ δὲ καὶ τὸ αἷμά μου ἐπὶ τῆς τάπερας, πρὸς θελεγον τῆς μιαρόνου αὐτῶν γύμνης. Οὐ δὲ Μονογενῆς· Τοιγάρ καὶ αὐτὸς ἀποτιμητοκάτωσαν ἐποκάπταν τὸ θυσιαστηρίου παρὰ τῶν Ρωμαίων· δι' ὃν δὲ τὶς διμαρτάνε, διὸ τούτων καὶ καλέσσεται· καὶ οὐλή τις μέτρων μετρήσοι τῷ πλησίον αὐτοῦ, τοιούτῳ σύντῷ ἀντιμετρηθήσεται οὐρανίθεν δικαίως. Ξείνων δὲ παθόντων τὰ Ισα καὶ ὃν ἡ τανάξιος, σὺ δὲ εἰσέρχου εἰς τὸν νοτίον νυμφῶνα, ἐπακούων παρ' ἐμοῦ τῆς εὐκάταστής φυνῆς· « Εὖ, δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ δύλᾳ ἡς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὸν χαρὸν τοῦ Κυρίου σου. »

7. Είτε, πληρωθεῖσες καὶ ταῦτης τῆς ἀποφάσεως, εἰσέρχονται καὶ τὰ ἀναιρεθέντα παῖδια τὸν Βηθλέεμ, βοῶντα καὶ λέγοντα· Κύρι, καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ δυνάμων σου ἔψειν ἀνηρθρήμεν ὑπὸ τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ παρανόμου Ἡρόδου. Οὐ δὲ Μονογενῆς· Εἰ δὲ ἡμὲς διερευνάντες τὸν ἀπικέδιον θάνατον καὶ προσχούντας τῆς ζωῆς, καν μυρία μέρη, μὴ λυτεῖσθε, εἰδότες σαφῶς, θτι οἱ δὲ ἡμὲς ἀποθνήσκοντες οὐ καταβνήσκουσι (54)· ζῶσι γάρ εἰς τὸν αἰώνα. « Θέντε κελεύον τὸν μὲν Ἡρό-

A quidem pro terra Ierusalem, celestem primogenitorum matrem habitat; ille vero locum, « ex quo fugit dolor et tristitia et genitus ». »

5. Hac completa sententia, ingreditur admirandus illi Jeremias, quem intuitus Unigenitus ait: Quicum lis est tibi, aut quemnam vis in jus provocare? Jeremias autem: Lis est mihi cum Iudeis, voloque judicio contendere coram te, Domine, qui personam non accipis. Tum Unigenitus: Ecqua de re accusas contribules tuos? Cui propheta: Accuso illos, quod retribuerint mibi pro bonis mala, pro beneficiis injuries. Me pro eorum sanitate atque salute deprecante, ipsi interea veneno me tollere moliebantur, occultantes illud magna fraude in pane meo. Tum Unigenitus: Quidnam illis fieri optas? Cui propheta: Infer ipsis quod scriptum est in Proverbis: « Qui reddit malum pro bono, non recedit mala de domo eius ». Respendit Unigenitus: Absurdi nihil postulasti. Ecce non recedit mala de domo Iudeorum, quae est Ierusalem, donec a fundamentis desoletur. Tu porro in minime angusto Abrahe sinu requiesce.

6. Hac autem absoluta sententia, ingreditur Zacharias propheta exclamans: Domine, me quoque audias, queso, libenter et sequo animo. Loquere, ait Unigenitus, adversus eos qui te injury affecere. Cui Zacharias: Qui me lascerunt sunt principes sacerdotum, legisque doctores. Quid illud est, ait Unigenitus, in quo te lascerunt principes sacerdotum ac legis doctores? Cui Zacharias: Occiderunt me inter templum et altare (52-53). Sanguis porro meus in petra concretus est, in argumentum sanguinarii eorum consilii. Mactentur ergo 391 et ipsi, ait Unigenitus, sub altari a Romania: nam per quis peccat, per haec et punietur. Et qui quisque mensura proximum suum mensus fuerit, eadem ipsa jure ipsi coelitus remetetur. Iis autem digna sceleribus suis patientibus, tu ad spiritualem sponsi thalamum intra, audiens a me optatissimam illam vocem: « Euge, serve bone et fidelis, super paucā tuisti fideli, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui ». D

7. Absoluta ergo et hac sententia, ingreduntur infantes in Bethlehem cœsi, clamantes ac dicentes: Domine, nos etiam propter nomen tuum gladio occisi sumus ab implissimo et scelesto Herode ». Tum Unigenitus: Si propter me perutile illam et sexcenties vita potiore mortem sustinuissest, ne contristemini, probe scientes, eos qui mei causa moriuntur non morte detineri, vivunt enim in seculum. Quapropter Herodem quidem jubeo novem

⁴ Isa. xxv, 10. ⁵ Prov. xvii, 13. ⁶ Matth. xxv, 21, 23. ⁷ Matth. ii, 16.

(51⁴) Quis sit ἔκινος non video, nisi forte Nabu be designetur: sequentia enim nullummodo Massassi convenire possunt. Edidit. PATROL.

(52-53) Tertullianus, Scorpiae; cf. Hieronymus, in Matth. c. xxiii.

(54) Reg., οὐκ ἀποθνήσκουσι.

insanabilibus subjici morbis, vos vero victoriosos A rum martyrum choreis annumerari, cum ipsis vi- citorie carmen modulaturos.

8. Omnium postrema ingreditur Ecclesia, quæ abnegari non potest; quam conspicatus Unigenitus ait: *Tu vero quid habes, sponsa mea, immaculata filia, intemerata virgo? Tum Ecclesia: AErumnis premor, quare rogo, « Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me*¹. » Cui Unigenitus: *Eequa de causa impugnaris? Dicito mihi et declarato. Impugnor, inquit Ecclesia, Domine, ob exactam evangelicorum dogmatum veritatem, atque celebrationem veri et immobiliis Paschatis: et ob venerandam ac immaculatam tuam imaginem, quam deiferi mihi apostoli tradiderunt, ut eam asservarem, veluti exemplum atque pignus tuæ in carne cœconomiae. Tum Unigenitus: Licit ea de causa impugneris, ne animum despondes, nec mente aut animo defatigere. Illud enim manifestum est, scilicet, qui Pascha, aut immaculatam meam imaginem abnegaverit, et ego abne- gabo enī coram coelesti Patre meo, et electis ejus angelis. Qui vero contra mecum una patitur ob Pascha, is conglorificabitur. Annon audisti quid praeceperim legislatori Moysi: *Fac mihi duo cherubim in tabernaculo testimonii*², ad presignificandam imaginem meam? Et rursus cum me tentarent Judei dicentes: « Magister, licetne cen- sum dare Cesari, an non? » dicebam autem ipsis: « Ostendite mibi nunismus, et dicam vobis. At illi obtulerunt mihi denarium, dixique illis; « Cujus est imago haec et superscriptio? » Dicunt illi: « Cesaris: » et respondi illis: « Reddite ergo qua- sunt Cesaris, Cesari, et quæ sunt Dei, Deo³. » Et rursus ad Petrum: « Vade ad mare, et mitte hamum tuum, et eum piscem qui primus ascen- derit, aperi os ejus, et invenies statarem; Ja illum pro me et pro te⁴. » Hoc est da mundo meam et tuam imaginem. Nonne audisti monitorem tuum Paulum dicentem: « Si tamen compatimur, ut et conglorificemur⁵? » Et ad Athenienses: « Per omnia quasi superstitiones vos video. Prateriens enim et videns simulacula vestra, inventi et aram inscriptam, Ignoto Deo: quem ergo vos ignorantes colitis, bune ego annuntio vobis⁶. » Et ad Galatas: « O insensati Galatae, quis vos fascinavit non obediens veritati, ante quorum oculos Jesus Christus prescriptus est, atque crucifixus⁷? » Et ad Corinthis: « Si quis non adorat Dominum nostrum Iesum Christum, qui venit in carne, sit anathema, maranatha⁸. » Tu vero, sponsa mea, hortare filios tuos ut in preceptis meis maneat, neque regum iras reformides, aut minas tyrannorum,*

A δης ὑποθληθῆναι ταῖς ἑννέα ἀνάτοις πάθεσιν, ὅμδς δὲ καταταγῆναι ἐν ταῖς χορείς τῶν ἀθλοφόρων μαρ- τύρων, κελαδοῦντας μετ' αὐτῶν τὸν ἐπινίκιον ὑμνον.

8. Τελευταῖον δὲ πάντων εἰσέρχεται καὶ ἡ ἀνέξο- νητος Ἐκκλησία, ἣ καὶ θεοτάμενος ὁ Μονογενῆς λέγεται. Σὺ δὲ τι ἔχεις, ἡ ἡμή νύμφη καὶ ἡ ἀμύτα- χτος (55) κόρη, καὶ ἡ ἀντιλίθιτος παρέθνος; « Ή δὲ Ἐκκλησία· Λυτοῦμαι, δὲν δὲ καὶ φρεμώ· Δίκαιον, Κύ- ρι, τοὺς ἀδικοῦντάς με, πολέμησον τοὺς πολεμοῦν- τάς με. » Οὐ δὲ Μονογενῆς· Καὶ διὰ τοῦ πολεμήσας; Λέγε καὶ φαντοποεῖται αἰτεῖν. Η δὲ Ἐκκλησία· Πολεμοῦμε, Δέσποτα, διὰ τὴν ἀρίθμεταν τῶν οὐαγγε- λικῶν δογμάτων, καὶ τὴν πολὺν τοῦ ἀληθινοῦ καὶ βεβαιῶν Πάτρα, καὶ διὰ τὴν σεπτήν καὶ διχρονῶν σου εἰκόνα, ἣν μοι παρέδωκαν οἱ θεοφόροι ἀπότελοις B κατέγειν αὐτὴν εἰς ὑπογραμμὸν (56) καὶ ἀφέβωντα τῆς ἑναρχίου οἰκονομίας σου. Οὐ δὲ Μονογενῆς· Εἰ καὶ διὰ τοῦ πολεμήσας, μῆδαμψήσῃς; ἡ ἀποκάμψης τῇ διάνοιᾳ, ἡ τῷ λογισμῷ. Ιδού γάρ σαφῶς, ὅτι δὲ ἀπα- νοίμενος τὸ Πλάστη καὶ τὴν διχρονῶν σου εἰκόνα, κατέχειν αὐτὸν ἀπαρνήσομαι ἐμπροσθεν τοῦ ἐπιστραντοῦ μου Ηερός, καὶ τῶν ἀκλεκτῶν αὐτοῦ ἄγγελων. Οὐ δὲ πάλιν συμπάταξον μοι διὰ τοῦ Πλάστη, καὶ συνδεξά- σσαται. Η οὖς ἱκουσας τὸ, τὸ διεταῦμπτον τῷ νομο- θέτῃ Μεσῆ. Πλούσιον μοι δύο Χερουδίμ ἐν τῇ σκηνῇ τοι παρτύροι, εἰς προμήνυσιν (57) τῆς ἡμής εἰκόνος; Καὶ πάλιν, ὅτι με ἐπιτίραζον οἱ ιουδαῖοι λέγοντες· « Διδάσκαλε, ἔξεστιν ἡμῖν δώσαις κήρυξαν τῷ Καίσαρι, ή οὐ; » εἰπον δὲ πρὸς αὐτούς· « Ἐποδείξατε μοι νόμισμα, » καὶ λέγω ὑμῖν· Οὐ δὲ προσέγερόν μοι δηνάριον καὶ λέγω πρὸς αὐτούς· « Τίνος εἰκόνας αὐτὸν καὶ ὑπογραφή; » Οἱ δὲ εἶπον· « Καίσαρος, » καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς· « Απόδοτε δύν τὸ Καίσαρος τῷ Καί- σαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. » Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πλέτρον· « Πορεύουσαν, βάλλε δηνάριον εἰς τὴν θάλασ- σαν, καὶ τὸν λύθιν τὸν ἔχοντα ἀνελθεῖν, διέξοδον τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ εὑρόσας στεκτῆρα δης ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. » Τοιστάδι, δός τὴν εἰκόνα τὴν ἑμῖν καὶ σήν ἐν τῷ κόσμῳ. Η οὖς ἱκουσας τοῦ μνήστορός σου Παύλου λέγοντος· « Εἰ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδεξιαθῶ- μεν; » καὶ πρὸς Ἀθηναίους· « Κατα πάντας δει- σιδικιμονεστέρους δύμας θεωρόν. Πειρεχόμενος τὰ σε- δαστάτα ὑμῶν, ἐν φωμὸν εἴρον· γράφοντας· Ἀγά- στην Θεῷ καὶ δὲν ὑμεῖς ἀγνοοῦντες, εὐσεβεῖτε, τοῦτον ὑμῖν καταγγέλλω. » Καὶ πρὸς Γαλάτας· « Ω ἀνδρεῖς! Γαλάται, τι; δύμας ἰδάσκανεν μὴ πειθεσθαι τῇ ἀλη- θείᾳ, οἵς κατ· ὅφθαλμούς Ιησοῦς Χριστὸς προεγράψα- ἐν ὑμῖν, καὶ τοῦτο ἐσταυρωμένος; » Καὶ πρὸς Κο- ρινθίους· « Εἴ τις οὐ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰη- σοῦν Χριστὸν ἐληλυθεῖται ἐν αρρεῖ, ἔχει μαρὰν ὅδι τὸ διάθεμα. » Σὺ δέ, ἡμή νύμφη, νοθεύει τὰ τέκνα σου ἐμμένεντα τοῖς ἔμοις προστάγμασι, καὶ μὴ δειλιάτες θυμοὺς βασιλέων, ή ἀπειλάς τυράννων, ή φρυγαγμοὺς.

¹ Psal. xxxiv, 4. ² Exod. xxv, 18. ³ Matth. xxii, 17-21. ⁴ Matth. xvii, 26. ⁵ Rom. viii, 17.

* Act. xvii, 22, 25. ⁶ Galat. iii, 1. ⁷ 1 Cor. xvi, 22.

(55) Ita Reg. Editi vero, ἡ ἐμασχηθή.

(56) Ita Reg. Editi vero, ὑπόγραμμα.

(57) Reg., προσκύνησιν.

αἱρεσιάρχων, ἡ πύρ, ἡ ἔιρος, ἡ θηρία, ἡ ἀφαιρέστις χρυμάτων, ἡ κτημάτων, ἡ οἰκιῶν, ἡ ὄμοιων. Ολαύ
γάρ καὶ δόξουν οἱ παραβάται ἡτταν, ἡττήθησαν·
καὶ οὖν βουλὴν βουλεύσονται, ἐγὼ διασκεδάσω ἔχεις
γάρ τινα θεμάτιαν τὴν στερβάν καὶ ἔνσαν πέτραν.
Ἄμην

A fremitusve hæresiarcharum, aut ignem, gladium,
feras, aut direptiones opum vel possessionum,
domorumve aut similium. Quancunque enim clade
decerent transgressores illi, eamdem sustinebunt : et quodcumque consilium inierint, ego
dissipabo : habes enim a fundamentis firmam vi-
vante petram. Amen.

IN TRES SEQUENTES HOMILIAS ADMONITIO.

392 *Tres sequentes homiliae tantum mutuo præferunt styli affinitatem, ut ejusdem plane scriptoris esse videantur. In codicibus porro quibusdam Athanasio scribuntur, in nonnullis Basilio Seleuciensi. Et quidem tanta hic cum Athanasiano stylo occurrit discrepantia, ut quisquis cum vel primoribus labris attigerit, haec illi homilia abjudicare nihil cunctetur. Nam in Athanasio orationis genus plus habet nervorum, plus judicii, gravitasque : hic autem stylus, elegans quidem, sed floscultis tropisque rhetorice redundantis : qui Basilio Seleuciensi ascribi verius possit quam Athanasio. Huc accedunt voces multas apud Athanasium inuisitatae, quales sunt illæ, ἀναθετa, et metapathetæ pro, pœnitere, et similes per multæ.*

Primam autem homiliam de Paschate primum edidit P. Combeffisius in Auctario suo. Secunda item de Paschate, in editione Parisiensi anni 1627 edita est, cura et studio Holsteini cum interpretatione ejusdem. Postea vero emendatior proditi in Auctario ejusdem Combeffisii cum nova ejusdem interpretatione. Tertia, de Ascensione Domini, primum publici juris facta est in editione Commeliniana, interprete Joanne Lampadio, secundo cusa fuit in edit. Paris. ann. 1627. Tertium in Auctario Combeffisii emendatior proditum cum nova ejusdem Combeffisii interpretatione.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΛΕΧΑ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN SANCTUM PASCHA.

¶ Εἰ ταῖς τῶν διγένεων ἁνῆν πρὸς τὸ περὸν χρῆ—**B**
σοσθαι γλώττας, εἰ φωνὰς ἀθανάτους τὰς θνητῶν ἔκτησατο φωνὲς· ἐπόλιμης μόλις (58) ἀν τὰς τῆς
κορτῆς ὑμῆς ταῖς δυορέας. Νῦν ἐδὲ γλώττα θνητή καὶ
πτήσιν δργανον τὸ μὲν εἴποι, τί δὲ καὶ φύσηστο,
διπέρ ἡ σύμπασα κτίσις διμορφουνόμων πρὸς ἄξενα ὑμεῖν
οὐκ ἰσχύει; Ὑπερβανεις γάρ ἀληθῶς κτίσως μέτρα
τὰ δόρα τῆς χάρτου. Θάνατος ἐξ ἀνθρώπων ἀλινε-
ται, καὶ δῆμος τὴν ποιετῇ δυναστεῖλαν ἀποτίθεται· καὶ
γένος ἀνθρώπων ἀμαρτίας νόμῳ κατάδικον τῇ τῆς
χάρτου διωρεψι βασταζειν δεδάσκεται. Τῇ τοίνοις Δι-
στοιχῆς δορτῆς δι πρωτοτάτης μὲν τῆς ἀπολαύσεως
δινθρωπος, κοινωνῆς δὲ τῆς χάρτου τὴν λοιπὴν γίνεται
κτίσις. Ἐν ἀνθρώπου γάρ μορφῇ στήμερον δὲ τῆς φύ-
σιος (59) ἀνεπλάττετο δῆμος. Οὐντων γάρ Παιδεῖς δὲ τῆς
χάρτου μαθήτῃς περιήγγειλεν· « Εἰ τις ἐν Χωτῷ
κατηνή κτίσεις, τὰ ἀρχαῖα παρήγειν ιδού γέγονε κανεὶς
τὰ πάντα. » Μᾶς φωνῇ ἐλκύσας τὰ σύμπαντα πρὸς
ἀνάστισιν (60), δὲ τῆς κτίσεως δημιουργὸς ἀνίστη. **H**

• II Cor. v, 17.

(58) Μόλις deest in Colbertino.

(59) Culbert., τῆς κτίσεως.

I Eliamsi linguis angelorum impræsentiarum uti
liceret . etiamsi immortalibus mortalis natura
vocibus instructa esset ; vix auderet festi huic
diei dona prædicare. Jam vero mortalis lingua,
luteum instrumentum, quid dicat, quidve loquatur
ea que ne tota quidem concors rerum natura, pro
rei dignitate decantare valeat? Naturæ sane modum
superant gratiæ dona. Pellitur mors ab hominibus :
amittit infernus diuturnum illud imperium : ge-
nusque hominum peccati lege damnatum, gratiæ
dono regnare docetur. Dominici itaque festi homo
præcipue ac primo ordine fructum percipit, ejus-
demque gratiæ particeps est reliqua natura. In
hominis namque forma hodie tota rerum creatarum
multitudine reformatur. Ita enim Paulus gratiæ di-
C scipulus prædicavit : « Si qua in Christo nova crea-
tura : vetera transierunt : ecce facta sunt omnia
nova ». Surrexit enim naturæ opifex ; atque una
voce omnia traxit ad novam creationem. Nam

(60) Ita Reg. Editi vero et Colb., πρὸς ἀνάστασιν.

Saluatoris resurrectio, communis universorum est **A** οὐρανοῦ δημόσιας καινῆ τῶν πάντων ὑπάρχει ἀνέκτισις (61-62). Καὶ τοῦτο Παῦλος ἡμῖν εὐσητόν εἶπεν· διετί· **Καὶ αὐτή ἡ κτίσις ἐλευθερώθησται ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ**· τουτέστι τὴν φθορὰν ἀπολύθεται, τὴν δουλείαν ἀποδύσεται, τὴν ἀθανασίαν ἀπολύθεται, πρὸς ἀμείνωνα μεταστήσεται λήξιν. Τῷ γάρ ἀνθρώπῳ πρὸς ἀγέρασιν καινούργουμνῳ καὶ τῇ δύναμι παραχθέσια συνακανισθεται κτίσις.

2. Creativus enim Deus hanc magnam rerum universalitatis urbem: solaque voce multa produxit: sola voce omnium substantiam extraxit, atque officia sapientiae suae vim ostendit. Ac in creaturis velut in illustri templo suam imaginem, bominem scilicet quem creaverat crexit. Oportebat itaque ejus propria renovata imagine, ipsam imaginis **B** domum qua jam renovari. Horum nobis præsesta solemnitas sponsio est. Ejus causa clamabat beatus Paulus: **«Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc indirem immortalitatem»**. **Respet enim mortis legem corpus, immortalitatis floribus coronatum.** Nec ullum reperit locum corruptio, **393** elucente incorruptione. **O magnam rerum mutationem!** o conversionem quæ præter spem accidit! o magnum luctum in magnam versum lactitiam! o gaudium calamitatē excipiens! Auget enim diei festi landes, Veteris Novique Testamenti recordatio. Eramus quippe ante in paradiſo ex Dei erga homines benignitate, nullo labore partam possidentes voluptatem. Accessit serpens effosor murorum, qui ejusmodi voluptatem abstulit, et quod genus expoliatum fuerat, reum egit, inventa ad mortem via, præcepti scilicet transgressione. Hinc infernus, apertis foribus, hominum excepti genus: atque pariens natura, horrendam vidit prolixi sue mortem: ac partus labor, via effectus est ad sepulcrum. Eratque mors ex transgressione hæres facta, singulas ætates circa obicem abripiens; non embryon pars, non recentem partum respiciens, non miserans ephēbum, non relinquens juvenes, non reverta senes, non dans veniam peccatoribus; nihil reverta justorum catalogum, non prophetis parcens, non prætermittens sacerdotem. Sed adversum omnes explicabatur mortis sagena, quæ in quodcumque incidebat abriperet.

3. Nullus erat tanti mali medicus; nullum altum remedium, atque tot generationes quæ vitæ curriculum emense sunt, insatiabilem mortis ventrem non implevere. Ac tam gravis mali nulla lugentibus erat consolatio, sed desperatio medelæ, nisi Christus cruci afflitus, mortis tyrannidem, illa trium dierum totidemque noctium sepultura prostravisset, subversa diuturniore illa inferni regia: non

Α γάρ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις καινῆ τῶν πάντων ὑπάρχει ἀνέκτισις (61-62). Καὶ τοῦτο Παῦλος ἡμῖν εὐσητόν εἶπεν· διετί· **Καὶ αὐτή ἡ κτίσις ἐλευθερώθησται ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ**· τουτέστι τὴν φθορὰν ἀπολύθεται, τὴν δουλείαν ἀποδύσεται, τὴν ἀθανασίαν ἀπολύθεται, πρὸς ἀμείνωνα μεταστήσεται λῆξιν. Τῷ γάρ ἀνθρώπῳ πρὸς ἀγέρασιν καινούργουμνῳ καὶ τῇ δύναμι παραχθέσια συνακανισθεται κτίσις.

3. Extixit μὲν γάρ ὁ θεὸς τὴν μεγάλην ταύτην τῆς κτίσιος πολὺν φωνὴν μόνῃ τὴν τῶν πολλῶν παραγνή τοις σάμενος, φωνὴ μόνῃ τὴν τῶν διων οὐσιῶν ἔλκυσας, τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ σοφίας τὴν δύναμιν εἴσειν ὡς ἐν νοῷ δὲ περιφανεῖ, τῇ κτίσις, τὴν ίδιαν εἰκόνα τὸν ἀνθρώπον δημιουργήσας ἀνέστη. **Ἐδει τοιχαρύουν καὶ νῦν, τῆς ίδιας εἰκόνος καινούργουμένης, καὶ αὐτὸν τὸν τῆς εἰκόνος οὐκον συναντήσεσθαι. Τούτων ἡμῖν ἐγγῆτης σήμερον ἡ παρούσα πανήγυρις. Διὰ ταύτην δὲ μακάριος ἔκραξε Παῦλος· **«Δεῖ γάρ τὸ φθερὸν τούτον ἀνέστησαι δέφερτον, καὶ τὸ θητεῖον τούτο ἀνέστησαι ἀθανασίαν.»** Ἀρνήσεται γάρ θανάτου νόμον τὸ σῶμα, τοῖς τῆς ἀθανασίας στεφανώμενον θάνατοι· καὶ χώραν αὐλαῖς ὑπέρεις φθορᾶ, τῆς ἀργεραίας ἐπιλαμπτούσης (63). **Ω τῆς μεγάλης τῶν πραγμάτων μεταβολῆς!** Ὡ τῆς ὑπὲρ τοιχαρύος ἐναλλαγῆς! Ὡ μεγάλου πένθους εἰς εὐθυμίαν κατατίθεντος! Ὡ χρᾶς διαδεκάμενης τὴν συμφοράν! Επειδὴ γάρ, αὐτές τῆς τορτῆς τὸν δοξολογιῶν (64) ἡ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ὑπόμνησις. **Ημεῖς γάρ ἐν παραδεῖσον τὸ πρότερον, ἀγεωργήτον τρυφῆς κλήρον τὴν φιλανθρωπίας δεξάμενοι.** Ἐπίλθετο δὲ δομῆς τοιχωρύχος, τῆς ἀπολύσεως ληστεύσας τὴν τρυφήν, καὶ κατάκριτον τὸ ληστεύσαν κατέστησε γένος, ὅδον εἰρὼν τὸν θανάτον, τῆς ἐντολῆς τὴν παράδοσιν. Ἐντεύθεν δῆμος, πόλις ἀναζητεῖ, τὸ τῶν ἀνθρώπων ὑπεδεχέτο γένος· καὶ τίκτουσα φύσις φοβερὸν εἶγε τῶν τικτούμενων τὸν θάνατον· καὶ τῶν ὀδηνῶν οἱ πόνοι πρόσδοσις ἔγινετο τάφων. Καὶ ἡνὶ κληρονόμος ἐν παρανομίᾳς θάνατος, ἐκάπητην τῶν ἥλικιν ἀκωλύτων ἀγρεύων· οὐκέτι ἀμέριστος φειδόμενος, οὐ δὲ τεχθεὶς προσφόρων, οὐ τὸν ἱερὸν ἐλεύθερον, οὐ καταλιμάνων νεάζοντας, οὐ πρεσβύτερος αἰδούμενος, οὐχ ἀμαρτωλὸς συγγενώσκων (65), οὐ δικαίων κατάλογον αἰσχυνόμενος, οὐ προφήτες παραπομένος, οὐχ ἵερα παραπεμπόμενος· ἀλλὰ τὸ πάτον κατὰ πάντων ἡ τοῦ θανάτου σαγήνη, τὸ προστίπτον ἀρπάζουσα.**

3. Ήν δὴ ιατρός τοῦ κακοῦ· οὐκ ἡνὶ ἐπαγόμενον φάρμακον, καὶ τοσαῦτα γενελά τὴν ζωὴν παραδεύσασαι, τὴν ἀδέρφεστον οὐκ ἐπέλθωσαν τοῦ θανάτου γαστέρα. Καὶ ἡνὶ τὸ δεινὸν τοῦ πενθοῦσιν ἀπαραμύθητον, καὶ πρὸς ταῖς μπορον, εἰ μὴ Χριστὸς σταυρώσεις τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα κατήνεγκε, νυκτοτριγμέρω ταφῇ τὰ πολυχρόνια τοῦ ὅδου καταστρέψας βασιλεῖ· οὐ νῦν πρώτως πρὸς φιλανθρωπίαν δρα-

⁶⁰ Rom. viii, 21. ⁶¹ I Cor. xv, 53.

(61-62) Ita Reg. Editi, ἀνάκτησις, Colb., ἀνέκτισις,
prī άνάκτησις.

(63) Colb., ἐπιλαθούσης.

(64) Sic mss. Editi vero. Αὔξεται γάρ τὴν δοξὴν.

(65) Ita Reg. et Colb. Editi vero, συγγενώσκων.

μῶν, οὐδὲ αὐτὸς ἕαυτοῦ πρός τὸ παρὸν γεγονός συμπαθέστερος, εἰ καὶ νῦν ἐργά τὴν ἀνάστασιν ἔσται· ἀλλὰ καὶ πάλι κρατοῦντα τὸν ὄνταντον τὰς τῆς ἀνάστασεως ἁρέει σκιάς· καὶ τοῦ ἅδου τὴν βασιλείαν ἐτάραπτεν, ἐπίδαις ἀθανασίας ἀμύδρως τῷ γένει δωρούμενος· ἰσοχρόνους καὶ τῆς τοῦ ἅδου τυραννίδος τὰς τῆς καταλύσεως ἀνυφαίνον ἐννοεῖται. Καὶ σκέψῃ τὴν ἀπόρρητον τῶν πραγμάτων οἰκονομίαν. «Ἄβελ πρώτος ὑπὸ τοῦ ὄνταντον κατέγεται.» Οἱ δεκάνοις τῷ ὄνταντος τῆς ἀμαρτίας τὴν πρόβρασιν, δίδωσι τῇ φύσει κατὰ τοῦ ὄνταντον δικαιολογίας ὑπόθεσιν. Εἰ γάρ ἀδίκοις κατέχεται, δικαίως ἀνίσταται· ἀμαρτιῶκοι γάρ ἀποθανόντος, ἵσχυρότερος δικαιζόμενος ὁ ὄνταντος. Σαρθρὸς δὲ κατὰ δικαίων τῷ ἅδῃ ἡ ἐγχέριστης ἀσθενής ὁ τοῦ ὄνταντον δικαιολογίας, δίκαιον ἔχων δάκις κρατούμενον. Εἰ γάρ ἡ ἀμαρτία τῆς τοῦ ὄνταντον βασιλείας ἱσχὺς, ὁ μήπω πιατέας ἀνεύθυνος. Διὰ τοῦτο δυνάμενος ὁ Θεὸς ἔκαρπται τοῦ φύνου τὸν «Ἄβελ, τοῦτο μὲν οὐ πιστόηκε, συνεχύρωσε δὲ τὴν ἀνάρεσιν, ἵνα δρῆσίς;» (66) γένεται ὄνταντος δικαίον φυτουργούμενος αἰματί. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ὑπὲρ τοῦ κόσμου δικαιζόμενος, ἔλεγε· «Νῦν χρόνος ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτουν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκδηλοῦθεται ἔξω.» «Ἀνωθεν εὖν ἡ τοῦ «Ἄβελ διὰ Χριστοῦ προκεχήρυκται ἐξηὶ καὶ νίκη. Λάβε μοι Παῦλον συνηγοροῦστο·» «Καὶ ἀποθανόντων, φησίν, «Ἄβελ, ἐτί λαλεῖ· οὗτος αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκοιμάστω,» παραβολὴν τὴν ὄμοιότητα λέγων. Φέρετο γάρ μίμησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ δίκης ἡ τοῦ «Ἄβελ ἀνάρτεσις.» Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ δύνατον φύσεγγεται, καὶ κατηγορεῖ τοῦ φονεύσαντος. «Ἡ γάρ τοῦ βίου παρουσίᾳ (67), τοῦ ὄνταντον τὴν βίαν ἐνίκησεν. Οὐκ ἔστησεν αὐτὸν βίωσαν τὴν γλώσσαν ὁ φόνος, οὐδὲ τὰς τοῦ αἵματος δικαιολογίας ἐνίκεψεν· ἀλλὰ ἀθάνατος φύσεγγεται γλώσσα κρατουμένη ὁ θύντων. Οὐν ἐν ἡμίτοπος εἰς ἀπολογίαν ἡ φύσις, εἰ δὲ Ἀδάμ προσανήρπαστο·» ἡ γάρ τῆς παραβάσεως αἰσχύνη τὴν γλώσσαν ἀνέφραπτεν (68). «Ἄβελ πρώτος πιστῶν ἤγειρε τὰς ἐπίδαις τῆς φύσεως.

4. «Ἐφασαν ἐπὶ τούτοις Ἐνώχ, καὶ τοποῦ μεταστάσεις τῶν ἅδην ἀπέιργεν, εὐδοκιμήσει βίου δραπτεύνων τὸν ὄνταντον. Μετὰ τούτον Ἡλίας ὁ μέγας, οὐδὲ αὐτὸς εἶδες τῷ ὄνταντον, τὸ τῆς ἔνοδού του τοῦ ὄνταντον τὴν βίαν νικήσας (69), καὶ τὴν ἅδον πρὸς ζῶντα ὁ ὑποστροφὴν καίνουργησας. Ἐλισσαῖος ἐπὶ τούτοις ἀνέτειλε, διτέλην ἐξ ἀπολῆς τὴν χάριν δεξάμενος, ὃς τὸ τῆς Σωμαντίδος παιδίον ἐξ ἅδου πρὸς βίον δὲ ἐύχης μετεπέμπετο. Ἐπειδὲ καὶ αὐτὸς τοῖς τοῦ ὄνταντον περιειθήθη δικτύοις, καὶ νεκρὸς ὡν, δύνας τὸν ἅδην ἐσύλησε, τῇ τοῦ αἵματος ἀρῇ τὸν νεκρὸν φυγαδεύσας, καὶ διὰ νεκροῦ νεκρός πρὸς βίον ἐκλέπτετο.

⁽⁶⁶⁾ Gen. iv, 8. ⁽⁶⁷⁾ Joan. xii, 31. ⁽⁶⁸⁾ Hebr. xi, 4. ⁽⁶⁹⁾ Gen. v, 24. ⁽⁷⁰⁾ Il Reg. xvii, 22. ⁽⁷¹⁾ IV Reg. ii, 10, 11; iv, 34. ⁽⁷²⁾ IV Reg. xiii, 21.

(66) Colb., ἀρίστος. Mox in Regio et Colb. deest θύντων.

(67) Reg. et Colb., παρέργεια.

(68) Reg., ἐκφράστεν. Colb., ἀπέφραπτεν.

A jam primum ad benignitatem erga homines sess in clinans, neque ipse scipo propensior ad misericordiam factus, etiamque nunc revera resurrectionem exhibuit; sed jam olim mortem imperium obtinente, resurrectionis umbris exterruit, regnumque inferni cuncturbavit, obscuræ quadam ratione generi humano spem trahens incorruptionis; indicansque æquale fore tempore soluti inferni, temporis tyrannide eius. Ac mihi, queso, perpende arcana rerum aetoriam. Abel primus morte detinetur ¹¹. Qui morti dedit peccati occasionem, is natura dat adversus mortem vindictæ expetendæ argumentum. Nam, si injuria detinetur, iure resurgit: mortuo namque peccatore, in jus vocata mors fortior esset. Perniciosus autem inferno fuit ille adversus justos conatus: infirmum mortis vinculum, quod justum injuria obstrictum detineret. Si namque peccatum est regni mortis robur, qui necdum offendit, non illi obnoxius est. Quamobrem cum penes Deum esset Abelem neci subripere; id minime fecit, sed permissit cædem; ut justi sanguine plantata mors nullam haberet radicem. Quare Christus mundi causam agens, dicebat: « Nunc judicium est mundi hujs, nunc princeps bujus mundi ejicietur foras ¹². » Itaque jam olim per Christum praedicata est Abelis causa atque Victoria. Paulum accipere mihi huic sententiae patrocinantem: « Et mortuus, » inquit, « Abel, adhuc loquitur: unde eum et in parabolam accipit ¹³, » parabolam appellans similitudinem. Abelis quippe cædes judicij Christi typum gerit. Quare etiam post mortem loquitur, ac parriedam accusat. Nam vita adventus mortis vim superavit. Nequaquam cædes ejus lingua clamantem cohibnit, neque sanguinis expostulationem precdidit; sed morte detenta lingua aeternum clamat. Nequaquam naturæ in promptu fuisset sua defensio, si prior Adam raptus fuisset. Nam transgressionis pudor os illi obturaret. Abel prior decedens spem excitavit naturæ.

4. Ad hæc occurrit Enoch, qui loci translatione infernum effluit, ac prole vita suæ gratia evasit mortem ¹⁴. Post hunc magnus ille Helias, neque ipse morti ¹⁵ 394 cedens, hospite mulieris mortuum filium morti abripiuit, devicto nec vien orationis nisi mortis imperio, ac nova ex inferno ad vitam remigratione constituta ¹⁶. Post hæc Elisæus exortus est, qui duplicitate pro simplici uactus gratiam, Sunamitidis filium ex inferno ad vitam vi orationis reduxit ¹⁷. Cum autem et ipse mortis retibus complicatus est, mortuus licet, infernum tamen diripiuit, fugato per solum corporis contactum mortuo, ac tum per defunctum defunctus rapiebatur ¹⁸.

(69) Ita Reg. et Colb. Editi vero, δυναστείας τοῦ ὄνταντον τὴν βίαν νικήσαστες... καινουργησάστες. In fra Regius et Colb., ἀνέτελλεν. Mox, ιδειμ, Σουμαντίδος.

Eratque mortuus propheta morti noxius. Elisaeo quippe mortuo, mortuorum numerus accessionem non habuit. Nec inferno quidquam lucri obvenit, quod justum quasi prædam abripuisse. Ille corruptione labentem naturam, resurrectionis typi muniebant: nec valebant tamen iis qui jam capti tenerentur opem ferre: « Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen »,¹⁰ legis tempus habens in terminos imperii. At postquam Christus ex colis apparuit, tum spes generis humani in opus processit: tum Dominica voce inferni claustra aperta sunt, ac mortuos colligatos reddebat sepulcra. tum vocatio facta, tum sepulcrum apertum est, ac Deo conjuncta humana natura, infernum perterrit. Ille infernus adversus mortuorum raptorem inclamat: Quid tu editum in paradiſo reſcriptum evertis? quare chirographum adversus naturam conscripium excindis? Reſcriptis jure editis adversus homines instructus sum. Habeo illud: « Terra es et in terram revertitur »;¹¹ generis scilicet humani supplicium. Lugebat porro sigillatum ahreptos mortuos. Ignorahat forte, Christum cum descendet, mortuos universos libertate donaturum. Ne quis enim ultra in inferno vinctus remaneret, descendit ipse Christus in infernum: qui carne sua quam gestabat veluti esca usus contra infernum, deitatis autem virtute regiam ejus subvertens, brevi temporis spatio antiqua legis discidit chirographa, ut homines ad celos adduceret; ad celos, inquam, locum a morte liberum, incorruptionis diversorum, justitia officinam.

5. In hisce bonis tu, recens illuminate, baptizatus es pignus tibi resurrectionis evasit, o recens illuminate, gratia initio: pignus tibi est baptisma futura in celo vite. Initatus es per demersiōnem Domini sepulcrum. Sed inde rursum emersisti, visis resurrectionis operibus, ante opera alia. Quorum vidisti symbola, eorum rem ipsam accipe. Dicti testem sume tibi Paulum qui ait: « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, etiam et resurrectionis erimus ».¹² Pulchre illud, complantati: baptismus quippe plantatio est ad immortalitatem, in piscina plantata, in celo ferens fructum. Illic Spiritus gratia arcana ratione operatur: ac ne naturæ indole miraculum ignoraveris. Ad usum aqua ministrat, regenerationem autem operatur gratia, atque in piscina quasi in vulva, ei quod immittitur novam dat formam. In aqua quasi in fornace, descendenter conflat. Immortalitatis mysteriis donat ipsius: resurrectionis tribuit signaculum. Horum tibi miraculorum, o recens illuminate, vestis ipsa fert symbola. Te ipse respice honorum imagines ferentem. Splendida quidem ac fulgens

A Kal ἡ δὲ προφῆτης τῷ θανάτῳ νεκρὸς ἐπέβιμος. Τοῦ γέροντος Ἐλευσίου θανόντος, προσθήκην δὲ τῶν νεκρῶν ἀριθμὸς οὐκ ἔλαμβανεν. 'Αλλ' ἀκρότες τῷ ἄρι ταῦτα τοῖς δικαιούσι τῷ θάνατον ἀπὸ 'Ἄδημ μέχρι Μωυσέως', σε τοὺς νόμους τῶν γρίφων δρους τοῦ κράτους ποιεύμενος. 'Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς εἴς οὐρανὸν ἀνεβάντος, ἔπειρον μὲν εἰς Ἑργον αἱ τοῦ γένους ἀπίδεις· καὶ φωνῇ δεσποτικῇ τὰ ἄρια δηνογέντος κλείσθρα, καὶ δεσμώτας νεκροὺς ἀπεβίδων οἱ τάροι· καὶ κλήσις ἐγίνετο, καὶ τάρος ἦργοντο· καὶ φύσις ἀνθρωπὸν θεῷ ἡμέραν τὸν ἄριντον κατέπλευσεν. Ἐντεῖθεν δὲ δῆμος πρὸς τὸν τοὺς νεκροὺς ἀφαιρούμενον ἑδὼν· Τί τὴν ἀν παραδεῖσιν συγγραφὴν ἀνατρέπειν; τί τὸ κατὰ τῆς φύσεως κατασχίζεις χειρόγραφον; Ἐγγράφοις δικαίους κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὄχυραμα. Ἐχω τὸ, « Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀκελεύσην, » τοῦ γένους τὸ πρότιστον. Ήδέροτο μὲν δὴ καθ' ἓν τὸν νεκρὸν ἀφαιρούμενος· ἥγνεται δέ δρα, ὡς Χριστὸς, καταδέξας, πάνοψον ἀχαλέσσειν τοὺς θυτούσους χαρίσεται. Ήντα γάρ μηδεὶς εἴτε τῷ ἄρι περιλειψθείη (71) δεσμώτης, κάτεσται αἴρεσθαι εἰς ἄριον Χριστὸς· τῇ μὲν φορουμάντη σαρκὶ δελεᾶζων τὸν ἄριν, θειάτος δὲ δυνάμεις καθαιρῶν αὐτὸν τὰ βασιλικά, προχειρὶς τὰ παλαιά τοῦ νόμου διετεμῶν χειρόγραφα, ἵνα ἀνθρώπους εἰς οὐρανὸν ἀναγάγῃ· οὐρανούς, τὸ διεισέργον τὸν θανάτου γρίφον, ἀφαρεῖσας καταγόγιον, δικαιοσύνης ἐργαστήριον.

5. Ἐν τούτοις ἴστατισθης τοῖς ἀγαθοῖς, νεοφύτοις· ἀριθμὸν τοι γέγονεν ἀναστάσεως, νεοφύτοις, ἡ τῆς χάριτος μύσις· ἐνέχουν τῆς ἐν οὐρανῷ διατῆς ἔχεις τὸ βάττισμα. Εμμήτων τῇ καταδύσει τοῦ Δεσπότου τὸν τάρον· ἀλλὰ ἀνθέντος πάλιν ἔκειθεν, τὰ τῆς ἀναστάσεως Ἑργα πρὸς τὸν Ἑργον θειάμενος. Όν εἶδες τὰ σύμβολα, τούτων ἀποδέχον (72) τὰ πράγματα. Δέσμου μάρτυρα τῶν λεγομένων τὸν Παῦλον λέγοντα· « Εἰ γάρ σύμφυτος γεγνάμενος τῷ δριμούματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. » Καλῶς τὸ, σύμφυτοι· φυτεία γάρ πρὸς ἀλινασταν τὸ βάττισμα, ἐν κοιλιμβήθρᾳ φυτευομένη, καὶ οὐρανὸν καρπούροντα. Εκεὶ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἀπορθήκεις ἐργάζεται· καὶ μὴ τῷ τῆς φύσεως συγγενεῖ δημοσήσεις τὸ θαῦμα. Τητρετεῖ δὲ τὴν χρειάν τὸ θέλων· δημιουργεῖ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ἡ χάρις (73), ὡς ἐν μήτερ τῇ κοιλιμβήθρᾳ τὸ ἐμβαλλόμενον ἀναπλάττει. Ήτος ἐν χωνευτηρίᾳ τῷ θέλων τοὺς κατάστατα ἀναγάλλεται. Διῶστιν αὐτῷ τῆς ἀθανασίας μυστήρια (74)· ἀναστάσεως σφραγίδας χρήζεται. Τούτων τοῦ θαυμάτων, ὡς νεοφύτοις, καὶ ἡ ὅμηλεσις φέρει τὰ σύμβολα. Ἀπόδειξον εἰς ἀκατὸν τὰς

¹⁰ Rom. v. 14. ¹¹ Gen. iii. 19. ¹² Rom. vi. 5.

(70) Colbert, κατὰ τοῦ θανάτου.

(71) Colb. 2, περὶ ἡγεσίαν.

(72) Colbertinus, ἀπεκδίχου.

(73) Sic mss. Ηαε, ὅμηλοργεῖ δὲ τὴν ἀναγέννησιν τῇ χάρι, deerant in edit.

(74) Sic mss. Edit., μνηστεῖσαν.

τῶν ἀγαθῶν εἰκόνες φοροῦντα. Λαμπρὸ μὲν γάρ καὶ τὴν ἁσυγχής ἡ ἑσῆς σου, τῆς ἀφθονίας ἡνιαρύσσους τὰ σύμβολα. Ὁθόνη σοι λευκὴ καθάπερ διάδημα τὴν κεφαλὴν διατρίγγει, τὴν ἐλευθερίαν κηρύσσουσα. Ἡ χεὶς τῆς κατὰ τὸν διαβόλον νίκης περιφέρει τὰ μηνύματα. Ἐδειχε γάρ σε Χριστὸς ἐγειρθμένον· νῦν μὲν συμβόλους, δεῖξε δὲ κατὰ μικρὸν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐὰν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως μὴ ταῖς ἀμφιρίζουσας φυτώσωμεν· ἐὰν τὴν λαμπάδας τῆς χάρτου πράξεις· ἐὰν τὸν τοῦ Πνεύματος διαφυλάξωμεν στέφανον. Τότε σαρξὶς ὁ Δεσπότης ἔξ οὐρανῶν μετὰ φοβερῆς καὶ φιλανθρώπου βοῆς ἀναδοξεις· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήστε τὴν ἡτοιμασμένην ὅμιν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.» Αὐτῷ ἡ δόξα (75), καὶ σὸν κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹¹ Matth. xxv, 34.

(75) Colbert. sic: ἡς γένοστο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχίην γάρτα καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐ καὶ μεδ' οὐ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ

illa vestis, incorruptionis tibi signa depingit. Candidum tibi linteum, instar diadematis astringens caput, libertatem prædicat. Manus, victoriæ de diabolo reportatæ signa gerit. Nam te Christus suscitatum ostendit: nunc quidem symbolis, paulo post autem, rebus ipsis ostendet; si modo fidei tunicae peccatis non inquinemus: si gratia lampadem improbis actionibus non extinxerimus: si Spiritus seruemus coronam. Tum clare Dominus de celo, terribili sed **395** erga homines benigna voce clamabit: «Venite, benedicti Patris mei: possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi¹¹.» Ipsi gloria et imperium, in secula seculorum. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ Τῷ ΣΑΒΒΑΤῷ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΙΜΟΥ ΛΟΓΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

IN SANCTUM PASCHA ET IN RECENS ILLUMINATOS, SEU BAPTIZATOS SABBATO IN ALBIS, SERMO.

1. Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν δῆλην τῶν ὀνθρώπων τὴν ζωὴν ἐπορθῆσατο μίτων. Τὸν γάρ ἐν τῇ γῇ τὸ πολίτευμα πρὸς οὐρανὸν μετατίθεσαι, τὰς τοῦ πανηγυρίεν ἀφορμὰς ἐδωρήσατο. Καὶ μάρτυρες τῶν εἰρημένων ὁ Παῦλος, ὁ τὸν Χριστὸν φραγμάτων δργανον τὴν γλόσσαν κτησάμενος. «Ἔμών γάρ φησι, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, εἴ οὐ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα» (76) Κύριον Ιησοῦν Χριστόν. » Τίς γάρ ἀπεκδεχόμενος ταῖς ἀλπίσιν οὐκ ἐπορθᾶει; Τίς, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπεδημίαν λογισμῷ φανταζόμενος, οὐ πρόλαμψάντας καλύπτει τὸν πραγμάτων τὴν πετραν; Τίς δέ, βασιλέως θνητοῦ κάθεδρον ἐσομένην ἀκούων, οὐκ ἀνιστάται μὲν τὴν διάνοιαν, εὐφραντεῖται δὲ τὴν ψυχὴν, προτερέχων τῷ πόδιῳ τῆς θέσεως τῶν χρόνων; Τότε συγκινοῦνται μὲν δῆμοι, σκητῶσι δὲ παιδεῖς, χορεύουσι κόραι, πρεσβῖται τὸ γῆρας ἀνακρεπούσι: βάζονται, ταῖς ἀλπίσιν ἀκμάζοντες· καὶ χωρεῖ δὲ καὶ πάντων ἡ τῆς βασιλικῆς παρουσίας πανήγυρις. Τί οὖν ἀνείστο τις, περαγνυμένου Χριστοῦ βασιλέως ἀθανάτου, οὐκ ἵνα πάλεις φαιδρύνῃ, καὶ πύργους ἐγείρῃ,

¹¹ Philipp. iii., 20.

(76) Ita mss. Editi vero, ἀπεκδεχόμεθε

1. Christus resurgens ex mortuis, totam hominum vitam festum effecit unum. Translata quippe in celum, hominum in terris degentium conversatione, festorum dierum occasione dedit. Horum testis Paulus, cuius lingua Christi verborum organum fuit. «Nostra enim, » inquit, «conversatio in celis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum¹¹.» Quis enim dum exspectat, non spē festum celebrat? Quis Salvatoris adventum animo cogitans, non ipsum rerum experimentum cum gaudio antevertit? Quis futurum audiens mortalis regis descensum, non sese mente erigit, animoque latatur, aspectus illius tempus amore antevertens? Tum commoventur populi, exsultant pueri, choreas agunt virgines, senes senectum de medio tollere contendunt, ad juventutis forem spē reduci: regiisque adventus celebritas omnia pervadit. Quid ergo quis dixerit, Christo immortali rege adveniente, non ut urbes exornet, et turres erigat, neque ut dona trihuiat, quæ tem-

poris vitio alterantur ; sed ut hominem immortalitate induat, et quem mors deprædata est, in seculo loco, in cœlo scilicet constituat ?

2. Hodie iterum Christus post resurrectionem visus est discipulis, ac secunda illa apparitione, firmiorem efficit resurrectionis fidem. Visus autem est januis clausis; nam qui absque muro esse infernum ostenderat, januis ad ingressum non egebat. Ubi namque jubet Deus, ibi consuetudinis leges cessant. Supra mare prius ambulaverat, ac liquidum elementum carnis pedibus substernebatur, pedumque gressibus fluctus metiebatur, pelagus ad usum ejus soli instar concretus est. Intravit Jesus januis clausis. Etiamsi cum resurrectio fuit, sepulcri lapis revolutus est, ac monumenti janua aperta fuit. Sed illic quidem declaratum est, quod visibili sepniero accidit, idipsum inferno invisibiliter contingisse: atque aperto monumento, mortem esse mullo magis januis expertem deprehensum fuit. Oportuit enim una cum inferno denudari et pulcrum, et cum visibilius, inaspictabilis, traduci. Illic autem clausis intrat janus; ut qui circa resurrectionem increduli essent, ad ingressum obstupescerent, ac miraculo ad miraculum velut manu ducentur. Cum ergo Christus resurrexisset, mulieribus antequam discipulis appareat. At mulieres apostolis praedicarunt Christi: resurrectionem, atque illud jure merito. Ita enim illatum a diabolo Eva damnum in ipsum cedebat diabolum. Unde namque processit morbus, bine medela progrederetur. **396** Unde orsa mors est, inde appetat resurreccio. Mulier namque transgressionis est causa, ac preco resurrectionis; que primum Adamum ad lapsum induxit, secundum Adamum resurrexisse testatur.

3. *Visus est itaque Christus apostolis in aedicularum occultis, atque ingressus est januis clausis. Thomas vero qui praesens non fuerat, incredulus et conspectum desiderans, auditum non admittiebat, aures cludebat, cupiens aprire oculos : desiderio vulneratus, cum voce feriretur : « Nisi mittam digitum meum in fixaram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam ».* Insatabilis affectu Thomas fidei non adhibens, incredulitatem pretendit, ut fruatur conspectu. Solvet, inquit, incredulitatem meam cum apparuerit : mittam digitum meum in fixuras clavorum : quem desidero Dominum complexabor. Redarguat incredulitatem, et conspectum largiatur. Ut incredulus videbo, sed

²⁴ Joan. xx, 25.

(77) Reg. 4, 2, et Colb., τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος.
Μοι prius edit., καὶ γένος θεατά ληστεύμενον
ἀσύλον χωρίῳ τῷ οὐρανῷ κατοικήσῃ. MSS. ut in
textu. Ibid. 3 mss., Περθή πάλιν μετὰ τὴν ἀνάστα-
σιν δὲ Χριστὸς δευτέρα.

(77*) Vulg., ἐνδῆση. Edit.

(78) Sic 3 mss. Editi vero, ἀπεργασθέντος....
ἀτελυστον, τι ἔχει δεῖ τῶν θυρῶν τὴν, etc.

(79) Ita mss. Editi, §t.ματ..

ούδε ίνα δωρεάς παράτη, πατουμένας τῷ χρόνῳ· ἀλλ᾽ ίνα τὸν ἀνθρώπον (77) ἀβιασάσιαν ἐνδύσῃ (77'), καὶ θανάτῳ ληστευθείνον ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ οὐρανοῦ κατοικίσαι;

Σ. Σήμερον διηθή Χριστός τοῖς μαθηταῖς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν δευτέρᾳ θλί, βεβαιούμεν τῆς ἀναστάσεως τῆς πόστον ἡργαζόμενος (78). 'Αριθή δέ, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων' δὲ γάρ τὸν ἀδηνὸν ἀτελεῖτον οὐκ ἄλλον θυρῶν πρὸς τὴν εἰσόδου. Οὐνοῦ γάρ προστάται θεός, τῆς συντείαις ἀργοῦντοι οἱ νόμοι. 'Ἐπὶ τῆς βαλάσσης ἔβανθη πρότερον' καὶ ἡ βίουσα φύσις τοῖς τῆς ασφάδες ποιῶν ὑπεπτρύννει, καὶ βῆμασι (79) ποδῶν ἐμπερτεῖ τὰ κύματα, καὶ τὸ πελάγος πρὸς τὴν χρέαν εἴτε ἕδαφος μετεπήγυντο. Εἰσιθεὶν οὐν Τίησος, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Καίτοι, τῆς ἀναστάσης γινομένης, ὁ τοῦ τάρου κεκλιστὸς λίθος (80), καὶ ἡ τοῦ μνήματος ἀνεστόμωτο θύρα. 'Ἄλλ' ἔκει μὲν ἐξείχθη, ὅτι ἀπερ Επασχον δέ τάφος ὀρώμενος, ταῦτα δὲ ἄδην ἀσπάτων ὑπέμενεν· καὶ ἀνογομένου τοῦ μνήματος, ἀδύνατος πλέον (81) δὲ βάντος ἐγέγρητο· ἔδει γάρ συναπογυμνοῦσθαι τῷ ἔρη τὸν τάφον, καὶ τοῖς ὀρώμενοις τὰ μὴ φαινομένα (82) στηλεύεσθαι· ἀντίθισα δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσέρχεται· ἵνα οἱ περὶ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦντες ἐκπλήγωνται τὴν εἰσόδου, καὶ χειραγωγῆσαι πρὸς τὸ θεῦμα τῷ θεύματι. 'Αναστὰς οὖν δὲ Χριστὸς πρὸ τῶν μαθητῶν ταῖς γυναιξὶν ἐμφανίζεται (83)· καὶ αἱ γυναικεῖς τοῖς ἀποστολοῖς εἰργγελλόντο τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τούτο εἰσόπτειος. Οὕτω γάρ της Εὔας ἡ ἐπήρεα τῷ διαβόλῳ περιετρέπετο. 'Οθεν γάρ ἔδευσεν ἡ νόσος, ἐκείνεν ἡ θεραπεία ἐρχεται (84). 'Οθεν δὲ θάνατος ἥρετο, ἐκείνης ἡ ἀνάστασις φαίνεται. Γυνὴ γάρ τῆς παραβάσεως αἰτία, καὶ τῆς ἀναστάσεως κάρις· ἡ τοῦ πρώτου Ἀδάμ πρὸς τὴν πτωσίν χειραγωγήσεσσα, τὸν δεύτερον Ἀδάμ ἀναστάτως μαρτύρεται.

3. Όρθη τοίνυν (85) καὶ τοῖς ἀποστόλοις Χριστὸς ἐκ οὐκεκχρυμμένοις, εἰσῆλθε τῶν θυρῶν κεκλιειμένους. Καὶ ἀποτελεῖ τοῖς γινομένοις μὴ πάρον δὲ Θωμᾶς· καὶ ποιῶν τὴν θέαν, ἦν ἡμέραν ἀπεστρέψετο· ἔφερε τὴν ἀκούσιαν, τοὺς ὑμαλακίους ἀνατέλλει βουλόμενος· ἐπλήσθη τῷ πόθῳ, διὰ φωνῆς τοξεύμενος· «Ἐάν μη βάλω τὸν δάκτυλὸν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χειρά μου εἰς τὴν πλευράν **D** αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.» Απληστός (86) πρὸς διάθεσιν, καὶ μὴ πιστεύων δὲ Θωμᾶς, προβλέπεται ἀπιστίαν, ἣν ἀπολαύσῃ τῆς θεωρίας. Λύσει μου, φησι, τὴν ἀπιστίαν φανεῖς· βαλὼν τὸν δάκτυλὸν μου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων· Δεσπότην, δὲ ποδῶν, περιπτύξομαι. Μεμάζωσα τὴν ἀπιστίαν, καὶ χαρισθεῖσα τὴν

(80) Ita mss. omnes. Editi, ἐξεχύλιστο. Mox mss.,
κατόπιν. Editi, ἀνεστομοῦτο.

(81) Ita omnes miss. Editi vero, ἀθύρωτον σπῆλαξιον.
 (82) MSS., μὴ δρώμενα. Infra duo mss., περὶ τὴν

—**М**ы не можем бы бояться

(83) Μεσ., ταῖς γυναιξὶν ἐωρᾶται
(84) Μεσ. παρέδωκεν

(84) MSS., *προεργατικά*.

(86) Sic miss. omnes. Editi vero, & in sing.

(iii) *the most common error*

θεωριαν. Ός ἀπίστος δῶι, καὶ ὡς πιστὸς πεπειδόμενος, καὶ ἀπολάύσων. Ἰδω γέλας ὄρυγκεσας, δὲ ὅν τι παραβεῖται τοῦ Ἀδάμ ἑθεραπεύθεντας γέλεις· ἰδω πλευρὴν, δὲ ἥξει ἐκ τῆς πλευρᾶς ἀνήρηται θάνατος. Θεατής, οὐδὲ ἀκροθήτης, τοῦ δεσπότου γενέσθαι θέλω. Τῇ δηγήσει πλέον πρὸς ἑπιθυμίαν ἀνάπτομαι· δὲ ὅν τὸ σύγγελλον εἰσθε, δεῖ τούτων τὴν δύνην ἐπαυξῆσαι (86). Ἔγώ δὲ μου θεραπεύσω τὴν ἀνάστασιν, τὴν θεραπείαν προχειρίζομένω.

4. Ἀλλὰ ἀδύτος παρῆν δεσπότης, καὶ λύει τῷ μαθητῇ μετά τῆς ἀνάστασιν. Μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ἀπίστιαν θυμεῖν, ἀλλὰ τὴν ἑπιθυμίαν ἀνέπληστην. Παρῆν τὸν θυρῶν κεκλεισμένων· ἀπιστούμενη ὥρα πιστοῦται τὴν ἀπιστούμενήν ἀνάστασιν· καὶ πάλιν δηπλασιάζει τὸ θύμα, ἵνα πλειροφορήσῃ τὸν Θωμάνον. «Φησι, τὸν δάκτυλὸν σου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων·» δὲ ἔξηστος ἀπόντα, παρόντος ἀπλάνου. Οὐδέ σου τὴν ἑπιθυμίαν καὶ σωτηρίαν· πρὸ τῶν λόγων, τὴν τρώμην ἐπισταματᾷ. «Ηκούων ποιῶ τῶν βημάτων, καὶ μὴ βλεπόμενος, περῆμην ἀπιστοῦντι, καὶ μὴ φανιμένος, ἐνεδίουν (87) τῇ ἀπίστιᾳ καρδίν. Ἰνα σου τὴν ἑπιθυμίαν θυμάσιον.» Βάλε τὸν δάκτυλον σου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων· καὶ βάλε τὴν γέλασιν εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνονται ἀπίστος, διλλὰ πιστός·» Οὐ δὲ Θωμᾶς Φηλαράσας, καὶ τὴν ἀπίστιαν ἑξόρισας, πιστὸς εἰλικρινεῖ καὶ πόθῳ θεωρητοῦ κακραγεν· «Ο Κύριος μου καὶ θέσθης μου.» Καὶ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· «Οὐτι ἔκρακάς με, πεπιστευκας·» μακάριος (88) οἱ μὴ ιδόντες, καὶ πιστεύσαντες· «Κήρυξον, θωμᾶ, τοὺς μὴ ἀνράκσοντα μη τὴν ἀνάστασιν.» Ἐλκυσσον τὴν οἰκουμένην, οὐκ όφθαλμοις, ἀλλὰ λόγοις πιστεύσανταν· περίλθει βαρβάρων ήση καὶ πόλεις· διδάσκων διθ' ὅπλων σταυρῷ θυρακίζεσθαι. Κήρυξον μόνον, καὶ προσκυνοῦντες πιστεύσουσιν· οὐκ ἀπατεῖθησι παρ' αὐτῶν τὴν θέλησην τὴν ἄμμην. Εἰπε τὴν κλήσιν, καὶ δρά τὴν πίστιν· «Μακάριος» γέρε διλήθως· «οἱ μὴ ιδόντες, καὶ πιστεύσαντες·» Τοιούτος δὲ νεδίκτος (89) οὗτος τοῦ Δεσπότου στρατῆς, τῆς πινευματικῆς κολυμβηθρᾶς ὀνόμας, τὰ Ἑργά τῆς χάριτος, ἡ γεωργία τοῦ Ηπειρούτας· οὐκ ιδόντες ωπήκουσαν, διλλὰ ποθεύσαντες ἐπίστευσαν. Ἐπέγνωσαν Χριστὸν οὐκ δημιούσαντας, ἀλλ' δημιούσαντος. Οὐκ ἔβαλον τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων, διλλὰ τῷ σταυρῷ περιπλακέντες τὸ πάθος ἡσάσαντο· δεποτικῆς πλευρᾶς θεαταὶ οὐδὲ ἐγένοντο, διλλὰ χάριτος δεποτικοῖς συνήθησαν μέλεσι, χυρώντες ἐκ ταυτοῖς τὴν τοῦ Δεσπότου φωνὴν· «Μακάριοι οἱ μὴ ιδόντες, καὶ πιστεύσαντες·» οἱ μὴ ιδόντες, καὶ Χριστοῦ συναρρέθεντες.

5. Εἴημερον ἀπόδεσθε τὴν φορούμενην ἴσθητα, διλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τὴν κεκρυμμένην ἀφραγῖδα· ἀπόδεσθε τὰ φαινόμενα σύμβολα, διλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τῆς στρατῆς τὰ γνωρίσματα. Ἀποτίθεσαι τὴν ἀμφίστιν,

⁽⁸⁶⁾ Joan. xx, 27. ⁽⁸⁷⁾ ibid. 28. ⁽⁸⁸⁾ ibid. 29.

Foris, ἀπαυξεῖτε. Edīt.

(87) Ita mss. omnes. Edīt, μὴ βλεπόμενος ἐνεδίουν, omissis quibusdam.

(88) Ita mss. omnes. Ed., μὴ γίνονται ἀπίστος. Makárioi, multis omissis.

A ut fidelis complexabor, atque perfruar. Videam confessas manus, quibus Ad te manus prævaricatae sanitati sunt restituta. Videam latus, per quod mors de latere progressa sublata fuit. Spectator, non auditor, Domini esse volo. Narratione ad desiderium plus accendor: illi que annuntiatis, iisdem augetis dolorem. Medebor autem tristitia, ubi oræ manibus fuerit medicina.

B 4. Sed iterum adest Dominus, atque una μερο- rem discipulo levat, et incredulitatem. At potius non levavit incredulitatem, sed desiderium explevit. Aderat januis clausis: incredibili conspectu non creditam resurrectionem confirmat: atque iterum miraculum geminat, ut Thomam certiorē faciat.

C «Infer,» inquit, «digittum tuum in fixuram clavorum», quem absente quarebas, eo nunc praesente fruere. Tui etiam tacentis novi desiderium ante verba proleta, sententiam novi tuam. Audivi verba tua, ac licet non apparerem, non credenti aderam; ac licet non viderer, dabam incredulitatem, ut desiderium mirarer tuum. «Infer,» inquit, «digittum tuum in fixuras clavorum, et mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus sed fidelis»⁹⁰. Thomās vero ubi contrectando incredulitatem depulisset, sincera fide divinoque incensu desiderio exclamavit: «Dominus meus et Deus meus»⁹¹. Ait ad illum Dominus: «Quia vidisti me, credisti: beati qui non viderunt, et crediderunt»⁹². Resurrectionem, o Thoma, meam predica illi qui non viderunt resurrectionem meam. Trahe terrarum orbem, non oculis, sed verbis credentem: circumueas barbarorum gentes et civitates, doceas eos armorum loco, cruce ut lorica indu. Solummodo prædicta, adorantes illi credituri sunt, non mei conspectum a te postulabunt. Indica illis vocationem, ac vide idem. «Beati enim revera qui non viderunt, et crediderunt.»

D Talis ille est recens delectus Domini exercitus; ita se habent spiritualis illius piscine partus, opera gratiae, cultura Spiritus: non videntes obedierunt, sed desiderantes crediderunt. Christum cognoverunt, non corporis oculis, sed oculis fidei. Non miserunt digitos in fixuras clavorum, sed crucem complexi, passionem amplexati sunt: non fuerunt Dominicū lateris spectatores; sed per gratiam Dominicis membris sunt conjuncti, confirmantes in semicipsis Domini vocem: «Beati qui non viderunt, et crediderunt: qui non viderunt, et Christo conjuncti sunt.

E 5. Hodie vestem quam gestatis exuitis; sed ne occultum sigillum deponatis: exuite externa symbola, sed ne militiae tesseralem deponite. Deponis 397 amictum, o Christi miles, sed ne exuare fidei

(89) Sic mss. omnes. Edīt vero, νεότελκτος.

(90) Ita omnes mss. Edīt vero, δὲ αὐτὸς τὴν τουτοῦ φωνὴν. Infra omnes mss., συναρρέντες, habent, ubi edīt, συναρρέντες.

armis : jam tibi maxime omnis generis armatura ouus est. Nunc enim multo magis quam ante hostis adversum te vigilat, atque ingratum est bellum. Dum captivus eras, ac servus inimici, cum te sub imperio teneret, non curabat te oppugnare; at cum Christo nomen dedisti, atque ab hoste fugiens, ad Dominum accurriti, et a lupo resiliens, ovili es aggreditus; te quasi antiquam predam invadit, nihil exigitatis dolis. Ad huc nos castra beatus imungit et invitat Paulus, ducisque instar precepta tradit : « Non est nobis, » inquit, « collatio adversus carnem et sanguinem : sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sacculi : contra spiritualia nequitia ». » Vides hostium agmen, fervente inque pugnam? Cujus ergo gratia bellum geritur? Quae lucra pugnae? Idem ipse deus subjungit : « In celestibus, id est, pro coelestibus possessionibus. Pro incorruptione armat, pro immutabilitate pugnat, ut cum Christo sit aciem instruit. Ille siquidem sunt celestes possessiones : has ille abripi exoptat. Non sinit te Paulus nudum dimicare, instruit te autem Patris armis. Et vide, queso, armorum ejusmodi fulgor quam sit terrible inimicis; at enim : « State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induiti loricae justitiae, et calceati pedes in preparatione Evangelii pacis; super omnia assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere : et galeam salutis accipite; et gladium Spiritus, quod est verbum Dei ». » Adversus invisibilis hostes, invisibilibus nos armis instruxit. Ενήροσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα δίξατε, καὶ τὰ μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, δὲ τις φῆμα. » Ηρόδης δοκίμως.

6. Talis quidem est armorum vis. Quod autem cum eo sit dimicandum, etiam si id minime appareat, hoc tu ratione persipe. Nam ipsum tentare Christum diabolus non dubitavit; sed extrema impunita ipsum adortus est Domini. Qui sua contra te molimina intermetit? Vidi Christum baptizatum (tu vero, o recens illuminate, observa hanc temporis occasionem), tumque tentandum illum agreditur. Vidi in deserto esurientem, fanique ut instrumentum ad tentationem accepit, neque ipsam cibi necessitatem insidie liberam reliquit; sed accedens his verbis tentat illum : « Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant ». Tantum non ita loquens : Superbo agis quod Filius Dei voceris, nomine hallucinatus es. Nuda vacuaque appellatione gloriaris. Esurientem video, et Filium Dei appellabo? Illa passione honor illegitimus evadit. Miraculo necessitati provide tua : jubent lapides obsequantur, et no-

[»] Epbes. vi, 12. [»] ibid. 14-17. [»] Matth. iv, 3.

(91) Sic omnes mss. Editi autem, ἀποτίθεσθε τὴν τεθῆτα, ὡς τὸν Χριστὸν στρατιώτα.

(92) Ita omnes mss.

(93) In editis adjicitur hic, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, secus in mss.

(94) Ita omnes mss. Editi vero, συμβούλεται.

Α ω τὸν Χριστὸν στρατιώτα (91), ἀλλὰ μὴ τυμωθῆς τῶν ὄπλων τῆς πίστεως· νῦν σὺ μάλιστα χρεῖα τῆς παντοπλίας. Νῦν γάρ κατὰ σοῦ πάλεν ἢ τὸν πρόσθια ἐγρήγορεν δὲ πολέμιος, καὶ ἔκταυνθή δὲ πολέμος. Εἴς αἰχμάλωτος ἦς καὶ δούλος τοῦ ἔχθρου (92), τὸ πρατεῖν ἔχων ἔκεινος, τοῦ πολεμεῖν οὐκ ἐφόρνιζεν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς Χριστὸν μετεπάχθης, καὶ, φυγῶν τὸν ἔχθρον, τῷ Δεσπότῃ προσέδραμες, καὶ λύκον ἀποτρόπος, συντάχθης τῇ ποιμνῇ, ὃς παλαιόν σε θήραν μετέρχεται, πολυτέρους ἀκμήχανομενος ὅδους. Πρὸς ταῦτην ἡμᾶς τὴν παράταξιν δὲ μακάριος ἀλείφων Παιών, στρατηγεῖ καὶ προσειρίζεται παραγέλματα. « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, λέγων, ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ τρόπος τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἔκουσας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκόπου τοῦ αἵματος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας (93). » Ορές στῆφος πολεμικῶν καὶ ζέουσαν μάχην; Τυπῷ τίνων εὖν ἔρα δὲ πολέμος; Ποτὶ τῆς μάχης τὰ κέρδη; Αὐτὸς ἐπέγιος δὲ στρατηγὸς λέγων· « Εν τοῖς ἐπουρανίοις, ταῦταστον, ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων κτημάτων. Υπὲρ τῆς ἀγθαρίσας ὁπλίζεται, καὶ ὑπὲρ ἀτραπότητος πολεμεῖ· ὑπὲρ τοῦ συνείναι Χριστῷ παρατάττει. Ταῦτα γάρ ἐπουρανία κτήματα· ταῦτα ἔκεινος ἀφέλεσθαι βούλεται (94). Οὐκ ἀφίησι τοις πολεμοῦσι τυμνόν· καθοδίζει δὲ τοῖς ὄπλοις τοῦ Πατρός. Καὶ μοι βλέπε τῶν ὄπλων τὴν ἀστραπὴν φοερῶν οὖσαν τοῖς ἔχθροις· φραστὶ γάρ οὐτων· « Στήτε εὖν περιζωσάμενοι τὰς δοφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιουσίης, καὶ ὑπόδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐπιμαστᾷ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πάτη τούτους ἀναλαβόντες τὸν θυρέων τὴς πίστεως, ἐν ψαλμοῖς ἀσίσται· καὶ τὴν περικεχαλίαν τοῦ σωτηρίου Θεοῦ. » Ηρόδης δοκίμως (95) δοράτους ἐκδημοτεῖς διέλει.

6. Τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ὄπλων ἰσχὺς· διτὶ δὲ τὰς παρατάξεις, κανὸν μὴ φαίνεται, γίνεται, σκόπτειν οὐτοῦ. Εἰ γάρ τὸν Χριστὸν πειράσαν οὐκ ὄντες σε διάδοσος, ἀλλὰ ἀναισχυντεῖς ὑπερβολὴ καὶ κατὰ τοῦ Δεσπότου τετέλητε πόσι τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων παύσηται (96); Εἰδὲ τὸν Χριστὸν βαπτισθέντα (εὐ δὲ σκόπει τὸν καιρὸν, ὡς νεοφύτεστε), καὶ τότε πρὸς τὸ πειράσειν ἡγερθεῖ. Εἰδεν ἐν τῇ ἐρήμῳ πειάσαντα, καὶ συνεργοῖς τῆς πείρας τὴν πεινὰν ἐλάμβανεν, αὐτὲς αὐτῆς τῆς τροφῆς τὴν χρείαν μηχανημάτων ἀλευθέρων ἀφείσει, ἀλλὰ προσελθὼν ἔνεχειρεις πειράσειν καὶ λέγειν (97). « Εἰ Υἱός εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰτὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἀργοὶ γένωνται. » Μονονούχη τούτο λέγων· Υἱός Θεοῦ σοφαρεύεις καλούμενος, ἡπατήθης ὄνδρατι. Προστορήθη γυμνῇ πράγματος σεμνόη. Πεινώντα βλέπω, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ὄνομάτω; Ή τιμῇ τῷ πάθει νοθεύεται. Θεράπευσον τὴν χρείαν τῷ θαυματικούσσων οἱ λίθοι προστάττονται, καὶ ποτεύοντας τῇ

(95) MSS., δοράτους πολεμίους.
(96) MSS., πέτε τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων διέξεται.
(97) Ita mss. In edit. hæc, πειράσειν καὶ λέγειν, desunt.

κλήσεις αἰδεσθῶσιν ἐκεῖνοι τὸ ἐπίταγμα, καὶ συντρέχοι
et τῷ θαύματι· δέξομαι τὴν φωνὴν, καὶ συντίθεμαι τῇ
τιμῇ. Ἀλλὰ Γραφικοὶ ἀποξένετο ρήμασιν· « Οὐκ
ἐπ' ἀρτιώ μόνῳ ἡστεῖται δινθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ρή-
ματι ἑκπορευομένῳ δεῖ στόματος Θεοῦ (98). » Ἀλλ'
αἰσχυνθεῖς τῇ προτίσᾳ πάλι, καὶ δευτέραν πέντε
προσθήγαντεν· « Ρίψον φησίν· ἔκαντεν διωθεν κάτω·
γέραπται γάρ (99), διτ. Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἀντελε-
ται περὶ σου, τοῦ διεφυλάξας σὲ ἐν πάταξ ταῖς ὅδοῖς
σου. » Ἀλλ' ἡκουστοὶ πάλιν· « Οὐκ ἐκπειράσεις Κύ-
ριον τὸν θεόν σου. » Καὶ οὐκ ἐνάρκησε δευτέρῃ πτώ-
σει, ἀλλ' ἐπάγει καὶ τρίτην μηχανὴν προσδοκεῖ νίκης
πρὸς πάσσοντα δελεαζόμενος· « Ταῦτα γάρ σοι πάντα
δύων, φησιν, ἐὰν πεισθοῦν προσκυνήσῃς μοι. » Ὁρές
μηχανάματον γοργότητα; Ὁρές ἀπάτης παρασκευῆς;

7. Ἀλλὰ τρεῖς μὲν ἕδες τοὺς πειρασμῶν εἶναι
νενόμικας, τῷ τοῦ ἀριθμοῦ ἐπίλιμνος σχῆματι· ἀπαν-
δὲ πειρασμῶν εἶδος δῆτα ἐν τοῖς τρισὶ περιέχεται· οὐ
γάρ δὲ ἐπάνωστο πειράζων, εἰ μὴ πᾶσσον αὐτοῦ τὴν
φρέστεραν τῶν βελῶν ἔχειντος (1). Πάσας γὰρ τὰς
ἔξι ἡδονῆς μηχανάς δῆτας περὶ τὴν βρώσιν ἀπισθυ-
μίας προσθήγει, μιᾶς προσβολὴ τὴν δρέξειν ἀνα-
κινήσας συγχένεισαν. Εἰπών διτ., « Ρίψον σεανδεν, »
τὰς ἐκ μεγαλούχιας (2) μεθόδους ἔκινησε. Τὸ δὲ,
« Ταῦτα πάντα σοι δύων, » τὴν χαλεπωτάτην βίξαν
τῶν ἀμφοτέματων, τὴν φιλαργυρίαν, εἰσήγαγεν.
“Απον γάρ εἶδος ἀμφατημάτων οἷς μιᾶς ταύτης φύε-
ται βίξης. Καὶ παρὰ ἀνθρώπους ἀμφατία κύρων οὐδὲ
ἔχει, μή δε τοιτοῦ δύσσουσα. » Η γάρ δε ἡδονῆς τι-
τρόπου, η διὰ δόξης τοξεύει, η χρημάτων Ἑρωτὶ πρὸς
πλημμύρειαν ἔλατε. Γυμνωθεὶς οὖν τὸν βελῶν τόνε
τοῦ τοξεύει ἐπάνωστο· καὶ γυμνὸν ἡμῖν αὐτὸν δ
Χριστὸν τὸν μηχανάματον κατίστησεν, διπράτους
αὐτοῦ τὰς ἀκίδας ἐργασάμενος· γνωρίμους τοὺς δέ-
λλους (3) κατέστησεν, εὐχέρωντον αὐτὸν τοῖς ἀνθρώπους
ποιούμενος.

8. Τοῖς Δεσποτικοῖς τοῖναν ἀγῶνας τὴν νίκην κερδα-
νούμενοι Χριστοῦ πολεμούντος οὐκεία στήσιμων τρόπων.
Μή διωτούσιν τὸν χειτῶνα τῆς πίττεως, δην ἡ χάρις
ἔκφαντες· μή δωρεὰν ἀπιμάττες· δην πάρη Θεού Έλασσον
δύνεις τὸν διδύνοντα, καὶ τὸ δοθεῖν διαρρύλαν. Εἰ τινος
μαργαρίτων φύλακος ή διλουργίδος κατέστης βασιλικῆς,
ἄρα οὐκ ἂν μέχρι θανάτου τῆς φυλακῆς ἐπεδίξῃ τὴν
ἐπιμέλειαν; Ἀλλὰ νῦν οὐ μαργαρίτων μόνον, οὐδὲ
πορφύρας, οὐδὲ κτήματος ἀπλῶς βασιλικοῦ, αὐτὸν δὲ
τὸ τοῦ Δεσπότου κατεπιστεύθησι (4) σῶμα· μᾶλλον δὲ
τι λέγω, γέγονας τῶν Δεσποτικῶν, μᾶλλον ἔγενον Χρι-
στοῦ· ἀνεδύτο Χριστὸν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν·
« Οσοι γάρ εἰς Χριστὸν ἐκβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύ-
σαντο. Μή γενοῦν (4*) τῶν τοῦ Χριστοῦ προδότης με-
λῶν. Υπῆρξες τοῦ Πνεύματος (5) οἰκτήριον, καὶ μᾶλλος

⁽⁹⁸⁾ Sic mss. omnes. Editi vero, ἑκπορευομένῳ παρὰ Θεοῦ.
⁽⁹⁹⁾ Ita depravatum hunc locum restituumus ex mss.

(1) Sic mss. Editi, τὴν φρέστεραν ἔχεντος.

(2) Mss. omnes, μεγαλοψυχίαν, προ μεγαλούχιαν.

A mini fidem habeo : reverantur illi iussionem, et
miraculo consentiam, vocem illam admittam, et
honorem approbabō : sed etiam ex Scriptura de-
promptis impetrabatur verbis. « Non in solo pane
vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore
Dei ». Verum priore illa pugna pudore affectus,
secunda tentatione aggreditur : « Mitte te deorsum »,
inquit, « scriptum est enim : Angelis suis mandavit
de te, ut custodian te in omnibus viis tuis ». Sed audivit iterum : « Non tentabis Dominum Deum
tuum ». Nec secundo hoc lapsu obtorpuit, sed
spe victoria tertiam inducit machinam, qua in la-
psum pelliciat. « Hæc omnia », inquit, « tibi dabo,
si cades adoraveris me ». Vides' machinamentorum
vim? Vides' fraudum apparatum?

B 7. Verum fortasse autunnas tria solum esse ten-
tationum genera, hujus numeri speciem secutus.
Imo omne temptationum genus tribus hisce continetur;
neque enim **398** finem tentandi fecisset, nisi sag-
gittis totam evanquasset pharetram. Omnia siquidem
voluptatis machinamenta per cibi concupiscentiam
obtulit, unoque impetu, appetitum omne genus
concitavit. Cum dixit autem, « Mitte te deorsum »,
omnes arrogantiae dolos admovit. Illud vero loquens:
« Hæc omnia tibi dabo; » pessimam peccatorum pro-
posuit radicem, avaritiam. Ex hac quippe una ra-
dice peccatorum omne genus emanat. Nullumque
apud homines peccatum habet locum, que non inde
procedat: aut enim voluptate vulnerat, vel gloriæ
cupiditate ferit, aut pecuniarum amore ad sclera
pertrahit. Telis ergo nudatus, jaculandi finem fecit:
ac nudum machinamentis illum nobis Christus con-
stituit, irritas ejus cuspides effectit: palamque fa-
ctis ejus dolis, captu facilem nobis illum reddidit.

C 8. Dominicis ergo certaminibus victoriam repor-
temus. Pugnante Christo nostra nos tropæa eriga-
mus. Ne inquinemus fidei tunicam, quam gratia
contextit: ne denum contemnas quod a Deo ac-
cepisti: cogita quis dederit, datumque servato. Si
margarite enjusdam aut regiae purpuræ custos de-
putatus essem, nonne ad mortem usque ejus cu-
stodie curam exhiberes? At nunc non margarite
tantum, neque purpuræ, vel pecuniarum solum
regiarum cura tibi commissa; sed ipsu Domini
corpus tibi concretum est. Plus dico, ipse Domi-
nicum corpus, membrumque Christi effectus es:
Christum induisti secundum Pauli vocem: « Quicun-
que enim in Christo baptizati sunt Christum indue-
runt ». Ne sis membrorum Christi proditor. Factus

⁽³⁾ Matth. iv 7; Deut. vi, 16. ⁽⁴⁾ Matth. iv, 9.

⁽⁵⁾ Infra iudicem. φιλαργυρίαν, προ φιλοχρηματίαν.

(3) Sic mss. omnes. Editi vero, τοὺς δύσλους,

male.

(4) Sic mss. At editi, διεπιστεύθης.

(4*) Vulg., γένον. Eoit.

(5) Sic mss. Editi, τοῦ Χριστοῦ.

es Spiritus sancti habitaculum, membrumque coelestis Regis. Donum ergo virtutibus honoremus : temperantiae sectatores efficiamur, humanitatem exerceamus, eleemosynam largiamur : incredulitatis venenum excutiamus, dolum diabolo amicum aversemur : mendacium, inimici nostri organum, odio habeamus. Beatum imitemur Paulum, qui baptizatus illius predicavit, quem ante baptismum persequebatur. Imitemur *Æthiopias eunuchum*, qui accepto in via baptismate, via ipse credentibus *Æthiopibus* fuit. Multiplicemus gratia talentum, ut vocem illam desideratissimam audiamus Domini dicentes : « Euge, serve bone et fidelis; super pauca fuisse fidelis, supra multa te constituamus : intra in gaudium Domini tui ». » Ipsi gloria et imperium in secula seculorum. Amen.

A τοῦ ἐν οὐρανῷ βασιλεύοντος. Ἀρεταῖς οὖν τὸ δῶρον τιμήσωμεν· εὐφρόσυνης ἐπιμεληταὶ καταστῶμεν· φιλανθρωπίαν μετέθωμεν· ἐλεημοσύνην προχειρίζωμεθα· ἀποταῖς θν. ἀποτινάχωμεθα· δόλον ἀποστραφῶμεν τοῦ διαβόλου φλον· μισθίσωμεν φεύδος τοῦ πολεμίου τὸ δργανόν. Μιμησώμεθα τὸν μακάριον Παύλον, δὲς βαπτισθεὶς ἐκήρυττεν, ὃ πρὸ τοῦ βαπτισμάτος ἤλαυνε. Μιμησώμεθα τὸν τῆς Αἰθούσας εὐνούχον, δὲς ἐν δῷ τυχών τοῦ βαπτισμάτος, δόδες αὔτοὶ τοὺς πιστεύουσι τὸν Αἰθόσταν ἐγένετο. Παιοπλασιάσωμεν τὸ τῆς χάρτου τάλαντον, ἵνα τῆς πολιεύκτου φωνῆς ἀκούσωμεν (6) τοῦ Δεσπότου λέγοντος· « Εἴ, δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ διλέγα ἡς πιστές, ἐπὶ πολλῶν στο καταστήσων· εἰσάλθε εἰς τὴν γαράν τοῦ Κυρίου σου. » Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ καότος εἰς τοὺς εἰλῶντας τῶν βαίλων. Ἀμήν.

⁷ Matth. xxv, 24, 25.

(6) Ita mss. omnes. In edit. brevins clauditur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

S. P. N. ATHANASII
SERMO IN ASSUMPTIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI

1. Resurrectionis memoria palma homines donat adversus mortem : at præsens solemnitas hominem adducit ad cælum, commutatisque terræ mansionibus, cœlum hominibus pervium efficit. Non decuit enim, humanum genus, quod mortem devicerat, terrena iterum incolere loca. Jam me revera subit magnus adversus diaboli tyrannidem animus cum hodie video generis mei primitias in colis regnare : nunc cecidit hostis robur, defecerunt 399 diaboli machinationes. Non est hic ultra paradisus, o diabole, non arboris voluptas quaæ ad fraudem alliciat, ut rursum legis metu soluto, mortem stabilias. Non ulterius audio : « Terra es, et in terram reverteleris ; » sed, etiam si terra es, ejus qui te snrsum adducit clementia in cœlum ascendes. Delictorum regionem deserio, terram tibi concedo, in qua natus, in qua educatus sum, in cœlum tua fraude liber transmigro. Satis olim tibi fuit arbor, qua Adamum expugnares, quando ligni fructu percussum primum parentem paradisi voluptate eliminasti. Nunc autem etiam totam exhaustias pharetram, in temetipsum omnia jacis tela. Quorsum iam abidere tibi, o dia-

2. Ή μὲν τῆς ἀναστάσεως μνῆμη τὰ κατὰ τοῦ θανάτου τοὺς ἀνθρώπους χαρίζεται νικητήρια· ἡ δὲ παρούσα πανήγυρις πρὸς οὐρανὸν ἀνάγει τὸν ἀνθρωπον, καὶ τὰς ἐν τῇ γῇ διατριβὰς ἀλλάξασα, τὸν οὐρανὸν βαῖνον τοὺς ἀνθρώπους ἔργάζεται. Οὐ γάρ (7) ἔχρι τὸν θάνατον, κεκριτήκατο τὸν ἀνθρωπίνον γένους, πάλιν αὐτὸς τοῖς τοῦ θανάτου χωρίος αὐλάξεσθαι. Νῦν μοι μέγα φρονεῖν ἀλλοδος κατὰ τῆς διαδοκῆς τυραννίδος ἐπέρχεται, διαν ίδει σήμερον τοῦ ἐμοὶ γένους τὴν ἀπαρχὴν ἐν οὐρανῷ βασιλεύουσαν. Νῦν πάτικας τοῦ πολεμίου τὸ κράτος, ἀπέλιπε (8) τοῦ διαβόλου τὰ μηχανήματα. Οὐκ ἔτι τάντα παράδεισος, ὁ διάδολε· οὐδὲ φυτὸν τέρψις πρὸς ἀπάτην θηρεύεισα, ἵνα πάλιν λύσας μη τὸν φόδον, χωρίσῃς τὸν θάνατον. Οὐκέτι, « Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπελευθήσῃ, ἀποκάλυψεν ἄλλον, εἰ καὶ γῆ εἰ, πρὸς οὐρανὸν (9) ἀπελευθήσῃ διὰ τὴν τοῦ ἀνάγοντος ἀγαθότητα. Καταληπτῶν τὸ τὸν ἀμαρτημάτων χωρίον, παραχωρῶ σι τῆς γῆς, ἐφ' ἣς ἐτάχθην, ἐφ' ἣς ἐτράπην (10) εἰς οὐρανὸν μετοικίζομαι, τῆς σῆς ἀπάτης ἐλεύθερος. Πάλαι μὲν οὖν σοι φυτὸν πρὸς τὴν τοῦ Ἄδαμ αἴρεσσι ἤρκεσεν, διε ταῦλης τῷ τοῦ ξύλου καρπῷ τὸν πρω-

(7) Colb., χαρίζεται. Οὐ γάρ idem, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτὸν. Editi et Reg., τὸ ἀνθρώπου γένος, πάλιν αὐτὸν.

(8) Reg., ἔξιτε. Paulo post Reg. et Colb., Οὐκ ιστι ταῦτα. Editi, οὐκ ιστι ταῦτα.

(9) Reg. et Colb., οὐρανὸν. Editi, οὐρανοῦ.

(10) Ita Regius et Colbertinus. Editi vero, τὴν γῆν, ἐφ' ἣς ἐτάχθην, ἐφ' ἣς ἐτράπην. Pauli post, Colb., ἐλεύθερος γέγονα. Ibid. Reg. et Colb., Πάλαι μὲν οὖν, sed οὐντεστ in editis. Mor Reg., αἴρεσσι ἤρκεσεν.

τόπλαστον έξω γενισθαν τῆς τοῦ παραδίσου τρυφῆς κατηγάκασε· νῦν δὲ, καὶ πᾶσαν κενώσης τὴν φαρέτραν, κατὰ σταυτὸν φέρεις τῶν τοξευμάτων τὰ βλήματα (11). Ποῦ τοι λοιπὸν, διάδολε, τῆς παλαιᾶς ἀπάτης τὰ μηχανῆματα; Ποῦ τοι δὲ σοριστῶν δρῖς, ήτα τὴν Εἴσαν χωρίσῃ τοῦ παραδίσου, τὸ « Ή δὲν ἡμέρᾳ φάγητε, ξεσθε ὡς θεοί, » προφθεγγύμενος; Γέρονάς (12) μοι τῶν ἀγεβῶν προφήτης ἀκούσας. Αἱς γάρ πρὸς ἀπάτην ὑποσχέσσειν ἔχρισος, ταύτας διὰ πραγμάτων ἐκέρδαν· γέγονε μοι τῆς ἀπαγγελίας ἡ φαντασία διὰ τῆς πειρᾶς ἀλήσθη. « Οὐ θευμάτων ἀπίστων· καὶ ἔνων τῆς φύσεως! οἵς δὲ παράδεισος ἀπελεύθη, τούτοις δὲ οὐρανὸς ἡνεύθυνος. » Ο πρὸς βραχέος ἐπὶ Πιλάτου χρινόμενος, σήμερον ἐν οὐρανῷ κριτής ἐνθρονίζεται. Ο παρὰ Ιουδαίων γελώμενος, ἐν δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῶν χερούμιν κάθηται, δῆμος ἀγέλων ὑμνούμενος (13). Ο ταῖς Ιουδαικαῖς ἀκάνθαις τὴν κεφαλὴν στεφανώμενος, θεῖκῆς ἀξίας διαδημάτι αφέγεται. Ο ποσάκις ἡ τοῦ Δασδὶ ἐνηγόσα (14) κιθάρα τὰ περάντα ἀθέπτειν! « Εἶπεν δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ὃν θῶ τὸν ἔχθρούς σου ὑποσπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Νῦν ἀληθῶς γέγονε τὰ κρύσσαματα πράγματα· καὶ δὲ πρότερον ίστεν ἐν μέλεσι ἐπενθύμησ (15), σήμερον εἰσὲν τὸν πράγματον· καὶ γέγονε μελῶν ὑποργῆς οὐρανὸς, τὸν παρ' ἐκεῖνην μηνημονούμενον τοῖς νάτους ὑποδεχόμενος· καίτοι καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τόκον οὐρανὸς, ἐπι τικτομένῳ δὲ ἀστέρος ὑπέκυπτεν, ὥσπερ ἐπιεγόμενος (16) καὶ πρὸ καιροῦ δίεσθαι τὸν ἐν σπηλαίῳ κρυπτούμενον. Άλλ' έδει τοὺς τῆς οἰκουμενᾶς καριόδες καὶ δρός φυλάττεσθαι.

2. Έμοι μὲν θαυμάζειν ἐπέρχεται πῶς τὴν τοῦ γένους αἰσχύνην εἰς εὐδόκιαν μετέβαλε· πόσην θεοῦ πρὸς τὴν ἀγάντητην εἰς μεγίστην εὐμέλειαν ἤνεγκεν. Ἐπλαστες τὴν ἀγάντητην εἰς μεγίστην εὐμέλειαν, τροφῆς αὐτοσχεδίου κτήτορας ἔδειξε, τρυφῆς ἔξουσιαν, γῆς ὑπουργίαν ἐδωκεν, ἀέρος δουλειαν, θαλάσσης εὐτορίαν παρέθεσε (17), ἥλιον βολᾶς, σελήνης αἰγάλες, ἀστέρων φορᾶς, ζώων πάντων ὑποταγάσ. Παρῆλθε τὶς ἐν μέσῳ πολέμους διαβάλλουν εἰς φύσιν θεὸν, ἐπεισοῦς ἀπατῶν· γίνεται τῆς ἀκένου μερίδος δὲ ἀπατώμενος, ἀντιθετας ἐνόσησας πάθος, συνιθετολάθρα κατὰ τοῦ θεοῦ, ἐκτενεῖ τὴν κείρα κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ προσταγμάτων. Ἐπιφανεῖται θεὸς, ἀλλγειτε τὰς παρανόμους ἐπιδίας, φεύγεται τὸν θέαν ἡ τοῦ γένους ἄρχη, καὶ παραιτεῖται τὸν θεογόνον, ὃν δένδρον κρύπτεται, φοβουμένη τὸν κτύπον τὴν παρανόμους φαντασθεῖσα θεότητα. Τῆς οὖν ἀξίας γυμνώσας θεὸς, ἀπωθεῖται τοῦ παραδίσου τὸν δινθρωπον, μονονούχη τοιαύτα πρὸς τὸν ἀποφθεγγόμενος. Οὐκ ἐπὶ ταύταις οἱ (18) ταῦτα· ἐπλειταὶ ἐπεκτηνάμην ἔγω· οὐδὲ διὰ ταύτας ἐν ταῖς χερσὶ μου ταύτης διέπλαστα, τὸν πηλὸν εἰς φύσιν μεταμορφώσας. Σὺ δὲ, ἦν Ελαῖες

⁽¹¹⁾ Gen. iii, 5. ⁽¹²⁾ Psal. cix, 1.

(13) Colbertinus, τὰ ἀκοντίσματα.
Colbertinus, γεγονός.

(14) Ita Regius. At Colb., γελώμενος κάθηται δῆμος ἀγέλων ἀνυμνούμενος. Ο ταῖς, etc. Editi vero, γελώμενος κάθηται δῆμος. Ο ταῖς, omissis multis. Paulus post. Colb., διάδολος.

(15) Ita Regius et Colb. in editis ἐντηχόμενος dreat.

A bole, antiqua fraudis machinamenta? Ubinam dolit artifex ille serpens, qui Eram paradiſo exigat, hec dicendo: « Quacunque die comederitis, eritis sicut dii? » . Bonorum mihi propheta fuisti vel invitus. Quibus enim ad fraudem promissis usus es, eadem reipsa lucratrus sum: promissionis phantasia experimento mihi veritas fuit. O miracula incredibilia alienaque a natura! Quibus paradisi clausus fuit, iis coelum apertum est. Qui paulo ante coram Pilato Iudice steterat, hodie iu coelo index ibronum occupat. Qui a Judeis irridebatur, ad dexteram Patris sedet super cherubim et ab angelorum turba hymnis celebratur. Cujus Judaicis spinis caput coronatum est, et divinis dignitatibus diadema redimitur. O quoties Davidis cithara sonans hec ex afflato divino praedixit! « Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ». Jam plane pulsationes ac soni illi res gesta sunt: et quod olim in canticis videre concupivit, hodie completum vidit: suitque coelum canticorum minister, cum eum qui apud cantorem memoratur dorso suscepit suo: quanquam et ipso partus tempore nascentem tum infantem per stellam coelum respexit, quasi ante tempus festinaret eum excipere qui in spelunca latetabat. Sed oportebat economiae tempora terminosque servari.

2. Et quidem mirari subit, quo pacto nostri generis infiamiam in honorem converterit: quantam in nos Dei indignationem in quantam benevolentiam commutaverit. Nos manibus suis effinxit Deus, cibi sponte nascentis possessores constituit, voluptatis copiam, terrae ministerium dedit, aeris servitium, maris divitias praebevit, solis radios, lunæ fulgorem, astrorum influxus, animalium omnium obsequium. Per medium transit hostis quidam, qui Deum invide accusans dolo persuasit. Ad illius partes deceptus ille transit, impietas in Deum morbo labarat, paectum clam init contra Deum, contra Dei iussa manum extendit. Apparet Deus, iniquam spem confundit, fugit conspectum ejus generis nostri origo, depellit a se crimen, sub arbore absconditur, metuitque strepitum, que flagitiose de deitate cogitarat. Hominem itaque Deus sua dignitate spoliatum pellit ex paradiſo, tantumque non ita eum compellavit: Non ego ad hujusmodi spem te condidi; non ad eam spem te manibus meis effixi, lumen transformans in hominis naturam. Tu vero quam a me acceperisti manum, contra jussum meum

(15) Colb., Ἰδεν ἐν μέλεσι, σήμερον. Reg. cum editis, διεν ἐν μέλεσι ἐπενθύμησ, σήμερον. Paulus post, editi, καὶ τὸν παρ' ἐκεῖνω, sed in Colb. καὶ deest.

(16) Ita Colb. Editi vero cum Reg., ἐπαγόμενος.

(17) Παρέστητο deest in Regio et Colbertino.

(18) Ita Colb. In editis vero, εις deest.

extendisti, factusque es diaboli socius, una cum illo A rebellis contra Creatorem tuum. Proinde ex tua dignitate tua: honorabilis excede loco: terra es, et in terram revertitur: revertere ad illam, qui ea somnasti quae te exsuperant; regrediatur natura, matrem disce terram, morte 400 ad illam remittendus. Haec sum diabolicae fraudis praemia, hæc principiū generis nostri scientia, hoc miserabile drama, una cum natura nostra introivit. Sed non omnino sustinuit Creator opificium suum ita attritum cernere; sed pudore et luctu afflictam naturam, nec non suam in creaturis errantem imaginem, miseratus est. Quid agit ergo? Fingit alterum Adam, ex qua natura, naturæ patronum excitavit; atque terram ex Virgine mutuatus, efformat in seipso ad veriorem imaginem novum letum. Effingit, atque manet, stolamque texens in utero, quasi in thalamo regio induit imaginem, ut imaginis nuditatem velaret. Eduxit enim illum fraudu[m] potentiorem et peccato superioriem, immortalem etiam post mortem, liberatorem ex sepulcris, qui in sepulcro fuit: atque immortalitate coronans ipsum, hodie in celos transtulit, communem pulchritudinem creaturis tribuens, scilicet naturæ primitas.

3. An igitur, dixerit quispiam, qui tune ira commotus erat Creator, cum recens adhuc transgressio esset, imaginem execrabantur, et cum odisset sententiam, condemnavit naturam; nunc autem elapsu tempore, deposita indignatione, animo quoque sedato, eum qui transgressus fuerat perhumaniter accipit? Nequaquam, neque enim illa prius gesit, ira; neque haec, affectus penitentiae largitus est; sed desuper respiciens, dat ordinem rebus. Videns enim damnatione mortis prostratam naturam, et humanis doloribus paratum sepulcrum receptaculum, divitiasque inferni fore hominum prædam, ac quotidie mortem grassari; solvens communionis aciem Deus, spem statim immortalitatis generi exhibet humano, raptisque ex mediis hominibus Enocho, mortem hominum superatam ostendit: docuitque mortalem naturam immortalitatis terminos accipere, atque tune edidicit illa mortis eursum impide: justio translatio, mortis cibitio fuit. Id in medio luctu actum, naturam edocuit palinodiam canere, ac spem sumere meliorem. Ne autem iterum multi temporis decursus memoriam miraculi illius obliteraret, speique vestigia deleret, animi consternationem augeret: neve mors hominibus horribilior appareret, miraculum repetit, donunque duplicat, adfuitque victor Elias adversua mortem vocatus; qui voce nubes percurrens,

(19) Reg. et Colb., συμφραζάμενος. Editi, συμφραζόμενος.

(20) Sic Reg. et Colb. Editi vero, ὑπὲρ αὐτῶν.

(21) Colb., συνῆλθε. Infra idem, ὅρψιν τὸ δημιούργ.

(22) Reg., ἐμράνων.

(23) Ita Reg. et Colb. Editi vero, στεφανώσας τοὺν ἄγκαλλ. Ibid. Reg., τῇ φύσι, pro τῇ κτίσι.

A πάρ' ἐμοῦ χείρα, κατὰ τῆς ἡρῆς ἔβατενας ἵντολής, καὶ γέγονας διαβόλου συμμέτετος, κατὰ τοῦ Ποιητοῦ συμφραζάμενος (19). Τοιγαροῦν ἔξι τῆς ἀξίας ἴντεμον χρόνος μεθίστασο· γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆ ἀπέλευθη· Τοιστρέψε πρὸς αὐτὴν, τὰ ὑπὲρ αυτῶν (20) φαντασθεῖς· ἀνακαμπτέων πάλιν ἡ φύσις· μάζε μητέρα τὴν γῆν, θανάτῳ πρὸς αὐτὴν παρατεμνόμενος. Ταῦτα τῆς διαβολικῆς ἀπάτης τὸ ἐπαθλό· ταῦτα τῆς τοῦ γένους ἀρχῆς τὰ γνωρίσματα· τοῦτο τὸ ἔλευσιν δρᾶμα συνιστᾶται (21) τῇ φύσει. 'Ἄλλ' οὐκ ὅρε παντὸς ἡγεγένεν ὁ Δημιουργὸς ὅρψιν τὸ δημιούργημα συντρέμον· ὥκτεπερ δὲ αἰδονομένην καὶ πενθοῦσαν τὴν φύσιν, καὶ ἡρέσεις τὴν ἐν τῇ κτίσι πλανούμενην εἰκόνα. Τί οὖν τοιε; Πλάττει πάλιν ἕτερον Ἀδέμ, ἐκ τῆς φύσιος ἐγέρων προπτάτην τῇ φύσι, καὶ χοῦν ἐκ Παρθένου ὀνειράμενος, μορφὴ πρὸς ἀληθεστέρων εἰκόνα· ἐν λαυρῷ τὸ πλατύμενον ἔμβριον. Πλάττει καὶ μέντοι, καὶ στόλην ὑφαίνων (22) τὸν μῆτρα, ὃς ἐν Καλάμῳ βραστικῷ ἐνδέστη τὴν εἰκόνα, ἵνα τῆς εἰκόνος περιέλη τὴν γύμνωσιν. 'Εδειξε γάρ ἀπάτης ἰσχυρότερον καὶ ἀμφιπλεῖς ἀνώτερον. ἀδέντων καὶ μετὰ θάνατον, καὶ λυτῆρας τάχαν ἐν τάπαι γενέμενον· καὶ ἀθναγίστι στεγνώσας, σήμερον πρὸς οὐρανὸς ἀνεκμήτει, κούνιν ἄγκαλλοντομα τῇ κτίσι (23), τὴν τὴν φύσιος ἀπάρχυντο ὑποτάξιμον.

C 3. 'Ἄρ' οὖν, εἴποι τις ἀν, ὃς τὸν θυμῷ μὲν κατούμενος ὁ Δημιουργὸς παρὰ πόδας εἰστε τῆς παρθέστως, τὴν εἰκόνα βούλευται, καὶ μιστήσας τὴν γυνώμην καταδικάζει τὴν φύσιν· νῦν δὲ χρόνῳ μιταπαύσιν τὴν ἀγαπάτησιν, μαλαγόντος τοῦ θυμοῦ, τὸν διεκηράσα τὸν ὑπερβούστας; Οὐμενοῦν· οὗτε γάρ ἐκείνα θυμὸς (24), εἰστε ταῦτα μεταμελεῖα πόδων χαρίζεται· ἀλλ' ἀναθεν ὅρψιν, τάξην βραβεύει τοῖς πράγμασιν· ὅρψιν γάρ τῇ τοῦ θανάτου καταδίκῃ τὴν φύσιν ὀκλάσουσαν, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὕδνων ἔταιροις τὸν τάξον διάδοχον, καὶ πλούτον τὸν ἔσου γινόμενον τῶν ἀνθρώπων τὴν θέραν, καὶ καθημέραν θανάτου γινόμενον παρανάλωμα (25), λόγων τὴν τῆς ἀπελής ἀκμῆν ὁ Θεὸς, ἐπίπεδα εἰδίους ἀθανασίας διατελεῖται τῷ γένει, καὶ τὸν Ἔνων τὸ μέστον ἀπέτασας, θάνατον ἀνθρώπων τριτώνευν θείεις, καὶ θυτὴν φύσιν ἐδίδασκε δρους ἀθανασίας ἐνδέσθειται, καὶ τέλος θανάτου δρόμος (26) ἐμάτιαν ἐμποδίζεσθαι· D καὶ τὸν δυσκολὸν μετάστασιν, θανάτου στάσις ἐγίνετο. Τοῦτο γινόμενον ἐν μέσῳ πάντεσι, πλαινόλειν τὴν φύσιν ἐδίδασκε, καὶ χρησταῖς ἐπίπεδοις ἀνέστει. 'Ινα δὲ μὴ χρόνος πάλιν ἐν μέσῳ βίου ποιὸς κατακλύσῃ τὸν μνήμην τοῦ θαύματος, καὶ, τὰ τῆς ἐπιδοσίας ἀπαιλεῖται γῆν, τὴν ἀθυμίαν αἰχνήσῃ, καὶ πάλιν διατελεῖται θάνατος κατὰ τῶν ἀνθρώπων φοβερότερος φάνηται· ἀναίσχεται τὸ θαύμα καὶ διτλαστάται τὸ δύρον, καὶ ταρχήν Πλάτας νικήτης κατὰ τοῦ θανάτου καίσαμενος·

(24) Colb., Οὐμενοῦν, οὗτε γάρ ἐκείνα θυμῷ, Reg. vero, Οὐμενοῦν οὗτε γάρ ἐκείνα θυμός. Paulο̄ pos̄, Colb., τάξην βραβεύει.

(25) Illic locus citatur a Michaeli Glyea p. 89 et 92.

(26) Colhertinus, δρόμος. Reg., δρόμος.

δε, φωνῇ τὰς νεφέλας ὑπόδραμον, οὐράνῳ περὶ ἀδρογλας ἡπελῆσε, καὶ ἥματι δῖσας τὴν κτίσιν ἡνίοχος τῶν στοιχείων ἐγένετο, γλώττῃ μικρῇ (27) τῆς κτίσεως συστέλλεις τοὺς οἰκακάς. Τότε τὸ μέγα θεύμα διέκνεται, ἀνθρώπον οὐρανὸν αἰσχυνόμενον;· Ινα γάρ μη τὸ τοῦ ἀνδρὸς εἰπεῖς ὑποκλέψῃ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τὴν αἰσθήσιν, γνώμονιν αὐτὸν πρώτον τῇ (28) κτίσι: πάσῃ προσήσθει, καὶ τότε περὶ τὸ ὅχματι ἐπαύεις παραδόξην πτήσεις καὶ δόδυμο κάτω καταλιμπάνει τὸν θάνατον· καὶ διλάσσει τὸν νόμον τῆς φύσεως ἡ ἄξια τῆς χάριτος. Ἀνελθόθη γάρ Ἡλίας ὁς εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ κέρχαγεν ἡ Γραφὴ τὸ θαύμα, τοῖς ὄντος αἰώνι τῇ φωνῇ παραπέμπουσα.

4. Σὺ δέ μοι λοιπὸν, ἀγαπᾶτε, τῆς λέξεως τὴν ἀκρίβειαν σκόπτετον· καὶ μή σε διαλάθῃ συλλαβῆς γραφικῆς περιουσίᾳ καὶ δύναμις· μηδὲ τῇ τῆς λέξεως παραδοροῦ τῷ δεσπότῃ τὸν οἰκεῖτην νομίσης λοιπὸν· οὐ γάρ εἰς οὐρανὸν Ἡλίας ἀνέρχεται, εἰδὲ, διαδραμόν τὸ στερέωμα, τοῖς ἔνεισι χωρίοις αὐλίζεται· ἀλλὰ ἀναστον, τι φαντοῦ ὁ ἀνάγκης· «Ἐν δὲ τῷ ἀνάγειν Κύριον τὸν Ἡλίαν, ὃς εἰς τὸν οὐρανὸν»· καὶ πάλιν μικρὰ λέξις· «Ἐσθῆτος τὸν Ἡλίαν πέρδε τὰ δινοὶ φερόμενον Ἀρκεῖ γάρ τῷ προφήτῃ τημῆνης τῷ τύπῳ. Πρὸ γάρ τοῦ δεσπότου τὸν οἰκεῖτην οὐρανὸν οὐδὲν ὑπόδεχεται· οὐδὲς γάρ αναβένθηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μή ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, δὲ Ήλύς τοῦ ἀνθρώπου, δὲ ὁν ἐν τῷ οὐρανῷ.» Εἴτερον γάρ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχῇ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ποτῆτην δὲ οὐρανός. Οὕτω μὲν εὖν τοῖς περὶ τὴν Ἔνων C καὶ Ἡλίαν ὁ Θεὸς ἀγαθῇ ἐπίδι οὐράνων τῶν ἀνθρώπων, δὲ ὁν ἀνθρώπους ούσις τὸν τοῦ ἀέρος δρόμον ἴστησαντος ἥπλισσεν. Οὐ μηδὲ δηρεῖ γε τούτους διττοῖς τῶν ὑπὲδο τὴν φύσιν τὴν πίστιν· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς καθημέραν θεωρίας ἔθαδάς γενέσθαι παρασκευάζει τοῦ θαύματος. Τί γάρ ποιεῖ; Προσάττει τὸν συγγραφέα Μωϋσέα εἰκονογράφον τῆς κτίσεως γενέσθαι· καὶ διὰ σκηνῆς μητροσθαῖ τὸν ποιητὴν ἐγκελεύεται· τῆς μὲν μίμημα καὶ τῶν ἐν τῇ τῇ τῆς σκηνῆς πρόσωπον θεωρούμενον· τὰ δὲ τῆς σκηνῆς ἔνθετά διετείχισας παραπετάσματι (ἀνθρώπωνς κατατείχιας ἀθέτον οὐρανού τινα τάξιν), τῷ μὴ φαινομένῳ μέρει χαρίζεται· Ἀλλὰ οὐτες οὐρανὸν καὶ γῆς διὰ τῶν συγημέτων νομοθετήσας τὴν μίμημαν, τὰ ἐν ὀδύτω διπτά πάλιν ἀνθρώπους εἶναι θελήσας, μόνῳ τῷ ἀρχιερετεύοντι τῶν ἀπόφθητων ἀνοίγει τὴν εἰσόδον, τῆς εἰς οὐρανὸν ἀνόδου τὴν τοῦ τότε ἀρχιερέως εἰσόδον τυπικῶς ἐργαζόμενος· ἵνα, δρύντες οἱ τότε τὸν οὐρανὸν ἐν τύπῳ διατεμνόμενον, καὶ τὸν ἀρχιερέα μόνον τῶν ἀθέτων κατατομόντα, προειθούσαι τῇ θέσῃ, καὶ μή πολεμῶσι τοῖς θαύμασι. Τούτους ὑπομνησκῶν Ἰουδαῖος ὁ Πτεύλος ὁ τῆς οἰκουμένης πατέστητες· ἔθει τῷ γράμματι· «Εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσιστον οἱ ιεραῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὴν διετέραν ἀπεικ τοῦ ἑιναυτοῦ,

“IV Reg. II, 1. “ibid. II. “Joan. III, 13.

(27) Ita Regius et Colbertinus rectius quam editi, qui habent, ὁ μαρξῖ.

A coelo interminatus est ne plueret, atque ligata verbo rerum natura, auriga elementorum factus est, contractis parva sua lingua creaturarum gubernaculis. Tum grande exhibetur miraculum, cœlum reveretur hominem: nam ne hominis tenuitas sensum victoriae de morte reportata sulfuraretur, eum primo creaturis omnibus notum reddit, ac tum ille ignitum concendens currum, mirabiliter volatu et cursu, mortem infra relinquit, mutataque naturæ legem dignitas gratia. Assumptus namque est Heliás quasi in cœlum, Scripturaque miraculum proclamavit, omnibus ipsum sacerulis voce significans.

B 4. Iam tu mibi, dilecte, vocis accitationem attende, nec tibi lateant descriptæ syllabe divitiæ atque virtus: neque dictionem prætercurrendo, Domino servum honore parem existimes. Non enim in cœlum Heliás ascendit, neque firmamentum prævadens iis in locis habitat; sed audi quid dicat, qui sursum agit illum: «Cum autem elevaret Dominus Heliām, quasi in cœlum⁴⁰: et rursus haec pauca: «Statuit Heliām in altum enectum⁴¹.» Sufficit enim Propheta ut figura honoretur. Siquidem cœlum non admittit servum ante Dominum: nam, «nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit Filius⁴² omnis, qui est in cœlo». Reservabatur enim cœlum hominum primitiis propter hominum conditorem. Itaque Deus exemplo Enocchi et Elieze bona spe homines exhilaravit, quia homines cum essent, illis aeris cursum per vium reddidit. Neque tamen eo constitut, ut fidem daret iis quae sunt supra naturam, sed quotidiano aspectu hominēs miraculo assuescere parat. Quid enim agit? Jubet scriptorem Mosen imaginem rerum creatarum depingere, et per tabernaculum imitari Creatorem; ita ut terra quidem ac terrenorum effigies sit tabernacula facies: interiora vero tabernacula, velis obducta (hominibus cœli quemadmodum ordinem occultum relinquentes) parti cœli quae non appareat attribuit. Atque sic cœli terraque imaginem figuris adumbrari jubens, atque volens ut quæ in adyto erant hominibus inaccessa essent, soli pontifici secretorum aperit ingressum: sicutque efficit ut ingressus pontificis ascensus in cœlum sit figura; ut tunc populi cœlum videntes in figura apertum, et solum pontificem ad inaccessa penetrare audientem, spectaculo assueferent, neque miraculū repugnarent. Hæc Judæis commemorans Paulus doctor orbis, scripto exclamat: «In priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consumantes: in secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua et pro populi ignorantia. Christus autem adveniens pontifex futurorum

(28) Regius et Colb. πρῶτον τοῖς περὶ αὐτῷ τῇ, etc.

bomorum, per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, id est, non hujus creationis: neque per sanguinem taurorum et hircorum; sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta ⁴⁴. » Et rursum paucis interjectis: « Non enim in sancta manu facta introivit Christus, exemplaria verorum; sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis ⁴⁵. »

στόλος, ἀνέτυπο τῶν ἀληθινῶν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ὑπὸ ἡμῶν. »

5. Ita novit Deus vel figuris confundere incredulos, et miraculis miracula confirmare. Sic Christus ascendit in cœlum: sic figuræ ipsa veritate complevit. Oportebat igitur resurrectioni Salvatoris ascensum adjungi, et victorem inferni cœlum statim occupare. Sed ne celeritas sensus tolleret rerum gestarum, tempore quodam miracula vult imprimi in apostolorum mentibus per contemplationem, et assiduo oculorum aspectu animæ fidem insinuare. Convescitur cum discipulis, cibum sumit, licet eo minime indigeat: præbet corpus, palpandum, atque veritatis testes non solum oculos sed etiam digitos adiutavit. Diurnitate igitur presentiæ levat phantasiaz suspicionem, ac qua par erat de discessu suo cum apostolis locutus, discipulos ascensus sui testes admitti. Oportuit enim miraculorum præcones indubitatam ferre predicatorum rerum notitiam. Elevabatur itaque Salvator, videbant inferius discipuli: nubes autem pedibus succurrens, vehiculum eo in cursu fuit. O inaudita miracula! Aer pervaditur, æther suscipit, angeli accurrentes triumphalibus cantis con-celebrant: spectaculo attonitos discipulos festinum celebrare suadent: « Quid statis aspicientes in cœlum ⁴⁶? Quid statis? miraculum prædicare per orbem, discessu adventum: « sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum ⁴⁷. » His auditis vocibus; Paulus vocis suæ tubas emittit, scriptis exclamans suis: « Nostra conuersatio in cœlis est, unde et Salvatorem expectamus Dominum Iesum Christum ⁴⁸. » His homines adjicit dicens: « Rapiuntur in nubibus in aera, in occursum Domini ⁴⁹. » Etenim **402** justi fulgebunt sicut splendor firmamenti. Ex dominica igitur Assumptione Salvatoris nostri et Domini et veri Dei Jesus Christi, simili spe kateciscati dicamus illi: « Quam magnifica sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti ⁵⁰. » Tibi gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper et in secula sæculorum. Amen.

σωρεία ἐποιήσας· στοιχεῖα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἄγιῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμén.

⁴⁴ Hebr. ix, 6, 7, 11, 12. ⁴⁵ ibid. 24. ⁴⁶ Act. 1, 11. ⁴⁷ ibid. ⁴⁸ Philipp. iii, 20. ⁴⁹ 1 Thess. iv, 16. ⁵⁰ Psal. cii, 24

(29) Regius, Θαύματι. Paulus post, Reg. τοὺς τύπους ἔργα.

(30) Regius, ἀπόλαυσι, cum codice quodam Bibliothecæ Palatinae, quo interdum usi sunt Comme-

μῆνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἴματος, δι προσεργας ὑπὲρ ἑστοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος, ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μελένος καὶ τελευτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποίητο, τουτόστιν, οὐ ταῦτης τῆς κτίσεως· οὐδὲ δι' αἵματος ταύρων καὶ τράγων· διὰ δὲ τοῦ ἴδιου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ διγαῖα. » Καὶ πάλιν μετὰ βραχέων· « Οὐ γάρ εἰς χειροποίητα ἄγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς νῦν ἐμφανισθῆναι. τῷ ποσεύπῳ τοῦ θεοῦ ὅπλον ἥμων. »

5. Οὕτως οἶδε καὶ τύποις ἀντέπειν τοὺς ἀπίστους δι θεός, καὶ θαύματι (29) πιστούσθαι τὰ θαύματα. Οὗτα Χριστὸς ἀνήρχετο εἰς οὐρανὸν· οὗτα τὸν εὔπονος ἔργον ἀληθεῖας ἔκρινεν. « Εἶτε μὲν οὖν συντετοῖσθαι τῇ ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος τὴν διάδον, καὶ τὸν τοῦ ἀδεου νικητὴν εὐθὺς τὸν οὐρανὸν ὑποδέξανται· ἀλλ' οὐ μή τὸ τάχος τῶν γενομένων εἰλέγει τὴν αἰσθησιν, παγῆναι τῷ χρόνῳ βούλεται τοῖς ἀποστολοῖς διὰ τῆς θεωρίας; τὰ θαύματα, καὶ τῇ συνεχεὶ τῶν δημάρτιων προσθεντὶ τῇ φυχῇ παραπέμψαι τὴν πίστιν. Συνεπιπλατα τοῖς μαθηταῖς, ἀπόλαυτοι (30) τροφῆς, ανενέβης ὁν, συγχωρεὶ ζηλαφρούτοις τὸ οὐρανό, μάρτυρας τῆς ἀληθείας οὐκ ὀφελαμούς μόνον, ἀλλὰ καὶ δακτύλους ἀφελκόμενος. Λύσας οὖν τῇ φαντασίᾳ τὴν ὑπόβιαν τῷ χρόνῳ τῆς παρουσίας, καὶ τὰ πρὸ τῆς ἀποδημίαν εἰλότα τοῖς ἀποστολοῖς φελεγάμενος, θεατὰς τῆς ἀνάδου τοὺς μαθητὰς ἀπεργάζεται. « Εἶτε γάρ τὸν θαύματον τούς κήρυξαν, ἀνεβαίνοσι τὸν θαύματον τῶν κηρυκίων τὴν γῆν. Ἀνήγετο μὲν οὖν δι Σωτῆρ· ἔλεπον δὲ κάτωθεν οἱ μαθηταί νέφος δὲ τοὺς πόδες ὑποδραμών, θηγμα πρὸς τὸν δρόμον ἐγίνετο. « Παραδέξων θαύμάτων! Οὐ δῆρ διεδεῖται, αἰθήρ διελέγεται, γέγονοι συμπαρατέρχοντες φύμασιν ἀπικίσιος ἐπανήγυριον· ἐκπεπληγμένοις τῇ θέᾳ τοὺς μαθητὰς ἀποτάξειν ἐπειθον· « Τί ἐστήκατε ἐμβιάποντες (31) εἰς τὸν οὐρανὸν; » Τί ἐστήκατε; τῷ κόσμῳ τὸ θαύμα κηρύξατε, τῇ ἀποδημίᾳ τὴν παρουσίαν· οὕτως ἐλέγεται, δι τρόπου θεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν. Τούτων ἀκούσας τῶν φωνῶν δι Παῦλος, τῆς φωνῆς ἀφίηται τὰς σάλπιγγας, διὰ τῶν γραμμάτων κεκραγώς. « Ήμῶν τὸ πολέτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὐ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδέχομενα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » Τούτοις προστίθεται τοὺς ἀνθρώπους λέγων, διτοι: « Ἀρπαγήσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἔκπλασιν ὃς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. » Έκ τῆς δε ποτοικῆς τούτων ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κύριου, καὶ ἀληθίνοις θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰς δύοις ἐλπίδας τρυψάσαντες, λέγωμεν πρὸς αὐτὸν· « Ω; ἐμεγαλύνθη τὸ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν

liniani. Editi, ἀπολάβετ. Ibid. Reg. habet, τῆς τρυπῆς.

(31) Regius codex, βιβλίοντας.

ADMONITIO IN ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM.

Hoc Encomium nunc primo prodit in lucem ex schedis eruditissimi nobisque amicissimi viri Toinardi, quas ille sibi ab Hispania transmissas per excellentissimum domum Gasparem de Mendoza et Segoria, marchionem de Mondejar, nobiscum perhumaniter communicavit. Ad Athanasianæ orationis vel tantillum peritus fuit. Non est enim ea dignitate, judicio, gravitate, quæ in veris eluent Athanasii operibus. Exstat hic Sermo in codice Colbertino 847, tribuiturque Basilio Seleuciensi, cuius sane stylum magis refert quam Athanasianum. Codex autem est septingentorum circiter annorum.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΒΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΝΔΡΕΑΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM APOSTOLUM.

1. Ὁρὸν τὴν λαμπρὰν ταῦτην ἀγέλλων τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸ γαληνὸν ἀληθῶς καὶ ἀκύμαντον πέλλαγος, ἀποστολικὴν ὑπερβεβλημένην σατῆνην (32), τῆς δεσποτικῆς φυνῆς ὑπομιμήσκομα βοῶστε· « Δεῖτε ὅπισσο μου, καὶ ποιήσο ὑμᾶς ἀλεῖς ἀνθρώπων. » Ω φυνῆς ἔνεργοῦ; Ι Ὁ ἡμέρατων διά πραγμάτων γνωρίζομενον! Ω τῆς ἀληθῶς ὑποχέπειας καθ' ἡμέραν αὐξανομένης! Τίνος γάρ ἡ πολυάνθρωπος αὐτὴ θῆρα; Τίς δὲ τὴν περιφανῆ ταῦτην ἀνθρώπας πανήγυριν, ή ἥηλον, ὡς ὁ περιφανῆς τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέας; ὁ ἀπλώσας τῆς γλώσσης καὶ τῆς μυηῆς τὰ θηρατρά· ίνα, τὴν ἱερὰν ταῦτην ἐμπλήσας διάκόδα τοις οἰοῖς: τῆς ἀποστολῆς (33), πρὸς οὐρανὸν θύντην τὸ σκάφος. Καὶ πολὺ τὰς ἄγρας πρωτεῖα· Πολὺ δὲ τῶν καμάτων τὰ ἀκροθίνια. Οἱ τὸν τῆς ἱερωύντης περιβόλου ταῖς δρεπαῖς περιφανδρύνοντες (34). Οἱ πρώτοι τὰς ἀποτοιχάς ταῦτας ὑπερθέντες ἀγκάλας, καὶ τοὺς ἔξω πλαισιώνους πρὸς σωτηρίαν ἀγρύσσοντες. Ἄλλ· ή καὶ τῆς παρέσσης ἡμένη πανηγύρεων διάγας ὑπὸ τῶν Ἀνδρέας τὰς προσφορές δέδουκεν· ἀλλ' ὅ γε πάς τῶν ἀποστόλων συνεκτιμάται χορός. Οὓς γάρ ἡ χάρις συνήγειν, οὐ διλέστησε τόπος. Καὶ καθάπερ εἴ τις τῶν ἐπιτοπειάς δηγητερένειν λίθων ἐπιπίνειν ἐθελήσειε στέφανον, διοῦ ἂν τοῖς ἐπιπίνοις περιβρέχεται μέσους, τὸν διὸν συνθυμαζάει τοῖς μέρεσι· ἡ καθάπερ, χρυσὴν τινα σειρὰν ὅρῶν τις, ὅπῃ διάφατο, τὸ πᾶν συνεκίνησεν· οὕτω καὶ ὁ πρὸς ἓνα τῶν ἀποστόλων λόγος βαδίζων δι' αὐτοῦ συνίξει τοὺς ἀπανταῖς κατὰ τὴν τοῦ Θεοτόκου Παύλου φυνῆν· « Εἰ χάιρε ἐν μέλοι, συγχάιρε πάντα τὰ μέλη. » Ποίαν γάρ ἂν μελῶν ἀρμονίαν σύντοις ἡ φύσις ἐξύφενεν, ὡς τὴν τῶν ἀποστόλων χορείαν ἡ τοῦ

A 1. Praeclarum videns Domini gregem, sagenamque apostolicam, tranquillo ac nullis tempestatisibus agitato pelago injectam, Dominicæ vocis recordor clamantis: « Venite post me, et faciam vos fieri pescatores hominum »³⁰. O efficacem vocem! O verba rebus ipsis comprobata! O veracem promissionem in dies auctam! Cujusnam hæc tam copiosa hominum venatio? Quis illuminiat huicmodi coegit cætum? Annon palam est inter apostolos illustrem id prestitissime Andream? qui cum lingue, tum memorie venabula explicavit: ut hac sacra impleta navicula, apostolatus sui gubernaculis scapham dirigat ad celum. Ecquænam in venatione primas habent? Quænam laborum ejus primitiae sunt? Qui sacerdotii ambitum virtutibus exornant. B Qui primi apostolicis hisce ulnis impositi sunt, et qui extra vagantes errantes ad salutem venati sunt. Plane nobis præsentis celebritatis magnus ille Andreas occasiones dedit: sed totus apostolorum chorus in partem honoris venit. Quos enim gratia conjunxit non separat locus. Ac quemadmodum si quis coronam lapillis pretiosis coagamentam laudare velit, quamcumque partem laudibus extollat, totum una cum parte illa miratur: aut quemadmodum si quis auream videns catenam, quamcumque eam parte tangat, totum commovet: ita sermo de quovis apostolorum factus, omnes plane spectat apostolos, juxta divini Pauli vocem: « Si gaudeat unum membrum, congaudent omnia membra »³¹. Quam enim membrorum compagem ita natura colligavit, ut apostolorum chorū Spiritus gratia copulavit? Nam una plane gratia est, qua-

30 Matt. iv, 19. 31 Cor. xii, 26.

(32) Colb. ἀποστολικῆν νῦν περιβεβλημένην σατῆνην.

(33) Colb. τῆς ἀποστολικῆς χάριτος, εἰς οὐρ.

(34) Colbertinus. καταφανδρύνοντες.

apostolos ad militiam exercitumque Domini co-
egit.

2. Age ergo, omnes una, ac per omnes illos singulos admiremur. Andreas qui ex apostolica ἀνθρεψι, id est virtute, nomen sortitus est, qui prius Dominum sibi magistrum ascripsit, apostolici chori initium : qui ad adventum Domini perspicuum acutum fuit oculorum acie : qui Joannis disciplinam cum Christi doctrina commutavit : sigillum verborum Baptista. Erat 403 enim discipulorum Joannis clarissimus; fulgore lucernæ lucis veritatem perquiens, ac velut in sub obseuris radiis, Christi splendoribus assuefactus. Sed hactenus Joannes Jordanis in fluenis stans, Iudeorum greges baptizaverat, præceptis Mosis remedium levamenque in aquis præparans, scilicet penitentiam, Mosaicique gladii aciem fluctibus resecans. Quibus enim legis transgressio mortem pepererat, hos præceptors Baptista, penitentia præmisit (ac prærogavit.) Quia enim nondum aderat qui mortem abrogaret, quadam ceu dilatione per baptismum obtenta, mors leniebatur, invitauit erga homines clementiam per penitentiam edocta. Cum autem advenit Dominus œconomiae sapientia absconditus, occultavit ipse quoque amictu mortali dignitatis splendorem. Cum id probe nosset Joannes se doctorem statim in satellitem convertit, contractaque manu, præsentis (Dominii) præco factus est : « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ». Hic ait, est qui liberat a morte. Hic est qui tollit peccatum. Ego vero ut sponsi dux, non ut sponsus missus sum. Sateles non Dominus veni.

3. Hisce verbis stimulatus apostolorum clarissimus Andreas, magistro relieto, ad eum qui prædicabatur accurrunt : acceptoque verbi vexillo, Joannis lingua velocior efficitur : Dominumque adiens, ipso habitu desiderium exhibet, abducto secum cursus comite Joanne evangelista : ambo lucerna relicta, ad solem properant. Andreas prima apostolorum plantatio : hic disciplinæ Christi portas aperuit : primus prophetica agricultura fructus decerpit, omniumque spei præcurrrens, prior eum quem omnes exspectabant complexus est. Primus ostendit legi præcepta certo temporis spatio circumscripta esse. Primus Mosis linguum cohibuit, nec passus est ut post Christum cu loqueretur : non quod doctorem Iudeorum contumelia afficeret, sed quod majore iuuentem quam missum in honore habebret : immo prior visus est Mosen honorare, cum primus norit eum quem ille pradixerat : « Prophetam », inquit, « suscitabit vobis Dominus Deus noster ex fratribus vestris sicut me : ipsum audite ». Legem recusat legi obsequens. Auditiv Moysen dicentem : « Ipsum audite : » auditiv Joannem clamantem : « Ecce Agnus Dei : » atque illo ostendo ad eum sponte accessit. Cum cognosceret autem pro-

A πινέματος χάρις συνηρμοσε ; Μία γάρ δυνατις χάρις, ή τούς ἀποστόλους τῷ δεσπότῃ στρατολογήσασα.

2. Δεύτερο οὖν ἐπὶ τοὺς πάντας, καὶ διὰ τάντων τὸν καθ' ἓντα μάστιφον. Ἀνδρέας δὲ τῆς ἀποστολῆς ἀνδρείας ἐπώνυμος, διάρπτος διδάσκαλον τὸν δεσπότην ἐπιγραφάμενος· ἡ τῆς ἀποστολικῆς χορεας ἄρχητος τὴν δεσποτικὴν παρουσιαν ὀδυσσέρχεται, δὲ τῆς Ἰωάννου μαθητείας τὴν Χριστοῦ διδάσκαλαν ἀνταλλαξάμενος· ἡ τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ φρημάτων σφραγίς· « Ήν μὲν γάρ τῶν Ιωάννου μαθητῶν δοκιμώτας· ἐν λυχναῖαι φέγγεις ζητῶν τοῦ φωτὸς τὴν ἀλήθειαν, ὥσπερ τις ἐν ἀμυντορέας αὐγαῖς πρὸς τὰς Χριστοῦ μαρμαραργάς θεῖζόμενος. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης τέως τοῦ Ιωράνου νάματος ἐφεστὸς τὰς Ιωδαίους ἀγέλας ἔδαπτε, τοῖς Μωσέως προστάγμασιν ἀντιφέραμεν (35). Ἐπειδὴ γάρ μήπω παρήν δι καταπέλινον τὸν θάνατον, ταῖς διὰ τοῦ βαπτισμάτος ὑπερβέσσαν δι θάνατον, ἀπαντεῖτο, ἀκούσοντος φιλανθρωπιῶν διὰ μετανοίας ἐκπαιδεύμενος. « Ότε δὲ παρήν διεσπότης χρυσόμενος τῇ τῆς οἰκονομίας σοφίᾳ, καὶ κρύπτων τῆς ἀξίας τὴν ἀστραπὴν ἐν περιβολαὶ θυτηρίῳ, τρούς δι Ιωάννης, εὐθὺς τὸν παιδεύοντα εἰς δορυφόρον μετελέσθη, καὶ τὴν χείρα συστείλας κήρυξ τοῦ παρόντος ἐγένετο. » Ιδε, δι Αμνὸς τοῦ Θεοῦ, δι αἱρῶν τὴν διαμαρτιὰν τοῦ κόσμου. » Οὖτος, φησίν, δι τοῦ θανάτου λυθῆ. θνάτος δὲ τῆς ἀμαρτίας ἀναιρέτης. Ἐγὼ δὲ νυμφαγῆς, οὐ νυμφίος ἀπέσταλμαι. Δορυφόρος, οὐ δεσπότης ἐλήλυθα.

3. Τούτοις τοῖς ρήμασιν δι τῶν ἀποστόλων περιφερόστατος Ἀνδρέας νυττόμενος, τὸν παιδευτὴν καταλέγεις πρὸς τὸν κηρυττόμενον Εἴραμεν : καὶ δεξάμενος τοῦ λόγου τὸ σύνθημα, γίνεται τῇς Ἰωάννου γλώσσης ἀξέπτερος· καὶ τῷ δεσπότῃ προσελθών, ἀδείκνυ τὸν πόθον τῷ σχῆματι, κοινωνὸν τοῦ δρόμου τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην συναπαγόμενος· καὶ διμφα, τὸν λύχνον ἀφέντες, ἐπὶ τὸν ἥλιον φέρονται. Ἀνδρέας δι πρώτη τὸν ἀποστόλων φυτεῖαν οὐτος : ἀνέψη τῆς Χριστοῦ μαθητείας τὰς πύλας· πρώτος τῆς προρητικῆς γεωργίας τοὺς καρποὺς ἐπεύγησε, καὶ τὰς ἀπάντων τὴν ἀπέλιθαν ὑπερβραμόν, πρώτος τὸν παρὰ πάντων προσδοκώμενον περιπτύσσεσται. Πρώτος ἐξειξε τὸν θόμον προστάγματα προθεσμίᾳ μετρούμενον. Πρώτος τὴν Μωσέως ἱστορίαν γλῶτταν, μετὰ Χριστὸν λαλούσης οὐκ ἀνασχέδιμον, οὐδὲ ὅρεξδίμενος, οὐδὲ ὅρεξδίν τὸν Ιωδαίων τὸν παιδευτὴν ἀλλὰ προτειμῶν τοῦ πεμφθέντος τὸν πέμψαντα· μᾶλλον δὲ πρώτος θωρητὸς τὸν Μωσέα τιμῶν· πρώτος ἐπέγνω τὸν ὑπὲρ ἀκενούν προφητεύμενον· « Προφῆτην ὑμένιον ἀναστήσει Κύριος οὐδὲ θῆμον ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὃς ἔμει· αὐτοῦ ἀκούετε. » Παρατείται τὸν νόμον τῷ νόμῳ πειθόμενος. « Ήκουσε Μωσέως λαλούντος· « Αὐτοῦ ἀκούετε. » Ήκουσεν Ἰωάννου βοῶντος· « Ιδε δι Αμνὸς τοῦ

³⁵ Joan. i, 29. ³⁶ Deut. xviii, 13.

(35) Colbertinus, παρεπεμπεν.

Θεού·· καὶ γέγονε πρὸς τὴν δεῖξην αὐτόμοιος. Ἐπιγνοὺς δὲ τὸν προφῆταν προφήτην, χειραγωγεῖ τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὴν εὑρεσιν. Ἀγνοοῦντες τῷ Πέτρῳ τὸν θησαυρὸν δείκνυντο·· Εὑρίκαμεν τὸν Μεσσίαν·· δὸν ἐποδύουμεν. Οὐ τὴν παρουσίαν ἡλπίσαμεν, τούτου τὴν θεωρίαν ἀρπάσωμεν. Εὑρίκαμεν δὲ προφῆταν βιώσας σὰλπιγγες ἀναμένειν ἔκλεισον. Ἡγένεντο χρόνος· δὴ ἡ χάρις ἐκήρυξεν. δὴ ἡλπίσειν δὲ πόθος ιδεῖν διματαν. Εὗρε γάρ, φησίν, οὐτος τὸν ἀδελφὸν τὸν θεον Σίμωνα, καὶ μερίζεται πρὸς αὐτὸν τῆς θεωρίας τὸν θησαυρὸν. Χειραγωγεῖ πρὸς τὸν δεσπότην τὸν Πέτρον. Οὐ παραβολὸν θαύματος! Οὐπών μαθῆτῆς Ἀνδρέας καὶ καθηγητῆς ἀνθρώπων καθίσταται. Ἀπὸ τοῦ διδάσκειν τοῦ μανθάνειν ἀπήρχετο·· ἀρπάζει τῆς ἀποστολῆς τὴν ἀξίαν. Εὑρίκαμεν τὸν Μεσσίαν. Οὐ πάσας νύκτας ὀδηπόνων ἀνύσαντες παρὰ τοὺς ἱεράνους φεύγοντες, νῦν δὲ ἐποδύουμεν εὑρίκαμεν! Οὐκ δὴν βραδὺς μετά τῆς φωνῆς δὲ Πέτρος·· Ἀνδρέος γάρ δὴν ἀδελφὸς·· καὶ θερμῇ τῇ τρύμῃ τὰς ἀκοὰς ἐκπιτάσσεις ἡπειρετο.

4. Λαβὼν τὸν Πέτρον δὲ Ἀνδρέας τῷ δεσπότῃ προσάγει τὸν μαριστὴν τῆς φύσεως, κονιωδὸν τῆς μαθητείας ἀπεργάσαμενος. Τόποι περίτον Ἀνδρέος κατόρθωμα. Ηὔξει τῶν παστολῶν τὸν ἀριθμὸν· προσήνεγκε Πέτρον, ἐν εὐρῷ Χριστὸς τὸν τὸν μαθητῶν κορυφαῖον. Ήστε καὶ ἐν οἷς θετερον εὐδοκιμῶν δὲ Πέτρος εὐρίσκεται, παρὰ Ἀνδρέος τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχει τὰ σπέρματα. Ἄλλ' ἡ τῶν ἑπαίνων ιασθρόπος δὲ ἀκατέρουν πρὸς τὰς ἀλλήλων ἀγαθά, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀγαθοῖς ἐναδρύνονται. Πόστον γοῦν ἡγεμονεῖ τοῖς πάσι χαρὸν δὲ Πέτρος· πρὸς τὰς δεσποτικὰς ἄρχατζες ὅλες ἀποκριθέμενος, καὶ λύσας σωπῆν μαθητῶν ἐρυθρῶσαν;· Τίνα μὲν λέγουσον οἱ ἀνθρώποι εἶναι;· Καὶ ὡς αὐτὸς ἡν τῶν ἀριστερῶν ἡ γάλοτα, ἡ ὡς ἀπάντων ἐν ἑκείναι λαλούντων, μόνος ὑπὲρ πάντων ἐφθάγετο·· Εἴ εἰ δὲ Χριστὸς δὲ Γίλες τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος,· μιᾶς φωνῆς καὶ τὸν οἰκονομοῦντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀποφεγγάμενος. Οὐ συμφωνίας ἥματων! οἵς γάρ Ἀνδρέας τὸν Πέτρον ἔχειραγώγησε ἥμασι, τούτοις διώνασον δὲ Πάτηρ τὸν Πέτρον ἀνήχυν καθυπέργαφεν. Ἐκεῖνος Εἰλέγει· Εὑρίκαμεν τὸν Μεσσίαν. ·Ο πατήρ ὑπέβαλλε λέγων·· Εἴ εἰ δὲ Γίλες τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·· μόνον οὐχὶ ταῦτα πρὸς τὸν Πέτρον ἀγκαλεύαμενος·· Φθέγξα, δὲ Πέτρε, τὰς Ἀνδρέου φωνὰς ἔρωτάμενος·· φάνητι τοῦ διδασκάλου πρὸς ἀπόκρισιν ἐπομένορος. Οὐκ ἐφεύσαστο πρὸς τὰ λέγων·· Τὸν Μεσσίαν εὑρίκαμεν. ·Εἴ την Ἐβραΐδα φωνὴν εἰς Ἑλλάδα μετατίθεσα, ἀναβόσον·· Εἴ εἰ δὲ Χριστὸς δὲ Γίλες τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.· Οὐράς δοὺς εὖθὺς ἐν προσμίσιος τῆς μαθητείας δὲ Ἀνδρέας ἔγκαλωπίζεται.

5. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰς πόλεις καταλιμπάνων δὲ Σωτῆρ περιενθετεῖ τὴν ἔρημον, συμπεριθεῖ αὐτῷ τῶν ἀνθρώπων τὰ γένη, μηδὲ πρὸς φραγὴν τὸν χωρισμὸν ὑπομένοντα. Ήν τὸν ἔρημον καὶ τροφῆς ἀπορίη, καὶ ἡ γαστὴρ οὐκ ἐστάνετο. Οὐ δὲ Σωτῆρ, τῆς ἔρημου ἀλούμενος, θαῦμα πατεῖν ἀνέψευτο·· καὶ τῶν ἐν

A phetam illum prophetia prænuntiatum, fratrem secum adducit ut inquirat. Ignoranti Petro thesaurum ostendit: « Invenimus Messiam » quem desiderabamus. Cujus adventum speravimus, hujus conspectum occupemus. Invenimus cum quem propheticæ clangentes tubæ expectare jubebant. Tullit tempus cum quem gratia predicavit, quem amor se oculis visurum speravit. Nam invenit, inquit, fratrem suum Simonem, atque cum eo dividit in ius spectaculi thesaurum. Adducit Petrum ad Dominum. O stupendum miraculum! Nondum discipulus est Andreas, et hominum duxor constituitur. A docendo discere incepit: apostolatus dignitatem rapit. Invenimus Messiam. O quot insomniis ductis ad fluenta Jordanis noctibus, jani B quem optabamus invenimus! Nequaquam fuit Petrus post eam vocem tardus: Andreas quippe frater erat, ac servens proposito apertis auribus proponerat.

4. Assumptio Andreas Petro, Domino adducit naturæ et sanguinis consortem, ut discipline participem efficeret. Hoc primum fuit praeciarum Andrea facinus. Auxit numerum discipulorum, obtulit Petrum, ut inveniret Christus discipulorum coryphaeum. Quare ubi deinceps Petrus praclare se gessit, ab Andrea praclare gestorum semina nactus erat. Sed mutuo et æqualiter alterutrius laudes in alterum redundant. Propria enim utrique sunt alterius bona, ac alter **404** alterius bonis gloriatur. Quantum porro omnibus letitiam Petrus attulit, cum sciscitanti Domino statim respondit, silentiumque discipulorum tum erubescientium ille solvit? « Quem me dicunt homines esse? » Tum quasi lingua ipse fuisse eorum qui interrogabantur, aut quasi omnes in ipso loquerentur, solus pro omnibus locutus est: « Tu es Christus Filius Dei vivi, » una voce ei eum qui dispensabat, et dispensationem declarans. O verborum concentus! Quibus enim Andreas verbis in adducendo Petro est usus, iidem Pater Petro inspiratis subscriptis. Dixit ille: « Invenimus Messiam. » Pater ea exsuperans suggerit dicens: « Tu es Christus Filius Dei vivi », tantum non iathæc Petro jubens: loquere Petre D Andreas voles, cum interrogaberis: appare magistro ad responsione paratior. Non mentitus est tibi, cum dixit « Invenimus Messian. » Tu Hebraicam linguam in Græcam vertens, exclamato: « Tu es Christus Filius Dei vivi. » Viden' quantis Andreas sub ipsum discipline exordium ornamenti decoretur?

5. Verum quando Salvator, relictis civitatibus, desertum circuibat, hominum turbæ una cum eo procedebant, ne ad breve quidem tempus ejus separationem ferentes. Desertus erat locus, cibi penuria, venterque non implebatur. At Salvator asumpto antiquo illo deserti miraculo, idipsum re-

¹ Joan. i, 41. ² Matth. xvi, 13. ³ ibid. 16.

novavit : ac rursum miraculorum olim in deserto editorum desertum testem edidit ; convivatoresque protulit discipulos, et ad illas levis apparatus dampes turbas invitauit. Apostolorum porro cœlum ejusmodi penuria turbabat, seseque mutuo respicientes, nec cogitantes id quod futurum erat, humanis ratioinibus fluctabant. Alius discipulorum aliud proferebat, quo præsentem penuriam certam indicarent. Andreas vero eorum quæ suppetteret vilitatem paucitatemque communistrans, miraculi occasiones, ignarus licet, Salvatori præbuit. Quid enim ait ? Non sunt nisi quinque panes et pisciculi pauci. Quid igitur Salvator ? Afferte mihi ipsa hoc. Iliaque paucitatis ciborum confessio magna honorum copiae causa fuit.

6. Sed etiam ipse Dominus cum suam in terra commemorationem perfecisset, atque sat temporis cum discipulis conversatus, in cœlos ferebatur. Apostoli autem, diviso inter se terrarum orbe, ac corpore sejuncti, alius alium in locum gratiæ fluenta derivabat. Tum vero beatus iste Andreas cum Græciam simul et barbarorum terras gratia implevisset, ac miraculus suis gentes in stuporem ac pudorem eductas ad fidem convertisset, ad pugnacissimam incredulitatis regionem, Achaim dico, missus est. Ubi multis celo ascriptis, unus ob fidem cruci affigendus traditur : ac mortis ratione Dominum imitatur, ut passionis communione amoris vehementer exhibetur. Crux itaque in media compingitur Græcia, suspenditur Andreas, cruce crucifixum prædicens, clavis clavorum veritatem confirmans, passione passionem testificans. Hoc autem invento mortalis vita sua termino, secundum immortalitatis initium, mortem scilicet inventum : atque per passionem suam efficaciorem doctrinæ suæ virtutem exhibuit. Nam quibus concionando veritatem non persuasit, hos occisis pudore affectos convertit : quos sermone non traxit, passione quasi sagena cepit. Divisus enim in celo et in terra insipit hominum greges ; corpore quidem in terra positus, anima vero cœlum nactus : curationes autem ac miracula in terrenorum hominum gratiam edit. Ex ea porro agricultura praesentes spicæ pullularunt : ex ejus doctrina fidei flouere botri. Vosque pietatis doctores occurristis : qui regni cœlorum negotiatores estis, ad eum qui in celis admiracioni est convenientis. Christi namque est illa beati Pauli vox : « Si sustineamus, et conregnabimus ». Ipsi gloria in secula sæculorum. Amen.

^{**} II Tim. II, 42

(36) Sic Colbertinus. Alius vero, γαμηρότατον.

A ἔριμον ποτὲ θυμάτων μάρτυρα πάλιν ἐποιεῖ τὴν Ἱερομον· καὶ τοὺς μαθητὰς ἐπιτάπορας προσβάλλεται, καὶ πρὸς αὐτοσχέδιον εἰωχεῖν τὰ τάξιθη προτρέπεται. Τὸ τοίνου τῶν μαθητῶν πλῆθος πρὸς τὴν ἐνδειαν ἑταράττεται, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὄρουνται, τὸ δὲ μέλλον οὐκ ἐνεσύντες τοῖς ἀνθρωπίναις λογισμοῖς ἐκμυαινόντο. « Άλλος μὲν οὖν ἔιλο τι τῶν μαθητῶν ἀνθέγγετο, τὴν παρούσαν ἀπορίαν ἐπαγγέλλοντες. Ἀνδρέας δὲ, τῶν προσόντων, τὴν εὐτέλειαν ἐλέγχουν, ἔιλετε διδούς τῷ Σωτῆρι τὰς προφάσεις τοῦ θαύματος. Τί γάρ φασιν; Οὐν εἰσὶν εἰ μὴ πέντε ἄρτοι, καὶ ὅλιγα ἰχθύδια. Τί οὖν ὁ Σωτὴρ; Φέρετε μοι αὐτὰ ὡδε. Καὶ γέγονεν ἡ τῆς σπάνεως ὀμολογία τῶν ἀγαθῶν περιουσία.

B 6. Ἄλλα γάρ ὁ Σωτὴρ ἔδη λοιπὸν, τὰς ἐν γῇ διατριβᾶς ἀνύσσει, καὶ τὸν αὐτάρκη τοῖς μαθηταῖς συνδιατρίψας χρόνον, πρὸς οὐρανὸν ἐκομίζετο· ἀπόστολοι δὲ, τὴν οἰκουμένην διαλεύντες, καὶ τοῖς σώμασι μερισθέντες, διλος ἀλλαχός τὰ τῆς χάρτου μετοχετεύων νάματα. « Ἐνταῦθα τούννυν διακάριος οὗτος Ἀνδρέας. Ἐλλάδα τε ὁμοῦ καὶ βάρδανον ἐμπλήσας τῆς χάρτου καὶ διουωπήσας πρὸς πόστον τὰ ἔθνη τοὺς θαύμαστον, ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς μαχιμότατον (36), τὴν Ἀγαλανίαν λέγω, ἐπεπλέλετο. Ἐνθα δὴ πολλοὺς οὐρανῷ προστράψας, εἰς διὰ τῆς πόλεως, σταυρῷ παραδίδοται· καὶ τρόπῳ τῆς τελευτῆς τὸν δεσπότην μαρούμαντον, ἵνα τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πάθους δεξῆται τὸν πόθου δέγμεθος. Σταυρὸς οὖν ἐπὶ μέσῃ Ἑλλάδος ἐπιγρυντο, καὶ Ἀνδρέας ἐκρεμάσθω, σταυρῷ τὸν σταυρωθέντα κηρύσσων, καὶ τοῖς ἥλιοις τοὺς ἥλιους πιστούμενος, καὶ τῷ πάθει τὸ πάθος μαρτυρούμενος. Πέρας δὲ τοῦτο τῆς θνητῆς ζωῆς εὐδάμενος, δευτέραν ἀρχὴν ἀδιαναστας τὸν θάνατον εὑρατο, ἐνεργεστέραν τῆς διδασκαλίας διὰ τοῦ πάθους τὴν δόναμιν ἀνεικύνμενος. Οὓς γάρ οὐκ ἐπεισ δημητρόπον, τούτους ἀναιρεθεὶς ἐδιωπήσεν· καὶ οὐς λαλῶν οὐκ εἰλικρις, παθῶν ἐσαγγήνευσε. Μερισθεὶς γάρ οὐρανῷ καὶ γῇ, σώματος μὲν ἔχον τὴν γῆν, φυχῆ δὲ τὸν οὐρανὸν κληρουθεὶς, ἐποπτεύει τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀγέλας, λάμας καὶ λαύρας τοὺς ἐπὶ τῆς δεξιού μενον. Ἐκείνης τῆς γεωργίας οἱ παρόντες ἀνεβλήττοσαν στάχυες· ἐκ τῆς ἔκεινου διδασκαλίας οἱ τῆς πότεων θήσησαν βότρους. Καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι ἀπηγγέλλετε, οἱ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐμποροὶ πρὸς τὸν οὐρανῷ θυμαζόμενον συνεληλύθατε. Χριστοῦ γάρ οὐτι διὰ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῇ· « Εἰ οὐποένωμεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Λιτέρη δέ δέσις εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Αμήν.

ADMONITIO IN SERMONEM SÉQUENTEM.

Hunc sermonem ex ms. Colbert. 5104. p. 502, transcripsimus : estque imperiti et inelegantis scriptoris. Athanasi tamen præfert nomen in Colbertinu, et in Anglic. quadam codice.

405 SERMO SANCTI ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRIÆ.

1. Tria postulat Deus a Christiano, rectam fidem,

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΑΖΑΡΑΝΩΡΕΙΑΣ.

1. Τρία ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ τοῦ Χριστιανοῦ, πε-

στιν δρθῖν, καὶ ἀλήθευειν ἀπὸ γλώσσης, καὶ ἀγνελαντίαν σώματος. Καὶ τὰ διλλα δροίων φύλαττε. Πρῶτον μὲν μηδέποτε τινα κατακαλήσῃς, μηδέ τινος ἀκούσῃς κατακαλοῦντος. Ἀλλ᾽ ὅταν ἀκούσῃς τινὸς κατακαλοῦντος, φύγε καὶ ἀναχωρήσου ἔκεινον, καὶ κλίσου εἰς τὸν οἴκον σου, ἵνα μὴ ἀκούσῃς αὐτὸν, καὶ κλίσου τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα μὴ καὶ σὺ γένης δμοῖος τοῦ κατακαλοῦντος, καὶ ἀπέλθῃς εἰς κόλασιν αἰώνιον, εἰς δράκοντας πύρινος, τράγοντες τὴν γλώσσαν. Εἰπε γάρ ὁ Θεὸς δὲ τοῦ Προφήτου, διτὶ « Τὸν κατακαλοῦντα λάθρῳ τῶν πλησίον αὐτῷ, τούτον ἐξελίσσον »· Τὸ γάρ, « λάθρῳ, » τούτῳ χρήσιμον ἔστι, καὶ μὴ παρόντος τοῦ ἀνθρώπου. Τί δέ ἔστι κατακαλία; « Οπερ ὁ δύνασαι εἰπεῖν ἐμπροσθεν αὐτῷ, ἀλλὰ διποιεν αὐτῷ λαλεῖν, λοιδορῶν αὐτὸν, κατακαλίας ἔστιν αὐτῇ. Βλέπε, φύλαττε τὴν γλώσσαν σου ἀπὸ κατακαλίας, καὶ ἀπὸ κακοῦ, καὶ παντὸς δρου, καὶ φεύδους· καὶ μηδέποτε τολμήσῃς δμόσαι τὸν Θεὸν ἢ δικαίως, ἢ διόλυκως. » Οὐ γάρ δμοίων τὸν Θεὸν καὶ παραβάνων τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τοῦ εἰποντος· « Μὴ δμόσαις δλῶς, μήτε ἐν τῷ ούρωντῷ μήτε ἐν τῇ γῇ· » ὅτι οὗτοι οἱ δμούντοι εἰς κόλασιν αἰώνιον ἀπέρχονται· μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ Σατανᾶ. Ἀλλὰ βλέπετε, ἀδελφοί μου, φυλάξατε τὴν γλώσσαν ἀπὸ δρου, ἀπὸ γέλωτος, ἀπὸ φλυαρίας· ματαλας, ἀπὸ ἀκάρου πράγματος, καὶ ἀπὸ παντὸς φεύδους· καὶ λοιπὸν ἔστω δμός τον· ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὖ, οὐ· δὲ διὰ πειρίσσων λαλεῖν καὶ δμούντεν τοῦ πονηροῦ ἔστων. Εἴδεν δὲ κατὰ σοῦ γένοντο παρά τινος δμόσαι, εἰπε· « Ἀλήθευαν λέγω, καὶ οὐ φεύδομαι, » καὶ δρες αὐτὸν. Μετὰ δινδρῶν καὶ γυναικῶν φλυαρῶν μὴ συγκαθίσῃς, διποιες ὑπανθήσῃς τῷ θεῷ ἐν τῇ γῇ ἡμέρᾳ ἀμέμπτως, σταν μελλή ἔρχεσθαι ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. Τότε τῶν κατακαλοῦντων οἱ δόδοις· ὑπὸ τῶν ἀποτόμων ἄγγελῶν συντρίβονται. Τότε τῶν δμωνύτων τὰ στόματα ὑπὸ ἀσθέστων πυρῶν· ἐμφράτονται. Τότε τῶν διανεύστων οἱ ὄφειδοι μόνοι ἀπτελάγχων καὶ δινελημόνων ἀγγέλους ἔξορκίζονται. Τότε οἱ γελῶντες πικρῶς κλαύσουσι. Τότε οἱ φλυαροῦντες θειεινὰ στενάζουσιν, κατεδικάζομενοι εἰς τὸν πύρων ποταμὸν, εἰς τὸν σκύλακα τὸν ἀκολυμπτον, εἰς τὸν δεινὸν ἄδην, εἰς τὸ σκότος τὸ ἀκότερον, εἰς τὸν πικρὸν κλαυθμὸν, εἰς τὸν βρυγμὸν τῶν δόδοντων, εἰς τὴν δοσεστον κάμινον. Βλέπε μὴ καταδικασθῆς εἰς τὰς κολάσεις ἔκεινας. Βλέπε μὴ δεῖ μικρὸν γλυκύτητα τοῦ κόλου τούτου τοῦ παρεργομένους καταδικασθῆς εἰς· αἰώνιον κόλασιν αἰώνιον, εἰς τὰ κολαστήρια ἔκεινα. Εἰ δὲ, ἐὰν θέλῃς συθῆναι, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν, διπερ ἀκούεις φύλακῶν· καὶ βίασαι ὑπὲρ αὐτὰ ἱερῶν θανάτου, ἵνα στραφωθῆς περὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, σταν μελλή ἔρευναν τὰ χρυστά πάντα, τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, διπερ μᾶλιστας πάντες γυμνοὶ καὶ τετραγλίτημένοι παριστασθει τῷ βίκτατι, τῷ φοβερὸν, οἵματι, αἰλυγυνήμανοι....

Ω. « Αὔχου λατῶν καν ἀνήρ καν γυνή, καὶ φύλαξον ἀπερ παρίσωκαν οἱ ἄγοις ἀπόστολοι, ἵνα μετ' αὐτῶν

^{“ Psal. c. 5. ” Mauth. v. 34. ” Jac. v. 19.}

A veracitatem linguae, et castitatem corporis. Ceteraque similiter observa. Primo nemini unquam obtrectes, nec obtrectantem audias. Sed si quando in obtrectantem incideris, fuge atque inde recede, sedequ domi ut ne illum auscultes; ibi peccata fletu tua, ut ne sis obtrectatori similis, atque ad aeterna abeas supplicia, ad ignitos dracones, qui tuam corrodent linguam. Ait quippe Deus per Prophetam: « Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequerbar ”; illud enim, « secreto, » id est, in abscondito, nec presente homine. Quid porro est obtrectatio? Quod non potes coram illo dicere, sed a tergo maledicens profers, hoc est obtrectatio. Cave linguam cohiebas tuam ab obtrectatione, a male quovis, ab omni juramento et mendacio: neque unquam ausis per Deum, sive iusta sive injusta de causa jurare. Nam qui iurat per Deum, is verbum Domini transgreditur dicentis: « Non jurabis omnino, neque per coelum neque per terram ”: quia qui iurat, in aeternum cum patre suo Satana abeunt supplicium. Sed cavitote, fratres mei, linguam cohiebeatis a juramento, a risu, a vano futilitate, ab intempestivo negotio et ab omni mendacio: ac denum sit vobis: Ita, ita; et, Non, non: si quid ulterius enim agatur, si juratur, id maligni est ”. Quod si accidat quenquam adversum te iurare, die ”: Veritatem dico et non mentior, » ac dimitte illum. Cum viris et mulieribus ne sedeas ut futilia loquare; ut in illa die inculpete Deo occurras, quando venturus est in throno gloria sue. Tunc obtrectatorum dentes ab immanibus angelis conseruentur. Tunc jurantium ora igne nunquam extinguendo obturbuntur. Tunc annuentium oculi ab immisericordibus et inclemetibus angelis exculpentur. Tunc qui riserunt, amare flebunt. Tunc qui nugati sunt, miserabiliter congemiscunt, ad ignem damnati fluvium, ad vermem nunquam moriturum, ad atrocem infernum, ad tenebras extiores, ad acerbum fletum, ad stridorem dentium, ad caninum non extinguendum. Provide tibi ne ad illa supplicia damneris. Cave ne ob modicum voluntate hujus mundi qui praeferit, ad penes damneris aternas in saceolum saeculi duraturas, in illis tormentorum locis. Tu vero si vis salutem consequi, atque ingredi in regnum Dei, non autem ad aeternum supplicium; serva que audis: viisque tibi infer eorum causa usque ad mortem, ut coroneris a Christo Deo, cum occulta omnia tam nocei tam die gesta perecrutabitur, quando futurum est ut nudi omnes et manifesti sistamur ante tribunal, quod horrendum sane est. Et alii quidem . . . .

2. Audi denum sive vir, sive mulier es, et observa que sancti tradiderunt apostoli, ut una cum

^{“ I Tim. ii., 7.}

Ipsius vespere truamur; ad Ecclesiam concede, atque Deo confite peccata tua quae perpetrasti. (57) Quod si res non bene processerit, neque propitius ille fuerit, ne ad opus accedas tuum, quoniam quidem non est benedictum; sin propitius fuerit, tunc opus aedes tuum, illud Deus benedic, ne tibi malum accedat. Cum mane surrexeris, figuram veneranda et vividae crucis omnibus tuis facto membris; et dum anibulas, decumbitis, surgis, semper dicio: Domine Iesu Christe, adjuva me. Quarta feria, et parasseve, seu feria sexta, jejuna. Aliis diebus, tui est arbitrii jejunare, vel non jejunare. Attamen par est ut mulieres semper jejunent. Illud vel sero tandem observato, diabolum scilicet iracundum tibi immittere, ut successeras et animam perdas tuam. Mansuetudinem Deus tibi **406** dederit, ut per mansuetudinem et elemosynam salutem consequaris. Et observa quandonam a te diabolus fugiat, tum scilicet maxime cum viderit crucis typum in fronte, in ore et in corde tuo. Fuge quoque pugnas, jure an injuria suscitatas, ut ne perdas animam tuam. Scriptum est enim: *Vir iracundus et præceps suscitat pugnas*¹¹: *Domini autem angelum immisericordem immittit illi. Ne injuriarum cuiusquam hominis recordere: sed esto sine malitia ut infantes*. Ait quippe Dominus in Evangelio: *Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum*¹². *Hinc animadverte, parvulos non pugnare, sed mutuo colloqui. Ab omni plane malitia excedamus. Demum, frater, imitator esto puerorum quoad malitiam, ut ab omni re mala libereris. Audi Apostolum sic loquenter: Sol non occidat super iracundiam vestram*¹³. *Loquacitatem uiuam odio habe, taciturnitatemque potius anima. In corde tuo orato, ac dicio: Deus propitius esto mihi peccatori*¹⁴. *Odio item habe vii potationes, nimiumque cibum. Odio habe purificationes: salutationes et tragedias fuge; haec sunt quippe diaboli iudi. Vestimentorum cultum odio habeas, nec molliitatem dilexeris; sed potius humilitatem vilitatemque propter Deum; ut a deo te Christus et Deus noster induat stolam gloriae, vestimentum incorruptionis, coronam pulchritudinis, diadema regis; ut tum babeat anima tua fiduciam erga Deum, dicens: Domine, ob sanctum nomen tuum multis in hoc vano mundo equi, ut regnum acciperem: tuum coequ fruenter, mi Domine. Tum respondebit Dominus Christus: Si tu parum laborasti, multa preparavi tibi; sed intra in thalamum gloriae meæ, atque iis fruere quae oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae preparavi diligentibus me, atque amantibus nomen sauctum meum*¹⁵. Tum iis perfueris cum choris sanctorum angelorum; ar-

A ἀπολαύσωμεν ἐστέρας· καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπέρχου, καὶ ἔξοδοιοῦ τῷ θεῷ τὰς ἀμφιτρίας σου ἀπερ Ἐπράσας. Ἄν δὲ μὴ ἀπέλθῃ, καὶ εἰδῇ σε, μὴ ἔγγισης εἰς ἔργον, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν εὐλογημένον ἔτιν δὲ εἰδῇ σε, καὶ τότε ἐπάργες τὸ ἔργον σου, δὲ θεὸς εὐλογεῖ αὐτὸν, μὴ κακὸν προσεγγίσῃ σοι. Ἀνισταμένου σου τὸ πρῶτον, τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποεούσου ποίησον εἰς πάντα τὸ μέλον σου, καὶ περιπλατών, καὶ κοινωνεούσου, καὶ δινιστάμενος, πάντοτε λέγε. Κύριε Ιησοῦ Χριστέ, βοήθεισον μοι. Γετράδην καὶ παρασκευήν νήστευε. Τάς δὲ δύλας ἔξουσιαν ἔχεις, καὶ θελής, νήστευε, καὶ θελής, μὴ νήστευε. «Ουμος τάς γυναικας ἀρμέζεινα πάντοτε νήστευσαν. Βλέπε δέ ποτε, δι τὸ διάβολος ἀπιψέρει τὴν ὁμοιόταταν, ἵνα δέξῃς, καὶ ἀπολέσῃς τὴν ψυχήν σου. Τὴν δὲ πρατητὰ δι τὸ διάβολον, ἵνα δὲ τῆς πρατητὰς καὶ τῆς ἐλεμοσύνης συμβῇς. Καὶ βλέπε δέ τε διάβολος φεύγειται ἀπὸ σου, μάλιστα διτανά λόγη τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐν τῷ μετώπῳ σου, καὶ ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου. Φεύγει δὲ καὶ τὰς μάρτις, καὶ δικαιωμάτων καὶ ἀδίκων, ἵνα μὴ ἀπολέσῃς τὴν ψυχήν σου. Γέργαρταν γάρ, δι τὸ θυμωδῆς καὶ δέξιος ἔχειται μάρτις»¹⁶ δὲ Κύριος ἔγγειλος ἀνελήμητον ἀπιπέμπει εἰς αὐτὸν. Μηνησικάλιαν μετὰ τίνος μὴ ἔχεις· ἀλλὰ γίνοντας ἄκακος ἀς τὰ νήστα τὰ μὴ ἔχοντα κακίαν. Εἰπε γάρ δὲ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις· «Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γίνησθε ὡς τὰ νήστα, οἱ μὴ εἰσέλθοντες εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.» Ιδὲ λοιπόν, τὰ πάντα οἱ μάργονται, καὶ πάλιν ὅμοιούσιν διληγον. Ξεδές ήμενα πάντα ἀπὸ πάστης κακίας. Αὔτοις λοιπόν, ἀδελφές, μημητῆς γενοῦ τῶν παιδῶν εἰς τὴν κακίαν, ἵνα σωθῆται πάντες πονηροῦ πράγματος. «Ακούε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Μὴ ἐπιδύντα δὲ ήμοιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.» Τὸ λαλεῖν πολλὰ μίσησον, καὶ μᾶλλον ἀγάπησον τοῦ σωτηροῦ. Καὶ εὐθεστὸς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ λέγε· «Ο Θεός, Νάσθητι μοι τῷ ἀμαρτωλῷ» Μίσησον δὲ καὶ τὰς οἰνοποιίας, καὶ πολυψαγίας. Μίσησον καὶ τὸν καθαρισμὸν, καὶ τὸν ὄρχιθμὸν φεύγει, καὶ τὰς τραγυδίας, ἔκεινον τὸν διαβόλον ἐστὶν παίγνιον. Τὸν καλωποιμὸν τὸν ιματίων μίσησον, μηδὲ τὴν βλαζείλ ἀγαπήσοις· ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινοροσύνην, καὶ τελείαν **D** (58) διὰ τὸ θεὸν, ἵνα ἐκεῖθεν ἐνδύσῃ δὲ Χριστός, καὶ θεὸς ὑμῶν στολὴ δέξῃς, ἐνδύματα ἀμφαράσας, στέφανον κάλλους, διάδημα βασιλέως· ἵνα τότε ἔχῃ τὴν ψυχήν σου παρθησίσαν πρὸς τὸν θεόν, λέγοντα· Κύριε, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὸ ματάλιον διὰ τὸ θυνόμα σου τὸ θυγεῖον πολλὰ ὑπερέθηστον. ἵνα τὴν βασιλείαν σου διπλάσω, καὶ ἀπολαύσω, Δέσποτα. Καὶ τότε ἔρει δὲ θεότητος Χριστὸς ἔργων. Εἰ σὺ δὲ δέλγα ἔκποιας, (πολλὰ) τρομασάς σοι· ἀλλὰ εἰσελθε εἰς τὸν νυμφῶνα τῆς δόξης μου, καὶ ἀπολαύσων διθυμαλμὸς οὐλέεις, καὶ οὓς οὐκ ἔχουσα, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· διὰ τὸ ητούμασα τοὺς ἀγάπων με, καὶ ποθεῦσαι τὸ θυνόμα μου τὸ διώγμον. Καὶ τότε ἀπολαύσεις μετὰ χροῖν ἀγίων ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ μαρ-

¹¹ Prov. xv, 18. ¹² Matth. xviii, 5. ¹³ Ephes. iv, 26. ¹⁴ Lue. xviii, 13. ¹⁵ 1 Cor. ii, 9.

(57) Locus intricatus.

(58) F. εὐτέλειαν.

τυρων, και πάντων τῶν ἀγίων. Τότε ἐρεῖς διεσπείτης Χριστὸς, τοῖς ἀγνοιασμένοις διὰ τὸ θνομα αὐτοῦ, τοῖς μὴ ὅμοσσοι, τοῖς μὴ κλέφσαι, τοῖς μὴ πορνεύσασι, τοῖς μὴ φαυστμένοις, τοῖς μὴ ὄργην καὶ λύπην πρὸς τὸν πλησίον ποιήσασι, τοῖς ἀλέσσασι τοὺς πίνητας, καὶ μὴ ἀποστρέψασι τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἀπὸ αὐτῶν διάληξαν. Ό ή δόξα καὶ τὸ καύτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A changelorum, martyrum et omnium sanctorum. Ille dicet Dominus Christus in iis qui propter nonmen suum decertaverint, qui non juraverint, nec furati, fornicati, mentiti fuerint, qui non ad iracundiam vel tristitiam proximum provocarint, qui misericordiam erga pauperes exercuerint, qui non a proximis suis vultum averterint suum. Illi gloria et imperium in secula saeculorum. Amen.

IN QUINTUS DIALOGOS SEQUENTES ADMONITIO.

*1. Multum discrepant in horum Dialogorum inscriptione codices: aliis Athanasio, Maximo autem aliis referentibus; aliis demum nemini ascribentibus. Sed priusquam quid nobis sit hac de re opinio profera-
mus, audiendi sunt qui hosce Dialogos excludere. Hoc opus Graece et Latine publicum fecit Theodorus Beza, anno 1570, typis et opera Henrici Stephani. Hinc Commeliani ediderunt anno 1600, ac deinceps in omnibus Greco-Latinis editis cusan sunt. Demum Combefisius inter opera Maximi edidit, Maximoque pro facilitate tindicavit. Qui prior vulgariter Thred. Beza haec praefatur: Quinque istorum Dialogorum exemplar in vetustissimis membranis descriptum, Civinitus potius quam casu a Græculo quodam haec transcunte reden-
plum, communicavit mihi amplissimum hujus civitatis senatus: quod quibusdam locis mutatum, nonnullis etiam, sed paucissimis, depravatum inveni: eo excepto, quod γεννητός et ἀγένητός sæpe scriptum est pro γεννητός et ἀγένητός: in quibus permundatis voculis Eunomiani cause sue servientes ludebant: quas ego idcirco Graecas in duobus primis dialogis reliqui, donec videlicet hunc errorre plane animad-
vertissem. Quatuor ex istis priore, Athanasio illi (Magno videlicet) sunt inscripti: etiam si alien manu adnotatum erat ad primi dialogi marginem, Τὸν παρόντα δάλογον οἱ μὲν Ἀθανασίου, οἱ δὲ Μαζίμου εἶναι λέγοντες. Et habebat etiam liber illi Maximi nonnulla, ejus videlicet, qui multis post Athanasium annis Monophysitarum heresim refutavit. Certe nihil habent, meo iudicio, Athanasii vel nomine indignum, vel temporibus non congruens: quamvis postea magis grassata videantur Apollinariste, et Macedonii heresim ecumenico demum concilio sub Theodosio Magno fuerit proscripta. Quintus vero non tam dialogus est quam compendium quoddam, ut appareat, vel ab ipso Gregorio, papa Nazianzeno, acerrimo Apollinari-
starum oppugnatore (ut ex ipsis ad Cledonium epistola liquet), 407 vel ex aliqua ipsius disputatione excerptum. Sunt autem certe in his *Dialogis* obscura quædam, et quæ aliunde illata luce indigent. Quod et si nunc a me, sicut ab initio constitueram, præstari non potuit, brevi tamen, ut spero, et quidem non sine fenore præstabitur. In illis enim citantur nonnulla Scripturæ testimonia non satis apposite: quod omnibus illorum temporum scriptoribus, tum Graecis tum Latinis, sepiuscule evenit, dum posteriores ipsis oīs non inspectis, priorum vestigia sequuntur: ac partim etiam, quod Graeca editio, quam Septuaginta vocant, quamvis infinitis locis falsa, ac interdum etiam ridicula et inepta, in Ecclesiis tamen obtineret; tanti est momenti ex fontibus ipsis veritatem haurire. Iluc etiam accedit perpetuus illorum temporum labes, studium videlicet allegoriarum nimium, quod passim apud veteres multis Scripturæ locis depravandis occasionem prehuius constat. Sed haec omnia facile veluti operiet ipsa doctrina orthodoxa veritas, firmissimis ac solidissimis argumentis defensa.*

*Hactenus Beza, minus, uti solet, sobrie de LXX versione locutus. Ad haec Felckmannus in notis edit. Comm., p. 84: Ad ea quæ interpres in pref. sua monuit, addere visum est et haec. Prater editionem Stephanam et codicem illum velutum que ipse interpres olim usus est, habuimus etiam codicem Palatinum, qui hos *Dialogos* integros habuit, imo pleniores, ut p. 169 monitum est (39), et alium Palatin. et Augustan. qui fragmentum tantum dialogi 2 continent, idque ut videtur solum θνητον Athanasii, ut ad p. 166 amplius dicemus. Sane Palatin. codex premisis. Μαζίμου μοναχοῦ δροῦ δάλορος, posteaque subjectis, οὐτίς καὶ φύσως, ἐνυποστάτου δρουσσοῦ, οὐταύδους ἐνύστως καὶ διαφορῆς ὑποστάσως τρουσσοῦ, et similium aliquot terminorum theologicorum definitionibus, statim hos *Dialogos* absque ullius alterius auctoris mentione submittit. Imo Gregorius Πρωτοσύγχρονος (de quo supra ad p. 180) expresse hos *Dialogos* Maximo tribuit. Quod ipsum confirmare videtur et illud, quod pag. 180, A, tacite innuitur additione ad Sympholm Nicenum, facta in synodo II, ecumenica Constantiop. sub Theodosio I imperatore, quo tempore jam obierat Athanasius. Porro in inscriptione ista, Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρές ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, non sunt in vcti. eodd, sed ab operis æquivalitis causa cum reliquis operibus addita. Nam sicut Palatin., ut dixi, omni auctoris nomine caret, sic et vetustus ille interpretis, quem*

(50) Haec citationes in hac editione habentur infra.

littera G signabo (qui alias tamen est a Gobleriano, quod notandum) aliud nibil habet de auctore, quamque interpres in præfatione posuit.

Combeſtius secundo tomo operum sancti Maximi, p. 381, hæc habet : Maximo ascribunt Romani codd. et Veneti, ipseque Dufrenii. Sicque passim citant Graeci qui πολεμικά scripserunt a 400 et 500 annis; et si iūdem quandoque variant, citentque etiam Athanasi nomine; variante scilicet olim eis jam exemplarium inscriptione : cum notum sit non esse Athanasi opus, et si Theodorus Beza ejus vulgavit nomine, etc. In notis porro p. 713 ait ipse, præstantiores esse qui Maximo tribuant codices, quam qui Athanasio.

Hic nos adjicimus codicem quo utimur Regium, neutrius, nec Athanasii scilicet nec Maximi, nomen præferre. In Vaticano porro codice Athanasi inscribuntur. Joannes item Cyprianiotes decad. 3, c. 5, hoc opus Dialogum uocat Athanasi cum Ario in synodo Nicana. Citant item passim recentiores Graeci, Marcus Ephesinus, Georgius Metochita, Vecchus et alii : Athanasi modo, modo Maximi nomine. At fuisse Athanasio perpetuam ascripta, nemo jam eruditus non estimat. Nihil enim hic Athanasio dignum comparet : nec usurpantur hic ea sape quæ sacerdos adhibet Athanasius argumenta adversus Arianos et Anomos. Maximo sane potius ascribunt, licet insignis illa codicum varietas, quorum plerique neminem præferunt auctorem, non modicum hac in re ingrat acutum : suadeatque, ne festinanter ac nullo dubio ipsi adjudicemus, donec major in dies lux vestigianibus effulgeat. Aliud est quod Maximo abjudicandum hoc opus fortasse excedat : quis scilicet multis illa sacculis floruit post exortas hæreses quæ hic impugnantur.

Cum neutri ergo, nec Athanasio scilicet nec Maximo, sine dubitatione ascriberentur : tertium Garnerius protulit ad quem hæc pertinere pugnat, Theodoretum videlicet : qui hisce præcipue argumentis opus asserere nittitur. Quia sece testatur Theodoretus scripsisse adversus Anomos, Macedonians et Apollinaristas, qui in hisce Dialogis oppugnantur. 2^a Quod multa loca hic compareant, alii Theodoreti locis multum affinia. Mittimus alia minoris momenti a viro docto allata, ne ad alia properantes morentur, reponimusque nimis vagum illud esse argumentum, petitum scilicet a memoratis illis Theodoreti adversus hujusmodi hereticos operibus. Cum enim in nullo codice Theodoreti nomen præferant, et a nullo scriptore Theodoreti nomine morentur, nonnisi augurando ascribuntur Theodoreto. Quod illas spectat styli affinitates : paucæ sane atque leves sunt similitudines, ut apud Garnerium insipienti patebit : et si quæ sint, quid mirum si eadem de re scribentes aliqui eadem nonnunquam usurpent argumenta. Imo vero nedum affinitates aliqua nobis inter ista videantur, hi Dialogi Theodoreto indigni putantur. Fuisse autem editos hosce Dialogos post Constantino-opolitanam primam ecumenicam synodus liquet ex iis quæ dialogo in aguntur de adjectione ibi ad syno- dum facta.

Cæterum Keckermann illa appendix ad dialogum 2, quam Athanasi esse judicat Felckmannus, multo magis abhorret ab Athanasi stilo quam reliqui dialogi; quare incunctanter ei abjudicandam censemus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ, ΕΝ Ο ΔΙΑΛΕΓΟΝΤΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΑΝΟΜΟΙΟΣ
ΑΡΕΙΑΝΙΣΤΗΣ.

S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS DE SANCTA TRINITATE. IN QUO COLLOQUUNTUR ORTHODOXUS ET ANOMOES ARIANISTA.

ANOMOES.

A

ANOMOIOΣ.

I. Christianus es?

Orthodoxus. Sane quidem. Anom. Quid est Christianismus? Orth. Illud quidem dicere necesse fuit: istud vero non ita tutum. Anom. Quamobrem? Orth. Quoniam dicere quidem necesse erat me esse Christi servum, dicere vero, quid sit Christianismus, tutum non fuerit, nisi cognovero quisnam ille sit qui hoc percontatur: ne forte comperiar canibus res sanctas et porcis maiestri-

I. Αριστιανός εί;

Orthodoxος. Καὶ πάνυ. Άριμ. Τί ἔστιν δὲ Χριστιανισμός; Όρθ. Άλλα το μὲν ἦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, τὸ δὲ οὐκ ἀσφαλές. Άνδρι. Διὰ τί; Όρθ. Τὸ μὲν γάρ εἰπεῖν, διὰ Χριστοῦ δούλου είμι, ἀναγκαῖον εἰπεῖν· τὸ δὲ, τί ἔστιν δὲ Χριστιανισμός, οὐκ ἀσφαλές, έτα μή γνωτ τίς ἔστιν δὲ ἐρωτῶν· μῆτος εἰρεθεὶ βάλλων τὸν θύμα τοῖς χωνιν, ή τοῖς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν νοιρῶν. Καὶ γάρ, έτα μὲ ἐρωτήσῃς, Πιστὸς εί η κα-

τχρύμενος (40), ἐποίμας λέγω διειπεῖ τὸ δέ ἔστι τὸ ιουδαιός λέγω, μήποτε καὶ Ιουδαῖος ἢ δὲ ἑρωτῶν. Ἀρόμ. Ἀλλά ἡγώ τοι λέγω δὲ ἑρωτῶν σε, δειπνοῦ Χριστιανός εἰμι. Ὅρθ. Οὐκέτι δέ τοι εἰπεῖν εἰμί, δειπνοῦ Χριστιανός εἰμι· οὐδέ τοι ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν σε (41), δειπνοῦ Χριστιανός εἶ· ἐάν μή μοι εἴπης, τοι εἶπον Χριστινείσμας. Καὶ τότε διὸ οὐ πάντας εἰ Χριστιανός· οὐδέ γάρ τὸ εἰδέναι τις ἔστιν δὲ Χριστινείσμας, τούτο δεῖται εἶναι Χριστιανόν· ἐπειδὴ οὐδὲ τὸ εἰδέναι τις ἔστιν Ιουδαιός εἰστι τὸ εἰδέναι Ιουδαίον (42)· οὐδὲ τὸ εἰδέναι τις ἔστιν Ἑλληνείσμας, τούτο δεῖται τὸ εἶναι Ἑλληνα. Ἀρόμ. Οἶδας τὸν Θεόν; Ὅρθ. Ναί. Ἀρόμ. Ως αὐτὸς ταῦτα οἶδεν; Ὅρθ. Οἱ. Ἀρόμ. Οὐκοῦν οὖν οἶδας αὐτόν; Ὅρθ. Οἶδας αὐτὸν, οὓς θεόδεξαται ἀνθρώπους φύσις εἰδέναι. Ἀρόμ. Ἀλλὰς οὖν αὐτὸν θεάσαντοι, καὶ ἄλλους αὐτὸς ἐκπονοῦντο; Ὅρθ. Καὶ πάντα. Ἀρόμ. Πώς; Ὅρθ. Οὐτι. Εἰπὲ μή τις τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ κτησήσας γνώσιν, ἀδύνατον γνῶναι αὐτὸν, οὓς αὐτὸς ἐκπονοῦντο. Την δὲ αὐτὴν τῷ Θεῷ κτησήσας γνώσιν ἀδύνατον, μή τῆς αὐτῆς αὐτῷ δυτὰ οὐσίας. Οὐκέτι τὸν δὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ οὐσίας. Οὐκέτι τῷ αὐτῇ αὐτῷ ἔχομεν γνώσιν. Ἀρόμ. Εἴδη οὖν θεῖς δὲ Υἱὸς ἀποκαλύψατε τινα, οὐ δύναται; Ὅρθ. Ἀποκαλύπτει μὲν, ἀλλ' οὐχ οὐτως αὐτῷ ἀποκαλύπτει, οὓς αὐτὸς ἐκπονοῦντο· ἀλλ' οὓς δύναται γνῶναι διατρέξομενος. Διέτι τῷ μὲν Ἱερεῖτῇ ἀπὸ ὅσφιος καὶ δυοῖς τὴλέτρων· τῷ δὲ Δανιήλι παλαιῶν ἡμερῶν· τῷ δὲ Ιησαῖᾳ καλυπτόμενος ὑπὸ τῶν σεραφίμ.

idoneus, quem hac gratia donat. Quamobrem a lumbris ad verticem electri specie Ezechielii visus est : Danieli vero, Antiquus dierum : et Isaiae, a seraphim obiectus

2. Ἀρόματος. Εὖ οὖν πῶς αὐτὸν οἶδας, οὓς τὴλέτρων, ή αὖς παλαιῶν τῶν ἡμερῶν; Ὅρθ. Παρ' αὐτῶν μαρτυρῶν οἶδα, διτὶ ὑπὲρ πάντα τοι τὰ γνωσθεῖσα αὐτοῖς. Εἰ μή γάρ ἡν ὑπὲρ αὐτῶν, οὐκ ἂν διαμάρτυρος ἐφανεῖτο· καὶ διὰ τούτο δὲ Μονογενῆς λέγεται· « Θεὸν οὐδὲτε ἔνωρχε πάντοτε. » Ἀρόμ. Ἀλλοί τοι δὲ ἔνωρχεναι, καὶ ἄλλο τὸ ἔγνωκέναι; Ὅρθ. Εἴτε Θεοῦ οὖν έστιν ἄλλο καὶ διλλό· αὐτὸς γάρ τοι θεορόπολος ἐπὶ τῆς γνώσεως ἔλαβε, λέγων· « Τοσούτον χρόνον μεβούμενον, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με· Φίλεππε, δὲ ἔνωρχεν εἶμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με· » Ἀρόμ. Εἴγω οὖτας αὐτὸν οἶδα, οὓς αὐτὸς ἐκπονοῦντο. Ὅρθ. Τι οὖν έστιν δὲ θεός; Ἀρόμ. Αὐτὸς τὸ δέρμαντον. Ὅρθ. Τὸ εἰδέναι, διτὶ δέρματάς (43) έστιν, τούτο τοι τὸ εἰδέναι τὸν Θεόν. Ἀρόμ. Καὶ πάντα. Ὅρθ. Ιασσιν οὖν καὶ Ιουδαῖος καὶ Ἑλληνες τοῦτο. Την αὐτὴν δημιούργοις Ιουδαίοις καὶ τοῖς Ἑλλησιν ἔχεις γνῶσιν, τοῖς μηδ γνωσθεῖσαν αὐτόν. Ότι γάρ δὲ μή γνωσθων τὸν Υἱὸν οὐ γνωσθεῖ τὸν Πατέρα, τὰ Εὐαγγέλια εἰρήκασσιν. Ἀρόμ. Οὐκ οἶδεν

* Joan. i. 48. ** Joan. xiv. 9.

(40) Ita Reg. et Palatinus. Editi vero, καὶ πιστός εἰναι κατηχη. Idem infra, καὶ Ιουδαῖος ἢ δὲ ἑρωτῶν.

(41) Palatinus, εἰπεῖν σοι.

A tas 408 projicere. Etenim si ex me queras : Esne fidelis, aut catechumenus, confessum dicam qui sim : quid si autem fidem esse, non dicam, ne forte Judeus sis, qui interrogas. Anom. At ego qui hoc ex te quero, tibi dico me Christianum esse. Orth. Tibi non fuit satis, quod me Christianum dixerim : ita mihi quoque non satis est, quod te Christianum esse dicas : nisi mibi dixeris quid si Christianismus. Ac ne sic quidem plane es Christianus : neque enim scire quid si Christianismus, hoc est Christianum esse ; nam neque scire quid sit Judaismus, est esse Judeum, neque scire quid sit gentilismus, est gentilem esse. Anom. Nostī Deum? Orth. Etiam. Anom. Ut ipse seipsum novit? Orth. Minime. Anom. Eum ignoramus. tur non nosti. Orth. Novi eum, ut fert humanae facultas naturae. Anom. Aliter igitur ipsius normut homines, et aliter se ipse novit? Orth. Sane quidem. Anom. Quonodo? Orth. Quoniam nisi quis eadem atque Deus ipse cognoscendi facultate sit præditus, fieri non potest ut eum norit, sicut se ipse novit. At fieri nequit ut quis eadem atque Deus ipse cognoscendi facultate sit præditus, nisi sit ejusdem ac Deus naturæ. Non sumus autem ejusdem atque ipse naturæ. Non igitur eamdem atque ipse notitiam habemus. Anom. Quid, si Filius velit cuiplam revelare, annon potest? Orth. Revelat quidem, sed non ita ipsi revelat, ut se ipse novit : verum prout is est ad cognoscendum

C 2. Αποτέλεσμα. Tu igitur qua ratione illum nosti ; ut electri specie, an ut antiquum dierum? Orth. Ab ipsis didici Deum esse supra omnia illa ipsius manifestata. Nisi enim istis precellere, nunquam diversis modis apparuisse, ideoque dicit Unigenitus : « Deum nemo vidit unquam ». Anom. Aliud est vidisse, aliud nosse. Orth. Quod ad Deum attinet, non est aliud et aliud , siquidem ipse aspectum pro cognitione usurpavit, dicens · « Tanto tempore vobiscum sum , et non cognovisti me? Philippe, qui me vidit, Patrem meum vidit ». Anom. Si nosi eum esse supra omnia quæ consciuntur, quid ipse sit nosti. Orth. Ridiculum quiddam narras, num enim quis animam novi supra omnia aspectabilis corpora esse, idcirco etiam novi quid sit anima? Anom. At ego eum novi ut ipse se novit. Orth. Quid est igitur Deus? Anom. Ipsum ingenitum. Orth. An nosse quod sit ingenitus, est Deum nosse? Anom. Sane quidem. Orth. Atqui hoc etiam norunt et Judei et Graeci. Eadem ergo notitia Dei præditus es qua Judei et Graeci, qui ipsum non norunt. Testantur enim Evangelia, eum qui non cognoscit Filium, nec Patrem nosse. Anom. Non

(42) Palatinus, Ιουδαῖος.

(43) Sic Palatinus, hic et bis inferius. Editi vero, διγένητος.

είρηκε. « Πρὸς γάρ εἰ πάντων βουνῶν γεννᾶ με, εἶπεν. Ήπειρος οὖν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ γερρῆ με, Ἐγέννησε, νοεῖς, οὐτα καὶ ἐπὶ τοῦ Ηλευθέρους τὸ ἀκτοπόρευτον, ἐπιτάπερευτον, νόσησην· οὗτος γάρ εστι τραφικόν· αὐτὸν, «Ο ποιῶν τούς ἄγγελους αὐτοῦ πνεύματα, » τουτόσιν, «Ο ποιήσας·» καὶ τό, «Ο θεμελιών τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, » τουτόσι, θεμελίωσας. Ἀνδρός. Αὕτη ἔστιν ἡ διαφορά; Ὁρθ. Αὕτη. Ἀνέρ. Τὴν δὲ φύσιν τὴν αὐτήν λέγετε; Ὁρθ. Τὴν αὐτήν. Ἀνέρ. Καὶ τοὺς δύναται ἡ αὐτή φύσις εἶναι, εἰ δὲ μὲν γεννᾶ, δὲ δὲ γεννᾶται; Ὁρθ. Τίθης δὲ δύμα, διτὶ δὲ μὲν (46) γεννᾶ, δὲ δὲ γεννᾶται; Ἀνδρός. Ναί; Ὁρθ. Εἰ δὲ μὲν γεννᾶ, δὲ δὲ γεννᾶται· δὲ γεννῶν ἐκ τῆς αὐτοῦ (47) φύσεως γεννᾶ, καὶ δὲ γεννῶμεν ἐκ τῆς τοῦ γεννῶντος φύσεως γεννᾶται. Ἀνδρός. Μή γένοντο μοι εἰπεῖν, διτὶ ἐκ τῆς φύσεως γέννησαν ὁ Θεός; Ὁρθ. Οὐκοῦν εἰχε γέννησεν. Ἀνδρός. Ἐγέννησε κτίσας; Ὁρθ. Πρῶτον αὐτὸν ἔκτισε, καὶ τότε γέννησεν· ἡ πόλη· Φανερώπερόν μοι εἰπέ. Οὐ νοῦ γάρ τι ἔστιν, γέννησε κτίσας. Ἀνδρός. Τὸ γέννημα τοῦ Θεοῦ κτίσμα αὐτοῦ ἔστιν, ἐπειδὴ ἀπλοῦς ἔστι καὶ ἀσύνθετος· καὶ οὐκ ἀλλοις γεννᾶ, καὶ ἀλλοις κτίζει, ἀλλὰ εἰς γεννᾶ, τούτος; καὶ κτίζει· Ὁρθ. Εἰ ἀπλοῦς ἔστι καὶ ἀσύνθετος, τι λέγεις, εἰς καὶ εἰς; «Ἐνθα γάρ τι, εἰς καὶ εἰς, τελειώλα. Εἰ δὲ ἀσύνθετος, οὐδὲ δρά πολλά.

dicis, quibus et quibus? Ubi enim est illud, quibus compositionis expers est Deus, non igitur in eo sunt multa.

4. Ἀνδρίους. Οὐκ ἔστιν οὖν ἀπλοῦς ὁ Θεός; Ὁρθ. Ἐγένετο καὶ ὑπὲρ τὸ ἀπλοῦν λέγω. Καὶ γάρ ἀγέλος ἀπλοῦς ἔστι, καὶ φυσῆ, καὶ τὸ φῶς· οὐ γάρ ἐκ μερῶν ἢ μικρῶν σύγχειται. Ἀνδρός. Εἰ τούτον καὶ ὑπὲρ τὸ ἀπλοῦν ἔστιν, οὐς γεννᾷ καὶ κτίζει; Ὁρθ. Πάλιν λέγω, μή λέγε, οὐς γεννᾷ καὶ κτίζει· τὸ γάρ ἀπλοῦν εἰς καὶ οὐς οὐκ ἔχει. Ἀνδρός. Πασάντων οὖν γεννᾷ ὁ Θεός, καὶ ὀσαύτων κτίζει; Ὁρθ. Οὐ. Ἀνδρός. Οὐκοῦν σύνθετος; Ὁρθ. Μή γένοντο! Ἀνδρός. Εἰ δὲ ἀλλοις γεννᾶ καὶ ἀλλοις κτίζει, σύνθετος ἔστιν; Ὁρθ. Οὐ δέρω, ἀλλοις γεννᾶ, καὶ ἀλλοις κτίζει, ἀλλὰ ἀλλοις γεννᾶ, καὶ ἀλλοις κτίζει. Ἀνδρός. Πώς γεννᾶ, καὶ πώς κτίζει; Ὁρθ. Ὑποστάτης γεννᾷ, καὶ ὑποστολῇ κτίζει. Η γάρ ἐντολὴ σύνδρομον ἔχουσα τὴν δύναμιν, παρατρέπειν δύναται ἐντελάμενον· ὑποστάτης δὲ γεννῶν, οὐκ ἀνέχεται ἐντολὴν, ἵνα μηδὲν μέσον ἢ τοῦ γεννῶντος Πατέρος καὶ τοῦ γεννημένου Υἱοῦ. Ἀνδρός. Μή θέλων οὖν γέννησαν; Ὁρθ. Ο γεννηθεὶς ζῶσα τοῦ γεννήσαντος ἔστιν εἰκὼν, καὶ ὑπερβαντος τὴν δέλησιν ἡ εἰκὼν τῆς ὑποστάσεως. Πρῶτον γάρ δὲ νοεῖν τὴν εἰκὼν τῆς ὑποστάσεως, καὶ τότε τὸ θέλειν, ἢ μὴ θέλειν. Τῆς δὲ ὑποστάσεως ἔστι γέννημα καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος ὁ Υἱός· πρὸ τοῦ θελήματος νοεῖ· τῆς ὑποστάσεως εἰκὼν. Ἀνδρός. Τί ἔστιν; Υπερβαντες δέλησιν ἡ εἰκὼν; Ὁρθ. Οὐτὶ τὴν οὐσίαν, καὶ διευτὸν τὸ δέλειν, νοήσας δύνῃ· διευτὸς δὲ εἰκὼνος οὐ δύνῃ. Η γάρ θέλησις καὶ δράστης καὶ πάντας· ἡ δὲ

¹¹ Prov. viii, 25. ¹² Psal. ciii, 4. ¹³ ibid. 5.

(46) Palatinus, «Ο τίθης δὲ δλως διτὶ δὲ μέν. Reg. πειθεὶς δὲ δλως.

A Filio dixit «Gignit me:» ait enim: «Ante omnes colles gignit me». ¹⁴ Quemadmodum igitur de Filio per illud, gignit me, intelligis, Genuit me; ita etiam illud, procedit, accipe de Spiritu, ac si diceretur, processit. Hic enim est mos Scripturae ut illud, «Qui facit angelos nos spiritus», ¹⁵ id est, Qui fecit: et illud, «Qui fundas terram supra stabilitatem suam», ¹⁶ id est, qui fundasti. Anom. Haecce igitur est differentia? Orth. Hec est. Anom. Eamdem autem naturam pis? Orth. Eamdem. Anom. Et quomodo potest eadem esse natura, si unus quidem gignit, alter gignitur? Orth. Ponis nihilominus, unum gignere, alterum gigni? Anom. Eiam. Orth. Si unus gignit, alter gignitur: qui gignit ex sua ipsis natura gignit: et qui gignitur, ex gig-
B nentis natura gignitur. Anom. Absit, ut dicam, Deum ex natura genuisse. Orth. Non igitur genuit. Anom. Genuit, cum creasset. Orth. Ergone prius ipsum creavit, et deinde genuit, an aliquo quo-
pian modo? Loquere apertius: Nec enim intelligo quid sit, genuit cum creasset. Anom. Quod gignitur a Deo creatura est, quoniam ille simplex est, et compositionis expers: nec aliis gignit, aliis creat, sed quibus gignit, iisdem etiam creat. Orth. Si simplex est et compositionis expers, quorūm et quibus, ibi quoque multa sunt. Si porro com-
multa.

4. Anomaeus. Annon est igitur Deus simplex? Orth. Imo etiam amplius quam simplicem esse aio. Nam et angelus simplex est, et anima, et lux, cum ex partibus aut membris non componantur. Anom. Itaque si amplius ¹⁷ quam simplex est, quibus gignit, iisdem etiam creat. Orth. Iterum moneo, ne dicio, quibus gignit iisdem et creat: nam quod simplex est, non habet quibus et quibus: multo autem etiam magis id, quod supra ipsam simplicitatem est, non admittit illud, quibus et quibus. Anom. Similiter ergo gignit Deus, et similiiter creat. Orth. Nequaquam. Anom. Ergo est compositus. Orth. Absit. Anom. Si aliis gignit et aliis creat, compositus est. Orth. Non dico aliis gignit, aliis creat: sed aliter gignit, aliter creat. Anom. Quomodo gignit et quomodo creat? Orth. Hypostasi gignit, et mandato creat. Mandatum enim, concurrente potestate, praesens sistit quod mandanti libet: is vero qui gignit hypostasi, non expectat mandatum, ne quid medium intercedat inter gignentem Patrem, et Filium qui gignitur. Anom. An igitur invitus genuit? Orth. Qui genitus est, viva est ejus qui genuit imago; et voluntatem transcendit imago hypostaseos. Prius enim oportet animo concipere imaginem hypostaseos, et postea velle aut nolle. Filius autem est soboles hypostaseos, et imago prorsus invariata: ante voluntatem animo concipere imaginem hypostaseos. Anom. Quid

(47) Palatinus, ἐκ τῆς αὐτῆς.

est illud : Transcendit imago voluntatem ? *Orth.* Α εἰκὼν τῆς οὐσίας ; εἰς δραπεταῖς, οὔτε παινεταῖς. Καὶ ἄλλως . Θέλων ἔστιν ἀθάνατος, ή μὴ θέλων ; *'Αρέβιον.* *'Ορθ.* Πήρε τοῦ οὐν Θελήσει, οὐκέ δέ (48) ἀθάνατος. *'Αρέβιον.* Οὐλαὶ εἶναι ἀθάνατος ; *'Ορθ.* Καὶ ἀδίως Πατέρ. Ή; γάρ οὐ δύνη εἰπεῖν, έτι μὴ θέλων ἔστιν ἀθάνατος ; εὖδ' οὐ μὴ θέλων Πατέρ. καὶ λιπερόν οὐ προηγεῖται τῆς ἀθανασίας θέλημα, οὕτως οὐδὲ τοῦ Υἱοῦ ἀλλ' ἀδίως ἔστιν Υἱὸς τοῦ Πατέρος θέλοντος γεγνημένος, εἰκὼν τῆς ὑποστάσεως ἀπεράπλακτος.

Anomous. Ubi scriptum est, Filium esse imaginem hypostaseos ? *Orth.* Characterem hypostaseos, B seu & figuram substantiae¹¹ nibil aliud esse intellico, quam imaginem hypostaseos esse. *Anom.* Enimvero, anno vir quoque scribitur esse imago et gloria Dei ? *Orth.* Sane : at non character hypostaseos. Aliud est autem , imaginem Dei esse, quam esse characterem hypostaseos ipsius. Nam opificium habet quidem imaginem artis sui artificis, a quo effectum est, hypostaseos vero minime. *Anom.* Nescio quid dicas, planius loquere. *Orth.* Sciamnum habet imaginem artis fabri : nam ai sciamnum video, agnosco a fabro factum esse : et si naviculae conspexero, agnosco esse opus a fabricatore navium confectum, quod sit imago artificis et gloria artis illius : at non hypostaseos character. Nec enim aut sciamnum aut navicula C habet characterem opificis sui : cum hic quidem sit homo hypostasi, sciamnum autem vel navicula non item. Sic etiam bono est imago et gloria Dei, qui ipsum condidit. Etenim, ut ait sanctus Salomon : « Proportione quadam, illarum rerum antea conspicitur et gloria afficitur, ex eo quod effectum est : » non tamen est character hypostaseos opificis, sed duntaxat virtutis ejus effectus. At Filius est character hypostaticus. Inquit enim : « Qui vidit me, vidit Patrem meum » : nemo vero, quod viderit bonum, idcirco vidit Patrem. *Anom.* Ubi scriptum est, Filium esse characterem hypostaseos ? *Orth.* Apud apostolum Paulum in Epistola ad Hebreos. *Anom.* Non recipitur in Ecclesia. *Orth.* Ex quo annuntiatum est Evangelium Christi, creditum est hanc Epistolam Pauli esse : et ea connumerata, omnes Epistole Pauli sunt numero quatuordecim. *Anom.* Legistin' in ceteris omnibus proferri nomen ipsius, in hac vero non item ? *Orth.* Cum Hebreis scriberet, qui fama accepterant, ipsum homines docere defectionem a lege, ne ipsius nomen abhorrentes, aures **411** occluderent, propterea a Patribus ita ɔrsus est : « Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus in prophetis, ultimis hisce diebus lo-

invitus sic Pater : et ut nec immortalitati, ita nec volente Patre genitus, hypostaseos imago penitus invariata.

5. *'Ανέμοιος.* Πῶ γέγραπται, τῆς ὑποστάσεως ἔστιν εἰκὼν δὲ Υἱός ; *'Ορθ.* Τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως οὐδὲν δύλο νοῦ η εἰκὼν εἶναι τῆς ὑποστάσεως. *'Αρέβιον.* Οὐ γάρ ἀντρὸς οὐ γέγραπται εἰκὼν καὶ δόξη Θεοῦ ; *'Ορθ.* Άλλ' οὐχὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως. Άλλο δὲ εἰτεν εἰκὼν θεοῦ εἴπει, καὶ δύλο χαρακτῆρα ὑποστάσεως αὐτοῦ. Τό γάρ Εργον τοῦ ἐργασμένου τεχνίτου έχει τὴν εἰκὼν τῆς τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως. *'Αρέβιον.* Τί λέγει οὐκ οἶδα επιφέστερον εἰπε. *'Ορθ.* Τοῦ τέκτονος ; τὸ βάθρον έχει τὴν εἰκὼν τῆς τέχνης. έδαν γάρ οὐκέ βάθρον, οὐδὲ, έτι οὐτὸν τέκτονος ἔγενετο· καὶ ίσω πλούτον, οὐδὲ, οὐτὸν ναυπακτοῦ τοῦ θεργον, τοῦ ἐργασμένου εἰκὼν καὶ δόξη τῆς τέχνης· οὐ μὴν καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως. Οὐ γάρ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐργασμένου έχει τὸ βάθρον ή τὸ πλούτον· δὲ μὲν γάρ εστιν δινήρωπος ; τὴς ὑποστάσεως, τὸ δὲ βάθρον η τὸ πλούτον οὐ. Πάντα καὶ δὲ δινήρωπος τοῦ θεργον αὐτὸν θεοῦ εἰκὼν καὶ δόξη εἴσι. Καὶ γάρ κατὰ τὸν ἀγιον Σολομῶνα (49) : « Αναλύσθε δέ γενεανοργής αὐτῶν θεωρεῖσθαι καὶ δοξάζεσθαι τοῦ γεγονότος » : οὐ μὴν χαρακτῆρα εστὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πεπονηκότος, ἀλλ' η δύρα τῆς ἀνεργίας. Οὐ δὲ Υἱὸς χαρακτῆρα ἐνυπότατος. Λέγει γάρ : « Οὐ παραχώρει ἐμὲ δύρας τὸν Πατέρα μου » οὐδέποτε δὲ, παραχώρει δινήρωπον, εἰδὲ τὸν Πατέρα. *'Αρέβιον.* Πῶ γέγραπται, δὲ χαρακτῆρα εστὶ τῆς ὑποστάσεως δὲ Υἱός ; *'Ορθ.* Πεπλή τῷ ἀπόστολῳ Παύλῳ ἐν τῇ προ; *'Εβραιοις.* *'Αρέβιον.* Οὐκ εκκλησιάζεται ; *'Ορθ.* Άφ' οὐ κατηγγέλλει τὸ Εὐαγγέλιον Χριστοῦ, Παύλου εἶναι πεπλευτεῖς ή ἐπιστολή καὶ μητ' αὐτῆς εἰσαντικούται οὐδὲ αἱ πᾶσαι τοῦ Παύλου. *'Αρέβιον.* Ανέγνωσ, δὲτι έν μὲν πάσαις τὸ δυομάρι αὐτῶν διμέρεσται, έν δὲ ταύτῃ οὐ ; *'Ορθ.* Οὐτὶ Εβραιοίς ἔγραψεν· ήσαν δὲ κατηγγέλτες περὶ αὐτοῦ, δὲτι ἀπόστολοι διδάσκειν καὶ ένα μή, σπεράσαντες αὐτοῦ τὸ δυομάρι, κλείσασι τὴν διοργήν· δέκα τούτο ἀπὸ τῶν πατέσιων ἡρεστα, λέγων· « Πολυμερός καὶ πολυτρίπτως πάλαι : δὲ θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρασιν ήμῶν ἐν τοῖς περορήσιαις, ἐπ' ἐγχάρτου τῶν ἡμερῶν ἐλάτησεν ήμῶν ἐν Υἱῷ ». Οὐτὶ δὲ αὐτοῦ εστιν η ἐπιστολή, φανερόν εστι καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς. Μέμνηται γάρ καὶ Τιμόθεον, λέγων· « Γιγνώσκετε τὸν ἀδελφὸν ήμῶν Τιμόθεον ἀπολευ-

¹¹ Hebr. 1, 3. ¹² Sap. xiii, 5. ¹³ Joan xiv, 9.

(48) Ita Palat. et Felck. Editi vero, διελήφεται οὖν δέρα.

(49) Palat. κατὰ τὸν ἀγιον Παύλον.

μάνον, μεθ' οὐ, ἐὰν τάχιον ἐρχηται, δύοματι ωράς. » *A cutis est nobis in Filio* ». » Hanc autem esse ipsius Epistolam, appareat etiam ex fine Epistolae. Meminit enim etiam Timothei his verbis : « Scitote fratrem nostrum Timotheum liberatum esse, cum quo, si cito venerit, vos videbo ».

6. Ἀνδρίοις. Καὶ δῶμεν, διτὸς Παῦλον ἔστιν ἡ Ἐπιστολὴ, ἀλλὰ δὲ χαρακτήρ (50) τῆς ὑποστάσεως ἐν τῇ ὑποστάσει ἔχει τὸ εἶναι, οὐκέτι ίδεις ζωῇ : 'Ορθ. 'Ἄλλος μόνος εἴρηται χαρακτήρ ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ ίδες, ἵνα τὸ ἑνοπόστατον νοσάμενον. 'Απάντασμα τῷρ εἴρηται, διὰ τὸ συναίδηλον ἐξ αὐτοῦ εἶναι χαρακτήρ διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ὑποστάσεως. Υἱὸς διὰ τὸ ἑνοπόστατον. 'Ανδρ. Καὶ τιμεῖς λέγομεν πάντα εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ. 'Ορθ. 'Ἄλλο τὰ μὲν ἔστιν ἐκ τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ δημιουργικῶν· δὲ δὲ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννητικῶν τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορευτῶν. 'Ανδρ. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς ὑποστάσεως λέγεται; 'Ορθ. 'Ἐπει τὸν πόνον; 'Ανδρ. Που γέγραπται, διτὸς τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐντολῆς, τὰ δὲ ἐκ τῆς ὑποστάσεως; 'Ορθ. 'Ο Δαβὶδ λέγει περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐντολῆς· 'Αἰνεῖται τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖται αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις, αἰνεῖται αὐτὸν, πάντες οἱ διγενεῖς αὐτοῦ, αἰνεῖται αὐτὸν, πάντας αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, αἰνεῖται αὐτὸν, ἡμίος καὶ αὐτῆν, αἰνεῖται αὐτὸν, πάντα τὰ διστρα καὶ τὸ φῶς. 'Οτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο (51), καὶ ἐκτίσθησαν. » Περὶ δὲ τῆς γεννησας τοῦ Ιησοῦ γέγραπται· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ διωσφόρου (52) ἐγένεντος σε·» καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, « Ἐν ταῖς ἐκδηλίαις ἡμέραις ἐκεγένετο τὸ Πνεύματος μου ἐπὶ πάσαις αὔρας·» καὶ ἐν ἄλλοις· « Πνεῦμα γάρ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται·» καὶ ἐν ἄλλοις· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου (53) οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματος τοῦ στόματος αὐτοῦ τέσσες ἡ δύναμις αὐτῶν. » 'Ανδρ. 'Ἐκ γαστρὸς εἰπε καὶ στόματος, οὐκ ἐξ ὑποστάσεως. 'Ορθ. 'Ἐπει θεοὺς δοταν λέγονται μέλιται μέρη, ἀνθρωποτοπίων μὲν λέγονται, θεοπεπτῶν; δὲ νοοῦνται· εἰ δὲ μή, πολὺς γαστέρα σωματικήν ἐπὶ θεοῦ ἔχομεν νόησας; 'Εγώ, γαστέρα ἀκούων, τὸ γεννητικὸν τῆς φύσεως νοῶ, καὶ στόμα τὸ διδακτικόν· καὶ γάρ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ἔστεν δὲ καχήρας ἡ Γραφὴ ταῦτη τῇ συνθέσει, ὡς ὅταν λέγῃ· « Ἀπὸ τοῦ φθονοῦ σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἀλλούμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς. » Καὶ ἀνταῦθα γάρ οὐ γαστέρα ἡμῶν λέγει τὴν σωματικήν, ἀλλὰ τὴν τῆς φύσεως γεννητικήν δύναμιν.

7. Ἀνδρίοις. Που γέγραπται ἐπὶ θεοῦ φύσις; 'Ορθ. Παρὰ τῷ 'Ἀποστόλῳ· « Ἄλλα τότε μὲν, οὐκέτι εἰδότες θεού, ἐδουλεύεσσαν τοῖς μῆ φύσεις οὖσι θεοῖς· νῦν δὲ, γνῶντες θεού, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ θεοῦ, » φύσεις δηλωνότι. Καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς γέγραπται· « δὲ ὅν τὰ μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμα ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα γένησθε θεῖας κοινωνοὶ φύσεως. » Γινόμεθα (54) δὲ θεῖας κοινωνοὶ φύσεως τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. 'Ανδρ. Οὐόκουν

6. *Anomœus*. Etiam si hanc Epistolam Pauli esse concedamus, attamen character hypostaseos habet esse in hypostasi, non in propria vita. *Orth.* At Christus non tantum dicitur character hypostaseos, verum etiam Filius, ut illud hypostaticum intelligamus. Dicitur enim splendor, quod una sit ex ipso ab aeterno: character vero propter hypostaseos similitudinem: Filius denique, quod sit in hypostasi. *Anom.* Dicimus et nos omnia esse ex Deo. *Orth.* Sed alia quidem sunt ex ipsius mandato per creationem; Filius vero ex ipius hypostasi, per generationem; Spiritus vero per processionem. *Anom.* Ergo Spiritum etiam dicis esse ex hypostasi? *Orth.* Alioqui unde esset? *Anom.* Ubi scriptum est alia esse ex mandato, alia ex hypostasi? *Orth.* Dicit David de iis quæ ex Dei mandato existunt: « Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis; laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, omnes virtutes ejus; laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen. Quia ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit et creata sunt ». *De generatione vero Filii scriptum est:* « Ex utero ante luciferum genui te »; et de Spiritu sancto: « In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». *Et alibi:* « Spiritus enim ex me procedit: item alibi: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus erexit ». *Anom.* Ex utero dixit, et ex ore, non autem ex hypostasi. *Orth.* Partes seu membra cum Deo tribuuntur, dicuntur quidem humano more, intelliguntur autem ut Deo convenit: sicut minus, quem uterum in Deo corporeum possimus mente concipere? Itaque uterum andiens, generandi natura vim: et os audiens, docendi facultatem intelligi: quo loquendi more Scriptura interdum etiam utitur cum de hominibus agit, ut cum inquit: « A timore tui, Domine, concepimus in utero et peperimus in terra spiritum salutis ». *Nam hic quoque non significat corporeum uterum nostrum sed illam naturæ vim signifiantem.*

7. *Anomœus*. Ubi de Deo scriptum est naturæ nomine? *Orth.* Apud Apostolum: « Sed tunc quidem ignoranter Deum, iis qui natura non sunt dii serviebatis: nunc autem cum cognoveritis Deum, imo, cogniti sitis a Deo », etc. a Deo videlicet, qui natura Deus est. Et in Epistolis catholicis scriptum est: « Per quæ maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut efficaciamini divinae consortes naturæ ». *Efclimur autem naturæ divinae consorte*

⁵⁰ Palat. ἀλλ' οὐ χαρακτήρ. ⁵¹ Hebr. 1, 4, 2. ⁵² Hebr. xiii, 23. ⁵³ Psal. cxlviii, 4-4. ⁵⁴ Psal. cix, 5. ⁵⁵ Joel. ii, 28. ⁵⁶ Psal. xxxii, 7. ⁵⁷ Isa. xxvi, 18. ⁵⁸ Galat. iv, 8, 9. ⁵⁹ Il Petr. 4, 4.

(50) Palat. ἀλλ' οὐ χαρακτήρ.

(51) Sic Reg. Palat. et Fele. Editi vero, ταῦτ' ἀντεῖλατο.

(52) Editi. H. Steph. Ιοὺς φωσφόρου.

(53) Ita niss. Editi vero, τῷ Λόγῳ τοῦ θεοῦ.

(54) Palat. Γινόμεθα δὲ κοινωνοὶ τοῦ ἀγίου

sortes ex participatione Spiritus sancti. *Anom.* Ergo et Spiritus sanctus est divina natura? *Orth.* Si ex participatione sancti Spiritus divinae con-sortes naturae sumus, nonne multo magis est divinae naturae Spiritus ille, qui nos participes efficit? *Anom.* Ergo et Spiritum sanctum dicis esse divinae naturae? *Orth.* Non simpliciter divina esse natura, sed essentia. Dixit enim ipse Pater: « In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». Item Filios: « Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris mei, qui loquitur in vobis ». Job quoque divinum dixit Spiritum, cum sic loqueretur: « Vivit Dominus, qui ita de me judicavit, et Omnipotens, **412** qui amaritudine afficit animam meam. Siquidem donec est adiuc balitus in me, et Spiritus divinus superest mihi in naribus; os meum non loquetur injusta ». Viden' quomodo Trinitatis meminerit; de Filio dicens: « Vivit Dominus »; de Patre: « Omnipotens, qui amaritudine afficit animam meam »; de Spiritu sancto: « divinus Spiritus, qui superest mihi in naribus ». Nam Spiritus est suavis odor Christi: et quemadmodum ex odore suavi unguentum per naras percipitur: ita et Christus ex Spiritu. Nemo enim potest dicere Christum Jesum, nisi in Spiritu sancto ». Et Apostoli fuerunt ac sunt bonus Christi odor, quoniam Spiritus sancti tempa sunt. Dicit enim Paulus: « An nescitis, quis corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo; et non esis vestri? Deum igitur in corpore vestri gloriificate ».

8. Anomoeus. Si aliter creat Deus, et aliter gignit, compositus est? *Orth.* Compositus non est (absit enim ut hoc dicam), sed hypostasi quidem gignit, mandato vero creat. Quod si ita gignit, ut creat, quod ab eo creatum est, ab ipso est genitum. *Anom.* Sane quidem. *Orth.* Canem autem creavit: aude igitur dicere, canem aut aliud quidpiam creatum, esse genitum ex utero. Nam dico quidem ego, quod Deus canem et bruta omnia, cum ceteris omnibus rebus creaverit: dic et tu, quod etiam ex utero ea genererit, si quidem similiiter creat et gignit. *Anom.* Aliter igitur creat et aliter gignit? *Orth.* Sane. *Anom.* Nonne est compositionis expers? *Orth.* Minime dixi non esse compositionis expertem, imo etiam est aliquid amplius, quam compositionis expers, sed aliter gignit et aliter creat. *Anom.* Quomodo id fieri potest? *Orth.* Meus nobis insita, qua ad imaginem Dei facta est, nonne est compositionis expers? et tamen aliter gignit sermonem, aliter autem condit, qua condit. *Anom.* Qui aliter gignit et aliter condit? certe quibus condit mens, etiam gignit. *Orth.* Falsum narras: gignit enim ex se sermonem, condit autem ex materia domum, navim, et quaecunque

[“] Joel. II, 28. [“] Matth. XVI, 20. [“] Job XXVII, 2-4. [“] I Cor. XIII, 3. [“] I Cor. VI, 19-20.

(55) Regius et Palat. διὰ τῆς οἰας. Φελ. διὰ τῆς θεᾶς.

(56) Reg. et Palat. τῆς πνοῆς μου ἐν βρεὶ οἴστης.

A καὶ τὸ Πνεῦμα θεῖς ἐστὶ φύσεις; *Orth.* Εἰ τοις τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος θεῖας ἔμεν φύσεις, οὐχὶ τὸ Πνεῦμα τὸ παρεχόμενον ἡμῖν τὴν κοινωνίαν; Ανέμη. Καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκέτι θεῖας εἶναι φύσεις, διὰ τῆς οὐσίας (55). Αὐτὸς γάρ εἶπεν δὲ Πατήρ: « Εν ταῖς λογάραις ἡμίραις ἔχειν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πάσαις σάρκα » δὲ Ζής [“] Οὐ γάρ έστι θύμας οἱ λαλούντες, διὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρός μου τὸ λαλούν ἐν ὑψῷ. *Kai* δὲ Ιησὺς θεῖος εἶπεν τὸ Πνεῦμα, εὐτὸς λέγων: « Ζῆ Κύριος, δε σύντο με κάθερις, καὶ δὲ Παντοκράτωρ ὁ πικράντας μου τὴν φυχὴν » ἢ μήτι η τῆς πνοῆς μα ἐνόσης (56), πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιβόλιον μοι ἐν βρεὶ, μὴ λαλήσαι τὸ στόμα μου δικά. *Orth.* πῶς τῆς ἀγίας Τριάδος μέμνηται; *Zē Kύριος,* λέγων τὸν Γέλον· καὶ, « Οὐ Παντοκράτωρ διπλάσιας μου τὴν φυχὴν », τὸν Πατέρα « Πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιβόλιον μοι ἐν βρεὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄριον. Χριστοῦ γάρ ἔστιν εἰδωδία τὸ Πνεῦμα » καὶ ὑστερὲ ἐκ τῆς εἰδωδίας δεῖ τῶν βριῶν τὸ μύρον γινώσκεται, εὐτὸς καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος Χριστός. *Oὐδέποτε γάρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ίησούν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. *Kai* δὲ οἱ ἀπόστολοι Χριστοῦ εἰδωδία ἥσαν, καὶ εἰσὶν ἀπειδῆ καὶ νοοῦ τὸ Πνεύματος εἰσιν. Αὕτη γάρ Παῦλος » Οὐκ οὐδέποτε, διτὶ τὰ σώματα θύμον τοῦ ἐν ὑψῷ ἀγίου Πνεύματος ἔστιν, οὐ δύεται ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστι θαυμόν. Δοξάστε δὲ τὸν Θεόν ἐν τῷ σώματι θύμον. »*

8. Αὐτόμοιος. Εἰ δὲ λαλῶς κτίζει δὲ Θεός, καὶ δὲ λαλῶν γεννᾷ, σύνθετος ἔστιν; *Orth.* Σύνθετος μὲν οὖν ἔστιν μή γάρ γένοτο μοι εἰπεῖν! ὑποστάσαι δὲ γεννᾷ, καὶ ἐντολῇ κτίζει. Εἰ δὲ ὡς κτίζει, εὐτὸς καὶ γεννᾷ, τὸ κτίσμα αὐτοῦ γέννημα αὐτοῦ ἔστιν. *Ανέμη.* Καὶ τόντον. *Orth.* Έκτισε δὲ τὸν κύνα τολμήσας εἰπεῖν τὸν κύνα ἐκ γαστρὸς γεγεννήσαν, καὶ διλλο τι τῶν κτισμάτων. Εγὼ γάρ λέγω, διτὶ καὶ τὸν κύνα καὶ πάντα τὰ διλογα μετὰ καὶ πάσης τῆς διλῆς κτίσεων ἔστιν δὲ Θεός. Εἰπεὶ καὶ αὐτὸς, διτὶ καὶ ἐκ γαστρὸς αὐτὸς γέγνησαν, εἰπεὶ διατάντως κτίζει καὶ γεννᾷ. *Ανέμη.* Άλλως οὖν κτίζει, καὶ διλλος γεννᾷ; *Orth.* Καὶ τάνον. *Ανέμη.* Οὐκ ἔστιν διπλότερος; *Orth.* Οὐκ εἴτων, οὖν ἔστιν διπλότερος (57), διὰ τὸ οὐπέρ τὸ διπλούστερον ἔστιν διλλος δὲ γεννᾷ καὶ διλλος κτίζει. *Ανέμη.* Πώς εἴτων τε; *Orth.* Οὐ νοῦς δὲ τὸν τήμιν, οὐ κατ' εἰδόντα τοῦ Θεοῦ γεγονός, οὐν ἔστιν διπλότερος; καὶ διλλος γεννᾷ λόγον, καὶ διλλος κτίζει, & κτίζει. *Ανέμη.* Πώς διλλος γεννᾷ καὶ διλλος κτίζει; κατατοιχεῖ δὲ νοῦς οἰς κτίζει, καὶ γεννᾷ. *Orth.* Ψεύδεσθαι γεννᾷ γάρ εἰς αὐτοῦ λόγον, κτίζει δὲ ἐξ ὑλῆς οἰκιάν, πλοίον, καὶ δισ τοιστά. *Ανέμη.* Οὐκούν καὶ θεὸς ἐξ ὑλῆς κτίζει; *Orth.* Τὰ μὲν δὲ ὑλῆς, τὰ δὲ, μὴ διστα, υποστήσαστο. *Ανέμη.* Πώς; *Orth.* Τὴν ὑλὴν καὶ τοὺς

Μονοὶ ιδεῖν, μὴ λαλήσαι.

(57) Palat. οὐκ εἴτων, διτὶ οὐκ ἔστιν δι.

οδρανούς καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐξ οὐδενὸς ὑπεκτίσθωτο.
 Ἀλλὰ ἡ βούλησις, συνδρομὸς ἔχουσα τὴν δύναμιν,
 ὑπεκτίσθωτο δοῦ θύβλησε· τὰ δὲ θυντὰ ζῶα ἐκ τῆς
 θάλης ἀποίστησεν. Ἀνέμ. Τούτο έλεγμα. Ὁρθ. Τὸν δὲ
 Υἱὸν οὐκ ἀπέλουν καὶ ἀσύνθετον λέγετε; Ἀνέμ. Ναὶ.
 Ὁρθ. Οὐκοῦν καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ κτίσμα γέννημα λέ-
 γετε; Ἀνέμ. Οὐ. Ὁρθ. Εἰ διὰ τούτο τὸ κτίσμα τοῦ
 Πατέρος γέννημα λέγετε, ἐπειδὴ ἀπέλουν οὖτι, καὶ τὸ
 γέννημα κτίσμα· ἵστι δὲ καὶ τὸ Υἱὸς ἀπέλουν, καὶ
 αὐτὸν τὸ κτίσμα ἐστὶ γέννημα· καὶ εὑρεθήσεται τοῦ
 μὲν Ποιοῦ πατήρ δὲ Πατέρ, τῆς δὲ κτίσεως πάππος.
 Ἀνέμ. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Πατέρος τὸ γέννημα ἐστὶ
 κτίσμα, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ κτίσμα ἐστὶ κτίσμα. Ὁρθ.
 Ἐπειδὴ ἀπέλουν οὖτι δὲ θεός, τὸ κτίσμα αὐτοῦ γέ-
 νημα αὐτοῦ ἐστι, καὶ τὸ γέννημα κτίσμα· ἢ πῶς;
 Ἀνέμ. Πάντω. Ὁρθ. Καὶ τοῦ Υἱοῦ ἄρα τὸ κτίσμα
 γένημα, ἀσύνθετον δύνεται· ἢ (58) οὐκ ἄρα δεῖ τὸ
 ἀσύνθετον τοῦ Πατέρος τὸ γέννημα κτίσμα, ἢ τὸ
 κτίσμα γένημα, καὶ ἡ ἀσύνθετος Γένημα δὲ τοῦ
 Πατέρος δὲ Υἱός· οὐκ ἄρα κτίσμα. Ἀνέμ. Ὁ Πατήρ
 τοῦ Υἱοῦ αὐτὸς ἐστι, τῆς δὲ κτίσεως δὲ Υἱός. Ὁρθ.
 Τῆς δὲ κτίσεως οὐκ ἐστιν αὐτὸς καὶ δὲ Πατήρ; Ἀνέμ.
 Ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὁρθ. Τίθης (59) δὲ δῶς; δῆται
 αὐτὸς ἐστι καὶ τῆς κτίσεως; Ἀνέμ. Ναὶ. Πάντα γάρ
 ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὁρθ. Εἰσὶ οὖν αὐτοῦ καὶ τὰ γεννή-
 ματα πάντα, κύνες, κόρακες, γύπες, καὶ πάσας ἡ
 κτίσις λογικῆς τε καὶ ἀλογῆς. Ἀνέμ. Εἴποντο, δὲ διὰ
 τοῦ Υἱοῦ ἀσύνθετον μόνος δὲ Υἱός ἀντὶ μετίστου
 γέννηνται, τούτοις ἔκτισται.

a Patre: non igitur creatus. Anom. Pater est auctor Filii, Filius auctor rerum conditarum. Orth. Annon Pater quoque est rerum conditarum auctor? Anom. Est sane, sed per Filium. Orth. Sed omnino ponis, eum quoque auctorem esse rerum creatarum? Anom. Certe. Omnia enim sunt ex Deo. Orth. Sunt igitur ab eo etiam genita omnia, canes, corvi, vultures, quidquid 413 denique creatum est, sive rationis participes, sive rationis expers. Anom. Dixi hæc condita esse per Filium: solus autem Filius, nullo intermedio genitus est, id est creatus.

9. Ὁρθ. Ἐπειδὴ μόνος ἐκ μόνου, δεῖ τούτῳ καὶ C
 γένημα λέγεις αὐτὸν καὶ κτίσμα; ἢ πῶς; Ἀνέμ.
 Ναὶ. Ὁρθ. Τὰ δὲ (60) ἀλλὰ πάντα, ἐπειδὴ διὰ τοῦ
 Υἱοῦ ἐγένετο, κτίσματά εἰσιν, οὐκ ἐτι θαλαγή
 πατέρα; Ἀνέμ. Οὐτως. Ὁρθ. Η μετίστη τούτων τοῦ
 Υἱοῦ ἡλάτωσι τὴν τοῦ Πατέρος; Λέγεται. Ἀνέμ.
 Διὰ τί; Ὁρθ. Οτι, μόνος μόνον γεννών, ὀνταύσις
 καὶ γεννᾷ καὶ κτίζει. Μετατάσθωτος δὲ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ
 ἐτι τὸ κτίσμα αὐτοῦ γένημα αὐτοῦ ἐστι· καὶ, ὡς φα-
 νεται, ἐπὶ βλάστη τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἔξουσιων, καὶ
 πάσης ὅμοι τῆς κτίσεως, ἐγεννήθη δὲ Υἱός. Ἀνέμ.
 Διὰ τί; Ὁρθ. Εμελλε γάρ (61) ἀπαντά τὰ κτίσματα
 γεννήματα αὐτοῦ εἶναι, εἰ μὴ ἐγεννήθη δὲ Υἱός. Ἀνέμ.
 Οὐ διὰ τοῦ Υἱοῦ οὐντεκτίσθησαν; Ὁρθ. Καὶ πάντα. Ἀλλά
 ἡμεῖς μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἀσύνθετον, δὲ Υἱός ἐκ τοῦ
 Θεοῦ γεγένηται, καὶ οὐκ ἔκτισται. Ἀνέμ. Αὐτὸς δέ
 λέγει· «Κύριος ἔκτισε με ἀρχὴν ὅδον αὐτοῦ.» Ὁρθ.
 Καὶ αὐτὸς λέγει· «Ὄρυζαν κχέρας μου καὶ πόδας
 μου, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἀντοῖς, καὶ
 ἐπὶ τὸν ἴματούμον μου ἤβαλον κλῆρον.» Ἀνέμ. Τι

A sunt ejusmodi. Anom. Num igitur etiam Deus con-
 dit ex materia? Orth. Quædam ex materia, quæ-
 dam rursus, cum non essent, fecit ut existenter.
 Anom. Quomodo? Orth. Materiem et cælos et an-
 gelos fecit ut ex nihilo exsisterent. Voluntas autem
 concurrentem potestatem nacta, fecit ut exis-
 teret quidquid libuit: mortalia vero animantia ex
 materia condidit. Anom. Hoc admitto. Orth. Filium
 vero nomine ais simplicem esse et compositionis
 expertem? Anom. Etiam. Orth. An igitur quod a
 Filio conditum est, ex eo quoque genitum ais? Anom. Minime. Orth. Si, quoniam Pater est sim-
 plex, idcirco quod a Patre conditum est etiam gen-
 itum dicis, nempe quod genitum est, etiam crea-
 tum est: at Filius quoque est simplex: ergo quod
 B creativ, etiam genitum est: et Pater comperietur esse
 Filii quidem pater, rerum vero creatarum avus.
 Anom. Sed quod est genitum a Patre, etiam est
 creatum: quod autem creatum est a Filio, est
 creatura. Orth. Nonne quoniam simplex est Deus,
 idcirco quod ab eo creatum est, etiam genitum
 esse: et quod ab eo genitum est, etiam creatum
 esse vis? Sin minus, quomodo sentis? Anom. Sane.
 Orth. Ergo et quod creatum est a Filio, est etiam
 genitum, utpote qui sit compositionis expers: vel
 etiam si Pater est compositionis expers, non id-
 circo tamen quod ab eo genitum est, creatum est:
 nec quod ab eo creatum est, genitum est, etiam si
 sit ipse compositionis expers. At Filius genitus est
 a Patre: non igitur creatus. Anom. Pater est auctor Filii, Filius auctor rerum conditarum. Orth. Annon Pater quoque est rerum conditarum auctor? Anom. Est sane, sed per Filium. Orth. Sed omnino ponis, eum quoque auctorem esse rerum creatarum? Anom. Certe. Omnia enim sunt ex Deo. Orth. Sunt igitur ab eo etiam genita omnia, canes, corvi, vultures, quidquid 413 denique creatum est, sive rationis participes, sive rationis expers. Anom. Dixi hæc condita esse per Filium: solus autem Filius, nullo intermedio genitus est, id est creatus.

9. Orth. Idcircone eum esse dicis et genitum et
 creatum, quia solus est a solo? aut quomodo id ac-
 cipis? Anom. Etiam. Orth. Cætera autem omnia,
 quoniam per Filium facta sunt, creata quidem sunt,
 genita vero non item? Anom. Ita est. Orth. Inter-
 ventio igitur Filii immunit Patri in agendo effi-
 citatem. Anom. Quamobrem? Orth. Quia solus
 solum gignens, itidem et gignit et creat. Filio vero
 interveniente, quod creat, non sane gignit; et, ut
 videtur, principatum et potestatum, rerum denique
 omnium creatarum danno, genitus fuerit Filius.
 Anom. Quamobrem? Orth. Quoniam nisi geni-
 tus fuisset Filius, quæcumque ab eo creata, essent
 etiam genita. Anom. Annon igitur per Filium creati
 sumus? Orth. Sane vero. Sed nos quidem per Fi-
 lium creati sumus, Filius vero ex Deo genitus est,
 non autem creatus. Anom. Ipse dicit: «Dominus
 creavit me, initium viarum suarum». Orth. Ipse
 quoque dicit: «Federunt manus meas et pedes
 meos, et partiū sunt vestimenta mea sibi, et super

*¹¹ Prov. viii, 22.

(58) Η deest in Palatino et Regio.

(59) MSS., τέλη. Infra, κύνες deest in Palatino.

PATROL. GR. XXVIII.

(60) Δε deest in Palatino.

(61) Παλατ. et Μεγ., Εμέλομεν γάρ δπ.

vestem meam miserunt sortem ¹¹. » Anom. Quid simile inter se habent, « creavit me, » et « foderunt manus meas et pedes? » Orth. Quemadmodum id, quod in cruce futurum erat, enuntiavit, ut si jam factum fuisset: ita quod futurum erat in incarnatione, dixit, ac si jam fuisset factum. Itaque non dixit, Dominus creavit me ante initium vite, sed quoniam aliorum via perdita erat, futurus autem nobis erat qui via recens et vivens esset, propterea dicit: « Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua. » Anom. « Ante seculum fundavit me, » inquit, « antequam terram facoret ¹². » Orth. Dic tu quoque: « Quadraginta annos nondum habes ¹³, » et ante seculum fundatus es? ut audias, « Amen, amen dico tibi, antequam aacula existenter, ego sum ¹⁴. » Anom. An erat ipsius B carnatio, antequam existenter sacula? Orth. Imo, quod ad Dei præscentiam attinet, passio ipsa: adeo ut dixerit: « Foderunt manus meas et pedes meos, et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me acetum ¹⁵. » Anom. At istud non est dictum ante seculum, verum Davidis temporibus. Orth. Dictum quoque est a temporibus filii Davidis, nempe Salomonis: « Dominus creavit me. » Anom. Sed dictum est: « Ante seculum fundavit me. » Orth. Nempe quoniam, « ante seculum erat absconditus hoc mysterium, » ut inquit Paulus, « quod nunc manifestatum est filii hominum. » Quod autem ille sit illud ipsum, quod ante sacula fundatum est, audi ex eodem Paulo, alibi dicente: « Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, prater id quod positum est, quod est Christus Jesus ¹⁶: » prater eum videlicet, qui dicit: « Ante seculum fundavit me. » Christus autem Jesus, Deus Verbum tunc vocatus est, ex quo Verbum factum est caro, et dictum fuit ab angelo: « Vocabis nomen eius Iesum ¹⁷. » Itaque illud, « Dominus creavit me, » et, « Ante seculum fundavit me, » de ipsius incarnatione dictum est, mysterio scilicet illo vere ante aeterna abscondito.

10. Anom. Sed quomodo potest ita genuisse ex sua ipsius hypostasi, ut nihil sit perpessus? Orth. Illud, quomodo potest, ne investiga: illud vero, ex hypostasi, a nobis ostensum est. Anom. Quomodo ostensum est? Orth. Ostensum est non esse quiddam creatum. Quod autem non est creatum, aut est ingenitum aut genitum, aut procedens ut ex auctore pote*sive causa*. Non est autem ingenitus, cum sit Filius genitus: ergo est ex hypostasi. Anom. Et quomodo potest esse ex hypostasi? Orth. Nisi sit ex hypostasi, aut est creatum quidpiam, aut ingenitus: non est **414** autem ingenitus, cum sit Filius: non est creatum quidpiam: nec enim mandavit et factus est; sed ex utero ipsum genuit: est igitur ex hypostasi, non autem ex nihilo, sicut ea quae per mandatum extiterunt. Anom. Rursum igitur ute-

A δομοιον, « ἔκτισε με, » καὶ, « ὑπερβαν χειράς μου; καὶ πόδας; » Ὁρθ. « Μέτερ τὸ μέλιν γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὡς ἡδη γεγονὸς ἐλέγειν· οὐτας τὸ μέλιν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως, ὡς ἡδη γεγονὸς ἐλέγειν. Ἀμφιες γοῦν οὖν εἶπε· Κύριος ἔκτισε με πρὸ δρόχης δόδον· ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπολυμένη ἦν ἡ δόδη τῶν ἀλλών, ἤμελλε δὲ ἡμῖν γίνεσθαι ὁδὸς πρόσφατος καὶ ζῶσα, διὰ τούτο λέγει· « Κύριος ἔκτισε με δρόχην δόδον αὐτοῦ εἰς Ἐργά τοῦ· » Ἀνόμ. « Πρὸ τοῦ αἰώνος ἥμεραιλιστε με, » λέγει, « πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι. » Ὁρθ. Εἰπεν καὶ οὐ· « Τεσσαράκοντα ἔτη οὐτων ἔχεις· » καὶ πρὸ τοῦ αἰώνος ἥμεραιλισθής; Ιν' ἀκούσῃς· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, πρὸ τοῦ τούς αἰώνων γενέσθαι, ἄγιοι εἰμι. » Ἀνόμ. Καὶ ἡ αἰώνιον ἡ σάρκωσις πρὸ τοῦ τούς αἰώνων γενέσθαι; Ὁρθ. Τῇ προγένεσι καὶ αὐτὸν τὸ πάθος· ὥστε λέγειν αὐτὸν· « ὑπερβαν χειράς μου καὶ πόδας, καὶ ἔδουσαν εἰς τὸ βρύσμα μου κολπὸν, καὶ εἰς τὴν δόδην μου ἐπονταί με δόδος. » Ἀνόμ. « Ἄλλ᾽ οὐ πρὸ τοῦ αἰώνος τοῦτο ἐλέχθη, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν χρόνων Δαβὶδος. » Ὁρθ. Καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ιεροῦ Δαβὶδος τοντέστι Σολομῶνος, τὸ· « Κύριος ἔκτισε με, » εἰρηται. Ἀνόμ. « Ἄλλα, » Πρὸ τοῦ αἰώνος ἥμεραιλιστε με, » εἰρηται Ὁρθ. « Πρὸ· γάρ « τοῦ αἰώνος τὸ μυστήριον τοῦτο ἀποκεκρυμμένον ἦν, » ὡς δὲ Παῦλος λέγει, « δὲ νῦν ἐφανερώθη τοῖς ιδοῖς τῶν ἀνθρώπων. » Καὶ ἡτοι αὐτὸς ἡτοι τὸ πρὸ τῶν αἰώνων θεμελιώθην, δικούει αὐτὸν καὶ ἀλλοι λέγοντος· « Θεμελιον γάρ ἀλλον οὐδέποτε δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, δεὶστι Χριστὸς Ἰησοῦς, » τὸν λέγοντα· « Πρὸ τοῦ αἰώνος ἥμεραιλιστε με. » Χριστὸς δὲ Ἰησοῦς ἔκτισε Θεὸς Λόγος κακληται, ἐξ οὐδὲ ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο· καὶ ἐλέχθη παρὰ τὸν ἀγγέλον· « Καλέσεις τὸ δυναμα αὐτοῦ Ἰησοῦν. » Τὸ δρᾶ, « Κύριος ἔκτισε με, » καὶ, « Πρὸ τοῦ αἰώνος ἥμεραιλιστε με, » περὶ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ εἰρηται, τοῦ ἀληθῆς πρὸ τῶν αἰώνων ἀποκεκρυμμένου μυστηρίου.

C 10. Ἀνόμ. Καὶ πῶς δύναται γεννῆσαι ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ μὴ παθεῖν; Ὁρθ. Τὸ, πῶς δύναται, μὴ ἔκτισται· τὸ δὲ μὴ θν τοίσμα, ἢ ἀγέννητος ἔστιν, ἢ γεννητὸν, ἢ ἀπορευτὸν ὡς ἐξ αἰτίου. Ἀγέννητος δὲ οὐκ ἔστιν, γίδες ὁν γεννητός δρᾶ οὖν ἐκ (61*) τῆς ὑποστάσεως (62) ἔστιν. Ἀνόμ. Καὶ πῶς δύναται εἶναι ἐκ τῆς ὑποστάσεως; Ὁρθ. Εἰ μὴ ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἢ τοίσμα ἔστιν, ἢ ἀγέννητος· ἀγέννητος δὲ οὐν ἔστιν, γίδες ὁν τοίσμα οὖν ἔστιν· οὐ γάρ ἐνετείλατο, καὶ ἐγένετο· ἀλλὰ ἐκ γαστρὸς αὐτοῦ ἐγέννησεν· ἐκ τῆς ὑποστάσεως δρᾶ, καὶ οὐκ ἐξ οὐδίνων ἔστιν, καθάπερ τὰ κατ' ἐντολὴν ὑπάρχαντα. Ἀνόμ. Πάλιν οὖν σύνθετον νομίζεις τὸν Θεόν, γαστέρα λέγων. Ὁρθ. Μή νένοιτο σύνθετον εἰπεῖν τὸν Θεόν! ἀλλὰ, καθὼς

¹¹ Psal. xxi, 17-19; Math. xxvii, 35. ¹² Prov. viii, 22. ¹³ Joan. viii, 57. ¹⁴ ibid. 53. ¹⁵ Psal. xxxi, 17; Lxviii, 22. ¹⁶ 1 Cor. iii, 11. ¹⁷ Luc. i, 31.

(61*) Vulg., οὐκ. Edit.

(62) Αοα ὁν τῆς ὑπ. Palat.

διωτέρω (63) εἶπον, τὴν γαστέρα, ἣν εἶπεν ἡ Γραφή, τῷ θεῷ, ἐν τῷ γεννητικῶν τῆς ὑποστάσεων νοῦ. Καὶ γάρ καὶ ἐφ' ἡμῶν κάχηται, ὡς προσπόδεικται, ἡ Γραφὴ τῇ συνηθείᾳ ταύτῃ, λέγουσα· « Ἀπὸ τοῦ φύσεων σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἀλλούσιν, καὶ ὀλονήσαμεν, καὶ ἔτεκομεν Πνεῦμα σωτηρίας. » Ἐν γαστρὶ λέγων, οὐχὶ τὴν σωματικήν, διλλήν εἰν αὐτῇ τῇ ὑποστάσει. Ἀνέμ. Παρ' ὅλιγον μὲν τεῖχες ὁμοουσιαστὴν γενέσθαι. Ὁρθ. Δώσον (64) σοι τὸ θεός Χριστιανὸν γενέσθαι· διατὰ τὴν ὁμολογήσης ὁμούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Ιακώβῳ, τότε Χριστιανὸς ἄγενος.

substantialista. *Orth.* Utinam det tibi Deus, ut Christianus es, cum confessus fueris Filium esse Patri consubstantiale.

11. Ἀνέμ. Ὁμοούσιον τί ἔστι; θέλω γάρ καὶ τούτο μαθεῖν. Μή δὲ αὐτός ἔστιν ὁ Υἱός καὶ Πατήτ; · Ὁρθ. Μή γένοτο εἰπεῖν· Ἀνέμ. Τί ὁντινός ἔστιν; ἀλλούσιον γάρ θέλω μαθεῖν. Ὁρθ. Ὁμοούσιον ἔστιν, διὸ τὸν αὐτὸν ἀποδέκτας λόγον τῆς οὐσίας· οἷον ἀνθρώπους ἀνθρώπους οὐδὲν διαφέρει, καθὼν ἀνθρώπως ἔστιν· διγένειος ἀγγέλου οὐδὲν διαφέρει, ἢ ἀγγέλος ἔστιν· οὗτοι καὶ θεός Θεού οὐδὲν διαφέρει, ή θεός ἔστιν. Ἀνέμ. Οὐδὲν οὖν διαφέρει οἱ Πατήτοι τοῦ Υἱοῦ (65); · Ὁρθ. Ἐν τῷ θεῷ καὶ Πατέρᾳ είναι, οὐ· ἵν τῷ Πατέρι καὶ Υἱὸν είναι, ναὶ· ἵν δὲ μὲν ἀγέννησον, διὸ γεννήσαται· καὶ τοῦτο ἔστι τὸ ὁμοούσιον. Ἀνέμ. Ἐν οὐδενὶ οὖν διλλήν διαφέρει οἱ Πατήτοι τοῦ Υἱοῦ; Καίτοι γέγραπται· « Τί με λέγεις ἀγαθὸν είναι; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς δὲ θεός. » · Ὁρθ. Ὁρές, διτι καλῶς είπον, διατὰ τὴν ὁμολογήσης ὁμοούσιον τὸν Πλόντον Πατέρα, τότε Χριστιανὸς γίνεται; Ἀνέμ. Ἐγώ πιστεύω, διτι Χριστιανὸς είμι. · Ὁρθ. Χριστιανὸς εἰ ἡς (65'), οὐκ ἐλεγεῖς, διτι ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν ὁ Υἱός. Ἀνέμ. Οὐκ εἴπον, διτι ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ διτι αὐτὸς εἴπεν· Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς δὲ θεός. · Ὁρθ. Καὶ διαφέρεται λέγεις τὸν Πατέρα εν τῇ ἀγαθότητι, τοῦ Υἱοῦ; · Ἀνέμ. Αὐτὸς εἴπει· « Τί με λέγεις ἀγαθὸν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς δὲ θεός. » · Ὁρθ. Οὐκ εἴπει· Μή με λέγεις ἀγαθὸν, διλλή, « Τί με λέγεις ἀγαθὸν; » · Ἀνέμ. Καὶ τίς ἡ διαφορά τοῦ, Μή με λέγεις ἀγαθὸν, καὶ τοῦ, Τί με λέγεις ἀγαθὸν; · Ὁρθ. Πολλά. Ἀνέμ. Πολλά; · Ὁρθ. Τό, Μή με λέγεις ἀγαθὸν, δηρνηστὶς τούτη ἀγαθότητος· τὸ δὲ, Τί με λέγεις ἀγαθὸν; · διτι τοῦ, Ἰν τί με λέγεις ἀγαθὸν, μὴ δημολογῶν με θεόν; ὡς τὸ, « Τί δέ με καλέστε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε, & λέγω; » · Ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ ἡλιῷ αὐτῷ προσῆλθεν, διπλῶς διάσκαλον δονούσαν, διὰ τοῦτο λέγει· « Τί με λέγεις ἀγαθὸν, » μὴ πιστεύων, διτι θεός είμι; · Οὐδεὶς γάρ ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς δὲ θεός. · Ἀνέμ. Καὶ τίμεις λέγομεν, διτι ἀγαθὸς ἔστιν, ἀλλ' οὐχ οὐτως ἀγαθός, ὡς δὲ Πατήτ. · Ὁρθ. Καίτοι οὐκ εἰρηται, Οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἰς δὲ θεός· διλλή· « Οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἰς δὲ θεός. » Πλός δὲ καὶ διαφέρειν λέγεις τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατέρος τῆς ἀγαθότητος τοῦ Υἱοῦ;

* Isa. xxvi, 18. * Marc. x, 48. * Luc. vi, 46.

(63) Sic Reg. et Palat. Editi vero male, ἀνωτέρων.

(64) Reg. et Palat. δόσει.

A rum dicens, existimas Deum esse compositum. *Orth.* Absit, ut Deum dicam esse compositum! sed, ut superius dixi, uter nomine, quod Scriptura Deo tribuit, generaticem vim hypostaseos ipsius intelligo. Nam de nobis etiam agens Scriptura, sicut prius demonstratum est, ita loqui consuevit, ut cum inquit: « A timore tui, Domine, in utero conceperimus et parturivimus, et prperimus Spiritum sanctum ». · *In utero* dicens, non intelligit corporeum uterum, sed in ipsa hypostasi. *Anom.* Parum abest, quin mihi persuadeas ut siam consubstantialista. *Orth.* Utinam det tibi Deus, ut Christianus es, cum confessus fueris Filium esse Patri consubstantiale.

41. *Anom.* Quid est istud consubstantiale? volo enim id quoque discere. Num idem est Filius, qui et Pater? *Orth.* Absit ut hoc dicam! *Anom.* Quid est igitur? vere enim id discere cupio. *Orth.* Consubstantiale est, quod eamdem substantiae rationem recipit, ut homo ab homine nihil differt, quatenus homo est: et angelus ab angelo, quatenus angelus est: ita et Deus a Deo nihil differt, quatenus Deus. *Anom.* Nihil igitur differt Pater a Filio? *Orth.* Nequaquam sane differt in eo quod Deus et Pater sit, sed in eo quod sit Pater et Filius: quoniam ille quidem genuit, hic vero genitus est; hoc est igitur quod vocamus consubstantiale. *Anom.* Nulla igitur alia re differt Pater a Filio? Atqui scriptum est: « Quid me dicis bonum esse? Nemo bonus nisi unus Deus. » · *Orth.* Filius igitur non est bonus? *Anom.* Ipse dixit: « Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus. » *Orth.* Viden' ut recte dixerim, tunc fore te Christianum, cum fas-sus fueris Filium esse Patri consubstantiale? *Anom.* Credo me Christianum esse. *Orth.* Si Christianus es, non negares Filium esse bonum. *Anom.* Bonum non esse non dixi, sed eum dixisse: « Nemo bonus, nisi unus Deus. » *Orth.* Bonitate igitur dicas differre Patrem a Filio? *Anom.* Ipse dixit: « Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus. » *Orth.* Non dixit, Ne me bonum dicito; sed, « Quid me dicis bonum? » *Anom.* Quenam vero differentia est inter illud, Ne me bonum dicito, et illud, Quid me dicis bonum? *Orth.* Mag-gna. *Anom.* Quenam? *Orth.* Illud, Ne me dico bonum, bonitatem tollit: istud vero, « Quid me dicas bonum? » perinde est atque, Quorsum me dicas bonum, nec me conseruis Deum esse? ut et illud: « Quid me vocatis, Domine, Domine, nec facitis qua dico? » Quoniam igitur ille ut nudum hominem adiit ipsum, Magistrum simpliciter vocans, propterea inquit: « Quid me bonum dicas, » non credens quod sim Deus? « Nemo enim bonus, nisi unus Deus. » *Anom.* Dicimus et nos, ipsum bonum esse, sed non ita bonum, ut bonus est Pa-

(65) Τοῦ Υἱοῦ deest in Palatino. Ibid., ἐν τῷ θεῷ καὶ Πατέρᾳ είναι. Editi. ἵν τῷ θεῷ καὶ θεός είναι.

(65') Vulg., ἡς. Edit.

ter. *Orth.* Atqui non dixit, Nemo bonus, nisi unus Pater, sed, « Nemo bonus est, nisi unus Deus. » Tu vero cur dicas differre bonitatem Patris a bonitate Filii ? Num igitur existimas quidquam malum immutum esse bonitati Filii, eoque a bonitate Patris differre ? *Anom.* Absit ! non dico malitia quidquam immutum esse bonitati Filii, verum Patris bonitatem differre a Filii bonitate. *Orth.* Sed bonitas a bonitate nihil differt, quatenus est bona-

12. *Anom.* Annon vero Dei bonitas differt ab ea bonitate, que in nobis est ? *Orth.* Nempe alia quædam est in nobis bonitas, quam Deus ipse. *Anom.* Judei igitur et Graeci habentne Deum in se ? *Orth.* Imo ne is quidem Deum habet in sese, qui simpliciter dicitur Christianus : sed is demum habet, qui corpus suum affixit et in servitatem **415** rediegit, ut possit dicere : « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur, Christi ». Qui enim talis est, audit a Christo : « Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona ». *Anom.* Si bonus est homo, qui ex suo corde bona profert, quomodo nemo bonus est, nisi unus Deus ? *Orth.* Quoniam Deus non est bonus participatione bonitatis, sed est ipsa bonitas : homo vero bonitatis participatione bonus est. *Anom.* Annos angelii sunt natura boni ? *Orth.* Natura, nequaquam : participatione, plane. Nam quod natura bonum est, non mutatur, quantum ad id, quod est natura. *Anom.* Exempli causa ? *Orth.* Homo natura non mutatur (inquit enim si aliud natura); sed studio et moribus mutatur : siquidem eundem modo bonum, modo malum videbis : ut Paulum, modo quidem persecutorem, modo vero Evangelii præconem; et eundem modo Christi discipulum, modo proditionem, ut Judan : et angelos, modo quidem malos, modo vero bonos. *Anom.* Num vero angelii, modo mali, modo boni ? *Orth.* Scriptura inquit : « Et enim si angelis, qui peccarunt, non pepercit ». At si peccarunt, certe exciderunt bonitatem. In universum denique condita res omnis Deo digna, et est et dicitur bona ob participationem bonitatis : Deus vero, qui bonus est natura, est ipsa bonitas ; quamobrem etiam nemo bonus, nisi unus Deus. *Anom.* Ergo Filius bonus est, ut Pater ? *Orth.* Sane quidem. *Anom.* Ecquid dici potest : « Nemo bonus, nisi unus Deus, si Filius et Pater, boni ? » *Orth.* Pater et Filius sunt unus Deus, non hypostasi, sed eadem substantia ratione : ut omnes homines sunt unus in Christo, non hypostasi, sed ratione substantiae, et ob concordiam. *Anom.* Enimvero annon aliud est substantia, aliud hypostasis ? *Orth.* Aliud et aliud, non tam ut res. *Anom.* Ergo compositio invenietur. *Orth.* Aliud et aliud dixi, non tamen ut rem

* II Cor. xiii. 3. * Matth. xii. 15. * II Petr. ii. 4.

(65*) Sensus postulat, ni fallor, ut legatur oīkōs. *scilicet* EPIST. PATROL.

(66) Kal τὸν μαΐστην, ποτὲ δὲ ποσδ. Palat.

Αρια μὴ μεμύθω πονηριαν τῇ ἀγαθότητι τοῦ Υἱοῦ νομίζεις, καὶ διὰ τοῦτο διαφέρειν τὴν τοῦ Πατέρος ἀγαθότητα; Αὐτόμ. Μή γένοιτο οὐ λέγω μεμύθω πονηριαν τῇ τοῦ Υἱοῦ ἀγαθότητι, διὰ τὴν τοῦ Πατέρος ἀγαθότητα διαφέρειν τῆς τοῦ Υἱοῦ. Ὁρθ. Άλλα ἀγαθότης ἀγαθότητος οὐδὲν διαφέρει, οὐ ἀγαθότης ἔστιν.

bonitas a bonitate nihil differt, quatenus est bona-

42. *Αὐτόμ.* Οὐ διαφέρει τῷ τοῦ θεοῦ ἀγαθότης τῆς ἡμῖν ἀγαθότητος; Ὁρθ. « Εστι (65*) γάρ τὸν ἡμῖν ἀγαθότητας διὰ τῆς παρ' αὐτῶν τὸν θεόν. Αὐτόμ. Οἱ Ιουδαῖοι οὖν καὶ Ἐλλήνες τὸν θεόν τὸν ἐαυτοὺς ἔχουσιν; Ὁρθ. Άλλα τοῦδε διπλῶς λεγόμενος Χριστιανὸς τὸν ἐκεῖ τὸν θεόν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἔχει ὁ ὑποτιμάσας τὸ σώμα καὶ θυλαγωγήσας, ὥστε δύνασθαι λέγειν : « Εἰπε δοκιμήν ζητεῖς τοῦ ἐν ἡμῖν λαλούντος Χριστοῦ ». γάρ τὸν τοιούτος ἀνθρώπου παρὸν τὸν Χριστοῦ : « Οὐ ἀγαθός ἀνθρώπος εἰ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προφέρει τὰ ἀγαθά ». Αὐτόμ. Εἰ έστιν ἀγαθός ἀνθρώπος ὁ πρόφερος ἐκ τῆς καρδίας τὰ ἀγαθά, πῶς οὐδὲν ἀγαθός εἰ μὴ εἰς ὁ θεός; Ὁρθ. « Οὐτι ὁ θεός οὐ κατὰ μετοχὴν ἀγαθότητας ἔστιν ἀγαθός, ἀλλ' αὐτὸς ἔστιν ἀγαθότης ». διὰ δὲ θεραπευτος μιστοῦ ἀγαθότητος τοιν ἀγαθός. Αὐτόμ. Καὶ οἱ ἄγγελοι οὐκέτι τοιν ἀγαθοῖ τῇ φύσει; Ήρθ. Τῇ φύσει, οὐ· μετοχῇ να. Τὸ γάρ τὴν τῇ φύσει ἀγαθοῖν, διὰ τὴν τῇ φύσει, οὐ τρέπεται. Αὐτόμ. Οἶον τοι; Ὁρθ. « Ανθρώπος τῇ φύσει οὐ τρέπεται » οὐ γάρ γίνεται διὰ τὸ τῇ φύσει τῇ δι προσαρπέσαι τρέπεται : τὸν γάρ αὐτὸν διέρι πονηρὸν, ποτὲ ἀγαθὸν ὡς Παῦλον, ποτὲ μὲν διωκτήν, ποτὲ διενγγελιστήν (66), ὡς τὸν ιουδαῖον καὶ ἀγγέλους, ποτὲ πονηρούς, ποτὲ δὲ ἀγαθούς. Αὐτόμ. Καὶ γάρ οἱ ἄγγελοι ποτὲ πονηροί, καὶ ποτὲ ἀγαθοί; Ὁρθ. « Η Γραψή εἰπεν : « Εἰ γάρ ἀγγέλων ἀμαρτηριῶντων οὐδὲ πέτασαν ». Εἰ δὲ ήμαρτον, δῆλον, διὰ ἔξπετον τῆς ἀγαθότητος. Καὶ καθόλου πάντα ἡ ἀξία τοῦ θεοῦ κτισμένη μετοχῇ ἀγαθότητος λέγεται καὶ ἔστιν ἀγαθή : διὰ δὲ θεός, φύσει ὁν ἀγαθός, αὐτὸς ἔστιν ἀγαθότης : διὰ καὶ οὐδέποτε ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ θεός, Υἱὸς καὶ Πατήρ εἰ θεός (67); Ὁρθ. Εἰς θεός Υἱὸς καὶ Πατήρ, οὐ τῇ ὑποτάξει, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῆς οὐσίας ὡς πάντες διθυρωτοὶ τὸν Χριστὸν εἰς, οὐ τῇ ὑποτάξει, διὰ τὸν λόγον τῆς οὐσίας καὶ ταῖς συμπεισίαις. Αὐτόμ. Άλλα γάρ ἔστιν οὐσία, καὶ διὰ τὴν ὑποτάξεις ; Ὁρθ. Άλλα καὶ διὰλογοὶ ὡς τὸ πρᾶγμα. Αὐτόμ. Οἶκοιν οὐθεστοί, Ὁρθ. Άλλο καὶ διὰλογοὶ, εἰπον ὡς ὡς τὸ πρᾶγμα διὰλογοὶ, διὰλογοὶ ὡς διὰλογοὶ τὰ οὐσίας τὰς διὰ τὴν οὐσίας ὡς διάκονος τοῦ οἰκοῦ λέγεται, καὶ ἔστι σπέρμα καὶ καρπὸς οὐκ ὡς τὸ πρᾶγμα

(67) Ita Reg. Editi vero, ὡς δ Πατήρ; Ὁρθ. Εἰς θεός, etc. Mox Felicm. et Reg., διὰ τὴν ταυτό της Πατα., τῷ ταυτή.

ὅλον καὶ ἄλλο· ἄλλο δέ τι στημένες τὸ σκέρμα, καὶ ἄλλο τὰ καρπός· ὅπει τὸ μὲν σπέρμα τοῦ μελλοντος γενωργίου ἐστὶ σπέρμα· ὃ δὲ καρπός τοῦ παρελθόντος γενωργίου ἐστὶ καρπός.

significat semen, aliud fructus, quoniam semen
præterite culturae fructus.

aliam et aliam : sed quod hypostasis quidem aliud quiddam significet, aliud vero essentia : ut grānum frumenti dicuntur, et est tum semen, tum fructus : nouū ut res alia atque alia ; aliud autem

13. Ἀρόμ. Τί σημαίνει ἡ οὐσία, καὶ τί ἡ ὑπόσταση; Ὁρθ. Ἡ οὐσία τὴν κοινωνήτα σημαίνει· καὶ εἰ τὸ δέσποιν θεός ἡ οὐσία, τούτῳ κοινῶν ἐστὶ τῶν ὑποστάσεων τῶν ὑπὸ θεῷ οὐσίων· ἡ δὲ ὑπόστασις θεοτητὰ ἔχει, ἥτις οὐκ ἔστι κοινὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστάσεων, μετὰ τοῦ καὶ ἀριθμὸν ἐπιδέχεσθαι. Ἀρόμ. Ἡ γάρ οὐσία υἱοῦ ἔχει θεοτητὰ; Ὁρθ. Οὐτε τηταῖς θεοτηταῖς ἔχει, μηδ οὖσαν κοινὴν τῶν τῆς οὐσίας ὑποστάσεων· οὗτος ἀριθμὸν πλήρουνταν ἐπιδέχεται, μια οὐσία. Τὸ δὲ ἀριθμὸν πλήρουνταν ἐπιδεχόμενον πάντων ιδιότητα ἔχει· καὶ τὸ ξύνον ιδιότητα ἀριθμὸν ἐπιδέχεται. Αὐτή γάρ ἡ ιδιότητα τὸν ἀριθμὸν εἰσάγει. Ἀρόμ. Οὐ καν, δὲ λέγεις· εἰπὲ σαφέστερον. Ὁρθ. Λέγεις εἶνα τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν ἀδάντων, καὶ δύσπαρτον, καὶ δύρατον, καὶ δημιουργὸν, καὶ Θεόν(68); Ἀρόμ. Ναί. Ὁρθ. Καὶ τὸν Γενὸν λέγεις δρμοὺς ἀδάντων, καὶ δύσπαρτον, καὶ δύρατον, καὶ δημιουργὸν, καὶ Θεόν; Ἀρόμ. Ναί. Ὁρθ. Μίτρες οὖν λέγεις τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν ἀδάντων, δύσπαρτον, δύρατον, δημιουργὸν, οὐσία καὶ τοῦ Γενού λέγεις (69) τὴν αὐτὴν οὐσίαν; Ἀρόμ. Ναί. Ὁρθ. Τὸν Γενὸν οὐ λέγεις Πατέρα; Ἀρόμ. Οὐ. Ὁρθ. Οὐκ ἀρά τῆς οὐσίας έστιν ίσον τὸ Πατήρ, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. Ἀρόμ. Πώς; Ὁρθ. Ότι τὰ μὲν τῆς οὐσίας τοι, δρμοὺς εἰσὶ κοινὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Γενοῦ, καὶ τοῦ ἀγνοῦ Ιενύματος· τὸ δὲ Πατήρ οὐ κοινῶν· οὐκ άρα τῆς οὐσίας ίσον τὸ Πατήρ, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. Εἰ δὲ ἀλλο τῆς ὑποστάσεως τὸ ίσον, καὶ ἀλλὰ τῆς οὐσίας ίδιωμάτα, εἴ ταυτὸν ἐστι σημαντιμένον οὐσία καὶ ὑπόστασις. Ἀρόμ. Οὐκ ίσον ίσον τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον; Ὁρθ. Οὐκ ίσον. Ἀρόμ. Εἴσοντας τῶν θυτῶν ἀλλο τι ἀγέννητον;

'Ορθ. Ναϊ. Ἀρόν. ΙΙ; 'Ορθ. Γεννήτος ἔστι τὸ πατέρα Ἰησοῦ, καὶ ἀγέννητος δὲ μὴ πατέρα ἔχον; 'Αρόν. Ναϊ. 'Ορθ. Τὸ Πάτερα τὸ ἄγον Πατέρα ἔχει; 'Αρόν. Οὐ. 'Ορθ. Οὐκοῦν καὶ αὐτὸν ἀγέννητον· οὐδὲ ἀρούριον τοῦ Πατέρος τὸ ἀγέννητον (70). 'Αρόν. 'Ἄλλ' ὁ Πατήρ καὶ ἀγέννητος ἔστι καὶ ἀγένητος. 'Ορθ. Οὐδὲ τὸ ἀγέννητον οὖν ἔστι τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ κοινὸν ἔστι Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγον Πνεύματος. 'Αρόν. Πῶς; 'Ορθ. Ἀγέννητος ἔστι τὸ γενεσιούργον μὴ ἔχον· ή πῶς; 'Αρόν. Ναϊ. 'Ορθ. Τὸ δὲ γενεσιούργον ἔχον γεννήτον ἔστιν. Οὗτος δὲ Υἱὸς γενεσιούργον ἔχει, οὗτος Πνεύμας (δίδεσται γάρ εἰς γατσῆρας δὲ Υἱὸς, καὶ εἰς στόματος τὸ Πνεύμα). Οὐκ δρᾶ οὖν τοῦ Πατέρος τὸ ἀγέννητον.
prium est, sed communis est Patri, Filio, et Spiritui
cum est illud, quod nou habet opilicem : aut quo
est factum, quod habet opilicem. At neque Filius
sum enim est, Filium esse ex utero, et Spiritum
progenitum Patri.

14. Ἀρδ. Τί σογί διλό θεόν εστι τοῦ Πατρὸς εἰ
(68) Palat., καὶ δημοσιεύθυν Θεόν.
(69) Heg. εἰ Palat., σὺν τῷ καὶ Πατέρᾳ λέγεις.

13. *Anom.* Quid significat substantia, quid hypostasis? *Orth.* Substantia significat communitem. Et si quid est substantiae proprium, id quoque commune est hypostasibus, quae substantia subsumt: hypostasis autem proprietatem habet minime communem hypostasibus ejusdem substantie, ac praterea numerum admittit. *Anom.* Annon vero essentia proprietatem habet? *Orth.* Neque proprietatem habet non communem hypostasibus substantiaz, neque numeri multiplicationem admittit, cum sit una. Quidquid vero numeri multiplicationem admittit, omnino proprietatem habet: et quod proprietatem habet, numerum admittit. Ipsa enim proprietas numerum inducit. *Anom.* Nou intelligo quod dicas: plaus loquere. *Orth.* Patris substantiam dicis esse immortalem, et incorruptibilem, et invisibillem, et creatricem, et Deum? *Anom.* Etiam *Orth.* Et Filium similiter dicis immortalem, incorruptibilem, invisibilem, creatorem et Deum? *Anom.* Sane. *Orth.* Sicut ergo Patris substantiam dicis immortalem, incorruptibilem, invisibilem, creatricem, noue ita et Filii eamdem substantiam dicis? *Anom.* Sane. *Orth.* Filium autem uum vocas Patrem? *Anom.* Nequaquam. *Orth.* Pater ergo non est proprium quiddam substantiae, sed hypostaseos. *Anom.* Quomodo? *Orth.* Quoniam que propria sunt substantiaz, similiter sunt communia Patri, Filio et Spiritui sancto. Pater autem non est commune quiddam; non est igitur Pater quid proprium substantiae, sed hypostaseos. Quod si aliud **416** est proprium hypostaseos, et aliae sunt proprietates substantiaz, non idem significant substantia et hypostasis. *Anom.* At nonne non genitum esse, est Patris proprium? *Orth.* Non est. *Anom.* Estne in rerum natura aliquid aliud ingenitum? *Orth.* Etiam. *Anom.* Quidnam? *Orth.* Nonne id genitum est, quod patrem habet ingenitum id, quod patrem non habet? *Anom.* Etiam. *Orth.* Spiritus habetne Patrem? *Anom.* Non. *Orth.* Ergo et ipse est ingenitus: itaque ingenitum esse, non est proprium Patris. *Anom.* Sed Pater est et non genitus et non factus. *Orth.* Ne istud quidem, nou factum esse, Patris proprius sancto. *Anom.* Quomodo? *Orth.* An non facito intelligis? *Anom.* Etiam. *Orth.* Illud autem neque Spiritus sanctus habent opificem (ostenancium ex ore). Itaque factum non esse, non es-

rium, si neque non genitum esse, neque non factum, est ipsius proprium? *Orth.* Esse Patrem, est proprium Patris: esse Filium, est proprium Filii: et esse Spiritum sanctum Dei, proprium est Spiritus sancti. *Anom.* Annon vero Pater est spiritus sanctus? *Orth.* Pater quoque est spiritus sanctus, sed non est Spiritus Dei. haque hypostaseos Patris proprium est, Pater: nec enim Pater Filius est: ei hypostaseos Filii proprium est, Filius: nec enim Filius Pater est; et hypostaseos Spiritus sancti proprium est, Spiritum Dei sanctum esse, neque Spiritus Dei sanctus Pater est aut Filius. Substantia vero est communis Patri, Filio, et Spiritui sancto: est enim similiter immortalis, similiter incorruptibilis, similiter sancta, similiter bona. Et propterea dicimus unam substantiam, tres hypostases. *Anom.* Ubi scriptum est Spiritum sanctum dici Spiritum Dei? *Orth.* Paulus apostolus dicit: « Nemo eam hominum scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est; ita et quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei⁶. » *Anom.* Spiritum Dei dicimus ipsum Deum. *Orth.* Lege Apostolum, ut ipsum haec dicentem audias: « Quae oculus non vidit, nec auris auditiv, nec in cor hominis ascenderunt, quae preparavit Deus diligentibus se, nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei⁷. » Quis enim scit hominum, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis? ita et quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. »

15. Anom. Cur non tres quoque substantias dicimus? Orth. Quia dato numero, necesse est proprietatem dari: proprietas vero est alterum quidam: altera autem substantia constituit ἑταρούσιν. Quod autem est ἑταρούσιν, non est similiter immortale, nec similiter incorruptibile, nec similiter sanctum, nec similiter immutabile. At Pater, Filius, et Spiritus sanctus, sunt quiddam similiter immortale, sanctum, immutabile. Una est ergo Pater, Filius, et Spiritus sancti substantia. Quando vero tres hypostases dicimus Patrem, Filium, et Spiritus sancti, vere esse dicimus proprietatum differentiam in hypostasi, non autem in substantia. Anom. Dicis autem omnino differentiam esse inter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum? Orth. Hanc differentiam dico, quod qui Pater est, non sit Filius: nec qui Filius est, sit Pater: nec qui Spiritus sanctus est, sit Pater vel Filius: ne, cum audis Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nomina quædam nuda intelligas, sed hypostasis, quæ vere sunt et subsistunt, et rursus, cum unam substantiam dicimus, intelligas, id quod nos Patris substantiam esse sentimus ipsum esse Filium, et

Α μήτε τὸ ἀγέννητον ίδιον αὐτὸν ἔστι, μήτε τὸ ἀγέννητον; Ὁρθ. Τοῦ Πατρὸς ίδιον τὸ, Πατήρ· τοῦ γειού ίδιον τὸ, Γίδες· τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, τὸ Πνεῦμα· Θεοῦ ἀγίου εἶναι. Ἀνέρ. Ὁ γάρ Πατήρ οὐκ ἐσ-
πενύμα ἀγίους; Ὁρθ. Καὶ τὸ Πατήρ πνεῦμα ἄγιον εἴστιν, ἀλλ' οὐ Πνεῦμα θεοῦ. Τῆς οὖν ὑποστάσεως τε Πατρὸς ίδιον τὸ, Πατήρ οὐδαμῶς γάρ ὁ Πατήρ Γίδες·
καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ γειού ίδιον τὸ, Γίδες· οὐ-
δαμῶς γάρ ὁ Γίδες Πατήρ· καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ
Πνεύματος τοῦ ἀγίου ίδιον τὸ εἶναι Πνεῦμα θεοῦ
ἀγίου· οὐδαμῶς δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγίου,
Πατήρ ἢ Γίδες. Ἡ δὲ οὐσία Πατρὸς, καὶ γειού, καὶ
ἀγίου Πνεύματος, κανὴ· δομοίς γάρ άδηλατος, δομοί-
ως ἀφθαρτος, δομοίς ἄγια (71), δομοίς ἀγαθή. Καὶ
διὰ τοῦτο λέγομεν μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις.
Β Ἀνέρ. Πῶ γέγραπται, διτὶ τὸ Πνεῦμα, θεοῦ λέγεται;
Ὁρθ. Παιώνος δὲ ἀπόστολος λέγει· « Οὐδεὶς γάρ οἶδεν
ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ
ἀνθρώπου τοῦ εἰν αὐτῷ·» οὕτως καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐ-
δεὶς οἶδεν εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Ἀνέρ. Τὸ Πνεῦμα
τοῦ θεοῦ λέγει αὐτὸν τὸ θεόν. Ὁρθ. Ἀνάγνωσθε
τὸν Ἀπόστολον, ἵνα ἀκούσησθε λέγοντος οὕτως· « Α
δοφθαλμὸς οὐκ εἰσει, καὶ τὸ οὖς οὐκ ἤκουει, καὶ ἐπὶ
κερδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνιένει, διὰ τοιμασσεως δὲ θεος τοῖς
ἄγαπων αὐτὸν·» ἥμιν δὲ καὶ θεος ἀπεχάλυψε διὰ
τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γάρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ,
καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. Τίς γάρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ
τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μή τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου; οὕτω
καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς ξύνω, εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ
θεοῦ. »

15. Ανάρ. Ήσαν τι θε μή κατ τρεις οὐσίας εἶπομεν; Όρθ. "Οτι ἀνάγκη τῷ ἀριθμῷ τῇ ιδιότητα δοθῆναι· ή δὲ ιδιότης ἐπερότης· τὸ δὲ ἐπερότης τῆς οὐσίας ἐπερούσιον (72) ποιεῖ· τὸ δὲ ἐπερούσιον οὐχ θυμώς ἐστιν ἀδύνατον, οὐχ ὅμοιας ἀδύνατον, οὐχ ὅμοιας ἄγιον, οὐχ ὅμοιας ἀτρεπτον. Θυμώς δὲ Πατήρ καὶ Γένες καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ἀδύνατον, ἄγιον, ἀτρεπτον. Μία δρα οὐσία Πατέρος, καὶ Γενοῦ καὶ ἄγιον Πνεύματος. "Οταν δὲ λέγωμεν τρεις ὑποστάσεις Πατέρος, καὶ Γενοῦ, καὶ ἄγιον Πνεύματος, τὸ δηληθὲς εἶναι λέγομεν τῶν ιδιοτήτων τὴν διαφορὰν ἐν τῇ ὑποστάσει, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ. Άνρωμ. Λέγεις δὲ δῶλας διαφορὰν ἐπ Πατέρος, καὶ Γενοῦ, καὶ ἄγιον Πνεύματος; Όρθ. Τὴν διαφορὰν ταῦτην λέγω, τὸ τοῦ Πατέρος μὴ είναι Γένος, μηδὲ τὸν Γένον Πατέρα μηδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον Πατέρα τὴν Γένον· ἵνα μὴ δύναματα ψιλὰ νομίσῃς ἀκούειν Πατέρα, καὶ Γενοῦ, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ἀλλ᾽ ὑποστάσεις ἀληθῶς οὐσίας καὶ φρεστών· δεῖται δὲ λέγωμα μίαν οὐσίαν, διτί δὲπερ νοήσουμεν εἶναι τοῦ Πατέρος τὴν οὐσίαν, τοῦτο ἔστιν δὲ Γένος, τούτῳ καὶ τὸ τοῦ Πατέρος αὐτοῦ Πνεῦμα· περὶ οὗ αὐτὸς δὲ Γένες εἰπεν· « Οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλούντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατέρος ὑμῶν τὸ λαλούντον ἐν ὑμῖν. » Καὶ διὰ τούτο

⁴ 1 Cor. ii, 11. ⁵ ibid. 9, 40.

(71) *Owo!wɔ̄ ðȳlə abest a Palat.

(72) Sic Regius et Palatinus. Editi vero, ἐπειδή.

είρηται· Ούδες ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ θεός· ἀγαθὸς δὲ οὐδεὶς τοῦ Πατέρος, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οὐ μετοχῇ ἀγαθότερος, ἀλλὰ οὐσίᾳ ταυτότερη. Ἀνέρ. Ἀγαθὸν γάρ λέγεις καὶ τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Ο προφήτης Δασδὶ λέγει· « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν δῆμηγος με ἐν γῇ εὐθεῖᾳ. » Ἀνέρ. Καὶ δινθρωποι λέγονται ἀγαθοί. Ὁρθ. Ναὶ, ἀλλὰ μετοχῇ ἀγαθότερος. Ἀνέρ. Καὶ τὸ Πνεῦμα λέγω. Ὁρθ. Δύναται οὖν καὶ ἀποβαλεῖν τὴν ἀγαθότητα, ἡς δὲ Ιούδας, καὶ ὡς διάδολος; Ἀνέρ. Εἴπερ θελήσῃ, ναί. Ὁρθ. Μή μοι εἴη κατένευτον Κυρίου διεπῆσαι, ὅπτε κακῶς εἰς τοῦτο λαβεῖν! Sane, sed participatione bonitatis. Anom. Spiritum bonitatem abjicere, ut Judas, ut diabolus? Anom. Sane, si quidem velit. Orth. Absit! ut coram Deo sic blasphemem, ut hoc mihi vel in mente mentem veniat.

16. Ἀνέρ. Οὖντος οὖν ἀγαθὸν λέγεις τὸ Πνεῦμα, ὡς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; Ὁρθ. Καὶ πάντα· καὶ γάρ αὐτὸν οὐ μετοχῇ ἀγαθότερος ἀγαθὸν ἔστιν, ἀλλὰ αὐτοπατθόν, ἥτους (73) ἀγαθότερης, ἔστιν. Ἀμέλει Ματθαῖος μὲν ὁ εὐαγγελιστής λέγει εἰργένει τὸν Κύριον· « Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ δύνετε, οὐδεὶς δόματα ἀγαθὰ δύνεται τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον δὲ Πατήρ ὑμῶν δὲ οὐράνιος δύνεται ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν; » δὲ δὲ Λουκᾶς· « Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ δύνετε, οὐδεὶς δόματα ἀγαθὰ δύνεται τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον δὲ Πατήρ δὲ οὐράνιος δύνεται τοῖς τέκνοις ὑμῶν δύοντα δύνης τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν; » Ἀκούεις, εἰ ὡτα ἔχεις, ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ ταῦτα γινώσκοντες εἶναι τὸ Πνεῦμα τῇ ἀγαθότητι, καὶ τῇ ἀγαθότητα τῷ Πνεύματι (74); δὲ μὲν « τὰ ἀγαθά », αὐτὸν τὸ Πνεῦμα εἰπεν, δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτὰ « τὰ ἀγαθά ». Ἀνέρ. Οὐκοῦν καὶ θεός ἔστι τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Ἀντίθετον (75), οὐ. Ἀνέρ. Τί θελεῖς εἶναι ἀντίθετον; Ὅρθ. Τὸ διντεταγμένον τὸ θεῖκτον τὸν Πατέρος. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ διντεταχαίται, ἀλλὰ ἐκ τῆς θεότητος ἔστι· καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν μίαν θεότηταν Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Ἀνέρ. Μία οὖν ὑπόστασις. Ὁρθ. Οὐ. Ἀνέρ. Εἰ μία δοῦται θεότης, μία καὶ θεῖαν ὑπόστασις. Ὁρθ. Εἰ γῆρες τὴν διαρέων τοῦ θεοῦ, ἐγίνωσκες, διὰ θεότητος τὴν « εἶναι » χωνῶν ταῖς ὑπόστασαι σημαίνεις, ὑπόστασις δὲ τὸ « εἶναι », οὐδεὶς δὲ « τὴν ταυτότητα ». Ήτος ἀνθρωπότης, τό τι εἶναι κοινὸν ὑπόστασις δὲ τὸ εἶναι « οὐδεὶς δὲ ἡ ταυτότητα » οὐ γάρ πᾶσα ὑπόστασις θεότης, οὐδὲ πᾶσα ὑπόστασις ἀνθρωπότης. Εἰ δὲ οὐ πᾶσα ὑπόστασις ὑπόστασις θεότης, οὐδὲ πᾶσα ὑπόστασις θεότης, οὐδὲ δύο ταυταὶ σημαίνεις ὑπόστασις θεότηται καὶ ἀνθρωπότηται. Ἀνέρ. Η ἀνθρωπότης οὐχ ὑφέστηκεν; Ὁρθ. Ναὶ, ἐν ἀτόμοις θεωρουμένη. Ἀνέρ. Οὐκοῦν καὶ ὑπόστασις ἔστιν. Ὁρθ. Εἴπον, ἐν ἀτόμοις θεωρουμένην. Ἀνέρ. Τί ἔστιν ἀτόμον, καὶ εἰ ἔστιν ἀνθρωπότης; Ὁρθ. « Ατόμος ἔστιν, ἢ καθ’ ἔκαστον τημῶν ὑπόστασις » ἀνθρωπότης δὲ ἡ τῆς οὐσίας κοινότης. Ἀνέρ. Καὶ τές τι διαφορὰ κοινότητος καὶ ὑπόστασεως; Ὁρθ. « Οτι δὲ μήτε στὴν ὑπόστασις οὐκ ἔστιν πάντων ἀνθρώπων· ἡ δὲ ἀνθρωπότητες κανὴ πάν-

A hoc ipsum esse quoque ipsius Patris Spiritum, de quo Filius ipse dixit: « Non eris vos estis, qui loquimini, sed Spiritus 417 Patris vestri, qui loquitur in vobis ». Propterea quoque dictum est: « Nemo bonus, nisi unus Deus; nimisrum quod bonus sit Pater, Filius et Spiritus sanctus, non participatione bonitatis, sed substantia ταυτότηται, quasi diecas, identitate. Anom. Ergo bonum dicis etiam Spiritum sanctum? Orth. David propheta dicit: « Spiritus tuus bonus deducet me in terram regiam ». Anom. Dicuntur etiam homines boni. Orth. quoque similiter bonum dico. Orth. Potest igitur dicere Spiritum sanctum abijicere, ut Judas, ut diabolus? Anom. Sane, si quidem velit. Orth. Absit! ut coram Deo sic blasphemem, ut hoc mihi vel in mente mentem veniat.

16. Anom. Sic ergo dicis Spiritum sanctum bonum, ut Patrem et Filium? Orth. Sane quidem: nam et ipse bonus est non participatione bonitatis, sed quod sit ipsum bonum, sive ipsa bonitas. Dicit enim Matthæus evangelista Dominum dixisse: « Si ergo vos cum sitis mali, nōstis bona data dare filii vestris, quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona potenteribus se »¹⁰? Et Lucas: « Si ergo vos cum sitis mali, nōstis bona data dare filii vestris, quanto magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum potenteribus sc »¹¹? Audis, si aures habes, evangelistas probe scire, idem esse Spiritum sanctum atque bonitatem, et bonitatem atque Spiritum sanctum: et illum quidem « bona » Spiritum sanctum dicere, alium vero Spiritum sanctum, « bona ». Anom. Nonne est igitur etiam Spiritus sanctus Deus? Orth. Non sane oppositus. Anom. Quid sibi vult istud, oppositus? Orth. Qui voluntati Patris sit adversarius. At Spiritus non est adversarius, sed est ex deitate, et propterea dicimus unam esse deitatem Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Anom. Ergo una est hypostasis. Orth. Nequaquam. Anom. Si una est deitas, una etiam hypostasis. Orth. Si nosse donum Dei, nosse deitatem significare quoddam « esse » commune hypostasis, hypostasis autem « esse », substantia vero significare ταυτότητα, id est « identitatem ». Ut humanitas est quoddam esse commune, hypostasis autem esse, substantia vero identitas. Nec enim omnis hypostasis est deitas, neque omnis hypostasis est humanitas. Quod si non omnis hypostasis est deitas, nec omnis hypostasis est humanitas, non idem significat hypostasis quod deitas vel humanitas. Anom. Humanitas nonne subsistit? Orth. Maxime, si quidem in individuis spectetur. Anom. Ergo est quoque hypostasis. Orth. Dixi subsistere, si in individuis spectetur. Anom. Quid est individuum, et quid est humanitas? Orth. Individuum est nostrum singulorum hypostasis: humanitas vero est ipsa substantia communitas. Anom. Communitalis autem et hypostaseos quænam est, differentia?

¹⁰ Matth. x, 30. ¹¹ Psal. cxlii, 51. ¹² Matth. vii, 11. ¹³ Lue. xi, 13.

(73) Regius et Palat., ἥτουν.

(74) Palat., καὶ τὴν διαθέσιν τὸ Πνεῦμα.

(75) MSS., ἀντίθετον, hic et mox.

Orth. *Eo differunt quod hypostasis tua non est omniū hominū: sed humanitas est omnium hominum communis.* *Anom.* *An mea hypostasis non est aliud quam humanitas?* *Orth.* *Nequaquam.* *Anom.* *Quomodo?* *Orth.* *Quoniam humanitas quidem est omnium hominum communis, hypostasis vero est uniuscuiusque proprietas.*

17. *Anom.* *Hypostasis Patris nonne est deitas?* *Orth.* *Maxime.* *Sed deitas significat quiddam esse, hypostasis vero esse.* *Anom.* *Item hypostasis Filii, annon est deitas?* *Orth.* *Etiam.* *Anom.* *Duae sunt igitur deitates.* *Orth.* *Nequaquam.* *Anom.* *Quo modo?* *Orth.* *Quoniam non est alia et alia deitas.* *Anom.* *Atqui alia et alia est hypostasis.* *Orth.* *Sed dux deitatis et hypostaseos nominibus idem non significari.* *Nam hypostasis declarat esse, deitas vero quiddam esse.* *Sicut enim non sunt duae humanitates Petri et Pauli, ita nec Patris et Filii duas sunt deitates.* *Anom.* *Atqui nonne 418 hypostasis Patris est etiam deitas?* *Orth.* *Hypostasis quidem Patris est etiam deitas, et Filii hypostasis etiam deitas: at non consequitur, quia duas sunt hypostases, duas esse deitates.* *Anom.* *Quomodo non consequitur?* *Orth.* *Quoniam immortalitas quoque est hypostasis Patris, et immortalitas hypostasis Filii, nec tamen sunt duas immortalitates.* *Anom.* *Non sunt duas immortalitates?* *Orth.* *Non.* *Anom.* *Quomodo?* *Orth.* *Quoniam non est diversa immortalitas: immortalitas enim ab immortalitate non differt, qua immortalitas est.* *Anom.* *Si quidem vere est alia et alia hypostasis Patris et Filii, quomodo non est alia et alia immortalitas?* *Orth.* *Aliis et aliis est hypostasis Patris et Filii, sed non est alia et alia immortalitas.* *Nam et nos aliam et aliam hypostasin habemus, at non aliam et aliam humanitatem.* *Et Petri hypostasis est homo; et Pauli hypostasis est homo: et sunt duae hypostases, at non duas humanitates.* *Itidem aliam atque aliam hypostasin habemus, non tamen aliam et aliam immortalitatem, quam per unum baptismum recipimus.* *Nam si alia et alia est immortalitas, alius et alius baptismus, alia et alia fides, non est etiam unus Dominus, una fides, unum baptismum.*

18. *Anom.* *Sed nostra hypostasis aliud quiddam est, quam immortalitas et baptismus: ergo etiam hypostasis Dei alia est quam immortalitas.* *Orth.* *Nequaquam.* *Sed ipsa hypostasis est etiam immortalitas: neque immortalitas duntaxat, verum etiam incorruptibilitas, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, et dominatio, et potestas.* *Neque Deus haec esse dicitur per compositionem: sed ex diversis considerationibus dictus immortalitas, quod desinere: incorruptibilitas, quod dissolvi non possit: iustitia propter aequitatem: sanctificatio, quod a peccato custodiat: redemptio, quod vitam nostram liberet a corruptione: dominatio, quod omnium sit Dominus: potestas, quod nihil ei resistat.* *Hac au-*

A των ἀνθρώπων. Ἀρέμ. *Ἡ ἡμὴ ὑπόστασις οὐκ ἔστι δέλλο ἢ ἀνθρωπότης;* *Ὀρθ.* *Οὐ.* *Ἀρέμ.* *Πῶς οὖν;* *Ὀρθ.* *Ὅτι ἡ μὲν ἀνθρωπότης κοινὴ πάντων ἀνθρώπων, ἡ δὲ ὑπόστασις ἡ λοιπὴ ἐκάστου.*

17. *Ἀρέμ.* *Ἡ ὑπόστασις του Πατρός οὐκ ἔστι θεότης;* *Ὀρθ.* *Ναι.* *Ἄλλη ἡ θεότης τὸ τι εἶναι σημαίνει, ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ εἶναι.* *Ἀρέμ.* *Καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἔστι θεότης;* *Ὀρθ.* *Ναι.* *Ἀρέμ.* *Δύο δὲν θεότητες.* *Ὀρθ.* *Οὐ.* *Ἀρέμ.* *Πῶς οὖν;* *Ὀρθ.* *Οὐ γάρ δὲλλη καὶ δὲλλη θεότης ἔστιν.* *Ἀρέμ.* *Ἄλλη καὶ δὲλλη ὑπόστασις ἔστιν.* *Ὀρθ.* *Ἄλλη οὐχὶ τὸ αὐτὸν σημαίνειν εἶπον θεότητα καὶ ὑπόστασιν:* *γάρ ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ εἶναι, ἡ δὲ θεότης τὸ τι εἶναι·* *οὐ γάρ οὐκ εἰσὶ δύο ἀνθρωπότητες Πέτρου καὶ Παύλου, οὐδὲ δύο θεότητες Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.* *Ἀρέμ.* *Οὐκοῦν οὐχὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρός;* *Ὀρθ.* *Ἡ μὲν ὑπόστασις τοῦ Πατρός καὶ θεότης, καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ καὶ θεότης·* *οὐχὶ δὲ, ἐπειδὴ δύο ὑπόστασίς εἰσι, δύο καὶ θεότητες.* *Ἀρέμ.* *Πῶς οὐχὶ;* *Ὀρθ.* *Ὅτι καὶ ἀθανασία ὑπόστασις τοῦ Πατρός, καὶ ἀθανασία ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐ δύο ἀθανασίαι.* *Ἀρέμ.* *Καὶ εὖ εἰσι δύο ἀθανασίαι;* *Ὀρθ.* *Οὐ.* *Ἀρέμ.* *Πῶς;* *Ὀρθ.* *Ὅτι μὴ διάφορες ἔστιν ἀθανασία· ἀθανασίας οὐδὲ διαφέρει, ἡ ἀθανασία λέγεται (76).* *Ἀρέμ.* *Εἴτε δὲλλως δὲλλη ὑπόστασις τοῦ Πατρός καὶ Υἱοῦ, πάς οὐχὶ δὲλλη καὶ δὲλλη ἀθανασία;* *Ὀρθ.* *Ἄλλη καὶ δὲλλη ὑπόστασις ἔστι Πατρός καὶ Υἱοῦ, δὲλλη οὐχὶ δὲλλη καὶ δὲλλη ἀθανασία.* *Ἀρέμ.* *Καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς δὲλλην καὶ δὲλλην ἔχομεν ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐχὶ δὲλλην καὶ δὲλλην ἀθανασίαν, ἣν διὰ τοῦ ἑνὸς βαπτίσματος ἐλάσσονεν.* *Εἰ γάρ δὲλλη καὶ δὲλλη ἀθανασία, δὲλλο καὶ δὲλλο βάπτισμα, καὶ δὲλλη καὶ δὲλλη πίστις, καὶ οὐκ ἔστιν εἰς Κύρος, μία πίστις, εἰς βαπτίσμα.*

18. *Ἀρέμ.* *Ἄλλα ἡ ἡμετέρᾳ ὑπόστασις δὲλλη ἔστι παρὰ τὴν ἀθανασίαν καὶ τὸ βάπτισμα· δρά καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις δὲλλη λαττὰ παρὰ τὴν ἀθανασίαν.* *Ὀρθ.* *Οὐ.* *Ἄλλα αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ ἀθανασία λαττῆ· καὶ οὐ μόνον ἀθανασία, ἀλλὰ καὶ διάφορα, καὶ δικαιοσύνη, καὶ διάσωμος, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ χωρίστης, καὶ δύναμις.* *Καὶ οὐκ ἔστι κατὰ σύνθετον ταῦτα ὁ Θεὸς, ἀλλὰ κατὰ διάφορους ἀπονομὰς λεγόμενος· ἀθανασία μὲν διὰ τὸ ἀτελεῖτον· διάφορος δὲ, διὰ τὸ διλυτον (77)· δικαιοσύνη διὰ τὸ Ισον· ἀγιασμὸς διὰ τὸ φυλάττειν ἀπὸ ἀμαρτίας· ἀπολύτρωσις διὰ τὸ σώζειν ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν· χωρίστης, διὰ τὸ πάντων χρεῖται· δύναμις, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῷ ἀντιτελεῖθαι.* *Ταῦτα δὲ πάντα καὶ περὶ τὴν ὑπόστα-*

(76) *Ἡ ἀθανασία ἔστιν. Εἴτε δὲλλως δὲλλη καὶ δὲλλη ὑπόστασις ἔστι Πατρός καὶ Υἱοῦ.* *Ἄλλη οὐχὶ*

δὲλλη καὶ δὲλλη. *Sic Palat*

(77) Palat., διδάσκων.

στιν τοῦ Υἱοῦ θεωρεῖται, ὅμοιας τῷ Πατρὶ, καὶ οὐ μαθεῖσκως· καὶ διὰ τοῦτο δύο μὲν ὑποστάσεις λέγομεν Πατέρος καὶ Υἱοῦ, μίαν δὲ θεότητα, δύναμιν, κυριότητα, καὶ ἀδυνατίαν, καὶ ἀδύνατίαν, καὶ δύο τουτά. Ἀνόρ. Οὐκοῦν καὶ ἀγεννησίαν (78) μίαν λέγεις; Ὁρθ. Ἀγένητον μὲν λέγω καὶ τὸν Υἱὸν, οὐδὲ ἀγένητον; Ἀνόρ. Ἀλλο γάρ οἳς τὸν ἀγένητον, καὶ διῆλος ἀγένητον; Ὁρθ. Καὶ πάνω. Ἀνόρ. Πάνω; Ὁρθ. Ότι τὸ μὲν γεννήτον ἔστι τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννώμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ γαστρὸς λεγόμενον· τὸ δὲ γενητὸν τὸ ἐκ τῆς ἔξουσίας τοῦ γενεσιουργοῦ. «Πάντα γάρ οὖς τὴν δηλοῦσαν, ἀπόλεις· Ἐποίησε δὲ πῶς;» «Εἰπεν, καὶ ἀγεννήθησαν· ἐνετείλατο, καὶ ἀκτισθήσαν.» Ἀνόρ. Οὐχ ἡρώτας, τί δοτὶ γεννήτον, καὶ τί γεννήτον ἄλλ; εἰ διῆλος ἔστι τὸ ἀγένητον, καὶ διῆλος τὸ ἀγένητον; Ὁρθ. Εἰ τὸ γεννήτον ἔστι τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως καὶ ἐκ γαστρὸς, τὸ μὴ δην ἐκ γαστρὸς, ἤγουν (79) ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἀγένητον ἔστι· καὶ εἰ τὸ γενητὸν ἐκ τῆς ἔξουσίας ἔστι κατ' ἀντότιν, τὸ ἀγένητον τὸ μὴ κατ' ἀντότιν ὑπάρχον, ἀλλ' ἦ διαίταιον ὅν, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀγεννήτου.

hypostasi : ei si factum illud est, quod est ex potestate secundum mandatum, utique non factum illud est, quod non existit ex mandato, sed vel causam non habet, vel est ex hypostasi non geniti.

19. Ἀνόρ. Δύο οὖν ἀγένητα λέγεις; Ὁρθ. Ἔγώ καὶ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγονον Πνεῦμα ἀγένητα λέγω, διᾶλλος οὐκ ἀπάτορα τρία, οὐδὲ ἀντίτιον· διᾶλλα τὸν μὲν (80) Πατέρα, καὶ ἀπάτορα, καὶ ἀντίτιον, καὶ ἀγένητον. Καὶ γάρ οὗτος Πατέρα ἔχει δὲ Πατήρ, οὗτος γενεσιουργὸν, οὗτος αἴτιος τοῦ εἶναι ὡς ἐξ ὑποστάσεως. Οὐ δὲ Υἱὸς Πατέρος μὲν ἔχει, γενεσιουργὸν δὲ οὐκ ἔχει· οὐδὲ γάρ ἀγένετο, διᾶλλος ἀγεννήθη. Τὸ δὲ Πνεῦμα ὑπὸ οὗτον Πατέρα οὐκ ἔχει, οὐδὲ γάρ ἀγεννήθη· γενεσιουργὸν οὐκ ἔχει, οὐδὲ γάρ ἀγένετο· αἴτιον δὲ ἔγει τὸν Θεού, οὐ Πνεῦμά ἔστι, παρ' οὐ καὶ ἀκτορεύεται. Ἀνόρ. Τὰ γάρ διᾶλλα πνεύματα οὐ παρ' αὐτοῦ ἀκτορεύεται; Ὁρθ. Καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθημεν· «Οὐσος γάρ αὐτὸς Ιαβόν,» γέργατται, θωκεν αὐτοὺς ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οὐ οὐκ ἐξ αἰμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, διᾶλλος ἐκ Θεοῦ ἀγεννήθησαν. «Ἄλλος ὁντερ ήμεις, ἐκ Θεοῦ γεννηθέντες, οὐκ ἐκ γαστρὸς τῆς ὑποστάσεως ἐγεννήθημεν, οὐτοις καὶ τὰ ἀκτορεύθμενα πνεύματα ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ εἰστι. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ διάγονον ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὑποστάσεως ἔστι Πνεῦμα· «Τῷ γάρ λόγῳ Κυρίον οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα δὲ δύναμις αὔτων.» Καὶ δὲ Πατήρ λέγει· «Ιδού δὲ Παῖς μου, δὲ ἀγαπητὸς μου, εἰς δὲ εὐδόκησαν ἡ φυὴ μου. Θέου τὸ Πνεῦμα μου ἐπ' αὐτὸν.» Ἀνόρ. Εἰ καὶ δὲ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως, εἰσὶ διᾶλλοι; Ὁρθ. Μή γένοιτο! οὐδέτε τοῦτο λέγει. Πάντα γάρ μονογενῆς δὲ Υἱὸς, εἰ δύο εἰσὶ διᾶλλοι; Ἀνόρ. Πάντας οὖν καὶ δὲ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐ δύο

A tem omnia, ut in Patriis, ita etiam in Filii hypostasi considerantur, idque minime ex participatione. Idcirco duas quidem hypostases dicimus Patriis et Filii, unam autem deitatem, potestatem, dominationem, immortalitatem, incorruptibilitatem, et ejusmodi alia. Anom. Unam igitur etiam dicis, ἀγεννησίαν, id est generationis carentiam. Orth. Ἀγένητον, id est «non factum», quidem dico etiam Filium: ἀγένητον autem, id est, «non genitum», nequaquam. Anom. Estne igitur aliud, non factum, aliud non genitum? Orth. Sane quidem. Anom. Quomodo? Orth. Quoniam τὸ γεννητόν, illud est, quod ex hypostasi gignitur, ideoque ex ventre vel utero dicitur: γεννητόν vero illud est, quod est a potestate opificis. Nam «omnia quaecunque voluit fecit». Quomodo autem fecit? Dixit, et facta sunt: mandavit et creata sunt¹¹. Anom. Non quæsivi quid sit genitum et quid factum, sed an non factum sit aliud, quam non genitum. Orth. Si genitum illud est, quod est ex hypostasi et utero, sane illud est non genitum, quod non ex utero vel

B C 19. Anom. Dno igitur dicis non facta? Orth. Ego et Patrem et Filium et Spiritum sanctum dico esse non facta, nequaquam vero tria sunt, Patre vel causa carentia: sed Patrem quidem, absque Patre, et absque causa, et non factum. Neque enim Pater habet Patrem, neque opificem, ad quem ortum referat, neque quicquam auctorem, a quo sit ut ex hypostasi. At Filius Patrem quidem habet, sed ab opifice ortum non habet: neque enim factus est, sed genitus: Spiritus sanctus autem Patrem **419**: non habet, quia non est genitus, nec ab opifice ortum habet, quia non est factus: sed auctorem et causam habet Deum, cuius spiritus est, et a quo procedit. Anom. Alii vero spiritus annos ab eo procedunt? Orth. Et nos quoque ab eo geniti sumus: Quotquot enim receperunt eum, ut scriptum est, dedit ei potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt¹². Sed sicut nos, qui ex Deo nati sumus, non sumus ex utero hypostaseos geniti: ita et spiritus qui ex Deo procedunt ex ore hypostaseos eius non sunt. At Spiritus sanctus est Spiritus ex ore hypostaseos ipsius: «Nam verbo Domini ecclie firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum»¹³. Et Pater dicit: «Ecce Filius meus, dilectus meus, in quo complacuit anima mea, ponam Spiritum meum super ipsum»¹⁴. Anom. Si et Filius est ex hypostasi, et Spiritus ex hypostasi, fratres sunt igitur? Orth. Absit! nullus hoc dicit. Quomodo enim Filius est unigenitus, si duo sunt fratres? Anom. Quomodo igitur et Filius est ex hy-

¹¹ Psal. cxxixv, 6. ¹² Psal. clxviii, 5. ¹³ Joan. 1, 12, 13. ¹⁴ Psal. xxxii, 6. ¹⁵ Isa. lxxii, 4.

(78) Palatinus. ἀγεννησίαν.

(79) Felicem., ἄγουν. Palat., εἴτουν.

(80) Palatinus et Felicem., διᾶλλα τὸ μὲν.

postasi et Spiritus, neque tamen sunt duo fratres? *A. Orth.* Propterea Filius dictus est esse non tantum ex hypostasi, verum etiam ex utero; et Spiritus sanctus non tantum ex hypostasi, sed etiam Spiritus oris, ut differentia sit non habita ejus ratione, quod sint ex hypostasi, sed quorum unus quidem ex utero sit, alter ex ore.

20. Anom. Aliud ergo est os, aliud est uterus, aliud hypostasis? *Orth.* Non aliud et aliud, ut res aut tritonymum quidpiam. *Anom.* Ut quid ergo? *Orth.* Ut aliud quidem significante hypostasi, aliud utero, et aliud ore. *Anom.* Quid significat hypostasis, quid os, quid uter? *Orth.* Hypostasis declarat, quod elevat, id est « esse »: uterum geacrandi vini: os, ipsam docendi facultatem. Quomodo vero gignat Filium Deus, et quomodo Spiritum emittat, curiose non per vestigio: sed erede Filium genitum inexplicabili modo et absque passione ulla, et similiiter Spiritum sanctum procedere inexplicabili modo et absque passione ulla. *Anom.* Ubi est os, et uterus, et hypostasis, quid aliud, quam compositionem dicas? *Orth.* Compositionem non efficiunt haec nomina. Omnia enim ista non dicuntur, ut de membris solent. *Anom.* Os, nonne est os? et uterus, annon est uterus? *Orth.* Non omne os est idem os, neque omnis uterus est idem uterus: nam neque omne os est membrum, neque omnis uterus pro-sus membrum est. *Anom.* Qui vero fiat ut os non sit os, et uterus non sit uterus? *Orth.* Scriptura multis locis os gladii nominavit, nec quispiam ita insanit, ut dicat gladium eo membro praeditum esse, quod os vocatur; sed Scriptura os vocavit illud, quo gladius absunt: et cum dicit ex quo utero proveniat glacies, uterum corporeum non requirit: et cum faciem ignis dicit, non dicit ignem esse humana forma praeditum, cuius mem-brum unum sit facies, alterum vero ignis; neque faciem terra dicens, terram dicit humanam formam referre.

21. Anom. At uinam dictum est terram esse facie praeditam? *Orth.* Scriptum est apud prophetam: « Qui fugit, erit ut qui fugit a facie ignis. » Et in Genesi Cain inquit: « Si ejcisc me hodie a facie terrae, etiam a facie tua abscondar ». *Anom.* Sed cum de animalibus ista nomina dieuntur, membra declarant: in iis vero, quae sensus sunt experientia, abusione quadam usurpantur. *Orth.* An-non tibi videtur anima esse animal? *Anom.* Sane. Nam et angelus animal est, et omnes spiritus: propterea enim etiam omnes seraphim animalia dicuntur: et scriptum est: « Deus, in medio duorum animalium cognoscetis ». *Orth.* Dicens igitur Deus: « Aperi os **420** tuum et implebo illud », quodnam os dicit? Et David psal. cxviii: « Os meum

B *20. Anom.* « Άλλο οὖν στόμα, καὶ διπλό γαστήρ, καὶ διπλό υπόστασις, ὦρθ. Ούκ διπλό καὶ διπλό, ὡς πρόγμα, ὡς τριτώνυμό τι. *Anom.* 'Αλλά' ὡς τι; ὦρθ. 'Οὐ διπλό τι (82) σημαντίσθη τῆς υπόστασεως, καὶ διπλό τῆς γαστρός, καὶ διπλό τοῦ στόματος. *Anom.* Τι σημαίνει ἡ υπόστασις, καὶ τι τὸ στόμα, καὶ τι ἡ γαστήρ; ὦρθ. Η υπόστασις τὸ εἶναι σημαίνει: ἡ γαστήρ τὸ γεννητικόν τὸ στόμα τὸ διδακτικόν. Πῶς δὲ γεννᾷ τὸν Γίδην δ Θεός, οὐ πολυπραγμονόν· καὶ πῶς ἔκπληκτο τὸ Πνεῦμα, δρμὸς οὐ πολυπραγμονόν διπλὰ ποτεῖν, ἐτι καὶ δὲ Γίδης γεννᾶται ἀφρήτως καὶ ἀπαθῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἔκπορεύεται ἀφρήτως καὶ ἀπαθῶς. *Anom.* « Εύθα στόμα, καὶ γαστήρ, καὶ υπόστασις, τι διπλά εἰστιν ἢ σύνθεσιν εἰπεν; ὦρθ. Σύνθεσιν οὐ ποιοῦσι τὰ δύναμα· οὐδὲ γάρ πάνες ἐπὶ μελῶν λέγονται. *Anom.* Τὸ στόμα οὐκ εἴσι στόμα; καὶ ἡ γαστήρ οὐκ εἴσι γαστήρ; ὦρθ. Οὐ τὰν στόμα τὸ αὐτὸν στόμα, οὐδὲ πάσα γαστήρ η αὐτὴ γαστήρ οὐδὲ γάρ πάν-τόμα εἴσι μέλος, οὐδὲ πάσα γαστήρ πάντως εἴσι μέλος. *Anom.* Καὶ πῶς δύναται στόμα μή εἶναι στόμα, καὶ γαστήρ μή εἶναι γαστήρ; *Orth.* Η Γραφή, πολλαχοῦ στόμα μαχαίρας ὑδωματος· καὶ οὐδεὶς οὐτω μέμνην, ὥστε λέγειν μέλος ἔχει τὴν μαχαίραν, δι καλεῖται στόμα· ἀλλὰ αὐτὸν τὸ ἀναλατικὸν τῆς μα-χαίρας στόμα ὄνδρας· καὶ, ἐκ πολές δι γαστρός ἔκπορεύεται κρύσταλλος, εἰπούσα, οὐ σωματικὴ γα-στέρα ἐπιζητεῖ· καὶ πρόσωπον πυρὸς εἰπούσα, οὐκ ἀνθρωποιδές λέγει τὸ πῦρ, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ μέλος εἶναι πρόσωπον, τὸ δὲ πῦρ καὶ πρόσωπον τῆς εἰ-πούσα, οὐκ ἀνθρωποιδή λέγει τὴν γῆν.

21. Anom. Ποῦ γάρ εἰργεται πρόσωπον ἔχει τὴν γῆν; *Orth.* « Εσται δὲ φεύγων, θεὸς δὲ φεύγων ἀπὸ προσώπου πυρὸς. » παρὰ τῷ προσήγετη γέγραπται. Καὶ ἐν τῇ Γένεσι δὲ Κάτιν λέγεται: « Εἰ ἐκβάλλεται με σήμερον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυψθεῖσα. » *Anom.* 'Αλλά' δὲ τὸν ζῶν λέγεται ταῦτα τὰ δύναμα, μέλη σημαίνονταν ἐπὶ δὲ τῶν ἀναισθήτων (83) καταχρηστικῶς. *Orth.* Οὐ δοκεῖ σοι ἡ ψυχὴ ζῶν εἶναι; *Anom.* Καὶ πάνω. Καὶ γάρ καὶ ἀγγελος ζῶν εἴστι, καὶ πάντα τὰ πνεύματα· διὰ γάρ τούτο καὶ τὰ σεραφικά ζῶν λέγονται· καὶ, « Ο Θεός, έν μέσῳ δύο ζῶν γνωσθήσῃ», γέγραπται. *Orth.* « Εὖν οὖν λέγηται δὲ Θεός: « Ανοιξον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό, » πολον λέγει τὸ στόμα; « Εὖν δὲ δασιδὲ τὴν ριζὴν φαλμῷ· » Τὸ στόμα μου ἡνοιξε, εἰλυκεσα Πνεῦμα, διτι

¹¹ Genes. iv, 14. ¹² Habac. iii, 2. ¹³ Psal. LXXX, 11.

(81) Palatinus, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν.
(82) MSS., 'Αλλά' ὡς διπλό τι.

(83) Regius, Palat. et Felicm., αἰσθητῶν.

τὰς ευτοίας σου γρεπισμάνη, ποιον λέγει στόμα; Έδω δὲ λέγει ὁ Ιών: « Ἀληθινὸν δὲ στόμα ἐκπλήσσει γένοτος, » ποιον λέγει στόμα; Ποιῶ δὲ στόματα ἔσθα Μωυσῆς ἀκούων: « Τί βοῇς πρὸς μέ; » Τίς δὲ οὐκ εἶδεν, ὅτι καὶ σωπώντων ἀκούει ὁ Θεὸς, στεναγμοῖς ἀλλήτοις βαθύτων; Ποιῶ δὲ γαστέρα ὁ προφῆτης λέγει: « Ἀπὸ τοῦ φύσου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάσσομεν, καὶ ὀδυνησαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς; » Ποτέπερ εὖν ἡ φυγὴ καὶ γαστέρα ἔχειν λέγεται, καὶ στόμα, καὶ ὄφελαμούς, καὶ ὄστα, καὶ πάντα τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος, καὶ οὐ σύγκειται ἐκ μελῶν οὐτῶν, διαν ἀκούσησε ἐπὶ θεοῦ, τοῦ ἀληθῆς ἀσωμάτου, στόμα ἡ γαστρά, μὴ σύνθεσιν νέει, ἀλλὰ γαστέρα τὸ γεννητικὸν, στόμα τὸ διάβατον, ὄφελαμούς τὸ κατανοητικὸν, ὄστα τὸ ἀκούσιαν. Καὶ διὰ τούτο ἐκ γαστρὸς εἰρητοὶ ὁ Ιών, ἐπειδὴ γέγεννηται· καὶ διὰ τούτο Πνεῦμα στόματος τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ διδακτικόν. Καὶ διπερ ὁλέγεις γεννήσαν τὸ Πνεῦμα, ίνα μὴ δύο ιδοὺς εἴπης· οὐτῶς μὴ λέγε αὐτὸς γεννητὸν, ίνα μὴ [εἰν τῶν τεντῶν εἴπης], καὶ ἀναγκαστῆς καὶ δύολον εἰπεῖν διὰ τὸν εἰρηκότα Προφῆτην, δέ: « Τὰ σύμπτωτα δύολα σά. »

22. Ἀρόμ. Εἴπον καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου, παρ' ἔλιγον με πείσεις ὑμουσιαστὴν γενέσθαι. Ὅρθ. Γένοιτο σε εἰπεῖν, Χριστιανὸν γενέσθαι! Γεννόμενος γάρ (84) Χριστιανὸς, ἐπιγνώσῃ. ὅτι ὅμοιότερον δεῖ λέγειν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν διδαχθεῖς. «Οσα γάρ θιά εἰσι Θεοῦ, ταῦτα κοινά Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Ἀρόμ. Πῶς εἰρηται παρὰ τῷ ὅγιῳ Ἀποστόλῳ, ὅτι μόνη Θεῷ ἀδύνατον ἐστι τὸ φύσασθαι; Ὅρθ. Τοῦτο δὲ ἐστι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος λεχθεῖσαται. «Ο γάρ ἐστι θεῖον τῆς φύσεως, τούτο κοινὸν τῶν ὑποστάσεων. Ἀρόμ. Δύναται δὲ φύσασθαι τὰ σεραφίμ; Ὅρθ. Εἰ μὴ δύναται φύσασθαι, οὐκτί: μόνος δὲ θεὸς ἀξιωθῆσται. Ἀρόμ. Οὐκ εἴτεν, δὲτο μόνη θεῷ ἀδύνατον τὸ φύσασθαι, ἀλλ' δὲτο δύνατον θεῷ φύσασθαι. Ὅρθ. Πᾶν δὲ τὸ γεννήτον ἐστιν (85), δύναται φύσασθαι· καὶ διὰ τούτο καὶ διάβολος, ἐν μέσῳ τῶν χερουδίμων δὲν, ἐδυνήθη φύσασθαι. Καὶ τούτο ἐστι τῶν λογικῶν δυνάμεων ἡ τροπή, τὸ φύσασθαι. Θεὸς δὲ, ἀτρεπτὸς δὲν, καὶ ἀμεβόης ἐστι· καὶ διπερ μόνος ἀτρεπτὸς ἐστι, καὶ μόνος ἀδύνατος, καὶ μόνος ἀράτος, καὶ μόνος ἀζηταρός, οὐτῶς καὶ μόνος ἀκευδῆς· τούτο δὲ κοινόν ἐστι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Ἀρόμ. Πῶς οὖν εἰρηται περὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι οὐ λαλήσει ἀφ' ἀκούοι, ἀλλάσσει, εἰπερ τῆς αὐτῆς ἐστι φύσεως; Ὅρθ. Τοῦτο γάρ ἐστι, δείκνυσται καὶ αὐτὸς ἀκευδῆς εἶναι, καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως δὲν. Ἀρόμ. Πῶς; Ὅρθ. Οὐ πᾶν τὸ γεννήτον, ἐάν δὲ λογικόν, ὅτε θέλει (86), καὶ ἀφ' ἀκούοι λαλεῖ, ἐπειδὴ καὶ θεον δεῖται θέλημα, δικαστιγγέται, ίνα τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα

A aperui, et attraxi Spiritum, quoniam mandata tua elegi⁸³, » quodnam os dicit? Et Job inquietus: « Os veras implebit risus⁸⁴, » quodnam os inquit? Quoniam autem ore clamabat Moses, cum audiret: « Cur clamas ad me⁸⁵? » quis vero ignorat tandem quoque a Deo exaudiiri gemitibus inenarrabilibus clamantes? quem autem uterum intelligit propheta, scribens: « A timore tui, Domine, in utero conceperimus et parturivimus, et peperimus spiritum salutis in terra⁸⁶? » quemadmodum igitur anima dicitur iterum habere, et os, et oculos, et aures, et cetera omnia corporis membra, nec tam ex membris composita est: ita cum de Deo vere incorpore audies os, vel uterum, nihil compositionis intellige; sed uteri nomine, gignendi vim: oris, docendi vim: oculorum, intelligendi vim: aurium, exaudiendi vim. Idcirco igitur dictus est Filius ex utero, quod sit genitus: et propterea Spiritus est oris Spiritus, quoniam is est qui docet. Et sicut non dicas Spiritum esse genitum, ne duos filios dicas: ita ne dicito ipsum esse factum, ut ne illum unum eorum qua facta sunt dicas, ac proinde eum dicere etiam servum cogaris, propter Prophetam, qui dixit: « Omnia tibi serviunt⁸⁷. »

22. Anom. Quod initio dixi, parum abest quin mihi persuaderes, ut, siam homouias, id est « consubstantialista. » Orth. Utinam dixeris, ut Christianus siam! Factus enim Christianus, didicis oportere consubstantiale Filium dicere, a divinis Scripturis edocutus. Quaecunque enim sunt Dei propria, et sunt communia Patri, Filio, et Spiritui sancto. Anom. Quomodo dixit sanctus Apostolus: « Deo soli impossibile est mentiri⁸⁸? » Orth. Hoc et de Patre, et Filio, et Spiritu sancto dicetur: quod enim naturae proprium, commune est hypostabis. Anom. An possunt mentiri seraphim? Orth. Nisi possint mentiri, non jam est solus Deus is, qui mentiri non possit. Anom. Non dixit Apostolus solum Deum non posse mentiri, sed impossibile Deo esse mentiri. Orth. Quidquid factum est, mentiri potest: ideoque etiam diabolus, cum esset in medio cherubim, potuit mentiri. Et hoc ipsum mentiri, est mutatione illa, cui virtutes rationales sunt obnoxiae. Deus autem, cum sit immutabilis, mentiri nullatenet potest: ac sicut solus est immutabilis, et solus immortalis, et solus invisibilis, et solus incorruptibilis, ita etiam solus mentiri non potest, et hoc commune est Patri, Filio, et Spiritui sancto. Anom. Quomodo ergo de Spiritu dicitur, quod « non loquatur ex semetipso, sed quaecunque audiatur, loquetur⁸⁹: » siquidem ejusdem est natura? Orth. Imo hoc ipsum ostendit eum quoque mentiri non posse, et ejusdem esse natura. Anom. Quomodo? Orth. Quoniam quidquid factum est, sicut-

⁸³ Psal. cxviii, 43. ⁸⁴ Job viii, 21. ⁸⁵ Exod. xiv, 15. ⁸⁶ Isa. xxii, 18. ⁸⁷ Psal. cxviii, 91. ⁸⁸ Hebr. vi, 18. ⁸⁹ Joan. xvi, 13.

(84) Ita mss. Editi vero, γεννόμενος οὐ γάρ. Μοχ edit. Steph., ἐπιγνώσῃ.

(85) Palat. et Reg., Πᾶν εἰ τι γεννήτον εστι. Μοχ

Idem, χερουδίμ.

(86) Οὐτε θέλει, Reg.

dem sit rationis particeps, ubi vult, etiam ex se loquitur, quandoquidem etiam sua propria praedita est voluntate, cui silentium imponit, ut Dei voluntatem dicat. At Spiritus non ita est, sed ut Dei Spiritus eaudem quam Deus habet ipse voluntatem: et hoc est, « Non loqueretur a semetipso. » Nam et Filius de se dixit: « Ex meipso nihil facio, sed ut docuit me Pater, ista loquor²¹. » An igitur Verbum illud Dei et illa Dei Sapientia nesciebat, quid locutus esset? Absit, ut quisquam Christianus hoc existimat! sed ista nos docemur, ut et naturam utriusque eaudem esse sciamus, et voluntatem, quae divisionem nullam patitur: sicut minus, Paulus quidem dicit: « De virginibus praeceptum misericordiam consecutus²². » At Filius praeceptum Spiritus ex semetipso non loquitur.

421 23. *Anom.* Non habet ergo Spiritus propriam voluntatem? *Orth.* Absit, quae quidem Deo ex adverso respondeat! nec enim modo vult quae Dei sunt, modo vero quae sui ipsius: sed si quid vult Spiritus sanctus, haec est Dei voluntas: et si quid vult Deus, haec est Spiritus voluntas. *Anom.* Enimvero, annon quod Deus vult, volunt etiam propheta? *Orth.* Non semper; interdum enim etiam ex seipsis loquebantur. Cum diceret enim primum Moses: « Impeditioris et tardioris lingue sum, neque audiet me Pharaon²³; » et illud: « Obsecro te, elige alium²⁴; » quid aliud significat, quam sibi aliam voluntatem inesse, quam postea coercuit, ut Dei voluntati obsequeretur? Aaron quoque et Maria a seipsis commoti murmurarunt adversus Mosem, quo tempore etiam lepra laboravit Maria, indignatusque est Dominus. Jeremias propheticum munus deprecans, dicebat: « Junior sum, neque possum prophetare²⁵. » Et Jonas ei usque in hoc recusando progressus est, ut etiam decreverit fugere a facie Domini. Et David cum sua voluntati obsecutus, populum recensuisset, castigatur. Mitio illa de Uriᾳ Cbettæ. Nam omnes quoque ratione praeditæ creaturæ, interdum quae sua, interdum quae Dei sunt, loquuntur. At non ita Spiritus: nec enim modo quae Dei sunt, modo sua loquitur, cum ei non insit alia quæpiam voluntas, ut ne in Filio quidem, sed una sit Patris, Fili, et Spiritus sancti voluntas. Idcirco dictum est de Spiritu: « Non loqueretur a semetipso²⁶. » Et de Filio: « Nihil a me ipso facio, sed sicut docuit me Pater, haec loquor²⁷: » non quod nescist quidquam loqui, sed quia nou aliud vult Pater, aliud vult Filius et siud Spiritus sanctus.

24. *Anom.* Etiam si non semper quae Dei sunt, locuti sint propheta, ut tu dicendo comprobasti; at certe apostoli nibil ex seipsis, sed quae sunt Dei, semper locuti sunt. *Orth.* Docet nos Scriptura

²¹ Joan. viii, 28. ²² I Cor. vii, 25. ²³ Exod. :v, 10. ²⁴ ibid. 15. ²⁵ Jerem. i, 6. ²⁶ Joan. xvi, 15. ²⁷ Joan. viii, 28

(87) Palat., τὸν Θεοῦ· οὐδὲ γάρ ἔστιν, omissis qui- busdam.

A εἶπη. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὐτῶς, ἀλλὰ ὡς Πνεῦμα Θεοῦ, ταυτὸ θελήμα ἔχει τῷ Θεῷ καὶ τοῦτο ἔστι τὸ, « Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ. » Καὶ γάρ καὶ περὶ ἑαυτοῦ ὁ Υἱὸς εἶπεν, διτι « Απ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδὲν, ἀλλὰ καθὼν ἐδίδαξε μὲν οὐ πατήρ, ταῦτα λαλῶ. » Ἀρά οὖν ὁ Λόγος ὁ τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία ἡ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔχει τί λαλήσει; Μή, νέοντο τούτῳ δινθρευτὸν Χριστιανὸν λογίσασθαι! ἀλλὰ ἵνα γνῶμεν ἡμεῖς τὸ ταυτὸ τῆς φύσεως, καὶ τὸ διδάσκετον τοῦ θελήματος. ταῦτα διδασκόμεθα· εἰ δὲ μή, Παιᾶς μὲν ἔχει· « Παρέ δὲ τὸν περθέντων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐν τῷν, γνώμην δὲ δίδωμε ὡς τὸ λεπτόν· » δὲ Υἱὸς ἐντολὴν λαμβάνει, τί εἴπη, καὶ τί λαλήσει, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ λαλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ.

Domini non habeo, consilium autem do tanquam accipit de eo quod dicturus est, et locuturus est,

25. *Ανόμ.* Οὐκ ἔχει οὖν έισιν θέλημα τὸ Πνεῦμα. *Orth.* Ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, μή γένοτο! οὐδὲ ποτὲ γάρ θέλει τὸ τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ τὰ ἑαυτοῦ· ἀλλὰ εἰ τε θέλει Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἔστι θέλημα· καὶ εἰ τι θέλει ὁ Θεός, τούτῳ θελήμα ἔστι τοῦ Πνεύματος. *Ανόμ.* Οι γάρ προφῆται, οὐκ εἰ τι θέλει ὁ Θεός, θελήμαν· *Orth.* Οὐ πάντοτε· Ιεθού δὲ γάρ καὶ ἄφ' ἑαυτοῦ θέλλουν. Μαρτὶς γάρ πάντοτε Πλέγεν· « Ἰσχυρόνως καὶ βραδύλαστος ἔγω εἰμι, καὶ οὐκ εἰσακούσατο μου Φαραὼν²⁸; » καὶ τὸ, « Δέσμαι σου, προχείρισαι μὲλλον, τί σημαντεῖ; ή δέλλο θέλημα ἐν ἑαυτῷ είναι, δὲ ἐκθλαστιν, τινα τὸ τοῦ Θεοῦ ποιήσῃ; Καὶ Ἀρὸν καὶ Μαρία ἀφ' ἑαυτῶν κινούμενος ἐγρήγορσαν κατὰ Μωάσεν, δὲτε λεπρόσαν ἡ Μαρία, καὶ ὡργισθεὶ θυμῷ Κύριος. Ἱερείας, παρατομένος τὴν προφητείαν, Ελέγε· « Νεώτερός είμι ἔγω, καὶ οὐ δύναμαι προφητεύειν. » Καὶ ὁ Ιωάννης εἰς τοσούτον παρηγένετο, ὡς καὶ δέξαι φεύγειν ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Καὶ ὁ Δασδί, τὸ θέλημα τὰ ἑαυτοῦ ποιήσας, καὶ ἀφιμάνων τὸν λαόν, ἐπιτιμεῖται. Σωτῆρος γάρ τὰ κατὰ τὸν Θεόρον τὸν Χριστόν. Καὶ πάντα γάρ τὰ λογικά κτίσματα ποτὲ τὰ ἑαυτῶν λαλοῦσιν, ποτὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὐτῶς· οὐ γάρ ποτὲ τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ποτὲ τὰ ἑαυτοῦ· οὐδὲ γάρ ἔστιν (87) δέλλο τὸ ἐν αὐτῷ θέλημα, ἐπιτιμήσῃ δὲν τῷ Υἱῷ, ἀλλ᾽ ἐν ἔστι θέλημα Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος. Καὶ δέλλο τοῦτο εἰργαται περὶ τὸ Πνεῦματος· « Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ· » καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, διτι « Απ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδὲν, ἀλλὰ καθὼν; ἐδίδαξε μὲν οὐ πατήρ, ταῦτα λαλῶ· » οὐκ ἐπιτιμήσῃ (88) οὐκ οὐδὲ λαλήσαι τι, δέλλο δὲ οὐδὲ μὲλλει οὐ πατήρ, καὶ δέλλο θέλει τὸ Πνεῦμα.

26. *Ανόμ.* Εἰ καὶ μή πάντοτε οἱ προφῆται τὸ τοῦ Θεοῦ Ελέγον, ὡς ἔσταιεν ὁ λόγος, δέλλοι ἀπόστολοι οὐδὲ ἐλάσσον ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ. *Orth.* Η Γραφὴ ἡμᾶς ἐδίδαξεν, διτι οἱ ἀπόστολοι διέλ-

(88) Ταῦτα λαλῶ λαλεῖ· οὐκ ἐπιτιμήσῃ.

έπον δέ τον θεόν. Ἀνόμ. Πᾶς; Ὅρθ. Εάν σύν τούτοις περὶ τῶν ἀποστόλων, «Ἄλλος δέ εἰδον, ἐτί οὐδὲ δρθεῖσθεις πρὸς τὴν ἀληθινὰν τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Κηφᾷ ἐμπροσθεν πάντων ἡ τοῦ ἑπόμενος οἰδας, εἰ φαῦλος είς εἰ). τι δῆλο λογίζῃ, η τὸ δέ τον θεόν τι λειληπάνται καὶ πεποιηθένται, διπερ εών την θεόντευστον; Καὶ περὶ θεού τοῦ δέ λέγει: « Οὐδέν γάρ ἔμαυτον σύνοιδα· ἄλλο οὐχ εὐτόνος δεδεκαίωμα. » Τὸ δέ Πνεῦμα οὐχ σύντονος καὶ διά τοῦτο εἴρηται, οὐδεὶς οὐδὲ λαλήσει δέ τον θεόν. » Ἀνόμ. Ἄλλα καὶ πάντες Διθυράκων ποτὲ μὲν τὰ θεού τούτου λέγονται, καὶ ποτὲ δέ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἄλλοι οἱ ἀγγελοι πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ λέγονται. Ὅρθ. Οὐδὲ τοῦτο δῆλός είναι. Εἰ γάρ πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ Εἰργον, οὐκ ἀν τημαρτον, ώστε λέγεσθαι· « Εἰ γάρ ἀγγέλων διμαρτηράντων οὐδεὶς διέρεστο. » Ἀνόμ. Ἄλλα καὶ εἰ ποτε διμαρτηρίαν τινας τῶν ἀγγέλων, ἄλλοι εἰσὶν ἀγγελοι διαμαρτητοι. Ὅρθ. Οὐ ζητοῦμεν, εἰ εἰσὶν ἀγγελοι ἀναμάρτητοι, ἄλλοι εἰ δύνανται διμαρτησαι. Καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς (89) οὓς νῦν οὐκ ἀπειδόντες, καὶ ἐπειν θυγατρεῖς τῷ δύνανται ἀποθανεῖν, οὐ τῷ ήδη ἀποτελεθνέαντας ἔγχυροι γάρ καὶ μὴ ἀποβαλλεῖν τινας ἡμῶν, ὡς τὸν Ἡλάνον. Καν μή τις δὲ ἡμῶν ἀποθάνῃ, ἄλλος τῇ φύσει αὐτῇ θνητή έσται. « Ποτε καὶ τῶν ἀγγέλων αἱ μυριάδες οὐκ ἀψεύσαντα, ἄλλοι ἐφύλαξαν τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια· ἄλλοι ἐδίληθη αὐτῶν τῇ φύσει τρεπτοί, καὶ λαλῶνται δέ τον θεού, τό τινας (90) αὐτῶν τραπήνται καὶ λαλεῖ δέ τον θεού. Τὸ δέ Πνεῦμα τὸ δημιούργον οὐ λαλεῖ δέ τον θεού. Οὐ γάρ έστι γενητῆς φύσεως, ώστε καὶ δύνασθαι τραπήνται.

semetipsa, quandoquidem eorum aliqui mutati sunt non loquuntur a semetipsa. Non enim est ea natura prædictus, quae facta sit, ac proinde mutari possit

25. Ἀνόμ. Μέθεν γάρ, διτε οὐδώντας τραπήνται τὸ Πνεῦμα; Ὅρθ. Τὸ παρέχον ἀλλοι τὴν ἀτρεψίαν, ἀνάγκη διτρέποντα εἶναι τῇ φύσει. Ἀνόμ. Εἰσὶ γάρ σύν καὶ ἄλλα διτρέπτα. Εἰ γάρ παρέχει ἀλλοι τὸ Πνεῦμα τὴν ἀτρεψίαν, αὐτά ἔκεινα, οἵ παρέχει τὸ Πνεῦμα τὴν ἀτρεψίαν, διτρέπτα εἰσιν (91). Ὅρθ. Ἄλλα τὰ μέν εἰσι μετοχῆς διτρέπτα, τὰ δὲ τῇ φύσει, ὡς τὸ πῦρ φύσει ἔστι καυστικόν, τὸ δὲ δέωρ κατὰ παράστησι τοῦ πυρὸς καυστικόν γίνεται. Οὐτον τὸ μὲν Πνεῦμα φύσει ἔστι διτρέπτον, οἱ δὲ μετόχοις αὐτοῦ κατὰ μετοχήν διτρέποντο. Ἀνόμ. Μή θέλεις εἰπεῖν διτε τὸ Πνεῦμα Πατήρ έστιν; Ὅρθ. Μή γένοτο! Ἀνόμ. Εἰ πάντες τὸ θεῖα τοῦ Πατέρος, καὶ τὸ Πνεῦματος εἰσι κατ τοῦ Ιησοῦ κοινά, δρεῖσθαι καὶ Πατήρ εἶναι τὸ Πνεῦμα (92) καὶ Ιησός. Ὅρθ. Οὐδὲν εἰσιν. Τὰ ιδιαὶ τοῦ Πατέρος, καὶ τοῦ Ιησοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰσι κοινά· ἄλλα, τὰ ιδιαὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ Ιησοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰσι κοινά· εἰσον τὸ διθυράκιον, τὸ διδάσκαλον, τὸ ἀναλογιστόν, τὸ ἀψεύδες, καὶ δια τοιαῦτα. Ἀνόμ. Ἄλλος δέ έστιν διθυράκης, καὶ ἄλλος δὲ Πατήρ; Ὅρθ. Μή γένοτο! ἄλλα τε, θεῖς, τὴν φύσιν δηλοῖ, τὸ δὲ Πατήρ, τὴν σχέσιν

A apostolos interdum a seipsis esse locutos. Anom. Quomodo? Orth. Cum audis Paulum dicentem de apostolis : « Sed cum viderem eos non recte pede incedere secundum veritatem Evangelii, dixi Cephae coram omnibus » (quae sequuntur autem nostri, si quidem es sacrorum sermonum studiosus), quid aliud existimas, quam eos alius locutus esse aut fecisse, quod ex divina inspiratione non proficisciatur? Idem de seipso dicit : « Nihil mihi conscient sum, sed non in hoc justificatus sum ». At non ita Spiritus : ideo dictum est : « Non loquetur a semetipsa. » Anom. Omnes igitur homines modo quidem sua, modo vero quae Dei sunt, loquuntur : at angelii, quae Dei sunt semper loquuntur. Orth. Ne hoc quidem verum est. Nam si semper, quae Dei sunt, loquuntur, non peccassent, adeo ut scriptum sit : « Nam si angelis, qui peccaverant, non pepercit », etc. Anom. Sed etiam nonnulli angelorum olim peccarunt, sunt tamen angeli peccati expertes. Orth. Non querimur, an sint angeli absque peccato, sed an possint peccare. Etenim nos quoque usque nunc mortui non sumus, et sumus mortales, eo quod possimus mori, non quod jam mortui sumus, siquidem fieri potest ut aliqui nostrum non moriantur, Eliæ exemplo. Etiam si vero quispiam nostrum non moriatur, at ipsa certe natura est mortalis. Itaque quamvis myriades angelorum non mentita sint, sed Dei sermonem custodierint, re ipsa tamen apparuit. mutabilem esse ipsorum naturam, ac loqui eam ex sunt, ac locuti a semetipsis. At Spiritus sanctus non loquitur a semetipsa. Non enim est ea natura prædictus, quae facta sit, ac proinde mutari possit

25. Anom. Enimvero, unde illud habet Spiritus, ut mutari non possit? Orth. Quod alii præbet immutabilitatem, necesse est natura esse immutabilem. Anom. Sunt igitur 422 alii quoque immutabilia. Nam si aliis præstat Spiritus illam immutabilitatem, nempe illa, quibus immutabilitatem illam præbet Spiritus, etiam sunt immutabilia Orth. Sed quædam sunt immutabilia participatione quædam natura, ut ignis natura quidem est urens aqua vero apposito igne fit urens. Ita Spiritus est natura immutabilis : qui vero facti sunt ejus particeps, hac participatione sunt immutabiles Anom. An vis dicere illum ipsum Spiritum Patrem esse? Orth. Absit! Anom. Atqui si quæcumque sunt Patri propria, sunt quoque Filio et Spiritui communia, oportet ut Pater sit ipse Spiritus et Filius. Orth. Non dixi, quæ propria sunt Patris, esse quoque Filio et Spiritui communia : sed dix ea, quæ propria sunt substantia Dei, esse et Filius et Spiritui sancto communia, ut incorruptibilem, immutabilem esse, mentiri non posse et quæcumque sunt hujusmodi. Anom. Ergone alii

⁽⁸⁹⁾ Palat., Καὶ γὰρ ἡμεῖς.

δημοιοτέλευτον.

⁽⁹⁰⁾ Forte, τῷ τινας.

⁽⁹¹⁾ Τὴν ἀτρεψίαν, διτρέπτα εἰσιν. Sic Palat., δι-

Deus est, alias Pater? *Orth.* Absit! sed Dei nomen naturam indicat, nomen autem Patris eam rationem, quam ad Filium babet. Quæcumque igitur propria sunt naturæ, communia sunt ejusdem substantiæ hypostasisibus. Siquidem quod dixit propheta²⁷, Magnitudinis Dei non est finis, dixerit etiam aliquis et de Filio et de Spiritu; quia neque magnitudinis Filii, neque magnitudinis Spiritus: ullus est terminus. Nam « Quo ibo a Spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam²⁸? » Rerum autem omnium conditarum et terminus est aliquis et quantitas. Possum enim animo concipere Gabrielem, ubi non sit Raphael: Patrem autem et Filium et Spiritum sanctum ubique, in omnibus et per omnia mente considero.

26. *Anom.* Dico etiam ego , ubique, et in omnibus, et per omnia esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum. *Orth.* Nonne id est consubstantiale, quod eamdem substantiam rationem recipit? *Anom.* Non dicas igitur maiorem esse Patrem Filio? *Orth.* Ut Deum Deo majorem, nequaquam : sed ut Patrem Filii humana carne induit : siquidem non dixit: Deus maior me est, sed « Pater major me est ».¹⁰ *Anom.* Filium ergo dicis deitate æqualem esse Patri? *Orth.* Maxime : dicit enim Apostolus : « Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Iesu : qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ».¹¹ *Anom.* Quod igitur ipse non rapuit, cur illi attribui? *Orth.* Quoniam ipse non rapuit, sed habet natura ; et hoc babens, « exinanivit semetipsum, forma servi accepta ».¹² *Anom.* Quae enim laus debeatur ei, qui quam non habet aequalitatem, eam non rapuit? Nam si hoc laudabile est, similiter etiam celum laudabitur, et Gabriel, et Raphael, et angelorum singuli, et archangelus quilibet, quod aequalitatem cum Deo non rapuerint.

27. Anom. Nos dicimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse instar episcopi, et presbyteri, et diaconi. **Orth.** Sed sicut quispiam qui episcopus non sit, et tamen homo sit, eamdem habet naturam atque episcopus : similiter et diaconus, qui neque presbyter sit, neque episcopus, ejusdem tamen est natura : ita igitur tu quoque fateris Filium quidem non esse Patrem, sed ejusdem esse natura atque Patrem : itidemque Spiritum Dei non esse quidem Filium, neque Patrem, sed ejusdem esse atque Patrem natura : cur igitur auditores fallis, cum nescias quid dicas? ac non dicis tres naturas dissimiles, ut angelum, et hominem, et equum?
Anom. 423 Ita dico : aliqui fuerim consubstan-

³⁷ Psal. cxliv, 3. ³⁸ Psal. cxxxviii, 7. ³⁹ Joan. xiv, 28. ⁴⁰ Philipp. ii, 5, 6. ⁴¹ ibid. 7.

(93) Palat., τοῦ Θεοῦ.

(94) Edit. Steph., *Toučto oύk ἐστιν. Μεσ.*, *Toučto oύk
ἐστιν.*

(95) Palat., Εἰ οὖν αὐτὸς οὐχ ἔργασε;

(96) Palat. et Felck., Ήμεις λέγομεν, δει, ώστε περ
διαβούτερος επίσκοπος οὓς έστιν, ἀνθρωπος δὲ ὁν,
τὴν αὐτῆν φύσιν έχει τῷ ἐπισκόπῳ δμώις καὶ διά-
κονος, οὐτε πρεσβύτερος, οὐτε διάκονος, τοιαύτης
μέντοι τοι φύσεως (Felck. solus hic adlit. Υφάσ.).
Οὐτοις σύν. Reg., Αράγ. Ήμεις λέγομεν, δει, ώστε περ

Α την πρές τὸν Υἱόν. «Οὗτος οὐν καὶ εἰσὶ τῆς φύσεως, ταῦτα κοινά τῶν τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστάσεων. Ἀμέλει καὶ τῆς μεγαλουσόντος τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι πέρας, εἰρήται παρὰ τῷ προφέτῃ· τοῦτο δὲ ἀν τις εἶτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· ὅπε τὸ γάρ τῆς μεγαλουσόντος τοῦ Υἱοῦ (93) ἔστι πέρας, οὐν τῆς μεγαλουσόντος τοῦ Πνεύματος. «Ποὺ» γάρ «πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σος; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου πού φύγω;» Τῶν δὲ κτισμάτων διπάντων καὶ πέρας ἔστι καὶ ποσότης. Δύναμας γάρ νοῖσαι τὸν Γα-
ρεθήτη, ἐνθα οὐκ ἔσται ἡ Ραφαὴλ· Πατέρα δὲ καὶ Υἱὸν καὶ ἀγίου Πνεύμα, πανταχοῦ καὶ ἐν ταῖς καὶ διά πάντων νοῦ

26. Ἀνόμ. Κάγω λέγω, στι πανταχοῦ καὶ ἐν
πάσι καὶ διὰ πάντων εστί Πατήρ καὶ Γενές καὶ ἀγῶν
Πνεύμα. Υρθ. Τοῦτο σύν εστίν (94) δημούσιον, δὲ τὸν
αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆς σύναξας. Ἀνόμ. Οὐ λέγεις
οὖν μεῖζον τοῦ Πατέρα τοῦ Γενοῦ; Υρθ. Ως Θεόν
Θεοῦ, οὐ· ὡς Πατέρα δὲ Γενοῦ ἐνανθρωπήσαντος.
Ἀμέλεις οὐκ εἶπεν· "Ο θεὸς μεῖζον μου ἔστιν· ἀλλά".
«Ο Πατήρ μεῖζον μου εἰστιν.» Ἀνόμ. Τῇ θετήσει
οὖν ισον λέγει τὸν Γενόν τοῦ Πατρός; Υρθ. Καὶ πάντα
καὶ γάρ καὶ διὰ Ἀπόστολος λέγει· «Τούτῳ φρονεῖσθαι
ἐν υἱῷ, διὸ καὶ ἐν Χριστῷ Γενοῦ· διὸ, ἐν μορφῇ Θεοῦ
ὑπάρχοντα, οὐκ γέραστο λήγεσσο τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ.»
Ἀνόμ. «Ο οὖν αὐτὸς οὐκ ἡρπασε (95), σὺ διὰ τὶ δί-
δως αὐτῷ; Υρθ. «Οτι οὐκ ἡρπασε, ἀλλά» ἔχει τῇ φύ-
σει· καὶ ἔχων τοῦτο, «εἰσαῦντος εἰκόνως, μαρφῇ, διο-
λου λαβὼν.» Πιστὸς γάρ ίη ἐπανος τῷ μὴ ἔχοντι τὸ
Ισον, καὶ μὴ ἀρπάζοντι; Εἰ γάρ τοῦτο ἐπανος, ἐπαι-
νηθεσσας δημοις καὶ οὐρανοῖς, καὶ δι Σαρπιτῇ, καὶ
δι Φαραγῇ, καὶ ἔκστος τῶν ἄγγελων, καὶ ἔκστος
τῶν ἀρχαγγέλων, δι μὴ ἡρπασατο τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ.

27. Ἀριθμ. Ἡμεῖς λέγομεν Πατέρα, καὶ Σιδόν,
καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ὡς ἐπίσκοπον, καὶ πρεσβύτερον,
καὶ διάκονον (96). Ὅρθ. 'Ἄλλ' ὑπέρ ἐπίσκοπο;—
οὐν, ἀνθρώπος δὲ ὁν, τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν
τῷ ἐπίσκοπῳ ὅρων καὶ ὁ διάκονος, οὐτε πρεσβύ-
τερος, οὐτε ἐπίσκοπος ὃν. τῆς αὐτῆς μάντοι ἐστὶ^ν
φύσεως· οὐντος αὖν λέγεις καὶ αὐτὸς τὴν Γενν.
Πατέρα μὲν μή εἶναι, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως τῷ Πα-
τρὶ· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τοῦ Θεοῦ, Σιδὼν μὲν μή εἶναι
μήτε Πατέρα, τῆς δὲ αὐτῆς εἶναι (97) φύσεως τῷ
Πατρὶ. Τι οὖν ἀπατᾶς τούς ἀκούοντας, μή εἰδῶς
ἢ λέγεις, οὐ λέγεις δὲ τρεῖς φύσεις ἀνομολόγους
ὡς ἄγγελον, καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἵππον; 'Ἀριθμ.
Οὐτού λένω·' ἀλλὰ γάρ τοι μή εἴτων, διωκομαστεῖς

ἐπίσκοπος, καὶ πρεσβύτερος, καὶ διάκονος· οὗτοις
ἔστι Πατέρι καὶ Γέδει καὶ ἄγιον Πνεῦμα. Ὁρθ. Δι-
κυνωτοὶ μῆτρες τούτῳ λέγονται. Άνδροι, Πάπαι, Υἱοί. Οὐτι
πρεσβύτερος μὲν ἐπίσκοπος οὐκ ἔτι διάκονος μὲν τέλος.

αὐτῷ ζητεῖσιν, εἰτ. (97) Εἶναι abesta a Palatino. Ibidem, Feick. et Palatin., Πατρὶ. Ἐπειδὴ πορ' αὐτοῦ ἐκπρέπειται, εἰ erasis quibusdam, 'Ὀρθ. Τί οὖν ἀπάρτει. Palat. loco erasorum habet : Ἀρά. Οὐ. Μοx iidem, οὐ λέγει δὲ, δι τριτι.

γενόμην. Ὁρθ. Ἔγνως οὖν, ὅτι δὲ λέγω τὸν Πατέρα ὡς ἐπίσκοπον, καὶ τὸν Υἱὸν ὡς πρεσβύτερον, καὶ τὸν Πνεῦμα ὡς διάκονον, δρουσίστον λέγει. Κύτω δὲ λέγων σαυτὸν Χριστιανὸν ἐνόμισας (98) μέχρι τοῦ παρόντος. Εἰ δὲ τούτο δέ λέγων οὐ κάκριτος εἶναι Χριστιανός, σαυτὸν δῆτα κατέκρινας, καὶ ἐκ τοῦ στόματος σου ἔκριθης μή ἦν Χριστιανός. Ἀνδρός. Ὁ λέγων οὖν δρουσίστον Χριστιανὸς λέστιν; δὲ νομίζων μὴ εἶναι Χριστιανὸν σαυτὸν δρουσίστον, καὶ αὐτὸς λέγων, εὐρεθῆσται ἐκεῖνον κατακρίνων, ὡς δεκάς δούλος ἐκείνος, δὲ ἐκ τοῦ ἰδού στόματος κατακριμένος. Ἀνδρός. Πῶς γάρ αὐτὸς λέγων εὑρέθην; Ὁρθ. Εἴπας δὲ, Ἡμεῖς λέγομεν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ὡς (99) ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, καὶ διάκονον. Ἀνδρός. Ὁμολογῶ εἰρηκέναι, ὡς ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, καὶ διάκονον. Ὅρθ. Ἄλλον διάκονος, πρεσβύτερος, καὶ διάκονος δρουσίστον εἰσαντὸν δῆτα Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα μηδολγηκας. Ἀνδρός. Θέλεις οὖν εἰπεῖν, δέ, δωτορ κονδίτος οἶνος καρποῖς, οὗτος ἐστι Πατήρ, Υἱός, καὶ ἄγιον Πνεῦμα; Ὅρθ. Οὐδὲ οἶδας, ὅτι σὺ τούτο λέγεις; Ἀνδρός. Πῶς; Ὅρθ. Οὐτε διῆλης φάσας λέγεις τοῦ Πατρὸς, καὶ διῆλης τοῦ Υἱοῦ, καὶ διῆλης τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς οἶνοι καὶ μέλιτος καὶ πεπέρας. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν Εὖ δέ οἱ Πατήρ οἶνος εὐφραίνων καρποῖς, καὶ δὲ Υἱός οἶνος εὐφραίνων καρποῖς, καὶ εὖ Πνεῦμα σίνος εὐφραίνων καρποῖς τοῖς, δέ οἱ Πατήρ (4) υπέρ μει καὶ κηρύξ. Ἡμεῖς δῆτα καὶ οὐχ ἡμεῖς, κονδίτων παρεβάλλετε τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, οἱ ἀνομοίους τὰς φύσεις εἰσηγούμενοι.

coeditio comparatis. cum dissimiles naturas introducitis.

A *tialista*. *Orth.* Didicisti igitur eum, qui dicat Patrem esse ut episcopum, et Filium ut presbyterum, et Spiritum ut diaconum, consubstantialitatem dicere. Atque ita dicendo te Christianum esse hactenus existimasti. Quod si judicas eum, qui hoc dicat, non esse Christianum, te ipsum nimis condemnasti: et ex tuo ipsis ore convinceris Christianus, qui consubstantialitatem dicit? *Orth.* Qui consubstantialitatem dicit, Christianus est: qui vero existimat eum non esse Christianum, qui consubstantialitatem dicit, et tamen ipse hanc dicit, comperietur seipsum condemnare, ut servus ille malus ex suo ipsis ore damnatus. *Anom.* Quomodo vero sum compertus hanc dicere? *Orth.* Nos, dixisti, dicimus Patrem, Filium, et Spiritum sanctum esse instar episcopi, presbyteri, et diaconi. *Anom.* Fato me dixisse: instar episcopi, presbyteri, et diaconi. *Orth.* Atqui episcopus, presbyter, et diaconus sunt consubstantiales; ergo confessus es consubstantiales esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum. *Anom.* Visne igitur dicere conditi vini instar esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum? *Orth.* Et non video te hoc ipsum dicere? *Anom.* Quomodo? *Orth.* Quoniam aliam esse dicas naturam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti, ut vini, mellis et piperis. Nos vero dicimus: Si Pater est vinum exhilarans cor, Filius itidem est vinum cor exhilarans, Spiritus sanctus itidem est vinum cor exhilarans, qua ratione Pater est super mel et favnum. Non nos igitur, sed vos ii estis, qui Patrem, et Filium et Spiritum sanctum cum vino condito comparatis. cum dissimiles naturas introducitis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Β ΠΕΡΙ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΣΟΣ, ΕΝ Ο ΔΙΑΛΕΓΟΝΤΑΙ ΟΜΟΙΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΑΝΟΜΟΙΟΣ ΑΡΕΙΑΝΙΣΤΗΣ (2).

S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS II DE SANCTA TRINITATE, IN QUO ITIDEM DISPUTANT ORTHODOXUS ET ANOMAEUS ARIANISTA.

ΑΝΟΜΟΙΟΣ.

4. Πίστις τοῖς νοῦν ἔχουστον δρουλογούμενον ἔστιν, δέ τοι τίνος δὲ μεταγνωτέστερον ἔστι τοῦ ἐξ οὐδὲν ἔστιν, ὡς τῇ αἰτίᾳ. Ὁρθόδοξος. Οὐ πάντως. Ἀνδρός. Σὺ οὖν εἶ ἐκ τοῦ πατέρος σου, καὶ μετὰ τὸν πατέρα

(98) Οὐτοὶ δὲ λέγων σαυτὸν Χριστιανὸν ἐνόμισας. Sic Palat. Editi vero, οὐτοὶ δὲ λέγων σαυτὸν ἐνόμισας. Ibid. Palat., τοῦ παρόντος. Ἀνδρός. Εἰ δὲ τούτο, δὲ λέγων οὐ κάκριτος εἶναι Χριστιανός, Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν. Ὅρθ. Ο λέγων.

ΑΝΟΜΕΙΟΣ.

4. Omibus sana mente præditis in confesso est, id quod est ex alio, ortu posterius eo esse, ex quo est ut ex causa. *Orthodoxus.* Non omnino. *Anom.* Annon tu es ex patre tuo, et patre tuo posterior?

(99) Ός Jeest in mas. Mos Felck., καὶ διάκονον, καὶ διάκονος δρουσίστοι εἰσιν. Ὅρθ. Ομοιότερος δῆτα Πατήρ. Palat. vero, καὶ διάκονον. Ὅρθ. Ομοία.

(1) Regius et Palat. καρποῖαν, τὰν δέ οἱ Πατήρ.

(2) In Palat. nullus est titulus. In Reg. et Felck. autem, διῆλη διῆλεξε: Ανομοίου καὶ Ὁρθοδόξου.

Orth. Ego quidem sum ex patre meo, et patre meo posterior, et extra patrem meum: lux vero ex sole est, neque tamen posterior est sole, neque extra solem, sed simul atque sol, et in sole, et cum sole: fragrantia quoque ex unguento est, nec tamen post unguento, neque extra unguentum, sed simul atque unguento, et in unguento, et cum unguento: et intelligere, ex mente est, at neque post mentem, neque extra mentem, sed simul atque mens, et in mente, et ex mente: et velle ex volente est, et neque extra volentem, neque post volentem, sed simul atque volens, et in volente et cum volente: et sapientia ex sapiente est, et neque post sapientem, neque extra sapientem, sed simul atque sapiens, et in sapiente, et cum sapiente: et potentia ex potente est, 424 at neque post potentem, neque extra potentem, sed in potente, et simul atque potens, et cum potente. Sic igitur Filius quoque Dei ex Deo esse intelligentiam, at non post Deum, neque extra Deum, sed simul atque Deus, et in Deo, et cum Deo.

νοούμεν, καὶ οὐ μετὰ τὸν Θεὸν, οὔτε ἔκτος τοῦ τῷ Θεῷ.

Anom. At splendor, et intelligere, et velle, et sapientia, et potentia, non sunt substantia in sece subsistens. Filius Dei vero est substantia, in sua propria hypostasi. *Orth.* In hoc quoque conferri cum ipso sequent corporei filii, quod filius quidem sum ego patris mei, sed non sum ejus sapientia, neque sum ejus potentia, neque sum ejus voluntas, neque sum ejus verbum, neque sum ejus splendor, neque sum in ipso Patre meo. Pater ipse non est in me, nec sicut operatur Pater, ego operor: Filius Dei vero non tantum est Filius, sed etiam potentia, et sapientia, et Verbum, et voluntas, et splendor, ut ex eo, quod sit Filius, intelligatur quod sit quiddam in sece subsistens: et ex eo, quod est sapientia, et potentia, et Verbum, et voluntas, et splendor, intelligatur illud quod simul atque Pater, et in Patre, et cum Patre sit, neque secundus, id est neque post Patrem, neque extra Patrem. Propterea enim clamat propheta, dicens: « Domine, Deus noster, da nobis pacem: omnia enim dedisti nobis. Domine, Deus noster, alium extra te non novimus ⁴⁵. » Nec enim extra Patrem Filius cognoscitur, sed in Patre, et cum Patre, et D simuli atque Pater, ut splendor gloriae, ut character hypostaseos, ut sapientia sapientis, et potentia potentis, ut Verbum mentis. *Anom.* Sed splendor, lucis non est filius; character, hypostaseos non est filius: sapientia, sapientis non est filius; potentia, potentis non est filius. *Orth.* Potentis quidem potentia, non est ejus filius; nec sapientis sapientia, est ejus filius; neque verbum mentis, est ejus filius; neque splendor gloriae, est

A εον; *Orth.* Έγώ μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς μου εἰμι, καὶ μετὰ τὸν πατέρα μου εἰμι, καὶ ἔκτος τοῦ πατρὸς μοι εἰμι· τὸ δὲ φῶς ἐκ τοῦ ἥλιου ἐστιν, καὶ οὐδὲ μετὰ τὸν ἥλιον ἐστιν, οὐδὲ ἔκτος τοῦ ἥλιου ἐστιν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἥλιου, καὶ ἐν τῷ ἥλιῳ, καὶ σὺν τῷ ἥλιῳ· καὶ τὸ μόριον ὄντες ἔκτος τοῦ μόριου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μόριου, καὶ ἐν τῷ μόρῳ, καὶ σὺν τῷ μόρῳ· καὶ τὸ νοῦ ἐστιν, καὶ οὐτε μετὰ τὸν νοῦν, οὐτε ἔκτος τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ νοῦ, καὶ ἐν τῷ νῷ, καὶ σὺν τῷ νῷ· καὶ τὸ θέλον ἐκ τοῦ θέλοντος ἐστιν, καὶ οὐτε ἔκτος τοῦ θέλοντος, οὐτε μετὰ τὸν θέλοντα, ἀλλὰ μετὰ τοῦ θέλοντος, καὶ ἐν τῷ θέλοντι, καὶ σὺν τῷ θέλοντι· καὶ ἡ σοφία ἐκ τοῦ σοφοῦ ἐστιν, καὶ οὐτε μετὰ τὸν σοφόν, οὐτε ἔκτος τοῦ σοφοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ σοφοῦ (4-5), καὶ ἐν τῷ σοφῷ, καὶ σὺν τῷ σοφῷ· καὶ ἡ δύναμις ἐκ τοῦ δύναμος, καὶ οὐτε μετὰ τὸν δύναμον, οὐτε ἔκτος τοῦ δύναμου, ἀλλὰ ἐν τῷ δύναμῃ, καὶ μετὰ τοῦ δύναμον, καὶ σὺν τῷ δύναμῃ. Οὕτω τοινύν καὶ τὸν Πάτερν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ θεού, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ σὺν τῷ Θεῷ.

2. Anom. Άλλα τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ νοεῖν, καὶ τὸ θέλειν, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ δύναμις, οὐκ ἔστιν οὐδέτερας· ὅ δε Πάτερ τοῦ Θεοῦ οὐδέτερος ἐν ίδῃ ὑποστάσει. *Orth.* Καὶ ἐν τούτῳ τῶν σωματικῶν οὐλών τὸ ἀσύγχρονον ἔχει, διτετράμενον, οὐτε ἔκτος τοῦ δύναμος, ἀλλὰ ἐν τῷ δύναμῃ, καὶ μετὰ τοῦ δύναμον, καὶ σὺν τῷ δύναμῃ. Οὕτω τοινύν καὶ τὸν Πάτερν, καὶ σὺν τῷ Πατέρᾳ, οὐδὲ μετὰ τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἔκτος τοῦ Πατρὸς. Διτετράμενον γάρ τοῦτο βοᾶς ὁ προφῆτης, λέγων· « Κύριε, οὐ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην τὸν πάντας γὰρ ἀπέδωκες ἡμῖν. Κύριε, οὐ θεὸς ἡμῶν, ἐπειδὴς σοι δίδον τοὺς οὐρανούς. » Οὐ γάρ ἔκτος τοῦ Πατρὸς Ιησοῦ γνωρίζεται, ἀλλὰ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ δῆμα τῷ Πατρὶ, ὡς ἀπαύγασμα δόξης, ὡς χαρακτὴρ ὑποστάσεως, ὡς σοφία σοφοῦ, ὡς δύναμις δύνατος, ὡς ἀργός νοῦ. *Anom.* Άλλα τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς οὐδές οὐκ ἔστιν· ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως οὐδές οὐκ ἔστιν· ἡ σοφία τοῦ σοφοῦ οὐδές οὐκ ἔστιν· ἡ δύναμις τοῦ δύνατος οὐδές οὐκ ἔστιν. *Orth.* Τοῦ μὲν δύνατος ἡ δύναμις οὐκ ἔστιν αὐτοῦ οὐδές· καὶ ἡ σοφία τοῦ σοφοῦ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ οὐδές· καὶ ὁ λόγος τοῦ νοῦ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ οὐδές· καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης οὐκ ἔστιν αὐτῆς οὐδές· ὅ δε τοῦ

⁴⁴ Isa. xxvi, 12, 13.

(3) Sic mss. In editis vero ἀστι deest.

(4-5) MSS., ἀλλὰ ἐκ τοῦ σοφοῦ.

Θεοῦ Υἱὸς καὶ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος αὐτοῦ, καὶ Υἱός ἐστι τοῦ σοφοῦ καὶ σοφία αὐτοῦ, καὶ Υἱός ἐστι τοῦ θυντοῦ, καὶ δύναμις αὐτοῦ ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο, Υἱὸν ἀκούοντες, τὸ ἀνυπόστατον νοοῦμεν· καὶ δύναμιν ἀκούοντες, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν, τὸ ἀγύρωτον καὶ συναέδοντον ἐπαιδεύθημεν.

3. Ἀρόμ. Ἄμα οὖν λέγεις ὑπάρχειν Πατέρα καὶ Γιῶν; Ὁρθ. Ἄμα λέγω. Ἀρόμ. Διό τοι ἀγήντα λέγεις; Ὁρθ. Ἔγώ Πατέρα καὶ Γιῶν λέγω· τι δὲ ἔστιν ἀγήντον, οὐκ εἰδούσθην ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Ἀρόμ. Οὐκ ἐστιν οὖν οὐδὲν θμολογούμενον, ὅτι δὲ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐστι γεννός; Ὁρθ. Θμολόγηται καὶ παρ' ἡμῶν. Ἀρόμ. Οὐ δὲ μὴ γενούμενος καὶ ὑπάρχων ἀγήντως ὑπάρχει· ἀγήντος δρᾶ. Ὁρθ. Οτι μὲν οὐκ ἐγένετο, οὐδὲ ἀγήντος δὲ αὐτὸν λέγειν, οὐκ εἰδούσθην ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ Πατέρα. Ἀρόμ. Εἰ οὖν ἐγένετο δὲ ὑπάρχων πρὸ τῶν οἰκόνων, ἀγήντως ὑπάρχει· δὲ δὲ ἀγήντως ὑπάρχων ἀγήντος ἐστιν. Ὁρθ. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν ἡ Γραφὴ τὸ ἀγήντον, τὸ δὲ Πατέρα αὐτὸν εἶπεν. Κάκινο λέγω, δὲ ἡ Γραφὴ εἶπεν, καὶ οὐχὶ δὲ τῇ ἑνοικίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὑποτίπτει. Καὶ γάρ (6) ἀλλὰ πολλά ἐστιν, καὶ ταῖς ἐννοούσαις ἡμῶν ὑποτίπτει, καὶ ὡς ἀπερτῆ λέγειν αὐτῷ πρὸ τοῦ παρατούμεθα, ἐπειδὴ οὐδὲ δὲ ἡ Γραφὴ εἶπεν. Ἀρόμ. Οἶον; ἀς τι εἰπεῖν. Ὁρθ. Οτι τιμεῖς εὐχεμένω προκόπτειν ἐπὶ τοῦ βάθτου, δηλῶς ἐστιν· δὲ δὲ θεός οὐ προκόπτει· οὐδὲν γάρ αὐτῷ λέπει. Ἀρόμ. Οὐδὲν αὐτῷ λέπει. Ὁρθ. Οὐ χρείαν οὖν ἔχει τοῦ προκόπτειν. Ἀρόμ. Οὐ χρείαν ἔχει. Ὁρθ. Οὐδεὶς ἡμῶν, διὰ τὸ μὴ προκόπτειν αὐτὸν, ἀπρόκοπτον λέγει αὐτὸν, ἀλλ' ὡς ἀναβίται τοῦ Θεοῦ τῇ φωνῇ παρατούμεθα. Οὖτος οὐδὲ τὸ ἀγήντον δίξιον εἴναι τοῦ Θεοῦ λέγομεν· εἰ γάρ ἦν δίξιον, εἴπειν ἀν αὐτῷ δὲ θεά Γραφῆς. Ιταὶν illud ἀγήντον, seu, non factum negamus Deo dignum esse, nam si dignum esset, id dicent sacræ Litteræ.

4. Ἀρόμ. Ἐγένετο οὖν δὲ Θεός; εἰπὲ, καὶ ὑπὸ τίνος ἐγένετο; Ὁρθ. Εἰ διὰ τοῦτο ἀγήντον αὐτὸν δεῖ λέγειν, τετειδὴ ὑπὸ οὐδένος ἐγένετο, εἰπὲ αὐτὸν καὶ διπτον, τετειδὴ εἰς οὐδένα πιστεῖται· εἰπὲ καὶ διεσθή, τετειδὴ οὐδένα σιθεῖται. Εἰ δὲ ταῦτα δὲ μὲν ἐννοια ὑποβάλλεται, δὲ δὲ εὐθέτεια οὐκ ἐπιτέρπει λέγειν. Εἰ δὲ μή, εἴπειν αὐτῷ πάντας ἡ Γραφὴ. Ἀρόμ. Οὐ λέγεις οὖν ἀγήντον τὸν εἰς πάντων Θεόν; Ὁρθ. Εἰ γέραπται, λέγω· εἰ δὲ οὐ γέραπται, οὐκ ἔχει ἀνάγκην εἶπεν. Καὶ διὰ τὸ πάντως τὰ ταῖς ἐννοούσαις ἡμῶν ὑποτίπτοντα δεῖ λέγειν, ἔξεσται καὶ δλῶς γνῶναι. Παρὰ πάντων ἡμῶν ὀμολόγηται, ὅτι δὲ Θεός ἀράτος ἐστι, τοῦ ἀγίου Παύλου λέγοντος· «Ἄφερτι, ἀράτι, μόνῳ σοφῷ Θεῷ». Οὐ δὲ ἀράτος οὐχ ἔστιν μὲν φθαρτός ἐστιν, δῆλος δὲ ἀράτος, ἀλλὰ καὶ πᾶσι καὶ ἔστιν ἀράτος ἐστιν. Ἀρόμ. Καὶ πάντα. Ὁρθ. Οὐκοῦν, τετειδὴ συνήπτει τῷ ἀράτρῳ τὸ ἀράτον,

A ejus filius : sed Dei Filius, et Filius est Dei et ejus Verbum, et Filius est sapientis et ejus sapientia, et Filius est potentis et ejus potentia. Ideoque cum Filium audimus, eum in sece subsistere intelligimus : cum autem potentiam, Verbum, sapientiam audimus ; sic docemur inseparabilem esse et coeterum.

B 5. Anom. Simil igitur dicas esse Patrem et Filium? Orth. Simil esse dico. Anom. Duo igitur non facta dicas? Orth. Ego Patrem et Filium dico : quid sit autem non factus, sacrae Litteræ me non docent. Anom. An vero uon est in confessu Patrem Christi non esse factum? Orth. Hoc et ego fateor. Anom. Itaque qui non est factus, et est, it est, ut sit non factus. Est igitur non factus. Orth. Eum quidem novi non fuisse factum : ipsum autem vocare non factum non docent me sacrae Litteræ, sed Patrem. Anom. Si non est factus qui ante sæcula est, est non factus : qui vero sic est, ut non sit factus, est non factus. Orth. Verum Scriptura non vocat eum non factum, sed eum esse Patrem dicit. Quod autem dicit Scriptura, hoc et ego dico, non autem id, quod in hominum cogitationem cadit. Nam et alia multa in nostram cogitationem cadunt, quæ tamen repudiamus, ut quæ convenienter de Deo dici non possint, quandoquidem in Scripturis ei non tribuuntur. Anom. Cedo exemplum : ut quid, obsecro? Orth. Constat nos optare, ut in melius proficiamus : at Deus non proficit, quoniam nihil ei deest. Anom. Nihil prorsus ipsi deest. Orth. Illi ergo nihil opus est, ut proficiat. Anom. Nihil. Orth. Nemo tamen nostrum est, qui quod non proficiat, dicat eum, ἀπρόκοπτον, seu, non proficientem; quin potius hanc vocem, ut quæ Deum non deceat, repudiamus Deo dignum esse, nam si dignum esset,

C 4. 425 4. Anom. Dic igitur, factus est Deus? et a quo factus est? Orth. Si propterea oportet ipsum dici non factum, quoniam a nullo est factus, dic etiam eum non credentes, quoniam in nullum credit: et impium, quoniam nullum colit. Quod si cogitatione quidem nostra nobis talia suggestit, religio vero dicere nos non patitur: ita etiam illud non factum, etiam si nobis cogitatio nostra id suggestat, non sinit tamen religio nos dicere. Id euim aliqui Scriptura utique usurpassent. Anom. An non vero Deus, qui supra omnia est, dicas non factum? Orth. Dixerim, si scriptum esset, quod si scriptum non est, non cogor dicere. Sed et aliqui intelligere licet, non esse dicendum, quidquid in cogitationem nostram cadit. Fatemur omnes Deum esse invisibilem, cum dicat Paulus: «Incorrumpibili, invisibili, soli sapienti Deo». Cæterum qui incorruptibilis est, non est sibi quidem corruptibilis, aliis vero incorruptibilis: sed et omnibus et sibi

4. I Tim. 1, 17.

5. Palat. Καὶ γάρ καί.

PATROL. GR. XXVIII.

est incorruptibilis. *Anom.* Ita est prorsus. *Orth.* Igitur, quoniam incorruptibilitati copulatur invisibilitas, dicamus Deum sibi ipsi quoque invisibilem, et ita mentitur erit (vestro quidem iudicio) Evangelium, cum inquit, « Qui est a Patre, is videt Patrem ».⁴⁴ Quod si is, qui a Patre est, videt Patrem, sane ipse Pater seipsum videt: quod est et dicitur et creditur esse invisibilis, referendum est, non ad illum ipsum, neque ad Filium, qui ex ipso sed ad omnes creaturem.

5. *Anom.* Nunc disco, vos id non credere, quod omnibus in confessio est. *Orth.* Quidnam? *Anom.* Deum esse non factum omnes sana mente praediti confitentur, vos autem non admittitis. *Orth.* Non dico non posse a nobis admitti, ut Deum fateamur non factum: sed quamvis id cadat in nostram cogitationem tamen necessarium non esse, ut voce utamur, quae in sacris Litteris nusquam invenitur. Nam si hoc foret necessarium, non retinueret sancta Scriptura. *Anom.* Igitur factum ipsum dicamus? *Orth.* Qui factum eum dicit, impie facit. Tradidit enim nobis Scriptura, quoniam sunt facta, et quis sit eorum opifex. Qui vero dicit eum non factum (quod Scriptura non tradit) supervacaneum quiddam loquitur. *Anom.* Si non est factus, est non factus. *Orth.* Etiam si humana cogitatio nobis hoc suggerit, non ita nos tamen sancta Scriptura docuit; sed audis ipsam dicentem: « Quantum abest oriens ab occidente, tantum absunt cogitationes vestrae a cogitationibus meis ».⁴⁵ Quod si existimat Eunomius se conperisse, quid sit Deus, ex eo quod non sit factus, nec habeat suum esse ex aliquo factore, dicat cum etiam θεος, id est, « absque Deo », ut qui Deum non habeat. Quod si non licet ita loqui, quamvis cogitationem nostram subeat, ne dicatur etiam non factus, quamvis hoc in cogitationem nostram cadat. *Anom.* Factus est igitur Deus? *Orth.* Non factus est. *Anom.* Ergo est non factus? *Orth.* Habetne Deus Deum? *Anom.* Minime quidem is, qui est non factus. *Orth.* Est igitur θεος, id est, « absque Deo ». Vides ergo, quam puerilia et illiberalia sint vestra cogitata? Quamobrem vestigii sanctae Scripturae insistentes, dicamus potius Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Deum: neque timebimus, ne circa fidem naufragium faciamus. Nam illud non factum, est inventum aquile volantis, querentis escam, cuius firmum vestigium inveniri nequit: nec enim habet in Scriptura, ubi pedes ponat. *Anom.* Acceptam epistolam Actii lege, et loquere adversus illam. *Orth.* Tu ipse lege. *Anom.* Ergo et illa recita.

⁴⁴ Joan. vi., 46. ⁴⁵ Isa. lv., 8.

(7) Edit. Steph. καὶ δόρατον ἔστη δῶρον.

(8) Edit. Steph. male, ἀγέντον.

(9) Et abest a mss. Mox Palat. his δινοίσαις, pro Εννοίσαις.

A επωμεν καὶ αὐτὸν ἔστη δόρατον εἶναι τὸν Θεόν (7). Καὶ διάσαντο τὰ Εὐαγγέλια καθ' ὅμδι, λέγοντα: « Οὐ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἔνωκε τὸν Πατέρα. » Εἰ δὲ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς δῆρα τὸν Πατέρα, καὶ δὲ Πατήρ αὐτὸς ἔστη δόρατον δῆρα, δὲ στοιχεῖα εἶναι δόρατος, οὐχ ἔστη, οὐδὲ τῷ εἰδούτῳ Γῆφ, οὐδὲ τῷ παρ' αὐτοῦ ἀγίᾳ Πνεύματι, ἀλλὰ πάσῃ τῇ κτίσει.

est, neque ad Spiritum sanctum, qui ab ipso est;

5. *Άρδι.* Νῦν μανθάνω, διτι δὲ πλειν ἀνθρώποις ἐστιν ὀμολογημένον, τοῦτο ὑμεῖς οὐ πιστεῖτε. *Orth.* Ποιον; *Άρδι.* Ότι ἀγέντος ἐστιν δὲ θεός, πάντες ἀνθρώποις, οι νῦν δρόθι ἔγοντες, δριμογόνουσιν, ὑμεῖς δὲ οὐ δέχεσθε. *Orth.* Οὐ λέγαν, διτι τὸ ἀγέντον αὐτὸν διαβολογεῖ ἀπαρδεκτὸν ἐστιν ήμιν· ἀλλ᾽ οὐτι καὶ δοκῆται: ἔννοιας ήμιν ὑποτίπτειν, ἀλλ᾽ δημοσιοῦ τῆς θεᾶς; Γραψῆς κειμένην τὴν φωνὴν οὐχ ἀναγκαῖον λέγειν. Εἰ γάρ ήν ἀναγκαῖον, εἴπεν ἀντὶ ή θεᾶ Γραψῆ, *Άρδι.* Γενητὸν οὖν εἴπωμεν αὐτὸν; *Orth.* Οὐ λέγων αὐτὸν γενητὸν (8) ἀσεβεῖ. Εἰπε γάρ ήμιν ή Γραψῆ, τίνα ἐστὶ τὰ γενητά, καὶ τίς δὲ τοισταν γενεσιούργος. Οὐ δὲ λέγων αὐτὸν ἀγέντον, δὲ οὐκ εἴπεν ή Γραψῆ, περιττολογεῖ. *Άρδι.* Εἰ οὐκ ἐστι γενητός, ἀγέντος ἐστιν. *Orth.* Καὶ ἀνθρώπινη διάνοια τοῦτο νοεῖ ποιῆι, ἀλλ᾽ οὐχ οὐτεις ή θεᾶ Γραψῆ διέβαζεν· ἀλλ᾽ ἀκούεις αὐτῆς λεγούσης: καὶ « Καθόντος ἀπέκουσαν διάτολα τὰ διασωμά, τοσοῦτον ἀπέκουσαν τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῶν διανοημάτων μου ». Εἰ δὲ νομίζεις Εἰνόδιος εὑρέκεναι, τὸ τι ἐστιν δὲ θεός, ἐκ τοῦ μη εἶναι αὐτὸν γενητὸν, μηδὲ ἔχειν γενεσιούργον, λεγέτω αὐτὸν καὶ δίσεον, ἐπειδὴ θεόν οὐκ εἶσι. *Άλλ.* εἰ (9) οὐ δει λέγειν τοῦτο, καὶ ὑποτίπτει ταῖς ἔννοιας ήμιν· μηδὲ τὸ ἀγέντον λεγέσθω, καὶ ὑποτίπτει ταῖς ἔννοιας ήμιν. *Άρδι.* Ἀγέντο οὖν δὲ θεός; *Orth.* Οὐκ ἔγενετο. *Άρδι.* Αγέντος; οὖν ἐστιν; *Orth.* Εἶπε θεόν δὲ θεός; *Άρδι.* Οἱ ἀγέντοις οὐ. *Orth.* Αθεος οὖν ἐστι. Καὶ ἔρχεται (10), πᾶς μειρακιώδης καὶ ἀνθραποδώδης εἰσὶν ὑμῶν τὰ διανοήματα; Διὸ μάλλον ἀκούοισθε τῇ θεᾷ Γραψῇ. Εἴπωμεν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἀγίου Πνεύμα, θεόν· καὶ οὐ φοβούμενοι περὶ τὴν τοιστὸν ναυαγῆσαι. Τὸ γάρ ἀγέντον εὑρεσίς ἐστιν ἀετού πετομένου, ζητοῦντος βορᾶν (11), οὐ γνος: ἐρημεσμένον οὐχ εἰρέσκεται· οὐ γάρ ξειν ἐν τῇ Γραψῇ, οὐ στήσει τοὺς πόδας. *Άρδι.* Λάβε, ἀνάγνωσι τὴν ἐπιστολὴν *Άετου*, καὶ εἰπε πρὸς αὐτήν. *Orth.* Λάβες ἀνάγνωσθι. *Άρδι.* Εἰστι μετ' αὐτῆς καὶ σχόλια Εὐνομίου. *Orth.* Καὶ αὐτὰ διάγνωσθι.

Sunt una cum ea Eunomii quoque scholia. *Orth.*

(10) Edit. Steph. καὶ δράν.

(11) Sic ed. recte. Palat. vero, πετομένου, ζητοῦντος βορᾶν.

6. Εχδια Εὐροπίουν, καὶ πρὸς αὐτὰ Υρδο-
δέξουν.A 426 6. Scholia Eusebii, et responsio Orthodoxi
ad illa.

Οτι: ή θελησις καὶ ή βούλησις οὐ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ· ή μὲν γάρ θελησις καὶ δργηται καὶ πιέσται· τῇ δὲ οὐσίᾳ οὔτε δργηται, οὔτε πιέσται· τὸ δὲ δργήμαν καὶ πιέσμαν τῷ μήτῃ ἀρχομένῳ μήτῃ πιανομένῳ τὸ αὐτὸν εἶναι οὐ δύναται. Καὶ ἄλλως, εἰ ταυτὸν ἡν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ η βούλησις, ἔχρην μιᾶς οὐσίας μιᾶς εἶναι καὶ τὴν θελησιν εὑρίσκονται δὲ κατὰ τὴν διεξακαλλα τῶν θελῶν Γραφῶν, οὐ μία θελησις, ὅλλα πολλαὶ θελησιες· τῆς Γραφῆς λεγούσης· « Πάντα, ὅσα ήθελησαν, ἐποίησε»· πολλὰ οὖν θελησις καὶ οὐχ ἐν· Ἐνεργέστερον (12) δὲ ίστιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Ηθέλησις γάρ εἶναι τὸν κόσμον, καὶ θεληστή κατὰ τὴν αὐτοῦ θελησιν, καὶ διεμένει τὸ γενέμαν. Ἀλλο δὲ ζητεῖν τὴν διαιρούντα (13) περὶ τὴν θελησιν τῆς δημιουργίας· ἐπηγγείλατο δὲ καὶ μετασχηματίσας τὸν κόσμον. Θελησις ἄρα μετασχηματίζει. Οὐ μόνον δὲ πολλαὶ, ἀλλὰ καὶ διάφοροι αἱ θελησιες. Ηθέλησις γάρ καὶ οὐρανοί, θεληστή καὶ οὐρανοί, θελησις καὶ γῆν. Τῶν δὲ θελημάτων διατέρων δυντων, ἀνάγκη διαφέρειν καὶ τὰς κεριπά αὐτῶν θελησιες· καὶ ἀπὸ τῶν νοητῶν δὲ ὀντάτως. Υρδ. Εἰ τούτον καὶ κατὰ τὸ ταυτὸν ζητεῖ τῇ οὐσίᾳ η βούλησις, ἥγουν (14) τὴν θελησιν, πάντα δὲ τὰ γενοντα τοῦ θελήματος αὐτοῦ εἰσιν ἔργα, διαδόγει τὸν Υἱὸν ἐπὶ τῆς οὐσίας· οὕτω γάρ καὶ μονογενὴ διδογήσιες τὸ μόνον ἐπὶ τῆς (15) οὐσίας γεγενηθεῖσαι. Εἰ γάρ καὶ αὐτὸς βούλησις καὶ θελησις ἔσται Υἱός, οὐκ ἔσται μονογενής, πολλῶν δυντων τῶν κατὰ βούλησιν ἀποκυθήντων. Γέγραπται γάρ· « Βουλήθεις ἀπεκύτησεν τὴν μάρτιον λόγῳ ἀληθείας». Πολλαὶ δὲ θελησιες οὖν εἰσίν, ὡς ἐνόμισας· οὐ γάρ, ἐπιθή διάφορα τὰ δημιουργήματα, πάντα διάφοροι καὶ αἱ θελησιες· ἀλλ' ὑπερ τὸν θελήματι ποιήσας τὸν ἀνθρώπον δὲ διάφορον μιλῶν καὶ μερῶν πεποιηκεν, ὁρθαλμούς, δάκτυλα, βίντα, τρίχας, ἔντερα, καὶ διασφόρως τὴν τῶν ἐντέρων σύνθεσιν, σπλήνα, ἡπαρ, νεφρούς, καὶ ὅσα ἐν τῷ ἡμέν· οὕτων καὶ πάντα τὸν κόσμον ἐν τοῦ θελήματι δημιουργεῖσθαι.

7. Ἀνόμ. Εἰ μετ' αὐτῷ δὲ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ· καὶ εἰ μετ' αὐτῷ, κατὰ τοὺς μετ' αὐτῷ, πάπερον μετ' αὐτῷ (16) ὑπερ οὐσίατος, ή κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἀγεννησίας; καὶ πάπερον τὸ ἀγεννητόν (17) οὐσίᾳ ζεῖται, ή οὐσίᾳ ζεῖται; Υρδ. Μετ' αὐτῷ δὲ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ γέγραπται, οὕτω δὲ δηγαρ, οὕτω χρόνον, οὕτω φύσιν, ἀλλ' ὡς Πατήρ Υἱοῦ ἐνανθρώπησαντος. Διὸ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τῶν ἀγγέλων τὴν τελετῶσθαι αὐτὸν λέγει δὲ Ἀπόστολος, γράφων· « Τὸ δὲ βραχὺ τι παρ' ἄγγελούς τὴν τελετωμένον βίβλοιμεν Ἱησούν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θενάτου». Διὸ δὲ ταῦτην τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ἰωσήῳ ὑπετάσσετο. « Ή γάρ ποτε τούτοις,

Voluntas non idem est atque substantia Dei: nam voluntas incipit et desinit; substantia vero nec incipit, nec desinit. Id autem, quod incipit et desinit, non potest idem esse atque id, quod nec incipit nec desinit. Praeterea, si voluntas idem esset atque substantia Dei, oportaret, cum una sit substantia, unam esse voluntatem: ac iuxta sacram Litterarum doctrinam, non unica, sed multæ voluntates inveniuntur: cum dicant, « Omnia quaecunque volunt, fecit⁴⁴: » multa igitur volunt, non autem unum quiddam. Quod etiam magis perspicue vide licet in mundi creatione. Voluit enim esse mundum, et is existit prout voluit, atque factus permanet. Aliud est autem illa perseverantia, quam voluntas coadiuendi illius: denuntiavit vero fore etiam, ut mundum transformet. Ergo quia volunt transformat. Neque vero multæ duntaxat, verum etiam diversæ sunt voluntates. Voluit enim cœlum, voluit et solem, voluit et terram. Cum autem ista, quae vult, diversa sint, necesse est differre quoque voluntates illorum creandorum: quod etiam oportet de rebus, quae mente concipiuntur accipere. Orth. Ergo, si, ut tu quoque sentis, voluntas non idem est quod substantia, et quaecunque facta sunt, opera sunt voluntatis ejus, fatere Filium esse ex ejus substantia; sic enim eum etiam unigenitum esse fateare, quod solus ex substantia genitus sit. Nam si et ipse voluntatis Filius est, non est unigenitus, cum multi sint geniti voluntate. Scriptum est enim: « Voleans genuit nos verbo veritatis⁴⁵. » Non sunt autem multæ Dei voluntates, ut tu existimas. Non enim quia diversa sunt officia, diversa quoque sunt voluntates: sed sicut Deus hominem unica voluntate ex diversis membris et partibus condens, fecit oculos, aures, narē, comam, intestina, et varie intestina disposuit. splenem, hepar, renes, et quaecunque in nobis sunt: sic etiam universum mundum unica voluntate creavit.

D 7. Ανομ. Num major est Pater Filio? et si major, in quo major est; utrum mole corporis major, aut natura ἀγεννησίας, sive quod sit nativitatis expers? et utrum non genitus esse est substantia, aut vero nihil est? Orth. Scribitur Pater maior esse Filio: at neque mole, neque tempore, neque natura, sed quatenus Pater est Filii, qui humanitatem assumpsit. Propter hauc autem boniū assumptionem dicit Apostolus eum inferiorem factum fuisse etiam angelis, sic scribens: « Eum autem qui paulo minor factus angelis est, cernimus Iesum per mortis passionem⁴⁶. » Propter hanc quoque hominis as-

⁴⁴ Psal. cxiii, 5. ⁴⁵ Jac. 1, 18. ⁴⁶ Hebr. ii, 9.

(12) Ενεργέστερον. Miss. et Felck. emend. ἐνανθρώπερον.

(13) Felck. δέ τι η διαγ. Palat. δέ τοι η δ.

(14) Ήτούν μας.

(15) Pal. τῷ μόνῳ ἐκ τ. Reg. τῷ μὴ μόνῳ.

(16) Μετ' αὐτῷ deut in miss.

(17) Dubium an sit legendum τυπητῶν et ἀτυπητῶν.

sumptionem subjectus fuit Mariae et Josephi : « Erat enim subditus illis », ut in Evangelio scriptum est. Anom. Sed natura major, idcirco quod si ἀγέννητος, sive non genitus, estne aliquid, an vero nihil est, sicut prius dicebamus? Orth. Nihil est natura : nec enim substantia est. Itaque si major est Pater, eo quod sit non genitus, et non genitum esse nihil est, consequitur, nihil esse majorem. Qui vero nihilo major est, in omnibus est aequalis. Nec enim sane Pater est Filiu inferior. Anom. Aequaliter igitur esse dicis non genitum, ei quod genitum est : et quomodo verax fuerit, qui dicit, « Pater, qui misit me, major me est »? Orth. Non genitum esse, non est substantia in Deo et Patre, sed nullum esse Dei Patrem ostendit. Nullus autem ideo major est quopiam, quod Patrem non habeat. Nam neque Adam patrem habuit, neque Eva, et tamen sunt nobis consubstantiales. Sed quomodo inter philosophandum de non genito et genito, veluti tui ipsius oblitus subjiciunt: 427 « Pater, qui misit me, major me est? » Oportet enim te potius, ut tecum ipse consentires, dicere, Non genitus, qui misit me, major me est. Sed hoc scriptum non est, ideoque recte non dicis: « Neque enim es sapientior Daniele, nedum ipso Spiritu, qui Patrem quidem nos docuit, non genitum vero nequaquam.

8. Anom. At si mole Pater est major, compositus fuerit ipse non genitus, quamvis simplex sit ac figura expers: siquidem moles est compositum et dividuum quiddam: quoniam omnis moles ex partibus constat, et partium compositionem habet: quod de Deo dicere absurdum est. Orth. De compositionem et molem tribuere absurdum est, vere, inquam, absurdum. Est autem Filius quoque, vel te invito, Deus non compositus, sed simplex et expers figura: ut absurdum sit compositionem aut molem ipsi attribuere. Quod si ita est, majus sane in his non comparetur. Ipse vero, quem in confessio est simplicitate et eo quod neque compositus est, neque figuram habet, deitate denique Patri aequaliter esse; majorem dicit Patrem, eo quod servi formam assumpserit, et Patrem honorat. Itaque audis eum dicentem: « Honorifico Patrem, et vos inhonoratis me »: et Pater honorat Filium, quem ad dexteram suam collocavit, et ad quem omnes trahit. Dicit enim Filius: « Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum ad me ». 428

9. Anom. Præterea, si non genitum est aliquid, hoc vel est totum vel pars: si pars est, Deus erit sibi ipsi dissimilis; siquidem una ejus pars est non genita, altera vero genita. At si tota ejus natura est non genita, et Pater omnino major, statim eo recedit res, ut alterius ac diverse sit substantia. Nam, si tota Patris substantia est non ge-

A δις τὸ Εὐαγγελίῳ γέργαπται. Αὐτόμ. Ἀλλὰ φύσει (18) μεῖζων κατὰ τὸ ἀγέννητον, ἐστὶ τι, ἢ οὐδὲν ἐστι, καθὼς προείπομεν; Ὁρθ. Οὐδέν ἐστι φύσει· οὐ γάρ οὐσία ἐστίν. Εἰ τούντον κατὰ τὸ ἀγέννητον ἐστι μεῖζων, τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδέν ἐστι, κατ’ οὐδέν ἐστι μεῖζων. Οὐ δὲ τὸ μῆρον μεῖζων κατὰ πάντα ίσος. Οὐ γάρ δὴ ὁ Πατήρ ἔλαττον τοῦ Υἱοῦ. Αὐτόμ. Κύκον Ἰσον λέγεις τὸ ἀγέννητον (19) τῷ γεννήματι· καὶ τοῦς ἀληθεύεις δὲ λέγοντος· « Ὁ Πατήρ δὲ πέμψας με μεῖζων μού τοιν; » Ὁρθ. Τὸ ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ καὶ Πατέρος οὐσίᾳ οὐκ ἰστιν, διὸ τοῦ μὴ Πατέρα λέγειν τὸν Θεὸν δηλωτικόν. Οὐδέτις δὲ διὰ τοῦτο μεῖζων τινός τοῦ Πατέρα μὴ ίσχειν. Οὐδὲ γάρ δὲ Αἴδημ πατέρα λέγειν, οὐτε δὲ ίσα· ἀλλὰ δύμας εἰσὶν ἡμῖν δύσοισιν. Ήδος δὲ καὶ, περὶ ἀγέννητου καὶ γεννητοῦ φιλοσοφῶν, διπερ τὸ πλανθανόμενος σαντοῦ ἐπήγαγες τό. « Ὁ Πατήρ δὲ πέμψας με μεῖζων μού ἐστιν; » Εἶδε γάρ σε μᾶλλον ἐστοῦν ἀκολουθοῦντα εἰπεῖν· « Ο ἀγέννητος δὲ πέμψας με μεῖζων μού ἐστιν. Άλλα γέργαπται· διὰ τοῦτο οὐ λέγεις καλῶς. « Μὴ σοφίζουν πολλά, ίνα μὴ ἐκπλαγῆς. » Οὐ γάρ εἰ σοφίωτερος τοῦ Δανιήλ, μήτοι γε τοῦ Πνεύματος, τοῦ Πατέρα μὲν διδάξαντος, ἀγέννητον δὲ μή.

B « Noli multum argutare, ne quando consternaris »: «

C Neque enim es sapientior Daniele, nedum ipso Spiritu, qui Patrem quidem nos docuit, non genitum vero nequaquam.

8. « Αὐτόμ. Εἰ δὲ κατ’ ὅρκον δὲ Πατήρ μεῖζων, αὐνθετος ἐσται δὲ ἀγέννητος, κακπερ ἀπλοὺς ὡν καὶ ἀσχημάτιστος· εἴη δὲ ὅρκος αὐνθετος καὶ μεριστὸν· πάς γάρ ὅρκος ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ αὐνθετοι μερῶν ἔχει· διπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγει διποτον. Ὁρθ. Ἐπὶ Θεοῦ (20) λέγειν αὐνθετον καὶ δημοσίου διποτον, διεβούλευτος διποτον. Θεὸς δὲ, καὶ μὴ θέλης, δὲ Υἱός, αὐνθετος καὶ ἀπλοὺς καὶ ἀσχημάτιστος καὶ αὐτός· καὶ αὐνθετοι λέγειν καὶ ὅρκον ἐπ’ αὐτοῦ διποτον. Εἰ δὲ τοῦτο, τὸ μεῖζον δῆτα ἐν τούτοις οὐχ εὐρεθεσται. Ἐν δὲ τῷ ἀπλῷ καὶ αὐνθετῷ καὶ ἀσχημάτιστος καὶ θεῖοι ίσοις δημολογηθεῖται, μείζονα τὸν Πατέρα λέγει, μορφὴ δούλων καὶ λαβῶν, καὶ τιμῶν τὸν ἀποτοῦ Πατέρα. Ακούεις γοῦν τούτο λέγοντος· « Άλλα ἐγώ (21) τιμῶ τὸν Πατέρα, δημιτέ δὲ ἀπιμάτε με· » καὶ. « Ὁ Πατήρ τιμῇ τὸν Υἱόν, καθίσας αὐτὸν ἐπί δεῖπνων, καὶ πάντας Ἑλκων πρᾶς αὐτὸν. Λέγει γάρ αὐτὸς δὲ Υἱός· « Οὐδέτις ἐργεται πρὸς μέ, ἐπειδὴ δὲ Πατήρ δὲ οὐράνιος ἐλκύσιος αὐτὸν πρὸς μέ. »

9. « Αὐτόμ. « Άλλως δέ, εἰ ἐστι τὸ ἀγέννητον, ή διον ἐστι τούτο τὸ μέρος· ἄλλα εἰ μὲν μέρος, πάλιν διαιτοῦ ἐστιν αὐνθετος· εἴη τὸ μὲν μέρος αὐτοῦ ἀγέννητον, τὸ δὲ ἀπλό μή. Εἰ δὲ δηλη τὸ φύσις ἀγέννητος, καθίδιον δὲ μεῖζων δὲ Πατήρ, εἰδὼς δὲ τὴν παραλλαγὴν τῆς οὐσίας διλος ἐκπίπτει. Εἰ γάρ τη οὐσία δηλη ἀγέννητος, καὶ οὐδέν ἐπ’ αὐτῇ μέρος γεννη-

⁴²⁷ Luc. ii, 51. ⁴²⁸ Joan. xiv, 28. ⁴²⁹ Eccle. viii, 17. ⁴³⁰ Joan. viii, 49. ⁴³¹ Joan. vi, 44.

(18) Pal. « Άλλα » εἰ φύσει. Reg. et Felck. « Άλλα φύσει. »

(19) MSS. τὸν γεννητὸν.

(20) Pal. Εἰ ἐπὶ Θεοῦ. Mox Felck. et edit. Steph. διληθῶς δέ.

(21) Palat. λέγοντος. « Εὖτοι ἐγώ

εν, κατὰ δὲ τὸ ἀγέννητον ἀνόμιος, καθ' ὅλην δρά **A** τὴν οὐσίαν ἀνόμιος. Πῶς οὖν λέγεται πλήρης τῆς ἀγέννητης, ἐν δὲ τῷ γεννητῷ έχει τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τοῦ Υἱοῦ; Τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδὲν ἔσται τοῦ Υἱοῦ μεῖζον, ὅπερ Εξο φασ (22) τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ ἡ ὑπεροχὴ Εἴω τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἡ ἕστης τοῦ Υἱοῦ οὐδὲν εἶστι. Μεῖζον δὲ ἔσται τὸ ἀγέννητον τοῦ Υἱοῦ, ὅπερ πάντας οὐδὲν καὶ τὸ Ισον τῷ Υἱῷ έσται, ἐκείνον μὲν ἀγέννητον (23), ταῦτα δὲ γεννητά. Ορθ. Ἀρπάζειν δεῖ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ τὸν τὸν οὐρανὸν βασιλεαν. Τί οὖν οὐ ἀρπάζει δὲ οὐτε ἡ Γραφὴ στο δίδωσιν, οὐτε ἡμεῖς; Οὐδεὶς γάρ τιμων στο δίδωσι κατὰ τὸ ἀγέννητον μεῖζονα τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γάρ δὲ Υἱὸς εἰκεν: «Ο ἀγέννητος μεῖζον μού ἔσται, ἀλλ' δὲ Πατήρ», πρὸς δὲ πορεύεσθαι μεῖλε. Λέγει γάρ οὐτως: «Εἰ γάρ τιγαπάτε με, ἔχαρτε ἀν., διτεῖνον, Πορεύεσθαι πρὸς τὸν Πατέρα· δὲ γάρ Πατήρ μου μεῖζον μού ἔσται.» Πορεύεται δὲ, ὡς μορφὴν δούλου λαβὼν· ὡς δὲ Θεός, ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα έχει, λέγον: «Ἐγώ εἰν τῷ Πατρὶ καὶ δὲ Πατήρ εἰν ἐμοί,» καὶ, «Ἐγώ καὶ δὲ Πατήρ εἰν ἐμοίν· δὲ ἀκραίος ἐμὲ ἄκραχε τὸν Πατέρα.» Ο Πατήρ δὲ ἐν ἐμοὶ μάνων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτῶς.» Μήδι οὖν ἀπόσπειρε ζεῦσιν τῷ ἀγρῷ τῆς θεας Γραψῆς, τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀνόμιον· ἀλλ' εἰ θέλεις φιλοσοφεῖν ταῦτα τὰ φήματα, ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀθανάτου φιλοσοφεῖς· ταῦτα γάρ εἰσι στέρματα τοῦ ἀγροῦ τῆς Γραψῆς· οἷον, Εἰ έστι τὸ ἀθανάτον, ή διὸν ἔστι τοῦτο δὲ μέρος. «Αλλ' εἰ μὲν μέρος, πάλιν ξενιῶνται ἀνόμιοι, εἰ γε τὸ μὲν μέρος αὐτῶν ἀθανάτον, τὰ δὲ ἀλλα μῆρος. Εἰ δὲ δὲν ἡ φύσις ἀθανάτος· καὶ ἀφθάρτος, καθόλου δὲ ἀθανάτος δὲ Πατήρ καὶ ἀφθάρτος. καὶ δὲ Υἱὸς αὐτὸς ἐπὶ τὸ ταῦτα τῆς οὐσίας δῶν εὑρεθεῖσται. Εἰ γάρ δὲ οὐσία ἐληγμάτος· καὶ ἀφθάρτος, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ μέρος ἀνατίνοι, καθ' ὅλην δρά τὴν οὐσίαν ή ταυτότητα. Πῶς οὖν τολμεῖ τις λέγειν ἀνόμιον; Λέγεται τῆς ἐνεργείας, φασιν, εἰκόνα. Εἰ δὲ ἐνέργεια ταῦτον τῇ οὐσίᾳ, τῆς δρά οὐσίας ἔσται εἰκόνα τὸν Υἱόν.

Quonamodo igitur audet aliquis dicere dissimilem? Dicitis esse energie sive efficacitatis imaginem. Quod si efficacitas eadem est atque substantia, erit nimis Filius substantiae imago.

Ἐρωτῶμεν τούτουν· Ἐγέννησον δὲ οὐ; Φασιν, ναί. «Ἐκ τῆς οὐσίας, δὲ ἐν τῆς θελήσεως; Οὐκ ἀλλά τῆς οὐσίας, φησιν, ἀλλ' ἐκ τῆς βουλήσεως· διλοῦ γάρ λέγεις αὐτὸς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν βούλησιν παρὰ τὴν οὐσίαν, δὲ τὴν αὐτήν. Εἰ μὲν οὖν τὴν αὐτήν λέγεις, ἐκ δὲ τῆς θελήσεως· καὶ τίς ἀγαθότητος ἀγέννητος, ἀλλ' ὡς ὀμοούσιος λέγεις τὸν Πατέρα τὸν Υἱόν· δηποτὲ οὐ βούλει. Λέγεις δὲ, διτεῖν τὰ πάντα (24) ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐγένετο διὰ Υἱοῦ. Εἰ δὲ θέλησις ταῦτα τῇ οὐσίᾳ, ὀμοούσια ἔσται τὰ πάντα τῷ Θεῷ, εἴτε ἀρπετά, εἴτε νηκτά, καὶ τὰ λοιπά πάντα·» Πάντα γάρ δέσ τοι θέλησεν, ἐποιήσεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ·» οὐτως δρά, καὶ τῆς ἐνεργείας εἰκὼν ἀν., ἐξ ὧν αὐτὸς λέγεις (25), οὐχὶ καὶ

²² Joan. xiv, 28. ²³ Joan. xiv, 10. ²⁴ Joan. x, 30. ²⁵ Joan. xiv, 9, 10.

(22) Edit. Steph. φρον.

(23) Καὶ ἀγέννητον modo ingenitum, modo non genitum veritas, vide in Praefat.

(24) Palat. βούλει. Λέγει δὲ διτεῖν τὰ πάντα.

nita, nec illa ejus pars genita est, Filius vero est ipsi in eo dissimilis, quod ille non sit genitus, consequitur eum totius essentiae ratione esse Patri dissimilem. Quid sis igitur, praterquam quod non sit genitus, et in eo quod sit non genitus, Filio praecellere? At non genitum nihilo Filio majus erit, quod extra Patris essentiam dicatur. Quod si ipsa excellentia extra Patris substantiam est, aequalitas in ipsa substantia est. Sed maius est Filio, quod genitum non est. Et aequalitas in Filio erit illud quidem non genitum, cum haec sit genita. Orth. Arripere non decet, quae scripta non sunt, sed regum cœlorum. Quorsum igitur arripis, quod neque Scriptura, neque nos damus? Nullus enim nostrum tibi concedit Patrem esse majorem, ideo quod sit ingenitus. Nec enim Filius dicit: Qui est ingenitus, major me est; sed, Pater, ad quem erat profecturus. Nam sic loquitur: «Si diligenteris me, gaudentis, quia dixi, vado ad Patrem: Pater enim meus maior me est». Vedit autem, quatenus formam servi accepit; quatenus vero est Deus, habet Patrem in semelipso, dicens: «Ego in Patre, et Pater in me», et: «Ego et Pater unus sumus»: qui vidit me, vidit Patrem: Pater in me manens ipso facit opera». Ne igitur insperge agro divinæ Scripturæ ista zizania, non genitum et dissimile: sed, si vis in ipsis vocabulis philosophari, philosophare denum in nominibus incorruptibilis et immortalis. Haec enim sunt agri Scripturæ semiæ: ut si immortale est, aut totum est, aut pars; si pars est, Pater fuerit sibi ipsi dissimilis, siquidem pars ejus una fuerit immortalis, altera non item. At si tota ejus natura est incorruptibilis, et immortalis, et Pater est omnino immortalis et incorruptibilis, protinus quoque Filius ipsa substantia idem esse competeriet. Nam, si tota substantia est incorruptibilis et immortalis, nec illa est ejus 428 pars repugnans, nempe in tota essentia est identitas.

Quero igitur: Genuit Pater, annon? Genuit, inquit. Num ex substantia, an vero ex voluntate? Non ex substantia, inquit, sed ex voluntate. Nam bonitatem et voluntatem vel aliud esse dicas quam substantiam, vel eamdem atque substantiam. Si eamdem dicas, et Pater ex voluntate et bonitate genuit, sic quoque consubstantiale Patri Filium dicas: quod tu minime vis. Dicis autem et illud, omnia facta sunt per Filium ex Dei voluntate. Jam vero si voluntas eadem est quae substantia: omnia igitur et reptilia, et natatilia, ceteraque item omnia, fuerint Deo consubstantia, siquidem «Omnia quæcumque voluit fecit in celo et in terra.» Ita si, ex iis quae dicas, Filius est efficaci-

Stephan. διὰ Υἱοῦ.

(25) Hunc locum referens Joannes Cypriassiotis Decad. 3, c. 5, hunc dialogum vocat Athanasii cum Ario in synodo Nicæna.

tatis imago, nonne etiam est substantia nullo modo diversus? Itaque, si tu^e sententiae factores evertere conaris, ipsos confutasti: sin autem veram ipsam doctrinam, illum ne audivisse quidem unquam videris. Filium enim esse ipsius substantiae imaginem dixit Apostolus: « Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae⁴⁴ », seu character hypostaseos. Nam character hypostaseos nihil aliud est, quam substantiae imago. Ceterum non idem esse voluntatem atque essentialiam, nos quoque dicimus. Ideo enim Filium quidem ex substantia genitum, nos vero ex voluntate prodiisse dicimus. Ex tua porro sententia idem non est voluntas quod substantia, et substantia neque corporis, neque de-sinit. Haec igitur imago neque corporis, neque desinit. Voluntas autem et initium et finem habet. Illos igitur tibi habeto, qui idem esse dicunt voluntatem atque essentialiam. Nos enim et voluntas, et factemur, et credimus Filium esse Patri consubstantialem. Nam propterea etiam unigenitum esse credimus, quia ipse solus, ut antea dictum est, ex substantia genitus est, reliqui vero omnes ex voluntate sunt. Cum autem dicimus Filium esse consubstantialem Patri, minime dicimus cum esse sibi ipsi consubstantiale, cum sibi ipsi nemo sit consubstantialis. At tu, si revera fateris omnia ex Patris voluntate per Filium esse facta, et una cum aliis Filium quoque factum esse dicas, concedas etiam oportet a seipso factum esse: quod si absurdum id est, sane non est voluntatis Filius. Nam si « Quaecunque facit Pater, haec et Filius similiter facit⁴⁵ », faciet etiam Filius alium Filium, ut omnia similiter faciat quae Pater. Quod si alium Filium non fecit neque facit, ipse quoque non est opificium. Veraciter enim locutus est cum diceret: « Quaecunque facit Pater, haec et Filius similiter facit. » Non facit autem seipsum Filius: non est igitur factum quidquam. At dices, non dixisse Christum, Omnia quae fecit, sed quae facit: scito morem esse Scripturae de rebus praeteritiis loquentis præsens tempus usurpare: cujusmodi illud est: « Qui fundisti terram super stabilitatem suam⁴⁶; » et: « Qui facisti terram super stabilitatem suam⁴⁷. »

10. Anom. Ante omnia vero et in primis quætere ex ipsis oportet, quid significet non genitum. Nam, si substantiam declarat, quod verum est, tanta erit discrepantia. Orth. At nos quoque ante omnia querimus, quid significet genitum. Nam, si substantiam declarat, quod falsum est, omnia genita erunt consubstantialia. At si non sunt consubstantialia omnia genita, quod verum est, genitum igitur non est substantia. Ac si genitum non est substantia, non genitum quoque non fuerit substantia. Quod si non genitum est substantia

A τῆς οὐσίας ἔστιν ἀπαράλλακτος; Εἰ μὲν (26) οὐν τούς ἐκεῖνού διατρέπειν ὄμοδόνους ἐπιχειρεῖ, συνήγαγετε εἰ δὲ τὸν ἀληθῆ λόγον, οὐδὲ ἀκροτεῖ τεγνῆσθαι τούτου φάνη μοι. «Οὐ γάρ τῆς οὐσίας εἰκὼν δὲ Υἱός, δὲ Ἀπόστολος εἶπεν· «Οὐ δὲ ἀπογειρεῖ τῆς ἑξῆς, καὶ γαραντεῖ τῆς ὑποστάσεως.» Τὸ γάρ γαραντεῖ τῆς ὑποστάσεως οὐδὲν ἄλλο ἔστιν δὲλλ' ἡ εἰκὼν τῆς οὐσίας. Καὶ οὗτοι οἵτινες ἔσταις καὶ ἡ οὐσία, τῷ μῶν ὅντος δὲ λόγος. Αὐτὸς γάρ τοῦτο τὸν μὲν Υἱὸν γέννημα τῆς οὐσίας λέγομεν εἶναι, ἐκεῖνος δὲ τῆς θελήσεως. «Εστιν δὲ καὶ κατὰ τὸν οὐτὸν τῆς οὐσίας ἡ θελήσης· ἡ δὲ οὐσία οὕτε φέρεται, οὕτε πάντες. Οὔτε δέρα διρεται ή εἰκὼν, οὔτε ἐπανέστο. Ή δὲ θελήσης καὶ δργεται καὶ πάνεται. Τοὺς τούτους λέγοντας ταῦτα εἶναι τῇ οὐσίᾳ τῆς θελήσεως, ἔχεινος έγκιον. Ήμεῖς γάρ καὶ βουλέμενα, καὶ ὀμολογοῦμεν, καὶ πιστεύομεν ὄμοδούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Αὐτὸς γάρ τοῦτο καὶ πονογνῶν αὐτὸν εἶναι πιστεύομεν· οὐ μόνος αὐτὸς εἰ τῆς οὐσίας γέγονται, καθὼν προειρηται· εἰ δὲ ἄλλοι πάντες ἐκ τῆς θελήσεως. Ομοιούσιον δὲ λέγοντα τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, οὐκ αὐτὸν ἐκτοῦ λέγομεν ὄμοδούσιον. Εἰ δὲ ἀλλοῖς ὀμολογεῖται πάντα εἰ τῇ θελήσεως τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ γέγονται, ματὶ δὲ πάντα λέγεται τὸν Υἱὸν γέγονένται, καὶ αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον δύστεις γέγονένται· εἰ δὲ τοῦτο δύστον, οὐκ δέρα θελήσεως ἔστιν δὲ Υἱός. Εἰ γάρ «Οὐτι ἀν τοιεὶ δὲ Πατὴρ, ταῦτα καὶ δὲ Υἱός ὄμοιος ποιεῖ. » ποιεῖται καὶ δὲ Υἱός διάλογοι νύν, ἵνα πάντα τῷ Πατρὶ ὄμοιος ποιήσῃ. Εἰ δὲ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τοιεὶ, οὐκ ἔστι τελέma αὐτός. Ἀληθέσται γάρ λόγον διτι: «Πάντα δέσσαντι δὲ τοιεὶ δὲ Πατὴρ, ταῦτα καὶ δὲ Υἱός ὄμοιος ποιεῖ. » Οὐ τοιεὶ δὲ ἐκεῖνον· οὐκ ἔστι δέρα ποιημά. Ἀλλὰ ἔρεται· Οὐκ εἴπεν, Πάντα δέσσαντι δέρα ποιημά. δὲλλ' οὐσιεὶ γίνεσθαι, δὲλλ' οὐσιας τῇ Γραψῃ τὸ παραγγήλιον ὡς ἐπὶ ἐνεστώτων γράψουσι λέγεται· ὡς τοῦ· «Ο ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πιενεῖται· » καὶ ἐπέρεψε· «Ο θεμιλίουν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀστέλλεται αὐτῆς· » καὶ, «Ο ποιῶν πλεύσα, καὶ ἐσπερον, καὶ ἀρκτούρον, καὶ ταμεῖα νότου. »

C Qui facit angelos suos spiritus⁴⁸. » Et alibi: et: «Qui facit pleiada, et vesperum, et arcturum, et

40. Ἀνόμ. Πρὸ πάντων δέ καὶ ὑπὲρ πάντα ἐρωτήσων, τι σημαίνει τὸ ἀγέννητον. Εἰ μὲν γάρ τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἔστιν ἀληθῆς, τοσαῦτη ἔσται ἡ παραλλαγή. Ὁρθ. Καὶ ἡμεῖς δέ πρὸ πάντων ἐρωτῶμεν, τι σημαίνει τὸ γεννητόν. Εἰ μὲν γάρ τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἔστιν φεῦδος, πάντα τὰ γεννητὰ ὄμοιούσι· εἰ δὲ οὐ πάντα τὰ γεννητὰ ὄμοιούσι, ὅπερ ἔστιν ἀληθῆς, οὐκ δέρα τὰ γεννητὰ οὐσία. Εἰ δὲ τὰ γεννητὰ οὐσία, οὐδὲ τὸ ἀγέννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον οὐσία, τὸ δὲ γεννητὸν οὐσία, ἀνοίσσα τὰ γεννητά. Τι οὖν (27) λέγεται ἀνόμιον; Τὸ γάρ μη δι-

D
Digitized by Google

⁴⁴ Hebr. i, 3. ⁴⁵ Joan. v, 19. ⁴⁶ Psal. cii, 4.

⁴⁷ ibid. 5. ⁴⁸ Job ix, 9.

(26) Εστιν ἀπαράλλακτος Ὅρθ. Εἰ μέν. MSS. male. Ibid. διχτύειν.

(27) Οὐτε δεεστιν οὐσία.

τῷ δινεῖ οὔτε δομοίον, οὔτε ἀνόμωσιν. Ἡμέρες τὸν Υἱὸν ἀγαπητὸν μὲν λέγομεν, οὐχὶ δὲ καὶ γεννητὸν. Γεννητὸν γάρ εστὶ τὸ πατέρα ἔχον, γεννητὸν δὲ τὸ γενεστηρέον ἔχον.

Nos vero Filium dicimus quidem genitum, non autem factum. Genitum enim est, quod patrem habet, factum vero, quod opificem habet.

| 'Ex τῆς (28) ἐπιστολῆς Ἀετίου, τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἐβροπού.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῷ τοῦ ἀπενεγένθετος τῷ μὲν διωγμῷ ὑπὸ τῶν Χρονίτων, τοὺς τῶν προστριμένων, σφετερισμάνιον μετὰ καὶ ἀλλών θεωρημάτων, πονημάτιον σπουδασθὲν τῷ μὲν θιαζόντως περὶ γεννητοῦ θεοῦ καὶ ἡγεννήτου (29) θεοῦ, περινθήκας τε καὶ ἀραιρέσσει θιαζόντες ἐξέδωκαν, τὴν ἀκριβούσθιν ἀμείψαντες ἀγωγήν· ἥλθε δὲ μετὰ ταῦτα τοῦτο εἰς ἡμᾶς, τινὸς τῶν σπουδαίων τῷ μὲν αὐτῷ προστριχομένων· τανγάσθην αὐτὸς, οὐαὶ πατέρι, αὐτὸς διακαθάρας, ἐκπέμψας ὑμῖν τὸ σύγγραμμα, ὃ πάντες ἔστεβοις (30) ἀθλήται τε καὶ ἀδικήτριαι· ὅποις δὲ εἰδέναι ξύστε κατ' ἔννοιαν τῶν Γραφῶν εἰρήθωσι τῷ λογίδιον, δι' οὐ πάντα δινόρωντον ἀντιλέγοντας ὑμῖν ἐπιχειροῦντα περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου πάντες συντρόπους περιτριμένους Χρονίτας· ἐν εἰδεῖ τῶν στιχηρῶν ἐπαπόρησον ἐπαπορήσοσις (31) διαστῆσας, καὶ λύσας λύστις δὲ τὸ εὐπερίρραχτον καὶ σαρπὸς τῶν (32) ἐπιχειρημάτων, ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ.

11. 'Ορθόδ. Μή καυχῦ διωχθεῖς, εἰ γε ἐδώληθης. Ἐδώληθσαν γάρ παρὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ οἱ ποιοῦντες τὴν οἰκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ οἰκον ἐμποροῦν· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ δρά τὸ διώκεσθαι πάντων (33) ἐπικανετόν. Οὐ διὰ τοῦτο τῷ μὲν Χρονίτῃς ὄντι μάστις, διὰτι ἀπὸ χρόνου τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως ἔχομεν οὐκ, ἀλλ' ἐπειδὴ γενναθεῖσαι λέγομεν εἰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· τὸ δὲ γενναθεῖσαι τοὺς Ἀρετανοὺς χρονικήν. Τίνας δὲ λέγεις Χρονίτας; τοὺς ἀπὸ τῶν ἀγίων ἀποστόλων μέχρι καὶ στήμερον αἰνοῦντας Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ διοι Πνεῦμα· ἡ τοις ἀπὸ σοῦ τοὺς χθές καὶ στήμερον φανέντας, καὶ Υἱοῦ διγονούντας, καὶ ἐπαπορέμονες κατ' αὐτοῦ τοῦ διδάσκαντος βασιτίζειν εἰς τὸ θνομα τοῦ Πα-

(28) Felckmann. hanc habet: 'Ex τῆς. *Sequentia* nunc ad finem dialogi sunt etiam in alio codice *Palatino* (quem *Palat.*, secundum nominabimus, ut priorem, primum) et quodam *Augustiano*: quorum nuntiūrum scriptis *Andreas Dermorus Georgii filius, Epidaurius*: illum quidem *Tolleti in Hispania* an. 1578, hunc vero *Venetii* an. 1584. Qui etiam uterque hac sequentia, illis dialogis qui post sequentur, et eos insequentibus 20 opusculis subiecti, hinc praefigi titulum: *Kata' Aνομοῦ* (sic) διδάξεις Ὁρθόδοξου. 'Αρχεται δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς Ἀετοῦ εἰποῦ: *At in Palat. 1, in margine huc habet ad hunc l-cum: Τοῦ διγονού Αθανασίου κατὰ Ανομοῦ διάλεξις. Innuens quasi, præcedentia Athanassi non esse, sed hac solimmo. Cuiuscunq[ue] sint, tempore Eunomii scripta ridentur, quando etiam extant apud Epiphaniūm in heresi Anomaeorum (pag. 931), quem tamen cum hac commentaremur ob defectum codicis, cum nostris eodd. conferre non licuit. De quibus quædam in Monito. Paulu post initium, θω-*

tia, genitum 429 vero substantia non est, quidquid genitum est, erit substantia expers. Quorsum igitur Filium dicis dissimilem? Quod enim non est, ei quod est, neque simile est, neque dissimile.

Ex epistola Aetii, magistri Eunomii.

Quandoquidem in tempore persecutionis nobis a Chronitis illatae, quidam eorum aliena intervertentes, inter alias nostras lucubrations, quoddam nostrum opusculum peculiariter a nobis elaboratum de Deo genito et de non genito Deo, insertis et exemplis nonnullis intervertentes depravatum ediderunt, adeo ut ordinem et seriem eorum, de quibus agitur, perverterint, quod ad nos postea opera boni cuiusdam viri perlatum est: coactus sum ego, ut ipse illius operis parens, scriptum illud rursus expurgatum ad vos omnes mittere, qui et quæ pro pietate certatis: ut intelligere possitis ex sententia Scripturarum habitum a me fuisse sermonem istum, ex quo possitis quemvis super γεννητῷ et ἀγεννήτῳ vobis contradicere aggredientes, ac illos quidem Chronitas in primis brevibus confutationibus compescere; questionibus a quæstionibus, et solutionibus a solutionibus versuum specie quadam distinctis ut captiu facilia, utque etiam magis perspicua essent argumenta, initio facto ab ἀγεννήτῳ Deo et γεννητῷ.

C 11. Orth. Ne gloriare ob persecutionem; siquidem persecutionem passus es. Nam et ipse Filius eos persecutus est, qui domum Patris sui converterant in domum negotiationis: quod cum ita sit, non est prorsus laudabile si quis persecutionem patiatur. Nec ideo nos Aetius Chronitas, seu temporarius appellat, quod a tempore quodam initium fideli habemamus. Minime gentium. Sed quia dicimus Filium ex Patre gigni. Gigni autem Arianis est temporaneum. Verum, quosnam vocas Chronitas? eosne qui jam inde a sanctis apostolis usque ad hodiernum diem collaudant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; an Iosu qui ab uno et altero die aparuerunt, et bæresi laborant, qui sanctum Patris

D ἀρχατων, deest apud Epiphoniam.

(29) Sic mss. Editi vero, γεννητῷ καὶ ἀγεννητῷ. *Intra Palat. 1, τὴν ἀκολουθὸν ἀμείβαντες ἀγωγή. Palatini 2 et Augustanus, τὴν ἀκολουθὸν ἀμείβουσι ἀγωγή.*

(30) Εριθ. εὐαγγείλας. *Mox Palat. 2 et Aug. δόται εἰδέναι. Paulu post, edit. Steph. εἰρίσθα: δρα.*

(31) Duo mss. Felck. ἐν εἰδεῖ τῆς τῶν στιχηρῶν ἐπαπορήσοτος. Ατ νοι ἐπαπόρησον deest in omnibus Felck. manuscripti, cuius loco Epiphani. ἀπόραι.

(32) Palat. 1 καὶ ἀστρεῖς δὲ τῶν. Reg. et Felck. καὶ δασφοι; διὰ τῶν. *Intra Palat. 2 et Aug. θεοῦ καὶ γεννητοῦ διαλαβεῖν σπουδάσσον. Ὁρθ. Intra, καὶ γεννητοῦ deest in Epiph.*

(33) Omnes mss. Felck. πάντοτε.

(34) Palat. 2 et August. καὶ τὴν αἰρεσιν. Ibid. Εγνατία: διώρην δὲ, οὐ προσθήκας καὶ ἀραιρέσσει. Sic Felck. et Pal. 1, omissis interpositis. At Pal. 2 et Aug. ξυντάξεις. Καὶ γάρ προσθήκας τε καὶ ὑποχρέσεις.

et Filii nomen abjecerunt? qui sese extollunt supra eum ipsum qui docuit baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et sese existimant eo sapientiores, qui Patrem esse Patrem, et sese esse Filium docuit? Demus autem nonnullos aliquid aut inseruisse aut adjecisse tuo isti perscripto sceleri, quid nunc dicas? quam majorem blasphemiam excoigitas, qui Filium dicas substantia dissimilem? an aliquid amplius potes dicere? Nonne et Iudei et Graeci ipsum esse dicunt, qui tamen non credunt ipsum esse Deum, et idcirco ea ipsa dicunt, que tu dicens objecto nobis non geniti et geniti vocabulo, desertoque Patre et Filio, quod est Iudaic offendiculum, et gentibus stultitia? et **430** vis eorum Pater esse qui pro Deo genito et non genito pugnant? Quod si etiam tibi concedatur in nomine B non geniti et geniti baptizare, quid facies cum nominandus erit Spiritus? num ipsum neque genitum, neque non genitum, an vero genitum etiam vocalis? Quomodo vero ex tua sententia id quod est genitum a genito differet substantia, siquidem genitum est substantia?

12. Anom. Si Deus efficeri non potest, ut quod genitum est, non sit genitum, ne illud quidem efficerit ut quod non genitum est, sit genitum. **Orth.** Etiam si efficeri non possit ut quod genitum est, sit non genitum, ut et mentiri non potest, non tamen ei admittit dignitudi, ut neque verum dicendi facultas. Gignens autem non gigni non genitum, sed Deum; Deus enim Deum genuit: et neque ex genito non genitum, neque ex non genito genitum fecit. **Anom.** Deus non genitus omni causa praestantior est: quod si omni causa praestantior, ergo et generatione, ut qui neque ab alia natura accepit suum esse, neque ipse sibi esse praestiterit, non ob naturae imbecillitatem, sed quod omnem causam transcendat. **Orth.** Vere sane illud: Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt^{**}, in vos dictum est, qui Filium Dei oppugnat. Nam, si non genitus Deus, qui omni causa praestantior est, etiam generatione praestantior est, generatio non est substantia, sed causa: at si generatio non est substantia, sed causa: age tu ipse substantiam dicio. Quin etiam quam tandem Filii causam esse vis? generationem, an ipsum Patrem? Est autem Pater, ut tu

A τρόπος, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν ἄγιον Πνεύματος, καὶ νομίζοντας ἐαυτοὺς εἶναι σοφητέρους τῶν τὸν Πατέρα. Πατέρα, καὶ ἐαυτὸν Υἱὸν διδάσκαντος; Δῶμαν δὲ, ὅτι παρενθήκας καὶ ἀφαιρέστις τινές ποτε τῇ παρὰ σου γραφαῖς πονηρὰ πεποίκαστο; Νῦν τι λέγεις; ή τι πλεῖον ἐπινοεῖς; βλασφημίας (35), ἀνδραστὸν λέγων κατ' οὐσίαν τὸν Υἱόν; Ἐγεις τι πλέον τούτου εἰπεῖς; Οὐ (36) καὶ Ιουδαῖοι καὶ οἱ Ἐλληνες εἶναι λέγουσιν, οἱ μῆτειδέμονες εἶναι αὐτὸν Θεόν; καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγοντες περὶ αὐτοῦ, ἡ σὺ λέγεις, ἀγέννητον τοι πατέρα προβαλλόμενος, καὶ ἑάσας Πατέρα καὶ Υἱὸν, δὲ ἐστιν Ιουδαῖος μὲν σκάνδαλον, ἔθνος δὲ (37) πορεία; καὶ Πατέρα σαύτον θέλεις εἶναι τῶν ἀδίοιντων ὑπὲρ γεννητοῦ καὶ ἀγέννητοῦ Θεοῦ; Ἐάν δὲ καὶ συγχρήτῃς σοι εἰς τὸ δονομα (38) τοῦ ἀγέννητον καὶ γεννητοῦ βαπτίσαι, τι ποιήσεις καὶ εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος δονομασίαν; δῆρα εἰπεῖς γεννητὸν ὑπὲρ ονομάσεις, ἢ καὶ αὐτὸν τὸ γεννητὸν; Καὶ πῶς ἔστι κατὰ σὲ ἐπαρούσιον τὸ γεννητὸν τῷ γεννητῷ, εἰπεῖς οὐσία τὸ γεννητόν;

12. Ἀνόμ. Εἰ ἀδύνατόν ἐστι τῷ Θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, ἀδύνατον ἀντὶ εἰς τὸ ἀγέννητον γεννητὸν ποιῆσαι. Ύρθ. Καὶ ἦ αὐτῷ ἀδύνατον τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, ὃς καὶ τὸ φεύγεσθαι, ἀλλὰ οὐκ ἀδύνατον αὐτῷ τὸ γεννητόν εἰπεῖν γάρ (39) τὸ ἀληθεύειν αὐτὸν. Γεννῶν δὲ οὐκ ἀγέννητον γεννᾷ, ἀλλὰ Θεόν. Θεὸν δῆρα γεννήσας, οὔτε τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ἐποιήσας, οὔτε τὸ ἀγέννητον γεννητὸν. **C** **Ἄνομ.** Πάστος (40) αἵτιας χρείτων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος Θεός. Εἰ δὲ κρείτων ἐστιν πάστος αἵτιας, δῆλον δὲ καὶ γενέσων. Οὔτε γάρ παρ' ἕτερα φύσεως ανελλιγῆς (41) τὸ εἶναι, οὔτε αὐτὸς ἐαυτὸς παρέχεν, οὐδὲ διὰ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβολῆρένων πάστον αἵτια. Ύρθ. Ἀληθῶς, οἱ Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμπράνθησαν, περὶ ὅμων εἰρηται τῶν κατὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ στρατευμένων. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ πάστος αἵτιας χρείτων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος Θεός, διὰ τοῦτο καὶ γενέσως, ἡ γένεσις αἵτια, καὶ οὐκ ἐστιν οὐσία· οὐ δὲ ἡ γένεσις οὐσία, ἀλλὰ αἵτια, εἰπεῖ τὴν οὐσίαν. Τίνα δὲ καὶ αἵτιαν θέλεις εἶναι τοῦ Υἱοῦ; τὴν γένεσιν, ἢ αὐτὸν τὸν Πατέρα; Εστι δὲ οὐ πατήρ, ὡς νομίζεις, ἡ ἀγέννησια. Αὐτῇ οὖν ἔσται τοῦ Υἱοῦ ἡ αἵτια· εἰ δὲ οὐκ αὐτὸς ὁ Πατήρ αἵτιος

** Rom. 1, 22.

(35) Palat. 1, 2 et Aug. Νῦν οὖν τι λέγεις; ή ποιῶν πλεῖστον ἐπινοεῖς βλασφημίαν.

(36) Pal. 1, 2 et Aug. οὐ. Paulo post, iidem εἶναι τὸν Θεόν.

(37) Pal. 1, 2 et Aug. Ἐλλητος δέ. Infra post ἀγέννητον Θεοῦ, ως paulo superioris omissa fuisse diximus, hic reponunt omnes mss. Feleck. sed Palat. 1, 2 et August. ita legunt, ἐαυτὸν τὸ Πατέρος καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιον Πνεύματος τίμον τοῦ διονυσίου, καὶ ἐπαγρούμαντον κατ' αὐτοῦ, etc., καὶ νομίζοντας ἐαυτούς, etc.

(38) Pal. 2 et Aug. καὶ συγχρήτῃς εἰς τὸ δονομα.

(39) Pal. 2 et Aug. οὐ γάρ. Pal. 1, οὐ δὲ γάρ.

(40) Ita Steph. rectius quam editi et quidam mss. qui habent, εἰ πάτησι αἱτ. Mox Feleck. et Pal. 1

D διαγέννητος γεννητός Pal. 1) Θεός διὰ τοῦτο, καὶ αὐτὸν γενέσως χρείτων (sic) ἀντὶ εἰς. Εἰ δὲ χρείτων (sic) ἐστιν πάστος αἵτιας, δῆλον δὲ καὶ γενέσως. Οὔτε γάρ παρ'. August. vero et Palat. 2 δὲ ἀγέννητος Θεός διὰ τοῦτο καὶ αὐτῆς γενέσως χρείτων ἀντὶ εἰς. Οὔτε γάρ τις (sic August.) παρ'.

(41) August. et Palat. 2 εἰπεῖν. Mox Aug. παρέσχετο Paulo post, omnes Feleck. mss. ὑπερβολῆντα, ultraquam lectio quadrat. Ibid. Pal. 1, 2 et Aug. πᾶσαν οὐσίαν. Ibid. ἀληθῶς τὸ φασκ. Pal. 2 et Aug. Infra omnes Feleck. mss. καὶ οὐκ εἴτε. Editi καὶ οὐκ ἐστιν. iidem paulo post, τὸν Πατέρα. Εἰ μὲν οὖν τὸν Πατέρα. Εστι δὲ οὐ πατήρ, οὐσία τὸν Πατέρα 2 et Augustano.

τὸν Υἱοῦ, δὲλλὴ τὸ γένεσις (42), ταύτης ἔσται ὁ Υἱός, καὶ αὐτὴ ἀπὸν Πατήρ. Βαπτισθεὶς δῆρα εἰς Πατέρα, εἰς γένεσιν ἐβαπτίσθης καὶ εἰς τὸν ταύτης Υἱόν (43). Τόχα γάρ οὖδε, εἰ ἔστι Πνεῦμα ἄγνως, ἀφίκοντος Ἀρόμ. Πόθεν δὲ τις τὴν ὑποστάσαν πρός την ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχρησίαν, οὐ προσεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως γένεσιν; Ὁρθ. Εἰ δὲ μὲν ὑποστάσαν φύσις ἔξιδιν προσεγένετο, ἀπαράλλακτον εἶναι οὐ δύναται· εἰ δὲ ξεῖνος γένενταις ὡς ἀπαύγασμα δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, τὸ ἀπαράλλακτον ἔχει. «Οὐ» γάρ οὐκακώς ἐμὲ ἐνώραξε τὸν Πατέρα, οὐχ ἐκτυπώσας Πατέρα (44) εἶναι, διλλὰ τοιούτον οὐν τὸν Πατέρα.

43. Ἀρόμ. Εἰ ἀτελευτήτως διαμένει ὁ Θεὸς ἡ ἀγέννητη φύσις, καὶ ἀτελευτήτως τὸ γέννημα γέννηματος (45), ἡ τοῦ δμοσιουσίου καὶ δμοσιουσίου κακοδοῖα παραφράσθεται· ἔσται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀτύχητον, ἀκατέρα φύσεως ἀπαύστου διαμείζοντος ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς φύσεως ἴδιωματι. Ὁρθ. Ὁμολογεῖς (46) τὸ γέννημα ἀληθῶς γέννημα· δμοσιούσιον μὲν οὖν ἔσται, οὐχ ἀγέννητον δέ. «Οὐ» γάρ τὸ ἀγέννητον φύσις οὐκ ἔστι, δόβειται· εἰ γάρ τὸ ἀγέννητον φύσις (47), καὶ τὸ γεννητὸν φύσις. Εἰ τὸ γεννητὸν φύσις, πάντα τὰ γεννητὰ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως. Εἰ δὲ οὐ πάντα τὰ γεννητὰ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, τὸ γεννητὸν οὐκ ἔστι φύσις· εἰ δὲ τὸ γεννητὸν (48) οὐκ ἔστι φύσις, οὐδὲ τὸ ἀγέννητὸν ἔστι φύσις. «Οὐ δὲ δμοσιούσιος ἔστι τῷ ἀκατέρῳ Πατέρῳ δὲ Μονογενῆς, ἀκούμενος αὐτὸν λέγοντος·» Πάντα δοῦ ἀν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς δμολος ποιεῖ. «Οὐ δὲ ἡ αὐτὴ ἀνέρεια, ἡ αὐτὴ οὐσία. Ἀρόμ. Εἰ ἀγέννητος ἔστιν ὁ Θεὸς τὴν οὐσίαν, οὐκ οὐσία διαστάσεις τὸ γεννηθέντημα, ἀλλ᾽ ἔξουσίας (49) ὑποστήσασης αὐτῷ. Τὴν γάρ αὐτὴν οὐσίαν καὶ γεννηθήνειν εἶναι καὶ ἀγέννητον οὐδεὶς λόγος εἰσεσθῆ ἐπιτρέπει. Ὁρθ. Οὐκ οὐσίας διαστάσεις τὸ γεννηθέντημα· τοῦτο γάρ διὸ τὸ σύμπαντα εἰπεῖν τὴν οὐσίαν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας θεοποιῶς ἀγεννήτη, ὡς ἀπαύγασμα δόξης. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς κατ' ἔξουσίαν, καθάπέραιοι δεξάμενοι αὐτὸν· γέγραπται γάρ, διεῖ· «Ἐδώκεν αὐτοῖς ἔξουσίαν τέκνα Θεού γενέσθαι»· πῶς αὐτὸν μονογενῆ καὶ φύσει Θεὸν λέγεις, πολλῶν δινῶν τῶν κατ' ἔξουσίαν οὐδὲν καὶ θεῶν; Τὴν δὲ αὐτὴν οὐσίαν γεννηθῆ καὶ ἀγέννητον οὐδεὶς λόγος· δόβειται γάρ, διεῖ οὐτε τὸ ἀγέννητον οὐσία, οὐτε τὸ γεννητόν. Ἀρόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον γεννηθήτη, τι κωλύει καὶ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον γενέσθαι (50); Μᾶλλον γάρ τοῦ ἀνοίκευον ἐπὶ

A censes ἀγεννητού, seu innascibilitatis. Hæc igitur erit Filii causa : sin vero non ipse Pater est Filii auctor, sed generatio; nempe fuerit generationis Filius, et generatio Pater ipsius. Itaque baptizatus in Patrem, fueris baptizatus in generationem, et in ejus Filium. Nam fortassis ne audivisti quidem an sit Spiritus sanctus. Anom: Quomodo quia admissit eam naturam, quæ subsistentiam accepit, nihil substantia differre ab ea, quæ subsistentiam dederit, si ejusmodi hypostasis non admittit generationem? Orth. Siquidem ea natura quæ subsistentiam accepit, extrinsecus accessisset, non esset invariata : sin vero ex eo genita est, ut gloria splendor, et hypostaseos character, invariata est. Dixit enim, « Qui vidit me, vidit et Patrem » , non quod se B Patrem esse dicere, sed talem qualis Pater est.

43. Anom. Si in perpetuum permanet Deus in natura non genita, et quod genitum est, perpetuo est genitum, perversa consubstantialis et similis essentiae doctrina statim abolebitur. Statuit autem substantia esse comparationis omnis expers, si utraque natura in sua naturali proprietate indesinenter permanet. Orth. Fateris, quod genitum est, vere esse genitum : erit ergo consubstantiale, non tamen non genitum. Ostendimus enim non genitum non esse substantiam. Nam, si non genitum esset quædam natura, genitum quoque natura esset. Quod si genitum esset natura, omnia genita essent ejusdem naturæ, genitum non est natura ; quod si genitum non est natura, non genitus item non est natura. 43. Unigenitum autem esse Patri suo consubstantialem, audiimus ipsum his verbis dicentem : « Omnia quæcumque facit Pater, haec et Filius similiter facit ». Quorum enim eadem operatio, eadem quoque est substantia. Anom. Si Deus est substantia non genitus, id quod genitum est, non fuerit genitum substantiae remotione, sed potestate ei subsistentiam tribuente. Eamdem enim substantiam dicere et genitum esse et non genitum nulla pia ratio patitur. Orth. Genitum illud, non est genitum substantias remotione : hoc enim esset corpoream substantiam dicere, sed ex incorporeia substantia, ita ut Dei naturæ convenit, genitum est, ut gloria splendor. Quod si ipse quoque est ex potestate, ut et qui eum receperunt ; scriptum est enim : « Dedit eis potestatem filios Dei fieri » , quomodo ipsum dicis unigenitum et natura Deum, cum ex Dei potestate multi sint dii et filii? Eamdem vero naturam esse genitum et non genitum nemo

⁴² Palatinus 4 γέννησις.

⁴³ Palatinus 2 et Aug. καὶ τοῦ ταύτης Υἱοῦ.

⁴⁴ Palatinus 2 et Aug. ἀκατέρην φρεσὶ τὸν Πατέρα.

⁴⁵ Palatinus 2 et Augustanus ἀτελευτήτον τὸ γέννηματος. Μοχ. idem κακοδοῖαν ἀφανισθεῖσαν. Ibid. omnes Felic. manuscripsi, εἰσάγεται δὲ τὸ οὐσία.

⁴⁶ Palat. 2 et Aug. τῆς πίστεως ἡ ίδια ὥρατι. Ὁρθ.

Ei δόκοι. Paulus post oīν abest ab omnibus Felic. miss.

⁴⁷ Φύσις abest a Palat. 2 et Aug.

⁴⁸ Φύσεως, οὐτε τὸ γεννητὸν ἔστι φύσις, οὐτε τὸ ἀγέννητον.

⁴⁹ Ita omnes Felic. miss. Editi vero, ξεῖνας. Iden ὑποστήσασης αὐτοῦ male.

⁵⁰ Palat. 2 et Aug. γεγονέναι.

dicit : siquidem ostensum est, neque non genitum, A neque genitum, esse substantiam. Anom. Si id ἄγνωντον οὐτε ἐγέννησεν, οὐτε ἐγέννηθη· οὐδὲ γάρ οὐκ ἔστιν· ὃ δὲ Θεὸς ἐγέννωσε, καὶ μὴ θύμως μετὰ σὺν (51) οἱ Ιουδαῖοι· εἰ δὲ οὐκ ἐγέννωσε, περὶ τοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς προστομορφία. Τό δέ, μᾶλλον ἡρῷ ἐπὶ τὸν Ιουδαῖον οἰκεῖον ἐπιστέγεται πάσα φύσις, εἰρηκώς, ἑδόνας (52). ὅτι οὐ τὸ ἀγέννων τὴν φύσιν· τὸ γάρ πεπιγράμμενον δῆλο πρὸς δῆλο ἐπιστέγεται. Εἰ δέ οὐτε τοῦ οἰκείου ἔστιν Υἱός, οὐτε τῆς φύσεως, εἰκῇ τοῖς Ιουδαίοις· δύστεις γάρ αὐτοῖς εἰλογέσθαι· ὅτι τὸν μήτε τοῦ οἰκείου θυτὸν Υἱὸν μήτε τῆς φύσεως ἔσταυρωσαν, ἀγόντα ἔχοντο δόκον Πατέρα τὸν Θεόν.

14. *Anom.* Siquidem non totus Deus est non genitus, nihil impedit quominus genererit substantialiter. At si totus est non genitus, non divisus est substantialiter ad generandum, sed potestate trahit subsistentiam genito. *Orth.* Si totus Deus est genitus, nihil prohibet, quominus genererit substantialiter. At *Filius*, ut tu ipse sentis, totus est genitus. Dic igitur, quem genererit substantialiter. Quod si nullum genuit substantialiter, et genitus est; non igitur consequitur, quia genitus est, eum generare substantialiter. At si *Filius*, eo quod sit genitus, non gignit; ne Pater quidem, quia non genitus est, gignit; sed, quoniam Deus est, ipsaque gloria, splendor habet, eum videlicet quem genuit Deum in sece subsistenti. Nisi enim ex substantia genererit, non est Pater secundum substantiam. Et quersum baptizas in nomine Patris, qui non sit secundum substantiam Pater? Ceterum gignens ex sua substantia Pater, non divisus est ut sentis, quoniam ea substantia non est corpus. *Anom.* Si Deus non genitus est totus generandi vi prædictus, id quod genitum est non est substantia-liter genitum, cum tota illius substantia eam vim habeat, qua gignat, non autem qua gignatur. *Orth.* Ex tua sapientia, si gignendi vi predita est lux universa, non gignit splendorem ex sua essentia, sed extrinsecus ipsum recipit, quoniam tota vim habet qua gignat, non autem qua gignatur: sin vero lucz non recipit extrinsecus splendorem, sed ex sua substantia illum gignit; Deus quoque non aliunde acquisivit *Filium*, sed eo ex sua substantia genito, individuus manet, quoniam est incorporens.

15. *Aripl.* El μή δύος ὁ θεός ἐστιν ἀγέννητος, οὐδὲν (53) καλύπτει τὸ γεγεννητόν εἰς οὐσιωδῶς. El δὲ δύος ἐστιν ἀγέννητος, οὐκ οὐσιωδός εἰς γένεσιν διέτα (54), ἑκατόπλιστος δὲ ὑπέστησε τὸ γέννημα. *Orth.* Εὖ δύος (55) δὲ θεός γεννήθεις ἡ, οὐδὲν καλύπτει γεγεννητόν εἰς οὐσιωδῶς (56); δύος δὲ Υἱός κατὰ σὲ γεννήτος ἐστιν εἴτε τίνα ἀγέννητον οὐσιωδόν. El δὲ οὐδένα λγένητον οὐσιωδόν (56), κατὰ γεννήτος ἐστιν· οὐκ ἄρα, εἰ γεννήτος ἐστι, γεννήτης οὐσιωδός. El δὲ, διὶ γεννήτος ἐστιν δὲ Υἱός, οὐ γεννήτης οὐδὲ δὲ Πατήρ, εἰ ἀγέννητος ἐστι, γεννήτης ἀλλὰ θεός ἡν, καὶ αὐτοῦδέ, ἀπάγαγμα στραχεῖ γέννημα (57) θεόν ἐντυπωσατον. El γάρ μη ἐκ τῆς οὐσίας ἀγέννησεν, οὐδὲ Πατήρ ἐστι κατὰ οὐσίαν. Kal Iva τι βαπτίζεις εἰς τονορα τοῦ Πατρός, τοῦ μὴ κατὰ οὐσίαν Πατρός; Γεννήσας δὲ ἐκ τῆς οὐσίας, οὐ διέτη ὡς ἴνδιμος: οὐ γάρ σοικατάστησεν τὸ γεννήτον ἀγέννητον, διός ἔγουστος τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννήτην, ἀλλ᾽ οὐ τὸ γεννάσθαι. *Orth.* Κατὰ τὴν σὴν σοφίαν, εἰ δύον ἐστι γεννητικὸν τὸ φῶς, οὐκ οὐσιωδός, τὸ ἀπάγαγμα γεννήτης ἀλλ᾽ Εἶδον (58) αὐτὸν προσλαμβάνει, διός ἔρωτος τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννήτην, ἀλλ᾽ οὐ τὸ γεννάσθαι· εἰ δύον προσλαμβάνει τὸ φῶς Εἶδον τὸ ἀπάγαγμα, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γεννήτης οὐδὲ δὲ θεός ἐπεκτήσας Εἶδον Υἱόν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας γεννήτος (60), ἀμέριστος μένει· ἀσώματος γάρ.

432 15. *Anom.* Si vero substantiam Dei transformatam dicamus esse id quod genitum est, substantia Dei non est immutabilis, cum mutatio proprie Filium formaverit. *Orth.* Si lux transforma-

(51) *Iudem, μὴ λέγωσι μετὰ σοῦ.*

(52) ΙΙδειν, έδειξας. Ιιδειν, οιχεσου Εστιν δ
Υπό.

(53) Palat. 1, 2 ει Aug. Ει μὲν δος (δόμος Pal. 1) ὁ Θεός έστι γεννητὸς οὐδέν. Feick. antem, Ει μὲν διάγος δι Θεός έστι γεννητὸς, οὐδ. Moy omnes Feick. miss. Ει δὲ δόμος.

(54) Pal. 2 et Aug. ὑπέστρ. Μον. Pal. 4, Ἐὰν
ἔλεγε ὁ Θεὸς γεννητός εἰ. Φειλ. Ἐὰν ὁ Λόγος ὁ Θεὸς
γεννητός εἴ.

(55) Pal. 2 et Aug. El ὅλως δι. Pal. 4 El ὅλως δι. Felek. θάλασσας δι.

Α τὸ διατήσεων οἰκείον ἐπείγεται πᾶσα φύσις. Ορθ. Τὸ ἀγέννητον οὐτε ἐγέννησεν, οὐτε ἐγέννηθη· οὐδια γάρ εἰς ξεῖνον· ὁ δὲ δέ εγέννησεν, καὶ μὴ θέλεσσι μετὰ συν (51) οἱ Ιουδαῖοι· εἰ δὲ οὐκ ἐγέννησεν, περιττό καὶ ἡ πόλις Πατέρων προστηγορία. Τὸ δέ, μᾶλλον γάρ ἐπὶ τὸ διατήσεων οἰκείον ἐπείγεται πᾶσα φύσις, εἰρηνίος, ζέλειας (52). Έτι οὐ τὸ ἀγέννητον ἡ φύσις τὸ γάρ ἀπειγόμενον μᾶλλον πρὸς δύο δέλτα ἐπείγεται. Εἰ δέ οὐταν τὸ οἰκείον ξεῖνη Σιδῶν, οὐτε τῆς γύναιας, εἰκῇ τοῖς Ιουδαίοις· ξεῖνος γάρ αὐτῶν εἰσαγέλλα. Εἰ δὲ τὸν μῆτρα τοῦ οἰκείου θυτὰ Μήνια μήτε τῆς φύσεως δικαύρωσαν, λέγοντα ξεινού τῶν Πατέρων τὸν Θεόν.

33. Αὐτός. Εἰ μὴ δύος ὁ Θεὸς ἔστιν ἀγάνητος, οὐδὲν (33) καίλει τὸ γεγεννήκειν οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ δύος ἔστιν ἀγάνητος, οὐκ οὐσιωδός εἰς γένεσιν δίδεται (54), ἐξουσία ἡ διάποστος τοῦ γένημα. Ὁροῦ. Ἐὰν δύος (55) ὁ Θεός γεννήσῃ, οὐδὲν καίλει γεγεννήσαντα αὐτὸν οὐσιωδῶς· δύος δέ ὁ Θεός κατὰ σε γεννήτος ἔστιν εἰτὲ τίνα ἐγένητον οὐσιωδῶς. Εἰ δέ οὐδένα λγένητον οὐσιωδῶς (56), καὶ γεννήτος ἔστιν· οὐκ ἄρα, εἰ γεννήτος ἔστι, γεννᾷ οὐσιωδός. Εἰ δέ, ὅτι γεννήτος ἔστιν ὁ Θεός, εἰ γεννᾷ, οὐδὲ δὲ Πατήρ, εἰ ἀγέννητος ἔστι, γεννᾷ· ἀλλὰ Θεὸς οὐν, καὶ αὐτόδημα, ἀπάγυγμα ἔχει γένημα (57) θεον ἐν πόστατον. Εἰ γάρ μη ἐκ τῆς οὐσίας ἐγένητον, οὐδὲ Πατήρ ἔστι κατα-
στατος. Καὶ ταῦτα τί βαπτίζεις εἰς τὸν νομὸν τοῦ Πατρὸς, τοῦ μὴ κατ' οὐσίαν Πατρός; Γεννήσας δὲ ἐκ τῆς οὐ-
σίας, οὐ διδετή ὡς ἀνόμιστος· οὐ γάρ σούμα ἔστιν ἡ οὐσία. Αὐτῷ. Εἰ δέος (58) ἔστι γεννητικὸς ἀγέννητος Θεός, οὐκ οὐσιωδός τὸ γεγεννηθὲν ἐγεννήθη, διότι ἔχουστης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννῆν, ἀλλ' οὐ τὸ γεν-
νᾶσθαι. Ὁροῦ. Κατὰ τὴν σῆμα ποιεῖν, εἰ δύος ἔστι γεν-
νητικῶν τὸ φῶς, οὐκ οὐσιωδός; τὸ ἀπάγυγμα γεννᾷ, ἀλλ' ἐξουσίαν (59) αὐτὸν προσελαμβάνει, ὅπῃς ἔχουστης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννῆν, ἀλλ' οὐ τὸ γεννᾶσθαι· εἰ
διότι οὐ προσελαμβάνει τὸ φῶς ἔχουσαν τὸ ἀπάγυγμα,
ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν γεννᾷ οὐδὲ διὰ θεοῦ ἐπεκτή-
σατο ἔχουσαν Υἱόν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας γεννήσας (60),
ἀμέριστος μένει· διόμιστος γάρ.

verò luꝝ non recipit extrinsecus splendorem, sed aliunde acquisivit Filium, sed eo ex sua substantia

(56) Pal. 1, 2 et Aug. ἐγέννησεν ὁ Υἱὸς οὐσ. Ιησ. Felek. οὐσιωδῶς γεννήσεις ἔστιν. Pal. 4 οὐσιωδῶς ή γεννήσεις ἔστιν. Pal. 2 et Aug. οὐσιωδῶς γεννήσεις οὐσ., οὐδὲ ἄρα η γεννήσεις ἔστι γεννήσεις οὐσιωδῆς. Εἰ δὲ οὐδὲ η γεννήσεις ή ἀγέννητης ἔστι.

(58) Feli. et Palat. 2 El δλως.
 (59) Sie Pal. 2 et Aug. recte. Editi, ἀλλ' εξ ὧν
 Exortus abest a Palat. 4

(60) Εννέας abest à Palat. 1.
(61) Pal. 1 et Aug. Sic et infra, εἰδομόνευ.

(7) Van der Hoogt, G.J. et al., 2004.

ἀπανύγασμα γίνεται, οὐκ ἀμετάβλητον τὸ φῶς, τῆς μεταβολῆς ἄργασμάντες τὴν τοῦ ἀπανύγασματος ἰδούτοις· εἰ δὲ οὐ μεταβλήτον τὸ φῶς ἀπανύγασμα γέγονε, ἀλλὰ καὶ τὸ φῶς μένει θεός, καὶ ἀπανύγασμάτος ἐστιν αἴτιον· καὶ δὲ θεός μένει θεός, καὶ ἀπανύγασμάτος ἐστιν οὐδεὶς Πατήρ, οὐκ ἔωθεν αὐτὸν προσλαβόν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῷ (62) γεννήσας· διὸ καὶ ἀλλούς ἐστι Πατήρ. Ἀρέμ. Εἰ δὲ εἴη καὶ ἀμετάβλητος καὶ γένεσις κριτῶν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ κατά τὸν Υἱὸν τοὺς φύλακας προστηρόπλας ὅμοιογνήστεται (63). Ὁρθ. Εἰ δέος, ὅτι ἡ γένεσις οὐκ ἐστιν οὐσία, ἀγίωστες, ὅτι καὶ διὸς καὶ πάσα ἀλλη οὐσία γενέσις ἐστιν κριτῶν (64). Εἰ γάρ ἡ γένεσις οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ δρουσίσια. Οὐκ δέραι ἡ γένεσις οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ ἐστιν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ κριτῶν οὐσίαν οὐσίας. Εἰ γάρ κριτῶν ἐστιν οὐσίας ἡ γένεσις, ἐσται κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τοῦ Υἱοῦ κριτῶν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπεν, δῆλον ὅτι ἡ οὐσία κριτῶν ἐστιν γενέσεως. Οὐδέποτε μέντοι ἐπὶ τοῦ Πατρὸς (65) ἐνδιμάσας, εἰ κριτῶν ἐστιν γενέσεως. Ηὔτος δὲ καὶ εἰς φύλακας προστηρόπλας βαπτίζεται, νομίζεις ἔχειν ἀσφάλειας τὸ βάπτισμα; Οὐδέ δὲ καὶ αὐτὸν ἐν φύλακας προστηρόπλας (66) κάκτησεν; Εἰ γάρ τὸ Υἱὸν φύλακας προστηρόπλας καὶ τὸ Πατήρ, εἰς τὸ δυνατὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ βαπτισθεῖς, εἰς φύλακας προστηρόπλας ἐβαπτίσθησαν.

A tione sit splendor, lux non erit mutationis expers, quia ipsius mutatio splendor est: sin vero nulla lucis mutatione sit splendor, sed lux manet lux, et est splendoris causa; Deus quoque manet Dens, et est sui splendoris Pater, non quod eum extrinsecus acceperis, sed quoniam ex sua substantia rum genuit: quamobrem essam vere est Pater. Anom. Si substantia Dei esset immutabilis et generatione superior, fateri oportet nomine tenus esse Filium. Orth. Si nosses generationem non esse substantiam, nosses et illud, Filium et quavis aliam substantiam, esse quiddam generatione praestantius. Nam, si generatio est substantia, genita omnia sunt consubstantialis. Generatio igitur non est substantia, ac proinde non est praestantior substantia, aliqui ipse etiam Filiu, si tuani sapientiam sequamur, praestantior esset: at hoc si absurdum est; substantia igitur est praestantior generatione, nec magni quidquam de Patre sentis, cum dicas ejus substantiam esse generatione praestantio. Ceterum, si in nudum nomen baptizatus es, cur tuum baptismum ut satis firmum habes? Nonne illud nudo nomine tenus obtinueris? Nam si Filius et Pater nuda sunt nomina, baptizatus in Patris et Filii nomen, in nudam appellationem es baptizatus.

Hanc quae sequitur appendix in mss. codi. illustris biblioth. Palat. continua scriptura cum praecedentibus coheret. FELCK.

16. (67) Ἀρέμ. Εἰ σπερματικῶς ἐν τῷ ἀγενήτῳ C τὸ γένητα μετὰ τὴν γένεσιν ἔργον προσλαβάνεται, ἢς ἀντίοι τις, ἡρόδοτος, καὶ τελεῖς ἐστιν διὸς· οὐκ ἐξ ὧν ἀγενήτη, ἀλλ' ἐξ ὧν προσλαβάνεται· τὰ γάρ συγγενεῖκών προσλαβάνοντα ὡς ἐξ ἑκείνων συεστῶτα τὸ τοῦ τελείου θνομα (68) διαφόρως προσλαβάνει τὰ πάχυντα. Ὁρθ. Εἰ σπερματικῶς ἐν τῷ φυτῷ τὸ ἀπανύγασμα, εἰπεῖ καὶ τὸν Υἱὸν τὸν Πατρί· εἰ δὲ μωρόν τὸ ἐκείνοι λέγεται, μωρὸν καὶ τὸ λέγον σπερματικῶς ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Τέλος δὲ ἐστιν διὸς· οὐ προκοπῇ τελείουμενος, ἀλλ' ἐξ τελείου τελείους γεγεννημένος· διὸ γάρ τοῦτο οὐ μόνον εἰργται ἀπανύγασμα, ἀλλὰ καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, οὐδὲ δι τῆς ἀνεργίας. Οὐ δὲ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως οὐκ ἐκ προκοπῆς τελείουται· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ εἶναι ἔχει τὸ τελείον, ὡς ἀνθρώπους ἀνθρώπου χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐξ προκοπῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ταυτότητος. Ἀρέμ. Εἰ τελείου γένητα ἐν τῷ ἀγενήτῳ, ἐξ ὧν ἐν ἀγενήτῳ γένηται μάκρα ἐστι, καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγενήτος αὐτὸς ἀγένητος· γεννητὸν γάρ φύσιν ἐν ἀγενήτῳ είναι οὐκ ἀδύκεται· τὸ γάρ αὐτὸν εἶναι τέ ἐστι καὶ μή είναι· γένηται γάρ διν, γένηται μάκρα ἦν, τοῦ ἀντιμοίου μέρους ἐπὶ θεοῦ βλασ-

16. Anom. Si genitum, seminis more in non genito existens, post generationem extrinsecus aliud assumit; vir factus, ut ita dicam, et perfectus est Filius, non unde genitus est, sed ex iis quae assumunt: quaenam enim pro naturae ratione assumunt, utpote quae ex assumptionis constant, perfecti nomen diverso modo admittere solent. Orth. Si seminis modo splendor est in luce, dicitο Filium in Patre esse; sin vero stultum fuerit id affirmare, stultum quoque fuerit dicere Filius, seminis more esse in Patre. Perfectus autem est Filius, non perfecto et incremento, sed ex perfecto perfectus genitus: unde et dicitur non tantum splendor, sed et character hypostaseos, non operationis. Character vero hypostaseos non perficietur quodam profectu et aut incremento, sed in ipsa essentia obtinet perfectionem, haud secus quam homo, hominis hypostaseos character est, non ex profectu, sed ex ipsa identitate. Anom. Si perfectum genitum in non genito, necesse est ex iis genitum esse, ex quibus existebat in non genito, et non ex iis, ex quibus ingenitus genitus: neque enim possibile est naturam genitam esse in non genito, hoc enim foret esse et

Πατρός.

(66) Iidem, φύλακας προστηρόπλας, καὶ τὸ Πατήρ εἰς τὸ Ibidem Palatinus 1. xix: τετα.

(67) Hac appendix desideratur in cod. Felck., in Reg. et in edit. Steph., at est in duobus Pal. et in Aug.

(68) Palat. 1, τὸ τελείου θνομα.

(62) Autó ahest a Palat. 1, 2 et Aug. Iidem mox

Εἰ δὲ εἴη καὶ γένεσις κριτῶν.

(63) Pal. 2 et Aug. προσομοιογνήστεται.

(64) Pal. 2 et Aug. τοῖς κριτῶν. Εἰ δὲ οὐκ ἐστιν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ κριτῶν ἐστιν οὐσίας ἡ γένεσις. Εσται κατὰ τὴν πορείαν.

(65) Pal. 2 et Aug. Οὐδέποτε μέρους ἐπὶ θεοῦ βλασ-

non esse : quia quod genitum est, id genitum non A esset : cum partium dissimilitudo de Deo cogitata blasphemie injuriam contineat. *Orth.* Si scires dominum Dei, et quis sit, qui praecepit baptizari omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, non utique Patris, et Filii nomen repudiare, arbitratu tuo falsa religione temere inflatus adversus eum, qui rectam nos docuit « fidei » confessionem : quando vero existimans te sapientem esse, Patrem non sinis esse Patrem, age ne tibi prudens esse videare, a nobis audi : perfectus fuit, est, et erit Filius in Patre. Nam « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc 433 erat in principio apud Deum »⁴, etiam si nolis, Aet. Et non prius erat, et tunc genitus est ; neque etiam cum non esset, genitus est, sed coeterum est hoc genimen, tanquam scilicet splendor aeternae lucis : differt autem natura genita et non genita, non quatenus natura est, sed eo ipso tantum quod genita et non genita est. Nam nec Adamus natus est ex muliere, nos vero nati sumus : nec tamen natura ab Adamo discriminamus, sed eo tantum

17. *Anom.* Cum naturae non genitae omnipotens ille existens Deus, seipsum non norit « esse » nature genitae, Filius vero genite naturae existens, norit se hoc « esse » quod est, quomodo erunt consubstantiales, cum ille se non genitus, iste autem se genitum esse norit ? *Orth.* Si non genitum et genitum existimas ipsas esse naturas : norit vero Gabriel se genite esse naturae, qui fit quod non etiam Gabriel sit consubstantialis Filio ? Si vero naturae genitae cum sit Gabriel non novit seipsum, liquet quod genitum esse non sit ipsa natura ? Si autem non idem est natura quod genitum esse, nec idem erunt non genitum esse et natura. Sed cave factum dicas Filium, rerum omnium opificem : at genitum appelles prout scriptum est. Genitum enim esse est habere Patrem ; at factum esse, est habere opificem. Nostri quidem opifex est Deus Pater per Filium ; at Filii sui nequitquam opifex, sed Pater : neque enim quisquam sui filii opifex est : quoniam non amplius esset pater, sed opifex ; opifex namque est, qui opus extra se in ortum adducit ; at pater is est, qui ex seipso gignit. Dum autem opificem Deum audis appellari, nequam tibi imaginis defatigationem aut laboris molestiam : sicut et cum Patrem audis dici, ne quem « seminis » effluxum requiras : sed ita de his cogita, ut Deo dignum et conveniens est, ut Deus efficaris, et non sicut homo moriaris⁵. *Anom.* Si vox non geniti non declarat Dei substantiam, sed commentum humanaum est incomparabile illud nomen, gratiam utique debebit Deus iis, qui non genitum illud commenti sunt, ipse nominis excellentiam in substantia non ferens. *Orth.* Si non genitum esse Dei hypo-

σημιαὶ οὐρανοῖς ἐπέχοντος. Ὁρθ. Εἰ δέις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἔστιν ὁ ἀντιλάμψοντος βαπτίζεσθαι πάντα τὰ θεῖαν εἰς τὸ δυνατόν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οὐκ ἀπεγέρεις παρακρούσθεα τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δυνατον, ἐν ἑβδομήνταξι μηδὲν οὐρανοῖς εἰσῆγεται· ἀπεγέρεις δὲ, οὐδέμενος εἶναι σφόδρα, τὸν Πατέρα οὐθέας εἶναι Πατέρα, ίνα μὴ δόξῃς παρὰ σαυτῷ εἶναι φρόνιμος· παρ' ἡμῶν ἄκουε, διτέλεος ἦν, καὶ έστι, καὶ έστατο ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ. « Ἐν ἀρχῇ » γάρ « ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, » καὶ μὴ θελήσῃς, Αἴτιος. Καὶ (69) οὐ πρότερον ἦν, καὶ τότε ἀγεννήσθη· οὐδὲ μὴ ὡς γεγέννηται· ἀλλὰ συντιθέντος εἶναι γέννημα, ὡς ἀπαύγασμα φωτὸς τὸν διώκοντος. Γεννητὴ δὲ φύσις καὶ ἀγεννήσθης φύσις οὐκοῦ ἐν τῇ φύσει ἔχει τὸ διάφορον, ἀλλ᾽ ἐν τῷ γεγεννήσθαι καὶ μὴ γεγεννήσθαι. Ἰδού γάρ καὶ δὲ ἀδέι μὲν οὐδὲ γενναῖς τοῖς ἡμέραις δὲ γεγεννήσθαι· καὶ μὴ γεγεννήσθαι διὰ γενναῖς.

quod nos nati simus, ille natus non sit ex muliere.

17. *Άρδμοιος.* Εἰ ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων δὲ θεὸς δὲ παντοκράτωρ, γεννητῆς φύσεως οὐκοῦ οὐδὲν ξανθόν δὲ Υἱός, γεννητῆς φύσεως ὑπάρχων, τούτῳ γεννάσκει ξανθόν, διπερ ἐστι· πῶς δὲν εἴησαν θρυσσοίσι, τούτῳ μὲν γεννάσκοντος ξανθὸν ἀγέννητον, τούτῳ δὲ γεννητόν ; Ὁρθ. Εἰ δὲ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν νομίζεις εἶναι τὰς φύσεις, οὐδὲ δὲ ξανθὸν καὶ Γαβριὴλ γεννητῆς φύσεως· πῶς οὐκοῦ δὲν εἴη καὶ Γαβριὴλ διούσιος τῷ Υἱῷ ; Εἰ δὲ γεννητῆς φύσεως ὡς δὲ Γαβριὴλ οὐκοῦ οὐδὲν ξανθόν, εἰδηλον, διτέλεος εἶστι τὸ γεννητὸν φύσις. Εἰ δὲ οὐκ εἶστι τὸ γεννητὸν φύσις, οὐδὲ τὸ ἀγεννήτον εἶστι φύσις. Γεννητὸν δὲ μὴ λέγει τὸν Υἱόν, τὸν γενεσιούργον τῶν ἀπόκτων· ἀλλὰ γεννητὸν εἶπε, ὡς γέγραπται. Γεννητὸν μὲν γάρ εἶστι τὸ Πατέρα ἔχον, γεννητὸν δὲ τὸ γενεσιούργον ἔχον. Ήμῶν δὲν γενεσιούργος δὲ θεὸς δὲ τοῦ Υἱοῦ· τοῦ δὲ Υἱοῦ Πατέρα, οὐδέτε δὲ γενεσιούργος· οὐδεὶς γάρ τοῦ ξανθοῦ ιεροῦ γενεσιούργος λέγεται οὐκοῦ έτι πατήρ, ἀλλὰ γενεσιούργος. Γενεσιούργος δὲ ξανθὸν δὲ ξεωθέν τι εἰς γένεσιν δύνων πατήρ δὲ δὲ αὐτοῦ γεννῶν. Γενεσιούργον δὲ ξεωθόν τὸν Θεόν μη δυνάσθε καὶ μοχύσθε καὶ Πατέρα δύοις, μη δύτει βεύσθε, ἀλλὰ θεοπρεπεῖς νέοι, ίνα θεὸς γένης, καὶ μὴ ὡς ἀνθρώπος ἀποθάνῃ. *Άρδμοιος.* Εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ παρίστασιν, ἀλλ᾽ ἐπινοιά εἰστιν ἀνθρωπίνη (70), τὸ ἀσύγκριτον δυνατον, χάριν τοῖς ἐπινοιάσαις γινώσκει δὲ θεός, διτέλεος ἀγέννητον, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δυνατοῦ οὐ φέρων ἐν οὐδείᾳ. Ὁρθ. Εἰ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ παρίστασι, καὶ τούτο ἐστι τὸ ἀσύγκριτον τοῦ Θεοῦ δυνατον· πῶς οὐκ ἀδέικνει τὸν Υἱόν; Γραψαί ; Άλλ᾽ ἐσφάλη Παύλος τὸ σκεύος τῆς ἀκλογῆς, τὸ διφέροντον καὶ ἀδόρατον αὐτῷ μάρτυρν προσείναις διδάξας, καὶ μὴ τὸ ἀγέννητον. Ἔπειδὴ δὲ σὺ

⁴ Joan. 1, 1, 2. ⁵ Psal. LXXXI, 6, 7.

⁶⁹ Sic omnes miss. In ed. καὶ deest.

(70) Palatinus 4, ἀνθρώποις.

σοφύτερος; Θέλεις είναι τῶν θείων Γραφῶν, εἰπά εἰ μή τὸ δημόσιον καὶ τὸ δόρατον καὶ τὸ ἀκεφάλες τὴν ὄποιαν τοῦ Θεοῦ παρίστησον· εἰ γάρ οὐ παρίστησαν, ἔπειτα εἰρηκάς· « Ἀφέάτω, ἀπόρτω, μόνῳ σοφῷ Θεῷ. » Εἰ γάρ οὖν θεῖν εἰν αὐτοῖς τὸ ἀσύγχρονον, οὐκ εστὶ μόνος δημόσιος καὶ δόρατος· εἰ δὲ μόνος έγει τὸ δημόσιον καὶ τὸ δόρατον, τὸν τούτοις τὸ ἀσύγχρονον, καὶ οὐκ εἰν τῇ σῇ ἀπονολῇ.

Dei hypostasis: si enim non denotant, lapsus est cum Deo ⁴⁴. Nisi enim hinc comprehendatur incomparabilis illa præstantia, non erit solus ille incomparabilis atque invisibilis: sin vero soli ei competit incomparabilitas et invisibilitas, comprehendetur etiam in his illa incomparabilis præstantia, et non in tuo commento.

18. Ἀρέδη. Εἰ ξέωθεν ἐπιθεωρεῖται τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννητον, οἱ ἐπιθεωρήσαντες τὸν ἐπιθεωρήσαντος εἰσὶν ἀμενίους, κρείτονος δημόσιας φύσεως αὐτῷ προσάμενοι. Ὅρθ. Μή ὑψοῖς τὸν εὐνόηντος τὸν Θεοῦ δυναμα, μήποτε ἀκούσῃς· « Καὶ οὐ, Καπερναοῦ, τὸν οὐας τοῦ οὐρανοῦ ὑψώσῃς, ἀλλὰ οὐας καταβισθῆσαι· » Οὐτὶ δὲ ὑπὲρ ταύτην ὑψηλοφρονεῖς, ἀντιτίθεν δῆλον, ἵνα τὸν τὴν μὲν θεόπνευστον Γραφὴν λέγειν εἰρηκέναι τὸν Θεόν· « Πρθν», φησι, « πρὸς Ἀβραάμ, καὶ Ιακὼβ, καὶ Ιακώβ, θεὸς ἡμῶν, καὶ τὸ δυναμά μου οὐας ἀκληλωτοῖς· » σὺ δὲ λέγεις εὐρηκέναι αὐτὸς· « Οὐτὶ δὲ τὸ ἀγέννητον οὐκ εστιν δυναμα τοῦ Θεοῦ, δῆλον εστιν ἡ τοῦ λέγειν τὸν Κύριον· » Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ θνῶν, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δυναμα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· « Ο γάρ οὖν εἴπερ δυναμα τοῦ Πατρὸς εἶναι, τούτῳ καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναγκασθῆσαι δύνανται· εἰ γάρ διλο τοῦ Πατρὸς, καὶ διλο τοῦ Υἱοῦ, καὶ διλο τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εὑρες δὲ τὸ τοῦ Πατρὸς, ὃς ἀνόμισας· εἰπε καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ· καὶ εἴπερ τοῦ Υἱοῦ, εἰπε καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἵνα τότε ἀκούσης, φάσκων εἶναι σοφὸς ἡμαρτηθεῖς. » Ο γάρ οὖν είπεν ἡ Γραφὴ οὐκ εὐρήσεις. Εἰ δὲ νομίζεις τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ ἀγέννητον, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννητόν, ποιὸν δρᾶ τούτων τῷ Πνεύματι (71) δύστες; Ἀρέδη. Εἰ καὶ τὸ γένημα δηρεπτόν εστι τὴν φύσιν, ἀλλὰ δὲ τὸν γεννηταντα· τὸ δὲ ἀγέννητον οὐσίας εστίν, δηρεπτός δὲ (72) διά τὴν γνώμην, ἀλλὰ οὐ διά τὰν οὐσίας ἀξιώματα. Ὅρθ. Καὶ εἰ μή διστιθεῖσαν οὐσίας ἀξιώματα δηρεπτος δ τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ, τίνι διαφέρει τῶν διλῶν λογικῶν δυνάμεων, καὶ αὐτῶν ἔχουσῶν τὸ δηρεπτὸν τὸν τῇ γνώμῃ τοῦ κτίσαντος; πῶς δὲ καὶ ἀκούεις αὐτοῦ λέγοντος· « Πάντα, δος ἔχει δ Πατήρ, ἡμάρτησιν· εἴπερ δὲ τὴν οὐσίας ἀξιώματα ἔχει τὸ δηρεπτόν; πιθατιλότητα obtineant voluntate ejus, qui creavit ⁴⁵ »: siquidem non habet immutabilitatem ex substantia dignitate?

19. Ἀρέδη. Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίας εστὶ δηλωτικόν, εἰκότας πρὸς τὴν (73) τοῦ γεννημάτος οὐσίαν ἀντιδιαστέλλεται· εἰ δὲ μηδὲν ομηρεῖ τὸ ἀγέννητον, πολλὰ δὴ μᾶλλον οὐδὲν δηλοῖ τὸ γένημα· μηδὲν δὲ μηδὲν πῶς ἀντιδιαστέλλεταις; Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον προφορὰ πρὸς τὴν προφορὰν ἀντιδιαστέλλεται, σωτῆς

A stas in representat, et in eo consistit incomparabile illud Dei nomen, quoniod id nos non docuerunt divina Littera? Quin et Paulus illud electionis vas lapsus est, cum docuit competere ipso soli esse incorruptibilem et invisibilem, non vero non genitum. Sed quando tu vis sapientior esse divinis Litteris, dic, quæso, mihi, an non incorruptibilem, invisibilem et mendacii expertem esse denotet ipsam diceret: Soli incorruptibili, invisibili et sapienti dicitur. 46 Anom. Si extrinsecus in Deo consideratur nomen non genitum, qui cogitarunt potiones erunt eo cui attributum est, utpote qui nomen natura præstantius ei attribuerint. Orth. Noli insolenter exsultare quasi excogitaveris Dei nomen, ne forte audias: « Et tu Capernaum, quæ usque ad cœlum exaltata es, usque ad inferos deprimeris ⁴⁷. » Quod autem altius ea sapias *c. urbe*, inde appareat, quod divinitus inspirata Scriptura pronuntiat dixisse Deum: « Apparui Abraham, Isaac et Jacob, cum Deus sim eorum, et nomen meum non manifestavi illis ⁴⁸. » Tu vero illud te invenisse dicas. Quod autem non genuitum esse non sit Dei nomen, inde liquet, quod Dominus dicit: « Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine **434** Patris, et Fili, et Spiritus sancti ⁴⁹. » Quod enim nomen Patris esse dixeris, hoc ipsum Fili, et Spiritus sancti esse concedas necesse est: si enim aliud est « nomen: Patris, et aliud Fili, et item aliud Spiritus sancti: tu vero nomen Patris, ut quidem putas, invenisti, dic etiam, quodnam sit nomen Fili: ubi vero nomen Fili dixeris, dic etiam nomen Spiritus sancti, ut tunc audias quod cuni te sapientem dictates, stultus factus sis. Quæ enim Scriptura non dicit, tu nunquam inveneris. Porro, si existimas Patri competere non genitum, et Filio genitum esse, dic quæso, quodnam ex his attribues Spiritui sancto? Anom. Si etiam genitum est immutabile secundum naturam, sed propter eum, qui genuit: non genitum vero substantia est, immutabile igitur propter voluntatem erit, non ex substantia dignitate. Orth. Quod si Filius Dei non est immutabilis substantiae dignitate, in quo ergo differt ab aliis rationalibus facultatibus. Ut pote quæ et ipsæ immutabiliter obliniant voluntate ejus, qui creavit ⁵⁰: siquidem non habet immutabilitatem ex substantia dignitate?

19. Anom. Si non genitum substantiam significat, rationi consequens fuerit, quod a genito substantia distinguitur: si vero non genitum nihil significat, multo magis etiam nihil significabit genitum: jam ergo nihil a nihilo quomodo distingue? Si vero prolatio non geniti opponitur prolationi geniti, certe

⁴⁴ I Tim. i, 47. ⁴⁵ Matth. xi, 23. ⁴⁶ Exod. vi, 2, 3. ⁴⁷ Matth. xxviii, 19. ⁴⁸ Joan. xvi, 15.

(71) Τῷ Πατέρι omnes mss., sed male.

(72) Pal. 2 et Aug. εἰ δὲ γεννητὸν οὐσία εστίν, δηρεπτὸν δή.

(73) Sic Pal. 2 et Aug. Editi vero εἰκότας, ταπετίν.

silentio pronuntiatione excipiente fiet, ut modo sit, modo evanescat spes Christianorum, utpote in quadam prolationis varietate sita, non vero in naturis ita se habentibus, ut nominum significatio postulat. *Orth.* Etiam si tibi concederetur dicere de Deo, quod sit non genitus; nos tamen dicimus non genitum tunc significare, non esse genitum quoad substantiam, quemadmodum mendacii expertem esse non mentiri, quoad substantiam. At vero, mendacii expertem esse, non est ipsa substantia: nec non genitum esse. Si enim non genitum est ipsa substantia etiam mendacii experts est ipsa substantia: est vero et Filius mendacii experts; igitur et non genitus. Jam vero non genitus non est, igitur secundum te mendax. Quare non est idem substantia, quod mendacii expertem esse. Quemadmodum igitur mentiri non posse non est substantia, ita quoque non genitum esse non est ipsa substantia: si enim non-genitum esse est substantia, etiam genitum esse substantia erit: quod si genitum esse substantia est, omnia genita erunt consubstantialia. Porro quod non genitum et genitum ipsam significet essentiam, tunc pronuntiationis commentum est, non minus irreparabile, quam mare fluctans et astuosum. Spiritus siquidem ille veritatis Patrem nobis et Filium prædicavit, quae nomina relationes nobis indicant. Nec vero objicias, quod Deus quidem quid, utpote qui non genuerit natura et veritate: genitum et genitum significare substantiam, in die usquam comparebit: illa quippe solum tum rata conperientur, quae sanctus Spiritus enunciavit.

20. Anom. Si non genitum esse respectu rei genitæ ad eminentiam essentia & connotandum » nihil amplius intert, prolatione solum superior Filius potiores agnosceret eos, qui hoc ei nomen tribuant, non autem eum qui Deus et Pater ejus dicunt. *Orth.* Tu nimur is es, qui Patrem non geniti nomine nuncupasti, et hoc ipsam Dei substantiam esse. Iudaïs tanquam lege sanxisti: nusquam enim hoc divinus ille Spiritus docuit: unde in confessio est te non quidem Filio præstantiorem, sed ipso, qui **435** te talia docuit, diabolo pejorem compertum iri. **Anom.** Si non genita substantia præstantior est ipso ortu a seipsa obtinens eam eminentiam, etiam ea quæ a se est substantia, non genita erit: neque enim volens quia vult præstantior est ortu, sed quia ipsa substantia ipse ingenitus Deus; id nulla ratione permittit, ut aliqua n adversum se generationem quis communiscatur, ac in eum qui genitus est rejicit unne ejusmodi mentis examen et ratiocinianum. *Orth.* Omnis substantia præstantior est ortu: non enim est idem substantia et ortus. Quod autem ortus non sit substantia, ex eo liquet, quod quæ ortum habent non omnia sint consubstantialia. Quod si quæ genita sunt non sunt ejusdem substantiæ, non igitur idem est ortus et substantia: si vero ortus non est ipsa substantia, nec ortus privatio substantiæ erit. Si vero privatio ortus

(74) Διαδεχομένης, Augusti.

(75) Palat. I., κατὰ τὸν γεννητὸν.

A τὴν προφορὰν διαδεχομένης, γίγνεσθαι συμβαίνει καὶ ἀπογίγνεσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδα, ἢ διαφόρῳ προφορῷ κειμένην, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν φύσειν οὐτως ἔργοις, ὡς ἡ τῶν ὑνομίτων βούλεται σημασία. *Ψρ.* “Οταν τοι δοῦλη λέγειν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, τότε σημαίνειν τὸ ἀγέννητον λέγομεν τὸ μὴ γεννητόν την οὐσίαν, ὡς τὸ ἀμέντες τὸ μὴ φύσεσθαι τὴν οὐσίαν. Οὔτε δὲ τὸ ἀμέντες ἡ οὐσία οὖτε τὸ ἀγέννητον. Εἰ γάρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ τὸ ἀμέντες οὐσία: Εἰτα δὲ καὶ δὲ Υἱὸς ἀμέντος; καὶ ἀγέννητος δρα. ‘Αλλ’ οὐκ ἀγέννητος φεύδεται οὐν κατὰ σέ. Οὐκ δρα τὸ ἀμέντες οὐσία. Ως οὖν τὸ ἀμέντες οὐσία οὐσία, οὐτως οὐλλιτεῖ τὸ ἀγέννητον οὐσία: εἰ γάρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ τὸ γεννητὸν οὐσία: εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ δροῦσθαι. Τὸ δὲ οὐσίας ὄηλωτικὸν εἶναι τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν παρ τὰ τὰς σῆρες ταὶ προφορᾶς, ἣν δεῖς ὡς ὄηλωτικὸν κυριακίουσαν ἐπιτιμηθῆναι. Τὸ γάρ Πνεῦμα τῆς ἀληθίας Πατέρα καὶ Υἱὸν ἡμῖν ἔχομεν, τὸν ὑνομάτων τὰς σχέσεις ἡμῖν σημαντικῶν οὐκ ἀντερεῖ: δὲ, ὡς θεὸς φύσει καὶ ἀληθεῖα. Πατέρη δὲ πάς, μὴ γεννήσας φύσει καὶ ἀληθεῖα. Διπέτε καὶ τοι τὸν ἐπινοήσαντο τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν οὐσίας εἶναι δηλωτικὸν ἐπίτε, σωπῆς τὴν προφορὰν διεργάτης (74), ἐν τῷ μέρᾳ κρίσισις οὐκύ πέσεται, ἐκείνων μόνον εὑρτεκομένων, ὃν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶπεν.

natura et veritate Deus sit: Pater vero secundum quamobrem spes illa tua, qui communis estis noua illa judicii, silentio prolationem intercipiente conperientur, quae sanctus Spiritus enunciavit.

C 20. *Άνδρι.* Εἰ μηδὲν πλὸν σημαίνει εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸ γένητημα, προφορᾶ μόνον ὑπερεχόμενος δὲ Υἱὸς βελτίους ἐαυτοῦ γνώσεται τοὺς προσαγορεύοντας αὐτὸν, οὐ τὸν προσαγορεύεντα Θεὸν αὐτοῦ καὶ Πατέρα. *Ψρ.* ‘Ο προσαγορεύεται τὸν Πατέρα ἀγέννητον, καὶ τούτο αὐτοῦ τὴν οὐσίαν εἶναι ψομοτήτας τοῦ Ιουδαϊσμοῦ, οὐ εἰς οἰδαμόν γάρ τὸ θεῖον Πνεῦμα τούτο εἴδεται. ‘Οτι δὲ εἰ τοῦ Υἱοῦ βελτίων οὐκ εὐρεθῆσθαι, διλλὰ τοῦ σε διδάξαντος διαβόλου χειρῶν ὠμολόγηται. *Άνδρι.* Εἰ ἡ ἀγέννητος οὐσία κρείτων ἔστι γενέσως, οἰκοθεν ἔγουστος τηρεῖτον, αὐτούσια ἔστιν ἀγέννητος: οὐ γάρ βουλόμενος, διτὶ βούλεται, γενέσως ἔστι κρείτων ἀλλ’ ὅτι αὐτούσια ὑπάρχουσαν δὲ ἀγέννητος θεὸς, οὐδὲν λόγη ἐπιτέρπει καθ’ ἑαυτῆς γένεσιν ἐπινοήσαι, ἀθούσα φέρεσθαι κατὰ τὸν γεννητὸν (75) πάσαν ἔξτασιν καὶ πάντα λογισμὸν. *Ψρ.* Πλάσιον οὐσία κρείτων ἔστι γενέσως: οὐ γάρ ταῦτα ἔστιν οὐσία καὶ γένεσις. ‘Οτι δὲ ἡ γένεσις οὐκ ἔστιν οὐσία, ἔτεσθεν δῆλον, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τὰ γεννητὰ (76) δροῦσα. Εἰ δὲ τὰ γεννητὰ οὐκ εἰστοντα, οὐκ ἔστιν δρα ἡ γένεσις οὐσία: εἰ δὲ ἡ γένεσις οὐκ ἔστιν οὐσία, οὐδὲ ἡ ἀγέννητα ἔστιν οὐσία: εἰ δὲ ἡ ἀγέννητα ἔστιν οὐσία, ἡ δὲ γένεσις οὐκ οὐσία, πάς λέγεις ἀνδρούς: τὸ γάρ τὸν τῷ μὴ θνατεῖται μονον οὔτε ἀνδρούς.

(76) Aug. γεννητὰ δια. Editi et alii γενητά

(75) Palat. I., κατὰ τὸν γεννητὸν.

est substantia, ortus autem substantia non est, cur tu dissimile dicis? cum ens non enti nec dissimile sit nec simile.

21. **Άρδη.** Ει τοπρήσως ἔστι δηλωτικὸν ἐπὶ Αθεοῦ τὸ ἀγέννητον, μηδὲν δὲ εἴη τὸ ἀγέννητον, πολὺς λόγος; ἀντίφαρσεις τοῦ μηδὲνὸς τὸ μηδὲν εἶδος σημαντὸν; τίς δέρα χωρίσειε δύντος δύν., ὅπερ ἔστιν, αὐτὸς ἐπιτού; **Ορθ.** Εἰ τὸ ἀφθάρτον καὶ τὸ ἀθάνατον τοπρήσως εἶται δηλωτικόν, ἔστω τὸ ἀγέννητον. Τοῖς οὖν αὐτοῖς καὶ ἡμεῖς χρημάτιστα λόγοις· εἰ τοπρήσως ἔστι δηλωτικὸν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀφθάρτον, μηδὲν δὲ ἔστι τὸ ἀφθάρτον πολὺς λόγος ἢν ἀπαρτήσει τοῦ μηδὲνὸς τὸ μηδὲν εἶδος σημαντὸν; τίς δέρα χωρίσειε τοῦ μηδὲνὸς τὸ μηδὲν, ή δύντος δύν., ὅπερ ἔστι τοπρήσους δηλωτικόν, τὸ ἀφθάρτον, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἀγέννητον; Καὶ εἰ ταυτὸν σημαντεῖ τὸ ἀφθάρτον καὶ τὸ ἀγέννητον· ἔστι δὲ καὶ δῆλος ἀφθάρτος καὶ ἀθάνατος· ἔστω δέρα καὶ αὐτὸς ἀγέννητος. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀγέννητος, ἀφθάρτος καὶ ἀθάνατος· ὧν, οὐ ταυτὸν σημαντεῖ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀφθάρτον εἴσοντας ἀθάνατον. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ταυτὸν σημαντεῖ, δικαιος δὲ μᾶλλον αὐτὸς τὸ ἀγέννητον εἴναι τὴν οὐσίαν· ἔστω δέρα κατὰ σὲ καὶ κατὰ τοὺς τῆς σῆρις σοφίας λόγους ἀγέννητος μὲν οὐσία, οὐδὲ ἀθάνατος δὲ, οὐτε μήν ἀφθάρτος. **Άρδη.** Εἰ τὸ στέρησις ἔξεως (77) ἀφαίρεσις, διέπει Θεοῦ ἀγέννητον, ἢν τοι στέρησις ἔσται ἔξεως, ἢ ἔξεως στέρησας. **Άλλ.** εἰ μὲν στέρησις ἔσται ἔξεως, πῶς δὲ τὸ μή προσθῶ τῷ Θεῷ συναριθμηθεσται; Εἰ δὲ ἔξεις ἔστι τὸ ἀγέννητον, ἀνάγκη προϋποθέσθαι γεννητὴν οὐσίαν, ἵνα οὐτοῦς ἔξεων προσλαβόντας ἀγέννητος δύναμίται· εἰ δὲ ἡ γεννητὴ ἀγέννητου οὐσίας μετέσχε (78), καὶ ἔξεως ὑπομένεται ἀποδοθήν, γε ἔστως ἀπέργητη, εἴη ἀν οὐσία μὲν ἡ γεννητή, τὸ δὲ ἀγέννητον ἔξεις. Εἰ δὲ τὸ γέννημα περὶ οὐδένος ἔστι δηλωτικὸν, δηλούντων ἔξεως ἔστι σημαντικόν· ἀν το μεταπλασθῆ ἐξ οὐσίας τινος (79), δὲ τοιτοῦ ἔστιν, δέ λέγεται γέννημα τινος. **Ορθ.** Πάλιν τοις ίσοις χρημάτων λόγοις· τὸ γέρα αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφεύδοντος καὶ τοῦ ἀθάνατου καὶ τοῦ ἀφθάρτου εἴποι τις ἀν· τῆς γέρα αὐτῆς ἔστι χρησία τῷ ἀγέννητῳ· δέ τοι δια τέως συγχωρήσωμεν λέγεται, δὲ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας οὐν εἴπεν. **Ἐρούμενος** οὖν καὶ ἡμεῖς· Εἰ τὸ στέρησις ἔξεως ἀφαίρεσις, τὸ ἐπὶ Θεοῦ ἀφεύδες ήτο τοπρήσους ἔξεως ἢ ἔξεις στέρησας. **Άλλ.** εἰ μὲν στέρησις ἔσται ἔξεως, πῶς δὲ τὸ μή προσθῶ τῷ Θεῷ συναριθμηθεσται; Εἰ δὲ ἔξεις ἔστι τὸ ἀφεύδοντος, ἀνάγκη προϋποθέσθαι καὶ φεύδοντος, καὶ φεύδοντος οὐσίαν, ἵνα οὐτοῦς ἔξεων προσλαβόντας ἀφεύδης δύναμίται. Εἰ δὲ ἡ φεύδης ἀφεύδεις οὐσίας μετέσχεν, ἔξεως ὑπομένεται ἀποδοθήν φεύδοντος ἀπέργητης· εἴη δὲ οὐσία φεύδης· τὸ δὲ ἀφεύδες ἔξεις· καὶ σου μεγαλόρρων ἡ σοφία τασσάτην ἀπέβειν ὅλης εὑρόσα.

nitur et mendacium, et mendax substantia, ut ita habitu assumptio, mendaciū expers dici possit. Si vero mendacio obnoxia substantia particeps facta est ejus, que mendaciū expers sit, et habitus jacturam passa mendacio sit privata: fuerit utique substantia mendax: et τὸ expers mendaciū, habitus, et tua illa arrogans sapientia tanquam impietatis materiam repererit.

(77) Aug. ἔξεως.

(78) Μετέσχε οὐσεῖται Palai. t.

21. **Anom.** Si non genitum in Deo denotat privationem, et non genitum esse nihil est, quænam contigit discernet illud quod speciem nullam significat, ab eo quod non est? quisve separabit ab ente ens, hoc est, idem a seipso? **Orth.** Si incorruptibile et immortale connotant privationem, connotet sane eam et non genitum. Idem igitur et nos rationibus et vocibus utamur: si privationem in Deo quandam significat incorruptibile, et hoc ipsum incorruptibile nihil est, quæ ratio distingueat id quod nullam speciem significat, ab eo quod nihil est? quisve secerneat a nihilo nihil, aut ab existente existens, quæ privationem denotant, nempe incorruptibile, immortale et non genitum? Quod si idem significant incorruptibile, immortale et non genitum, et ipse Filius incorruptibilis et immortalis est, erit et ipse non genitus: sin vero non est non genitus, cum sit incorruptibilis et immortalis, non profecto idem significat non genitum et incorruptibile sive immortale. Sin vero id non denotat, et tamen adhuc confirmas non genitum esse ipsam substantiam, erit omnius substantia secundum te, et sapientia tuis ratiocinationes, non genita quidem substantia, non vero immortalis et incorruptibilis. **Anom.** Si privatio est habituum remotio, illud quod Deo tribuitur, non genitum esse, aut privatio erit ipsius habitus, aut erit habitus privationis: quod si est privatio ipsius habitus, quomodo id quod Deo non inest, Deo connumerabitur: sin vero non genitum est habitus, necesse fuerit presupponi substantiam genitam, ut sic assumptio habitu denominetur non genita: si vero genita non genita substantiae particeps sit, et habitus jacturam passa ortum exire, fuerit utique substantia quidem genita, non genitum vero habitus. Sin vero genimen non nihil significat, manifestum est, quod etiam significet habitum, sive jam transformatum sit ex substantia, sive illum ipsum, quod dicitur genitus aī aliquo. **Orth.** Paribus iterum utamur rationibus, illud ipsum enim asseruerit quispiam etiam de istis, nimur mendaciū expers, immortalis, et incorruptibilis: siquidem hæc eodem modo usurpatur quo non genitum: quod quidem etiam concedemus, quamvis Spiritus veritatis locutus ita non sit. Pricem ergo et nos: Si privatio est habitus remotio, etiam quod de Deo prædictari, mendaciū expertem esse, aut est privatio habitus, aut habitus privationis. At si est privatio habitus, quomodo id Deo connumerabitur, quod ei non inest? sin vero illud, mendaciū expertem esse, est habitus, necessario presupponit.

(79) Aug. ἔξουσια τινος.

436 22. Anom. Si genitum æque ac non genitum habitus est, substantiae quidem habitibus priores erunt : habitus vero licet substantiis posteriores sint, tamen iisdem digniores. Non genitum vero geniti causa est, quatenus ipsum esse denotatur. Si vero genitum infert substantiae sua causam, significabit sane vox genitum substantiam, non habitum : cum vero natura non genita nihil ipsa in se introduceat, quomodo ergo non substantia, sed habitus fuerit illa non genita natura? **Orth.** Substantia quidem nihil est dignis, vir sapientissime, nec tamen vel habitum vel substantiam vocamus in Deo & non genitum. Non esse autem eum genitum per eum didicimus, idque non tantum ex Scriptura divina, sed etiam ex communi hominum natura et notione ; igitur non genitum causa non est geniti : nec quia Deus non genitus est, ideo causa Filii est, sed substantia substantiae, non secus ac lux splendoris. Nec tamen genitum suam ipsius essentiam infert : si enim hoc foret, jam omnia quæ genita sunt eamdem inferrent essentiam, nimis et angelus, et equus, et canis, et homo. Sed haec omnia quidem licet genita sint, non tamen ejusdem sunt essentia. Quod si ita sit, sane non idem est genitum esse, quod essentia : et quanquam nihil infert non genitum, est tamen aliud ipsa substantia : nam et mendacii expertem esse, nihil addit Deo, nec tamen idem est quod substantia : si enim τὸ mendacii expertem esse, et τὸ non genitum esse idem sunt quod essentia, etiam idem erunt mendacii expers et non genitum. **Filius** vero, qui ipsa est veritas, mendacii expers est; ergo etiam non genitus erit : non est autem secundum te non genitus, et est tamen mendacii expers; igitur mendacii expers non idem significat quod non genitum. Si vero non idem significat, sane essentia non est ingenitum, quoniam nec ipsum mendacii expers esse ipsa essentia est.

23. Anom. Si omnis substantia est non genita, qualis et Dei omnipotentis, quomodo hanc dices esse patibilem, illam vero impatibilem? Si natura non genita attributione, quantitas quidem et qualitas perseverat, omninoque si erit, omni mutatione superiorem oportet esse. Si vero passioni obnoxia est, ita ut immutabilitatem essentia obtineat, casui permittere cogemur ea quæ circa res predictas : aut (quod sane inde consequitur) eam quæ efficit, dicere non genitam : eam vero quæ mutatur genitam. **Orth.** Evidem ad tuas male coherentes propositiones atque inductiones, nihil nos oportebat respondere : attamen, ne tibi videaris sapiens, disce a blasphemis abstine. Tu qui passioni obnoxiam Filii substantiam dicis, ab eo passione ut careas ne exspectes : si enim participes ejus facti sumus, absque passionibus manebimus : passioni ergo obnoxia est, quæ aliis hoc præstat, ut passione videntur. Quisquis igitur tecum dixerit, omnem substantiam non genitam esse, Christianus non est : non enim opifex eamdem quam opifex existendi rationem

(80) August. τῶν οὐσιωδῶν δευτ.

(81) August. οὐδὲν ἔαντο συνει.

(82) Palat. 2 et August. ἦν γάρ ἄν.

22. **'Αρομ.** Εἰ τὸ γεννητὸν ἔξις καὶ τὸ ἀγέννητον ἔξις, αἱ μὲν οὐσίαι τῶν ἔξιν πρώται· αἱ δὲ ἔξις, εἰ καὶ τῶν οὐσιῶν δεύτερα (80), ἀλλ' οὐν τὰ προτιμότερα. Τὸ δὲ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ αἰτίου ἔστι, κατὰ τὸ τοῦ εἶναι σημαντόμενον. Εἰ δὲ τὸ γέννητα συνεισφέρει τῆς λαντού οὐσίας τὸ αἴτιον, οὐσίας θαύτη δηλωτικὸν τὸ γέννητα, ἀλλ' οὐχ ἔξις, τῆς διαγέννητου φύσεως οὐδὲν ἔστηται συνεισγόντες (81). πῶς οὖν διὸ εἴη οὐσία, ἀλλ' ἔξις; ἡ ἀγέννητος φύσης; **Ορθ.** Οὐσίας μὲν οὐδὲν προτιμότερον, συφιατεῖται δὲ ἔξις οὐτε οὐσίαν λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον. Τὸ δὲ μὴ γεγεννήσας αὐτὸν δὲ αὐτὸν μεραρχαῖμεν, καὶ τούτοις οὐκ ἀπὸ τῆς θελας Γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἐννοιας. Τὸ τοινύν ἀγέννητον, τοῦ γεννητοῦ αἴτιον οὐκ ἔστι· οὐ γάρ τὸ μὴ γεγεννήσαν τὸν Θεοῦ τοῦ Υἱοῦ αἴτιον, ἀλλ' οὐσία τῆς αἴτιας οὐσίας, ὡς τὸ φύσης τοῦ ἀπαγάματος. Ἀλλ' οὐτε μὴν τὸ γέννητα συνεισφέρει τῆς λαντού οὐσίαν εἰ γάρ δεῖται (82), πάντα τὰ γεννητὰ τὴν αὐτὴν συνεισφέρον οὐσίαν, καὶ διγελος, καὶ ἵππος, καὶ κύων, καὶ διδρωπος. Πάντα γάρ ὅμοιως εἰσὶ γεννητά, ἀλλ' εἰ τῆς αἴτιας οὐσίας. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ δρᾶ τὸ γεννητὸν οὐσία. Καὶ μὴ οὐν εἰσάγηται τι τὸ ἀγέννητον εἰπάσθαι τούτη οὐσία· καὶ γάρ καὶ τὸ ἀμενδεῖς οὐδὲν εἰσάγεται, καὶ οὐκ ἔστι οὐσία· εἰ γάρ τὸ ἀμενδεῖς οὐσία καὶ τὸ ἀγέννητον οὐσία· τοῦ δὲ ἀμενδεῖς οὐσίας καὶ τὸ ἀγέννητον οὐσία τοῦ ἀμενδεῖς τῷ ἀγέννητῳ. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα σημαντόμενον, οὐκ ἄρα οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἐπειδὴ μηδὲ τὸ ἀμενδεῖς.

C **23. 'Αρόμ.** Εἰ πάσα οὐσία ἔστιν ἀγέννητος, οὐαὶ τῷ Θεῷ παντοκράτορος, πῶς τὴν μὲν παθῆτη ἐρεῖ· τῇ δὲ ἀπαθῇ; Εἰ δὲ φύσεως ἀποκλήρωται ἀγέννητος, η μὲν διαιμένει ποσότης (84) καὶ ποιότης, καὶ ἀπλεῖς εἰ δην, πάσης μεταβολῆς ἀμένων ὑφελεῖν εἰσαν. Εἰ δὲ πάπερι ἔστιν ὑπένθινος, συγχωρεῖσθαι τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν, τῷ αὐτομάτῳ (85) ἐπιτρέψαι διεβλημένον τὰ κατὰ τὰς προειρέματα· οὐ δὲ γοῦν ἀκλούθον τὴν ποιότητα ἀγέννητον εἰπεῖν, γεννητὴν δὲ τὴν μεταβαλλομένην. **Ορθ.** Εδει μὲν οὖν ἡμᾶς περὶ τὸ ἀνακλούσθων τῶν προτάσεων καὶ τῶν ἐπαγωγῶν μήτε ἀποκρίνεσθαι· ἴνα δὲ μὴ δόξῃς φρόνιμος περὶ σταυρῷ, μάθην μὴ βλασφημεῖν. Παθητὴν λέγων τὴν τοῦ Υἱοῦ οὐσίαν, μὴ προσδοκήσῃς παρ' αὐτοῖς τὴν ἀπάθειαν κληρονομῆσαι· εἰ γάρ μέτοχοι αὐτῆς γεγόναμεν, ἀπαθεῖς διαιμένομεν. **Ἀπαθῆς** δρᾶ ἔστιν ἡ παρέχουσα ἐλλοις τὴν ἀπάθειαν. Οὐ οὖν λέγων πάσαν οὐσίαν εἶναι ἀγέννητον μετὰ σοῦ, οὐκ ἔστι Χριστιανός· οὐ γάρ τον αὐτὸν λόγον τοῦ εἶναι ἔχομεν τὰ ποιήματα τῷ πεποιηκότι. Διὰ γάρ τοῦτο καὶ τὸν Υἱὸν ἀπαύγασμα εἶναι λέγομεν, ένα μὴ τὸν αὐτὸν

(83) August. καὶ τὸ γεννητὸν οὐσία.

(84) August. et Palat. 2 εἰ μὲν ποσότης.

(85) Palat. 2 εἰ August. τὸ αὐτομάτως.

λέγον τοι είναι έχειν νομίσωμεν αὐτὸν, διότι οὐκέτι οὐδὲν δυνατόν κατ' ἐντολήν ὑπάρχοντες. Ἀρέβ. Εἰ τῆς γεγονότης ἡ ἀγέννητος φύσις ἔστιν αἰτία, τὸ δὲ ἀγέννητον μηδὲν εἴη· πῶς ἂν εἴη αἴτιον τὸ μηδὲν τοῦ γεγονότος; Ὁρθ. Αἰτία ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγνοου Πνεύματος, καὶ τῆς κτίσεως πάσης· ἀλλὰ τοῦ μὲν Υἱοῦ ὁ Λόγος, τοῦ δὲ Πνεύματος ὁ πνοής· πνοή γάρ Παναερόπατος· ἡ διδάσκασσα μετὰ τῆς δὲ κτίσεως ὡς ποιήματος. Ἐκ γάρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως διατεսιοργής αὐτῶν θεωρεῖται· οὗτος δὲ λόγος προφητικῆς διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐπιπεμψμένος, οὗτος πνοή τις κτίσεως πάσης· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἐπιπεμπόμενος, ἀλλὰ καὶ Λόγος ζῶν καὶ ἐνεργός· «Πάντα γάρ ἐν ρυτῇ ταῦτα τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα, διαιροῦν ἀλλὰ ἔκστικτο καθὼς βούλεται.» Τὸ δὲ ἀγέννητον οὐκέτι αἴτιον τοῦ γεννητοῦ· οὐ γάρ τὸ μὴ γενέσθαι τὸν Θεὸν τῶν οὐσιῶν αἴτιον· ἀλλὰ τὴν οὐσιῶν αἰτία, ὡς εἰρηται. Εἰ γάρ τὸ ἀγέννητον αἴτιον, αἴτιος δὲ καὶ οὐδὲς τῶν κτισμάτων ἀγέννητος δρᾶ· ἀλλὰ οὐκ ἀγέννητος κατὰ σὲ, αἴτιος δέ· οὐ τὸ ἀγέννητον δρᾶ αἴτιον.

substantiarum causa est, ut dictum est. Etenim si quod non genitus: non est autem non genitus secundum te, et tamen causa; igitur non genitum non est causa.

24. Ἀρέβ. Εἰ τὸ ἀγέννητον στέρησις, ἡ δὲ στέρησις ξένους ἀποβολή ἔστιν, ἡ δὲ ἀποβολή παντελῶς ἀπολλύται, ἡ μεθίσταται τῷ· ἔπειρον πῶν οἶον τε ξένη μεθισταμένη ἡ ἀπολλύμενη κατανομάσθαι τὴν οὐσιῶν τοῦ Θεοῦ ἀγεννήτου φύσεως προσηγορίᾳ; Ὁρθ. Εἰ, ἀγέννητος δὲν, κατὰ στέρησιν φύσεως ἔστιν ἀλεύθερος, καὶ δράστης τῶν, κατὰ στέρησιν φύσεως ἔστιν δράστης, εἰπεὶ καὶ τὸ ἀγέννητον κατὰ στέρησιν. Οὐ δὲ κατονμάστας τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσιῶν σὺ εἰ, δὲ τοιοῦτα τολμῶν, καὶ κατὰ Θεοῦ μαρτυρεον. Αὐτοῦ γάρ λέγοντος, καθὼς προειρέται· «Ωφθην πρὸς Ἀβραάμ, καὶ Ισαὰκ, καὶ Ιακώβ, τοῖς πατέρας ὑμῶν, Θεὸς δὲν αὐτῶν, καὶ τὸ θυμῷ μου οὐσὶν ἀπεκάλυψα αὐτοῖς»· σὺ σαυτῷ ἀποδίδως· μεγάλα. «Η γάρ ὡς ἔκεινων ὑπεραναβήκης ἐξ ἀποκαλύψεως Ἱσοχεὶς τοῦ ὄντος τῶν θεοφάνειῶν, ἡ καὶ μὴ βούλομένου Θεοῦ κατειληφας αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸ δύνομα. Ἀρέβ. Εἰ τὸ ἀγέννητον δηλοὶ στέρησιν μὴ προσούσαν τῷ Θεῷ, πῶς ἀγέννητον είναι λέγομεν, γεννήσαν δὲ μὴ είναι; Ὁρθ. Εἰ τὸ δράστηρ τὸ δηλοὶ στέρησιν μὴ προσούσαν τῷ Θεῷ, πῶς ἀδράστηρ μὲν λέγομεν, φθαρτὸν δὲ οὐ λέγομεν; Εἰ δὲ τὸ δράστηρον οὐκέτι στέρησις δηλωτικὸν οὔτε τὸ ἀγέννητον, οὐτε μὴ οὐσίας Εἰ γάρ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἔσται δηλωτικὸν, καὶ τὸ δράστηρον ἔσται οὐσίας δηλωτικὸν· καὶ εἰ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ δράστηρον ἔσται οὐσίας δηλωτικὸν· καὶ εἰ τὸ ἀλεύθερος καὶ τὸ δράστηρον ταυτὸν εἴη τὸ ἀγεννήτη, ἀλεύθερος δὲ καὶ δράστηρος δὲ Υἱός· καὶ ἀγέννητος δρᾶ. Ἀλλά οὖν ἀγέννητος κατὰ σὲ· οὐκ δρᾶ ταυτὸν ἔσται σημανόμενον τὸ ἀλεύθερος καὶ δράστηρον· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀγέννητον, τὸ μὴ γεγενῆσθαι τὸν Θεὸν σημανόντα λέγομεν· τὸ δὲ δράστηρον, τὸ μὴ φεύγεσθαι· τὸ δὲ ὀλευθερός, τὸ μὴ φεύγεσθαι.

²⁴ Ἰωαν. i., 5. ²⁵ Ἰ Cor. xii., 11. ²⁶ Εκδ. vi., 2, 3.

habemus. Nam ideo Filium splendorem esse dicimus, ne eamē existēti rationē ipsum habere existēmus, quam et nos, qui ex non existētibus Dei mandato existēmus. Anom. Si conditae naturae non genita natura causa est, non genitum autem nihil est, quoniam ejus quod factum est, causa esse potest quod non est? Orth. Dei natura, Filii, et Spiritus sancti, et universae creaturae causa est: at Filii ut Verbi; Spiritus vero sancti, ut status: status enim Omnipotentis est qui me docuit; creaturarum autem, ut operis. Ex magnitudine enim et ornatu creaturarum, quadam proportionē opifex illarum conspicitur, neque vero verbum prolatum est 437 per vocalia organa emissum, neque etiam status ille diffusus quidem et per organa spiritus vehicula emissus: quin potius Verbum illud vivens est et efficax: «Omnia enim per illud facta sunt²⁷⁻²⁹,» et Spiritus quoque ille vivus est et operans: «Omnia enim hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult³⁰.» Id vero quod non genitum est, non est causa geniti: neque enim quia Deus factus non est, ideo causa est substantiarum; sed substantia

24. Anom. Si non genitum esse privatio est: privatio autem, habitus amissio: amissum autem penitus amittitur, aut transfertur ad aliud; qui sit, quod ex habitu aut translato ait: amissio Dei naturam nun geniti appellatiōne cognominans? Orth. Si mendacij expers cum sit Deus, propter privationem uenacij est mendacij expers, et incorruptibilis propter privationem corruptionis est incorruptibilis; dicas licet etiam non genitum propter privationem ortus, esse non genitum. Qui vero bei essentiam ita cognominare ausus est, tu scilicet es, qui Deo ipsi bellum moves. Nam cum ipse dicat, ut ante dictum est: «Apparui Abram, Isaac et Jacob patribus vestris, Deus ipsorum existens, ac nomen meum non manifestavi eis³¹;» tu tibi sumis majora. Aut enim iis superior ex revelatione habes nominis huius notitiam; aut Deo etiam nolente comprehēbūisti nōmen substantiae ipsius. Anom. Si non genitum denotat privationem, quia Deo non inest, cur non genitum dicimus? Deum, genitus vero non dicimus? Orth. Si incorruptibile denotat privationem quia Deo non inest, cur incorruptibile quidem dicimus, corruptibile vero non dicimus? Si vero incorruptibile non significat privationem, neque non genitum est significativum privationis; sicut nec essentia. Si enim non genitum significat substantiam, etiam incorruptibile substantiam significat: quod si non genitum et incorruptibile significant essentiam, et mendacij expers esse et incorruptibile idem sunt quod non genitum, Filius autem mendacij expers et incorruptibilis est: igitur et non genitus. Jam

vero secundum te non est non genitus : non igitur idem significabit mendacio vacare et incorruptibilem esse : sed non genitum dicimus significare idem ac Deum non esse genitum, incorruptibile vero idem ac non corrupti, et mendacii expertem esse idem quod non mentiri.

25. Anom. Si nudum nomen est illud non genitum deo dictum : nuda autem vox hypostasis extollit supra omnia genita : honoratior ergo est hominum prolatio, quam Omnipotens natura, utpote quae Deum omnipotentem incomparabiliter eminentia condecoravit. *Orth.* Nec nudam vocem esse dicimus non genitum, nec etiam substantiam. Si enim non genitum substantia esset, etiam genitum substantia foret. Si vero genitum substantia est, omnia genita erunt consubstantia : si vero genitum substantia non est, etiam non genitum essentia non est. Non est autem nuda vox non genitum; significat enim Deum genitum non esse, sicut et experientia mendacii significat non mentiri, et incorruptibile significat non corrupti. *Anom.* Si omne genitum causam sortitum est, et natura non genita sine causa est, non utique causam denotat non genitum, sed significat substantiam. *Orth.* Si substantiam significat non genitum, et substantiam quoque genitum, substantia vero a substantia nihil differt, quatenus substantia est, sane nihil differt non genitum a genito. *Anom.* In genito quidem substantia **438** se habet instar causa : sed hypostasis non geniti contra omnem causam obtinens immutabilitatem, ipsa essentia est incomparabilis, non extrinsecus representans incomparabilitatem, sed propter hoc ipsum existens incomparabilis atque inaccessa, quia non genita est. *Orth.* Si propter non geniti denominationem incomparabilem et inaccessam dicas substantiam Dei, tum Filius, qui secundum te non est non genitus, etiam non erit incomparabilis nec inaccessus : non est ergo incomparabilis quod sit non genitus. Quomodo autem incomparabilis est Pater ei qui dicit : « Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificat, ita etiam Filius, quis vult, vivificat »? quomodo porro incomparabilis ei qui dicit : « Omnia enim quaecunque facit Pater, haec etiam Filius similiter facit »? quomodo etiam incomparabilis est ei qui dicit : « Omnia, que habet Pater, mea sunt »: et alibi : « Mea tua sunt, et tua mea sunt »? denique quomodo incomparabilis ei qui dicit : « Ut honorent Filium, sicut honorant Patrem »?

26. Anom. Si omne excedit naturam omnipotens ille Deus, excedit sane eo quod est non genitus : quod est causa ejus, quam genita habent, perdurationis. Si vero non genitum non denotat causam, undenam ergo natura rerum generitum sui conservationem habebit? *Orth.* Si Omnipotens ille superaret omnem naturam propter non genitum, Filius, qui secundum te non est non genitus, non excedet omnem naturam. Unde non eo quod non genitus est, excedit Pater omnem naturam, sed qua ratione Pater excedit omnem naturam, eadem ratione etiam Filius excedit omnem naturam. Excedit autem Pater natura sua deitatis : eadem et Filius ex-

25. Ἀρόμ. Εἰ ύστερον δὲ τὸ θεοῦ τὸ ἀγέννητον ἡ δὲ φίλη προφορά τὴν ὑπόστασιν ἐκπαιρεῖ κατὰ πάντων τῶν γεννητῶν τιμωτέρον ἔστιν ἡ ἀνθρώπων προφορά, τῆς τοῦ Παντοκράτορος φύσεως (87) ἀσυγχριτικὴ περοχῇ καλλωπίσασα τὸν Θεόν τὸν παντοκράτορα. Ὁρθ. Οὐτέ φίλη προφοράν τὸ ἀγέννητον λέγομεν, οὐτέ οὐσίαν. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ δροσίσασα· οὐκ δρα τὸ γεννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ οὐσία τὸ γεννητὸν, οὐτε τὸ ἀγέννητον οὐσία. Νῦν ἔστι δὲ φίλη προφορά τὸ ἀγέννητον σημαντεῖ γάρ τὸ μὴ γεννηθεῖσαν τὸν Θεόν, ὃς τὸ ἀφεύδετον τὸ μὴ φύεταισθαι, καὶ τὸ ἀφεύδετον τὸ μὴ φύεταισθαι. **Ἀρόμ.** Εἰ παντὶ γεννητῷ αἵτια συγκεκλήρωτο, ἀνάτιος δὲ τὸ ἀγέννητος φύσις· οὐκ αἵτιαν δῆλον τὸ ἀγέννητον, ἀλλ’ οὐσίαν σημαντεῖ. Ὁρθ. Εἰ οὐσίαν σημαντεῖ τὸ ἀγέννητον, καὶ οὐσίαν τὸ γεννητόν, ὃς δὲ οὐσίας οὐδὲν διαφέρει, ηγετὸς εἴστιν· οὐδὲν δρα διαφέρει τὸ ἀγέννητον τὸ γεννητόν. **Ἀρόμ.** Εἳ τοῦ γεννήματος οὐσία συνεμφαντεῖται ὡς αἵτια· ηδὲ τοῦ ἀγεννήτου ὑπόστασις, κατὰ πάσης αἵτιας τὸ ἀπάραλλακτον ἔχουσα, αὐτοοὐσιακέστερον ἀσύγχριτος, οὐκ ἔξιθεν ἐμφανιστα τὸ ἀσύγχριτον, αὐτὸν δὲ οὐ πάρογοντας ἀσύγχριτος καὶ ἀπρόσιτος, ἐπειδὴ ἀγέννητος. Ὁρθ. Εἰ διὰ τὸν τοῦ ἀγεννήτου προτυπορίαν ἀσύγχριτον λέγεις τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν καὶ ἀπρόσιτον, δὲ Υἱός, κατὰ δὲ μὴ διὰ ἀγέννητος, οὐτε ἀσύγχριτος, οὐτε ἀπρόσιτος· οὐκ δρα δὲ τὸ ἀγέννητον ἀσύγχριτος. Πῶς δὲ ἀσύγχριτος εἴστιν δὲ Πατήρ τῷ λέγοντι: « Οὐπερ δὲ Πατήρ ἔνερει τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ δὲ Υἱός, οὗ θέλει, ζωοποιεῖ· ηγετὸς δὲ ἀσύγχριτος τῷ λέγοντι: « Πάντα γάρ δολ ἀν ποιῇ δὲ Πατήρ, ταῦτα καὶ δὲ Υἱός δρομίς ποιεῖ· ηγετὸς δὲ ἀσύγχριτος τῷ λέγοντι: « Πάντα, δοσ ἔχει δὲ Πατήρ, ἐμά δίστιν· καὶ ἐν ἀλλοις· « Τὰ ἐμὰ εἰδα, καὶ τὰ σὲ ἐμά· « Καὶ πῶς ἀσύγχριτος τῷ λέγοντι: « Τὰ τιμῶτα τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶτα τὸν Πατέρα· »

26. Ἀρόμ. Εἰ ὑπερέχει πάστης φύσεως δὲ Παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον ὑπερέχει· διὰ τὸν αἵτιον τοῦ γεννητοῦ; εἰς διασωτήν. Εἰ δὲ μὴ ἔστιν αἵτια δηλωτικὸν τὸ ἀγέννητον, πόθεν δὲ τὸν γεννητὸν φύσις, ἔξει τὸ διατύπωσθαι; Ὁρθ. Εἰ διὰ τοῦτο ὑπερέχει πάστης φύσεως δὲ Παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον δὲ Υἱός, κατὰ δὲ μὴ διὰ ἀγέννητος, οὐκ ὑπερέχει πάστης φύσεως. Οὐκ δρα διὰ ἀγέννητον ὑπερέχει δὲ Πατήρ πάστης φύσεως, τούτη τῷ λόγῳ ὑπερέχει καὶ δὲ Υἱός πάστης φύσεως. Υπερέχει δὲ δὲ Πατήρ τῇ φύσει τῆς θεότητος· ταῦτη καὶ δὲ Υἱός ὑπερέχει πάστης φύσεως. **Ἀρόμ.** Εἰ οὐδὲν τῶν ἀριστῶν αὐτὸν ἔστιν οὐτερματικῶς προσ-

⁴⁴ Joan. v. 21. ⁴⁴ ibid. 19. ⁴⁴ Joan. xvi. 15. ⁴⁴ Joan. xvii. 10. ⁴⁴ Joan. v. 23.

(86) Παντοκράτορος ὑποτάσσως. Palat. I.

(87) Palat. 2, et August. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον.

ἀρχει, διαιμένει δὲ τὸ φύσεις ἀποκεκληρωμένη, πῶς οὐδὲν δὲ ἀγέννητος θεός, ἀλλούθρος ἀποκληρώσεως ὑπάρχων, νῦν μὲν τὴν ἐαυτοῦ οὐσίαν διετέραν ἐν γεννήματι ὅρῃ, νῦν δὲ προτέραν τὸν ἀγεννήτην κατὰ τὴν πρώτην καὶ διετέραν τάξιν; Ὁρθ. Οὐδέν μὲν τὸν ἀριστών αὐτὸν ἐαυτοῦ σπερματικῶς προνάρχει ἀλλ' ἐν τῇ ἔξουσίᾳ τοῦ ἀγεννητοῦ, κατὰ τὰς θεάς Γραφάς, μὴ δυταίς; ὃντα εἰσὶν· δὲ Υἱός, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς ὁν, καὶ ξεῖται, καὶ ξεῖται ὡς ἀπαύγασμα δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως συνεπιστρούμενος τῷ γεννήσαντι αὐτὸν ἀπαθῶς, ἀχρόνως, διόλις, οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκόνων, πρὸ τῶν προαιώνων ὑπάρχων. Ὅτι δὲ ἀγέννητος θεός τὴν ἐαυτοῦ οὐσίαν οἰδεν ἀγέννητον, ὡς καὶ ἀψεῦδη, καὶ ἀφθαρτον, καὶ ἀσώματον, καὶ ἀβάντον, καὶ οὐκ ὅρῃ τὴν ἐαυτοῦ οὐσίαν νῦν μὲν ἀγέννητον, νῦν δὲ γεννήτην, ἀλλ' ὅρῃ ἐαυτὸν, τοῦτο ὅρῃ καὶ τὴν ἐαυτοῦ εἰκόνα. Τίς δὲ ξεῖται τὴν οὐσίαν, οὗτος ἄπεκάλυψεν, οὗτος τοῖς πρὸ δημον. Λέγε γάρ, καθὼς προείρηται· « Πέφθην πρὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ τοὺς πατέρας ὑμῶν, θεός ὁν αὐτούς, καὶ τὸ δυνάμα μου οὐκ ἐγνώρισα αὐτούς. » ut dictum est: « Apparui Abraham, Isaac et Jacob patribus vestris, tanquam Deus eorum, et nomen meum non revelavi eis ». »

27. Ἀνρι. Εἰ διαιμένει ἐν ἀγεννήτῳ φύσει δοθεός, τὸ δὲ ἀγεννήσιον ἐαυτὸν εἰδέναι διφερεῖσθαι. Συγχωρούμενος δὲ ἐν ἀγεννήτῳ καὶ γεννήτῃ τὴν ἐαυτοῦ οὐσίαν παρατείνει αὐτὸς, ἐαυτοῦ ἀγέννοι τὴν οὐσίαν περιαγόμενος ὑπὸ γενέσεως καὶ ἀγενείας. Εἰ καὶ τὸ γεννητὸν μετελήφει οὐσίας ἀγεννήτου, ἐν δὲ γεννητῷ φύσεις διτελεύτης διαιμένει, ἐν δὲ διαιτελεῖ φύσει, γινώνταις ἐαυτοῦ, δηγονοί, δηλονότι τὴν ἀγέννητον οὐσίαν. Οὐ γάρ οἶλον ταῦτα περὶ ἐαυτοῦ καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γνώντων ἔχειν καὶ γεννήτην. Εἰ δὲ εὐκαταφρόνητον ξεῖται τὸ ἀγέννητον διὰ μεταβολῆς ἀπιτηδείστητα, ἀξίωμα φύσεώς ἔσται τῇ οὐσίᾳ ἀμετάθλητος, τῆς ἀγεννήτου οὐσίας πάσης οὐσίας κρείτονος δημολογούμενης. Ὁρθ. Εἰ καὶ διαιμένει ἀγέννητος δοθεός, ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτὸν τοῦτο φύσεις. Ἀλλ' δη μὴ ἔγεντος, τοῦτο ἐγνωμόν· τίς δὲ ξεῖται τῇ φύσεις αὐτοῦ, οὐδέποτε καὶ γάρ καὶ ἀσώματος διαιμένει, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο ἡ φύσις· ἀλλ' ὅτι μὴ έχει οὖμα ἐγνωμόν· καὶ ἀψεῦδης διαιμένει, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο φύσις· ἀλλ' ὅτι μὴ φεύδεται. Ἐγνωμόν· τίς δὲ ξεῖται τὴν φύσιν, οὐκ ἄπεκάλυψεν. Εἰ γάρ τὰ προτιμένα τὴν φύσιν, ἀψεύσατο εἰρηνῶς· « Πέφθην πρὸς τὸν Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, τοὺς πατέρας ὑμῶν, θεός ὁν αὐτῶν, καὶ τὸ δυνάμα μου οὐκ ἐγνώρισα αὐτούς· » φανονται γάρ εἰδότες τὰ προτιμένα. Ἀλλ' ἀψεῦδης ξεῖται, καὶ οὐ φεύδεται· οὐκ ὅρᾳ ἄπεκάλυψε τὸ δυνάμα τῆς αὐτοῦ φύσεως. Πός οὖν λέγεις τὸ ἀγέννητον; Εἰ δὲ τὸ δυνάμα οὐκ ἄπεκά-

λυψει, πολλῷ πλέον τὴν φύσιν. men meum non revelavi eis: » videntur enim ii scivisse ea quae ante dicta sunt. Sed mendacii expertus est, nec montiri potest: non igitur sua ipsius naturae nomen revelavit. Quomodo ergo tu dicas non genitum? Si autem nomen suum non revelavit, inullo magis naturam non revelavit.

^{**} Exod. vi, 2, 3.

27. Anom. Si Deus permanet in natura non genita, auferatur ab eo quod se noscat secundum generationem vel generatio[n]is exclusionem. Ubi autem concessum fuerit, cum sui ipse substantiam in non genito et in genito extendere, ipse suam ignorat substantiam, circumactus a generatione et a generationis exclusione. Quod si etiam id, quod genitum est, non genita substantia particeps factum est, in natura autem geniti indesinenter permanet, in qua constitutum est, naturaliter, scipsum esse cognoscit, ignorans videlicet non genitam substantiam. Neque enim fieri potest ut idem sibi non genita simul et genita substantia consicum sit. Si despiciibilis est res non genita propter propensionem ad mutationem: naturae dignitas erit illa substantia immutabilis, cum in confessu sit, non genitam substantiam omni substantia praestantiorum esse. Orth. Et si Deus permanet non genitus, **439** sed hoc non est ejus natura. Novimus quidem non esse genitum: at quae sit ejus natura, nondum novimus: nam etiam incorporeus permanet, nec tamen haec ejus natura est: sed id novimus, quod corpus non habeat; sic et mendacii expertus permanet, nec hoc ipsum est ejus natura: novimus tamen quod non mentiatur: quis enim sit secundum naturam, non revelavit. Si enim ea, de quibus modo dictum est, sunt ipsa natura, sane mentitus est cum dixit: « Apparui Abraham, Isaac et Jacob patribus vestris, tanquam Deus eorum, et nomen meum non revelavi eis: » videntur enim ii scivisse ea quae ante dicta sunt. Sed mendacii expertus est, nec montiri potest: non igitur sua ipsius naturae nomen revelavit. Quomodo ergo tu dicas non genitum?

28. *Anom.* Si non genitum ab omni causa exceptum est, fuerint autem multa non genita, naturam sane habebunt in nullo dissimilem : non enim natura cuiusdam communis et proprie participatio facta est, ita ut altera quidem faciat, altera vero fiat. *Orth.* Universalis illa propositio secundum quid falsa est ; non enim omne non genitum, o*Aeti*, ab omni causa exemptum est. Non genitum enim est, quod auctorem non habet : non omne autem quod auctore caret ab omni eximitur causa : potest namque aliquid auctorem quidem non habere, causam autem habere, patrem videlicet vel subministratorem. Idcirco etiam si concedatur tibi non genitum esse Deum, quod ortus sui auctorem non habeat : eadem tamen ratione, et nos dicemus Filium esse non factum, quia nimirum ortus auctorem non habet. Non tamen propterea dicimus carere causa : Patrem enim habet non ut auctorem, sed ut Patrem. Nam et Spiritum dicimus non genitum, cum non habeat effectorem : sed non dicimus carere causa : habet enim pro causa Deum, non ut effectorem, sed ut sui fontem. Quemadmodum enim fons eam, quam emittit, aquam extra se non efficit, sed ex sese scaturit : sic etiam Deus, ut ante dictum fuit, fons est Spiritus sancti et auctor ejusdem, non extrinsecus cum recipiens, sed ex seipso scaturiens. Scriptum est enim : « Duo mala fecit populus meus, ne reliquerint, fontem aquae vivae, et effuderunt sibi cisternas contortas, quæ aquas continere non poterunt »⁴⁴. Et Apostolus dicit : « Qui tribuit nobis Spiritum, et operatur in nobis virtutes »⁴⁵. Quod autem aqua illa viva sit Spiritus, Christus docuit, inquiens : « Qui bibit ex aqua, quam ego dabo ipsi, ut dixit Scriptura, flumina et ventre ejus fluent aquæ vivæ »⁴⁶. Et addit evangelista, dicens : « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepti erant credentes est, ex fonte nimirum illo, qui dixit : « Me reliquerunt fontem aquæ vivæ. »

29. *Anom.* Si omnis substantia non genita est, nulla distinguetur ab alia, quia nulla alijs dominium habet : et ita quodammodo quis recte dixerit, hanc quidem transmutari, alteram vero transmutare ? cum ea non permittant Deum subsistere ex non subjecta substantia. *Orth.* Quando tibi haec libet tam obscure, indocte, et perplexe scribere, nos quoque iterum dicemus nostra. Qui omnem substantiam dicit esse non genitam, insanit simul cum iis, qui Filium dissimilem aiunt Patri. Quomodo enim Deus auctor fuerit substantiarum, si ea non sunt ? Pater enim et Filius, et Spiritus sanctus non genita sunt substantia, ut dictum est : et dicitur etiam ex vestra ratiocinatione. Quod vero non genitum non sit substantia, etiam ex iis comportum est, quæ scribis. Si enim cum omnis essentia sit

28. *'Ανδρι.* Εἰ τὸ ἀγέννητον πάσης αἵτιας ἔξησται. εἴτε δὲ πολλὰ ἀγέννητα. ἀπαράλλακτον ἔχουσιν τὴν φύσιν· οὐ γάρ ἂν εἴη ἀποκληρώσαις ϕύσεως τίνος κοινοῦ καὶ ιδίου μετατίθεται, ή μὲν ἐποιεῖ, ή δὲ τύγνετο. *'Ορθ.* Ἐστιν ἡ καθολικὴ πρότεσσις (88) ἐπὶ τῷ φευδῆς· οὐ γάρ τὰ ἀγέννητα, ὡς Ἀέτιε, πάστις αἵτιας ἔξησται. Ἀγέννητον γάρ ἔστι τὸ γενεσιουργὸν μή ἔχον, οὐ πάντας δὲ τὸ γενεσιουργὸν μή ἔχον ἀπάστις αἵτιας ἔξησται. διναντὸν γάρ τι γενεσιουργὸν μή ἔχειν, αἴτιον δὲ ἔχειν, ή πατέρα ή χορηγόν. Ποτέ, καν δοθῆσθαι ἀγέννητον εἶναι τὸ Θεόν, διὰ τὸ γενεσιουργὸν μή ἔχειν, τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τιμαῖς λέγομεν ἀγέννητον τὸν Υἱὸν, διὰ τὸ γενεσιουργὸν μή ἔχειν, ἀλλ' οὐκ ἀνάτιον· τὸν γάρ Πατέρα οὐκ ὡς γενεσιουργὸν, ἀλλ' οὓς Πατέρα ἔχει. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ λέγομεν ἀγέννητον, οὐ γάρ ἔχει γενεσιουργὸν, ἀλλ' οὐκ ἀνάτιον· ἔχει γάρ αἴτιον τὸν Θεόν, οὐκ ὡς γενεσιουργὸν, ἀλλ' οὓς πηγὴν ἔχειν. Καθάπερ γάρ ἡ πηγὴ τὸ γενεσιουργεῖ Εἰσιν δὲ χορηγοὶ οὐδεῖς, ἀλλ' ἔξι ταῖς πηγαῖς οὐδεῖς τὸν Θεόν, καὶ διαριζοῦσι τὴν φύσιν, καὶ διεργάται, καὶ χορηγοὶ αὐτοῖς, οὐκ ἔχοντες οὐδὲ προσαλμάνων, ἀλλ' ἔξι ταῖς πηγαῖς τῶν. Γέργαρπται γάρ· « Διὸ πονηρὸν ἐποίησεν δὲ λαὸς μου· ἐμὲ ἔχατελιπον, πηγὴν δὲ διάτος· ζῶντος, καὶ δωρεᾶν ἔχατος; λάχκους συντετριμένους, οὐ οὐδὲ δυνήσονται οὐδὲρον· » Καὶ δὲ Ἀπόστολος λέγει· « Οὐ ἐπιχορηγῶν τιμέν· τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν ἐν τῷ μηνὶ δινάμεις. » Οτι δὲ τὸ οὐδὲρον τὸ ζῶν ἔστι τὸ Πνεῦμα, δὲ Χριστὸς δὲ διδάσκει, λέγων· « Οἱ πίνακες ἑτοῖς διάτοστος, οὐ τὴν δύσων αὐτῷ, καθὼς εἴπεν ἡ Γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βεύσουσιν οὐδεῖς τὸ ζῶντος. » Καὶ ἐπάγει δὲ εὐαγγελιστὴς λέγων· « Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ δημελλὸν λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Πίστεν οὖν τοῦτο τὸ οὐδερόν, δῆλον ἀπὸ τῆς πηγῆς τῆς λεγούσης· « ΕἼμε ἔχατελιπον, πηγὴν διάτος· » in eum⁴⁷. » Unde ergo haec aqua sit manifestum

29. *'Ανδρι.* Εἰ πάσα οὐσία ἔστιν ἀγέννητος, οὐδὲ διοτέρα διοίσει τῆς ἀλλῆς κατὰ τὸ δόξεπον. Πώς δὲ διὰ τῆς φαῆ τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι (89), τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρέποντας τῷ Θεῷ διώστεν ἐκ μη ὑποκειμένης οὐσίας ; *'Ορθ.* Εἰ καὶ ἀσαφῶς, καὶ ἀπαιδεύτως, καὶ συνεσκιασμένως γράψεις, ἀλλ' διωκτικής τιμαῖς πάλιν ἐροῦμεν τὰ ξαυτῶν. Πίστεν οὐσίαν λέγων ἀγέννητον, μετὰ τῶν ἀνδρῶν λεγόντων τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ μανεῖται. Πώς γάρ γενεσιουργὸς δὲ Θεός μη οὐσῶν τῶν οὐσιῶν· Πατήρ δέ, καὶ Υἱός, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ἀγέννητος οὐσία, καθὼς είρηται, καὶ παρὰ τῆς οὐμέτρας (90) λέγεται διανοίας. « Οτι δὲ οὐ τὸ ἀγέννητον ἔστιν οὐσία, καὶ τις ἂν αὐτὸς γράψεται. Εἰ γάρ, ἐὰν η̄ πάσα οὐσία ἀγέννητος, οὐδὲ διοτέρα διοίσει τῆς ἀλλῆς, ἀνάγκη πάσα καὶ τὰς γεννητὰς οὐσίας μη διεφέρειν ξαυτῶν. Εἰ δὲ διαφέρει-

⁴⁴ Jerem. ii, 43. ⁴⁵ Galat. iii, 5. ⁴⁶ Joan. vii, 38. ⁴⁷ ibid. 39.

(88) Palat. I, ἡ καθολικὴ πρότεσσις.
(89) August., καταβάλλεται.

(90) Omnes Felic. mss., ημετέρας.

σὺν θεωτῷ αἱ γνωταὶ (91) οὐσίαι, οὐδὲ δῆρα ἡ νέ·
νεστις οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ εἰσὶν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ ἡ
ἀγένεσις οὐσία οὐσία. Ἀρδμ. Εἰ πάσα οὐσία εἰσὶν
ἀδύνητος, πᾶσα οὐσία ἀπαράλλακτος. Τὴς δὲ οὐ-
σίας ἀπαράλλακτος ἔχειται, τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν
αὐτοματισμῷ ἀναθετέον. Πολλῶν δὲ δυτῶν ἀγενή-
των καὶ ἀπαράλλακτων, ἀριθμῷ διοίσουσεν ἀλλήλουν.
Οὐ γάρ ἂν εἴη δῆλο καὶ δῆλο, μὴ διεστῶται ἡ καθόλου
ἡ κατὰ τι, πάσης διαστάσεως ἀποκλήρωσιν ἐμφα-
νώσῃς αἰτίᾳ. Ὅρθ. Ἀπαράλλακτος μὲν δὲ Υἱὸς τῷ
Πατρὶ, καὶ μὴ θέλεις. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἀπαράλλακτος,
διὰ τὸ ἀγένητον ἀλλὰ διὰ ταυτὸν τῆς ἐνεργείας δε-
κτυνται ἐκ τοῦ πάντας ἐνεργεῖν τὸν Υἱὸν, δια καὶ τὸν
Πατέρα. • Πάντα γάρ, δος δὲ ποιῆ δὲ Πατήρ, ταῦτα
καὶ δὲ Υἱὸς δύοις ποιεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπαράλλα-
κτως. Πάντα γάρ, & ἐνεργεῖ δὲ Πατήρ, καὶ αὐτὸς ἐνερ-
γεῖ, καθὼς βούλεται. Οὐ δὲ ἡ αὐτὴ ἐνεργεία, ἀπαρά-
λλακτος ἡ φύσις. Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὸ ἀγένητον τὸ
ἀπαράλλακτον, ἀνάγκη καὶ πάντα γεννήσαντας ἀπαρά-
λλακτον. Οὐδὲ δῆλο τὸ ἀγένητον ἀπαράλλακτον.
Δῆλος καθὼς ἡδη ἐν τῷ προλόγῳ διελαλήσαμεν.
• Λετοῦ πετομένου ζητοῦντος ἐστὶ βοράν, καὶ μὴ
Ἐγνωτος γνώσις. • Οὐ γάρ ξεν, ποιῶ πόδας στήκει.
• Ήν καὶ αὐτὸς δικύος μετὰ τοῦ Μωϋσέως. • Σὺ δὲ
αὐτοῦ στήκει μετ' ἐμοῦ. • Οὐ γάρ μετὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ στήκει δὲ λέγων γεννήσαντας καὶ ἀγένητον τὸν
Θεόν. ἀλλὰ δὲ βαπτίζων εἰς τὸ δινομα τοῦ Πατρὸς, καὶ
τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγλου Πνεύματος. Αὕτη γάρ τημέν
ἡ στάντες πεπίστευται (92), καὶ Λέπτος πέπταται ζητῶν
τοῦ βορᾶν καὶ στάσιν.

εὐη̄μ habet, ubi pedes ponat, ut etiam ipse audiat cum Moysi : « Tu autem ibi sta nescum » . Neque enim cum Filio Dei steterit, qui dicit genitum et non genitum Deum : sed qui baptizat in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ille enim nostra creditur statio : at Actius (aquilinus nempe) voluntat querens adhuc prædām et stationem.

⁹¹ Joan. v. 49. ⁹² Deut. v. 31.

(91) August. et Palat. 2, γνωταὶ.

(92) Palat. 2, et Augustan., πατεύεται. Mox iudicem, ζητῶν ἐπιβοράν, et hic deficiunt.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΙΔΑΟΓΟΣ Γ' περ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐν ὁ αἱρετικοῦ φρονοῦντος τὰ τοῦ Πνευματομάχου Μα-
κεδονίου αἱρετίστεος πρὸς Ὀρθόδοξον (93).

S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS III de sancta Trinitate, in quo exstat heretici sententis cum Macedonio Pneumatomach. disputatio adversus Orthodoxum.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΟΣ.

1. Ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα; ΟΡΘΟΔΟ-
ΞΟΣ. Εἰ ἐπίστευες εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δρῶν, ἐγ-

(93) Hec nota Feleckman. in hunc dialogum : *Vidi aliquando Γρηγορίου Ιερομάνχου καὶ πνευμα-
τικοῦ τοῦ μεγάλου πρωτοσυγέτελου, καὶ θετερον χρη-
ματίσαντος (sic) ταπιάρον καὶ λύ «Ρόμη ταφέντος καὶ θαυματουργούντος, εἰς τὴν τοῦ (Marci Metropoliti) Ἐφρατοῦ ἐπιστολὴν ἐκ δεξιῶν Πατέρων ἀπο-
λογίαν. Hic titulus erat. In ea non procul a fine, hie dialegus sub nomine auctoris Maximi citatur, sic,*

MACEDONIUS.

1. Ubi scriptum est, Spiritum esse Deum
ORTHODOXUS. Si recte in Filium Dei crederes,

D Τοῦτο καὶ Μάξιμος ὁ θεος βεβαιοῦ ἐν τῇ διαλέξει αἱ-
τοῦ τῇ πρὸς τὸν τὰ Εὐνομίου φρονοῦντα. Φρονοὶ Μακε-
δονίος (sic) πρὸς Μάξιμον. Υπογράφεις οὐν τῇ ἔκδοτει
Λουκιανὸν; Μάξιμος. Τί κατέγνως, etc. Vide paulo in-
serius. In Palatino codice sic notatur ad marginem
hic, τοῦ ἄγλου Μαξίμου. Titulus etiam in ultroque ins.
et in Reg. est tamum : αἱρετικοῦ φρονοῦντος, etc.
qua sequuntur.

nosses etiam quomodo sit in Spiritum credendum. *Maced.* Nos ita credimus, ut beatus Lucianus. *Orth.* Velen scire, an saltem ut beatus Lucianus credas. *Maced.* An quod vos quoque sic creditis? *Orth.* Nos qu'iem ita credimus, ut omnes sancti martyres. Nam et si ita crediderunt, ut sancti apostoli. *Maced.* Credis igitur, ut beatus Lucianus? *Orth.* Jam dixi me credere, non tantum ut credidit beatus Lucianus, verum etiam ut omnes sancti martyres et apostoli. *Maced.* Subscribis igitur confessioni fidei a Luciano edite? *Orth.* Quid damnas in ea, quæ a trecentis octodecim Patribus Nicææ Bithyniae edita est, ut et aliam requiras? **44** *Maced.* At tu quid in illa Luciani damnas? *Orth.* Condemno vestrum illud additamentum, idque possum demonstrare a vobis adjectum esse contra ejus sententiam. *Maced.* Annon et vos aliquid Nicææ adieciatis? *Orth.* Sane, at non repugnantia ipsi. *Maced.* Aliqua omnino adieciatis. *Orth.* Ea videlicet, de quibus tunc non quærebatur, et quæ nunc sunt Patres pie interpretati: at vos adieciatis appendicem, quæ ad impietatem vergit, et ne sic quidem eam sequimini. *Maced.* Nos sic credimus, ut Lucianus. *Orth.* Quid si te ostendam nec sic quidem credere? *Maced.* Quomodo id ostenderis? *Orth.* Estne in ea scriptum: Filius est Dei substantia, consilii, potentie et gloria imago, sine dissimilitudine; annon scriptum? *Maced.* Est. *Orth.* Substantia vero a substantia nihil prorsus varians, annon eadem est? *Maced.* Similis est. *Orth.* At vero similis aliud quiddam est quam eadem? *Maced.* Nos ejusdem modi et similem dicimus, eamdem vero non item. *Orth.* Ita dicas Patri similem Filium, ut angelum angelo? *Maced.* Etiam. *Orth.* Angelorum vero eadem est substantia? *Maced.* Nos ejusdem modi et similem dicimus, non autem eamdem: ideoque similis essentia, non autem consubstantiale vocamus.

2. *Orth.* Dicis Deum ex Deo? *Maced.* Etiam. *Orth.* Et lumen de lumine? *Maced.* Etiam. *Orth.* Hiccine Deus et Filius ex hoc Deo est et Patre? *Maced.* Etiam. *Orth.* Hoc lumen, quod est Filius, estne ex hoc lumine, quod est Pater? *Maced.* Etiam. *Orth.* Hiccine substantia est ex hac substantia? *Maced.* Non. *Orth.* Quomodo igitur ab ista non est diversa? *Maced.* Quoniam alia quidem est, sed similis. *Orth.* Quæ non est ex eadem substantia, Filius esse non potest, et quæ nullo modo diversa est ab ista, non potest alia esse et una similia. *Maced.* Ubi scriptum est Spiritum esse Deum? *Orth.* Ubi te coarguero ne sic quidem sentire, ut balet ea fidei expositi quan obiecisti, tunc ubi ascriptum sit, dicam. Dic igitur tandem, an fatearis Filium Dei esse substantia, et consilii, et potentie, et gloriae Patris imaginem non diversam. *Maced.* Etiam, etiam, etiam: tertium iam dixi. *Orth.* Annos igitur eamdem esse dicas Filii et Patris potentiam, et gloriam,

(94) Edit. Steph., διὸ τὸν. *Infra Protosyncellus.*

Ἐτ τι κατέγνως.

(95) "A deest in Pal. et Protosync. qui mox in

A νωσκες τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος πίστιν. *Max.* Ἡμεῖς οὐτως πιστεύομεν, ως ὁ μακάριος Λουκιανὸς. *Orth.* Θέλω γνῶναι, εἰ καὶ ὡς ὁ μακάριος Λουκιανὸς πιστεύεις. *Max.* Καὶ ὑμεῖς γάρ οὐτως πιστεύετε; *Orth.* Ἡμεῖς μὲν οὖτως πιστεύομεν, ως πάντες οἱ ἄγιοι μάρτυρες. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐτως ἐπιστευαν, ως οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι. *Max.* Πιστεύεις οὖν ὡς ὁ μακάριος Λουκιανὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς πάντες οἱ ἄγιοι μάρτυρες, καὶ οἱ ἀπόστολοι. *Max.* Ὑπογράφεις οὖν τῇ ἐκδόσει Λουκιανοῦ; *Orth.* Τι γάρ κατέγνως τῆς ὅπλης τῶν (94) τινή Πατέρων ἀγίων ἐν Νικαίᾳ τῆς Βενυνίας ἐκτεθείσης, ἵνα καὶ διλλή περιβλέψῃ; *Max.* Σὺ γάρ τι κατέγνως τῆς τοῦ Λουκιανοῦ; *Orth.* Κατέγνων τῆς προσθήκης ἡς προσθήκατε, καὶ ἔχω δεῖξαι, ὅτι προσθήκατε ἐναντία αὐτῆς. *Max.* Ὑμεῖς γάρ οὐ προσθήκατε τῇ ἐν Νικαίᾳ; *Orth.* Άλλος οὐχί εναντία αὐτῆς. *Max.* Ὄλως προσθήκατε. *Orth.* Τὰ τόπα μη δηγηθέντα, ἃ (95) καὶ νῦν ἔργηνεσσαν οἱ Πατέρες εὔσεβῶν· ὑμεῖς δὲ τὴν προσθήκην ἐπὶ τῷ ἀστερούπολεσσον προσθήκατε, καὶ οὐδὲ οὐτως αὐτῇ ἀκολουθεῖτε. *Max.* Ἡμεῖς οὖτως πιστεύομεν, ως Λουκιανὸς. *Orth.* Εἴλι οὐ σ' ἔλληνος, μηδὲ οὖτως πιστεύοντα; *Max.* Πώς έγεις δεῖξαι? *Orth.* Εν αὐτῇ γέργαπται· Οἱ Γάιοι τοῦ Θεοῦ οὐσίας καὶ βουλῆς, καὶ δύναμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκόνων, ή οὖν *Max.* *Nat.* *Orth.* Οὐσία δὲ οὐσίας ἀπαράλλακτος οὐσία, η αὐτή ξετι οὐσία; *Max.* Τειχύτη οὐσία. *Orth.* Άλλο γάρ θετι τοιαύτη, καὶ διλλή η αὐτή; *Max.* Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ δυοιλαν, οὐ τὴν αὐτήν. *Orth.* Οὐτοῦ λέγεις δημοιον τῷ Πατέρι τὸν Γάιον, ως ἔγγελον ἀγγέλῳ; *Max.* *Nat.* *Orth.* Τῶν δὲ ἀγγέλων ήταν η ξετι οὐσία; *Max.* Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ δυοιλαν, οὐ τὴν αὐτήν· διό καὶ δημοιούσιον λέγομεν, καὶ οὐχ δημοιούσιον.

C *2.* *Orth.* Λέγεις θεὸν ἐκ Θεοῦ; *Max.* *Nat.* *Orth.* Καὶ φίως ἐκ φωτός; *Max.* *Nat.* *Orth.* Οὐτος δὲ Θεός καὶ Γάιος ἐκ τούτου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος; *Max.* *Nat.* *Orth.* Τοῦτο τὸ φῶς, δὲ στιν Γάιος, ἐκ τούτου φωτός, δὲ στιν Πατέρος; *Max.* *Nat.* *Orth.* Αὕτη η οὐσία ἐκ τοιαύτης τῆς οὐσίας; *Max.* *O.S.* *Orth.* Πώς οὖν ἀπαράλλακτος; *Max.* *O.S.* *Orth.* Οὐτος δὲ οὐσία τῆς αὐτῆς τῆς οὐσίας, Γάιος εἶναι οὐ δύναται, οὐτε μήδηλλη τοιαύτη εἶναι, ἀπαράλλακτος ἔχοντα. *Max.* Πώς γέργαπται, θεὸς τὸ Πνεῦμα; *Orth.* Οταν σ' ἐξελάγειν (96) μηδὲ οὖτως ἔχοντα, ως ἣν προεβάλλου ξεβάσιν, τότε λέγων, ποὺ γέργαπται. Τέως οὖν εἰπε μοι, εἰ μόδιογες οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δύναμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκόνων τὸν τοῦ Θεοῦ Γάιον. *Max.* *Nat.*, *val.*, *val.* τρίτον εἶτον. *Orth.* Εἰ οὖν αὐτήν τὴν βουλήν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν λέγεις τοῦ Γάιον καὶ τοῦ Πατέρος; *Max.* Οὐ λέγω· οὐ γάρ η ἐκθεσίς Λουκιανοῦ τὴν αὐτήν λέγει βουλήν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν. *Orth.* Οὐκ ἀλλοθις δῆρα τὴν δικαιοσύνην λαλεῖ.

νοετον εὔσεβως δεσιν.

(96) Heg. et Palat., ἐλάγξω. *Max* idem, εἰς τὴν προεβάλλου.

Βουλή γάρ βουλῆς ἀπαράλλακτος ούσα, ή αὐτῇ δέσι
βουλή· καὶ δύναμις δυνάμεως ἀπαράλλακτος ούσα, ή
αὐτῇ δέσι δύναμις· καὶ δέξια δέξιης ἀπαράλλακτος
ούσα, ή αὐτῇ δέσι δέξια. *Max.* Ἀπαράλλακτος λέγω,
τὴν αὐτὴν οὐ λέγω. Ὁρθ. Μᾶλλον δύνι καὶ τὸ ἀπαρά-
λλακτον φωνῇ λέγεις, ὡς οἱ Χριστὸν αὐτὸν καλοῦντες,
καὶ μὴ πιστεῖντες, ότι Χριστός δέστιν. Εἰ γάρ ἐπί-
στενον, οὐκ ἀν τύπωντες αὐτὸν ἔλεγον· «Προφήτε-
σσον ἡμῖν. Χριστὲ, τίς δέστιν ὁ πάσας σε;» *Max.*
Εἶπον, δτι οὐδοίσας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δέ-
ξης ἀπαράλλακτον εἰκὼν λέγω τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί.
‘Ορθ. Αλλην τοιαύτην οὐσίαν λέγεις, καὶ δλλην τοιαύ-
την βουλήν, καὶ δλλην τοιαύτην δύναμαν, καὶ δλλην
τοιαύτην δέξιαν; *Max. Nat.* Ὁρθ. Δύο οὖν Θεοί; *Max.*
Εἰς καὶ εἰς. Ὁρθ. Οὐτος δ τοιαύτος εἰς τὸ τούτο τοῦ
ἐνός; *Max. Nat.* Ὁρθ. Ἐκ τῆς οὐσίας ἄρα; *Max.*
Οὐ. Ὁρθ. ‘Αλλ’ ἐν μη δυνάτω αὐτὸν ὑπερέχεστο; *Max.*
Ἐν μη δυνάτω τι εἰστιν. Ὁρθ. Τούς διγγέλους
λέγεις είναι, καὶ πλάνη τὴν κείσιν, ἐκ τοῦ θεοῦ; *Max. Nat.*
Γέργαρτας γάρ· «Τὰ πάντα ἐν τοῦ θεῷ;» Ὁρθ.
Ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ; *Max. Οὐχί.* Μή γένοντο! Ὁρθ.
Οὐτῶς οὖν καὶ τὸν Υἱὸν λέγεις ὡς τὰ πάντα; *Max.*
Μονογενῆ αὐτὸν λέγω, οὐ μή ἐκ τῆς οὐσίας. Ὁρθ.
Οὐ μή ἐν τῇ οὐσίᾳ, Υἱὸς ἀπαράλλακτος κατ’ οὐ-
σίαν είναι οὐ δύναται. *Max.* Οι διγγελοι οὐκ εἰσι κατ’
οὐσίαν διλλήσοις ἀπαράλλακτοι; *Ορθ. Νατ. Max.* Μή
κατ’ οὐσίαν (96) διγγελος δέ διλλος δέστιν; *Ορθ.* ‘Αλλ’
οδεὶς διγγελους διγγελους πατήρ ή ιιός. Οὐ δέ μακάριος
Λουκιανὸς, Υἱὸν Πατρὸς οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνά-
μεως, καὶ δέξης ἀπαράλλακτον εἰκὼν εἰρηκώς, διὰ
τοῦ Υἱοῦ τὸ δέ αὐτῆς δέστιν, καὶ δέ τὸ ἀπαρά-
λλακτον τὸ αὐτόν. *Max.* Ὑγάν ἀπαράλλακτον λέγω-
οντες δέ ἐκ τῆς οὐσίας, οὗτε τὴν αὐτὴν οὐσίαν, οὗτε
τὴν αὐτὴν δύναμαν, οὗτε τὴν αὐτὴν δέξιαν.

Beatus autem Lucianus, cum diceret, **Filium esse in**
tis, et gloriae in nullo diversam, per Filium, quod e
idicitatem ostendit. *Maced.* **Ego in nullo diversum**
substantiam, neque eamdem potentiam, neque eamde

3. Ὁρ. Ἀλλὸν σὺν ξεῖνον δύναμινδ Υἱός, καὶ ἀλλγ
δέκαν παρὰ τὸν Πατέρα; Μακ. Ἀλλὴν τοιάτην. Ὁρ.
Πώς σὺν εἰρήται; • Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ
σοφία; • καὶ τῶν δὲ Υἱὸς λέγει; • Οπαν δὲ θεῖον δὲ Υἱόν
του ἀνθρώπου τοι δέξῃ τὸν Πατέρα, αὐτόν; • Μακ.
Καὶ δὲ Πατέρη δέκαν ξεῖνος δέκαν, καὶ βουλὴν, καὶ δύνα-
μιν, ἡ οὖ; • Ὁρ. Να! Μακ. Καὶ δὲ Υἱὸς δέκαν, ἡ οὖ; •
Ὁρ. Αὕτη δὲ τοῦ Πατρός δέκα, καὶ βουλὴ, καὶ δύνα-
μις, τοῦ Υἱοῦ ἐστιν Διὰ τοῦτο λέγει δὲ Υἱός; • Πάντα,
δέκα ξεῖνος Πατήρ, ἐμάδεστον. • Μακ. ΟΥ Υἱός σὺν σοι
ξεῖ δέκαν, καὶ βουλὴν, σὺν σοι ξεῖ δύναμιν, οὐδὲ
ξεῖ δεσπότην, ἐὰν μὴ λάβῃ παρὰ τοῦ Πατρός. • Ὁρ.
Αὕτη (97) δέκα, καὶ βουλὴ, καὶ δύναμις, καὶ δὲ
θεοτέχη, τοῦ Πατρός δέκα καὶ τοῦ Υἱοῦ; • Μακ. Μή γέ-
νοται εἰπεν! • Ὁρ. Πόσον δὲ λέγει δὲ Υἱός; • Πάντα τὰ
ἴματα σὰ έστων, καὶ τὰ σὲ ἐμά; • Μακ. Περὶ τῶν ἀπό-
στολῶν λέγει; • Ὁρ. Οὐδὲ κάνω, διτὶ πειλῶν μαθη-

¹⁰ Matth. xxvi, 68. ¹¹ 1 Cor. i, 24. ¹² Matth. xxi, 31. ¹³ Jean. xvi, 15.

(96*) Editi, očekává, EDIT.

consilium? **Maced.** Non dico: nec enim expositio
rei Luciani idem esse dicit consilium, eamdemve
tentiam et gloriam. **Orth.** Non vere profecto
od justum est loqueris. Consilium enim a con-
cio non diversum, est idem consilium: et potestas
potestate non diversa, est eadem potestas: et
gloria a gloria non diversa, est eadem gloria. **Ma-**
d. Invariata esse fateor, eamdem non esse dico.
Orth. Imo voce fateris istud non diversom, quem-
modum qui Christum eum vobabant, nec crede-
ant Christum esse. Nam si credidissent, non dixi-
ent, cum eum caderent: »Prophetia nobis, Christie,
nisi est qui te percussit «. **Maced.** Dixi me fateri
filium esse imaginem, substantia, consilio, potentia,
gloria non diversam a Patre. **Orth.** Aliam similem
substantiam diris, et aliud simile consilium, et aliam
similem potentiam, et aliam similem gloriam? **Ma-**
d. Etiam. **Orth.** Duo sunt igitur dñi. **Maced.** Unus
unus. **Orth.** Isle unus similis, estne ex isto uno?
Maced. Ita est. **Orth.** An ergo ex substantia? **Ma-**
d. Non. **Orth.** Ergo ex non existentibus fecit ut
sisteret? **Maced.** Est sane quiddam ex iis qua-
erant. **Orth.** Angelos et res omnes creatas fa-
cier esse ex Deo? **Maced.** Etiam. Scriptum enim
est: »Omnia ex Deo. » **Orth.** Ex substantia eius?
Maced. Nequaquam. Absit! **Orth.** Sic igitur Filium
res ceteras esse sentis? **Maced.** Unigenitum ip-
sum dico, non tamen ex ipsius substantia. **442**
Orth. Qui non est ex substantia, non potest esse
ilius secundum substantiam in nullo diversus.
Maced. Angelii nonne sunt inter se non diversi
substantia? **Orth.** Ita. **Maced.** Num angelus, quod
substantiam attinet, ex alio est angelus? **Orth.**
sed nullus angelorum est angelus pater vel filios.
in mem Patris substantiae, et consilii, et potesta-
tis substantia esset: per illud, non diversum,
sed neque ex substantia, neque eamdem
gloriam.

Orth. **Allam** igitur potentiam habet **Filius**, et **alliam gloriā**, quam **Pater**? *Maced.* Allam similem. *Orth.* Quomodo igitur scriptum est: « Christus Dei virtus, et Dei sapientia »? et quomodo dicit **Filius**: « Cum autem venerit **Filius** homini in gloria Patris sui »? *Maced.* Habetne etiam **Pater** propriam gloriā, et proprium consilium, et propriam potentiam, annon? *Orth.* Hahet. *Maced.* Et **Filius** itidem propriam, annon? *Orth.* Ipsa **Patris gloria** et ejusdem consilium, et potentia, est **Filiī**. Propterea dicit **Filius**: « Quaecunque habet **Pater**, men sunt ». *Maced.* **Filius** ergo non habet gloriā, non habet consilium, non habet potentiam, non habet deitatem, nisi a **Patre** accipiat. *Orth.* Ista gloria, istud consilium, ista potentia, ista deitas est **Patris** et **Filiī**? *Maced.* Absit ut hoc dicam! *Orth.* Quomodo igitur dicit **Filius**: « Omnia erga

(27) Mass., a>sf.

tua sunt, et tua mea sunt^{**}? : *Maced.* De apostolis loquitur. *Orth.* Novi et ego Christum hæc dixisse de discipulis disserentem: sed discipulis adjunxit omnia, ut qui non dixerit, Mei sunt tui, sed « Omnia mea tua, sunt et tua mea sunt. » Alioquin, an Pater nihil eorum, quæ diximus, habeat antequam mundum crearet? *Maced.* Habeat certe deitatem, gloriam, potentiam, consilium, incorruptionabilitatem. Sed de iis Christus non loquitur. *Orth.* Audi ipsius Domini voces, quæ quidem ita se habent: « Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et glorificatus sem in eis ». *Maced.* Nempe in discipulis suis glorificatus est. *Orth.* Annon igitur gloriam habeat, antequam mundus exsisteret? *Maced.* Habeat profecto: scriptum est enim: « Pater, glorifica me gloria quam habui, antequam mundus exsisteret, apud te ». *Orth.* Venturusne est in ea gloria, iudicaturus vivos et mortuos, an in alia? *Maced.* In ea ipsa. *Orth.* Dicit autem in Evangelio: « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui ». *Maced.* Iucet igitur gloria est Patris et Filii. Unicam praeterea esse gloriam dicit alio Evangelii loco: « Cum venerit autem Filius hominis in gloria sua, et omnes sue ». *Audis* eum dicentes, si modo aures habes,

4. Maced. Potes mihi ostendere, ubi scriptum sit, Spiritum esse Deum? quorums me tandiu circumnagis? *Orth.* Si quidem apostoli primum cognoverunt Spiritum, ac ita demum Filium, recte et tu investigas et Spiritus sancti notitiam ante Patris cognitionem. Quod si prius illis Filius immotuit, ac deinceps Spiritus sanctus: tu quoque primum Filii nosce deitatem, ac tum Spiritus notitiam assequere. *Maced.* Novi, et credo, Filius esse Deum ex Deo Patre genitus, totum ex toto. *Orth.* Igitur ex Patris substantia? *Maced.* Non. *Orth.* Ita igitur eum dicas esse totum ex toto, ut quilibet angelorum, et ceteras res creatas? *Maced.* Sed Filius unigenitus est Deus. *Orth.* An eum propterea unigenitum vocas, quoniam aliis similis non est, an vero quoniam solus ex substantia genitus⁴⁴³ est? *Maced.* Quoniam alias similis non est. *Orth.* Dic igitur etiam Spiritum sanctum esse Filium unigenitum. Nec enim alias est Spiritus similis. *Maced.* Absit! *Orth.* Non ergo dicitur unigenitus, ex quod solus sit talis, sed quoniam solus ex substantia genitus est. *Maced.* Annon vero Spiritus est ex Dei substantia? *Orth.* Sane quidem. *Maced.* Ergo et Spiritus est Filius. *Orth.* Imo Filius quidem ex substantia genitus est, ideoque est unigenitus Filius: Spiritus autem ex substantia procedit. Scriptum namque est, « Spiritus ex me procedit, » sed non, Ex me genitus est: et Filius dicit: « Spiritus veritatis, qui a Patre procedit ». *Maced.* Non autem, Genitus est. *Maced.* Sed quod-

, τῶν διαλαλῶν εἶπε τάῦτα ἀλλὰ συνῆγε ταῖς μαθηταῖς πάντα, οὐκ ἔτι εἰπών, Οἱ ἐμοὶ τοι εἰσιν, ἀλλά, « Πάντα τὰ ἑκάδα σά ἔστι, καὶ τὰ σά ἑκάδα. » Ἐπει, εἰ πρὸ τῆς κτίσεως οὐδὲν εἶχεν ὁ Πατὴρ τῶν προαιρημάτων; *Max.* Ναί, εἶχεν δεότατα, δέξαν, δύναμεν, βουλήν, ἀφθαρσίαν· ἀλλ' οὐ περὶ αὐτῶν ἐλεγεν. *Orth.* « Ακούει τῶν τοῦ Κυρίου φωνῶν· ἔχουσι δὲ οὐτας· « Πάντα τὰ ἑκάδα σά, καὶ τὰ σά ἑκάδα, καὶ δεδέξασται ἐν αὐτοῖς. » *Max.* « Ἐν γάρ τοῖς μαθηταῖς δεδέξασται. » *Orth.* Οὐδὲ εἶχεν οὐδὲν δέξαν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι; *Max.* Ναί, εἶχεν γέραπτας γάρ· « Πάτερ, δέξασθο με τῇ δέξῃ, η̄ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ τοι. » *Orth.* « Εν αὐτῇ δὲ ἐρχεται κρίνας ζώντας καὶ νεκρούς, ή̄ ἐνδέλλῃ; » *Max.* « Εν αὐτῇ. » *Orth.* Λέγει δὲ ἐν Εὐαγγελίοις· « Μέλλει γάρ δὲ τίδες τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεσθαι ἐν τῇ δέξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ (98). » Αὕτη δρᾶ ἡ δέξα τοῦ Υἱοῦ ἔστι καὶ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ὅτι μία δέξα, ἐν ἀλλῷ τόπῳ τοῦ Εὐαγγελίου λέγεται· « Οταν δὲ θλήθε δὲ τίδες τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δέξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ δύγειοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσται ἐπὶ θρόνου δέξῃς αὐτοῦ. » Ακούεις, εἰ ὡτα ἔχεις, ὅτι αὐτὴν δέξαντο καὶ τοῦ Πατρός λέγει καὶ τοῦ Πατρός.

C 4. *Max.* « Έχεις μοι δέξαι, πῶ γέραπται, ὅτι θεὸς ἡ Πνεῦμα; τι με περιέχεις πολλά; *Orth.* Εἰ μὲν πρώτον ἐγνωσαν οἱ ἀγιοι ἀπόστολοι τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε τὸν Υἱὸν, καλῶς καὶ σὺ ἐπικήτεις τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος γνῶσιν (99) πρὸ τῆς τοῦ Πατρὸς γνώσεως· εἰ δὲ πρότερον ἐγνωσάντες αὐτοῖς δὲ τίδες, καὶ τότε τὸ Πνεῦμα, πρότερον καὶ αὐτῶς ἐπέγνωσθε τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα, καὶ οὐτις μαθῆσῃ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος γνώσιν. *Max.* Οἶδα, καὶ ποτένω, ὅτι θεὸς ἔστιν δὲ τίδες, ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, ὅλος ἐξ ἀλού. *Orth.* Οὐκοῦν ἐκ τῆς οὐσίας; *Max.* Οὐκ. *Orth.* Οὐτοῦς οὐν αὐτῶν λέγεται δὲλος ἐξ ἀλού, ὡς ξαστῶν τῶν δύγγειων καὶ τῶν ἀλλων κτισμάτων; *Max.* Αλλ' ἡ δέξη μονογενῆς ἔστι θεός. *Orth.* Δικ τούτου αὐτῶν λέγεται μονογενῆ, ἐπειδὴ δόλος τοιούτος οὐν ἔστιν, ἢ ἐπειδὴ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται· *Max.* Επειδὴ δόλος τοιούτος οὐκ ἔστιν. *Orth.* Εἰπὲ οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ δόγματος μονογενῆ δέξη. *Max.* Μή γένοιτο! *Orth.* Οὐκ ἄρα διὸ τὸ μόνον τοιούτον αὐτῶν εἴναι, μονογενῆ λέγεται, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται. *Max.* Οὐκ ἔστιν οὖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ τὸ Πνεῦμα; *Orth.* Καὶ πάνω. *Max.* Καὶ αὐτὸς δρᾶ Υἱός. *Orth.* Αλλ' ὁ μὲν δέξης ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται, καὶ διὸ τούτῳ μονογενῆς δέξης τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας ἐκπορεύεται. *Max.* Πνεῦμα· γάρ· « παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται, » γέραπτας· οὐ, γεγέννηται· καὶ δέξη λέγει· « Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· » οὐ, γεγέννηται. *Max.* Καὶ τις ἡ διαφορὴ

^{**} Joan. xvii, 10. ^{**} ibid. ^{**} ibid. 5. ^{**} Matth. xvi, 27. ^{**} Matth. xxv, 31. ^{**} Joan. xv, 6.

(98) MSS. ut plurimum habent αὐτοῦ εἰπομένου τενι, εἰπαντα προσεστιν. Secus A. Steph. αὐτα. εἰπα αὐτα τῇ δέξῃ Palatin. τῇ (εἰπα) δέξῃ τῇ δ.

Felck.

(99) Ita miss. Editi vero, τοῦ Πνεύματος γνῶσιν Max. Οἶδα.

τῆς γενήσεως καὶ τῆς ἀκτορέύσεως; Ὁρθ. Οἱ τὴν διαπορὰν εἰδός, καὶ τὸν τρόπον τῆς γενήσεως καὶ τῆς ἀκτορέύσεως οἶδεν. "Οὐ δὲ οὐδὲς οἶδεν τὸν τρόπον τῆς γενήσεως, διὸ προφῆτης βοᾷ"· Τὴν γένεσιν (1) αὐτοῦ τίς διηγήσεται; · Μακ. Καὶ πῶς οὖν λέγεις, διὸ δὲ μὲν Υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀκτορεύεται; Ὁρθ. Τὰ γεγραμμένα λέγω. Καὶ οὐ λέγει, καὶ οὐ κινδυνεύεις. Μακ. Ποὺ οὖν γέγραπται, ἐκ τῆς οὐσίας; Ὁρθ. "Οὐ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, γέγραπται, καὶ οὐ διολογεῖς"; Μακ. Ναὶ, διολογῶ. Μή οὖν ἐκ τῆς οὐσίας πάντα; Ὁρθ. Οὐχί, μὴ γένεσιν Ι' Ἀλλ' οὐτι, πάντων δυτῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐτος μονογενῆς Υἱὸς, πολλῶν δυτῶν οὐλῶν, η μὴν ἐκ τῆς οὐσίας, δηλοῦντος.

5. Μακ. Μή καὶ τὸ Πνεῦμα μονογενῆς Υἱὸς ἔστιν; Ὁρθ. Καὶ νῦν λέγω, μὴ γένεσιν εἰπεῖν! Ἀλλ' ὅπερ πολλῶν δυτῶν οὐλῶν, τούτους ἐγνωμένην ἐκ τῆς οὐσίας, διὰ τὸ λέγειν τὸν Πατέρα· «Οὐδές μοι ἔστιν δὲ Υἱὸς διαποτέδε»· σύντονα τὸ Πνεῦμα ἐγνωμένην ἐκ τῆς οὐσίας, διὰ τὸ, πολλῶν δυτῶν πνευμάτων, λέγειν τὸν Πατέρα· «Ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπέτι πάσαν εάρχεται». Ἀλλοις γάρ οὐ δύναται χωρισθῆναι τῶν θελῶν ἀγίων πνευμάτων, καὶ συναπθῆναι τῷ Πατέρι, εἰ μὴ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας. Μακ. Οὐ γάρ Πατέρης δύναται δέλγειν· «Ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου»; · Ὁρθ. Καὶ πάνω. Μακ. Πέθεν τούτο; · Ὁρθ. Παῦλος ἀπόστολος λέγει· «Οὐτε γάρ ἐπεφάνη ή κάρις τοῦ Θεοῦ (2) τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οὐδὲ ἔργων, ὡς ἐποιήσαμεν ἡμῖν· εἰ δὲ τῆς γῆς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ ἀβύτον Εἰεος, ἀναγεννήσας ἡμᾶς διὰ λουτρῶν παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαίνωσες Πνεύματος ἀγίου, οὐ ἐξέγειν ἐπ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». · Τις ἐξέχει διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἐργούνται δὲ εἰρηνήκας· «Ἐν ταῖς ἱεράταις ἡμέραις ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου (3)». · Μακ. Οὐχ δὲ Υἱὸς οὖν δίδωστας τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. «Ἔκουες, διὸ δὲ Πατέρης διὰ τοῦ Υἱοῦ δίδωστας τὸ Πνεῦμα. Ἀμέλει τοῦ Πατρὸς εἰρήνης», · «Ἐν ταῖς ἱεράταις ἡμέραις ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου, ὁ δὲ Υἱὸς διαστάταις ἐκ τοῦ πεπάντην, λέγει· «Ἄδειτο Πνεῦματος ἀγίου». · Μακ. Εἰπον ἐπι πολλοῦ, μὴ με περίσσω· ἀλλ', εἰ ἔχει διέξει, εἰπον ποῦ γέργαπται, θεὸς τὸ Πνεῦμα. Ὁρθ. Ὁμολόγησον τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ μίαν, ἢγεν τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν βουλὴν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν δόξαν· καὶ τότε μαθήσῃ περὶ τοῦ Πνεύματος. Μακ. Μία θεότητα πάλιν ποῦ γέργαπται; Ὁρθ. Ὁμολογεῖς, διὸ ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πάντα τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, η οὖν; Μακ. Οὐντα γέργαπται. Ὁρθ. Ἀλλογενεῖς τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς, καὶ διλλογεῖς τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ; Μακ. Ναὶ. Ὁρθ. Ἡ θεότης οὖν τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ θεότητι τοῦ Υἱοῦ; Μακ. Ναὶ. Ὁρθ. Διὸ οὖν θεότητες; Μακ. Ὁ θεὸς καὶ Πατέρ, καὶ ἡ θεότης αὐτοῦ εἰς θεός· καὶ δὲ θεὸς καὶ Υἱός, καὶ η θεό-

A nam discrimen est generationis et processionis? Orth. Qui hoc discrimen noverit, modum quoque generationis et processionis novit. Neminem vero nosse generationis modum vociferatur propheta, cum inquit: «Generationem ejus quis enarrabit»? Maced. Quare igitur dicas: Filius quidem ex substantia genitus est, Spiritus autem procedit? Orth. Dico quae scripta sunt. Ita igitur et tu loquere, et extra periculum es. Maced. Ubi nam scriputum est, Filius esse ex substantia? Orth. Nonne et tu scriptum esse fateris omnia esse ex Deo? Maced. Sane fateor, sed num omnia sunt ex Dei substantia? Orth. Nequaquam, absit! Sed ex ea quod, cum omnia sint ex Deo, iste est unigenitus Filius, quamvis multi sint filii, liquet certe eum esse ex substantia.

5. Maced. An vero Spiritus quoque est unigenitus Filius? Orth. Absit, inquam, ut hoc dicam! Sed sicut, cum multi sint filii, novimus hunc esse ex substantia, quoniam dixit Pater: «Hic est Filius meus dilectus»; ita etiam esse ex substantia Spiritus inde novimus, quod cum sint multi spiritus, dixerit Pater: «Effundam de Spiritu meo super omnem carnem»⁴. Nam aliter separari a sanctis reliquis spiritibus non potest, et Patri conjungi, nisi suahstantia ratione. Maced. Num vero Pater est, qui dicit: «Effundam de Spiritu meo»? Orth. Sane quidem. Maced. Unde hoc colligis? Orth. Paulus apostolus inquit: «Cum enim apparuit gratia Dei Salvatoris nostri, non ex operibus, quæ fecimus nos super terram, sed secundum misericordiam suam regeneravit nos lavacro regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum»⁵. Quis effudit per Jesum Christum? is nimur, qui dixerat: «In novissimis diebus effundam ex Spiritu meo». Maced. Annon ergo Filius dat Spiritum? Orth. Audisti quod Pater per Filium dat Spiritum. Certe cum Pater dixerit, «In novissimis diebus effundam de Spiritu meo», Filius postquam a mortuis resurrexisset, dixit: «Accipite Spiritum sanctum»⁶. Maced. Ne me (quod jam pridem dixi) istis ambigibus distinetio: sed ostende, si potes, ubi scriptum sit Spiritum esse Deum. Orth. Fatere unam esse Patris et Filii deitatem sive substantiam, unumque consilium, unam potentiam, et gloriam, et tunc intelliges illud de Spiritu sancto. Maced. Ubi scriptum est, unicani esse deitatem? Orth. Fateris necne inhabitare in Filio omnem plenitudinem deitatis? Maced. Ita scriptum est. Orth. Aliamne esse dicas Patris deitatem, aliam itidem Filii deitatem? Maced. Etiam. Orth. Deitas ergo Patris est in deitate Filii? Maced. Etiam. Orth. Duæ sunt igitur deitates? Maced. Deus et Pater, et deitas ipsius est unus Deus. Item Deus et

(4) Isa. lxx. 8. (5) Matth. iii. 17. (6) Joel ii. 28. (7) Tit. iii. 4, 5. (8) Joan. xx. 22.

(1) Μακ., τὴν γενέαν. Editi, τὴν γένεσιν.
(2) Sic miss. Editi vero, τοῦ Πατρός.

(3) Ita mss. Editi vero, Πνεύματος μου. Οὐ δὲ Υἱὸς ἀναστάτας, omissis multis.

Filius, et deitas ejus est unus Deus: estque (ut pri-
dem dixi) unus et unus Deus.

6. Orth. Cum ergo Deus dicit per prophetam Isaiam: « Ego sum Deus, nec aliis est praeter me qui salvum faciat; aununtiavi, et servavi, et extrobravi, nec erat inter vos alienus »¹¹; utrum istorum esse vis, quos unus et unum dicas? **Maced.** Pater servat per Filium. **Orth.** Unus ergo Deus ser-
vans Pater atque Filius. **Maced.** Idem igitur est et Pater et Filius. **Orth.** Absit ut hoc dicam! Sed quenadmodum in Christo perfecti unus sumus, non confusis hypostasis, sed ratione habita consensiens et naturae sive substantiae: ita Patrem et Fi-
lium dico unum Deum, habita ratione substantiae et consensionis. **Maced.** Nos quoque unam consen-
sionem fatemur. **Orth.** Dic etiam deitatem, et sal-
vus esto. **Maced.** Unicam deitatem non dico. **Orth.** Cum ipsum Deum rursum audis dicentem apud eundem prophetam, « Ego sum Deus, nec est aliis Deus. Per memetipsum juro, ex ore meo egredie-
tur iustitia, sermones mei non debentur, quia mihi curvabitur omne genu »¹², utrius istorum qui unus et unus sunt haec verba esse dices? **Maced.** Fili. Dicit enim Apostolus: « In nomine Iesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus Christos ad gloriam Dei Patris. Amen »¹³. **Orth.** Una est igitur deitas Patris et Fili. **Maced.** Quomodo? **Orth.** Dicit enim: « Ego sum Deus, et non est aliis. » Aut enim demens factus negabis Patrem esse Deum, aut confitis Patrem esse Deum, itidemque Filium esse Deum, et eum audiens dicentem, « Ego sum Deus, et praeter me non est aliis, » unicam deitatem fateberis, et non perficiaberis. **Maced.** Ego unicam deitatem non dico. **Orth.** Si igitur audias prophetam dicentem omnium sanctorum nomine, « A seculo non audivimus, neque oculi nostri viderunt Deum, praeter te, » quid eis responderis? **Maced.** Filium dicit. Nec enim alium Deum vidimus, quam Filium, qui homo factus est. **Orth.** At enim « Qui vidit Filium, vidit Patrem »¹⁴. Una igitur deitas est Patris et Fili. **Maced.** Unam deitatem non dico.

7. Orth. Cum dicit Deus apud eundem prophetam, « Ego Deus primus, et ego postremus »¹⁵, utrum illorum, quos unus et unum esse arbitraris, hoc dixisse censem? **Maced.** Patrem. **Orth.** Filium ergo non dicas Deum? **Maced.** Dixi Deum ex Deo. **Orth.** Itaque si Pater est Deus, et Filius Dens, dicit autem Deus, « Ego Deus primus, et ego postremus, » ergo unica est deitas. **Maced.** Etiam si plura dixeris, non persuaderis mihi, ut unicam deitatem dicam. **Orth.** Nisi una sit deitas Patris et Fili, alia est Patris, alia est Fili deitas. **Maced.** Sane quidem. **Orth.** Alia autem et alia deitas, non sunt unus Deus.

¹¹ Isa. xliii, 11, 12. ¹² Isa. xlvi, 22. 24. ¹³ Philipp. ii, 10. ¹⁴ Joan. xix, 9. ¹⁵ Isa. xliv, 6.

(4) Palat., κινθυνεύει.

A της αὐτοῦ, εἰς Θεός καὶ ἐστιν, ὃς καὶ πάλαι εἶπον,
εἰς καὶ εἰς Θεός.

6. Orth. Εὖν οὖν λέγη δὲ Θεός διὰ τοῦ προφήτου
Ἡσαίου: « Εγώ δὲ Θεός, καὶ οὐκ ἐστι παρέ μέρος αὐ-
τούν, ἀνθρακίδα, καὶ ξυστα, καὶ ὑπείστα, καὶ οὐκ ἡ
ἐν ὑμῖν διάλογος »¹⁶; τίνα αὐτῶν εἰς καὶ εἰς εἶναι
Θελεῖς; **Max.** Οἱ Πατήρ διὰ τοῦ Υἱοῦ σώζει. **Orth.** Εἰς
δῆρα Θεός δὲ αὐτῶν Πατήρ καὶ Υἱός. **Max.** Τὸν αὐτὸς
οὐ καὶ Πατήρ εἰστι καὶ Υἱός. **Orth.** Μή γάρτοι εί-
πεν Ι ἀλλ' ὥστερ εἰς τὸν Χριστὸν κατηγραμμόν εἰς
ἔσμεν, οὐ συγχεγμένων τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῷ
λόγῳ τῆς συμφωνίας καὶ τῆς φύσεως, ἣντων οὐσίας.
B Οὐτοις Πατέρα καὶ Υἱὸν έντινε θεόν λέγων τῆς
ούσιας καὶ τῆς συμφωνίας. **Max.** Καὶ τιμεῖς λέγομεν
μίαν συμφωνίαν. **Orth.** Εἴπει καὶ θεότητα, καὶ αὐ-
τῆς. **Max.** Μίαν θεότητα οὐ λέγω. **Orth.** Εὖν
ἀκούσῃς πάλιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ αὐτῷ προφήτῃ λέγον-
τος, « Εγώ εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἐστιν ἄλλος. Κατ'
ἔμαυτοῦ ὅμοιον, ή μήτε λέξεισται ἐκ τοῦ στόματός
μου δικαστούν· οἱ λόγοι μου οὐκ ἀπογράψονται,
ὅτι ἔμοι κάμψει πᾶν γόνον, » τίνα λέγεις τῶν εἰς καὶ
εἰς εἰρηκέναι; **Max.** Τὸν Υἱόν δὲ γάρ Ἀπόστολος λέ-
γει, ὅτι « Ἐν τῷ ὄντιτατη Ἰησοῦ πᾶν γόνον κάμψει ἐπου-
ρανίους καὶ ἐπιγείους καὶ καταγεύουσαν » καὶ πᾶσα
γῆλαστα ἔξομολογήσεται, διτι Κύριος δὲ Ἰησοῦς Χρι-
στὸς εἰς δέξιαν θεόν Πατέρας. **Αμήν.** **Orth.** Μία δῆρα
θεότητος Πατέρας καὶ Υἱού. **Max.** Πάντας; **Orth.** Λέγεις γάρ·
« Εγώ εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἐστιν ἄλλος. » Η γάρ γε-
νόμενος δέρπων, ἕρεις, ὅτι οὐκ ἐστι θεός δὲ Πατήρ·
ἡ δημολογίαν θεόν τον Πατέρα, καὶ θεόν τον Υἱόν,
καὶ ἀκούων αὐτούς λέγοντος, « Εγώ εἰμι Θεός, καὶ
οὐκ ἐστιν ἄλλος, » μίαν θεότητα ὁμολογήσεις, καὶ
οὐ κινθυνεύεις (4). **Max.** Τέλος μίαν θεότητα οὐ λέ-
γω. **Orth.** Εὖν οὖν ἀκούσῃς τοῦ προφήτου ἐκ προ-
σώπου πάντων τῶν ἀγίων λέγοντος, « Απὸ τοῦ
αἰώνος πάντων ἡρώεσσαν, οὐδὲ ὁ δημολογὸς ἡμῶν εἰδεν
θεόν, πλὴν αὐτοῦ, » τι ἔρεις πρὸς αὐτούς; **Max.** Τὸν
Υἱόν λέγει. « Άλλον γάρον εἰδούμεν εἰ μή τὸν ἑνανθρω-
πησαντα Υἱόν. » **Orth.** Οἱ δὲ ἔωραχοις τὸν Υἱόν έώ-
ραχε τὸν Πατέρα. **C** Μία δῆρα θεότητας Πατέρας καὶ Υἱού.
Max. Μίαν θεότητα οὐ λέγω.

7. Orth. Εὖν λέγη δὲ Θεός ἐν τῷ αὐτῷ προφήτῃ, « Εγώ
θεός πρώτος, καὶ ἐγὼ εἰς τάκτερον μένειν, » τίνα λέγεις
τὸν εἰς καὶ εἰς εἰρηκέναι; **Max.** Τὸν Πατέρα. **Orth.**
Τὸν Υἱόν οὖν οὐ λέγεις θεόν; **Max.** Εἴπον θεόν εἰς
θεόν. **Orth.** Εἰ τοῖν θεός δὲ Πατήρ, καὶ θεός δὲ Υἱός,
λέγει δὲ δὲ θεός, « Εγώ θεός πρώτος, καὶ ἐγὼ εἰς τὰ
τάκτερον μένειν » μία δῆρα θεότητος. **Max.** Καὶ πλεῖστα (5)
εἰρηγεις, ἐγὼ μίαν θεότητα εἰπεῖν οὐ πειθομαι. **Orth.**
Εἰ μή ἐστι μία θεότητος Πατέρας καὶ Υἱού, ἀλλη ἐστι
θεότητος τοῦ Πατέρος, καὶ ἀλλη θεότητος τοῦ Υἱοῦ. **Max.**
Καὶ πάντα. **Orth.** Άλλη δὲ καὶ ἀλλη θεότητος οὐκ εἰστε
εἰς θεός. **Max.** Οὐ γάρ λέγω ένα θεόν Πατέρα καὶ

(5) Palat., Εὖν πλεῖστα.

Γίνεντος Όρθ. Ἐάνον δικούσῃς τοῦ προφήτου λέγοντος, « Οὐών λέγει Κύρος σαβανός » Ἐκοπασεν Αἴγυπτος, καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων· καὶ οἱ Σαβαῖοι (6) ἀνδρες ὑψηλοὶ ἦται στις διαβήσανται, καὶ ἀκολουθήσαντις ὅπεισα στοι δεδεμένοις χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσαντοι τοι. Σὺ γάρ εἶ θεός, καὶ οὐκ ἔμεινεν θεὸς τοῦ Ἱερατῆ (7), τίνα λέγεις εἰρηκάντας ταῦτα; Μακ. Τὸν Γιόν. Όρθ. Εἰ δὲ καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ προσκυνήσανται ἐν αὐτῷ προσευχόμενοι, ἀλλοιοῖς ἔσται θεός; Μακ. Ναΐ. Όρθ. Προσκυνῶντες δὲ αὐτῷ οὐκ ἀλλοτριῷ θεῷ προσκυνούμενοι, οὐδὲ δύο θεοῖς· γέγραπται γάρ· « Κύρον οὖν θεόν σα προσκυνήσας, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσας. » Εἰ δὲ προσκυνῶντες αὐτῷ, καὶ τῷ Πατρὶ Κυρίῳ τῷ θεῷ προσκυνούμενοι, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύομεν· μία δρά θεότης Πατρὸς καὶ Γιοῦ. Οὐτοις γάρ καὶ ἔρουμεν, διτε· « Σὺ δὲ θεός, καὶ ἐν σοι δὲ θεός, καὶ οὐκ ἔσται θεός πλὴν σού. » Μακ. Εἰ ἐν αὐτῷ δὲ θεός, πώς μία θεότης; Όρθ. Οτι ἐπιφέρει· Καὶ οὐδὲ ἔσται θεός πλὴν σού. » Καὶ δὲ Ἱερεμίας λέγει· « Οὐτοις δὲ θεός ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς ἀντόνον. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμην, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν ἴακὼν τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἱερατὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπὲρ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἦται τῆς γῆς ἐνθῆ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. » Εἰ δὲ οὗτος δὲπται γῆς ὄρθεις ἔσται δὲ θεός ἡμῶν, καὶ οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτοῦ· μία δρά θεότης Πατρὸς καὶ Γιοῦ.

8. Μακ. Εἰ μία θεότης ἔστιν, ἀγέννητος δὲ ἔσται ἡ τοῦ Πατρὸς· γεννητῆ δὲ ἔσται τοῦ Γιοῦ· γεννηταγέννητος (8) ἔσται ἡ θεότης. Όρθ. Γελοῖον ὑπομνηματικὰ φρόνημα. Ἀρα γάρ, διτε δὲ ἀντροὶ καὶ τὶ γυνὴ εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ, κατὰ τὴν τοῦ Κυροῦ φυσικήν, ἀνδρογύνατος ἔσται ἡ σάρξ; Μακ. Ἀλλὰ δὲ ἡ σάρξ τοῦ ἀνδρὸς καλλιέργειαν γυναῖκων, ἐκ μίας ὑποκειμένης ἡλίκης εἰσὶ, τῆς γῆς. Όρθ. Ἐάν οὖν λέγῃ οἱ Γραφαὶ περὶ τῶν πιστευάντων, « Ἡν αὐτοῖς καρδία μία καὶ φυχὴ μία, » ἢν τὸ πλήθος τῶν πιστευάντων ἔξι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀνδρογύνατος ἔη ἡ φυχὴ; Ἐάν δὲ λέγῃ Παύλος, « Ἐν σώμα καὶ ἐν πνεύμα, καθὼν καὶ ἐκλήθησεν μιαὶ ἐλπίᾳ τῆς κλήσεως ὑμῶν, » ἀνδρογύνατος λέγεται τὴν ἐλπίδα, ἐπειδὴ μίαν ἐλπίδα ἀνδρες καὶ γυναικες ἔχουν; Μακ. Πάλιν λέγω, ἡμεῖς μίαν θεότητα οὐ λέγομεν. Όρθ. Ἐάν οὖν λέγῃ δὲ θεός διτε τοῦ δασιδ, « Ακουσον, λαβέ μου, καὶ λαλήσω σοι· Ἱερατὴλ, καὶ διαμαρτυροῦμαι τοι. Ἐάν δικούσῃς μου, οὐδὲ ἔσται ἐν σοι θεός πρίστατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτριῷ. Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύρος, δὲ θεός σου, δὲ ἀναγαγόμενος ἐκ τῆς γῆς Αἴγυπτου, τίνα λέγεις εἰρηκάντας; τὸν Πατέρα τῇ Γιοῖ; Μακ. Ής Ιουδαῖος, ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς μοι Διαθήκης διαλέγη. Όρθ. Ο Χριστὸς εἶπεν· « Ἐρευνάτε τὰς Γραφὰς, διτε αὐταὶ εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. » Μακ. Ἀπὸ τῆς Κατινῆς οὖν Διαθήκης οὐκ ἔστιν εὑρέντων τὸν Χριστόν; Όρθ. Καὶ πάνω. Φοδοῦμαι δὲ μήπως ὡς Μανιχαῖος.

⁶ Isa. xlvi, 14, 15. ⁷ Matth. iv, 10. ⁸ Baruch iii, 57, 38. ⁹ Act. iv, 32. ¹⁰ Ephes. iv, 4.
¹¹ Psal. lxxix, 9-11.

(6) Πατα, Σαβαῖο.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) Ita nuss. Editio vero, εἰς θεός.... θεός τοῦ Ἱερ.

(8) Palatinus, γεννηταγέννητος.

(7) It

de me ¹⁰. » *Maced.* Annon licet ex Novo Testamento Christum invenire? *Orth.* Sane quidem. Vereor autem, ne Manichaei instar, *Vetus Testamentum* expungas, ut qui non credas, tam illud, quam hoc fuisse a Deo dictatum. *Maced.* Deum novi tum *Vetus* tum *Novum* *Testamentum* pepigisse; sed ex Novo erudiri velim, quoniam maiestus tres illas hypostases ducuit.

9. *Orth.* Cum igitur audis Paulum dicentem, « Quoniam ex ipso et per ipsum, et in ipsum sunt omnia ¹¹, » utrum ex illis, quos unum et unum esse distinxisti, significari existimas? *Maced.* Patrem. *Orth.* An non sunt per Filium omnia? *Maced.* Per Filium quoque sunt omnia. *Orth.* Qui sit igitur ut non ex ipso, et per ipsum, et in ipsum sint omnia? *Maced.* Pater habet illud, « ex quo, » et illud « per quem, » et illud, « in ipsum. » *Filius* autem habet quidem illud, « per quem, » at non illud, « ex quo. » *Orth.* Lege verba ipsa, ut discas, sanctum Apóstolorum illud, « ex ipso et per ipsum, » et « in ipsum sunt omnia, » tum de Patre, tum de Filio dixisse. Nam si diculum illud in una tantum persona valere velis, conperierit Filius ignorare que Patrem spectant, neque consiliorum ipsius esse particeps: vel Pater ignorare que ad Filium attinet, nec consiliorum ejus esse particeps. *Maced.* Dic, ubi scriptum sit: Spiritus est Deus. *Orth.* Prius disce illas hypostases manifeste docuisse *Vetus* etiam *Testamentum*. *Maced.* Ubiam id scriptum est? *Orth.* In *Genesi*: « Apparuit Deus Abraham sedenti apud quercum Mambræ, et ecce tres viri steterunt super eum ¹². » *Maced.* Tres igitur illos viros dicis esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum? *Orth.* Ne perturbare, sed ista cum Dei timore legamus. Dicit Scriptura: « Apparuit Deus Abraham, et ecce tres viri steterunt supra eum. » Tres illi viri erant Deus. *Maced.* Deus erat unus illorum, is nimurum quem alloquitor; alii vero duo erant angelii. *Orth.* Sic dicit Scriptura: « Apparuit ei Deus ad quercum Mambræ, cum sederet in ostio tabernaculi sui, meridie, et sublatis **446** oculis respexit, et ecce tres viri supra ipsum steterunt: quibus visis, occurrit ipsi obviam ab ostio tabernaculi sui, et adoravit humi prostratus ¹³. » Quem adoravit humi prostratus? num viros? *Maced.* Dux, duos angelos fuisse cum Deo. Adoravit igitur procul dubio Deum, non angelos. Cum enim surrexisset, dixit: « Domine, si inveni gratiam in conspectu tuo, ne præterreas servum tuum ¹⁴. » *Orth.* Enin vero illud ipsum Dominum. *Maced.* Absit!

10. *Orth.* Audi igitur, quæ sequuntur: « Sumatur autem aqua, et lavent pedes vestros: et refrigeramini sub arbore: deinde accipiam panem, et comedetis, et postea prosequemini iter vestrum,

¹⁰ *Joan.* v. 39. ¹¹ *Rom.* xi. 36. ¹² *Gen. xviii.* 1, 2. ¹³ *ibid.* ¹⁴ *ibid.* 3.

(9) In mss. οὐκ δεῖται.

A παραγράφῃ τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, μὴ ποτεῖν, ἵνα δὲ αὐτὸς δέος κάκηνην ἐδίλησε καὶ τάντην. *Max.* Οἶδα, ὅτι αὐτὸς θεὸς καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν Καΐνῆ δέδεστο· ἀλλὰ βούλομαι ἀπὸ τῆς Καΐνῆς μαζεῖν, ἐπειδὴ αὐτὴ φανερώτερον τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰδίδαξεν.

9. *Orth.* Έάν οὖν ἀκούσῃς Παῦλου λέγοντος, « Ότι δὲ αὐτοῦ, καὶ δὲ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, τίνα λέγεις λέγεσθαι τῶν εἰς καὶ εἰς; *Max.* Τὸν Πατέρα. *Orth.* Οὐχ ξέστι διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα; *Max.* Καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα. *Orth.* Πάω οὖν οὐχ (9) δὲ αὐτοῦ, καὶ δὲ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα; *Max.* Τὸν Πατήρα έχει καὶ τὸ « δὲ αὐτόν, » καὶ τὸ « δὲ αὐτόν, » καὶ τὸ « εἰς αὐτόν. » Οὐ δὲ Υἱὸς τὸ μὲν « δὲ αὐτόν » έχει, τὸ δὲ « εἰς αὐτόν » οὐκ έχει. *Orth.* Απάγωθι τὸ ρῆσθν, ίπα γνῶς, ὅτι τὸ « δὲ αὐτοῦ, » καὶ « δὲ αὐτοῦ, » καὶ « εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, » καὶ περὶ τοῦ Πατέρας καὶ τοῦ Υἱοῦ εἴπεν δὲ ὄχιος « Απέσταλος. » Έάν γάρ αὐτὸν ἐφ' ἑνὸς προσώπου στήσῃς, δὲ Υἱὸς εὑρεθήσεται μὴ εἰδὼς τὰ τοῦ Πατέρας, μηδὲ σύμβουλος αὐτοῦ ἔν, ή δὲ Πατήρ εὑρεθήσεται μὴ εἰδὼς τὰ τοῦ Υἱοῦ, μηδὲ σύμβουλος αὐτοῦ ὁν. *Max.* Εἰπε, ποὺ γέγραπται, θεὸς τὸ Πνεῦμα; *Orth.* Μάθε πρῶτον, ὅτι καὶ ή Παλαιὰ Διαθήκη τὰς τρεῖς ὑποστάσεις φανερώς ἐδίδαξε. *Max.* Εἰπε, ποὺ γέγραπται; *Orth.* Έν τῇ Γενεσίᾳ: « Οὐθῆ δὲ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ καθημένῳ πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαρμερῇ· καὶ ίδοι τρεῖς δύναρες ἐστησαν ἐπάνω αὐτοῦ. » *Max.* Καὶ τοὺς τρεῖς δύναρες λέγεις Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα; *Orth.* Μή ταρπτού, ἀλλὰ μετὰ φόβου Θεοῦ ἀναγνῶμεν. Λέγει δὲ ἡ Γραφὴ, ὅτι « Οὐθῆ δὲ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ, καὶ ίδοι δύναρες τρεῖς ἐστησαν ἐπάνω αὐτοῦ. » Οἱ τρεῖς δύναρες ἡσαν δὲ θεοί. *Max.* Ό θεος δηλοῦ εἰς, πρὸς δὲ καὶ διαιλέγεται· οἱ δὲ δόλοι δύο, διγγεῖοι. *Orth.* Λέγει δὲ Γραφὴ οὕτως: « Οὐθῆ δὲ αὐτῷ θεῷ πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαρμερῇ, καθημένους αὐτὸν ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ ματημέριας· καὶ ἀνεβλήψας τοὺς ὀχυραλοὺς αὐτοῦ εἰλέν, καὶ ίδοι τρεῖς δύναρες ἐστησαν ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ίδον προσέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησαν ἐπὶ τὴν γῆν. » Τίνι προσεκύνησαν ἐπὶ τὴν γῆν, ή τοῖς ἀνεργασίαις; *Max.* Εἰπον, ὅτι οἱ δύο διγγεῖοι ἡσαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ προσεκύνησεν δηλοντί τῷ Θεῷ, οὐχὶ τοῖς ἀγγελοῖς. Καὶ γάρ ἀναστὰς εἰπεν· « Κύριε, εἰ εὔρον χάριν ἐναντίον σου, μὴ παρελθης τὸν παιδίον σου. » *Orth.* Τούτο γάρ ξέστι, δέ λέγομεν, διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις; Κύριον καλεῖ. *Max.* Μή γένοτο!

est, quod dicimus, tres hypostases ab eo vocari

10. *Orth.* Ακούεις τῶν έξης: « Αηδοθῆσαν δὲ (10) θεῶρ, καὶ νυφάτωσαν τοὺς πόλες· ύμῶν· καὶ καταψύξατε ὑπὸ τὸ δένδρον. Καὶ λήψομαι δρότον, καὶ φάγος, καὶ μετὰ τοῦτο παρελεύσοσθε εἰς τὴν ἐσδό-

(10) *Mss.* δὲ. *Editi vero*, δὲ.

ὑμῶν, οὐ ἔνεκεν ἐξεκλίνατε πρὸς τὸν παῖδα ὑμῶν. Καὶ αἱ αἰτοῦσαι· Οὕτως ποίησον, καθὼν εἰρήκας, ἡ Γέγραπται, ή οὐ γέγραπται; Max. Γέγραπται ὅλα. Ὁρθ. Οὐ δὲ παῖς Κυρίου, διτὶ (11) ποὺς ἔστιν εἰρηκίως αὐτῶν, τὴν αὐτήν κυριότητα αὐτῶν ὁμοιότηταν. Οὐδὲ γάρ εἶπεν· Οὐ ἔνεκεν ἐξεκλίνατε πρὸς τὸν παῖδα σου· ἀλλὰ, « ἐξεκλίνατε πρὸς τὸν παῖδα ὑμῶν » ὃν καὶ τοὺς πόδας δομοίς νίκαι πόδες; Max. Καὶ τι ἄποτες ἀγγέλους οὐκάντας πόδες; Καὶ γάρ οὐδέποτε φέρει, διτὶ δὲ θεός· ήν αὐτῷ φρεστής, ἀλλ᾽ ἐνόμιζεν (12) ἀνδρας ἔνονος ξενίζειν. Ὁρθ. Δώμεν, διτὶ Ἀ' ἀβράδημ ἐνόμιζεν, ὡς εἴπας· οἱ ἀγγελοὶ οὐχ ἀπέπονται αὐτῷ· διτὶ μὴ τηλειστίμως πρόσπεχε; Πώς δὲ καὶ ἐνόμιζεν δὲ Ἀ' ἀβράδημ ἀνδρας ἔνονος ξενίζειν, δὲ πούντις ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ προσκυνήσεις, καὶ θεατάμενος αὐτῶν ἐπάνω ἐπούντο; Οὕτως γάρ γέγραπται, διτὶ· « Ἀναβιάψας (13) τοὺς ἐγκεφαλοὺς αὐτοῦ εἰσεν, καὶ ίδου τρεῖς ἀνδρες ἐστησαν ἐπάνω αὐτοῦ, » οὐδὲ δὲ ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Max. Οὐδέποτε δὲ φανερωθεν αὐτῷ, διτὶ οἱ μὲν ἀγγελοὶ ήσαν, δὲ θεός. Ὁρθ. Τέως οὖν ιστοίμως; (14) αὐτοὺς ἐδέξιτο· « Επειναῦ γάρ Ἀ' ἀβράδημ ἐπὶ τὴν σκηνὴν πρὸς Σάρραν, καὶ εἰπεν αὐτῇ· Επεισον καὶ φύρσασον τρία μέτρα σεμβάλλεις, καὶ ποίησον ἐγκυρώιας. Καὶ τις τὰς βάσεις ἀδραμεν Ἀ' ἀβράδημ, καὶ θλαβεν μασχύρων ἀπολύν καὶ καλύν, καὶ ἐδωκεν τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ ἐτάχυνεν τοῦ ποιῆσαι· Θλαβεν δὲ βούτυρον, καὶ γάλα· καὶ τὸ μασχύρων, δὲ ποίησε, παρέθηκεν αὐτοῖς, καὶ ζεγαν. Αὐτοὶ δὲ παρειπήσαι αὐτοῖς ὥπερ τὸ δέντρον, » Γέγραπται, ή οὐ; Max. Nat. Ὁρθ. Καὶ οἱ ἀγγελοὶ συνήσθιον τῷ θεῷ. Max. Οπατία δη, διτὶ δὲ ἀγγελοὶ ήσαν, εἰπὲ τὰ ἔντις, καὶ εὐρήσεις.

H. Ὁρθ. Καὶ ἡμεῖς ξανθεν, διτὶ ἐν τοῖς ἔντις ἀγγέλους λέγει τοὺς δύο· ἀλλὰ πάλιν ἐν τοῖς μετὰ τὰ ἔντις Κύριον αὐτούς τὴν Γραφὴν καλεῖ. Δῆλον γάρ, διτὶ καὶ δὲ Υἱὸς ἀγγελος κέκληται καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ μόνον ἐταῦθι, ἀλλὰ καὶ ἐν δῆλοις. Ἀλλὰ ἀγγελος λέγεται καταχρηστικῶς, ὡς ἐν Ἔναγγελῳ, διτὸν λέγῃ· « Ἀνθρώπος τις ἐψύχεταις ἀμπτελῶν, καὶ ἐξεργάσθηταις τεωροῖς»· εἶτα μετὰ ταῦτα λέγει· « Ἀπέστειλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοὺς δούλους ἔνα, δὲ εἰχεν, οὐδέν· » δῆλον διτὶ τὸν Πατέρα λέγεις ἀνθρωπον. Καὶ τὸ (15), « Ἀνθρώπος τις ἐποίει γάρματα τῷ οὐρῷ αὐτοῦ· » καὶ ἐνταῦθα δὲ ἀνδρας αὐτὸν λέγει· ἀλλὰ ἡ πραγματεία τῆς Γραφῆς θεὸν αὐτὸν δέσκεντον. « Ότι δὲ φανερώτερα εἰς τὸν δύο ἀγγέλων δὲ Υἱὸς δη, αὐτῇ τῇ Γραφῇ ἐδίδαξεν. Max. Πώς; Ὁρθ. Μετὰ γάρ τὸ φαγεῖν αὐτούς καὶ εὐλογηθῆναι τὸν Ἀ' ἀβράδημ, καὶ τὴν τοῦ Ισαάκ λαβεῖν αὐτὸν ἐπειχειλάν, οὗτος γέγραπται, καὶ ἐδὲ μακροθυμητής, λέγω. Max. Εἰπέ. Ὁρθ. « Καὶ δὲ Κύριος εἰπεν· Οὐ μὴ χρύψω ἀπὸ Ἀ' ἀβράδημ

^{**} Gen. xviii, 4, 5. ^{**} ibid. 6-8. ^{**} Lue. xx, 9.

(11) Οτι abest a Pal. Ibidem mss., εἰρηκώς έστω.

(12) Palat., ἐνόμισεν.

(13) Palat., διτὶ καὶ ἀναβολ... καὶ ίδου τρεῖς ἀνγελος.

A quandoquidem declinasti ad serum vestrum. Et dixerunt ei: Ita facio, ut dixisti ^{**}. Hocine scriptum est, an non? Maced. Omnia haec scripta sunt. Orth. Servus autem Domini, cum se dicere eorum servum, eundem trium dominatum professus est. Neque enim dixit: Quandoquidem declinasti ad serum tuum, sed et declinasti ad serum vestrum, quorum etiam pedes lavare studuit. Maced. Quid vero absurdum est in eo, quod angelorum pedes lavit? Nec enim adhuc noverat Deum sibi appariusse, sed putabat se extraneos aliquos viros hospitio excipere. Orth. Demus Abraham ita existimasse, ut tu dicas: annon ei dixissent angelii, ne nos pari ac istum honore afficias? Et quomodo Abraham existimavit extraneos homines a se hospitio excipi, qui prostratus in terram adoravit, et eos supra se vidit? Sic enim scriptum est: « Sublati oculis respexit, et ecce tres viri super ipsum steterunt, et non autem, coram ipso. Maced. Non dum erat ei patefactum, istos quidem angelos, illum vero Deum esse. Orth. Tunc igitur eos pari honore exceptit: Festinavit enim Abram in tabernaculum ad Sararam, et dixit ei: Festina et pinnito tres similia mensuras, et fac subcincericios panes. Deinde ad armentum cucurrit Abram, acceptumque vitulum tenerum et opimum dedit servo suo, qui properavit ut faceret: acceptumque butyrum et lac, et quem preparaverat vitulum ipsis apposuit, qui comedenter: ipse vero astabat eis sub arbore ^{**}. Haecine scripta sunt, an non? Maced. Etiam. Orth. Et angeloi una cum Deo comedenterunt? Maced. Visio erat: angelos autem fuisse, legi que sequuntur, et invenies.

II. Orth. Et nos quoque novimus illos duos postea angelos dici, sed rursum eos postea Scriptura: Dominum appellat. Filio vero et Spiritui constat angelii nomen tribui, non hoc loco duntaxat, verum etiam alibi. Sed angelus improprie vocatur: veluti cum in Evangelio dicit: « Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam agricultoris ^{**}; et postea inquit: Misit servos suos, et post servos filium, quem unicum habebat ^{**}, liquebat Patrem ab eo dici hominem. Et cum inquit: « Homo quidam fecit nuptias filio suo ^{**}, ibi quoque hominem eum vocat; sed usus Scripturae hunc esse Deum demonstrat. Scriptura vero manifestissime docet, unum ex his duobus angelis fuisse Filium. Maced. Quomodo? Orth. Nam postquam comedissent, et benedictus fuisset Abraham, accepta Isaac promissione, ita scriptum est, et dicam, si modo sustunes. Maced. Dic. Orth. « Et Dominus dixit: Non celabo Abraham servum

^{**} ibid. 10-13. ^{**} Matth. xxii, 2.

(14) Edit. Stephan., ιστοίμως. Mox post ἐδίδαξεν, in editis legitur, ὧστερ γέγραπται, quae desunt in mss.

(15) Tό deest in Palatino.

meum, quæ ego sum facturus. Abraham autem fiet sicut in gentem magnam et copiosam, et in eo benedictur omnes terræ nationes : » et paulo post : « Dicit autem Dominus : Clamor Sodomorum et Gomorrhæ increbuit ad me, et ipsorum peccata sunt magna valde. **447** Descendens igitur videbo, num secundum clamorem ipsum qui ad me venit compleant : sin seces est, ut sciām. Et dregissi inde viri venerunt Sodoma : Abraham vero stabat coram Domino, et appropinquans dixit : Num perdes justum una cum impio, et erit justus ut impius ? Si fuerint in urbe quinquaginta justi, an eos perdes, neque toti loco remittes propter quinquaginta justos, si in urbe fuerint ? Absit ut hoc agas, ut justum cum impio interficias, et justus erit ut impius ! absit ! An qui iudex est totius terræ, non judicabit ? Dicit autem Dominus : Si in Sodomis invenero in urbe quinquaginta justos, toti loco remittam in eorum gratiam ». Et ita Abraham subductis quinque, et rursum quinque, peruenit usque ad decem : « Dixi tunc Deus : Non perdam in gratiam decem istorum : et abit Dominus, postquam desierit loqui ad Abraham : Abraham quoque rediit domum suam **448**.

42. Maced. Dic quæ mox sequuntur. **Orth.** « Venerunt autem duo illi angeli Sodoma. » **Maced.** Audis illos fuisse angelos ? **Orth.** Antea dixi, siue Scriptura duos illos vocavit viros, qui tamen viri natura non erant, sic etiam illos ipsos vocare angelos, quia angeli natura non erant, idque improprie, eo quod Dei consilium nuntiarent. Audiamus autem quæ sequuntur. Magis enim a ruina civitatis eruditur. **Maced.** Dic. **Orth.** « Venerunt autem duo illi angeli Sodoma vespere, Loth autem ad portam Sodomorum sedebat, qui eos conspicatus, occurrit ipsis obviam, et facie in terram prostrata adoravit, dixitque : Ecce, domini, diversanini in domum servi vestri, et pernoctate, et abluite pedes vestros, et diluculo exppercti pergetis vestro itinere **449**. » **Audis**, quod eos adoraverit, et dominos appellat, et eorum servum sese profiteatur ? **Maced.** Putabat eos esse homines, et, cum hospitalis esset, adoravit eos, et dominos vocavit. **Orth.** Sed si fuissent angelii, dixissent ei : « Dominum Deum tuum adora. Nos enim ut tu conservi sumus **450**. » **Maced.** Enimvero qua in re peccabat adorans angelos ? **Orth.** Sepe audi vios, cum diceres, non esse adorandum Spiritum sanctum. **Maced.** Neque enim fas est. **Orth.** Cur igitur nunc dicas : Qua in re sanctus Loth peccabat, adorans angelos ? **Maced.** Num enī cōs ut Dominum Deum adoravit ? **Orth.** Lege quæ ordine sequuntur. **Maced.** Lege tu ipse. **Orth.** lis quæ recitavimus subjecit quod excepit eos hospitio, et venerunt viri loci illius

A τοῦ παιδός μου, & μελλω ποιεῖν ἔγω. Ἀβραὰμ δὲ γενέμενος ἦσται εἰς Ἰθόνος μέγα καὶ πολὺ, καὶ ἀνευλογηθῶντας ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἑπτή τῆς γῆς. » εἶτα μετ' ὅλης « Εἶπεν δὲ ὁ Κύριος· Κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρφας πεπλήθυνται πρὸς μὲν καὶ αἱ ἀμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι αφέδρα. Καταβάς οὖν ἔφοροι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐργομένην πρὸς μὲν συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ. Καὶ ἀποστραφεῖντες ἔκεινον εἰς ἄνδρες, ἥλθον εἰς Σόδομα. Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἀστρικός Ἐναντίον Κυρίου· καὶ ἔγγισας Ἀβραὰμ εἶπεν· Μή συναπολέσεις **(16)** δίκαιοι μετὰ ἀσεβούς, καὶ ἦσται δίκαιος, ὡς ὁ ἀσεβῆς ; « Εὖν δως πεντήκοντα δίκαιοι ἐν τῇ πόλει, ἀπολέσεις αὐτῶν, καὶ οὐδὲ ἀνήσκεις ἀπαντά τὸν τόπον ἐνεκεν τῶν πεντήκοντα δίκαιοιν, τὰν ὡστε ἐν αὐτῷ· Μηδαμῶς οὐ ποιήσῃς **(17)** τὸ δῆμα τούτο, τοῦ ἀποκτείναι δίκαιοι μετὰ ἀσεβούς, καὶ ἦσται δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβῆς μηδαμῶς. » Οὐ κρίνων πέσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις χρίσαιν : Εἶπεν δὲ ὁ Κύριος· « Εὖν δως ἐν Σοδόμοις πεντήκοντα δίκαιοιν ἐν τῇ πόλει, ἀφίσω πάντα τὸν τόπον δι’ αὐτῶν. » Καὶ οὗτος ὑφείσθη πάντες, καὶ τάπιον πάντες, ἥλθεν δέκα· « Καὶ εἰπεν δὲ Θεός· Οὐδὲ ἀπολέσω ἐνεκεν τῶν δέκα· Ἀπῆλθεν δὲ ὁ Κύριος, ὡς ἐπαύσατο λαλῶν τῷ Ἀβραὰμ· καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. »

42. Max. Εἰπὲ τὰ ἔξης. **Ορθ.** « Ήλθον δὲ οἱ δύο ἀγγελοι εἰς Σόδομα. » **Max.** Ἀκούεις, διτι ἀγγελοι ἤσαν οἱ δύο ; **Ορθ.** Προλαβὼν εἶπον, διτι ὡσπερ λέγετι τοὺς δύο ἀνδράς, καὶ οὐδὲ ἤστα τῇ φύσει δινόρες· οὐτες καὶ τοὺς δύο ἀγγέλους λέγει, καὶ οὐδὲ ἤσαν τῇ φύσει ἀγγελοι, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, ἐκ τοῦ ἀγγέλουν αὐτοὺς τὴν τοῦ Θεοῦ βουλήν. Τών δὲ ἔξης ἀκούσωμεν. Μᾶλλον γάρ εἰ τοῦ ἑδαφου διδασκαλείμεθα. **Max.** **Ερθ.** « Ήλθον δὲ οἱ δύο ἀγγελοι εἰς Σόδομα ἀπέρας. Λύτ δὲ ἀκάθητο περὶ τὴν πόλην Σοδόμων. Ιδίων δὲ Λύτ, ἔξαντη εἰς συνάντησην αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησεν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ εἶπεν· Ιδίων, κύριοι, ἔκκλινατε εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατέρος ὑμῶν, καὶ καταλύσατε **(18)**, καὶ νίμασθε τοὺς πόδας ὑμῶν, καὶ ὅρθισαντες, ἀπελεύσασθε εἰς τὴν οὐρανὸν. » **Ακούεις**, διτι προσεκύνησεν αὐτοῖς, καὶ κυριολεγεῖ, καὶ ταῖς εἶναι αὐτῶν δημογοῖς ; **Max.** Ἔνωμάζεν εἶναι αὐτοὺς ἀνθρώπους, καὶ φιλάρχενος ὃν προσεκύνησεν **(19)** αὐτοὺς, καὶ κυρίους καλεῖ. **Ορθ.** « Άλλ᾽ εἰ ἤσαν ἀγγελοι, εἴπον ἀπαύτη, Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκύνει· ἥμελις γάρ σου δόμβουλον ἔστενε. » **Max.** Τι δύσκει προσκυνεῖς ἀγγέλους ; **Ορθ.** « Ήκουσα ὑμῶν λεγόντων πολλάκις, διτι οὐ δει προσκυνεῖς πνεύματι τῷ ἀγίῳ. **Max.** Καὶ γάρ οὐ δει. **Ορθ.** Καὶ πῶς νῦν λέγεις; Τι γάρ εἰδάπεπτο δ ἀγιος Λύτ προσκυνῶν τεῖς ἀγγέλους ; **Max.** Μή γάρ ὡς Κυρίῳ τῷ Θεῷ προσκυνεῖς αὐτοῖς ; **Ορθ.** « Ανάγνωθε τὰ ἔξης. **Max.** Ανάγνωθι αὐτοῖς. **Ορθ.** Μετὰ τὰ ἀναγνωσθέντα εἴπερθει, διτι ἔξινσεν αὐτοῖς· καὶ ἥλθον οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ζητοῦντες παρα-

⁴⁴⁷ Gen. xviii, 17-28. ⁴⁴⁸ ibid. 32, 33. ⁴⁴⁹ Gen. xix, 1, 2. ⁴⁵⁰ Apoc. xix, 10.

(16) MSS., συναπολέσεις. Editi, συναπολέσης.

(17) Palat., ποιήσῃς.

(18) Sic Palat. Editi, καταλύσασθε.

(19) MSS., προσεκύνει.

νομῆσαι εἰς τοὺς δινόρας. Καὶ δὲ Λότ τὰς θυγατέρας τῶν δέδους εἰς οὐρανὸν μάλλον ἢ τοὺς δινόρας. Καὶ ἐπιμενόντων τῶν Σοδομιτῶν τῇ ἀδέψῃ γνώμῃ, ἐπεσπάντο οἱ ἄγγελοι τὸν Λότον εἰς τὴν οἰκίαν, ἔκεινους δὲ ἐπάταξαν ἀπροσίᾳ. Ἡ οὐχ οὕτως; **Max.** Οὔτως. Ὁρθ. Καὶ ἡγής γέγραπται· « Εἶπον δὲ οἱ δινόρες πρὸς Λότον· Ἐστι σοι ὁδε γαμβρός, ἢ υἱος, ἢ θυγατέρας; ἢ εἴ τις εἰς οὐλὸν ἔστιν ἐν τῇ πόλει, ἔξαγε τὸν τόπον τούτου. Οτι διπλῶμεν τῆματα τὸν τόπον τούτον, οτι ὑψώθη ἡ κραυγὴ αὐτῶν ἐναντίον Κύρου, καὶ ἀπόστειλεν τῆματα δὲ Κύριος ἔκτριψαν αὐτῆν. »

43. Max. Ἀκούεις, ὅτι ὅμοιογούσιν ἀπεστάλθαι περὶ Κύριον; Μή αὐτοὶ Κύριοι εἰσον; Ὁρθ. Ἔδει οὖν λέγην ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δὲ Σωτῆρ, ὅτι « Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολαύσατα σίκου Ἰσραὴλ » καὶ ἀλλογοῦ· « Καθὼς ἀπέστειλον με δὲ τὸν Πατήρα, καὶ δὲ πέμψας με ἀντόφεν μου ἔδωκεν εἰς εἶπον, ἢ εἰ λαζήσω; Οὐκέτι διμολογεῖται Κύριος, ἀπειδὴ ἀπεστάλη; **Max.** Καὶ δὲ Υἱὸς ὅμοιογούμενος Κύριος ἔστιν· μή καὶ τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Τελείων ἐνταῦθα καὶ συμπροσκυνεῖται καὶ συγκυριολογεῖται τῷ Γεν. **Max.** Ἡδη γάρ δέδειται, ὅτι Υἱὸς δὲν τῷ Λότῳ διαλεγόμενος; Ὁρθ. Μακροδύμει, καὶ διμολογήσεις. **Max.** Οἶδα, διπειρεψάς με, μή δυνάμονται εἰπεῖν, ποῦ γέγραπται θεὸς τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Τέως γνῶμαν, τίνες ἡσαν οὗτοι οἱ φωνόμενοι δινόρες, καὶ τότε αὐτὸς τὸ Πνεῦμα δάσσει πάντων τῶν ζητουμένων τὴν εὑρεσιν. **Max.** Ἐγώ, ὡς ἔχει ἡ Γραφή, ἀγγέλους λέγω. Ὁρθ. Κάτω ἀγγέλους καὶ δινόρας λέγω· δὲν ὕστερ τέως ὀμολόγησαι ἡμῖν, διτεῖς τὰ τρίων δινόρων Κύριος ὁ Θεός, οὕτως ἡ ἔξτασις εὐρήσει καὶ οἱ δύο τίνες ἡσαν. **Max.** Εἶπε τί θελεῖς (20). Ὁρθ. Τὰ ἡγής θανατώσου; **Max.** Ἀνάγνωσθε. Ὁρθ. « Ήντικα δὲ δρόρος ἐγένετο, ἐπεσπούδαζον οἱ ἄγγελοι τὸν Λότον, λέγοντες· Ἀναστάς λαβεῖ τὴν γυναῖκα σου καὶ τὰς δύο θυγατέρας, δις ἔχεις, καὶ ξέλθε, ίνα μὴ συναπλάνεταις ἀνομίαις τῆς πόλεως. Καὶ ἀπαρχήσονται, καὶ ἐκράτησαν οἱ ἄγγελοι τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς χειρὸς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν χειρῶν τῶν δύο θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν τῷ φεισασθαι Κύριον αὐτοῦ. Καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἐξῆγαγον αὐτοὺς ἔξω, καὶ εἶπον· Σῶκε τὴν ἀντούτην ψυχήν, καὶ μὴ πειριδῆῃ εἰς τὰ ὄπιστα, μηδὲ στήξε ἐν πάσῃ τῇ πειριγόρῳ. Εἰς δὲ δρός οὐκοῦ, μή ποτε συμπαράληψθῇσε. Εἶπε δὲ Λότος πρὸς αὐτὸν· Δέομαι, Κύρει, ἀπειδὴ εὑρέν δὲ πάτησον οἱ θεοὶς ἐναντίον σου, καὶ ἐμεγάλωνται τὴν δικαιοσύνην σου, δη ποιεῖς ἀπ’ ἡμῖν, τοῦ ζῆν τὴν ψυχὴν μου. Ἐγὼ δὲ εὐ δυνήσομαι αὐθῆναι εἰς τὸ δρός, μή ποτε μεταλάβῃ με τὰ κακά, καὶ ἀποθάνω. Ίσοις δὲ πάλις αὐτὴν ἔγγυς, τοῦ κατατηγείν με ἔχει, ἢ εστι μικρά. Ἐξει σωθήσομαι. Οὐ μικρά ἔστι; καὶ ζῆσται ἡ ψυχὴ μου. » Ἀκούσις, εἰ ὡτα ἔχεις, διτεῖς, γνοῖς αὐτῶν τὴν κοινότητα καὶ ἐντητητα, προσπεσόντων αὐτοῖς εἶπεν· « Δέομαι, Κύρει, » οὐχι, Κύριοι. Τίθει γάρ, διτεῖς δύνασται δοῦσι

A animo flagitiis adversus illos committendi. Loth vero filias, potius quam viros illos, offerebat ipsorum contumelias. Cumque permanerent in impia illa sententia Sodomitae, retraxerunt Lothum angelii domum, illos vero cacciae percusserunt. annon ita scriptum est? **Maced.** Ita. **Orth.** Deinde scriptum est: « Dixerunt autem ad Loth viri illi: Estne tibi gener, vel filii, vel filiae? aut si quia alias tibi est in urbe, educ eum ex hoc loco. Sumus enim hunc locum destructuri, quoniam clamor eorum sublatus est coram Domino, et misit nos Dominus, ut hanc urbem deleamus ». »

15. Maced. Audis ipso sateri se missos esse a Domino? num igitur ipsi sunt Domini? **Orth.** Cum igitur dicat in Evangelii Salvator: « Non sum missus, nisi ad oves quae perierunt domus Israel »; et alibi: « Sicut misit me vivens Pater; et qui misit me, mandatum dedit mihi »; » quid dicam, aut quid loquar? An amplius non agnoscitur esse Dominus, quia missus est? **Maced.** Filius quoque sine controversia Dominus est: num vero etiam Spiritus? **Orth.** Prorsus hic simul adoratur, et simul Dominus compellatur cum Filio. **Maced.** Jam vero 448 demonstrasti Filium fuisse eum, qui Loth alloquebatur? **Orth.** Animum cohibe, et fateberis. **Maced.** Hoc quidem scio, quod me circumagas, cum non possis dicere ubi scriptum sit: Spiritus est Deus. **Orth.** Primum sciamus quinam homines fuerint, qui apparuerunt, et tunc ipse Spiritus sanctus dabit ut quidquid quiserimus inveniamus. **Maced.** Ego, ut habet Scriptura, angelos dico. **Orth.** Ego vero et angelos et viros dico: sed, ut antea inter nos consenserimus, unum istorum trium fuisse Dominum Deum, ita etiam exacta per vestigatione invenietur quinam essent isti duo fuerint. **Maced.** Dic quod volueris. **Orth.** Legam quae consequuntur? **Maced.** Lege. **Orth.** « Orto vero diluculo urgebat Loth angelii, dicentes: Surge et accipe uxorem tuam, et duas filias, quas habes, et egressere, ne una cum urbis sceleribus pereas. Ipsi vero turbati sunt, apprehenderuntque angeli manum ejus, et manum uxoris ejus, et manus duarum filiarum ejus, quo J. Dominus ei parceret. Et factum est cum eduxissent eos foris, dixerunt: Serva tuam ipsius animam, neque respice a tergo, neque consiste in circumiacente regione: salvus esto in monte, ne simul involvaris. Lothus vero dixit ei: Obsecro, Domine, quandoquidem invenit servus tuus misericordiam apud te, et magnificasti iustitiam tuam, quam facis in me, ut vivat anima mea. Ego autem non possum in monte servari, ne comprehendant me mala ci percam. Ecce haec urbs prope, ut illuc configam parva est. Illic servabor. Nuquid non parva est? et vivet anima mea? ». » Audis, si aures habes,

¹¹ Gen. xix, 12, 13. ¹² Math. xv. 24. ¹³ Joan. xi, 49. ¹⁴ Gen. xix, 15-20.

(20) Edid. Steph., τι λέγεις.

*Loth, cum nosset eorum communionem et unitatem, accidisse ad eorum pedes, et dixisse : « Obsecro, Domine, » non, Domini. Sciebat enim nescire posse dubius dominis servire. Duo sunt autem, cum unus quidem hoc, alter istud vult. Uic igitur et tu Filio ac Spiritui : Obsecro, Domine, quandoquidem misericordiam nactus est servus tuus apud te, non, Apud vos, ne dominium dividatis. Nam si qui adseret Deo, unus est spiritus, quomodo separari possit Spiritus ab eo, qui ipsum suppeditat? *Maced.* Scilicet jam probatum est, angelos illos fuisse Filium et Spiritum. *Orth.* Dixit ergo sanctus Loth iis qui angeli natura erant : « Obsecro, Domine, quandoquidem servus tuus invenit misericordiam apud te, et magnificasti justitiam tuam, quam facis erga me, ut vivat anima mea. » *Maced.* Sane quidem. *Orth.* Audi igitur præterea, quæ sequuntur : « Et dixit ei, » (non amplius dicit, Angelii, sed is videlicet, quem Dominum professus erat), « Ecce admiratus sum faciem tuam ut non subvertam urbem, de qua locutus es. Propera igitur, ut illuc serveris. Nec enim poterò quidquam agere, donec eo sis ingressus ». Neque dixit : Non poterimus, quanvis initio dixissent : Quia delebimus hanc urbem, cum eos adhuc putabat esse viros, et angelos. Ubi vero eorum dominium agnoscit, neque amplius eos vocat Dominos, sed Dominum dicens, « Obsecro, Domine, » tunc et ipsi jam cum eo tanquam uias loquuntur. Neque enim dicunt, Admirati sumus, sed, « Admiratus sum. »*

14. *Maced.* Num igitur Pater una cum iis apparuerat? *Orth.* Omnia. *Maced.* Quomodo igitur dicit : « Deum nemo vidit unquam »? *Orth.* Propterea enim apparuerunt tanquam viri, quoniam id quod natura Deus est, nemo vidit unquam, neque videre possit. *Maced.* At ego Filium eum esse dico, qui ab Abraham visus fuit. *Orth.* Redeo igitur ad id, quod legere coeparam. *Maced.* Lege. *Orth.* « Sol exortus est super terram, et Loth intravit in urbem Segor. Dominus pluit supra Sodoma ignem et sulphur a Domino et celo, et omnes illas urbes subvertit ». Quis Dominus? is nimirum qui dixerat ad Loth : « Etiam in **449** hac re admiratus sum faciem tuam, ne urbem illam, de qua locutus es, subvertam. Propera igitur, ut illuc serveris. Nec enim poterò quidquam agere, donec eo sis ingressus ». *Maced.* Unus illorum erat Dominus : num enim ipsi duo? *Orth.* Duxi Lothum cum duobus illis, tanquam cum uno fuisse collocutum. Dicunt enim duo illi : « Si quis hic est tibi gener, aut filii, aut filiae, educ eos tecum. Nos enim perdeamus hanc civitatem ». Modo igitur dicit, « Nos, » propter hypostases, modo vero dicit, « Ego, » propter naturam. « Intelligite ergo, » ut scriptum est, « insipientes in populo, et stulti aliquando sapientes ». Nam et Abraham, agnitus tribus hypostasis, Dominum dicit : et Loth duabus animad-

inxerit. *A*xixios δουλεύειν· δύο δέ εἰσιν, δε τὸ μὲν τοῦτο θάλει, δὲ δὲ τούτο. Εἰπόντες καὶ αὐτὸς; Τίποτες καὶ τῷ Πνεύματι· Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εἴρεν ὁ παῖς τοῦ Ιησοῦ; Ἐναντίον σου, οὖθις, Ἐναντίον ὑμῶν, ἵνα μὴ διέληγε τὴν κυριότητα. Εἰ γάρ δικλίνημεν τῷ θεῷ ἐν πνεῦμα ἔστι, πῶς δυνατὸν τῷ Πνεύματι χωρίζεσθαι τὸν χορηγούντος αὐτὸς; *Max.* Ήδη γάρ δέδειται, διτὸν Πνεῦμα καὶ δὲ Υἱός; ήσαν εἰ διγένειοι. « Ορθ. Τοῖς οὖν φύσεις ἀγγέλοις εἴπεν δοκιμος Λόγος· « Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εἴρεν ὁ παῖς του χαρὸν Ἐναντίον σου, καὶ ἐμεγάλωντας τὴν δικαιοσύνην σου, διποτεῖς ἐπ' ἡμέν, τοῦ ζῆν φυγήν μου. » *Max.* Καὶ πάνω. « Ορθ. Οὐκοῦν δικεῖ καὶ πάλιν τῶν ἄξεων· « Καὶ εἶπεν αὐτῷ· » οὐκέτι λέγε, Οἱ διγένειοι, ἀλλὰ δηλοντί· Οἱ διμολογηθεῖς Κύριος· « Ίδοι, έθαύμασά σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπὶ τῷ φρασταρί τοῦ μῇ καταστρέψαι τὴν πόλιν περὶ δὲ ἐλάλησας. Σπεύσοντο τοῦ σωθῆναι ἔκει. Οὐ γάρ δυνηθομεῖ ποιῆσαι πρᾶγμα, οὐκοῦ τοῦ εἰσελθεῖν εἰ ἔκει. » Καὶ οὐκέτι εἴπεν· Δυνηθομεῖται, καίτοιρε ἐν ἀρχῇ Ελεγον, διτὸν Ἐκτρίβομεν ἡμεῖς τὴν πόλιν, διτὸν αὐτοὺς ἐνόμιζεν δινδρες καὶ ἀγγέλους εἴναι. « Οτε δὲ αἰώνων τὴν κυριότητα ἔγνω, καὶ οὐκέτι κυρίους καλεῖ, ἀλλὰ Κύριον λέγει, λέγων, « Δέομαι, Κύριε, » τοῖς καὶ αὐτοῖς ὡς εἰς αὐτῷ διαλέγονται. Οὐ γάρ λέγουσιν, Εθαύμασαμέν σου τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ, « Έθαύμασά σου τὸ πρόσωπον, καὶ πάλιν τῶν ἄξεων, οὐκέτι λέγων, διτὸν διαλέγονται. *Max.* Εγώ λέγω, διτὸν δὲ δηλεῖται τῷ Ἀβραάμ. « Ορθ. Πάλιν οὖν ἀναγκωρῶ τῷ ἀναγνώσματος; *Max.* Ανάγνωσθι. « Ορθ. « Οἱ δὲ; ξῆλθον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ λώτ εἰσθλεν εἰς Σηνώρ Κύριος Ιθρέβονται Εσδόμα πύρ καὶ θεῖον πάρα Κύριον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατεστρέψαν πάσας τὰς τάλαις. » Ποιεῖς Κύριος; δῆλον, διτὸν διεργάων τῷ Λόγῳ, διτὸν διστονῶν ὡς ἀνὴ διελέγετο. « Αμέλει εἰ δύο λέγουσιν· « Εἰ ἔστι σοι ὡς γαμβρὸς, ηὐτοὶ, ηὐθυγατέρες, ἐξάγαγε μετὰ δευτοῦ. Αποτλούμεν γάρ ἡμεῖς τὴν πόλιν ταύτην. » Ποτὲ οὖν τὸ « Ήμεῖς », λέγει διὰ τὰς ὑποτάσσεις, κατέ δὲ τὸ « Εγώ » διὰ τὴν φύσιν. « Σύνετε οὖν, » καθὼς εἰρηται, « ἀφρονες τὸν λαόν, καὶ μωροί ποτε φρονήσατε. » Οτε καὶ Ἀβραάμ, τὰς τρεῖς ὑποτάσσεις ἐγνωκώς, Κύριον λέγει· καὶ λώτ, τὰς δύο ἐγνωκώς, ὅμοιας Κύριον λέγει· καὶ μὴ διαιρέσται τὰ διδικτά, μηδὲ μερίζεται (22) τὰ διμερίστα. *Max.* Εχεις μοι εἰπεῖν, πε-

14. *Max.* « Οἱ Πατήρ οὖν ἦν ματ̄ αὐτῶν δρθεὶς; » *Orth.* Καὶ πάνω. *Max.* Πάσι οὖν λέγεται· Θεὸν οὐδὲς διαρκεῖν πόνοπος; » *Orth.* Διτὸν γάρ τοῦτο ὡς δινδρες λεφθεῖσαν, ἐπειδὴ διτὸν τῇ φύσει, οὐδεὶς οὔτε εἰλον, οὔτε ιδεῖ δύναται. *Max.* Εγώ λέγω, διτὸν δὲ δηλεῖται τῷ Ἀβραάμ. « Ορθ. Πάλιν οὖν ἀναγκωρῶ τῷ ἀναγνώσματος; *Max.* Ανάγνωσθι. « Ορθ. « Οἱ δὲ; ξῆλθον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ λώτ εἰσθλεν εἰς Σηνώρ Κύριος Ιθρέβονται Εσδόμα πύρ καὶ θεῖον πάρα Κύριον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατεστρέψαν πάσας τὰς τάλαις. » Ποιεῖς Κύριος; δῆλον, διτὸν διεργάων τῷ Λόγῳ, διτὸν διστονῶν ὡς ἀνὴ διελέγετο. « Αμέλει εἰ δύο λέγουσιν· « Εἰ ἔστι σοι ὡς γαμβρὸς, ηὐτοὶ, ηὐθυγατέρες, ἐξάγαγε μετὰ δευτοῦ. Αποτλούμεν γάρ ἡμεῖς τὴν πόλιν ταύτην. » Ποτὲ οὖν τὸ « Ήμεῖς », λέγει διὰ τὰς ὑποτάσσεις, κατέ δὲ τὸ « Εγώ » διὰ τὴν φύσιν. « Σύνετε οὖν, » καθὼς εἰρηται, « ἀφρονες τὸν λαόν, καὶ μωροί ποτε φρονήσατε. » Οτε καὶ Ἀβραάμ, τὰς τρεῖς ὑποτάσσεις ἐγνωκώς, Κύριον λέγει· καὶ λώτ, τὰς δύο ἐγνωκώς, ὅμοιας Κύριον λέγει· καὶ μὴ διαιρέσται τὰ διδικτά, μηδὲ μερίζεται (22) τὰ διμερίστα. *Max.* Εχεις μοι εἰπεῖν, πε-

²² Gen. xix, 21, 22. ²³ Joan. 1, 18. ²⁴ Gen. xix, 23, 24. ²⁵ Psal. xciii, 8.

(21) Sic mss. recte. In editis μὴ deest.

(22) Ita Palat. Editi vero, μερίζεσθαι.

γέγραπται, Θεός τὸ Πνεῦμα; Ὅρθ. Τέος ἔμαθες, διτὶ οὐλαῖς Διαδήκη οἰδε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· καὶ οὐκ ιππανθανομένη τῶν προεργμένων λέγει· « Κύριος δὲ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστιν, » ἀλλ᾽ ἕνος τὴν θεότητα. Ἀκούει οὖν τοῦ Υἱοῦ λέγοντος· « Ο ταῦτας τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσῃς ἡς ἐπὶ ἑδράρις. » Δῆλον, διτὶ τὸν Γίδην λέγει προφητικῶς. Ο γάρ περιπατήσας ἐπὶ θαλάσσῃς αὐτὸς ἐστιν.

dicentem : « Qui solus cælum extendit, et super mare quasi in solo inambulat ». Palam est eum de Filio propheticē loqui. Is enim est, qui super mare ambulavit.

15. **Μακεδ.** Τὸς οὖν πάλιν, δὲ Υἱὸς μόνος περιπετάταις ἐπὶ τῆς θαλάσσῃς. Ὅρθ. Άλλ' εἴπον, διτὶ τὸ μόνον ἐπὶ τῆς θεότητος λαμβανόμενον ὃς ἐπὶ τὸ πλευτὸν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα λέγει. Εἰσὶ δὲ ταῦτα, καὶ μόνον τοῦ Υἱοῦ θάλασσαί εἰσιν. Μόνος γάρ ἀνηγράψας, μόνος ἐκπατίσθη, μόνος ἐπὶ Πατέρος γεγέννηται, μόνος ἐπιταύρωθε, καὶ δος τοιάτι· οὐ χωρισθεὶς τῆς τοῦ Πατέρος ὑποστάσεως, ἀλλ᾽ ὃν ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν ταυτῷ, θεοποιεῖται τὴν ἀνανθρώπωσιν, ἵνα διευκρινθῶσιν αὐτοστάσεις. Τίνα δὲ μὴ νομίσεις, διτὶ ή Παλαιὰ μόνη οἰδε τὸν Ἑνα καὶ μόνον θεὸν καταγγέλλειν, ἀκούοντας αὐτοὺς τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· « Γέγραπται, Κύριψ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Καὶ ἐν διδούσι, ἐρωτήσεις, πολὺ ἐντολὴ μεγάλη ἐν νόμῳ, εἰπεν· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ δλῆς τῆς φυχῆς σου, καὶ ἐξ δλῆς τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ δλῆς τῆς λογίδος σου· καὶ ὅλην τῆς πλειστὸν σου ὡς σεαυτόν. » Τίρα, ἐπειδὴ οὐκ εἶπε Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ Υἱὸν αὐτοῦ, οὐ δεῖ ἀγαπᾶν ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ συναγαπᾶν Κυρίψ τῷ Θεῷ καὶ Υἱῷ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ δικοῖον· **Μακεδ.** Άλλ' εἴπει, ποὺ Θεός τὸ Πνεῦμα εἰργασταί. Ὅρθ. Τέος μάθε αὐτὸν μὴ χωρίζειν τὴν κοινωνίας τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ συναγαπᾶν τῷ Πατέρι καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ δικοῖο Πνεύμα, ἐξ δλῆς τῆς λογίδος σου, καὶ ἐξ δλῆς τῆς φυχῆς σου, καὶ τότε ἀπήγνωτο θεού εἰργασίες. **Μακεδ.** Ἀγαπῶ μὲν αὐτὸν ἐξ δλῆς τῆς καρδίας, καὶ ἐξ δλῆς τῆς φυχῆς καὶ διανοίας· οὐ μὴ θεολογῶ αὐτὸν. **Ὅρθ.** Πών γάρ δύνη θεολογῆσαι τὸ Πνεῦμα, δημ θεῶν εἰπεῖν τὴν αὐτὴν οὐσίαν, καὶ δόξαν, καὶ βουλήν, καὶ δύναμιν Πατέρος καὶ Υἱοῦ; ἀλλ' ἐναντία εὑρέθης λέγων δημ προσεβάλλοντα πίστει τοῦ μακάριον Λουκιανοῦ. **Μακεδ.** Ἐγὼ πιστεύω, ὡς δημ μακάριον Λουκιανόν, καὶ λέγω οὐδίστα, καὶ βουλήν, καὶ δύναμισσα, καὶ δόξαν ἀπαράλακτον εἰκόνα· τὴν αὐτὴν οὐλόμην οὐδὲ οὐσίαν, οὐδὲ θεότητα, οὐδὲ βουλήν, οὔτε δύναμιν, οὔτε δόξαν. **Ὅρθ.** Σαντὸν οὖν ἐναντία λέγεις καὶ τῷ μακάρῳ Λουκιανῷ· καὶ ὥσπερ οἱ Μανιχαῖοι καὶ Φρύγες, καὶ πάσαις αἵρισεις; (25) λέγοντας, οὐτως πιστεύομεν, ὡς οἱ ἀπόστολοι· ἔξτασις νοεῖ δὲ, ἐναντία εὑρίσκονται λέγοντες· οὕτω καὶ αὐτὸς ποιεῖς. Καὶ θουδαίων δὲ έστιν ἀκοῦσαι, διτὶ θεῶν πιστεύομεν, ὡς δημ μακάριος Μωσῆς· καὶ οἱ προφῆται,

* Deut. vi, 6. * Job ix, 8. * Matth. iv, 10. * Deut. vi, 5.

A sis Dominum itidem dicit : neque dividite ea qua dividii non possunt, neque partitioni que partitionem non admittunt. **Μακεδ.** Ποτὲ mihi dicere, ubi scriptum sit, Spiritus est Deus? **Ὅρθ.** Hactenus didicisti, Veteri quoque Testamento cognitas fuisse tres hypostases, quod etiam Testamentum prædictorum tamen non immemor dicit : « Dominus Deus tuus, Dominus unus est », ut deitatem ad unum redigeret. Audi igitur Jobum 15. **Μακεδ.** Rursum igitur vide, solus Filius super mare ambulavit. **Ὅρθ.** At ego dixi istud, solus, cum deitati tribuitur, plerumque Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum declarare. Sunt autem B quadam solius Filii propria. Solus enim factus est homo, solus baptizatus est, solus ex Patre genitus est, solus fuit crucifixus, et quæcumque sunt hujusmodi : idque non separatus a Patris hypostasi, sed ut qui in ipso esset, et eum in sece haberet, incarnationem sibi propriam habet, ut rite distinguantur hypostases. Ac ne existimes solum Vetus Testamentum unum et solum Deum annuntiare, audi Salvatorem ipsum dicentem : « Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ». Et alibi, rogatus quodnam esset maximum in lege præceptum, inquit : « Diligen Dominum Deum tuum ex tua anima tua, et ex toto corde tuo, et ex totis viribus tuis : et proximum tuum sicut teipsum ». Nunquid vero quoniam non dixit, Dominum Deum tuum et Filium ejus, non oportet nos diligere, ac non potius una cum Patre diligere tum Filium, tum Spiritum sanctum? **Μακεδ.** Sane. Sed dico, ubi Spiritus sanctus dictus sit Deus. **Ὅρθ.** Primū disce Spiritum non separare a Patris et Filii communione, seu una cum Patre et Filio Spiritum quoque sanctum diligere totis viribus tuis, totaque anima tua, et tunc notitiam Dei assequeris. **Μακεδ.** Diligimus eum toto corde, totaque anima et mente, neque tamen eum dicimus Deum esse. **Ὅρθ.** Eminim vero, qui possit Spiritum dicere Deum, qui nolis eamdem substantiam et gloriam, idem consilium, eamdemque potestatem Patris, et Filii fateri, et compertus sis ipsi beati Luciani confessioni, quam opponebas, contraria sentire? **Μακεδ.** Ego ita credo, ut beatus Lucianus, et fateor imaginem substantiae et consilii, et potestatis, et glorie invariataem : eamdem tamen substantiam non dico, neque deitatem, neque idem consilium, neque eamdem potestatem, neque gloriam. **Ὅρθ.** Itaque et tibi ipsi et beato Luciano contradicis : et quemadmodum Manichæi et Phryges, omnesque adeo hæreses dicitant, credimus, ut sancti apostoli crediderunt : ubi autem examinantur, contraria dicere compo-

riuntur, ita et tu facis. *In eo etiam ex Iudeis audi dire licet : Ita credimus, ut beatus Moses et prophetæ, quos tamen si interrogas, reperientur eum ipsum, de quo vaticinati sunt prophetæ, crucifixisse.*

450 16. *Maced.* Nos dicimus Filium esse invariatam imaginem substantiæ, et consilii, et potestatis, et gloriae Patris, non dicimus tamen esse ex Patris substantia, neque eandem substantiam, et idem consilium, eamdem potestatem et gloriam. Superest ut dicas, si potes, ubi scriptum sit, Spiritum esse Deum. Dic. Quid me paulatim enecas ? *Orth.* Cum te tibi ipsi repugnare ostenderem, ut auditores norunt, et illi cognoscant, qui hec sunt postea lecturi, tunc etiam ostendit Paracletum, Spiritum illum veritatis, esse Deum, et opificem, et vivificum. *Maced.* Si vel unum istorum ostenderis, siam consubstantia lista. *Orth.* Cuiusnam dixit Deus : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram » ? *Maced.* Deus Pater hoc dicit Filio Deo. *Orth.* Ex eo ipso, quod effectum est, possumus intelligere cuiusnam id dixerit quod postea effectum fuit. Estne homo ad imaginem Dei factus, annon ? *Maced.* Est sane. *Orth.* Dic igitur : Num potest homo esse Dei imago, cum non sit perfectus : et num potest perfectus esse, quem Spiritus sanctus non sanctificabit ? *Maced.* Omnes igitur homines habent Spiritum sanctum ? *Orth.* Si omnes sunt secundum imaginem perfecti, omnes quoque Spiritum sanctum habent. *Maced.* Omnes habent illum secundum imaginem. *Orth.* Quomodo igitur Paulus inquit : « Ut sitis secundum imaginem ejus, qui condidit vos » ? , et alibi : « Sicut portavimus imaginem terreni, portemus imaginem caelestis » ? *Maced.* Annon igitur omnes sumus secundum imaginem ? *Orth.* Peccatores nequaquam : qui vero carnis actiones mortificant, et induunt novum illum. hominem ad imaginem Dei conditum, iis demum illud, secundum imaginem, competit. Talis enim erat Adam ante transgressionem. Homo igitur ille secundum imaginem Dei creatus, a Patre, et Filio, et Spiritu sancto creatus est. Dicit enim, « Faciamus », ut tu rursus subordinatum operarium et ministrum dicas.

17. *Maced.* Spiritum sanctum dicis Patris et Filii adjutorem et operis socium ? Atqui Scriptura sanctos etiam apostolos vocat adjutores. *Orth.* « Nempe ad salutem eorum, qui servantur, » non autem ad creationem rerum. Apostoli igitur cooperari quidem dicuntur ad hominum salutem, quoniam fuerunt et sunt templum Spiritus sancti, at ipse Spiritus cooperatus est ad creandum. *Maced.* An vero mihi demonstrare possis, Spiritum cooperatum esse ad hominum creationem ? *Orth.* Jam demonstratum est. *Maced.* Quomodo ? *Orth.* Quoniam videmus hominem creatum ad imaginem, Spiritus

A καὶ ἐν ταῖς ἑρωτήσεσιν αὐτὸν τὸν προφῆτευμανον εὑρίσκονται σταυρόσταντες.

16. Maced. Ήμεῖς οὐδέποτε, καὶ βουλής, καθεύδαμος, καὶ δέξις, ἀπαράλλακτον εἰκὼνα λέγομεν τὸν Γάδων τοῦ Πατρὸς· οὐτε δὲ ἐκ τῆς οὐσίας λέγομεν, οὐτε τὴν αὐτὴν οὐσίαν, καὶ βουλήν, καὶ θύματαν, καὶ δόξαν. Λοιπόν, εἰ ἔχεις εἰπεῖν, ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα, εἰπε. Τί με σήπεις ; Υρθ. « Οὐτε ἔξεινα, οὐτε σωτῆρα ἐναντία λέγεται, ὡς οἱ ὄφροταί ξεστοί, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἀναγνώσκοντες γνῶσκονται, τότε δεινόνυμοι, οὐτε καὶ Θεὸς καὶ κτιστός καὶ ζωοπούς ἔστιν ὁ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. *Maced.* Καὶ ἐν (24) τούτων δεῖξης, γίνομαι διμονιστής. Υρθ. Τίνι εἰπεῖν δ Β Θεός ; « Ποιήσωμεν ἀνθρώπους κατ' εἰκόναν ἡμετέραν καὶ καθ' ὅρωναν ; » *Maced.* Οὐθέδος καὶ Πατὴρ Ιερεὺς τῷ Γάδῳ καὶ Θεῷ. Υρθ. « Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δυνάμεων γνῶναι, τίνι θέλεις τὸ γεγονός. » Οὐνθρωπος ἔγένετο κατ' εἰκόνα Θεοῦ, η οὖ ; *Maced.* Καὶ πάντα. Υρθ. Εἰπὲ οὖν, εἰ δύναται εἰκὼν Θεοῦ εἶναι ἀνθρωπός, μή ἀν δρπτος· καὶ εἰ δύναται εἶναι δρπτος, μή ἀγασθεὶς τῷ Πνεύματι τῆς ἀγασθίας. *Maced.* Καὶ πάντες οὖν οἱ ἀνθρώποι Πνεῦμα ἀγασθινὸν ἔχουσιν ; Υρθ. Εἰ πάντες εἰστοῦνται κατ' εἰκόνα δρπτος, καὶ πάντες Πνεῦμα ἀγασθινὸν ἔχουσιν. *Maced.* Πάντες ἔχουσιν τὸ κατ' εἰκόνα. Υρθ. Πώς οὖν διάγος Παῦλος λέγει : « Όπως γένησθε κατ' εἰκόνα τοῦ κτισαντος ὑμάς ; καὶ ἐν ἔλοις : « Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόναν τοῦ χοῖκοῦ, φορέσωμεν τὴν εἰκόναν τοῦ ἐπουρανίου ; » *Maced.* Οὐν ἔσμεν οὖν πάντες κατ' εἰκόναν ; Υρθ. Οἱ ἀμαρτάνοντες, οἱ εἰ δὲ τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦντες, καὶ ἀνδινούμενοι τὸν κακὸν ἀνθρόπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἔχουσι τὸ κατ' εἰκόνα. Τούτους γάρ ήν δὲ ἀδάμ πρὸ τῆς παρακοῆς. « Εκείνους οὖν διατί τοι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κτισθεῖται; ἀνθρώπος παρὰ Πατέρας, καὶ Γάδῳ, καὶ ἀγίου Ηλένηματος ἀκτίσθι. » *Ποιήσωμεν* : γάρ, εἴπαν, ἵνα τὴν συνέργειαν εἴπῃ, οὐχι, Ποιήσατε, ἵνα μή οὐ πάλιν ὑπουργὸν καὶ λειτουργὸν εἴπῃς.

cooperationem declararet, non antem, Facite, ne την εἰκόναν τοῦ ἀνθρώπου συνεργόν λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ δικον συνεργόν λέγεται Πατέρας καὶ Γάδος ; Ή Γραψῇ δὲ καὶ τοὺς ἄγιους ἀποστόλους συνεργούς καλεῖ. Υρθ. Ναί, εἰς τὴν συνέργειαν τῶν αὐτοκέρδων, » οὐ μή εἰς τὴν δημιουργίαν κτισμάτων. Οἱ μὲν οὖν (25) ἀπόστολοι εἰς τὴν συνέργειαν τῶν ἀνθρώπων συνεργοί, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ δικον συνεργίαν. *Maced.* Καὶ ἔχεις μοι δεῖξαι, στε συνεργησον εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ἀνθρώπων τὸ Πνεῦμα ; Υρθ. Δέδειχται. *Maced.* Πώς ; Υρθ. « Οτι τὸν κτισθέντα ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα, μετὰ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργείας δρῶμεν ὄντα. *Maced.* Εγώ

¹ Gen. 1, 26. ² Coloss. III, 10. ³ Cor. xv, 49.

(24) Manuscripti, Έδω ήν.

(25) MSS., καὶ Γάδος. Υρθ. Ή Γραψῇ δ., καὶ τ. δ.

ἀπ. σ. λέγει. *Maced.* Ναί εἰ τ. σ. τ. σ. οὐ μ. εἰς δ. κτισμάτων. Υρθ. Οἱ μὲν οὖν, εἰς.

κάντα δινθρωπον κατ' εἰκόνα λέγω. Ὁρθ. Δυνάμεις λέγεις; Η ἐνεργεία; Μακεδ. Καὶ τί ἔστιν δυνάμεις; καὶ τι εἶσται ἐνεργεία; Ὁρθ. Δυνάμεις ἔστιν, δὲ δύναται γενθῆσθαι· ἐνεργεῖς δὲ δὲ ἐνεργῶν τὰ τῆς εἰκόνος καλλή. Ποτέρος τὸ βρέφος δυνάμεις ἔστιν ζῶν λογικὸν θυητὸν· ἐνεργεῖς δὲ γίνεται αὐξήθεν, δὲ πρὸ τούτου τῇ δυνάμεις· οὕτω καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔστιν ἔκαστος δυνάμεις. Ἐάν δὲ ἀπεκδύστηται τὴν νεκρότητα, τὴν ἀπενίστασται δὰλ τῆς παραβάσεως δὲ Ἀδάμ, καὶ ἀνδύσταται τὸν κανὸν δινθρωπὸν τῆς ἀρχαροίας, δὲ ἀκούσαμενος Ἀδάμ, γυμνὸς ηὔρεθν· τότε γίνεται ἐνεργεῖς (26) κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, οἷοι ἐγένοντο οἱ ἀπόστολοι, ὥντι σκάλα δυνάμεις ἀπετέλει. Μακεδ. Πρὸ τούτου οὖν οὓς ἡσαν κατ' εἰκόνα οἱ ἀπόστολοι; Ὁρθ. Μή τὸν ἑών δινθρωπον, δὲ διαφέρεσσαν εἰπεν διαβόλος, λέγεις τὸν κατ' εἰκόνα, οὐχὶ δὲ τὸν ἑών δινακανούμενον; Μακεδ. Τὸν έστιν λέγω, τὸν ἀνακαίνουμενον· εὖλος γάρ ἀνθρωπόμορφον λέγω τὸν Θεόν. Ὁρθ. Ο Θεός, οὐ δὲ τοις εἰκάνις δὲ δινθρωπος, ἀδράτος δὲ τοις; Μακεδ. Πάνω. Ὁρθ. Ανάγκη οὖν τοῦ ἀδράτου Θεοῦ δόρατον εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ τῆς ἀδράτου εἰκόνος ἀδράτον τὸν κατ' εἰκόνα δινθρωπον. Μακεδ. Εἴδη δέδουμαί, διτὶ δὲ κατ' εἰκόνα γεγονός δινθρωπος δὲ τῷ κρυπτῷ δὲ τοις, διτὶ οὐ λέγω τὸ Πνεῦμα τῷ ἄγιον πεποιηκέναι αὐτὸν. Ὁρθ. Τίθη δὲ ἀλις, διτὶ δὲ Ἀδάμ τῷ παραδεινῷ ἀγίος ἦν; Μακεδ. Ναι. Ὁρθ. Οὐτοις κτίσεις, ή δὲ ἀρετὴ γενόμενος τούτος; Μακεδ. Οὐτοις κτίσεις. γενιν sit facius, esse occultum illum **451** et latenter sanctio. Ορθ. Annos vero prorsus concedis, Adamum in paradiſo fuisse sanctum? Μακεδ. Etiām. Ορθ. An quoniā talis creatus, an quod sua virtute talis evaserit? Μακεδ. Quod talis esset creatus.

18. Ὁρθ. Συνέκτισον δρα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ C τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον τὸν δινθρωπον. Μακεδ. Οὐκ ἔδυντο γάρ αὐτὸν δὲ Υἱός διγονον κτίσαις; Ὁρθ. Καὶ τάνον. Μακεδ. Τὶ οὖν λέγεις, διτὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον αὐτὸν ἐποίησαν; Ὁρθ. Ποτέρος δὲ Πατήρ, δυνάμειος κτίσαι τὸν δινθρωπον, μετὰ τοῦ Υἱοῦ κτίσει, τὸν διτεχθῆν τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως· οὕτω καὶ δὲ Υἱός, δυνάμειος κτίσαις διγονον τὸν δινθρωπον, μετὰ τοῦ Πνεύματος κτίσει, τὸν διτεχθῆν τὸ γεγονός ἔργον Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ διγονον Πνεύματος. Οὐτοις γοῦν καὶ πεποικότα τὸν δινθρωπον, καὶ παραβλέψθεντα τοῖς κτίσεις τοῖς ἀνοτήτοις, δινευ τοῦ Πνεύματος οὖν δινακανίστον· διὰ καθὼς δὲ Προφήτης λέγει· «Ἐξαπόστειλον τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ δινακανίστο τὸ πρόσωπον τῆς γῆς». ^D Μακεδ. Καὶ τιμεῖς λέγομεν, διτὶ δινακανιστικοὶ δημῶν διτὶ τοῦ Πνεύματος γίνεται· Πνεῦμα γάρ διγονούντων δεῖται. Ὁρθ. Πάντα μὲν κακάρια τοῖς κακοφοροῖς. »Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐν ἀπόστηται εἴπας, διὰ τοῦ Πνεύματος, διναγκαλίας οὐ παρασιωπῶν. Εἰπεν οὖν μοι, διτὶ δινακανιστικοὶ δημῶν οὖν διὰ λουτρῶν τῆς παλαιγγενετικῆς γίνεται; Μακεδ. Ναι. Ὁρθ. Πλός οὖν βαπτιζόμεθα; εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατέρος, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ διγονού Πνεύματος (27); Μακεδ. Εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατέρος, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ὁρθ. Τὶ οὖν λέγεις τὸν δινακανιστικοὺς δημῶν;

²⁶ Psal. cii, 30. ²⁷ Tit. i, 15.

(26) Ἐνεργεία abest a Palat.

(27) Sic Palat. At Fele. et editi, ή καὶ τοῦ ἀγίου

A cooperatione esse. Μακεδ. Ego omnem hominem dico esse secundum imaginem Dei. Orth. Potestate dicis, an operatione? Μακεδ. Et quidnam est potestate, quidnam operatione? Orth. Potestate illud est, quod fieri potest: operatione vero est, quod imaginis pulchritudinem operatur. Quenadmodum igitur puer est animal potestate rationahile et mortale: ubi autem excrevit, operatione fit illud, quod erat antea potestate, ita etiam unusquisque est potestate secundum imaginem Dei. Quod si exuerit mortalitatem, qua amictus fuit Adam propter mandati transgressionem, et novum illum hominem incorruptionis induerit, quo exutus Adamus nudus compertus est: tunc fit re ipsa secundum imaginem conditoris, quales apostoli fuerunt, quorum umbra virtutes edebat. Μακεδ. Antea igitur non erant apostoli secundum imaginem? Orth. Num exteriorem illum hominem, quem inquit Apostolus corrupti, dicas secundum imaginem esse, ac non potius interiorum illum, qui renovatur? Μακεδ. Interiorum illum dico, qui renovatur: nec enim Deo humana formam tribuo. Orth. Deus, cuius imago est homo, nonne est invisibilis? Μακεδ. Maxime. Orth. Oportet igitur invisibilis Dei invisibilem quoque esse imaginem: et cum invisibilis sit imago, invisibilis esse hominem, qui secundum imaginem sit. Μακεδ. Si admirero hominem, qui secundum incarnationem, at non tamē dico factum esse a Spiritu sancto. Ορθ. Annos vero prorsus concedis, Adamum in paradiſo fuisse sanctum? Μακεδ. Etiām. Ορθ. An quoniā talis creatus, an quod sua virtute talis evaserit? Μακεδ. Quod talis esset creatus.

18. Orth. Itaque Spiritus sanctus, una cum Patre et Filio hominem creavit. Μακεδ. Enimvero annō poterat Filius ipse sanctum hominem creare? Orth. Sane vero. Μακεδ. Quorsum igitur dicas, creatum fuisse a Spiritu sancto? Orth. Quenadmodum Pater, cum posset hominem creare, cum Filio creavit, ut naturae identitas ostenderetur: ita et Filius, cum posset hominem sanctum creare, cum Spiritu creavit, ut quod factum est, constaret esse Patris, et Filii, et sancti Spiritus opus. Sic igitur hominem etiam lapsum, et jumentis rationis expertibus similem factum, non renovat absque Spiritu: sed, nt inquit Propheta: «Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae»¹⁶. Μακεδ. Dicimus et nos renovationem nostri per Spiritum effici: est enim Spiritus sanctificationis. Orth. «Omnia quidem mundo mundis». ^D Quoniam autem illud, per Spiritum sanctum, non sincere protulisti, necessario cogor interea non silere. Dic igitur mihi: Renovatio nostri nonne fit per lavacrum regenerationis? Μακεδ. Etiām. Orth. Quomodo ergo baptizamur? in Patris et Filii, an vero etiam in Spiritus sancti nomine? Μακεδ. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Orth. Quorsum ergo dicas nostri renovationem per

Πνεύματος. Mox, Macedonii responsum abest a Palat.

Spiritum sanctum fieri, non autem ex Patre, et A Spiritum sancto? *Maced.* Nonne scriptum est: « Qui ex multa sua misericordia regeneravit nos, per lavacrum regenerationis, et renovationem Spiritus sancti¹²⁸? » *Orth.* Prins dixi, « omnia munda mundis. » Enimvero apud nos juxta Scripturam scopum, « per quem, » idem est atque, « ex quo. » Sane dicit sanctus Paulus: « Fidelis Deus, per quem vocati estis, in communionem Filii ipsius¹²⁹, » nempe hic quoque, « per quem, » ponitur pro « ex quo. » Fatere igitur creationem nostram fuisse a Patre, Filio, et Spiritu sancto. Nec enim alius creavit, et alias renovavit: sed Deus is est, qui creavit cum Filio, et Spiritu sancto. Ideo initio dixit: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram¹³⁰, » ut ex cooperatione indicaretur naturae identitas.

49. *Maced.* Demonstra mihi apertius, Spiritum sanctum creare. *Orth.* Sufficiunt quidem sancæ mentis homini quæ modo diximus, ad apertam demonstrationem: quoniam tamen testimoniorum quoque multitudine fidem tibi fieri vis, audi Job dicentes: « Spiritus divinus is est, qui me fecit, et status omnipotentis docuit me¹³¹. » *Maced.* Eliud haec dicit, neque simpliciter ait, « Qui fecit me, sed ita dicit: « Purum est verbis cor meum, et labiorum meorum intelligentia pura est cogitatione: Spiritus divinus is est, qui me fecit pura cogitare¹³² (inquit). Itaque Spiritus sanctus fecit me, nempe fecit me pura cogitare. *Orth.* At tu certe omnino fateris, divinum esse Spiritum. *Maced.* Inno Job hoc non dixit, sed Eliud, quem Deus reprehendit. *Orth.* At non ipsum in eo reprehendit, quod Spiritum divinum dixisset? *Maced.* Deus tamen eum reprehendit. *Orth.* Quid si igitur ipsum etiam Job audias dicentem: « Vivit Dominus, qui sic me iudicavit, et Omnipotens, qui amaritudine affecit animam meam. Certe donec huius mihi inest, et Spiritus divinus superest mihi in naribus¹³³. » Quid habes quod adversus ipsum etiam Job dicas? *Maced.* Voco etiam ego Spiritum 452 divinum, non Deum. *Orth.* At Spiritus divinus quid aliud est, quam Deus? *Maced.* Absit! *Orth.* Dic igitur, equum divinarum potestatum Scriptura divinam dixerit: perlege Vetus et Novum Testamentum universum, ai quis sanctorum angelorum repertus est, qui divinus Spiritus sit dictus. *Maced.* Nullus enim alias spiritus est istiustus. Est enim unicus. *Orth.* Ergo et tu fateris, nullum esse tales Spiritum, inter res creatas. *Maced.* Fateor. *Orth.* Restat igitur ut videamus, annon natura communionem habeat cum Patre et Filio. *Maced.* Illoc si fuerit demonstratum, Deus etiam esse demonstratus fuerit. *Orth.* Antea demonstratum est, esse divinum. *Maced.* Sed non

εἰδί Πνεύματος ἀγίου γίνεσθαι; οὐχὶ δὲ τὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος; *Maced.* Οὐ γένηται, ὅτι κατὰ τὸ πολὺ Πλος αὐτοῦ ἀναγεννησά τιμᾶς διὰ λουτρῶν παλιγγενεστας, καὶ ἀνακαίνεται Πνεύματος ἀγίου; » *Orth.* Προλαβόν εἴπον, στ. « τοῖς καθαροῖς πάντα καθαρά. » *Παρ'* τμῆν (28) γάρ, κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς, τὸ « δι' οὐ ταῦτα ἔστι τῷ ἐξ οὐ. » Ἀμέλει γοῦν λέγει ὁ ἄντος; *Παύλος*: « Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὐ ἐκλήθη ταῖς κοινωνίαις τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Καὶ ἐνταῦθα γάρ τὸ « δι' οὐ » διέτι τοῦ « ἐξ οὐ » κεῖται. Ήμολόγεισθε οὖν, ὅτι κτίσις ἡμῶν παρὰ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος ἔγενετο. Οὐ γάρ διλος ἐκτινασθειν, καὶ ἀλλὰ ἀνεκαίνεσθαι ἄλλος ὁ κτίσις Θεός μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀγίου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ εἰπεν· « Ποιήσωμεν ἀνθρώπουν κατ' εἰκόνα τημετέραν καὶ καθ' ὅμοιων, » ἵνα ἐκ τῆς συνεργείας τὸ ταῦτα τῆς φύσεως δεῖξῃ.

19. *Maced.* Φανερότερόν μοι δεῖξον, διτὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου κτίσεις. *Orth.* Ἄρκει μὲν καὶ τὰ προηγμένα τῷ νοῦν ἔχοντι περὶ φανερῶν ἀπόδεξαι· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μαρτυρῶν πιστωθῆμεν θελεῖς, ἀκούοντο τοῦ Ἰων λέγοντος: « Πνεῦμα (29) θεῖον τὸ ποιῆσαν με· πινὴ δὲ παντοκράτορος ἡ διάκονος με. » *Maced.* Ἐλοισθὲν δὲ λέγων, καθόλι εἶπεν ἀπόλιτος. « Τὸ ποιῆσαν με, » ἀλλὰ λέγει εἰποῦ· « Καθερῷ μοι ἡ καρδία βέμασθαι, σύνεσται δὲ γηλῶν μεν καθαρὰ νοῆσαι. » — « Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσαι με καθαρὰ νοῆσαι. » — « Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσαι με τοπῆσαι, τὸ ποιῆσαι με καθαρὰ νοῆσαι. » *Orth.* Ήμολογεῖς; δὲ ἔλων θεῖον τὸ Πνεῦμα. *Maced.* Μή γάρ τὸ Ἰων αὐτὸν εἰπεν· ἀλλὰ ἡ Ελοισθ, δὲν ἐμέμφατο διότι. *Orth.* Μή γάρ ἐμέμφατο αὐτὸν, διατὶ εἶπεν τὸ Πνεῦμα θεῖον; *Maced.* « Ομως ἐμέμφατο αὐτὸν ἡ Θεός. » *Orth.* Εὖν οὖν ἀκούστης καὶ τοῦ Ἰων λέγοντος: « Ζῆ Κύρος, δες οὕτω με κέκρικεν (29), καὶ δὲ παντράτωρ δὲ πικράντας μου τὴν ψυχήν. » Η μῆντος πιπτῶν μοι εἰσόπτης· Πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιθεῖν πάντας, τι ἔχει εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ Ἰων; *Maced.* Καὶ λέγε θεῖον τὸ Πνεῦμα, οὐ μὴν θεόν. *Orth.* Τι δὲ θεῖον Πνεῦμα τὸ διλό ἔστιν ἡ Θεός; *Maced.* Μή γένοτο! *Orth.* Οὐκοῦν εἰπεῖν, εἰ τινα τὸν ἀγίουν θεῖον εἰπεῖν τὴν Γραφήν. Ἀνάγνωσθε τὴν Βατταῖαν πάσαν Διαθήκην καὶ τὴν Κατηνήν, εἰ εὑρέθη τὸν ἀγίουν ἀγγελούν θεῖον λεγόμενος Πνεῦμα. *Maced.* Οὐδέποτε γάρ τὸν διλόν πνευμάτων τοιοῦτο τὸ Πνεῦμα· μοναδικὸν γάρ ἔστι. *Orth.* Ομολογεῖς οὖν καὶ περὶ σοῦ, μή εἶναι ἐν τοῖς κτίσμασι Πνεῦμα τοιοῦτο. *Maced.* Ουμολογεῖται. *Orth.* Ιδούμεν ἐλοισθέν, εἰ εὖς ἔχει μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὴν καθ' φύσιν κοινωνίαν. *Maced.* Τούτῳ λάβεις εἰσῆγης καὶ Θεός. *Orth.* Τέλος Πνεῦμα θεῖον εἰδεῖσθαι. *Maced.* « Άλλος » οὐ Θεός. *Orth.* Εὖν ἀκούσωμεν Παύλου τὸ διποτότουν λέγοντος, τὸν θεῖον μηδὲν διλό εἶναι ἡ θεῖον ἀνάγκη συνέβαθε τὸ θεῖον εἶναι θεόν. *Maced.* Οὐ.

¹²⁸ Tit. iii, 5. ¹²⁹ I Cor. i, 9. ¹³⁰ Gen. i, 26, 2, 3.

(28) Sic Palat. eccle. Editi vero, παρ' ὅμην.

(29) Palaṭinus, Παύλος θεόν. Paulo post manuscr.

Ἐκτοις, et infra similiter.

(29') Editi, κέκρικεν. Edit.

tute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti²¹. » *Maced.* An vero non poterat Christus absque Spiritu sancto edere signa et prodigia? *Orth.* Nonne itidem poterat Pater absque Filio⁴⁵³ condere omnia? *Maced.* Eiam: sed (et ideo per Filium condidit) ut Filium quoque appareret esse conditorem. *Orth.* Eadem ratione, Filius cum posset ostenderes Spiritum sanctum eadem facere quia Pater est.

21. Maced. Nos Spiritum sanctum non possumus Deum dicere. *Orth.* Ais divinas Scripturas a Spiritu sancto enuntiatas per prophetas et apostolos, annon? *Maced.* Aio. *Orth.* Ergo Spiritus qui eos afflavit Deus est. *Maced.* Absit ut hoc dicam! *Orth.* Si Scriptura ab ipso inspirata, sunt a Deo inspiratae, quid aliud Spiritus ille fuerit quam Deus? *Maced.* Spiritus ille nobis subministravit Dei doctrinam, quae idcirco dicitur a Deo inspirata. *Orth.* An vero, quoniam sanctificatio qua nos Spiritus etiam sanctificat, est Dei sanctificatio, idcirco non est ab ipso Spiritus sanctificatio? *Maced.* Sane est etiam ab ipso Spiritu sanctificatio. *Orth.* Sicut ergo sanctificatio est a Patre, Filio, et Spiritu sancto; ita et sacra Scriptura. Doctrina igitur est Patris, Filii, et Spiritus sancti. At Scripturam profitetur sanctus Paulus esse a Deo inspiratam: Deus est igitur Pater, Filius et Spiritus sanctus. Quamobrem etiam dictum est apud prophetas: « Et erunt omnes docti a Deo»²². » *Maced.* Quisquis dicitur a Patre, vocatur doctus a Deo. *Orth.* Sicut qui sanctificatur a Patre et Filio, sanctificatur quoque similiter a Spiritu sancto: ita qui didicit a Patre, a Filio quoque discit, et a Spiritu sancto: siquidem cum dixerit Christus: « Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis»²³. » Sanctus Paulus dicit: « An experimentum queritis ejus qui loquitur in me Christi»²⁴? Audis Christi doctrinam esse ea qua loquitur Spiritus: et Patris doctrinam esse, ea qua Christus et Spiritus loquuntur. Quod si ita est, qua loquitur Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sunt Scriptura a Deo inspirata.

22. Maced. Cum ergo dicit Pater, « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui»²⁵, loc dicit Pater, Filius, et Spiritus sanctus. *Orth.* Quedam sunt voces proprie Patris, et quedam proprie voces Filii, et quedam voces Spiritus proprie: sunt et quedam Patri, et Filio, et Spiritui sancto communis. Cum igitur, ut tu prius dixisti, Pater inquit, « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui», haec est ipsis Patris vox. Item cum inquit, « Ecce puer meus dilectus, in quo complacuit anima mea: ponam Spiritum meum

et dñe natu: γάρ δὲ Πατήρ ἀνε τοῦ Υἱοῦ ποιησα τὰ πάντα: *Maced.* Ναι· ἀλλ᾽ ίνα καὶ Υἱὸς δημιουργός διεγένετο. *Orth.* Τῷ αὐτῷ λόγῳ, δυνάμενος καὶ δὲ Υἱὸς ποιησα τὰ στημάτα καὶ τὰ τέρατα (32), πουλέ ἐν τῷ Πνεύματι, ίνα διεγένθῃ καὶ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον τὰ αὐτὰ ποιῶν τῷ Πατέρι καὶ τῷ Υἱῷ.

edere signa et prodigia, edidit ea in Spiritu, ut ostenderes Spiritum sanctum eadem facere quia Pater est et Filius.

23. Maced. Ήμεῖς οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν Θεὸν τὸ Πνεύμα. *Orth.* Λέγεις (33) τὰς θελας Γραφές υπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου εἰρήσθαι διὰ τῶν προφήτων καὶ τῶν ἀποστόλων, η οὖ; *Maced.* Ναι. *Orth.* Θεὸς δρά τὸ ἐμπνεύσαντας αὐτοὺς Πνεύμα. *Maced.* Μη γένοτο εἰπεῖν! *Orth.* Εἰ αἱ πνευματίσασαι Γραφαὶ παρὰ αὐτοῖς θεόπνευστοι εἰσαν, τι ἂν διλούει τὸ Πνεύμα η θεός; *Maced.* Τὴν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν δηράσθωσαν ήμεῖν, καὶ διὰ τοῦτον αὐτὴν η διδασκαλία θεόπνευστος λέγεται. *Orth.* Επειδὴ καὶ δὲ ἀγιασμός, θν ἀγιάζει καὶ ἡμᾶς τὸ Πνεύμα, Θεοῦ ἔστιν ἀγιασμός, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος δὲ ἀγιασμός; *Maced.* Ναι, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἔστιν δὲ ἀγιασμός. *Orth.* Οὐσηρός οὖν δὲ ἀγιασμός Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος ἔστιν, οὐτως καὶ η θεία Γραφή. Η τοινυν διδασκαλία Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος ἔστιν. Θεόπνευστος δὲ η Γραφή ἐμφανεῖται παρὰ τῷ ἀγίῳ Παῦλῳ. Θεὸς δρά Πατέρη, καὶ Υἱός, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Διὸ καὶ εἰργασται περὶ τοῦ προφήταις: « Καὶ ξενεῖται πάντες διδασκοι Θεοῦ. *Maced.* Πάδες δὲ μαθὼν παρὰ τὸν Πατέρος διδασκεῖ Θεοῦ ἀκούει. *Orth.* Οὐσηρός δὲ ἀγιαζόμενος παρὰ τοῦ Πατέρος καὶ Υἱοῦ, ἀγιάζεται δρώσις καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος οὐτως δὲ μαθὼν παρὰ Πατέρος καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος μανθάνει: ἀμέλει τῷ Χριστοῦ εἰρηκότος, διτοι οὐκέτε μηδεὶς οἱ λαζανεῖς, ἀλλὰ τὸ Πνεύμα τοῦ Πατέρος ὑμῶν τὸ λαζανεῖ ήμεῖν, εἰ δὲ γίγιος Παῦλος λέγει: « Σὲ Η δοκιμήν (34) ζητεῖς τοῦ ἐν ἑμοι λαζανούς Χριστοῦ: » Ακούεις διτοι ἀ λαζει τὸ Πνεύμα, Χριστοῦ διδασκαλία ἔστιν, καὶ ἀ λαζει Χριστὸς καὶ τὸ Πνεύμα, Πατέρος διδασκαλία ἔστιν. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀρά ἀ λαζει δὲ Πατέρη, καὶ δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεύμα, θεόπνευστος Γραφής ἔστιν.

24. Maced. Οταν οὖν λέγη δὲ Πατήρ: « Οὐκέτιν δὲ Υἱός μου δὲ ἀγαπητός, ἐν φρήσεις η Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ διγοις Πνεύμα τοῦτο λέγει. *Orth.* Εἰ φωναί θεα τοῦ Πατέρος, καὶ εἰσὶ φωναί θεα τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἰσὶ φωναί τοῦ Πνεύματος: καὶ τι κονταί Πατέρος, Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Οὐτοις οὖν λέγη (35) δὲ Πατήρ, ὁ προλαβὼν εἰρηκας, « Βέτος ἔστιν δὲ Υἱός μου δὲ ἀγαπητός, ἐν φρήσεις η Πατήρος οὐτού τοῦ Πατέρος ἔστι φωνή. Καὶ δρώσις διανέμεται, « Ίδεις δὲ Παῦλος μου δὲ ἀγαπητός, ἐν φρήσεις η Υἱού μου εἰπεὶ αὐτῶν: » καὶ

²¹ Rom. xiv, 18, 19. ²² Isa. liv, 15. ²³ Matth. x, 20. ²⁴ II Cor. xiii, 3. ²⁵ Matth. iii, 17.

(32) Post τέρατα in elitis legitur ἀνε τοῦ Πνεύματος, sed haec desunt in iuss. omnibus.

(33) Pal., Υρθ. Λέγεις τὰς θελας Γραφές. Λέγει δὲ Παῦλος η οὖ; *Maced.* Ναι. *Orth.* Ταχεῖς δὲ τὰς θελας

Γραφάς θεόπνευστους λέγει Παῦλος η οὖ; *Maced.* Ναι. *Orth.* Θεὸς δρά, εtc.

(34) Palat., Εἰ δοκιμήν. Edidi vero, « Η δοκιμή»

(35) Palat., Καὶ σταν λέγη.

οὐτι τοιαῦται, αὐτοῦ τοῦ Πατρός εἰσιν θιαῖς. Ὄταν λέγῃ (36) δὲ Υἱός, «Προύξαν χειρά; μου καὶ πόδας; μου, » καὶ θιαῖς τοιαῦται, τοῦ Χριστοῦ εἰσιν φωναί. Οὗτοι καὶ τοῦ Πνεύματος θιαῖς εἰσιν φωναί· ὡς ὅταν λέγῃ δὲ Ἀγαθός· «Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· Τὸν διηρέα τούτον, οὐκ ἔστιν ἡ ζώνη αὐτῆς, οὐτας δησυστιν. » Πάσαις δὲ αὐταῖς, θεόπνευστοι λέγονται, διὰ τὸ καὶ τὰς τοῦ Πατρὸς Θεοῦ εἶναι φωνάς, καὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ εἶναι φωνάς. **Μακεδ.** Μή γένοτο! Ὅρθ. Οὐκοῦν εἰπεν (37) τὰς μὲν εἶναι θεόπνευστους (τὰς δὲ οὖς)· καὶ μέριμψι τῷ ἄγιοι Παύλῳ γράψαντι θεόπνευστους τὰς πάταξ Γραψάς. **Μακεδ.** Ηδὲν, ἐπισθή τινα φήματα τῶν ἀγίων εἰσὶν ἐν σύταξι καὶ τῶν ἀστερῶν καὶ ἀμαρτιῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀστερεῖς καὶ ἀμαρτιῶντος θεοὺ εἰσιν; Ὅρθ. Ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦ Πατρὸς φωνάς καὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ καὶ τὰς τῶν ἀγίων, καὶ τὰς τῶν ἀστερῶν καὶ ἀμαρτιῶν, τὸ Πνεῦμα διὰ τῶν προφήτων καὶ ἀπόστολῶν ἐγράψεν. Οὐ γάρ ήσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς. **Μακεδ.** Δεῖξον μοι, ποῦ φωνερῶς θεὸς εἰργάται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

23. **Οὐρθ.** Ὁμολογεῖς ναὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, η ὁν (38) **Μακεδ.** Ναὶ. Καὶ γάρ εἴρηται παρὰ τοῦ ἄγιου Παύλου· «Ωὐκ εἰδας, διτὶ τὰ σύμβατα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἀγίου Πνεύματος ἔστιν, οὐ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ; » Ὅρθ. Πάξ δὲ ναὸς, Θεοῦ ναὸς ἔστι· Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα. **Μακεδ.** Οὐ λέγω θεὸν τὸ Πνεῦμα. Ὅρθ. Οὐκοῦν οὐδὲ σὺ ναὸς. **Μακεδ.** Τοῦ Θεοῦ ναὸς εἰμι. Ὅρθ. Τοῦ Πνεύματος οὐ· **Μακεδ.** Ναὶ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ὅρθ. Ἀρά καὶ Πνεῦμα (39) θεὸς. **Μακεδ.** Ἐπισθή καὶ διγέλοι δικρανῶν ἐν τοῖς ἀγίοις. θωκερὸς ἡ προφήτης λέγει· «Τάδε λέγει δὲ μῆτρας δὲ λαλῶν ἐν ἐμοὶ· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀγγέλους θεοὺς λέγω· Ὅρθ. Οὐκ ἔχεις μὲν δεῖξαι, διτὶ εἰς ἣν τῶν γενητῶν ἀγγέλων δὲ λαλῶν ἐν τῷ προφήτῃ προαποδεῖξαται γάρ, διτὶ καὶ δὲ Υἱὸς διγέλος, καὶ τὸ Πνεῦμα. Κανὸς δοθῆ σοι ἔνα τῶν γενητῶν ἀγγέλων λαλεῖν ἐν τῷ προφήτῃ (40), ἀλλ' οὐδὲ καὶ ναὸς τοῦ ἀγγέλου δὲ προφήτης. Πάξ γάρ ναὸς, Θεοῦ ναὸς. Ἐπισθή εἰπε, ποῦ τῆς Γραψῆς εἴρηται ναὸς δὲ προφήτης η δὲ ἀπόστολος δὲ καθόλου διδρώσας, ἀγέλον, ἡ τίνος κτίσματος. **Μακεδ.** Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα; Ὅρθ. Ἐάν θελες (41), οὐκ μὴ θελης. **Μακεδ.** Τρεῖς οὖν θεοί. Ὅρθ. θεὸς δὲ Πατήρ; **Μακεδ.** Ναὶ. Ὅρθ. Καὶ δὲ Υἱός; **Μακεδ.** Ναὶ. Ὅρθ. Δύο οὖν θεοί; **Μακεδ.** Οἱ. Ὅρθ. Οὐτοις οὐδὲ τρεῖς; **Μακεδ.** Αλλά εἰς καὶ εἰς. Ὅρθ. Εἰ τὸ εἰς καὶ εἰς οὐκ εἰσι δύο, οὐδὲ τὸ εἰς καὶ εἰς, τρεῖς. **Μακεδ.** Οὐκ ίστιν οὖν εἰς θεός, εἰς οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος, δι' οὐ τὰ πάντα; Ὅρθ. Εἰπὲ καὶ δὲ Πνεῦμα ἄγον, ἐν φῷ τὰ πάντα. **Μακεδ.** Ποῦ τοῦτο γίγραπται; Ὅρθ. Παρὰ τῷ Δασκό; «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι

A super ipsum ^η, » et similes aliae voces, ipsius Patris sunt proprie. At cum dicit Filius, «Foderunt manus meas et pedes meos ^η, » et si quae sunt aliae similes, Christi sunt voces. Ita etiam quædam sunt Spiritus proprie voces, ut cum dicit Agabus: «Haec dicit Spiritus sanctus: Hunc virum, cuius est haec zona, sic alligabunt ^η. » Omnes autem istæ voces dicuntur a Deo inspiratae, quoniam et quae Patris sunt, Dei sunt voces: et quae Filii sunt, Dei sunt voces: et quae Spiritus sunt, Dei sunt voces. **Maced.** Absit! Orth. Dic igitur quasdam Scripturas esse a Deo inspiratas, quasdam vero non item: et Paulum incusā, qui Scripturas universas a Deo inspiratas esse scriperit. **Maced.** Num igitur quoniam in Scripturis sunt quædam sanctorum verba, quædam etiam impiorum et sceleratorum hominum, impios quoque et sceleris idcirco dixeris esse deos? Orth. Sed et Patris, et Filii, et sanctorum, itidemque impiorum et sceleratorum voces descripsit Spiritus per prophetas et apostolos. Non enim locuti sunt ipsi, sed Spiritus Patris. **Maced.** Ostende mihi, ubi Spiritus sanctus manifeste dicatur Deus.

B 45& 25. Orth. Fateris te esse Dei templum, annon? **Maced.** Sane. Dictum est enim a sancto Paulo: «An nesciis corpora vestra esse templum Spiritus sancti: qui in vobis est, et quem a Deo habetis ^η? » Orth. Atqui omne templum est Dei templum, ergo Spiritus sanctus est Deus. **Maced.** Nego Spiritum esse Deum. Orth. Ergo, ne tu quidem es templum? **Maced.** Sum Dei templum. Orth. Annon vero Spiritus templum? **Maced.** Sum certe Spiritus etiam templum. Orth. Ergo et Spiritus est Deus. **Maced.** Num vero quoniam angeli etiam habitarunt in sanctis, sicut inquit propheta: «Hec dicit angelus qui in me loquitur ^η, » idcirco angelos quoque dixerim esse deos? Orth. Non possis ostendere angelum loquenter in propheta suis ex conditis angelis eum qui loquebatur in propheta, non erat tamen propheta templum angelii. Omne templum enim est Dei templum: aliquo dico utib tandem in Scriptura dicitur propheta, vel apostolus, vel homo quispiam, templum angelii vel rei ullius creatæ. **Maced.** Spiritus igitur Deus est? Orth. Est, nolis, velis. **Maced.** Tres vero dīi sunt. Orth. Pater estne Deus? **Maced.** Etiā. Orth. Et Filius quoque Deus? **Maced.** Etiā. Orth. Num igitur duo sunt dīi? **Maced.** Non. Orth. Ita igitur ne tres quidem sunt. **Maced.** Sed unus est et unus. Orth. Si unus et unus non sunt duo, ergo nec unus et unus et unus tres sunt. **Maced.** An non igitur unus est Deus, ex quo omnia, et unus

^η Isa. xliii, 4. ^η Psal. xxi, 17. ^η Act. xxi, 41. ^η I Cor. vi, 19. ^η Zach. 1, 9.

(36) Palat. similiter. Καὶ ὅταν λέγῃ.

(37) Manuscrip., εἰπον. Μόx τὰς δὲ οὖς δεειτ in editio, et notatur solum ad marginem Felic. sic: *Leest*, τὰς δὲ οὖς.

(38) MSS., εἶναι τοῦ Πνεύματος, η οὖς.

(39) MSS., Ἀρά τὸ Πνεῦμα.

(40) Palat., δὲ λαλῶν ἐν τῷ περ.

(41) Palat., καὶ θελης.

Dominus per quem omnia? *Orth.* Dic, et unus Spiritus in quo omnia. *Maced.* Ubi hoc scriptum est? *Orth.* Apud Davidem: « Verbo Domini celi firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum ». » *Maced.* Sed Spiritus oris ipsius non est Spiritus sanctus. *Orth.* Ergo ne Verbum quidem est Filius. *Maced.* Non significat eo loco Verbum subsistens, nec Spiritum subsistens. *Orth.* Ut tibi illud quaque concedatur, quod Deus habeat Verbum prolatitum, dic nobis. Verbum subsistens, est quod cœlos firmavit, an prolatitum? *Maced.* Verbum prolatitum appello maudatum ipsius. « Dixit enim et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt ». » *Maced.* Sunt: Filius vero accepto mandato creavit.

24. *Orth.* Non fuerit igitur celi firmati verbo ipsum, sed Filii operatione. Adeoque falsum illud erit: « Verbo Domini celi firmati sunt. » Cum hoc Verbum non habuerit eam virtutem que concurreret, sed Filii actionem expectaret: neque intelligis in quam absurditatibus tua haec oratio delabatur? Dic enim nobis, multiscie, utrum Filius postquam audivit a Patre, sua ipsius substantia, arte quadam et methodo commota, cœlum firmavit, an vero sermone fecit ut exsisteret? *Maced.* Verbi quidem verbum concurrentem habuit virtutem: Patris autem verbum, Christi verbum expectavit. Annon enim Pater ei precepit ut omnia faceret? *Orth.* Hoc scriptum non est, sed Verbi Patrem omnia condidisse. *Maced.* Si Pater fecit, quomodo per Filium fecit? *Orth.* Sicut lux per splendorem illustrat, ita Pater per Filium creat: et veluti mens per sermonem docet, ita etiam Pater per Filium creat. *Maced.* Annon per Spiritum? *Orth.* Per Verbum creat, et per Spiritum sanctificat. *Maced.* Hoc admitto. *Orth.* Hoc illud est igitur: « Verbo Domini celi firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum ». » *Maced.* Sed Filius quidem creat, Spiritus vero sanctificat, sed non creat. *Orth.* Quivis prudens 455 auditor novit sanctificationis nomine creationem quoque intelligi. Cum audimus, « Cor mundum crea in me, Deus », » quid aliud mente concepimus, quam, Cor purum in me sanctifica, Deus? Quandoquidem autem vis sanctificationem simus: cum coelis existere cupisse, dic quid majus sit creare an sanctificare. *Maced.* Creare est Dei opus. *Orth.* Dei quidem opus est creare, at non majus quam sanctificare. Nam et ipsa sanctificatio, est Dei opus. Scriptum est enim: « Pater sancte, sanctifica eos in veritate tua ». » Sanctificare vero majus quidam esse quam creare, cognosce ex ipso eventu, cum quis sanctificationem amiserit. Audit enim infelix ille Judas: « Bonum esset homini illi, si natus non fuisset ». » *Maced.* Bonum igitur illi fuisset, si natus non fuisset: sed Deus solus is est

τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. *Maced.* Άλλο τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματος οὐκ ἔστι τὸ ἀγνὸν Πνεῦμα. *Orth.* Οὐκοῦ οὐδὲ δόλος Υἱός. *Maced.* Εντυθέσας οὐ τὸν ἐνυπόστατον Λόγον λέγει, οὐδὲ τὸ ἐνυπόστατον Πνεῦμα. *Orth.* Τίνα τοι καὶ δοῦλο λόγον ἔχειν προσορικὸν τὸν Θεὸν, εἰπὲ τίμιν, δὲ ἐνυπόστατος Λόγος ἔστιν ὃ τὸν οὐρανὸν στεράσας, ἢ δὲ προσορικὸς; *Maced.* Τὸν προσορικὸν λέγω, τὴν ἴντικήν αὐτοῦ: « Αὐτὸς γάρ εἶται, καὶ ἐγενήθησαν αὐτὸς ἐνετεῖλατο, καὶ ἐκτιθῆται. » Εἴπε ρε (42) καὶ ἐνετεῖλατο τῷ Υἱῷ, ἐνυπόστατῷ Λόγῳ: δὲ τὴν ἴντικήν λαβὼν Υἱὸς ἔκτισεν.

Dixit autem et mandavit Filio, Verbo videlicet subsistenti: Filius vero accepto mandato creavit.

25. *Orth.* Οὐκέτι εὖν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἐστεράθησαν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Υἱοῦ ἐνεργεῖται. Καὶ φεύδος τὸ λέγεν: « Τῷ Λόγῳ Κυρίῳ οἱ οὐρανοὶ ἐστεράθησαν. » (43) Οὐ γάρ ἔστιν δὲ Λόγος σύνδρομον τὴν δύναμιν, ἀλλὰ ἐνέμενεν τὴν τοῦ Υἱοῦ ἐνέργειαν. Καὶ εἰς δοτὴν ἀποτίπτει τους δὲ λόγους, ἀγνοεῖς; Εἰπὲ γάρ τὴν πολυμαθεῖς (44), ἄρα δὲ Υἱὸς ἀκούσας πάρα τοῦ Πατρὸς, κινήσας ἐστοῦν τὴν οὐσίαν τέλην καὶ μεθόδην ἐστέρεωσας τὸν οὐρανὸν, ἢ λόγῳ αὐτὸν ὑπεστήσατο; *Maced.* Οὐ μὲν τοῦ Λόγου λόγος σύνδρομον έστι τὴν δύναμιν: δὲ διὰ τοῦ Πατρὸς λόγος ἐξεδέξατο (45) τὸν Χριστοῦ λόγον. Οὐκ αὐτῷ οὖν δὲ Πατήρ ἐνετεῖλατο ποιῆσαι τὰ πάντα; *Orth.* Τοῦτο εὖλογόν τοι, διὰ δὲ τὸν Πατήρ τοι Λόγον δύναται πάντα πάντας πάντα ποιεῖν. *Maced.* Εἰ Πατήρ ἐποιεῖ, πῶς διὰ τοῦ Υἱοῦ ποιεῖ; *Orth.* Ως τὸ φῶς διὰ τοῦ ἀπανγόσματος φωτίζει, εὐτὸς διὰ τοῦ Πατήρ διὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει: καὶ εἰς νῦν διὰ τοῦ λόγου διδάσκεται, εὐτὸς καὶ διὰ τοῦ Πατήρ διὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει. *Maced.* Μή διὰ τοῦ Πνεύματος; *Orth.* Διὰ τοῦ Λόγου κτίζει, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀγίασται. *Maced.* Τοῦτο δέχομαι. *Orth.* Τοῦτο αὖν ἔστι: « Τῷ Λόγῳ Κυρίῳ οἱ οὐρανοὶ ἐστεράθησαν, καὶ τὸ Πνεῦματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » *Maced.* Άλλο δὲ μὲν Υἱὸς κτίζει, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀγίασται, καὶ οὐ κτίζει. *Orth.* Οὐ συνετδέχομεν αὐτὸν, διὰ τὸ ἀγίαστον κτίζειν ἔστιν. « Οταν ἀκούσωμεν, Καρδίαν καθαρὸν κτίσον ἐνέμοι, δὲ θεός, » τι δύλο νοούμεν ἢ τὸ, Καρδίαν καθαρὸν ἀγίασσον ἐμόι, δὲ θεός; « Επειδὴ δὲ εὖ βούλει συνωματίσσω τὸν ἀγίασμόν τοὺς οὐρανούς, εἰπὲ, τι μετέζησεν, κτίζειν ἢ ἀγίαστεν; *Maced.* Τὸ κτίζειν, Εργον Θεοῦ ἔστιν. *Orth.* « Εργον μὲν Θεοῦ ἔστι τὸ κτίζειν, οὐ μὴ μετέν τοῦ ἀγίαστον ἔστιν. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸν τὸ ἀγίαστον, Εργον Θεοῦ ἔστιν. Γέγραπται γάρ: « Πάτερ ἀγιε, ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. » Οὐτὶ δὲ τὸ ἀγίαστον μετέν τοι τὸν κτίζειν, ἐν τῷ ἀποτελέσματος γνῶθι, ὅταν τις ἀπολέσῃ τὸν ἀγίασμόν. « Ακούεις δὲ ἀδίκος Ιούδα; » Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγνωθῆ δὲ ἀνθρώπος ἐκεῖνος. *Maced.* Καλὸν μὲν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγνωθῆ δὲ ἀνθρώπος ἐκεῖνος. « Άλλο δὲ κτίζειν

* Psal. xxxii, 6. ** Psal. cxlviii, 5. *** Psal. l, 12. **** Joan. xvii, 17. ***** Matth. xxvi, 24.

(42) Δέ deest in Palatino.

(43) Sic miss. In editis vero deerant quedam.

(44) Palatinus, πολυμαθή-

(45) Palatinus, ἐδέξατο.

καὶ δημιουργῶν τὰ μὴ δυτά ἀς θυτά, μόνος ἐστι Θεός.

25. Ὁρθ. Δέδειχται μὲν, ὅτι τὸ « Πατέσωμεν δι-
θυτῶν, » ἐπὶ Πατέρος καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιον Πνεύματος
ἀλεκτᾶς· καὶ τὸ, « Πατέσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ’ αὐ-
τὴν, » δομίως ἐπὶ Πατέρος καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιον Πνεύ-
ματος εἰρηται· Ἱνα δὲ μὴ περιέληχται ὁ λόγος, ἀκού-
σον τοὺς Εὐαγγελίους λέγοντος, ὅτι τὸν ναὸν τοῦ αὐ-
τοῦ τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔχεται.
Μακεδ. Εἰπὲ ποῦ; Ὁρθ. « Τοῦ Ἰησοῦ ἡ γένεσις (46)
οὖσας ἦν· μνήσεωσις τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας
τῷ Ἰωσῆφ. πρὶν ἡ συνέλειν αὐτούς, εὑρέθη ἐν
γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἄγιου. » Μακεδ. Οὐ γένεσις,
εἶπεν, οὐχὶ ἡ γέννησις· ἐνέλεγει (47), οὐχὶ δύο. Μακεδ.
Ἄλλ’ ὁ ἄγιος εἶπε· « Τὸ γάρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ
Πνεύματος ἔστιν ἄγιον. » Ὁρθ. Πρῶτον γένεσιν ἀκούσον
τοῦ ναοῦ, καὶ τότε γέννησιν. Καὶ γάρ καὶ οἱ
ἄνθρωποι πρώτον γιγνόμεθα δημιουργικῶς, εἰοῦ· οὐ-
τας γεννώμεθα καταχρηστικῶς· « Υἱοὺς » γάρ· « ἑγέν-
νησα, καὶ ὑπάκουα, » γέγραπται, οὐ φυσικῶς δηλού-
σι, ἀλλὰ καταχρηστικῶς. Μακεδ. Πώς εἴπεν ὁ Σο-
λομὼν· « Ἡ Σοφία χώριζόμησεν ἐπαντὶ οἰκον; » Ὁρθ.
Τούτο γάρ ἔστιν ὁ λέγων, ὃς πάντα τὰ ἔργα τοῦ
Πατέρος, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος
ἔστι· καὶ διὰ τοῦτο ποὺ τοῦ Πατέρος λέγεται, ποὺ
τοῦ Υἱοῦ, ποὺ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. « Αὐτεῖς λέγει
Παῦλος ὁ ἄγιος ἀπόστολος· « Ότε δὲ δύσκολον δ
Θεός, ὁ ἀφρούρας μὲν ἐκούσας μητρὸς μου, ἀποκά-
λύψας τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμῷ· » καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς
λέγει· « Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπό-
στολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. » Μακεδ.
Τί τούτο ποιεῖ; Ὁρθ. Βούλομαι σοι δεῖξαι, διτὶ ποὺ
ἴκεντον ἀφρούρας λέγει τοῦ Πατέρος, ποὺ τοῦ Υἱοῦ.
Μακεδ. Μή· καὶ τοῦ Πνεύματος; Ὁρθ. Μάθε οὖν,
ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἀφώρισεν, ὡς ὁ ήδη προ-
είρηται. Γέγραπται δὲ οὕτας ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν
ἀποστόλων· « Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς· Ἀφορίσατε
μαὶ τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαΐλον (48) εἰς τὸ ἔργον, δ
προστέλλημα αὐτῶν. » Μακεδ. Κάλγω λέγω, οὓς
καλεῖ ὁ Πατήρ, τούτους καλεῖ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ
Πνεῦμα· καὶ οὓς ἀγίασε ὁ Πατήρ, τούτους ἀγίασε
καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ’ οὐ κτίζει τὸ Πνεῦμα. Ὁρθ. Δέ-
δειχται, διτὶ κτίζει τὸ Πνεῦμα. Ηὔρηθν γάρ ἡ ἀγία
Μαρία ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἄγιου. Μακεδ.
Οὖς εἴτε, ἐν γαστρὶ ἔχουσα κτίσαντος τοῦ Πνεύ-
ματος τοῦ ἄγιου· ἀλλ’ ἀπλῶς εἰρηται· « Ηὔρηθν ἐν
γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἄγιου. » Ὁρθ. Τὸ οὖν,
« ἐκ Πνεύματος ἄγιου, » τὸ ἀλλοὶ ἡγῆ πλήν τοῦ κτί-
σαι; Μακεδ. Εγώ τὴν οἰκονομίαν λέγω τοῦ Πνεύ-
ματος ἴνταυθι σημαίνεσθαι. Ὁρθ. Μή οὖν θέλεις
εἰπεῖν τὸ Κυριακὸν σῶμα κτίσαι· Μακεδ. Κτίσαι
μὲν λέγω τὸ σῶμα, ἀλλὰ οὐ τοῦ Πνεύματος αὐτὸν λέγω
κτίσαι, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Ὁρθ. Άλλ’ ἡ Γραφὴ

⁴⁶ Gen. i. 26. ⁴⁷ Gen. ii. 18. ⁴⁸ Matth. i. 18.
1, 15. ⁴⁹ Rom. i. 4. ⁵⁰ Act. xiii. 2. ⁵¹ Matth. i., 18.

(46) Palatinus, γέννησις.
(47) Palat. Εν λέγει, οὐχὶ δ. Editio male, ἐννόεται.

A qui creat et efficit quae non sunt tanquam si essent.
25. Orth. Osteum quidem est illud: « Faciamus hominem », de Patre, et Filio, et Spiritu sancto dictum esse; et illud: « Faciamus ei adiutorium ipsi conveniens », itidem de Patre, et Filio, et Spiritu sancto dictum esse. Jam vero ne longius protrahatur oratio, audi Evangelium dicens, templum corporis Christi fuisse a Spiritu sancto conditum. Maced. Ubina? Orth. « Iesu ortus sie fuit: cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenienter, inventa est habens in utero ex Spiritu sancto ». Maced. Jesus ergo est Spiritus sancti Filius. Orth. Γένεσις [id est « ortus »] dixit, non γέννησις [seu generatio]; unum dicit, non duo. Maced. Sed angelus dixit: « Quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est ». Orth. Primum audi ortum templi, et postea demum generationem. Nam et nos homines primum efficiuntur ut ab opifice et conditore, deinde sic gignimus improprie. Illud enim, « Filios genni, et exaltavi », certe scriptum est, non naturaliter, sed improprie. Maced. Quomodo dixit Salomon: « Sapientia sedificavit sibi domum ». Orth. Enimvero hoc illud est quod dico, omnia videlicet opera esse Patris, Filii et Spiritus sancti, ideoque modo Patris dici, modo Filii, modo Spiritus sancti. Siquidem Paulus ille sanctus apostolus, inquit: « Cum autem placuit Deo, qui me segregavit ex utero matris meæ, ut revelaret Filium suum in me »; et ipse rursum dicit: « Paulus servus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei ». Maced. Quid ex hoc efficitur? Orth. Volo tibi demonstrare, Paulum dicere se quiddam esse segregatum modo a Patre, modo a Filio. Maced. Num etiam a Spiritu sancto? Orth. Disce igitur quod etiam Spiritus sanctus ipsius segregari, ut jam ante dictum est. Sic enim scriptum est in Actis apostolorum: « Dixit autem eis Spiritus: Segregate mihi Barnabam et Saulum ad opus ad quod ipsos advocabi ». Maced. Dico etiam ego, quos vocat Pater, eos vocat Filius, et Spiritus sanctus: et quos sanctificat Pater, eos sanctificat etiam Spiritus, sed non creat Spiritus. Orth. Demonstratum est Spiritum quoque creare. Inventa est enim Maria habens in utero de Spiritu sancto. Maced. Non dixit, in utero habens, creante Spiritu sancto: sed simpliciter dictum est: « Inventa est habens in utero de Spiritu sancto ». Orth. Istud ergo: « De Spiritu sancto, quid aliud esse putas, quam ipsum condisisse? Maced. Dico Spiritus sancti economiam hic significari. Orth. Non vis igitur fateri Domini corpus esse creatum? Maced. Fateor quidem corpus esse creatum, non tamen a Spiritu sancto creatum esse

⁵⁰ ibid. 20. ⁵¹ Isa. i. 2. ⁵² Prov. ix. 1. ⁵³ Galat.

(48) Με., Παῦλον. Ibid. Palat., εἰς ὅπερ κέλημα.

dico, sed a Christo. *Orth.* Atqui Scriptura inquit: A εἰπεν· ἡ Νόρθη ἐν γαστρὶ Ἰησοῦσα ἐκ Πνεύματος ἄγιου.»

26. Maced. Dic mihi ubi scriptum sit, quidpiam a Spiritu sancto fuisse conditum. *Orth.* Sufficiunt quidem ea 456 quae diximus auditoribus omnibus, qui sincere rei cognoscendae studium attulerint: quoniam autem nobis propositum est secus etiam affectis prodesse: audi etiam Spiritum sic loquenter: « Paratus es, Israel, ad invocandum Deum tuum. Ecce enim ego, qui firmo tonitru, et creo spiritum, et hominibus annuntio Christum ejus⁴⁴. » **Maced.** Pater es, qui loquitur. *Orth.* Si Pater loqueretur, dicendum ei fuisset, Qui annuntio hominibus Christum meum; neque dixisset, Christum ejus. Dic enim mibi an ab alio Deo quam Pater sit Christus. **Maced.** Alius quidem neque fuit, nec est, nec erit Deus præter Christi Patrem: sed propheta is est, qui dicit: « Paratus es, Israel, ad invocandum Deum tuum: neque scriptum est, « Ecce ego, » sed: « Ecce qui firmat tonitru, et creat spiritum, et annuntiat hominibus Christum ejus: » ipse videlicet Deus. *Orth.* Omnia quidem vobis licent, sed non omnia expedient. Vos enim ii estis qui sancti Pauli ad Hebreos Epistolam rejicitis, et Epistolæ ad Romanos contextum depravatis, cum dicitis scriptum non esse: « Per Spiritum ejus inhabitantem in vobis; » sed, « propter Spiritum ejus inhabitantem⁴⁵. » Quia etiam ecce propheta quoque verba conari depravare. Sed hoc nemo tibi concedet. Itaque, si propheticum illud protulerimus, et ostenderimus scriptum esse: « Ecce ego, » an tibi persuaderi sines creare esse Spiritum? **Maced.** Scio in nonnullis exemplaribus scriptum esse: « Ecce ego. » Sed in exemplaribus illis erratum esse dico. Nec enim consentaneum et congruens est dicere, Spiritum eum esse qui dicit: « Ecce ego qui firmo tonitru, et creo spiritum. » *Orth.* Imo maxima est horum verborum congruentia, utpote quæ aliter quam hoc modo congruerer construi non possint. Spiritus enim is est, qui dicit: « Paratus es, Israel, ad invocandum Deum tuum. Ecce enim ego » (Spiritus videlicet) « qui firmo tonitru, et creo spiritum, et annuntio hominibus Christum ejus, » videlicet Dei. **Maced.** Quem spiritum creat? *Orth.* Si literam quidem et verba ipsa spectes, spiritum seu ventum, qui tonitru consequitur: si vero sententiam ipsam consideres, eum spiritum, quem ait sanctus Paulus: « Custodiri inculpatum cum anima et corpore, ad Domini nostri Jesu Christi adventum⁴⁶. » Nam per « obfirmatum tonitru » intelligendum est baptismus ille prior apud Iudeos usurpatus, vacans et aqueus: adeo ut dixerit sanctus Joannes: « Ego quidem baptizo vos aqua ad poenitentiam: venit

⁴⁴ Amos iv, 12, 13. ⁴⁵ Rom. viii, 9. ⁴⁶ 1 Thess. v, 23.

(49) Palat., ὥσπελῆσαι, ἰδού ἔγω στερεῶν βρ.

(50) Palat., διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. « Άλλ’ οὐ δεῖς σου συγκ.

26. Maced. Λύτῃ τῇ λέξει εἰπε μοι, ποῦ γέγραπται, διτὶ τι ἱκτίσει τὸ Πνεῦμα. *Orth.* Άρχει μὲν τοὺς εὐγνωμόνων ὀνομάσια καὶ τὰ προειρημάτα· ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς ἡμίν ἔστιν ὥσπελῆσαι (49) καὶ τοὺς ἀγνώμονας, ἀκούει καὶ τοῦ Πνεύματος λέγοντος: « Ετοιμάζει τοῦ ἀπικαλεσθαι τὸν θεόν σου Ἰαράβλ, διτὶ λόγῳ στρεψάντων βροντήν, καὶ κτίζοντας ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. » **Orth.** Οἱ Πατέρες ἔστιν δὲ λέγοντος. *Orth.* Εἰ δὲ Πατέρες Εἰργεν, εἶγεν ἀν εἰπεν, ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν μου· καὶ οὐκ ἀν εἰπεν, τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. « Έπειδὴ μοι, εἰ δὲλλος θεός ἔστι παρὰ τὸν Πατέρα δὲ Χριστός. **Maced.** Άλλος μὲν θεός παρὰ τὸν Χριστὸν Πατέρα οὔτε ἦν, οὔτε ἔστιν, οὔτε ἔσται· δὲ προφῆτης δὲ ἔστιν δὲ λέγων: « Ετοιμάζον τοῦ ἀπικαλεσθαι τὸν θεόν σου, Ἰαράβλ, » οὐ κατέται δὲ τὸ, « Ίδού ἔγω, » διλ· « Ίδού στρεψάντων βροντήν, καὶ κτίζοντας πνεῦμα, ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· » αὐτὸς δὲ θεός. *Orth.* Πάντα ώριν ἔξεστον, διλ· οὐ πάντα συμφέρει. Τύμαις γάρ ἔστε οἱ καὶ τὴν πρὸς Ἐβραίους τοῦ ἀγίου Παύλου παραγράφομεν, καὶ τὴν πρὸς Ρωμαίους παραχαράσσοντες, ἐν τῷ λέγειν, οὐ γέργαπται. « Διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος Πνεύματος ἐν ὑμῖν (50), » διλ·, διὰ τὸ ἐνοικοῦντον Πνεῦμα. « Ίδοι δὲ καὶ τὸν προφῆτην ἐπιγειρεῖς παραχαράσσεται. « Άλλ’ οὐδεὶς σου συγκρεπεται. » Έὰν σὸν προκομιδωμένων τὸ προφητεῖαν, καὶ δεῖξαντες, διτὶ τὸ « Ίδού ἔγω » γέργαπται, πειθό, διτὶ κτίζει τὸ Πνεῦμα. **Maced.** Όλα, διτὶ ἐν ἔνοιαι τῶν ἀντιγράφων γέργαπται τὸ, « Ίδού ἔγω. » **Orth.** Άλλ’ ἔγω λέγω λέσφαλμένα είναι τὰ ἀντιγράφα. Οὐ γάρ έχει ἀκολουθῶν λέγειν, τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ λέγον, διτὶ « Ίδού ἔγω στρεψάντων βροντήν, καὶ κτίζοντας πνεῦμα. » *Orth.* Καταγεγέ τῇ μεγίστῃ ἀκολουθίᾳ τοῦ βροτοῦ αὐτῆς, καὶ διλως ἀκομισθήσας οὐ δύναται ήσσων. Τὸ γάρ Πνεῦμα ἔστι τὸ λέγον: « Ετοιμάζον τοῦ ἀπικαλεσθαι τὸν θεόν σου, Ἰαράβλ. » Οτι ίδου ἔγω τὸ Πνεῦμα, στρεψάντων βροντήν, καὶ κτίζοντας πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, δηλοντος τοῦ θεοῦ. **Maced.** Ποιον πνεύμα κτίζει; *Orth.* Εἰ μὲν κατέ τὸ βροτόν, τὸ ἀπόμενον τῇ βροντῇ· εἰ δὲ κατὰ δάναον, διεπει τὴν δύσις Παύλος: « Τηροῦνται διμερίτων μετά τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ γάρ τὴν ἐπερεωμένην βροντὴν τὸ βάπτισμα δεῖ νοεῖν, πρότερον δι πάρα θουδαῖος κακοὺς καὶ θαυμάτεδες· διτὶ λέγειν τὸν δύσιν ιωάννην: « Ἔγω μὲν βαπτίζω ώριαν ἐν δύσι τοῖς μετάνοιαν· Ἡρετοί δὲ δι τοῦ λογοθέτος μου, δι ώρας βαπτίσεις ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρί. » Επειδὴ οὖν αὐτὸς δι βάπτισμα τῇ τοῦ Πνεύματος παρουσίᾳ στερεούσται, καλῶς εἰργεται, διτὶ « Ίδού ἔγω » τὸ Πνεῦμα « στρεψάντων βροντήν, καὶ κτίζοντας πνεῦμα, » τὸ ἐν-

(51) Palat., κτίζον, hic et infra. Μοχ καὶ αβετ: a mss.

ἔκσταφ ἡμῶν, δὲ καὶ καρδίαν ἔκθλεσσον δὲ δοῖσι, λέ· Αὐτὸν, qui fortior me est, qui vos baptizabit in τυν· « Καρδίαν καθαράν κτίσον εὐ ἐμο, δ Θεός. » Spiritu sancto et igne^{**}. » Quoniam igitur ipse baptismus firmatur Spiritus presentia, recte dictum est : « Ecce ego » (Spiritus videlicet), « qui firmo tonitru, et creo spiritum, » illum videlicet qui singulis nobis inest, quem etiam cor appellat David, inquiens : « Cor nūndum crea in me, Deus^{**}. »

27. **Μακεδ.** Καὶ βροντὴν λέγεις τὸ βάπτισμα. Ορθ. Συμβολικῶς καὶ πάνω. Ής γάρ στὸν ἀκούω, « Ἀρπαλοῦ ἐξ Ἀγύπτου μετῆρας, » οὐν δημπελὸν σωματικὴν περιβλέπομαι, ἀλλὰ τὸν ναὸν νοῦ· οὐντος καὶ βροντὴν τὸ βάπτισμα νοῦ. Καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοὶ οὐλοὶ βροντὴν ἔκθλεσσον δὲ Χριστὸς, τουτέστι βαπτισμάτος ιδούς. Ἔπειδὴ γάρ ἡ βροντὴ συντέταται ἐξ ὑποτοῦ καὶ πνεύματος, τοῦτο δέ ἐστιν ἡ τοῦ ἄγιου βαπτισμάτος μυσταγωγία, συμβολικῶς τὸ βάπτισμα βροντὴν καλεῖ ἐστερεώματον ὑπὸ τοῦ ἀγίου⁽⁵²⁾ πνεύματος. Ἀμέλει δὲ Ἀπόστολος, ως ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρηται, ἀλλού καὶ εὐρών τινας βαπτισάντας, τριώτησεν αὐτοῖς λέγων· « Εἰ Πνεῦμα ἄγιον ἐλάβετο πιστεύσαντες ; » Ἐκείνων δὲ εἰρηκότων, « Ἄλλος οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἄγιον ἐστιν τοῦ θυσίαμεν, » εἰπεν· « Εἰς τὸ οὖν ἐκπατίσθητε ; » ὡς τοῦ στερεώματος οὐκ ὅντος ἐν τῷ βαπτισματι, μὴ παρόντος τοῦ Πνεύματος. Στεροῖον οὖν βροντὴν τὸ βάπτισμα, καὶ κτίζει τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὰς καρδίας ἡμῶν, αὐτὸν τὸ οὗτον Πνεῦμα τὸ λέγον διὰ τοῦ προφήτου· « Ἔτοιμάσου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ· διάτι διὸ ἐγὼ στερεῶ βροντὴν, καὶ τίτιν πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους⁽⁵³⁾ τὸν Χριστὸν αὐτὸν. » **Μακεδ.** Καὶ τὸ ἐξῆς ἐρμήνευσον, καὶ οὕτως ἔξομαίσον. Ορθ. Ποιῶν δρόμον καὶ ὅμηλην, ἐπιβαλὼν τὸν τὸ δύτηλα τῆς γῆς· **Μακεδ.** Τί οὖν λέγεις τὸν δρόμον, καὶ τὴν ὁμηλήν, καὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς· Ορθ. Κατὰ δάναοις δρόμον λέγω τὴν δάνασταν. Τοῦ γάρ τηλού τῆς δικαιούντος δικαιολόγου, νοεῖται ἡ δάνασταν. Ήμιχλὴ δὲ ἡ μὴ συγχρώσουσα πᾶσα τηλαγυνὸς αὐτὸν δρόμον. Ήμέρην γάρ ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐξ Πνεύματος ἄγιου. Τὰ δὲ ὑψηλὰ τῆς γῆς οἱ ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, καὶ ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχοντες. Ἐπὶ γάρ τούτους ἐπιβαίνει ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις.

28. **Μακεδ.** Τὸ Πνεῦμα οὖν τὸ ἄγιον ἔγειρεν τὸν Χριστὸν; Ορθ. Ταῦτα λέγειν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑπὸν δὲ ἀσφαλές. Ποτέπερ γάρ τὸ σῶμα τὸ Κυριακὸν λέγεται πεποιηκέναι δὲ Πατήρ (γέργαρται γάρ· « Πρὸ τοῦ μαλάσσαι σὲ ἐν κοιλίᾳ, ἐπιστραμματίσαι σ· καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖν ἐκ μήτρας, ἥγιακά τοι τὴν σοφίαν φωτισμηκέναι· » λέγει γάρ· « Ἡ σοφία φωτισμησεν ἐκενῇ οἰκον, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ἐκ Πνεύματος ἄγιου αὐτὸν εἶναι), οὕτω καὶ τὴν δάνασταν αὐτοῦ τοῦ σώματος μὲν δὲ Ίητος λέγει· « Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν τροσὶν ἤμερας ἐγέρω αὐτὸν· » δὲ δὲ Ἀπόστολος, διει· « Ο Θεός αὐτὸν ἔγειρεν, λύσας τὰς ὄβδονας τοῦ θανάτου· » ἐνταῦθι δὲ, διει τὸ Πνεῦμα.

^{**} Marc. 1, 7. ^{**} Psal. 1, 12. ^{**} Psal. LXXXIX, 9. ^{**} Act. xix, 2, 3. ^{**} Amos iv, 15. ^{**} Jerem. 1, 5. ^{**} Prov. ix, 1. ^{**} Joan. ii, 19. ^{**} Act. ii, 26.

(52) MSS., ἀπὸ τοῦ ἀγ. Μοχ ως abest a Palai.

(53) MSS., Πνεῦμα ἀπαγγέλλον εἰς ἀνθ.

27. **Μακεδ.** Ergo baptismum vocas tonitru. Orth. Sane quidem symbolice. Quemadmodum enim cum illud audio, « Vineam de Aegypto transtulisti^{**}, » non considero viitem ullam corpoream sed templum intelligo : ita etiam per tonitru intelligo baptismum. Nam suos etiam discipulos Christus vocavit filioa tonitru, id est baptismi. Quoniam enim tonitru constat ex aqua et spiritu, seu vento, id autem est mystica quædam sancti baptismi adumbratio, baptismum symbolice vocat tonitru unctionatum a Spiritu sancto. Siquidem Apostolus (ut in Actis dicitur) cum veniens invenisset nonnullos baptizatos interrogavit eos diecns : « An accepistis Spiritum sanctum credentes? » Cum autem illi dixissent, « Sed, neque si Spiritus sanctus est audivimus, » ait : « In quo ergo baptizati estis? » Quasi absente Spiritu, nulla sit in baptismō firmitas. Firmat igitur tonitru, id est baptismum, et creat **457** spiritum, hoc est corda nostra, ipse Spiritus sanctus qui dicit per prophetam : « Paratus esto, Israel, ad invocandum Deum tuum. Ecce enim ego qui firmo tonitru, et creo spiritum, et annuntio hominibus Christum ejus. » **Μακεδ.** Interpretare etiam quod consequitur, et ista inter se ut congruentia connecte. Orth. « Qui efficio diluculum et nebula, et incedo super excelsa terra^{**}. » **Μακεδ.** Quid igitur vocas diluculum, et nebula et excelsa terra? Orth. Ex interpretatione et sententia ipsius dicti, diluculum dico resurrectionem. Nam solis iustitiae ortus intelligitur esse resurrectio. Nebula autem ea fuit, que non sivit ut omnes eum perspicue cernerent. Iuventa enim in utero habens de Spiritu sancto. Excelsa terræ vero sunt qui ambulant quidem in terris, conversationem autem habent in celis. Istiusmodi enim boni inscindit Spiritus gratia.

28. **Μακεδ.** Num igitur Spiritus sanctus excitavit Christum a mortuis? Orth. Ego quidem hoc dicere non dubitem, vos autem tuto dixeritis. Quemadmodum enim dicitur Pater fecisse corpus Domini (scriptum est enim : « Antequam te formarem in utero novi te : et antequam ex utero egredieris, sanctificave te^{**} : » et hoc ipsum corpus sapientiam edificasse, ait Salomon, nam : « Aedificavit, inquit, dominum sibi sapientia^{**} ; » et Evangelium dicit ipsum esse a Spiritu sancto); ita etiam de corporis resurrectione ipse quidem Filius dicit : « Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud^{**}; » Apostolus vero : « Deus excitavit eum, solitus doloribus mortis^{**} : » hic autem dicitur Spiritus

ipsum excitasse. Cum audio enim, « Qui efficit diluculum, » resurrectionem mente concipio. Nam quae facit Pater, ea ipsa facit etiam Filius, et quae facit Pater et Filius, ea ipsa facit Spiritus, ut supra quoque demonstravimus. *Maced.* An vero tu mihi ostenderis, Christum excitatum fuisse a Spiritu sancto? *Orth.* Non dico ipsum Christum a Spiritu tanquam potentio fuisse excitatum, sed quod tempus corporis excitaverit Pater. *Filius et Spiritus sanctus.* *Maced.* Id autem quomodo mihi persuaseris? an auxilio egebat Filius, a qua templo ipsius excitaretur? *Orth.* Enimvero num quod auxilio egret impletus est ipso Spiritu? *Maced.* Ubi scriptum est impletum fuisse Spiritu? *Orth.* Lege Evangelium secundum Lucam, ut audias, « Jesus igitur plenus Spiritu sancto, reversus est in desertum ». Imo quod mirum est, scriptum est non modo impletum, sed etiam ductum fuisse a Spiritu. Ceterum, sicut impletus est, et ductus, ita etiam resurrexit. Et ut noris nihil obstare quominus Patre ipsum excitante, Spiritus etiam eum excitarit, audi, Patre etiam iu ipso manente, sicut in Evangelii dicit ipse Filius: « Pater in me manens ipse facit opera », manere etiam in eo Spiritus: « Descendit » enim « Spiritus corporali specie sicut columba; et mausit super eum ». Sicut ergo nihil vetat quin, manente Patre, uaneat etiam Spiritus: ita nihil prohibet quominus, Patre ipsum excitante, Spiritus quoque excitarit, et hoc illud est quod dicitur: « Efficiente diluvium », id est resurrectionem, « et nebulaum », id est corpus. *Maced.* Enimvero annou ipse potuit sese excitare? *Orth.* Imo ex istis demonstratur naturae identitas; siquidem quae facit Pater, facit etiam Filius, et quae facit Filius, similiter facit Spiritus. *Maced.* Quomodo id fieri potest? *Orth.* Ita ut ostensum est. *Maced.* Ubi vero ostensum est? *Orth.* Quia ut Pater sanctificat, ita et Filius, sicut etiam scriptum est apud Apostolum: « Sed abluisti estis, sed justificati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, et in Spiritu Dei nostri ». ¹¹

458 *Maced.* Imbecilus ego sum: inveniam autem qui ad hec habeat quod dicat. Hec persuade doctoribus meis, et persuassis fero. *Orth.* Si tunc sententiae fuisse beatus ille et sanctus Apostolus, cum visus est ei Christus, dixisset: Adduc prius in tuam sententiam pontifices et Scribas, et tunc D demum tibi obsequar. *Maced.* Novis et insolentibus istis vocibus deterro. Patres nostri nunquam apud nos istis interpretationibus nisi sunt. Necesse est ut nos hec consideremus, ac praesertim novum illud dictum quod audivi, baptismum videlicet esse tonitru. *Orth.* Fateris apostolos vocatos fuisse filios tonitru a Salvatore, annon? *Maced.* Sic vocati sunt soli illi duo fratres. *Orth.* Nos quod vel uni dictum

¹¹ *Luc.* iv. 1. ¹² *Joan.* xiv. 10. ¹³ *Joan.* i., 32.

(54) *Mss.*, ἐν αὐτῷ τῷ Πν.

(55) *Palat.*, ἐκ τούτου.

(56) *Palat.*, Οὐ: ἀγιάσε: ἡ Πατέρ, Φελεκτ., ὡς δ

« Ποιῶν: γάρ « δρῦμον, » ἐὰν ἀκούσω, τὴν ἀνάστασιν νοῶ. » Αὐτὸς ποιεῖ δὲ Πατέρ, ταῦτα καὶ δὲ Υἱός ποιεῖ: καὶ δὲ ποιεῖ δὲ Πατέρ, καὶ δὲ Υἱός ποιεῖ: δὲ τὸ Πνεῦμα ἡγείρειν τὸν Χριστὸν; *Orth.* Οὐ λέγω, δὲ τὸ Πνεῦμα, ὡς δυνατότερον τοῦ Χριστοῦ, ἡγείρειν αὐτὸν τὸν Χριστὸν. ἀλλὰ δὲτι αὐτὸν τὸν τοιούτον αὐτὸν τὸν Χριστὸν. *Maced.* Καὶ ἔχεις μοι δεῖξαι, δὲτι τὸ Πνεῦμα ἡγείρειν τὸν Χριστὸν; *Orth.* Οὐ λέγω, δὲτι τὸ Πνεῦμα, ὡς δυνατότερον τοῦ Χριστοῦ, ἡγείρειν αὐτὸν τὸν Χριστὸν. *Maced.* Καὶ πῶς με ἔχεις πεῖσαι; ἀλλὰ βοηθείας ἔχεις τὸν Υἱόν; *Orth.* Βοηθείας γάρ χρήσιν ἐπιτηροῦστο αὐτῷ τῷ Πνεύματι (54); *Maced.* Ποιοῦ γέγραπται, δὲτι ἐπιτηροῦστο τῷ Πνεύματι; *Orth.* Αὐτόρυθι τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ἵνα ἀκούσῃς: « Οὐ οὖν Ιησοῦς πλήρης τοῦ Πνεύματος ἀγίου ὑπερέγειρεν εἰς τὴν Ἐργανον. » Καὶ τὸ παράδοξον, δὲτι οὐ μόνον ἐπιτηροῦστο, ἀλλὰ καὶ δέγειρε ἐν τῷ Πνεύματι, τέλειον τέλος τοῦ Εὐαγγελίου αὐτὸς δὲ Υἱὸς λέγει. δὲτι « Ο Πατέρ, δὲ έν ἐμῷ μένων ποιεῖ τὰ ἄργα αὐτές: » οὗτος καὶ τὸ Πνεῦμα μένει ἐν αὐτῷ. *C*ατήλθει γάρ « τὸ Πνεῦμα σωματικῷ εἶδε: ὡσεὶ περιστερῷ, καὶ ἐμπεινεν ἐπ’ αὐτὸν. » Οὐπερόνοιδεν καλύπτει, τοῦ Πατρὸς μένοντος, καὶ τὸ Πνεῦμα μένειν σύντονος οὐδὲν αὐτὸν καλύπτει, τοῦ Πατρὸς ἡγείροντος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἡγείρειν καὶ τὸν Εἰρημένον. *C*αὶ Πνεῦμα δρῦμον, « τὴν ἀνάστασιν καὶ διμήλην, » τὸ σῶμα. *Maced.* Οὐκ ἐδύνατο γάρ ἐκεῖνον ἡγείρειν; *Orth.* Άλλ᾽ ἐκ τούτων (55) δέδεινται τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως: δὲ γάρ ἐν δὲ Πατέρι ποιῇ, ταῦτα καὶ δὲ Υἱός: καὶ δὲ ποιεῖ δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα δούλως ταῦτα ποιεῖ. *Maced.* Καὶ πῶς πειθομένη. *Orth.* Οὐ δέδειται. *Maced.* Καὶ ποὺ δέδειται; *Orth.* Οὐ διγάστεις ὡς δὲ Πατέρ (56) καὶ δὲ Υἱός, ὡς καὶ γέγραπται παρὰ ἡδὲ « Απόστολος ». *A*λλὰ ἀπίλυσασθε, ἀλλὰ θεοκαθητε, ἀλλὰ τριάδασθε ἐν τῷ θνήματι τοῦ Κυρίου τημῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ Πνεῦματι τοῦ θεοῦ τημῶν. »

29. Maced. Ολύγος εἰμι· ἀρίστων δὲ τὸν δυνάμενον πρᾶς ταῦτα εἰπεῖν. Πείσον τοὺς διδάσκαλους μου, καὶ πειθομένη. *Orth.* Κατὰ τὴν σῆμα τηνώματα εἰ δὲ μακάριος καὶ ἀγιός; *A*πόστολος, δὲτι αὐτῷ δωρῆθη Χριστὸς, εἴπεν ἀν. Ηὔτον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς πρῶτον, καὶ τότε πειθομαί σοι. *Maced.* Σενορωνούμαι ἐν τούτοις. Οι πατέρες ἡμῶν οὐδέποτε τημῶν τριμηνίασαν τηνώματα. Ανάγκη οὖν τημᾶς ἐπὶ τούτοις σχεδίασθαι, μάλιστα δὲτι ξένον τημῶν τὸ βάπτισμα βροντής. *Orth.* Ομολογεῖς, δὲτι οἱ ἀπόστολοι οὐδὲ βροντῆς ἐκλήθησαν παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ή οὐ; *Maced.* Οι δύο μόνοι ἀδελφοί. *Orth.* Ήμεις δὲ καὶ ἐν (57) εἴρεται, πάτερ λέγωμεν ἀρμόδειν τοις δὲ αὐτὸν Πνεύματα ξεσυνειν. Καὶ γάρ Παῦλος δὲ ἀγιός ἀπόστολος εἴπε-

¹² *I Cor.* vi., 11

Πατέρ.

(57) *Palat.*, φὲ καὶ ἀντι.

« Δοκιπνὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δεκασιοῦντος στέψανος. **A** εστι, omnibus competere dicimus eodem Spiritu præditis. Dixit enim sanctus Paulus : « In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, non solum auctem mihi, sed etiam omnibus qui diligunt adventum Domini nostri Iesu Christi ». » An igitur tibi persuasum est Christum vocasse apostolos filios tonitru? num vero tonitru ipsos genuit, an potius homines? **Maced.** Ipsos, credo, vocavit filios tonitru, ob sublimem illam fidei prædicationem. **Orth.** Ecquid autem baptismo sublimius? Perpende cum Dei timore, annon ubique in Scriptura divinitus inspirati sunt tonitru baptismum innuat? Dicit enim David : « Vox tonitru tui in rota : Illuxerunt curasaciones tuae orbi terræ. Videl et commota est terra ». » Quid aliud vocat tonitru quam baptismum? rotam, in hujus vita circulum? fulgura vero, sanctos apostolos, qui lucem tonitru orbi terrarum palefecerunt? Hi sunt enim qui audierunt : « Vos estis lux mundi ». » Commota est autem ab hoc tonitru terra ad cultorū, et gentes collostratione siderum ab ignorantia ad Dei cognitionem traductæ. **Maced.** Dixi nova haec et peregrina mihi incidere. Ampliore consideratione mihi opus est. **Orth.** Quoniam te cupio modis omnibus ad hoc credeendum perducere, disce in alio etiam psalmo baptismum a Davide vocari tonitru, cum inquit : « Vox Domini super aquas ». Et mox : « Deus majestatis tonuit, Dominus super aquas multas ». **Maced.** Novi quid deinceps efficere et colligere institueris. Sed quod antea dixi, exiguo sum ingenio, concede ut de istis amplius dispiciam. **Orth.** Utinam det tibi Dominus intelligentiam, ut que audivisti aguoscas.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΙΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος Διδάσκος 4, ἐτῷ Ὀρθοδόξου πρὸς Ἀπολιναριαστὴν διάλεξιν (59).

S. P. N. ATHANASII

De sancta Trinitate Dialogus iv, in quo Orthodoxi cum Apollinarii sectatore dialogus.

[ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ.]

ORTHODOXUS.

1. Σῶμα ἀνθρώπινον ἔχεν ὁ Χριστὸς, ή οὐ; **D** 1. Σῶμα ἀνθρώπινον ἔχεν ὁ Χριστὸς, ή οὐ; **ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΑΣΤΗΣ.** Οὐ. **Orth.** 'Ἄλλ' ὅποιον; **Απολ.** Θεῖκόν. **Orth.** Τῇ φύσει, ή τῇ ἐνώσει τῆς οἰκονομίας; **Απολ.** Τῇ ἐνώσει τῆς οἰκονομίας. **Orth.** Οὐκοῦν τῇ φύσει ἀνθρώπινον, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ θεῖκόν. **Απολ.** Ναί. **Orth.** Καὶ ὅμούσιον ἡμῖν; **Απολ.** Τὸ ἔκ Μαρίας σαρκίον ὅμούσιον ἡμῖν. **Orth.** Σύμφωνοι οὖν ἡμῖν ἔσται ἐν τούτοις; **Απολ.** Εἰ σῦντα, ναί. **Orth.** Ίδουμεν οὖν καὶ περὶ ψυχῆς. **Απολ.** Ίδουμεν. **Orth.** Εμφύχον ἦν τὸ σῶμα, ή

4. Habuit humanum corpus Christus, annon? **ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΣΤΑ.** Non habuit. **Orth.** Cujusmodi ergo aliud? **Apoll.** Divinum. **Orth.** Natura, an οἰκονομίᾳ unione? **Apoll.** Οἰκονομίᾳ unione. **Orth.** Ergo natura humana, οἰκονομία vero divinum **Apoll.** Etiam. **Orth.** Et nobis consubstantiale. **Apoll.** Caro quam ex Maria sumpsit, consubstantialis est nobis. **Orth.** In istis igitur sentitis nobiscum? **Apoll.** Etiam, si quidem ita sentitis. **Orth.** Dispiciamus igitur etiam de anima. **Apoll.** Dispiciamus. **Orth.**

⁴⁴ II Tim. iv, 8. ⁴⁵ Psal. lxxvi, 19. ⁴⁶ Matth. v, 14. ⁴⁷ Psal. xxviii, 5.

(58) Sic mss. Editi vero, ἐψάνησαν.

(59) Reg. et Felc., Τοῦ ἀγίου Αθανασίου πρὸς Ἀπολινάριον διάλεξις.

Corpus illud eratne animatum, an exanim? Apoll. Αἱ μόνοι; Ἀπολλ. Ἐμψήγον. Ὁρθ. Φυχὴν ἔχον δηλούστη; Ἀπολλ. Οὐ. Ὁρθ. Καὶ πῶς ἐμψήγον τὸ μῆν σὺν φυχῇ; Ἀπολλ. Θεῖα ἡνὶ ἐμψήγη φυχωθέν. Ὁρθ. Σὺ γάρ μετέ εἶψεν φυχώθης; Ἀπολλ. Φυσικῶς ἐψυχωθηγ. Ὁρθ. Ἄνευ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως; Ἀπολλ. Άλλοι οὐτας δὲ Κύριος. Ἐνταῦθα γάρ φυχὴ λογική, σώματα ἡνωμένη προστάγματι θεοῦ, δινθρωπον ἀποτελεῖ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου οὐχ οὐτως· διὰλλα θεοὶ Λόγος ασφαλέστερον ἀπετίθεσεν θεόν. Ὁρθ. Τοῦτοσύν λέγεις θεάντας ἐμψήγαν; Ἀπολλ. Καὶ πάνω. Ὁρθ. Αντὶ φυχῆς οὖν δὲ Λόγος; Ἀπολλ. Να. Ὁρθ. Τίς οὖν ἦν δὲ λέγων (60). «Τὴν φυχὴν μου οὐδεὶς αἰρεῖ ἀπ' ἐμοῦ· διτε θέλω, τίθημι αὐτὴν, καὶ διτε θέλω, λαμβάνω αὐτὴν»· ή σάρξ, ή δὲ Λόγος; Ἀπολλ. Οἱ Λόγοι. Ὁρθ. Πολὺν έλεγεν φυχὴν; ἦν εἰχεν, ή δι τούς εἰχεν; Ἀπολλ. Τὴν δινθρωπίνην ξεγέν ζωὴν. Ὁρθ. Δυνατὸν γάρ ἀνθρωπίνην ζωὴν είναι, μητερόσης φυχῆς; Ἀπολλ. Καὶ πάνω. «Ο γάρ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὄντη, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις συναντεστράφη.»

2. *Orth.* *Quomodo vero visus est in natura, inaspectabilis cum sit?* *Apoll.* *Carne.* *Orth.* *Sicut ergo carnis est conspicuum esse; ita et anima est conversari.* *Fieri* vero non potest ut qui natura est inaspectabilis, cernatur, nisi corpori uniatur quod videri possit: et fieri non potest, ut qui natura passionis expers est, patiatur et una cum hominibus conversetur, nisi sit corpori animato unitus, quod sponte pati et una cum hominibus versari possit. *Animatum autem corpus eo ipso quod anima sit præditum, animatum est, velis, nolis.* *Apoll.* *Homo igitur nudus passus est pro nobis.* *Orth.* *Absit!* Sed Deus enim vellet conspicere, univit sibi corpus quod conspicere posset: et pati volens, univit sibi corpus animatum quod sponte pati posset, neque quod quidecum prius existiterit, postea vero virtute unitum fuerit: neque simpliciter ex homine Maria, sed ipsa prius sanctificata, ut Deus Verbum desumptam ex ea humanitatem, tum demum participans, et sibi ipsi per economiam unius corpus animatum, unus et idem esset Deus et homo. *Apoll.* Nonne animatum corpus homo est? *Orth.* Non quodvis animatum corpus est homo, sed humanum corpus animatum est homo. *Apoll.* Homo iste annō est Jesus? *Orth.* *Unitus Verbo.* *Apoll.* Jesus igitur annō est homo? *Orth.* Ne hominēn quidem ipsum absque Verbo substituisse agnosco. Ipsiū enim existentiam in ipsa unitione Verbi designo. *Apoll.* Non fuit igitur Verbum vice partis rationalis? *Orth.* Non, sed in parte rationali fuit Verbum, sibi ipsi per illam unius spontaneam patiendi facultatem. *Apoll.* Habuit igitur meutem hominis Christus? *Orth.* Cave sic dicas Christum

“Joan. x, 18. “Baruch iii, 38.

(60) *Palat.*, Τίς οὖν δὲ λαγ. *Paulo post idem*, λαμ-
άνετε αὐτήν.

2. *Orth.* Ποθεὶ δὲ δὲ τῇ φύσει ἀδράτος πῶς; *Apoll.* Σαρκί. *Orth.* Ποτερ οὖν σαρκὸς ἐστι τὸ φαίνεσθαι, οὐτως καὶ φυχῆς συναντεστρέφεσθαι. *Ἄδυντον δὲ τὸν τῇ φύσει ἀδράτον ὀρθῆναι, μή ἐνωθέντα σώματι τῷ δυναμένῳ ὀρθῆναι· καὶ ἀδύντον τὸν τῇ φύσει ἀπαθῆ παθεῖν καὶ συναντεστρέφεντας ἀνθρώπους, μή ἐνωθέντα σώματι ἐμψύχον, τῷ δυναμένῳ παθεῖν ἐκουσίως καὶ συναντεστρέφεντας δὲ ἀνθρώπους. Σώμα δὲ ἐμψήγον, φυχὴν ἔχον, ἐμψύχον ἐστι, καὶ θέλεις, καὶ μή θέλεις. *Apoll.* *Ανθρωπός οὖν φιλός (61) ἐπαθεῖς ὑπὲρ τὴν τιμῶν.* *Orth.* Μή γένοτο! Άλλαξ θεὸς, βουλήθεις ὁρθῆναι, ἡνωσεν ἐκατῷ τὸ δυναμένον ὁρθῆναι· καὶ βουλήθεις παθεῖν, ἡνωσεν ἐκατῷ σώμα ἐμψήγον τὸ δυναμένον παθεῖν ἐκουσίως, οὐ πρότερον ὑπάρχειν, καὶ τότε κατ' ἀρετὴν ἐνωθέν· οὔτε δέξτραν ἀνθρώπου ἀπλῶς τῇ Μαρπλαζ, διὰλλα πρότερον αὐτῆς ἀγαπεῖσθαι, καὶ τότε δέξιας μετασχύντος τοῦ θεοῦ Λόγου τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐνώντας ἐκατῷ κατ' οἰκουμενὰς ἐμψήγον σώμα, ως εἴναι ἔνα τὸν αὐτὸν θεόν καὶ ἀνθρωπόν. *Apoll.* Τὸ ἐμψήγον σώμα δινθρώπος ἐστιν; *Orth.* Ήνδρὸς διὰλλες τὸ ἐμψήγον σώμα δινθρωπός ἐστιν. *Apoll.* *Ανθρωπός οὗτος Ἰησοῦς ἐστιν;* *Orth.* *Ἐνώσεις Λόγος.* *Apoll.* Οὐκ οὖν οὗτος οὐν Ἰησοῦς δινθρωπός; *Orth.* *Ἄνευ τοῦ Λόγου οὐτε δινθρωπον αὐτὸν ἐστιν.* Τὴν γάρ ὑπαρξίν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ Λόγου γνωρίζω. *Apoll.* Οὐκ οὖν ἀντὶ τοῦ λογικοῦ ἦν δὲ Λόγος, ἐνώσας αὐτὸς ἐκατῷ διὰ τοῦ λογικοῦ τὸ ἐκουσίον πάθος. *Apoll.* Νοῦν ἀνθρώπου εἶχεν δικαιοσύνη; *Orth.* Μή μέγε, δικαιοσύνη, διαιρεῖν, νοῦν εἶχε. Τὸ γάρ συναμ-*

(61) *Ψιλός* deest in mss.

φότερον, Νοῦς καὶ Λόγος, λέγεται δὲ Χριστός. Οὕτω δὲ νοῦν ἀνθρώπινον λέγω εἰν τῷ ἦν δὲ Λόγος, ὡς εἰν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου εἴπομεν σῶμα ἀνθρώπινον τῇ φύσει, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ. Οὕτω καὶ φυχὴν τῇ φύσει ἀνθρώπινην (62), τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ· καὶ νοῦν ἀνθρώπινον τῇ φύσει, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ. Καὶ ὥσπερ ἡ σάρκα αὐτοῦ οὐκ εἶδε διατροφόν, οὗτος οὐδὲ δ νοῦς αὐτοῦ ἐποίησεν ἀμπτίαν. Καὶ ὥσπερ ἀνάγκη τὸ τῇ φύσει ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐκ τοῦ Ἀδάμ, ἐκ σαρκὸς καὶ αἷματος ἔχειν τὴν σύστασιν· οὕτως ἀνάγκη τὴν ἀνθρώπινην φυχὴν λογικὴν εἶναι. Καὶ πάλιν οὖν λέγω· Ὅσπερ τὸ σῶμα φύσει μὲν ἔστιν ἀνθρώπινον, τῇ δὲ ἐνώπιοι, τῇ δὲ ἐνώπιοι τῆς οἰκονομίας θεικὸν· οὐτας δ νοῦς φύσει μὲν ἀνθρώπινος, τῇ δὲ ἐνώπιοι τῆς οἰκονομίας Θεοῦ νοῦς.

unione vero οἰκονομίᾳ divinum : ita et mens natura quidem est humana, unione vero οἰκονομίᾳ, mens Dei.

3. Ἀπολ. Δύο οὖν τέλεια. Ὁρθ. Δύο οὖσιν τελείων Ιωάντες. Ἀπολ. Δύο τελεῖον ἐν τέλεοιν οὐ γίνεται. Ὁρθ. Παρ' ἀνθρώποις Ιωάντον γενέσθαι, παρὰ δὲ Θεῷ δυνατόν. Ἀπολ. Πάπ; Ὁρθ. "Ως τὸ Παρθένον γεννήσας, ὡς τὸ θυρῶν κεκλεισμένων σῶμα παχυμερὲς εἰσελθεῖν, ἐκ σαρκῶν καὶ δοστῶν συμπατέγεν, ὡς τὸ περιπτήσας ἐπὶ θαλάσσῃς. "Ως γάρ ταῦτα δυνατά παρὰ Θεῷ, κάκεν· Ἀπολ. "Ανθρώποις οὖν ἐσταυρώθη ὑπὲρ τὴν Ημῶν; Ὁρθ. Ψύλων (63), οὐ· ἀλλὰ Θεὸς ὁν δὲ τὸν Θεοῦ Ήδος, βουλθετε σταυρωθῆναι τὸν Ημῶν, ἡνωσεν ἐαυτῷ σῶμα ἐμψυχον λογικῶν, τὸ δυνάμενον σταυρωθῆναι μετὰ ἑκουσίου πάθους. Ἀπολ. Αἰδα το λέγεται, σταυρωθῆναι μετὰ πάθους; "Άλλο ἐστι σταύρωσις (64), καὶ ἀλλο πάθος; Ὁρθ. Ἐκούσιον καὶ πάνυ. Ἀπολ. Πάπ; Ὁρθ. "Οτι σῶμα ἐμψυχον σταυρωθῆναι δύναται, παθεῖν δὲ ἐκουσίον οὐ δύναται, μηδὲ ἐμψυχον λογικόν. Καὶ τοῦτο ἔστι τὸ ἀσέβητα τῶν λεγοντῶν, διε φυχὴν οὐκ εἶχεν. Τοῦ γάρ ἐποίησεν ἐκ τῆς ἔδουστρας, οὐ φύσει θεστήτος, ἀλλ' ἐνώσεως οἰκονομίᾳ· οὕτως ἐπαθεῖν, οὐ φύσει θεστήτος, ἀλλ' ἐνώσεως οἰκονομίᾳ. Εἰ δὲ μή, δ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διευ κόπου, καὶ περιπτήσας ὑπὲρ πτερύγων ἀνέμων, πῶς δὲ ἐκοπίσαν, εἰ μή ἡνωτεν ἐαυτῷ τὸ δυνάμενον κοπίσσαι; Σῶμα δὲ ἐμψυχον οὐ κοπῆ, οὐδὲ νῆστος. Καὶ ὥσπερ

A habuisse mentem, ut eum dividat. Utrumque enim simul et conjunctum consideratum, Mens videlicet et Verbum, dicitur Christus. Sic autem mentem cui inesset Verbum, humana dico, ut initio sermonis diximus corpus natura humana, Dei vero corpus fuisse, si οἰκονομία species. Sic etiam animam dico natura humana, Dei vero animam quod ad οἰκονομία attinet: et mentem natura humana, Dei vero mentem per οἰκονομία. Item sicut caro ejus non vidit corruptionem, ita quoque mens ipsius non commisit peccatum. Et sicut necesse est corpus, quod humana sit, et ex Adamo profectum, ex carne et sanguine constituti, ita necesse est animam humana esse rationabilem. Rursum igitur dico: Sicut corpus natura quidem est humana, unione vero οἰκονομίᾳ divinum: ita et mens natura quidem est humana, unione vero οἰκονομίᾳ, mens Dei.

3. Apoll. Duo sunt igitur perfecta. Orth. Imo duarum perfectiarum substantiarum unio. Apoll. Ex duobus perfectis unum perfectum non efficitur. Orth. Apud homines 460 fortassis id fieri non potest, sed apud Deum fieri potest. Apoll. Quomodo? Orth. Ut quod Virgo genuerit, ut quod januis clausis corpus solidum, et ex carnibus et ossibus compactum, introierit, ut quod supra mare ambulat. Nam ut haec possilia apud Deum, ita et illud. Apoll. Hominem igitur genuit Maria? Orth. Nudum et duntaxat hominem, nequaquam, sed Deum, hominem factum. Primum enim Dominus fuit cum ea divine, et tum demum infantulus ex ea οἰκονομice: quamobrem etiam Deipara est Maria. Apoll. Homo igitur crucifixus est pro nobis? Orth. Nudus duntaxat homo, nequaquam: sed Dei Filius cum Deus esset, velletque crucifigi pro nobis, univit sibi ipsi corpus animatum rationis particeps, quod posset crucifigi cum voluntaria passione. Apoll. Cur dicas crucifixum fuisse cum passione? Num aliud est crucifixio, quam passio? Orth. Sane vero si voluntaria sit. Apoll. Quomodo? Orth. Quoniam corpus animatum potest crucifigi, voluntari autem pati non potest corpus quod non fuerit animatum simul et rationis particeps. Et haec illa est impietas eorum qui Christum negant anima præditum fuisse.

4. Apoll. Ergo non passum fuerit Verbum? Orth. Absit, ut naturaliter passum fucrit! Apoll. Omnino tamen passum est. Orth. Nempe unito sibi corpore quod pati posset: ut passio sit οἰκονομία, non autem ipsius naturæ Verbi. Sicut enim lassus fuit de via, non in ipsa deitatis natura, sed unionis οἰκονομία: ita passus est, non in ipsa deitatis natura, sed unionis οἰκονομία. Alioqui, quomodo qui absque labore fecit cœlum et terram, et ambulat super pennas ventorum, defessus fuissest, nisi sibi ipsi univisset quod fatigari posset? Ceterum cor-

(62) Palat., ἀνθρώπινην, καὶ νοῦν ἀνθρώπ.

(63) Palat., Ψύλων ἀνθρώπων.

(64) MSS., σταυρός.

pus non animatum neque laborat, neque net. Sicut A autem corpus illud animatum, quod Verbum sibi univit, est ipsius corpus non natura, sed economia; ita labor est ipsius labor, non natura, sed unionis economia: et passio est ipsius passio, non natura, natura enim Verbi passionis expers, sed unionis economia. Nam et ut patetur unitus est, et ut nos servaret, passus est. Volens enim servare, passus est; et volens pati, univit sibi quod semel unitum nunquam dimisit. « Sie enim veniet, quemadmodum vidistis eum cunctem in celum » : et, « Videbunt eum in quem transfixerunt ». Apoll. Enimvero annon aliter poterat nos salvos facere? Orth. Sed ita servare voluit per stultitiam prædicationis. Apoll. Si mentem hominis habuit, potuit etiam peccare. Orth. Sane, nisi haec mens fuisset deitati unita. Apoll. Mutabilis ergo fuit Christus? Orth. Absit! Apoll. Si potuit peccare, mutabilis erat. Orth. Memineris eorum quae diximus. Dixi enim: Nisi fuisset deitati unitus, Jesus Christus autem non intelligitur sine unitione Jesus Christus, sed Deus Verbum, Filius Dei subsistens. Si corpus animatum potes absque unitione inventire, mutationem cogita: sin autem simul fuit corpus, et Dei Verbi corpus, et simul fuit animatum rationis particeps, simul Dei Verbi corpus animatum, ac rationis particeps, querisne mutationem? Apoll. Si mentem hominis habuit Christus, fuit quoque oblivioni et ignorantiae obnoxius, et peccare potuit. Orth. Sane, nisi deitati fuisset unitus. Ne vero dicio, si mentem hominis, nullius enim alterius menteum habere potuit; sed dicio, Si mentis humanae particeps factum fuit Verbum, sicut humanae carnis.

461 5. Apoll. Quomodo potest mens humana C non mutari? Orth. Quomodo mortale istud immortalitate indutum non moritur, et corruptibile hoc, incorruptibilitate indutum, non amplius corruptitur: ita et mens per unionem cum Deo Verbo deificata non mutatur. Apoll. Ergo et sancti mentem habuerunt immutabilem? Orth. Non. Apoll. Quamobrem, nonne in illis quoque fuit Verbum? Orth. Sed fuit in sanctis non unitione, sed pro gratia Spiritus, diverse in ipsis operantis: bic vero, id est in Deo Verbo, fuit ominus plenitude deitatis. Deinde sancti quidem fuerunt participes Verbi, hic vero Verbum participavit humanam naturam. Apoll. Dic, carnem et sanguinem, ut scriptum est. Orth. Scriptura mos est totum hominem vocare carnem et sanguinem, ut cum dicit: « Non ultra acquevi carni et sanguini ». Et: « In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». Et rursum: « Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt ». Et quaecunque sunt hujusmodi. Apoll. Quid illud est, Sancti participarunt, et Deus Verbum participavit? quoniam est hoc discrimen? Orth. Quod

αὐτοῦ σῶμά ἔστιν, δῆμωσεν ἐκυρών οὐρανός, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ οἰκουμέρᾳ οὐτών αὐτοῦ κίτης ὁ κόπος; οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ οἰκουμέρᾳ τῆς ἑνότητος· καὶ αὐτοῦ πάθος τὸ πάθος οὐ τῇ φύσει (65) (ἀπαθής γάρ η φύσις), ἀλλὰ τῇ οἰκουμέρᾳ τῆς ἑνότητος. Δικ γάρ τὸ πάθος καὶ τὴν ἑνότητον αὐτογένων πάθειν δὲ θέλων, ἡμεωρ, δὲ ἑνότητος οὐκ ἀργήκεν. « Οὐταν γάρ ἐλεύσεται, διν τρόπον ἑθάσασθε αὐτὸν πορεύματον εἰς τὸν οὐρανόν » καὶ, « Οὐφονται (66) εἰς δὲ ἐξεκνήτους ». Ἀπολ. « Άλλως γάρ οὐκ εἰδύνατο σῶσας; Ὁρθ. Άλλ’ οὐτως; θεῖλες σῶσας: διὰ τῆς μαρίας τοῦ κηρύγματος. Ἀπολ. Εἰ νοῦν ἀνθρώπου (67) εἶχεν, ἐδύνατο καὶ ἀμαρτῆσαι. Ὁρθ. Εἰ μὴ ἦντο τῇ θεότητε δο νοῦς, ναὶ Ἀπολ. Τρεπτὸς οὖν ἦν ὁ Χριστός; Ὁρθ. Μή γένοτο! Ἀπολ. Εἰ ἐδύνατο ἀμαρτῆσαι, τρεπτὸς ἦν. Ὁρθ. Μητρόμενε τῶν εἰρημάνων. Εἴπον γάρ· Εἰ μὴ ἦντο, ναὶ. Ἱεροῦς δὲ Χριστὸς δέντες ἑνότητος οὐ φοίται Χριστὸς Ἰησοῦς, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος, Υἱὸς Θεοῦ ἑντοπίστατο; Εἰ δύνη εὑρεῖν τὸ Εμψύχον σῶμα δικεν ἑνότητα, ἐννόει τροπήν· εἰ δὲ δύμα σῶμα, ἄμα Θεοῦ Λόγου (68) σῶμα Εμψύχον λογικὸν, ἡτετες τροπήν; Ἀπολ. Εἰ νοῦν ἀνθρώπου εἶχεν ὁ Χριστός, καὶ λίθον καὶ ἀγνοαν εἶχεν, καὶ ἀμαρτέαν δέδυνατο. Ὁρθ. Εἰ μὴ ἦντο τῇ θεότητε, ναὶ. Καὶ μὴ λέγε, εἰ νοῦν ἀνθρώπου· οὐ γάρ διλος τενὸς ἀν εἶχε νοῦν (69)· ἀλλ’, Εἰ δρα, εἰπε, ἀνθρωπίνου νοῦ μετείχει ὁ Λόγος, ὡς ἀνθρωπίνης σαρκός.

5. Ἀπολ. Πώς δύναται ἀνθρώπους νοῦς μὴ τρέπεσθαι; Ὁρθ. Πώς τὸ θυηρὸν τούτο, ἀνθεῖν ἀλενασίαν, οὐνέτι ἀποθήκει, καὶ τὸ φύλακον τούτο, ἀνδύνειν ἀγνοεῖσθαι, οὐκέτι φύσιερεται· οὐτως δὲ νοῦς, θεωθεὶς ἑνότητι Θεοῦ Λόγου, οὐ τρέπεται. Ἀπολ. Οὐχοῦ καὶ οἱ άνθρωποι ἀπετον εἴχον νοῦν; Ὁρθ. Ήν. Ἀπολ. Δικ τοι; οὐκ ἦν καὶ τὸν αὐτὸν δὲ Λόγος; Ὁρθ. Άλλ’ οὐ τοὺς Λόγους οὐ καθ’ ἑνότηταν ἦν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Ιησοῦ μαρτυρίαν γάριν, διαφόρους ἐν αὐτοῖς ἐνεργούντος· ἐνταῦθα δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Καὶ οἱ μὲν ἄγιοι μέτοχοι τοῦ Λόγου ἦσαν· ἐνταῦθα δὲ ὁ Λόγος μετέσχε τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπολ. Εἰτὲ, ἀμαρτος καὶ σαρκός, ὡς γέγραπται. Ὁρθ. « Εἴδος τῇ Γραφῇ τὸν ἀνθρώπου σάρκα καὶ αἷμα καλεῖν, ὡς διατάσσει· « Οὐ προσανθέμην σαρκαν καὶ αἷματα » καὶ, « Εν ταῖς ἔργάσταις ἡμέραις ἱκεῖται ἀπὸ τοῦ Ιησού μαρτυρίας μου ἐπὶ πᾶσσαν σάρκα » καὶ πάλιν· « Οὐ μὴ καταμίνην τὸ Ιησού μαρτυρίαν μου ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὸ εἰναι αὐτοῖς σάρκα » καὶ δοσ τοιαύτα. Ἀπολ. Τί ἔστιν, οἱ ἄγιοι μετέσχον, καὶ δὲ θεὸς Λόγος μετέσχε; τοι; ή διαφορά; Ὁρθ. Ότι οἱ ἄγιοι πρότερον ὑπῆρχαν, καὶ τότε μετέσχον Θεοῦ Λόγου ἑταύθι δὲ οὐτως, ἀλλὰ δὲν πρὸ τῶν αἰώνων θεὸς Λόγος, βουληθεὶς δι-

[“] Act. 1, 11. [“] Joan. xix, 37. [“] Galat. 1, 16.

(65) Οὐ τῇ φύσει deest in Palat.

(66) Οὐφονται abest in Palat.

(67) Palat., νοῦν ἀνθρώπουν.

[“] Joel ii, 28. [“] Gen. vi, 3.

(68) Λόγου deest in Palat.

(69) Τίνος ἀνθρώπου εἶχε νοῦν mss.

ανθρωπησαι, ηγιασεν την Περιβόνον, καὶ ήγιασεν ἐκατόν τε αὐτῆς σώμα, οὐ πρότερον ὑπάρξεν, καὶ τότε ἐνώσατο, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ὑπάρξει: ἐνώσατο: Ἀπολ. Δύο οὖν ἡγεμονικά ἐν τῷ σώματι ἦσαν, δὲ Θεὸς Λόγος καὶ δὲ ἀνθρώπινος νοῦς. Ὁρθ. Οἱ. 'Ἄλλ' αὐτὸς δὲ Λόγος; ηγεμονίας τοῦ νοῦ. Ἀπολ. Πῶς οὖν τε μή εἰναι δύο; Ὁρθ. Ω.; τὸ λευκόν τῆς κρεδοῦς καταχρωσθεῖ κράματι πορφύρας οὐ διχρωμάτισται, ἀλλ' ἐν οὐτῷ δὲ νοῦς, καταχραμπίσεσθαι; καὶ ἀποτίσεις; ἐν ἑστίν, καὶ οὐκ ἔστι δύο ἡγεμονικά (70). Οὐ γάρ διλό τοι βούλεται δὲ νοῦς, καὶ διλό τοι δὲ Λόγος; ἀλλ' ὅσπερ μουσικὴ καὶ τὸ δργανον οὐ δύο μουσικοί, οὐτας θεὸς Λόγος καὶ νοῦς: ἀνθρώπινος οὐ δύο ἡγεμονικά. 'Αντι γὰρ ὀργάνων τῷ νῷ ἀνθρωπινοὶ κέχρηται οἱ Λόγοι. Ἀπολ. Αλλὰ τὸ δργανον τοῦ μουσικοῦ δινούνται ἑστίν. Ὁρθ. Καὶ δὲ μουσικὸς θνητός ἑστίν. Ἔνταῦθε δὲ δὲ Λόγος, ἀδίνατος δὲν, τῷ νῷ κέχρηται ὀργάνῳ· καὶ ὕσπερ τὸν ἡμέν τοῦ νοῦ τῷ κέχρηται, ὡς προέποντο, ὀργάνῳ· ἐν τῷ τοῖς σωματικοῖς τῷ σώματι· καὶ οὐτας ζητήσεις καὶ εὐρόν, θωσει τὸ (71) ἀπολούλος. Ἀπολ. Πολος λέγει σωματικοῖς; Ὁρθ. Σταυρόν, ταρφόν, περιπάτον, ἀνθρ., βρύσεις, πάστοι, καὶ οὓς τούτους ἀκλινούσι. Ἀπολ. Θεὸς δὲν δὲ Λόγος δὲ γεννηθεῖς ἐκ Μαρίας; Ὁρθ. Ο γεννηθεῖς ἐκ Μαρίας, τὸ ἐκ ταύτης δὲν τῆς εὐσίας, οὐκ δὲ θεὸς οὐσιωδῶς, ἀλλὰ ἐνώσας οἰκονομίας. Ἀπολ. Καὶ πῶς, Εὐλογημένος δικαρπός τῆς κοιλίας σου, οὐ λέγεται; Ὁρθ. Ἔπειδή (73) ἐκ τῆς εὐσίας τοῦ Πατρὸς δὲν θεὸς, ἐκ τῆς εὐσίας αὐτῆς, εἰλαβε μορφὴν δώλου, καὶ σχήματι εὑρεθεῖς ὡς ἀνθρωπος, καρπὸς τῆς κοιλίας αὐτῆς εὑρέθη. Ἀπολ. Συνῆκται οὖν δὲ Λόγος τῷ ἐνωθέντι σώματι ἐξ αὐτῆς, ὡς ζῶν; Ὁρθ. Ω.; ζῶν οὐ γέγραπται, ἀλλ' ᾧς ἐν ταῖς ζωντις Ἀπολ. Καὶ ἐνάκαστον τῶν ἀγίων οὐτας ἔστιν, ᾧς ἐν ταῖς ζωντις; Ὁρθ. Οὐχ οὐτας. 'Ἐκαστος γάρ τῶν ἀγίων τοσούτοντος ἤγεντο νοῦς, δον ἀδυνήθη ἐξ ἀρτῆς καὶ ἀσκήσεως κατορθώσαι. Ἔνταῦθε δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικεῖ· καὶ οἱ μὲν ἄγιοι μορφὴν θεοῦ εἰλέφασιν ἐν ἀρτῇ κατορθώσαντες, ἐνταῦθα δὲ δὲ Λόγος μορφὴν δώλου. Εἰσαέν. Ἀπολ. Οὐτας τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς, ἀνθρωπός ἔστιν. Ὁρθ. Εἰ χωρὶς τοῦ Λόγου νοέσται, νοεῖ. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὅτι χωρὶς τοῦ Λόγου νοέσται, οὐκ ἔστιν ἀνθρωπός φύεται, ἀλλὰ θεὸς ἐνώσει τοῦ Λόγου. Ἀπολ. Ο γεννηθεῖς ἐκ Μαρίας ναός Ιησοῦς ἔστιν, δὲ'

A sancti prius existiterunt, et tum demum participarunt Dei Verbum: hic vero non ita est, sed Deus Verbum, quod erat ante secula, cum vellet fieri homo, sanctificavit Virginem, et corpus ex ea sibi univit, noui quod prius existiterit, et tum demum universit, sed in ipsa existentia unius. *Apoll.* Duo igitur in ille corpore fuerunt principatum habentia, nempe Deus Verbum, et humana mens. *Orth.* Nequaquam. Sed ipsum Verbum imperati. *Apoll.* Qui fieri potest, ut haec non sint duo? *Orth.* Sicut lanæ albedo colore purpureo tincta, non est bicolor, sed unicolor: ita mens coruscans et deificata est unum quiddam, neque sunt duo principatum habentia. Neque enim aliud quidem vult mens, aliud vero Verbum: sed sicut musicus et instrumentum non sunt duo musici, ita Deus Verbum et mens humana non sunt duo principatum habentia. Utitur enim Verbum humana mente tanquam instrumento. *Apoll.* Sed musici instrumentum est mentis expers. *Orth.* Sed et musici est mortalitatis. Hic vero Verbum, quod immortale in nobis utitur corpore ut instrumento ad ea utitur mente, ut instrumento, ad ea qua mente

5. *Apoll.* Corporis vero quis est usus? *Orth.* In multis. Voluit Verbum conspicere, et quoniam quod perierat, utrumque complexum era, placuit simile per simile servare, nempe per crumenem et passionem voluntariam. Itaque in passione voluntaria usum est mente, sicut ante dixi, ut instrumento; in rebus autem corporeis, corpore: et ita quesitum et inventum id quod perierat, servavit. *Apoll.* Quenam corpora dicis? *Orth.* Crucem, sepulcrum ambulationem, tactum, cibum, potum, et quaeunque sunt huiusmodi. *Apoll.* At nomine Deus erat Verbum qui genitus est ex Maria? *Orth.* Qui genitus est ex Maria, quantum ad id attinet, quod ex eadem est substantia atque Maria, non erat Deus substantialiter, sed ex economia unitiois. *Apoll.* Quomodo igitur dicitur: «Benedictus fructus ventris tui»? *Orth.* Quoniam Deus Verbum quod est ex Patris substantia, formam servi accepit, et habitu inventum ut homo, fructus etiam esse ventris ipsius compertum est. *Apoll.* Conjunctumne est igitur Verbum unito corpori ex Maria desumpto, sicut animal? *Orth.* Non scriptum est, sicut animal, sed, ut in templo vivo. *Apoll.* Atqui in quovis sanctiorum est, ut in templo vivo. *Orth.* Non ita. Nam sanctorum unusquisque catenus fuit templum, quatenus potuit ex virtute et vivendi usu recte se gerere: hic vero «omnis plenitudo deitatis inhabilitat»⁷¹. • 462 Et sicuti quidem formam Dei accepserunt quatenus vitam ex virtute recte transegerunt, hic vero Verbum formam servi accepit. *Apoll.* Itaque quod ex animo et corpore constat, homo

⁷⁰ *Palat.* καὶ οὐκίτι δύο τοι.

⁷¹ Sic iuss. recte. Editi vero, τοι νοῦν.

PATROL. Gn. XXVII.

⁷² Sic *Palat.* recte. Editi vero, ζωντας τοι.

⁷³ Sic iuss. Editi vero, *'Exst.'*.

est. *Orth.* Sane, si consideraretur seorsim a Verbo. Quid si nunquam ut a Verbo sejunctum consideratur, nempe non est homo nudus, sed Deus ob Verbi unionem. *Apoll.* Templum ex Maria genitum, est Jesus, per quem omnia. *Orth.* Qui genitus est ex Maria, non est genitus vacuus seu scopis mundatus, sed una cum templo, ideoque est Jesus, per quem omnia. Neque vero templum voco Jesum absque Verbo, neque Verbum voco Jesum absque templo: sed ex eo tempore Verbum accepit nomen Jesu, ex quo sanavit contritiones populi sui. Tunc autem sanavit, quando dignatus est servi formam accipere. Hoc igitur Verbum, quod nunc propter economiam dictum est Jesus, is est, per quem omnia: et quemadmodum euterium animadverto ignem simul et ferrum esse; ita etiam Jesum intellico esse Deum Verbum, hominem factum. *Apoll.*

Ipsumne templum, an qui in templo est, is est, per quem omnia? *Orth.* Ne separa templum ab eo, qui in templo habitat. Nam si « quicunque agglutinatus est Dominu, unus » cum eo « spiritus est », » multo magis cum dicitur et creditur Dominus unus esse formae servi, unus est ipse Deus et homo.

6. *Apoll.* Homo igitur non est, qui ex Maria genitus est? *Orth.* Solummodo quidem homo, nequamquam. *Apoll.* Sed quidnam præterea? *Orth.* Sed etiam Deus. Sicutenim Isaac genitus ex Abraham, nec alius quisquam hominum, est caro duntata, sed unusquisque nostrum genitus est homo ex homine, non quod anima rationalis alteram animam rationalem generit; quamvis homo sit ex anima rationali et corpore compositus; ita illum, qui ex Maria genitus est, appello Deum, anima videlicet et corpori unitum. Quemadmodum enim si anima corpori unita fuerit, gignitur homo per mulierem, ita Deus Verbum, ubi unitum est anima et corpori, genitus est Deus et homo per mulierem. *Apoll.* Atqui « ex muliere » scriptum est⁷⁴. *Orth.* Ex muliere, secundum carnem: per mulierem secundum Spiritum. *Apoll.* Proprius ille Dei Filius, quem pro nobis tradidit, quisnam est, Verbum, an homo? *Orth.* Proprius Dei Filius ille est, qui « humiliavit semetipsum, formam servi accipiens⁷⁵, » et in illa servili forma traditus est. *Apoll.* Non igitur Jesus ex Maria genitus, sed per eam genitum Verbum, is est, qui semetipsum humiliavit usque ad mortem. *Orth.* Ne separa uniuersum semel unitam. Dixi enim, cum esse proprium Filium, qui ex ea sit secundum carnem, et per eam secundum Spiritum. *Apoll.* Ergo Verbum per eam genitum humiliavit semetipsum usque ad mortem. *Orth.* Deus Verbum igitur per ipsam genitum, cum non posset in ipsa deitatis natura humiliare se usque ad mortem, corpus ex ea sibi assumptum posset, id est formam servi.

7. *Apoll.* Deus ergo passus est pro nobis. *Orth.* Deus, unito sibi corpore anima prædicto, quod mori

A οὐ τὰ πάντα. Ὁρθ. Ὅ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας οὐ κανέν- ἔγεννθη καὶ επαρμένος; (71). ἀλλὰ μετὰ τοῦ ναοῦ· διὸ καὶ αὐτὸς ἐστιν Ἰησοῦς, διὸ οὐ τὰ πάντα. Οὔτε δὲ τὸν ναὸν καλῶ Ιησοῦν χωρὶς τοῦ Λόγου, οὔτε τὸν Λόγον χωρὶς τοῦ ναοῦ Ιησοῦν· ἀλλὰ ἐστος Ιησοῦς ὁ Λόγος κέκληται, ἐξ οὗ καὶ λέσσετο τὰ συντριμματα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τότε δὲ λέσσετο, διὸ καττρέψεται μορφὴ δούλου λαβεῖν. Οὔτος (75) οὖν ὁ Λόγος, διὸν Ιησοῦς· διὸ τὴν εἰκονομίαν κληνθεῖς, αὐτὸς ἐστιν, διὸ οὐ τὰ πάντα· καὶ ὥσπερ τὸν καυτῆρα πέρ και εἰδὲρον νοῦ, οὕτως Ιησοῦν Θεὸν Λόγον ἀναφρωτῆσαντα. Ἀπο. II. Οὐ ναὸς, διὸ οὐ τὰ πάντα, ή δὲ τῷ ναῷ; Ὁρθ. Μή διειρέσθω τὸν ναὸν τοῦ ἐνούσουντος. Εἰ γάρ « ἐ κολλώμενος τῷ Κύριῳ ἐν πνεῦμα ἐστιν, » πολλῷ πλεῖστον, διὸν ὁ Κύριος λέγεται καὶ πιστεύεται Β ἡγούμενος: μορφῇ δούλου, εἰς ἐστιν αὐτὸς Θεὸς καὶ ἀνθρώπος.

6. Ἀπο. II. Οὐκοῦν εὐχὴ ἐστιν ἀνθρώπος ὁ γεγεννη- μένος ἐκ Μαρίας; Ὁρθ. Μόνον ἀνθρώπος, εἰς Ἀπο. II. Ἀλλὰ καὶ τί; Ὁρθ. Αλλὰ καὶ Θεός· ὡς γάρ οὓς ἐστι μόνον εὑρεῖς Ισαὰκ γεγεννημένος ἐξ τοῦ Ἀβραὰμ, οὐδὲν διλος τις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀνθρώπος ἐξ ἀνθρώπου γεγέννηται ἐκεῖστος ἡμῶν, οὐ γεννωμένος ψυχῆς λογικῆς ἐκ ψυχῆς λογικῆς· καθιστεὶς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος συγκειμένου· οὕτως θεὸν λέγον τὸν ἐκ Μαρίας γεγεννημένον, ψυχὴ καὶ σώματα ἐνωθέντα. Καθέπερ γάρ ἐνωθεῖσαν ψυχὴ σώματι, γεννᾶται ἀνθρώπος διὰ γυναικός, οὗτος ἐνωθεῖ· Θεός Λόγος ψυχῆς καὶ σώματος, ἐγεννθήτη Θεός καὶ ἀνθρώπος διὰ γυναικός. Ἀπο. II. Κατούγε « ἐκ γυναικὸς » γέγραπται. Ὁρθ. Ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, διὰ τῆς γυναικὸς κατὰ πνεῦμα. Ἀπο. II. Οἱ λόισος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὸ περέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, αὐτὸς ἐστιν « ὁ αὐτῆς τῷ δούλῳ λαβόν, » καὶ εἰς αὐτὸν αἴτιος Υἱός. διὸ ἐκ αὐτῆς κατὰ σάρκα, καὶ διὸ αὐτῆς κατὰ πνεῦμα. Ἀπο. II. Οἱ διὸ αὐτῆς οὐν Λόγος; ἐπεινωνίων ἐαυτὸν μέχρι θανάτου. Ὁρθ. Μή διειρέσθω τὴν ἀπατὴν Υἱός Ηλέως, διὸ ἐκ αὐτῆς κατὰ σάρκα, καὶ διὸ αὐτῆς κατὰ πνεῦμα. Ἀπο. II. Οἱ διὸ αὐτῆς οὐν Λόγος; ἐπεινωνίων ἐαυτὸν μέχρι θανάτου. Ὁρθ. Οἱ διὸ αὐτῆς οὐν Θεός Λόγος, οὐ δυνάμενος; τῇ φύσει τῆς θεότητος ταπεινωθῆναι μέχρι θανάτου, θλασσεῖς εἰς αὐτῆς ἐμψύχον σώμα, τὸ δυνάμενον ταπεινωθῆναι μέχρι θανάτου, διὸτι μορφῇ δούλου.

7. Ἀπο. II. Θεός οὖν ἐπαθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁρθ. Θεός ἐνώτας ἐπιτῆρη σώμα Εμψύχον, τὸ δυνάμενον ἀπο-

* I Cor. vi, 17. ** Galat. iv, 4. *** Philipp. ii, 8.

(74) Palat. επαρκούμενος, male

(75) Sic miss. omnes. Editi vero, οὕτως.

Θεούν. Οὐ γάρ φύσας θεότητος ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέδινεν. Καὶ πάλιν ἔνωστες οἰκονομίᾳ. Ἀπολ. Εἰ ψυχὴ λογική εἶχε τὸ σώμα, οὐχ ὁ Θεός, ἀλλὰ ὁ ἀνθρώπος ἀπέθανεν. Ὁρθ. Οὐ ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸς θάνατος; λέγεται, ἢ οὖ; Ἀπολ. Ναί. Ὁρθ. Οὐστέροις μόνοις ἤδη τὸν θάνατον καὶ τὸν ταρρὸν γενέσθαι, εἰ μὴ εἴχε τὸ τεθέμενον σώμα, αὐτοῖς οὐκ ἂν ἐλέγθη κεκριθεῖσα τοῦ σώματος πανταχοῦ ὅν, καὶ τὸ πάντα περάχων, εἰ μὴ εἴχε τὴν γεωργομένην ψυχὴν, μεθ' ἣς καὶ τοῖς ἐν ἅδου εὐηγγελίσατο. Διὸ γάρ αὐτὴν καὶ διωγμοῖς τοῦ σώματος λέγεται, καὶ ἐν ἅδου γενεῖσθαι. Καὶ τοῦτο ἔστι τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐν ἅδῳ γενέσθαι διὰ τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν μνήματι τεθῆναι διὰ τὸ σῶμα. Ἀπολ. Ἔγώ πεπίστευκα, ὅτι ὁ Θεός Λόγος τῇ θεοτού περιουσίᾳ ἐμβούχοις τὸ σώμα, καὶ χρείαν οὐκ εἴχε ψυχῆς. Ὁρθ. Ως εἰς τὸ κρατήσαντα καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ταρρῆναι, ἵνα μὴ δοκίσῃς ἐς σταυρὸς γένηται, ἀλλὰ ἀληθεύεις εὐτὸς καὶ εἰς τὸ ἀποθανεῖν, καὶ ἐν ἅδῳ γενεῖσθαι χρείαν εἴχε ψυχὴν. Περὶ τίνος γάρ εἰργται, διτεῖς ἡράκλειον λυτεῖσθαι καὶ ἀγωνίζειν ἱς βανάτου; Περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀναστήσου, ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου; Ἀπολ. Καὶ τιμίες λέγομεν, ὅτι αἰσθητὸν εἴχε τὸ σώμα, ἢ καὶ βαντό τοῦ πάθους. Ὁρθ. Σώμα δὲ αἰσθητὸν ἔχον ἐμβούχον ἔστιν. Τὸ γάρ ἄγυρον καὶ ἀναίσθητὸν ἔστιν. Τοτὲ δὲ ταπεινός ἔστιν μέχρι θανάτου καὶ ἀποθανόντος, θεός ἔστιν, οὐ φύσει θεότητος ἀποινήσκων, ἀλλὰ ἔνωστες οἰκονομίᾳ. Τέτοιος γάρ ἀνθρωπότητος τὰ πάθη ἰσαντο πάθη ἐλογίζεται. Καὶ διαπερ δὲδύνατον ἦν προστριψθῆναι σταυρῷ, καὶ ταρρῆναι σινδιόν, καὶ τεθῆναι ἐν μνήμαις ἀνευ σώματος· οὕτως ἀδύνατον ἦν αὐτὸν ἀγωνίσαις ἀνευ ψυχῆς λογικῆς· ἀλογος γάρ ψυχὴ οὐκ ἀγωνιζεῖ, προγνώσκουσα θάνατον· ἀλλὰ ὡς βοῦ, ἐπὶ σφαγὴν δέγεται, ἢ καὶ ὡς ἔτερόν τι τὸν ἀλογόνον.

corpore; ita fieri non potuit, ut absque anima rationalis expers, non angustia morte prævisa; sed et bos, aut aliud quodvis brutum ad mactationem ducitur.

8. Ἀπολ. Οὐκενούν (76) ἔγεντο ἀνθρώποις δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐν ἀνθρώποις. Ἀδύνατον δὲ τὸν ἀνθρώπον γεννήσαντον, τούτον εἶναι ἀνθρώπον. Ὁρθ. Λόγιες γεγονόντων τὸν Λόγον σάρκα, ἢ οὖ; Ἀπολ. Ιερολόγος ἔγένετο, γέγραπται. Ὁρθ. Τραπεζῆς εἰς σάρκα, ἢ ἐν σαρκὶ γεννέμενος; Ἀπολ. Εν σαρκὶ γεννέμενον. Ὁρθ. Εἰ δύνατον ἦν αὐτὸν ἀνθρώπον γεννήσαντας, γεννέμοντον ἐν ἀνθρώπῳ· καὶ δύνατον ἦν αὐτὸν σάρκα γενέσθαι, γεννέμοντον ἐν σαρκὶ. Εἰ δὲ, ἐν σαρκὶ γεννέμονος, ἀνθρώπος λέγεται γεγενήσθαι, οὐ τραπεζῆς εἰς ἀνθρώπον. Ἀπολ. Τίς ἡ δὲ (77) λέγων; « Θεό μου, Θεό μου, ἵνα τι μὲ ἐγκατέλειπες; » δὲ Θεός Λόγος; ἢ δὲ ἀνθρώπος; Ὁρθ. Ως; τὴν ταρρὴν τοῦ σώματος καὶ τὰ ἀνδρεμάτα αὐτοῦ (78) λέγω τοῦ Λόγου, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλὰ ἔνωστες οἰκονομίᾳ· εὗτος καὶ τὰς φωνὰς τὰς ψυχικὰς καὶ τὰ πάθη τὰ ψυχικὰ ἀγωνιῶν, καὶ δια τοισάντα (79) λέγεται περὶ αὐτοῦ

⁷⁶ Matth. xxvi, 37. ⁷⁷ Joan. i, 14. ⁷⁸ Matth. xxvii, 46.

(76) Οὐκ αἱεῖται a Palat. Pauli post manuscr. omnes, τὸν γεγένεντον. Editi, τό.

(77) Ita uass. Editi vero, Tīc οὖν.

A posset. Neque enim in ipsa deitatis natura pro nobis mortuus est, sed unitiois economia. Apoll. Si animam rationis participem habuit corpus, non Deus, sed homo mortuus est. Orth. Dicitur moris separatio anime a corpore, annon? Apoll. Etiam. Orth. Sicut ergo non potuit Deus in monumento et sepultura versari, nisi depositum eo corpus habuisset: ita etiam non diceretur separatus fuisse a corpore, qui sit ubique et omnia complectatur, nisi habuisset separataam animam, cum qua etiam illis, qui apud inferos erant, Evangelium predicavit. Propter hanc enim et discessisse ex corpore, et apud inferos fuisse 463 perhibetur. Hoc illud est igitur, pro nobis fuisse apud inferos propter animam; et in monumento fuisse, propter corpus. E Apoll. Credo ego Deum Verbum sua presentia corpus illud animasse, nec opus illi fuisse anima. Orth. Sicut ad hoc ut eaperetur, et crucifigeretur, et sepeliretur, nec opinione tantum, sed ut revera crux esset; ita quoque ad hoc ut moreretur, et ad inferos veniret, opus illi fuit anima. De quo enim dictum est: « Cogit contrastari, et in angore esse usque ad mortem? » De corpore sensus expedit, an de Deo Verbo? Apoll. Nos quoque dicimus, corpus illud fuisse sensu præditum, quo etiam passionem senserit. Orth. Atque corpus sentiens est animatum. Quod enim est inanimatum, id quoque nihil sentit. Itaque Deus est, qui sese humiliavit usque ad mortem et mortuus est, non tamen mortuus, quod ad naturam deitatis attinet, sed secundum unitiois economiam. Humanitas enim passiones suas esse dixit. Et sicut fieri non potuit, ut cruce affligeretur, et siudone involutus sepeliretur, ac in monumento collocaretur absque corpore; ita fieri non potuit, ut absque anima rationalis expers, non angustia morte prævisa; sed et bos, aut aliud quodvis brutum ad mactationem ducitur.

8. Apoll. Ergo Filius Dei non factus est homo, sed in homine. Fieri vero non potest, ut sit homo, qui sit in homine. Orth. Ais Verbum factum fuisse carnem, annon? Apoll. Scriptum est: « Verbum caro factum est ». Orth. Quod si mutatum in carnem, an quod in carne fuerit? Apoll. Quod in carne fuerit. Orth. Si fieri non potuit, ut cum fieret in homine, fieret homo; ita fieri non potuit, ut cum fieret in carne, fieret caro. At si eo quod factum est in carne, dicitur factum homo, non dicitur in carnem coversum. Apoll. Quis ergo dixit: « Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? » Deus Verbum an homo? Orth. Sicut corporis sepulturam ac indumenta dico fuisse ipsius Verbi, non ipsa deitatis natura, sed unitiois economia; ita etiam voces animæ convenientes, et anime passiones angore affici, et quæcumque

(73) Αἱεῖται a Palat.

(79) Τοιοῦτα deerit in mss.

hujusmodi in Evangelii de eo dicuntur, tribuo Deo Verbo, non natura deitatis, sed economia unitonis. Sicut ergo proprium sibi corpus illud vindicat, cum inquit, « Nisi comederis corpus meum¹¹, » ita quoque propriam animam sibi vindicat, cum inquit : « Ani-mam meam nemo tollit a me¹². » Itidem etiam utrinque simul conjuncti passiones sibi proprias efficit. Sicut enim ipsius Verbi est corpus *economice*, ita corporis sepultura, est ipsius Verbi sepultura. Et ut ipsius est anima *economice*, ita et vox ipsius vox anima est : ut et ipsius corporis sepultura, sit ipsius Verbi sepultura *economice*, et vox animae ejus erat, quod loquebatur, quæ animæ proprie convenientium.

9. Apoll. Nos dicimus Dei Verbum amans hominis dignatum esse hominem fieri, accepta carne ex sancta virgine Maria, et fuisse Deum incarnatum, eo quod inventum sit ut homo. **Orth.** Ne dico Dei Verbum amans hominius, sed dic patrem amans carnis. Nam si non dignatum est homini uniri, quomodo hominis est amans? **Apoll.** Amore hominis unitum est humanae carni, ut idem esset Deus et homo. **Orth.** Non est Deus et homo : neque caro est humana, quæ non sit anima rationis particeps predita. Quomodo enim caro possit esse humana, quam anima rationis particeps non animaliter? Nam caro est caro, et anima est anima. Tunc vero dicitur **464** homo, cum anima rationalis incorporatur, et corpus animator. Ex igitur caro non est humana, quæ particeps non est animæ rationalis. **Apoll.** Cum terrenum aliquod corpus accipit animam rationalem, homo dicitur : si vero assumat animam rationis expertem, fit aliud animal, quam homo. Ceterum Dominus corpore sibi ex hac materia efficto, illudque sua substantia vivitcans (quod quidem sua natura cum habeat animam, communem complect animal), atque huic suas proprias agendi facultates impertitus, fecit ut Deus esset animal, Deus quidem forma, homo vero materia. **Orth.** Istud, forma, non intelligo : num vis dicere, deitate? **Apoll.** Corpus informatum intelligo, divinis agendi facultatibus corsuscans. **Orth.** Formam igitur dicas divinas agendi facultates? **Apoll.** Etiam. **Orth.** Si terrenum corpus quodpiam tunc fit homo, cum animam rationalem accipit, et corpus humanum vocatur et est : ne humanum quidem corpus est, quod animam rationalem non accipit. Quomodo igitur corpus, quod humanum non est, hominem secundum materiam vocas, cum tunc demum haec materia sit humana, cum animam rationis participe accipit? Legi autem ego vestri quoque magistri Apollinaris confessionem, in qua corpus Domini nostri dicit cosubstancialis Mariae, quoniam et ipsum humanum est.

10. Apoll. Quomodo corpus Domini dicis, cum hominis corpus esse proles? **Orth.** Ego et corpus

¹¹ Joan. vi. 51. ¹² Joan. x. 17.

(60) Αὐτοῦ ταῦτα δεῖται in Palat.

A τὸν Εἰαργγείον, τὸν Θεού Λόγου λέγω, οὐ φύσει θεοτητος, διὸκλινώσας εἰκόνωμάς. Ήστερον ὅλην τὸ σῶμα ιδούσιεται, λέγων, « Έξι μή φάγητε μου τὸ σῶμα, » οὐτας καὶ φυχῆς ιδούσιεται, λέγων. « Τῇ φυχῆν μου οὐδεὶς αἴρει ἀπ' ἔμοι. » Οὗτον καὶ τὸ πάθη τοῦ συναρμοτέρου εἰκειούσται. Ής γάρ αὐτὸν σῶμα εἰκόνωμάς, οὐτας αὐτὸν ταφῇ ή ταφῇ τοῦ σώματος. Καὶ ὡς αὐτὸς φυχὴ εἰκόνωμάς, οὐτας αὐτὸν φυχὴ (80) ή φωνὴ τῆς φυχῆς· ἵνα δὲ καὶ ή ταφῇ τοῦ σώματος αὐτὸν τοῦ Λόγου εἰκόνωμάς, καὶ ή φωνὴ τῆς φυχῆς αὐτὸν τοῦ Λόγου φωνὴ εἰκόνωμάς. Λύτος τάρη ἦν δὲ Λόγος φωνῶν τὰ τῆς φυχῆς θέα.

B 9. **Απολ.** Πηδεῖς λέγομεν, διὸ διφάνδηρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀνθρωπος γενέσιοις κατέβησε, σάρκα λαβὼν τὰ τῆς ἀγίας Παρθένου Μαρίας· καὶ ἡ θεός εσφαλεῖσθαι, ὡς ἀνθρωπος εὑρεθείσις. **Orth.** Μή λέγε, διφάνδηρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγου, διὸκλινός εἰπει, διφάνδηρος· εἰ γάρ εἰ κατέβησεν ἀνθρητοῖς ἀνθρώποι, πῶ; φιλάνθρωπος; **Απολ.** Φιλῶν τὸν ἀνθρωπὸν τὴν ἀνθρωπίνην εαρκτὸν ἐνωποῖ, ἵνα δὲ διανέστει θεός καὶ ἀνθρωπός. **Orth.** Οὐχὶ οὖτε θεός καὶ ἀνθρωπός· εἰδὲ ἀνθρωπίνην σάρξ (81) ἔστι τῇ μη οὖσα ἐργάζος λογική. Πῶς γάρ ή μὴ φυγεῖσα φυχὴ λογικῆ σάρξ ἀνθρωπίνην ἐνωποῖ εἴσαι; **II.** γάρ σάρξ εἴσαι, καὶ ή φυχὴ φυχὴ εἴσαι. Τότε δὲ ἀνθρωπος λέγεται, οὐδὲ τὴ λογικὴ φυχὴ σωματοῦται, καὶ τὸ σῶμα φυχοῦται. Οὐκ δέρπανθωπίνην σάρξ ή μὴ κονυνήσασσε φυχὴ λογική. **Απολ.** Τὸν γηνῶν σωμάτων ἔτσι τοι προσιδῆρ φυχὴν λογικήν, ἀνθρωπος λέγεται· εἰδὲ δὲ λογος φυχὴν προσιδῆρ, ζῶντας ἔτερον παρὰ τὸν ἀνθρωπον γίγνεται. « Εἰ δὲ ταῦτα, τῆς ὑπέρ τοῦ Κυρίου ἁυτῷ διαπλασμένοις; οὐδέποτε, καὶ τούτοις ὑπέρ τοῦ Κυρίου, τούτοις δὲ καὶ ταῖς λόισι ἐνεργείαις μετατελώνται, ἐποιεῖς ζῶντας θεόν. Θεὸν μὲν, κατὰ τὸ εἶδος ἀνθρωπος δὲ κατὰ τὴν ὑπόσην. **Orth.** Τὸ κατὰ τὸ εἶδος οὐ νοῦ· θεῖς εἰπεῖν, κατὰ θεότητα; **Απολ.** Σώμα μεμορφωμένον, ταῖς θεῖκας καταλαμπήμενον ἐνεργείαις. **Orth.** Τὰς θεῖκας οὖν ἐνεργείας εἶδος· λέγεις; **Απολ.** Ναι. **Orth.** Εἰ, ἔτσι τὸν γηνῶν σωμάτων προσιδῆρ φυχὴν λογικήν, ἀνθρωπόν γίγνεται, τότε καὶ ἀνθρωπίνων σῶμα ἀκούει καὶ γίγνεται· μή προσιδέρον φυχὴν λογικήν, οὐδὲ ἀνθρωπίνων ἔτσι σῶμα. Τό δέ μη δὲ ἀνθρωπίνων σῶμα, πῶς δινθρωπον λέγεις κατὰ τὴν ὑπόσην, τῆς ὑπέρ τοῦ ἀνθρωπίνης οὐσης, δὲ φυχῆς λογικῆς προσιδερμένης; Εγὼ δὲ καὶ διέγνων τὸ διεσκάλον ὑμῶν **Απολιναρίου** δομολογίαν, ἐν διδούσιστον λέγει τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν τῆς Μαρίας Μαρίας δὲ ἡμῖν. **Πιμέν** δέρπονταν τὸ Κυριακὸν σῶμα, ἐπισιδῆρον ἀνθρωπίνων.

At Maria nobis consubstantialis. Nobis est igitur humanum est.

10. Απολ. Πῶς λέγεις Κυριακὸν σῶμα, διότε ἀνθρώπου κατασκεψάς; **Orth.** Εγὼ δὲ σῶμα Κυ-

(81) **Mss.** **Orth.** Οὐκέτι οὐδὲ ἀνθρωπίνη τῇ σάρῃ.

πριν δέλγον, καὶ φυχὴν Κυριακήν, καὶ αἷμα Κυριακήν, καὶ ταρήν Κυριακήν, καὶ ἀνθρώπουν καθόλου Κυριακήν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ Λόγου· οὐτις ᾧ εἰναι καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἀνθρώπον· καὶ ποτὲ αὐτὸν δύον Θεὸν καὶ Κύριον ἀκούειν, καὶ ποτὲ αὐτὸν δύον ἀνθρωπον. Αὔτες γάρ λέγει περὶ Εαυτοῦ· « Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἀνθρώπον, διότι τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάτηκα; » καὶ Παῦλος· « Ἀνθρώπος Ἰησοῦς Χριστὸς ἡδὲς καὶ σῆμαρον, διάτος καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. » Καὶ αὐτὸν τοῦτον ἐν ἀνθρώπων φύλαξεσσες δὲ θωμάζει, λέγει· « ὁ Κύριός μου καὶ δὲλθεός μου. » Όμοιως δὲ Παῦλος· (82) « Όν πατέρες, καὶ ἔξ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, δὲ ὃν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας. » Θεὸς οὖν καὶ ἀνθρώπος δύο δεῖ τὴν ἔξ εὐδοκίας ἴωσαν. Εἰ γάρ « ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύματι ἀστι, » πολλῷ πλέον, ὅταν δὲ Κύριος λέγηται καὶ πιστεύεται ἀνθρώπος γεγεννηθεῖ, οὐκ ἀπολέσετο τὸ εἶναι Θεός. Εστιν Θεὸς καὶ ἀνθρώπος διάτος· Θεὸς μὲν δεῖ τὴν φύσιν, ἀνθρώπος δὲ δεῖ τὴν ἔξ εὐδοκίας μετοχὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

naturam humanaam, quoniam ei sic placuit, participaverit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Αιδειξις οὐ, ἐτὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ Ἀπολιναριαστοῦ κεφαλαιώσις καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου (83).

S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS V, in quo compendium disceptationis ejusdem Apollinaristæ et Gregorii episcopi.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΑΣΤΗΣ.

1. Θεοῦ ἐνεργήσαντος ἀνθρώπῳ, ἀποτελεῖται προφήτης, ἔγους ἀπόστολος; (84), οὐ Σωτὴρ κόσμου· Χριστὸς δὲ Σωτὴρ κόσμου· οὐδὲ δρά, Θεοῦ ἐνεργήσαντος ἀνθρώπῳ, ἀποτελέσθαι Χριστὸς; ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Θεοῦ μὲν ἐνεργήσαντος οὐδὲ ἀπλῶς, ὡς ἀνδρίσας, ἀλλὰ προφητείαν, ἀποτελεῖται προφήτης, ἔγους (85) ἀπόστολος, καὶ οὐ Σωτὴρ κόσμου. Θεὸς δὲ, μορφὴ δούλου λαβὼν, ἐγένετο διάτος καὶ προφήτης, καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ μετίτης· Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, Σωτὴρ κόσμου, μένων Θεὸς, καὶ οὐ τραπεῖται τὰ προτερημάτα.

2. ΑΠΟΛ. Πᾶς ἀνθρώπος μέρος κόσμου, καὶ οὐδὲν μέρος κόσμου αἱρεῖ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὥρ' οὐ καὶ αὐτὸς κείται. Χριστὸς δὲ αἱρεῖ οὐδὲ δρά ἀνθρώπος δὲ Χριστός. Ορθ. Διάτος γάρ τούτο, ἐπειδὴ οὐδὲν μέρος κόσμου αἱρεῖ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, δὲ δημιουργὸς τοῦ κόσμου μορφὴν ἔλαβε μέρους κό-

C

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΣΤΕΣ.

1. Agente Deo in homine, sit quispiam propheta vel apostolus, at non Salvator mundi. Christus autem est Salvator mundi: non igitur Deo agente in homine, factus est Christus. ORTHODOXUS. Non simpliciter, ut tu existimas, agente Deo, sed prophetiam efficiens, sit quispiam propheta vel apostolus, at non Salvator mundi. Deus autem, accepta 465 servi forma, factus est idem et propheta, et apostolus, et pontifex, et mediator Dei et hominum, Salvator mundi, Deus permanens, neque in quidquam istorum, quae diximus, mutatus.

2. APOLL. Omnis homo est pars mundi, et nulla mundi pars tollit peccatum mundi, cui peccato et ipsa subest. At Christus tollit: non est igitur homo Christus. Orth. Enimvero quod nulla mundi pars tollat mundi peccatum, idcirco mundi opifex formam accepit partis mundi, ut quatenus pars

⁸² Joan. viii, 40. ⁸³ Hebr. xiii, 8. ⁸⁴ Joan. xx, 28. ⁸⁵ Rom. ix, 5. ⁸⁶ I Cor. vi, 17.

(82) Πατέρ., φύλαξες καὶ δὲ Παῦλος λέγει.

(83) Titul. in miss.: Τοῦ αὐτοῦ Ἀπολιναριαστοῦ κεφαλαιώσις καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου δροθοῦσιν.

(84) Πατέρ., προφήτης δὲ ἀπόστολος. Φελλ., πρότητος απόστολος.

(85) Μανιητ., ητούν.

εν̄ mundi, occisus tanquam pars mundi, tolleret α σημ. ίνα τῷ μέρει τοῦ κόσμου, σφραγίς ὡς μέρος κόσμου, διῃ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὡς δημιουργὸν τοῦ κόσμου.

3. *Apoll.* Omnis homo subest morti : et nullus, qui morti subdit, abolet mortem. At Christus abolet : non est igitur homo Christus. *Orth.* Quoniam nullus hominum, ut qui morti subdit, mortem abolet; idcirco immortalis Filius Dei, Verbum simum et Deus, sibi ipsi univit id quod morti subest, εὐ in morte aboleret eum, qui mortis imperium habet ⁸⁸. Sicut enim invisibilis cum sit, videri non potuit, nisi eo assumpto, quod videri posset : ita cum sit immortalis, non potuit mori, nisi eo assumptione, quod esset mortale.

4. *Apoll.* Omnis homo est terrenus. At Christus non est terrenus, sed celestis. Non est igitur homo Christus : nisi homo sit hoc ipsum nominis communione tantum. *Orth.* Erratis : nec enim omnis homo est terrenus, cum doceat nos Scriptura, homines etiam aliquos, et si non natura, at certe moribus celestes esse, inquiens : « Qualis ille celestis, tales et celestes ⁸⁹. » Nos vero Christum univoce hominem dicimus humanae nature respectu. Iten quemadmodum cum homini tribuumus animalis nomen, eadem utimur voce, atque si de equo vel quopiam alio animali sermo esset, nec tamen protinus quodvis animal est etiam rationale : ita etiam Christum univoce appellamus hominem, non tamen protinus quis homo est Christus. Item sicut rationale cum animali conjunctum homo existit, nec tollitur, quod sit animal : ita Deus conjunctus et una creditus cum animali rationali agnoscitur et creditur esse Christus, neque tollitur, quod sit homo, sed idem est Deus et homo.

5. *Apoll.* Qui dat potestatem ut quis fiat Filius Dei, nequaquam et ipse factus est Filius. At Christus dicit. Non est igitur factus Filius, sed natura Filius est. *Orth.* Non est sane factus, sed natura erat Filius Dei. Factus est autem Filius hominis. Nec enim id erat, et factus est quod non erat, ut per eum id efficeremur moribus, quod ipse est natura : estque idem Deus et homo.

6. *Apoll.* Nullus bonus existit ante eos, qui astate ipsum praecedunt : Christus autem existit ante eos, qui secundum carnem ipsum astate praecesserunt. Non est igitur homo, nisi secundum carnem. *Orth.* Christus, si humanam naturam species, non existit ante eos, qui secundum humanam naturam fuerunt ipso seniores : sed quod ad deitatem attinet, existit non modo ante eos, qui secundum carnem fuerunt ipso seniores, verum etiam ante omnia sancta, ut qui sit eorum Deus. Ergo non fuit Christus ante Mariam, quod ad carnem attinet. Quomodo enim ante ipsam extiterit,

α σημ. ίνα τῷ μέρει τοῦ κόσμου, σφραγίς ὡς μέρος κόσμου, διῃ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὡς δημιουργὸν τοῦ κόσμου.

3. *Απο.Ι.* Πᾶς ἀνθρωπὸς ὑπὸ θάνατον· καὶ οὐδὲς, ὅπερ θάνατον ὄν, καταργεῖ θάνατον. Χριστὸς δὲ καταργεῖ· οὐκ δέρα ἀνθρωπὸς δὲ Χριστός. *Orth.* Διὸ γὰρ τοῦτο, ἐπειδὴ οὐδὲς ἀνθρώπων καταργεῖ θάνατον, ὅπερ θάνατον ὄν, δὲ θάνατος τοῦ Θεοῦ Γίδες, Λέγος δὲν καὶ Θεός, ἤνωσεν ἐαυτῷ τὸ ὑπὸ θάνατον καταργήσον. *Ως*; γάρ οὐκ τὸν θάνατον ἀδράτος ὄν δραπῆναι, μηδ λαβόν τὸ δράτον· οὐτας οὐδὲ τὸ δράτον ἀδάντας, μηδ λαβόν τὸ θάντον.

4. *Απο.Ι.* Πᾶς ἀνθρωπὸς γούκος. Χριστὸς δὲ οὐ γούκος, δὲλλ' ἐπουράνιος· οὐκ δέρα ἀνθρωπὸς δὲ Χριστός : εἰ μὴ δραμανίωμας τὸ αὐτὸν τοῦτο ἀνθρωπός. *Orth.* Πλανῆτας· οὐ γάρ πᾶς ἀνθρωπὸς γούκος. Εἴδεταις γάρ τις ἡ Γραψή καὶ ἐπουράνιος ἀνθρώπους, εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, δὲλλὰ τῷ τρόπῳ, λέγουσα· «Οὓς δὲ ἐπουράνιος, ταῦτα καὶ οἱ ἐπουράνιοι. » Συνεννύμως δὲ τιμεῖς; τὸν Χριστὸν ἀνθρωπὸν λέγομεν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ὥσπερ ζῶν τὸν ἀνθρωπὸν λέγοντες, συνεννύμως τῷ ἔπει τῇ καὶ ἐπέρι τινὶ τῶν ζῶν λέγοντες, οὐ πάντως δὲ καὶ λογικὸν πᾶν ζῶν· οὐτας καὶ ἔπειτε συνεννύμως τὸν Χριστὸν ἀνθρωπὸν, οὐ πάντως πᾶς ἀνθρωπὸς Χριστός. Καὶ ὥσπερ τὸ συντατθέμενον (86) λογικὸν τῷ ζῷῳ ἀνθρωπὸς ἔστιν, οὐκ ἀναρρέπεται ζῶν εἶναι· οὐτας συντατθέμενος θεός, καὶ συμποτεύμενος λογικῷ ζῷῳ, Χριστὸς ὅμολογεται καὶ πιστεύεται· καὶ οὐκ ἀναρρέπεται ἀνθρωπὸς εἶναι, ἀλλ' ἔστιν δὲ αὐτὸς θεός καὶ ἀνθρωπός.

5. *Απο.Ι.* Οἱ διδοὺς ἔξωσταν τέκνα θεοῦ γεγένηται, οὐδὲ καὶ αὐτὸς γέγονε. Χριστὸς δὲ διδωτός· οὐκ δέρα γέγονεν Γίδες, δὲλλ' ἔστι τῇ φύσει. *Orth.* Γίδες θεοῦ οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἦν τῇ φύσει. Γίδες δὲ ἀνθρώπου γέγονεν. Οὐ γάρ ἦν, καὶ ἐγένετο δὲ οὐκ ἦν. Ιντιμᾶς τῷ τρόπῳ ποιήση γενέσθαι, δὲ αὐτὸς ἦν καὶ ἔστι τῇ φύσει· καὶ ιστιν δὲ αὐτὸς θεός καὶ ἀνθρωπός.

6. *Απο.Ι.* Οὐδὲς ἀνθρώπων προϋπάρχει τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ· Χριστὸς δὲ προϋπάρχει τῶν κατὰ σάρκα πρεσβυτέρων· οὐκ δέρα ἀνθρωπός, εἰ μὴ κατὰ σάρκα. *Orth.* Χριστὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα οὐ προϋπάρχει τῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα πρεσβυτέρων αὐτοῦ· προϋπάρχει δὲ κατὰ τὴν θεότητα οὐ τῶν κατὰ σάρκα πρεσβυτέρων (87) μόνον, δὲλλα καὶ πάντων τῶν αἰώνων, θεός ὁν αὐτῶν. Οὐκ δέρα Χριστὸς κατὰ σάρκα πρὸ τῆς Μαρίας. Πώς γάρ τὸ ξεῖ αὐτῆς δὲν, πρὸ αὐτῆς ὑπάρχει; προϋπάρχει δὲ αὐτῆς; θείων. Θεός ὁν αὐτῆς· καὶ ἔστιν δὲ αὐτὸς, ὡς θεός προϋπάρχων, καὶ ὡς ἀνθρωπός δὲ αὐτῆς.

⁸⁸ Behr. n. 44. ⁸⁹ I Cor. xv, 48

(86) Palai, τὸ ὥσπερ συντατθέμενον.

(87) Πρεσβυτέρων ακεῖται miss.

quod ex ipsa est? Sea quatenus Deus est, existit ante ipsam, cum sit ipsius Deus: estque idem ante ipsam ut Deus, et ex ipsa, ut homo.

7. **Απολ. I.** Οὐδεὶς ἀνθρώπων πρὸ τῶν αἰώνων ἔχει δέξαν. Χριστὸς δὲ οὐκέ· οὐκέ δῆμος ἀνθρώπους δὲ Χριστός. Ὅρος. Οὐδέποτε γάρ ἀνθρώπων πρὸ τῶν αἰώνων ἔστιν. Χριστὸς δὲ κατὰ τὴν θεότητα πρὸ τῶν αἰώνων. Υἱὸς ὁν καὶ Θεός καὶ Δεσπότης, εἰκόνως πρὸ τῶν αἰώνων ἔχει δέξαν· Κύριος δέξεις ὁν κατὰ φύσιν, Χριστὸς δὲ κληθεὶς, διὰ τὸ μορφήν δούλου λαβεῖν. Οὐ νῦν οὖν κληθεὶς Χριστὸς, καὶ λίθος, καὶ ποιητής, καὶ κόπος, καὶ ἄνθος, καὶ Ἐγμανοῦθή, καὶ Ἰησοῦς, καὶ ἀνθρώπως, καὶ πᾶς διδοκαστής, καὶ τριακοντατής⁽⁸⁸⁾ γεγονός διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους οἰκουμενίαν, καὶ πρὸ τῶν αἰώνων Θεός, καὶ νῦν μετά τὸ ταῦτα γενέσθαι μάκρων, δὲν, ἔχει δέξαν πρὸ τῶν αἰώνων. Θεός ὁν ἐκ Θεοῦ.

8. **Απολ. II.** Εἰ⁽⁸⁹⁾ ὁ Θεὸς ἐν Ἰησοῦ, οὐ δὲ αὐτοῦ^b τὰ πάντα, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ. Αὐτὸς δὲ τὰ πάντα· οὐκέ δῆμος Θεὸς ἐν Ἰησοῦ, ἀλλ' αὐτὸς Θεὸς ἔστιν. Ὅρος. Ὁ Θεὸς Λόγος, ἐνυπόστατος ὁν Θεός, μετατρεψόμενος ἀνθρωπότητος. Ἰησοῦς ἐκήγορος. Μή οὖν λέγε, Θεός ἡν ἐν Ἰησοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς Ἰησοῦς ἐκήγορος. Διὸ καὶ αὐτὸς λέγει Ἰησοῦς, δὲ οὐ τὰ πάντα. Ὁ γάρ νῦν κληθεὶς Ἰησοῦς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, Θεός δὲ⁽⁹⁰⁾ Λόγος ὁν καὶ πρὸ τῆς τοῦ ὄντος μετά τὴν τοῦ ὄντος κλήσιν, αὐτός ἔστιν Ἰησοῦς. δὲ οὐ τὰ πάντα, Θεός ὁν κατὰ Πνεύμα, ἀνθρώπως δὲ διὰ τὴν τοῦ δούλου μορφήν· διὸ καὶ αὐτός ἔστιν Ἰησοῦς, δὲ οὐ τὰ πάντα.

9. **Απολ. II.** Ὁ ἐξ ἀμαρτίας αἰώνων ὑπὲρ ἀμαρτιῶν ἔστιν. Καὶ αὐτεῖς Χριστός. Οὐδεὶς δὲ ἀνθρώπων ὑπὲρ ἀμαρτίας^a οὐκέ δῆμος δὲ Χριστός. Ὅρος. Οὐ γάρ ἀνθρώπος φύλετος δὲ Χριστός· οὐδέποτε γάρ δὲν Χριστὸς αἱρων τὴν ἀμαρτιῶν τοῦ κόσμου, εἰ φύλος ἦν ἀνθρώπως. Διὸ δὲ τοῦτο δὲ αἱρων τὴν ἀμαρτιῶν τοῦ κόσμου Χριστὸς, ἐπειδὴ δὲ Θεός Λόγος, μορφὴν δούλου λαβών, ἐγένετο Χριστὸς ἀνθρωπός. Καὶ διὰ τοῦτο δὲ προφήτης λέγει· «Καὶ ἀνθρωπός ἔστι, καὶ τὶς γνωστάς αὐτὸν»; καὶ αὐτὸς δὲ Χριστός: «Τί με ἠντεῖταις ἀποκτεῖναι, ἀνθρωπός δὲ τὴν ἀλτησίαν μετὰ λαλάγκα;»; ἵνα νοήσημεν τὸν Χριστὸν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ Θεὸν διὰ τὴν θεότητα· αἵ τον ἀνθρώπων νοοῦμεν λογισθεῖν διὰ τὸ λογιστικὸν, καὶ ζῶν διὰ τὸ ζωτικόν.

10. **Απολ. II.** Πάξ ἀνθρώπος διάστασιν ἔχει σαρκὸς πρὸς νοῦν· Χριστὸς δὲ οὐνέχει· οὐκέ δῆμος ἀνθρώπος δὲ Χριστός. Ὅρος. Εἰ πᾶς ἀνθρώπος διάστασιν ἔχει σαρκὸς πρὸς νοῦν, εἰς δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ Ἡλίας δὲ ἀναληφθεὶς, καὶ πιστεύδηνος παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦ παρόντος ἐν σαρκὶ, διαστασάσθεις αὐτῷ τῇ

7. **Απολ. II.** Nullus homo habet gloriam ante saecula: habet autem Christus. Non est igitur homo Christus. **Orth.** Nullus eorum homo fuit ante saecula. Christus vero, quod ad deitatem attinet, cum sit ante omnia saecula Filius, et Deus, et Dominus, merito gloriam habuit ante saecula: Dominus gloriae nimirum natura, Christus autem vocatus, eo quod servi formam accepit. Itaque qui nunc vocatur Christus et lapis, et pastor, et granum, et **468** filius virgine, et Emmanuel, et Jesus, et homo, et duodecim annorum puer, et triginta anaorum illa quae homines respicii economia factus, est et Deus ante saecula: et nunc postquam illa omnia factus est, permanens id quod erat, habet gloriam ante saecula, utpote Deus ex Deo.

8. **Απολ. II.** Si Deus est in Jesu, non sunt per ipsum omnia, sed per eum, qui in ipso est. At omnia sunt per ipsum: non est igitur Deus in Jesu, sed est ipse Deus. **Orth.** Deus Verbum reipsa subsistens Deus, particeps humanæ naturæ factum, vocatus est Jesus. Ne igitur dicit, Deus erat in Jesu, sed ipse Deus vocatus est Jesus, ideoque ipse est Jesus per quem omnia. Nam qui nunc Jesus propter humanam naturam vocatur, est autem Deus Verbum et ante et post istud cognomentum, est ipse Jesus per quem omnia; ut qui sit et secundum Spiritum Deus, et propter servi formam homo; quamobrem etiam ipse est Jesus, per quem omnia.

9. **Απολ. II.** Qui servat a peccato, superior est peccato. Servat autem Christus, et nullus homo superior est peccato. Non est igitur Christus homo. **Orth.** Non est sane Christus nudus et duntaxata homo. Neque enim si duntaxat homo inisset, sustulisset peccatum mundi. Per hoc autem Christus sustulit mundi peccatum, quod Deus Verbum accepta servi forma factus sit Christus homo. Ideo dicit propheta: «Etiam homo est, et quis cognoscet ipsum?» Christus ipse: «Quid me queritis interficerem hominem qui veritatem vobis locutus sum?»; ut Christum noverimus hominem propter humanam naturam, et Deum propter deitatem: sicut hominem novimus rationalem propter animam ratiocinatorem, et animal propter animalitatem.

10. **Απολ. II.** In omni homine dissidet mens a carne: in Christo vero non dissidet. Non est igitur homo Christus. **Orth.** Si in omni homine dissidet mens a carne, unus autem hominem est Elias ille sursum abreptus, qui a nobis creditur in carne hactenus esse, dissidebit etiam in eo mens a carne.

^a Joan. vii, 20; viii, 40.

⁽⁸⁸⁾ Τριακοντατής νῦν γεγ. miss.
⁽⁸⁹⁾ Et deest in miss.

^b Af abest a Palat.

Quod si in illo mens a carne non dissidet : certe A non in omni homine mens a carne dissidet. Multo magis igitur qui est ipsius Eliae Dominus , non habet mentis et carnis dissidium , sed nobis in omnibus , quod ad naturam humanam attinet , excepto peccato , similis , et misericors ac fidelis pontificis factus , est idem vere Deus et homo.

11. *Apoll.* Omnis homo ut virtute perficiatur carnem mortificat. At Christus non mortificat. Non est igitur homo Christus. *Orth.* Quia mortificatione Joannes carnem suam mortificavit subsiliens in ueste , et exultare visus ? Quod si etiam concederetur omnem hominem , ut virtute perficiatur , carnem suam mortificare , at certe jam perfectus , et in ueste versans , ipsi vivificationem parat per inhabitantem in ipso Spiritum , ut postquam virtute perfectus fuerit , dicat : « Cursum consummavi » . Ceterum Christus perfectus non evasit illa exhortatione , sed in ipso conceptu ex ipsa unitione , natus Emmanuel , Deus et homo est : quamobrem etiam Delpara est Maria.

12. *Apoll.* Nullus hominis caro dicta est e celo : Christi vero caro dicta est e celo esse. Itaque non est Christus homo secundum deitatem , que carnem assumperit. Sic ergo etiam e celo esse dicitur , quod unita sit ei qui est e celo. *Orth.* Nihil potuit magis ridiculum dici. Nam si caro propterea dicitur e celo esse , quod unita sit ei qui est e celo , non est ipsa e celo. Sicut ergo carnem , quae e celo non est , dicas esse e celo , ita etiam Scriptura homines celestes dicit e celo esse , quod celestes sapient. Audi , et soluta fuerit tua **467** propositio , sive compendiaria tuorum argumentorum subductio , quo nomine tractionem istam inscripisti. Ceterum Christus dictus homo e celo , non dictus est , ut omnes homines , celestis , quod celestis saperet , sed ob divinam et adorandam unitatem Dei cum servi forma , ut idem sit et Deus et homo.

13. *Apoll.* Nullus homo vivifcat : nec enim ullus homo est Christus : at Christus vivifcat. Non est igitur homo Christus. *Orth.* At Christus idcirco vivifcat , quia Deus Verbum accepta servi forma , vocatus est Christus.

14. *Apoll.* Nulli hominum convenit nomen quod est supra omne nomen , et gloria quae solius est Dei. At Christo convenit non est igitur homo Christus. *Orth.* Hoc quoque dixeris de virginie Maria. Nulli hominum convenit , ut Virgo sit et pariat. Maria vero , Virgo cum esset , peperit : Maria igitur non est homo. Sed et tuum sophisma sic prorsus redargueretur. Nulli quippe homini vere convenit nomen , quod est super omne nomen , et gloria , quae solius est Dei : quoniam nullus hominum est Christus , ex unitione Dei Verbi et servili forma.

¹¹ II Tim. iv. 7.

(91) MSS., ηγουν.

εἰρῆς πρὸς τὸν νοῦν. Εἰ δὲ μὴ διαστασίζει τῷ νῷ αὐτοῦ ἡ εἰρῆς , οὐκά δῆπα πᾶς ἀνθρώπος διάστασιν ἔχει εἰρήκει πρὶς τὸν νοῦν. Πολλῷ οὖν πλέον δὲ τὸν Ἡλία Δεσπότης οὐκ ἔχει διαστασίζωσαν τὴν σάρκα πρὸς τὸν νοῦν· διὰτὸν πλάσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα δρουσιθεὶς χωρὶς ἀμφιτιάς , ἐλέγμων κατὰ πιστὸς ἀρχιερεὺς γανόμανος. Εστιν διάρθρως δὲ εἰδὲς θεὸς καὶ ἀνθρώπος.

11. *Απολ.* Πᾶς ἀνθρώπος νεκροὶ τὴν σάρκα πρὸς τὸ τελεωθῆναι κατὰ ἀρετὴν· Χριστὸς δὲ οὐ· οὐκά δῆπα ἀνθρώπος δὲ Χριστός. *Orth.* Ποιῶ νεκρύσσει ἐνέκρωσεν ἑκατὸν τὸν σάρκα δὲ Ἰωάννης , εἰρήκειν ἐν κοιλίᾳ , κατὰ ὄφεις ; Ἐτὰ δὲτοδεῖετι , δεῖ πλὴν ἀνθρώπος νεκροὶ τὴν σάρκα πρὸς τὸ τελεωθῆναι κατὰ ἀρετὴν , διὰτὸν πλάσιον τὴν σάρκα πολιτεύματα ἔχων , ζωτικούσια : αὐτὸν παρασκευάζει διὰ τὸν ἐνοικούντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος , ὃς τὸν ἀρετῆ τελεωθῆντα λέγειν· « Τὸν δρόμον τετέλεσα ». Χριστὸς δὲ οὐκ ἐξ ἀνθρώπους τετέλεσα , ἀλλὰ τὸν αὐτὸν τῇ συλλήψει ἐξ ἐνώπιων Ἐμμανουὴλ τεχθεὶς , θεός έστιν κατὰ ἀνθρώπος· διὸ καὶ θεοτόκος ἡ Μαρία.

12. *Απολ.* Οὐδενὸς ἀνθρώπου δὲ εἰρῆς ἐξ οὐρανοῦ λέγεται· Χριστὸς δὲ ἡ εἰρῆς ἐξ οὐρανοῦ ἀρτηται· οὐκά δῆπα ἀνθρώπος δὲ Χριστὸς κατὰ τὴν θεότητα τὴν προσλαβούσαν τὴν σάρκα. Οὐτοῦ· οὐδὲν καὶ ἐξ οὐρανοῦ λέγεται , δεῖ τὸ ἡνίσθατο τῷ ἐξ οὐρανοῦ. *Orth.* Οὐδὲν γελοιότερον. Εἰ γάρ διὰ τοῦτο ἐξ οὐρανοῦ λέγεται διὰ τὸ ἡνίσθατο τῷ ἐξ οὐρανοῦ , οὐδὲν καὶ ἐξ οὐρανοῦ διὰ τὸ μή οὐδενὸν ἐξ οὐρανοῦ , λέγεταις ἐξ οὐρανοῦ· οὐτοῦ καὶ τούς ἀνθρώπους τούς ἐκουράνεις ἡ Γραφὴ λέγει διὰ τὸ οὐράνου φρόντημα ἐξ οὐρανοῦ. « Ακούεις , καὶ λέματα σου ἡ πρότασις , ἥγους (91) ἀνακεχαλασσώς , ὡς αὐτὸς ὀνόμασας ἐπιγράψας . Χριστὸς δὲ , ἐξ οὐρανοῦ λεγόμενος ἀνθρώπος , οὐδὲ τὸ φρόντημα , καθάπερ πάντες ἀνθρώποις , ἀλλὰ διὰ τὴν θεάν καὶ προσκονούμενην Ἰωάννην τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὴν τοῦ δούλου μαρφῆν , ὡς εἴναι τὸν αὐτὸν καὶ θεόν καὶ ἀνθρώπουν.

13. *Απολ.* Οὐδεὶς ἀνθρώπων ζωογονεῖ· οὐ γάρ ιστι Χριστός· Χριστὸς δὲ ζωογονεῖ· οὐκά δῆπα ἀνθρώπος δὲ Χριστός. *Orth.* Χριστὸς δὲ διὰ τοῦτο ζωογονεῖ , ἐπειδὴ θεὸς Λόγος , πορφῆτης δούλου λαθὼν , ἐκλήητη Χριστός.

14. *Απολ.* Οὐδενὸς ἀρρέπει δυνατα τὸ ὑπὲρ πάν δυνατα , καὶ δέξαται τὸν μόνον Θεοῦ· Χριστὸς δὲ ἀρρέπει· οὐκά δῆπα ἀνθρώπος δὲ Χριστός. *Orth.* Τούτον ἀντιτοις καὶ περὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Οὐδενὸς ἀνθρώπων ἀρρέπει τὸ παρθένον οὐδὲν τεκεῖν· Παρθένος δὲ οὐσαί εἰσιν ἡ Μαρία· οὐκά δῆπα ἀνθρώπος ἡ Μαρία. Ήλεις δὲ σου καὶ σύντοις ἐλεγγθεῖσται τὸ σφρισμα. Οὐδενὸς γάρ διάρθρως ἀρρέπει δυνατα τὸ ὑπὲρ πάν δυνατα , καὶ δέξαται τὸν μόνον Θεοῦ· ἐπειδὴ οὐδεὶς ἀνθρώπων Χριστός δὲ εἰνιότερος Θεοῦ Λόγου καὶ πορφῆτης δουλικῆς.

15. *Απολ.ΙΙ.* Εἰ δὲ θεός ἐν ἀνθρώπῳ κατίκησεν, οὐκ Ἀλεύνθη ἐκαύθη διὸ δὲ μορφὴ Θεοῦ, μορφὴν δούλου λαβὼν· οὐκ ἄρα ἐν ἀνθρώπῳ κατίκησεν. Ὁρθ. Οὐ γάρ τὸν ἀνθρώπῳ ἀπλῶς κατίκησεν ὁ θεός Λόγος, ἀλλὰ καὶ ἔγενετο ἀνθρωπός, μετασχέν αἷματος καὶ σαρκός, τουτοσιν ἀνθρωπότητος· διὸ τοῦτο Χριστὸς οὐ φύλος ἀνθρωπός ἀλλ' ὁ αὐτός; Θεός καὶ ἀνθρωπός.

16. *Απολ.ΙΙ.* Θεός, ἐν ἀνθρώπῳ κατίκην, οὐκ ἔστιν ἀνθρωπός· Πινεῦμα δὲ, σαρκὶ (92) ἡνωμένον, ἀνθρωπός. Χριστὸς, ὃς εἴρηται, ἐμανύμως· Πινεῦμα δέρα δεῖτον ἐστιν ἡνωμένον σαρκί. Ὁρθ. Ἡδολογησας. Οὐ γάρ Πινεῦμα σαρκὶ ἡνωμένον πάντας ἀνθρώπους ἔστιν· ἀλλ' ἔγκυρος καὶ βούν εἶναι καὶ δον. καὶ τὰν εἰ τὸ ἔπειρον τῶν σαρκικῶν ζῶσιν. Ἰνα δέ οὐδεῆ (93) καὶ τὸ θεῖον εἶναι· Πινεῦμα σαρκὶ ἡνωμένον. Β ἀνάγκη πᾶσα, γεννήμενον ἀνθρωπὸν ἐκ γυναικὸς τὸν Θεόν Λόγον, Πινεῦμα σαρκὶ ἡνωμένην ἐνοιδήναι, ἵνα ἀνθρώπος γένεται. Πλέον γὰρ εὖν τὸν εἶναι μὴ ἐνοιδές ἀνθρώπῳ· Ὀμωνύμων δὲ οὐκ ἀν εἰπομένων τὸν Χριστὸν ἀνθρωπόν, ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν νομισθῇ ἀνθρωπός, μόνον τὸ δυόμα κοινὸν ἔχων.

17. *Απολ.ΙΙ.* Ἄνθρωπον τὸ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, Θεός δὲ τὸ ἀναστῆσαι· ἀκάτερον δὲ Χριστός· Θεός δέρα καὶ ἀνθρωπὸς ὁ αὐτός. Ὁρθ. ·Δέξας ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ,· δέ τοι καὶ δίκαια τὴν ἀληθείαν ὑμολόγησας. Ἐδέξ τὸν ἀναστάμενον εἶναι καὶ τὸν ἀναστάντα. Καὶ διπερ τούς ἀν εἴη Θεός καὶ σάρξ μὴ ἀνθεῖται σαρκί, οὐδὲ Θεός καὶ ἀνθρωπός, μὴ ἀνθεῖται ἀνθρώπῳ.

18. *Απολ.ΙΙ.* Εἰ μόνον ἦν ἀνθρωπός ὁ Χριστός, ή εἰ μόνον θεός οὐκ ἂν ἦν μέσος θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁρθ. Εὐλογητός; ὁ θεός ἐν πάσαις τούτοις, διπερ ὀμολόγησας μήτε μόνον θεόν. Οὐ γάρ θεός θεός ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἀνθρωπὸς ποιός· καὶ ἀνθρωπὸς δὲ καὶ δον· ἀνθρωπός ἔστιν, καὶ οὐκ ἔστι θεός. Θεός ἀνθρώπῳ ἐνοιδές Χριστός ἔσται, μεστής θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δὲ αὐτός; Θεός καὶ ἀνθρωπός.

19. *Απολ.ΙΙ.* Εἰ μόνον ἀνθρωπός ὁ Χριστός, οὐκ ἀν τούτοις τοῖς κόστροις· καὶ εἰ μόνον θεός, οὐκ ἀλλὰ πάσιν ἐσωθεῖν· ἀκάτερον δὲ Χριστός· καὶ θεός δέρα ἔστι καὶ ἀνθρωπός. Ὁρθ. Καὶ νῦν εὐγνωμόνως· Ἀνάγκη γάρ τὸν πάθει ἀνθρωπότητα ὑποκείσθαι, καὶ τῆς ζωῆς θεότητα γγείσθαι. Οὔτε οὖν ἐξωποτεῖ, μὴ ὅν θεός, οὐτε ἐπαγγεῖν ἔκουσίων μὴ ὅν ἀνθρωπός· ἀμφότερα δὲ Χριστός, καὶ ἐπαθεὶ καὶ ἐξωποτεῖ· Θεός δέρα ἔστι καὶ ἀνθρωπός.

20. *Απολ.ΙΙ.* Εἰ μόνον ἀνθρωπός ἦν ὁ Χριστός, οὐκ ἐξωποτεῖ τοὺς νεκρούς· καὶ εἰ μόνον θεός, οὐκ ἀν θέλῃ παρεῖ τὸν Πατέρα ἐξωποτεῖς τινάς τῶν νεκρῶν· ἀκάτερα δὲ Χριστός· Θεός δέρα καὶ ἀνθρωπός.

^{**} Lnc. II, 14.

(92) Πατερά.. ἡνωμένον ἔστιν ἡνωμένον σαρκί.

(93) Ιαζ. δοῦλος καὶ ἀνθρώπων εἶναι Πινεῦμα, sed, καὶ θεόν, secunda manu.

15. *Apoll.* Si Deus habitavit in homine, non fuit exinanitus. At exinanitus est, qui in forma Dei accepit servi formam. Non igitur habitavit in homine. *Orth.* Nempe Deus Verbum non simpliciter habitavit in homine, sed etiam factus est homo, particeps sanguinis et carnis, id est humanae naturae: ideoque Christus, non est duxata homo, sed idem Deus et homo.

16. *Apoll.* Deus habitans in homine, non est homo: sed Spiritus unitus carni, est homo. At Christus est homo aequivoce, sicut dictum est. *Divinus ergo Spiritus est carni unitus. Orth. Nugaris.* Nec enim si Spiritus carni uniat, est protinus homo, sed potest etiam esse bos et asinus, et quodvis aliud carneum animal. Ut vero tibi concedatur divinum quoque Spiritum unitum fuisse carni, omnino tamen necesse fuit Deum Verbum, cum sit factus homo ex muliere, Spiritui carni unito uniri, ut homo fieret. Quomodo enim fieri homo potuisse non unitus homini? Christum autem nequamquam dixerimus hominem esse aequivoce, ne specie et communi nomine tenus homo censetur.

17. *Apoll.* Hominis est resurgere a mortuis, Dei vero excitare a mortuis. Utrumque convenit Christo. Idem ergo est Deus et homo. *Orth. et Gloria in excelsis Deo, et in terra pax* "·, quod etiam invitatus veritatem professus fueris. Oportuit enim Christum esse utrumque, id est, et eum qui resurreget, et eum qui excitaret. Et quemadmodum non esset Deus et earo, nisi unitus esset carni; ita non esset Deus et homo, nisi unitus esset homini.

18. *Apoll.* Si Christus esset tantum homo, vel tantum Deus, non esset medius inter Deum et homines. *Orth. Benedictus sit Dominus in his omnibus,* quod etiam sis confessus Christum, nec tantum esse Deum, nec tantum esse hominem. Deus enim est Deus, neque homo communis est: et homo communis, est homo, si non Deus. Unitus Deus homini est Christus, mediator Dei et hominum, ipse et Deus et homo

19. *Apoll.* Si tantum homo fuisset Christus, non servasset mundum. At si tantum fuisset Deus, non servasset per passionem. Utrumque convenit Christo. Est igitur et Deus et homo. *Orth.* Et hoc quod probat. Fuit enim necesse humanae naturam substerni passioni, et deitatem ducem esse ad vitam. Itaque nisi Deus esset, non vivificaret, et nisi fuisset homo, non passus fuisset volens. Utrumque vero Christo convenit, nam passus est et vivificavit: est igitur et Deus et homo.

20. *Apoll.* Si Christus homo tantum fuisset, non vivificasset mortuos: et si tantum Deus fuisset, nullos mortuos seorsim a Patre vivificasset. Utrumque vero fecit Christus. Ideo igitur

est Deus et homo. *Orth.* Christus quidem non A διάνοιας. Όρθ. Οὐ μόνον μὲν διδύμωπος ἦν ὁ Χριστός: οὐδὲ γάρ ἀνὴρ ήν οὐδὲ θεός, εἰ μόνον ἦν διδύμωπος. ζωοποίων δὲ τοὺς νεκρούς, οὐδὲ ιδίᾳ παρὰ τὸν Πατέρα ζωοποεῖ. Πῶς γάρ ξεγένει, « Ο Πατήρ δὲ ἐν ἑμοὶ μένον ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ, » εἴπερ ιδίᾳ παρὰ τὸν Πατέρα ζωοποεῖ; κανὸν τοννυν λέγη, « Οπαπέρ ο Πατήρ έγειρε τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποεῖ, οὐτως καὶ ὁ Γάιος, οὓς θέλει ζωοποεῖ, » οὐ καχωρισμένος (93) τὸν Πατέρδο κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦτο ποιεῖ λέγει, ἀλλὰ τὸ αὐτοτελὲς τῆς ταυτού υποστάσεως διέσπασμα τὸν τίμονα. Οὐ γάρ διλούς έγειρε ὁ Πατήρ νεκρούς καὶ ζωοποεῖ, καὶ διλούς δὲ Γάιος.

21. *Apoll.* Homo actus a Deo non est Deus, sed corpus Deo conjunctum est Deus. At Christus est Deus. Non est igitur homo actus a Deo, sed corpus cum Deo compositum. *Orth.* Non est quidem Christus homo actus a Deo, sed Deus homini, ut tu ipse nominasti, conjunctus. Nam si potest corpus Deo conjungi, potest etiam totus homo Deo conjungi, et idem esse Deus et homo, sicut caro et Deus ipse est. Quid porro dicere voluisti cum diceres, corpus Deo conjunctum Deus, ignoro. Corpus enim vocas Deum, ideoque corpus non est: vel Deum corpus vocas Deum propter illud, quod est ei conjunctum sive compositum. Quomodo vero Deus sit natura, qui alicuius causa Deus sit? Nos vero Christum non dicimus esse Deum ob illam cum corpore sive homine conjunctionem: sed Deum propter natum, quam ex Patre habet: Christum vero propter servi formam, unionem, sive compositionem, ut tu ipse appellasti.

22. *Apoll.* Si Dei templum natum est ex Maria, supervacanea est nova illa nativitas ex Virgine, cum absque ejusmodi nativitate homines quoque sint Dei templo. *Orth.* Oppugna sacra Evangelia, ut audias: « Durum est tibi contra stimulum calcitrare ». Audi enim Dominum dicentem: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabite illud ». Etiamsi vero nonnulli homines sint templo, nam ita sunt templo, tanquam etiam Christi: nec quisquam eorum est Christus conjunctus cum Deo Verbo; nolo enim discedere a tuo vocabulo, ut te ex tuo ipsis ore in sententiam meam adducam. Illic autem templum conjunctum cum Deo Verbo, Christus videlicet, natum est ex Virgine eo modo, qui Deum decebat.

23. *Apoll.* Si talis est natura Christi, qualis et nostra est: vetus homo est anima vivens, et non spiritus vivificans, nec qui talis est, vivificabit. At Christus vivificat, estque Spiritus vivificus. Non est igitur nostra natura. *Orth.* Adhuc, quid sit Christus ignoras. Nescis enim duarum naturarum esse unionem, et neque solum Deum, neque solum

⁹³⁾ Palat., καχωρισμένος

(94) MSS., ηγουν, hic et mox.

(95) MSS., Θεός έξιν γάρων.

21. *Απολ. I.* Ανθρωπος, ὥπερ θεοῦ ἐνεργούμενος, οὐ θεός: αῶμα δὲ συναψθὲν θεῷ, θεός θεός δὲ ὁ Χριστός: οὐκ δρα ώπερ θεοῦ ἐνεργούμενος διδύμωπος, ἀλλὰ αῶμα πρὸς θεόν συντεθέν. Όρθ. Οὐκ διδύμωπος μὲν ὥπερ θεοῦ ἐνεργούμενος; δὲ Χριστός, ἀλλὰ θεός διδύμωπος, ὡς αὐτὸς ἀνδραστας, συντεθέν; ήγουν (94) ἐνοψίεις. Εἰ γάρ δύναται σώμα θεῷ ἐναθῆναι, ήγουν συντεθήνει δύναται, καὶ διός διδύμωπος συντεθῆναι θεῷ, καὶ εἰναὶ θεός καὶ διδύμωπος δὲ αὐτός, ὡς εἰρῆ καὶ θεός δὲ αὐτός. Τι δὲ καὶ λέγει τοῦ Λευταρίας, σώμα θεῷ συναψθὲν θεός, λέγων, ἀγνῶν (95). Τὸ γάρ αῶμα θεὸν δύνεται, καὶ οὐκ εἶται σώμα· ἢ τὸν θεὸν δὲ τὸ θεὸν, διά τὸ συναψθὲν, ήγουν (96) συντεθέν. Καὶ πῶς φύσις θεός, διά τὸ θεόν; Ήμεῖς δὲ οὐ διά τὴν πρὸς τὸ σώμα σύνθεσιν θεόν λέγομεν, οὐτε διά τὴν πρὸς διδύμωπον, ἀλλὰ θεόν διά τὴν φύσιν τὴν ίκνη Πατέρδος· Χριστὸν δὲ διά τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ένωσιν, ήγουν σύνθεσιν, ὡς αὐτὸς ἀνδραστας.

22. *Απολ. II.* Εἰ θεοῦ ναδεῖ ζεγενήθη ἐκ τῆς Μαρίας, περιττή τῇ κανόνῃ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσων⁹³⁾, ναδεῖ γάρ θεοῦ καὶ διεν ταύτης διδύμωπος. Όρθ. Μάγου τοῖς θεοῖς; Εὐαγγελίος, ἵνα ἀκούσῃς· « Σκληρόν σα πρὸς κάνεται λατεῖσιν. » Καὶ δικούς τοῦ Κύρου λέγοντος· « Λύσατε τὸν νεὸν τούτον, καὶ τρισιν ήμερας ἔγερων κάντον. » Εἰ δὲ τινες διδύμωποι πονοῦ, διά τοῦ οὖθα, ὡς καὶ Χριστόν, οὐδέποτε διά αὐτῶν συντεθεῖς τῷ θεῷ Λόγῳ Χριστῷ⁹⁴⁾: οὐκ ἀναχωρῶ γάρ τῆς σῆς ὄνομασίας, ἵνα σε ἐκ τοῦ εοῦ στόματος πεισω· ἐνταῦθα δὲ συντεθεῖς ναδεῖ θεῷ Λόγῳ (97), ζεγενήθη Χριστὸς θεοπρεπῶς ἐκ Παρθένου.

23. *Απολ. III.* Εἰ τὴ φύσις Χριστοῦ, οὐα καὶ τὴ φύσιν, δι παλαιὸς ἐστιν διδύμωπος ψυχὴ ζῶσα, καὶ οὐ πενταμερία ζωοποίουν⁹⁵⁾ καὶ δι τοσούτος οὐδὲ ζωοποιεῖται· ζωοποεῖ δὲ Χριστός, καὶ Πνεύμα ζωοποίουν ἐστιν· οὐκ δρα τῆς ἡμετέρας έστι φύσεως. Όρθ. Εἴτε τὸ Χριστὸν οὐ νενότηκε. Οὐ γάρ ξενος, διό διτε μόνος δὲ θεός Χριστός λέ-

⁹⁴⁾ Joan. xiv, 20. ⁹⁵⁾ Joan. v, 21. ⁹⁶⁾ Act. ix, 5. ⁹⁷⁾ Joan. ii, 19

(93) MSS., ηγουν, et infra similiter

(97) MSS., θεῷ Χριστῷ.

γεται, ούτε μόνος διδρωπος. Ει τάρ τούτο Εγνως,
Εγνωσκες, δι τατά μίλη την ἀνθρωπότητα την αὐτήν
ἥμην φύσιν ἔχει, κατά δὲ τὴν θεότητα τῷ Θεῷ καὶ
Πατρὶ· καὶ τῆς ἐνώσεως γενομένης. Θεὸς δημολογεῖσται
καὶ δοξῆσται, καὶ διὰ τοῦτο ζωστικεῖ, καὶ Πνεύμα
Ζωοποιοῦ ἀστιν, τῷ τῆς θεότητος λόγῳ· ούτε δὲ ἥμην
κατά δὲ συναμβότιρον.

28. Ἀπολ.Ι. Διὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν οὐχ Χριστός; οὐδὲ κάριν Θεού. Εἰ μὲν διὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, Θεός ἐστιν· εἰ δὲ διὰ κάριν Θεού, οὐτε ὑπὲρ ἡμᾶς ἐστιν, οὐτε ζωοτοξίσεις ἡμῖν. Ὁρθ. Χριστὸς οὐ πρόσωπον ἔστιν συντεταγμένης ἢ Θεού καὶ ἀνθρώποτες, οὐ πέποντες· οὐ κοινὸς ἢ ζώου καὶ λογικοῦ. Καὶ διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς φύσιν ζωοτοξίσεις ἡμῖν, ἐπειδὴ ζωὴ ἑαυτὸν ἐνυπόστατος μορφωθεῖται τῇ τοῦ δούλου μορφῇ.

23. Απολ. Ει μὲν ὡς προσιρέσσει καλλιν, τούτῳ δεδύνηται πῶς; Προσάρτεις γάρ ἀνθρώπου δικαιοσύνης ἀλτηνήν οὐ κατορθοῖ. Εἰ δὲ ὡς φύσεις δίκαιος, Θεὸς ἐστιν· εἰ δὲ ὡς ἀνεργείς δικαιουμένος τῇ ἐπιθεοῦ, αὐτός, δὲ ἀνενέργητος, καλλίσσει εἰ ἀνεργούμενος.
Ορφ. Καὶ πῶς οὐ κατώρθωσαν δικαιοσύνην ἀλτηνήν (98) οἱ ἀκούσαντες· «Καθίσσοτε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δύνεικα θρόνους, κρίνοντες τὰς δύνεικα φυλὰς τοῦ Ἱεραθί·» καὶ, «Ἐμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου·» Καὶ εἰ κατώρθωσαν δὲ δικαιοσύνην ἀλτηνήν (99), ἀλλ᾽ οὐκ εἰσίν αὐτοδικιούσιν. Ὁ δὲ Θεὸς Λόγος, αὐτοδικαιούσην ἀν., μορφὴν δούλου λαβὼν, «ἐγένετο ἡμέν δικαιοσύνη, καὶ ἀγάπησμὸς, καὶ ἀποιντρωσίς.» Ὁ δὲ δικαιοσύνη, ἐγένετο δικαιοσύνη κατὰ τὸν ἀνθρωπότητος λόγον, ἵνα ἡμᾶς τοὺς μὴ δικαιεῖσθην, δικαιωσῃ τῇ ἑαυτοῦ χάρτῃ. Καὶ ξειν. δὲ αὐτὸς; Θεὸς καὶ δικτυοπος (1) ὁς μὲν Θεὸς, δικαιούσην ἀν. ὡς δὲ ἀνθρώπος, γινόμενος δικαιοσύνη, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· «Οὐδὲν ὄφειλε κατὰ πάντα τοις ἀδέξιοις ὀμοιωθῆναι.»

26. Ἀπολ. Εἰ συμπέπλεκται Θεῷ διδύμωπος, ἐν Χριστῷ αὐτὸς καὶ ἀρ' ἁυτοῦ ἴνομοθέτης, ἡ οὖς; 'Ἄλλ' εἰ μὲν ἀρ' ἁυτοῦ, Θεός· εἰ δὲ οὐκ ἀρ' ἁυτοῦ, πῶς οὖν Θεῖς, «Τάδε λέγει Κύριος, ἀλλ', «Ἐγώ λέγω θυμί·» πῶς δὲ οὐκ ἢν κεχρυστήσαντοι λέγοντο δικῆ λέγοντο; Ορθό. Ει μὲν ἀλλο πρόσωπον ἔστεν δι Χριστός, οὐ συμπέπλεκται Θεῷ, ἡρώτηκας ἀνακοινωθεῖς· εἰ δὲ αὐτὸς δι Χριστός· ἔστι Θεός καὶ διδύμωπος· τὰς δὲ περισσειά του μόχθου τῆς ἀρωτήσεως; Πόθεν δὲ τὸ συμπέπλεκτα λαβεῖν, ἡρώτησας, μιθαμοῦ τῆς Γραφῆς αὕτω(2) λεγούστης; Καν τε δέ, Συμπέπλεκτα, θελέσαι λέγειν, καν τε, ώς ἡ Γραφή εἴπεν, Ἐλασεν, καν τε, Ἐγένετο, θεός ἔστι Αὔγος, μορφὴν δούλων λαβεῖν, Χριστὸς δινομαζόμενος, καὶ ὃν καὶ πιστεύμενος·

A hominem dici Christum. Nam si hoc scires, nosse enim, quatenus quidem homo est, eadem atque non natura, quatenus autem Deus est, eadem atque Deum Patrem natura prædictum esse: et post factam unitiōnēm Deus declaratur et glorificatur, ideoque vivificare, et Spiritum esse vivificantem, habita deitatis ratione: neque nobis similem esse nrius-que naturæ simul considerata respectu.

24. Apoll. Aut ex sua ipsius natura vivit Christus, aut ex Dei gratia. Si quidem ex sua ipsius natura, Deus est: sin vero ex Dei gratia, neque supra nos eminet, neque nos vivificabit. *Orth.* Christus est unica persona, composita ex Deo et humana natura, sicut quisvis homo communis constat ex animali et rationali. Itaque propter eam, quam a Patre habet, naturam, vivificabit nos, quoniam est vita in sece subsistens, que forma servi seipsum informat.

469 25. *Apoll.* Si quidem is excellit, qui animi proposito et delectu justus est, quinam id potuit homo? Hominis etenim propositum veram justitiam perfecte non prasstat. Sin vero natura justus est, Deus est: sin autem justificatus est aliquis Dei in ipso agentis efficacitate, ipse interim nihil ageret. qui ipsimet agunt, sunt eo prestantiores. *Orth.* Ima qui justitiam veram si non impieverunt, qui audierunt: « Sedebitis et vos super seiles duodecim judicantes duodecim tribus Israel »⁹⁷ et, « Vos estis lex mundi »⁹⁸? Etiam si tamen isti veram justitiam impleverunt, non sunt tamen ipsa justitia. Deus autem Verbum, qui ipsa est justitia, accepta servi forma: « Factus est nobis justitia, sanctificatio et redemptio »⁹⁹. Is, inquam, qui justitia est, factus est, si humanam naturam respicias, justitia, ut nos qui justitia non eramus, sua gratia justificaret. Estque idem Deus et homo, ita ut quatenus quidem est Deus, sit justitia, quatenus vero est homo, sit factus justitia, ut impleretur quod dictum est: « Unde per omnia similis fratribus fieri debuit »¹⁰⁰.

26. Apoll. Si in Christo copulatus erat homo cum Deo, leges ipse vel ex sese ferebat vel non ferebat. Quod si ex sese ferebat, Deus erat. Sin vero non ex sese, quomodo non aiebat, « Hæc dicit Dominus. » **D**ed sed « Ego dico vobis, » et quomodo qui haec non dicebat, non erat ab eo, qui dicebat sejunctus? **Orth.** Siquidem Christus alia est persona, non copulatus cum Deo, hoc inepte quæsivisti. Sin autem ipse Christus est Deus et homo, quorsum supervacaneus iste interrogationis labor? Unde vero istud, copulatus est, usurpati interrogando, cum Scriptura miniatur sic loquatur? Sive autem istud, copulatus est, usurpare placet, sive, ut Scriptura inquit, uscire malis, Assumpsit, aut, Factum est,

^{**} Matth. xix, 28. ^{**} Matth. v, 44. ^{**} I Cor. i, 50. ^{*} Hebr. ii, 17.

(98) Κατιώρθωσαν προσέρπεσιν ἀλεπίνην, ΙΙΙ.55.

(99) οὐ προσέρχεται ἀλτηνήν, miss.

(1) Παλαι., καὶ ἀνθρώπος ὥστεὶς κατὰ πάντα.

(2) Pa'at., əʊ̯tə ʌ.

Dens Verbum is est qui servi formam assumpsit, A καὶ χρισμένος μὲν ὁ δινθρωπος τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ·
qui Christus nuncupatur, est, et creditur : unctus
quidem Spiritu sancto, quatenus homo est ; quatenus autem Deus est, eumdem iis qui digni sunt
præbet. Ita etiam Deus leges ponit, et quatenus
homo est sit legi obnoxius. Ideoque non dicit, Hæc
dicit Dominus, quoniam ipse non est homo partici-
pans deitatis, sed Deus participans carnis et sanguini-
us, id est humanae naturæ. Nam Scriptura hominem
vocat carnem et sanguinem, ut cum dicit Paulus : « Non contuli cum carne et sanguine ». » Et
sicut homo ex animali et rationali compositus, una
est persona : ita etiam una persona ex Deo et forma
servi existit : ideoque non dicit, « Hæc dicit Do-
minus », sed « Ego dico vobis » : et « Ego sum
vita et veritas ». Itaque veluti si pars rationalis in
nobis dicat, Ego sum ad imaginem Dei factus, ita
comparatus, ut interire non possim, rursumque
pars illa rationalis dicat, Ego sum terra et cæsius ;
non loquitur modo animal, modo id quod rationi-
atur ; sed id ipsum rationalis, modo quæ sibi pro-
pria sunt, modo quæ animali convenient, loquitur : ita homo et Deus Verbum, unica per unio-
nem existens persona, cum ait, « Qui vidit me,
vidit Patrem », significat sive deitatis contemplationem. Nec enim quisquis carnem vidit, Patrem
vidit : sed minus, et Pontius, et Herodes, et qui col-
laphos ei imprægerunt, et qui clavis ipsum confix-
erunt carnifices, compararentur Patrem vidisse. Et
eum inquit, « Dorsum meum flagris præbui », non
significat deitatis dorsum : neque cum ait, « Ali-
quique me tetigit », deitatis contactum dicit. Qui
enim deitatem contigerit quispiam ? Sed qui fide
prædictus corpus illud tetigerat, utrumque tetige-
rat, manu quidem corpus, fide vero deitatem, quan-
doquidem utrumque unica est persona, Christus, « Omnia factus omnibus, ut omnium miserere-
tur ». Itaque non loquitur interdum Deus, inter-
dum homo : nam, ut ante dixi, ne id quidem dei potest, modo quidem animal a parte rationali sejunctum, modo vero **470** partem rationalem ab animali separata loqui : sed pars rationalis in ani-
mali et per animal loquitur. Idem etiam dico de eo, quod cum hoc comparavi, ut undequaque unitio-
nem noris.

27. Apoll. Præterea vero vel ipse prodigi a edebat, aut non edebat. Si edebat, non erat homo : si non edebat, quomodo dicit se edere ? et quomodo idem esse potest atque is qui edebat ? **Orth.** Sicut pars rationalis sua ipsius opera sic edit in animali, ut non sit separata ab animali : ita Dei Verbum unum homini, edit prodigia minima segregatum a natura humana, quod ei pro sua pietate placuerit vim suam divinam per eam, et in ea, et cum ea operari. Et veluti si quis cogitatione concesserit solem, magnum istud sidus, per lucernam et in lu-
cerna suam lucem emittere; rursum enim idem ex

27. Απολ. 27. Ετι δὲ ἡ αὐτὸς (5) ἐτέλει τὰ τεράστια, ή οὖν Ἀλλ' εἰ μὲν ἐτέλει, οὐκ ἦν δινθρωπος· εἰ δὲ μὴ, πῶς λέγει τελεῖν; ή πῶς ὁ αὐτὸς τῷ τελοῦντι; **Orth.** Οὐσιαρ τὸ λογικὸν ἐν τῷ ζῶντι τελεῖ τὰ ἔαυτον, οὐ καχωρισμένον τοῦ ζῶντος· διὰ τὸ λογικὸν ἐν τῷ ζῶντι, καὶ διὰ τοῦ ζῶντος λαλεῖ· ἀλλὰ τὸ λογικὸν ἐν τῷ ζῶντι, καὶ διὰ τοῦ ζῶντος λαλεῖ· ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸν λέγει, ἵνα πανταχόθεν γῆρας τὴν Ἰννονταν. |

³ Galat. i., 16. ⁴ Matth. v., 20, 22. ⁵ Joan. xiv., 6. ⁶ ibid. 9. ⁷ Isa. L, 6. ⁸ Luc. viii., 44.

⁹ I Cor. ix., 22.

(4) MSS., τῇ μὲν χάροις.

(5) MSS., « Ετι δὲ καὶ εἰ αὐτός.

έναντι ἡλίου· οὐ γάρ κακύστα είναι λύχνος· ἀλλὰ μέντοι μὲν τὴν ἴσιαν ἐνέργειαν καὶ κίνησιν ἔχων· οὐ φαίνεται δὲ τοῦ ἡλίου (6) ἐν αὐτῷ καὶ δὲ αὐτῷ φύσιον· τούς καὶ κατακραυτόντος τοῦ λύχνου, καὶ διοποιησάμενου αὐτὸν, ὡς καὶ λύχνον χρηματίσαι τὸν ἡλίον· οὕτω θεὸς Λόγος, ἐν λογικῷ καὶ διὰ λογικοῦ ζώου τὴν ἴσιαν δύναμιν ἐνέργων, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν Ήλίαν ἀποτελεῖ τὸ ζῶον εὔδοκεις τῇ ἐκπού, καὶ τὸ ζῶον είναι λογικὸν οὐκ ἐκπλιστόν· καὶ διὰ αὐτὸς ἀνθρώπος χρηματίζεται οὐ κατεβίσας, καὶ τελούν τὰ τεράστια οὐ κακύρεται τοῦ ἀνθρώπου, ἢντος (7) προσληψίδος, ἀλλὰ ὡς οὖν τὸ ἔκστον γεγονός ἐνέργειλ τὰ πάντα· καὶ διὰ τούτο, «Οὐάρος οὐδὲ ἐγένετο,» εἰρηται, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ, ἵνα γνώμεν τὴν ἐξ εὐδοκίας ἐνωπού, καὶ τοῦτο διερχθέντες Χριστὸν ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν γνωρίζωμεν θεὸν καὶ ἀνθρώπον.

28. Άπολ. Ι. Προσκυνεῖται ὅποι ἀγγέλων ὁ ἀνθρώπος, ή οὐ. 'Ἄλλ' εἰ μὲν οὐ προσκυνεῖται, πῶς ἡμετεῖ, καὶ ἀποστέλλεις δὲ Ήλίος; τοὺς ἀγγέλους αὐτούς; εἰ δὲ προσκυνεῖται διὰ τὸ αὐτὸν θεῖσαν διοικήσαι δύναμιν, πῶς ὑπὸ τῶν ἀλλαγῶν δύναμιν ἐχόντων δύναμιν ἀντικύσσειν; Καὶ τίμεις δὲ προσκυνήσομεν, πῶς ἡμῶν δύναμιν; Καὶ τίμεις δὲ προσκυνήσομεν, πῶς τὸν δινθρώπον, ή οὐ. 'Ἄλλ' εἰ μὲν οὐ προσκυνήσομεν, πῶς ἡμῶν δύναμιν νομιούμενον αὐτὸν, καὶ πῶς εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτίζειμε; εἰ δὲ προσκυνήσομεν, ὥσπερ τὸν θεὸν, εὐτὸν καὶ τὸν ἀνθρώπον, διεσθίσσομεν κτίσμα τούτον ἐν τοῖς τιθέντες. Καὶ εἰ κρίτην προσδοκῶμεν τὸν ἀνθρώπον μετὰ τοῦ θεοῦ φωτίζοντα τὰ κρυπτὰ τοῦ σκήνους, τὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν ἀνθητῆσμεν ἀνθρώποι· εἰ δὲ μή, πῶς «ἴδωκεν αὐτὸν ὁ Πατὴρ ἔχοντας κρίσιν τοις, ὅτι Ήλίος ἀνθρώπου έστιν;» καὶ πῶς ἡμεται τῷ κρίνοντι; «Οὐρ. Διὰ γάρ τούτο θάσια παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχοντας κρίσιν ποιεῖν, Κύρος ὁν τῆς δόξης καὶ τάσσεις ἔχοντας; Ἐπειδὴ, θεὸς Λόγος ὁν, ἐγένετο ἀνθρώπος; δλλον ἀνθρωπότερος λαβόντων. Ηγάρ μορφὴ τοῦ δούλου δηλητούσης ἀνθρωπότητος, ὡς ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ ὄλη θεότητος. Καὶ τίμεις καὶ ἀγγελος προσκυνοῦμεν αὐτῷ τῷ θεῷ Λόγῳ, μορφὴ δούλου λαβόντος καὶ οὐκ ἐν μέρει τὸν προσκυνοῦμεν, καὶ ἐν μέρει τὸν ἀνθρώπον· οὐδὲ κτίσμα καὶ κτιστὸν ἐν ταῖς τιθέμεναι· ἀλλὰ τὸν θεότητα μετὰ τῆς σάρκος προσκυνοῦμεν, οὐδὲ κατέβασις αὐτῆς τῆς ἀνθρωπήσασαν προσκυνοῦμεν, οὐ χωρίζοντες αὐτήν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ φωτίζει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκήνους Χριστὸς, εἰς ὃν διὰτομή θεὸς καὶ ἀνθρώπος; ὡς πότε ἐν δηλητούσιν τοὺς προσόντας αὐτοῦ τῷ φωτὶ, οὐ χωρίζομεν τῆς ἀνθρωπήσης ὄλης, οὐδὲ ἀναλισκομένης τῆς ὄλης, καθάπτοντας τὸν θεότητα τῆς σάρκος προσκυνοῦμεν·

* Joan. i, 14. ** Joan. v, 27

(6) Sic mss. Editi vero, κατέναντι ἡλίου φανεῖ δὲ τοῦ ἡλίου, multis omissis.

A alia comparatione audias velim; non sunt duæ lucees. Nec enim lucerna soli opposita splendet, nec tamen cessat esse lucerna; sed in sua permanet efficacia atque motu : at non splende sole in ipsa et per ipsam splendente, et ipsi lucerne dominante, eamque ut sibi propriam vindicante, adeo ut sol etiam accipiat ipsius lucerne nomen : ita Deus Verbum vim suam in rationali, et per rationale animal exercens, facit pro sua bona voluntate animal supra quam ferat propria animalium natura perfectum, neque tamen prohibet quominus sit animal ratione preditum : idemque non degnatus est homo vocari, neque dum ederet prodigia, sejunctus fuit ab eo, quicum est unitus, sive quem assumpsit, sed homo factus omnia efficit : ideoque dicitur : « Verbum caro factum est », non autem in carne, ut cognoscamus unionem quae ex beneficio facta est, et sic edociti, unum eundemque Christum in Deum ei hominem agnoscamus.

28. Apoll. Ab angelis vel adoratur, vel non adoratur homo. At si non adoratur, quomodo unitus fuerit, et mitiū angelos suos Filii? Sin vero adoratur propter diuinam virtutem in ipso habitantem, quomodo adoratur ab iiis qui virtutem divinam semper habent in se habentem? Sed et nos adorabimus hominem, vel non adorabimus. Quod si non adorabimus, quoipso ipsum unitum esse censemus, et quoipso in ipsis morten baptizanar? Sin vero sic hominem adoremus ut Deum, impie faciemus, rem creatam exequantes Creatori. Praterea si hominem exspectemus ut judicem, qui adjutore Deo illuminet abscondita tenetrum, judicem, quod Dei est, homini tribuemus. Siu minus: quomodo « dedit ei Pater potestatem judicii faciendi : quia Filius hominis est? » et quomodo est ipsi judici unitus? Orth. Qui Dominus est gloria omniumque potestatis, idecirco accepit judicii exercendi potestatem, quod cum Deus esset Verbum, factus sit homo, totam naturam assumens humanam. Forma enim servi est tota humana natura, ut forma Dei est tota deitas. Et nos, et angeli ipsum Deum Verbum adoramus, qui formam servi assumpsit : neque partim Deum, partim hominem adoramus, neque rem creatam Creatori æquiparamus : sed ut tu ipse, si quidem eum constiteris carnem saltem nobis consumstantiam ex Virgine accepisse, adoras ipsum incarnatum cum carne, neque tamen carnem deitati etæquas, neque carnem segregas, et partem adoras, sed deitatem cum carne adoras : ita et nos deitatem, quæ et ipsam homini univit, adoramus, nec eam ab humana natura se Jungimus. Christus porro illuminat al seconde tenetrum, quod sit ipse Deus et homo, quemadmodum ignis in materia lucem prehens illis 471 qui ad lucem accedunt, ita ut neque a materia segregetur, cui unitus est, nec materia ipsa consumatur, sicut nec rubus ille, cuius est apud Moysen mentio.

(7) Ms., ίπου

(8) Palat., hic et infra, προσκυνήσωμεν.

29. *Apoll.* Si homo adjunctus est Deo, alius est A
quam Deus, si tum motus animales respicias, tum
rationabiles, tum patibiles; et patiens, patitur ut
alius, et adoratus, adoratur ut alius. At Dei caro,
vita est instrumentum ita passionibus suis com-
positum, ut divinis consilii quadret, neque cogi-
tationes fuerint carnis propriae, neque actiones;
et caro ipsa passionibus prout carni convenit
subjecta, illis superior evadit, quoniam est Dei
caro, adeo ut in corporibus non similiiter quidem,
at animalibus tamen, sit impatibilis auctor ac
principium: et adoratur ut Dei caro, quoniam
hac ratione is qui adoratur est Deus, et nobis con-
junctionem cum eo prebet, cuius est corpus: et
adoratur, non tamen ut res creata, quoniam nihil
quod creatum sit est Dei portio. Itaque qui Deum
credunt assumpsisse carnem, ejus beneficiorum
sunt compotes, nec eo delabuntur, ut alium ipsum
dicant: contrarium vero illis evenit, qui volunt
hominem suisse Deo conjunctum. *Orih.* Discessisti a Scriptura divinitus inspirata, idcoque a
gratia excidiisti, ut qui cum Scriptura d.eat:
«Assunpsit», et «Factum est», istud, adjunctum
est, ipse tibi quasi cisternam contractam fecisti,
qua non possit aquas continere. Quomodo vero
non vis Verbum ab humana natura suis animali-
bus, rationalibus et patibilibus motibus non
secerni? Num enim divino quodam motu crescents,
a statu ad statum divina excrevit? et sapientia
predicit, profect ut Deus? et cum tristitia et
angore animi afficeretur, cum turbaretur, num
tristitia et angore affiebat, et turbabatur tan-
quam Deus et laborabat et patiebatur? Absit. Ino-
sicut corpus ex Maria desumptum, Deus Verbum
suum esse corpus dixit, quod tamen non est ejus-
dem atque deitas ipsa natura: ita etiam suas dicit
passiones, et tum animalis, tum ipsius rationalis
facultatis incrementum, quaecunque nature hu-
manae sunt ut sibi propria vindicans, pro bonis gratiae
sue voluntate. Sic enim suam dicit carnem, vita
instrumentum, idoneum, ut divinis consilii coap-
petatur. Nam ut spueret, usus est corporis instru-
mento, itidemque corpore, ut sepeliretur, et ut
voluntarie mortem subiret; ac ut inferos praed-
aretur, animam adhucuit, quam sece dixit pro suis D
ovibus deponere. Neque sermones sunt hominis
proprii, neque actiones. Caro vero, prout homini
convenit, perpassionibus subjecta superior i lis
evadit propter illam cum Deo unionem. « Nam
peccatum non fecit, neque in ore ipsius inventus
est dolus ¹¹, » ut sit sui similibus auctor ac principi-
um indolentia. « Est » enim Deus Verbum « per
omnia fratribus suis similis factus ¹², » cum nature

¹¹ Isa. viii. 9; I Petr. ii. 22. ¹² Hebr. ii. 17.

(9) Sic mss. In editis vero, καὶ διεστ.

(10) Mss., τοῦ; ὅμοιος μὲν, οὐχ ὁμοίως ἐτ σώμ.
Mox Palat., οὐς θεός σάρξ.

(11) Palat., οἱ ἀνθρώποι οὐ παρεῖνονται λέγοντες

29. *Απολ.* Ανθρωπος θεῷ παραζευχεῖ, θεός παρὰ τὸν θεὸν ἔστι ταῖς ζωτικαῖς κονήσος, λογιστι-
καῖς τε καὶ παθητικαῖς· καὶ πάσχων, ὡς ἔτερος πάσχει, καὶ προσκυνούμενος, ὡς ἔτερος προσκυνεῖ-
ται. Σάρξ δὲ θεοῦ ζωῆς δργανον ἀρμοζόμενον τοῖς πάσχεσι πρὸς τὰς θεῖας βουλάς, καὶ (¹³) οὗτος λόγος σαρκὸς θνοι, οὐτε πράξεις, καὶ τοῖς πάθεσιν ὑπο-
βαλλομένη· κατὰ τὴν σαρκὸν προσῆκον, ἵσχυσι κατὰ τῶν παθῶν, καὶ τὸ θεοῦ εἶναι σάρξ, ὡς καὶ κατ-
έρχεται τῆς ἀπαθείας τοῖς οὐχ ὄμοιοι μὲν, ὅμοιοις δὲ σώμασι (¹⁰), καὶ προσκυνεῖται ὡς θεοῦ σάρξ. Θεοῦ δύνος οὐτοὶ τοῦ προσκυνούμενου· καὶ συνάρτειν
τὴν δίδωσιν, οὐκ ἔστι σώμα· καὶ προσκυνεῖται, οὐχ
ως κτίζει, διτὶ μηδὲν κτίσμα μέρος θεοῦ. Οἱ δρα
σάρκα λαβεῖν τὸν θεὸν πιεσθέντες, καὶ τῶν εὑρ-
γειῶν τυγχάνοντες, καὶ οὐκ εἰς ἔτερον μεταπίπου-
σιν· ὃν τὰ ἀνατολαῖς ἔχουσιν οἱ ἀνθρώποι παρεῖνονται λέγοντες θεῷ (¹¹). *Ορθ.* Ανεχόμενας τῆς θεο-
πνεύστου Γραφῆς, καὶ διὰ τοῦτο τῆς χάριτος ἑξέπε-
σεις, τῆς Γραφῆς λεγούσης τοῦ, « Εἰλαβε, » καὶ, « Ἐγέ-
νετο· » τὸ περεζεῦνθασι σωτῆρι δωρεᾶς καθάπέρ λάχ-
κων συντετριμένον, μὴ δυνάμενον ὑδωρ συνέγειται. Πάντα δὲ οὐ θλεῖσι ταῖς ζωτικαῖς καὶ λογιστικαῖς καὶ
παθητικαῖς κινήσεσι χωρίζεσθαι τὸν ἀργὸν τῆς ἀν-
θρωπότητος; « Άρι γάρ καὶ αἰχνῶν, θεῖκῃ κινήσεις
ἀπὸ τῇ φλυκίας; εἰς τῇ φλυκίαν θεῖκῶν τῆς τοιανεν; Καὶ οὐρά
προκεπτῶν, θεῖκῶν προσέκοπτεν; Καὶ λυτούμενος·
καὶ λγωνιῶν, καὶ ταρατόμενος, θεῖκῶς ἐλυπεῖτο καὶ
τγνωνα, καὶ ἀπατέατο, καὶ ἐκοπια καὶ ἐποκεν; Μή
γίνοιτο! Άλλ’ ὑπερ τὸ σώμα τὸ ἐκ Μαρίας, ἀντοῦ
σώμα εἰλεγεν ὁ θεὸς ἀργός, οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας δι-
τῇ θεότητι· οὐτοὶ καὶ τὰ πάθη καὶ τὴν αἰνῆσην τὴν
ζωτικὴν καὶ λογιστικὴν θεῖου λέγεν, θεοπνεύστους
πάντας τῆς ἀνθρωπότητος τῇ εἰδούσῃ τῇ χάριτος·
ώστατας καὶ (¹²) τὴν σάρκα ζωῆς δργανον ἀρμοζό-
μενον πρὸς τὰς θεῖας βουλάς. Ήντα γάρ πάντη, οὐ-
ματι κέχρησι δργάνων· Ήντα ταρφ, ὄμοιοις τῷ εώ-
ματι· Ήντα δὲ πάθη θεοισιν, καὶ Ήντα τὸν σκυ-
λεύσιν, τῇ ψυχῇ, τῇ Εἴγε τιθέναι ὑπὲρ τῶν προβάτων.
Καὶ οὐτε ἀνθρώπου λόγοι θνοι, οὐτε αἱ πράξεις·
ελρε δὲ τοῖς πάθεσιν (¹³), ὑποβαλλομένην κατὰ τὴν
ἀνθρώπωπον προσῆκον, λέγεις κατὰ τῶν παθῶν διὰ τὴν
πρὸς τὸν θεὸν ἐνωσιν. « Αἱ μαρτίαν γάρ οὐκ ἐποίη-
σαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, » ὥστε
κατάρβαι τῆς ἀπαθείας τοῖς ὄμοιοις. « Μαριονται· »
γάρ καὶ πάντα τοῖς δέσμοφοις ὁ θεὸς ἀργός, « ένω-
μενος ἀνθρωπότητος, καὶ προσκυνεῖται θεὸς ἐνανθρω-
πητας· καὶ συνάρτειν τὴν πρὸς αὐτὸν ὅδον, με-
τασχῶν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ προσκυνεῖται δὲ αὐ-
τὸς, ένωσις τῇ πρὸς ἡμᾶς ὡς ἀνθρωπος, φύσις δὲ καὶ
οὐσίας ὁνθέος. Τί δέ καὶ λέγειν ἐτόλμησας μέρος θεοῦ
τὴν σάρκα τὴν εἰς σπέρματος δασιδ, τὴν ἐκ Μαρίας τῆς
Παρθένου, τὴν οὐ φαντασίη σάρκα, ἀλλ’ ἀπτρίζι, καὶ

Θεόν.

(12) Καὶ αἱεστ αἱ mss.

(13) Mss., οὐτε ἡ πράξις; τοῦ; πάθεσιν. Paulο post
mss., λογίσι δὲ κατά.

μετὰ τὸν ἀνάστασιν φανεῖσαν· Νομίζοντας γὰρ τὸν Αἰθανανούνταν τὸν πατέρα τῶν φάντασμά εἶναι, διὸ τὸν θυρων κεκλεισμένουν εἰσῆλθεν, ὑπομνήσθηται αὐτοῦ τὸν λόγων. ἵνα ἀκούσῃς τό· « Υἱόφαστό με, καὶ Ιδε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ σῶμα οὖν ἔχει, καθὼν ἐμὲ δράστη ἔγνωτα. » Τοῦ δὲ ἀμφορᾶς θεοῦ πᾶς οἶλον τὸ κέντρον μέρος νοήσαι, καὶ ταῦτα σάρκα, τῆς στῆς ἔστιν οὐφαγεῖσαν.

Virgine, quæque sese non phantasia, sed re ipsa carnem esse, post ipsam quoque resurrectionem demonstravit? Cum enim existimarent discipuli memento eorum quæ tum ipse dixit, ut audias, « Palpate me et videte, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere¹². » Ceterum cum Deus sit omnis partitionis expers, quomodo intelligatur, ut aliqua ipsius portio, ac præsertim quæ sit caro, tua possit sapientia explicari.

50. Ἀπολ. Εἰ σίρι, ὡς ἐπιστρατευόμενή τῷ νῷ, καχύρωσται τοῦ νοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὃ τὴν σάρκα λαβόν Θεός ἀπὸ ταῦτην ἔχει τὰς ἐπιστρατευόμενάς ἐπὶ νοῦν κινήσεις, αὐτῷ δὲ μὴ ὑποταπομένας ὡς ἀνταγωνιστῇ τῷ νῷ. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς δὲ πλάγιον, καθὼν θεός. Ὁρθ. Τίνει γὰρ τὸν ἀγῶνα οὐχ ὑπετάγησαν αἱ ἐπιστρατευόμεναι τῷ νῷ κινήσεις; Η τοις ἄγιοι, εἰ μὴ ὑπέταξαν αὐτάς; Εἰ δὲ τῷ νῷ τῶν ἀγίων ὑπετάγησαν αἱ ἐπιστρατευόμεναι τῷ νῷ κινήσεις, πῶς οὐχὶ τῷ Θεῷ Λόγῳ (14) ὑποταγήσονται, θεωρέσθω φυγῇ νοερῷ μετὰ σαρκός, τινὰ κατὰ τάντα τοῖς διδέλφοις ὁμοιοῦθεν χωρὶς ἀμφρίτις, καὶ ἡ αὐτὸς Θεός καὶ ἀνθρώπος; Τί δὲ εἴναι θελεῖ τῷ, Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς δὲ πλάγιον, καθὼν θεός, δίλοι νοήσουσιν, οἱ ἐπιγραφέμενοι σε διδέλφαλον.

est qui passus est, quatenus Deus, alii intelligent, qui te magistrum inscribunt

¹² Luc. xxiv, 35.

(14) Sic πᾶσα. τῷ νῷ κινήσεις, πῶς ουν οὐχὶ τῷ Θεῷ Λ. multis omissis, δι' ὅμοιοτέλευτον.

A humanae uniretur, et adoratur Deus homo factus, siue nobiscum conjunctionem nobis praebet, particeps factus sanguinis et carnis: idemque adoratur, ut qui homo quidem sit, quoniam nobis est unitus, natura vero et substantia sit Deus. Quorsum vero ausus etiam es dicere portionem Dei esse carnem illam quæ ex semine Davidis est, et ex Maria Virgine, quæque sese non phantasia, sed re ipsa carnem esse, post ipsam quoque resurrectionem phantasma esse, quando januis clavis ingressus est, memento eorum quæ tum ipse dixit, ut audias, « Palpate me et videte, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere¹². » Ceterum cum Deus sit omnis partitionis expers, quomodo intelligatur, ut aliqua ipsius portio, ac præsertim quæ sit caro, tua possit sapientia explicari.

472 30. Apoll. Si caro est sejuncta a mente, utpote adversus mentem bellum gerens, ut sit Apostolus, Deus assumptus carne, motus etiam ab ea recipit adversus mentem belligerantes, ipsi vero menti, ut opposito adversario, minime subjectas. Quod si ita est, non is est ipse, qui sit passus, quatenus est Deus. Orth. Cuiam vero sanctorum motus illi adversus mentem pugnantes non fuerint subdit? aut quoniam sancti, nisi sibi illos subjecerint? Quod si sanctorum menti subjecti fuere animi motus, quoniam igitur subjecti non fuerint ipsi Deo Verbo, animas intelligentes una cum carne unito, ut excepto peccato simile per omnia fratibus sit, idemque Deus et homo sit? Quid porro sibi velit istud, Quod si ita est, uon is

IN SUBSEQUENTIA XX OPUSCULA MONITUM.

I. In sequentia opuscula hac Felckmannus habet: De his aliud monere non babemus quam extare ea in cod. illis manuser. Palat. uno, et August. altero (quorum paulo ante mentio) ab eodem Andrea Dermario Epidaurio, Toleti et Venetiis scriptis, et ut verisimile est, ex eodem codice. Unde eliam est, quod duo isti codices raro variant, ut in progressu videbatur. Auctor vero horum idem omnino videtur, qui et precedentium, et nisi me conjectura fallit, vixit post exortas haereses Eutychianam et Monotheliticam: adeo directe eas oppugnat. At utequod codex eum qui est p. 223 (exceptio quod omittunt ἀρχετ. Ἀλεξ.) his opusculis titulum praefigit. Hæc Felckmannus, quibus liquet, in manuscriptis unde hæc opuscula exscripta sunt, suis illa consequenter posita, præmisso capitulorum syllabo, quem jam nos exhibemus. Quod opinatur autem Felckmannus hæc opuscula ejusdem scriptoris esse cuius sunt precedentia, id sane non repugnare videtur, dum de duobus tantum primo positis diologis id intelligatur; nam multa hic sunt quæ in dialogo precedentium cum Macedoniano iidem ferme vocibus leguntur. Sed quæ post subsequuntur ad Eustathium nuncupata, longe arioris ingenii opus esse, cuius enunciata naris komini videbatur. Verum hæc omnia ad Athanasiū quidem non posse pertinere certissimis notis judicatur, ex stylo nempe, et quia hic haereses impugnantur diu post Athanasium exortis, cuius autem scriptoris sunt, non perinde tutum est definire. Quid hac de re quidam scriptores estimarint hic expend. re operæ pretium fuerit.

II. Garnerius supra laudatus, Tom. V operum Theodorei (15), duos priores dialogos pugnat esse Theodorei: 1° quia Theodoreus ait se tres conscripsisse libros de Spiritu sancto, adversus gratia ejus destitutos hereticos. Porro Garnerius juncto precedentem dialogo contra Macedonianum cum hisce duobus, se tres illos Theodorei libros esse, compreserit contendit. 2° Ex multi. Theodorei locis, que cum aliis horumce

(15) I. v. Heret. Fabul. c. 5.

dialogorum locis multum habent affinitatis validum se pro Theodoreto argumentantur arbitratur. Verum, ut exploratum est, Theodoreto tres conscripsisse libros adversus Macedonianos, ita minime constat, haec tria opuscula eos ipos esse libros. Primo enim a veteri nemine Theodoreto ascribuntur, ac in nullo quod sciamus codice Theodoreti nomine compareant. 3° In nullo itidem codice duo dialogi subsequentes cum precedenti junguntur, nec constat ejusdem esse scriptoris, licet id minime repugnet. Nam quod artinet ad illam locorum affinitatem a Garnero observatam (quaenam loca brevitas causa afferre supersedemus) inter hosce dialogos mutuo collatos, item eisdem inter, et alia Theodoreti opera, non est illa tanti momenti, ut tutum ex illa judicium hac in parte ferri possit. Nam si quis diversorum Patrum opera, de re eadem et adversus eisdem hareticos conscripta, mutuo conferat, is multa haud dubie affinia, multa simillima argumenta deprehendet. Sunt enim quedam cum communia loca, cuique obvia, que a multis usurpantur, atque passim nostro aeo videmus, qui easdem pertractant questiones, eadem usurpare argumenta, licet ab aliis minime minuata. Unde haud satis firma haec ratio est, cum praescritum ue minimum quidem veterum initiat auctoritate. His addimus secundum dialogum, fragmenta alicunde divulsi potius speciem praeferre, quam absoluti cajusdam operis. Quare donec certius quidpiam emersemus, sub iudice lis pendeat.

III. Quod spectat autem epistolam subsequentem ad Eustathium, nec uon adjunctas alias septendecim questiones afferit, Mercator haud modicum fragmentum Eutherii Tyanensis nomine, sic habens: O inconsiderata sapientia! o lusoria disciplina ædileans simul et destruens, sicut infantes ludere in arena conspicimus, etc. Unde incunctanter eas questiones Eutherio ascribit Garnerius Tyanorum episcopo, Nestoriisque asseclæ. Et sane non invalido motu arguitur; licet fortasse non hujusmodi, ut omneiu in adversum levet suspicionem. Photius namque codex lxxvi, hoc opus Theodoreto diserte ascribit. 'Ανεγνώσθη, ειτ. Θεοδωρίου ἐπισκόπου Κύρου λέγοι χειρος πρός διαφρόνος θάσιες. Όν δι μὲν πρώτος λόγος πρός τοὺς λέγοντας, etc. Ibi septimo loco ponit epistolam, que hic primo ponitur; ac deinde ordine enumerat omnes propositiones que hic septendecim numeri habentur, quæque deslinunt ad vicesimum quartum titulum Theodoreto. Postea subsequitur apud Photium, δι εἰκοστὸς πέμπτος, ἀναχεφαλαῖσις τῶν κατὰ μέρος φρήνευσιν δι εἰκοστὸς ἑκτος περὶ τῆς ὑπερον μηδεβελτος συνθέσεως, ἢτοι συνουσιώσεως δι εἰκοστὸς ἑβδομός περὶ τοῦ κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπου ὑποδέλγαστος. Δῆλον δὲ καὶ τὸ μόνη αὐτῶν τῆς ὑποδέλτεως, πολοὶ τῶν εἰρημένων λόγων τὸ ὄρθροδοξον χρατύνουσι φρόνημα, καὶ τίνε; ἔκκλινουσιν. Hac Photius quibus reponit Garnerius, p. 687: Fesellit Photium suus codex tribus constantibus partibus: quarum prima complectebatur sex priores libros; secunda, unum et viginti sermones; postrema, Eranisten, seu Polymorphum. Cum enim prima et tertia ad Theodoreton procul dubio pertinante, Photius medium quoque ipsi tribut: reipsa tamen est Eutherii Tyanensis episcopi, quod manifesta probat auctoritas Marii M. Teatotis, ut in Eutherio demonstrabimus.

473 IV. Mac Garnerius, quicum nos existimamus, sex priores illas a Photio memoratas Theodoreti questiones, non unum opus cum epistola ad Enstatium et subsequentibus propositionibus conficerem. Palam enim est ex modo ipsius epistola ordiendar, ibi initium duci totius operis. At quod ait vir dactus codicem suis Photio erroris causam, id sane non conspecto codice affirmari nequit. Non peccat enim codex, quod rerum disparatarum titulos numerorum ordine coniungat, cum in mos sit Graciarum librariorum, ut omnes auctoris cuiuscunque tractatus quantumvis diversos consequenti numerorum serie notent, ut supra de Athanasianis codicibus loquentes animadvertisimus. Viz itaque credamus Photium, in codicibus pertractandis, si quis unquam alius, versatissimum, hic errore lapsum: sed ejus revera codicem, Theodoreto haec inscripsisse, addita, ut solet fieri, voce τοῦ αὐτοῦ post p̄iorem tractatum: quod etiam videre est in codicibus qui ea opuscula Athanasio ascribunt. Hac porro nou eo dicimus quod certum putemus esse has questiones Theodoreti; neendum enim vel Eutherio, vel Theodoreto probe adjudicandas arbitramur, donec quid evidenter compareat.

Ceterum quod ciunt nonnulli hunc scriptorem esse Nestorianum, id non mihi plane perspectum esse fateor. Nihil enim mihi Nestoriani dogmatis hic esse videtur, verum licet sit quasdam hic oppugnari propositiones quæ si probe accipiantur catholicæ sunt, ut est illud: Passum est Verbum impossibiliter, et passum est Verbum carne, quæ recte explicanti orthodoxa plane videbuntur. Verum hic scriptor ita haec loquendi genera consulat, ut non videatur Nestorianam sententiam his dictis aduersam vidicare.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΛΟΓΟΙ.
S. P. N. ATHANASII
SERMONES CONTRA DIVERSAS HÆRESES.

ΠΗΝΑΞ

Totū τοῦ Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου κατὰ αἱρέσεων διαιρέσεων λόγων.

- α. Λόγος ἐν εἰδέναι διαιλέξεως μετὰ Μακεδονιανοῦ Πνευματομάχου.
- β. Τοις αὐτοῖς ἔτεροι διάλεικις πρὸς Μακεδονιανὸν, περὶ τοῦ, Εἰ τῷρεσ σώμα ἐμύνχορ δ τοῦ Θεοῦ Λόγος.
- γ. Τον̄ αὐτοῦ ἐπιστολὴν προσηγόρισεν τῆς των̄ Εὐχετηρίων υπαρχής.
- δ. Πρὸς τοὺς πλήθεις μόνον κρίνοντας τὴν ἀληθείαν.
- ε. Πρὸς τοὺς κελεύοντας μὴ δεῖν ἀλλὰ Γραφῶν ἔπειται ἡ λαλεῖν, ἀρκούμενος τῇ παρὰ αὐτοῖς πλευτεῖ.
- ζ. Πρὸς τοὺς αροταλλιμένους κακοθήκως τὸ, Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο.
- η. Πρὸς τοὺς λέγοντας μιαρ γένειν ἐπὶ Χριστοῦ.
- η'. Πρὸς τοὺς λέγοντας, διτὶ τὸ διμολογεῖν φύσιν τὴν σάρκα, τερτιόν ἐστιν ἀτίτλος τριπλάσιον πρότερον.
- θ. Πρὸς τοὺς λέγοντας, διτὶ τὸ κατὰ ἀνθρώπων γνωσκεῖν τὸν δεσπότην Χριστὸν, εἰς ἀνθρώπων λατιτάς ἐλπίδας ἔχειν.
- ι. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν ἀπάθως δ Θεὸς Λόγος.
- ια'. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν δ Θεὸς ὡς τῇσι λησταί.
- ιβ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας, διτὶ χρῆ δέχεσθαι τὰς φωνάς, καὶ μὴ σκοπεῖν τὰ δι' αὐτῶν σημαράμενα, ὡς ἀπαρταὶ ψευδεπιροτα.

- ιγ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν δ Θεὸς Λόγος σαρκί.
- ιδ. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ποιῶν δύσσουσιν τούτων δίκτυα, εἰ μὴ θεῖν ἀπέκτωσιν.
- ιε'. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ιουδαῖος ἐστιν δ μὴ δημολογῶν Θεὸν ἐσταυρώσθαι.
- ιζ. Πρὸς τοὺς λέγοντας, διτὶ καὶ διπλοῖς ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ ἐσθίστες, οὐ πάντας σαρκὸς ἐπέσεργον φύσιν.
- ιζ'. Πρὸς τοὺς σμικρόνορτας ἔκαστον θαῦμα τῷ ἀρρεῖσθαι τὴν σάρκα.
- ιη'. Πρὸς τοὺς δημούρητας ἡμῶν τὸ γένος, τῷ μὴ λέγειν ἐκ τῆς γένεως ἡμῶν εἰληφέται τὴν διαρρήγην τὸν Σωτῆρα.
- ιθ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ἡ κελεύοντας ἀπλῶς πιστεῖσσιν, οὐδὲ λέγοντος, καὶ μὴ κατανοεῖν τὸ πρόσωπον ἢ διπλεῖς.
- ιχ'. Πρὸς τοὺς ἀδροῦντας τὴν τῶν γένεων διαφοράν μετὰ τὸ Πάθος καὶ τὴν Ἀράληγύν.

(16) Graece ex duas manuscr. exemplaribus, Palatino uno, Augustano altero.

PATROL. GR. XXVIII

Λ

INDEX

Sermonum magni Athanasii contra diversas hereses.

1. *Sermo forma dialogi conscriptus (16), in quo colloquuntur Orthodoxus et Macedonianus.*
2. *Ejusdem Athanasi dialogus alius adversus Macedonianum, An Dei Verbum corpus animatum generatur.*
3. *Ejusdem epistola, præfationis loco scripta, in qua motuum ecclesiasticorum tragœdia.*
4. *Disceptatio adversus eos qui in veritate dijudicanda solius iudicium nullitudinis feruntur.*
5. *Adversus eos qui nec querendum nec loquendum ex Scriptura præcipiunt, sed suam fidem sibi satis esse aiant.*
6. *Adversus eos qui maligne nobis objiciunt illud: Verbum caro factum est.*
7. *Adversus eos qui unam in Christo naturam esse contendunt.*
8. *Adversus eos qui naturam esse carnem confiteri, idem esse dicunt, quod loco Trinitatem quaternitatem docere.*
9. *Adversus eos qui Dominum Christum ut hominem cognoscere, idem esse dicunt, quod spem suam in hominem habere.*
10. *Adversus eos qui Deum Verbum imparabiliter passum dicunt.*
11. *Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus, ut voluit.*
12. *Adversus eos qui dicunt simpliciter esse locutiones accipiendas, nec quid illæ significant considerandum, cum omnium hominum captiuū execendant.*
13. *Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Verbum carne.*
14. *Adversus eos qui querunt qualē p̄nam Iudaī daturi sint, si non occiderunt Deum.*
15. *Adversus eos qui dicunt, Iudicus est, qui nou conficietur Deum suisse crucifixum.*
16. *Adversus eos qui dicunt angelos cum Abraham edentes, carnis naturam omnino non induisse.*
17. *Adversus eos qui nullum non miraculum immittunt, eo quod carnem negent.*
- 17&18. *Adversus eos qui damno afficiunt genus nostrum, eo quod negent Servotrem ex natura nostra sumptuose primis.*
19. *Adversus eos qui volunt simpliciter iis quæ dicta sunt credendum esse, nec considerandum quid convenient et quod non convenient.*
20. *Adversus eos qui naturarum discrimen post Passions et Ascensionem tollunt.*

SANCTI PATRIS NOSTRI
ATHANASI

*Liber forma Dialogi conscriptus, in quo colloquuntur
Orthodoxus et Macedonianus Pneumatomachus.*

Hunc librum ad prudentiam tuam misimus, ut eo perfecto, judicium ferre possis de iis quae ab hereticis Macedonii sectariis dicta sunt, deque iis quae nos illis opposuimus. Hæc igitur in schedula illi proposuerunt :

1. Si Spiritus sanctus est Deus, aut Pater est, aut Filius : si neuter, utique nec Deus. Nos contra : Id tibi assumis, si Spiritus sanctus Deus est, aut Pater est, aut Filius ; perinde ac si ideo Pater Deus, quia Pater : vel Filius Deus, quia Filius. Quodsi propterea Pater est Deus, quia Pater ; Filius igitur, quia Pater non est, nec Deus erit. Et si propterea Filius est Deus, quia Filius : Pater igitur quia Filius non est, nec Deus erit. Quapropter licet Deus sit Spiritus, non protinus erit vel Pater, vel Filius. Etenim vocabulum, « Deus, » naturam significat omnia contemplantem aut pervadentem. Illud autem, « Pater, » relativum est, ut et illud « Filius. » At nec relativum nomen naturam pervadentem aut contemplantem aliquid designat : nec contemplantis et pervadentis aliquid naturæ nomen, Patris ad Filium relationem inducit. Tum Orthodoxi personam assumens Macedonianus, sese interrogabat : Non adorandus ergo (Spiritus sanctus) ? Et respondens sibi ipse : Spiritus sanctus, inquit, longe abest ab haec dignitate. Quomodo enim ille adorandus, qui nec Pater est, nec Filius ?

2. Nos contra : Si ideo adoras Patrem, quia Pater est, et Filium, quia Filius est : omnes igitur patres, omnes filios adoras. Sin vero non ideo adorandus Pater, quia Pater ; nec Filius, quia Filius ; sed propter ipsam naturam, investiganda nobis illa natura est. Ac si compertum fuerit, ejusdem naturæ Spiritum quoque esse sanctum, adora illum : sin minus, ne adorato. Neque enim queritur, an Spiritus sanctus sit vel Pater vel Filius : sed an ejusdem ac Pater et Filius sit naturæ. Hic ille sibi rursum objicit Orthodoxi nomine : Annon scriptum est : « Spiritus est Deus »¹⁴ ? Ille rursum : Deus est Spiritus : at non Spiritus ille est Deus : quidquid enim Deus est, illud est Spiritus : at non quidquid est Spiritus, illud est Deus. Cui nos : Si scires donum Dei, et Scripturarum memoriam haberes, id utique non dices. Non enim quidquid est Deus, Spiritus est. Nam et Moyses deus vocatus est : Ecce te constitui deum Pharaonis¹⁵ ; sed etiam Aarons frater sui : Eris illi in deum, et frater tuus erit propheta tuus¹⁶. Et Filius in Evangelii ait de sanctis : Si igitur illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura¹⁷ ; et, « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram »¹⁸. Et alibi scri-

Α · ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Λέτος ἐτεῖ εἰσει διαλέκτως μετὰ Μακεδονιαροῦ Ηγεμονομάχου.

Ἄπειτεθλαμεν τῇ σῇ συνέσει τὸ παρὸν σύνταχμα ὑπὲρ τοῦ ἀναγνόντα σε δοκιμάσαι καὶ τὰ παρὰ τῶν αἱρετικῶν, τῶν τὰ Μακεδονίου φρονούντων εἰρημένα, καὶ τὰ παρ’ ἡμῶν ἀντιτεθέντα. Τὰ μὲν οὖν ὅπ’ ἔκβλεψαν τελέστα, ἐν τῷ σχεδόντῳ ταῦτα εἰσον.

1. Εἰ εἴτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐστι Πατήρ ἢ Υἱός· εἰ δὲ μὴ, οὐ Θεός. Καὶ τιμεῖς πρὸς αὐτὸν Ἐδέξαστο τῷ· Εἰ εἴτε Θεὸς τὸ Πνεῦμα, ἐστι Πατήρ ἢ Υἱός· ὡς τοῦ Πατρὸς δὲ τοῦτο δντος Θεοῦ, ἐπειδὴ Πατήρ ἐστι, καὶ ὡς τοῦ Υἱοῦ δὲ τοῦτο δντος Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἐστιν. Εἰ οὖν δὲ τοῦτο Θεός ἐστιν ὁ Πατήρ, ἐπειδὴ Πατήρ, οὐ Θεός Υἱός, ἐπειδὴ Υἱός, οὐ Θεός δὲ Πατήρ, ἐπειδὴ οὐχ Υἱός· οὐκάρα, ἐὰν οὐ Θεός τὸ Πνεῦμα, πάντως ἐστι Πατήρ, ἢ Υἱός. Τὸ γάρ τοι Θεός οὐνομα, φύσεως ἐστι θεωρουμένης, εἰστον διαθεούσης τὰ πάντα δηλωτικῶν τῷ δὲ Πατήρ τοι σχετικόν, καὶ τὸ « Υἱός » διοικές. Οὗτος δὲ τὸ τῆς σχέσεως διοικεῖ τὴν διαθεούσαν, ἡ τὴν θεωρουμένην τερπίσιν σημανεῖ· οὗτος τὸ τῆς τι θεωρουμένης ἢ διαθεούσης φύσεως οὐνομα, τὴν πρὸς Υἱὸν σχέσιν εἰσάγει. Πρὸς τούτους, προστοιχόμενος Ὁρθοδόξου πρόσωπου, ταῦτα τρώα· Οὐ προσκυνήσοντος οὖν; καὶ ἐπειτα πάλιν αὐτὸς ἐστιν· Ἀπολέπεται τῆς τοιαύτης ἀξίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ήλώς γάρ προσκυνήσοντο μῆτρα Πατήρ, μῆτρα Υἱός;

2. Πημεῖς δὲ πρὸς αὐτὸν· Εἰ μὲν δὲ τοῦτο προσκυνεῖς τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ Πατήρ ἐστι, καὶ τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ Υἱός ἐστι· προσκυνεῖς καὶ πάντα πατέρα, καὶ πάντας οὐλόν· εἰ δὲ οὐ δὲ τοῦτο προσκυνεῖς δὲ Πατήρ, ἐπειδὴ Πατήρ, οὐδὲ δὲ τοῦτο προσκυνεῖς δὲ Υἱός, ἐπειδὴ Υἱός, ἀλλὰ δὲ αὐτὴν τὴν φύσιν· ταῦταν ζητήτεν. Καὶ εἰ μὲν εὑρεθεῖται καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς αὐτοῦ¹⁹ φύσεως, προσκυνεῖ· εἰ δὲ μὴ εὑρεθεῖται, χωρίς. Ζητεῖται γάρ οὐδὲ, εἰ Πατήρ ἐστι τὸ Πνεῦμα, οὐδὲ εἰ Υἱός· ἀλλὰ εἰ τῆς αὐτῆς φύσεως ἐστι Πατήρ καὶ Υἱός. Πρὸς τοῦτο πάλιν ἀριθτὸν αντιτίθεται, ὃς παρὰ Ὁρθοδόξου εἰρημένον· Οὐ γέγραπται, οὐ τὸ Πνεῦμα δὲ Θεός; Εἰτά φασιν αὐτός· Πνεῦμα ἐστιν δὲ Θεός, καὶ οὐχὶ τὸ Πνεῦμα Θεός. Πᾶν γάρ εἰ τι Θεός, τοῦτο καὶ Πνεῦμα· οὐκ εἰ τὸ Πνεῦμα, τοῦτο δὴ καὶ Θεός. Πημεῖς δὲ πρὸς αὐτὸν· Εἰ φέας τὴν διωράδα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν Γραζῶν κατείχεις μνήμην, οὐκ ἀν ἀπεργήνω τούτῳ. Οὐ πᾶν γάρ εἰ τι Θεός, τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ γάρ δὲ Μωϋσῆς θεὸς ἐκλήθη· « Ιδού γάρ τιθημι σε θεὸν τοῦ Φαραὼ²⁰ »· ἀλλὰ καὶ Ααρὼν τοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ· « Εσθ γάρ αὐτῷ, φησιν, εἰς θεὸν. καὶ Ααρὼν δὲ ἀδελφὸς τοῦ θεοῦ τοι εἰς προσῆγην· » Καὶ τὸ Υἱός ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει περὶ τῶν ἀγίων· « Εἰ οὖν ἔχοντος εἰς θεοὺς, πρὸς οὓς δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγενετο, καὶ οὐ

¹⁴ Joan. iv, 24. ¹⁵ Exod. vii, 1. ¹⁶ ibid. ¹⁷ Joan. x, 35. ¹⁸ Psal. xliv, 1.

(16⁷) Forte, αὐτῆς. Επιτ.

δύναται ἡ Γραφή λυθῆναι » καὶ, « Θεὸς θεῶν Κύρως ἀλλήλος, καὶ ἔκάλεσε τὴν γῆν » καὶ ἐν ἑπτοῖς: « Ὁρθῆσται δὲ θεὸς τῶν θεῶν (16*) τὸ Σαύνον » καὶ, « Ὁ θεὸς ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, καὶ ἐν μέσῳ δὲ θεοῦς διεκρίνεται » καὶ, « θεοὺς οὓς κακολογήσεις, » γέγραπται. Κατὰ γοῦν τὴν σορίαν, εἰ πᾶν εἴ τι θεός, τούτο καὶ Πνεῦμα, πάντες οἱ προειρημένοι ἀνθρώποι καὶ θεοί, Πνεύματα εἰσίν. Εἰ δὲ θεὸς Μωϋσῆς, καὶ ἔκστος τῶν προετρημάνων, καὶ οὐ Πνεύματα, οὐχ δῆλα πᾶν εἴ τι θεός, τούτο καὶ Πνεῦμα· οὐδὲ πᾶν εἴ τι Πνεῦμα, τούτο καὶ θεός. Καὶ γάρ τὰ διαμόνια ὑμῶν τῶν αἱρετικῶν πνεύματά εἰσιν, καὶ οὐκ εἰσι θεοί.

3. Ἐπει τρόσωπον εἰσαγαγόν τῷ Ορθοδόξῳ, Δάμαν, φρονῖ, ὃς οὐ θεολογεῖται τὸ Πνεῦμα, δῆμος κυριολογεῖται· γέγραπται γάρ· « Ὁ δὲ Κύρος τὸ Πνεῦμα ἐστιν. » Επει φρονῖ· Εἰπει αὐτὸς δὲ ἐπαγόμενον· « Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κύρος, ἐκεὶ ἐλευθερία. » Περὶ τοῦ Κύρου λέγει, φρονῖ, ὅτι δὲ Κύρος τὸ Πνεῦμα ἐστιν. « Ήμεῖς δὲ πρὸς αὐτόν· Ἀληθῶς τό, » οἱ Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἡμιράνθησαν, « περὶ ὑμῶν εἰρήται. Τοῦ γάρ ἐπαγόμενον φανερῶς διεκύντος, ὅτι τὸ Πνεῦμάτιν, (16**) οὐ εἰρήται, « Οὐδὲ Κύρος τὸ Πνεῦμα ἐστιν, » ἡ πάτησος αὐτὸς ἐστον, ἐν ἐκ τοῦ στόματος, σε ὁ Ἑλεγγος προέλθῃ, καὶ ἀκούσῃς, διει· « Ξε τοῦ στόματος οὐκ χρινεῖ σε, πονηρὸς δούλε. » Τὸ γάρ ἐπαγόμενὸν ἐστιν· « Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κύρος, ἐκεὶ ἐλευθερία. » Τὸ δὲ τὸ Πνεῦμα Κύρος, Κύρος εἰσὶ Πνεῦμα, διπερ εἰρήται Κύρος. Ός γάρ Υἱὸς Κύρως ὁν, Κύρος ἐστιν· οὐτως τὸ Πνεῦμα, Κύρος δυ, Κύρος ἐστιν.

4. Καὶ πάλιν ἐαυτῷ τρόσωπον ποιησάμενος, ἐσύντον τρώτα· Οὐδὲ προσκυνήσοντες ἐστιν· ἐπειτα αὐτὸς ἐαυτῷ· Οὐκ ἐστιν· οὐδὲ γάρ γέγραπται. Εἰπει πάλιν λαβὼν Ὁρθοδόξον τρόσωπον, λέγει· Εἰ τὸν ἀνθρώπον προσκυνήσαν δινθρώποι, φέρε εἰπεῖν, ὡς Ναθάν δι προφήτης τῷ Δαβὶδ· γέγραπται γάρ· « Εἰσῆλθε κατὰ τρόσωπον τοῦ βασιλέως Ναθάν δι προφήτης, καὶ προσκύνησεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν » ἀλλά τι μή καὶ τῷ Πνεύματι προσκυνήσομεν πρὸ πάντων ἀνθρώπων; Καὶ αὐτὸς ἐαυτῷ πάλιν ἐπάγει· « Κυρίων τῷ θεῷ σου προσκυνήσεις » μή καὶ τῷ Πνεύματι; Τὸ Πνεῦμα Κύρος οὐκ ἐστιν· ἀλλὰ οὐτε θεός· πῶς οὖν ἐσται προσκυνήσον, μή διν ἐν τῷ τῆς προσκυνήσεως δρῷ; « Οὐδεὶς γάρ δύναται εἰπεῖν Κύρον Υἱούν, εἰ μή ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. » Δει γάρ ἀληθῶς τὸν προσαγόμενον θεῷ, δι’ ἑτέρου τῷ ἀγίῳ Πνεύματι προσάγεται. Εἰ προσκυνήσοι λοιπὸν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, διὸ τίνος δι ἐν τῶν προσκυνήσων προσαγέταις αὐτῷ; Τί οὖν ὑμεῖς πρὸς ταῦτα; Δικάσται σε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Ναθάν δι προφήτης, ὡς οὐ παρὰ τὸν νόμον πεποιηκὼς καὶ προσκυνήσας τῷ Δαβὶδ. Προσήγαγες γάρ τὸ βῆτόνων, ὡς ὅφειλαν καταδεκτάσαι αὐτὸν

A πτυνεται: « Videbitur Deus deorum in Sion »¹⁶; et, « Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deorum dijudicat »¹⁷; et, « Diis non maledicere »¹⁸. **475** Si ergo juxta sapientianum illam tuam, quidquid est Deus, illud est Spiritus, sane predicti illi homines ac dīi, Spiritus sunt. Quod si deus est Moyses, necnon singuli ex supra dictis hominibus (dīi sunt) et non Spiritus, utique non quidquid est Deus, illud est Spiritus, neque quidquid est Spiritus, illud est Deus. Nam dāmonia vestrum haereticorum spiritus sunt, nec tamen sunt dīi.

B 3. Inducta iterum ille Orthodoxy persona, Concedamus, ait, Spiritum sanctorum non vocari Deum, at Dominus saltem vocatur; scriptum est enim: « Dominus autem Spiritus est. » Tum subsequitur: Die quod adjectum est: « Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ». De Domino loquitur, inquit, quia Dominus est Spiritus. Nos contra: Vere de verbis dictum est: « Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt »¹⁹. Cum enim subsequentia aperte indicent esse Spiritum eum de quo dictunt est, « Dominus autem Spiritus est, » tu te ipse decepisti, ut ex ore tuo te ipse coargueres, et audires: « De ore tuo te iudico, serve nequam »²⁰. Nam illud subsequitur: « Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. » Qui vero Spiritus Domini est, ille est Domini Spiritus, qui dictus est Dominus. Quemadmodum enim Filius cum sit Dominus, Dominus est: ita et Spiritus cum sit Dominus, Dominus est.

D 4. At ille iterum assumpta sibi persona, se ipse interrogabat: Annon adorandum? ipse sibi respondit: Nequaquam; id enim scriptum non est. Rursum usurpata Orthodoxy persona: Si homines ipsos adorarunt homines, puta Nathan propheta Davidem; scriptum enim est: « Introivit in conspectum regis Nathan propheta, et adoravit eum pronus in terram »²¹; quare non prae omnibus hominibus Spiritum sanctum adorabimus? Ipse iterum sibi reponit: « Dominum Deum tuum adorabis »²², et non Spiritum. Spiritus non est Dominus, sed neque Deus: quomodo igitur adorandum erit, qui non intra adorandorum limites comprehendatur? Nam, « Nein potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. »²³ Oportet enim eum qui ad Deum accedit, per alium accedere ad Spiritum sanctum. Si igitur Spiritum sanctum adoravero, per quem et a quo adductus accedam adoratus? Quid vos ad huc? In ius te vocabit Nathan propheta in die judicii, ut qui contra legem non fecerit, cum Davidem adoraret. Dictum enim illud attulisti, ut ipsum videare transgressionis reum agere.

¹⁶ Psal. lxxxiii, 8. ¹⁷ Psal. lxxxv, 4. ¹⁸ Exod. xxi, 28. ¹⁹ 1 Cor. iii, 17. ²⁰ Rom. i, 22. ²¹ Luc. xix, 21. ²² Ill Reg. i, 24. ²³ Matth. iv, 10. ²⁴ 1 Cor. xii, 5.

(16*) Sic Palat. In prius editis quadam desunt.

(16**) Excidiisse videtur περὶ. Edit.

Nam si ille Davidem adoraverit, cum scriptum sit : A Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies¹¹ : te accusante reus est violata legis. Nos porro prophetam minime ineasamus, absit! quinquo ea potissimum de causa Spiritum sanctum dicimus adorandum. Neque enim Davidem adorasset propheta, si nudum hominem agnovisset. At edoctus illum esse Christum Domini, oculo sancto inunctum adorabat illum, ob Spiritus sancti in oleo efficaciam.

5. Quid porro causae est quod, « sicut aspidis surdae et obturantis aures suas, quae non exaudiet vocem incantantium »¹², « cum audieris illud : « Dominum Deum tuum adorabis ; » quod sequitur non audisti : « Et illi soli servies ? » Id nimur agis ut ne audias : « Soli servies. Cui? Patrino an Filio? Ecqua ratione soli dices? Si Christianus es, aies ob naturae identitatem. Quod si demonstretur Spiritum sanctum ejusdem esse naturae, illud : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies, » de Patre, Filio et Spiritu sancto dicitur, ob naturae identitatem. Sin minus, cogeris, cum de unica persona illud accipias : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ; » aut Filium repudiare aut Patrem expungere. Si ergo commacistratum fuerit, Spiritum, qui ex Patre per Filium effunditur, ejusdem esse naturae ac deitatis atque Filii et Pater, sane adorandus esse ac colendus ostendetur. **476** Ejusdem porro Spiritus gratia, eam ipsam naturam ex divinis conabimur oraculis declarare. Et vero illud : « Nemo enim potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto, » nihil probat contra adorationem Spiritus sancti. Sicut enim cum ipsum Deum Patrem in Spiritu et veritate adoramus, non exclusimus veritatis adorationem, sed scimus veritatem ipsum esse Filium, atque in Spiritu et veritate adorantes Deum, adoramus ipsam veritatem ; ita et Spiritum adoramus, quemadmodum et veritatem. Quod si, quoniam in Spiritu adoramus, ideo non adoras Spiritum : et si, quoniam in veritate adoramus, non adoras veritatem, arbitrarisque nūni Spiritus sancti dignitatem, quod in ipso Filium Dominum esse confiteamur, minues certe et Patris dignitatem, siquidem « nemo venit ad Filium, nisi quem Pater coelestis traxerit ad ipsum »¹³. Hoc enim in Evangelio scriptum est : Apostolusque clamat : « Fideles Deus, per quem vocati estis ad communionem Filii eius »¹⁴. Et Pater ipse in prophetis ad ipsum dicit Filium : « Ecce proselyti ad te venient per me »¹⁵. Quod si per Patrem ad Filium vocamus, non idcirco dignitate minor est Spiritus sanctus. Introducimur, aīs, Spiritu : lege Scripturas et disce quod, quemadmodum per Patrem ad Filium, ita per Filium ad Patrem. Sunt enim haec, uti supra dictum est, reciproca. Quemadmodum itaque

¹¹ Deut. vi, 15. ¹² Psal. lvii, 5, 6. ¹³ Joan. vi, 41. ¹⁴ 1 Cor. i, 9. ¹⁵ Isa. liv, 15.

(17) Forte leg. δεχόμενος τῷ, Κυρίῳ, etc. ED. PATR.

paranomήσαντα. Ei γάρ ἔκεινος τῷ Δασιδ προσκύνησος (τέγραπτα δέ : « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύεσις »), παρὰ τὸν νόμον πεποίηκε κατὰ τὴν σῆμα κατηγορίαν. Ήμεῖς δὲ οὐ κατηγοροῦμεν τοῦ προφήτου· μή γένοιτο ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα λέγομεν προσκυνήσεν τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Οὐκ δὲ γάρ τῷ Δασιδ προσκύνησεν ὁ προφήτης, εἰ φύλον δινόρωπον ἐγίνωσκεν· ἀλλὰ Χριστὸν Κύρῳ διδαχήσεις αὐτὸν εἶναι, ἐν ἡλικίᾳ ἀγέρη κριθέντα, προσεκύνειν αὐτὸν διὰ τὴν ἐν τῷ ἡλικίᾳ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν

5. Πῶς δέ, « ὥστε ἀσπίδος κωρῆς καὶ βιούστες τὰ ὡτα αὐτῆς, ἤτις οὐκ εἰσακούσεται φύσεις ἐπάρδονος », τὸ, « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ ἀκούσεις, τοῦ ἕξῆς οὐκ ἐπίκουσας, τοῦ, » Καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύεσις : Τούτο δὲ ποιεῖς, ἵνα μὴ ἀκούσῃς τὸ, « Μόνῳ λατρεύεσις. Τίνι; τῷ Πατρὶ, ἢ τῷ Υἱῷ; Καὶ πῶς μόνῳ ἔρεις; Ἐάν ἡς Χριστιανὸς, διὰ διὰ ταυτὸν τῆς φύσεως. Ἐάν δειχθῇ σύν καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς αὐτῆς φύσεως, τὸ, « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύεσις, » Πατέρᾳ καὶ Υἱῷ, καὶ ἄγιον Πνεῦμα λέγει, διὰ τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως. Εἰ δὲ μὴ, ἀναγκασθῆται διὰ ἑδὲ προώπου δεχόμενος, τῷ(17) Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύεσις, ἢ τὸν Υἱὸν παρακαλεσθεῖς, ἢ τὸν Πατέρα παραγράψασθαι. Ἐάν σύν δειχθῇ τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως καὶ θεότητος τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκχύθεν, καὶ προσκυνήστεν καὶ λατρεύσθετε ἀποδειχθήσαται. Πειρασμός δὲ σὺν εἰμενίᾳ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος δεῖξα ταυτὴν τὴν φύσιν ἐκ τῶν θειῶν λογίων. Καὶ τὸ, « Οὐδεὶς γάρ δινεται εἰπεῖν Κύρῳ Ιησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, » οὐ κατὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἴστη προσκυνήσεως. Ήγερται δὲ αὐτὸν τὸν Πατέρα καὶ θεότητα καὶ ἀληθεῖα προσκυνοῦντες, οὐκ ἀποστεροῦμεν τῆς ὀληθείας τὴν προσκύνησην, ἀλλ’ ἴσμεν, διὰ αὐτὸς ἐστιν ὁ Υἱός ἡ ἀληθεία, καὶ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖα προσκυνοῦντες τὸν θεόν, προσκυνοῦμεν τὴν ἀληθείαν. Εἰ δὲ, ἐπειδὴ ἐν Πνεύματι προσκυνοῦμεν, τὸ προσκυνεῖς τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀληθεῖα προσκυνοῦμεν, οὐ προσκυνεῖς τὴν ἀληθείαν, καὶ νομίζεις δὲ ἐλαττούσθει τὴν τοῦ Πνεύματος ἀξίαν, ἐπειδὴ τὸν θεόν τὸν Υἱὸν Κύρον ὅμοιογύμεν· ἐλαττώσεις δρᾶ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀξίαν. ἐπειδὴ « οὐδεὶς ἔρχεται τρόπος τὸν Υἱὸν, ἐάν μὴ ὁ Πατήρ ὁ οὐρανίος ἐκάπειται αὐτὸν πρὸς αὐτὸν. » Τούτο γάρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται· καὶ ὁ Ἀπόστολος βαθεῖ· « Πατέρες δὲ θεοί, δι' οὐκ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Καὶ αὐτὸς δὲ Πατήρ ἐν τοῖς προφήταις, πρὸς αὐτὸν τὸν Υἱὸν λέγει· « Ίδον προστήλους διελένσοντας σα δὲ ἐμού. » Εἰ δέ καὶ διὰ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν καλούμενα, οὐκ ἐλαττούσθαι(17) δρᾶ τούτου ἐνεκεν τῆς ἀξίας τὸ Πνεῦμα. Προσαγόμενα τὸ Πνεῦματος. Ἀνάγνωσθε τὰς Γραφὰς καὶ μάθε, δια, ὃς πεπρώσθη διὰ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν

(17) Ιησοῦς ἐλαττούσθαι. Ιησοῦ.

Πατέρες. Ἀντιτείρεις γάρ, καθὼς προσποδόδοται. Ή; οὖν διὰ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν, οὗτος διὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πνεῦμα. Οὐ γάρ πρότερον ἐνοικήσαντος τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Πατρὸς, ἡγιώθη ὁ Υἱός· ἀλλὰ πρότερον αὐτῶν γνόντων τὸν Υἱὸν, καὶ μαθητεύσαντων, καὶ ἀποσταλέντων δύο δύο, ὡς γίγραπται, καὶ γραφέντων αὐτῶν τῶν ὄντων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ καταβιωσάντων τῆς θείας θεοπετείας, ἐν τῇ ὑπαστήσῃ τῆς ἀναστάσεως, τότε δέδοται αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, δηληγόντος αὐτοὺς πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Καὶ ὥσπερ λέγοντες Κύριον Ἰησούν, ἐκ τῆς ὀδηγίας αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τοῦτο γνωτες εἰρήκαμεν· σύτος δηγούμενος πάρα τοῦ Υἱοῦ εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος γῆσσον, ἴδεπισθμένος εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα· δηλούσθαι ἀποκαλύψαντος τοῦ Υἱοῦ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα μυσταγωγίαν.

6. Πώς δὲ οὐθέπει προσκυνεῖσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, εἰς δὲ ἐκπατίσμης; Τί γάρ δρά μετ'έν τοι, προσκύνησις δὲ βάπτισμα; Πώς δὲ οὐχ ὅμολογομένον ἔστιν, ὅτι τῆς προσκυνήσεως τὸ βάπτισμα μείζον, ὅπου γὰρ καὶ κατηχούμενοι προσκυνοῦσιν Πατέρα καὶ Υἱὸν, οὐκ ἔχουσι δὲ τελείωτα, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ δυνατὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος; Εἰ δὲ μὴ εἰσὶ τέλαιοι Χριστιανοὶ οἱ κατηχούμενοι πρὶν ἡ βαπτισθῶσι, βαπτισθέντες δὲ τελειούνται· τὸ βάπτισμα δρά μετ'έν τοι τῆς προσκυνήσεως, δὴ τὴν τελείωτα παρέχει. Καὶ τοῦτο ἔστιν « ἡ λογικὴ καὶ ζῶσα λατρεία ἡμῶν », ἢν δὲ Ἀπόστολος λέγει· « Παρεστήσατε τὸ ὄμβριον ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἀγλαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. » Παρεστήσαμεν δὲ τὰ αὐτὰ λογικὴν λατρείαν, συνταχέντες τῷ Χριστῷ ἐν τῷ βαπτισματί. Τὸ δρῦ « Κύριῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύεις», τὴν τοῦ βαπτισματος εἰσάγει διδασκαλίαν. Πρὸς τούτους ἔστων ἐπήγαγεν, ὡς ἡμῶν εἰρήκασθαν. Εἰ μήτε Κύριός ἐστι, μήτε Θεός, μήτε προσκυνήτος, πῶς συναρθεῖσται τῇ Τριάδι. Καὶ τότε τὸ ἔστων τίθεσθαι. Τῷ ὄντων συναρθεῖσται, φησι, τῷ τοῦ Πνεύματος, μή τοῦ Πατρὸς, ἡ Θεού, ἡ Υἱού συναρθεῖσται ὄντων. Ήμεῖς δὲ πρὸς αὐτὸν· Συναρθίμησον καὶ πάντας δέγγησον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἀκούσας πορτ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· « Ἐγώ εἰπα Θεοί ἔστε, καὶ οὐδὲ Υψηλοί πάντες». Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ ἀγαθὸν οὐ καταβούσες τῆς τοῦ ὄντων συναρθιμήσεως· τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἀναγκασθήσῃ, ἐξ ὧν δέδουλας, συναρθίμησαι τῷ Θεῷ; Ήμεῖς δὲ οὐ τῷ ὄντων συναρθιμήσυμεν (οὐδὲν γάρ τούτῳ μάτι), ἀλλ' αὐτή τῇ φύσει, οὐδὲντερον ἀποδείχομεν, πρότερον ἐλέγχαντες τὴν ἐν τῷ σχεδαρίῳ συμματαίνων ἀδόλεσταν. Αληθῶς δὲ, καθὼς καὶ δικαὶοι ὄμολόγησας, καὶ θέλησαν αὐτῷ τι προσθέναι, λέγω δὴ τῷ ἄγιῳ Πνεύματι, οὐκ ἐψεύσαι· καὶ θελήσῃς ὑπελθεῖν, σεαυτὸν ἀδεκεῖς· ἀρκεῖται γάρ τῷ οἰκείῳ

A per Patrem ad Filium, ita per Patrem et Filium ad Spiritum. Neque enim prius in apostolis habitavit Pater quam sit agnitus Filius; sed cum Filium prius cognovissent, cum edocti ac bini missi fuissent, uti scriptum est; cum eorum nomina in celis scripta fuissent; cum in visione resurrectionis divine conspectu digni habiti fuissent, tum datus illis fuit Spiritus sanctus a Deo, introducente illos ad Spiritum gratiam. Et quemadmodum Dominum Iesum dicentes, Spiritus sancti ductu, id gnari dicimus, ita a Filio ad Spiritus notitiam deducti baptizati sumus in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: revelante scilicet Filio initiationem ad Spiritum. 6. Cur autem nolis adorari Spiritum sanctum, in quem baptizatus es? Utrum enim maius est, adoratio an baptismus? Annon in confessio est, adorationem esse baptismum majorem? Siquidem catechumeni adorant Patrem et Filium, nec tamen perfecti sunt, nisi baptizati fuerint in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Quod si catechumeni non sunt perfecti Christiani priusquam baptizentur, baptizati autem perficiuntur: baptismus utique praestans est adoratione, quod perfectio numerum tribuat. Et hoc est rationabile et vivens obsequium nostrum, de quo Apostolus: « Exhibeatis corpora vestra hostiam vivente, sanctam, Deo placenter, rationabile obsequium vestrum ». Exhibuimus porro rationabile obsequium conseptuli Christo in baptismo. Illud ergo, « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies, » baptismi doctrinam inducit. Ad hanc nos nostro nomine sibi ipsi objicit: Si neque Dominus est, neque Deus, neque adorandus, qua ratione Trinitati connumeratur? Tum sibi reponit: Connumeratur nomine Spiritus, non Patris, non Dei, non Filii. Ita et tu appellā, nec plus quam habet tribuas. Sua ille sibi dignitate contentus est. Et quamvis plus adjicere velis quam ipse habeat, non id ille admittit. Non enim ex iis, quibus tu glorificas, aliquid sibi assumit praster illius prescriptum, qui se prae omnibus creaturis honoravit. Cui nos: Connumerera omnes item angelos Patri atque Filio, cum audieris ab ipso Deo: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelci omnes ». « An Spiritum sanctum et bonum in nomine eius communionem vocare non dignaris, qui ex concessis homines cogeris Deo connumerare? Nos autem non nomini connumeramus: nihil id magni esset, sed ipsi nature, ut deinceps ostendemus, postquam futilem schedule tuæ rugas confutaverimus. Veri ut vel invitus confessus es, si velis aliquid ipsi, scilicet Spiritui sancto, adjicere, id ille non admittit; si demere, te 477 ipse ledis. Sua quippe dignitate contentus est; si tamen dignitatis nomen, cum de Spiritu loquimur, usnrpare licet. Quod ipsum de Patre et Filio dici potest. Neque enim

⁴⁷⁶ Rom. xii, 1. ⁴⁷⁷ Psal. lxxxi, 6.

Patri autem Filio aliiquid addere potes, aut aliiquid a ipsis demere, etsi demere velis : te enim ipse credis. Omnia siquidem perfecta in Patre et Filio et Spiritu sancto, nihilque imperfectum, ut quid extrinsecus assumatur ; ex prescripto enim ejus qui ante omnes creaturem est honoratur, ut ipse scripsisti, eo animo ut significares, non esse ipsum ejus Spiritum in rei veritate, sed gratia ; quemadmodum et alii omnes administratorii quidem, sed non natura, ejus spiritus sunt.

7. Post haec rursum nos ex se querentes inducit : Non est ergo aequaliter honorandus cum Patre et Filio Spiritus sanctus ? Rursumque sibi reponit : Nequaquam est. Neque enim scriptum hoc est. Nam de Patre quidem et Filio scriptum est : « Ut honorificent Filium, sicut honorificant Patrem ».²⁵ Neque dicitur, et Spiritum. Tum nos ad illum : Beata aures quae vos non audiunt, et animae quae a vestris sermonibus vulneratae non fuere. Ecqua vero ratione, si non eudem putas habendum honorem Spiritui sancto, quem Patri atque Filio, pari em (Spiritus sancti) honore, in illum baptizatus es ? Annon tibi Pater atque Filius baptismatis confessione videntur honorari ? Si honor ea in re nullus, quorsum baptizamur ? Quare singulis horis periclitamur, ut baptismum servemus immaculatum, adversum diaboli insidias dimicantes ? Cur non tibi videtur quacunque hostia prestantior illa corporum nostrorum exhibito, dicente Apostolo : « Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem » ?²⁶ Omnis porro hostia in Dei honorem offertur. Hanc vero Patri et Filio et Spiritui sancto in baptismis etiam obtulimus hostiam, non diverso loco, non alio modo honoravimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum.

8. Perinde vero ac si fuisse a nobis interrogatus, se ipse denuo interrogat : Quid ergo ? creaturam dicis Spiritum sanctum ? Erit igitur illa una ex creaturis ? Tum sibi ipse respondet : Si scriptum est, dico ; si non est scriptum, non dico. Iterum autem id sibi objicit, quasi a nobis allatum : Scriptum est, inquit, « In ipso creata sunt omnia. » Tum sibi ipse respondet : At non communionem habet cum omnibus Spiritus sanctus, cum sit unicus. Neque enim nominum communionem affert naturarum : aliquo omnes creaturem ejusdem essent dignitatis. Ad hanc nos iterum : Si timorem Dei cor tuum haberet, nequam scripsisset malitiam, sed sincere quid sentias dices. Non aedes porro dicere, non quod Deum, sed quod turbam metuas, quemadmodum Pharisæi, qui baptismum Joannis undenam esset dicere non audebant. Tu vero metuens non siles, sed clamas : ad eos porro clamans qui probe norunt, quid sit « venenum aspidum sub labiis eorum ». Pharisæi autem sic apud se ratiocinabant-

A ἀξιόπατη, εἰπερ οὐτονί τὴν Πνεύματος ἀξιώματα λέγεν. Τοῦτο δὲ καὶ τὸν τῷ Πατρὸς καὶ τὸν τῷ Υἱῷ. Οὗτος γάρ προσθένται τι δόνη τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, οὐτε ὑπελεῖν τι, καὶ θέλης ὑπελεῖν· σαυτὸν γάρ ἀδικεῖ· ἐπειδὴ πάντα τὰ έλεια τὴν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος, καὶ οὐδὲν ἀτελές, ἵνα καὶ προσλήνηται ξωθεν. Ὁρα γάρ τον πρὸ πάσῃς κτίσεως τελεύτας, ὃς αὐτὸς γέγραψας, διὸ τούτου παραστῆσαι θέλων μὴ εἶναι αὐτὸν αὐτοῦ Πνεύμα τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ τῇ χάρτῃ, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα λειτουργικά, καὶ οὐ φύσει εἰσὶν αὐτοῦ πνεύματα.

7. Πρὶς τούτοις πάλιν ἔκπτυγαν, ὡς παρ^B τιμῶν αὐτῷ εἰρημένον. Οὐκ οὖτον οὖν ὅμοιότερον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον ; Καὶ πάλιν ἔκπτυγαν αὐτὸν παραπλενταν. Οὐκ οὖτον· ἐπειδὴ οὐδὲ γέγραπται. Πιερὶ μὲν γάρ τον Πατρὸς καὶ τὸν Υἱὸν γέγραπται· « Ἰνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. » Μή, εἶπε, καὶ τὸ Πνεύμα. Πρὸς ταῦτα ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν· Μακάρια τὰ ὡτα τὰ μὴ ἀκούσαντα θύμον, καὶ φυχὴ αἱ φυλαχθεῖσας ἀτρωταὶ ἀπὸ τῶν ὅμετέρων λόγων. Καὶ πάλιν, ὡς λογιζόμενος ὅμοιότερον εἶναι τὸ Πνεύμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. δροσίμως εἰς αὐτὸν βαπτίζει· « Ή οὐ δοκεῖ σοι τιμᾶσαι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τῇ τούτῳ βαπτίσματος ὅμολογίᾳ ; Καὶ εἰ μὴ τοῦτο οὖτον ἡ τιμὴ, τι καὶ βαπτίζειθα ; Τί καὶ κινδυνεύομεν πάσαις ὑπὸ τῷ φυλάξα τῷ βάπτισμα σπιτού, ἀγνοιζόμενοι πρὸς τὰς μεβδόν τοῦ διαβόλου ; Πίστις δὲ οὐ δοκεῖ σοι πάσῃς θυσίας ἀναρέα εἶναι ἡ τούτων ομώματων ἡμῶν παράστασις, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος : « Όποις παραστήσῃ τὰ οώματα θυσίαν θυσίαν ζύνταν, ἀγίαν. εὐάρεστον τῷ Θεῷ : » Πίστις δὲ θυσία εἰς τιμὴν θεοῦ γίνεται. Ταῦτην δὲ Πατέρι, καὶ Υἱῷ, καὶ ἄγιον Πνεύματι προστύχασσεν τὴν τῷ βαπτίσματι, οὐκ ἐν διαζύρῳ τόπῳ, οὐδὲ ἐν διλοὶ τρόπῳ τιμῆσαντες Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ θυριόν Πνεύμα.

8. Καὶ Ετὶ ἔκπτυγεν ἐρωτᾷ, ὡς παρ^C τιμῶν ἐπερωτώμενος· Τί οὖν ; λέγεις τὸ Πνεύμα κτίσμα ; Οὐκοῦν οὔτε τῶν κτίσμάτων ἐν. Είται αὐτὸς ἔκπτυγε. Εἰ γέγραπται, λέγει· εἰ δὲ οὐ γέγραπται, οὐ λέγω. Καὶ πάλιν ἔκπτυγεν ἀνθυποδέρει, ὡς παρ^D τὴν ἔκπτυγθεῖν αὐτῷ, καὶ φησι· Γέγραπται, διτε· « Ἐν αὐτῷ ἔκπτυσθη τὰ πάντα. » Καὶ αὐτὸς ἔκπτυγε· « Άλλ’ οὐ κοινοποιεῖται τοῖς πάσι μοναδικὸν ὃ τὸ ἄγιον Πνεύμα. Οὐ γάρ ἡ κοινότης τῶν λέξεων κοινοποιεῖται τὰς φύσεις· ἐπειδὴ δοσι δοσι κοινοποιεῖται τὸ τοις κτίσμασι. Ἡμεῖς δὲ πάλιν πρὸς ταῦτα· Εἰ φόβον θεοῦ είχεν ἡ καρδία σου, οὐ γέγραψε πονηρόλα, ἀλλὰ ἐξ εὐθείας Είτετος, δὲ ἐφρόνεις. Φοβήσῃ δὲ εἰπεῖν, οὐ τὸν θεὸν φοβούμενος, ἀλλὰ τὸν θύλακον, ὡς οἱ Φαρισαῖοι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου φοβηθέντες εἰπεῖν, πολὺν δὲν. Καὶ φοβούμενος οὐ σωτηρίης, διὰ τοῦ φοβού, φοβεῖς δὲ τοῖς εἰδόσι, τελέστιν, οὐδὲ δοπιάνων ὃντα τὰ γελάτινα αὐτῶν. Καὶ γάρ διελογίσαντο οἱ Φαρισαῖοι· « Εἴδομεν, Εἴδομεν, ἐπειδὴ διτε τοῖς οὖν οἰκτοτεύσαται αὐτὸς ; καὶ τὸν εἰπομένην, Εἴδομεν, φοβούμενα τὸν θύλακον. » Τοῦτο καὶ αὐτὸς διαλογίζει· Εἴδομεν.

²⁵ Jean v. 23. ²⁶ Rom. xii. 1. ²⁷ Psal. xiii. 3.

Διὸ τοὶ οὖν οἱ προστυχεῖν, αὐτῷ; Ἐὰν εἴπω, Κείσα, Διὸ τοὶ οὖν οἱ προστυχεῖν, αὐτῷ; Ἐὰν εἴπω, Κείσα, Διὸ τοὶ οὖν οἱ προστυχεῖν, αὐτῷ; Ἐὰν εἴπω, Κείσα, Διὸ τοὶ οὖν οἱ προστυχεῖν, αὐτῷ; Τοὶ οὖν ποιεῖς; Κτίσμα λέγων κρύπτεις τὸν δόλον, καὶ αὐτὸν κατασκευάζεις εἰρηκώς· 'Ἄλλ' οὐ κοινοποιεῖται τοὺς πόλεις, μουναδικὴν δὲν, τὸ δῆμον Πλεύμα. Οὐ γάρ ή κοινότης τῶν δέξιων κοινοποιεῖται τὰς φύσεις. Ἐπειδὴ δρᾶ έσται δροτίμη τὸ κτίσματιν δὲ έστι: Κτίσμα μὲν δεστιν, οὐκέτι δὲ δροτίμην τοὺς κτίσμασιν. Ός εἰ θεός τις· 'Ο τίλος μουναδικὸς ζῶντας δότρον, καὶ οὐκ ζῶντας δροτίμον τοὺς ἀττράσι. Πάντα δότρον τημεροφανὲς, κανόμη κοινοποιήται τοὺς δόλοις δότροις. Καὶ τοὶ ζῶσιν ἀπεβάτερον τῷ εἰπεῖν κτίσμα τὸ Πλεύμα τὸ δῆμον, λέγοντος τὸν Υἱόν, διτι· « Οὐκέτι δρεῖς οἱ λαοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πλεύμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαοῦντον ἐν ὑδάν. » Λύτον λέγοντος τὸ Πλεύμα τοῦ Πατρὸς εἶναι, τὸν πάντας κτίσμα αὐτὸν λέγεις; Ήδη δὲ οὐκ ἀκούεις τοῦ Πατρὸς λέγοντος· «Ἐν ταῖς ἱεράταις ἡμέραις ἔχονται ἀπὸ τοῦ Πλεύματος μου ἐπὶ τὰς σάρκας»· καὶ ξεῖν· « Ίδοις δὲ Πατές μου ὁ ἔκλεκτος, εἰς δὲν εὐδόκησαν ἡ ψυχὴ μου θήσω τὸ Πλεύμα μου ἀπ' αὐτῶν·» Καὶ πρὸς τούτους δὲ Πέτρος λέγει· «Τημεὶς ἐπίστασθε τὸ γεννήμενον ρῆμα καθ' ἓντες τῆς Ιουδαίας· ἀρέβαμεν γάρ ἀπὸ Γαλιλαίας μετὰ τὸ βάπτισμα, δὲ ἐκτίρησεν Ἰωάννης, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὃς ἔγρισεν αὐτὸν δὲ Πλεύματος δύτη καὶ Σωτῆρα. » Αρά τοὶ ξανθοῦ κτίσματος χρέειται δὲ Γῆς; Καὶ πάντας οὐκ ἀνδρῶν εἰπεῖν τοῦτο· Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Υἱὸς λέγει· «Πλεύμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ ἔνεκεν ἔχριστος με. Εἴναγγελίτασθαι πιποχὸς ἀπέσταλκε με. » Καὶ δὲ Πέτρος δὲ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων λέγει οὖτος· « Τῇ δεῖξῃ δὲν τοῦ Θεοῦ ὑψωθεῖς, τὴν δὲ ἐπαγγείλαν τοῦ ἀγίου Πλεύματος λαβόντας παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἔχεις τούτο, δὲ οὐδὲ μέλπετε καθ' ἀκίνωτε. » Ταραδὲ αὐτὸς ἔκτιστος, λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατρὸς; καὶ οὐκ ἔτιχεν ξενισίαν τοῦ ξανθοῦ κτίσματος; 'Ἄλλ' ἔρεις· Μεῖζον οὖν ζῶται τὸ Πλεύμα τὸ δῆμον τοῦ Υἱοῦ; 'Αποκρινθεῖσαν σοι τοινύν· Μή γένοιτο! Οὐδέποτε τιμῶν τοῦτο λέγεις. 'Άλλ' εἶτε αὐτὸν, δὲ οὐδόν μορφήν λαβόντα, χρεοσται, οὐκέτι εἰλικρινῶς τῷ κατὰ τὸ παλαιὸν κατασκευαζομένῳ προστάγματι θεοῦ, ἀλλ' εἰλικρινῶς παρὰ τοὺς μετόχους. « Διά, γάρ, τοῦτο, φησιν δὲ Δασδί, ἔχριστος δὲ Θεός σου, θαϊσον ἀγαλλίασσως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » — « Διά τοῦτο, » πολον; διτι· Θεός ων καὶ Υἱός, μορφὴ δύσιος θαϊσον. Οὐ προπτερεῖαν, δicit Παῦλος, unxit eis Deus, — « Propterea, » quid est? quis nimirum cum Deus esset et Filius, formam servi accepit.

9. Ἐπειδὴ δὲ προεπιγγειλάμεθα δεικνύνται τὸ Πλεύμα τὸ δῆμον τῆς αὐτῆς φύσεως δὲν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, δικολούθως διάλογον δὲ δύο προσώπων ἐνοτηταρμένον, τοῦτο δεῖξαι τηνδέκατων, σὺν εἴμενείς αὐτοῦ τὸ Πλεύματος. Συντυχόντες τινὶ τῶν τὰ αὐτὰ τῷ γράμματι τὸ σχεδόντον φρονούντων, ἔφεμεν οὕτως· Μόνος ἔχει τὴν θλαυασίαν εἰρητας δὲ Θεός παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· «Ο μόνος γάρ, φησιν, ἔχει θλαυασαν, φῶς

A tur : « Si dixerimus, E celo, dicet nobis : Quare ergo non ereditis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus : timemus turbam ». Ita vero tute apud ratiocinaris : Si dixerimus, Non est creatura, dicent : Quare ergo non adoras illum? Sin dixeris, Creatura est, timeo et ego turbam. Omnis namque populus lapidabit nos, qui creatura renuntiavit, adhaeretque Patri, Filio et Spiritui sancto. Quid ergo facis? Creatoram cum dieis, dolum occultes, illudque apparas cum dieis : At non communionem habet cum omnibus Spiritus sanctus, cum sit unus. Neque enim nominum communio communionem affert naturarum. Alias quippe omnes creaturæ dignitatis ejusdem essent: hoc est, creatura quidem est, non autem æqualis creatura sunt honoris. Ac si dicere aliquis : Sol singolaris est astrum, nec parem cum eo dignitatem habent aliae stellæ. Omne sidus in die lucet, etiamsi commune nihil habeat cum ceteris astris. Ecqua major impietas quam creaturam dicere **478** Spiritum sanctum, cum dicat Filius : « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis ». Cum dicat ipse, Spiritum Patris ipsum esse, cur tu creaturam dicas? Cur Patrem non audis dicentem : In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem », itemque : « Ecce Puer meus electus, in quem complacuit sibi anima mea : ponam Spiritum meum super eum⁴¹ ». Ad hanc Petrus ait : « Vos scitis quod factum est verbum per universam Judaeam : incipiente enim a Galilaea post baptismum quod prædicavit Joannes, Jesum a Nazaret, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute ». Suane igitur creatura ungitur Filius? Annos insani est illud effutre? Ipse autem Filius ait : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me. Evangelizare pauperibus misit me ». Petrus vero haec ait in Actibus apostolorum : « Dextera igitur Dei exaltatus : et promissionem Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis et auditis ». Ergone quem ipse condidit, ipse a Patre accepit? neque potestatem habuit in creaturam suam? At dices: Major ergo Spiritus Filio? Respondemus tibi: Absit! Nostrum nemo id dicit. Sed oportuit eum, cum formam servi accepisset, ungi non illo quidem oleo, jussu Dri olim preparato, sed oleo letitiae præ consortibus tuis⁴². [D]eus tuus, oleo letitiae præ consortibus tuis⁴³, et Filius, formam servi accepit.

9. Quandoquidem autem Spiritum sanctum ejusdem atque Pater et Filius esse naturæ supra nos demonstratores promisimus, restat ut duarum personarum instituto dialogo, illud ipsum, favente nobis ejusdem Spiritus gratia, ostendere aggrediamur. Si quis igitur nobis ex eorum numero forte occurrit, qui cum scriptore hujus schedule sentient, ita illum alloquemur : Solus Deus immorta-

⁴¹ Matth. xxii, 26. ⁴² Matth. x, 20. ⁴³ Joel ii, 28. ⁴⁴ Isa. xlii, 1. ⁴⁵ Act. x, 37, 58. ⁴⁶ Isa. xxi, 4. ⁴⁷ Act. ii, 33. ⁴⁸ Psal. xliv, 9.

litatem habere ab Apostolo dicitur: « Solus enim, » ait inquit, « habet immortalitatem, lucem habitanus inaccessibilem ». *Maced.* Etiam. *Orth.* Habent eandem et angeli, et principatus, et potestates, et throni, et dominationes? *Maced.* Habent. *Orth.* Quomodo igitur solus Deus immortalitatem habet? *Maced.* Quia Deus ipse est immortalitas; angeli vero, archangeli et celestia omnia, immortalitas participatione, immortalia sunt. *Orth.* Filius Dei habet immortalitatem? *Maced.* Plane habet. *Orth.* Nunquid ut Pater, an ut celestia? *Maced.* Ut Pater. *Orth.* Quomodo igitur solus Pater habet immortalitatem? *Maced.* Quia substantia Filii nihil prorsus varia a substantia Patris. *Orth.* Filius ergo, perinde ut Pater, solus Deus dicitur propter invariatam substantiam. *Maced.* Eodem modo Filium et Patrem immortalitatem habere dico. *Orth.* Habent vero et Spiritus sanctus immortalitatem? *Maced.* Habet. *Orth.* Siccine habet, ut Pater et Filius, an ut angeli et principatus et potestates, participatione et gratia? *Maced.* Ut Pater et Filius. *Orth.* Ejusdem ergo ac Pater et Filius naturae est Spiritus sanctus? *Maced.* Absit! *Orth.* Non igitur alia inventa natura, pari illam, quo Deus ipse, modo habens.

10. *Maced.* Rursum igitur tria unum dico. *Orth.* Hypostasis, non unum, sed tria sunt. *Maced.* Quomodo igitur unam dico naturam? *Orth.* Quia Pater, et Filius et Spiritus sanctus eodem plane modo immortalitatem Patris habent. Atque ut Paulus, Petrus ac Timotheus unius naturae sunt et tres C hypostases: ita Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres hypostases dico, et unam naturam. *Maced.* Sed ante homines existunt alii 479 homines: alia igitur natura ante Patrem etiam et Filium et Spiritum sanctum existit. *Orth.* Absit! *Maced.* Cur igitur dicas? Eodem quo homines modo? *Orth.* Ante homines quidem, Paulum et Petrum et Timotheum, existunt homines, et ante hos rursum alii; ante Adamum autem nemo alias existit, sed Deus ipse. Ante Patrem vero, Filium et Spiritum sanctum nihil existit: sed ex Patre. Filius natus est, et Spiritus procedit. *Maced.* Spiritus igitur non est Filius? *Orth.* Omnia quae sunt Patris, sunt etiam Filii: nam testatur Apostolus quoque, Spiritum esse et Patris et Filii. Sic enim loquitur: « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, is non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum Christum a mortuis habitat in vobis, vivificabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis ». Et Filius ipse nominat eum Spiritum Patris sui. *Maced.* Quomodo? *Orth.* Non enim vos esatis, qui loquimini, sed Spiritus Patris qui loqui-

ται οι ἄγγελοι, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ἔπουσαι, θρόνοι καὶ υπέστητες; *Maced.* Ναὶ. *Orth.* Πῶς οὖν μόνος δὲ Θεὸς ἔχει ἀθανασίαν; *Maced.* Οὐτί. Καὶ δὲ θεῖς αὐτές ἔστιν ἡ ἀθανασία: οἱ δὲ ἄγγελοι μετοχῇ εἰσιν ἀθανασίας ἀθάνατος, καὶ οἱ ἀρχάρχειοι, καὶ πάντα τὰ ἐπουράνια. *Orth.* Καὶ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ έχει ἀθανασίαν, οὐ δέ; *Maced.* Καὶ πάντα. *Orth.* Οὕτως ὡς δὲ Πατήρ, οὐδὲ τὰ ἐπουράνια; *Maced.* Ήτος δὲ Πατήρ. *Orth.* Πῶς οὖν μόνος δὲ Πατήρ έχει ἀθανασίαν; *Maced.* Οὐτί. Αὐτές αὐτές ἔστιν τὰς ἀθανασίας τῶν Υἱῶν ὁμοίων τῷ Πατρὶ λέγω. *Orth.* Εγείρετε καὶ τὸ Πνεύμα τὸ δυνικόν καὶ τὴν ἀθανασίαν; *Maced.* Εγείρεται. *Orth.* Οὕτως έχει ὡς δὲ Πατήρ καὶ δὲ Υἱός, η ὡς ἀγγελοι, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ἔπουσαι, μετοχῇ καὶ κάρπαι; *Maced.* Ήτος δὲ Πατήρ, καὶ δὲ Υἱός. *Orth.* Τῆς αὐτῆς ἀρια φύσεως ἔστι Πατήρ καὶ Υἱός τὸ δυνικόν Πνεύμα; *Maced.* Μή γένοντο! *Orth.* Οὐκ ἔτι οὖν μόνος δὲ Θεὸς έχει τὴν ἀθανασίαν. Εὐρέθη γάρ καὶ ἀλλή φύσις οὐτως αὐτὴν ἔχουσα, ὡς αὐτὸς δὲ Θεὸς solus Deus habet immortalitatem. Est namque et

10. *Maced.* Πάλιν οὖν τὰ τρία ἐν λέγω. *Orth.* Ταῖς ὑποτάξεσιν οὐχ ἐν, ἀλλὰ τρίᾳ. *Maced.* Πῶς οὖν λέγω μίαν φύσιν; *Orth.* Οὐτὶ δρώσις δὲ Πατήρ, καὶ δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεύμα, τὴν τοῦ Πατρὸς ἀθανασίαν έχει. Καὶ ὥσπερ Παῦλος, καὶ Πέτρος, καὶ Τιμόθεος, φύσεως μιᾶς εἰσι, καὶ τρεῖς ὑποτάξεις οὐτως Πατέρα, καὶ Υἱού, καὶ ἀγόντο Πνεύμα, τρεῖς ὑποτάξεις λέγω, καὶ μίαν φύσιν. *Maced.* Άλλα τοῦ ἀνθρώπων προύπαρχουσινδιλλοι ἀνθρώποι: ἀρια καὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος προύπαρχει διλλή φύσις. *Orth.* Μή γένοντο! *Maced.* Πῶς οὖν Μάγεις: Οὕτως, οὐς ἐπὶ ἀνθρώπων; *Orth.* Τὰν μὲν ἀνθρώπων, Παύλου, καὶ Πέτρου, καὶ Τιμόθεου, προύπαρχουσιν δινθρώποι, καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν διλλοι: τοῦ δὲ Ἀδάμου οὐ προύπαρχει διλλος, ἀλλ' αὐτὸς δὲ Θεός. Πατρὸς δὲ καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος οὐδὲν προύπαρχει: διλλὴ τοῦ τοῦ Πατρὸς δὲ Υἱὸς γέγεννηται, καὶ τὸ Πνεύμα ἐνπορεύεται. *Maced.* Οὐκ ἔστιν δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεύμα; *Orth.* Πάντα δὲ τὸ τοῦ Πατρὸς, εἰσι καὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γάρ δὲ Απόστολος λέγει καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ Πνεύμα, οὐτως λέγων: « Τιμεῖς δὲ οὐκ ἔτι τὸ σαρκὶ, διλλὴ τὸ πνεύματι, εἰπερ Πνεύμα Θεοῦ οἰκεῖ τὸν ώμον. Εἰ δὲ τὸ Πνεύμα Χριστοῦ οὐκ ἔγει, οὐτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ώμῳ, τὸ μὲν σώμα νεκρῶν δὲ ἀμφιστῶν, τὸ δὲ Πνεύμα ζῶται δὲ δικαιούμενην. Εἰ δὲ τὸ Πνεύμα τοῦ Σιγερούντος Χριστοῦ Ιησοῦν ἐκ τῶν νεκρῶν οἰκεῖ τὸν ώμον, ζωστούσει καὶ τὰ θυητὰ σώματα ώμων διὰ τοῦ ἐνοικεύοντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ώμῳ ». Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Υἱὸς εἰπε, τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἶναι τὸ Πνεύμα. *Maced.* Πῶς; *Orth.* Οὐ γάρ ἔστε οὐμεῖς οἱ λαλούντες, διλλὰ τὸ Πνεύμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ώμῳ. Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Πατήρ ταυτοῦ λέγει τὸ Πνεύμα διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος:

⁴⁹ 1 Tim. vi, 16. ⁵⁰ Rom. viii, 9-11.

« Έν ταῖς ἑορταῖς ἡμέραις ἵκειν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » **Μακεδ.** 'Ο Υἱός ἐστιν ὁ Μάγων.

41. Ὁρθ. 'Ανάγνωσθε τὸν Ἀπόστολον, ἵνα ἀκούστης αὐτοῦ. Λέγει γάρ οὕτως, γράψαν τῷ ἁυτοῦ μαθητῇ· « Οὐτε δὲ ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ εἰς Ἑργῶν τῶν ἐν δικαιούντη, ὃν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀντοῦ Θεος ἕσωσεν ἡμές, διὰ λοιπού παλιγγενεσίας καὶ ἀνακατάνωσες Πνεύματος ἄγiou, οὗ ἔξεγεν ἐγώ ἡμέρας πλουσίων, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. » **Μακεδ.** 'Ημεῖς οἱ δυνάμεθα εἰπεῖν μίαν φύσιν Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγiou Πνεύματος. Ὁρθ. 'Ομολογεῖς καὶ αὐτὸς τὸν Πατέρα εἶναι διγοιν., περὶ τοῦ εἰργατοῦ· « Ἀγιος δὲ ἄγιοις ἀναπαύσμενος. » **Μακεδ.** Ναΐ. Ὁρθ. Οὕτως τέλειοι ἄγιοις τοὺς ἄγιολους, ὡς τὸν Πατέρα; **Μακεδ.** Ήτος δὲ Πατέρα κατὰ πάντα γάρ αὐτὸν δομον ἄγων. Ὁρθ. Τὸ Πνεῦμα τὸ διγονοῦστος ἄγεις διγοιν., ὡς τοῖς ἄγιοις, ή ἡ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; **Μακεδ.** Ήτος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ὁρθ. Τῆς αὐτῆς δρά φύσεώς ἐστιν Πατέρα καὶ Υἱόν; **Μακεδ.** Καὶ τὸ ἀληθῆ, ὡς λέγετε, μία φύσις ἐστιν· καθόλεται δὲ ὁ Υἱός ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός· ποιοῦ καθέλεται τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Σὺν αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Εἰ γάρ τιμεῖς, ὡς λέγει Παῦλος, συγκαθέσθε, δηλων δι τοῦ (17^{οῦ}) καὶ τὸ Πνεῦμα· διὰ γάρ αὐτὸν καὶ τιμεῖς. **Μακεδ.** Ποιοῦ γέγραπται, διτι καὶ τιμεῖς συγκαθέσθε; Ὁρθ. 'Εν τῇ πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῇ γέγραπται· « Καὶ ὑπεταῖς ἡμᾶς νεκρούς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίετε τῷ Χριστῷ· καὶ συνηγέρετε, καὶ συνεκάθεστε ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς. » Ἀδύνατος δὲ συγκαθέσαι τινὰ τῷ Χριστῷ μή γεννέμενον ναὸν τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ δηλὼς συγκαθέσται, τι ἀν εἴποις περὶ τοῦ ἀνοικούντον Πνεύματος; **Μακεδ.** 'Αποστολικὸν τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἀποστέλλεται γάρ. Ὁρθ. Ο γάρ Υἱὸς οὐκ ἀποστέλλεται; **Μακεδ.** Ναΐ. Ὁρθ. Μή ἀπὸ τούτου εἰς τόπου ἀποστέλλεται; **Μακεδ.** Οὐ· πανταχοῦ γάρ λέγω εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα. Ὁρθ. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ διγονοῦ πανταχοῦ λέγεται; **Μακεδ.** Ναΐ. Ὁρθ. Εἰ πανταχοῦ ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ πανταχοῦ τὸ Πνεῦμα· τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν τῷ Πατέρι καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα. **Μακεδ.** 'Ἐπειδὴ καὶ ὁ διάδολος πανταχοῦ ἐστιν, τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν Πατέρι καὶ Υἱῷ; Ὁρθ. Οὐκ ἐστιν πανταχοῦ ὁ διάδολος· οὐτε γάρ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστιν, οὐτε ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ἀλλ' ὑπερο τοὺς τύραννος ἐν τόπῳ τινὶ ἀν, διὰ τῶν προσταγμάτων ἁυτοῦ ἀποστέλλων ὑπηκόους, πανταχοῦ κρατεῖν λέγεται, ἐνθα εἰσὶν αἱ ὑπηρετούμεναι αὐτῷ δυνάμεις· καὶ τῇ μὲν ὑποστάσει ἐν ἑνὶ τόπῳ ἐστιν· τῇ δὲ ἑνεργείᾳ τοῦ θελήματος πανταχοῦ· διοπού δὲ ἀν κρατῆ, εἶναι λένεται· οὐτως καὶ διάδολος τῇ μὲν ὑποστάσει περι-

A tur in vobis ». » Quin Pater ipse suum esse Spiritum testatur per prophetam dicentem: « In novissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem ». » **Μακεδ.** Filius est qui loquitur

41. *Orth.* Apostolum lege, ut ipsum audias. Sic enim ille ad discipulum suum scribens ait: « Postquam apparuit gratia Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiae, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Dominum Salvatorem nostrum ». » **Μακεδ.** Nos non possumus unam Patris et Filii et Spiritus sancti naturam profliteri. *Orth.* Atqui Patrem ipse quoque sanctum confiteris, de quo dictum est: « Sanctus ei in sanctis requiescens ». » **Μακεδ.** Etiam. *Orth.* Siccine sanctos dicas angelos, quemadmodum *Patrem*? **Μακεδ.** Angelī sanctitatis participatione sancti sunt: Pater autem natura sanctus est. ([17^{οῦ}]) *Orth.* Filium vero non dicis sanctum? **Μακεδ.** Etiam. *Orth.* Siccine, ut angelī sancti sunt participatione, Filius sanctus est, an ut Pater? **Μακεδ.** Ut Pater, cui eum in omnibus similem proflitor. *Orth.* Spiritum sanctum eademne ratione, qua angelos, an qua Patrem et Filium, sanctum confiteris? **Μακεδ.** Eadem qua Patrem et Filium. *Orth.* Ejusdem igitur cuius Pater et Filius est natura? **Μακεδ.** Si re vera, ut affirmatis, una natura est: et vero Filius ad dextram Patris sedet: ubi sedet Spiritus? *Orth.* Apud Christum ipsum. Si enim, ut ait Paulus, nos quoque sumus concessuri: non dubium est et Spiritum sanctum, quippe per quem et nos. **Μακεδ.** Ubi scriptum est, nos quoque una sessuros? *Orth.* In Epistola ad Ephesios scriptum est: « Cum essemus mortui peccatis, convivissemus nos in Christo, et conresuscitavimus, et in coelestibus consedere fecit ». Non potest enim una cum Christo sedere, nisi qui templum Spiritus factus est. Quod si templum una sedet, quid de inhabitante Spiritu dixeris? **Μακεδ.** Spiritus est missus: mittitur enim. *Orth.* Annon mittitur et Filius? **Μακεδ.** Etiam. *Orth.* Num de loco in locum missus est? **Μακεδ.** Minime: Filium enim et Patrem ubique esse dico. *Orth.* Spiritum non dicis esse ubique? **Μακεδ.** Etiam. *Orth.* Si ubique est Pater, et ubique est Filius, et ubique Spiritus sanctus: ejusdem igitur ac Pater et Filius naturae est Spiritus sanctus. **Μακεδ.** Cum vero et diabolus ubique sit, erit et ille ejusdem ac Pater et Filius naturae? *Orth.* Diabolus non ubique est. Neque enim in celo est, neque in universa terra; sed ut tyrannus aliquis in quadam loco consistens, ministros mandatis instructos mittens, ubincunquo potentiae suæ ministros habet, ibidem dominari dicuntur: et hypostasi quidem uno in loco est, sed operatione **480** voluntatis ubincunquo dominatur,

¹⁰ Matth. x, 20. ¹¹ Joel ii, 28. ¹² Tit. iii, 4-6. ¹³ Isa. lvii, 15. ¹⁴ Ephes. ii, 5, 6.

(17^{οῦ}) Vulg.. δηλούντων. Εστιν.
(17^{οῦ}) Hæc desunt in Graeco. sed habentur in veteri interpretatione Latina.

ibidem esse dicitur: pari modo diabolus quoque hypostasi quidem sua de loco in locum transit; operatione autem voluntatis ubique terrarum est, voluntate ejus operante in « filii dissidentiae per principes et potestates, et mundi rectores tenebrarum ». Pater autem, et Filius et Spiritus sanctus substantia, potentia et gloria ubique in omnibus et per omnia sunt. Quod si ita est: una igitur est Patria, Filii et Spiritus sancti substantia. *Maced.* Pater quidem et Filius substantia et voluntate et potentia et gloria ubique et in omnibus: Spiritus autem ibi est, quo mittitur. *Orth.* Quando igitur in conaculum venit, in quo erant discipuli, seditur supra singulos eorum, non erat tum in celo quoque? *Maced.* Gabriel quando ad Mariam missus est, non erat tum in celo quoque? *Orth.* Non substantia, sed cogitatione. *Maced.* Idem de Spiritu dico. *Orth.* Et quomodo audis eum qui dicit: « Spiritus Domini replevit orbem terrarum; et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis »? Quid est autem aliud, quod Dei cognitionem habeat, quam Spiritus, de quo dicitur, « Spiritus scientiae et pietatis »? *Maced.* Sanctificationis Spiritus ille est. *Orth.* Annon sanctificat et Pater? Aut non scriptum est in Evangelio: « Pater, sanctifica illos in veritate tua »? Et per prophetam ait: « Ego Dominus sanctificans illos ». *Maced.* Sanctificat plane et Pater et Filius. *Orth.* Si sanctificat Pater, sanctificat et Filius, et sanctificat quoque Spiritus: ejusdem igitur hic est ac Pater et Filius naturae: nam quorum eadem operatio, eadem et natura.

12. Maced. Non viae ducem Spiritum sanctum dicimus. Qui autem viae dux est, is ad alium duci. *Orth.* Nonne viae dux est et Deus? *Maced.* Ubi scriptum est? *Orth.* Quis est qui sedet super cherubim? *Maced.* Deus. *Orth.* Audi igitur Davidem dicens: « Qui pascis Israel, intende: qui deducis velut oveum Joseph. Qui sedes super cherubim, manifestare ». *Maced.* Audis quod et pascal et deducat Deus? *Maced.* Pascit, fateor, et deducit Deus, sed ad seipsum deducit. Spiritus autem non ad seipsum, sed ad omnem veritatem deducit. *Orth.* Nonne et Deus ad omnem veritatem deducit? *Maced.* At ipse revera est omnis veritas. *Orth.* Ejusdem ergo viae dux est, cuius dux est et Spiritus. Quorum vero eadem est operatio, eadem quoque natura est. Non potes enim dicere, Spiritum alter deducere: Deum autem ad omnem veritatem deducere, cum Dominus Jesus dixerit, Spiritum ad omnem veritatem nos deducere. *Maced.* At dixi, Deum esse omnem veritatem, ipsiusque ad seipsum deducere: Spiritum vero non ad seipsum, sed ad omnem veritatem, hoc est ad Deum. *Orth.* Si Deus ad seipsum deducit, quorsum Spiritus sancti deductione opus est? *Maced.* Primum deducit Spiritus, deinde Deus. *Orth.* Si qui viae dux est, ad alium quendam dedu-

A ἔρχεται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, τῇ δὲ ἐνέργειᾳ τοῦ θελήματος πανταχοῦ γῆς, ἐνεργουμένου τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν « τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, διὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἔξουσῶν, καὶ τῶν κυριαρχών τοῦ σκότους». *¶* Πατὴρ δὲ, καὶ Υἱός, καὶ ἄγιον Πνεύμα, οὐδεὶς, καὶ δυνάμει, καὶ δέξῃ πανταχοῦ, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ διὰ πάντων εἰσιν. Εἰ δὲ τοῦτο, μία δράση Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιος Πνεύματος. *Maced.* Πατὴρ μὲν καὶ Υἱός οὐδεὶς καὶ βουλῇ καὶ δυνάμει καὶ δέξῃ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι· τὸ δὲ Πνεύμα ἔχει ἑστίν, Ένθα ἀποστέλλεται. *Orth.* Ότι οὖν κατῆλθεν ἐν τῷ ὑπερώφητῳ Ήντα ἡσαν οἱ μαθηταί, καὶ ἐκάθισεν ἐπ' ἓν Ιεαστον αὐτῶν, οὐδὲ ἦν καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ; *Maced.* Ό γάρ Γαβρῆλ, διὸ ἀπετάλη πρὸς τὴν Μαρίαν, οὗν καὶ τῷ τῷ οὐρανῷ; *Orth.* Οὐδεὶς οὐδὲ διανοὶ, ναὶ. *Maced.* Οὐτω τόλμω καὶ τὸ Πνεύμα. *Orth.* Καὶ πῶς ἀκούεις τοῦ λέγοντος, οἵτις « Πνεύμα Κυρίου ταπείρωκε τὴν οἰκουμένην» καὶ τὸ συνέχον πάντα γράπτον ἔχει φωνής; *¶* Τι δέ ἐστι τὸ τῆν τοῦ Θεοῦ γένον ἔχον, ἀλλὰ τὸ Πνεύμα, περὶ οὐλερταί; « Πνεύμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας»; *Maced.* Ἀγάπητον ἐστὶ τὸ Πνεύμα. *Orth.* Ό γάρ Πατὴρ οὐχ ἀγάπα; « Ήτο γέγραπται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις: « Πάτερ, ἀγαπῶ αὐτοὺς ἐν τῇ διλήθειᾳ σου»; *¶* Καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγεται: « Ἐγώ Κύριος ἀγάπάω αὐτούς». *Maced.* Ναὶ, ἀγάπαί καὶ δ Πατὴρ καὶ δ Υἱός. *Orth.* Εἰ δηλώσει δ Πατὴρ καὶ ἀγάπαί καὶ δ Υἱός, καὶ ἀγάπαί καὶ τὸ Πνεύμα· τῆς αὐτῆς δράσης εἰσιν διότι Πατὴρ καὶ Υἱός· ὃν γάρ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν. Οὐδὲ γένον εἰπεῖν, οὐτε τὸ μὲν Πνεύμα διλῶς δέχεται, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν δέχεται. *Orth.* Ό γάρ Θεός οὐ πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν δέχεται; *Maced.* Άλλα αὐτός διατίνει ἀλήθως τὴν ἀλήθειαν. *Orth.* Μη αἰτήσεις ἀπὸ δόθηγεις, ἣν δόθηγε τὸ Πνεύμα. Ήν δέ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν. Οὐδὲ γένον εἰπεῖν, οὐτε τὸ μὲν Πνεύμα διλῶς δέχεται, δὲ θεός πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Κυρίου Ἱεροῦ εἰρήνητος, οἵτις αὐτὸς τὸ Πνεύμα δέχεται τὴν μάρτυραν πάσαν ἀλήθειαν. *Maced.* Άλλα εἴπον, οἵτις δὲ θεός εἰσιν τὴν μάρτυραν δέχεται, καὶ αὐτὸς πρὸς εἰσιν δέχεται, τὸ δὲ Πνεύμα οὐ πρὸς εἰσιν, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν, οἵτις πρὸς τὸν Θεόν. *Orth.* Καὶ εἰ δὲ θεός πρὸς εἰσιν δέχεται, τίς τὴν χρειὰν τῆς τοῦ Πνεύματος δέχηται; *Maced.* Πρώτον δέχεται τὸ Πνεύμα, καὶ τότε θεός. *Orth.* Εἰ δὲ δόηγμα πρὸς διλῶν τινὰ δέχεται,

12. Maced. Ήμεῖς δόηγματιν λέγομεν τὸ Πνεύμα τὸ θεόν. Ήν δὲ δόηγμα πρὸς διλῶν δόηγμα. *Orth.* Οὐδὲ δόηγμα οὖν δὲ θεός. *Maced.* Ποῦ γέγραπται; *Orth.* « Χαθήμενος ἐπὶ τῶν χερουδιμῶν τίς ἐστι; *Maced.* Ή θεός. *Orth.* « Ακούεις οὖν τοῦ Δασιδέλεγονος; » *¶* « Ο ποιμάνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόστηξ» δὲ δόηγμαν ἐστὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ, διαθήμενος ἐπὶ τῶν χερουδιμῶν, ἐμπίσθιον. *¶* « Ακούεις, οἵτις καὶ ποιμάνεις καὶ δόηγμα θεός; *Maced.* Ναὶ, ποιμάνεις καὶ δόηγμα δὲ θεός; ἀλλὰ πρὸς εἰσιν δόηγμα. Τὸ δὲ Πνεύμα οὐ πρὸς εἰσιν, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν δόηγμα. *Orth.* Ό γάρ θεός οὐ πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν δέχεται; *Maced.* Άλλα αὐτός διατίνει ἀλήθως τὴν ἀλήθειαν. *Orth.* Μη αἰτήσεις ἀπὸ δόθηγεις, ἣν δόθηγε τὸ Πνεύμα. Ήν δέ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν. Οὐδὲ γένον εἰπεῖν, οὐτε τὸ μὲν Πνεύμα διλῶς δέχεται, δὲ θεός πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Κυρίου Ἱεροῦ εἰρήνητος, οἵτις αὐτὸς τὸ Πνεύμα δέχεται τὴν μάρτυραν πάσαν ἀλήθειαν. *Maced.* Άλλα εἴπον, οἵτις δὲ θεός εἰσιν τὴν μάρτυραν δέχεται, καὶ αὐτὸς πρὸς εἰσιν δέχεται, τὸ δὲ Πνεύμα οὐ πρὸς εἰσιν, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν, οἵτις πρὸς τὸν Θεόν. *Orth.* Καὶ εἰ δὲ θεός πρὸς εἰσιν δέχεται, τίς τὴν χρειὰν τῆς τοῦ Πνεύματος δέχηται; *Maced.* Πρώτον δέχεται τὸ Πνεύμα, καὶ τότε θεός. *Orth.* Εἰ δὲ δόηγμα πρὸς διλῶν τινὰ δέχεται,

¹² Ephes. v, 6; vi, 13. ¹³ Sap. i, 7. ¹⁴ Isa. xi, 2. ¹⁵ Joan. xvii, 17. ¹⁶ Ezech. xii, 12.

¹⁷ Psal. lxxix, 1, 2.

δέγιει δὲ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ὁ Θεός, ὁτι· Α εἰτ, deducit autem Spiritus ad Deum; Deus quunque deducens, ad alium quendam deducit. *Maced.* Dixi, quod ad seipsum. *Orth.* Non igitur qui deducit, ad alium quendam deducit, sed ad seipsum. Quod si ita est, Spiritus quoque deducens et ad seipsum deducit, et ad Patrem et ad Filium. Omnis enim illa veritas ad quam deducimur, nihil aliud est, quam in Patrem, Filium et Spiritum sanctum deducio: et quando deducit Pater, ad seipsum deducit; et quando deducit Spiritus, ad seipsum deducit. *Maced.* At dixi, primum deducere Spiritum, et tum denum Deum. *Orth.* Si vero ejusdem viæ dux est Spiritus, cuius et Deus, quorum eadem est operatio, eorum eadem est et natura. *Maced.* Sed hoc queritur: utrum prius Spiritus, an vero Deus deducat. *Orth.* Dixi, quod nihil ad rei, sive Spiritus primum fecerit, sive Deus primum, quod commune non est. Quin potius, iuxta tuum sermonem in pluribus **481** Deus Spiritu prior deducere comperietur. Nos enim dicimus, unam et eandem esse Patris, Filii et Spiritus sancti deductionem. Tu vero siquidem et tempus et deductionem dividis, dic quæso, a quo primo Adam deductus fuerit, dum in paradyso ante transgressionem mansit ad colendum eum et custodiendum? a Patre, an a Filio, an a Spiritu sancto? *Maced.* A Spiritu. *Orth.* Atqui dicitur: «Et collocavit ipsum Deus in paradyso ad colendum eum et custodiendum», anno vel invitus profleris, Spiritum esse Deum: quandoquidem primum ipsum deducere affiras? *Maced.* Deus in Spiritu deducit. *Orth.* Quomodo igitur scriptum est: «Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Mosis et in brachio Aaronis»? Num Mosis manus est Spiritus sanctus? *Maced.* Si una Patris et Filii et Spiritus sancti natura est, Spiritus et gignere poterit et creare. *Orth.* Aut unam confiteris Patris et Filii et Spiritus sancti naturam esse, aut non? *Maced.* Unam non confiteor: similem antem dico. *Orth.* Similemne ut aurum æri? *Maced.* Absit! *Orth.* Ut quid ergo? *Maced.* Ut aurum auro. *Orth.* Una est igitur horum natura. Tu vero siccine in universum similem Patri Filium dicas, ut aurum auro? *Maced.* Etiam. *Orth.* Poterit igitur Filius, cum ejusdem ac Pater naturæ sit, gignere Filium, si volet? *Maced.* Etiam potest: sed non facit hoc, ne deorum generationem doceamus. *Orth.* Nihil igitur prohibet, quominus ejusdem ac Pater et Filius naturæ sit Spiritus sanctus, licet nec gignat, nec creat: ne vel generationem, ut sis, vel multitudinem deorum doceamus. Nimisrum quæ vult Pater, creat Filius, sanctificat Spiritus. Atque hoc est: «Verbo Domini colli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum». Neque Pater, quod auxiliū indigat, per Filium creat: neque Filius, quod auxiliū eget, per Spiritum creat: sed ut ex rebus conditiis Patris, et Filii, et Spiritus sancti identitas demonstretur. Ceterum quod Spi-

^{**} Genes. ii, 15. ^{***} Psal. lxxvi, 21. ^{****} Psal. xxxii, 6.

ritus sanctus creare possit, Dominicum corpus ostendit, angelo dicente: « Quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est ». » *Maced.* Etiam Pater Spiritus sanctus est: item Filius: et quando ait, Ex Spiritu sancto est, Filium intelligit, non eum, de quo nos loquimur, Spiritum.

13. Orth. Lege locum Evangelii, ut audias angelum Mariæ dicentem: « Spiritus sanctus superveniet in te »: qualis ille? isne, de quo loquimur, an Filius? an alias quis Spiritus sanctus? Nam et angeli spiritus sancti sunt. *Maced.* Spiritum sanctum dicit illum ipsum, in quem baptizamus. *Orth.* Ex hoc igitur Spiritu corpus Dominicum natum esse ait Gabriel. Neque enim alias in eam supervenit, alias gratiam operatus est: sed quod in ea natum est, ex Spiritu sancto est, ex eo videlicet, qui super illam venit. *Maced.* Quomodo igitur ait: « Sapientia adiuvavit sibi dominum »? *Orth.* Hoc enim est, quod nos dicimus: omnia Patris opera Filii esse; et Filii quae sunt, Spiritus dici. Itaque, quoniam una est Patris ac Filii potentia in Spiritu sancto operans. Paulus dicit: « Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores ». » Et rursus idem: « A Mileto mittens Ephesum vocavit maiores natu Ecclesie, » eosque sic allocutus est: « Attendebo vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, pascre Ecclesiam Christi ». Vides, quos Deus præposuit, eosdem Spiritum sanctum quoque præposuisse, et quos Spiritus præposuit, eosdem Deum præposuisse: nec alios Spiritum, alios Deum, sed illos ipsos, quos præposuit Deus, præposuit et Spiritus. Quodsi Spiritus eos præposuit, quos præposuit Deus, hinc sequitur eadem Dei et Spiritus esse operationem. Quorum vero eadem est operatio, eorum eadem quoque est natura.

482 Maced. Atqui Deus est qui omnia in omnibus operatur. Scriptum est enim: « Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus ». » *Orth.* Recita quæ sequuntur, ut audias: « Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientie; alii vero sermo scientia secundum eundem Spiritum; alteri fides in eodem Spiritu; alii gratia sanitatum in eodem Spiritu; ali operatio virtutum, ali propheta, ali discretio spirituum, ali genera linguarum. Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult ». » Vult autem eadem, quæ volunt Pater et Filius, atque ideo voluntatem eorum unam dicimus. Quorum autem voluntas eadem est, eademque operatio, natura item est eadem.

14. Maced. Nunquid igitur Spiritus est Deus?

¹⁰ Matt. i, 20. ¹¹ Luc. i, 35. ¹² Prov. ix, 1. ¹³ I Cor. xii, 28. ¹⁴ Act. xx, 17, 28. ¹⁵ I Cor. xiii, 4-6. ¹⁶ ibid. 7-11.

A Κυριακοῦ σώματος, τοῦ ἀγγέλου εἰρήκετο: « Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέντα Πνεύματος ἐστιν ἄγιον». *Μακεδ.* Καὶ ὁ Πατὴρ Πνεῦμα διγόνος ἐστι, καὶ ὁ Υἱός: καὶ ὅταν λέγει, Ἐκ Πνεύματος ἐστιν ἄγιον, τοῦ Υἱοῦ λέγει, οὐχὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, περὶ οὗ δὲ λόγος.

15. Ορθ. Ανάγνωθι τὸν τόπον τοῦ Εὐαγγελίου, ἣν ἀκούστης τοῦ ἀγγέλου λέγοντος τῇ Μαρίᾳ: « Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ » ποῖον; περὶ οὗ δὲ λόγος, ἡ περὶ Υἱοῦ, ἡ καὶ περὶ δόλου τινὸς Πνεύματος ἄγιον λέγει αὐτὸν τὸ Πνεῦμα, εἰς διαπιζόμενα. *Ορθ.* Έκ τούτου δρᾶ τὸ Πνεύματος τὸ Κυριακοῦ σόδας λέγει ὁ Γαβριὴλ γεγονῆσατο. Οὐ γάρ δόλο αὐτῇ ἐπῆλθε, καὶ δόλο τὴν χάριν εἰράσατο.

B Ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθέντα Πνεύματος ἄγιον τοῦ, δηλοντός τοῦ ἐπιλθόντος αὐτῇ. *Μακεδ.* Καὶ πῶς λέγει: « Η Σοφία φύσεος μηδεδόμησεν εἰσαγῆσαι οἶκον »; *Ορθ.* Τούτο γάρ εστιν, δέ λέγομεν ἡμεῖς, διό πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, εἰσαὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ λέγονται εἰναι τοῦ Πνεύματος· ἐπειδὴ μὲν ἐστι δύναμις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἡ Πνεύματος ἄγιον ἐνεργαμένη. Άμελει Παῦλος λέγει: « Άλλους μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους » καὶ πάλιν δὲ αὐτός: « Πέμψας ἀπὸ τῆς Μιλήσου εἰς τὴν Ἐρεσον, μετεπέλατο τοὺς προσβούτους τῆς Ἑκκλησίας, » καὶ λέγει αὐτοῖς: « Προσέχετε εἴσιτος, καὶ πεντὶ τῷ πανύιῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐπισπόπους, ποιμανῖν τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ». *C*

Ορθ. δι, οὖς ἔθετο ὁ Θεὸς, ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ οὖς ἔθετο τὸ Πνεῦμα, ἔθετο ὁ Θεὸς· καὶ οὓς δόλους τὸ Πνεῦμα, καὶ δόλους ὁ Θεὸς, δὲλλοις οὓς ἔθετο ὁ Θεὸς, ἔθετο τὸ Πνεῦμα; Εἰ δὲ οὐκ ἔθετο ὁ Θεὸς, ἔθετο τὸ Πνεῦμα, ἡ αὐτὴ δρᾶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Όν δὲ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ἡ αὐτὴ καὶ φύσις. *Μακεδ.* Κατοικεῖ ὁ Θεὸς ἐστιν ἐνέργων τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Γέγραπται γάρ· « Διατρέσεις χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεῦμα· καὶ διατρέσεις διακονῶν εἰσιν, δὲ αὐτὸς Κύρος· καὶ διατρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, δὲ αὐτὸς Θεὸς ἐστιν, δὲ ἐνέργων τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ». *Ορθ.* Εἰπὲ τὰ ἔτι, τὰ ἀκούσῃς· « Ἐκάστοτε δὲ δίδονται ἡ φανέρωσις τῷ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. Ω μὲν γάρ δίδοται διὰ τοῦ Πνεύματος λόγος σοφίας· δὲλλοι δὲ λόγος γένεσις κατὰ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα· ἐπέρι δὲ ποιῶντις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· δὲλλοι δὲ ἐνεργήματα λαμπάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· δὲλλοι δὲ ἐνεργήματα· ἐπέρι δὲ προφητεία· δὲλλοι δὲ διακρίσεις πνευμάτων· ἐπέρι γάρ γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνέργειτο ἐν καὶ τῷ αὐτῷ Πνεύματι, διαιροῦν λόγια ἐκάστων καθὼς βούλεται· βούλεται δὲ βούλεται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός· καὶ δὲ τοῦτο λέγομεν βούλημα μίαν. Όν δὲ τὸ αὐτὸν βούλημα καὶ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ἡ αὐτὴ καὶ ἡ φύσις.

D *16. Μακεδ.* Οὐκοῦν καὶ Θεὸς ἐστι τὸ Πνεῦμα: *Ορθ.*

Τούτο καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας ὀμολόγησας. Τέλειν δὲ γίνωσκε, διτὶ τὸ Θεὸν εἶναι δεύτερὸν ἔστι τῆς φύσεως. Καὶ γάρ ἡμεῖς, ἐδὲ μημεταπονητέοντες τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Παῦλον θεοὺ μὲν γινομένα· τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. **Μακεδ.** Καὶ αὐτὸν τὸν Πνεύμα κατὰ μίμησαν καὶ χάριν λέγεται εἶναι Θεόν; **Ορθ.** Μή γένοτο μοι ἐπίκτητον τὰ εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος! οὐτε γάρ τὸ ἄγνοον, οὐτε τὸ διάβατον, οὔτε τὸ ἀγάθον, οὔτε διλό τι τῶν περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένων λέγων εἶναι ἐπίκτητον τῷ ἀγίῳ Πνεύματι· ἀλλὰ φύσει ἄγνοον, φύσει ἀγάθον, φύσει διάβατον, φύσει ἀλέστατον, ὡς Πνεύμα Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πργάζον, ἥσιον ἐκπορεύουμενον. **Μακεδ.** Αὐτὸν ἐκπορεύεται παρ' αὐτοῦ; **Ορθ.** Ια μὴ νομίσῃς, διτὶ ἡρματοῦ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ πάνταται, διὰ τοῦτο εἰρηται· Οὐ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· Ια μήτε ἀρχὴν, μήτε τέλος ἐπίκτητος τῆς ἐκπορεύσεως. Τούτο καὶ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ιησοῦ σημανθεμένον ἐφέρεται. Οὐ γάρ εἴπει, Πρὸ δὲ πάντων ἐγένεντο με, ἀλλὰ Γεννῆσε με· Ια μήτε ἀρχὴν τῆς γεννήσεως, μήτε τέλος ἐπίκτητος. **Μακεδ.** Δύο εἰσὶν Ιησοῦ; **Ορθ.** Μή γένοτο! **Μακεδ.** Εἰ δύνως καὶ δύο ἦν τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεύμα, δύο εἰσὶν ἀδελφοί. **Ορθ.** Αλλὰ δὲ μὲν Ιησὸς γεννήντας, τὸ δὲ Πνεύμα ἐκπορεύεται. **Μακεδ.** Καὶ τίς ἡ διαφορὰ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως; **Ορθ.** Τὸν διαφορὸν μὲν περιεργάζου· οὐ γάρ καταληπτή, ἀλλὰ προστάγμα τοι, ταῦτα διανοῦ, καὶ περιτέμνει τούτους μὴ ἔξτατος. Προστάγη δὲ τοῦ πατεστένει, διτὶ δὲ Ιησὸς γεννήτας, καὶ τὸ Πνεύμα ἐκπορεύεται· τὰ δὲ δύο πάντα, οὐρανὸς, γῆ, θάλασσα, καὶ τὰ ἄντα αὐτοῖς λογικά καὶ άλογα, Χτίσματα εἰσι, κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κτισθέντα· Αὐτὸς γάρ εἴπει, καὶ ἔγεννθησαν· αὐτὸς ἐντείλατο, καὶ ἐκτείθησαν. **Μακεδ.** Οὐδὲ ἐγὼ λέγω, διτὶ τὸ Πνεύμα κτίσμα ἔστιν· ἀλλὰ οὐδὲ θεός αὐτὸς λέγω. **Ορθ.** Εν τοῖς γινώσκων, διτὶ τοῦτο σὺ αὐτὸς οὐδὲ εἰ θεός εῇ φάσει, ἐπειδὴ κτίσμα Θεοῦ, ὡς εἰ μὴ τῆς κτίσματος, θεός ἀν τῆς τῇ φύσει.

15. Μακεδ. 'Αλλ' οὐδαμοῦ γέγραπται, διτὶ θεός ἔστι τὸ Πνεύμα. **Ορθ.** Δῶμεν, διτὶ οὐ γέγραπται τὸ εἰ θεός. **Σ** Εἰ δὲ τὴν φύσιν διμολόγει, καὶ τὰς θεῖας ἀνεργείας, καὶ ἀρχές μοι πρόδη τὴν διμολογίαν τῆς θεότητος. **Μακεδ.** Διτὶ τί δὲ γέγραπται, καὶ λέγεται; **Ορθ.** Γέγραπται μὲν, οὐ δὲ τὴν φύσιν διμολόγει· καὶ εἰ μὴ γέγραπται, αὐτὴ ἡ φύσις τὸ δινομονον ζῆι· ὡς γάρ ἐὰν διμολογήθῃ Πνεύμα ἐνυπόστατον, ἀγιαστικὸν, δικτιστὸν, θεός ἔστι, καὶ μὴ θεός. **Μακεδ.** Ποῦ γέγραπται, διτὶ θεός τὸ Πνεύμα ἔστιν; **Ορθ.** Ἐνθά γέγραπται τὸ δικαιον κατ' οὐσίαν εἰπον περὶ τοῦ Ιησοῦ. **Ορθ.** Απὸ τῆς ἐννοιας τῆς Γραφῆς κινούμενος, η ἀπὸ Ιδίας αὐθεντίας εἰρήκασι τὸ μὴ γεγραμμένον; **Μακεδ.** Απὸ τῆς ἐννοιας τῆς Γραφῆς κινούμενος. **Ορθ.** Καὶ ἡ ἐννοια τῆς Γραφῆς διδάσκει τὸ δικτιστὸν Πνεύμα ἐκ Θεοῦ δν, καὶ

A **Orth.** Hoc tute ex ipsa dictorum consequentia professus es. Verum illud te nosse velim, Deum esse, posterius esse natura. Nam et nos, si imitatores Dei simus, secundum Paulum dili efficiuntur: nec tame naturae ejusdem fieri possumus. **Maced.** Ergone Spiritum ipsum imitatione ei gratia Deum esse dicas? **Orth.** Absit, ut aliquid adventitioni Spiritui tribuam! Nam neque sanctitatem, nec incorruptibilitatem, nec immortalitatem, nec bonitatem, nec aliud eorum quae in Deo considerari solent, quidquam Spiritui sancto adventitium esse dico: sed natura sanctum, natura bonum, natura incorruptibilem, natura immortalem, utpote Spiritum Dei et ex eo promanantem sive procedentem. **Maced.** Semper igitur ex illo procedit? **Orth.** Ut ne existimaret processionem vel cœpisse vel desiisse, idcirco dicit: Qui a Patre procedit; ut nec initium, nec finem processionis requiras: hoc idem de Filii generatione significatum repertis. Neque enim ait, Genuit me ante omnia, sed Gignit me; ut nec initium, nec finem generationis requiras. **Maced.** Duo igitur Filius sunt? **Orth.** Absit! **Maced.** Si tam Filius quam Spiritus sanctus vere ex Patre est, sunt duo fratres. **Orth.** Sed Filius genitus est, Spiritus vero procedit. **Maced.** Et quid discriminis est inter generationem ac processionem? **Orth.** Discrimen ne curiose iuquirito: neque enim comprehendit potest; sed que tibi præcepta sunt, illa cogita, et ultra hæc nil exquirito. Est autem tibi præceptum, ut credas Filium gigni, Spiritum procedere. Reliqua vero omnia, coolum, terra, mare, et quæ in illis sive rationalia sive vero irrationalia, creatura sunt, secundum Dei ipsius mandatum creas: «Nam ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt». **Maced.** Nec ego dieo Spiritum creaturam esse: sed tame Deum illum non dico. **Orth.** Unum noscas velis, te ipsum idcirco Deum non esse natura, quod sis creatura, adeoque, nisi fueris creatura, Deum te futurum natura.

15. Μακεδ. Sed nusquam scriptum est, Spiritum esse Deum. **Orth.** Demus vocabulum «Dei» in Scriptura Spiritui non tribui. At tu naturam itemque operationes divinas de eo confitere: quod mihi quidem satis est ad deitatis confessionem. **Maced.** Quia de causa id dicas, quod scriptum non est? **Orth.** Scriptum sane est. Tu vero naturam confitere. Etiaminsi vero scriptum nou esset, natura ipsa hoc sibi nomen vindicat. Si enim in confessio fuerit, Spiritum in se subsistere, sanctificare, increatum esse: Deus erit, velis nolis. **Maced.** Ubi scriptum est, Spiritum esse Deum? **Orth.** Ubi scriptum est, similem esse secundum substantiam. **Maced.** Atqui Patres nostri consubstantialitatem de Filio dixerunt. **Orth.** A sententiane Scripturæ, an proprio motu illud dixere, quod non esset scriptum? **Maced.** Movit illos Scriptura sententia. **Orth.** At Scripture

^{**} Psal. cxlviii, 5.

483 sententia docet Spiritum increatum ex Deo A ζωοποιον, καὶ ἀγαπητικὸν θεον εἶναι Πνεῦμα. Μακεδ. exsistentein, vivificantem, sanctificantem, divinum esse Spiritum. **Maced.** Ex nos divinum illum dicimus, Deum vero nequaquam. **Orth.** Quid aliud est, Spiritus divinus increatus, quam Deus? **Maced.** Aliud est divinus, aliud Deus. **Orth.** Si Scriptura dicat: « Spiritus divinus, qui fecit me », nonne Spiritum sanctum dicit? **Maced.** Nequaquam: Deus enim est, qui hominem fecit. **Orth.** Annon Spiritus? **Maced.** Deus ergo divinus Spiritus est? **Orth.** Etiam. Quodsi Deus Spiritus divinus in Scriptura nuncupatur, et neque angelus, neque archangelus, neque potestas illa, divinum in Scriptura appellatur, solus autem Deus et Spiritus ejus divinum dicuntur, consequens est divinum nihil aliud esse quam Deum. Paulus quoque in Actis hac sit: « Genus ergo cum simus Dei, non debemus astimare auro aut argento, aut lapidi sculpturæ et cogitationis hominis divinum esse simile ». B Vident ut Deus divinum, et divinum dicitur Deus? Job quoque Spiritum dixit divinum, cum ait: « Vivit Dominus, qui ita me judicavit, et omnipotens, qui amaritudine affecit animam meam. Quandiu superest in me halitus, et Spiritus divinus in naribus meis, ne loquatur os meum iniquitatē ». Cum autem **Maced.** cum **Orth.** Spiritum divinum, **Maced.** Spiritum sanctum notat.

16. *Maced.* Tria igitur æqualia dicis? *Orth.* Non paternitate, non filiatione, sed natura. *Maced.* Quomodo hoc fieri potest? *Orth.* Ut ostensum est. *Maced.* Quomodo ostensum est? *Orth.* Quod Spiritus perinde ac Pater et Filius substantia et potestate et voluntate et gloria ubique sit, perinde ut ille deducit ad nomen veritatem, perinde ut ille sanctificat, perinde ut ille omnia in omnibus efficit. Quorum autem operatio est eadem, eorum natura quoque est eadem. *Maced.* Quomodo igitur dictum est: « Non loqueritur a seipso, sed quæcumque audierit, loquenter »? *Orth.* Quia Filius quoque ait: « Pater, qui misit me, præcepit mihi, quid dicam, et quid loquar ». *B* Hoc vero vel maxime ostendit, ejusdem Patrem, Filium, et Spiritum sanctum esse natura. *Maced.* Quomodo? *Orth.* Quia qualibet natura quæ facta est, si rationalis fuerit, a seipso loquitur: ut quando Abraham ait: « Ne irascaris, Domine, si adhuc semel loquaris ». *E*t Moses: « Impeditioris et tardioris lingue sum. Item: « Obsecro, Domine, elige alium ». *E*t ut Jeremias: « Juvenis sum, et non possum prophetare: cui Dominus: « Ne dicas, ait, « Juvenis sum ». *E*t Jonas, re secum deliberata, consendit navem, ut fugeret in Tharsis a conspectu Domini. Non sic autem Spiritus: neque enim ea natura est, ut diversam a Deo voluntatem habeat, verum omnis, quæcumque locutus fuerit, Dei sunt oracula. Atque hac de causa dictum est: « Non loquetur a semetipso ». *E*t enim

16. Μακεδ. Τρία οὖν Ιστά λέγεις; »Ορθ. Τῇ πατρί-
τητι, οὐ τῇ νιότητι, οὐ τῇ φύσει, ναὶ Μακεδ. Πώς
οἶλον τε; »Ορθ. Ή; Ἀπόδεδικται Μακεδ. Πώς ἀπο-
δέδικται; »Ορθ. «Οτι τὸ Πνεῦμα ὁμοῖος Πατέρι καὶ
Ὕποσιτος καὶ δυνάμεις καὶ βουλῇ καὶ δέκινον πανταχοῦ
ἔστιν, ὁμοίως δὲ γεγένεται πρὸς πάσαν ἀλθείαν, ὁμοίως
ἀγάπεις, ὁμοίως τὰ πάντα ἐν πάσιν ἔνεργει. »Οτι δὲ
ἡ αὐτὴ ἔνεργεις, ἡ αὐτὴ φύσις. Μακεδ. Πῶς οὖν
εἰρηται; »Ού λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐσανει,
λαλήσει; »Ορθ. «Οτι καὶ δῆλος λέγει· «Ο πέμψας
με δὲ Πατέρα ἐντολὴν μου δύνακε, τι εἴπων καὶ τι λαλή-
σω. »Τούτῳ δὲ μάλιστα τὴν αὐτὴν δείκνυστι φύσιν
Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος. Μακεδ.
Πώς; »Ορθ. «Οτι πάσα η γεννητὴ φύσις, ἡ οὐσία λογι-
κῆ, καὶ ἀφ' ἑαυτῆς λαλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ δὲ Ἀβραάμ·
«Μή τι, Κύριε, ἐάν λαλήσω ετί παπᾶς» καὶ δὲ Μα-
στῆς· «Ισχυρώνως καὶ βραδύλωσός εἰμι» καὶ δὲ,
«Δέσμαι σε, Κύριε, προσείστας ἀλλον» καὶ ἡώς
Ιερεμίας· «Νεώτερός είμι, καὶ τὸ δύναμα προστά-
τευειν»· ὕστερα μέγιστον αὐτῷ τὸν θεόν· «Μή λέγε, οὐτι
Νεώτερός είμι ἔγων. »Καὶ δὲ Ιωνᾶς, ἀφ' ἑαυτοῦ
βουλευεσθέντος, ἀνέβη εἰς πλεῖστον, τοῦ φυγετοῦ εἰς
Ταρσοὺς ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ
οὐτῶς· οὐδὲ γάρ έχει φύσιν τοῦ Ιερον ξενιν θελτημα,
ὅπερ οὐδὲ εστι τοῦ Θεού· ἀλλὰ πάντα, διὰ τὸν λαζίον,
τοῦ Θεού εἰσι λόγια. Καὶ διὰ τοῦτο εἰρηται· «Ού
λαλήσεις ἀφ' ἑαυτοῦ. »Καὶ γάρ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ
αἰδὲ εἰρηται· ἴστεθι μή ιστον ἐν αὐτῷ ἀλλο τε θέ-
λημα, διὸν ιστον τοῦ Πατέρος. Μακεδ. Οὐκοῦν έχει οὖν
τοῦ θελημα τὸ Πνεῦμα; »Ορθ. Ἀπεκεκυρώμενον τοῦ

¹⁰ Job xxxiii, 4. ¹¹ Act. xvii, 29. ¹² Job xxv, 2-4. ¹³ Joan. xvi, 13. ¹⁴ Joan. xii, 49.
¹⁵ Genes. xviii, 32. ¹⁶ Exod. iv, 10-15. ¹⁷ Jerem. i, 6, 7.

Θεοῦ μὴ γένοιτο εἰπεῖν! **Maced.** Ἀλλὰ πῶς οὐκ ἔχει **A** τὸ Φίλον quoque idem dictum est: quandoquidem non alia illi inest voluntas, qua Patris non sit. **Maced.** Non habet igitur Spiritus sanctus voluntatem propriam? **Orth.** Absit, ut quod a Deo alienum est, dicam. **Maced.** Sed quomodo non habet voluntatem propriam? **Orth.** Voluntas Dei voluntas Spiritus est. Neque enim ignorat voluntatem Dei: sed quod vult Pater, idem vult et Spiritus; omnia enim novit quae sunt Dei, ut spiritus hominis ea quae sunt hominis. **Maced.** Atqui et Filius ait: « Non veni ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me ». **Orth.** Quenam vero fuit voluntas ejus qui misit ipsum, cuius facienda gratia venit? **Maced.** Salus mundi. **Orth.** Nec cum facit, non facit suam ipsius voluntatem, sed voluntatem ejus qui ipsum misit. **Maced.** Ait ipse, se non venisse ut faceret voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui se misit. **Orth.** Est igitur necessario contraria in eo voluntas statuenda, quam coeruit, ut faceret voluntatem ejus, a quo missus esset. **Maced.** Absit ut voluntatem Filii voluntati Patrie dicam esse contrariam. **Orth.** Ergo eadem Patria et Filius est voluntas. **434** Etenim Filius per crucem et mortem servare vult genus nostrum, unde que hoc Pater. Cum autem ait, « Non veni ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, » in Patrem videtur conferre omnia: eum ait, « Pater qui misit me, præcepit mihi quid dicam et quid loquar, » hoc ipso dicto Patrem ut Patrem honorat. Quid si se res ita non habet, quomodo Filius, in quo omnes sapienter thesauri reconditi sunt, non novit quid loqueretur? **Maced.** Admitto illud, Filium, quatenus Filius est, unam Patris voluntatem habere. At Spiritus nisi audierit et acceperit, a seipso non loquitur. **Orth.** Quemadmodum igitur Filius omnia habens natura, ut Filius ait, « Nihil facio a me ipso », ut bonorum principium Patri ascribat, ita et de Spiritu ipsum audi loquentem. Cum enim omnia ille in sua natura habeat, ut Spiritus Dei, ea ad fontem ipsum referat inquiens: « Non loqueretur a semetipso: sed quaecunque audiet, loquetur, et futura annuntiabit vobis ». Item: « Ille de meo accipiet, » nempe, de Patre. Hæc enim subhjungit: « Omnia quæ Patris sunt, mea sunt: propterea dixi, quod de meo accipiet et annuntiabit vobis ». **Accipere autem illum dixit, non ex ignorantia, sed quod Spiritus operationem et gratiam ad auctorem referat. Maced.** Si res ita se habet, et hoc accipio. Ministrat enim nobis Spiritus gratiam Dei.

47. **Orth.** Πάλιν διακονοὺς λέγεις, ὡς παραποτόμανος εἰπεῖν συνεργὸν τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα; **Maced.** Οὐ μὴ πείσῃς μὲν ποτε εἰπεῖν συνεργὸν τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα. **Orth.** Παῦλος: δὲ ἀπόστολος συνεργούς τοὺς ἀπόστολους λέγει τοῦ Θεοῦ, καὶ σὺ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ συνεργὸν φοβῇ εἰπεῖν; « Λειπον οὐτοις ἀκούσεις. » **Orth.** Καὶ φοβεῖθησαν φόδον, οὐ σὺς ἡν φόδος. **Maced.** Καὶ εἴπας συνεργὸν τὸ Πνεῦμα τῷ Θεῷ, δὲλλ’ οὐ συνδεξάντο αὐτὸν τῷ Θεῷ. **Orth.** Εἴπαν σὺ λέγει Παῦλος περὶ τῶν

D e Filio quoque idem dictum est: quandoquidem non alia illi inest voluntas, qua Patris non sit. **Maced.** Non habet igitur Spiritus sanctus voluntatem propria? **Orth.** Absit, ut quod a Deo alienum est, dicam. **Maced.** Sed quomodo non habet voluntatem propriam? **Orth.** Voluntas Dei voluntas Spiritus est. Neque enim ignorat voluntatem Dei: sed quod vult Pater, idem vult et Spiritus; omnia enim novit quae sunt Dei, ut spiritus hominis ea quae sunt hominis. **Maced.** Atqui et Filius ait: « Non veni ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me ». **Orth.** Quenam vero fuit voluntas ejus qui misit ipsum, cuius facienda gratia venit? **Maced.** Salus mundi. **Orth.** Nec cum facit, non facit suam ipsius voluntatem, sed voluntatem ejus qui ipsum misit. **Maced.** Ait ipse, se non venisse ut faceret voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui se misit. **Orth.** Est igitur necessario contraria in eo voluntas statuenda, quam coeruit, ut faceret voluntatem ejus, a quo missus esset. **Maced.** Absit ut voluntatem Filii voluntati Patrie dicam esse contrariam. **Orth.** Ergo eadem Patria et Filius est voluntas. **434** Etenim Filius per crucem et mortem servare vult genus nostrum, unde que hoc Pater. Cum autem ait, « Non veni ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, » in Patrem videtur conferre omnia: eum ait, « Pater qui misit me, præcepit mihi quid dicam et quid loquar, » hoc ipso dicto Patrem ut Patrem honorat. Quid si se res ita non habet, quomodo Filius, in quo omnes sapienter thesauri reconditi sunt, non novit quid loqueretur? **Maced.** Admitto illud, Filium, quatenus Filius est, unam Patris voluntatem habere. At Spiritus nisi audierit et acceperit, a seipso non loquitur. **Orth.** Quemadmodum igitur Filius omnia habens natura, ut Filius ait, « Nihil facio a me ipso », ut bonorum principium Patri ascribat, ita et de Spiritu ipsum audi loquentem. Cum enim omnia ille in sua natura habeat, ut Spiritus Dei, ea ad fontem ipsum referat inquiens: « Non loqueretur a semetipso: sed quaecunque audiet, loquetur, et futura annuntiabit vobis ». Item: « Ille de meo accipiet, » nempe, de Patre. Hæc enim subhjungit: « Omnia quæ Patris sunt, mea sunt: propterea dixi, quod de meo accipiet et annuntiabit vobis ». **Accipere autem illum dixit, non ex ignorantia, sed quod Spiritus operationem et gratiam ad auctorem referat. Maced.** Si res ita se habet, et hoc accipio. Ministrat enim nobis Spiritus gratiam Dei.

47. **Orth.** Rursum nominas ministerium, quasi renuas, Spiritum Dei cooperarium dicere. **Maced.** Nunquam mihi persuaseris ut Spiritum Dei cooperarium dicam. **Orth.** Apostolus Paulus apostolos Dei cooperarios vocat: et tu Spiritum ipsius cooperariorum dicere vereris? Jure in te illud competit: « Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor ». **Maced.** Etsi dixerim Spiritum Deo cooperarium, non tamen eodem illum quo Deum modo glorificabo.

^{**} Joan. vi, 58. ^{**} Joan. viii, 28. ^{**} Joan. xvi, 13. ^{**} ibid. 15. ^{**} Psal. xiii, 5.

Orth. Cum igitur Paulus de fidelibus ait : « Non amplius es servus, sed Filius, quod si Filius, et heres quidem Dei, Christi autem cohaeres » ; » te ipsumne dignum existimas, qui in haereditatis societatem adsciscaris, Spiritum non item ? Et audis tu quidem : « Si tamen compatimur, ut et glorificemur » ; » Spiritus non item ? « Si simul mortui sumus, simul etiam regnabimus » ; » Spiritus non item ? *Maced.* Etiamne Spiritum quoque regem nuncupas ? *Orth.* « Si mors regnavit ab Adamo usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverant » ; » qui non Spiritus vitæ in nobis regnaret ? *Maced.* Nos Patrem quidem et Filium regem, Spiritum sanctum vero ministrum dicimus. *Orth.* Tuam ipsius haeresis nondum satis intelligis. Etenim minister licet rex non sit, ejusdem tamen cuius rex est substantia : fateris igitur ipsem eisdem cum Deo substantia esse Spiritum. *Maced.* Minime. *Orth.* Sed quod eisdem substantia non est, creatura est, mutabilis et variabilis. Professus autem es paulo ante, immutabilem Spiritum et invariabilem, et increatum esse. Spiritus ergo eisdem ac Deus et Filius ejus est substantia. *Maced.* Unus igitur est ipse Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ? *Orth.* Absit ut hoc dicam. Etenim, si unus esset et idem Pater, Filius et Spiritus sanctus, non dicerentur eisdem esse substantia. Neque enim ejusdem ac ipsem substantia esse dicitur.

48. *Maced.* Ubi scriptum est Spiritum esse Deum ? *Orth.* Quando propria ait : « Et erunt omnes a Deo docti » ; » de quo loquitur ? *Maced.* De Filio. *Orth.* Atqui Filius dicit : « Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : ipse enim Spiritus docebit vos quid factio opus sit ». Quod si qui a Spiritu docentur, a Deo docti dicuntur, quid aliud fuerit Spiritus, **485** ex te ipso quare. *Maced.* Qui a Spiritu docentur, doci a Deo dicuntur ideo, quia Deus per Spiritum ipsos docet. *Orth.* Non dixit : Erunt omnes a Deo ipso docti, sed sine articulo. *Maced.* Ergo tres Dii sunt ? *Orth.* Absit ! Unus est Deus Pater, unus Deus Filius, unus Deus Spiritus sanctus. *Maced.* Tres igitur Dii ? *Orth.* Conserteris ipse Patrem Deum esse, et Filium Deum, aut ne hoc quidem ? *Maced.* Confiteror Deum Patrem, Deum item Filium. *Orth.* Duos igitur Deos dicis ? *Maced.* Absit ! *Orth.* Quemadmodum igitur cum Patrem Deum, et Filium Deum confiteris, non duos Deos asseris : ita, Spiritus deitatem confitens, ne tres Deos dicito. Audi, enim, Israel : Dominus Deus tuus, Dominus unus est ». *Maced.* Unus igitur Deus Pater, Filius et Spiritus sanctus. *Orth.* Unus Deus, non quidem ut trinominis, sed ut si, qui in Christo perfecti sunt, unus consensu et natura. *Maced.* Unum consensum et ego dico. *Orth.* Dic et naturam quoque, ut sis beatus. *Maced.* Non possum dicere unam naturam. *Orth.* Dic igitur eos dissimilis esse

⁴⁸ Rom. viii, 17; Galat. iv, 7. ⁴⁹ Rom. viii, 17. ⁵⁰ II Tim. ii, 12. ⁵¹ Rom. v, 14. ⁵² Isa. lix, 13; Joan. vi, 45. ⁵³ Matth. x, 19. ⁵⁴ Deut. vi, 4.

A πιστευσάντων, οἵτινες εἰς δούλους, ἀλλὰ οὐδέ τε εἰς οὐδέ, καὶ χλόρονόμος μὲν θεοῦ, συγχήρονόμος δὲ Χριστοῦ» ἄρα σαυτὸν μὲν δίξιν τῆς συγχήρονομίας ἥγη, τὸ δὲ Πνεῦμα σοῦ; Καὶ σὺ μὲν ἀκούεις «Εἴπαρ συμπάτχομεν, ίνα καὶ συνθέασθῶμεν» τὸ δὲ Πνεῦμα σοῦ; «Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν» τὸ δὲ Πνεῦμα σοῦ; *Maced.* Καὶ τὸ Πνεῦμα βασιλεὺς λέγεις; Ὅρθ. «Εἰ δὲ θάνατος θασιλεύεις αὐτὸν Ἀδάμ καὶ μέρις Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τούς μὴ ἀμαρτήσαντας, πώς οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς βασιλεύει τὴν ήμερην; *Maced.* Ήμεῖς λέγομεν, οἵτινες δὲ Πατέρες βασιλεῖς, καὶ δὲ Υἱός· τὸ δὲ Πνεῦμα υπέρτεται. Ὅρθ. Οὐδὲ οὐδέ εἰσιν εἰσιν τὴν αἰρεσίν. Ο γάρ ύπερτετής της καὶ βασιλεὺς τῆς ηὔσιας εἶναι τῷ θεῷ τὸ Πνεῦμα. *Maced.* Οὐ. Ὅρθ. Τὸ δὲ μὲν τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶται καὶ τρεπτὸν, καὶ διλοιπόν· ἀλλὰ πρωμαλλήγεται ἀπρεπτὸν καὶ ἀναλοιπτὸν καὶ ἀπτεστὸν εἶναι τῆς αὐτῆς ἀραι οὐσίας; τῷ θεῷ καὶ τῷ αὐτῷ αὐτοῦ εἶται. *Maced.* Εἰς δὲν εἰσιν καὶ διάτοποι Πατέρες, καὶ Υἱός, καὶ δύον Πνεύματα; Ὅρθ. Μή γάρτον εἰπεν τούτῳ! εἰ γάρ ἡν τοῖς καὶ διάτοποι Πατέρες, καὶ Υἱός, καὶ δύον Πνεύμα, οὐκ ἂν εἰρητοὶ παρ' ἡμῖν τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι λέγεται. Οὐδὲ γάρ αὐτὸς λαντήρ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι λέγεται. Dicerentur eisdem esse substantiae. Neque enim ejusdem ac ipsem substantia esse dicitur.

48. *Maced.* Πῶ γέγραπται Θεὸς τὸ Πνεῦμα; Ὅρθ. «Οταν λέγεις δὲ προφήτης, «Καὶ Εσονται πάντες διδάσκοντες θεού», περὶ τίνος λέγεις; *Maced.* Περὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὅρθ. Καταγεγένεται δὲ Υἱός λέγεις. «Μή μεριμνήσῃς τὰς διατάξεις τοῦ λαλήσατο» αὐτὸν γάρ τὸ Πνεῦμα διδάσκει ὑμᾶς, εἰ δὲ τούτοις. Εἰ δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διδασκόμενοι διδασκαλοῦσι τὸν θεού αὐτούς, τί διλούσι τὸν θεού αὐτούς, τοι διλούσι τὸ Πνεῦμα, σαυτὸν ἔρωτα. *Maced.* Διδάσκοντες θεού αὐτούς διδασκόμενοι, επειδὴ δὲ θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτούς διδάσκει. Ὅρθ. Οὐκ εἰπεν «Εσονται πάντες διδασκοῦσι τὸν θεού, ἀλλὰ διεύ τοῦ ἀρρενοφρού. *Maced.* Τρεῖς οὖν εἰσι θεοί; Ὅρθ. Μή γάρτον; Εἰς δὲν οὐδὲ Πατέρες, καὶ εἰς θεὸς δὲ Υἱός, καὶ εἰς θεὸς τὸ Πνεῦμα. *Maced.* Τρεῖς διάνθοσθεοί; Ὅρθ. Ομολογεῖς καὶ αὐτὸς θεὸν εἶναι τὸν Πατέρα, καὶ θεὸν τὸν Υἱόν, τὸ οὐδὲ τοῦτο; *Maced.* Ομολογοῦ θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν. Ὅρθ. Διὸς οὖν θεοὺς λέγεις; *Maced.* Μή τὸ γάνων τοῦ! Ὅρθ. Οπερέρ οὖν θεὸν λέγουν τὸν Πατέρα καὶ θεὸν τὸν Υἱόν, οὐ δύο θεοὺς λέγεις; οὐτας δημολογεῖν καὶ τὴν τὸ Πνεῦματος θεότητα, μή τρεῖς λέγει θεούς; «Ἄκουε, γάρ, Ἱερατὴ! Κύριος δὲ θεός σου, Κύριος εἰς έστι». *Maced.* Εἰς δὲν οὐδὲ Πατέρες, Πατέρες, καὶ Υἱός, καὶ δύον Πνεύμα. Ὅρθ. Εἰς δὲν οὐδὲ τρεῖς τρεῖς θεούς μίαν συμφωνίαν. Ὅρθ. Εἰπεν καὶ φύσιν, ην μαχάριος γένετο. *Maced.* Οὐ διναπαι εἰπεν μίαν φύσιν. Ὅρθ. Οὐκούν εἰπεν ἀνομοίως. *Maced.* Οὐδὲ τούτο λέγω. Ὅρθ. Οὐδὲ οὐν ψυχρὸς εἰ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

νον, οὗτες θερμός· εἰ γάρ ἡς ψυχρός, ἀνομολογεῖ ἀν A naturae. *Maced.* Neque hoc dico. *Orth.* Nec frigidus igitur, nec calidus es, ut Scriptura loquitur: si enim frigidus es, natura dissimiles utique diceres; sin vero calidus, eas per omnia similes. *Maced.* Filii dico nullatenus differentem esse naturam. *Orth.* Natura vero a natura nihil prorsus differens eadem est natura? *Consimiliter enim est immortalis, consimiliter est sanctus, consimiliter est incorruptibilis, consimiliter est immutabilis.* Pater autem, Filius et Spiritus sanctus sunt consimiliter ea quae dicta sunt. Una igitur, ratione identitatis, est natura. *Maced.* At Filium Patri subjectum esse dico: quomodo igitur unam naturam possum dicere? *Orth.* Subjectionem naturae dicis, an economia et dispositionis? *Maced.* Naturae. *Orth.* Ergo dissimilem dicis naturam? *Maced.* Absit! *Orth.* Quando Propheta ait: « Omnia subiecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi »: nonne naturam brutorum naturae hominum esse subjectam ait? *Maced.* Imo. *Orth.* Sed natura pecorum naturae humanae est dissimilis? *Maced.* Etiam. *Orth.* Quando ait, « Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris »: non naturam naturae, sed servitatem peccati, libertati fidei subjectam docet? *Maced.* Etiam. *Orth.* Alter igitur pecora, aliter gentes nobis subjectas sunt? *Maced.* Etiam. *Orth.* Quando Scriptura ait: « servi subjecti sint dominis secundum carnem, non solum bonis et modestis, sed etiam discoloribus »: aliter pecora, aliter gentes, aliter servos subjectos iunxit: pecora quidem natura, gentes fide, servi lege. Possunt enim servi dominis ipsis virtute antecellere. *Maced.* Est in confessio alios atque alios esse subjectionis modos. *Orth.* Quin et nos alius alii subjecti sumus per charitatem, non ut pecora naturae, neque ut gentes fide, neque ut servi lege. *Maced.* Neque ut pecora, neque ut gentes, neque ut servi, sed per Domini dilectionem. *Orth.* Cum igitur Filius Patri subjectus sit, subjicit illi vel per naturam, ut pecora hominibus: vel per legem, ut servi: vel per fidem, ut peccator: vel per dilectionem, ut Filius. Filius autem eadem quam Pater habet naturam, subjectus non natura deitatis, sed economia humanitatis. Qui enim subjicitur, voluntatem aliquam habet, quam comprimit ut voluntatem praeipientis exsequatur. At Patris et Filii voluntas est una, ratione deitatis.

19. *Maced.* Πῶς οὖν γέγραπται: « Υπήκοος γενό- D μενος μέχρι θεατών » καὶ, « Οταν δὲ αὐτῷ ὑποταγῇ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Ιησὺς ὑποταγήσεται τῷ θεοτάτῳ αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ θεότης τὰ πάντα ἐν πᾶσιν »; *Orth.* Μορφὴν γάρ δούλου λαβὼν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, ἀναγκαῖον καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς δουλικῆς μορφῆς διειπρέπει, ὑπὲρ δημῶν ὑποτάσσεται τῷ θεατῷ Πατρί, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ᾽ ἐνώπιον μορφῆς δουλικῆς, ἡς Ελασ. Τι δὲ καὶ ἐπιτούσθει τὴν τοῦ Ιησοῦ φύσιν νομίζεις διὰ τὸ ὑποτάσσεσθαι αὐτὸν τῷ Πατρὶ; « Εὖ σὺν ἀκούσῃς, δέ: καὶ ἀνθρώπους

19. *Maced.* Quomodo igitur scriptum est: « Filius obediens usque ad mortem », et: « Cum autem ei subjecta fuerint omnia, tunc ipse quoque Filius subjectus erit ei qui subjectit sibi omnia in omnibus »? *Orth.* Nimurum, forma servi accepta, cum in forma Dei esset, necessario subjectiōnem quoque servilis formam assumens, subjicitur pro nobis suo ipsis Patri, non natura deitatis, sed formae servilis, quam **486** sumpat, utique. Et quid est, cur Filii naturam immunit censeant ex eo quod subjiciatur Patri? Nunquid si Deum Verbum

⁴⁸⁶ Psal. viii, 8. ⁴⁸⁷ Psal. xlii, 4. ⁴⁸⁸ I Petr. ii, 18. ⁴⁸⁹ Philipp. ii, 8. ⁴⁹⁰ I Cor. xv, 28.

audias hominibus quoque subjectum fuisse, hominem natura inferiorem illum statutus? *Maced.* Ubi scriptum est, quod hominibus quoque subjectus fuerit? *Orth.* Homo erat Maria, erat et Joseph, atque iis, ut in Evangelii scriptum est, subjectus fuit. Cum enim inveniissent illum in templo, ait evangelista, dixerunt: « Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes queremus te. Et ait ad illos: Quid est quod me queretis? Nesciebatis quia in domo Patris mei oportet me esse? et venit Nazareth, et erat subditus illis^{**}? » Ille igitur Unigenitus Dei, ille Salvator mundi inferior scilicet erat Joseph et Mariae? *Maced.* Nequaquam, absit! *Orth.* Consimili modo eti Patri subjectus esse legatur, non tam deprimitur secundum naturam: sed ut Filius, cui servi formam sumere placuit, subjectionem quoque servilis formae sumpsit; nam in hac cum esset, Maria fuit subjectus. *Maced.* At ipse Patrem vocavit Deum summum. Quomodo igitur potest una esse utriusque natura? *Orth.* Filius Deum numerum Deus natura et homo per assumptionem carnis est, necne? *Maced.* Est. *Orth.* Igitur ratione deitatis Deus ipsis Pater est, ratione vero humanitatis, Deus. *Maced.* Ego utriusque naturae Deum ipsum dico. *Orth.* Memento illius dicti: « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum^{**}. » Nonne haec ita se habent? *Maced.* Ita sane. *Orth.* Sic igitur Pater ejus est quemadmodum et noster? *Maced.* Non. *Orth.* Sed ipsius quidem natura: noster vero gratia. Christi enim participes facti, inventi sumus prope, qui procul aberamus natura, adeo ut Deus Pater noster dicatur. *Maced.* Sic est. *Orth.* Quemadmodum igitur nos Christi participes facti, Patrem habemus Deum: ita Filius quoque Verbum et Deus, cum sanguinis et carnis nostrae factus sit participes, Patrem habet Deum, ita ut dixerit: « De ventre matris meæ Deus meus es tu^{**}. » De ventre autem matris Verbum factum est, quando Virgo concepit et peperit Emmanuel: atque hoc modo subjicitur forma servi accepta. *Maced.* Ipse ait: « Pater meus maior me est^{**}. » *Orth.* Vocabulary « major » multimodis in Scriptura divina accipitur. *Maced.* Eliamne ad carnem hanc vocem « major » refers? *Orth.* Videamus eum timore Dei, quæ divisa Scriptura mens sit, quot modis vocem « major » usurpet. *Maced.* Videamus. In Evangelio Filius ait: « Pater, qui dedidi mihi, major omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus^{**}. » Et de Esau dictum est: « Quia major seruit minori^{**}. » Et: « Major erat Saul omnibus hominibus^{**}. » Et: « Major omnibus est caritas^{**}. » Et: « Granum sinapi cum creverit majus est omnibus oleribus^{**}. » Scripta sunt haec, necne? *Maced.* Scripta sunt. *Orth.* Siccine ergo Esau Jacobo maiorem dicas, quemadmodum Saulem alii homini-

α ὑπετάγη ὁ Θεός; Λόγος, ἡρα καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐλέτονα θήσεις τῇ φύσει; *Maced.* Πιὸν γέγραπται, ὅτι καὶ ἀνθρώπους ὑπετάγη; *Orth.* Ἀνθρώπος ἦν ἡ Μαρία καὶ ἡ Ἰωτὴρ, καὶ ὑπετάγη αὐτοῖς, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται. Εὐρόντες γάρ αὐτὸν, φησίν, ἐν τῷ ιερῷ Εἰκόνον αὐτῷ: « Τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὐτούς; Ιδού ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σοι ἔντομάν σε. Οὐ δὲ εἴπει: Τί δὲ ἔξτείται με; Οὐχὶ φύσεις, ὅτι ἐν τῷ οὐκετοῦ τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι; καὶ κατῆλθεν εἰς Ναζαρὲτ, καὶ ἦν ὑποτασθέμνος αὐτοῖς; » Ἄρα καὶ τοῦ Ἰωτὴρ καὶ τῆς Μαρίας ὑποδέστερος ἦν ὁ Μουσῆς· τοῦ θεοῦ, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου; *Maced.* Οὐχὶ, μὴ γένοιτο! *Orth.* Οὕτως καὶ ὑποτάσσεται λέγεται τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἐλαττούται τὴν φύσιν ἀλλὰ ὡς Υἱὸς ψηφήτης δύνανται εἰδοκέντας λαβεῖν, καὶ τὴν ὑποταγὴν διατίνει τῆς δουλικῆς μορφῆς· Ἐν γάρ ταῦτῃ ὄντι, καὶ τῇ Μαρίᾳ ὑπετάγη. *Maced.* Αὐτὸς εἶπε Θεὸν ἀκτοῦ τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς δύναται ἡ αὐτὴ φύσις εἶναι; *Orth.* Οὐ γάρ τοῦ θεοῦ καὶ θεός ἐστι τῇ φύσει, καὶ ἀνθρώπος τῇ προσλήψει τῆς σαρκὸς, ἢ οὐ; *Maced.* Να. *Orth.* Οὐκοῦν τῇ μὲν θεότητι Πατέρα αὐτὸν ἐστιν ὁ θεός, τῇ δὲ ἀνθρωπότητι, θεός. *Maced.* Ἐγὼ τὸν συνεργάτηρον αὐτὸν θεὸν λέγω. *Orth.* Αναμνήσθητι τοῦ ἡρού τοῦ λέγοντος οὐτοῖς: « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. » Ή σὺς οὐτως; *Maced.* Οὐτως; *Orth.* Οὕτως οὖν ἐστιν αὐτὸν Πατήρ ὁς καὶ τῷμῶν; *Maced.* Οὐχ. *Orth.* Άλλ᾽ αὐτὸν μὲν φύσις, ἡμῶν δὲ χάρτοι; Μάρτυρος γάρ γενόμενος τοῦ Χριστοῦ, εὐέρθιμεν λέγεις οἱ μαρκάριν τῇ φύσει, ὥστε χρηματίζειν ἡμῖν τὸν θεὸν Πατέρα. *Maced.* Οὐτως. *Orth.* Ποτέπερ τὸν ἡμεῖς, μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ γενόμενος, ξηρομέν τον Πατέρα, εὐτὸς καὶ διὸ Λόγος ὃν καὶ θεός, μετασχύνονταί μοι καὶ σαρκές, ἐσχε τὸν Πατέρα, ἐσθε λέγοντα αὐτὸν: « Έκ κοιλίας μητρός μου θεός μου εἰ σύ. » Έκ κοιλίας δὲ μητρός δὲ Λόγος ἐγένετο. Ωτε ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἐλαβε καὶ ἐτεκε τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ οὐτας ὑποτάσσεται μορφὴν δούλου λαβών. *Maced.* Αὐτὸς λέγει: « Ο Πατήρ μου μεῖζων μου οἰστίν. » *Orth.* Καὶ τὸ « μεῖζων » τὸν πόλλων ἐστιν οἱ γραμματικοὶ τῇ θεῷ θεῷ Γραφῆς. *Maced.* Καὶ τὸ « μεῖζων » διὰ τὴν σάρκα λέγεται; *Orth.* Ίερωμεν μετά φύσιον θεού τοῦ νοῦ τῆς Γραφῆς, ποσαχνός λέγεται τὸ « μεῖζων ». *Maced.* Ίερωμεν. *Orth.* Λέγει δὲ Υἱὸς ἐν Εὐαγγελίοις: « Ο Πατήρ, δε δέδωκε μοι, μεῖζων πάντων ἐστι, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρός μου. Ταῦτα καὶ διὸ Πατέρη ἐν θεόντων. Καὶ περ τὸν Ἰησοῦν εἴργεται: « Οὐδὲ μεῖζων δουλεύει τῷ ἀλάττον· » καὶ, « Μεῖζων ἦν ὁ Σαοῦλ τῶν πάντων ἀνθρώπων· » καὶ, « Η ἀγάπη μεῖζων πάντων ἐστι· » καὶ, « Ο κόκκος τοῦ σινάπεως, δταν αὐξηθῆ, μεῖζων πάντων τῶν λαχύνων γίνεται. » Γέργαρται ταῦτα, ἢ οὐ; *Maced.* Γέγραπται. *Orth.* Οὕτως οὖν λέγεται τὸν Ιησοῦν διαδόσας καὶ πιστεώς; *Maced.* Οὐ. *Orth.* Εὐ λέγεις. Ο γάρ Σαοῦλ μεγίθει τοῦ οὐμάτων

^{**} Lue. ii, 48-51. ^{**} Joan. xx, 17. ^{**} Psal. xxi, 11. ^{**} Joan. xiv, 28. ^{**} Joan. x, 29, 30. ^{**} Gen. xxv, 23. ^{**} I Reg. x, 23. ^{**} I Cor. xiii, 13. ^{**} Lue. xiii, 19.

μεῖζων ἐλέγχον τῶν ὅλων ἀνθρώπων· ἡ δὲ ἀγάπη A Αντὶς διαίτης καὶ τῆς πιστεως μεῖζων ἐλέγχον, ὡς τῆς τῶν ὅλων ἀρετῶν ἐπιδόσας αἵτις οὖσα· ἀγαπήσαντες γάρ πιστεύουσιν, πιστεύουσιντες δὲ ἐλπίζομεν. **Μακεδ.** Καὶ τοῦτο δέχομαι. Ὅρθ. Οὐτος οὖν λέγεις τὸν Πατέρα μεῖζων πάντων, ὡς τῇ ἀγάπῃ τῆς ἐλπίδος; τῇ πιστητῇ; ἡ οὖς τὸν Ἡσαῦ τοῦ Ἰακὼβ τῷ χρόνῳ, ἡ οὖς τὸν Σεούλ τῶν ὅλων ἀνθρώπων τῷ μηγέθει; **Μακεδ.** Οὕτω. Ὁ γάρ Πατήρ ἀσυγκρίτων περοχῆς μεῖζων πάντων ἐστιν δὲ Πατήρ, οὗτε οὓς ὁ Χρόνος, οὗτε οὓς ὁ Σεούλ τῶν ὅλων ἀνθρώπων τῷ μηγέθει, οὗτε οὓς ἡ ἀγάπη τῆς πιστεως καὶ ἐλπίδος τῇ πιστητῇ. **Μακεδ.** Πᾶς δέ; Ὅρθ. Ότι δὲ ἀσυγκρίτων περοχῆς μεῖζων πάντων διν, δρόσως καὶ ὀντάτων μεῖζων πάντων ἐστι, καὶ οὐ τοῦ μὲν πλεον, τοῦ δὲ ἔλαττον. **Μακεδ.** Ἀλλοθις λέγεις. Ὅρθ. Πιστεύως οὖν λέγεις μεῖζων τοῦ Γεού τὸν Πατέρα καὶ τῶν ἱππων, καὶ τῶν κυνῶν, καὶ πάντων ὄλδων ζώων, καὶ τῆς ἀνατοσθησούσης; **Μακεδ.** Οὐχί, μὴ γένοιτο! Ὅρθ. Οὐχί δρα πάντων ἀσυγκρίτων περοχῆς μεῖζων ἐστι. Τοῦ γάρ Γεοῦ οὓς Πατήρ Γεοῦ. **Μακεδ.** Συγκρίτω; δρα. Ὅρθ. Εἰπον οὓς Πατήρ Γεοῦ. Ὑπερέγων γάρ τῶν ὅλων ἀσυγκρίτων περοχῆς, οὐ τοῦ μεῖζων ἐστιν ἀσυγκρίτων περοχῆς, ἀλλ' οὓς Πατήρ Γεοῦ. Εἰ δὲ οὖς ἀσυγκρίτων περοχῆς μεῖζων αὐτοῦ ἐστιν, οὐ φύσει μεῖζων οὐ γάρ ἀσύγκριτος. Εἰ δὲ οὗτη φύσις μεῖζων, οὐδὲ τῷ μηγέθει· ἀμηγέθεις γάρ· οὐδὲ τῷ χρόνῳ· ἔχοντος γάρ· οὐδὲ τῇ πιστητῇ ἀποστολῇ· γάρ. Οὐχί δρα ἀλλοι τινι μεῖζων ἐστούν τὸν Πατέρα λέγει, ἀλλ' η οὓς Γεός μορφὴ Σοοίλων λαβὼν καὶ τιμῶν τὸν ἐστούν Πατέρα. **Μακεδ.** Τοῦτο δέχομαι. Ὅρθ. Η αὐτή δρα φύσις ἐστι Πατέρος καὶ Πούνού· ἐπειδὴ μὴ ἀσυγκρίτων περοχῆς μεῖζων ἐστούν τὸν Πατέρα λέγει, οὐδὲ γάρ εἰναι Γεός· μὴ τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχων. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ δρα τῇ φύσει ὑποτάσσεται, ἀλλ' οὓς Γεός μορφὴν δουλῶν λαβὼν, psit, et suum ipsius Patrem honorat. **Μακεδ.** Ηoc natura: quandoquidem non incomparabili excellentia Patrem majorem seipso dicit. Neque enim Filius esset, nisi naturam haberet eamdem. Quod si ita est, non igitur natura subjicitur, sed ut Filius forma servi assumpta.

20. **Μακεδ.** Περὶ μὲν τοῦ Γεοῦ καλῶς λέγεις· περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος οὐ καλῶς. Κανὸν γάρ μὴ ἡ κτιστὸν τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ γενητὸν ἐστι. Πάντα γάρ διὰ τοῦ Γεοῦ ἐγένοντο. Εἰ δὲ πάντα, δηλοντά καὶ τὸ Πνεῦμα. Ὅρθ. Εἰ γενητὸν ἐστι καὶ κτιστὸν ἐστι. Εἰ γάρ τὸ γενητὸν οὐκ ἐστι κτιστόν, πάντα δὲ δι' αὐτοῦ τύενται· οὐδὲ τὰ πάντα κτιστά. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς νοήσωμεν τὸ περὶ τῷ Πνεύματι εἰρημένον· «Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ Ικτισταται»; **Μακεδ.** Ἀλλ' οὐ πάντα ὄμδειναί εἰσιν. Ὅρθ. Κανὸν μὴ δωσιν δρόσιμα, ἀλλ' δημιούς τὰ πάντα κτισματά εἰσι. Κτίσμα δὲ κτισματος οὐδὲν διαγίγνει, ή κτίσμα ἐστι. **Μακεδ.** Οὐδὲν διαφέρει δὲ Σαρκὴ τοῦ Ιππονος, ή καὶ ἔπειρον τινῶν τῶν ὄλδων; Ὅρθ. Η κτίσμα ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει· ή δὲ ἀγγελος, πνεῦμα λαϊστουργικόν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενον, οὐ τῶν ὄλδων μάνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων,

20. **Μακεδ.** Praclare tu quidem de Filio disseris: sed de Spiritu non item. Eisti enim Spiritus creatus non fueris, factus tamen fuit. Omnia enim per Filium facta sunt. Si autem omnia, utique et Spiritus. **Orth.** Si factus est, creatus quoque est. Si enim quod factum, creatum non est, et omnia per ipsum facta sunt, sene creata omnia non sunt. Quod si ita est, quonodo intelligimus dictum illud Pauli: «Omnia in ipso creata sunt?» **Μακεδ.** Sed non omnia pari in honore habentur. **Orth.** Eisti non pari habeantur honore, omnia tamen creata sunt. Creatura autem a creatura nihil differt, quatenus creatura est. **Μακεδ.** Nihil igitur differt Gabriel ab equo, aut ab alio quadam bruto animante? **Orth.** Quatenus creatura est, nihil differt; quatenus vero angelus, spiritus administratorius ad ministerium

* Coloss. 1, 16.

missus, non solum a brutis, sed a nobis quoque a hominibus, et ab angelis, cum sit archangelus. Etenim oculus, quatenus oculus, alius corporis membris honoratior est; corpus tamen non est. (Corpus enim nihil differt a corpore, qua est corpus.) *Maced.* Nos dicimus, Spiritum a Deo per Filium esse suum habere. *Orth.* Annon cetera, qua esse suum a Deo per Filium non habent, creaturæ sunt? *Maced.* Sunt. *Orth.* Creatura igitur est Spiritus. *Maced.* Non voco creaturam, quandoquidem scriptum non est. *Orth.* Nec factum dico, quandoquidem idem prorsus significat. *Maced.* Sed scriptum est: « Omnia per ipsum facta sunt: » scriptumque: « Omnes servi tui ». *Orth.* Servum igitur vocas Spiritum? *Maced.* Absit! *Orth.* Non ergo omnibus istis annumeratur. *Maced.* Tria igitur nun facta dicit? *Orth.* Sed quae nec causa nec patre careant. Etsi enim Spiritus factus non est, causa tamen originis non caret. Causam enim habet Deum, cuius Spiritus est. Et licet Filius factus non sit, non tamen est sine Patre: habet enim Patrem Deum, ex quo et genus est. Pater vero et non factus est, et nec causam, nec Patrem habet. *Maced.* Non igitur factus est Spiritus per Filium? *Orth.* Absit! Quomodo enim Pater illum super Filium ponere dicit, si per ipsum Filium Spiritus factus est? *Maced.* Ubi scriptum est, Patrem super Filium posse Spiritum? *Orth.* « Ecce puer meus dilectus, in quem complacuit sibi anima mea: ponam super eum Spiritum meum ». *Maced.* Non bunc dicit Spiritum. *Orth.* Estne vero aliis Patris Spiritus? *Maced.* Pater ipse Spiritus est, et quando' ait, « Ponam Spiritum meum super eum, » virtutem suam intelligit. *Orth.* Cum ergo dicit, « Super quem descendenter et uerentem **488** videris Spiritum super eum », virtutem ipsius dicit? *Maced.* Non, sed Spiritum ipsum paracletum dicit. *Orth.* De alio igitur propheta locutus est, quem super eum positiurus esset, de alio Joanni. *Maced.* Quem ad Joannem dixit se positurum super eum, is est Paracletus: is vero de quo ad prophetam locutus est, suam ipsius virtutem dicit. *Orth.* Duo sine Spiritus habet Deus? *Maced.* Deus ipse Spiritus est. Sed ei virtus ejus Spiritus dicitur. *Orth.* Virtus haec est Spiritus subsistens. *Maced.* Non intelligo quid sit subsistens: virtutem suam se positurum dixit. *Orth.* Virtus ejus, quam se positurum dixit, in se subsistit. *Maced.* Deus ipse est. *Orth.* Atqui, cum Joanni dixisset: « Super quem videris Spiritum descendenter, velut columbam, et manentem super eum », eumque Joannes cum vidisset, subiunxit a propheta significatam vocem: « Hic est Filius meus dilectus, in quem sibi complacuit anima mea. » Vides, ut eadem utroque voces ponantur: ne cogitemus, alium Spiritum per prophetam, alium Joanni suisse dictum. Deinde ex Luca dice quod scriptum est. Posteaquam enim

* Joan. i. 3. * Isa. xlii. 1. * Juan. i. 33. * ibid.

(17) Lege μήν, ut col. 1332. Edit.

A καὶ τὸν ἀγγέλων, ἀρχάγγελος διν. Καὶ γὰρ ὅφελος τῶν δόλων μελῶν τοῦ σύμπατος τιμωτέρος ἐστιν, ἢ ὅφελος ἡστον· ἀλλ' οὐδὲ σύμπατος ἐστιν. *Maced.* Ἡμεῖς λέγομεν, διτὶ ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Ιησοῦ ἔχουται τὸ εἶναι, κτίσματά εἰσιν; *Maced.* Να. *Orth.* Κτίσμα δρᾶ καὶ τὸ Πνεῦμα. *Maced.* Οὐ λέγω κτίσμα, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται. *Orth.* Μή γεννητὸν λέγει, ἐπειδὴ ἐκ παραλλήλου αὐτὸν σημανθείην ἐστιν. *Maced.* Αἴδι, « Πάντα δε' αὐτοῦ ἔγενετο, » γέγραπται· καὶ, « Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά, » γέγραπται. *Orth.* Δούλων οὖν λέγεται τὸ Πνεῦμα; *Maced.* Μή γεννητος ὁ *Orth.* Οὐχί δρᾶ μετὰ τῶν πάντων συναρθεῖται. *Maced.* Τρία οὖν ἀγένητα λέγεται; *Orth.* Άλλ' οὐς ἀνάτιτα, οὐτε μὴ (17) ἀπάτορα. Καὶ γὰρ εἰ ἀγένητον τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐς ἀνάτιτον· ἔχει γὰρ αἰτίαν τὸ Θεόν, οὐ Πνεῦμα ἐστιν. Καὶ ἔγενητος δὲ Ιησός, ἀλλ' οὐχί πάτωρ· ἔχει γὰρ Πατέρα τὸν Θεόν, ἐξ οὗ καὶ γεγέννηται. Οὐ δὲ Πατήρ καὶ ἀγένητος καὶ ἀνάτιτος καὶ ἀπάτορα. *Maced.* Οὐχί ἔγενετο οὖν τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Ιησοῦ· *Orth.* Μή γένοιστο! Ήπος γὰρ δὲ Πατήρ λιγει τίθεται αὐτὸς ἐπὶ τὸν Ιησόν, εἰπερ δὲ αὐτοῦ ἔγενετο; *Maced.* Ποι γέγραπται, διτὶ δὲ Πατήρ ἐπὶ τὸν Ιησὸν τίθεται τὸ Πνεῦμα; *Orth.* « Ίδοις δὲ Πατήρ μεν ἀγαπητός, εἰς δὲ εὐδόκησεν τὴν φυχὴν μου. Θήσω τὸ Πνεῦμά μου δὲ εἰς αὐτὸν. » *Maced.* Οὐ τοῦτο λέγει τὸ Πνεῦμα. *Orth.* « Εστιν γὰρ διλό Πνεῦμα τοῦ Πατέρος; *Maced.* Καὶ αὐτὸς δὲ Πατήρ Πνεῦμά δεστι· καὶ διτὶ λέγει, « Θήσω τὸ Πνεῦμά μου δὲ εἰς αὐτὸν, » δύναμις αὐτοῦ λέγει. *Orth.* « Όταν οὖν λέγει, » « Έφ' δὲ μὲν ἵέρη τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, » τὴν δύναμιν αὐτοῦ λέγει; *Maced.* Οὐχί, ἀλλ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸν Παράκλητον λέγει. *Orth.* « Άλλο σὸν εἰπε τὸν προφῆτην τίθεται ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀλλο τὸν Ιωάννην. Οὐ εἰπε τῷ Ιωάννῃ τίθεται ἐπ' αὐτὸν, εἰπε δὲ Παράκλητος· δὲ δὲ εἰπε διὰ τοῦ προφήτου, τὴν δύναμιν τὴν ιατροῦ λέγει. *Orth.* Δύο Πνεύματα ἔχει δὲ Θεός; *Maced.* Αὐτὸς δὲ θεὸς Πνεῦμά δεστι· λέγεται δὲ καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ Πνεῦμα. *Orth.* « Η δύναμις αὐτῆς Πνεῦμα ενυπόστατον. *Maced.* Ενυπόστατον τι δεστι, οὐ νοῦ· τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰπε τίθεται. *Orth.* Τὴν δύναμιν αὐτοῦ, γὰρ εἰπε τίθεται, ενυπόστατος δεστι. *Maced.* Αὐτὸς δεστι δὲ θεός. *Orth.* Κατοιγε εἰρήνη; τῷ Ιωάννῃ· « Έφ' δὲ μὲν τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον δεστι περιστρέψει, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν· » καὶ τῷ Ιωάννῳ θεασμένου, ἐπήγαγε τὴν παρὰ τῷ προφῆτῃ σημανουμένην φωνὴν· « Οὐδέτες δεστι δὲ Ιησός μὲν ἀγαπητός, εἰς δὲ εὐδόκησεν τὴν φυχὴν μου. » *Orth.* διτὶ αἱ αἴτιαι φωνῆς εἰσινται· ίνται μὴ διὰ τοῦ προφήτου Πνεῦμα, καὶ ἀλλο τῷ Ιωάννῃ εἰρημένον νοήσωμεν; « Επειτα μάθε καὶ παρὰ τῷ Λουκᾶ, » γέγραπται. « Ότι, κατεβόντος τοῦ Πνεύματος καὶ μεντοντος ἐπ' αὐτὸν, καὶ τῆς φωνῆς λεγομένης, λέγει· « Ιησοῦς δὲ, Πνεῦματος ἀγίου τοῦ πλήρους. ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ιωράμου, καὶ ἤγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν Ιερουμαντίαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου. » *Maced.* Τὸ Πνεῦμα οὖν τὸ δικτὸν πλήρωτος ἐστι τοῦ Χριστοῦ;

Ορθ. Ό εὐαγγελιστής λέγει, διτί Ἰησοῦς ἦν πλήρης οἱ Πνεύματος ἄγιου. Μακεδ. Μείζον σὺν λέγει τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Ορθ. Μή γάνοιο! Μακεδ. Εἰ ἐπιλήψασεν αὐτὸν τὸν Υἱόν, εἰ ἐν τῷ Πνεύματι δύεται, μεῖζον αὐτοῦ ἔστιν. Ορθ. Καὶ πάλιν λέγω, μὴ γένοτο τοῦτο εἰπεῖν! ἀλλ' ὑσπερ ἐὰν ἀκούσῃς, διτί ὁ Υἱὸς τὸς ἑβενῶν καθηγεῖται τοῦ Πάτερος, οὗτος τέτον νοεῖς· εἰπὲ Θεόν, οὐτε μεῖζον τὸν Υἱὸν ἡγεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τιμῆς τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως νοεῖς· οὐτως, ἐὰν ἀκούσῃς, διτί ὁ Ἰησοῦς πάτηρ τοῦ Πνεύματος ἄγιου, μὴ ἐλεῖφενς τελήψαστον νομίσῃς, μήτε μεῖζον τὸ Πνεῦμα ἡγεῖ· ἀλλ' ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τιμῆς καὶ ἐνώπιος τὸ αὐτὸν τῆς φύσεως νοεῖς· εἰπὲ Θεόν, οὐτε μεῖζον τὸν Υἱὸν ἡγεῖ, καὶ δυνάμεται. » Μακεδ. Τούτοις τοῖς τέλεσίς τοῦ Πνεύματος, ἀκούει καὶ τοῦτο λέγοντος τοὺς Ιουδαίους· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἡμᾶς, οὐ δικενέος με»· καὶ τοῦ Πάτερού· « Οὐδὲ ἔχοντος αὐτὸν ὁ Θεός Πνεύματος ἄγιον καὶ δυνάμεται. » Μακεδ. Τούτοις τοῖς τέλεσίς τοῦ Πνεύματος, ἀκούει καὶ τοῦ Υἱοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦ Υἱοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦ Υἱοῦ Πνεύματος. » Αὕτη.

piam meditationem.: ne homines sequaris, sed Deum, qui dixit: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti¹⁰. » Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐτέρα διάλεξις πρὸς Μακεδονιαράτη, περὶ τοῦ, εἰ τέρψετε σῶμα ἐμψύχορο στὸν Θεοῦ Λόγον¹¹. C (18).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝΟΣ.

Οὐ μόνον στρέφετε λέγοντες, διτί διμούσιος ἔστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' διτί καὶ φυσῆν εἶγε σαρκωθεὶς δόκιμος. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Οὐ μόνον εὐσεβοῦμεν λέγοντες, διτί διμούσιος ἔστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' διτί καὶ φυσῆν εἶγε σαρκωθεὶς. Οὐδὲν δὲ μήτε ποιεῖς ἀρνούμενος τὸ δρουσόν, εἰ ψυχὴν αὐτὸν ἔχειν ἀρνῆσαι. Τοῦτο γάρ ἔστιν ἡδονὴ τῶν τὸ ἐπερρύσιον καὶ τὸ ἀνόμιον λεγόντων. Ιτά γάρ παθήθη τὴν οὐδοντα τοῦ Μονογενοῦς εἰπωσιν. Διψυχον λέγουσι, καὶ ἐκ τούτου κατασκευάζουσι τὸ ἀνόμιον. Μακεδ. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀνδρῶν μὲν οὐ λέγομεν, διψυχοὶ δὲ λέγομεν. Ορθ. Ὁρολογεῖς, διτί παρὰ τὸ θεάτρον ἡρέστον λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Ἔναγγελῳ γέγραπται, καὶ ἐν τῷ κατὰ Μάρκον, Ἡρέστος θαρεῖ σθναι καὶ ἀδημονεῖν; Μακεδ. Να. Ορθ. Ἀδημονεῖ δὲ καὶ ἐκθαμβεῖται θεότης τὸν θάνατον, η τὸ δύψυχον σῶμα; Μακεδ. Δηλοῦντος ἡ θεότης τοσαρκωμένη. Ορθ. Ἀνδρός δρα ἡ τοῦ Υἱοῦ θεότης τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι; Μακεδ. Μή γάνοιο! Ορθ. Εἰ ἀδημονεῖ καὶ ἐκθαμβεῖται τὸν θάνατον, πῶς δύνεται δμος εἶναι καὶ ἀπαράλλακτος τῷ μήτε ἀδημονοῦντι, μήτε λυπουμένῳ, μήτε ἐκθαμβουμένῳ; Μακεδ. Ἐπειδὴ σῶμα ἀνθρώπινον ἔσχεν, ἀδημονεῖ.

¹⁰ Luc. iv, 4, 2. ¹¹ Luc. iv, 48. ¹² Act. x, 38. ¹³ Math. xxviii, 19.

(18) In titulo Dialogi Palm. habet, κεφάλαιον δεύτερον.

Spiritus descendit et mansit super eum, et vox supra dicta auditæ est, subjungit: « Jesus vero plenus Spiritu sancto, regressus est a Jordane, et ductus est in desertum a Spiritu, ut a diabolo tentaretur ». » Maced. Spiritus sanctus igitur Christum implet ac perficit? Orth. Evangelista ait, Jesum Spiritu sancto plenum fuisse. Maced. Majorem igitur Filio Spiritum dicit. Orth. Absit! Maced. Si ille Filiū implevit, si a Spiritu Filius agitur, maior ipso est Spiritus. Orth. Iherum aio, absit! ut hoc dicam! Sed quemadmodum, cum audi Filiū sedere ad dexteram Patris, neque locum apud Deum animo concipis, nec majorem Filiū ducis, sed ex eminente honore naturæ identitatem intelligis: sic audiens Jesum plenum Spiritu sancto, non defec-
tus complementum putes, nec majorem Spiritum existimes, sed ex eminente honore et unione, identitatem naturæ animo collige, in tribus perfectis hypostasisibus. Quod vero super ipsum Filiū Spiritus sit, audi et ipsum Judaeis loquentem: « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me¹⁴ »; et Petrum: « Quia unxit ipsum Deus Spiritu sancto et virtute¹⁵ ». Maced. Ego litterarum sum imperitus, magistrum meum adducam, qui tecum disputet. Orth. Utinam magistrum tibi accersas

EJUSDEM ATHANASI

Disputatio alia adversus Macedonianum, de qua-
stione, an Dei Verbum corpus animatum gesta-
rit?

MACEDONIANUS.

Non erratis tantum, quod consubstantiale Pateri Filiū esse dicatis: sed etiam quod Dominum incarnatum animam quoque habuisse affirmetis. ORTHODOXUS. Non modo religiose sentimus, cum Patri consubstantiale esse Filiū: sed et cum eum incarnatum animam habuisse constemus. Neque vero magni quid feceris consubstantialitatem negans, si animam eum habere negaveris. Hoc enim eorum est proprium, qui substantiæ diversitatem et dissimilitudinem asservant. Ut enim substantiam Unigeniti dicant esse patibilem, iuanimatam eam dicunt, atque inde dissimilitudinem substantiæ com-
miniscuntur. Maced. Nos vero dissimilitudinem substi-
tantiæ non dicimus, sed anima carere dicimus. Orth.
Faterisne Christum in mortis agone crepisse contri-
stari ¹⁶ et mortuus esse, ut in Evangelio Mathæus
habet, Cœpit contristari et mortuus esse, et ut
Marcus, Cœpit pavere et tædere? Maced. Etiam.
Orth. Utrum mortua est et mortem pavet divinitas,
an corpus animatum? Maced. Divinitas certe incarna-
nata. Orth. Filii igitur divinitas dissimilis est dei-
tati Patris? Maced. Absit! Orth. Si mortua est et
pavet mortem, quomodo similis per omnia erit ei

qui nec angitur, nec contristatur, nec turbatur? *Maced.* Corpus habuit, et Idecirco contristatur. *Orth.* At corpus sine anima non angitur, non turbatur, non tristatur? *Maced.* Sed loco animas divinitatem habuit. *Orth.* An corpus divinitati pavorem incussit, aut divinitas corpori? *Maced.* Propter corpus divinitas expavescit. *Orth.* Nimirum ut principatus animi nostri, ita et divinitas a corpore tu hababatur. *Maced.* Absit ut hoc dicam! *Orth.* Concedas igitur oportet animam fuisse quae turbata est. *Maced.* Absit! *Orth.* Quomodo ergo angelum audies Josepho dicentem: « Accipe puerum et matrem ejus, et fuge in *Egyptum*: futurum est enim ut Herodes querat animam pueri»; et iterum: « Surge et accipe Mariam conjugem tuam, et vade in terram *Israel*: defuncti sunt enim, qui quererant animam pueri»; et Dominus ipse ait: « Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam ponit pro ovibus»; et iterum: « Cum volo, pono eam, et cum volo, resumo eam».¹¹ *Maced.* Quando vero et Patrem audiuimus loquentem, « Sabbathate et neomenias vestras odit anima mea»¹²; idcōne et ipsum Patrem animam cabere dicemus? *Orth.* Non considerasti eum, quem adduxisti locum. Neque enim demonstrare poteris Patrem esse, qui isti hac loquatur. *Maced.* Cuius ergo est vox ista? *Orth.* Filii Dei, qui dixit: « Cognovit vos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui: *Israel* autem me non cognovit, et populus meus non intellexit». *Maced.* Illicine est qui dicit: « Neomenias vestras et Sabbathate odit anima mea?» *Orth.* Sane quidem. Tum enim odit ea, quando incarnatus est, et secundus novum instituit. *Maced.* Atqui animam habuit, cum Isaiae visus est? *Orth.* Quemadmodum nec manus, nec pedes corporeos, neque etiam vestimenta corporea habuit, ante incarnationem, quando dixit. « Foderunt manus meas et pedes meos: et super vestem meam miserunt sortem»; sed quæ futura erant pronuntiavit: sic et de auiina loquens dixit: « Odit anima mea». *Maced.* Sit sane Filii vos base: nunquid et tum Filius loquitur, cum dicit: « Ecce puer meus dilectus, in quoem complacuerit anima mea, ponam Spiritum meum super eum»?¹³ *Orth.* Patrem hic, non Filium, loqui in confessu est: at-tamen non quod animam habeat sic loquitur Pater, sed cuiusque sancti animam, suam animam dicit. Quæcumque igitur anima sibi complacuerit in Filio, ista, inquit, est anima mea. Etenim ut homo justus, Dei homo dicitur: ita anima justa. Dei anima nuncupatur et est. *Maced.* Quid igitur est beneplacitum? *Orth.* Verbum complacuit, propheta Isaiae interpretatur suscipit, ubi scribit: « Jacob servus meus, suscipiam eum: *Israel* electus meus, quem benigne suscepit anima mea. Posui Spiritum meum super eum». Quæcumque igitur anima hunc, quem ostendo, servum meum suscepit, ea est mea anima. *Maced.* Nos impropre

Orth. Σῶμα δὲ δῆμον οὐκ ἀδημονεῖ, οὐκ ἐκβαμίζεται, οὐ λυπεῖται. *Maced.* Ἀλλ' εἶχε θερτία ἀντὶ τῆς φυγῆς. *Orth.* Τὸ σῶμα ἴποι τὴν θερτία τὴν καθαριστέσσα, ή τὴν θερτία τὸ σῶμα; *Maced.* Διά τὸ σῶμα ἡ θερτία ἐξελαμβάνεται. *Orth.* Εἴθελούτο εὖν ἡ θερτία ὑπὸ σώματος, ὡς τὸ ἡγεμονικὸν ἡμέν. *Maced.* Μή γένοτο εἰπεῖν! *Orth.* Αὐτάγκη οὖν δύνανται φυγὴν τὴν θεραπείαν. *Maced.* Μή γένοτο! *Orth.* Πότε οὖν ἀκούσῃ τὸν ἄγγελον λέγοντος τὴν θεραπείαν! *Maced.* Παράλαβε τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον, καὶ φεγγά εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ δὲ Ήράδης ζητεῖν τὴν φυγὴν τοῦ παιδέων· καὶ πάλιν· « Ἐγερθεῖς; παράλαβε Μαράμ τὴν γυναῖκα σου, καὶ δεύρο εἰς γῆν Ιεραφάλη τελενήκαστος γάρ εἰς ηὔπολες τὴν φυγὴν τοῦ παιδέων·» καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος λέγει· « Ἔγώ εἰμι τὸ ποιμῆν δὲ καλός· δὲ ποιμῆν δὲ καλὸς τὴν φυγὴν αὐτοῦ τίθοντας ὑπὲρ τῶν προβάτων·» καὶ πάλιν· « Ότα θέλω, εἰθημι αὐτήν, καὶ ὅτε θέλω, λαμβάνω αὐτήν·» *Maced.* Επιστήθη καὶ δὲ Πατέρι λέγει, « Τά; νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μιστεῖ ἡ φυγὴ μου·» ἔρεται τούτο καὶ τὸν Πάτερα φυγὴν ἔχειν λέξομεν; *Orth.* Πρόστον δὲ παρήγαγες ἥτε τὸν οὐκ ἄνδρας. Οὐ γάρ ἔχεις δεξεῖαι, διτὶ Πατέρι δέστεν δὲ λέγοντας. *Maced.* Ἀλλὰ τίνος ἔστιν ἡ φωνὴ; *Orth.* Τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ εἰρήνητος· « Ἐγνω βούς τὸν κτητηράμενον αὐτὸν, καὶ δυοὺς τὴν φάτνην τοῦ κυρίου· αὐτὸν· Ιεραψή δὲ μὲν οὐκ εἴκει, καὶ δύος μου εἰς συνῆκες·» *Maced.* Οὗτος οὖν ἔστιν δὲ λέγοντας· « Τάς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μιστεῖ ἡ φυγὴ μου·» *Orth.* Καὶ πάνω. Τότε γάρ αὐτὰ ἐμίστησεν, διτὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην διέθετο. *Maced.* Κατέλειψε φυγὴν, ἔστι δὲ φρέν τῷ Ησαΐᾳ; *Orth.* Όταπερ οὖν εἴχει κέρας καὶ πόδας αυταπικούς, οὐτε μήνιαν ουρατικὴν πρὸ τῆς ἐνανθρωπίσεως, ἔσται δέλεγεν, « Πρόξαν κέράς μου καὶ πόδας μου, καὶ ἐπὶ τὸν ιατρικὸν μου ἐβλάων κλήρους·» ἀλλὰ τὰ μέλλοντα γίνεσθαι ἐλέγεν· οὕτω καὶ πιστὸν φυγῆς λέγων εἴπει· « Μετεῖ δὲ φυγὴ μου·» *Maced.* Δῶμαν, ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ Υἱοῦ ἔστιν μή καὶ ὅτε ἐλέγειν, « Ίεδον δὲ Πάτερ μου ὁ ἀγαπητός μου, εἰς δὲ τοῦ δέσποτος τὴν φυγὴν μου ὅθεων τὸ Πνεῦμά μου ἐπ’ αὐτὸν·» δὲ Υἱός ἔστιν δὲ λέγων; *Orth.* Οὐκ ἔστιν δὲ Υἱός; δὲ λέγων, ἀλλὰ διμολογουμένως δὲ Πατέρι. Οὐ μήν ὡς αὐτὸς φυγὴ ἔγων ταῦτα λαλεῖ· ἀλλὰ πᾶσαν φυγὴν ἀγίαν, ξαῦτον φυγὴν λέγει. « Ήτις οὖν φυγὴ εἰς τὸν Ιέρον τὸνδικοτε, αὐτὴ μου φτσῖν, ἔσται ἡ φυγὴ· Ήτα γάρ δὲ δίκαιος δικηρός τοῦ Θεοῦ λέγεται καὶ ἔσται φυγὴ. *Maced.* Τι οὖν ἔστιν εἰδοκαί; *Orth.* « Ο προφήτης Ησαΐας τὸ ηδεύσκησε, προσεδέξατο, εἶπε, λέγων· « Ιακὼβ δὲ πάτερ μου, ἀντιλήφθομαι αὐτοῦ· Ιαραψή δὲ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν τὴν φυγὴν μου· Πικύρμα μου ἐπ’ αὐτὸν.» *Orth.* Ησαΐας τὸ ηδεύσκησε, προσεδέξατο, αὐτὴ μου ἔστι φυγὴ. *Maced.* Ήμίς καταχρηστικῶς τὸν Πατέρα λέγομεν εἰργήνας τὴν φω-

¹¹ Matth. ii, 13. ¹² ibid. 20. ¹³ Joan. i, 11. xxi, 17-19. ¹⁴ Isa. xlii, 1.

¹⁵ ibid. 18. ¹⁶ Isa. i, 13. ¹⁷ ibid. 3. ¹⁸ Ps. xl.

νήν. Οὗτος γάρ φυχὴν ἔχων δὲ Πατὴρ λέγει· « Εἰς Α δύνασθε τὴν τοῦ Φίλου φυχὴν μου·» οὗτος, ὃς σὺ νενόηκας, περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων φυχῆς λέγει. Ὁρθ. Δῶμαν, δὲ καταχρηστικῶς εἴρηται περὶ τοῦ Πατέρος· δρα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καταχρηστικῶς εἴρηται; **Μακεδ.** Να! Ὁρθ. Ἐάν οὖν καὶ ἀνθρώπος λέγηται δὲ Πατὴρ, καταχρηστικῶς εἴρηται· καὶ εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς, δρα καὶ τὸν Υἱὸν καταχρηστικῶς ἀνθρώπον λέγομεν; **Μακεδ.** Ποι γέγραπται καταχρηστικῶς δὲ Πατὴρ ἀνθρώπος; Ὁρθ. Αὐτὸς δὲ Υἱὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει αὐτὸν ἀνθρώπον. **Μακεδ.** Ἀνάγνωσθι μοι ποῦ αὐτὸν λέγει ἀνθρώπον. Ὁρθ. «Οταν λέγει, «Ἀνθρώπος» τις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ποῖον λέγει ἀνθρώπον; Καὶ ὅταν λέγει· «Ἀνθρώπος» τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἔξιδοτο αὐτὸν γιαρούς, τι ποιεῖς ἀνθρώπον? **Μακεδ.** Εν Β παραβολῇ τὸν Πατέρα. Ὁρθ. «Ἄρα οὖν, ἐπειδὴ ἐν παραβολαῖς τὸν Πατέρα λέγει ἀνθρώπον, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραβολῇ καὶ ἀντὸν Χριστὸν ἀνθρώπον μετὰ τούς δούλων ἀπεισταλμένον, εἴπομεν ἀν καὶ αὐτὸν τὸν Υἱὸν καταχρηστικῶς ἀνθρώπων κατέχωσθαι; **Μακεδ.** Μή γάροντο! Ὁρθ. Ἐκνηθεὶς ἀπὸ οὐσίων πρόσωπον Πατρὸς, δὲ βλέπουσιν ἄγγελοι τῶν παιδίων, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται· ἀκούσωμεν δὲ καὶ ποστόποιν τοῦ δούλου, δὲ θαυμαῖν ἐν τῷ δρει, καὶ ἐρράτιαν δὲ ὑπερέτης²¹ οὗτος ἀκούσωμεν τῶν σημαντικῶν; ή δὲ μὲν οὐσίας πρόσωπον, τὸ δὲ καταχρηστικῶς ὀνομάστων πρόσωπον, δὲ στοινούσις; **Μακεδ.** Όμοιοτυπίμενος δὲλλος ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ δὲλλος ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὁρθ. Οὐκ δρα, καὶ εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς καταχρηστικῶς εἴρηται φυχὴ, πάντως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· Μανιχαῖος γάρ αὐτῇ ἡ μαρτια, τὸ λέγειν μη ἀνηγνωπτηρίνειν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. **Μακεδ.** Ἐνηγνωπτηρίνειν μη λόγομεν δὲλλος οὐχ φυχὴν εἰληρίνειν. Ὁρθ. Μή λέγε ἐνηγνωπτηρίνειν μόνον, δὲλλα καὶ σεαρκώσαν. Εἰ γάρ οὐκ εἰλαβεν ἐμβύχον σῶμα, οὐδὲ ἐνηγνωπτηρος. **Μακεδ.** Διὰ τί; Ὁρθ. «Οτι σῶμα μέψυχον, τὸ μὴ κοινωνήσαν φυχῇ λογική, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπουν σῶμα. Ιτός δὲ ὡς «ἀστικὸς κωρῆς καὶ βιωστής τὰ ὀντής, ἡτοι οὐκ εἰσακούεται φωνῆς ἐπέδοτος», τις αὐτὸς ἀκούεται τοῦ Πάτερος λέγοντος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, διτι· «Οὐτε γάρ αὐτοῦ κατελεῖθη εἰς ἔδους, οὗτος ἡ σύρη αὐτοῦ οἶδε διαφορὰν· Καὶ δὲ προσήτης Ἡσαΐας βοᾷ· «Ἐάν δύτε περὶ ἀμαρτίας τὴν φυχὴν ὑμῶν, θάψετε σκέπρια μαρχρόδιον». Καὶ θαύμαστε Κύριος ἐν χρήστῃ αὐτοῦ ἀρέτεν τοι πόνου τῆς φυχῆς αὐτοῦ, διτικαὶ αὐτῷ φύει, καὶ πλάστη τῇ συνέσει, δικαιώσας δικαιοιον εὖ διαλειποντα πολλοῖς· καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλούς, καὶ τῶν Ιούρων μεριὲς σκύλα. «Ἄνθρωπος εἰς θάνατον ἡ φυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν ἀνηγέτη, καὶ διὰ τῆς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη.» **Μακεδ.** Καὶ τιμεῖς θαυμαν, διτι πολλαχοῦ εἴρηται ἐν τῇ Γραφῇ, διτι φυχὴν εἴχεν· δὲλλα καταχρηστικῶς

A trem ista locutum fuisse dicimus. Neque enim quod animam habest, dicit: «In quo sibi complacuit anima mea:» neque de anima hominum loquitur, ut tu quidem existimas. **Orth.** Improprie animam Patri tribui concedamus, nunquid et de Filio improprie? **Μακεδ.** Etiā. **Orth.** Quid si autem Pater homo dicatur, et si improprie Pater dicitur, num et Filius improprie homo dicetur? **Μακεδ.** Ubi scriptum est Patrem improprie esse hominem? **Orth.** **B** **490** **Filius ipse in Evangelīis hominem ipsum vocat.** **Μακεδ.** Locum lege, quo ipsum hominem vocat. **Orth.** Quando dicit, «Homo quidam fecit nupicias filio suo»²², qualem hominem dicit? Et quando dicit, «Homo quidam plantavit vineam, ei locavit eam agricolis»²³, qualem intelligis hominem? **Μακεδ.** In parabola Patrem. **Orth.** Ergone igitur, cum in parabolis Patrem dicat hominem, et in eadem illa parabola seipsum dicat hominem post servos missum, Filium ipsum improprie hominem factum tuisse dixerimus? **Μακεδ.** Absit. **Orth.** Si ergo audierimus faciem Patris, quam puerorum angelī vident: si item audierimus faciem Filii, quae in monte resplenduit, et quam minister Pontificis percussit: itane propria utrobius significacione faciem accipiemus, aut hanc quidem corporis faciem, illam improprie appellabimmo faciem, quae est hypostasis? **Μακεδ.** Omnim consensu aliter Patri, aliter Filio tribuitur. **Orth.** Non ergo si improprie anima Patri, continuo et Filio improprie tribuitur. Est haec Manichaorum insania, docere Filium Dei non fuisse hominem factum. **Μακεδ.** Hominem cum factum constimur; sed animam assumpsisse non item. **Orth.** Non hominem solum dic, sed et carnem factum. Neque enim homo factus est, si corpus animatum non assumpsit. **Μακεδ.** Quid ita? **Orth.** Quia corpus exanime, quod ab anima rationalis communione sejunctum est, non est corpus humanum. Cur autem instar «aspidis surdae et obturantis aures suas, quae non exaudiunt vocem incantantis»²⁴, ita vos et Petrum auditis, in Actis apostolorum dicentem: «Non dereliciam esse apud inferos animam ejus, neque carnem ejus sensisse corruptionem»²⁵; et Isaiam clamantem: «Si dabitis pro peccato animam vestram, videbitis semen longevum. Et vult Dominus in manu ejus auferre dolorēm animæ ejus, ostendere ei lucem, et formare intelligentiam, innocentem efficere justum, bene servientem multis; et peccata eorum ipse portabit. Quapropter ipse possidebit multos, et fortinā dividet spolia. Pro eo autem quod tradita est in mortem anima ejus, et inter iniquos reputatus est, et ipse peccata multorum tulit, et propter iniquitates eorum traditus est»²⁶. **Μακεδ.** Scimus sepo in Scriptura dici, ipsum habere animam, sed improprie, non vere, dictum est. **Orth.** Quæcunq; igitur humana de ipso sunt dicta, qualia sunt au-

²¹ Matth. xxiii, 2. ²² Matth. xxi, 33. ²³ Psal. lxxvii, 5. 6. ²⁴ Act. ii, 31; Psal. xv, 40. ²⁵ Isa. lxi, 10-12.

ditus, visus, olfactus, vox, gustus, concupiscentia, dolor, stupor, anxietas, obambulatio, figurate, non proprie, dicta fuerint? *Maced.* In ea quæ modo recensita sunt, omnia proprie ipsi competunt: sed anima improprie. *Orth.* Nimirum qui illi laborant, exque ossibus, nervis, venis, arteriis aliasque membris et partibus compacto corpori se unire dignatus est, is animam non habuit? *Maced.* Quorsum Vita opus habuit anima? *Orth.* Et quid carne illi opus fuit, qui patribus nostris etiam absque carne visus est? *Maced.* Carne opus habuit, ut crucifigi posset. *Orth.* Sic anima opus habuit, ut dolere, contristari, ut expavescere, ut apud inferos esse posset. *Hoc est enim, formam servi accipiens, non in corpore duntata apparere, sed servitutis etiam passiones assumere.* *Maced.* Formam servi assumpsit, quando carnem assumpsit. *Orth.* Forma Dei estina perfecta Dei forma? *Maced.* Etiam. *Orth.* Ergo ei forma servi, perfecta servi forma est. Hinc enim et stupor et dolor et angor, quod forma servi perfecta sit. Atque haec est ovis illa quam qui querit et invenit, super humeros fert, non ut rem inanem, sed animal animatum, permittens illi ut passiones habeat, non illas quidem peccati, sed naturæ: ne phantasia esse existimetur, et insanias Manichæus. *Maced.* Concedamus **491** de anima pulchre te disserere; sed quid causa est cur consubstantiale Filium Patri dicatis? *Orth.* Quia quam dixeris esse rationem substantiae Patris, eam ipsam et substantiae Filii esse statuimus. *Maced.* Sed illud non est consubstantiale, sed substantia simile. *Orth.* Simile substantia est, ut ita dicam, agrestis sapientia: ut si quis dixerit, quod idem sit unius moris et similis moris, idemque unius generis et similis generis, unius gloriae et similis gloriae, unius sententiae et similis sententiae. *Maced.* Nequaquam, sed substantia simile de incorporeis, consubstantiale de corporibus dicitur. *Orth.* Dixi agrestem esse sapientiam: potius quippe dicere vos oportuit substantia simile de corporibus in qua cadit similitudo, consubstantiale vero de incorporeis dici, in qua cadit identitas: nam consubstantiale est ejusdem substantia. *Maced.* At consubstantialia praæjacentem habent substantiam. *Orth.* Nequaquam vere dicas: nam consubstantialia est Eva Adamo, neque tamen habent praæjacentem nominum substantiam. *Maced.* Sed terram habent praæjacentem. *Orth.* Nec tamen ideo sunt consubstantialia, quia ex terra sunt, sed quia eamdem admittunt substantiae rationem. *Maced.* Verum ego idcirco consubstantialia esse dico, quia ex eadem plane sunt substantia, ex terra nempe. Dic igitur et canes, et serpentes et cuncta cetera animantia hominibus esse consubstantialia, neque solum bruta animantia, sed etiam plantas et si quid aliud ex terra ortum babet. Uno quippe nomine omnia terrena vocantur, sed non eamdem admittunt substantiae rationem. *Maced.* Ego non sum sectator Aristotelis. *Orth.* Neque ego. *Maced.* Sed Aristoteles inquit, bovinorum, seu quorum commune nomen, diver-

A εἰρηται, καὶ οὐκ ἀλήθεια. Ὁρθ. Πάντα οὖν οὐσίαι περὶ αὐτοῦ ἀνθρώπων, οἷον ἀκοή, ὀρασις, διαφράσις, φωνή, γεύση, ἐπιθυμία, λύπη, θάρσος, ἀδημονία, περίπατος, καταχρηστικῶς εἰρηται, καὶ οὐκ ἀληθεῖς; *Maced.* Πάντα ταῦτα τὰ προειρημένα ἀλτηθεῖς εἰρηται, ψυχὴ δὲ καταχρηστικῶς. Ὁρθ. Καὶ δικατησίας κοπιῶντι τῷ σώματι, καὶ ἔξ ουτέων, καὶ νεύρων, καὶ φλεβῶν, καὶ ἀρτηρῶν, καὶ ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος καὶ μερῶν συμπαγέντων ἑνουθῆναι, οὐκ εἶχε ψυχήν; *Maced.* Τι χρείαν εἶχε ψυχῆς ἡ Ζωή; Ὁρθ. Τί δὲ χρείαν εἶχε τῆς σαρκός, διὰντος σαρκὸς ὅθεις πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν; *Maced.* Εἰς τὸ σταυρωθῆναι χρείαν εἶχε σαρκός. Ὁρθ. Καὶ εἰς τὸ λυπηθῆναι, καὶ ἀδημονῆσαι, καὶ ἀκαμανθῆναι, καὶ ἐν δῖον γνέσθαι, χρείαν εἶχε ψυχῆς. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μορφὴ δούλου λαβών, οὐ τὸ ἐν σώματι φαντασίαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ πάθη τῆς δουλείας λαβεῖν. *Maced.* Μορφὴ δούλου θάλει, σάρκα λαβὼν. Ὁρθ. Ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ τελεία ἐστι μορφὴ Θεοῦ; *Maced.* Ναΐ. Ὁρθ. Καὶ ἡ μορφὴ ἡρα τοῦ δούλου τελεία μορφὴ τοῦ δούλου ἐστι. Διὸ τοῦτο γάρ καὶ θάρσος, καὶ λύπη, καὶ ἀδημονία, διὸ τὸ τελεῖον εἶναι τὴν τοῦ δούλου μορφὴν. Καὶ τοῦτο ἐστι τὸ πρόδρατον, δημητρίας καὶ εὐρών, ἐπὶ τῶν νωμῶν φέρει, οὐκ δύσκολον δύναχον, ἀλλὰ ἐμψυχὸν ζῶν, συγχωρῶν αὐτῷ ξεῖνον τὴν πάθη, οὐ τὰ τῆς ἀμφιτρίας, διὸ τὰ τῆς φύσεως· ἵνα μὴ φαντασία νομισθῇ, καὶ Μαντικαῖος μανῆ. *Maced.* Δώμεν, διὰ περὶ ψυχῆς καλῶς λέγεις, διὸ τι καὶ δρουσίστων λέγεται τὸν Υἱὸν τῆς Πατρὸς; Ὁρθ. Οὐτὶ δὲ ἐὰν εἴπῃς λόγον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τοῦτον αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι τεθέμενα καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ οὐσίας. *Maced.* Άλλα τοῦτο οὐκ ἐστιν δρουσίστων, ἀλλὰ δρουσίστον. Ὁρθ. Τὸ δρουσίστων, εὐθέως εἴπω, δηγροκος: σοφίᾳ λεγίνῳ: ἐὰν λέγῃ τις τὸν δημότρον δρουσίτον, η τὸν δημογενῆ δρουσίγενη, η τὸν δημάδον δρουσίδον, η τὸν δημόφρον δρουσίφρονα. *Maced.* Οὐκ ἀλλὰ τὸ ἔμοισεύειν εἰπεῖ τὸν δρουσίτων: τὸ δὲ δρουσίστων εἴπει τῶν οὐσιάτων. *Orth.* Εἰπον, διὰ δηγροκος σοφίᾳ λεγίνῳ: τὴν δρουσίστων εἶδε: λέγεσθαι παρ' ὅμνων ἐπὶ τῶν οὐσιάτων, ἐφ' ὧν καὶ δρουσίτης, τὸ δὲ δρουσίστον εἴπει τῶν οὐσιάτων, ἐφ' ὧν η ταυτότης· τὸ γάρ δρουσίστε εἶστι τὸ ταυτούσιον. *Maced.* Άλλα τὰ δρουσίστων λέγεις: καὶ γάρ δρουσίστων ἐστιν ἡ Εβα τῷ Αδάμ, καὶ οὐκ ἔχουσι προκοκειμένην οὐσίαν ἀνθρώπων. *Maced.* Άλλα τὴν γῆν ἔχουσι προκοκειμένην. Ὁρθ. Άλλα οὐδὲ τοῦτο εἰστι δρουσίστων, ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς γῆς εἰσιν, ἀλλ' οὐτὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς οὐσίας. *Maced.* Έγὼ δὲ διὰ τοῦτο λέγω δρουσίστους, ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰσιν οὐσίας, ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁρθ. Εἰπε οὖν καὶ τοὺς δρεῖς, καὶ πάντα τὰ δέλλαζῶν, δρουσίστα τοὺς ἀνθρώπους· καὶ οὐ μόνον τὰ δέλλαζῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ φυτά, καὶ εἰ τὶ ἔπερόν ἐστιν ἐκ τῆς γῆς. Ὁμωνύμως γάρ πάντα γῆνα καλοῦνται· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς οὐσίας. *Maced.* Έγὼ οὐκ ἀκολουθῶ Ἀριστοτέλει. Ὁρθ. Οὐδὲ γάρ. *Maced.* Άλλα Ἀριστοτέλης εἶπε τῶν δρουσίστων τὸν λόγον τῆς οὐσίας ἔπειρον εἶναι. Ὁρθ. Σὺ

ὅτι τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον λέγεις τῆς οὐσίας ἀνθρώπων καὶ ὄντων, καὶ βοῶν, καὶ ἵππων, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων; **Μακεδ.** Ναὶ. Ὁρθ. Τὸν αὐτὸν ἔρει λόγον ἔχεις τῆς οὐσίας τοὺς ἀλόγους; **Μακεδ.** Ναὶ. Ἐκ τῆς γῆς γάρ ἐγενόμενα πάντες. Ὅρθ. Ἐγὼ μὲν οὖν Ἀριστοτέλης ἀκόλουθῶν, ἀλλ' αὐτή τῇ ἀληθείᾳ, τῶν ὅμωνύμων τὸν λόγον τῆς οὐσίας οὐ τὸν αὐτὸν λέγω, οὐδὲ ταυτὰ τοῖς ἀλόγους τὰ λογικά. Πᾶς δὲ αἱρετικὸς « παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοίτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. » **Μακεδ.** Μή ὑπέρεις διαλεγόμενος. Ὁρθ. Ἐγὼ εὐχάριστων ἀλλ' ἡ σῆ φωνή τοῦτο συνήγαγε.

Orth. *A fine a contumelious inter disputandum.* **Orth.** Ego contumeliose non ago, sed illud ex dictis tuis consequitur.

Tοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆς, προσομοίων δύναμις ἔχουσα,
καὶ τραγῳδίαν τῆς τοῦ Ἐκκλησιῶν ταραχῆς.

Ἐθαύμασα σου τὸν φιλόλογον καὶ φιλαθήθη σκοπὸν, ὁ πιστεῖται δοῦλος Χριστοῦ (τι γάρ διν εἰροτεῖς τῆς ἀξίας ταύτης ἰσον;) Εὐστάθε· καὶ τοσούτον ἐθαύμασα, τοσούτον ἡττήθην, ὃς αὐτίκα διαναστήναι πρὸς τὴν ὄντα ἐκέλευσας διακονίαν, ἐπέρναστα προθύμως τοῦ βούλεος, εἰ καὶ λείπει τὸ δύναμος. Πῶς γάρ διν δυνηθείην ἡ τῷ θερῷ σου ζῆτι καὶ συνέξισται λόγον, ἢ τὸ γρεωτούμενον τῇ ἀληθείᾳ πλήρως μέτρον, ἢ τοῦ νῦν ὀχλοῦντος φεύδους παραστῆσαι (19) τὸν θρόνον; Λέγονται πάσης ἀλογίας καὶ ἀπονολας γέμοντα ρήματα· καὶ λέγονται μετὰ πάστος ἀναισθέας καὶ αὐθεντίας, ὡς ἐκ τούτου ῥῶν τολμαδεῖς τὰ μὴ τερπτέα τολμηθέντα, καὶ τὴν αἱρετικὴν κακαῖν μηχανῆται λόρδα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπισυνοւσεῖν τοὺς ἀπολογητέρους, ἀλλ' ὡς ἀπάντων ἔχουσαν ἔχουσαν ναυαγεῖσθαι, καὶ κατὰ πάντων ἐπιτάσσειν, νομοθετεῖν, ἔλκειν πρὸς τὸ δοκοῦν, ἀπαιτεῖν ὑπακοὴν ἀντιπρόστατον, καταγγίσκειν, δίκαιος εἰσπράττεσθαι τὸ περὶ τὴν εὐσέβειαν ἀκριβεῖσας· καὶ τὸν μὲν ὄβλετον περιβάλλειν, τὸν δὲ πατρίδος ἔλαντον· τούτῳ βρόχους ἐγχλημάτων πλέκειν, ἔκενον γυμνοῦν τῆς προσώπους ἀξίας· ἄλλον καταβάλλειν τῷ θράσει, ἔτερον συναρπάζειν τῷ κρατῷ. Σιωπῶ τὰ δεσμά, τὰ δεσμωτήρια, τὰς ζημίας, τὰς ἀτιμίας, τὰς μάστιγας, τὰ τῶν φύσεων ἐλεεῖν δεδάματα, καὶ μετὰ τὴν πτώσην αὐτῆνδι· ὑπερβαλῆν ἀπιστούμενα. Καὶ ταῦτα δραματουργεῖ (20) διὰ πολλῶν ιστέον. Οὐ τῆς ἀνέρου τῶν μητρῶν! Οὐ τῆς ἀρρήτου δίκης! Οὐ προσομοίων ιερουργίας τε καὶ διδασκαλίας τὸ γλυκύτατον ἴκενον· Εἰρήνη πάσιν ὃν ἔργον περιφέρειν τὸ κήρυγμα, τὸ πολλὰ παραγγέλλειν περὶ πράστης, δηποτανάσσοις τὸ· « Τῇ πραστῇ παιδεύειν τοὺς· ἀντιδιπτεύειν τοὺς· » καλῶς προσθένουσι τό· « Ήμεῖς οἱ δυνατοὶ δρέπλουμεν τὰ ἀστενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν· πάνω γάρ δύτων τηροῦσι τοὺς σοφοὺς Παύλου λόγους· » Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Τίς οκανθαλίζεται, καὶ οὐκ ἔγω πυροῦμαι; καὶ· « Πᾶσι πάντα γέγονα, ἵνα πάντας κερδανῶ. » Ποῦ νῦν τό· « Μή μισεῖτε ὡς ἔχοβιν, ἄλλα νουθετίτε ὡς ἀδελφόν; » Ποῦ νῦν· « Τινα τὸ

A sam esse substantię rationem. **Orth.** At tu dicas eamdem esse rationem suhstantię hominum, animalium, boum, equorum et aliorum animantium? **Maced.** Etiam. **Orth.** Eamdem ergo substantię rationem habes quam bruta animantia. **Maced.** Etiam. **Orth.** Ego quidem non Aristotelem, sed veritatem consecutatus, non dico eorum quorum commune motum, eamdem esse substantię rationem, neque eadem esse irrationalia quæ rationabilia. Omnis autem haereticus et comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis ». **Maced.** Absitne a contumeliosis inter disputandum. **Orth.** Ego contumeliose non ago, sed illud ex dictis tuis sequitur.

Eiusdem epistola, prefationis loco scripta, in qua motum ecclesiasticorum tragadīa.

Litterarum studium tuum, veritatisque indagandas scopum, admiratus sum, o fidelissime Christi serve (quo te enim digniori compellere nouine?) Eustathī: et tantopere miratus, tantopere victus sum, ut confestim jussum mihi a te ministerium aggressus sim, promptam mecum afferens voluntatem, etiā vires me deficient. Quis enim possem fervido studio tuo sequare sermonem, aut debitam veritati implere mensuram, aut mendacii jam turbas agentis et superantiam declarare? Verba proferruntur amentias atque insipientias plena: dicuntur autem summa cum impudentia et arrogantia: ut exhibe ausint quæ non sunt bacenus ausi, hereticaque improbitas non clam ulterius et paulatim simplicioribus insidietur, sed quasi naeta in omnes potestatem, ferociter agat, omnibus imperet, leges prescribat, ad placita sua pertrahat, obsequentiā postulet, absque mora damnet, penas sumat de studentibus piae religioni: et hunc quidem contumelias oneret, illum patria pellat, alii accusacionum laqueos connectat, illum dignitate spoliit sua, alium audacia sua dejiciat, alium fastu suo ad suas partes abripiat. Taceo vincula, carceres, multicas, opprobria, flagella. **492** miseranda cædium spectacula, quæ vel post ipsam experientiam ob atrocitatem nimiam vix creduntur. Ille porro tragedia multos sacerdotes auctores habet. O exserandam audaciam! O intoleranda jura! quibus exordium sacerdotii ac magisterii fuit dulcissimum illud dictum: Pax omnibus: quorum opus est prædicacionem circumquaque ferre, multis verbis mansuetudinem commendare, ut obtemperent illi, « Cum mansuetudine erudire adversarios », probe annuntiant illud: « Nos qui fortes sumus, debemus infirmitates infirmorum portare ». Admodum enim sancte observant hæc sapienter a Paulo dicta: « Quis infirmatur, et ego non uror? » et: « Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrificiam ». Ubi

“ Psal. xlviii, 13. ” Tit. ii, 15. ” Gal. vi, 1; Ephes. iv, 2. ” II Cor. xi, 29. ” I Cor. ix, 22.

(19) Sic Vatican. Editi vero, παραστῆναι.

(20) Vatican. δραματουργεῖσθαι.

nunc illud : « Ne odio habeatis ut inimicum, sed admonete ut fratrem¹¹ ? » Ubi illud : « Ut non claudicans quis erret, magis autem sanctur¹² ? » Ubi illud : « Argue, obserua, iurepere, enim omni patientia et doctrina¹³ ? » Indicta causa condemnatio, absque convictione sententia. Audacia pro fortitudine reputatur, crudelitas zelus vocatur, dolus pro sapientia habetur. Quenam tragedia quibusvis clamoribus usa hinc gestis par fuerit? Exiguus Jeremiah lamentatio est ad tot tantorumque malorum gravitatem et magnitudineos. At ne videamur ob demonstrationum penuriam planetibus immorari, age ad singula quae objiciunt, cum veritate simpliciter occurramus. Tanteti factis illi suis, priusquam verbis convicti sum, juxta illud divine legis dictum : « Ex fructibus eorum cognoscetis eos¹⁴. » Fructus porro operariorum hujusmodi hacenus fuit, dissipare, non colligere; perseguiri, non reducere; dejicere, non exitare; vulnerare, non sanare; odire non errantes, non querere errantes. Quod igitur: Isque mendacio scriptum fuit, id manifeste implenum est : Omnes qui pie volent vivere in Christo Iesu persicutionem patienter; malum autem homines et seductores proficiunt in pejus, errantes et in errorem mittentes¹⁵. » Ceterum confutationis nostrae partes subjiciuntur, alique ordine distinguuntur.

I.

*Adversus eos qui ex sola multitudine veritatem
dijudicavit.*

Certamina igitur, Deo auspice, adversus mendacium inituri, duerm et magistrum invocabimus Deum veritatis. Ipse enim est, qui a vanitatis nos mendacis liberavit, nunc quidem clamans : « Ego sum veritas¹⁶; » nunc vero cohortans : « Confidite, ego vici mundum¹⁷. » Quo: odo igitur non miserandi illi, qui vim anctoritatemque doctrinæ, sola multitudine metiuntur: nec considerant Dominum nostrum Christum duodecim discipulos, simplices, illitteratos, pauperes, ignaros, fiducia adversus mundum totum gratis munivisse? Sic illos instruens non ut duodecim, myriades sequerentur, sed myriades, duodecim illos sequi vellent? Ita semper vincit veritas, quantumvis apud paucos inventatur; qui autem questionis proposita rationem dare non audet, nec demonstrationibus instructus est, atque indeo ad multitudinis consurgit praesidium: is hoc ipso se victimum profitetur, ut qui nullum alium confidentiam habeat locum. Quid multitudinem nobis ingeris, quasi alterum turris destructionem Deo minitus, ad insarcere illius multitudinis exemplum? Ostendat nihil illa veritatis decus, proxima hac via erit ad persuadendum. Multitudo autem sua auctoritate sine demonstrationibus comprobans, est illa quidem idonea ad incutendum

A χαλὸν μὴ προταπῇ (21), ιαθῇ δὲ μελλον; » Ποῦ τό· « Εἰλέγχον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μαρτυρίᾳ καὶ διδαχῇ; » Χωρὶς χρίσεως καταδίκη· γυρὶς ἐλέγχων ὀπόσασις. « Ηἱ θραύστης ἀνδρεῖα νευρισται· ἡ ὑμέτερης ἄγλος ὄντημασται· ὁ δῆλος σοφίας λελόγισται. Ποιὰ μεγαλέων τραγῳδία τούτων ἀξία; Μικρὸν Τερεμίου θρήνος πρὸς τοσούτων κακῶν πλῆθος καὶ μέγεθος. Άλλ’ ἵνα μὴ δέξαιμεν δὲ ἀποτλαντὸν ἀποκτένουσιν ταῖς αἰμαργαῖς, φέρε πρὸς ἔκστασον, ὃν προβάλλονται, μετὰ ἀλτηίας ἀπαντήσωμεν, κατίστηγε καὶ πρὸ τῶν ἡμένων τοὺς ἔργους ἀλτηγέμενοι τυγχάνουσι, κατὰ τὴν δειλὴν νομοθεσίαν τὴν λέγουσαν· « Έτ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγάνωσθε αὐτῶν. Καρποὶ δὲ τῶν ἀρτί πονουμένων, ὡς οὐκεῖ, τὸ σκορπίειν, οὐ τὸ συνάγειν, οὐ τὸ διώκειν, οὐ τὸ ἐγείρειν· τὸ τραυματίζειν, οὐ τὸ θεραπεύειν· τὸ μισεῖν τὰ μὴ πλανώμενα, οὐ τὸ ζητεῖν τὰ πλανώμενα. Τὸ μὲν οὖν ἀψεῦδης γεγραμμένον προδῆλος πεπλέρωται. ὅτι « Πάντες οἱ θεοῦταις ζην εὐτεῖνον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διωγχήσονται· παντοὶ δὲ δινθρωποι καὶ γόντες προχέλουσιν ἐπὶ κύρον, πλανῶνται καὶ πλανώμενοι. » Τὰ δὲ μέρη τῆς παρ’ ἡμῶν διντολογίας ὑποτέτακται, καὶ οὕτως κατὰ τάξιν διηρημένα.

I.

Πρέπει τούς πλέοντες μόνων προκείταις τὴν αἵθουσαν.

Μέλλονται δὲ σύν Θεῷ τῶν κατὰ τοῦ φεύγουσος ἀγώνων ἀπτεσθαι, κατέσωμεν εἰς ὁδὸν γραπτῶν τὸν Θεὸν τῆς ἀληθείας. Αὗτός γάρ τηδε ἐν τῷ φεύγουσι τῆς ματαίστητος ἀποτέλεσται· νῦν μὲν βῶν· « Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· » νῦν δὲ παρεγγόντων· « Θαρσεῖτε, ἐγὼ νεκτήρας τὸν καρδιῶν. » Πῶν οὖν εἰλεῖνοι εἰ πλήθει μόνη τοῦ λόγου τὴν Ισχύν ἀπονέμοντες, καὶ οὐ συντρέποντες, διπέτει τὸ Δεσπότης Χριστὸς δύοτες μαθῆταις ἀπόλοις. ἀγραμμάτους, πάντων, εἰδαλότους, τὸ κατὰ παντὸς τοῦ κόστρου θάρος δεινότατον παρασκευάστας αὐτούς οὐ ταῖς δύνεσκα μυρίσαν ἀκολούθησαι, ἀλλὰ ταῖς μυριάδας συνθέσθαι ταῖς δύνεσκα; Οὕτως δεῖ τῆς ἀληθείας τὸ κράτος, καν παρ’ ὅλης τέως εὐρίσκηται. Ό δέ μη τολμῶν δεύτεροι λόγον τῆς προκειμένης ζητήσωσις, μῆτε¹⁸ εὐπορῶν ἀπόδεξαν, καὶ διὰ τοῦτο καταφέγυνον εἰς πλήθος, ἐμολογεῖ τὴν ήτταν, ὡς οὐδὲν ἔχων πορφύρας ἐφέδιον. Τὸ πλήθος τοῦ μετεπέλειται, κατὰ μιμηστιν πολυγενείας φρενοθλασσῶν. Δεῖξάτω μοι καλλίος ἀλτηίας, καὶ σύντομος εὐθύνης ἡ πειθὴ. Πλήθος δὲ χωρὶς ἀποδείξεων αἰνεστῶν, φοβήσαι μὲν Ικανὸν, πεῖσαι δὲ οὐδαμῶς. « Ή πάσαι μυριάδες πιλέσονται με τὴν ἡμέραν νύκτα νομίσαι; ή δὲ χαλκοῦ, οὐδικισμα ώς χρυσοῦν εἰδέναι, καὶ οὕτως δέχεσθαι; ή προσέσθαι δηλητήριον πρόσθλον

¹¹ II Thess. iii, 15. ¹² Hebr. xii, 13. ¹³ II Tim. iv, 2. ¹⁴ Matth. vii, 20. ¹⁵ II Tim. iii, 12, 43. ¹⁶ Joan. xiv, 6. ¹⁷ Joan. xvi, 33.

(21) Sic mss. Editi vero, τὸ χαλὸν εἰ τραπῇ, ιαθῇ μὴ δὲ μελλον.

άντι καταλλήλου τροφῆς; Είτα γηγενών μὲν ἔνεκα πραγμάτων οὐκ αἰσθησμέσθαι πλήθος; Φυσικῶν μάν σύραντον δὲ χάριν δογμάτων νεύμασιν ἀναποδεῖχτοις ἀκόλουθοις, τῶν πάλι καὶ πρόπολαι μετά πολλῆς συμφωνίας, καὶ τῆς τῶν Γραζῶν μαρτυρίας παραδοσέντων ἀναγορήσας; Οὐκ ἡρωύασμαν τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Πολλοὶ κλήροι, λίγοι δὲ ἀλλεκτοί; » καὶ τελικόν· « Στενὴ καὶ τεθλιμάνη ἡ δόξα ἡ ἀπάγνωσα εἰ; τίνη διῆ, καὶ δίλοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες; αὐτοῖς; » Τίς οὐκ εἴροις ὡς εἴνεται τῶν διάγονων εἶναι τῶν διὰ τὴν στενήν εἰσιντων εἰς σωτηρίαν, η τῶν πολλῶν, τῶν διὰ τῆς πλειστας εἰς ἀπώλειαν ἀθυμένων; Τίς δὲ οὐκ ἐν ἑπτυμήσοι, εἰ κατὰ τὸν καρδιὴν ἐκείνον ἐτυχεν διὰ διάβολος τοῦ μακάριον Στεφάνου, τῆς ἱερεύν τοῦ μερίδος γενέσθαι, τοῦ μόνου τοις λίθοις βαλλόμενου, τοῦ πάντων εἰς γέλωτα προκειμένου, η τῶν διόλων τῶν οἰομένων τὸ ἀξιόπιστον ἐν τῆς κακῆς αὐθεντίας; Εἰς εὐδοκιμῶν προτιμότερος ὑπὲρ μυριάδας ἀθανάτης σεμνονυμέας, ως καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εὐρίσκομεν· ἐν διὰλειποντος τοῦ Ιησοῦν τοῦ λαοῦ θειλάτῳ πληγῇ, μόνος δὲ οἱ Φινᾶς ἐστιν, καὶ ἀκόλαστο, καὶ ἀκόπτας ἡ θραυστής. Εἰ δὲ εἴπων ἀκείνων· Πῶν τολμήσῃ [τις] πρὸς τὰ συμφώνων ὑπὸ τοσούτων γενόμενα; πῶς ἔναντιαν ἐπιώνται φῆσον τῶν οὐτοῦ κρινάντων ζῆν; οὐτὲ δὲ αὐτὸς ἡρωτεύεται, οὐτὲ ἂν τὸ κακὸν ἐστησεν· οὐτὲ ἂν οἱ λοιποὶ διεσώθησαν, οὐτὲ ἂν θεός τὴν εὐμάνειαν ἐχαρίστο. Καλὸν οὖν, καλὸν καὶ τὸ ἄνα δίκαιον παρθενίας οὖν, καὶ τὸ πολλὸν συμφωνίαν διώκον λένεσθαι. Ἀλλὰ οὐ μὲν προτιμήσον, εἰ δοκεῖ, τοῦ σωζομένου Νοὲ τὸ ὑποδρόμιον πλήθος· ἀλλοὶ δὲ συγχώρησον τῇ τούς διάγονος ἔχοντα κινητού προσδραμένων. Καὶ οὐ μὲν, εἰ βούλει, τάξην σεπαύειν μετά πολλῶν τοῦ Σοδομίας· ἀλλὰ δὲ συνοδεύειν τῷ Λώτῳ, καὶ μόνος τῶν διόλων συμπερίνων· χωρίστεται. Πλὴν ἀλλοὶ καὶ πλῆθος αἰδεῖσιον, οὐ τὸ φύγον ἔχεσσιν, ἀλλὰ τὸ παρέχον ἀπόδεξιν· οὐ τὸ πυκρῶν ἀμυνήμενον, ἀλλὰ τὸ πατρικῶν διορθώμενον· οὐ τὸ καρίστον καινοτομοῦ, ἀλλὰ τὸ φυλάκτον πατρήσαν κληρονομίαν. Πολὺν δέ μοι καὶ πλήθος λέγεις: Τὸ μισθωθεῖν κλασκεῖ καὶ δύορες, τὸ κλαπεῖν ἀμαθεῖς τε καὶ ἀγνοῖς, τὸ πεπτωθεῖς διέλειτε καὶ φύδη, τὸ προτιμήσαν πρόστασιν ἀμαρτίας ἀπολλαστιν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀπέρ πολλὸν ψυχερῶς ὀμολόγησαν; Πλήθει τὸ φεῦδος κρατόνες; ξένειας τοῦ δεινοῦ τὴν ἐπίτασιν· ὅπως γάρ πλειστον ἐν τῷ κακῷ, τοσούτῳ μὲν η συμφορά.

κατειδατε. Τοῦ vero qualiter mihi multitudinem nominas? Eam nimurum, qua adulatione et inuenerib[us] condurta est: eam, qua imperitia et insciitia abrepta est, eam, qua lapsa timiditate et metu, eam, qua momentaneam precati voluptatem vita praesert aeternae: id quod multi palam sunt confessi. Multitudine mendacium roboras? mali vehementiam innuis. Iloc enim major est calamitas, quo pures malo sunt implicati.

II.

Πρὸς τοὺς κειτείσας μὴ δεῖν διὰ Γραζῶν ἁγ-
τεῖν η λατεῖν, ἀλλούμενον τῷ παρ' αἰτεῖ
πλοτεῖ.

Τὸ μὲν οὖν μηδὲν εἶναι τὴν δικριτῶν τῶν πολλῶν συμφωνίαν, οἷμαι μηδὲ τοὺς ἔναντις ἡμῖν ἔχοντας

A metum; sed ad persuadendum, nullo modo. Quot enim myriades mihi persuaserint ut diem noctem esse statum? ut aereum numismata pro auro agnoscam et accipiam? ut spartum virus pro congruo nutrimento sumam? Deinde rerum terrestrium gratia non eramus multitudinem falso nominatorum, et 493 in celestibus dogmatibus nulla demonstratione fultum sequar nutum, ab illis scilicet discessurus, quae magno consensu, multisque Scripturarum testimoniorum jam inde ab antiquissimis temporibus sunt tradita? Annon audivimus Dominum dicentem: « Multi sunt vocati, pauci vero electi? » et iterum: « Angusta est, et stricta via, quæ dicit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam? » Quis igitur sana mente prædictus non malit in paucorum esse numero, per angustum ad salutem ingrediendum, quam multorum per latam ad interitum rueriū? Quis vero, si actas sua in tempus certaminis sancti Stephani incidisset, non ab illius potius stare partibus exoptasset, qui solus lapidibus obrutus, solus omnibus deridendus fuit prōpositus, quam a parte vulgi ex prava turke auctoritate veram fidem estimantis? Major bonus habendus est, vel uni probatae fidei viro, quam decem aliorum millibus, qui se insolentius jactitant. Cuius rei exemplum in Veteri quoque Testamento invenire est, ubi aliquot hominum millibus elade divinitus immissa occubentibus, solus Phinees stetit et Deum placavit, cohilibaque est clades. Quid si dixisset ille: Quid quis adversus tantam sibiique ipsi consentientem ausit multitudinem? qui calculo meo improbablo quam illi delegere vitam? non sane aut fortiter se gessisset aut repressisset malum: non reliqui salvi fuissent, non sua eos benevolentia Deus fuisse dignatus. Opera igitur pretium est, ut sive unus vir probus libere agat et loquatur, sive pravus multorum consensus solvatur. At tu, si lubet, Noe servato denuersam multitudinem antepone: mihiique concede ut ad arcā paucorum receptaculum acerum. Tu, si placet, cum turba Sodomis sociare, ego Lotu[m] comes ero vīc[e], etiam si solus ipse pro salute sua ese a turba segregari. Ceterum mihi nihilominus veneranda multitudo, nou illa que disquisitionem fugit, sed que probationem afficit: D non que acerbe pugnat, sed que paternē corrigit: non que gaudet nūtūtate, sed que paternam servat hanceditatem. Tu vero qualiter mihi multitudinem nominas? Eam nimurum, qua adulatione et inuenerib[us] condurta est: eam, qua imperitia et insciitia abrepta est, eam, qua lapsa timiditate et metu, eam, qua momentaneam precati voluptatem vita praesert aeternae: id quod multi palam sunt confessi. Multitudine mendacium roboras? mali vehementiam innuis. Iloc enim major est calamitas, quo

Adversus eos qui nec querendū nec loquendū ex Scriptura præcipiunt, sua ipsi fide contenti.

Nullius ergo pretii esse inconsideratum multorum consensem, ne adversarios quidem inficianturos ar-

* Matth. xxii, 14. ** Matth. vii, 14.

titror. Nunc ad reliqua nobis progrediendum est, A λοιπὸν ἀντερεῖ πάντας τὰ ἔξτη, καὶ ἔξ-
confundāque corum audacia qui omne sacram
litterarum studium supervacancum esse conten-
dunt, τοῦ quod propria cuique fides sufficiat,
τοῦ quoq; inquisitio obscuriores nobis res ipsas
reddat. Agnoscunt scilicet isti ipsi sui dogmatis
infirmitatem. Nos vero et mysterii veritati et ejus
qui verissima dixit, « Oannis qui queritur inventus »,
auxilio confidentes, et querimus ut oportet, et in-
venimus quae oportet, et demonstramus quae dici-
mus, et ad verum scopum sermonis attendimus: ut
et domesticis persuadeamus, et adversarios refel-
lamus, et nosmetipso per inquisitionem lucrifacia-
mus, ut denique non inconstans dogma propona-
mus. Scripturas negligam? unde ergo cognitio?
Cognitionem relinquam? unde fides? clamat Pau-
lus: « Quomodo credent **494** si non audierint **495**? »
et iterum: « Fides ex auditu: auditus vero per
verbū Dei **496**. » Igitu: qui verbū cohībet, audi-
tūm obstruit, et fidem expellit. Romanas leges sine
periculo nemo ignoraverit. Quas ergo parant insi-
ditas qui magna cœlestis regis oracula meditari
atque ediscere prohibent? Scriptura est anīna ci-
bus. Desine ergo, o homo, fame internum hominem
necare, diramque, non panis et aquæ, sed au-
diendi verbū Domini, faueni attrahere. Est qui
inflixt vulnera, et tu medicinam non vis adhiberi?
Desine variam medicinalium libellorum sapientiam
vanitatis nomine evulgare. Reverere eunuchum il-
lum lectionis studiosum, universis regiæ opibus
præpositum, qui ne in itinere quidem lectionem
intermittebat, cuius propositum approbans Domi-
nus, statim illi doctorem misit, qui lectioni inter-
pretationem adderet, et Scripturæ illum auctoritate
ad Salvatorem perduceret **497**. Quanobrem ipse præ-
cepit, « Scrutauini Scripturas », « scrutinem vocans diligenter attentamque occulторum inquisi-
tionem. Ex Scripturis sanctis est occulторum de-
claratio, speci firmamentum, promissionum eventus,
Salvatoris inventio: « Invenimus illum, de quo
scripsit Moses et prophetae **498**. » His vocibus et
Paulus ad stabilendam veritatem usus est. Quod
si Paulus qui audivit arcana verba, arcanorum ille
mysta, qui Christum in se babuit loquenter, pri-
vata auctoritate, citra sacrarum litterarum testi-
monium, usus non est: qui non periculosum nunc
fuerit curam divinae legis alijicere, et cordis nostri
opiniones proferre? Sed sunt nonnulla quæ captum
nostrum superant. Idem et ego fateor, et hoc ex
Scriptura addiscamus, ut sciamus querenda quæ-
dam esse, ut quæ apprehendi possint. Ut enim au-
dacter omnia persecutari pium non est, ita omnem
prorsus inquisitionem negligere non est sauctum.
Quid porro adoremus nosse omnes oportet, secun-
dum id quod scriptum est: « Nos adoramus quod
scimus **499**. » Quærere autem quantum, qualiter,

λεγούσιν ἀντερεῖ πάντας τὰ ἔξτη τῶν περὶ τὰς
ἄγιας Γραφὰς ἀποραιομένων διατριβήν, ὡς ἀρκού-
σις ἐκάστη τῆς οἰκείας πίστεως, καὶ μᾶλλον ἀσά-
χτιαν ἐμποιούσης ἡμῖν τῆς ζητήσεως. Ταῦτα δὲ κα-
ταγινωσκόντων ἑτινὶ μὲν ἀσύστατον τοῦ δύγματος.
« Ἀλλ᾽ ἡμεῖς θαρροῦντες τῇ ἀληθείᾳ τοῦ μυστηρίου
καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀγένδους, εἰπόντος, « Ήάς δὲ ζη-
τῶν εὐρίσκει, καὶ ζητοῦμεν ὡς δεῖ, καὶ εὑρίσκομεν
ὅ δεῖ, καὶ μετὰ ἀποδεῖξας λέγομεν, καὶ μετὰ προ-
θέσας γηνῆσας ἀκούομεν, ὡς καὶ τοὺς οἰκείους τελε-
σιν, καὶ τοὺς ἀνεντόντας ἐλέγχειν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς
δεῖ τῆς ἴρενῆς κερδανεῖν, καὶ μὴ ἀσύστατον πρᾶ-
γμα δεκινέντεν. Ἀμελήσω Γραφῶν; πόθεν οὖν ἡ γνῶ-
σις; Καταλείψω γνῶσιν; πόθεν ἡ πίστις; Παῦ-
λος βοᾷ: « Πώς πιστεύσουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσι; »
καὶ πάλιν: « Μότες ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς ἢ δὲ ἀκοὴ
διὰ δῆματος Θεοῦ. » Οἱ τοινύν τῷ βῆμα καλῶν, τὴν
ἀκοὴν ἐμφράτει, τὴν πίστιν ἐνδέλλει. Καὶ νῦνος
μὲν Ψωμάτων ἀγόνεσιν ἀκίνδυνον οἴδεν· τὰ δὲ με-
γάλα θεσπίσματα τοῦ βασιλίας τῶν οὐρανῶν οἱ κω-
λώντες μελετῶν καὶ μανθάνεν πολὺν ἐπιβούλην οὐκ
ἴργανονται; Τροφὴ ψυχῆς ἡ Γραφὴ. Παύσας οὖν λε-
προτοντῶν τὸν ἐπονθωτὸν, ἀνθρώποις, καὶ λιπτὸν
ὕρισκον ἐπισπασμένος, οὐκ ἅρπτον καὶ ὑπότονος,
ἀλλὰ τοῦ ἀκούσους λόγον Κυρίου. « Ἀλλος ἐπιφέρει τὰ τραζ-
ματα, καὶ τοὶ κωλύεις ὑπάγειν τὰ φάρμακα; Παύσας
ματαλαν ἀποράντων τὴν ποιεῖσθαι τῶν Ιατρικῶν βι-
βλίων σοφίαν· αἰδέσθητι τὸν φύλοιον ἀκενὸν εὐ-
νοῦχον, δεὶς ἡ τοῦ πάστος τῆς γάζης τῆς βασιλέσσης,
μήτερέν ἐν δοῦλῳ καταλιμπάνοντα τὴν ἀνάγνωσιν· οὐδὲ τὴν
πρόβεστον ἀποδεξάμενος διασπότης, ἐπεμψέν εὐθὺς
αὐτῷ τὸν δειάτρακον, προστιθέντα τῇ ἀνάγνωσι τὴν
γνῶσιν, ἀπὸ τῶν Γραφῶν τὸν αὐτὸν προσάγοντα τῷ
Σεσῆρι. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐκέλευσεν, « Ἐρευνή τὰς
Γραφὰς », ἐρευνήν εἰπὼν τὴν ἀπιμελή καὶ νηράτων
τοῦ κεχρυμμάτων ἑκέστατην. « Ξε τῶν ἀγίων Γραφῶν,
ἡ τῶν ἀδήλων φανέρωσις, ἡ τῶν ἀλπίδων βεβαίωσις,
ἡ τῶν ὑποσχέσων ἔκδοσις, ἡ τοῦ Σωτῆρος εὐρεσις·
« Οὐ ἔγραψε Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται εὐρήκαμεν. »
Ταῦτας κέρχεται ταῖς φωναῖς πρὸς σύστασιν τῆς
ἀληθείας διὰ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας· πῶς ἀξί-
νουν νῦν ἀμελεῖν μὲν τῆς Θεοῖς νομοθεσίας, λαλεῖν
δὲ τὰ δοκοῦντα ἀπὸ καρδίας; « Ἀλλ᾽ ἔστι τινὰ τὴν
ἡμετέραν κατάληψιν ὑπερβανόντα· φημὶ κάρη. Καὶ τοῦτο οὖν ἀπὸ Γραφῶν διελαχθώμενον, ὡς εἰδέναι
τινὰ μὲν ζητήσεων ὡς ἐφικτά. Οὔτε γάρ τὸ πάντων
κατατολμῆν εἰσεσθεῖ, οὔτε τὸ πάντων καταμελεῖν εὐ-
αγές. Τί οὖν προσκυνοῦμεν, εἰδέναι πάντες ὁρεῖο-
μεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Πήμεῖς προσκυνοῦμεν
δὲ οἴδαμεν. » Τὸ δὲ ήλικον, η ὥρα, η πώς, η πού,
ματινούμενον ζητεῖν. Ἀλλ᾽ οἱ βούλόμενοι τὰ ζευτῶν
χρίνειν, ἀπέργουσι τῶν Γραφῶν, προφάσει μὲν

⁴⁹⁴ Matth. vii, 8. ⁴⁹⁵ Rom. x, 14. ⁴⁹⁶ ibid. 17. ⁴⁹⁷ Act. viii, 27 39. ⁴⁹⁸ Joan. v, 39. ⁴⁹⁹ Joan. i, 45.

⁵⁰⁰ Joan. iv, 22.

τοῦ μὴ κατατολμᾶν, ὡς ἀκροσίτων, τῇ δὲ ἀληθεῖᾳ οὐ πέρ τοῦ φεύγειν τὸν ἐξ αὐτῶν ἐλεγχὸν τῆς οἰκείας κακοδοξίας. Καὶ σταύρωσι μὲν ἑαυτῶν κακοφρουτηνούς συμποδιζόμενην ἀπὸ τῆς τῶν Γραψῶν ἀποδίξεως, παρατράφονται τῶν Γραψῶν τὸν σκοπὸν καὶ τὴν χρεῖαν· σταύρωσι συντελεῖν αὐτοῖς γυμνὸν τὸ φῆτον πρὸς τὴν ἕδελν ἐγχείριον ἀποτητεῖν τῆς οἰκείας ἀκολουθίας, ἔλουσιν αὐτὸν πρὸς τὴν ἕδελν κατασκευήν, οὐ τῇ δηλουμένῃ δενοῖς δουλεύοντες, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκείαν κακοτεχνίαν τὰς συλλαβὰς βιβλίσμενα, ὥστερ ποιούσι ἐπὶ τοῦ, « Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο. »

III.

Πρὸς τοὺς προβαλλομένους κακοθήμα τῷ, « Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο. »

Πολλὰ μὲν τοῖς ἐκπεσοῦσι τῆς ἀληθείας, εἰτε δὲ ἔριν, εἴτε δὲ ἀγνοιαν, πρὸς ἀπάτην ἀπινεόντας· τὸ δὲ, « Ο Λόγος ἐγένετο σάρξ, » εἰρημένον ὑπερτυῶν; τε καὶ ὑπὲρ ἐπαινῶν, ἔξελέντον καὶ οἱ πάλαι κατὰ τὰς αἰτήσεις πολέμια, καὶ οἱ νῦν ἀντίδικοι, καθάπερ ὡς μυστήριον δραγούν, ὡς ἐνδύμασαν, τὴν ἀπετείχισαν κατατρέχειν ἐκεῖνον καὶ βίβλους τῶν ὄρθροθέουν τὴν φάλαγγα μηχανώμενοι, πολούς τε δεσμούς τῇ πλοκῇ τοῦ ζητήματος. « Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο, » αὐτὸς δὲ σάρξ γεννέμενος, τὸ τεῖχος ἔδειπτο. Τίς οὐ φρέστες τὴν τοῦ εἰρημένου ἀπόνοιαν; Τὸ γεγραμμένον ἀποκρύπταντες, εἴτην, τὸ μὴ δὲ γεγραμμένον ἔκανοντες τὸν. Ό γάρ εἰπὼν τῷ, « Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο, » προσέπηκε καὶ τῷ, « Έσκήνισται ἐν ἡμῖν· » ἵνα διπλὰ νοήσωμεν εὐθέως τὰ σημαντινά, τὴν Λόγον, τὴν σάρκα τὸ σκηνοῦν, τὸ σκηνωμένον· καὶ μήτε τροπήν, μήτε ἀλλοιωσιν, μήτε τι τοιούτον ἐπὶ τῆς ἀτρέπτου οὐσίας ἐκλάβωμεν. Ή γάρ δὲ εἶπε, Σκηνωμένος ἐγένετο, οὐκ « Έσκήνισται ἐν ἡμῖν, » εἰπερ αὐτὴ ἡ τοῦ Λόγου φύσις εἰς σάρκας φύσιν μετέστη. Ἄλλο οὐκ οὖν τε λογισασθειν περὶ τοῦ λέγοντος· « Ήδετε, ίδετε, δι τὴν ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ τὴν λοιπωμένη. » Πῶς οὖν καὶ ἐγένετο σάρξ, καὶ οὐκ τὴν λοιπωμένη; τὸν ἐκνήηντα σάρκη, οὐ τῷ μεταποιήθην εἰς σάρκα. Διὸ καὶ λέγεται, « Εὔχαρισθή σάρκη, » οὐδὲ Εὔχαρισθή ἡ σάρξ· καὶ, « Σπέρματος Ἀβράμα, » φρέσιν, « ἴπελάθετο· » οὐ Σπέρματος Ἀβράμῳ διλοιωθὲν ἐγένετο· καὶ, « Ναὸν ἐσχε τὸ σῶμα, » οὐκ εἰς ναὸν μεταβέβληται· καὶ, « Ο ἐν μερῷ Θεοῦ ὑπάρχων μορφῇ δύνουσι θαύμασιν, οὐδὲ Μορφῇ δύνουσι γέγονεν. Εἰ δέ τις φελοκειῶν οὐ βούλεται τὸ τῷ Θεῷ πρέπον σκοτεῖν, ἀλλὰ δουλεύειν ταῖς συλλαβαῖς δικούς διανοίας εὔσεβος, ἀπαντά τε ἀπαιτεῖν τὰ μὴ δύοντα· γνωστά σοφώτερον λαύνον τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀποράτων, καὶ μὴ δεχόμανος τὴν ξεισθεν νομοθεσίαν, τὴν διὰ πολλῶν φωνῶν ἱερῶν, ὡς προεργηταί, σαφηνίσασταν τὴν τοῦ φῆτοῦ τὴν δύναμαν, ή οὐ δῆλα τολμήσασι καὶ μάργην ἀπεισάρχειν τοὺς θεῖοὺς λόγους, καὶ τῶν ἀγίων δογμάτων, ὡς ἐναντίων ἀλλήλοις, καταψήψισθαι· εἰπερ ἐναντίον τῷ, « Εγένετο

A quomodo, ubi, insariantur est. Verum qui ipsi de suis dogmatibus pronuntiare volunt, a Scripturis alios deterrent, hoc quidem obtentu, ne temere ad inaccessa videamur velle penetrare, re autem vera, ne heretica sua dogmata falsitatis ex iisdem convincantur. Quod si videant, petitis e Scriptura demonstrationibus stultitiam suam impediri, tum Scripturarum scopum pariter et loquendi usum invertunt: sin verbum aliquod nudum suo prodesse instituto intelligent, id ipsum a genuina orationis serie recessum ad proprias cause suae demonstrationes pertrahunt: non apto sensui attendentes, sed vi syllabus ad perversissimas suas artes delorquentes, quod etiam faciunt in illo: « Verbum caro factum est. »

B

Adversus eos, qui maligne nobis objiciunt illud: « Verbum caro factum est. »

Multa ab iis qui a veritate, sive per contentionem, sive per ignorantiam exciderunt, ad fallendum excoigitata sunt: illud autem dictum quod supra natura fidem, nec satis laudandum est, « Verbum caro factum est, » et veteres heresi propugnatores selegerunt, et nostri bodie antagoniste, tamen in expugnabile, ut ipsi quidem putant, propugnaculum nobis objecerunt: hoc scilicet molientes, ut inde ipso orthodoxos incurrire, omnes errum impetus propulsare, et questionis hujus laqueis multos irretire possint. Nam, « Verbum caro factum est, » interpretantur, Verbum in carnem conversum suscepit passionem. Quis non istam verborum horreat vesaniam? Quæ scripta sunt, ea resonant, quæ vero scripta non sunt, innovarunt. Idem 495 enim qui dixit: « Verbum caro factum est, » subjinxit et illud, « Habitavit in nobis, » ut duplicita statim agnoscamus significata, Verbum et carnem: illud quod habitat, et illud in quo habitat, et immutabilis substantia nec mutationem, nec alterationem, nec simile quid assignemus. Alioquin enim dixisset, Habitatum factum est, non « Habitavit in nobis: » siquidem natura Verbi in naturam carnis fuisse mutata. At mutationem aliquam factam esse in eo qui dicit, « Vide, vide, quia ego sum, et non mutor », nullis colligere rationibus possumus. Quomodo igitur caro factus, mutatus autem non est? Carni uniri non est in carnem commutari. Quæ et causa est cur dicatur, « Manifestatus est in carne », non Manifestata est caro. Et, « Semen Abræ assumpsit, » inquit Apostolus 10: non, Semen Abræ immutatus factus est. Et, « Templum habuit corpus, » non, In templum conversus est. Et, « Cum in forma Dei esset, formam servi assumpsit », non, Forma servi factus est. Quod si quis contentiosus, nolit quæ Deum de: cogitare, sed, pia relecta mente, syllabis inservire, omniaque petere quæ petenda minime oportet: noverit ille, se, aut multo sapientiorem esse, suo iudicio, Spiritus sancti gratia, nec admittere profectam inde legis

^a Joan. 1, 14. ^b Mala. b. iii, 6. ^c 1 Tim. iii, 16. ^d Hebr. ii, 16. ^e Philipp. ii, 6, 7.

sanctionem, quae tot sacris, quae paulo ante commemorate sunt, vocibus, verbi nobis vim liquido explanat, aut audacter bellum sacris oraculis movere, et dogmata sancta, ut sibi ipsi opposita, condemnare: si modo dicta ista inter se pugnant: « Caro factum est, » et, « Formam servi assumpsit. » Sed apage perverse homo. Nec enim mutatur divinitas, nec secum pugnat Scriptura sacra. Hec enim auditori veritatis cupido semetipsam interpretatur: recte intelligi facile potest, sibique ipsi consentit. Hanc itaque piam sententiam, divini nobis libri tradiderunt. Vox autem « Factum est, » ideo scripta est, non ut Verbi divini conversionem cogitaremus, sed ut summam sic unionem cognosceremus, quandoquidem et peccatum non quidem fecisse, sed factus fuisse dicitur: « Eum enim, qui non novit peccatum, » ait Scriptura, « pro nobis peccatum fecit »¹¹; « non quod Verbum vel in peccati operationem fuit conversum, vel peccatum fecerit, sed quod nostra peccata sumpserit, eademque sustulerit: juxta illud: « Ipse enim peccata nostra tollit »¹². Quemadmodum igitur peccatum et maledictum factus est, sine tamen conversione: ita et caro factus est, non in carnem reversus, sed illi unitus. Atque hinc est quod homo quoque per fidem et gratiam Deo conglutinatus, unus spiritus dicatur. « Qui adhaeret Domino, ait, unus spiritus est »¹³: « non quod homo in deitatis naturam reversus sit, sed quod ejusmodi conjunctio spiritualem dignitatem ipsi tribuat. Consimili modo, « Verbum caro factum » dicitur, non in carnis naturam reversum, sed carni unitum: quemadmodum homo quoque Deo copulatus Spiritus esse dicitur, non quod substantiam amiserit propriam, sed quod in Spiritus communionem venierit. Que sunt adversariorum arguia? Quod erat mansit, quod non erat factus est. Igitur aut divisa est natura individua, et pars quidem una mansit, altera mutata est; aut totum mutatum est, aut specie factum est, aut dici illa quidem debent, intelligi non debent. Quis igitur verbi nihil significantis usus? Verum ut ab initio traditum est, firmum est, et quod dictum est, et quo lumen obscurum iudeo consequitur. Estque interpretatio perspicua et sententia pia, et quod fieri non potest, expungari non potest. Nihil hic indecens, nec contradicere vide dignissimo plurimorum martyrum testimonio potest. Balva manet et divinitatis immutabilitas, et passio templi, ut vocant, non vero suscitantis illud Dei. Quid quod secundum istos, ne mater quidem fuerit Virgo. Si enim Verbum seipsum fecit carnem, non ex illa carnem assumendo prodiiit. Quomodo enim mater, cuius quod natum est, nihil secum **498** afficit? Quomodo partus dicatur extraneus ille quasi per canalem transitus? Non igitur Matrem, sed vos faciunt Virginem sanctam. Quin ne hoc quidem perspicuum, se dictum illud, « Verbum caro

A σάρκα, τοῦ Μορήτην δούλου λαβεῖν. 'Αλλ' ἀπαγε, δεῖται· οὐτε τὸ θεόν τρέπεται, οὐτε ἡ ἀγία Γραφὴ πρὸς ἑαυτὴν διαιμάχεται, ἐρμηνεύουσα τοὺς φιλαἰχῶντας ἀκούουσαν· ἐπιπράθετος ἔτοντος ὅλη καὶ σύμφωνος· Τὴν μὲν ὃν εὐσεβή, διάνειν ταῦτην ἡμῖν αἱ τεῖχα Βίβλου παραδίδοσι· τὸ δὲ, « Ἐγένετο, » γέγραπται, οὐχ ἵνα τοῦ Θεοῦ Λόγου τροπὴ ἁνούσαιμεν, ἀλλ' ἵνα τὴν δίκαιαν ἑνωτινὴν σύντα κατανοήσωμεν· ἐπειδὴ διαριζόντων οὐ λέγεται πεποιηκέναι, ἀλλὰ τῷ λαβεῖν τὴν ἡμετέραν ἀμαρτίαν, καὶ ἀγανάκτια αὐτὴν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Αὐτὸς τέ· ἀμαρτίας ἡμῶν αὶ ρει· » Πατέρων οὖν ἀμαρτία πεποιηται καὶ κατάρα γέγονεν, οὐ τῷ μεταπτωτῆναι· οὕτω καὶ σάρξ ἐγένετο, οὐκ εἰς ταῦτην μεταβλήσεις, ταῦτη δὲ ἑνωθεῖσα. Ἐντεύθεν καὶ ἀνθρώπος, Θεῷ δὲ πίστεως κοιλάρεσσι καὶ γάρτασι, ἐν λέγεται πνεῦμα· « Ο κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, » φράσις, « ἐν πνεῦμα ἐστιν· » οὐχ ἡς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν μεταβαλλομένου· ἀλλ' ὡς τῇς τοιύτῃς συναρειαστής πνευματικὴν ἀξίαντον διωρυγμένης. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ δ' Λόγος, οὐκ εἰς εαρκτὴν μετάστασιν, ἀλλ' ἑνωθεὶς εαρκτὶ, σάρξ δὲ λέγεται γεγονέναι· καθὼν καὶ ἀνθρώπως κοιλάρησι θεῷ πνεῦμα λέγεται εἶναι, μὴ τὴν οἰκεῖαν οὐσίαν ἀποβαλλόν, ἣν κοινωνίαν δὲ προσαλάβων. Ἀλλὰ τί τὸ σορόν τῶν ἀντιτελεγόντων; « Εὔχεται δὴ ἡ ἐγένετο δὲ οὐκ ἦν· ἐμρίσθη ἡ ἀμέριτος φύσις, καὶ τὸ μὲν αὐτῆς ἔμετον, τὸ δὲ μεταβεβληται· » ἢ τὸ πάντα μεταβέβληται, ἢ κατὰ δόκοντας γέγονεν, ἢ λέγεσθαι μὲν ὄφεσις ἀπλῶς, νοεῖσθαι δὲ οὐκ ἀρμόσει. Καὶ τίς χριστὸς Λόγος μηδὲν σημαζίνοντος; « Άλλ' ὡς ἀπὸ ἀρχῆς παραβέβληται, καὶ τὸ εἰρημένον βέβαιον, καὶ τὸ ἀσθελούσον ὡς ἀδέλφον, καὶ ἡ ἐρμηνεία σαρῆς, καὶ ἡ διάνοια εἴσισθες, καὶ τὸ ἀδύνατον ἀμφιχον, καὶ τὸ εὐπρεπὲς· συνυπάρχον, καὶ τὸ ἀξιόπιστον ἐκ πολλῶν μαρτύρων ἀναντίθητον, καὶ τὸ ἀπρεπέον τῆς θεότητος διστολον, καὶ τὸ πάντας τοῦ λεγομένου ναοῦ, οὐ τοῦ ἐγένετος τοῦτο Θεοῦ. Πρὸς τούτους οὐδὲν ἡ Παρθένος νοεῖται μητρῷ κατὰ τὸν ἀκελλον Λόγον. Εἰπετειςτον δὲ Λόγος σάρκα ταπείκειν, εἰς σάρκα λαβόν εἰς αὐτῆς προσλήψεις. Πῶς δὲ γάρ μητρός, ἢς οὐδὲν τὸ ταχθὲν ἐπιφέρεται; Πῶς δὲ καὶ λεγεῖθε τοκεῖς; ἢ διέτη σωλήνος ἀνοικίας πάροδος; Σκεύες οὖν ποιεύστιν, οὐ μητέρα, τὴν ἀγίαν Παρθένον. Καὶ οὐδὲ τοῦτο δύναται συνιδεῖν. Ως τὸ « Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο· καθ' ἑαυτὸν μᾶλλον προβάλλονται. Εἰ μὲν γάρ ἀλλος δὲ Λόγος, καὶ δὲλλος σάρξ, δύο, καὶ οὐχ ἐν· εἰ δὲ τὸ αὐτὸν δὲ Λόγος καὶ ἡ σάρξ, τὸ « Ἐγένετο· » λένεται. Οὐ γάρ δὲ Λόγος Λόγος ἐγένετο· τὸ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ δὲ ἀλλο τὸ οὐκ ἐγένετο. Ωστε ἀνάγκη ἡ τὸ « Ἐγένετο· » ἀνατραπῆναι, ἢ τὰς δύο φύσεις ὀμοιογῆδηνται. Τὸ γάρ « Ἐγένετο· » κατὰ τὸ διάθετο φαινόμενον εἰρηται πρὸς τὴν τῶν δρόμων ὑπόληψιν, ἀγνοούσιν τὸν μηδέρωμεν Θεὸν Λόγον τότε. Ωστε δὲν τις εἴπει· « Ο ποιήσ-

¹¹ II Cor. v. 21. ¹² Isa. lxx. 10. ¹³ I Cor. vii. 17.

περίβατον έξι ἀνδρός μεταβέβληται· ἀλλὰ καθάπερ Α factum est, » contra semetipsos torquere. Si enim περίβατον έξι ἀνδρός ἀλλίων; ἐνδύσατο, οὐ φύσεως ἀνάγκη ἀκουσιών, ἀλλὰ προαιρέσεως; γνώμη καὶ εὐ- δοκία μόνον.

Quod v.το ὑπόνοιαν quoddam est, aliud quid non est factum. Igitur necesse est ut vel illud, « Factū a est, » proscribanus, vel duas esse naturas meminemus. Vocabulum enim « Factū est, » dicitur quantum revera apparuit, ut ii qui vidissent certiores fierent, qui scilicet tuū temporis Deum Verbum, quod minime videbatur, ignorarent. Ut si quis dixerit: Pastor ille de viro in omen mutatus est, nempe quatenus revera omen iuduit, non necessitate quadam naturae involuntaria, sed consilio duxerat et sponte sua.

IV.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μήτε γένοιτο ἐπὶ Χριστοῦ.

Πῶς οὖν τολμᾶτε τινες, μετὰ τὸ διεγένηναι δύο τὸν Λόγον καὶ τὴν σάρκα, τὸν δόν φύσεων ἐκβάλλειν τὴν σύνοδον; πάσις μαχθέντων ταῖς ἀγίαις Γραψαῖς, πάσιν θέρεται ἀπάγοντες τῇ ἀνυπότατῷ φύσει, παντὶ φύσουντες τῷ γένει τὸν ἀνθρώπου περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως· ἀπανταν προφητείαν ταῦτης ἐκβάλλουσιν, οἱ τὸ διπλοῦν τὸν φύσεων ἀθετοῦντες. Πάντα δέ τα παπικέστεραν εἴρηται τῇ φύσει δεχόμενα τῆς σαρκὸς, τημὲν τὸν Λόγον τὴν δόξαν αἰκάριον· ταῦτης ἐκβαλλομένης, ἀνάγκη πάντα συνδραμεῖν εἰς τὸν Λόγον. Πάστοις τοῖς ἀνθρώποις καὶ πατέροις δεῖ τῆς τοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἀπαρχὴν ἡμῖν ἐννούσων. Οἱ δὲ τὸν Λόγον φάσκοντες εἰς σάρκα τετράρχαι, τὸ καύγημα τοῦ γένους ἐκνίουσαν, καὶ τὰς λαμπρὰς ἥμας ἐπίδιας ἀδιβάσαντες ἀπέφεγαν. Οὐκ ἔτι σεμνύνεται· Ἀβραάμ, οὐν ἔτι ἀγάλλεταις Δαβὶδ· ψεύδεις αἱ πρᾶξις αὐτὸν ὑποτελέσις· εἴπερ εὖς ἐν καρποῦ τῆς κοιλίας· αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀντίσταται ὁ Χριστός· ἀλλὰ ὁ Θεός· Λόγος, αὐτὸς ἔκυρτος σάρκα ποιήσας, τὴν ἀποδημίαν ἔχαριστο. Πῶς οὖν οὐκ αἰσχύνονται καὶ Γραψαῖς θείας πολεμοῦντες, καὶ ἀνθρώπους φύ- νούντες, καὶ θεὸν ὡς παθήσαντες βλασφημοῦντες, καὶ ψεύδεις αὐτοῦ ἐπαγγελίας μηνύοντες, μᾶλλον δὲ οὐ φύσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιφορέαν τοῦ ἀγένδοντος θεοῦ καταγχόντες; « Όμοσε γάρ, φησι, Κύρος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃς αὐτὴν· ἐκ καρ- ποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ καθίσας ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ·» Μηδὸν οὖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Δαβὶδ δεδωκότος, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Λόγου καινοτομηθείσας σαρκὸς, καὶ μία φύσις ἐν τῷ δεσμῷ τῷ Χριστῷ, καὶ δεῖ πάντως αὐτὸν νοεῖν ἃ Κύρος τοῦ Δαβὶδ ἦ ιδέν· τὰ γάρ δύο ἃ μητρὶ φύσει οὐκ ἀπιδέχεται. Εἰ Θεός μόνον, οὐ κυρίος Υἱός· οὐ γάρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἢ αὐτοῦ λαμβάνει· οὐδὲ γῆρασις οὐδὲ, οὐ μηδὲν ἔχων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ λεγομένου πατέρος.

Ipsorum non trahit: nec vero germanus filius, qui habet.

V.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, διτὸς ἀμολογεῖται γένοιτο τὴν σάρκα, τετράδος ἔστειρας τριάδος κημότεται.

Πάλιν τὴν αὐτὴν κακουργίαν ἐν ἑτέροις φήμασι παρὰ τῶν ἐναντίων προβαλλομένην ὄρω. «Ανω γάρ διπλῶς εἰπόντες, δύο Τίοις εἰσάγειν τοῖς ἐν τὸ δύο νοοῦντες, μορφὴν θεοῦ καὶ μορφὴν ἀνθρώπου, πάλιν ἐν-

alium Verbum, aliud caro: duo sunt, non unum. Si Verbum et caro idem sunt, corruit vox « Factum est. » Neque enim Verbum factum est Verbum.

Quod v.το ὑπόνοιαν quoddam est, aliud quid non est factum. Igitur necesse est ut vel illud, « Factū a est, » proscribanus, vel duas esse naturas meminemus. Vocabulum enim « Factū est, » dicitur quantum revera apparuit, ut ii qui vidissent certiores fierent, qui scilicet tuū temporis Deum Verbum, quod minime videbatur, ignorarent. Ut si quis dixerit: Pastor ille de viro in omen mutatus est, nempe quatenus revera omen iuduit, non necessitate quadam naturae involuntaria, sed consilio duxerat et sponte sua.

IV.

Adversus eos qui unam in Christo naturam esse dicunt.

Postquam igitur duo esse Verbum et caro nem de monstratum est, quid est cur duarum conjunctio nem naturarum quidam reiecre non dubitant? qui bellum Scripturam sanctas inferunt, naturam nulli obnoxiam injuria contumelias afficiunt, divinam incarnationem generi hominum universo invident: respnunt omnem de illa editam prophetiam, qui duarum unionem naturarum dissolvunt. Quæcumque humilis de Christo dicuntur, ea carnis applicata natura, salvam Verbi gloriam conservant: carne sublata, in Verbum omnia conenrrant necesse est. Omnis huminibus spes est et fiducia ex Verbi cum primitiis nostris unione. Qui vero Verbum dicunt in carnem esse mutantum, illi et gloriationem generis nostri ad nihilum redegerunt, et preclarum nostrum spem infirmorum reddiderunt. Non amplius gloriaturs Abraham: non amplius exultat David: promissa ad illum facta mendacia erunt, si quidec Christus secundum carnem de fructu ventris ejus non exortus est. At enim Deus Verbum semetipsum carnem faciens suo nos adventu dignatus est. Quomodo igitur non pudet eos contra Scripturam sanctam bellum facere, huminibus invidere, in Deum ut passibile blasphemare, promissiones ejus mendacii arguere: imo non hoc tantum, sed et Deum ipsum, qui mentiri nescit, perjurii accusare? « Ju- ravit enim, inquit, Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam: de fructu ventris ejus sessrum super ipsius throne »²². Cum ergo nihil carni de substantia sua David dederit, sed et Verbo, novo quodam modo facta sit, una natura est in Domino Christo, qui nihilominus aut Dominus aut filius Davidis intelligentius est: duo enim illa, una eademque natura non admittit. Si Deus tantum, non proprius Filius: quippe qui originem substantiae ab nullam substantiae ejus qui pater dicitur partem

V.

Adversus eos qui dicunt carnem confiteri naturam, esse quaternitatem pro Trinitate dicere.

Rursum eadem adversarios improbat in aliis agere disputationibus video. Nam cum supra simpliciter di- xissent, qui duas in uno Christo formas, Dei et servi considerarent, eos duos Filios inducere, nunc ru- gum

²² Paul. xxxxi, 31.

697 quaternitatem illos praedicare columniantur, qui natura carnem assumptam credunt. Hoc porro dicunt sua freti auctoritate, non autem ex quadam consequentia. Quanquam non tam illis nobiscum res est, quam cum sanctis omniibus qui eadem per Spiritus sancti gratiam praedicarunt. A quibus nos illustrati sinceram in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti confessionem didicimus, et economiam incarnationis duarum unionem naturalium cognovimus. Qui vero humilia omnia ipsi Filii deitati volunt tribui, tollunt carnis naturam, ut hujus passiones necessario ascribantur Deo Verbo, converso illi quidem prius in carnem, sed ea quae carnis sunt rursus patienti. Atque hac de causa crimen fidelibus impingunt, quae sibi videntur sua solum auctoritate astruentes. Sane si carnis eadem esse quam Patris, et Filii, et Spiritus sancti substantiam professi sumus unquam, quaternitatis nomen jure nobis obicitur, quippe qui eandem in quatuor personis essentiam contemplentur; sin quod res est dicimus: consubstantiale Patri esse Filium, consubstantiale item Spiritum sanctum, carnem vero ad economiae complementum, non substantiae incrementum, suscepimus: qua illi ratione accessionem numeri ex carnis natura fabricant, adeo diversam, ac si alia consubstantialis persona esset, superinducentes? neque id tamen carne in se ipsa considerata, sed in inseparabili cum Deo Verbo conjunctione agnita, ut ea neque amplius videatur separata, neque ut consubstantialis reliquis personis pari modo annumeretur. Noster igitur sermo incarnationem profligit, quaternitatem, ut dixi, non inducit, et Verbi tuerit impassibilitatem, et Scripturis universis consentit. Adversariorum vero doctrina et fidem omnem iis quae ab initio scripta sunt negat, et carnis assumptionem rejicit: denique aut Verbum Deum mutant et passum, aut facte gesta fuisse omnia liquido declarat. Quod si ideo carnem necessario nobis in quaternitatis numerum ducunt ascendent, quod per mediatrixem purissimam carnem multa nos beneficia acceperimus et accepturos deinceps speramus: restat ut togam illam, cuius oram ubi cum fide tetigisset illa fontem sanguinis circumferens mulier, sanitatem furata est, in memoratorum numerum ascribere, et quintum aliud in prædicatione gloria illa togam inducere: non illam quidem ut pari cum unitis naturis modo honoratam, sed ut ad stupendi operacionem miraculi ascitam. Cum igitur tantam a purissima carne gratiam accipiat toga, mulierique imperialis, nec tamen gloriose celebrationis numerum augeat, non quoque carnem illam divinam omnipotenti Verbo inseparabiliter unitam honorantes, salutem quidem nos per illam consequi prosteremur, sed Trinitatis numerum salvum retinemus, cum unum sit caro cum Verbo, tum propter inseparabilem unionem, tum propter

A ταῦθα τετράδια κτερύσσειν συκοφαντοῦσι τοὺς φύσεις τὴν σάρκα ἀνειλῆθαι πιστεύοντας. Τούτο δὲ λέγοντο μὲν ἐπ' ἔμμονας, οὐκ ἐπί τίνος ἀκολουθίας: προφέρουσι δὲ οἱ τοσούτοις ἡμῖν, δῶν τοῖς ἀγίοις πᾶσι, τοῖς τοιάτοις δὲ τῆς πνευματικῆς κτερύξεως χάριτος, παρὸν ὧν τημένες φωτισθέντες, τὴν μὲν ἀνθεύοντος ὄμοιογόντας ἐν δόματι Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος ἐξιδάχθημεν, τὴν δὲ τῆς ἑνανθρωπήσεως οἰκονομίαν ἐκ οὗ φύσεων ἐγνωμίσαμεν. Ἀλλὰ οἱ βουλέμενοι πάντα ταπεινά γέρειν εἰς αὐτὴν τοῦ Υἱοῦ θεάτρα, παράγραψονται τῆς σάρκας τὴν φύσιν ἵνα τὰ πάθη, τάπτες ἐξ ἀνάγκης ἐπιγρατῇ τῷ Θεῷ Λόγῳ, εργάζονται μὲν πρότερον εἰς σάρκα, παθόντες δὲ αὐτὸς τὰ τῆς σάρκας. Καὶ τούτου χάριν Ἑγκλημα τοῖς πιστοῖς ἐπιστελλονται, αἰθεντικὴ μόνῃ τὰ δεκούντα κατάσκυψοντες. Εἰ μὲν γάρ ἐλέγομεν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἶναι τὴν σάρκα, καλῶς τετράδια ὀνόμασον, ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐν τέταρται προσώποις θεωρούμενης: εἰ δὲ λέγομεν, διπέρ οὐσίαν, δρουσίον μὲν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, δρουσίον δὲ τῷ Πνεύματi τὸ διοινούντα εἰλιτράνται δὲ τὴν σάρκα εἰς ἐκπλήρωσιν οἰκενομίας, οὐκ εἰς αἴσθησιν οὐσίας: τῶς ἀριθμοῦ προσθήσαντες τὰς τῆς σάρκας τὴν φύσιν τοσούτους παραλλαγμένην, ὡς ἔτερον προσώποιν ἐπειπάγοντες δρουσίους: καὶ τούτη οὐ καθ' ἑαυτὴν αὐτῆς θεωρούμενης, ἀλλὰ ἐν ἀχριστιᾳ συνασπεῖται πρὸς τὸν θεὸν Λόγον γνωρίζομένης: ὡστα πρητέρι τε κεχωρισμένην αὐτὴν δρᾶσθαις, μήτε ὡς δρουσίουν τῷ τοιούτῳ τρόπῳ συναρθίσθειν. Οὐ μὲν οὖν ἡμετέροις λόγοις καὶ τὴν ἑνανθρωπήσεων δρουσίει, καὶ τετράδια, καθὼς φησιν, οὐ ποτέ, καὶ φυλάττει τῷ Λόγῳ ὃ διπάθεται, καὶ πρὸ τίσας συμφωνεῖ τὰς ἀγίας Γραφάς: εἰ δὲ τῶν ἑνανθρωπίσεων καὶ τοῖς γεγραμμένοις ἀπ' ἀρχῆς ἀπειθεῖται, καὶ τῆς σάρκας τὴν ἁνάληψιν διθεῖται, καὶ τὸν θεὸν Λόγον τετράδια καὶ πεπονθέντας δηλοῖ, ή κατὰ φαντασίαν πάντας ἐπιδεδεχθεῖται. Εἰ δὲ διπάλλες τῷ μετεπούσῃσιν ἀχράντου σάρκας εἰλιτράνται τε καὶ λήψεσθαι ἐπίτελον ἀναγκάζουσαν ἡμᾶς εἰς ἀριθμὸν τετράδον παραλαμβάνειν τὴν σάρκα· ὅπα αὐτές καὶ τὸ ἱματίον που τοῦ κρασπέδου, οὐ πιστῶς ἀβιβαμένη ἡ γυνὴ ἡ τὴν τοῦ αἵματος πτυχὴν πειρέσσοντα, τὴν ταῖσι ἐκλεψεν, εἰς συναρθίμσιον τῶν μηνηνοενόμων λαμβάνειν, καὶ τε πέμπτον ἐν τῷ κηρύγματι τῆς δοξολογίας τὸ ἱμάτιον παρεισάγειν· οὐχ ὡς ταμηθεῖ τῷ αὐτῷ τῆς ἑνώσεως τόπῳ, ἀλλὰ ὡς παραληγόντες εἰς θαυματουργίαν παράδοσον. Τοῦ τοινού ἱματίου τοσαύτην ἐκ τῆς ἀχράντου σάρκας λαβόντος χάριν, καὶ μεταδόντος τῇ γυναικὶ, καὶ μετὰ προσθήσαντος τὸν ἀριθμὸν ἐπὶ δοξολογίας ποιήσαντος· οὐτοῦ καὶ τὸν ἑνεον σάρκα τὴν ἀναποδήτως ἡμωμένην τῷ παντοδινάμῳ Λόγῳ τιμῶντες, εὑρίσκειν μὲν δι' αὐτῆς δρουσίον τὴν σωτηρίαν, τροφίμεν δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς Τριάδος ἀπαρεγχέρητον, ὡς ἐν οὖσαν ἅμα τῷ Λόγῳ κατὰ τὸ ἀχριστον τῆς ἑνώσεως, καὶ ἀδιαιρέστον τῆς προσκυνήσεως. Ἀλλὰ δοτα μὲν ἔφαρμόντα (22) τῇ θεᾷ φύσει φάσκουσι γεγονένται,

(22) Edit. Comm., ἐφαρμόντας.

τὸν δυνατὸν τοῦ Θεοῦ πρὸς κατασκευὴν ἀπερποῖς ἐννοιάς λαμβάνουσι. Πάνουλοί λέγοντος· Ἀδύνατον τῷ Θεῷ καὶ τῷ φύσεσθαι, καὶ τὸ θαυματόν ἀρνήσασθαι· δοῦ δὲ καὶ ἀρμόνια τῷ Θεῷ καὶ σωτηρίᾳ καὶ θεο-πρεπῇ καὶ φιλάνθρωπᾳ, ταῦτα πρὸς τὸ ἀδύνατον ματαρέουσι, μὴ παραχωροῦντες τῇ δεσποτικῇ σοφίᾳ τοῦ δύνασθαι καὶ λαβεῖν σάρκα, καὶ μὴ τοιεῖν τετράδα. Οὕτω κρίζεις αὐτοῖς ἐμπλοκεῖος, τὰ μὲν ἀπερποῖς πρὸς αἰτοῦντας καινοτομούμενον τῷ λέγειν, διτὶ πάντα δύναται ὁ Θεός· τὰ δὲ παρὰ τῆς ἀγῆς Γραψῆς εἰσενῶς κηρυττόμενα μηκέτι δύνεσθαι ὡς ἀληθῆ, καὶ δύναται, καὶ συμφέροντα· λαμβάνειν δὲ αὐτὰς εἰς πλοκὴν ζητημάτων, καὶ μὴ ἀποδίδωνται τῇ δύναιμι τοῦ πάντα ποιῶντος τὰ ἀνήκοντα ὑπὲρ ἀνθρωπίνην κατάληψιν.

VI.

Πρὸς τοὺς λέγοτας, διτὶ κατ' ἀνθρώπων γνώσκειν τὸν Δεσπότην Χριστὸν, εἰς ἀνθρώπων ἔστι τὰς ἐξιτίδας ἔχειν.

Ἄλλα γάρ, μὴ ἀρκούσθεντες τοῖς οὐτιώς ἀτόποις καὶ ἀναισχύνοντες προβλήματα, προσθίμησαν καὶ ἀλληληγενεῖς ἴταρωτεραν ἀπόφασιν, λέγοντες εἰς ἀνθρωποντας ἔχειν τὰς ἀληπίδας τοὺς Θεοὺς καὶ ἀνθρώπους καθ' ἐκτείρειν φύστον ὅμολογούντας τὸν Χριστόν. Ἐπὶ τούτοις αὐτῶν πυθεσθαι καλόν. Δεῖ πειθεσθαι ταῖς ἀγίαις Γραψαῖς, ἢ κατ' αὐτοῖς οὐ δεῖ; Εἰ μὲν γάρ δεῖ, παρ' αὐτῶν ἀκτηρόμενοι, καὶ αὐταῖς ἐγκαλεστοῦσαν εἰ δὲ λέγουσι· ὃς δεῖ, φανερῶς ὅμολογεστωσαν τὴν πρὸς τὰς λεπές βίβλους διστονθον μάχην, καὶ οὐδεὶς ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς, οὐ πρὸς ἄλλοτρους, λόγος. Παρ' αὐτῶν ἀκτηρόμενοι· «Ἀνθρώπος ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν»· καὶ δοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου τοῖς· «Νῦν δέ μα ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἀνθρώπους δὲ τὴν ἀλήθειαν λελάτηκα ὑμῖν. Εἰς Θεός, εἰς καὶ ματέρας Θεού καὶ ἀνθρώπους, ἀνθρώπος Ἰησοῦς Χριστός». Οὐ πρώτος ἀνθρώπος ἐκ τῆς γούνης, δευτέρος ἀνθρώπος ὁ Κύρος ἐξ οὐρανοῦ. Οὐ πρώτος Ἄδαμ, δὲ δεκάτος Χριστός. Λιτός ἀνθρώπου θάνατος, διτί ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. Τοσαῦτα δὲ λόγοις, καὶ πολλῷ πλειον σφρόδα δοσαὶ πάλιν ἐν Ἑργοῖς. Ἔγεννθη βρέφος, περιεγράψῃ σπαργάνων, ἀπρόφητος γάλακτι, περιετυμθῇ κατὰ τὸν νόμον, πρόκοπεν τὴν τήλικά, καὶ σφράξῃ, καὶ χάρτη, πεινῶν ἔγων, δίψαν οὐκ τὴν γῆνός, πόνων αἰσθησαν Βασιλεῖ, ταραχής καὶ ἀδημονίας καὶ λόπτης πειράν ἐδέστο, κατὰ τάντο ὕμωντος τοῖς ἀδελφοῖς χωρὶς ἀμφρίας. Μάστιξιν ὑπειδίθη, σταυρῷ προσθήσθη, ἥπατος πειρατάρη, θανάτου τοῦ ἐγείσατο, ταφῇ παρεδόθη, γέγονεν ἡ ψυχὴ κατὰ τὸν ἄδην, καὶ κρατηθῆναι μὴ δυνηθεῖσα πάλιν ἀπεδόθη τῷ σώματι, καὶ γέγονεν ἡ ἀνάστασις· εἰτα ἀπαρῇ καὶ φηλάφησι τῶν ἀπιστούντων· εἰτα τροφὴ πιστούμενη τοῦ σώματος τὴν ἀνάστασιν· εἰτα ἀνάληψις εἰς οὐρανὸν ἡρύντων πολλῶν. Τοσαῦται μαρτυρίαι τῶν γεγραμμένων, τοσαῦτη πληροφορία γενομένων, τοσούτων ἡ οἰκουμένα πρόσενος ἀγαθῶν. Καὶ ταῦτα πάντα κελεύονται παρορθῆν, καὶ τοσούτων καὶ τουών των ἀπεναντίων χωρέιν, ἀνθρωπότητα δὲ διὰ τούτων

A indivisam adorationem. Sed quæcunque diuinæ naturæ non convenient, ea potentia Dei ad astriuen-dam absurdam suam opinionem ascribunt, Paulo dicente Deum non posse mentiri, nec scipsum negare. Quæ vero et Deo convenientia, et salutaria, et diuinæ, et in hominum gratiam facta sunt, ea impossibilia esse dicunt: neque id diuinæ sapientiae concedunt, ut possit carnem sumere, quin faciat quaternitatem. Ita nimur illi contentiosi sunt, ut absurdā quidem sua commenta confirmare nitantur dicendo, omnia posse Deum; quæ vero pie a sacra Scriptura prædicantur, non admittant ut vera, ut possibilia, ut utilia; sed ex iis quæstionum laqueos nestant, nec omnium Creatoris potestati ea tribuant que captiu-superant humanum.

B

498 VI.

Adversus eos qui dicunt Christum Dominum ut hominem agnoscere, esse in hominem spem suam habere.

At illi non contenti tam absurdis impudentibus-que propositionibus, aliam multo impudentiorem sententiam addidere, dicentes, in hominem spem illos habere, qui Christum secundum utramque naturam Deum et hominem esse constitentur: super bis percontari illos operæ pretium fuerit. Aut sanctis obtemperare Scripturis oportet, aut secundum illos non oportet; si oportet, id ex Scripturis didicimus, illas ergo incusat acutum in sacros libros irreconciliabile bellum, nec ullus nobis cum illis, utpote extraneis, sit sermo. Ex Scripturis audivimus: «Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem»: et quod Filius sit hominis: «Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis». Unus Deus, unus me-diator Dei et hominum, homo Jesus Christus⁴⁴. Primus homo ex terra terrenus, secundus homo Domi-nus ex celo⁴⁵. Primus Adam, ultimus vero Christus. Per hominem mors, per hominem resurrectio mortuorum⁴⁶. Hæc tot tantaque verba, ac multo plura opera sunt, quæ testimonium reddant. Natus est infans, pannis involutus, lacte nutritus, circumcisus secundum legem, profecit astate, sapientia et gratia, famem expertus est, sitim non ignoravit, D labores sustinuit, perturbationem, anxiætatem animi, et dolorem expertus est, per omnia assimilatus est fratribus, excepto peccato. Flagellis cæsus est, actus in crucem, clavis confixus, mortem gustavit, sepulture traditus est, descendit anima ejus ad inferos, et cum ibi detineri non posset, redditæ est corpori, et facta resurreccio est: binc palpatio et contrectatio incredulorum, deinde sumptus cibis est, qui resuscitati corporis fidem faceret: deinde assumptio in celum multis videntibus. Tot tanta-que sunt Scripturarum testimonia, tauta rerum ge-starum certitudo, tot tantaque nobis bona economi-a conciliat. Et præcipiant tamen ut hæc omnia

⁴⁴ Isa. lxx. 3. ⁴⁵ Joan. viii. 40. ⁴⁶ 1 Tim. ii. 5. ⁴⁷ 1 Cor. xv. 47. ⁴⁸ ibid. 21.

despiciamus, ac contra isthaec tanta et hujusmodi procedamus, hisque demonstratam testimoniis humanitatem non secundum naturam confiteamur; humanitatem vero non nudam. Ad haec restat ut apostolicam opponamus vocem: « Oportet obedire Deo magis quam hominibus »⁴¹. » Cum igitur humanitas divinitati ineffabiliter et inseparabiliter unita sit, ita quidem, ut idem et insans videatur, et Deus agnoscat, « Puer, » inquit propheta, « natus est nobis, et Filius datus est nobis, et vocatur nomen ejus, magni consilii Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis »⁴². » Fasciis circumscriptur: sed nullis circumscriptum terminis imperium in creaturas universas exercet. In praesepi ponebat, sed angelorum celebratus hymno glorificabatur: famem et siti toleravit, sed ex quinque panibus aliquot hominum millia saturavit, et superamis duodecim canistrorum fragmenta, prout voluit, ostendit. Ut paucis rem complectar, mortem degustavit, sed eum qui mortis imperium tenebat destruxit: ac in cruce quidem, dum patcretur, corpus ejus pendebat; qui vero in illo erat Deus Verbum, is suam nullis passionibus obnoxiam potentiam ubique declarabat. Movebatur terra, scindebantur petrae, oculabatur sol, velum rumpebatur, aperiebantur sepulera, resurgebant mortui novi ruptorum mortis vinculorum praecones: creaturae denique universe invisibilem crucifixi deitatem nuntiabant. Qualis igitur supererit excusatio, si tanta salute neglecta, tam certis testimoniis contemptis, novis contentiosorum hominum opinionibus adbaeserimus? Verum quod omnibus modis Christum Salvatorem deceat agnoscere Deum pariter et hominem **43**, secundum utramque naturam, licet nos tacerimus, lapides clamabunt. Quod vero non in homine simpliciter spem suam habeant repositam, qui sic sentiunt, opera prelitum est, perspicue demonstrare. Tametsi si qua suborta est quæstio, aut solutionem ejus quæsitam oportuit, aut inscitiam fateri propriam, nec a Scriptura discedere. Jam porro facile est congruum inventire rationem, quare in carualem homini facti (Verbi) adventum, in salutarem Domini econiomiam, spem reponamus nostram, dum invisibilem Deum Verbum per visibilem carnem cognoscimus, et per ejus passionem impossibilitatem accipere credimus: omnia autem gesta deitati cum carne conjunctæ ascribimus, et ita unam adorationem incarnato et homini facto Deo Verbo afferimus. Neque enim mulier illa quæ simbriam contrectavit, in simbriam spem habere deprehensa est, sed in potestatem invisibilem ejus qui erat vestimento induitus, cuius erat simbria. Neque is qui sputo fuit a cæcitate sanatus, in sputum habuit fiduciam; sed in invictam ejus potentiam qui jussit illum ita medelan accipere. Nam qui hodie ad sanctum altare accedunt, ipsisque amplectuntur, ac cum timore et gudio salutant,

A ἀπόδειγμάν μη κατὰ τούς δραλογεῖν· ἀνθρωποί τεται οὐ φαίνουν. Πρὸς ταῦτα καιρὸς ἀποτελεῖται ἀνθεῖναι φωνήν· « Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον θεῖντος. » Οὕτω δὲ ἀνθρωπότητος ἀρρένως ἡνωμένης καὶ ἀγωρίστως θεότητι, ὡς τὸν αὐτὸν βρίσκος καὶ παιδίον βλέπεσθαι, καὶ θεὸν γινώσκεσθαι. « Παιδίον ἔγεννη ή μίν, » φασίδιον προφῆταις. « Υἱός καὶ ἑσθή, καὶ καλεῖται τὸ δυνατὸν μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος, θευματός, σύμβολος, θεὸς ἰσχυρός. » Ἐν σπαργάνοις περιγράφεται· ἀλλὰ πάτη τῇ κτίσει τὴν δεσμοτείαν ἀπεριγραφον ἐπιδείκνυται· Ἐν φάνην ἐτίθετο, ἀλλὰ παρ' ἄγγελῶν ὑμνούμενος ἐδοξάζετο· πεῖναν καὶ δίψαν ὑπέμενεν, ἀλλὰ ἐκ πάντων χιλιάδας ἔχορτας, καὶ περισσεῖν κλασμάτων δικαΐων κορινθίων, ὡς τὸ θελταν, ἔδειξε. Συντόμως εἰπεῖν, ἐγεύσατο Β θανάτου, ἀλλὰ κατέλυσε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου· καὶ κατὰ τὸ πάθος, εἰπεῖν σταυροῦ μή την τὸ σώμα κρεμάμενον, πανταχοῦ δὲ ὃ ἐν αὐτῷ θεὸς Λόγος τὴν ἀπαθή δυναστείαν ἐπιδεικνύειν τὴν. Εστέστη γῆ τοχίστον πέτρα, συνεκαλύπτετο ἡλιος. Διερήθη γνυτο καταπέτασμα, τάφοι ἡγούντων, νεκροὶ ἀντηζόντων, ξένοι κήρυκες τῆς καταλύσεως τοῦ θανάτου, πᾶσα κτίσις τὴν ἀρράτον θεότητα τοῦ ἐστερωμένου ἐμήνυε. Ποιῶν ἔξομεν ἀπολογίαν, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας, καὶ τοσούτην παριδόντες πληροφορίαν, συνθέμενοι τὰ τοῦ φιλονεκούντων καινοτομίας; « Άλλ᾽ οὐτε μὲν κατὰ πάντα τρίπον ἀρμένει γνώσκειν τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ὅμα καὶ δινθρόνον, κατὰ φύσιν ἀκατέραν, καὶ ἡμεῖς σπουδήσωμεν, οἱ λίθοι κράζονται· τὸ δὲ μὴ ἔχειν εἰς ἀνθρωπον ἀπλῶς τὰς ἐλπίδας τοὺς οὐτών πιστεύοντας, ἀναγκαῖον δεῖξαι σφῶν. Κατέρχεται καὶ εἰ τις ἀνέκυπτεν ἀπορίᾳ, ταῦτης ἔχρη τὴν λύσιν ζητεῖν, ἢ τὴν οἰκεῖαν ἀμέθυστον διαβολογεῖν, οὐ τὸν γεγραμμένων ἀναχωρεῖν. Νῦν δὲ καὶ βρέστον τὸ πρέπον εὑρέν, διτὶ τὰς ἐλπίδας ἔχομεν εἴ την Ἰνσαρκον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος παρουσίαν, εἰς τὴν σωτηρίον τοῦ δεσπότου οἰκονομίαν, διὰ μὲν τῆς ὀρωμένης σαρδὸς τὸν ἀδράτον θεὸν Λόγον ἐπιγινώσκοντες, καὶ διὰ τοῦ πάθους ταύτης τὴν ἀπάθειαν λαμβάνοντας πιστεύοντες· πάντα δὲ τὰ γενόμενα, τῇ ἡγωμένῃ τῇ σαρκὶ θεότητι ἐπιγράφοντες, καὶ οὕτω μίαν τὴν προσκύνησιν τῷ σαρκωθέντι καὶ ἐνανθρωπήσαντι θεῷ Λόγῳ προσάγοντες. Οὐδὲ γάρ ἡ δικαιμένη γυνὴ τοῦ κρασπέδου εἰς D κράσπεδον ἔχουσα τὰς ἐλπίδας ἡλέγετο, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἀδράτον δινθρόνον τοῦ τὸ ἴματον περιβελγμένου, ὑπὲρ τὸ κράσπεδον. Οὐδὲ δὲ τῷ πτύσματι τῆς τυφλώσεως ἐλευθερωθεῖσα, εἰς πτύσμα τὴν πτωθήσαντον εἰχεν, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἀπότητον ἔχουσαν τοῦ κελεύσαντος αὐτὸν οὐτων τὴν λασιν δέξανται. Ἐπειὶ καὶ νῦν οἱ προσιόντες ἀγιοὶ θυσιατηριψι, περιπτυσσόμενοι δὲ τούτο, καὶ μετὰ φόδου καὶ χαρᾶς ἀσπαζόμενοι, οὐκ εἰς λίθον ἢ ἔλον ἀπλῶς ἐπεριβονται, ἀλλ᾽ εἰς τὴν διά τοῦ λίθου ἢ ἔλου τοῖς ἐπενδεότας μνημονευομένων χάρην. « Ή σὺ καὶ τοὺς οὐθένας ποτὲ ἐτί τοῦ μακάρου Μεωπέως διὰ τοῦ βλέπειν εἰς τὸν ὑφελάντα χαλκοῦ δῆμον, δῆμος τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐπιτρέ-

⁴¹ Act. y, 29. ⁴² Isa. ix, 6.

πειν διδάσκεις; Εἰ δὲ ἡ εἰκὼν τοῦ μυστηρίου τοσ-
αύτην ἐνέργειαν δὲ̄ δρεῖς ἐπεδεῖξατο· πόσῳ μᾶ-
λιν αὐτὸν τῆς χάρτου τὸ πρωτότυπον δὲ̄ ἀνθρώπου
οὐ παρέξει, καθὼς καὶ παρέσχε τοῖς πιστοῖς τὰς
πολυτέρους εὑρεγέσιας κατὰ τὸν εἰρόντα· «Οὐτερ
δὲ̄ ἀνθρώπουν δὲ̄ θάνατος, οὔτε δὲ̄ ἀνθρώπουν ἡ ἀνά-
στοσις τῶν νεκρῶν.»
per hominem tibi afferet, quemadmodum fidelibus
dum per hominem mors, ita per hominem resurrecio mortuorum⁴³.

VII.

*Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεὶς ἀπαθῶς θεῖς
Ἄρρον.*

Πολλαῖς καὶ λιαν σκανῶς προτείνεις πλοκαῖς
συντήμας κατὰ δύναμιν ἀντειπόντες, οὐκ οἴδαμεν τι
χρησιμεῖα τῇ νυνὶ προκειμένῃ, παῖςεν μὲν οὐ βου-
λόμενον, παιδεύεν δὲ̄ μάλιστα πρὸς παιδάν κατα-
γέλαστον τοὺς ἀντρακάζομενος, οὗτοι καὶ τὸ ἀπλῶς
εἰπεῖν χλεύην ἔστιν εἰσεγεγένεν. Ἐπαθεὶς ἀπαθῶς.
«Οὐ τῆς ἀδανοῦστος σφράσις! Οὐ τῆς παιζόυστος διδα-
σκαλίας, οἰκοδομούστος ἄμα καὶ καθαιρούστος! οὐδὲ
ἔστιν ίδειν τὰ τῶν παιδῶν ἐν φάρμακος ἀθύρματα.
Ἐπαθεὶς ἀπαθῶς· πρὶν ἀπούσων τοῦ φῆματος, ἀπ-
λανθάνομας τῆς σημασίας τοῦ, ἐπαθεῖς. Ἐπαγγέλμενον
γάρ τὸ δὲ̄ ἀπαθῶς, οὐκ οἴστι θάνατον, καὶ ταφὴν, καὶ
ἀνάστασιν δέχεσθαι, & τὸ τῆς ἡμετέρας ἔχει σωτη-
ρίας κεφάλαιον. Εἰ γάρ ἐπαθεῖ, πῶς ἀπαθῶς; Εἰ
ἀπαθῶς, πῶς ἐπαθεῖ; Λαλήσωμεν ἀλλήτως, καὶ
νοήσωμεν ἀνοήτως. Τίς εἶδε πίπτοντα ἀπτώτως,
ἀγερμένον ἀνεγέρτως, πονοῦντα ἀπόντως, φρο-
νοῦντα ἀφρόνως, λαλοῦντα ἀλλήτως, ὠφελοῦντα
ἀνωφελῶς (23), λαβέμενον ἀλλήτως, ἵνα λέξωμεν τὸ,
Ἐπαθεὶς ἀπαθῶς; Τίς ἡ τῆς ἀρροσύνης ἐπίπταις; τίς
ἡ τῆς μανίας ἑνσταῖς; τίς ἡ τῆς ἀνοίας παραπλή-
ξια; Περὶ μυστηρίου φρικωδεστάτου φέρειν φῆματα
γέλωτα πλειν τέρατα ἐγράψαμεν, λόγον ἐπαγγέλλεσθαι
καὶ ἀλογίων προβάλλεσθαι, ἀπόκρισιν διδόναι ισην
τοῦ μὴ διδόναι, ἀσκεστέραν ἐργάτων παρέχειν με-
λίζοντος ἀπόρας μητέρα. Πώς οὐδεὶς τῶν ἀγῶνων εἰς
τοσούτον δύνας ἀναδραμεῖν θεωρίας, ή εἰπεῖν τὸν
τηνήθη τὸ πολυθρύλλητον ἔκεινο φῆμα, ἐπαθεὶς ἀπαθῶς;
Πώς αἱ πολύστιχοι βίβλοι τὴν ὑπέροχον ταύτην
ἀποκαλύψῃ ἥμιν οὐκέτι ἐγκύρωταν; Παύλος, εἰς τρίτον
οὐρανὸν ἀνελθόντων, καὶ τὸν ἀρρήτων φῆμάτων ἀκού-
σας ἐν παραδεισῷ, ποιοῦσι οὐδέντας ἀπερήνατο. Μή
δρα, τούτοις καταλιμπάνων τὴν τῶν ὑπέρβανδνων
ἐξήγησιν, οὕτως οὖς εἰπεν· «Ἐπαθεὶς ἀπαθῶς· ἀλλά»,
«Ἐμάθε, φησὶν, ἀρά̄ ὁν ἐπαθεῖ·» καὶ, «Πεπειραμέ-
νος, κατὰ πάντα, καθ' ὅμοιότητα;» Τὸ «πεπειρα-
μένος», πόρφωθεν ἀνείλε τῶν τοσούτων λόγων τὴν
ληρωθίαν· Ό γάρ κατὰ πάντα πεπειραμένος καθ'
ὅμοιότητα, ή πέπονθεν οὐκ ἀπαθῶς, ἵνα φυλάξῃ τὸ,
«κατὰ πάντα καθ' ὅμοιότητα·» ή καὶ τοὺς ἀλλοὺς
δείχνωσι παθέντας ἀπαθῶς, ἵνα σώσῃ τὴν πρὸς αὐ-
τοὺς ὅμοιότητα. Όστε ή καὶ τὸν Σωτῆρα πεπον-
θέντας ἀληθῶς δραλογητέον, ή καὶ τοὺς ἀλλοὺς ἀπα-

A non in lapidem aut lignum temere innituntur, sed
in gratiam per lignum et lapidem a sanctis viris
memoratam. An tu eos qui tempore beati Moysis
visu exaltati zenei serpentis sanati sunt, serpenti
salutem commisso suam calumniariis? Quod si
mysterii imago tantam per serpentem efficieutiam
exhibuit; quanto majorem ipse gratia prototypus
varia attulit beneficia, juxta illud: «Quemadmo-
dum per hominem mors, ita per hominem resurrecio mortuorum⁴⁴.»

VII.

*Adversus eos qui dicunt: Impassibiliter passus est
Deus Verbum.*

Postquam multas atque contortas propositiones
pro facultate confutavimus, ad presentem nescimus
quid respondeamus. Cum jocari quidem non sit
animus, ad ludicra tamen ei ridicula confutanda
vel invitū cogimur, quorum vel simplex mentio
risum moveat. Passus est impassibiliter; o ineon-
sideratam sapientiam! o ludicram doctrinam una
ædificantem et destruentem, ut videre pueros eat
in arena ludentes. Passus est impassibiliter: ante-
tequam audiam illud dictum quid significet, passus
est, obliviscor: nam quod adjicetur, impassibiliter,
non admittit mortem, sepulturam, et resurrec-
tionem, quae salutis nostra summanī complectuntur.
Nam si passus est, quomodo impassibiliter?
Si impassibiliter, quomodo passus est? Loquarum
sine loqua, intelligamus sine intelligentia. Quis
vidit unquam cadentem sine casu, excitatum sine
excitatione, laborantem sine labore, prudentem
imprudenter, loquentem sine loqua, utilitatem
afferentem inutiliter, solum insolute, ut dicamus
passus est impassibiliter? Quae tanta hæc dementia?
quæ furoris perseverantia? quis amentia stupor?
De tremendo nimurum mysterio verba proferre,
amplam risus materiam moventia? polliceri ratione
congrua, et a ratione alienissima proferre?
ita respondere, ut videare non respondisse? inter-
pretationem exhibere re explicanda obscuriorē,
et majoris dubitationis matrem? Qui fit quod san-
ctorum nemo tam alta contemplari, nec illo tanto-
pere celebrato verbo uti potuit, passus est impas-
sibiliter? Ipsæ sacra litteræ tot versibus distinctæ
quid est cur magnificans banc revelationem nos
minime docuerunt? Paulus in tertium cœlum
ascendit, et arcana verba in paradiſo audivit, sed
huiusmodi nihil pronuntiavit. An 500 vero, reli-
cta ipsi eorum, quæ captum omnem superare ex-
positio[n]e, non dixit, passus est impassibiliter, sed
«ex iis, ait, quæ passus est, didicit⁴⁵:» Item
«tentatus est in omnibus similiter⁴⁶?» Quæ voce,
«tentatus est,» verba ejusmodi nugatoria jamdiu
sustulit. Nam qui in omnibus ad similitudinem ten-
tatus est, is aut passus est non impassibiliter, ut
firme maneant illa, «in omnibus similiter,» aut

⁴³ I Cor. xv. 21. ⁴⁴ Hebr. v. 8. ⁴⁵ Hebr. iv. 15.

(23) MSS., προνοοῦντα ἀγρόνως, λαλοῦντα ἀνωφελῶς, male. Editi quædam omiserant.

alios quoque imparabiliter pati ostendit, ut servet A θώς πεπονθέντα, ὃν καθ' ἐμοιεῖται πεπειραμένος δεσπότης χρύσεσται. Τίς δὲ καὶ ὑπομονῆς ἀπόδειξις ἐκ τοῦ παθενὸς ἀπαθῶν; Πώς λέγεται ἡ ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ, εἰ μὴ πάνω αἰσθησονταί Εἰπε; Πώς δὲ δείκνυται ἡ ἄρατος καὶ ἀπαράβλητος πρὸς ἀνθρώπους φιλοσοφία, εἰ διχόνων τὸ πάθος ἔγεντο; Τίς οὐκ αἱρεταὶ παθεῖν, οὐ μόνον ὑπὲρ φύλων, ἀλλὰ ἡδη καὶ ὑπὲρ ἀντιδίκων, εἰ ὑπερέστηται παθεῖν ἀπαθῶν; Οὐ δὲ χάρις Εἰπεγειρήσεται δεσπότης, ἢ Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἢ δὲ σάρξ ἀσθενής, ἢ εἰπερ ἐμμέλλε τὸ πάθος ἀναλγήτως προσίσθαται; Ιντεῖ πρὸς τὸν Πατέρα ἔδικτον· «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρέθέτω τὸ ποστέριον τοῦτο; » τίνος ἔνεκεν εύχα; Ικετηρίους μετὰ κραυγῆς ισχυρᾶς καὶ διάκρινον πρὸς τὸν δυνάμενον οὐκέτιν αὐτὸν ἐκ θανάτου προσέρεψεν;

B Η οὖν πάντα ἀληθῆ ποστευτέον, καὶ τὸ πάθος ἀληθεύονδος φιλολογητέον· ἢ, τοῦ πάθους ἀπαθῶν γεγνῆσθαι λεγομένου, σχῆμα ἀνάγκη καὶ δύστον καὶ φανταστικόν πάντα λογίζεσθαι. Εἰ οὐ πεπονθὲν δίηθος, οὐδὲ ἀνέστη πάντας ἀληθῆς. Εἰ μὴ δυνατός ἔγεισται θανάτου, οὐδὲ τὰ κέντρα ἔστοσε τοῦ θανάτου· ἐτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, ἐτι βασιλεύει πάντων ὁ θάνατος· ἐτι τῆς κληρονομίας ἀλλότριος καθεστήκαιμεν. Εἰ γάρ ὁ θάνατος ἀπατῆλος, καὶ ἡ διαθήκη φεύγει, καὶ ἡ κληρονομία οὐκ ἀληθῆς. Νόμος ἡμῖν ταῦτα διαγορεύει· « Διατίκη, φρεσίν, ἐπὶ νεκρῷ βεβαία. » Εἰ οὖν οὐ τέθνηκεν δυντὸς διὰ τὴν Καινὴν διαθήκην πρὸς ἡμᾶς διαθέμενος, δικυρά τὰ τῆς διαθήκης, ἀπόδειτοι οἱ λεγόμενοι κληρονόμοι. Άλλα μάταιη τῆς τοιούτης παραπλήξιας, ὃ διθρώπει! Καὶ διαθέμενος γάρ τεθνήκει, καὶ ἡ διαθήκη κεκύρωται, καὶ ἡ κληρονομία τοῖς ποστεύουσι πρόκειται, καὶ ἡ τιμωρία τοῖς συκοφάντας ἥτοιμασται. Εὔρισκονται γάρ πολλοὶ φεύγομάρτυρες τοῦ Θεοῦ λέγοντες, διτι ἡγειρε τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, διοὐλώς ἀληθῶς τεθνήκεις ἡγιειν, εἰπερ ἀπαθῶν θάνατος. Καὶ Παῦλον βασιντός, διτι παθητὸς ὁ Χριστός, οἱ Πάντοι ἀντίδικοι τὸ ἀπαθῶν ἀντιτέθηγονται.

VIII.

Adversus eos qui dicunt: Passus est Deus nō voluit.

Qui secundum legem iter peragere volunt, cunctaque omnem effugere errorem, quidvis potius mali eligent, quam vel tantillum a via publica deflectant. Eodem prorsus modo qui per viam dogmatum veritatis volunt incedere, vestigia iuhærent eorum qui nunquam in itinero errarunt. Ubi autem regia via signa accurate edidicere, sollicite sibi carent ab omni diverticulo: toti vero ex veritatis partibus consistunt. Cum ab hoc igitur scopo ii aberrarint qui adversaria nobis dogmata tradunt, vestigia quidem orthodoxorum Patrum amiserunt, nec non theologorum virorum (qui viam common-

D *Πρὸς τοὺς λόγοτας· Ἐκάθειρ δ θεὸς ὃς ἡθελήσεται.*

Οἱ κατὰ νόμον ὀδοιπόριαν ἀνέντι θέλοντες, καὶ φέγγειν πλάνην σπουδάζοντες, πάντα μᾶλλον αἱρήσονται παθεῖν, ἢ μικρὸν τῆς λεωφόρου παρελθεῖν. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τὴν ὅδον τῆς τῶν δογμάτων διληθεῖσας βαθίζειν θέλοντες, τεροῦσι μὲν τὰ ἔχη τῶν ἀπλανῶν διευσάντων· τὰ δὲ σημεῖα τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ μέτα δικρίβειας καταμαθάνοντες, πλάναν μὲν παρατούνται παρεκτροπή, διοὐλώς γέγονται τῆς ἀληθείας. Τούτου τοινύν ἀναχωρίσαντες τοῦ σκοποῦ, τὰ νῦν οἱ τὰ ἀναντία δογματίζειν θέλοντες, τὰ μὲν ἔχη τῶν ὄρθιοδόξων πατέρων καταλεῖσθαι, καὶ τὰ σημεῖα τῶν θεολόγων ἀνδρῶν,

⁴⁴ Matth. xxvi, 41. ⁴⁵ ibid. 39. ⁴⁶ Hebr. ix, 17.

τῶν τὴν ὅδον ὑποδειξάντων, παρελογίσαντο, πολλὰς δὲ παρακτροπὰς μετεῖναν, τὰς μὲν πάλαι παρ' ἔτερας ἡμερεῖσας, τὰς δὲ νῦν παρ' αὐτῶν καινοτομηθεῖσας, οὐδὲ ἐστὶ καὶ ἡ παρέλογος φωνή, τὸ, "Ἐπανεῖ θ Θεὸς ᾧ τὸ θέλησε. Μή δυνάμενος γάρ δεῖξαι τὴν φύσιν παθῆτην, τὴν βούλησιν συκοφαντῆσαι εἰς δικηγόρους· καὶ περὶ φύσεων ἀριστώμενοι, περὶ βούλησιν ἀποκρίνονται. Εἰ δεκτική πάθος ἡ φύσις, ἔχειν χώραν ἡ βούλησις· εἰ δὲ, καὶν μυριάκις δοθεῖ τὸ θέλειν, ἀμφίκλανος ἀνατραπῆναι φύσεως νόμον· τῷ; οὐ μανία τὸ λέγειν, "Ἐπανεῖν ᾧ τὸ θέλησε; Η τές τῶν εἰς φρονούντων οὐκ οἰδεν, διτὶ σύμφωνον δεῖ τῇ φύσις τὴν βούλησιν εἶναι; οὐ τὴν μὲν πρὸς δόλο βέπειν, τὴν δὲ πρὸς ἔπειτα στενεῖν· ἀλλὰ μάνεν μὲν τὴν φύσιν ἐν τοῖς ίδιοις δροῖς, θέλειν δὲ τὴν φύσιν διπράτει τῇ φύσις καὶ συνέπει· ᾧ εἰ τοις δόλο μὲν ταῦτην διεγείρει λέγοι, ἀλλὰ δὲ θέλειν ἔκειναι, μάργη ἐπήγαγε καὶ πόλεμον· τῆς μὲν ἐγχειρούσης εἰς ἄ ἢ μὴ δεῖ, τῆς δὲ μὴ δεχομένης δοσα μὴ πέψουσε. Τὸ γάρ πάτσην περιφωνής, καὶ θέλειν καὶ μὲν δόλον τῷ πάσχειν διπόκειται· τὸ δὲ τοῦ πάσχειν ἔκτος κατὰ φύσιν, καὶν τις συγχωρήσῃ τὸ θέλειν, διπόρ οὐκ οἴδεν τε, τις ποιήσει δέξασθαι τὴν οἰδιαν, διπόρ οὐ πέψουσε; Πλάγιος δὲ τῶν φυλάττει τὸν τῆς οἰκείας οὐσίας νόμον ἀσάλευτον, καὶ ᾧ γέγονεν ἀπὸ ἀρχῆς, οὔτε διαιτᾶται διὰ παντὸς, καὶ οὐδὲμάν το δόλειν ἀνατρέπει τὴν τάξιν. Καὶν μυριάκις θυμρώπος θέλη γενέσθαι πάγης, ἀργεῖ τὰς τῆς βουλήσεως, ἐπειδὴ νικᾷ τὰς τῆς φύσεως· καὶν θέλη φυχὴ ἔχειν ἄνδος τῶν δλόγων, γελάται θέλειν, οὐ πληρούσαι τὸ ἔργον. Εἴτα, πάσα μὲν φύσις ἔχει τὸ ἀτυράννητον, καὶ κρείττων ἐστὶ πάσης ἐναντίας βουλήσεως· μόνη δὲ ἡ ἀτρεπτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδύνατος οὐσία δέγεται βούλησιν ἀναντίαν, καὶ ήτανται τὴς τελήσεως· ἀνάγκη; Ή τοῦ θεύματος; ή πάλαι οὐσίαν ἐν τοῖς οἰκείοις δροῖς φυλάττουσα, αὐτὴ τῶν τῆς ἀπαθείας δρων οὕτω φρεβία ἔξισταται, καὶ οὐδὲ τοσούτον δικτίας ἀπαντᾷ ἔχει, ὅποσον κτίσματι δίδουσι; Πόλεν δὲ ὅλως ἐγνωρίσται, διτὶ θέλησι; Προφῆτης οὖν εἶπεν, Ἀπόστολος οὖν ἐκρίθειν· ἀλλ' οἱ μικρὸν ἥγουμενοι εἰς πάντων ὑπερόπλοιν, ξένην φέρειν νομοθεσταὶ μόνοι νεανιεσσοταν. Οὗτος τὸ «Ἐπανεῖν» ἀνέγνωμεν, οὗτος εἰς ᾧ τὸ θέλησεν· εὐρυμέν. Τίς γάρ τῶν ἀγίων ή εἰδεις πάσχοντα τὸν ἀπαθή καὶ δόρατον, ή τὴν περὶ τοῦτον θέλησιν κατενόσσεν; Ο τόλμος τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὰς ἀρόποτας δυνάμεις πηδώσης; Τίς παρήλθε τὸν οὐράνον; Τίς ὑπέρβη τοὺς θρόνους, τὰς ἀρχὰς, τὰς ἀκούσιας, τὰς δυνάμεις, τὰς ρυρόπτειας; Τίς ὑπέρπετη τὰ σπαράμι; Τίς εἰδεις τὰ ἀκεντούς ἀθέατα; Τίς κατενόσσει φύσις θεοῦ καὶ θέλησιν οὕτων, καὶ πάσχουσαν & παρὰ τῶν Γραψῶν οὐ δεδηλωται; Οὗτος τὸ «Ἐπανεῖν» εἰρηται, οὗτος τὸ εἰς ᾧ θέλησε, τὸ γέγραπται. «Ἐποίησεν δοσα θέλησιν, ἀπηκόδαμεν· διτὶδε ἐπανεῖν ᾧ θέλησεν, οὐδαμοῦ μεμαθήκαμεν. Τι οὖν εἰς βεβαίωσιν τὸ δόληλον φέρουσι; Τούτο προσθήτη τῆς ἀπονοίας, οὐκ ἀπόδειξεις ἀληθείας. Ἄλλη ἐπανεῖν ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν τῶν θυητῶν σάρκα, οὐ κατὰ τὸν ἀδύνατον Λόγον. Εἰς τὸν δικτίας ἀποτελεσματικόν, οὐδὲν τοις οὐδαμοῖς μεμαθήκαμεν. Τι οὖν εἰς βεβαίωσιν τὸ δόληλον φέρουσι; Τούτο προσθήτη τῆς ἀπονοίας, οὐκ ἀπόδειξεις ἀληθείας. Ἄλλη ἐπανεῖν ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν τῶν θυητῶν σάρκα, οὐ κατὰ τὸν ἀδύνατον Λόγον.

A strarunt) indicia depravarunt, multaque diverticula insecuri sunt, cum olim ab aliis adiuvata, tum a se nunc excogitata, cuiusmodi est absurdia ista vox, Deus passus est ut voluit. Cum enim naturam passibilem minimē 501 demonstrare possent, de voluntate falsa spargere non dubitarunt: ac de natura interrogati de voluntate respondent. Si passionis capax est natura, locum habeat voluntas. Quod si vel sexentes talis voluntas fuisse concedatur, non poterit tamen natura lex inverti; qui non insania fuerit, dicere, Passus est ut voluit? Aut quis eorum qui recte sentiunt, non perspicit, oportere voluntatem cum natura consentire: neque debere hanc ad illud declinare, illam ad aliud vergere; sed manere quidem naturam in suis terminis, velle autem naturam quod ipsam naturam et intelligentiam deceat: ita ut si quis dixerit eam aliud quidem habere, aliud velle, is pugnam inducat et bellum; cum becilli aggrediatur quae minimē oportet; illa minimē recipiat quae sibi non convenient. Iā enim in quod passio cadit, velit nolit, passioni obnoxium est. Quod autem ex sua natura passionem non admittit; etiam si quis concederet velle illud pati, quod tamen fieri nequit, quis deducet ad illud admittendum quod substantia ejus minimē capit? Omne animantium genus firmam naturae suae servat legem, atque ut ab initio factum est, ita remanet semper, nec unquam voluntas ordinem subvertit. C Quamvis sexentes homo avis esse vellet, irrita voluntas est, quia vincit natura. Etiamsi velit aliquis bruti animam habere, deridetur voluntas, neque res illa completer. Præterea qualibet natura est a tyrannide libera, estque omni adversa voluntate superior. Num sola immutabilis immortalisque Dei substantia voluntatem admituit contrariam, et vincitur a voluntatis necessitate? O rem miram! que quamlibet substantiam in propriis continet limitibus, ea impossibilitatis terminis tam facile dimovetur, nec tantum habet qui creavit omnia, quantum creature dedit. Sed unde tandem compertum fuit eum id voluisse. Propheta non dixit, Apostolus non prædicavit; sed qui pro nihilo habent omnia contemnere, ii soli insolenter illam ferre legem temere aggrediuntur. Neque illud, «passos est», legimus, neque id, «ut voluit», inventum. Quis enim sanctorum, aut eum pati videt qui impossibilis et invisibilis esset aut ejusmodi voluntatem cogitavit? O audaciam hominum! supra invisibilis potestates exsilire! Quis transcedit cælum? Quis transgressus est thronos, principatus, potestates, virtutes, dominationes? Quis supra seraphim volavit? Quis ea vidit que ipsis sunt invisibilis? Quis naturam Dei intellexit ita velle, et pati ea quae a Scripturis non sunt declarata? Neque illud, «passos est», dicitur; neque id, «ut voluit», scriptum est. Audivimus: «Quæcumque voluit, fecit». quod autem passus sit, ut voluit nusquam didicimus. Cur itaque ad confir-

mationem quod occultum est afferunt? Dementiae accessio haec est; non veritatis demonstratio. Sed passus est Christus secundum mortalem carnem, non secundum immortale Verbum.

IX.

Adversus eos qui dicunt, ita accipiendas esse (Scripturarum) voces, ut non consideretur quamam illae significant, cum omnium captum excedant.

Vix reperti sunt qui omnia qua ad homines attingent evertere contendenter, ac satagerent ut homines non ultra rationales essent, neque ea quae naturaliter bona sunt accurate ediscerent; quique dicerent omnibus perutile esse, ut simpliciter et absque prævio examine, sacrorum librorum voces acciperent; nulla habita consideratione vel correctione, nec juxta pium scopum quo dictæ sunt. Nam si, ut iubent illi, eorum significaciones quis non expendat, simpliciterque **502** et absque prævio examine qua dicuntur auscultet: restat ut prophetet et apostoli auribus nostris frusta personet, ac quis sermo inutilis et inefficax permaneat, auditoresque in cordium suorum penetralia nihil fructus transmittant. Sic enim præcipiunt auribus quidem audire, corde autem non intelligere, nec dictorum consequentiam perpendere, juxta illam communionem: « Auditu audiatis, et non intelligatis »⁷⁰. » Quamobrem ad illud: « Verbum caro factum est »⁷¹, » audiendum compellunt, nec pie intelligere permitunt, quasi qui potestatem habent cujusque mentem arbitratu suo trahendi, non ad id quod decorum et utile est. An Verbum audiatur, nec congruentem sensum requiram? Ubi igitur aut sermonis consequentia, aut auditoris utilitas? Fortassis et ad brutorum morem homines mutari præcipiunt, siquidem verborum sonos auribus quidem percepturi sunt, ex sensu vero nihil fructus animo admissuri. Non huc Paulus jussit, hujusmodi, scilicet rerum doctor, neque vult ut quidpiam admittatur sine ratione et iudicio: sed quomodo? « Perfectorum est solidus cibus, qui propter habitum sensus habent ad boni malique discretionem exercitatos »⁷². » Perfectionem suadet, exercitationem laudat, pervigilem boni malique discretionem suadet. Qua ergo ratione quis poterit recte discernere, si dictorum intelligentiam non accepiterit? Sicut enim qui morbo corporis laborat, germanum ciborum gustum non experitur, neque accurate percipit cujusque qualitatem; ita et homo qui sive ex ignavia, sive ex animi stupore, inexer- citatus habet animi sensus, degustat quidem verba; sed nec eorum vim sentit, nec cogitationum cognoscit rationem: ac more brutorum stulte omnia et incaute admittit, damnosa et utilia, ut se forte offerrunt, recipiens, nec mundis quidem animalibus annumerari potest: quippe qui non ruminet, nec coquimutum rationalem cibum in interiorum hominem transmittat; sed indigestum illum atque incongruum absuniat, potiusque detrimentum ex via denisi cibi, quam quid boni ad vitam confir-

A. IX.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι χρὴ δέχεσθαι τὰς φωνὰς, καὶ μὴ σκοπεῖν τὰ διάνοια σημαντικά.

Μόλις εὐρέθησαν οἱ πάντα ἀνατρέπειν ἄγωνιζόμενοι τὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σπουδάζοντες μήτε τοὺς ἀνθρώπους ἔτι λογικοὺς τυγχάνειν, μήτε τὰ τῇ φύσει καλλί μετ' ἀριθμείας καταμνθάνειν, ἀπλῶς δὲ πάντας καὶ ἀδοκιμάστους συμφέροντας, ἐκ τούτου δέχεσθαι τὰς τῶν λερῶν βίβλων φωνὰς ἀνεπισκέπτως καὶ ἀδιορθώτως, καὶ μὴ κατὰ τὸν εὐεξῆδι σκοπὸν, καθ' ὃν ἔρθεθησαν. Εἰ γάρ τις, ὡς ἐκέλευσαν, μὴ σκοποῖ τὰ διάνοια σημαντικά, τοὺς ἀνθρώπους σημαντικά, ἀπλῶς δὲ καὶ ἀδαστιάτως ἀναστιάτως λεγομένους λείπεται καὶ τοὺς προφῆτας, καὶ τοὺς ἀποστόλους μάτην ταῖς ἀκοὰς ἐνηγένειν, καὶ τάντοι λόγους ἀνωρεκτή καὶ ἀνενέργητον μένειν, καὶ τοὺς ἀκούσοντας μηδέπιαν δυναστεῖν εἰς τὰ ταμεῖα τῶν καρδιῶν παραπέμπειν. Οὐτὼν γάρ προστάτους τοὺς μὲν ὀντούς τούτους, τῇ δὲ καρδίᾳ μὴ συνέναι, μήτε τὸ ἀκολουθον τῶν λεγομένων σκοπεῖν, κατὰ τὴν φάσκουσαν ἀπειλὴν. « Ἀκοή ἀκούσθετε, καὶ τὸ μὴ συνίητε. » Διὰ τοῦτο καὶ τὸ, « Ὁ Λόγος σᾶρις ἐγένετο, ἀκούστην μὲν ἀπλῶς ἀναγκάζουσα, νοεῖν δὲ εἰσεδῶς οὐκ ἔτι ἐπιτέρπουσιν, ὁπερεὶ ἔκουσιαν ἔχοντες τὴν ἔκαστου διάνοιαν πρὸς τὸ διακούν αὐτοῖς Ἐλέγειν, οὐ πρὸς τὸ πρέπον καὶ τὸ συμφέρον. Ἀκούσων τοῦ φήματος, καὶ μὴ ζητήσων τὸ εὐνετές τοῦ φρονήματος; Ποῦ οὖν ἡ σοῦ λόγου τὸ ἀκόλουθον, ἡ τοῦ ἀκούσοντος ὥφελιμον; Τάχα καὶ πρὸς ἀλόγους ἔξεις μεθίστασι τοὺς ἀνθρώπους προστάτουσιν, εἰπερ μηδέπιαν ψόφον μὲν φήματαν τῇ ἀκοῇ δέχεσθαι, κέρδος δὲ νοητάτων μηδὲν τῇ φυσιῇ προσέσθαι. Οὐχ οὕτω Παιδὸς τῆς παρεγγύης, δὲ τῶν τοιούτων διάστακλος· οὐδὲ μετέχειν τούς ἀλόγους καὶ διάκριτας δεῖν ἀπεψήσῃ· ἀλλὰ ποὺς; « Τελείων ἔστιν ἡ στερεῖ τροφὴ τῶν διά τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐγνωτῶν πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. » Τελειότητα ανενούσιεσ, γυμνασίαν ἐπήνεσε, διάκρισιν ποιεῖσθαι νηράδιον καλοῦ τε καὶ κακοῦ τυνενούσιεσ. Ποὺς οὖν διν τις διάκριναι καλῶς δυνηθεῖν, μὴ λαμβάνων τῶν λεγομένων σύνεσιν; « Οὐσπερ γάρ δὲ καρχεῖται νεοτῷ σώματι, οὐχ εὐρέσκει γνησίαν τὸν ἑδεσμάτων τὴν ἔχαστον ποιότητα. » οὕτω καὶ δινθρωπος ἀγύμναστα ἔχων ἐκ φθυμίας ἡ ἀλογίας τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, γενέται μὲν λόγων, οὐκ αἰσθάνεται δὲ τῆς τούτων δυνάμεως, οὐδὲ γνώσκει τὴν τῶν νοητάτων ποιότητα· μετέχει δὲ πάντων ἀνοήτων καὶ ἀφύλακτων δίκην ἀλόγων, τὸ βλάπτον καὶ τὸ ὥφελιμον, ὡς ἔτυχε, προσέμενος, καὶ μηδὲ ἐν καθαροῖς ἀριθμεῖσθαι ζώσις δυνάμενος· οὐκ οὐ μηρυκίζων, καὶ λεπτυνομένην τὴν λογικὴν τροφὴν παραπέμπων εἰς τὸν δινθρωπον, ἀλλὰ ἀκατέργαστον αὐτὸν καὶ ἀκατάλληλον διναλίσκων, μᾶλλον δὲ βλάπτην ἐκ τῆς περὶ τὴν πέμψιν πληγματείας ἡ τινα πρὸς σύστασιν ζῶῆς εὑρεγεσίαν δεχόμενος. « Η τις οὐκ οἶδεν, δι-

⁷⁰ Isa. vii, 9. ⁷¹ Joan. i, 14. ⁷² Hebr. v, 16.

καὶ τὸν κληθέντα δειπνεῖν ἐπὶ τραπέζῃς δυνάστου, νοητοῖς τὰ παρατεύμενα νοεῖν ἐκτελέσται ὁ θεῖος νόμος; Οὐτως οὐδὲ γυμνὰ νοημάτων ἀρπάζειν τὰ βῆματα, σκοπεῖν δὲ ἐπιμελῶς τὸ πρέπον Θεῷ, τὸ συμφέρον τοῦ; τὸ δυνατὸν τῆς ἀληθείας, τὸ σύμφωνον τῷ νόμῳ, τὸ κατάλληλον τῇ φύσει, τὸ γνήσιον τῆς πίστεως, τὸ βέβαιον τῆς ἀπόδοσης καὶ ἀνέβατον τῆς ἀγάπης, τὸ ἀνύδριον τῆς δόξης, τὸ κρείττον τοῦ φθόνου, τὸ τῆς χάριτος δέσμον· διτια πάντα σύνεστι μὲν ταῖς εἰσεσθίεσιν ἐννοιαῖς, καθὼς ἀγνωρίσθη καὶ ἐπὶ τῷ, «Οἱ Λόγοι σάρξ ἀγένετο» λείπουν δὲ, ὡς εἰδῆς, ταῖς ἀπόστολοις καινοτομίαις, ἀπὸ τοιαύτας ματαυτολογίας ἐξ ἀνάγκης καταφεγγούσαις. Κεφαλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, διὰ τὰς λέξεις δεχόμενος καὶ μὴ καταμανθάνων τὰ σημαινόμενα, πῶς νοήσει τὰ μάχεσθαι ἀλλήλοις δοκοῦντα κατὰ τὸ πρόχειρον; Πῶς εὑρέσει τὴν ἀρμόζουσαν λόγον; Πῶς ἀπόκρινειν δύσαι τοῖς ἐπερωτηθεῖσιν βουλομένοις; Πῶς φυλάξει τὸ γεγραμμένον; «Τὸ εἰδέναι πῶς δεῖ τῇδε; ἐν ἔκστατῃ ἀποκρίνεσθαι;»

X.

Πρὸς τοὺς Αἴγαοτας· Ἔπαθεν δὲ θεὸς Λόγος σαρκὶ.

Θουμαζεῖν ἔπειται μοι, πῶς, τοσούτους νεωτερισμούς ἐπιειδόντες οἱ τῶν καινῶν δογμάτων εὐρεταί, κόρον λαβεῖν τῆς τοιαύτης καινοτομίας οὐκ τὸντον ἀλλὰ εἰ τὶ ξένον ἐπινοεῖν πρὸς ἀπάτην τῶν ἀπλουστέρων νεανισκούσαν, οἷον καὶ τὸ προκείμενον νῦν εἰς ἔξτασιν· «Ἐπαθεν δὲ θεὸς Λόγος σαρκὶ.» Πάλιν ἀνταῦθα πολὺ μὲν τὸ διλογον, πολὺ δὲ τὸ ἀποτον. «Ἀλογίας μὲν γάρ τὸ λέγειν, ἔπειρον ἐπέρι πάχειν· ἀποτίας δὲ τὸ, «Ἐπαθεν δὲ Λόγος.» «Οπερ γυμνὸν προκαλύμματος εἰπεῖν οὐ τολμῶντες, ἀπήγαγον τὸ «σαρκὶ,» καθεδρὴν πρόσωπουν αἰχρῶν τὸ ἀπρεπὲς τοῦ φρονήματος δολερῷ πρωτωποτε καλύπτοντες. Εἰ δὲ Λόγος ἐπαθεν, ἀντῷ ἐπαθεν εἰ δὲ ἐπειρον τὸ παθόν, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον, εἰ μὴ μόνη ἡ ὑδρία κατὰ ἀναφορὰν τοῦ πάσχοντος σώματος εἰς τὸν ἡμερένον ἀνατρέχουσα Λόγον. Τὸ δὲ λέγειν, «Οἱ Λόγοι ἔπαθε σαρκὶ,» δηγαφον, δινοκειον, διστάτον, διακαλυσθον. «Ἄλλ᾽ ἐπειδὴ βλασφημεῖν μὲν ἀπάντων ἔχονταν, τὸ δὲ, «Ἐπαθεν δὲ Λόγος,» ἐγνωσαν ἀπαράδεκτον ἀκούσας εἰσεσθεῖν, φάρμακον προσθεῖν τὸ «τῇ σαρκὶ» τοῖς φρημάτων τραύμασιν ἐδίκταλωσαν· δέον μήτε τὴν κόστον ἀπάγειν, μήτε φαρμακεῖας ἀπατώσης φροντίζειν. Οὐδὲν γάρ τῶν παραλόγων τεχνασμάτων εὐρίσκεται τῇ ἀληθείᾳ συναρμοῦμενον· ἄλλ᾽ αὐτὸν τὸ πολλάκις ἔστιν πραχθένον, καὶ μή εὐρίσκονταν στάσιν παρὰ τοῖς συντετωταῖς ἀπαλούσιν. Οὔτε δὲ Λόγος παθήσεις τῇ σαρκὶ, οὔτε δὲ ἀρπάτης τῷ Λόγῳ ἀλλὰ καὶ δὲ ἀρπάτης τὴν οἰκείαν φύσιν τὸ πάθος προσιεῖται, καὶ δὲ Λόγος ἀγώριστον τῆς ίδιας οὐσίας ἔχει τὸ ἀπάθει. Εἰ οὖν οὗτος τῇ σαρκὶ πάσχει, περὶ τῆς σαρκὸς τὸ διν εἰπομέν; δὲ τὸ πάσχει τῷ Λόγῳ, ή οὐ πάσχει; Εἰ μὲν οὐ πάσχει, ταῦτη τὸ ἀπάθει, ἔχειτο· εἰ δὲ πάσχει,

A mandam percipiat. Aut quis ignorat eum qui votatus sit conatum ad mensam magnatis, quæ ap- posita sunt spiritualiter considerare juberi a divina lege? Similiter et verba sensu nuda abripienda non sunt, sed accurate considerandum quid Deum de- ceat, quid nobis conducat, quæ sit vis veritatis, qui consensus in lege, quid naturæ congruens, quæ sit germana fides, quæ spes firma, quæ inviolabilis charitatis sinceritas, quæ sit gloria nullis obnoxia contumeliis, quid sit invidia superius, quæ dignitas gratiae: quæ omnia piis quidem insunt cogitationibus, ut in explicatione dicti, «Verbum caro fa- cium est, » explanavimus; sed desunt scilicet ip- absurdis illis innovationibus, quæ ad ejusmodi va- niloquentiam necessario configuntur. Summa bujus orationis est: qui dictiones excipit, nec significati- onem earum ediscit, qui intelliget ea quæ primo intuitu inter se pugnare videntur? Quomodo con- gruent inveniet solutionem? Quo pacto interro- gantibus respondebit? Quomodo custodiet illud quod scriptum est: « Scire quomodo oporteat nos unicuique respondere? »

X.

Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Verbum carne.

Mirari subit quæ causa sit cur tot et tantas in- duentes novitates, insolentum dogmatum inventores nullarum rerum novandarum satietas ceperit; sed si quid insolens est, illud petulanter ad simpliciores circumvenientes proponunt, quale est quodjam nobis 503 disquerendum proponitur: «Passus est Deus Verbum carne.» Hic rursum multa rationi non consentanea, multaque absurdia. Rationi non con- sentit quod dicitur, alterum alteri pati; absurdum est illud: «Verbum est passum.» Quod cum nu- dum absque velamine proferre non auderent, adje- cerunt illud, «carne, » et quasi turpem faciem, dolosa larva sentientia absurditatem obvilarunt. Si Verbum passum est, sibi ipsi est passum: sin aliud est quod passum est, nihil ad Verbum, nisi sola injurya quæ patiente corpore ipsi conjuncto, ad ipsum recurrit Verbum. Dicere autem, « Verbum passum est carne, » minime scriptum est, ac im- proprium, incompositumque est, nec aliunde con- sequitur. Sed quia uulnus blasphemandi finem sibi præscriperunt: illudque, «Passus est Verbum, » piis aures nullo modo recepturas norunt; verbo- rum vulueribus remedium apponere, addendo illud, «carne, » aequum consuerunt: eum satius fuisset, nec morbum inducere, nec fallax remedium adhibere. Nam absurdorum commentorum, nullum re- perire est quod veritati sit accommodatum; imo potius idem plerumque secum pugnat, nec apud probe sentientes babet ubi consistat. Neque Ver- bum est carne passibile, neque caro est Verbo im- passibilis. Sed et caro juxta propriam sibi naturam passionem admittit, et Verbum a sua substantia in-

¹² Coloss. iv, 6.

separabile cum sit, test impassibile. Si ergo Verbum carne patitur, de carne quid dixerimus? Patitur Verbo, nonne patitur? Si non patitur, impassibilitas illi attributa fuit; si patitur, utriusque passionem constituerunt; siquidem, ut aiunt, Verbum quidem carne patitur, caro autem patitur Verbo in propria natura. Sed fortasse dicent: Cur ergo dictum fuit: « Ex quibus Christus secundum carnem »? ¹¹ Dic Christum passum, et eodem recurret nomen carnis. Qui dicit Deum Verbum, substantiam simplicem designat: qui vero Christum dicit, is duarum conjunctionem naturalum declarat. Atque ita congruentia explicari haec loquendi formula potest, « Christus est passus », quia vox haec utrumque simul significat, et imparabile Verbum, et patibile carnem, que et mortem gustavit. Unde nec Paulus ait: Ex quibus nudus Deus, sed, « Ex quibus Christus secundum carnem »; ut ostendat eum, cuius meminit, secundum quidem carnem ex Israelitis, secundum deitatem vero, ex aeterno esse Patrem. Non dixit: Ex quibus Deus carne. Idem vero et tu dic, et de tua mihi sententia persuadebis: Passus est Christus secundum carnem. Si vero Deum carne passum esse dicas, erudias me velim dilucide, utrum idem sint Deus et caro secundum naturam, an aliud atque aliud. Si idem sunt, passus est Deus in seipso. Nam carnem dicas idem esse quod Deus est. Si aliud et aliud, quomodo haec illo patitur, cum omnis creatura scipsa patiatur non alia substantia? Homo non patitur equo: non moritur anima carne: sed solvitur quidem caro, separatur vero anima, et tamen homo dicitur mortuus, quippe utrumque significans, animam et carnem: mortuus autem intelligitur secundum id quod mori potest, hoc est secundum carnem, et non secundum animam immortalē. Nimirum nemo dicit: Anima cujusdam mortua est carne; sed homo quidam ex anima et corpore constans: animae autem et post mortem immortalitatem indicare volens, in aeternum justos vivere dicit, teste sacra Scriptura. Sed istos libri divini ad unum omnes condenant. Quot enim prophetae? quot apostoli? quot evangelistae? Nusquam tamen injusmodi vox occurrit: cum contra Christum passum esse, perspicue ubique doceatur. « Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus ». Si passibilis Christus ¹², Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas ¹³. « Crux Christi, corpus Christi, sanguis Christi. Quo igitur modo tantam testium turbam pretereunt, et suam ipsorum auctoritatem 504 legi Spiritus anteponunt? vim facientes precepto clamanti: « Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui »: nec attendentes, sacram illum et magnum Patrum in Nicæa chorum, post Dei et Patri confessionem continuo novem Domini Jesu posuisse: « Et in unum Dominum Iesum Christum »; et eidem postea, utpote

A τὸν δύο τὸ πάσχον κατεψήσαντο, εἴπερ, καθὼς φασιν, ὃ μὲν Λόγος πάσχει τῇ σάρκι, ἡ δὲ σάρξ πάσχει τῷ Λόγῳ ἐν τῇ ίδίᾳ φύσει. Ἀλλ᾽ ίσως ἔρουσι· Πῶς οὖν εἰρηται· « Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα; » Λέγε Χριστὸν παῦντα, καὶ σύνδρομος εὐρήσεις τὸ δυομά τῆς σάρκος. Ὁ μὲν γάρ εἰπὼν τὸν Θεὸν Λόγον, ἀπλῆν οὐσίαν ἑσήμαντο· δὲ προσαγορεύων Χριστὸν, τὴν συνάρτεσαν τῶν δύο φύσεων ἀραιέρωσε. Καὶ εὐτὸς ἀρμέζει δύναται· τὸ λέγειν, « Ἐπαθεν ὁ Χριστὸς », διὸ τὴν προστηγορίαν ταῦτην τὰ δύο μηρύεινδα, καὶ τὴν ἀπωθῆ Λόγον, καὶ τὴν παθητὴν σάρκα, τὴν γενομένην θανάτου. Ἐπει τοι Παῦλος, « Ἐξ ὧν, οὐκ εἴπε, γεννώνδη θεός, ἀλλ᾽ » Ἐξ ὧν Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα· εἰναὶ δεῖξῃ τὸν μηρύεονδανον, κατὰ μὲν τὴν σάρκα ἐκ τῶν Ἱσαργλιτῶν, κατὰ δὲ τὴν θεότηταν ἐκ τοῦ αἰώνιου Πατρός. Μή εἰπεν· « Ἐξ ὧν ὁ θεὸς τῇ σάρκι. » Τὸ αὐτὸν καὶ σὺ λέγεις, καὶ πειθομένος· Ἐπαθεν ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα. Εἰ δὲ λέγεις, διὸ Ἐπαθεν ὁ θεὸς τῇ σάρκι, διδάσκον με σαρκί, πότερον ταῦτα κατὰ φύσιν θεὸς καὶ σάρκη, ἢ διλοὶ καὶ ἀλλοί. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα, Ἐπαθεν ὁ θεός ξανθός. Τὸ γάρ αὐτὸν θεῷ λέγεις τὴν σάρκα. Εἰ δὲ ἔτερον καὶ ἔτερον, πῶς τοῦτο ἐκεῖνη πάσχει, πάσης φύσεως ξανθή πασχούσεις, οὐχ ἐπέρι οὐσίας; Οὐ πάσχει ἀνθρώπος ίππην· οὐκ ἀποθνήσκει φυγὴ σάρκι· ἀλλὰ λύεται μὲν σάρκη, χωρίζεται δὲ φυγὴ. Λέγεται δέ, ὅτι τεθνήκεις ἀνθρώπος, τὸ τῶν δύο παραστατικὸν φυγῆς καὶ σάρκος, καὶ νοεῖται κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον τεθνήκειν, τοῦτο ξεινόν την σάρκα, καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀδάναντον φυγὴν. Τοιγαροῦν οὐδεὶς εἴπε· Τοῦ δεῖνος τῇ φυγῇ τέθνηκε τῇ σάρκι· ἀλλ᾽ ὁ δεῖνας ἀνθρώπος, ὁ ἐκ φυγῆς καὶ σωμάτου συνεστῶς τὴν δὲ φυγὴν καὶ μετὰ θανάτου μηρύνδανος, εἰς τὸν αἰώνα τοὺς δικαίους ἔργος ζῆν, ὃς ἡ ἀγία Γραφὴ μαρτυρεῖ. Ἐκείνων δὲ πάσα δεῖνος βίβλος κατηγορεῖ. Πόσιοι προφῆται· πόσιοι ἀπόστολοι; πόσιοι εὐαγγελισταῖς; καὶ οὐδαμοῦ παρ᾽ οὐδενὶ τοιαύτη φυγὴ. Τὸ δὲ, Χριστὸς ἐπαθε, παντεχοῦ προδόθης κακήρυκται. « Τὸ Πάσχα ἥμαν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. » Εἰ πειθόδες ὁ Χριστὸς, Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν διαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς. « Οἱ σταυρὸι τοῦ Χριστοῦ, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Πῶς οὖν τοσούτον νέφος μαρτύρων παρατρέχουσα, καὶ τὴν ίδιαν αἰθεντιάτης τῆς τοῦ Ιησούσατος Ιμπροσθεν δύοσις; καταπολμάντες τῆς βοῶσης ἐντολῆς· « Μή μεταρεῖ δρις αἰνίνα, δὲ θεοῖς οἱ πατέρες σου »· μὴ προσέχοντες, διτὶ καὶ τῶν κατὰ Νίκαιαν ἀγίων Πατέρων ὁ Ιερὸς καὶ μέγας χορὸς μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὄμολογῶν εὐθὺς ἔταξε τὸ δυομά τους Διοκτητούς Χριστούς· « Καὶ εἰς Ιηναίον Ιησοῦν Χριστὸν »· εἰδὼν τὴν ἀπήγαγον τὰ τέ θύμητα τῆς θεότητος, τὰ τέ οἰκονομικά τῆς θαυτοῦ ἀνθρώποτητος, ὡς τούτοις μηνοῖς τοῦ δυομάτος οἰκεῖας καὶ προστέρως τὰ διάφορα δεχομένου, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνὴν· « Θεμέλιον διλον οὐδεῖς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, δεὶς τοῦ Ιησοῦς Χριστοῦ. » Μή δέ καταλεκτώμεν τὸν θεμέλιον, δεὶς πάντων δοτὲ δεκτήνδε; καθ' ἐκτέραν φύσιν, τὴν τε δόξαν, τὸ τε πά-

¹¹ Rom. ix, 5. ¹² I Cor. v, 7. ¹³ Act. xxvi, 23. ¹⁴ I Cor. xv, 3. ¹⁵ Prov. xxi, 28.

θοῦς ἀληθινῶς προσάμενος. Ἐάν εἴπῃς Θεὸν μόνον, ποὺ τῶν ταῦτων ἐπικοδιμήσεις τὴν χρέαν; ἔάν εἴπῃς ὅνθρωπον μόνον, ποὺ τῆς ἀκαταλήπτου διέξης ἀποθέσεις τὸν πλούτον; Ἀλλὰ Χριστὸν λέγει καλόν· τῇ μὲν θεότητι τὴν δόξαν καρπούμενον, τῇ δὲ ήνωμένῃ δὲ ὄνθρωπότητι τὸ πάθος δεχόμενον, τῇ δὲ ἀχωρίστῳ ἀνών τον κατεργαζόμενον, πάντας τοὺς πιστοὺς καρπούμενον. Οὗτος δεῖχνυται καὶ τὸ θεῖον ἀποθέτης, καὶ τὸ πάθος ἀληφίνην, καὶ τὸ κέρδος τῶν ἀνθρώπων κοινόν, καὶ δὲ λόγος τῆς ἀληθείας σαφῆς, καὶ δὲ θεμέλιος τῆς διδασκαλίας δισέλευτος, καὶ τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος ἑνδοξόν, καὶ τὸ θεῦμα τῆς ἀρχαίτητος ἀξίουποτον, καὶ τὸ κάλλος τῆς ὄρθοδοξίας ἀνθεύοντος, καὶ τὸ κήρυγμα τῶν ἀγίων ἀπάντων σύμφωνον. Τὸ δὲ λέγειν τὴν μηδέποτα φήσαντα φωνήν, καὶ ἀνεμεπιτίκειν ἀπαντάς, τοὺς μὴ εἰπόντας θεόν. Λόγον παθόντα σαρκί, τούτο οὐ μόνον κατὰ τὸν νῦν ἀνθρώπων φέρει τὸ θράσος, ἀλλ' ἡδη καὶ κατὰ πάνταν τῶν ἀπ' αἰώνας κηρύκων καὶ διδασκάλων ἀκτελεύειν τὴν τολμαν. Ἰστοὶ δὲ καὶ φεύγουσαν τὸ δύομα τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ἐφ' ᾧ πιστεύειν ἀκελύσθημεν; Εἰσέπεισαν ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ σωθῆσην. Ἐπὶ τούτῳ τῷ ὄνδριτα τὰς ἐπιπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας καλόν. Οὐδὲ γάρ ἔστιν δύομα ἔπειρον ὅπερ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἀν δὲ σωθῆναι ἡμᾶς. «Ἐν τῷ ὄνδριτα Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν τύραννον καὶ ἀπούλωναν καὶ καταχθονίων, καὶ πάσα γλώσσαν ἐκφοροῦσσαν, διτὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Πατρός.» Αὐτὸς κριτής ζώντων καὶ νεκρῶν· αὐτὸν ἀπακαλείτο τελεούμενος Στέφανος. «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δέξαι τὸ πνεύμα μου. Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δὲ ὁ τὰ γάντια.» Αὐτὸς Σωτήρ, αὐτὸς Αιτωρός· Χριστὸς τὰ πάντα. Τί φεύγουσι τὸ πολυπόθητο δύομα; Τούτο τὰς νόσους ἥλασσεν· «Ἐν τῷ ὄνδριτα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ περιπάτεσσεν.» Τούτῳ τούτος δαμνονας ἐψυγάδευσε· «Παραγγέλλωσι αὐτὸν ὄνδρατα.» Πώς δὲν, τούτῳ κατατίνοντες ἡς ἀπάρεσκον αὐτοὺς, τὸ παρ' οὐδενὶ τῶν ἀγίων κελεύοντα τεβεῖσασι, τὸ, «Ο Λόγος ἐπαύει σαρκί;

Christus omnia. Quorum fugiunt desiderabile illud Christi surge et ambula. » *Ipsius fugavit dæmones, et Præcipio tibi in nomine Iesu Christi Nazareni, ut excess ab illa.* » *Quomodo igitur hoc, ut ipsis minime grato relictio, id quod apud sanctorum neminem reperitur, substitutum, Deus Verbum passus est carne?*

XI.

Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ποταὶ δάσοντες· Ιούδαιοι δίκην, εἰ μὴ Θεὸν ἀπέκτειναν.

Οὐκ ἔστιν, ὡς ξοκε, φιλονεκούντων ἀνθρώπων δλογον δρμήν λόγους τισν ἐπισχειν ἀλλὰ καὶ μυρίους τις ἐπάγη καὶ ἀνανειρήθησον ἐλέγχους, τὴν μὲν ἀληθείαν ἔδειξε, τοὺς δὲ τοῦ φεύδοντος ἐργάτας οὐκ ἐπιστεν. Οὐτω γάρ οἱ τῆς ἀληθείας ἀποκονίνεις μετὰ πολλὰς φανερὰς ἀποδείξεις, οὐδὲ ἀφίστανται τοις οἰκεοισ σκοποῦ, οὐδὲ ἔρχονται πρὸς τὴν εὑθεῖαν δόσον· ἀλλ' ἀτραποὺς δεξάμενοι, ἐπὶ κρημνούς περιέρχονται, παραλ-

A quod unum apto et commode diversa in se recipere, tunc sublimia deitatis, tum cœconomia humilitatis applicasse, secundum divi Pauli sententiam illam: «Fundamentum aliud ponere nemo potest, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus». » Ne relinquamus fundamentum, quod omnium est capax, secundum utramque naturam, gloriam et passionem vere admittentes. Si dixeris Deum solum, quomodo ei passionis necessitatem superstruis? si dixeris hominem solum, quomodo ei incomprehensibilis gloriae divitias adjicies? Christum vero rectissime dixeris, gloria quidem secundum deitatem fruentem, passionem vero secundum unitam humanitatem suscipientem: denique secundum inseparabilem unionem omnia miracula operantem, omnia dona fidelibus communicantem. Hac ratione et deitatis impassibilitas, et passionis veritas, et communis hominum utilitas demonstratur. Atque ita est veritatis sermo perspicuus, fundamentum doctrinarum inconcussum, magnitudo mysterii illustris: admiratio antiquitatis fide digna, pulchritudo orthodoxæ doctrine incorrupta, consensio denique omnium sanctorum prædicatio. At inauditam vocem proferre, et anathemate ferire eos, qui Deum carne negant passum, id vero est non nostræ duntaxat stitatis homines petulantem impetrare, sed omnes omnium stitatum præcōnes et doctores audacter condemnare. Cur vero nomen Christi Domini fugiunt, in quod Jussi sumus credere? Crede in Dominum Iesum Christum, et salvus eris. In hoc nomen, pulchrum est salutis spem ponere. Neque enim aliud nomen ullum est sub celo hominibus per quod salvandi simus: «In nomine Domini Iesu Christi omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Patri». » Ipse Iudex est vivorum et mortuorum: ipsum invocabat, cum iam consummaretur, Stephanus: «Domine Iesu Christe, suscipte spiritum meum». Unus Dominus Jesus Christus per quem omnia». » Ipse Salvator, ipse Redemptor: nomen? Ipsum morbos sustulit, «In nomine Iesu

D XI.
Adversus eos qui querunt, qualem panam Judei daturi sint, si non occiderunt Deum.

Qui contentionis studio feruntur viri, eorum insanum impetum nulla, credo, potest oratio cohíbere. Sed licet nulli quis, eaque invicta argumenta proferat; veritatem ille quidem demonstraverit, at operariis mendacii de ea minimo persuaserit. Sic enim et qui a veritate exciderint, li post multa claraque arguments nec desistunt a proposito suo, nec in viam rectam redeunt: sed vias præcipites

¹¹ I Cor. iii, 11. ¹² Philipp. ii, 10, 11. ¹³ Act. vii, 58. ¹⁴ I Cor. viii, 6. ¹⁵ Act. iii, 6. ¹⁶ Act. xvi, 18.

ingressi, hinc inde circumueunt, quæstiones absurdas proponentes; nec erubescunt querere: Quomodo Judæi punientur, si non occiderunt Deum? O impudentem audaciam! O fraudulentum institutum! ut Christum vindicent, ea quæ Christi sunt tradueunt.

505 Ut, aiunt, Judæi dignam sceleribus suis pœnam luant, evertantur omnia, vilipendatur doctrina, blasphemetur Deus, patibilis vocetur, qui est impunitabilis, injuria inferatur gloria, fines orbis universi seducantur. Tu vero, mi homo, ne cum Dei contumelia Deum vindicato. Odi defensionem quæ cum dedecore conjuncta est: prestat lucrari Judæum, quam Christianos confundi: prestat auctores passionis effugere, quam eum qui passus est hujusmodi patronum nancisci: prestat illos veniam consequi, quam hunc mutabilem et passibilem secundum deitatem existimari. Quorsum Judæis hanc magnifice gloriandi præbes materiem, quasi deitate ipsa superiores fuerint? cum ne templum quidem tenere potuerint, nisi eo qui inhabitat permittente, qui idem solutum illud suscitavit, insolubilis ipse manxit. Quorsum ejus qui passus est voluntati tuo calculo refragaris? cur plus contristas, iis per quæ scilicet injuriam vindicas, quam ii ipsi qui perpetrare facinus ausi sunt, contristarunt? Quorsum verissima Christi verba subvertis? Ipse enim tempore passionis dixit: « Pater, dimittи illis, quia nesciunt quid faciunt ». » Et tu poemas (a Judeis) exigis, perinde ac si Dei præsentiam cognorint, et in Deum ipsum cædem perpetrarint? Desine graviora aggredi, quam ii ipsi qui Christum cruci afflixerunt. Illi nudum hominem Christum putantes interemerunt; tu Deum consitens verum, mutabilem, patibilem, mortuum denique, præclaræ illæ tua vindicta asseris. Quanto vero audacia major est in Deum impie insurgere, quam hominem quem esse putas injuria petere; tanto ille, qui Deum Verbum lingua sine causa occidit, miserior est iis qui carnem Domini clavis sine causa perfosderunt. Verumtamen non quoniam tu crudelior es, terribili illos poena liberamus: sed et deitati Domini Christi imputabilitatem suam servamus: et humanitati illi unitæ passionem suam attestatione nostra tribuimus, et a Judeis poemas exigi conitemur, eo quod vesana mentis cæcitate in deitatem ipsam manifeste fuerunt impii. Nunquid vero et nunc non videmus eos, qui templis Deo sacerpius consecratæ nefarias manus inferunt, ut ea vel polluant, vel destruant, licet in ligna duntaxat et lapides sæviant, perinde tamen puniri, ac si contra Deum ipsum audacter se efferant? Nimis inanimatum templum tam severe vindicatur, templum vero vivum impollutum, templum Deo conjunctum ineffabiliter, indissolubiliter, non multo severius vindicabitur? quod ipsum quidem injuste passum est, sed ita ut in tem-

A γους παύεις προτεινοντας, καὶ οὐκ αἰσχύνονται λέγειν· Πώς οἱ Ἰουδαῖοι τιμωρθήσονται, εἰ μὴ Θεὸν ἀνηρήκαστο; φαῦ τῆς ἀναιδῶς ἀπολύματος Ι. Φεῦ τῆς ἀπατῆλης ἐγχειρίσεως! εἰς τὸ διάδημα τοῦ Χριστοῦ διασύρουσιν· Ἰνα, φασίν, Ἰουδαῖοι δέκτην ἀξίαν διπατηθῶντον, ἀνατρεπόμενοι τὰ πάντα βαδικουργεῖτον τὸ δόγμα, βλασφημίσων θεὸν, παθῆτος καλεῖσθον δὲ ἀπαθῆς, ὑεράζεσθον δὲ δέξις, πλανάσθον τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Ἀνθρώποι, μήτε ἐκδίκει θεὸν ἐφ' ὅρπει θεοῦ· μισῶ συνηγορίαν ἀτιμίας πρόξενον· κρείττον Ἰουδαίον κερδῆσαι, ή Χριστιανὸν αἰσχυνθῆναι· κρείττον τοὺς πεποιηκότας φυγεῖν, ή τὸν πεπονθότας τοκούτων συνηγορούντας τυγχεῖν· κρείττον ἐκείνους συγγνώματα εὑρεῖν ή τούτους τρεποῦντας καὶ παθῆτος κατὰ τὴν θεοτηταντα δέξαντα λαβεῖν. Τί παρέργεις Ἰουδαῖος καύχημα μέγιστον, ὡς θεότητος αὐτῆς περιγενέσθαι δεδυνημένοις; οὐδὲ γάρ τὸν ναὸν ἔχουσαν αὐτόν, εἰ μή. δὲ ένοικῶν συνεγχώρησεν, δε καὶ τὸν λιθέντα ἡγεμόνειν, αὐτὸς δὲ διλειτούσει. Τί παρὰ τῷ ναῷ τὸν πεπονθότος φέρεις τὴν ψήφον; τί πλέον λυπεῖς, οἰς δῆθεν ἐκδίκεις, ή ἐκεῖνοι τετολμηκότες ἐλύπησαν; Τί τὰς ἀμενδεῖς ἀποφάσεις ἀνατρέπεις τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ; Λύτος ἐλεγει τῷ καιρῷ τῶν πάθους· « Πάτερ, ἄπεις αὐτοῖς· οὐ γάρ οἰδασι τοι ποιοῦντα. » Καὶ σὺ δέκτη ἀπατεῖς, ὡς ἐγκωκάτας θεοῦ παρουσιαν, καὶ δεδροκότας κατὰ θεοῦ μιατυρούν· Πάσαις καλεπώτερα τολμῶν τῆς τοῦ σταυρωάντων παρανομίας. Ἐκεῖνοι φύλοι ἀνθρώπων νομίσαντες τὸν Χριστὸν, ἀπεκτείναντο· σὺ, θεὸν δύολογῶν ἀληθεύνων, τρεπτὸν, καὶ καθηδόν, καὶ νεκρὸν διὰ τῆς καλῆς ἐκδίκησες ἀποφανεῖς. « Οσῳ δὲ τολμηρότερον τοῦ ὃν ἀνθρώποι οἰεσθεισι δέκτην τὸ εἰς θεὸν δεσπότην, τοσούτῳ γι δέκλιτερος δὲ τὸν θεὸν λόγον τῇ γλώσσῃ μάτῃν φονεύοντας τὸν εἰς τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου τοὺς ἡλίους μάτην πειράντων. Πλὴν οὐκ, ἐπειδὴ σὺ καλεπώτερος τῆς φοβερᾶς καταδίκης, ἐκείνους ἀρπάζομεν· ἀλλὰ καὶ τῇ δεσπότῃ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τηροῦμεν τὸ ἀπαθὲς, καὶ τῇ ἀνθρωπότητῃ τῇ ἡνωμένῃ προσμαρτυροῦμεν τὸ πάθος, καὶ τοὺς Ἰουδαίους δύολογούμενοι ἀπατεῖσθαι (24) δέκτην, ὡς εἰς αὐτήν διτίκρυος θεότητας διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀπονοίας ἡσεβηκότας. » Η καὶ νῦν οὐχ δρῶμεν τοὺς κατὰ ναοῦ πολλάκις ἀνακειμένους θεῷ χεῖρας ἀθεμίτους ἔτειναντας ἐφ' ὅρπει τὴν καταλύσει, καίτοι κατὰ ἥλιους ή λίθους πράττοντας, οὐτοῦ δεχομένους τὴν τιμωρίαν, ὡς κατὰ θεοῦ τὴν τόλμαν ἀκτείναντας; Καὶ ναὸς μὲν τοιαύτην δέγεται τὴν ἐκδίκησην ἀψύχος· ναὸς δὲ ζῶν δηραντος, ναὸς θεῷ συνηγμένος ἀρρήτως, ἀδιασπάστως, οὐ πολὺ πλέον ἐκδικηθεσσαι, ὡς αὐτὸς μὲν ἀδέκιος παθέν. τῆς δὲ ὕδρεως ἀνατρεχούσης εἰς τὸν ἐν τῷ ναῷ θεὸν, τὸν ἐν γενέμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ πολὺ θαύματα ἐργασάμενον; Μηδὲ γάρ ἐκεῖνοι τοῖς Ἰουδαίοις ἀπολογίαν εὐρίσκεται, ὡς εἰς ἀνθρώπους φύλον ἀμαρτήσαντι, τῶν πολυτρόπων θαυμάτων οὐ συρ-

²⁴ Luc. xxiii., 34.

(24) MSS., ἀπαιτουμένους.

χωρούντων λανθάνειν τῆς ἐνεργούσης δυνάμεως τὸ θεοπερέται καὶ θεόδοξον· τοῖς γὰρ οὐκ ἀν ξφρίξεν ἀπὸ ὄρχης τὰ γενόμενα; Κατὰ προφητείαν ἡ γένησις, δὲ τόπος γνώμιμος, δὲ τρόπος ἐπίστημα, δὲ χρόνος οὐκέτιλος, πᾶς λόγος ἐργοχειρούμενος, δρόμος ἀστέρος μηνῶν ὑμνον ἀγγελῶν, μάγος πόρφυρων πρὸς διωροφορίαν ἀλλάζειν, Ἡρόδης δὲ βασιλεὺς ταρασσόμενος· Ιουδαῖα δπασα συγκλονουμένη, φανέρωσις ἐναργῆς τοῦ αἰροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· Σημείων παιδίον κατέχων καὶ θεοῦ σωτηρίου ἐρμηνεύων· Ἀννα προφητεύσουσα· μαρτυρῶν Ἰωάννης πρὸς Ἱορδάνην· φωνὴ Ηπείρου οὐρανόθεν, τούτον Υἱὸν ἀγάπητην πάσι γνωρίζουσα· Πνεύματος ἐπιφορτήσις περιστερέδεις ἐν εἰδει τῇ κορυφῇ ἐπιπλεύσουσα· μεταβαλλόμενος ὑδωρ εἰς οἶνον· δρός πάντες πληθυνόμενοι παραδόξως εἰς χιλιάδας ἀπόλαυσιν, καὶ περισσεια κλασμάτων κόρφων θάλασσα· πάδη λόγην φυγαδεύμενα, δαίμονες προστάγματι διωκόμενοι, μᾶλλον δὲ πόρφυρων δμολογούντες τὸ τῆς ἔξουσίας ἀρχόρητον· νεκροὶ τῆς τοῦ θανάτου τυραννίδος εἰδίνοις ἀποστάμενοι· κράτερον ἰματου τῇ μετα καρνούσῃ γυναικὶ φέρον τὴν λασιν, τῆς δὲ κρυπτομένος θεότητος δημοσιεύον τὴν δύναμιν. Πλάτα τῶν στοιχείων ἡ φυσις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ δρωμένου ναοῦ, καὶ τῇ θρεπτῇ τοῦ ἀκρωτηρίου θεοῦ πολυερπόνων ταρασσομένη· ἀνάστασις τοῦ παθόντος ὃνδε τῶν ταυρωδῶν μαρτυρουμένη. Φυλάσσοντες γὰρ τὸν παθόντα, ἡττήθησαν τῷ παραδέξει νεκρῷ. Τοσαῦτα ἡν καὶ πολλῷ πλέον τὰ μηνύόντα τὴν κρυπτομένην θεότηταν. Κατὰ ποὺς φεύγουσι τῆς θεομαχίας τὴν τιμωρίαν οἱ πρὸς οὐτα δεμπράς ἀποδείξεις τυφλώτεται δὲτ ἀγνωμοσύνης στοιχείσσαντες;

victi sunt. Atque haec multoque plura alia sunt, que latenter intus divinitatem indicant. Quomodo igitur ρωνam Dei hostibus denuntiatam effugient, qui ad tam lucidas demonstrationes prae nimia im- prohibitate cæcuteire volunt?

XII.

Πρὸς τοὺς ἀλλοτριας· Ιουδαῖος ἐστιν δὲ μὴ δμολογῶν θεόν ἐσταυρωθεῖ.

Τοσαῦτης ἀποδείξεις ἐν τοῖς προλογοῦσι πάσι τε γεγενημένης, οὐτα πολυτέρων καὶ φανερός, διὸν αὐτοῦντος τὸ πλήθος τοῖς ἀντιθέστητας τῶν ἀλλήγων, οἱ δὲ καὶ διλας ἀντιθέστητες ἀναυαγόντων πλέξαι μάτην οὐκέ τίκησαν. Ιουδαῖος, φησιν, ἐστιν, δὲ τὸν θεὸν αὐτὸν μὴ δμολογῶν ἐσταυρώσθαι. Καλῶς ἡμές τῆς αὐτοῖς χρεωστουμένης προστηγορίας ὑπέμνηταν. Αὐτοὶ γὰρ εἰς λαυτοὺς ἐπισπάσαντο τὴν πρὸς ἑκεῖνος συγγένειαν, ἀρνούμενοι μὲν τὴν αὐτήριον ἐνανθρώπησαν, διωθόμενοι δὲ τὴν τῶν δύο φύτων σύνοδον καὶ θνωσιν. Τις Ιουδαῖος δὲ τὴν χάριν δεξάμενος, ή δὲ τῷ νόμῳ κατὰ τὸ γράμμα παρακαθίμενος, Ἡμᾶς δὲ χάρις ἐδίδαξε θεόν ἀστροτὸν ἐν ἐρωμένῃ φανερωθῆναι σφιν· ἑκεῖνος τῇ ὄρχησι παράδοτες παρέμειναν τῇ θεότητα γυμνῆν ἐν διαφροσίᾳ εἰσειτε καὶ σχήμασιν ὑπογραψάσης. Πάλις οὖν διλοις λέγουσιν Ιουδαίους, αὐτοὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸν πλούτον ἀποστέλλομενοι· Οὐκούσαν, διτο πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεβύμησαν ίδεν δὲ ξέπομεν, καὶ οὐκ εἴδον; Τι δρα οὐκ εἰδον θεότη-

A pli inhabitatorem Deum, qui templo unitus est, et miracula multa edidit, injuria recidat. Neque vero excusationem Judæis inde parare licet, quod velut in nudum hominem peccare visi sint: enim divinam et gloriosam operantis potentiam majestatem multifaria miracula latere non permisérunt. quis enim non stupescat ad ea quae a principio facta sunt? Juxta prophetiam Nativitas fuit: locus natus: modus illustris, tempus non obscurum est: sermo omnis re ipsa impletur, stellae cursus angelorum concentum indicat: Magi de longinquò ad offerenda munera attrahuntur: rex Herodes perturbatur: Judæa universa concutitur: appetit evidenter is qui mundi peccata tollit: sustinet puerulum Simeon, et salutare Dei pronuntiat: valient natura Anna: testificatur Joannes ad Jordanem: vox Patris coelitus hunc Filium dilectum omnibus manifestat: adventat Spiritus et in columba specie in verticem ejus dilabitur, aqua in vinum mutatur: quinque panes in aliquot millium usum miraculose multiplicantur: fragmentorum reliquias duodecim cophini implentur: fugantur verbo morbi: mandato expelluntur daemons, quin e longinquō intollerabile illius potentiam confitentur: mortui a mortis tyranne confestim liberantur: fimbria vestimenti 506 agrotanti cuidam mulieri sanitatem assert, latentis autem deitatis virtutem publice praedicat. Omnis elementorum natura tempore passionis ad destructionem visibilis templi, et contumeliam inseparabilis Deo illatam, multis modis turbatur: resurrectionem ejus qui passus fuerat, ipsi illi confirmant, qui in crucem ipsum egerunt.

Cum enim passum custodirent, a mortuo miraculoso

igitur pœnam Dei hostibus denuntiatam effugient, qui ad tam lucidas demonstrationes præ nimia im- prohibitate cæcuteire volunt?

XII.

Adversus eos qui dicunt: Judeus est, qui non confitetur Deum fuisse crucifixum.

Cum tantæ, tam variae, tamque perspicuæ demonstrationes superiorum disputationum omnium fuerint; sentire tandem adversarios argumentorum multitudinem dehebant. At illi alias impudentes objectiones sine causa texere non dubitarunt. Judeus est, inquit, qui non faretur, Deum ipsum in cruce esse actum. Pulchre nos nominis ejus quo nuncupandi sunt admonent. Illi enim sunt, qui seipso affinitate cum Judæis devinxerint, tum salutarem incarnationem, tum duarum unionem et conjunctionem naturarum rejiciendo. Uter Judeus, qui gratiam suscipit, an qui lege secundum litteram nitiuit? Nos gratia docuit, Deum invisibilem invisi- bili manifestatum esse carne: illi permanent in antiqua traditione divinitatem nudam in diversis speciebus et formis delineante. Quomodo igitur alios appellant Judeos, qui ipsi novi federis divinitas a se repellunt? Annon audiverunt quod multi pro- phetae et justi desiderarunt videre quænos videmus, et non viderunt? Quid igitur non viderunt? Deitatis

adventum? Cur igitur scriptum est: Visus est Deus A abraham, visus Isaaco, visus Jacobo, visus Moysi, et sexcentis aliis? Quid igitur desiderarunt, quod tamen non viderunt? nimurum quod nobis videre licuit, deitatis et humanitatis ineffabilem et inseparabilem unionem? Quicunque igitur admirandam Verbi et carnis unionem confitentur, iis novum videre spectaculum contigit. Contra qui carnis assumptionem rejiciunt, si cum veteribus Iudeis partem habere suam manifeste convincuntur, qui nec ipsi potuerunt videre oculis suis quae nos vidimus. Iudeorum enim est, Salvatoris in carneconomiam non suscire. His scipiose aggregant, qui duas naturas explouunt: quinimum majorum criminum rei efficiunt. Illi enim eum qui tam stupenda debet miracula Deum esse ignorantes: hi vero confidentes, indigna contra deitatem pronuntiant, omnes carnis assumpta passiones deitati ascribendas esse contendentes. At enim dicent fortasse (impudenter enim vel manifestissimis didicerunt contradicere): Non dicitur divinitatem esse passionibus obnoxiam. Et qui non diceret hoc, qui tam artificiosce orationem adornatis? Passus est, inquit, quia voluit: ipsum patibilem esse nequaquam dicimus. Cum rem ipsam non dubitetis affirmare, cur a rei appellatione vos abborrere singitis? Si daronatis eos qui divinitatem passam esse negant, cur non diserte ipsam patibilem esse profitemini? Si Iudeus secundum vos est, qui divina natura passionem negat: Christianus est, qui asserit. Et cur non Iudeum divinam naturam impatibilem confitentem praefertis vobis patibilem ipsam affirmantibus, cum omnino necessum sit, aut Iudeos vos vocari, si impatibilitatem esse testificemini; aut Christianos appellari, ut vos quidem Christianum definitis, patibilitatem sancientes? Proponite perspicue, quam tenetis sententiam. «Corde enim creditur ad 507 Iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem»⁴⁴. Si Verbum non est passum, igitur caro. Si caro non est passa, igitur Verbum. Si neutrum borum, igitur aliquid tertium. Si nullum omnino, igitur passio ipsa non fuit: si nemine paciente fuit passio, opinio fuit; opinione salvamur. Igitur ad Manichaeos configistis. Et cur ab eorum nomine refugitis, qui vos pravorum et intolerabilium suorum dogmatum heredes manifeste babent? Hinc appetet vos et peiores Iudeis esse, et a Manichaeis non multum abesse. Sed quid dicimus de Iudeis et Manicheis? Vesta longius progressa est audacia, quam illius ipsius, qui omnis mali auctor est, qui occulit ista vobis inseruit zizania, qui omnibus bonis invidet, diaboli. Ille ubi ad Jordanem divinam Salvatoris gloriam conspexit, invidie stimulis agitatus, non ausus est tentando prius ipsum aggredi, quam fame laborantem vidi, quae humanae infirmitatis nota est. Agnovit hoc deitatis proprium

⁴⁴ Rom. x, 10.

(25) Vulg., propositio est, ut et paulo infra γανήσεσθαι pro φανήσεσθαι. Edid.

A τος ἐπιδημίαν; Καὶ πῶς γέγραπται: «Οὐδὴ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ, νῷθη τῷ Ἰσαάκ, νῷθη τῷ Ἰακὼβ, νῷθη τῷ Μωϋσῃ, καὶ μύροις δόλοις; Τί οὖν ἐπειθῆμεν, θεότητος καὶ ἀνθρώπουτος δρῆτον καὶ ἀδιάταπτον ἔνωσιν. Οἱ τοινύν διμολογοῦντες τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς τὴν παράδοξον ἔνωσιν, οὗτοι τοῦ ἔνους δεάματος τετυχόσιν· εἰ δὲ τῆς σαρκὸς τῇ ἀνάληψιν ἀθεούντες μετὰ τῶν δικαιῶν Ιουδαίων ἔχειν τὴν μερίδα προδῆλως ἀλέγονται, τῶν μὴ κατηξωμένων ίδεν μῆτε δύεται, διπέρ τιμεῖς ἀναράκαμπεν. Ιουδαίων γάρ το δη μὴ δέξασθαι τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐνσαρκὸν οἰκονομίαν. Τούτοις συνάπτουσιν δικαιούσι οἱ τὸ διπλῶν τῶν τύπων ἀπωθύμενοι, μᾶλλον δια καὶ μεζῆσιν ἐγκλήματαν ὑπειθύοντες, Ἐκείνοις γάρ τὸν τοσαῦτα μετὰ σαρκὸς διαματαργήσαντα θεὸν εἶναι ἀγνοούσις, οὗτοι δῆθεν διμολογοῦντες δικαιία κατὰ τῆς θεότητος ἀπεφήναντο, πάντα τὰ πάθη τῆς ληφθεῖταις σαρκὸς εἰς αὐτῶν ἀνενεγκεῖν τὸν θεὸν Λόγου φιλονικήσαντες. Ἄλλ᾽ ἵων ἐρούσιν (Ἐμαδὸν γάρ Ιταμῶν μάχεσθαι τοὺς προδῆλους)». Οὐ λέγομεν παθήτους τὸ δεῖνον. Πώς οὐ λέγεται, διτὶ τέλγον κατασκευάζεται; «Ἐπαθε, φησίν, ὡς ἡθελούσιν οὐ μὴ παθήθηνται πάνταν λέγομεν. Τί προποιεῖσθε (25) φειδεσθαι τοῦ δύναμος, καταπαλύωνται τοῦ πράτητος; Εἰ κατηγορεῖτε τῶν λεγόντων μὴ πεπονθέντα τὸ δεῖνον, πῶς οὐκ διμολογεῖται λέγειν αὐτὸν παθήτους; Εἰ δημιλέγοντες φύσεως πάθος; Ιουδαίος καθεὶς δίλγων, Χριστιανός. Καὶ πῶς οὐ ποιεῖτε προτιμεῖσθαι τὸν Ιουδαίον, τὸν ἀπάθεις διμολογοῦντα τὸ δεῖνον, διμέντων ἀποφανομένων αὐτὸν παθήτον; οὐ εἶναι ὑμίνι μάτητηκην Ιουδαίους ὑμᾶς καλεῖσθαι προσμαρτυροῦσαν; Ταῦτα εἰς ἡ Χριστιανῶν δυνάμεσθαι κατὰ τὸ δύματερ δρόνον νομοθετοῦντας τὸ πάθος; Γνωρίσατε φανεῖσθαι δέξασθαι δόξαν. «Καρδίᾳ γάρ ποιεύεται εἰς δικαιούσην· στόματι δὲ διμολογεῖται εἰς σωτήραν». Εἰ μὴ πέπονθεν δὲ Λόγος, οὐκοῦν οὐδὲ οὐδέποτε οὐκοῦν δὲ Λόγος. Εἰ μηδέτερον τούτου, οὐκοῦν δὲλλο τρίτον. Εἰ μηδὲν μηδέλλως, οὐκοῦν δὲ πάθος οὐ γέγονεν. Εἰ, μηδὲν παθόντος, τὸ πάθος γέγονε, δόκησται γέγονε· δοκήσει σωζόμεθα. Πρέκ Μανιχαίους οὐκοῦν τὸπομολίστατε. Καὶ πῶς φεύγεται τὴν ἔκειναν προστηρούσαν, ὃν φανεῖσθαι κληρονόμα τῆς ἀρροτοῦ κακοδημίας; Οὕτω δε Ιουδαίων γίγνεται φανήσεσθαι, καὶ Μανιχαίων οὐ πόρρω. Καὶ διλέγομεν Ιουδαίων καὶ Μανιχαίων· Αὐτοῖς τοῦ πάθους εὔρετον τῶν κακῶν τοῦ ταῦτα ὑμίνι ὑποσπείρατος τὰ ζιζάνια, τοῦ φύσεωντος τοὺς καλοὺς ἀπανθανόμενοι, τολμητούρους ἁυτούς ἀπεργήνατε. Έκείνοις δὲ εἰδεν δέπι τοῦ Ιορδάνου τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔνθεν δόξαν, κατέτροις τοῦ φύδονος νυσθμένοις, οὐ πρότερη ἐπέμπτε προσαγαγεῖν τὴν πείραν, έως οὐ εἰδεν διαμένην τὴν πείραν, ἀνθρώπηνς ἔνδειας γνώριστα. Οὗτος δέπι τῆς θεότητος τὸ ἀπάθεις ίδιον καὶ ἀπεργάτον· ὑμᾶς δὲ τὴν πείραν καὶ τὴν δίζην, καὶ τὰ τοῦτα, τῆς θεότητος αὐτῆς ἀποφανεῖσθαι, καὶ τὸ

σταυροῦ τὸ πάθος αἰτή τῇ θεότητι σαρῶς περιφέρεται. Ἐκεῖνος δὲ ὑπερβολὴν πονηρίας ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποτόνος προστηρούει· ὑμεῖς δὲ δὲ ὑπερβολὴν τῆς κατὰ θεὸν ἀπονοίας θυσιότονος τοὺς ἰουδαίους προσαγορεύετε· καὶ οὐκ αἰσχύνεσθε μεῖζον δύναμιν τοῦ διδασκάλου τῶν τοιούτων Ιουδαίος τοῖς; μαθηταῖς ἀπονέμοντες· καὶ κατὰ τὴν ἔγγραφον κατηγορίαν γνώντες τὸν θεόν, οὐχ ὡς θεὸν δοξάζετε. Παθητὸν γάρ εἶναι κατασκευάζετε.

non veritis, tamen ut Deum non glorificatis. Patibilem

XIII.

Πρὸς τοὺς λέγοτας, διει καὶ ἀγγελοι ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ διθύρας οὐ πάτρως σαρκὸς ἐπέψερον γύνεται.

Πολλῶν καὶ πονηρῶν τεχνασμάτων γεγονότες πάτερες, οἱ τὰ αἰώνια δρις τῶν ἀνθέμων πατέρων μετέδραι φιλονεκτήσαντες, οὐκ ἡρκέσθησαν τοὺς ίδιους ἐκγόνους· ἀλλὰ Καὶ καὶ τὸν πάλαι πολεμών τῆς ἀποστολῆς Ἐκκλησίας ἀμέλωρθία δισηγένη κακῶς ἀποκλέσαντες, ὡς εὔγενη καὶ τελείων τόκων δογμάτων προβάλλονται, καὶ δὲ ἀυτῶν τὰ Μανιχαῖον ἡμῖν ἀποτίσουσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἀγγέλους τῇ οἰκεῖᾳ φύσει τροφῆς μετεσχήκεντας τερατεύμενοι, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δίχα σαρκὸς τροφὴν καὶ ποτὸν εληφέντας ἀποφανθήσονται· καίτοι τῇς ἀγίας Γραφῆς οὐ τῇ φύσει τοῦτο γεγενῆσθαι, τῇ δὲ δύει μόνη σαρψὸς παρειώσῃ. Εἰ γάρ ἦν φύσις τὰ γινόμενα, οὐκοῦ τοῖς τρεῖς ἁκείνους δινόρας δινομάζεσθαι, ή ἀγγέλους προσαγορεύεσθαι (πολὺ γάρ τῶν δύο γενῶν τὸ διάφορον)· ὡς δινόρας μὲν δυτας, μηδὲν κατὰ φύσιν ἄγγελικὸν ἀποδείνουσαν· ἀγγέλους δὲ δυτας, κατὰ μηδὲν μίλος σωματικὸν καὶ ἀποδείνουσαν, οὐαὶ δὴ τινέματα. Πώς οὖν διδασκοντες αὐτοῖς μετὰ φύσιν τροφὴν, ὡς ἀνθράκι; Ψευδῶς τούτους ἀγγέλους μημενούσαντας· Ἀλλ' ὡς ἀγγέλους; καὶ τίς μετουσία τινέματι τροφῆς αἰσθητῆς; ή τάχα μυθολογοῦσι καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐνανθρωπήσαντας σωματικὸς ὄργανος ἀπολαύσαντας σωματικὸν ἀδεσμάτων; Εἰ δὲ μεταβαλλόμενοι φαίνεν, ἀνθείσαντος, οὐ φύσεως, εἰναὶ τῇ εἰνώσιαν, πάντως ή καταλείψουσιν ὡς ἀνόλειον τὸ παράδειγμα, ή ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος φαντασούσιν τὴς ἀληθείας ἀπισάγοντες εὐρεθῆσονται. Πώς οὖν τολμῶσιν Εἰκεῖν, ὡς δημονον τὸ ἀνόμιον; Τί καὶν ἔχει πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην οἰκονομίαν ή κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἐκ σχῆμασι ιστορία; Μή φανονται; πότε; ή ποῦ; ή παρὰ τίνις ἐπέθησαν, ὡς δ ἀστερῆς Χριστός; Μή ἀργὴ κατὰ τὸν ἴσον ὑπελήθησαν τρόπον; Μή περιομῆται ἐδέξαντο; μή προκοπὴν ή αἰδήσιον ἀπεδέξαντο; μή νηστεύσαντες θυτερον ἀπεινασαν; μή κοπάσαντες ἐξ ὀδοιπορίας ἐδύκησαν; μή τὸν διπον ὡς οἰκαίον ἔγνωρισαν; μή πέιραν μαστίγων Πλανῶν; μή θυντόν παραπλησίων ἔγεύσαντο; μή ταφῇ παρεδόθησαν; μή κατέλεψαν ἵματα εἰς ταῦλους μεριζόμενα, διδάσκοντα τῇ πελῷ. μηδὲν νοεῖν κατὰ δόκησιν, ἀλλὰ πάντα καθ' ὑπόστασιν καὶ δλήθειαν; Εἰ γάρ δοκήσει σώμα εἴχει δὲ Χριστός;

A esse, non pati, non tentari. Vos contra et famem et sitim, et si qua hujus generis alia sunt, deitati ipsi tributis, et eidem deitati passionem crucis manifeste ascribitis. Ille propter summam malitiam homicida ab initio dictus est: vos propter summum adversus Deum furem Judæos Dei interfectores dicitis: nec majorem potentiam Judæis disciplulis, quam ipsorum magistro diabolo tribuere veremini: denique ut habeat Scriptura accusatio, cum Deum enim cum esse contenditis.

XIII.

Adversus eos qui dicunt, angelos apud Abrahamum edentes, carnis naturam non omnina induisse.

Eisi multorum malorumque commentorum patres facti sunt, qui perpetuos legitimorum patrum fines transferre sunt conati, non satis sunt tamen ipsis fetus proprii: sed male insuper suffirantes eorum qui se olim apostolicæ Ecclesiae hostes professi sunt, ignobiles fetus abortivos, eos tanquam generosum et perfectum dogmatum partim proferunt, perque illos Manichæorum dogma nobis nituntur excitare, comminantes angelos qui diverterunt ad Alhabamum propria natura sua alieni factos fuisse participes, et pari modo deitatem Domini Christi absque carne cibum potumque sumpsisse confirmantes: licet Scriptura sacra, non naturaliter sed appenter solummodo id factum, diserte comprobante. Si enim naturaliter ista facta sunt, oportet tres illos aut viros nominari, aut angelos nuncupari (multum enim inter duo haec genera est discriminis) eti quidem viri fuerint, nihil quod ad naturam angelicam ostendere; sin angelii, nullo corporeo membro more spirituum apparet illos oportuit. Quomodo igitur cibum illis dare secundum naturam? nunquid ut viris? falso igitur angelii fuisse memorantur. Nunquid ut angelis? ecqua spiritibus cum sensibili cibo est communioni? nisi forte et angelos homines factos corporalibus organis cibo corporali frui fabulantur. Si mutata sententia dixerint, non revera et naturaliter, sed appenter istos epulatos fuisse: aut relinquant oportet exemplum angelorum ut peregrinum, aut in Salvatore, loco veritatis, phantasiam inducere comiperientur. Qua igitur fronte dissimile tanquam simile ad Christum audent detinere? Quid cum stupenda economia atque dispensatione commune habet illa angelorum visibili specie apparentium historia(25)? Conspiciuntur quando? aut ubi? aut ex qua natū sunt, ut Dominus Christus? Num eodem illi modo tactui fuerunt subjecti? Num circumcisī sunt? an profeicerunt aut creverant? num cum jejunassent, tandem esurierunt? num 508 ex itinere fessi sitiuerunt? num naturalem somnum experti sunt? num flagris cœsi sunt? num eodem quo ille modo mortem gustarunt? num sepulturæ sunt tradi? num reliquerunt

(25) Ferte, visio.

vestimenta inter plures distributa? quæ magno A ὑποπερ δυσκοῖσι σχῆμα ἀνδρῶν οἱ ἄγγελοι, έδει μητὶ τὸν Κυρίου φανῆναι τε καὶ ἀφῇ ὑποβληθῆναι ἐμὲ τια, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων ἔγενετο Πώς ὧν τὸ μηδὲν ἔσωχε ἐκεῖνο τῷ προκειμένῳ ἐπὶ φέρουσιν ἀναιδῶς, καὶ συνάπτειν πειρῶνται τὰ καταπούσια τρόπους παρηλαγμάνα; Καὶ σκοπήσωμεν ἐκ παραλήπτου τοὺς ἡμῶν· τε καὶ ἐκείνων λόγους· Ἡμεῖς φαμεν ἀλληλούς βεβρακέναι κατὰ τὴν σάρκα τὸ Κύριον, ἐπειδὴ τούτῳ πάσῃς σαρκός· ἐκεῖνοι φασὶ βεβρακέναι τοὺς ἀγγέλους, ἐπειδὴ τότε τὸ τοιοῦτο φύσις ἀγγέλων ἔδεστο. Ἡμεῖς μάρτυρα τὴν πειρᾶν ἔχομεν· αὐτὸς καὶ λόγων δὲλλων καὶ Ἑργῶν μαρτυρούντων αὐτοὺς ἀποροῦσθαι. Ἡμεῖς καὶ πεινῶν καὶ δίκαιον ἐκ τῶν ἀγίων παριστῶμεν Γραζῶν αὐτοῖς· ἐκεῖνοι τούτων οἰδέτερον ἐπὶ τῶν ἀγγέλων δεῖξαι ἐνήσουνται. Ἡμεῖς μὲν κατὰ τὴν τοῦ παντὸς ἀνθρώπου διάπλασιν· ἐκεῖνοι φύσις ἀγγέλων, ἣν εἶτε· Ἐγειρε μὲν τετταλμητὸν ἀποφῆνασθαι. Μελῶν δὲ πεντούν, τί τὸ προτίμεον τὴν προφῆτην; τί τὸ λεπτόν; τί τὸ πέτρον; τί τὸ κατέχον; τί τὸ τὴν πέτραν ἔργα; δέμενον; τί τὸ ἔχει, ὅπερ τιμήσω τῇ σωτηρίᾳ. Πρόπερ οὖν ἀνδρες φανέντες οἱ ἄγγελοι, οὐκ ἡτοῖς δικαιούσι τὴν φύσιν· οὐτως οὐδὲ ἐσίτουν νομισθέντες· ηθιστοι φύσις· τὸν φιλέσον δὲ τρίτον τοῦ Ἀβραΐ τὴν σάρκα τὴν σχήματι τῆς μετουσίας, ζηλωτὴν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἀποφαίνοντες.

viri taueni natura non fuerunt: ita et cum cibis Hospitalitatem autem Abrahami honorabant, ca-

sortii specie virtutem ejus imitandam declarantes.

· XIV. ·

Adversus eos qui nullum non miraculum immixiunt eo quod carnem negent.

Verum ne miracula quidem Domini insidiis suis libera et firma reliquerunt, qui ab orthodoxorum choro ad adversarios se conjecterunt: sed compresbris coarctatisque iis, horum non viderunt magnitudinem, per quæ carnis assumptionem negarunt; deitati soli haec ascribentes. Nos vero considerenuis opera ipsa, quomodo ab initio ad finem usque præclariora reddantur, carnis assumptione: viliora vero reperiantur, eadem rejecta. Partus Virginis magnum et celebre est oeconomicæ atque dispensationis exordium. Si natum nihil est de Virgine sancta, quis magnopere miratus fuerit partum illum? cum nec matrem illam vere dicere possit, quæ consubstantiale nihil ex se prodeunti communicasse intelligatur: nec stupendum quid esse existimes, eam quæ Mater facta sit, Virginem manere, siquidem Verbum sua nos præsentia absque sensibili corpore dignatum est. Rursum paucis dictum est, Jesum profecisse astate, sapientiam et gratiam. Si carnem sustuleris, quis in laude ponet inermenta et meliorationem deitatis quæ ab æterno perfecta est, quæ non pluris indiga est, quæ nihil aliunde auferre aut accipere potest? Consequens est igitur carnem esse, cuius causa profectus ille celebratur, propter ejus cum Verbo unionem. Et maximum novimus testimonium, quod bullo se unquam peccato contaminari, quod cum

B Πώς ὥν τὸ μηδὲν τὸν ἀνθρώπου διάπλασιν· ἐκεῖνοι φύσις ἀγγέλων, ἣν εἶτε· Ἐγειρε μὲν τετταλμητὸν ἀποφῆνασθαι. Μελῶν δὲ πεντούν, τί τὸ προτίμεον τὴν προφῆτην; τί τὸ λεπτόν; τί τὸ πέτρον; τί τὸ κατέχον; τί τὸ τὴν πέτραν ἔργα; δέμενον; τί τὸ ἔχει, ὅπερ τιμήσω τῇ σωτηρίᾳ. Πρόπερ οὖν ἀνδρες φανέντες οἱ ἄγγελοι, οὐκ ἡτοῖς δικαιούσι τὴν φύσιν· οὐτως οὐδὲ ἐσίτουν νομισθέντες· ηθιστοι φύσις· τὸν φιλέσον δὲ τρίτον τοῦ Ἀβραΐ τὴν σάρκα τὴν σχήματι τῆς μετουσίας, ζηλωτὴν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἀποφαίνοντες.

viri taueni natura non fuerunt: ita et cum cibis Hospitalitatem autem Abrahami honorabant, ca-

C *Πρὸς τοὺς σμικρόροτας ἔκαστος θεῖμα, τῷ θεῖον στήνεισθαι τὴν σάρκα.*

‘Αλλὰ μήτε οὐδὲ τὰ βαύματα τοῦ Κυρίου κατέλοπται τῆς παρ’ αὐτῶν ἐπιβούλης ἐλεύθερά πει τὸν ἀνενόχλητα, οἱ πρὸς τὴν ἐναντίαν μορφαν τοῦ ρο- τῶν ὀρθοδόξων ἀετούς ἀποφῆξαντες· καθαυροῦντες καὶ συστέλλοντες τὸ τούτων οὐκ ἔδεσσαν μήθος, δὲ ἀν τὸν ἤρισαντο τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάγκην ἐπιγράφαντες ταῦτα γυμνῇ τῇ θεστήσαι. Καὶ συσωμεν ἐπ’ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τῶν ἀπ’ ἄρτῳ δηρι τελους μεγάλα μὲν δείκνυται τῇ τῆς σαρκὸς ἀναλήψει, ἕτοιο δὲ εὐρόκεται, ταῦτης ἀδειαρχηνής. Τόχος δεῖν ἐκ Παρθένου τὸ μέγα καὶ ιδεῖο τὸ οἰκονόμιας προσόντιον. Εἰ μηδὲν ἐκ τῆς τῆς Παρθένου τὸ τεχθὲν ἐπιφέρετο, τὰς ἀνθεύματα γενόμενον; μήτε μητέρα λαγεῖν αὐτῆς δηναριον τὸ μηδὲν αὐτῆς δμοσίους τῷ προελθόντι απίναι· μήτε παράδοξον κρίνων τὸ γενέσθαι μητήρ καὶ μηνὶ Παρθένον, εἰπερ διενούσας αἰσθῆται τὸν ἀετούς παρουσιαν δὲ λόγος ἡμῖν ἔχεισθαι. Ήλεν εργηταὶ προκοπὴ αύτομος ἡλικίας καὶ σοφίας εὔχαρτος. Εὖν ἀρδεῖν τὴν σάρκα, τίς δέξεται εἰς ἐπανον θεστήσαις αὐξήσαις καὶ βελτιώσαις τῆς ἐξ ἐδύτης τελείας, καὶ μήτε πλειον δεομένης, μήτε ἀμφιερε! λαμβάνειν ἐπὶ τῶν ἔσθιων δηναμένης; Επανειπεν τον τὴν προκοπὴν ἡ σάρξ ἀποφανεῖ διτὶ τῆς πρὸς τὸν λόγον δηνασιας. Καὶ μεγίστην μαρτυρίαν γενισται τοῦ μη τοκήσαι αὐτὸν ἀμαρτίαν, ἐκ τοῦ καὶ σάρκα ἀπινήν ἐν αὐτῷ, καὶ μηδὲ ἔνος ἀμαρτίας ὁσάν. Ή-

είγε περὶ θεότητος ὅλογετο νῦν καὶ μόνης τὸ ἀν-
αμάρτητον, γελάσας μᾶλλον ἢ θαυμάσαι τοὺς ἀκούον-
τας; ἐνīην, μὴ μόνον τῆς θεότητος κρέπτονος ἀλλὰ πά-
σης; μέμψεως πεφυκίας, ἀλλὰ ἡδη καὶ μυριάδων ἄγ-
γέλιων φυλαξμένων τὸ ἀμαρτάνειν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο
λέγεται, ἐπειδὴ περὶ ἑξ ἀμαρτῶλοῦ γένους ληφθεῖσα ἡ
ἄχραντος ἀσθρά, τῇ πρὸς τὸν θεὸν ἀλόγονον ἐνώπιον μόνη
καὶ πρώτη μεμένκεν ἀναμάρτητος. Ἐντεῦθεν καὶ
ἡ πρὸς τὸν διάβολον πάλη, καὶ ἡ κατὰ τούτου νίκη
παράδοξος γίνεται, διε τῆς ἡττήθεστος σαρκὸς τὴν
ἀπερχόντην ἔχον δὴ τὴν πείραν δεξιμενὸς, ταῦτην νι-
κητὴν τοῦ ποτε νικήσαντος ἀπειργάσαστο, καὶ τῇ
ψύσει τὸ κράτος δεδώρηται κατὰ τοῦ πάλαι δὲ ἀπά-
της κρατήσαντος. Διὰ τοῦτο καὶ τῇ μνήμῃ τῶν ἄγρων
Γραφῶν τὰς ἐπαγομένας λαζὸς ἀπεδύετο, οὐκ αἴ-
θεντικὴ θεότητος ἀποκρύψαμενος τὸν ἀντίπαλον, ἀκο-
λούθις δὲ ἀνθρωπότητος τὴν τῶν Γραφῶν φωταγω-
γίαν πρὸς ἀπαντα προβαλλόμενος. Εἰ δὲ ὁ θεὸς ἀλόγος;
καὶ διανοτὴν ἀναμάρτητος καὶ δῆτητος ἀμηντέος, τίς
δὲ ἐξεπλάγη πρὸς τὸ λεγόμενα; Οὐ δένον τὸ μῆλαμπα-
τάνειν, μηδὲ νικᾶσθαι παρὰ κτίσματος ίδιου θεού.
Πότε γάρ τὴν θεότητην ἡ νενίκηται, ἵνα νῦν ὡς παρά-
δοξον δεξιώμενα τὸ λεγόμενον; Ἀλλὰ δένον τὸ φύσιον
ἀνθρωπότην τὸ ὑπὲρ φύσεων φανερόν ἐπιδείξασται.
Ἐπειτα καὶ τὸ βασίσαι ἐπὶ νάντου θαλάσσης ἀδεὸς ἡμά-
ρτης ἀκινήνοντος θεότητος μὲν φύσιον, μᾶλλον δὲ καὶ ἄγ-
γέλιον· καὶ οὐκ ἐν ταῖς ἐκτελεσθεῖσι τούτοις τεθεαμένος·
ἀνθρωπότητη δὲ φιλή πάντη ἀδύνατον. Καὶ φρίττει
δικαιίως δὲ σαρκὸς πόδας; τὴν τοιούτην πορείαν ποιου-
μένους δρόν, καὶ τὴν ἡμωνέντην δύναμιν ἐννοοῦν τοῦ
Ἀλόγου. Εἰ δέ τις, τὴν σάρκα παρατησάμενος, μόνον
φατινὴ τὸν Λόγον ἐπὶ τῶν κυμάτων ὀφθῆται, περιείλε
τὸν δρόν τοῦ θαύματος, οὐδὲν μέγα προσμαρτυρήσας
τῷ πράγματι. Μέγα γάρ δύντος καὶ πάντα νῦν νικῶν,
οὐχ ὅταν πνεῦμα κούφον καὶ ἀδαρές ἐπὶ τῶν ὀδάτων
μετεωρίηται, ἀλλὰ ὅταν σώμα παχυμερὲς καὶ βρίθον
ὑπὸ τῆς ἀπαλῆς καὶ φρίδων ὑπακουούσης φύσεως
δρόντος τὸν βαστάζεται. Ὁπερ ἵνα πιστὸν πάσι
ποιήσῃ ὁ Κύριος, καὶ τῷ Πέτρῳ βασίσαι κατὰ τοῦ
πελάγους εὐθέως ἔδωκε, μέχρι τὸν τῆς ὀλυγοτοτίας
οὐκ ἐδίχετο σάλον. Τό μὲν οὖν δένεται τὸν Πέτρον
οὐτούς, δέδεινος τῆς δεσποτικῆς σαρκὸς ἀναμφίβολον
τὴν πορείαν· τὸ δὲ δεσπόσιονα μηκέτι βαστάζεσθαι,
τῆς μεταξὺ διαφορᾶς τὸ ἀμέτητον. Πανταχοῦ τούν
της τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν Λόγον θωματος ἀδείανος δεκτού-
ται τῶν γενομένων τὸ ἐνδοξόν. Καὶ συνόμως εἰπεῖν,
οὐδὲ ἀντὶ τοῦ κατὰ τοῦ θαύματος τρόπουν ἔσται
λαμπρόν, μὴ προδήλως ἀνθρωπίνη φύσις κρέπτων
τῆς κάτω τυραννίδος ἐγένετο τῇ δυνάμει τῆς ἀνω-
ρίστων ἡγαμένης θεότητος· ἐπει τὸ μῆλο κρατηθῆναι
θεὸν τὸν μηδέποτε κρατεῖσθαι δυνάμενον τῶν εἰκότων
καὶ εἰωθότων· τὸ δὲ μῆλο κρατηθῆναι σάρκα τούτου
τρόπουν, τοῦτο δένον τὸ τὴν εἰσόδου τοῦ Κυ-
ρίου τὴν διὰ τῶν κακλεισμένων θυρῶν γενομένην ἀπο-
φαίνει φρικήν, διε τοῦνσα τῆς σαρκὸς ἡ παχύτης
ἀμποδόν οὐκ ἐγένετο, ἐπειδὴ μείζον ἦν τὸ θαυματο-
συργοῦν τοῦ κυλιόντος. Οὐ δέ χωρὶς σώματος ἀνθρω-
πίου γεγενηθαὶ λέγων τὸ πράγμα, κοινὸν αὐτὸν
ποιεῖ πρὸς τοὺς ἀγγέλους, πρὸς τῶν ἀνθρώπων τού-

A carnem veram habeat, nullum tamen peccati in eo vestigium appareat. Ita ut si quis de deitate eaque sola dicat, quod expers peccati sit, risum ille potius quam admirationem auditoribus moturus sit: quandoquidem non solum divinitatis hec natura est, ut omni culpa semper libera sit, sed multa etiam angelorum millia a peccato vacua serventur. Verum hanc ipsam ob causam 509 dicitur caro, ex genere hominum peccatio obnoxio, sumpta, sola primumque peccati expers mansisse, propter unionem cum Deo Verbo. Proximum huic miraculum est lucta illa cum diabolo, reportataque ab eo victoria, quia is qui tentatus est, cum devicta carnis primis habet, victoriam illam ejus qui aliquando vicerat, efficit, et naturae vires adversus eum qui olim dolo vicerat indidit. Quamobrem immissa in se temptationum tela, repetita sacratum Litterarum memoria excusat, non auctoritate deitatis adversarium repellens: sed ministro humanitatis præsum Scripturæ lumen ad universa objecta proferens. Quod si Deum Verbum in sese omnis expers peccati impeccabile et invictum declarabatur, quis obstupescat ad ea quæ dicta sunt? Non est novum et inauditum, Deum non peccare, nec a propria creatura superari. Quando enim peccavit aut victus est, ut quod nunc dicitur miraculi nobis loco esse debeat? Illud novum et inauditum est: naturam humanam rem supernaturem aperte exhibuisse. Nam ambulare supra mare omni vacuum meū et periculo, est illud quidem deitati, imo angelis etiam ipsis permag facile: nec obstupescet admiratione, hoc qui viderit; at humaniti sudore nullo modo possibile. Nec immerito exhorrescit, qui carnis pedes istiusmodi iter facere videt, quamvis Verbi unitam personam cogitet. Si quis autem repudiata carne, solum Verbum dixerit super fluctibus suis visum, is infirmat tollitique miraculi amplitudinem, nihil magni testificatione sua operi tribuens. Magnum enim vere est, et maius quam ut hominum possit mente comprehendendi, non cum verus et omnis expers ponderis spiritus, fluctibus in altum tollitur, sed quando crassum et grave corpus a molli et facile cedente natura erectum sursum fertur. Cujus rei ut sidem omnibus Dominus faceret, dedit continuo et Petro potestatem per pelagus gradiri, donec pusilla fidei fluctum non sustineret. Quod ergo Petrus sic ambulavit supra mare, induxit Domini carnis iter declaravit: quod autem dubitans non amplius portaretur, id immensum, quod inter utrumque est, discrimen demonstravit. Ubique igitur carnis cum Verbo unio factorum Christi amplificare gloriam evincitur. Atque ut rem paucis complectat, ipsius de morte reportati tropæ splendor omnis delectatur oportet, si non humana natura, deitatis inseparabiliter sibi unita virtute, tyrannide infernali fuit superior; quandoquidem Deum non superari, qui invictus est, credibile est et verisimile: sed carnem non superari, id demum

singulare, id novum est : hoc item reddit miraculosum Domini per clausas januas ingressum, cui ea quae corpori inerat, crassities, nullo fuit impedimento, siquidem major erat miraculi auctor eo quod ipsum ingressum prohibebat. Qui vero factum hoc esse dicit absque corpore humano, si factum communicat cum angelis, cum animabus hominum, cum ipsis denique adversariis spiritibus, qui propter levitatem substantiae, ejusmodi transitu non possunt prohiberi. Præterea hanc sententiam ipsa Domini in cœlum ascensio nobis suggerit, ut sciamus, Deum Verbum quidem in cœlis egisse perpetuo, nullo inde tempore divulsum, nullis locorum spatiis circumscripsum : carnem vero illi conjunctam tum primum, modo plane stupendo, evectam translatamque eo, ubi prius non erat; siquidem non natura hoc habebat, ut tali gloria donaretur.

XV.

Adversus eos qui damno afficiunt genus nostrum, B eo quod negant Salvatorem ex natura nostra sumptuose primitias.

Opponit malitia est res detestabilis, Deo odiosa, et hominibus inimica. At ea, qua nonnulli proprie **510** saluti invident et gloriz, omnem prouersi improbitatem longissime vincit. Hoc iam præstant ii qui negant Salvatorem ex natura nostra primitias sumpsisse. Sed multis modis peccant, tum quod Scripturæ sanctæ testimonio, tum magis Spiritus sancti oraculis adversentur : tum quod Domini nostri in homines amorem obscurare non dubitant : vel quod generi hominum universo præstata beneficia respuant, maximeque, quod magnam assumpti hominis economiam inutiliter declarant. Non assumpsit ex nostra natura carnem : quomodo igitur habitavit in nobis? Quomodo senen Ahrahæ assumpsit? Quomodo dicitur: « Ex quibus Christus secundum carnem »⁵¹? Vana igitur prophetarum vanitatem: vanæ Davidi factæ a Deo promissiones: « De fructu ventris tu ponam super sedem tuam »⁵². Falso Christus fideles vocat fratres suos: falso Paulus ait: « Nam ipsius genus sumus »⁵³. Ecquem non pudeat tot tantosque testes impudenter rejicare, nova absurdaque dogmata fabricare, debito gratiarum actionis honore Dominum privare, damno denique genus nostrum universum in illo afficere? Non ex nobis est caro illa assumpta. Qualem igitur salutis spem habemus? Non adhuc lex impleta est: adhuc accusamur de peccato: adhuc maledictionis onere premiur: adhuc mors in nobis dominatur: adhuc generis nostri viget condemnatio. Si nihil omnino de substantia humana habuit is qui legem implevit, adhuc natura accusationibus est obnoxia. Fortassis qui generis nostri sunt in judicium publicum vocabunt legislatorem, ut qui nimis arduas iniurialesque hominibus leges impossuisse videatur, eo quod nemo eas possit implere. Sic carnis rejectio blasphemiarum onanum sit fundamentum. Necessarium igitur est, imo pernecessarium credere Scripturis sanctis, confiteri ex nostro genere primitias, celebrare singularem assumentis in genus hominum amorem, obstupescere magnæ decora-

A χει, πρὸς τὰ ἐναντία πνεύματα, ὃν διὰ τὸ λεπτὸν τῆς οὐσίας ἀκώλυτος ἡ τοιούτη διάβασις. Ἐπὶ τούτοις καὶ ἡ πρὸς οὐρανὸν ἀνάβασις τοῦ Δεσπότου τὴν αὐτὴν ἡμῖν παρέχει διάνοιαν, ὡς εἰδέναι τοῦ μὲν Θεοῦ Λόγου τὴν ἐν οὐρανοῖς διαγωγὴν ἀδίον, ἀχώριστον, ἀπερίταφον, τῆς δὲ συνημμένης σάρκες, τότε καινοτομουμένη τὴν ἔννην ἀνάληψιν, μετωκιζομένης ὅπου μὴ πρότερον ἦν· ἐπει μηδὲ ἐκ φύσεως εἶχε τὸ τηλικούτων ὄξισθηναι.

XV.

B Πρὸς τοὺς ὅμιλούντας ἡμῶν τὸ γένος, τῷ μη λέγειν, ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν εἰληφέται τὴν ἀκαρχήν τὸν Σωτῆρα.

C Πᾶσα μὲν κακία πρᾶγμα φευκτὸν καὶ θεῷ στυγήτων, καὶ ἀνθρώπους πολέμιον· τὸ δὲ καὶ τῇ οἰκείᾳ σωτηρίᾳ καὶ δόξῃ βασκανίαν τινάς, τούτο πάσσων ὑπερβάλλει πονηρίας ὑπερβολήν· ὅπερ ποιοῦσι τὰ νοῦν οἱ λέγοντες τολμάντες μὴ ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰληφθεῖ τὴν ἀπαρχὴν. Καὶ παλιτρόπως παρανομοῦσι· τούτῳ μὲν τῇ τῶν ἀγίων Γραφῶν μαρτυρίᾳ, μᾶλλον δὲ τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος νομοθεσίᾳ μαρχόμενοι· τούτῳ δὲ τῇ τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν ἐπισκιάζειν τολμάντες· τούτῳ δὲ τὴν κοινὴν ἀνθρώπων εὐεργεσίαν ἀπέβαλλοντες· Εἴτε μὴ καὶ ἀνόντην τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀποφαίνοντες. Οὐκ εἰλαβεν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως σάρκα· πῶς οὖν ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν; Πῶς σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάθετο; Πῶς ἐργαστεῖ· Τοῦ δὲ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα; Ψευδεῖς τῶν προφητῶν αἱ προφῆταις· ψευδεῖς αἱ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ ὑποσχέταις· Εἴτε καρποῦ τῆς κοιλαίας σὺν Θεοματικῇ τοῦ θρόνου σου· Φευδὼς διδελφοῖς δὲ Κύρως τοὺς πιστοὺς δυνομάζει· Φευδὼς δὲ Παύλος εἰπε· « Τοῦ γάρ καὶ γάνος λαμέν. » Τίς οὖν αἰσχύνηται καὶ τοσύτων μαρτύρων πλήθεως ἀναιδῶς παροργήν, καὶ δογμάτων ἀποταλματικοτάτων, καὶ τῆς τούτους εὐχαριστίας τὸν Δεσπότην ἀποτελεῖν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν διον ἐν ταῦταις ζημιοῦν; Οὐκ εἰς ἡμῶν ἡ ληφθεῖσα σάρξ; Καὶ ποίαν ἔχομεν σωτηρίας ἀπλίπεια; Εἰς τὸν δὲ νόμον ἀπλήρωτος· Εἴτε τῆς παραβάσεως ἐγκλήματα· Εἴτε τῆς κατάρας τὸ βάρος· Εἴτε τοῦ βανάντου τὸ κράτος· Εἴτε τοῦ γένους ἡ καταδίκη. Εἰ μηδὲν εἶχεν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας δὲ τὸν νόμον πληρώσας, Εἴτε ταῖς κατηγορίαις ἡ φύσις ὑπεύθυνος. Τάχις καὶ δίκην οἱ τοῦ γένους πρὸς τὸν νομοθέτην δινέκτειροι συγχρητισταίνονται, ὡς περιττά καὶ ἀνόντα τοῖς ἀνθρώποις νομοθετήσαντα, τῷ μηδένα δινηθῆναι ταῦτα πληρώσαται. Οὕτως ἡ τῆς σαρκὸς ἀθέτησις πάστοις τίνεται βιασθημίας ὑπόθεσις. Ἀναγκαῖον οὖν, ἀναγκαῖον πιστεύεσθαι ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς, ὁμολογῆσαι τὴν εἰς ἡμῶν ἀπαρχὴν, δοξάσαι τὴν τοῦ λεβόντος φιλανθρωπίαν, ἐπικαλγήναι τὸ θαύμα τῆς μεγάλης οἰκονομίας, μὴ δεδοκέναι τὴν ἐκ νόμου κατάραν· « Κρ-

⁵¹ Rom. ix, 5. ⁵² Psal. cxxxi, 11. ⁵³ Act. xvii, 28.

στος γάρ ήμας ἔξηγόρβασεν ἐκ τῆς κατάρας του νόμου· τὴν πλήρωσαν τοῦ νόμου, τὴν δὲ τῆς ἀπαρχῆς γνομένην, ὅπωι λογίζεσθαι τῷ φυράματι, γνισθεῖν τὸ πρέποντα καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτι, Θεοῦ γυμνοῦ τὸν νόμον πληρώσαντος, ὅπερ οὐδὲ λέγειν ἀρμόνιον, οὐκ ἡνὶ μᾶλλον οὐσίαν μετέχειν τοῦ κατορθώματος· σαρκὸς δὲ τῆς ἑκάτην ἐν τῷ πληρώσαντι τὸν νόμον γνωμικόντης, ἀναπάντεια τοῦ γένους τὸ καύχημα, ὃς καταπάτει τὸν ὄντα τὸ κέντρον, οὐα μηκέτι χώραν ἔχον κατὰ τῆς φύσεως, ἡς ἡ ἀπαρχὴ προλαβοῦσα κατεπάτησε τὸ καὶ ἥμιλλον, καὶ τάσι δέδωκε τοῖς πιστεύοντας λέγειν· « Ποὺ σου, θάνατος, τὸ κέντρον; Ποὺ σου, ἁρπή, τὸ νεῖκο; » καὶ πάλιν· « Ήπειρ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος, οὖτος καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου διάστασις νεκρῶν. » Δι' ἀνθρώπου λέγεις, οὐ παρὰ ἀνθρώπου. Οὐ γάρ περ τὸν ἀνθρώπου γίνεσθαι ἀδύνατον ἡνί, τοῦτο δὲ ἀνθρώπου τοῦ συνημμένου Θεῷ ἔχειν ἐγένετο. Οὕτω τῆς ἀναστάσεως τὸ δῶρον καρπούμαθα· οὗτος τῇ ιδίᾳστον ἀπολαμβάνομεν· οὗτος ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου καλούμεθα· οὗτος συγγελτορούμος γνένεται· οὗτος τὸν ἔχθρον ἐν τῇ ἀπαρχῇ νενικήκαμεν· οὗτος τὸν παρθένον ἐξ ἐκστήσεως δεχόμεθα· οὗτος τὸ κατὰ τὸ διεισθέντον τρέποντος ὡς ἡμέτερον οἰκειούμεθα, τῆς ἑκάτην ληψθείσης σαρκὸς ἐπισελοντες αὐτῶν τὴν ἔνθνον ἀριστείαν· οὗτος σύμμορφοι γενέσθαι τῷ σώματι τῆς ἔδρας αὐτῶν πάντες οι πιστεύοντες γνήσιας ἀπικέχθομεν· οὗτος ἀλλήλες εὔρισκομεν τὸ, « Συνήγενες ἡμᾶς καὶ συνεκάθιστον ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » Μήτι γάρ ἀναστάντων ἡμῶν ἐν τῇ καθή ἔκαστον ὑποστάσει, μηδὲ γνομένων ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀνελθόντα καὶ κατελθόντα συγγένεταν κατέχομεν ἐν τῇ τούν τοιούτων ἀλπῖδι ἀσφαλῆ τὰ ἐνέχυρα. Ήδην δὲν ἔξιοι μίσοις οἱ γνθνεῖν ἡμῖν ἐπὶ τοιούτοις καὶ τηλικούτοις ἀγθοῖς διὰ τῆς οἰκείας κακοδηξίας ἀγνωνίζομεν, καὶ κωλύοντες μὲν τὸ γένος σεμνύνεσθαι, χωρίζοντες δὲ τὴν σάρκα, ἡνὶ ξεντῷ παρεδόσας ὁ Λόγος συνέζευξεν, ἀνθετάμενος δὲ Πετρῷ βοῶντι, « Αὐτὸς συνέζευξεν, δινθρώπος μὴ χωρίζειν, » μισθωντες δὲ τὴν γλωτταν τὸ διαβόλον πρὸς τὸ κρύπτει τὰ κατ' ἐκίνου γεννέμενα; Οὐδὲν γάρ οὗτως ἔκεινον φύσην καὶ οὐ φορτόν, ὡς τὸ ίδειν τὴν ὑπὸ αὐτοῦ πλανήθεισαν φύσειν ἀναληφθεῖσαν μὲν τῇ ἀπαρχῇ παρ τὸν τῶν οὐρανῶν βασιλίων, πολιτεύσαμένην δὲ μεγαλούμαν τε καὶ ὑπὲρ ἐπανῶν· γνομένην δὲ κρείτονα τοῦ θανάτου· καταλαβασσαν δὲ τὴν αὐτοῦ τυραννίδα· ἀναληφθεῖσαν δὲ εἰς οὐρανον, καὶ τῆς ἐνδῆσον καθίζεις ἀξιωθεῖσαν. Εν τορδὸς τὸν ἀναλαβόντα πάσῃ τῇ κτίστι γνωσκομένην τῇ ἀκρᾳ συναφεῖσ, τῇ τῆς δέξιης κωνινὴ τῷ ἀμερίστῳ, τῇ δέκτῃ πάντα λόγον ἀξίας.

XVI

Πρὸς τοὺς κελεύοντας ἀκλῶς πιστεύειν τοῖς λεγομένοις, καὶ μὴ καταρεῖν τὸ πρέποντα ἡ ἀρχεπέξ.

Πολλῶν δεινῶν ὑπαρχήσαντων δογμάτων, οὐ πεισθεῖσαν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων εἰς τοπικῶν τοπάτην

A nomiae miraculum; non timere maledictionem legis: « Christus enim nos a maledicto legis liberavit », impletionem legis a primitis factam toti massa ascribere, agnosceret quid congruit et quid consequatur. Nam si solus Deus legem implevit, quod ne dicere quidem convenit, nulla alia natura praecleari facti est particeps. At si suscepta ex nobis caro in eo, qui legem implevit, agnoscat, manifesta sit generis nostri gloria, quod secure mortis stimulum possit concilcare, quippe cui nihil ultra in eam naturam juris sit, a cuius primitis (Christo) jam olim fuit contrita et fracta, ut omnes credentes nunc possint dicere: « Ubi est, o mors, stimulus tuus? Ubi tua, inferne, victoria? » Et rursum: « Sicut per unum hominem mors: ita per unum hominem resurrectione mortuorum ». Per hominem dicit, non ab homine. Quod enim ab homine fieri non poterat, id per hominem Deo copulatum nullo negotio fiebat. Sic resurrectionis donum consequimur; sic adoptionem nanciscimur; sic Domini fratres appellamur; sic coheredes efficiemus; sic hostem in primitis vincimus; sic fiduciam ex illis accipimus; sic sumptas ex nobis carnis adversus diabolum tropaū nobis vindicamus, divinum illorum robur concurientes, sic omnes, qui vere credimus, expectamus nos gloriose ejus corpori conformes fore. Sic verum illud esse comprehendimus. « Conresuscitavit nos et consedere fecit in celestibus ». Etsi enim in nostra quisque hypothesis nondum resurrexerimus, nec in celestibus simus: propter cognitionem tamen cum eo qui ascendit et descendit, ipsa talium spe firma teneamus pignora. Quanto igitur odio digni illi, qui perversa sua doctrina tanta ac talia nobis bona invidere non dubitant: qui genus nostrum honorari nolunt; qui carnem separant, quam sibi, modo plane stupendo, Verbum conjunxit, **511** aduersantes Paulo clamanti: « Quae Deus conjunxit, homo non separet »; qui denique lingua diabolo mercere locant ad occultanda ea, quae contra ipsum facta sunt. Nihil enim illi acerbius, nihil intollerabilius accidere potest, quam si videat seductam a se naturam a celesti Rege in primitis sursum eventam, et excelsō animo ac supra laudem omnem conversam, et superiore factam morte destruxisse ipsius tyrannidem, et assumptam in celum, gloriosaque sede suiss honoratam, et apud eum qui assumpserat, inter omnes creaturas, in summa conjugione cognitam, in participatione gloriae cum eo qui a se est indivisus, quae dignitas omnem orationem exsuperat

XVI.

Adversus eos qui volunt simpliciter illis quae dicta sunt credendum esse, nec considerandum quid conveniat et quid non conveniat.

Etsi multa et horrenda dogmata in hominum genus ille omnis honesti osor demon invexit, ut peri-

^{**} Galat. iii, 15. ^{**} I Cor. xv, 53. ^{**} ibid. 22. ^{**} Ephes. ii, 6. ^{**} Matth. xix, 6.

culosa fallacia assentientes involveret : tamen haud scio an superioribus temporibus hujusmodi quid parturiverit quale nunc parturit. Nam earum quae viguerunt haereses, quæque alius atque alius erroris mater fuit. At quæ nunc novissima omnium inventa est, ea cunctas renovavit, cunctas audacia superavit, postremo præ ceteris omnibus malorum ortum indicavit. Vere et parturit in justitiam, concepit dolorem et peperit iniquitatem*. » Parturit impietatis propositum : concepit male artis instituta, in quibus et alii errarunt : peperit multisarium aliud malum suo quidvis arbitratu innovandi. Quin etiam ut omnes se sequantur, imperiose precipit : Amplectimini, inquit, simpliciter, quæ dicuntur, nec inquirat quisquam quid in iis conveniens sit, quid inconveniens. Ac fidem nominat inconsideratam noxianaque approbationem infirmorum nullisque demonstrationibus instructorum dogmatum. Credamne sine iudicio? nec inquirat, quid aut fieri possit, aut utile sit, aut deceat, aut Deo gratum, aut naturæ congruum, aut veritati consonum, aut scopo accommodatum, aut mysterio consentaneum, aut pietate dignum sit? Ecqua utilitas erit mihi? Aut quis menti fructus que horum nihil secum reputavit, sed auditum quidem sono verborum obtulit, nullam vero dictorum cepit intelligentiam? Hoc adversarii omnibus erroris universorumque malorum causa est. Quis enim est inimicorum Ecclesia catholice qui non postuleat dictis omnibus suis, absque prævio examine, fidem haberi? Quamvis gentilem dixeris, sive Manicheum, sive Arii aut Apollinarii, aut alterius hujusmodi haereditem, non recusat examen, ut fugiat convictionem. Nonne alia suo marte eructans, alia ex Scripturæ divinæ harmonia retecans et ad scopum trahens sunnū, argumenta profert, quæ a nemine, ut optat ipse, indaganda pronuntiat? Deinceps si omnibus simpliciter adhuc leamus aurem, nec enascentem ex eorum dictis absurditatem confutaverimus, nec dogmatum pugnæ, quæ ex perversa illorum interpretatione oriatur, solutionem efflagitaverimus, quis in posterum amplius veritatis viam inveniet? quis non facile in præcipuum hereticorum dogmatum incidet, non considerans novorum dogmatum inconvenientiam, nec veritatis exigens convenientiam? Quid credam corde ad justitiam? quid loquar ore ad salutem, cum mihi maligne objicerint illud : « Pater, qui misi me, major me est**? Simpliciter accipiam, an præcipitanter assentiar? audacter Filium Patre inferiorem pronuntiabo, et nihil omnino perpendam, neque quod œconomie iste sermo sit, neque quod ejusdem hoc dictum sit : « Ego et **512** Pater unus sumus»; et : « Ut honoreni Filium, sicut honorant Patrem»; et : « Qui vidit me, vidit et Patrem»; et infinita alia, quæ æqualitatem paremque Patris et Filii honorem in omnibus declarant? Si igitur nihil eorum quæ inde consequuntur ex-

A τῶν δεχομένων διασκαλοῦ διάβολον, οὐκ οἶδε τι τοιούτον ἐν τοῖς ἀνέκαθεν χρόνοις ὕδατεν, οἷον νῦν. Ἐκάπτη μὲν γὰρ τῶν ἀπὸ τῶν αἱρέσεων τῆσδε ἡ ἡγεδὸν τῆς πλάνης γέγονε μῆτηρ· ἡ δὲ νῦν μετὰ πάσας ἑρευθεῖσα πάσας ἀνενέωσατ, καὶ πάσας ὑπερβάλετο, καὶ ὑπὲρ πάσαν τὴν τῶν κακῶν γένεσιν ἐπεῖσθαι. «Οὐτοις εἰς ὁδίνησαν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνουν καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. » Ήδηντος πρόθεσιν ἀστεβάς, συνέλαβε τὴν δόλιος πλανηθεῖσαν πρόθεσιν κακοτεχνίας· ἔτεκε τὸ ποικίλον κακὸν τῆς αὐτούσιου κακοτομίας, καὶ πάντας ἀκόλουθεν ἐπιτάπει μετὰ πολλῆς ἔξουσίας· Δέσχεσθαι, φτασθαι, ἀπλῶς τὰ λεγόμενα, καὶ μηδὲς ἔξεταζεται, τι πρέπει ἐν αὐτοῖς, ἢ τι ἀπρεπές. Καὶ πίστιν ὄνομάζει τὴν ἀδαστάνιστον ἐπὶ τοῖς ἀστάτοις καὶ ἀναποδείκτοις ἐπὶ βλάστοις συγκατάσθετον. Ἀλλὰς πιστεύειν, καὶ μὴ ἔξετασο τὸ δυνατόν, ἢ συμφέρον, ἢ πρέπει, ἢ θεῷ φιλον, ἢ τῇ φύσει κατάληπτον, ἢ τῇ ἀληθείᾳ σύμφωνον, ἢ τῷ σκοπῷ ἀκόλουθον, ἢ τῷ μαστηρῷ ἀρμόδιον, ἢ τῆς εὐσεβίας δέκιον; Καὶ τὸ κέρδος ἔξω; ἢ τὶς δημοσίες τῇ διανοίᾳ τῇ μηδὲν τούτων λογιζομένη, ἀλλ᾽ ἀκοῦν μὲν τῷ ἥρη τῶν ἥρματων βάλλεσθαι, Φυχὴ δὲ μηδέμιαν τῶν λεγόμενων σύνεσται δέχεσθαι; Τούτῳ περὶ πάσῃ τοῖς ἀλλοτρίοις τῆς πλάνης καὶ τὸν κακὸν ἔλων αἰτον γίνεται. Τίς γὰρ τῶν πολεμών τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οὖν ἀξιοὶ πάσι τοῖς ὑπὸ αὐτοῦ λεγομένοις ἀκρίτως πιστεύειν; Καὶν Ἑλλήνα εἰπεῖ, καὶν Μανιχαῖον, καὶν Ἀρείου, καὶν Ἀπολλιναρίου, καὶν διὰ ποσού τοὺς κλήρους, οὐκὶ παραιτεῖται τὴν ἐξαστασιν, ἵνα φύγῃ τὸν Ελεγχον; Οὐ τέ μὲν οἰκουμένης τὸ δὲ ἐκ τῆς θεᾶς τὸν Γραφῶν ἀρμονίας ἀποκόλυτος, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοτῶν ἐλκύσας, προσδόκει μὲν κατασκευάς, ἃς ὡς βούλεται μηδένα χρήσαι πολυπραγμονεύν ἀποφαίνεται; Εἴται, δὲν πᾶσιν ἀπλῶς τὰ ἀκοῦς ποτησίους, καὶ τὴν ἀνακρήτυσσον ἀφ' ὧν λέγουσιν ἀποτίναι, μηδὲ ἐλέγχωμεν, μηδὲ τὴν οὔτην τῆς τοῦν δογμάτων μάχης τῆς φυσιμένης δὲ τῆς κακῆς ἐρμηνείας αὐτῶν ἀπειπόμενην καὶ τὶς εὑρήσοι λοιπὸν ἐτι ἀληθείας δόδιν; τέ οὐκ ἐμπεσεῖται φρδῶς εἰς κακοδοξίας κρημνὸν, μηδὲ σκοπὸν τῆς καυτοτιμίας τὸ ἀπρεπές, μήτε ἀπαιτῶν τῆς ἀληθείας τὸ πρέπον; Τὶ πιστεύειν τῇ καρδίᾳ εἰς δικαιοσύνην; τὶ λαζήσω τῷ στόματι εἰς σωτηρίαν, διαν προσβάλων κακοθεῶς τὸ; Τὸ πέμψας μὲν διὰ Πατήρα μείζον μου ιστεν; » Ἀπόλωλς δέξομαι προπετῶς συνθόματι; τολμηρῶς ἀπογνωμοῦμαι τοῦ Πατρὸς ἱετονα τὸν Υἱὸν; καὶ μηδὲν ὅλως λογίσομαι, μηδὲ διτὶς οἰκενομίας δὲ λόγος, μηδὲ διτὶς τοῦ αὐτοῦ φωνὴ· «Ἐγὼ καὶ διὰ Πατήρ ἐν ἐσμέν»· καὶ, «Ἔνα τιμωσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα»· καὶ, «Οἱ ἐωρακῶν ἤκει ἐώρασι τὸν Πατέρα»· καὶ διλαβεῖ μυρία, τὰ τὴν Ισότητα καὶ τὴν δημοτιμίαν ἐν πᾶσι γνωρίζοντα; Εἰ οὖν μηδὲν δὲ τὸν ἀνακυπτόντων ὄρφων, μήτε τὸν πρέποντα λόγον ἀποδινεῖ περὶ τῶν ἀνακυπτόντων καὶ ἐναντίων εἰναι δοκούντων, πάσι σύμφωνα δέξομαι πατέσσοντα διλλῶν κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐπαγγελίας ἀπόδοντος; Πώς αὐτὸς φωνήσεται καὶ μονογενῆς καὶ πρωτότοκος,

* Psal. vii, 45. ** Joan. xiv, 28. *** Joan. x, 30. **** Joan. v, 23. ***** Joan. xiv, 9.

πλεις δέλλος τυγχάνοντος, μή συμβαίνειν ἀλλήλοις τὰ
πλεις δέλλος τὸν ἐν τὸν ἐν μηδὲ θεωρόμενον φύσει; Ὁ
μὲν γάρ μονογενῆς μή ἔχουν ἀδελφούς, οὐδὲ μονογενῆς,
πρωτότοκος καλεῖσθαι οὐ δύναται· πρωτότοκον γάρ
εἶπεν δὲ Παῦλος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· δὲ δὲ αὐτὸν πρωτό-
κος, ἔχων, ὡς εἰκῇ, ἀδελφούς, μονογενῆς οὐκ ἔτι
προσαγορεύεται. Πάλιν δὲ αὐτὸς καὶ πρόσφατος λέγε-
ται καὶ αἰώνιος· Ἱησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον,
δὲ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. » Τὸ δέπεραν ἑτέρῳ ἀν-
τικαθίσταται. Εἰ πρόσφατος, πῶς αἰώνιος; Εἰ αἰώ-
νιος, πάντως οὐ πρόσφατος. Τὸ δὲ, « Ἀπάτωρ, ἀμ-
φιτῷρ, ἀγενελόγητος, » πῶς οἱ πρόβλημα τοις δύοις
μάχεται, δὲ ὁν μανθάνομεν καὶ Πατέραν ἔχοντας
ἐν οὐρανῷ, καὶ μητέρα ἔπει τῆς γῆς, καὶ γενεαλογί-
σθαι σαφῶς παρὰ τοὺς ἀνδόνες εὐαγγελισταῖς; Εἰ
ἀπάτωρ, πῶς οὐρανὸν Πατέρος; εἰ ἀμφιτῷρ, πῶς τὴν
τῆς Παρθένου μητρός; εἰ ἀγενελόγητος, πῶς οἱ βί-
βλοις γενέσεις Ἰησοῦ Χριστοῦ; Οὐούσιον οὖν δυνταν
καὶ πολλούς τῶν οὐτως ἀλλήλων ἀσύμμων
εἶναι δικούσιαν, τὰ δρα κελεύσιν τῇδες ἀβασιαίστοις
δέξασθαι; εἰ δὲ ἀπόστολος; Οὐ γάρ οἴον τε πάντας
ὅμοιος ἔπεισθαι τοὺς μή τὴν ἀρμόδιούσαν λύσιν τῆς
νομιζομένης διαφωνίας εὑρέσκοντας; Εἰ τὸ « μονο-
γενῆς » ἀληθές, τὸ « πρωτότοκος » οὐ τοιοῦτον. Εἰ
τὸ « πρωτότοκος » ἀληθές, τὸ « μονογενῆς » ἐναν-
τίον. Εἰ τὸ « χθὲς καὶ σήμερον » ἀμάθητος, τὸ
« αἰώνιον » εὔχεται. Εἰ τὸ « ἀπάτωρ » ἐστήκε, τὸ
ἔχειν Πατέρα λυθῆσται. Εἰ τὸ « ἀμφιτῷρ » πάπηγε,
τὸ μητέρα ἔχειν ἀνατραπήσεται. Εἰ τὸ « ἀγενελό-
γητος » δραρε, πῶς τῇ γενεαλογίᾳ προσέξομεν; Εἰ
τὸ μή ἔχον ἀρχήν ἡμερῶν ἡ τέλος βέβαιον, πῶς νο-
σομεν τὸ τῇ ἀρχῇ ἡμερῶν καὶ τὸ τέλος μηγοῦν,
« Τοῦ Ἰησοῦ γεννηθῆντος ἐν Βηθλέεῳ τῆς Ιουδαίας
ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, » σταυρωθέντος δὲ
ἐκτὸς Ποντίου Πιλάτου; Μέσον καὶ ἀρχή ἡμερῶν καὶ
ζωῆς τέλος. Τί οὖν ποιήσωμεν, εἰ τις τῶν ἀπίστων
ἡμᾶς ἀπαιτοῖ λόγον, κατηγοροῦν τῆς ἀγίας Γραφῆς,
ὦς ἀναντία λεγούσθε; εἴπωμεν, Πλάστουσιν πάσι; Καὶ
τις οὐκ ἀποπήδησες καταγέλασσεν, οὐδεμάς οἴσ-
τε τὸν ταῦτα ἀλλήλοις μαρχόμενα, καὶ μηδεμίαν λύσιν
λαμβάνοντα, ὡς ἀξιότατα δέχεσθαι; Δύο γάρ δυνταν
ἐναντίων λόγων, ἀνάγκη τὸν ἑτερὸν φευθῆ διελέγχε-
σθαι. Τί πρὸς ταῦτα ἔρουμεν; « Η καὶ ἡμεῖς ἀπαιτού-
μενοι τὸ πιστεύειν δόγματαν ἀναποδείξουσιν καὶ δευ-
τάτοις αἰτεῖσθαι τὴν Ἑλλάνων, κατὰ τὴν τοιαύτην
πρότετον συνθήσθωμε; » Άλλ' ἀπάτη! οὐτε δύστατα
τὰ ἡμέτερα, οὐτε ἀλλήλοις μαρχόμενα, καθὼς ἐρέθη
παρὰ τῶν ἄγνων νοούμενα. Ἐρέθη δὲ τὸ μὲν πρὸς
τὴν γνωσθεῖσαν ἡμῖν οἰκονομίαν, τὸ δὲ πρὸς τὴν
ἀκατάληπτον τοῦ ἀδύνατον, καὶ πάντα εὑρέσκεται
σύμφωνα καὶ ἀκλούσθαι, περὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τὰς δύο
ψύστες ἐκλαμβανόμενα ὡς εἶναι τὸ μὲν πρόσφατον
τῆς σαρκὸς, τὸ δὲ αἰώνιον τοῦ Θεοῦ. Τὸ μή ἔχειν ἀρ-
χήν ἡμερῶν θεον τοῦ ἀδύον· τὸ γεννηθῆναι ἐν ἡμέ-
ραις Ἡρώδου οἰκεῖον τῆς ἀπαρχῆς. Τὸ πάντη ἀγ-
ενελόγητον ἐπὶ τῆς πρὸς αἰώνων τὴν Πατέρδης ὑπάρξεως
τοῦ Ποιοῦ· Τὴν, γάρ, γενεάν αὐτοῦ τίς αδιηγήσεται; »

A pendendum est, si nec ratio eorum quae conse-
quuntur et contraria videntur congrua reddenda
est, quomodo conciliabimus quae prima pronuntia-
tionis fronte inter se discrepant? Quomodo idem
videbitur et unigenitus et primogenitus? cum pa-
lam sit omnibus, duo relata ad unum, eumque in
una consideratum natura, minime inter se conve-
nire. Etenim unigenitus, cui ut unigenito fratres
nulli sunt, non potest appellari primogenitus. Paulus enim primogenitum dixit in multis fratribus. Nec
rursus primogenitus, fratres habens, unigenitus
vocatur amplius. Rursus idem ille et novissimus
dicitur et aeternus: « Jesus Christus beri et bodie,
ipse et in sacerdo». » Hic alterum alteri adversatur.
Si novissimus est, quomodo aeternus? Si aeternus,
non igitur novissimus. Jam illud: « Sine Patre,
sine matre, sine genealogia », annon manifeste
pugnat cum aliis, ex quibus discimus et Patrem
ipsum in celis habere, et matrem in terra, et ma-
iores ejus a praeclaris evangelistis diserte nominatos?
Si sine Patre, quomodo Patris celestis Filius? Si
sine matre, quomodo ex Virgine matre? Si sine ge-
nealogia, unde, « Liber generationis Jesu Christi? »
Cum igitur tot ac tanta sint et multo plura, que
inter se videntur pugnare, quidnam illi nos inex-
ploratum jubent accipere, quid ejicere? Neque enim
omnibus æque assentiri possunt, qui apparentis
discrepantia convenientem solutionem non inven-
niunt. Si verum illud: « unigenitus, » falsum hoc,
« primogenitus. » Si verum hoc: « primogenitus, »
falsum contra, « unigenitus. » Si profitemur illud:
« Heri et bodie, » evanescit alterum, « sempiter-
num. » Si stat illud, « sine Patre, » corruit alterum,
quod Patrem habeat. Si manet ac fixum est hoc,
« Sine matre, » labat illud, habere matrem. Si pla-
cuit illud, « sine genealogia, » quomodo attendemus
genealogia? Si firmum est illud, quod neque ini-
tium neque finem dierum habet, quomodo intellige-
mus hoc, quod et initium et finem dierum indicat:
« Cum natus esset Jesus in Bethlehem Iudeæ in
diebus Herodis regis »: « crucifixus autem sub
Pontio Pilato? En tibi et initium dierum et vite
finem. Quid igitur faciemus si quis infidelium
Scripturam sanctam de dictis contrariis accusans,
rationem a nobis exigat? jubemusne eum omnibus
credere? Et quis non resiliens derisor, quippe qui
nullo modo possit ea tanquam fide digna amplexari,
que inter se pugnant, nec solutionem ullam admittit?
Duorum enim contrariorum dictorum necesse
est alterum falsitatis convinci. Quid ad hoc dice-
mus? Num et nos rogati ut nulla demonstratione
probatis infirmisque hereticorum aut Græcorum
dogmatibus credamus, ejusmodi propositioni assen-
tiemur? Sed apage! neque enim nostra, si quo a
sanctis dicta sunt sensu accipiuntur, vel non com-
sistere possunt, vel sibi ipsi sunt contraria. Dicta
autem sunt illa quidem ratione cognitæ nobis occo-

* Hebr. xiii, 8. * Hebr. vii, 5. * Matth. i, 1.

* Matth. ii, 1.

nomiae, atque dispensationis : haec vero ratione incomprehensibilis Verbi substantia. Atque hoc modo omnia inter se consentient sibi sunt consequentia, de uno et eodem in duabus naturis considerato accepta, ut Christus intelligatur novissimus esse secundum carnem, aeternus secundum deitatem. Non habere initium dierum proprietas est Verbi, natum esse in diebus Herodis, proprietas est primariarum : Sine genealogia esse, ratione aeterna Filii ex Patre existentia : nam generationem ejus quis enarrabit? Genealogiam habere, ratione carinalis ipsius nativitatis. Sie et unigenitus est secundum Verbi substantiam : et primogenitus secundum incarnationis economiam. Sic adversariis quoque, aut de veritate persuadebimus, 513 aut victoriam reportabimus : sic Scripturæ sanctæ concordiam ostendemus : sic mysterii gloriam legitime praedicabimus : sic congruentem fidei certitudinem in animabus nostris recondemus, nec sine verbo credentes, nec sine fide loquentes.

XVII.

Adversus eos qui duarum naturarum discrimen post passionem et ascensionem tollunt.

Etsi magna et immortalis veritatis vis a compluribus saepè multumque oppugnata est : invictam tamen eam esse ipsa taedium res eventusque docuerunt. Ecce tibi enim multos adversus eam armatos, qui cum non pauca pravorum dogmatum tela eniassent, eaque solidis demonstratiuniis armis resilire, et inania ineficaciaque ad se redire vidissent, postremum omnium ejusmodi emiserunt telum, quod manifestioribus etiam argumentis contiri potest et confringi. Etiam si, inquit, quis deridet, duarum in Christo naturarum factam fuisse conjunctionem : a passione tamen et assumptione ejus, nec duas amplius agnosceremus, nec secundum naturam discrimen aliquod credemus inter Verbum et carnem. Quid dicitis? quid affirmatis? nunquid evanescit naturarum discrimen, nec reliquum est ullum horum indicium? Quo igitur nomine appellabimus id quod nobis est propositum? Verbum solum? (Neque enim carnem dixeritis, qui scilicet hoc ipso honorem asserre existimatis.) Et qui non injuria illud afficit, dum existimatis ejusmodi substantiam esse, ut alia in ipsum possit creata substantia mutari? Cujus enim inferiora sunt capacia, id multis communia, non unius est peculiare. Cui vero soli id proprium est, quod sit inaccessum, huic quomodo inaccessum alterum adjicitur? Nec Verbum duntaxat afficit contumelia, sed etiam carnis hypostasin austertis. Cujus enim nullum indicium reliquum est, hujus gloriam quo tandem modo perspiciemus? si eo quod exsistit, agnoscamur, merito glorificatur: si non exsistit, quomodo amplitudine glorie fructus? Non potestis gloria indicare excellentiam, nisi prius ostenderitis id quod honoratur. Confiteamur igitur necesse est inconfusam duarum naturarum unionem, ut nec molestetur assumens, nec assumptum tollatur, sed glorie, de una persona prædicata, communio servetur. Quod si utrumque simul, quantumlibet reluctante natura, Verbum solum dixeritis, ne sic

A Tὸ δὲ γενεαλογεῖσθαι σαφῶς ἐπὶ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τοῦ αὐτοῦ. Οὕτω καὶ μονογένης κατὰ τὴν τοῦ Λόγου οὐσίαν, καὶ πρωτότοκος κατὰ τὴν Ἐνσάρκωσιν οἰκουμέναν. Οὕτω καὶ τὸ ἔχοντα διπλούς τὴν πειθαρέμεν, καὶ τὴν ἀγίαν Γραψήν σύμφωνον ἐπιδέξομεν, καὶ τοῦ ματητηρὸν τὴν ἐξανθέσμων κηρύξομεν, καὶ τὴν ἀρμάζουσαν πληροφορίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς τοιων θεωρησόμεν, μήτε χωρὶς λόγου ποτεύοντες, μήτε χωρὶς πίστεως λέγοντες.

ex Patre existentia : nam generationem ejus quis enarrabit? Genealogiam habere, ratione carinalis ipsius nativitatis. Sie et unigenitus est secundum Verbi substantiam : et primogenitus secundum incarnationis economiam. Sic adversariis quoque, aut de veritate persuadebimus, 513 aut victoriam reportabimus : sic Scripturæ sanctæ concordiam ostendemus : sic mysterii gloriam legitime praedicabimus : sic congruentem fidei certitudinem in animabus nostris recondemus, nec sine verbo credentes, nec sine fide loquentes.

B

XVII.

Πρὸς τους διραριστὰς τὴν τῷρα φύσεων διαφορὰν μετά τὸ πάθος καὶ τὴν ἀράληγήν τινα.

Ποιλῆ καὶ ἀγήρως τῆς διληπίας; ἡ δύναμις, παρὰ πολλῶν μὲν πολλάκις πολεμουμένη, τὸ δὲ εἰς τέλος ἀποτελεσθεῖσαν Ἑργος αὐτοῖς ἐπιβεινούμενη. 'Ιδοι γάρ πολλοὶ τῶν κατ' αὐτῆς ὄπλων οἰκοδομησάντων, πολλὰ βίην κακοδοξίας ἐκπέμψαντες, καὶ εἰδότες τῷ στερβύῳ τῆς ἀποδείξεως ὅπλοι ταῦτα πάλιν μπορουμένα, καὶ κενά δὲ καὶ ἀνεργηταὶ πρὸς αὐτῶν ὑποστρέψαντα, τελευταῖον τῶν ὄπλων ἐπειψαν βίης αὐτοτέροις ἀλλογγούς συντριβῆναι δυνάμενον. Εἰ καὶ τις δοῃ, φησι, διεφύσεων ἐν Χριστῷ γεγενηθεῖσα σύνθον, ἀλλ' οὖν γε μετά τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάτηψαν οὐκ ἔστι νοήσομεν, οὔτε τινὰ διαφορὰν κατὰ φύσιν μεταξὺ τοῦ Λόγου, καὶ τῆς σαρκὸς πιστεύσομεν τὸ ὑπάρχον, καὶ ἀπορεύοντες; οἴχεται τούτων γνώρισμα; Τί οὖν ὀνομάστομεν τὸ προκείμενον; Λόγον μόνον (οὐ γάρ φαίται σάρκα ἐν τούτῳ τιμῆσαι δῆμον οἰδέμενον); Καὶ πᾶς οὐχ ὀδρίζεται τοιαύτην αἰτίαν τὴν οὐσίαν νομίζοντες εἶναι, ἐς δυνατὸν ἔτερον οὐσίᾳ κτιστὴ πρὸς αἰτίαν μεταστήψας; Τὸ γάρ τοις ἥττοις χωρητὸν κοινὸν τῶν πολλῶν, οὐχ ἐνδικαιετον. Οὐ δὲ μόνον τὸ ἀπρόστον ίσιον, τούτῳ τῷ προστίθεται ἀπρόστον ἔτερον; Καί οὐ μόνον τὸν Λόγον ὀδρίζεται, ἀλλὰ καὶ τῆς σαρκὸς ὑπόστασιν ἀφανίζεται. 'Ηε γάρ μηδὲν ἐτί λεπτεῖται γνώρισμα, ταῦτης ποιεὶ τριπλῶν δόξαν κατανοήσομεν; Εἰ δὲ τῷ εἰναι γνωρίζεται, εἰκότως δοξάζεται εἰδὲ μὴ ἔχει τὸ εἶναι, πᾶς καρπός τοις δόξῃς τῷ μέγεθος; 'Εάν μὴ δείξητε τὸ τιμώμενον, εἰ μηδὲν τῆς δόξης τὸ ὑπάρχον. 'Ανέγκη τοινύν δημολογεῖν ἀσύγχυτον τῶν δόξων τὴν ἐνώσιν, οὔτε εἰς τροπὴν τοις λαθόντος, οὔτε εἰς ἀγανακτιμόνην τοῦ ληφθέντος, ἀλλὰ εἰς κονιουλανδόξης τῷ ἐνδεικνύεται προσώπου κηρυσσομένης. Καν γάρ οὐ πομπάνεται Λόγον μόνον δυνάμειν τὸ συναμφότερον, καί τοις τῆς φύσεως διθεσταμένης, οὐδὲ οὐτως κριότερον διάφορον ὄποτε τὸ μὲν ἦν ἀτρόχης, τὸ δὲ αὐτὸν ἐγένετο· καὶ τὸ μὲν δάρατον καὶ ὁμόλαφητον εἰς ἀπατηρὸν ἐξ ἀπειρου, τὸ δὲ ἐξ δρατον καὶ Φηλαπτητὸν πρὸς τὸ δάρατον καὶ ἀναρρής μεταβιβήσκεται καὶ τὸ μὲν ἀναλλοιώτων δάραξ, τὸ δὲ δι' ἀλλοιώσων ἐπὶ τῇ κρεπτον ληξινικήλυθεν. Εἴτα, εἰ μόνον Λόγος τὸ μέ-

* Isa. lxx, 8.

νον, πῶς οὐκ ἔρρεθη, διτὶ Ὡ σάρξ Λόγος ἐγένετο, καὶ δὲλλ' Ὁ Λόγος σάρξ; » Τίς δὲ οὖσα μεμψών τοι φρενοπλήξ, ὃς τολμήσαι εἰπεν τὴν θεῖαν οὐσίαν προσλαβεῖν ἀλλῆς θεότητος οὐσίαν, ἐξ ἑτέρας φύσεως ἐπιγενομένην ἵν' αἰχνησιν παρατείνεσθαι νοεῖσθαι διὰ τῆς τοιαύτης προσθήκης τοῦ κατὰ φύσιν οὐσεούς καὶ τελεούς; Πῶς δὲ οἱ θεοὶ λόγοι καὶ μετὰ τὴν ἁνὴν δινόδον ἔτι κηρύσσουσι τὰ τῆς σαρκὸς διαφέροντα, τὸ πάλιν ἔλθειν, τὸ κατὰ τὸν αὐτὸν ὄφθατον τρέποντα; « Η καὶ τοῖς ἀγγελοῖς ἐναντία νομοθετήσατε, τοὺς εἰρηκόσι σαφῶς: « Οὗτος δὲ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν οὐτες ἀλεύσεται, διὸ τρόπον ἑπάσασθε αὐτὸν πορευέμενον εἰς τὸν οὐρανὸν; » Πάντα πρὸς ἔμφασιν σαρκὸς, καὶ μὲν ἄνδρας, νῦν δὲ ἀδειορρομένους διατερόν τοις αὐθαδέσσεσθε, τοῦτον τοῖς τῆς σαρκὸς ὄφθαλμοῖς ἀπερ τὸ μὴ δεχόμενος οὐτας οὐ μόνον τοῖς ἀγγέλοις μάχεται, ἀλλὰ καὶ τοῖς τοῦ ἀγῶνος Πινεύματος ἵστοις λόγοις ἀντικαθίσταται. Πῶς ἐντυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν ὁ ἀστόπτης Χριστὸς; ὡς Λόγος μόνον; Καὶ τοῦ τὰ τῆς ὁμοιμίας καὶ ἀξίας τῆς πρὸς τὸν Πατέρα, εἴπερ ἐντυχάνουσαν καθάπερ ὑποδεικνύοντα, καὶ μετὰ αὐθεντίας ἐνέργει, Ισον ἔχων τὸ παντοδύναμον; « Η δηλούστη τῆς ἀπαρχῆς τὸ ἐντυχάνειν ὑπὲρ τοῦ οἰκείου ψυράματος, ἵνα δεῖξῃ, πώση περὶ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν ἡ σχέσις. Τίνα δὲ οὐκ ἐντρέπεται τοῦ παντούρου Πιαύλου τὸ τραπεζιτόν κχρυγμα, διτὶ « Τοὺς γρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριών δὲ θεού, παραγγέλλει πάσι τανταγοῦ μετανοεῖν, καθότι ἐστησεν ἡμέραν, ἐν δὲ μιᾶς λεπίδες κρίνειν τὴν οἰκουμένην, ἐν δικαιούσῃ, ἐν ἀνδρὶ, ὁ ὥριτες, πίστιν παρασχών πάσιν, ἀναστήσεις αὐτῶν ἐκ νεκρῶν; » Μή ἀνήρτατη ἡ διαφορά; Μή εὖ εἴπει θεόν ἐν ἀνδρὶ; μή οὐκ ἔστει τὸν ἐγέρσαντα θεόν καὶ τὸν ἀναστάταν διῆρα; « Άλλ' εἰ καὶ τὸ διάφορον ἔστει, τὸ ἀχώριστον οὐ παρέλεπεν. Οὐ γάρ εἴπει θεόν μετὰ ἀνδρός, ἀλλὰ θεόν ἐν ἀνδρὶ. Πῶς δὲ νοήσομεν καὶ τοῦ, εἰ « Οὐφονται εἰς τὸν ἐκεκέντησαν, » εἰ μὴ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, ἡ δεξαμένη τοὺς ἡλίους, αὐτῇ σαφῶς ἀποδεῖξῃ τοὺς τύπους; Οὐ γάρ θεότητος οὐσίᾳ ἡ σάρπος καὶ ἀνεπαρήξης ἕγνη πολλῶν εἰς ἐλέγχοντας ἐπιφέρεσθαι ἡμελλεν ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ παθητοῦ γένους ληφθεῖσας τὴν τῶν ἡσεηκότων ἀλέγειται παρανομίαν, γνωρίζειν συνεργεύματων ἐν τῇ τρωθείσῃ σαρκὶ τὰ οἰκεῖα τολμήματα. Οὗτοι δέδεικται καὶ τὰ ιδιώματα τῶν φύσεων διαφέροντα, καὶ τὸ κέρδος τῆς ἐνανθρώπησες ἀνατίθητον, καὶ τὸ ἐπιγέρημα τῶν ἀντιλεγόντων οὐσίασθαι τον, καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ἀληθείας ἀκαταμάχητον.

Divisum intelligemus et hoc? « videbunt, in quæ clavos sensit, vestigia eorum clare sit indicatura? Non enim deitatis natura, ut multi convincantur, vestigia clavorum circumlatura est, cum invisibilis et intactilis sit: sed quæ ex genere patibili assumpta est natura, illa impiorum transgressionem redarguet, qui suam audaciam in vulnerata carne prodidere. Sic igitur et distinctas naturarum proprietates, et incarnationis minime dubios fructus, et impudentes adversariorum conatus, et inexpugnabilem veritatis vim ostendimus.

* Joan. i. 44. * Act. xi. * Act. xvii, 30, 31. * Joan. xix, 37.

A quidem discrimen occutabitis: quando illud quidem erat ab iunctio, hoc deinde factum est: et illud quidem invisibile et intactum, in infinitum ex infinito, hoc vero ex visibili et contrectabili, in invisibile et intactile transiit. Denique illud prorsus est immutabile, hoc per mutationem ad meliorem statum venit. Deinde si solum Verbum remanet, cur non dicitur: « Caro Verbum facta est, sed et Verbum caro factum est? » Quis enim tam insanus tam amens est, qui asserere audeat, substantiam divinam, alius deitatis substantiam, ex altera natura prognata, assumpsisse; ut per hujusmodi additamentum indicaret accessisse aliquid ei qui natura sua nullius indigens est, et perfectus? Cur vero litteræ sacræ etiam post stupendam ascensionem, carnis a Verbo distinctionem praedicant; qualia sunt, rursum redditum, item visum iri eodem quo antea modo. An vos contraria angelorum dictis sancti? qui aperte dixerat: « Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum cunctem in cœlum. » Omnis ad significandam carnem ejus qui nunc quidem hic, nunc vero hic visus est: quem prius vidistis, carnis videlicet oculis. Quæ qui hoc secessu non accipit, is non angelis solum adversatur, sed sacrī etiam Spiritus sancti verbis repugnat. Quomodo supplicat **514** pro nobis Dominus Christus? nunquid ut Verbum tantum? Ubi igitur par ejus cum Patre honor et maiestas; siquidem is supplicat ut indigentior, non ut aqualem habens omnipotentiam, cum auctoritate operatur? Nimirum sic hoc accipiendo est, primis intercedere pro massa propria, ut ostendat quanta naturam carnis necessitudine attingant. Quem vero non pudore suffundat illa sapientissimi Pauli maxime perspicua prædicatio? quod et tempora hujus ignorantie despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique penitentiam agant, eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in sequitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus suscitans eum a mortuis. » Nunquid sublata est differentia? Annon dixit, Deum in viro? Annon ostendit suscitantem Deum et resurgentem virum? quangquam autem ostendisset differentiam, inseparabilitatem tamen non prætererit. Neque enim dixit, Deum cum viro, sed Deum in viro rursum et per quem transfixerunt, nisi ipsa natura carnis,

IN SEQUENTIA OPUSCULA ET FRAGMENTA ADMONITIO.

Quae sequuntur ex Vaticanis codicibus Roma a fratribus nostris transmissa nobis sunt, excrivente D. Joanne Guillot, qui omnia isthac accurate colligit, suaque manu exaravit; vobisq; porro laborare nemo non videt, nec est ea in re probanda insistendum. Prodeunt autem ex cod. ms. Græc. bibliothecæ Vaticanæ in fol. num. 850, eleganti satis et diligentí manu exarato in charta papyracea: qui non excedit annos 200.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Πρός τινα πολιτικόν, σύγταγμα λάνι ώφελιμώτατον, καὶ πολὺ ώφελότατον.

S. P. N. ATHANASII

Ad quendam Politicum syntagma utilissimum.

1. Quandoquidem, ingeniōse homo, summeque naturalium rerum explorator, acquisita bellicæ artis cognitione, susceptaque politicarum rerum accurata notitia, sacerdotum tamen eloqua minime negligi vel respuis; imo tanto iis studio das operam, ut plerunque, dōm corpori alimenta præbes, animam a cibo literarum minime cohibeas; sed eam, eou quodam divino sale, Patrum sententiis et colloquiis in ipsa mensa admissis foveas; illud, inquam, in causa mihi fuit, ut pauca, sed utilissima, in compendium a me redacta, ex lectione Christianorum omnium auctorum, maximèque eorum qui vita, eruditio, nobilitate, et dignitate præcelluere, veluti donum quoddam, tibi, o amicorum optime, viro lectionis studioso ac religioso offerrem, hoc scilicet syntagma meum, variis ex Patribus et ex auditis sermonibus decerpsum, unde non spennenda doctrina et notitia legentibus accedat: rationem enim et una divisionem continent triplicis animæ nostra parti; docelque quo pacto omnes moveamur **515** homines, et quomodo ad salutem, vel ad perniciem impellamur. Definit autem cogitationes, quibus quodvis peccatum consummatnr. Distinguit item passiones nostras, docens quænam animæ, quænam corporis sint. Exinde vero declarat varios Dei providentie modos. Hinc de libero hominis arbitrio disserit, deque nostro in rebus agendis abusu. Compendio exhibet fidem in sanctam et beatam Trinitatem. Docet quid de Domini incarnatione, de discriminatione virtutum, de discretione naturæ rerum credendum sit. Uno verbo, est ceu compendiiosa cognitio nostrum ipsorum, nec non nature nostræ atque fidei. Quod opusculum dum circumferes, atque accurate leges, ex eoque utilitatē percipies, non obliuiscere, hoc bene novi, ejus qui propria manu descriptis, tibi que obtulit.

a) Forte leg. οὐ καταχρέντον. Egit. PATROL.

1. Ἐπειδὴ σοι τῷ περιδεξίῳ καὶ μεγαλεπιθέλῳ τῆς φύσεως μετὰ τῆς τῶν τακτικῶν ἐμπειρίας τε καὶ μαθήσως, Εἴτε δὲ καὶ τῆς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀκριβοῦς μεταλήψεως, οὐδὲ τὰ τῶν ιερῶν λόγια ἀμελετήτως παρείρασαι, ἀλλ' Εἴτε τοσοῦτόν σοι ταῦτα πεφιλοπόντητα, ὥστε τὸ σύμμα τολλάκις αἰτίοις τρέψων, οὐδὲ τὴν φυχὴν ἀποστερεῖς τῆς ἐκ τῶν λόγων στίσισσους· ἀλλ' ὡς ἀνά τινες θεῖαι διάτα τοῖς τῶν Πατέρων ἀποφθέγμασι, καὶ ταῖς ἐπερταζούσις παραρτείσι διμίλαις· Ιδού καὶ αὐτός, μικρὰ τινα συνοψίσας τῶν χρησιμῶν καὶ λυστελῶν, καὶ ἀναγνώσκων πάντα μὲν Χριστιανόν, πλέον δὲ τούς σοι καὶ βίψι, καὶ λόγη, καὶ εὐγένεια, καὶ δημόσιατι. Οὐπερανεστήκασσιν ὑπει, οἶον τι δύορον αὐτοσχεδίασας ἀνδρὶ φιλολόγῳ καὶ φιλοδέῃ μάλιστα πρέπειν, Β ὁ φίλων δριστεῖ, τὸ παρὸν σοι προσενήνοχα σύνταγμα, ἐκ διατάρων μὲν Πατέρων καὶ ἀκρατικῶν λόγων απαντώσθεν, οὐδὲ ἀκαταφερόντος (α) δὲ τὴν γνῶσιν τοῖς μεταστίσιν ἐμπιποῦν· διάγνωσιν γάρ δομοῦ καὶ διατέρου τοῦ τριμεροῦς τῆς ἐν ἡμῖν ἔχει φυχῆς. καθὼς πάντες κινούμεθα δινθρόποι, καὶ πῶς πρὸς σωτηρίαν ή ἀπύλεαν συνωθούμεθα. Όρίζει δὲ τοὺς λογισμοὺς, δι' ὧν πᾶσα διμαρτία τελεῖται. Διαιρεῖ δὲ καὶ τὰ ἐν ἡμῖν πάθη, τίνα μὲν φυχεῖ, τίνα δὲ τοῦ σώματος. Ἐφεξῆς δὲ καὶ τοὺς τρόπους ὑποτίθεται τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας. Είστα καὶ περὶ τῆς τοῦ δινθρόπου αὐτεξουσιότητος διαλαμβάνει, καὶ τῆς ἡμῶν ἐν τοῖς πρόγυμσι παραχρήσεως. Συνοψίζει δὲ καὶ τὴν ἐν τῇ ἀγίᾳ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι πίστιν. Εἴτε δὲ καὶ δηποτὲ δεῖ πιστεύειν περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, περὶ διαφορῆς τε ἀρετῆς, καὶ διακρίσεως τῆς τῶν πραγμάτων διάστασεως. Καὶ δῶλας ἐπίτομος τις ἐστι γνῶσις ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, καὶ τῆς τῶν καθ' ἡμᾶς φύσεως τε καὶ πίστεως. Ο δή καὶ περιφέρων εἰς χείρας, ἐπιμελέστερόν τε μετιών, καὶ τὴν ἐπενθύεντας καρπούμενος ὑπηστος, οὐκ ἀμημονήσεις, εἰς οἶδ' διει, τοῦ αὐτοχειρίᾳ καὶ γεγραφτος, καὶ δεδωκότος.

Διάγρωσις τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς.
 Ότι πᾶσα ψυχὴ λογικὴ τρία μέρη κάκτηται· λογισμὸν, θυμὸν, καὶ ἐπιθυμίαν. Εἴναι δοτεῖν ἐν τῷ θυμῷ ἀγάπην καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ καθαρότης καὶ σωφροσύνη, δὲ λογισμὸς ἔστιν τεφροτισμένος· ἐπειδὴ δὲ δοτεῖν ἐν τῷ θυμῷ μισανθρωπίαν, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ἀκολασία, δὲ λογισμὸς ἔστιν ἀσκοτισμένος. Οὐ μὲν οὖν λογισμὸς τότε ὑγιαίνει, καὶ σωφρονεῖ, δοτεῖ τὰ κάτιν ἔη γρήγορα τεταγμένα, καὶ τοὺς λόγους τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ πνευματικῶς θεωρεῖ, καὶ πρὸς τὴν ἀγαπὴν καὶ μακαρίαν Τριάδα διάτη. Οὐ δὲ πάλιν τότε κινεῖται κατὰ φύσιν, δοτεῖ πάντας ἀνθρώπους ἀγαπὴν, καὶ πρὸς οὐδένα αἰτεῖν λόπην ἢ μηνισκακίαν κάκτηται. Η δὲ ἐπιθυμία, δοτεῖ ὑπέρτατος, καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἀκτημοσύνης νεκρώση τὰ πάθη τουτέστι, μηδὲ Σοῦλη σαρκὸς ἰσχυμάτωσι, καὶ δόξης παρεχομένης ἔφεσιν, καὶ τραπῇ πρὸς τὸν θεόν καὶ ἀθανάτον ἐρωτοῦ. Καὶ γάρ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ τὴν κίνησιν ἔχει, ἢ πρὸς τὸν θεόν ταρκίαν, ἢ πρὸς δέσμους κενήν, ἢ πρὸς ἀπάτην χρημάτων· καὶ δεῖ τὴν παράλογον ταῦταν ἔφεσιν καταφρεύει τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν θείων, καὶ τῆς οἰκείας εὐγενείας ἐπιλανθάνεται, καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἐκνηριστεῖται, καὶ τὸν λογισμὸν σκοτίζει, καὶ οὐ συγχρεψὶ ἀναβλέψει πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Οὐ δὲ ἀνώτερον κτησίας, φρόνημα ἀπ' ἐντεῦθεν ἀπολαύει τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ζῆ μακαρίαν ζωῆς, προσδοκῶν τὴν ἀποκειμένην μακαρίστην τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον.

Διαιρέσις καὶ διποδιαιρέσις λεπτομερῆς τῆς ψυχῆς.

Η ψυχὴ διαιρεῖται εἰς τὸ λογιστικὸν, τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν. Τοῦ λογιστικοῦ τὰ ἀμαρτήματα εἰσὶ ταῦτα· ἡ ἀποτία, ἡ ἀρέσις, ἡ ἀφροσύνη, ἡ ἀδιαχρίσια, ἡ βλασφημία, αἱ συγκαταθέσεις τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἐκ τοῦ παθητικοῦ μέρους. Ιασὶς δὲ τούτων καὶ θεραπεία ἡ ἀδιατάκτος πίστις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰ ἀληθινὰ δόγματα, ἡ συνεχῆς μελέτη τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, ἡ καθαρὴ προσευχὴ, καὶ ἡ ἀδιάλειπτος πρὸς θεόν εὐχαριστία. Τοῦ θυμικοῦ τὰ ἀμαρτήματα ἡ ἀσπλαγχνία, τὸ μίσος, τὸ ἀσυμπαθεῖ, τὸ μηνισκακόν, ὁ φύδονος, ὁ φύνος, καὶ ἡ συνεχῆς περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτη. Ιασὶς τούτων καὶ θεραπεία ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἀγάπη, ἡ φιλαδελφία, ἡ συμπάθεια, ἡ ἀνεξικακία, ἡ χρηστότης. Τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τὰ ἀμαρτήματα ἡ γαστριμαργία, ἡ πορνεία, ἡ ἀκαθαρσία, ἡ ἀσελγεία, ἡ φελοχρηματία, ἡ τῆς δόξης ἐπιθυμία. Ιασὶς τούτων καὶ θεραπεία, ἡ ἀγκάπτα, ἡ νηστεία, ἡ κακοπάθεια, ἡ ἀκτημοσύνη, δὲ τῶν χρημάτων πρὸς πάντας σκορπισμός, ἡ τῶν ἀθανάτων ἔκεινων ἔφεσις, ἡ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ δρεῖς, καὶ ἡ τῆς ιεροθείας ἐπιθυμία.

Διάγρωσις τῶν λογισμῶν, δι' ὧν πᾶσα ἀμαρτία τελεῖται.

Οκτὼ εἰσὶ πάντες οἱ περιεκτικοὶ λογισμοί. Πρῶτος δὲ τῆς γαστριμαργίας δεύτερος δὲ τῆς πορνείας· τρίτος δὲ τῆς φιλαργυρίας· τέταρτος δὲ τῆς ὀργῆς· πέμπτος δὲ τῆς λύπης· ἕκτος δὲ τῆς ἀκηδίας· ἕβδομος δὲ τῆς πενιδοβίας· δγόδος δὲ τῆς ὑπερφανίας. Τούτων πάντας τοὺς λογισμοὺς περινοχλεῖν μὲν ἡμῖν ἡ μῆτρα παρεν-

Explicatio triplicis anima partis.

Anima omnis rationalis tres habet partes, cogitationem, animum et concupiscentiam. Si sit in animo charitas et humanitas et in concupiscentia puritas et temperantia, tum cogitatio est illuminata; sin autem in animo sit odium, et in concupiscentia intemperantia, cogitatio est tenebris ofusa. Tum porro sana cogitatio est et temperans, cum tenet sibi subditas passiones, cumque rationes rerum a Deo creatarum spiritualiter contemplatur, et cum sancta ac beata Trinitate versatur. Tumque secundum naturam movetur, cum omnes amat homines, nullamque adversus quempiam retinet indignationem aut injuriarum memoriam. Concupiscentia autem cum per temperantiam, humilitatem et paupertatem, passiones mortificat, id est, cum non est carnis serva, nec vanam gloriam appetit, sed vertitur ad divinum et immortalēm anorem. Concupiscentia namque ad tria motum habet suum, ad carnis voluptam, aut ad vanam gloriam, aut ad fallaciam dicitarum: atque per stultam hujusmodi cupidinem Deum spernit, itemque divina, sua obliviscitur nobilitatis, ac in proximum suum ferocit, cogitationem obtenebrat, neque sinit eam respicere veritatem. At qui sublimiore prædictus est mente jam ex hac vita fruictur regno celorum, vitamque ducit beatam, eam expectans felicitatem, quæ diligentibus Deum reposita est.

Divisio et subdivisio multiplex anima.

C Anima dividitur in rationabilem, irascibilem et concupisibilem. Rationabilis peccata bæc sunt: infidelitas, bæresis, insipientia, indiscretio, blasphemia, consensus ad perpetrandā peccata, quæ ex patibili parte procedunt. Horum porro medela atque curatio est: indubitate fides in Deum et in vera dogmata, frequens meditatio oraculorum Spiritus, pura oratio, et gratiarum actio sine intermissione Deo oblata. Irascibilis peccata sunt: immisericordia, odium, animus commiserationis expersus, recordatio injuriarum, invidia, cedes, ac frequens earum rerum meditatio. Horum medela et curatio est: humanitas, charitas, fratrum dilectio, commiseratio, patientia, mansuetudo. Concupisibilis peccata sunt: edacitas, fornicatio, impuritas, lascivia, avaritia, gloria cupido. Horum remedium atque curatio est: temperantia, jejunium, malorum tolerantia, paupertas, largitio bonorum pauperibus facta, bonorum illorum immortalium desiderium, regni Dei appetitio, adoptionis cupiditas.

516. Notitia cogitationum quibus peccatum omnino perficitur.

Cogitationes omnes octo numero sunt. Prima est gkæ; secunda, fornicationis; tertia, avaritiae; quarta, iræ; quinta, tristitia; sexta, pigritia; septima, inanis gloriae; octava, superbæ. Nostræ porro facultatis non est, ut bæ omnes cogitationes, molestiam vel afferant, vel non afferant; ut vero

maneant, et passiones excitent, vel non excitent, A οὐχεῖν τὸν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἔστιν ἀμύνειν δέ, ή πάθη κινεῖν, ή μὴ κινεῖν, δροίως τῶν ἐφ' ἡμῖν. Ἀλλο δέ ἔστι προσολή, καὶ δόλο συγκατάσεις, καὶ δόλο πάθος, καὶ δόλο πάτη, καὶ δόλο συγκατάσεις, καὶ δόλο ἑνέργεια. Καὶ προσολή μὲν ἔστιν ἡ ἀπλᾶς γνωμένη τοῦ ἔχθροῦ ὑπόμνησις· οἶον, Πολέμου τόδε, ή τότε· ὡς ἔπει τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· «Εἰπὲ ἡναὶ οἱ λίθοι οὔτοι δροὶ γένονται.» Τοῦτο, ὡς εἰρηται, οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Συνδυασμὸς δέ ἔστιν ἡ παρεργὴ τοῦ ὑποβαλλομένου λογισμοῦ παρὰ τοῦ ἔχθρου· οἷον μετ' αὐτοῦ μελέτη καὶ δομῆλα ὑπὲρ τὴν προσειρησιν ἡμῶν. Πάθος δέ ἔστιν ἡ ἀπὸ τοῦ συνδυασμοῦ ἔτις γνωμένη παρὰ τοῦ ἔχθροῦ ὑποβαλλομένου πάθους· καὶ οὗτος ἡ συνοχή, μελέτη, καὶ φωνασία. Πάλη δέ ἔστιν ἡ ἀντίστασις, ή πρὸς ἀντίρεσιν τοῦ λογισμοῦ τοῦ πάθους. ή πρὸς συγκατάθεσιν, καθὼς φησι ὁ Ἀπόστολος· «Ἡ σάρξ ἐπιβιαζει τὴν τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τὴν σφρίξ. Ταῦτα δὲ ἀντίκεινται ἀλλήλοις.» Συγκατάθεσις δὲ ἡ κατάνευσις πρὸς τὸ πάθος τοῦ λογισμοῦ. Ἐνέργεια δὲ ἡ αὐτὴ πρᾶξις. Ἀναπειρται δὲ ὑπὸ μὲν τῆς ἔκκρατες; ή γαστριμαργία, ὑπὸ δὲ τοῦ θεοῦ πόθου καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἀρέτης ἡ πορνεία· ὑπὸ δὲ τῆς συμπαθείας τῆς πρᾶξού τούς πέντες ἡ φιλαργυρία· ὑπὸ δὲ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς πρὸς τὰς ἀγάπτες ἡ ὥργη· ὑπὸ δὲ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς· ή κοσμικῆς λύτρης· ὑπὸ δὲ τῆς ὑπομονῆς, καὶ καρτερίας, καὶ τῆς πρὸς θεὸν εὐχαριστίας, ἡ ἀκριβία· ὑπὸ δὲ τῆς κυριτής τῶν ἀρετῶν ἐργασίας, καὶ τῆς συνεγκούς προσευχῆς ἡ κενοδοξία· ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ κρίνεν τινά, ή ἔξουσενεν, ἄνες δὲ μεγάλαυχος Φαρισαῖος, ἀλλ' ἕτεροι μεταξύ έχαστον πάντων, ἡ ὑπεργνανία. Τούτων οὐδὲ τῶν εἰρημένων παθῶν δὲ νοῦς ἐλευθερίας, καὶ πρὸς θεὸν ἀνυψώσεως, ἀπενεύθεν ζῆται τὴν μακαρίζωσιν, τὴν ἀρραβώνων δεχμένος τοῦ Πνεύματος· καὶ τῶν ἀγάλων ἀγγέλων καταλαμπόμενος.

Distinctio passionum.

Passionum aliae corporeæ sunt, aliae animam specent. Corporeas dicimus, edacitatem, fornicationem, ebrietatem, lasciviam. Animam spectare diuinus basce, odium erga proximum, iram, contentionem, inanem gloriam. Haec in anima nostra operantur, absente charitate et temperantia; praesente autem charitate atque temperantia, isthæc omnia delectantur; alia per spiritualem charitatem, alia per jejuniū et temperantiam. Tunc enim mens domesticum lumen accipit, ac Deum nullo obice videt.

Dei providentia.

Omnia ex Deo sunt, bona, tristia, indig...; sed alia quidem placito ejus; alia, dispensatione; alia permissione. Quæ placito ejus (eveniunt) cum scilicet vitam in virtute agimus; vult namque Deus nos sine peccato degere, atque cum pietate et virtute vitam instituere. Dispensatione autem, quando lapsi et post peccatum admissum castigamur. Per-

τὸν πάθον τὸν οὖτι σωματική, τὰ δὲ φυγικά. Καὶ σωματικὰ μὲν λέγομεν γαστριμαργίαν, πορνείαν, μέθην, δακρυγένειαν φυγικά δὲ μίσος πρὸς τὸν πλησίον, φθόνος, ξρις, κενοδοξία, ὑπεργνανία. Ταῦτα δὲ τεργοῦσιν εἰς τὴν ἡμετέραν φύγην, ἀπόστης ἀγάπτες καὶ ἔκκρατες παρούσας δὲ ἀρέτης καὶ ἔκκρατες, ταῦτα πάντα ἔξαρσικονται, τὰ μὲν ὑπὸ ἀγάπτης πνευματικής, τὰ δὲ ὑπὸ νηστείας καὶ ἔκκρατες. Τότε γάρ δὲ νοῦς καὶ τὸ οἰκεῖον φῶς ἀπολαμβάνει καὶ τὸν θεὸν ἀπαρεμπόδιστας ὅρῃ.

Perī τῆς τοῦ Θεοῦ προσολῆς.

Πάντα ἔχ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀγαθά, καὶ τὰ λυπτή, καὶ τὰ ἀνάδιμα· ἀλλὰ τὰ μὲν εὐδοκία, τὰ δὲ οἰκενομία, τὰ δὲ παραχωρήσει. Καὶ τὰ κατ' εὐδοκίαν, δεῦτε κατ' ἀρέτην πολεμώμεθα· βούλεται γάρ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἀναμαρτήσους διάγειν, καὶ μετὰ τῆς εὐεσθείας, καὶ ἀρέτης πολεμέσθαι. Κατ' οἰκενομίαν δέ, δεῖται σφαλέμενοι καὶ ἀμαρτάνοντες παιδευόμεθα. Κατὰ παραχωρήσειν δέ, δεῖται παιδευόμενοι· μὴ ἀπιστρέψωμεν

¹⁰ Matth. iv, 5. ¹¹ Galat. v, 17.

εύδοκησε γάρ ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπουν σωθῆναι, καθὼς καὶ οἱ ἄγγελοι ἑδῶν λέγοντες· « Δόξα ἐν ὑψίστῳ Θεῷ, καὶ εἰρήνῃ ἐπὶ γῆς ἐν ἀνθρώποις εἰδοκίᾳ. » Οἰκονομικῶς δὲ πάλιν παιδεύεις ἡμᾶς ἀμερτάνοντας, « Ινα μὴ σὺν τῷ κόστῳ χατακρύθωμεν, » ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος· « Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδεύειν. Οὐχ ἔστι κακία ἐν πολεῖ, ἣν ὁ Κύριος οὐκ ἐποίησε· » τουτέστι λιούμενοι, λιμούμενοι, θυσίες, καὶ σφαγῆς πολέμων. Ταῦτα γάρ πάντα τῆς ἀμαρτίας ἔστον ἀναπειρία. Παραχωρεῖ δὲ κατελεῖν ἐγκατατημένα τοὺς μὴ θελοντας ἢ ἀναμαρτήτας διάγειν, ἢ παιδισμένους μὴ ἐπιστρέψειν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ κακῇ ἐμμένειν, καθὼς γέγραπται, στι· « Τεττύλωκεν δὲ θεὸς αὐτῶν τοὺς ὄφελαρμούς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· » καὶ· « Παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν τοινά ταῦ μὴ καθέκοντα· » τουτέστιν, εἴσας δεξὶ τῷ αὐτέζουσιν· καὶ « Σχληρώνει σχληροῦν τὴν καρδίαν Φαραὼν· » τουτέστι, παραχωρήσει σχληροῦνθησας δεξὶ τῇ ἀπάλεταιν αὐτοῦ.

Περὶ τῆς αὐτέξουσιτητος ἡμῶν.

Οὐ θεὸς τὸν ἀνθρώπουν αὐτέξουσον ἔπιασε, λόγῳ καὶ σοφίᾳ τιμητικῶν, πρὸ διηθαλμῶν αὐτοῦ θεὶς τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον ἴνα, εἰ μὲν θελούστη τῇ αὐτεξουσιότητῃ τῆς ζωῆς· παραβήση, ζῆση εἰς τὸν αἰώνα· εἰ δὲ ἀπὸ κακῆς προστρέπεσσος παραβήση τὴν ὅδον τοῦ θανάτου, αἰωνίως κολάζηται. Τὰ γάρ τῆς φύσισας ἀμετάβλητα οὔτε τιμωριῶν οὔτε τιμῆς δίξια. Οὐδεὶς γάρ τικελίθη ποτὲ τὸ εἶναι λευκός, ἢ μέλας, ἢ τὸ εἶναι μακρός, ἢ μικρός· οὐ γάρ τῇ ημετέρᾳ εἰσὶ προστρέπεσσοι. Τῶν γάρ τῆς προστρέπεσσος καὶ αἱ κολάσεις εἰδὶ καὶ αἱ τιμαὶ· Ἀμφοτέρων οὖν χρεῖα, καὶ τῆς ημετέρας βουλῆς καὶ θελήσεως, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργείας· καὶ ἀντιτίθεως· ἔτερον γάρ λειποντος, ἀργεῖ καὶ τὸ ἔπειρον. Προέργων γάρ δὲ θεὸς, καὶ προώροις, καὶ ἔκαλεσι, διὰ τούς κατὰ πρόθετον κλητούς έντεις, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, τουτέστι κατὰ θελήσιν καὶ βούλησιν· τούς γάρ μὴ θεούληντας εἰσας τῷ αὐτῷ πορεύεσσας θελήσιται. Οὐ γάρ βιάζεται, οὐδὲ λυμαίνεται τὸ αὐτέξουσον ἡμῶν· τῆς γάρ εἰς διμφωροῦτης, πρὸς ἀρτήν φημι καὶ κακίαν, τὸ αὐτέξουσον ἔλασμον. Οὐδὲν τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ δόθεντας ἥμιν εἰς χρήσιν, κακὸν· πάντα γάρ δοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ καλά, καὶ λίαν καλά· ἡ παράχρησις μόνον κακὸν· τοῦ γάρ ημετέρου ἔστι αὐτεξουσιούσιον. Διὸ οὐ τὰ βρώματα κακὸν, ἀλλ' ἡ γαστριμαργία· οὐδὲ παιδοτούλα, ἀλλ' ἡ πορνεία οὐδὲ μετάληψις τοῦ οἴνου, ἀλλ' ἡ μεθή· οὐδὲ τὰ χρηματά, ἀλλ' ἡ φιλαργυρία· οὐδὲ ἡ δόξα, ἀλλὰ ἡ κενοδοξία. Χρὴ εὖν πάντας ποιεῖν, ὅπερ τὴν παράχρησιν φεύγειν, καὶ χρήσασθαι τοῖς παρὰ θεοῦ δοθεῖσι δικαιοῖς· οὕτω γάρ ποιούντες, καὶ τῆς κακίας ἀνώτεροι γενησόμεθα, καὶ τῆς ἀρτῆς ἐντὸς εὑρεθῶμεν.

Συνίθεια σαρῆς καὶ σύντορος, καὶ διδυγωστις τῆς πλοτεως ἡμῶν τῆς ἐπὶ τῷ Τράδι ἀργῆ.

Οὐεξίλομεν ποτεύειν ὡς ἐβαπτισθεμεν· ἐβαπτισθημεν δὲ εἰς τὸ δυομά τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ,

A missione vero, cum castigati non convertimur. Nam Deus placitum est hominem salvum fieri, quemadmodum et angeli clamabant dicentes: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in 517 hominibus bona voluntatis¹⁰; » Cum œconomia vero nos corripit peccantes, « ut non cum hoc mundo damnemur, » ut ait Apostolus: « Cum judicarum autem, a Domino corripimus¹¹. » Non est malum in civitate, quod non fecerit Dominus¹²; » id est, pestem, famam, bellorum cades. Hæc enim omnia peccatum auferunt. Permituit vero atque omnino sinit eos qui sine peccato degere nolunt, correptos non emendari, sed in malitia perseverare, uti scriptum est: « Excavavit Deus oculos eorum, et cor eorum obscuravit; » et: « Tradidit eos in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non convenient¹³; » id est, permisit ob liberum arbitrium; et: « Indurans indurabo cor Pharaonis¹⁴; » id est, permittam indurari ob ejus animi socordiam.

De libero nostro arbitrio.

Deus hominem liberum fecit, verbo et sapientia ornatum, posita ante ejus oculos vita atque morte, ut si quidem voluerit libero suo arbitrio vitam amplecti, vivat in sacrum; sin pravo consilio viae mortis insistat, aeternum crucietur. Quæ enim natura habet immutabilia, neque supplicio digna sunt, neque præmio. Nemo quippe unquam accusatus fuit, quod sit albus vel niger, aut quod sit proceræ vel parvæ statuta: ea enim non penes arbitrium nostrum sita sunt. Nam supplicia et præmia voluntati et proposito tribuuntur. Utraque igitur re opus est; voluntate scilicet, seu proposito nostro, ac Dei auxilio et patrocinio. Altero namque deficiente, alterum est inotile. Præscivit enim Deus, prædellinivit, et vocavit, sed eos qui secundum propositum vocati sunt, quemadmodum ait Apostolus¹⁵, id est, secundum voluntatem: eos quippe qui noluerint, sinit ipse ad suam voluntatem et propositum incedere. Non vim infert arbitrio nostro, neque latit ipsum. Accepimus enim nutum ad utramque partem; ad virtutem nempe, et ad vitium, liberum scilicet arbitrium. Ex iis quæ a Deo nobis ad usum data sunt nihil est malum: omnia enim quæ ex Deo procedunt bona sunt, et admodum bona; solus abusus malus, qui nostri solius arbitrii est. Quamobrem non cibi mali, sed erupula: neque liberorum procreatio, sed fornicatio: nec vini potus, sed ebrietas: non divitiae, sed avaritia: non gloria, sed vana gloria. Nihil igitur non agendum, ut abusum fugiamus, atque prole utamur iis quibus a Deo donati sumus. Nam id si agamus, et malitia vitiisque superiores erimus, et intra virtutis limites inveniemur.

Brevis et clara formula et notitia fidei nostræ circa sanctam Trinitatem.

Credere debemus, ut baptizati sumus; baptizati autem sumus in nomine Patris et Filii et Spiritus

¹⁰ Luc. ii, 1. ¹¹ Cor. xii, 52. ¹² Amos iii, 6. ¹³ Joan. xii, 40; Rom. i, 28. ¹⁴ Exod. iv, 21. ¹⁵ Rom. ix, 59.

sancti, in unam scilicet substantiam, et deitatem et in unum regnum, imperium et virtutem : ac tres hypostases, sive personas, et characteres, et (si ita appellare velis) proprietates. Nam aliud sunt hypostases, aliud substantia. Substantiam quippe appellamus communitatem trium hypostasium : unius enim naturae et substantiae sunt tres personae. Hypostasis autem vocamus, naturam cum characteristicis proprietatibus ; alius enim est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Quod quidem proprietates seu hypostases dividit, sed non naturam. Non tamen aliud et aliud, quod divididerat naturas ; sed eisdem naturae et eisdem substantiaz. Similiter enim Pater et Filius et Spiritus sanctus ; sed Pater est ingenitus, Filius proles Patris, quasi ex sole lumen et ex mente verbum. Spiritus autem sanctus, emissio Patris. Proprium ergo **518** Patris est quod sit ingeuitus seu non genitus, et quod vocetur Pater : proprium Filii, quod vocetur Filius, et gignatur ex Patre : proprium Spiritus, quod vocetur Spiritus sanctus et ex Patre procedat. Trium vero personarum sive hypostasiarum, una natura, una voluntas, una operatio, una Lounitas, una virtus, unum placitum. Quapropter et unum Deum constitutum. Non enim alias ab aliis separati sunt, sicut homines, neque sententia differunt : sed simul Pater, Filius, et Spiritus sanctus una consistunt sine confusione et divisione. Unaquaeque autem persona, ut dictum est, sua et servat proprietatem, alia paternitatem, alia filiationem, alia processionem. Si ergo te quis interroget : Quid est Pater ? responde illi : Quod Filius et Spiritus sanctus, manens tamen Pater. Quod si dixerit : Quid est Filius ? responde : Quod Pater et Spiritus, manens tamen Filius. Similiterque de Spiritu sancto : illud enim est quod Pater et Filius, manens tamen Spiritus sanctus. Proprietas immobiliaris, quemadmodum sit vir in theologis magnus et divinus Gregorius. Quomodo namque dixeris proprietatem manere, si moveatur et concidat. Est itaque deitas, ut paucis absolvamus, indivisibilis in divisib; illud secundum naturam, hoc secundum hypostases. Sicut in tribus solibus mutuo parentibus una foret lucis commixtio. Cum itaque deitatem, quæ est in una natura, respiciemus, et primam causam et monarchiam, unum est quod cogitamus ; cum autem proprietates et personas in quibus divinitas, tres sunt quæ adorantur. Exempla porro adsint, quæ obscuram quendam tantæ rei imaginem adumbrent, divinæ nempe naturæ, juxta theolum Gregorium, oculi aspectum cogita, aquæ scaturiginem, fontem et fluvium ; bæc enim nec tempore aliquo distant, neque sum inter se avulsa, ut se mutuo non contingant ; tametsi videntur proprietatibus suis distinguiri. Perpende item solem, lunam atque radium : mentem, verbum et spiritum, qui exit una cum verbo. Verum, ut quidam dixit : Fides dux esto, non demonstratio. Oportet enim quenque hominem, per pura ac Deo illustrante

A καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· εἰς μίαν οὐσίαν δηλωντές, καὶ θεότητα, καὶ μίαν βασιλείαν, καὶ ἀρχήν, καὶ Ιούν· καὶ τρεῖς ὑποτάσσεις, εἰς τοὺς πρόσωπα, καὶ χαρακτῆρας, εἰ δὲ βούλεις καλεῖν, καὶ λέσχη· ταῖς. "Ἄλλο γάρ ὑποτάσσεις, καὶ διὰλος οὐσία. Οὐσίαν γάρ καλοῦμεν τὸ κανόνι τῶν τριῶν ὑποτάσσεων· μᾶς γάρ φύσεως καὶ οὐσίας τὰ τρία πρόσωπα. Ὕποτασσεῖς δὲ καλοῦμεν φύσιν μετὰ χαρακτηριστικῶν Ιωαννάτων· διὰλος γάρ δὲ Πατήρ, καὶ διὰλος δὲ Γίνης, καὶ διὰλος τὸ Πνεῦμα δὲ ἄγιον· ὅπερ τέμνει τὰς λέσχης μόνον, ἃ γονινὰ ὑποτάσσεις, οὐ μηνὶ καὶ φύσιν. Οὐκ διὰλος δὲ καὶ διάλος, ὅπερ τέμνει τὰς φύσεις· ἀλλὰ τῆς αὐτῆς φύσεως, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. "Αμα γάρ Πατήρ καὶ Γίνης, καὶ ἄγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ὁ μὲν Πατήρ καὶ ἀγέννητος, δὲ δὲ Γίνης καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξ ἥλου φύει, καὶ ἐκ νοῦ λόγος· τὸ δὲ Πνεῦμα ἄγιον καὶ ἐκπορεύμα τοῦ Πατρὸς. Ἰδιον δὲν τοῦ Πατρὸς ἡ ἀγεννητλα, καὶ τὸ καλεῖσθαι Πατήρ· ἴδον τοῦ Ιησοῦ, τὸ καλεῖσθαι Γίνην, καὶ γεννηθεῖσα ἐκ τοῦ Πατρὸς· ἴδον δὲν τοῦ Πνεύματος τὸ καλεῖσθαι Πνεῦμα ἄγιον, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. Τῶν δὲ τριῶν προσώπων, εἰσὶν ὑποτάσσεων, μία φύσις, μία θελησίς, μία ἔνεργεια, μία ἀγάθεστη, μία δύναμις, μία βούλησίς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡνα Θεὸν διδασκούμεν. Οὐ γάρ κακοφριασμένοι εἰσὶν ἀτέλληλοι, ὥστερ καὶ εἰ δυναθεῖσι, οὐδὲ τὰς γνώμας δάσκαλοι· ἀλλὰ διὰ Πατήρ, Γίνης, καὶ Πνεῦμα ἄγιον ἐν ἀλλήλοις ἀσύγχυτως καὶ ἀδιαιρέτως περιγραφούσιν. "Ἐκαστον δὲ πρόσωπον, ὡς εἰρηται, φυλάκτει τὸ δίονον· τὸ μὲν τὴν πατρότητα, τὸ δὲ τὴν οὐλότητα, τὸ δὲ τὴν ἐκπορευσιν. Εἰ σὺν Ερωτᾷ τοι τέ· Τί οἶστι· Πατήρ; ἀποκριθεῖσα αὐτῷ· "Οπερ δοτὸν Γίνης, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, μίαν Πατήρ. Εἰ δὲ λέγοις· Τί ξοτιν Γίνης; ἀποκριθεῖται· "Οπερ ἐστιν δὲ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα, μίαν Γίνης. Ήταντος καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου· τοῦτο γάρ ἐστιν δὲ Πατήρ καὶ δὲ Γίνης, μένον Πνεῦμα. Η λιόσθητος ἀκοινώνητος, καθὼν φησιν δὲ μέγας ἐν θεολογίαις· καὶ δεῖος Γρηγόριος. Πώς γάρ, φρονι, Ιερότες μετην., κινουμένη, καὶ μεταπιπουσα; "Ἐστιν δὲν ἡ θεότητα, εἰ δεν συντόμως εἰπειν, ἀμέριστος ἐν μεμρισμένοις, τὸ μὲν τῇ φύσει, τὸ δὲ ταῖς ὑποτάσσεσιν· οἷον ἐν ἡλίοις τρισὶν ἔχομένος ἀλλήλων, μία τοῦ φωτὸς σύγχροτος. "Οταν τοιχαρούν πρὸς τὴν θεότητα τὴν ἐν μηφ φύει· βλέψωμεν, " καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν· δαλ τὴν πομαρχαῖν, διὸ τοῦτο διατάξαντας· Σταύρος δὲ πρὸς τὰς λιόσθητας καὶ τὰ πρόσωπα ἐν οἷς ἡ θεότητας, τρια τὰ προσκυνούμενα. Παραδείγματα δὲ προσκείσοντος ἀμύδρων τινα εἰκόνα δηλούντα τοῦ τοσούτου πράγματος, τῆς θελας φημι φύσεως, κατὰ τὸν Θεόλογον Γρηγόριον· διβαλμοῦ νόει ποι βλέψιν, καὶ ἀρχὴν θεάσας, καὶ πηγὴν, καὶ ποταμὸν· ταῦτα γάρ σθν χρόνῳ διέστηκεν, οὗτοι ἀλλήλων ἀπέρρηκτα τῇ πρὸς ἀλληλα συναφεῖσα, καὶ δοκεῖ ταῖς λιόσθητοι τέμνεσθαι· ἐνθυμοῦ καὶ ἡλίου, καὶ φύει, καὶ δεκτία· νοῦν, καὶ λόγου, καὶ πεντεμή τὸ λόγινον συνειδον. Πλήν κατὰ τὸν εἰπόντα· Πίστις ἡγεσίων, καὶ μή ἀπόδειξις, καὶ κρήπαντα διδρυτῶν δια καθαρῶν καὶ θεολαμπτοῦς πράξεων, δόηγη τῷ Πνεύματι χρώμενον. Ένα φαντασματικόντα φένει, πιστεύειν το εἰς Πατέρα, καὶ

Τίνεν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, τὴν μὲν θεότητά τε καὶ δύναμιν ἐν τριάντα γνωρίζομένην καὶ προσκυνουμένην ταῖς ὑποστάσεσιν.

"Οὐκως δεῖ πιστεύειν περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἑταροφύσεως.

"Οτις εὐθὺς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος δὲ περιγραπτος, δὲ δισώματος, δὲ μονογενῆς τοῦ Πατρὸς Γίδες, τὸ ἐκ τοῦ φωνῆς φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀναναστάσεως, τῇ βουλῇσαι τοῦ προανέρχου καὶ συναείδου αὐτοῦ Πατρὸς, καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ἐκ τῶν παρθενικῶν αἰμάτων τῆς θεοτόκου, καὶ ἀπειπόθενον Μαρίας, ἐν τῇ οἰκεῖᾳ αὐτοῦ ὑποστάσει ἐπηξεὶς ἐκατῷ ὥρακα ἐμψυχωμένην, καὶ λογικήν, καὶ ταῦτην τῷ ἐννεαμηνιακῷ χρόνῳ διεπλασμένην ἐξ αὐτῆς· ἐγεννήθη θεὸς ἀνθρωπόμορφος, τοւτόσιτος θεὸς καὶ ἀνθρωπός ἐν μιᾷ ὑποστάσει δύο φύσεσιν ἐπιφερόμενος, ἀδιάρρητος, καὶ ἀσυγχώνως, καὶ δύο θελήσεις, καὶ ἐνεργείας θεϊκὰ δμοῦ καὶ ἀνθρωπικά· ἥθελε γάρ ὁ θεός καὶ ἀνήργει, καὶ ἥθελεν ὁ ἀνθρωπός καὶ ἀνήργει· ἀλλὰ φυσικὴ θελήσιν, καὶ ἔνεργειαν, οὐ μὴ ἀμαρτητικήν. Ἀναμαρτητῶς γάρ προσελήφθη ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπική· καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐνώσεως τῷ θελήματι ἡγείσαν. "Οπερὲ διούλετο τὸ θεὸν θέλημα, τοῦτο καὶ τὸ τῆς προσθίσθεον. Ἀλλὰ θέλημα λέγομεν καὶ ἐνέργειαν τὰ φυσικά· οἷον, ἥθελε φαγεῖν, ἥθελε πιεῖν, ἥθελε περιπατήσαι· καὶ ταῦτα ἀνήργει, καὶ ἥθελεν. Ἀλλὰ ταῦτα ἴστοις τῆς θεϊκῆς φύσεως παραχωρούσης, οὐ μήν κατηγαγκασμένως, ὕστερον ἡμεῖς· ἀλλὰ καὶ τὸ κοπιφύν, καὶ τὸ ἀγνωμῆν, καὶ τὸ αἰτεῖν τοῦ Πατέρα παρελθεῖν τὸ ποτήσιον, καὶ τοῦτο τὸ φυσικοῦ θελήματος. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀ-δεῖξιν τοῦ Πατρὸς καθέδρων δύο φύσεις διαλογούμενην ἐπὶ Χριστοῦ, θελητικάς, καὶ ἐνεργητικάς. "Οπου γάρ φύσις λογική, ἔκει καὶ θελητικής καὶ ἔνεργεια. Φυσικάς δὲ δύο θελήσεις, γνώμην δὲ μίαν ὀικονομούσης γάρ τῆς θεότητος, ἐπομένης δὲ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ παραχωρούσης αὐτῇ ἔνεργειν τὰ ἀμφότερα.

Περὶ διαφορᾶς ἀρετῶν.

Ἐλάδομεν ἐντολὰς παρὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τὰς ἀπεντεῦθεν οργούσας, καὶ ποιούσας ἡμᾶς ἀναμαρτήτους διάγειν, καὶ ὡς ἀγγέλους ἀναστρέψεσθαι μετὰ τῶν ἀνθρώπων· οἷον τὴν μετάνοιαν, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὸ δηγεκτὲς πένθος, τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, τὴν ἐξ ὅλης καρδίας ἀγνοούμενην, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον διάλεσιν, τὴν καθαρόν προσευχήν, καὶ τὴν ἐπιτῶν ἀπάρνησην, καὶ τὸ δι' οἴου πρὸς ὄφθαλμῶν ἔχειν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον, καὶ ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ ἀδιαλείπτως πορεύεσθαι, καὶ τὸ ἔχειν ἐπιτὸν ὑπὸ πάτης κτίσεως, καὶ δέοεισαι αὐτοῦ διηγήσικῶς. Ταύτας γάρ τὰς θειας ἐντολὰς δὲ μετὰ πιστεῶν, ἀγραζόμενος, Θεοῦ υἱὸς γίνεσαι, καὶ υἱὸς φωτὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ, καὶ συγχληρονόμος Χριστοῦ, καὶ σύμμορφος τῆς εἰκόνος αὐτοῦ καὶ σύμφυτος, καὶ συντόμως καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, θέσει κατὰς χάριν Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ ἔπειρα τοῦ Χριστοῦ, αἱ δέσποιν μὲν προξενοῦσσαι, οὐ μήδε καὶ τιλειότητος ἀξιοῦσα· οἷον

¹⁰ Hebr. 1, 3

A edita opera, duce usum Spiritu sancto, ut lumine lumen comprehendat, credere in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unam deitatem atque virtutem, in tribus hypostabis creditam et adoratam.

Quid credendum sit de Domini incarnatione.

Quod ipsum Dei Verbum incircumscripsum, incorporeum, Patris unigenitum, lumen ex lumine, fons vita et immortalitatis, splendor glorie, figura substantiae¹⁰, voluntate Patris, qui ante initium, et ipsi coeternus est, et cooperatione Spiritus sancti, ex virgineo sanguine Deiparæ et semper virginis Mariæ, in propria sua hypostasi carnem sibi effluit animatum et rationalem, atque illam novem meusum tempore ex ipsa efformavit: natusque est

B Deus hominiformis, id est, Deus et homo, in hypostasi una duas gestas naturas, siue divisiones, ac siue confusione: ac duas voluntates duasque operationes, divinas simul et humanas. Volebat enim ut Deus, et operabatur: volebat item ut homo, et operabatur; sed humana voluntate atque operatione, nec peccato obnoxia. Sine peccato enim assumpta est natura humana: atque ex hac ipsa unione voluntate ambæ unitæ sunt. Quod optaret divina voluntas, id etiam volebat assumpta naturæ voluntas. Sed voluntatem dicimus operationemque naturalem: quale est, quod manducare vellet, bibere, ambulare: et haec operabatur, haec volebat. Verum haec agebat divina concedente natura; nou ex necessitate, quemadmodum nos; sed quod desatigaretur, quod in agone esset, quod pateret a Patre ut transiret calix, id humana erat

C 519 voluntalis. Imo etiam post resurrectionem atque sessionem ad dexteram Patris, duas naturas confitemur in Christo, voluntate et operaudi vi præditas: ubi enim natura rationalis, ibi et voluntas et operatio. Naturales autem duas voluntates dicimus, sed unicam sententiam, dispensante deitate, subsequentem autem humilitate, atque concedente ut utraque operaretur.

De differentia virtutum.

Mandata accepimus a Christo et Deo nostro, quæ exinde divinum operanti præbent auxilium, præstantque ut absque peccato degamus, et velut angelii cum hominibus versemur: præuentiam nempe, humiliatem, luctum assiduum, charitatem erga ipsum ex toto corde, dilectionem proximi, puram orationem, nostrum ipsorum abrenuntiationem; utque semper mortem pro illo sustinendam præ oculis habeamus, in ejus lumine sine intermissione amhulemus, nos omni creatura inferiores existimemus, atque assidue ipsi supplicemus. Haec namque divina jussa, si quis cum fide compleverit, Dei filius efficietur, filius lucis, heres Dei, coheres autem Christi, conformis imaginis ejus, et complautatus; atque, ut paucis et simpliciter dicamus, adoptione secundum gratiam Deus. Sunt porro alia præcepta Christi, quæ remissionem quidem conciliant, imo vero ad perfectionem nos deducunt; quale est, con-

steri ac pronuntiare propria peccata, non judicare, non sese negotiis alienis curiose ingerere : eleemosyna ex propriis bonis erogare, quae accident tristia generose et cum gratiarum actione ferre, confiteri se gratis atque ex gratia salutem consequi. Si itaque prima illa ac Dei auxilio implenda mandata quis compleverit ; inde accipit arrhabonam sancti Spiritus ; sin non illa quidem, secunda tamen accurate servet, ut flagitorum suorum veniam consequatur. Quod si utrisque latatur, inutilis sane est hujusmodi homo, miser, et infelix : expetetque paratum supplicium diabolo et angelis ejus.

Discretio naturae (ac conditionis) operum.

Operum alia proprie bona, alia proprie mala sunt, alia media; proprie bona sunt, prudentia, fortitudo, temperantia, justitia; proprie mala, insipientia, ignavia, intemperantia, injustitia. Media, divitiae, paupertas, gloria, infamia, sanitas, morbus, eruditio multa, ignorantia. Media porro dicuntur, quia per se, nec proprie bona, nec proprie mala sunt : sed secundum usum iis utentium, aut hoc aut aliud evadunt. Ita dives qui probus si in eleemosynas bona impendit ; qui malus ad voluptates iis utitur. Similiter paupertas, si bona sit, tolerantiam, gratiarum actionem et liberalitatem nos docet ; si mala, blasphemiam, illiberalitatem, ex eo quod non toleranter agamus, generat. Bona item gloria est, cum nos humilitatem edocet, et futurae glorie desiderium ingerit : mala autem cum servilem animum inducit, atque suadet ut ex hominum timore omnia agantur. Similiter bona est sanitas, cum ea utimur ut Deo placeamus, et mandata ejus operemur ; mala autem, cum ea ad intemperantiam et injustitiam utimur. Item morbus, si gratias agamus, eoque quasi adjutor utamur, bonus est ; malus, si ingrato simus animo, atque ad blasphemiam et iram nos ille provocet. Bona pariter est multa eruditio, cum ea ad docendum, et ad causam injuria oppressorum dicendum utimur ; mala autem, cum ad vanam gloriam, et injurie patrociniū. Bona etiam ignorantia est, cum id efficit ut doctis subjiciamus, ab hisque utilitatem accipiamus ; mala autem cum nobis suaserit ut in propria incedamus ignorantia ; nec nobis præstantiores sequamur. Simili **520** modo se habent reliqua omnia, scilicet, nobilitas, ignobilis, pulchra forma ac deformitas, celeritas et tarditas, ars et artis imperitia, dexteritas in ministrando et inhabilitas. Hæc omnia, ut dictum est, in medio consistunt ; ut qui iis recte utatur, nihil lœdatur ab ipsis, quemadmodum beatus Job. Utroque enim modo exercitatus, præclarus comprobatus est atque inexpugnabilis, ac in omnibus Deo placuit. Non decet itaque rebus ipsis culpam ascribere : nihil enim eorum quæ a Deo data sunt, malum ; sed id habent ex seducta nostra atque spontanea serva voluntate, atque ex animæ circa eas res iudicio ad libidinem suam lato : libere namque illa in harunce rerum usu labitur ex propria libidine, dum Dei voluntatem ejusque regnum despiciat.

(a) *Lege καταρρευσατε. EDIT. PATRÖL.*

A ορολογειν και εξαγορευειν τὰ οικεῖα διμαρτήματα, τὸ μὴ κρίνειν, τὸ μὴ πολυπραγμονεῖν τὰ ἀλλότρια, τὸ ἀεινὲ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, τὸ φέρειν γενναῖος και μετ' εὐχαριστίας τὰ ἐπερχόμενα λυπηρά, τὸ δροιεγεῖν δωρεὰν και χάριτι σώζεσθαι. Εἰ μὲν οὖν τὰς πρώτας και θεωργούσας ἐντολάς τις ἔργάζεται, ἀπετεῦθεν λαμβάνει τὸν ἀρβασίων τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰ δὲ μὴ, καν τὰς δευτέρας μετ' ἐπιμελεῖας ἔργαζεσθαι, θνως τούχη τῆς τῶν τλημητελέβεντων αὐτὸν συγχρότεσθαι. Εἰ δὲ διμορφέων ἁπέτη, ἀρχεῖος οὗτος ἀντίρ, και δύλιος, και ταλαπίωρος, και προσδοκάτω τὴν ἀποκειμένην κόλασιν τῷ διαβόλῳ και τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς.

Διάκρισις τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως

Tῶν πραγμάτων τὰ μὲν εἰς κυρίους καλά, τὰ ὡς κυρίους κακά, τὰ δὲ μέσα· και κυρίους μὲν καλά, φρήνης, ἀνδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη· κυρίους δὲ κακά, ἀφροσύνη, δειλία, ἀκολασία, ἀδίκια· μέσα δὲ, πλούτος, πενία, δόξα, ἀδόξα, ὑγεία, νόσος, πολυμαθία, ἀμάθια. Μέσα δὲ λέγονται διὰ τὸ καθ' ἑαυτοὺς μήτε κυρίους καλά εἶναι, μήτε κυρίους κακά· διὰ περὶ τῇ χρήσει τῶν χρώματων ή τοῦτο ή ἔκεινο γνώμενα· οἷον δὲ πλούτος καλὸς μὲν εἰς ἐλεημοσύνην διδόμενος, κακὸς δὲ πρὸς ἡδονὰς δικανώμενος. Ήστιτος και τὴν πενία καλὴ μὲν καρπερίαν, και εὐχαριστίαν, και ἀλευθερίαν ἡμᾶς διδάσκουσα· κακὴ δὲ βλαστρίμαν, και ἀνελευθερίαν εἰς τοῦ μὴ καρπερίαν τρέψασθαι. Καλὴ δὲ και τῇ δόξᾳ, ὅταν ταπεινοφύσιν ἡμᾶς ἐκδιδάσχῃ, και τῇ μελλοντεῖς δέξεις ἐπεστος· κακὴ δὲ, ὅταν δουλοπρέπειαν, και διὰ φρόντισθαι πάντα ποιεῖν ἀναπτεῖθαι. Ήσαύτως καλή, μὴν καὶ ὑγεία, ὅταν εἰς εὐαρέστησιν τοῦ Θεοῦ και ἔργοισι τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν χρώμεται· κακὴ δὲ, ὅταν πρὸς ἀκολασίαν και ἀδίκιαν. Ήσαύτως και τῇ νόσος, διὰ εὐχαριστῶν και συνεργειῶν ταύτη χρωμέθαι, καλὴ· κακὴ δὲ, ὅταν πρὸς ἀγαρετιαν, και βλασφημίαν, και ὄργην ἡμᾶς συνελαύνῃ. Καλὴ και τῇ πολυμαθίᾳ, διὰ πρὸς διδασκαλίαν και βοήθειαν τοῖς ἀδικουμένοις ταύτη χρώμεται· κακὴ δὲ, ὅταν πρὸς κενοδοξίαν, και συνηγριασμὸν τῆς ἀστείας. Καλὴ και ἀμάθια, ὅταν πρασκευάῃ ἡμᾶς ὑποτάσσεις τοῖς εἰδόσι, και παρ αὐτῶν πορίζεισι τὴν ὥριεσιν· κακὴ δὲ, ὅταν πειθῇ ἡμᾶς τῇ οἰκείᾳ στοχεῖον ἀμάθια, και μὴ τοις κριτέσθωσιν ἐπεσθαι. Ήσαύτως και τὰ λοιπὰ πάντα οἷον εὐγένεια και δυσγένεια, εὐμορφία και ἀμορφία, καλλιφυνία και κακοφυνία, ισχύς και ἀδύναμία, τεχνής και βραδύτης, τέχνη και ἀτεχνία, και τρίπανα και ἀπτερεύσιτη, και ἀνεπιτελεύτητη. Τέλος πάντα, ὡς εἰρηται, τῶν μέσων εἰσ· και δὲ κακὸς τούτων χρώματος οὐδὲν παρὰ τούτων βλαβήσεται, ὡς δημάρχιος Ἰων. Εἰς ἀμφοτέρα γάρ ἔκεισθετες, εἰδοκίμος ἀνεψάντη και δικαταγύνιστος, και διὰ πάντα εὐτελεστησης τῷ Θῷ. Ήστε οὖ δει τὰ πράγματα εἰτίσθωται· οὐδὲν γάρ τῶν παρὰ Θεοῦ δοθέντων κακὸς, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐσφαλμένην ἡμῶν και ἀθελέσσων προσάρτειν, και τὴν ἀθελέσσων περὶ ταύτη τῆς φυγῆς ἡμῶν διάκρισιν, ητοις αὐτεξουσιώτας πρὸς τὴν τράχηραν τούτων ἔξολισθανεις ἐξ οἰκείας φιληδονίας, και τῆς τοῦ Θεοῦ και τῆς αὐτοῦ βασιλείας κακωτεύνων (ε).

MONITUM

Hoc item opusculum Roma nobis missum est, de quo hac notat qui exscripsit. MSS. codex Græcus num 653, membranaceus et in-12, eleganti manu exaratus, videtur haberecccc annos et est bibliothecæ Vaticanae. Inter alia continet, p. 430, sequentem tractatum attributum sancto Athanasio. At est ignoti cuiusdam et Athanasio longe inferioris scriptoris opus, ut primo aspectu adverteret eruditus lector.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΛΑΖΑΡΑΕΙΑΣ

Δότος διακριτικός, καὶ εἰς τὰς ἐπολέμησεν τῷ Θεῷ τῆς ἀποταξιμένοις καὶ σωθῆναι* θελογμένοις

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII MAGNI

PATERICHÆ ALEXANDRIÆ

Sermo discretionis plenus in Dei mandata, pro iis qui sœculo renuntiarunt et qui salutem consequi volunt.

1. Ἀγαπητοί, φροντίσωμεν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, Α δη τὸν καρδίαν συνεσταλμένος ἐστὶ λοιπόν· καὶ οὐ δύναται τις φροντίσαι τῆς ἁυτοῦ ψυχῆς, ἵνα οὐ φροντίζει τὰ τοῦ σώματος. Οὐτέπερ γάρ οὐ δύναται τις προσέχειν ἐν ἐντὸν δραματῳ· εἰ τὸν σύρανδον, καὶ τὸν ἄντεπι τὴν γῆν· οὐτως οὐ δύναται ἀνθρωπὸς φροντίσαι τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τοῦ σώματος. Οὐτέπερ οὐ δύναται πηγὴ οὐ τῆς αὐτῆς ὅπῃς ἔξενεκεῖται ὑπὲρ γλυκοῦ καὶ πικροῦ, οὐτως οὐ δύναται ἀνθρωπὸς καὶ Θεῷ ἀρέσκειν, καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας ἐπιτελεῖν. Οὐτέπερ οὐ δύναται ἀκανθίας καρπὸν ἐλαῖον προβάλλεσθαι, οὐτως οὐ δύναται ἀνθρωπὸς καὶ τὰ σύρναντα ζητεῖν, καὶ τὰ ἐπίγεια ποιεῖν, καθὼς φασιν ὁ Κύρος· Οὐ δύναται καὶ Θεῷ δρόσεσται, καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας ἐπιτελεῖν. Ὁθεν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀκούσας ταῦτα, καὶ ἀκίνθιαν αὐτοῦ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς φρονήματα, φησι· «Δι' ὃν πάντα ζημιοῦμαι, ἵνα Χριστὸν κερδίσω, » καὶ αὐτῷ συμβατείεσθαι· Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτους ἀρκεσθομέθα. Οὐ γάρ βουλόμενοι τελούσιν ἐμπίποτους εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδας διεῖσθαι, καὶ ἐπιθυμίας ἀπόποινται.

2. Σὺ δέ, ὦ ἀδελφὲ, μὴ προσέχῃς τι τοῦ καρδιοῦ τούτου, ἵνα δύνηθης σωθῆναι, ἀλλὰ δικτήσον δικαιούσην, καὶ ἀλγήσειν, καὶ ἀγάπην, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πρατήτη, ὑπακοήν, καὶ ἐγκράτειαν, καὶ ἀμνηστικαλίαν. Μίστον λόγους κοσμικούς, ἵνα καρδία σου δύνηται τὸν καλόν. Ἀγάπησον τὸ συνεγκόν προσεύχεσθαι, ἵνα φωτισθῇ σου ἡ καρδία. Διάδος ὑστερουμένοις δραματῳ· πλουσίῳ, ἵνα μὴ καταισχυνθῇ ἐμπροσθεν τοῦ βρύματος τοῦ Χριστοῦ· μίστον τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς βρύμασιν, ἵνα μὴ ὁ Ἀμαλῆχ τῶν πλαθῶν κυκλώσῃ σε. Γοργεύον ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα μὴ κατεφάγῃ σε τὸ θηρίον. Φεύγε τὸν οἶνον, ἵνα μὴ στερηθῆς τῆς ἐφροσύνης τοῦ Θεοῦ. Ἀγάπησον

4. Dilecti, de salute nostra sollicitudinem geramus, quia tempus breve est: nec potest quisquam suam curare animam, donec curat que corpus spectant. Quemadmodum enim nou potest quisquam uno oculo in cœlum respicere, et alio in terram; ita non potest homo de Deo siuul et de corpore curare. Sicut non potest fons ex eodem foramine emittere aquam dulcem et amaram, sic non potest homo et Deo placere, et carnis concupiscentiam perficere. Sicut non potest spina olea fructum ferre, ita non potest homo et cœlestia quererere, et terrena concupiscere, ut ait Dominus: Non potestis et Deo placere et carnis concupiscentiam perficere. Unde et apostolus Paulus haec cum audisset, et omnes carnis affectus in se abscidisset, ait: « Propter quem omnia detrimentum feci, et Christum crucificatum », ac cum illo regnare possim. « Cum cibo autem potimur et vestitu, his contenti simus. Nam qui divites esse volunt, incident in tentationem, et in laqueum diaboli, ac in absurdas concupiscentias ». *

2. Tu autem, o frater, ne cuipiam hujus mundi rei animum adhibeas, ut salutem consequi possis, sed justitiam exerce, et veritatem, amoreno et timorem Domini, mansuetudinem, obedientiam, temperantiam, injuriarum oblivionem. Odio habeto mundana verba, ut cor tuum videat bonum. Ama frequentem orationem, ut illuminetur cor tuum. Da pauperibus dñe oculo, ut ne confundare ante tribunal Christi. Aversare ciborum cupidinem, ne Amalec ille passionum te circumdet. Vigil et celere in orationibus, ne te fera devore. Vinum aver sare, ne priveris gaudio Dei. Ama fidèles, ut per eos eleemosynam largiaris. Dilige sanctos, ut corum

* Philipp. iii., 8. ** I Timoth. vi., 8, 9.

te zelus trahat ad virtutem. Memento exitus animæ tuae, et non multum peccabis in Deum. Recordare **521** semper regni cœlorum, ut ejus desiderium te trahat ad illud : in animo habeto gehennam ignis, et atrocium cruciatum, ut odio habeas prava opera. Præpara te igitur quotidie ad occurrentum Christo; venturus quippe ille est invisibiliter. Quotidie te ipsum examinato, ac disquire num quodpiam Christi mandatum neglexeris, atque illud impleto. Videant fratres tui opera tua, et zelus ille qui secundum Deum est devorabit eos. Te ipsum quotidie examinato, ac perpende quam passionem mortificaveris, et da gloriam Deo, illius namque est misericordia. Ne reputato te fecisse bonum coram Deo, ait enim : « Cum omnia feceritis, tunc dicite : Servi inutiles sumus ». Ne superbias quia nunc bonus es, non potes enim tibi confidere ob iuimicos tuos.

3. Ne confidas tuo ipsius corpori. In eo qui dæmones pertimescit, propalam est non esse timorem Dei. Qui enim Deum timet ex toto corde suo, firmus est adversus illos. Qui sese non metitur et respicit, sed ignotum se tenet, hinc compertum habet se non querere voluntatem implore suam, sed divinam. Qui multis suum profert et manifestat sermonem, hinc commonstrat in ipso non esse Dei timorem. Qui vult salvus fieri, Deo vacet, et passiones conculebit. Cura et sollicitudo in cogitationibus fugat passiones : scriptum enim est : « Cura superveniet in virum sapientem ». Ut pigritia auxilio est passionibus, sic æquanimitas et tolerantia est virtutum robor. Neminem judicare id murus est prævalidus; vituperare autem et obtrectare, id animam conjicit in perniciem. Lingua suam cohibere posse, id palam facit virum esse in virtutibus exercitatum; lingua autem offendens combatbat hominem non esse virtute intime præditum. Misericordia que in mente et cogitatione existitat, parit prospiciendi facultatem, ac dicit ad charitatem; sed animus immisericors parit inhumanitatem. Mater virtutum est commiseratio; complementum autem malorum est inobsequientia. Bonitas parit castitatem, iracundia inordinatus affectus. Cordis durities gignit iram. Pigritia parit indigentiam. Somnus nimius tumultum gignit affectuum. Salus autem animæ sunt vigilæ moderatae. Somnus nimius turbans excitat phantasiarum : flos autem sunt animæ, vigilæ cum oratione. Sonni diuturnitas cor hebet, sed vigilæ excitant ipsum. Vigiliæ dico illas quæ secundum Deum aguntur, cum psalmis, hymnis et canticis spiritualibus. Iis enim præstat cum silentio dormire.

4. Luctus passiones fugat, risus a Deo separat. Humilitas id efficit ut bonum non reformatum; gloria autem hominum parit superbiam. Iræ vacui-

A τοὺς πιστούς, ἵνα διὰ αὐτῶν ἐλεήσῃς. Πόθησον τοὺς ἀγίους, Ἰναδῆλος αὐτῶν ἐλκόσῃ στὸ πρὸς ἀρέτην. Μνημονεύε τῆς ἑδύσου τῆς ψυχῆς σου, καὶ σὺ ἀμαρτησίες πολλὰ πρὸς Θεὸν· ἀναμμνήσου δὲ τὴν τὸν ὄρανον βασιλείαν, ἵνα ἡ ἐπινυμά αὐτῆς ἐλκόσῃ στὸ πρὸς αὐτήν· ἀπελογήσου τὴν γένενναν τῶν πυρῶν, καὶ τῶν βασιλῶν τῶν δεινῶν, ἵνα μισήσῃς τὰ ἔργα τὰ τοντηρά. Ἐτοίμαζε σὸν σεαυτῷ καθ' ἡμέραν ὑπαντῆσαι Χριστῷ· μέλλει γάρ τὸ δοράτως ἔρχεσθαι. Καθ' ἁκάστην ἡμέραν ἀνάκρινε σταυτὸν ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, τὶ ὑστέρησες, καὶ ἀνοικοδόμησις αὐτὸν. Ἰδωσιν εἰς ἀδελφοὺς σου τὰ ἔργα σου, καὶ δῆλος δ' κατὰ Θεὸν καταφέργεται αὐτούς. Ἐρεύνησον σταυτὸν καθ' ἁκάστην ἡμέραν, ποιὸν πάθος ἀνέρχεσθαις, καὶ δῆς δόξαν τῷ Θεῷ· αὐτὸν γάρ ἔστι τὸ ἔλεος. Μή λογίζουσι ἐκεῖνον ὡς κατορθώσαντα τὸ ἀγάθον ἀνύποτον τοῦ Θεοῦ· φρεσὶ γάρ· «Οταν πάντα ποιήσῃς, τότε λέγεται, δις Ἄγρειος δούλοις ἔσμειν». Μή ὑψηλορροήσῃς, δις ἀπ' ἀρτι καλέσεις εἰ· εὐ γάρ δύνῃ πιστεῦσαι ἐκεῖνον τοὺς ἄγρορες σου.

5. Μή υαθρήσῃς ἐκεῖνον τῷ σώματι. Οὐ φοβούμενος τοὺς δαιμονας δῆλον ἐκεῖνον ποιεῖ, δις οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ο γάρ φοβούμενος τὸν Θεὸν εἶδες αὐτοῦ τῆς καρδίας ἔμραΐς ἔστιν εἰς αὐτοὺς. Τὸ μὴ μετρήσαντο ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνον ἔχοντας ἀγρυπνούς, δις οὐ ζητεῖ ποιῆσαι τὸ ἐκεῖνον θέλημα, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ. Οἱ λέγων τὸν λόγον αὐτοῦ εἴποι πολλῶν, δῆλον ἐκεῖνον ποιεῖ, δις οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ ἐν αὐτῷ. Οὐ βουλόμενος σωθῆναι τριχλάσει τῷ Θεῷ, καὶ καταπατήσει τὰ πάθη. Τὸ ψυρτοῖσι τὸν γνωστὸν εἰκόνας τὰ πάθη· γέργαρται γάρ· «Φροντὶς πελεύσασται ἐπ' ἀνδρὰ σοφὸν». Οὐσπερ ἡ ἀγένεια βοθειά ἔστι τῶν παθῶν, οὐτῶν καὶ ἡ μαρκούμια διναμική ἔστι τῶν ἀριστῶν. Τὸ μὴ κρίνειν ἀνθρώπον τεῖχος ἔστιν ἀντίτητον· τὸ δὲ φέμαις ἡ καταλαλῆσαι διπλάσιαν τῇ ψυχῇ κατεργάζεται. Τὸ κρατεῖσαι τῆς γλώσσης δηλούσασται, δις πρακτικός ἔστι μὲν ταῖς ἀρτιτάξεις· ἡ δὲ ἀπαύσινα τῆς γλώσσης σημαίνει, δις οὐ κακτήστηται ἀρέτην ἐνδεῖσαν. Ή γάρ γνώσεις ἐλείμησον τίκτει τὸ προσόριν, καὶ δόῃγει εἰς τὴν ἀγάπην· ἡ δὲ ἀνέλημπτον τίκτει τὴν ἀπανθρωπίαν. Μήτρη ἀρετῶν ἔστιν ἡ συμπάθεια· πλήρωμα δὲ κακῶν τὴν ἀνυπαρτία. Η ἀγάθοτης τίκτει τὴν ἀγάπαν· ἡ δὲ ἀξιογόλα τίκτει τὰ πάθη. Η σκληροκαρδία τίκτει τὴν ἀργήν· ἡ δὲ ἀσκεῖται τίκτει τὴν ἐνδεῖσαν. Κέρος οὐνος ταραχὴ παθῶν· σωτηρία δὲ ψυχῆς ἀγρυπνία ἐμμετρεῖς. «Υπνος ἐν κόρῳ πλήθος φαντασιῶν ἀνθος δὲ τοῦ νοῦ, ἀγρυπνία ἐν προσευχῇ». Πολὺς οὐνος παγύνει καρδίαν, ἀγρυπνία δὲ ἀπεινεῖ αὐτήν· ἀγρυπνίαν δὲ λέγω τὰς κατὰ Θεὸν γενομένην ἐν καλμοῖς, καὶ οὐνοῖς, καὶ φθαῖς πνευματικαῖς. Ἀγαθὸς γάρ οὐνος ἐν σωτῆρι τῶν ἀγρυπνούσων τὸ ματασιογύρι.

qui vigiliæ consubstantia et garriendo exigunt,

4. Τὸ πάνθος ἐκδιώκει τὰ πάθη, τὸ δὲ γέλως χωρίζει ἀπὸ Θεοῦ. Τὸ μὴ πλήγαις ἀνθρώπον τίκτει τὰ πεντών; τὸ δὲ δῆκα τῶν ἀνθρώπων τίκτει τὴν ὑπερ-

¹⁰ Luc. xvii, 40.

ηφανταν. Ή ἀρργησία τίκτει τὴν πραστέτα· ἡ δὲ μηνισκακία τίκτει τὴν ἀπώλειαν. Τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλειστούμενον ἐκδιώκει τὰς ἀρετάς· ἡ δὲ στενοχωρία ταπεινὸν τὸ πάθον. Ή ἐπιθυμία τῶν ἑδεσμάτων διδγεις εἰς τὰ πάθη· ἡ δὲ ἐγκράτεια ἐκδιώκει αὐτά. Κόσμησις σώματος, ψυχῆς καταστροφή· τῆξις δὲ σώματος, ἀνακαίνισμός ψυχῆς. Περιφρόνησις σώματος, σωτηρία ψυχῆς· ἔτιμελες δὲ σώματος, πολὺς τῇ ψυχῇ. Τῆξις δὲ σώματος φωτισμός ψυχῆς. Τὸ προσέχειν τὸν νοῦν δῶν πάντοτε, τίκτει τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς Θεόν· ἡ δὲ μέριμνα τοῦ βίου ἐκδιώκει τὰς ἀρετάς. Τὸ φύλαξις τὸ στόμα, διεγέρει τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν Θεόν· ἡ δὲ πολυλογία τίκτει τὴν ἀκριβίαν καὶ τὴν μαραζάν. Τὸ ποιήσας τὸ θέλημα τοῦ πλήσιον, σημαίνει δὲ νοῦς (α) βλέπειν τὰς ἀρετάς· τὸ δὲ ποιῆσαι τὸ ίδιον θέλημα, σημαίνει τὴν ἀγνοιαν. Ή μελέτη ἐν φύσῃ, φυλάξσει τὴν ψυχήν. Τὸ ἀγαπᾶν τὴν ὕλην τοῦ κόσμου, χωρίζει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν νοῦν· ἡ δὲ ἀκτημόσινη παρθέσις βλέπει τῷ Θεῷ. Τὸ μὴ ἐξάσαι τοὺς λογισμοὺς δηλοποιεῖται, διὰ τὴν ἐκχετεῖ τὴν δύξαν τοῦ κόσμου τούτου τὴν αἰσχράν καὶ ματαίαν· τὸ δὲ γνωρίσας αὐτὰ τὰ πνευματικοὶ πατράσιοι, ἐκδιώκει αὐτά. Όστερος δὲ οἱ βιβρωτεῖται μοναχοὶ δῦνται τὴν δύξαν τῶν ἀνθρώπων, ἐδὲ ἡ καρδία αὐτοῦ συμπατιοῦθῇ αὐτῷ. Όστερος σκιλῆρης, ἦτορ σμιλαῖ, συμπλακεῖς τῇ ἀμπελῷ, ἀρανίζει τὸν καρπὸν αὐτῆς· οὕτως ἀφανίζει κενοβοδία τὸν καρπὸν τοῦ μοναχοῦ, ἐδὲ ἡ καρδία αὐτοῦ συμπατιοῦθῇ αὐτῇ. Πρὶν πάντας τῶν ἀρετῶν ἡ ταπεινοφροσύνη· πρὶν δὲ πάντων τῶν παθῶν ἔστιν ἡ γαστριμαργία. Τέλος ἀρετῶν, ἀγάπη.

5. Όστερος σκιλῆρης κατεσθίων ἔβολον ἀφανίζει αὐτὸν, οὗτοις ἀφανίζει μηνισκακία τὴν ψυχήν τοῦ μοναχοῦ. Τὸ παραρρίψαι θαυμάνταράρχων· τὸ δὲ μὴ ἔργονενενέν θαυτὸν, τίκτει τὴν ἀπεργίαν. Μή ἔστι πεποιθός ἐπὶ τῇ σῇ δυνάμει, καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ παροικήσει τοι. Μή ἔχει ξέβραν μετά τίνος, ἐπεὶ ἀπρόδεκτος ἔστιν ἡ προσευχή σου. Ἀλλήθειαν ἀγάπα· τῆς γάρ φεύδομενος ἀλετεῖ τὸν καλὸν. Φύλαξον τοὺς ὄφθαλμούς σου, καὶ ἡ καρδία σου οὐ μὴ ἔη πονηρὸν. Οὐ γάρ βλέπων γυναικά ἐν ἡδονῇ, μοιχεῖαν ἐπιτελεῖ. Φύλασσος τὴν ἀκρούσιον, οὐ μὴ ἐπισυνάγῃς σταυρὸν πάντα πονηρὸν στόρων. Φεύγου ἀπὸ καταλαկτῶν τοῦ πονηρότατος δάκμονος, καὶ εἰρήνευς μετὰ πάντων, ἵνα παρθέσισται εὐχόμενος. Μή ἐπιποθῇς ἀκοῦσαις βλάστην λύπης παντὸς ἀνθρώπου, ἵνα μὴ ἀνταποδώσεις αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ἐργάζου ἐν τῷ ἀργοτείρῳ σου, ἵνα εὐρῇ πτυχῆς σὸν δρότον· ἡ γάρ ἀργὸς θάνατος ἔστι τῇ ψυχῇ. Τὸ συνεχῶς προτεύγεσθαι λυτρῶσαι τὴν ψυχήν ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Τὸ δὲ καταμιχραμέλσαι, οἰκτήριον τῶν δαιμονῶν ἀποκαθίσταται. Καθήμενος ἐν τῷ κελλἴῳ σου τῶν ποτε τούτων φρόντιζε συνεχῶς· τῆς εὐήχης, καὶ τῆς μελετῆς, καὶ τοῦ ἀργοχείρου. Καθ' ἀκάστην ἡμέραν μνημόνευε, ποιῶ εἰς, καὶ τὸ ἀργάνη, καὶ ὅταν *μεταστῆς, ποῦ ἔχεις ἀπελθεῖν, καὶ πρόσεχε σαυτῷ. Ἐὰν δὲ λογισμός σου ὑπείσῃ σε, διὰ τοῦτο τοι κατά σου,

(a) Ἰσως, τὸν νοῦν.

A tas parit mansuetitudinem; injuriarum memoria parit exitium. Dissolutio pellit virtutes; angustia deprimit passiones. Concupiscentia ciborum in pravos affectus inducit, temperantia ejicit illos. Cultus corporis est animae pernicies, macies corporis est renovatio animae. Corporis contemptus est salus animae, cura corporis laqueus animi. macies corporis est illuminatio animae. Mente sursum semper intendere, id parit charitatem erga Deum; sollicitudo vitae virtutes eliminat. Oris custodia excitat mentem ad Deum, loquacitas parit sociordiam et furorem. Proximi voluntatem implere, id significat mentem ad virtutes spectare: suam vero sequi voluntatem, id indicat ignorantiam. Meditatio cum timore custodit mentem ab omni malo; mundana loqui verba, id animam tenebris affundit. Mundi res et negotia diligere, id mentem separat a Deo; paupertas efficit ut cum fiducia Deus respiciatur. Cogitationes non aperire, id significat houinem 522 quædere vanam ac turpem mundi gloriam; spiritualibus autem patribus patescere, id eas eliminat. Monachus ceu rubigine caro litorum hominum gloria, si tamen cor ejus ei morem gerat. Quemadmodum vermis aut similax vinea complicatus ejus fructum eneat, sic vana gloria eneat monachi fructum, si tamen cor ejus ipsi obsequatur. Praet omnibus virtutibus humilitas, praet omnibus passionibus edacitas. Finis virtutum charitas, complementum malorum est, sese reputare justum.

B ληρώμα δὲ κακῶν, τὸ θαυτὸν λογίσασθαι εἶναι δίκαιον.

C 5. Sicut vermis corrondendo lignum eneat ipsum, ita memoria injuriarum eneat monachi animam. Sese prosternere in conspectu Domini, id efficit ut contumelia toleretur sine perturbatione: sese non despircere, id parit superbiam. Ne tua virtuti confidas, tibiique aderit Dei auxilium. Ne inimicitiam cum aliquo habeto; aliquo minime accepta erit oratio tua. Veritatem dilige: * nam si mentire bonum vilipendis. Custodi oculos tuos, et cor tuum ne videat malum. Qui namque cum voluptate mulierem respicit, in fornicationem incidit. Aures serva tuas, ne quocunque pravum semen tibi colligas. Fuge obrectationem nequissimum demonem, pacemque habe cum omnibus, ut in oratione fiduciam habeas. Ne cupias audire quidquam triste et damnosum ex quovis homine: ne ipsi in corde tuo par referas. Operi manuum incunbe, ut mendicus panem summ apud te reperiatur: nam otium mors est anima. Frequens oratio animam liberat ab omni malo,* nuge autem, demonum domicilium constitunt. Sedens in cellula tua, de his assidue esto sollicitus, nempe de oratione, de meditatione, de opere manuum. Memento quotidie ubinam sis, et quid opereris. Quid si quando opus sit ut aliquo proficisciare, curam tui habe. Si quando tibi singular cogitatio tua, quemquam esse qui aliquid

habeat adversum te, ne despicias eum, sed inclinatus te ante illum.

6. Ne negligas ministeria singulis horis implere tua; ea enim illuminationem afferunt anime. Si bona egeris ne gloriere; sin multa mala admiseris, ne immoderate doles, sed statue te nunquam illa commissurum, et salutem consequere. Si tibi molestiam ferat cogitatio fornicationis, orationem sine intermissione Deo offer, et sedabit illum. Si zelus et invidia cor tuum oppugnet, memento nos membra esse Christi omnes, et sive honorem sive vituperium proximi nos omnes spectare, et a te fugiet invidia. Haec omnia si colligat discretio, ac secum illa reputet, virtutes quidem sibi conciliat, vicia autem eliminat. Impossibile autem est ut tibi accedat discretio, nisi prius virtutes illius sectatus impleveris; prae omnibus autem animi tranquillitatem. Tranquillitas animi parit exercitationem; exercitatio parit compunctionem et letum; letus gignit timorem; timor humilitatem; humilitas prospiciendi facultatem; prospiciendi facultas, amorem; amor id animae comparat, ut cum angelis versetur. Tunc autem postremo cognoscit homo quod sit a Deo longe remotus. Qui vult igitur, fratres, ad pretiosas istas omnes virtutes pervenire, cuiusvis negotii cura vacuis sit oportet, odioque mundum hunc habeat. Ac tum denum dignus habetur, qui hasce virtutes obtineat a Domino.

7. Hoc autem discito, frater, quisquis homo immoderate edit aut bibit, aut cum hoc mundo abreptus circumfertur, is dignus habitus non fuit qui ad hosce terminos accederet. Nam si prædia et vineam habes, aut domicilia, seu quidvis aliud bujusc seculi, cur non uxorem etiam accepisti? Cur te ipse seducis ignorans eum qui in spinis seminatur, non ad perfectam feracitatem devenire? Qui porro otatur, non potest nosse Deum. **523** Moneo etiam quemvis hominum qui prestantiam suam Deo offerre velit, ut sese cibibeat a nimio vini potu: multi namque hac in re sunt lapsus. Ne pugnauit igitur consideres et pertinaces, donec es in hoc corpore, neque tibi ipsi confidas. Stemus itaque, fratres, stemus in timore Domini, neque in hac pugna animo deliciamus. « Non enim est nobis pugna cum carne et sanguine, sed cum principatis, cum potestatis, adversus mundi rectores tenebrarum bujus seculi, adversus spiritualia nequitiae in celestibus »¹¹. Induanus arma virtutum, quasi milites, quia labor, defatigatio, angustia, tranquillitas desideriorum, non modo nos custodiunt a telis inimici, sed etiam regni celorum meredes nos constituent.

8. Decerteremus itaque, fratres, in hoc brevi tempore, ut regnum celorum consequamur. Magister enim noster Jesus Christus ita dixit: « Decertere donec veniat per angustum portam ac per arcam viam. Vigilate itaque omni hora, quia nescitis qua

¹¹ Ephes. vi., 42.

(a) Κοιτε περιπέσσεται. EDIT PATROL.

A μή καταγραφεῖσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ βάλε αὐτῷ μετάνοιαν.

6. Βλέπε μή καταφρονήσῃς ἐκάστη ὥρᾳ τὰς λειτουργίας σου ἐπιτελεῖν· αὐτὰ γάρ φέρουσι τὸν φρονισμὸν ἐν τῇ φυγῇ. Εἰ ἀγαθὰ ἔποιησας κακά, μή ἀμέτρως λυπηθῆς· εἰ δὲ πολλὰ ἔποιησας κακά, μή ἀμέτρως λυπηθῆς, ἀλλὰ στήθη, μηχαντί αὐτὰ πράξεις, καὶ σωθῆσῃ. «Ἐὰν ὁ ψήλης πορνείας λογισμός, εὐχὴν ὅδοις εἰσπέσσεται θύσιον τῷ Θεῷ, καὶ ἀναπάυεται σοι. Ἐὰν δὲ οὗλος καὶ διθένος πολεμῇ τὴν καρδίαν σου, μνῆσθησο, εἴτε μέντη Χριστοῦ ἴσχειαν πάντας, καὶ εἴτε ἡ τιμὴ, καὶ τὸ θυντεῖον πάντων τὴν τιμῶν ἑστί, καὶ φύγεται ἀπὸ σοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα συνάγοντας ἡ διάκριτις καὶ ἀναλογιζομένη, τὰς μὲν ἀρέτας περιπέσσεται(α), τὰ δὲ πονηρὰ ἀποκόπων ποιεῖται. Ἀδύνατον δὲ ἐλθεῖν σε τὴν διάκριτιν, ἐὰν μή πρώτων τὰς ἀρέτας αὐτῆς ἐπιτελέσῃς, πρὸ πάντων δὲ τὴν ἡσυχίαν. Ἡ ἡσυχία τίκτει τὴν δικαιοσύνην· ἡ δικαιοσύνη τίκτει τὴν κατανόησιν· καὶ τὸν κλαυθμὸν· ὁ κλαυθμὸς τίκτει τὸν φόβον· ὁ φόβος τίκτει τὴν ταπείνωσιν· ἡ ταπείνωσις τίκτει τὸ προορῖδν· τὸ προορῖδν τίκτει τὴν ἀγάπην· ἡ ἀγάπη, τίκτει τῇ φυγῇ τὸ μετά ἀγγέλων θυμόν. Τέτοια γνώσκεις ἐν δινθρωτοῖς λοιποῖς, διὸ μερόντων ἀπὸ Θεοῦ. Οἱ θέλουσιν οὖν, ἀδελφοί, ἐλθεῖν εἰς πάντας τὰς ἀντίστημας ἀρέτας ταύτας, ἀμέριμνος· ταῦτα δὲ εἶναι ἀπὸ πάντων πράγματος, καὶ μισθῶσι τὸν κόσμον τούτον· καὶ λαπήν τότε δίσκουται κτήσασθαι τὰς ἀρέτας ταύτας περὶ Κυρίου.

7. Τούτῳ δὲ μάθε, ἀδελφοί, διὰ πάς δινθρωτούς; ἐπίσην καὶ πάνων ἀμέτρως ἡ μεμπειριφέρουσαν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐ μή ἀξιωθῇ ἐλθεῖν εἰς τὰ μέτρα ταῦτα· εἰ γάρ κτήματα καὶ ἀμπελῶνα ἔχεις, ηὐ οἰκήματα, ηὐ τοῦ σιλουνος τούτου, ίντο τί καὶ γνωταί σύν ἔγγεμα; εἰ ἐκαυδοντινονταπατῶν ἀγνοῶν, οὐτὶ τὸν ἐν ἀκάνθαις σπαρήμενον τὸ τείλειοφορεῖ; Καὶ οὐ μή σχολάτας, θεῖν γνωταί σύν δύναται. Καὶ τούτῳ διὰ παρακλητῶν πάντας δινθρωτον βουλέμαντον δύνανται μετάνοιαν τῷ Θεῷ, φυλάξαι αὐτὸν ἀπὸ πολυονίας· πολλὰ γάρ αἰτοῦντα πτώματα. Μή προσέχητε οὖν εἰς πάλην, ίντο οὐδὲ τῷ σώματι, μηδὲ πιστεύσης ξανθῷ. Στέμνετον οὖν, ἀδελφοί, στῶμαν ἐν φόβῳ Κυρίου, καὶ μή ἐκκεκτησμένον ἐν τῇ πάλῃ. « Οὐ γάρ εἰστιν τιμῶν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ὅλλα πρὸς τὰς ἀρέτας, πρὸς τὰς δικαιοσύνας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰλουρού τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἀντὶ ἐπιουρανίος ». Πλειβαλλωμένη τὰ δότλα τῶν ἀρέτων, οὐ δηλίται· δεῖτο δὲ κόπος καὶ διάρροος, καὶ ἡ στενογρία, καὶ ἡ στενοτεία, καὶ ἡ εὐδία τῶν ἐπιθυμητῶν αἱ μένοντων φυλάττουσιν τιμᾶς· ἀπὸ τῶν βελῶν τοῦ ἔχθρου, ἀλλὰ καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομουσις ἀποκεκλιστηριανή.

8. « Ἀγωνιζόμεθα οὖν, ἀδελφοί, ἐν τῷ καρπῷ τούτῳ τῷ βραχίῳ, ὅπερ τύχωμεν βασιλείας οὐρανῶν. Οὐ γάρ διδάσκαλος τιμῶν Ιησοῦς Χριστὸς οὐτας εἰρηκεν· « Ἀγωνίζεσθε ζῶις ἐλθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης, καὶ τεθύμημέντος ιδοῦ. Γρηγορεῖτε οὖν ἐ-

πάτη ὥρα, ὅτι οὐκ εἰδεῖται ποιὸς ὥρας δὲ Κύριος ἔργα· μήποτε εἰσέλθῃ ἄρχων, καὶ εὑρέσῃ υἱὸν· καὶ θαύμασταις. Βιάζεται μήποτε βαρυνθῶσιν υἱῶν· αἱ καρδίαι ἐν κρατιπάλῃ καὶ μεθῇ, καὶ μερίμνας βιωτικαῖς, καὶ ἐπειλεύσεται υἱὸν δρψει τὴν ὥραν. Ἐοὺς ἀποστέλλω υἱὸν· ὡς πρέβατα ἐν μέσῳ λόκων. Μή κατήστηται χρυσὸν, μήτε ἄργυρον, μήτε δύο χιλιῶν· μηδὲ δειμάστηται ἀπὸ ἀποκεινόντων τὸ σῶμα. Εἰδον γάρ τὸν Σατανᾶν ὃς ἀστραπήν ἔχει τὸν οὐρανὸν πεσόντα. Ήοὺς δέδουκα υἱὸν τὴν ἔξουσίαν τοῦ πατέρεν ἐπάνω δρεων καὶ σκοτίων, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου, καὶ οὐ μὴ ἀδικήσων υἱὸν. Καὶ οὐκ αὐτοῖς ἀποστόλοις μόνον τοῦτο δέδουκε δικαίολον· οὐδὲν δικαίολον δικαίονται τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ. Καὶ βλέπε, ὁ ἀντιλέγων, τὰς μυριάδας τῶν ἀγίων. «Ἐδοκει τῷ τὴν ἔξουσίαν τέκνῳ Θεοῦ γνέσιμα. » Μή φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποιμνιον, ὅτι τὸ δύνακτον δὲ Πατήρ υἱὸν δουναὶ υἱὸν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πιώναστε τὰ ὑπάρχοντα υἱὸν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἔσεστε βαλάντια μὴ παιανίουμενα, θεσσαράνδραν ἀνέκειστον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ποιητάντων δὲ τῶν ἀγίων μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν, εἰρήτης πρὸς αὐτούς· «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι υἱὸν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀρέμην υἱὸν. » «Οὐ γάρ· ἀγαπῶν με τὰς ἐντολὰς μου τηρήσει· καγώ καὶ δὲ Πατήρ ἐλευθερία, καὶ μονῆν παρ’ αὐτῷ ποιησόμεθα. »

9. Ὅπερικάνων δὲ ἡμέρας γενναίων ὑποφέρειν τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰ παλαιότατα, εἰρήκεν· «Ἐν τῷ κύριῳ θίλειν ἔξεται. Ἀλλὰ· «Θαρσεῖτε· ἔγδι νενικήκα τὸν κύριον. » Γιατὶς δὲ ἐστοι οἱ δὲ ἐμὲ μεριητάτες ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, καγὼ διατίθημι υἱὸν, κακῶν διέσεται μοι δὲ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἀσθέτῃ τε καὶ πίνεται ἐπὶ τῆς τραπέζης μου. » Ταῦτα δὲ οὐ πάντα λέγει, ἀλλὰ τοῖς ὑπομένουσι τοῖς πειρασμοῖς, καὶ ταῖς θλίψεσιν ἐν μακροθυμίᾳ. «Απέργειμος· ἐπὶ τὸ ἄγιον πάθος τοῦ σταυροῦ δὲ Κύριος, οὗτος ἐγώ· Οὐ θέλω ἀσθέτην καὶ πίνεται ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, συμπορεύεται μετ’ ἐμοῦ ἐπὶ τὸν σταυρὸν· τούτοις τε κακούθηται καὶ αὐτὸς τῷ κύριῳ, ὡς ἄγω, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν μου πράξεως. » Αἰκονίας δὲ διάποτος Παῦλος, καὶ ἀκούσας αὐτοῦ πάντα τῆς σαρκὸς φρονήματα, ἐτόλμα λέγειν· «Χριστῷ σταυροῦμα. Ζεῦ δὲ οὐκέτι ἄγω, ζεῦ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Καὶ γάρ ἐφ’ ὅσους σαρκικούς πειρασμούς, νεκροὶ ἐσμεν ταῖς ἀμφιτιάζεις. Καὶ γάρ· «Οι τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἀστερίσαντον σὺν τοῖς πειθαστοῖς καὶ ταῖς ἀποθυμίαις. » Καὶ εἰ συναποθάνομεν, καὶ συζησσομεν. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ· εἰ ἀρνούμεθα, κάκενος ἀρνήσεται ἡμᾶς. Τίς οὖν ἐστιν δὲ ἀρνούμενος ἢ δὲ κατὸς ταῖς ἀποθυμίαις τῆς σαρκὸς πειραστῶν; Οὗτος γάρ ἐστιν δὲ ἐνισθρίζων τῷ βαπτισματι. Καὶ τίς ἐστιν δὲ μὴ ἐνυθρίσας ἐξ ἡμῶν τὸ βάπτισμα διὰ τὸν πονηρὸν ποικίλα μηχανήματα; Ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἢν τηγάπτησεν ἡμέρας δὲ Κύριος ἡμῶν Ἱησοῦς Χριστός, ἐδω-

A hora Dominus venturus sit: ne forte intret drepente, et inventia vos dormientes. Videite nequando graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitae, ac supervenient vobis drepente hora. Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque duas tunicas. Neque tineatis ab iis qui occidunt corpus. Videbam enim Satanam, quam fulgor de celo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, neque laedent vos. Hoc non solum ipsis apostolis tradidit Dominus, immo vero omnibus qui salutem consequi voluerint, ac ejus exequi mandata. Vide autem, tu qui bis contradicisti, sanctorum myriadas. Dedit enim nobis potestatem filios Dei fieri. «Noli timere, pusillus grecus, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum celorum. Vendite quae possidetis et date elemosynam, et habebitis saccos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in celis.» Cum autem sancti ejus discipuli hoc ejus mandatum implessent, ait illis: «Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.» Nam, «qui diligit me, mandata mea servabit; et ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus.»

9. Docens autem nos tentationes generose ferre atque certamina: In muando, ait, tribulationem habebitis. Sed «confidite, ego vici mundum». Vos autem estis qui permansistis propter me in temptationibus meis, et ego dispono vobis, sicut dispositi mihi Pater meus regnum, ut comedatis et bibatis super mensam meam.» Hæc autem non omnibus ait, sed iis qui ferunt temptationes et temerumas cum æquaanimitate. Cum accederet ad sanctam passionem crucis, sic ait: Qui vult comedere et bibere super mensam meam, mecum audeat crucem, id est, mortuus et ipse sit mundo sicut et ego, scilicet per mandatorum meorum custodiam. Quæcum audisset Paulus apostolus, omnesque carnis sensus abscidisset, ausus est dicere: «Cum Christo crucifixus sum. Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus.» Etenim quandiu carnaliter ambulamus, mortui sumus propter peccata. Ait enim: «Qui Christi sunt carnem crucifixuram cum vitiis et concupiscentiis.» Si una morimur, una vivemus. Si sustinemus, una cum ipso regnabimus; si abnegamus, et ipse abnegabit nos. Quis itaque est qui abnegat, nisi qui secundum carnis concupiscentias ambulat? Ipse namque est qui contumeliam infert baptismati. Ecquis ex nobis est qui non contumeliam infert baptismati, ob varia maligni illius artificia? Sed propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos Dominus noster Jesus Christus, dedit nobis

¹¹ Luc. xii, 32, 33. ¹² Joan. xiv, 27. ¹³ ibid. 15, 25. ¹⁴ Joan. xvi, 33. ¹⁵ Luc. xxii, 28-50.
¹⁶ Galat. ii, 19, 20. ¹⁷ Galat. v, 24.

pénitentiam usque **524** ad extremum habi-
tum. Nisi enim esset pénitentia, nequam salva
fueret omnis caro, ut ait Dominus : « Amen, amen
dico vobis, non ita gaudet Deus de nonaginta no-
vem justis, ut de uno peccatore pénitentiam
agente ».

10. Curemus, fratres, pénitentiam agere, donec
sumus in corpore, fleamus, et abluamus occulta
cordis vulnera. Futurum enim est ut apparent
nostra facinora ante tribunal illud tremendum.
Appropinquabit enim Dominus, et veniet super
throne sancto glorie sue, ac congregabuntur in
conspicte ejus omnes gentes. Et quisque sua lu-
cerna illuminabitur : quisquis autem oleo carebit,
ejus lampas extinguetur, et abibit ipse in tenebras
extiores. Curam itaque babeamus, fratres, et
impleamus oleo vase nostra, ne in tenebras projici-
amur et in ignem aeternum. Vas enim est pénitentia;
oleum vero, virtutum exercitium; splen-
dida lampas, est sancta anima. Decerterimus itaque,
fratres, quia appropinquavit dies. Beatus homo
qui hujusmodi sollicititudinem habet quotidie, et
singulis horis. Nam fructus ille serus, vera est
messis tempestas. Beatus ille qui fructum servavit
suum; eum colligent angeli in aeternum horreum.
Vae autem mei similibus, hoc est, zizaniis, quia
ignis illos possidebit. Fugianus ergo, fratres, immu-
num et omnia quae in eo sunt, et hereditate acci-
piemus bona illa, « que oculus non vidit, nec
auris audivit, nec in cor hominis ascendit, que
præparavit Deus diligenteribus se »*. Denique, fra-
tres, in his state, haec meditantini, nec negligitis;
ut dignetur Dominus praestare ut hoc præceptum
nocte dieque custodiatis, et salvos faciat vos in
regno suo coelesti. Quisquis haec præcepta legit, vel
audit, nec servat ea, in eo impletur parabola de
semine, quod cedidit in p. tram, et quod terram
non habet statim exsiccatum est. Qui autem legit
et facit, similis est semini cadenti in terram bo-
nam, quod fructum attulit, aliud tricesimum, aliud
sexagesimum, aliud centesimum, in Christo Iesu
Domino nostro, cui gloria in secula. Amen.

σεν ἐν Χ., καὶ ἐν ζ., καὶ ἐν γ., ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, φ. τ. δόξα. Ἀμήν.

*^a Luc. xv. 7. *^b I Cor. ii. 9.

MONITUM IN OPUSCULA DUO SEQUENTIA.

*Postea sequitur in exscripto Roma nobis transmesso aliud opusculum ex codice ms. Bibliotheca Vati-
canæ, num. 1148, in charta papyracea in 4^a, p. 65, cuius titulus : Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου
τοῦ μεγάλου διδασκαλία πρὸς μοναχός, imperiti hominis, et infime prorsus aetatis. Est autem codex in-
finitis pene mendis respersus, ut viz erui possit apta sententia.*

*Aliud opusculum a fratribus nostris Roma transmissum infuscundī hominis et nucacissimi opus est, ex
codice Vatican. 1198 exscriptum : mendis innumeris respersum et nucis plenissimum, cuius titulus est, 'Αθα-
νασίου τοῦ μεγάλου Ἑλληνικὸν περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ, initium vero idem quod 136 questionis ad An-
tiochum : Τοῦ τὰς Θείας Γραφὰς μὴ ἐπισταμένους.*

*Edendum tamen duximus, ut videas, Lector eruditus, quoisque ineptiarum progredi queat Graecia mendax.
Prodit autem ex ms. codice Graeco bibliothecæ Vaticanæ num. 1198, in folio in charta papyracea, ate-
tis circiter 200 annorum.*

A τοῖς ἡμῖν τὴν μετάνοιαν εἰς επιχάρτες ἀναποτελεῖ. Εἰ
μὴ γάρ ἡ μετάνοια, οὐκ ἀντώθη πᾶσα σάρξ, ἡς
φτισται δὲ Κύριος : « Ἀμήν, ὅμτι λέγω ὑμῖν, οὐ γα-
ρεῖ δὲ θεός ἐπὶ ἐνενήκοντα ἑννέα δικαῖοις, ὃς τοῖς
ἐντὸς ἀμαρτιῶν μετανοοῦντι. »

10. Σπουδάσωμεν, ἀδελφοί, μετανοῆσαι, οὓς ἔστιν
ἐν τῷ σώματι, κλαύσωμεν, καὶ πλύνωμεν τὰ τῆς
καρδίας κρυπτὰ τρύπωματα. Μᾶλλον γάρ φανερώσουμεν
τὰ ἐν ἡμῖν πεπργμένα δεινά ἐπὶ τοῦ φεβρούαριον
ματούσου ἑκατοντάρχην. Ήγγικες γάρ δὲ Κύριος, καὶ ἔργεται
ἐπὶ Θρόνου δόξης ἀγίου αὐτοῦ, καὶ συναγθήσονται
Ἑμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ ἔκαστος φα-
νερούσται ἐκ τῆς ιδίᾳ λαμπάδος· δύσις δὲ οὐ κι-
κητήται Ελαῖον, σισσήσθεται αὐτοῦ ἡ λάμπας· κακί-
νος πορτοῦθῇ ἐν τῷ ἔκωτέρῳ σκότει. Σπουδάσωμεν
οὖν, ἀδελφοί, καὶ πλήσωμεν τὰ ἀγγεῖα ἡμῶν ἔλαιον,
ἴνα μὴ φίσωμεν ἐν τῷ σκότει καὶ αἰωνίῳ πυρὶ. Τὸ
γάρ ἀγγεῖον ἐστιν ἡ μετάνοια τὸ δὲ ἔλαιον τὸν ἀρ-
τοῦ ἥ πρᾶξις· ἡ δὲ φωτεινὴ λαμπάς ὑπάρχει ἡ ἀγία
ψυχή. Ἀγανάξωμεν οὖν, ἀδελφοί, διτε ἤγγικες ἡ
ἡμέρα. Μακάριος ἀνθρώπος δὲ ἔχων τὴν μέρμην
ταῦτην καθ' ἔκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν. Οὐ γάρ
χαρτὸς ὅμιος γεγονός καρός ἔστι τοῦ θεριών.
Μακάριους ἔστιν ἔκεινος δὲ σώματα τὸν καρπὸν αὐτοῦ
συνάσσουσι αὐτὸν οἱ ἄγγελοι εἰς τὴν αἰώνιον ἀπόλ-
κην. Οὐαὶ δὲ τοῖς ὅμοιος μου, τουτέστι τοῖς ἡμί-
νοις, διτε τὸ πῦρ αὐτοῖς κληρονομήσει. Φύγωμεν
οὖν, ὡς ἀδελφοί, τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ,
πρὸς κληρονομήσαμεν τὰ ἀγάθα ἔκεινα, « ἡ δὲ
οὐρανὸς μάρτιος οὐκ εἶστι, καὶ οὖς οὐκ ἤκουες, καὶ ἐπὶ καρ-
διῶν ἀνθρώπων οὐκ ἀνέστη, ἡ τρόμασσεν δὲ θεός τοῖς
ἀγαπῶσιν αὐτούς. » Τὸ δοκίμων, ὡς ἀδελφοί, ἐν τούτοις
στῆτε, ταῦτα μελετήτε, καὶ μὴ ἀμάλησητε, διπ-
λιώσητε ὑμές Κύριος τηρήσαις τὴν ἀνοικήν ταύτην
ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ σώματα εἰς τὴν βασιλείαν
αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον. « Οστις ἀναγινώσκει τὰς
ἐντολὰς ταύτας, η ἀκούει, καὶ μὴ τοιεὶς αἰσιά,
πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-
τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

C

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτῷ δὲ στόρῳ ; δὲ πεσὼν εἰς τὴν ξή-

τραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραγρέψειται
ράνθη. Οὐ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστιν ἀπόρεια
δὲ πεσὼν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ ἐκπαροῦσῃ·

πεπλήρωται ἐν αὐτ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

Διδασκαλία πρὸς μοναχὸν πρωτέρᾳ, πνευματικῇ.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASI MAGNI

Doctrina ad monachos, lenis, atque spiritualis.

Τὸν πιστεύοντα τῷ Κυρίῳ, καὶ προσιύντα ἐσ-
τῷ, καὶ ἐπὶ τέλειον εἰς μαθητὴν, μανθάνειν
δεῖ πρότερον ἀφίστασθαι παντες ἀμαρτήματος.
Ἐπειτα δὲ καὶ ἀρέσκοντας (26) τοῖς ὄφειλομένοις κατὰ
πολλοὺς λόγους εὐπατέρειν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, καὶ
ἀλογοφάνειρος εἶναι δοκῶ σοι. Ἀδύνατον γάρ τὸν
ἀμαρτιανούτα, οὐ φροντίσει, δύνανται αὐτὸν τῇ τῶν
πρᾶς τὸ ζῆν ἀναγκαῖον δουλεύειν, οὐχ διτὶ μαθη-
τεῦθῆναι τῷ Κυρίῳ· οὐ πρότερον εἰπόντι τῷ
νεανίσκῳ, «Δένου ἀκολουθεῖ μοι, ἐώς ἂν ἔντελθασθαι
παιδίσκοι τὰ ὑπάρχοντα καὶ δουναι πτωχῷ· ἀλλὰ οὐ-
δὲ τὸ τοῦτο προσέταξε, πρὶν δομολογήσαι αὐτὸν, διτὶ
«Πάντα ταῦτα ἐργαζόμην ἐκ νεότητος μου.» Οὐ γάρ
μητοπει λαβάνην τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ κατα-
λυθεῖς ἀπὸ τούτων τὸν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν
Ἴησοῦ Χριστοῦ, δουλεύειν δὲ τῷ διαβόλῳ καὶ κρα-
τούμενος ὑπὸ τῆς ἁντών ἀμαρτίας, ἀδυνάτω; ἔχει
δουλεύειν τῷ Κυρίῳ τῷ ἀπαράδετον ἀπόφασιν δεδω-
κόντι τὸ εἰπεῖν· «Πάλις δὲ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, δουλεῖς
ἔσται τῆς ἀμαρτίας. Οὐ δὲ δουλεῖς οἱ μέντι ἐν τῇ οἰκείᾳ
εἰς τὸν αἰώνα. » Μαρτυρεῖ καὶ ἐν Χριστῷ λαλῶν
Πτυκῶν, διτὶ «διδύλιος τῆς ἀμαρτίας, ἐλεύθερὸς
ἔσται ἀπὸ τῆς δικαιουόντης. » Καὶ πάλιν ὁ Κύρος·
«Οὐδεὶς δύναται δυστοιχοὶ δουλεύειν, καὶ τὰ
ξῆντα δὲ ὅντα ἐδίδαξε, καὶ ἐδείχεν δριτίσιων, καὶ εἰ-
πών, διτὶ οὗτοι εἰ περὶ τὴν ὄντων ἀναγκαῖον τὸ ζῆν
μέριμναν ἐνεγόμενοι, δουλεύειν δύνανται, οὐχὶ τόδε
μαθητεύειν, δι τὸ ἔμαθεν Ἀπόστολος πλατύτερον θεω-
ρήσας· εἴτε γάρ· «Τίς μετοχὴ δικαιουόντης καὶ ἀνο-
μίας, καὶ τέλος κοντοὺς φατὶ πρὸς σκότος, τίς δὲ συμ-
φώνησις Χριστοῦ πρὸς Βειλαῖδ; ή τίς μερὶς πιστῷ
μετὰ ἀπίστου, τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ μετὰ εἰδύ-
λλου; » Καὶ πάλιν δριτίσιες· «Η ἀρέξ-ἐπιθυμεῖται
κατὰ τὸν πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός·
ταῦτα δὲ ἀντικείνεται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἀν θλήτης
ταῦτα ποιήσῃ. » Προσθήναι δεῖ πρότερον τὸν καταδύ-
ναστον τοῦ διαβόλου ἐνάγοντος ἐπὶ τὴν ἀμαρτίαν τὸν
ὑπὸ αὐτῆς ἔκρατούμενον. Ἐφαμεν βούλεσθαι δὲ δρα
καὶ πότε ἀπαρνησάμενον πάντα τὰ παρόντα καὶ ἐκα-
τεν, τῆς δὲ προσταθείσας τοῦ ζῆν ἀναχωρήσαντα
μαθητεῦθῆναι τῷ Κυρίῳ, καθὼν αὐτὸς εἰρήκεν· «Εἴ
τις ἀλεύσεται πρὸς μὲν ἀπαρνησάσων αὐτὸν, καὶ ἀρά-
τω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖται μοι, ὅπερ ἐστὶ
μαθητῆς μου ἐνταῦθα. Οὐ μόνον δὲ τῶν ὑπαρχόντων,
καὶ τῶν πρᾶς τὸ ζῆν ἀναγκαῖον καταφρονεῖν προ-

Qui Domino credit, et in sese convertitur, ac
perfecte ad disciplinam sese tradit, discat oportet,
esse primum ab omni peccato abscedendum.
Deinde sese pertrahat ad debita officia, probe
affectus erga Dominum nostrum. Etiam si huc lo-
quendo, absurdus tibi fortasse videar esse. Nam
fieri nequit eum qui peccatum admittit, implicatur
turque hujuscemodi vita negotiis, ac sollicitudinibus,
servitutis carum rerum quae ad vitam sunt neces-
sariae sese tradere, aut disciplinam subire Christi;
qui non ante adolescenti illi dixit: **525** « Veni,
sequere me ^a, » quam præcepisset illi, ut suas ven-
deret possessiones, daretque pauperibus: sed ne-
que prius ista jussit, quam ille confessus esset
dicendo: « Hac omnia custodivi a juventute mea ^b. »
B Etenim qui remissionem peccatorum nondum acce-
pit, neque a delictis absolutus fuit per sanguinem
Domini nostri Iesu Christi; sed diabolo obsequitur,
alique peccatis ipse suis captus detinetur; nullatenus
potest servire Domino, qui nunquam controver-
tendam protulit sententiam cum dixit: « Quisquis
peccatum facit, servus est peccati. Servus autem
non manet in domo in sacerulum ^c. » Testatur item
qui in Christo loquitur Paulus: « Qui servus est
peccati, liber est a justitia ^d. » Ac rursum Dominus:
«Nemo potest duobus dominis servire ^e: » et cetera,
quibus docui palamque ostendit, ne illos quidem
qui rerum ad vitam necessarium sollicitudine te-
nentur, posse ipsi servire, neque id ediscere, cuius
Apostolus consideratione sua, ampliorem notitiam
est assecutus: ait enim: « Quae participatio justi-
tiae cum iniuriae, et quae communicatio luci cum
tenebris, quis consensus Christi cum Belial? Quae
portio fideliis cum infidei? quae concordia templi
cum idolo ^f? » Rursumque ita pronuntiat: « Caro
concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus
carnem; haec enim sibi adversantur, ut non quae
volueritis faciatis ^g. » Primum oportet liberari a
dominatore diabolo, qui in peccatum inducit eum
qui subditus ipsi est. Diximus velle nos, abdicatis
omnibus praesentibus atque nobis ipsis, ac relieta
vite affectione, disciplinam subire Christi, sicut
ipse locutus est: « Si quis post me veniat, abneget
semetipsum; et tollat crucem suam, et sequatur
me ^h; » id est, eum qui discipulus meus est. Non mo-
do bona et vita necessaria despiceret præcipimus; sed

^a Marc. x, 21. ^b Luc. xviii, 21. ^c Joan. viii, 54, 55. ^d Rom. vi, 20. ^e Matth. vi, 24. ^f II Cor. vi, 14-16. ^g Gal. v, 17. ^h Matth. xvii, 24.

(26) Locus viciousus.

etiam mutua officia que secundum naturam et legem sunt, superare et omittere jubemur, dicente Domino : « Qui diligit patrem et matrem plus quam me, non est me dignus ».³⁷ Similiter quod consequitur, proxime situm est, imo longissime ab iis qui sunt extranei a fide. Quamobrem vehementer hortatur, ut cum perseverantibus ascessos labores sustineamus, in nullo metuentes inimici adversarios paratas insidijs. Preterit figura hujus mundi. Ad haec, fallacia et tribulatio hujus vita temporanea est, brevisque temporis : vita vero que in Christi servitute agitur est aeterna, perpetua et immortalis : quam exspectamus nos qui Christi servi sumus : cujusque causa mundum abdicavimus omnesque concupiscentias ejus. Neque debemus eorum meminisse, quea ejus precepti servandi causa dereliquimus ; ne temporalia rursus expelentes, vitam aeternam amittamus. Mentiri quippe nequit, qui dixit : « Quisquis dimiserit dominum et reliqua, centuplum recipiet, et vitam aeternam possidebit ».³⁸ Neque enim, ut quidam interpretantur, haec locutus est Dominus de iis qui tempore persecutionum pro nomine ejus martyrium subierunt. Nequaquam enim dixit : li solum qui pro nomine meo, in tempore persecutionum corpora sua tradent, vita aeterna hereditatem possidebunt ; sed quotquot pro nomine ejus mundum et concupiscentias ejus atque bona abdicabimus, cum omnibus, atque illos etiam qui pro nomine ejus martyrum subierint, eam possidebimus. Namque omnes pauperes spiritu, omnes mundos corde, mites, omnesque similiter qui timent nomen ejus beatos esse dixit Salvator : « Quoniam vestrum, inquit, est regnum colorum ».³⁹ Martires enim pierunt vel uno temporis momento concertantes consummatis sunt ; monachorum vero institutum vite, certaminibus suis quotidie martyrium subit, non a sanguine et carne ; sed adversus principatus et potestates, mundi rectores tenebrarum seculi, adversus spiritualia nequitia, usque ad extremum balitum luctat atque dimicat.... puerumtixi τῆς πονηρίας ἔως ἐσχάτης ἀναπνοῆς τὴν οὐλήν....

... 526 Dei armatura munita : ac omnia potest per eum qui ipsum confortat et miseratur, Christum. Nobis in parabola divitias suas tribuere cum cupiat Dominus, ait : « Simile est regnum colorum negotiatori querenti bonas margaritas »,⁴⁰ et cetera. Ille confirms sententiam, ita loquitur evangelista : « Nolite diligere mundum, neqoe ea que in mundo sunt. Qui enim diligit mundum, non diligit eum qui ipsum dilexit Dominum ».⁴¹ Qui vero hunc mundum et scandala que in eo sunt odio habuit, et voluntatem Dei diligit, is manet in saceulum. Dominus enim, quo nos à mundi conversatione dejiceret, dixit : « Nemo mittens manum suam ad aratum, et retro conversus, aptus est ad regnum celorum ».⁴²

³⁷ Matth. x, 37. ³⁸ Matth. xix, 29. ³⁹ Luc. vi, 20. ⁴⁰ Matth. xiii, 45. ⁴¹ I Joan. ii, 15. ⁴² Luc. ix, 62.

A ταπεινόθεα, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους νεομορφών καὶ κατὰ φύσιν καὶ νόμον δι—καὶ καθηδράνων περιφραγέν παιδευθεῖσι, τοῦ Κύριος λέγοντος : « Οἱ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἡμᾶς, εἰς ἣν ἦν με δῖστος ». Οὐραίως καὶ τὸ λαϊκὸν ἐγγυάτων εἰκαὶ, δῆλον δὲ τοι πολὺ πορθμοτέρω καὶ ἔξοντο τῆς πίστεως. Διὸ παρακαλῶν μεγάλως ἀργετούμενος ἐν καρπίῳ τούτῳ τῆς ἀστερίας πόνους, ἐν μηδενὶ δεδίνεις τὰς θυγατρὶς τοῦ ἔγχροι μεβόντων. Καὶ ταῦτα ἡ ἀπάτη, καὶ οὐλής τοῦ βίου τούτου πρόστακτος ἐστι καὶ ὑποχρόνος, ἡ δὲ τῷ θεῷ δουλεύειν, ζωὴ αἰώνιος, δίδος καὶ ἀδίλιτος, ποὺ ἀπεμένουμεν εἰ τῷ Χριστῷ δουλεύοντες. διὸ δὲ καὶ ἀποταξίμεθα τῷ κόσμῳ, καὶ πάντας ταῖς ἀποθύμιας αὐτοῦ. Καὶ εὖς ὁρίζεται προμενεῖν ἐκεῖνα, ἀπερ δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην κατελεῖμαν, ἵνα μὴ πάλιν τὰ πρόστακτα ποθίσαντες, τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀποβαλέμεθα. Ἀψευδῆς γάρ διπλὸν ὅτι εἰ πᾶς δὲ ἀρχὴν οἰκιάν, καὶ τὰ λαϊκά, εἰκαστονταλάξιον ἀρχέται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσῃ. Οὐ γάρ, ὃς τινας ταῦτα ἐμριγγεύειν δοκεῖ, ὅτι περὶ τῶν ἐν τῷ καρπῷ τῶν διωγμῶν ὑπὲρ τοῦ ὄντος αὐτοῦ παρτυροτάντων εἰσερχεται οὐρανός. Οὐ γάρ ἔτη διτί, Μόνον εἰ ἐν τῷ καρπῷ τῶν ὄντωντος μου τὰ ἔκυπτα σώματα παραδίνοντες, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσουνται : ἀλλὰ πάντες οἱ διὰ τὸ δονούμα μου καὶ κόσμον, καὶ πάντες τοις ἀποθανόμεθα, ζωὴν αἰώνιον, μετὰ πάντων δηλαδὴ τῶν ὑπὲρ τοῦ ὄντος μου παρτυρούντων, κληρονομήσουται. Πάντας τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ τοὺς καθαροὺς τῇ καρδίᾳ, καὶ τοὺς πραΐτες, καὶ τοὺς φοβουμένους τὸν νομονα αὐτοῦ παρατίθενται Σωτὴρ ἔλεγεν, « Οτι ὑμῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ». Οι μὲν γάρ μάρτυρες πολλάκις, καὶ ἐπὶ μερικοῦ διπλῆ ἀγωνισάμενοι ἐπέλευθερον. ἡ δὲ τῶν μοναχῶν πολιτεία ἀδίλιος καθ' ἔκστασην διαντὸν παρτυρεῖ, οὐκ ἀπὸ αἵματος, καὶ σαρκὸς παρατασσόμεθα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς ἐξουσίας πρωτοκοσμοράτορας τοῦ σκότου τοῦ αἰώνιος, πρὸς τὰ πάλιν ἔγουσα, καὶ ἀθλεῖ, καὶ εἰσφανοῦται τῇ παν-

D... τοῦ θεοῦ περιφραστομενη, καὶ πάντα ισχὺν δὲ τὸν ἐνδυναμοῦντα, καὶ ἐλεύσυντα Χριστόν. « Ήμῖν γάρ εἰ παραβολὴ τὸν ἐντοῦ πλούτου θελων χαρίσασθαι δὲ Κύριος Εἰλεγεν ». « Όμοια έστον ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐμπόρων ἔτησονται καλοὶ : μαργαρίταις, καὶ τὰ ἔπη. Ταῦτη τὴν ἐντολὴν βεβαιώνει οὕτως εὐγενείστος ἔηρ ». « Μή ἀγαπᾶτο τὸν κόσμον μηδὲ τὸν θεόν ἀγαπήσας εύμενος εἰς τὸν αἰώνα. Χωρίσαι γάρ βουλόμενος τομῆς διεσπότες τῆς τὸν κόσμον διαιτήσῃς ἔλεγεν ». « Οὐδεὶς βαλὼν τὴν χειρα αὐτοῦ ἐπ' ἀρτρον, καὶ στραχεῖς εἰς τὰ δόπια, εἴθεται

δέσιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». • Ὁ δὲ Ἀπόστολος ἄγει: « Σερπετεύμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις. » Καὶ πάλιν ὁ Κύριος: « Ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μή ἐπιστρῆψῃ εἰς τὰ ὄπια, » τουτέστι μή πάλιν μνημονεύειν ἡ ποιεῖν ἕκακεν ἀναστροφὴν, ἢν διὰ τὸν θεὸν καὶ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ μισθίσας, κατέλιπε. Μή οὖν φοβίσθω τοὺς ἐκ τοῦ διαβόλου ἡμῖν ἐπαγόμενος πειρασμούς, καν ποικιλοῖς ὥστε, γέγραπται γάρ· « Υἱὲ μου, εἰ προσέχεις δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ἑτοίμαστον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμούς. » Καὶ περὶ τῆς καρδίας τῆς ὑπομονῆς τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ἀναμένων· μείζων γάρ ἔστι τοῦ πολεμοῦντος σε διαβόλου, καθὼς πολλάκις λέγεται· Μείζων ἀστὸν ὁ ἡμίν, ἦδεν τῷ κέδρῳ· καὶ δὲ Ψαλμόδεις· « Οὐ φοβηθήσομαι κακά, διτὶ σὺ μετά ἐμοῦ εἰ. » Καὶ· « Κύριος φωτισθεὶς μου, καὶ Σωτὴρ μου, τίνα φρεσθήσομαι; » Καὶ, « Ἐάν παρατάξῃς ἵν' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου. » Καὶ, « Κύριος ἐμόι βοηθός, καγώ ηδόφομαι τοὺς ἔχθρους μου. » Μή δει τοιν τὸν δουλεύοντα τῷ Κυρίῳ ἀποτείνειν, ὃς οὐκ ὑπερασπίζεται τοῦτον ἢ Κύριος πάντοτε· αὐτὸς γάρ εἰργειν· « Οὐ μή εἰ αὐτεῖπον, οὐδὲ μή σε ἐγκαταλείπειν. » Καὶ γοῦν αὐτὸν ἔθου καταφυγήν σου, εἰ οὐ προσελύσεται πρὸς εἰ κακά, καὶ μάτις οὐκ ἔγγισται τῷ σκηνώματι σου· εἰ καὶ τὰ ἔξης. Διδ παρακαλῶ ὑμᾶς, ὃ ἀδελφοί με, μη ἐνδιδούμεναλας τῷ πονηρῷ, μηδὲ θανατώσωμεν ἑαυτούς, διὸ οἰασθηποτούντοντὸν ἡδονῆν, ἀλλὰ μεμημένοις τὰ ἀποκειμένα τὴν ἐν σύρπαις ἀγάθη, πάντων τούτων ὑπερβιωμεν. Μή οὖν φανῶμεν τῶν πρὸς ἡμῶν αὐχγήσαντας πατέγνων. « Εκεῖνον γάρ ἐν τῇ κλήσει, ἡ ἐκλήθη μέντη ἐν Χριστῷ παρογγέλλει ὁ Ἀπόστολος· ἐν τὸν τῆς ὑπομονῆς στέφανον παρὰ τοῦ μαστιπόδου Χριστοῦ ἀπολάθειν, εἰς ἐπηγγείλατο τῷ ἀγαπῶντα αὐτὸν. Γέραπται γάρ· « Τὴν ἐπιθυμίαν σου διὰ τῆς ὑπομονῆς νίκησον, καὶ ἔστη τίθεσθε ἐν Χριστῷ· » καὶ· « Τῷ νικῶντι δώσω φαγεῖν τὰ τοῦ ἔιδου τῆς ζωῆς τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου. » Λέγει Κύριος καὶ πάλιν· « Οὓτις διὰ τοῦ ἔιδου τοῦ σταυροῦ πάντα εἰς τὴν σφράξην νικήσει πάθη, τούτῳ δέντω στολὴν λευκήν. Εἰ γάρ φοβήσουμεν τὸν Κύριον, τὰ δικαιοίγητα ἀγάθα, καὶ οἱ τῆς ἔξης στέφανοι ἀπομάζονται. Οὐ γάρ ἐπιτάγμαται τῶν ἀγίων ὃ πρέστι τας μαθηδας τοῦ ἔχθρου πόλεμος, καὶ ἡ κατὰ αὐτοῦ νίκη, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου βοηθείας δέδοται, ἀλλὰ τρεῖς ὡς ἐν τῇ τοῦ σπίρουπος παρεμβολῇ, αὐτὸς Κύρος ἐγή. » Εὖδον γάρ, φρεστὸν, ὃ μὲν τριάκοντα, δὲ ἔξη-στα. δὲ δὲ ἔκατον. Τούτουν δὲ τῶν ταγμάτων τὰς ὑποψεις· εἰ τὰς Γραγάς ἔρευνθεις, πολύτροπον ἐν εὐρήσεις· μαγτυρε; μὲν οὖν εἰσιν, ὃς δέδης λόγος, οἱ τὸν ἔκατον ποιῶνται καρπὸν, παρθένοι αἱ τὸν ἔξηκοντα· καὶ οἱ λοιποὶ εἰς κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, ποιῶνταις ἀμύκτους τὸν πάσῃ ἀναστροφῇ λαυτοὺς φυλάσσειν, τῷ Κυρίῳ ἀρεσκόντη, τριάκοντα. Τῶν σὺν μαθητῶν γένοτο ἡμᾶς ἐνταγήνατο, Χριστὸς Ιησοῦς, καὶ τῶν ἀγίων σου ἀγαθῶν ἀπολάνειν, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Apostolus vero sit: « Militans implicatur huic vita negotiis ». • Ac rursum Dominus: « Qui in agro est, ne retrogradetur ». • Hoc est, ne meminerit eorum, neque cupiat denuo adire conversationem, quam propter Deum et ejus praeceptum perorsis dereliquit. Ne timete igitur tentationes a diabolo nobis iniussas, etiamsi varie sint; scriptum enim est: « Fili mi, si in animo habeas servire Deo, prepara animam tuam ad tentationes ». • Habeas in corde tuo patientiam, expectans Dei auxilium; major quippe ille est diabolo te impugnante, quemadmodum plerunque dicitur: Majores: qui est in nobis, eo qui in mundo est; et Psalmista: Non timebo mala, quoniam tu mecum es ; et, Dominus illuminatio mea et Salvator meus, quem timebo? Et, « Etiamsi consistant in me casta, non timebit cor meum ». • Et, « Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos ». Non oportet igitur cum qui Domino servit diligere, quasi non ab eo semper protegatur; ipse namque dixit: « Non te deseram, neque te derelinquam ». Si enim illum posuisti refugium tuum, et non accedat ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo », et cetera. Quapropter hortor vos, fratres, nullatenus maligno cedarum, neque nos morti tradamus, ob quanicunque volupitatem; sed memoris eorum quae nobis reposita sunt in ecclis bonorum, haec omnia despiciamus. Ne itaque dum gloriamur eorum qui ante nos fuere, ludibrium esse videamur. Unicuique enim in vocatione qua vocatus fuit manendum esse, in Christo precipit Apostolus, ut patientia coronam, a remuneratore Christo accipiamus. Scriptum enim est: « Concupiscentiam tuam per patientiam vincito, et eris perfectus in Christo; » et: « Vincenti dabo comedere de ligno vita, quod est in medio paradisi ». • Ait iterum Dominus: Quicunque per lignum crucis omnes carnis passiones vicerit, hinc dabo stolam albam. Si namque Dominum timeamus, incenarrabilis bona et corona gloriae nobis preparata sunt. Non enim ex sanctorum iussione bellum committitur contra inimici dolos; sed victoria de ipso per auxilium Domini reportatur, et quidem a trium hominum generibus, ut ipse Dominus in parabola de seminibus loquitur: Dedit alius tringinta, alius sexaginta, alius centum. Norma vero ordinum varium statutum, si sacras quidem Scripturas evolueris, repertis. Martyres sunt, nt mea fert opinio, qui centesimum faciunt fructum; virgines, quae sexagesimum; reliqui vero qui secundum mandata Domini curantes sese in omni Deo accepta conversatione inculpatos custodiunt, tricesimum. Contingat nobis, o Christe Iesu, discipulorum tuorum in numero constitui, et sacris tuis perfici bonis, nunc et in infinita secula seculorum. Amen.

¹¹ II Tim. ii, 4. ¹² Marc. xiii, 46. ¹³ Eccl. ii, 1. ¹⁴ Psal. xxii, 4. ¹⁵ Psal. xxvi, 1. ¹⁶ Ibid. 5. ¹⁷ Psal. cxvii, 6, 7. ¹⁸ Hebr. xiii, 5. ¹⁹ Psal. xc, 10. ²⁰ Apocal. ii, 7.

527 Περὶ τοῦ ναοῦ, καὶ περὶ τῶν διδασκαλεῖων, καὶ τῶν θεάτρων τῶν ἐν Ἀθήναις.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΕΞΗΓΡΗΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΑΘΗΝΑΙΣ ΝΑΟΥ.

De templo, de scholis et theatris quae Athenis exstant.

ATHANASI MAGNI

COMMENTARIUS DE TEMPLO ATHENARUM.

Ils qui sacras Scripturas ignorant, scadere debemus, ut ex ipsa rerum natura de Dei cognitione verba faciant. Videmus namque inter res creatas, substantias quasdam, quae non secundum naturam, sed supra ipsam naturam, sibi mutuo ministrant. Qualis exempli gratia est, aquæ natura, quæ fluida est ac deorsum tendit; quomodo conspicimus tamem eam a siphonibus, ut vocant, a mari ad nubes usque deduci: quidque mirum dictu est, quæ salsa ascendit aqua marina, in pluvia dulcis delabitur? Quomodo item cum corpora natura sua in imum tendant, in aquis tamen Marmaricae Pentapoleos, neque in imum tendunt, neque demerguntur? Quin etiam cum aqua et ignis contraria sint natura, una tamen aliquando erant (27) in Lycia monte quem Olympum vocant, ut innumeri videbunt homines, et hactenus etiam vident qui eo loci versantur. Et alia his similia in rerum natura vindentur et admirationi habentur; quæ sane omnia non ita supra naturam fieri possent, nisi esset aliqua Dei substantia que his dominaretur, iisque imperare non sibi mutuo adversari. O gentiles! qui sit ut ingenti facto tonitru, tota hominum natura tremat, horrescat, obstupescat. Quo utique indicio ostendit se Domino subjici tonitruorum anctori. Et haec quidem sunt argumenta, quæ gentilium rudiores et imperitoribus ad Dei cognitionem deducere possint. Ad illorum autem sapientes dicimus, ex antiquis præstantibusque philosophis, multa de Dei cultu testimonia, quosdam Græcorum sapientes protulisse, imo etiam Christi cœconomiam seu Incarnationem præsignificasse. Etenim multis ante Christi adventum annis, sapiens quidam Apollo nomine, divinitus, ut puto, permotus, templum Athenis exstruxit, in cuius altari banc inscriptionem posuit: « Ignoto Deo ». Ea igitur in loco convenere primi Græcorum philosophi, ut de templo illo ipsum interrogarent, necnon de prophetia et de Dei cultu, quorum nomina proferemus. Primus, Titon; secundus, Bias; tertius, Solon; quartus, Chiton; quintus, Thucydides; sextus, Menander; septimus, Plato. Hi sepiem philosophi Apol-

A. Τοὺς τὰς θίας Γραφὰς μὴ επισταμένους, ἐξ αὐτῆς λοιπὸν τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως, πεῖται ὑψηλομένων περὶ θεογνωσίας λέγειν. Ὁρμωμεν γάρ τινας οὐσίας ἐν τῇ κτίσει οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ὑπὲρ φύσεως μετ' ἀλλήλων ὑπερτούσας· οἵτινες τι λέγω, φύσις ἡ τῶν θέατρων, οὐσία φυστή, καὶ κατωφερής οὐπάρχει, τοῦ δρόμου τούς λεγμάτους σήρανας ἐκ τῆς θαλάσσης θεώρη πρὸς τὰς νεφελὰς ἀνάγονται· τὸ δὲ θαυμαστὸν δηρὸν τὸ ἀλμυρὸν διεργόμενον, γλυκὺς ἐπὶ τοῖς διά τῶν διηδρῶν κατέρχεται; Πλὸς δὲ πάλιν ἡ τῶν ουμάτων φύσις βολιστικὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα, δρᾶται ἀσθλιστος, καὶ ἀδυτος ἐν τοῖς θέασι τῆς Μαρμαρικῆς Ηπειρωπλεως; οὐ μόνον δι, ἀλλὰ γάρ καὶ θέατος καὶ πυρὸς θαυματία ἡ φύσις ὑπάρχουσα, ἐν τῷ ἅμα ἦν, οὐδὲ ἐν Λυκίᾳ τῷ δρει τῷ λεγομένῳ Ὄλύμπῳ, καθὼς πυράδες ἀνδρῶν ἐκράσασι, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐκείνων φέρουσι καὶ διὰ παράδοξα ἐν τῇ κτίσει θεωρούμενα, καὶ θαυμαζόμενα, ἀπίνα οὐκέτινος ὑπὲρ φύσιν γενέσθαι Ἑρμελλον, εἰ μὴ οὐσία τις θεοῦ ἦν τούτων δεσπόζουσα, καὶ τούτους ἐπιτρέπουσα, ἀλλήλοις μὴ ἀντιτάτεσσαν. Οὐ Ἐλλήνων πατέσσι! δρουτῆς στερβῆς γινομένης, πῶς ἀπάστα τὸν ἀνθρώπων φύσις τρέψει, φρίστει τε καὶ ἔξτατατα, μηγάνουσα διὰ τοῦ σχῆματος, ὅτι ὑπὸ δεσπότου ἐστι, τοῦ τὰς θροντὰς ἐργαζόμενου. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἀπελεσθρῶν τῶν Ἐλλήνων, τροῦν ἄγραμμάτους, εἰς θεογνωσίαν φέροντα ὑποδείγματα. Πρὶς δὲ τοὺς παρ' αὐτοῖς σοροῖς, ἐκ φιλόσοφων ἀρχιτεκτόνων, μαρτυρίας πολλὰς περὶ θεοσεβείας τινὲς Ἐλλήνων σοροὶ ἔφασαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκουμένην ἀμυδρῶς προεμήνυσαν. Καὶ γάρ πρὸ πολλῶν χρόνων τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας, οὐσὸς τις ὄνδρας Ἀπόλλων, θεόλευς, ὡς οἶμαι, ἐπικινθίθεις, ἔκτος τὸν Ἀθήνας ναὸν, γράψας ἐν αὐτῷ βιωμῷ, Ἀγράστω θεῷ. Ἐν αὐτῷ τούτων συνήχθησαν οἱ πρῶτοι τῶν Ἐλλήνων φιλόσοφοι. Ἰν περὶ τοῦ ναοῦ ἐρωτήσωσιν αὐτὸν, καὶ περὶ προφητείας, καὶ θεοσεβείας, ὃν τὰ ὄνδρατα ἐροῦμεν ταῦτα. Πρῶτος Τίτων, δεύτερος Δίας, τρίτος Σόλων, τέταρτος Χείλων, πέμπτος Θουκῆδης, ἔκτος Μένανδρος, ἕδομος; Ηλάτων. Οὔτε οἱ ἐπτὰ φιλόσοφοι ἔγραψαν τῷ Ἀπόλλωνι· Προφήταις τοις διήν, προφήτης, ὡς Ἀπόλλων, τις ἐστιν δος εἰπον,

(27) *Affine est quod ait Aristoteles Perὶ θαυματῶν ἀκονεύσιτων* tom. I, p. 1163: Καίσται δὲ αὐτοῖς περὶ Λυκίων καὶ μεγάλην πόλιν τὴν ἐν Ἰταλονησίῳ. Ubi interpres inerudit. *Megaram Peloponesei urbem, verit. Neque enim Megara erant in Peloponeso. Sed hic Megalopolis Peloponesiaca urbs memoratur.* — S. Methodius in libro *De resurrectione*

D. *tione (apud nos t. XVIII, col. 286): Vidi ego in Olympo (is porro mons est Lycia) ignem sponte sua, in montis cacumine, ex ino teret erumpente; justa quem exstat arbor Agnus nomine, aeo florida, virens et opaca, ut jugibus potius aquis irrigua nasci videatur. Edit.*

τίνος εῖτι δικτὸν διδοῦσας οὐτος; Πρέδεις οὖς δικτὸν Απόλλωνος ἔφη· Ὅσα μὲν πρός χρεῖται, καὶ κόδιμον διδοῦσι τοιςειν, ποιέτε. Ἐγὼ γάρ θεοτεμένω τραπέντας ὑψηλόδοντα, οὐ λόγος ἀφίεγκτος ἐν ἀδείᾳ [ἀδέιᾳ] κόρης Ἑγγυμος ἔσται, ὥσπερ πυροφόρους τόξου ἀπαντά κόδιμον ζωγρίτα, Πατρί, προσάρτη δῶρον. Μαρτίον δὲ τὴν ἐνομα αἰτίην· Εστι δὲ ἡ λύσις της προστητείας οὐτούς... περὶ μὲν τοῦ ναοῦ ἔστιν διπλῆς λόγος. Ὅσα, φησι, τοὺς κόδιμον τοῦ ναοῦ, καὶ κάλλος δυνατῶν ὅμιν ποιήσαι, τὰ δρέπανα τῷ θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Ἐγὼ γάρ δικολαμβάνων εἴναι ἐν τῷ οὐρανῷ τρισυπόστατον μέγαν ὑψηλὸν βασιλέα. Τούτου θυμαρχος Θεός, καὶ Λόγος; τὸν ἄγαμόν κύριον σαρκοῦται, καὶ διπλερ πυροφόρον τόξον, ή ὡς δυναμότερον, ἀποτελεῖ κόδιμον φυγῆσσα, ἀλλεινούς τούς δινθρόπους, ὥσπερ λύχνος ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀποστασίας, καὶ ἀγνωσίας, οὐστινας προσδέξαι τῷ ἔκπτον Πατρὶ δῶρον Μαρτίον δὲ τὸ δυνομα αἰτίη. Καὶ τούτο μὲν προστητεύον δικτὸν Απόλλων εἶπε. Τίτον ἔφη· Ἡξάδην γάρ μὲν μέλιταν τὸν οὐρανὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς παιδὸν ἡ ἵνανδρος κόρη καί. Βίας εἶπεν· Οὐτός ἔστιν ἀπόδικός της βεβηκών, φλογὸς ὑπωβαλλόν ὀλόνατον πύρ· διν τρέμεις οὐρανός, γῆ τε, θάλασσα, τάρταρος, καὶ βίθυνοι δαίμονες, αὐτοπάτωρ τρισθλίδιος. Σύλλογον εἶπεν· Οὐχέ ποτε ἐπὶ τὴν σχεδίην ταύτην ἀλάσσει Θεός γαῖα, καὶ δίχει σφάλματος σάρκα γενήσεται ἀκάματον θύστοτος, ἀνάτον παθῶν λύσεις φοροῦται, καὶ τούτους μικρὸν γενήσεται φθόνος λαοῖς, καὶ πρὸς ἕψος κρεμασθεῖς, ὡς θανάτου κατάδικος, εἰς πάντα πρός πεσεῖται. Χειλιον εἶπεν· Ἀκάματος φύσις Θεού γενήσεται, ἐξ αὐτοῦ δὲ διατάξεις οὐσία, καὶ Λόγος. Θουκίδης εἶπε· Θεὸν σέους καὶ μάνθανε· μηδέ τις ἔτις ἔτι, καὶ πόν· Οὐ γάρ ζοτιν τοῖς οὖθιν, ὡς ὅταν τοῦτον σέους καὶ μάνθανε· διεῖσθις γάρ τὸν νοῦν διθέλων μανθάνειν Θεόν. Μάναδρος εἶπεν· Ο παλαιός νέος, καὶ δικός· δραχαιος· δι Πατήρ μόνος, καὶ δι μόνος Πατήρ· τὸ Εν τριά, καὶ τὰ τρία ἐν διστροχον σαρκικῶν. Γῇ τέτοκε τὸν οὐρανὸν βασιλέα. Ηλάτων εἶπεν· Ἐπειδὴ δι Θεὸς ἀγαθός, οὐ πάντων εἶναι αἴσιος, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσι. Πολλοὶ δὲ αἴσιοις· καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν οὐδὲν διλλο φαμέν αἴσιον εἴναι μόνον τῶν καλῶν, κακῶν δὲ οὐκέτι. Αὕτης ἔφραγμον οὗτοι οἱ ἀπτὰ καὶ εἶπον· Εἰ μὲν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, καὶ περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος· Ἀλλος δι τοις τοῖν Εὐλήγοντας σφές μεθ' ἑτέρων τινῶν, Ἀσκητικός; λεγόμενος, αἰτησάντων ἐργατικῶν τῶν πάντων φιλοσοφῶν φιλοσοφήσαρον δουσαι αἴσιος λόγον περὶ Θεοῦ φύσασες· δι δὲ Ἐρμῆς λαβόντας Ἑγράψαν οὐτοις· Εἰ μηδ προνοιαὶ τοι τῶν πάντων Κυρίου, οὐ μηδ τὸν λόγον τούτον ἀποκαλύψαι τῆρούσθω· οὐδὲν διμές τοιστούτος ἐργος κατείχεν, ἵνα περὶ τούτων ἐρωτήσῃται. Οὐ γάρ ἐρκετῶν ἔστιν εἰς ἀγαθούς τελείαν παραχρέσται μωσῆταις· ἀλλὰ τῷ νοῦ ἀκουστάντῳ ἀκούσατε. Εν μόνον ἦν· φῶς νοερὸν πρὸς φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἡν αὐτὸν ἔνοτος ἐποῦ νοῦ φωτοῦ, καὶ ποιέμεται. Τὰ πάντα εἰς αἴσιον, καὶ εἰς αἴσιον, εἰς γονίμον τοῖν γονίμοις, κατείχεν ἐπι γονίμην οὐδατε ἔχονταν τὸ θύμων ἐποίησαν. Οὐδές· πῶς οἱ τῶν Εὐλήγοντας πατέρες προστητεύονται, καὶ τὸν προσάναρχον Θεὸν, καὶ τὸν συνάναρχον

154 A li, dixerunt: Vaticinare nobis, o propheta, o Apollo. Quis est hic, dic, cuius est altare cui tu astas? Tum Apollo ait: Quia quidem ad virtutem et decorum spectant, quæque vos facere pertimescitis, facite tamen. Ego namque mando ter unum superne regnante, cuius verbum non vocale, in pueri inclusus erit, qui quasi arcus ignita mittens tela, totum mundum captum Patri in domum offeret. Maria autem est puerula nomen. Propheticæ vero hec est explicatio... de templo primus sermo intelligitur. Quæcunque, ait, ad templi ornatum et decorum præstare poteritis, Deo et hominibus placita erunt. Ego namque arbitror esse in celo, in tribus hypostasisibus magnum altissimum Regem. Hujus (filius) expers initii Deus et Verbum, innupta in virgine incarnatur, et quasi arcus ignita mittens tela, seu ut quidipsum eo validius, totum mundum piscabitur, homines scilicet quasi pisces ex profundo infidelitatis et ignorantiae extrahet, quos Patri in donum offaret. Maria autem nomen ejus erit. Et haec quidem vaticinando dixit Apollo. Titon dixit.... Cœlestem Dei et Patris 528 Filium viri expers puella in utero gestat. Bias inquit: Hic est qui de cœlo venit, quique flammantem æternum ignem submittet: quem tremunt cœlum, terra, mare, tartari, et in profundo demersi dæmones, imperator felicissimus. Solon ait: Vel sero tandem in hac navicula ad terram appellet Deus, et absque peccato fieri caro infatigabilis deitatis, que insanabilibus morbis medelam allatura est. Hic ad tantillum temporis spatium, populi invidie subjicietur. In altum suspensus, quasi ad mortem damnatus, erga omnia mansuetus cadet. Chilon inquit: Infatigabilis erit Dei natura, ex ipso autem est qui substantia est atque Verbum. Thucydidès ait: Deum venerare, ac discitio illum: ne tamen queras quis aut quomodo sit. Non enim est tempus quo ille non sit, ut existentem cole, atque ita edisce illum. Impius namque mente est, qui velit ediscere quid sit Deus. Menander ait: Antiquus novus, et novus antiquus: Pater solus et solus Pater: Unum tria et tria unum: carnis expers carnale. Terra peperit cœlestem regem. Plato dixit: Quoniam bonus est Deus, non omnium esse causa potest. Multorum non est ille causa. Et honorum quidem nulla alia causa potest esse: malorum non item. Rursum illi septem dixere, ita quidem de Christi economia, et de Trinitate (dictum sit). Alius porro Graecorum fuit, vir sapiens, Esculapius nomine, cum quibusdam aliis: philosophisque omnibus interpretationem aliquam postulantibus, atque de Deo reconditionis philosophie verba audire cupientibus; accepto Mercuriū calamo, haec scripsit: Nisi providentia quædam esset omnium Domini, nunquam hujusmodi sermonem revelare vellent, neque nos ille in ejusmodi operibus delinqueret, ut de his quæstiones haberentur. Neque enim viris

non initatis possibile est ejusmodi tradi mysteria, A αὐτοῦ γένος, καὶ λόγον, καὶ τὸ σύνθρονον αὐτοῦ καὶ δρούσιον Πνεύμα προσκήρυξαν, καὶ τὰ σίρια τοῦ σταυροῦ πάθη προσκήρυξαν· αὐτῷ ἡ δέξα, καὶ τὸ κράτος αὐτὸν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τὴν παναγίαν Πνεύματι εἰς τοὺς αἰδηνας τῶν αἰόνων. Ἀργύ.

ex prolifico. Descendens in prolificam aquam, pregnantem efficit aquam. Viden' quo pacto Graeci prophetavere, ac eum qui ante omne principium erat, quique una cum illo expers principii est, Filium et Verbum: necnon ejusdem throni participem et consubstantialem Spiritum, itenque venerandam crucis passionem prænuntiarunt. Ipsi gloria et imperium, cum Patre principio carente, et sanctissimo Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

IN TRACTATUM DE CORPORE ET ANIMA MONITUM.

En tibi, Lector erudite, eum sistimus tractatum, quem memorarit Gerardus Vossius in Gregorii Thaumaturgi editione Parisiensi anno 1622, p. 420. Ubi ait ille, exstare Grace Romæ in bibliotheca Sforiana num. 77, pulchram sancti Athanasii episcopi Alexandrini tractationem, de natura corporis et animæ, et de separatione animæ a corpore. At vere ut vir eruditus aquis hac in parte rerum astimatur deprehendatur. Tametsi namque quadam hic sunt, qua non abs re dicuntur, alia tamen sunt futilia et Athanasio magno indigna, cuiusmodi est frigida illa animæ definitio, et similius qua tute adertas. Unde porro jam prodebet hoc opuscolum, ex hisce Joannis Guillotii nostri verbis accipe, qui sua manu exscripsit, nobisque transmisit. Ex cod. Graeco bibliothecæ Vaticanae, num. 700, in charta papyracea, videtur habere 400 annos. Est eleganti manu, sed minusculis litteris exaratus. Est collectio diversorum operum, et fragmentorum SS. Patrum. Centine inter cetera sequens opuscolum.

529 ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΧΗΣ.

S. P. N. ATHANASII

DE CORPORE ET ANIMA.

Exploratum est corpus constitutionem suam accipere ex elementis, pariterque dissolutionem. Quamobrem corpora sive hominum sive ceterorum animalium facile corruptiuntur ac moriuntur, cum ex quatuor elementis sint composita, nempe terra, sole, aqua et aere, qua et ipsa nec senio, nec mortuore libera manent, quemadmodum et corpora, cum corpora omnia ex terra sint facta. Res autem simplices nec compositæ facile perseverant, et usque ad consummationem indissoluta manent: qualia sunt, sol, hominis anima, lux, luminaria, aer, aqua, ignis, spiritus, omnia denum simplicia. De anima vero haec dicimus: quod scilicet in illa sint quinque passiones; quæ passiones animales vocantur. Sunt autem illæ: ira, tristitia, timor, sollicitudo, invidia. Qui vero sagaci instructus est cogitatione, omnibus potest imperare. Anima vero, secundum se existit quasi ignis ardens. Quemadmodum ignis ea quæ in lebem conjicuntur concequit; ita et ignea anima cibos in ventrem immissos communavit et consumit. Etiam si porro ψυχὴ seu anima nuncupatur, non ita tamen vocatur, quod sit ψυχὰ seu fri-

B Σώμα τῷ ἔχοντι τὴν σύνθεσιν ἐκ τῶν στοχείων δέχεται, καὶ διάλυσιν, καὶ ἀφανίζεται. Διὰ τοῦτο τὰ σώματα, καὶ ἀνθρώπων, καὶ ζῴων, εὐφερτά τε καὶ εὐηγέρτητα τυγχάνουσιν, ἐπειδόμενοι στοχείων συστάμενα, μέντος δῆ, γῆς, ἥλου, θεατος, καὶ ἀέρος, καὶ αὐτά σὺν ἀγράτα, εἰς διάραντα ὃς τὰ σώματα μένει, ἀλλὰ θυήσει καθὲ καὶ τὰ σώματα, ποιησάντων πάντων σωμάτων ἐγ γῆς. Τὰ δὲ ἀπλά καὶ διάνθετα τῶν πραγμάτων εὐδιάμονα, καὶ ἡνὶς τῆς συντελείας ἀκατάλυτα μένει: οἷον δὲ ἥλιος, ψυχὴ ἀνθρώπου, φῶς, φωτῆρες, ἄηρ, θεατος, πῦρ, πνεῦμα, καὶ πάντα τὰ ἀπλά, καὶ ἐν ίδιᾳ. Περὶ δὲ ψυχῆς λέγομεν οὕτως· οἵτινες πάντες πάθη ἔν αὐτῇ, ἀπίνα ψυχικὰ πάθη καλούνται. Εἰσὶ δὲ ταῦτα· ὅργη, λύπη, φόβος, φροντίς, καὶ φθόνος. Οἱ οὖν φρόνιμοι ἔχουν τὸν λογισμὸν, δύναται πάντα κρατεῖν. Ή δὲ ψυχὴ ὑπάρχει καθ' ἑαυτήν, ὡς πῦρ καίμενον. Πάντερ τὸ πῦρ τὰ βαλλόμενα εἰς τὸν λέθητα θύει, οἴων καὶ ἡ πυρόδης ψυχὴ τὰ παραπεμπόμενα σίτα τῇ κοιλᾷ λεπτούντες, καὶ δαπανᾷ. Καὶ δὲ ψυχὴ λέγεται, οὐδὲ λέγεται διὰ τὴν οὔτως εἶναι ψυχὴν τὴν οὐσίαν, ὡς τινὲς τῶν ἀπλουστέρων διενόσαν· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκ πολλῆς θεωρί-

της αναξηραίνεν αὐτήν τὰ ὑγρά, ὡς ἔστι πληροφορθῆναι, καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἥλιου· ὃν γάρ πυρώδης, καὶ θερμόδης πτήλων ἔχειν, καὶ πάνυραν ἀνιμάται. "Οὐτὶ δέ ἡ ψυχὴ θερμῇ ἔστι κατὰ φύσιν, πεῖθεν τοιχαρούν ἐκ τῶν ἀποινησαντων·" ἢ γάρ ὅμηρος ἡ ψυχὴ χωρίσθη· ἀπὸ τοῦ σώματος, πάντα τὰ μέλη εὑρίσκονται κρυσταλλώδη, καὶ οὐδὲν ἡτον πάθεις χειμερίου. "Ἔως γάρ ἔχει ἡ ψυχὴ τὴν τροφὴν εἰς ἀφθονίαν, τὸ σῶμα θάλει, καὶ ὀνταλίνεται· ἀπότον δὲ ἀπορήη στίλουν αὐτὸν τὸ σῶμα ἀντὶ τροφῆς ἀντέχει πρὸς τὴν θερμότητα τῆς ψυχῆς. "Ωσπερ οὐτε διγγειον γαλοκούν, ἥτοι λέντες ἐπὶ κλιβάνου, οἱ ἔνναται διενοῦστος ϕέρειν τὴν τροφότητα τοῦ πυρὸς, ἀκρύτατος γάρ καὶ διαλύνειται τέλεον·" οὕτω καὶ λέντες τοῦ σώματος, μὴ ἔχον τὴν τροφὴν, παρὰ τῆς πυρώδους ψυχῆς ὑπόλικμούμενος ἀπολίπεται παντάπασιν. "Ἄνθης δοκεῖται μαθεῖν παρὰ τίνος, πῶς διάκεται ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, ἀρώτησον αὐτὸν. Εἰπέ μοι, ἐν δολῷ τοῦ σώματος κατοικεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ή ἐν ἑνὶ τόπῳ; Καὶ ἐάν εἴπῃς οὐτὶ ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, εἰπὲ αὐτῷ· Καὶ πῶς τέμουσι τὴν κείμενη, ἢ σὺν πᾶσα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἀπέταται ἡ ψυχὴ. ἀλλὰ πάλιν ζῇ ὁ ἀνθρώπος καὶ οὐκ ἀποθνήσκει; Εἰ δὲ εἴπῃς οὐτι, ὅτι ἐν ἑνὶ τόπῳ, εἰπὲ αὐτῷ ἐτι· Καὶ πῶς εἰσὶ τὰ δόλλα μηδὲν τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ψυχῆς; Πλέν γάρ τὸ μῆδον ψυχὴν νεκρὸν ἔσται, καὶ οὐκ οἶδα τί λέγεις. Ἐγὼ δὲ εἰπω τοῦ ἐν πολὺ τόπῳ, καὶ πολὺ τρόπῳ, καὶ πολὺ ἀναπατεῖται ἡ ψυχὴ· ἐν τρισὶ τόποσι ἀναγκαῖος τοῦ σώματός ἔστιν ἐνιδρυμένη· καὶ ὀντερ τῇ ἀκτῇ τοῦ ἥλιου ἀεὶ ἔνα τόπον χωρεῖ, καὶ εἰσέρχεται τὸν οἰκον, φωτίζει δὲ πάντα τὸν οἶκον, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τρισὶ τόποσι τοῦ σώματος κατοικοῦσα φωτίζει τὸν οἶκον ἀλλὰ τοῦ σώματος. Κατοικεῖ δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ, τῷ διπαθεν μέρει τῆς κεφαλῆς, ὅπερ κατόλινον ὀνομάζουσι, καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς φλεβαῖς. Ἐν τούτοις τοῖς τρισὶ μέρεσι κατοικεῖ ἡ ψυχὴ. Διὸ τούτῳ ἡ ὅμηρος χριστὸς ἡ κεφαλή, ἡ τῇ καρδίᾳ, ἡ τῇ βασιλικῇ φλεψὶ ἐκρύθη αἷμα πολὺ, καὶ εἰδίνης χωρίζεται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα εὑρίσκεται. Κατοικοῦσα δὲ ἡ ψυχὴ, ἐν τοῖς τρισὶ μέρεσι, μεταδίδωσιν διῆρ τῷ σώματι τῆς οἰκείας φωτισμούς δυνάματος.

B A *gida*, ut ex simplicioribus quidam arbitrantur; sed quia vehementer caloris bumida exsiccat, ut ex solis vi et efficacia compertum est: cum sit enim igneus calidusque, lumen exsiccat, et humiditas plenum quodlibet in exhalationes solvit. Quod autem anima sit natura sua calida; id sane mortuum exemplum tibi persuadeat: qua enim hora a corpore anima separata est, omnia membra congelata deprehenduntur; nihil minus quam quis hieme patiatur. Quandiu enim anima ciborum copiose recipit, viget corpus ac vegetum est; ubi vero aliamento privatur, ipsum corpus cibi loco obsistit anima calori. Quemadmodum vas aeneum, seu lebes in cibano, non potest sine aqua ferre ignis vehementiam; torret enim ac prorsus dissolvitur; eodem quoque modo corporis lebes, si caret alimento, ab ignea anima prorsus tabefactus omnino deficit. Si cupias ab aliquo ediscere qui se habeat anima in corpore, sic interrogato illum. Dic mihi, in toto corpore habitat anima hominis, an aliquo in loco? Quod si dixerit tibi: In toto corpore, dic illi: Et qui sit, ut abscissa manu vel pede hominis, non secetur anima, sed adhuc homo vivat, nec moriatur? Si dixerit tibi: In uno loco; repone illi: Quomodo ergo subsistunt alia omnia membra? Quidquid enim anima caret, mortuum est, nec scio quid dicere velis. Ego autem dico tibi, quo loco, qua ratione, et ubi requiescat anima: tribus in locis corporis firma consistit; ac quemadmodum radius solis in unum semper domus locum concedit et ingreditur, illuminatque totam domum; ita et anima tribus in locis corporis habitans, totam corporis domum collustrat. Habitat porro in corde, in posteriore capituli parte, quum cotylom vocant, et in basilicis seu regiis venis. In hisce tribus partibus habitat anima. Quamobrem quia hora percutitur caput, aut cor, aut ex basilica vena emanat copiose sanguis, statim a corpore anima separatur, ac mortuum corpus invenitur. Anima porro in tribus hisce partibus habitans toti corpori proprie virtutis illustrationem dispensat.

530 IN LIBROS DE TRINITATE ADMONITIO.

Multa de hisce libris occurruunt investiganda: nam ut incertus auctor, sic varia eorum forma, diversa omnino operis totius distributio: nec minoris est operae primigenium et nativum assignare ordinem, quam qui sit antiqui huiuscemodius pater indicare. In manuscriptis sane omnibus, ut et in editis quos in picere licuit, opus Athanasio ascribitur. At non par ubique librorum numerus. Discrimen totum ut lectori exhibeamus, qui in manuscriptis, quique in editis sit operis status, quae conditio, iam enarratus. In manuscripto itaque nostro Sangermanensi, n. 724, sexcentorum circiter annorum, hoc premisso titulo: Incipit liber sancti Athanasii episcopi De sancta Trinitate, hisce verbis inchoatur: Tu unus Deus Pater, et unigenitus Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Atque hic est liber primus.

Ad librum secundum hanc est inscriptio: Incipit liber secundus, De propriis personis, et de unito nomine divinitatis. Postea sic exordium habet: Interrogatio. Nunc per singula nomina personarum, ut nomen deitatis mihi exponas postulo.

Ad librum tertium: Incipit liber in, De assumptione hominis. Cujus initium: Quemadmodum una deitate, eamdemque unam aequalitatem confiteris Filium esse.

Ad quartum librum: Incipit liber quartus, De singulis nominibus, adversus novellam heresim Potentini.

Cujus principium est : Interr. Hic jam de singulis nominibus atque personis identidem refers mihi.
Ad quintum : Incipit liber quintus, De unita ac sempiterna substantia Trinitatis. Principium sic habet : Interr. Hic contradicunt persona est Arianitarum. Cur conexus es sempiternum, etc.
Ad sextum : Incipit liber sextus, De beatitudine fidei, et prescriptione sectae pessimae. Cujus initium : Interrog. Posco a te de unito deitatis nomine multifarie dictum, ut identidem repetas.

Ad septimum : Incipit liber septimus, De professione Regulae catholicae cum increpatione haereticorum. Cujus initium : Propter quod impensissime obsecro tuam sublimitatis gloriam, ut elonges a sensibus nostris.

Ad octavum : Incipit liber octavus, De Fidei unitate. Cujus principium est : Fidei unius substantiae Trinitatis, hoc est, Patris et Filii et sancti Spiritus.

Octorum porro liber in hac verba desinit : Corona autem capitis continet purpuram et horinum; unum imperium virtutis ostendit : sic Pater in Filio et Filius in Patre : Spiritus autem sanctus coniunctio, deitas (Reg. deitatis) virtus et unitas Trinitatis. Postea hæc leguntur : Explicit liber octavus Dei Patris et Filii et Spiritus sancti, Athanasii episcopi. Ilos libellos viii transcripsi, qui multa addita et inmutata continent. Incipit libellus fidei, Patris et Filii et Spiritus sancti, Athanasii episcopi. Postea sic incipitur : Cum legeris per hanc fidem, mones ut mei memor sis in orationibus tuis. Ne forsitan negligenter quisquam hoc obrectator contingat, quia scriptum est : Ne projiciatis margaritas ante porcos ». Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in unigenitum, etc. Post eam fidei confessionem hæc subsequuntur : Explicit Expositio fidei, incipit ejusdem de Trinitate et de Spiritu sancto. Initium porro sic habet : His qui Filium Dei creatum esse profitentur, nequaquam de Spiritu sancto dabimus responsum, etc. Post hunc librum superioribus prolixiorum, legitur : Sancti Athanasii episcopi de Trinitate liber explicit. Incipit Alteratio S. Athanasii episcopi contra Arium, Sabellium vel Photinum haereticos. Quod opus post libros de Trinitate a nobis codicum vestigio heretibus repometur.

In codice Reg. 5624, idem ordo servatur. In fine porro octo librorum sic legitur : Explicit liber octavus Fidei Patris et Filii et Spiritus sancti, Athanasii episcopi. Deinde ita habet : Expositio fidei catholicae. Credo in Deum, etc., ut supra. Reliqua eodem quo Sangermanensis codex ordine.

In editione operum Athanasii anno 1536, Basileæ, et in Commeliniana, septem tantum priores libri comparent, omisisse iis omnibus quæ post libros de Trinitate in manuscriptis leguntur.

In editione autem Parisiensi Graeco-Latina, undecim libri habentur : nimurum premissis septem libris, ut exstant in Commeliniana editione, octavus sic inscribitur : De Ariana et catholica confessione ad Theophilum. Cujus initium : Ariani dicunt, Filiū Dei non de substantia Dei Patris genitum, sed extrinsecus creatum : qui liber non est in manuscriptis nostris, nec qui mox sequitur. Nonus : De Fidei sur ad Theophilum, cuius initium : Credere jubemur in Dei Patris omnipotentiam, et Filii ejus Iesu Christi. Decimus, De unitate Fidei ad Theophilum, cuius initium, Fidei unius substantiae Trinitatis, hoc est, Patris et Filii et Spiritus sancti. Hic octarus fertur in mss. Undecimus, De fidei unitatis et Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti. Cujus initium : Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in unigenitum, etc. Ille est Fidei confessio quæ in mss. subsequitur post octo libros de Trinitate ad Theophilum. Illic confessio consequenter adjungitur liber ille sat prolixus qui in manuscriptis sequitur post Fidei confessionem, hisque verbis inchoatur : His qui Filium Dei creatum esse profitentur nequaquam de Spiritu sancto.

Petrus Franciscus Chiffletius e Societate Jesu, qui Victoris Vitensis et Vigilii Tapsensis opera edenda curavit anno 1664, hos de Trinitate libros Vigilii nomine edidit : jure an injuria ei ascripserit mox expendemus Jam ordinem quod spectat, octo priores libros ut in manuscriptis digesti habentur, recensuit. Nonus autem est, Libellus Fidei, cuius initium : Credo in Deum Patrem omnipotentem, illa scilicet Fidei confessio superioris memorata. Decimus, Expositio fidei catholicae, cuius initium : Credere jubemur in Dei Patris omnipotentiam. Qui liber nonus fertur in editione Paris. Undecimus, Professio Ariana, et confessio catholica sancti Athanasii, cuius initium : Ariani dicunt Filiū Dei non de substantia Patris genitum. Estque liber octavus in edit. Paris. Duodecimus, De Trinitate, et de Spiritu sancto, cuius principium est : His qui Filium Dei creatum esse profitentur, nequaquam, etc., qui liber in edit. Paris. consequenter ponitur post fideli confessionem sub uno uterque titulo. Ex hisce porro siquidem est quam multis varietatibus mutationibusque obnoxius fuerit horum librorum ordo atque numerus. Nec minores in contextum inrectæ sunt mutationes et additiones, ut monuit nostri codicis exscriptor, quem tamen in Athanasianis editis non comparent. Ut autem lectori studioso in promptu sit, eas a primigenio contextu discernere, uncinis inclusimus quidquid noti ex manuscriptis huc transmissum fuit. Manuscriptorum porro sequimur ordinem, ac librorum numerum, qui hincmari tempore idem fuisse 531 videtur : nam octo libros Athanasium contra Arianos edidisse testatur ille; totidem scilicet, quot ex-

^{**} Matth. vii, 6.

stant in codicibus nostris manuscriptis. Ac licet ipse liber Athanasii decimum de Trinitate laudet, pag. 407, non eo id agit liber ille decimi inscriptionem ferret in codicibus, alias enim sibi ipsi repugnaret Hincmarus, qui oculo tantum alibi recensuit; sed fortassis tractatum illum de Trinitate vocat decimum, quia post octo libellos supradictos duo sequuntur opuscula Athanasii nomine, quorum postremum de Trinitate nuncupatum, decimum potest dici si cum precedentibus numeretur. Illa autem postrema duo opuscula, ut nemo non videt, aliis sunt argumenti; atque adeo prioribus libris minime annumeranda; ut nec duo alii libri qui non comparent in manuscriptis nostris, scilicet qui octauus fertur in editione Parisiensi, incipiente ita: Ariani dicunt Pileum Dei; item qui nonus ibidem habetur, cuius initium: Credere jubemur in Dei Patris omnipotentiam. Quare hosce libros ad calcem octo priorum rejiciendo censuius. De scriptore porro horum operum varie sunt opiniones: et primum inter omnes convenit non esse Athanasii, quod utique propalam est ex multis loquendi generibus Athanasio minime familiaribus, tum etiam quod natius horumce libellorum stylus, Latinus non Graecus videntur, nec a quoquam veterum memoretur Graecum ejusmodi Athanasii opus, cuius item nullum vestigium extat in Grecia Athanasii operum codicibus. Id igitur pro comperto habetur, Athanasii non esse hos libellos. Vigilio Tapsensi ascribunt viri clarissimi, Sirmundus, Labbeus, et Chiffletius, qui postremus duodecim libros de Trinitate Vigilius nomine edidit anno 1664, ac eidem his vindicat de causis. 1^a Quod opus illud in codicibus manuscriptis jungatur cum Alteratione contra Arium, Sabellium vel Photinum haereticos, quod opus constat esse Vigili. 2^a Quod in prefatione libri contra Maribadum, Idatius Clarus, seu, ut opinatur Chiffletius, ipse Vigilius larvatus, sese prodat hujuscem operis auctorem, hisce verbis: Dudem, dilectissimi fratres, in Neapoli urbe Campanie constitutus, cuiusdam Varimadi Arianae sectae diaconi propositionibus, a quoddam studiose ac religiosissimo viro mihi oblatis, rustico quidem sermone respondens, in uno corpore simul libellos de unitate Trinitatis digessi. At primum quod afferitur leve admodum est; licet enī in codicibus jungantur hi libri cum Alteratione contra Arium, Sabellium et Photinum, nequaquam hinc conficiunt utrumque opus ejusdem esse scriptoris; librarii enim complura in eodem codice etiam disparata opera compingere solent, multoque libentius ea copulant quæ ejusdem scriptoris nomen præferunt, quod hic sane contigit.

Testimonium Idatii quod spectat, sane apertum illud indubitatumque videtur, et fortasse vel solum esset ad Chiffletii sententiam firmandam satis, si perinde exploratum esset, eundem esse Idatium illum cuius nomen in quibusdam manuscriptis primitur, atque Vigiliū; seu potius Vigiliū Idatii nomen affectasse. At res minime vacat difficultate. Quæ pro Vigilio afferuntur hæc sunt: In subsequenti Alteratione adversus Arium, Sabellium et Photinum, Vigilius illius operis, ut putatur, auctor, hæc scribit l. ii, n. 45: Audiamus autem et beatissimum Paulum, de hoc eodem mysterio apertius dissidentem, et tres unum Deum confirmantem; sicut in libro quem adversus Maribadum, nefandæ haereses vestre diaconum edidimus, plenissime constat expressum; de quo nunc in hoc loco perpaucis interserimus. Dum ergo ille objiceret, quod unio excludat aequalitatem Trinitatem, et aequalitas repellat unionem, inter alia multa hoc ego retuli. Audi, inquam, Apostolum hanc Trinitatis unionem calcatus predicantem, etc. Totum ibi locum afferit qui n. 45 comprehendit, ubi quatuor afferuntur ex Pauli Epistolis sententiae. Putat igitur Chiffletius, Maribadum hic memoratum, illum ipsum esse qui Varimadus vocatur; cui haud illibet assentimur, proclivis enim admodum levis illa litterarum commutatio; cum maxime certum sit alias cum Maribadum illum, tum Varimadum celebrem quendam fuisse Ariannum diaconum, qui contra veram de Trinitate fidem scripsit. Ea igitur in re Chiffletio minime repugnamus. At non aequo compertum est, librum contra Maribadum superiore loco laudatum, eum ipsum esse tractatum qui inscribitur Idatii Clari contra Varimadum, locus quippe ille sat prolixus qui in altercatione contra Arium ex libro contra Maribadum afferitur, nequam exstat in tribus Idatii contra Varimadum libris. Nec andiendus laudatus vir Chiffletius, qui ut totum illud fragmentum superius allatum, in libris Vigili reperiat, sententias et Paulina loca hinc inde corradit; immo ex duodecimo De Trinitate libro totum initium collegit, qui tamen liber nuspam inscriptus est contra Varimadum vel Maribadum, ut nec ceteri de Trinitate libri. Cum igitur locus ille in libris Idatii Clari adversus Varimadum minime compareat, consequens plane fuerit librum Vigili adversus Maribadum, ex quo ipse superiorum exc. rpsit locum, diversum esse a tribus illis Idatii Clari libris. Vir clarissimus Anthonius eruditus isthac ac fuse persequitur in sua de Symbolo Athanasiano disquisitione, cui lectorem remittimus: nobis enim non licet esse tam prolixia. Hæc tamen, ni fallor, satis crux, ut liquido constet inimicito ascribi libros Idatii Clari Vigilio Tapsensi Afro. Cum igitur Idazio adjudicandi videantur libri tres contra Varimadum, hinc consequitur libellos de Trinitate quos a se digestos memorat Idatius in illo contra Varimadum libris, ejusdem Idatii, non Vigiliū esse. Quia tamen in omnibus codicibus nomen præfertur Athanasii et fortassis ipso scriptoris consilio, nobis religio fuit Athanasii expungere nomen, quod scriptor ipse præmissum voluit.

Quis porro sit Idatius iste minime constat. Duo quidem memorantur Idatii scriptores, ambo Hispani; alter cognomine Clarus, qui adversus Priscillianum scripsit, ac Theodosio seniore et Valentiniiano imperantibus diem clausit extremum, teste Isidoro cap. 2. Alter est Idatius provincie Gallacia episcopus, Chronic-

rum scriptor, Lemicensis a Sigeberto vocatus, qui Leoue imperante diem obiit. Prior, adversus Maricadum illum diaconum Arlanum, qui, ut ait Victor Vitenus, Hunerico regi familiaris fuit, scripsisse nequit; nec trium adversus Varimadum librorum auctor erit; si tamen idem ipse sit Maribodus, qui Varimodus, ut vero satis simile est. Alteri ergo, chronologo scilicet, probabilius ascribuntur: cui Clari fortasse nomen a quopiam librario fuerit adiectum.

Ceterum opinamus octo tantum priores libros ad Idatium pertinere; nam sequentia opuscula, quo scriptore prodierint ignoratur; etenim cui sint ascrivenda nullus codex, nullus scriptor qui in manus inciderit nostras, indicat. Sed liber qui postremus in manuscriptis et in prius editis habetur, hoc titulo: De Trinitate et de Spiritu sancto, et hisce verbis inchoatur: His qui Filium Dei creatum esse prostinentur, nobis videtur Athanasii esse. apprime enim contentum cum aliis τολεμαῖς sive stylum species sive argumenta: quare inter germana Athanasii opera tomō primo census fuit, ubi de illo fusiū.

DE SANCTA TRINITATE LIBRI XI.

(Vide Patrologia Latinae tom. LXII, col. 257-307, in Vigilio Tapsensi.)

IN DISPUTATIONEM S. ATHANASII CONTRA ARIUM ADMONITIO.

Vigilio Tapsensi hoc opus jamdiu vindicavit Georgius Cassander in edit. Colon. anno 1555, et post eius eruditus vir Chiffletius, ex aperto scilicet ipsius Vigiliū testimonio, qui in libro v adversus Eutychem, cap. 2 huc habet: Et quanquam, inquit, de conciliorum diversis sactionibus, et nominum religiose additis novitatibus, plenissime in eis libris, quos adversus Sabellium, Photinum, et Arium, sub nomine Athanasii tanquam si presentes eum präsentibus agerent, ubi etiam cognitoris persona videtur inducta, conscripsimus, etc. Hujusce vero operis due sunt nec modicum inter se discrepantes formæ. Prior que in prius editis Athanasii comparet, altercationem refert Athanasium inter et Arium solum: posterior prius longe auctior a Chiffletio edita disputationi interserit Sabellium et Photinum; et in fine adjicit sententias judicis Probi. Ambas illas integras redere visum fuit. Putat Chiffletius, priorem a Vigilio, tum editione fuisse cum aliis Vandolorum jugo premeretur, adeoque ejus auctor agnosci nolle; posteriorem vero, cum extra eorum potestatem esset: quippe in qua se et Athanasii personam ementimus esse, et Maribodus ac Palladium Ariam scriptis libris confutasse palam profietur. Sed palam est huc conjectando tantum dicī. Nec qua causa sit tanta inter utramque formam varietatis, satis compertum habetur.

DISPUTATIO ATHANASII CUM ARIO

CORAM PROBO JUDICE.

(Vide Patrologia Latinae tom. LXII, col. 155, in Vigilio Tapsensi.)

ALTERCATIO S. ATHANASII

Contra Arium, Sabellium vel Photinum hereticos.

(Vide Ibid., col. 179.)

IN SEQUENTES EPISTOLAS MONITUM.

532-597 En tibi, Lector erudit, sistimus epistolas variorum pontificum ad Athanasium, et vicissim Athanasi ad pontifices, ab orationis hominibus conscriptas. Duæ priores Graece jamdiu exstant in codicibus Athanasiensis, iisque perantiquis, sicutque imperiti Graculi opus: nam quæ de Trinitate istic prædicantur, àz̄os̄ata plerumque sunt, et ab usitatis Athanasio loquendi formulæ prorsus aliena. Prior epistola Liberii ad Athanasium, multa videtur initio, ut indicat codex Seguerianus, qui habet ad marginem, ζ̄ται ἀρχήν, quare initium. Secunda quæ est Athanasi ad Liberium, nullam presertim epistola formam, sed est ceu inepita quadam, et admodum implicata fidei expositio. Estque utrumque opusculum, ut ex verbis conjectare licet, ab eodem scriptore exaratum. Nemo autem, ut opinor, vel tantillum peritus, hæc aut Liberio, aut Athanasio adjudicatur est. Nam præter stylis discrepantiam plane conspicuam, non lexis est illud momenti, quod in tanta rerum ecclesiastica perturbatione, quæ in eunente Liberio pontificatum, in toto Christiano orbe versabatur; nec de temporum conditione, nec de controversiis Catholicos inter et Arianos, quibus Orions pariter et Occidens eo tempore conflagabant, ullam faciant mentionem. In his etiam hæc formula usu venit: Patrem, Filium et Spiritum sanctum, unum esse ὑποστάσει, quæ licet Athanasi tempore nondum proscripta esset, a sancto tamere doctore nunquam usurpatæ. Eam nihilominus in confessio esse, ac inter reræ fidei clausulas locum habere, statuere videtur qui ementito Liberii et Athanasi nomine has editid epistolas.

Reliquas autem epistolas, quæ Latine postea subsequuntur, hæsimus aliquando dubii, an ederemus, nece: quia nimur, exceptis prioribus duabus, alia omnes a Commelinianis et Parisiensibus, quod nullius pretii, ac ne memoranda quidem videantur, prætermittuntur. Et sane commentarii sunt et mendacis responso, exque variis locis consarcinatae, ut ne umbras quidem γνωστήν referant. Verum ne quid in nostra editione Lector vel ex spiriis desideraret, visum est eas denoue publicare.

Ut autem primo conspectu advertit eruditus lector, non sunt isthac nisi laciniæ, ex Historia Tripartita, ex multis synodalibus epistolis, et decretis conciliorum, hinc inde excerptæ, et a falsario quodam consarcinatae, qui ut fucum legentibus ficeret, nomina persæpe propria immutavit, annos arbitratu suo, et consules ascripsit. Ad marginem nos undenam laciniæ ejusmodi prodeant, pro facultate significativus.

ATHANASI ET QUORUMDAM ROMANORUM PONTIFICUM EPISTOLE.

Αιθερίου, ἐπισκόπου Ράμης, ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Αἰθανάσιον, ἐπίσκοπον Λαζαρίου, τε τέλειον ἀνδρῶν ἔλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος.

"Εστιν οὖν ἡμῖν ἡ διμολογία, ἐπιπλόθετο μοι Ἀθανάσιος, Λόγος Θεοῦ, Υἱὸς κατὰ γένουν, ἐκ τοῦ Θεοῦ κατὰ Πατέρος γεννηθεὶς, οὐ κτισθεὶς, ἀλλ' ἀπὸ ὅντος συνάδηπος τῷ Θεῷ κατὰ Πατέρον, καὶ ἀκαταπαύστως τὸ βασιλεῖον ἔχων εἰς τοὺς ἀπειλεύθετους αἰλονας. Ἀμήν. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ διγονοῦ ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν τῆς φύσεως (28) θέντον, ἀμέριστον ἐκ Θεοῦ κατὰ τὰς ἀγίας Γραφάς· τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸν Πατέρα, καὶ τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸν Υἱόν, καὶ τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸ διγονοῦ Πνεῦμα, ἔχαστον δνομα μὴ μεταβαλλόμενον ἐπὶ ἀναθεματικὴν τὴν οἰκεῖαν ἐπονομασίαν· τοῦ εἶναι τὴν Τριάδα ἀληθῶς Τριάδα ἐν μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ ἐν μιᾷ δυνάμει, καὶ ἐν μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ τῇ μιᾷ ὑποστάσει. Οὐ γάρ μερίσται δὲ Υἱὸς ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονοῦ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ τὴν οὐσίαν προσέποντο, ἡ Τριάς ἐν μιᾷ ὑποστάσει μὴ μεριζομένη, καὶ τῇ οὐσίᾳ ἐν, καὶ τῇ θεότητι ἐν, καὶ τῇ δυνάμει ἐν, καὶ τῇ βασιλείᾳ ἐν, καὶ τῇ διδούλογίᾳ ἐν, καὶ τῇ εἰκόνῃ ἐν, καὶ τῷ Πνεύματι ἐν· Πνεῦμα γάρ οὐ μερίσεται. Ἀνθεμίου δὲν λέγω Σαβελλου τὸ δόγμα καὶ Ἀρεου, καὶ τὰς προαπογροφεύμενας αἵρεσεις, εἰς αἰώνιαν κάλεσται, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν. Ταῦτη οὖν τῇ διμολογίᾳ, ἀδελφῷ Ἀθανάσῳ, τῇ οὐσῃ μόνῃ καὶ ἀληθῶς πιστεῖ

Αἰθερίου, επίσκοποι Ρώμης, επιστολὴ ad Athanasium episcopum Alexandriæ. Quod Deus Verbum, perfectum nominem assumperit.

Hæc igitur est nostra confessio, optatissime Athanasi, Verbum Dei Filius secundum naturam, ex Deo et Patre genitus, non creatus; sed semper sine initio una cum Deo et Patre, et sine fine imperium habens per infinita saecula. Amen. Item (credimus) Spiritum sanctum vere ex Deo secundum naturam et natura Deum, indivisus a Deo secundum sacras Scripturas; ita ut sit vere Pater, vere Filius, et vere Spiritus sanctus, vèritatimque est sub anathemat's. non quodlibet nomen a propria significatio transference; ita ut Trinitas sit vere Trinitas in una deitate, in una potestate, in una essentia, B et in una substantia. Nequaquam enim dividitur Filius, neque Spiritus sanctus a paterna substantia, quia implet cœlum et terram. Est igitur, ut supra dixi, Trinitas in una substantia: estque substantia unum, deitate unum, potestate unum, regno unum, glorificatione unum, imagine unum, Spiritu unum: Spiritus namque non dividitur. Anathema igitur pronuntio in Sabellii et Arii dogma, necnon in anteas proscriptas hereses, ad sempiternum supplicium, juxta Salvatoris vocem. Si igitur, frater Athanasi, in hac confessione, quæ sola et vera fides est in sancta catholica et apostolica Ecclesia, mecum

(28) Ita Seguerianus. In editis, τῇ φύσει deest.

consentis; coram judice Deo et Christo, queso, A mihi scribas, si perinde atque nos in vera fide sentias; ut confidenter et sine discriminione que rogas prestare possim. Illud etiam te non ignorare velim, dilecte, nimirum veritatis filios, impassibilem deitatem confiteri, neconon adventum Verbi et Dei in carne; qui perfectum hominem assumpsit sine peccato, natus ex Spiritu sancto et ex Maria Virgine, secundum Evangelia: in Christo Iesu. Amen.

598 Sancti Patris nostri, Athanasiou archiepiscopi Alexandrini, rescriptum ad Liberium, Romae episcopum. Quod perfectum hominem Deus Verbum assumpsit propter salutem nostram.

Unus Deus immortalis, qui nec videri, nec tangi potest. « Spiritus » enim « est Deus ».²⁹ « Ipse nullo loco potest comprehendendi, nec ullus est locus a quo absit. Huius Verbum immortalis est sapientia, incorruptibilis, invisibilis: Filius primogenitus, operum socius, principio carens, sub tactum non cadens, neque principium babens dierum, neque finem vita exspectans: « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ».³⁰ « Ipse est qui hominem efformavit. Hic est qui rationem fabricanda arce monstravit: hic est qui promissionem dedit Abraham: hic est qui descendit, ut populum salvum faceret, qui Moysi legem dedit: hic est Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, qui in prophetis locutus est, qui Vetus et Novum Testamentum dispositus, qui in nuvissimis diebus carnei sumpsit ex Virgine, mortalem, licet non esset ipse mortalvis: infirmam, licet non esset ipse infirmus: morti obnoxiam, licet non esset ipse morti obnoxius: visibilem, licet non esset ipse visibilius. Ipsa suspensa est, non autem illi: ipsa sepulta, non illi: ipsa humanae omnes passiones, ut homo sustinuit, non autem illi. Ille autem est virtus Dei, id est Deus. Qui cum ea qua in inferno insolubilia erant solvisset, imperiumque diaboli evertisset, ascendit eo unde descendebat, qui corpus suum a morte excitatum, postquam liberasset a morte qua detinebatur, Patri obtulit. In illo Patrem intelligimus. Una enim et ipse res est deitate, virtute, substantia, hypostasi, gloria, Dei appellatione, et in Patre Filium quoque agnoscimus. Hic est qui postquam assumpsisset carnem, Jesus appellatus est, quatenus erat homo; hoc est, assumpsit hominem in seipso, « in quo inhabitabit omnis plenitudo divinitatis corporaliter ».³¹ Illum credimus nec a Patre, nec a Spiritu sancto separatum: neque tamen dicimus Patrem descendedisse, et in homine fuisse. Ita unus Deus Pater

en tη ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἑκκλησίᾳ, εἰ δύο φρονεῖς μοι, ὡς ἐπὶ κρίσει Θεοῦ καὶ Χριστοῦ γράψου μοι, εἰ οὐτων φρονεῖς καθὲ καὶ ἡμεῖς, καὶ τὰ ταῦ ἐν τῇ ἀληθινῇ πόστε: ἵνα κἀγὼ πεποιθῶς ὃ, ἀδικήτως περὶ ὃν ἀξιός καλεύειν μοι· καὶ τοῦτο δέ σε χρὴ εἰδέναι, ἀγαπητὲ, ὅτι οἱ νιοὶ τῆς ἀληθείας, ἀπαθῆ τὴν θεότητα ὄμοιογούσι, καὶ τὴν ἐνσάκον ἀποδημίαν τοῦ Αἵγου καὶ Θεοῦ, διτὶ τέλετον ἀνθρώπων αὐτέλεσι χωρὶς ἀμαρτίας, τὸν γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἀγίου (29), καὶ Μαρίας τῆς περθένου, κατὰ τὰ Εὐαγγέλια· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀμήν.

Tοῦ ἐρ ἀγίος Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀιγανδερεας, ἀρτίγαρμα πρὸς Λιβέριον, ἐπίκοστον Ρώμης· οὐτὶ τελεον ἀντιλαχον ἀντιλαχον ὡς θεός Αἴγου ἀπέρ της ἀντιλαχον ἀντιλαχον σωτηρίας.

Εἰς θεός άθανατος, ἀρθρος, ἀψιλάρητος· « Πνεύμα » γάρ « ο θεός » οὗτος ἀρχιεπισκόπος (30), μη ἔχω τόπον ὅπου οὐκ ἔστιν ὁ τούτου Αἴγου, ἀθανατος οὐσία, ἀρθρος, ἀρθρος, Ήντης πρωτότοκος, συνεργός, ἀναρχος, ἀψιλάρητος, μήτε ἀρχὴ ήμερων ἐκεν, μήτε τέλος ζωῆς προσδοκῶν. Διά τούτον ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν. « Αὔτος δὲ πλάσας τὸν ἀνθρώπον· οὗτος, δὲ τὴν κιβωτὸν δεῖξας, πῶν ίαν γένεται· οὗτος δὲ τὴν ἐπαγγελίαν δοὺς τῷ Ἀρεμάδῳ· οὗτος δὲ καταδίκης ἐπὶ τὸ οὐσια τὸν λαὸν, δι Μιση τὸν νόμον δούς· οὗτος δὲ θεός Ἀρεμάδη, καὶ θεός Ἰσαΐα, καὶ θεός Ἰακὼβ, δὲ ἐν προφήταις λειτούραις, διαθέμενος τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην, δ. (31) ἐπί ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σάρκα ἐκ Παρθένου λαζην, θυτήν, οὖν αὐτὸς ὁ θεός ἡντος ἀσθενή, οὐκ αὐτὸς ἀσθενής· ὀψιλομένην θανάτου, οὐκ αὐτὸς ἀψιλάρητος· ὀρθὴν, οὐκ αὐτὸς ὀρθάς· αὐτη, ἀκραμάσην, οὐκ αὐτὸς· αὐτη ἐπάρη, οὐκ αὐτὸς· αὐτη, πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάλη ὡς ἀνθρώπως ὑπέμεινεν, οὐκ αὐτὸς· ἐκεῖνος δὲ δύναμις; θεός, τουτέστι θεός. Ο τὸ δάλτον τοῦ ἱδον λύτρος, καὶ τὸ κράτος τοῦ διαθέλου καταργήσας, διάθη δέν καὶ κατέψη· ἐγέρεις δέκιν τὸ ταφὲν, προσήνεγκε τῷ Πατέρι, ἀκευθερώτες; οὐ ἔκρατείν θανάτου· ἐν τούτῳ τὸν Πατέρα νοοῦμεν, δι γάρ καὶ τοῦτο τῇ θεότητι, τῇ δυνάμει, τῇ οὐσίᾳ, τῇ ὑποτάσσει, τῇ δύνηι τῷ δύναμι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐτῶν τὸν Γίδην ἐν τῷ Πατέρι. Ήντος δὲ μετά τὸ λαζην τὴν σάρκα Ιησοῦς κλήθεις, καθέτε καὶ ἀνθρώπως· τουτέστιν, ἀνέλαβεν ἀνθρώπον ἐν θαυμῷ, « ἐν φῷ πᾶν τὸ πλήριμα τῆς θεότητος οἰκεῖ σωματικῶς ». Τούτον ἔχουμεν οὐ διακεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ Πατέρος, η τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οὐδὲ τὸν Πατέρα λέγοντες καταβεβλάνεις, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ γενέσθω. Οὕτως εἰς θεός Πατέρη παντοκράτορα παρή τὴν πατεύεται, καὶ διὰ τοῦτο τῇ πλειστης ἡμῶν ἀστιν, εἰς ἓν θεόν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν Γίδην αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστὸν, καὶ εἰς τὸ ἄγιον Πνεύμα. Ταῦτα δὲ ἐξ ἀντητος μιᾶς, δυνάμεως μιᾶς, ὑποστάσεως μιᾶς, οὐ-

²⁹ Joan. iv, 24. ³⁰ Joan. i, 5. ³¹ Coloss. ii, 9.

(29) Ita Seguerianus. Editi, vero male, ἐκ Πατέρων.

(30) Forte δημιρητος.

(31) Seguerianus, ἐπ' ἀγάπατου. Editi, ἐπ' ἀγάπατου.

εἰς μὲν δοξολογίας μέσον, κυριότητος μέσον, βασιλείας μέσον· εἰκόνος τῆς Τριάδος ὁμούτου· « Διὸν τὰ πάντα ἐγένετο » εἴται καὶ σφράγις ἀνάστασον πιστεύομεν, τούτεστι, τοῦ αὐτούς ἡμῶν κατὰ τὰς ἀγίας Γραψάς, τοῦ φωτεροῦ καὶ ὑντοῦ αὐτοῦ μεταβολούμενού εἰς ἀπόφασιν καὶ ἀδικίασιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

Ita et carnis resurrectionem credimus, hoc est, corporis nostri, secundum sacras Scripturas, consummato eo quod corruptibile et mortale erat, in incorruptionem et immortalitatem, per Deum. Amen.

Incipit Athanasii epistola, et Aegyptiorum pontificum, ad Marcum Papam pro exemplaribus Nicæni conciliis, quia Ariani eorum exemplaria incenderant.

Domino sancto, et apostolici culminis venerando, Marco, sanctæ Romanæ et apostolice sedis, atque universalis Ecclesie papæ, Athanasius et universi Aegyptiorum episcopi.

Ad vos pervenisse non dubitamus, quanta et qualia ab hereticis, et maxime ab Arianiis, quotidie patimur. Quoniam in tantum ab eis perseguimur, ut etiam vivere jam nos teneat: nam instanti tempore, subito et insperate in nos irruentes, nosque juxta præceptum Domini, qui ait: *Si vos persecuti fuerint in unam civitatem, fugite in aliam*^{**}; fugiendo propter cladem populi eos declinantes, nos comprebendere non valuerunt, sed omnia nostra depopulata sunt. In tantum etiam nostra vastaverunt, ut nec libros, nec vestimenta ecclesiastica, aliqua ornamenti, nec reliqua tensilia nobis dimisissent. Libros 599 vero nostros usque ad minimum incendentes, nec iota unum relinquentes, propter veritatis fidem. Nicænam synodum, qua clerus et C populus imbuebatur, et maxime jam imbuti erant, in contumeliam nostram et omnia Christianorum, incenderunt. Quapropter precamur, Pater beatissime, quia non dubitamus apud vos plenaria esse Nicæni concilii exemplaria, ut illa nobis, qua sanctæ recordationis prædecessoris vestri Sylvestri fuerunt, sub ita militia stipulatione. Nam quando predictæ synodo cum pontifice nostro, id est, Alexandrinae magnæ civitatis episcopo, in diaconatus interfuius officio, sub nostra præsentia testimonio, per beatos viros, Victorem [Vitonem] et Vincentium presbyteros, apostolice sedis apocrisiarios, missa sunt predicto papa Sylvestro cum assidue subnexa capitulorum septuaginta. Sane praesentibus nobis, octoginta capita in memorata tractata sunt synodo semel, et quadraginta a Graecis Graeca dicta lingua, et quadraginta a Latinis, similiter dicta Latina lingua. Sed visum est trecentis decem et octo Patribus, sancto Spiritu repletis, in predicto concilio congregatis, et maxime jam dicto Alexandro, et apostolice sedis apocrisiariis, ut decem capita adunarentur aliis, atque congruis in locis insererentur, et ad formam septuaginta discipulorum, vel totius orbis terræ lin-

A omnipotens a nobis creditur · ideoque fides nostra est, in unum Deum Patrem omnipotentem, et in Filium ejus Dominum nostrum Iesum Christum, et in Spiritum sanctum. Hæc autem ex unitate una, virtute una, substantia una, glorificatione una, dominatione una, regno uno, imaginis Trinitatis consubstantiale : « Per quem omnia facta sunt ».

Ita et carnis resurrectionem credimus, hoc est, corporis nostri, secundum sacras Scripturas, consummato eo quod corruptibile et mortale erat, in incorruptionem et immortalitatem, per Deum. Amen.

B guarum septuaginta, tanti et tam excellentis concilii fuerent capita, quæ omnem Christianorum informarent orbem, et omnes sub sacerdotali nomine, et Christiano degentes, una fides, et una sacerdotalis regeret norma (32), nec quisque a suo dissideret capite. Nunc ergo, quia, ut predictum est, inimici sanctæ Dei Ecclesie, et maxime Ariani, a quibus quotidie expugnamur et opprimimur, præfata sepiunginta Nicæni concilii capita, que de praefata synodo jam facta, jubente Domino meo Alexandro, omnium episcoporum decreto attuli, quæ etiam coram omnibus recitavi atque transcripsi, sunt igne combusa; optamus ut a vestre sanctæ sedis Ecclesie auctoritate, quæ est mater et caput omnium Ecclesiarum, ea ad correctionem et recreationem fidelium orthodoxorum pergeare per praesentes legatos mereamur, quatenus vestra fulti auctoritate, vestrisque precibus roborati, illæsi a memoratis annulis sanctæ Dei Ecclesie et nostris, evadere, nobisque commissos eruere valeamus (33). Vere novimus apostolatus vestri cor gratia sancti Spiritus in tantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis: quanto magis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen vestri sumus, vobisque obedientes cum omnibus nobis commissis, et sumus, et esse semper volumus. Ideo decet, et oportet vos nobis haec quæ rogamus, et alia quæ necessaria juxta sapientiam quam vobis præstit Altissimus, esse cognoveritis, absque tarditate præstare, ut tantæ miseriz squalores a fidelium mentibus detergantur, et quasi vulnus corpori infixum, auditæ tantæ miseriae obserato, salutari curetur antidoto, ut divino freti juvamine, vestraque auctoritate atque auxilio roborati, adversantium terribilis evadere valeamus, atque inconfuso vultu, non fraude cuiusquam perculsi, assistere æterni judicii mereamur, et vocem audire inquietem: *Euge, serre bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra in gaudium Domini tui*^{**}.

D Et subscriptio: Orantem pro nobis sanctum apostolum vestrum longævis Dominus conservet temporibus.

^{**} Joan. i. 5. ^{**} Matth. x. 23. ^{**} Matth. xxv. 21 23.

(32) S. Leo, ep. 84.

(33) Concil. Romanum anno 721.

Rescriptum Marci papæ, de missione capitulorum Nicæni concilii Athanasio, et omnibus Ægyptiorum episcopis.

Dominis venerabilibus fratribus, Athanasio et universis Ægyptiorum episcopis, Marcus sancta Romana, apostoliceque Sedis et universalis Ecclesie episcopus.

Dolco, fratres, et nimium contristor super afflictione vestra, sed oppido consolor, quod vento agitata non estis arundo, sed recti in fide, inter omnes procellarum et turbinum afflictiones, inter omnes colluctationes, incessanter perduratis. Letis ergo fraternitatis vestre litteris, vigorem constantie vestre, quam olio noveramus, agnovimus. Congratulantes vobis, quod ad custodiendum gregem, pastoralem curam vigilantes inscrimini. Ne lupi, qui sub specie ovium subintrarunt, bestiali saeviti simplices quasque dilacerent. Qui non ad hoc subintrarunt, ut aliqua correctione proliciant, sed ut ea, quæ sunt sana, corrumpant. Quapropter monem et hortor dilectionem vestram, ut bonum quod capistis, adminiculante divina gratia, usque in finem perducere satagatis, veritatis voce manente: *Beatus qui perseveraverit in finem* ¹⁵. Unde enim beata perseverantia, nisi de virtute patientia? Nam juxta Apostolum: *Omnes qui voluerint pie vivere in Christo, persecutionem patientur* ¹⁶. Quæ non in eo tautum computanda est, quod contra Christianam pietatem, aut ferro, aut ignibus agitur, aut quibusunque suppliciis, cum persecutionum saevitiam suppleant, sed dissimilitudines morum, et contumaciam inobedientium, et malignorum tela linguarum, quibus conflicitationibus et communia semper membra pulsantur, ut nulla piorum portio conflicitatione sit libera, ut nec periculis, nec otio careant, nec labore. Nam hac, et onnia incrementa prohibilium studiorum, et in eis usque in finem perseverantium, atque bone voluntatis incrementa, ad Christi gratiam semper sunt referenda, ut in omnibus quæ agimus, Deus omni perfecte laudetur tempore. De capitulorum namque veritate et numero Nicæni concilii, quibus vos interfuisse, litteris vestre fraternitatis significatis, a nostris, qui una vobissem interfuerunt, diligentioribus requisivimus collocationibus. Qui ita, ut vestre testatae sunt litteræ, omnem nobis ordinem exposuerunt, et vestram epistolam per omnia veram esse testati sunt, non ut aliquid simistrum vestra ex parte arbitremur, sed nos et vos, illosque absque ulla in posterum titubatione unum sentire optaremus, et sancta Romana Ecclesia, quæ semper immaculata mansit, et Domino providente, et beato apostolo Petro operi ferente, in futuro manebit, sine ulla haeticorum insultatione, firma et immobilis omni tempore persistet. His itaque paractis, diligenter requirentes, in sancto nostre et apostolice sedis

A scrinio, eadem quæ sanctæ recordationis prædecessori meo Sylvestro sunt directa, septuaginta, sicut significatis, capitula invenimus. Ipsa autem vobis, propter auctoritatem et subscriptionem tantorum Patrum, et ejus magni concilii, minime misimus, sed per eadem, coramque apocrisiariis vestris, alia similia, eundem numerum, eademque verba, et ipsam subscriptionem continentia, vobis describere, et sub **600** certa stipulatione et confirmatione mittere curavimus. Et quis est qui fratribus talia negare audeat? Nam non neganda nobis haec sancti Spiritus dona Dominus docuit, sed fideliiter exercenda, et fratribus contradenda, et docenda distribuit (54). Haec apostolorum viva traditio, haec est vera charitas, quæ prædicanda est, et præcipue diligenda ac fovenda, atque fiducialiter ab omnibus tenenda: haec sancta et apostolica mater omnium Ecclesiarum, Christi Ecclesia, quæ per omnipotentis Dei gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, nec haeticorum novitatibus depravanda succubuit; sed ut in exordio normam fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata fine tenus manet, secundum ipsum Dominum Salvatoris divinam pollicitationem, qui suorum discipulorum principi in suis fatus est Evangelii: *Patre, inquiens, ecce Satan expetirit ut cibraret vos, sicut qui cibrata triticum: ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, et in aliquando conversus confirma fratres tuos* ¹⁷. Consideret itaque vestra excellestis prudenter, quam bonum sit persistere in dispensatione vobis credita, et in fide recta, atque haeticis et æmulis Christi repugnare, et nunquam a veritatis tramite declinare. Quoniam Dominus et Salvator omnium, cujus fides est, qui pro nobis mori non dubitavit, et proprio nos suo sanguine redemit, qui fidem beati Petri non defecratur promisit, et confirmare cum fratribus suos admonuit. Quod apostolicos pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse, semper cunctis est cognitum. Quorum et pusillitas mea, licet impa sit et infima, pro suscepta tamen divina dignatione, ministerio pedissequa cupit exsistere. Væ enim erit nobis, qui hujus ministerii onus suscepimus, si veritatem Salvatoris nostri Jesu Christi, quam apostoli prædicaverunt, prædicare neglexerimus. Væ etiam erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, qui erogare nummulariis jubemur, id est, Christianos populos imbuere, et docere. Quid in ipsis Christi futuro dicturi sumus examinare, si sermonis ejus veritatem confundimur prædicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus, et de officio suscep-

¹⁵ Math. xxiv, 13. ¹⁶ II Tim. i, 12. ¹⁷ Luc. xxii, 31, 52.

(54) Agathu ad Const. Angustum, act. 4 concilii vi gen.

pto, rationem justus judex Christus Deus districtam egerit? Ideo, fratres, hortor dilectionem vestram, obtestor, et moneo, ut qua debetis sollicitudine, vigiletis ad investigandos hereticos. et inimicos sanctæ Dei Ecclesie, et a sauis mentibus ne pestis haec latius divulgetur, severitate qua potestis, pro viribus extirpetis. Quantum enim habebit a Deo dignæ remunerationis præmium,

Epistola increpatoria Julii papæ ad Orientales episcopos, pro causis Athanasii, et excessibus contra Romauam Ecclesiam.

Venerabilibus fratribus universis Orientalibus episcopis, Julius.

Decerat vos, fratres, alios ecclesiasticis instruere disciplinis, et non talibus arguere machinamentis, dicente Domino: *Neminem concutiat, neque columnam faciat*¹, et reliqua. De qua re apostolus Paulus nos instruit, dicens: *Fratres, si præoccupatis fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu levitatis, considerare te ipsum, ne et tu tenteris*², et reliqua. Et alibi Petrus apostolus ait: *Omnes unanimes in oratione estote, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non redentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicentes, quia in hoc vocati es sis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult ritam diligere, et videre dies bonos, coercent linguam suam a malo, et tabia sua ne loquuntur dolum. Declinet a malo, et faciat bonum, inquirat pacem, et persequeatur eam, quia oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini, super facientes mala*³. Quid pejus est, fratres, quam quod sacerdotes Domini, qui ab omni mala coquinatio, et a documento omnium Christianorum alieni debent existere, quanto magis a fratum et coepiscoporum insidiis, quos tueri et sublevare debent, quos sovero et diligere sumnōpere oportet, persecutur eos, ejicere et communi re privare decertant? Nec recordamini Sapientiam, quæ ait: *Perversæ enim cogitationes separant homines a Deo*⁴, quanto magis opera iniqua? Quid enim nequius est, quam ut illos, de quibus Dominus ait: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei*⁵, quisquam evertere, persecui, destruere nitatur? Probata autem virtus portal, protegit, et consolator oppresors, et docet insipientes. Et enim testis humani cordis, scrutatorque verus singularum conscientiarum, et linguarum singularum auditor, quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis⁶. Et alias idem ipse ait: *Deus caritas est. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est caritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro pec-*

A qui diligentius quod ad salutem commissæ sibi plebis prosit, fuerit executus; ita ante tribunal Domini de reatu negligentiae se non poterit excusare, quicunque plebeum suum contra sacrilegæ persuasionis auctores noluerit custodire. Data vii Kal. Novebris, Nepotiano et Secundo, viris clarissimis, consulibus.

*catis nostris. Charissimi, si Deus dilexit nos, et nos debemus invicem diligere. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis perfecta est. In hoc intelligimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Et nos ridimus, et testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi. Quisquis confessus, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Et nos cognovimus, et credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus caritas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii, quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, quomodo Deum, quem non videt, potest diligere? Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum*⁷. Nam ipsa Sapientia ait: *Lingua sapientium ornat scientiam, 601 et satrorum ebullit stultitiam. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos. Lingua placabilis, lignum vita: quo autem immoderata est, conteret spiritum, Domus justi, plarina fortitudo, et in fructibus impii conturbatio. Labia sapientium disseminabunt sapientiam, cor stultorum dissimile erit. Victimæ impiorum abominabiles sunt Domino, vota justorum placabilia. Qui sequitur iustitiam, diligunt a Domino*⁸. Item alibi: *Labia justi considerant placida, os impiorum perversa. Simplicitas justorum dirigit eos, et suppliantio persorum vastabit illos. Justitia rectorum liberabit eos, et in insidiis suis capientur iniqui. Justus de angustia liberabitur, et tradet impiis pro eo. Simulator ore decipit amicum suum, justi autem liberauntur scientia. In bonis justorum exaltabitur civitas, et in perditione impiorum erit laudatio. In benedictione justorum exaltabitur civitas, et in ore impiorum subveretur*⁹. Nec consideratis, qui fratrem persecuti non cessatis, qualia Job patientissimus inter cetera exorsus, loquitur: *Auris audiens bea-*

¹ Luc. iii, 14. ² Galat. vi, 1. ³ 1 Petr. iii, 8-12. ⁴ Sep. i, 3. ⁵ Zach. ii, 8. ⁶ Sep. i, 6, 7. ⁷ 1 Joan. iv, 9-21. ⁸ Prov. xv, 2-9. ⁹ Prov. x, 32; xi, 5-11.

tificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quod liberasset pauperem vociferantem, et pupillum, cui non esset adjutor. Benedictio perituit super me veniebat, et cor viduae consolatus sum; iustitia induitus sum, et vestivit me sicut vestimento et diademate, iudicio meo. Oculus sui cæco, et pes claudio. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligenter investigabam. Contrebam motas iniqui, et de dentibus illius conferebam prædam¹⁰. Et paulo post: Si negavi, inquit, quod volebant, pauperibus, et oculos viduae expectare feci. Si comedí buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea, quia ab infantia mea crevit mecum misericordia, et de utero matris meæ egressa est mecum¹¹. Nam, si quis hæc recte omnia consideraverit oculo, nequaque fratres nocere, sed liberare festinabit. Quia nihil deterius est, quam cives civibus invidere, et fratres fratribus insidiari, aut calumnias facere. Talibus enim suffragari volentes insidiis sancti, synodus congregaverunt generali in Nicæa, vitam corrumpere hominum cupientes in Ecclesia commorantium. Licit dudum instituta sanctorum Patrum multa esent conscripta, posuerunt leges, quos sacros canones appellamus, quibus multa pernecessaria ad statum Ecclesiæ sanctæ Dei, et supplementum columnarum ejus, id est, episcoporum, qui eam pro priis humeris gestant, ut qui talia tentaverint, aut eis nocere præsumpserint, si quidem clerici fuerint, e proprio gradu decident. Si vero monachi aut laici fuerint, anathematizantur. Quibus armati exemplis, C oportere arbitrati sunus ab omnipotente Deo inspirati, ut hanc accensam discordiam flammam extinguiere debeamus, apostolica auctoritate, et non concedere eam ulterius animas depasci humanas. Quapropter una cum omnibus apostolicæ subjectis Regulæ saneimus, ne quisquam deinceps Christianorum talia perpetrare, aut episcopis talia asserre documenta, temere præsumat, cun Doctor gentium id ipsum prohibeat, dicens: Senorem ne increparis, sed obsecra ut patrem¹², et reliqua. Bonum est namque procul dubio, et omnibus timentibus Deum desiderabile, cohibere dissensiones et altercationes, fratribus subvenire, et invicem non invidere, sed adjuvare. Audiatur, inquit, jam dicta in Nicæa civitate synodus, cui et ego ipse conscientia mea cultum decenter exhibui, nihil aliud volens, quam concordiam omnibus fabricare, et præ cunctis arguere, et renovare hanc insidiantium altercationem. Quas prævidentes sancti Patres insidias et altercationes, unanimiter in prædicta Nicæa statuerunt synodo, ut nullus episcopus, nisi in legitima synodo, et suo tempore apostolica auctoritate convocata, super quibusdam criminationibus pulchritudo audiatur, id est, judicetur, vel damnetur. Sin

A aliter præsumptum a quibusdam fuerit, in vanum deducatur quod egerint, nec inter ecclesiastica ullo modo reputabuntur.

1. Ipsi vero prime sedis Ecclesiæ, convocandarum generalium synodorum jura et judicia episcoporum, singulare privilegio evangelicis, et apostolicis, atque canonice concessa sunt institutis, que semper (35) majores causa ad sedem Apostolicam multis auctoritatibus referri præcepta sunt. Nec ullo modo potest major a minore judicari. Ipsa namque omnibus major et prælata est Ecclesiæ. Quæ non solummodo canonum, et sanctorum Patrum decretis, sed Domini Salvatoris nostri voce, singularem obtinuit principatum. Tu es (inquietus) Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiæ meam¹³, et reliqua. Et quæcumque ligaveris super terram, et solveris, erunt ligata et soluta in celo, et in terra¹⁴.

2. Porro dudum a sanctis apostolis, successori busque eorum, in præfatis antiquis statutis decreta sunt fuerat (36), qua hactenus sancta et universalis apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter sententiam Romanum pontificis concilia celebrari, nec episropum dannari, quoniam sanctam Romanam Ecclesiæ primatem omnium Ecclesiarum esse voluntarunt. Et sicut beatus Petrus apostolus primus fuit omnium apostolorum, ita et haec Ecclesia suo nomine consecrata Donecio Instituente, prima et caput sit ceterarum: et ad eam, quasi ad matrem atque apicem, omnes majores Ecclesiæ cause, et judicia episcoporum recurrant, ejusque juxta terminum sumant sententiam. Nec extra Romanum quidquam ex his debere decerni pontificem, qualenus non ita proterve, et pro libitu euquam suo proprio arbitrio quibusque metropolitanis sicut agere solebat, liceat inconsulto Romano pontifice, aut majores Ecclesiæ causas detinbare, aut episropos damnare; sed communis sanctæ Romanæ sedis episcopi consilio, et concordi actione, quæque sunt Christi zelo agenda, disponant unanimitate, recteque sentiant, et ea quæ senserint, non nobis similes discrepando, sed Deo placita perficiant.

3. Est etiam in iam fata Nicæna synodo concorditer statutum, ut accusatores et accusations, quas saeculi leges non admittunt, a sacerdotali funditus avertantur nocumento. Ecce, inquit Propheta, quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum¹⁵. Illi vero non in unum habitant, qui a fratrum se solatio subtrahunt, aut fratribus insidias præparant. Non aliter, fratres, vos patiamini peccato gravari, quia quod necesse est, nos dicere verenur, id est, ne cuius religio dissipatur, indignatio provocetur. Præ oculis habete, et tota mentis acie reverenter aspicite, beati Petri gloriam, et cum ipso commun-

¹⁰ Job xxix, 4-17. ¹¹ Job xxxi, 16-48. ¹² I Tim. v, 1. ¹³ Matth. xvi, 18. ¹⁴ ibid. 19.

¹⁵ Psal. cxxx, 1.

(55) Innocent. ep. 2.

(36) In decretali epistola Eleutherii papæ.

nes omnium apostolorum coronas, cunctorumque martyrum palmas, qui pro fratribus non destructione, sed confirmatione et veritate in Christo passi sunt.

4. Nos ergo, qui Domini discipuli, et dici, et esse volumus, portare crucem Christi, et compati fratri debemus, et non persequi. Substrahite, rogamus, actus cogitationesque a talibus documentis, si non vultis ipsam suscipere in vos ultionem, quoniam talionem mereret, qui fratri foveam preparat. Et vos scitote deinceps hunc (37) typhum non esse passuros, ut ea, quæ ad hanc specialiter sanctam pertinent sedem, sicut judicia episcoporum, et maiores causas, ut paulo superius prælibatum est, vos patiani nisi nobis inconsultis iuvadere absque vestri status periculo. Sed si quis ab hodierna die, et deinceps 602 episcopum præter hujus sanctæ sedis sententiam daunare, aut propria pellere sede præsumperit, sciat se irreconcilieribiliter esse damnatum, et proprio carere perpetuum honore. Eosque qui absque hujus sedis sunt ejecti sententia, vel dannati siue bujus sanctæ sedis auctoritate, scitote pristinum recipere communionem, et in propriis restitu sedibus. Quoniam et prius a tempore scilicet apostolorum hac huic sanctæ sedi concessa sunt. Et postea in memorata Nicæna synodo, propter pravorum hominum infestationes, atque haereticorum persecutions, et insidiantium molimina fratribus, sunt concorditer ab omnibus corroborata, ut magis singuli provideant, ne talia audeant perpetrare; et caveant, si non propter Dominum et amorem fratribus, tamen propter opprobrium hominum ruborem suum, atque canonican ultionem, saltem hec timore et verecundia compressa silentio comprimantur, amputato scilicet totius (38) usurpacionis excessu. Quia nullus debet præsumere quæ sibi non videatur esse concessa. Quam culpam potuisse nullo modo incidere, si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius observantie sumeretis. Et beati Petri apostoli sedes, quæ vobis sacerdotialis mater est dignitatis, esset ecclesiastica magistra rationis. Unde, sicut nos multum ea quæ vobis pie recteque sunt acta, laetificant, ita nimum ea quæ sunt perperam gesta, contrignant. Quoniam necesse est, post multarum talium experimenta causarum, hec in posterum sollicitius prospici, et diligentius præcaveri, quatenus ea quæ sunt ab apostolis eorumque successoribus statuta, nulla desidia negligantur, nulla dissensio violentur, nulla concertatione turben-

A tur. Nam, sicut in uno corpore membra multa habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sunus in Christo. Singuli autem, alter alterius membra¹⁶. Contextio totius corporis, unam sanitatem, unam pulchritudinem facit. Et haec quidem contextio totius corporis unanimitate requirit, sed præcipue exigit concordiam sacerdotum. Quibus etsi dignitas communis non est, tamen ordo generalis est. Quoniam et inter beatissimos apostolos, in similitudine honoris fuit quzedam discretio potestatis, et cum omnium par esset electio, cui tamen datum ut ceteris preemineret. De qua forma episcoporum, quadam exorta est distinctio, et magna ordinatione provisum est, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli. Quorum inter fratres haberetur prima sententia, et rursus quidam in majoribus urbibus constituti, sollicitudinem ejus susceperebant ampliorem, per quos ad unam beati Petri sedem, universalis Ecclesiae cura confluere, et nihil usquam a suo capite dissideret. Qui ergo scit se quibusdam præpositum, non meleste ferat aliquem sibi esse prælatum, sed obedientiam, quam exigit, etiam ipse repandat. Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi; doctrinis variis et extraneis nolite abduci¹⁷, at instituta apostolorum et apostolicorum virorum, cauonesque habentes, his fruamini, his circumdemini, his delectemini, his armemini, ut his freti, circumdati, delectati, armati, contra cuncta inimicorum jacula resistere valeatis. Satie enim indignum est quemquam vel pontificum, vel ordinum subsequentium hanc regulam refutare, quam beati Petri fidem valcat et sequi et docere. Multum eni conuenit ut totum corpus Ecclesie in hac sibimet observatione concorde, quæ indo auctoritatem habet, ubi Dominus Ecclesie totius posuit principatum, dicitur Scriptura: Ordinavit in me charitatem¹⁸. Et item: Omnia cum ordine fiant¹⁹. Iterumque Psalmista prædicante: Circumdate Sion et complectimini eam; narrate in turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus, ut erarretis in progenies alteras: quoniam hic est Dominus Deus noster in æternum, et ipse reget nos in secula²⁰. Officii enim nostri consideratione, non est nobis dissimilare, non est tacere liberum, quibus major eunctis Christianæ religionis zelus incumbit, ne per taciturnitatem, aut favore, aut consentire videamus fratribus documentis. Datum Kaleudis Octobris, Feliciano et Maximiano, viris clarissimis, consulibus.

¹⁶ Rom. xii, 4, 5. ¹⁷ Hebr. xiii, 9. ¹⁸ Cant. ii, 4. ¹⁹ I Cor. xiv, 40. ²⁰ Psal. xlvi, 13-15.

(37) Africani PP. in ep. ad Bonifacium.

(38) S. Leo, ep. 84.

Epistola Orientalium ad Julium papam causantium quod in communionem receperit Athanasium, et ceteros quos ipsi damnaverant.

Domino beatissimo, et honorabili Patri Julio, A eligitis, tunc liquet, quod nos perdere vultis, et non ut pater filios fore. Dicunt enim et affir-
mant, tam cives istorum, quam consacerdotes eo-
rum, hos fore vos velle, homicidas, sacrorum
templorum eversores, virginum stupratores, sacro-
rum liborum incensores, sacrorumque vasorum,

et ceterorum sacrorum ministeriorum fraudatores,
officiorum neglectores, imperatorum infidos, gen-
tis et patriæ proditores, et inter sacerdotes maxi-
mam generantes discordiam, eo quod substantia-
litatis vocem, qua scripta non inventur in fidei
doctrina, posuerunt. Quid plura enumerare ne-
cesses est, cum propter eos nobis, et cunctis regio-
nis hujus habitatoribus scientibus, tanta cædes ho-
minum sit perpetrata, ut amplius quam mille ho-
mines sint prostrati? Talibus autem favere, quid
aliud est, quam sceleribus eorum consentire? Cum
sacra Scriptura haec prohibeat, dicens: *Non solum
qui faciunt culpabiles existunt, sed etiam qui con-
sentient faciuntur*⁴¹. Talibus enim vos obsistere
totis viribus opinum, ne involvamini peccatis eo-
rum, ne excommunicationem eorum suscipiatis.
Tales enim a vobis procul abjecite, ne propter ac-
quisitatem populi, sacrilega dissensione dispereant,
itaque optimum vos improbus probe resistere. Qua-
propter si neglexeritis deturbare perversos, liquet
quod eorum protegatis errorum. Nec vero caret
scrupulo societatis occulta, qui manifeste facinori-
bus desinit obviare. Decet enim vos ad arguendam
proterviam eorum, linguan vestram excuere, et
velut venenosos a vobis repellere, ne eorum ve-
neno vos, vestrique in aliquo sauciemini. Sufficiant
hæc vobis querimonias contra eos delatae, quoniam
derelinquit nos tempus, secundum quod ait Aposto-
lus, si voluerimus omnium obloquentium oblatas
contra eos producere querelas, maxime cum haec
nobis sufficiant, quæ superius dicta sunt. Nec no-
bis necesse iterum eorum divulgate mala, cum
ipsa per se prodeant, et maxime omnes orientales
testes super eorum malis existant. In ore enim,
juxta quod scriptum est, duorum vel trium testimoniis
stabit omne verbum⁴². Quanto magis in multitudine
tantorum sacerdotum, populorum, abbatum,
vel monachorum, et scripto et voce contra horum
pravitatem quotidie acclamantium? Nos vero di-
spectavimus eos, per multam patientiam, ut fa-
cerent uvas, sed illi e contrario fecerunt labruscas.
Vos ergo non optimum de cetero negligere, et
differre tales, ne (quod absit!) memorata crimina
eorum subinitemini irrationaliter episcopos po-
nentes. Ipsi enim, nisi cito corrigentur, juxta quod
beatus Apostolus protestatur, *Secundum duritiam*

⁴¹ Prov. xviii, 4. ⁴² Rom. i, 52. ⁴³ Matth. xviii, 16.

(39) Theodorus Perinthius.

(40) Haec ex *Historia tripartita*.

corum, et cor impenitens thesaurezant sibi iram in die iræ, et revelationis justi iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus ¹⁰. Qui corrigendi sunt, per temporalem delectationem, et per mendacia, atque figura sua, vobis eis assensum preventibus, aeterna perdent premia, quæ per veram poenitentiam consequi possunt. Nec haec quæ praedicta sunt solummodo Athanasio et sequacibus ejus irrogamus, sed etiam quod contra regulam egerit, quam nos decreveramus. Quia non decreto communis concilii episcoporum recepit sacerdotium, sed sibi me arrogando, Ecclesiam fuit ingressus, et in sede resedit, cum dudum decretum fuisse nullum a pauiore numero restituì debere, quem depositum fuisse constaret. Deinde, quoniam ejus adventu sit turba commota, plurimique seditione sint mortui, et non solum haec per eum et

A propter eum sint perfacta, sed etiam quidem a jam dicto Athanasio casi, judicibus dicuntur esse contradi. Haec, et alia innumerabilia sunt ab eo suisque sequacibus impudenter perpetrata, quos excommunicatos, communioni, ut audivimus, contra regulam in contumeliam omnium Orientalium sociastis. Praefato itaque debitæ salutationis officio properiter beati Petri honorem, impense postulamus, ut deinceps ad vestras hinc venientes aures non tam facile admittatis. Neque a nobis excommunicatos ultra velutia excipere, ne canonum transgressores inveniamini, sed magis salva fraterna charitate, erratum hoc in posterum minime patiamini. Et subscriptio: Orantem pro nobis apostolatum vestrum Dominus ayo custodiat longiore, beatissime Pater. Amen.

Rescriptum Julii papæ contra Orientales pro Athanasio et ceteris.

Julius sanctæ Romanae et apostolice Ecclesie episcopus, Eusebio, Theogonio, Theodoro, Berinthon, et ceteris Orientalibus episcopis.

(41) Decuerat vos adversus sanctam Romanam et apostolicam Ecclesiam, limate, et non ironice loqui. Quoniam et ipse Dominus noster Jesus Christus eam decenter allocutus, ait: Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni colorum ¹¹. Habet enim potestatem singulari privilegio sibi concessam, aperire et claudere janus coelestis regni, quibus voluerit. Nam si ei detrahere, quæ Domini ore sacra, atque desuper exaltata est, non timuistis, nec mirum si fratribus irrogare injurias minime cessatis. Unde iam silentio non teguntur, quæ vestro concilio turbulentio, atque cum potestate decreta sint. Apparet enim, quoniam quadam tumultuosa indiscipline veritas est oppressa. (42) Vobis quippe non considerantibus quæ placent Deo, properter iurgia, quæ contra proximos vestros habetis, vota vestra inevitabilis esse contenditis. Sed erit opus divinæ providentiae, quatenus et contrario a parte depreheusa possint evaeuari. Et quidquid illuc convenientes, sine ulla qualibet gratia, odio, aut inimicitiarum causa gressisis, funditus repellit. Quapropter, cum omni festinatione vos omnes ad hujus sanctæ sedis reverentiam volo concurrendi, quatenus gestorum apud vos integratatem per vos ipsos possitis ostendere. Nam nec dubitare vos credo Athanasiū, sacra legis doctorem, non solum a nobis, sed etiam a Nicena synodo, vera fideli **604** cultorem esse comprobatum. Qui defuncto Alexandro mirabilis sene, qui Arii prostraverat blasphemias, post quinque menses Niceni concilii, Alexandriuorum Ecclesias

suscepit presulatum. Adversus quem ejusque sectatores, multa mendacia texentes, et nudas valde calumnias, quasi veras accusations componentes, nobis multorum malorum cum causam, tuin caput esse perhibuistis. Et non solum apud Egyptum, sed etiam apud Palæstinam et Phoenicem, vici nasque gentes scriptis vestris illam perturbationem esse signicasti. Quia de re ecclesiasticæ sequentes regulam, vos et illos, Romæ regulariæ ad judicium die statuta, non sub angusto temporis spatio, ut excusatio locum non inveniat, litteris et apocrisiarii evocavimus. Illique vocatione suscepita, ad diem prestitutum venere. Sed vos, ne vestris mendaciis caperemini, vestraque calumpnia enudaretur, venire distulisti. Nec his machinacionibus solummodo contenti estis, sed etiam videntes oves pastoribus desolatas, lupos pro pastori bus super eos posuistis. Decuerat ergo ut ad regularem veniretis convocationem, quo de his et de aliis vestris presumptionibus redderetis rationem. Quoniam occurseret veritas, si falsitas displiceret. Et nullus dubitas quod ita judicium nocens subterfugit, quemadmodum qui est innocens, ut absolvatur, requirit. Nec suspicione caret, qui alium calumniis objurata falsa dixisse, cum ipse ad judicium, ut probet quæ intulit, evocatus venire distulerit. Vellem enim vos magis ad jam dictam convenire vocationem, ut coram universali concilio redderetis rationem, cur synodus ad statum Ecclesiæ et fratrum in Antiochia subvertendum, et Niceni magni concilii destructionem fecisti, aut cur nobis inconsulitis episcopos ad eam convocasti, ad quam nec Maximus Hierosolymitanus venit, nec nostra interfuit legalio. Canonibus quippe in Nicena synodo jubentibus, non debere præter sententiam Romæ pontificis, ullo modo

¹⁰ Rom. ii, 5, 6. ¹¹ Matth. xvi, 18, 19.

(41) Hæc ex *Historia tripartita* hinc et inde excerpta.

(42) Hæc fere ad verbum in ep. Constantini apud Athan.

concilia celebrari, nec episcopos damnari. Aut cur in praedictorum loco fratrum alios adulteros posuistis, antequam penes nos, aut apocriarios nostros, corum causa canonice esset examinata, finemque perciperet rectum. Iste enim, qui ad memoratam regulam veneré, vocationem videntes vos a predictis subtrahere calumniis, multa aduersus vos lacrymabilia et doloribus plena refurunt. Accusantes vos et dicentes, multa se importabilius a vobis esse passos. Vos ergo refugientes venire, illosque perseverantes in vera ratione, suasque calumnias reclamantes, super quibus et Ægyptiorum episcopi litteris nobis missis protestantur suis, falsa esse, que contra Athanasium, suosque sectatores machinantur, cunctaque Arianorum machinata blasphemias. Talibus namque segmentis liqueat eos esse inculpabiles, vosque culpabiles: quia si de vera consideretis innocentia, quillo modo a jam dicta vos canonica subtraheretis evocatione, que non subito, sed spatiore denunciata est: sed omni subducta apologia, absque tardatione venire, et causas reddere festinaretis. Quibus ita gestis, scripsi vobis, et omnibus qui in Antiochia contra apostolicam canonicamque regulam nobis inconsultis fueratis, arguens vos primum de Injuriis litterarum, demum eum Athanasium: uosque consecratus ad vestrum concilium convocasset; canonibus semel precipientibus, nihil extra Romanum decerni pontificem; cui haec, et majora Ecclesiarum negotia, tam ab ipso Domino, quam ab omnibus universorum conciliorum Patribus speciali sunt, ut jam dictum est, privilegio tradita. Vobis ergo refugientibus, et ad concilium toties convocatis adesse noletibus, illis quoque in sua reclamatione, et justa ratione persistentibus, versusque cognoscentes crimina, et illorum justam expunentes rationem, omnesque eos Niceno concilio cooperantes, et nostris apostolicis jussionibus obtemperantes, visum est nobis, ac universo consilio, ut nos divinis precepitis, et apostolicis munera informati, qui pro omnium Ecclesiarum statu impinguo vigilare debamus effectu, si quidquam reprehensioni usquam invenitur obnoxium, celeri solleitidine ab ignorantia imperitia aut a præsumptionis usurpatione revocemus.

I. His taliter consideratis atque discretis, tanquam omnium curam gerentes, propter sedis propriæ dignitatem, suscepimus eos in orationem, singulisque cum anctoritate hujus sanctæ sedis rebus, proprias reddidimus Ecclesias, (45) quoniam huic sanctæ sedi, propter privatorum hominum iusidias, ipso domino institente, et sanctis apostolis, eorumque successoribus per singula concilia roborantibus, hoc semper licuit, licebitque, domino auxiliante, in perpetuum. Unde, qui scit se aliis esse preposi-

⁴⁴ Luc. xii, 8. ⁴⁵ Deut. xxvii, 17.

(43) Capones subsequentes ex Sardicensibus et ex aliis consarcinati sunt.

A tum, non moleste ferat aliquem sibi esse praëstatum, sed obtemerantiam, quam ab aliis requirit, gratis et ipse repandat. Quapropter increpando vobis scribo. Quia non recte tractasti viros inculpates, et a nobis minime examinatos de suis Ecclesiis communione privatos pellentes, et ecclesiasticae disciplinae injuriam irrogantes, constitutumque Nicæi concilii minime servantes, talia indisciplinate agere non formidasti. Idecirco, quoniam dum dudum venire vocati renuisti, modo ad certum dieu, id est, xv Kal. Novembri, vos iterum regulariter litteris, missisque evocamus, ut coram vobis ostendamus nos justi in eos protulisse sententiam, et de cetero non talia esse passuros. Est etenim in antiquis Ecclesiis statutis decreatum, ut qui aliena invadit, non exact imponitus, sed eum multiplicatione restituat. Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquid defraudari, reddo quadruplum* ⁴⁶. In lege quoque cautum est: *Maledictus omnis, qui transfert terminos proximi sui, et dicet omnis populus* ⁴⁷. Amen. Quare miror vos tam audaces esse, et tam imprudente egisse, et terminos, ac jura beati Petri apostolorum principis invasisse. Sui enim, ut paulo superiorius comprobatum est, juris erat, ut absque ejus sancte sedis auctoritate nullus deberet aut concilia celebrare, aut episcopos ad synodus convocare, vel damnare eos, aut propriis pellere sedibus, aut alios in eorum loco ordinare, quae omnia vos temerare non timuistis. Quid ergo aliud est talis præsumptio, nisi quod apostolorum suorumque successorum decreta transgrexi, et maledictionem superiorius comprehensam, in lege semel cautam, quam populus unum ore, consonaque responsione per amen, id est fiat, confirmavit, suscipere non timuistis? Necnon, ut reor, talibus transgressionum funiculis constricti, nostrum, ne vestra proderentur flagitia, examen declinatis, et ad supradictam vocationem venire distulisti. Sane manifestum est, suum eos confiteri crimen, qui toties evocati absque inevitabili causa venire distulerunt, et purgandi se voluntate non uituntur. Nam si de vestris dictis confidetis, etiam in faciem probare non distulissetis. Tales insidiatores spiritu pravidentes sancti Patres in Nicæa congregati, leges statuerunt, quas non canones appellamus, ne facile probi ab improbis dannarentur. E quibus nonnullas sententias hic inseri judicavimus, ut tantorum Patrum auctoritate, nostra roboraretur epistola, atque omnes Orientales sive reliquarum partium episcopi, haec audientes, in tantam foveam non incident, ne damnationem a Patribus decretam percipliant. Sequuntur enim ex praedicto concilio Nicæo 605 capitula, id est, xviii, xix, xxi, xxii, xxvi, xxvii, xxviii, xxxiii, xl, et v, vii, et

VII, SC LI, LII, LIII, LIV, LV, LVII, LVIII, LIX, LX,
LXI, LXII, LXVII.

2. Et omnes episcopi qui in quibusdam gravioribus pulsantur, vel criminantur causis, quoties necesse fuerit, libere apostolicam appellant sedem. Atque ad eam quasi ad matrem configunt, ut ab ea, sicut semper fuit, pie fulciantur, defendantur, et liberentur. Cujus dispositioni omnes majores ecclesiasticas causas, et episcoporum judicia, antiqua apostolorum, eorumque successorum, atque canonicum auctoritas reservavit. Quoniam culpantur episcopi qui aliter erga fratres egerint quam ejusdem sedis papa fieri placuerit.

3. Placuit ut accusatus vel judicatus a comprovincialibus in aliqua causa episcopus, licenter appetat, et adest apostolicæ sedis pontificem. Qui aut per se, aut per vicarios suos, ejus retractari negotium procuret. Et dum iterato iudicio pontifex causam agit, nullus aliud in ejus loco ponatur, aut ordinetur episcopus. Quoniam, quanquam comprovincialibus episcopis accusati coram eisdem pontificibus acta scrutari liceat, non tamen definire inconsulto Romano pontifice permisum est. Cum beato Petro apostolo non ab alio quam ab ipso dictum sit Domino: *Quocunque ligaveris super terram, erunt ligata et in celis; et quocunque solteris super terram, erunt soluta et in celis* ^{**}.

4. Si quis putaverit se a metropolitano gravari, apud primatum dioecesos, aut penes universalis apostolicæ Ecclesie papam judicetur.

5. Accusatores, et accusations, quas leges saeculi non aspiciunt, et nos unanimiter submovemus, ne flat indistincta probatione impietas, cum recta sit iudicij in electione sententia.

6. Nullus episcopus alterius parochianum presumat retinere, aut ordinare, absque ejus voluntate, vel iudicare, salva tamen in omnibus apostolica auctoritate; quia, sicut irrita erit ejus ordinatio, ita et dijudicatio; quoniam censemus nullam alterius iudicis, nisi sui sententia teneri: nam qui eum ordinare non potuit, nec iudicare ullatenus poterit.

7. Si quis erga episcopum vel actores Ecce proprium habere crediderit negotium, non prorsus a deat iudices, quam ad eos recurrat, charitatis studio, ut familiari colloquio commoniti ea sanare debant, que in querimoniam deducuntur. Quod si aliter egerit, communione privetur.

8. Nemo pontificum deinceps aliquem episcopum suis expoliatum rebus, aut a sede pulsum, excommunicare aut iudicare praesumat, quia non est priuilegium quo spoliari possit jam nudatus.

9. Pari tenore decernimus, non credi accusatori, qui absente adversario causam suggestit, atque utriusque partis discussionem, nec accusatores, vel testes suscipi, qui non sunt idonei.

10. Placuit, ut si accusatus vel damnatus episcopus appellaverit Romanum pontificem, id sta-

A tuendum quod ipse juste censuerit. Et omnes, qui adversus Patres armantur, infames esse censemus. Neque eos qui cum inimicis morantur, ad accusationem vel ad testimonium recipiendos.

11. Placuit ut semper in accusatione clericorum, primo persona, fides, vita et conversatio blasphemantium perscrutetur. Nam fides omnes actus hominis procedere debet: quia dubius, infidelis est, nec eis omnino esse credendum, qui veritatis fidem ignorant, nec recte conversationis vitam ducunt; quoniam tales, et facile, et indifferenter tacerant et criminantur recte et pie viventes. Ideo suspicio eorum discuienda est primo et corrugenda. Neque accusatoribus suspectis, et de inimicorum doceo prodeuntibus credendum.

B 12. Quod non alia metropolitane Ecclesie, vel primates sint, nisi illi, qui prius primates erant, et post Christi adventum auctoritate apostolica et synodali, primatum habere meruerunt. Reliquæ non primates, sed metropoles vocentur, eorumque episcopi non primatum, sed aut metropolitanorum, aut archiepiscoporum nomine fruuntur.

13. Infames esse censemus omnes, qui suam aut Christianam pravaricantur legem, aut canonicanam postponunt auctoritatem.

C 14. Salvo in omnibus Romanæ Ecclesie privilegio, nullus metropolitanus absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum astantia, aliquorum ex illis causas, quia irritæ erunt, imo et causam in synodo pro facto dabat.

15. Alieni erroribus sociatum, vel a sui propensiis tramite recedente, aut sacris canonibus ixobedientem, suscipere non possumus. Nec impetrare recte credentes, vel sanctorum Patrum sanctionibus obtemperantes permitimus.

16. Peregrina iudicia generali sanctione prohibemus. Quia indignum est ut ab exteris iudicetur, qui provinciales et a se electos debet habere iudices.

D 17. Salva apostolicæ Ecclesie auctoritate, nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium devotetur, sed vocato eo canonice, in loco omnibus congruo, tempore synodali, ab omnibus comprovincialibus episcopis audiatur, qui concilium super eum, canonicanque proferre debent sententiam. Quoniam si hoc minoribus, tam clericis quam laicis, concessum est, quanto magis de episcopis servari convenit! Nam si ipse metropolitanum, aut iudices suspectos habuerit, aut infensos senserit, apud primates dioecesos, aut apud Romanæ sedis pontifices iudicetur.

18. Nemini de se confessi credi potest super crimen alienum. Quoniam ejus atque omnis rei professio periculosa, et admitti adversus quenlibet non debet.

19. Incerta nemo unquam pontificum iudicatio praesumat. Quia quamvis vera sint, non tamen ei et

^{**} Matth. xvi, 19.

Jenda, nisi quæ manifestis judiciis comprobantur. A nisi quæ manifesto judicio convincuntur, nisi quæ iudicario ordine publicantur.

20. Criminaciones majorum natu per alios ne flant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et irreprehensibiles apparuerint, et actis decuerint publicis omnium se carere suspicione atque inimicitia, et irreprehensibilem fidem aliquæ conversationem ducere,

21. Et provincialis synodus retractetur per vicarios urbis Romanus episcopi, si ipse decreverit.

22. Placuit ut a quibuscumque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos, ubi est auctoritas major, fuerit provocatum, audience non negetur.

23. Si quis metropolitanus episcops, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit, irritum erit et vacuum. Sed quidquid de comprovincialium episcoporum causis, suarumque Ecclesiarum, et clericorum, atque secularium necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialis agatur pontificis. Non aliquo dominacionis fastu, sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait: *Non teni ministriari, 606 sed ministrare*^{**}. Et alibi: *Qui major est reatum, erit minister rester*^{**}, et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales episcopi cum ejus consilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias, agant juxta saeculorum constituta Patrum, et uno animo, uno ore, concorditer sancta glorifetur Trinitas in secula.

24. Caveant judices Ecclesiae, ne absente eo causa ventilatur sententiam proferant, quia irrita erit, et rationem pro actione reddent in synodo, et, ut proditionis calumnia, nec eorum postea vox audiatur. Nemo enim debitorem amplius potest cognoscere, quam ille qui injuriam ejusque sustinuit nequitiam.

25. Si quis super quibuslibet criminibus clericum pulsandum crediderit in provincia, in qua ille consistit qui pulsatur, suas exerceat actiones. Nec existimet qui eundem accusat, alibi, aut longius protrahebendum ad Judicium. Illi vero qui pulsatus fuerit, si judices suspectos babuerit, liceat appellare.

26. Primates accusatum discutientes episcopum, non ante sententiam proferant damnationis, quam apostolica freli auctoritate, aut reus per seipsum, aut per innocentes et canonice examinatos regulariter testes convineatur.

27. Irritam esse injustam episcoporum damnationem, idcirco a synodo retractando retractandum, ita ut oppresso ab omnibus in cunctis subveniatur causis.

^{**} Matth. xx, 28. ^{**} Matth. xxiii, 11. ^{**} Matth. x, 25. ^{**} Matth. xii, 15. ^{**} Joan. viii, 59.
^{**} Iuc. iv, 30. ^{**} II Cor. xi, 33.

28. Detractores, qui divina auctoritate eradicandi sunt, et factores inimicorum, ab episcopali submovemus accusatione. Similiter ne summorum quispiam minorum accusationibus impetratur aut dispercat, neque in re dubia certa detur sententia, nec ullum iudicium, nisi prudenter habitum tebeat.

29. Plura de his ideo hic non inseruimus, ne vacuare, vilenus facere predictam synodum videmur, aut fastidium legentibus audientibusque prolix faceret epistola. Si quis autem de his ampliora atque abundantiora scire voluerit, in sacro nostro sedis Ecclesie scrinio, et ea quæ prædictum, inventire poterit: verum me dicere, testis est Divinitas. De receptione vero sedis, et sacerdotii, atque honoris, quæ dixistis Athanasium absque concilii decreto suscipere, non ita inventum sicut calumniasti eatis. Sed quorundam episcoporum concilio atque decreto recepit suum, quod injuste perdiditerat, sacerdotium, ac resedit in sede. Quod cum scripsisti, non posse cum a pauciore numero episcoporum restitui, quam depositus fuerat, non ita est. Nec hac regula orthodoxorum sanctæ Ecclesie est episcoporum, sed Arianorum, sociorum videlicet verstrorum hæc adinventio, ad perditionem orthodoxorum episcoporum contexta est. Nam, ut vobis a veracibus est testibus relatum, quando Antiochiae pro damnatione tñdei de consummatalitate prolati fustis congregati, odio prædicti Athanasii hanc regulam protulisti, quæ nullas habet vires, nec habere poterit. Quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romanæ Ecclesie legatio interfuit. Canonibus præcipientibus, sine ejus auctoritate concilia fieri non debere, nec ullum ratum est aut erit unquam concilium, quod non fulsum fuerit ejus auctoritate,

30. Igitur de fuga, super qua Athanasium reprehenditis, non recte agitis, cum ipse Dominus mandatum hoc nobis declarat: *Cum persecuti vos fuerit in una civitate, fugite in aliam*^{**}. Et ipse Dominus per semetipsum exemplum nobis demonstravit. Pharisæi concilium fecerunt adversus eum, ut eum occiderent: *Sciens autem Jesus, discessit inde*^{**}. Et alibi: *Tulerunt lapides Iudei, ut mitterent in eum. Jesus autem abscondit se, et exiit de templo*^{**}. Et: *Transiens per medium eorum abiit, et ita discessit*^{**}. Necnon et discipuli propter metum Iudeorum recesserunt, celantes semetipsos. Et Paulus in Damasco a principe quasitus gentis, de muro in sporta positus est, et manus querentis effugit^{**}. Et alii quamplurimi et innumerabiles sancti, tam in Veteri Testamento, quam in Novo, fugisse leguntur. Si ergo fugam improporatis fugientibus, erubescite potius persequi, et quiescite insidiari, quiescentque continuo fugientes. Nam sive perimitis eos, mors contra vos semper exclamat: sive rursus exsilia superponatis, ubique in vos mali memoriam destinare noscere.

mur, et illi patiendo sibi proficiunt, unde et Dominus ait : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timeat qui potest corpus et animam perdere in gehennam*²². Miltos enim cognovimus pessimis machinationibus Injuste depositos. Ideo summo pere mihi, cui vice apostolorum principis universalis Ecclesie cura commissa est, providendum, auxiliante ipso summo apostolo, ne deinceps talia fiant. Nempe huic sanctæ sedi prefata privilegia ideo specialiter sunt concessa, de congregandis conciliis, tam de judiciis ac restitutionibus episcoporum, quam de summis Ecclesiastarum negotiis, ut ab ea omnes oppressi auxilium, et injuste damnati restitutionem sument, et talia ab improbis, ne presumantur absque ultiōne, nec exerceantur absque sua damnatione. Non ergo recte egistis, quod predictos fratres calumniasti estis, dicens Domino : *Non facies calumniam proximo tuo, nec si opprimes eum*²³. Non recte egistis quod nobis inconsultis concilium celebrastis, eosque ad concilium vocasti, et damnare presumptis, canonibus, ut præmissum est, jubentibus nihil ex his absque hujus sanctæ sedis auctoritate fieri debere. Non recte egistis, quod regulariter a nobis ad concilium vocati distulisti. Non recte egistis, quod de his rationem reddere, ut vestra erga eos, aut probaretur recta sententia, aut improbaretur, non venisti. Nec rationalem mandatis causam propter quam haec renuistis. His ergo omnibus perpensis, manifestum est vos reos existere, et illos innocentes romanere, et vos recte excommunicatos, illosque juste liberari. Noluit namque Dominus tam leviter suos tractari ministros, sicut facitis, aut a vobis damnari : sed, sicut memoratum est, ab hac sancta sede, cui commissi sunt, aut suo reservari iudicio. Ait enim : *Qui vos contristabit, me contristabit*²⁴. Qui fecerit vobis injuriam, recipiet id quod inique gessit²⁵. Et quanta pena expectet eos qui Domini scandalizant discipulos, Evangelium sufficienter exponit, ubi de scandalizantibus discipulis loquitur. Nam quod a vobis non sint damnandi, sed aut ab hac sancta, ut præfatum est, sede, aut sibi reservandi, ipse manifeste dat exemplum, quando peccantes sacerdotes, quorum locum modo in sancta Ecclesia episcopi tenent, non per alium, sed per se-mipsum rendentes et ementes ejicit de templo, et mensas nummulariorum primo erexit flagello, et ejicit de templo²⁶. Et ipse alibi ait : *Dominus stetit in Synagoga deorum, in medio outem deos discernit*²⁷. Et reliqua talia, hisque similia. Et alibi idem ipse ait : *Nolite judicare, ut non judicemini. Nolite condemnare, ut non condemnemini. In quo enim iudicio iudicareritis, iudicabimini*²⁸.

51. Quapropter non tamen temere, ut vos facitis, quisquam suam presumat evomere iniquitatem, sed Judicantem oportet cuncta rimari, et ordinem rerum

A plena inquisitione discutere. Nec de illis que in concessa sunt, ullo modo judicium presumere, interrogandi ac proponendi audiendique patientia praebita **607** ab eo, ut ibi actio partium limitata sit pleniter. Nec prius litigantibus sua velit sententia obviare, quam illi peractis omnibus, jam nihil amplius habuerint in questione quod proponant. Nec oportet quemquam judicari aut damnari antequam suos accusatores presentes habeat, locumque defendendi accipiat spatius ad abluenda crimina.

52. Simile in jam fata synodo statutum est, ut ultra provinciæ terminos accusandi licentia non progrediatur, nisi ad hanc apostolicam fuerit secundum provocatum. Ad quam omnes qui voluerint, libere et abaque ullo impedimento in quibusdam agendis confluere debent.

53. Similiter in praesita synodo est decretum, ne suspecti, infames, vel criminosi, aut gratiosi, aut calumniatores, vel affines, aut scelerati, aut facile litigantes suscipiantur accusatores, sed tales qui omni careant suspicione. Quia columnas suas dominus firmiter stare voluit, nec a quibuscumque agitari.

54. Similiter sata statuit synodus, ut nullum sententia non a suo iudice dicta constringat. Iudices autem alii esse non debent, nisi quos ipse qui impetravit elegerit, aut quos cum eum consensu haec sancta sedes, aut ejus primates, auctoritate bujus sanctæ sedis delegaverint. In his autem et aliis, quae tam in hac sancta sede, quam et ab apostolis eorumque successoribus sunt statuta, nihil praefatis episcopis concessistis, sed vim eis inferentes, injusteque, ut superius commemoratum est, eos damnantes, aliquos absentes expulstis, quod omni Christianæ religioni est inimicum. In quibus apparet quod nec Domino tua serratis jura, nec huic sanctæ matri et apostolica Ecclesie, qua, ut præscriptum est, suo iudicio, aut huic sedi voluit reservari, ne a tam pravis, sicut estis, hominibus damnarentur aut ejicerentur. In his omnibus vox stultos et prævaricatores Evangeliorum et canorum esse, nulli sane sapientum est absconditum.

55. Nec his contenti estis in vestra prævaricatione, sed etiam prius expulsois eos et suis expoliatis rebus vocatis atque damnatis, cum nullus regulariter damnandus sit, nisi fuerit restitutus. Et sua omnia ei legibus sint integrissime restituta. Est namque in sepe jam dicta sancta synodo ab omnibus unanimiter decretum, et auctoritate apostolica roboratum, ut si quis episcoporum suis fuerit rebus expoliatus, et in accusatione pulsatus, ordinatione pontificum oportet et decet sanctum propositionis prima fronte certare; ut omnia quae per suggestiones inimicorum suorum amiserat, legaliter primo potestati ejus ab honorabili concilio redintegrantur, et præsul regulariter prius

²² Matth. x. 28. ²³ Levit. xix, 13. ²⁴ Luc. x, 16. ²⁵ Coloss. iii, 25. ²⁶ Matth. xxi, 12. ²⁷ Psal. lxxxi, 1. ²⁸ Matth. vii, 1, 2.

statui pristino reddatur, et ipse depositis ordinatisque rebus suis, tunc ad tempus veniat ad causam. Et si ita juste videatur, accusantium propositionibus respondeat. Quare ergo transgressi estis terminos Patrum, judicantes et damnantes eos quos non debuistis? Quare judicasti eos quos non regulariter approbasisti, quod in Regenerum libro scriptum est: *Non quomodo videt homo, videt Deus, quia homo videt in facie, Deus autem in corde videt*³. Et in Paralipomenis: *Omnia corda scrutatur Deus, et omnem cogitationem novit*⁴. Et alibi scriptum est: *Non potest humano condemnari examine, quem Deus suo reservat iudicio*⁵. Haec omnia suminopere praeavenda sunt, nec accusatio episcoporum facile est recipienda, dicente Domino: *Non inscicias vocem mendacii*⁶. Et Apostolus inquit⁷, adversus presbyterum inscriptionem non recipiendam absque duobus vel tribus idoneis testibus. Si hac de presbyteris, vel ceteris fidelibus sunt praeavenda, quanto magis de episcopis? Quibus cognitis, magis vos dominari velle manifestum est, quam confundere fidelibus, aut sustentare eos. Quia benor inflat ad superbiam et quod provisum est ad concordiam, tendit ad noxiam. Decuerat namque vos juxta praefatas regulas, si aliquid egisset contra suum ordinem, mandare nobis et exspectare quid ad ve-

stra consulta rescriberemus, in tantum ut si etiam quidquam grave intolerandumque commisissent, nostra exspectanda censura, et nihil prius aut aliud decernere, quam quod nobis placere cognovissetis, ita ut a regulis praestitis nulla aut negligenter aut presumptione recederetis. Cesset hujusmodi pressa auctoritate presumptione, intentur hujusmodi documenta, quia nequaque talia patienter ferre possumus machinamenta. Quoniam convenient nos paternarum sanctionum diligentes esse custodes. Merito namque nos causa respicit, si silentio favemus errori.

• 36. Est insuper in predicta sancta Nicæna synodo statutum, ut nemo anathema in nostra suscipiat accusatione, nec illi qui nos in sua nolunt recipere quæra vel accusatione: cum nos super illos sciamus a Domino constitutos, non illos super nos. Et sicut major non potest a minore judicari, nec ita colligari, quia ratum est omne quod magnum est. Portamus onera omnium qui gravantur; quinimo haec portat in nolis beatus apostolus Petrus, cuius vice fungimur legatione, et cuius regula informamur, quatenus ejus fulti auxilio, ab omnibus nunc et in perpetuo tueamur adversis. Data Kal. Novembbris, Feliciano et Maximiano viris clarissimi consulibus.

Epistola Athanasiil et Ægyptiorum ad eundem papam de oppressionibus Arianorum.

Domino beatissimo, et honorabili sancto Patri Libero pape, Athanasius, et universi Ægyptiorum episcopi, in unum synodice apud Alexandriam congregati.

(41) Vestre beatissime paternitatis jura penes Deum sint manifesta, dum prædicationibus scilicet apostolicis, et doctrinis veræ fidei cultura universa repleta sit terra. Per divinorum tamē eruditissimum eloquiorum, vestra instrumenta admonitione exhortatoria, superadficatur orthodoxa Christi Ecclesia, apostolica institutione fundata, et a fidelibus Patribus firmissime roborata. Ad quam omnes beatissimi apostoli, pari honoris et potestatis consortio prædicti, populorum agmina converentes, pie sancteque de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam homines divina prædestinationis gratia præscitos, salutibus præcepisti ac monitis perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra fraternitas bonaranda sequens merita, et perfectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum probitate et actuum sanctitate condecorat, et fide sacra, Christianis que moribus augens, quæ fieri Deo placita precipi, studiis pontificalibus indesinenter operatur et perficit, servans legis divinæ mandata: *Quia nos legi auditores, iusti sunt apud Deum*, sicut narrat

Apostolus, sed factores legis justificabuntur⁸. Nos enim haec meditari cupientes, et ea quæ a sancta sede vestra, apostolorum eorumque successorum prædicatione **608** suscepimus, atque que in Nicæna synodo roborata cognovimus prædicare, et Ariauorum blasphemias, atque aliorum haereticorum repellere: qui quotidie ab his persecutiur, et damnationi traditur, atque morti destinamur. Quae de re precamur, ut vestris exhortationibus, tam per vos quam et apocriarios vestros adjuvemur, ne, dum illi crescent et nos minauimur, vera fides destruatur, et eorum haeresis ultra fidem nostram crescat. Quoniam timeo ut, postquam abundaverit iniqüitas, refrigescat charitas multorum⁹. Pro qua re, multa vestre sacra doctrina, tam apud Deum quam apud cunctos fideles, merces et laus deposita est, si vestra resecetur auctoritate. Nostram enim fidem, quam a sanctis Patribus accepimus et tenemus, atque docemus, subter inseruimus. Ut si aliquis vobis alter nos credere, aut docere, aut accusando, aut mussitando retulerit, vel detrahendo scripsi mandaverit, per lauc manifeste nos ita credere et docere agnoscatis. Credimus namque in unum Deum Patrem omnipotentem, omnius visibilium, necon et invisibilium conditorem. Et in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium

³ I Reg. xvi, 7. ⁴ I Paral. xxviii, 9. ⁵ I Cor. iv, 3. ⁶ Exod. xxiii, 4. ⁷ I Tim. v, 19. ⁸ Rom. ii, 13. ⁹ Matth. xxiv, 12.

(44) Vide Victoris Carthaginensis epist. ad Theodorum papam.

Dei natum ex Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris : Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non creatum, homousion, hoc est, ejusdem cum Patre substantie. Per quem omnia facta sunt, cœlestia et terrestria. Qui proper nos homines, et proper nostram salutem descendit de celo. Et incarnatus est, et homo factus, passus est, et resurrexit tertii die. Ascendit in colum, inde venturus judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, Erat tempus quando non erat : et, Priusquam nasceretur non erat : et, Quia ex nullis substantibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia, dicunt esse convertibilem, atque mutabilem Filium Dei : hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. Hanc venerabilem fidem trecenti quidem decein et octo, et cognoverunt et amplexi sunt, et consonantes et unanimis scriptis exclamaverunt. Sed modo, quoniam contra haec ex nostris talia exsurgent, qualia non debent, venite et vos, dilectissimi fratres, cum Deo, et descendamus ad visitationem, id est, inquisitionem sermonum eorum, et confundamus per approbationem verissimam ibidem linguis eorum elevatas contra scientiam unigeniti Filii Dei, iniquitatem in altitudinem humanitatis ejus loquentes : *Dirumpamus vincula eorum, per gladium spirituale, quod est Verbum Dei, et projiciamus a nobis jugum ipsorum*¹⁰, per expugnationem profani sensus illorum. Tunc etenim ipse quoque Dominus irridebit eos, et subramabit, et tunc loquetur ad eos in tra sua, et in furore suo conturbabit eos¹¹; secundum beatum Jeremiam, dicens : *Falso prophete isti vaticinantur in nomine meo. Non enim misi eos, et non præcepি eis, neque locutus sum ad eos : visionem mendacem, et divinationem, et fraudulentiam, et seductionem cordis sui prophetant vobis. Ideo hæc dicit Dominus de propheta*

Rescriptum Liberii papæ ad eosdem.

Dilectissimo filio Athanasio, et omnibus in unum congregatis, et de Trinitatis fide recte sententibus Ægyptiorum episcopis. Liberius papa.

(45) Olim et ab initio tantam percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem pro universalis Ecclesia ad rectam defendandam fidem, quatenus nulli licet statum sancte Ecclesie commovere ad læsionem recte credentium, absque sui periculo honoris. Epistolam siquidem vestram nobisque directam, ante nos recitari fecimus, tribulationes et persecutioes, quas pro recta fide patimini, intelleximus. Super quibus et nos una vobiscum condolemus, et laborare pro vobis, ut pater pro filiis, parati sumus. Fidem vero Nicæni concilii in eadem epistola rectam reperimus,

A *tis qui prophetant in nomine meo mendacem : erunt projecti in viis Ierusalem, et conculcatio omnium pic confiteantium me, et non erit qui sepietias eos*¹². Nemo enim abscondere potest quibusdam subreptionibus commendatitiis, sicut nec foliis sibi antiquis transgressor precepit Adam potuit, qui per propria linguam invercunde nudatur : *Laqueus enim fortis viro labia ejus, et captus propriis sermonibus, et opera manum ejus, retributio autem laborum ejus dabitur ei, et impietas reprehensio*¹³. Arguat te, inquit, et statuam contra faciem tuam, existimasti inique, quod essem tibi similis¹⁴. Propterea, sicut dicit Dominus ad Gedeon, *deponamus eos ad aquam vere discretionis, et probemus eos ibi regulari examinatione in idipsum pronus corruentes*¹⁵, per ostensionem pravi intellectus eorum, utrum ne sint apud se sapientes divini verbi scientiam ignorantes. Quoniam dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam¹⁶ catholicæ Ecclesiæ propria novitatem, sive per ea que illicite in ejus defensione gesta sunt, hæreticam turbulentiam introduceentes, illud competenter ad nos retinentes, quod bene ad Jesu Filium Sirachi dictum est : *Usque ad mortem certa pro veritate, et Dominus pugnabit pro te*¹⁷. Ilujus rei gratia universalis vobis a Christo Jesu commissa est Ecclesia, ut pro omnibus laboretis, et cunctis opem ferre non negligatis : *Quia, dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quae possides*¹⁸. Ideoque tanta urgente necessitate, summopere comprome vestra summa auctoritate infestos, relevata oppressos, ut absque gravi, Domino opitulante, difficultate, ipsis gratariter omni tempore sacrificare mereamur illæsi. Et subscriptio : *Æterna te servet Divinitas, per multos annos, sanctissime Patrum Pater. Amen.*

super qua et Deo gratias uberrimas retulimus. Pro qua non solummodo persecutioes et passiones sustinere vobiscum parati sumus, sed etiam si necesse fuerit, mori pro Christi nomine, in quantum nostra sinit fragilitas, non respuimus. Igitur prædictum sanctum, ut legimus, concilium definitum Nicænum, (46) aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, vel componere, aut sapere, vel docere alter, nec quidquam in fide sentire aut proferre, quod his Patrum regulis possit obviare. Qui autem presumperit aliam fidem componere, aut proferre, vel docere, aut tradere aliud symbolum, ad viam veritatis converti desiderantibus de quacunque hæresi, vel ex Judæis aut paganis Christianos se fieri voluntibus; hi si episcopi fuerint aut clerici, alienatos qui-

¹⁰ Psal. ii. 5. ¹¹ ibid. 4. 5. ¹² Jeren. xiv. 14-16. ¹³ Prov. vi. 2, 3. ¹⁴ Psal. xlix. 5. ¹⁵ Judic. vii. 4. ¹⁶ Rom. i. 22, 23. ¹⁷ Eccl. iv. 33. ¹⁸ Luc. xi. 21.

(45) Leo, epist. 24.

(16) Ex conc. Lateran. anno 649, multa.

dem episcopos ab episcopatu, clericos a clero. Si A sunt. Scriptum est enim in Jeremias: *Probatorem dedi te in populo meo robustum, et scis et probabis tiam eorum*¹¹. Multa namque nobis necessaria est vigilantia, et tanta divina sapientiae rimatio, quæ occulta tenebrarum revelat ad requisitum bujusmodi rei, et scrutationem, quæ latet quodammodo et absconditur, vixque comprehenditur, dolosa existens malitia, pro eo quod sibi pietatem callide blandiatur, ut valeat scrutantium mentem latere. Quod utique sciens beatus Apostolus, ait: *Nam hujusmodi pseudoupostoli, et operarii subdoli, transfigurant se in apostolos Christi*¹². Sed non mirum, quoniam et ipse Satanas transfiguratur se velut angelus lucis¹³. Et ideo non mirum si non ministri ejus transfigurantur, velut ministri justitiae, quoniam finis secundum opera eorum. Sed et Dominus iu-
b^B hoc præmuniens nos, ait: *Attende a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimento ovium, intriuse-
cunt autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum co-
gnoscetis eos*¹⁴. Ergo in idipsum ex toto corde fe-
rentes ante omnia super tali questione deprecationem, et dicentes cum David: *Revelo oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. Lucerna enim
pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis
meis*¹⁵, quoniam ipsius est, sicut ait beatus Da-
niel propheta: *Sapientia et fortitudo dei sapientiam sapientibus, et scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse revelat profunda et abscondita, et novit in tene-
bris constituta, et lux cum eo est. Quia sapientiam, inquit, et fortitudinem dedisti mihi, et ostendisti mihi, quæ rogavi te*¹⁶. Cum ope divina uniuscujusque personæ descripta, eorum qui pro novitate commento accusati de venerabili nostro scrinio obsecrantibus, et nobis ordinabiliter offerentibus, solerter intendamus, ita ut qui haec præsumpserint prævaricati, primum quidem subjeant judicio terribili omnipotenti Dei, deinde autem qualemque regalem indignationem reverentur. Per quam siquidem episcopi, aut clerici fuerint, a sui sacerdotii, sive a sui cleri ordine modis omnibus excidant. Sin autem monachi sunt, segregentur, et alieni sint a suis locis. Sin autem dignitatem, aut cingulum, aut militiam habeant, nudentur eis. Quod si privati, si quidem nobiles consistunt, suarum substantiarum proscriptionem patientur. Sin autem ignobiles consistunt, non solum in corpore verberentur, sed exilio perpetuo castigentur, ut omnes timore Dei compresari, et comminata eis digna supplicia reverentes, immobilem et sine turbatione pacem sanctuarum Dei Ecclesiarum custodian. Data viii Kal. Junii, Ar-
cilegio et Deodato venerabilibus cass. Explicit. Gloria Christo Iesu Domino nostro. Pax vobis. Amen.

¹¹ II Tim. ii, 5. ¹² Matth. x, 22. ¹³ Psal. xvii, 54. ¹⁴ Hebr. xii, 1, 2. ¹⁵ Isa. lxiii, 1. ¹⁶ Tz. iii, 10, 11. ¹⁷ Psal. cxvi, 5. ¹⁸ Ezech. xxxii, 26. ¹⁹ Jerem. vi, 27. ²⁰ II Cor. xi, 13. ²¹ Ibid. 42. ²² Matth. vii, 15, 16. ²³ Psal. cxviii, 18, 103. ²⁴ Dan. ii, 21, 22.

Epistola Ægyptiorum pontificum ad Felicem de infestationibus Ariauorum

Dominus ter beatissimo, et honorabili sancto Patri Felici sanctæ sedis apostolicae urbis Romæ pape; Athanasius, universi Ægyptiorum, Thebaicorum et Libyorum episcopi, in sancta Alexandrina synodo gratia Dei congregati.

Vestro sancto suggestimus apostolam, ut nostri, more solito, sollicitudinem gerere dignemini, juxta vestram prudentissimam sapientiam, quæ omnibus luce clarius manifesta est, quia apostolicis vestra beatitudo visceribus commota, super tribulatione nostra, nos omnes hortata est ad tuitiunculam catholicæ et apostolicæ Ecclesie, in unum convenire, et de nostra canonice oppressione et unanimiter tractare, dum constat nos una cum beato Paulo apostolo eadem compassibiliter dicere: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uor?*⁴⁷⁾ Satagentes, ne aliqua de illis, quæ vobis creditur sunt rationabilibus oviibus, a besii capiantur. Ideo, Pater beatissime, quia semper antecessores nostri, et nos a vestra apostolica sancta sede auxilium hausimus, et nostri vos habere curam novimus, prefatam **610** apostolicam et summam expetimus, juxta canonum decreta, sedem, ut inde auxilium capiamus, unde praedecessores nostri ordinationes et dogmata, atque sublevaciones traxerunt. Ad eam quoque quasi ad matrem recurrimus, ut ejus uberioris nutriamur, quoniam non potest mater obliuisci infantem suum. Sic et vos nolite obliuisci nos vobis commissos. Quoniam non levibus nos inimici nostri impluerunt, et quotidie facere molientur afflictionibus, et apprehendere, ac (47) ferris nos constringi minantur, nisi eorum consentiamus erroribus, quod nequaquam vobis inconsultis agere presumimus. Canonibus quippe jubentibus absque Romano pontifice nos de majoribus causis nihil debere decernere. Ideoque ad propositum recurrentes, et ad bravium properantes, vestre apostolicae sedis imploramus auxilium. Quia, ut credimus, non despexit Deus proces cum lacrymis sibi oblatis servorum suorum, sed ob id vos praedecessoresque vestros, apostolicos videlicet presules in summittatis arce constitutis, omniumque Ecclesiarum curam habere praecepit, ut nobis succurrat, nosque tuentes, quibus omne episcoporum judicium est commissum, liberare ab hostibus nostris non negligatis. Nam scimus in Nicena magna synodo trecentorum decem et octo episcoporum, ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani pontificis sententia concilia celebrari, nec episcopos damnare, licet haec et syndica capitula alia complura pernecessaria, ab hereticis, qui nos quotidie infestant et perdere nituntur, ut facilius

A nos capere possint, sint incensa, nobisque sublata. Quia de re hac inventa occasione, indifferenter omni canonica et apostolica postposita auctoritate, nos vi a propriis, vobis inconsultis, illicite expellunt sedibus, ovesque nobis a Christo Domino apostolica commissas gratia, invadunt, gradibus privant: et quod pessimum est, et omnibus Christianis legibus inimicum, interficere decertant. Vos ergo ut semper vestræ sedi sanctæ consuetudo fuit, periclitantibus subvenite, oppressos roborate, tribulatis manum porrigit, taliaque prohibete, et leges imponite, ut apostolica doctrina, quæ in Deo est, cito ad victorum judicium perducere valeat nostrum, nosque apostolorum princeps suffragante Petro, ab imminentibus periculis liberare (48). Non enim namque in jam fata Nicena synodo generaliter esse decretum, ut nullus passim, vaseque episcopos, aut præsumptive lacerare, aut accusare, et qui non sunt rectæ fidei vel honestæ vitæ, vel clara conversationis, infamare præsumat. Sed prius si erga episcopos, vel autores Ecclesie quisquam causam habuerit, eos cum charitate mensante convenient, ut ab eis vulnus unde agitur, recte sanetur. Aut ipse, si secus cegerit, accusator excommunicetur. Quod si ab eis nihil recte valuebitur percipere, tunc primo summos aedat primates, et ipsi tempore congruo canonice eos convocare debebunt. Qui si aut suis rebus expoliati, aut a propriis sedibus ejecti, aut exsiliati, vel oppressi, aut iniuste tractati fuerint, primo eruantur, et canonice restituantur, atque omnia sibi sublata (49) integrerrime eis legibus reddantur. Quoniam priusquam haec siant, ut in prædicto constitutum est concilio, nec canonice convocari, nec distringi a quoque posse. Quoniam nec sæculi leges haec fieri permitunt, quanto minus ecclesiasticae? Similiter et a supradictis Patribus est definitum consonanter, ut si quisquam episcopum, aut metropolitanum, aut comprovinciales, vel judices suspectos habuerit, vestram sanctam Romanam interpellent sedem, cui ab ipso Domino potestas ligandi, ac absolventi, speciali est privilegio super alios concessa. Ipsa enim (50) firmamentum: a Deo fixum et immobile percepit, quoniam ipsam formam universorum titulorum lucidissimam Dominus Jesus Christus veram apostolicam constituit sedem. Ipsa est enim sacer vertex, in quo omnes vertuntur, sustentantur, levantur, et sicut in Christo Christiani, et in petra, id est in Christo, Petrus, Petri renovantur Ecclesiae: Tu es enim, sicut divinum veraciter testatur eloquium, Petrus ⁴⁸⁾, et super fundamentum tuum Ecclesiae columna, id est, episcopi, qui Ecclesiam

⁴⁷⁾ II Cor. xi, 29. ⁴⁸⁾ Matth. xvi, 18.

(47) Stephanus Dorensis ad Martinum papam.
(48) Habetur in epist. decret. Julii contra Orientales pro Athanasio.

(49) Adr. coll. 35.

(50) Sergius Cypri, epist. ad Theod. papam cons. II concil. Lateran.

sustinere, et propriis humeris portare debent, A sunt confirmati. Tibique claves regni eorum commisit, atque ligare, et solvere potestate, quae in terra et quae in celis sunt, promulgavit. Tu profanarum haeresum, et impetratorum, atque omnium infestantium depositum, et principes, et doctor, caputque omnium orthodoxae doctrinae et inmaculatae fidei existis. Igitur ne despicias Patrum tuorum, Pater, pietatem, bonamque intentionem. Et sicut illi Patres et praedecessores nostros a multis liberaverunt oppressionibus et angustiis, ita nos liberare digneris. Nam fuit semper vestrae sancta et apostolicae sedi licentia, inuste damnatos vel excommunicatos, potestate sua auctoritate restituere, et sua eis omnia reddere, et illos qui eos condemnaverunt, aut excommunicaverunt, apostolico punire privilegio: sicut etiam nostris et antecessoribus cognovimus actum temporibus. Porro et ipsi primates, qui episcoporum et summorum ecclesiasticorum causas suscipere debent, in prefixa Nicæna synodo sunt dinumerati, ne in posterum ex hoc contentio oriatur. (51) O sanctissime Pater Patrum, absconde blasphemias et jactantiam vaniloquorum et insidiantium infestationes, nos et fratres nostros opprimentium, atque perdere voluntiam, qui ad vos quasi ad caput configimus, ut vestro suffulti auxilio liberemur, et vobis nobisque Christi commissaries a lupo ore, Domino adminiculante, antequam deglutiuntur, rapiamus. Nec enim (52) fas est supplicium apostolicae sedis scripto, aut sine scripto, preces oblatas despiciere, sed ut concedet, et privilegium vestre sedis est, et nos, et illi canonicaliter convocemur, et ante vos de nostris objectionibus canonice cum omni probitate concertemus. Sicut praedecessores nostri penes vestros fecerunt antecessores, et sicut canonica in predicta sancta synodo docent constituta, et veluti paleati verbi per ventilabrum canonicae examinationis plenam purgationem, in communis consistentes auditorio, de maturis et nutrientibus catholicæ Ecclesiæ dogmatibus, quae confirmant cor hominis, per participationem paternarum consequamur institutionum. (53) Antiquis enim regulis sancitum est, ut quidquid, quamvis in remotis aut in longinquis positis provinciis, super episcoporum querelis aut accusationibus ageretur, non prius tractandum vel accipendum esset, quam ad notitiam almarum sedis vestrae fuisse pronuntiatio facta, qua infirmaretur, aut firmaretur. Indeque sumerent normam, unde Ecclesiæ sumpsero exordium predictionis, ne passim ab insidiatoribus columnæ everterentur Ecclesiæ. Certum est enim

^{**} Jerem. ix, 4. ^{**} Psal. 1, 2.

(51) Idem Sergius.

(52) Martinus papa, ibidem.

(53) PP. Afric. in ep. ad Theod. papam conc. Lateran. ann. 649.

A eidem sancte sedi vestrae in honorem beatissimi Petri, Patrum decreta peculiarem decrevisse reverentiam Dei, pro rebus inquirendis atque determinandis, quas sollicite decet justaque ab ipso præsumum examinari vertice apostolico, cujus sollicitudo semper fuit et est tam mala damnam quam probare laudanda. Quoniam humillimum vestro apostolico culmini persolventes obsequium, ut ipse Dominus præcepit, et sanctorum decreta Patrum statuerunt, cum lacrymis auggerimus quod sine genitu cordis reticere non valamus. Nam in tantum a persecutoribus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque iniuricis persequimur, ut ^B 61 magis nos vivere, quam mori tadeat. Unde pra omnibus fatemur, in tantum cor esse nostrum vulneratum, ut propheticum illum plancut exoptemus, dicentes: *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis nostris fontem lacrymarum, ut sedentes ploremus die ac nocte?* ^C Ecce enim oves, quae nimis infestantur, atque a pravis amoveri hominibus impelluntur. Christianorum vero voces ac gemitos episcoporum longe lateque resonant, novitates insurgunt, calumniae crescunt, persecutio grassater, perditio fit populoru. Vestrum est nobis manum porrigit, vobis enim commissus sumus, vestrum est nos defendere atque liberare, nostrumque est a vobis auxilium expetere, et vestris parere jussionibus. Pro nimio ergo dolore, atque genitu omnium quae nos infestant necessario recordari, vobisque significare nequimus. Ideo alium vestrum exoramus apostolatum, ut super his legem, que in memorata Nicæna synodo est promulgata, quavis predictorum insidiatorum, et aliorum malorum hominum, quo facilis episcopos Dei ministros valeant illaqueare, est suffocata, repara: et quae necessaria fore cognoscitis, vestre sancte sedis auctoritate nos cunctosque fratres informelis, ut malorum insidiis boni, vestra fuli auctoritate illesi, Domino opulante, evadere valeamus. quia insidiis luporum prævidere, non oviem (54), sed pastorum est. Scimus enim quod id semper vestre sedis præsules, primo apostoli, deinde successores eorum fecerunt. (55) Vos universalis Ecclesia, et maxime episcoporum qui oculi Domini propter contemplationem et speculationem vocantur, coram gerere, ac de revelatione et lege nostra assidue cogitare debet, sicut scriptum est: *Beatus qui meditatur in lege Domini die ac nocte.* ^D Quæ meditatio, non lectione per figuram litterarum tantum conspecta, sed uberrante in vobis Christi gratia in vestra cognoscitur conscientia immobiliter insita, et nullatenus de vestro corde recedente lege Christi Dei sacrosancta, sicut in Psalmis dicit Prophe-

(54) Conc. iii Rom. sub Symmacho.

(55) Victor. Cartb. ep. ad Theod. papam, ut le multa buce invecta sunt.

ta : *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur iudicium, lex Dei ejus in corde ipsius*⁵⁷, non aramento, sed spiritu Dei vivi vestris in arcana conscripta, neque in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, sicut beatissimi apostoli Pauli ad Corinthios missa nos docet Epistola. Quibus premissis signileamus Deo placite fraternitati vestra die septimo Kalendaru Augustarum, inductionis quartæ, nostram huicmilitatem divina gratia, suo ut præcepit munere præveniente, vestris sanctis ac Deo dignis precibus, in sancta Romana Ecclesia pontificalis honoris accepisse consecrationem et stolam, in quo dignitatis fastigio ut Deo omnipotente altissimo regamur, et a malis omnibus liberemur. Ut non sacerdotale nomen tantum, sed Christi Domini nostri Dei protegente auxilio et meritum habeamus, vestris sanctis ac Deo acceptabilibus nos commendantes orationibus, poscimus quatenus et vestris deprecationibus pro nobis ad Deum effusis muniti, et eruditionibus bonis instructi, digni efficiamur cum omni nobis populo Christiano commisso illæsi, protegi velamento divino. Ad salutationem ergo vestrae sanctæ et honoranda fraternitatis, vice nostra, Benedictum humilem nostrum fratrem vestrum episcopum, et Alexandrum presbyterum, Crispinum quoque diaconum, vestros famulos destinavimus. Propter quos postulamus celerius nobis a vestra beatitudine persolvi, ut vestris cohortationibus robatori, vestris regulis, iuncticis videlicet compressis, informati, ad proprias prudenter consolati valeamus ecclesias ante hiemem Domino proprio remeare. Vestrum est quippe, Pater sautissime, canonica instructione sollicitæ ecclesiastice regulae adversantibus, et fractum insidiatoribus obviare, nec permettere novriter dici quod Patrum venerabilium auctoritas omnino non censuit. Nos enim humiles corde, sapientes, adjuvante Domino, que recta sunt uno vinculo charitatis vobiscum sumus constricti, veram fidem ac religionem catholicam in omnibus fortiter defensantes. Studiosius itaque a Catholicis improbis probe resistere nitendum est, ne torpentes, desidia oppresi, culpe taciturnitatis teneamus obnoxii, et quasi favorem impudentes judicemur. Unde dictum est : Negligere, cum possis deturbare per-

Rescriptum Felicis papæ ad eosdem.

612 Reverendissimis atque dilectissimis fratribus Athanasio, et universis Ægyptiorum, Thelaïdum, Libyorumque episcopis in sancta Alexandrina synodo congregatis, Felix alius Romanæ urbis et universalis Ecclesia episcopus, et sancta syndicis, qua in urbem Romam convenit, in Domino salutem.

Sacram vestram synodicam epistolam per gra-

A versos, nihil aliud est quam fovere. Nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori de sinit obviare. Manifesta est, Doctor sanctissime venenosa serpentum sine simplicitate astutia, dur manifesta est dolosa inimicorum fallacia. Succurrite, quæsumus, oppressis, liberate nos de manu persequentium, ut cum beato Job cantetis : *Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum, justitia induitus sum, et vestivi me, sic ut vestimento et diademe, iudicio meo. Oculus fui cæco, et pes claudio. Pater eram pauperum, causamque quam nesciebam, diligentissime investigabam. Cogitabam molas iniqui, et de dentibus eorum auferebam predam*⁵⁸, et reliqua. Nos enim, quos tua maxima exspectat cura, id est, episcopi omnes, præcipue tuum debemus mereri iudicium, et non ab aliis devorari. Merito ergo nos sacerdotes Domini causa respicit, si silentio (56) faveamus errori. Si quidem corripiantur hujusmodi, nec sit liberum eis pro voluntate habere iudicium, desinatque novitas incessare vetustatem, desinat Ecclesiarum quietem inquietudine turbare. Nam omnes metropolitani, vel reliqui episcopi, sua odia aut vindictas in reliquos episcopos exercere non valeant. Ideo nominatum in Nicena synodo expressi sunt primates, qui reliquos episcopos audire et judicare debeant, ne ulla fraus in iudicio episcoporum possit irruere. Vos ergo qui in sunmo speculo gratiae Dei estis depositi, attendere eos, et opprimerem oportet, qui in fratres seditiones (57) et scandala excitant. Ideoque exoramus, ut minime despiciatis humilitatis nostræ, et omnium Orientalium orthodoxorum sacerdotum, et populorum afflictiones et damnationes, cum lacrymis oblata. Sed sicut lumina universo mundo, verbum vita retinente, introductas extinguite tenebras nefandissimorum iuidentorum, temporibus etiam nostris procaciter germinatas : quatenus funditus extincta hujusmodi caligine, lucifer nobis resplendeat per vos, sanctissime Pater, et dogmatica definitio ubique omnes letificans, qua gloriosi sancti Patres per propria piissime dogmata in æternâ vita firmam hereditatem praedicasse noscuntur. Et subscriptio : *Incoludem te, et benepacitum Deo, sanctissime Pater Patrum, orante pro nobis Dominus custodiat in ærum. Amen.*

D iam Spiritus sancti, et Deo placitum studium conscientiam vestrae a Deo honoranda sanctitatis gratia libenter suscepimus, atque instanter nostra in synodo recitare per singula jussimus, et omnes intente ejus colligere verba præcepimus. Super quæ dum letari sperabamus et cupiebamus, *versa est in luctum cithara nostra*⁵⁹, et cantatio in plorationem, et omnino totius synodi gaudium in mo-

⁵⁷ Psal. xxxvi, 30, 31. ⁵⁸ Job xxix, 13-17. ⁵⁹ Job xxx, 31.

(56) Ex epist. I Coelestini I ad Gallos.

(57) Stephan. Dorensis, ad synodus Lateranensem anno 649.

orem translatum est, quia non decuerat, ut ii corpus Christi quotidie proprio conficiore, tantam paterner persecutionem. Quoniam Dominus Deus noster salutem providens generis humani, mandavit persecutions non fieri, neque fluctuationes inferri, aut invideri laborantibus in agro Domini, neque dispensatores magni Regis vexari, aut expelli. Quiescite, inquit sancta magna Nicæna synodus, et nolite perseguiri eos qui Deo perfecte ministrant, et sincera voluntate superni Dei mandata custodiunt, et nostris legibus subjungantur. Quia nec decet nec ordo patitur, ut iniqui et carnales spirituales persecuantur. Omnis enim qui resistit alicui, nunc vertendo, nunc celando veritatem, mentitur adversus eum contra quem litigat. Et qui infestus est alicui, omnia sicut ut hostis agit, et insuper loqui contendit. Vos eniū moneremus fratres in speculis esse debere, ut in quantum esse potestis et Dominus auxilium deridet, talibus nostra apostolica vestraque auctoritate resistatis, nec quisquam vestrum a fratribus auxilio se subtrahat, sed pro viribus administratione præstet. Quoniam, licet pauci sitis, si unanimis fueritis, nullatenus, justitia suffragante, Dominino quoque open forente, superabimini: *Quia funiculus triplex difficile rumpitur*⁵⁸. Nam si officiis secularibus (59) humana lex subvenit, quanto magis ecclesiasticis, et Domini sacerdotibus, maximeque pontificibus, qui pupillæ oculorum Domini appellantur, divina atque canonica lex suffragari debet? Ait enim divinum de episcopis eloquium: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei*⁶⁰. Et si seculares homines humana multiplicitate explorantur lege, et requisitionis atque inducias illis multorum mensium concedundur, ne injuste damnentur; quanto magis episcopis, qui proximiiores sunt Deo, et super eos sunt constituti, positiq[ue] in celesti militia, qua impensis ponderanda est, temporaque sunt concedenda multo ampliora, ne a quibusdam graventur aut opprimantur, vel subito damnentur. (60) Inspiciamus ergo, adjuvante Deo et sancto apostolo Petro, per quem et apostolatus et episcopatus in Christo cepit exordium, quam plures saepe emerserunt cause, que in quibusdam non erant causæ, sed crimina. Quia magis, ut percomitus, iniuritate fratribus sunt impositæ, quam charitate. Et ut de cetero sollicitudo sit, ne talia deveniant, capitula quedam, que a sanctis Patribus, tam in Nicæna synodo, quam in hac sede constituta sunt, ponamus. Quibus fratres et coepiscopi nostri fulti, insidias inimicorum Domino auxil ante valent evadere, et prout Dominus dederit posse, paucioribus (61) tantorum malorum verbis imitemur compendium, et strictim que-

A in volumen literarum vestrarum compérimus retractemus, et alia nonnulla instantis temporis necessaria prout petitis ponamus.

(62) 1. Est namque synodis decretum institutis, ut nemo episcopum penes sacerdotes arbitrios accuset, sed ad summos primates.

2. Si quis adversus episcopum causam habuerit, non prius alios episcopos aedat, ut eum accuset, quam familiariter ei suam indicet querelam, et ab eo justam emendationem, aut rationaliē percipiāt excusationem, ipsa nos instruente veritate: *Si peccaverit in te frater tuus, rade et corrige eum inter te et ipsum solum. Si te non audierit, adhibe duos vel tres tecum. Et si non audierit, dic Ecclesiæ*⁶¹, id est, accusa eum publice, et non privatum, et reliqua.

3. Si quis episcopum posthac elegerit accusare, summis primatibus episcoporum suam indicet causam, et non secularibus, qui magis ad pacem (63) quam ad judicium eos revocent, ut charitas in omnibus et ab omnibus custodiatur. Si primates accusatores episcoporum cum eis pacifice familiariter minime potuerint, tunc tempore legitimo eos ad synodum canonice convocatau[n], non infra angusta tempora canonice convocato[n], et noe priusquam eis per scripta significant quid opponitur, ut ad responsionem preparati adveniant. Nam si aut vi, aut timore ejecti, aut suis rebus expoliati fuerint, nec canonice evocari ad synodum possunt, nec respondere amulsi debent, antequam canonice restituantur, et sua eis omnia legaliter reddantur.

4. Si quis episcoporum suis fuerit rebus expoliatus, aut a sua Ecclesia vi aut timore expulsus, quod omni Christiano nomini est inimicum, oportet et decet episcoporum prepositum semper prima fronte sollicitum esse, ut omnia, que ei ablatâ sunt, potestati ejus legaliter reddantur, et presul prius restituatur. Et postea non statim, sed diu et per spatio tempora, suis potestatibus depositis, et ad suam necessitatem preparatis, ad tempus veniat ad causam. Et si juste visum fuerit, accusatoribus respondeat suis.

5. Nulli infami (64) atque sacrilego de quoconque licet negotio, adversa religiosum Christianum, quamvis humili servilisque persona sit, testimonium dicere, nec de qualibet actiōne vel inscriptione Christianum impetrare.

6. Si quis episcopus legitimate accusatus, et supradicto ordine ad concilium canonice convocatus fuerit, absque trepidatione ire debet. Et si ire non potuerit (65), pro se legatum ad synodum mittat.

7. Nulla cause a iudicibus ecclesiasticis audian-

⁵⁸ Eccl. iv, 12. ⁵⁹ Zachar. ii, 8. ⁶⁰ Matth. xvii, 15-17.

(58) Hieronym. epist. ad Nepotianum.

(59) S. Greg. ep. 120, l. vii.

(60) Innoc. ep. 2.

(61) Innoc. ep. 7.

(62) Carth. iii, c. 9.

(63) Carth. iv, c. 26.

(64) Ex Aniano.

(65) Adr. c. 5 et 11.

tur, quæ legibus non continentur, vel quæ prohibite esse noscuntur.

8. Si quis alter non acqueverit, nisi ut episcopum accuset, supra taxato hoc tenore agere debet, quia aliter rata non potest accusatio existere. Tunc primo accusati causam accusator (66) apud primates canonice deferat. Nam a communione prohibeatur accusatus, nisi ad electorum judicium canonice convocatus infra tres aut sex, vel plures menses pro suis rationem redditus venire distulerit. Quod si probare potuerit quod voluerit, sed non potuerit **613** venire, nihil ei nocebit. Ille vero, qui vi, aut timore a sede pulsus, aut suis rebus expoliatus fuerit, non prius vocetus ad synodus, quam ei omnia legibus redintegrantur (67). Et tandiu in sede propria pacifice et potestate cuncta disponens resideat, quandiu expulsus, vel expoliatus carere visus est rebus. Cum autem ad judicium venerit, si voluerit et necesse fuerit, inducere ei petenti a Patribus constitute absque impedimento concedantur, et judices a se electi tribuantur, ut in loco unde est ille qui accusatur, aut si alibi alicuius temerariae multitudinis vim metuerit, locum sibi congruum eligat, quo absque timore suos, si necessitas exposcerit, testes habere, et abeque impedimento suam canonice sententiam finire valeat.

9. Quia multa per subreptionem evenire solent, (68) illis testificandi vel accusandi licentia denegetur, qui Christianæ religionis et nominis dignitatem et sue legis vel sui propositi normam, aut regulatiter prohibita, neglexerint.

10. Multum derogatio prævaleat, quando derogatio creditur. Ideo variis detractionibus atque accusationibus non decet (69) labefactari primatum, sed magis Patrum regulis roborari, nec facile aut indifferenter suspicere accusationes presumat, dicente Domino : *Non suscipias vocem mendacii*⁴⁴; sed prius probare debet suspicionem et causam, aut quo animo hoc faciat et postmodum suspicere, quia veritatis professionem, propinquitatis, inimicitiae, timoris, amoris, odii et cupiditatis intentio, impedit, et adversa fratribus irrogare solet.

11. (70) Personæ accusantium tales esse debent, quarum fides et conversatio et vita probabili, et absque reprehensione sit, et quæ omni careant suspitione. Quia et hoc, te presente, ut bene nosti, in Nicæna synodo, propter malorum hominum infestationem ab omnibus est definitum, licet pravorum hominum insidias sint hæc et alia complura delecta.

12. Primates illi, et non alii sunt, quam in pra-

A dicta Nicæna synodo sunt constituti. Reliqui vero, qui metropolitanas (71) tenent sedes, archiepiscopi vocantur, et non primates, salva in omnibus apostolicis sedis dignitate, quæ ei ab ipso Domino est concessa, et postea a sanctis Patribus roborata.

15. Primo semper in omni episcoporum accusatione, persona, vita et conversatio accusantium encueletum inquiratur, et postmodum ea quæ objiciuntur, fideliiter pertractentur. Quoniam nihil aliud fieri debet, nisi impietorum prius requiratur fides, personæ, vita et actus discutiantur, quia non debet pravorum aut insidiantium hominum perniciose vita lacerari innocentium. Sane sepissime boni a malis persecutur, qui non cessant suis calaniatibus aliis derogare. Ideo summopere prævidendum est, ne hac fiant.

14. Nullus servus, (72) nullus libertus, nullus infidus, nullus criminibus irretitus, nullus calumniator, nullus qui iniuriciis studet, nullus qui frequenter litigat, et ad causandum vel detrahendum est facilis, nulla infamis persona, necon et universi quos ad causanda publice crimina leges publice nun admittunt, permittatur episcopos accusare. Quoniam accusatores et accusationes, quas leges seculi non recipiunt, qua ratione sacerdotalis eas recipere debeat ordo inventire nescio, cum bæc et in Nicæna synodo prohibita sint, et illi magis ab istis, non isti ab illis judicari debeant, cum Apostolus dicat : *Spiritualis judicial omnia, ipse vero a nomine iudicatur*⁴⁵.

15. Hæretici, a quibus nimium opprimimur, excommunicatique, homicidæ, (73) malefici, fures, saerilegi, raptore, venefici, adulteri, et qui rapuum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos magosque se contulerint, nullatenus ad accusationem, vel ad testimonium erunt admittendi.

16. Non ita in ecclesiasticis (74) agendum est negotiis sicut in sæcularibus. Nam in sæcularibus, postquam legibus vocatus, et in foro decertare coepit aliquis, non licet ante peractam causam recedere. In ecclesiasticis vero, dicta causa recedere licet, si necesse fuerit, aut si se prægravari viderit.

17. Quotiescumque (75) episcopus super certis accusator criminibus, si tales fuerint accusatores, qui justæ et canonice recipi debeant, legitima in synodo suo in tempore congregata, ab omnibus canonice audiatur, qui sunt in provinciis episcopi. Quod si legitimi non fuerint accusatores, non fatigetur episcopus, quia sacerdotes ad sacrificandum vacare debent, non ad litigandum. Nec illi, qui throni Dei vocantur, pravorum hominum insidias

⁴⁴ Exod. xxiii, 1. ⁴⁵ I Cor. ii, 15.

(66) Carth. iii, 7.

(67) Rom. v, sub Symmacho.

(68) Anianus in c. 4, t. 7, l. 16, cod. Tbeod.

(69) Damas. epist. ad Ilyricos.

(70) Adrian. 4 et 15.

(71) Adrian. col. 23 et 15.

(72) Carth. vii, c. 2.

(73) Adr. col. 63.

(74) Leo, ep. 54.

(75) Adr. 27.

turbari deuent, sed libere Christo Domino famulari.

18. Quaoquam provincialibus episcopis, una cum eorum metropolitano suæ provinciæ causas episcoporum, liceat charitable et concorditer agitare; non tamen, sicut in predicta, te presente, constitutum est synodo, licet definire, absque Romanii pontificis auctoritate. Quod si secus a quibusdam presumptum fuerit, ipsi qui hoc egerunt, suæ presumptionis suscipiant damnum. Et illi, qui ab eis perperam excommunicati aut damnati fuerint, auctoritate hujus sanctæ sedis, et beati præceptoris nostri clavigeri Petri potestate solvantur atque restituantur. Ipse enim ait Dominus : *Quocunque solteris super terram, erunt soluta et in terra et in celis*⁴⁸.

19. (76) Quoties episcopi se a suis comprovincialibus, vel a metropolitano putaverint prægravari, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellent s-lem. Ad quam eos absque ulta detentione, aut suarum rerum ablatione, obediens liceat. Et dum ad predictam Romanam matrem appellaverint Ecclesiam, aut ab ea se audiri exposceri, nullus eos, aut excommunicare, aut eorum res auferre, aut aliquam vim inferre eis presumat, antequam horum causa Romani pontificis auctoritate finitur. Quod si aliter a quoquam presumptum fuerit, nihil erit, sed viribus carebit. Nam nec hoc perperam presumimus, sed et ipsum in Nicæna synodo constitutum, et antecessores nostros egisse, bene, Athanasi, nosti, quando tu et Paulus Constantinopolitanus, Asclepius Gæc., et Lucianus [Lucius] Adrianopolites, ab episcopis Orientalibus consulo sanctæ memorie Juliani prædecessore nostro dominati estis, et ad eum, quasi ad totius orbis caput, ut semper huic sanctæ sedi licitum fuit, confugistis. Cognita eorum nequitia, et vakra justitia, vos in communione suscepit, et omnium vestrum curam gerens, proper sedis propria dignitatemu suas singulis reddens Ecclesiæ, Orientalibus scripsit, culpans eos quod non recte tractassent, viros inculpabiles de suis Ecclesiis expellentes, et constituta Nicæni concilii minime conservantes. E quibus ad certum diem nonnullos sibimet adesse præcepit, ut de talibus presumptionibus certam reddere rationem, et coram eis ostenderet, justum se super eis protulisse decretum. Determiuatum est etiam, non talia deinceps fratres esse passuros. Et nisi ab hujusmodi presumptionibus cessarent, a propriis esse gradibus eos recessuros. Tali enim hujus sanctæ sedis privilegio, et tu et fratres tui proprias receperis Ecclesiæ, cum omnibus ad vos pertinentibus. Huius enim et aliis quam plurimis documentis, manifestum est, nullum damnari, aut suis expoliari rebus debere episcopum. **614** qui hanc san-

A ctam sedem interpellaverit, aut sibi defensatricem ascerit, donec judicium de eo nostra apostolice auctoritatis, hoc est, principis apostolorum Petri agnoscat. Quia solum Christus Jesus huic sanctæ sedi, id est apostolice, hoc facere comisit. Ut pote quoniam solus, atque pro omnibus prefatus princeps apostolorum creditus est, atque percipere meruit a Rege regum Christo claves regni colorum.

20. De induci vero episcoporum super quibus consuluis, diversas a Patribus regulas invenimus institutas. Quidam enim ad repellenda impitorum machinamenta, et suas præparandas responsiones, et testes confirmando, et concilia episcoporum atque amicorum querenda, annum aut sex menses mandaverunt concedi; quidam autem annum, in B quo plurimi concordant. Minus vero quam sex menses non reperi, quia a laicis haec indulta sunt, quanto magis Domini sacerdotibus? Nam et a nostris antecessoribus, atque reliquis sanctis Patribus multoties inhibitum est, ne quis Domini sacerdotibus detractiones irroget, quanto magis accusaciones non ex radice charitatis prolatas? Quiuscumque, inquiet, et nolite persecui eos, qui Deo perfecte ministriant, quorum orationibus et terrena bella sedantur, et recentientiu a Deo angelorum pelluntur incursum, quique omnes dæmones, qui corrupti sunt, precum assiduitate confunduntur. Inducie namque nou sub angusto tempore, sed sub longo spatio concedendæ sunt, ut accusati se præparare, et universos communicatores in provinciis positos convenire, et testes præparare, atque contra iusti diatores se pleniter armare valeant.

C 21. Judices enim, et accusatores tales esse debent, qui omnium careant suspicione, et ex radice charitatis suam desiderent promere sententiam. His igitur tam legaliter, quam et eanouice prolatis, etiam omnium Christianorum reverentiam congaudere depositinus, spirituali intercedeunte dilectione, et timore Dominicano, per quem humana removetur offensio, et Ecclesiaram ædificatiu præponit universis, ut magis universi ædificationem fratrum laborent, quam ad damnationem, quoniam ait Dominus : *In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem*⁴⁹. Jam enim formam dedimus, et a prædecessoribus nostris datam esse cognovimus, ut si quis se agnoverit Christianum, illud servet, quod ab apostolis noseitur esse traditum, dicente apostolo Paulo : *Si quis robis annuntiaverit, præter quæ quod accepisti, anathema sit*⁵⁰. Christus enim Dei Filius Dominus noster, humano generi propria passione salutem plenissimam condonavit, ut nos liberaret. Ut si in tantum nos dilexit, ut etiam proprio Filio suo non parceret, sed pro nobis omnibus illum tradaret, ut nos liberaret, ut quid nos non diligimus

⁴⁸ Matth. xvi, 19; xviii, 18. ⁴⁹ Joan. xiii, 35.

⁵⁰ Galat. 1, 8.

fratres, aut eos temere judicamus? cum prædictus A dicit Apostolus : *Nolite judicare invicem, sed hoc magis judicate, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum*⁴⁴. Nam si illi qui fratres diligunt, ex Deo nati sunt, et videut Dominum; quid ergo erunt illi qui eos persequuntur, et eos detrahendo, machinando, accusando, infestando, damnare molliuntur? Si illi filii Dei, procul dubio illi sunt diaboli, qui ut semper sicut *le rugiens circumvit, querens quem devoret*⁴⁵, ita fratres insequeuntur, ut perdant. Qui vero adjuvare fratres refugunt, majus peccatorum onus acquirunt, et fraternali solitü rei existunt: *Væ, inquit Propheta, qui potum dat amico suo, miscens fel suum*⁴⁶. Et iterum sapientissimus Salomon ait: *Quoniam qui loquitur iniqua non potest latere, nec præteriet illum corripiens judicium. In cogitationibus ergo impii interrogatio erit. Sermonum autem illius ad Deum præmeditatio, ad correptionem iniquitatum illius, qui avibus zeli audit omnia, et tumultus murmurantium non abscondetur*⁴⁷. Hæc enim si amplecti voluissent, proprio et sano sensu, ad reprobum sensum minime laberentur, sed per Dei timorem sermonum suorum præcaventes custodiam, piam sanctorum Patrum definitionem sine quadam præsumptione nocimenti utriusque conservarent, quoniam dicit sacrum eloquium: *Consilium bonum conservabit te, et mens bona custodiat te*⁴⁸. Non enim de fontibus salutiferia spiritualiter ad acquisitionem seclernæ vita procedunt, tales accusatores, et detractores, atque ideo competenter nos beatus Paulus apostolus admonens, ait: *Non debere plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*⁴⁹ in definitione pietatis perdurantes. Qui

A enim hanc præterierunt, non tantum læsi decidentes a corroboratione sua, sed insipientie suæ dereliquerunt omnibus memoriam, ut his, quibus peccaverunt, minime latere potuerint: *Gloria enim et contumelia in loqua, et in lingua hominis casus illius est*⁵⁰. Ideoque conveniens est hanc ostentationem, et reprehensionem illorum nostris actibus inseri, ne ulterius jam talia patiamini, seminatibus eis xizania, et scandala, sed latrati in officiis et dogmatibus vestris mereamini. Igitur erubescant talia, et hujusmodi blasphemæ subtrahere festinent, si noluerint a sacerdotali nostro collegio segregari, et a totius Christiani populi societate divelli. Liceat namque de his plura et per necessaria, quæ in decretis sedis apostolicae, et ab apostolis B eorumque successoribus nostris ubilibet prædecessoribus statuta inveniuntur, dicere et conscribere potuisse, tamen melius nobis visum est, ut epistolam oratione claudamus. Deus omnipotens, et unus unigenitus Filius et Salvator noster Jesus Christus, vobis tribuat incitamentum, ut omnibus fratribus et coepiscopis nostris, quibuscumque tribulationibus laborantibus, totis succurrassis viribus, et cum eis compatientes, crucem ejusdem Domini Salvatoris portetis, ut veri ipsius discipuli coram omnibus appareatis. Ut et vos, et qui vobiscum sunt, hic et in futuro melliore possideatis, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparavit Deus diligenter se⁵¹. Per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et cum quo omnipotenti Deo Patri gloria in sæcula sæculorum. Amen. Valere vos opto, fratres charissimi. Data Idibus Februarii, Agatbio, et Juliano, viris clarissimis, consulibus.

⁴⁴ Rom. xiv. 43. ⁴⁵ I Pet. v. 8. ⁴⁶ Habac. n. 15. ⁴⁷ Sap. 1, 8-10. ⁴⁸ Prov. n. 11. ⁴⁹ Pom. xii. 3. ⁵⁰ Eccl. v. 15. ⁵¹ I Cor. n. 9.

615 IN VITAM BEATÆ SYNCLETICÆ ADMONITIO.

Vitom beatæ Syncleticae antiquissimum esse opus suadent Vitæ Patrum lib. v et vi, apud Rosweidum, et ipsæ sane antiquissimæ, circa sextum sæculum Latine translatæ; ubi complura subinde occurunt ex Vita beatæ Syncleticae mutuata. Ejus auctores variis assignontur, ex quorum numero Athanasius, qui ut vi et præstantia nominis ceteris longe antecellit: inde sane contigit ut, neglectis pene aliis, quibusvis potiori forte jure hoc opusculum tribueretur, a multis nec ignobilibus scriptoribus Athanasio ascribatur. Nec prætermittendū Nicephori Callisti verba lib. viii, 40: Τὴν Ἀντιοχεῖαν φιλοσοφίαν ὁ τὰ πάντα δριπός Ἀθανάσιος, καὶ αὐτῷ θαερόντως φιλούμενος, πρὸς λεπτὸν ἴστορῆσαι ἐξέδωκε· τός μετὰ δαιμόνων πλάνας αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐξευρημάνας τέργας αὐτῷ κατ’ αὐτῶν, καὶ τὰ λοιπά τοῦ βίου τεράστια, καὶ πάντα ἔκστατα διαγράψας· ὡς δρον εἶναι μανδιῆς πολιτείας τὸ σύγγραμμα. Οὐοῦ δὴ ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος καν τῷ βίᾳ Συγκλητικῆς ἐπραχεῖν· ἀνδρῶν μὲν πολιτείαν ἐντεῦθεν, γυναικῶν δὲ ἐκεῖνεν ὑποτίθεσθαι, ὡς ἐν πλάσματι δηγήσσωσθαι. Id est, Antonii philosophiam vir longe præstantissimum Athanasius, qui etiam ipsi suis charissimis, pluribus descriptam edidit, conscripsique ejus adversum daemones certamina, quasve artes ad ipsos debellandos adinvenerit, necnon alia vita illius prodigia minutissimæ enarrata: adeo ut liber ille sit quasi vitæ monasticæ norma. Cujusmodi item sunt que idem Athanasius descripsit in vita Syncleticæ: in priore quidem libro virorum vivendi rationem; in sequenti vero mulierum proponens, quasi sub forma narrationis. Præterea in codice Vaticano 825, teste Holstenio in animadversis ad Martyrologium Romanum, hac vita Athanasii nomen prefert; itemque in bibliotheca Scorialensis exemplari, quod memorat Alexander Barvoctius in catalogo illius Bibliothecæ, ad cuius fidem David Colvillus Latinam interpretationem suam adornavit, editam a Bollandio ad 5

Januarii. Hæc quantulacunque sint testimonia, exigui aut nullius momenti videbantur iis qui vel primoribus labris Athanasii stylum orationisque genus attigerint; tantum scilicet abhorret hoc opusculum ab Athanasiana illa eloquentia, sale, gravitate. Ad hæc nullus assignatur scriptor, ad quinque sexve sacula post Athanasii atatem qui id operis tribunal Athanasio. Tradit autem Holstenius in alio codice vetustissimo Cryptaferratensi bibliothecæ Vaticanae num. 1589, eam Vitam adjudicari Polycarpo asceta. Codex autem quo est usus Cottelerius qui tomo I Monumentorum ecclesiae Græce ritam Syncleticæ erulganavit, nullum præferit anchoris uomen. In Schedia vero Combebianis quarum perhumaniter nobis copiam fecit vir eruditus R. P. Lequien ex Ordine Prædicatorum ad calcem operis hæc leguntur: Hucusque qui ex sancta (Syncletica) per beatum Arsenium Pegadensem prodierunt sermones: unde forte inferatur Arsenium illum gesta dictaque Syncletica collegisse. Qui Arsenius longe diversus esse videtur a prioco illo Arsenio monacho qui quarto sæculo floruit. Ceterum multa uti diximus in v et vi Rosweidi libro ex hoc Opere ad verbum excerpta leguntur, quæ nos ad marginem pro facultate notarimus. Similiter in Apophthegmatibus Patrum, et in Scholiis ad Joannem Climacum identidem laudatur Viæ sanctæ Syncleticæ.

VITA ET GESTA SANCTÆ BEATÆQUE MAGISTRÆ SYNCLETICÆ.

1. Par esset omnes homines bonarum rerum esse peritos. Ita enim in negotiis exercitati, vitam transigerent absque detimento. Nam simplicioribus multæ peritiles res sunt occultæ, quod ideo illis obvenit, quod ex socordia bebetiore sint mente. Enimvero plerumque pretiosæ margarite, in pauperes vilesque viros inciderunt, qui ex artis imperitia, eas nihil naucique fecerunt. Nos itaque qui animo sumus pueri et imperito, cum incidimus in hanc margaritam, non magni faciebamus illam, dum solam speciem attenderemus, et a naturæ dignitatisque illius notitia multum abessemus: ubi autem paulatim ejus propius pulchritudinem spectantes, præstantiam edocelamer, divino erga perceptam rem amore accendebamur. Ipsæ namque res mentem nostram ad desiderium inflammabant.

2. Quorsum autem loquar de præsentibus, aut me illis adnumerem, quasi nos aliquid sciamus, aut eloqui valeamus de præclara et beata Syncletica? Omnia quippe hominum naturam, bonis ejus operibus recensendis imparens arbitror. Quod si quis de illa loqui aggregatur, quantumvis sapiens sit ac peritus, longissime aberit a re proposita exsequenda. Quemadmodum enim qui solem intentius respicere volunt, oculorum damno afficiuntur, ita etiam qui ejus vitam contemplari nituntur, ob præclare gestorum præstantiam, **616** vertigine correpti, cedentes demum ac viribus destituti, in mentis incident perturbationem.

3. Nos autem pro viribus nostris ejus vestigia consecutati, et ab ejus æqualibus de primæva ejus aetate paucis eruditæ, ex ipsa que rebus aliquantulum illustrati, scribere ingredimur, nobisque ipsis salutarem cibum recomdimus. Nam pro dignitate illius eloqui, non impossibile modo nobis est, sed multis aliis perarduum ac difficile.

4. Quæ celestis συγκλήτου seu senatus nomen habet, ex Macedonia oriunda est. Majores siquidem ejus auditio Alexandrinorum erga Deum et Christum amore, ex Macedonia in Macedonis urbem

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΚΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΚΑΛΟΥ ΣΥΓΚΛΗΤΙΚΗΣ.

A 1. "Εδει πάντας ἀνθρώπους τῶν καλῶν μὴ ἀμύνησος ὑπέρειχεν. Οὕτω γάρ ἂν ἐγεγυμνασμένοι τοῖς πράγμασιν εἰ εἴεν, τὸ δὲ ἄχιμον εἶχον ἐν βίῳ καὶ γοῦν τοὺς ἀκεραιότερους τὰ πολλὰ τῶν χρηστῶν διέλαθεν. Τούτο δὲ πεπονθασιν ἐκ τοῦ τὴν διάνοιαν αὐτοῖς ἀμβλυστέραν καθεστανταί ὑπὸ τῆς ἀμέλειας. Πολλάκις γάρ καὶ μαργαρῖται πολύτιμοι εἰς πέντας παρθένον διάρρας. Οἱ δὲ ἀδοκίμαστον τὴν περὶ τούτων τέχνην ἔχοντες, ὡς μικρὸν τινῶν καὶ οὐδαμινῶν κατεργάντων. Ἡμεῖς γοῦν, νηπίαν καὶ ἀνάσκητον φυχὴν ἔχοντες, τῷ παρόντι ἐντυγχάνοντες μαργαρίτην, οὐδὲ μέγα τούτον θεωροῦμεν, τῷ σχήματι μόνῳ ἐντενεῖσθε, τῆς δὲ φύσεως αὐτοῦ, δοσον πρὸς γνῶσιν, μακρὰν τυγχάνοντες. Ότι δὲ κατ' ὅλον ἐκ τῶν πελαὶς διδασκόμεθα τὸ κάλλος αὐτοῦ, θεοῖς ἔρωα καὶ ἥμιν ἐνεγνάνθι πρὸς τὸ δρέπον· καὶ γάρ αὐτὸν τὰ πράματα ἔζωποιρει ἥμιν πρὸς τὸν πόδον τὴν διάνοιαν.

2. Τι δὲ λέγω τοὺς παρέντας, ἢ καὶ εἰσιν διηγητικῶν τούτοις, ὡς τὶ εἰδότων ἥμιν καὶ λεγόντων περὶ τῆς δούλιου καὶ μακαροῦ Συγκλητικῆς; Οἵμαι γάρ πᾶσαν ἀνθρώπους φύσιν λείπεσθαι πρὸς διῆγησιν τὸν ἀγαθὸν αὐτῆς πράξεων. Εἰ δὲ καὶ τὶς ἐπιχειρήσεις λέγενται τὶ περὶ αὐτῆς, πολὺ μὲν καὶ διπειρόθεσται τὸν ζητουμένον, καὶ σοφὸς, καὶ ἐπιστήμων τυγχάνῃ. Ποσπερ γάρ οἱ τῷ ἡλίῳ ἀτενίσαι βολλέμενοι τὰς ἔδεις βλάπτονται, εἴτε καὶ οἱ κατοπτρίζονται τῷ βίᾳ ταῦτας πειράμενοι, ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κατορθωμάτων θιγγιάσαντες, ὑπενδόντες ἢ καὶ ἀτονήσαντες, σύγχυσιν ὑφίστανται τῇ διάνοιᾳ.

3. Ἡμεῖς δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν ἴχνηλατοῦντες τὰ κατ' αὐτῆν, καὶ ἐκ τῶν συνηλκῶν δὲ αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν πρώτον βίον δικροβιγῆς ἀκούσαντες, καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν πραγμάτων ἀμυδρῶν καταυγασθέντες, ἐπὶ τὸ γράφειν ἡκουμενούς, ἀντοῦς τροφὰς συττηριώδεις ἀποθησαυρίζοντες. Τὸ μὲν γάρ κατ' αὐτῆς λέγειν οὐ μόνον ἥμιν δύναντον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς δυσχερές.

4. Η τῆς οὐρανίου συγκλήτου ἐπώνυμος, χώρας τῆς Μακεδονίας τυγχάνει. Ἀκτηστῶν γάρ τὸν προγόνων αὐτῆς τὸ φιλόθεον καὶ φιλοχριστὸν τῶν Ἀλεξανδρεῶν, κατελάμβανον ἐκ Μακεδονίας τὴν τοῦ Μακεδόνος πό-

λιν. Ἐπειδατῶν δὲ αὐτῶν τῇ χώρᾳ, καὶ μεῖζῳ εὐρύτερῃ τῆς φήμης τὰ πράγματα, φιλοφρόνων δικουν αὐτὴν. Οὐ πάλιοι δὲ δημόσιοι συνέχαιρον, οὗτοι μὴν οἰκημάτων έθαύμασιν μέγεθος· πάστοι δὲ μονότροπον εὐρύτερος σὺν εἰλικρίνει ἀγάπῃ, δευτέραν θέντο τὴν οἰκείαν τῆς μετοικίας.

5. Ἡν δὲ καὶ τῷ γένει περίλεπτος ἡ μακαρία Συγκλητική, καὶ τοῖς δόλοις δὲ τοῖς κατὰ τὸν κόσμον τερπνοῖς νομιζομένοις ἐκεκδημένη. Παρὴν δὲ αὐτῇ καὶ ἀδελφῇ διμέρων δῆμα, καὶ ἀδελφοῖς δύο, συμποτάτῳ καὶ αὐτοῖς ἀναχθέντες βίῳ· ὃν δὲ μὲν εἰς, ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ τυγχάνων, ἀπεγένετο· ὃ δὲ ἔπειρος, ἀπόδις πέμπτω καὶ εἰκοστῷ ξεῖ, παρὰ τὸν γονέων εἰς γάμον παρεκάλεστο· καὶ πάντων πρὸς τὸ ζητούμενον εὐτρεπισθέντων, καὶ τὸν ἐξ ἔνους συμβολικῶν ἀπελαύνουμενον, ἀπέπτη ὁ νέος ὥσπερ δρινοῖς ἐκ βρύχων, ἀνταλλαγὴν ποιησάμενος τῆς ἐπιγένεων νύμφης, τὴν διμοναν καὶ ἐλευθέραν τὸν ἄγιον σύνοντα.

6. Αὕτη δὲ έτι ἐν ταῖς πατρῷας ἀγάπαταις τυγχάνουσα, φιλοθείᾳ μὲν τὸ πρῶτον τὴν φύσην ἡσεῖται· καὶ οὐκ οὕτω ταῖς τοῦ σώματος ἀπιμαλεῖσας ἐποιέσθη, ὡς τὰς τῆς φύσεως ὅρμας ἀπετηρεῖ.

7. Ἡν γάρ καὶ κατὰ τὸ σώμα περικαλλεστάτη, ὡς καὶ πολλοῖς αὐτῇ μηνηστήρας προστένει κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν· τούτῳ μὲν ὑπὸ τῆς περιουσίας δελεαζομένους, τούτῳ δὲ καὶ ὑπὸ τῆς τῶν γονέων κορυφήτος, καὶ πρὸς ἄπλοτον τούτοις ὅπερ αὐτῆς τῆς κόρης τοῦ καλλίους ἔξαπτομένους. Καὶ γοῦν οι γονεῖς ἀτρέμουσι· προτέρουν τὴν νέαν εἰς γάμον, αὖτον τούτον ἐπείγοντες, ὡς ἐξ αὐτῆς τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν αὐτεῖς φυλαχθῆναι. Ἡν δὲ σώγρων καὶ γενναῖς τῷ φρονήματι, οὐδέποτε συνετίθετο ταῖς τοιωτάταις τῶν γονέων συμβουλίαις· ἀλλὰ γάμον ἀκούνουσα κοστυκῶν, γάμον θείον ἐψαντάζετο· καὶ πολλοὺς μηνηστήρας περορώσα, εἰς μόνον τὸν οὐράνιον νυμφίον εἶχε τὸν ντεῦμα.

8. Καὶ ἦτορ τῆς μακαρίας Θέλης γνοίσιαν μαθήτριαν, τοῖς αὐτοῖς αὐτὴν ἐπομένην διδάγμασι. Καὶ γάρ τῶν δύο εἰς μηνηστήρην δὲ Χριστὸδες, καὶ αὐτὸς ἡν τῶν ἀμφοτέρων νυμφαγώγος Παύλος· οἷμα δὲ καὶ τὸν θάλαμον αὐταῖς μὴ ἐναλλάττειν· εἰς γάρ αὐτοῖς παστοῖς ἡ Ἐκκλησία, καὶ ὁ αὐτὸς θαῦτος μελικεῖς ἐπ' ἀμφοτέρων τὰ σεμνὰ καὶ θεῖα διατάσσα. Καὶ γάρ ἐν κυμβάλοις εὐχαῖς τέρπει ταῖς θεῖαι ἀνατεθείσταις φυγάδες, καὶ ἐν τυμπάνοις καὶ ἐν δεκαχόρδοις φαλτηρίοις τὴν τελεοτάτην ὕδην ἀναπέμπει. Μαριάμ δὲ τοῖς λεπροῖς τούτοις γάμοις τὰς χορευτρίας εἰσάγει, λέγουσα· Ἀσωμεν τῷ Κύριῳ· ἐνθέξως γάρ δεδύξασται. Καὶ τὰ μῆτρα δὲ τοῦ θεοῦ δεῖπνον κοινὸν τοῖς ἀπωμένοις· Γεύσασθε γάρ, καὶ ίστετε, ὅτι χρηστὸς δὲ Κύριος. Καὶ ἡ τῶν νυμφικῶν δὲ αὐταῖς περιβολημάτων μία τις ἄρτη· Οσοι γάρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτισθήσαντο, Χριστὸν ἐτεθνάσκοτο. Ομβροποτος οὖν αὐταῖς ἡ πρᾶξι Κύριον ἀγάπην· τῶν γάρ αὐτῶν ἡξιουντο διωρεύων· ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀγῶσιν ἡμιλόντο. Τὰ μὲν γάρ τῆς μακαρίας Θέλης οὐδέποτε ἡγνήται μαρτύρια, ὡς διὰ πυρὸς καὶ θηρίων ἀποθέσαν-

A concesserunt. Quo cum pervenissent, ac res ipsae fama majoris comperissent, libentissime isthie sedes statuerunt. Non illi de populi frequentia gaudebant, nec adiunam amplitudinem mirabantur, sed unanimi fide sinceraque charitate reperta, incolati patriam posthabuerent.

B 5. Erat porro beata Syncletica cum genere illustris, tum aliis quae inter vitæ commoda computantur instructa. Erat illi soror una concors ac ejusdem animi, et fratres duo, ipsi quoque vita honestissima educati, quorum alter ætatem agens puerilem diem obiit; alter vero ubi vicesimum quintum attigit annum, a parentibus ad nuptias destinatus est. Cumque essent omnia ad id negotium parata, pactionesque de more essenti factæ, evolavit adolescens tanquam avis ex laqueis, et sponsam terrestrem cum inculpato liberoque sanctorum coto commutavat.

6. Ipsa porro dum paternis adhuc ulnis barecret, jam primum animum exercebat in amore Dei, nec tantam corporis curam, quantam animi motibus observandis sollicititudinem ponebat.

C 7. Erat namque forma corporis elegantissima; adeo ut sub primam adolescentiam multi ad eam accederent proci, partim opibus, partim parentum dignitate permoti, ad hanc pulchritudine accessi. Ipsi quoque parentes placide juvenculan ad nuptias hortabantur: ea mente instantes, ut et illa sibi generis successio superesset. At illa pudica et animo generosa, nullatenus ejusmodi parentum consilii obtemperabat; quinimum auditis mundanis nuptiis, divinas cogitabat: ac multos illos despiciens procos, in unum coelestem sponsum nuntu et animo propendebat.

8. Videre erat beatæ Thecle germanam discipulam, eadem quam illa documenta sequentem. Ambarum namque unus pronubus erat Christus, idem ambarum paronymphus Paulus: quin earum thalamum nihil diversum arbitror: ilis enim communis torus Ecclesia. Ipseque David de utraque, gravia divinaque cantica modulatur. In cymbalis namque bene sonantibus oblectat animas Deo consecratas, et in tympanis ac decachordis psalteriis perfectissimum occinit carmen. Maria vero sacris hisce nuptiis choreas inducit dicentium : *Cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est* **. Fercula quoque divinas coeze, communia epulantibus : *Gustate enim, inquit, et videte quoniam suavis est Dominus* **. Præterea sponsalium indumentorum una utrique textura erat: *Quicunque enim in Christo baptizati sunt, Christum induerunt* **. Par item illis erga Dominum charitas, eisdem quippe nomine ornatae erant: imo etiam iisdem certaminibus contendebant. Et quidem beatæ Thecle nemini ignotum martyrium et cruciatu, quod per ignem

** Exod. xv, 1. ** Psal. xxxiii, 9. ** Galat. iii, 27.

ferasque indomitas decertaverit : nec hujus quoque virtutis causa susceptos labores sudoresque, multis latere existimo. Cum enim unus eis Salvator esset, cuius desiderio flagrabant, necessario unus quoque illis erat adversarius diabolus. Ac quidem in Thela mitiores **617** fuisse labores existimo. Expugnata quippe fuit inimici malitia, per exteriora cum ea congressi : hic vero acerbiorem probebat malitiam, interiora pugna per exitiosas cogitationes congressus.

9. Non fascinavit oculos ejus pretiosae vestis textura, neque gemmarum varii colores : non aures ejus cymbalum decepit, ne que tibia animi vigorem solvere potuit : non parentum lacrymæ, non cognitorum quævis cohortatio ejus emollivit animum ; sed adamantina mente instructa, nequam animo fracta est : cunctisque sensus suos, quasi fenestras occulentes, cum Sponso suo seorsim colloqueretur, his Scripturæ verbis usa : *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi*¹⁰. At ubi fumosæ tenebrosæque confabulationes occurribant, eas refugiebat, ad interna animi cubicula sese recipiens. Ubi vero lucidæ fructuosæque abortiations comparebant, totam pandebat mentem, ut oblata verba suscipieret.

10. Neque vero negligebat salutarem corporis medem ; nam ita jejunii amans erat, ut ex presentibus nibil ipsi par esset. Illud nempe pro custodia habebat, et pro fundamento ceterorum omnium. Ac si quando necessitate cogente extra consumtam horam aliquid alimenti sumeret, secus illi ac comedentibus accidebat : pallebat quippe vultus, corporisque moles minuebatur. Nam moveante contrastato, una immutatur et languescit id quod movetur ; qualibet enim modo principium affectionem fuerit, quæ ex illo pendet pari ratione subsequuntur. Quibus namque oblatus cibus voluptati est, iis vegetus corporis habitus est : qui contra affecti, iis caro macie confecta et tenuis est. Mihi loquenti fidem faciunt infirmi. Haec igitur beata Virgo cum elanguedo esse corpore curaret, animæ vigorem præferebat, idque juxta Apostoli dictum : *Quanto is qui foris est noster homo corruptitur, tanto is qui intus est, renovatur*¹¹. Ita igitur ejusmodi certamen inibat ut vulgi oculis lateret.

11. Postquam vero parentes ejus finem vivendi fecerant, majore Dei impulsu permota, suam secum sumit sororem, quæ erat expers oculorum usu : relictaque paterna domo in consanguinei cujusdam monumentum ingreditur ab urbe remotum, cumque sibi relicta bona, vendita pauperibus distribuisset, accito quodam presbytero, comam sibi capitis totundit. Tunc ornatum omnem et mundum abjecit ; solent enim mulieres, mundum appellare capillos.

¹⁰ Cant. II, 16. ¹¹ II Cor. IV, 16.

(77) Sic Coteler. Combells. vero χορυθνιάσασα.

Α αὐτὴ ἐνθηληκέναι· καὶ ταύτης τοὺς ἀναρπετους πόνους τε καὶ ιδρωτὰς οἷματα τοὺς πολλοὺς μὴ λανθάνεται. Εἰ γάρ εἰς Σωτὴρ ἡν αὐτὰς δὲ πονητασθμένος, ἀναγκαῖας καὶ εἰς αὐτὰς δὲ ἀντιτασθμένος. Καὶ τῇ μὲν Θέλῃ πρατέρους ὑπολαμβάνει τοὺς πόνους· καθηφίτο γάρ ἡ τοῦ ἔχθρου κακία, διὰ τῶν ἀντέδηπον προσομοιῶντος· ἐνταῦθε δὲ δριμυτέραν ἁυτοῦ τὴν κακίαν ἐπιδείκνυται, ἐκ τῶν ἔνδον διὰ τῶν ἔναντιν καὶ ὀλεθρίων ἁυτοῦ λογισμῶν κινούμενος.

9. Οὐκ ἄγοντεσσεν αὐτῆς τὸ δῆμα ποικιλῆς ἰσθῆτος ὅφη, οὐδὲ λίθων πολυτελῶν διάφορα χρώματα· τοῖς ἡμέτερον αὐτῆς τὴν ἀκοὴν κύμβαλον, οὐδὲ αὐλὸς διάλυσαι δεδύνεται τὸν τῆς ψυχῆς αὐτῆς τόνον. Οὐκ ἡμέλαξαν αὐτὴν γονέων δάκρυα, οὐδὲ ἐτέρα τις συγγενῶν παραίνεται· ἀλλ' ὅσπερ ἀδάμαντα τὸν λογισμὸν ἔχουσα, οὐ πατεράποτη τὸν νοῦν· καὶ ὅσπερ θυβάσις τὰς πάσας αἰσθήσεις αὐτῆς ἀποκλείουσα, τῷ ἁυτῆς νυμφῷ καταμόνας προσωμοῖται, τὸ γραψίδιον ἔχειν λέγουσα· Ὅς ἐγένοτο δέδειριδῷ μοι, καὶ δ δέδειριδός μοι ἔμοι. Καὶ εἰ μὲν καπνώδεις καὶ σκοτεινὰ διμίλαι παρῆσαν, ταύτας ἀπέφευγε, τοῖς ἔνδον ταμείοις τῆς ψυχῆς ἁυτὴν συνάγεσσα· διότου δι φωτεινὰ καὶ ἐπωρεύεται παραίνεσσις ἐπύγανον, πάσας ἁυτῆς τὴν διάνοιαν ἔτεινε πρὸς ὑπόδοχη τῶν λεγούμενων.

10. Οὐκ ἡμέλει δὲ καὶ τοῦ κατὰ τὸ σῶμα σωτηρίου φαρμάκου· τὴν τε γάρ νηστειαν οὐτε εἰχε φίλην, ὡς μηδένα αὐτῇ τῶν παρόντων λοιπὸν τυγχάνειν. Φυλακή γάρ καὶ θεμέλιον ταύτην ἡγετο· τῶν δὲllων. Καὶ εἰ ποτὶ Δανάγκης γενομένης παρὰ τὸν συνήθη καρπὸν ἀτρόφη, τὸ διαντοῦ διθολεῖται τοῦ ἀποθεστοῦ ἀγάρκη γάρ αὐτῆς τὸ πρόσωπον, καὶ συνέπιπτεν δὲ τοῦ σώματος δγκος· τοῦ γάρ κινούντος ἀποδιθεντος, συναλλοιοῦται καὶ τὸ κινούμενον. Οπως γάρ ἀν ἡ ἀρρή διατεθῇ, ὡς ἐπίπαινον ἀπολουθεῖ ταύτη καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἡρητημένα. Οἰς μὲν γάρ ἡ τροφὴ καὶ ἥσοντι γίνεται καὶ προσφέρεται, εὐθαλῆς δὲ τοῦ σώματος δγκος ἔστιν· οἰς δὲ τὸ διαντοῦ συμβαίνει, δτροφος καὶ λεπτή ἡ σάρξ τυγχάνει. Μαρτυροῦσι δὲ μου τῷ λόγῳ οἱ δρῆσται. Ή γοῦν μαχαρίᾳ αὐτῇ, νοστρεύειν πειρωμένη τὸ σώμα, τῇ ψυχῇ τὸ εἰπεντές ἔφερε· κατὰ γάρ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα ἐπράττειν· Οσον γάρ δέ διδωθεὶς ἡμῶν ἀνθρώπος ψεύτεται, φησίν, τοσούτος δὲ διδον διακανουται. Οὐτώ μὲν οὖν ἐνθήλει λανθάνοντα τοὺς πόλλους.

11. Οτι δὲ οἱ γονεῖς αὐτῆς τέλος έσχον τοῦ βίου, ἀπὸ πλεον θεοφορηθεσα (77) τῷ θεῷ φρονήματι, λαμβάνει καὶ τὴν ἀδελφὴν μεθ' ἁυτῆς· ἡν γάρ στερηθεσα τῶν δικαιων· καὶ τῶν μὲν πατρώνοις οίκων χρέοςται· εἰς δὲ τῶν συγγενῶν αὐτῆς ἡρωεῶν ἀποχωριμένη τῆς πόλεως κατάγεται· καὶ διατελήσασε πάσαν τὴν καταλευθεσαν αὐτῇ οὔσιαν, καὶ διανεμασα τοῖς πέντη, προσκαλεσαμένη τινὰ τῶν προσιτέρων, ἀπέτεμνεν ἁυτῆς τοὺς πλοκάμους. Τέ·

τὴν πᾶσαν κοιμησιν ἀπέθετο· ἔδος γὰρ ταῖς γυναικὶς καλούμον καλεῖν τὴν τρίχα. Σύμβολον δὲ ἦν τὸ γινόμενον τοῦ ἀπέριττον καὶ καθαρὸν τὴν φυσῆν αὐτῆς τεγνήσθαι. Τότε μὲν οὖν πρῶτον ἡμέωρῃ τῆς παρθενικῆς προσηγορίας.

12. Πάσαν δὲ τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοὺς πτερυγοὺς διανείμασα, Εἰτε· Μεγάλου μὲν τῆς λειώσαν δύναμος· Τί δὲ ἀνταποδών εἰπάνον τῷ δωρηταρμένῳ, οὐκ ἔχω. Εἰ γάρ ἐπὶ τῶν ἄκτες πραγμάτων, ἔνεκεν ἀξιώσας τοῦθεροῦ, πᾶσαν ἄνθετον τὴν οὐσίαν ἀποβάλλουσι· πάσην μᾶλλον ἐμὲ, τοσαῦτης ἀξιώσασαν χάρτος, οὐκ ἀρά ἔσει μετὰ τῶν νομοῦμένων ὑπαρχόντων προδοῦναι καὶ τὸ σῶμα· Τί δὲ λέγω κτήματα ἢ σῶμα δοῦναι, πάντων αὐτῶν ὑπαρχόντων; Τοῦ γάρ Κυρίου η̄ τῆς καὶ τὸ πλήρωμα αὐτέντων. Διὰ τούτων μὲν τῶν λόγων τὴν ταπεινοφροσύνην ἔχομενωσαμένη, ἡσύχασσεν.

13. Ἡν μὲν οὖν καὶ ἐν ταῖς πατρικαῖς αὐλαῖς ικανῶς προτρυμασθεῖσας τοὺς πόνους· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκρῇ τοῦ σταδίου ἀχθεῖσα, πρόκοπτος ταῖς ἀρεταῖς. "Οσοι μὲν οὖν ἀγυμνάστως καὶ ἀσκέπτως προσῆλθον τῷ θεῷ τούτῳ μυστηρίῳ, ἀπέτυχον τοῦ ζητουμένου, μή προθεωρήσαντες τὰ καθ' ἔκαστον· ὥσπερ δὲ οἱ οἰδοπορεῖν μᾶλλοντες τῶν ἑφόδων πρώτων φροντίζουσιν, οὕτως καὶ αὐτῇ, ὥσπερ ἀρδοῖς ἔστην, τοῖς πάλαι πόνοις εὐτερίσσασι, ἀδεῶς τὴν ἐπὶ τὰ δῶν πορειὰν ἐποιήσαστο· τὰ γάρ εἰς τὸν ἀπεριειδῶν τῆς οἰκίας προσποθεμένη, ὁχυρώτατον τὸν ἔστητος ἐξετίλει πύργον. Καὶ τὸ μὲν καθ' ἴστοριαν τῶν οἰκημάτων ποίημα ἐκ τῶν ἔξωθεν ὅλῶν κατασκευάστε· αὐτῇ δὲ τὸ ἔναντιον πεποιήκεν· οὐ γάρ τὰς ἔμμεν οὔλας συνήγαγεν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς ἔμμεν ἔκπειται· τὰς γάρ χρήματα ἔστητης διασώσα τοὺς πάντους, καὶ καταλιπούσα δργήν καὶ μηνιγκαῖσιν, ἀπωταμένη δὲ καὶ φθόνοι καὶ φιλοδοξῖσιν, φύοδημησε τὴν οἰκίαν ἔστητης ἐπὶ τὴν πέτραν, ἡς περιφανῆς δύπτης καὶ ὀψημάστος ἡ οἰκία.

14. Καὶ τί πολλὰ λέγω; ὑπέρβανε γάρ διὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τὰς ἐξεῖς τοῦ μονήρους βίου τυγχανούσας. Οὐσπερ γάρ τὰ εὑφύσαστα τῶν παιδίων, ἐτι ἐν ταῖς οὐλαβαῖς δύναται, ἀμπλῶνται τοῖς ἐν τῇ λικίᾳ καὶ τείλω χρόνον ἔχουσι παρὰ τοῖς διδεστάλοις· οὕτως καὶ αὐτῇ, ζέουσα τῷ πνεύματι, παρέτρεχε τὰς λοιπάς.

15. Τὸν μὲν οὖν ἐμπρακτὸν αὐτῆς καὶ ἀσκητικὸν διὸν λέγειν ἀδυνατούμεν, ἐπειπερ οὐδὲ συνεχώρει τιὰ τούτου θεατὴν γενέσθαι. Οὐδέ γάρ κήρυξα τῶν αὐτῆς ἀνδραγαθημάτων ἥθελεν εἶναι τοὺς παρόντας. Οὐχ οὕτως γάρ τὸ εὐπρέπετον ἐρρήντεν, δυον τῆς τούτου φυλακῆς τε καὶ κρυσθῆς. Τούτο δὲ ἐποίει οὐ φόνων συνεχομένη, ἀλλὰ θεικά χάρτοι συγχρητουμένη. Τὸ γάρ Κυριακὸν ἔκεινα κατά νοῦν ἔφερε βῆμα, τὸ λέγον, ὡς Εἰ τι ἀλτὶ ποιῇ ἡ δεκάδη σου, μή γνώτω ἡ δρυστερά σου. Οὕτως μὲν λανθάνουσα ἐξετίλει τὰ πρέποντα τῷ ἐπαγγέλματι.

16. Ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης ἡλικίας, καὶ ξας τῇ; ἀκμαστικής, οὐ μόνον παντὸς ἀνδρὸς συντυχίαν ἀπ-

A Signum autem illud erat, animum ejus omni superfluitate vacuum ac purum effectum fuisse. Tunc autem primum virginis appellatione dignata est.

12. Postquam facultates suas pauperibus erogaverat, ait: Magno coherestata sum nomine: quid autem pro merito benefactori rependam non suppetit. Nam si in externis rebus, corruptibili dignitatis causa, fortuna omnes amittuntur, quanto magis me tanta donatam gratia, decet ipsum corpus, quem bis bonis (ut putantur) tradere? Quid autem dico facultates et corpus ipsidari, cuius sunt omnia? Nam, Domini est terra et plenitudo eius⁴⁴. Atque per hæc verba, humilitatem adepta, quieten: et solitariam egit vitam.

13. in paternis sane sedibus, jam ante non modicam exercitationibus nperam dederat, in quoque in stadium medium acta, virtutibus proficibat. Contra vero quotquot absque exercitatione et incogitantiis ad hoc divinum mysterium secedunt, a propenso excludunt, quia animo singula non prospexerant. At illa, quemadmodum qui iter suscipiunt, viaticum primo sibi provident, ita ceu viatico, pristinis laboribus exercitata, caute **618** ei secure iter ad superna ingressa est: præparatis quippe omnibus que essent ad extruendam domum satis, munitionis turrim sibi absolvit. Quod spectat enim ædium structuram, extera illæ materia conficiuntur: at illa contraria plane ratione, non externam materiam collegit, immo potius internam ejecit. Bona quippe sua elargita pauperibus, deposita ira, injuriarumque memoria, depulsa invidia et glorie cupiditate, domum suam ædificavit supra petram, cuius splendida turris erat, et nullis tempestibus obnoxia.

14. Sed quid multa dico? superavit quippe vel ipso initio, eas qua monastica vita assueverant. Sicut enim pueri qui acriore sunt ingenii acie, quamvis adhuc in syllabis versentur, cum iis tamē contendunt, qui et astate majores sunt ac diutius magistros frequentarunt, ita et illa spiritu ferèvans ceteras post se reliquit.

15. Actuosam itaque et asceticam vitam ejus enarrare non valimus, quando nullum admisit vitæ sua spectatorem. Neque enim rerum a se præclare gestarum precones esse volebat eos qui aderant. Imo nec tantam recte agend, quantum gesta sua occultandi sollicititudinem habebat. Illud namque Dominicum dictum in mente versabat: Si quid fecerit dextera tua, id ne sciat sinistra tua⁴⁵. Atque ita latens professionis suæ officia persolvebat.

16. A prima ad adultam ætatem, non modo omne viri consortium declinavit; sed etiam aequales ple-

⁴⁴ Psal. xxiii, 4. ⁴⁵ Matth. vi, 3.

rumque suas refugiebat, hisce duabus de causis, vel scilicet ne gloriam eximiae exercitationis referret, vel ne corporali necessitate a virtutis exercitio avelleretur.

17. Sic ergo primos animi impetus observabat, cavens ne corporeis traberetur cupiditatibus. Nam instar arboris luxuriantis, ramos abscondebat in fructuosos, sciteque amovebat erumpentes in animo spinosas fructiones, per jejunium scilicet et orationem. Quod si vel paulum singule puerilarent, variis affiriebat paenit, nullisque non laboribus corpus macerabat. Nec satis erat illi panis abstinentia, quae vel aqua parciissime utebatur.

18. Quandoconque autem infestus hostis cum illa conflictaretur, quamprimum per orationem Dominiū suum vocabat in subsidium, nec sola corporis exercitatione nitebatur leonis impetum compri-
mare. Nec mora facta supplici aderat Dominus, fugiebatque adversarius. Pierumque tamen accidebat, ut diutius instaret hostis, nec Dominus scelestum propulsaret, ut eo pacto virtutibus instruc-
tæ animæ exercitationem augeret. Ipsa vero quasi facta donorum accessione, vires resumebat ad vi-
ctoriam reportandam. Neque erat ei satis, se cibo-
rum penuria macerare, verum etiam ad omnia vor-
uptaria studia aditum sibi intercludebat. Furfuroso
siquidem pane vescebatur, aqua saepè prorsus ab-
stinebat, humi cubans identem. Quandiu bellum
instaret, talibus illa telis utebatur. Scuti ac teli
loco erat illi oratio, lorica ex fide, spe et charitate
compacta. Praebat omnibus fides, quæ universos
animæ illius constringeret articulos. Aderat item
eleemosyna, si non actu, saltem proposito et vo-
luntate.

19. Ilis itaque parta de hoste victoria, modum ipsa aspernuisse exercitationi ponebat, idque illa præstabat, ne confessim deficerent corporis membra; quod sane acceptæ cladis fuisset indicium. Colla-
bentibus namque armis, quæ spes superest militi ad pralium capessendum? Quare nonnulli suu-
ti, qui cum se inimodice et inconsiderate inedia ab-
sumpsissent, lethale sibi vulnus intulerunt, et quasi cum adversario congregati detrectarent, in perniciem se conjecerunt. Non sic illa **619** agebat, sed considerate omnia, ita ut strenue cum hoste precibus et exercitatione munita dimicaret, et ad tranquillitatem propriae navi procurandam, corporis curam ageret. Enimvero nautæ oborta tempestate et procella, a cibo abstinent, quidquid artis et peritiæ inest, pericula ob oculos versanti opponentes; postquam autem incolumes evaserunt, tunc secundæ salutis sollicitudinem habent, nec totum illis tempus elu-
ctando mari et aestu insumitur, sed aeris serenitatem, ceu brevissimam quietem et tranquillitatem accipiunt: neque tamen ita sine sollicitudine de-
gunt, neque se alto somuo abripi patiuntur, pra-

A φυγεν, ἀλλὰ καὶ τὰς διμορφίους τὰ πολλὰ παρητέστα-
δον τούτων ἔνεκα, ή τοῦ μὴ διξαθῆναι τῇ ὑπερβολῇ
τῆς ἀσκήσεως, ή τοῦ μὴ ὑποσυρῆναι τῆς ἀρετῆς διὰ
τὴν σωματικὴν χρεῖαν.

17. Οὔτε μὲν οὖν τὰς πρώτας τῆς ψυχῆς ἐπιβο-
λὰς παρετίθει, μὴ συγχωρούσσεις αὐταῖς συγκαθέλκε-
σθαι ταῖς σωματικαῖς ἐπιθυμίαις· ὡσπερ δὲ δένδρον
κανθαλομανοῦν πειρετέμενο τὸν ἀκάρπων κλάδων, τὰ
βλαστήματα· τὰς μὲν γάρ ἀκανθίδεις τῆς διανοίας
ἐκφύσεις ἀφγέρετο διὰ τῆς νηστείας καὶ τῆς προ-
ευχῆς. Καὶ εἰ βραχὺ τὸ ξεκατὸν τούτων πρόσκοπτε,
ποκίλας αὐτοῖς τὰς τιμωρίας προσέχερε, διὰ παντο-
δαπῶν πόνων τὸ σῶμα κακουγόνος. Οὐ μόνον γάρ
τῇ τοῦ δέρτου λιμαγονιὰ ἤρκειτο, ἀλλὰ γε καὶ τῇ
τοῦ ὑδατος ὀλγοδείξ.

B 18. Ὁπηγίκα μὲν πόλεμος τοῦ ἔχθροῦ πρὸς αὐτὴν
συνεκρότετο, προηγούμενος μὲν τὸν ἔκτην Δεσπό-
την δὲ εὐχῆς ἐκάλει πρὸς συμμαχίαν· οὐ γάρ ἥρ-
κετο τὴν δράμην τοῦ λεοντος σέσσαι φαλῇ ἀσκῆσαι.
Καὶ παρὰ μὲν τῆς ἱερείας παρῆν δὲ Κύριος, καὶ ἀπ-
εῖδροςκος ὁ πολέμος· πολλάκις δὲ καὶ ἔχρονες πρὸς
τὴν μάχην ὁ ἔχθρος, καὶ δὲ Κύριος οὐδὲ ἡμένετο τὸν
παλαιόναν, αὐτῷ τούτῳ τῆς ἀκάρπου ψυχῆς εἰσαύ-
κων τὴν γυμνασίαν. Αὕτη δὲ ὥσπερ προσθήκη τῶν
δύον, ἐπὶ πλεον ἐκρατήνετο εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἔχθροῦ
νίκην. Οὐ μόνον γάρ ἤρκειτο ταῖς διλγοδείξις τῶν
τροφῶν ἐστην τακρύνα, ἀλλὰ γε καὶ τῶν καὶ τῆς
διατηρήσαντος τεπεράτο εἰργειν ἐστήν. Ἄρτον
μὲν γάρ πιτυρὸν ἤθιεν· ὕδωρ δὲ πολλάκις οὐδ-
σῶλος ἐλάμψανε· καὶ ἔχαμενει δὲ οὐκει τενός. Ἔως
μὲν οὖν συνεκρότετο ὁ πόλεμος, τοιούτοις ὅπλοις
ἐκχρήστο· εὐχῆν μὲν ἐνδυομένη ἀντὶ ὅπλου καὶ θυ-
ρεοῦ ἐνδυομένη· δὲ δὲ περικεφαλαὶ αὐτῆς ἦν ἐκ πί-
στεως καὶ ἐπίδοσης καὶ ἀγάπης συγκραβείσα. Ηγάρ
ποτες προγένετο πάντων, δύοις αὐτῆς τοὺς ἄρμοις
συστήγουσα. Παρεῖν δὲ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη, εἰ καὶ μὴ
ἡ κατ' ἐνέργειαν, ἀλλ' οὖν γε ἡ κατὰ πρόθεστον.

C 19. Διὰ τούτων οὖν ἤταν ὑπομένοντος τοῦ ἔχθρου,
καὶ αὐτῇ ἐπεκούψει τῆς δριμυτάτης ἀσκήσεως.
Τοῦτο δὲ ἐποιεῖ πρὸς τὸ μὴ δύρδων διαλυθῆναι τὰ
τοῦ σώματος μέλη· ἔτης γάρ ἡν τοῦτο τεκμηριον.
Τὸν γάρ ὅπλα των συμποσθτων, ποιεῖ ἀπεις διὰ τῆς
στρατιώτης εἰς πόλεμον; Τινὲς γοῦν, ἀμέτρως καὶ
ἀνεξεπάτως τῇ δοτεῖται ἐστούντων κατασταπήσαντες,
καρπάντιαν ἐστούντων τὴν πληγὴν ἐπηγαγον· ὕστερος δὲ ἐν
παραιτήσει τοῦ ἀντιπάλου γεννημένοι, ἐστούντων κατ-
έψειταιν. Αὕτη δὲ οὐχ οὗτοι ἐπράττεν, ἀλλὰ πάντα
μετὰ διακρίσεων· ἐποιεῖ· καὶ τῷ μὲν ἔχθρῳ σφόδρος
διὰ τὸν εὐχόν καὶ τῆς ἀσκήσεως ἀπεμάχετο·
πρὸς δὲ τὴν γαλήνην τῆς οἰκείας νῆδε ἐπεμελεῖτο
τοῦ σώματος. Καὶ γάρ οἱ ναυτιλλόμενοι, χειμῶνος
καὶ κλύδωνος καταλαβόντος, διετοι διαμένουσι, πᾶ-
σαν τὴν παρ' ἐστούντων τέχνην τῷ πρὸ διφθελμῶν κιν-
δύνῳ ἀντιτίθεντες· ὥπηγίκα δὲ τούχωι τοῦ ἔχην, τότε
τῆς διεντέρας σωτηρίας ποιοῦνται τὴν φροντίδα· καὶ
οὐδὲ ἀπαῖς αὐτῶν ὁ χρόνος πρὸς τὸν σάλον τῆς θαλάσ-
σης καταβαλόσκεται· ὕστερος δὲ ἀνάπτων δέχονται
τῶν πόνων τὴν βραχυτάτην γαλήνην· καὶ οὐδὲ οὗτοις
ἀμερίμνων εἰσινεσιν, οὔτε μήπι οὐκεῖ καθέλ-

κοντας, τείχραν ἐσχηκότες τῶν ἀπελθόντων, καὶ οὐκ
νομάν λαμβάνοντες τῶν μελλόντων. Εἰ γὰρ καὶ ὁ γει-
μὸν ἐκόπασεν, ἀλλ' ἡ θάλασσα οὐ μεμεῖται· καὶ εἰ
ταρπήθει τὸ δεύτερον, ἀλλ' ὅμως τὸ πρώτον [τρίτον] μέ-
νει· εἰ καὶ τὸ γενόμενον κεχώρισται, ἀλλὰ τὸ ποιοῦν
πάρεστιν. Οὗτος οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰ καὶ τὸ
πνεῦμα τῆς ἀπειρούς ἀπῆλασται, ἀλλ' ὅμως ὁ ἔξου-
σιῶν τούτου οὐ μακρὸν τυγχάνει. “Οὐεν δεῖ διδα-
λεῖτος προστίθεσθαι τὸ ἀδέσποτον τῆς θαλάσσης
καὶ τὴν ἀλμυρὸν τοῦ ἄχθρου κακίαν. Ηὐ οὖν μακρὰ,
ἀκριδῶν εἰδύλια τὸ παρόν ἐν τῷ βίῳ κλιθρώνιον, καὶ
προβλέπουσα τὰς τῶν πνευμάτων ζάλας, ἀπιμελῶς
ἡν οἰκατίζουσα τὸ θίσιον σκάφος τῇ εἰς θεὸν εἰσεβοή·
καὶ γὰρ ἀχείματον αὐτὸν τῷ σωτηρίᾳ λιμένα προ-
ώρμισεν, ἀγκυραν ἀπάλεστην τὴν εἰς θεὸν πλοΐαν
θεμένην.

20. Ἀποστολικὸς μὲν οὖν αὐτῆς ὁ βίος, διὰ πί-
στεως καὶ ἀκτημοσύνης συστιγγόμενος, ήτι γε μήν
ἄγκη καὶ ταπεινοφροσύνη διαλάμπων. Αὕτη τοῦ
σωτηρίου λόγον τὴν πρᾶξην ἔξετελον. “Ἐπιθῆση
γὰρ ἐκ δοκίμα καὶ βασιλικοῦ, καὶ ἐπὶ πάντας
τὴν δύναμαν τοῦ ἄχθρου. Οἰκιστὸς αὕτη ἔκουσε τὸ
Εὖ, δοῦλος ἀγαθὸς καὶ πιστός· ἐπὶ δύλων ἡς πε-
στερδ, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. Τὸ δὲ φῆτον,
εἰ καὶ ἐπὶ τῶν δωρεῶν ἀνάγεται, ἀλλ' ὅμως ἐνταῦθα
νοεῖσθω, ὡς “Οὐτὶς ἐνίκησε τὸν Ἐνυκλὸν πόλεμον, καὶ
κατὰ τὸν ἀλόνο δι τρόπαιον πήξει, ἐμοὶ ὑπερασπι-
ζοντός σου. Γνώτωσαν τὸ μέγεθος τῆς πλοΐας αἱ ωόδοι
τοῦ θεράποντος μου Παύλου ἥψεισαν ἀρχαὶ καὶ ἔξου-
σιαι· νικήσας γὰρ τὰς ἐναντίας δυνάμεις, προσομι-
λήστεις καὶ ταῖς κρίστουσι.

21. Οὕτως μὲν οὖν καθ' ἑαυτὴν ἀναγωροῦσα, τῶν
ἀγαθῶν ἔργων τελεστούργος ἔγινετο. Τοῦ δὲ χρόνου
προλόντος, καὶ τῶν ἀρτετῶν αὐτῆς ἀνθουσιῶν, ἡ εἴωδα
τῶν εὐλεξεστάτων αὐτῆς πόνων εἰς πολλοὺς διέβα-
νεν· Οὐδέποτε γάρ, φησι, χρυστεύει δι οὐρανορωθῆσ-
ται. Οἶδε γάρ ὁ θεὸς τοὺς αὐτὸν ἀγαπῶντας καὶ δι'
ἑαυτοῦ κηρύσσειν πρᾶς διόρθωσιν τῶν ἀκούοντων.
Τότε μὲν οὖν τῇ βουλῇσαι τοις κρετητοῖς ἡραντὸν τι-
νες παραδέλλονται, καὶ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκεῖαν τὰς ἐν-
τεῦξις ποιεῖσθαι· καὶ γάρ διὰ τῶν λόγων εἰς τοῦ
βίου αὐτῆς ἀμπορεύουσαν ἐπὶ πλέον προσῆγγις, οὐ-
φελεῖσθαι βουλόμεναι. Κατὰ γάρ τὴν συνήθη ἀκο-
λουθουσαν ἀπονέντονος αὐτῆς λέγουσα· Πάντες δεῖ αὐθῆν-
ται; ή δε, στενάξασα βαρὺ, καὶ δαρκώδια πλήθες
ἀφέται, εἰς ἑαυτὴν ἄγριερ, καὶ ὀπτεῖρ διὰ τῶν δα-
κρίων τὴν ἀπόκρισιν πατησαμένην, δευτέραν αισθη-
τήσεται. Αἱ δὲ συνελθοῦσας, ἑδιάστοτε λαλεῖν αὐτὴν τὰ
μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ ἔθαμψαν ὑπὸ μόνης
τῆς θεᾶς καταπληττόμεναι· καὶ αὐτῆς παρεκάλουν
αὐτὴν φθέγξασθαι. Ἐπὶ πολὺ δὲ τῆς μακροῖς ἔκβα-
ζομένης, μετά χρόνου ἵκανου, πολλῆς θουχίας γενο-
μένης, ταπεινῇ τῇ φωνῇ τὸ γραφικὸν ἔκεινον ἐψη-
ρήμα τό· Μή ἔκλιδον πέργεται· πτωχὸς γάρ εστιν.
Αἱ δὲ παρούσαι ἀσμένως τὸ βῆμα δεξάμεναι, δῶσαν
μέλιτος καὶ κηρίου ἀπογευσάμεναι, ἐπὶ πλεον τῆς
ἔρωτῆσσας εγχοντο· καὶ λοιπὸν διὰ τῶν γραφικῶν

A teritorum experientio, futurorumque præscientia
instructi. Nam etsi tempestas sedata sit, at mare
imminutum non fuit, et si secundum praterierit,
tertium remanet: ac si quod accidit remotum est,
verum adest illius causa. Sic etiam in re præsentis,
etsi spiritus concupiscentiae pulsus fuit, attamen
haud procul est is sub cuius ditione est. Quam-
obrem indesinenter orandum, ob maris instabilitatem
et salsuginosam inimici nequitiam. Beata igitur
illa, gnara tempestatum bujus vite, propiscien-
sque ventorum procellas, naviculae sua gubernacula
pietate erga Deum sua dirigebat, eamque a tem-
pestate incolumem ad salutarem portum fecit ap-
pellere, posuitque anchoram tutissimam, fidem in
Iesum.

B 20. Apostolica erat illius vita, fide et voluntaria
paupertate constricta, charitate resurgens atque
humilitate. Ipsa salutaris sermonis opus peregit: Ambulabili enim, inquit, super aspidem et basiliscum,
et super omnem virtutem inimici ⁴². Audierat sane
ipsa hujusmodi vocem: Euge, serve bone et fidelis,
quia super paucā fuisti fidelis, super multa te consti-
tuam ⁴³. Quae quidem sententia licet referatur ad
dona, attamen hoc loco aic intelligatur: Quia corporali vicisti prælio, etiam de spirituali victoria ne
auxiliante tropum eriges. Noscant fidei tuæ mag-
nitudinem principatus et potestates a famulo meo
Paulo memoratae: nam quæ supereras contrarias
potestates, cum præstantioribus versaberis.

C 21. Ad hunc ergo modum solitaria secedens, bo-
nis operibus vacabat. In dies autem cum virtutes
illius florarent, bonus odor præclarissimum ejus
laborum ad multos permeavit: Nihil enim, inquit,
est occultum quod non reveletur ⁴⁴. Solet quippe
Deus eos qui se diligunt, etiam per sese notos fa-
cere, ad correctionem fructumque audiendum. Tunc
igitur ex divini Numinis consilio, ceperunt non-
nullæ illam adire, et ad utilitatem suam colloquia
cum ea miscere, ex colloquiis enim vita illius ra-
tionem lucrantes sepius accedebant, profectus am-
plioris percipidæ. Nam pro recepto more rogabant
eam: qua via salutem consequi oportet. Illa graviter
ingemiscentes, magna effusa vi lacrymarum, rem se-
cum persperdat, ac quasi per lacrymas respondis-
set interrogantibus, in silento iterum se contine-
bat. Illæ vero una vim afferebant ut loqueretur mag-
nalia Dei: erant enim solo rei spectaculo stupore
percusse. Rursumque rogabant eam ut loqueretur.
Demumque vi compulsa, post diuturni temporis
quietem ac silentium, bumili voce eam Scripturæ
protulit sententiam: Ne facias violentiam pauperi,
inops enim est ⁴⁵. Hoc dictum illas libenter excipi-
entes, quasi mel et favum degustassent, vehementius
instabant interrogando, vocabulis deinceps ex Scri-
ptura mutualis urgebant dicebantque illi: Gratias ac-

⁴² Psal. xc, 13; Luc. x, 49. ⁴³ Matth. xxv, 21, 23. ⁴⁴ Matth. x, 26. ⁴⁵ Prov. xxii, 23.

cepisti, gratis da [¶]. Cave ne ius poenas absconditi talenti instar servi illius. Tunc illa respondit: Quid ita de me peccatrice magnifice sentitis, quasi boni aliquid fecerim aut dixerim? Conunumem habemus magistrum Dominum; ex **620** iisdem fontibus bauimus spirituales latices; corudem uberum lacle nutrimur, Veteris scilicet Novique Testamenti. Illae vero: Sane novimus nos quoque unum nobis esse paedagogum, Scripturam videlicet, euodemque magistrum: verum tu studio pervigili virtutum accessionem acceperisti; parque est eas quae virtutis usum ac consuetudinem nactae sunt, utpote fortiores, juvenibus opem ferre, etenim hoc praecepit communis magister noster. His auditio beata virgo, instar infantium lactentium, erupit in lacrymas. Ille concorrentes, posthabita percontatione, rogabant ut lacrymandi finem faceret. Utque illa conquievit, diuturnum denuo fuit silentium. Exinde vero rursus hortabantur illam: que misericordia commota, nec ignorans quae dictura esset non sibi honorem allatura, sed utilitatem illis qui aderant insitura, ita sermonem orsa est:

σας κατασπείρεις ὑψέλειαν, ἡρξατο λάγειν πρὸς αὐτὰς οὐτως.

22. Filiole, cuncti ac cunctæ novimus, qua ratione salutem consequamur, sed incuria decidimus a salute. Primo enim oportet ea servare quae per Dominum gratiam tradita nobis sunt. Sunt autem istaec: *Diligere Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et proximum tuum sicut teipsum* [¶]. Ex hisce principium legis servatur, in his conquiescit gratia plenitudo. Brevis quidem est verborum sonus, sed multa immensaque in eis virtus. Ex his enim pendent cuncta animæ utilia. Testaturque Paulus finem legis esse charitatem [¶]. Quare quidquid homines utile secundum gratiam Spiritus dixerint, ex charitate oritur et in eam desinat. Adeoque haec est salus, duplex charitas.

τὴν τελευτὴν. Ηδούν σωτηρία αὐτῇ έστιν, ή διπλή χάρακη

23. Et illud præterea addendum, quod ex eadem charitate proficiscitur, ut unaquaque nostrum intelligat quid sit appetere majora. Hesitantibus illis ac denuo interrogantibus, respondit illis: Non ignoratis parabolam Evangelii de centesimo, sexagesimo, et tricesimo. Centenarius numerus, nostra est professio; sexagenarius, continentium status; tricenarius, in castitate conjugali viventium. Et præclarum quidem est a tricesimo transire in sexagesimum, quia a minimis ad majora pervenire opera pretium est. A majoribus autem ad minora bona descendere, non vacat periculo. Nam qui semel ad deteriora vergit, nec in modicis consistere potest, sed velut ad profundum perniciei fertur. Quedam igitur castitatem pollicite, ac ex animi imbecillitate affectæ, excusant excusationes in peccatis. Nam sibi ipsis, imo potius diabolo dicunt: *Dum pudice (imo*

[¶] Matth. x, 8. [¶] Matth. xxii, 37. [¶] I Tim. i, 5.

(a) Forte, αὐτάς. Edit

A αὐτὴν ἡμέρατον ἐπεφόρτιζον· Εἰγον γαρ πρὸς αὐτὴν, ὡς Δωρεάν δίαιτες, Δωρεάν δέρι. Καὶ φησιν· Ὄρα μή τὴν κρυπτοτάλαντον ἀντὶ τοῦ δωδου ἀποτίσῃς δίχτην. Ή δὲ πρὸς αὐτὸν (a) εἶπεν· Τί οὕτως περὶ ἔμου τῆς ἀμαρτωλοῦ φαντάζεσθε, ὡς πραττούσης τι ή λεγούσης; Κοινὸν ἔχομεν διδάσκαλον τὸν Κύριον· ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀρύμεθα τὰ πνευματικά νόματα· ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ μαζὸν γαλακτοροφύμεθα, τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Αἱ δὲ πρὸς αὐτὴν φαστον· Οἴδαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι μία ἔστιν ἡμῶν παιδαγωγὸς, ἡ Γραφὴ, καὶ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος· ἀλλ’ αὐτῇ (b) ἐπαγρύπνη πουσῇ προέκοφας ταῖς ἀρεταῖς· καὶ δέον τὰς ἐν ἑκάτην καλὸν γενομένας, ὡς δυνατέρας, ἐπιπράττειν ταῖς μειρακίοις· καὶ γάρ δικοῖς ἡμῶν διδάσκαλος τούτῳ παρακελεύεται. Η δὲ μακαρία, ταῦτα ἀκούσασα, διστρέψει τὰ ὑποτεθεῖα βρέφη, ἐκλαυθύμοιςεν. Αἱ δὲ συνελθοῦσαι· ἐν δευτέρῳ θέμεναι τὴν ἐρώτησιν, παρεκάλουν αὐτὴν τῷ κλαυθμῷ παύσασθαι. Καὶ ὡς ἡσύχασαν, ἐπιπολὺ πάλιν ἡσύχη λέγετο. Ήρχαντο δὲ αὐτὸς παρακελεῖν αὐτὴν. Η δὲ, σπλαγχνισθεῖσα, καὶ γνῶσα, διτά λεγόμενα οὐ νέμει αὐτῇ ἐπινοιον, ταῖς δὲ παρούσιας.

22. Τεκνία, πάντες καὶ πᾶσαι τὸ αὐθίναι εἰδαμεν, ἀλλὰ διὰ τῆς οἰκείας ἀμελείας τῆς σωτηρίας ἀπολειπόμεθα. Δεῖ γάρ πρῶτον τὰ διὰ τῆς χάρτους τοῦ Κύριου γνωρισθέντα φιλάπτειν. Εἰδος δὲ ταῦτα· Ἀγαπητεῖς τὸν Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ διῆς τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν Ιησοὺς σου ὃς ἔστιν. Έκ τούτων ή ἀρχὴ τοῦ νόμου φιλάπτεται, καὶ ἐν τούτῳ τὸ πλήρωμα τῆς χάρτους ἐπιναπάνεται. Βραχεῖα μὲν τοῦ λόγου ή ἐκχώνησις, ἀλλὰ πολλὴ καὶ διπειρος ή ἐν τούτῳ τούτου δύναμις. Πάντα γάρ τὰ ψυχογέλη ἐκ τούτων ἥρτηνται· καὶ μαρτυρεῖ Παιδίον, λέγων ὃς τέλος νόμου είναι τὴν ἀγάπην. Όσα μὲν οὖν οἱ ἀνθρώποι χρήσασι κατὰ χάριν τοῦ Πνεύματος εἴπωσιν, ἐκ τῆς ἀγάπης ἔστιν, καὶ εἰς αὐτήν

23. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο προσθεῖναι, εἰς αὐτῆς πάλιν τυχάνον, τὸ ἐκάστην ἡμῶν ἐπιγινώσκουσαν δὲστιν τῶν μεζόνων ἐφίσθαι. Αἱ δὲ πόρουν πρὸς τὸ λεχθὲν, καὶ αὐτὶς διντηρώσαν. Η δὲ πρὸς αὐτὰς ἔφη· Οὐκ δύνοετε τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολὴν περὶ τῶν ρ., καὶ ξ., καὶ λ·· ἡ μὲν οὖν ἐκαποντάς ἔστι τὸ δημέτερον ἐπάγγελμα· η δὲ ἐκαποντάς ἔστι τὸ τῶν ἁγιαστῶν τάγμα· η δὲ τριακοντάς τῶν σωφρόνων βιούντων. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν τριάκοντα ἔπι τὰ ἔξηκοντα καλὸν μεταβῆναι· ἀπὸ γάρ τῶν μεκρῶν ἔπι τὰ μείζονα καλὸν προκόπτει· ἀπὸ δὲ τῶν μεζόνων ἔπι τὰ ἀλάτιστα κατατρέχειν, ἐπικινδύνων. Οἱ γάρ ἀπαξ νεύσας ἔπι τὰ χείρω, οὐδὲ τὸν διλόγος στήγαια δύναται· ἀλλὰ ὑπερ περ τὸν βυθὸν τῆς ἀπωλείας φέρεται. Τινὲς γοῦν, παρθενίας ἐπαγγελλόμεναι, καὶ ἀσθενοῦς γνώμης τῶν λογισμῶν ὑποσυρόμεναι, προφάσεις ἐν ἀμφοτελεῖς προφασίζονται. Πρὸς γάρ ἔστιν τὰς λέγουσας, μᾶ-

(b) Λεγε αὐτῇ. In.

λον δὲ πρὸς τὸν διάβολον, διτὶ Ἐδν μὲν σωφρόνως μεθίλον δὲ ἀσφρόνως βιώσαμεν, καὶ τοὺς τριακοσοῦ δέκαυμισθα· καὶ γάρ φησιν, ὡς πᾶσα ἡ Παλαιὰ τῆς πανδοκούσας εἴχετο. Γνωστὸν οὖν ἔστω τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἔχθρου εἶναι. Ὁ γάρ ἐκ τῶν μεζόνων ἐπὶ τὸ ἔλαττον ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ ἑναντίου βάλλεται· ὕστερον γάρ στρατιώτης φυγάς, ὃ τοῦτο δρᾶς κρίνεται· καὶ οὐχ ὅτι πρὸς τὴν ἔλαττον στρατελαν κεχύρηκα, συγγνώμην ἀξιοῦται· διλλ' ἐπὶ ἀπέδρα, τὴν τιμωρίαν λαρισάντε. Δεῖ οὖν, καθὼς προέκτον, ἐπὶ τῷ ἔλαττόνων ἐπὶ τὰ (78) προσβαίνειν. Καὶ τοῦτο δὲ Ἀπόστολος διδάσκει, ὡς Τὸν ἔχισθεν ἐπιλαρισανομένους, τοῖς ἐμπροσθετέροις θεοῖς κρήνην δεῖ οὖν τοὺς τὴν ἑκατοντάδα χρατοῦντας, ταῦτην εἰς ἑαυτοὺς ἀνακυκλοῦν, καὶ πέρας μὴ διδόναι τῷ ἀριθμῷ. Φησὶ γάρ, δεῖ δὲν διχρεῖσθαι τούτοις.

24. Δεῖ οὖν ἡμᾶς τὰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἐπανηγμένας, σωφροσύνην τὴν εἰς ἄκρον κατέχειν. Καὶ γάρ καὶ παρὰ ταῖς κοινωκιῇ δοκεῖ σωφροσύνη πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ συντάραστιν αὐταῖς καὶ ἀφροσύνῃ, διὰ τὸ ταῖς ἀλλασσαῖς πάσαις αἰσθήσεσιν ἀμφατέαν. Καὶ γάρ δρῶσιν ἀπρεπῶς, καὶ γελῶσιν ἀπάτασσος. Ἡμεῖς δὲ μάλιστα καὶ ταῦτα ἀφέμενοι, ἐπαναδύμεν ταῖς ἀρεταῖς, καὶ ἀπὸ τῶν ὅρθων μὲν ἀπέδιωμεν τὴν ματαλὸν φαντασίαν. Καὶ γάρ φησιν ἡ Γραφή· Οἱ ὄρθωλοι σου ὁρθὸς θελεπέτωσαν· καὶ τὴν γλῶτταν καλύπτειν τὸν τοιούτων ἀμαρτημάτων. ἈΟδύτον γάρ τὸ τῶν ἔμων ὅργανον αἰσχρὰ προφέρειν φῆματα. Οὐ μόνον δὲ λέγειν αὐτὰ παρατητέον, ἀλλὰ καὶ ἀκούειν.

25. Ταῦτα δὲ ἀδύνατον φυλάττειν, ἐὰν ταῖς πρόδοσις συνεχῶς χρώμεθα. Διὰ γάρ τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν, καὶ μὴ βουλύμενα, οἱ κλέπται εἰσάσθιαν. Πῶς γάρ δύναται οὔκοις, καπνοῦ ἐκ τῶν ἔκυθρων κινηθέντος, καὶ τῶν θυρίδων δινογεισῶν, μὴ μελανεύειν. Ἀναγκαῖος οὖν παρατείσθαι προστιχεῖ ταῖς εἰς τὴν ἀγορὰν προελέσεσι. Εἰ γάρ ἐπαγθήσει καὶ βαρὺ ἥγουμενος ἀδελφοῖς καὶ γονεῖς γυμνοῖς θεάσασθαι, πῶς μᾶλλον ἀπικθανέσθη ἡμὲν ἔσται θεωρήσασθαι τὸν πλατεῶν τοὺς ἀπρεπῶς τε γεγυμνωμένους, ἐτι γε μήν καὶ ἀκλαστα τῆρματα λέγοντας; Ήτο τούτων γάρ συμβαίνει ἀηδεῖς καὶ λοιμώδεις φαντασίας προσέρχεσθαι.

26. Ὁπηνίκα δὲ καὶ εἰς τοὺς οἰκους ἑαυτὰς καθειρξώμεν, οὐδὲ ἔκει ὀφελούμενος ἔχειν τὸ ἀμφίριμον, ἀλλὰ ἀγρυπνεῖν· γέγραπται γάρ· Γρηγορεῖτε· Όσον δὲ ἑαυτὰς ἀπαλιζόμενα πρὸς σωφροσύνην, τοσούτον δριμυτέρους συνταπτόμενα λογισμός· Ὁ γάρ προσθεῖται, φησι, γνῶσιν, προστέθησον ἀλητημα· Όσον γάρ προκόπτουσιν οἱ ἀληταῖ, τοσούτον μεῖζον συνάπτονται ἀνταγωνισταῖς. Ὁρα πάσον ἀνέπτης, καὶ οὐκ ἀλιγαρθῆσθαι πρὸς τὰ παρόντα. Τὴν ἑναλον καὶ Ἑμπρακτὸν πορνεῖαν ἔνθετας; τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἔχθρος τοι προβῆσαι. Όσαν δὲ καὶ ταῦτα σεαυτὴν καλύπτῃς, ἐν τοῖς κατὰ διάνοιαν χωρίος

A insipienter) vixerimus, tricenarium saltem consequemur: namque aiunt: Tota lex vetus liberorum susceptionem prædicabat. Noverit ergo qui in ista versatur sententia, eam inimici esse. Nam qui ex majoribus ad minora devenit, ab adversario dejicitur, atque instar militis trans fugæ judicatur: nec quia ad inferiorem militiam transiit venia donatur, sed quia aufugit, peccas dat. Oportet igitur, ut superius dixi, a minoribus progrederi ad ultraiora. Idque docet Apostolus: Quæ retro sunt obliviscientes, ad ea quæ sunt priora extende nos¹⁰. Par est igitur eos qui centenarium obtinueri, illum ad se revovere, nec terminum numero dare. Ait enim: Cum feceritis omnia, dicite: Servi inutiles sumus¹¹.

B 24. (78') Nos itaque quæ hujusmodi professionem suscepimus, debemus pudicitiam tenere supremam. Nam apud saeculares quoque feminas videtur pudicitia versari; at inest illis insipientia, quia aliis omnibus sensibus labuntur et peccant. Aspicunt enim indecenter, ac rident effuse. Nos vero haec ipsa præcipue abjicientes, virtutibus ascendamus, atque ab oculis auferamus inanem quamvis 621 phantasiam. Siquidem ait Scriptura: Oculi tui recta videant¹². Lingua quoque reprimere debemus ab ejusmodi peccatis. Nefas enim est ut hymnorū organum verba turpia proferat. Ea vero non dictu modo, sed auditu sunt responda.

C 25. (79) Haec autem servare non valemus, nisi dum in publicum progredimur considerate agamus. Per sensum enim nostros, nobis etiam invitisi, ingrediuntur fures. Quomodo namque domus fumo extrinsecus admoto poterit non denigrari? Quamobrem necessario convenit ut a profectibus in forum abstineamus. Nam si molestum et grave censimus videre fratres aut parentes corpore nudos, quanto magis noxiū nobis erit, eos in plateis spectare qui indecenter denudantur, prætereaque proferunt impudica verba. Ex his enim solent molestie et pestiferæ phantasie exoriri.

D 26. Quando autem domi nos recludimus, ne illic quidem debemus sine sollicitudine versari, immo etiam invigilare; scriptum enim est: Vigilate¹³. Quanto autem magis confirmaverimus nos in temperantia, tanto cum acerbioribus cogitationibus conficiantur. Nam qui addit scientiam, inquit, addit dolorem¹⁴. Et athletæ quo magis proficiunt, eo majoribus cum antagonistis conficiantur. Cerne ex quantis evolaveris, nec negligenter te geres circa praesentia. Materiale et externam fornicationem deviciisti? èam qua per sensum exercetur tibi adjicit inimicus. Cumque ab hac etiam te continue-

¹⁰ Philipp. iii, 13. ¹¹ Luc. xvii, 10. ¹² Prov. iv, 25. ¹³ Matth. xxiv, 42. ¹⁴ Eccl. 1, 48.

(78) Excidiisse videtur vocabulum μεῖζω. Eoit.
(78') Rosweid. in Vitis PP. I. v. 4, 41.

(79) In Vitis PP. I. v. 11, 52.

ris, adhuc in cogitatione seu in caverna latet hostis, et spirituale tibi bellum concitat. Decoros enim vultus, indecorasque figuræ, vetera colloquia suggerit eis quæ solitaria vivunt. Sed non oportet assentiri phantasmatibus, quia scriptum est : *Si Spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne diniiseris*¹⁶. In hisce namque rebus consensus est cum sæculari fornicatione comparandus : *Potentes enim, inquit, potenter tormenta patientur*¹⁷. Magnum igitur est adversus fornicationis spiritum certamen. Illudque est caput malorum adversarii ad animæ perniciem. Quod inuenius beatus Job dicebat de diabolo : *Qui habet virutem in umbilico ventris*¹⁸.

27. Multis itaque variisque machinis stimulum fornicationis admoveat diabolus hominibus Christum diligentibus. Quin etiam sepe nefarius ille veterator fraternum amorem transmutavit in suam malitiam. Etenim virgines quæ nuptias, quæ luxum omnem sæculi fugerant, per fraternalum affectum supplavit : insuperque monachos qui omnia fornicationum genera et ipsi profligerant, vulneravit ac decepit per religiosum colloquium. Hoc est enim iniuncti artificium, alienis se oblegere, sua vero clanculum obrudere. Ostendit granum frumenti, ibique supponit laqueum. Et vero arbitror de hisce dicere Dominum : *Qui veniunt ad eos in vestimento ovum, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*¹⁹.

28. Quid ergo ad hoc agendum ? Simus prudentes C sicut serpentes, et simplices sicut columbae²⁰ : callidum contra laqueos ejus adhibentes consilium (80). Nam illud : *Estate prudentes sicut serpentes, dictum est, ut diaboli nobis impetus non lateant. Nam simile ex simili citissimum comparat notionem. Columbae vero simplicitas ostendit puritatem actionis. Omne igitur bonum opus consistet in fuga deterioris. Quomodo autem fugiemus quod ignoramus ? Quamobrem oportet ut intellecta inimici nequitia, caveamus ab ejus perniciose machinamentis ; aut enim : Circuit, querens quem devoret*²¹. *Et esse ejus electa*²². Itaque semper vigilandum est. Si quidem per externas res impinguat, et per internas cogitationes subigit. Et quidem plus nocet per interiora ; nam diu nocturne spiritualiter accedit.

29. Cujusnam ergo rei est opus ad hoc bellum ? **22** profecto laboriosa exercitatione et puris pre- cibus. Et haec quidem generaliter in omni exitiosa cogitatione sunt remedia. Verum necesse est insuper peculiariibus quibnsdam uti consiliis, ad præsentem animæ pestem depelendam : atque instante turpissima cogitatione ei opponere contraria. Nam si in regione mentis formosi vultus phantasia extiterit, id ratione castigandum oportet, quæ simulacra

κεφαλωνεύει, τὸν διόλον σοι κινῶν πόλεμον. Πρόσωπα γάρ εὐπρεπῆ καὶ δημιουργίας ἀρχαῖς, καὶ ἡγούμενούς παρεισφέρει. Δεῖ οὖν μὴ συγκατατίθεσθαι τοὺς φαντάσματος γέγραπται γάρ, ὡς Ἐάν πνεῦμα τοῦ ἔξουσιαζοτος ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, τέλον σου μὴ ἀφίει. Ή γάρ πρὸς τὰῦτα συγκατάθεσθαι, ἐφάμιλλος ἐστὶ τῆς κοσμικῆς πορνείας ἀνταραὶ γάρ, φησι, ὀντατῶς ἀτασθήσοται. Μέγας οὖν ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς πορνείας ἄγων. Τὸ γάρ ἐν κακοῖς κεψάλιον τοῦ ἔχθροῦ πρὸς ἀπώλειαν ψυχῆς, τοῦτο ἐστι. Καὶ τοῦτο αἰνιετέμενος ὁ μακάριος Ἰησος, ἔλεγε πρὸς τὸν δάσκαλον. Ὁ ἔχων τὴν δύναμιν ἐξ ἀμφαλοῦ γαστρός.

27. Πολλαῖς μὲν οὖν καὶ διαφόροις μηχαναῖς τὸ πορνεῖα κέντρον κινεῖ ὁ διάδολος κατὰ τῶν φιλοχρίτων ἀνθρώπων. Πολλάκις γοῦν καὶ ἀγάπην διελεφική μεθύμισιν ὁ κακόφρων εἰς τὴν οἰκεῖαν κακίαν. Καὶ γάρ παρένος φυγούσας γάμου καὶ φαντασίαν πᾶσαν βίου, διὰ σχεσίας ἀδελφικῆς ὑπενθύμιεις καὶ μοναχῶν δὲ ἔπειτα, τὸν διοινὸν ἀποφυγόντας καὶ αὐτούς πορνείων σχῆμα· ἀλλὰ καὶ αὐτούς ἡ πατήσεις δὲ εὐλαβοῦς δημιύλας. Τούτο γάρ τοῦ ἔχθροῦ ἔργον, τὸ ἀμφιενύμενον τὰ ἀλλότρια, τὰ οἰκεῖα λανθάνοντας προβάλλεσθαι. Δείκνυσι οἶτον κόρκκον, καὶ ὀντοτίθεσιν αὐτῷ παγίδα. Ήμαι δὲ καὶ τὸ Κύριον περὶ τούτου λέγων, ὡς Ἐρχομαί πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐθέλεισας προσδέστω, ἐσθωτε δὲ εἰς λόγιον ἄρπαγες.

28. Τι οὖν πρὸς τοῦτο ποιήσωμεν; Γενώμεθα ϕρόντιμοι ὥστε δρεῖς, καὶ ἀκέραιοι ὡς περιστεραί, πανούργον κατὰ τῆς παγίδος αὐτοῦ κινοῦντες λογισμὸν τὸ μὲν γάρ, Γίνεσθε ϕρόντιμοι ὥστε δρεῖς, εἴρηται πρὸς τὸ μὴ λανθάνειν ἡμᾶς τὰς ὄρμας τοῦ διαβόλου. Τὸ γάρ διοινὸν ἐκ τοῦ δρμοῦ ταχίστην ποιεῖται τὴν διάγνωσιν. Τὸ δὲ ἀκέραιον τῆς περιστερᾶς δείκνυσι τὸ καθαρὸν τῆς πράξεως. Πλὴν μὲν ὅμοιος ἔργον δημοπρυῃῇ ἔσται τοῦ χείρονος. Πλὼς δὲ φύγωμεν δημιούργους ; Δεῖ οὖν ἡμᾶς, κατ' ἐννοιαν λαβούσας τοῦ ἔχθροῦ τὴν δεινότητα, φυλάττεσθαι ἀπὸ τῆς τοῦτο κακομηχαλας· φησι γάρ. Ὡς περιάγεις Ἱησοῦς τίνα καταπίῃ. Καὶ τὰ βρύματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. Δέον οὖν πάντοτε γρηγορίν. Καὶ γάρ διὰ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων πολεμεῖ, καὶ διὰ τῶν ἔνδον λογισμῶν διαμάζει. Καὶ πλέον διὰ τῶν ἔνδον· καὶ γάρ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀδιάνεα προσέρχεται.

29. Τίνος οὖν χρέα πρὸς τὸν παρόντα πόλεμον; Δῆλον, ὡς ἀστήσωες ἐπιπόνου καὶ καθαρῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν γενικῶς ἐπὶ παντὸς λογισμοῦ ὀλεθρίου ἀλεξητήρια πέψυκε· δεῖ δὲ καὶ ίδικαῖς τισσιν ἐννοιαῖς χρήσασθαι πρὸς τὸ παρόντα τῆς φυχῆς λοιμῶν ἀπόστασθαι· καὶ ἐπελένθος τοῦ αἰσχύλου λογισμοῦ, ἀνθυποφέρειν αὐτῷ τὰ ἔννοια. Εἰ γάρ γένοιτο ἐν τοῖς κατὰ διάνοιαν χωρίοις δέκειν εὐπρεπούς φαντασία, τῷ λόγῳ τὸ παρὸν τιμωρητέον,

¹⁶ Eccl. x, 14. ¹⁷ Sap. vi, 7. ¹⁸ Job xl, 11. ²⁰ Habac. i, 16.

¹⁹ Matth. vii, 15. ²¹ Matth. x, 16. ²² 1 Pet. v, 8.

καὶ τοῦ εἰδῶλου τοῦ δρματίου ἐκκολαπτέτω, τὸν Α καὶ τὸν παρειῶν τὰς σάρκας ἔχαιρετων· ὑποτεμένων δὲ καὶ τὰ χεῖλα, καὶ λοιπὸν δράτω πῆγμα δοτέσθω φιλῶν δυσεόδες· κατανοεῖται λοιπὸν τι ἡνὶ τὸ ποδούμενον· οὗτον γάρ διογισμὸς ἀναχαιτίας δυνηθεῖ τῆς ματαῖς πλάνης. Τὸ γάρ φιλούμενον οὐδὲν ἦν ἢ αἷμα σὺν φλέγματι μεμγμένον, δόπερ καὶ ὄφεσματος χρεῖαν παρέχει τοῖς ζώοις. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ τῶν τοιούτων λογισμῶν εἰκὼν ἀποσβεσθεῖ τὴν μιαρὸν κακίαν· καὶ καθάπερ ἥλφι διον ἐκκρούειν προστήκει τὸν δαιμόνα. “Ἐτι γε μὴν δέοντα καὶ καθ’ οὐν τοῦ ἀρωμάτου τὸ σῶμα Ἑλκη βαρύσσωμα καὶ σπυγδονόην ὑπογράφειν· καὶ συντόμως φάναι, νεκρῷ παραπλήσιον, ἢ καὶ ἁυτὸν νεκρὸν τοῖς ἔνδον δρματίοις ὑποτίθενται. Μείζον δὲ πάντων ἔστι τὸ γαστρός ἄργεν· οὗτον γάρ καὶ τὸν ὑπογαστρίων ἡδονῶν κρατήσαι δυνατόν.

30. Ἡν μὲν οὖν θεον συμπόσιον τῶν παρουσῶν· ἐκ γὰρ τῶν τῆς σοργᾶς κρατήρων θύεραίνοντο. Ἡν δὲ αὐτὰς οἰνοχοΐας τὸ θεον πόμα καὶ νόμα ἡ μαχαρία Συγλητική. Ἐκάστη δὲ αὐτῶν ἀδέσπετο ἀπεριέδουλο, καὶ μία τῶν συνελθουσῶν ἐπούσθε αὐτῆς λέγουσα· Εἰ τέλειον ἀγαθὸν ἡ ἀκτημοσύνη; Ἡ δὲ εἶπε· Καὶ πάνυ ἀγαθὸν ταῖς δυναμέναις. Αἱ γάρ ὑπομένουσαι τούτῳ, οὐλίσιν μὲν ἔχουσι τῇ σφράγῃ, τῇ δὲ ψυχῇ δνεσι. Πατέρες γάρ τὰ στερβάτη ιμάτια πατούμενα καὶ βιαλεῖς περιστρέψομεν πλύνεται καὶ λευκανεται, οὗτοις καὶ ἡ λογυρά ψυχὴ διὰ τῆς ἔχουσαν πενίας ἀπὸ πλείους κρατύνεται· αἱ δὲ ἀσθενεστέρων τὸν λογισμὸν ἔχουσαι τὸ ἀναντίον ταῖς πρώταις πάσχουσι. Καὶ γάρ πρὸς διάγονον θιεβεῖσαι, διάπερ τὰ διερχώσατα ιμάτια, ἀπόλλυται, μή φέρουσα τὴν διὰ τῆς ἀρετῆς πλύνον. Καὶ εἰς ὅ τε κεντήσης, διάργον δὲ τῶν ιμάτων τὸ τέλος· ταῦτα γάρ φέργυνται καὶ ἀπόλλυται, τὸ δὲ λευκανεται καὶ ἀνάκανθιζεται. Φαίη οὖν ἂν τις, ἀγαθὸν κειμένιον τὴν ἀκτημοσύνην τῷ δινόρειψ φρονήματι· καὶ γάρ τῶν πρακτικῶν διαρρηγμάτων καλινδος τυγχάνειν.

31. Δεῖ δὲ πρῶτον ἀγγυμνασθῆναι τοῖς πόνοις· λέγω δὲ, νηστεῖς τε καὶ γαμενῆς, καὶ τοῖς δόλοις κατὰ μέρος, καὶ οὕτως ταύτην τὴν ἀρετὴν κτησασθαι. Οἱ γάρ μὴ οὕτω ποιήσαντες, ἀθρώκαι δὲ ἐπὶ τὴν ἀποβολὴν τῶν χρημάτων δραμούτες, ὡς ἐπίτεν μεταμέλῳ ἀλλάσσονται.

32. Ὁργανον γάρ τοῦ ἀπολαυστικοῦ βίου τὰ χρήματα τυγχάνει. “Ἄνελοι οὖν πρῶτον τὴν ἔνστοι τέλγην, τουτέστι τὴν γαστριμαργίαν καὶ τὸ ἀδροδιάτον, καὶ οὕτως εὐκόλως περιτέμνειν τὴν σαυτοῦ δυνήσῃ τῶν χρημάτων οἶην. Βαρὺ γάρ οἶμαι, τέλην παρούσης, δργανον μή τυγχάνειν. Οἱ γάρ μὴ ἀποβαλόντες πρῶτον, τῶς τὸ δεύτερον ἔξουσαι δυνήσεται; Διὰ τοῦτο καὶ δὲ Σωτῆρ, πρὸς τὸν πλούσιον διαλεγόμενος, οὐκ ἀθρώκαι αὐτῷ τὴν ἀποβολὴν τῶν χρημάτων προστάσσει· ἀλλὰ προερωτᾷ αὐτὸν, εἰ τὰ τοῦ νόμου πεποιηκε. Καὶ διδασκάλου γνησίου πρόσωπου ἀναδεξάμενος δὲ Κύριος ἔρωτά· Εἰ τὰ στοιχεῖα ἔμαθες, εἰ τὰς

B cri osculos erat, genarum carnes detrahant, abscindat labia, demumque videat nudorum ossium deformem compagem, et consideret denique quid id esset quod amaretur: ita enim inversa cogitatio, a vano poterit errore revocari. Nam quod diligebatur nihil erat nisi sanguis phlegmate admistus, quod et vestitus usum animalibus relinquunt. Sic ergo ac per hujusmodi cogitationes, par est ut abligatur abominabilis nequitia. Et sicut clavum clavo, ita convenit expellere daemonem. Ad hæc oportet per totum quod amat corpus ulcera graveolentia putridaque confingere, ac uno verbo, aut cadaveri simile, aut etiam mortuum internis oculis offerre. Illo enim pacto a libidinis sensu evocamus. Sed quod maximum est, ventri imperare; ita enim posterimus eas que infra ventrem sunt voluptates continere.

30. Erat igitur divinum convivium præsentium virginium. Nam sapientie crateribus exhibabantur. Divini liquoris administra erat beata Syncletica. Quod liberet singulae accipiebant, quarum una rogabat eam, an paupertas perfectum bonum esset. Tum illa: Perfectum plane bonum est iis qui ferre possunt. Quæ enim hoc sustinent, afflictionem quidem carne sentiunt, anima vero remissionem. Quemadmodum enim compactiora vestimenta, conculta, violenterque circumacta, abluuntur et dealbantur, ita fortis anima per spontaneam paupertatem magis corroboratur: quæ autem debiliore sunt mente, contra quam priores patientur. Nam si vel modicis afflictionibus premantur, sicut discissæ vestes, in pernicem eunt, nec ferre valent virtutis ablutionis. Atque una quidem in utrissim ablutionis ars est, unusquis artifex, diversis tamen est vestimentorum finis: nam illa quidem dirumpuntur et pereunt, hæc autem albescunt atque renovantur. Jure igitur voluntaria paupertas præarum clementium nuncupetur, virili nempe animo, nam peccatorum et facinorum frenum est.

31. At oportet prius exerceri in primis, nempe Jejunio, humi cubatione, alisque ejusmodi, eoque modo ad hanc pervenire virtutem. Nam qui non ita agunt, sed drepente ad facultates abdicandas proterant, ut plurimum incident in facti penitentiā.

32. Nam instrumenta voluptuosæ vitæ sunt divitiae. Primum ergo aufer artem tuam, hoc est, crapulam et delicias, sicutque facile poteris opum abscondere materiam. Grave enim puto esse, arte præsente, abesse instrumenta. Et qui primum non expulit, qui queso, poterit secundum exigere? Quamobrem Salvator divitem aliquens, non statim jubet opes dimittere, sed ante interrogat num legiis mandata servari. Et germani magistri personam accipiens Dominus seiscitalur: si didicisti elementa; si syllabas accepisti; ac demum si assuevisti nominibus, veni jam ad perfectissimam lectionem.

(81) In Vitis PP. I. v. 6, 13.

nen ; hoc est : *Vade, vende omnia quae habes, et da pauperibus ; et veni, sequere me* ¹¹. Arbitrorque, nisi professus fuisset, se ea fecisse de quibus fuerat interrogatus, nequaquam ipsum ad bonorum abdicationem invitasset. Quia enim ratione valuisse ad lectionem accedere, qui ignorasset vim syllabarum ?

33. Bona itaque est voluntaria paupertas iis qui virtutum consuetudinem nacti sunt. Nam superflua omnia cum abjecerint, ad Dominum vertuntur, divinum hoc eloquio pura mente psallentes : **623** *Oculi nostri in te sperant : et tu das escam diligenterbus te, in tempore opportuno* ¹².

34. Præterea magnum binc commodum referunt ; B cum enim ad terrestrem thesaurum animum non appellant, regnum cœlorum indnunt, palamque illam a psalmista Davide decantatam sententiam exsequuntur : *Ut jumentum factus sum apud te* ¹³. Nam sicut jumenta, quæ suum opus obeunt, solis ad vitam necessariis alimentis contenta sunt, ita pauperitatis amatores, usum pecunie quasi nihil reputant, soliusque quotidiani alimenti causa corpoream exercent operam. Illi tenent fidem fundamentum : ad eos namque dictum fuit a Domino, ut solliciti non essent in crastinu : et, *volatilia cœli non serunt, neque metunt, et Pater cœlestis pascit illa* ¹⁴. His freu sermonibus (Deus namque est qui loquitur) libere et audacter illam Scripturæ vocem prouuntiant : *Credidi propter quod locutus sum* ¹⁵.

35. Sed et hostis a paupertatis hujuscem cultoribus facilius superatur : non habet enim quo noceat. Nam maxima pars molestiarum et tentationum in facultatum jactura versatur. Quod enim dñni pauperibus inferat non habet. An prædia incenderet? non adsunt. Jumenta interficeret? nulla sunt eis. Charissimis noceret? verum istis quoque longum vale dixerunt. Est igitur paupertas maximum adversus hostem supplicium ac pretiosus animæ thesaurus.

36. Ceterum quanto paupertas admirabilior et ad virtutem præstantior est, tanto pecunie amor ad vitium pejor et flagitosior est : vereque eum divinus Apostolus dixit, esse omnium malorum causam¹⁶. Nam divitiarum cupiditas, perjurium, furtum, rapina, fornicatio, invidia, cædes, odium fraternum, bellum, idolatria, avaritia, horumque surculi, hypocrisis, adulatio, cæbinni ; omnia, inquam, isthæc, causam et originem habere avaritiam in confessu est. Unde jure illam omnium matrem malorum Apostolus nominavit. Nec solum ab eis

¹¹ Matth. xix, 21. ¹² Psal. cxliv, 15. ¹³ Psal. lxxvii, 23. ¹⁴ Matth. vi, 26. ¹⁵ Psal. cxv, 10.
¹⁶ I Tim. vi, 10.

(82) In Vitis PP. I. vi, 4, 23.

συλλαβάς παρείληφας, καὶ ἀπώλεις εἰ τῶν διομάτων ἐξει γέγονας, δεῦρο λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν τελεοτάτην ἀνάγνωσιν τοιτέστιν. Τοκεῖς, κάλησσον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δεῦρο ἀκαλύψεις μοι. Καὶ τόχα οἶμαι, ὡς εἰ μή τὰ ἔξτασθέντα ἦν ὑποχρέμενος πεποιηκέναι, οὐκ ἀν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀκτημοσύνην προετρέψατο. Ποὺς γάρ ἂν ἡδύνατο πρὸς ἀνάγνωσιν δρμῆσαι, τὴν τῶν συλλαβῶν ἀγριῶν δύναμιν;

33. Καλὴ οὖν ἡ ἀκτημοσύνη τοῖς ἐν ἔξει τῶν καλῶν γεγενένος πάντων γάρ τῶν περιττῶν τὴν ἀποβολὴν ποιησάμενος, πρὸς τὸν Κύριον φέρουσι τὸ νέμα, τὸ θεῖον ἔκεινον ἔδοντες λόγιον καθαρῶς, τὸ λόγον. Οἱ ὄφραλιμοι ἡμῶν ἀρδεῖσθαι τοῖς ἀλλιότεροις καὶ σὺ θίδως τὴν εἰσφύρη τοῖς δημιουροῖς σε ἐτενίσαιρι.

34. Ἀλλως τε πάλιν μιγάλην ὥζεταιν εἰσπράττονται· μὴ ἔχοντες γάρ τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἐν τῇ θησαυρῷ, τὴν οὐρανῶν βασιλείαν ἀμφιέννυνται· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ὑμερᾶν δασιδί βῆτα ἀπελούσι σφρῶς, τὸ λέγον. Κτηνῶδης ἀτεγήθη παρὰ σοι. Ήσπερ γάρ τὰ ὑποτύγια, τὴν ίδιαν ἐργασίαν ποιούμενα, ταῖς πρὸς τὸ ζῆν τροφαῖς μόναις ἀρκοῦνται· οὐταν καὶ οἱ τῆς ἀκτημοσύνης ἐργάται, τὴν μὲν τὸν ἀργυρίον χρήσιν τὸ μηδὲν ὀστάν λογίζονται, πρὸς μόνην δὲ τὴν ἐρήμερον τροφὴν τὴν διὰ τοῦ σώματος ἐργασίαν ποιοῦνται. Οὗτοι τῆς πίστεως τὴν κρητίδα κατέχουσι· πρὸς αὐτούς γάρ εἰρηται περὶ τοῦ Κυρίου τὸ μὴ μεριμνῆν περὶ τῆς άδρων· καὶ διτι, Τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ οὐ σπέιρου, οὐδὲ θερίζει, καὶ δὶ Πατήρ οὐρανίος τρέψει αὐτά. Τούτοις τοῖς λόγοις ἐθάρρησαν (Θεὸς γάρ δὲ λαλήσας), πεπαρθησαμένων τὸ γραφεῖον ἐκεῖνον φέγγονται βῆμα, τὸ λόγον. Επίστευσι, δι' ὁλίσησα.

35. Καὶ ὁ ἔχθρος δὲ ἐπὶ τῶν ἀκτημάτων τλέον ἤταται· τί γάρ βλάψῃ, οὐκ ἔχει. Αἱ γάρ πλεύσαται τῶν λιπῶν καὶ τῶν περασμῶν ἐν ταῖς ἀλαιρέσεσι· τῶν χρημάτων γίνονται. Τι γάρ ἔχει ποιῆσαι τοὺς ἀκτημοσίους; οὐδὲν ἔχει. Χωρία ἐμπρήσαν· οὐ πάρεστιν. Ὑποζύγια φεύγεισαν· ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ἔχουσι. Φιλάταις δικασθεῖσαν· ἀλλὰ καὶ τούτοις μακρὰν χαίρειν εἴπον. Οὐκοῦν μεγίστη κατὰ τοῦ ἔχθρου τιμωρία καὶ τολεῖτος· τῇ φυῇ θησαυρὸς ἡ ἀκτημοσύνη.

36. Οὔσον μὲν οὖν αὐτὴν θευμαστὴ καὶ ὑπέροχος εἰς ἀρετὴν, τοσούτον εἰς κακῶν φαῦλη καὶ μοχθηρὰ ἡ φιλαργυρία· καὶ ἀληθῶς δὲ θεσπέσιος Πρύλος περὶ ταῦτης εἰρήκεν· ὡς πάντων αὐτὴν τῶν κακῶν αἰτίαν εἶναι· Ἐπιθυμία γάρ τοῦ πλούτου, ἐπιορκία, κλοπὴ, ἀρπαγὴ, πορνεία, φθόνος, μισαδελφία, πόλεμος, εἰδωλολατρεία, πλεονεξία, καὶ αἱ παραφανάδεις τούτων, ὑπόκρισις, κολακεία, κατάγλως· πάντων οὖν τούτων αἰτία ὡμολόγησαι ἡ φιλαργυρία. Οὐθὲν δικαίως αὐτὴν πάντων τῶν κακῶν μητέρα δὲ Ἀπόστολος ὀνόμασεν. Οὐ μόνον δὲ δὲ θεῖς τούτους τιμωρεῖται· ἀλλὰ γε καὶ

οἰκοθεν ἑαυτοὺς καταφεύρουσιν· ἀδέρπεστον γάρ φέ-
ροντες τὴν κακίαν, οὐκ ἔχουσι τέλος τοῦ σκοτοῦ, διὸν
ἀνίατος αὐτοῖς ἡ πληγὴ. 'Ο μηδὲν ἔχουν ὅλιγον ἐπι-
θυμεῖ· καὶ τυχόν τούτων, τῶν πλειστῶν ὄργεται·
'Εκατὸν χρυσίους ἔχει, καὶ γλίχεται τὸν χιλίουν· καὶ
τούτων εὐπορήσας, πρὸς ἕπειρον φέρει τὸ νέκυα. Καὶ
οὗτῳ, μῆ (82*) ἔχοντες ἑαυτοὺς στήναι τὸ τέλος; δὲτ πε-
νιῶν δύορονται. Φέρει δὲ ἡ φιλαργυρὰ μεθ' ἑαυτῆς
δεῖ τὸν φθόνον. Φθείρει δὲ καὶ οὗτος πρώτον τὸν κτη-
σάμενον. 'Ωσπερ γάρ ἡ ἔχιδνα γενναμένη πρώτον τὴν
ἴδιαν μητέρα φεύρει, πρὶν δὲν δλλοὺς ἀδικήσῃ· οὐ-
τῶν καὶ ὁ φθόνος τῶν κτησάμενον καταμαραίνει, πρὶν
δὲν τοὺς ἐκ γειτόνων δανειμέθῃ.

37. Μέγα την χρῆμα, εἰ τοσούτους ἡδυνάμεθα ὑπο-
μένειν πόνους, ζῆτοντες τὸ δόκιμον ἀργύριον, δοὺς
ἀνηκόστους περιπίπτουσιν οἱ τοῦ ματαλοῦ κόσμου θη-
ραταί. Ναυάγια ὑπομένουσιν, πειρατήριας προσομοί-
λοῦσι, λησταῖς κατὰ φῆς περιπίπτουσιν· ἀνέγνονται
λοιπὸν ζάλεις καὶ πιευμάτων βιασίαις· καὶ πολλάκις
κερδαίνοντες, πάντοτες ἑαυτοὺς φάσκουσι διὰ τοὺς φθό-
νουτας· 'Ημεῖς δὲ οὐδὲν τῶν τοσούτων κινδύνων
κατατολμῶμεν ὑπὲρ τοῦ ἀληθινού κέρδους. Εἰ δέ ποτε
καὶ μικροῦ τινος εὐπορήσουμεν, μεγαλύνομεν οὐδέτας,
ἐπιδεικνύμεναι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ πολλάκις οὐδὲ τὸ
γεγόνυμεν προφέρομεν εἰς δαήγησιν· εὐθέως δὲ καὶ
δεκούσιμον σπινθῆρα καλοῦ ἔχειν, ὑπὸ τοῦ ἔχορού
κλεπτούμεθα. Κάκενον δὲ, πολλὰ κερδαίνοντες, τῶν
πλειστῶν ἔχεινται· καὶ τὰ μὲν παρόντα ὡς οὐδὲν
ἡγούνται, πρὸς δὲ τὰ μὴ παρόντα ἀποτείνονται.
'Ημεῖς δὲ καὶ μηδὲν ἔχουσαι τῶν ἡγεμόνων, οὐδὲν
θέλομεν κτησούσθαι· καὶ πενίαιν ἐσχάτην νοσοῦσαι,
πλουσίας ἑαυτὰς ἀναγρέομεν. Καλὸν οὖν τὸν εὖ
πράττοντα μηδὲν ἀναγγέλλειν· μᾶλλον γάρ οἱ τοσού-
τοι ἡγιασθούσανται· καὶ γάρ δὲ δοκοῦσιν ἔχειν ἀρθή-
σσαν ἀπ' αὐτῶν.

38. Πλάτων οὖν σπουδὴν δέον θέσθαι ὑπὲρ τὸ λαν-
θάνετον τὸ κέρδος. Οἱ δὲ τὰς ἑαυτῶν κατορθώματα δι-
ηγούμενοι πειράσθωσαν καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς ἐλαττώματα
λέγειν· εἰ δὲ ταῦτα κρύπτουσιν, ἔνεκεν τοῦ μὴ παρὰ
τῶν ἀκουοντων φεύγησαν, πολὺ μᾶλλον ἔκεντα φυλα-
χτέον, ὡς ἐκ τοῦ θεοῦ ἀλλοτριούντα. Καὶ γοῦν οἱ κατ'
ἀρετὴν βιοῦντες τὸ ἀνέκαλον ποιοῦσι, καὶ τὰ σμικρὰ
ἑαυτῶν πτάλοματα μετά καὶ προσθήκης ὡνδύκης ἐπι-
ράξαι, τὴν δέον τῶν ἀνθρώπων ὀπούλλονται· τὰ μάντον ἀγαθὸν κρύπτουσι, πρὸς ἀπό-
λεταν τῆς ψυχῆς. 'Ωσπερ γάρ θησαυρὸς φανερωθεῖ·
σπανίζεται, οὗτος καὶ ἀρετὴ γκωνίζομέν καὶ δη-
μοσιευμένη ἀφανίζεται· ὧσπερ γάρ κηρὸς λύεται
ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὗτος καὶ ψυχὴ ἀπὸ ἑκατῶν
διαγείται καὶ ἀποβάλλεται τὸν τόνον.

39. Καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτων πάλιν έσται· εἰ γάρ
ἡ θερμότης θειεῖ τὸν κηρὸν, ἡ ψύξις δρά τὴν πῆξιν

A Deus pœnas repetit, verum ipsi sibi metiopsis inter-
itum parant. Cum sint enim insatiabili nequitia
prædicti, nullum habent propositi finem, proindeque
insanabilis inest illis plaga. Qui nihil habet, pauca
desiderat; quæ nactus, plura concupiscit. Centum
aureos habet, mille expedit: hos consecutus, in
infinitum extendit cupiditatem. Sicque quando ter-
minum sibi constitue uon possunt, paupertatem
semper deplorant. Affer autem semper secum amor
pecuniae invidiam. Haec vero hujusmodi est ut pri-
num habentem se interimat. Quemadmodum enim
viperæ nascenti prius matres occidunt, quam aliis
noceant, sic et inuidia se possidentem tabefacit
priusquam vicinos absumat.

B 37. (83) Praeclarum esset si tot labores ferre
possemus, quarendo probatum illud argentum,
quot gravissimos subeunt, qui hunc vanissimum
vénantur mundum. Sustinent naufragia, piratarum
discrimen audeant, in terra iacent in latrones, de-
cumanos fluctus, ventos vebementissimos tolerant:
ac plerumque parto lucro, pauperes sese dicunt
invidorum causa. At nos pro vero ac germano lu-
cro ejusmodi pericula adire prorsus detrectamus.
Quod si aliquid nostris rebus accesserit, nos magni-
fice hominibus ostentamus, nec raro quod ne fuit
quidem jactabunde narramus: unde evenit ut quam
videtur habere scintillam boni, furto inimici amittamus.
Et illi quidem multi incrati plura appetunt;
præsentia pro nihilo babent, et ad ea quæ non ha-
bent animo contendunt. Nos autem etiam si ni-
hil eorum quæ requiri solent habeamus, nihil
volumus comparare: et cum extrema laboremus
paupertate, nos divites predicamus. Operæ pre-
mium igitur est, enī qui bene agit, id nemini renun-
tiare. Quin etiam qui ejusmodi sunt in jacturam in-
cident: nam quod videntur habere auferetur ab
eis ⁸⁴.

C 624 38. Onni itaque studio curare debemus ut
lateat lucrum nostrum. Qui vero sua praclare
gesta enarrare solent, viua quoque iis conjunc-
ta renuntiare studeant: quod si vituperii au-
dientium declinandi causa hæc celant, multo
magis illa aperire cavendum est, quod ea res a Dei
consortio revocet. Etenim qui vitam cum virtute
D instituant, oppositum agunt: parvus scilicet suos
lapsus, adjunctis iis quæ ne commiserunt quidem,
enarrant, abjecta scilicet hominum gloria; bona
vero occultant, ad animæ securitatem (84). Nam
sic ut thesaurs manifestatus, minuitur; sic virtus
agnita et publicata, aboletur. Et sicut certa lique-
scit a facie ignis, ita anima laudibus diffuit, vigo-
remque amittit.

D 39. Rursusque contra eveniet: nam si calor sol-
vit ceram, frigus compinget: si laus vigorem au-

⁸² Luc. viii, 18.

(82*) Coteler., χρυσοῦν.

(83) In Vitis P.P. I. v. 10, 70, et vi, 4, 24.

(84) Vir. PP. I. v. 3, 19.

fert animæ, sane opprobrium et contumelia virtutem ejus adaugent. Ait enim : *Gaudete et exultate, cum omne mendacium homines dixerint adversum vos*⁴⁰. Et alio loco : *In tribulatione dilatasti me*⁴¹. Iterumque : *Improperium expectauit anima mea et miseriam*⁴². Sexcenta quoque alia bujusmodi bona ex Scripturis sacris animæ provenire facile animadvertisit.

40. Est sane tristitia utilis, et est tristitia existiosa. Ad tristitiam utilem hæc pertinent : de propriis peccatis ingemiscere, itemque de proximi ignorantia, cavere ne a proposito excidamus, sed attingatur perfectissima bonitas. Hæc itaque sunt genuinae tristitiae genera. Est porro quedam alia ab inimico inducta tristitia, que solet cum dictis generibus pullulare. Nam et ipse tristitiam immittit absurditatis plenam, cui acedia nomen indidere nonnulli. Sed bujusmodi spiritum oportet oratione presertim et psalmorum cantu depellere.

41. Nos itaque bonis occupatas curis, non oportet aestimare quenquam in hac vita carere sollicitudinibus. Ait enim Scriptura : *Omne caput in labore, et omne cor in labore*⁴³. Una hac sententia, Spiritus sanctus descripsit cum monasticam, tum sæcularem vitam. Nam per laborem capitum, monasticam adunbrat : capitum enim est regere : *Sapiens, inquit, oculi, in capite ejus*⁴⁴. Itaque perspicacia, ut arbitror, in illo residet. Per laborem autem indicatur, omnem virtutem germinantem laboribus absolvi. Per moorem cordis, instabilem et circumnosam sæcularium conditionem significavit. Autem quippe nonnulli, cor esse ira ac tristitia sedem. Cum nou laudantur, animo morent : aliena appetentes, contabescunt : in egestate, indignantur : divitiis instructi, insaniunt, ne somni quidem locum ob curam custodiandam facultatum reperiunt.

42. Ne itaque animo decipiatur, neu dicamus, eas quæ in seculo versantur expertes curarum esse. Forte enim, si mutuo conferamur, plus quam nos molestiarum habent ei laboris. Mulieres namque in mundo, ingenti ut plurimum odio habentur : ægre et periculose pariunt, in lacte subministrando misere cruciantur, cum agrotantibus infantibus una ægrotant : atque hæc sustinent sine aliquo laborum termino. Suscepta namque proles aut mutilla corpore est, aut malis instructa moribus, parentibus necem machinatur. Hæc cum sciamus, ne inescemur ab inimico, quasi vita ejusmodi tranquilla curisque vacua sit. In partu quippe vi doloris extinguntur ; si non pariant, sterilitatis et infecunditatis opprobrio contabescunt.

43. Hæc vobis dico, ut nobis ab adversario caeavimus. Neque vero cunctis convenient quæ dicta sunt, sed iis duntaxat qui vitam amplexi sunt mo-

A αὐτοῦ ποιήσεται : καὶ εἰ ἔπαινος ἀφαιρέσαι τοῦ τόνου τὴν φυχὴν, πάντως ὑνεδίσωμεν καὶ ὑπρέψεις εἰς μέγθος αὐτῆς τῆς ἀρετῆς διηγεῖ· Χαίρετο γάρ, φησι, καὶ ἀγαλλιάσθε, δε' ὃν πᾶν γένεδος εἰπωσι καὶ ὑμῶν οἱ ἀνθρώποι. Καὶ ἀλλαχοῦ φρονεῖ· Ἐν θλίψει ἐπέλαστρά με. Καὶ πάλιν· Ὁρεθεὶς μόρῳ προσεβδήκησεν ηγυγῇ μονι καὶ ταῖσι πατεῖται. Καὶ ἀλλὰ δὲ μυρια ἄγαθα τοιάντα ἐκ τῶν ἀγίων Γραφῶν ἔστι τῇ φυχῇ προσδεύμενα θεάσασθαι.

40. Εἴστι λύπη ἐπωφαλής, καὶ Εἴστι λύπη φυροπόδις. Τῆς μὲν οὖν χρησιμῆς λύπης τὸ μὲν ἀστι περὶ τῶν οἰκείων ἀμαρτιῶν στένειν· τὸ δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν πλησίον ἀγνοσίας· τὸ δὲ πρὸς τὸ μὴ ἔκπεσεν τῆς προθέσεως· τὸ δὲ καὶ ἀφικενέσθαι τοῦ τέλους τῆς ἀγαθουσύνης. Ταῦτα μὲν οὖν τῆς γηνσίας καὶ ἀγαθῆς B λύπης τὰ εἰδη. Καὶ ἀλλὰ δὲ τὰ λύπην, τοὺς ἐχθρούς προτιθεμένους, ήτις ταῦτας προσφύσθαι οἰδεν. Ἐμβάλλει γάρ καὶ αὐτὸς λύπην ἀλογίας μεστήν· ήπερ καὶ ἀκηδία πρός τινων ἀνόρμοσται. Δεῖ οὖν τούτο τὸ πνεῦμα εὐχῇ μάλιστα ἀποσσεῖν καὶ φαλμαριδία.

41. Τὸν οὖν ἀγαθῶν μεριμνῶν ἔχομέν τοις ἡμέραις, οὐ καὶ οἰστεῖσθαι τίνα ἐν τῷ βίῳ ἀρρενίτεως εἶναι. Φησί γάρ ή Γραφή· Πάσα κεφαλὴ εἰς πόνον, καὶ πάσα καρδία εἰς λύπην. Έν τῷ λόγῳ τὸ διցιον Πνεῦμα συνέγραψε τὸν τε μονήρη βίον καὶ τὸν κορυκαν. Διὰ μὲν γάρ τοῦ πόνου τῆς κεφαλῆς, τὸν μονήρη αἰνίστεται τρόπον· κεφαλὴ γάρ τὸ ἡγεμονεύον. Τοῦ γάρ σοφεύσου, φησιν, οἱ ὅρθαλμοι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ. Τὸ οὖν δορατάκιν, ὡς οἴμαι, ἐν αὐτῇ τυγχάνειν. Τὸν δὲ πόνον εἰπε, διότι πάσα δρετῆς βλάστητη τὸν κατορθοῦνται. Διὰ δὲ τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ λύπης, τὸ δυστον καὶ μοχθηρὸν ἐξήλωσεν ἥδος. Θυμοῦ γάρ καὶ λύπης οἰκητέρων, τὴν καρδίαν τινὲς ἔφασαν μὴ δοξάζομενοι, λυποῦνται· τῶν ἀλλοτρίων ὀρεγόμενα, τήκονται· πνεύμονοι, δυσφροῦσι· πλουτοῦντες, ἐκμανονται, ἡδὴ τῶν παρήνων φυλακήν μηδὲ ὑπει πυγχάνοντες.

42. Μή οὖν ἡμεῖς ὑποσυρόμεν τῷ φρονήματι, λέγουσι τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἀμερίμνους τυγχάνειν. Τέχα γάρ ὡς πρὸς σύγκρισιν μᾶλλον ἡμῶν κοτιώντων. Ταῦτα γάρ τοις οὐ πεπάντα μεγάλη ἐν τῷ κόσμῳ τῇ ἀπέχειται· τίτκουσι γάρ καλεπτούς καὶ ἐπικινδύνως, καὶ τὴν πεθύσιν πρὸς τὴν γαλακτορροέαν, καὶ νοσοῦσι τοῖς πατεῖσι συνυποστῆσι· καὶ ταῦτα ὑπομένουσι, τέλος τοῦ κόπου μὴ ἔχουσαι. Ηγάπη τὸ σῶμα προσύπται τὰ κυρθέντα, η κακοφρούνη δαναγένεται δολοφονεῖ τὰς γεννήσαντας. Ταῦτα οὖν εἰδύσαι, μὴ δελεασθώμενοι ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ὡς ἀνέτου καὶ ἀμερίμνου τυγχάνονται τοῦ βίου. Γεννῶσαι μὲν γάρ, διὰ τῶν πονῶν φθείρονται· μὴ τίτκουσαι δέ, ὡς στείραι καὶ ἀγόνοι ὑπὸ τῶν διενιστῶν τήκονται.

43. Ταῦτα δὲ ὑμῖν λέγω πρὸς τὸ ἀσφαλίζεσθαι ἀπὸ ἐναντίου. Οὐ πᾶσι δὲ πέφυκεν ἀρμόδια τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τὸν μονήρη βίον ἐθέλουσιν. Ποτέπε

⁴⁰ Matth. v. 12. ⁴¹ Psal. iv. 2. ⁴² Psal. lxxviii. 21. ⁴³ Isa. i. 5. ⁴⁴ Eccl. ii. 14.

(85) Vit. PP. I. v. 40, 71.

γὰρ τοῖς ζώοις οὐ μία τροφὴ, οὐτως οὐδὲ τοῖς ἀνθρόποις δὲ αὐτὸς λόγος συμφέρει· Οὐ δεῖ γάρ εἰναι νέον βαλεῖν, ἄγριον, εἰς ἀσκούς παλαιούς. Ἀλλὰς γάρ ιστιώνται οἱ θεωρίαι καὶ γνώσεως ἐμπροσύμενοι, έξεροι δὲ οἱ ἀσκητικῆς καὶ πρακτικῆς πλουτούμενοι, καὶ πρᾶ; δύναμιν οἱ κατὰ τὸν κόσμον δικαιοπραγοῦντες. Πλεῖστον γάρ τῶν ζώων τινὰ μὲν ἔστι χερσαῖς, τινὰ δὲ ίνυδρα, τινὰ δὲ πτηνά· οὕτως καὶ οἱ ἀνθρώποι οἱ μὲν εὖν μέσον βίου κατέχουσιν, ὡς τὰ χερσαῖς· οἱ δὲ πρᾶς τὰ δημητρίου εἰς κακαλύμπενοι, ὡς οἱ λύθροις· Ἡ πλούτος γάρ, φτηνοί, εἰς τὰ βδόθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγής κατεπλήσιε με. Καὶ τοιάντη μὲν ἡ τῶν ζώων φύσις· ἡμεῖς δὲ, ὡς ἀετοὶ πτεροφυγοῦσσαι, ἐπὶ τὰς ὑψηλότερα ἐπιβέμψαντες, καὶ καταπατήσαντες λέοντας καὶ δράκοντας· καὶ τοῦ ποτε δρυγοντος νῦν ἀρχῶντος. Τοῦτο δὲ ποιήσαμεν, διὸν ἔλλον διατὸν τὴν διάνοιαν τῷ Σωτῆρι προσενέγκωμεν.

44. Ἀλλὰ δύον ήμεῖς κορυφώμεθα πρᾶς· τὰ ὑψηλά, κάκινος ἐμποδίζειν πιεράται διὰ τῶν ίδιων παγίδων. Καὶ τί μέγα ἔχειν ἡμεῖς ἀντιπάλους πρᾶς τὸ ἀγαθὸν δρμώσας, ὅπου γε καὶ πρᾶς· τὰ εὐελᾶς ψυχούσις· καὶ γοῦν τοὺς ὑπὸ τὴν γῆν τεθαμμένους θασαρούς οἱ συγχρούσιοι λαμβάνουν ἀνθρώπους. Εἰ δύνη καὶ πρᾶς τὴν γηνῆν φαντασοῦσαν ἀντέκεινται, πόσῳ μᾶλλον πρᾶς τῶν τούραντων βασικέαν φθονήσουσιν;

45. Δεῖ δύνη καὶ τοῖς παντοῖς ὀπλίζεσθαι· καὶ γάρ καὶ ἔξωθεν εἰσελάνουσι, καὶ οὐδὲν ἔτονται ἐκ τῶν ἔξωνται. Καὶ ἡ φυσὴ, καθάπέρ ναυς, τοτὲ μὲν ὑπὸ τῶν ἔξωντων τραχυμάτων καταπονεῖται, ποτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἐνδονέοντος ἀνελας ὑποβρύχου γίνεται. Καὶ γοῦν καὶ ἡμεῖς· ποτὲ μὲν διὰ τῶν ἐκτῆς πρακτικῶν ἀμφιρρημάτων ἀπολύμεθα, ποτὲ δὲ διὰ τῶν ἐνδον λογισμῶν ἀφανίζομεθα. Δεῖ δύνη καὶ τὰς ἔξωθεν τῶν ταυρικάτων ἐπιτερρεῖν προσβολάς, καὶ τὰς δὲ τῶν τούν λογισμῶν ἐξαντεῖλαι ἀκαθηροίσας, πάντοτε δὲ γρηγορεῖν πρᾶς· τοὺς λογισμούς· συντριῶν γάρ ἐφέτανται. Ἐπι μὲν ταῖς ἔξωθεν τραχυμάταις, βοῶνται τῶν ναυτῶν πολλάκις ἡ σωτηρία διὰ τῶν ἔγγυτάτων πλοίων γίνεται· αἱ δὲ ἀντίλαι, καὶ κοιμαμένων πολλάκις τῶν πλωτήρων, καὶ ἥνυνασσης τῆς θαλάσσης, ἐπισυμβινοῦσι, καὶ πολλάκις αὐτοὺς θανατοῦσιν.

46. Δεῖ δύνη ἐπιπονητῶν ποιεῖσθαι πρᾶς τοὺς λογισμοὺς τὴν διάνοιαν. Οὐ γάρ ἔχθρος, καθάπέρ εἶκον τὴν φυσὴν καθελεῖν βαυλόμενος, η ἀπὸ τῶν θεμέλιων ποιεῖσθαι αὐτῆς τὴν πτῶσιν, η ἀπὸ τῆς ὁροφῆς ἀρχέμενος, πάσσαν αὐτὴν καταγέρει, η καὶ διὰ τῶν θυρίδων εἰσελθών, πρῶτον τὸν οἰκοδεσπότην δεσμεῖ, καὶ οὕτως χειροῦται τὰ πάντα. Θεμέλιος μὲν οὖν ἔστι τὰ καλά ἔργα, δροφὴ δὲ ἡ πτῶσις, θυρίδες δὲ οἱ αἰσθήσεις. Διὰ πάντων δὲ πολλαμένη ὁ ἔχθρος. Οἴον πολύν ὀρθαλμὸν δεῖ εἶναι τὸν αὐθῆντα βουλόμενον. Οὐδὲν ἔγγονον ἔνταῦθη τὸ ἀμέριμνον φτισθεῖ τῇ Γραψῇ· Βλέπετε δὲ ἀστρικῶς μὴ πέσῃ.

47. Εν ἀδήμῳ πλόμενον θέλασσα γάρ δὲ βίος τημῶν

* Matth. ix., 17. ** Psal. lxxviii, 3. *** Psal. xc., 13. **** I Cor. i., 12.

(86) Vit. PP. I. v. 11, 53.
PATROL. GU. XXVIII.

A nasticam. Quemadmodum enim non una est animalium esca; ita nec hominibus unus sermo competit: *Nos oportet enim, inquit, viuum novum militare in utras reteres*¹. A contemplatione 625 et scientia repleti sunt, aliter qui asceticam et actusam vitam degustarunt, ac qui in saeculo pro facultate justitiam colunt. Et quemadmodum animalia, quædam terrestria sunt, quædam aquatilia, quædam volatilia; sic et homines, ali mediam tenent viam, ut terrestria; ali ad excelsa feruntur, ut volatilia; ali in aquis vitoriorum demersi sunt, tanquam pisces. Ait enī: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me*². Ilæc est natura animalium: nos autem aquilarum instar alis instructæ, altiora petamus, et concilcemos leonem et draconem³; nunc ei imperemus qui ante imperabat nobis. Ilæc porro præstahimus, si totam mentem nostram Salvatori obtulerimus.

48. Sed quo magis ad excelsa consurgimus, eo magis ille per laqueos suos impedire conatur. Ecquid magnum si nobis sunt adversarii, quæ ad bonum tendimus, quando in vilibus etiam rebus invidem? Sane thesanους in terra reconditos non concedunt hominibus auferre. Si ergo in terrenis facultatibus adversarii sunt, quanto magis videbunt regnum cœlorum?

C 49. (86) Quamobrem omne telorum genus adversus illos est assumendum: nam et extrinsecus accedunt, et intus conmoventur. Animaque nostra navis instar, modo decumanis fluctibus exterius deremiguntur; modo ab interiori sentius aquarum vi deprimuntur. Et nos interdum per exteriora peccata in perniciem inuis, aliquando internis cogitationibus opprimimur. Convenit igitur cum externos cavere spirituum impetus, tum internas cogitationum exhaustire impuritates. Semper enim adversus cogitationes advigilandum, assidue namque instant. Dum decumanis quippe fluctus exterius insurgunt, clauantibus nautis, per proxima navigia salus affertur. At sentinæ dormientibus plerunque nautis, tranquillo mari, undis navem implent, ac nec opinantes interimunt.

D 50. Grandi itaque labore adversus cogitationes vigilandum animo est. Inimicus enim animam veluti domum revertere cupiens, aut a fundamentis ruinam ipsi parat, aut a tecto incipiens totam diruit, aut per fenestras ingressus primo patremfamilias alligat, et sic omnium potitur. Fundamentum itaque sunt bona opera, tectum fides, fenestrae sensus. Per bœc omnia bellum movet adversarius (87). Quamobrem multis oculis babet opus qui vult salutem consequi. Neque enim hic possumus cura eius stat, *videat ne cadae*⁴.

51. In obscurō navigamus: vita quippe nostra a

(87) Vit. PP. I. v. 11, 54.

scro cantore Davide mare est appellata. In mari A porro alia loca sunt petrosa, alia monstria plena, alia tranquilla. Nos in tranquilla maris parte vide-
mur navigare; seculares vero periclosis in plagis.
Nos interdiu navigamus, a sole justitiae recti et de-
ducti; illi noctu ignorantia ferente. Sed contingit
plerumque ut secularis, in tempestate ac tenebris
existens, clamando et vigilando navem conservet
suam; nos vero per incuriam tranquillo mari de-
mergamus, amissio justitiae elavo.

48. Qui stat igitur, quideat ne cadat. Qui cecidit enim unam habet curam, ut scilicet resurgat. Qui vero stat, caveat sibi ne cadat. Varii namque sunt casus. Qui ceciderunt enim non ultra quidem stant cuncti; sed tamen jacentes, non multum acceperunt B danni. Qui stat autem, ne despiciat eum qui lapsus est, sed reformidet ne collapsus et ipse per-
eat, neve in altiore se voragine precipitet: ubi forte contingit ut putei profunditate clamorem superante, ne petere quidem possit auxilium. Nam 626 justus ait: *Ne absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum* **. Qui primus cecidit, mansit. Prospice tibi ne delapsus, belluarum cibis evadas. Qui cadit donus fores non obserat. Tu, inquam, nullatenus dormites; sed semper di-
vinum illud dictum modulari: *Illumina oculos meos ne iniquam obdormiam in morte* **. Vigila
continue propter eum qui tanquam leo rugit.

49. Verba isthac in hoc sunt utilia, ut non extollamur. Qui cecidit, si convertatur et ingenuiscat, C salutem nanciscetur. Prospice tibi, quae stas. Duplex tibi formido instat, aut scilicet ne ad vetera revertaris, in te irruente propter socordiam ini-
mico, aut ne inter currendum supplanteris. Adver-
sarius quippe noster diabolus, vel a tergo ad se pertrahit, cum tardiorem segnemque animam compexerit. Quae si videatur diligens ac strenua in ascetica vita, callide et occulte serpit per superbiam, atque ita funditus perdit eam. Hæc illecebra omniū malorum ultimum est ac supremum. Per illam diabolus dejectus fuit, per eamdem hominum fortissimos expugnare tentat. Quemadmodum enim strenuissimi milites, postquam minora tela con-
sumperunt, si adhuc urgeant adversarii, fortissi-
mum omnium, machaberam scilicet, edificant; ita et diabolus postquam priores laqueos suos insumpsiit, D tum demum postremo uitit gladio, nimirum superbia. Quinam autem fueri priores ejus laquei? Sane gula, voluptas, fornicatio. Hi namque potissimum spiritus juvenilem ætatem infestant: hæc consequuntur, pecuniae amor, avaritia et his similia. Misera ergo anima, ubi hosce laqueos declinavit, postquam ventrem continuit, postquam ventri sub-
iectas cupiditates per pudicitiam transilivit, post-

ùndō tōu leproū φάλτου λαβῖδι εἰρται. 'Αλλὰ τῆς θα-
λάσσης τὰ μέν εἰσι πετρώδη, τὰ δὲ καὶ θηρίων πλήρη,
τινὰ δὲ καὶ γαληνά. Ήμεις ἐν τῷ γαληνῷ μέρει τῆς
θαλάσσης δοκοῦμεν πλέον, οἱ δὲ κοσμικοὶ ἐν κινδυνώ-
δεσι' καὶ ήμεις μὲν ἡμέρας πλέομεν ὑπὸ τοῦ ήμερού
τῆς δικαιοσύνης ὀδηγούμενοι, ἔκεινοι δὲ ἐν νυκτὶ, ὑπὸ^{τῆς} ἄγνωσις φερόμενοι. 'Αλλ' ἐνδέχεται πολλάκις
τὸν κοσμικὸν ἐν χειμῶνι καὶ ἐν σκότῳ τυγχάνοντα,
βοήσαντα καὶ ἀγρυπνήσαντα, σῶσαι τὸ ἁυτοῦ σκά-
φος· ἥμᾶς δὲ ἐν γαληνῇ, ὑπὸ ἀμελείας βυθισθῆναι,
τὸ πηδάλιον τῆς δικαιοσύνης ἀψύντα.

48. Βλεπέτωσιν δὲ τὴν κατήκων μὴ πέσῃ. 'Ο μὲν γάρ πεσὼν μιαν ἔχει φροντίδα, τοῦ ἀναστῆναι δὲ τὰς
στήχους φύλαστέσθω τοῦ μὴ πεσεῖν. Καὶ γάρ τὰς
παραπτοῦσας διάφορας οἱ μὲν γάρ πεσόντες τοῦ μὲν
οὐτοῖς ἐστέργονται κείμενοι δέ, οὐ πάντα τι ἐδιάλη-
σαν. 'Ο δὲ οὐτοῖς μὴ εὐτελέστερος τὸν πεπτωκότα, διὸ
ἴαυτον φοείσθω, μὴ πεσὼν διαφθαρῇ, καὶ εἰς κατώ-
τερον ἀπέλθῃ βόθρον. Εἰκὸς γάρ, καὶ τῆς κραυγῆς
τυγχανόσης ὑπὸ τοῦ βάθους τοῦ φράστος, μὴ βοθείαν
αἰτήσας. Φησὶ γάρ δίκαιος· Μή καταπλέω με βι-
βός, μηδὲ συντελέσθω ἐπ' ἀρκεῖσθαι τὸ στόμα αὐ-
τοῦ. 'Ο πρώτος πεσὼν ἔμενεν. 'Ορα σαυτὸν, μὴ
καταπεσὼν καὶ σὺ θολίη θηρίων γένη. 'Ο πεσὼν οὐκ
ἀσχαλίζεται τὴν θύραν· οὐ δὲ μηδὲλως νυστάξῃ·
ἀλλ' δει τὸ θεῖον ἐκεῖνο μελέως ἥττον, τὸ φάσκον·
Φύσιστον τοὺς διθαλμούς μου, μὴ ποτὲ ὑπένωσα
εἰς θύραν. 'Αγρύπνει δὲ δηγεκίως διὰ τὸν ὠρε-
μένον λέοντα.

49. Ταῦτα τὰ φῆματα συντελεῖ πρός τὸ μὴ ὑπερ-
αίρεσθαι. 'Ο πεσὼν ἐν τῷ ἐπιστρέψαι καὶ στενάξαι
σωθῆσεται. 'Ορα σὺ σαυτὴν δι τῆς στήχουσα. Διπλοῦς γάρ
οι δι φόδος ἐπίκειται, ἢ τοῦ μὴ ἐπιστρέψαι πρός τὰ
ἄρχαται, δι' ὀλγωρίας τοῦ τοῦ ἔχθρον προστασίστοντος, ἢ τοῦ
μὴ τρέγουσαν σκελεσθῆναι. 'Ο γάρ ἔχθρος ἡμῶν
διάδολος ἢ θεῖος ἐπειν. Εἰλέ: πρός οὖν, ὅπηκά βρα-
δεῖαν καὶ οὐδράν τὴν φυχὴν θάσσονται· ἢ δοκούσαν
αὐτὴν σπουδαῖαν εἶναι καὶ ἐπίπονον πρός δισκησιν,
ἐπεισέργεται λεπτῶς καὶ κεχρυμμένος διὰ τῆς ὑπερ-
ηρανίας· καὶ οὕτως αἴστανδρον τὴν φυχὴν ἀπλιστού.
Τοῦτο τὸ ὅπλον ἐπαγόντα καὶ κορυφαιστόν τονταν
ἔστι τὸν κακὸν. 'Εξ αὐτοῦ διάδολος κατεβεβίηται,
καὶ δι αὐτοῦ τοὺς δυνατωτέρους τῶν ἀνθρώπων πε-
ράται καθαρίειν. 'Ωσπερ γάρ οἱ δεινότεροι τῶν πο-
λεμιστῶν, μετὰ τὸ δαπανῆσαι τὰ λεπτότερα βέλη, τὸ
τριγκάντα ἔτι ἐπικρατούντων τῶν μαχητῶν, προ-
δόλλονται τὴν ἰσχυρότεράν τονταν μάχηραν· οὕτως
καὶ διάδολος, μετὰ τὸ πρώτα αὐτοῦ ἀποδαπανῆσαι
δηκιστρά, τότε τῷ τελευταὶ χρῆσαι ἔσται, τῇ ὑπερ-
ηρανίᾳ. Τίνες δὲ ἡσαν αὐτῶν αἱ πρώται παγίδες; Δῆλον, ὡς γαστριμαργία, φιληδονία, πορνεία. Ταῦτα
γάρ μάλιστα τὰ πινέματα ἐπὶ τῶν νεωτερικῶν ἡλι-
κιῶν συμβαίνουσιν. 'Ἐπακόλουθεν δὲ τούτοις φι-
λαργυρία, πλεονεξία, καὶ τὰ τούτοις δημοι. 'Η οὖν ἀθλί-
ψυχή, ὃσαν τούτων τῶν παῖδων περιγένηται, ὅπηκά

** Psal. xxviii, 16. ** Psal. xii, 4.

γχοτρός κρητήσῃ, ὅτε καὶ τὰς ὑπογαστρίους ἡδονάς οὐ περιπλῆσθαι τῇ σεμνότητι, ὅτε ἀργυροῦς καταπρονῆται τότε πανταχθέν δικαῖοφρον, ἀπορηθεῖς, ὑποβάλλει τῇ ψυχῇ διατακτὸν κίνησιν μεγεθύνεις γὰρ αὐτὴν ἀπρεπῶς κατὰ τὸν ἀδελφὸν ἐπαίρεσθαι. Βαρὺ καὶ λέθερον τοῦτο τοῦ ἔχθροῦ τὸ δηλητήριον. Παλλός; ἄλιθως ἐν τούτῳ σκοτίας κατέβαλεν. Ὑποβάλλει γὰρ τῇ ψυχῇ ἔννοιαν νόον καὶ θανατόφρον. Κατεληγένει γὰρ αὐτὸν φαντάζει τὰ παρὰ τοὺς πολλοὺς ἀγνοούμενα, καὶ διὰ τὴν ηγετεῖαν ὑπερβάλλει· καὶ πλήθος; αὐτῷ ἀνδραγαθημάτων προστίθηστο· πάντων δὲ ὁν ἤμαρτεν εἰς λήθην αὐτὸν φέρει, πρὸ τὸ κατὰ τὸν συνόνταν ἐπαίρεσθαι. Ὑποκλέπτει γὰρ αὐτοῦ ἐκ τοῦ νοῦ τὰ πλημμελήματα· οὐ πρὸς ἀφέκτους δὲ αὐτοῦ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ δυνηθῆναι αὐτὸν εἰπεῖν τὴν ιατρικὴν ἔκεινην φυσῆν, τὸ, Σοι μοῦ θύμαρτος, ἀλέσσον με. Οὗτος μὴν συγχωρεῖ αὐτῷ λέγετον· Ἐξουλογήσομαι σοι, Κύριε, ἐτ ὅτι καρδίᾳ μου· Ἀλλὰ ὥσπερ αὐτὸς κατὸ δάνοιαν εἶπε τὸ Ἀναβήσομαι, καὶ θήσομαι τὸν ὄρότορον μου¹ οὕτως καὶ τούτου φαντάζει εἰς ἀρχάς τε καὶ πρωτοκαθεδρίας, ἕτι δὲ διδασκαλίας, καὶ λαμάτων ἐκδόσεις. Ηὖν σύτως ἀπατωμένη ψυχὴ φύεται καὶ ἀπώλυται, δυστόπει ἔλει πληγεῖται.

50. Τι οὖν δεῖ ποιεῖν, τὸν τοιούτων λογισμῶν παρθένους; Ἀδιαλείπτονας μελετῶν τὸ θελον ἐκεῖνον λόγιον, ὅπερ δὲ μακάριός Δεσπότης ἐσται, λέγων τὸ Ἐγὼ δέ εἰμι σκάλης, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπος. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τροφίῳ· Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός. Ἔτι γε μὴν καὶ τὸ τοῦ Ἡσαΐου ἀκουέστω μῆμα τὸ λέγον, ὃς Πᾶσα δικαιοσύνη ἀνθρώπου ὡς βάρος ἀποκαθημένης. Καὶ εἰ μὲν ἀναχωρούσῃ καθέλκειν οἱ λογισμοὶ ὅποι τὰ παρειθέλωσιν, ἐν κοινοῖς εἰσερχόμενοι διατραχίζοντες δὲ καὶ δεύτερον ἔστιν τῆς ἡμέρας, εἰ γε δὲ ὑπερβολὴ ἀσκήσεως τούτην ἔλλω τῷ πάσῃ· καὶ παρὰ τὸν συνηλέκτον δὲ ἐπιπιάσθω, καὶ διειδέσθω, καὶ θετιμάσθω σφοδρῶς, ὃς μηδὲν μέγα πράττουσα πάσαν δὲ ὑπερεσταντούσιν. Προστρέψθωσαν δὲ καὶ βίον ἀγνών ἐξοχόντας τοῖς ἑζήγονσιν πειράσθωσαν δὲ αἱ συνελθοῦσαι ἐπιτελεῖν ἔστιν τοὺς πόνους πρὸς δικῆσιν τὰς διλαγὰς ἡμέρας, πρὸς τὸ ἐκεῖνην, θεαταμένην τὸ μέγεθος τῶν ὀρετῶν, ἀλέττοντα καὶ ἔστιν ἥγεσθαι.

51. Προηγέται δὲ τῆς νόσου ταῦτης ἔτερον κακὸν, ἡ παρακοή· δίδει δὲ τοῦ ἀναντοῦ τῆς ὑπακοῆς, δυνατὸν τὴν σπεδονώδη νομῆν τὴν ψυχῆς πειραθάδει· Ὑπακοή γάρ, φησί, ὑπὲρ θυσίας.

52. Δεῖ οὖν καθαιρεῖν δύχον δόξεις ἐν καιρῷ, καὶ ἔσταινειν δὲ πόλιν καὶ θαυμάζειν ἐν καιρῷ. Εἰ γὰρ ἀμελήσει καὶ νωθρὸς εὑρεθῆῃ ἡ ψυχὴ, ἔτι γε μὴν καὶ ὑποναρκοῦσα εἰς τὴν τοῦ καλοῦ προκοπήν, ἔσταινειν ταῦτην προσήκει· καὶ εἰ μικρὸν ποιήσοι τι χρητόν, θαυμάζειν καὶ μεγεθύνοιν δίδειν αὐτὴν. Καὶ τὸ σφοδρὰ καὶ ὀπάνθρωπα πλημμελήματα ὃς ἐλάχιστα καὶ οὐδὲμιντα λεκτέον· δὲ γὰρ διεσδόλος, βουλόμενος τάντα διατρέψειν, ἔτι μὲν τῶν σπουδαίων καὶ ἀσκητικῶν κρύπτειν πειράται τὰ προγεγονότα ἀμαρ-

quam argentum despexit; tunc malorum artifex ille ad angustias undique redactus, inordinatum motum animæ subjicit, inflaque illam ut indecenter adversus sorores efficeratur. Atrox et exitosum est hoc adversarii toxicum. Multos derepente tenebris effusos hac ratione prostravit. Cogitationem enim spuriam ac letabem animas suggestit, ut nempe sibi videatur ea comprehendere quae multi ignorant, atque in jejuniis antecellere: recte factorum multitudinem objicit, omnia peccatorum oblivionem inducit, ut adversus socios efficeratur animo. Subducit ex mente delicta: quod non ad ejus utilitatem præstat; sed ne proferre possit medicinalem illam vocem: Tibi soli peccavi², miserere mei, Domine³. Sed nec sinet eum dicere: Confitebor tibi, Domine⁴. In toto corde meo⁵. Verum sicut illi mente dixerat: Ascendam, et ponam thronum meum⁶; ita hunc quoque vane concitat ad principatus, ad primos consessus, itemque ad magisteria, et ad morbos curandi virtutem. Anima itaque ad hunc modum circumventa in perniciem et exitium ruit, vix sannabilis percussa vulnere.

50. Quid igitur instantibus hujusmodi cogitationibus agendum? Indesinenter meditandum divinum illud oraculum, quod beatus David alta voce proferebat: Ego sum vermis et non homo⁷. Et alio loco dicitur: Ego autem sum terra et cinis⁸. Insuperque celebre illud Isaiae dictum: Omnis justitia hominis sicut pannus menstruata⁹. Quod si cogitationes bujusmodi adoriantur eam que anachoreticam init vitam, ingrediatur illa in ecclasiūm, cogaturque his in die comedere, si quidem ob nimiam ascensionis sive jejuniū, inciderit in bujusmodi vitium: tum ab equalibus increpetur, ac contumelias afficiatur, ac si parum sit quod illa egerit: quodlibet obeat ministerium, offerantur ipsi vitaē sanctorum pietate eminentium. Conentur sodales ejus laborem disciplinæ suæ aliquot diebus augere; ut cernens 627 virtutum præstatiam, se minimam omnium existimet.

51. Hinc porro morbum præcedit aliud vitium, inobsequientia: sed per contrariam obsequientiam D putridum animas ulcus curare valens: Obedientia enim, inquit, super sacrificium¹⁰.

52. Quapropter convenit gloriam suo tempore admirere, iterumque suo tempore laudare atque admirari. Si enim anima negligens segnisque inventiatur, et ad profectum desidia torpeat, convenit eam laudare: et si paulum quid boni admiserit, mirari illam et magni facere oportet. Gravia autem et immalia delicta, minima nulliusque momenti dicens. Diabolus quippe qui omnia evertere conatur, sedulis et exercitatis admissa peccata vult occultare, quo in eis superbiam adaugeat. Novitiiis

¹ Psal. L. 3. ² Psal. vi, 3; ix, 11. ³ Psal. cx, 1. ⁴ Isa. xiv, 14. ⁵ Psal. xxi, 7. ⁶ Gen. xviii, 27. ⁷ Isa. xxiv, 6. ⁸ I Reg. xv, 22.

autem animabus que nuper virtutem adierunt, A universa peccata ob oculos statuit, que desperationem ingeneret. Ille suggerit: *Tibi que fornicate es, que venia expectanda?* Alteri dicit: *Cum tanta avaritia tenebris, fieri nequit ut salutem consequare.* Ceterum animas hunc in modum agitas, hac ratione hisque verbis oportet consolari. Haec merefrix fuit, sed per fidem facta est salutem: Paulus persecutor erat, et tamen vas electionis effectus est: Mattheus publicanus erat, at nemo quanta gratia donatus sit ignorat: Iatro furtis et cædibus dedius erat, sed tamen primus aperuit portam paradisi. His igitur animadversis, ne animum despondeas.

53. Ubi autem apta conimodaque illis remedia invenieris, par iis que superbia capte sunt abhinda curatio est. Ita namque eam alloqui oportet: *Quorsum inflaris? An quis carnes nou comedis?* alii ne piscem quidem vident. Quod si vino abstines, respice alios qui ne oleo quidem utuntur. Jejunias usque ad vesperam? nonnullæ duos tres dies in cibi abstinentia transigunt. Forsitan quia balneo non uteris altius sapis? multi cum etiam agnolarent nullatenus eo sunt usi. Te fortasse ideo admiraris, quia in matto dormis et in cilicino stramento? Alii autem assidue humi cubant, quod etiam si tu faceres, non magni quid esset: sunt enim qui etiam sibi lapides subjecerunt, ne rebus naturalibus cum volupitate fruerentur. Alii totam noctem suspensi transegerunt. Sed etiam si haec omnia designares, ac supremam omnium exercitationem attingeres, ne magnum sapias. Elenum demones plura quam tu præstiteris et præstant hodieque. Nam: neque comedunt, neque bibunt; neque connubia ineunt, nec dormiunt: ino etiam in enim degunt, si forte tu in spelunca habitans, magni quid præstare tibi videaris.

54. Sic igitur similibus rationibus poterimus contrarios curare morbos, desperationem et superbiam. Sicut enim ignis vehementiore flatu dissipatus extinguitur, rursumque flatu destitutus emoritur, ita et virtus per superbiam evolat, licet exercitatione vehementi culta fuerit: rursumque incuria bonum corrumptur, quando ad afflatum Spiritus sancti non movenus nosmetipsos. Gladius acutus facile a lapide confringitur, vehementisque disciplina et exercitatio, brevi per superbiam in exitium ruit. Quapropter expedit animam undique munire, ac supremam ascensio a superbiam astu pernastam demittere in umbrosa loca: interdumque superflua amputare, quo radix vegetior efficiatur.

55. Qui vero desperatione capit, compellatur prædictis argumentis sursum tendere. Anima quippe que terra inheret, vilis abjectaque est. Sane agricultorarum solertiissimi, cum viderint plantam tenuem et infirmam, large irrigant, multaque sollicitudine sovent, ut augmentum accipiat. Quoties autem in

A tēmatu: τὴν γάρ ὑπερηφανίαν αὐξῆσαι βούλεται· οὐδὲ δὲ τῶν νεργέων καὶ ἀκροπαγῶν ψυχῶν, πάντα τὰ ἀμφιτρίματα αὐτῶν πρὸ ὅθελμῶν τίθεσιν. Ἐμβόλλει γάρ αὐτῇ ζῆι, Σοὶ πορευεσάς πολὺ εἶται συγγνώμη: Καὶ τῇ δὲλῃ φρεσίν Οὔτε του πλεονεκτήσασθε, δέδουντος σε σωτηρίας τυχεῖν. Τὰς οὖν οὐτε σαλευομένας ψυχὰς περιμυθητέον οὖσας· διὶ γάρ πρὸς αὐτὰς οὐτοις λέγεται: Πάντος πόρου ήν, ἀλλ' ἐπώνη διὰ πίστεως· Παύλος διώκτης ήν, ἀλλὰ σκευός ἔχογεν· Μαθείας τελώνης ήν, ἀλλ' οὐδεὶς τὴν γέρεν τούτου ἀγνοεῖ· καὶ δὲ ληστῆς ἄρνηται καὶ ἀγνευεν, ἀλλὰ πρώτος την θύραν ἀνέψει τοῦ παραδεσίου. Τούτοις οὖν ἐναπενίζουσα, μὴ ἀπογνῶς τῆς σεαυτῆς ψυχῆς.

55. Εἶπα δὲ ταῦτα ταύταις εὑρεσίς ἀρμάδαις, διετί καὶ τῶν τῇ ὑπερηφανίᾳ διλισχομένων πινεῖσθαι εἴτην τὴν θεραπείαν. Φθεσιν γάρ δεῖ πρὸς αὐτήν· Τι φυτεύουμεν; Ής κάρε μη ἐσθίουσα· μᾶλλον οὐδὲ λύθιν δρῶται. Καὶ εἰ οὖν οὐ πίνεις, σκόπησον, ὡς ἀλλοιούσθαι εἰσιν οὐδὲνταν. Ἔως δὲ φυτεύεις; διλλαι δὲ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας συνάπτουσαν διπτοῦ. Ἄλλη δὲ οὐ λοιή μέχρι φρονεῖς; πολλοὶ καὶ διὰ πάθος σωματικοῖς οὐδὲν τούτῳ λέροσαν. Ἀλλὰ θαυμάζεις σπαυθεῖς, διετί ἐν χαραδρίῳ καθεύδεις; καὶ ἐγρίνησθε; διλλαι δὲ μαχευοντος δεηνῶν; Ἄλλη εἰ καὶ τούτῳ ποιήσεις, οὐδὲν μέγα· τινὲς γάρ καὶ λίθους ἔντεταις ὑπέβαλον, πρὸς τὸ μη καθ' ἥδοντα τῶν φυτῶν τυχεῖν· διλλαι δὲ καὶ ἐκρέμασσι διπτοῦς; δι' ὅπης τῆς νυκτός. Ἄλλη εἰ καὶ ταῦτα πάντα ποιήσεις, καὶ τὴν ἀκροτάτην δοκήσης ἐπιτελέσσεις, μὴ μέχρι φρονεῖσθαι· καὶ τοιούτην ποιήσεις; καὶ τοιούτην ποιήσεις; διὰ τὴν ὑπερηφανίαν, οὐδὲν μέγα· τινὲς γάρ εσθίουσαν, οὐτε πίνουσιν, οὐτε γαροῦσιν, οὐτε ὄντωνούσιν· διλλαι καὶ ἐκρήμη διδγουσιν, εἰ γε καὶ ἐν σπηλαίῳ οἰκεῖσα δοκεῖς μέγα τα ποιεῖν.

56. Οὕτω μὲν οὖν, καὶ ἐκ τοιούτων λογισμῶν, δυνατὸν λάσσονται τα ἐναντία πάθη· τὴν τε ἀπόγνωσιν λέγω καὶ τὴν ὑπερηφανίαν. Πίστερ γάρ ὁ σφρῶνς ἐκφυσώμενον πορῷ, διασκορπιζόμενον ἀπολλυται, καὶ μὴ τυχὸν δὲ πνεύματος πάντα φθερεται· οὐτοις καὶ ἡ ἀρετὴ δρίπταται· δι' ὑπερφίαν, καὶ πολλήν ὁροδρέτη δοκήσεως λάθη· καὶ φθερεται δὲ πάλιν ἐξ ἀμέλειας τοιούτου λαθανός. Σαντος μηδὲν κακήν κατέστηται· καὶ δισκήσεις ἐπιτελαμένη συνέδρως ἐκ τοῦ ὑπερηφανεύσοντος ἀπολλυται. Οὕτω προσήκει παντοχθόνες ἀσφαλίζεσθαι τὴν ψυχήν, καὶ τὴν ἀκροτάτην δοκήσεις ἐκ τοῦ καύσωνας τῆς ὑπερηφανίας περικαιομένην ὑποκαμπτεῖν πρὸς τοὺς σκινόδεις τόπους, οὐθὲν δὲ τοιούτην γενέσθαι.

55. Τὸν δὲ τῇ ἀπογνώσει διλισχομένον διωρεπῆ βιβλέσσονται ποιεῖν τοῖς προειρημένοις λογισμοῖς. Καὶ γάρ σφέδρα τῇ ψυχῇ χαματετής τυγχάνει. Καὶ γοῦν τῶν γεηπόνων οἱ δριστοί, ἐπιεῖδον φυῖν δραγῆν, καὶ δισκεῖσας θεῶσανται, ποτίσσουσι δαῦλως, καὶ ἐπιμελεῖσας πολλῆς ἀξιούσι πρὸς τὸ αὐτόν, θῆναι. Ἐπειδὴν δὲ

ἐν ψυχῇ πρήλαρον βλάστην θεάσθωται, περιτίμουσιν αὐτοῖς τὰ περιττά τὸν γάρ ταῦτα ἑτοῖμας ἔγραψιν. Καὶ λατρὸν δὲ παῖδες τινάς μὲν τῶν ἀρρένων τρέφουσι δακτύλων, καὶ πρὸς περίπατον προτρέπονται· ἐπέρους δὲ δεσμεύονταις, δάστους δὲ πολὺ φυλάττουσιν.

56. Φανερὸν οὖν ἔστιν, ὃς μέγιστον ἐν κακοῖς ἡ ὑπερηργανία τυγχάνει· καὶ τοῦτο δείκνυσιν αὐτῆς τὸ ἐναντίον, τὴν ταπεινοφροσύνην. Διασχέρεις ἔστι τῆς κτητρασθεῖσας τίνα τὴν ταπεινοφροσύνην. Εἰ μὴ γάρ τις τάσσει δόξης ἔκτος γένηται, τούτου τοῦ θησαυροῦ τυχεῖν οὐ δυνήσεται. Οὗτος δὲ ἔστι μεγάλη ἡ ταπεινοφροσύνη, ὃς πάσας τὰς ἀρετὰς μιμεῖσθαι δοκεῖν τὸν διάβολον, ταῦτην δὲ μηδὲ εἰδέναι τὸ θάυμα ἔστιν. Εἴδως δὲ αὐτῆς τὸ δοσφαῖον καὶ ἔδρασον ὁ ἀπόστολος, προστάττει τὴν ταῦτην ἐγκομιδώσασθαι, καὶ πάντας τοιούντας τὰ ἀπωφελῆ, ταῦτην περιβάλλεσθαι. Κανέντες γάρ την νηστεύησι, καὶ τὸ ἔλεῖον, καὶ τὸ διδάσκαλον· εἰ δὲ καὶ σώρων τυγχάνεις καὶ συνετδές, πάλιν ταῦτην ἀντὶ τοιχίου ἀφράγους σεστιψι παράστησον. Σφριγγέτωσι καὶ συνεχέστασι τὰς ἀρετὰς αὐτῆς ἡ καλλιστὴ τῶν ἀπωφελῶν ἀρετῶν, ἡ ταπεινοφροσύνη. Ὁργές καὶ τὴν τῶν ἀγίων τριῶν παῖδων ὄμνολογίαν, διποὺς τῶν διλῶν ἀρετῶν οὐ πάντα τι μηνημονεύσαντες, τοῖς ταπεινούσι οὐν τοῖς ὄμνοις συγκατηρευθήσαντο, μηδὲ εἰρηκότες σύφρωνας ἡ ἀκτήμονας. Πατέρες γάρ τὰ διάνυτα τοῦν χωρὶς ἥλων κατασκευασθῆναι, οὐτεως ἀδύνατον τοιιώντας χωρὶς ταπεινοφροσύνης.

57. Οὐτι δὲ ἀγάθη καὶ σωτήρος πέψικεν, δὲ Κύριος, τῷδε ἀνθρώπους οἰκονομίαν πληρῶν, αὐτὴν ἡμερά μαζίτευσον. Ἄρχη σοι καὶ τέλος τὸν ἀγάθων ἡ ταπεινότητος. Φησὶ γάρ· Μάθετε δέ τὸν ἀρετῶν ἀρετῶν εἶμι καὶ τακτεύως τῇ καρδίᾳ. Ὁρα τίς δὲ λέγων, τελείως νεροφροσύνη γενέσθω. Φρένησιν λέγει [λέγει] ταπεινήν, οὐ σχῆμα μόνον, ἀντὶ τούτων ἀνθρώπων αἰνίζεταις· ἀκολουθήσεις γάρ τούτῳ καὶ δέκτως. Πάσας τὰς ἑντολὰς τεποικής; Οἶδεν δὲ Κύριος· δὲλλ' αὐτὸς τοι εἰτελλεται πάλιν ἀρχὴν δουλειὰς λαμβάνειν· φησι γάρ· Ὁταν αὔρια ποιήσῃς, εἰπεσθε· δοῦλοι ἀγρεῖοι ἔσμεν.

58. Η οὖν ταπεινοφροσύνη κατορθοῦται δι' ὀνειδισμῶν, δι' ὄμρεων, διὰ πληγῶν· ἵνα ἀκούσις δέρων καὶ μωρὸς, πάντες καὶ πτερός, ἀσθενής καὶ εὐτελής, ἀπρόκοτος ἢ Ἕροις. Διογος ἢ προφορῆς, διημος ἢ εἰδεις, ἀσθενής ἢ δυνάμεις. Ταῦτα τῆς ταπεινοφροσύνης τὰ νεῦρα. Ταῦτα δὲ Κύριος τῷμον ἔχουσε καὶ πέπονθε. Σαμαριτίνη γάρ αὐτὸν εἶπαν καὶ δαιμόνοις ἔχοντα· Δοῦλοι μορφήν, ἀνεμῆτρεν, ἔρπισθη, πληγαῖς ἤκισθη.

59. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς μιμεῖσθαι τὴν ἐμπρακτὸν ταῦτην ταπεινοφροσύνην. Εἰσὶ μὲν οὖν τινες καὶ διὰ τῶν ἔκτος σχημάτων ὄποκρινόμενοι, καὶ ταπεινούντες ἔστούς, αὐτῷ τούτῳ δόξαν θηρώμενοι· δὲλλ' ἐκ τῶν καρπῶν ἐπιγινώσκονται· καὶ γάρ ἐπιπολαῖς ὥστρη-

A planta conspexerint præcoecem surculum, superbus quæque detruncant; solent siquidem illæ cito arescere. Medici autem **628** agrotorum alios largiore cibo aliunt, et ad deambulationem invitant; alios vincitos diutius in abstinentia detinent.

56. Palam igitur est malorum supremum esse superbiæ: illudque comprobat bonum ipsi contrarium humilitas. Hanc porro assequi difficile est. Nisi enim quis inanem omnem gloriam abjecerit, hunc nancisci thesaurum non valebit. Est quippe adeo magna virtus humilitatis, ut diaabolus ceteras quidem virtutes videatur imitari, banc vero nesciat quid omnino sit. Proinde ejus soliditatem stabilitatemque cum sciret apostolus, præcipit nobis ut induamus humilitatem¹, cunctaque utilia agentes, eam velut amictum circumdemus nobis: sive jejunes, sive misericordiam exercetas, sive doceas. Quod si temperans et prudens sis, eam tibi admove ceu fortissimum murum. Astringat contineatque virtutes tuas omnium virtutum præstantissima humilitas. (88) Vides trium puerorum canticum, quod nempo aliarum virtutum mentione vix facta, humiles hymnum cantantium ebrio annumeraverint¹⁴, non memoratis temperantibus et paupertatis amantibus. Quemadmodum enim impossibile est nave sine clavis fabricari, ita nec valemus salutem consequi siue humiliitate.

57. Quia vero præclaræ illa est et salutaris, Dominus suam erga homines œconomiam implens, seu incarnatus, eam induit. Ait quippe: *Discite a me quia mitis sum et humili corde*¹⁵. Attende quis sit qui loquitur, estoque perfectus discipulus. Sit tibi humilitas principium finisque virtutum. Sensum animi dicit humili, non solam speciem, sed interiorē inuitū hominem: eum namque exterior consequetur. Omnia precepta servasti? Id novit Dominus. Verum ipse tibi præcipit ut principium servitutis rursus assumas; ait enim: *Cum haec omnia feceritis, dicate: Servi inutiles sumus*¹⁶.

58. Humilitas itaque exercetur per improperia, per contumelias,¹⁷ per plagas; ut audias amens et stultus, pauper et inops, infirmus et vilis, inconsideratus in operibus, rationis expers in loquendo, forma despiciabilis, debilis viribus. Hi sunt nervi humiliatis. Haec Dominus noster audivit, hec passus est. Nam Samaritanum eum dicebant, et demonium habentem. Assumpsit formam servi, colapbris casus est, plagiisque dishonestatus.

59. Operæ pretium itaque est ut veræ nos humiliatis æmuli simus. Quidam enim sunt qui exterram speciem humiliatis ementiantur, atque eo ipso gloriam auctorantur. Sed ex fructibus cognoscuntur: vel levissima quippe injuria affecti, nequaquam

¹ Petr. v. 5. ¹⁴ Dan. iii. 87. ¹⁵ Matth. xi. 29. ¹⁶ Luc. xvi. 10.

¹⁷ Vit. PP. I. v. 15, 48. Doreth. Doct. 4.

sustinent, confestimque ceu serpentes virus suum A evomunt.

60. De sermonibus ejusmodi summe exsultabant qua convenerant, adhucque perseverabant, nulla bonorum satietae admissa. (89) Iterumque illas beata Virgo sic alloquitur. *Magnus est certamen iis qui accedunt ad Deum, laborque ingens in principio, exinde vero gaudium inestabile. Nam quenadmodum qui ignem excitare volunt, primum fumo inficiuntur ac lacrymas emitunt, eoque modo optatis potiuntur; ait enim: Deus noster ignis consumens est¹²; ita convenient nos quoque divinum ignem in nobis accendere cum lacrymis et labore. Ipse siquidem Dominus ait: Ignem veni mittere in terram¹³. Et sane quidam, cum fumi molestiam tolerassent, non accenderunt ignem, eo quod patientiae essent expertes, seu potius quod corum erga Deum affectus debilis et infirmus esset.*

61. Quamobrem charitas grande cimelium est, de qua haec affirmat Apostolus: *Si omnes facultates distribueris, et corpus subgeris, charitatem autem non habueris, factus es velut as sonans, aut cymbalum tinniens¹⁴. Igens itaque bonum est charitas, proindeque ingens malum est iracundia: totam enim animam 629 tenebris ofundit, in feritatem veritatis ratione privat. Dominus porro undeque nostra curam salutis agens, nullatenus concessit, ut vel minimum quid in anima praesidio vacuum maneret. Libidinem concitans inimicus? Dominus nos temperantia munivit. Sed ille superbiam parit? non longe abest humilitas. Odium inseruit? in medio sita est charitas. Quotquot demum tela in nos vibrat adversarius, pluribus nos Dominus armis communivit, cum ad salutem nostram, tum ad eum destruendum.*

62. Inter mala maximum est iracundia malum: *Ira enim, inquit, riri justitiam Dei non operatur¹⁵. Imperandum itaque est illi, quia in tempore utilis visa est: siquidem irasci et commoveri contra demones expedit. At in hominem vehementer commoveri nequaquam convenit, licet ille peccaverit; verum ad resipiscientiam reducere illum oportet, cum sedata fuerit ira perturbatio.*

63. At enim irasci fortasse minus malum videri possit, similata vero et injuriarum memoria omnium gravissimum est. Ira quippe ceu fumus, ubi ad breve tempus animam conturbavit, evanescit: at injuriarum memoria quasi anima alte inflata, feris eam immaniorum efficit. Nam canis quidem contra quempiam saeviens, esca definitus, iram deponit: aliaque bellua consuetudine demulcentur et cicorantur; sed qui injuriarum memoria corruptus est, nou cohortatione acquiescit, non cibo enollitur, neque tempus omnia immutans, hujusmodi morbum curaverit. Hi ergo cunctorum im-

spénebas, εών ἡγεγκαν· ἀλλά παραντά ὑστερ δέεις τὸν έαυτῶν Ἰην ἔξεμπον.

60. Ἐπὶ τοῖς λόγοις δὲ τούτοις ἡγαλλώντο αἱ συνελθῦσαι σφόδρα, καὶ τάλιν προσεκαρτέρουν, κίρον τὸν ἀγαθὸν μὴ λαμβάνουσαι. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτὰς ξειγνεῖ ἡ μακάρα· Ἀγών ἐστι πολὺς τοῖς προσερχομένος Θεοῖ καὶ κόπος τὰ πρώτα, ἐπειτα δὲ χαρὰ ἀνεψήγητος. Ποτέρε γάρ οἱ πῦρ ἔχαψι βουλόμενοι πρῶτον κατηίσονται καὶ δακρύουσι, καὶ οἰωνος τοῦ ζητουμένου τυγχάνουσι· καὶ γάρ την· Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταραλλοκόν· οὗτοι δέ καὶ ήμας τὸ θεῖον πῦρ εἰς έαυτοὺς ἔχαψι μετὰ δακρύους καὶ κόπου. Αὐτὸς γάρ φησιν δὲ Κύρος· Πῦρ ήδοντος βαλεῖν δεῖ τὴν γῆν. Καὶ τινες διὸ διηγείρονται τὸν μὲν καπνὸν θείσκοντο, τὸ δὲ πῦρ οὐκ ἔχουσιν, διὰ τὸ μαχρούμιας αὐτούς έκποτε εἶναι, καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὴν περὶ τὸ θεῖον σχέσιν ἀσθενῆ καὶ ἀμυρόδον τυγχάνειν.

61. Οὐεν μέγα καιμήλιον ἡ ἀγάπη· καὶ περὶ ταύτης δὲ διαβεβαύμενος δὲ Ἀπόστολος Ελεγεν, ὡς Ἐίν πάντα τὰ ὑπάρχοντα διανείμεις, καὶ οὐ σωματικής, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχεις, γέρονας χαλκὸς τήρων καὶ κύμβαλον ἀλαζόν. Μέγας οὖν ἐν ἀγαθοῖς ἡ ἀγάπη, ὡς καὶ δεινὸν ἐν κακοῖς δὲ θυμός· πᾶσαν γάρ τὴν φυχὴν σκοτίας καὶ ἀποθηρώσας, εἰς ἀλογίαν φέρει· Οὐ δέ Κύρος, παντοχόες τῆς σωτηρίας ἡμῶν κτήδομενος, οὐδὲ δῶς συνεχώρησε βραχὺν τι ἀσκεπτὲς τῆς φυχῆς. Λαγνεῖν κινεῖ δὲ ἔχθρος; σωφρούσιν ἡμᾶς δὲ Κύρος ὄπλειτεν. Υπερχραντίαν γεννᾷ; ἀλλ᾽ ἡ ταπεινοφρούσιν οὐ μαρκάν τυγχάνει. Μίσος ἀνεψιστεν; ἀλλ᾽ ἡ ἀγάπη ἐν μέσῳ παρισταται. Οὐσα οὖν δὲ ἔχθρος; καθ' ἡμῶν κινεῖ βέλη, πλείστον ἡμᾶς δὲ Κύρος ὄπλοις τοξιλίσαστο, πρὸς τε τὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ πρὸς τὴν ἔκποτε κατάπτωσιν.

62. Κακὸν μὲν ἐν κακοῖς δὲ θυμός· Υρῆτη γάρ φησιν, ἀντρόδες δικαιοσύνην Θεού οὐ κατεργάζεται. Δεῖ οὖν αὐτὸν ηγούσθεν διει τὸν καιρὸν χρήσιμον ὕδρην. Θυμοῦσθαι καὶ κινεῖσθαι κατὰ τῶν δαιμόνων συμφέρει. Πρὸς δὲ ἀνθρώπουν σφόδρας κινεῖσθαι οὐ προστίθει, καὶ ἀμαρτίσας τυγχάνει· ἀποτρέπειν δὲ αὐτὸν δεῖ μετὰ τὸ παύσασθαι τὸ τῆς ὁργῆς πάθος.

63. Καὶ τὸ μὲν ὄργισθαι οὐκ ἐν κακοῖς ἐλαττον. D δὲ μνησικακία πάντων ἐστὶ βαρυτέρα. Οὐ γάρ θυμὸς ὑστερ παπούν πρὸς ὅλην θολώσας τὴν φυχὴν διαλέσσει· δὲ μνησικακία, ὑστερ ἐναποταγέσσα τῇ φυχῇ, θηρίον αὐτὴν διενοτεραν ποιεῖ· καὶ κύων μὲν, κατὰ τίνος ἔκμανεις, ὑπὸ τῆς τροφῆς θωκευθεῖς, μεταβάλλεται τῆς ὁργῆς· καὶ τάλλα δὲ θηρία οὐδὲ τῆς συνηθείας μετιέσσεται· δὲ γε τῇ μνησικακίᾳ κρατούμενος οὐ παραλήσει πείσεται, οὐ τροφῇ πρανετεται, οὔτε μήν δέ πάντα μεταβάλλουν χρόνος τὸ πάθος τούτου ίσσετο. Οὔτοι οὖν ἀσθενεστάτων πάντων εἰσὶ καὶ ἀνομάτωτοι. Οὐ γάρ ὑπακούουσι τοῦ Σωτῆρος

¹² Hebr. xii, 29. ¹³ Lue. xii, 49. ¹⁴ i Cor. viii, 3. ¹⁵ Jac. 1, 20.

(89) Vit. PP. I. v. 5, 16.

λέγοντος, ὡς Ἱπατης, πρώτος διαιληθῆς τῷ ἀδελφῷ σου καὶ σύντονα πρόσταγε τὸ δώρόν σου καὶ ἀλλοκοῦ· Μή ἐπιδυέσθω, φίσιν, δὲ ήμος ἐπὶ παροτρυμῷ ὑμῶν.

64. Καλὸν μὲν οὖν τὸ μὴ ὄργανθην· εἰ δὲ καὶ γένηται, οὐδὲ μέτρον σοι ἡμέρας πρὸς τὸ πάντον συνεχώρησεν, εἰπεὶ γάρ μὴ ἐπιδύναι τὸν ἥμιον. Σὺ δὲ ἐκδέχῃ, ἔως ἂν δὲ πᾶς σου χρόνος δύῃ. Οὐκ οἰδας εἰπεῖν Ἀρκεῖ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. Τι ματές τὸν ληπταντανανθρώπον; Οὐκ αὔτες ἦν δὲ ἀδικήσας, ἀλλὰ διάβολος. Μίστησον τὴν νόσον, καὶ μὴ τὸν νοσούντα· Τι ἁγκανῆ ἐν κακίᾳ, δυνατεῖ; Περὶ δὲν τούτῳ διφλιμὸς ἐδέσθης Ἀρκυλας γάρ, φησον, Διῆγε τὴν ἡμέραν τουτέστι· πάντα τὸν τῆς ζωῆς σου χρόνον παρακούεις τοῦ νομοθέτου τοῦ λέγοντος· Μή ἐκδύνεται δὲ ημίος ἐπὶ τῷ παρορθομῷ ὑμῶν. Φησοι δὲ, ὡς Ἀδικίας ἀλειγίσατο ἡ τάλωστά σου· οὐ πάντα γάρ βλασφημῶν τὸν ἀδελφόν σου. “Οὐδὲν δικαῖα σοι ἡ τιμωρία παρ’ αὐτού τοῦ, Ὅμηρος ἐκ τοῦ Πνεύματος προσφέρεται· διὰ τοῦτο γάρ, φησον, δὲ θεὸς καθελεῖ σε εἰς τέλος, ἐκτελεῖ σε καὶ μετασταύει σε διὰ σκηνώματός σου, καὶ τὸ βίζυμόν σου ἐκ τῆς ζωτικῆς. Ταῦτα τῷ μνησικάκῳ τὰ δύορα· ταῦτα κακίας τὰ ἐπαθλα.

65. Φυλάττεσθαι οὖν δύον ἀπὸ μνησικακίας· ποιῶντα γάρ αὐτῇ ἀκολουθουσί δεινά, φθόνος, λύπη, καταλαλία. Θανατηφόρος ἡ τούτων κακία, καὶ μικρὰ δοκῆσι τυγχάνειν. Ταῦτα μὲν γάρ ὀποτερεβίλη λεπτά τοῦ ἔχθρου τυγχάνουσι. Καὶ πολλάκις τὰ ἀπὸ δυσδόμου μαχαίρας καὶ μαίζονος ἔιφους τραύματα, οἵα ἐστι πορνεία καὶ πλεονεκτία, καὶ φθόνος, ὑδηθαντον πολλάκις διὰ τοῦ σωτηρίου φαρμάκου τῆς μετανοίας· ὑπερηφανία δὲ, ἡ μνησικακία, ἡ καταλαλία, ὀποτερε μικρὰ δοκοῦντα εἶναι βέλη, λανθανόντως ἀνείλαν, κατὰ τῶν καιριστέρων τῆς ψυχῆς μορίων παρέντα. Ταῦτα δὲ οὐ τῷ μαγέτῃ ἀναπειρεῖ τῆς πληγῆς, ἀλλὰ τῇ ἀμελείᾳ τῶν τραύματων ὡς μηδενὸς γάρ δυντων καταφρονήσαντες τῆς τε καταλαλίας καὶ τῶν λοιπῶν, κατὰ μηρὸν Ἰησοῦν αὐτῶν διεψήφαρησαν.

66. Βαρὺ οὖν καὶ μοχθηρὸν ἡ καταλαλία· τροφὴ γάρ καὶ δάνταπλα τινῶν ἀνθρώπων τυγχάνειν. Σὺ δὲ μὴ παραβέξῃ ἀκούει ματαλα, μηδὲ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν δογεῖον γένεν· Ἀπέριττον σεσαύσου τὴν ψυχὴν παρασκεύασε· Ὑποδεξαμένη γάρ τὴν δυσωδή τῶν λόγων ἀκαθαρσίαν, κηλίδας τῇ εὐχῇ σου προσάσεις διὰ τῶν λογισμῶν, καὶ ἀναιτίως μισθίσεις τοὺς ἐντυγχάνοντας. Καταβαρείσθαι γάρ σου τῆς ἀκοής ὑπὸ τῆς τῶν κακολογούντων ἀπανθρωπίας, ἀγεννοῦς πάπιας ἐναπενίστεται· καθόπερ δὲ φθαλιμὸς, χρώματι ἀκρατέστερον προληφθεῖς, δῶδακτρον ἔχει περὶ τὰ δρύμενα τὴν φαντασίαν.

67. Δεῖ οὖν φυλάττεσθαι τὴν γλωτταν καὶ τὴν ἀκοήν, πρὸς τὸ μήτε λέγειν τι τοιοῦτον, μήτε ἀκούειν δημοσθῶν. Γέγραπται γάρ, ὡς Μή δικοήρη ματαλα-

A piissimi sunt et iniquissimi; non enim Salvatori obsequuntur sic loquenti: *Vade prius reconciliari fratri tuo: sicque offer munus tuum*¹⁰. Et alio loco: *Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram*¹¹.

64. Operae pretium igitur est non irasci: quod si tamen id contingit, ne unius quidem diei spatium tibi concessit ad animi motum retinendū: præcepit enim ne sol occidat. Tu vero procastinas, donec totum vitæ tua tempus occiderit. Nescis hoc dicere: *Sufficiat diei malitia sua*¹². Cur hominem odio habes, qui te molestia afficit? Non ipse tibi injuriam influit, sed diabolus. Odio habe regitudinem, non regnum: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es?*¹³ De te hoc Psalmista clamavit: *In iniquitate enim, inquit, tota die*¹⁴; hoc est, tuto vitæ tua tempore non obtemperas legislatori dicenti: *Non occidat sol super iracundiam vestram*. Ait autem: *In iugisitiam cogitavī lingua tua*¹⁵. Non cessas featum tuum incessere maledictis. Quare meritum tibi supplicium ab ipso Psalmista ex Spiritu sancto renuntiatur: *Propterea, inquit, Deus destruet te in finem, et emigrare faciet te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium*¹⁶. Hæc sunt dona eorum qui memoriam retinent injuriarum. Hæc similitatis præmia.

65. Caveamus ergo ab injuriarum memoria. Multa quippe consequuntur eam mala, invidia, tristitia, obtrectatio. Lethifera est borum malitia, licet modica videatur. Etenim isthac sunt veluti minorā inimici tela. Plerunque tamen accidit ut vulnera per gladium ancipiēt, et maximumensem inflictā, cujusmodi sunt, fornicatio, avaritia, homicidium, salutari penitentia medela curata fuerint: superbia vero, injuriarum memoria, obtrectatio, quæ pro minimis telis habentur, clam interemerint, ipsis nobilioribus animas partibus defixa. Hæc autem non gravitate vulneris interficiunt, sed incuria vulneratorum, qui cum detractionem cum reliquis vitiis nibili pendant, paulatim per illa pereunt.

66. Grave igitur et perniciosum quidpiam est obtrectatio, quæ cibis est ac veluti requies quoruandam hominum. Tu vero ne excipias auditionem malam, ne alienorum malorum ac vitorum receptaculum evadas. Animam tuam reddas superflui vacuam. Si namque putidam sermonum illuviem admiseris, maculas orationi tuæ asperges per hujusmodi cogitationes, et absque causa oderis eos qui tecum versantur. 630 Imbutis namque auribus tuis obtrectatorum inhumanitate, illiberali animo cunctos aspicies: quemadmodum oculus vehementi occupatus colore, obscuram habet rerum perceptionem.

67. Oportet igitur linguam auresque custodiare, ne quid ejusmodi libenter audiamus vel dicamus. Scriptum namque est: *Non suscipietis auditionem*

¹⁰ Matth. v. 24. ¹¹ Ephes. iv. 26. ¹² Matth. vi. 34.

¹³ Psal. li. 1. ¹⁴ ibid. ¹⁵ ibid. 4. ¹⁶ ibid. 7.

vanam¹¹: et, *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar*¹². Apud Psalmistam quoque dicitur: *Ut non loquatur os meum opera hominum*¹³. Nos vero etiam ea quae non sunt opera loquimur. Itaque non credendum hujusmodi sermonibus, nec tamen damnum qui talia loquuntur. Verum juxta divinam Scripturam id facias, id dicas: *Ego autem sicut surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os meum*¹⁴.

68. Non decet lastari de hominis calamitate, quamvis maximus sit peccator. Quidam enim, cum quempiam vident flagris cadi, vel in carcere conjici, imperite proverbium illud sæculare pronuntiant: *Qui male straterit, misere carabit*. Tu ergo qua probe tibi res stravisti, confidis te tranquille acturam *vita tempus*. Equis faciemus ei qui affirmat unum eventum esse justo et peccatori¹⁵? Una quippe nobis hic est *vita conditio*, quamvis diversum seculum institutum

69. Non licet odio habere inimicos. Dominus enim hoc nobis voce propria jussit. Ait enim: *Non solum eos qui vos diligunt diligit: hoc enim et peccatores et publicani faciunt*¹⁶. Bonum enim non arte, non certamine indiget ut capiatur, nam ad se trahit amantes; malum vero divina doctrina opus habet ut aboleatur, atque labore multo. Scilicet regnum celorum non est languidorum segniumque, sed violentorum.

70. Quemadmodum ergo non licet inimicos odio habere; ita neque negligentes et pigros fugere oportet et subsannare. Quidam sunt qui hanc Scripturam sententiam sibi proferunt: *Cum sancto sanctus eris, et cum perverso una convertes*¹⁷. Propterea, inquit, fugimus peccatores, ne ab eis pervertamur. Hi enim ignorantia secus se gerunt. Jubet namque Spiritus sanctus, non quidem ut cum perversis pervertiamur; sed ut ex tortuosa via ad rectam nos convertamus. *Una convertes enim significat, una trahes ipsum ad te, a sinistris ad dextram*.

71. *Triā sunt sententiarum genera circa hominem vitam: quarum prima est summæ malitiae; secunda media conditionis, quae quasi utramque respicit, estque utriusque particeps; tertia ad summum contemplationis acta, non modo se ipsa constringit; sed etiam duas post se positas conatur mano ducere. Nequam autem homines cum pejoribus admisi, plurimam malorum accessionem faciunt. Qui autem sunt in medio positi, fugere intentuntur ens qui sunt intemperantiores, veriti ne rursum ab eis pertrahantur: sunt enim adhuc infantes in virtutem exercitio. Tertiū vero virili animo prædicti, firmaque mente instructi, cum malis una versantur, quibus salutem parare cupiunt. Ab externis autem vituperantur, ab iisque deridentur, qui vi-*

A παῖς αὐλέκεσθαι καὶ, Τίς καταλαύνεται λίθρα τῷ πλησίον αὐτῷ, τοῖς τε ἔξειδικοι. Ἐν δὲ τῷ Φαλμοῦ ὃς τοις Ὅπως ἀπὸ μῆλον διέβησε τὸ στόμα μεν τὰ ἔγχα τῶν ἀπρόσωπων. Ήμεις δὲ καὶ τὰ μῆλα καλοῦμεν. Δέον εὖν μῆλον ποτεύειν τοὺς λιγομήνους, μῆτες μὴν καταχρίνειν τοὺς λέγοντας: διλλὰ κατὰ τὴν θείαν Γράφην ποιεῖν καὶ λέγειν· Ἐγώ δέ ἀντεκόμεθεν εὐκήκοντες, καὶ ὑστερεῖσθαι εὐκήκοντας τὸ στόμα μεν.

B 68. Οὐ δεῖ εἶναι συμφορᾶς ἀνθρώπου ἐπιχαίρειν, καὶ πάντα ἀμαρτωλὸς ὑπάρχει. Τινὲς μὲν γάρ, θεασάμενοι μαστίζεμεν ή γυλακιζόμενον, ἀμαρτῶν τὴν κοσμικὴν τελείαν παρούσαν ἔφασαν, τὴν λέγουσαν, ὡς Ὁ στρόφεας κακῶν ταλαιπωρήσει ἐν τῷ δεῖτρῳ (90). Σὺ οὖν, ή καλῶς στρόφεας ἔσται τὰ πράγματα, θαρρεῖσθαι ἀναπτυχῆναι ἐν τῷ βίῳ; Καὶ τὰ ποιήσομεν τὸν λέγοντα ὡς, Ἐγ τυράντημα τῷ δικαιῳ καὶ τῷ ἀμαρτωλῷ; Ή γάρ ἡταῦθα ἡμῶν διαγνωμή μία ἔστιν, καὶ διάροπον ποιεῖσθαι ἔχουμεν.

69. Οὐ δεῖ μισεῖν τοὺς ἔχθρους. Καὶ γάρ δοκίμιος τῇ ιδίᾳ φυσῇ τοῦτο ἡμῖν προστάτεις. Φησὶ γάρ, ὡς Μή μέρον τοῖς ἀμαρτώτας ἀμαρτάνει τούτο τὸ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ καὶ εἰ τελῶνται πεισθεῖσι. Τὸ γάρ καλὸν οὐ δεῖται τέχνης καὶ ἀγύνως πρὸς θήραν ἔσται τὸ γάρ ἐφέλκεται τοὺς ἀμαρτώτας τὸ δὲ φαῦλον τῆς θείας διαβακτηλας χρήσει πρὸς ἀπάλετέννυν, καὶ κόπον πολλοῦ. Οὐ γάρ δέντων καὶ ἀμεριμνῶν ἔστιν ή βασιλεία οὐρανῶν, ἀλλὰ βιαστῶν.

C 70. Άσπερ οὖν οὐ δεῖ τοὺς ἔχθρους μισεῖν, οὐτος οὐδὲ τοὺς ἀμελεῖς καὶ φρεσίους φεύγειν καὶ μικτηρίζειν. Τινὲς μὲν οὖν τὸ γραπτὸν λέπεν ἢ τὸν ἔστατος προσφέρουσιν, οἷς Μετά σοιν δοιος δεηγη, καὶ μετὰ στρεβοῖς εὐρθιαστρέψεις, διὰ τοῦτο, φησιν, ἀποφέύγοντες τοὺς ἀμαρτωλούς, πρής τὸ παρ' αὐτῶν μῆδιαστραφῆναι. Ἀγνῶτις Φυχῆς οἱ τοιούτοις τὰ ἐναντία πράττουσι. Προστάτεις γάρ τοι Πνεύμα τὸ ἀγίον οὐ μετὰ τῶν στρεβῶν συνδιαστρέψῃς, ἀλλὰ τῆς στρεβοῦς αὐτούς ἐπανορθώσεσθαι. Εὐρθιαστρέψεις γάρ, τουτέστι, συνελκύσσεις αὐτὸν πρὸς σεαυτὸν, ἐκ τῶν δριστερῶν ἐπὶ τὰ δεῖδι.

D 71. Τρεῖς γνωμῶν ίδεις κατὰ τὸν τὸν ἀνθρώπων βίον τυγχάνουσιν· ὁν ή μὲν πρώτη ἔστι τῆς ἀκροτάτης ταχαίας, ή δὲ δευτέρα μέστης τοῦδε καταστάσιον· ὁ τρίτη πρὸς τὰς ἀμφοτέρας συκοπεῖ τῶν δοπτέρων μετέχουσα· ἡ δὲ τρίτη, εἰς μέγεθος θεωρίας ἀγνήστα, οὐ μόνον διατηγμοφέγγηται, διλλὰ γε καὶ τὰς τελευταῖς πειράται γειραγαγεῖν. Οἱ μὲν οὖν ταχαία τῶν ἀνθρώπων, τοῖς χειροῖς μιγνύμενοι, ἐπειλεύτων τῶν δεινῶν ποιοῦνται τὴν εἰδῆσσον οἱ δέ γε μέσοι ἀποφεύγειν τοὺς ἀκολάστους πειρῶνται, εἰδότε τοῦτο δεδοκότες, μῆλον ὑπ' αὐτῶν καθελκυσσώσι· νήπιοι γάρ ἔτι τῶν ἀρέτων τυγχάνουσιν οἱ δὲ τρίτα, ἀνδρεῖσθαι τὴν γνώμην ἔχοντες καὶ κρατεῖσθαι τὸ φρόνιμα, συνδιάγουσι τοὺς φαύλους καὶ συνδιατῶνται, σῶσαι αὐτοὺς βούλδεμον. Καὶ γοῦν ὑπὸ τῶν ἔμωθεν ὀνειδίζονται·

¹¹ Exod. xxiii, 4. ¹² Psal. c, 5. ¹³ Psal. xvi, 4. ¹⁴ Psal. lxxvii, 14. ¹⁵ Eccl. ix, 2. ¹⁶ Matthei. v, 46. ¹⁷ Psal. xvii, 26.

καὶ ὑπὸ τῶν θεωρούντων δὲ αὐτοὺς συνιάζοντας τοὺς ἀμελετέρους γέλειάν ονται· καὶ γάρ αὐτοὺς ὡς ὅμοιους αὐτῶν διαβάλλουσιν. Οἱ δὲ ἀς ἐπίλουν τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀκούντες, ἀδεῶς τὸ θεῖον ἔργον ἐκτελοῦσι. Χαίρετε γάρ, φησι, καὶ ἀγαλλίασθε, δεῖται πᾶν γένειός εἰσκοιται καὶ ὑμῶν οἱ ἀνθρώποι. Δεσποτικὴ μὲν οὖν τούτων ἡ πρᾶξις· καὶ γάρ δὲ Κύρος μετὰ τελωνῶν καὶ ἀμφατλῶν ἥσθιε· μᾶλλον δὲ φιλάδελφος τούτων γνώμη γάπει φιλαυτος. Όποτε γάρ ἐμπρησμοὶ οἰκιέντων δρῶντες τοὺς ἀμφατλάντας, καὶ τῶν ίδιων καταφρονήσαντες, τὰ ἄλλοτρα καὶ ἀπολύμενα οὐχινέα διασχιζόνται· καὶ πειριφέγμενοι ἐκ τῶν καυστικῶν ὕδρεων, ἀνέχονται. Οἱ δὲ γέ μέσοι ἔτν θέων τὸν ἀδελφὸν ὑπὸ τῆς ἀμφρτίας φλεγόμενον, ἀποφέγμουσι, δεσοκόστες μὴ καὶ εἰς αὐτὸς τὸ πῦρ διανεμηθῆ. Οἱ δὲ γέ τρίτοις, καλεόντες γειτόνων δέκανον ἐπέχοντες, τοὺς κειμόμενους ἐπὶ πλείον ἔξαπτονται, θύλας αὐτῶν (90°) πρὸς ἀπώλειαν, τὴν οἰκεῖαν κακίαν προτάσσοντες. Όποτε γάρ πιστρῷ διαλαβόντες πλοίοι, διτὶ ὑδατος κεδρίαν ἐπιβάλλουσιν. Οἱ δὲ γέ ἐναντίοις τούτοις, τὰ οἰκεῖα κτήματα δεύτερα θίνονται τῆς ἔκεινων αυτηρίας. Ταῦτα τῆς ἀλτηνῆς ἀγάπης τὰ τεκμήρια· οὗτοι τῆς εἰλικρίνους ἀγάπης οἱ φύλακες.

72. Όποτε δὲ τὰ δεινὰ ἐν δι τῆς ἀγάπης ἁρτηται· τῇ γάρ φιλαργυρὶς ἀκούοντεις φύνονται, δόλοις, ἐπορκίᾳ, θυμῷ, μνησικακίᾳ· οὐντα τὰ ἐναντία τούτων τῆς ἀγάπης ἔχεται· πραμήτης δὴ λέγων καὶ μαρκοβιμία, καὶ ἀνεξικακία, καὶ τὸ τέλειον ἀγάθον, ἡ ἀκτημοσύνη. Ήγένη ἐνύσχεται γάρ τινα ταύτης τῆς ἀρετῆς, λέγων δὴ τῆς ἀγάπης, ἐπικείσθαι, εἰ μὴ τῇς ἀκτημοσύνης· οὐ γάρ πρὸς έναν ἀνδρώντα δὲ Κύρους τὴν ἀγάπην ἐνετείλατο, ἀλλὰ πρὸς μάντας. Οὐκοῦν οὐ δύον ἔχονται; παρεῖσθι τοὺς γρῆγοντας. Τποκλέπτεται (91) γάρ τὸ τῆς ἀγάπης. Τὸ μὲν γάρ πλάνον ἔχονται ἀδύνατον ἀνθρώπῳ· θεοῦ δὲ τούτοις ἔργον.

73. Τί οὖν φησιν, ὁ μὴ ξυνοι, περὶ ἐλεημοσύνης ἀγωνίζεται, καὶ αὐτὴ σοι πρόφασις τοῦ κτήσασθαι γίνεται; Κοσμικὸς τούτοι προστέκταται. Οὐ γάρ τοσούτον πρὸς τὸ τραπήγναι τὸν πάντη τὴν ἐλεημοσύνην ὑποτείαι, διον διὰ τὴν ἀγάπην. Οἱ γάρ τὸν πλούσιον διοκεῖσθαι θεοῖς καὶ τὸν πάντη τρέψει. Περιττῶς οὖν τὴν ἐλεημοσύνην προστέκται; Μή γένοται! ἀλλὰ δρῆτη τῆς ἀγάπης τοῖς μὴ εἰδόταις γίνεται. Όποτε γάρ ὑπὸ ρυμαρμῆς δὴ τῆς ἀκροβυστίας περιτομῇ τῆς καρδίας, οὐτως δὴ ἐλεημοσύνη τῆς ἀγάπης δεδάκταλος κατέστη. Οἱς δὲν ή ἀγάπη ἐκ χάριτος ἀδόθητι περιττῇ ἡ ἐλεημοσύνη.

74. Οὐ διαβάλλουσα τὸν Έλεον ταῦτα λεγω· ἀλλὰ τῆς ἀκτημοσύνης τὸ καθαρὸν δεικνύουσα. Μή γινέσθω οὖν καύλιστος τὸ ἔλαστον τοῦ μείζονος. Τὸν διλήγω τὸ μικρὸν κατόρθωσε· πάντα γάρ νῷ ἐν δέκανος· πρὸς τὸ μεῖζον λοιπὸν ἀνάνευσον, τὴν ἀγάπην. Σταυροφόρος γάρ τυγχάνεις. Σὲ τὴν ἐλευθέραν φωνὴν ἀφείσις εἰσειν, τὸ, ἵδον πάντα δρῆκαμετ, καὶ

A dent illos una degere cum negligentioribus: ipsos namque quasi illis similes essent calumniantur. Ipsi vero hominum contumelias quasi laudes accipientes, intrepide divinum opus exequuntur. Nam ait: *Gaudete et exultate, cum omnes mendacium dixerint homines aduersum vos*²¹. Dominicum est hujusmodi officium; Domiuus enim manducabat cum publicanis et peccatoribus. Eorum animus fratum magis quam sui amans est. Cum enim peccantes vident, haud secus, ac si domorum incendia conspicerent, neglectis suis, aliena quae pereunt servare nituntur, atque ardentibus 631 contumelias combusti, id tolerant. Qui autem mediū sunt, si viderint fratrem peccato ardente flagrantemque, ausigunt, veriti ne ad se quoque ignis pertingat. Tertii autem malorum vicinorum partes agentes, eos qui comburuntur magis succendent, subministrata illis ad interitum materia, propria scilicet malitia. Nam ac si pice illium navigium offendarent, pro aqua cedram resinam immittunt. Contra vero probi homines, proprias facultates eorum saluti posthabent. Haec sunt vera argumenta charitatis; hi sincera dilectionis custodes.

72. Sicut autem vita unum ab alio pendent: nimur avaritiam sequitur invidia, dotus, perjurium, ira, memoria injuriarum; sic quae illis contraria sunt charitatem consequuntur: mansuetudo nempe, æquanimitas, tolerantia, et bonorum perfectissimum voluntaria paupertas. Non enim potest quispiam eam adire virtutem, scilicet charitatem, nisi per voluntariam paupertatem. Neque enim Dominus charitatem mandavit erga unum hominem, sed erga omnes. Non debet igitur eos qui facultatum potiuntur egenos despiciere. Sic namque subducetur a charitate. Nam suppeditare omnibus nemo potest, cum sit illud solius Dei opus.

73. Quid ergo, inquit, qui nihil possides, contendis de eleemosyna, ipsaque tibi est occasio possidendi? Id secularibus iussum est. Non enim tantum ad inopis alimentum instituta fuit eleemosyna, quantum propter charitatem. Nam qui divitem regit Deus, etiam pauperem alit! Frustra igitur iunecti fuit eleemosyna? absit! Verum charitatis principium efficitur iis qui Ignorant. Quemadmodum ergo circumcisio præputii figura erat circumcisionis cordis; ita eleemosyna charitatis magistra constituta est. Quibus igitur charitas per gratiam data est, iis supervacanea est eleemosyna.

74. Nequaquam hoc dico, ut misericordia detrahamb, sed quo ostendam spontanea paupertatis puritatem. Ne fiat igitur minus majoris impedimentum. Exiguo tempore parvum bonum fecisti, qui omnia simul erogasti; jam ad id quod majus est, charitatem nimur, respice. Crucifer namque es. Tu liberam illam vocem proferre debes: *Ecco*

²¹ Matth. v. 11.

(90°) Forte, αὐτοῖς. Ed.

(91) Vulg., ἀποκτέπεται. Ed

reliquum omnia, et secuti sumus te ¹¹. Tu hoc dominatus es munere, ut fiducia plenam apostolorum loquaciter imitare. Ait enim Petrus et Joannes : *Aurum et argentum non est mihi* ¹². Duplex quidem lingua, sed unica fides.

73. Inter saeculares porro, ne temere et inconsidere erogetur eleemosyna. Ait enim : *Oleum peccatoris non impinguet caput meum* ¹³. Convenit ergo ut qui eleemosynam erogat Abrahami prudenter sit praeditus, ac quemadmodum ille justus et probe agat. Nam qui hospites perhumaniter excipiebat homo justus, cum epulis suum etiam animum exhibebat. Stetit quippe ministrans, nec sustinuit famulos ejusmodi lucri secum consortes esse. Sane qui ejusmodi sunt, eleemosyna mercedem recipient, quamvis in secundo ordine constituantur. Namque Dominus qui mundum creavit, duplum in illo posuit incolarum ordinem. Aliis siquidem probe viventibus, propter liberorum susceptionem matrimonium injunxit : aliis vero propter puritatem virae, castitatem tradidit, aequales illos angelis constituens. Et illis quidem leges, ultiones, doctrinasque dedit : his vero ait : *Mihi vindicta, ego retribuam*, dicit Dominus ¹⁴. Illi ait : *Operaberis terram* ¹⁵; hic iubet : *Nolite solliciti esse de crastino* ¹⁶. Illis legem dedit ; nobis per gratiam ipse coram mandata intimavit.

74. Crux est nobis tropum victoriae. Professio quippe nihil aliud est quam abdicatio vita, et meditationis mortis. Quemadmodum ergo mortui corpore non operantur ; ita et nos. Quaecunque enim illo **632** peragenda erant, fecimus cum essemus parvuli. Ait namque Apostolus : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* ¹⁷. Anima vivamus ; ea ostendamus virtutes ; mente exerceamus misericordiam : *Beati enim misericordes anima* ¹⁸. Et quemadmodum eodem loco dicit, quod qui pulchritudinem concupierit, etsi nihil exterioris agat, peccatum sine teste operatus est ; eadem ratione hic de eleemosyna sermo habetur, animo actionem perficiente, licet desit pecunia, majore habemur honore.

75. Quemadmodum enim qui in saeculo sunt heri varia obtinent servorum ministeria, et alios quidem in agrum mittunt, ad colenda prædia, generisque propagandi causa ; eorum autem filios, si conspicerint probos elegantesque esse, domum transferunt sibi ministratores ; ita quoque Dominus eos quidem qui venerabile matrimonium inieunt, in agro mundi reposuit ; eorum autem præstantiores filios, quotquot maxime probum amplexi sunt propositum, sibi ad ministerium admovit. Isti ab universis terrenis negotiis sunt alieni, quoniam Dominica mensa dignati sunt. Nec de vestimento solliciti sunt, Christum namque induerunt.

A ἡκατονθάσαιμ τοι. Σὺ τὴν εὐπαρθείσαστον γλωτταν τῶν ἀποστόλων μημέσοσθαι κατηξώθης. Φησὶ γάρ Πέτρος καὶ Ιωάννης, ὃς Χρυστὸς καὶ ἀργύριος οὐχ ὑπάρχει μοι. Διπλῆ μὲν ἡ γλώττα, ὅλλα υπότροπος ἡ πίστις.

76. Καὶ ἐν τοῖς κοσμικοῖς δὲ μὴ διπλῶς οὖτας ἔλεγμαν γινέσθω. Φησὶ γάρ, ὃς Ἐδαυορ ἀμαρτιῶν γάλακτος τὴν κεφαλὴν μοι. Προσῆκει οὖν τὸν ἔλεοντα Ἀβραμαῖον ἔχειν τὸ φροντιμα, καὶ ὡς ἔκεινος τὸ δίκαιον δικαίου πράττειν. Φιλοξενῶν γάρ δὲ δίκαιος, μετὰ τῆς ἑστίας καὶ τὴν γνώμην παρεθήκειν. Ἔστη γάρ, φησὶν, ὑπηρετῶν, μὴ βουληθεῖς τοὺς οἰκεῖας συμμεριστὰς τοῦ κέρδους γενέσθαι. Ἀληθῆς οἱ τοισθίου μισθῶν τῆς ἐλεμοσύνης ἔσουσι, καὶν ἐν τῷ δευτέρῳ τάγματι τυγχάνωσιν. Οὐ γάρ Κύριος, δημιουργὸς τὴν οἰκουμένην, δεῖλην ἐν αὐτῇ τῶν οἰκητῶν θέστο ήτην τὰξιν. Τοῖς μὲν γάρ σεμνῶς βιούστιδι τὴν παιδοποίησιν τὸν γάμον προέταξε· τοῖς δὲ διὰ καθαρότητα βίου τὴν ἀγνείαν προέταξεν, λατταγέλους αὐτοὺς ποτῶν· καὶ τοῖς μὲν νέους καὶ ἐκδησκούσις καὶ διδασκαλίας παρέδωκε· τούτοις δὲ φησιν· Ἐμοὶ ἐκδικεῖσθαι, ἔτι δὲ παταξίδων, λέγει Κύριος. Ἐκεὶ φησιν· Ἐργάσομεν τὴν γῆν· καὶ ὡς μὴ μεριμνῆσαι τῆς αἰγριού καλεύει. Ἐκείνοις νόμον έθουσκεν· ήμεν δὲ διὰ χάριτος αὐτοφελεῖς ἔντολας ἐγνώρισεν.

77. Σταυρὸς ἡμῶν ἔστι τὸ τρόπαιον τῆς νίκης. Τὸ γάρ ἐπάγγελμα ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ ἀποσταγὴ Κιου, μαλέτη θανάτου. Θετερός οὖν οἱ νεκροὶ οὐκέτι ἐνεργούσι τῷ οὐρανῷ, οὔτω καὶ ἡμεῖς. Οσα γάρ ἐν δὲ αὐτῷ ἐπιτελέσαι, πεποιήκαμεν δὲτοι μήποι. Φησὶ γάρ δὲ Ἀπόστολος, ὃς Ἐμοὶ κέρδος ἔσταυρωσαι, κάρδιον τὸ κόστωφ. Τῇ φυχῇ ζῶμεν αὐτῇ τέλος ἀπετάξαντος· κατὰ διάνοιαν ἐλεῖταιον· Μαχαριοὶ γάρ οἱ ἐλεῖμονες τῇ φυχῇ. Θετερός γάρ ἐκεῖ λέγει, δὲ δημιουργήσας κάλλους, καὶ διὰ τῆς πράξεως ἀμάρτυρον τὴν ἀμάρτιαν εἰρήται, τῆς γνώμης τὴν πράξιν τελούστης, καὶν τὸ ἀργύριον διπεστί, τῇ μείζονι ἀξίᾳ τετιμήσεια.

78. Θετερός γάρ οἱ κατὰ τὸν κόσμον δεσπόταις διαφόρους οἰκετῶν ὑπηρεσίας κέκτηνται· καὶ τοὺς μὲν ἐν τοῖς χωρίοις ἐκτέμπουσι, πρὸς τὸ τὰς γαλαζράζειαν καὶ τὴν τοῦ γένους διαιδοχὴν φυλάττειν· τοὺς δὲ, ἐὰν ἐπικεκίης, καὶ περικαλλεῖς ἐξ αὐτῶν γενομένους θεάσωνται, ἐν τοῖς ίδιοις οἰκοῖς μεθιστώσι πρὸς τὴν ζευτῶν ὑπηρεσίαν· οὕτως καὶ Κύριος τοὺς μὲν τὸν σεμνὸν γάμον ἐλομένους, ἐν τῷ τοῦ κόσμου χωρὶς θέστο· τοὺς δὲ τούτων θεάτοντας, δοῖς μάλιστα δεξιᾶς τετυχήσασι προαιρέσους, ζευτῷ παρέστησεν εἰς λειτουργίαν. Οὗτοι πάντων τῶν γηῶν πραγμάτων τυγχάνουσιν ἀλλότριοι· τῆς γάρ δεσποτικῆς τραπέζης τέλεωνται. Οὐ μεριμνῶσι περὶ ἀμφιάσεων· Χριστὸν γάρ ἐνδέδουνται.

¹¹ Math. xix, 27. ¹² Act. iii, 6. ¹³ Psal. cxi, 5. ¹⁴ Rom. xii, 10. ¹⁵ Genes. iii, 23. ¹⁶ Matth. vi, 31. ¹⁷ Galat. vi, 14. ¹⁸ Matth. v, 7.

78. Τῶν οὖν ἀμφοτέρων ταχράτων εἰς ἔστι δεσπότης δύναμις. "Ποτέρ γάρ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σίτου ἔστι καὶ τὸ δημητριόν καὶ τὸ σπέρμα, οὐτως ἡνὶ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ εἰσὶ καὶ εἰ κατὰ τὸν κόσμον στρνῶς βιώντες, καὶ οἱ τὸν μονήρη ἐπανηρρημένοι βίοι. Καὶ γοῦν τῶν ἀμφοτέρων χρεῖα ἔστι· τὸν μὲν φύλλων πρὸς χρεῖαν καὶ φυλακὴν τοῦ σπέρματος, τὸ δὲ καρπὸν ἀναγκαῖα ἡ κτῆσις· γένεσις γάρ τοῦ παντὸς τυγχάνει. "Μπότερ γάρ οὐκ ἄγχωρεις κατὰ ταυτὸν καὶ βραδάνην εἶναι καὶ σπέρμα, οὐτως δύναντον, τῆς κοσμικῆς δόξης ἡμῖν περικειμένης, καρπὸν οὐδέραντον ποιῆσαι. Τὸν δὲ φύλλων ἀπορθίμεντον, καὶ τῆς καλάμης ἑρανθείστης, ἐπιθεῖσας διτάχυον πρὸς θερισμὸν ἔστι. Καὶ τιμεῖς οὖν, ἀποβαλοῦσαι τὴν ἐκ γῆς φαντασίαν διντὶ τῶν φύλλων, καὶ ἔρανασαι ἔστων τὸ σῶμα ὡς τὴν καλάμην, ὑψώσασαι δὲ ἔστων τὸν λογισμὸν, δι- B νησόμεθα σπέρμα σωτηρίας γεννήσαις.

79. Ἐπικενθόντων τὸν μὴ διὰ πρακτικοῦ βίου ἀχθέντα, διδάσκοντες ἐπιχειρεῖν. "Ποτέρ γάρ διὸ εἰς τὰ οἰκεῖα ξυδράν, ξένους ὑποδέχαμενος, βλάψει τῇ πτώσει τοῦ οἰκηταῖς· οὐτως καὶ οἴτοι, μὴ πρότερον ἔστωντος ἀσφαλῶς οἰκοδομήσαντες, καὶ τοῖς προσελθόντας σὺν αὐτοῖς ἀπώλεσαν. Τοῖς μὲν γάρ λόγοις προεκαλέσαντο εἰς σωτηρίαν, τῇ δὲ τοῦ τρόπου κακῷ, τοὺς ταλλεγόντας μᾶλλον ἡδίσησαν. Ή μὲν φύλλη τῶν λόγων ἔκθεσις ξούκε γραφαῖς διὰ χρωμάτων εὔποπτών των συνιστάσασαι, διστίνας σμικρότατος χρόνος διδύσκει ἀνέμων ῥίπαις καὶ ὑετῶν σταγόσις· τὴν δὲ ἐμπρακτὸν διδάσκαλίσιν οὐδὲ πᾶς αἰλού διαλύσας δυνηθείη. Τὰ γάρ στερεὰ τῆς φυχῆς ἐκκολάπτων δύος, αἰλώνιον δηγαλμα Χριστοῦ τοῖς πιστοῖς δωρεῖται.

80. Δέον οὖν καὶ τῆς μη ἐπιπόλαιον τῆς φυχῆς ποιεῖσθαι τὴν θεραπείαν, ἀλλ᾽ ὅλην αὐτὴν δὲ ὅλου κοσμοῦ, μάλιστα τοῦ βάθους μὴ ἀμέλωσας. Τριχών ἀποτράμματα τὴν διάφραστον· συναρθίων καὶ τούς ἐν τῇ κεφαλῇ σκώληκας· μονάσσασις γάρ οὗτοι, ἐπὶ τελείων ἡμᾶς δύνησθοσαν. Τὸ μὲν γάρ τρίχωμα ἡμῶν ἦν δικαῖον τὸν βίον κόσμος, τιμά, δόξα, χρημάτων κτῆσις, λαμπραὶ ιερῆτοι στολαὶ, λουτρῶν χρήσεις, βρωμάτων ἀπολαύσιες. Ταῦτα ἔδόξαμεν ἀποδόλεστον ἄλλα τοῖς ψυχοφθόροις σκώληκας μᾶλλον ἔξωσαμεν. Τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι; καταλαίπει ἐπικρίσια, φαλαργυρία. Ή οὖν κεφαλὴ ἡμῶν ἔστιν ἡ φυχὴ· καὶ οἷς μὲν ἐν ταῖς ὑλαῖς τῶν κοσμικῶν πράγματων ἀκέποντο τὰ θηρία, ἔδοκον λανθάνειν· νῦν δὲ, γυμνωθέντα, πᾶσιν ἔστιν ἕκδηλα· διὰ τούτο ἐν παρθένῳ ἢ ἐν μοναχῷ προφανὴ τυγχάνει· καὶ τὰ εἰνελέστερά ἀμαρτημάτα· ὁσπέρ γάρ ἐν καθαρῷ οἰκηται καταφανὲς πᾶσι γίνεται τὸ δόθεν θηρίον, τὸν βραχύτετον τυγχάνη· ἐν δὲ τοῖς κοσμικοῖς ὕπερ τὸν ἀκαθάρτος σπηλαῖος ἐμφαλεύνοντα τὰ μέγιστα τῶν ιοδόλων λανθάνει, ὑπὸ τῆς συνικοῦς ὑλῆς καλυπτόμενα. Δέον οὖν ἡ φύμα καθαίρειν τὸν οἶκον δημεύκως, καὶ περιθλεῖσθαι μὴ τὰ ψυχοφθόρων ζωῶσιν παρεισένην τοῖς τῆς φυχῆς ταμείοις· καὶ θυμιάν ὃ τοὺς τό-

A 78. Utriusque cæterum ordinis unus est Dominus. Nam sicut ex eodem frumento est palea et semen; ita ex eodem Deo sunt et qui in mundo bene vivunt, et qui monasticam amplexi sunt vitam. Et same ambo sunt necessaria; folia quidem ad tutelam et usum seminis; fructum vero necessario est acquirere, quia ex eo cuncta nascuntur. (91) Cæterum sicut non potest esse simul herba cum semine; ita fieri nequit ut, circumposita nobis mundi gloria, celestem fructum emittamus. Folii porro delapsis, aresfactoque culmo, apta est ad messem spica. Nos itaque cum ceu folia, terrenum luxum abjecerimus, corpusque nostrum calami instar exsiccaverimus, nostramque cogitationem exerceverimus, tum poterimus salutis semen gignere.

B 79. Res est periculosa, cum is qui vita in actione posita institutus non est, docere aggreditur. Nam sicut si quis domum habens ruinosam, et hospites exceperit, perniciem illis per adūs ruinam affert; sic et isti cum antea non semetipsos firmiter adfiscassent, eos qui accesserant secum perdidérunt. Etenim verbis ad salutem vocabant, morum autem nequitia eos qui collecti fuerant damno affecerunt. Nam simplex verborum expositio similis est picturis, quae levibus vitiōsisque coloribus constant, quas brevissimum tempus ventorum flatibus, imbriumque perfusione dissolvit. At doctrinam operibus confirmatam, ne totum quidem ævum dissolvere potuerit. Nam solida animæ exculpens sermo, æternum Christi similaclorum fidelibus tribuit.

C 80. Quaniobrem debemus anime curam suscipere, non perfuictoriam, non fucatam; sed in tota illa exornanda totam ponere operam, non neglecta præsertim profunditate. Abscidimus carnem; una auferamus et tineas capitis: nam si sole relinquantur illæ, majorem nobis afferent dolorem. Cesaries quippe nostra erat, sacerularis ornatus, honores, gloria, facultates, vestium splendidus amictus, balneariorum usus, ciborum voluptas. Ille videtur abdicasse; verum animæ pernicioseas tineas abjiciamus. Quænam illæ sunt? malæ cogitationes, obtrectatio, perjurium, avaritia. Caput nostrum est anima. Sane quadruin in silvis rerum mundanarum feræ obtegebanτur, latere videbantur: nunc autem denudatae, cunctis sunt aperte et conspicue. Propterea in virgine vel in monacho evidenter sunt vel levissima peccata: quemadmodum in mundo domicilio, quodvis animal quamvis tenuissimum patet oculis: in mundanis autem 4533 ceu in impuris immundisque speluncis etiam incubantia venatorum maxima latent densitate materia obiecta. (92) Oportet ergo nos dominum assidue expurgare, et circumspicere, ne quædam animæ noxiiorum insectorum, ejusdem animæ

(91) Vit. PP. I. v. 8, 20.

(92) Vit. PP. I. v. 4, 42.

subeat penetralia. Loca itidem divino orationis in-
censo suffumigare. Siéut enim aeriora pharmaca
bestias exigunt venenatas; sic immundam cogita-
tionem ejicit oratio cum jejunio.

81. Una porro animæ exitiosarum belluarum
haec est: decipi scilicet ab iis qui esse fatum affir-
mant. Quod etiam genesis vocant. Is est gravissi-
mus diaboli stimulus. Et plerumque animabus
studiosis, postquam in mente pestiferam phanta-
siam excitari, ecolat: at segnioribus dominatur
hominibus. Nemo enim eorum qui cum virtute
vitam transigunt, tenet admittitve perniciosa-
vanamque ejusmodi doctrinam; Deum namque
principium stituit omnis preteriti presentisque
boni: ac secundo loco propriam mentem ducem
judicemque virtutis ac viii constituit. Quotquot
autem injuria vel segnitie passi sunt quæ non
exspectabant, illico accidunt ad hujusmodi da-
monem. Quoadmodum pueri relicto ordine, non
ferentes parentum suorum institutionem sibi per-
utilitem, ausfigunt, locaque audent deserta, ferisque
ac barbaris adjunguntur demonibus. Nam erube-
scentes facinora sua voluntati imputare, ea quæ
non adsunt falso criminantur.

82. Præterea a divino nunnine sese abjicientes
sibi affirmant ex genesi seu nativitate voluptates
obvenire: fornicate quippe, furantes, avaritiae
laborantes, fraudulenti, pudore propter opera
sua affecti, a veritate deflexerunt. Estque terminus
eorum propositi, lethifera desperatio. Quia ne-
cessere est ex his cogitationibus argumentisque
Deum ab ipsis tolli de medio, prætereaque judi-
cium. Ait enim: Si ita judicatum de me fuit
ut scortator sim et avarus, superfluum est judi-
cium. Justa siquidem ultio delicta spectat sponte
admissa. Illud autem opus quod ceu ex quo-
dam principio pendens, involuntarium est, in-
sontem reddit auctorem. Adeo ut binc tollatur
judicium.

83. Quomodo etiam divinitas ab eis exigatur, au-
diendum est. Eam quippe dicent, aut primam aut
secundam, aut una semper existentem cum eo
quod inaniter admittunt. Si Deum fassi fuerint
primas tenere, necessario sequetur omnia per
ipsum facta esse; etenim ipse in omnibus est: D
quoniam et ipse est dominus fati. Quod si
fraudulentus et scortator est ex genesi seu nativi-
tate, necesse est per medium genesis Deum
esse mali causam; quod absurdum est. Sin affir-
munt divinitatem secundas tenere; consequitur
cum esse primo subditam. Et quidquid optaverit
quod praest, id necessario exsequetur quo. conse-
quitur: rursusque apud illos Deus erit au-
tor malorum, quod nefas dictu est. Quod si
coeternum illud esse voluerint, omnino pugnari
inter ea ipsa concitatibunt, quæ scilicet habeant
contrarias naturas. His ergo rationibus quasi sum-

A πας τῷ θεῷ υπομιμάτι τῆς προσευχῆς. Οὐσιερ γέρ
τε λεβδὰ ζῶα τὰ δριμύτερα τῶν φαρμάκων ἀπελα-
νεται, οὕτω λογισμὸν βυταρὸν εύχῃ μετὰ νηστείας
ἰκδιώσεις.

81. Ἐν δὲ τῶν ψυχοφθόρων ἐστὶ θηρίων καὶ τὸ
ὑποσυρῆναι παρὰ τῶν λεγόντων εἶναι εἰμαρμένην.
ήντερ καὶ γένεσιν καλούσσει. Κέντρον δέ εστι: καὶ τοῦτο
τὸ διαβόλου δεινότατον. Καὶ ταῖς μὲν σπουδαῖς:
ψυχᾶς πολλάκις κατὰ νοῦν μόνον φαντασίαν λαμπι-
κὴν κινήσαν, ἀφίπτεται: τὸν δὲ ἀμελεστέρων καὶ
δεσπόζει. Οὐδέτερος γάρ τῶν κατ' ἀρετὴν φιουντανών
καὶ γινομένων ἄγανθων· καὶ δευτέραν τὴν οἰκανάν
γνώμην ἡγεμόνα καὶ κρήτην καθίσταντα δράτης τε καὶ
κακίας. Όσοι δὲ ἔξ αἰσθανται τὰ ἐκ φύσιμας πεπο-
νασιν, εἰδίνεις ἑκάτην τῷ δαιμονίῳ προσέρχονται.
Οὐσιερ γάρ παῖδες λειποτακτοῦντες καὶ μή, φέροντες
τὴν τοντούν πρὸς ὄφελειαν παίδευσιν, ἀπορο-
ταντες, τοὺς ἔρμους καταλαμβάνουσι τόπους, καὶ
ἄγριος καὶ μαρπάρωδεις (92*) συνάπτονται δαιμονί-
αιδούμενοι γάρ τὴν γνώμην τὴν αἵτινας τιθένται τὸν
πάρ' αὐτοῖς πραττομένου, συκοφαντοῦσι τὰ μή
παρόντα.

82. Εἳτε γε μήν καὶ τοῦ θεοῦ ἔκπτωσις ἀπατάμενοι,
ἐκ τῆς γενέσεως αὐτοῖς φάσκουσι τὰ καθ' ἕδοντα προ-
γένεσιν. Πορνεύοντες γάρ καὶ κλέπτοντες, φιλαρ-
γύριαν τενοσύνας καὶ δολοφρονίην, αἰδούμενοι τὰς
ορών αὐτῶν πράξεις, ἔξιλινται ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Τὸ
γάρ τέλος αὐτῶν τοῦ σκοποῦ ἡδομεροφόρος αὐτοῖς ἐστιν
ἀπόγνωσις. Ἀνάγκη γάρ ἐκ τούτων τῶν λογισμῶν
διαιρεῖσθαι πάρ' αὐτῶν τὸν θεὸν, καὶ προσέτι τὴν
κρίσιν. Φησι γάρ, οἱ Εἰ τοῦτο μοι κέρταιτο, πορ-
νεύειν δὲ πλοεντεῖν, περιπτεῖν τὴν κρίσιν. Η μὲν γάρ
δικαία τιμωρίᾳ ἐκουσιών ἐστι πατασμάτων· δὲ ως
Ἐκ τούτων ἀρχῆς ἀκουσια πρᾶξες ἀνάτιον ποιεῖσθαι
τὸν δράσαντα· καὶ ἐκ τούτων ἀναρρέπεται μὲν τὶ
κρίσις.

83. Πῶς δὲ καὶ τὸ θεὸν πάρ' αὐτοῖς ἐκβάλλεται,
ἀκουστέον. Φήσουσι γάρ αὐτὸς δὲ πρώτον, δὲ δεύτερον,
δὲ τὸν αὐτὸν τῇ αὐτῶν ματαίστητο. Εἰ μὲν οὖν πρω-
τεύειν εἴπωσι τὸν θεόν, ἀνάγκη ἀκόλουθησει τάντα
δὲ αὐτὸς γεγενηθεῖς· καὶ γάρ αὐτὸς ἐν πάτην· οὐκ-
αὖτε δὲ τῆς εἰμαρμένης κύριος. Εἰ δὲ πλεο-
νάκτης, δὲ πορνούσις ἐκ τῆς γενέσεως, ἀνάγκαιος δὲ
μέσον τῆς γενέσεως τὸν θεόν αἴτιον τῆς κακίας
ὑπάρχειν διπεράστον. Εἰ δὲ δεύτερον αὐτὸς πάλιν
φήσουσιν, εἰκὸς αὐτὸς ὑπόδουλον γενέσθαι τῷ πρώτῳ·
καὶ διπεράσται τὸ ἡγούμενον, τούτῳ ἀνάγκαιος
ἀκόλουθος τὸ ὑπόμενον· καὶ πάλιν τῶν κακῶν πάρ'
αὐτοῖς αἴτιος δὲ θεός· διπεράστερος. Εἰ δὲ καὶ
συναίδοντος αὐτὸς ἑβδομήσυνται εἶναι, πάντως μάχην πρὸς
ἴκατα κινήσουσιν ἁντίσιας ἔνοτα φύσεις. Έκ τούτων
οὖν τῶν λογισμῶν, ὡς ἐν καρπαλίᾳ ἀνήρτηται αὐτῶν
ἡ ματαία ὑπόνοια. Περὶ τούτων εἰργήσεις τῇ Γραφῇ,
ὧς φτιῶν. Εἶπεν ἀρχῶν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ

(92*) Βαρβαρώδεις: Col.

Ecclesi Thessal. καὶ, Εἰς τὸ ὑγος ἐλληνος ἀρρενωποι. Α ματιν consutatur vana illorum sententia. De quibus haec loquitur Scriptura : Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus ^α; et : Iniquitatem in excelso locuti sunt ^β.

84. Καὶ προφασίζονται δὲ λαυτοῖς προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. Ἀκριτηριάζουσι γάρ τὰς Γραφὰς, τυχαίωντας, ἢ αὐτῶν τὴν κακοφρούνην αὐτῶν πληροφοροῦντας βουλόμενοι. Καὶ πρώτον μὲν ἐκ τοῦ Εὐαγγέλου ἐν λαυτῶν Ἰησοῦν πειράμενοι, ἐκβιβλοῦνται· φραστὴ γάρ, ὡς Τοῦ δὲ Χριστοῦ η γένεσις οὐδέποτε ἦν. Τὴν γένεσιν γάρ αὐτοῖς γένεσιν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀνόμασεν. Ἐτί γε μήν καὶ τὸ πρᾶς ἀνθρώπους αὐτὸν εἰκονομικῶς γενέσθαι ἀκολουθῶς γένεσις ἀνώμασται. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀστέρος τι φυσιολογοῦσι, κακίῃ πάνταν τὴν ἴνδον αὐτοῦ παρουσιαν μανθανάντων. Μήδις διστήρ φυσιονότατος κήρυξε γέγονον τῆς ἀλτη-
Ωιάς· ἢ δὲ ἔκεινον ματαία γνώμην ποιῶδες παρεπέρεις εἰς θεραν ἀνθρωπίνης γενέσεως. Καὶ ἐκ τούτου διδούνται, ὡς πανταχοῦ λαυτῇ ἀντίκειται τῇ κακαίᾳ. Καὶ τὸν Ἡρακλέα δὲ εἰς μαρτυρίαν τῆς λαυτῶν ἀνοίξας καλῶνται. Φάσκουσι γάρ αὐτὸν εἰρηκέναι τὸ Κύριος σ διοικεῖται εἰρήνηρ, καὶ κατέβαν κακό. Η μὲν οὖν εἰρήνη παρὰ πάσιν ὠμοδότηται ὡς θεοῦ ἔργον τυγχάνουσα· ἢ δὲ κακίᾳ παρ' αὐτοῖς μὲν ἀλτη-
θῶς πολιτεύεται, κακίᾳ τῆς ψυχῆς ὑπάρχουσα· παρὰ δὲ τημὲν ἡ ἄκ τοῦ θεοῦ γεννήθεται κακαία ὑψηλιμωτάτην ἐστι. Πρὸς γάρ αυτοτρόπαν ψυχῆς καὶ πατέλεαν οὐρανῶν γίνονται λιμοὶ καὶ ἀνομορθίαι, νόσοι τε καὶ πενταλί, καὶ δλαστικές παριστάσεις. Τὰ γάρ αυτηματάφραματα, ἀκρήνοι κακίαν ψυχῆς καὶ κακάδων ἀλγήθως ὑπονόη-
σαν, ταῦτα πρᾶς ἀπιστροφῆν τημὲν παρὰ τὸν κρείτονος προσφέρεται· Τίς γάρ ἐστιν οὐδὲ δὲ οὐ πατένει σ πατήρ; Ἐτι δὲ καὶ τὸ, Οὐδὲ ἀνθρώπῳ αἱ οὐδοὶ αἴτιοι, πάλιν ὅμοιοι προσφέρουσι εἰς τὴν δύσιν κατα-
στροφὴν ὅδοις γάρ μὴ ἔχονται, ἐξηγάσαντας βουλόνται. Ήδονὸς δὲ τημὲν τὴν ἔκσειν, γαστριμαργία, πορνεία· ἀνυποσταταὶ γάρ ταῦτα, καθ' ἐαυτὰ μὴ δύται. Ταῦτα γάρ ἔκεινοι ὅδοις εἰώθεσαν λέγειν. Ὁδοὺς δὲ τημὲν τῇ Γραφῇ λέγει τὰς κακάς· πάτη, τὴν τε ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Ἀληθῶς γάρ πορεῖται εἰσὶ τῆς τε ἀναῦλα εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐκ τῶν αἰσθητῶν τούτων μετανοιῶσσεως.

85. Πάντα οὖν ποιοῦσιν οἱ κακοδαιμονες, ὡς τοῦ αὐτεξουσου λαυτοῦς ἀπόσασθαι· καὶ ταύτην τοποθήην τίθενται τοῦ ἀνικαταλλάξαι τῆς ἀλευθερίας τὴν δουλείαν. Καὶ γάρ τοῦτο τῆς κακίας· Εργον, τὸ πάντοτε τοῖς κέρσοις ἐσκυθνητὸν συγκαθέλκειν· λαυτὸν γάρ γίνονται μάρτυρες, ὡς τῇ κακὶ λαυτοῦς πεπρακτές. Καὶ τοῦτο οὖν τοῦ διαβόλου τὸ ἀτατηλὸν τέχνασμα· τὰς γάρ ἀμελεῖς ψυχὰς διὰ τῆς κακοδαιμος κάτω κακυψάντας παρατεινάζει, μὴ συγχωρῶν αὐτὰς ἀνανῆσαι πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Νοσεῖρ γάρ ναῦς ἐκτὸς πηδαλίων πλέουσα διὰ κειταῖσται, οὔτε τούτους πάντοτε δικινδυνος ἐπιπνεῖ· οὔδε γάρ πρὸς τὸν αυτοτρόπον λιμένα δρμῆσαι δύνανται, τὸν κυβερνῶντα Κύριον καταλιπόντες. Καὶ τὰς μὲν ἴνδοδομάνιας αὐτῷ ψυχὰς οὕτως πλανᾷ. Πολλάκις δὲ καὶ τὰς

84. Quintam sibi comminiscuntur excusationes in peccatis. Detruncant enim Scripturas, cœcutientes, ea mente ut ex illis pravam suam doctrinam comprobent. Et primo quidem ex Evangelio conantur evomere suum virus. Ait enim : Jesu Christi autem generatio sic erat ^α. Generationem ejus genesis divina Scriptura nominavit. Insuperque, quod ipse per œconomiam ad homines accesserit, consequenter nomen tribuitur generationis. Quod si aliquid etiam de stella mentiti fuerint, inde rursus discant gloriosum ejus adventum. Unica nobis stella lucidissima **634** præco exstitit veritas : illorum autem vana doctrina multas introducit ad hominum captandam obser-
vandamque genesis. Atque hinc ostensum est, ubique malitia sibi ipsi adversari. Isaiam quoque in testimonium amentiae sua vocant. Quem aiunt dixisse : Dominus faciens pacem, et creans mala ^β. Pacem certe opus esse Dei nemo non facetur : malitia vero apud ipsos revera versatur, malitia videlicet animæ. Nobis autem ea quæ ex Deo pro-
cedit malitia, utilissima est. Nam ob salutem animæ corporisque castigationem orientur fames, siccitas, morbi ac paupertas, aliaque nonnullæ calamitates. Salutaria enim remedia, quæ illi malum et perniciem animæ esse opinati sunt, hæc ad conversionem nobis infliguntur a Deo : *Quis enim filius, quem non corripit pater?* ^γ Illudque præterea : *Non sunt in homine rite ejus* ^δ, pari modo ad propriam eversionem proferunt ; scilicet vias cum non habeant, vias volunt investigare : viam non habent avaritia, aut gula, neque fornacatio. Illa namque cum per se non sint, subsistentia carrent. Quæ tamen illi vias dicere consueverunt. At vero Scriptura duas esse omnibus communes vias dicit, vitam et mortem. Vere siquidem itinera sunt, introitus in hunc mundum, et transmigrationis ex his sensibilibus.

85. Nihil itaque non faciunt infelices illi, ut Miserum a se ahijiant arbitrium : atque in hoc curam studiumque ponunt, ut libertatem cum servitute commutent. Etenim hoc est malitia opus, ut semper seipsam pertrahat ad pejora. Ipsique adversum se testes evident, quod sese malitia videbiderint. Estque illud diaboli artificium quo decipiatur : segnes quippe animas per pravam doctrinam deorsum propendere compellit ; nec sinit eas sursum erigi ad agnitionem veritatis. Quemadmodum enim navis sine gubernaculo navigans, tempestatibus semper agitur ; ita illis undequa que periculorum ventus instat : neque enim possunt ad salutarem portum appellere, quando gubernatorem Dominum reliquerunt. Sieque hostis ani-

^α Psal. xiii, 1. ^β Psal. lxxii, 8. ^γ Matth. i, 18. ^δ Isa. xlvi, 7. ^ε Hebr. xi, 7. ^ζ Jerem. x, 25.

mas ipsi deditas decipit. Sæpe etiam per haec A animabus virtutum studiosis insidiatur, hoc curans ut bonum carum cursum intercipiat. Animo namque suggerit, quod bene feliciterque agamus, id ex astrorum motu provenire. Ilanc autem cogitationem iis immittit adversarius, qui ex saeculari sapientia conversi sunt ad vitam monasticam. Nam cum in malis solers sit diabolus, juxta hominum indolem laqueos subiicit. Quibusdam enim assidue instat per desperationis tentationem; alios per vanæ gloriae cupidinem trahit, alios per pecunia cupiditatem obruit. Atque instar lethiferi medici hominibus venenata offert medicamenta. Atque hunc quidem ex jecore occidit, offerens illi cupiditatis toxicum: alium in corde vulnerat, animum ejus ad iram concitans: quorundam vero principem animi partem obtundit, aut ignorantia involvens, aut per curiositatem evertens.

86. Quosdam igitur per ineptas et absurdas questiones subornavit. Nam, cum vellent de Deo illiusque natura disceplare, naufragium fecerunt. Cum enim vitam actionis studiosam non congruerint, ad contemplationem prossilierunt, ac vertigine correpti conciderunt. Quodque primum ordine est non assecuti, a secundo aberrarunt. Quenadmodum qui litteram A edocentur, primo ejus figuram considerant, secundo nomen discunt, et sic numerum, posteaque accentus. Si ergo in primo elemento tanta opus est exercitatione, mora et arte; quanto magis debet tempus et labor praire, ad contemplandam ineffabilem Creatoris qui proponitur gloriam? At ne quis superbe adeat **635** divinorum comprehensionem, ex disciplinis saecularibus eo profectus. Is namque sese decipit, illusus a demone. Ait enim Psalmista: *Ex ore infantium et lacientium perfectissima laudem*⁴⁴. Dominus quoque in Evangelio sic loquitur: *Sinete pueros venire ad me: talium est enim regnum celorum*⁴⁵. Et alio loco: *Nisi, inquit, efficiamini sicut pueri isti, non intrabitis in regnum celorum*⁴⁶. His eruditus fuisti propter mundum; stultus fias propter Deum: evelle vetera, ut plantes nova. Dirue ruita fundamenta, ut adamantinam Domini basin substitutas; ut tu, quemadmodum Apostolus, adi-ficeris supra firmam petram.

87. Neque vero contentiosum esse oportet: ne ob affluentem loquendi facultatem multum temporis insume. Nam per intempestivam garrulitatem Iudeere te potest diabolus. Multis instructus laqueis est utpote peritiissimus venator. Et quidem passerculus, minimas parat tendiculas: majoribus autem avibus, fortiores adornat laqueos. Atrox lethiferque laqueus est, genesi habere fidem. Fugienda quo es spectat cogitatio. Sed persuaderet per res ipsas et per even-tuum præscientiam? At conjecturalis est ratio, in-

spouadalas παρυφιζάνει διὰ τούτων δέχθρος, τὸν ἀγαθὸν αὐτῶν δρόμον ἐκσήλαι βούλμενος. Κατ' ἑνὸντας γάρ ἐμβάλλει, ὃς καὶ τὸ εἶναι πράττειν παρὰ τῆς κινήσεως τῶν ἀπτών γίνεται. Τούτον δὲ τὸν λογισμὸν δὲ ἑναντίος προσάγει τοῖς ἐκ σοφίας κοσμήσης ἐπὶ τὸν μονήρη βίου τραπέζαν· φρόνιμος γάρ ἐν τοῖς κακοῖς τυγχάνων διάδολος, πρὸς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων τὰς παγίδας ὑποτίθεσι. Τοῖς μὲν γάρ διὰ τῆς ἀπογνώσεως ἐνδέλεχε· τινάς δὲ διὰ τῆς κενοδοξίας καθέλκει, καὶ ξέπρως δὲ τὴς φιλορρηματίας κατορύπτει. "Ποτεπερ γάρ θανατηφόρος Ιατρὸς προσάγει τοῖς ἀνθρώποις τὰ δηλητήρια· καὶ τὸν μὲν ἐκ τοῦ ἡπατοῦ ἀναρεῖ, προσάγων αὐτῷ τὸ τῆς ἀπιθυμίας τοξικόν· ἄλλον δὲ καρδιότερον ποιεῖ, τὸν θυμὸν αὐτοῦ πρὸς δργήν ἔξαπτων· τινῶν δὲ καὶ τὴν ἡγεμονικήν ἀμβιλύνει δύναμιν, ἢ ἀγνοία αὐτοὺς περιβάλλων, ἢ διὰ πειρεγίας αὐτοὺς στρεβλῶν.

86. Τινάς οὖν ἐκ ζητήσεων αὐτῶν ὀρθῶν παρέτρεψε. Περὶ γάρ θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ οὐσίας διαλαβεῖν θεάτραν, θαυμάζεσαν. Τὸν γάρ πρακτικὸν βίον ἀκολύθως μὴ ἡγοιχθαντες, πρὸς θεωρίαν ὥρμησαν, καὶ θεραπείαν πεπώκασι. Τοῦ γάρ πρώτου ὡς πρὸς τὴν τάξιν μὴ ἐπιλαβόμενοι, τοῦ δεύτερου τιστήχασαν. "Ποτεπερ γάρ οἱ τῷ ἀλφᾳ στοιχείῳ ἐντυγχάνοντες, πρώτον αὐτοῦ τὸ σχῆμα ὄρων, καὶ δεύτερον τὸ δονομα διδάσκονται, καὶ οὕτως τὸν ἀριθμὸν μανθάνονται, καὶ τὸ τελετανον τοὺς τόνους παραλαβόντες. Εἰ οὖν ἐπὶ τοῦ πρώτου στοιχείου τοσούτη χρεία τριθῆς καὶ τέχνης, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Δημιουργοῦ δρεῖται πόνος καὶ χρόνος προγείτειν εἰς τὴν τοῦ ἀξιούμενος θεωρίαν τῆς ἀνεκράτους δόξης; ἀλλὰ μὴ τις γαυρίατος πρὸς κατάληψιν τῶν θείων ἐκ τοῦ ξενουθεν μαθητήσαντος δρμάμενος. Φρεναπτερ γάρ θαυμάτων διοτούντος, ὅποι τοι δαιμόνος φανταζόμενος. Φτιῇ γάρ ὁ Ὑμνόδες· Ἐκ τοῦ στόματος ἡπτικῶν καὶ θηλαζότων κατηρπτούσιν αἰνον. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τὸν Εὐαγγελιό· Ἀγέτε τὰ παιδία ἐλεύθερον πρὸς μέτων γάρ τοισιντων δοτέονται τὸν οἰρανών. Καὶ διλαχοῦ φασιν· Ἐάν μη τέρησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσιλθήσεις τὴν βασιτελαρ τοῦ οἰρανών. Ταῦτα ἐπιαδεύθησε διὰ τὸν κόρην μαρτυρεῖτον διὰ τὸν θεόν· Ἐκκοφον τὰ παιδιά, ἵνα νέα φυτάσῃς· τοὺς σαθρούς θεμέλιους καθέλε, ἵνα τὴν δαμαντίνων τοῦ Κυρίου βάσιν ἐπιτίθηται· ἵνα καὶ οὐς Ἀπόστολος ἐπὶ τὴν στερεάδαν πέτραν οἰκοδομήθῃς.

87. Οὐ δέοντας φιλονεκούς είναι· διὰ τὴν πολυλογίαν μὴ πολλὰ ἀσχοληθῆς. Καὶ γάρ διὰ τῆς ἀκαίρου φιλορραίας δύναται βλάπτειν διάδολος. Πολλὰς γάρ ἔχει παγίδας, καὶ δεινός ἐστι θηρευτής· καὶ τοῖς μὲν βραχυτεροῖς στρουθίοις μικρὰ τεθησανδαλά· τοῖς δὲ μεγάλοις δρόνοις ιχυρούς εἰτερπέσι τοὺς βρόχους. Βαρύς καὶ θανατηφόρος ἐστι βρόχος τὸ πιστεύειν εἶναι γένεσιν. Θευκταῖος ὁ πρὸς τοῦτο λογισμός· Ἄλλα πεῖτε σε διὰ πραγμάτων καὶ προγνώστων; Στοχαστικὸς δὲ τρόπος· ἀδέβαιος ἡ γνώμη,

⁴⁴ Psal. viii., 3. ⁴⁵ Luc. xviii., 16. ⁴⁶ Matth. xix., 3.

Ἄλλος γάρ ἀναγκαῖος ἀκολουθεῖ τὸ παρ' αὐτῶν λεγό-
· τεν· οὐστέρ γάρ τοις ίδιωταις καὶ τοῖς νευτίοις ἐκ
τῆς τῶν νεφύον ίδιατήτος ἔστι τις ἀμυδρὰ γνώσις
ἀνέμων ἢ θετῶν· οὗτα τούτοις ἐκ δαιμόνων ἡ σαρθρὸς
πρότυπος. Καὶ γοῦν τινα καὶ αὐτὸν λέγουσα στοχα-
στικῶς, ὡς καὶ οἱ ἔγγαστριμυθοὶ· καὶ τοῦτο ὃ ἀν
αὐτῶν μᾶλλον διασκέδασι δυνηθεῖται τὴν φαύλην διά-
νοιαν· εἰ γάρ ἐκ δαιμόνων αἱ στοχαστικαὶ αἵτιαι
ψευδολογίαι συνέστησαν, ματαία τῶν φηφιζόντων ἡ
τέχνη.

88. Εἰ δὲ ἐπὶ πλεῖον ἐνδελεχεῖ περὶ αὐτῶν δικαιο-
λογούμενος δικύρδος, ἐκ τούτου αὐτῶν λέγεται, ἐκ τοῦ
διλοτες βλλοτες λογισμοῖς τῇ ψυχῇ πολεμεῖν. Τὸ γάρ
διτατον ἀδέβαιον· τὸ δὲ ἀδέβαιον ἀπωλεῖας ἄγγες.
Οὐδὲ γάρ τῇ πρώτῃ αὐτῷ κακίᾳ ἐπαρκεῖται διά-
βολος· ἀλλὰ γε καὶ αὐτοματισμὸν ὑποδέλλει τῇ ψυχῇ·
καὶ ἀνθρὸς φύσεως τὸν ἥγεμόνα ἡμῶν νοῦν ὑπογρά-
φει· καὶ δεινόν, διαλυμένον τοῦ σώματος, συμφεύγεται
καὶ ἡ φύση. Ταῦτα δὲ ἡμῖν πάντα ὑποβάλλεται πρὸς τὸ
ἀμελεῖται τῇ ψυχῇ διαφθείρει. Ἀλλὰ προσγνομέ-
νων τούτων τῶν σκιαδῶν φαντασμάτων, μή ὡς ἀλη-
θέσιν αὐτοῖς συνθύμεσθα. Ταῦτα γάρ αὐτῶν τὴν κα-
κίαν δεῖκνυσθαι, διλοτες βλλοτες προσερχόμενα, καὶ
μητὶ ἀβάλμου ἀρπαγόμενα. Καὶ γοῦν οὐδὲ τίνα θεοῦ
δοῦλον κατὰ ἀρετὴν βιούντα, δοτις, καθεξέδαινον ἐν
τῷ κελλῳ, ἀπετήρει τὸν λογισμὸν τὰς παρεπα-
τηρίας, καὶ ἐμέτρει πολὺς πρώτος, καὶ πολὺς δεύτε-
ρος, καὶ ἔκαστος αὐτῶν πόσον χρόνον κατέχει· καὶ
εἰ ὑπέτρησεν ἡ προέθεσην τῆς παρελθούσης ἡμέρας·
οὗτος ἀκριβῶς ἡπιστάτω τὴν τε τοῦ θεοῦ χάρων καὶ
τὴν οἰκείαν καρτερείαν τε καὶ δύναμιν· Εἴ τε γε μή
καὶ τὴν τοῦ ἔγχρου καθεύρεσθιν.

89. Δεον σὺν ἡμῖν τούτους τοὺς κανόνας ὑποδεξα-
μένας φυλάττειν. Εἰ γάρ οἱ ἀμπορεύεμοι τὰς προ-
καίρους πραγματειὰς καθ' ἔκστατον ἡμέραν ὑγοστα-
τοῦν· τὰ κέρδη· καὶ ἀσφάνεις μὲν τὰ πλεῖσταν ὑπόδε-
χονται, πρὸς δὲ τὰς ἡμέρας ἀπεγχόνται· πολὺ πλέον
τούτων ἀγρυπνεῖν προσήκει τοὺς τὸν ἀληθινὸν θη-
σαυρὸν ἀμπορεύομένους· καὶ τοὺς μὲν πλειόνων ἀγα-
θῶν ἔπεισθαι· εἰ δὲ καὶ μικρὰ τις κλοπὴ τοῦ ἔγχρου
γένοιται, βρέρως μὲν φέρειν διὰ τὸ χρίνεσθαι, ἀλλὰ οὐ
μητὶ ἀπογνωσθεῖν εἴσιτος; καὶ πάντες βίττειν διὰ
τὸ ἀκούσιον πταίσθαι· Ἐγεις τὰ ἐνενήκοντα ἱκνέα
προβάτη, ζῆται καὶ τὸ ἀπολιώτας. Μή πτοχής διὰ τὸ
Ἐν, μή ἀποργύγης τὸν δεσπότην, καὶ διαμοδόρος διά-
βολος, πλάσαν σου τὴν ἀγέλην τῶν πράξεων αἰχμαλω-
τιῶν· ἀπόλειτος. Μή οὖν λειτοπατεῖτος διὰ τὸ ἐν-
άγαθος γάρ ἔστιν δὲ δεσπότης· φησι γάρ διὰ τοῦ
Ψαλμοῦ, ὡς Ἐάν πέσῃ, οὐ καταρρίψειται·
δει ὑποστηρίξει Κύριος κεῖται αὐτοῦ.

90. Οὐστέρ γάρ ἐπί πράξιμων ἡ κερδάνωμεν ἐνταῦθα,
μικρὰ ἡγησόμεθα πρὸς τὸν μᾶλλοντα αἰώνιον πλού-
τον· Ἐν γάρ τῇ γῇ ταῦτη ὡς ἐν δευτέρᾳ μητρώῳ
κοιλίᾳ τυγχάνουμεν. Πλοτέρ γάρ ἐν ἔκεινοις τοῖς
μυχοῖς οὐ τοιαύτην ζωὴν εἴχομεν· οὗτα γάρ τῶν
τυπῶν τετρεμένον τροφῶν ἀπελάύσουν ἐν ἔκεινοις

A firma cognitio. Neque enim necessario eveniunt que
ab eis praedicuntur. Nam sicut popularibus et nau-
tis, ex nubium proprietate, quædam inest obscura
ventorum et pluviarum notitia; ita et illis fallax ex
dæmonibus præscientia. Et vero quedam illi per
conjecturam proferunt; quemadmodum et ventri-
loqui: quod sane ipsum validius potuerit pravam
eorum opinionem dissipare. Nam si a dæmonibus
conjecturalia hæc mendacia, vana est ars nativita-
tem supputantium.

88. Quod si adhuc perseveret inimicus eandem
causam propugnare, ex hoc eum mendaciam convinces,
quod modo illi modo alii cogitationibus im-
pugnet animam. Instabile quidvis insirrum est:
B insirmum autem est proximum interitui. Neque enim satis diabolo est prima sua malitia; sed etiam fortuitum rerum eventum animæ suggestit; animumque rectorem nostrum definit, florem naturæ: docetque dissoluto corpore, animam simul cor-
rumpi. Hæc autem omnia subiicit, ut ex sociordia animam deducat in pernicie. Sed accendentibus caligivosis hujusmodi phantasiis, ne illis quasi veris assentiamur. Ipsa quippe suam produnt maligita-
tem, nunc illo, mox alio modo accendentia, et ietu oculi avolantia. Novi aliquem Dei servum, virtutis-
tique studiosum, qui cum sedetur in cellula, cogita-
tionem aditus observabat, ac secum reputabat quid primum, quid secundum esset, et quantum
temporis unumquodque ipsorum perseveraret: ac si tardius citius quam pridie accederet, Ita ac-
curate noverat cum gratiam Dei, tum propriam perseverantium et fortitudinem, atque ad hæc ini-
mici eversionem.

89. Par est ergo nos eas acceptas regulas obser-
vare. Nam si qui rerum temporalium roercaturam
exercent, quotidie lucra considerant, libenter plura
recipiunt, damna aversantur: multo magis con-
veit eos vigilare qui veri thesauri negotiationem
exercent; pluraque hous appetere. Quod si parvum
inimici furtum contigerit, graviter quidem ferre
judicil subeundi causa, nec tamē despondere ani-
mum, neque cuncta propter involuntarium lapsum
projicer. Habes nonaginta novem oves, quære il-
lam quæ perit: ne unius amissione consterneris,
neque fugias a facie Domini, ne sanguinarius dia-
bolus totum actionium tuarum gregem, in captivi-
tatem deductum disperdat. Noli itaque unius causa
locum amittere tuum. Bonus est Dominus qui per
Psalmistam ait: Cum ceciderit non collidetur, quia
Dominus supponit manum suam ^{v.}.

90. Quæcumque hic negotiati aut lucrat
fuerimus, parvi momenti reputemus, si cum fu-
turiæ æternis opibus comparentur. In hac quippe
terra, velut in secundo utero materno consistimus.
Quemadmodum enim in claustris maternis, non
huius similem agitans vitam, neque enim illuc ita

solidis cibis ut nunc stimur. Non eodem ibi modo operari licet, quo in hac vita; solaris quippe lucis omnisque splendoris expertes eramus. Sicut ergo in claustris hujuscemodi versantes, multis praesentis vita rebus destituehamur; ita et in hoc mundo defraudamur longe potiori magnificientia regni celorum. Periculum fecimus alimentorum hujus vitae, divina jam expectamus. Praesenti lumine potius sumus; solem justitiae nunc exponemus; supernam Jerusalem, pro civitate matreque nostra habemus; patrem vero nostrum vocemus Deum. Illic vivamus temperanter, ut vitam aeternam consequamur.

91. Quemadmodum enim infantes in matrice constituti, ad majorem perfectionem ex tenui cibo atque vita deducti, per illa ad majorem vegetioremque incolumentis conditionem feruntur; ita etiam justi ex sancti Iohanni institute ad iter celeste secedunt, sicut scriptum est: *Ibunt de virtute in virtutem*⁴⁹. Peccatores autem, velut fortis uter qui in matrice intereunt, ex tenebris in tenebras transferuntur. In terra namque morti traduntur, multitudine peccatorum obrutus. Postquam autem fuerint ex hac vita dejecti, in obscuriora et tartarea loca detrunduntur. (93) Ter in vita nascimur. Prima generatio est ex sinu materno exitus, cum a terra in terram agimus: reliqua autem due, ex terra nos evehunt in celum; quarum altera per gratiam est, que per divinum nobis lavacrum accedit: hanc quippe jure regenerationem appellamus. Tertia autem ex penitentia nobis et bonis operibus contingit. Atque in hac postrema nunc versamur.

92. Debemus itaque, postquam ad verum sponsum accessimus, decentius ornari. Ad nostram sit aedificationem nuptiarum hujus saeculi spectaculum. Nam si puellae viro conjunctae qui illarum facile specie capi possit, tantam nihilominus adhibent curam, in balneis, unguentis, reliquisque variis generis ornatibus, quia hie se venustiores amabilioresque fore putant; si tanta iis quae corporis cultui deditae sunt inest ostentationis cupiditas: quanto magis decet non celestis sponsis desponsatas, eas excuperare, atque laboriosa exercitatione ablucere sordes peccatorum, indumentaque corporalia consumante cum spiritualibus. Corpus illarum terrenis saecularibusque floribus exornant: nos animam virtutibus concinnemus lapidumque pretiosorum loco capiti circumponamus triplicem coronam, fidem, spem et charitatem. Collum autem pretioso monili circumdemus humilitate; zonae loco, temperantia cingamur; magnificus sit nobis linteorum amictus, spontanea paupertas; in coenam apponantur que non corrumputur obsonia, preces et psalmi. Verum, ut ait Apostolus, ne soli lingua moveas, sed etiam spiritu intellige

A τοῖς χωρίοις ὡς νῦν· οὗτε μήνιστας ἐνεργεῖται, ἕνεκά μετὰ ὧν ἔνταῦθα· καὶ γάρ τού τὸν τὸν πάστος αὐγῆς ἑκτὸς ὑπέρχομεν· ὑστερόεν δὲν ἐντοῦθα εἰκόνες τοῖς ταμείοις οὔσας, παλλῶν τὸν ἔντοῦθα ἐλεπόμενα· οὗτας καὶ ἡ τῷ νῦν κόσμῳ πλευνεκτούμενα πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασισέαν. Ἐλάσσονεν πειρῶν τὸν ἔντοῦθα τροφῶν, τῶν θελον δρεγθώμεν. Ἀπελεύθαμεν τοῦ ἔντοῦθα ταῦτα, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ποθιζόμεν. Τῇ δεν Ἱερουσαλήμ τηγανώμενα διατεντὸν τὸν τε καὶ μετρία· πατέρες δὲ τὸν Θεὸν καλέσαμεν ἐκτοῦν. Ζήσωμεν ἔντοῦθα σωφρόνις, ἵνα τῆς αἰώνιου ζωῆς, τύχωμεν.

91. Ήστερος γάρ τὰ ἐν μήτρᾳ βρέφη, τελεωθέντα ἐξ ἀλάτους τροφῆς τε καὶ ζωῆς, διὰ τούτου καὶ πρὸς B τὴν μείζονα φέρονται σωτηρίαν· οὕτως καὶ οἱ ὄντες ἐκ τῆς τοῦ κόσμου διαγωγῆς πρὸς τὴν δικαιούμενην ποτέ τὸ γεγραμμένον· Ἐκ δυνάμεως εἰς ἔνταγμα. Οὐ γε ἀμαρτιώλοι, δωστερό τὰ κατὰ γαστῆρδες ἔμβρια ἐν τῇ μήτρᾳ τελευτήσαντα, ἐν σκότους τούτους παραδίδονται. Καὶ γάρ ἐν τῇ γῇ νεκροῦνται τῷ πλήθει τῶν ἀμαρτιώντων κακολυμένων· καὶ ἀπαγένεται δὲ τοῦ βίου, εἰς ζορζώδες καὶ ταρπαρώδεις τόπους καταφέρονται. Τρίτον τῷ βίῳ τικτόμελα· ὃν ἡ μὲν πρώτη ἔστιν ἡ ἐκ τῶν μητρώων καὶ πάντων πρόδοσης, δπνηκά εἰς γῆν ἀπαγόμενος ἐκ γῆς· αἱ δὲ λοιπά δύο ἐν γῆς ἡμέρας εἰς οὐρανοὺς ἀγόντων· ὃν ἡ μὲν μία ἔστιν ἐκ χάριτος, ἡ δεκά τοῦ θεοῦ λοιποῦ δύον προσερχομένη· καὶ γάρ ταῦτην διλήθως παλιγγενεῖσαν καλοῦμεν· ἡ δὲ τρίτη ἐκ τῆς μετανοίας ἡμῖν καὶ τῶν ἀγαθῶν πόνων προσγίνεται. Εν ταύτῃ νῦν ἡμῖν ἐστιχαίμεν.

92. Οὐφέλομεν νῦν, τῷ ἀληθινῷ νυμφών προετέθεατο, εὐπρέπεστον κοσμητῆναι. Γινέσθω ἡμῖν οἰκοδομή τῇ θεά τοῦ κοσμικοῦ γάμου. Εἰ γάρ ἐκεῖναι, πρὸς τὸν εὐάλωτον συναπτόμενον διδρά, τοσαύτην τίθενται: σπουδὴν λοιπῶν τε καὶ μυραλοιφῶν, καὶ ποικιλῆς κοσμήσεως (ἐκ γάρ τούτων δοκούσιν ἐντὸς ἐρασίους μᾶλλον παρασκευῶν), καὶ εἰ τοσαύτη τοῖς κατὰ τὸ σῶμα ποιεύομενοι: φαντασία ἐνέπεικται· πάσῳ μᾶλλον δένον ἡμέρας ἐπικαθῆσαν ἐκεῖνας τῇ γνώμῃ, τῷ οὐρανῷ νυμφήν μνηστικεύσας, καὶ ἀπολούσασθαι μὲν τῶν ἀμαρτιῶν τὸν βύπον τῇ ἐπιπόνῳ δισκήσει, ἀντικαταλάβει δὲ τῶν σωματικῶν D ἐνδυμάτων τὰ πνευματικά. Εκεῖνο τὸ σύμα τοῖς κοσμικοῖς καὶ γῆνοις διθεῖς κοσμούσιν· ἡμεῖς τὴν φυχὴν ταῖς ἀρεταῖς φαερόνωμεν· καὶ διντὶ μὲν λίθων τοποτελεῖσιν τῇ κεφαλῇ πριθύσμεν τὸν τρίποδον στέφανον, πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην· τῷ δὲ τραχίῳ τὴν τιμίαν κοδμησιν περιθώμεν, τὴν ταπεινοφροσύνην· διντὶ δὲ ζώντες τὴν σωφροσύνην περιθώμενα· λαμπρὰ δὲ ἡμῖν περιβολὴ τῇ ἀκτημούσῃ γνέσθω· προσαγέσθω δὲ τῷ δεσμῷ τὰ μῆ φειρόμενα δῆτα, εὐχαὶ τε καὶ φαλοί. Άλλα ὡς δὲ Ἀπόστολὸς φέσι, μή μόνον τὴν γλώτταν κλίνει· διὰλλα γε καὶ

⁴⁹ Psal. LXXXIII, 8.

(93) Schol. 5, ad grad. vii Climaci.

τῷ πνεύματι νόει τὰ λεγόμενα. Πολλάκις γάρ τὸ μὲν στόμα φθέγγεται, ἡ δὲ καρδία περὶ λογισμούς ἀσχολεῖται. Προσέχειν δὲ διέ, μή, τοῖς θείοις γάμοις προσελθοῦσα, πενταν λαμπάδας, τουτέστιν ἀρετῶν, νοτίσωμεν. Μισθίους γάρ ἡμᾶς ὁ μηνὸς τῆρ, καὶ οὐδὲ δὲν προσέβεται, ἐὰν μὴ τὰς ὑποσχέσεις λάθῃ. Τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; τοῦ μὲν σώματος ἥττα φροντίζειν, ἐπειδή τοις δὲ τὴν φυγὴν ἀρετῶν εἴσιν αἱ πρᾶς αὐτὸν συνθήκαι.

93. Οὐστέρ ὃς οὐκ ἔγχωρεὶ δύο κάδους κατὰ τὸ αὐτὸν ἀνάγειν πεπληρωμένους ὑπάτους· διὰ γάρ τοῦ στριφομένου ἀξιούς, ὃ μὲν εἰς κούφος κατάγεται, ὃ δὲ ἱερές μετοῖς ἀνάγεται· οὗτος καὶ ἄφ' ἡμῶν ἐστιν· διαταν γάρ τὴν πάσαν κηδεμονίαν τῇ φυγῇ προσοισώμεν, πληρωθεῖσα τῶν καλῶν ἀνάγεται, τῶν μεταρπίσιον ἔπιεμένη. Τὸ δὲ σῶμα ἡμῶν, διὰ τῆς ἀσκήσεως κοιφῶν γεννέμενον, οὐ βρίσκει τὴν ἡγεμονίους δύναμιν. Καὶ τούτους μάρτιος ὁ Ἀπόστολος, φησι γάρ· "Οὐσορ δὲ ἔξωθεν ἡμώριον ἀνθρώπος φθερεται, τοσούτος ὁ ἔβδορος ἀνακαυπούεται".

94. Ἐν μονῇ κοινοβίῳ τυγχάνεις; μὴ μεταλλάξῃς τὸν τόπον· βλαβήσῃ γάρ μεγάλως. Οὐστέρ γάρ δρινις, ἔξαντασμένη τῶν ὄντων, σύρει ταῦτα καὶ ἀγνά παρασκευάς· οὖτος παρθενος; ή μοναχής; Φυχροῖς ταῖς πλοτίστως, τόπον ἐκ τόπου μεταβούν.

95. Μή σε δελέσσος ἡ τῶν κατὰ τὸν κόσμον πλουσίων τρυφὴ, ὡς τις χρήσιμον ἔχουσα. Ἡδονῆς Ενεκεν τὴν διάφορτειν τιμωτὸν τίχον· νηστεῖσα καὶ ἀπότομη διὰ τῶν εὐτελῶν τὴν ἐκείνων εὐπορίαν τῶν τροφῶν ὑπερβάλλου. Φησὶ γάρ, ὡς Ψυχῆ, ἐν πλησμοῖς οὐσίᾳ, κηρεῖσθαι ἔματεῖσε. Μή κορεσθῆς ἄρτου, καὶ οὐκ ἔτιθυμησεις οἶνου.

96. Τρία έστιν τοῦ ἔθνους τὰ πρώτα κεφάλαια, τέλος τῶν πάσα κακὰ κατάγεται· ἐπινυμά, ἥδονή, λάτη. "Ἐντὶς ἔνδος ταῦτα ἡρτηται, καὶ οὐν ἐν ἀκολουθεῖ· καὶ ἥδονής μὲν κρατεῖσα δουναντεν μετρίους, ἐπινυμάς δὲ ἀδύνατον. Τὸ μὲν γάρ τῆς ἥδονῆς διὰ τοῦ σώματος τελεῖται· τὸ δὲ ἀπὸ φυγῆς δρεγεῖται· ἡ δὲ λάτη ἐπ τῶν ἀμφοτέρων κατασκευάζεται. Μή συγχωρήσῃς οὖν τὴν ἐπιθυμίαν ἐνεργῆσαι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀποκεδάσεις. Εἰ δὲ συγχωρήσῃς προκύψαι τὸ πρώτον, διανεμηθὲν πρὸς τὸ δεύτερον, κυκλικὴν ἀνταπόδοσιν ποιήσονται πρὸς ἑαυτά, καὶ οὐδαμῶς συγχωρήσεις τῇ φυγῇ ἀναστῆλαι. Γέγραπται γάρ, ὡς Μή δός δύο διέξυδος".

97. Οὐ πάσι πάντα συμφέρει· ξακοτός δὲ τῷ ίδιῳ νοῦ πληροφορεῖσθαι· "Οὐτοις λόγοις ἐν κοινῷ ποιοῦσι, καὶ δίλοις κατ' ίδιαν ἀναγνωρεῖν ὀψέλιμον τυγχάνειν. Οὐστέρ γάρ τῶν φυτῶν τὰ μὲν ἐν τοῖς διάγρασι τόποις τυγχάνοντα εὐθαλέστερα γίνονται, τὰ δὲ ἐν τοῖς Ἑρποτέροις μονιμώτερα· οὐτοις καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις τόποις εὖ πράττουσιν, οἱ δὲ ἐν τοῖς ταπεινότεροις διασώζονται.

¹¹ II Cor. iv, 16. ¹² Prov. xxvii, 7. ¹³ Eccl. xxv, 34.

(94) Vit. PP. I. v, 7, 15. Scholion 75, ad Grad. & Cimaci.

A quæ dicuntur. Sapere namque contingit ut os alia loquatur, dum cor circa cogitationes occupatur. Cavendum porro, ne nos quæ divinas admisus numerias, lampadum, id est virtutum, penuria laboremus. Alioquin oderit nos sponsus, nec ulla tenetus admittet, si non acceperit promissa. Quemam illa sunt? corporis minorē curam gerere, animam autem largius irrigare: haec sunt pacta cum illo inita.

93. Sicut autem nemo potest duas situlas aqua plena una tollere: nam per axem qui verlitur, alia vacua demittitur, silia plena elevatur; perinde nobis contingit. Cum ¹⁴ 637 totam enim sollicititudinem animae impenderimus, bonis referta evehitur subtilia appetens. Corpus autem nostrum, per duram exercitationem leve effectum, non deprimit partem illam principem ac moderantem. Cuius rei testis est Apostolus dicens: Quanto noster qui foris est homo corrupti, tanto is qui intus est renovatur ¹⁵.

94. (94) In monasterio et cœnobio versaris? ne mutaveris locum. Nam id tibi magno erit detrimento. Nam sicut avis ova deserens, vento expedita illa et infœcunda reddit, sic virgo vel monachus locum ex loco mutans in fide frigescit ac extinguitur.

95. (95) Ne te decipient divitium hujus saeculi deliciae, quasi utile quidpiam habeant. Coquinariam illi artem voluptatis causa colunt et magni faciunt: tu vero jejuniū ciborumque vilitate eorum copiam superato. Ait enim: *Anima quæ in saturitate est, fortis illudit* ¹⁶. Ne satieris paucę, et non desiderabis vinum.

96. Tria sunt prima inimici capita, ex quibus omnis malitia deducitur: concupiscentia, voluptas, dolor. Haec vero unum ex alio pendent, et unum aliud sequitur. Voluptatem mediocriter cohibere possumus, concupiscentiam non possumus. Quod voluptatis est corpore peragrit; quod vero cupiditatis, ab anima incipit; dolor autem ex utroque consicitur. Ne concesseris igitur cupiditatem operari, et reliqua dissipabis. Si autem concesseris ut erumpat primum, quod ad secundum vergit: circulari motu recurrent, nec prorsus animam emergere sineant. Scriptum est enim: *Ne des aquar ex istum* ¹⁷.

97. Non omnibus omnis coenveniunt. Unusquisque autem propria mente quid expediat explore. Multis expedit manere in cœnobia, multis utile est seorsum secedere. Nam sicut plantarum aliae in humidis locis virentiores evadunt; aliae in siccioribus firmiter felicissime consistunt: ita hominum alii altioribus in locis probe feliciterque agunt, in humilioribus alii conservantur. Multi sane in civitate,

cum ea quæ in eremo agerentur memoria recollecta, salutem sunt consecuti : multi etiam in monte versantes perierunt, quia illa agerent quæ populibus tautum competenter. Fieri namque potest ut qui cum pluribus versatur, animo solitarius sit; et qui solus est, cum turba mente versetur.

98. (96) Multi sunt diaboli aculei. Non potuit paupertate animum dimovere? divitias afferit in escam. Per contumelias et opprobria non prevaluit? laudes adhibet atque gloriam. Per sanitatem devictus est? morbum immittit corpori. Cum enim voluptatibus non potuerit decipere, per invitatos labores, animæ parare conatur eversionem, inconsultam, nec spontaneam. Morbos enim gravissimos injicere permittitur, quibus tentat homines in segnitium conjicere, eorumque erga Deum charitatem conturbare. Sed sive corpus conciditur, ac vehementissimis febribus inflammatur, ac etiamsi intolerabiliter excrucietur, si quidem peccator cum sis istuc pateris, recordare futuorum suppliciorum, ignis aeterni, poenarumque judicio infligendarum: neque in praesenti, socordi atque abjecto animo eris. Lætare qua visitavit te Dominus, atque pulchrum illud dictum in ore habe: *Castigans castigabit me Dominus, et morti peccati non tradidit me*⁴⁴. Ferum eras, sed igne rubiginem amittis. Quod si etiam probus es, infirmatus teneris, a magnis ad majora progrederis. Aurum es: at per ignem probatioν evadis. Datus est tibi carnice tua angelus Satanæ, exulta. Vide cui similis effectus sis: donatus es Pauli munere. Febre probaris, rigore eruditiris, at Scriptura dicit: *Transiūmus per ignem et aquam*⁴⁵. Quod superest, paratum refrigerium est. Consecutus es primum, **638** secundum expecta. Dum operaris, exclama haec Davidis verba professens: *Inops et pauper et dolens sum ego*⁴⁶. Perfectus eris per ternarium numerum. Ait enim: *In tribulatione dilatasti mihi*⁴⁷. His maxime certaminibus animis exerceamur: præ oculis enim habemus adversarium.

99. (97) Ne animo contristemur, cum per infirmitatem ac vulnus corporis non possimus stare ad orationem, aut voce psallere: omnia ista nobis proderunt ad cupiditatum eversionem. Nam jejunare ac humi cubare jussum nobis est ad turpissimas voluptates declinandas. Si ergo eas morbus obtuderit, superflius est labor. Cur dico superflus? quia tamquam graviori fortiorique remedio, nempe morbo lethifera symptomata sopita sunt. Atque haec est magna exercitatio, morbus patienter ferre, et gratiarum actionis hymnos Deo emittere. Adempti nobis sunt oculi? ne graviter feramus, quia, licet iusatiabilis cupiditatis instrumenta amiserimus, attamen internis oculis contemplamur gloriam Do-

πολλοί οὖν ἐν πόλει, τὰ τῆς ἀρήμου φανταζόμενοι, ἐπώθησαν· καὶ πολλοί, ἐν δρυὶς δυτερού, τὰ τῶν δέμων πράττοντες, ἀπόλινοτο. Δυνατὸν μετὰ πολλῶν δυτα μονάχοις τῇ γῆν μητρὶ, καὶ μόνον δυτα μετὰ θύλαις τῇ δυνατοῖς συνδιάγειν.

98. Ποιλά τοῦ διαβόλου τὰ κέντρα. Διὰ πνίγεις οὐ μετεκίνεις φυγήν; πλούτον προσάγει εἰς δέλαρ. Διὸς δέρματα καὶ ζειδότιμῶν οὐκ ισχυεῖν, ἐπαίνους καὶ δέξιαν προβάλλεται. Διὰ τῆς ὑγείας ἡττήσῃ; νοσητοὶ τὸ σώμα. Ταῖς γὰρ ἁδοναῖς μὴ δυναθῆσαι ἀπετίθεσαι, διὰ τῶν ἀκούσιων πόνων τὴν παρατροπὴν τῆς φυγῆς πειράται ποιῆσαι ἀπροστρέπτον καὶ ἀδουλήτον. Νόσους γάρ τινας καὶ βαρύτατας ἔξ αἰτίας προσδέσαι, πρός τὸ διὰ τούτων ὀλιγωρήσαντας ἀποβολῶντας αὐτῶν τὴν πόδα; Θεὸν ἀγάπην. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ κατατίθεται τὸ σώμα, καὶ πυρτοῦ ἀρδοράστος καταγίγγεται, οὐ μήν καὶ δίψαι διάτα τοῦ δοχεύτη καταθίθεται· εἰ μὲν ἀμαρτωλὸς ὁν ταῦτα ὄφεστασι, ὅποινθενται τῆς μειλούσις κολάσσως, καὶ τοῦ αἰώνιου πυρὸς καὶ τῶν δικαστικῶν τιμωριῶν, καὶ οὐκ ὀλιγωρήσεις πρός τὰ παρόντα. Χάιρους, οὐκ ἐπεκπάθεσαι σὲ Κύριος, καὶ τὸ εὐτρόπον δὲ ἐκεῖνο ρήθη τὴν γλώσσης Ἰητοῦ, ὡς Παιδεύοντας ἐπαίδευσε με σὸν Κύριος· τῷ δὲ θανάτῳ τῆς ἀμαρτίας οὐ παρέδωκε με. Σλόγος ἐπύγχανες, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυρὸς τὸν ἀποβόλλη. Εἰ δὲ καὶ δίκαιος ὁν ἀδρεπτεῖς, ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπὶ τὰ μείζω προσδέπτει. Χρυσὸς εἰ, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυρὸς δοκιμάστερος γίνη. Ἐδέθη σοι ἀγγελος Σατᾶν τῇ σοφῇ, ἀγαλλιῶ, βλέπε τίνι δύομος γέγονας· τῆς γὰρ Παύλου δυρεῖς ἡκίωνης. Διὰ τοῦ πυροῦ δοκιμάσῃ· διὰ δίγους· παιδεύῃ· ἀλλὰ φρεσιν ἡ Γραφή· Διηγέσθεν διὰ πυρὸς καὶ διδαστος. Λεπτὸν τὸ διαμήκτηρον ἡτοιμασται. Ἔτυχες τοῦ πρώτου, προσδέξαι τὸ δεύτερον. Πράττοντας [πάχογων] βάδια τοῦ ἀγίου Δαΐδη ρήματα· φρις γάρ, ὡς Πέτρης καὶ πεδίχες καὶ ἀλγήν εἰμι ἔτω. Τέλεος γεννησης διὰ τῆς τριάδος. Καὶ γάρ φασιν· Ἐν θλίψεις ἐπιλέγεταις με. Ἐν τούτοις μάλιστα τοῖς γυμνασίοις τὰς φυγὰς ἀσκήσωμεν· ἐπ' ὄφειλοις γάρ δρῶμεν εὖν αντιπάλοιν.

99. Μή λυπηθῶμεν, ὡς διὰ τὴν ἀσθέτειαν καὶ τὴν πληγὴν τοῦ σώματος μὴ δυνάμενοι εἰς εὔχην στήναι, ἢ φύλαιν μετὰ φωνῆς· πάντα τούτα ταῦτα ἡντοῦ πρός καθαίρεσιν ἐπιθυμιῶν. Καὶ γάρ νηστεῖς καὶ χαρευνία διὰ τὰς αἰσχύτους τὴν τρόπον; νενομοθέτηνται. Εἰ οὖν τὴν νόσον ταῦτα ἡμεῖνα, περιτός δὲ τόνος. Τι δὲ λέγω περιτός; ὡσπερ γάρ μείζον τινί καὶ ισχυρότερον φαρμάκῳ τῇ νόσῳ τὰ ὀλευθρόφρα συμπτώματα κακολυγάνει. Καὶ αὐτὴν ἐπὶ τὸ μεγάλην δοκτησίαν, τὸ ἐν ταῖς νόσοις ἔχαρτερεῖν, καὶ εὐχαριστηρίους; θυμους ἀναπτύπειν τῷ κρείττονι. Ἀφαιρεύμεθα ὄφειλοις; μὴ βαρύως ἐνέγκωμεν· τὰ γάρ τῆς ἀπλήσιας δργανα ἀπεβάλλομεν, ἀλλὰ τοῖς ἐνθων ὄφειλοις; τὴν δίξαν Κυρίου κατοπτρίζομεθα. Ἐκφεύγεσμεν;

⁴⁴ Psal. cxvii, 18. ⁴⁵ Psal. lxx, 12. ⁴⁶ Psal. lxxviii, 30. ⁴⁷ Psal. iv, 2.

(96) In Vitis PP. I. v. 7, 16.

(97) In Vitis PP. I. v. 7, 17.

εὐχαριστησαμεν τὴν ματαίν ἀκούν τέλον ἀποθαλότες. Τὰς γέρας παπούθαμεν; ἀλλὰ τὰς ἑνῶν ἔγομεν εὐτρεπισθεῖσας πρὸς τὸν κατὰ τὸν ἔχθρον πόλιτον. Ἀρθρωτία καθ' ὅλον τὸ σῶμα χρετεῖ; ἀλλὰ τὴν ἕστην ἁνθρώπουν ὑγεία μᾶλλον αἴσει.

100. Ἐν κοινῷ δίδασκε, τὴν ὑπακοήν μᾶλλον τῆς ἀσκήσεως προκρίνωμεν· ἡ μὲν γάρ ὑπεροφίαν διδάσκει, ἡ δὲ ταπεινοφροσύνην ἐπαγγέλλεται. Ἐστὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἔχθρου ἐπιτελμένη διακήσεις. Καὶ γάρ οἱ αὐτοὶ μαθῆται τοῦτο ποιοῦν. Πίστις ἐν διακρίσιμην τὴν θείαν καὶ βασιλικὴν διακήσειν τῆς τυραννικῆς καὶ δαιμονιώδους; δῆλον, ὡς ἀπὸ τῆς συμμετρίας. Ἀπας δοι δικρόνος εἰς κανὼν νηστείας ὑπαρχεῖτο. Μή τέσσαρες ἡ πάντες νηστεύσεις, καὶ τὴν ἀλλην πάτερις τροφῶν καταλύσης τὴν δύναμιν. Τοῦτο δὖτον τοῦ ἔχθρου. Πανταχοῦ ἡ διατερπλα φύροποτε πυγχάνει. Μή όφ' ἐν σοι τὰ δύπλα ἀναλύσης, καὶ γυμνὸς εὐρεθεῖς ἐν τῷ πολέμῳ εὐάλωτος γεννηθεῖ. Τὰ δύτα ἡμῶν ἔστι τὸ σῶμα· ἡ δὲ φυκὴ ὁ στρατιώτης καὶ τῶν ἀμφοτέρων ἐπιμελοῦ πρὸς τὰς χρεας. Νέος ὁν καὶ ὑγιής, νηστευσον. Ήξει γάρ τὸ γῆρας μετὰ ἀσθενειῶν. Ως δύνη θησαύρων τροφές, ἵνα, μή δυνάμενος, εὔρηται. Νηστεύει μετὰ λόγου καὶ ἀκριβείας. Ὁρα μή διχθρός ἐπιστολῇ τῇ ἐμπορίᾳ τῆς νηστείας· καὶ τάχη οἷμαι περὶ τούτου τὸν Σωτῆρα εἰργάζειν τὸ Γίνεσθε δύκιμοι τραπεζίταις· τούτοις, τὸ βασιλικὸν χάραγμα ἀκριβῶς γινώσκεται· εἰσὶ γάρ καὶ παραχαράγματα· καὶ ἡ μὲν τοῦ χρυσοῦ φύτες ἡ αὐτὴ διαφέρει δὲ τῷ χαράγματι. Οἱ μὲν χρυσὸι ἔστι νηστεία, ἐγκράτεια, ἐλεημοσύνη· ἀλλὰ καὶ Ἐλλήνων ποιέεις τὴν τυραννικὴν αὐτῶν εἰκόνα τούτοις ἐντίθενται, καὶ αἰρετικοῦ δὲ πάντες διὰ τούτων στεμνύνονται. Ὁρὴν δὲ δεῖ τούτους, καὶ ἀποτελέσθεντας παραγαράκτας. Βάπτε μή, ἀγνυμάτως περιπτέσων αὐτοῖς, ζημιωθῆς. Δέχουσιν μετὰ δασφαλειᾶς τὸν τοῦ Χριστοῦ σταύρον διεντεπικωμένον τὰς ἄρετας· τούτοις, πάστον ὄρθην μετὰ σεμνῶν πολέμων.

101. Δεῖ δημός πάσῃ διακρίσει κυβερνῆν τὴν φυγὴν, καὶ τὸν κοινῷ δίδασκε, μή τὰ ἔστων ζητεῖν, μῆτα μήν οἰκεῖ δουλεύειν γινώμη, ἀλλὰ τῇ κατὰ πάσιν μητρὶ πειθαρχεῖν. Ἐξορίεις ἔστως παρεδόκαμεν· τούτοις τῶν κοινωνῶν δρῶν ἔξω ἐγενόμεθα· σύκοιον ἐκεβδήμεθα· μή τὰ αὐτὰ ζητησάμεν. Ἐκεὶ δέξανται γραμμάδες ὀνειδομόν· ἐκεὶ διαζήτειν τροφῶν, ὃδε καὶ τὸ δρῦον ἔνδειαν. Ἐν τῷ κότηρῳ οἱ πτανόντες, καὶ μή βουλόμενοι εἰς φυλακὴν βάλονται· καὶ τὴμεῖς διὰ τὰς ἀμαρτίας τὴν ἔστας φυλακίσθωμεν, ἵνα τὸ δικούσιον τῆς γνώμης τὴν μέλλουσαν κόλαστον ἀποσθῆται.

102. Νηστεύεις; μή προφασίσῃ νόσον. Καὶ γάρ οἱ μή νηστεύοντες τοὺς αὐτοὺς περιέπεσον νοσήμασιν. Ήρων τοῦ καλοῦ; μή ἀναγκαιότης, τοῦ ἔχθρου σε ἀγκόποτοντος. Αὐτὸς γάρ τῇ ὑπομονῇ σου καταργεῖται·

(98) In Vitis PP. I. v. 14, 9. Schol. 97, ad Grad. 4 Cito.

Λαμπτινή. Obsuridimus? gratias agamus, quod inanem auditum funditus amiserimus. Manus laborant infirmitate? at intus adsunt manus paratae ad bellum cum adversario gerendum. Morbo totum corpus est affectum? verum magis magisque interioris hominis sanitas augetur.

100. (98) Cum in cœnobio vivimus, obsequentiam exercitationi præponamus. Haec namque docet superbiā; illa vero humilitatem pollicetur. Ceterum etiam ab inimico exoritur ardua exercitatio. Nam idipsum ejus discipli præstant. Quia igitur nota divinam regiamque exercitationem a tyrannica et dæmoniaca internoscenū? utique ex moderatione. Per totum vitæ tuæ tempus una sit tibi regula jejunii. Ne quatuor aut quinque dies a cibo abstineas, et in sequente die per ciborum ingluviem dissolvas vires tuas. Id per iucundum inimico est. Quia ubique inmoderatio perniciem assert. Noli arma tua una tantum pugna insumere, ne si nudus in prælio reperiaris, facilis captus sis. Arma nostra corpus sunt; anima vero miles: utriusque curam gere ad necessitatis tempus. Dum juvenis sanusque es, jejuna. Veniet namque tibi senectus cum infirmitate. Quando potes, recorde tibi cibos; ut cum non poteris amplius, inventias ipsos. Jejuna cum ratione et diligentia. Cave ne inimicus jejunii tui negotiationem subeat: videturque mihi ea forsitan de causa dictum suisse a Salvatore: *Estote probi trapezite* (99); hoc est, regia moneta impressionem accurate cognoscite: quia sunt etiam adulterini numeri. Atque auri quidem natura eadem, differt autem impresso signo. Aurum est jejunium, continentalia, eleemosyna. Sed ipsi gentiles tyrannicam suam imaginem bisce imprimit, omnesque haeretici de illis gloriantur. Ilos autem cavere vitareque oportet tanquam falsæ monetæ percussores. Vide ne in eos imperite delapsus, detrimento afficiari. Accipe igitur cum securitate Domini crucem, impressis virtutibus sigillatam, id est, fidem rectam cum bonis operibus.

101. (1) Oportet nos cum omni discretione, animam regere, et in cœnobio cum summis, non nostra querere, neque proprie voluntati famulari; sed ei qui secundum fidem mater est obtempere. Exsilio nos ipsas multitudines; id est, extra mundi limites exivimus. Igitur ejectæ sumus: eadem ne requiramus. Illic gloriam habuimus, hic ignominiam: in mundo qui in crimen delapsi sunt, vel inviti carceri mancipantur: nos quoque ob peccata nostra in custodiâ nos intrudamus, ut voluntaria pena futurum depellat supplicium.

102. Jejunas? ne morbum comminiscaris. Etenim etiam qui non jejunant, in easdem incident ægritudines. Bonum iniisti? ne resilias, dum inimicus tibi obices parat. Ipse namque patientia tua destru-

(99) De hoc dicto sœpe acutum est superius.
(1) In Vitis PP. I. v. 14, 17.

tur. Nam qui navigare **639** incipiunt, primum quidem secundo utuntur vento, cum vela expanderint: postea vero ventus contrarius instat: nautæ tamen nequaquam propter ingruentem ventum navem exonerant; sed ubi paulum quieterint, vel etiam tempestati repugnarint, navigationem conficiunt. Ita et nos, contrario instantे spiritu, crucem loco veli tendamus, atque tuto cursum conficiemus.

403. Haec venerandæ cunctisque virtutibus exornatae Syncleticeæ documenta fuere: potiusque opera quam verba: sed etiam multa alia et quidem magna per illam innotueruad spectantium audientiumque utilitatem. Tanta autem bonorum copia ex illa manavit, ut humana lingua enarrando non sufficiat.

104. At boni osor diabolus, non ferens tantam bonorum vim, contabescet, secumque reputabat quo artificio posset bonorum ortum interturbare. Tandem postulat ad ultimum certamen generosissimam virginem, tantoque odio illam ulciscitur, ut non ab exterioribus membris plagam orsus fuerit; sed tactis interioribus profundum ei dolorem indiderit; adeo ut nullo hominum auxilio solatii aliquid percipere posset.

105. Primo itaque partem vite maxime necessariam vulnerat, pulmonem videlicet, ac per exitiosos morbos paulatim accedit malignitate. Et sane poterat, postquam id impetraverat a Domino, brevi mortem ipsi parare; sed utpote sanguinarius carnis, plagis permultis diurnoque tempore ostendit feritatem suam. Paulatim quippe dissolutum pulmonem sputorum emissione abjecit. Aderant quoque continuæ febres, limæ instar absumentes corpus.

106. Octagesimum annum agebat, cum diabolus Iobi labores in eam transtulit: nam hisdem tunc quoque usus est flagellis. Jam autem ille tempus abreviat, ac intolerabilioribus premis doloribus. Quinque enim et triginta annos Job in plaga transegit: at hic inimicus, cum ceu primitias quasdam decadum tempora rapuisse, ad "plagas" admoveat sacro ejus corpori. Tribus namque annis et dimidio per gloriosos hosce labores adversario restitit. Ac in Iobo quidem ab exterioribus initia vulnerum diabolus duxit; in hac vero ab internis cruciatus auspicatur. Læsi siquidem internis ejus membris, majores ei gravioresque immisit dolores. Non perinde arbitror generosissimos martyres decertasse, atque præclararam Syncleticam. Illos namque scelestus ille extrinsecus adoriebatur, ac siveensem, sive ignem admovebat, levius illud erat tentationibus sancte oblatis. Ejus namque viscera quasi per fornacem igneam succendebat, paulatim ignem ex interioribus accendens; ac limæ instar diurno tempore corpus ejus insumebat: quod ut vere dicatur, grave est atque inhumanum. Etenim quibus iudiciorum magistratus commissi sunt, quando reis voluerint graviora infligere supplicia, lentissimo

A καὶ γέροι πλεῖστοι ἀρχόμενοι, πρώτον μὲν δεῖξιν πνεύματος τυγχάνουσι ἀπίλωσαντες τὰ Ιστια· αὐτὸς δὲ αὐτοῖς ἐναντίος δινεμεῖ παντεῖ· ἀλλ᾽ οὐκαποτοῦ δεῖ τὸ παρεμπεσθὲν πνεῦμα οὐκ ἀποσκευάζουσι τὴν ναῦν πυρίνην δὲ τρυγάδαντες ἢ καὶ ἀπομαγνύσαμεν τῇ ζέλῃ, τὸν πλεῖστον πιασάντες· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐναντίον πνεύματος προσπισόντες, τὸν σταυρὸν ἀντὶ ιστοῦ ταύσασι, ἀδιῶς τὸν πλεῖστον ἔκτελσομεν.

103. Ταῦτα τῆς ομηρῆς καὶ παναρέτου Συγκλήτηξις τὰ δεδάγματα· καὶ μᾶλλον πρᾶξες ἢ βίματα· καὶ μᾶλλα δὲ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπ' αὐτῆς ἐγνωρίσθη πρὶς ὥρεσταν τῶν ἀκούσαντων ταῦτα θεασαμένων. Τοσούτον δὲ πλήθος ἐξ αὐτῆς ἀγαθῶν ἐβλαστήσεν, οὓσον ἀνθρωπίνη γλώσσα ἀποφῆσεν ἂν ἐκχρέας

B **101.** Οἱ δὲ μιτάκιλος δάδοιος, μὴ φέρων τὴν τοσαύτην τὸν καλῶν ἀρθονταν, ἔκειχετο, καὶ εἰς ἐναντὸν ἔδραματούργει, διποὺς δὲ δυνηθεῖς ἐπιθύλωσας τὴν χρονῶν ἀνατολήν. Καὶ λοιπὸν ἔκατέται πρὸς τὸν τελευταῖον ἀγῶνα τὴν γενναιοτάτην παρένον· καὶ τοσούτον αὐτῇ τῇ ἔχθρῳ ἀμύνεται, ὃς μρᾶς τῶν ἔξωθεν μελῶν ἐνδρέσσασι τῆς πληγῆς· ἀλλὰ, τῶν ἐνδοσθίων ἀψάμενος, βιθύνει αὐτῇ τὴν ἀγρόνα πλένεμεν· ὡς ἀπαραμένης αὐτῇ ἐκ τῆς ἀνθρώπων ἐπικοινίας γενίσθαι.

C **105.** Καὶ πρώτον μὲν τὸ ἀναγκαιότατον ἐν ζωῇ πλήττει μόριον, τὸν πνεύμαντα, καὶ διὰ νόσων θλερόφρων κατ' ὄλγην ἔξαίτει τὴν κακίαν. Ενεχόμεν μὲν γάρ καὶ ἐν δίληψι διὰ τῆς ἔκστασεως συντείνει αὐτῆς τὴν τελευτὴν· ἀλλ' ὀπαρεὶ αἰμοδόρος δῆμιος, διὰ πληγῶν πολλῶν καὶ χρόνου τὴν οἰκεῖαν δεινότερα ἐνδείκνυεται. Κατὰ μικρὸν γάρ ἀναλύων τὸν πνεύμαντα διὰ τῶν ἀναγομένων πινεμάτων, τούτον ἀπέβαλλε. Παρήσαν δὲ καὶ πυρετοὶ ἀδιάλειπτοι, βίντης δίκην ἀποδαπανῶντες τὸ σώμα.

D **106.** Ὁγδοηκοστὸν ἁγέν τοι, δέ τοι δὲ δάδοιος· τὰ τοῦ ἱεροῦ ἀδέλτα εἰς ταύτην μετέφερεν· αὐταῖς μὲν γάρ καὶ τὸς ἀκέρητος ταῖς μάστιξιν· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος συντέμνειν τὸν χρόνον, φορτικωτέρας πιούμενος τὰς ἀλγηδόνας. Πέμπτον μὲν καὶ τριακοστὸν ἐπος· ὁ μικράριος· Ίερὸν ἐν τῇ πληγῇ πεποίκην· ἀνταῦθα δὲ ἐχθρός, ὀπαρεὶς παπράγει τικαὶ τοὺς τῶν δεκάδων χρόνους ἀποσύλλησε, πρὸς τὰς πληγὰς συνάπτει τὸ Ιερόν ταύτης τούτων τῷ ἔχθρῳ ἀπομαχήσαστο. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ ἱεροῦ ἐκ τῶν ἔξω τὰς ἀρχὰς τῶν τραυμάτων ἐποιεῖτο δάδοιος· ἐπὶ δὲ ταύτης ἐκ τῶν ἔσω πρόσθειται ταῖς τιμωρίαις. Τῷ γάρ ἐνδοσθίων αὐτῇ, μελῶν ἀπεστασιαῖς, μελέσας αὐτῇ καὶ χειλωτωτέρας τὰς ἀλγηδόνας διέπειν. Οὐχ οὐτας οἷμα τοὺς γενναιοτάτους ἀνθρώπους μάρτυρας, ὡς τὴν δοϊδειμον Συγκλήτηχη. Εκείνους μὲν γάρ ἐκ τῶν ἔξω προσφειτεὶς ὁ πλαναντος. Καὶ τε γάρ ἔξιφος, καὶ τε πύρ αὐτοῖς προσφέρειν, ἡμιώπερον ὑπέργε τῶν παρόντων αὐτῇ πειρατηρίων. Αὐτὶ μὲν γάρ καμίνου πεπυρωμένης τὰ σπλάγχνα αὐτῆς ὑπέκειναι, ἐκ τῶν ἔσω τῷ πορῷ κατ' ὄλγην ἔξαπτειν· καὶ βίντης δίκην διὰ μακροῦ χρόνου ἀπεδαπάνα τὸ σώμα. Καὶ ἐστὸν ἀληθῶς; βαρὺ τοῦτο καὶ ἀπάνθρωπον εἰπεῖν. Καὶ γάρ οἱ ταῖς

δικαστικὰς ἐμπειποτευμένοις ἄρχες, ὅπερίκα διν βουλῇθωσι τοῖς ἀμαρτῆσαις βαρυτέρας ἐπιθεῖναι τιμωρίας. διδ βληχροτάου πυρὸς τούτους ἀνάλασκουσιν· οὐτοὺς οὖν καὶ δ ἔχθρος ἐν τοῦτον, ὡςπερ ὑποσμυχόμενον τὸν πυρετὸν κινῶν, ἀπαυτον ἐν νυκτὶ καὶ μεθ' ἥμέραν ἐπιειστο τὴν τιμωρίαν.

107. Καὶ ταῦτην δὲ τὴν πληγὴν γεννώντων ὑποσφρωσα οὐ συνέπειτε τῷ φρονήσατε· ἀλλὰ πάλιν τῇ μακαρίᾳ κατὰ τοῦ ἔχθροῦ ἡγωνίζετο. Καὶ γοῦν πάλιν ταῖς ἀγαθαῖς διδασκαλίαις τοῖς ὑπὲν αἰτοῦ τραυματίζομένους ἴστο· καὶ γάρ ὡςπερ ἐκ λέοντος; αἱρούσον τὰς ψυχὰς ἀπλήγους ἀνέστα. Ἐθεράπειος δὲ τοὺς τραυματίας τοῖς αὐτηρίοις τοῦ Κύρου φαρμάκοις. Ταῦτα δὲ καὶ ἀπτήστους διερύθραν ὑποδεικνύουσα γάρ αἰτοῖς τοῦ διαβόλου τὰς δολερὰς παγῆδας, ἐλευθέρους ἐπιειστο τῆς ἀμαρτίας.

108. Ἐλεγε δὲ ἡ θεωρία, ὡς μὴ δεῖν ἀμεριμνὸν ποτε τὰς θεῷ ἀνακειμένας ψυχάς. Ταῦτας τάρῳ μάλιστα ἀντικείταις δὲ ἔχθρος. Καὶ γάρ, ἡ συγαδνῶσιν αὐτῶν, βρύχει, καὶ ἡττώμανται ἀνταποκείταις· καὶ μικρὸν ἀποχωρήσας, ἀπιτηρεῖ· καὶ βραχὺ τι ἀφυπνώσωνται, οὗτοις ἐπιτορργεῖται· καὶ δὲ ὡν νομίζεις τις ἔχειν τὸ ἀμέριμνον, διὰ τούτων αὐτῶν ὑποσκελίζει· ὀστεῖρη γάρ ἀδύνατον τοὺς πάντας φαύλους μὴ ἔχειν καὶ σπινθῆρα καλού, οὕτω τὸν ἀνθρώπον τοῖς χρηστοῖς πρόσθετο. Τὸν γάρ μαχομένους μοιρά τις ἐν τοῖς ἀντικειμένοις μέρεσι τυγχάνει. Πολλάκις γοῦν ἀνθρώποις παντὶ αἰσχύστοις περιεστογίσται, καὶ πάντα ἀκολασία συμπέφυται· ἀλλὰ δημάς ἐλεύθερον τυγχάνει· καὶ ἐν επονδαῖοις πολλάκις ἐμπολιτεύεται σωφροσύνη, νηστεία, ἐπίπονος δοκησίς· εἰσὶ δὲ φειδωλοὶ καὶ κατάλαοι.

109. Δεῖ οὖν τὸν σμικρὸν μὴ ἀμελεῖν, ὡς μὴ δυναμίμων βλάπτειν. Καὶ γάρ ὅδωρ λίθον τῷ χρόνῳ δέσιεται. Τὰδέ μὲν οὖν μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις καλῶν ἐκ θεας χάριτος αὐτοῖς προσγίνεται· τὰ δὲ δοκοῦντα σμικρὰ τυγχάνειν δὲ ἀκανθῶν ἀποσοδεῖν δεδιδάγμεται. 'Ο οὖν τῷ μεγάλῳ διὰ τῆς χάριτος ἀπομαχησάμενος, τοῦ δὲ σμικροῦ καταφρονήσας, μεγάλως βλασφημᾷ. 'Ο γάρ Κύρος ἡμῶν, ὥσπερ γηγένεις Πατήρ, ἀρετῶν τῶν παιδίων αὐτοῦ ὅρμώντων πρὸς βάσισταιν, δρέγει τὴν κείρα· καὶ κατὰ πᾶν διοικῶν τὸν μεγάλον ἡμᾶς κινδύνων φύσμενος, εἰς τὰ μικρὰ συγχωρεῖ ἡμῖν ἀφ' ἀκτινῶν κινεῖσθαι, καθάπέρ τοιστοῖς τὴν γνώμην δεικνύειν ἀλευθέρων. 'Ο γάρ πρὸς τὰ μικρὰ εὐάλωτος, πῶς δὲ τὰ μείζω φυλάξεις δυνηθεῖ;

110. Πάλιν ὄρων αὐτὴν διασχυροῦμένην καὶ διεντοῦ δι μισθοκαλος, ἔχθετο. Καὶ ὄρων ἀκευτοὶ τὴν τυραννίαν καθαιρισμένην, ἕπερν τινα μιχανᾶται κακίας τρόπον· καὶ πλήττει τὰς φυσητικὰ δργανα, πρὸς τὸν προφορικὸν ἐκσκήνωτα λόγον, δοκῶν διὰ τούτου λιμαγγονήσαι τὸν θεινὸν λόγον τὰς συνεργομένας. 'Αλλ' εἰ καὶ τὴν ἀκοήν τῆς ἀφελείας ἀπέρρεστον, ἐν τῷ μειζονὶ τὸ κέρδος δεδώρηται· τῇ γάρ θέτεις τοῖς κάθεσιν ἀνατενίζουσαι, μᾶλλον ἔκραταιοντο τὴν γνώμην. Τὰ γάρ ἀκευτοὶ τοῦ σύμματος τραύματα τὰς πεπληγμένας ψυχὰς ἴστο· καὶ ἣν ίστιν προτυπώ-

A eos igne absumunt. Sic quoque inimicus ex internis, velut suburentem commovens febrem, incessanter die nocteque cruciatum movebat.

οὐτοὺς ὁνδ καὶ δ ἔχθρος ἐν τοῦτον, ὡςπερ ὑποσμυχόμενον τὸν πυρετὸν κινῶν, ἀπαυτον ἐν νυκτὶ καὶ μεθ' ἥμέραν ἐπιειστο τὴν τιμωρίαν.

107. Illa vero, hujusmodi plagam strenue ferens, non concedit animo. Rursumque beata virgo aduersus hostem instaurabat pugnam. Iterumque praeclaris sua documentis, vulneratos ab inimico sanabat: ac velut et faucibus sanguinarii leonis animas illas extrahebat. Saucios curabat salutaribus Christi remediis. Nonnullos invulneratos servabat, indicatisque dolosis 640 diaboli laqueis, liberos reddebat a peccato.

B 108. Dicebat porro admiranda illa virgo: Animas Deo dicatas nunquam debere ponere sollicitudinem, quia eis potissimum adversatur inimicus: nam dum in secessu ille et in quiete versantur, rugit ille, vicitus indignatur; paululumque sedecens observat num aliquando vel tantillum obdormiscant, tuncque irruit: ac per quae quis existimat in tuto se versari, per eadem illum supplantat. Sicut enim fieri nequit eos qui admodum scelerati sunt, non habere vel scintillam boni; ita vicissim se res habet in bonis: siquidem eorum quae inter se pugnant portio quædam in oppositis partibus existit. Unde sæpen numero homo omni turpitudine circumdatus, omni intemperantia fedatus, attamen misericors est: sæpeque in virtutis studiois versantur continentia, jejunitum, laboriosa exercitatio sunt autem forsitan avari et obtrectatores.

109. Non itaque negligenda sunt parva, quasi nocere non valeant. Nam diuturnitate temporis gutta cavit lapidem. Porro maxima pars bonorum quae in hominibus sunt, ex divina ipsis gratia proveniunt; quae autem minora videntur esse, per nos ipsos profligare edocci sumus. Qui igitur majoribus quidem per gratiam expugnatis, quod parvum est contemporserit, ingenti afflicetur damno. Nam Dominus noster, utpote verus Pater, incipientibus ambulare filiis suis manum porrigit: atque a gravibus quibusque periculis liberatos, nos sinit parva pericula per nos ipsos adire, quasi pedibus ambulantes: hisque liberum declarat arbitrium. Nam qui parvis facile vincitur, majora cavere qua ratione poterit?

110. Rursum igitur advertens boni osor ille eam adversus ipsum corroborari, indignabatur. Vidensque destrui tyrannidem suam, alium machinatur malitia modum: vulneraque membra vocalia, quo sermonem doctrinamque illius interpellaret, ratus sic eas quae convenienter factæ divinorum sermonum interitus. Verum eliamis aures earum solita gemitate privarit, majus tamen ipsis lucrum concessum fuit, cum oculis quae illa pateretur perspicerent, majore animi robore firmabantur. Vulnera quippe corporis ejus, vulneratas animas curabant. Vide-

que erat, munimenta sanitatemque spectantibus aferre beatæ virginis magnanimitatem atque perseverantiam.

111. Hanc ergo ipsi ulceris causam efficiit inimicus : molarem unum dentem dolore affecit, mox gingivam putrefacit : excidit os ; ultius totum percurrit maxillam ; corruptum victimæ partes : per quadraginta dies os corroditur, postque duos menses foramen aperitur. Omnia circum loca nigricabant, os ipsum etiam corruptum paulatim absumentur : putredo fodiissimumque odor totum corpus occupavit; ita ut quæ ministrarent ipsi, majore quam illa nauis afficerentur. Subindeque ac diutius abscedebant, immanissimum foetorem non ferentes. Cum id necessitas postularet, aromatum vi succensa ingressæ, mox discedebant ob terribilium odorem. At beata virgo aperte adversarium conspiciebat, neque sinebat admoveri sibi subsidium humandum, hac in re suam communioris fortitudinem. Cum autem cœtus virginum hortarentur, ut vel aromatis loca illerintur propter suam infirmitatem, nequam illa morem gessit. Existinabat enim per externum auxilium gloriissimi certaminis immuniti decus. Illæ porro medicum quemdam evocant, si forte posset ille persuadere virginis ut curationem admitteret. At illa id minime tulit dicens: Quid me ab hoc præclaro certamine arctis? Cur queritis quod appetet, ignorantes quid lateat? Quid tam curiose factum perquiritis, cum auctorem non videatis? Tum medicus ipsi : Non **641** C curationis aut solatii causa remedium offerimus ; sed ut corruptum extinguiuscum membrum promore sepielamus, ne qui adsunt una pereant : nam quod mortuis admoveri solet, id jam nus admovemus : alioen cum myrra et myro vino madidam appono. Illa vero admisso consilio annuit, inisera præsentem codum : eo enim pacto purgabatur sceleris vehementia.

112. Quis non exhorruit inimane ulcus conspiciens? Cui non utilis fructuosusque conspicuus inimici lapsus? Ilic ulcus immisit unde salutaris et dulcissimus fons sermonum prodibat. Ejus immunitas modum omnem exsuperans, solatia quæque dissipavit. Tanquam sera sanguinaria, totam convenientium curam inutili reddit, ut disperget oblatam predam. Sed dum querit cibum, factus est pabulum. Corporis enim infirmitate quasi per hamum illerint captusque fuit : feminam videns, contemnebat, quia ignorabat virilem ejus animum. Idicenter morbiæ membra esse, cœcutivebat quippe, nec poterat fortissimam illius mentem estimare. Trium igitur mensium spatio hoc in agone decertavit. Virtute autem divina totum corpus sustenabat. Nam que corporis conservationi inserviunt immunebantur. Aderat inedia : quo enim modo potuisset cibos sumere, obtinente tanta tabe atque

111. Πρόδρασιν μὲν οὖν αὐτῇ τῆς πληγῆς ποιεῖται ταύτην ὁ ἔχθρος· μίαν γάρ μᾶλτην δύσνήσας, σήπει παραντὶ τὸ οὐλὸν· καὶ ἐκπίπτει μὲν τὸ δοστέον· ἡ δὲ νομὴ διατρέψει εἰς διπλανὴν τὴν γένουν, καὶ γίνεται φθορὴ τῶν ἐπικειμένων σωμάτων· καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις τερρίζεται τὸ δοστέον· καὶ μετὰ διηγαντὸν χρόνον, γίνεται ἔκτροχος. Μελανίστες οὖν ἡσαν ἀπαντεῖς οἱ πέρι τόποι. Τὸ δὲ δοστέον καὶ αὐτὸς φθαρέν, κατ’ ὅλην ἑπταπαντό· σῆψις δὲ καὶ βαρυτάτη διουβίλα καθ’ ὅλον τὸ σώμα ἔκρατε· ὃς τὰς ἄποφυγάς πλέον αὐτῆς πάσχειν. Καὶ τὸν μὲν πλεοντα χρόνον ἔχωρίζοντο, μὴ φέρουσαι τὴν ἀπάνθρωπον σῆψιμη· ὅτε δὲ χρεῖα ἔκλειται, θυμαμάτων ὑπεκκαίσαι τοὺς πλήθεος προσθέσεις, καὶ αὐτίς ὑπεκύρων διὰ τὴς διουβίλας ἀπάνθρωπον. Η δὲ μακρὰ προφανῆς ἔθεσερ τὸν ἀνέπατον, καὶ οὐδὲ διώς συνεγένεται αὐτῇ ἀνθρώπινον προσταχθῆναι βοήθημα· δεικνύουσα καὶ ἐν τούτῳ τὴν οἰκείαν ἀνδρείαν. Αἱ δὲ συνελθοῦσαι παρεκάλουσαι κάνω μύρους τοῖς τόποις ὑπαλίσθειν διὰ τὴν ξαῦτῶν ἀσθενείαν, καὶ οὐδὲ εἰπεῖσθαι. Ἕγιετο γάρ δὲ τῆς συμμαχίας τῶν ἔκτοι· καθαρίσθειν τοῦ ἐνδέξου ἀγάνως. Καὶ δὴ τινας λατρὸν αἱ συνελθοῦσαι πεποτεῖλονται ὡς, εἴ γε δυνηθεῖται, καὶν αὐτὸς πεισταί θεραπείας τυχεῖν. Η δὲ πάλιν οὐκ ἡγείχετο, λέγουσα· Τί με τῆς ἀγαθῆς πάλις ταύτης ἔχεσθετε; Τί ζητεῖτε δὲ φαινόμενον, ἀγνοοῦσαι τὸ κρυπτόμενον; Τί πολυπραγμοῦτε τὸ γενέμενον, τὸ ποιῶντα μὴ θεωροῦσας; Καὶ πρὸς αὐτήν φησιν ὁ παρὸν λατρός· Οὐκ ἔνεκυν θεραπείας τινὸς ἢ παραμυθίας προσφέρομεν φάρμακον, ἀλλ’ ἵνα τὸ τέλλοτρωμένον καὶ νεκρὸν μόριον κατέτηνη συνθείειν θάψαμεν, πρὸς τὸ μὴ τοὺς παρόντας θυντασθῆντα. Οὐπερ γάρ τοις τεθνεώσας προσάγουσι, τούτῳ καὶ ἡμεῖς νῦν ποιοῦμεν· ἀλλοι δῆμα σμύρνη καὶ μιράνη οἰνῷ δεῖταις προσθήνειμεν. Η δὲ, ἀποδεξαμένη τὴν συμβουλίαν τηνίκετο, τὰς συνελθοῦσας μᾶλλον ἐλέγεσσα· ἐκαθαρίστο γάρ τὴν τούτου ἡ ἀμετρία τῆς διουβίλας;

112. Τίς οὐκ ἔφερε τὴν τελικαύτην πληγὴν θεασάμινος; Τίς οὐκ ὀφέλησθε τὴν καρπέαν τῆς μακραίας θεασάμενος, καὶ ἐν ταύτῃ τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἔχθρου ἐννοήσας; Ἰκεὶ μὲν γάρ ἴστος τὴν πληγὴν, δὲν ἔτι συτίσεις καὶ γλυκούστη τῶν λόγων προίσηται, καὶ τὸ ὑπερβάλλον αὐτοῦ τῆς δεινότητος πάσσων παρεκάλησιν ἀπεσκίδασεν. Ποτεπερ γάρ θιρίον αἰμαδόρον, πάσσων τῶν συνεργομένων τὴν σπουδὴν ἀπεσύνησε, πρὸς τὸ ὅπαράδει τὸ προστεσθὲν θήραμα· καὶ θύσιν τηνὶ τριῶν, βορὲ γέγονε. Ἐδελέασθαι γάρ ποτεπερ δὲ ἀγίστερον τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ· γυναῖκα δρόν, κατερρέσει· τρύπει γάρ αὐτῆς τὸ ἀνόρετον φρόντια. Νοσοῦντα τὰ μέλη κατεμάνθανεν· ἐπίφλωτες γάρ, τὸν ισχυρότατον αὐτῆς λογισμὸν καταποτεῖν καὶ μη δινάμενος. Μηδοὶ μὲν οὖν τριστοὶ καὶ πρὸς τούτον τὸν ἀγώνα ἐνθήλησε. Δυνάμεις δὲ θεῖς τὸ δῶλον παρεκρατεῖτο σώμα. Τὰ γάρ συντελοῦντα πρὸς τὴν διαιμνήν αὐτοῦ ἐμεμείστο. Ἀτρογίζει μὲν οὖν παρῆν-

πῶς γέρ τιδύνατο οἰτίων μεταλαβεῖν, τοσάντης σῇ. A factore? Recesserat ab ea somnus, dolore depel-φεως καὶ δυσωπίας χρατούσης; Ἀποκεχώριστο δὲ λέπτη.

ἀπ' αὐτῆς καὶ δύτονος ὑπὸ τῶν ἀλγήδων ἐκκοπτό-

μενος.

113. Ότε δὲ αὐτῆς τὸ πέρας τῆς νίκης καὶ τοῦ στεφάνου ἄγγυς ἤγνετο, καὶ διποτασίας ἀθεώρητης καὶ ἀγγέλων ἐπιστασίας, καὶ παρθένων ἀγίων προτρόπως πρὸς τὴν ἀνδρὸν, καὶ ἀλλάζουσις ἀνεκλαήτου φωτὸς, καὶ παραβέσσου χώρου· καὶ μετὰ τὴν θέαν τούτων, ὑσπερεὶς ἔστην γενομένη, κατήγγειλε ταῖς παρούσαις, γενναίως τε φέρειν, καὶ μὴ ὀλιγωρεῖν πρὸς τὰ παρόν. Εἶπε δὲ αὐταῖς, καὶ ὡς δις Μετά τρεῖς ἥμέρας χωρισθήσομε τοῦ σώματος. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅραν τῆς ἀφίξεως τῶν ἐνταῦθα ἀδελφῶν. Καὶ συντελεσθέντος τοῦ χρόνου, ἀπῆλθεν ἡ μακαρία Συγκλητική πρὸς τὸν Κύριον, ἐπαθόν τῶν ἀγώνων παρ' αὐτοῦ δεξαμένη τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· εἰς δόξαν καὶ ἱερινοὺς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεβ' οὐ τῷ Πατρὶ δῆμα τῷ παναγίᾳ Ἰηνεύματι εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(2) Κύριος δὲ θεὸς τῶν δυνάμεων, ταῖς προσβεσίαις τῆς πανουργήτου θεοτόκου τῆς ἡγίας βεβαλας ἀπίδος, καὶ ὃν Πατέρων πόθῳ καὶ κόπῳ τοὺς βίους συνελέξαμην, ἀξιωσόν με τὸν ἀμαρτωλὸν εὑρεῖν χάριν ἐνώπιον σου ὃς οἶδας κρίμαστον.

Ἐως ὅδε πεπλήρωνται οἱ ἐκ τῆς ἡγίας παρὰ τοῦ μακαροῦ Ἀρσενίου τοῦ Πηγάδων ἐξελήλυθότες λόγοι, καθὼς καθ' εἰρμὸν κείνται ἀπαντεῖς.

(2) Hæc, ad finem usque, extant in Schedis Combeffianis, nec leguntur in Monumentis Codiciliis

113. Ubi proxime fuit meta victoriae atque coronæ, visiones contemplata est, angelorumque auxilia, virginum item sanctarum cohortationes ad ascensum, necnon illustrationes ineffabilis luminis, atque paradisi regionem. His autem conspectis, quasi rem secum perpendens, iis qua aderant renuntiavit, ut fortiter sustinerent neque jam desicerent. Addiditque hæc verba: Post triduum a corpore separabor. Neque hoc solum, sed etiam horam exitus denuntiavit. Quo completo tempore ad Dominum migravit beata Syncletica, atque ab eo in præmium certaminum regnum celorum accepit; in gloriam et laudem Domini nostri Iesu Christi, cum Patre et Spiritu sancto in sæcula saeculorum. Amen.

Domine Deus virtutum, intercessionibus omni laude celebrandæ Deiparæ, quæ est firma spes mea, et Patrum quorum vitas studio atque labore collegi, concede mihi peccatori, ut quibus nosti iudiciis, inveniam gratiam in conspectu tuo.

Hacenus absolvuntur, qui ex sancta illa, per beatum Arsenium Pegadensem prodierunt sermones, quo ordine omnes habentur.

IN SEQUENTIA DUO OPUSCULA ASCETICA ADMONITIO.

A multis jam saeculis subsequentes duæ ascetica exhortationes ad monachos et ad sponsas Christi Athanasii nomine prodire. In collectione namque Regularum, quæ octavo saeculo a Benedicto Anianensi compilata est, utraque comparet Athanasi nomine inscripta; cum neutra tamen Athanasi nihil nisi nomen admittat. Nam ipsa luce clarius est, a Latino scriptore, et quidem eleganti Lotineque, ut illa citate, perissimo, adornatas suisse. Secunda porro, in Actis concilii Aquisgranensis extat integra, Athanasiisque ascribitur. Unde fortasse suspicari licet, suisse illam, pariterque priorem, quæ eodem sermo stylī genere conscripta est, ab auctore suo commendotionis causa Athanasi nomine insignitam. Utrumque autem opusculum in Appendice ad codicem Regularum, curante Luca Holstenio editum fuit Parisiis anno 1663.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII EXHORTATIO AD MONACHOS.

(Vide Patrologia Latina tom. CIII, col. 665, in Benedicto Anianensi.)

EJUSDEM EXHORTATIO AD SPONSAM CHRISTI.

Vide ibid., col. 671.

—

IN EPISTOLAM SEQUENTEM MONITUM.

642-649 Epistolam Athanasi nomine ad episcopum Persarum conscriptam, Roma nobis transmisit vir cl. Claudius Stephanotius, procurator gen. nostræ congregationis, non hoc uno nobis nomine observandus: multa quippe nobis perhumanior officia contulit. Nemo autem non videt suisse primo Grace exaratum, exinde vero Latine ab minus perito scriptore translatam. Et quidem ex vertendi ratione videtur antiqua esse versio: olet enim peregrinum illud et inelegans Latinitatis genus, quod vi. [¶]ii et subsequentibus sacculis in usu erat. Nobisq; porro argumenta nos occulta præfert: cuiusmodi est illud quod ait: Secundum quod scriptum est: « Una Deitas in tribus stantiis cognoscenda, » quasi vero in libro quadam, cuius auctoritati Athanasius astipularetur, ejusmodi sententia reperta sit. Ubi adertas velim, illud, in tribus stantiis, expressum videri ex hoc dicto, ev. τριηλύπνοτάσσαν, qua sententia licet opus Athanasium nonnunquam usu veniat, non ita autem adhibetur, quasi in confessio apud omnes sit; cum opposita huic propositio, quod scilicet una sit ὑπόστασις in Trinitate, ut catholica et tum temporis admittenda declaretur ab Athanasio in tomo Alexandrinæ synodi, pag. 773, dum tamen penes eam vocum varietatem eadem fides reperiatur. Haud lese item illud est ψυχελæz indicium, quod ementitus iste Athanasius epistolam Dionysii ad Paulum Samosatensem mittat ad Persas, qua jam communis eruditorum calculo inter suppositionis computatur. Hobet antem illa tom. I Bibliotheca PP. Græc., pag. 273, sed in nonnullis multum discrepat ab ista quam edimus versione, in qua dessunt bene multa, sive interpretationis incuria, sive ex codicis diversitate. Ceterum nihil est quod ambigamus ab eodem concinnatum suisque utriusque epistola interpretationem, quod ipsum versionis genus abstatæt; per se significat.

Dilectissimo papæ et ei qui cum ipso est clero, et qui in Persarum provincia habitat,
et qui in fide Dei firmati sunt, Athanasius, in Domino gaudere.

650 Sancta et divinitus inspirata Scriptura antiquorum nobis actus enarrat, deducens nos ex ipsa ad ea que utilia sunt actionum, abominantes oamnam speciem malitiae et impietatis. In Regnorum igitur libris scribit deliquesce Israel, et adorasse creaturam magis quam Creatorem. Scitis autem quantum malum at Couditorem relinquentes, eam que illi debetur gloriam idolia aptare et creaturis. Hoc illis agentibus, retraxit Deus adjutorium suum, ubi ipsi se tradunt in servitute regibus vestris, captivi autem adducuntur sub Salmanassar rege Assyriorum pro terra sua Palæstina, dico habitare terram Assyriorum in fluvio Evaleæ et Enaborzagan et montes Medorum. Introducit autem pro ipsis habitare Samariam Babylonius, ex Cuthan et Deajan, et Decmath, et Sepphaven, et habitaverunt in civitatibus Samariae pro filiis Israel. Et factum est in initio sessionis eorum, non timuerunt Dominum, et immisit Dominus leones in eos et erant insufficiens ex eis, et dicentes dixerunt regi Assyriorum: *Gentes quas translusti et possisti in civitatibus Samariae ignorant judicium Dei terræ, et immisit in eos leones, et ecce sunt mortificantes eos, propter quod nesciunt judicium Dei terræ.* Et præcepit rex Assyriorum dicens: *Ducantur ii qui exinda sunt et proficiscantur et maneat ibi, illuminent illos iudicia Ipsi terræ.* Et adduxerunt unum ex sacerdotibus, quem transmigraverat de Samaria et sedis in Bethel, et erat illuminans eos sacerdos quomodo timerant Dominum. Et edocit hi qui transmigrati

A fuerant, datam legem filiis Israel non perfecte custodierunt, sed erant et legi servientes ex parte, et consuetudinibus paternis utentes [¶]. Et usque nunc Samaritæ istis consuetudinibus utuntur, zjecti a Deo propter quod non mundam, sed commistam nescio quam servitutem consummant, neque legem Mosi sequere consuetudinibus patriæ perfecte servientes. Isti agnoscentes, dilectissimi, mundam offeramus Deo servitutem, non commistam habentes impietas speciem, sed impollata et pia, qua Deus eleclatur; nullum enim suscipit, magis autem et adjudicat duobus dominis servientem. Avertimini a patribus traditam vobis idolatriam: hereticis non coaptemini: melius enim erat hujuscemodi non cognoscere veritatem, quam cognoscentes retrorsum converti [¶]. Dicendum est enī illis: *Cavis reveras ad nomitum tuum, et sua lata in rotulabro gurgitis* [¶]. Nos autem ita: *Unus enim nobis Deus, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et unus Spiritus sanctus* [¶], significans universa Trinitas perfecta, consubstantialis, æqualis virtutis, λογοθῆς, id est æqualis gloriæ. Pater omnium bonorum fons, ex quo Filius natus est, ex quo et Spiritus sanctus procedit, secundum quod scriptum est: Una deitas in tribus stantiis cognoscenda. Sed in novissimis speculi temporibus miseratus quod lapsus est in impietate genus humanaum, quod creatum est ad imaginem et similitudinem Dei, converti in adorationem operum manus suas, depositi seipsum involuntaria evacuations

[¶] IV Reg. xviii. 26-33. [¶] II Petr. ii, 21. [¶] Ibid. 22; Prov. xxvi. 11. [¶] I Cor. viii, 6

secundum humanitatem unigenitum Dei Verbum, A consubstantiale Patri et incarnatum ex sancta et Dei genitrice Virgine, καὶ φύσεται, id est, et temperat nostram vitam, edocens quomodo oporteat vivere per evangelicę prædicationis magisterium: et patitur propria sua carne, et expolians infernum revixit triduanus, ascendit etiam in celos et sedet ad dexteram majestatis in excelsis. Ipsi venturum expectamus in gloria Patris judicantem vivos et mortuos, reddentem unicuique secundum opera ejus; piis quidem quae nec oculus vidit, nec auris audivit, et in cor hominis non ascendit: impios autem mittens in ignem aeternam, ubi interminabilis vermis et fletus et stridor dentium. Iste coactus sum litteris uti ad vos, audiens haereses aliquas iniqüissimas superseminali, quibusdam in vestra regeione non euntibus in vestigiis neque Evangeliorum doctrina, nec in apostolorum prædicationibus, nec in sanctis synodis, sed impia quedam effundentibus et cauteriata dogmata, quae copta sunt ab iniquo Paulo Samosateno, quem expulit universalis syndodus, audentem dicere in nomine quodam secundum nos inhabilasse Deum Verbum, sicut in uno prophetarum, et non esse Deum incarnatum sanctum Emmanuel secundum evangeliste magisterium clamantis: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*⁴⁴: non abiciens quod erat, accipiens autem quod non erat. Iustum, ut dixi, universalis syndodus depositus, impium quod ab impio expositum est dogma esse sanciens, sed et Dionysius Alexandria episcopus scribit ad ipsum attrahens ad poenitentiam, abstinentem ab impia haeresi, et sunt paria epistole Dionysii, contuli.

DIONYSIUS EPISCOPUS ALEXANDRIÆ, AD PAULUM SAMOSATENUM.

Dilectissimo fratri Paulo episcopo Antiochiae, cum omni clero, Dionysius episcopus Alexandriæ, multum gaudere.

¶ Et primum scribente te scrisimus, attribentes tibi manifeste dices quod vis: et nunc scribimus sicut possibile est judicantes de his quae secundo dixisti, quia vitiosa sunt verba quae a te dicta sunt, nullius habentis satisfactionis ostensionem, et quia sufficienter possint retorqueri quae tibi præcipitanter vissa sunt definire: duas hypostases dicente duas personas unius et solius Christi, duos Christos et duos Filios. Unum natura Christum et Filium Dei praesistentem, et alterum secundam aquivocationem Christum et Filium Dei, qui postea et in ultimis temporibus existit, et secundum beneplacitum Dei accepit nomen Filii, quemadmodum civitas Domini, et domus conditoris. Vo'ens oblitus ἐστια [Gr. ἐστιά], quia unus predicatus est et unigenitus Filius Dei et Christus Jesus vocatus, Dominus gloriae, sicut dictum est de ipso, et salvans credentes in ipsum propriā passionē divina salute non humana: *Ipsie enim,*

A inquit, *salvum faciet populum suum a peccatis eorum*⁴⁵. Soli enim Deo possibile est a peccatis salvare, **651** auctus et debitori [leg. creditor] remissionem praestare: *Quis enim, Inquit, Deus sicut tu, auferens iniuriam, et supergrediens iniustitiam?*⁴⁶ Audi igitur et intellige ea quae a te dicta sunt, et attende ea quae a me dicuntur: Beneplacitum est Deo majoribus donis dominum honorare quando et amplius placuerit Deo in virtutum conversationem: nihil autem horum visum est in Christo Jesu, neque prudentia gratia, φιλοπόνῳ, id est studiū laboriosum; neque per castitatem, ciborum abstinentia, supergradientem humanam mensuram. Et Joannes quidem admirabilis erat, neque paneum comedens, neque vinum bibens; Christus autem B testimonium habuit comedens et bibens. Et ille quidem in eremo degens solitariam vitam perficiebat ad placendum Deo: Dominus autem Jesus erat cum apostolis, mulieribus, et reliquis, non segregatus ab eorum conversatione; et propter hoc ostendebatur differentia Christi ad Joannem mirabili munditia et justitia incomparabili. Quia Joannis quidem operatio erat justitia; Christi autem nature. Ergo inconveniens est dicere hominem Christum beneplacitum habuisse a Deo pro omnibus hominibus in Dei habitationem sine solitaria et laboriosa justitia. Christus autem non verbo, (sed veritate,) per eam quae in Spiritu est unitio nem haeredavit, incarnatum ex Virgine Maria, sicut et puer propter eam quae ex ipso est carnalem generationem. Prædicatur autem et Christi nomen verbo et antequam uigeretur, sicut et puer, Deus fortis, antequam ex muliere nascetur: sed et vestimenta ejus divisa esse dicuntur, et exhibitorum esse priusquam exhortaretur, non enim ex rebus ipsis de Christo dicta sunt ista, sed propheticæ. Quomodo ergo unus Christus alterius Christi nomine vocari habet, dum non existant duo? Civitas autem cum Domino non numeratur in unum numerum, nec domus cum conditore, quomodo nec eadem operari civitas et imperator, nec domus et conditor, nec civitas aliquando vocabitur imperator, nec leges constituet civitas sicut imperator, nec domus adficat. Et aliud docet artem, in uno antem communerantur quae ejusdem sunt generis, sicut homo homini, Deus Deo, quomodo et qui eadem operari possunt. Expulsus igitur es, certe neque duos Christos, et duos Filios Dei prevalent dicere, neque eos qui duo sunt sicut unam personam. Dei autem forma Verbum ipsius, et sapientia, Filius Dei, et Deus idem ipse confitendus est. Igitur persona et una subsistens persona nec possunt esse hæc ἐπί δύο [editi, ἐπί ἀνθρώπων], id est, in his quae sine mente sunt. Verbum enim hominis et sapientia et virtus, et forma insubstantialis partes unius hominis aspiciuntur, sed nec homo singula corum quae dicta sunt, nec Filius

⁴⁴ Joan. 1, 14. ⁴⁵ Matth. 1, 21. ⁴⁶ Mich. vii, 18

sunt ista, ob hoc nimurum, quia forma hominis et ἁ. Αὐτοὶ, id est, persona esse αὐτοτέλες, id est, per semetipsum perfecta, non possunt. Quia vero forma Dei et Verbum ejus, Deus et Filius confitendus est. Ostensum igitur impossibile esse et istud tuum sophisma dicentis hominem esse formam hominis, ob hoc quia sit Deus forma Dei: qui autem ex mortuis resurrexit Christus, vivorum et mortuorum Dominus est, et ipsi vivunt *Sicut vivimus*, inquit, *sive morimur, Domini sumus*⁴⁸. In hoc enim ait, Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Deus est enim natura, qui dominator est omnium, sicut ex inuicibus agnitus predicator, dicente Thoma: *Dominus meus et Deus meus*⁴⁹. Deus autem sanctorum apostolorum, non qui natura homo, sed qui natura Deus est, qui haereditavit gentes et iudicat, sicut dictum est, omnem terram: *Exsurge enim, inquit, Domine, iudica terram, quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus*⁵⁰. Filius autem et haeres mortuus est postea; post servos et prophetas, sicut ipse ait in Evangelio. Quomodo ergo homo Christus, et non Deus verus, et adorandus ab omni creatura? Incorporatum est enim Dei Verbum ex sancta Virgine, unde et passionem pro nobis suscepit, evacuans semetipsum et bumilians usque ad mortem, mortem autem crucis: aequalis Deo existens, sicut dictum est, et obediens Deo factus, et sub lege divinus legislator. Et quid multa, unus est Christus, una persona visibilis et invisibilis, id est divine et sensibilius simplex desursum et deorsum, compositus ex Deo et ex muliere. Conditor ergo et Creator passibilis et impossibilis erat, mundum sanctificans, et sanctificatus, et credimus quia proprium ejus est sanctificare et sanctificari: *Et pro ipsis enim, inquit, sanctifico me ipsum*⁵¹. Quod impossibile est homini ut sanctificetur, soli autem Deo istud possibile est, homini facto secundum carnem, quia et Deus est et homo idem ipse singularis persone. Istis ergo sine contentione ita se habentibus, expulsa tibi sunt omnia sententialiter, et juveniliter dicta. Alium virum dicente te Christum prater Deum Verbum, ab alio Christo dignitate et honore et operatione differentem, et unum Christum in Christo habitantem, et operantem divina justitia opera. Erubet igitur quia irrationabile est aliquam et inanimata materiam Christum expōens⁵² quæ a sole operari posse [γῆν ὥδον ἐπεγουμένην]. Terra enim sine voluntate species est. Sic enim dixisti: *Inūra filii a Deo auferri dicimus, sicut humectationem terre ab arido. Vides in quantam inconsiderationem deponas, sicut dicas virum absumptum a Deo Verbo ut nec homo esse possit; liberum ei offerens arbitrium. Non enim secundum propriam potestatem: hominum enim hoc tantum et angelorum est. Desertum autem dicas factum Salvatorem Christum despiciens semetipsum,*

A propter hoc quod dixit in cruce: *Deus meus, Deus meus, utquid me dereliquisti?*⁵³ Et in quo natura Dominus est et Verbum Patris, per quem omnia, et consubstantiale Patri a Patribus dictum. Sic enim dixisti, filium hominis Christum non esse Filium Dei, nec Petrum reveritus qui per revelationem Patris filium hominis, Filium Dei viventis confessus est, et Thomam, Dominum suum et Deum Christum ex vulneribus ejus agnoscentem: pro nobis enim dolet, sicut qui carnales passiones sustinuit pro nobis, sicut Isaías dicit: *Ipsa debilitates nostras accepi, et infirmitates portauit*⁵⁴. Ipse nobis utique Deus Verbum. Volens enim incarnationem est, nec enim aliter possibile erat pati Dominum nostrum Iesum Christum, nisi incarnaretur ius similitudine hominis animati intelligibilis, ut quod non correxerat homo, hoc Verbum Dei incarnatum corrigeret. Neque enim ex muliere totum existit Christus, sed secundum humanitatem, ex Deo autem secundum spiritum, nec enim aliter Dei genitrix Maria vocari potest. Aliquo modo nec Domini interfectores Judei, si non erat Deus Christus secundum Deum Verbum, sed nec praeter peccatum esse poterat: sicut abstinentia et sapientia absque magistris, nisi Deus esset continens proprium corpus, et operans ut Deus; propter quod et volens mortuus est, et sponte surrexit a mortuis. Filius existens Dei unigenitus et divina gloria petas antequam mundus factus esset, non vacuus ejus et antequam peteret: sicut et Sanctus existens sanctificationem suscepit, qui Spiritum sanctum largitus secundum inspirationem propriam, et praesistens ex Deo sempiterne, divina generatione initium essendi corporaliter ex muliere accipiens, et propter hoc natura justus sicut Deus, non secundum abstinentiam laboris sicut omnis homo, et delicta ex **652** necessitate subsequitur: *Nos* est enim, inquit, *justus super terram, qui faciet bonum et non peccat*⁵⁵. Propter quod et certamina et labores venerantium Deum, et intercessiones pro his qui culpabiles sunt, et omnimodam bonitatem Dei et miserationem indigemus omnes homines. Christus autem non abstinentia, nec ex fide ostensus est, sicut jam predictum est: naturalis enim justitia divina virtus existit, et ipsa est solus qui creditur Deus verus et reposcens ab hominibus eam que in ipso est fidem: Qui enim, inquit, *credidit in me, rivot in aeternum*⁵⁶. Et, *Qui diligit me, mandata mea servat*⁵⁷, et reliqua. Quid ergo confiteris Christum, dic: neque unum, neque duos potes dicere, nec Deum nec hominem. Ista est enim definitio eorum quæ a te dicta sunt: neque enim natura cum justum dicas sicut Deum; Deus est enim hoc natura quod bonum dicitur de ipso. Justum enim dicas sicut hominem justitia abstinentiae, sic enim homo justus, nec indolente decedens appetes nil habens quod dicas de Christo. Deinde di-

⁴⁸ Rom. xiv, 8. ⁴⁹ Joan. xx, 28. ⁵⁰ Psal. lxxxii, 8. ⁵¹ Joan. xvii, 49. ⁵² Matth. xxvi, 46; Psal. xli, 1. ⁵³ Isa. lxi, 4. ⁵⁴ Psal. xii, 3; Rom. iii, 10-12. ⁵⁵ Joan. xi, 26. ⁵⁶ Joan. xiv, 21.

cis secundum communionem justificari Christum, non natura existentem justum, non prævalens intelligere modum communionis qua ad omnem et acceptionem significat, sicut dixit et sapientia Dei: *Da mihi cor tuum, ut sapiens sis in novissimis tuis*¹¹. Convertens alius propheta dicit: *Voluntatem timentium se facies*¹². Voluntas ntuque Dei san-

ctorum voluntati rependitur, et qui consilientus eum coram hominibus, condiebuntur ab ipso coram Patre eius qui in celis est, sicut ipse dicit¹³: et qui compatiuntur Christo, in conformatiōne venient gloriæ ejus. Ista enim verax communio hominis ad Deum non sine fide ostendi potest et dignissimis operibus.

EADEM EPISTOLA AD EPISCOPUM PERSARUM GRÆCE ET LATINE.

Ex Biblioteca Colsliniana, pag. 269.—Epistola Athanasi ad episcopum Persarum, inquit Montfauconii, Latina editio inter apuria Athanassi Opera tom. II, p. 649; estque retusus interpretatio Graeca quam hic damus, epistola: et in fine quadam habet que in textu Graeco non obseruantur: Graecus porro ille textus, licet Athanasiū in titulo ementitur, quia tamē antiqua est hanc epistola, et Graece nunquam edita, hic locum habere commode potest.

*Αγαπητῷ πάτρῳ, καὶ τῷ ὑπὲρ αὐτὸν κλήρῳ τοῖς τὴν Περσῶν οἰκουσί χώραν, Ἀθανάσιος ἐν Κύρῳ χαρεῖν.

Ἡ δύλια θεόπνευστος Γραφῇ τὰς τοῦ ἀρχαιοτέρων ἡμῶν δηγεῖται πράξεις, ποδηγούσεις ἡμᾶς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τὰ χρήσιμα τῶν πρακτέων, βέλευτομένους πάντας εἰδος πονηρίας καὶ δυσσεβείας. Ἐν γοὺν τοῖς Βασιλείοις φησὶν ἥνωμηκάνει τὸν Ἱεράτην, καὶ προσκυνεῖν τῇ κτίσει πάρι τὸν κτίσαντα. Ἰστος δὲ δονούσαντος τῶν Δημησυργῶν καταλιπόντα καὶ τὴν αὐτῷ φρελομάνην δέδην, προσάπτειν εἰδώλοις καὶ κτίσμασι. Τοῦτο δρασάντων ἔκεινων, ἀφίστησιν δὲ θεός τὴν αὐτοῦ βοήθειαν ἐξ αὐτῶν, καὶ παραβίνονται εἰς δουλείαν τοῖς ὑμετέροις βασιλεῦσιν. Αἰχμάλωτοι δὲ γεννέμενοι, καταδικάζονται ὑπὸ Σαλαμανδράρου βασιλίων Ἀσσυρίων οἰκητοῖς ἀντὶ τῆς αὐτῶν γῆς. Παλαιοτέρης δὲ τὴν Ἀσσυρίαν τὸν Ἀλάτ καὶ τὸν Ἀμάρρην ποταμοὺς Γίζην, καὶ ἡρη Μήδων. Εἰλέγει δέ τοις αὐτῶν οἰκητοῖς τὴν Σαμάρεταν, Βαβυλωνίους τὸν Χουθάν, καὶ ἄπολιν Αἴλαν, καὶ ἄπολιν Ἐμάδην, καὶ Σερφαροῦμ, καὶ κατηκόσθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας ἀντὶ τῶν οἰκων Ἱεράτην. Καὶ λύγετο ἐν ἀρχῇ τῆς κατέθεσης αὐτῶν, οὐκ ἀφοβήσαντες τὸν Κύρων, καὶ ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς τοὺς λέοντας, καὶ ἤσαν ἀποκτείνοντες αὐτούς. Καὶ εἶπαν τῷ βασιλεῖ Ἀσσυρίων λέγοντες Τὰ θητὴν δὲ ἀπόκτισας, καὶ ἀπτεκάθησας (sic) ἐτολμεῖται Σαμαρείας, οὐκ ἔγνωσα τὸ κρήμα (sic) τοῦ θεοῦ τῆς τῆς, καὶ ἀπέστειλε τοὺς λέοντας εἰς αὐτοὺς, καὶ ίδού εἰσι θαραύοντες αὐτοὺς, καθότι οὐκ οἰδατο τὸ κρήμα τοῦ θεοῦ τῆς τῆς. Καὶ διεστείλετο δὲ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ἀλλὰς Ἀλαργήτηα ἐκεῖθεν, καὶ περνεύσθωσαν, καὶ κατακείτωσαν ἐκεῖ, καὶ φωτιούστην αὐτοὺς τὸ κρήμα τοῦ θεοῦ τῆς τῆς. Καὶ ἦγαγον ἑτα τῷ λεόντῃ λεόντειν, ὃν ἀπώκτισαν δὲ Σαμαρείας, καὶ ἀκόδισεν ἐτολμεῖται Βαυθῆλ. Καὶ ἦρ ὁ λεόντης φωτίζων αὐτούς. ἔκως φωθίθωσι τὸν Κύρων. Καὶ διδαχθήσεται οἱ μετακοινωνεῖτες τὸν δεδομένον νόμον τοῖς οἰκοῖς Ἱεράτηι, οὐκ ἀργάζαντες εἰς τέλος ἀλλ' ἥσαν καὶ τῷ νόμῳ δουλεύοντες ἐπὶ μέρους καὶ τοῖς ἔθεσι. Τούτους κέργηται ἀκεβηλημένοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, διὰ τοῦ μὴ καθαρὸν, ἀλλὰ μεμιγμένην ἔχειν τινὰ λατρείαν, οὗτοι τῷ νόμῳ Μωϋσέως, οὗτοι τοῖς ἔθεσι τοῖς

B Dilecto papæ et clero ipsi subditio, itisque qui Persarm regionem incolunt, Athanasius, in Domina salutem

Sancta et divinitus inspirata Scriptura antiquorum nobis gesta enarrat, ex iis nos ad utilia opera deducens, ut omnem nequitie et impietatis speciem aversemur. In Regnorum itaque libris ait, prævaricatum fuisse Israelem, et adorare maluisse creaturam quam Creatorem. Scitis autem quantum malum sit Creatorem relinquerre, debitamque ipsi gloriam idolis et creaturis attribuere. Id cum illi agerent, aufert Deus ab illis auxilium suum, et in vestrorum regum servitutem traduntur. Et captivi abducti damnantur a Salmanasare Assyriorum rege ad sedes mutandas, ita ut, relicta terra sua, Palæstina nempe, in Assyriorum regione habitarent, nempe in Aiaz et in Amor, in fluviis Gizan et in montibus Medorum. Eorum autem loco Samariam inducit Babylonios ex Chusthan, et ex Atan, et ex Emath, et ex Sepharvem, et habitare jussi sunt in urbibus Samaria pro filiis Israel. Et factum est initio habitatiois eorum, cum non timerent Dominum, immisit in eos leones qui occidebant eos. Et dixerunt regi Assyriorum:

C *Gentes quas translustisti et habitare fecisti in urbibus Samaria, non norerunt iudicium Dei terræ, et immisit in eos leones, et ecce occidunt eos, quia nesciunt iudicium Dei terræ. Et misit rex Assyriorum dicens: Ducite inde (sacerdotes) et accedant et habitent ibi, et illuminent eos iudicis Dei terræ. Et adduxerunt unum ex sacerdotibus, quos translusterant ex Samaria, et sedidit in Bathel. Et erat sacerdos illuminans eos ut timerent Dominum. Et edociti ii, qui transluti fuerant, legem filii Israël traditam, eam non perfecte custodierunt, sed simul et legi ex parte serviebant et patriis consuetudinibus¹⁴. Ita se gesserunt, ejectique a Deo sunt, quod non purum, sed mixtum cultum exhiberent, neque legi Moysis, neque patriis consuetudinibus perfecte servientes. Hac cum sciamus, dilecti, purum Deo cultum exhibeamus, nulloque impietatis genere periuistum, sed immaculatum et pium, cui Deus sibi complacet. Nullum igitem admittit, illo-*

¹¹ Prov. xii, 20. ¹² Psal. cxliv, 19. ¹³ Matth. x, 52. ¹⁴ IV Reg. xvii, 26-33.

potius condemnat eum qui duobus dominis serviat. Versamini a patribus traditam vobis idolatriam, hereticis ne conjugamini. Optabilius enim illis fuisse veritatem non cognovisse, quam postquam cognoverant retrocedere ». Dicendum enim illis est, *Canis reverens ad proprium vomitum, et sus lata in voluntabro lutu* ». Nos autem non sic, *Unus enim Deus nobis ex quo omnia* »; Trinitas perfecta, consubstantialis, aequalis virtutis, aequalis gloriae; Pater omnium bonorum fons, ex quo Filius natus est, ex quo Spiritus sanctus procedit, sicut scriptum est: Una deitas in tribus hypostasiibus cognita. Sed in novissimis temporibus misericors generis humani quod lapsum erat, quod creatum fuerat ad imaginem et similitudinem Dei, et conversum fuerat ad adorationem operatae vanum suarum, denisit scipsum ad voluntariam evacuationem unigeniti Dei Verbum, consubstantiale Patri secundum deitatem, et consubstantialis quoque nobis secundum humanitatem; et incarnatur ex sancta et Deipara Virgine, vitamque nostram ad rectum ordinem deducit, docens per evangelicarum predicationum doctrinam, quomodo oporteat vivere; et patitur propria sua carne, et postquam spoliasset infernum, triduanus revixit, ascenditque in caelos, sedetque ad dexteram maiestatis in excelsis. Ipsum venturum expectamus in gloria Patris, judicantem vivos et mortuos; reddentem unicuique secundum opera ejus, prius quidem quem oculus non vidit, nec auris audivit, nec in corpore hominis ascendit; inpios autem mittentem in ignem, ubi vermis qui non moritur, ac fictus et stridor dentium.

ούντις ἀνέβη· ἀπειδεῖς δὲ ἀποστέλλοντα εἰς τὸ πῦρ τὰ
θύματα καὶ διδόντα τῶν οὐδίνων.

¹⁸ II Petr. ii, 21. ¹⁹ ibid. 22; Prov. xxvi, 11. ²⁰ I Cor. viii, 6.

Α πατρίοις λατρεύοντες εἰς τέλος. Ταῦτα γνώντες, ἀγαπητοῖ, καθαρὸν προσάγωμεν τῷ Θῷ λατρείαν, μὴ μεμριγμένον ἔχουντα δυσεβείας εἶδος, διὸ ἀπταλὸν καὶ εὐεύση, ἡ θεᾶς ἔδειπνο. Οὐδένα γάρ ἀποδέχεται, μάλλον δὲ τακτήριν δυο χυρῶν δουλεύοντα. Ἀποστράρητε τὴν πατροπαράδοτον ὑμῶν εἰδωλολατρείαν, αἱρετικὸς μὴ συνάπτεσθε. Κρείσσον γάρ τοις τοιούτοις μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἐπιγνώσιν ἐπὶ τὰ δόκιμα ἀνακάμψαι. Λεκτέον γάρ αὐτοῖς· Κίνοις ἐπιτελέγενον ἐπὶ τὸ ίδιον ἔξεργαμα, καὶ οἷς λουσαμένην εἰς κύλισμα βαύρον. Ήμεῖς δὲ οὐχ οὐτας· Εἰς τῷ θεῷ οὐδὲν ἄλιτρον, ἐξ οὐ τὰ πάντα· Τριάς τελεία, δρμούσιος, ισοδύναμος, ισοκλεῖς· Πατήρ ἡ πάντων τῶν ἀγαθῶν πηγὴ, ἐξ οὐ δὲ Γίγενηθή, ἐξ οὐ δὲ Ηλεύθημα τὸ ἀγιον ἐκπορεύεται κατὰ τὸ βεγγαριμένον Μία θεότηταν ἐν τριάντα ποτατέστερη γνωρίζομεν. Ἀλλ᾽ ἐπεγάπτοις καρποὺς κατελέγεταις τὸ ἀλισθῆδος εἰς δασκείαν γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸ κτισθὲν κατ᾽ εἰκόνα καὶ δρμούσιον Θεοῦ, τραπέν εἰς προσκύνησιν τῶν Ἑργῶν τῶν γειρῶν αὐτῶν, καθῆκεν ξαυτὸν εἰς ἐκούσιον κένωνταν δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, δὲ δρμούσιος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ δρμούσιος δὲ αὐτὸς ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ παρκύπτει τὸν ἡμέτερον βίον, διδάσκας πῶς δεῖ βιοῦν διὰ τῆς τῶν εὐχαριστιῶν κτηρυγμάτων διδασκαλίας· καὶ πάσχει τῇ ίδιᾳ αὐτοῦ σαρκὶ, καὶ σκυλεύεται τὸν δῆνην, δινείων τριήμερος, δινελκυθεῖ τε εἰς οὐρανούς, καὶ ἀκάπνιον ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωτῶν ἐν ὑπηρόλῃ. Αὐτὸν ἡσεῖν προσδοκώμενον ἐν δόξῃ τοῦ Πατρὸς κρίνοντα ζῶντας· καὶ νεκρούς· ἐκάπως ἀποδιέλθει κατὰ τὰ Ἑργά αὐτῶν, τοῖς μὲν εὐσεβείσιν, ἀ οὐδέποτε μόνον οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ ἔχουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου

DIATRIBE IN SYMBOLUM QUICUNQUE.

De Symbolo *Quicunque* præterito ac præsenti sæculo a multis acriter est disputatum, alias Athanasio vindicantibus, aliis a Latino scriptore adoratum fuisse pugnantibus. Et sane tanta est opusculi dignitas, tam concors omnium Ecclesiarum in eo, non solum recipiendo, sed etiam alternantibus choris publice recitando consuetudo; ut non mirum si in ejus investigando scriptore eruditorum desudet industria; in diesque nova prodeant de ejusmodi arguento lucubrations. Prolixum ac fortassis lectori injucundum et fastidiosum esset, si omnia recenseremus quæ ea de re nostro patrumque nostrorum zeo a variis auctoribus conscripta sunt; ex quorum numero qui argumentum fuisus accuratiusque pertractant, docti viri sunt, Usserius, Vossius *De tribus Symbolis*, Quenellus, Gundlingius, Tentzelius, ac novissime omnium Antbelmius. Quamobrem paucis nos pro instituti nostri ratione rem indagamus, ea tamen lege, ut nibil eorum prætermittamus quæ ad rectum tantæ controversiae xperjprov pertinent. Quare primo veterum de Symbolo testimonia, habita temporum ratione, recensemus; 2^a Agimus de codicim, in quibus exstat hoc opusculum, ætate, conditione, ac inscriptionum varietate; 3^a Cui sit auctori ascribendum querimus; 4^a De variis aginus Symboli formulis, cum Latinis tum Græcis, quæ a quibusdam hujeaevi scriptoribus observatae editaque fuerunt.

I. *Testimonia veterum de Symbolo.*

Non desunt qui ex quarti saeculi scriptoribus testimonia petant, ut Athanasium Symboli Patrem assertant; ejusmodi est illud Gregorii Nazianzeni Orat. 21, Πρώτος καὶ μόνος, καὶ κορυφὴ σὺν ὄλγοις, δημο-

τολμητὴν ἀλήθειαν, στρῶσ οὐτωσ καὶ διαρρήσην τῶν τριῶν θεότητων καὶ οὐσιῶν ἐγγράφως ὁμολογῆσας. Id est : *Primus ille (Athanasius) et solus, vel cum admodum paucis, veritatem palam apertisque verbis profiteri ausus est, trium personarum Deitatem et substantiam scripto confessus.* Quae autem illi de Symbolo Quicunque dicitur. Sed, ut nemo non videt, levissima imo nulla ratione. Quid causa enim est ut ad symbolum Quicunque id referatur, cum hinc existent Athanasi confessiones fidei; quarum prima ἔκθεσις πλευτῶν titulum habet, secunda ad Jovianum nuncupatur; et in ultraque pariter trium personarum deitas et substantia predicatur? Quinetum illo Gregorii loco, nulla indicatur fidei confessio; sed dicitur duntaxat trium personarum deitatem et essentiam predicasse Athanasiū : quod in suis ille scriptis fuse et naviter executus est.

Testatur Ughbellus tom. IV *Italiae sacrae*, Gaudentium Brixensem, qui quarto saeculo vixit, *Commentationes* edidisse in Symbolum Athanasiū, quas extare sit in veteri PP. *Bibliotheca*. Verus illae *Commentationes* nusquam comparent, nec ab alio quopiam scriptore animadversae sunt. Quonobrevi nihil binc argumenti elici potest.

Afferbatur olim locus ex Augustino in psalm. cxx, in hac verba : *Per diem sol non uer te, neque luna per noctem*¹¹, ubi ita legitur in quibusdam editis : *De hoc sole Pater Athanasius Alexandriū episcopus ita pulchre locutus sit : Filius, inquit, Dei & Patre solo, non factus, nec creatus, sed genitus.* Verum hæc, ut jam pridem observatum fuit, adulterata sunt : et, ut aiunt nostri in postrema Augustini editione, nulla est in codicibus Athanasiū, ejusque *Synbolī* mentio. Afferunt item concilium iv Toletanum anno 673 celebratum, in cuius capitulo 4 dicitur Patrem a nullo factum, etc. Quæ verba ex Symbolo Quicunque excepta putantur. Et vero constat iam illo ævo Athanasiū in nonnullis salem locis nomen prætulisse.

Exstat inter Isidori Hispalensis opera epistola ad Claudium, ubi Athanasiū Symbolum memoratur. At concors est omnium pene sententia eam epistolam necnon alias permultas a Breilio Isidori nomine publicatas, esse suppositias.

Certius afferunt testimonium ex canonibus Aduensibus a Sirmondo editis, qui ad aenum 653 referuntur a quibusdam 670, ab aliis vero 673, ubi ita legitur : *Si quis presbyter, diaconus, subdiaconus, vel clericus, Symbolum, quod saucta inspirante Spiritu apostoli tradiderunt, et fidem sancti Athanasiū præsulū irreprohibenter non recensuerit, ab episcopo condemnetur.*

Regino, qui octavo saeculo floruit, libro 1 *De ecclesiastica disciplina*, hæc habet : *Si sermonem Athanasiū episcopi de fide sanctæ Trinitatis, cuius initium est : Quicunque vult salvus esse, > memoriter teneat.*

Halto, episcopus Basileensis, cuius capitulare *Spicilegium* tom. IV edidit Dacherius noster : *Quarto, ait, ut fides sancti Athanasiū a sacerdotibus discatur, et ex corde die Dominico ad Primam recitetur : qui mos hodieque viget in Ecclesia.*

Accedit anonymi testimonium, qui sub Carolo Magno vixit, a Sirmondo allatum in notis ad Theodulphum : *Incertus auctor, ait Sirmondus, quem diximus, hoc ipso utens testimonio : Beatus, inquit, Athanasius in Expositione catholice fidei, quam ipse egregius doctor conscripsit, et quam universalis constitutus Ecclesia, processionem Spiritus sancti a Patre et Filio declarat, ita dicent : « Pater a nullo est factus, » etc.*

Idem Theodulphus, libro *Testimoniorum de Spiritu sancto ad Carolum Magnum*, nomine Athanasiū affert illud : *Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus, etc., usq; ad : Qui vult ergo salvus esse.*

Nono saeculo Agobardus, a cl. v. Baluzio editus, cap. 3 sic habet : *Beatus Athanasius ait : « Fidem catholicam nisi quis integrum inviolatamque servaverit, absque dubio in eternum peribit. »*

Anscarinus eodem saeculo, ut in Vita ejus apud Petrum Lambicum legitur, cum instaret obitus, precepit ut fratres canerent fidem catholicam a beato Athanasio compositam.

Ratramnus, Corbeiensis monachus, libro ii contra Graecorum opposita : *Beatus Athanasius Alexandrinus episcopus, ait, multa propter catholicæ fidei constantiam ab Arianis perpessus, frequenter etiam exilio eorum factione pulsus, et in Nicena synodo epistolo suo beato Alexandre diaconus assistens, adversus versionem Arii singulariter dimicans; in libello De fide, quem edidit, et omnibus Catholicis proposuit teendum, inter cetera sic ait : « Pater a nullo est factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nou creatus, non genitus, sed procedens. »*

Æneas, Parisiensis episcopus, librum suum aduersus Graecos his auspiciatur verbis : *Sanctus Athanasius, sedis Alexandrinae episcopus, Graeca lingue experientissimus, ubi beatus Marcus evangelista præsedit, etc. Exinde vero novemdecim capitula ex eodem Athanasio profert, quorum postremum ita habet : Item idem in fide catholica : « quod Spiritus sanctus a Patre procedat et a Filio. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus, » etc.*

Hincmarus Remensis, nono item saeculo, primo capitulo ita loquitur : *Ut presbyteri discant expositionem Symboli et Orationis Dominicæ, etc., cum Symbolo Athanasiū.... necnon et sermonem Athanasiū de fide,*

¹¹ Psal. cxx, 6.

cujus initium est : « Quicunque vult salutis esse, » memorie quisque commendet, et censum illius intelligat, et verbis communibus enuntiare queat.

Ratherius, Leodicensis episcopus, ita loquitur in admonitione synodali : Si Sermonem Athanasi episcopi de Fide sancta Trinitatis, cuius initium est : « Quicunque vult salutis esse, » memoriter teneat.

Abbo Floriacensis in *Apologia ad Francorum reges Hugonem et Robertum* : Fidem quam alternantis-
lus choris et in Francia et apud Anglorum Ecclesiam variari audiri; clii enim dicunt, ut arbitror, secun-
dum Athanasium : « Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, non creatus, sed procedens. »

Seculo undecimo Gualdo, monachus Corbeiensis, qui Vitam Anscharii carmine conscripsit editam a Lambeckio, haec de Symbolo habet :

Catholicamque fidem quam composuisse beatus
Fertur Athanasius.

Otho autem Frisingensis ita loquitur : Athanasius manens in Ecclesia Treverorum sub Maximo ejus Ec-
clesiae episcopo : « Quicunque vult, » etc., a quibusdam dicitur edidisse.

Infinite pene opera esset caeteros sequioris ævi scriptores recensere qui Symbolum Quicunque ascri-
bunt Athanasio; quorum testimonia, quantacunque afferantur, parvi aut nullius momenti sunt ad illud
Athanasio vindicandum vel abjudicandum. Adficere non pigrat non visum hactenus fuisse Græcorum
quodpiam monumentum, certum scilicet ac indubitatum, quo ab annis plus quingentis nōnum Ecclesiae
Græca fuisse Symbolum Quicunque possit comprobari. Græci porro sequioris ævi, Latinis ex Symboli
auctoritate pro Spiritu sancti ex Patre Filioque processione comprobanda urgentibus, vel negarunt Atha-
nasii esse, vel inconsulte Symbolum a sancto Doctore compositum fuisse confessi, addititiam esse vo-
cem, et Filio, non minus inconsiderate commenti sunt, cum constet in omnibus Latinis codicibus etiam
antiquioribus qui ab annis mille exarati sunt, eam haberi vocem. Alii autem impudentius effuti-
bant Athanasium, cum id operis ederet, ebrium fuisse, quos ita carpit Gennadius cap. 1 *De Spiritu sancto* : Οὐκ ἀδύνατα λέγων, ὃς δὲ λέγει Ἀθανάσιος μέθυσος, καλῶς ταῦτα γράψει, πλήρης δὲ οὗτος. Non terentur
dicere Athanasium ebrium fuisse cum hac scriberet, et vini plenum.

II. De codicibus in quibus extat Symbolum Quicunque

Codicum omnium qui hactenus nisi memoratae sunt, antiquissimus ille est qui ab Ussorio laudatur,
ævo Gregorii Magni conscriptus, si tamen ea vere sit ejus manuscripti atlas : nam addit Usserina scri-
pturam ævo Gregorii longe esse posteriorem. Illic nullum præmittit scriptoris nomen, sed solum inscri-
bitur, *Fides catholica*.

654 Nongentos superat annos Colbertinus codex 784, Saxonice descriptus litteris, et mea quidem
sententia ante atatem Caroli Magni editus. Hic media parte ab initio multilis est, non amissione folii
cujuspiam, sed quia librarius qui exscripsit, se ita multilum Treviris reperisse testatur, nullo enuntiatio
auctori nomine. Quamobrem non sua modo ætate eximius est, sed etiam quia ex antiquiore descriptus
fertur. Sunt qui codicem illum 1100 annorum esse affirmantur. Verum periti quique ævo circiter Pipini
exaratum arbitrantur.

Paris saltem antiquitatis est Sangermanensis noster num. 257. Saxonice pariter litteris exaratus, qui
titulum habet : *Fides sancti Athanasii episcopi Alexandriæ*

Regius codex num. 4908, annorum pene nongentorum, nullum habet titulum, nullumque auctori no-
men. Aequalis ipsi est, qui memoratur a Lambeckio, exstatque in Bibliotheca Cæsarea, Caroli Magni
jussu conscriptus, cuius titulus sic habet : *Fides sancti Athanasii episcopi Alexandrini*.

Codex qui ab Ussorio dicitur fuisse Athelstani Anglorum regis, ita inscribitur : *Fides sancti Athanasii
Alexandrini*.

Colbertinus num. 1339, qui fuit Caroli Colvi imperatoris, inscribitur : *Fides Athanasii*

In alio Sangermanensi 700 circiter annorum, et in tertio ejusdem monasterii, multum sequioris ævi,
Symbolum nihil fere discrepat ab editis.

Duos quoque vidimus codices in cenobio Sancti Theoderici prope Remos, in quibus Symbolum Qui-
cunque nihil ferme differt ab editis.

Exstat item hoc Symbolum in codice Colbertino num. 5133 nullo prævio scriptoris nomine, annorum
circiter 600. E regione vero conscripta legitur ejusdem atlatis Gallica versio, in fine multa, quam nos
cdendam duximus. Ejus nobis copiam fecit suaque manu exaratum dedit vir clarissimus ubique ami-
cissimus Baluzius.

Alius habet codex in Bibliotheca RR. PP. Fratrum minorum, ab annis quadringentis exaratus, ubi
Symbolum exstat Latine cum versione Gallica e regione παραφραστικῶν adornata. Codex autem est
Psalterium olim ad usum dominarum de Brebant, ut indicatur in fronte libri, hisce verbis recentiore manu
conscriptis : Ce Psautier qui est en Latin et en François est au couvent des Sœurs Meneurs de Longchamp,
et fu aux Dames de Brebant. Earum nomen erat, Margarita et Joanna, quarum pater Godefridus de Bre-

bant frater erat Mariz conjugis regis Philippi Audacis. In hujusmodi codice, quod per mihi mirum vi-
sum est, Latino Symbolo hic titulus præmititur : *Canticum Bonifaci* : in fronte autem Gallicæ versio-
nis e regione istiusmodi legitur inscriptio : *Ce chant fut saint Anastase qui apostolles de Rome*. Hujus
porro versioius manu sua exscriptæ nobis copiam fecit vir eruditus Petrus Pelester, ejus cœnophii bibli-
othecarius.

Felckmannus de codicibus quibus ipse est usus ita loquitur : *Exstat hoc Symbolum in nostro codice & anonymo, sed abesse titulo et nomine auctoris, unde et sic editum. Invenitur id similiter in fragmentis Hilarii historicis in cod. veteri part. II sub finem. Invenimus id ipsum etiam post in codice quodam Palatinae Biblioth. expresse Athanasio incriptum (licet id recentiores Graci nolint, ut videre est ex Epistola Melchiti Constantinopolitanæ patriarchæ ad Douzam), ex quo etiam discrepantias quasdam notabimus. Ille Felckmannus.*

De Græcis autem codicibus pauca suppelunt dicenda, cum unum tantum nobis iuspicare licuerit, scilicet Reg. 2802, in quo exstat Symbolum superiore saeculo exaratum. De variis Græcis formulis infra agimus.

III. Symbolum Quicunque cui sit auctori ascribendum.

Ut colligere est ex veterum testimoniis, atque ex codicium inscriptionibus superius recensitis, ab anni plus mille Symbolum *Quicunque* Athanasio fuit ascriptum. At id non sine controversia admissum fuisse suadet codicum multorum, etiam antiquissimorum, auctoritas, in quibus Athanasii nomen minime comparet : suadet item ille superius a nobis memoratus codex, qui Bonifacium auctorem exhibet. Probe quippe conjectare licet Bonifacio attributum fuisse, quia verus germanusque auctor non notus esset : nam si pro Athanasii fetu vulgo habitu fuisse, nequaquam ejus loco substituendus fuerat alius. Nam solent ad commendationem opera obscurorum minusque notorum hominum præclaris attribui scriptoribus ; atqui tantum est Athanasii nomen ut ne cogitari quidem quispiam majorem ex alio mutuari auctoritatem. Accedunt præterea multorum præsertim undecimo saeculo scriptorum testimonia, qui diserte aiunt a quibusdam tantum tribui Athanasio Symbolum *Quicunque*, innunquque non esse rem vulgo receptam. Unde cousequi videtur, Symbolum, quo tempore in lucem prodit, Athanasii non præstulisse nomen. Sed ubi a nescio quo attribui Athanasio ceptum fuit, exinde manasse ut in multis codicibus nomen ejus præmitteretur. Et vero ex tribus codicibus qui Caroli Magni ætatem superare existimantur, solus Sangermanensis nomen exhibet Athanasii, quo inuitor minus frequenter tunc fuisse ejusmodi inscriptionem.

Falso itaque ascriptum Athanasio arbitrantur, tum ea quam supra memoravimus, tum multis aliis de causis. Ex quibus illa maxime urget, quod a nemine antiquorum ante septimum saeculum commemeretur. Sane tam egregium opusculum, a tanto scriptore concinnatum, nequaquam silentio prætermittendum erat ; in illis maxime disceptationibus que cum Nestorianis, Eutychianisque obortæ sunt. Athanasii quippe auctoritatem magis faciebant heretici illi. Quid cause igitur erat, quod nec a Græcis nec a Latinis afferrentur loca ex hoc Symbolo excerpta, quibus errores ejusmodi **655** confutantur? Nec est quod reponatur, eam totam partem Symboli que incarnationem Domini respicit, non nisi post illas exortas heres symbolo fuisse addactam : nam id gratis omnino dicitur, cum in omnibus qui hac tenetensi visi sunt codicibus integrum exstet Symbolum, ut hodieque recitat. Præterea in catholicæ fidei professionibus omnibus atque Symbolis, non de Trinitate modo, sed etiam de locarnatione agitur, ut videre est in Symbolo Apostolorum in Niceno et in aliis quibusque. Quoniam non potuit iu tam prolixo Symbolo mysterium incarnationis ab initio prætermitti.

Ad hanc, si quis fidei formulas vel ab Athanasio, vel Athanasii ævo conscriptas cum hoc Symbolo conferat, tantum animadvertis inter illa discriminis, ut vel hinc solum nihil concretetur, alii ævo quam Athanasiano, alii scriptori quam Athanasio Symbolum adjudicare. Percurrit qui voluerit quas Athanasius accurate collegit sui ævi fidei confessiones. Au formulam istam, *tres personas*, aut Græce, τριαὶ ὑπότεσται, in Catholicorum symbolis admissam et promulgata reperiet? Licet enim una eademque semper fuerit ea de re Ecclesiæ doctrina, nondum tamen haec formulæ in Ecclesia receptæ vel in confessio erant, ut fusius comprobamus in Praefatione generali. Ille item Symboli vericulus : *Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens, non est, ut nemo peritus non fatebitur, saeculi Athanasiani*. Quanquam enim Athanasius Spiritum sanctum ex Patre atque ex Filio manare non semel docuerit in suis quæ jam exstant operibus, his tamen formalis nunquam est usus : multo minus illæ in symbolis fideique confessionibus locum habuere. Non olet item Athanasianum sed Eutychianum *ævum illæ clausula* : *Unus omnino non confusione substantia, sed unitate personæ*. Licet enim quidpiam simile in ejus scriptis compareat ; nondum tamen obtinuerat ut in professionibus fidei hujusmodi sententia usu veniret.

Huc accedit Symboli verba sententiamque Latinum indicare scriptorem, neque ullam versionis ex

Græco facte notam præferre. Si versum ex Græco fuisset, multa Græce dictionis in Latina interpretatione comparerent, ut solet in ejus ævi versionibus observari. Neque dici posse videtur ab Athanasio fuisse Latine editum: namque scriptoris est pro illa ætate Latine peritissimi, non solum quippe verbis, sed etiam numeris modulisque Latinis constat hoc Symbolum, viisque credatur tantum tamque familiarem Latina lingue usum Athanasio fuisse.

Denum si hujusmodi Symbolum adornasset Athanasius, nunquam erat omissurus consubstantialis vocem, cuius causa toto vita suæ curriculo concertavit, tantisque periculis perfunctus est. Hisce nos argumentis permoti, Symbolum Quicunque Athanasio incunctanter abjudicandum arbitramur. Jam disquiramus utrum aliorum qui ejus auctores esse feruntur, cuiquam sit ascribendum.

Hilario nonnulli ascriptum voluerunt, quia nimirum in codice quodam exstat post Hilarii fragmenta. Quasi vero id non vulgo et in plerisque codicibus observetur, ut multa diversorum opera consequenter in manuscriptis describantur. Cum autem in ejusmodi codice post Hilariana opera nullo premisso auctoris nomine compareat, hinc, uti iam supra diximus, inferendum, tum exaratum fuisse, cum pro Athanasiano nondum vulgo haberetur.

Eusebii Vercellensi trihuere nonnulli. At, præterquam quod nullo fundamento, nulla auctoritate nititur hæc opinio, videtur Symbolum a recentiore prodiisse scriptore. Nam quæ in eo exstant de divina et humana Christi natura, sæculum redolent Nestorianum; ipsaque tota fidei formula, iis est vocibus et clausulis composita, ut ad Eusebii ævum minime pertinere valeat.

Sunt item qui Symbolum trihuant Anastasio, quam sententiam subaugurari licet obortam ex nominum similitudine; nimirum in codice quodam facile substitui pro Athanasio potuit Anastasius. Verum sive Sinaita ille, sive Bibliothecarius Anastasius intelligatur, neutri potest assignari; non priori, quia recte comprobatur a Latino scriptore editum opusculum fuisse, imo etiam ipso Anastasio antiquius esse, ex codicium ætate, et ex Æduenisibus superiori allatis Canonibus monstratur; unde etiam liquet multo minus Anastasio tribui posse Bibliothecario.

Bonifacio cuidam uti supra diximus ascribit codex unus. Sed nec quis sit ille Bonifacius, nec unde librarius ejusmodi auctorem expiscatus sit, in promptu est ediscere. Quare nibil ulterius de Bonifacio disseremus.

Vigilio ascripuit nuperus quidam scriptor (3); qui tamen, ut valet sagacitate et eruditione, nonnisi conjectando loquitur. Haec vero cause sunt quod banc ille opinionem sit amplexus: 1° Quod soleret Vigilius suas lucubrationes Athanasio ascribere: cujusmodi est Dialogus adversus Sabellianos, Arianos et Photinianos. 2° Quod Eutychetus haud ita pridem insurgenter bæresin oppugnare aggressus sit Vigilius. At ejusdem errores hoc in Symbolo exploduntur. 3° Quod frequentes apud eundem Vigilium occurrant loquendi rationes in Symbolo usurpatæ. Verum hæc argumenta probe confutavit laudatus vir Antbelmius. Et sane, ut animadvertit ille, ruunt hæc omnia, ubi ostenditur Dialogos illos qui inter Athanasiana comparent opera, et Chiffletius Vigilio adjudicavit, nequaquam esse Vigili. Quod probe superiori suo loco commonstrabamus. Etiam vero Vigilius essent Dialogi, non statim binc consequeretur ejus esse Symbolum. Nam, quod animadvertisse juvabit, pro explorato babendum, Symboli scriptorem, iis loquenti modis, iis usum sententias fuisse, quæ suo ævo a Latinis Patribus, Catholicisque viris frequentius usurpabantur: neque putandum novas illum dicendi formulas commentum esse: sed eas ut in confessio tunc erant collegisse. Hinc palam res est, quod apud Augustinum, ejusque suppare, Vincentium Lirinensem, Vigilius, et alios inferius notandos, haud semel occurrant ejusmodi sententiae. Unde manifestum est nullam congruentem hactenus alitatem esse causam, quare Vigilio ascribatur.

Ait itaque Vigilio nihil est quod Symbolum Quicunque tribuatur. At huic Gallum auctorem, 656 Vincentium nempe Lirinensem, substituit laudatus vir Antbelmius, qui suam hinc argumentis hisce verbis sententiam asserit: 1° Quod ille tempestatis istius, qua digestum est Symbolum, nobilissimus scriptor existiterit; 2° quod haresis bellum indicere scopus ipsi fuerit unicus; 3° quod errores, Symboli confessione sigillatim perstrictos, eadem specie, nec alios, scriptis suis impugnare delegerit; 4° quod sub alieno nomine in hac palestra mereri affectari; 5° quod ipsi Trevirensis solum, seu Belgica prima, in qua primo repertum est Symbolum, patria fuerit; 6° quod ipse cum ejusdem metropolitica urbis antisita tum sedante, necessitudine videatur obligatus; 7° quod in aliquam M. Athanasii similitudinem a patriis finibus velut extorris egerit; 8° quod in aliquo suo priori opere Symboli locutiones, insignioresque formulas occupavit, nec verbis solummodo vel characteristicis, ut ita dicam, vocibus, sed transitionibus, sed compensationibus, sed iisdem nonstremum tenore, contextu quoque ratiocinii, cum Symboli methodo et artificio progressus fuerit; 9° quod in ejus a se tum exposita fidei confessionem, miris ac iteratis mentis excessibus raptus, ejusdem aliquando retractanda, et elegantius exponenda indicium prodiderit; 10° quod postremo ad hanc exponendam overam sollemnem promissionem sese constrinxerit. Quæ gemina tandem et urgens elucubrandi Symboli occasio fuit.

(3) Quesnell. in edit. S. Leonis.

Hæc eruditæ sane observata, si alias certum quodpiam suppeteret pro Vincentio testimonium vel codicis vel scriptoris alicuius, eum probe commonstrarent exiū opusculi auctorem. At donec certius aliiquid emergat, sub judice item pendere necesse est. Nam quod primo loco dicitur, etiamsi exploratum esset, infirmum tamen esse nemo non fatetur. Quod enim Vincentius eo floruerit anno, quo prodidit Symbolum: ea sane non satis apta conjectura fuerit, ut ejus auctor existimetur. Non agre quidem concesserim Vincentii ætate editam fuisse illam fiduci professionem, nec tamen codicis Colbertini auctoritate nititur hæc opinio, quem arbitratur Anthelmius 1100 annorum. Etenim (quod pace viri eruditissimi et amicissimi dicatur) multo minoris ætatis codex esse comprobatur: nemo enim peritus cui librum exhibuerit, octavo eum seculo antiquiore estimavit. Quæ consequuntur autem argumenta ad octavum usque, non controvertenda: nam ita compertum est potuisse hominem, cui hæc convenerint, edere Symbolum, ut non minus exploratum sit potuisse alium, cui nihil eorum competit, illud adornare. Quare ad octavum quod alicuius sane momenti est accedamus. Petitur illud ex quibusdam loquendi formulæ magnam cum Symboli particulis quibusdam similitudinem referentibus, quas accurate ex Vincentii Commonitorio collegit laudatus vir, et quia nec paucæ nec spernendæ ille sunt, eas hic exhibere non pigeat.

TABULA PRIMA.

Excerptum ex Symbolo.

I. Fides autem CATHOLICA hæc est, ut UNUM DEUM IN TRINITATE, ET TRINITATEM IN UNITATE VENEREMUR.

II. NEQUE CONFUNDENTES PERSONAS, NEQUE SUBSTANTIAM SEPARANTES.

III. ALIA EST CRIM PERSONA PATRIS, ALIA FILII, ALIA SPIRITUS SANCTI.

IV. SED PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI UNA est divinitas, æqualis gloria, coetera Majestas.

Excerptum e Commonitorio.

I. Ecclesia vero CATHOLICA UNAM Divinitatem in TRINITATIS plenitudine, et TRINITATIS æqualitatem in UNA atque eadem Majestate VENERATUR.

II. UT NEQUE singularitas substancialis, PERSONARUM CONFUNDAT proprietatem, neque item Trinitatis distinctio, unitatem SEPARET Deitatis.

III. Quia scilicet ALIA EST PERSONA PATRIS, ALIA FILII, ALIA SPIRITUS SANCTI.

IV. SED PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI non alia et alia, sed UNA eademque natura.

TABULA SECUNDA.

Excerptum ex Symbolo.

I. Est ergo fides recta ut credamus et CONFITEAMUR, quia Dominus noster Jesus Christus DEI FILIUS, Deus et homo est.

II. Deus est ex substantia PATRIS ANTE SECULUM GENITUS, et homo est ex substantia MATRIS IN SECULO natus.

III. PERFECTUS DEUS, PERFECTUS HOMO, EX ANIMA rationali et humana CARNE SUBSISTENS.

IV. AEQUALIS PATRI secundum Divinitatem, MINOR PATRE secundum humanitatem

Excerptum e Commonitorio.

I. Vehementer enim præcavere debemus, ut Christum non modo unum, sed semper unum CONFITEAMUR. . . . unus idemque Christus, Filius Dei, B unus ideoque Christus, Deus et homo.

II. Idem ex PATER ANTE SECULUM GENITUS, idem x MATER IN SECULO generatus.

III. PERFECTUS DEUS, PERFECTUS HOMO, in Deo summa Divinitas, in homine plena humanitas: quippe que animam simul habeat et CARNEM. . . . Ex duplice diversaque SUBSISTENS animi corporisque natura.

IV. DUAE substantiae sunt, una coeteræ, et AEQUALIS PATRI; altera ex tempore, et MINOR PATRE.

657 TABULA TERTIA.

Excerptum ex Symbolo.

I. Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est CHRISTUS.

II. UNUS AUTEM NON CONVERSIONE DIVINITATIS in CARNEM, sed ASSUMPTIONE HUMANITATIS in DEUM. UNUS OMNINO NON CONFUSIONE substantiæ, sed UNITATE PERSONÆ.

III. Nam sicut ANIMA rationalis et CARO unus est homo, ITA Deus et homo unus est CHRISTUS.

IV. Qui PASSUS est pro salute nostra, etc.

Excerptum e Commonitorio.

I. UNUM Christum Iesum, non duos, eumdenique DEUM pariter atque HOMINEM.... et hoc totum unus EST CHRISTUS.

II. UNUS AUTEM NON.... DIVINITATIS et HUMANITATIS CONFUSIONE, sed UNITATE PERSONÆ.... NON CONVERSIONE naturæ, sed PERSONÆ.

III. Igitur sicut ANIMA concreta CARNI, non imitatur hominem, sed EST HOMO, ITA etiam VERBUM Dei, uniendo se homini.... factus EST HOMO... et ex duabus substantiæ UNUS EST CHRISTUS.

IV. Ecclesia Deum secundum hominem credit faciun, PASSUM, etc.

Hæc in Vincentii Commonitorio sparsim posita, in unum collegit laudatus vir Anthelmius: validum hinc elici ratus argumentum, quo Symbolum Vincentio eidem Lirinensi ascribatur. Et sane id probe eruditæ viri argumentis conficitur, nihil repugnare scilicet, ut sit illud Vincentii Lirinensis opus. Quæ enim gravior ea in re occurrere videtur difficultas, ex confutata nempe in Symbolo Eutychetis heresi

his verbis: Unus omnino non confusione substantiae, sed unitate personæ, plane levatur ex simili Commonitorii loco superioris posito: ex quo palam est, ante Chalcedonensem synodum in usu fuisse eam loquendi formulam. Siquidem Vincentius in Commonitorio aliquot ante eam synodum annis a se conscripto, iis est usus vocibus. Fatemur tamen nobis nondum prorsus constare, fuisse Symbolum a Vincentio Liriensi conscriptum: id solum liquet: ut Vincentius in Commonitorio voces passim in Ecclesia suo ævo observatas pro fide exponenda usurpavit, ita auctorem Symboli, quisquis tandem ille sit, vocibus usum esse suo ævo in Ecclesia receptis; imo conspicuum est neutrum aliam tenere viam, aliis uti dictis debuisse. Ea enim est consuetudo, ut in cùdendis Symbolis et Fidei confessionibus, loquendo solum genera vulgo a Catholicis usurpata adhibeantur, nec nova introducantur, nisi in synodis, ac ne in synodis quidem, nisi gravissima de causa.

*Quod postremo loco dicitur, Vincentium ad fidei confessionem denuo tractandam et explanandam sese solemní promissione constrinxisse, id sane de Symbolo hujusmodi adornando intelligi non posse liquet ex ejus verbis: *Hæc in excuso, inquit, dicta sunt, alias, si Deo placuerit, uberior tractanda et explicanda.* Quis enim non videat, his prolixioriē pronuntiū tractatum, non ipso Symbolo tantum, sed etiam Commonitorio: quod multo prolixius est Symbolo, *Quicunque?**

Cæsterum cum ex allatis supra testimoniis videatur in Galliis primum celebrari cœpisse hoc Symbolum, haud abs re conjectant eruditæ viri, in Galliis illud fuisse elucubratum. Quod item forte suadet antiquissimus ille in Galliis et in Anglia nos Symboli alternatim conciendi: itemque mss. Gallicanorum copia et antiquitas. Treviris autem ab Athanasio fuisse adornatum testantur Otto Frising. et post illum Durandus *De off. div. lib. iv. cap. 2.* Sed Baronius ad ann. 340, opinatur ab Athanasio Romæ catholicam fidei professionem coram Julio pontifice fuisse recitatam. Qua de re quid sentiendum sit ex superioribus liquet.

IV. *De variis Symboli formulais, cum Latinis, tum Græcis.*

Latini codices plerique omnes Symbolum exhibent cum perpaucis varietatibus, uno excepto Colbertino antiquissimo, qui non sentient, sed verbo tantum tenuis multum discrepat ab editis.

Græcae vero formulae ita inter se dissonant, ut a variis interpretibus ex Latino Græce versas fuisse conspicuum sit. Quatuor afflerimus inferioris: Gudlingius vero in notis ad Zialowiskium sex edidit formulas, ex quarum tamen numero tres ita inter se sunt allines, ut paucis duntaxat lectionibus differant, quas nos adnotavimus ad tertiam formulam.

Prima itaque formula Græca, ea est quam ad fidem Palatinorum codicum edidit Felckmannus, de qua superiorius actum fuit.

Secunda, quam edimus, formula, jam olim publici juris facta per Genebrardum anno 1569, quam ait ille esse Ecclesie Constantinopolitanæ, exstat in Regio codice num. 2502, olim ex Bibliotheca Joannis Huralti Boistallerii a Carolo IX Venetias legati. In quo codice haec leguntur ante Dialogum S. Athanasii cum Ario: Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράψῃ παρ' ἑμῶν Ζαχαρίου λεπέως τοῦ Κηρυκοῦ τοῦ Μαραράρη δὲ συδρομῆς κατὰ μυθοῦ τοῦ ἐνδοξότατου χυρίου Ἰωάννου Βοισταλλέρου, πρέσβεως Ἐβετήσι τοῦ ἱκλημπροσάτου κατὰ ληνοτάτου αὐθέντου σύρου Κάρλου βασιλέως Γάλλων. Καίτοι, δὲ εὐρητέ τι λόθος, σύγγνωτος ἀνθρώπινος τὸ διαμαρτάνεν. Ἐρήσωσθε. Id est, *Hic Liber a me dscriptus est Zacharia Maraphara, presbytero Cretensi, ope ac mercede accepta clarissimi domini Joannis 658 Boistallerii, Venetiis versantis, legati praecellarissimi ac serenissimi domini Caroli regis Gallorum. Si quem porro lapsum reprehendatis, ignoscite. Humanæ est infirmitatis peccare: Salvete.* Et inferioris: *Transcriptus et recognitus liber hic est, ex vetustissimo exemplari Cretico; Venetiis anno 1502, impensa facia aureorum X. Zacharias sacerdos transcripsit et habuit. Incertum autem utrum ex illo quod menorat vetustissimo exemplari Symbolum etiam sit mutatus: codex quippe amplæ molis multa et varia complectitur, quæ dubitate licet ex unone codice exscripta fuerint an ex compluribus. Sane nullum vidimus Gracum hujus Symboli codicem qui trecentorum sit annorum, nec antiquum alium a quoquam visum fuisse novimus.*

Tertia, primum edita fuit ab Henrico Stephano anno 1565. Deinde vero a Gilberto Genebrardo ex codice Lazari Baissii, cum variis lectionibus ex editione Henrici Stephani quæ in nonnullis ab ea discrepat. Itemque ex postrema conciliorum editione, quæ in pluribus differt ab utraque.

Quarta Fidei formula, seu versio Symboli *Quicunque* in postrema Conciliorum editione cusa est, ex Ussorio desumpta, quam Usserius ex Patrici Junii apographo mutuatus, publicam fecerat anno 1647. Hæc plane παραφεστως conscripta fuit. Estque notatu dignum, in prima et postrema formula Spiritum sanctum dici solum ex Patre procedere, in secunda et tertia, ex Patre Filioque: unde fortassis suspicio veniat fuisse illas a Latinis editas, cum hanc Græci doctrinam proterve ac temere contra sanctorum Patrum etiam Græcorum sententiam repudient.

Non ingratus lectori fore putamus, quod binas Gallicas versiones his adjecerimus: quarum prior, uti dictum est, ex codice Colbertino 3133 a 600 annis conscripta est. Altera vero ex codice RR. PP. Frairum

Minorum 400 annorum. Videturque ex antiquiore codice exscripta: non consonat enim illa interpretatio cum Latino Symbolo e regione posito; ita ut etiam inscriptio Latina a Gallica penitus discrepet, in priora reque Bonifacii, in posteriore vero Anastasii seu potius Athanassii esse dicatur.

His subjungimus Symboli explicationem Latine compositam ex codice hujusce Sangermanensis cœnobii annorum plus quingentorum exscriptam, non indignam, ut arbitramur, quæ in lucem prodeat.

Agmen claudit Graeca fidei confessio, ex codice Regio 2356 exscripta. Quæ item præfert Athanasii nomen, multisque, ut existimamus, post Athanasium sœculis edita est

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

SYMBOLUM S. ATHANASII DE FIDE CATHOLICA (4), VULGO IN ECCLESIA RECEPTUM.

PRIMA FORMULA.

ΕΙ τις θελει σωθηναι, πρὸ πάντων χρή αὐτῷ τὴν καθολικὴν κρατῆσαι πίστον· ἦν εἰ μή τις ὅγινος καὶ διμωμὸν τηρήσειε, πάσης ἀμφιβολίας ἔκτὸς εἰς τὸν αἰώνιον ἀπολέτατο. Πίστος δὲ καθολικὴ αὕτη ἐστιν, ἵνα ἔνα Θεὸν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβουμεν, μήτε συγχρόνες τὰ πρόσωπα, μήτε τὴν οὐσίαν διαιρούμεντες. Ἀλλὰ γάρ ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις, ἄλλῃ τοῦ Ιησοῦ, καὶ διλλή τοῦ ἀγίου Πνεύματος· ἄλλα Πατρὸς, καὶ Ιησοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος, μία ἐστι θεότης, ἵνα δέξαι, συνδιαιωνίζουσα ἡ μεγαλεύσης. Οἶος ἐπ Πατήρ, τοιούτος καὶ ὁ Ιησός, τοιούτον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον. Ἀκτιστὸς δὲ Πατήρ, ἀκτιστὸς δὲ Ιησός, ἀκτιστὸν καὶ τὸ διγονον Πνεῦμα. Ἀμετρος δὲ Πατήρ, διμετρος δὲ Ιησός, διμετρος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον. Αλόνιος δὲ Πατήρ, αλόνιος δὲ Ιησός, αλόνιον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον. Καὶ δῶμας οὐ τρεῖς αἰώνιοις, ἀλλ' εἰς αἰώνιος· διπερὶ οὐ τρεῖς ἀκτιστοις, οὐδὲ τρεῖς διμετροις, ἀλλ' εἰς ἀκτιστος, καὶ εἰς διμετρος. Ὁμοιος παντοκράτωρ δὲ Πατήρ, παντοκράτωρ δὲ Ιησός, παντοκράτωρ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον· καὶ δῶμας οὐ τρεῖς παντοκράτορες, ἀλλ' εἰς παντοκράτωρα. Οὔτως δὲ Πατήρ, Θεὸς δὲ Ιησός, Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον· ἀλλ' δῶμας οὐ τρεῖς θεοι, ἀλλ' εἰς θεός. Πατέρως Κύριος δὲ Πατήρ, Κύριος δὲ Ιησός, Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον· καὶ δῶμας οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς έστιν Κύριος. Οτι, ὥσπερ μοναδικῶς ἐκάστη τὴν ὑπόστασιν Θεὸν καὶ Κύριον ὀμοιογενὲν Χριστιανῇ ἀληθεῖαν ἀναγκαῖδεμένα, οὕτω τρεῖς θεοὺς ή τρεῖς κύριους λέγειν καθολικῇ εὐσεβεῖτις καλούμενα. Ὁ Πατήρ ὑπὲρ οὐδενὸς ἐστὶ πεποιημένος, οὐτε δεδημιουργημένος, οὐτε γεγεννημένος. Ὁ Ιησός ἀπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐστιν

A QUICUNQUE vult salvis esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem: quam nisi quisque integrum inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit (5). Fides autem catholicæ haec est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur: neque confundentes personas, neque substantias separantes. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti: sed Pater, et Filii, et Spiritus sancti, una est divinitas, æqualis gloria et coæterna maiestas. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus (6). Increatvs Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus. Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus. Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus sanctus. Et tamen non tres aeterni, B sed unus aeternus: sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus, et unus immensus. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus: et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: et tamen non tres dicitur, sed unus est Deus. Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus: et tamen non tres domini, sed unus est Dominus. Quia sicut sigillatim unanimaque personam Deum aut Dominum (7) confitenti Christiana veritate compelliuntur; ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius a Patre solo est non factus, nec creatus, sed genitus: Spiritus sanctus C a Patre et Filio non 659 factus, nec creatus, nec

(4) Codex Regius 2962: Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς τῆς μεγάλου Ἀθανασίου διμολογίᾳ τῆς αὐτοῦ πίστεως. In codice Feliciniani Graeco nullus comparari titulus, nec scriptoris numen. In Palat. codice legiuitur, Σύμβολον τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου. Sangerman. 257, *Fides sancti Athanasi episcopi Alexandrinus*. Qui ab Usserio dicitur suisse Ethelstanani Anglorum regis, habet: *Fides Athanasi Alexandri*. Colbert. 784 nullius est initio, et a media solum parte incipit, ut infra notatur. Regius codex 4908 nullum habet titulum. Qui ab Usserio dicitur esse tempore Gregorii M. descriptus, *Fides catholica*, solum habet. Palat. I paulo post initium habet, Πο

πάντων χρέα ἐστιν ἵνα τὴν καθολικὴν κρατήσῃ πίστιν.

(5) S. Germ., *Inviolabilemque servaverit, absque dubio peribit in aeternum*. In Reg. *absque dubio docet*. Ibid. Palat. sic, ὅγινη διμωμὸν τηρήσαντος ἔκτὸς δισταγμοῦ εἰς.

(6) Mox Reg., *talis et Spiritus sanctus*, et ita in subsequentibus particulam et ante *Spiritus sanctus*. Desinuit autem in hac verba: *Ei tamen non tres aeterni, exinde nullus est codex*.

(7) S. G., *Unamquamque personam et Dominum et Deum*.

genitus est, sed procedens. Unus ergo Pater, non tres patres; unus Filius, non tres filii; unus Spiritus sanctus, non tres spiritus sancti. Et in hac Trinitate (8) nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ coeternæ sibi sunt, et coæquales. Ita ut per omnia, sicut jam supra dictum est, et unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad eternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Iesu Christi fideliiter credat (9). Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est (10). Deus est ex substantia Patris ante secula genitus: homo ex substantia matris in seculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens. Aequalis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit et homo, non duo tamē, sed unus est Christus. Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ: nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotens (11), inde venturus est judicare vivos et mortuos. Ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala, in ignem æternum. Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliiter firmiterque crederit, salvus esse non poterit.

οὐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι ἀποδύσοντες περὶ τῶν θεῶν ἔσονται (13) εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ κακὰ εἰς πῦρ αἰώνιον. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν εἰς τὴς πτωτῶν τε καὶ βεβαίως πιστεύσῃ, σωθῆναι οὐδὲν ἔχειται

(8) S. G., *In hac Trinitate*, omissio, et.

(9) Colbertinus hic incipit, hoc ratione: Post synodum Chalcedonensem haec minio descripta leguntur: *Explicit synodum mundanum, id est, universale, apud Calcedona.*

Hoc inveni Trewiri in uno libro scriptum, sic incipiente: *Domini nostri Iesu Christi et reliqua. Domini nostri Iesu Christi fideliiter credat. Deinceps atramento haec: est ergo fides recta, etc., ad finem usque.*

(10) S. G., *Et Deus pariter et homo est. Colbertin., Deus pariter et homo est. Colbertin. ibid., de substantia Patris, et infra, de substantia Matri. Ibid. post, Matri. S. G. habet, in seculo genitus perfectus homo. Mox S. G. et Colbertin., ex anima rationabili, qui postremus ita prosecutur ad finem usque: et humana carne subsistens: aequalis Patri, secundum divinitatem, minor Patri (sic) secundum humanitatem. Qui licet Deus sit homo, non duo tamē sed unus est Christus. Unus autem non ex eo quod sit in carne conversa divinitas, sed quia est in Deo assumpta dignanter humanitas. Unus Christus est non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Qui secundum fidem nostram passus et mortuus ad in-*

A οὐ πιποιγμένος, οὐδὲ διδημιουργημένος, ἀλλὰ γεγεννημένος. (12) Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς οὐ πιποιημένον, οὐτε διδημιουργημένον, οὔτε γεγεννημένον, ἀλλ' ἐκπορευόντον. Εἰς οὖν ἐστι Πατήρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς Γάιος, οὐ τρεῖς υἱοι· Εν Πνεύμα διցιον, οὐ τρία πνεύματα δύοις. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρώτον ή δύτερον, οὐδὲν μετάδον ή Ελάττον, ἀλλ' θλιψιαὶ τρεῖς ὑποστάσις συνδιανοίουσαι ἐστατικές εἰσιν καὶ ισοι. Οὗτοις, ίνα διὰ πάντων, ὑπέρ τὸν προερχόντα, καὶ Τριάδας ἐν μονάδι, καὶ μονάς ἐν Τριάδι λατρεύεται. Οὐ θελον εὖσι οὐδηματαί οὐτον περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος πολλαῖς. Άλλ' ἀναγκαῖς δέ εστιν πρὸς αἰωνίαν αντηρίαν, ίνα καὶ τὴν ἐνανθρώπωσιν τοῦ Κυρίου ἥμαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ βεβαίως πιστεύῃ. «Εστιν οὖν πίστις ὁρθή, ίνα B πιστεύουμεν καὶ διδογόμεν, διτοῦ Κύριος ἥμαντος Ἰησοῦς Χριστοῦ, διτοῦ Θεοῦ Γάιος, Θεος καὶ διθρωπος εστι. Θεός εστιν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, πρὸς αἰώνιαν γεννηθεῖς· καὶ διθρωπος εστιν ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς μητρὸς, ἐν χρόνῳ γεννηθείς. Τέλοιος Θεός, καὶ τέλεος διθρωπος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης; σαρκὸς ὑποστάτης· ίσος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ίστιν τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν διθρωπότητα. Οὐ, εἰ καὶ Θεός ὑπάρχει καὶ διθρωπος, δημοσίως οὐ δύο, ἀλλ' εἷς; έστι Χριστός· εἰς δὲ οὐ τροπή θεότητος; εἰς σάρκα, ἀλλὰ προσάγει διθρωπότητος εἰς θεότητα. Εἰς καθόλου οὐ συγχέει φύσισαν, διτοῦ ἐνόπιον τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦ παντοκράτορος; Ήσεν ἐλέουσσαι κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὐ τῇ θεότητι πάντες διθρωποι ἀναστησονται C τούς Εργῶν λόγων· καὶ οἱ καλλὰ πράθατες εἰσελθεῖν πῦρ αἰώνιον. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν εἰς εστιν διθρωπος, οὐτον θεός καὶ διθρωπος εἰς Χριστός· διτοῦ διά την τημετέραν αντηρίαν, καὶ κατελθοντες εἰς τὸν ἄδην, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστατεῖς ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνελθοντες εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθημένοις ἐπὶ δικιῶν τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦ παντοκράτορος; Ήσεν ἐλέουσσαι κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὐ τῇ θεότητι πάντες διθρωποι ἀναστησονται τούς Εργῶν λόγων· καὶ οἱ καλλὰ πράθατες εἰσελθεῖν πῦρ αἰώνιον. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν εἰς

ferna descendens, et die tertia resurrexit, atque ad caelos ascendit, od dexteram Dei Patris sedet sicut vobis in Symbole traditum est. Inde ad judicandum vivos et mortuos, credimus et speramus eum esse venturum. Ad cuius adventum erunt omnes homines sine dubio in suis corporibus resurrecti, et reddituri D de factis propriis rationem; ut qui bona egerunt eant in vitam æternam, qui male in ignem æternum. Haec est fides sancta et catholica, quam omnis homo qui ad vitam æternam pervenire desiderat, scire integrè debet et fideliiter custodiare. Sangermanensis vero codex post hac veria: Ex anima rationabili et humana carne subsistens, sic prosequitur: Aequalis Patri, perfectus Deus, secundum dicibilitatem. Qui licet Deus sit et homo, non tamē duo, sed unus est Deus. Unus autem non conversatio divinitatis in carne, sed assumptione humanitatis in Deo, etc.

(11) S. G., *Unus Christus . . . descendit ad inferos, resurrexit .... Sedet ad dexteram Patris omn.*

(12) In prius editis post γεγεννημένος legitur, ἐξ Πατρὸς, sed hanc postrema verba desunt in Reg.

(13) Reg., ἀπελεύσονται, infra, πιστεύ-

SECUNDA FORMULA.

Tοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ὑμῶν Ἀθαρασίου τοῦ μεγάλου ὁμολογίᾳ τῆς καθολικῆς πίστεως, ἡνὶ ἕδωκε πρὸς Ἰούλιον πάτερνον Ῥώμην.

Τῷ θέλοντι σωθῆναι πρὸς πάντων ἀνάγκη τὴν καθολικὴν πίστιν κατέχειν· ἢν εἰ μή τις ἀκεραῖον καὶ ἀπαράθρωστον συντηρήσεις, ἀνέμφισθως εἰς τὸν αἰώνα ἀπολέται. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ καθολικὴ πίστις, ἵνα θεὸν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβεται ἡμᾶς, μήτε τὰ πρόσωπα συγχέονταις, μήτε τὴν οὐσίαν διαιρούνταις. "Ἄλλο γάρ ἐστιν τὸ τοῦ Πατρὸς ποδοσόν, ἀλλοὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλοὶ τὸ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. 'Ἄλλα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος μία ἐστὶν θεότης, ἵνη δόξα, συνάδειος μεγαλισθῆς. Όλος δὲ Πατήρ, τοιοῦτος δὲ Υἱός, τοιοῦτον τὸ Πνεῦμα τὸ δικον. Ἀκτιστος δὲ Πατήρ, δικτιστος δὲ Υἱός, δικτιστον τὸ Πνεῦμα τὸ δικον. Ἀπικρός δὲ Πατήρ, ἀπικρός δὲ Υἱός, δικειρον τὸ Πνεῦμα τὸ δικον. Ἀδίκος δὲ Πατήρ, ἀδίκος δὲ Υἱός, ἀδίκον τὸ Πνεῦμα τὸ δικον. Οὐ μή τρεῖς ἀδίκοι, ἀλλ' εἰς ἀδίκοις. Οὔτως οὐδὲ τρεῖς δικτιστοι, οὐτε τρεῖς δικειροι, ἀλλ' εἰς δικτιστος, εἰς δικειρος. 'Ομοίως παντοδύναμος δὲ Πατήρ, παντοδύναμος δὲ Υἱός, παντοδύναμος τὸ Πνεῦμα τὸ δικον· οὐ μή τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς παντοδύναμοις. Οὔτω καὶ θεὸς δὲ Πατήρ, θεὸς δὲ Υἱός, θεὸς δὲ Πνεῦμα τὸ δικον· οὐ μή τρεῖς θεοι, ἀλλ' εἰς θεούς. Οὕτω Κύριος δὲ Πατήρ, Κύριος δὲ Υἱός, Κύριος δὲ Πνεῦμα τὸ δικον· οὐ μή τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς Κύριος· ἐπειδὴ καθὼς ἔκαστον τῶν πρωτάρων θεὸν ἡ Κύριος ὅμολογεν ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμεθα, οὐτως καὶ τρεῖς θεοὺς ἡ κύριες λέγειν ἡ καθολικὴ θρησκεία κακεῖ. Οἱ Πατήρ τοινούν δὲ οὐδὲνδες οὐτε πεποίησαι, οὐτε ἔκπισται, οὐτε γεγένησαι. Μόνος Υἱός παρὰ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐστιν οὐ ποιηθεὶς, οὐ κτισθεὶς, ἀλλὰ γεννηθεὶς. Τὸ Πνεῦμα τὸ δικον παρὰ **660** Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐ ποιηθὲν, οὐ κτισθὲν, οὐ γεγένηθὲν, ἀλλὰ ἐκπορευθὲν. (14) Εἰς τοινούν Πατήρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς δὲ Υἱός, οὐ τρεῖς υἱοί· ἐν Πνεῦμα δικοιον, οὐ τρια πνεύ-

ματα ἄγια. 'Αλλ' ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρότερον ἦ νετερον, οὐδὲν μείζον ἡ Ειαττον· ἀλλὰ τρια πρόσωπα συναδεῖα ἔστοις ἔστι, καὶ διὰ πάντων Ισα. Οὕτως ὡς κατὰ πάντα, καθὼς ἡδη εἴπομεν, καὶ τὴν Τριάδα ἐν τῇ μονάδι, καὶ τὴν μονάδα ἐν τῇ Τριάδι σέβειν ἡμᾶς. 'Ο βουλόμενος τοινούν σωθῆναι, οὗτοι περὶ τῆς Τριάδος φρονεῖνται.

'Αναγκαῖον δὲ πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σάρκων πιστῶς κατέχειν. 'Εστιν τοινούν βεβαῖα πίστις, ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, θεὸν καὶ ἀνθρώπον εἶναι· θεὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, πρὸς τῶν αἰώνων γεννηθέντα· τέλεον θεὸν καὶ τέλεον ἀνθρώπον, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὑφεστάτα· Βιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἀλλάπον τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. 'Ος, εἰ καὶ θεός ἐστιν καὶ ἀνθρωπός, οὐ μὴ δύο, ἀλλ' εἰς ἐστιν Χριστός· εἰς δὲ, οὐ τῆς θεότητος μεταβληθεῖσης εἰς σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωποτήτος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσληψεῖσης· εἰς παντελῶς, οὐ φυρμῷ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῷ προσώπῳ ἐνότητι. 'Πατέρων γάρ ἡ λογικὴ φυσὴ καὶ ἡ σάρξ εἰς ἐστιν ἀνθρωπός, οὗτος καὶ δὲ θεός καὶ ἀνθρωπός εἰς ἐστιν Χριστός· παθῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, κατελθὼν εἰς τὸν ἄδην, τῇ τρίτῃ Τιμέρῳ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστάς, καὶ ἀνελθὼν εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθῆμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ παντοδύναμου εἰς τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνον ἱκέτων κρίναις ζῶντας καὶ νεκρούς· οὐ πρὸς τὴν παρουσίαν πάντων οἱ ἀνθρώποι· ἀναστήσονται μετὰ τῶν ιδίων σωμάτων ἀποδύσοντες λόγον περὶ τῶν ἔργων αὐτῶν. Οι μὲν οὖν ἀγαθοὶ πράξαντες εἰς τὴν αἰώνιον ἀπελεύσονται ζῶνται, εἰ δὲ τὰ φαῦλα εἰς τὸ πύρ τοῦ αἰώνον. Αὕτη ἐστιν ἡ καθολικὴ πίστις, ἥν εἰ μή τις πιστῶς καὶ βεβαιώς πιστεύσειν, οὐχ οἶδες τε ξεσται σωθῆναι.

TERTIA FORMULA.

"Ἐκθεσιμεὶς ὁμολογίας τῆς καθολικῆς πίστεως τοῦ μεγάλου Ἀθαρασίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.

"Οὐτις ἀν βούληται (15) σωθῆναι, πρὸς πάντων χρὴ Δ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὴ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. Σχρετεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν· ἥν εἰ μή εἰς ἔκαστος σῶν καὶ ἀμώμητον τηρήσῃ (16), δινεού δισταγμοῦ εἰς τὸν αἰώνα ἀπολέται.

Πίστις δὲ ἡ καθολικὴ αὕτη ἐστιν, ἵνα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβωμεθα, μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν διαχωρίζοντες (17).

"Ἄλλη γάρ ἐστιν ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς, ἀλλη

"Αλλὰ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος, μία ἐστιν ἡ θεότης, μία ἐστιν ἡ δόξα (18), συναδεῖος ἡ μεγαλισθῆσης.

"Οἰς δὲ Πατήρ, τοιοῦτος δὲ Υἱός, τοιοῦτον τὸ Πνεῦμα τὸ δικον.

"Ἀκτιστος δὲ Πατήρ, δικτιστος δὲ Υἱός, δικτιστον καὶ (19) τὸ Πνεῦμα τὸ δικον.

"Ἀκατάληπτος δὲ Πατήρ, ἀκατάληπτος δὲ Υἱός,

(14) In synodo Florentina tom. XIII, pag. 703: Ἀθαράσιος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς Εκκλησίας πίστεως· Τὸ Πνεῦμα τὸ δικον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ οὐ ποιηθὲν, οὐ κτισθὲν, οὐ γεγένηθὲν, ἀλλὰ ἐκπορευθὲν.

(15) Henric. Steph., δοτικ. βιβλίον.

(16) Concil., τριτησειν.

(17) Alius, μερίζοντες.

(18) Henric. Steph., μία Υἱοῦ ἡ δόξα. Concil., ίση Υἱοῦ ἡ δόξα. Ibid. Concil., συναδεῖος ἡ θεότης.

(19) Kai deest in Concil.

άκατάληπτον καὶ (20) τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Αἰώνιος δὲ Πατήρ, αἰώνιος δὲ Υἱός, αἰώνιον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

Πλὴν οὐ τρεῖς αἰώνες, ἀλλ' εἰς αἰώνιος· οὐδὲ τρεῖς ἀκτίστος (21), οὐδὲ τρεῖς ἀκατάληπτοι, ἀλλ' εἰς ἀκτίστος, εἰς ἀκατάληπτος.

Οὐμολως παντοδύναμος δὲ Πατήρ, παντοδύναμος δὲ Γῆς, καὶ παντοδύναμον καὶ (22) τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· πλὴν οὐ τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς παντοδύναμος.

Οὕτω θεὸς δὲ Πατήρ, θεὸς δὲ Υἱός, θεὸς δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· πλὴν οὐ τρεῖς (23) θεοί, ἀλλ' εἰς θεός.

Οὐμολως (24) Κύριος δὲ Πατήρ, Κύριος δὲ Υἱός, Κύριος δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· πλὴν οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς έστιν Κύριος.

Οὐτοί οὖτε (25) μίαν ἔκάστην ὑπόστασιν. Θεὸν καὶ Κύριον δυολογεῖν τῇ Χριστινεκῇ δλῆσθε βιαζόμεθα· οὐδέν τρεῖς θεοὺς ή τρεῖς (26) κυρίους λέγειν, τῇ καθολικῇ δλῆσθε κακούμενα.

Οὐ Πατήρ ἀπ' οὐδενὸς ἐστιν, (27) οὐτε μήν κτιστός, οὐτε ποιητός, οὐδὲ γεννητός.

Οὐ Υἱός ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μόνου (28) ἐστιν, οὐ ποιητός, οὐ κτιστός, ἀλλὰ γεννητός.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ οὐ ποιητόν, οὐ κτιστόν, οὐδὲ γεννητόν, ἀλλὰ ἐκπορευτόν (29).

Εἰς οὖν δὲ Πατήρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς Υἱός, οὐ τρεῖς υἱοί· οὐ Πνεῦμα ἄγιον, οὐ τρία πνεύματα τὰ δύοις.

Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρότερον ή ὑστερον, οὐδὲν (30) μείζον ή ἔλαττον, ἀλλὰ πάσαις αἱ τρεῖς ὑποτάσσεις συναθίσιοι εἰσὶν ἕνταται καὶ ισαί.

Ποτὲ (31) κατὰ πάντα (καθὼς εἴρηται) καὶ τὴν μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ τὴν Τριάδα ἐν μονάδι αἰδεῖσθαι δεῖ. Οὗτον (32) βουλόμενος σωθῆναι, οὕτω περὶ Τριάδος φρονεῖται.

Πλὴν ἀναγκαῖον εστί πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, οὐτοὺς καὶ τὴν ἱεράρχων (33) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ ὁρθῶς πιστεύειν.

Ἐστι γάρ τίστις ἀριθμός, ἵνα πιστεύωμεν καὶ διδογμώμεν, διτὸς δὲ Κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ ἀνθρώπους ἐστι.

Θεὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς πρὸς αἰώνιον γεννητός, καὶ παντορθώπος ἀνθρώπως τῆς Μητρὸς ἐν τῷ αἰώνιῳ τρέψεις.

Τέλεος θεὸς καὶ τέλεος ἀνθρώπος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὑφιστάμενος.

Ίσος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττων τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ότις, εἰ καὶ θεὸς καὶ ἀνθρώπος ἐστιν, οὐ δύο ὅμις, ἀλλ' εἰς ἐστι Χριστός.

B Εἰς δὲ οὐ τροπῇ τῆς θεότητος εἰς σάρκα, ἀλλὰ προσλήψει τῆς ἀνθρωπότητος εἰς θεόν.

Εἰς πάντα οὐ συγχύεται τῆς οὐσίας, ἀλλὰ ἀντίτιτης τῆς ὑποστάσεως.

C Καὶ γάρ οὓς ἡ ψυχὴ λογικὴ καὶ ἡ σάρξ εἰς ἐστιν 661 ἀνθρώπος, οὕτω καὶ ὁ θεανθρώπος (34) εἰς ἐστι Χριστός.

Οὐ ἐπειδὸν διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ κατῆλθεν εἰς ἄδου (35), ἀνέστη ἐν τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν.

Ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς, κάθηται ἐκ δεκαπέντε θεοῦ καὶ Πατρὸς παντοκράτορος, οὗτον δέξει κρίνεις ζῶντας καὶ νεκρούς.

Οὐ τῇ παρουσίᾳ πάντες οἱ δινθρωποι ἀναστῆσονται μετὰ τῶν ουμάτων αὐτῶν, καὶ διποδύσουσται ἐξ ίδιων ἔργων ἀπολογίαν.

Καὶ οἱ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες πορεύονται εἰς ζωὴν αἰώνιον· οἱ δὲ φαῦλα εἰς τὸ πέρι τὸ αἰώνιον.

Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν ἐὰν μή τις ἐκ πίστεως βεβαίως πιστεύῃ (36), σωθῆναι οὐ δυνήσεται.

QUARTA FORMULA.

Quicunque vult salvus esse, ante omnia opus est D ipsi ut teneat orthodoxam fidem; quam nisi quis impollutam et incorruptam servaverit, eternam inveniet pernicie. Fides igitur orthodoxa haec est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas neque substantiam separantes.

(20) Καὶ hic et in sequenti linea deest in Cone. (21) Cone., Καὶ γάρ οὐ τρεῖς. . . οὐ τρεῖς ἀκτίστοι.

(22) In Concil. καὶ deest. Idem mox, καὶ γάρ οὐ τρεῖς.

(23) Concil., καὶ γάρ οὐ τρεῖς.

(24) Cone., οὕτω. Mox alio, Κύριος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ibid. Cone. de more, καὶ γάρ οὐ τρεῖς.

(25) Sic Henric. Steph. recte. Editi vero, lōian.

Mox Genebr., Ιακωτον. Cone., ἔκαστην.

(26) Cone., ή καὶ τρεῖς.

(27) Coneil., οὕτω ποιητός, οὕτω γεννητός.

(28) Sic Concil. Genebrardus vero habet μόνον.

EI τις βούλοιτο σωθῆναι, πρὸς πάντας αὐτῷ χρεία κρατῆσαι τὴν ὁρθόδοξην πίστιν· ἦν δὲν μή τις ἀμολυντος καὶ ἀπθόνον τηρήσῃ, αἰώνιον εὑρήσει τὴν ἀπόλετον. Πίστις οὖν ἡ ὁρθόδοξη αἵτη ἐστιν, ἵνα θεὸς ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβωμαν, μήτε συγχύονται τὰς ὑποτάσσεις, μήτε τὴν οὐσίαν διαρρέονται.

Mox Genebrard., γεννητός. Concil., γεννητός, rectius.

(29) Concil., ἐκπορεύομενον. Mox idem, Eἰς γοῦν.

(30) Concil., οὐδέ. Mox Genebrard., ἀλλὰ οὐσία ai.

Ibid. Cone., τρεῖς ὑποτάσσεις συναθίσιοι

(31) Concil., οὐτω.

(32) Concil., σεβόμεθα. Ο αὖν.

(33) Concil., σάρκωσιν. Mox Genebrard. habet δὲ αἵτη ὄρθος.

(34) Concil., θεὸς καὶ δινθρωπος.

(35) Concil., ημετέραν, καὶ κατῆλθεν ἐν Αἴγη.

(36) Concil., ἵνα τὸν μή τις ἔκαστος πιστεύει βεβαίως πιστεύσῃ, εἰτε.

"Αλλη γὰρ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς, ἄλλη τοῦ Υἱοῦ, ἄλλη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 'Αλλὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, μία ἐστιν ἡ θεότης, ἐν τῷ κράτος, μία ἔξουσία, μία βασιλεία, ἵνα ἡ δόξα, ἵνα ἡ μεγαλοσύνη καὶ αἰώνιος. Οὗτος δὲ Πατήρ, τοιούτος δὲ Υἱός, τοιούτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. 'Ακτινοῖς δὲ Πατήρ, δικτιστοῖς δὲ Υἱός, δικτιστοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ οὐ τρεῖς δικτιστοί, ἀλλ' εἰς δικτιστούς. Παντοκράτωρ δὲ Πατήρ, παντοκράτωρ δὲ Υἱός, παντοκράτωρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ οὐ τρεῖς παντοκράτορες, ἀλλ' εἰς παντοκράτωρα. Αἰώνιος δὲ Πατήρ, αἰώνιος δὲ Υἱός, αἰώνιος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ οὐ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ' εἰς αἰώνιον. Παντοδύναμος δὲ Πατήρ, παντοδύναμος δὲ Υἱός, παντοδύναμον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ οὐ τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς παντοδύναμον. Οὕτω θεός δὲ Πατήρ, θεός δὲ Υἱός, θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἰς ἑστι Θεός. Κύριος δὲ Πατήρ, Κύριος δὲ Υἱός, Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς ἑστι Κύριος. Καὶ ὅστερ μοναδικῶς μίλια ἐκάστην ὑπόστασιν θεόν καὶ Κύριον ὅμολογεν Χριστιανῆι ἀληθεῖᾳ ευνηγοροῦμεν, οὐτων τρεῖς θεοίς ἢ τρεῖς κυρίοις λέγενται οὐ συναινούμεν, ἀλλὰ παντελῶς ἀπαγορεύμεν. Πατήρ γάρ παρ' οὐδενὸς ἑστι ποιητὸς, οὐ κτιστὸς, ἀλλ' ἀγέννητος. 'Ο Υἱός ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἑστιν οὐ ποιητὸς, οὐ κτιστὸς, ἀλλὰ γεννητὸς. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἑστιν οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, ἀλλ' ἀκτιπορεῖται. Εἰς λοιπὸν δὲ Πατήρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς Υἱός, οὐ τρεῖς υἱοί· οὐ Πνεῦμα ἄγιον, οὐ τρία πνεύματα ἄγια. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδεὶς πρώτος ἡ Ἱεράτος, οὐδεὶς μέγας ἡ μηχάνης ἀλλὰ αἱ τρεῖς ὑποστάσιες αἰώνια τέ εἰσι καὶ οἵτινες εἰς πάντα, οὓς προστίρεται. Μονάδα γοῦν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι πᾶς Χριστιανὸς εὐασθείσων καὶ εὐτὸν περὶ τῆς ἀγίας καὶ ζωοτοιού καὶ δρουσουσού Τριάδος δοξῆσται.

"Αναγκαῖον δέ ἑστι καὶ τὴν σάρχαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθῶς πιστεύειν. 'Εστι γοῦν ἡ πίστις ὅρθη, ἡν πιστεύωμεν καὶ ὅμολογούμεν. Νῦν δὲ οὐ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱός, θεός καὶ ἀνθρώπος ἑστι. Θεός ἑστιν ἐκ τῆς οὐσίας Πατρὸς [αἱ δικτιστοῖς ἑστι καὶ οὐσία Πατρὸς], ἀνθρώπος ἑστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς Μητρός. Έπιτιθή γάρ ἀμαρτήσας δὲ Ἀδάμ θανάτῳ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὑπέβαλε, καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν ὑπεύθυνον τῷ χρέει πεποίκην· δὲ Υἱὸς λοιπὸν τὸν ἀρράτον Πατρὸς καὶ Θεοῦ, τὸν οὐρανὸν οὐκ ἔκτασί, πρὶς ἡμᾶς κατέλιθε· καὶ δὲ ἀκοής εἰσόδου τὴν νήδην τῆς ζῆτος Περθένου, μυστικῶς τὴν κυνοφορίαν αἰργάσατο, ἀνδεῖς τὴν ἡμετέραν φύσιν κατ' ἄκραν ἐνώπιον. Θεὸς δὲν καὶ ἀνθρώπος προελθόν, οὐτοῦ την καθ' ἡμᾶς οἰκονομίαν ἐπήλθως δὲ διάτασον Εἰεν. Καὶ τέλεος θεός ἡν, γέγονε τέλεος ἀνθρώπος, μή τραπεῖς, μή ἀλλοιωθεῖς τὴν ὑπερούσιαν καὶ ἀρραταν οὐσίαν τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς οὐσιωθεῖς· αὐτὸς ἐαυτῷ οὖν τῷ συμφεντ αὐτοῦ παντεγίῳ Πνεύματι δημιουργήσας τὴν παναγίαν τῆς σαρκὸς προδέληψην, τελείων οὐσίαν ἀνθρωπίνην ἐνυπόστασιν αὐτῷ καὶ ἀδιαίρετον εἰς αὐτοῦ, ἀμαρτίας ἀμά-

A *Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti persona. Sed Patris, et Filii, et Spiritus sancti una est divinitas, unum imperium, una potentia, unum regnum, aequalis gloria, aequalis et aeterna maiestas. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus. Increaturo Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus; nec tamen tres increati, sed una increatus. Omnium imperator Pater, omnium imperator Filius, omnium imperator Spiritus sanctus; nec tamen tres omnium imperatores, sed unus unum omnium imperator. Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus sanctus; nec tamen tres aeterni, sed unus aeternus. Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; nec tamen tres omnipotentes, sed unus unum omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; nec tamen tres dīi, sed unus est Deus. Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus; nec tamen tres domini, sed unus est Dominus. Et sicut singillatim unamquamque personam Deum ac Dominum consiliteri oportere Christiana veritate defendimus; ita tres deos aut tres dominos dici non probamus, sed omnino repudiamus. Pater enim a nullo est factus, non creatus, sed ingenitus. Filius a Patre est non factus, non creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre est non factus, non creatus, non genitus, sed procedens. Unus demum est Pater, non tres patres; unus Filius, non tres spiritus sancti. Et in hac Trinitate nemo primus aut postremus: sed tres personae aeternae sunt et sequentes in omnibus, ut supra dictum est. Unitatem ergo in Trinitate, et Trinitatem in unitate omnis Christianus confiteatur: et ita de sancta, vivifica et consubstantiali Trinitate sentiat.*

B *C*

D *Necesse autem est, et de incarnatione Filii Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi recte credere. Est ergo fides recta ut credamus et confitemur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est. Deus est ex substantia Patris: homo est ex substantia Matris. Cum enim peccato suo Adam hominum genus morti subiecisset, naturamque nostram debito obnoxiam fecisset; ideo Filius invisibilis Patris et Dei, ex celis minime discedens ad nos descendit: ac per auditum ingressus in uterum sancte Virginis, mystice, seu arcano modo uteri gestationem efficit, ingressus in naturam nostram per summam unitatem: una Deus et homo progressus, sic eam quæ nos spectat economiam implevit, per ineffabilem misericordiam. Et perfectus Deus cum esset, factus est perfectus homo, non conversus, neque mutatus secundum supersubstantiale et ineffabilem substantiam suæ deitatis, ex anima rationali et huic carne subsistens. Sibi ipse cum Spiritu sanctissimo qui ejusdem est natura, auctor est sacraissime assumptionis carnis. Perfectam humanam substantiam (assumpsit) in se subsistentem, et a*

se indivisibilem, peccati expertem; corpore ex virgininali casto sanguine Deiparce compacto, absque voluntate aut cogitatione carnali: anima vero immaterialiter creata, intelligente, rationali, voluntate predita, et vi operandi; que tota cum carne visa est, ex ipso initio, ex prima existentia, ob suam cum ipso Deo Verbo summam unionem, non confusas secundum hypostasin. *Aequalis ergo est Patri secundum divinitatem, minor autem Patre secundum humanitatem.* Et re ipsa verus est Deus et homo: nec tamen duo, sed unus est Christus. Unus autem, non conversa carne, sed assumpta in Deum. Unus omnino non confusione substantiae, sed unitate personae. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est carne propter nostram salutem, divinitate imparabiliter remanente; et sepultus est, et resurrexit, et assumptus est in celos, sedilique a dextris Dei et Patris. Inde rursum vienens iudicabit vivos et mortuos. Ad cuius adventum omnes qui a saeculo dormierunt homines resurgent, rationem reddituri de operibus suis. Et qui bona egerunt ibunt, ejus iussu, in vitam aeternam: qui vero mala egerunt, ibunt in supplicia aeterna. Haec igitur est orthodoxa fides, quam qui non intemeratam servarit, salvus esse non potest.

Cod. Colbertinus 3133, nulla inscriptione.

KIKUNES volt saltre estre, devant totes choses C bosoing est qu'il tienget la commune fei.

Laquelle si cascun entiere e neent malnisme ne garderat, sanz dotance pardurablement perirat.

Iceste est a certes la commune fei, que un deu en Trinitet et la Trinitet en unitet aorums.

Ne mie confundanz le personnes, ne la substance deseuranz.

Altre est a decertes la personne del Perre, autre del Filz, autre del Saint Espriz.

Mais del Perre et del Filz et del Saint Esprit une est divinitet, olele gle pardurable majestet.

Quels est li Perre, tels est li Filz, tels li Saint Espriz.

Neent criez li Perre, neent criez li Filz, neent D criez li Sainz Espriz.

Granz est li Perre, granz est li Filz, granz est li Sainz Espriz.

Pardurables li Perre, pardurables li Filz, pardurables li Sainz Espriz.

Nequedant ne sunt mie treis pardurables, mais un pardurable.

Si cume ne sunt treis nient criez ne treis granz, mais uns nient criez e uns Granz.

Enasement trestutpoant li Perre, trestutpoant li Filz, trestutpoant li Sainz Espriz.

E nequedant nient tres trestutpoant mais un Trestutpoant.

A ουκτον· ἐκ τῶν παρθενικῶν ὄγην σιμάτωντῆς Θεομήτορος συμπαταγέντος τοῦ σώματος, χωρὶς τίνος θελήματος ἢ ἐνομῆματος ασφικοῦ· τῆς δὲ φυχῆς ἀλλες κτισθεῖσης, νοερᾶς, λογικῆς, θελητικῆς, ἐνεργητικῆς. δῆλος τελεαμένης σὺν τῇ σαρκὶ, ἐξ αὐτῆς ἀργῆς, ἐκ πρώτης ὑπάρχουσας, διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν τὸν Θεὸν ἀλγόν ξνωταν, ἀσύγχυτον καθ' ὑπόστασιν. Τοος οὖν ἔστι τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἀλλάτων δὲ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ δινῶς ἀληθινὸς ὑπάρχει Θεὸς καὶ ἀνθρωπός· δύμας οὐ δύο, ἀλλὰ εἰς ἔστιν ὁ Χριστός· εἰς δὲ οὐ τρεῖσιν ἡ σάρξ, ἀλλὰ ἀναληφθεῖσα εἰς τὸν Θεόν· εἰς δικαῖον οὐ συγχύτει οὐδέν, διὸ δένωται τὸ καθ' ὑπόστασιν. Καὶ γάρ ὡσπερ φυχὴ λογικὴ καὶ σάρξ εἰς ὑπάρχει ἀνθρωπός, οὗτος καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρωπός εἰς ἔστιν ὁ Χριστός. **B** Ἑπούσε τῇ σαρκὶ διὰ τὴν τήμετραν σωτηρίαν, ἀπαθεῖς τῆς θεότητος μενούσης· καὶ ταρπεῖ, καὶ ἀναστάς, καὶ ἀναληφθεῖς εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Εκεῖνον δὲ πάλιν ἐρχόμενος κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὐ τῇ περιουσίᾳ πάντες οἱ ἀπὸ αἰώνων κεκοιμημένοι ἀνθρώποι ἀνεστησονται, λόγων ἀποδούντας περὶ τῶν πράξεων κατατῶν. Καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγάθα πράξαντες, πορεύονται τῷ κελεύσματι αὐτοῖς εἰς αἰώνιον ζωῆν· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, πορεύονται εἰς αἰώνιους κοιλάστας. Αὕτη τοινούς ἔστιν ἡ ὅρβοδος πίστες, ἣν δὲ μή τηρήσας ἀμώμητον, σωθήσαται οὐ δύναται.

Issi faiterement Deus est li Perre, Deus li Filz, Deus li Sainz Espriz.

E nequedant ne sunt treis Deus, mais uns Deus est.

Issi est li sire Perre, li sire Filz, li sire Sainz Espriz.

E nequedant ne sunt treis Seignurs, mais uns est Sire

Kar si come senglement chascune personne diu u ure Seignur regesir par Cristiene veritet fumes-debotet,

Si faiterement tres Deus u Seignurs dirre par commune religiun sumes deveut.

Li Perre de nul n'est fait ne creez ne engendrez.

Li Sainz Espriz del Perre et del Filz, nient fait ne criez ne engendrez, mais avant eissouz.

Dunkes est uns Perre, nient treis perres, uns Filz, nient treis filz, uns Sainz Espriz, nient treis sainz espiriz.

E en iceste Trinitet nule chose primes u derains, nule chose greindre u mendre.

Mais totes les treis personnes ensemble permanabiles a sei sunt e ensemble ocles.

Issi que par totes choses, si cume ja devant dit est, et la unitet en la Trinitet et la Trinitet en unies seit a onorer.

Ki vult dunkes salf estre, issi faiterement de la Trinitet sentet.

Mais bosoignable chose est à la pardurable sanctet, que lencarnation adecertes nre Seignur Jhu Crist chascuns feument creiet.

I dunc est dreite sci que creums e regebisums,

A kar nostre sire Jhu Crist Filz de deu Deus e hom est.

Deus est de la substance del Perre devant les sieclez engendrez, e hom est de la substance de sa mere en siecle nez.

Reliqua desunt.

CANTICUM BONEFACII : *Quicunque vult salvus esse, etc.*

Ce chant fust S. Anaistaise qui apostoilles de Rome.

663 **QUICUNQUES VEUST** estre sans (*sans*, sic cod.) devant toutes choses est mestiers que il tiegne la commune foi. Nul ne puet estre sans (*sans*, sic cod.) se il ne mentient en sa vie seinte crestiene feument.

Laquelle se chacuns naura gardee entiere et nient violee sans doute pardurablement perira. Qui ne tenra ceste foi de seinte crestiente loiaument en fin sera danpnez pardurablement.

Certes la foiz commune des Crestiens est ceste que un Dieu en Trinite et la Trinite en unite enoroms. Tele est la foiz de seinte crestiente que tuit Chrestien doivent croire et aorer un seul Dieu en Trinite et la Trinite comme un seul Dieu.

Et non confundanz les personnes ne la sustaunce de partanz issi est que nos ne devons pas mescroire que les troies personnes ne soient un Dex ne dire que la Trinitet soient troi Dieu.

Car une est la personne dou Pere, et autre la personne du Fill, et autre la personne dou Saint Esperit.

Mes cele dou Pere et cele dou Fill. Et cele dou Saint Esperit est une divinitez egal gloire pardurable pardurable ma estez.

Ces troies personnes toutes ensamble sunt uns seuls Dex.

Quiex (sic cod.) est li Peres tex est li Filz et tex est li Seinz Esperiz. De tele hautece comme li Peres est de tele est li Filz et li Seinz Espriz.

Non crez est li Peres nou criez est li Filz non criez est li Seinz Espriz : Nus ne fist le Pere, ne le Fill, ne le Saint Espriz.

Granz est li Pere granz est li Filz granz est li Seinz Espriz.

La grandece dou Pere et dou Fill, et dou Saint Espriz est une chose.

Pardurables est li Peres pardurables est li Filz pardurables est li Seinz Esperiz

Et ne por quant (sic cod., id est, pourtant) il ne sont pas troi pardurable mes uns pardurables. Ces troies pardurableitez mes une seule.

Si come il ne sunt mie troi vient trie ausi ne sunt il mie troi grant mes tuit troi ensemble sunt uns denx vient triez et uns seul deux granz.

Ansint est touz puissanz li Peres tous puissanz li Filz tous puissanz li Seinz Espriz. Chacune de ces troies personnes par soi est touz puissanz.

Et ne por quant ne devons pas dire que ces

troies personnes soient troi Dieu tout puissant : mes uns deux toz puissanz.

Ausi est deux li Peres, deux li Filz diex li Seins Esperiz.

B Et ne porquant ne devons pas dire que ces troies personnes soient troi Dieu mes uns seuls Dieux.

Au tressi sires est li Peres sires est li Filz, sires est li Seins Esperiz. Chacuns de cez par soi est sires.

Et ne porquant ne devons pas dire que ces troies personnes soient troi Seigneur, mes uns seuls sires et uns seuls Dieux.

Car si comme sanglement chacune personne sommes amonstee regelir Dieu et Seigneur par crestiene verite illi somes nos devech adire par commune religion trois dienx et trois seigneurs ausi comme la reisons requiert que nos dions que chacune de ces personnes est deux ausi requiert ceste meisme reisous Crestiene que nos ne dions mie que ce soient troi dieu ne troi seigneurs mes uns seuls Dieux et uns seuls Sires.

Li Peres est faiz de nului ne criez ne engendrez. La persone dou Pere ne descendit de nului non ne nest se de lui non.

Li Filz est dou seul Pere ne mie fait ne criez mes engendrez li Filz descendit dou Pere issi li Peres nul Fis ne ne crie, ainz le traist de soi et envoia comme son Esperite.

Li Seins Espriz est dou Pere et dou Fill ne mie faiz ne engendrez mes descendants

Li Peres ne li Fils ne furent mie le Saint Esperit quar ce est li leur meesmes.

D Donques luis est Peres ne mie Fill li uns Seinz Esperites ne mie troi Seinz Esperite. Ces troies personnes ne sunt que uns seuls Dieux.

En ceste Trinite nest nule chose aincois ou apres nule chose geindre ou meindre mes toutes les troies personnes sunt ensamble pardourables. Et en samble juech nule de ces trois personnes nest graindre de l'autre. ne mendre de lautre quar ce est une seule deitez.

Et issi com il est ladit ca devant le devons croire que lunitez soit a enorer (sic cod.) en la Trinite, et la Trinitet en lunité. Issi come au commencement de cest Siaume a este dit croire devons fermement que ces trois personnes sunt uns seul Deux.

Qui veust donques estre sans issi sente de la

Trinite. Entende et croie fermement que ces trois personnes sunt uns sens Dieux. Mes besoing est apardurable salu que ausi croie chacuns felement lincarnation de nostre Seigneur Dieu Jhesu Crist. Nus ne puet estre saus se il ne croit fermement que nos sires Jhesu Crist descendit en terre. et print chair en la glorieuse Virge Marie por nostre sauvement. Donques est droite soiz que nous creons et regeoissons que nos sires Jhesu Crist est Fils de Dieu et Dieux et om. Droiz est que nos qui sommes Crestien creons fermement que li Esperites qui descendit en la Virge Marie et la sainte chars que il prist sunt uns seuls Dieux qui est apelez Jhesu Crist. Il est Dex dela sustance dou Pere engendrez devant les siecles et om est dela substance dela mere nez ou siecles Apertement poons voter que nos sires Jhe Crist est Dex de par le Pere car ce est li Esperites dou Pere et om de par la mere par la char que il prist en li. Par feiz Dex. par feiz om de revable ome et de char humaine parmenanz. Jhe Crist est voirs Dex et voirs om car cest li Esperites de Dieu qui prist char teerienne Egal au Pere selonc lumanite selonc ce que Jhu Crist est Dex est ineux au Pere et selonc la char est menders de lui. Et ja soit ce quil est Dex et om. ne por quant ce ne sunt mie du Crist ainz est uns seuls Crist, et ne porquant se Jhu Crist est Dex et om : por ce ne doit on mie dire que ce soient du Crist Uns certes est ne mie par le convertissement **664** de divinite en chars mes par la prinse dumanite en Dieu. ces deux choses deux et om ne demontrent n i e une parce que la deitez fust muee en char n es porce que la char nua la deitez en Dieu. Uns

A del tout ne mie par ennulement de substance meis par lunité de persone. Car si come lame reianable et la charz est uns om ausi Dieux et om est uns Crist. La nature dela char ne pot mie faire Dieu et soi une chose mes la force de lesperite fist soi et la char un Dieu.

Qui soffri passion por nostre salu descendit as enfernex au tier jor resuscita de mort Icle charz que li Esperites print en la glorieuse Virge morut pro nos sauver. et descendit a enfer por delivrer ses amis qui estoient et la force de lesperite la fist resusciter et lamporta osoi. Il monta es cieuls et siet ala destre de Dieu le Pere tout puisant diluec est avenir jugier les vis et les mors.

B Nostres sires Jhesu Crist qui souffri mort por nos et descendit a enfer por ses amis. et resuscita de mort a vie et monta es ciels descendit au jour del ivise pour jugier les vis et les mors Au cui avensemt tuit li ome ont areaucister e leurs cors et sunt arendre de leur propres feiz reson. Quant nos sires Jhesu Crist vendra jugier le monde lors revenront toutes genz en chair et en os et leur es convendra rendre raison de leur nuerues. Et cil qui bien firent iront en vie pardurable. meis cil qui mal firent iront en feu qui durera sans fin. En la gloire Dieu enterront cil qui mal auront oure descenderont en enfer. Ceste est la foi commune la quale se chacuns naura creue feument, et fermement saus ne porra estre Itex est la creance de sainte crestiente comme cist siaunes nos devise et qui issi ne croit daunez sera pardurement.

ADMONITIO.

Hic Symboli Quicunque commentarius prodit ex codice bibliotheca Sancti Germani a Pratis numero 199 quingentorum circiter annorum, non indigne qui studioso lectori exhibeat.

INCIPIT TRACTATUS DE FIDE CATHOLICA.

1. *Quicunque vult salvus esse ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem.* Hic beatus Athanasius liberum arbitrium posuit : sicut dicit in Psalmo : *Quis est homo qui vult vitam* ^{**}, et iterum in Evangelio ipsa Veritas ait : *Qui vult venire post me* ^{**}, similiiter et hic, *Quicunque vult.* Quare Deus omnipotens nullum hominem invitum aut coactum trahit ad fidem, nisi qui sua propria voluntate vult venire ad fidem. Sed quicunque vult salvus esse in corpore vel in anima, necessitas est illi ut teneat catholicam fidem. Quare ante omne opus necesse est ut fides procedat ; ante omnem operationem, ante omnem incitationem, ante omnem principium unicuique opus est ut teneat catholicam fidem, dicente Apostolo : *Sine fide impossibile est placere Deo* ^{**}. Unde et Iacobus propheta ait : *Justus autem ex fide vivit* ^{**}. *Catholica* : e-t sermo Graecus, Latine interpretatur, generalis vel

universalis. Generalis pertinet ad omnes homines : an universalis quia per universum orbem diffusa est. Fides est credulitas qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valamus. Unde Apostolus dicit : *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* ^{**}. Dicitur enim fides eo quod fit inter Deum et hominem. Istam fidem, istam credulitatem ante omnia nobis opus est tenere, quia fides est fundamentum omnium virtutum. *Et* idcirco prius adficiemus fidem quae est fundamentum et super eam ceteras virtutes : quia sine fide nullus salvus esse potest.

2. *Quam nisi quisque integrum inviolatamque servaverit abusque dubio in eternum peribit.* Quam fidem nisi quisque integrum, id est unusquisque integrum et plenam et perfectam soraverit, id est ut eam non scindat per heresim neque ab ulla schismate corrumperatur. *Inviolatam*, id est, ut eam non vio-

^{**} Psal. xxxiii., 12. ^{**} Matth. xvi., 24. ^{**} Hebr. xi., 6. ^{**} Galat. iii., 14. ^{**} Hebr. xi., 4.

let male docendo, atque pradefando, ut si eam non custodierit integrum et inviolatum, absque dubio in eterna damnatione peribit.

3. Fides autem catholica hæc est, ut unus Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur. Nunc manifestat quid est fides, vel qualis est, vel quæliter unusquisque credere debet. *Ut unus Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur.* Debemus Deum credere trinum et unum. Unum in substantia, et trinum in personis. Nec propter Trinitatem debemus dimittere unitatem, nec propter unitatem debemus dimittere Trinitatem. Ut ipsum quem colimus, credimus, unum veneremur et trinum, unum propter unitatem substantie, trinum propter personarum vocabula. Veneremur, id est, adoremus.

4. Neque confundentes personas neque substantiam separantes. Confundere est commiscere. Quare non debemus tantum unam personam credere, sicut Sabellius hæreticus asserebat, sed tres personas, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Nec substantiam separare, ut Arius hæreticus affirmabat: dicebat enim quod sicut erant tres personæ ita fuissent et tres substantiae. Patrem asserebat maiorem Filio, Filium minorem Patre, Spiritum sanctum ministrum eorum dicebat. Substantia dicitur eo quod ex semetipsa subsistat. Substantia vero commune est nomen omnium rerum que sunt. Columna enim, sol, luna, terra, arbores et houines substantiae dicuntur. Deus igitur substantia est et substantia prima, et omnium substantiarum causa, quia omnium rerum rerum Creator est. Essentia igitur proprie deo dicitur, quia semper est quod est qui incommutabilis est.

5. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Hic contra Sabellium sunt personæ divisæ, qui asserebat esse unam. Quia Pater in sua persona nec est Filius, sed tantum Pater, nec Filius in sua persona est Pater, sed tantum Filius, nec Spiritus sanctus in sua persona est Pater nec Filius, sed tantum Spiritus sanctus : ex utroque procedens persona dicta est eo quod per se sonat.

6. Sed Patris et Filii et Spiritus sancti una est dirimitas, æqualis gloria, coæterna majestas, id est, coæqualis, sine initio et fine, et gloria et potestate.

7. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus. Quia sicut Pater est æternus vel omnipotens seu invisibilis, similiter et Filius et Spiritus sanctus.

8. Increatuer Pater, increatus Filius, increatus Spiritus 665 sanctus. In, prepositio est in hoc loco, pro, non, posita. Increatuer Pater, id est, non creatus, quia ipse est Creator omnium, et a nullo creatus; ipse est omnium Factor et a nullo factus. Increatus Filius, increatus Spiritus sanctus. Increatus Fi-

lius, non creaturæ sic Arius dicebat, quia simul omnia creavit cum Patre. Similiter et Spiritus sanctus.

9. Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus. Immensus, quia ejus magnitudinem vel quantitatem nullus mensurare potest, quia cœlo est excelsior, et terra profundior et latior mari. Et est incircumscripitus, incorporeus, inlocalis, ubique totus, et non est locus ubi non sit, sicut dicit in Psalmo : *Si ascendero in celum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades*^{**}. Et si ivero ad extrema maris, ibi me dextera tua tenebit. Ipse est enim intra omnia et non inclusus, extra omnia et non exclusus. Similiter et Filius, qui attingit a fine usque ad finem fortiter. De quo scriptum est : *Verbo Domini cali firmati sunt*^{**}. Pari modo et Spiritus sanctus, unde dicitur : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*^{**}.

10. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Hic æternum pro sempiterno debemus intelligere. Æternus Deus dicitur, quia sine initio et sine fine constat : similiter et Filius et Spiritus sanctus. Sicut nunquam non Pater ita nunquam non Filius ac Spiritus sanctus.

11. Et tamen non tres æterni, sed unus æternus, id est, in substantia.

12. Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus et unus immensus. Quia unus est in substantia.

C 13. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus. Omnipotens dicitur Pater quia omnia potest, non a patiendo quod non vult, sed a faciendo omnia quæcumque vult, quia nihil illi impossibile est : omnipotens et Filius. Quidquid potest Pater, potest et Filius, nihilominus et Spiritus sanctus.

14. Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens, id est, in substantia. Ista nomina Patris et Filii et Spiritus sancti, que sepe diximus, relativa sunt, quia alia ad alia referuntur ; sicut verbi gratia servus ad dominum, dominus ad servum, magister ad discipulum et discipulus ad magistrum : pater ad filium et filius ad patrem. Quia nullus pater dicitur, nisi habeat filium cuius sit pater, et nullus filius dicitur, nisi habeat patrem cuius filius sit. Quia si non habuisset filium, nunquam habuisset nomen patris. Similiter Spiritus sanctus non a se, sed alicuius est spiritus. Est et aliquod vocabulum ubi spiritus relative dicitur, quonodo donum donatoris et donator doni. Donatorem dico esse Patrem, donum vero Spiritum sanctum. Donum referunt ad donatorem, et donator ad donum. Ecce qua ratione Spiritus sanctus relative dicitur.

15. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Deus proprium nomen Trinitatis pertinens ad Patrem et Filium et Spiritum sanctum, transla-

^{**} Psal. cxxxviii, 8. ^{**} Psal. xxxii, 6. ^{**} Sep. 1, 7.

tum ex Graeca appellatione. Nam Deus Graece dicitur *Theos*, id est *timor*, unde tractum est Deus quod eum coletibus sit timor. Proprium nomen est Pater, quia solus est Pater, et proprium nomen est Filius, quia solus Filius est a solo Patre, et proprium nomen est *Spiritus sanctus*, quia ab utroque procedit. Deus est Pater, quia ipse est fons et origo deitatis. Similiter Filius Deus, hoc non a semetipso quia non est a se, sed a solo Patre est genitus. Pari modo et *Spiritus* non a se Deus, sed a Patre et Filio est procedens.

16. *Et tamen non tres dii, sed unus est Deus.* Sicut scriptum est : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* ¹⁰.

17. *Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus.* Dominus dicitur a dominatione eo quod creaturam suam dominetur, regat atque gubernet. Similiter et Filius et *Spiritus sanctus*.

18. *Et tamen non tres Domini, sed unus est Dominus ; in substantia.*

19. *Quia sicut singillatim unamquamque personam Deum ac Dominum confiteri Christiana veritate compellimus.* Singillatim, id est, distincte vel separatum. De Patre ei quis te interrogaverit, quid est in persona? responde, Deus et Dominus : si autem de Filio, Deus et Dominus similiter : si vero de Spiritu sancto, indubitanter responde plenam Deum et Dominum eum esse. *Compellimus*, id est, cogimur vel admonemur. *Ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur*, id est vetamur.

20. *Pater a nullo est factus nec creatus nec genitus.* Pater a nullo est factus, quia ipse est omnium factor. Nec creatus, sed creator, nec genitus, sed genitor. Pater enim Graece Latine genitor dicitur.

21. *Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.* Filius a Patre solo est non factus, quia ipse est omnium factor simul cum Patre. Sed est genitus solus a solo Patre. Et unaquamque persona habet proprium, quod non habet alia. Proprium habet in persona Pater, quia solus Pater est. Et proprium habet in persona Filius, quia solus a Patre genitus est. Sed et habet aliquid proprium Filius quod non habet Pater, nec *Spiritus sanctus*. Habet aeternitatem cum Patre et *Spiritu sancto* : et habet in tempore nativitatem de Matre, quam non habet Pater, nec *Spiritus sanctus*. Quia non suscepit Pater carnem in sua persona, nec *Spiritus sanctus*, sed tantum Filius, ut nolis in se ostenderet duas habere naturas ; unam ante omnia secula quia genitus est ex Patre, et de qua dicit Isaías : *Generationem ejus quis enarrabit?* ¹¹ alteram in tempore qua natus est ex Matre, de qua dicit Paulus apostolus : *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege* ¹², in quo com-

A placuit plenitudinem divinitatis habitare corporaliter. De Patre sine initio, et sine fine ; de Matre initium habet et nullo concluditur fine.

22. *Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.* *Spiritus sanctus* non debet ingenitus vel genitus dici, quia si ingenitus diceretur sicut Pater, dicerentur duo patres. Si genitus, duo filii aestimari possent. In sancta Trinitate proprium habet *Spiritus sanctus* qui non est Pater, nec Filius, sed *Spiritus sanctus* et procedens a Patre et Filio. Audis quia iste ab ambabus, sed Filius ab uno, Pater a nullo es. Ac per hoc demonstrantur aperte proprietates eorum. Ideo igitur *Spiritus Dei sanctus vocatur*, quia Patris et Filii sanctitas est. Nam cum sit et B Pater spiritus et Filius spiritus, et Pater sanctus et Filius sanctus, proprie tamen vocatur ipse *Spiritus sanctus*.

23. *Unus ergo Pater, non tres patres, unus Filius, non tres filii, unus *Spiritus sanctus, non tres spiritus sancti*.* Sed unus Pater, quia solus sibi unicum genuit Filium. Et unus Filius, quia singulariter ab uno Patre genitus est. Unus *Spiritus sanctus*, quia a Patre et Filio unicus procedit

24. *Et in hac Trinitate nihil prius aut posteriorius, nihil maior aut minus.* Nihil prius aut posteriorius, quia nullus antiquior est et nullus posterior, nullus inferior et nullus superior. *Sed totae tres personae coeterae sibi sunt et coequalis.*

C **25.** *Ita ut per omnia, sicut jnn supra dictum est, et unitus in Trinitate, et Trinitas in unitate reueranda sit.* Debemus culere et adorare Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate.

26. *Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat.* Ille rogat et admonet ut unusquisque docto memoriter eam teneat, et firmiter credit, et alium praedicando doceat.

27. *Sed necessarium est ad aeternam salutem ut incarnationem quoque Domini nostri Iesu Christi fideliter credat.* Necesse est nobis ut, sicut superius diximus, ita credamus. Si vero vitam aeternam volumus habere, id est, cum Christo sine fine regnare, necesse est ut incarnationem Domini nostri Iesu Christi fideliter credamus. Quomodo fideliter? Non adoptivum, sed proprium Del Filiū, sicut dicit Apostolus : *Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum* ¹³.

28. *Est ergo fides recta ut credamus et confitanciamur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est.* Pari modo inchoato enarrare secundum humanitatem Christi, quod sit fides recta, ut ipsam humanitatem credamus corde et confitemur ore, sicut dicit Apostolus : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* ¹⁴. Deus et homo unus est. Est verus Dei Filius, qui in

¹⁰ Deut. vi, 4. ¹¹ Isa. liii, 8. ¹² Galat. iv, 4.

¹³ Rom. viii, 31. ¹⁴ Rom. x, 10.

secundum divinitatem nihil minus, extra secundum humanitatem quam Deus Pater, nihil minus extra peccatum quam homo.

29. *Deus est ex substantia Patris ante saeculo genitus, et homo est ex substantia matris in saeculo natus.* Deus est ex substantia Patris, id est, ex aequalitate naturae, ante saecula genitus, id est, ante omnem creaturam sicut dicit in Psalmo : *Ex utero ante luciferum genui te* *. Ex utero, id est, ex mea substantia ; ante luciferum, id est, ante omnem creaturam. *Et homo est ex substantia matris in saeculo natus,* id est, totus homo cum corpore, et anima, in omnia nobis similis, absque peccato. Ex substantia matris, id est, ex aequalitate nature matris in saeculo natus, id est, in his temporibus. Non aliunde nisi de semine mulieris sine coitu viri carnem suscepit. Unde Salomon : *Sapientia adfecit sibi domum* **, hoc est, adfecit Christus sibi carnem de beata Maria, de qua legitur : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem* ***.

30. *Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens.* *Perfectus Deus,* id est, plenus, quia nihil indiguit. *Perfectus homo,* quia nihil minus habuit extra peccatum, quam homo. *Ex anima rationali.* Christus veram animam habuit unde Sapientia crescere potuisse, sicut dicit in Evangelio : *Jesus autem proficiebat sapientiam et aetatem* **. Sapientia in anima, et aetate in corpore. *Et humana carne subsistens.* Quia sumus terra dicuntur, de humanitate carnem assumpti.

31. *Aequalis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem.* *Aequalis Patri secundum divinitatem secundum illud : Ego et Pater unus sumus.* Minor Patre secundum humanitatem **, juxta quod dicit : *Pater major me est* *. In quo homo est minor a divinitate.

32. Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Ideo sic conjungi voluit Dei Filius cum humana natura, ut ex his duabus substantiis fieret una persona.

33. *Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deo.* Non quod illa divinitas quae est Filius Dei se convertisset in humanitatem, ut quod erat divinum, hoc fieret humaanum ; sed assumendo naturam nostram sic est unus effectus, ut non amitteret quod erat, sed assumeret quod non erat. Assumpsit humanitatem, et non amisit divinitatem.

34. *Unus omnino non confusione substantiae, sed unitate personarum.* Non in eo naturae communio est, ut vel divinitas mutaretur in naturam humanitatis, vel humanitas converteretur in naturam divinitatis, sed utrius naturae manet proprietas in perpetuum. Tanta tamen conjunctio est naturarum, ut idem qui aeternaliter ex Deo Patre genitus est, homo

A sit verus. Homo propter suscipientem Deum, Deus verus, Deus Dei Filius ; propter susceptum hominem, homo verus. Personam quippe Filii Dei non ex duabus personis unitam, sed ex duabus naturis existere credimus, de duabus personis compositionem credere, ut nefas vetamus.

35. *Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Sicut enim ex carne et anima unum dicimus hominem, et unusquisque habet duos homines in se, unum carnalem, alium spiritalem, unum visibilem, alium invisibilem, unum mortalem, alium immortalem, ita Deus et homo unus est Christus.

B **36.** *Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tercia die resurrexit a mortuis.* In quo passus ? in quo videbatur, in quo homo erat, in quo crucifixus, in quo mortuus, in quo sepultus, in quo resurrexit. Quia divinitas impossibilis est, sed in conjunctione personarum Filius Dei dicitur passus. *Descendit ad inferos,* id est, anima cum Verbo, quia priusquam humanitas assumpta est a divinitate, non est separata a Verbo, sed ipsa anima a corpore separata est. Quia si non esset separata, non posset mori. Et iste descensus ad solam animam pertinet. *Tertia die resurrexit a mortuis,* ut nobis exemplum resurrectionis ostenderet sicut propheta ait : *Post duos dies suscitabit nos et tercia die resurgemus, et in conspectu ejus vivemus* *.

C **37.** *Ascendit ad caelos, sedet ad dexteram omnipotentis, inde venturus est judicare vivos et mortuos.* Ascendit ad caelos ipsa humanitas quae fuit passa, sicut angeli dixerunt : *Viri Galilaei, quid statis aspicentes in caelum ? Hic Jesus qui assumptus est a vobis in caelum sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum* *. Quia secundum divinitatem ad nullum potest ascendere locum, sed ubique lotus est. *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Dexteram autem Dei non carnalem, non corporalem, sicut humana habet natura, sed in hoc pro gloria Dei convenit accipere. Ac si aperte dicat : regnat in gloria Dei, et sedero pro regnare dicitur. *Inde venturus est judicare vivos et mortuos.* Venturus est in eadem forma in qua crucifixus, in qua mortuus, in qua sepultus est, in qua resurrexit, non in ea tantum humanitate in qua antea fuit, sed in gloria et maiestate. Et ideo in eadem forma, ut videat Iherodes et Pilatus quem judicaverunt, et videant Judaei quem tradiderunt, ut videant milites quem cruciferunt, ut videant impii quem negaverunt. *Vivos, quos ejus adventus invenerit in corpore viventes.* *Mortuos, qui mortui erunt ab initio usque in illum diem.* Vei aliter. *Vivos, id est, sanctos ; mortuos, id est, peccatores cum peccatoribus suis [sic codex].*

D **38.** *Ad cuius adventum omnes homines resur-*

* Psal. cix, 4. ** Prov. ix, 1. *** Rom. i, 3. **** Lue. ii, 52. **** Joan. x, 50. * Joan. xiv, 28. * Osee. vi, 3. * Act. i, 11..

gere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem. In adventu Christi unusquisque, sive justi, sive peccatores resurgere habent cum corporibus suis, et reddere de factis propriis rationem. Reddet autem rationem non fabula verborum, sed recordatione omnium que fecit, sive bonum, sive malum. Et secundum hoc unusquisque recipere debet, boni bona, mali mala.

39. *Et qui bona egerunt ibunt in vitam aeternam, qui vero mala in ignem aeternum. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam. In vitam aeternam erunt boni sine fine in gloria regnaturi. Qui vero mala in ignem aeternum. Quia semper erit malis sine fine*

Explicit Tractatus de fide catholica.

A poena inferni, et sine ulla misericordia cum corpore et anima non consumpturi, sed semper arsuri, et nunquam deficient.

40. *Hec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvis esse non poterit, sicut superius diximus. Ista est fides catholicæ. Hic rogat et admonet ut unusquisque sacerdos hoc seiat et prædicet. Quam, id est, quam fidem, nisi quisque, id est, unusquisque, fideliter, ut de ea non dubitet, firmiterque crediderit, ut nullus a sua fide removeri possit, nullus achismate vel heresi. Et ita non crediderit, salvis esse non poterit.*

MONITUM.

Opusculum De Trinitate prodit ex ms. Regio 2338, videturque conscriptum post Chalcedonensem synodum; quo autem anno, ignoratur

EJUSDEM (ATHANASII) DE TRINITATE. B

Unam esse naturam existimat Patris et Filii et Spiritus sancti, et hasce tres hypostases, Patrem, Filium et Spiritum sanctum, quemadmodum et haptizati sumus. Nam euntes, inquit, doceite omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti¹. Unam quidem natram, quia plures celebrare et in multis deos dividere, ethnicorum est: tres autem hypostases, sive personas; ut ne locum habeat Judæorum sententia, et ne absque prole et absque Verbo sit Pater: *Ex quo omnis paternitas*². Et Verbum nostro verbo indigentius, si non babeat Spiritum. Et ut perfectum illud in tribus sit perfectis hypostasiibus. Nam juxta imaginem ejus qui in nobis est intellectus, verbi ac spiritus, ita est Pater, Filius et Spiritus. Spiritum porro cum audis, sanctum et hypostaticum intellige. Nos quidem corruptibiles sumus, et spiritus solvitur (a corpore). Ejus autem qui immortalis est, plane immortalis est Spiritus, utpote substantia quedam hypostatica. Una igitur est triplex hypostasium natura, una deitas, una voluntas, una operandi vis, una potentia, unum placitum, unus motus, unus splendor ex tribus exsiliens. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, haec tria unus. Deus perfectus Pater, perfectus Filius, perfectus Spiritus sanctus: ejusdem honoris, ejusdem potestatis. Qui res omnes crearunt, easque continent et curant. Is tribus omnia similiter, sine discrepantia, eadem ratione conveantur, sive quod esse, sive quod non esse spectat, sive quoad rationem qua se habent erga creaturas, sive quoad operationem, sive quoad potentiam, sive quoad aeternitatem, sive quod excellentiam spectat et causa rationem. Quale est, idem esse, incorporeum

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ (ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ)

Μίαν φύσιν δέχεται Πατέρες καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγγελου Πνεύματος τὴν θεότητα, καὶ τρεῖς ταύτας τὰς ὑποστάσεις, Πατέρα, Υἱὸν, καὶ Πνεύματα διηγοῦνται, καὶ μαρτυρεύονται πάντας τὰ δικαιαστήρια τῆς θεότητος τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Μίαν μὲν φύσιν, διὰ τὸ πλεῖον δοξάζειν καὶ κατατέμνειν εἰς πολλοὺς θεοὺς τὴν μίαν θεότητα τῶν Ἐλλήνων ἐστι· τρεῖς δὲ ὑποστάσεις, ήτοι τρεῖς πρόσωπα, ίνα μὴ σφῇ χώραν τῶν Ιουδαίων τῇ δέξιᾳ, καὶ ταῦτα μή δύνονται ἡ καὶ διογος ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ πάντας πατρεῖς· καὶ διότις τοῦ Τιμετόρου λόγος ἐνδεβεστερος, μὴ ἔχων Πνεύμα· καὶ ίνα τὸ πλείον δὲ τὸ τριπλάσιον ταῖς ὑποστάσεσι. Καὶ γάρ τὴν εἰκόνα τοῦ Τιμίου νοῦ, λόγου τε καὶ πνεύματος, Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ Πνεύμα. Πνεύμα δὲ ἀκούων, διγον οὐκανταποτελεῖται νόει. Ἡμῶν μὲν φύσεων δύνανται, καὶ τὸ πνεῦμα λαμπάνον· τοῦ δὲ ἀθανάτου πάντως τὸ πνεῦμα ἀθανάτον, ὃς οὐδεὶς τις ἐνυπόστατος. Μία οὖν ἐστι τῶν τριῶν ὑποστάσεων φύσις, ἡ θεότης, καὶ μία θελήση, καὶ μία ἐνέργεια, μία δύναμις, ην βούλημα τε καὶ κίνημα, καὶ ἔβαλμα τῆς λαμπρότητος τῶν τριῶν. Θεός δὲ Πατήρ, Θεός δὲ Υἱός, Θεός δὲ Πνεύμα, εἰς τὰ τρία· Θεός τέλειος δὲ Πατήρ, τέλειος δὲ Υἱός, τέλειος δὲ Πνεύμα τὸ δύον· τῆς αὐτῆς τιμῆς, τῆς αὐτῆς ἕξουσίας. Δημιουργά τῶν δυνάτων, καὶ συνεκτικά, καὶ προνοητικά, δύοις πάντα τοῖς τρισὶ, καὶ ἀπαραλλάκτως καὶ ταυτώς, δια τοῦ εἶναι, καὶ δια τοῦ τι μὴ εἶναι, καὶ δια τοῦ πώς ἔχει πρός τὰ κτίστα, καὶ δια τῆς ἐνεργείας, καὶ δια τῆς δυνάμεως, δια τῆς ἀδιδότητος, καὶ δια τοῦ ὑπεροχήν, ή καὶ αἰτιῶν εἶναι λόγεται. Οἶον τὸ εἶναι ταυτὸν, τὸ διηγούμενον εἶναι τὸν ἀκατάληπτον, τὸ βασιλεύειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ θεῦν, τὸ δύνασθαι, τὸ δίδοντα εἶναι,

¹ Matth. xxviii, 19. ² Ephes. iii, 15.

τὸ δράχην εἶναι ὑπεράρχιον, τὸ οὐσίαν εἶναι ὑπερ-
ούσιον, τὸ φῶς λέγεσθαι. Τὸ δὲ σκότος τὰ συμβολικῶν
λεγόμενα, οἷον θυμῷσθαι καὶ ὀργῆσθαι, ὑπονῦν
καὶ ἄγριτορενα. Τάῦτα πάντα τὴ μῆτρα φύσεως προ-
αρμόδιον, οὐκ ἐκ τῶν καὶ τὴ αὐτῆν ὅγλωπον, ἢ
νοῦσσον αὐτήν, ἀλλὰ ἐκ τῶν περὶ αὐτήν. Μίαν δὲ οὐν
τὴν φύσιν εἰδότες τῶν τριῶν ὑποστάσεων, οὐδενὶ τῶν
Ἄλλων διαφέρουσιν ή ταῖς ίδιστησι ταύταις, εἰ γεννή-
τριγά καὶ τὸ γεννᾶσθαι, καὶ τὸ ἀκτορεύεσθαι, καὶ
ὅτι τὸ μὲν Πατήρ, τὸ δὲ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα· καὶ ὅτε
ἡδὲ μὲν Πατήρ, γεννήτωρ καὶ προβολέας, γεννήτωρ μὲν
τοῦ Υἱοῦ, προβολέας δὲ τοῦ Πνεύματος· δὲ δὲ Υἱός
γέννημα, τὸ δὲ Πνεῦμα πρόδηλημα. Καὶ δὲ Πατήρ
ὑγέννητος, δὲ δὲ Υἱός γεννήτος διὰ δύο τοι, τὸ δὲ
Πνεῦμα ἀκτορεύοντος. Καὶ δὲ μὲν Πατήρ αἰτος, δὲ δὲ
Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα αἰτιατό. Καὶ δὲ μὲν Πατήρ προ-
βολέας, δὲ δὲ Υἱός Υἱός μόνον, καὶ τὸ Πνεῦμα ἀκτο-
ρεύομενον· οὐ γάρ ἔξτανται τῶν ίδιωτησι, οὐτε
δὲ Πατήρ τοι εἶναι Πατήρ, οὐτε δὲ Υἱός τοι εἶναι
Υἱός, οὐτε τὸ Πνεῦμα τοῦ εἶναι Πνεῦμα, δὲλ δὲ μὲν
οὐτία κακίη, μία τῶν τριῶν ηθεῖται, ὀστερούν
τῶτα τρία ἀλλήλους ἐνούμενα καὶ οὐ συγχέδεμα.
Τάῦτα μὲν ικανά εἰδεῖνα περὶ τὴν θεολογίαν.

A esse qui comprehendit nequeat, regnare, creare, posse, eternum esse, principium esse supra omne principium, lumen dici. Tenebra autem sunt quæ symbolice (de Deo) dicuntur, scilicet indignari, irasci, dormire, vigilare. Hæc omnia unum naturam congruentem attribuentes, non ex iis quæ ad eam pertinentem significanum aut intelligimus, sed ex iis quæ circa illam sunt. Unam itaque sciimus esse naturam trium hypostasium, quæ nullo alio diffrerunt, quam hisce proprietatibus, generare scilicet, generari, et procedere, et quod illud sit Pater, illud Filius, illud Spiritus, et quod Pater quidem sit genitor et productor, genitor Filii, productor Spiritus : Filius proles, Spiritus productus. **668**
B Et Pater quidem ἀγένητος, seu non genus; Filius γεννήτος cum duobus vs, seu genus, Spiritus vero procedens. Pater causa est, Filius et Spiritus causati. Pater est etiam productor, Filius tantum Filius, Spiritus procedens : neque suis excedunt proprietatibus, Pater scilicet a ratione Patris, Filius a ratione Filii, Spiritus a ratione Spiritus; sed essentia communis est; una trium est divinitas; sicut tria lumina invicem unita nec confusa. Hæc sunt ad theologie notitiam satis.

Tellec καὶ τῶ Θεῶ γένεσις.

Finis et gratia Deo

IN OPUSCULUM DE PASCHATE MONITUM

Hic tibetus nobis a clar. viro Antonio Muratorio, in bibliotheca Ambrosiana praeposito transmissus nuperime fuit. Et quidem, ut mihi videtur, a Latino quodam scriptore Athanassii nomine exaratus est. Nihil enim Græcum olet quod orationem spectat, etsi ut legentibus suum saceret scriptor iste, et Athanasius hoc ascribi opusculum curaret. rationem Paschatis computandi quæ apud Græcos obtinet sequi videatur. Verum nonnulla hic comparent quæ minus peritum φησισθν arguant, ut quod ait: Sic Pascha nec ante xi Kalendas Aprilis, nec post xi Kalendas Maii celebrari posse decretum est. Quod vel unum sufficiat, ut Athanasio abjudicemus: qui cum apud Ægyptios, computatores omnium accuratissimos ritum ageret, et curam ordinantis Paschatis post successorē suum Alexandrum, synodi Nicenæ jussu accepisset (nam Alexandrinis præsulibus hec provincia demandata fuerat); in hujusmodi errorem nunquam delapus esset. Quamobrem inter spuria merito ablegatur. Opinamus autem octavo vel nono saeculo adornotum fuisse, quo aero hujusmodi studia obtinebant.

Incipit tractatus S. Athanasii episcopi Alexandrini de ratione Paschæ.

Mensis hic vobis initium mensium, primus erit vobis in mensibus anni. Loquere ad omnem synagogam filiorum Israel. Decima mensis hujus sumite unusquisque orem per dominos paternas, et per singulas domus; ita ut si non sint satis ad orem, assumant secum vicinum propinquum. Sument autem agnum masculum immaculatum antilicum de oribus et haedis, et erit vobis observatum usque in quartamderimam mensis hujus. Et occidet eum multitudo synagogae filiorum Israel. Ad resperam assumunt de sanguine et ponent super duos postes et limina domus, in quibus edent eum: et manducabunt carnes assatas agni et aszyma cum amaritudine manducabunt. Et non manducabitis ex iis crudum neque coriun in aqua, sed assatas in igne. Sic autem manducabitis illum. Lumbi vestri accincti et calceamenta vestra in pedibus vestris, et edetis illum cum festinatione: Pascha enim est Dominus⁹.

Scio multos scrupulosius interrogare solitos, quare secundum morem Iudeorum ad lunas comparitiones diversis temporibus Pascha celebreremus: dicentes rectius videri, ut si commemoratione sit Dominicæ passionis, unus anniversarius dies natalis in observatione teneatur, ut semper viii Kal. Aprilis diem Paschæ celebrarent, in quo die Christi resurreccio tradiceretur. Itaque inquirentibus curiosius, quid maiores nostri sancti videantur exponam. Passio Christi redemptio est creatura dicit, resurrexit Christus in sequinoctio veris luna plena die Dominicano. De quo Apostolus ait quod conge-

* Fixed. xiii, 2-11.

miscat et doleat subjecta servituti, non sua sponte, sed per eum qui subjicit illam spem : quia et in ipsa liberabitur a corruptela servitutis cum libertate filiorum Dei¹. Creaturam autem intelligimus esse vitam qua mundus amat, in quo creatura omniaque gignuntur et terra : certum enim est nihil creari posse sine vita. Quae utique creatura tunc subjecta est servituti cum mundus est captus. Quan Christus passione sua veniens liberum se servavit, ut in eo tempore patetur in quo creatura subjecta fuerat servituti : ut quia dies illius tristitia fuerat, item latitiae redderetur. Resurrexit enim Christus in æquinoctio veris luna plena, die Dominica, quem in mundi convenire principio Genesis relatione cognoscimus, cum primum apparente arida, quam vocavit Deus terram, dictum est : *Germinet terra omne fenum, et omne viride lignum*². In vere autem germinare omnia vidimus, atque in eo principium mundi esse comprehendimus. Propterea et Scriptura proprie mensem novorum appellat, in quo terræ facies innovatur. Sed cum tres menses vernum tempus accipiat, horum trium medium tempus initium mundo dedisse monstratur. Medium enim tempus veris est æquinoctium, in quo lux et tenebrae consistunt aequales, cum divisit Deus, ut scriptum est, inter medium Incis mediumque tenebrarum. Nec dubia fides est de justitia et benevolentia Dei, qui cum fecerit mundum, lumen et tenebras statuerit aequales, ut deinde lux cresceret, et tenebrae decrescerent. Cum ergo hic dies medium veris obtineat, non sine causa majores nostri vii Kal. Aprilis tres addiderunt dies, ut primum diem mundi constituerent. xi enim Kal. Aprilis primum esse voluerunt, quia antequam sol in diei principio conderetur triduum ante præcesserat. Refert enim Genesis quarta die facta luminaria solis et lunæ. Propterea invenimus et in vii Kal. quidem resurrexisse, verum in xi Kal. die Pascha cum discipulis inchoasse. Ita isti tres dies, cum passione et resurrectione communicant, et æquinoctium ad omnes intelligitur **669** pertinere, in quibus cursum nec sol nec luna conficit. Diem autem Dominicam, primum diem esse dubitare non possumus, quia dicit Scriptura sec diebus factum esse mundum, et septima die re quievisse, quam septimam Sabbatum appellavit. Unde manifestum est primam diem in prima feria quæ est Dominicæ constituisse. Sive enim hoc secundum mundum, sive secundum spiritum computationis, ex una origine invenimus computationis utriusque rationem, quia ad imaginem spiritus septiformis, et seculi hujus, dierum septenarius numerus constitutus est. Similiter cum dicat Genesis facta esse duo luminaria in cœlo, ut lucerent super terram, solem in inchoatione diei, lunam in

A inchoatione noctis, plenam lunam intelligimus esse generatam, ut facta ad illuminationem terræ in inchoatione noctis, tota in terra nocte luceret, sic passionis Dominicæ resurreccio, quæ creaturam servitio liberavit, in æquinoctio, veris luna plena, Dominica die, traditur existisse. Sed quia, sicut computatio invenit, concurrere sibi per singulos annos in universitate non poterat, ut scilicet æquinoctium et luna plena et dies Dominicæ convenirent; sequenti enim anno in eodem die luna vicesima quinta secunda feria deprehensa est, judicatum est æquinoctium ad natale Paschæ (57-58), cum duæ illæ partes et dies et luna decessent, non sufficerent. Itaque rectius statuum est ad natalem Paschæ diem, mersem integrum relari in quacunque ejus parte et dies et luna concurrenerent. Neque hoc sine auctoritate Scripturæ, ut enim Moyses cum Pascha mandaret : *Nenuis hic robis initium mensium primus erit eobis in mensibus anni. Quo verbo tantum mensem ad celebrationem Paschæ intelligitur consecrassæ. Ita maiores nostri, qui u[er]o Kal. Aprilis principium anni invenerunt, mensem exinde computantes in u[er]o Kal. Maii extendunt. Sic Pascha nec ante u[er]o Kal. Aprilis, nec post u[er]o Kal. Maii celebrari posse decreto est. Sed cum in hoc mense et luna et dies convenienter, luna scilicet plena et Dominicæ dies, tunc Pascha censum est celebrandum. Sane quia frequenter rursus cum Dominicæ die lunæ plenitudo convenit, extendi in septem dies maluerunt, dummodo etiam Dominicam in resurrectionem memoriam retinerent. Ita quando dies sic venerii usque ad vicesimam primam lunam propter Dominicam diem Pascha differimus, quod ipsum non sine Scripturæ auctoritate; dicit enim Moyses, a decima quarta usque ad vicesimam totos septem dies Paschæ sanctificatos esse debere. Unde ad hunc numerum extendi posse lunam decreto est. Prudentes autem magis ad lunam et diem quam ad æquinoctium natalem Paschæ diem redierunt. Luna enim plena totius noctis illuminat tenebras, sicut nos a corruptela tenebrarum illuminationis spiritus liberavit, et post æquinoctium Pascha celebretur, in majori jam luce, et in minori jam nocte celebrabitur. Dominicæ vero dies resurreccio est dierum; ad initium enim reddit et finem revocat ad vitam. Ita huc magis visa in natali laetitia, et creature liberatione servanda, maxime cum intra primi anensis terminos retinerentur. Rursus majorem diei religiōnem quam lunæ indicaverunt, si quando non posset utrumque servari. Decimam quartam enim lunam, quam diem Dominicam egredi maluerunt, quia tota salus in resurrectione est, quam in die Dominicæ esse monstravimus, in qua et ortus dierum et resurrectione continetur, propterea quod in ipsa Dominus resurrexit. Luna vero licet ad vicesimam*

¹ Rom. viii, 22. ² Gen. i, 11.

(57-58) *Natale Paschæ, vox Latinis usitata.*

primam partem non totam impletat noctem, plurimum tamen noctis illuminat et superat, in quo prudenter maiores nostri maluerunt usque ad vicesimam primam extendi, quam ante decimam quartam Pascha celebrari, quia post ergum [*i.e.* tergum] tenebras via illius est relinquere, quam autocedeunt non posse superare. Itaque hanc summam et hanc conclusio nem in penace [pinace] constituto a majoribus, inventimus Pascha nec ante xi Kal. Aprilis, neque post xi Kal. Maii posse celebrari. Cujus observationis narratione narrata, reliqua prosequimur, ut imagini illi in qua Iudeis Pascha mandatum est veritatem comparemus in Christo omnes masculos immaculatus anniculus in Pascha Iudeis mandatur occidi. Hic est Christus patiens injuriam, qui sicut agnus ductus est ad occisionem: masculum non tantum ad sexum, sed et ad animi firmitatem referre debemus. Immaculatum ostendit Scriptura, quæ dicit quod peccatum in eo non fuit, nec inventus est dolus in ore ejus (39). Anniculus ex eo dicitur, quod in eo totus totius orbis spatia continentur, et sicut anni ætas in quatuor temporibus et duodecim mensibus computatur, sic fides in quatuor Evangelii et duodecim apostolis continetur. Hic ex ovibus et bœvis jubetur assumi, quod Iudezi ita intellexerunt, ut si agnus non fuisset inventus, haecus immaculatus immolaretur in Pascha, quod longe aliter est dictum. Nam ex permisto semiue hædorum et ovium postulatus est agnus, quod quidem natura non recipit, sed in Christi figura monstratum est, quia genus ejus ex Israelitis et alienigenis Moabitis inventur esse permistum. Dominus autem agnus istis, hædus [*i.e.* agnum ... hædum] peccatoribus comparavit, ita quia ipso originem secundum carnem non solum a Deo, sed ex peccatoribus gentibus esset habiturus, agnus ex hædis et ovibus postulatur; qui ad vesperam mandatur occidi. In occasu enim et fine mundi passus ostenditur: nam tempus hoc nostrum novissimos sæculi dies Dominus apostolique docuerunt. Quod

A vero de sanguine agni domus superlimen consignari jussit, ne a vastatore angelo tangeretur, ostendit crucis signum quo frontem signamus figuram sanguinis obtinere. Hoc autem signaculo ab angelo vastatore defenditur. Comedere hujus agni carnes jubemur, quia liberandus est populus, sicutus Christus ait: *Nisi quis comedederit carnem meam non habet ritam manentem.* Caro autem Christi verbum est Dei, qui [quia] Verbum caro factum est, et habitat in nobis¹⁰; sic istas carnes assatas comedere mandamur, crudas elixasque prohibemur. Cocta enim Christi verba non cruda, probata in multo tentacionis ardore, nec mollia, nec fluxa, nec labi facilis. Hæc cum azymo paue sumenda sunt, sicut Apostolus ait: *Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque celebremus illud, non in fermento malitia et nequitia, sed in azymis sinceritatis et veritatis*¹¹. Addi azymis amaritudines herbarum docet, quia angustia et tribulus est via quæ ducit ad vitam. Lumbos præcipit zona constringi, ne in libidinis luxuriam resolvantur. Calceamenta in pedibus esse, sicut Apostolus mandat, calceare pedes nostros in evangelio pacis oportere: constanter enim evangelizare non possumus, nisi gressus nostros contra omnes injurias et dolores quodam sensu munimine vestiamus. Baculus debet esse in manibus, quia in hac via vita: sicut baculus stabilimentum est et disciplina; idea Salomon non vetat baculum **670** de filii capite removeri, ostendeus disciplinam. Hæc autem monet, omnia in festinatione facienda, quia tardus et lensus in Dei gratia non probatur. Stare ergo nos in procinto oportet similes hominibus prefecturis, ut cum vocaverit nos Dominus, non morerum. Ita denum enim evadentes interitu a servitate, perveuiemus ad regnum Dei, in quo preparavit nobis delectabiles mansiones, qui nos vocavit per Christum Jesum Deum et Domum nostrum, cuius est gloria in secula seculorum. Amen.

Explicit feliciter.

Joan. vi, 54. " Joan. i, 14. " I Cor. v, 7, 8.

(39) Vide Gaud. Brixianum in serm. 3, de Pascha.

LEXICON ATHANASII.

(Cramer, Anecdota Graeca ex codd. mss. Bibliotheca Regia Parisiensis, Oxonii 1841, in 8, tom. IV, p. 201. — Tradit excerptum sequens ex eod. 2617, qui est sac. xiv, et plora glossaria continet. Prius dicuntur esse interpretationes vocum ex Athanasio depromptarum, sed multæ sunt quæ procul dubio aliunde insertæ sunt, sicut in omnibus his glossariis evenit.)

—

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΛΕΞΕΙΣ ΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑΙ.

'Αρχὴ τοῦ ἀλγα.

'Αεδία, θάλασσα.
'Αετηρίας, ἀνόλας.
'Αετέρος, ανότος, τὸ βέλτιον μή γινόσκων.
'Αερόη, βάθη,
'Αείης, ἀσύνετος, ἀνύσος.

'Αέρος, μή ἔχοντες ἄερα, ἀπόλει (ἀπόλοι).
'Αέρων, κακὸν, ἀπόη, δὲνηρόν.

'Αέτερματι, ἀμαρτήματι διευ βουλῆς.
'Αἰείγια, καρβίας πέρωσις.
'Αειηρών, ἀσθενῆ καὶ τὸ ἀσθενὲς κατεκίκαστον τοῦ ἀλγα.

- A** Ἀβούλια, ἀπαιδευσία, δινοία.
 Ἀβούλιος, κακὸν δό οὐ δέλι τις.
 Ἀβούλιος, ἀρρώνιος, ἀμάρτιος.
 Ἀβρικτος, δάσκαλον, ή ἀνύστακτον.
 Ἀβρόταξις, ἀμαρτία.
 Ἀβρότητι, τρυφερότητι, ἀπαλότητι.
 Ἀβροτήμω, ἀμαρτιώδης.
 Ἀβρός, λαμπτός, τρυφερός, ἀνθρόδης, τρυφηλός.
 Ἀβροδιάτεος, τρυφητής, τρυφερόνιος.
 Ἀβροδιάτη, τρυφερός ζωή.
 Ἀβρομός, δινεις δορύδιον.
 Ἀβρόνιον, πολυβαθή, ή βάθη μυχείτατα.
 Ἀβρασένιον, θρυπόμενος, βλακευθύμενος.
 Ἀβροχτών, τρυφερὸν γύτανα φορῶν.
 Ἀβρύτεα, κομετεῖ, ωρίτετας.
 Ἀβρύτεται, λαμπρόνεται.
 Ἀβροκομία, δι τὴν κόμην φαιδρὸν ἔχων.
 Ἀβριδιότος, γιγαντιάς, λεπτρεπέτερος.
 Ἀβρας, νέαι δούλαι, κόραι.
 Ἀβρόδητος, ἀναλογονος του ἀπαγγέλτη.
 Ἀβλοδερία, ἀστή, ἐκτρώματα ζωῆς διχα.
 Ἀβλαστήν, ἀκίντην, ἀπρόσιτον.
 Ἀβλελλος, ταπεινόν.
 Ἀβλίλιον, σίνον.
 Ἀβροβλαστος, διχλύδη, εἰδυνούμενον.
 Ἀβροζεύθαι, καλλωπιζεύθαι.
- Τὸ α μετὰ τοῦ τ.
- Ἀγαν-, πάνω, πολὺ.
 Ἀγαλλιμενος, εὐφρανθύμενος, χαίρων.
 Ἀγαπάλιδος, πραείς, εισοθάλμου καλῶς φλε-
 ρουστή.
 Ἀγάλματα, ξένα, εἴδωλα, ή ἀνδριάντες.
 Ἀγαμαι, θαυμάζω, ἐπατίνω, ἀποδέχομαι.
 Ἀγάμενοι, θαυμάζοντες.
 Ἀγασμένοι, θαυμάζοντες.
 Ἀγάλικος, δι όγαν Ενδόσεος.
 Ἀγάσιτο, θαυμάζειν.
 Ἀγάδοτονος, πολυστενάκος.
 Ἀγάλμητος, ἀσθενές.
 Ἀγαλλίαμα, καύχημα, δέξασμα.
 Ἀγανοι, λαμπτός, ἐνδός ου. ἀγαθοί.
 Ἀγανημάται, ἐπαρματαί, ίνωμα.
 Ἀγακιλείς, ἀγανός.
 Ἀγανόφρων, ἀγαθός, πράστατος.
 Ἀγάνητη, ἀμάξη, θημέρη, καὶ ἡ ἀρκτος.
 Ἀγάνυτος, ἀκάθαρτος.
 Ἀγαρρος, ἐργάτης, ὑπηρέτης, ἀγορόδηρος * διθεν
 Ἀγαρραν την ἀναργαλαν και ἀκούσουν λέγομεν, και
 εκ βίας γεννέμενην ὑπερέσλαν.
 Ἀγαρραν, πογῆνι απαλής.
 Ἀγερατο, ἀνεκτήτασο.
 Ἀγεύει, συνάγει.
 Ἀγελασθενος, πρεσβευτής.
 Ἀγελάνης, ἀγγελος.
 Ἀγελαία, ἀκοή, φήμη.
 Ἀγε, φέρε, βλέπε, κόμης.
 Ἀγελαιος, σχάδες.
 Ἀγέλασκον, ἀτιμον.
 Ἀγελατον, ιδωτων, ἀμαθῶν, ἀγροίκων.
 Ἀγενώς, ἀπενών, ἀνάδρως.
 Ἀγενές, ἀνελεύθερον.
 Ἀγευστοι, διπειροι.
 Ἀγεύτη, συναθρόζει.
 Ἀγέροχοι, ὑπερόπται, ἐντιμοι, ὑπερήφανοι, αὐ-
 θάδεις, ὑπερσταται.
 Ἀγερωχίας, ὑπερφανειας.
 Ἀγερατος, διτιμος.
 Ἀγερός, δι θαυμαστός.
 Ἀγετνές, ἀνελεύθερον.
 Ἀγετη, δειτε δη.
 Ἀγετη και φέρειν, τὸ ληστεύειν και δραπάειν.
 Ἡγετοι μην γάρ τα Εμφυγα, ἐφέρετο δι τα δάγκυα.
 Ἀγελάδοις, ηθοσιμένως.
- B** Ἀγερωτή, ἐφορδ.
 Ἀγερώσεις, ἀγρυπνή.
 Ἀγερούτο, τμηλης.
 Ἀγηλαι, σεμνώναι Θεὸν εὐχαῖς.
 Ἀγείνωρ, ὑπερήφανος, αὐθάδεις.
 Ἀγείρος, ἀγείρατος, μη ἔχων τέλος.
 Ἀγιστεια, καλαρότητος, ή λιγρεια.
 Ἀγιασται, προευτερπίσατε, κηρύξατε.
 Ἀγιέρατος, διαναρός, ἀσθενής.
 Ἀγιστεια, διασωμος, καθάρισι.
 Ἀγιστεια, εύσεβειαν, ἐστ' ὅτι και μιαρτήτητα.
 Ἀγιδάσιν, ηγέτισιν.
 Ἀγιστρειας, ως πρέπει άγοις.
 Ἀγιαλέται, ἀνακαλει.
 Ἀγιάλος, σκολιών, δυσχερές. ἐπιλαμπή.
 Ἀγικαλεμήτης, σκολιά βουλευθύμενος* μῆτης τορ
 βουλή είρηται.
 Ἀγικαλεγειον, σκολιθυιδιον.
 Ἀγικαλίδα, μερίδα.
 Ἀγιηθῆς, ἀδιλεις.
 Ἀγιαλει, ἀναγιώσκει.
 Ἀγιάληη, βάθρος.
 Ἀγιαλοι, λαμπροι.
 Ἀγιαλα, λαμπρότης.
 Ἀγιαλαι, καλλονει.
 Ἀγιαλειμον, λαμπρώς τειτιμένον.
 Ἀγιαλός, λαμπτός, καλός.
 Ἀγιαστέδραρα, τὴν λαμπράν καθέδραν.
 Ἀγιαλει, θάλλει, φαιδρύναι.
 Ἀγιατας, καθαρότητος.
 Ἀγιωστος, δι μη ἐπιτικούμενος.
 Ἀγιωτας, ἀγνούστας, ή μη γνωρίζοντας.
 Ἀγιωτης, ἀνεπισήμενος, ἀμάθεις.
 Ἀγιωμάτως, ἀχαριστως, ἀνοήτως.
 Ἀγιντας, κλάται.
 Ἀγιός, ἀγος; καθαρός, ἀμιλαντος.
 Ἀγιέαι, πνίξαι.
 Ἀγοριτής, πραγματευτής.
 Ἀγοραρομας, λογιστειος * είρηται δι τον έπα-
 σποτην (1) τα των πλεων ὄντα.
 Ἀγος, μιασμα, βόδινγμα.
 Ἀγοραιοι, οι εν άγρῳ ή ἀγροις διάγοντες.
 Ἀγραιοι, οι εν άγρῳ διατετερευονταις.
 Ἀγρισθημος, δήρος τη ψυχη.
 Ἀγριωκατος, ἀπαιδευτότατος.
 Ἀγρας, θήρας.
 Ἀγρύτη, θεριζει.
 Ἀγρισταιν, νύμφαι.
 Ἀγριοις, θυμώδης, δηροικε.
 Ἀγραψα, δικήματα, θάλεων νόμος ού τάραστα.
 Ἀγριτης, προστη (2) συρρειδής.
 Ἀγριτκα, κυδαία ψεύματα.
 Ἀγρύτας, τούς συνάγοντας μαντειας, τούς ἀπα-
 τωντας.
 Ἀγριει, ικκλησια.
 Ἀγνια, διμοδα, αι ρύμαι.
 Ἀγνιθυρο, γείτονα, πάτοιον της θύρας.
 Ἀγνιντας (3), δέματητη νοήσεως.
 Ἀγνιστειας, συγγενειας.
 Ἀγνιστους, συνετός.
 Ἀγνιστειος, έγγις τῷ γάνει.
 Ἀγτι, έγγις.
 Ἀγτιθεμων, δι γείτον.
 Ἀγτιστροφος, ειπειστροφος.
 Ἀγτέμαχος, δι εγγύη μαρχόμενος.
 Ἀγτούν, έγγις.
 Ἀγχων, κατέχων, πνήμων.
 Ἀγχιδιαν, εισόπεδον έγγις έχων την δραλότητα.
 Ἀγωγημα, φρτιων.

(1) Leg. ἀποκοπούμων.

(2) Leg. προσαιτης.

(3) Leg. ἀγχινοιας.

- 'Ἄργητή τρόπος, ἀναστροφή.
 Ἀτωτώ, κινδυνεύει.
 Ἀτωτοίς, τοῖς διγουσιν δόηγοις.
 Ἀγώτα, στάδιον.
 Τὸ δέλφινο μετὰ τοῦ δ.
 Ἀδαιῆ, ἀπεισον.
 Ἀδαιμάρτινα, στεφρό.
 Ἀδας, πονήρος.
 Ἀδανός, ἔρον.
 Ἀδαικίς, οὐ βέπτων.
 Ἀδαιών, ἀφθων.
 Ἀδαιδής, ἀπειρός.
 Ἀδαιδίνοις, διαβόνων, ἀναστένων.
 Ἀδαιμον, ἀφονον.
 Ἀδαιλές, ὑγέα.
 Ἀδαιμαστον, ἀντιπάτον.
 Ἀδαιμοναι, αἰσχύνομαι.
 Ἀδαιων, ἀμαθών.
 Ἀδαιμονας, διμάθεις, ἀπέιρους.
 Ἀδαιών, διαβόνων, ἀναστένω.
 Ἀδαιχυποτος, διώπος.
 Ἀδαιών, ἀφθων.
 Ἀδαικαστος, ἀμερίστως, δικαίως, διωροδοκήτως.
 Ἀδει, ὑμεῖ.
 Ἀδειμαντοτ, ἀνοικοδήμητον.
 Ἀδειλριθός, ὁ τοῦ ἀδελροῦ ιδές.
 Ἀδειλρά, διμοις, παραπλήσια.
 Ἀδεικέα, πυρά.
 Ἀδειμον, ἀφθων.
 Ἀδειρδες, δίροτον.
 Ἀδειρόμος, πολυφάγος γαστρίμαργος.
 Ἀδειον κήρη, ποικιλήν ψυχήν.
 Ἀδιδάμριστα, διμάστα.
 Ἀδιαιρέτων, ἀτιμών, ἀχωρίστων.
 Ἀδία, δινεις, ἀρδοια.
 Ἀδημήτην, παρθένον.
 Ἀδέργετος (8), διμαχον, ἀπολέμητον, ἀπόρθητον.
 Ἀδιάρθρωτος, διαιων (5), ἀτράνωτον.
 Ἀδιδιστατον, ἀδαχύριστον.
 Ἀδιαιρθρία, ἀμέλεια χωρὶς παρατηρήσεως.
 Ἀδιαικτος, ἀδισχυρίστος· λαμδάνεται δὲ καὶ ἐπι
 μὴ γνωσθῶντα τὰ δέοντα, η ἀφρόνος φιλαρεύντων.
 Ἀδιανότη, νεκρόν.
 Ἀδόντεος, ἀσάλευτον, ἀτάραγον.
 Ἀδοιλεσχει, φιλωρή, ματαιωρίζεται.
 Ἀδόντεος, ἀπροσδόκητος, ἀνυπονήτος.
 Ἀδόντητος, δηρήστον, ἀπόλητον.
 Ἀδοιλεγία, η ἐγκαρδία λύπη ἐπι πολύ· λαμδά-
 νεται δὲ καὶ ἐπι φιλαρία.
 Ἀδος, ἡδονή, πλημνή, κύρος.
 Ἀδειγνους, δισλευτος.
 Ἀδερή, μέγα, δαψιλές.
 Ἀδειανές, διθενές, δώναμον.
 Ἀδεινοτε, αἰδενότο.
 Ἀδέον, πλούσιο.
 Ἀδραγέων, μη ἐνεργόν.
 Ἀδραρέα, δισθενή, μη ἐνεργούντα.
 Ἀδυτα, τὰ ἐνδόστατα, τὰ ἀποκρυφάτα.
 Ἀδύτη, ήδε.
 Ἀδυτοι, στηλαιον, η τὸ ἀπόκρυφον μέρος τοῦ οίκου.
 Ἀδωροδοκήτως, διωροδήπτως.
 Ἀδωταδε, ὑπὸ τὸν δῆρη.
 Ἀδύτων, τὸ ὑποκάτω τοῦ ιεροῦ.
 Τὸ δέλφινο μετὰ τοῦ ε.
 Ἀεβιλεύνων, ἀγωνίζεμενος.
 Αεβιλορύθρους, ἀγωνιστάς.
 Ἀέδω, ἀπέλθω.
 Ἀειδοτη, πολυλογία.
 Ἀειρας, δρας, κουφίσας.
 Ἀεικάλιον, ἀπρεπές.
 Ἀειδε, ὄδε καὶ λέγε.
 Καινοαλές, τὸ πάντοτε θάλλων.
 Άλων, ἀκούων.

(4) Leg. ἀδήμιτον.

(5) Leg. διπιμον.

- Α 'Ἄειδηντος, δεικίνητος, δείστροφος.
 'Ἄειδηντος, τὸ δὲ βέλον.
 'Ἄεικελίους, ταλαιπώρους, εύτελεις, οὐδενδ; λόγου
 δέξιους.
 'Ἄειλάκεντος, ταχύτατος, δέξιον.
 'Ἄειρας, ἀλί βέλον· λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ αἰλ
 θντος δίδιον.
 'Ἄεργός, ἀργός, δικηρός.
 'Ἄεροβατη, εἰς τὸν ἄρρεν περιπατεῖν.
 'Ἄερομέγας, κουφίζουμναις.
 'Ἄειλοστίνας, ἀγωνίας.
 'Ἄειράται, καταράται.
 'Ἄεισιμετ, ἀκούστομεν.
 'Ἄειμος, οἷος διὰ παντὸς ἀει.
 'Ἄειδεις, ἀφανεῖς.
 'Ἄεικως, ἀπρεπως.
 'Ἄειραι, δραι βαστάσαι.
 'Ἄειρμενος, ἐπαιρόμενος.
 'Ἄει δέ, διὰ παντὸς δέ.
 'Ἄειδες, παρφύλωτες.
 'Ἄειστας, διὰ παντὸς τιμώμενος ἢ σεβόμενος.
 'Ἄεικοντας, κοιμιζόμενος.
 'Ἄεικοτος, μή βουλομένου.
 'Ἄειλον, ἀπροσδόκητον.
 'Ἄειλια, διμειοι, πνοαι.
 'Ἄειλίεις, μετ' ἀνίου διγιλάδους.
 'Ἄειντος, δὲ βέλον, αἴωνον.
 'Ἄειθης, μετεωρισθεῖς.
 'Ἄειτρων, δέξιφρων.
 'Ἄειτον, ἀνελπιστον.
 Τὸ α μετὰ τοῦ ζ.
 'Ἄειαλι, νέας καὶ ἀπαλαί.
 'Ἄειλιας, ἔρας.
 'Ἄειο, ἐπνέπου, τίμια.
 'Ἄειλοι, διπειοι, ὑερισταὶ, ἔξυδενωμένοι.
 'Ἄειρης, ἀδιληπτος.
 'Ἄειχης, σχληρὰ καὶ χαλεπὰ, παρὰ τὸ ἀξατεῖν.
 'Ἄειουα, αἰσχυνομαι.
 'Ἄειμονος, ἐντρεπτιμενος.
 'Ἄειξ, μονάχων.
 'Ἄειγτες, διεικτοι, παρθένοι.
 Τὸ α μετὰ τοῦ η.
 'Ἄηδεις, στυγὸν, λυπηρόν.
 'Ἄηδης, ἀμαθής.
 'Ἄηδων, στρουθὸς οὐτων καλούμενος.
 'Ἄηθης, ἀστρήθης, διγριος.
 'Ἄητης, δινειος.
 'Ἄημα, πνεύμα.
 'Ἄητο, ἐπνεεν, ἐφέρετο.
 Τὸ α μετὰ τοῦ θ.
 'Ἄθαμεις, ἀφθων.
 'Ἄθεισμος, δάκιος, δνομος.
 'Ἄθαιμητη, δνομα κύριον.
 'Ἄθαρτος, ἀχρεῶς.
 'Ἄθεριτει, ἀποδοκιμάζει.
 'Ἄθεριζε, ἔξυθενει.
 'Ἄθεσσατος, πολύν.
 'Ἄθεμιτοις, δάκιοις.
 'Ἄθετιαν, παραβασιαν.
 'Ἄθερόστει, ἀτρυπνει.
 'Ἄθεμις, δάκιος.
 'Ἄθηλιτος, ἀνδρώδης.
 'Ἄθηναζε, εἰς Ἀθήνας.
 'Ἄδιον, σγάνισμα, τιμή.
 'Ἄθηριτας, θεωρήσας.
 'Ἄθηητοις, ἐν Ἀθήναις.
 'Ἄθηρος, δηρηστον.
 'Ἄθηκον, ἀγριλάφητον.
 'Ἄθλοβέτης, διωνοθέτης.
 'Ἄθλιτόρωρος, νικητήμερα ἐκ πολέμου.
 'Ἄθλον, τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ διδόμενον.

(4) Leg. διπιμον.

Ἀθλα, βραβεῖα.
 Ἀθλεῖν, ἀγωνίζεσθαι.
 Ἀθλεύων, κοπιῶν.
 Ἀθλοφόρευς, ἀγωνιστάς.
 Ἀθλοπέτης, βραβευτής διατεθῆς.
 Ἀθρώας, ταχέως, σφρόως, αἰρνότερος.
 Ἀθροίζει, συνάγει.
 Ἀθρει, θεώρει, βλέπει, σκόπει, νοει.
 Ἀθροιστρα, πλήθος.
 Ἀθρανστος, ισχυρὸν, μελαστον.
 Ἀθρησον, θεώρησον.
 Ἀθροισθης, συνάζθητε.
 Ἀθριδωται, λυτρόνται.
 Ἀθρώων, ποιῶν.
 Ἀθημητα, πατέων.
 Ἀθηριδιων, πατέων.
 Ἀθηρογέλασ, φλυαρίσεις, ἐκ τοῦ μὴ θύρων ἐπι-
 θνάτου τῇ γάλασσῃ.
 Ἀθρος, πόρος.
 Ἀθρη δὲ οὐτε, νότριον οὖν.
 Ἀθροιν, ὅμως ή ἀφρωνον.
 Ἀθριωται, λυτρόνται.
 Ἀθύροτας, παίζοντας.
 Ἀθύρογέλαι, ως ἔνυχε χρώμενοι τοῖς νόμοις.
 Ἀθυροστομη, φλυαρέ.
 Ἀθετετος, ἀκόλαχευτον, διπλαγχον.
 Ἀθώος, άνατος.
 Ἀθώπευτον, ἀκόλαχευτον, διπλαγχον.
 Τὸ α μετὰ τοῦ ι.

A Αἴρωντος, κύλαξ, ἀπατων.
 Αἴμα, γένος, σπέρμα, γάλα· καὶ τὸ ἄπο τοιχῶν
 βίνων.
 Αἴμοβρον, αἷμα ἐσθίοντος· φορὰ γάρ ή τροφῆ.
 Αἴνιζουαι, ἐπανέντω.
 Αἴνη, δευτή.
 Αἴνημα, ζήτημα.
 Αἴνημαραδωδή, δυσχερῶς, ἀσυμτανῶς.
 Αἴνιτεμένος δι' αινηγμάτων καὶ παραβολῶν λαλῶν.
 Αἴνειαι, ἐπανέσαιμι, ἡ ἀναπέσαιμι.
 Αἴνησαι, ἐπιβίωσαν.
 Αἴνην, ἐπανόν.
 Αἴνητεται, ἀστήμα λέγει.
 Αἴνόν, δεινόν.
 Αἴνόταος, δεινότατος.
 Αἴνόμορος, ταχυθάνατον.
 Αἴνειαι, ὑπερηνα.
 Αἴνοτρον, κακά γεννιώτης.
 Αἴδης, αἴγαλοι.
 Αἴνοτρος, ὁ ἐπὶ κακῶν τεχθεὶς.
 Αἴνησαι, ἐπανῶ.
 Αἴλας, δριτός, κινήτας, ἐπεκδραμῶν.
 Αἴλερται, ἐπιλεκτοι.
 Αἴλερτες, αἴγαλοι.
 Αἴλια, ποικίλα.
 Αἴλιατρόβειας, ἀπρεπῆ πράττεις.
 Αἴλιάσσαν, ἀθροίσασα.
 Αἴλιον, ποικίλον.
 Αἴλιος, τοιχὸν αἰγῶν.
 Αἴλιν, τὸ θύρων.
 Αἴλιξ, μέγας, δεινός.
 Αἴλολαι, ἀγέλαι αἰγῶν.
 Αἱ ποραι σου, αἱ δοσοὶ σου.
 Αἴρετόν, ἐπιθυμητόν.
 Αἴρησαι, σκέψαι, βουλεύσαι, ἐκλέξομαι.
 Αἴροιναι, βουλεύει, προχρίνω.
 Αἴρεταιμη, προτιμωτέραν μή τις στει.
 Αἴρην, ὁὔτερον.
 Αἴρησαι, πορθήσομεν, ἔξερημώσομεν.
 Αἴροιμαι, ἐπικαλέσομαι.
 Αἴρομένη, ἐπιγομένη.
 Αἴσθητα, τὸ δρώμενα.
 Αἴσθηται, τὰ μέλη δι' ἓν αἰσθανόμεθα. εἰσι δὲ
 τῷ ἀνθρώπῳ αἰσθήσεις εἰ δραστική, γενέσις,
 ἀκοή, καὶ ἀφή. ἀφή δὲ λέγεται ἡ διὰ τῶν κειρῶν ψη-
 λάσσησις.
 Αἴσχιστος, αἰσχρός, κάκιστος, μυστρότατος.
 Αἴσια, γνήσια, δειξιά.
 Αἴσχυλος, γέρων.
 Αἴσχυλος, λοιδόρα μέσος, αἰσχύνης δέσιον καὶ σα-
 τρίας μύσος.
 Αἴσχητωρ, χοροδοσκός.
 Αἴσολα βέβαιοι, ἀπρεπῆ πράττεις.
 Αἴσημοιν, ἀναλίσκειν.
 Αἴσταών, ἐγκλημάτων.
 Αἴστη, δεῖ, διὰ παντός.
 Αἴστημηρ, νοσούμενη.
 Αἴστοςθει, φονεύσαται, ἀφανήσαται.
B Αἴγιμάς, τὰς ἐπορθοτίθεας τῶν σιδηρῶν τῶν δοράτων,
 αἵτινες λόγγοι καλούνται, ἔνθεν αἰχμάλωτοι λέγομεν.
 καὶ δοριάτων καλούνται, τὸν ἐν πολέμῳ λτρεθέντα,
 διὰ δράτος η αἰχμῆς, δὲ στολγής.
 Αἴγιαμάτων, ἐγκλημάτων.
 Αἴστοςθει, οἰμαρμένη, ἦγουν ἀθεύτη καὶ ἀπροώντες
 τύπον.
 Αἴχις, αἴγαδνα.
 Αἴχητης, μάρκιπος, πόλεμιστης, ὀπίστης.
 Αἴχηνος, ταχὺν.
 Αἴγιαρχοτάλεων, ταχέως, πάνω, καὶ ἐντρεχῶς.
 Αἴγιελλιζονται, αἱ ἀσήμιως λαλούσαι.
 Αἴλορνημα, φέρουμι.
 Αἴλων, γρῦπων πολλῶν συμπεριβλήψις.
 Αἴληρα, ὀγκόνη.
 Αἴλιον, δρηγόν.
 Αἴλιοι, μεταίων.
 Τὸ α μετὰ τοῦ κ.
 Αἴκαλλες, διμορφον, ἀπρεπές.

ONOMASTICON

VOCUM

vel insolentium, vel quarum significationes peculiares aut jinobseruatæ sunt, quæ in hoc tomo occurunt.

Revocatur Lector ad numeros crassiores.

'Ἄδιλοςτος, qui non potest demergi in aquam, sed supernatal, 247.

'Ἄργυραιος, epitheton senibus ascriptum. De Hoso dicitur, 361. Item de prole Abraham dictrit, 45.

'Ἄρχαγητ, dilectus.

'Ἄρπαστος, sanctitatis effector, 176.

'Ἄρπαδος, sancte radicatus, 345.

'Ἄσθενεκτος, individus, indubibilis, 170.

'Ἄστυκριστος, inconsideratus, 346.

'Ἄστυκριστος, qui per aerem volat, 330.

'Ἄστεστικτος πρόσωπος, verecundus vultus, 347.

'Ἄστεροςπομος, qui per aerem currit, 359.

'Ἀστάτατος, incompositus, 202.

'Ἀκεροπρίσπαστος, vel potius legeendum ἀκτροπλοστος, qui levissima de causa et intemperate distrahitur, 504.

'Ἀκολακτώτας, extra adulationem, 373.

'Ἀκούσιτος, triclinium ubi steruebantur lecti pro cena et prandio, 292.

'Ἀκράτητος τῷ θανάτῳ, qui mortis imperio liber est, 1.

'Ἀκροστος, non simbriatus, 88.

'Ἀριάντος, 391.

'Ἀραβίταιος, vestis sacerdotalis, 548.

'Ἀνεγέρως, 499.

'Ἀρέλεος Θεός, formæ expers Deus, 339.

'Ἀρέδηρητος, 391, qui abnegari non potest.

'Ἀρθρωτοδάρτης, qui divinum cultum homini tribuit, 149.

'Ἀρθρωτοθαστατος, 537. Ibi vide.

'Ἀρίγως, sine humore, 365.

'Ἀριστοπεριπατητικός, qui erectus ambulat.

Ille dicitur facta vox ἀνθρωπος, quia homo erectus ambulat, 193.

'Ἀριστειαρχος, iniuricit erga Deum, 399.

'Ἀριστοταλύρως, libere, sine coactione, 589.

'Ἀριστόποτος, excalceatus, 506.

'Ἀρύνθος, exaltatio, 153.

'Ἀταλάντης, molientes, 47.

'Ἀταράθραυστος, infactus, intemeratus, 659.

Ἀλέκουστις τῆς τερρίσεως, cum quis exiit natiuitatem, 44.

'Ἀτεργήτας, incircumscripsit, 8.

'Ἀτοκριτος, responsum, negotium, 209. Sic apud S. P. N. Benedictum cap. 51: *Frates qui pro quonia responso proficiuntur.*

'Ἀτοκριτάριος τῆς μορής, apocrisiarius monasterii, 209. Qui negotiis monasterii vacat. Vide in utroque Cangii Lexico ad vocem *Ἀτοκριτάριος*, et ad vocem *Ad responsum et Responsalis*.

'Ἀτοχετούμαι, exsicco, 329.

'Ἀτροκαττες, qui non profitit, 424.

'Ἀτροσεξια, inconsiderantia, 154.

'Ἀτροψυλάκτως, incaute, inconsiderate, 154.

'Ἀτρόφος, inconsutus, 74.

'Ἀτράπος, novitus, 310.

'Ἀρχίθεος τοῦ Υἱοῦ ὑστέρασι, 339. Ibi vide.

'Βιστα, amphora, 291.

'Βιστοκήδε, qui demergitur in aquam nec supernatal, 217.

'Βονάκαρος, vini poculum cui immissum est panis frustum, 191.

'Βονάτη, idem atque voluntas, quæst. 415. ad Antiochum. Et apud Photium lib. 195 ex Epist. Maximi ad Marianum.

'Βρεζούργεται, ut infans curatur, 356.

'Γελοστρόλα, faceta, ridicula malitia, 90.

'Γέρεσις, id est genethilisologia, 655.

'Γενητηράνητος, 445.

'Γηγιατέρει τινι, familiariter cum aliquo agere.

134.

'Δεκάτητος, ἡ, decem Ἀgypti plaga, 101.

'Δευτεράς, secundarius, 210.

'Διαβολέτη, forma diabolica, 288.

'Διαψύλαξις, custodia, 156.

'Διαστολής, illuminatio, illustratio, 400.

'Δικαίωτας, duos habent palmites, 475.

'Δικολογία, defensio, advocati officium, 389.

'Δισκοδιλύμα, disci opercului, 348.

'Διχασμός, divisio, 364.

'Δογματοδοτα, enuntiatio edicti, 348.

'Δωδεκάδεος, templum duodecim deorum. Erant enim duodecim dii primarii et precipiti, de quibus Herodotum videtis I. ii. Hinc δωδεκάδον, 189. His aliudens Joannes Chrysost. hom. 26 in *Epist. ad Corinthios*. Οὕτως Ἀλέξανδρον τριακούστακον ἐνύπνιον εἶναι θεὸν ἡ σύγχλητος Ῥωμαῖον. Duodecim deos memorat Herodotus, in *Erat.*

'Ειδύλλω, scio, cognoscō, 389.

'Ειλικρινῶς, sincere, pure, in dictis et interpretationibus parab., num. 24.

'Εἰσοδάλα, concluso, colligo : ὅταν εἰσοδάσῃ τὸ καρπόν, postquam collegerit fructum, 278.

'Εκκλησιαζεύθαι, in Ecclesia recipi, 410. Dicit Aponetus de Epistola B. Pauli ad Hebreos, οὐκ ἐκδηλεύεται, non recipitur in Ecclesia.

'Εκκλησιαζεύμενος ἀλλ' εἰς εἰς τὸ μέρος αἱ ἐκκλησιαζέντες (ταρούται), sed jam nulla existant proverbia, nisi ea que in Ecclesia recipiuntur, 156.

'Εκτεκάρω, declaro, aperio, explico, 354.

'Ἐκπορεύεται, emittere. Πατέρες ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα, Pater emitit Spiritum. Spiritus vero dicitur ἐκπορεύεται, procedere, 284.

'Ἐκπορεύεται τοῦ ἀγίου Πτεύματος, processio Spiritus sancti, 285.

'Ἐκπορευτικῶς, per processionem, 411.

'Ἐκτροπία, perforatio, 640.

'Ἐκχαροπλα, doctrina rerum reconditarum, 356.

'Ἐκχεύγματι, nimio ardore exsiccati, 200.

'Ἐρβιδύρωμα, profunde penetra, 47.

'Ἐρμητεράζος, 8. Circumscripus, intra fines aliquos detinetur; opponitur τῷ ἀπτερύγω.

'Ἐρμητεταστος, distractioñibus obnoxius, 308.

'Ἐρωδιαστ, obstipuerent, scilicet, dentes, 128.

Vide in *Πισθίαν*.

'Ἐρδελεγέω, assiduus sem, 634.

'Ἐρδυμερια, vestimentum, 305.

'Ἐρητοθίκειο, in pectus acu in animum repente, 192.

'Ἐξαρημεπλα ποιεῖν, vice sua officio fungi, 330.

*'Επαρθρήση σκονέῃ, studio pervigili, 620.
*'Επιταμβία, uxor, 51.
*'Επιτρωπορός, agnito, 221.
*'Επικλήσεται, qui in periculo versatur, 26.
*'Επιτρόβεσθαι εἰς δρόνε, juramentis assuefieri, iumenta frequenter adhibere, 63.
*'Επώμον, superhumeralis, vestis virginum a tegendis humeris ita dicta, 88.
*'Εργατεύεσθαι, operari, 306.
*'Εργόχειρος, labor manus, 520.
*'Ερπος, reptatio, 196.
*'Ερυστικά, rā, repilia, 196.
*'Εὐθύλοτος, eloquent, 47.
*'Εὐθυλέλος, recto cursu, vel cito, 361 et 372.
*'Ευκαρδικός, mansuetus, mitis, 326.
*'Ευκλήματος δημοτος, vitis multis palmitibus ornata, 174.
*'Ευεσθρόρων, pie, 260.
*'Εύνων, vili pretio, 303.
*'Εψημερευτής, qui vice sua ministrat, 348.
*Ζυμων, fermento, 274.
*Ζωγραφοτέρος, depicting, 330.
*'Ημεροσαγής, qui de die lucet, 477.
*'Ημισέριος, 311, vestis monachalis.
*Θεαρχικαὶ ὑποστοτεῖαι, 355.
*Θεατρομανῆς, qui insano theatri amore tenetur, 100.
*Θεοδόχος. Ita dicitur B. Virgo Maria quae Deum excepit, 352.
*Θεολογίας τὸν Χριστὸν, Christum predicare Deum, 141.
*Θεοπαχτίαι, Theopaschitæ, haeretici qui dicebant ipsam deitatem in cruce passam fuisse, 287.
*Θεοβλασταρος, 337. Ibi vide.
*Θεοχάρπτος σκινος, vas quod Deum continet. Sic vocatur Maria Virgo, 349.
*Θουσιαράθρος, qui sacrificiis adest, 330.
*Θέλρος, qui proprii et nati est cuioris neque tinctus est, 88.
*Τρυποποιὴ τὴν τῆν, terram vestigii tero, 348.
*Καθαρισμός, purificatio superstitionis, 406.
*Κακούνθετος τρόπος, mores incompositi, 48.
*Κανονιζόμενα, κανονιζέμενα βιβλia. Libri in Canone recepti, 96. Κακανονισμένα έχει τὰ βιβλία, 88.
*Κανονικὴ γυνή, mulier canonica, quae sub regula vivit, 258.
*Καρδιότωρ, in corde vulneratus, 634.
*Κατατάσια, castanea, 195.
*Καταλάθ, κατέλθεις τοῦ θάρατον, 776. Ibi vide.
*Κατασπερέν, seminato, 47.
*Καταψύχη, similitus, odium, 304.
*Κατηραγασμένως, ex necessitate, coacte, 518.
*Κανχίος, καὶ δέκος μὲν κανχῶν τοῦ ἡμέρα.
*Orbis est receptaculum solis, 281.
*Κέπχος, fulica, sive ut alii, larus, levissima et stu a avis, unde κεπχωσθε, delirare, stulte, leviter agere, et participium, κεπχωθε, κεπχωμένος, 187, ταῦτα γράμμα πύεματα, λογος ως κεπχωμένω, id est, delirantium.
*Κερατόδεμος, villa qua caput constringitur, 88.
*Κλεψύτης, qui despontatam vitiat, 347.
*Κολέων, vestis monachalis, 311.
*Κονδύτος, conditus, ut vinum conditum, 423.
*Κοσμουστηρίος σταυρός, crux quae salutem mundo parit, 287.
*Κουκούλιος, eucnilla, virginum vestis caput operata, 88.
*Κουλαρίων, διεύρων κεκουλανισμένον, farinæ pistæ sive contusa, 109.
*Κρυψόδαρτος, qui talentum abscondit, 619.
*Κυρτωδωσούντες, canina lingua prædicti, 346.
*Κυριακὸς ἀνθρώπος, Dominicus homo, id est Christus, 166.
*Κύδιξ. codex, 345.
*Λαμπαδοφωνῶν, splendide more lampadis, 281.
*Λεπτήρων, decortico, 268.***

*Δεκτωθεῖσα, vox dubia. Tabe confectus, 153. Vide ibid. in notis.
*Δογοπεθεῖα. Ἀπὸ γὰρ Δογοπεθεᾶς κατέλοντο δόλινες ποιοντι. Quod aliorum sermonibus credant, multas cades iustas perpetrant, 244.
*Δογιόρια, vorake, verbula, 300.
*Μανελίνδης κύνον, canis macelli, 257.
*Μαζέρων, maors, vestis superior virginum, qua tanquam pallio operiebantur, qua monachis etiam, imo et episcopis in usu fuit, 88.
*Μετετεία, intervention, mediation, 413.
*Μετακόσμησις, transformatio, transmutatio in melius, 12.
*Μετράσια, genuflexio, 280. De μετανόῃ egimus in Typico Irenes. Vide item Caugii Glossarium, et Goari Euchologium.
*Μοσχοποιεῖται, vitulum conficere, 101.
*Νεκροκανῶν, instar mortui 361.
*Νεροδοσύντατος, nubis speciem referens, 330.
*Νυκτορήμαρος τορῷ, trium dierum totidemque noctium septulita, 395.
*Νυμφοτολος. Sic dicitur Lucas, quia de nuptiis B. Mariae Virginis ornate locutus est, 355.
*Σεριτεῖα, hospitalita, 508.
*Σεργίνως, 343. Ibi vide.
*Σεργιωνούμαι, novis et insolentibus vocibus derisor, 458.
*Σηρίλων, radio, 491.
*Σιγητήρων, vili pretio, 305.
*Ολεσταρος εἰκὼν, integra icon, imago, 289.
*Ομηρῶν, visum restituo, 363.
*Ομοιολεῖται, simile dictum, simile vocabulum, 50.
*Ομοονιαστής, consubstantialista, qui tenet τὸ διοικον, 414.
*Οργαραθητης, qui nomina imponit, 195.
*Ουρυχίλων, ὁ ἐπενδόντης σον μέλαν, μὴ βεασμένος τὸ βαρύν, ἀλλ' αὐτορονής ιδεόμενος, ἡ ὄρυχλων, id est, ependytes tuus niger, neque tintus, sed nativi coloris, aut onychinus; ubi δυνιζουσι, pro fusco colore usurpatum existimatur, 88.
*Ουρυχιτηρ, ἥπος, οὐρυχιτηρας ὄρυχλοτα δύο γηλῶν, quae ungulas dividunt in genitias parates, 102.
*Ουρυχοκάλω, ungues praecido, 191.
*Οὐρόβολος τὸ βέλμημα, acutus visus, 91.
*Οὐροδεξίας Κυριακή, sic vocatur a Gracis Domina prima Quadragesima, 289, in notis.
*Οροβετόν, terminos ponit, 330.
*Οστρακόθερα, conchilia, 286.
*Παταρότος σοζία, liber Sapientiae Salomonis, 152. Vide ibid. in notis.
*Παραγγαμμένα, perverse scripta, dicuntur de apocryphis libris qui Scripturarum nomine circumferantur, 155.
*Παράδοσις, versio, 455. Παραδοσίες τῆς θεας Γραφῆς, versiones divinas Scripturae.
*Παραμονητικός, τάξις ἐτ ἀνθρώποις καριμητικης, angelorum uido qui cum hominibus permanente soleit, 21.
*Παρατήκω, asto, 377.
*Πατέ απετηριέρως, accurate, caute, 305.
*Παρβατίας, παρβατιας δορά, pantherinam pellim, 371.
*Παρομιά, μῆτρα παρδονος ἀπὸ τιος ἔρος εἰς πολλὰ πεταλούπαρέρον, dictum parodium (quasi dicas in via situm) ab uno quodam ab multa translatum, 418, et in notis.
*Παρυγιάτων, insidiator, 634.
*Πατραλεῖς, parcicidæ, 239.
*Πεθανολογεῖ, probabiliter loquor, 370.
*Περικαθάλειρ, superstitioso quadam ritu sese illustrare, 304.
*Περικουρεῖα (τὸ) circumtoniones, 305.
*Περισσεύειν, curare languentem et aegrum, 370.
*Περισσευτής, curator, qui sanat et medet et fert, 372.***

Περιοδία, curatio morbi, 369.
Περίχρυσμα, circumlitio, uncio, 53.
Πηλοπάτεται, ex loto eformare, 368.
Πίνα, pīna, genus conchylia, 286.
Πιστογός, pīc illitus, 631.
Πλανεύνχος, latos ungues habens, epitheton hominis, 196.
Πλοτορεψ, nutrio, 329, ἐπολοτρόφησε παιδα, nutritiv puerum.
Πλονευσταγχύτια, summa misericordia, 205.
Πλούτοκοντα ρρέτα, admodum lanigera oves, 373.
Ποληματιος, opusculum, 429.
Ποροκόπιος, scortator, 633.
Ποσούμια. Ποσούνται οὐρ οἱ πάρτες χρηταὶ τη̄, numerant omnes judices ad tredecim, 408.
Προαρατής, annoue praefectus, 150.
Προαρχιμά, prius obtuso, 229.
Προμηνήσις, præsignificatio, 391.
Προπατηρέω, primus cohortor, prius demulceo, 53.
Προσημάτωρ, prænuntiator, præsumptuor tōv μαλάτων, futurorum prænuntiantes, 66.
Προσταθόμα, compingor, 169.
Προτύπωντις, imago prius existens, 197.
Πρωτόδιος, antiquis, 143.
Πρωτοπτητος, primus noctis somnus, 94.
Πτεροβόλος, alatus, 530.
Πυκτία (τὰ), libri, volumina, 95.
Πυρδηλεκτος, incombustus, 363.
Σαρπηνέας, τὴρ οἰκουμένην ἐπαγγείνεσαν, orbem quasi sagena ceperunt, 274. Herodotus ea voce frequenter utitur, ac describit quo pacto Persa στρένουσ insulas et regiones.
Σαρτλία, videatur esse genus calceamentorum monachii, 311.
Σαρκοφόρος Θεός, 340.
Σαρτος Βλος, monastica vita, 202, tritum est apud ecclesiasticos; hiuc σεμνεῖον, monasterium.
Σαύση, tonsura, 260.
Στίσιος, alimentum, 514.
Σκαμπότης, obliquitas, 216.
Σκαμπόδος, obliquum facio, 216.
Σκαμπόντιος, qui palme longitudinem habet, 191.
Στοιχειολάρης, elementorum adorator, 152.
Σιραπητώ, διστρατῆτος μέρα καὶ θαυμαστὸς ἔργον, magno et admirabili strategemate usus est, 76.
Σιραπάτην ἥδος, virga styracina, 268.
Σιντραμός, veniam peto, 190.
*Σιντροσόμετοι, connumerati, 129. Vide in Motto in *Synopsis Scripturae*, 95.*
Σιντροσκηνέα, una adoro, 26.
Σιντρεντος, conspiratio, consensus, 22.
Σιντραράζιον, reboans, 214.
Σιντραρότα, turba coacta, caterva, 175.
Σιντραλόητος, una exsecrandus, 320.
Σιντρεσακτος, mulier adscititia, 304. Vide in Motto.
Σιντρετιμῶαι, una honoror, 402.
Σιντρετσταοι, quiescio, disquisito, 179.
Σιντρετερδων, adhuc comparo, 357.
Σινεσκιασμένως, obscurae, 439.
Σινέθετις ἐνδυμάτων χρονιάων, synthesis erectorum vestimentorum, 211.
Σιντροπτιῶς, compendiose, 100.
Σιντροψίω, in compendium redigo, 514.
Σιντρειολογία, brevitas dicendi, 193.
Σιντρουατονίς, dissensionis sive dissidii autor, 153.
Τιμολόχος ἡx. οτρον, qui pretium frumenti au-xit, 307.
Τιμοπεταθώ, versor, frequenter ambulo, 271.
Τριβωλώης, tribulus consitus, 211.
Τρικληματος, tres habens palmites, 175.

Τριπρόσωπος, triinus personis Deus, 281.
Τριπλήσιος τῆς δτίας Τριάδος, triplex sol sancte Trinitatis, 233.
Τριπυκάστατος Θεός, Deus hypostasi triinus, 217.
Τροπικοί, tropici, 184.
Τροπικός, laeces. Τροπικὸς Μανιχαῖος, 185.
Τρυπανοσύμης ὁ ἀποκεφαλισμός λέγεται, 279, id est, distentio nibil aliud est, quam decollatio.
Τρυπανωδείς, aqua intercuti aptus, 185.
Τρυπανωδείς, hymnis canendas aptus. De angelo dicitur, 21.
Τρυπαριδέω, subnumero, post numero, 167.
Τρυπαριδούμιτι, post numeror, posterior numeror, 10.
Τρύμαχος, 537. Vide ibi.
Τρύμαχος τοι Υἱοῦ ὑπόστασις, 339. Ibi vide.
Τρύπηρων, ad provectam usque senectutem venio, 250.
Τρύπηρος τριπος, 534. Græculi commentum est huiusmodi epitheton.
Τρύπηρος, alatus, 359.
Τρυπόρεπτως, cum hilaritate et letitia, 361.
Τρύπειος τῶν ὄρθιαλμων, globus oculorum, 286.
Φιλακτήμων, qui possessionum cupidus est, 305.
Φιλακτηριος, phylacterium, genus incantamenti, 304. In notis.
Χάραξος, 241, οἱ καταδίγονται λαβεῖν δντι τοῦ βασιλικοῦ γαράμπατος τὸ ἔξω γάραγον. Accipere recusavit pro regio nomismate externum nomisma.
Χαροποιι, latifrons, 175.
Χαραπλόι, manus extendo, 360.
Χειρόβια (τὰ), manice, chirothecæ. Κατ ξυρίδα τριπά περικαλύπτοντα τοὺς βραχίονας ήσαν τῶν δακτύλων των γειρῶν, 88.
Χειροχόποτης, qui aliorum deposita habet, 236,
Χιαρος, segniter, tepide, 314.
Χροπλατεύ, ex luto effingo, efformo, 367.
*Χειροφραντα Χριστοῦ, quæ cum Christo choreas agit, 95. Miror nuperum scriptorem, banc vocem, vulgari sermone, nec sine convicio auctoris hujus nperis, interpretatum esse, *la danseuse de Jésus-Christ*. Quasi vero hic de tripudiis et salutationibus agatur. Equid vulgarius apud Patres et ecclesiasticos scriptores, quam choreæ virginum Christi sponsarum? Quæ quidem sunt non seculari sed spirituali more intelligenda. Xopστρα, eadem sententia in vita sanctæ Syncliticæ, 616.*
*Χροπτερος. Sic vocabant Catholicos Actius, Aetiani, Eunomiani, Ariani et ejusdem farinae homines, 429. Sic vocati, ut sit ibid. auctor dialogorum, quia Catholici dicunt Filium a Patre genitum fuisse, et Ariani gigni temporaneum est. Èdēm sententia apud Hilarium de Marcellio dicunt Ariani Philippoli coacti. Et in *Deo Chronii Marcelli* Quem Marcellum siebat idem Ariani initiuu Filio ex Maria tribuere.*
Χράμα, color, id est, obtentus, prætextus, 183.
Χρῆστος, genus circulatorum et prestigitorum, 245.
Χυρομαχεῖν, in extremo vitæ balitu laborare, 240.
Χυροχωριστικὴ τάξις, videatur significare ordinem angelorum, qui præsunt separationi animæ a corpore, 223.
Χυρολακων. Οἱ λατέρες Εραγον δυχακα, καὶ δέδρες τῶν τέκνων ὑγειδιακαν. Patres comedebant uam aerbam, et dentes filiorum obstruپerunt, 128. Ita enim legitur non semel apud Isidorum Pelisiotanum, ut ibidem dicimus in notis; quæ sane lectio non spernenda: derivatur enim ὑμοδασαν, ab ὥμας, crudus, immaturus. Lectio autem δρυδασαν, quæ ibidem habetur, posita est pro ἡμοδασαν, ita quippe legitur apud Ezech. c. xviii, 2, ab αἰμωδάν, mihi dentes stupescunt. 128, in notis, 230, legitur ὑμοδασαν.

INDEX ANALYTICUS.

A

- Abdus liber**, 126.
Abdis propheta, 97.
Abraham, liber apocryphus, 154.
Abstinentia continentia matris, 642. **Abstinentia ratio**, 317.
Agape differat ab *agone*, 283. De *agone* et *agone* in seqq.
Achis Silonius liber interiti, 156.
Acta apostolorum dictata a Petro, 153. **Acta apostolorum liber canonicus**, 99, 143.
Adam accepit pelliceas vestes in symbolum mortis, 74.
Adam cuius ligni fructum comedit, 228. **Adamum fuisse in Calvaria loco sepultum ait** Hebraeorum magistri, 68.
Addo liber interiti, 156.
Adulterium quadruplex, 238.
Ægyptiorum episcoporum epistola ad Felicem papam suppeditatio, 609.
Æternæ vite felicitas, 93.
Aetius carpitur, 440. **Aetius magister Eunomii**, 429.
Aetii epistola fragmentum, 423.
Affectus anima quinque, 200.
Afgeta mulieris vita, 304.
Aggas liber, 127. **Aggas propheta**, 97.
Alapis servi libertate donatur, 231.
Allatia post tenuos psalmos dicendum, 93.
Aman in festo phurum conburitur a Iudeis, 130.
Ambacum propheta, 97. **Ambacum liber**, 126. **Ambacum liber aliis**, apocryphus, 151.
Ambrosius (B.) scriptil contra Arianos, 503.
Amos propheta, 97. **Amos liber**, 125.
Antreas (S.), ejus encionum, 402 et seqq. **Prædicat in Graecia et in barbarorum terris**, 401. **Miracula edit**, 404.
In Achalam mittitur, 404. **Crucis aligatur**, 404.
Angeli apud Abrahamum apparetant tantum ebum sumpterni, 507, 508. **Creati sunt**, 218. **Mutabiles sunt a hebo in malum**, 415. **Angeli substantia ignota hominibus**, 195, 217, 225. **In quo differt ab hominis substantia**, 225.
Angeli sunt incorporei, 162. **Angelorum ordinis novem**, 219. **Angelorum ordines vari**, 21, 225. **Angelus est animal rationale, expers materia, hynonis diecodus aptu**, immotus, 21, 225.
Anima besiariam ex terra est, 198. **Anima quid**, 198, 220. **Anime substantia ignota hominibus**, 193, 225. **Anima hominis unde**, 198. **Anime tres partes sunt, rationabilis, concupisibilis, irascibilis**, 198. **Anima dividitur in rationabilem, irascibilem, concupisibilem**, 515. **In tribus corporis partibus habitat**, in corde, in posteriorie capitis parte, in basilicis venis, 201. **Anima rationalis tribus partibus constat, cogitatione, animo, concupiscentia**, 515. **Aniram cum corpore interiore quidam existimant**, 574. **Aniram defunctum mentio fit in oblationibus**, 224. **Aniram ubinam sunt post mortem**, 221.
Anne filia Phanuel, 364.
Anointatione festum, 354.
Anonei potant se Deum nosse, ut ipse sese novit, 407 et seqq.
Antichristi nota, 210. **Antichristus est bestia Danielis**, 253. **Antichristus ex Galilee prodit**, 211.
Antiochus adit Athanasium, 202. **Monasticam amplectitum vitam**, 202. **Mouita accipit ab Athanasio**, 202 et seqq.
Anthropomorpha carpuntur, 537.
Apocalypse in Palmo insula scripta est, 155. **Apocalypse Joannis Theologi a sanctis Patribus approbata**, 100.
Apocrypha non dammenda, 642.
Apocryphi nec approbati nec utilles sunt, 153.
Apollinarii doctrina confutatur, 438 et seqq. **Dicehat Apollinarius Christum non humanum, sed divinum corpus habuisse**, 438. **Verbum vice anime fuisse in corpore**, 439.
Apollinarista impugnantur, 188.
Appa vox quid significat, 5.
Aquila verso sub Hadriano, 530 post LXX versionem annis, 153.
Aquila Ponticus, primo gentilis, post Christianus, exin-
- de Judeus**, 153. **Verit Scripturam**, 155.
Arbitrium hominis liberum, 517.
Aridam manum quomodo sanavit Christus, 54.
Aristotelem non seculariter orthodoxus, sed veritatem, 491.
Arii perfida Nicæa damnatur, 562. **Arii sententia**, 573.
Arii Spiritum sanctum esse Filio et Patre in unum, 590. **Confutatur**, 591 et seqq. **Arius Constantius commendatione ab exilio redit**, 562. **Arius non esse regnum Patri**, 161. **Filium esse unum cum Patre concordia, non natura**, 161. **Rerum creatarum esse**, 163. **Id probare nullum his verbis**: *Dominus creavit me*, 163. **Confutatur**, 163 et seqq.
Arius adversus Sabellium pugnat, 562. **Arii duo erant**, 574.
Ariani blasphemant in Filium, 19, 232. **Ariani impugnantur**, 183 et seqq. **Confutantur**, 545. **Ariaporum sententia erronea et ariorum confutationes**, 554 et seqq.
Ariomanita. *Vide Ariani*.
Arsenius Pegadensis scripsit vitam B. Syncleticas, 641.
Asmodaeus dæmon, 151.
Assumptio Moysis, liber apocryphus, 154.
Athanasius, Cyrilus, Gregorius Nyssenus ait Spiritum sanctum ex Filio procedere, 300. Id refutat Grecius, 500. **Ejus epistola ad Serapionem laudatur**, 301. **Athanasius successor Alexandri**, 574. **Athanasii et Ægypti rum pontificum epistola ad Marcum papam, supposititia**, 594. **Athanasii epistola ad Liberium papam supposititia**, 607. **Athanasii et Ægyptiorum sive epistola ad Julianum papam supposititia**, 607. **Athanasii epistola ad episcopum Persarum supposititia**, 650.
Avariitia est insatiabilis, 625. **Monacho fugienda**, 320. **S21.**
Aurus, thus et myrra Christo oblata, ut Regi, ut Deo, ut homini, 333.
B
Balnei usus rarus monachis, 506.
Baptismus. In baptismi ter infans in piscinam immegatur, 273. **Baptisma per immersionem**, 394. In baptismo exuentur vestibus suis, 396.
Baptismata tria, aquæ, sanguinis, lacrymarum, 233. **Baptismata varia**, 275.
Baruch ex ore Jeremie scriptum, 128. **Baruch liber aliis**, apocryphus, 154.
Basan significat turpidinem, 270.
Basilides impugnatur, 186.
Basilios Casareus laudatur, 319. **Dictum ejus**, 322.
Beatiutudo post mortem solum obtinetur, 87.
Benedictionis mensa forma, 89.
Berytus urbs Antiochus vestigialis, 289.
Blasphemant qui dicunt, Gabrieles vocem fuisse hypostasis dei Verbi, 338. **Blasphemare in Filium, est blasphemare in sanctam Trinitatem**, 19. **Koi blasphemiam dicit abnegat sanctam Trinitatem**, 20, 233.
C
Cain quomodo sepius punitur, 267.
Calvariae locus in quo sepultum fuisse Adamum ait Hebraeorum magistri, 68.
Canticum cantorum, liber canonicus, 97. **Canticum Salomonis ex aliis canticis selectum**, 136. **Canticum Salomonis**, 132. **Prudenter legendum et allegoricu intelligendum**, 122. **Conjugium Verbi cum carne declarat**, 122 et seqq.
Caro Christi adoranda, quomodo, 3.
Catechumeni non erat cum fidelibus, 90.
Catholica epistola, 22. **Catholicae epistola septem uno volumine comprehenduntur**, 99, 144.
Calaphryges prophetarum post Dominem introducentur, 125. **Calaphryges impugnantur**, 187.
Census sub Augusto, 346. **Necessarius fuit**, 347. **Quare, 347.**
Chirographum quid, 276.
Christiani biennio ante excidium Jerosolymitanum moventur ad regnum Agrippæ confugere, 297. **Christianus**

quid, 199. Christiani quare sic appellati, 566. Christiani veri vita et mores, 85. Christiani versus Oriente adorant, 924.

Christus Dominus ut homo agnoscitur, 498. Christus 25 Martii conceptus, 249. Christi ortum in Bethlehem praesentavit Scriptura, 249. Descensus in Egyptum, 249. Baptismum, 249. De pullo et asino, 2.0. Jude proditio nem, 250. De vinculis, 250. De passione, 250. De silentio coram Pilato, 250. De falsis testibus, 251. De flagellatione, 251. De venditione, 251. De agro figuli, 251. De cruce, 251. De spinae corona, 251. Quod in medio terrae crucifigatur, 251. Cum latronibus, 251. De clavis et partitio vestimentorum, 251. De aetate et felite, 252. De lancea, 252. De aqua ex latere, 252. De sepultura, 252. De corpore Joseph tradito, 252. De deservitu ad infernos, 252. De mulieribus unguentibus, 252. De ascensione Christi, 252. De secundo advento, 253. Christus secedit monens ut tentationes fugiamus, 254. De Christi incarnatione non nimis inquirendum, 38. In Christo duas hypostases quidam admitebant, 38 et seqq.

Christus quare tacuit coram Pilato, 69. Suspensus hora sexta, 89. Hora nona tradidit spiritum, 89. Quare in aere mortuus est, 74. Hora duodecima descendit in infernum, 91. Christi descensus in infernum, 77. Christus media nocte resurrexit, 93. Quare post resurrectionem cum discipulis edere voluit, 263. Sedeat a dextris Dei, quonodo id intelligendum, 264. Christus est Filius et Deus secundum spiritum, et homo secundum carnem, 1. Est Filius Dei natura, non gratia, 1. In Christo ignoratio non fuit, 13. Christi corpus in atri, 161. Christus quare primogenitus dicitur, 199. Christum probeta Deus appellauit, 248. Christus non est homo deifer, sed Deus carnifer, 540. Solus est mas aperius vulva virginem, 558. Christi deitas, dicitur spiritus, 467. In Christo due naturae, 469. Erant qui unam naturam dicenter, 469. Hidem confutantur, 469. In Christo duas formae, Dei sciens et servi, 496, 497. Christus mediator Deus et homo, 558 et seqq. Non phantasma venit in mundum, 541.

Chroisote, 429. Cur ita dicti, 429.

Circulus Joannis liber, cui contradicuntur, 154.

Circulus Petri, liber cui contradicuntur, 154.

Circulus Thomae, liber cui contradicuntur, 154.

Circumcisio generationem Aegyptiacam auferebat a Judaeis, 45.

Clemens Petri discipulus, 173.

Clementina, liber cui contradicuntur, 154.

Cogitationes male octo specie sunt, 516.

Colobium, vestis motachorum, 311.

Concupiscentia ad quenam moveatur, 515.

Confessio fidei, 1.

Constantia, soror Constantini Arii, erroribus conspersa, 562. Arium commendat Constantino, 562.

Constantius Arii doctrina infestus, 562. Constantii epistola, 562.

Consubstantiale quid, 197, 414 et seqq. Quinque modis sumuntur, 197. Consubstantialis vocem qui ueget, is Filium Deum esse negat, 24.

Continentiae landes, 94 et seqq. Continentiae et castitatis ratio, 318 et seqq.

Conventus in die Sabathi, 45.

Corripibile quid, 199.

Crucis lignum hora tertia compactum, 89. Crucem cur adoramus, 225. Crux mundum salvum fecit, 275. Triumphantie victorie, 631. Crucis signi vis, 79. Crucis signum ante meum, 89. Crucis signi usus, 403.

Cucullula virginum et superhumeralis, 88.

Cyrillus citatur, 500.

D

Demonet natura non differunt ab angelis, 219.

Daniel, liber canonicus, 98. Daniel in captivitate fuit usque ad regem Cyrus Persam, 128. Danielis liber, 128. Danielis liber alias apocryphus, 154.

David ter milte psalmos scripsit, ex quibus 150 solum collegerunt amici Ezechielem, 156. Davidis pugna cum Goliath, 50.

Definitiones varie, 192 et seqq.

Deus quid est, 280. Non est in loco, 34. Per Filium in Spiritu sancto omnia condidit, 58. Materiaem, celos et angelos ex nihilo creavit, 412. Dei substantia ignota est hominibus, 193, 217, 225. Dei capax non est locus, 34.

Desperatio veniam non habet, 254.

Deuteronomium, liber canonicus, 96. A Moyse conscripus, 163. Cur sic vocatus, 103.

Diabolus in morte Domini deceptus, 70. Diabolus lapsus, 79. Diabolus suggester animam esse florim nature, et cum corpore corruptum, 635.

Diapsalma quoties ponitur in psalmis, 117. Non babetur

in psalmis qui *Allennia* inscribuntur, neque in psalmis graduum, 118.

Dionysius Areop. citatur, 219,1

Divinitas sunt instrumenta voluptuosa vite, 622.

Divina credenda, non disentienda, 558.

Doctrina apostolorum, cui contradicuntur, 154.

Dodecaecum, templum duodecim deorum, 189.

Dominica cur veneranda, 44. Dominicam celebramus propter resurrectionem Domini, 49. Domicoica est secunda creationis initium, et Sabbathum est prima finis, 44. A vespera Sabbati ordinatur, 229,1

E

Ecclesia invicta est, 59,1

Ecclesiastes (in) tacendum, 94.

Ecclesiastes, liber canonicus, 97. Ecclesiastes liber, 121.

Ecclesiastes cur vocatus sit Salomon, 121.

Eidad ei Modad, liber apocryphus, 154.

Eleemosyns peccata purgantur, 231.

Eleemosyna, 235, 236.

Elementa xxx spud Hebreos, 98.

Eliaz prophetas liber apocryphus, 154.

Elizabet uxoris Zacharias commendatur, 329, 330.

Enoch infernum effugit, et evasit mortem, 393. Enoch, liber apocryphus, 154.

Endydiates, virginum vestis, 88. Ejus color, 88.

Epiphanius citatur, 218.

Epistola ad Hebreos est Pauli, 411.

Esdras primus et secundus pro uno computantur volumine canonicis, 97, 114. Esdras primus est in Vulgata tertius, 114. Esdras libris Scriptura conservavit, et posita protulit, 114. Omnes psalmos libro uno complexus est, 115.

Esther, liber non canonicus, 98. Esther liber, 129. Huic contradicuntur, 154. Estheris librum aliqui inter canonicos computabant, 98.

Etymologia quid, 200.

Evangeliis mutuo consentiunt, nec contraria dicunt, 73.

Evangelia quid, 20. Evangelia tantum quatuor, 153. Similis animalibus Ezechielis, 153. Evangelium secundum Mattheum, liber canonicus, 98, 156. Evangelium secundum Mattheum Hebraice conscriptum Jerosolymis, 153.

Interpretatum a Jacobo fratre Domini, 155. Evangelium secundum Marcum, liber canonicus, 98, 156. Dictatus a Petro Romae, 155. Evangelium secundum Lucan, liber canonicus, 98, 159. Dictatus a Paulo, 155. Evangelium secundum Joannem dictatum a Joanne, postea editum Epibei per Galum, 155. Est liber canonicus, 98, 141. Evangelia Iulii, 155.

Evangelium secundum Thomam, liber cui contradicuntur, 154.

Eunoctii scholia, 426.

Eurocydon, 193.

Eusebius Samosatensis impognatur, 24.

Eustathius, ad quem militior epistola, 491.

Euthyes aduersus Nestorium pugnat, 362.

Exodi liber Moyses scripsit, 101. Exodus, liber canonicus, 96.

Extensio manus inter orandum, 54.

Ezechielis liber apocryphus, 154. Ezechiel, liber canonicus, 98, 128.

F

Fatum impognatur, 633 et seqq.

Felicitas papae epistola ad Aegyptios episcopos, supposita, 612.

Feria quarta et paraseve jejunandum, 403.

Fidelis confessio, 375, 517.

Fides dum est, non demonstratio: dictum colujdam antiqui, 518. Fides incarnationis que, 518, 519.

Filius, cur dicitur filius, 284. Est verus Deus, 12. Votular magnum Deum, 13. Ante Patrem aliquando positur, 10. Habet *metrura* ad Patrem, 51. Filius Dei ex Patre ante secula genuit, 1. Non est extra Patrem, sed in Patre, 42. Est ex hypostasi, 413 et *alibi sepe*. Imago hypostaseos, 410. Imago consubstantialis, 532. Filius est Patris invariabilis sigillum, 337. Ex substantia Patris est, 15, 171. Consubstantialis Patri, 173. Filius est consubstantialis Patri et Spiritui sancto, 336. Non est inaequalis Patri, 14. Filius Dei est Patri sequens, 161. *Eternus*, 163, 533. Una persona est autem incarnationem et post incarnationem, 27. Novit diem ultimum, 169 et seqq. In Filium blasphemare est blasphemare in sanctam Trinitatem, 19. Filius quo sensu adimpler voluntatem Patris, 13. Ejus substantia non est passionis obnoxia, 456. Filius et Spiritus sanctus sunt causa, 284.

Filli Dei in Genesi sunt filii Seth, 268.

- F**ormatio quotuplex, 238.
Fráuci Christum crucifixerunt, 269.
- G**
Galli cantus in passione Domini explicatur, 255.
Gamalieli traditur imago Christi, 297.
Genesis, liber canonicus, 96. A Moysescriptus, 100. Cur sic vocatur, 106. Quid continet, 100.
Genesis sive Geneahesis exagitatur, 633 et seqq.
Gentiles quidam adventum Christi predixerunt, 247.
Genuflexionem nou est in Dominica aut in Pentecoste, 503.
Genuflexiones inter psallendum, 95.
Gloria in excelsis Deo, etc., 95.
Gloria Patri et Filio, etc. Hic versus in usu, 90.
Gradus virtutis decem, 513, 516.
Gratia divini verbi secundum Deum vivitur, 12.
Gratis agendae ante mensam, 254.
Gratiarum actus post cibum, 90.
Gregorius citatur, 271.
Gregorius theologus, 274.
Gregorius in theologis magnus et divinus, 318.
Gregorius Nyssenus citatur, 196, 219, 301.
Gregorius episcopus orthodoxus inducitur disputans cum Apollinarista, 464.
- H**
Habacuc. *Vide Ambacum*.
Haeresis, quare ita dicitur, 262.
Haereticus quid, 199.
Haereticus alius aliquam *litteram*. Spiritus sancti factus fuisse in Virgine, 339.
Haereticorum pena diversa, 213. Haereticus quoniam signa edunt, 241. Cum haereticus non orandum, 303.
Hebreorum magistri alium Adamum in Calvarie loco seputulisse, 68.
Hemipatorium, vestis monachorum, 311.
Herodes novem insanabilibus morbis punitur, 394.
Herodus avis quoniam, 271.
Hieracas virginatum extollit et nuptias aspernatur, 180.
Hieremias. *Vide Jeremias*.
Homo est animal intellectu prelumen quod sentit divinam mentem, 21. Constat mente et corpore, 21. Homo una persona est ex spiritu et carne composita, 26. Ad similitudinem Dei facies, quo sensu, 266.
Homines ut plurimum nocte nascentur, et nocte moriuntur, 240.
Homunculus quinam, 540 in notis.
Humilitas quid, 237. Humilitas magnum ad salutem redditum, 86. Humilitas magna virtus, 628 et seqq.
Hypostases tres in Deo, 84, 281, 284, 416.
Hypostases tres in Veteri quoque Testamento cognitus fuerunt, 419.
Hypostasiū trium communitas substantia Dei vocatur, 517.
- I**
Idioma quid, 196.
Imagines nonnunquam mirabiliter unguenta emittunt, 225. Imaginum cultus, 225. Imagines impugnantur, 591. Imaginis crucifixi Berytensis hist. ria, 289 et seqq.
Imperioris imaginem in nummis cum cruce depictam non potuerunt deferre gentiles qui id tentarunt, 220.
Inanis gloria fugienda, 227.
Incantatores quomodo diabolus ejiciunt, 245.
Incarnationem Domini negabant quidam, 58.
Infantes baptizantur, 218.
Infantes post mortem quo vadont, 243.
Infernī descripīo, 214 et seqq.
Inscrutabilis facultatis peccata quenam sunt, 629. Eorum medela, 629.
Ira statim sedanda, 629.
Iracundia vita, 523 et seqq.
Irus nomen pauperis ab Homero memorati, 78, 79.
Isaias, liber canonicus, 128. Isaias liber, 127. Ejus maxima pars est evangēlium de advento Verbi Dei in carnum, 127.
Isidorus Pelissiota laudatur, 328.
- J**
Jacobi epistola catholica, 99, 144.
Jacobus decollatus est, 279.
Janneus et Mambres *Egyptiorum magi* Moysi repugnant, 101.
Jebo prophetæ liber interiti, 156.
Jeūanismus moderate adhibendum, 88. Jeūinium quarta feria et parvase seruandum, 305. Solventum in adventu fratris, 303. Quo tempore non jeūinandum sit, 303. Ad horam usque nonam jeūinandum quarta feria et Sabbatho, 303. Sabbatho et Dominica non jeūinandum, 303. Jeūinium laus, 86. Ex morte hominem liberat, 86. Jeūinium acceptum est cum abstineat ab omni opere malo, 87. Jeūinium est angelorum vita, 87. Jeūini bona, 87.
- Jeremias, liber canonicus, 98. Jeremias liber, 127. Jeremias lamentationes, 128. Jeremias epistola, 128. Jeremias receptissimum prophetarum, 539. Et prudentissimus, 571.
Jerosolyma excidium anno quadragesimo tertio post ascensionem Domini contigit, 237. Jesus filius Nave non videtur esse auctor libri eius nominis, 106.
- Joannes Theologus, 100, 153.
Joannes scriptor Apocalypsin in Patmo insula, 153.
Joannes tres Epistolas catholicae, 99, 145, 146. Job, liber canonicus, 97, 123. Job quinque et triginta annos in plaga transsegit, 639.
- Joel propheta, 97. Joelis liber, 126.
Jonas propheta, 97. Quare nolebat Ninivem proficiere, 64. Jonas liber, 126. Jonas, ut veteres tradunt, filius erat viduæ, quem excitavit a mortui Elias, 230.
Josephus (alias a Judeo) tradit. *Ezechielem* duos prophetas libros conscripsisse, 156.
Joseph et Maria in nativitate Domini non norant ejes divinitatem, 362.
- Judei epistola catholica, 99, 146.
Judei in Sabbatho igne accendere recusant, 52. In festo Phurim Aman comburunt, 130. Versus austrum adorant, 224. Judei confutantur, 249 et seqq.
Judicum liber canonicus, 96, 107.
Judith, liber non canonicus, 98. Judith liber, 130. Hinc contradictrictor, 134.
Julii pape epistola increpatoria ad Orientales episcopos, suppositio, 600. Julii pape epistola contra Orientales pro Athanasio, suppositio, 603.
Juramentum prohibetur omnino, 403.
Justus in diuinum iuste factum non perfici debet, 246.
Justitia vera quia, 119.
- L**
Lacrymarum virgas, 91.
Laico non licet sacerdotem judicare, 307.
Lamech unum tantum virum occidit, 268.
Lazari et divitis historia est parabola, 221.
Lectio Scripturae sacre commendatur.
Leviticus, liber canonicus, 96. Leviticus a Moysi compeditus, 102.
Liberiori pape epistola ad Athanasium suppositio, 608.
Liberiori pape alia ad Orientales pro Athanasio, suppositio, 608.
Libri Scripturae non canonici qui catechumenis tantum leguntur, 98.
Libidinis cause quae, 210.
Lucianus asceta et martyr, 156. Passus sub Diocletiano et Maximiano, 156. Interpretationem Scripturæ edidit, 156. Scripsit, *Filium esse Dei substantiam imaginem similitudinem*, 441. Fidel confessionem edidit, 441. Interpolata est ab hereticis, 441.
Lotio pedum, 303.
- M**
Macedoniani confutantur, 410 et seqq., 468 et seqq.
Machabeorum libri quatuor, 154. His contradictrictor, 154.
Maforum, virginem vestis, 88. Ejus forma, 88.
Magi signo crucis vincuntur, 79.
Major vox, quibusnam modis acquiratur, 486.
Malachias propheta, 98. Malachias liber, 137.
Manichæi confutantur, 341. Manichæi impugnantur, 183.
Mansiones Israelitarum in deserto, 104, 105.
Manuum extensio inter orandum, 309.
Maronita quid, 275.
Marcellinus hereticus impugnatur, 538. Codex unus habet, *Marcellinum*. *Vide in notis*, 538.
Marcellinus Montensis quis? In notis, 513.
Marcellinus hereticus, 39.
Marcii pape epistola ad Athanasium et *Egyptios* episcopos, suppositio, 599.
Marcion duo principia inducit, 32.
Marcion impugnatur, 186.
Marcionites Sabbathi et Dominicæ jejunant, 305.
Mardochæi historia, 129, 130.
Margaria quonmodo generatur, 286.
Maria *tuus*, 1, 27, 36, 164, 286, 377, 341, 542, 553.
Maria virgo *tuus*, non *tuus*; vocanda, 355. Maria Virginis invocatio, 512.

Mariabodus diaconus a Vigilio confutatus, 392.
Marmarica Pentapoleos, ibi corpora non possunt aquis demergi, 247.
Maternus papa, 574.
Matutina hora, 93.
Media nocte surgendum est ad orandum, quia ista hora est resurrectionis Domini, 93.
Melchisedec fabu, 189.
Meletius impugnatur, 24.
Meliote, vestis monachorum, 311.
Mense monachorum ritus, 312.
Michaeles propheta, 97. Michaeles liber, 126.
Monachus numerum colloquio vitanda, 304. Monachi officia, 304, 307. Monachi habitus, 305. Tensionis usus, 305. Monachus a carnis abstinence, 305. In caponaria ne ingreditur, 306. Monachus agrum ne possit, 306. Monachus contactus manuum prohibitus, 310. Monachorum pauperitas, 311. Obedientia, 311. Monachus lenticularium grana effundentis historia, 312. Monachus non debent loco muneris subinde, 637.
Montanus et Priscilla, 187.
Montensis, id est Donatista, 542 in notis.
Moyses scriptus liber Genesee, 100. Exodi, 101. Leviticus, 102. Numerorum, 105. Deuteronomium, 105.
Mundi ante adventum Christi imago, 345, 346.
Muthili historia, 315.

N

Nahem propheta, 97. Nahum liber, 126.
Nathani libri interfluerunt, 156.
Natura quid, 194. Natura divina simplex est et incomposita nec circumscripta, 354. Natura in Christo una, non duae, 1. Natura incarnata, 1. Adoranda cum carne sua adoratione una, 1.
Niceti Patres numero 318 erant, 440.
Nicenes fidei quadam adjecta sunt, 441. Nicenum symposium, 364, 379.
Nicodemus propriis manus imaginem crucifixi compausit, 297.
Novatus impugnatur, 186. Novatus rejecti penitentiam, 19, 232. Noviti admittendi ritus, 310 et seqq.
Numeri, liber canonicus, 96. Numerorum liber a Moyse conscriptus, 103.

O

Obedientia monachorum, 311
Obiectatio vitanda, 405.
Olympus mons Lycae, ubi aqua et ignis simul consistebam, 217.
Opere id est, substantia simile, impugnatur, 21.
Opere, apud Graecos eandem naturam declarat, 24.
Oratio ex morte hominem liberat, 86. Eleemosyna ex morte hominem liberat, 86. Orationes inter psalmendum, 93.
Orandi ritus monachorum in Aegypto et in Thebaide, 506.
Orientalis episcoporum epistola ad Julianum papam, suposuita, 602.
Origenes 4 libro peniarum finem constituit, 19, 232.
Osce propheta, 97. Osce liber, 125.
Osiris carpitur ob lapsum, 333.

P

Palladius Arianus episcopus scripsit contra B. Ambrosium, 593.
Panepho urbe Aegypti, 513.
Parabolae Salomonis, liber canonicus, 97.
Paradisi noua est in celis, 228. Paradisus quoniam in loco esset, 227.
Paralipomenon primus et secundus pro uno computantur libro canonico, 96. Paralipomenon libri, *paralipomena*, 115.
Parentum amor quantus, 365.
Parvizia, cur illa vocetur, 118.
Particula quid, 194.
Pater quomodo est Filius Deus, 14. Est radix et fons Filii et Spiritus sancti, 35. Cerdicatur Pater, 384. Solus est eius, 284. Pater, Filius, et Spiritus sanctus simili creant, 450. Pater et Filius sunt unus Deus, 444. Patrem et Filium qui negat est antichristos, 543.

Patrius Mutili historia, 313.
Patriarche, fortassis Testamentum patriarcharum, liber apocryphus, 154.
Paulus Epistolam ad Romanos Corinthis scripsit, 146. Paulus Epist. I ad Corinthios Ephesi scripsit, 148. Secundam ad Corinthios ex Macedonia, 148. Epistolam ad Galatas Rome, 149. Ad Ephesios Roma, 149. Ad Philippienses Roma, 149. Ad Colossenses Roma, 150. Primam ad Thessalonicenses, Athenis, 150. Secundam ad Thessalonicens-

ses, Roma, 151. Ad Hebreos, ex Italia, 151. Primam ad Timotheum, in Macedonia, 152. Secundam Roma, 152. Ad Titum, Nicopoli, 153. Ad Philemonem Roma, 153. Pauli est Epistola ad Hebreos, 411. Pauli Epistola quodocim volumine uno comprehenduntur, 99, 146 et seqq.

Paulus Samosatensis synodus Antiochenam dolore affiebat, 25. Ejus sententia impugnatur, 26. Ait Salvatorem esse merum hominem, 31. Impugnatur, 184. Pauli Samosatensis sententia, 339.

Pauperibus quam ecclesia dare prestabilitus, 233.
Paupertas monachorum, 311.

Peccatores et hic et in futura vita infelices, 92. Peccatores in resurrectione non se mutuo cognoscunt, 221.

Peccatum nullum irremissible, 20, 233.
Pentapolis Marmarice, isthac non possunt corpora aquis demergi, 217.

Personae tri sunt unus Deus et unus Dominus, 6. Personae Trinitatis singulus spiritus vocantur, 533.

Petri duo epistole catholice, 99, 144, 145.

Photoulani blasphemus in Filium Dei, 19, 252.

Photinus hereticus confutatur, 540, 574 et seqq.

Photini heres, 575.

Phryges impugnatur, 187.

Phylacteria, qua sunt vincula animarum, prohibentur, 304. Vide notas.

Pietatis laus, 158.

Pinophilus abbatis historia, 315. Pinophilus adhortatio ad novitium, 314.

Pneumatotachite sive Tropici impugnatur, 184.

Presa inferni nomen non habet, 259.

Potentius Urbicus, hereticus confutatur, 543.

Principis virtus est commissariatio et humanitas, 244.

Probatia piscina delecta fuit, 55.

Pronissa Del semper eveniunt, 65.

Prophetae in unum collecti figuram Christi geront, 18.

Prophetae duodecim pro libro uno computantur canonico, 97. Prophetae Christum Deum appellant, 248.

Proprietas quid, 194, 196.

Proverbi Salomonis, 118.

Providentia Del, 516.

Psalmi et Canticum Salomonis, 134. His contradicuntur, 154.

Psalmodie ritus, 312. Tarde venientium porculentia, 512.

Psalterium Davidicum, liber canonicus, 97, 115. Non a solo Davide concinnatum, 115.

Phrygianus genus prestigiatorum, 245.

Ptolemaici libri, 134. His contradicuntur, 154.

Q

Quinta interpretatio Scripturae in dolis inventa sub Antonino Caracalla, 156.

R

Rationabilis facultatis peccata quoniam, 313. Eorum curatio et medela, 315.

Reges Israel regnabant ducentis sexaginta annis, 115. Reges Juda regnabant quadrigentis annis, 115. Regum primus et secundus liber in unum computantur canonico, 96. Regum sive regnum tertius et quartus computantur in unum librum canonicum, 96. Regnum libri primi et secundi, 108 et seqq. Regnum libri tertius et quartus, 109 et seqq.

Resurrectio corporum quomodo fiat, 242 et seqq.

Ruth, liber canonicus, 96, 108. Ruth librum aliqui johngant cum historis iudicum, 98.

S

Sabbata in Jerusalem custodiebantur, 42. Sabbathum non designat oltum, 43. Sabbatho Iudei circumcidebantur, 43. Sabbathum est ad propositum, 45. Erat prioris creationis filius, secunda initium est Dominica, 44. In Dominicam a Domino translatum, 45. In Sabbatho quoniam operari licet, 55.

Sache planta significat cruxem, 268.

Sabelliani blasphemati in Filium Del, 19, 232. Sabelliani impugnatur, 28 et seqq.

Sabellius confutatur, 574 et seqq. Sabellii heres, 575.

Sacerdotis officia, 307.

Sacrificia erant umbra futurorum, 45.

Salomon scripsit quinque milia proverbiorum, 156.

Samaritanus illis est Christus, 256, 259.

Samaritani negant corporum resurrectionem, 243.

Samuels historia ordinantis Davidem, 366 et seqq.

Sancti viri ex hac vita quasi ex carcere egreduntur, 93.

Sancti in templo suis nonnunquam apparent, 222.

Sandalium ad monachorum usum, 311.
Sapientia Salomonis, liber non canonicus, 98. Sapientia Salomonis, 131. Huius contradicitur, 151. Sapientia Sirach, liber non canonicus, 98. Sapientia Iesu Siraculus, 133. Huius contradicitur, 154.

Satanae superbia precipitavit in infernum, 86.
Scriptura omnis de Veritate descensus ad nos est, 122.
Scriptura libri qui non exstant incuria Iudavorum amissi sunt, 156. Scriptura sacra Indaganda, 493, 501, 511.
Semet prophetus liber interiit, 156.

Seurus hominis quinque, 198. Sensus animae quinq. 198.

Septima interpretatio Scripturae est sancti Luciani martyris, 156. Reperta sub Constantino magno, 156.

Septuaginta interpretatione prima omnium versio, 155. Sub Ptolemeo Philadelpho 230 annis ante Christum, 155.
Septuaginta hebreomades Daniellis Christi tempus designant, 248. Quadragesima nonaginta annos efficiunt, 248.
A Daniele ad tempus quo haec scripta sunt, anol plusquam octingenti, 248.

Sexta interpretatio Scripturae item in dolis inventa Alexander Severo Imperante, 156.

Simeon ad templum a Spiritu sancto deportatur, 360.
Simeoni blasphemant in Filium, 19, 232.
Simon adversus Marcionem pugnat, 362.
Siphones aquam ex mari ad nubes attrahunt, 247.
Sirmiensis synodus, 380.

Sicce quid, 261.

Sophonias propheta, 97. Sophonias liber, 126. Sophonias propheta, liber alius apocryphus, 151.

Spiritus, vox, dicitur de tribus personis, 11. Spiritus sanctus aliquando Patris, aliquando Fili, aliquando absolute Spiritus dicitur, 10. Spiritus sanctus omnia que Christus fecit, 12. Non est minor Patre, 15. Habet sanctificandi munus per gratiam, 17. Pari modo in monte Sina et in Pentecoste legem dedit, 17, 18. Non est in loco, 34. Spiritus sanctus, cui dicitur Spiritus, 24. Spiritus sancti deitas probatur, 176 et seqq. Est consubstantialis Patri et Filio, 179. Spiritus cerebrum super aquas, quis? 235. Spiritus sanctus non procedit ex Filio, 281 et seqq. Est divina natura, 411. Est essentia divina, 411. Est status, 436. Est ex Dei substantia, 443 passim. Est Deus, 449 et seqq., 481. Procedit, 282. Spiritus sanctus vivificat ut Pater et Filius, 421. Et sanctificat, 432. Eadem doctrinam tradit, 433. Unus est cum Patre et Filio consensu et natura, 485.

Sticharium monachis in usu, 306.

Substantia, genus, natura, forma, unum et idem sunt, 191. Substantiae significaciones diverse, 367.

Sulpitii Severi locus, 574.

Superbia fugienda, 528. Malorum supremum est, 638. Sylogistica disputatio Alpinoriarum cum Orthodoxo, 461 et seqq. Et responsiones Orthodoxi, 461 et seqq.

Symmachus primo Samaritanus, exiude Judas, 156. Veritatis Scripturam, 156. Symmachus verso 56 annis post Aquila versionem, 156.

Synecletica ex Macedonia oriunda, 616. Christianis parentibus, 616. Qui cum familia emigravit Alexandria, 616. Ejus frater secedit a seculo, 616. Synecletica in infantia pietas, 616. Nuptias respuit, 616. Voluptates mundi repudiavit, 617. A jejunio vacat, 617. Synecletica post mortem parentum, in monumentum ingreditur, 617. Conam capitis tondet, 617. Facultates pauperibus erogat, 617. Virorum consuetudinem declinat, 618. Pane abinet, aqua parcissimae utitur, 618. Humi cubit, 618. Synecleticam adeunt virgines multa, 619. Monita salutis dat illis, 619 et seqq. Synecletica diabolus postulat excrucianendum, 639. In pulmo vulnerat, 639. Continua febri affligit, 639. Octogenaria tunc erat, 639. Tribus annis et dimidio agerat, 639. Gingiva eius potrefit, 640. Ulos totum percurrit maxillam, 640. Per quadrangula dies os corro littur, 640. Quonia circum loca nigrificant, 640. Putredine et fetore occupatur, 640. Ejus fortitudo animi, 640. Tres menses ita agit, 641. Visionibus angelorum et virginum recreatur, 641. Predicit se post triduum morituram, 641. Mortitur, 641.

Syria fluviorum, id est, Mesopotamia, 107.

T

Tabernesiota silentium, 312.

Tabernaculum anno secundo post egressum ex Aegypto confectum est, 101. Tabernaculum Mosaicum mundi imaginum, 401.

Tabula legis quare contractae sunt, 229.

Testamentum Veteris libri xxx sunt, iuxta numerum litterarum Hebraicarum, 98.

Testamentum Moysis, liber apocryphus, 154.
Tharsis urbs Indian regionis, 230.

Theclas martyrium, 616.

Theodoth Ephesius primum Marcionita, exinde describit a Marcionitis, 156. Theodotius versio, 156.

Theopaschita heretici, dicebant ipsam deitatem in cruce esse passam, 287.

Therion, vox, vindicator, 332.

Tobit, seu Tobias, liber canonicus, 98. Tobit liber, 150. Huius contradicitur, 154.

Torpor animal vitandus, 326.

Tres personae in Deo, 23. Tres hypostases in Deo, 217.

Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, etc., 534, 535.

Trinitas est consubstantialis, 19. Trium personarum quedam sunt communia nomina, scilicet, Deus, Dominus, Sanctus, Bonus, Spiritus, 11 et seqq. Trinitas, tres personae sunt in omnibus similes et aequales, 2. Hec aequaliter habent, libertatem, 2. Vivificationem, 5. Ordinationem, 6. Id est, quod possint ordinare ministros, 5. Legislationem, 5. Dominatum, 3. Quod Pater, Filius, et Spiritus sanctus Domini sint, et Ita vocentur, et singula pariter personae Deus vocentur, 5. 4 et seqq. Quod tres personae apostolos mittant, 7. Quod pariter sedent in excelso throno, 7, 8. Quod Trinitas a mortuis Christum secundum carnem excivaverit, 8. Quod tres personae sensu motu glorificant, 8. Quod oblique sint tres personae, 9. Quod tres pariter persona a nomine cognoscantur, 9. Quod pariter operentur, 9. Quod pariter consolentur, 9. Quod fuerint dicti Israhel, 12. In Trinitate una tres hypostases, 194. Trinitatis consubstantialis, 218. Trinitatis imagines et exempla, 281, 282, 283. In Trinitate quemad communia sunt, 224. Trinitas personarum, 335, 336. Trinitatis epitheta, 300. Trinitas dicitur trigonum et trigram, 549.

Tristitia vita, 326.

Tristitia alla iniurialis, alla extitiosa, 624.

Tropici sive pneumatomachia impugnator, 184.

Tunica Christi cur sciendi non potuerit, 74.

U

Ultione peccati Cain qua, 267.

Unio quid, 197.

Universale quid, 194.

Festum festum occursum Domini, sive Purificationis B. Virginis, 353.

Usura prohibetur, 505.

V

Valentinus impugnatur, 186. Beneficium non potest justum occidere, 219.

Verbum dum gestaretur in materno utero, in sinu Partis incircumscriptione jacebat, 334. Non est in loco, 34. Est consubstantialis Patri, 40. Passum est carne, 165. Assumpsit perfectum hominem, 166. Verbi una hypostasis, 193. Verbum quid sit, ex quo modis dicatur, 193. Hominem factum iri prouantum Scriptura, 219. Verbi naturam unam incarnata dicere, non est catholico loqui, 310. Verbum non est conversum in carnem, licet caro factum sit, 494. Non dici potest passum fuisse impossibiliter, 499. Nec passum carne, 502, 505.

Veritas non ex sola multitudine judicanda, 492.

Vestimenta Christi cur in quatuor partes divisa, 74. Vestimenta Virginis quae, 88.

Vigili dialogi contra Arium, 562 et seqq. Vigili liber contra Maribardum laudatur, 592.

Viindictam sumere homini non licet, 73.

Vini potus moderatus, 94.

Vipera ventrem matris exedit, 259. Virginies non debent loco moveri, 637. Virginitatis laudes, 94. Virginitatem a Christians colli ethnici credere nolunt, 79. Virgo debet relinquere omnia terrena, et Deo soli harrere, 83. Virginies ad balneum non accedant, 89. Virginis fucus interdictus, 89. Unguentum item, et aromata, 89. Virginum caput tonsum, 88. Oratione capitis virginis, 88. Virginum pudor, 89. Virginis officia, 89.

Virtus propria cuique occultanda, 624.

Vita monachus an terminum habeat, 241, 242.

Voluntas quid, 195.

Voluntas Dei uia, 426.

Z

Zacharias propheta, 97. Zacharias liber, 127. Zacharias occisi sanguis in petra concretus est, 399. Zacharias patris Joannis liber apocryphus, 154.

Zizania quid, 47, 48.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

Prefatio.	9
SCRIPTA DUBIA.	
Admonitio in libellum de Incarnatione.	23
De Incarnatione Dei Verbi libellus.	25
Admonitio in sequentem librum.	29
De communis essentiâ Patris et Filii et Spiritus sancti.	29
I. — De libertate.	31
II. — De vivificatione.	31
III. — De ordinatione.	31
IV. — De legislatione.	31
V. — De dominatu.	31
VI. — Quod Pater vocet Filium, Dominum : et Apostolus Spiritum, Dominum ac Deum nominet, perinde atque Filium.	34
VII. — Quod Trinitas apostolos mittat.	42
VIII. — Probatur sanctam Trinitatem sedere in throno excelso.	42
IX. — Quod Spiritus sedeat.	43
X. — Quod Trinitas a mortuis Christum secundum carinem exaltaverit.	46
XI. — Trinitatem a sepsa glorificari.	46
XII. — De glorificatione sancti Spiritus.	46
XIII. — Quod oblique adsit Trinitas. — De Patre.	47
XIV. — De Filio.	47
XV. — De Spiritu.	47
XVI. — Quod nemo cognoscat Trinitatem.	47
XVII. — Quod in Veteri quoque Testamento Trinitas peculiariter suam operationem exhibuerit.	47
XVIII. — Quod Trinitas consoletur : Paracletus enim ab adhortando, consolando et servando dicitur, ut Deus et Salvator.	50
XIX. — De Trinitate.	50
XX. — Quod Scriptura Spiritum, aliquando Patris, aliquando Filii, aliquando Spiritum vocet; non enim confuse, sed indivisiibiliter predicator.	50
XI. — Quod Filius ante Patrem ponatur.	51
XII. — Adversus eos qui disrimum ponunt inter, ex quo, et per quem, et illud, ex quo, Patri, illud, per quem, Filius ut minus attribuunt.	51
XIII. — Patris, Filii, et Spiritus sancti esse quadam communia nomina, qualia sunt Deus, Douxius, Sanctus Bonus, Spiritus, et alia nomina.	54
XIV. — Omnis Spiritus facere, quæ Christus facit.	54
XV. — Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum dum cum fuisse Israel.	55
XVI. — Quod Filius sit verus Deus.	58
XVII. — Quod Filius vocatus sit magnus Deus.	58
XVIII. — Adversus eos, qui hoc dictum ad contumeliam (Fili) accipiunt, <i>Non reu fucere voluntatem meam, sed voluntatem Patris, qui misit me.</i>	58
XIX. — Adversus eos qui dicunt, verba haec Salvatoris, <i>Quid nis i? matri filiorum Zebedici dicta, ignorantiam praes ferre.</i>	58
XX. — Adversus eos qui dicunt, in ministri ordine esse Filium, eo quod offerat Patri humanaum naturam.	59
XXI. — Adversus eos qui serviant vocibus, et non sentientis sacrarum Litterarum : et facient Patrem eum Fili.	59
XXII. — Adversus eos qui dicunt Patrem esse magnum Deum, Filium vero ei inaequalem.	62
XXIII. — Ut Pater est Dominus Sabaoth, ita et Filius.	62
XXIV. — Adversus eos, qui dicunt minorem esse Spiritum sanctum Christo, siueque, quoniam arba vocatis est, partem aliquam esse.	62
XXV. — Adversus eos qui dicunt Filium non esse substantiam Patris : quodque una eademque sit potentia, virtus, regnum, et divinitas Patris et Filii.	62
XXVI. — Filium habere nomen Patris, ut Deum et Dominum.	63
XXVII. — Judæos filios tenebrarum appellari.	66
XXVIII. — Quod Iumen Judæorum ab ipsis ablatum est.	66
XXXIX. — Quod heretici soleant dicere verba prophetarum ex persona sancti Spiritus pronuntiata esse, unde frustra arbitrantur se ostendere posse Spiritum sanctum minorem Deo, eo quod in psalmo ita habeatur : <i>Venite, adoramus eum, quasi Spiritu sancto una cum hominibus adorante.</i>	66
XL. — Quod dicant Spiritum vim sanctificandi hale- re.	67
XLI. — Rursum hereticus ut ostendat quod Spiritus, Verbum Dei Dominum nuncupet, alt.	67
XLII. — Adversus eos qui dicunt Kilum postulare.	70
XLIII. — Quod pari modo data sit lex a Spiritu in Pentecoste, atque in monte Sina.	70
XLIV. — Quod heretici dicant, Spiritum donum Dei esse.	70
XLV. — Quod Deus Verbum defendat, Patris et Filii concordiam esse.	71
XLVI. — Quomodo bonitas Dei ostendatur.	71
XLVII. — Quod omnes prophete in unum collecti, rerum a Christo in carne gesarum, memoriam absolvérint.	71
XLVIII. — Quod Trinitas sit consubstantialis.	71
XLIX. — Quod blasphemare in Filium sit blasphemare in saecula Trinitatem.	74
L. — Quid sint Evangelia?	78
LI. — De angelis.	78
LII. — Quod opus celestium potestatum?	78
LIII. — Quid est homo?	78
LIV. — Quod compositus sit homo, et non simplex, neque ex similiibus partibus, sed ex incorporali mente, et corpore concupiscenti, sive animali.	78
Admonitio in Epistolam catholicam.	79
Epistola catholica.	81
Admonitio in opus sequens.	83
Refutatio hypocrisie Melietii et Eusebii Samosateus ad versus consubstantialitatem.	83
Admonitio in sequentem Epistolam.	89
Epistola de Incarnatione Dei Verbi.	89
Monitum in librum sequentem.	93
Liber contra Sabellianos, De aeterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia.	95
Monitum in orationem sequentem.	121
Oratio de eo quod unus sit Christus.	121
Admonitio in sequens opusculum.	131
De Sabellio et circumscriptione.	133
Monitum in hominalem sequentem.	143
Hominilla de semente.	143
Hominilla in illud : <i>Profecti in pagum qui est e regione, inuenient pelluca affligant.</i>	169
Hominilla in Passionem et crucem Domini.	185
Monitum in sequentem librum.	251
Liber de Virginitate, sive de Ascensi.	251
Admonitio in opus sequens.	281
Synopsis Scripturae sacrae.	283
Admonitio in disputacionem contra Arium.	437
SCRIPTA SPURIA.	440
Disputatio habita in concilio Niceno contra Arium.	440
Admonitio in sequens opusculum.	501
Sermo contra omnes hereses.	502
Admonitio in Historiam de Melchisedec.	523
Monitum in opusculum sequens.	531
Epistola ad plissimum imperatorem Jovilianum.	533
Monitum in Librum de delimitationibus.	532
Liber de definitionibus.	534
I. — De definitione.	534
II. — De voluntate, proprietate et operatione, et de unione et consubstantiali.	559
III. — Quod dicitur proprietas.	562
IV. — De vi agendi.	542
V. — De unione.	543
VI. — De consubstantiali.	546
VII. — De anima et mente.	516
VIII. — De corruptibili.	547
IX. — Quare dicitur primogenitus.	559
X. — Quid est verbum, et quot modis dicitur?	559

XI. — Quid est Christianus ?	550
XII. — De anima.	551
Monitum in Opera ad Antiochum ducem.	554
Doctrina ad Antiochum ducem.	556
Sermo ad Antiochum ducem.	590
Quæstiones ad Antiochum ducem.	598
Dicta et interpretationes parabolæ Evangelii.	711
Interpretationes ex Veteri Testamento.	739
Quæstiones in Epistolas Pauli.	754
Quæstiones aliae.	774
Admonitio in historian imaginis Berytensis.	795
Sermo de miraculo Beryti edito, circa pretiosam et venerandam imaginem Domini et Dei nostri.	797
De passione imaginis D. N. J. C., in urb. Beryto.	805
Relatio miraculorum D. N. J. C., quæ per imaginem ipsius facta sunt in Beryto.	812
Liberius de passione imaginis D.N. J. C., qualiter crucifixus est in Beryto.	814
Sermo de novis et moderolis mirabilibus imaginis Domini.	820
Monitum in opusculum sequens.	823
Sermo contra Latinos.	824
Admonitio in Syntagma doctrinæ.	831
Syntagma doctrinæ ad monachos, omnesque Christianos tam clericos quam laicos.	835
Institutio vita monastica.	845
Admonitio in binas ad Castorem epistolas.	849
Epistola I ad Castorem. — De canonis cenobiorum constitutioibus.	850
Epistola II ad Castorem. — De octo malitia cogitationibus.	852
Homilia quæ Athanasii nomine circumferuntur.	903
Homilia in nativitatem Praecursoris.	905
Sermo in Annuntiationem Delpharæ.	918
Sermo de descriptione Deiparae.	943
Sermo in Nativitatem Christi.	960
Homilia in occursum Domini.	974
Homilia in cœcum a nativitate.	1003
Homilia in illud : <i>Ite in castellum quod contra nos est, et incendiatis, etc.</i>	1024
Homilia in illud : <i>Eunte autem illo, substernebat vestimenta sua, etc.</i>	1034
Sermo in feriam V, et præditionem Judæ.	1047
Sermo in Passione Domini in Parasceve.	1054
Homilia in sanctos Patres et prophetas.	1062
Sermo in sanctum Pascha.	1074
Sermo in sanctum Pascha et in recens baptizatos.	1082
Sermo in Assumptionem Domini.	1092
Encomium in sanctum Andream apostolum.	1102
Sermo exhortatorius.	1107
Admonitio in quinque dialogos sequentes.	1114
Dialogi V de sancta Trinitate.	1116
Monitum in opuscula subsequentia.	1286
Sermones contra diversas heresies.	1290
I. — Sermo forma dialogi conscriptus aduersus Macedonians.	1292
II. — Disputatio alla aduersus eosdem, de questione, an Dei Verbum corpus animatum gestaverit.	1330
III. — Epistola, prefationis loco scripta, in qua motuum ecclesiasticorum tragedia.	1338
IV. — Aduersus eos qui ex sola multitudine veritatem dijudicant.	1339
V. — Aduersus eos qui nec querendum nec loquendum ex Scriptura praescipiunt, sua ipsi tibi contenti.	1342
VI. — Aduersus eos, qui maligne nobis obdiciunt illud : <i>Verbum caro factum est.</i>	1346
VII. — Aduersus eos qui nam in Christo naturam esse dicunt.	1350
VIII. — Aduersus eos qui dicunt carnem confilier naturam, esse queratur et Trinitate dicere.	1350
IX. — Aduersus eos qui dicunt Christum Dominum ut Lominem agnoscere, esse in hominem spem suum habere.	1354
X. — Aduersus eos qui dicunt Deum Verbum impossibiliter passum.	1358
XI. — Aduersus eos qui dicunt : <i>Passus est Deus ut volunt.</i>	1359
XII. — Aduersus eos qui dicunt, Ita accipendas esse Scriptura votus, ut non considereretur quænam illæ significent, cum dominum captum excedant.	1363
XIII. — Aduersus eos qui dicunt, <i>Passus est Deus Verbum carne.</i>	1366
XIV. — Aduersus eos qui querunt, qualem penam Ju-dici datur si sit, si non occiderunt Deum.	1370
XV. — Aduersus eos qui dicunt : <i>Judeus est, qui non confitetur Deum fuisse crucifixum.</i>	1374
XVI. — Aduersus eos qui dicunt, angelos apud Abramum edentes, carnis naturam non omnino induisse.	1378
XVII. — Aduersus eos qui nullum non miraculum ministrant eo quod carneum negant.	1379
XVIII. — Aduersus eos qui damno afficiunt genus nostrum, eo quod negant Salvatorem ex natura nostra sub-puisse primitias.	1383
XIX. — Aduersus eos qui volunt simpliciter illi, quæ dicta sunt, credendum esse, nec considerandum quid conveniat et quid non conveniat.	1386
XX. — Aduersus eos qui duarum naturarum discrimen post Passionem et Ascensionem tollunt.	1391
Admonitio in opuscula et fragmenta sequentia.	1395
Syntagma utilissimum ad positionem quendam.	1395
Explicatio tricipitis animæ partis.	1398
Divisio et subdivisio multiplex animæ.	1398
Notitia cogitationum quibus peccatum omne perficitur.	1398
Distinctio passionum.	1399
De Dei prouidentia.	1399
De libero nostro arbitrio.	1402
Brevis et clara formula et notitia fidei nostræ circa sanctam Trinitatem.	1402
Quid credendum sit de Domini Incarnatione.	1406
De differentia virtutum.	1406
Discreto nature ac conditionis operum.	1407
Sermo discrezioni plenus in Dei mandata, pro his qui seculo renouiarunt et qui salutem consequi voluerunt.	1410
Monitum in opuscula duo sequentia.	1419
Doctrina ad monachos, ius sicut spiritualis.	1422
Commentarius de templo Athenariorum.	1427
Monitum in Tractatum sequentem.	1451
Tractatus de corpore et anima.	1451
Admonitio in Libros de Trinitate.	1453
Libri XI de S. Trinitate, qui tantum hic memorantur.	1459
Monitum in opus sequens.	1459
Disputatio Athanasii cum Ario coram Probo judice.	1459
Admonitio in sequentes epistolæ.	1449
Epistola Liberii, episcopi Rome, ad Athanasium. — Quod Deus Verbum, perfectum hominem assumperit.	1448
Rescriptum Albanasi ad Liberum. — Quod perfectum hominem Deus Verbum assumperit propriæ nostræ similitudinem.	1448
Epistola Athanasii et Egyptiorum pontificum ad Marcellum Papam. — Pro exemplaribus Nicæni concilii, quia Ariani eorum exemplaria incenderant.	1445
Rescriptum Marci Papæ. — De missione capitulorum Nicæni concilii Athanasio et omnibus Egyptiorum epis copis.	1448
Epistola increpatioria Julii Papæ ad Orientales episcopos, pro causis Athanasii, et excessibus contra Romanum Ecclesiam.	1450
Epistola Orientalium ad Julium Papam causationum quod in communionem repperit Athanasium et ceteros quos ipsi damnaverant.	1455
Rescriptum Julii Papæ contra Orientales pro Athanasio et ceteris.	1457
Epistola Athanasii et Egyptiorum ad eundem Papam de oppositionibus Ariutariorum.	1467
Rescriptum Liberii Papæ ad eosdem.	1469
Epistola Egyptiorum pontificum ad Felicem de infestationibus Ariutariorum.	1475
Rescriptum Felicis Papæ ad eosdem.	1477
Admonitio in Vitam sanctæ Synclitice.	1486
Vita et gesta sanctæ beataque magistri Synclitice.	1487
Monitum in opuscula duo sequentia.	1557
Exhortatio ad monachos, quæ tantum hic memoratur.	1557
Exhortatio ad sponsam Christi.	1557
Monitum in epistolam sequentem.	1559
Epistola Athanasii ad episcopum Persarum.	1559
Epistola eadem Graece et Latine.	1563
Distributio in Symbolum Quicunque.	1567
Symbolum Quicunque et varia illius formulæ.	1583
Expositio Symboli Quicunque.	1595
De Trinitate.	1603
Monitum in opusculum sequens.	1603
Tractatus de ratione Pasche.	1605

ADDENDA

(Ex libro cui tikuus : Graci codices manuscripti apud Nanios patricios Venetos asservati, pag. 107. Bononiae 1781, typis Lelli & Vulpe, in 4°.

Codex LXII, membranaceus, In-4°, constans chartis 292, scriptus saeculo XII aut XIII, a librario qui non intelligebat quod exarabat; itaque opusculum excrivere ex hoc placet, quod num. XLV indicatum fuit. Constat id binis partibus, prima de fide, altera de moribus. Illa nunc primum exiit in lucem: hæc sub Athanasii nomine anno 1685 edita fuit a quodam Arnoldo, et exstat tomo II Operum Athanasii ipsius pag. 304 editionis Patavinae anni 1777, ubi inscribitur Syntagma doctrinæ. Tam magna tamen est inter eam editionem et codicem hunc diversitas, ut secundam quoque opusculi partem rursus edendam arbitrer. Sed meminerit lector Nanianum codicem adeo mendosum esse, ut alicubi emendari non potuerit.

Πιστεις τῶν ἀγίων τριακοσιων δέκα καὶ δικά
ἀγίων θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαιᾳ·
καὶ διδασκαλία πάντων θαυματηρῶν καὶ σωτῆρος
περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος. — Εὐλόγησον.

(a) Πιστεύομεν εἰς Ἰησούν (b) Θεὸν, Πατέρα παντοχάρτορα, πάντων δρατῶν καὶ δοράτων ποιητῆν· καὶ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Γεών τοῦ Θεοῦ· τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ· τοῦτον ἔστιν εἶται οὐσίας τοῦ Πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινούν· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, οὐσιώσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ· τὸν δὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα, παθόντα καὶ ταράντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς· καὶ πάλιν ἀρχόμενον κρίναις ἡώνας καὶ νεκρῶν· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ κύριον, τὸ ἡωνιστέν. Τοὺς δὲ λέγοντας· Ἡν ποτε δὲ οὐκ ἦν· διεῖ ὁὐκ ὄντων ἢ ἔξι ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως φάσκοντας είναι τὸν ἀπρεπόντα καὶ ἀναλλοιώτον Γέων τοῦ Θεοῦ· τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἀγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἀγίας ταύτης πίστεως τῆς ἐν Νικαιᾳ, τῆς ὑπὸ τῶν ἀγίων Πατέρων ἀκτενθείσης πρὸς φωτισμὸν τῶν ψυχῶν, καὶ εἰς τὸ γνῶναι τίς ἡ αἵτια ἔκστασης βήσεως τῶν ἐν αὐτῇ ὅμοιογησάντων ἐπισκόπων, τῶν ἀριθμὸν τριακοσίων δέκαν καὶ δέκα, μελλον δὲ οἰκουμενικῆς οὖσης συνόδου. Ἔτι δὲ ἀκολούθως τῇ προτεγραμμένῃ πίστει, ἀναθεματίζομεν τὴν Σαβελλίου πίστειν τὴν λέγουσαν, τὸν αὐτὸν είναι Πατέρα καὶ

A Γέων καὶ ἄγιον Πνεῦμα· σφάλλονται γάρ· ἀτελεῖς είναι τὸν Γέων καὶ τὸ Πνεῦμα· ὡς δὲ δὶς Πατήρ αὐτές ἔστιν δὲ Γέως· δομοίς καὶ τὸ δικόν Πνεῦμα· ὡς εἴναι φασιν ἐν (c) πρόσωπον· τρία δὲ ὄντα. Ταῦτα γάρ διλλότρια τῆς ὄρθοδόξου πίστεως τυγχάνεν· Πατέρα γάρ οἴδαμεν τέλειον θεὸν, δομούς καὶ Γέων τέλειον, ωστάτες καὶ Πνεῦμα ἄγιον· μίαν βασιλείαν, μίαν οὐσίαν, καὶ μίαν θεότητα (d). Ἔτι δὲ ἀναθεματίζομεν τὴν Φωτεινοῦ πίστειν, τὴν λέγουσαν, ἀπὸ Μαρίας καὶ ὡς είναι τὸν Γέων· καὶ μὴ είναι αὐτὸν πρὸ τούτου· διλλὰ πρωτοκήρων λέγεσθαι ἐν ταῖς Γραφαῖς· ἀπὸ δὲ Μαρίας είναι αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα (d). Ταῦτα δὲ διλλότρια καθολικῆς πίστεως οἴδαμεν· δὲ γάρ Γέως δὲι γεννηθεὶς ὑπῆρχε καὶ ἐν Πατρὶ ἦν, καθὼς γέγραπται· οὐκ ἦν γάρ ποτε δὲ οὐκ ἦν δὲ Γέως σὺν Πατρὶ· διλλὰ δὲ Πατήρ, πάντοτε τὸν Γέων ἔχων· ἀδινάστος γάρ τὸν Πατέρα καλέσθαι κατὰ προκοπήν, διλλὰ δὲι Γέως σὺν Πατρὶ, ὡς προείπαμεν· Ἐρ ἀρχῇ ἦν δὲ Λόγος· καὶ θεὸς ἦν δὲ Λόγος· γεννηθεὶς σὺν Πατρὶ, ὡς προγέγραπται. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Πατέρος καὶ Γέων. Περὶ δὲ τοῦ ἄγιου Πνεύματος οὐτοῦ πίστευομεν· Πνεῦμα θεὸν, πνεῦμα ἄγιον, πνεῦμα τέλειον, παράκλητον· λαλήσαν δὲν νόμῳ καὶ προφήταις, καὶ ἀποστόλοις· καταβάντες ἐπὶ τὸν Ἱορδάνην. Περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπήσεως τοῦ Γεών οὐτα πιστεύομεν· διεῖ ἀνέλαβεν ἀνθρώπον τέλειον ἐκ τῆς ἀγίας θεοτόκου Μαρίας, διὰ Πνεύματος ἄγιου, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός· ὥστα γάρ ἥδε τέλειος, οὐτας τὸν ἀνθρώπον· καὶ δὲι ἐπαθεν, καὶ διετάφη, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ

(a) Initium legitur in Confessione fideli sub Athanasii nomine edita hujus editionis (tom. II, col. 423). EDIT.

(b) Cod. Iovani hic, et paulo post.

(c) Cod. Iva.

(d) Cod. Θεότηταν.

ἀνέστη· καὶ διὰ εἰς οὐρανούς ἀνελήψθη· καὶ ἐκάβη· Α σὺν τῷ παρόπαν· ἀλλὰ τὸ, ναι, ναι, καὶ τὸ, οὐ· καὶ οὐν ποιῶντας τοὺς διάγητον ἐν δημιουρῷ, γίνωσκε. Ἀλλοῖς εἰναι λέγω· οὐ φεύδομεν. Τὸ δὲ σεβασμὸν ἔνομα τοῦ θεοῦ ἐφ' ὅρκῳ μὴ λάβε, μῆτρε τοῦ ὄρκου, καθὼς εἴπει οἱ Ἑλληνοί· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ σφάλματα οὐ προσήκει, οὗτος ἀρμάζει τοὺς μοναχούς· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Ἐκκλησίας ἀκβάλλει τὸν μὴ παραφυλαττόμενον ἐν τούτοις. Ἔτι δὲ αὐτὸν μὴ γυμνοῦν ἔνωπιν τίνος τὸ σύνολον, εἰ μὴ δὲ ἀνάγκην ἀσθενείας, ἐν λουτρῷ, ηδὲ πάσος. η ἐπί βαθεῖας ὑδάτων. Μηρὶς ὑδρίσητε ἀδελφὸν ϕάκα, η μωρὸν ἀρταζὲς δὲ ἔνικας· μὴ συγκεκυνεῖν· τὰ εὖλατα μὴ φυλάττειν, καθέπερ οἱ Ἰουδαῖοι· μὴ μαργένειν· μὴ ταρπακεύειν· μηδὲ συμπράττειν ταῦτα ἐπὶ νόσῳ η πάτης η δείγματι· μὴ ἀπέρχεσθαι πρὸς ἀπασόδον· μῆτρα φυλακτήρια δαυτῷ περιτιθέναι· μῆτρα παρακαλεῖται η μήτρα ἀγ' ἔντοῦ μήτρας ἀπὸ διλοῦ τίνει· ἀλλὰ πάντοτε τὸ σῶμα φύλαττες ἀπὸ πάτης αἰσχρότερος καὶ δειγμάτων· μῆτρα ἔχειν γυναικας αὐτάκτονας (Ι. συνειδάκτονας) καθάπερ τινὲς ἀγαπηταὶς ὑπένεντο· τάχα ἐπ' ἐσχάτων μιστηταὶ ἐν αὐτῷ εὑρεθῆσαντα, καὶ πικρότεραι χολῆς· μὴ ἔχει κατὸς φυχῆς ἐγένεται κατὰ τίνος, καὶ γάντια τὴν προσευχὴν σου ἀπρόσδεκτος· μῆτρα συνέγουν μετὰ αἰρετικῶν η μετὰ ὑπεκτῶν, καὶ γένηται η προσευχὴ σου ἀπρόσδεκτος· μῆτρα παρεῖνειν νηστείαν Κυρίου, τούτη ἔστι τετράδος καὶ παρακεντή, εἰ μὴ ἔτι ἐπὶ νόσῳ βεβάρησαι· χωρὶς τῆς ἑδομάδος τοῦ ἁγίου Πάτρα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ τῶν δεσποτικῶν ἥρωτῶν, τῶν διάδεκτων· τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας ἀκριβῶς φύλαττε. Μή λύειν τὴν νηστείαν χωρὶς ἀνάγκης· εἰτε καὶ ἀδελφὸς πρὸς οὐκ ἐνδιμήσει, μετάδος ἀγάπην διὰ τὸν κόπον τῆς δόου· οὐ δὲ μὴ γεύῃ ἡώς ὥρας ἐννάτης. Νηστεῖαν δὲ λέγω τὴν τεταγμένην, τούτη ἔστι πρὸ πάντων τὴν ἀγίαν καὶ ἐνδέξιαν τεσσαρακοστήν, καὶ τοῦ λοιποῦ χρόνου τετράδα καὶ παρακεντή· τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας, ἤγοντας διετέραν, τρίτην, καὶ πέμπτην, ἐδὲ δύνασαι ἀπὸ ίδιας προσηρέστες νηστεύειν, ἔσται δὲ μισθός στο πολὺς· ἐν ταῦταις γὰρ ταῖς ἡμέραις καὶ παρὰ τὴν ὥραν διάκριπται γίνεται εἰς φύλον ἐπίστομον· καὶ οὐκ ἔστι κρίμα διὰ τὴν ἀγάπην· η δὲ τεταγμένη νηστεία ὑπὸ τῶν ἀγίων ἀποστόλων διάκρισις γίνεται· δὲ δὲ παρακούων αὐτὴν ἀπολλύται μετὰ τῶν γαστριμάργουν· ὃν δὲ θεὸς η κοιλία καὶ η δέξια τοῦ κόσμου, καὶ ἡ ἀνθρωπότεσσιτα. Τὸ σάββατον μή νηστεῖει δῆλην τὴν ἡμέραν· ἀπρεπὲς γάρ δὲν δηλητὴ τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου μέχρι δυσμῶν ἦλιον νηστεύειν· ἔξεστη δὲ ένις ὥρας ἔκτης· η ἑδομῆται· τὸ δὲ περισσὸν Ιουδαϊκή αἵρεσις ἔστιν· ἀποειδεῖ· μὴ ἐπιδυέστα δὲ ήλιος ἐν σαββάτῳ, εἰ μὴ μόνον τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ Πάσχα· η δὲ τῆς τετράδος καὶ τῆς παρακεντής καὶ τῆς ἀγίας τεσσαρακοστής νηστεῖα τεταγμένη ἔστιν ἡώς ὥρας ἐννάτης· καὶ εἰ τι περισσὸν ποιήσεις παρὰ τὴν σεαυτοῦ προσερέστιν, ἔξεις τὸν μισθόν. Νηστεύων δὲ καὶ κοιταζόμενος, βλέπε μὴ φυσιωθῆς ἐν τύφῳ καὶ ὑπερηφανίῃ· η γάρ φυσιωτις παγίς ἔστι τοῦ διαβόλου,

(a) Aliqua hic desunt.

(c) Illic incipit secunda pars opusculi ab Arnoldo edita.

(b) Cod. Eva.

δε' ής ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πέπτωκεν· δροῖσις δὲ δὲ αὐτός
τῆς τούς ἀνθρώπους καταβάλλει παγίδειν. Μηδές
εἰ πλανήσῃ ἐν κυριακῇ νηστεύειν, ή ἐν ἑορτῇ δεσπο-
τικῇ τὸ παράπαν· μηδὲ γονυπατεῖν· οὐ γάρ ἔστιν ἐν
θεῷ μῷ Ἐκκλησίᾳ, καθὼν προπαιμένεν. Καὶ βλέπε μή
οι πλανήσωσι τινες Μαρκιανισταὶ ή ἕτερα αἱρεσί-
νηστεύειν ἐν εὐεξάτῳ ή κυριακῇ. Μόνος δὲ τῶν συν-
άξεων, τῆς Φαλαρίδας, καὶ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ τῶν
ἀχράντων μυστηρίων μή ἀμέλει· τοιαύταις γάρ
θυσίαις εὑαρεστεῖται ὁ Θεός. "Ἄξιον σεαυτὸν εὐτρε-
πίζουσας τῆς ἀχράντου κοινωνίας τοῦ τιμοῦ σώματος
καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα
μή εἰς κρίμα ἑσθίῃς καὶ πληνῇς. Μή ἀμέλει πλένειν
πόλεις μονοχών ἔργομέννων πρὸς σέ· ζητηθῆσται
αὐτῇ ή ἐντολὴ παρὰ τῶν ὑπερφανευσάντων αὐτὴν,
εἰ καὶ ἐπίσκοποι ὄντες· δέ γάρ τοιταν Κύριος πρώτος
ἔνιψε τοὺς πόδες τῶν μαθητῶν, παραγγέλλεις αὐτὸύς·
οὗτοις ποιεῖν. Μή γίνου φελάργυρος, ή αἰσχροκερδής.
Μή τοις χρήμα, μή θέλεις κατέβασθαι ἀργύριον ή χρυ-
σίον πολὺ, ή μόνον ἔφθειρον χάριν καὶ τροφῶν καὶ
ἀμφιλιών. Τὸ δὲ περίσσευμα δός τοῖς πένθοις· κρείτ-
τον γάρ ἐν πτωχείᾳ καὶ ἐπιτεινόσι· δέ γάρ τοῦ μαρμανῶν φίλον
καὶ δοῦλον θεῷ ἀρέσαι σοι δύνανται. Τοις σύνολοις δὲν
μή πραγματεύονται. Πολλὰ δὲ χωριὰι εἰσὶ μὴ στέρου-
σιν· καὶ οἰκοῦνται ἐν τέχνῃ μὴ ἔχοντες, ἀναγκάζον-
τες πραγματεύεσθαι· καὶ μένουσι μονάχοντες κο-
πιώστων· πλὴν καὶ τόκους μή λάμβανεν. Ἀγάπα δὲ
πάντας ἀνθρώπους· καὶ εἰρήνευε μετὰ πάντων, χωρὶς
αἰρετικῶν· δέ γάρ αἰρετικού λόγου έστι τῆς τοῦ Χρι-
στοῦ ποιμνίας, καὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ πρόδομος. Ἐάν δὲ
ἔχῃς χρήματα· ή βρώματα, μετάδος τῷ μή ἔχοντι·
μή δένονται δέ οὐκ ἐγκληθῆσθαι. Ἐάν δὲ θητή
σται ἀπὸ σοῦ τι, καὶ ἔχῃς, δές αὐτῷ· καὶ μετὰ μακρο-
θυμίας λᾶδος παρὰ αὐτῷ τὸ κεφάλαιον καὶ μόνον· καὶ
δίκαιος ἐσται. Καὶ μή δολεύειν ἐνώπιον Κυρίου· ἐάν
γάρ ἔχῃς γεννήματα, ή διλοῦ τι, καὶ ζητεῖ λεπτό-
μενος δανεισταί τοι πάρ τοῦ δὲ ἀνάγκης, καὶ διὰ τοῦ
μή λαβεῖν τούς τούς, παλῆς τιμωτέρως ἵνα κερδῆσῃ
διάφορα, τοῦτον ἔστιν διπλασιά· καταμέμφεται σε
ἡ Γραφὴ λέγοντα· Ἄρδοσται σὸν Θεός τοὺς σοφοὺς
ἐν τῇ πανοργίᾳ αὐτῶν. Σκοτεῖς γάρ καὶ δρά-
στεντεῖς ἐν ἀνάγκῃ τὸν πληγούς καὶ μή λαμβάνειν·
διὸν δέ τόκου τρεῖς καὶ τέσσαρες ἀρχάς· ἀλλὰ δέκα
λαμβάνεις παρὰ τῷ θεῷ. Γίνου ταπεινός καὶ ἡσύχιος,
τρέμων διὰ παντὸς· τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Μή γίνου
μάρχιος· μηδὲ τύπος ἀνθρώπων πολλά, εἰ μή μόνον
παιδίον ἐν γράμμασι πρὸς παιδεῖν καὶ νουκεταῖν
Κυρίου· καὶ αὐτὸν παρατετηρήμαν· μόνον διὰ φί-
λων μετρίων διάλγει καὶ ἀλληρά. Σκοτεῖς μή τις διὰ
σοῦ φόνος γίνεται, καὶ ἀποέιστε τὴν φύγην σου ἐν
μηδὲν ὥρᾳ· καὶ δὲ δοκεῖς ἔχειν ἀγάθα ἐκ νεοτητος,
ἀπρόσδεκτα γένουντα παρὰ τῷ θεῷ, ὃς τοῦ Κατὸν τὰ
δῶρα πολλὰ γάρ εἰσιν ἀφορμαὶ τοῦ θανάτου. Μή
μυκτηρίζεις ἀνθρώπων· μηδὲ βελύσουσι τινὰ πτωχόν,
διὰ σχῆματος πενκχρῆ παρατηρούμενος τὴν ἑσθῆτα·
μή μαλακοῖς χρώμενος ἴματος· μή ἐσθῆτα τοις φοι-
τομένοις δικαῖοι· μή ἐν ρυπαροῖς ἴματοῖς προσερχό-
μενος· καὶ σακχοφορῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων·

PATRIOL. GR. XXVIII.

A καὶ φαντὶς ἀνθρωπάρετος. Σάκκον δὲ διὸ ἔχεις. Ἰνα
πανῆσις τὰς ἀμαρτίας σου, σκότοις μή φανής τοῖς
ἀνθρώποις· ἀλλὰ ἐσωθεν τοῦ ἴματου σου ἐν τῇ σαρκὶ^{τοῦ}
σου ἐστιν πρὸς δαμαστὸν τῶν ἀτάκτων πειθῶν. Μή
θέλεις δέσαν καὶ ἐπιτον παρὰ ἀνθρώπους ἔχειν. "Οἶος
τρίχας μή τρέψε· ἐκούεις γάρ τοι τοιούτον σχῆμα δὲ
Ἀπόστολος· μή ἔηροι τὸ γένος· μηδὲ παρικου-
ρεῖς χρῶ κειρόμενος. Εἰ δύνασαι καὶ ἐδόμαδος
νηστεύειν, μηδὲν δείκνυε· καὶ ἐσται διαθέσις σου
πολὺς. Κρεῶν δὲ ἀπέργους· οὐχ ὡς βελύσουσόμενος τὰ
κτίσματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀποκόπων τὸ σώμα τῆς
πολλῆς τροφῆς, καὶ ἀνάξιον τὸ αὐτὸν ποιῶν τῶν κα-
λῶν βρωμάτων, ἀντὶ δὲ τῶν ἐπιτεγκτῶν τῶν οὐρανίων
ἄγαθῶν ὀργόμενος· πᾶς γάρ μετριάζων δακτείεις
τροφῶν βοηθεῖ τὴν σώματι· καλὸν δέ ἐστι πάντα^{τοις}
B ἐγκρατεύεσθαι διὰ τὴν πολυαρχείαν. Οἶνος μή λάμ-
βανεις δὲλος· ή μόνον τοῦ γεύσασθαι εἰς εὐχαριστία·
καὶ εὐλόγεις τὸν θεον τὸν κτίσαντα· ἐάν γάρ καὶ σύ-
νωστας δὲ τίμιος Τιμόθεος, διὰ τολλήν ἐγκράτειαν εἰς
νόσου περιττεστενή ἔχεις, ὅληγον οἶνῳ χρῶ· τοι γάρ ὀλλή-
γον φέρμακον ἔστιν ἱστεως· πολὺ δὲ αὐτῷ χρώμανος
ἀμφοτέραις δισθενείας σεαυτὸν περιβαλεῖς· εἰ δὲ
ἴσως ποτηρίων δύο ή τριῶν· περισσὸν δὲ μή. Εἰ δύ-
νασται διυπόδοτος δύνανται, γεννάντων ποιησεῖς· εἰ δὲ
ἀνάγκη ἔστιν ὑπόδοσεως, φιλὰ δυνανται τὰ ὑπόδηματά
σου· καὶ μή θέλεις κατακεκομημένος ὑπόδηματα,
κοσμικῷ σχήματι μή περιδέσσεις. Τοις παρούσιν
ἄρκοι μετρίων. Εἰ δὲ περισσὸν κρέας καὶ οἶνος,
δίσιον αὐτὸν παχυσίς, δραφανοίς, χήραις, δῶδιάτοις,
ζενοῖς, δισθενείας, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ· καὶ ἐσται δι-
μαρτίας σου πολὺς. Εἴδεται ξένης, μή θέλῃ, ἐστιν
επιώνυμη τὸν ὀλλήγον· διὰ τὴν ἑσθενταί τῆς σαρκὸς
σου οὐκ ἔστιν κρίμα· ξένημα μὲν τοῦ ἔστιν· μή λό-
γισται δὲ αὐτὸν ἀμαρτίαν· λυπήστης δὲ, διὰ ἀνεκτήπης
τῆς πολιτείας σου, καὶ ὑπεγαλάσθης τοῦ στερεοῦ
λογισμοῦ. Εἰ δὲ καὶ λουτρῷ χρήσασθαι διαγακούσῃς
διὰ τὴν νόσον καὶ ἀπακηδεῖται διεστις· διὰ τὴν Ἑγκλημ-
ατικῶν δὲ οὐ χρεῖται ξένης λούσασθαι· τὸν λερεῖς
C εἰ· ἀλλὰ μᾶλλον ὑγιαντούς τοῦ σώματος γαμάντων
θέλει καὶ βιάζεσθαι εἰς πάντα. Ήρδ πάντων δὲ τάχην
γίνωσκε· ή ἐν ἀγρῷ ἐργάζους· ἵνα μή ἀργὸς ἐσθίεις
τὸν δρότον· μᾶλλον δὲ ἐργάζους ἐν τοῖς ἐργοχειροῖς σου.
Ἴνα ἔχεις δύνανται πτωχοῖς καὶ ζενοῖς, δραφανοῖς τε
καὶ χήραις· καὶ ἂν μεταξὺ ἀδελφῶν οἰκήσῃς, καὶ ἔχεις
γονικῶν χωρῶν. δικαίων συνάγων χαρτούς, καὶ μή
δὲ ἀδίκως καὶ πλεονεκτίας· πρώτον τὰς ἀπαρχάς σου
τοῖς λερεῦσται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρόσφερε· ἐπειτα
χήρας καὶ δραφανὸς ἀδάπτους, καὶ τοὺς λουτούς ἀδ-
υτάτους, ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων· μή ἀπὸ τόκους καὶ
πλεονεκτίας. Εἰ δὲ καὶ μόνος καθεῖται, μή θέριζῃς τὴν
δικαιοσύνης τῆς θυγατρὸς· εἰ ἐν μοναστηρῷ θυγατρίες,
καὶ κτήσης χωρῶν καὶ πραγματεύσεων καὶ θυγατρίδες·
διὰ τοις λεπταῖς καὶ ἀμπαλίσσαι. Καθήμενος ἐν μονα-
στηρίῳ, μή θέλεις ἀργὸς εἶναι, καὶ ὑπὸ διλῶν τρέ-

φεσθαι· ἵνα τὴν ἐφήμερον ἔχῃς τροφήν. Καὶ εἰ στέ- φους θέους ἔχεις περὶ σεαυτὸν, πρῶτον μὲν ταπεινοφρούσιν δίδασκε· καὶ μὴ θέλει αὐτοῖς εἶναι διδασκάλους· Ἐάν τόπις ψυχὰς σωζομένας διὰ σοῦ, σπούδασον τελειώσας τὸν πέντε ταλάντουν, ὃν εἰληφας ἀπολαβεῖν τὰ διπλάσια. Μέριμνα ἐπιμελῶς τὰς περὶ σεαυτὸν ψυχὰς· καὶ ἐπίστυφε πάντοτε τοὺς νεωτέρους θιάσειν ἔκαστον τοιωταν, ἐν τῇ ὄμιλᾳ καὶ τῇ συναναστροφῇ τῆς τραπέζης, καὶ συνάξειν τῆς φαλμύριας· ἐν δὲ τῷ ὅπερι αὐτοῖς, ἔχειν ἔκαστον σάσκον κεκρυμμένον, ἵνα ἐν τῇ εὐχῇ τῆς νυκτὸς ἔτοιμος εὐρέθη· σπούδασε ἀγρυπνεῖν ἐν ψαλμοῖς καὶ ὑμνοῖς, καὶ εὔχας ἐν μέτρῳ· καὶ ἐν ἡμέρᾳ μὲν εὐχεσθαι συμμετρως, καὶ ἐν νυκτὶ ὠσαύτως· μὴ χρονίζειν δὲ ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ βαττολογεῖν· σὺν μέτρῳ δὲ φάλλειν· ἵνα μὴ περικακώσῃ ἀλλὰ ψυχαῖς· Θέλε δὲ τοὺς παῖδας σωτητικὰς προσθέσαι· Εἰς καπηλεῖον δόλως μὴ εἰσέλθῃς ἀλλ' ἐάν ἀνάγκη γένηται σοι, ἐπὶ ξένης γενομένῳ, καὶ χρειαν ἔχεις ἐδέσματος· ἀποστείλας ἀγόρασον· καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ φάγε καὶ πίνε, ἐν τῷπορι ἀνακεχωρισμένῳ· Ἐάν δὲ μὴ ἡ ἐκκλησία ἐν τῷ τόπῳ, ἡ ἐκκλησία ὅρθοδξῶν, καὶ ἀνάγκη σοι γένηται εἰσελθεῖν ἐν πανδοχεῖῳ· μὴ θέλε μᾶνα δποι εἰσὶν γυναῖκες, μήτε εἰς καπηλεῖον, μήτε μετὰ τῶν εἰσιόντων εἰς θεάτρον, ἢ εἰς κυνήγιον εὐρίσκομένων· εἰπερ δοτί σοι δύναμις, μηδὲ εἰδῆ μετ' αὐτῶν· εἰ δὲ ἀνάγκη γένηται, καὶ συγχωρηθῆσαι αὐτοῖς· ὑπὸ τῶν μειζῶν οἱ συγχωρήσαντες δῆσσαι· σὺ δὲ τοιών παραφύλαστων, γυμνῶν σταυτὸν. Άλταί μὲν ἐντολαὶ ἀρμόδουσιν μοναχοὺς καὶ ιερεῖς, καὶ πάσι τοῖς ἁγιαστεούμνοις χήραις τε καὶ Χριστιανοῖς ἀληθινοῖς τοῖς ἐν γάμῳ ποιευμένοις· εἰ δὲ τις ιερεὺς τυγχάνει, δρεῖει τὴν

Αἰερωσινγην φυλάξαι σὺν τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς μετὰ τῶν ἐντολῶν τούτων· τοιοῦτος γάρ θελει εἶναι νηγάλιος· σπουδαῖος ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἀνεξίκακος, χρηστὸς, φιλόρφων, φιλόπτωχος, φιλόθεον, φιλάγαθος, ἡμέρας, στερβὸς τῇ πίστει καὶ ἡλιγῷ καὶ γνώμῃ, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος· ἀπεκόμενος γυναικῶν, πρωτότυπος σπουδαῖειν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ συνάξει τῆς φαλμύριας· μὴ ἀμελεῖν τοῦ ποιμένου· μὴ βθελύτεοσα τινα· μὴ πλήκτην, μὴ εἶναι πάρων, μὴ φιλάργυρον, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέων· μὴ προσωπολήπτην, τοῦ ἐλέγχαι εἰν παραπτώμασι μικρούς τε καὶ μεγάλους, ίδιους καὶ ἀλλοτρίους· μὴ ἐάν φωριψῃ τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς· ἀλλὰ μᾶλλον καθαρίζειν αὐτά, πρῶτον διὰ τῆς μετανοίας, εἴτα πάλιν συναγελάξειν αὐτά ἐν τῇ μάνδρᾳ, τοιτέστιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· τοῖς χήραις, καὶ πάσι τοῖς λαϊκοῖς τοῖς κατηγοριμένοις, τοῖς λαϊκοῖς καὶ μονάχοις, καὶ τοῖς ἐν σεμνῷ γάμῳ ποιευμένοις παραγγέλλειν μετανοεῖν· καὶ τούτο οὐχ ὡς διαφέρου νόμοι, καὶ ἐάστον λόγου διαστέλλομένου· ἀλλ' εἰς ἑστίν· διαστέλλομενος δὲ ἐν πάσοις Χριστιανοῖς· ταῖς γυναιξὶ δὲ παραγγέλλειν δόλως μὴ λαλεῖν, μηδὲ κανένα λόγον ἐν φιδνηρισμῷ· μήτε συμψάλλειν μοναχοῖς· μήτε συνυπακούειν· εἰ μὴ μόνον στήγην καὶ εὐχεσθαι τῷ θεῷ δι' ἐντεύξεως καὶ σεμνῆς ποιετείας· μὴ ἔχειν αὐτάς λαμπρὰν ἐσθῆτα, μηδὲ χρυσόπαστα ἐνδύματα, ἢ κόσμια διὰ μαργαριτῶν· μηδὲ τὰ πρόσωπα αὐτῶν τελείως φαίνεσθαι μήτε ἐν ἀγορᾷ μήτε ἐν ἐκκλησίᾳ. Άλταί εἰσιν αἱ συνήργιοι διδασκαλίαι τῶν ἀγίων τριακοσίων δοκτῶν καὶ δέκα θεοφόρων Πατέρων, αἱ διηγοῦσαι εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν τοὺς πιστεύοντας εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ὅμοιότερον Τριάδα· ἢ πρέπει πάττα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

ORDO PRÆCEDENTIUM EDITIONUM

CUM ORDINE IN HAC NOVISSIMA EDITIONE INSTITUTO COLLATUS (a).

EDITIO PARISIENSIS ANNI 1627.

TOMUS I.

Numerus prior paginam Parisiensis illius, secundus nostra significat.

Oratio contra gentes, pag. 4.	T. I., col. 1	De incarnatione Verbi Dei, 591.	T. IV., 89
Oratio de incarnatione Verbi, 53.	— 95	De natura humana suscepit, 595.	T. II., 983
Disputatio contra Arium in concilio Niceno, 414.	T. IV., 437	De incarnatione Christi contra Apollinarium, 614.	T. II., col. 1091
In illud dictum : <i>Omnia tradita sunt mihi Patre</i> , etc., 149.	T. I., 207	Oratio contra Apollinarium, 633.	— 1151
Epistola ad Adelphium fratrem, 155.	T. II., 1071	Oratio contra gregales Sabellii, 650.	T. IV., 95
Epistola ad Maximum philosophum, 162.	— 1085	Oratio quod unus sit Christus, 664.	— 121
Oratio contra eos, qui dicunt Filium creaturam esse, 166. <i>Est epistola 2 ad Serapionem.</i>	— 607	Epistola ad Serapionem de morte Arii, 670.	T. I., 679
Epistola ad Serapionem contra eos, qui dicunt, Spiritum sanctum esse creaturam, 175. <i>Epistola 1 ad Serapionem.</i>	— 529	Apologia ad imperatorem Constantium, 673.	— 593
Testimonia ex sacra Scriptura de naturali communione similis essentiae inter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, 209.	T. IV., 29	Apologia I de fuga sua, 701.	— 643
Expositio idei, 240.	T. I., 197	Apologia II, 773. <i>Est Apologia contra Arianos.</i>	— 939
Liberii Rom. pontificis ad Athanasium epist., 215.	T. IV., col. 1441	Epistola ad omnes ubique solitariam vitam agentes, 808.	— 691
Athanasii ad Liberium responsum, 244.	— 1445	Populi Alexandrinii protestatio, 866. <i>In Historia Arianorum ad monachos.</i>	— 791
Epistola de fide ad Jovianum, 245.	T. II., 845	Epistola de synodis Arimini et Seleuciae, 869.	T. II., 681
Narratio de concilio Niceno, 248.	T. I., 411	Epistola ad Africanos, 931.	— 1029
Contra Arianos orationes quinque. Prima, 253. <i>Est epistola ad episopos Egypti et Lybie.</i>	T. I., 535	Epistola ad omnes ubique orthodoxos, 942. <i>Est epist. encyclica.</i>	T. I., col. 219
Secunda, 506. <i>Est prima.</i>	T. II., 9	Epistola ad Joannem et Antiochum, 951.	T. II., 1165
Tertia, 571. <i>Est secunda.</i>	— 445	Epistola ad Palladium, 952.	— 1167
Quarta, 455. <i>Est tertia.</i>	— 321	Epistola ad Draconium, 953.	T. I., 515
Quinta, 519. <i>Est quarta.</i>	— 577	Epistola ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum, 950.	T. III., 9
Epistola de sententia Dionysii Alexandrinii, 548.	T. I., 477	De Sabbathis et circumcisione, 984.	T. IV., 133
Epistola catholica, 570.	T. IV., 81	In illud, <i>Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, 990. Est pars epistole quartæ ad Serapionem.</i>	T. II., 645
Refutatio hypocriticos Meleui, Ensebi et Pauli Samosatensis, 572.	— 85	In illud, <i>Profecti in pagum</i> , etc., 1000. <i>De passione Domini nostri Jesu Christi, 1002.</i>	T. IV., 168
Epistola ad Antiochenes, 574.	T. II., 793	De sanctissima Deipara Virgine, 1048.	— 185
Epistola ad Epictetum, 581.	— 1049	De virginitate, 1065.	— 917
		Homilia de semente, 1080.	— 951
		Oratio contra omnes hereses, 1097.	— 143
			— 501

(a) De his que editioni nostra accessere adest Lector Elenchum voluminibus præfixum, quem hic non est cur recudamus. EDIT.

TOMUS II.

Oratio in Ascensionem Christi, Joanne ¹			
Lampadio interprete, pag. 1.	T. IV, 1091	Adversus eos qui Deum Verbum impa-	— 1557
Oratio de Melchisedech, eodem interprete, 7.	— 525	tibiliter passum dicunt, 304.	— 1559
Ad Serapionem epistola de Spiritu sancto, Erasm. Rot. interp. 10. Est tercia ad Serapioum.	T. II, 521	Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus ut voluit, 307.	— 1563
Ad eundem de Spiritu sancto, alia epistola, eodem interprete, 46. Est quarta.	— 577	Adversus eos qui dicunt simpliciter esse locutiones accipendas, nec quid illae significant considerandum, cum omnium hominum capitum excedant, 309.	— 1565
Contra Arianos oratio brevis et concisa, incerto interprete, 22. Est lucina epistole ad episcopos Egypti et Libya.	T. I, 533	Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Sermo carne, 311.	— 1569
Colloquium Arianorum primum, habitum Antiochia cun Joviano imperatore, Joanne Lampadio interprete, 27.	T. II, 849	Adversus eos qui querunt qualem ponam Judei daturi sint, si non occidissent Deum, 314.	— 1573
Colloquium secundum eorumdem, eodem interprete, ibid.	— 851	Adversus eos qui dicunt, Judæus est, qui non constitutetur Deum esse passum, 316.	— 1577
Colloquium eorumdem tertium, eodem interprete, 28.	— 851	Adversus eos qui dicunt angelos, cum Abraham edeat, carnis naturam omnino non induisse, 318.	— 1579
Colloquium aliud ad vestibulum patiti habitum cum Lucio, eodem interpr., 29.	— 853	Adversus eos qui nullum miraculum immuniunt, eo quod carnem negant, 320.	— 1583
De incarnatione, eodem interprete, 30.	T. IV, 25	Adversus eos qui daunno afficiunt genus nostrum, eo quod negant Servatorem ex natura nostra sumuisse primis, 323.	— 1585
Symbolum Athanasii, incerto interprete, 31.	— 1567	Adversus eos qui volunt simpliciter iis quæ dicta sunt credendum esse, nec considerandum quid conveniat, et quid non conveniat, 325.	— 1588
Epistola Joviani imper. ad Athanasium, Joanne Lampadio interpr., 33.	T. II, 845	Adversus eos qui duarum naturarum discrineri post passionem et ascensionem tollunt, 328.	— 1591
Athanasii responsum, eodem interpr., 34.	T. IV, 531	Quæstiones ad Antiochum, Joanne Rechlinio, Valentino Ampelandro, et Joanne Lampadio interpr., 331.	T. IV, col. 711
Epistola Athanasii ad Ammoni, Joanne Curterio interprete, 35.	T. II, 1169	Dicta et interpretationes parabolarum sancti Evangelii, 394.	— 773
Fragmentum epistole XXXIX festalis, eodem interprete, 38.	— 1175	Quæstiones alias, Joanne Lampadio interprete, 457.	T. II, 855
Epistola Athanasii ad Rufinianum, eodem interprete, 40.	— 1179	Vita sancti Antonii, Davide Hoeschlio interprete, 450.	T. IV, 1053
Definitiones quedam, 42.	T. IV, 533	In sanctum Parascevam sermo, Petro Pantino Tiletano interprete, 506.	T. III, init.
Synopsis sacræ Scripturae, Wolf. Musc. interprete, 55.	— 283	Fragmenta commentariorum in Psalmos, 511.	
Dialogi V de Trinitate T. B. interpr., 458.	— 1115	Alijs fragmenta et variis variorum auctorum operibus deprompta, 544.	
Sermon forma dialogi conscriptus, in quo colloquuntur Orthodoxus et Macedonianus, 261.	— 4291	De unita deitate Trinitatis ad Theophilum, lib. i, 550. De propriis personis et unito nomine Deitatis, lib. ii, 554. De assumptione bonoris contra Marcellinum, lib. iii, 557. De singulis nominibus contra Potentini Urbici bæresim, lib. iv, 563. De unita ac sempiterna substantia Trinitatis, lib. v, 565. De beatitudine Fili Dei, et præsumptione sectæ pessimæ, lib. vi, 569. De professione regulari catholice et interpretatione hæreticæ, lib. vii, 572. De Ariana et catholica confessione, lib. viii, 575. De fide sua, lib. ix, 585. De unitate fidei, lib. x, 586. De fide unitatis, et trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, lib. xi, 587. Memorantur tantum, utpote alias jam edita.	
Ejusdem Athanasii colloquium aliud adversus Macedonianum, de quæstione : An Dei Verbum corpus auiatum gestari, 286.	T. IV, 1330	Disputatio D. Athanasii cum Ario Laodicæ habita, 602.	T. IV, 1453
Ejusdem epistola cuiusdam, ut videotur, prefationis loco scripta, in qua motuum ecclesiasticorum tragedia, 291.	— 1329	Ad monachos exhortatio, 619.	— 1459
Disceptatio adversus eos qui in veritate dijudicanda solius iudicio multitudinis feruntur, 293.	— 1557	— 1557	— 1557
Adversus eos qui nec querendum nec loquendum ex Scriptura precipiunt, sed in sua fide acquiescent, 294.	— 1541		
Adversus eos qui maligne nobis objiciunt illud : Verbum caro factum est, 296.	— 1545		
Adversus eos qui unam in Christo naturam esse contendunt, 299.	— 1549		
Adversus eos qui naturæ carnis confessores loco Trinitatis Quaternitatem dicunt docere, 300.	— 1549		
Adversus eos qui humanæ in Christo Domino naturæ confessores spem suam in hominæ dicunt defigere, 302.	— 1553		

Epistola Athanasii et Aegyptiorum episcoporum ad Marcum papam Romanum, 623.		substernebant testimenta, 663.	1630
— 1445	In sanctam quintam feriam, et in productionem Judee, 669.	— 1033	
— 1447	In sanctum Pascha, et in recens illuminatos Sabbathio in albis, 673.	— 1047	
	In caecum a nativitate, Joan. ix, 679.	— 1081	
	In sanctos Patres et prophetas, et venerandam Ecclesiam, psalmumque tricesimum quartum, 692.	— 1001	
	D. Gregorii Nazianzeni oratio in sanctum Athanasium, Graeco-Latine, 5. In Vitia Athanasii.	— 1061	
T. IV, col. 201	in Proleg.		
De passione imaginis Domini nostri Iesu Christi duplex Graece tantum, 627.	Vita et status ejusdem sancti Athanasii, incerto auctore, 26.	— —	
Cum interpretatione Latina aliquantulum variente, 633.	Vita ejusdem ex Simeone Metaphraste, eodem interprete, 61.	— —	
Declaratio Levitici, 637. Est fragmentum ex oratione & contra Arianos.	Vita ejusdem ex historia saeculorum Aloysii Lipomani Veronensis, 92.	— —	
Fragmentum alicunde divulgum, T. II, p. 640. Est cento rariis fragmentis conatos : primum habetur tom. I, col. 429, secundum est liber De Sabatibus et circumcisione.	Duas postremas nostra complectitur.	— —	
In descriptionem sive censem beate Virginis, 645.	Oratio de vita, certaminibus, et laudibus sancti Athanasii a viro quodam docto, ante aliquot annos conscripta, 415.	— —	
In illud Matth. xxi, 2, Ite in castellum quod contra vos est, etc., 654.			
In illud Lucæ xix, Eunte autem illo,			

EDITIO MAURINO-VENETA.

TOMI PRIMI PARS PRIMA.

Numerus prior paginas editionis Maurino-Venetæ, posterior nostra significat.

Oratio sive liber contra gentes, p. 4.	T. I, col. 4	tium, 253.	T. I, col. 595
Oratio de Incarnatione, 58.	— 95	Apologia de fuga sua, 253.	— 643
Expositio fidei, 79.	— 197	Epistola ad Serapionem, de morte Arii, 269.	— 679
In illud : Omnia mihi tradita sunt a Patre, 82.	— 207	Epistola ad monachos, 271.	— 691
Encyclica ad episcopos epistola, 87.	— 219	Historia Arianorum ad monachos, 272.	— 695
Apologia contra Arianos, 97.	— 239	Condemnatio Arii, epistola synodalis Alexandri episc. Alex., 313.	— 797
Epistola de Nicenæ decretis, 161.	— 411	Oratio I contra Arianos, 319.	T. II, 9
Epistola de sententia Dionysii, 191.	— 477	Oratio II contra Arianos, 369.	— 143
Epistola ad Dracontium, 207.	— 513	Oratio III contra Arianos, 435.	— 321
Epistola ad episcopos Aegypti et Libya, 213.	— 533	Oratio IV contra Arianos, 489.	— 377
Apologia ad imperatorem Constanti-			

PRIMI TOMI PARS SECUNDA.

Epistola I ad Serapionem de Spiritu sancto, 517.	T. II, 529	Vita sancti Antonii, 631.	T. II, col. 979
Epistola II ad Serapionem, 545.	— 607	Epistola prima ad Orsarium, 693.	— 977
Epistola III ad Serapionem, 551.	— 623	Epistola secunda ad Orsarium, 694.	— 978
Epistola IV ad Serapionem, 556.	— 637	Narratio Athanasii ad Ammonium, 694.	
Epistola de synodis Ariminii et Seleuciae, 572.	— 681	Liber de Incarnatione Dei Verbi et contra Arianos, 696.	— 983
Tomus seu epistola ad Antiochenos, 615.	— 793	Epistola ad Afros, 712.	— 1029
Epistola Joviani ad Athanasiū, 622.	— 845	Epistola ad Epictetum, 720.	— 1049
Epistola Athanasii ad Jovianum, ibid.	— ibid.	Epistola ad Adelphium, 728.	— 1071
Petitiones ad Jovianum imperatorem, 624.	— 850	Epistola ad Maximum philosophum, 735.	— 1085
		Liber I contra Apollinarium, 736.	— 1091

- Liber II contra Apollinarium, 750.
 Epistola ad Joannem et Antiochum, 765.
 Epistola ad Palladium, *ibid.*
 Epistola ad Anum, 765.
 Ex epistola heortastica, seu festali, 767.
 Epistola ad Rufinianum, 768.
 Epistola prima ad Luciferum, 770.
 Epistola secunda ad Luciferum, *ibid.*
 Epistola ad monachos, 771.
 Fragmentum epistola S. Athanasii, filii suis, 772.
 Liber de Trinitate et Spiritu sancto, 773.
 Epistola ad Marcellinum, 784.
 Expositiones in Psalms, 804.
 Fragmenta quedam expositionum in Psalms, 985.
 Excerpta Commentarii in Joh, 1003.
 Fragmenta Commentarii in Cantica, 1005.
 Fragmenta Commentarii in Mattheum, 1006.
 Fragmenta Commentarii in Lucam, 1009.
 Fragmentum Commentarii in Epistolam ad Hebreos, 1011.

ORDO EDITIONUM.

—	1151	Fragmenta ex <i>Panoplia Euthymii</i> , 1012.	T. II, col. 1223
—	1163	Interpretatio in Symbolum, 1016.	— 1231
—	1167	Fragmentum aliud, 1017.	— 1233
—	1169	Fragmenta a Patre Felckmanno collecta, 1019.	— 1237
—	1175	De novem insanabilibus morbis Herodis, 1025.	— 1251
—	1179	De falsis prophetis, 1026.	— 1254
—	1181	In illud : Qui respicit mulierem, etc., <i>ibid.</i>	— 1254
—	1182	In illud : <i>Laudate Dominum de terra</i> , etc., <i>ibid.</i>	— 1255
—	1189	Fragmentum ex sermone contra omnes haereses, 1027.	— 1255
T. III.	1191	Fragmentum in illud : <i>Si oculus tuus scandalizat te</i> , etc., <i>ibid.</i>	— 1255
—	45	Fragmentum Graecum ex epistola ad Eupsychium, 1028.	— 1243
—	547	Fragmentum ex epistola ad Epiphanium, <i>ibid.</i>	— 1257
—	1343	Fragmentum epistola ad Antiochenos, <i>ibid.</i>	— 1259
—	1347	Fragmenta ex Facundo Hermianensi, 1029.	— 1260
—	1561	Fragmentum epistole ad Diodorum Tarsensem ex Facundo, <i>ibid.</i>	— 1261
—	1589	Fragmenta ex concilio Hispanensi, <i>ibid.</i>	— 1261
—	1405	—	—

TOMUS II.

DUBIA.

- De Incarnatione Dei Verbi, pag. 1. T. IV, col. 25
 Testimonia ex Scriptura sacra, 2.
 Epistola catholica, 22.
 Refutatio hypocritae Meletii et Eusebii Samosatensis, 24.
 De Incarnatione Dei Verbi, 25.
 De aeterna Fili et Spiritu sancti cum Deo existentia, et contra Sabellianos, 28.
 Quod unus sit Christus, 38.
 De Sabbatis et circuncisione, 42.
 Homilia de semente, 45.
 In illud : *Profecti in pagum*, etc., 55.
 In passionem et crucem Domini, 61.
 De virginitate, 84.
 Synopsis Scripturæ sacrae, 96.

SPORIA.

- Disputatio contra Arium in concilio Nicæno, 158.
 Sermo contra omnes haereses, 181.
 Historia Melchisedec, 189.
 Epistola ad Jovianum imp., 192.
 Liber de Definitionibus, *ibid.*
 Doctrina ad Antiochum, 202.
 Ad Antiochum de pénitentiis, 213.
 Questiones ad Antiochum, 217.
 Questiones in Evangelia, 233.
 Fragmentum de imaginibus, 257.
 Questiones in Scripturam, 258.
 Questiones aliae, 280.
 Historia imaginis Berytensis, 289.
 Aliud ejusdem Historie exemplar, 292.
 Aliud ejusdem exemplar Latine, 295.
 Aliud exemplar Latine, 298.
 Sermo contra Latinos, 299.
 Syntagma doctrinæ, 304.
 Monastice vita institutio, 307.
 Epistola 1 ad Castorem, 309.
 Epistola 2 ad Castorem, 317.

Homilia in Nativitatem Praecursoris, 529.	905
Sermo in Annuntiationem Deiparorum, 534.	913
Sermo in descriptionem sanctæ Marie, 544.	959
Sermo in Nativitatem Christi, 550.	959
Sermo in occursum Domini, 555.	973
Sermo in cœcum a nativitate, 565.	1001
Homilia in illud Matthæi : <i>Ite in castellum</i> , etc., 574.	1023
Homilia in illud : <i>Eunte autem illo</i> , etc., 577.	1033
Homilia in sanctam quintam feriam, 582.	1047
Sermo in Parasecum, 585.	1053
Homilia in SS. Patres et prophetas, 588.	1061
Sermo in sanctum Pascha, 592.	1073
Sermo in sanctum Pascha et recens illuminatus, 595.	1081
Sermo in Assumptionem Domini, 598.	1091
Sermo in sanctum Andreum, 402.	1101
Sermo alias, 405.	1107
Dialogus I De Trinitate, 407.	1115
Dialogus II De Trinitate, 425.	1157
Dialogus III De Trinitate, 440.	1201
Dialogus IV De Trinitate, 458.	1249
Dialogus V De Trinitate, 464.	1255
Sermones XX contra diversas haereses, 473.	1289
Syntagma ad quendam politicum, 514.	1395
Sermo iis qui scæci renuntiarunt, 520.	1409
Doctrina ad monachos, 524.	1421
De templo Athenarum, 527.	1427
De corpore et anima, 529.	1431
De S. Trinitate, liber I, 532.	1439
Disputatio cum Ario coram Probo judice, lib. II, 562.	1439
Pontificum Romanorum et Athanasii epistole, 597.	1441
Vita S. Syncletice, 615.	1485
Exhortatio ad monachos, 642.	1557
Exhortatio ad Sponsam Christi, 644.	1557
Epistola Athanasii ad episcopum Persarum, 650.	1561
Epistola Dionysii Alexandrini ad Paulum	—

Samosatensem, 652.	1562	Quarta formula Graece et Latine, 661.	1587
Symbolum Quicunque cum Graeca versione, 658.	1581	Binæ formulæ Gallico idiomate perantiquo, 662.	1591
Secunda formula Interpretationis Graece Symboli Quicunque, 659.	1585	Commentarium in Symbolum Quicunque, 664.	1595
Tertia formula Graece, 660.	1585	De Trinitate opusculum, 667.	1607
		De Paschale opusculum, 668.	1603

TOMUS III.

Preliminaria. — Praefatio in opera Athanasii que nunc primum collecta publicantur, iii.

Montfaconii Animadversiones novæ in vitam et scripta Athanasii, vii.

Legatio Marcelli et Ecclesiæ Ancyranæ ad Athanasiū et episcopos Aegypti per Eugenium Diaconum, pag. 1, exstat tom. XVIII.

Sermo major de fide contra Arianos et Dimoritæ, 4.

Fragmentum sermonis de fide, ex Biblioteca Coisliniana, 15.

Fragmentum de Paulo Samosateno, 16.

Fragmentum Historie Stephani Antiocheni, et de ejus contra Euphratem Colouensem insidiis, ibid.

Epistola ad monachos, ac precanum cum Ariauis, 17.

Commentarius sive sermones Athanasii in Matthæum, opus mutilum, 19.

Ex Commentariis in Lucam, 32.
Homilia in Canticum cantorum, 37.

* Ea inter un eos posita Expositioni inseruimus.

** Leguntur in editione pleniori card. Mai, Opp. t. II.

T. I. p. x.	Sermo de patientia in calamitatibus sui temporis, 42.	T. II., 1295
T. I. p. clvi.	Homilia in ramos Palmarum, 48.	— 1509
T. II. col. 1261	Opusculum in dictum Apostoli, <i>Novi hominem raptum usque ad tertium cœlum</i> , 49.	T. III.,
— 1291	Opusculum in dictum Apostoli, <i>Datus est mihi stimulus carnis meæ</i> , 50.	—
— 1293	Argumentum seu <i>προθεωρία</i> in Psalmos, 52.	— 55
— 1293	Supplementa in Psalmos, 53 *.	T. II., 1513
— 1294	Fragmenta contra Macedonianos, 74.	— 1515
— 1294	Fragmenta contra Novatianos, <i>ibid.</i>	— 1515
— 1294	Item duo alia contra eosdem, 75.	— 1519
— 1294	Fragmentum de amuletiis, 76.	— 1519
— 1294	Fragmenta alia, <i>ibid.</i>	— 1519
— 1294	Brevis expositio fidei, 78.	— 1519
— 1294	Fragmenta ex epistolis festalibus, <i>ibid.</i> **	— 1531
T. III., 1361	Frammento insigne di storia ecclesiastica del quarto secolo, 82.	T. IV., 1561
— 1389	Epistola ad Papam et clerum Persarum, 95.	T. III., 591
— 1347	Interpretatio in Psalmos, seu <i>De titulis Psalmorum</i> .	

INDEX OPERUM S. ATHANASII

Ordine qui vulgo in antiquissimis codicibus circumfertur.

Liber contra Gentes.

Liber de Incarnatione.

De Incarnatione, contra Paulum Samosatenum.

De Incarnatione, contra Arium et Apollinarium.

De Incarnatione Christi, contra Apollinarium i.

De salutari adventu Christi, contra Apollinarium ii.

Contra omnes hæreses.

Epistola ad Epictetum Corinthi.

Expositio fidei.

Epistola Liberti ad Athanasium.

Epistola Athanasii ad Liberium.

Ad Antiocenos Tomus.

De aeterna existentia Filii, contra Sabellianos.

Oratio : Quod unus sit Christus.

Epistola ad Adelphum episcopum.

Epistola ad Maximum philosophum.

In illud : Euntes in vicum, etc.

Contra Arianos Oratio prima : est epistola encyclica ad Episcopos Aegyptios.

Contra Arianos Oratio secunda : est prima.

Contra Arianos Oratio tercia : est secunda.

Contra Arianos Oratio quarta : est tercia.

Contra Arianos Oratio quinta : est quarta.

In illud : Omnia mihi tradita sunt.

Opusculum de doctrina : excerptum ex aliis operibus, de quo alibi.

De Sabbathis et Circumcisione.

Epistola prima ad Serapionem de Spiritu sancto.

Epistola secunda ad Serapionem de Filio.

Epistola tertia ad Serapionem de Spiritu sancto.

Epistola quarta ad Serapionem de Spiritu sancto.

Epistola de decretis Nicianis.

Epistola Eusebii Casariensis ad Cæsarienses. In codice Regio 2284 hic adjiciuntur, Condemnatio Arii et epistola Alexandri, necnon epistola aliae synodi Nicaeæ et Constantini Magni imper. alibi euse.

De sententiis Dionysii.

Apologia de fuga.

Apologia contra Arianos.

Epistola synodi Alexandrina : quæ in ea ipsa Apologia habetur.

Epistola encyclica : olim Ad orthodoxos inscripta.

Epistola ad Serapionem de morte Arii.

Epistola ad monachos sive ad solitarios.

Coniectatio Alexandrinorum : habetur ad calcem Epistolæ ad monachos.

Epistola de synodis Arimini et Seleucia.

Apologia ad Constantium.

Epistola ad Joannem et Antiochum.

Epistola ad Palladium.

Epistola ad Dracontium.

Epistola ad Afros.

Epistola seu Tomus ad Antiocenos : nam bis describitur.

- Epistola ad Jovianum imperatorem.*
Epistola Joviani ad Athanasium.
Petitiones Arianorum ad Jovianum, contra Athanasium.
Sermo in Passionem Domini.

Hic ordo vulgo comparet in veteribus manuscritis, et nos amanuensium est, ut numerum cuiusque libri ad marginem notent, ita ut in nonnullis codicibus cum Athanasii operibus alias bene mul-

tas insertas hic illic variorum epistolas enumeraent. Hinc autem factum, ut ubi eadem epistola bis exscriptae jacebant, quod de non paucis observatur, qua et in Apologia contra Arianos et in Epistola ad monachos exstabant, amanuenses, ne actum agere viderentur, ab iis bis describendis supercederent, indicando scilicet jam superius habeti hisce verbis Εγράψαντες τὸν τῷ μηνί, vel, τὸν ἑταῖρον, exempli gratia, numerum supra positum notantes.

FINIS TOMI VICESIMI OCTAVI

